

ALANYA

3-4-5 MAYIS
2018

**ULUSLARARASI
SOSYAL, BEŞERİ VE
İDARİ BİLİMLER
SEMPOZYUMU**

*International Symposium
on Social Human and
Administrative Sciences*

TAM METİN KİTABI

ASOSCONGRESS CONFERENCE PROCEEDINGS

Editör: Prof. Dr. Süleyman Uyar

ISBN 978-605-2132-64-7

#asoscongress

www.asoscongress.com

IV. ULUSLARARASI SOSYAL BEŞERİ VE İDARİ BİLİMLER SEMPOZYUMU TAM METİN
KİTABI

ISBN: 978-605-2132-64-7

Yayın Yönetmeni

Muhammet Özcan

Yayın Editörü

Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Zincirli

Kapak Tasarımı

Bülent Polat

Erişime Açıldığı Tarih

25.09.2018

Asos Yayınevi

1.baskı

Adres: Çaydağcra Mah. Hacı Ömer Bilginoğlu Cad. No: 67/2-4/MERKEZ/ELAZIĞ

Telefon: 0532 643 75 23

Mail Adresi: asos@asosyayinlari.com

Web: www.asosyayinlari.com

İnstagram: <https://www.instagram.com/asosyayinevi/>

Facebook: <https://www.facebook.com/asosyayinevi/>

Twitter: <https://twitter.com/Asosyayinevi>

Tam metin kitabında yayınlanan tüm bildiriler Sobiad tarafından indekslenmiş, İntihal.net tarafından benzerlik denetiminden geçirilmiştir.

Sempozyum Onursal Başkanı

Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Rektörü

Prof. Dr. Ahmet Pınarbaşı

Sempozyum Düzenleme Kurulu Başkanı

Prof. Dr. Süleyman Uyar

Sempozyum Düzenleme Kurulu

Prof. Dr. Leyla Harputlu

Doç. Dr. Özcan Bayrak

Doç. Dr. Serdar Yavuz

Doç. Dr. Sebahattin Devecioğlu

Doç. Dr. Ahmet Nusret Bulgurcuoğlu

Yrd. Doç. Dr. Ahmed Aldyab

Yrd. Doç. Dr. Bahar Öcal Apaydın

Yrd. Doç. Dr. Hüsamettin Karataş

Yrd. Doç. Dr. Nacide Uysal

Yrd. Doç. Dr. Seda Taş

Yrd. Doç. Dr. Yavuz Uysal

Arş. Gör. Serdar Arslan

Arş. Gör. Nuri Çelikel

Arş. Gör. Kemal Sür

Arş. Gör. Nazlı Türker

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Abdulkadir Baharçiçek

Prof. Dr. Abdullah Soysal

Prof. Dr. Adnan Çelik

Prof. Dr. Ahmet Ağca

Prof. Dr. Ahmet Aksın

Prof. Dr. Ahmet Buran

Prof. Dr. Ahmet Yatkın

Prof. Dr. Aleksandra Vranes

Prof. Dr. Ali Özdemir

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ALANYA

Prof. Dr. Ali Tilbe
Prof. Dr. Ali Yılmaz Gündüz
Prof. Dr. Anaid Donabedian Inalco
Prof. Dr. Ayhan Aydın
Prof. Dr. Ayşe Banu Karadağ
Prof. Dr. Bahri Ata
Prof. Dr. Belkacem Boumahdi
Prof. Dr. Belkıs Özkara
Prof. Dr. Bünyamin Akdemir
Prof. Dr. Bünyamin Aydın
Prof. Dr. Canan Çetin
Prof. Dr. Candalene J. McCombs
Prof. Dr. Cemal Avcı
Prof. Dr. Cemile Hesenzade
Prof. Dr. Choi Han - Woo
Prof. Dr. Cihan Işıkhan
Prof. Dr. Daoud Djefafla
Prof. Dr. David Carr
Prof. Dr. Elena Oganova
Prof. Dr. Elif Yüksel Oktay
Prof. Dr. Emre Erol
Prof. Dr. Ercan Alkaya
Prof. Dr. Erica H. Gilson
Prof. Dr. Erol Asiltürk
Prof. Dr. Eva Agnes Csato
Prof. Dr. Fadime Suata Alpaslan
Prof. Dr. Flera Sayfulina
Prof. Dr. Füsün Ataseven
Prof. Dr. Füsün Çınar Altıntaş
Prof. Dr. Gülay Budak
Prof. Dr. Gwendolyn Alexander
Prof. Dr. H. Birsen Hekimoglu-Örs
Prof. Dr. Hacer Tor
Prof. Dr. Haluk Emiroğlu

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ALANYA

Prof. Dr. Hasan Tutar
Prof. Dr. Hasan Onat
Prof. Dr. Himmet Karadal
Prof. Dr. Hocine Boukara
Prof. Dr. Işıl Uluçam Wegmann
Prof. Dr. İ. Gülsel Sev
Prof. Dr. İbrahim Kavaz
Prof. Dr. İbrahim Kocabaş
Prof. Dr. İbrahim Örnek
Prof. Dr. İbrahim Solak
Prof. Dr. İlhan Genç
Prof. Dr. İsmail Bakan
Prof. Dr. İsmail Bekçi
Prof. Dr. İpek Deveci Karakoç
Prof. Dr. Joachim Klose
Prof. Dr. Kathleen Malu
Prof. Dr. Kazuyuki Nagai
Prof. Dr. Kemal Şenocak
Prof. Dr. Khalil Awda
Prof. Dr. Kim Hyo Joung
Prof. Dr. Liptai Kalman
Prof. Dr. Ljiljana Markoviç
Prof. Dr. Lubov Kopanitsya
Prof. Dr. Mahmut Tekin
Prof. Dr. Mashood Baderin
Prof. Dr. Mehmet Akif Özdoğan
Prof. Dr. M. Ali Kırman
Prof. Dr. Mehmet Arslan
Prof. Dr. Mehmet Dursun Erdem
Prof. Dr. Mehmet Nuri Gömleksiz
Prof. Dr. Mehmet Özkarcı
Prof. Dr. Mehmet Tıraş
Prof. Dr. Mohammed Hardan Ali
Prof. Dr. Moheddin Bananeh

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ALANYA

Prof. Dr. Mukadder Boydak Ozan

Prof. Dr. Mukadder Erkan

Prof. Dr. Mustafa Arslan

Prof. Dr. Mustafa Bulat

Prof. Dr. Mustafa Çevik

Prof. Dr. Mustafa Safran

Prof. Dr. Mustafa Taşlıyan

Prof. Dr. Nabeel Madallah Hamad Al-Obaidi

Prof. Dr. Nadir İlhan

Prof. Dr. Nassıra Hedjerassı

Prof. Dr. Orhan Çoban

Prof. Dr. Olena Ivanovska

Prof. Dr. Pınar Süral Özer

Prof. Dr. Recep Dikici

Prof. Dr. Roberto Veraldi

Prof. Dr. Sabahat Bayrak Kök

Prof. Dr. Sanjin Kodric

Prof. Dr. Semra Güney

Prof. Dr. Sedat Cereci

Prof. Dr. Serap Çabuk

Prof. Dr. Serpil Ağcakaya

Prof. Dr. Sevil Mehdiyeva

Prof. Dr. Süleyman Cem Şaklanlı

Prof. Dr. Süleyman Uysal

Prof. Dr. Sven Tarp

Prof. Dr. Şevki Özgener

Prof. Dr. Tofiq Abdülhasanli

Prof. Dr. Tahir Akgemci

Prof. Dr. Tahir Balcı

Prof. Dr. Tarık Özcan

Prof. Dr. Tetsuya Sato

Prof. Dr. Tom Schoeneman

Prof. Dr. Viktoria Serzhanova

Prof. Dr. Yavuz Taşkiran

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ALANYA

Prof. Dr. Woo Chan Duck
Prof. Dr. Zeynep Hatunoğlu

Doç. Dr. Ahmet Akkaya
Doç. Dr. Ahmet Kara
Doç. Dr. Ahmet Talimciler
Doç. Dr. Altan Doğan
Doç. Dr. Ayşe Nazlı Ayyıldız Unnu
Doç. Dr. Besir Mustafayev
Doç. Dr. Beyhan Zabun
Doç. Dr. Beyhan Kanter
Doç. Dr. Bülent C. Tanrıtanır
Doç. Dr. Burçin Cevdet Çetinsöz
Doç. Dr. Cemal İyem
Doç. Dr. Duygu Kızıldağ
Doç. Dr. Dünder Alikılıç
Doç. Dr. Elmas Şahin
Doç. Dr. Emel Bahar
Doç. Dr. Emin Çelebi
Doç. Dr. Erdal Arlı
Doç. Dr. Elmira Memmedova Kekeç
Doç. Dr. Esra Birkan Baydan
Doç. Dr. Fatih Arslan
Doç. Dr. Fatih Kanter
Doç. Dr. Fatih Mehmet Öcal
Doç. Dr. Fatih Özek
Doç. Dr. Fatma Nur Yorgancılar
Doç. Dr. Ferit İzci
Doç. Dr. Funda Kızıler Emer
Doç. Dr. Gadir Bayramlı
Doç. Dr. Gulnara Kanbarova
Doç. Dr. Gül Kayahdere
Doç. Dr. Güldane Araz Ay
Doç. Dr. Güler Tozkoparan

Doç. Dr. Halil Tokcan
Doç. Dr. Haluk Pınar
Doç. Dr. Hasan Güner Berkant
Doç. Dr. Hatice Hicret Özkoç
Doç. Dr. Hüseyin Köksal
Doç. Dr. İbrahim Ethem Taş
Doç. Dr. İbrahim Işitan
Doç. Dr. İrina Pokrovskaya
Doç. Dr. İhsan Erdem Sofracı
Doç. Dr. Kader Sürmeli
Doç. Dr. Kemal Erol
Doç. Dr. Kürşat Çelik
Doç. Dr. Lübüb Çimpoeş
Doç. Dr. Mahmut Yardımcıoğlu
Doç. Dr. Mehmet Sarı
Doç. Dr. Lütfiye Özdemir
Doç. Dr. Mary Beth Schaefer
Doç. Dr. Muhittin Kapanşahin
Doç. Dr. Murat Elmalı
Doç. Dr. Mehmet Ak
Doç. Dr. Mustafa Karabulut
Doç. Dr. Mustafa Kısakürek
Doç. Dr. Mutlu Deveci
Doç. Dr. Nazile Abdullazade
Doç. Dr. Nazmi Özerol
Doç. Dr. Necdet Yaşar Bayatlı
Doç. Dr. Nesrin Deliktaşlı
Doç. Dr. Nevin Özdemir
Doç. Dr. Nevzat Yüksel
Doç. Dr. Nurullah Ulutaş
Doç. Dr. Nusret Göksu
Doç. Dr. Olca Sürgevil
Doç. Dr. Onur Köksal
Doç. Dr. Özcan Bayrak

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ALANYA

Doç. Dr. Özlem Demirel Dönmez

Doç. Dr. Salih Yeşil

Doç. Dr. Sare Şengül

Doç. Dr. Saffet Kartopu

Doç. Dr. Sebahattin Devencioğlu

Doç. Dr. Seçil Fettahlıoğlu

Doç. Dr. Selçuk Balı

Doç. Dr. Selahattin Kaymakçı

Doç. Dr. Sibel Cengiz

Doç. Dr. Sibel Kılıç

Doç. Dr. Sibel Üst Erdem

Doç. Dr. Şafak Kaypak

Doç. Dr. Tamer Budak

Doç. Dr. Tarana Khalilova Ahmed Gizi

Doç. Dr. Tuba Büyükbeşe

Doç. Dr. Tudora Arnaut

Doç. Dr. Turan Akkoyun

Doç. Dr. Türkan Erdoğan

Doç. Dr. Ümran Türkyılmaz

Doç. Dr. Ünal Taşkın

Doç. Dr. Yegane Çağlayan

Doç. Dr. Yılmaz Karadeniz

Doç. Dr. Yusuf Şahin

Doç. Dr. Yücel Ayrıçay

Doç. Dr. Yüksel Gögebakan

Doç. Dr. Zeki Coşkuner

Yrd. Doç. Dr. Adnan Altun

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Çiçekler

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Turan Sinan

Yrd. Doç. Dr. Arif Selim Eren

Yrd. Doç. Dr. Bahadır Köksalan

Yrd. Doç. Dr. Bahar Öcal Apaydın

Yrd. Doç. Dr. Banu Tanrıöver

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ALANYA

Yrd. Doç. Dr. Bekir Kayabaşı
Yrd. Doç. Dr. Bengü Hırlak
Yrd. Doç. Dr. Beyzade Nadir Çetin
Yrd. Doç. Dr. Birol İpek
Yrd. Doç. Dr. Burcu Özge Özaslan Çalışkan
Yrd. Doç. Dr. Dilek Pembece
Yrd. Doç. Dr. Duygu Koçak
Yrd. Doç. Dr. Ebru Onurlubaş
Yrd. Doç. Dr. Evrim Mayatürk Akyol
Yrd. Doç. Dr. Fadime Tosik Dinç
Yrd. Doç. Dr. Fahri Kılıç
Yrd. Doç. Dr. Fikret Birdişli
Yrd. Doç. Dr. Gökçen Şahmaran Can
Yrd. Doç. Dr. Gülsüm Vezir Oğuz
Yrd. Doç. Dr. Hakan Yalap
Yrd. Doç. Dr. Hikmet Maraşlı
Yrd. Doç. Dr. Hüsamettin Karataş
Yrd. Doç. Dr. İbrahim Görücü
Yrd. Doç. Dr. İdil Tuncer Kazancı
Yrd. Doç. Dr. İzzet Taşar
Yrd. Doç. Dr. Kürşat Yusuf Aytaç
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Levent Erdaş
Yrd. Doç. Dr. Lütfi Alıcı
Yrd. Doç. Dr. Lütfiye Özaydın Akyol
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Gürlek
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Yalçın Yılmaz
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Yılmaz
Yrd. Doç. Dr. Mustafa Uğraş
Yrd. Doç. Dr. Nacide Uysal
Yrd. Doç. Dr. Nilüfer Alimen
Yrd. Doç. Dr. Nurhodja Akbulaev
Yrd. Doç. Dr. Ömer Tuğrul Kara
Yrd. Doç. Dr. Özlem Yaşar Uğurlu
Yrd. Doç. Dr. Ramazan Yirci

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ALANYA

Yrd. Doç. Dr. Recep Özdemir
Yrd. Doç. Dr. Sara Onur
Yrd. Doç. Dr. Seçil Eda Kartal
Yrd. Doç. Dr. Seda Taş
Yrd. Doç. Dr. Selcen Kök
Yrd. Doç. Dr. Sezgin Demir
Yrd. Doç. Dr. Tahir Çelikbağ
Yrd. Doç. Dr. Tuncay Yavuz Özdemir
Yrd. Doç. Dr. Türkan Askerova
Yrd. Doç. Dr. Yavuz Haykır
Yrd. Doç. Dr. Yavuz Uysal
Yrd. Doç. Dr. Yeliz Mohan Bursalı
Yrd. Doç. Dr. Zafer Kahraman

İÇİNDEKİLER

WHEN ADVENTURE BECOMES IDEOLOGY: GEOSTORM	7
TRADE OPENNESS, FINANCIAL OPENNESS, AND FINANCIAL DEVELOPMENT IN EUROZONE: EVIDENCE FROM DYNAMIC PANEL DATA	18
GILLES DELEUZE'Ü NIETZSCHE İLE BİRLİKTE OKUMAK YA DA POSTMODERN AHLAKIN PSİKOANALİZİ.....	29
ENDÜSTRİ 4.0 VE LOJİSTİK TRENDLER	39
YALNIZLIK, NOMOFOBİ, BAŞARI VE BAZI SOSYO-DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER ARASINDAKİ İLİŞKİLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA.....	56
GELİŞİMSEL İZLEM VE DESTEK SÜRECİNDE EĞİTİMCİLERİN KARŞILAŞTIKLARI SORUNLARA VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ.....	73
KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ KONAKLAMA İŞLETMELERİNDE YÖNETSEL ETKİNLİĞİN İŞ DOYUMUNA ETKİSİ	83
ÜNYE İLÇE MERKEZİ'NİN DOĞAL VE KÜLTÜREL TURİZM DEĞERLERİ	94
SATIŞ GÜCÜ NİTELİKLERİ VE MÜŞTERİ İLİŞKİLERİ YÖNETİMİNİN MARKA İMAJI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	109
SÜRGÜ KASABASININ COĞRAFYASI.....	122
HANAK İLÇE MERKEZİ'NİN COĞRAFYASI	141
GAYRI SAFI YURTIÇI HASILA, İŞSİZLİK ORANI, NÜFUS VE UZLAŞMA SAYILARI İLİŞKİSİ KLASİK DOĞRUSAL REGRESYON MODELİ TAHMİNİ.....	154
DAVRANIŞSAL FİNANS ALANI İLE İLİŞKİLİ LİSANSÜSTÜ TEZLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA ..	160
PAYLARI BORSA İSTANBUL'DA İŞLEM GÖREN FUTBOL KULÜPLERİNİN NAKİT AKIŞ PROFİLLERİNİN ANALİZİ	183
BELEDİYE BAŞKANININ KARNESİ: VATANDAŞLARIN YEREL HİZMETLERDEN MEMNUNİYETLERİ	194
YARGIDA ETİK DEĞERLER BAĞLAMINDA YARGIYA GÜVEN	212
FIYAT KAZANÇ ORANI İLE ALTERNATİF YATIRIM TEKNİKLERİNİ KARŞILAŞTIRAN ÇALIŞMALARIN GELİŞİMİ	225
15 TEMMUZ DARBE KALKIŞMASI SONRASI TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ.....	233
ÇEVREYE DUYARLI ÜRETİME GEÇİŞTE İŞLETME YÖNETİCİLERİNİN ÇEVREYE DUYARLILIK VE FARKINDALIK DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ: KAHRAMANMARAŞ İLİNDE BİR ARAŞTIRMA	244
GIDA İŞLETMELERİNDE TEKNOLOJİ KULLANIMININ ÜRETİME ETKİSİ: KAHRAMANMARAŞ İLİNDE BİR ARAŞTIRMA.....	257
1950'Lİ ve 1960'Lİ YILLARDA TÜRK RESİM ve HEYKELİNİN VENEDİK BİENALİ SERGİLERİ'NE YANSIYAN MODERNLEŞME SORUNLARI.....	261
TÜRK KÜLTÜR VE SANATINDA KARAÇAM/HAYAT AĞACI VE KOZMİK DAĞ'IN BAZI ORTA ASYA MATERYAL KÜLTÜR UNSURLARINA İKONOĞRAFİK YANSIMASI	267

DUYGUSAL EMEK İLE İŞ TATMİNİ ARASINDAKİ İLİŞKİYİ İNCELEMeye YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA.....	287
ÖRGÜTSEL GÜVEN İLE İŞE ADANMIŞLIK ARASINDAKİ İLİŞKİ: BİR ARAŞTIRMA.....	294
EKONOMİK KÜRESELLEŞME VE GELİR EŞİTSİZLİĞİ: GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER İÇİN BİR UYGULAMA (2000-2014).....	302
LOJİSTİK İŞLETMELERİNDE MALİYET YÖNETİMİ VE GÜNCEL YAKLAŞIMLAR	313
YERİ DEĞİŞTİRİLMESİ PLANLANAN YERLEŞMELERE BİR ÖRNEK: YUSUFELİ (ARTVİN)	332
GAZİANTEP MİLLETVEKİLİ ALİ İHSAN GÖĞÜŞ VE MECLİSTEKİ FAALİYETLERİ	352
ORDU ÜNİVERSİTESİ İŞLETME BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN BİLGİ TEKNOLOJİLERİNİ KULLANIM YETERLİKLERİ VE TUTUMLARININ İNCELENMESİ.....	372
Y KUŞAĞINDAKİ KİŞİLERİN MARKA LOGOLARIYLA İLGİLİ TUTUMLARININ BELİRLENMESİ: SPOR AYAKKABI ÖRNEĞİ.....	389
SİZE CENNETİ VADEDİYORUZ': İZMİR'DEKİ KONUT PROJELERİNE YÖNELİK BİR İNCELEME ..	402
BANKACILIK SEKTÖRÜNDE ORGANİZASYON YAPISI VE İŞLEYİŞİ, BANKA ÖRNEKLERİNİN İNCELENMESİ.....	424
MERKEZ BANKASININ REZERV OPSİYON MEKANİZMASI (ROM) UYGULAMALARI, PARA VE DÖVİZ KURU KARŞISINDA ETKİNLİĞİ	430
TÜRKİYE'NİN ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ ÜYELİĞİNE TÜRKİSTAN PERSPEKTİFİNDEN BAKMAK	444
AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GÖÇMEN İHTİYACININ ARKA PLANI.....	449
HALKLA İLİŞKİLER UYGULAMA ALANLARINDA DİĞERKÂMLIK.....	455
JOHN LOCKE EPİSTEMOLOJİSİNDE OLASILIK KAVRAMI.....	467
FİNANSAL ORANLARIN HİSSE SENEDİ GETİRİLERİNE ETKİSİNİN PANEL KANTİL REGRESYON YÖNTEMİYLE İNCELENMESİ	477
İSLÂM HUKUKUNDA ÇOCUKLARIN SÜNNET YAŞI	485
TÜRK TELEVİZYON DİZİLERİNDE DRAMATİK YAPININ İNŞASINDA KULLANILAN CAZİBE MERKEZİ MOTİFLER ve İZLENME ORANLARI.....	505
SÜRDÜRÜLEBİLİR TEDARİK ZİNCİRİ YÖNETİMİ VE BİLGİ SİSTEMLERİNİN KULLANIMI	539
ÜNİVERSİTELERDE KULLANILAN AÇIK KAYNAK KODLU ÖĞRENME YÖNETİM SİSTEMLERİNİN (LMS) KARŞILAŞTIRILMASI.....	549
A SURVEY ON MEASURING THE IMPACTS OF THE DEVELOPING TOURISM TO THE LOCAL POPULATION İN AMASYA.....	568
SÜRELİ'DE İDARE: MUHAFAZAKÂR DÜŞÜNCE DERGİSİ VE KAMU YÖNETİMİ.....	587
ASYA ÜLKELERİNİN ÇALIŞMA REJİMLERİNE VE KAMU MALİYELERİNE MAKRO BİR BAKIŞ: ÇİN, JAPONYA VE GÜNEY KORE ÖRNEKLERİ	606
KADIN TÜKETİCİLERİN TÜKETİCİ HAKLARI FARKINDALIK DÜZEYİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: KONYA ÖRNEĞİ.....	627
KÜLTÜR İLE GİRİŞİMCİLİK EĞİLİMİ İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	642

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

OTEL MÜŞTERİLERİNİN İNTERNET ŞİKÂyetLERİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA: TEKİRDAĞ ÖRNEĞİ.....	651
İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ PROGRAMI ÖĞRENCİLERİNİN PROBLEM ÇÖZME BECERİSİ ALGILARININ İNCELENMESİ.....	658
ÖZEL MARKALI ÜRÜNLERİN PLANSIZ SATIN ALINMASININ SATIN ALMA SONRASI PİŞMANLIK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ.....	669
AKILLI TELEFON BAĞIMLILIĞININ ÇEŞİTLİ KONTROL DEĞİŞKENLERİ PERSPEKTİFİNDE İNCELENMESİ.....	681
TURİZM İŞLETMELERİNDE AFET YÖNETİM SÜRECİ.....	690
KIBRIS TÜRK ŞİİRİNDE “TÜRK DÜNYASI”.....	701
OSMANLI EĞİTİM SİSTEMİNDE ÇIRAK MEKTEPLERİ: İSTANBUL VİLAYETİ ÖRNEĞİ.....	711
KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK UYGULAMALARININ ALGILANAN ÖNEMİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA.....	728
AMASYA’DA GELİŞMEKTE OLAN TURİZMİN YEREL HALK ÜZERİNDEKİ ETKİLERİN ÖLÇÜLMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA.....	742
TÜRKİYE’de EMEKLİLİK YAŞININ YÜKSELMESİNİN GENÇ İSTİHDAM ÜZRİNE ETKİSİ.....	763
MESLEK YÜKSEKOKULU’NDA GÖREVLİ AKADEMİSYENLERİN MESLEKİ MOTİVASYON DÜZEYLERİNİN BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ.....	775
KARS VE TURİZM: YEREL HALKIN GÖRÜŞLERİNİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA.....	784
SOSYAL MEDYANIN SATIN ALMA KARARLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: YİYECEK-İÇECEK SEKTÖRÜ ÜZERİNE BİR UYGULAMA.....	804
İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ PERSPEKTİFİNDEN BİR BAKIŞ: ÖRGÜTSEL HİYERARŞİDE ASTLAR ÜSTLERİNİ MOTİVE EDEBİLİR Mİ?.....	821
FİNANSAL VARLIK FİYATLARININ KAOTİK SİSTEMLER AÇISINDAN İNCELENMESİ BİTCOİN FİYATLARI ÜZERİNE BİR UYGULAMA.....	851
YEREL YÖNETİMLERDEKİ NEO-LİBERAL DÖNÜŞÜM VE DEĞİŞEN PAY DAĞITIM SİSTEMİ.....	857
TÜRKİYE’DE LOJİSTİK VE LOJİSTİK KÖYLER.....	865
İRRADE-İ MİLLİYE GAZETESİ’NDE ÇIKAN BAŞ YAZILAR HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME.....	876
ORTA GELİRLİ ÜLKELERDE İŞSİZLİK VE TEKNOLOJİ İLİŞKİSİ (1996-2014).....	886
EKMEK VE GÜLLER FİLMİNE GRAMSCİ İLE BAKMAK.....	894
TÜRKÇE DİLİNDE SEMPOZYUMLAR İÇİN HAKEM TAVSİYE MODELİ.....	906
ÇANKIRI YÂRAN KÜLTÜRÜNÜN TURİZM AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ VE YARAN ÜYELERİNİN TURİZME YAKLAŞIMLARI.....	915
SEYAHAT ACENTELERİ ÇALIŞANLARINDA PSİKOLOJİK ŞİDDETİN, DUYGUSAL ZEKÂ VE KİŞİSEL GELİŞİM İNİŞİYATİFİ ALMA BECERİSİNE ETKİSİ.....	923
TARİH YAZICILIĞINDA HATIRALARIN ÖNEMİ: KARBOĞAZI BASKINI YANILGILARI.....	939
NECMETTİN SADAK’TA SOSYALİZM VE KOMÜNİZM.....	972

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

İSLAM DÜNYASININ SİYASİ, EKONOMİK ve KÜLTÜREL DÖNÜŞÜMÜ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA ..	979
1961 GENEL SEÇİMLERİNİN ESKİŞEHİR'DEKİ YANSIMASI.....	990
YAZILI BÜYÜ'NÜN TÜRK HALK KÜLTÜRÜ VE DİNDARLIĞI İÇERİSİNDEKİ YERİ VE CEVŞEN DUASI'NIN SÜREKLİLİK VE DEĞİŞİMİ	1007
TÜRK TELEVİZYONUNDA SİT-COM: KAYNANALAR ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA.....	1026
İLK SİVİL HASTANELER, KÜLTÜRÜ VE YANSIMALARI.....	1038
SON DÖNEM POPÜLER TÜRK FİLMERDE KOMEDİ TÜRÜ VE KADINLARIN TEMSİLİ	1045
SOSYAL BİLİMLER ALANINDA KAYITLI ÖĞRENCİLERİN FİNANSAL DIŞLANMIŞLIK DÜZEYLERİ	1074
EĞİTİM İLE İLGİLİ YAZILAR AÇISINDAN ULUSAL BASININ DEĞERLENDİRİLMESİ	1088
ANADOLU TÜRKLÜĞÜNDE KADIN HAKKINDA BİR ARAŞTIRMA	1101
ARRİVAL FİLMİ ÖRNEĞİNDE BİLİM KURGU SİNEMASINDA KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM İNCELEMESİ	1123
DESTİNASYON MARKA KİŞİLİĞİNE İLİŞKİN BİR YAZIN İNCELEMESİ.....	1136
ROMA İÇ SAVAŞLARI BAĞLAMINDA TARKONDİMOTOS HANEDANLIĞI	1159
SERBEST TİCARET ANLAŞMALARININ TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARET AÇIĞI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	1168
ENGELLİ BİREYLERİN TURİSTİK FAALİYETLERE KATILMALARINI ETKİLEYEN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	1178
ÜRETİMDE ODAK ALANLAR MALİ DESTEK PROGRAMINA BAŞVURAN PROJELERDE KARŞILAŞILAN SORUNLARIN BALIK KILÇIĞI YÖNTEMİYLE BELİRLENMESİ: FIRAT KALKINMA AJANSI ÖRNEĞİ.....	1187
KAZAKİSTAN'da HOLLANDA HASTALIĞI: PETROL İHRACATI ve EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİNİN EKONOMETRİK BİR ANALİZİ	1197
UNESCO 2016-2017 SEZONU HOCA AHMET YESEVİ YILI FAALİYETLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	1208
GASTRONOMİ TURİZMİ KAPSAMINDA ESNAF LOKANTALARININ SIRLARI: "ÇANKIRI DERYA LOKANTASI ÖRNEĞİ"	1219
TÜRK SİNEMASINDA ÇOCUK İMGESİNE DAİR BİR DEĞERLENDİRME	1225
STRATEJİK İLETİŞİM AÇISINDAN BAKILDIĞINDA SANAL ORTAMDA İLETİŞİMİ ETKİLEYEN SOSYAL MEDYA KRİZLERİ VE ÖRNEKLERİ	1240
REKLAMLARDA KADIN PROFİLLERİNİN NESNELEŞTİRİLMESİ, REKLAMDA ERKEK KULLANIMI, AYAĞIMDA DERİMOD REKLAM FİLMİ ÖRNEĞİ	1258
MODA OLGUSUNUN TOPLUMUN SOSYO-KÜLTÜREL VE İKTİSADİ YAPISINA OLUMSUZ ETKİLERİ VE BAZI TOPLULUKLARDA UYGULANAN KIYAFET KISITLAMALARI	1275
TÜRKİYE ile ÇİN HALK CUMHURİYETİ DIŞ TİCARETİNİN MEVCUT GÖRÜNÜMÜ ve SEYRİ.....	1284
REKLAMLARDA ARZULANAN KADIN İMAJININ İNŞASI VE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ: DORİTOS AKADEMİ FRİTOS SHOTS REKLAM FİLMİ ÖRNEĞİ	1298

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

TURİZM İŞLETMELERİNE ALTERNATİF TURİZM UYGULAMALARININ ETKİSİ	1320
YERLİ TURİSTLERİN ALTERNATİF TURİZM UYGULAMALARINI SEÇME DAVRANIŞLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER	1335
FLAVİUSLAR ve TRAIAN DÖNEMLERİ KADIN KUAFÖRLÜK MODASININ GÜNÜMÜZE YANSIMASI	1350
NIJERYA’NIN İÇ VE DIŞ POLİTİKALARINDA DININ ETKİLERİ	1362
AHİSKA TÜRKLERİ’NİN AFYONKARAHİSAR’A TAŞIDIĞI KÜLTÜREL ZENGİNLİK; DEĞİRMENDERE ÖRNEĞİ	1379
ALEVİLİK VE TÜRKİYE BİRLİK PARTİSİ	1395
الاستشراق	1405
ENDÜSTRİ 4.0 VE LOJİSTİK TRENDLER	1415
SOSYAL GÜVENLİK KURUMUNUN FİNANSMAN SIKINTISININ NEDENLERİ VE KURUMA YAPILAN TRASFER HARCAMALARI	1433
MAKRO EKONOMİK GÖSTERGELER İLE ORTA ASYA TÜRK CUMHURİYETLERİ	1449
HATIRATLAR IŞIĞINDA TÜRK SİYASAL HAYATIN DEĞERLENDİRİLMESİNE BİR ÖRNEK: İHSAN SABRİ ÇAĞLAYANGİL’İN “ANILARIM” HATIRATI	1469
TÜRKİYE’NİN DIŞ BORÇ STOKUNUN YAPISI:	1480
BORÇLULUK KRİTERLERİ ÇERÇEVESİNDE BİR DEĞERLENDİRME	1480
AKADEMİSYENLERİN DEĞERLERLE YÖNETİME YÖNELİK ALGILARININ ÖLÇÜLMESİ	1490
FİNANSAL VARLIK FİYATLARININ YAPAY SİNİR AĞLARIYLA TAHMİNLENMESİ:	1501
PSİKOLOJİK ŞİDDET VE DUYGUSAL ZEKÂ ARASINDAKİ İLİŞKİ: HİZMET SEKTÖRÜ ÖRNEĞİ..	1508
PSİKOLOJİK SÖZLEŞME ile ÖRGÜTSEL VATANDAŞLIK ARASINDAKİ KAVRAMSAL İLİŞKİ	1519
TÜKETİCİLERİN TERCİHLERİNİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK BİR ALAN ARAŞTIRMASI: ŞARKÜTERİ REYONU ÖRNEĞİ	1519
MERKEZİ HEKİM RANDEVU SİSTEMİ (MHRS) UYGULAMASINDA ALGILANAN HİZMET KALİTESİNİN KULLANICI MEMNUNİYETİ ÜZERİNE ETKİSİ- DÜZCE İLİ ÖRNEĞİ.....	1519
KADIN YOKSULLUĞU İLE MÜCADELEDE KADIN İSTİHDAMI VE SOSYAL SERMAYE İLİŞKİSİ	1534
REZERV OPSİYON MEKANİZMASI VE DÖVİZ KURU OYNAKLIĞI	1550
GÖÇMEN ANNELERİN, ÇOCUKLARININ SAĞLIKLI YAŞAMLARI KONUSUNDA YAŞADIKLARI GÜÇLÜKLER VE BEKLENTİLER	1560
POSTMODERN MEDYA KÜLTÜRÜ: ARKEOLOJİK BİR DENEME.....	1572
ANTALYA’NIN KARŞILAŞTIRMALI MİMARLIK TARİHİ AÇISINDAN İNCELENMESİ	1583
TURİST TÜKETİCİLERİN TÜKETİCİ HAKLARI BİLGİ DÜZEYİNİN BELİRLENMESİ: KONYA SEYAHAT ACENTALARINA YÖNELİK BİR UYGULAMA	1597
SAĞLIK BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN İNSAN HAKLARI BİLGİ DÜZEYİ İLE DAVRANIŞLARININ BELİRLENMESİ: SELÇUK ÜNİVERSİTESİ SAĞLIK BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA.....	1614

TÜRKİYE’DEKİ CİNSEL İSTİSMAR ÖNERGESİNİN GERİ ÇEKİLMESİNİN YENİ SOSYAL HAREKETLER BAĞLAMINDA İNCELENMESİ	1630
İÇSELLEŞTİRİLMİŞ CİNSİYETÇİLİK ÖLÇEĞİ GELİŞTİRME ÇALIŞMASI	1642
MİLLİ ŞEF DÖNEMİ TÜRKİYE’SİNDE EKONOMİK SIKINTILAR VE MİLLİ KORUNMA KANUNU UYGULAMASI	1651
KONAKLAMA İŞLETMELERİNDE YÖNETİCİYE GÜVENİN ÖRGÜTSEL SESSİZLİĞE ETKİSİ: ALANYA’DA BİR ARAŞTIRMA	1664
OSMANLI KURUMLARI MEDENİYETİ.....	1674
(OSMANLI ŞEHİRLERİNDE VAKIFLAR GAZİ YAHYA PAŞA ÖRNEK)	1674
AİLELERİN ÇOCUK YETİŞTİRME TUTUMU İLE İSTİSMAR ARASINDAKİ BAĞLANTININ İNCELENMESİ.....	1687

WHEN ADVENTURE BECOMES IDEOLOGY: GEOSTORM

Assoc. Prof. Dr. Günseli PİŞKİN

Atatürk University, Faculty of Fine Arts, Department of Cinema-TV

Abstract

In this article, by posing a Deleuzeian critical and political question of usefulness and efficacy of theory I want to analyse recent Hollywood mainstream film *Geostorm*. Instead of what meaning the film hides and reveals, by bringing together and engaging with the popular use of science and ideology, and an encounter with the theory I justify my ideas and clear the ideological messages of Hollywood science fiction and action film *Geostorm*. In the study, I want to commence to explain Gilles Deleuze's new ideas of reformulation of the critical, political nature of philosophy. I will focus and discuss influential traditions of understanding affect theory and necessary media theories by reading the film. There will be revealings about Oedipus–Anti Oedipus, and Body without Organs –BwO- concepts. More of the discussions which are about affect in media including cinema theory and aesthetics consider carefully matters of the production and transmission of affect that is mass culture products and artworks produce and transmit affect. I suggest to explain the major issues the film explicitly addressed- survival of the world, resurrection/redemption of the main character, love of humanity-, and discuss them in relation to Hollywood's ideology in a consumption society. In the film it is also explained that an American world saviour, who has the ability of travelling between the outerspace and the world with the help of technology, turns into a BwO. I believe that this study would be useful, because virtual bodies, computers, cyberbodies, hypertext bodies, and destructive aliens of other corporealities continue to populate the ongoing discourses including new media, and especially mainstream films.

Keywords: Affect, Film, BwO, Ideology, Hollywood, Anti-Oedipus.

Introduction

It is also useful to note that Post-Kantian's philosophy and critique accomplished the development of discussed critical theory which is connected with such thinkers as Max Horkheimer, Theodor Adorno, Walter Benjamin, and Herbert Marcuse. I will justify my ideas and clear the ideological messages of Hollywood science fiction film *Geostorm* by explaining Gilles Deleuze's philosophical concepts. In this article I will explain and reveal discussions of affect, and media theories by reading *Geostorm*. Furthermore the film will be discussed by means of explanations and revealings about concepts of oedipus - anti oedipus, and Body without Organs. There is the relationship between media and production of affect in consumption societies which encourage industrial art-products and mainstream films with their protagonists, actions, adventures of unbreakable bodies on earth and/or in outerspace.

Before explaining the ideological structure of the film by means of philosophical concepts we should note some points about if theory and practice work together or not. Philosophers discuss that especially in the twentieth century the gap between theory and practice has developed. "Philosophers who touch political occurrences were stunned between their free thoughts and their concrete affects: powerless or tyranny" (Pisters 2001:8). It is claimed that since the academic thoughts and discussions connect with the politics, they become powerless. More and more philosophers have been strongly criticized because of praising

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

limitless individual freedom without leaving room for the social and political, or to elitist tyranny. Mainstream films also reflect that all social, political and economic thoughts which are related to power in consumer societies. So philosophical thoughts, claims, formulations would be useful to analyse even a mainstream film. In connection with that suggestion, we note that Richard Rorty's thought, he objects cultural left is only the cultural pessimism since the Vietnam war. "If young intellectuals see a John Wayne movie after reading Foucault or even Neal Stephenson's *Snow Crash*, they get the idea that America is a terrible violent and corrupt country" (Pisters 2001:9). Discussing the films also reveals mainstream films are far away from the expectations of film. That means mainstream films also need to be read by means of philosophical thoughts though philosophers are pessimistic about politics and academic thoughts related to any industrial art product.

Deleuzian reading can produce new insights without wholly travestying the ideas from which they drive. I shall begin with main concept that emerges from his books about cinema, in which he made the distinction between the 'movement image' (action, affection, perception image) and the 'time image' (recollection, crystal image). It would be fair to emphasize that Deleuze was interested in Hollywood's cult, blockbusters films. But *Geostorm* is discussed, analysed according to Gilles Deleuze and Félix Guattari's ideas and suggestions. Because they took the films as an embodied, spatio-temporal event with an unusual conceptualization.

Theory

Gilles Deleuze considered the cinema beyond post-photographic imaging modes and virtual reality concepts. Félix Guattari and Gilles Deleuze used new conceptions of affect to develop their sense of the aesthetic. They argued that art is 'a block of sensations that is to say, a compound of percepts and affects: "By means of the material, the aim of art is to wrest the percept from perceptions of objects and the states of a perceiving subject, to wrest the affect from affections as the transition from one state to another: to extract a bloc of sensations, a pure being of sensations. A method is needed, and this varies with every artist and forms part of the work" (Deleuze and Guattari 1994:166). Before them some philosophers have claimed some thoughts about affect since Antiquity. Aristotle by explaining the emotion concept claimed that "... emotions are all those feelings that so change men to affect their judgments, and these are also attended by pain or pleasure. Such are anger, pity, fear, and the like, with their opposites" (Aristotle, 2016:6). Aristotle's affect was a force embodied through pleasure and pain that shifts our condition, decision and our thoughts. At this point the subject of affect would be regarded as mimesis in a great deal.

Gilles Deleuze's claims were strongly connected with ideas of Friedrich Nietzsche like Michel Foucault, who criticized enlightenment process and its values, ideals such as pure reason, rationalizations. Nietzsche accepted *Values of Enlightenment* reflect struglings of powerful class, race, religion and gender dominance over other. Deleuze drew his basic thinking from Nietzsche, Foucault was also appealed by Nietzsche's negative, definite critique of bourgeois society and Christian moral values. In addition to his claims Deleuze explained very strong concepts such as: " 'deterritorialization' and the 'body-without-organs', 'becoming....woman' and 'body, brain, thought', 'desiring machine' and the 'rhizome' in his book'. These offer a rich conceptual vocabulary or network of metaphors with which to think about 'body matters' also in the cinema" (Elsaesser and Buckland 2002:297).

There is another formulation of affect which depends on the interrelation of affect and cognition. Especially Baruch Spinoza explained the foundational account of this tradition. In the *Ethics* affect is

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

described as “ the modification of the body whereby the active power of the saidbody is increased or diminished, aided or constrained, and also the ideas of such modification (Spinoza, 2017:62). All individual situation, including cognition, produces and is produced by affect. So affect is both related and connected with human consciousness. Whereas McLuhan revealed role of media in changing human behaviours, Frederic Jameson has claimed that “shifts in social arrangements change both media and affect. He argues a distinctive characteristics of the postmodern era (or late capitalism) is the waning of affect” (Jameson 1991:10). But according to Brian Massumi “Fredric Jameson notwithstanding, belief has wanned for Money, but not affect. If anything, our condition is characterized by a surfeit of it. The problem is that there is no cultural – theoretical vocabulary specific to affect” (Massumi 2002:27). Massumi combines the work of thinkers inside the ‘second’ tradition of affect (Bergson, Deleuze and Spinoza). Therefore affect is “a suspension of affect-reaction circuits that linear temporality in a sink of what might be called passion” (Massumi 29). Massumi remarks our world is saturated, full with affects.

On the other hand Bernard Stiegler discusses that “..cinema reveals how the subject is able to have its own memory as well as experience the present or the self’s flowing in time because the subject is given a ‘nonlived collective memory’ of the past, tertiary memory...through technical supports like cinema...the technical contaminates all memory and, as such, the living present as well; the technical is their condition of possibility” (Clough 2008:6). Technological developments and their use affect the art products especially cinema and it is undeniable that cinema as an industrial art is used by the power. The density and volatility of affected production and transmission present constant threat of manipulation. Most discussion of affect in media theory and aesthetics revolves around questions of the production and transmission of affect such as how do and how should artworks and industrial artworks produce and transmit affect and what is the relationship between media and the production of affect. According to Deleuze “affect is again “transitive”, in constant variation so o much a state as the ongoing “passage from one state to another” (Bertelsen and Murphie 2016: 140). As affects are explained as transitions between situations, different thoughts would emerge which claim affect is “similarly, cross temporal, implying a participation of ‘temporal contours’ in each other, singly or in the looping of refrains. This cross temporality constitutes the movement of experience into the future (and into the past, as memory)” (Bertelsen and Murphie.146).

Massumi thinks that affect exactly consists of a matter of how intensities come together, move each other, and transform and translate under or beyond meaning, semantics, and cognitions: “Part of the assumption here is that even in the most reactionary of circumstances – nothing happens if affective intensity has already paid us a visit. This refines our understanding of why territory-spatial or temporal – is always “existential territory. It is as much a territory that enables movement as something that keeps everything in its place. It is movement itself. For Guattari, territory is “never given as object but always as intense repetition” (Bertelsen and Murphie 147). And Deleuze suggested affect can not be seperated from body: “there no feelings.... There are nothing but affects: that is ‘sensations’ and ‘instincts’ ” (Bertelsen and Murphie 148). He claimed that cinema is a design and organization of images and of signs so it is a pure semiotics though semiology was originated from linguistic studies including signs.

“What we call cinematographic concepts are therefore the types of images and the signs which correspond to each type. The image of the cinema being, therefore, ‘automatic’ and presented primarily as movement-image, we have considered under what conditions it is specifically defined into different types. These types are, principally, the perception image, the affection image and the action-image. Their distribution certainly does determine a representation of time, but it must be noted that time remains the object of an indirect representation in so far as it depends on montage and derives from movement images” (Deleuze, 1997a: 9).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

American mainstream films like *Geostorm* with their scenes full of mediocre special effects, and their empty but informed characters attract many spectators. Images of the films can be regarded as affection images, and embodied states of power. Deleuze explained that the affection image is power or quality.

“It is clear that powers and qualities can also exist in a completely different way as actualised, embodied in states of things. A state of things includes a determinate space-time, spatio temporal coordinates, objects and people, real connections between all these givens. In a state of things which actualises them the quality becomes the ‘quale’ of an object, power becomes action or passion, affect becomes sensation, sentiment, emotion or even impulsive (pulsion) in a person (it is only from this point of view that there can be mendacious expressions). One could enter the domain of the action image, no longer in the domain of the affective- image. “The affection-image, for its part, is abstracted the face from the person to which it belongs in the state of things” (Deleuze 1997a: 97).

It is definite that instead of concentrated on the domain of the affection image we should think over the domain of action-image. Deleuze tried to find a progressing and challenging break between classical and modern cinema, and he defined two different concepts as the movement-image and the time-image for the cinema. Hollywood Cinema and its movement (action-affection) image is related to its authority to the sensory-motor form of aim orientation, impetus action, and a casual connection between seeing, feeling, doing. He claimed that even in the films of Cassavates, Robert Altman and Hitchcock, a crisis has appeared in the action image. We see here another concept: what Hitchcock introduces into the cinema, then, is the mental image: “That is, he makes relation itself the object of an image, which is not merely added to perception, action and affection images, but frames and transforms them. With Hitchcock, a new kind of ‘figures’ appear which are figures of thoughts. In fact, the mental image itself requires particular signs which are not the same as those of the action-image... Hitchcock produces original signs, in accordance with the two types of relations, natural and abstract” (Deleuze 1997a: 203). It would be useful to note that all these directors has made challenging films different from American mainstream films, and they have become very popular. If we take Deleuze’s thoughts and suggestions into consideration action images are inseparable parts of contemporary Hollywood cinema. The mental image is not effective to complete of the action image, it is rather re-examination of the whole movement –image... this is made by the break and rupture of the sensory-motor links in a chosen character. Rupture and break of which Deleuze emphasized

“finds it self compensated in the contemporary American Cinema by a kind of psychotic hyperactivity, in which the movement and action come at the characters, rather than emanating from them The consequence are either what could be called the ‘new thinking image’ of characters being inside each other’s minds, or the kind of hysterical action scenario where the natural world (Twister) a vehicle (Speed), or a creature person/Terminator) are ‘out of control’ and the protagonists can only react to parry; or otherwise shield themselves from being attacked, assailed, or annihilated” (Elsaesser and Buckland 271).

In *Geostorm* characters who are greedy, and who might be from the U.S. Government like high rank officials, establish spectators’s sensations with their actions. All good and evil characters are used to build ideology of the film with its very usual spectacles which we are used to seeing in many science fiction films. Distinctions that Deleuze made between movement image (action, affection, perception image) and the image (recollection, crystal image) and his design can actually be used for post-classical American mainstream cinema, though Deleuze rarely discussed Hollywood films from the 1970’s or beyond, even challenging films in the 1990’s and 2000’s.

Deleuzian Method for Analysing the Film

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Deleuze believed that cinema always has great effect on masses, and this stems from the nature of the cinema itself, because it is an industrial art which is quite different from the other art forms.

“Nevertheless a current mediocrity has never prevented great painting; but it is not the same in the conditions of an industrial art, where the proportion of disgraceful works calls the most basic goals and capacities directly into question. Cinema is dying, then, from its quantitative mediocrity. But there is a still more important reason: the mass-art, the treatment of masses, which should not have been separable from an accession of the masses to the status of true subject, has degenerated into state propaganda and manipulation...” (Deleuze 1997b:164).

In other words images have moved to the centre of society and culture. That opinion definitely supports the basis of this study. Contemporary mainstream films have strong connections with the power relations in a society. According to Castel culture of every society’s has become “culture of virtual reality” (Pisters 17). Main body of Hollywood is capital’s realization itself as cinema. “Turning an immanent system with capital, cinema therefore is also the place where capital can be deterritorialized...Capitalism produces and maintains itself, and at the same time it produces anti-production, what Deleuze and Guattari call “Schizophrenization” (Pisters 18). Deleuze’s book in the *Time Image* it is explained that theory of images goes beyond the idea of cinema as representation. It is undeniable that there is an immanent link between consumption society and its values and audiovisual culture so that issue can be connected with trying to escape from contemporary world. And this is exactly what action and sci-fiction films of Hollywood’s mainstream cinema is using. At that point we should explain an important concept presented and explained by Deleuze and Guattari, which is connected with thinking beyond individualism, identity, and discussed notions of personhood, is the Body without Organs (BwO). In other words BwO versus real body:

“A BwO is made in such a way that it can be occupied, populated only by intensities. Only intensities pass and circulate. Still, the BwO is not a scene, a place, or even a support upon which something comes to pass. It has nothing to do with phantasy, there is nothing to interpret. The BwO causes intensities to pass; it produces and distributes them in a spatium that is itself intensive, lacking extension. It is not space, nor is it in space; it is matter that occupies space to a given degree—to the degree corresponding to the intensities produced. It is nonstratified, unformed, intense matter, the matrix of intensity, intensity = 0; but there is nothing negative about that zero, there are no negative or opposite intensities. Matter equals energy. Production of the real as an intensive magnitude starting at zero. That is why we treat the BwO as the full egg before the extension of the organism and the organization of the organs, before the formation of the strata; as the intense egg defined by axes and vectors, gradients and thresholds, by dynamic tendencies involving energy transformation and kinematic movements involving group displacement, by migrations: all independent of accessory forms because the organs appear and function here only as pure intensities. The organ changes when it crosses a threshold, when it changes gradient” (Deleuze and Guattari 2005: 153).

The full bodies that we accepted if considered without organs they are the unproductive, the sterile, the unengendered, the unconsumable. In *Geostorm* travelling between outer space and the world empowers protagonists’s bodies by means of very sterilized cine-spaces like spaceship, space station and visual affects, which create virtual reality itself. Main character Jake Lawson, designer of the “Dutch Boy” world air defence system, believe that he could do anything to prevent a catastrophe of the earth when the earth’s climate satellites is malfunctioned. He decides his brother and him must get together again, because Jake’s younger brother Max is a controller of the space programme as a high- ranking U.S. State Department Official, furthermore brothers’s dead father was a secret agent too. Jake is sure someone or somebody is ruining that *space project* so he communicated from space station with his brother in order

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

to inform him, but he gives very coded messages including a fake memory of their father with them. The film is considered as an industrial artifact, media product and it is highly explained by the concepts of the BwO and the Anti-Oedipus concepts in addition to the explanations of affect theory. Deleuze thought that “Body without Organs can be considered as a desire producing machine, where the body (be it an individual body or any other body or ‘corporation’) goes beyond its traditionally border of the organism” (Pisters 2001:15). In the film although we can not see him, father image is so strong and it represents for patriarchy, patriotism, and strong connections between the two in American Society, furthermore his unseen image is territorialized. Even women characters exist to serve saviour father image. Father figure recalls BwO, and the power is expressed mostly by the actions of the characters. The memories of the saviour with his father can be regarded as the primary spatium. Like every character he turns into a machine; or the concept by involving in actions. In fact Hollywood with its laws practices a story needs to end satisfactorily; if not happy in itself, then with the possibility of driving the happy meaning from it. There is always a relationship between body, image and affect within consumer culture, and the *father image* with the saviour turns into a BwO.

Deleuze and Guattari’s philosophical revealings about BwO had no any borders. But it is deniable that the affective body image and its visibility through new media technologies are used especially in science fiction movies, When we are looking at the main character of the film while he is making his challenging speech at the very beginning of the film he can not be described as not just within a certain style, but as something more celestial: “it is something which works in a different register to beauty and contrived ‘look’. It is the sense of energy of a forces of a change of register an intensity...In contrast to the body image, the affective body without a clearly defined image. It lacks articulation and is more processual. It is sensed via affect and can provide a strong intensity which is hard to assume could be product of deliberate artifice and dissimulation” (Featherstone 199). Images and words of the saviour/main character from space station rebuild patriarchal society and its oedipal territories. In fact those images, objects and organs do not move anywhere, because they are everywhere. Even all the technological devices help common and accepted rules for the safety of the country.

“No matter how the digital technologies of the new media has the capacity to record, to watch one more time, slow down the body moving image, they all help the moral values of the society. Though it can not be perceived in the normal choreography of face –to–face interactions, it can be felt totally even coded messages...There has always been the relationship of affect and the affective body to media images” (Featherstone 199).

Featherstone’s thought explains an ‘affective body’; a body without an image structures our encounters in complicated ways. These affects are multiplied through technologies such as video, television and cinema, or teletechnologies” After Jack Lawson has communicated with his brother through digital technology his brother has a chance to slow down the body moving image of Lawson in order to rewatch and relisten the record. Technology enable us to view in slow-motion, and then affects are communicated by the face, gestures and body movements. It is so obvious that the affect thresholds which cannot be perceived in the normal choreography of face to face interactions but can be felt.

Bodies have different meanings in different spaces, and we have cultural attitudes toward the body. For example after Jack Lawson is fired, he works as a technician on his own land and invades some tools to make his rural life more comfortable. This also suggests traditional romantic American spirit, who

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

struggled to settle down to cultivate land of Wild West of the new continent. That spirit is also presented as saviour of humanity. Only with this spirit computers and spaceships are made help humanity.

The potential of what a body can do has been expanded through the development of new media information technology which is used by cinema industry. With the way of the speech he makes he produces affects in ways which undermine the sovereignty of the perceiving eye and the content of the spoken words. Computers impact our embodied affectivity, our communication and our coexistence, and cooperation directly. Whereas images can not be seen merely as representative, the film uses video techniques which offers impressive aesthetic perceptions and which are also designed as new affective commodities.

The body without image communicates through proprioceptive senses and intensities of affect, and it can overrule, or rewrite in other areas. Bodies are always complicated, confused processes, and importantly defined by their capacities to affect, and be affected. According to Mannin ‘the body is always more than human’ and affect is always collective... “Affect is a chorus of feelings barely felt through which events begin to take form. A body is an event for affective resonance” (Blackman and Venn 2010:21).

Another point is that protagonist’s sacrificial behaviour can be read as an intertextual resonance with the Bible. *Geostorm*’s main character –Jack- has an encounter with Jesus. There are also narrow minded politicians and traitors and his daughter, who put his behaviours in a different light. Director of the film has resurrected Hollywood’s capital by proposing dangerous traitors like secretary general and the saviour together fit in them perfectly with the immanent system of capital/cinema of contemporary society. Jack Lawson can be regarded as a romantic male character representing interpreneur American spirit and enterprise. Furthermore we are offered an extended and panoramic view of the landscape, especially our planet from outer space which support characters’s sacrificial behaviours and actions against bad men-enemies of humanity. With the help of audio-visual technologies and sensory communicative devices Jake and Max communicate each other. Visual sense of Lawson based upon his appearance, that is the “look” one has for others. His image is like mirror image and his body’s visual appearance is central conception or belief of mirror image. It is known that human communication is always three-dimensional. We listen, understand, and also try to have a gist of deep meanings and feelings. Their conversation is made through virtual reality. There is *the look* for them but we also see feelings and allusions. Brothers and their father turn out the affective bodies. “The affective body points to unseen and unnoticed aspects of interpersonal interactions, which are more difficult to conceptualize and articulate; but this does not mean that people are unaware of their force” (Featherstone 2010:196). Affective body manages to exist anywhere, on earth, in the space station, even in outer space. Since they haven’t totally physical organs/objects they have their ongoing existence, and it could have the ability to lead others for the survival of the world within the BwO concept.

According to Massumi (2002) “body’s indeterminacy, then is not to be misunderstood a ‘pre-social’ body. Massumi proposes that “it is ‘open-endedly social’, that is a, social in manner “prior to” the separating out of individuals” (Clough 2008:3). It could be applied to the cinema since there is an undeniable link between the spectator and the protagonists. By understanding BwO concept it is possible to see how the dividing line is established between bodies and praise of patriarchal society are structured in the contemporary cinema of Hollywood. Because such dividing now is very difficult to recognise easily and it is no longer refer to a physical interiority and externality. Deleuze and Guattari saw the

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

process is to be considered as physical and bodily. So we should put aside metaphorical and semiotical approaches. Instead of being unique and individual, characters turn into all bad and imperfect copies. That concept explain exactly why characters of American mainstream cinema are poorly described, empty, and dull.

Another concept claimed by Deleuze and Guattari which is used for our critical approaches is Anti-Oedipus. Before Deleuze and Guattari revealed Anti-Oedipus as a critical concept they criticize the Oedipus Complex. “Against the oedipal and oedipalized territories (family, church, school, Nation, Party), and especially the territoriality of the individual, Anti-Oedipus seeks to discover the “deterritorialized” flows of desire, the flows that have not been reduced to the oedipal codes and the neuriticized territorialities, the desiring-machines that escape such codes as lines of escape leading elsewhere” (Deleuze and Guattari 2000:8). There are oedipal gimmicks in the plot of the film, when Jack is hired again for outer space for the benefits of the earth to work as a saviour, now he is technically controlled like the other colleagues, scientists under the autonomy of fatal patriarch –The U.S. President Secretary State-. Strictly criticized authority can be regarded as reminder of anti-oedipus concept. But afterwards patriarchy is praised again by means of spirit of the dead agent- father figure and the brothers’s reunion. And images of father-sons are unified to beat traitors and greedy persons, so oedipal individuals, and territories are established again. The transitions between Anti-Oedipus and Oedipus keep the suspense so exhilarated in the film and furthermore they are effective for solving the problems. Oedipus enlivens and reflects basic ideology of the film. Before Deleuze and Guattari explained Anti-Oedipus as a concept they had claimed and developed critical thoughts about Oedipus Complex to establish their own approaches about the issue. “We wonder if Oedipus in fact expresses desire; if Oedipus is desired, then it is indeed on it that psychic repression comes to bear” (Deleuze and Guattari 2000:113).

14

At the beginning of the film there is no patriarchal unity between the brothers. Later on oedipal connections commence to emerge with the actions of the characters. Very powerful political traitor – evil father figure-, vulnerability of family-divorced couple-, at the beginning rejection of marriage of younger brother- turn upside down the oedipal codes, but salvation of the World would depend on turning back to oedipalised individuals by praising marriage institution–younger brother’s proposal to his girlfriend with the approval of U.S. president Palma-, and most importantly dominance of good father figure. “Oedipus is a factitious product of psychic repression. It is only the represented, insofar as it is induced by repression. Repression cannot act without displacing desire, without giving rise to a consequent desire, all ready, all warm for punishment, and without putting this desire in the place of the antecedent desire on which repression comes to bear in principle or in reality” (Deleuze and Guattari 2000:114).

In relation with desiring production Oedipus is not very powerful, because it is necessary for taming the unconscious, representing desire within the system. Deleuze and Guattari revealed that explicitly: “we have never dreamed of saying that psychoanalysis invented Oedipus. Everything points in the opposite direction: the subjects of psychoanalysis arrive already oedipalized, they demand it, they want more” (Deleuze and Guattari 2000:88). Oedipus has its power from desiring production, which is at the very centre of consumption societies. As we all know beginning with early childhood oedipal organization of desiring production is formed, in other words psychic or social repression imposed on desiring production by social reproduction by means of the family. Deleuze and Guattari claimed that the territorial, and desiring production have a strong effect on individuals.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

“The territorial machine is therefore the first form of socius, the machine of primitive inscription, the "megamachine" that covers a social field. And the more it breaks down, the more it schizophrenizes, the better it works, the American way. But this is already the point of view required—given a change of perspective—for examining the primitive socius, the territorial machine” (Deleuze and Guattari 2000: 151).

Protagonists of American Holywood cinema adhere to Oedipal territories in order to survive and adopt themselves to the schizophrenic reality. That reflects Oedipus in general, it is not the repressed-that is, the representative of desire-, and oppressed and decoded desires have always existed. That is why a consumer society and its break are defined not solely by decoded flows. In the film *Geostorm*, a simple description of the new massive deterritorialization, and the connection of its movements exist. This connection definitely ensures the universality of consumer society and its cinema –in relation with moral values of the society- as a typical example of industrial art work. Film itself by means of actions and protagonists shifts between territorialized and deterritorialized territories, but this kind of movement is virtual like the film – *Geostorm*- itself, because the film is based on oedipal territorialities. Deleuze and Guattari explained how mechanism works and try to prove Oedipus and its reasons, and conclusions.

“For Oedipus is not a mere psychoanalytic construct, Deleuze and Guattari explain. Oedipus is the figurehead of imperialism, "colonization pursued by other means, it is the interior colony, and we shall see that even here at home ... Depression and Oedipus are agencies of the State, agencies of paranoia, agencies of power, long before being delegated to the family. Oedipus is the figure of power as such, just as neurosis is the result of power on individuals. Oedipus is everywhere. For anti-oedipalists the ego, like Oedipus, is "part of those things we must dismantle through the united assault of analytical and political forces " (Deleuze and Guattari 2000 XX).

If desiring-machines create, cause to form our organisms, result would be suffering and unhappiness for us. So it would be usual for the body-individual to penetrate into the schizophrenic field for releasing. The field presents many things for the individuals, and BwOs within an immanent system.

Conclusion

It is claimed that the cinema—an art of the mass- and especially films of movement image are strongly connected with propaganda, power relations and motivation of the masses. New cinema, which is quite different from the other art styles, has the ability to make the rupture in the connection between man and the world for motivated perceptions. That claim is empowered by concepts such as BwO and Anti Oedipus in the study. Both Deleuze and Guattari tried to think beyond individualism, identity and traditional actions of personhood. BwO shows us to understand that contemporary cinema has a difficulty to establish the dividing line between bodies. There is a relationship between bodies, they affect each other’s behaviours no matter whether their bodies come from different countries or exist in outer space or on the earth.

As Deleuze declared if the most dominating and the most motivating forms of social reproduction are produced by desire within a society there would be results of such productions. At this point in this study, cinema, as an industrial art, has been evaluated. Consumption societies tend toward new development of comprehending that will destroy affiliation in order to make it a body without organs, and release the flow of desire on this body. Mainstream films like *Geostorm* transmits information, which is also ideology surrounding American Society. Such information includes imperatives, slogans, dominant moral values and desire, in other words they are industrial films of Hollywood when the informing present what sort of things we must believe, accept and obey.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

References

Aristotle, (2016) Rhetoric (Chapter 1) Tras. W.Rhys Roberts, The University of Adelaide, South Australia/ e boks@Adelaide. <http://ebook.adelaide.edu.au/a/aristotle/a8rh/index.html>.

Bertelsen, Lone and Murphy, Andrew (2016) “An Ethics of Every Day Infinitives and Powers”, Félix Guattari on Affect and the Refrain, Eds. Gregg Melissa and Seigworth Gregory J. Affect Theory reader, Durham: Duke University Press.

Blackman, Lisa and Venn, Couze (2010) “Affect” Body and Society, 16:7, Sage Publications, Nottingham: Nottingham Trend University Press.

Clough, Patricia T. (2008) “The Affective Turn: Political Economy, Biomedica and Bodies” Theory Culture and Society, (2008), 25:1. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore: Sage Publications, pp: 1-22.

Deleuze, Gilles and Felix Guattari (1994) What is Philosophy, Tras. Hugh Tomlinson and Graham Burchell. New York: Columbia University Press.

Deleuze Gilles and Guattari Félix (2005), Anti- Oedipus: Capitalism and Schizophrenia. Tras. Helen R. Lane, Mark Seem and Robert Hurley, Minneapolis: University of Mimesota pres.

Deleuze and Guattari (2000) translated and foreword by Brian Massumi, A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia, Mineapolis: University of Mimmesota pres.

Gilles Deleuze (1997a), Cinema 1 the Movement Image, translated by Hugh Tomlinson and Barbara Habberjam. Mineapolis: University of Minnesota pres.

Deleuze, Gilles (1997b), Cinema 2 The Time Image, Tras. Hugh Tomlinson and Robert Galeta, Mineapolis: University of Minesota Press.

Elsaesser, Thomas and Buckland, Warren Buckland (2002), Studying Contemporary American Film A Guide To Movie Analysis, New York: Oxford University Press.

Featherstone, Mike (2010) “Body , Image and Affect in Consumer Culture”, Body and Society Vol. 16(1) pp.: 193-221.

Jameson, Fredric (1991) Postmodernism; or the Cultural Logic of Late Capitalism, Durham:Duke University Press.

Massumi, B. (2002) Parables of the Virtual, Durham: NC: Duke University Press.

Pisters, Patricia (2001) Edited by-with the assistance of Catherine M. Lord, Micropolitics of Media Culture Reading the Rhizomes of Deleuze and Guattari, Amsterdam: Amsterdam University Press.

Spinoza Baruch (2017) Ethics, Tras. R.H.M. Elwes, Philadelphia: Published as part of The Great Library Collection by R.P. Pryne.

What is Biomedica Eugene Thacker Georgia Institute of Technology <http://homes.Imc.gatech.edu/~broglia/introSTaC/thackery>, 47(April 27, 2018).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

TRADE OPENNESS, FINANCIAL OPENNESS, AND FINANCIAL DEVELOPMENT IN EUROZONE: EVIDENCE FROM DYNAMIC PANEL DATA

Assoc. Prof. Hasan AYAYDIN

**Gumushane University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of
Business Administration, Gumushane, Turkey**

Assist. Prof. Aykut KARAKAYA

**Recep Tayyip Erdoğan University, Faculty of Economics and Administrative Sciences,
Department of Business Administration, Rize, Turkey**

Lecturer Fahrettin PALA

**Gumushane University, Kelkit Aydın Doğan Vocational School, Department of Accounting and
Tax Practices, Gumushane, Turkey**

Abstract

This paper investigates the impact of trade and financial openness on financial development, sampling 19 Eurozone countries with data spanning from 2000 to 2015. We use two of the most important indicators of financial development-private credit and stock market capitalization. The empirical results, using dynamic panel estimation techniques (GMM), suggest that both trade and financial openness are statistically significant determinants of financial development. Our results also suggest that the marginal effects of trade (financial) openness are negatively related to the degree of financial (trade) openness, indicating that relatively closed economies stand to benefit most from opening up their trade and/or capital accounts. Our findings provide partial support to the well known Rajan and Zingales hypothesis, which stipulates that both types of openness are necessary for financial development to take place.

JEL classification: F19, G29, G32

Keywords: Financial development, Trade openness, Financial openness, Dynamic panel data analysis, Eurozone

I. Introduction

The growing consensus emerging from the vast amount of empirical and theoretical research is that financial sector development of a country greatly facilitates its economic growth (e.g., King and Levine, 1993a,b; Jayarathe and Strahan, 1996; Demirgüç-Kunt and Maksimovic, 1998; Rajan and Zingales, 1998; Beck et al., 2000; Carlin and Meyer, 2003; Levine, 2005; Menyah et al., 2014; Henderson et al., 2012 and Kendall, 2012). Financial development is seen as required and beneficial for increasing the economic growth and creating a rich nation (Levine, 1997; King and Levine, 1993a; Rajan and Zingales, 1998; Rajan and Zingales, 2003). Also in the studies, a well working stock market is seen as a basic component of the finance sector and the fact that development of well working financial institutions as well as of the stock market plays a critical role in realizing the economic growth (Arestis and Demetriades, 1997; Lawrence, 2006; Kar, 2001; Shan and Jianhong, 2006).

Rajan ve Zingales (2003), in their studies, found a three-variable relationship among trade gap, financial gap and financial development. Rajan and Zingales (2003) determined the fact that it is not possible for

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

trade gap only to influence financial development without financial gap in 24 developed economies for the period between 1913-1999 periods. Rajan and Zingales (2003) puts forward the interest group theory in order to summarize the research results. They argue that interest groups, in particular industrial and financial incumbents, frequently stand to lose from financial development. This is because financial development creates opportunities for new firms to be established, which breeds competition and erodes incumbents' interests. They suggest that those who are in power will have a weaker opposition reaction towards financial development when an economy is open both to trade and finance (capital flows). Baltagi et al. (2009) address Rajan and Zingales's (2003) hypothesis, using data for both developing and industrialized countries. Baltagi et al. (2009) emphasizes the interactive effects of trade gap and financial gap on financial development in the assessment of the simultaneous openness hypothesis. The interaction between trade and financial openness can be used to assess the marginal effect of rising trade (financial) openness on financial development conditional on financial (trade) openness. Because the hypothesis indicates that an economy opens up to trade when its capital account is closed, there will be calls for additional financial repression to protect industrial incumbents, which would prevent financial development from taking off. Thus, the marginal effect of trade openness should be non-positive when the capital account is relatively closed.

This paper represents provide evidence on the openness hypothesis using dynamic panel data techniques in recent samples. The paper addresses the empirical question of whether trade and financial openness can help explain the recent pace in financial development. In order to provide evidence on the simultaneous openness hypothesis, we interact the two openness terms, which allows us to examine whether the impact of one type of openness depends on the degree of the other type of openness.

II. Model and Estimation Method

2.1. Dynamic Empirical Model

The aim of our empirical model specification is to investigate the effects of trade openness and financial openness on different indicators of financial development in Eurozone. Since financial development indicators are likely to display considerable persistence, we specify a dynamic linear equation for financial development that includes a lagged dependent variable, following the prior studies (Baltagi et al., 2009; Zhang et al., 2015):

$$FD_{it} = \beta_0 + \gamma FD_{it-1} + \beta_1 TO_{it} + \beta_2 FO_{it} + \beta_3 \{TO_{it} \times FO_{it}\} + \beta_4 GDP_{it} + \beta_5 DCrisis_{it} + \mu_{it} \quad (1)$$

Where FD is an indicator of financial development, TO is trade openness, FO is financial openness, and $TO_{it} \times FO_{it}$ is interaction term. In addition, GDP, DCrisis is control variables that denote the GDP per capita gross domestic product, and financial crises dummy, respectively.

2.2. Estimation Method

Explanation regarding the estimation methods of the research was provided under two titles.

2.2.1. Dynamic Panel Estimation

Although the basic estimation for panel data analysis is Pooled Ordinary Least Squares (POLS), consistent estimations cannot be obtained with POLS when there is a relationship among the error term and independent variables. Moreover, POLS does not take the consecutive dependency of the error term

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

into account in time (Wooldrige, 2002: 256). In order to handle these issues mentioned, special estimators were developed for panel data analysis that is classified into two groups; static and dynamic. In the static panel data model, the lagged value of the dependent and the independent variable are not included in explaining the dependent variable. In Static Panel Data method, there lies the idea that economic and commercial behaviour that basically occur in the current period are free from experiences and behaviour forms in the previous periods (Tatoğlu, 2012). However, in economic and commercial behaviour, the effect of previous experience and behaviour is important. When these previous experience and behaviour are considered, a dynamism is provided for the analysis. The panel data methods that take these into account are the ones called dynamic panel data models. In other panel data models, among the factors that may influence the dependent variable, there may be the lagged values of the dependent and independent variables as well as lagged values of the dependent values. From this respect, dynamic panel data analysis can reveal micro and macro dynamics that methods of cross-section or time-series cannot do (Bond, 2002:1).

Due to the fact that the number of units is larger than time in this data set, the estimations were carried out through the two-step SGMM estimation method proposed by Arellano and Bover (1995) and Blundell and Bond (1998). Also, robust standard errors suggested by Windmeijer (2005) were used so that the standard errors in the estimation of small samples can be non-deviated. In the calculation of the robust standard errors aforementioned, the code written by Roodman (2009) was used.

2.2.2. Panel Stationary Test

In the study, Fisher PP panel unit root test, which allows for the unstable panel data set and which allows each unit to have its own auto-correlation coefficient, was preferred. Additionally, Fisher PP is a panel unit root test that becomes stronger when there is correlation between small samplings and units (Levin, Lin and Chu, 2002; Choi, 2001). In testing the unit root of Fisher PP, that the units include root is tested in the H_0 hypothesis. If the coefficient is different from null significantly, it is concluded that the series do not include unit root and that they are stationary.

3. Data, Measurement and Sources

The study data comprises a 15-year period starting from 2000 until 2014 from 19 countries in the Euro Zone. Since the data of 19 Eurozone country¹, which also makes the sampling of the research are not available for each year, the data set is in an unstable panel data format. The data set was compiled from the data obtained from the web site of the World Bank (WDI-World Development Indicators). The dependent and independent variables of the research are shown in Table-1, below.

The ratio of credits to GDP (Levine et al., 2000), the ratio of deposit to GDP (Rajan and Zingales, 2003), the ratio of private sectors credits to GDP (Levine et al., 2000), and the ratio of capital market's capitalization (Rajan and Zingales, 2003; Baltagi et al., 2009) are considered as financial development indicators. The dependent variables of this study embrace both the development of banking and the development of capital market. Thus, financial development could be studied in detail in terms of banking and capital market.

Table 1: Variables and Explanations

Variables	Explanations
-----------	--------------

¹ The eurozone consists of Austria, Belgium, Cyprus, Estonia, Finland, France, Germany, Greece, Ireland, Italy, Latvia, Lithuania, Luxembourg, Malta, the Netherlands, Portugal, Slovakia, Slovenia, and Spain.

Dependent variables: development (FD)	financial	banking	BDI1	Domestic credit to private sector by banks (% of GDP)		
			BDI2	Domestic credit provided by financial sector (% of GDP)		
			BDI3	Domestic credit to private sector (% of GDP)		
	The stock market	development	indicators	(SMDI)	SMDI1	Market capitalization of listed domestic companies (% of GDP)
					SMDI2	Stocks traded, total value (% of GDP)
					SMDI3	Stocks traded, turnover ratio of domestic shares (%)
Independent variables:	Economic, Openness and Financial Crisis	Crisis	GDP	GDP per capita growth (annual %)		
			FO	Financial Openness		
			TO	Trade Openness		
			TO× FO	Interaction term of Trade Openness x Trade Openness		
			DCrisis	The financial global crisis puppet changer is 0 in 2008 and before and 1 after 2008.		

In the literature, financial openness (FL) is measured from two perspectives widely; actual and legal. The former, actual financial openness, was developed by Lane and Miles-Ferretti (2007). Actual financial openness is calculated by the proportion of a country's total responsibilities and foreign assets to GDP. The latter, legal financial openness, was suggested by Chinn and Ito (2006). Legal financial openness is determined by coding the limitations of a country's financial processes beyond its border through puppet variables. In the study, the actual measurement that can access the financial openness data was adopted. Trade Openness (TO), which is one of the independent variables of the study, shows a country's or economy's level of trade relationships with other economies and countries. In the study, trade openness was calculated by proportioning total of a country's import and export to GDP, just like in the studies carried out by Baltagi et al. (2009), Kim et al. (2010), Menyah et al. (2014) and Zhang et al. (2015). Thus, the effect of actual financial openness and trade openness on the financial development of Euro zone was studied in the study.

The role of economic growth on financial development is still among the highly-debated topics in the literature both theoretically and practically. As was in the study carried out by Rajan and Zingales (2003), in the study, economic growth is included in the financial development model by being proportioned to the growth rate of real GDP, so that this role could be revealed. Finally, to determine the effect of global financial crisis on financial development, a global financial crisis puppet variable was included in the financial development model, just like in the studies of Hanh (2010) and Rashti et al. (2014). Thus, with the study, it was attempted to reveal the effect of economic growth, trade openness, financial freedom and global financial crisis on the financial development of Euro zone countries.

4. Empirical Results

4.1. Dynamic Panel Data Estimation

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Panel data analysis findings are presented below as stationarity test of the variables in the first place, and dynamic panel data estimation of the models, in the second place.

With the PP Panel unit root test, unit root findings of the study were presented in Table 2 below. Since all the P, Z, L*, and P_m statistics of Fisher P-P test return the same result, only the Adjusted Reverse X² value showing the P_m statistics were reported in Table 2.

Table 2: Stationarity Test of the Variables

Dependent variables	Düzeltilmiş Ters X ²
The banking development indicators	
Domestic credit to private sector by banks (% of GDP) (BDI1)	1.6789**
Domestic credit provided by financial sector (% of GDP) (BDI2)	1.4987*
Domestic credit to private sector (% of GDP) (BDI3)	1.465*
The stock market development indicators	
Market capitalization of listed domestic companies (% of GDP) (SMDI1)	1.7568**
Stocks traded, total value (% of GDP) (SMDI2)	2.9177***
Stocks traded, turnover ratio of domestic shares (%) (SMDI3)	18.7337***
Independent variables	
GDP per capita growth (annual %) (GROWTH)	7.7811***
Financial Openness (FO)	10.3965***
Trade Openness (TO)	10.5120***

*, **, and *** shows the statistical significance of 0.10, 0.05 and 0.01 levels.

It can be seen that all the variables in Table-3 do not include unit root, namely, they are stationary. According to this, the variables are stationary at first order. Since all the variables are stationary at their levels, panel data analysis estimation will be performed for variables at their levels. Thus, the probability of spurious regression will be eliminated in the analysis. It will be tried to reveal the effects of the growth of national income per capita, trade openness, financial independence and global crisis on estimated panel data analysis models as well as the financial development indicators of countries in the sample.

4.2. Dynamic Panel Data Estimation

In the findings obtained from the two-step SGMM estimator and presented in Table 3-4, all the models are significant when the results of the Wald test – carried out to test the general significance of the models – were studied. Additionally, for the efficiency of the estimated models, instrumental variables must be carefully selected. There are tests specifically developed for this. These are auto-correlation tests, the Sargan Test, and the Hansen Test. As far as the models are concerned, according to Arellano and Bond's (1991) first order (AR1) and second order (AR2) auto-correlation tests, the models meet the requirement of being non-autocorrelation during the testing of first order auto-correlation existence. Finally, the robust Hansen Test that was performed to test the validity of instrumental variables in the models was found insignificant. According to this test, the instrumental variables are valid in the estimation performed by SGMM method and the model is appropriate. Therefore, dynamic panel models' requirements related to general significance, autocorrelation and instrument variables were met.

Table 3: The banking development indicators

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

	BDI1 _t	BDI2 _t	BDI3 _t
BDI1 _{t-1}	0.648***		
BDI2 _{t-1}		1.015***	
BDI3 _{t-1}			0.960***
GROWTH _t	6.260***	-0.002	0.588
Openness Variables			
Financial Liberalization (FO _{t-1})	-0.006	0.097***	0.234
Trade Openness (TO _{t-1})	0.503***	0.031***	0.062
Interaction (FO _{t-1} *TO _{t-1})	-0.003***	-0.001***	-0.001*
Global Financial Crisis Variable			
DCrisis _t	-2.075	-2.228***	-3.524*
Wald Test	13700***	45409***	11000***
Hansen Test (p-value)	17.37 (0.98)	14.52 (0.96)	15.41 (0.97)
AR1 test (p-value)	-1.00 (0.317)	-1.60 (0.11)	-1.41 (0.157)
AR2 test (p-value)	1.00 (0.317)	1.21 (0.225)	1.24 (0.213)
Sample period	2000-2014	2000-2014	2000-2014
Number of time periods (T)	15	15	15
Number of countries (i)	19	19	19

*, **, and *** shows the statistical significance of 0.10, 0.05 and 0.01 levels.

The finding that financial openness has a positive impact on the banking development indicators of financial development is in consistent with several studies (e.g. Baltagi et al. 2009; Zhang et al. 2015; Hanh, 2010) that find a positive link between financial openness and financial development. The positive relationship between financial openness and banking development indicators might be related to the positive spillover effect of the foreign investment movements. Levine (2001) finds that liberalizing restrictions on international portfolio flows tends to enhance stock market liquidity and allowing greater foreign bank presence tends to enhance the efficiency of the domestic banking system. Financial openness efficiently advances the competition as well as the financial activities among the financial institutions in the Euro zone. Trade openness-financial independence interaction variable was determined to affect the banking development indicators negatively. Our findings point to the fact that the negative relationship of the marginal effects of trade (financial) openness with financial (trade) openness degree may provide a benefit for relatively close economies opening trade and/or capital accounts. Importantly, the treatment of the interaction term as endogenous does not change the qualitative nature of the results. In particular, the coefficient of the interaction term -0,003 and -0,001. Therefore, as a result of the study, it can be suggested that the interaction of openness with the development of banking in Euro zone is valid. The finding that interaction term has a negative impact on the banking development indicators of financial development is in consistent with several studies (e.g. Baltagi et al. 2009; Zhang et al. 2015). Also in the study, it was obtained that the growth rate and global financial crisis have a relative effect on the indicators of capital market development.

Table 4: The stock market development indicators

	SMDI1 _t	SMDI2 _t	SMDI3 _t
SMDI1 _{t-1}	0.599***		

SMDI2 _{t-1}		0.802***	
SMDI3 _{t-1}			0.815***
GROWTH _t	0.458	0.887***	4.508***
Openness Variables			
Financial Liberalization (FO _{t-1})	-0.358***	0.181***	0.446*
Trade Openness (TO _{t-1})	0.193**	0.005**	-0.101***
Interaction (FO _{t-1} *TO _{t-1})	0.002***	-0.001***	-0.002**
Global Financial Crisis Variable			
DCrisis _t	-1.235***	0.330	2.187***
Wald Test	19667***	56800***	35025***
Hansen Test (p-value)	13.54 (0.96)	16.30 (1.00)	13.24 (0.95)
AR1 test (p-value)	-1.57 (0.116)	-1.58 (0.115)	-2.00 (0.046)
AR2 test (p-value)	0.75 (0.454)	-0.73 (0.448)	-1.50 (0.134)
Sample period	2000-2014	2000-2014	2000-2014
Number of time periods (T)	15	15	15
Number of countries (i)	19	19	19

*, **, and *** shows the statistical significance of 0.10, 0.05 and 0.01 levels

In Table 4, the findings related to the development model of the capital market. The effect of a period delay, financial independence, trade openness, the variable of trade openness-financial independence interaction, and puppet variable for global financial crisis was found to be statistically significant on the Market capitalization of listed domestic companies (SMDI1), the dependent variable of the first equation. Contrary to this, the effect of the growth rate is statistically insignificant. The effect of a period delay, growth rate, financial openness (as a variable of openness), trade openness, and the variable of trade openness-financial independence interaction was found to be statistically significant on the Stocks traded, total value (SMDI2), the dependent variable of the second equation. The effect of the puppet variable for the global financial crisis is not significant. In the third equation, stocks traded, turnover ratio of domestic shares (SMI3) are statistically and significantly influenced by a period delay, growth rate, openness variables and puppet variable for global financial crisis. Examining now the regressions relating to capital market development in Table 4 that utilise the financial openness, we first note that the effects of openness terms appear to be qualitatively similar to those obtained the banking development indicators for private credit, although they are now more sensitive to the treatment of the openness terms. It was determined that the trade openness (as an indicator of openness), financial independence, and the interaction variable of trade openness-financial independence influence all the development indicators of capital market. For the regressions relating to capital market development, both trade openness and financial liberalization (openness) are positive and significant at the 5% level or higher, irrespective of how they are treated. The interaction term is negative but its level of significance at the 5% level or higher when the openness terms are treated as endogenous.

The findings from both data sets suggest that trade and financial openness are statistically significant determinants of banking sector development. It is seen that the marginal effects of trade (financial) openness on private sector credits have a negative relationship with the financial (trade)

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

openness degree. This finding points to the fact that the effect of this openness more related to the relatively closed economies, rather than the open economies. This finding also shows that openness has a similar effect on capital market. Therefore, as a result of this study, it can be suggested that openness indicators are valid for the development of capital markets in the countries within Euro zone. Here, it was revealed that the trade openness and financial independence variables – both separately and together as an interaction variable – are determiners for the development of capital markets in the countries within Euro zone. The growth rate and global financial crisis were found to be relatively influential in the indicators of capital market development indicators.

4. Conclusion

The findings obtained from this study emerges that the variables of trade openness and financial independence—both separately and together as a interaction variable—are determiners for the development of capital markets in the countries within Euro zone. From the findings of the study, it is seen that the marginal effects of trade (financial) openness on private sector credits have a negative relationship with the financial (trade) openness degree. This finding points to the fact that the effect of this openness more related to the relatively closed economies, rather than the open economies. This finding also has a similar effect on capital market. Therefore, as a result of this study, it can be suggested that openness indicators are valid for the development of capital markets in the countries within Euro zone. From here, it was concluded that the trade openness and financial independence variables – both separately and together as an interaction variable – are determiners for the development of capital markets in the countries within Euro zone. Thus, our findings provide partial support to the Rajan and Zingales hypothesis, which stipulates that both types of openness are necessary for financial development to take place.

Our results offer for policy makers in low income countries aspiring to develop their economies by developing their financial systems. There may be good news for policy makers in low income countries that are relatively closed, since opening up their capital accounts may provide an effective stimulus to financial development.

References

- Arellano M., ve Bond, S., (1991) “Some Tests of Specification for Panel: Monte Carlo Evidence and An Application to Employment Equations”, *Review of Economic Studies*, 58, 277-297.
- Arellano M., ve Bover, O., (1995) “Another Look at the Instrumental Variable Estimation of Error-Components Models”, *Journal of Econometrics*, 68, 29-51.
- Arestis, P. ve Demetriades, P. (1997), “Financial Development and Economic Growth: Assessing the Evidence”, *Economic Journal*, 107(442), ss.783-799.
- Baltagi, B. H., (2005) *Econometric Analysis of Panel Data*, Third Edition, John Wiley&Sons, Ltd., England.
- Baltagi, B. H., Demetriades, P. ve Law, S.H. “Financial Development, Openness and Institutions: Evidence From Panel Data”, *Center for Policy Research Working Papers No.7*. 2007, http://www.worldeconomyandfinance.org/working_papers_publications/working_paper_PD_Fs/WEF0022.pdf (Erişim: 24.01.2013).
- Baltagi, B.H., Demetriades, P.O., Law, S.K., (2009) “Financial development and openness: Evidence from panel data”, *Journal of Development Economics* 89 (2), 285–296.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Beck, T., Levine, R., Loayza, N., (2000). “Finance and the sources of growth”. *J. Finan. Econ.* 58 (1), 261–300.
- Blundell R., and Bond S., (1998) “Initial Conditions and Moment Restrictions in Dynamic Panel Data Models”, *Journal of Econometrics*, 87, 115-143.
- Blundell, R. and S. Bond, (2000) “GMM Estimation with Persistent Panel Data: An Application to Production Functions”, *Econometric Reviews* 19, 321–340.
- Bond, S., (2002) “Dynamic Panel Data Models: A Guide to Micro Data Methods and Practice”, *CEMMAP Working Paper*, No: Cwp0209, 1-36.
- Carlin, W., Meyer, C., (2003). *Finance, investment and growth*. *Journal of Financial Economics* 69, 191–226.
- Chinn, M.D., ve H. Ito, (2006) “What matters for financial development? Capital controls, institutions and interactions”, *Journal of Development Economics* 81 (1), 163–192.
- Choi, I., (2001) “Unit root tests for panel data”, *Journal of International Money and Finance*, 20, 249–272.
- Demirgüç-Kunt, A. ve Levine, R. (1996) “Stock Markets, Corporate Finance and Economic Growth: an Overview”, *The World Bank Economic Review*, Cilt: 10, 1996, ss.223–39.
- Demirgüç-Kunt, A., Maksimovic, V., (1998). *Law, finance, and firm growth*. *Journal of Finance* 53, 2107–2137.
- Hanh P. T. H., (2010). *Financial Development, Financial Openness and Trade Openness: New evidence*, *FIW Working Paper* No. 60.
- Hansen, L.P., (2002) “Large Sample Properties of Generalized Method of Moments Estimators”, *Econometrica*, 50, 1029-1054.
- Henderson, D.J., Papageorgiou, C., Parmeter, C.F., (2012). *Who benefits from financial development? new methods, new evidence*. *European Economic Review*, 63, 47-67.
- Huang, Y. (2009), “The political economy of financial reform: Are Abiad and Mody right?” *Journal of Applied Econometrics*, 24(7), ss.1207–1213.
- Jayarathe, J. and Strahan, P., (1996). *The finance-growth nexus: evidence from bank branch deregulation*. *Quarterly Journal of Economics* 111, 639 670.
- Kar, M. (2001), ”Finansal Kalkınma ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik ilişkisi: Türkiye Örneği”, *Dokuz Eylül Üniversitesi, işletme Fakültesi Dergisi*, 2(2), ss.150-169.
- Kendall, J. (2012), *Local financial development and growth*, *Journal of Banking & Finance* 36, 1548–1562.
- Kim, D.H., Lin, S.C. and Suen, Y.B., (2010) “Dynamic effects of trade openness on financial development”, *Economic Modelling*. 27 (1), 254–261.
- King, R.G., Levine, R., (1993a). *Finance and growth: Schumpeter might be right*. *Quarterly Journal of Economics* 108, 717–738.
- King, R.G., Levine, R., (1993b). *Finance, entrepreneurship, and growth: theory and evidence*. *Journal of Monetary Economics* 32, 513–542.
- Lane, P.R., ve G. M. Milesi-Ferretti, (2007) “The external wealth of nations mark II: Revised and extended estimates of foreign assets and liabilities, 1970–2004”, *Journal of International Economics* 73 (2), 223–250.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Law, S.H. and Habibullah, M.S. (2009), “The Determinants of Financial Development: Institutions, Openness and Financial Liberalization”, *South African Journal of Economics*, Cilt: 77(1), ss. 45-58.
- Law, S.H., (2009). Trade openness, capital flows and financial development in developing economies. *Int. Econ. J.* 23 (3), 409–426.
- Lawrence, P. (2006), “Finance and Development: Why Should Causation Matter?”, *Journal of International Development*, 18, ss.997-1016.
- Levin, A., Lin, C.F., ve C.Chu, (2002) “Unit Root Tests in Panel Data: Asymptotic and Finite Sample Properties,” *Journal of Econometrics*, 108, 1-24.
- Levine, R. and Zervos, S. (1998), “Stock market, banks, and economic growth”. *American Economic Review*, 88, ss.537–558.
- Levine, R., (1997). “Financial Development and Economic Growth: Views and Agenda” *Journal of Economic Literature*, 35, June, 687-726.
- Levine, R., (2004). *Finance and Growth: Theory and Evidence*, NBER Working Paper Series.
- Levine, R., *Finance and growth: Theory and evidence.* (2005), In: Aghion, P., Durlauf, S. (Eds.), *Handbook of Economic Growth*. Elsevier, Amsterdam.
- Levine, R., Loayza, N., Beck, T., (2000), “Financial intermediation and growth: Causality and causes”, *Journal of Monetary Economics* 46 (1), 31–77.
- Levine, R.,(2001). *International financial liberalization and economic growth.* *Rev. Int. Econ.* 9 (4), 688–702.
- Menyah K., Nazlioglu S., ve Y. Wolde-Rufael, (2014) “Financial development, trade openness and economic growth in African countries: New insights from a panel causality approach”, *Economic Modelling* 37, 386–394.
- Rajan, R. G. Ve Zingales, L. (2003), “The great reversals: The politics of financial development in the twentieth century”. *Journal of Financial Economics*, 69, ss. 5–50.
- Rajan, R. Ve Zingales, L.(1998), “Financial development and growth”. *American Economic Review*, 88, ss.559–586.
- Rajan, R., Zingales, L. (1998). *Financial dependence and growth.* *American Economic Review* 88, 559–586.
- Rajan, R.G., Zingales, L., (2003). *The great reversals: the politics of financial development in the twentieth century.* *J. Finan. Econ.* 69 (1), 5–50.
- Rashti, N.A., Araghi E. S, ve M. Shayeste, (2014) “Relationship Between Financial Development and Economic Growth, Evidence from Financial Crisis”, *Asian Economic and Financial Review*, 4(7), 930-940.
- Roodman, D., (2009) “How to Do xtabond2: An Introduction to “Difference” and “System” GMM in Stata,” *The Stata Journal* , 9, Number 1, pp. 86–136.
- Shan, J. and Jianhong, Q. (2006) “Does Financial Development ‘lead’ Economic Growth? The Case of China”, *Annals of Economics and Finance*, Cilt: 1, ss.231-250.
- Sims, C. A., (1980), “Macroeconomics and Reality”, *Econometrica*, Vol:8, No:1, ss.1–48.
- Tatoglu, Y.T., (2012), *İleri Panel Veri Analizi STATA Uygulamalı*, Beta Yayınları, İstanbul.
- Windmeijer F., (2005) “A Finite Sample Correction for the Variance of Linear Efficient Two Step GMM Estimator”, *Journal of Econometrics*, 126(1), 25-51.
- Zhang, C., Zhu Y., ve Z. Lu, (2015) “Trade openness, financial openness, and financial

development in China”, Journal of International Money and Finance 59, 287–309.

GILLES DELEUZE'Ü NIETZSCHE İLE BİRLİKTE OKUMAK YA DA POSTMODERN AHLAKIN PSİKOANALİZİ

Prof. Dr. Hüseyin KÖSE
Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi

Dr. Aydın KARABULUT
Milli Eğitim Bakanlığı

Öz

Fransız felsefeci Gilles Deleuze, geç modern dönemin en çarpıcı felsefi düşünürlerinden birisidir. Spinoza, Leibniz, Hume, Kant, Nietzsche, Bergson ve Foucault gibi düşünürleri kendi felsefesine uyarlamak amacıyla derinlikli biçimde okumuş, içinde bulunduğumuz geç modern dönemin egemen düşünce ve ahlaki eğilimlerine yönelik ciddi eleştiriler getirmiştir. Düşünür, güzel sanatlar, edebiyat, matematik ve doğa bilimleri arasında çapraz geçişlerle bu farklı alanları birbirine indirgemeksizin yeni bir düşünme tarzının da önünü açmıştır. Kısaca düşünürün bu ve benzeri alanlarda ileri sürdüğü görüşlerin özellikle Nietzsche'ci felsefenin dile getirdiği genel ahlak eleştirisiyle birlikte -ve özel olarak da “dekadan” kavramı ışığında- bir okumasını yapmak modern sonrası çağın genel kültürel ve ahlaksal yönelimlerini anlamada önemli ipuçları sunabilir. Bu çalışmada, özetle, geç modern dönemin egemen ahlaki eğilimleri konusunda göze çarpan kimi sorunlar, Deleuze-Nietzsche ilişkilendirmesi odağında analiz edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Gilles Deleuze, Friedrich Nietzsche, postmodern ahlak, dekadan.

Giriş

Nietzsche, özneye alayla bakmamızı ister; çünkü özne aslında “altta yatan”dır, kayıp bir öznedir, nesne ve eylemi yersiz yurtsuz kılmıştır. Nietzsche'nin aslı sorusu şudur: Cümlede nesne ve eylemin yeri sürekli değişirken neden hep özne en başa gelmektedir? Nietzsche'nin bu acı ironisi, kuşkusuz mutlak özne olan Tanrı'yı hedef alır (Çalıcı, 2012, s. 12). Tanrı, deyim yerindeyse, yaşamsal sözdiziminde kekeme bir dile yol açan kopukluktur. Deleuze'e göre Nietzsche, dildeki sözdizimine karşı çıkarken belki de kırılmaz benliklerimizle örülü erke ve yönetime duyulan saygıyı da yok etmek istemektedir; çünkü özne, iktidarın imleyicisidir. Özne, iktidarın ve onunla birlikte gelen her şeyin yüklemidir de aynı zamanda. Şayet özne, varoluş koşulları için geçerli anlamı üretemeyecek ölçüde bir kekemelikse, onun eşlik ettiği yüklem de etkisizdir. Bunun da anlamı kısaca şudur: Özne, artık konumsuzdur. Oysa dilbilgisi konum bildirir (hiyerarşik) bir yapıdadır. Öznenin bu sürgünlüğü, değerler alanında da ciddi bir aşınmayı beraberinde getirir. Öznedeki değer aşınması, özneye içkin yetkenin de aşınmasıdır bir bakıma. Yetkeden arınmış özne, gerçekliğe hükmedebilir mi? Sorulması gereken asıl soru budur. Bu soru doğrudan yankısını tıpkı birçok düşünürde olduğu gibi, Deleuze'de de bulur. Deleuze'ün Nietzsche okumasına göre her güç, gerçeği bir parça ele geçirir ve bir nesnenin tarihi aslında ona egemen olmaya çalışan güç odaklarının tarihidir (Aygün, 2014, s. 20). Deleuze'e göre dünya, güç çatışması üreten bir makinedir. Duygu ise iki beden bir birine

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

karışmasıdır (Aygün, 2014, s. 32). Nietzsche de benzer biçimde, dünyayı bir güç yumağına benzetmiş ve sonrasında da güç istenci kuramını türetmiştir. Ancak Deleuze, çatışık ve zorba olan dünyanın beyinlerdeki izlerine odaklanmış ve felsefesini büyük ölçüde bu doğrultuda kurmaya çalışmıştır. Bu anlamda Deleuze'ü Nietzsche'ye yakınlaştıran düşünce, olumsuzluk düşüncesidir de denebilir (Kızılay, 2008, s. 133). Deleuze, olumsuzlamayı başaran insanın arzu üreten bedeninden ve arzu üreten medyadan kaçamayacağını görmüş ve bu sarfiyatı üretkenliğe dönüştürmek istemiştir. Bogue, güç istencini bir erk arzusu olarak değil, bir olumsuzlama olarak algılamak; Deleuze, güç istencinin bilinçdışı bir eylem olduğunu savunmuştur. Ayrıca yine Bogue'ye göre Deleuze "Nietzsche'nin 'amor fati' ya da 'kader sevgisi' kavramının, Kant'ın kategorik zorunluluğunun yerini alabilecek bir etik ilke oluşturduğunu savunur" (2007, s. 8). Deleuze'e göre, güç dönüşür! Arzunun kendini bastırmak istemesi, etken gücün edilgen güce dönüşmesine örnektir. Şu halde, Deleuze'ün Nietzsche'den etkilendiği ikinci nokta, kültürün zamanla toplumsal bellek haline dönüşmesinin eleştirisidir (Kızılay, 2008, s. 137). Bu çalışmada, "dekadan" ve "güç istenci" kavramları odağında Deleuze'ün Nietzsche okumasının ahlak felsefesi açısından ifade ettiği anlam, geç modern dönem birey ve toplumsal ahlakının çözümlenmesine yaptığı/yapacağı katkılar bağlamında irdelenmeye çalışılacaktır.

İlk Sapma: Dil ve Kodladığı "Dekadan" Toplumsal Dünya

Postmodern ahlaksal dizgedeki aşınmayı analiz etmeye başlamanın belki de ilk adımı kültürel ve ahlaksal dizge kurucu bir işlev gören dil ve onun tarafından kodlanmış toplumsal dünyadan söz açmak olmalıdır. Düşünce tarihinde birçok filozofun –kuşkusuz en meşhuru Wittgenstein'dir- felsefenin en önemli problemlerinden birisinin dil problemi olduğunu vurguladığı bilinmektedir. Gerçekten de dildeki karmaşa çözülmeye anlam dünyamız duruluğunu koruyamayacak ve sudaki suretin çerçevesi hep dağılmaya mahkûm olacaktır. Dil öylesine karmaşık bir yapıdır ki, dildeki karşıtlıkların ve çelişkilerin eşyada bile var olduğunu söylemek zordur. Deleuze, bu zorluğu varlığın özdeşlikten ayıramayacağı görüşünü ortaya atarak çözmeye çalışır. Deleuze'e göre, örneğin kırmızı ve yeşil elma arasındaki başkalığı araştırırken aslında ikisinin de özdeş, yani ikisinin de elma olduğu gerçeğini unuturuz (Çalıcı, 2012, s. 7). Yine Deleuze'e göre, "(...) mühim olan hakikat değil, anlamdır. Daha da mühim olansa mümkün merteye doğruyu söylemek değil; yeni, farklı ve ilginç olmaktır" (Erdem, 2013). Ayrıca Deleuze "(...) gerçekliğin düalist resmini reddeder. Spinoza'dan esinlenerek, sadece sonsuz biçimde ifade edilen, sınırsız sayıda nitelik (özellikle düşünce ve genişlik) aracılığıyla kendisini farklı şekilde ifade eden, yalnızca bir Varlık veya maddenin var olduğunu iddia eder. Varlık tek odak olduğu için, dünya ve içerdiği her şey - fiziksel nesnelere zihinsel yapılara - bağımsız kimlik ilişkileri açısından eklemelenebilir" (Jun, 2011, s. 93). Bu bakış açısı Nietzsche'nin karşıtlıklara karşıt olan "azlık/çokluk" kavramıyla koşut görünmektedir (Baykan, 2008, s. 60). Bütün varlığın tek bir varlıktan geldiği varsayımı ile bütün karşıtlıkların ortadan kalktığı bir sahne ortaya çıkar. İnsanın içindeki karmaşa, eksiklik de anlamı karşıt özlerden devşirmeyle sonuçlanır. Fakat Deleuze, Spinozacı sonsuz ve sınırsız şekilde temaşa edilen varlık âlemine gönderme yaparak mistik bir tavır takınır.

Foucault'nun Kelimeler ve Şeyler adlı yapıtında söylemeye çalıştığı, ancak pek de anlaşılır kılamadığı saptamalar, Deleuze'de büyük ölçüde berraklaşır. Deleuze'e göre dil bir iletişim aracı olmaktan öte bir komut aracıdır. Böylelikle yönetimin dayatılmasını sağlar. Dildeki emir sözcükleri, gizli bir şiddet içerir, önermekten çok dayatır ve korku verir (Çalıcı, 2012, s. 15-16). Dilsel farklılıkların bu kadar çok olması sözcüklerin yerlerinin dillere göre değişmesi (özne-nesne durumları), o toplumun kültürüne dair önemli ipuçları olarak değerlendirilebilir. Çünkü dil bilindiği üzere kültürün en önemli aktörüdür. İçinde

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

soluklandığımız tarihsel çağa dönersek, postmodern zamanların en önemli sıkıntılarının anlam ve gerçeklik konusunda olduğu görülebilir. Anlamın kendisi düşünüldüğünde, ürettiği gerçekliğin dilsel bir gerçeklik olarak algılandığı söylenebilir. Bu algı, tam olarak gerçeklik denilen ilkeye tekabül etmektedir. Anlamdaki değişme elbette gerçeklik algısıyla ilintilidir. Dilin bir anlamda kalıplaşmış inançlar bütünü (sözcüklerin inanç simülakraları) olduğunu söyleyen Deleuze (2008, s. 66), duyar duymaz önce inanan, ancak sonra sorgulayabilen insan doğası karşısındaki şaşkınlığını gizleyemez. Alışkanlıklarımızın doğal olmadığını ve alışkanlık ile kültür arasında sıkı bir bağ olduğunu belirten düşünür, bir anlamda bu ikisinin birbirinden ayırt edilmesi gerektiğini savunur. Sözcüklerin bu kadar büyüleyici olduğunu söyleyen Deleuze, söz söylenildiğinde ona dair bir inancın da oluştuğunu belirterek sözün büyüsünü vurgular. O, bu yönü ile evrenin sözle yaratıldığı Sami inancını destekleyen ve Talmud okumaları yapan Levinas'ın felsefesinin de özünü analiz eder. Markalar bu ikonlarla kendi adlarını kalite ya da konfor ile birleştirirler. Marlboro ve Mercedes firmalarının kalite ve konfor göndermeleri yalnızca marka isimleri ile bile gerçek olmaktadır. Bu şekilde sadece ismine para verilen birçok pahalı marka vardır. Kısaca gerçeklik duygusu yitmiştir, çünkü sözcükleri ve göstergeleri farklılık duygusundan hareketle tanımlayan paradigma çökmüştür. İçkinliğin yerini de özenin bakışını ve dolayısıyla egemenliğini dışlayan farklı türden bir nesnel aşkınlık biçimi almıştır. Bu, modern sonrası karşılaşılan yeni bir durumdur. Bu anlamda, postmodern durumun ne olduğu konusuna ışık tutan Deleuze, postmodernitenin ne zaman anlatılmaya çalışılsa anlatıldığı andan itibaren değişen bir olgu olduğunu söyleyerek genel bir kavramsal odak kaymasına ve bağlamsızlığa işaret eder. Bağlamsızlığın egemenliğindeki modern sonrası dünyada her şey böyledir. İçkinlik, hiç bu kadar içdiş edilmemiştir. Bu açıdan içkinlik kavramının Dionysosçu göndermeler açısından değerlendirilmesiyle, zamanın Apollonik ve geçicilik görüngüleriyle kuşatıldığı bir vakiadır. Bu açıklamalar ışığında çağın yeni arayışlara açık bir çağ olduğu ve bu açıklığın sürekli bir arayış halinde olan 'araf' insanına yönelik olduğu düşünülebilir. Bu durum göz önüne alındığında, Deleuze de tıpkı Baudrillard gibi sinemanın illüzyon yaratma becerisi açısından öneminin farkına varmış gibidir. Sinema, gerçekliğe ilişkin farklı bağlamlar ve bakış açıları üreten yeni bir dildir. Başka bir deyişle, sinema sonsuz akışın dilidir. Deleuze bu noktada içkinlikle beraber sinematografik gösterimlerin yarattığı imgeleri değerlendirir. Dolayısıyla Deleuze, kendisinin içkinlik dediği, düzensizlikten düzen çıkarma işlevine sahip bir sinemaya inanır. 'Hareket İmge' dediği ve üçüncü bir göz olarak kameranın davranışlarını anlamlı kılan alanı aralamaya çalışır. Felsefe, yeni kavramlar türetebildiği gibi sinema da yeni gerçeklikler yaratabilir. Gerçek dünya kötü bir film gibidir ve sinema dünyaya olan inancımızı yenilemeye yardımcı olur (Yetişkin, 2011, s. 123-124). Daha da önemlisi, sinema, sözsüz yaratma sağlar. Çünkü Deleuze'e göre söz ve iletişim kokuşmuştur! Bu, kokuşmuş bir dünyaya karşı müthiş bir olanak olabilir; tıkanmış anlama yeni baştan bir akış ve dinamizm katabilir. Belli bir temayı işleyen filmler ile sinema ve felsefe arasındaki bağ daha da belirgindir. Bu anlamda Deleuze'e göre, derinlikli sanat yapıtı da her şeyden önce bir iletişim değil, bir direniştir (Deleuze, 2003, s. 38). Hatta sanat, ölüme direnmektir bile denilebilir. Eksik sanat eseri yoktur, eksik insanlar ve toplum vardır. Çünkü bu türden bir sanat yapıtı, henüz gelmemiş bir çağa ışık tutuyor olabilir (Deleuze, 2003, s. 41). Zamana direnen, kalıcı olan, gerçekliği geleceğe taşıyan bir araç olarak sanat, birazdan sözünü edeceğimiz kök-sap kavramı ile de ilişkilendirilebilir rahatlıkla. Öte yandan, sinemada geçmiş zaman üzerinde oynayabilirsiniz ve Bergson'un dediği gibi, "bilinç, bellek demektir" (Yetişkin, 2011, s. 126). Şayet geçmiş üzerinde değişiklik yapacağınız sinema gibi büyümlü bir aracınız varsa, bellekler üzerinde dolayısıyla zihinler üzerinde de değişim yaratabilirsiniz. Deleuze'ün 'Zaman İmaj' dediği bu dördüncü boyut ancak sinema ile aralanmıştır (Deleuze, 2003, s. 13). Özellikle ikinci

Dünya Savaşı'ndan sonra çekilmiş filmler, savaşın ve ırkçılığın kötü bir şey olduğu bilincini yerleştirmiştir. Sinema, dünyayı başkasının gözünden görmeye olanak sağlamaktadır, vs.

İkinci Sapma: Aynılaştırma/Yığınlaştırma/“Sürü”leştirme

Deleuze'e göre olmak, başka (farklı) olmak demektir (Yetişkin, 2011, s. 130). Düşünür, farklılığı ontoloji bakımından ele alırken, Foucault'ya oldukça yaklaşır. Oysa Hegel'e göre farklılık, aşılması gereken önemsiz bir süreçtir (Cingöz, 2013, s. 40). Başkalığı baskıdan kurtaran ve ona ilk saygı duyan düşünür “bir yerde herkes aynı fikirde ise orada kimse yoktur,” diyen Foucault'dur. Tekillik, Deleuze sözlüğünde başkalıkla eş anlamlıdır ve haecceitas, yani ‘bir şeyi neyse o yapan’, ‘işte bu’ deyimini ile birlikte anılır (Aygün, 2014, s. 13). Algının çokluğu, algıda kirlilik yaratır ve bu sel içerisinde tutunulabilecek tek kavram olarak geriye başkalık, yani farklılık kalır. Artık kimliğin başkalıkla eşdeğer sayıldığı ve sanıldığı tekno-iletişimin yığınlaştırıcı/yakınlaştırıcı dünyasında yaşanmaya başlanmıştır. Varlığa hangi açıdan bakılırsa bakılsın, gerek DNA, gerekse parmak izi, retina vb. özelliklerin hepsinin kişiye özel olduğu görülür. Fakat bu sonsuzca değişimin oluşturduğu özelliklerin toplamı olan kişilik ve dolayısıyla bakış açısı elbette ki farklı olacaktır. Bu açıdan toplumun “aykırı” olarak nitelediği ve sürüden dışladığı insanın önemini böyle yüksek bir sesle dile getiren kişilerden birisi de –tıpkı Nietzsche'nin haykırışına benzer biçimde- Deleuze olmuştur. Öncelikle Nietzsche için dekadanın bir görünümü olan sürü ahlakı, yaşam için bir engeldir ve kesinlikle aşılmalıdır. Hristiyanlığa özgü töreci (ritüel) anlayışa karşı çıkan Nietzsche, kişilere özgü, özel bir ahlak ilkesi geliştirmeye çalışmıştır. Düşünür, “Ahlaklılık sorununu görmek ve göstermek – bu, bana yeni asli görevimizmiş gibi görünüyor” diye yazar (Nietzsche, 2010, s. 193). Nitekim Zerdüşt birçok kez halka gitmiş fakat sesini işitmeye değer kulaklar bulamamıştır. Sembollerle konuşan Zerdüşt halkın düşük ahlakı ve değerleri üzerine söylevler vermiştir. Nietzsche, zamanın birçok kavramına olduğu gibi çağının egemen ahlak anlayışına da ciddi eleştirilerde bulunmuştur. Özellikle ona göre sürü ahlakı, doğadaki gerçekliğe değil de, sürünün çıkarına göre oluşturulmuş değerlerden oluşur ve ahlak kavramı bir yanılgıdan başka bir şey değildir (Nietzsche, 2006, s. 103). Bu bağlamda Nietzsche ahlak felsefesini değerlendirirken, ahlakı salt kendiliğinden bir şey olarak görmez, bu yargıları oluşturan topluma bağımlı olarak görür. Özellikle çoğunluk ya da sürü ahlakı varlığını devam ettirmek için kendi kurallarını bireye dayatmak zorundadır. Bu ise, farklılık/başkalık/kendine özgülük düşüncesi başta olmak üzere, hayatın değişen yönlerini sekteye uğratar. Nietzsche bu engeli, güçlü ve soylu insanların aşacağını belirtir. Bu kişi, üst-insandır. Üst-insan bu yabancılaşmayı önleyeceği gibi toplumsalın doğaya yabancılaşmamasını da sağlayabilir. Çünkü yabancılaşma sonucu kişi dekadansa (değer yitimine) sürüklenecektir (Dedeoğlu, 2012, s. 170). Nietzsche, sürü içgüdüleri olmasa halkın da var olamayacağını belirterek, çağımızda sürüye uyma uğruna doğal güdülerimizin engellendiğini ve silik ve niteliksiz bireyler haline geldiğimizi savunur (Baykan, 2008, s. 30). Nietzsche'nin sürü ahlakının oluşumu ve gelişim serüveni hakkında ortaya attığı görüş dögüsel bir yol izliyor gibidir. İnsan, başta sürüyü düşünür; bu, güvenlik için elzemdir. Sonra sürü insanı dizginlemeyi düşünür; bu da güvenlik ve düzen için yapılırdır. Sonra dizginlenmiş insan, sürü ahlakını ortadan kaldırmayı düşünür. “Aslında çöküşe giden uygulamalar hakkında olağanüstü, çok derin düşünceler bulabiliriz” diye yazar düşünür; “Hiçbir şey yapmamak, bir şey yapmaktan daha yararlı olduğundan, içgüdü doğru iz üzerindedir” (Nietzsche, 2010, s. 50). Nietzsche, Sokrates'ten beri süregelen ahlakın sürü değerlerini ifşa eder, sürü bir bakıma içgüdüleri yadsıyarak yaşam istencini yok etmiştir. Dolayısıyla Nietzsche; “Size içgüdülerinizi öldürmeyi mi salık vereyim? Size içgüdülerinizdeki

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

suçsuzluğu salık veririm” diye haykırmaktadır (Nietzsche, 2014, s. 65). Nietzsche’ye göre artık kitlelerin hüküm sürdüğü bir çağda yaşadığımızdan, sıradanlık, aynılık, benzerlik, bilgiye değer vermeme, çok yönlü cılız bir hayat, çok laf gibi getirileri vardır kitle çağının (Jaspers, 2008, s. 380). Nietzsche birçok yerde sürünün kindar tutumundan da söz ederek, soylu olana vereceği zararın altını çizer. Zira yalnız insan, sürü için tehlikelidir. Bunu şu sözlerle teyit eder: “Yalnızlığına kaç, dostum: görüyorum ki her yerini ağılı sinekler sokmuş. Sert ve sağlam bir havanın estiği yere kaç! Yalnızlığına kaç! Sen küçük ve acınacak kişilere pek yakın yaşadın. Onların göze görünmez oçlerinden kaç! Onlar sana karşı oçten başka bir şey değildirler. Artık el kaldırma onlara! Sayısızdır onlar, hem senin yazgın sinek kovmak değildir ki” (Nietzsche, 2014, s. 63). Bu pasajda açığa vurulan şey, Connolly’nin de dediği gibi, çoğu zaman farklılığın başa bela bir şey olduğu, toplumun güven veren -kendi ortalama- değerlerini doğrulamak için sıklıkla ötekiye, yabancıya, başka olana, kısaca günah keçisine ihtiyaç duyduğudur (1995, s. 96). Bu anlamda sürüyü güdüleyen ve üst-insanı engelleyen şey, uyumu bozan bir yabancı olarak ötekidir. Kesin ve tartışmasız inançların sahibi olan sürü insanı, binlerce yıllık geleneğe sırtını dayayarak soylu düşünceleri tarihsel süreç içerisinde yerden yere vurarak mahkûm eder. Zira en çok “(...) uçandan nefret edilir” (Nietzsche, 2014, s. 74).

İnsan, yaşanan dünyanın ‘ne’liğine ait ne varsa elde etmek ve anlamlandırmak ister. Her ne kadar, kitle iletişim araçları bu işe aracılık edebilir görünse de, modern sonrası filozofların birçoğu anlamın bu biçimde aynılaştırılan yaygınlığına karşı çıkar. Deleuze’e göre de gazete, radyo ve televizyon verimsiz oldukları için daha çok vakit harcamamızı gerektiren mekanizmalardır. Haberleşme ve bilgilendirme, yani enformasyon, ancak kötü yönetimlere karşı bir direnç oluşturduğu sürece gerçek bir nitelik kazanır ki, ideolojilerin öldüğünün ilan edildiği geç modern çağda bunu başarabilmek neredeyse imkânsızdır (Deleuze, 2003, s. 38). Teknik açıdan da imkânsızdır bu; zira yaşanan devinimlerin doğru teşhisi zamanın hızlı akışı nedeniyle ya eksik ya da yanlış olmaktadır. Dikkati eleyen bir hız içinde, muhakemede, düşüncede ve tepkide tutarlılık aramak boşunadır. Dahası, yeni ve değişik olduğu hissedilen, ortalamanın biraz üzerinde ve ilgi çeken her kişi ve düşüncenin medya tarafından anında standardize edilerek özgünlüğünün yok edilmeye çalışılması, Deleuze’e göre şaşılacak bir şey değildir. Zira “Cehalet daima kendini bir usçu olarak tanımlamıştır” (Deleuze & Guattari, 1990, s. 9). Yine bu noktadan bakıldığında, Deleuze’e göre psikanaliz de kapitalizm için çalışır. Psikanalizin hastalık dediği ne varsa, burjuva toplum düzenine aykırı davranışlardan oluşur (Kızılay, 2008, s. 144) ve sözgelimi ailedeki statüleri belirlerken temelde militarist eğilimler aşılıyarak burjuva sınıfını destekler (Kızılay, 2008, s. 166). Bu anlamda çekirdek aile, çocuğa toplumsal düzenin aşılandığı ve duyguları bastırmanın öğretildiği bir kapandır (Kızılay, 2008, s. 176). Yönetimlerin aileye değer vermelerinin bir nedeni de budur. Psikanalistler belleği deşerek ve eşeleyerek toplumsal belleğin, yani kültür ve iktidarın izlerine ulaşmayı amaçlarlar ve böylelikle yönetimin toplumu denetlemesine olanak sağlarlar (Kızılay, 2008, s. 185). Şizofrenlerin bir durumu ya da bir sözü sürekli tekrar etmelerinin altında da aynı neden yatmaktadır. Tam da aynılık dokusunu parçalama potansiyeli taşıyan bir tip olarak şizofrenden söz etmek gerekir burada. Gerçekten de bu figür, aynılığa karşı bir panzehir olabilir mi? Muhtemelen... Zira aşkınlığın kurulu düzenin sınırlarını çiğneyebilme olanağı bakımından Deleuze, aşkınlığın toplum tarafından delilikle ilişkilendirilmesine dikkat çeker. Ancak aşkınlığın karşısına içkinliği çıkaran Deleuze, zirvelere tırmanmaktan daha zor olanın derinlere inmek olduğu biçiminde özetlenebilecek yeni bir düşünce ile kişisel gelişim ve ilerleme güdümlü çağımıza yeni bir bakış açısı kazandırmak ister. Özellikle sinemadaki ‘iç konuşma,’ düşünce güçsüzlüğü engelini ortadan kaldırdığı için Deleuze

tarafından övülür (Yetişkin, 2011, s. 134). Aynı şekilde, iç konuşmaları dinlemek Nietzsche’ci tabirle de “yerin yüreğine inmek” bağlamında iletişimsel açıdan dikkate değer bir deneyimdir. Öte yandan, Erdönmez’in de belirttiği gibi, şizoanalizm, ebeveyn disiplininin bir reddi olarak Avrupa insanı için bir kaçış imkânı da sunabilir (2014, s. 7). Ama aynı anlayış, kuşkusuz problemlili insanların davranışları incelendiğinde bilinçdışının keşfedilebileceğini de varsayar. Eğer böyle bir imkân varsa, insan bilincine yapılan arkeolojik kazıların anlamı da kalmayacaktır. Zira “testi içindekini sızdırır” deyimini sanki bu durum için söylenmiş gibidir. Bu yaklaşımın, yine de bilincin magma halindeki dışavurumlarını açıklayan bir bakış açısı olarak önemli olduğu söylenebilir. Bu bağlamda Deleuze ve Guattari Anti-Oedipus adlı çalışmalarında şizofren kavramını Nietzsche’nin güç istemiyle ilişkilendirirler. Deleuze’e göre ise şizofren, “(...) kendisini özgür, yalnız ve neşeli bir insan olarak üretir; hiç kimseden izin istemeden istediğini söyleyebilir ve yapabilir. Arzu hiçbir şeyden yoksun değildir; bütün engel dizgelerin üstesinden gelen bir aştır. Arzu bundan dolayı her ne olursa olsun asla bir ego olarak tasarlanamaz. Şizofren, deli olma korkusuna son vermiş kimsedir” (Küçükalp, 2003, s. 130-131). Deleuze, bireysel arzuların özgürleşmesini ve insanın toplumdan bağımsız bir doğallığa ulaşmasını ister. Ona göre bu arzu devrimini göçebeler yapacaktır. Ayaklanmalar, başkaldırıları, devrim ve gerilla savaşı, hep göçebe düzlemde gerçekleşir (Erdönmez, 2014, s. 4-5). Göçebelik, tarihe ve aşkın ilkelere, kimliğe ve soy kütüğüne bağımlı kalmamaktır.

Üçüncü Sapma: Arzunun Bastırılması, Denetim ve İyi-Kötü Sorunsalı

Arzu özgürleştiricidir, ne ki Deleuze’e göre birtakım arzu makineleri vardır. Bunlardan biri ‘ilkel makine’dir ve toplumdaki soyaçekim ve akrabalık bağlarının tümünü anlatır. İkincisi, ‘barbar, baskıcı makine’dir ki, yönetim elemanlarını, meslek gruplarını ve yönetilenleri birleştiren dayatılmış bir arzu kaynağıdır. Üçüncüsü ‘uygar kapitalist makine’dir ki, para kazanmak için göç eden esnaf ve işçilerin, toplumsal dokuyu delmeye çalıştıkları kodlanmış arzu bütünlüğüdür (Kızılay, 2008, s. 184-207). Teknolojik makinelere aykırı olarak bu bilinç makinelerinin bir belleği bulunmaktadır. Yine Deleuze, arzularımızın toplumdan soyutlanamayacağına, bireysel arzularla toplumsal arzuların birliğine dikkat çeker (Cingöz, 2013, s. 55). Bu görüşler ışığında arzunun yani rızanın yaratılması belli bir sistemle mümkündür. Ele aldığı kişiler bu durumda arzu tarafından prangalı bir sürüden ibarettirler. Kapitalizmin belki de en başarılı olduğu alanlardan birisi de arzunun üretim aşamalarıdır. Başka bir deyişle, arzu yapay yoldan imal edilerek bastırılır. Arzunun bastırılması her yerdedir. Sözelimi Goodchild’ın da söylediği gibi, toplumsal erkler, arzudan türedikleri halde, arzuyu bastırmaya koyulurlar (Kızılay, 2008, s. 171). Bu bir çelişkidir. Yönetim toplumlarında toplu gösterilerin (miting, boykot vb...) özgürce gerçekleştirilememesinin temelinde psikanalizin de kışkırttığı bir bastırma mekanizması vardır. Bu tür toplumsal davranışlar sanki bir bilinçdışı eylemişçesine biber gazı, toma, cop gibi şiddet araçları ile bastırılırken, bazı yönetimler basın ve yayının bu gibi gösterileri yayınlamasına da bir sınır getirmektedirler. Aynı şekilde, Deleuze’ün –Althusser ve daha başka kimselerin de- bize gösterdiği gibi, aile de aslında toplumsal normların ve statükonun bize ilk dayatıldığı yerdir. Güdülerimizi özgürlüğümüzün aleyhine bastırmayı da bu kurumda öğreniriz. Bu durum, bankaların evliliğe teşvik kredisi dağıtmasından kuşulanmamıza, nüfusu genç tutmak adına toplumun daha çok üremesi gerektiğini söyleyen devlet başkanlarının gerçek amacından kaygılanmamıza bir neden oluşturur. Arzu elbette bulunduğu toplumsal şartlardan irak değildir. Toplum kendi parametreleri çerçevesinde farklı arzuları kişiye dayatmaktadır. Örneğin Amerika’daki Silikon Vadisi, teknolojik hedeflerin ve bilişsel gelişim tutkularının kaynağı olması açısından belirleyicidir. Kısacası tutkuyu artık kurumlar

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

belirlemektedir. Yine örneğin bugün söz konusu kurumlar şarjı kısa ömürlü olan cihazlar üretip sonra daha uzun ömürlü bataryaları olan cihazları bize satmaya çalışan bir düzenek için arzunun hem üretim kaynağı hem de şeytani pazarlayıcısıdır. Deleuze, göstergelerin zamanla figürlere yansıdığını ve daha sinsi çağrışımlar yapabildiği eleştirisini getirdiği için Lyotard'a minnettardır. Ancak onun eksikliği arzulara mal etmesine de karşı çıkar (Kızılay, 2008, s. 209-210). Çünkü Deleuze'e göre gerçek eksiklik, arzunun eksikliğidir. Hiçbir okuma ve hiçbir gösterge masum değildir. Çünkü her göstergenin yan anlam ve düz anlamları mevcuttur. Tanrısal bir göstergenin tıpkı Tanrı'yı simüle ederek onu bir simülakra dönüştürmesi gibi bir dönüşüm ve değişim mevcuttur. Foucault'nun disiplin toplumundan Burroughs'un denetim toplumuna geçildiğine dikkat çeken Deleuze, bu durumun sonsuza dek sürmeyeceğinin altını çizer. "Gelecekte neredeyse tüm görevler ve işler evlerde yapılabilecek" diye yazar Deleuze, "denetim devam edecek ancak disiplinin ağırlığı ortadan kalkacak," diye de ekler (2003, s. 35-37). Günümüz insanının iş yaşamı ve özel yaşam olarak ikiye ayırdığı süreç ortadan kalkarak, pek yakında belki de biyo-iktidar ile cezalandırılma korkusunu ve izlenme kuşkusunu da her gittiğimiz yere götüreceğiz... Bu denetim sürecinin yasal dayanakları da kuşkusuz çoktan hazırlanmıştır. Bu anlamda, yasaların yalnızca olumsuzlukları hesaba katarak hazırlandığına dikkat çeken Deleuze (2008, s. 36) 'yaptırım var, ödüllendirme yok' tarzında bir yargı anlayışının yanlışlığını gözler önüne serer. Kuralların düşünülebilirlikten çok yayılmacılık gösterdiğini dile getirerek de, kuralların uygulanabilirliğinden çok mantığını sorgulamamızı ister (2008, s. 47). Ortaya konulan kurallar sürü tarafından çabucak kabul edilir, bunun da zamanla ahlaka dönüştüğü söylenebilir. Salt yaptırımların varlığından hareketle insan doğasının kötücül özelliklerine yönelik bir ahlakın da varlığından bahsetmek mümkündür. Zira kurallar, eğer kötü davranışlara göre şekillenmişse ve iyiliğin adı yoksa, gerçekten iyilik var mı, varsa neden değerli değildir ve neden çabucak unutulmaktadır, ödüllendirilmemektedir, vb. soruları Deleuze yerinde bir tespitle araştıran bir filozoftur. Bu sorular postmodern toplumun egemen ahlaki bağlamında düşünülürse, kötülük ve iyilik kavramlarının muğlaklığına göndermede bulunur. İyi ve kötü kutuplarının birbirini soğurarak bulanıklaşması sonucunu düşünmek olasıdır. Bu minvalde postmodern dönem için iyi ve kötünün ötesinde salt belirsizlik ve tekinsizlik vardır denilebilir. Dolayısıyla kâr ve zarar, iyi ve kötünün yerine geçmiştir. Bununla beraber ahlaklı olmanın üzücü yanı, zekâ yoksunluğu belirtisi sayılmasında yatar. Bu nedenle insanlar, ne kadar zeki ve kurnaz ya da ne kadar yürekli olduklarını göstermek amacıyla ahlaksızlıklarını anlatmaya koyulurlar (Deleuze, 2008, s. 71). Ahlaksızlığın bu anlamda daha çekici ve ayartıcı olduğu söylenebilir. Örneğin yalan söylemek zekâ ister, evli bir kadına sarkıntılık etmek yüreklilik ister, türlü dalavereler çevirebilmek de zihni marifet gerektirir, vs... Din de kurtarıcı değildir bu bozulmada, çünkü dünyayı Tanrı'nın makinesi olmaya indirger. Öte yandan ironik bir biçimde, mucizelere inanmanın kendisi de bir mucizedir (Deleuze, 2008, s. 72-74). Tanrıyı ilkelerin nedeni olarak görme erekliliği, bizi evrenin ve insanın doğasını anlama yolunda köstekler. Deleuze'ün baba figürü ile Tanrı figürünü benzer görmesi de şaşırtıcıdır (Erdönmez, 2014, s. 6). Kısacası psikanaliz ve Hristiyanlık gibi soyut arzu makineleri, özne ile nesne, insan ile dünya arasına bir uçurum koymaktadırlar. Tanrı Baba figürü, Hristiyan ahlakı açısından son derece önemlidir. Ergin olmayan bir birey için bir babanın olması ve sürekli ona bağlı kalınması sürünün varlığına önemli bir delil olarak görülebilir. Dolayısıyla Hristiyan toplumunun inanç değerleri açısından ergin olmadığı görülür. Nietzsche'nin de Hristiyanlıkla savaşımı bu minvalde ele alınabilir.

Deleuze'e göre, modern felsefe, akıl dışı olanı, bir anlamda deliliği doğallık saydığı için bir sayıklama ve sabuklama içerisindedir (2008, s. 87). Daha dün en bilgelikle dolu olan geleneklere bugün akıldışı

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

deniliyorsa, pekâlâ felsefenin de akılcı olduğundan kuşulanmamız gerekir. Deleuze açısından akıl, felsefi düşüncenin merkezinde yer almaktadır. Akıldışı olan delilik ise gereğinden çok önemsendiği için, felsefi söylem sürekli bir çıldırma veya delilik anlatısını terennüm etmektedir. Bu bakış açısına göre felsefe yoldan çıkmıştır, hatta saçmalamaktadır. Nietzsche'ye göre de modern felsefe akıl ve akıl dışını olduğu kadar, iyi ve kötü kavramlarını da dekadanın emrine vermiştir. Ne ki, *Nietzsche, ahlaklı olanla ahlaksız olan ayırımına girişmemiştir. O iyinin ve kötünün ötesine geçmeye çalışır. Çünkü bilim bile bugün iyidir dediği bir nesneye ya da olguya gelecekte kötüdür diyebilmektedir. İnsanüstü bir kalıcılığa ulaşmanın yolu, iyinin ve kötünün ötesinde ve bu anlamda Tanrısal olan bir sezgi ile gerçeği yoklamaya çalışmaktan geçmektedir. "Nietzsche'de moral kavramı, herhangi bir değerlendirme tarzı; belli bir çağın değer yargıları veya 'iyidir-kötüdür' dediği şeylerin tablosudur. Bu değer yargıları, şeylere 'iyi' veya 'kötü' denmesi, dolayısıyla yapılması veya yapılmaması gereken şeyler de insandan insana, değer tabloları da çağdan çağa değişir"* (Kuçuradi, 1967, s. 19). Dolayısıyla sonsuz değişimlerin karşısında belirlenimlerin de belli bir zaman dilimi içerisinde olabileceği varsayılabilir. Çünkü katılaştırmış değerler zamanın deformasyonu neticesinde sıvılaşmakta ve şekil değiştirmektedir. Nietzsche'ci değer kavrayışı açısından bakıldığında, zamanın iyi ve kötü olan evrelerinin göreceli olduğu düşünülebilir. Bu iyi ve kötü kavramı daha derinlikli olarak analiz edilmeye muhtaçtır; çünkü klasik değer anlayışı Nietzsche'ci değer anlayışı çerçevesinde cılız kalmaktadır. Dahası, yaşam birçok yönden ahlak dışıdır. Duygularımız, cinsel dürtülerimiz, otomatik reflekslerimiz hep istemsizce davranır ve kural dinlemez. Nietzsche'ye göre iyinin ve kötünün ötesinde yazgı vardır. İnsanlık yazgısını elinde tutmak, kendisini yönlendirmek zorundadır (Jaspers, 2008, s. 70). Toplumun geleceği şansa bırakılmaz. Psikolog eksikliğinden yakınır Nietzsche. Yazgıyı elinde tutmak o dönem için yeni bir düşüncedir. İyinin ve kötünün ötesi belirsizliklerle ve anlık dışavurumlarla, alacakaranlık benzeri bir görünüm arz etmektedir. Nietzsche'nin düşünceleri hep sancılı olarak gerçekleşmiştir. Güç istencini bile başının en çok ağrıdığı bir dönemde ortaya atmıştır. Sancılarının kimi bir ömür boyu sürmüş, kimileri de anlık olarak ortaya çıkıp kaybolmuştur. Tıpkı onun gerçeği algılayış tarzında olduğu gibi (Jaspers, 2008, s. 26). Bengi dönüştürücü yinelemeler, oluş sırasındaki görünüp kaybolmalar, Dionysos'un kâh şarap, kâh acı sunması (ki şarap acımsıdır) vs. Nietzsche'ye göre güçlü birey doğruları söylemede yürekli olan kişidir (Jaspers, 2008, s. 39). Ona göre doğruları gizlemek tüm başarıları engeller, toplumu geri bırakır. Ondaki Yunan hayranlığının altında bilgiyi açık yüreklilikle, deyim yerindeyse, utanmadan paylaşan sofist geleneğin etkisi büyüktür.

Peki, arzunun bastırılması ve iyi-kötü belirlenimi konularında Nietzsche'yi Deleuze'le buluşturan düşünce nedir? "Bugün düşünce alanında işler kötüye gidiyorsa, bunun nedeni, modernizm adı altında soyutlamalara bir geri dönüş olması, kökenler problemiyle yeniden karşı karşıya kalınması, tüm bunlardır" diye yazar Deleuze (2013, s. 131). Şu halde, kötülüğün kaynağı, modern adlı düşüncenin evrensel insanlık dramının idrakini güçleştiren (savaşlar, yıkımlar, pogromlar, düşmanlaştırmalar, "yaratımın zayılatı, toplama kampları, vb.) gelişimidir. Modernist düşünce, hızın ve kayıtsızlığın içinde ufulanmış insanı tüm değerleriyle birlikte gelişmenin maddi bir uzvuna dönüştürmüştür. Dahası insanın bizatihi kendisi artık ilerleme içindir. Çünkü asıl problem Deleuze'ün de belirttiği gibi, "artık insanların kendilerini ifade etmesini sağlamak değil, onlara sonrasında nihayet söyleyecek bir şeylerinin olacağı yalnızlık ve sükûnet aralıkları sağlamaktır" (Deleuze, 2013, s. 140). Modern yaşam bu sükûnet ve derin düşünme aralıklarını asla sunmayacaktır. Birçok açıdan Nietzsche de bunu söylemektedir. Kendi çağının ruhunda tanrısal insanı değil, onun cesedini bulmuştur Nietzsche. Bu nedenle de artık "sanatçı ya da

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

filozof birer uygarlık hekimidir” (Deleuze, 2013, s. 154). Her biri gerçek birer filozof ve dahası birer eşsiz sanatçı olan Spinoza, Nietzsche ve Lawrence da öyledir. Deleuze’e göre, “onları kırıp döken ölüm değil, gördükleri, hissettikleri, düşündükleri yaşam fazlalığıdır” (2013, s. 154). Tüm bu filozoflar kümesi, gelecekte ve henüz dili olmayan bir halka göre yazarlar. Ve dahası, onlar için “yaratmak iletişim kurmak değil, direnmektir” (Deleuze, 2013, s. 154).

Sonuç

Sonuç olarak, gerek Nietzsche, gerek Deleuze söz konusu olsun –ilkinde modernizmin, ikincisinde modern sonrası dönemin kritik betimlenişi ekseninde-, söz, kelimeler, hikmet, tinsel yücelik, tanrısalılık, vb. insani yaşamın seçkin değerleri çürümüşür. Deyim yerindeyse, yaşamın aktif edimleri, pasif fiil çekimlerine evrilmiştir. Nietzsche, modernin ve Hıristiyanlığın dekadanzaşmış değerlerini, Deleuze ise siyasal söz dağarcığı üretmeyen ümitsizlik çağının sözcüleridirler. Yaşamsal edimler, kutsallık ifade eden değerler, bir zamanların iyimser düşlerle yüklü insanlık idealleri metalaşmış bir dünyanın işlevsiz kılınmış göstergeleridir artık. Bu yeni metalaşmış pazarlamacı çağın birer hedef kitlesi veya müşterisi kılınmış olan bireyler de “‘bölünebilir’ bir hal alırken, kitleler de örneklemler, veriler, piyasalar ya da ‘bankalar’ halini almıştır” (Deleuze, 2013, s. 190). İdeal veya ütopyik bir dünyanın en yüce pratiği olan sanat bile, Deleuze’ün deyişiyle, “bankanın açık devrelerine dâhil olmak üzere kapalı ortamları terk etmiştir” (2013, s. 191). Toplumsal dünyanın pazarlama uzmanlarının bakış açısından tasarımı modern sonrası tarihsel evre, bir dizi dikişsiz denetim stratejisinin de asli yatağıdır. Beşeri duyuş, düşünüş ve ilişkilerin maddi bozulmuşu, eski dünyanın özgürleştirici ve yaratıcı arzularının, geç modern evrede tüketimle bastırılmış eğilimlere dönüşmesi, kısaca “kapitalizmin değişmezinin, insanlığın dörtte üçünün aşırı sefaletine yol açması”, vb. (Deleuze, 2013, s. 191), Nietzsche’ci ahlak anlayışı düzleminde aynı zamanda ruhsal ve zihinsel bir sefaleti de beraberinde getirmiştir. Dahası, Nietzsche’nin hınç ve üzüntüyle hecelediği şeyler arasında, bireysel ahlakın yıkılışının yanı sıra, kitle kültürünün sıradanlık, aynılık, benzerlik, farklı olanı bastırma, derinlikten yoksun, kopuk, yüzeysel ve çok yönlü cılız bir hayat gibi göstergeleri öne çıkaran çizgilerini de anmak gerekir.

Kaynakça

- Aygün, O. U. (2014). Gilles Deleuze’ün “Kuvvetler Düşüncesi” Bağlamında Samuel Beckett’in Kısa Oyunları, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baykan, F. (2008). Nietzsche'nin Felsefesi. Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Bogue, R. (2007). Deleuze's Way. Hampshire: Ashgate Publishing Company.
- Cingöz, Y. (2013, Şubat). Feminist Felsefe ve Deleuze. 39-57. İstanbul: Bilgi Üniversitesi.
- Connolly, W. (1995). Kimlik ve Farklılık. (F. Lekeşizalın, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çalıcı, S. (2012, 6). Deleuze ve Guattari'de Dilin Yersiz Yurtsuzlaştırılması. Possible, 1(2), s. 6 - 27.
- Dedeoğlu, M. M. (2012). Ahlâka İsyân Nietzsche ve Etik. Ankara: Altın Post Basın Yay.
- Deleuze, G. (2003). İki Konferans. (U. Baker, Çev.) İstanbul: Norgunk Yayıncılık.
- Deleuze, G. (2008). Ampirizm ve Öznellik. (E. Erbay, Çev.) İstanbul: Norgunk Yayıncılık.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Deleuze, G. (2013). Müzakereler (2 b.). (İ. Uysal, Çev.) İstanbul: Norgunk Yayıncılık.
- Deleuze, G., & Guattari, F. (1990). Kapitalizm ve Şizofreni 1 (1 b.). (A. Akay, Çev.) İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Erdem, C. (2013, Temmuz 19). Ölümsüzlük Teorisi ve Gilles Deleuze. (Kült Neşriyat) Mart 28, 2017 tarihinde cengizerdem.wordpress.com: <https://cengizerdem.wordpress.com/2013/07/19/olumsuzluk-teorisi-ve-gilles-deleuze/> adresinden alındı
- Erdönmez, I. Ç. (2014, Haziran). 20. Yüzyılın Postmodern Filozofu Olarak Gilles Deleuze. Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi(5), 1-10.
- Jaspers, K. (2008). Nietzsche. (M. Batmankaya, Çev.) İstanbul: Alkım Yayınları.
- Jun, N. (2011). Deleuze, Values, and Normativity. N. Jun, J. Bell, L. R. Bryant, L. Cull, E. C. Gilson, E. Kaufman, . . . A. Žukauskaite' içinde, Deleuze and Ethics (s. 89-108). Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Kızılay, Ş. E. (2008). Deleuze ve Guattari'de Şizoanaliz ve Arzu, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon, Türkiye: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kuçuradi, İ. (1967). Nietzsche ve İnsan. İstanbul: Yankı Yayınları.
- Küçükcalp, K. (2003). Nietzsche ve Postmodernizm. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Nietzsche, F. (2006). Tan Kızılığ. (Ö. S. Karadana, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Nietzsche, F. (2010). Güç İstenci. (N. Epçeli, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Nietzsche, F. (2014). Böyle Buyurdu Zerdüşt. (A. Oflazoğlu, Çev.) İstanbul: İz Yayıncılık.
- Yetişkin, E. B. (2011). Sinematografik Düşünebilmek. İletişim Fakültesi Dergisi(40), 123-141.

ENDÜSTRİ 4.0 VE LOJİSTİK TRENDLER

Prof. Dr. Mahmut TEKİN

Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü

Mehmet ETLİOĞLU

Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Bölümü Doktora Öğrencisi

Ertuğrul TEKİN

Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Bölümü Doktora Öğrencisi

Öz

Bilgi iletişim teknolojileri ve internetin hızla gelişmesinin ardından dördüncü sanayi devrimine tanıklık ediyoruz. Endüstri 4.0 nesnelere internet kavramı ile tüm alanları etkileyen akıllı bir ortama dönüşmüştür. Makinelerin birbirleriyle iletişime geçtiği, sanal dünya ile gerçek dünyanın kaynaştığı bir ortam oluşmuştur. Bilgi iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ve internetin yaygınlaşması, işletmelerin iş yapma biçim ve modellerini değiştirmiş müşterilerin ise satın alma davranışlarını etkilemiştir. Zaman, hız, kalite ve maliyet konularını çok daha önemli hale gelmiştir. Müşteriler ürün ve hizmeti en az maliyetle ve en kısa zamanda ellerinde olmasını istemektedir. Doğru ürünü, doğru yer ve zamanda en az maliyet ile sunabilmek ancak teknoloji ile mümkün olmaktadır. Dinamik bir yapıya sahip olan lojistik sektörü bu gelişmelerin tam odağındadır. Bu gelişmeler lojistik sektöründe yenilikçi trendler ve teknolojilerin oluşmasına neden olmuştur. Lojistik işletmeleri yaşamını devam ettirmek ve rekabet edebilmek için bu teknolojileri kullanmak durumundadırlar. Lojistik sektörü, otonom araçlar, insansız hava araçları, akıllı robotlar, 3D baskı, bulut bilişim, yüz ve ses tanıma teknolojileri, büyük veri analitiği, biyoteknoloji gibi birçok teknolojik gelişmeyi kullanmaya başlamışlardır. Bu çalışmanın amacı, akademik yazına katkı sağlamak, lojistik sektöründeki yenilikçi gelişmeler, kavramlar ve teknolojilerin tanıtılarak işletmeleri bu teknolojik gelişmelere teşvik etmek amacıyla yapılmıştır. Bu kapsamda, çok amaçlı ağlar, bütüncül kanal lojistiği, talebe bağlı teslimat, paylaşım ekonomisi lojistiği, akıllı enerji lojistiği, süper şebeke lojistiği, tüp lojistiği ile ilgili yenilikçi trendler ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: endüstri 4.0, lojistik.

INDUSTRY 4.0 AND LOGISTICS TRENDS

Abstract

We have witnessed the fourth industrial revolution after the rapid development of information communication technologies and the internet. The concept of the Internet 4.0 of the industry has become an smart center that affects all areas. The environments in which the machines communicate with each other, the virtual world and the real world are combined. Developments in information communication technologies and widespread use of the Internet have affected the purchasing behavior of customers who have changed the mode of business and mode of operation.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Time, speed, quality and cost have become more important. Customers want products and services to be available at the lowest possible cost and as soon as possible. It is only possible with technology to offer the right product at the right place and at the lowest cost. The logistics sector, which has a dynamic structure, is at the center of these developments. These developments have led to the creation of innovative trends and technologies in the logistics sector. Logistics companies have to use these technologies in order to survive and compete. The logistics industry has started to use many technological developments such as autonomous vehicles, unmanned aerial vehicles, intelligent robots, 3D printing, cloud computing, face and voice recognition technologies, big data analysis and bionic robots. The aim of this study was to contribute to academic literature, to introduce innovative developments, concepts and technologies in the logistics sector and to encourage businesses to develop these technological developments. In this context, innovative trends related to multi-purpose networks, integrated channel logistics, student-based delivery, shared economy logistics, smart energy logistics, super network logistics, and tube logistics will be explained.

Keywords: industry 4.0, logistics.

1. Giriş

Endüstri 4.0 ve yeni teknolojiler zaman ve mekan sınırını ortadan kaldırmış, siber fiziksel sistemler, nesnelerin interneti, otonom araç ve robotlar, drone'lar, büyük veri analitiği, bulut bilişim, siber güvenlik gibi birçok uygulama hayatımızda daha fazla yer almaya başlamıştır. Endüstri 4.0'ın getirdiği teknolojik yenilik ve uygulamalar işletmelerin iş yapma biçimlerini değiştirmiş ve yeni iş modellerinin oluşmasına neden olmuştur. Lojistik işletmeleri teknolojik gelişmeler bağlı otomasyon ve entegrasyon sayesinde iş süreç ve uygulamalarını gerçek zamanlı olarak yönetmek için akıllı izleme ve takip, kontrol ve yönetim teknolojilerini kullanmaya başlamışlardır. Lojistik sektörü de endüstri 4.0'dan en çok etkilenen sektörler arasındadır. Küreselleşme ve teknolojik gelişmeler ile birlikte ticaretin artması lojistik faaliyetleri de artırmıştır. Teknolojik gelişmeler nedeniyle işletmelerin değişen iş yapma biçim ve modelleri ile müşterilerin satın alma davranışlarında meydana gelen değişim zaman, hız, kalite ve maliyet konularını çok daha önemli hale getirmiştir. Bu durum, lojistik işletmeleri ve tüm paydaşlarının elektronik lojistiği kullanmalarına neden olmuştur. İşletmeler, müşterilerine doğru ürünü, doğru yer ve zamanda en az maliyet ile sunmanın yollarını aramaya başlamışlardır. Doğru ürünü, doğru yer ve zamanda en az maliyet ile sunabilmenin yolu teknolojik uygulamalardan geçmektedir. Ayrıca, işletmelerin yaşamlarını sürdürmesinin ve rekabet edebilmenin ön koşulunu teknoloji oluşturmaktadır.

Zaman, kalite, hız ve maliyet konularının öneminin artması ile değişen müşteri odaklılık anlayışı lojistik sektöründe farklı trend ve teknoloji uygulamalarının gelişmesine katkı sağlamıştır. Bu bağlamda, çok fazla yeni lojistik kavramlar ve teknoloji uygulamaları lojistik işletmeleri tarafından geliştirilmeye ve kullanılmaya başlamıştır.

2. Endüstri 4.0

Su ve buhar gücünün kullanılması ile üretim sistemlerinin ortaya çıkması endüstri (1.0), elektrik gücünün yardımıyla seri üretimin gerçekleşmesi ile endüstri (2.0) ve bilgi iletişim teknolojilerinin

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

gelişmesiyle üretimin otomatikleştirilmesi endüstri ile (3.0) ortaya çıkmıştır. Günümüzde nesnelerin interneti ile siber fiziksel sistemlerin birbirleri ve insanlarla iletişime geçtiği endüstri 4.0 devrimine tanıklık etmekteyiz. Endüstri 4.0 başlangıçta Alman hükümeti tarafından Almanya'nın endüstriyel rekabet gücünü korumak ve tutarlı bir politika çerçevesi oluşturmak için geliştirilmiştir. Endüstri 4.0 ile ilgili kullanılan ilgili terimler nesnelerin interneti, internet hizmetleri, endüstriyel internet, gelişmiş üretim ve akıllı fabrikayı içermektedir. Endüstri 4.0 yarışı 'akıllı' kulvarda olmaktadır. Akıllı kulvar ve akıllı bir çağ. Akıllı bir çağın araçlarıyla bu kulvarda teknolojiye dayalı bir yarış. Bu çağın araçları; akıllı telefonlar, akıllı otomobiller, akıllı evler, akıllı şehirler, akıllı fabrikalar, akıllı depolar, akıllı marketler, akıllı hastaneler, akıllı okullar, akıllı bürolar vb (Tekin ve Ömürbek, 2016:9). Endüstri 4.0, değer zinciri boyunca birbirleriyle özerk bir şekilde iletişim kuran teknoloji ve cihazlara dayanan üretim süreçlerinin organizasyonunu tanımlar: bilgisayar destekli sistemlerin fiziksel süreçleri izlediği, fiziksel bir sanal kopyasını oluşturduğu "akıllı" bir fabrika modeli kendi kendine örgütlenme mekanizmalarına dayalı olarak bağımsız kararlar verebilen sistemleri içerir. Nesnelerin interneti, fiziksel nesnelerin bilgi ağına sorunsuz entegre edildiği imalat endüstrilerinin sayısallaştırılarak üretimin gerçek zamanlı olarak gerçekleşmesine imkan tanımaktadır. Endüstri 4.0'ın temel özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz (Üstündağ, 2016);

- Değer zincirini oluşturan tüm öğeler (insan, makine, malzeme, ürün, araç, ekipman vb.) arasında entegre iletişimin sağlanabilmesi.
- Alt sistemlerin optimizasyonundan, entegre veri ve ürün akışının olduğu sınırlar ötesi büyük sistemlerin optimizasyonuna geçiş.
- Yüksek otomasyon, az nitelikli insan gücüne ihtiyacın azalması ve yüksek nitelikli insan gücüne ihtiyacın artması.
- Bağlantılı sistemler, makine-makine, makine-insan etkileşimi ile özelleştirilmiş ürün üretimi.
- Yüksek verimlilik artışı, teknoloji yatırımı ile birlikte gelen birim ürün üretim maliyetlerinin azalması.

Endüstri 4.0 genel olarak nesnelerin interneti, hizmetlerin interneti ve siber-fiziksel sistemler olarak üç yapıdan oluşmaktadır. Endüstri 4.0' ile ilgili dokuz teknolojik özellik (TÜSİAD, 2016: 25).;

Nesnelerin İnterneti: Nesnelerin interneti, nesnelerin iletişim ağları vasıtasıyla birbirine bağlandığı, durumları ve çevresi hakkında bilgi alışverişinde bulunduğu, toplumun ve ekonomilerin sayısallaştırılmasına yönelik bir adımdır (Rose, 2015). Nesnelerin interneti ile lojistik süreç ve uygulamaları tamamıyla akıllı bir ortama taşınmıştır. Bunun sonucu olarak bilgi ve iletişim alışverişi, akıllı aramalar, kimlik, yer tespiti, izleme, takip ve yönetim uygulamaları her alanda kullanılmaya başlamıştır. Nesnelerin interneti ile hem ürünler, hem depo ve mağaza gibi mekânlar hem de işletmeler arasında daha çok bağlantı kurulmuştur. Böylece depolama, yük taşıma gibi tedarik zinciri noktalarında internet ve ağ bağlantısıyla önemli bir potansiyel sağlanabilecektir (Bayuk ve Öz, 2017:54). Bu teknolojik gelişmelerle işletmeler zaman, kalite, hız ve maliyet avantajı ile rekabette bir adım öne geçmektedirler.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Akıllı Robotlar: Modern imalat endüstrisinde robotlar önemli bir rol oynamaktadır. Avrupa'da geliştirilen çok amaçlı endüstriyel robotlar 2004'ten bu yana neredeyse ikiye katlanmıştır. Endüstri 4.0'ın önemli bir boyutunu, güvenlik, esneklik, çok yönlülük ve işbirliğine odaklanarak görevlerini istenilen biçimde tamamlayabilen robotlar tarafından desteklenen özerk üretim yöntemleri oluşturmaktadır. Günümüzde farklı işlerde kullanılacak farklı endüstriyel robotlar en yeni teknolojilerle donatılarak üretilmeye devam etmektedir. Endüstri 4.0'da, robotlar ve insanlar akıllı sensörler ve insan-makine ara yüzleri sayesinde birlikte çalışabilmektedir. Teknoloji yaşanan hızlı gelişmelere paralel olarak robotlar daha özerk, esnek ve insan-makine etkileşimi ile işbirlikçi ve öğrenen duruma gelmişlerdir.

Büyük Veri Analitiği: Çok fazla üretim araçları, cihaz, tesis ve araçlar sensörler ile donatılmaktadır. Bu sensörler aracılığıyla kendileri ve çevreleri hakkında çok fazla veri toplamaktadırlar. İşletmeler bu verilere bağlı olarak etkili ve verimli kararlar verebilmektedirler. Elde edilen bilgiler ile üretim ve bakım masrafları düşürülerek maliyet etkinliği sağlanmaktadır. Ayrıca, kalite yükselmekte, enerji tasarrufu sağlayarak servis bakım süreçleri daha kolay hale gelmektedir. Endüstri 4.0 bağlamında üretim sistemlerinin yanı sıra, kurumsal ve müşteri bazlı yönetim sistemleri gibi birçok farklı kaynaktan elde edilen verilerin toplanmasının ve kapsamlı biçimde değerlendirilmesinin, gerçek zamanlı karar verme süreçlerinde etkili ve verimli bir biçimde kullanıldığı görülmektedir (TÜSİAD, 2016:25).

Siber Güvenlik: Endüstri 4.0 kavramı, işletmelerde uçtan uca bağlılığı sağlayan birçok teknolojik gelişmeleri de beraberinde getirmiştir. Endüstri 4.0, dijital teknolojilerin endüstriyel ölçekte kullanımı, üretim süreçleri, siber-fiziki sistemlerin ortaya çıkışı ile birimlerin birbirine bağlanması ve şirket içi veya dışından izlenme ve takip edilmesi konularını içermektedir. Üretim ve ürünlerin sayısallaştırılması iç ve dış işletmelerin entegrasyonu sürekli arttığından, işletmeler verilerini korumak, gizlemek ve bütünlük sağlamak için sistemde potansiyel açıklarını kapatmak zorundadırlar. Dijital entegrasyona sahip işletmeler güvenlik sistemlerini ve güvenlik kültürünü eşzamanlı olarak yeniden düzenlemezlerse saldırılara karşı daha savunmasız hale gelecek para ve zaman kaybına uğrayacaklardır (Berger, 2015: 3).

Bulut Bilişim: Endüstri internet veya nesnelerin interneti imalat için yeni bir internet devrimidir. Bulut teknolojisi, potansiyel olarak milyarlarca sensörü, kamerayı, ekranı, akıllı telefonu ve diğer akıllı iletişim cihazlarını uçtan uca bağlayan, bulut veri merkezlerine entegre eden sistemdir (Georgakopoulos vd., 2016:64). Bulut bilişim, düşük yönetim çabası veya servis sağlayıcı etkileşimi ile hızlı alımıp salıverilebilen, ayarlanabilir bilişim kaynaklarının (ağlar, sunucular, depolama alanı, uygulamalar ve servisler gibi) paylaşımına açık havuzuna, istendiğinde ve uygun bir şekilde ağ erişimi sağlayan bir modeldir (Mell ve Grance, 2011:2). Bulut bilişim, maliyet etkinliği, sınırsız depolama alanı, yedekleme ve kurtarma, otomatik yazılım entegrasyonu, bilgiye kolay erişim, hızlı dağıtım, daha kolay hizmet ölçeği ve yeni hizmetler sunma gibi çok fazla avantaj sağlamaktadır.

Zenginleştirilmiş Gerçeklik: Artırılmış Gerçeklik, fiziksel olarak doğrudan veya dolaylı olarak sanal bilgisayar tarafından oluşturulmuş bilgileri eklenmesiyle geliştirilmiş / güçlendirilmiş gerçek dünya ortamıdır. Artırılmış Gerçeklik, yalnızca yakın çevresi için değil, canlı video akışı gibi gerçek dünya ortamının görüntüsünü sanal bilgilerle zenginleştirerek kullanıcının hayatını

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

basitleştirmeyi amaçlamaktadır. Artırılmış gerçeklik, kullanıcının gerçek dünyayla olan algısını ve etkileşimini geliştirmektedir (Carmigniani ve Furth, 2011:3).

Ekl emeli Üretim i: Endüstri 4.0'ın en önemli özelliklerinden biriside istenen bileşenleri, şimdiye kadar olduğundan daha hızlı, daha esnek ve daha hassas üretebilen makinelerdir. Bu daha az prototip, daha az kalıp ve daha az işlem anlamına gelmektedir (Klose, 2017:9). Malzemeyi yerleştirerek katmanlar halinde bir bileşeni oluşturmak için dijital 3 boyutlu tasarım verisinin kullanıldığı bir işlemi ifade eder. Başka bir ifadeyle, nesnelerin alt katmanlı imalat metodolojileri yerine katman üzerine katman olarak katılması için nesnelere birleştiren bir süreçtir (Tillinghast ve Zunino 2015:4). İşletmeler, parçaların prototipini oluşturmak ve üretimini yapmak için, üç boyutlu baskı gibi ekl emeli üretim teknikleri ile karmaşık tasarımları üretmek amacıyla kullanılmaktadırlar. Böylece, üretim ve lojistik maliyetlerinin azaltılması, hızlı prototip oluşturma (zaman tasarrufu), azaltılmış boyut ve hacim, esnek mühendislik, ve stok seviyelerinin düşürülmesi gibi birçok avantaj sağlayacaktır.

Dikey ve Yatay Sistem Entegrasyonu: Endüstri 4.0'ın temelinde yatan birbirine bağlantılı yapıların sağladığı sürekli akış, üretim açısından önemli bir konudur. Bu akışı sağlamak için her noktada yatay ve dikey entegrasyon gerekmektedir. Dikey entegrasyon süreçler arasında değil, tüm süreçlerde kullanılan teknolojik altyapıda kesintisiz bir iletişim ve akış sağlamasıdır. Örneğin üretim alanındaki sensörler, aktüatörler, vanalar, motorlar, kumanda panelleri, üretim yönetimi sistemleri, kurumsal kaynak planlama yazılımları, iş zekası uygulamaları gibi birimlerin entegrasyonu bu kapsamda ele alınmaktadır. Yatay entegrasyon ise üretim ve planlama sürecindeki her bir adımın kendi arasında, ayrıca farklı işletmelerin üretim ve planlama süreçlerindeki adımlar arasında kesintisiz bir akış sağlamasıdır. Bu entegrasyon; ham madde tedarikinden tasarıma, üretime, pazarlamaya, sevkiyata kadar her noktayı kapsamaktadır (Siemens, 2017.10).

Simülasyon: Gerçek zamanlı veriler kullanılarak hazırlanan bu sanal modellerde, makineler, ürünler ve insanlarla beraber fiziksel dünyanın sanal gerçekliği oluşturulmaktadır. Bu sayede operatörlerin, üretim hattındaki ürün için makine parametrelerini gerçekten ayarlamadan önce sanal olarak test etme fırsatlarının doğması, makine kurulum süresinin kısılması ve ürün kalitesinin artması beklenmektedir (Çolak vd., 2016:9).

3. Lojistik Trendler

Bilgi iletişim teknolojilerinin çok hızlı gelişmesi ve internetin yaygınlaşmasıyla zaman, kalite, hız ve maliyet konularının önemini daha çok artırmıştır. Küreselleşmeyle birlikte lojistik sektörü hız, esneklik ve teknoloji kavramları ile birlikte ifade edilmeye başlamıştır. Bu teknolojik gelişmeler işletmelerin iş yapma biçim ve modelleri ile müşterilerin satın alma davranışlarını da etkilemiştir. Müşteriler alacakları ürün ve hizmetin en kısa zamanda ellerinde olmasını istemektedirler. Yoğun rekabet ortamında doğru ürünün, doğru yer ve zamanda en az maliyetle sunulabilmesi teknoloji ile mümkün olabilecektir. Teknolojik gelişmeler, rekabet, kentleşme, demografik yapı gibi birçok değişim sonucu lojistik işletmelerini farklı model ve teknolojileri araştırıp, geliştirmeye sevk etmektedir. Ayrıca, lojistik faaliyet ve fonksiyonlarının iyileştirilmesi, hızlandırılması ve maliyetlerin en aza indirilmesi için lojistik işletmelerini yeni teknolojik yaklaşımları ve uygulamaları kullanmak zorunda kalmışlardır. Endüstri 4.0 ile akıllı bir ortama taşınan lojistik sektörü yeni lojistik trendlerini ve teknolojik uygulamaları

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

benimseyerek kaynak kullanımını, taşıma, depolama, takip, izleme ve iş gücü kullanımı gibi birçok konuda maliyet avantajı elde ederek rekabet üstünlüğü sağlayabileceklerdir. Bu bağlamda, lojistik işletmelerinin küresel olarak gelişen yeni lojistik trendleri ve teknolojik uygulamaları öğrenmeleri ve uygulamaları zorunlu hale gelmiştir. Bu kapsamda lojistik sektöründe kullanılmaya başlayan yeni yaklaşımlar hakkında bilgi verilecektir.

3.1. Multi-Purpose Networks (Çok Amaçlı Ağlar)

Bir şirketin lojistik ağı, küresel demiryolları, havayolları ve denizcilik şirketleri ile endüstriyel işletmeler, ticaret şirketleri ve servis sağlayıcılarından oluşan küresel lojistik ağının bir parçasıdır (Gudehus ve Kotzap, 2012:437). Gelişmiş özelliklere sahip standart ağların çok amaçlı kullanımı, tehlikeli, yüksek değerli ve özel taşıma ve depolama koşulları (sıcaklık kontrolü) gerektiren malların hepsi maliyet ve zaman açısından özel çözümlerle birlikte özel ağ planlamasını gerektirmektedir. Çok amaçlı ağlar, sıcaklığa duyarlı, özel ve tehlikeli malların taşınması ve depolanması için mevcut ağların kullanılmasını ifade eder (Bubner vd., 2014:26). Bu, yenilikçi ulaşım yöntemleri, akıllı paketleme çözümleri ve gerçek zamanlı tedarik zinciri izleme yoluyla sağlanır. Farklı malları (gıda, ilaç ve kimyasallar) farklı sanayi ve sektörlerle (kamu, perakende, sağlık) sunan çeşitli lojistik ağları mevcuttur. Aynı zamanda standart lojistik ağlarıyla (özel kurye taşımacılığı, demiryolları, karayolu, hava ve okyanus) bir arada bulunmaktadır. Özel malların taşınması için standart ağları kullanarak şebeke ve kapasite kullanımını optimize edilebilir ve hem müşteriler hem de lojistik sağlayıcılar için maliyetler ve teslimat süreleri azaltılabilir. Alternatif olarak, mevcut lojistik olmayan ağlar (toplu taşıma) lojistik altyapıya entegre edilerek lojistik amaçlar için de kullanılabilir. Örnek olarak, Almanya'nın yolcu ve paket taşımacılığını birlikte yapan Postbus otobüsü verilebilir.

3.2. Omni Channel Logistics (Bütüncül Kanal Lojistiği)

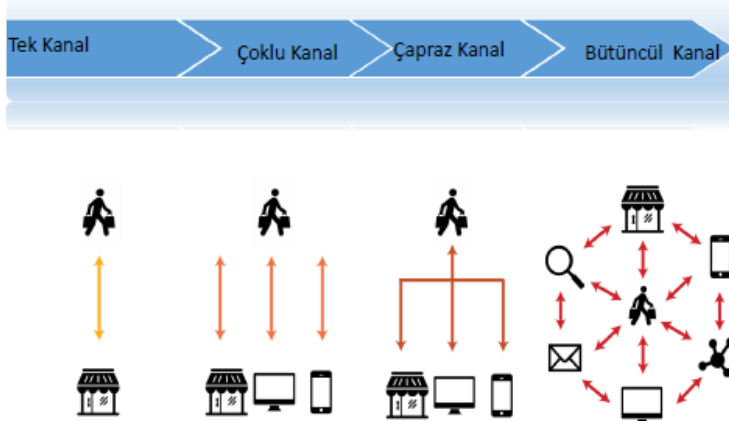
Teknolojik gelişmeler, işletme-tüketici iletişimi, ürün ve hizmetlerin pazarlanması için çok farklı kanalların çoğalmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler önemli ölçüde iş modelleri, satış kanalları ve daha da önemlisi tüketici davranışı ve talebi üzerinde etkili olmaktadır. Perakendeciler, fiziksel mağazalar, telefon ve kataloglara ek olarak sosyal medya, WEB siteleri, kısa mesaj servisi-sms, çevrimiçi mağaza, mobil uygulama vb. aracılığından yararlanarak, aynı anda hepsini kullanarak farklı hedef pazardaki tüketicilere ulaşmaya çalışmaktadırlar. Tüketiciler ise bu kanalların hepsini kullanarak alışveriş yapmak istemektedirler. Çoğu zaman, tüketiciler bir kanal kullanarak satın alma işlemini gerçekleştirmemektedirler (Aubrey ve Judge 2012). Aynı alışverişte birden fazla kanalı ziyaret etmek ve kullanmak istemektedirler (Skallerud vd., 2009). Teknolojideki hızlı gelişme, internet, yoğun rekabet ve müşterinin değişen anlayışı omni channel (Bütüncül kanal) teriminin doğmasına neden olmuştur.

Omni kelimesi sınırlama olmaksızın bütün, her yön, her yer vb. anlamına gelmektedir (Merriam, 2017). İçerik ve kapsam açısından değerlendirildiğinde, “omni-channel” karşılığını “tüm kanal”, “bütün kanal” ya da “her şey” kanal olarak çevirmek anlam ve içerik açısından açık olmamaktadır. Buna bağlı olarak, “omni” kelimesinin "bütüncül" olarak kullanılmasının uygun olabileceği düşünülmüştür (Hüseyinoğlu, 2017:121). Bütüncül kanal, işletmelerin müşteriler ile farklı alışveriş ortamları üzerinden iletişim kurmasını, farklı kanallardan alışverişin imkânı sağlanmasını, işletmelerin de bütün bu kanalları tek bir platform üzerinden yönetmelerini

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

hedeflemektedir. Kısacası bütüncül kanal, müşteriye, çevrimiçi ve fiziksel kanallara entegre etmektedir. Örneğin, müşteri, sosyal medyada karşılaştığı bir cep telefonu reklamını sitenin mobil uygulamasına girerek inceler. Daha sonra dizüstü bilgisayar ile siteye girerek ürünün siparişini verir. Telefonla müşteri temsilcisi aranır ve ürünü kendisine en yakın mağazadan teslim almak istediğini bildirir. Ürün kendisine en yakın mağazadan alındıktan sonra batarya problemi için sitenin online müşteri hizmetlerine ayrıca e-posta ile firmaya bildirir. Müşteri temsilcisi telefon ile arayarak ürünün kargoya teslim edilmesini ister. Yeni ürünün SMS ile yola çıktığı bilgisi gelir. Yeni ürün kendisine kargoyla teslim edilir. Ürünün teslim edilip-edilmediği ile ilgili firma müşteri hizmetleri tarafından telefon ile aranır ve süreç böylelikle tamamlanır. Bu durumda, müşteri ürün ile ilgili her kanalı kullanmış ve başarılı olmuştur.

Yeni nesil perakende her bir kanalın ihtiyaçlarına göre özelleştirilmiş lojistik ağları gerektirmektedir. Perakendenin bu yeni yüzü, lojistik sağlayıcıların dinamik teslimat, yerine getirme ve kesintisiz müşteri hizmetleri ile birlikte tüm müşteri kanallarının ve stoğun bütüncül bir yapılanmasını gerektirir. Çevrimdışı ve çevrimiçi ticaretin birleşmesi, şirketlerden kesintisiz bütüncül kanal tecrübesiyle her zaman, her yerde, her cihazdan alışveriş yapmak isteyen müşteri düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Araştırmalar, günümüzde tüketicilerin çoğunluğunun artık çevrimiçi mağazalara bilgisayarlar üzerinden değil, akıllı telefonları ve tabletleri aracılığıyla 7/24 erişerek alışveriş yaptıklarını ortaya koymuştur. Amerika'da Shopify platformunu kullanan 100.000'den fazla e-ticaret mağazasındaki veriler incelendiğinde %50,3 alışveriş trafiği (% 40,3 mobil cihazlardan, % 10 tabletlerden), bilgisayarlardan sadece % 49,7 alışveriş trafik oranı görülmüştür (Shopify, 2017). Bu esneklik talebi, özellikle son kilometre dağıtım seçenekleri ve kesintisiz geri dönüş açısından, gittikçe daha hızlı ve çeşitli gerçekleştirme hizmetleriyle sonuçlanacaktır (Kraemer, 2015:3).

Şekil.1: Bütüncül Kanal. (Keefe, N.O. 2016. DMA Data&Marketing Association).

Perakende satış için farklı kanallar mevcuttur (Şekil.1). Bunlar arasında "çok kanallı", "çapraz kanal" ve "bütüncül kanal" genellikle net bir ayırım yapılmaksızın birbirinin yerine kullanılmaktadır (Banker and Cooke 2013, Beck ve Rygl 2015). Bütüncül Kanal tanımı, müşterinin bakış açısı üzerine kuruludur. Fiziksel mağaza perakendeciliği ve çevrimiçi perakendecilik müşteri bakış açısıyla örtüşmediği için perakendeci her iki kanalda da faaliyet

gösterse bütüncül kanal ve çoklu kanal arasında fark bulunmaktadır. Bu tanıma göre, kanallar çok kanallı perakendecilikte fiziksel olarak bağlantılı değildir (Hübner vd., 2016:8).

Ayrı satış kanallarının, tek bir kesintisiz ürün akışı kanalına dönüştürülmesini gerektirmektedir. Bu akış sadece ürünlerin değil aynı zamanda müşterilerin beklediği oldukça kişiselleştirilmiş bir alışveriş deneyimi sunacak şekilde tasarlanmalıdır. Her kanaldaki müşteri deneyiminin aynı olmaması ve kanal geçişlerinin kesintisiz olması gerekliliği yönünden bütüncül kanal yaklaşımı geleneksel çok kanallı kanal yaklaşımından daha karışıktır. Perakendeci, mağaza içi müşteri tercihleri ile ilgili bilgilerini çevrimiçi kanal ile paylaşılmalıdır. Bu bilgi satın alma davranışını etkileyeceği için bilgi paylaşımı zamanında ve gerçek zamanlı olarak yapılmalıdır. Benzer şekilde, perakendeci, her bir kanaldaki her müşteri etkileşimini yakalamalı ve en uygun bütüncül kanal stratejisi oluşturmak için satın alma davranışını güçlendirmelidir (Kraemer, 2015:4). Lojistik ve tedarik zincirleri, bütüncül kanallı stratejilerin belkemiğidir. Bunlar, kişiselleştirilmiş servis ve esnek gerçekleştirmeyi sürekli ve maliyet etkin bir şekilde sunmanın kilit öncüleridir. Lojistik ve tedarik zincirleri kişiselleştirilmiş hizmet ve esnek gerçekleştirmenin etkin maliyet ile yapılmasında önemli rol oynamaktadırlar. Perakendecilerin, bütüncül kanal uygulamasının başarısı için oldukça önemli olan stok görünürlüğü ve optimizasyon sağlamaları müşteri beklentilerini karşılayarak daha yüksek memnuniyet ve sadakat elde etmelerini sağlayacaktır (Kraemer, 2015: 4).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ALANYA

LOJİSTİK TRENDLERİ			
Trend	Etki	Süre	Özet
Multi-purpose Networks (Çok Amaçlı Ağlar)	Düşük	5 yıldan az	Çok amaçlı ağlar, özellikle sıcaklığa duyarlı olan malları taşımak ve depolamak için ağ ya da şehir alt yapısını kullanabilir. Bu, nakliye, paketleme ve gerçek zamanlı tedarik zinciri yenilikleri ile mümkündür.
Omni-channel Logistics (Bütüncül Kanal Lojistiği)	Yüksek	5 yıldan az	Yeni nesil perakende her bir kanalın gereksinimlerine uygun lojistik ağları gerektirir. Bu, lojistik sağlayıcıların, tüm müşteri kanallarının ve envanterinin dinamik dağıtımını ile birlikte bütünleştirilmiş bir görünümünü korumasını ve yerine getirme seçenekleri ile kesintisiz müşteri hizmetlerini gerektirecektir.
On-demand Delivery (Talebe Bağlı Teslimat)	Yüksek	5 yıldan az	Şirketler tarafından teslimat süreleri ve teslimat yerleri ile ilgili kısıtlamalar olmayacak. Yeni talep üzerine son kilometre teslim kavramları müşterilerin ihtiyaç duydukları yerde, ihtiyaç duydukları zamanda satın alma işlemlerini gerçekleştirmelerini sağlamak için kalabalığın ve esnek kurye iş gücünün gücünden yararlanmaktadır.
Shareconomy Logistics (Paylaşım Ekonomisi Lojistiği)	Orta	5 yıldan az	Sahiplikten sahiplik paylaşımına geçen toplumsal kayma, son yılların en göze çarpan trendlerinden biri olmuştur. Arabalardan sürüş yollarına kadar her şey platformlarda paylaşılabilir. Bu uçtan uca paylaşım ağların yanı sıra lojistik sağlayıcılar daha fazla maliyet ve zaman tasarrufu sağlamak için mevcut kaynakları paylaşabilirler.
Smart Energy Logistics (Akıllı Enerji Lojistiği)	Orta	5 yıldan az	Yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelen değişim, lojistikte elektrikli hareketlilik çözümlerini beraberinde getirmektedir. Aynı zamanda, yeni enerji tedarik zincirlerini kolaylaştıran lojistik çözümleri için fırsatlar da sunmaktadır. Yenilikçi enerji toplama, depolama ve dağıtım konseptleri, şebekeye olan güvenin azaltılması için de kullanılabilir.
Supergrid Logistics (Süper Şebeke-Ağ Lojistiği)	Yüksek	5 yıldan fazla	4PL lojistiğinin ötesine geçen süper şebeke-ağ lojistik, farklı üretim işletmelerinin ve lojistik sağlayıcılarının çoğunluğunu bir araya getiren küresel tedarik zinciri ağlarının koordinasyonuna odaklanan yeni nesil lojistik şirketlerini ortaya çıkaracaktır.
Tube Logistics (Tüp Lojistiği)	Düşük	5 yıldan fazla	Sürüş sistemlerindeki teknolojik gelişmeler ve mega kentlerdeki trafik sıkışıklığı nedeniyle mevcut ve yeni tüp altyapılarının kargo taşımacılığında kullanılması yönünde ilgi artmaktadır. Hyperloop (tüp tabanlı hızlı ulaşım aracı) gibi yeni yenilikler, bir gün, şehirler içinde ve arasında hızlı kargo transit ağları sağlayabilir.

Tablo 1. Lojistik Trendler.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

3.3. On-Demand Delivery (Talebe Bağlı Teslimat)

Bilgi iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişme ve internetin yaygınlaşmasıyla bütün alanlarda bir değişim yaşanmıştır. Geleneksel olarak yapılan ticaret, teknolojik alt yapı ve internet vasıtasıyla bilgi, mal, hizmet ve ödemelerin elektronik ortamda değişiminin gerçekleştiği bir alana taşınmıştır. İnternet ve bilişim teknolojileri sayesinde kalite, maliyet, zaman ve hız konuları daha da önem kazanmaya başlamıştır. Müşterilerin istek ve ihtiyaçlarını karşılayacak doğru ürünün, doğru yer ve zamanda ve en az maliyet ile ulaştırılması ancak elektronik lojistik ile mümkün olabilecektir. Günümüz tüketicileri, kendi yaşam tarzlarına uygun ve çok fazla seçeneği olan hızlı teslimat istemektedirler. Kısacası müşteri alışveriş şekli ile ilgili (bütüncül kanal) çok fazla seçenek sunan işletmeleri tercih etmekte ve seçtikleri ürün veya hizmetin de en kısa zamanda eline geçmesini istemektedir. Bu durum tamamıyla bilgi iletişim teknolojileri ve internet ile mümkün olmaktadır. E-lojistik teknolojik alt yapısıyla kalite, maliyet, zaman ve hız unsurlarını birleştirerek, işletmeler ile müşterileri arasında ulaşımı ve iletişimi kolaylaştırmıştır.

Bilgi teknolojilerindeki gelişmeler ve internetin de yaygın kullanılmasıyla işletmelerin iş yapma biçim ve modellerini de değiştirmiştir. Konum hizmetleri, veri analitiği ve mobil bağlantıdaki gelişmeler, esnek ve talebe bağlı teslimat ağlarının oluşmasına neden olmuştur. E-ticaretin talebe bağlı dağıtım hizmetleri (On Demand Delivering Systems-ODDS) modeli, satılacak fiziksel ürünlerin ortak bir taşıyıcı gibi bir üçüncü taraf lojistik sağlayıcısı kullanmadan doğrudan müşteriye teslim edildiği bir modeldir. Aynı gün, hatta aynı saatte yenilikçi çapraz modeller sağlamanın yanı sıra özellikle yeni girişimler talebe bağlı teslimat ile ilgili yeni teknolojilerin geliştirilmesine neden olmaktadır. Anında rezervasyon, gerçek zamanlı izleme, yönlendirme ve teslimatların yeniden yönlendirilmesini gibi birçok farklı uygulamaları içermektedir.

Talebe bağlı teslimatta, işletmenin çok fazla araç filosuna sahip olması ve kontrol edilmesini gerektirmektedir. Talebe bağlı dağıtım, işletmenin maliyetler üzerinde daha fazla kontrol sağlamanı, en kısa zamanda teslimat ile rekabet avantajı, müşteriye doğrudan bağlantı ile müşteri memnuniyeti ve müşteri bağlılığı sağlayacaktır (Gangopadhyay, 2002:135). Talebe bağlı lojistik ile ilgili, aynı gün mahalli kuryelerle irtibat kurarak hızlı işlem gerçekleştirme ile Shutl, talebe bağlı dağıtım ağı ve küçük işletmeler için dağıtım filosu ile UberRUSH, talebe bağlı teslimat ile ilgili mobil uygulamaları hayata geçiren Shyp firmaları örnek olarak verilebilir (Bubner vd., 2016:286).

3.4. Shareconomy Logistics (Paylaşım Ekonomisi Lojistiği)

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişme ve internetin yaygın kullanımı farklı iş modelleri ve uygulamaları da beraberinde getirmiştir. Sahiplikten sahiplik paylaşımına geçiş, son yılların en göze çarpan trendlerinden biri olmuştur. Araçlardan araç park yerleri ve elektronik eşyalara kadar her şey özel platformlar vasıtasıyla paylaşılabilir. Shareconomy (Paylaşım ekonomisi)'nin küresel düşünce lideri olan Rachel Botsman (2011), Collaboration Lab.'ın kurucusu ve aynı zamanda What's Mine Is Yours (Benim olan Senindir)'in yazarıdır. "What's Mine is Yours"(Benim olan Senindir) adlı kitap ile gündeme gelen "collaboration consumption" Türkçe'ye "ortak kullanım" olarak çevrilmiştir. Botsman (2010) kitabında günlük paylaşım biçimlerine ek olarak, takas, borç verme, kiralama, hediye verme ve değiş tokuş konuları ile insanların ürün ve hizmet sahipliği için teknoloji vasıtasıyla çevrimiçi topluluklar oluşturmanın önemini vurgulamaktadır. Böylece para, yer ve zamandan tasarruf ile karşılıklı güven sağlanarak çevrimdışı topluluk oluşturulmaktadır (Botsman ve Rogers, 2010:11).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Paylaşım ekonomisi, bir hizmet sağlayıcısının atıl varlık, hizmet veya becerilerinin kullanıcıların işlemlerini kolaylaştırmak amacıyla geçici izin verilerek yapılan dijital platformların ekonomik faaliyeti olarak tanımlanabilir (Gesing, 2017:3). Paylaşım ekonomisinin temeli mal ve hizmetlerin kiralanması ya da takas yapılmasına imkân tanıyan esnek sahipliktir. Ürün veya hizmeti ne kadar sıklıkta kullanıyorum?, gerçekten ihtiyacım var mı?, bu kadar ücret ödemek mantıklı mıdır? sorularını gündeme getirmektedir. Sürekli ihtiyaç duyulmayan bir ürün veya hizmeti elde etmek yerine, ihtiyaç olduğunda kullanma anlayışına sahip olan paylaşım ekonomisi ile ilgili uygulamalar son yıllarda çok fazla ivme kazanmıştır. Paylaşım ekonomisinde sahiplik üzerinden erişim en yaygın alışverişi şeklidir. Sahiplik üzerinden erişim, kullanıcıların mallarını ve hizmetlerini kiralama ve ödünç verme şeklinde sınırlı bir süre için diğer kullanıcılara sunması ve paylaşması anlamına gelmektedir (Bardhi ve Eckhardt, 2012). Paylaşım ekonomisinde en yaygın kullanım şekli kiralama değildir. Örneğin, MonJouJou, çocuk oyuncaklarını 15, 30 veya 60 günlük bir süre boyunca kiralamaktadır. Diğer bir örnek ise AirBnb ve RentTheRunway'dir. Mallara ve hizmetlere belirli bir süre ve ücret karşılığında kullanıcılar tarafından erişilebilmektedir. Berlin merkezli Drivenow, ücretli bir araba paylaşım hizmetidir; kullanıcı, araç rezervasyonu yapabilir ve işi bittiğinde şehir bölgesinde belirlenmiş bir bölgeye bırakabilmektedir. Alternatif olarak, mülkiyet devri, öncelikli olarak ikinci el malların takas edilmesi, bağışlanması ve satın alınması yoluyla sahipliği bir kullanıcıdan diğerine geçirir. Swapstyle, ReSecond, Zilch ve ThredUp siteleri örnek olarak verilebilir. Bu siteler kullanıcıların kullanmadıkları giysileri değiştirmelerine yardımcı olmaktadır. Takas veya bağışta bulunmak, en popüler kategori, satın alma ise en az popüler kategori olarak sıralanmaktadır (Hamari vd., 2015:3).

3.5. Smart Energy Logistics (Akıllı Enerji Lojistiği)

Dünyada ve ülkemizde artan nüfus ve buna paralel olarak artan enerji tüketimi, çeşitli dönemlerde meydana gelen petrol krizleri, çevre ve doğal kaynak konuları ile ilgili oluşan toplum bilinci ülkeleri enerjinin sürdürülebilirliği adına alternatif enerji arayışlarına yönlendirmiştir. Bu bağlamda yenilenebilir enerji ülkelerin odak noktasında bulunmaktadır. Yenilenebilir enerji, tüketildiğinden daha hızlı kendini yenileyebilen güneş ışığı ve rüzgâr vb. doğal kaynaklardan elde edilen enerji kaynağıdır. Yenilenebilir enerji, doğada dönüşüm halinde ve sürekliliği olan karbon salınımı yapmayan çevre dostu enerji olarak ta tanımlamak mümkündür. Güneş, rüzgâr, jeotermal, hidro ve bazı biyokütle biçimleri yenilenebilir enerjinin ortak kaynağıdır. Değişken yenilenebilir kaynaklar rüzgâr, güneş, dalga ve gelgit enerjisi ile belirli bir gün veya mevsim boyunca dalgalanan kaynaklara dayanır (İea, 2017). Yenilenebilir enerji çeşitleri olarak, güneş, rüzgâr, jeotermal, hidrolik, biyokütle, dalga ve hidrojen enerjisi olarak sıralayabiliriz.

Yenilenebilir enerji kaynaklarına doğru artan ilgi, lojistikte elektrikli hareketlilik çözümlerinin benimsenmesini sağlamaktadır. Aynı zamanda, yeni tedarik zincirlerini (e-pil tedarik zincirleri) kolaylaştıran akıllı enerji lojistik çözümleri için yeni lojistik fırsatları da sunmaktadır. Örneğin, yeni enerji toplama, depolama ve dağıtım kavramları, şebeke ve fosil yakıtlara olan bağımlılığı azaltmak için de kullanılabilir. Sürdürülebilirlik büyük ölçüde tüketici talebine ve şirketlerin karbon emisyonlarını ve üretim atıklarını azaltmalarını gerektiren düzenlemelere dayanmaktadır. E-hareketlilik, ev, araba ve binalardaki güneş panelleri gibi enerji toplama teknolojilerinin yaygınlaşması daha az küresel petrol üretimi ve taşınmasını sağlayacaktır. Aynı zamanda, yeni karmaşık ters lojistik çözümleri gerektirecek olan pillerin taşınmasını ve geri dönüşlerini de artıracaktır. Lojistik sağlayıcılar, şebeke ve fosil yakıtlara bağımlılığı azaltmak isteyen ev ve binalara isteğe bağlı mobil enerji santralleri gibi tedarik ve

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

teslim sağlamaktadırlar. Elektrifikasyona dayalı lojistik filoları, son kilometre dağıtım işlemleri için elektrikli teslimat kamyonları ve bisiklet kullanmaya başlamışlardır. Fransız şirketi Colas'ın Wattway akıllı yol projesi ile asfalt yol yüzeyine döşenen materyal ile güneş enerjisinden elektrik elde edilmiştir (Raffin, 2016:18). Şehir içi teslimatlar için kullanılan e-araçlar, hava kirliliği, gürültü (motor gürültüsü olmadan gece dağıtım) ve nakliye maliyetlerini azaltmada büyük avantaj sağlayacaktır (Chung ve Virag, 2016:30).

3.6. Super Grid Logistics (Süper Şebeke-Ağ Lojistiği)

DHL Deutsche Post tarafından yapılan bir araştırma, insanların, malların, bilginin, fikirlerin ve sermayenin serbest bir şekilde etkileşimde bulunacağı dünya çapında bir ağ öngörmektedir (White, 2013:3). Büyük şehirlerde yaşayan insan sayısının artması süper şebeke lojistiğinin temel noktasıdır. Büyük şehirlerin sunduğu fırsatlar nedeniyle büyük şehirlere olan göç ile artan nüfus sonucunda nitelikli, eğitilmiş ve girişimci insanlardan oluşan toplam nüfusu 10 milyondan fazla olan metropollerin oluşmasına sebep olmuştur. Aynı zamanda bu mega şehirler çoğu imalat ve ileri teknoloji üretimi ile ekonominin itici gücü haline gelmektedir. Mega şehirler, çevresi, mahalleleri, komşu şehirler ve kırsal alanlar ile etkileşim ve ilişkileri süper şebekenin ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu mega şehirler ve çevreleri birbirine bağlı ticaret merkezlerini (mega bölgeler) oluşturmaktadır. Mega bölgelerin ticaret ve yatırım merkezleri olarak çok fazla işlevleri mevcuttur. Bu bölgeler, kitlesel üretim merkezlerini kitle tüketim merkezlerine bağlamaktadırlar (White, 2013:4). Mega bölgeler ekonomi açısından çok fazla fırsatlar sunmasının yanı sıra mal ve hizmetlerin dağıtılması konusunda da ciddi sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Bu bağlamda, süper şebeke lojistiği yaklaşımı gündeme gelmektedir. Lojistik şebekeleri, lojistik sağlayıcılar ve müşterileri entegre eden lojistik ağlardır. Farklı üretim işletmelerinin ve lojistik sağlayıcılarını bir araya getiren küresel tedarik zincir ağlarının yönetilmesine odaklanan önemli bir trend olarak karşımıza çıkmaktadır. Süper şebeke lojistik ile birçok avantaj sağlanmaktadır. Bu avantajlar, lojistik tedarikçileri için yeni iş fırsatları sunması ve küçük şirketlerin küresel pazara katılmalarının sağlanması, altyapı ve hizmet geliştirme maliyetlerinin azaltılması, hizmetlerin ölçeklenebilirliği ve altyapı esnekliğidir. Müşteriler açısından ise bireysel çözümlerin ve senaryoların hızlı ve düşük maliyetli yapılması, daha fazla esneklik ve maliyet azaltma gibi birçok avantaj sağlamaktadır (Bubner, 2014:16).

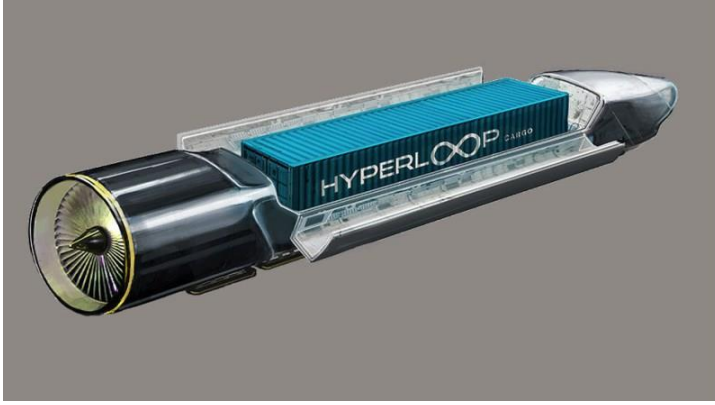
Lojistik sağlayıcılar basit noktadan ve grup odaklı taşımacılıktan petrol ve gaz endüstrisine kadar geniş bir müşteri yelpazesi sağlayabilir (Angeleanu, 2015:325). LOGICAL projesi, Avrupa lojistik merkezlerinin rekabet gücünü artırmak ve toplu (sürdürülebilir) ulaştırma modellerini geliştirmek, maliyetleri azaltmak için farklı lojistik işletmelerin birlikte çalışabilirliğini geliştirmek amacıyla Almanya, İtalya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Slovenya ve Polonya gibi altı Avrupa ülkesini kapsayan bir şebeke sistemi örnek olarak verilebilir (Logical, 2017).

3.7. Tube Logistics (Tüp Lojistiği)

Karbon emisyonu ile çevreye verilen zarar, petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar, hız problemi, mega şehirlerdeki trafik sıkışıklığı gibi bir çok sebepten dolayı geleneksel ulaşım araçları çok avantajlı gözükmemektedir. Tren seyahati, nispeten enerji açısından verimli ve en çevre dostu seçeneği sunmasına rağmen yavaş ve pahalı durumdadır (Nicol, 2017). Sürüş sistemlerindeki teknolojik gelişmeler ve mega şehirlerdeki trafik sıkışıklığı mevcut ve yeni tüp altyapılarının kargo taşımacılığında kullanılması konusunu gündeme getirmiştir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Hyperloop ile özellikle San Francisco ve Los Angeles arasında, yolcuların ve yüklerin süpersonik hızla taşınmasını hedeflemektedir. 600 km mesafelik yolculuk 30 dakikadan az bir sürede ulaşılabilecektir. Lojistik sağlayıcılar yakın zamanda yavaş ve pahalı olan karayolu taşımacılığına alternatif olarak yer altı kargo taşımacılığında bu uygulamayı kullanabilecektir. Uzun mesafeli Hyperloop sistemleri, saatte 1,200 kilometreye kadar bir hıza erişebilmek için manyetik itiş teknolojisini kullanmaktadır. Benzer teknoloji kapsüller olmadan Maglev trenlerinde başarıyla kullanılmaktadır. Bu sistemler ile şehirlerarası acil tıbbi malzemelerin hızlı sevkiyatında kullanılması mümkündür (Şekil 2.).

Şekil 2. Hyperloop Kargo Treni.(<http://marketmadhouse.com/why-cargo-containers-could-be-the-real-secret-to-hyperloops-success/>.)

Tüp taşıma sistemleri, diğer taşıma sistemlerine nazaran çok fazla avantaja sahiptir. Bu yüzden geleceğin alternatif yük taşımacılığı olarak değerlendirilmektedir. Bu tür sistemler insansız ve tamamen otomatik olduğundan, kamyon veya demiryolu sistemlerinden daha güvenlidirler. Tüpler kapalı olduğundan hava şartlarından etkilenmezler ayrıca demiryolu ve karayolu kazaları gibi riskler de içermemektedirler. Tüp lojistiği ile sağlanan faydalar (Vance, ve Mills, 1994);

- Trafik sıkışıklığının önlenmesi.
- Trafik kaza riskini azaltma.
- Egzoz kirliliği ve trafik gürültüsünü azaltma.
- Yollara ve köprülere verilen hasarın azaltılması.
- Petrol yakıt tüketiminin azaltılması.
- Dağıtım programları üzerinde artan kontrol.
- Taşımacılık maliyetlerini düşürme.

Şekil.3 Hyperloop Yolcu Treni.(<https://www.gazeteduvar.com.tr/teknoloji/2016/11/07/ulasimda-devrim-icin-geri-sayim/>.)

Kaynakça

Angeleanu, A. (2015). New Technology Trends And Their Transformative Impact On Logistics And Supply Chain Processes. Honeywell Romania SRL and the Academy of Economic Studies, Bucharest, Romania. s. 325.

Aubrey, C. ve Judge, D. (2012). Re-imagine retail: Why store innovation is key to a brand's growth in the 'new normal', digitally-connected and transparent world. Journal of Brand Strategy, 1 (1), pp.31-39.

Bardhi, F., ve Eckhardt, G.M. (2012). Access-based consumption: The case of car sharing. Journal of Consumer Research, 39(4), pp. 881– 898.

Bayuk, M.N ve Öz,A. (2017). Nesnelerin İnterneti ve İşletmelerin Pazarlama Faaliyetlerine Etkileri. ASOS Journal, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi. Yıl: 5, Sayı: 43, Nisan 2017, s. 41-58.

Berger, R. (2015). Think Act. Cyber Security. Managing threat scenarios in manufacturing companies. s.3.

Botsman, R. ve Rogers, R. (2010). What's Mine Is Yours: The Rise of Collaborative Consumption. New York: Harper Collins e-books.

Bubner, N., Bubner, N., Helbih, R., Jeske, M. (2014). Logistics Trend Radar. Delivering insight today. Creating value tomorrow.s.26.

Bubner, N., Bodenbenner, P., Noronha, J. (2016). Logistics Trend Radar. DHL Customer Solutions & Innovation. Troisdorf, Germany.

Carmigniani, J., ve Furth, B. (2011). Augmented Reality: An Overview. Vol.1. s. 3

Chung, G., Virag, D. (2016). Smart Energy Logistics. Logistics Trend Radar. Delivering Insight Today. Creating Value Tomorrow. DHL Customer Solutions & Innovation. Troisdorf, Germany. s.30.

Çolak, A., Acar, A.İ., Orel, O. (2016). Tarım@Endüstri 4.0. 30.Tarımsal Mekanizasyon ve Enerji Kongresi, Tokat. s.9.

Georgakopoulos, D., Jayaraman, P.P., Fazia, M., Villari, M., Ranjan, M.R. (2016). Internet of Things and Edge Cloud Computing Roadmap for Manufacturing. IEEE Computer Society. s.64.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Gangopadhyay, A. (2002). Managing Business With Electronic Commerce :Issues&Trends. Idea Group Publishing. London. p.135.

Gesing, B. (2017). Sharing Economy Logistics. Rethinking Logistics with Access over ownership. DHL Customer Solutions & Innovation . Troisdorf, Germany . s.3.

Gudehus, T. ve Kotzap, H. (2012). Comprehensive Logistics. Springer –Verlag Berlin Heidelberg. 2nd ed. Vol.15.p.437.

Hamari, J., Sjöklint, M., Ukkonen, A. (2015). The Sharing Economy: Why People Participate in Collaborative Consumption. Journal Of The Association For Information Science And Technology.s.3.

Hübner, A., Holzapfel, A., Kuhn, H. (2016). Distribution systems in omni-channel retailing. Business Research. s.258.

Hüseyinoğlu, I.Ö.Y. (2017). Bütüncül Kanal (Omni-Channel) Stratejisinin İncelenmesi: Gıda Perakendecisinden Bulgular. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Pazarlama Kongresi Özel Sayısı Mayıs 2017.s.121.

İea, (2017). Renewable Energy. IEA. International Energy Agency <https://www.iea.org/about/faqs/renewableenergy/>. [Erişim Tarihi: 19.11.2017].

Kraemer, D. (2015). Omni-Channel Logistics.DHL perspective on implications and use cases for the logistics industry.s.3.

Keefe, N.O. (2016). DMA. Data and Marketing Association. What's The Difference Between Multichannel and Omnichannel?. <https://thedma.org/blog/marketing-education/whats-the-difference-between-multichannel-and-omnichannel/>. [Erişim Tarihi: 20.11.2017].

Klose, R. (2017). Additive Manufacturing: 4. Industrial Revolution. s.9.

Logical, (2017). Transnational Logistics Improvement Through Cloud Computing And Innonative Cooperative Business Model. <http://www.project-logical.eu/>. [Erişim Tarihi: 23.11.2017].

Mell, P., ve Grance, T. (2011). NIST: National Institute of Standards and Technology. The NIST Definition of Cloud Computing. <https://csrc.nist.gov/publications/detail/sp/800-145/final>. [Erişim Tarihi: 20.11.2017].

Merriam, (2017). ‘omni’. Merriam Webster. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/omni>. [Erişim Tarihi: 17.11.2017].

Nicol, W. (2017). What is the Hyperloop?, As Hyperloop progress glides forward, here's what you need to know. <https://www.digitaltrends.com/cool-tech/hyperloop-news/2/>. [Erişim Tarihi: 20.11.2017].

Raffin, P. (2016). The Solar Road. Discover Wattway, The Photovoltaic Road Surfacing. CampusMag. The Magazine of The Colas Group Campus For Science And Techniques. No.3.s.18.

Rose K., Eldridge S., Chapin L. (2015), The Internet of Things (IoT): An Overview – Understanding the Issues and Challenges of a More Connected World, Internet Society.

Siemens, (2017). Endüstri 4.0 Yolunda. http://cdn.endustri40.com/file/ab05aaa7695b45c5a6477b6fc06f3645/End%C3%BCstri_4.0_Yolunda.pdf. s.10.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Skallerud, K., Korneliussen, T. ve Olsen, S. O. (2009). An Examination of Consumers' Cross-Shopping Behaviour. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 16(3), pp.181-189.

Shopify, (2017). Mobile Now Accounts for 50.3% of All Ecommerce Traffic. <https://www.shopify.com/blog/15206517-mobile-now-accounts-for-50-3-of-all-ecommerce-traffic>. [Erişim Tarihi: 18.11.2017].

Tekin, M. ve Ömürbek, N. (2016). Endüstri 4.0'da Teknoloji Yönetimi. Günay Ofset. 2.Baskı. Konya. s.9.

Tillinghast, R. ve Zunino, J. (2015). Additive Manufacturing Methods, Techniques, Procedures, & Applications - Enabling Technologies for Military Applications. U.S. Army RDECOM-ARDEC Picatinny Arsenal. s.4.

TÜSİAD. (2016)., Türkiye'nin Küresel Rekabetçiliği İçin Bir Gereklik Olarak Sanyı 4.0. Gelişmekte Olan Ekonomi Perspektifi. İstanbul.

Üstündağ, A. (2016). Endüstri ve Akıllı Sistemler. <http://alpustundag.blogspot.com.tr/2016/04/endustri-40-ve-akll-sistemler.html>. [Erişim Tarihi: 25.11.2017].

Vance, L. ve Mills, M.K. (1994). Tube Freight Transportation. Federal Highway Administration Research and technology. Vol.7. No.2. <https://www.fhwa.dot.gov/publications/publicroads/94fall/p94au21.cfm>. [Erişim Tarihi: 20.11.2017].

White, P. (2013). The Global Logistics Revolution: A Pivotal Moment for the Postal Service. U.S. Postal Service Office of Inspector General. https://www.uspsoig.gov/sites/default/files/document-library-files/2015/rarc-wp-13-010_0.pdf. Report Number: RARC-WP-13-010. s. 3-4. Arlington, VA. [Erişim Tarihi: 20.11.2017]

YALNIZLIK, NOMOFOBİ, BAŞARI VE BAZI SOSYO-DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER ARASINDAKİ İLİŞKİLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Prof. Dr. Mustafa TAŞLIYAN
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

Doktora Öğrencisi Bilge GÜLER
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

Yüksek Lisans Öğrencisi Burcu KILIÇ
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

Öz

Modern çağın yeni fobisi ve dijital bir hastalık olarak nitelendirilen nomofobi, bireylerin akıllı telefonuna erişemediğinde hissettiği korku ve kaygı olarak tanımlanmaktadır. Bu kaygı, bireylerin yaşantısında olumsuzluklara yol açabilmektedir. Bu nedenle bireylerin nomofobi düzeylerini etkileyen faktörlerin araştırılması önem taşımaktadır. Bu bağlamda çalışmanın amacı; yalnızlık, nomofobi ve başarı arasındaki ilişkileri belirlemek, bazı sosyo-demografik özelliklere göre bireylerin yalnızlık ve nomofobi düzeylerinin anlamlı farklılık gösterip göstermediğini tespit etmektir. Bu amaçla bir Devlet Üniversitesinin çeşitli bölümlerinde okuyan ve akıllı telefon kullanan 431 öğrenciye anket uygulanmıştır. Anket uygulaması sonucu elde edilen veriler SPSS kullanılarak; frekans, t-testi, ANOVA ve korelasyon ile analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda; yalnızlık ile nomofobi alt boyutları (bilgiye erişememe, bağlantıyı kaybetme, iletişime geçememe ve rahat hissedememe) arasında anlamlı bir ilişki olduğu ve öğrencilerin çeşitli sosyo-demografik özellikleri ile araştırma değişkenleri arasında anlamlı farklılıkların olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte öğrencilerin yalnızlık ve nomofobi düzeyleri ile başarıları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yalnızlık, Nomofobi, Başarı, Üniversite Öğrencileri

A RESEARCH ON THE RELATIONS AMONG LONELINESS, NOMOPHOBIA, SUCCESS AND SOME SOCIO-DEMOGRAPHIC VARIABLES

Abstract

Nomophobia, described as a new phobia and digital disease in the modern age, is defined as fear and anxiety that individuals feel when they can not reach their smart phone. This anxiety can lead to negativities in the lives of individuals. Therefore, it is important to investigate the factors affecting the nomophobia levels of the individuals. The purpose of working in this context is; to determine the relationship between loneliness, nomophobia, and achievement, to determine whether individuals' loneliness and nomophobia differ significantly according to some socio-demographic characteristics. For this purpose, a questionnaire was applied to 431 students using smartphones and studying in various departments of a state university. The results obtained from the questionnaire were analyzed by using

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

SPSS with frequency, t-test, ANOVA and correlation. As a result of the research; it was determined that there was a significant relationship between loneliness and nomophobia subscales (inability to access information, loss of connection, lack of communication, and inability to feel comfortable), and there were significant differences between the socio-demographic characteristics of the students and the research variables. Nevertheless, there was no significant relationship between loneliness and nomophobia levels of students and achievement.

Keywords: Loneliness, Nomophobia, Success, University Students

1.Giriş

İçinde bulunduğumuz yüzyıldaki teknolojik gelişmelerle beraber insanların hayatlarında hem makro hem de mikro düzeyde birtakım küresel dönüşümler meydana gelmiştir. Bu teknolojik gelişmelerden özellikle akıllı mobil telefonların hayatımıza girmesiyle birlikte, daha önceden başka cihazlarla yaptığımız birçok şeyi tek bir cihaz üzerinden yapmak mümkün hale gelmiştir. Artık cep telefonları, iletişim kurma ihtiyacını gidermenin ötesinde fotoğraf ve video çekme, müzik dinleme, yön bulma aracı olarak kullanma, internete erişim ve görüntülü konuşma gibi birçok ihtiyacı da karşılayan günlük hayatımızın vazgeçilmez bir iletişim aracı olmuştur (Akıllı ve Gezgın, 2016:52-54).

Yaşanan ilerlemelere bakıldığında özellikle günümüz gençlerinde akıllı telefon kullanma bir zorunluluk haline dönüşmüştür. Sadece gençler değil yetişkinler içinde bu durum böyle olmuştur. Akıllı telefonlar gençler ve yetişkinler için farklı dünyaların kapısını aralamalarını sağlayan bir anahtar konumundadır. Bu bireyler Akıllı telefonları vasıtasıyla kolaylıkla internete bağlanabilmekte, Facebook, Twitter, Youtube gibi sosyal paylaşım ağlarına bağlanabilmekte, Google gibi arama motorlarında sörf yapabilmekte, her türlü bilgi ve haber sitesini okuyabilmekte ve oyun oynayabilmektedirler. Akıllı telefona olan bu bağımlılık beraberinde internet bağımlılığını da getirmiştir. Akıllı telefonları olmaksızın bir adım dahi atmayan bireyler artık internetsiz yapamaz duruma gelmişlerdir. Bu duruma gelen bireyler, sanal ortamda kalmayı sosyal yaşam aktivitelerine değişerek hayatlarında fedakarlık yapmaya başlamışlardır. Dahası ise bu bireyler internette ve akıllı telefonda geçirdikleri süreyi kontrol edememeye başlamışlardır (24.05.2018, www.sosyalmedyahaber.com).

Bu bakımdan günümüz dünyasında internetin yaygınlaşmasıyla birlikte kullanımı artan akıllı telefonlar bireylerde bağımlılık yaparak onların bir parçası haline dönüşmüştür. Yaşanan bu teknolojik gelişmelerin hayatımıza getirmiş olduğu olumlu yönlerinin yanı sıra, teknolojinin sorunlu kullanımının bazı insanlar üzerinde olumsuz etkileri olabileceği de kaçınılmazdır. Oluşan olumsuz etki bireylerde korku yaratır hale gelmiş ve bu durum nomofobi olarak adlandırılmıştır. Akıllı telefon yoksunluğu korkusu olarak ifade edilen Nomofobi artık çağımızın hastalığı konumundadır.

Akıllı telefon kullanımı, birçok insan için hayatı daha kolay hale getirmesine rağmen psikolojik açıdan bazı sorunlara da yol açtığına değinmiştik. Bu psikolojik sorunlardan bir tanesi de yalnızlık hissidir. Yalnızlık, bir kişinin sosyal ilişkiler ağında ya niceliksel ya da niteliksel olarak bazı önemli eksiklikleri olduğu durumlarda ortaya çıkan ve hoşlanılmayan bir deneyim olarak tanımlanmıştır. Yalnızlıkla ilgili bu tanım içinde üç önemli nokta yer almaktadır: Birinci nokta, yalnızlık kişinin sosyal ilişkilerindeki eksikliklerinden kaynaklanır, ikinci nokta, yalnızlık öznel bir olgudur (mutlaka nesnel izolasyonla aynı anlama gelmediği, insanların yalnız olmadan da kendini yalnız hissedebildiği), son olarak yalnızlığın hoşlanılmayan ve üzüntü veren bir duygu olduğudur. Bu çalışmada kişilerde ki yalnızlık hissini sosyal ilişkilerde ki eksiklikten meydana geldiğini belirterek tanımda yer alan birinci noktaya değinilmiştir. Bu yalnızlık duygusu, kişilerde depresyon, intihar riskini arttırmakta ve davranış bozukluğuna zemin hazırlamaktadır (Perlman ve Peplau 1981:31-32). Yalnız insanların kişilerarası iletişiminin yetersiz

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

olduğu, bu duyguyu hissetmeyen kişilere göre daha az arkadaş canlısı olduğu bazı araştırmalar sonucunda ortaya konulmuştur. Böylelikle kişi okul ortamı olsun, aile bireyleri arasında olsun iletişim kopukluğuna maruz kalır ve kişi düşüncelerini iyi bir şekilde ifade edemez hale gelir. Kişi de meydana gelen bu değişiklikler sonucunda hastalık olarak adlandırdığımız nomofobi kavramı kendini göstermiş ve kişi bu kavramın içerisine düşmüş demektir.

Nomofobi konusunda literatürde yapılmış çalışmalar incelendiğinde;pek çok araştırmanın örneklem grubunu ergenler, lise ve üniversite öğrencileri oluşturmasına rağmen, nomofobi-okul başarısı üzerine odaklanan az sayıda çalışmanın mevcut olduğu görülmüştür. Literatürdeki bu bilgilerden yola çıkarak bu çalışmada; yalnızlık, nomofobi, başarı ve bazı sosyo-demografik özellikler arasındaki ilişkileri tespit etmek amaçlanmıştır.

2.Yalnızlık

Yalnızlık, bir kişinin sosyal ilişkiler ağında ya niceliksel ya da niteliksel olarak bazı önemli eksiklikleri olduğu durumlarda ortaya çıkan, hoş gitmeyen bir deneyimdir. Yalnızlıkla ilgili bu tanım içinde üç önemli nokta yer almaktadır: Birincisi, yalnızlık kişinin sosyal ilişkilerindeki eksikliklerinden kaynaklanır, ikincisi, yalnızlık öznel bir olgudur (mutlaka nesnel izolasyonla aynı anlama gelmediği, insanların yalnız olmadan da kendini yalnız hissedebildiği), üçüncüsü yalnızlığın hoş olmayan ve üzüntü veren bir duygu olduğudur (Perlman ve Peplau 1984:13-46). Günümüzde, bireylerarası ilişkiler birçok nedenden dolayı bozulmakta ve yakınlıktan mahrum olan insanların sayısında hızlı bir artma gözlenmektedir. Yalnızlık da bireyin yaşamını olumsuz olarak etkileyen, gün geçtikçe artan önemli bir problemdir (Kılınç ve Seher, 2005:72-73).

Jones vd., 1982 de ve Spitzberg ve Canary 1985 de yapmış olduğu çalışmalar da, yalnızlık düzeyleri yüksek olan insanların kişilerarası iletişim ve ilişkileri ile ilgili sorunları olduğunu net bir şekilde ortaya koymuştur. Bu çalışmalara ek olarak, Tsai ve Reis 2009 da, sosyal algılar açısından yalnız insanların, yalnız olmayan insanlara göre daha az arkadaş canlısı bir şekilde kendilerini diğer kişilere gösterme eğiliminde olduğunu belirlemiştir. Bu bağlamda, yalnız bireyler, yüz yüze iletişimde başkalarıyla konuşmakta isteksiz olduklarından akıllı telefonlardaki diğer ağ uygulamalarına yönelmekte ve insanlarla mesajlaşarak iletişim kurmayı tercih eden bir eğilim içerisinde dirler(Bian ve Leung, 2014:3).

3.Nomofobi Kavramı

Nomofobi, bağımlılık problemi olarak bilinmekle birlikte fobiler (korkular) arasında da yer almaktadır. Nomofobi kavramı yersiz korkular ve bu korkuların yaratmış olduğu olumsuz fiziksel veya zihinsel durumlarla ilgilidir (Erdem vd., 2016: 924). Modern çağın yeni fobisi olarak tanımlanan nomofobi, bireyin mobil cihaza ulaşamadığı veya cep telefonu üzerinden iletişim kuramadığında yaşanan korku olarak tanımlanmaktadır (King vd., 2013: 141; Yıldırım ve Correia, 2015: 131). Nomofobi bireylerin telefonlarını yanına almayı unuttuklarında, kapsama alanı dışında kaldıklarında veya telefonlarının şarjının bittiği durumlarda ortaya çıkan bireyin hayatına devam etmesini olumsuz kılan bir kavramdır.

Akıllı telefonların internet erişiminin olması, sosyal medya uygulamaları, birçok uygulamanın kullanılabilir olması ve hızlı iletişime geçme imkanı bireylerin akıllı telefonlarla daha fazla meşgul olmalarına ve bu cihazlara erişemediğinde daha fazla endişe duymalarına sebep olmaktadır (Yıldırım ve Correia, 2015; Yıldırım vd. 2016).

Nomofobik kişilerin özellikleri düzenli olarak cep telefonu kullanma ve birkaç cihaza sahip olma, telefona erişim problemi yaşadığında veya sınırlamalarla karşılaştığında kaygı ve sinirlilik hissetme, düzenli olarak ekrana bakıp arama veya mesaj olup olmadığını kontrol etme, telefonları sürekli açık

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

konumda bekletme, uyurken bile akıllı telefonu yanından ayırmama şeklinde ifade edilebilir (Bragazzi ve Puente, 2014: 156-157).

Nomofobi kavramı ilk olarak 2008 yılında İngiltere’de Posta İdaresi tarafından yapılan bir araştırma ile ortaya çıkmıştır. Bu araştırmaya katılan 2100 akıllı telefon kullanıcısı bireylerin çoğunun nomofobi hastalığına yakalanmış oldukları saptanmıştır. Aynı araştırmada erkeklerin kadınlardan daha fazla nomofobi riski taşıdığı da ortaya konulmuştur. Araştırma sonucuna göre, erkek katılımcıların %58’inin ve kadın katılımcıların %48’inin akıllı telefonlarının bataryasının veya kontörünün bitmesi, çalınma veya kapsama alanı dışında kalmasından ötürü endişe hissettikleri ortaya konulmuştur. Söz konusu araştırmada katılımcıların yarısından fazlası akıllı telefonlarını hiç kapatmadıklarını ve her beş dakikada bir çalışır vaziyette olup olmadığını kontrol ettiklerini veya herhangi bir arama, mesaj olup olmadığına sürekli baktıklarını bildirmişlerdir. Başka bir araştırmada ise katılımcıların gün içerisinde ortalama 34 kez telefonlarını kontrol ettikleri ortaya çıkmıştır (24.05.2018, www.dailymail.co.uk).

Türkiye’de 537 üniversite öğrencisi üzerinden yapılan bir araştırmada Yıldırım ve Correira tarafından geliştirilen nomofobi ölçeği Türkçeye çevrilerek kullanılmış ve Türkiye’de ilk kez üniversite öğrencileri arasındaki nomofobi yaygınlığı ölçülmüştür. Araştırma sonucunda, genç yetişkinlerin %42,6’sında nomofobi hastalığının bulunduğu ve en büyük korkularının iletişim kuramamak ve bilgiye erişememek olduğu tespit edilmiştir. Aynı çalışmada, kadınların erkeklere nazaran daha fazla nomofobik davranışlar geliştirdikleri, yaşın ve akıllı telefon kullanma sürelerinin nomofobi üzerinde herhangi bir anlamlı etkiye sahip olmadıkları sonucuna ulaşılmıştır (Yıldırım ve Correira, 2015:1322-1331). Ayrıca 312 üniversite öğrencisi üzerinde yapılan başka bir araştırmada nomofobi ile üniversite öğrencilerinin akademik başarıları arasında olumsuz yönde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Erden ve Türen, 2016:923-936).

Yapılan araştırmalar dünyada nomofobinin çağımızın önemli bir psikolojik problemi olarak artarak yayıldığını göstermektedir. Nomofobinin yarattığı stres, kaygı, endişe ve yayılma hızı dikkate alındığında; bu hastalığın gün geçtikçe daha ileri boyutlara taşınacağı kaçınılmaz olduğu söylenebilir.

4. Akademik Başarı

Üniversite yaşamında öğrencilerin alması gereken birçok görev ve sorumluluk bulunmaktadır. Bu sorumlulukların en önemlilerinden biri de akademik görevlerini yerine getirmeleri ve kendilerinden beklenen düzeyde başarı sağlamalarıdır. Fakat, üniversite öğrencilerinin yaşadıkları en önemli sorunlardan biri akademik çalışmalarındaki olası erteleme davranışları ve başka davranışlara yönelmeleridir (Özer, 2005).

Bireylerin akademik işlerini bir şekilde geciktirmeleri sonucu yaşadıkları çeşitli sıkıntılar birçok sorunlara yol açabilmektedir. Nitekim derslerde erteleme davranışında bulunan öğrenciler, bu davranışlarının doğurduğu sonuçlardan olumsuz yönde etkilenerek dönem derslerinde başarısız olabilmekte, öğrenim süresini uzatabilmekte ve hatta üniversiteden ayrılmak zorunda kalabilmektedirler. Dolayısıyla, derslerini erteleme davranışı sonucu elde edilen kısa süreli rahatlık duygusu uzun sürede bireylere kaygı yaratıcı olumsuz bir durum olarak geri dönebilmektedir. Kaygının yanı sıra, okullarda devamsızlık ve derslerde erteleme davranışı gösteren üniversite öğrencileri bu süreçte sürekli stres, başarısızlık ve suçluluk duygusu, düşük öz yeterlik algısı vb. gibi çeşitli psikolojik sorunlar yaratabilecek birçok olumsuz duyguyu da beraberinde yaşayabilmektedirler (Akbaş ve Gizir, 2010:61-64).

Günümüzde, üniversite öğrencilerinin akademik görev ve sorumlulukları çeşitlenerek artmakta ve buna bağlı olarak öğrencilerin zamanlarını etkin bir şekilde kullanma gerekliliği doğmaktadır. Dolayısıyla,

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

üniversite öğrencilerinin derslerindeki erteleme davranışlarının artmasında ya da azalmasında rol oynayan faktörlerin belirlenmesi büyük önem taşımaktadır. Bu faktörlerden biri ise akıllı telefon bağımlılığıdır. Akıllı telefon kullanımı öğrencilerin akademik yaşamlarındaki verimliliklerini azaltacak ve onları başka alternatiflere itecektir. Bu bağlamda bu çalışmada akıllı telefon kullanımının hızla artmasıyla bağımlılık haline gelen ve yoksun kaldığında korku ve tedirginlik yaratan nomofobinin akademik başarı ile ilişkisini tespit etmek amaçlanmıştır.

5. Yöntem

5.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Günümüzde yaşanan hızlı teknolojik gelişmeler, insanların günlük hayatlarını kolaylaştırabilecek birçok fırsat sunmaktadır. Bu fırsatlardan biri de akıllı telefonlardır. Sadece iletişim kurmanın ötesinde birçok işlevi bulunan, kullanıcılara büyük olanaklar sağlayan ve hayatlarını kolaylaştıran akıllı telefonlar günlük yaşamın vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Akıllı telefonların günlük hayatı kolaylaştırmasının yanı sıra aşırı biçimde ve problemlilik olarak kullanılması ise çeşitli problemlere yol açabilmektedir. Bu problemlerden biri akıllı telefon bağımlılığıdır. Günlük yaşamı oldukça kolaylaştıran ve birçok işlevi bulunan akıllı telefonların bilinçsiz kullanım sonucu bağımlılık haline gelmesi ve bir amaç olarak kullanılması “nomofobi” kavramını ortaya çıkarmıştır. “Akıllı telefonda veya mobil internetten mahrum kalma korkusu” olarak tanımlanan nomofobi; “no mobile phone phobia” ifadesinin kısaltması olarak türetilmiş olan “nomophobia” Türkçesi en kapsayıcı ifade ile “akıllı telefonsuz kalma korkusu” olarak ifade edilmiştir. Akıllı telefonda yoksun kalma bireylerde mutluluk veren bir şeyden ayrılma durumunu ifade ettiği için fobiye dönüşmektedir. Akıllı telefonların sağladığı birçok imkan ve bu imkandan uzak kalmak istememe, bu fobinin sebebinin oluşturmaktadır. Akıllı telefon kullanımının yaygınlaşması modern çağın yeni fobisi olarak adlandırılan nomofobiyi arttırmaktadır. Bu bağlamda, akıllı telefonların yaygın olarak kullanılması dikkate alındığında nomofobinin öncüllerinin ve sonuçlarının belirlenmesinin önem taşıdığı söylenebilmektedir. Özellikle üniversite öğrencilerinin nomofobi düzeylerinin ve nomofobiyi etkileyen faktörlerin belirlenmesi ve bunların akademik başarıları ile ilişkisi, akademik başarıyı artırıcı önlemler alabilmek adına önemli bir konudur. Akıllı telefonlardan herkesin beklentileri ve amaçları farklı olduğundan farklı doyumlara neden olmaktadır. Bazılarının sosyalleşmeden kaçtığı ve kendi kendine yalnız kaldığı, bazılarının ise sosyalleşmek için kullandığı bir araçtır.

Bu bağlamda; çalışmanın temel amaçları şu şekilde sıralanabilir:

- Katılımcıların nomofobi düzeylerini belirlemek,
- Katılımcıların yalnızlık düzeyleri ile nomofobi düzeyleri arasında ilişki olup olmadığını belirlemek
- Katılımcıların yalnızlık ve nomofobi düzeylerinin akademik başarıları ile ilişkili olup olmadığını belirlemek ve
- Katılımcıların yalnızlık ve nomofobi düzeylerinin çeşitli sosyo-demografik özelliklere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği tespit etmektir.
- İleri de kendi mesleklerini profesyonel olarak yapacak olan katılımcılarımızın iş yaşamlarında etkili ve verimli olabilmesi için nomofobi düzeylerinin belirlemek.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular doğrultusunda çeşitli önerilerde bulunulacaktır.

5.2. Araştırmanın Kapsamı

Araştırma evrenini, bir devlet üniversitesinin İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Eğitim Fakültesi, Ziraat Fakültesi ve Mühendislik ve Mimarlık Fakültelerinin çeşitli bölümlerinde okuyan (ikinci, üçüncü

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ve dördüncü sınıflar dahil) ve akıllı telefon kullanan öğrenciler oluşturmaktadır. Evrenin büyük olması, zaman ve maliyet kısıtları gibi nedenlerden dolayı tüm evrene ulaşmak olanaksızdır. Bu nedenle örneklem alma yoluna gidilmiş ve 431 öğrenci araştırmanın örneklemini oluşturmuştur.

5.3. Veri Toplama Yöntemi

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak anket kullanılmıştır. Araştırmada uygulanan anketler üç bölümden oluşmaktadır. Anketin birinci bölümünde; katılımcıların sosyo-demografik özelliklerini, ikinci bölümünde; nomofobi düzeyini, üçüncü bölümünde; yalnızlık düzeyini ölçen ifadeler yer verilmiştir. Anket formunda iki değişkeni ölçmek (nomofobi ve yalnızlık) için literatürde yaygın olarak kullanılan ve güvenilirlikleri test edilmiş ölçekler kullanılmıştır.

Katılımcıların nomofobi düzeylerini ölçmek için Yıldırım ve Correia (2015) tarafından geliştirilen ve Yıldırım vd. (2015) tarafından Türkçeye uyarlanan ölçek kullanılmıştır. Bu ölçek 20 ifade 4 alt boyuttan oluşmaktadır. Bu alt boyutlar: bilgiye erişememe (4 ifade), bağlantıyı kaybetme (5 ifade), iletişime geçememe (6 ifade) ve rahat hissedememe (5 ifade) şeklindedir. Araştırmada kullanılan bu ölçekte beşli likert tipi dereceleme kullanılmıştır. Bu dereceleme, “kesinlikle katılmıyorum (1), katılmıyorum (2), kararsızım (3), katılıyorum (4) ve kesinlikle katılıyorum (5)” şeklinde yapılmıştır.

Araştırmada kullanılan ikinci ölçek; UCLA (University of California Los Angeles Loneliness Scale)Yalnızlık ölçeğidir. Katılımcıların yalnızlık düzeyini ölçmek için Russell vd. (1980) tarafından geliştirilen Demir (1989) tarafından Türkçe’ye uyarlanan ölçek kullanılmıştır. Bu ölçek 20 ifade ve tek boyuttan oluşmaktadır. Ölçekte Likert tipi dereceleme kullanılmış olup bu dereceleme “kesinlikle katılmıyorum (1), katılmıyorum (2), kararsızım (3), katılıyorum (4) ve kesinlikle katılıyorum (5)” şeklinde yapılmıştır.

Katılımcıların akademik başarılarını belirlemek amacıyla ise dört üzerinden değerlendirilen Genel Ağırlıklı Not Ortalaması (GANO) kullanılmıştır.

5.4. Veri Analiz Yöntemi

Anket sonucu elde edilen veriler SPSS kullanılarak analiz edilmiştir. Katılımcıların sosyo-demografik özelliklerinin tespit edilmesine ilişkin frekans analizi ve yüzde hesaplamaları, araştırma değişkenleri arasındaki ilişkilerin yönünü ve düzeyini belirlemek amacıyla korelasyon analizi, değişkenleri arasındaki etkileri tespit etmek için ise regresyon analizleri yapılmıştır. Ayrıca katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine göre araştırma değişkenlerinin anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için T-Testi ve ANOVA kullanılmıştır.

6. Bulgular

6.1. Araştırmanın Güvenilirliği

Araştırmada kullanılan anket formunda yer alan ölçeklerin her biri için güvenilirlik analizi yapılmıştır. Araştırma kapsamına alınan değişkenlerin boyutları ile birlikte yapılan güvenilirlik analizine ilişkin sonuçlar Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Araştırmada Yer Alan Ölçeklere İlişkin Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Kullanılan Ölçekler (Scales)	İfade Sayısı (N of Items)	Cronbach Katsayıları (α)
NOMOFOBİ	20	0,911
Bilgiye Erişememe (Nomofobi Boyutu)	4	0,811
Bağlantıyı kaybetme (Nomofobi Boyutu)	5	0,805
İletişime Geçememe (Nomofobi Boyutu)	6	0,898

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Rahat Hissedememe (Nomofobi Boyutu)	5	0,873
YALNIZLIK	20	0,886

Tablo 1’de yer alan güvenilirlik analizi sonuçları incelendiğinde; araştırma değişkenlerinin ve alt boyutlarının oldukça güvenilir olarak ölçümlendiği görülmektedir. Literatüre göre alfa katsayısı 0,70 ve üzerinde bir değere sahipse ölçek güvenilir kabul edilmektedir.

6.2. Örneklem Profili

Araştırmaya katılan 431 öğrencinin sosyo-demografik özelliklerine ilişkin, frekans ve yüzde dağılımları Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2: Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleriyle İlgili Tanımlayıcı İstatistikler

Demografik Özellikler	Katılımcı Sayısı (N)	Yüzde (%)	Demografik Özellikler	Katılımcı Sayısı (N)	Yüzde (%)
Cinsiyet			Eğitim alınan bilim dalı		
Kadın	204	47,3	Sosyal Bilimler*	213	49,4
Erkek	227	52,7	Fen Bilimleri**	218	50,6
Toplam	431	100,0	Toplam	431	100,0
Yaş			Kalınan yer		
18-20 yaş	60	13,9	Ailemin yanı	160	37,1
21-22 yaş	184	42,7	Öğrenci evi	125	29,0
23-24 yaş	143	33,2	Devlet yurdu	94	21,8
25 yaş ve üzeri	44	10,2	Özel yurt	52	12,1
Toplam	431	100,0	Toplam	431	100,0
Sınıf			Akıllı telefon kullanma süresi		
2.sınıf	86	20,0	0-2 yıl	40	9,3
3.sınıf	165	38,3	3-4 yıl	133	30,9
4. sınıf	180	41,8	4 yıldan fazla	258	59,9
Toplam	431	100,0	Toplam	431	100,0
Öğretim türü			Kendi memleketinizde mi okuyorsunuz		
1.Öğretim	319	74,0	Evet	179	41,5
2.Öğretim	112	26,0	Hayır	252	58,5
Toplam	431	100,0	Toplam	431	100,0
Genel Not Ortalaması			Akıllı Telefon kullanım amaçları		
0-1,50	29	6,7	Günde ortalama akıllı telefon kullanma saati		
1,51-2	90	20,9	2 saat ve altı	66	15,3
2,01-2,30	114	26,5	3-5 saat	188	43,6
2,31-260	80	18,6	6-8 saat	120	27,8

2,61-3	73	16,9	9 saat ve üzeri	57	13,2
3,01 ve üzeri	45	10,4			
Toplam	431	100,0	Toplam	431	100,0

*Sosyal Bilimler: İİBF ve Eğitim Fakültesi

**Fen Bilimleri: Ziraat Fakültesi ve Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi

Araştırmaya katılan öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerine ilişkin sonuçlar incelendiğinde; %52,7 si erkek, %42,7'si 21-22 yaş arasında, %41,8'i 4.sınıf olup %74 gibi büyük bir çoğunluğu 2. öğretimdir. Öğrencilerin %50,6 si fen bilimleri alanında eğitim görmekte iken, %49,4'ü ise sosyal bilimler alanında eğitim görmektedir. Öğrencilerin %37,1'i üniversite okurken ailesinin yanında kalmakta, %41,5'i kendi memleketlerinde okurken %58,5'i ise kendi memleketlerinde okumamaktadır. Katılımcıların akıllı telefon kullanma süreleri incelendiğinde ise %59,9'unun 4 yıldan fazla süredir akıllı telefon kullandıkları görülmektedir. Günde ortalama akıllı telefon kullanma saati incelendiğinde ise %43,6'sı 3-5 saat arasında akıllı telefon kullanmaktadır. Son olarak öğrencilerin akademik not ortalamaları incelendiğinde %26,5'inin 2,01-2,30 arasında genel not ortalamasına sahip olduğu görülmektedir.

6.3. Araştırma Değişkenleri Arasındaki İlişkiler ve Etkiler (Korelasyon ve Regresyon Analizi)

Araştırma kapsamında ele alınan değişkenler arasındaki ilişkileri tespit etmek amacıyla yapılan korelasyon analizi sonuçları Tablo 3'de yer almaktadır.

Araştırmada kullanılan "Pearson Korelasyon Katsayısı'nın (r) değerlendirilmesi ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir (Gürbüz ve Şahin, 2014: 254).

Tablo 3: Pearson Korelasyon Katsayısı (r) değerlendirmesi

r	İlişki
0,00-0,30	Zayıf (+)
0,30-0,70	Orta (+)
0,70-1,00	Kuvvetli(+)

Tablo 4: Değişkenlere Ait Ortalama, Standart Sapma ve Korelasyon Katsayıları (N=431)

Değişkenler	Ort.	S.S.	1	2	3	4	5	6
1.Bilgiye Erişememe (Nomofobi Boyutu)	3,28	,98730	1					
2.Bağlantıyı kaybetme (Nomofobi Boyutu)	2,87	,98738	,424**	1				
3.İletişime Geçememe (Nomofobi Boyutu)	3,26	,99108	,379**	,525**	1			
4.Rahat Hissedememe (Nomofobi Boyutu)	2,45	1,00771	,307**	,561**	,438**	1		
5.Yalnızlık	3,06	,41186	,187**	,300**	,183**	,256**	1	
6. Akademik başarı	3,49	1,42872	,010	-,002	,016	-,048	-,082	1

Tablo 4 'de yapılan korelasyon analizi sonucu elde edilen değişkenlere ait korelasyon katsayıları verilerine göre;

- Yalnızlık ile nomofobi alt boyutlarından bilgiye erişememe arasında ($r=187$, $p<0,001$) pozitif yönde zayıf düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu,

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Yalnızlık ile nomofobi alt boyutlarından bağlantıyı kaybetme arasında ($r=300$, $p<0,001$) pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu,
- Yalnızlık ile nomofobi alt boyutlarından iletişime geçememe arasında ($r=183$, $p<0,001$) pozitif yönde zayıf düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu,
- Yalnızlık ile nomofobi alt boyutlarından iletişime geçememe arasında ($r=256$, $p<0,001$) pozitif yönde zayıf düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu,
- Akademik başarı ile nomofobi alt boyutları ve yalnızlık arasında anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir.
- Bununla birlikte nomofobi alt boyutlarının kendi aralarında pozitif yönde ve orta düzeyde anlamlı bir ilişkiye sahip oldukları belirlenmiştir.

Yukarıdaki korelasyon analizi sonuçlarına göre; öğrencilerin yalnızlık düzeylerinin arttıkça nomofobi düzeylerinin de arttığı söylenebilir.

Korelasyon analizi sonucu anlamlı ilişkiye rastlanan değişkenler arasında anlamlı bir etki olup olmadığını tespit etmek için regresyon analizi yapılmıştır. Regresyon analizi sonuçları aşağıda yer almaktadır.

Tablo 5: Yalnızlık Düzeyinin Bilgiye Erişememe (Nomofobi Boyutu) Üzerine Etkisi (Basit Regresyon Analizi)

Bağımsız Değişken	B	β	T	p	R ²	Düzeltilmiş R ²
Yalnızlık	0,449	0,187	3,948	0,000	,035	,033

Bağımlı Değişken: Bilgiye Erişememe

Not: F =15,587; $p<0,001$

Tablo 5'te yalnızlık düzeyinin bilgiye erişememe korkusu üzerindeki etkisini araştırmak için yapılan basit regresyon analizi sonuçları istatistiksel olarak anlamlıdır ($F=15,587$; $p<0,001$). Yalnızlık bilgiye erişememe düzeyinin %3,3'ünü açıklamaktadır (düzeltilmiş $R^2=033$). Beta katsayısına bakıldığında ise; bilgiye erişememe korkusu düzeyini açıklamada yalnızlığın ($\beta= 0,187$, $p<0,05$) anlamlı katkısının olduğu görülmektedir.

Tablo 6: Yalnızlık Düzeyinin Bağlantıyı Kaybetme (Nomofobi Boyutu) Üzerine Etkisi (Basit Regresyon Analizi)

Bağımsız Değişken	B	β	T	p	R ²	Düzeltilmiş R ²
Yalnızlık	0,719	0,300	6,510	0,000	,090	,089

Bağımlı Değişken: Bağlantıyı Kaybetme

Not: F =42,375; $p<0,001$

Tablo 6'te yalnızlık düzeyinin bağlantıyı kaybetme korkusu üzerindeki etkisini tespit etme amaçlı yapılan basit regresyon analizi sonucuna göre; yalnızlık bağlantıyı kaybetme korkusunun %8,9'unu açıklamaktadır (düzeltilmiş $R^2=089$). Basit regresyon analizi sonucu istatistiksel olarak anlamlıdır ($F=42,375$; $p<0,001$). Beta katsayısı incelendiğinde ise, bağlantıyı kaybetme korkusu düzeyini açıklamada yalnızlığın ($\beta= 0,300$, $p<0,05$) anlamlı katkısının olduğu görülmektedir.

Tablo 7: Yalnızlık Düzeyinin İletişime Geçememe (Nomofobi Boyutu) Üzerine Etkisi (Basit Regresyon Analizi)

Bağımsız Değişken	B	β	T	p	R ²	Düzeltilmiş R ²
Yalnızlık	0,440	0,183	3,856	0,000	,033	,031

Bağımlı Değişken: İletişime Geçememe

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Not: $F = 14,869$; $p < 0,001$

Tablo 7’de yalnızlık düzeyinin iletişime geçememe korkusu üzerindeki etkisini araştırmak için yapılan basit regresyon analizi sonuçları istatistiksel olarak anlamlıdır ($F = 14,869$; $p < 0,001$). Yalnızlık iletişime geçememe korkusu düzeyinin %3,1’ini açıklamaktadır (düzeltilmiş $R^2 = 0,31$). Beta katsayısına bakıldığında ise; iletişime geçememe korkusu düzeyini açıklamada yalnızlığın ($\beta = 0,183$, $p < 0,05$) anlamlı katkısının olduğu görülmektedir.

Tablo 8: Yalnızlık Düzeyinin Rahat Hissedememe (Nomofobi Boyutu) Üzerine Etkisi (Basit Regresyon Analizi)

Bağımsız Değişken	B	β	T	p	R^2	Düzeltilmiş R^2
Yalnızlık	0,627	0,256	5,495	0,000	,066	,064

Bağımlı Değişken: Rahat Hissedememe

Not: $F = 30,198$; $p < 0,001$

Tablo 8’de yalnızlık düzeyinin rahat hissedememe üzerindeki etkisini araştırmak için yapılan basit regresyon analizi sonuçları istatistiksel olarak anlamlıdır ($F = 30,198$; $p < 0,001$). Yalnızlık rahat hissedememe düzeyinin %6,4’ünü açıklamaktadır (düzeltilmiş $R^2 = 0,64$). Beta katsayısı incelendiğinde ise; rahat hissedememe düzeyini açıklamada yalnızlığın ($\beta = 0,256$, $p < 0,05$) anlamlı katkısının olduğu görülmektedir.

6.4. Araştırma Değişkenlerinin Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Farklaşması

Araştırmaya katılan öğrencilerin çeşitli sosyo-demografik özelliklerine göre nomofobi ve yalnızlık düzeylerine ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek için T-Testi ve ANOVA yapılmıştır. Yapılan bu analizler sonucu bazı anlamlı farklılıklar tespit edilmiş olup, bu bölümde sadece anlamlı farklılık gösteren (cinsiyet, eğitim alınan bilim dalı, yaş, üniversite okurken kalınan yer, akıllı telefon kullanma süresi, günde ortalama akıllı telefon kullanma saati) değişkenler ile ilgili bulgulara ve tablolara yer verilmiştir.

Tablo 9: Cinsiyet Açısından Bilgiye Erişememe, Bağlantıyı Kaybetme, İletişime Geçememe Düzeylerinin (Nomofobi Boyutları) Farklaşması (Bağımsız İki Örnek T-Testi Analizi)

Değişkenler	Cinsiyet	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	T	p
Bilgiye Erişememe	Kadın	204	3,38	,94048	2,102	,036
	Erkek	227	3,18	1,02040		
Bağlantıyı Kaybetme	Kadın	204	3,14	,91481	5,196	,000
	Erkek	227	2,66	,99670		
İletişime Geçememe	Kadın	204	3,49	,91811	4,615	,000
	Erkek	227	3,06	1,01160		

Tablo 9’de yapılan T-Testi analiz sonucu incelendiğinde; öğrencilerin nomofobi boyutlarından bilgiye erişememe, bağlantıyı kaybetme ve iletişime geçememe düzeyleri ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılığın olduğu tespit edilmiştir ($p < 0,05$). Kadın ve erkeklerin bilgiye erişememe, bağlantıyı kaybetme ve iletişime geçememe düzeylerinin ortalamalarına bakıldığında; kadınların erkeklere göre bilgiye erişememe, bağlantıyı kaybetme ve iletişime geçememe korku düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo 10: Eğitim Alınan Bilim Dalı Açısından Nomofobi Boyutları ve Yalnızlık Düzeylerinin Farklaşması (Bağımsız İki Örnek T-Testi Analizi)

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Değişkenler	Eğitim alınan bilim dalı	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	T	p
Bilgiye Erişememe	Sosyal Bilimler	213	3,44	,94063	3,529	,000
	Fen Bilimleri	218	3,11	1,00631		
Bağlantıyı Kaybetme	Sosyal Bilimler	213	3,10	,95076	4,630	,000
	Fen Bilimleri	218	2,67	,97816		
İletişime Geçememe	Sosyal Bilimler	213	3,45	,94013	4,054	,000
	Fen Bilimleri	218	3,07	1,00552		
Rahat Hissedememe	Sosyal Bilimler	213	2,61	1,00502	3,435	,001
	Fen Bilimleri	218	2,28	,98569		
Yalnızlık	Sosyal Bilimler	213	3,11	,41427	2,783	,006
	Fen Bilimleri	218	3,00	,40313		

Tablo 10’da yapılan T-Testi analiz sonucu incelendiğinde; öğrencilerin eğitim aldıkları bilim dalına göre nomofobi (bilgiye erişememe, bağlantıyı kaybetme, iletişime geçememe ve rahat hissedememe alt boyutları) ve yalnızlık düzeylerinin anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($p < 0,05$). Sosyal bilimler ve fen bilimlerde eğitim gören öğrencilerin nomofobi ve yalnızlık düzeylerinin ortalamaları incelendiğinde; sosyal bilimler alanında eğitim gören öğrencilerin nomofobi ve yalnızlık düzeylerinin fen bilimlerinde eğitim gören öğrencilere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 11: Yaş Açısından İletişime Geçememe Düzeyinin (Nomofobi Boyutu) Farklılaşması (Tek Yönlü ANOVA)

Değişkenler	Yaş	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	F	p	Post Hoc Tukey
İletişime Geçememe	18-20	60	3,41	,92745	4,000	,008	25 ve üzeri-diğer yaş grupları
	21-22	184	3,26	1,02313			
	23-24	143	3,33	,91340			
	25 ve üzeri	44	2,80	1,07867			

Tablo 11’de yapılan Tek Yönlü ANOVA analizi sonucu incelendiğinde; yaş grupları açısından iletişime geçememe düzeyinin anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($F = 4,000$; $p < 0,05$). Anlamlı farklılıkların hangi ikili gruplardan kaynaklandığını tespit etmek için Post-Hoc (Çoklu Karşılaştırma) testlerinden biri olan Tukey-HSD testi yapılmıştır. Bu test sonucunda elde edilen bulgulara göre; 25 ve üzeri yaş grubundaki öğrencilerin diğer yaş grubundaki öğrencilere göre iletişime geçememe korku düzeylerinin daha düşük olduğu belirlenmiştir.

Tablo 12: Üniversite Okurken Kalınan Yer Açısından Bilgiye Erişememe, Bağlantıyı Kaybetme ve İletişime Geçememe Düzeylerinin (Nomofobi Boyutu) Farklılaşması (Tek Yönlü ANOVA)

Değişkenler	Kaldığımız yer	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	F	p	Post Hoc Tukey
	Ailemin yanı	160	3,13	1,02018			

Bilgiye Erişememe	Öğrenci Evi	125	3,24	1,01917	3,767	,011	Devlet yurdu-ailemin yanı
	Devlet yurdu	94	3,56	,91392			
	Özel yurt	52	3,28	,84457			
	Ailemin yanı	160	2,80	,95758			
Bağlantıyı Kaybetme	Öğrenci Evi	125	2,74	1,02737	4,530	,004	Devlet yurdu-ailemin yanı Devlet yurdu-öğrenci evi
	Devlet yurdu	94	3,19	1,00509			
	Özel yurt	52	2,97	,83616			
	Ailemin yanı	160	3,16	,98075			
İletişime Geçememe	Öğrenci Evi	125	3,22	1,04045	4,820	,003	Devlet yurdu-diğerleri
	Devlet yurdu	94	3,59	,95993			
	Özel yurt	52	3,08	,83617			

Tablo 12’de yapılan Tek Yönlü ANOVA analizi sonucu incelendiğinde; öğrencilerin üniversite okurken kaldıkları yere göre bilgiye erişememe korkusu ($F= 3,767$; $p<0,05$), bağlantıyı kaybetme korkusu ($F= 4,530$; $p<0,05$) ve iletişime geçememe korkusu ($F= 4,820$; $p<0,05$) düzeylerinin anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirleme amacı ile Tukey testi yapılmıştır. Tukey testi sonucunda elde edilen bulgulara göre; devlet yurdunda kalan öğrencilerin ailesinin yanında kalan öğrencilere göre bilgiye erişememe korkusu düzeylerinin daha yüksek olduğu, devlet yurdunda kalan öğrencilerin öğrenci evi ve ailesinin yanında kalan öğrencilere göre bağlantıyı kaybetme korkusu düzeylerinin daha yüksek olduğu ve son olarak devlet yurdunda kalan öğrencilerin diğer yerlerde kalan öğrencilere göre iletişime geçememe korkusu düzeylerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu sonuca göre; devlet yurdunda kalan öğrencilerin nomofobi düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 13: Akıllı Telefon Kullanma Süresi Açısından İletişime Geçememe ve Rahat Hissedememe Düzeylerinin (Nomofobi Boyutları) Farklılaşması (Tek Yönlü ANOVA)

Değişkenler	Akıllı telefon kullanma süresi	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	F	p	Post Hoc Tukey
İletişime Geçememe	0-2 yıl	40	3,65	,84715	3,921	,021	0-2 yıl ve diğerleri
	3-4 yıl	133	3,15	1,05289			
	4 yıldan fazla	258	3,26	,96725			

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

	0-2 yıl	40	2,62	1,08112			
Rahat Hissedememe	3-4 yıl	133	2,22	,97311	5,112	,006	3-4 yıl ile 4 yıldan fazla
	4 yıldan fazla	258	2,54	,99783			

Tablo 13’de yapılan Tek Yönlü ANOVA analizi sonucu incelendiğinde; öğrencilerin akıllı telefon kullanma sürelerine göre iletişime geçememe korkusu ($F= 3,921$; $p<0,05$) ve rahat hissedememe ($F= 5,112$; $p<0,05$) düzeylerinin anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Araştırma değişkenleri için anlamlı farklılıkların hangi ikili gruplardan kaynaklandığını tespit etmek amacıyla Tukey-HSD testi yapılmıştır. Tukey testi sonucunda elde edilen bulgulara göre; akıllı telefon kullanma süresi 0-2 yıl olan öğrencilerin iletişime geçememe korkusu düzeylerinin diğer yıl grupları arasında akıllı telefon kullananlara göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Akıllı telefon kullanma süresinin rahat hissedememe düzeyine göre farklılaşması sonucu anlamlı farklılığı tespit etme amaçlı yapılan Tukey testine göre; anlamlı farklılığın 3-4 yıl ve 4 yıldan fazla süredir akıllı telefon kullanan öğrencilerden kaynaklandığı belirlenmiştir. Buna göre; 4 yıldan fazla süredir akıllı telefon kullanan öğrencilerin rahat hissedememe düzeylerinin 3-4 yıldır akıllı telefon kullanan öğrencilere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 14: Günde Ortalama Akıllı Telefon Kullanma Saati Açısından Nomofobi Boyutlarının Farklılaşması (Tek Yönlü ANOVA)

Değişkenler	Kaldığınız yer	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	F	p	Post Hoc Tukey
Bilgiye Erişememe	2 saat ve altı	66	2,85	1,18076			
	3-5 saat	188	3,25	,89952	7,253	,000	9 saat ve üzeri ile diğerleri
	6-8 saat	120	3,37	,92127			
	9 saat ve üzeri	57	3,63	,99900			
Bağlantıyı Kaybetme	2 saat ve altı	66	2,55	1,14209			
	3-5 saat	188	2,71	,87982	14,047	,000	9 saat ve üzeri ile diğerleri
	6-8 saat	120	3,06	,88745			
	9 saat ve üzeri	57	3,48	1,02035			
İletişime Geçememe	2 saat ve altı	66	2,73	1,09608			
	3-5 saat	188	3,22	,94458	11,486	,000	9 saat ve üzeri ile diğerleri
	6-8 saat	120	3,43	,85533			

	9 saat ve üzeri	57	3,66	1,02492	
	2 saat ve altı	66	2,16	1,00369	
Rahat Hissedememe	3-5 saat	188	2,39	,99543	10,503 ,000
	6-8 saat	120	2,38	,90652	
	9 saat ve üzeri	57	3,09	1,01841	

9 saat ve üzeri ile diğerleri

Tablo 14’de yapılan Tek Yönlü ANOVA analizi sonucu incelendiğinde; öğrencilerin günde ortalama akıllı telefon kullanma saatlerine göre bilgiye erişememe ($F= 7,253$; $p<0,05$), bağlantıyı kaybetme ($F= 14,047$; $p<0,05$), iletişime geçememe ($F= 11,486$; $p<0,05$) ve rahat hissedememe ($F= 10,503$; $p<0,05$) düzeylerinin anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Araştırma değişkenleri için anlamlı farklılıkların hangi ikili gruplardan kaynaklandığını tespit etmek amacıyla Tukey-HSD testi yapılmıştır. Tukey testi sonucunda elde edilen bulgulara göre; günde ortalama 9 saat ve üzeri akıllı telefon kullanan öğrencilerin nomofobi düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Başka bir ifadeyle; öğrencilerin akıllı telefonları ile geçirdiği saat arttıkça nomofobi düzeylerinin de arttığı tespit edilmiştir.

7. Sonuç Ve Öneriler

Yalnızlık, nomofobi, başarı ve bazı sosyo-demografik değişkenler arasındaki ilişkileri inceleme amacıyla bu çalışmada; bir devlet üniversitesinin çeşitli bölümlerinde öğrenim görmekte olan 431 öğrenci üzerine anket uygulanmıştır. Uygulanan anket sonucu elde edilen verilerin analiz edilmesi ile bazı bulgulara ulaşılmış ve bu bulgular değerlendirilmiştir.

Araştırma değişkenlerine ilişkin ortalamalar incelendiğinde; nomofobi boyutlarından bilgiye erişememe düzeyinin diğer boyutlara göre (bağlantıyı kaybetme, iletişime geçememe, rahat hissedememe) daha yüksek bir ortalamaya (ortalama: 3,28) sahip olduğu görülmüştür. Buna göre; öğrencilerin akıllı telefonlarından bilgiye erişemediklerinde kendilerini rahatsız hissetme düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Öğrencilerin iletişime geçememe ve bilgiye erişememe düzeylerinin ortalamasının üzerinde olması veya nomofobi boyutları arasında en yüksek ortalamaya sahip olması literatürdeki bazı araştırma sonuçları ile paralellik göstermektedir (Erdem vd. 2016 ve Akıllı ve Gezgin: 2016, Erdem vd. 2017). Bununla birlikte; öğrencilerin yalnızlık düzeylerinin ortalamasının üzerinde olduğu belirlenmiştir (ortalama: 3,06). Akademik başarı düzeylerini gösteren genel not ortalamaları incelendiğinde ise sadece %10,4’ünün 3’ün üzerinde bir ortalamaya sahip olduğu görülmüştür.

Araştırma değişkenleri arasındaki ilişkileri tespit etme amacı ile yapılan korelasyon analizi bulgularına göre; yalnızlık ile bilgiye erişememe, iletişime geçememe ve rahat hissedememe arasında pozitif yönde zayıf düzeyde; yalnızlık ile bağlantıyı kaybetme arasında ise pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Bu bulguya göre; bireylerin yalnızlık düzeylerin arttıkça nomofobi düzeylerinin de arttığı söylenebilir. Özellikle öğrencilerin yalnızlık düzeylerinin arttıkça bağlantıyı kaybetme korku düzeylerinin de arttığı görülmüştür. Başka bir ifadeyle bu bulgulara göre; kendini yalnız hisseden bireyler akıllı telefonlarının şarjlarının bitmesinden, paketlerinin erken bitmesinden telefon çekmediğinde ve internete erişemediklerinde daha fazla korkmakta ve tedirgin olmaktadır. Bununla birlikte yalnızlık düzeyi fazla olan bireylerin sosyal medya ve diğer çevrimiçi ağlarda güncel kalamadıklarında ve gelen bildirimlerini takip edemediklerinde daha fazla rahatsız oldukları ve korku

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

yaşadıkları belirlenmiştir. Akademik başarı ile yalnızlık ve nomofobi arasında ise anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Öğrencilerin nomofobi düzeylerinin akademik başarılarını negatif yönde etkilediğini belirleyen çalışmalar mevcuttur (Erdem vd.2016) Fakat bu çalışmada böyle bir etkiye rastlanmamıştır. Bu nedenle genelleme yapabilmek adına bu çalışmanın daha büyük örnekleme ve daha büyük üniversitelerde araştırılması önerilebilir. Öğrencilerin akademik başarı ya da başarısızlığı hem kendisi hem de toplum açısından oldukça önemlidir. Zira bir toplumun kalkınması akademik yönden başarılı nitelikli insan gücüne bağlıdır.

Korelasyon analizi sonucu anlamlı ilişkiler tespit edilen değişkenlerin anlamlı bir etkiye sahip olup olmadığını belirleme amacıyla yapılan regresyon analizi sonucunda; yalnızlığın nomofobi boyutlarını (bilgiye erişememe, bağlantıyı kaybetme, iletişime geçememe ve rahat hissedememe) pozitif yönde etkilediği belirlenmiştir. Yalnızlığın bağlantıyı kaybetme üzerine etkisinin, yalnızlığın diğer nomofobi boyutlarına etkisi ile karşılaştırıldığında daha yüksek olduğu görülmüştür (%8,9). Bu bulgudan hareketle; bireylerin yalnızlık düzeylerinin nomofobi düzeylerini etkilediği söylenebilir. Bu etkinin çok yüksek olmaması, yalnızlığın nomofobiyi etkileyen unsurlardan sadece biri olması ile açıklanabilir. Bu nedenle bu sonuca bağlı olarak, nomofobinin öncülü olabilecek değişkenler üzerine yapılan araştırma sayısı arttırılabilir. Böylece bireylerin nomofobi düzeylerini yüksek düzeyde etkileyen değişkenler tespit edilebilir ve buna bağlı olarak nomofobi düzeyini azaltıcı önlem mekanizmaları geliştirilebilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin çeşitli sosyo-demografik özelliklerine göre nomofobi ve yalnızlık düzeylerine ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek için yapılan T-Testi ve ANOVA sonuçlarına göre;

- Kadınların erkeklere göre bilgiye erişememe, bağlantıyı kaybetme ve iletişime geçememe düzeylerinin daha yüksek olduğu (Kadın öğrencilerin erkeklere göre nomofobi düzeylerinin daha yüksek olması Erdem vd. (2017) tarafından yapılan çalışmanın sonuçları ile paralellik göstermektedir),
- Sosyal bilimleri alanında eğitim gören öğrencilerin nomofobi ve yalnızlık düzeylerinin daha yüksek olduğu,
- 25 ve üzeri yaş grubundaki öğrencilerin iletişime geçememe korku düzeylerinin daha düşük olduğu,
- Devlet yurdunda kalan öğrencilerin nomofobi düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir.
- Akıllı telefon kullanma süresi 0-2 yıl olan öğrencilerin iletişime geçememe korkusu düzeylerinin daha yüksek olduğu,
- 4 yıldan fazla süredir akıllı telefon kullanan öğrencilerin rahat hissedememe düzeylerinin 3-4 yıldır akıllı telefon kullanan öğrencilere göre daha yüksek olduğu ve
- 9 saat ve üzeri akıllı telefon kullanan öğrencilerin nomofobi düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Bu sonuç Erdem vd. (2017) tarafından yapılan çalışmanın sonuçları ile tutarlıdır).

Araştırma sonuçlarına göre aşağıdaki öneriler sunulabilir:

- Katılımcıların yalnızlık düzeylerinin arttıkça nomofobi düzeylerinin de arttığı sonucuna bağlı olarak; öğrencilerin yalnızlık düzeyinin azaltılması için okulda sosyal, kültürel ve sportif faaliyetler düzenlenebilir ve öğrenciler bu tür etkinliklere yönlendirilebilirler. Ayrıca derslerde ekip çalışması, ders dışında sosyal aktivitelere yönlendirme yaparak öğrencilerin sosyalleşmesine destek verilebilir ve arkadaşlıkların sanal ortamda değil gerçek yaşamda kurmaları için olanaklar yaratılabilir. Böylece öğrenciler akıllı telefonlarına daha az zaman ayırıp, yüz yüze iletişim kurup kendilerini

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

rahatsız eden yalnızlık duygularını azaltabilirler ve bu şekilde yalnızlık duygularının önüne geçilerek nomofobi düzeyleri de azaltılabilir. Zira akıllı telefonları ile saatlerini harcayan öğrencilerin gerçek arkadaşlıklar kurması ve var olan arkadaşlıklarını sürdürmesi günden güne güçleşmektedir.

- Araştırmaya katılan öğrencilerin nomofobi düzeyleri dikkate alındığında akıllı telefon kullanımının fobiye dönüşmemesi için doğru akıllı telefon kullanımı veya akıllı telefonun bilinçli olarak kullanılması konusunda üniversitelerde ailelere ve öğrencilere yönelik seminerler ve konferanslar verilebilir.
- Alan yazında nomofobinin akademik başarıya negatif etkisi olduğunu bulgulayan çalışmalar mevcuttur (Erdem, vd. 2016). Bu çalışmada nomofobinin akademik başarıya herhangi bir etkisi olmadığı bulgulansa da, genelleme yapabilmek adına aynı konunun, farklı şehirlerde, farklı üniversitelerde ve daha büyük örnekleme incelenmesi önerilebilir. Nomofobinin akademik hayata etkisinin yanı sıra iş ve özel yaşama da etkisi araştırılabilir.
- Nomofobi ile ilgili çalışmaların oldukça sınırlı olmasından dolayı, nomofobinin ilişkili olduğu birçok değişken ortaya çıkarılmamış durumdadır. Gelecekte yapılacak olan çalışmalarda nomofobi ile ilişkili olabilecek diğer değişkenler üzerinde durulması alan yazına önemli katkılar sağlayacaktır. Ayrıca bireylerin nomofobi düzeyini yalnızlık dışında başka nelerin etkilediği araştırılabilir.
- Araştırmanın sadece bir devlet üniversitesinde yapılmış olması sonuçların genellenebilirliğini sınırlandırmaktadır. Nomofobi ve yalnızlık düzeyinin akademik başarıyı etkileyip etkilemediği devlet ve özel üniversite karşılaştırmalı olarak araştırılabilir.

Kaynakça

- Akıllı, G. ve Gezgin, D. (2016). "Üniversite Öğrencilerinin Nomofobi Düzeyleri ile Farklı Davranış Örüntülerinin Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi", Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 40, ss.51-69.
- Akbay,S. ve Gizir, C. (2010). "Cinsiyete Göre Üniversite Öğrencilerinde Akademik Erteleme Davranışı: Akademik Güdüleme, Akademik Öz-yeterlik Ve Akademik Yükleme Stillerin Rolü", 6(1), ss. 60-78.
- Bragazzi, N. L. ve Puente, D. G. (2014). "A Proposal for Including Nomophobia in the New DSM-V", Psychology Research and Behavior Management, ss. 155-160.
- Bian, M. ve Leung, L. (2014). "Linking Loneliness, Shyness, Smartphone Addiction Symptoms, and Patterns of Smartphone Use to Social Capital", Social Science Computer Review, ss.1-19.
- Erdem, H. Türen, U. ve Kalkın, G. (2016). "Üniversite Öğrencilerinde Mobil Telefon Yoksunluğu Korkusunun (Nomofobi) Akademik Başarıya Etkisi", Süleyman Demirel Üniversitesi Dergisi, 21(3), ss. 923-936.
- Erdem, H., Türen, U. ve Kalkın, G. (2017). "Mobil Telefon Yoksunluğu Korkusu (Nomofobi) Yayılımı: Türkiye'den Üniversite Öğrencileri ve Kamu Çalışanları Örnekleme", Bilişim Teknolojileri Dergisi, 10(1), ss. 1-12.
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2014). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Felsefe-Yöntem Analiz, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- King, A.L.S., Valença, A.M., Silva, A.C.O. (2013). "Nomophobia: Dependency on Virtual

- Environments or Social Phobia?", Computers in Human Behavior, 29 (1), ss. 140-144.
- Kılınç, H. ve Seher, A.S. (2005). "Ergenlerde Yalnızlık ve Bilişsel Çarpıtmalar", Ankara University, Journal of Faculty of Educational Sciences: 38(2), ss. 69-88.
- Özer, B.U. (2005). Academic procrastination: Prevalance, Self- Reported Reasons, Gender Difference And It's Relation With Academic Achievement, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Perlman, D. VE Peplau, L.A. (1984). Loneliness Research: A Survey of Empirical Finding, Ed.: L A Peplauand S Goldston, "PreventingtheHarmfulConsequences of Severe and Loneliness U.S. Government Printing Office", ss. 13-46.
- Yıldırım, C. ve Correia, A.P. (2015). "Exploring the Dimensions of Nomophobia: Development and Validation of a Self-Reported Questionnaire, Computers in Human Behavior, 49, ss. 130-137.
- Yıldırım, C., SUMUER, E., Adnan, M., ve Yıldırım, S. (2016). "A Growing Fear: Prevalence of Nomophobia Among Turkish College Students", Information Development, 32 (5), ss. 1322-1331.
- <http://www.sosyalmedyahaber.com/2012/01/akilli-telefon-nedir-ne-ise-yarar-dunyadaki-akilli-telefon-kullanim-oranlari-ve-turkiyedeki-durum/> (24.05.2018).
- <http://www.dailymail.co.uk/news/article-550610/Nomophobia-fear-mobile-phone-contact--plague-24-7-age.html> (24.05.2018).

GELİŞİMSEL İZLEM VE DESTEK SÜRECİNDE EĞİTİMCİLERİN KARŞILAŞTIKLARI SORUNLARA VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

Prof. Dr. Neriman ARAL

Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi Bölümü

Prof. Dr. Figen GÜRSOY

Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi Bölümü

Öğr. Gör. Burçin AYSU

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu Çocuk Gelişimi Bölümü

Öz

Araştırmada eğitimcilerin gelişimsel izlem ve destek uygulamalarında karşılaştıkları sorunlarının belirlenmesi ve bu sorunlara ilişkin önerilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmaya özel eğitim kurumlarında görev yapan ve araştırmaya gönüllü katılan eğitimciler dahil edilmiştir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden görüşme tekniği kullanılmıştır. Eğitimcilerle ilişkin bilgi elde etmek amacıyla araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmaya gönüllü katılım sağlayan 13 eğitimci dahil edilmiştir. Eğitimcilerin tamamı üniversite mezunu olup 12 tanesi kadın bir tanesi erkektir. Araştırmanın sonucunda eğitimciler, gelişimsel izlem ve destek sürecine ailelerin müdahale edip yanlış yönlendirdiğini, yapılan değerlendirmenin ise yüzeysel olduğunu bildirmiştir. Eğitimciler, gelişimsel izlem ve destek sürecinde karşılaştıkları problemlere ilişkin etkinlikler düzenlediklerini belirtmişler; aile ile ilgili çalışmalar yapılmasını, konu ile ilgili tecrübeli personel olması gerektiğini, çocuk ile ilgili tüm uzmanların işbirliği içinde çalışmasını önermişlerdir. Çocuklara hizmet veren farklı disiplinlerdeki tüm çalışanların bu alanda eğitimi, deneyim kazanmaları için disiplinler arası çalışmaların desteklenmesi; aile eğitimi yapılması, çocuğun gelişimini değerlendiren, izleyen ve aileleri ile birlikte destekleyen, çocuk gelişiminin değerlendirilmesi, izlenmesi ve desteklenmesinde klinik ve iletişim becerilerini kazanmış ve neden yapıldığının içselleştirmiş çocuk gelişimcilerin yetiştirilmesi ve istihdamı konusunda geniş kapsamlı çalışmalar yapılması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Özel eğitim, Çocuk gelişimi, Gelişim, Gelişimsel izlem, Sağlık

INVESTIGATION OF THE PROBLEMS SPECIAL TEACHERS EXPERIENCE IN DEVELOPMENTAL MONITORING AND SUPPORT

Abstract

This study aimed to investigate the solution recommendations of special teachers for the problems they encountered in developmental monitoring and support, as well as, their opinions on the subject. Teachers

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

who were employed at special schools and who agreed to participate voluntarily were included in the study. The study adopted the interview technique, a qualitative research method. The “Interview Form to Investigate Solution Recommendations for Problems in Developmental Monitoring and Support” developed by the researchers was used to gather information on the special teachers. The twelve female and one male special teachers all were university graduates. The special teachers complained of parental intervention and misguidance during the developmental monitoring and support process and reported that the assessment conducted was superficial. The teachers also reported organizing activities aimed at the problems they encountered in developmental monitoring and support, recommended conducting parental activities and emphasized the importance of experienced staff members, as well as, collaboration among all concerned specialists. Interdisciplinary studies must be promoted to help every specialist from different disciplines who work with children to gain further training and experience, parental training must be provided and comprehensive studies must be conducted on the education and employment of child development specialists who can evaluate, monitor and support children’s development through collaboration with the parents, who has developed the clinical and communication skills necessary for the evaluation, monitoring and support of children’s development and who has internalized why developmental evaluation, monitoring and support is conducted.

1. Giriş

Gelişim sürecinde bilişsel, dil, hareket, fiziksel, sosyal ve duygusal gelişim alanlarında ölçme araçları ile ölçülebilen düzeyde yetersizlik, yavaşlama, gerileme veya ileride olma sonucunda yaşlılarından anlamlı olarak farklılıklar gösteren özel gereksinimli çocuklar, normal eğitim programlarından yararlanamamaktadır (Baykoç Dönmez ve Şahin, 2011). Özel gereksinimli çocukların eğitimden yararlanmaları ve gereksinimlerinin karşılanması için destek eğitim programlarına ve destek eğitime ihtiyaç duyulmaktadır (Akçamete, 2010). Destek programlarının hazırlanması ve uygulanması için çocukların gelişim özelliklerinin bilinmesi, gelişimlerinin düzenli ve doğru bir şekilde izlenmesi ve desteklenmesi gerekmektedir. Gelişimi izleme ve destekleme yöntemleri, çocuğun ailesi ile bir bütün olarak değerlendirilmesine fırsat sağlamakta, aile ile işbirliğini geliştirmekte, sorunlar fark edildiğinde ise bunları önleme, azaltma, tedavi etme ya da doğru ve etkili yönlendirebilme yöntemlerinin bütün özelliklerini içermektedir (Akt. Emre Bolatbaş ve Yıldız Bıçakçı, 2015). Çocuğun gelişiminin izlenmesi ve desteklenmesi, onun hareket, bilişsel, duygusal ve toplumsal alanlarda gelişimini en uygun şekilde destekleyecek yetilerinin, güç kaynaklarının, ona bakım ve eğitim veren ve öğrenmesini sağlayan ortamların oluşturulmasını sağlayan bir süreçtir (Öztürk Ertem, 2006). Bu süreçte çocuğun özel gereksinimlerine doğru yaklaşılabilmesi, bu alanda etkili programlar geliştirilebilmesi, özel eğitim kurumlarında çocuklara eğitim veren çalışanların bu alanda eğitimi ve deneyim kazanmaları ile gerçekleşmektedir. Eğitimciler çocuk gelişiminde izlem ve destek uygulamalarında da pek çok sorunla karşılaşmakta, karşılaştıkları sorunlara çeşitli çözüm önerileri getirmektedir. Yapılan araştırmalar incelendiğinde; Türkiye’de özel eğitim ile ilgili yayınların halen az olduğu bilinmekle birlikte (Yıldız, Melekoğlu, Paftalı, 2016), özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin genel olarak yaşadığı sorunlara yönelik çok az sayıda araştırma olduğu (Gürgür, Büyükköse, Kol, 2016; Adıgüzel, Kızır, Eratay, 2017), çocuk gelişiminde izlem ve destek uygulamalarında karşılaşılan sorunlar ile ilgili bu kurumlardaki eğitimcilerin görüşlerini belirlemeye yönelik araştırmanın bulunmadığı görülmüştür. Özyürek (2008) araştırmasında da özel eğitim öğretmenlerinin yetiştirilmesinin araştırılmak üzere ele alınmış konular arasında yer almadığını, özel eğitim öğretmeni yetiştirmeye ve sorunlarını anlayarak çözüm üretmeye gereksinim olduğunu vurgulamıştır. Bu anlamda özel eğitim kurumlarındaki

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

eğitmcilerin, çocuk gelişiminde izlem ve destek uygulamalarında karşılaştıkları sorunlara getirdikleri çözümlerin bilinmesi ve bu konuya ilişkin düşüncelerinin belirlenmesi önemli görülmektedir. Bu düşünceden hareketle bu araştırmada özel eğitim kurumlarında görev yapan eğitimcilerin gelişimsel izlem ve destek uygulamalarında karşılaştıkları sorunlarının belirlenmesi ve bu sorunlara ilişkin önerilerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

2. Yöntem

Bu araştırmada özel eğitim kurumlarında görev yapan eğitimcilerin çocuk gelişiminde izlem ve destek uygulamalarında karşılaştıkları sorunlara ilişkin çözüm önerilerinin belirlenmesi ve bu konuya ilişkin düşüncelerinin incelenmesi amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden görüşme tekniği kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek 2009).

Çalışmaya olgu ve olayların keşfedilmesinde ve açıklanmasında yararlı olduğu düşünülen amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi ile eğitimciler dahil edilmiştir. Bu örnekleme yöntemindeki temel anlayış, önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan durumların çalışılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2009). Araştırmaya Ankara’da özel eğitim kurumlarında görev yapma, en az beş yıllık deneyime sahip olma, üniversite mezunu olma ve araştırmaya gönüllü katılım ölçütünü sağlayan eğitimciler dahil edilmiştir. Araştırmaya dahil edilen eğitimcilerin 6 tanesi 5-10 yıl, 3 tanesi 11-15 yıl, 4 tanesi 26 ve üstü mesleki kıdeme sahipken, çoğunluğu (9) bulunduğu okulda 1-5yıl, 4 tanesi ise 6-10 yıl arası çalışmaktadır. Eğitimcilerin 5 tanesi mezun oldukları üniversitelerin Çocuk Gelişimi, 4 tanesi Okul Öncesi Öğretmenliği, 2 tanesi Sınıf Öğretmenliği mezunu olup Zihin Engelliler Öğretmenliği (1) ve İşletme bölümü (1) mezunu olan eğitimcilerin oranı birbirine eşittir. Eğitimcilere ilişkin bilgi elde etmek amacıyla araştırmacılar tarafından geliştirilen “Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu” kullanılmıştır. Veri toplama araçlarının hazırlanmasında alan yazın taranmış ve taslak görüşme formu oluşturulmuştur. Alandan dört uzmanın görüşüne sunulan taslak forma son şekli verilerek uygulamalarda kullanılmıştır. Görüşme formunda çocukların gelişimlerinin nasıl izlendiği, gelişimsel değerlendirme, izlem ve destek konusunda memnuniyet yaşatan olaylar, kurumda yapılan gelişimsel izlem, destek ve değerlendirme ile ilgili karşılaşılan sorunlar ve bu sorunlara ilişkin çözüm önerileri ile eğitimcilerin gelişimsel değerlendirme, izlem ve destek konusunda kendilerini geliştirebilmek için neler yaptıkları ile ilgili sorular yer almaktadır. Eğitimcilerle yüz yüze görüşme yapılmış, eğitimcilere öncelikle araştırmanın amacı anlatılmış, araştırmaya katılmayı isteyip istemedikleri sorulmuş ve araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden eğitimcilerle görüşme yapılmıştır. Yapılan görüşmelerde izin verilmediği için ses kaydı yapılamamış, verilen yanıtlar yazılarak kaydedilmiştir. Araştırmada elde edilen veriler daha önceden belirlenen temalara göre yorumlanarak ve düzenlenmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Veri toplama işlemi tamamlandıktan sonra araştırmacılar tarafından eğitimciler E1, E2, E3... şeklinde kodlanmış, eğitimcilerin her bir soruya verdiği cevaplar benzerlikleri bakımından gruplandırılarak yorumlanmış, sorulara verilen cevaplar aynen sunulma yoluna gidilmiştir.

3. Bulgular ve Tartışma

Özel eğitim kurumlarında görev yapan eğitimcilerin gelişimsel izlem ve destek uygulamalarında karşılaştıkları sorunlarının belirlenmesi ve bu sorunlara ilişkin önerilerinin incelenmesi amacıyla yapılan bu çalışmadan elde edilen bulgular aşağıda sunulmuştur.

Eğitimcilere çalıştıkları kurumda çocukların gelişimlerinin nasıl izlendiği sorulduğunda eğitimcilerin tamamına yakını (11) aylık, üç aylık ve yıllık olarak rapor hazırladıklarını belirtmişlerdir. Bu eğitimcilerden E6 “Her eğitimci kendi çocuğunu takip ediyor. Üç aylık, aylık ve yıllık raporlar dolduruyor.”, E11 ise “Eğitsel tanısına göre RAM raporundaki kazanımlar çalışılıp aylık periyotlarla

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

“artı-eksi” işaretleri kullanılarak dolduruluyor. Yetiştirilemeyen kazanımlar ertesi yıl çalıştırılmak üzere planlanıyor. “ Bir eğitimci okuldaki sınıf öğretmeninin takip ettiğini, diğer bir eğitimci ise özel eğitim kurumunda eğitimciler arası mini toplantılar yaptıklarını belirtmiştir. Verilen cevaplar incelendiğinde öğretmenlerin Rehberlik Araştırma Merkezine rutin olarak gönderilmesi gereken raporlara ilişkin düzenli çalışmalarının istendik bir durum olduğu düşünülmektedir. Fakat çocuğun gelişimsel izleminde sadece RAM’ın resmi olarak doldurulmasını istediği formlar yerine çocuğun tüm gelişim alanlarına yönelik, farklı ve ayrıntılı değerlendirme yöntemlerinin de kullanılması beklenmektedir. Bir eğitimcinin, özel gereksinimli çocuğun gelişimini kaynaştırma sınıfındaki sınıf öğretmeninin takip ettiğini ifade etmesi, çocuğun tüm gelişim alanlarının desteklenmesi yerine sadece akademik performansının önemsendiğinin ve bu değerlendirmenin de sınıf öğretmenine bırakıldığının bir göstergesidir. Bu durumun özel gereksinimli çocuğun diğer gelişim alanlarının desteklenmemesine, kaynaştırma sınıfındaki öğretmenlerin ise kaynaştırma konusunda daha fazla sorun yaşamasına, ailelerin ise çocuklarının sadece akademik performanslarına odaklanmalarına neden olacağı düşünülmektedir. Ceylan ve Aral (2016) yaptıkları araştırmada da, öğretmenlerin kaynaştırma sınıfında, özel gereksinimli çocukların davranış problemleri ve sosyal kabulleri ile ilgili sorunlar yaşadıklarını, öğretmenler, yaşadıkları bu sorunlara çözüm önerisi olarak özel eğitim desteğinin sağlanmasının yararlı olacağını düşündüklerini belirtmişlerdir.

Eğitimcilerden çalıştıkları kurumda gelişimsel değerlendirme, izlem ve destek konusunda memnuniyet yaşadıkları bir olayı örnek vererek anlatmaları istendiğinde; eğitimcilerin yarıya yakını (6) aileden gelen olumlu geri dönütleri, ailenin memnuniyetini ifade ettiği bir olayı belirtmiştir. **E7** bu konudaki düşüncesini “ Eğitim sonunda; örneğin otizm tanısı almış bir çocukla göz kontağı kurduğumuzda velinin memnuniyeti bize de yansıyor.” şeklinde örnek vererek açıklamıştır. Çocuğun akademik başarısı ile ilgili bir olayı örnek veren (3) eğitimcilerden **E9** “Geldiğinde okuma yazma bilmeyen bir öğrenci okumayı öğrendiğinde aile de çok mutlu oluyor” şeklinde örnek vermiştir. Eğitimcilerden verdikleri eğitim sonrasında çocuğun rapor almasına gerek duyulmaması ile ilgili bir olay anlatan **E1** “Geldiğinde hiç konuşamayan bir öğrencimizi iki yıllık bir eğitim sonucunda konuşmaya çıkararak mezun ettik. İyileştiği için RAM bir daha rapor vermedi.”, **E3** ise “İrem diye dil ve konuşma bozukluğu tanısı alan bir öğrencim vardı. Sadece altı aylık bir dönemde çok büyük gelişim gösterdi. Bu sayede ikinci rapora gerek kalmadı.” şeklinde cevap vermiştir. Eğitimcilerin bir kısmı (2) ise hatırlamadığını ifade etmiştir. Verilen cevaplar incelendiğinde çocukların akademik başarılarının eğitimcileri memnun ettiği saptanmıştır. Hem aileler hem de eğitimciler, çocukların iyi bir eğitim almasını ve gelişim yeteneklerine göre okulda başarılı olmasını istemektedir (Obi, 2010). Öğretmenlerin, ailelerin memnuniyetlerini belirtmeleri ise özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinin özel kurumlar olması dolayısıyla veli memnuniyetinin önemli görüldüğünü göstermektedir. Şahin ve Şahin (2012) tarafından yapılan araştırmada da özel eğitim kurumlarında çalışan eğitimcilerin takdir görmelerinin mesleki olarak tükenmelerini engellediği bulunmuştur.

Eğitimcilere kurumlarında yapılan gelişimsel izlem ve değerlendirme ile ilgili karıştırdıkları sorunlar sorulduğunda; sorun yaşamadığını bildiren eğitimcilerin (4) yanında, bir kısım eğitimci (4) velinin müdahale ettiğini, yanlış yönlendirdiğini vurgulamıştır. Eğitimcilerin bir kısmı ise (3) değerlendirmenin yüzeysel olmasının bir sorun olduğunu bildirmiş, **E8** görüşünü “Yüzeysel oluyor. Çok yeterli görmüyorum. Kurumlar devlet tarafından denetim altında olmadığı için yüzeysel kalıyor. Ticarethaneye dönmüş durumda.” olarak, **E4** ise “Çocuk üzerinde daha ayrıntılı bir değerlendirme süreci olmalı. Kurul toplantısı gibi olmalı.” şeklinde ifade etmiştir. Eğitimcilerden biri (**E1**) standart bir değerlendirme

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

formunun bulunmamasının bir sorun olduğu yönünde ki düşüncesini “Özel eğitim kurumları yönetmeliğinde uzmanlar tarafından hazırlanmış genel bir değerlendirme formu kullanılmalı. Çok geniş bir yelpaze olduğu için çocuğu değerlendirmede zorlanıyoruz.” şeklinde ifade etmiştir. Bir eğitimci (E13) tepki ile ilgili sorununu “Çocuğun değerlendirmede aşırı tepki göstermesi, burayı hastane ortamı gibi algılayıp değerlendirmeye katılmamasına neden oluyor.” şeklinde bildirmiştir.

Gelişimsel izlem ve değerlendirme ile ilgili sorun yaşadığını bildiren eğitimcilerin verdiği cevaplar incelendiğinde, eğitimciler ailelerin müdahalesinden rahatsız olmaktadır. Bu durum eğitimcilerin aile eğitimi, ailelere rehberlik ve danışmanlık konularında bilgi eksikliklerinin bulunduğu, ailelerin ise kabul sürecini atlattığını bir göstergesi olabilir. Gelişimsel izlem ve değerlendirme öğretim sürecinin ve öğretim sürecini etkili kılmak için yapılan uyarlamaların ne derecede işlevsel olduğunu belirlemek açısından önemli olup aileyi bunun dışında düşünmek imkansızdır (Kargın, 2010). Standart değerlendirme formu istenmesinin nedeni eğitimcilerin gelişimsel izlem ve değerlendirme ile ilgili bilgi eksikliklerinin bulunmasından kaynaklanıyor olabilir. Gelişimsel izlem ve değerlendirme metodları; engelin çeşidine, derecesine, yaşa, gelişim özelliklerine, gelişim alanlarına, hatta her bir çocuğun tek ve biricik olmasından yola çıkılarak, çocuktan çocuğa değişebilmektedir. Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde gelişimsel izlem ve değerlendirme konusunda bilgi sahibi olan çocuk gelişimcilerin görev yapmasının bu konudaki açığı kapatacağı düşünülmektedir. Sivrikaya ve Yıkılmış (2016) tarafından yapılan çalışmada da öğretmenlerin genellikle, öğretimin planlanması ve değerlendirilmesi konusunda yardımcı personel, diğer öğretmenler, aileler ve Rehberlik Araştırma Merkezi (RAM) ile işbirliği yardımına, özel eğitim mezunu olmayan öğretmenlerin ise yardımcı personel, bilgi ve materyal desteğine gereksinim duydukları bulunmuştur. Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinin denetimleri ile ilgili Acer (2016) tarafından yapılan çalışmada denetimlerde özel eğitim uygulamalarının değerlendirilmesini yapabilecek mesleki yetkinlikte müfettişlerin istihdam edilemediği vurgulanmış, müfettişlerin özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde yapılan denetimlerde öğretmenlerin sınıf içindeki performanslarını gözlemleyemediği ve bu kurumlarda yapılan çalışmaların içeriğine ilişkin etkili bir denetim yapamadıkları bulunmuştur.

Özel eğitim kurumunda yapılan gelişimsel değerlendirme sürecinde karşılaştıkları problemlere yönelik çözüm önerileri sorusuna; eğitimcilerin çok az bir kısmı cevap vermiştir. Eğitimcilerden E3 “Çocuğun bizimle iletişime geçmesi için etkinlikler düzenliyoruz.”, E11 “Çocuğu değerlendiren uzmanlar ve doktorlar aileyi dikkate almamalı, aileyi dinlemeli ama yanılmamalı.” ifadesini kullanmış, E5 “Eğitilemez ve öğretilemez kadar ağır çocuklara rapor verilmesi çok anlamsız. Yavaş yavaş azaldılar aileler de çocuklarını okuldan çekti.”, E1 “Veliyi değerlendirme esnasında derse alıyoruz, kendisi de görsün diye” cevabını vermiştir. Eğitimcilerin tamamının cevap vermemesi gelişimsel izlem ve değerlendirme konusunda bilgi eksikliği yaşamaları ile ilgili olabilir. Cevaplar incelendiğinde ise çocukla iletişimi sağladıkları, ailelerin müdahalesi için ise gelişimsel değerlendirme çalışmalarında ailenin de bulunmasını istedikleri saptanmıştır. Eğitimcilerin eğitim almaya hak kazanmış fakat aynı tanı grubundaki diğer bireylere göre daha ağır veya çoklu yetersizliği olan özel gereksinimli bireyler ile çalışma konusunda isteksiz olmaları, bu çocukların eğitim almayı bırakmalarını pekiştirmeleri ve tamamının soruya cevap verememesi, hizmet içi eğitim eksikliklerinin bulunduğu bir kez daha göstermektedir. Adıgüzel, Kızır ve Eratay (2017) tarafından yapılan araştırma sonucunda özel eğitim öğretmenlerinin ağır ve çoklu yetersizlik hakkında yeterli bilgi ve beceriye sahip olmadıklarını, alanda çalışan uzman sayısının yetersiz olduğunu, hizmet içi eğitimin yetersiz olduğunu saptamış, lisans programlarında ağır ve çoklu yetersizliğe yönelik derslerin sayılarının artırılması, teorik derslerin

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

uygulamalarla desteklenmesi, alanda çalışan öğretmenlerin hizmet içi eğitimlerle desteklenmesi ve ağır ve çoklu yetersizlik alanına yönelik lisansüstü programların açılarak alandaki uzman sayısının artırılmasını vurgulamıştır.

Çocukların eğitim almayı bırakmalarının pekiştirilmesi yerine her bir çocuğun kendi gelişim hızına göre ilerlemesi sağlanmalıdır. Bununla beraber eğitimcilerin eğitimini almadıkları tanı grupları ile çalışma yerine uzmanlaştıkları gruplarla, hatta bu alanda uzmanlaşmış olan çocuk gelişimcilerle beraber çalışmalarının sağlanması için çalışmalar yapılabilir.

Verilen cevaplara göre eğitimcilerin; aileden etkilenen uzmanlar ve doktorların değerlendirmelerinin kurumlarında yapılan gelişimsel değerlendirmeyi olumsuz etkilemektedir. Bu sonuç; kurumlardan gelen değerlendirmelerin, kendi yaptıkları değerlendirmeler ile farklılık göstermesi sonucu aile ile problem yaşanmasından kaynaklanıyor olabilir. Gürgür, Büyükköse ve Kol (2016) tarafından yapılan araştırmada da özel eğitim kurumundaki öğretmenlerin RAM'larla işbirliklerinin sınırlı olduğunu hatta RAM'larda gerçekleştirilen eğitsel değerlendirme süreçlerinin daha dikkatli yapılması gerektiğini önerdikleri bulunmuştur.

Araştırma kapsamındaki eğitimcilere, kurumda yapılan gelişimsel izlem sürecinde karşılaştıkları problemlere yönelik çözüm önerileri sorulduğunda; sorun olduğunu belirten eğitimcilerin tamamı çözüm önerisi getirmemiş, ailenin bilinçsiz olduğunu vurgulayan eğitimcilerden **E5** “Çocuğun ilaçlarını düzenli vermeleri sağlanmalı”, **E11** “Psikologdan yardım alıyoruz, anlatmasını istiyoruz.”, **E1** “Veliye açıklama yapılmalı ve tanı grubunun özellikleri tanıtılmalı.” cevabını vermiştir. Gelişimsel izlem konusunda tecrübeli personel olmamasının bir sorun olduğunu belirten **E4** ise bu konudaki çözüm önerisini “ Gelişimsel izlem konusunda danışmanlık anlamında sadece belli bir tanı grubunda uzmanlaşmış personel olmalı, danışabilmem için” olarak belirtmiştir. Verilen cevaplara göre eğitimcilerin farklı engel türüne sahip özel gereksinimli bireylerin gelişimlerinin izleminde yaşadıkları sorunları kendilerinin dışında başka bir personelin çözmesini beklemeleri dikkat çekicidir. Eğitimcilerin özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde çalışırken maaş karşılığı olarak tüm saatlerini bireysel eğitimle doldurmaları nedeniyle gelişimsel izleme zamanları kalmıyor olabilir. Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerindeki iş yükünün fazla olması eğitimcilerin tükenmişlik düzeyini de arttırdığı bilinmektedir (Şahin ve Şahin, 2012). Öztürk Çiftci, Meriç ve Meriç (2015) tarafından yapılan araştırmada ise özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde çalışmakta olan öğretmenlerin işten ayrılma niyetleri ile tükenmişlik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu saptanmış, dezavantajlı çalışma koşulları nedeniyle iş yerlerinde sessiz kalarak tükenmişlik sendromuna yakalanan öğretmenlerin çoğu zaman işten ayrılma niyeti taşımakta olduğu ve hatta işlerinden ayrılarak farklı bir iş aramak zorunda kalabildiği vurgulanmıştır. Bu anlamda öğretmenlerin tamamının çözüm önerisi getirmemeleri dikkat çekici bulunmuştur.

Eğitimcilerden kurumda yapılan gelişimsel destek sürecinde karşılaşılan sorunlara ilişkin çözüm önerileri getirmeleri istendiğine **E1**” Psikolog destek veriyor. Veli görüşmesi yapıyoruz.”, **E10**”Aklıma çözüm gelmiyor, iş ailede bitiyor.” , **E8**”Kurum, aile ve çalışan herkesin işbirliği içinde olması gerekiyor.” , **E11**”Davranış söndürme teknikleri kullanıyoruz. Aileden destek istiyoruz. Ödevini yaptırmasını istiyoruz.” yönünde görüş bildirirken, **E5** “Sık sık aile eğitimi gerekiyor. Önce problemi kabullenmeleri gerekiyor.” cevabını vermiştir. Eğitimcilerin getirdikleri çözüm önerilerinde ailelerin bulunduğu görülmektedir. Gürgür, Büyükköse ve Kol (2016) tarafından yapılan çalışmada da özel eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin aileler ile ilgili sorun yaşadıkları saptanmıştır. Ahmetoğlu ve Aral (2007) tarafından yapılan araştırmada çeşitli değişkenlerin, zihinsel engelli

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

çocukların annelerinin kaygı düzeylerini etkilediği; Yukay Yüksel ve Bostancı Eren (2013) tarafından yapılan çalışmada ise annelerle yapılan grupla psikolojik danışma çalışmasının; annelerin depresyon düzeylerini azalttığı ve problem çözme becerilerini geliştirdiği bulunmuştur. Bu anlamda ailelerle ilgili yapılması gereken çalışmalara ağırlık verilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Verilen cevaplara göre bazı eğitimciler psikolog desteğini de kullanmaktadır. Psikologlardan destek alınmasının, eğitimcilerin disiplinler arası çalışmalara açık olması ve özel eğitim kurumunun da buna olanak sağlaması konusunda istendik bir durum olduğu düşünülebilir. Getirilen önerilerde, çocuk gelişimci cevabına rastlanmamıştır. Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde, aldıkları eğitimin bir parçası olan gelişimsel değerlendirme, izlem ve destek, ailelere ve öğretmenlere rehberlik etme ile ilgili eğitim almış çocuk gelişimcilerin sadece bireysel eğitimlerde çalıştırılmasından kaynaklanıyor olabilir. Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinin çocuğun gelişiminin değerlendirilmesi, izlenmesi ve desteklenmesi sürecinde karşılaştıkları problemleri çözebilmeleri için aile eğitimine destek vermeleri ve çocuk gelişimcilerden destek almaları beklenmektedir.

Eğitimcilerde gelişimsel değerlendirme, izlem ve destek konusunda kendilerini geliştirebilmek için neler yaptıkları sorulduğunda, eğitimcilerin yarısından fazlası (7) internet üzerinden eğitim videoları izlediğini ifade etmiş, 4 eğitimci seminerlere katıldığını belirtmiştir. **E2** bu konudaki çalışmalarını “Çok fazla zaman ayıramıyorum, çünkü gideceğimiz yerler ücretli. Uygun fiyatlarla olan sertifika programlarına katılıyorum.” şeklinde özetlemiştir. Seminerlere katıldığını belirten eğitimcilerden biri ise aynı zamanda doktora eğitimine devam ettiğini belirtmiş “Seminerlere katılıyorum. Gelişimsel değerlendirme ile ilgili eğitimlere de katılıyorum. Doktora eğitimim devam ediyor” cevabını vermiştir.

Eğitimcilerden ikisi alan ile ilgili kitaplardan yararlandığını (**E7**) “Yüksek lisans tezleri, araştırmalar ve alan ile ilgili kitaplardan yararlanıyorum” olarak ifade etmiştir. Verilen cevaplardan yola çıkarak eğitimcilerin tamamının kendini geliştirebilmek için istekli oldukları söylenebilir.

Araştırma kapsamındaki eğitimcilerin tamamı ailelerin eğitim sürecine katılmadığı yönünde görüşünü bildirmiştir. Bu konudaki görüşünü **E9** “Katılım göremiyorum.” olarak bildirmiştir. Ailelerin eğitim sürecine katılımı konusunda yaşanan sorunlara ailelerin bilinçli olmadığı (5) ve eğitime önem vermediği (5) yönünde cevap veren eğitimcilerin oranının birbirine eşit olduğu belirlenmiştir. Ailelerin eğitime önem vermediğini bildiren **E3** düşüncelerini “Eğitim okul aile işbirliği şeklinde devam ederse daha faydalı olur. Ama eğitime önem vermedikleri için bir anlamı kalmıyor.”, **E6** ise “Aile defterini gözlüğünü unutuyor. Ailenin önem vermesi gerekiyor.” şeklinde ifade etmiştir. Eğitimcilerden biri ailenin eğitime katılım konusunda isteksiz olduğu yönünde görüş bildirirken, **E5** “Özel eğitime gelerek normal gelişim gösteren çocuklara ulaşacağını düşünüyor.” şeklinde düşüncesini ifade etmiştir. Eğitimcilerden **E1** “Bizi dinlemiyorlar.” şeklinde ailelerin kendilerini dinlemedikleri vurgulamıştır. Başarılı bir erken müdahale, bireyselleştirilmiş ve sistematik öğretim için eğitim sürecinin aile katılımını içermesi gerekmektedir (Wilmshurst ve Brue, 2005). Yapılan araştırmalar tıbbi tanı sonrası ailelerin genellikle yalnız bırakıldığını (Avcıoğlu, 2012; Bozkurt, 2009; Tiryakioğlu, 2009) ifade etmişlerdir. Ceylan ve Aral (2007) da yaptıkları çalışmada engelli çocuğa sahip annelerin umutsuzluk düzeylerinin çok yüksek olduğu, tanıyı öğrendiğinde şok olduğunu veya kendi başına çözüm aradığını belirten annelerin umutsuzluk düzeylerinin de çok yüksek olduğu saptamıştır. Bunlardan dolayı ailelerin birçoğu sahip oldukları hakları bilmedikleri ya da bu haklardan mahrum bırakıldıklarını belirtmişlerdir (Cohen, 2009). Aral, Gürsoy ve Şimşek (2017) yaptığı çalışmada işitme engelli çocuğu olan anneler, çocuklarına tanı konulduğunda, çocuklarının ve kendilerinin sahip oldukları haklar konusunda bilgi verilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Ailelerin yaşadığı duygular, onların problemleri olarak

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

algılanmalarına neden olabilmektedir. Bu anlamda hem çocuk hem de aile ile çalışma yerine sadece çocuk ile çalışılmaya başlanmakta, oysa çocuktan önce aileye hizmetin sunulması, aileye bilgi aktarmanın yanı sıra, aile eğitimi, sosyal destek ve çocuk için oluşturulan programda ailenin aktif rol alması oldukça önemlidir (Şahin, Işıtan, Gündüz, 2011). Sivrikaya, Çifci Tekinarslan tarafından yapılan araştırmada (2015) özel gereksinimli bireyin ailesinin aldığı sosyal desteğin, yaşanan stresi azaltıp ve önlediği bulunmuştur. Aynı araştırmada tanının ilk aldığı anda yani kabul sürecinde ve geçiş dönemlerinde aileye verilecek desteklerin kurumsal yollarla ve planlı, düzenli bir şekilde sunulması, annenin daha az stres yaşamasını sağlayabilir. Özel gereksinimli çocuğa sahip annelerin yararlanabileceği devlet tarafından verilecek destek hizmetlerin ayrıntılı bir şekilde planlanması, özellikle bakım ve bilgi desteğinin artırılması önemli görülmektedir.

4. Öneriler

Araştırmadan elde edilen verilerin özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerindeki gelişimsel izlem ve destek sürecinde yaşanan sorunlar ile ilgili eğitimcilerin bakış açısının anlaşılması, dolayısıyla yapılacak çalışmalara kaynak olması açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda şunlar önerilebilir.

- Özel eğitim kurumlarında çalışan eğitimcilerin, gelişimsel izlem ve destek sürecinde ve aile eğitimi ile ilgili hizmet içi eğitim ile sürekli ve düzenli olarak desteklenmesi, ve bu eğitimlere ücretsiz ulaşmalarının sağlanması,
- Özel eğitim kurumlarının denetlenmesinde görevli müfettişlerin eğitim almalarının sağlanması,
- Çocuklara hizmet veren farklı disiplinlerdeki tüm çalışanların gelişimsel izlem ve destek ile ilgili eğitimi, deneyim kazanmaları için disiplinler arası çalışmaların düzenlenmesi,
- Aile eğitimlerinin yapılması,
- Ailelerin özel eğitim kurumlarında yapılan gelişimsel izlem ve destek sürecine ilişkin düşüncelerinin belirlenmesine yönelik araştırmalar planlanması,
- Çocuk gelişiminin değerlendirilmesi, izlenmesi ve desteklenmesinde çocuk gelişimcilerin yetiştirilmesi ve istihdamı konusunda geniş kapsamlı çalışmalar yapılması önerilebilir.

Kaynakça

- Acer, H. (2016). Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerinin Denetiminde Yaşanan Sorunlar. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi
- Adıgüzel, S., Kızır, M., Eratay, E. (2017). Ağır ve çoklu yetersizliği (AÇYE) olan bireylerle çalışan özel eğitim öğretmenlerinin yaşadıkları sorunların belirlenmesi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 18(1), 45-59.
- Ahmetoğlu, E. ve Aral, N. (2007). "A Study of the Anxiety Levels of Mothers of Children with Mental Disabilities," Pakistan Journal of Social Sciences, 4(4), 513-517
- Akçamete, G. (2010). Özel Eğitime Başlangıç. Özel Eğitim. Edt.: A. Gönül Akçamete. S.: 29-74, Ankara:Kök
- Aral,N., Gürsoy F. ve Şimşek Ş. (2017). "İşitme Engelli Çocuk Annelerinin Haklarına İlişkin Düşüncelerinin İncelenmesi" Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 6(3), 64-77,
- Avcioğlu, H. (2012). Rehberlik ve Araştırma Merkezi (RAM) Müdürlerinin Tanılama, Yerleştirme-İzleme, Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı (BEP) Geliştirme ve Kaynaştırma Uygulamasında Karşılaşılan Sorunlara İlişkin Algıları. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 12(3), 2009-2031

- Baykoç Dönmez, N. ve Şahin, S. (2011). Özel Gereksinimli Çocuklarda Tanı ve Değerlendirme. Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim.Ed.:Necate Baykoç. s.:51-69, Ankara:Eğiten
- Bozkurt, F. (2009). Zihinsel yetersiz tanısı alan çocukların tanılama süreçlerinin betimlenmesi. Yayınlanmamış doktora tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Ceylan, R. ve Aral, N. (2007). “Hopelessness Levels of Mothers with and Without Disabled Children,” Pakistan Journal of Social Sciences,4(6), 746-750
- Ceylan, R. ve Aral, N. (2016). “The Opinions of Classroom Teachers and Normally Developing Children on Inclusive Practice” International Online Journal of Educational Sciences (IOJES), X, 1-11
- Cohen, M. (2009). A Guide to Special Education Advocacy, What Parents, Clinicians and Advocates Need to Know. London: Jessica Kingsley Publishers
- Emre Bolatbaş, D., Yıldız Bıçakçı, M. (2015). Bebeklik ve İlk Çocukluk Döneminde Gelişimsel Değerlendirme ve İzlem. Bebeklik ve İlk Çocukluk Döneminde (0-36 Ay) Gelişim, Duyuların Gelişimi ve Desteklenmesi. Edt.:Müdüriye Yıldız Bıçakçı. S.:143-174, Ankara:Eğiten
- Gürgür, H., Büyükköse, D., Kol, Ç: (2016). Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerinde İşitme Kayıplı Öğrencilere Sunulan Destek Hizmetler: Öğretmen Görüşleri. İlköğretim Online, 15(4), 1234-1253
- Kargın, T. (2010). Özel Gereksinimi Olan Öğrencilerin Yerleştirilmesi ve BEP. Özel Eğitim. Edt.: A. Gönül Akçamete. S.: 77-109, Ankara:Kök
- Öztürk Çiftci, D., Meriç, E., Meriç, A. (2015). Örgütsel Sessizlik, Tükenmişlik ve İşten Ayrılma Niyeti İlişkisi: Ordu İli Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerinde Bir Uygulama. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi 8(41), 996-1007
- Öztürk Ertem, İ. (2006). Gelişimin İzlenmesi ve Desteklenmesinin Önemi. Türkiye Klinikleri Journal of Pediatric Sciences, 2(2), 443-450.
- Özyürek, M. (2008). Nitelikli Öğretmen Yetiştirmede Sorunlar ve Çözümler: Özel Eğitim Örneği. Journal of Turkish Educational Sciences, 6(2), 189-226
- Sivrikaya, T , Çifci Tekinarslan, İ . (2015). Zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerde stres, sosyal destek ve aile yükü. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 14 (02), 17-31
- Sivrikaya, T., Yıkılmış, A. (2016). Özel eğitim sınıflarında görev yapan özel eğitim mezunu olan ve olmayan öğretmenlerin öğretim süreciyle ilgili gereksinimleri. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 16 (4), 1984-2001.
- Şahin, F. ve Şahin, D. (2012). Engelli Bireylerle Çalışan Özel Eğitim Öğretmenlerinin Tükenmişlik Düzeyinin Belirlenmesi. Journal of Teacher Education and Educators Öğretmen Eğitimi ve Eğitimcileri Dergisi Volume/Cilt 1, Number/Sayı 2, 2012, 275-294
- Şahin, S., Işıtan, S., Gündüz, S. (2011). Özel Gereksinimli Çocuklar ve Aileleri. Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim.Ed.:Necate Baykoç. s.:105-157, Ankara:Eğiten
- Tiryakioğlu, Ö. (2009). Rehberlik ve araştırma merkezi müdürlerinin özel eğitim bölümünün sorunlarını algılamaları. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H.(2009). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara:

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Seçkin

Yıldız, N. G., Melekoğlu, M. A., Paftalı, A. T. (2016). Türkiye’de Özel Eğitim

Araştırmalarında Eğilimler. İlköğretim Online, 15(4): 1076-1089

Yukay Yüksel, M., Bostancı Eren, S. (2013). Otistik çocuğa sahip ailelerle yapılan grupla psikolojik danışma çalışmasının ailelerin depresyon ve problem çözme becerileri üzerine etkisi Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 25(25):197-210

Obi, S. (2010). Curriculum-Based Assessment: The Most Effective Way To Assess Students With Disabilities. Current Issues And Trends In Special Education: Identification, Assessment And Instruction. Edt.: Festus E. Obiakor, Jeffrey P. Bakken, Anthony F. Rotator s.: 87-100

UK: Emerald Group Publishing

Wilmshurst, L. ve Brue A.W. (2005). A Parent’s Guide Special Education. New York: AMACOM

KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ KONAKLAMA İŞLETMELERİNDE YÖNETSEL ETKİNLİĞİN İŞ DOYUMUNA ETKİSİ

Prof. Dr. Said KINGİR
Sakarya Üniversitesi, Turizm Fakültesi

Arş. Gör. Dilara Eylül KOÇ
Kastamonu Üniversitesi, Turizm Fakültesi

Öz

Her işletmede olduğu gibi konaklama işletmelerinde de işgörenlerin iş doyumunu yönetsel etkinlikle ilişkilidir. Nicel araştırma yöntemi kullanılan bu çalışmanın amacı, iş doyumuna etki eden faktörlerden biri olan yönetsel etkinliğin iş doyumunu üzerinde etkisini tespit etmektir. Veri toplama amacıyla geliştirilen bu anket, araştırma illeri olarak seçilen Karabük ve Sinop illerinde faaliyet gösteren küçük ve orta ölçekli konaklama işletmeleri işgörenlerine uygulanmıştır. Dağıtılan toplam 100 anketten geri dönen anket sayısı 85 olmuştur, ancak 82 anket analiz edilmeye uygun bulunmuştur. Araştırma sonuçları, araştırmanın uygulanma zamanı, evreni ve örnekleme ile sınırlıdır. Elde edilen bulgular iş doyumuna ilişkin görüşlerin yaşa, cinsiyete, eğitim durumuna ve işletmede sahip olunan pozisyona göre anlamlı bir farklılık olmadığını ancak ücrete göre anlamlı bir farkın olduğunu göstermektedir. Ayrıca iş doyumunun yönetsel etkinliğe bağlı olduğu sonucu elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Konaklama İşletmesi, Yönetsel Etkinlik, İş Doyumu

THE IMPACT OF MANAGERIAL EFFICIENCY ON JOB SATISFACTION IN SMALL AND MEDIUM SCALE HOTELS

Abstract

The job satisfaction of the occupants is related to the managerial activity in hotels as well as in every management. The purpose of this study quantitative research methods are used, one of the factors affecting the job satisfaction was to determine the effect on job satisfaction with efficiency of management. This questionnaire, developed for data collection, has been applied to small and medium-sized hotels' occupants, operating in the Karabük and Sinop provinces selected as research subjects. The total number of surveys returned from the 100 surveys distributed was 85, but 82 surveys were found suitable for analysis. The results of the research are limited to the time of the study, the universe and the sample Findings show that the opinions about job satisfaction are not significantly different according to age, gender, educational status

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

and the position held in the business but it shows that there is a meaningful difference according to the income. Moreover, the result is that job satisfaction depends on managerial efficiency.

Keywords: Hotels, Managerials Efficiency, Job Satisfaction

1. Giriş

Turizm sektörü dünya ekonomisinde en hızlı gelişen ve emek yoğun sektörlerden biridir. Genellikle turizm sektörü, bölgesel ve ulusal kalkınma için aracı olarak kullanılmaktadır. Artan talebin etkisiyle büyük döviz girdisi sağlaması, işsizliği azaltıcı etkisinin olması gibi nedenlerden dolayı hizmet sektörleri içerisinde turizm sektörü önemli bir yer tutmaktadır.

Bir hizmet sektörü olarak turizm sektörünün içerisinde yer alan birimlerden biri de konaklama işletmeleridir. Turizm sektörünün gelişmesinin süreklilik arz etmesi ve içinde bulunduğu yoğun rekabet ortamı, konaklama işletmelerinin varlıklarını sürdürebilmesi, rekabet üstünlüğü sağlaması ve ortalama karın üzerinde bir getiri elde etmesi için kaliteli hizmet üretip sunmaya zorlamaktadır. Kaliteli hizmeti ise yetenekli ve iyi motive olmuş bununla birlikte yüksek iş doyumuna sahip işgörenlerin sunabileceği bilinmektedir. Çünkü günümüzde işletmelerin ya da örgütlerin sahip olduğu insan gücünün bünyesinde bulunduğu kurum için hayati önem taşıdığı kabul görmüştür. İş doyumunu yüksek işgörenlerin örgüt için uzun vadede yararının farkına varan örgütler başarıya ulaşabilmektedir.

Yönetimsel etkinlik, yönetimin her türlü faaliyetle ilgili hedeflerini gerçekleştirmesini ifade etmektedir. Yönetim, başkaları aracılığı ile iş yapma olarak tanımlandığı için, yönetimin temelini insani ilişkilerin oluşturduğu söylenebilmektedir (Bertan, 2009: 395; Şahin, 2010:31). Genel olarak konaklama işletmelerinde işlevsel örgüt yapısı, genel müdür, konaklama bölümü, yiyecek içecek bölümü, satışlar bölümü, teknik hizmetler, personel bölümü, muhasebe bölümü olarak sınıflandırılmaktadır. Bu örgüt yapısı içerisinde yer alan insan unsuru, kar amacı güden ya da gütmeyen örgütlerin amaçlarını gerçekleştirmek için kilit noktadır. Çünkü insan gücünü motive eden örgütler amaçlarına daha kolay ulaşmaktadır (Erdem, 2003).

Konaklama işletmelerinde insan unsurunun büyük önem taşıması, bu işletmelerde insan kaynakları biriminin olmasını zorunlu kılmaktadır. İnsan kaynakları işlevleri gün geçtikçe daha da önem kazanmaktadır. Günümüzde her işletmede farkı ortaya koyanın insan olduğu ve

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

rekabet üstünlüğü elde edebilmede en önemli payın işgücüne ait olduğu kanısı yaygınlaşmaktadır. Bu nedenle, işletmelerde işgörenlerden en yüksek düzeyde fayda sağlanması, onlara yatırım yapılmasına ve onların iş doyumunun sağlanmasına bağlıdır denebilmektedir. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı, küçük ve orta ölçekli konaklama işletmelerinde yönetsel etkinliğin iş doyumuna etkisinin tespit edilmesidir.

2. Kavramsal Çerçeve

Yönetimin ne anlama geldiği ile ilgili sorulara bugüne kadar birçok araştırmacı pek çok cevap vermiştir. Araştırmacıların bu cevapları belirli bir açıdan yönetim tanımına katkı sağlamıştır. Yönetim ancak birden fazla kişinin varlığı ile ortaya çıkmaktadır. Çünkü yönetim, “başkaları vasıtasıyla işgörmektir” (Koçel, 2005:16). Daha geniş tanımla yönetim, bir örgütün amaçlarına ulaşabilmesi için insan faaliyetlerinin planlanması, örgütlenmesi, yönlendirilmesi ve denetlenmesi süreci olarak tanımlanabilir. Bu tanımdan yola çıkarak yönetimin; insan ilişkilerine dayandığı, bir grup özelliği taşıdığı, amaçlara dayanan bir süreç olduğu, grubu oluşturan bireylerin işbirliği ve çabalarının koordine edilmesi gerektiği, işbirliği yapan insanların dikey ve yatay olarak iş bölümü yapmalarına dayandığı söylenebilir (Can ve Güney, 2007: 174).

Hem küçük hem de büyük işletmelerde yöneticiler örgütsel faaliyetlerde başarılı olabilmek için temel yönetim fonksiyonlarını yerine getirebilme becerisine sahip olmalıdır. Başarılı bir yöneticiye sahip olunması o işletmenin de başarılı olabilmesi anlamına gelmektedir (Artık, 2009: 11). Yöneticinin başarılı olma ölçütlerinden biri de etkinliğidir. Etkin yöneticilerin ortak özellikleri doğru işleri yaptırma yetenekleri ile hangi bilgilere ihtiyaçları olduğunu bilmeleridir. Çünkü yöneticiler etkili karar verebilmek için bilgiye ihtiyaç duymaktadırlar (Bertan, 2009: 394).

Yönetsel etkinlik, yöneticinin veya yönetimin her türlü faaliyetle ilgili amaçlarını gerçekleştirmesini ifade etmektedir. Yönetimin tanımından da anlaşılacağı üzere yönetimin temelinde beşeri ilişkiler yer almaktadır. Örgütsel ve bireysel amaçları, etkin ve verimli bir şekilde başarabilmek için gerekli olan yönetsel roller, yönetim felsefesi ve yönetici nitelikleri önem arz etmektedir. Bu özellikler yönetsel etkinliğin temel dinamikleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Şahin, 2010: 31). Etkin yöneticiler, sonuç elde etmek için çaba harcayan, işletme

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

hedefleri üzerine yoğunlaşan, çalışanlarını anlayan güçlerini ve performanslarını değerlendirebilen ve onların güçlerinden, becerilerinden yararlanmasını bilen, bilgi ve yeteneklerinin nerede yetersiz kaldığını gördükten sonra o konu üzerinde kendini geliştiren, kararlar alıp geliştirebilen kişilerdir (Bertan, 2009: 395). Yöneticiler örgütün varlığını sürdürebilmesini sağlamak amacıyla işgörenlerin algılamasını, beklenti ve gereksinimleri belirleyip varsa onların sorunlarını çözmeye odaklanmalıdır.

İş doyumunun ölçülmesi ve düzeyinin belirlenmesinin işletmeye sağladığı katkılardan dolayı önem arz etmektedir. “Mutlu çalışan, daha çok üretir” düşüncesi yıllarca yöneticilerin iş doyumunu ile ilgili çalışmalarının çıkış noktası olmuştur. İş doyumunu, bireyin işini ya da işle ilgili memnuniyetini veya olumlu bir duygu ile sonuçlanan durum olarak değerlendirmesidir (Altınışik, 1997:137). Olumlu duyguların gelişmesi çalışana etkileyen iç ve dış faktörlere bağlıdır. Aynı zamanda çalışanlar farklı kişilik özellikleri nedeniyle da farklı unsurlarla doyum olmaktadır. İşgörenlerin olumlu tutumları yani iş doyumlarının olmaları, verimlilik, başarı, kaliteli ve güzel hizmet sunumu gibi birçok konuda olumlu etki yaratmaktadır. Doyumsuzluk yaşayan işgörenler ise işe geç gelme, devamsızlık, iş arkadaşlarıyla uyumsuzluk gibi olumsuz davranışlarda bulunabilirler. Bu da hizmet kalitesine olumsuz olarak yansımaya sebep olacaktır ve doğal olarak işletmenin olumsuz etkilenmesine zemin hazırlayacaktır (Öztürk ve Alkış, 2011: 439).

3. Araştırmanın Yöntemi

Öncelikle konuyla ilgili alan yazın taraması yapılmış ve araştırmayla ilgili önceki çalışmalara ulaşabilmek için çeşitli veri tabanları taranmıştır. Çalışma, küçük ve orta ölçekli konaklama işletmelerinde yönetsel etkinliğin iş doyumuna etkisini tespit etmek için nicel araştırma yöntemlerinden anket tekniğinden yararlanılarak yapılan alan araştırmasıdır.

3.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, küçük ve orta ölçekli konaklama işletmelerinde işgörenlerin iş doyumlarının sağlanmasında yönetsel etkinliğin etkisini ortaya çıkartmaktır. Araştırmanın temel amacı itibariyle aşağıdaki araştırma sorularının yanıtı aranmıştır:

- Küçük ve orta ölçekli konaklama işletmelerinde işgörenlerin iş doyumları hangi düzeydedir?

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Küçük ve orta ölçekli konaklama işletmelerinde işgörenlerin iş doyum düzeyleri demografik özelliklerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
- Küçük ve orta ölçekli konaklama işletmelerinde yönetsel etkinlik ile ilgili cinsiyete ve medeni duruma göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Karabük ve Sinop ili Turizm Müdürlüğü'ne kayıtlı, Karabük ve Sinop ilinde faaliyet gösteren küçük ve orta ölçekli otellerdeki işgörenlerden oluşmaktadır. Ancak tüm işletmelere ulaşmanın güçlüğü nedeniyle, kolayda örnekleme yapılarak anketin uygulanacağı konaklama işletmeleri seçilmiştir.

3.3. Veri Toplama Aracı ve Güvenilirliği

Uygulanan anket üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların demografik özelliklerini belirlemeye yönelik sorulara, ikinci bölümde yönetsel etkinliği ölçmeye yönelik ifadeler, üçüncü bölümde ise iş doyumunu düzeylerini ölçmeye yönelik ifadeler yer verilmiştir.

Araştırmada, kullanılan anket ölçeği, Selçuk ARTIK (2009) “Yönetsel Davranış Biçimlerinin İş Doyumuna Etkisi Üzerine Bir Araştırma” adlı yüksek lisans tezinden uyarlanmıştır. Ölçekte yönetsel etkinliği ölçmek için sekiz, iş doyumunu düzeylerini ölçmek için 19 ifade yer almaktadır.

Anketler işgörelere bu işletmelerde görev yapan yöneticiler aracılığıyla sunulmuş ve dağıtılan 100 anketten 85 adedi geri dönmüş ve 82 tanesi analize uygun görülmüştür. Küçük ve orta ölçekli konaklama işletmesi olması ve mevsimin de kış olması nedeniyle işletmelerde az personelin çalışıyor olması örneklem sayımızda kısıtlılığa neden olmuştur. Anket yoluyla elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarılarak istatistiksel program yardımıyla analiz edilmiştir.

Tablo 1’de iş doyumunu değişkenlerini belirlemek için kullanılan ölçeğin güvenilirlik katsayısı (0, 921) görülmektedir. $00 \leq \alpha < 40$ ise ölçek güvenilir değildir, $40 \leq \alpha < 60$ ise ölçek güvenilirliği düşük, $60 \leq \alpha < 80$ ise ölçek oldukça güvenilir, $80 \leq \alpha < 1,00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilir bir ölçek olarak değerlendirilir (Kalaycı, 2009: 405).

Tablo 1: Güvenilirlik Analizi

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Güvenilirlik Katsayısı	İfade Sayısı
,921	19

4. Bulgular

4.1. Tanımlayıcı İstatistiksel Bilgiler

Araştırma örneklemine ilişkin tanımlayıcı istatistiksel bilgileri Tablo 2’de görülmektedir. Tablo incelendiğinde katılımcıların %46,3’si kadınlardan oluşurken %53,7’ü erkeklerden oluşmaktadır. Medeni duruma bakıldığında %37,8’i evliyen, %62,2’si bekârdır. Eğitim durumuna göre katılımcıların %35,4’lük kısmını lisans mezunlarının oluşturduğu ve bunu % 30,5 ile lise mezunlarının takip ettiği görülmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğunu (%31,7) ön büro görevlisi oluşturmaktadır. Gelir düzeyi bakımından incelendiğinde ise %58,5’lik çoğunluğun 1301-2300 TL aralığında gelir elde ettiği yani asgari ücret seviyesinde çalıştığı görülmektedir.

Tablo 2: Tanımlayıcı İstatistiksel Bilgiler

	N	Yüzde (%)		N	Yüzde (%)
Cinsiyet			Medeni Durum		
Kadın	38	46,3	Evli	31	37,8
Erkek	44	53,7	Bekâr	51	62,2
Yaş			Eğitim Durumu		
18-25	35	42,7	İlköğretim	6	7,3
26-30	18	22,0	Ortaöğretim	4	4,9
31-40	14	17,1	Lise	25	30,5
41-50	14	17,1	Ön Lisans	12	14,6
51 ve üstü	1	1,2	Lisans	29	35,4
İşletme Pozisyonu			Ücret		
Aşçı	7	8,5	1300 TL altı	21	25,6
Garson	25	30,5	1301-2300	48	58,5

Kat Hizmetleri	12	14,6	2301-3300	9	11,0
Ön Büro	26	31,7	3301 TL ve üstü	4	4,9
Muhasebe	11	13,4	TOPLAM	82	100
Halkla İlişkiler	1	1,2			

Katılımcıların yönetsel etkinlik sorularına verdiği cevaplara ilişkin yüzde ve frekans bilgileri Tablo 3’de görüldüğü gibidir. En yüksek olumlu katılım haftalık izin kullanımı (%92,7) ifadesi olurken, en yüksek olumsuz katılım oranı ise çalışanlara terfi imkânlarının sunulması (%46,3) ifadesi ile ilgilidir.

Tablo 3: Yönetsel Etkinlik İfadelerine İlişkin Bilgiler

Yönetsel Etkinlik İfadeleri	EVET		HAYIR	
	Sıklık	Yüzde (%)	Sıklık	Yüzde (%)
İşletme yöneticileri çalışanların düşüncelerine değer verir.	60	73,2	22	26,8
İşletme çalışanlarına kendisini geliştirme imkânı tanır.	57	69,5	25	30,5
İşletme bireysel başarıları ödüllendirir.	52	63,4	30	36,6
İşletme personel sosyal güvenlik primlerini her ay eksiksiz yatırmaktadır.	30	36,6	15	18,3
İşletme personel aylık ücretlerini her ay eksiksiz olarak yatırmaktadır.	72	87,8	10	12,2
İşletme çalışanlarına terfi imkânları sunmaktadır.	44	53,7	38	46,3
İşletme personel çalışma şartlarını her daim iyileştirme eğilimindedir.	55	67,1	27	32,9
İşletmede haftalık izin uygulaması mevcuttur.	76	92,7	6	7,3

4.2. İstatiksel Analiz

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Araştırma verileri kullanılarak iş doyumunda cinsiyete ya da medeni duruma yönelik farklılıkların ölçülmesi amacıyla yapılan iki bağımsız örneklem ile ilgili hipotez testi sonucuna göre; araştırma örnekleme dâhil olan bireylerin iş doyumunda cinsiyetlerine ve medeni durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

İşgörenlerin iş doyumuna ilişkin görüşlerinin ücrete, yaşa, eğitim durumuna ve işletme pozisyonuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği (Anova testi) örneklemden elde edilen veriler üzerinden araştırılmıştır. Buna göre; araştırma örnekleme dâhil olan bireylerin iş doyumunda yaşa, eğitim düzeyine ve işletmedeki pozisyona göre anlamlı bir farklılık meydana gelmediği sonucuna ulaşılmıştır. Ancak işgörenlerin iş doyumuna ilişkin görüşlerinin gelir düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği ortaya çıkmıştır. Bu farklılık Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4: Tek Faktörlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ortalaması	F	P
Gruplar Arası	6,759	3	2,253	2,631	0,05
Grup içi	66,805	78	,856		
Toplam	73,565	81			

İşletmede yönetsel etkinliğin iş doyumunu ne kadar belirlediğini incelemek üzere basit doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 5'te gösterilmektedir. Basit regresyon analizi sonuçları istatistiksel olarak anlamlıdır ($F_{(1,80)}=86,06$, $p<0,001$). Analiz sonuçları düzeltilmiş R^2 değeri 0.51'dir. Bu değere göre, iş doyumunun %51'lik varyansın yönetsel etkinliğe bağlı olduğu görülmektedir.

Tablo 5: Regresyon Analizi Sonuçları

R	R ²	Düzeltilmiş R ²	F	Sig.
,720	,518	,512	86,065	,000

5. Sonuç ve Öneriler

Günümüzde varlığını sürdüren işletmelerin çoğu yoğun rekabet ortamında başarılı olabilmenin işgören performansına bağlı olduğunun farkına varmıştır. İşgörenlerin ise verimli çalışması,

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

performanslarının artması için iş doyumuna ulaşması, diğer bir ifadeyle yaptığı işten ve/veya iş yerinden memnun olması gerekmektedir. İşgörenin iş hayatı içerisinde memnuniyetini etkileyen faktörlerden biri de etkileşim halinde olduğu yöneticinin yönetsel etkinliğidir. Bu çalışmada da, yönetsel etkinliğin iş doyumunu üzerinde etkisinin olup olmadığı ve işgörenlerin iş doyumuna ilişkin görüşlerinin ücrete, yaşa, cinsiyete, eğitim durumuna ve işletme pozisyonuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir.

Çalışmada iş doyumuna ilişkin görüşlerin yaşa, cinsiyete, eğitim durumuna ve işletmede sahip olunan pozisyona göre anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Ancak yapılan araştırmalar, işgörenlerin beklentilerinin öncelikle yaş, cinsiyet, eğitim durumu ve medeni durum gibi kendi kişisel özellikleri ile ilgili olduğunu göstermektedir (Aydın, 2017:47). Yapılan araştırmaların birçoğu yaş ile iş doyumunu arasında pozitif yönlü ilişki olduğunu göstermektedir. Yaşlanan işgörenlerin, deneyime bağlı olarak uyumun artmasıyla işlerinden daha fazla doyum elde ettiği düşünülmektedir (Aksu, 1995:81). Bazı istisnalarla birlikte genel sonuç olarak, iş doyumunun yaşla doğru orantılı olarak arttığı söylenebilmektedir (Tınaz, 2013:28). Eğitim düzeyinin yükselmesi ile beraber işten beklentiler yükselmektedir. Ayrıca yapılan araştırmalarla, eğitim düzeyi düşük bireylerin iyi eğitim görmüş bireylere göre iş doyumlarının daha düşük olduğu sonucuna varılmıştır. Bu durumda eğitim düzeyinin iş doyumuna olumlu ve olumsuz sonuçları olduğu görülmektedir (Hoş ve Oskay,2015:11, Aydın, 2017:50). Ancak cinsiyet faktörünün farklılık göstermemesi ile Toker (2006) ve Bilgiç (1998) çalışmalarında benzer sonuçlar elde edilmiştir. Çalışmalarında kadın ve erkek değişkeninin iş doyum düzeyinde farklılığa yol açmadığını saptamıştır.

İşgörenin iş doyumunu etkileyen faktörlerden biri de ücret faktörüdür. İşletmeler tarafından bu faktör, bir maliyet unsuru olarak görülmesine rağmen işgören için oldukça önemli bir doyum aracıdır. Alınan ücret işgörenin ihtiyaçlarını karşıladığı durumlarda iş doyumunu sağlarken tersi durumda iş doyumunun düşmesi meydana getirmektedir (Bozkurt ve Bozkurt, 2008:5). İşgörelere tatmin edici bir ücret verilmesi, işgörenlerin işletmelerine olan bağlılıklarını artırıp işlerinden daha fazla doyumla ulaşmalarını sağlayacaktır (Kozak, 2006: 233; Unur ve Ertaş, 2015: 17). Bu çalışmada da, iş doyumunu ile ücret arasında anlamlı bir fark olduğu ortaya çıkmıştır.

Çalışmada yönetsel etkinliğin iş doyumunun önemli bir yordayıcısı olduğu ortaya çıkmıştır. Benzer şekilde Artık (2009)'ın yaptığı çalışmada da yönetsel etkinlik arttıkça iş doyumunun artacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Bu değerlendirmeler göz önüne alındığında, konaklama işletmelerinde personel devir hızının yüksek olmasının nedenlerinden biri de işgörenlerin iş doyumunun düşük olmasıdır denilebilir. Özellikle ücret ve terfi olanakları gibi iş doyumunu en çok etkileyen faktörlerin başında gelmektedir denebilir. Bu nedenle, işletmeler öncelikle ücret ve terfi olanaklarını iyileştirmeli ve işgörenin doyumununu giderecek önlemler almalıdır. İşgörenlerin yetenekleri, bilgileri

vb. nitelikleri göz önünde bulundurularak doğru pozisyonlara yerleştirilmeleri ve çalışmalarına karşılık hak ettikleri ücreti almaları gerekmektedir.

Konaklama işletmelerinin yapısı gereği işgörenlerin işletmeler için ne kadar önemli olduğu unutulmamalıdır. Bu nedenle, işletmeler belirli zamanlarda işgörenlerin iş doyum düzeylerini ölçmeli ve bu düzeylere etki eden faktörleri belirlemelidir. Bu sonuçlara göre iş doyumlarını arttıracak önlemler alınmalıdır.

6. Kaynakça

- Aksu, A. (1995). Otel İşletmelerinde İşgören Devir Hızının Verimlilikle Olan İlişisinin Değerlendirilmesi ve Antalya Yöresinde Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Altınışık, S. (1997). Örgütsel Etkililikte İş Doyumunun Etkisi, Eğitim Yönetimi Dergisi, 2, 135-153.
- Artık, S. (2009). Yönetimsel Davranış Biçimlerinin İş Doyumuna Etkisi Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aydın, S. (2017). Örgütsel Güven-İş Tatmini İlişkisi: İstanbul'daki 4-5 Yıldızlı Otellerde Çalışanlar Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bertan, S. (2009). Otel İşletmelerinde Yönetimsel Etkinlik ve 4-5 Yıldızlı Otel İşletmelerinde Bir Uygulama, SDÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14(2), 393-406.
- Bilgiç, R. (1998). The Relationship Between Job Satisfaction and Personal Characteristics of Turkish Workers. The Journal of Psychology, 132(5): 549-557.
- Bozkurt, Ö. ve Bozkurt, İ. (2008). İş Tatminini Etkileyen İşletme İçi Faktörlerin Eğitim Sektörü Açısından Değerlendirilmesine Yönelik Bir Alan Araştırması, Doğu Üniversitesi Dergisi, 9(1),1-18.
- Can, H. ve Güney, S. (2007). Genel İşletme. İstanbul: Arıkan Basım Yayım Dağıtım, 1. Baskı.
- Erdem, B. (2003). Otel İşletmelerinde İnsan Kaynakları Yönetiminin Yeri ve Önemi. Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 5 (2).
- Hoş, C. ve Oskay, A. (2015). Hemşirelerde Örgütsel Bağlılık ile İş Tatmini İlişkisi, Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi, 20(1),12-23.
- Kalaycı, Ş. (2009). SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Uygulamaları. Ankara: Asil Yayınevi.
- Koçel, T. (2005). İşletme Yöneticiliği. İstanbul: Arıkan Basım Yayım Dağıtım, 10. Baskı.
- Kozak, N. (2006). Turizm Pazarlaması, 1. Baskı, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Öztürk, Y. ve Alkış, (H). (2011). Konaklama İşletmelerinde Çalışanların İş Tatmininin Ölçülmesi Üzerine Bir Araştırma, ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi,7 (14), 457-470.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Şahin, A. (2010). Örgüt Kültürü- Yönetim İlişkisi ve Yönetimsel Etkinlik. Maliye Dergisi, 159,21-35.

Tınaz, P. (2013). Çalışma Yaşamından Örnek Olaylar. İstanbul: Beta Yayınları.

Toker, B. (2007). Konaklama İşletmelerinde İş Doyumu: Demografik Değişkenlerin İş Doyumu Faktörlerine Etkisi Üzerine Bir Çalışma. Journal of Yasar University, 2(6), 591-614.

Unur, K. ve Ertaş, Ç.(2015). Mersin Şehir Merkezindeki Lüks Restoranlarda Çalışan Servis Personelinin Sorunlarının Tespiti ve Bu Sorunların İş Tatminine Etkisi, Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi, 12 (1), 6-24.

ÜNYE İLÇE MERKEZİ'NİN DOĞAL VE KÜLTÜREL TURİZM DEĞERLERİ

Prof. Dr. Saliha Koday

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü

Arş. Gör. Yusuf Kızılkın

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü

Öz

Karadeniz Bölgesi Orta Karadeniz Bölümünde yer almakta olan Ünye İlçe merkezinin ulaşım faaliyetlerinin gelişmesi ve turizme artan talebin gün geçtikçe daha önemli bir hale gelmesi bu çalışmaya zemin hazırlamıştır. Son yıllarda artan alternatif turizm özelliklerini bünyesinde barındıran çalışma sahası, doğal ve kültürel turizm özellikleri bakımından zengindir. Ünye ilçe merkezindeki turizm değerlerinin yöre halkına sağladığı ekonomik katkılar ve ülkemiz açısından değerlendirilebilecek turizm alanlarına sahip olması bakımından dikkat çekici özelliklere sahiptir. Bu kapsamda Ünye ilçe merkezinde yer alan doğa turizmini de içinde barındıran Kıyı turizmi alanları, plajlar ve kamping alanları, kültürel turizm kapsamında ise geçmişin izlerini yansıtan kilise, cami ve hamamların yer alması çalışma alanını daha değerli hale getirmektedir. Jeolojik ve Jeomorfolojik açıdan özellikle doğa turizm alanlarına ev sahipliği yapan Ünye ilçe merkezi, Kentsel sit alanı olarak ilan edilmesiyle birlikte çalışma alanı tarihini yansıtan değerleriyle ön plana çıkmaktadır. Alandaki bu turizm değerlerinin ekonomik açıdan bir kalkınma ölçütü olarak değerlendirilmemesi, turizm alanlarının tanıtım eksikliği, çevre alanlara göre konaklama yetersizliklerinin olması alandaki turizm değerlerinin ön plana çıkmamasına yol açmıştır. Ünye ilçe merkezinde yer alan turizm değerlerinin tanıtılması, turizm alanlarının Swot analizi yapılarak turizme uygun alanlarındaki özelliklerin kapsamlı olarak ele alınması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Doğal, Kültürel, Ünye, Ayanikola Kilisesi, Saray Camii, Çakırtepe

NATURAL AND CULTURAL TOURISM VALUES OF ÜNYE CITY CENTER

Abstract

Developments in transportation activities and increasing tourism demand in Ünye city center, which is located in the Central Blacksea Part of the Blacksea Region, have been the main motives behind this research study. The research area, which involves recently increasing alternative tourism features, is rich in terms of natural and cultural tourism. Ünye city has conspicuous characteristics because of economic contributions of the tourism values to the local people, and since the region has tourism areas that can be evaluated for our country. In this context, Coastal Tourism areas including the nature tourism in the city center, beaches and camping sites, and cultural tourism such as churches, mosques, and Turkish baths reflecting the tracks of the history, make the research area even more valuable. With the declaration of Ünye city center as an Urban protected area, which geologically and geo-morphologically hosts particularly nature tourism areas, the research area comes to the forefront with its values reflecting its history. Since these tourism values in the area were not evaluated economically as a development benchmark, and due to lack of promotion of the tourism areas and lack of accommodation facilities

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

compared to the neighboring regions, the tourism values of the area were prevented from coming to the fore. In this study, it was aimed to promote the tourism values in the Ünye city center and to reflect on features of the areas suitable for tourism via SWOT analysis.

Keywords: Tourism, Natural, Cultural, Ünye, Ayanikola Church, Saray Mosque, Çakır Hill

1. Giriş Kültürel ve doğal kaynaklar ile turizm, birbirleri ile yakından ilişkilidir. Turizmin sürekliliği için doğal ve kültürel kaynakların korunması, geliştirilmesi gerekirken, kültürel ve doğal değerlerin geliştirilmesi içinde turizm önemli bir araçtır (Uslu ve Kiper, 2006: 306; Çetin ve Gürgil, 2014: 258; Birinci vd., 2017: 99). Coğrafi faktörler ve çekicilik kaynaklarıyla ilgili çok çeşitli turizm türleri ve turistik etkinlikler ortaya çıkmaktadır. Kıyı-deniz turizmi, kırsal turizm, yayla turizmi, ekoturizm, kültürel turizm, inanç turizmi, kış turizmi, doğa yürüyüşleri, bisiklet turları, yamaç paraşütü, atlı doğa yürüyüşleri gibi birçok turizm türleri etki alanlarını genişletmektedir (Emekli, 2006: 53; Yılmaz ve Çizel, 2000: 457). Turizm, çeşitli küresel çevresel değişim türleri ile ayrılmaz bir şekilde bağlantılıdır (Wong, 1993: 249). Turizmin olumlu etkisi olduğu gibi olumsuz etkileri de alandaki doğal ve kültürel değerlerin zarar görmesine, bilinçsiz kullanım doğrultusunda çekiciliklerin yitirilmesine neden olmaktadır. Doğal, çevresel, biyolojik ve sosyo-kültürel kaynakların korunmasında ve kayıpların en aza indirilmesinde, turizm alanındaki faaliyetlerin ve getirilerinin gelecekte de artırılarak, devamını mümkün kılacak tek yol sürdürülebilir turizmdir (Kuter ve Ünal, 2009: 147). Turizm olgusu bir ülkenin gelişmesini destekleyebildiği gibi, bir hedef topluluğu için, ekonomik, çevresel ve sosyal faydalar sağlayabilir (Wolter, 2013:1). Çalışma sahasında turizm ve bölgesel kalkınma ilişkisi birbiriyle bağlantılı olmaktadır. Çünkü sahip olduğu doğa güzellikleri ve tarihi mirasıyla, Ordu iline hem doğa turizmi hem de inanç turizmi yönünden gelir sağlamaktadır (Künü vd., 2015: 88). İklim ve yeryüzü şekillerinin sağlamış olduğu olanaklarla birlikte Ünye ilçe merkezi ve Ordu ili geneline yayılmış olan turizm değerleri, sürdürülebilir turizm faaliyetleri içinde barındıran alternatif turizm uygulamalarına da uygundur. Turizm olgusuyla ilişkili olarak çalışma sahasının konumu ve turizm değerleri zengin olanaklara sahiptir. Deniz ve zengin bitki örtüsünün bir arada bulunduğu Ünye ilçe merkezi turizm potansiyeli açısından Ordu ili için önemli bir kaynaktır. İnsanların olağan faaliyetlerinden ve günlük yaşamın olağanlığından uzaklaşmak anlamında çalışma sahasımız, turizm olanaklarının değerlendirilebileceği ve rekreasyon faaliyetleri yönünden çeşitlilik arz etmektedir.

1.1. Materyal ve Yöntem

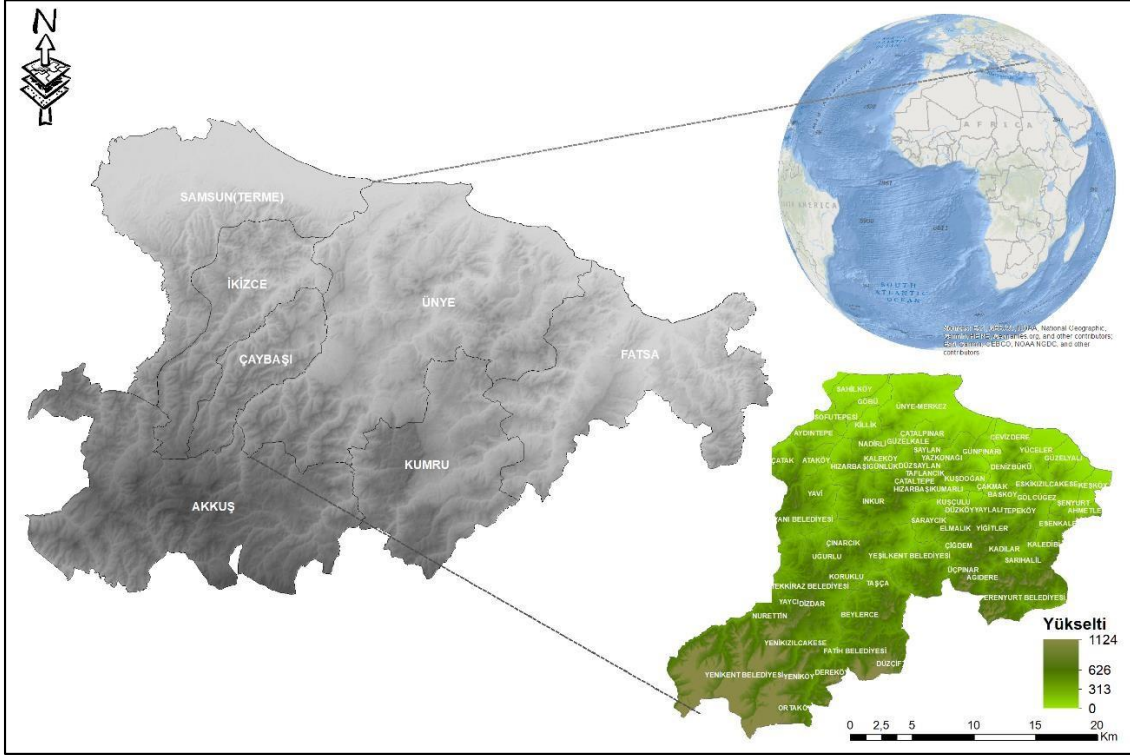
Ünye İlçe merkezinde yer almakta olan turizm değerlerine yönelik yapılacak olan çalışmada, Arcgis 10.4.1 programı kullanılarak, Ünye ilçe merkezindeki turizm alanlarının tespiti, bu alanların belirlenmesi ve haritalanması sağlanmıştır. Harita Genel Komutanlığından elde edilen topografya haritalarının sayısallaştırılarak alan tespiti yapılmış, İl kültür turizm müdürlüğü ve Tük verilerinden faydalanılarak turizm ve turist nitelikleri coğrafi şartlara göre değerlendirilmiştir. Swot analizi kullanılarak alandaki uygunluk incelenmiştir.

1.2. Çalışma Sahası Coğrafi Konumu ve Özellikleri

Araştırmamıza konu olan Ünye ilçe merkezi, Karadeniz Bölgesinin, Orta Karadeniz Bölümü içinde yer almaktadır. Ordu il merkezine 61 km uzaklıktadır. İlçe geneli 487 km² alana sahiptir. Ünye ilçesi 41° 07' 11" kuzey enlemleriyle, 37° 16' 48" doğu boylamları arasında yer almaktadır. İlçenin kuzeyinde Karadeniz, batısında Samsun ili Terme ilçesiyle çevrelenmiştir.

Doğusunda Fatsa İlçesi, güneyinde ise Akkuş ve Kumru ilçeleri bulunmaktadır (Harita 1).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Harita 1. Ünye İlçesi Lokasyon Haritası

Ünye İlçe Merkezi, Karadeniz kıyısında Taşhane burnu doğusundaki körfez boyunca yerleşmiştir. Kent merkezi esas olarak Tabakhane deresi kuzeyindeki denizel sekiler üzerine kuruludur. Yeni yerleşim bölgeleri ise doğudaki Ceviz deresine doğru kıyı bandında gelişmektedir. Jeomorfolojik açıdan kent yerleşimi ve yakın çevresi güneydeki dağ eteği ile kıyı bandı ve akarsu tabanları olmak üzere iki ana ünitenden oluşmaktadır. İlçe merkezi çevresini topoğrafik düzlükler, alüvyon ve kıyı dolguları oluşmaktadır (Harita 1.4). Tabakhane ve Ceviz dere vadi tabanları, bölgede güncel alüvyon çökellerinin izlendiği alanlardır (Ateş vd. 2004: 147148).

1980-2016 yılları arasında Ünye ilçesi rasat istasyonu kayıtlarına göre, İlçe genelinde yıllık ortalama sıcaklık 14.4 C° yıllık ortalama yağış miktarı ise 1183.4 mm olarak ölçülmüştür. 2013 yılında Ordu ilinin büyükşehir statüsü kazanmasıyla birlikte köy idari alanları mahalle idari alanlarına dönüştürülmüştür. Toplamda 19 mahalle idari alanı bulunan Ünye ilçe merkezinde toplam nüfus miktarı 92772 kişidir. Ünye ilçesinde bulunan 85 mahalle idari alanı nüfus miktarı ise 125.722 kişidir.

2. Ünye İlçe Merkezinin Doğal Turizm Değerleri

Ekoturizm, yeşil turizm, sorumlu turizm, doğa turizmi ve sürdürülebilir turizm gibi turizm türlerine günümüzde yoğun bir yönelim olduğu bilinmektedir. Küresel anlamda turizm sektöründe ortaya çıkan bu eğilimde; turistlere farklı alternatifler sunabilmek, daha geniş bir mekânı turizm kazandırmak ve daha da önemlisi turizm sezonunu uzatarak daha fazla gelir elde etme isteği önemli bir yer tutar. Buna karşın böyle bir yaklaşımın kültürel ve doğal çevreye duyarlı bir turizm politikasını da içermesi gerektiği unutulmamalıdır. Konuya bu açıdan bakıldığında, dünyamızın ve insanlığın ortak geleceği açısından, üzerinde en fazla durulması gereken husus bu olmalıdır. Ancak çevreye ve etnik gruplara duyarlı turizm hareketinin özellikle geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelerde revaçta olması dikkat çekicidir. Doğal

çevrenin buralarda daha az bozulmuş olduğu görüşü, pek de doğru değildir. İşte bu noktada, turizmin küreselleşmeyi kolaylaştıran bir aktiviteler bütünü olduğu hatırlanmalıdır (Doğanay, 2009: 180-181; Harita 2).

Harita 2. Ünye İlçe Merkezi ve Yakın Çevresinin Turizm Haritası

2.1. Kıyı Turizmi ve Plajlar

Karasal ve denizel pek çok kullanıma yönelik kaynak olarak insanların ilgisini çeken deniz kıyıları, kıyı gerisindeki ülkesel faaliyetlerin dış ilişkilerinin bir kısmında gerçekleştirildiği alan olarak, çeşitli kullanımların ulusal ve uluslararası rekabet alanı olmuştur (Doğaner, 1998: 25). Kıyı turizmi ve plaj özellikleri bakımından değerlendirilmesi gereken özelliklere sahip Ünye ilçe merkezinde doğal çekiciliklere dayalı turizm faaliyetleri başta olmak üzere turizm türünü ve mevsimini de iklim şekillendirmektedir. Bu yüzden turizm faaliyetleri tüm dünyada yıl içindeki belirli dönemlerde yoğunluk kazanmakta ve turizmin yapılabildiği sürenin uzunluğu ise o yerde egemen olan iklim koşullarına göre değişkenlik göstermektedir (Güçlü, 2010: 112).

2.1.1. Plajlar

Dervent, Gölevi, Kavaklar, Kadınlar plajı, Uzunkum, Feneraltı, İnciraltı tabii plajları bunlardan sadece bir kaçıdır. Plaj alanlarının çoğu kamping merkezleri olarak da kullanılmaktadır.

Feneraltı plajı, Çamlık mesire alanı yakınında yer almakta olup, Ünye şehir yerleşmesine en yakın doğal plajı oluşturmaktadır (Fotoğraf 1). Çamlık mesire alanı içinde Günü birlik geziler için, hem piknik alanlarının bulunduğu hem de doğal plajı sayesinde oldukça tercih edilen mekânlar arasındadır. Alanda yürüyüş parkurları, oyun parkları ve gelen misafirlerin ihtiyaçlarını karşılayacak tüm olanaklara sahiptir.

Fotoğraf 1. Feneraltı Plajından Görünüm

Uzunkum plajı alternatif turizm potansiyeli açısından önem arz etmektedir. Deniz ve mavinin bir arada yer aldığı alanda, kamping faaliyetleri için çadır alanı ve bungalov evler bulunmaktadır (Fotoğraf 2). Turistlerin gündelik ihtiyaçlarını karşılama amaçlı bir tesis bulunmaktadır.

Fotoğraf 2. Uzunkum Plajı ve Kamp Alanından Görünüm

Ünye ilçesinde kadınlara özel yüzme alanları oluşturulması amacıyla, kadınlar plajı oluşturulmuştur. Plaj alanının etrafı çevrilmiş ve yüzme sahası görülmeyecek şekilde kapatılmıştır (Fotoğraf 3).

Fotoğraf 3. Kadınlar Plajından Görünüm

Gölevi plajı, sadece doğal plaj özellikle değil, kamping alanları için uygun bir sahadır (Fotoğraf 4).

Fotoğraf 4. Gölevi Plajı ve Kamp Alanından Görünüm

2.2. Rekreasyon Alanları

2.2.1. Ünye Kent Ormanı

Orman genel müdürlüğü tarafından desteklenerek oluşturulan Ünye kent ormanı; ilçedeki ekonomik ve kültürel yapı göz önüne alınarak düzenlenmiştir (Ünye İlçesi Orman Şube Müdürlüğü). Ünye ilçe merkezine 10 km. mesafede yer alan kent ormanı, Asaryaka mevkiinde yerleşiktir. Kent ormanı birçok flora (özellikle çam ağacı) ve fauna türüne ev sahipliği yapmaktadır. Sahada Orman Gültü, Ahududu, Böğürtlen, Kuşburnu, Defne bitkilerine rastlanmaktadır. Kent ormanı; Tavşan, Sansar, Sincap, Karaca gibi hayvan türlerinin doğal yaşam alanıdır. Kent ormanının çevresine göre hâkim teppe üzerine kurulu olması Ünye şehri manzarasını eşsiz hale getirmektedir. Yapılan seyir terasının bir tarafı Ünye şehrine bakarken, diğer tarafı Fatsa şehrine bakmaktadır. Yaklaşık 40 araç sığacak şekilde araç otopark alanı da mevcuttur. Doğa ile iç içe bir görünüm alınması amacıyla yapıların çoğunluğu ahşap malzeme kullanılarak yapılmıştır. Ziyaretçilerin kullanımı amaçlı 4 adet kamelya, büfe, sosyal tesis, 2 adet lavabo-wc ve çeşme bulunmaktadır. Kent ormanında yürüyüş amaçlı doğal yapıya zarar vermeden patikalar ve spor alanları yapılmıştır (Fotoğraf 5). Asarkaya parkı, Kent ormanı alanı içinde yer almakta olup Ünye İlçesine 4 km. mesafede Ünye-Fatsa yolu üzerinde Orman İşletme Müdürlüğüne ağaçlandırılmış mesire ve piknik alanıdır. Dokusunda barındırdığı birçok yaban hayvanı ve bitki çeşidiyle dikkat çekmektedir. Kuş gözlemciliği ve doğa yürüyüşü için idealdir.

Fotoğraf.5 Ünye Kent Ormanı ve Tesislerinden Görünüm

Çakırtepe Parkı, Ünye ilçesini kuşbakışı gören parkta iki adet dinlenme tesisi ile yerli ve yabancı turistlerin ihtiyacına cevap vermektedir (Fotoğraf 6).

Fotoğraf 6. Çakırtepe Sosyal Tesislerinden Görünüm

Pelitliyatak Mesire Alanı, C tipi mesire yeri olarak sınıflandırılan, Çoraklık tepe mevkiinde 3 ha. alanda yer alan mesire alanı, 2010 yılında hizmete sunulmuştur (Ünye İlçesi Orman Şube Müdürlüğü). Orman alanları genel olarak doğa turizmi kapsamında mesire alanları ve doğal yürüyüş yolları olarak da kullanılmaktadır. Turizmin tahrip edici, yıkıcı etkisi düşünüldüğü zaman, doğal orman varlıklarının korunması ve gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir. Karadeniz'in en büyük sorunlarından olarak görülen yerleşim alanlarının yetersizliği, mera alanların bazı kesimlerde yetersiz olmasından dolayı, orman alanları ve doğal bitki örtüsü, gün geçtikçe telafisi mümkün olmayan zararlar görmektedir.

2.3. Mağara Turizmi

Bir anlamda da yer altı turizmi olarak ta adlandırılan mağara turizmi geçmişten günümüze gerek görsellik gerekse jeomorfolojik açıdan ilgi çekmişlerdir. Mağara turizmi Avrupa'da yayılmıştır ve yirminci yüzyılın başından bu yana pek çok gösteri mağarası olmuştur (Baker ve Genty,1998: 165). Ülkemizde de karstlaşmanın yoğunluğu ile doğru orantılı olarak mağara oluşumu da yaygındır. Doğal turizm kapsamında değerlendirilebilecek bu alanlar aslında hem yöre halkı hem de ulusal çapta bilinmemektedir. Çalışma sahasında bu tür faaliyetlerin çoğaltılması ve Ünye İlçesi genelinde mağara turizminin yaygınlaşması için birçok yenilikçi adım atılması gerekir. Özellikle bölgenin doğal özelliklerinin değerlendirilmesinde eğitim amaçlı uygulamalar daha dikkat çekicidir. Turizm yönünde ise doğa eğitimi ve yürüyüşleri önemli olmaktadır. Bunun için öncelikli olarak planlana yapılması gerekmektedir (Özşahin ve Kaymaz, 2014:159).

Ordu ili genelinde 2002-2003 yılları arasında MTA tarafından yapılan çalışmalarda 21 adet mağara bulunmuştur (Nazik vd. 2004). Ünye ilçesi sınırları dâhilinde turizm literatürüne kazandırılması gereken 5 mağara bulunmaktadır. Ünye Merkez İlçesine yakın konumlarda yer alan bu mağaralar, Yaz Konağı ve Çınarcık mevkiinde bulunmaktadır. Bu beş mağara buldukları mevkilerden isimlerini almıştır.

Tablo 1. Ünye İlçesinde Yer Alan Doğal Mağaraların Fiziksel Özellikleri

Mağara Adı	Toplam Uzunluk (m)	Son Nokta Derinliği (m)	Uç Nokta Derinliği (m)	Uzanım	Hidrolojik Durum	Hidrolojik Konum
Yazkonağı	113	-1	1	Yatay	Yarı aktif	Kaynak
Çınarcık-1	7	-7	-7	Dikey	Fosil	Düden
Çınarcık-2	7	-3	-3	Dikey	Fosil	Düden
Çınarcık-3	4	-4	-4	Yatay	Fosil	Düden
Ballıkoğlu	3	-3	-3	Dikey	Yarı aktif	Düden

Kaynak: Nazik vd. (2004)

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

2.4. At ve Binicilik Tesisleri

Doğa bilincini geliştirmek ve atlı doğa yürüyüşleriyle yüksek yaylalar ve uzak köylere bilinçli ve sorumlu doğa gezileri düzenlemek üzere atıcılık dernekleri en aktif durumda olan dernekler arasındadır. Ordu ili genelinde 2015 yılı itibariyle toplamda 50 bin kişilik izleyici sayısına ulaşmıştır. Ayrıca Karadeniz’de at bineceğiniz alanlardan olan Ünye Atlı Spor tesisleri, Ünye ilçe merkezine yaklaşık 5 km uzaklıktadır. Seyirci oturaklarının ve bir sosyal tesisin bulunduğu alan, alternatif turizm faaliyetleri açısından gün geçtikçe değerlendirilmektedir (Fotoğraf 7).

Fotoğraf 7. Ünye İlçe Merkezinde Yer Alan At Binicilik Tesislerinden Görünüm

Doğa ve doğal kaynaklarını korumak, turizm ve turizm kaynaklarını geliştirmek, yöre insanının yaşam seviyesini yükseltmek ve kaynakların gelecek nesillere kalmasını sağlamak. Doğa turizmüne yönelik faaliyetler yapmak üzere 18 adet turizm derneği, Kayak sporunu geliştirmek, doğaseverleri bir araya toplayarak aktiviteleri düzenlemek üzere 1 adet Kayak Spor Derneği bulunmaktadır. Atlı Yürüyüş Dernekleri 4, Avcılık ve Atıcılık ve Okçuluk Dernekleri 11, Su ve Hava Sporları Dernekleri 6, İzcilik Dernekleri 3 ve Çevre Koruma Dernekleri 20 olmak üzere toplamda 62 dernek faal durumdadır.

3. Ünye İlçe Merkezinin Kültürel Turizm Değerleri

Dünyadaki turizm anlayışının değişmeye başlamasıyla beraber, doğa ile bütünleşme, geçmiş kültürün izlerini yerinde görme, kültürel temaslar, yaşam tarzı, inanç sistemleri, el sanatları alış-veriş ortamları, eğlence biçimleri ilgi çeker olmuştur (Emekli, 2006: 55-56). Turizm sürecine katılan tüm katılımcıların davranışı, rutin ve gündelik kültürlerinden farklı bir “turizm kültürü” yaratmaktadır (Yvette ve Turner, 2011: 10). Kültürel turizm kaynaklarının içeriği oldukça geniştir. Kültürel turizm kaynakları; tarihi yerler, festivaller ve özel olaylar, is seyahatleri, dini yerler, yerel dil, sanat ve mimari yapı, spor etkinlikleri, özel ilgi gezileri, modern kültür, geleneksel yiyecek - içeceklerden vb. faaliyet türlerinden oluşmaktadır (Uygun ve Baykan, 2007: 35).

Kentsel sitler, mimari, mahalli, tarihsel, estetik ve sanat özelliği bulunan ve bir arada bulunmaları sebebiyle, teker teker taşıdıkları kıymetten daha fazla kıymeti olan kültürel ve tabii çevre elemanlarının (yapılar, bahçeler, bitki örtüleri, yerleşim dokuları, duvarlar) birlikte buldukları alanlardır (19.04.1996 tarih ve 419 sayılı İlke Kararı, 5226 sayılı "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu"). Altınordu metropol ilçe merkezi ve Ünye ilçe merkezi koruma amaçlı kentsel sit alanı olarak ilan edilmiştir. Kentsel sit alanı Ünye Merkez ilçesinde Kaledere, Hamidiye ve Çamurlu Mahallerinin bir bölümünü kapsamaktadır. Ünye'nin 19. yy yapıları ile 20. yy. başlarına ait yapılarının yoğunlaştığı alanlardır. Bu mahalleler Ünye'nin tarihi ve kültürel dokusunu yansıtan eski yerleşim yerleridir. Çifte Hamam, Kadılar Yokuşu, Eski Hamam ve Saray cami Kentsel Sit Alanı sınırları içerisinde kalan başlıca tanınmış

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

yapılardır. Hükümet meydanında yer alan asırlık çınar ağacı da bu alan içerisindedir. Kentsel Sit alanı dar bir alanı kapsamakta olup içerisinde; 2 hamam, 1 cami 1 çınar ağacı, 1 Bahçe Kapısı ile 16 adet tarihi konağı barındırmaktadır. (Ordu İli Taşınmaz Kültür Envanteri, 2010: 424)

Tablo 2. Ordu İli Kentsel Sit Alanları

Adı	Sit Derecesi	Yeri
Altınordu	Kentsel Sit	Ordu
Ünye	Kentsel Sit	Ünye/Ordu

Kaynak: Ordu İli Doğa Turizm Master Planı

Fatsa, İkizce, Altınordu, Mesudiye, Perşembe ve Ünye ilçelerinde 17 Arkeolojik sit alanı bulunmaktadır (Tablo 2). Ünye ilçesi sınırlarında yer almakta olan Çakmaklı kalesi tarihi dokusuyla görülmeye değerdir. Çakmaklı kalesi Ünye-Niksar karayolunun 7. kilometresinde yerleşiktir. Kaynaklarda bu kale ismi Ünye kalesi olarak da isimlendirilmektedir (Fotoğraf 8). Kaya mezarlarının da yer aldığı alan kültürel turizm bakımından ilgi çekicidir.

Fotoğraf 8. Ünye Çakmaklı Kalesinden Görünüm

Ünye Merkez ilçesinde Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından kültür envanterine alınan ve turizm değerleri kapsamında koruma altına alınmış konut, cami, bahçe kapısı, çeşme vb. yapılar bulunmaktadır. Ünye merkez ilçesinde Kaledere ve Hamidiye mahallesinde yaygınlık gösteren kültürel yapıların en önemlileri, kadı yokuşu adı verilen sokakta bulunmaktadır (Fotoğraf 9). Bu yapılar genellikle Ünye İlçesinin konut yapısını yansıtan tarihi evlerden oluşmaktadır. Bu bakımdan Ünye ilçesinde turizm alanlarını değerlendirme ve turizmi geliştirme kapsamında Ünye sit alanı içinde kültür yolu projesi oluşturulmuştur.

Fotoğraf 9. Kadılar Yokuşu Caddesinden Bir Görünüm

Ordu ili genelinde 31 adet turizm işletme belgeli tesis bulunmaktadır. Bu işletmelerin toplam oda sayısı 1286'dır. İşletmelerdeki yatak kapasitesi ise 2580'dir. Turizm işletme belgesine sahip olan tesislerin çoğu Altınordu Metropol merkezinde yer almaktadır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Turizmin gelişmesine sahip konaklama tesislerinin mevcudiyeti bu konuda önem arz etmektedir(Zaman, 2017:360). 2017 yılı itibariyle Ordu ili genelinde 31 Turizm işletme belgeli konaklama tesisi bulunmaktadır. Turizm işletme belgeli konaklama alanlarının yanı sıra Ordu ili genelinde turizm işletme belgeli lokantalarda yer almaktadır. Ancak Ünye Merkez ilçesinde yer alan turizm işletme belgeli lokanta bulunmamaktadır. Bunun en temel sebeplerinden biri Altınordu-Fatsa-Ünye ilçelerinin ulaşım bakımından aradaki mesafelerinin az olmasıdır. Bu lokantalar, Aktaşlar, Gardenya, Mado, Panoramik Tepe ve Fatsalı Hünkar Restaurant' tır. Ayrıca belediye ye ait olan Altınordu Metropol ilçesinde, Boztepe de yer alan tesis lokanta Restaurant olarak da hizmet vermektedir.

3.1. Camiler

Ünye İlçe merkezi sınırlarında tarihi miras açısından önem arz eden ve sit alanı içinde Saray Camii, kültürel turizm bakımından önemlidir (Fotoğraf 10). Ayrıca alanda Orta Camii ve Büyük Merkez Camii yer almaktadır. Tarihi ahşap cami olarak Ünye ilçesinde, Tekkiraz mahallesinde yer alan, Kabadirek Camii kültürel açıdan önemlidir (Bayhan, 2009: 69)

Fotoğraf 10. Saray Camiden Görünüm

3.2. Hamamlar

Kültürel turizm kaynakları açısından Ünye İlçe Merkezinde, Saray Hamamı, Eski Hamam (Fotoğraf 11) ve çifte hamam (Fotoğraf 12) yer almaktadır.

Fotoğraf 11. Eski Hamamdan Görünüm Fotoğraf 12. Çifte Hamamdan Görünüm

3.3. Kiliseler

Ünye İlçe merkezinde, Yalı Kilisesi (Fotoğraf 13) ve Ünye şehrinin en eski yerleşmelerinden biri olan ve günümüzde tahrip olmuş Ayanikola Kilisesi (Fotoğraf 14) bulunmaktadır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Fotoğraf 13. Yalı Kilisesinden

Fotoğraf 14. Ayanikola Kilisesi

Görünüm Kalıntılarından Görünüm

3.4. Anıtlar

Kültür Turizmi kapsamında Ünye ilçesinde çeşitli anıt yapıları mevcuttur. Ünye ilçe merkezi Cumhuriyet meydanında yer almakta olan Mehmetçik anıtı ve Anıt Ağacı (Fotoğraf 15.), iki ülke gemilerinin çarpışması sonucu şehit olan askerler için yapılan, Türk-Japon Dostluğu Ertuğrul Firkateyni Şehitleri Anıtı (Fotoğraf 16.) önem arz etmektedir.

Fotoğraf 15. Ünye Anıt Ağaç ve Mehmetçik Anıtında Görünüm

Fotoğraf 16. Ertuğrul Firkateyni Şehitleri Türk-Japon Dostluk Anıtı

3.5. İnanç turizm

Ünye İlçesinde din turizm kapsamında değerlendirilmekte olan çeşitli türbe ve kişilikler vardır. Bunların en önemlisi Şeyh Yunus Emre Türbesidir. Ayrıca Şeyh Emir Türbesi, Kümbet Evliyası Türbesi ve Salih Efendi Kabristanı bulunmaktadır. Yöre halkı tarafından da zaman zaman ziyaret edilmektedir.

Turizm festivalleri kapsamında her yıl Ordu ilinde ulusal ve uluslararası çeşitli faaliyetler düzenlenmekte ve bu etkinlikler sayesinde Ordu ilindeki turizm değerleri tanıtılmaktadır (Tablo 3).

Tablo 3. Ordu İlinde Gerçekleştirilen Turizm Şenlikleri ve Tarihleri

Turizm Şenlikleri	Tarih
Hıdırellez Şenlikleri, Gürgentepe	4-6 Mayıs
Çataltaş Şenlikleri, Gülyalı	20. May
20 Mayıs Şenlikleri, Gököy	20-22 Mayıs
Erecek Yaban Çileği Şenliği, Kumru	26. Haz
Uluslararası Ordu Altın Fındık Kültür Sanat ve Doğa Festivali, Merkez	9-11 Temmuz
Vosvos Şenliği, Merkez	11-15 Temmuz

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Yokuş dibi Yayla Şenliği, Merkez	15-17 Temmuz
Çambaşı Yayla Şenliği, Kabadüz	13-14 Temmuz
Ünye Uluslararası Kültür Sanat ve Turizm Festivali	Temmuz Ayında
Perşembe Yaylası Şenlikleri, Aybastı	Temmuz Ayında
Dere içi Kültür Sanat ve Turizm Festivali, İkizce	Temmuz Sonu
Düzoba Yayla Şenliği, Kumru	Temmuz Sonu
Çayıralan Kültür ve Turizm Festivali	Temmuz Ayı 1.Haftası
Altın Fındık Kültür ve Sanat Festivali	Eylül 3.Haftası
Direkli Altın Fındık Kültür ve Sanat Festivali	Eylül 3.Haftası
Fatsa Belediyesi Uluslararası Çınar Festivali	Temmuz 2.Haftası

Kaynak: İl Kültür Turizm Müdürlüğü

4. Ünye İlçesi Güçlü-Zayıf Yanları, Fırsatlar ve Tehditler (Swot Analizi)

Güçlü Yönleri

- Kentsel sit alanı olarak ilan edilmesi
- Zengin tarihsel yapısı, kültürel dokunun tüm şehirde görülmesi
- Sahil şeridindeki yapılaşmayı engelleyici önlemler alınarak doğallıktan uzaklaşmaması
- Doğal plajlarının bulunması
- Doğa turizmi açısından yeşil ve mavinin bulunduğu noktada yer alması
- Yayla Turizmi açısından zengin bir potansiyele olması
- Rekreasyon alanları bakımından çeşitlilik içermesi
- Doğa Yürüyüş parkurlarının belirlenmiş olması
- Doğa Bisiklet ve otomobil yolu güzergâhlarının oluşturulması
- Yerel halkın turizm bilincine sahip olması
- Yerel halkın hoşgörülü olması
- Sahil yürüyüş alanlarının yapılarak, sağlıklı yaşam projeleriyle bisiklet sürüş ve engelli bisikletleri şarj noktalarının yapımı

Zayıf Yönleri

- Turizm faaliyetlerinin tanıtımı ve değerlendirilmesindeki eksiklikler
- Doğa ve Kültürel turizm varlıklarının yeterince tanıtımının gerçekleştirilmemesi
- Kentsel sit ilan edilen Ünye ilçe merkezdeki değerlerin korunması amaçlı, yöre halkına eğitim verilmemesi
- Seyahat acenteleri ve turlarının rezervasyon ve bilgilendirme konusunda çalışma sahasıyla alakalı yeterli tanıtım yapılmaması
- Yayla turizm alanlarındaki konut yetersizliği
- Yayla turizm merkezlerinin tanıtılmaması

Fırsatlar

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Mavi ve yeşilin bir arada bulunduğu alanda yerleşilmiş olması
- Karadeniz'e sınırının bulunması
- Doğal plajların bozulmamış olması
- Kıyı turizmüne imkân veren konuma sahip olması
- Alternatif turizm çeşitlerine uygunluk
- Alanda ekoturizmin yaygın olarak yapılabilmesi

Tehditler

- Ticaret alanlarının yetersizliği
- Yatırımcıları cezbedecek faaliyetlerin bulunmaması
- İşsizlik
- Nitelikli işçi sayısının az olması
- Yaşanan göçler, yıllar geçtikçe daha fazla oranda yaşanması
- Turizm değerlerinin boşa harcanması

5. Sonuç

Çalışma sahası Fiziki ve beşeri coğrafya bakımından, turizm faaliyetlerinin neredeyse tüm özelliklerini taşımaktadır. 3S (Güneş-Kum-Deniz) ve 3E (Heyecan-Eğlence-Eğitim) özelliklerinin bir arada olduğu çalışma sahası özellikle yaz turizmi ön plana çıkmaktadır. Son zamanlarda Ordu ilinde gelişmekte olan alternatif turizm kaynaklarının, Ünye ilçesi açısından önemi büyüktür. Özellikle doğa yürüyüş alanları ve mağara turizmi açısından gün geçtikçe gelişmektedir. Ordu ilinin diğer sahil şeridinde yer alan ilçelerine göre doğal plaj ve koy sayısının fazla olması, ilçeyi deniz turizminde ön plana çıkarmaktadır. Ayrıca doğal plaj alanlarının çoğunda kamp turizmi alanlarının da bulunması, yerli ve yabancı turistler için bir çekicilik halini almıştır. Kültürel turizm açısından, geçmişin izlerini yansıtan camileri, kiliseleri, tarihi Ünye evleri, el işleme ürünleri ve yaklaşık 500 yıllık tarihi çınar ağacı Ünye ilçesinin turizm simgesi haline gelmiştir. İlçedeki doğa turizm çeşitlerinden şelale ve göl potansiyelleri hala tam olarak bilinmemekle koruma altına alınmamışlardır.

Turizm değeri bilinmeyen doğa turizm öğeleri gün geçtikçe tahrip edilmekte ve doğallığı bozulmaktadır. Ulusal ve uluslararası tanıtımın zayıf olması ve gerekli turizm planlamalarının yapılmaması, Ünye ilçesinin, Altınordu metropol ilçesi kadar ön plana çıkmamasına yol açmıştır. Seyahat acenteleriyle gezi güzergâhı konusunda çeşitli görüşmeler yapılarak Ünye ilçesinin turizm ve gezi rotalarına dâhil edilmesi gerekmektedir. Karadeniz sahil yolu üzerinde yer almakta olan Ünye ilçesinin turizm alanlarını tanıtıcı tabelaların yol kenarlarına konulması, seyahat eden kişileri cezbetme konusunda önemli olabilmektedir. Turizm Festival günleri kapsamında gerçekleşmekte olan turizm faaliyetlerinde yer alan Ünye ilçesinde her yıl uluslararası kültür ve turizm festivali gerçekleştirilmektedir. Bu faaliyet turizm potansiyelin tanıtımı açısından önemlidir. Ancak bu tür tanıtıcı ve eğitici faaliyetlerin çoğaltılması gerekmektedir.

Kaynakça

- Ateş Ş., Keçer M., Mutlu G., Bulut A., Osmançelebioglu R., Şule S., Ekmekçi M., Cemözerk O., Özata A., Karakaya F., (2004). Ordu İlinin Yerbilim Verileri Ve Dogal Afet Özellikleri, MTA Genel Müdürlüğü Jeoloji Etütleri Dairesi Yayınları, Ankara
- Baker, A., & Genty, D. (1998). "Environmental Pressures on Conserving Cave Speleothems: Effects of Changing Surface Land Use and Increased Cave Tourism". Journal of Environmental Management, 53 (2). 165-175

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Bayhan, A. A., (2009). “Ordu’dan Bazı Tarihi Ahşap (Çantı) Camiler”. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (The Journal of International Social Research), 2(7). 55-84
- Birinci, S. – Kaymaz, Ç.K. & Camcı, A. (2017). “Kültür Turizmi Açısından Harran İlçe Merkezi ve Geleneksel Kubbe Meskenleri (Şanlıurfa) / Harran County Seat and Traditional Dome Residencies in Terms of Culture Tourism (Şanlıurfa)”, TURKISH STUDIES – International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-, ISSN: 1308- 2140, (Prof. Dr. Tahsin Aktaş Armağanı) Volume 12/3, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.11289>, p. 93-118.
- Çetin, T., Fitnat, G. (2014). “Üniversite Öğrencilerinin Bartın’ın Doğal ve Kültürel Turizm Değerlerine Yönelik Farkındalıkları”. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(4); 255-274.
- Doğanay, S. (2009). Koruma-Kullanma Dengesi Açısından Cami Boğazı Yaylası Ve Çakırgöl Çevresinin Turistik Potansiyeline Coğrafi Bir Yaklaşım. Doğu Coğrafya Dergisi, 14(22), 165-186
- Doğaner, S. (1998). Türkiye Kıyı Kullanımında Turizm Olgusu. Türk Coğrafya Dergisi, (33); 25-52
- Emekli, G. (2006). Coğrafya, Kültür Ve Turizm: Kültürel Turizm. Ege Coğrafya Dergisi, 15(1 2); 51-59
- Güçlü, Y. (2010). Doğu Karadeniz Bölümü Kıyı Kuşağında İklim Konforu Şartlarının Kıyı Turizmi Yönünden İncelenmesi. Coğrafi Bilimler Dergisi, 8(2), 111-136.
- Kuter, N., & Ünal, H. E. (2014). Sürdürülebilirlik Kapsamında Ekoturizmin Çevresel, Ekonomik Ve Sosyo-Kültürel Etkileri. Kastamonu Üni. Orman Fakültesi Dergisi, 2009, 9 (2): 146-156
- Künü, S., Hopoğlu, S., Gürçam, Ö. S., & Güneş, Ç. (2015). Turizm ve Bölgesel Kalkınma Arasındaki İlişki: Doğu Karadeniz Bölgesi Üzerine Bir İnceleme. Iğdır Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 7, 71-93.
- Nazik, L., & Özel, E., & Türk, K., & Tuncer, K., & Cangül, A., & Kutlay, H., & Çınar, F., (2004). Ordu Mağaraları Araştırma Raporu, MTA Genel Müdürlüğü Karst ve Mağara Araştırmaları Birimi.
- Uslu, A., Kiper, T. (2006). “Turizmin Kültürel Miras Üzerine Etkileri: Beypazarı/Ankara Örneğinde Yerel Halkın Farkındalığı”, Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 3 (3), 305-314.
- Uygur, S. M., & Baykan, E. (2007). Kültür Turizmi Ve Turizmin Kültürel Varlıklar Üzerindeki Etkileri. Ticaret Ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, 2, 30-49.
- Wolter, L. (2013). Nature-Based Tourism in Mallorca’s Natural Areas: The Benefits of Tourism for Natural Areas. Springer Science & Business Media.
- Wong, P. P. (Ed.). (1993). Tourism Vs Environment: The Case For Coastal Areas (Vol. 26). Springer Science & Business Media.; Global Environmental Change, Vol. 6, No. 3, Pp. 249-253, 1996 Elwier Science Ltd. Printed In Great Britain
- Yılmaz, Y., Çizel, B., 2000. ‘Türk Turizminde Günümüzü Kurtarmak Değil, Marka Yaratmak’, 1.
- Ulusal Türkiye Semp, (2-3 Kasım 2000), Türkiye Turizmini Araştırma Enstitüsü Yay., 455-464. İzmir.
- Yvette, R., & Turner, L. W. (2011). Cross-Cultural Behavior İn Tourism; Concept And Analysis. Oxford: Elsevier Science Limited. Research, 9, 1-334
- Zaman, M. (2017). “Ordu İlinde Turizm Ve Rekreasyon” (Ed.) Cemalettin Şahin; T. Ahmet Ertek Memleket Pusulası Ordu (ss:355-381 içinde), Eski Babil Yayınları, İstanbul

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Ordu İli Taşınmaz Kültür Envanteri
Ordu İli Doğa Turizmi Master Planı

SATIŞ GÜCÜ NİTELİKLERİ VE MÜŞTERİ İLİŞKİLERİ YÖNETİMİNİN MARKA İMAJİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Prof. Dr. Tevfik Şükrü YAPRAKLI

Atatürk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü

Öğr. Gör. Oğuzhan ÇAM

Siirt Üniversitesi, Kurtalan Meslek Yüksekokulu, Dış Ticaret Bölümü

Arş. Gör. Musa ÜNALAN

Fırat Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü

Öz

Bu çalışmanın temel amacı, özel hastanelerin satış gücü nitelikleri ile müşteri ilişkileri yönetiminin marka imajı üzerindeki etkisini belirlemektir. Satış gücü nitelikleri, belirli bir iş kolunda hizmet alan müşterilere yönelik, ilgili işletmenin çalışanlarının göstermiş oldukları performans ve sergilemiş oldukları tutumları kapsayan genel özelliklerdir. Müşteri ilişkileri yönetimi, müşterilerin ihtiyaçlarını merkeze alarak, müşterilerin beklentilerini en iyi bir şekilde karşılamaya yönelik planlamaların yapılıp, stratejilerin oluşturulup uygulanması sürecidir. Marka imajı, tüketicinin markaya karşı yaşamış olduğu deneyimlerin tamamını ifade eden algılar bütünüdür. Bu araştırmanın saha uygulamasını, Siirt il merkezindeki üç özel hastaneden hizmet almış olan katılımcılar oluşturmaktadır. Kolayda örnekleme yöntemiyle toplanan anketlerden analize uygun anket sayısı 400 olarak belirlenmiştir. Verilerin analizinde tanımlayıcı istatistikler, farklılık analizleri ve regresyon analizleri yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, katılımcıların hastane personellerinin satış gücü nitelikleri ve müşteri ilişkileri yönetimi algıları açısından üç hastane arasında anlamlı bir farklılık bulunduğu ve satış gücü nitelikleri ile müşteri ilişkileri yönetiminin özel hastanelerin marka imajı üzerinde etkisinin olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Satış Gücü Nitelikleri, Müşteri İlişkileri Yönetimi, Marka İmajı, Hastaneler

THE EFFECTS OF SALES FORCES AND CUSTOMER RELATIONS MANAGEMENT ON BRAND IMAGE

Abstract

The aim of the study is to determine the effects of salesperson attributes and customer relations management on brand image. Sales forces are general characteristics of the performance of the employees of a particular business and the attitudes they exhibit towards customers who serve in a particular business line. Customer relationship management is the process of planning and implementing the strategies to centralize the needs of the customers and to meet the expectations of the customers in the best way. The brand image is the whole of the perceptions that represent the entire experience of the consumer against the brand. The research utilizes survey method and data from 400 participants in Siirt Province of Turkey are used to test the research hypotheses. The collected data is analyzed by SPSS 20

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ALANYA

software package through descriptive, anova test and regression analysis. The findings of the study show that sales forces and customer relations management have a significant effect on brand image. whereas the effect of religious involvement is non-significant. Also, there is significant difference among customers in terms of sales forces, customer relations management.

Keywords: Sales Forces, Customer Relationship Management, Brand Image, Hospitals

1. Giriş

Pazarlamanın öneminin giderek arttığı ve müşterinin bu önemin belirleyici unsuru olduğu günümüz bilgi çağında, şirketlerin kuruluş gayesi olan karlılık ve bu karlılığı sürdürülebilir bir durum haline dönüştürme isteği sürekli yenilik ve pazar odaklı yenilik misyonunu kaçınılmaz kılmaktadır. Rekabetin zaman ve mekandan bağımsız bir hal aldığı bu modern ekonomi ortamında, varoluş gayesi kar olan şirketlerin, rekabeti günümüz koşullarına göre sürdürmeleri ve eğer üstünlük sağlayacaklarsa bu koşulların üzerine çıkmaları gerektiği gerçeğiyle yüzleşmeleri gerekmektedir.

Sektörel anlamda kurumsallaşmış firmaların çoğunda olduğu gibi bir hizmet sektörü olan sağlık işletmelerinde de müşterilerine kendilerini seçmeleri için daima bir neden sunan ve bunu rekabette üstünlük aracı olarak kullanan şirketleri incelediğimizde, bu şirketlerin müşteri ilişkileri yönetimi stratejilerine ciddi anlamda değer verdikleri görülmektedir. Tüketici odaklı bir stratejiyi kurum kültürü haline getirmiş sağlık işletmelerinin büyük çoğunluğunun bünyesinde müşteri ilişkileri yönetimi ünitesi mevcuttur.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde satış gücü nitelikleri, müşteri ilişkileri yönetimi ve marka imajı kavramları hakkında literatür taraması yapılmıştır. İkinci bölümde çalışmanın metodolojine dair bilgiler sunulmuş olup, son bölümde ise üç hastaneden toplanan veriler analize tabi tutulup sonuçlar açıklanmıştır.

2. Literatür

2.1. Satış Gücü Nitelikleri

Satışın en eski şekli olan kişisel satış, satış amacıyla satış elemanlarının alıcı ile karşı karşıya gelmesi ve alıcıya ürünü sözlü olarak tanıtmasıdır. Alıcı ile satıcı arasındaki karşılıklı bir diyalogdur (Tokol, 2010). Marka, bir işletmenin ürünlerini tanımlamak ve rakiplerinden ayırmak amacıyla oluşturulan isim, işaret, sembol, tasarım veya bunların bileşimidir. Tüm ürünler markalanabilir. Tüketicinin alternatifler arasında seçim yaptığı her durumda ürünlerin markalarının olması hem üretici hem de tüketici açısından faydalıdır (Kavak ve diğ., 2016). İşletmelerin içinde buldukları pazarlarda ürün veya hizmetlerini tüketiciler tarafından satın alınmasını sağlamak maksadıyla, tarafların durumlarının yanında çevresel değişkenleri de dikkate alarak stratejilerini programlamaları satışı etkilemektedir (Yamamoto, 2001).

Satışa konu olan tüm her şeyi tüketiciye anlatarak satışla sonuçlanması için firmaların pazarlama departmanları aracılığı ve satış birimlerince birçok faaliyette bulunulur. Bu uygulamalar çoğu zaman satış faaliyetleri olarak nitelendirilmektedir. Satış faaliyetleri çoğunlukla dört ana değişken üzerine inşa edilerek icra edilmektedir. Bu değişkenler halkla ilişkiler, reklam, satış geliştirme ve kişisel satış olarak tanımlanmaktadır. Çoğu şirket, satış-pazarlama faaliyetlerinin işletme fonksiyonlarında bulunan yapılarla iletişiminin güçlü olmadığını düşünmektedir. Fakat şirketlerin rekabet gücünü artırmaları için odaklanmaları gereken temel nokta pazarlama çalışmalarıdır. Firmalar büyüme stratejilerini etkili bir

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

şekilde gerçekleştirmek istiyorlarsa satış aşamasından önce, satış çabalarının etkin pazarlama politikalarına göre seçilmesi gerekmektedir. Satış politikaları tüketici sadakati, işletmelerin etkili çalışmaları uygulamayı seçmesinde hangi noktalara odaklanmalarına dair unsurları ve araştırmaları yapmadan önce yatırımlarından ekonomik refahı çoğaltırlar. Etkili stratejinin ilk şartı tüketiciye kendi ürünümüzü tercih etmesi için nedenler sunmaktır. Bunun için değer temelli nedenlere odaklanılmalıdır. Günümüz koşullarında değer temelli nedenlerin yanında, işletmelerin bu değer temelli nedenleri rekabet ortamına uygun hale getirerek rakiplerinden de farklılaştırmaları gerekmektedir. Rekabette üstünlük sağlayarak karlılığını artıran işletmeler, tüketicilerinin değişen istek ve ihtiyaçlarını sürekli bir şekilde takip ederek satış çabalarıyla alakalı proje ve programlarını etkili bir şekilde sürdüren şirketlerdir (Moore, 2005). Satış gücü niteliklerinin amacı işletmelerin vizyonları ve pazarlama politikaları ile ilgili tüketicilerine ve aday tüketicilerine satışa konu olan tüm değer unsurları ile ilgili bilgi sağlamak, hatırlatmak ve tüketicileri satışa odaklamaktır. Buna ek olarak tüm faaliyetlerin farklı kendine has amaçları vardır. Kişisel satışla birlikte tüketici sayısında artış sağlanmaktadır (Tek ve Özgül, 2005).

Satış gücü nitelikleri ile şirketleri etkileyen uzak ve yakın çevre değişkenlerinin etkileşimi de önemlidir. Bu nitelikler hedef tüketicilerin sosyal-çevresel değişkenlerine uygun ve teknolojik değişimleri de içine alacak bir bütünlükte olması gerekmektedir. Çevre değişkenleri işletmelerin satış gücü niteliklerini destekleyeceği gibi bunu sınırlayan bir etkide de bulunabilir. Örneğin, elektronik pazarlama çalışmalarında daha çok ve hızlı bir şekilde tüketiciye ulaşılabilirdiği gibi, akıllı sistemleri kendi bünyelerine entegre edemeyen işletmeler satış gücü nitelikleri konusunda rakip işletmelere göre geri kalabilirler (Cemalcılar, 1998). Günümüz ekonomik sistemi içerisinde üreten ve tüketen arasındaki uzaklığın artması, ikame ürünlerin rekabette etkili bir oyuncu olması, tüketici taleplerinin sınırsız ve farklılaşması, gelire paralel bir şekilde tüketicinin artışı, pazarlama kanallarındaki zenginleşme, perakendeci ve aracı kurumların gelişmesi işletmelerin pazarda tutunmasını ve satış gücü niteliklerini geliştirmesini artırmaya zorlamaktadır. Sürdürülebilir kalkınmayı sağlamayı hedefleyen işletmeler gelişen ve değişen bu unsurlara odaklanarak tüketici ile yakın ilişki içerisinde olmalıdır. İşletmeler ürünlerine ve hizmetlerine yönelik politikalarını rakip işletmelere göre farklı bir şekilde konumlayarak ve maliyetlerini minimize ederek işletmelerine değer katmaktadırlar. İşletmelerin satış ekibi, müşteri sadakati konusunda çalışmalar yaparak uzun dönemli ilişkiler kurmaya yönelik planlar yapmalıdır (Weitz ve Bradford, 1999:242).

2.2. Müşteri İlişkileri Yönetimi

Müşteri ilişkileri yönetiminde en önemli unsur insandır. Tüm stratejilerin merkezinde müşteri yer almalıdır. Müşterilerin istekleri ön plana alınarak planlamalar yapılmalıdır. Bu sağlanamadığı takdirde müşteri ilişkileri yönetimi stratejisinin başarıya ulaşması mümkün değildir. Müşteri ilişkileri yönetimi, müşteri temas noktalarında müşteri bilgilerinin toplanmasına, bu bilgiler üzerinden yeni iş olanakları geliştirilmesine, müşteri sadakatini artırılmasına, pazarlama harcamalarında önemli bir tasarruf yapılmasına ve satış verimliliğinin artırılmasına imkân sağlamaktadır (Eser, 2011). Bu noktadan hareketle müşteri, işletmelerin ortaya koyduğu ekonomik bir karşılığı olan ürün, hizmet, fikir vb. çıktılarını temin edenler olarak nitelendirilebilir (Griffin, 1997).

İşletme amaçları doğrultusunda hedef tüketicileri analiz ederek seçimlerinin yapılması ve bu doğrultuda bilgi bankasının oluşturularak ilişkisel pazarlama boyutlarının analizi ile tüketici bilgilerinin sağlanarak takip edilmesi ve bilgilerle alakalı süreçlerin yönetimi olarak müşteri ilişkileri yönetimi

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

tanımlanmaktadır (Ovalı, 2005). İşletmelerin müşterileriyle olan etkileşimlerinin verimli hale getirilerek koordinasyonunun sağlanmasını müşteri ilişkileri yönetimi olarak tanımlamak mümkündür (Gündaş, 2003). Müşteri ilişkileri yönetimi; işletme içerisinde bulunan tüm departmanlardaki bireylerin, teknolojik durumun ve gelişimin, müşteri ile olan ilişkilerin daha iyi hale getirilmesini ortaya koyan bir kavramdır (Acuner, 2005). İşletmelere ve tüketicilere daha yüksek getiri sağlamak adına, işletmelerin tüm fonksiyonlarınca satış, pazarlama, tüketici talepleri, tedarik zinciri unsurlarının organize bir şekilde programlanması sürecine; yeni müşteri kazanma ve mevcut müşterileri sadık müşteriler haline getirerek sürdürülebilir müşteri bağlılığı oluşturma uygulamalarına müşteri ilişkileri yönetimi denir (Parvatiyar ve Sheth, 2001). İşletmeler için müşterilerle uzun dönemli ilişkiler oluşturma gittikçe önem kazanmaktadır. Satış olayı bir flörtün sonu ve uzun sürecek bir beraberliğin, evliliğin başlangıcıdır. Birlikteliğin kalitesi ve etkinliği kuruluşun ilişkisi ne kadar sağlıklı yürüttüğüne ve yaratılan saygınlığın ilişkiye dönüştürülebilme oranına bağlıdır. İş hayatının, gelecekte belirsizlik içerisinde olması ve risk taşıması özelliğinden dolayı, müşterilerle sağlam ve gelişmiş iyi ilişkilerin oluşturulması zorunlu olarak görülmelidir. Bu ilişkiler ise, ancak güçlü müşteri ilişkileri ve kaliteli hizmetin verilmesi ile gerçekleşebilmektedir (Odabaşı, 2013).

2.3. Marka İmajı

Marka imajı işletmeler için hayati öneme sahiptir. Algılanan imaj gerçeğin etkisinden daha kuvvetli bir güç sağlamaktadır. Şirketlerin oluşturduğu markaların mevcut değeri değil müşterilerin algıladıkları, markaların gerçek imajını yaratır. Marka imajı tüketicilerde oluşan olumlu unsurların etkili bir şekilde koordine edilerek çalışmaların yapılmasıdır. Marka imajı, konumlandırma faaliyetleri ile hedef tüketicide oluşan ve sürdürülen marka algılarıdır. Marka imajı ister gerçek değer üzerine kurgulansın isterse yalnızca hissedilenler üzerine kurgulansın en büyük etki müşterilerin markaya karşı attığı olgudur (Dobni ve Zinkhan, 1990). Marka imajı, olgunlaşmış bir piyasada, şirketlerin müşterilerine sundukları metanın rakip firmalardan ayrılarak kendisini konumlaması sonucu belirginleşmesine imkân tanınmasıdır (Peltekoğlu, 2004). Marka imajı, “şirketlerin ürün ve hizmetleri ile ilgili tüketicilerde bıraktıkları algılar toplamı” olarak nitelendirilmektedir. Marka imajı; ürün kalitesi, beğenilirliği, ürün veya hizmetin fiyatı, kullanılabilirliği gibi çeşitli niteliklere ek olarak tüketicilerin yapısına ilişkin genel değerlendirmeler ve öğretilerle, markanın oluşturduğu yapısal durumu ortaya koymaktadır. (Gülsoy, 1999). Marka imajı, tüketici algılarının müdahale edilebilen unsurlarından olumlu-olumsuz, güçlü-zayıf yönlerinin tüketicide konumlandırılmasıyla ve tüketicinin markayla olan etkileşimi sonucu bir bütün hale gelmesiyle oluşmaktadır (Perry ve Wisnom: 2004). Diğer bir ifade ile mevcut tüketicilerin markayla yaşanmışlığı ve markanın tüketiciye sundukları, marka imajının oluşmasında önemli bir yer tutmaktadır (Balantyne vd., 2006).

Marka imajı, şirketlerin markaları ile ilgili tüketicilerine yönelik uygulamış oldukları konumlandırma faaliyetlerinin toplamı olarak nitelendirilebilir (Hsieh ve Lindridge, 2005). Marka imajının oluşmasında müşterilerin markayla alakalı edindikleri bilgi birikimi imaj oluşumunda önemli bir rol oynamaktadır (Keller, 1993). Günümüz tüketicileri için bilgi kolay ulaşılabilir bir hal almaktadır. Bu bilgi zenginliği, marka imajının çok yönlü yapıya sahip olduğu teorisini desteklemektedir (Koubaa, 2008). Günümüz tüketicileri satın alma kararı alırken markaları farklı yönleriyle inceleyerek ve değerlendirerek işlem yapmaktadırlar. Bundan dolayı marka imajı tüketicinin karar mekanizmasını etkileyen en önemli unsurların başında gelmektedir (Erickson vd., 1984). Firmaların markalarıyla alakalı imaj oluşturma sürecinde farklı pazarlama tekniklerini uygulamaktadırlar. Bu teknikler marka imajı adına firmaların

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

planlı ve bilinçli olarak uygulamış oldukları programlardır. Ek olarak markalar plansız bir şekilde de imajlarını biçimlendirmektedirler. Marka genişletme yaklaşımları plansız bir şekilde de marka imajını şekillendiren ve etkileyen bir girişimdir (Salinas ve Perez, 2009). Şirketler marka imajı oluşturma çabalarında; ürünlerin dış görünüşünden, paketinden, renginden ve logolarından gibi birçok unsurlarından faydalanmaktadırlar (Arslan ve Altuna, 2010).

3. Metodoloji

3.1. Araştırmanın Amacı

Türkiye’de sağlık sektörü sürekli olarak büyüyen bir sektördür. Hızlı büyümesinin sonucu olarak, sektörün çekiciliği artmakta ve rekabet şartları da gün geçtikçe zorlaşmaktadır. Dolayısıyla bu sektörde elde edilebilecek bir rekabet avantajı, firmalar için büyük önem arz etmektedir. Buradan hareketle, bu çalışmada Siirt ili merkezinde hizmet endüstrisinde faaliyet gösteren özel hastanelerin satış gücü nitelikleri ile müşteri ilişkileri yönetiminin marka imajı üzerindeki etkisi incelenmiştir. İncelemeler kapsamında satış gücü nitelikleri ile müşteri ilişkileri yönetiminin marka imajı üzerindeki etkisinin olup olmadığı ve eğer varsa firmaların bu konuya vermeleri gereken önem saptanmaya çalışılmıştır.

3.2. Örneklem Süreci ve Veri Toplama Yöntemi

Araştırmanın ana kütlesini Siirt merkezinde faaliyet yürüten özel hastanelerden hizmet alan 15 yaş üstü tüketiciler oluşturmaktadır. Örneklem seçiminde kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. %95 güven aralığında $e = \%5$ hata payı ile örneklem büyüklüğü $n = 384$ alt sınırı olarak belirlenmiştir (Kurtuluş, 2004). Anket çalışması Şubat-Mart 2017 tarihleri arasında yapılmıştır. 450 anket hazırlanmış, ancak uygulanan anketlerden analiz yapılmasına elverişli 400’ü kullanılmıştır. Ankette yer alan sorular daha önce geliştirilmiş olan ölçeklerden Türkçeye çevrilip konuya uyarlanarak kullanılmıştır. Anket formunda özel hastanelerin satış gücü nitelikleri, müşteri ilişkileri yönetimi ve marka imajına yönelik hasta değerlendirmelerini saptayacak ölçekler kullanılmıştır. Satış gücü nitelikleri için beş ifade (Taşkın, 1990:85; Anderson ve Dubinsky, 2004:10; Soysal, 1996:24; Uslu, 2005:38; Odabaşı ve Oyman, 2005:181-182; Akduman ve Akyüz, 2008:95; Serçe, 2006:51-78) müşteri ilişkileri yönetimi için beş ifade (Brown, 2000:70; Odabaşı, 2013:48-57; Kalder, 2000:17-19), marka imajı için ise bir adet ifade kullanılmıştır. Ölçek ifadelerinin değerlendirilmesinde beşli likert tipi ölçek kullanılmıştır (1- Kesinlikle Katılmıyorum, ..., 5- Kesinlikle Katılıyorum). Veriler SPSS 20 istatistik programı yardımıyla analiz edilmiş ve araştırma modeli doğrultusunda tanımlayıcı istatistikler, anova analizi ve regresyon analizleri kullanılmıştır.

3.3. Kapsam ve Kısıtlar

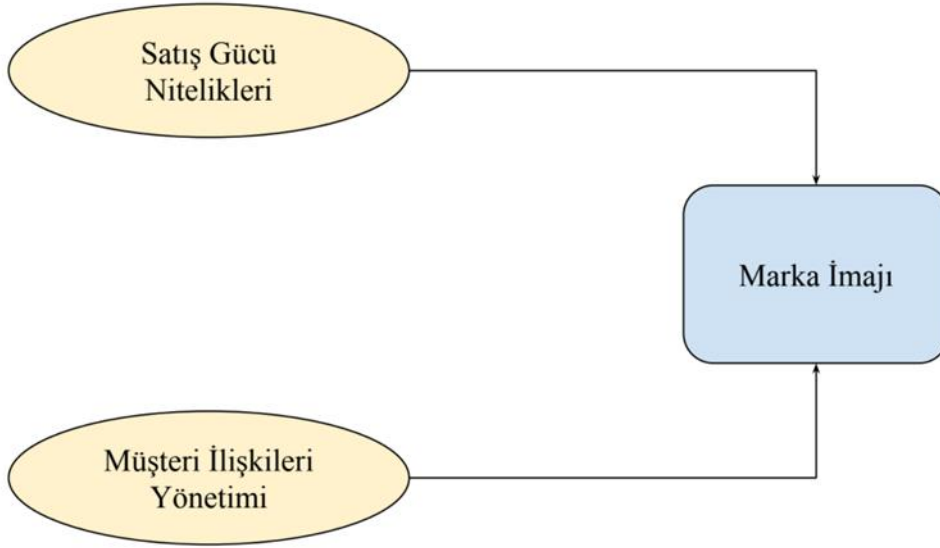
Araştırmanın kapsamını müşteri ilişkileri yönetimi, satış gücü nitelikleri ve demografik değişkenlerin tüketicilerin hizmet aldıkları işletmeyi tercihlerinde etkili olup olmadığını incelemek amacıyla yapılmıştır. Anketin uygulanması için Siirt merkezinde bulunan üç özel hastane ziyaret edilmiş ve bu hastanelerden hizmet alan kişilere anket uygulanmıştır ve bu ankete katılmayı kabul eden bireyler araştırmanın örneğini oluşturmaktadır. Ankete katılan bireylerden hizmet aldıkları hastanenin genel durumları ile ilgili ilk aklı gelen izlenimlerini ankete yansıtılmaları istenmiştir. Örnek kitle Siirt merkezinde yaşayan 15 yaş ve üstü sadece özel hastanelerden hizmet alan bireylerden oluştuğundan, sonuçlar diğer bireyler ve diğer bölgeler için genel kabul edilemez. Literatürde benzer çalışmalar

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

mevcuttur fakat Siirt ilinde böyle bir çalışmanın daha önce yapılmaması itibariyle çalışmanın literatüre katkısı olacağı düşünülmektedir.

3.4. Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

Araştırmanın modeli aşağıda gösterilmiştir. Şekil 1’de görüldüğü gibi model hastane tercihinin bağımlı, satış gücü nitelikleri ve müşteri ilişkileri yönetimi başarısının bağımsız değişken olduğunu ortaya koymaktadır.

Şekil 1. Araştırma Modeli

Model kapsamında belirlenen hipotezler:

- H₁: Hastane personelinin satış gücü nitelikleri kurumun marka imajını etkiler.
- H₂: Hastanenin müşteri ilişkileri yönetimi kurumun marka imajını etkiler.
- H₃: Satış gücü nitelikleri bakımından hastaneler arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- H₄: Müşteri ilişkileri yönetimi bakımından hastaneler arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- H₅: Marka imajı bakımından hastaneler arasında anlamlı bir farklılık vardır.

4. Verilerin Analizi ve Değerlendirilmesi

4.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Araştırma kapsamına alınan bireylerin demografik özellikleri itibariyle dağılımı Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Cinsiyet	Sayı	Oran
Erkek	208	52.0
Kadın	192	48.0
Toplam	400	100.0

Yaş		
≤ 25	106	26.3
26-45 yaş arası	182	45.6
> 45	112	28.1
Toplam	400	100.0
Eğitim Durumu		
Okuryazar değil	31	7.6
İlkokul mezunu	124	31.0
Ortaokul mezunu	65	16.3
Lise mezunu	73	18.3
Ön lisans	28	7.0
Üniversite mezunu	58	14.5
Lisansüstü	21	5.3
Toplam	400	100.0
Medeni Durum		
Evli	282	70.4
Bekâr	96	24.0
Dul	15	3.8
Boşanmış	7	1.8
Toplam	400	100.0
Gelir Durumu		
≤ 1500 TL	228	57.0
1501-2500 TL	71	17.8
2501-3500 TL	55	13.8
≥ 3501 TL	46	11.4
Toplam	400	100.0
Hastane Tercihleri		
A Hastanesi	127	0.32
B Hastanesi	139	0.35
C Hastanesi	134	0.33
Toplam	400	100.0
Hizmet Alma Süresi		
3 yıldan az		54.0
3-5 yıl arası		13.8
5 yıldan fazla		32.2
Toplam		100.0

Tablo 1'e göre, araştırmaya katılanların %52'si erkek, %48'i kadındır. Yaş açısından %45,6'sının 26-45 yaş arasında olduğu; eğitim durumu açısından %31'inin ilkökul mezunu, %18,3'ünün lise mezunu,

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

%16,3'ünün ortaokul mezunu olduğu; medeni durum açısından büyük bir kısmının (%70,4) evli olduğu; gelir durumları açısından %57'sinin geliri 1500 TL ve altında olduğu görülmüştür.

4.2. Özel Hastane Çalışanlarının Satış Gücü Nitelikleri, Müşteri İlişkileri Yönetimi ve Marka İmajına Yönelik Katılımcıların Değerlendirmeleri

Tablo 2'de araştırmaya katılan ve araştırmanın örneklemini kapsamında seçilen özel hastanelerden hizmet alan katılımcıların, hastane personellerinin satış gücü nitelikleri, hastanenin müşteri ilişkileri yönetimi ve hastanelerin marka imajına yönelik değerlendirmeleri görülmektedir.

Tablo 2. Katılımcıların Satış Gücü Nitelikleri, Müşteri İlişkileri Yönetimi ve Marka İmajına Yönelik Algıları

İfade	Ortalama	Standart Sapma
Satış Gücü Nitelikleri		
Hastane personelleri, konusunda bilgili, entelektüel ve deneyimlidir.	3,63	1,17
Hastane personelleri, iletişim gücü kuvvetli, sempatik ve güler yüzlüdür.	3,69	1,31
Hastane personelleri, giyimi, konuşması ve mesleki özeni ile örnektir.	3,72	1,21
Hastane personelleri, dürüst ve güvenilirdir.	3,73	1,21
Hastane personelleri, sorunları hızlı çözer, işini iyi takip eder.	3,79	1,29
Genel Algı Düzeyleri	3,71	1,03
Müşteri İlişkileri Yönetimi		
Hizmet almış olduğunuz hastane, hastalarını iyi tanır ve hastalarıyla ayrı ayrı ilgilenir.	3,72	1,22
Genel olarak hastanenin sunmuş olduğu hizmetler tekrar bu hastaneden hizmet almaya müsaittir.	3,82	1,18
Ailem ve arkadaşlarımla çoğunun bu hastane hakkındaki düşünceleri genel olarak olumludur.	3,84	1,17
Hastanenin hastalığım ve bu hastalığım seyri ile ilgili konularda yanımda olduğunu hissedirim.	3,71	1,22
Benimle uzun zamandır aynı doktor, hemşireler ve hastane çalışanları ilgileniyor. (Firma çok sık eleman değiştirmez. İşten ayrılmalar sık yaşanmaz)	3,65	1,22
Genel Algı Düzeyleri	3,75	1,00
Marka İmajı		
Hizmet aldığınız özel hastanenin sizde bıraktığı firma imajı	3,63	1,15
Genel Algı Düzeyleri	3,63	1,15

Tablo 2'ye göre, katılımcıların hastane personellerini satış gücü nitelikleri açısından genel değerlendirmeleri 3,71 seviyesindedir. Katılımcılar, hastane personellerinin sorunları çözme ve işlerini iyi takip etme konusunda en iyi olduklarını (3,79), en düşük algıladıkları ifade olarak da (3,63) hastane personellerinin bilgili, entelektüel ve deneyimli olduklarına dair ifadenin olduğunu belirtmişlerdir. Hastanenin müşteri ilişkileri yönetimi değişkeni açısından katılımcıların algı düzeylerine bakıldığında,

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

genel algı düzeylerinin 3,75 seviyesinde olduğu görülmüştür. En yüksek algıladıkları ifadenin (3,84) ailesinin ve arkadaşlarının hastane hakkındaki olumlu düşünceleri iken; en düşük algıladıkları ifade (3,65) ise kendileriyle ilgilenen doktor, hemşire ve hastane çalışanlarının değişmesi olarak belirtilmiştir. Katılımcıların hastanenin genel olarak marka imajına karşı algıları 3,63 seviyesinde olduğu görülmüştür.

4.3. Ölçeklerin Güvenilirlikleri

Tablo 3'te satış gücü nitelikleri ve müşteri ilişkileri yönetimi değişkenlerinin güvenilirlik analizi sonuçları görülmektedir.

Tablo 3. Ölçeklerin Güvenilirlik Düzeyleri

Ölçek	Cronbach's Alpha
Satış Gücü Nitelikleri (5)	0,889
Müşteri İlişkileri Yönetimi (5)	0,891

Tablo 3'e göre çalışmada kullanılan ana değişkenlerden satış gücü nitelikleri ve müşteri ilişkileri yönetiminin güvenilirlik düzeyleri yüksek çıkmıştır. Bu sonuçlar ölçeklerin kullanılması açısından destekleyici olmuştur.

4.4. Katılımcıların Satış Gücü Nitelikleri, Müşteri İlişkileri Yönetimi ve Marka İmajına Yönelik Algıları Bakımından Hastaneler Arasındaki Farklılıklar

A, B ve C hastanesinden hizmet alan katılımcıların hastane personellerinin satış gücü nitelikleri, kurumun müşteri ilişkileri yönetimi ve kurumun marka imajına yönelik algıları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını test etmek amacıyla ANOVA analizi yapılmış olup, anlamlı bir farklılık bulunan değişkenler bakımından farklılığın hangi iki hastane arasında olduğunu tespit etmek amacıyla çoklu karşılaştırma testlerinden LSD metodu kullanılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 4'de gösterilmiştir.

Tablo 4. Katılımcıların Satış Gücü Nitelikleri, Müşteri İlişkileri Yönetimi ve Marka İmajına Yönelik Algıları Bakımından Hastaneler Arasındaki Farklılıklar

Bağımlı Değişken	Hastane	N	Ortalama	Ortalamalar Arasındaki Fark		Önemlilik
Satış gücü nitelikleri F= 10,24; p< 0,05	A Hastanesi	127	3,63	A-B	0,15	-
	B Hastanesi	139	3,48	B-C	-0,54	*
	C Hastanesi	134	4,02	C-A	0,39	*
Müşteri ilişkileri yönetimi F= 5,11; p< 0,05	A Hastanesi	127	3,53	A-B	-0,25	*
	B Hastanesi	139	3,78	B-C	-0,14	-
	C Hastanesi	134	3,92	C-A	0,39	*
Marka imajı F= 2,25; p= 0,106	A Hastanesi	127	3,45	A-B	-0,26	-
	B Hastanesi	139	3,71	B-C	0,00	-
	C Hastanesi	134	3,71	C-A	0,26	-

Not: *: %5 önem seviyesinde anlamlı bir farklılık vardır.

-: anlamlı bir farklılık yoktur.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Tablo 4'e göre, A hastanesinde hizmet alan katılımcılar ile B hastanesinden hizmet alan katılımcıların, hastane personellerinin satış gücü nitelikleri bakımından genel algıları arasında anlamlı bir farklılık bulunmazken ($F= 10,24$; $p> 0,05$); B ve C hastaneleri ($F= 10,24$; $p< 0,05$) ile A ve C hastaneleri ($F= 10,24$; $p< 0,05$) arasında satış gücü nitelikleri açısından aralarında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Katılımcıların müşteri ilişkileri yönetimi açısından hastanelere yönelik genel algıları incelendiğinde; A ve B hastaneleri ($F= 5,11$; $p< 0,05$) ile C ve A hastaneleri ($F= 5,11$; $p< 0,05$) arasında anlamlı bir fark bulunurken; B ve C hastaneleri ($F= 5,11$; $p> 0,05$) arasında ortalamalar açısından aralarında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Hastanelerin marka imajı açısından katılımcılar arasında ortalamalar bakımından anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($F= 2,25$; $p= 0,106$). Bu sonuçlar bağlamında H_3 ve H_4 hipotezleri kabul edilirken, H_5 hipotezi ise red edilmiştir.

4.5. Satış Gücü Nitelikleri ve Müşteri İlişkileri Yönetiminin Marka İmajı Üzerindeki Etkisi

Hastane çalışanlarının satış gücü nitelikleri ve kurumun müşteri ilişkileri yönetiminin kurumun imajı üzerinde etkisinin olup olmadığını belirlemek amacıyla çoklu regresyon analizi yapılmış ve Tablo 5'de belirtilen sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo 5. Satış Gücü Nitelikleri ve Müşteri İlişkileri Yönetiminin Marka İmajı Üzerindeki Etkisi

Değişkenler	Marka İmajı			Çoklu Doğrusallık İstatistikleri		Korelasyonlar		
	Beta	t	p-değeri	Tolerance	VIF	Zero-Order	Partial	Part
Satış Gücü Nitelikleri	0,209	4,60	0,000	0,507	1,974	0,633	0,225	0,15
Müşteri İlişkileri Yönetimi	0,604	13,3	0,000	0,507	1,974	0,751	0,555	0,43
R	0,765							
R²	0,585							
Düzeltilmiş R²	0,583							

Tablo 5'de görüldüğü gibi oluşturulan çoklu regresyon modeli 0.05 önem düzeyinde istatistiki açıdan anlamlıdır ve R^2 değeri 0,585 olarak bulunmuştur. Buna göre hastanelerin marka imajını, modeldeki bağımsız değişkenler olan satış gücü nitelikleri ve müşteri ilişkileri yönetimi ancak %58,5 oranında açıklayabilmektedir. Modelde yer alan değişkenlerden hem satış gücü nitelikleri ($\beta =0,209$; $P<0,05$) hem de müşteri ilişkileri yönetimi marka imajını etkilemektedir ($\beta =0,604$; $P<0,05$). Yukarıdaki sonuçlar bağlamında, özel hastanelerin marka imajı üzerinde satış gücü nitelikleri ve müşteri ilişkileri yönetiminin etkisini öngören H_1 ve H_2 hipotezleri kabul edilmiştir. Yani, hastane çalışanların hasta ile

olan ilişkilerindeki davranışlarını ön plana çıkaran satış gücü nitelikleri ile kurumun müşteri ilişkileri yönetimi sürecindeki sonuçların hasta üzerindeki etkileri kuruma karşı imaj bakımından olumlu bir şekilde yansımaları olmuştur.

Hastane çalışanlarının satış gücü nitelikleri ve kurumun müşteri ilişkileri yönetiminin kurumun imajı üzerinde etkisinin olup olmadığı ve değişkenler bakımından hastaneler arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını test etmek amacıyla kurulan hipotezlerin sonuçları Tablo 6’da gösterilmiştir.

Tablo 6. Hipotez Sonuçları

Hipotez Şekli	Standardize Katsayılar (Beta)	t Değeri	p-Değeri	Hipotez Sonuçları
H₁: Hastane personelinin satış gücü nitelikleri → Hastanenin marka imajı	0,209	4,60	0,000	Kabul
H₂: Hastanenin müşteri ilişkileri yönetimi → Hastanenin marka imajı	0,604	13,3	0,000	Kabul
H₃: Satış gücü nitelikleri açısından hastaneler arasında anlamlı bir farklılık vardır.	-	-	0,000	Kabul
H₄: Müşteri ilişkileri yönetimi açısından hastaneler arasında anlamlı bir farklılık vardır.	-	-	0,006	Kabul
H₅: Marka imajı açısından hastaneler arasında anlamlı bir farklılık vardır.	-	-	0,106	Red

5. Sonuçlar ve Öneriler

Bu çalışmanın temel amacı, özel hastanelerin çalışanlarının satış gücü nitelikleri ile müşteri ilişkileri yönetiminin marka imajı üzerindeki etkisinin belirlenmesidir. Bu temel amacın yanında, satış gücü nitelikleri, müşteri ilişkileri yönetimi ve marka imajı değişkenleri bakımından hastaneler arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığının tespit edilmesi de çalışmanın diğer amacıdır. Bu amaçlarla oluşturulan 5 hipotezden 4’ü kabul, 1’i ise red edilmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre; bireylerin daha çok 26-45 yaş arasında, eğitim durumunun ve gelir seviyesinin düşük ve yüksek oranda evli oldukları sonucu belirlenmiştir. Ankete katılan bireylerin demografik özellikler itibarıyla hastane tercihlerinde B hastanesinin diğer hastanelere nazaran daha çok tercih edildiği ve demografik özellikler itibarıyla sadece bireylerin eğitim durumu ve hastane tercihleri arasındaki ilişki istatistiki olarak önemli bulunmuştur. Bireylerin müşteri ilişkileri yönetimi ve satış gücü nitelikleri açısından özel hastane tercihlerini etkileyen faktörler hakkındaki düşünceleri genel olarak orta

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

seviyede değerlendirilmiştir. Bunun sonucunda bireylerin hem müşteri ilişkileri yönetimi hem de satış gücü nitelikleri açısından tercih ettikleri hastanelerden beklentilerinin tam olarak karşılanmadığı görülmektedir. Müşteri ilişkileri yönetimi ve satış gücü niteliklerinin hastane imajını pozitif yönde etkilediği bulunmuştur. Genel olarak müşteri ilişkileri yönetimi iyi bir şekilde yapılması ve satış gücü niteliklerinin artırılması özel hastane imajına olumlu yönde etki ettiğini göstermiştir.

Bu sonuçlar ışığında, işletmelerin müşterilerinin ihtiyaçlarını ve beklentilerini bilerek bunları dikkate alıp, önlem almaları gerekmektedir. Müşteri ilişkileri yönetimi ve satış gücü nitelikleri açısından iyi durumda olan işletmelerin ürün satışı sayesinde diğer işletmelere nazaran daha iyi konuma ulaşacakları görülmektedir. Bu konularda rekabet avantajı sağlamak amacıyla müşteri ilişkileri yönetimi kavramı işletmelerin strateji oluşturmalarında merkeze alınmalı ve planlamalar ona göre yapılmalıdır. Nitelikli personellerin bulundurulmasıyla hizmet kalitesinde süreklilik sağlanmalı, müşteriyi tanıyarak ve anlayarak müşteri ilişkileri geliştirilmeli ve müşteri odaklı anlayıştan taviz verilmemelidir. Müşteri şikâyetleri en kısa sürede sonuçlandırılmalı ve müşteriye geri bildirim sağlanmalıdır.

Kaynakça

- Acuner, S. (2005). Günümüz Pazarlama Anlayışında CRM (Müşteri İlişkileri Yönetimi) Uygulamalarının Yeri ve Önemi. Pazarlama Dünyası, Mayıs-Haziran, Yıl:19, Sayı:3:51.
- Akduman, H. ve Akyüz, N. (2008). Çantadan Zirveye Tıbbi Mümessil Nedir? Nasıl Olunur? İstanbul: Kaizen Yayınları.
- Anderson, R. E., Hair, J. F. ve Bush, A. J. (1988). Professional Sales Management. England: Mc Graw-Hill Companies.
- Arslan, F. G. ve Altuna, O. K. (2010). The effect of brand extensions on product brand image. Journal of Product & Brand Management, 19(3), 170-180.
- Ballantyne, R., Warren, A. ve Nobbs, K., (2006). The evolution of brand choice. Brand Management, 13, 4/5, 339-352.
- Bloemer, J., de Ruyter, K. ve Wetzels, M. (1999). Linking perceived service quality and service loyalty: a multi-dimensional perspectives. Journal of Marketing, 33:4, 1082-106.
- Brown, S. (2000). Consumer Relationship Management. Toronto: J.Wiley.
- Cemalcılar, İ. (1998). Pazarlama Kavramlar-Kararlar. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Churchill, G.A. ve Surprenant, C. (1982). An investigation into the determinants of customer satisfaction. Journal of Marketing Research, 19:4, 491-504.
- Dobni, D. ve Zinkhan, G.M. (1990). In search of Brand Image: Foundation Analysis. Advances in Consumer Research, Association for Consumer Research, 17, 110:119.
- Erickson, G. A., Johansson, J. K. ve Chao, P. (1984). Image variables in multi-attribute product evaluations: country of origin effects. Journal of Consumer Research, 11:2, 694-699.
- Eser, Z. (2011). Pazarlama Kavramlar-İlkeler-Kararlar. 2.Baskı. Ankara, Siyasal Yayın-Dağıtım.
- Griffin, J. (1997). Customer Loyalty-How To Earn It, How to Keep It, Jossey Boss Publishers, San Fransisco, 25.
- Gülsoy, T. (1999). Reklam Terimleri ve Kavramları Sözlüğü, İstanbul: Adam Yayınları.
- Gündas, K. (2003). İşletmelerde Müşteri İlişkileri Yönetimi ve Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Hsieh, M. H. ve Lindridge, A. (2005). Universal appeals with local specifications. Journal of Product and Brand Management, 14(1), 14-28.
- Kalder Grubu. (2000). Müşteri Memnuniyeti Yönetimi. İstanbul: Rota Yayınevi.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Kavak, B. Eryiğit, C. Tektaş, Ö.T. (2016). Pazarlamada Ürün, 1.Baskı. Ankara, Desen Ofset A.Ş.
- Keller, K. L. (1993). Conceptualizing, measuring and managing customer-based brand equity. *Journal of Marketing*, 57, 1-22.
- Koubaa, Y. (2008). Country of origin, brand image perception, and brand image structure. *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, 20(2), 139-155.
- Kuralları, Çev: Zeynep Yılmaz, İstanbul: MediaCat Kitapları. :15-16.
- Kurtuluş, K. (2004). Pazarlama Araştırmaları, İstanbul, Çevik Matbaacılık 2004:192.
- Moore, B. (2005). Whole Firm Marketing, Concrete Construction, Haziran, http://findarticles.com/p/articles/mi_m0NSX/is_07_50/ai_n11483879/print, 04.10.2006. :2.
- Morgan, R.M. ve Hunt, S.D. (1994). The commitment-trust theory of relationship marketing. *Journal of Marketing*, 58:3, 20-38.
- Odabaşı, Y. (2013). Satışta ve Pazarlamada Müşteri İlişkileri Yönetimi, 9.Baskı. İstanbul, Sistem Yayıncılık.
- Odabaşı, Y. , Oyman, M. (2005). Pazarlama İletişimi Yönetimi. İstanbul: Mediacat Yayınları.
- Ovalı, E. (2005). Müşteri İlişkileri Yönetimi Programının Bir Parçası Olarak Satış Görüşmelerinde Müşteri Memnuniyetinin Ölçülmesi Üzerine Bir Pilot Araştırma. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2:4, 105.
- Parvatiyar, A. ve Sheth, J. N.(2001). Customer Relationship Management: Emerging Practice, Process, and Discipline. *Journal of Economic and Social Research*, 3:2, 5.
- Peltekoğlu, F.B. (2004). Halkla İlişkiler Nedir. İstanbul: Beta. :361.
- Perry, A. ve David W. (2004). Markanın DNA'sı, Eşsiz ve Dayanıklı Markalar Yaratmanın Kuralları. Çev: Zeynep Yılmaz, Media Cat Yayınları, İstanbul.
- Salinas, E. A. ve Perez, J. M. P. (2009). Modeling the brand extensions' influence on brand image. *Journal of Business Research*, 62, 50-60.
- Serçe, A. (2006). Satış Gücü Yönetimi: İlaç Firmalarında Satış Gücü Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Malatya.
- Soysal, S. (1996). Mağazacılık, Mükemmel Müşteri Hizmetleri ve Etkili Satış Teknikleri. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Taşkın, E. (1990). Satışçıların Yönetimi. İstanbul: Der Yayınları.
- Tek, Ö. B. ve Engin Ö. (2005). Modern Pazarlama İlkeleri. Birleşik Matbaacılık, İzmir.
- Tokol, T. (2010). Pazarlama Yönetimi. 11.Baskı. Bursa, Dora.
- Uslu, A. T. (2005). Kişisel Satış Teknikleri. İstanbul: Beta Yayınları.
- Weitz, B. A. ve Kevin D. B. (1999). Personal Selling and Sales Management: A Relationship Marketing Perspective. *Journal of Academy of Marketing Science*, 27:2, 241-254.
- Yamamoto Telli, G. (2001). Satış ve Satış Gücü Yönetimi. Literatür Yayınları, İstanbul. :9

SÜRGÜ KASABASININ COĞRAFYASI

Prof. Dr. Zeki KODAY

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü

Tayfun TURSUN

Öz

Sürgü Kasabası Doğu Anadolu Bölgesinin Yukarı Fırat bölümünde Malatya İlinin Doğanşehir İlçesine bağlı bir yerleşmedir. Toplamda 103 km² olan alanı ve 1373 m ortalama yükseltisiyle Sürgü Çayının getirdiği alüvyonlarla oluşan Sürgü Ovasının üzerine kurulu yerleşmede jeolojik olarak hemen hemen her döneme ait araziler olmakla beraber hakim litolojiyi Permian dönemine ait mermer üst Triyas dönemine ait kireçtaşı oluşturur. Karasal iklimin hakim olduğu yerleşmede ana hidrografik unsuru Sürgü Çayı ve bunu besleyen ve adeta sahayla sembolleşen Takas, Pınarbaşı ve Akçapınar su kaynakları oluşturur. 2017 itibarıyla 3370 nüfusa sahip olan sahada kırsal yerleşmeler hakim olurken deprem bölgesi olması hasebiyle mesken tiplerinin önemli bir bölümünü deprem konutları oluşturmaktadır. Araştırma sahası genel olarak alabalık ve kültür alabalıkçılığı ile adını duyurmuş olup saha da bu faaliyet ticari anlamda yapılmakta ve önemli turizm rekreasyonel alanların oluşumuna da ciddi bir zemin hazırlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sürgü, Takas, Alabalıkçılık, Turizm, Rekreasyonel

122

THE GEOGRAPHY of SURGU TOWN

Abstract

Sürgü is a town which is in the Upper Fırat Part of the Eastern Anatolia Region in Doğanşehir, Malatya. With a total area of 103 km² and an average elevation 373 m, the settlement, which is built on the slope of the Sürgü Plain with the alluvium brought by the Sürgü Stream, lands existing geologically with almost every turn of events, forms the dominant lithology limestone belonging to the upper Triassic period those belonging to the Permian period. The settlement where the terrestrial climate dominates is also the main hydrographic element of the Sürgü Stream and the water resources of the Takas, Pınarbaşı and Akçapınar which nourish and symbolize it. As of 2017, rural settlements, which have a population of 3370, dominate the earthquake zone, and a significant part of the residential types are earthquake dwelling units. The research field has announced its name with trout and culture trout farming in general and this activity is done in the commercial sense in the field and important tourism also creates a serious ground for the formation of recreational areas.

Keywords: Sürgü, Takas, Trout farming, Tourism, Recreational

Giriş

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ALANYA

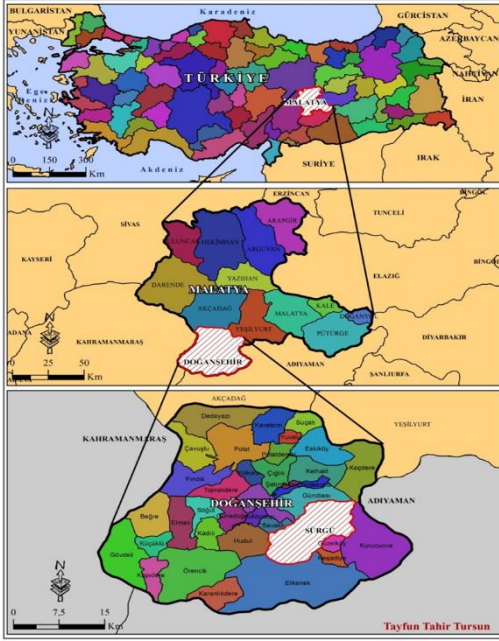
Coğrafi metodolojinin ilke ve tekniklerine bağlı kalınarak hazırlanmaya çalışılan bu araştırma hiç kuşkusuz bir mekanı tanıma, tanımlama ve planlama bilimi olan coğrafyanın gezi, gözlem değerlendirme ve analiz yöntemlerinden azami istifadeyi amaçlamaktadır. Araştırma sahasının coğrafi lokasyon bilgileri (konum, sınırları) ve özet olarak genel özellikleri ifade edilmiş, fiziki coğrafya unsurlarını oluşturan jeolojik ve jeomorfolojik özellikleri, iklim özellikleri, hidroğrafyası, toprak ve bitki örtüsü özelliklerine, araştırma sahasının genel anlamda beşeri yapısı ortaya konmuş ve bu bağlamda nüfus özellikleri nüfusun sosyo-ekonomik yapısı göç ve yerleşme coğrafyası özellikleri açıklanmıştır. Ayrıca araştırma sahasının genel ekonomisi ve ekonomik coğrafya özelliklerini (tarım, hayvancılık, ulaşım, ticaret, sanayi, turizm) ortaya konulmuş ve coğrafi düşünce esaslarına sadık kalınarak bilgilendirilmeye çalışılmıştır.

Materyal Yöntem

Bir yüksek lisans tez çalışması olan Sürgü kasabasının coğrafyası adlı bu çalışmanın amacı sahayı coğrafi ilke ve tekniklere bağlı kalarak doğal, beşeri ve iktisadi yönden tanımayı ve tanıtmayı amaçlayıp bu yolla yerleşmeye dair mekânsal sorunları ve bu sorunları gidermeye yönelik planlama önerileri sunmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın ilk aşamasında sahaya dair mevcut literatür ve kaynaklar derlenip bilimsel bir bakış açısıyla analiz edilmeye çalışılmış ve bizzat arazi etüdü ve gözlem sonuçları elde edilerek coğrafyanın ilkeleri dahilinde bu sonuçlar değerlendirilmiş ve coğrafi metodolojide kullanılan tekniklerle yazıya geçilmiştir. Eldeki Araştırma; her ne kadar bol literatür ve defalarca yapılan arazi etüdü gözlem ve anket sonuçlarıyla vücuda gelse de bilimsel anlamda mutlaka bazı eksiklikleri bulunacaktır. Nihayetinde bir yüksek lisans tez çalışması olan eser; sahaya dair bazı mevcut potansiyelleri ortaya çıkardığından bunlar üzerinden çok yönlü detaylı değerlendirme ve planlamalar yapılarak sahanın kırsal kalkınma ve gelişim anlamında azımsanmayacak bir adım olacağını ümit etmekteyiz.

3.1. Araştırma Sahasının Lokasyon Bilgileri ve Genel Özellikleri

Araştırma sahası Doğu Anadolu Bölgesinin Yukarı Fırat Bölümünde Malatya İlinin Doğanşehir İlçesinde bulunmakla birlikte 38° 01' kuzey enlemi 37° 98' doğu boylamları arasında yer almaktadır. Yönetim açısından Doğanşehir ilçesine bağlı bulunan kasaba; ilçe merkezine 13 km mesafede olup ilçe merkezinin güneydoğusunda güneybatı-kuzeydoğu yönlü uzanmaktadır. Araştırma sahasının doğuda Güzelköy, Reşadiye Kurucuova güneyde Erkenek kuzeyde Gürobası ve kuzeybatı da Doğanşehir ilçe merkezi ve Savaklı ile çevrilidir. 103 km² toplam alana sahip olan Sürgü kasabası Doğanşehir'e bağlı diğer yerleşmeler arasında Erkenek'ten sonra 2. büyüklüktedir.

Harita 1. Araştırma Sahasının Lokasyon Haritası

3. Bulgular

3.1. Yerleşmenin Genel Özellikleri

Sürgü; Kurucaova ve Altıntop'a 10, Reşadiye'ye 4, Erkenek'e 21, Savaklı'ya 7, Doğaneşehir ilçe merkezine 13 ve Malatya il merkezine yaklaşık 65 km uzaklıktadır. 1373 m ortalama yükseltiye sahip olan saha yerleşme olarak Sürgü Kasabası'nın da üstünde kurulduğu Sürgü Ovasına hayat veren Sürgü Çayı'nın kuzeyine konuşlandırılmış olup bu çayın getirdiği alüvyonlarla oluşan tektonik nitelikteki Sürgü Ovasına yerleşmiştir. Yerleşme alanı alüvyonlarla kaplı bölgeye konuşlandırılmış olsa da araştırma sahamızda hemen hemen bütün jeolojik devirlere ait izler görmek mümkündür. Bununla beraber litolojik unsurların çoğunluğunu kuzey ve kuzeydoğuda bulunan Permien ve üst Triyas yaşlı mermer ve kireçtaşları oluşturur. Sahada sert bir karasal iklim şartları görülmektedir. Öyle ki Ocak ve Şubat aylarında en düşük sıcaklıklar -20'yi bulmaktadır. Sahada çevre şartları oldukça değişkendir. Yazın sıcaklıklar çok nadir 30 °C'yi bulmakta fakat kışın oldukça düşmektedir. Bu özelliğiyle Sürgü yaz aylarında vazgeçilmez bir alan özelliği göstermekte, çevreye göre adeta bir yayla niteliğine sahip olmaktadır. Bu durum hiç kuşkusuz yakın çevredekilerin ilgisini çekmekte ve yazları Sürgü'de nüfus üç katına kadar çıkmaktadır.

Mevsimlik nüfus artışında şanslı olan bölge gerek su kaynaklarının bol ve temiz oluşu gerek önemli ulaşım güzergahlarının üzerinde bulunması gerekse Sürgü'nün adeta bir sembolü haline gelen alabalık ve kültür balıkçılığı tesislerinin mevcudiyeti sebebiyle turizm ve rekreasyonel faaliyetleri canlanmış özellikle yaz aylarında yerli turistlerin gözbebeği haline gelmiştir. Yaklaşık 10 alabalık tesisinin hizmet verdiği saha kendine has bu özelliği ve potansiyeliyle adından söz ettirmektedir.

Söz konusu alabalıkçılık faaliyetleri hem tarımsal hem ticari hem de turizm anlamında diğer sektörleri geri planda bırakmıştır. Araştırma sahası özellikle tarımsal faaliyetlerin yapıldığı Sürgü Ovasında

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

özellikle son yıllarda gelişen tütün başta olmak üzere elma ve dermason fasulye üretimi de söz konusudur. Malatya'nın sembolü olan kayısı ise sahada sert iklim şartlarından dolayı maalesef yetersiz düzeydedir.

Sürgü yerleşmesini dezavantajlı kılan diğer bir faktör de DAF'ın önemli bir kolu olan Sürgü fayının Sürgü Ovasının güneyinden geçmesidir (Şaroğlu ve diğ 1992). Yerleşmenin tek tip ve konutların önemli bir bölümünün deprem konutu olduğu sahada 05.05.1986 Sürgü depreminden sonra yer değiştirmiş ve kuzeye yani şimdiki yerleşme alanına geçilmiştir.

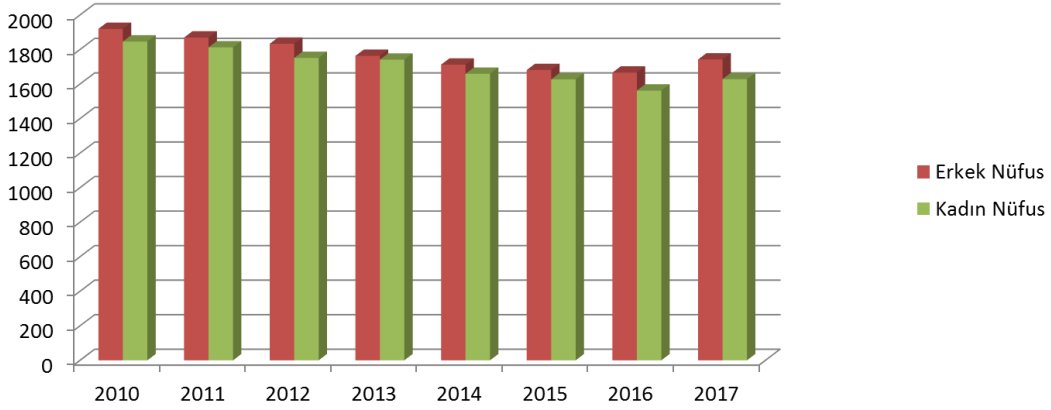
Sürgü'de 2017 yılı itibariyle nüfus 3370 kişidir ve Sürgü; Doğanşehir ilçesi toplam nüfusunun % 8,6'sını oluşturur ve nüfus artış hızı 2017 yılında %0 1.04 olarak belirlenmiştir. 103 km² yüzölçümüne ve 3370 toplam nüfusa sahip olan Sürgü'de aritmetik nüfus yoğunluğu km² ye 32.7 kişi olarak hesaplanmıştır. Bu ortalama Türkiye (km²'ye 97.9 kişi) ve Malatya (km² ye 63.4 kişi) nın oldukça gerisindedir (Tablo 1; Şekil 1).

Çalışma sahasında göç faktörü nüfus analizi yapmak adına bir hayli önemlidir. Belirtildiği gibi Sürgü'deki nüfusun periyodik azalışında sahadaki bir takım sosyal ve ekonomik şartlardan kaynaklanan göçler etkili olmuştur ki bunlardan en önemlisi il merkezine (Malatya) yapılan iç göç hareketleridir.

Tablo 1. Sürgü'de 2010-2017 Yılları arasında Nüfus Miktarları ve Kadın-Erkek Oranı

Yıllar	Toplam Nüfus	Erkek Nüfus	Kadın Nüfus	Erkek %	Kadın %
2010	3765	1919	1846	50.9	49.1
2011	3681	1869	1812	50.7	49.3
2012	3584	1833	1751	51.1	48.9
2013	3484	1763	1741	50.6	49.4
2014	3371	1712	1659	50.7	49.3
2015	3308	1681	1627	50.8	49.2
2016	3228	1666	1562	51.6	48.4
2017	3370	1742	1628	51.6	48.4

Kaynak: TÜİK verilerinden alınmıştır.

Şekil 1. Sürgü’de 2010-2017 Yılları Arasında Nüfus Miktarları ve Kadın-Erkek Oranı

3.2. Nüfus Yoğunluğu ve Coğrafi Dağılışı

103 km² yüzölçümüne ve 3370 toplam nüfusa sahip olan Sürgü’de aritmetik nüfus yoğunluğu km² ye 32.7 kişi olarak hesaplanmıştır. Bu ortalama Türkiye (km²’ye 97.9 kişi) ve Malatya (km² ye 63.4 kişi) nın oldukça gerisindedir.

3.3. Yerleşmenin Dokusu, Gelişmesi ve Bugünkü Durumu

Araştırma sahası olan Sürgü yerleşmesini etkileyen en büyük faktör su kaynaklarına yakınlık ve topografik şartlardır. Özellikle sahada yerleşme Sürgü Çayı havzasının kuzeyine konuşlandırılmış olup söz konusu yerleşme dokusu itibariyle toplu ve yolu kuzey kesimi boyunca sıralanmış olup genel anlamda düzenli bir nitelik gösterir (Fotoğraf 1).

Fotoğraf 1. Sürgü Kasabasında Kış Mevsiminden Bir Görünüm

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Taban suyu seviyesinin de yüksek olduğu bu alanda zemin yerleşme açısından oldukça elverişsizdir. Yerleşimlerin % 90'ı devamlı kırsal yerleşme niteliğinde olmakla beraber % 10'luk bir kısmı devamlı olmayan sezonluk olarak değerlendirilmektedir. Köyaltı geçici yerleşme olarak ele aldığımız yaylalar sahada genelde yazları rekreasyonel alanlar olurken aynı zamanda hayvancılıkta yapılmaktadır. Özellikle 1900'lerden önce eski Sürgü yerleşmesi olan Karşiyaka mezrasında da tipik kırsal yerleşme şekillerindedir (Fotoğraf 2). Özet itibariyle araştırma sahası olan Sürgü'de dönemlik yerleşmeler olarak çok sayıda yayla yerleşmesi eski Sürgü'nün kurulduğu Karşiyaka mezrası ve bu mezra içerisinde asıl fonksiyonu hayvancılık faaliyetlerinin olduğu bir adet kom yerleşmesine rastlanır. Sahada dönemlik yerleşmeler zamanla devamlı yerleşme halini almıştır. Öyle ki dönemlik yerleşme olarak nitelendirdiğimiz yerleşme tipleri sahada yıl boyu oturulan bir yerleşme olarak karşımıza çıkar.

Fotoğraf 2. Sürgü'de Yerleşmenin Genel Görünümü (Kaya Mahallesinden)

3.4. Konut Tipleri Oluşumu ve Coğrafi Dağılımları

Sahada en çok bilineni deprem konutlarıdır. Söz konusu konutlar coğrafi çevre ve konut tipleri arasındaki güçlü ilişkinin sahadaki en önemli göstergesidir (Fotoğraf 3).

Fotoğraf 3. Sürgü Kasabasında Konut Tiplerinden Görünümler

3.5. Sürgü Kasabasının Ekonomik Coğrafya Özellikleri

İnceleme sahası genel itibariyle 3370 nüfuslu (2017) küçük bir kasaba özelliğinde olup ekonomisi genelde tarımsal faaliyetler ve hayvancılığa dayanmaktadır. Yerleşmede ekonomik hayatın kaynağının büyük bir bölümü tarım meydana getirirken tarımsal ürün anlamında fasulye, tütün, elma ve şekerpancarı başı çekmektedir. Malatya'nın sembolü haline gelen kayısı ise sert ve karasal iklim şartlarından dolayı yerleşmede oldukça yetersiz düzeydedir (Fotoğraf 4).

Sürgü'de mera alanlarının büyük bir yer kaplaması hayvancılığı teşvik etmiş fakat yerleşme sahasında hayvancılık istenilen düzeye ulaşmamıştır. Sürgü Kasabasının en büyük potansiyeli hiç kuşkusuz balıkçılık (alabalık, kültür balıkçılığı) faaliyetleridir. Balıkçılığı teşvik edip avantajlı kılan su kaynakları potansiyeli sahası adeta bir balıkçı kasabasına dönüştürmüş, balıkçılıkla özdeşleştirmiş sahayı hem ticari hem de turizm ve rekreasyonel anlamında da önemli bir potansiyel kaynak olarak değerlendirmemizi sağlamıştır.

Şunu da ısrarla belirlemek gerekir ki ulaşım anlamında oldukça önemli bir konumda olan Sürgü eski Halep yolu olarak anılan Adıyaman, Maraş, Mersin, Adana ve G.Antep karayolu üzerinde olup bu durum turizm, dinleme ve ticari anlamda ulaşım faktörünün sağlamış olduğu avantajı kullanmaktadır.

Fotoğraf 4. Evlerin Yanında Bulunan Tütün İskeletleri ve Kurutulmuş Tütünlerden Bir Görünüm

3.6. Hayvancılık Faaliyetleri

Ayrıca il merkezi olan Malatya da hayvancılık faaliyetleri; zirai faaliyetler içinde bitkisel üretimden sonra gelmekte ve ilde hayvancılık faaliyetleri azımsanmayacak ölçüdedir (Koday, 2005: 196). Türkiye’de en fazla beslenen küçükbaş hayvan varlığı Doğu Anadolu’da olup bu hayvan varlığının içerisinde en fazla koyun beslenen bölge Doğu Anadolu’dur (Özçağlar, 1995: 25). Sahada mera alanları bir hayli fazladır. Ama ne yazık ki söz konusu alanlardan istifade oldukça yetersiz düzeydedir. Sahadaki büyükbaş hayvan varlığı küçükbaştan fazladır. Bu durumun en temel nedeni küçükbaş hayvanlarda görülen bazı çiçek ve şap gibi hastalıklardır. Sahadaki arıcılık faaliyetleri Karşıyaka Mezrasında gezici arıcılık olarak yapılır. Hayvancılık anlamında Sürgünün en önemli potansiyel kaynağı kuşkusuz ki balıkçılıktır. Ticari anlamda tatlı su balıkçılığı yapan kasabamızda özellikle alabalık üretimi ve kültür balıkçılığı yaygındır ve yakın çevre de Sürgü denilince akla alabalıkçılık ve kültür balıkçılığı gelmekte ve bu durum Sürgü ye bir vizyon kazandırmaktadır. İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğünden alınan bilgiye göre; 2017 yılında Sürgü nün Alabalık üretimi 339 ton’ dur. Bunun %90’ını Kuzey Amerika kökenli Gökkuşuğu Alabalığı ve sürgü çayında da bol miktarda bulunan kırmızı pullu alabalık oluşturmaktadır (Fotoğraf 5).

Fotoğraf 5. Ali Dayı Alabalık Üretim ve Ticari Tesislerinden ve Alabalık Üretim Yapılan Havuzlardan Görünümler

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

3.7. Sanayi Faaliyetleri

Her kırsal yerleşmede olduğu gibi Sürgüde de sanayi faaliyetleri çok yetersiz düzeydedir. Üç temel koldan incelenebilen sanayi faaliyetlerinin fabrika tipi imalat olarak 1998’de bez çadır branda fabrikası kurulmuş ve çok geçmeden tekrar kapatılmıştır. Atölye tipi imalata gelince söz konusu imalat, sahada daha çok ticari kuruluş olarak hizmet vermektedir. Kerestecilik imalatıyla uğraşan iki marangoz atölyesi ve bir de mobilya atölyesi mevcut olup bu tip sanayi faaliyetini daha çok sahadaki basit ve imkanları kısıtlı atölyeler oluşturmaktadır.

Fotoğraf 6. Sürgü’de Basit Atölye Tipi İmalathaneden Bir Görünüm.

3.8. Ticari Faaliyetler

Araştırma sahası olan Sürgü’deki ticari faaliyetleri iki temel kategoride inceleyebiliriz: Balıkçılık Ticari Faaliyetleri ve diğer ticari faaliyetler. Her şeyden önce deyim yerindeyse bir balıkçı kasabası olan Sürgü, üretimi ile ön plana çıktığı gibi yerinde tüketimi ve ticaretiyle de ön plandadır (Fotoğraf 7).

Fotoğraf 7. Ali Dayının Yerinden Bir Görünümler

Sahadaki diğer ticari faaliyetler yukarı çarşı ve aşağı çarşı olarak nitelendirilen alanda yoğunlaşmıştır. Aynı zamanda söz konusu bu iki saha Sürgü'nün ticari aktivitelerinin yapıldığı ve bu faaliyetlerin yoğunlaştığı alan olarak geçer (Fotoğraf 8).

Fotoğraf 8. Ticari Faaliyetlerin Yoğunlaştığı Aşağı Çarşıdan Bir Görünüm

3.9. Ulaşım Faaliyetleri

Malatya il merkezine 65, Doğanşehir ilçe merkezine 13 Adıyaman il merkezine 75 km uzaklıkta olan Sürgü, özellikle Malatya il merkezini Akdeniz'e ve Güney Doğu Anadolu'ya bağlayan önemli bir geçiş güzergâhındadır. Ayrıca Sürgü D. Anadolu Bölgesi ile Akdeniz bölgesinin önemli merkezlerine ulaşımı sağlayan Güney Doğu Toroslar'ın Güneybatı kısmında bu yöne doğru açılan önemli geçiş güzergâhı (Eski Halep Yolu) olması nedeniyle stratejik bir konumda yer alır (Gögebakan, 2002: 2; Fotoğraf 9).

Fotoğraf 9. Eski Halep Yolu Olarak Bilinen Malatya- Adana Karayolu

3.10. Turizm ve Rekreasyonel Faaliyetler

Araştırma sahası olan Sürgü gerek doğal gerekse beşeri çevrenin sağlamış olduğu avantaj ve imkanlar sayesinde Turistik potansiyeli yüksek bir yerleşim alanı olarak dikkat çekmektedir. Söz konusu sahada turizmi ve turistik faaliyetleri etkileyen en temel doğal çevre özelliği sahanın mevcut su kaynakları ve bu kaynaklara bağlı olarak oluşan doğal dinlenme mekânlarıdır. Oldukça zengin olan su kaynakları fiziki anlamda da yeterli düzeyde olup özellikle yaz aylarında sahayı bir turistik mekan olarak değerlendirebilmemizi sağlamaktadır. Nitekim gezi ve dinlenme amaçlı turistik faaliyetlere ev sahipliği yapan Sürgü'yü bir bütün olarak serin havası, lezzetli ve soğuk suyunun sunmuş olduğu imkânları içinde barındıran bir yayla turizm merkezi olarak niteleyebiliriz.

Suyun, yeşilin ve sakinliğin bir arada bulunduğu Takas Sürgü'yü bir turizm cenneti edilebilecek konumdadır. Mevsimlik ziyaretin gerçekleştiği Takas'ta ziyaretler Mayıs'tan Ekim ayına kadar oldukça yoğun olup hatta sonraları daha da artmaktadır. Takas mesire yerinin hemen yanında Sürgü Su Ürünleri KOP'un ve Değirmen Alabalık Tesislerinin bulunuşu sahayı daha avantajlı kılmış bir bütün olarak değerlendirdiğimizde Sürgü Takas yaklaşık 450-500 kişiye hizmet verebilecek büyük bir rekreasyonel faaliyet alanı ve geniş bir mesire alanıdır (Fotoğraf 10).

Fotoğraf 10. Takas'tan Mesire Alanından Bir Görünüm

Sürgü'de potansiyeli en yüksek günü birlik rekreasyonel sahayı 1969 yılında sulama amaçlı inşa edilen Sürgü Barajı oluşturmaktadır. Yaklaşık 6 km²'lik Sürgü Barajı rezervuar sahasının bir kısmında kafes balıkçılığı yapılmakta fakat çok rahat ulaşım kolaylığı olmasına rağmen göl çevresinde yeterli bir yeşil alan veya rekreasyonel faaliyetlerin yapılabildiği bir tesis bulunmadığından bir mesire yeri olarak kullanılmamaktadır. Yine de potansiyeli yüksek olan bu saha gerekli ağaçlandırma ve ziyaretçi olanaklarının (havuz, şelaleler, kamelya) artırılmasıyla günü birlik rekreatif faaliyet alanı olarak hizmete açılabilir kapasitededir (Sever, 2006: 12).

Fotoğraf 11. Sürgü Barajı Rezervuar Sahası ve Çevresinden Bir Görünüm

4. Sonuç ve Tartışma

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Araştırma sahası olan Sürgü kasabasının her şeyden önce tektonik anlamda fay kuşaklarının etkin olduğu bir alan da yer alması ve birinci derece deprem bölgesi üzerinde yer aldığı DAF'nın önemli bir kolu olan Sürgü Fayının şimdiki yerleşme sahasının güneyinden geçtiği ve nitekim 1986 yılında yaşanan depremde can ve mal kaybının olduğu Sürgünün bilindik ve üzücü bir gerçeğidir. Bu gerçeğe bağlı kalarak sahanın jeolojik etüdünün oldukça detaylı bir şekilde yapılmalı. Özellikle aktif fay sahasının bulunduğu bölgeler kesinlikle yerleşmeye açılmamalı ve bu konuda farkındalık oluşturulmalı ve yerli halk bilgilendirilerek bilinçlendirilmelidir. Yine aynı şekilde Sürgü çayı hidrografik havzasındaki alüvyonlarla temsil edilen vadi tabanı düzlükleri içinde zemin etüdü yapılmalı saha tanınmalı gerek yer altı su seviyesinin yüksek oluşu gerekse temel zeminin sağlam olmaması gibi gerekçelerle yapılaşmaya müsaade edilmemesi gerekir.

Bütün bu jeolojik riskler göz önüne alınarak mesken inşaatı ve tipleri deprem inşaat yönetmeliklerine tamamen uygun olmalıdır. Gerçi araştırma sahamızda evlerin %40'ı kadarının deprem konutu olması bu bilimsel gerçeği kanıtlar nitelikte olup yeni betonarme yapılar bu anlamda tehlike oluşturmamaktadır.

Kasabamızda karasal iklim şartları hüküm sürmekte kışları çevre yerleşmelerden daha sert yazları ise serin olup bu durum kışın beşeri ve ekonomik bakımdan oldukça dezavantajlı olsa da yazın da kendine has havası ve suyuyla bir o kadar avantajlı olup cazip bir bölge imkanı sunmaktadır.

Kasabanın zengin hidrografik yapısı iyi tanınmalı ve değerlendirilmelidir. Özellikle içme suyu sıkıntısının çekildiği ve suyun önemli bir bölümünün bağlı olduğu Doğanşehir ilçe merkezine götürülen sahanın bu durumu gözden geçirilmelidir. Bu denli zengin su kaynakları ve pınarlarına sahip bir bölgede bu sıkıntıların olmaması gerektiği bilinciyle hareket edilmeli ve dahası bu kaynakların değerlendirilmesi ve tanıtılmasıyla sahanın mevcut olan ticari ve rekreasyonel faaliyetlerinde daha da gelişmesi sağlanabilmelidir. Hatta mevcut olan bu özelliklerinden dolayı sahada kaynak suyu şişeleme tesisleri dahi yapılabilir. Nitekim Sürgü belirtilen bu mevcut potansiyelini hiç kuşkusuz su kaynaklarına borçludur.

Yine Sürgü Barajı vasıtasıyla kasabanın su ihtiyacı karşılanmalı ve söz konusu barajın da mevcut potansiyeli değerlendirilmeli gerekli ağaçlandırma ve fizibilite çalışmaları yapıp ticari ve rekreasyonel anlamda saha ön plana çıkarılmalıdır.

Alüvyon topraklarının geniş yer kapladığı alanda killi toprakların bulunuşu heyelana neden olabilmekte özellikle 05.05.1986 depreminde kasaba ve çevresinde yaşanan heyelanların önüne geçmek adına koruyucu duvarlar yapılmalıdır.

Kasaba nüfusu da birkaç yıl istisna olmak üzere tüm kırsal yerleşmelerde olduğu gibi devamlı nüfusu azalmakta ve mevsimlik göçler artmaktadır. Sürgü yaz aylarında nüfusu 10.000'e ulaşan kışın ise 2.000'lere kadar düşen bir yerleşmedir. Bu gibi durumlardan ötürü Sürgü yazın tam anlamıyla bir tatil merkezi, yaylalarıyla, kaynak sularıyla ve havasıyla çevre bölgelerin bir cazibe merkezi konumundadır ve çevre bölgelerde yaşayıp da bir yazlık merkez arayanların bir arsa alıp yazlık yapıları için ideal bir konumdadır. Sürgü'de tarımsal faaliyet anlamında da son yıllarda tütün ön plana çıkmış ve hemen hemen her evin bahçesinde bir tütün kurutma iskeleti bulunmaktadır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Elma, Fasulye ve Şekerpancarı üretiminden halk vazgeçmiş o kadarki sahada dekarlarca elma sökülüştür. Son yıllarda sahada bu ürünlerin yerini alan tütün devlet kontrolünde olmakla birlikte üretiminden sağlanan gelir devamlı olmakta ve tarıma fazla bel bağlanılmamalıdır.

Sahada dikkat çeken ayrı bir unsur kavaklıkların ve kavaklık arazilerin çokluğudur (571 dk). Kereste imalatı ve marangozlarda yapılan üretimi basit düzeyde olmaktadır. Bu anlamda gerekli pazar koşulları sağlanıp sahadaki mevcut kavaklıklarda azami istifade amaçlanmalıdır.

Sahadaki mera alanlarının varlığı da oldukça fazla olmakla birlikte yapılan büyük ve küçükbaş hayvancılık bu alanlara nazaran oldukça yetersiz kalmakta sahadaki tüm hayvancılık faaliyetlerini nerdeyse alabalık üretimi ve kültür balıkçılığı oluşturmaktadır. Halbuki büyük baş ve küçük baş hayvancılığın önemli bir potansiyel imkanı sunduğu bölgede meralar planlı kullanılması halinde bu tür hayvancılık faaliyeti yaygınlaşabilir ve adeta bir sektör alanı haline gelerek büyük bir gelir kapısı olabilir bu anlamda teşvikler yapılarak sahanın bu potansiyeli ön plana çıkarılmalıdır.

Sanayi anlamında kasaba birkaç atölye tipi imalatın ötesine geçememiştir. Bu anlamda söz konusu kavaklık arazilerin değerlendirilmesi ve üretimi için pazar şartları sahadaki sağlanabilmeli büyük bir imalat fabrikası kurulması sahayı hem hammadde hem ulaşım hem pazar hem de istihdam açısından oldukça avantajlı kılabilmektedir.

Fabrikanın kurulumu halinde saha da istihdam artacak ve bu yolla dışarıdan gelen göçlerin önü açılacak ticari hayat canlanacak ve saha kerestecilik olarak da adından söz ettirecektir. Ayrıca sahadaki meyveciliğin yoğun yapıldığı Malatya için meyve kasası imalatı için de uygun zemin söz konusudur.

Sahayla adeta özdeşleşmiş olan turistik ve rekreasyonel faaliyetleri ticari ve kültürel anlamda daha da ileri götürülerek sahayı tam teşekküllü bir cazibe merkezi yapmak mümkündür.

Bu açıdan saha da gerekli etüt değerlendirmeleri yapılmalı mevcut rekreasyonel alanların şartları iyileştirilmeli özellikle su kaynakları ve çevresi tam teşekküllü piknik alanları haline getirilmeli Sürgü Barajı ve çevresi gerekli alanlar (kamelyalar, süs havuzları şelaleler) ile donatılıp önemli bir uğrak yer haline getirilmelidir Birinci derece arkeolojik sit alanı olan sürgü höyük ve çevresinde gerekli iyileştirmeler yapılmalı ve ziyaretçi sayısı artırılarak turizme katılması sağlanabilmelidir.

Sahaya kimlik kazandıran balıkçılık ticari faaliyetleri hem ulaşım hem yerinde üretim hem de soğuk kaynak sularıyla beslenme gibi faktörlerle avantajını arttırmakta yazlık ve kışlık alanlarını artırmasıyla daha iyi hizmet verilebilecek bir konuma getirilmelidir.

Özetleyecek olursak; coğrafi bir yaklaşım ve bakış açısıyla ele alınan Sürgü Kasabası doğal çevre özellikleri ile zengin bir sahada kurulmuş olup bu zenginliklerin yeterince anlaşılması aşikârdır. Araştırma sonucunda bazı coğrafi özelliklerini nispeten ortaya koyduğumuz bu tezin sahaya yapılacak ve uygulanacak olan yatırımların planlanmasında kullanılabileceği düşüncesi bile bizleri memnun etmekte ve coğrafi etüt çalışmalarının önemini de bir kez daha akıllara getirmektedir.

Kaynakça

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Alagöz, C.A. (1984). “Türkiye Yer Adları Üzerine Bazı Düşünceler”, Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri, Seminer, Kongre Bildirileri Dizisi:17, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dergisi yay: 60, 11-23.

Aras, M.S., Bircan, R., Aras, N. M. (1995). Genel Su Ürünleri ve Balık Üretimi Esasları. Erzurum: Atatürk Üniv. Ziraat Fak. Ders Yayınları No: 173.

Arınç, K. (2011). Türkiye'nin Kıyı Bölgeleri. Erzurum: B.A.M Coğrafya Araştırma Merkezi

Arınç, K. (2011). Türkiye'nin İç Bölgeleri. Erzurum: B.A.M Coğrafya Araştırma Merkezi no :101.

Arpat, E. ve Şaroğlu, F. (1972). “Doğu Anadolu Fayı İle İlgili Bazı Gözlemler ve Düşünceler”, Maden Tetkik Arama Enstitüsü Dergisi, Sayı :78 Ankara, 44-50.

Aşk, M.K. (1987). Yaylak ve Mera Islahı. Ankara: Kurtuluş Ofset Basımevi.

Atalay, İ., (1994). Türkiye Vegetasyon Coğrafyası. İzmir: Dokuz Eylül Üniv. Buca Eğitim Fak. Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı.

Atalay, İ. (2006). Toprağın Oluşumu, Sınıflandırılması ve Coğrafyası. İzmir: Meta Basım Matbaacılık.

Birinci, S., (2013). Bayburt İlinin Coğrafyası. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens.

Bulut. İ., (2006). Genel Tarım Bilgileri ve Tarımın Coğrafi Esasları (Ziraat Coğrafyası). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Canpolat, C. (2001). Sürgü Ovası-Kuruçaova (Malatya) Depresyonu ve Yakın Çevresinin Jeomorfolojisi. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Elazığ: Fırat Üni. Sos. Bil. Enst.

Cuinet, V. (1892). La Tourquie de Asia. Paris.

Darkot, B. (1972). Türkiye İktisadi Coğrafyası. İstanbul: İstanbul Üniv. Yay. 1307, Coğrafya Enst. No:51.

Darkot. B. (1967). “Şehir Ayrımında Nüfus Sayısı ve Fonksiyon Kriteri”. İstanbul Üniv. Coğrafya Dergisi. İstanbul, 8(16), 4-5

Denker (Tolun) B. (1977). Yerleşme Coğrafyası Kır Yerleşmeleri. İstanbul: İst Üniv. Yay. no. 2275.

Denker, (Tolun) B. (1976). Şehir İçi Arazi Kullanılışı. İstanbul: İstanbul Üniv. Yay. No. 2054, Coğrafya Enst. Yay. No: 83.

Devlet Salnamesi (H 1226, 1271, 1279. 1283, 1285, 1286, 1287)

Göyünç, N. (1983). “Kanuni Devrinde Malatya Şehri”, 3. Türk Tarih Kongresi. Ankara.

Çukurova'da Şehirleşme ve Sanayileşmenin Tarım Toprakları Etkisi”, Ankara Üniv. D.T.C.C Dergisi, Ankara, 32(1-2).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Karaboran, H. H. (1984). Yerleşme Coğrafyası. Elazığ: Fırat Üniv. Fen- Edebiyat Fak. Coğrafya Ders Notları.
- Kaya. G. (2004). Posof İlçesinin Coğrafyası. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Erzurum: Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enst.
- Kaya. F. (2001). Ağrı Ovası ve Çevresinin Coğrafi Etüdü. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enst.
- Koca, H., (1989). Rekreatif Amaçlı Bir Yayla Yerleşmesi Gözne. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Erzurum. Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enst.
- Koçman, A. (1993). Türkiye İklimi. İzmir: Ege Üniv. Edebiyat. Fak. 72.
- Koday, S. (2000). “Türkiye’de Çay Tarım Alanlarının Dağılışı ve Çay Üretimindeki Gelişmeler”. Türk Coğrafya Dergisi, Sayı: 35, İstanbul, 321- 346.
- Koday, S. (1999). “Hınıs İlçesinde Kom Yerleşmeleri Üzerine Bir Araştırma”. Türk Coğrafya, Sayı: 34, İstanbul, 2
- Koday, S., (2005). Doğu Anadolu Bölgesinde Hayvancılık. Erzurum: Atatürk Üniv. Yay. No. 949. Fen Edebiyat Fak. Yay. No.
- Koday, Z. (2001). “Çıldır Gölünde Balıkçılık”, Türk Coğrafya Dergisi, Sayı 37 Ankara, 3-4
- Koday, Z. (1995). Hopa İlçesinin Coğrafyası. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniv. Kütüphanesi.
- Koday, Z. (2004). “Kağızman İlçesinde Meyvecilik”, Doğu Coğrafya Dergisi. Sayı: 12, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Koday, Z. (2014). Fındıklı İlçesinin Coğrafyası. Erzurum: Atatürk Üniv. Edebiyat Fak. Yay No: 141. Araştırmalar Serisi No: 117 Mega Ofset Matbaacılık.
- Koday, Z. (2003). Arhavi Çayı Havzasının Coğrafyası. Erzurum: Atatürk Üniv. Yay. No: 934, Fen Edebiyat Fak. Yay. No: 100 Araştırma Serisi No: 171..
- Kopar, İ. (2006). Melendiz ve Karasu Çayı Havzalarının Jeomorfolojisi. Erzurum: Atatürk Üniv. Yayınları.
- Köprülü, M.F. (1984). Osmanlı Devletinin Kuruluşu. Ankara.
- Mater, B. (2004). Toprak Coğrafyası. İstanbul: Çanta Kitapevi.
- Mutluer, M. (1996). “Edremit Yöresinde Kırsal Yerleşmelerin Coğrafi Dağılışı ve Nüfus Büyüklüğünü Etkileyen Faktörler”, Ege Coğrafya Dergisi Sayı: 8, İzmir.
- Özçağlar, A. (2000). Coğrafyaya Giriş. Ankara
- Özçağlar, A. (2011). İdari Coğrafya Ankara: Ümit Ofset Matbaacılık.

- Özgüç, N. (2003). Turizm Coğrafyası Özellikler ve Bölgeler. İstanbul: Çantay Kitapevi.
- Özdemir, N.A. ve Sunkar, M. (2002). “Çelikhane Ovası(Adıyaman) ve Çevresinin Jeomorfolojisi”, Fırat Üniv. Sosyal Bil. Ens. Drg., Elazığ, 12(1), 25-47.
- Özey, R. (2002). Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği. İstanbul: Aktiy Yayınevi.
- Sever, R. (2006). “Sürgü Kasabasında (Doğanşehir-Malatya) Kültür Balıkçılığı ve Rekreatif Etkinlikler”, Fırat Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi, Elazığ, 16(2), 43-62.
- Sevindi, C. (1999). Sarıkamış’ın Coğrafi Etüdü. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Erzurum: Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enst..
- Soylu, H. (2000). Darendeli İlçesinin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enst.
- Sözer, A.N. (1972). Kuzey Anadolu’da Yaylacılık. Ankara: İş Matbaacılık ve Ticaret.
- Şen, O. (2014). Doğanşehir Tarihi. İstanbul: Malatya Valiliği Malatya kitaplığı yayınları Tarih-Sanat Tarihi Dizisi: 6.
- Yılmaz, H. (1999). “Doğu Toroslarda Sürgü (Doğanşehir Malatya) Çevresinin Jeolojisi”, Cumh. Üniv. Müh. Fak. Derg. Seri A Yer Bilimleri, Sivas, 16(1), 95-106.
- Yılmaz, H. (2002). “Sürgü Fayının Neotektonik Özellikleri”, Cumh. Üniv. Müh. Fak. Dergisi, Sivas, 19(1), 35-46.
- Yinanç, R., Elibüyük, M. (1983) Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri (1530) GÜGEF Yay.no.1 Ankara
- Tanoğlu, A. (1966). Nüfus ve Yerleşme. İstanbul: İstanbul Üniv. Yay No: 1183 Edeb. Fak. Coğ. Ens Yay. No:145
- Tanoğlu, A. (1959). “Türkiye’de Nüfusun Dağılışı”, İstanbul Üniv. Coğrafya Enst. Dergisi, 5(10).
- Tandoğan, A. (1998). Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu. Trabzon.
- Togan, Z.V. (1981). Umumi Türk Tarihi. İstanbul.
- Tuncel, H. (1967). “Bakırçay Yöresinde Köy Tipleri”, İst. Üniv. Co. Enst. Dergisi, 8(16).
- Tuncel, H. (1996). “Mezra Kavramı ve Türkiye’de Mezralar”, Ankara Üniv. Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Sayı 92, 2
- Tümertekin, E., Özgüç, N. (2009). Beşeri Coğrafya İnsan- Kültür- Mekan. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Tümertekin, E. (1969). Sanayi Coğrafyası. İstanbul: İstanbul Üniv. Yay . No: 751 Coğrafya Enst. No: 22
- Tümertekin, E. Türkiyede Şehirleşme ve Şehirsel Fonksiyonlar. İstanbul Üniv.Coğrafya Enst.Yay.no.43,İstanbul
- Üstrogosky (1986). Bizans Devleti Tarihi(çeviri). Ankara.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Zaman, M. (2010). Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya (Yerleşme Coğrafyası). Ankara: Gündüz Eğt. ve Yay.

Zaman, M. (2010). Doğu Karadeniz Kıyı Dağlarında Dağ ve Yayla Turizmi. Erzurum: Atatürk Üniv. Yay No: 977 Edebiyat Fak. Yay 134.

Diğer Kaynaklar

Yeşil Sürgü, Sürgü İlköğretim Okulu 2000 yıllığı, Çizgi Yayıncılık

İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü faaliyet raporları 2007

Sürgü Sağlık Ocağı Verileri 2017

TÜİK 2017 verileri

HANAK İLÇE MERKEZİ'NİN COĞRAFYASI

Prof. Dr. Zeki KODAY

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü

Şueyüp GEVKER

Öz

Araştırma sahamızı oluşturan Hanak ilçe merkezi, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Erzurum-Kars Bölümü'nde Ardahan il sınırları içerisinde yer almaktadır. Bağlı bulunduğu Ardahan il merkezine, 26 km uzaklıkta olan ilçe merkezi 6 mahalleden oluşmaktadır. Ortalama yükseltisi 1810 m olan çalışma sahası, kuzey-güney yönünde Hanak Suyu boyunca çizgisel bir uzanış sergiler. Plato karakterinde morfolojik bir görünüme sahip olan ilçe merkezi arazileri, engebeli bir yapıdadır. Hanak ilçesinin toplam alanı 647 km² iken, çalışmamıza konu olan ilçe merkezi arazi büyüklüğü ise 151,53 km² civarındadır. Ülkemizin Kuzeydoğu Anadolu Bölümü'nde belirginleşen sert karasal iklim koşulları, ilçe merkezi arazilerinde hâkimdir. Yıllık ortalama sıcaklık değeri 4,04°C, yıllık yağış miktarı ise 553,7 mm civarındadır. Bitki örtüsü bozkır ve uzun boylu çayır örtüsünden oluşan çalışma sahasında, lokal olarak sarıçam ormanlarına rastlanır. 1958 yılında ilçe statüsü kazanan ilçe merkezinin, 2016 yılı TÜİK verilerine göre nüfusu 2924 kişidir. Yerleşme tarihi M.Ö 680'li yıllara dayanan Hanak ilçe merkezi, 1958 yılına kadar nahiye merkezi iken, 1958 yılında Kars iline bağlı bir ilçe olmuş, daha sonra 1992 yılında Ardahan'ın il olmasıyla bu ile bağlanmıştır. Sert karasal iklim koşulları altında şekillenen araştırma sahası ekonomik faaliyetleri, hayvancılığa dayanmaktadır. Büyükbaş hayvancılığın hâkim olduğu ilçe merkezinde, son dönemlerde arıcılık da önem kazanmıştır. Doğu Anadolu'yu Gürcistan'a bağlayan karayolu üzerinde, merkezi bir konumda yer alan çalışma sahası, bu özelliği paralelinde gelişme sağlayamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Kuzeydoğu Anadolu, Hanak, Plato

GEOGRAPHY OF HANAK DISTRICT CENTER

Abstract

Hanak country town that consists our working area is located in Eastern Anatolia's Erzurum-Kars region in Ardahan provincial border. The county town located 26km far from Ardahan city centre where it is associated consists of six streets. Working area that has 1810m average elevation, shows linear strike along Hanak water at North-south direction. The county town's fields that has morphological appearance like plateau are rugged terrain. While Hanak county's total area is 647km², our working area's total size is about 151,53 km². Harsh continental climate conditions seen in our country's Northeast Anatolia region, dominate the county area's fields. Annual average temperature is 4,04°C and annual rainfall is about 553,7 mm. The working area that is consisted of steppe flora and long meadow, has locally yellow pine forests. It deserved to be county in 1958 and according to TUIK data, it's population is 2.924. Hanak county town whose settling time is based on b.c. 680s, was a small town till 1958 then it

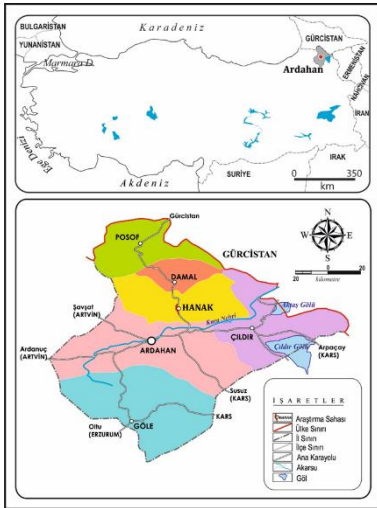
4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

happened a county which is bound to Kars province, and then when Ardahan became a province Hanak happened a county bounded to Ardahan. Working area economic activity which is shaped under harsh continental climate conditions, is based on stock farming. In the county centre where cattle farming has a great importance, apiculture has also gained importance lately. The working area is located in central road that connects Eastern Anatolia to Georgia but it doesn't get development in parallel with it's feature.

Keywords: Northeast Anatolia, Hanak, Plateau.

Giriş

Çalışma sahası, Hanak ilçe merkezi, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Erzurum-Kars Bölümü'nde yer almaktadır(Harita 1). İdari olarak Ardahan iline bağlı olan ilçe merkezinin, deniz seviyesinden ortalama yükseltisi 1810 m civarında olup, kapladığı alan ise yaklaşık 151,53 km²'dir.

Harita 1. Hanak İlçe Merkezi Lokasyon Haritası

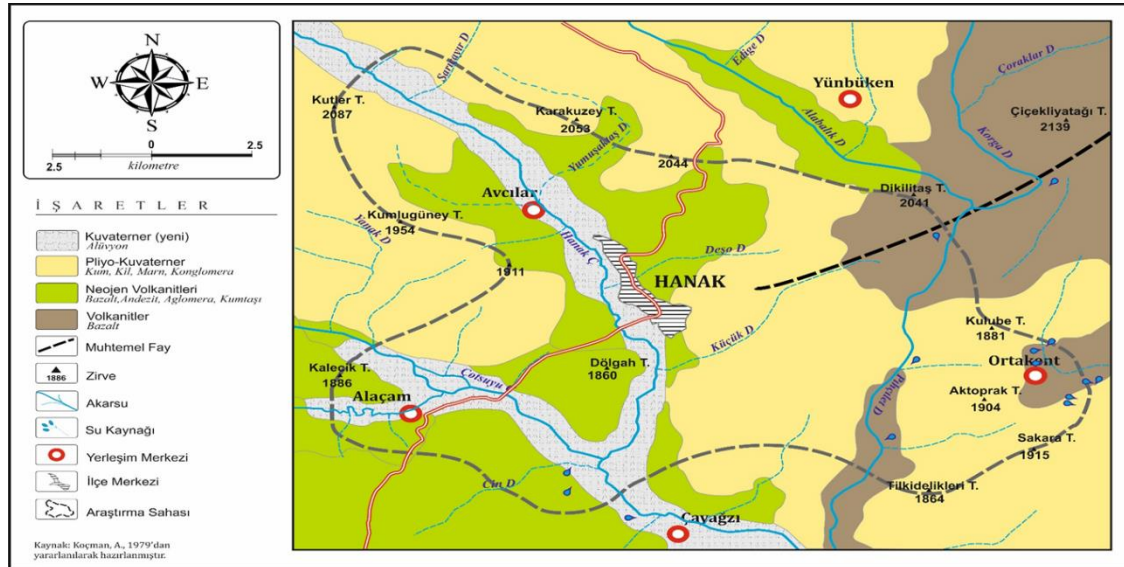
Materyal Yöntem

Bölgesel coğrafya metodolojisi ile ele aldığımız Hanak İlçe Merkezi'nin Coğrafyası isimli yüksek lisans tez çalışmamız, araştırma sahasının fiziki, beşeri ve iktisadi coğrafya özelliklerinin analiz edilmesi, yapılan analizlerin coğrafi prensipler eşliğinde sentezlenerek ortaya konulması amacıyla yapılmıştır. Coğrafyanın hareket noktasını oluşturan doğal çevre-insan ilişkisi, çalışma sahası ve çevresinde büyük oranda doğal çevrenin hâkimiyetinde gerçekleşmektedir. Sahada beşeri faaliyetlerin olumsuz etkilendiği bu durumu, minimize etme noktasında coğrafi bilgi önem taşımaktadır. Çalışmamız, bu amaçla elde edilen bilgilerin pratiğe geçirilmesi ve sonuç alınabilmesi için uygulamalı coğrafyaya yardımcı olabilecek kaynak niteliği taşımaktadır. Dayanak noktasını Hanak ilçe merkezi coğrafi özelliklerinin oluşturduğu yüksek lisans tez çalışmamız, uygulamada sahanın yaşadığı sorunları ortaya koyma ve çözüm önerileri sunma amacı taşımaktadır.

3. Bulgular

Yüksek lisans tez çalışmamız, coğrafi araştırma tekniğinin temelini oluşturan kaynak tarama aşamasıyla başlamıştır. Sahaya ve yakın çevresine dair geçmişte yapılan kaynaklar taranmış ve kitap, makale, rapor gibi değerli eserlere ulaşılmıştır. Bunlar içerisinden, çalışma sahamıza ait önemli bilgiler de veren Yukarı Kura Nehri Fiziki Coğrafyası isimli Koçman(1979)'a ait eser çalışmamıza ilham kaynağı olmuştur. Yine değerli hocam Kaya (2004)'ya ait Hanak ilçe merkezi kuzeyinde yer alan, Posof ilçesi Coğrafyası konulu çalışma da yararlandığımız diğer önemli bir eserdir. TÜİK, MGM, DSİ, gibi kamu kurum ve kuruluşlarından sahaya dair veriler elde edilmiş ve bu veriler analiz edilerek yorumlanmıştır. Çalışma sahamızı da kapsayan Harita Genel Komutanlığı 1:25000 ölçekli topografya haritası, MTA 1:25000 ölçekli jeoloji haritası ve 1:100000 ölçekli Kars ili arazi varlığı haritaları başlıca yararlandığımız haritalardır. Çalışma sahasında, 2016-2017 yılları arasında farklı dönemlerde gezi, gözlem ve mülakatlar gerçekleştirilerek dokümanlar elde edilmiştir. Elde edilen tüm bu veriler tasnif edilerek analizleri yapılmış ve yazım aşamasına geçilerek yüksek lisans tezi çalışmamız tamamlanmıştır.

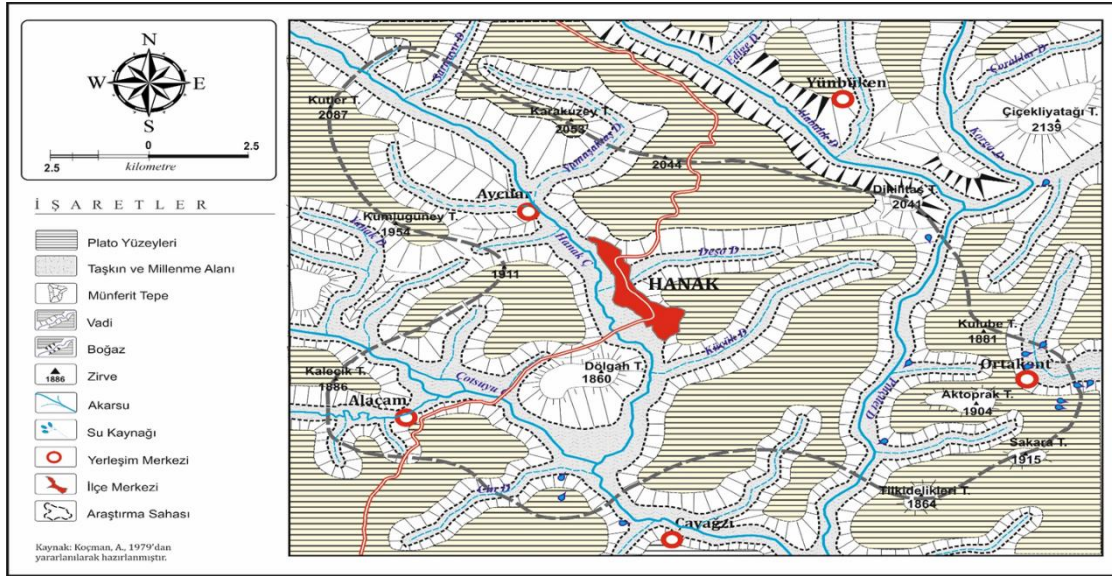
Arazinin litolojisinde temelde lav-tüf-aglomera tabakası, onun üzerinde andezit, bazalt ve andezit-bazalt serisi ile son olarak eski ve yeni olmak üzere alüvyonlar varlık göstermektedir (Sür, 1972, s. 63-64; Harita 2).

Harita 2. Hanak İlçe Merkezi Jeoloji Haritası

Araştırma sahamızdaki jeomorfolojik görünüm ise yüksek dağlık alanlar ve tepeler, geniş plato düzlükleri ile akarsular tarafından yer yer derince yarılmış vadiler şeklindedir (Harita 2-3).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Harita 3. Hanak İlçe Merkezi Jeomorfoloji Haritası

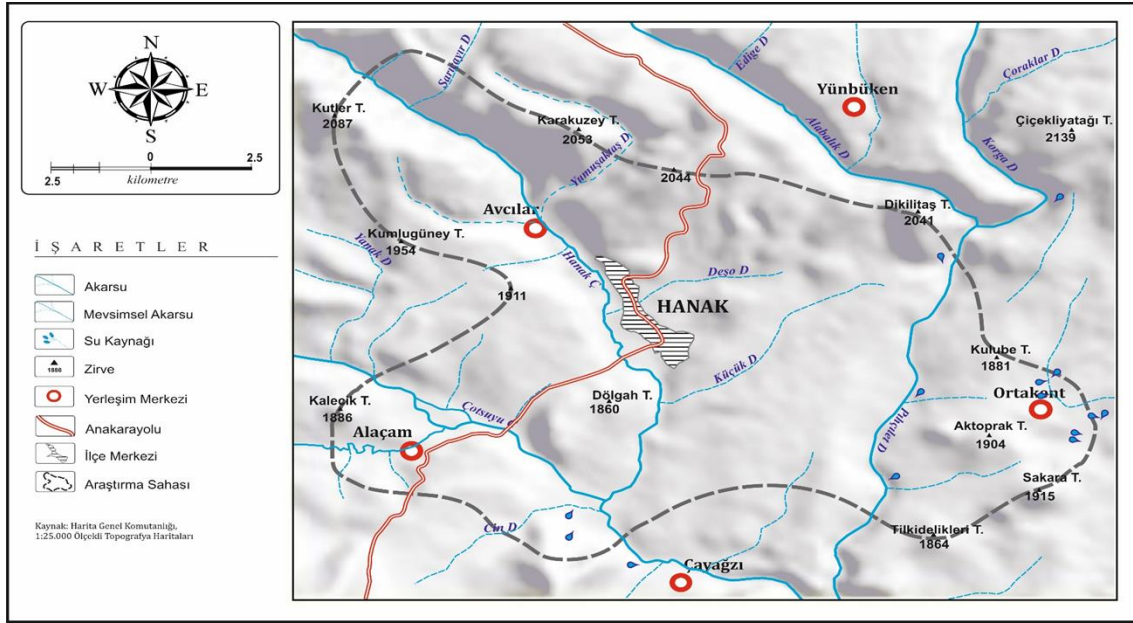
Hanak ilçe merkezi ve çevresinde, sert karasal iklim koşulları hüküm sürmektedir. Yıllık ortalama sıcaklık değerinin $4,04^{\circ}\text{C}$ olduğu çalışma sahasında, sert karasal iklimin karakteristik özelliği olarak sık sık ekstrem sıcaklık değerleri ölçülmektedir. En yüksek sıcaklık değeri 35°C ile ağustos ayına, en düşük sıcaklık değeri ise $-39,8^{\circ}\text{C}$ ile ocak ayına aittir (Tablo 1).

Tablo 1. Hanak İlçe Merkezi Yıllık Sıcaklık Değerleri Ortalamaları (1985-2015)

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık Ort.
Aylık Ortalama Sıcaklık $^{\circ}\text{C}$	-11,3°	-9,3°	-3,5°	6,3°	9,3°	13,1°	15,9°	16,7°	12,2°	6,4°	-0,6°	-6,7°	4,04°
Aylık Ortalama Maksimum Sıcaklık $^{\circ}\text{C}$	-4,6°	-3,2°	2,7°	13°	15,7°	20,2°	23,4°	25,3°	20,8°	13,1°	5°	-1,4°	10,8°
Aylık Ortalama Minimum Sıcaklık $^{\circ}\text{C}$	-17,5°	-15,6°	-9,5°	-0,3°	2,7°	6,1°	8,5°	8,3°	4,3°	0,3°	-5,1°	-11,8°	-2,4°
Aylık En Yüksek Sıcaklık $^{\circ}\text{C}$	5,8°	6,6°	13,1°	22°	24,6°	27,7°	30,8°	30,4°	28,6°	20,9°	15°	7,2°	19,3°
Aylık En Düşük Sıcaklık $^{\circ}\text{C}$	-29,8°	-29,2°	-29,8°	-11,4°	-5,9°	-0,6°	0°	1,4°	-5,5°	-6,5°	-18°	-22°	-13°

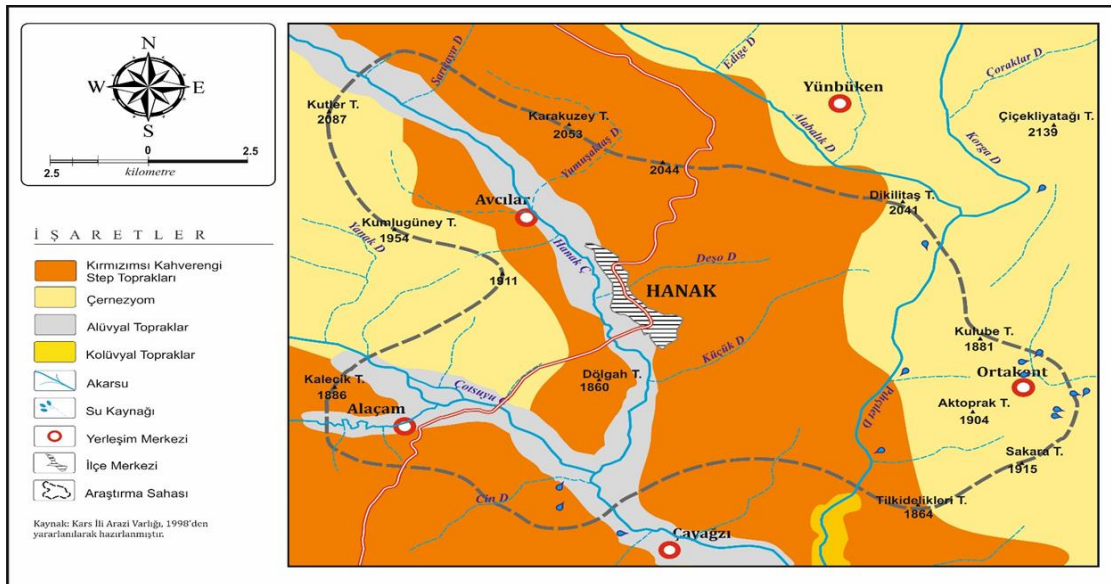
Kaynak: DMİGM verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

İlçe merkezi, ülkemizde doğup sınır aşan bazı büyük nehirlerimizin kaynağını aldığı ve yıl içerisindeki en yüksek yağış tutarını yazın alan, adeta bir su deposu niteliğindeki Kuzeydoğu Anadolu Bölümü'nde yer almaktadır. Sınır aşan nehirlerimizden Kura Nehri'nin kollarını oluşturan Hanak Suyu ve Cot Suyu çayları, ilçe merkezi arazilerinden geçmektedir. Bu akarsuların yanında, adı geçen çayları besleyen sürekli ve mevsimlik akışa sahip dereler ile kaynaklarda söz konusudur (Harita 4).

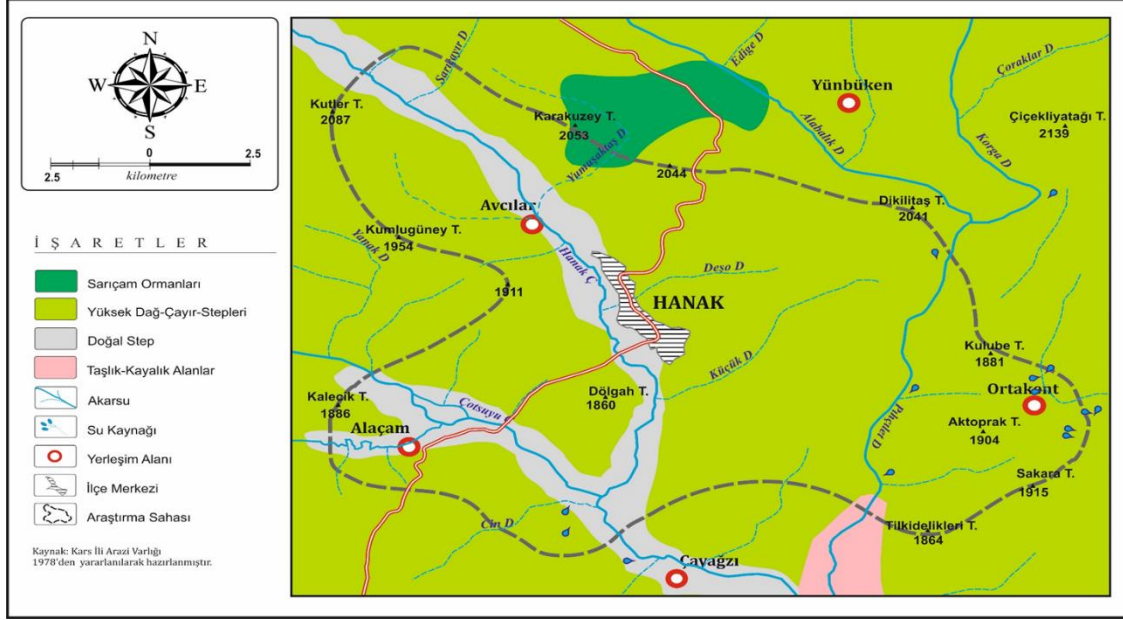
Harita 4. Hanak İlçe Merkezi Hidrografya Haritası

Ülkemizdeki çernezyom topraklarının doğal gelişim sahasında yer alan Hanak ilçe merkezinde, bu topraklar geniş alanlar kaplamaktadır. Bu topraklara, depresyon tabanına doğru kırmızımsı kahverengi (kestanerenkli) step toprakları; depresyonun, dağlık ve tepelik alanlarla birleştiği eğimli kesimlerinde kolüvyal topraklar ve taşlıklar; depresyon tabanı başta olmak üzere, Hanak Suyu ve Cot Suyu çayları yataklarının genişlediği alanlarda hidromorfik topraklar eşlik etmektedir. Depresyon tabanını çevreleyen geniş alanda ve yamaç kesimlerinden depresyon tabanına ulaşan derelerin bu bölümlerinde, alüvyal topraklara rastlamak mümkündür. Yamaçlarda bulunan saf sarıçam orman topluluklarının altında ve çevresindeki dar sahada ise kahverengi orman toprakları yüzeylenmektedir (Atalay, 2011, s. 366-370; Koçman, 1979, s. 208-213; Harita 5).

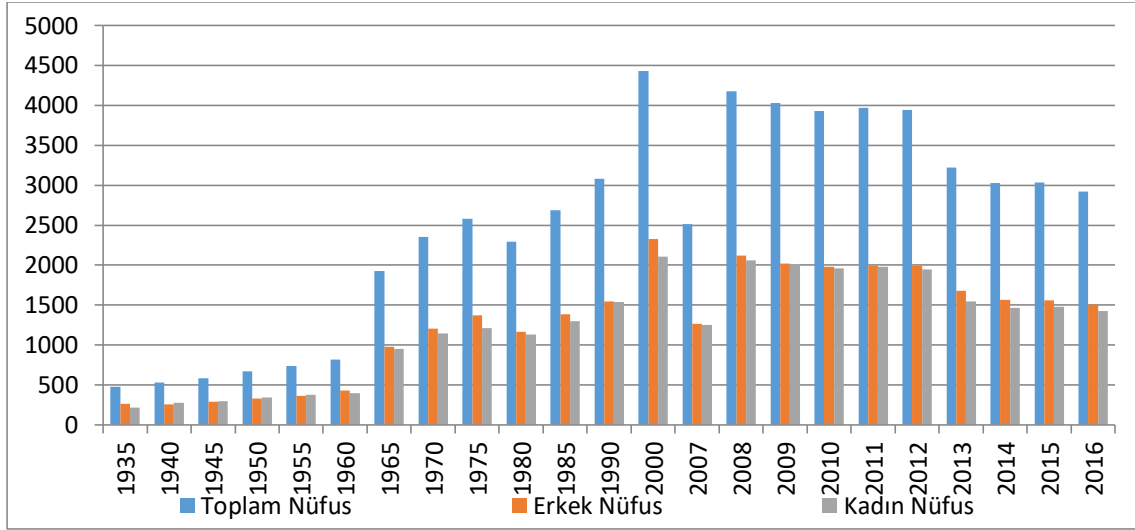
Harita 5. Hanak İlçe Merkezi Toprak Haritası

Hanak ilçe merkezi ve çevresinde hâkim olan vejetasyon, uzun boylu çayır bitki örtüsüdür. Bu bitki örtüsüne, depresyon tabanına doğru bozkır bitki örtüsü, dağların yüksek kesimlerine doğru önce yer yer sarıçam ormanları daha sonra alpin çayırlar eşlik etmektedir (Harita 6).

Harita 6. Hanak İlçe Merkezi Bitki Örtüsü Haritası

Araştırma sahamız, TÜİK'in 2016 yılı verilerine göre 2924 nüfusa sahiptir. İlçe merkezi, taşıyabileceği nüfus kapasitesinin çok altında nüfus barındırmaktadır (Fotoğraf 1). 1980 sonrası şiddetlenen ve bugünde süren göç hareketleri sonucunda, ilçe merkezi dışında bugünkü nüfusun yaklaşık 10-15 katı nüfus yaşamaktadır. Göç olaylarının temelinde ekonomik şartlar ve daha iyi yaşama arzusu etkili olmaktadır. Nüfus sirkülasyonunun günümüze yakın nesilleri, ilçe merkezi ve çevresinde yürütülen ekonomik faaliyetler ve yerel kültüre karşı aidiyet hissetmemiş, ekonomik sıkıntılarına yönelik çareyi yurtiçi ve yurtdışına göçlerde aramışlardır (Şekil 1).

Şekil 1. Hanak İlçe Merkezi Nüfusu Sayım Dönemlerine Göre Cinsiyet Yapısı(1935-2016)

Fotoğraf 1. Hanak İlçe Merkezinden Görünüm.

İlçe merkezi çevresi, İskitler tarafında Orta Asya'dan gerçekleşen Türk göçleri esnasında konaklama sahası olarak seçilmiş ve yerleşilmiştir. İlk yerleşme alanı, Kışlahanak adıyla bugünkü Avcılar Mahallesi olan ilçe merkezi, zamanla Hanak Ovası'na doğru ilerlemiştir. Coğrafi konumunun bir sonucu olarak sürekli işgal ve istilalara maruz kalan Hanak ilçe merkezi ve çevresi, sık sık el değiştirmiştir (Kars Turizm ve Tanıtma Derneği, 1966, s. 1-8). 1958 yılında ilçe statüsüne kavuşan ilçe merkezi, idari olarak 6 mahalle, 3 yayla yerleşmesinden oluşmaktadır (Fotoğraf 2).

Fotoğraf 2. Hanak İlçe Merkezi Mahallelerinden Görünümler

Toplu dokulu yerleşme görünümüne sahip olan ilçe merkezindeki geleneksel konutlar, genel olarak taş ve kerpiç yapı malzemesi kullanılarak inşa edilmiştir. Eski tip konutların kaybolmaya başladığı ilçe merkezinde, planlı bir şekilde inşa edilen modern konutlar dikkat çekmektedir. Bahçe içerisinde ve eklentilerin konutlardan bağımsız olduğu modern konutlar, çalışma sahamızda hızla yaygınlaşmaktadır (Fotoğraf 3).

Fotoğraf 3. Hanak İlçe İlçe Merkezi Mesken Tipleri ve Planları

Hanak ilçe merkezi ekonomisi, temelde tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Bu faaliyetler, ticari olarak değil geçim amaçlı faaliyetler şeklinde yürütülmektedir. Tarımsal üretimde, büyük oranda büyükbaş hayvancılığı destekleyici yönde yem bitkileri tarımı söz konusudur (Fotoğraf 4).

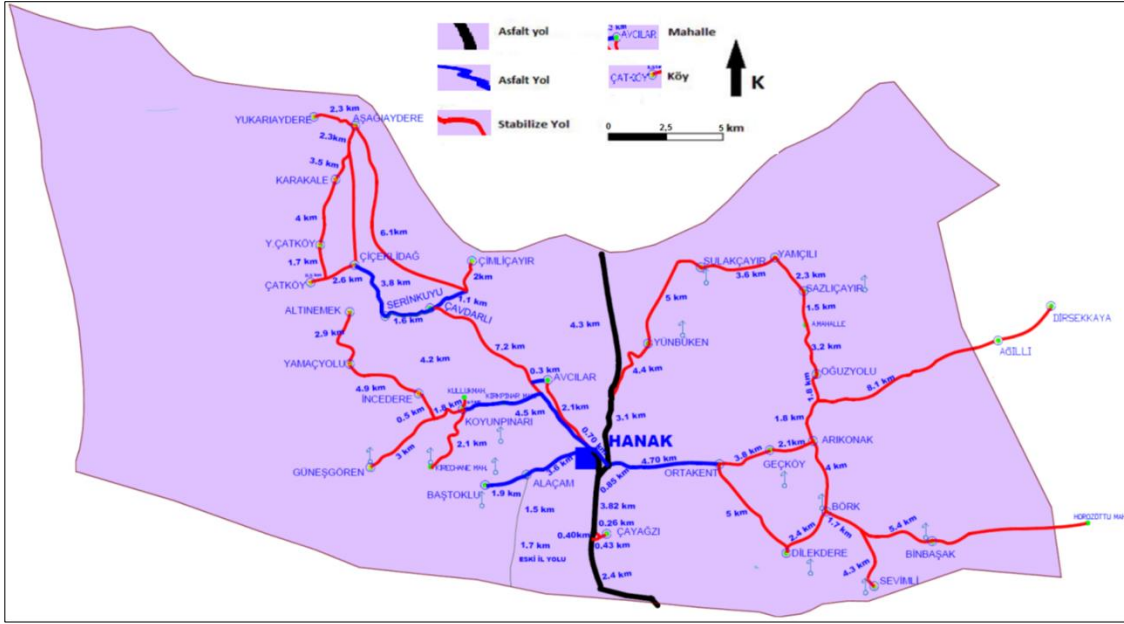
Fotoğraf 4. Hanak İlçe Merkezi Tarım ve Hayvancılık Faaliyetleri

Çalışma alanındaki ticari faaliyetler Ardahan, Kars ve Erzurum gibi büyük merkezlerden getirilen mallar aracılığıyla perakende olarak gerçekleştirilmektedir. Ticarethane sayısı fazla olmasına rağmen, uzmanlaşma kısıtlı düzeydedir. İlçe merkezindeki sanayi faaliyetleri, modern usullerle üretim yapan bir mandıra dışında, atölye tipinde sürdürülmektedir. Daha çok tamirhane şeklinde olan atölyelerde, teknolojik imkânlardan uzak, geleneksel yöntemlerle çalışma sürdürülmektedir (Fotoğraf 5).

Fotoğraf 5. Hanak İlçe Merkezi Ticari Faaliyetler

Ulaşım faaliyetleri açısından, konumunun vermiş olduğu bir avantaja sahip olan Hanak ilçe merkezi, Doğu Anadolu'yu Gürcistan'a bağlayan karayolu üzerinde yer almaktadır.

Harita 6. Hanak İlçesinin Ulaşım Haritası

Hanak ilçe merkezi ve çevresinde, turizm faaliyetlerine yönelik sayısal olarak az da olsa doğal ve kültürel kaynağın bulunmasına rağmen, araştırma sahasında ciddi manada bir turizm hareketliliğinden söz etmek mümkün değildir. El değmemiş ekosistemlere sahip yaylaları, Kura Nehri Kanyonu, Hanak Suyu Vadisi gibi doğal kaynaklar ile Kırnav Kalesi, Harosman ve Vel Mağaraları, Börk Kilisesi gibi kültürel kaynakların tanıtımıyla turizmin gelişmesi sağlanabilir (Fotoğraf 6).

Fotoğraf 6. Hanak İlçe Merkezi Doğal ve Kültürel Turizm Değerleri

Sonuç ve Tartışma

Hanak ilçe merkezi, sahip olduğu doğal çevre koşulları açısından önemli bir tarım ve hayvancılık potansiyeline sahiptir. Büyükbaş hayvancılık faaliyetinin modern yöntemlerle gerçekleştirilmesine ek olarak, küçükbaş hayvancılığın da modern usullerle teşvik edilip yaygınlaştırılması, ilçe ekonomisine önemli katkılar sağlayacaktır. İlçe merkezi ve çevresindeki arazilerde, arıcılık faaliyeti için önemli bir kaynak olan zengin flora varlığı söz konusudur. Bu konuda sürdürülen eğitim, teşvik, kredi ve destekleme çalışmalarının yaygınlaştırılarak, araştırma sahasında yaşayan nüfusun, bu potansiyeli sahiplenmesi ve değerlendirmesi sağlanmalıdır. İlçe merkezi ve çevresinin gelişmesine katkı sağlayacak bir diğer unsur, 65 km uzağında bulunan Türkgözü Sınır Kapısı'dır. Sınır kapısına yakınlığı sayesinde, ilçe merkezi ticari faaliyetlere durak noktası anlamında, konaklama ve depolama hizmetleri potansiyeline sahiptir. İlçe merkezi ve çevresinin sahip olduğu tüm bu argümanlar ve burada göz ardı ettiğimiz diğer alternatif kaynakları, etkili bir şekilde yürütülecek fizibilite çalışmaları ile planlamaya yansıtılıp yatırımlara dönüştürülürse, Hanak sahip olduğu idari statüye layık olacak ve gelişmiş bir yerleşme olma yolunda ilerlemeye devam edecektir.

Kaynakça

- Arınc, K. (2011). Türkiye'nin Kıyı Bölgeleri. Erzurum: Biyosfer Araştırmaları Merkezi.
- Arınc, K. (2013). Türkiye'nin İç Bölgeleri. Erzurum: Biyosfer Araştırmaları Merkezi.
- Atalay, İ. (1976). Türkiye'de Vejetasyon Sürelerinin Dağılışı. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi(7), 247-279.
- Atalay, İ. (1994). Türkiye Coğrafyası. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Atalay, İ. (2004). Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği. İzmir: Meta Basım Matbaacılık Hizmetleri.
- Atalay, İ. (2011). Toprak Oluşumu, Sınıflandırılması ve Coğrafyası. İzmir: Meta Basım Matbaacılık Hizmetleri.
- Atalay, İ. (2011). Toprak Oluşumu, Sınıflandırılması ve Coğrafyası . İzmir: Meta Basım Matbaacılık Hizmetleri.
- Davis, H. (1971). Distribution Patterns in Anatolia with Particular References to Endemism. Edinburgh, İngiltere: Published by Edinburgh University Press.
- MGM. (2015). Hanak İlçesi Meteoroloji İstasyonu Verileri. Ardahan: Ardahan Meteoroloji İstasyonu Müdürlüğü.
- Doğanay, H. (1991). Demografya (Nüfus Bilimi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü.
- Doğanay, H. (2011). Türkiye Ekonomik Coğrafyası(Ziraat Coğrafyası). İstanbul: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Doğanay, H. (2014). Türkiye Beşeri Coğrafyası. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Hizmetleri Ticaret Limited Şirketi.
- Duru Çevre Teknolojileri ve Laboratuvar Hizmetleri Mühendislik Müşavirlik İnşaat Taahüt Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi. (2015). Burmadere Barajı, Hanak Ovası Sulaması, Malzeme Ocakları, Kıрма Eleme Tesisi ve Hazır Beton Santrali. Ankara: Duru Çevre Teknolojileri ve Laboratuvar Hizmetleri Mühendislik Müşavirlik İnşaat Taahüt Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi.
- Emiroğlu, M. (1975). Türkiye Coğrafi Bölgelerine Göre Şehir Yerleşmeleri ve Şehirli Nüfus. Ankara Üniversitesi DTCF Coğrafya Araştırma Dergisi(7), 127-128.
- Erdel, A., Kunter, A. ve Dönmez, Y. (1965). Klimatoloji Tatbikatı. İstanbul: Baha Matbaası.
- Erinç, S. (1953). Doğu Anadolu Coğrafyası. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Erinç, S. (1957). Tatbiki Klimatoloji ve Türkiye'nin İklim Şartları. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Hidrojeoloji Enstitüsü Yayınları.
- Erinç, S. (1984). Klimatoloji ve Metodları. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Yayınları.
- Erol, O. (2010). Genel Klimatoloji. Ankara: Çantay Kitabevi.
- İnandık, H. (1965). Türkiye Bitki Coğrafyasına Giriş. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları.
- İzbırak, R. (1984). Türkiye (Cilt 2). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Kalkan, K. (2010). Ardahan, Kars ve Iğdır İllerinde Nüfusun Gelişimi ve Sorunları. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Tez.
- Karabağ, S. ve Şahin, S. (2003). Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Kars Turizm ve Tanıtma Derneği. (1966). Çıldır Ardahan Hanak Posof. Kars İli, 1-8.
- Kaya, G. (2004). Posof İlçesi Coğrafyası.(Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koçman, A. (1979). Yukarı Kura Nehri Havzası Fiziksel Coğrafyası. (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Erzurum: Erzurum Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü.
- Koçman, A. (1993). Türkiye İklimi. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü.
- Koday, S. (2005). Doğu Anadolu Bölgesi'nde Hayvancılık. Erzurum: Erzurum Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Mater, B. (1998). Toprak Coğrafyası. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Özçağlar, A. (1996). Türkiye'nin İdari Coğrafyası Bakımından Köy, Bucak, İlçe, İl ve Belde Kavramları Üzerine Düşünceler. Ankara Üniversitesi DTCF Coğrafya Araştırma Dergisi Yayınları(6), 20.
- Özçağlar, A. (2015). Yönetmelik Coğrafya. Ankara: Nika Yayınevi.
- Özey, R. (2012). Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği. İstanbul: Aktif Yayınevi.
- Özgüç, N. (2013). Turizm Coğrafyası. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Özgür, E. (2000). Türkiye Coğrafyası. Ankara: Hilmi Usta Matbaacılık.
- Sür, Ö. (1972). Türkiye'nin Özellikle İç Anadolu'nun genç volkanik alanlarının jeomorfolojisi. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Şahin, C. ve Doğanay, H. (1998). Türkiye'nin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası. İstanbul: Ders Kitapları Yayınları.
- Şaroğlu, F. ve Yılmaz, Y. (1984). Doğu Anadolu'nun Neotektoniği ile İlgili Magmatizması. Ketin Sempozyumu, (s. 156-162). Ankara.
- Tanoğlu, A. (1966). Nüfus ve Yerleşme. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları.
- Tolun(Denker), B. (1977). Yerleşme Coğrafyası. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları.
- Tunçdilek, N. (1967). Türkiye İskan Coğrafyası. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları.
- Tümertekin, E. (1973). Türkiye'de Şehirleşme ve Şehirsiz Fonksiyonlar. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları.
- Tümertekin, E. ve Özgüç, N. (1987). Ulaşım Coğrafyası. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları.
- Tümertekin, E. ve Özgüç, N. (2015). Beşeri Coğrafya İnsan Kültür Mekan. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Tümertekin, E. ve Özgüç, N. (2015). Ekonomik Coğrafya. İstanbul: Çantay Kitabevi.

- Yalçınlar, İ. (1951). Soğanlı-Kaçkar ve Mescit Dağı Silsilelerinin Glasiyasyon Şekilleri. İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi, 1-6.
- Yılmaz, Ü. (2014). Hanak. Serhat Kültür , 6.
- Zeyrek, Y. (2014). Hanak ve Damal Üzerine Notlar. Serhat Kültür, 2-5.

GAYRI SAFI YURTIÇI HASILA, İŞSİZLİK ORANI, NÜFUS VE UZLAŞMA SAYILARI İLİŞKİSİ KLASİK DOĞRUSAL REGRESYON MODELİ TAHMİNİ

Doç. Dr. Afşin ŞAHİN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bankacılık ve Sigortacılık Yüksekokulu

Bankacılık Bölümü

Öz

Bu çalışmada, Klasik Doğrusal Regresyon Modeli, 2017 yılı Türkiye 81 ili bazında yatay kesit verisine uygulanmış; uzlaştırmacı teklifinin mağdur ve fail tarafınca kabulü sonrasında uzlaşma ile sonuçlanan dosya sayısının Gayri Safi Yurtiçi Hasıla, Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla ve nüfustaki yüzde bir oranında artış karşısındaki esnekliği pozitif bulunmuştur. İşsizlik oranının uzlaşma sayısına etkisi ise negatiftir ancak istatistiki olarak anlamlı değildir.

Çalışmadan elde edilen bulgulara göre, makroekonomik değişkenlerdeki iyileşmenin toplumsal uzlaşma üzerinde potansiyel olarak olumlu dışsallık etkileri söz konusudur. Türkiye ekonomisinin gelişmesiyle beraber, ceza muhakemesinde uzlaşma kurumunun daha fazla etkinlik kazanacağı, geleneksel ceza yargı sisteminin cezalandırıcı felsefesinden, daha dinamik olduğu kabul edilen mağdur odaklı onarıcı adalet sistemine yönelimin yaygınlaşacağı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Makroekonomi, uzlaşma, klasik doğrusal regresyon modeli.

Gross Domestic Product, Unemployment Rate, Population and Conciliation Relationship: Classical Linear Regression Model Estimation

Afşin Şahin, PhD, Associate Professor of Economics, Ankara Hacı Bayram Veli University, School of Banking and Insurance, Department of Banking, Ankara.

In this study, Classical Linear Regression Model is applied to the cross-sectional data of Turkey comprising from 81 cities for the year 2017. It is found that following the acceptance of the conciliator's offer to aggrieved and perpetrator, elasticity of number of files that is finalized by the conciliation to the one percent increase in Gross Domestic Product, Per Capita Gross Domestic Product and population is positive. The effect of unemployment on the conciliation number is non-significantly negative. According to the findings of the study, improvement in the macroeconomic variables has a potential favorable effect over the society's conciliations. By the development of Turkish economy, it can be claimed that the conciliation institution in the criminal judgement will gain efficiency and there will be a pervasive transition from punitive philosophy of the traditional criminal justice towards victim-oriented restorative justice system where the latter is accepted to be more dynamic.

Keywords: Macroeconomics, conciliation, classical linear regression model.

1. Giriş

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Müzeler, yazıtlar ve romanlar¹ gibi tarihi bilgi kaynakları, çeşitli dönemlere ilişkin halkın yaşam standartlarını yansıtan çeşitli bilgiler elde etmemize imkân vermektedirler. Örneğin ilkel toplumlarda, devletler vatandaşlarına kendi ceza hukuku kuralları çerçevesinde hüküm verirken, genellikle ağır bedensel cezalara hükmetmişlerdir. Ekonomiler ilerledikçe ve gelişme kaydedildikçe, toplumlarda ceza verme eğiliminin fiziksel cezalardan daha çok, parasal cezalarla ikame edilmeye başladığı görülmektedir (Roth, 2017, s. 19). Eğitim düzeyi arttığında, işsizlik oranı azaldığında ve gelir düzeyi arttığında suç oranı bu değişkenlerin pozitif dışsallık etkileri nedeniyle azalmaktadır.² Ayrıca toplumun bireylerini suç işleme eğiliminden caydırmak amacıyla daha hafif fakat etkin yöntemler mümkün olabilmektedir.

Hukuk sistemi ceza ve hukuk mahkemelerinin verdikleri kararlarla şekillenmektedir. Asliye ticaret, asliye hukuk ve tüketici mahkemelerinin iktisadi ve finansal konularda dolaylı rolleri söz konusudur. Bankalar ve şirketler gibi tüzel kişilikler anlaşılmadıkları vakit, arabuluculuk kurumuna; sulh olamıyorlarsa asliye ticaret mahkemelerine başvurabilmektedirler. Örneğin menfi tespit davaları, asliye hukuk ya da asliye ticaret mahkemelerinde görülmektedir. Şirketin bankaya olan borcu nedeniyle anlaşmazlıklar ortaya çıkabilmekte ya da sözleşmelerden kaynaklı bir takım itiraz noktaları oluşabilmektedir. İşçi ile işveren arasındaki ilişkilerin mahkeme haricinde bir arabulucu ile çözüm yolu iş mahkemelerinin yükünü önemli ölçüde azaltmaktadır. Özel hukuk konuları içerisinde para ve banka ile ilgili konular kadar; ceza kanununda da finansal suçların önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Kara para aklama, dolandırıcılık ve zimmet finansal suçlar arasında yer almaktadır. Bu çalışmanın da ana konusunu oluşturan uzlaştırma kapsamı altına, ceza hukukundan kaynaklı bir takım finansal suçların da alındığı görülmektedir.

Avrupa Birliği'nde 2014-2020 yıllarını kapsayan European Union 2020'de de ortaya konulan akıllı ve dahil edici büyüme gibi inovasyon ve eşitsizliğin azalması konuları ile yakından ilgili hedefler, hukuk sisteminin de iyileşmesine katkıda bulunacaktır. Sağlıklı işleyen bir hukuk sisteminde, adalet temin edilebilecek ve anlaşmazlıklar objektif biçimde ve kısa bir sürede çözülebilecektir. Ortaya çıkacak güven ve kredibilite, yabancı ve yerli yatırımcıların girişimcilik faaliyetlerini olumlu yönde etkileyecektir. Böylece sağlıklı bir hukuk sisteminde, girişimciliğin canlanması, bankaların verdiği kredilerin etkin alanlarda değerlendirilmesini beraberinde getirecektir ve yatırımların iktisadi büyüme üzerindeki etkinliği artacaktır.³ Sağlıklı bir hukuk sisteminde, yüksek girişimcilik yüksek büyüme oranlarına yol açacaktır.

Çalışmanın ikinci kısmında, ceza muhakemesinde yer alan uzlaşma ile ekonomi ilişkisi tartışılmaktadır. Üçüncü kısımda yöntem ve bulgular sunulmaktadır. Dördüncü bölümde bulgular değerlendirilmekte ve çalışma beşinci bölümde sonuçlandırılmaktadır.

2. Uzlaşma ve Ekonomi

¹ 18.-20. yy.'da halkın yaşam standartları ve sermaye yapısı ile ilgili dönemin romanları önemli bilgiler verebilmektedir. Piketty (2015) kitabında sermayenin şekli ve dağılımı, yaşam biçimi gibi konularda ilgili dönemin ünlü yazarlarından yararlanmaktadır. Aydın ve Akdere (2014) de Türk edebiyatı ve dünya edebiyatındaki eserlerden yararlanarak iktisadi analizlere yer vermektedir. Ya da Cunningham (2018) yakın zaman küresel krizi çizgi roman tarzında ele alarak içerisinde dikkat çekici noktalara vurgu yapmaktadır.

² Akdi, Karamanoğlu ve Şahin (2014) eğitim düzeyine göre işsizlik verileri ile suç sayısı arasında uzun dönemli ilişkiyi ortaya koymaktadır.

³ Şahin (2017) Türkiye'de yatırımlardaki artışın iktisadi büyümeye yeterince yansımadağını göstermektedir.

5271 sayılı Türk Ceza Muhakemesi Kanununun 253, 254 ve 255. maddelerinde 24.11.2016 tarihinde yapılan değişikliklerle beraber; uzlaştırma kapsamındaki suçlar ve uzlaştırma süreci tanımlanmıştır. 05.08.2017 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren Ceza Muhakemesinde Uzlaştırma Yönetmeliği’nde ise uzlaştırmaya dönük usuller, esaslar, tanımlar, ilkeler, uzlaştırmacının rapor verme süreci uzlaştırma müzakerelerinin aşamaları, uzlaştırma sonucunda yerine getirilecek olan edim, uzlaştırmacı eğitimi ve denetimi gibi konularda toplam 11 bölüm ve 71 madde ile açıklanmıştır. Uzlaştırmacının diğer ülkelerle karşılaştırmalı ve tarihsel olarak analizi için Özgenç (2013), Yılmaz (2016) ve Epözdemir (2017) incelenebilir.

Klasik ceza hukukunda yargılama failin cezalandırılmasına odaklanırken; onarıcı adalet felsefesi ile beraber alternatif çözümler Türk yargı sistemine girmiş, mağdur odaklı bir yargılama süreci benimsenmeye başlanmıştır (Tunç, 2010, s. 10). Ceza Muhakemesi Hukukunda uzlaştırma kurumu ile beraber, yargılamada ekonomik yaklaşım benimsenmiştir. Bu noktada zaman kavramı kendisini göstermektedir. Günümüzde en önemli kavramlardan bir tanesi olan zaman, bireyin çalışma yaşamında boş zaman tercihinin faydasını artırdığından hareketle giderek değerli bir hal almıştır. Yargılamanın uzun sürmesi, süreç içerisinde yapılan yargılama masrafları gibi unsurlar hesaba katıldığında; uzlaştırma müessesesinin bireylere ve toplumda ülkeye önemli iktisadi katkılarının olacağı görülmektedir. Diğer taraftan şüpheli ya da fail mağdur ile uzlaşma sağlar ise, almayacağı ceza neticesinde ceza infaz kurumlarında geçireceği zamanı topluma daha faydalı işlerde değerlendirebilecektir. Böylece toplumsal yarar ve barışa katkı yapacak olan uzlaştırmacılar, yargılama giderlerinin azaltılmasını da sağlayacak, sosyal ve iktisadi refah artışı kendini gösterecektir.⁴

3. Yöntem ve Bulgular

Ekonomik değişkenlerin (X_t) uzlaşma sayısına (UZL_t) etkisini incelemek amacıyla Eşitlik (1)’de sunulan Klasik Doğrusal Regresyon Modeli parametreleri kestirilmiştir.

$$LOG(UZL_t) = Sabit + \beta_1 LOG(X_t) + u_t \quad (1)$$

Bu parametrelerin sunulduğu Tablo 1 incelendiğinde, Türkiye’de gelir ve nüfus değişkenlerinin uzlaşma ile sonuçlanan dosya sayısı üzerinde etkileri olduğu görülmektedir.

Tablo 1. Uzlaşma Sayılarının Belirleyicileri

	LOG(GSYIH)		LOG(KGSYIH)		UNP		LOG(N)	
Sabit	-2.7822	**	-3.8338		7.4081	***	-4.6513	***
	[0.0389]		[0.2402]		[0.0000]		[0.0000]	
β_1	0.6280	***	1.1367	***	-0.0048		0.9070	***
	[0.0000]		[0.0009]		[0.8763]		[0.0000]	
Uyar. R ²	0.4201		0.1206		-0.0123		0.6766	
SSR	50.9719		77.2945		88.9754		28.4266	
F- istatistiği	58.9432	***	11.9667	***	0.0244		168.3472	***

⁴ The Economist (2018, s. 18-19)’a göre suç işlenmesi sonrası ortaya çıkan mahkûmiyet kararlarını topluma; güvenlik güçlerine yapılan harcamalar, adalet masrafları ve işgücü kayıpları gibi maliyetleri söz konusudur.

SBC	2.4832		2.8996		3.0403		1.8993
DW Testi	2.3069		1.8680		1.7102		2.2112
n	81		81		81		81
BP Testi	[0.8469]		[0.0928]	*	[0.1519]		[0.4653]
White Testi	[0.7591]		[0.2201]		[0.1135]		[0.6765]
BG Testi	[0.1227]		[0.6563]		[0.1653]		[0.1734]

Not: p- değerleri köşeli parantez içinde gösterilmiştir. n: gözlem sayısıdır. ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 istatistikî anlamlılık düzeylerini göstermektedir. Teklifin Kabulü Sonrası Uzlaşma İle Sonuçlanan Dosya Sayısı (Uzl, 2007 Yılı, Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı), GSYİH (GSYİH, Bin TL, 2014 Yılı, TÜİK), Kişi Başına GSYİH (KGSYİH, TL, 2014 Yılı, TÜİK), İşsizlik Oranı (UNP, %, 2013 Yılı, TÜİK), Nüfus (Kişi, 2017 Yılı, TÜİK). DW Testi: Durbin Watson İstatistiği. Breusch-Pagan (BP Testi)'nin sıfır hipotezi heteroskedasticite sorununun olmadığıdır. White Testi'nin sıfır hipotezi heteroskedasticite sorununun olmadığıdır. Breusch-Godfrey Testi'nin (BG Testi) sıfır hipotezi otokorelasyon sorununun olmadığıdır. Regresyonda kullanılan değişkenler durağandır. Regresyondan elde edilen kalıntı terimlerinin de durağan olması modelin sağlamlığını güçlendirmektedir.

4. Değerlendirme

Ekonomide tipik bir üretim fonksiyonu sermaye, işgücü ve teknoloji gibi girdi faktörlerinden oluşmaktadır. Teknoloji düzeyi ve inovasyon işgücü ve sermayenin etkinliğini artırmakta ve uzun dönemde potansiyel büyümenin itici gücü olabilmektedir. Teknolojinin sermaye ve işgücünün marjinal verimliliğini artırması yanında, ekonomik büyümeyi uzun vadede istikrarlı ve sürdürülebilir kılabacak unsurlardan bir tanesi de kurallar ve hukuk sisteminin sağlıklı, adil ve güvenilir olmasıdır. Kurumsallaşma ve büyüme literatürü altında bu konu sıklıkla incelenmiştir (örneğin Acemoglu ve Robinson, 2010). Bu çalışmadaki bulgulara göre makroekonomik değişkenlerdeki iyileşmenin hukuk sisteminin sağlıklı olmasına önemli katkılar sağlayacağı ve pozitif dışsallıklar yaratacağı söylenebilir. Bu çalışmada, ekonomi ve hukuk arasındaki ilişkileri değerlendirmek açısından 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda tanımlı hırsızlık (m.141/1), dolandırıcılık (m.157/1), ticari sır, bankacılık sırrı niteliğindeki bilgi veya belgelerin açıklanması (m.239/1,2,3); 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu marka hakkına tecavüz ile ilgili cezai hükümler (m.30) gibi ekonomik yönü bulunan suçların uzlaştırma kapsamına alındığı (Özbek, Cüni ve Özcan, 2018, ss. 308-320) dikkate alınarak, ekonomik değişkenlerle uzlaşma verileri arasındaki ilişki 2017 yılı Türkiye il bazında yatay kesit verisi ile analiz edilmiştir. EKK yöntemi bulgularına göre, Türkiye'de ekonomik üretim düzeyi ve nüfus sayısının uzlaşma sayıları üzerinde etkili değişkenler olduğu görülmektedir.

Ekonomide nominal GSYİH, bir ülkede üretilen mal ve hizmetlerin değerini göstermektedir. Keynezyen çapraz diyagramında bu değerın ekonomideki toplam talebe eşit olduğu kabul edilmektedir. GSYİH'daki artış gelir artışı anlamına gelmekte, bu da ekonomik gelişmişlik olarak değerlendirilmektedir. İktisadi gelişmenin önemli bir bileşeni de toplumsal iletişimdir. Dolayısıyla gelişmiş toplumlarda, bireyler arası iletişim ve müzakare edebilme kabiliyeti daha güçlüdür. Nitekim Cumhuriyet Savcılığı Uzlaştırma Büro'sunun görevlendirdiği yetkin ve sertifika sahibi bir uzlaştırmacı, mağdur ve failin uzlaşmaları aşamalarında kolaylık sağlayabilmektedir. Ekonomik gelişmişlik düzeyi arttıkça, adalet sisteminde daha fazla sayıda uzlaşma vakasının görüleceği söylenebilir.

5. Sonuç

Türkiye ekonomisinin önemli ölçüde büyüme oranı gösterdiği 2017 yılında Türkiye genelinde 634.767 adet dosya uzlaştırma bürolarına gelmiştir. Bu dosyaların 223.469 adedi uzlaşma ile sonuçlanmıştır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

55.061 adedinde ise uzlaşma sağlanamamıştır.⁵ 2017 yılında Türkiye’de 81 ilde %81.64 gibi yüksek bir oranda (standart sapma=9.39) $100 * \frac{uzlaşma}{uzlaşma+uzlaşmama}$ oranı sağlanmıştır. Çalışmada elde edilen EKK yöntemi bulgularına göre de gelir düzeyindeki %1’lik bir artış beraberinde %0.62’lik bir uzlaşma getirmektedir. Kişi başı gelirdeki ve nüfustaki %1’lik bir artış ise sırasıyla %1.13 ve %0.90 civarında uzlaşmayı artırmaktadır. %1 oranında bir işsizlik artışı istatistiki olarak anlamlı olmamakla birlikte uzlaşmayı %0.48 oranında azaltmaktadır.

Bu çalışma pek çok açıdan geliştirilebilecektir:

- Suç tipi bazında ayrıntılı uzlaşma verileri temin edilebilirse, makroekonomik değişkenlerin bunlar üzerindeki etkileri incelenebilir.
- Anket yoluyla ekonomik açıdan uzlaşma vakaları değerlendirilebilir.
- Uzlaşma ile fayda fonksiyonu teorik açıdan ilişkilendirilip, uzlaşmanın bireye sağladığı zaman faydası ölçülebilir.
- İktisatta boş zamanın bireyin faydasını artıracığı kabul edilir. Ancak buradaki boş zaman, tutuklulukta geçen süreden farklıdır. Bireyin uzlaşma sonucu değiştireceği çalışma ve boş zaman ödünleşimi ölçülme yoluna gidilebilir.

Yapılacak ve geliştirilecek çalışmalarla uzlaşma konusu ekonomik açıdan daha fazla ele alınabilecektir.

Kaynakça

Acemoglu, D. ve Robinson, J. (2010). The role of institutions in growth and development. *Review of Economics and Institutions*, 1(2), 1-33.

Akdi, Y., Karamanoğlu, Y.E. ve Şahin, A. (2014). Eğitim düzeyine göre işsizlik, fiyatlar ve suç ilişkisi: Türkiye üzerine bir uygulama. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 3(2), 119-143.

Aydın, G. D. ve Akdere, Ç. (2014). Edebiyattaki iktisat. İstanbul: İletişim Yayınları.

Cunningham, D. (2018). Büyük çöküş: Küresel ekonomi nasıl rehin alınır (E. Tezel, çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Epözdemir, R. (2017). Yeni düzenlemeler ışığında uzlaştırma müessesesine bakış. *Legal Hukuk Dergisi*, 15(175), 3445-3468.

Özbek, M. S., Cüni, O. ve Özcan, M. (2018). Ceza muhakemesi hukukunda uzlaştırma eğitim kitabı. Ankara: Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı.

Özgenç, N. B. (2013). Türk hukukunda ve mukayeseli hukukta uzlaşma. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Anabilim Dalı, İstanbul.

Piketty, T. (2015). Yirmi birinci yüzyılda kapital (H. Koçak, çev.). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Roth, M. P. (2017). Göze göz, suç ve cezanın küresel tarihi (K. Durukan, çev.). İstanbul: Can Yayınları.

Şahin, A. (2017). Ekonomik büyümenin brüt sabit sermaye oluşumdaki değişmeye duyarlılığı: Kırılgan beşli üzerine bir uygulama. V. Uluslararası Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Kongreler Serisi Eylül 23-24 2017 içinde (s. 100-109). Kırklareli, Türkiye.

The Economist (2018). Shining some light, April, 07, 2018, 18-19.

⁵ Alternatif Çözümler Dairesi Başkanlığı’ndan veriler alınmıştır.

Tunç, N. (2010). Ceza muhakemesi hukukunda uzlaştırma. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Bilecik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Bilecik.

Yılmaz, H. (2016). Ceza muhakemesi kanununda uzlaşma. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul.

DAVRANIŞSAL FİNANS ALANI İLE İLİŞKİLİ LİSANSÜSTÜ TEZLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Doç. Dr. Arzum ERKEN ÇELİK
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İ.İ.B.F.

Öz

Bu çalışmada finansal piyasa koşullarını ve karar süreçlerini açıklamada katkısı ve önemi gittikçe artmakta olan Davranışsal Finans alanı ile ilişkili olarak Türkiye’de hazırlanmış ve kabul görmüş olan lisansüstü tezlerin içerik analizi yapılması amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında dikkate alınan bilgiler, Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi’nin internet sayfasından sağlanmıştır. Öncelikle 2003 ve 2016 yılları arasında bu alanla ilişkili olarak yapılmış olan 110 lisansüstü tez bulunduğu tespit edilmiştir. Tespit edilen lisansüstü tezlerin yıllara ve üniversitelere göre sayısal dağılımları, paylaşım durumları ortaya konmuş; hangi enstitü ve anabilim dalları bünyesinde hazırlanmış oldukları incelenmiştir. En çok tercih edilen veri toplama ve analiz yöntemleri, temel alınan çalışma örnekleri belirlenerek içerik çözümlenmeleri yapılmaya çalışılmıştır. Anahtar sözcüklerin yanı sıra yazım dilleri ve sayfa sayıları ile ilgili değerlendirmeler de yapılmıştır. Çalışmada ortaya konan değerlendirmelerin, özellikle Davranışsal Finans alanında araştırma yapmayı hedefleyen araştırmacılara, akademisyenlere; bu alanla ilgili tez çalışması kurgulamak isteyen öğrencilere ve tez danışmanlarına fikir vermesi, yardımcı olması mümkün görünmektedir.

Anahtar Kelimeler: Davranışsal Finans, Lisansüstü Tezler, Yüksek Lisans, Doktora

160

AN INVESTIGATION FOR POSTGRADUATE THESES RELATED WITH BEHAVIORAL FINANCE

Abstract

Behavioral Finance is increasing its contributions to the explanations of financial market circumstances and decision making processes day by day. The aim of this study is to make a content analysis for the postgraduate theses related with this area. Information about these theses were obtained from the website of the Council of Higher Education Thesis Centre. The number of them are found to be 110 between 2003 and 2016. Their numerical distributions for years, universities, institutes, departments and sharing status have been revealed. Data collecting and analyzing methods which are mostly preferred and research samples mostly used have been analyzed. Also key words, writing languages and page numbers have been evaluated. Findings of this study have the potential for providing insight and assistance especially to the researchers and academicians aiming make researches in Behavioral Finance, and the students and advisors structuring thesis studies about this area.

Keywords: Behavioral Finance, Postgraduate Theses, Master’s Theses, Doctoral Theses

1. Giriş

Davranışsal Ekonomi’nin bir alt dalı olarak kabul edilen Davranışsal Finans’ın temelleri 1960’lı ve 1970’li yıllarda atılmış olsa da tüm dünyadaki akademik ve uygulamacı çevrelerin yoğun olarak dikkatini çekmesi, 2002 yılında bu alana ciddi katkılar sunan Kahneman ve Tversky’nin Nobel Ekonomi

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Ödülü'nü kazanması ile birlikte olmuştur. Böylelikle popülerleşmeye başlayan bu alanla ilgili araştırma çalışmaları önemli bir ivme kazanmıştır.

Temelde Neo-Klasik Ekonomi'nin insanların rasyonel olduğu varsayımına eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşan Davranışsal Ekonomi ve Davranışsal Finans, Bilişsel Psikoloji alanının birikiminden faydalanarak insanların verdikleri ekonomik ve finansal kararlarında nasıl bir mekanizma kullandıklarını analiz etmeye çalışmaktadır.

Davranışsal Ekonomi ve Davranışsal Ekonomi alanlarında yapılan çalışmalar, hem yatırımcıların piyasayı, kendilerini ve diğer yatırımcıları anlamalarına katkıda bulunurken; hem de profesyonellerin hizmet verdikleri yatırımcıları daha iyi anlayıp onların ihtiyaç ve isteklerine uygun tavsiyelerde bulunmalarını kolaylaştırmaktadır. Bu bağlamda profesyonellerin hizmet verdikleri yatırımcıların istek ve ihtiyaçlarını, onların olası eğilimlerini de daha iyi anlayarak bunlara uygun hizmet vermelerine katkı sağlamaktadırlar (Bayrak, 2012). Bu alanlarla ilgili çalışmaların ortaya koydukları kabuller, temel kültür benimsedikçe, politika yapıcı ve uygulayıcıların da daha başarılı politika ve yöntemler oluşturabilmelerine, planlama ve uygulama yapabilmelerine önemli destekler sağlayabilecektir.

Davranışsal Finans alanının hem teorik, hem de uygulama açısından gereğince geliştirilebilmesinin, kendisinden beklenen katkı ve desteklerin sağlanabilmesinin ise bu alanda yapılmış ve yapılacak olan bilimsel tabanlı çalışmalara büyük ölçüde bağlı olduğu açıktır. Bu çalışmalar içinde de lisansüstü tez çalışmalarının ayrı bir yeri olacaktır. Bu nedenle söz konusu çalışmaların içeriklerinin analiz edilmesi, ayrıntılı envanterlerinin oluşturulması, özellikle gelecekte bu alanda çalışmak isteyebilecek olan araştırmacılara; karar, analiz ve planlamalarında bu alandan faydalanmak isteyebilecek olan uygulamacılara ciddi katkılar sağlaması söz konusudur.

Bu noktadan hareketle Türkiye'de Davranışsal Finans alanı ile ilişkili olarak hazırlanmış olan bilimsel çalışmaların çözümlenmesini içeren çalışmalar olup olmadığını belirleyebilmek amacıyla literatür taraması yapılmıştır. Yapılan literatür taramasında doğrudan Davranışsal Finans alanı ile ilişkili bilimsel nitelikli çalışmaları çözümlenmiş olan herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bununla birlikte sosyal bilimler içinde daha farklı alanlara ilişkin lisansüstü çalışmaların çözümlenmelerini yapan birçok çalışma tespit edilmiştir. Benligiray'ın (2012) bankacılık konusunda yapılan lisansüstü tezleri ve Gündoğdu'nun (2017) aynı konuda yayınlanmış olan akademik çalışmaları; Baş, Mısırdalı Yangil ve Aygün'ün (2014) entelektüel sermaye alanında yapılan lisansüstü tez çalışmalarını; Aktan'ın (2014) stratejik planlama alanında yapılan lisansüstü tez çalışmalarını; Güngörmüş'ün (2016) muhasebe standartlarına yönelik olarak yapılan lisansüstü tez çalışmalarını ve Çelik'in (2016) yenilikçilik konusunda yapılmış olan doktora tez çalışmalarını analiz eden çalışmalarının bunlara örnek gösterilmesi mümkündür.

Bu çalışmanın kurgulanmasında ayrıca eğitim alanının çeşitli boyutlarını ele alan lisansüstü tezleri analiz eden (Ahi ve Kıldan, 2013; Coşkun, Dünder ve Parlak, 2014; Şenyurt ve Özer Özkan, 2017; Alpaydın ve Erol, 2017); sağlık iletişimi (Yıldırım Becerikli, 2013), turizm (Tayfun vd., 2016), veri madenciliği (Doğan, 2017), yapay sinir ağları (Akgün ve Soy Temür, 2017) ile ilişkili lisansüstü tez çalışmalarının çözümlenmelerini yapan bibliyometrik çalışmalardan da faydalanılmıştır.

2. Amaç ve Yöntem

Bu çalışmanın temel amacı özellikle Davranışsal Finans alanı ile ilişkili olarak yapılması planlanan tez ve yayın çalışmalarının, diğer uygulamalı çalışmaların yazarlarına, uygulamacılarına bir referans noktası hazırlayabilmektir. Bu referans noktasının oluşturulabilmesi için öncelikle Türkiye'de Davranışsal Finans alanı ile ilişkili olarak hazırlanmış olan lisansüstü tezlerin ve karşılaştırılabilecek özelliklerinin belirlenmesi gerekmektedir. Bunun için daha önce özellikle sosyal alanlarda lisansüstü tezler

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

için hazırlanmış olan biyometrik çalışmalar taranmış ve hangi parametrelerin çalışma kapsamına alınması gerektiği, gereken verilerin, hangi yöntemlerle elde edilip, sınıflandırılıp, analiz edilebileceği araştırılmıştır.

Çalışma kapsamında yürütülen araştırmada öncelikle Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi'nin internet sitesinin yardımıyla anahtar sözcükleri arasında “Davranışsal Finans” bulunan veya başlığında “Davranışsal Finans” terimi kullanılmış olan lisansüstü tezler belirlenmiş ve bütünsel bir liste oluşturulmuştur. Daha sonra da söz konusu tezler için doküman analizi yapılmıştır.

Çalışma kapsamında öncelikle bir Tez İzleme Formu oluşturulmuştur. Ms-Excel programı yardımıyla oluşturulan formda analiz edilmeye çalışılan değişkenlerle ilgili sütunlar açılarak örneklem kapsamındaki tezlere ait veriler atanmıştır. Verilerin çözümlenmesinde temel olarak “Frekans Analizi (f)” kullanılmıştır. Ayrıca her bir değişken için çalışma sayfaları açılarak çeşitli faktörlere göre dağılımlarını, muhtemel eğilimlerini ortaya koyabilmek için alt formlar, tablo ve grafikler oluşturulmuştur.

3. Bulgular

3.1. Paylaşım Durumu

Davranışsal Finans alanı ile ilişkili olarak hazırlanan ve onay almış olan lisansüstü tezlerin hepsi için paylaşım izni verilmiştir. Ancak ilgili tezlerin 93'üne (%85) bu araştırmanın yapıldığı sırada web sitesi üzerinden ulaşım serbest iken 17 tanesine (%15) ise ulaşım belli süreler ile kısıtlanmış; daha ileri tarihlerde paylaşımına açılacakları bildirilmiştir. Paylaşımına açılma tarihlerinin en ileri 2020 yılının Haziran ayı olarak belirtilmiştir.

Tablo 1. Lisansüstü Tezlerin Paylaşım Durumları

PAYLAŞIM DURUMU	YL TEZİ	DR TEZİ	TOPLAM (%)
PAYLAŞIMA AÇIK	65	28	93 (% 85)
PAYLAŞIMA AÇILACAK	12	5	17 (% 15)

Yüksek lisans tezlerinin paylaşım durumu incelendiğinde 65 adedinin (%84) paylaşımına açık iken 12 adedinin (%16) belirtilen daha ileri tarihlerde paylaşımına açılacağı belirtilmiştir.

Tablo 2. Yüksek Lisans Tezlerinin Paylaşım Durumları

PAYLAŞIM DURUMU	YL TEZİ	%
PAYLAŞIMA AÇIK	65	84
PAYLAŞIMA AÇILACAK	12	16

Doktora tezlerinin paylaşım durumu incelendiğinde 28 adedinin (%85) paylaşımına açık iken 5 adedinin (%15) belirtilen daha ileri tarihlerde paylaşımına açılacağı belirtilmiştir.

Tablo 3. Doktora Tezlerinin Paylaşım Durumları

PAYLAŞIM DURUMU	DR TEZİ	%
-----------------	---------	---

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

PAYLAŞIMA AÇIK	28	85
PAYLAŞIMA AÇILACAK	5	15

3.2. Yıllara Göre Dağılım

Davranışsal Finans alanı ile ilişkili olarak hazırlanmış ve onay almış olan lisansüstü tezlere bakıldığında yüksek lisans tezlerinde en yüksek sayıya 2013 ve 2014 yıllarında; doktora tezlerinde de 2014 yılında ulaşıldığı görülmüştür.

Tablo 4. Lisansüstü Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

YILLAR	YL TEZ	DR TEZ	LÜ TEZ
2003	1	0	1
2004	0	0	0
2005	1	0	1
2006	0	1	1
2007	6	0	6
2008	2	1	3
2009	7	3	10
2010	4	4	8
2011	6	0	6
2012	6	5	11
2013	6	2	8
2014	13	3	16
2015	13	7	20
2016	6	2	8
2017	6	5	11
TOPLAM	77	33	110

Yüksek lisans tezlerinin yıllara göre dağılımı incelendiğinde dalgalı bir seyir izlediği görülse de özellikle 2015 yılına kadar genelde artış eğilimi gösterdiğinin söylenmesi mümkündür. 2016 yılında ise ciddi bir düşüş olmuş; 2017 yılında ise miktar sabit kalmıştır.

Doktora tezlerinin yıllara göre dağılımı incelendiğinde ise hazırlanan tez sayıları gene dalgalı bir seyir izlemekle beraber 2015 yılına kadar genelde artış eğilimi göstermiştir. 2016 yılındaki dramatik düşüşten sonra tekrar ciddi bir artış göstermiştir.

3.3. Üniversitelere Göre Dağılım

Kabul görmüş olan Davranışsal Finans ile ilişkili 110 adet lisansüstü tezinin hangi üniversiteler bünyesinde hazırlandığına bakıldığında İstanbul Üniversitesi ve Marmara Üniversitesi'nin öncü oldukları görülmektedir. Söz konusu tezlerin yaklaşık % 12'si İstanbul Üniversitesi'nde; %9'u ise Marmara Üniversitesi'nde hazırlanmıştır. Onları % 5,5 oranı ile Sabancı ve Dokuz Eylül Üniversiteleri izlemektedir.

Tablo 5. Lisansüstü Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımı

ÜNİVERSİTE	LÜ TEZ SAYISI	%
------------	---------------	---

İstanbul Üniversitesi	13	11,8
Marmara Üniversitesi	10	9,1
Dokuz Eylül Üniversitesi	6	5,5
Sabancı Üniversitesi	6	5,5
İstanbul Bilgi Üniversitesi	5	4,6
Gazi Üniversitesi	4	3,6
Orta Doğu Teknik Üniversitesi	4	3,6
Atatürk Üniversitesi	3	2,7
Çukurova Üniversitesi	3	2,7
Hacettepe Üniversitesi	3	2,7
Kadir Has Üniversitesi	3	2,7
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi	3	2,7
Adnan Menderes Üniversitesi	2	1,8
Bahçeşehir Üniversitesi	2	1,8
Balıkesir Üniversitesi	2	1,8
Gediz Üniversitesi	2	1,8
İstanbul Ticaret Üniversitesi	2	1,8
Selçuk Üniversitesi	2	1,8
Süleyman Demirel Üniversitesi	2	1,8
Uludağ Üniversitesi	2	1,8
Diğer	31	28,18

Hazırlanmış olan yüksek lisans tezlerinde en yüksek pay, %13 oranı ile İstanbul Üniversitesi'ne aittir. Onu %6,5 oranı ile İstanbul Bilgi ve Dokuz Eylül Üniversiteleri izlemiştir.

Tablo 6. Yüksek Lisans Tezlerinin Üniversitelere Göre Dağılımı

ÜNİVERSİTE	YL SAYISI	TEZ %
İstanbul Üniversitesi	10	13,0
Dokuz Eylül Üniversitesi	5	6,5
İstanbul Bilgi Üniversitesi	5	6,5
Marmara Üniversitesi	4	5,2
Orta Doğu Teknik Üniversitesi	3	3,9
Bahçeşehir Üniversitesi	2	2,6
Balıkesir Üniversitesi	2	2,6
Çukurova Üniversitesi	2	2,6
Gazi Üniversitesi	2	2,6
Gediz Üniversitesi	2	2,6
Hacettepe Üniversitesi	2	2,6
İstanbul Ticaret Üniversitesi	2	2,6

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi	2	2,6
Sakarya Üniversitesi	2	2,6
Selçuk Üniversitesi	2	2,6
Süleyman Demirel Üniversitesi	2	2,6
Uludağ Üniversitesi	2	2,6
Diğer	26	33,8

Davranışsal Finans alanı ile ilişkili olarak hazırlanan doktora tezlerinin %18,2'si Marmara Üniversitesi bünyesinde hazırlanmıştır. Onu %9,1 oranı ile İstanbul, Kadir Has ve Sakarya Üniversiteleri izlemiştir.

Tablo 7. Doktora Tezlerinin Üniversitelere Göre Dağılımı

ÜNİVERSİTE	DR TEZ SAYISI	%
Marmara Üniversitesi	6	18,2
İstanbul Üniversitesi	3	9,1
Kadir Has Üniversitesi	3	9,1
Sakarya Üniversitesi	3	9,1
Atatürk Üniversitesi	2	6,1
Gazi Üniversitesi	2	6,1
Diğer	14	42,4

3.4. Enstitülere Göre Dağılım

Araştırma örneği kapsamındaki lisansüstü tezlerin enstitülere göre dağılımına bakıldığında en önemli payın yaklaşık %94 ile Sosyal Bilimler Enstitüleri'ne ait olduğu görülmüştür. Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüleri bünyesinde hazırlanan tezlerin toplam tezlere oranı ise %4,6'dır.

Tablo 8. Lisansüstü Tezlerin Enstitülere Göre Dağılımı

ENSTİTÜ	LÜ TEZ SAYISI	%
Sosyal Bilimler Enstitüsü	103	93,6
Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü	5	4,6
Fen Bilimleri Enstitüsü	1	0,9
Finans Enstitüsü	1	0,9
TOPLAM	110	100

Yüksek lisans tezlerinin gene yaklaşık %94'ü Sosyal Bilimler Enstitüleri bünyesinde hazırlanmışken onları %5,2 ile gene Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüleri izlemiştir.

Tablo 9. Yüksek Lisans Tezlerinin Enstitülere Göre Dağılımı

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ENSTİTÜ	YL SAYISI	TEZ %
Sosyal Bilimler Enstitüsü	72	93,5
Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü	4	5,2
Finans Enstitüsü	1	1,3
TOPLAM	77	100

Doktora tezlerinde Sosyal Bilimler Enstitüleri'nde kabul edilmiş olan tezlerin oranı da %94'tür. Bankacılık ve Sigorta Enstitüsü ve Fen Bilimleri Enstitüsü bünyelerinde Davranışsal Finans alanı ile ilişkili ancak birer tane tez (%3) hazırlanmıştır.

Tablo 10. Doktora Tezlerinin Enstitülere Göre Dağılımı

ENSTİTÜ	DR SAYISI	TEZ %
Sosyal Bilimler Enstitüsü	31	94
Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü	1	3
Fen Bilimleri Enstitüsü	1	3
TOPLAM	33	100

3.5. Bölümlerine / Anabilim Dallarına Göre Dağılım

Çalışma örneğini oluşturan lisansüstü tezlerin künyelerinde belirtilen anabilim dallarına göre dağılımları da incelenmesi planlanmıştır. Ancak bazı tez künyelerinde ilişkilendirilen program/birim anabilim dalı, bazılarında ise bölüm olarak tanımlandığı için bu terimler bu araştırma kapsamında aynı kategori olarak değerlendirilmiştir. Buna göre ilgili tezlerin %60'ı İşletme Anabilim Dalı kapsamında; %14,5'i İktisat Anabilim Dalı kapsamında; %5,5'i de İngilizce İşletme Anabilim Dalı kapsamında hazırlanmıştır.

Tablo 11. Lisansüstü Tezlerin Bölümlere / Anabilim Dallarına Göre Dağılımı

BÖLÜM / ANA BİLİM DALI	LÜ SAYISI	TEZ %
İşletme Anabilim Dalı	66	60
İktisat Anabilim Dalı	16	14,5
İşletme (İngilizce) Anabilim Dalı	6	5,5
Sermaye Piyasası ve Borsa Anabilim Dalı	4	3,6
Para Sermaye Piyasaları ve Finansal Kurumlar Anabilim Dalı	2	1,8
Sermaye Piyasaları ve Finans Anabilim Dalı	2	1,8
Uluslararası Finans Anabilim Dalı	2	1,8
Diğer	12	10,91

Yüksek lisans tezlerinin kendi aralarında anabilim dallarına göre dağılımları şöyledir: İlgili tezlerin %57'si İşletme, %15,6'sı İktisat Anabilim Dalı kapsamında; %5,2'si de İngilizce İşletme Anabilim Dalı ile Sermaye Piyasaları ve Finans Anabilim Dalları kapsamında hazırlanmıştır.

Tablo 12. Yüksek Lisans Tezlerinin Bölümlere / Anabilim Dallarına Göre Dağılımı

BÖLÜM / ANA BİLİM DALI	YL SAYISI	TEZ %
İşletme Anabilim Dalı	44	57
İktisat Anabilim Dalı	12	15,6
İşletme (İngilizce) Anabilim Dalı	4	5,2
Sermaye Piyasası ve Borsa Anabilim Dalı	4	5,2
Para Sermaye Piyasaları ve Finansal Kurumlar Anabilim Dalı	2	2,6
Sermaye Piyasaları ve Finans Anabilim Dalı	2	2,6
Uluslararası Finans Anabilim Dalı	2	2,6
Ekonomi Bölümü	1	1,3
Finans Anabilim Dalı	1	1,3
Finans Ekonomisi	1	1,3
Finansal İktisat Anabilim Dalı	1	1,3
İşletme Yönetimi Anabilim Dalı	1	1,3
Maliye Anabilim Dalı	1	1,3
Uluslararası Bankacılık ve Finans Anabilim Dalı	1	1,3

Davranışsal Finans alanında yapılan doktora tezlerinin kendi aralarında anabilim dallarına göre dağılımlarına bakıldığında %66,7'sinin İşletme, %12'sinin İktisat Anabilim Dalı, %6,2'sinin de İngilizce İşletme Anabilim Dalı kapsamında yönetilmiş olduğu görülmektedir.

Tablo 13. Doktora Tezlerinin Bölümlere / Anabilim Dallarına Göre Dağılımı

BÖLÜM / ANA BİLİM DALI	DR SAYISI	TEZ %
İşletme Anabilim Dalı	22	66,7
İktisat Anabilim Dalı	4	12
İşletme (İngilizce) Anabilim Dalı	2	6,1
Bankacılık Anabilim Dalı	1	3
Finans ve Bankacılık Anabilim Dalı	1	3
Genel İşletmecilik Anabilim Dalı	1	3
İşletme Mühendisliği Anabilim Dalı	1	3
Muhasebe ve Finansman Anabilim Dalı	1	3

3.6. Alanlara Göre Dağılım

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Çalışma örneği kapsamında incelenen lisansüstü tezlerin künyelerinde ilişkili oldukları belirtilen alanların dağılımı da incelenmiştir. Örneğe dahil olan tezlerin bir kısmında birden fazla ilişkili alan belirtilmiştir.

Lisansüstü topluca değerlendirildiğinde hazırlanan tezlerin %60'ı işletme alanı ile ilişkilendirilmiştir. Ekonomi alanı ile ilişkilendirilen tezlerin oranı ise %26,7'dir. Bu alanları %5,9 oranı ile maliye alanı izlemiştir.

Tablo 14. Lisansüstü Tezlerin Alanlara Göre Dağılımı

ALANLAR	LÜ SAYISI	TEZ %
ALAN1 (İŞLETME)	81	60
ALAN2 (EKONOMİ)	36	26,7
ALAN3 (MALİYE)	8	5,9
ALAN4 (EKONOMETRİ)	4	3
ALAN5 (PSİKOLOJİ)	2	1,5
ALAN6 (BANKACILIK)	2	1,5
ALAN7 (SİGORTACILIK)	1	0,7
ALAN8 (SOSYOLOJİ)	1	0,7
TOPLAM	135	100

Hazırlanan yüksek lisans tezleri kendi içinde değerlendirildiğinde bu tezlerin %56,7'sinin işletme alanı ile ilişkilendirildiği; yaklaşık %30'unun ekonomi alanı ile ilişkilendirildiği görülmüştür. Bu alanları %6,19 oranı ile maliye alanı izlemiştir. Bu alanlar dışında çalışma örneği içindeki yüksek lisans tezlerinin bir kısmı da ekonometri, psikoloji, bankacılık ve sigortacılık alanları ile de ilişkilendirilmişlerdir.

Tablo 15. Yüksek Lisans Tezlerinin Alanlara Göre Dağılımı

ALANLAR	YL SAYISI	TEZ %
ALAN1 (İŞLETME)	55	56,7
ALAN2 (EKONOMİ)	29	29,9
ALAN3 (MALİYE)	6	6,19
ALAN4 (EKONOMETRİ)	3	3,09
ALAN5 (PSİKOLOJİ)	2	2,06
ALAN6 (BANKACILIK)	1	1,03
ALAN7 (SİGORTACILIK)	1	1,03
TOPLAM	97	100,00

Doktora tezlerinin ilişkili oldukları alanlara göre dağılımları incelendiğinde de işletme alanının %65 oranı ile öne çıktığı görülmüştür. Bu alanı %17,5 oranı ile ekonomi alanı ve %7,5 oranı ile maliye alanı

izlemiştir. Bu alanlar dışında çalışma örneği içindeki doktora tezlerinin bir kısmı da ekonometri, psikoloji, bankacılık ve sosyoloji alanları ile de ilişkilendirilmiştir.

Tablo 16. Doktora Tezlerinin Alanlara Göre Dağılımı

ALANLAR	DR SAYISI	TEZ %
ALAN1 (İŞLETME)	26	65
ALAN2 (EKONOMİ)	7	17,5
ALAN3 (MALİYE)	3	7,5
ALAN4 (EKONOMETRİ)	1	2,5
ALAN5 (PSİKOLOJİ)	1	2,5
ALAN6 (BANKACILIK)	1	2,5
ALAN8 (SOSYOLOJİ)	1	2,5
TOPLAM	40	100,0

3.7. Yazar Cinsiyet Dağılımı

Davranışsal Finans alanı ile ilişkili olan lisansüstü tezleri hazırlayan öğrencilerin (yazarların) %53'ünün erkek; %47'sinin kadın olduğu belirlenmiştir. Bu durum, söz konusu alanda yapılan lisansüstü tez çalışmaları hazırlayanlar arasında belli bir cinsiyetin çok da baskın olmadığını göstermektedir. 2007 yılına kadar yazarlar erkek olsa da daha sonra kadın yazarların daha büyük yüzdeye sahip olduğu yıllar da olmuştur: 2008, 2014 ve 2017.

İncelenen yüksek lisans tezlerinin yaklaşık %47'si erkek, %53'ü de kadın yazarlar tarafından hazırlanmıştır. İlgili yazarların yıllar içindeki cinsiyet dağılımlarına bakıldığında özellikle 2009, 2014, 2015 yıllarında kadın yazarların sayısının erkek yazarlarınkinden çok daha fazla olduğu görülmektedir. Çalışma örneğini oluşturan doktora tezlerinin yaklaşık %67'si erkek, %33'ü de kadın yazarlar tarafından hazırlanmıştır. İlgili yazarların yıllar içindeki dağılımlarına bakıldığında 2017 yılına kadar hep erkek yazarların sayılarının daha fazla olduğu görülmektedir. Ancak 2017 yılında kadın yazar sayısının erkek yazarlar sayısına oranı daha çok yüksektir (%80).

Tablo 17. Lisansüstü Tez Yazarlarının Zamana Göre Cinsiyet Dağılımı

YILLAR	E (YL)	K (YL)	E (DR)	K (DR)	E / K
2003	1	0	0	0	1 / 0
2004	0	0	0	0	0 / 0
2005	1	0	0	0	1 / 0
2006	0	0	1	0	1 / 0
2007	3	3	0	0	3 / 3
2008	0	2	0	1	0 / 3
2009	2	5	3	0	5 / 5
2010	3	1	3	1	6 / 2
2011	3	3	0	0	3 / 3
2012	3	3	4	1	7 / 4

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

2013	3	3	2	0	5 / 3
2014	5	8	2	1	7 / 9
2015	5	8	5	2	10 / 10
2016	3	3	1	1	4 / 4
2017	4	2	1	4	5 / 6
TOPLAM	36	41	22	11	58 / 52
% (Kendi İçinde)	46,8 %	53,2 %	66,7 %	33,3 %	
% (Toplam İçinde)	33%	37%	20%	10%	

3.8. Danışman Cinsiyet Dağılımı

Davranışsal Finans alanı ile ilişkili olarak hazırlanmış olan 110 adet lisansüstü tezi toplam 116 danışman yönetmiştir. 4 adet doktora tezinde ve 2 adet yüksek lisans tezinde ikişer danışman çalışmıştır.

İlgili danışmanların cinsiyet dağılımına bakıldığında erkek danışmanların sayısının her zaman daha baskın olduğu görülmektedir. Tüm lisansüstü tezlere danışmanlık yapan danışmanların cinsiyet dağılımı genel olarak değerlendirildiğinde 88 erkek danışmana (%76) karşılık, 28 kadın danışman (%24) bu tezlere katkıda bulunmuştur.

İncelenen çalışma örneği içindeki yüksek lisans tezlerinin de, doktora tezlerinin de %76'sı erkek, %24'ü de kadın danışmanlar tarafından yönetilmiştir. Yüksek lisans tezlerini yöneten kadın danışman sayısının en yüksek olduğu yıl, 3 kişi ile 2014; erkek danışman sayısının en yüksek olduğu yıl ise 12 kişi ile 2015 olmuştur. Doktora tezlerini yöneten kadın danışman sayısının en yüksek olduğu yıl, 3 kişi ile 2012; erkek danışman sayısının en yüksek olduğu yıl ise 6 kişi ile 2017 olmuştur.

Tablo 18. Lisansüstü Tez Danışmanlarının Zamana Göre Cinsiyet Dağılımı

YILLAR	ED (YL)	KD (YL)	ED (DR)	KD (DR)	E / K
2003	1	0	0	0	1 / 0
2004	0	0	0	0	0 / 0
2005	0	1	0	0	0 / 1
2006	0	0	1	0	1 / 0
2007	4	2	0	0	4 / 2
2008	1	1	1	0	2 / 1
2009	6	1	1	2	7 / 3
2010	2	2	5	0	7 / 2
2011	5	2	0	0	5 / 2
2012	5	1	2	3	7 / 4
2013	4	2	2	1	6 / 3
2014	11	3	4	1	15 / 4
2015	12	1	4	2	16 / 3
2016	4	2	2	0	6 / 2
2017	5	1	6	0	11 / 1

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

TOPLAM	60	19	28	9	88 / 28
% (Kendi İçinde)	76%	24%	76%	24%	
% (Toplam İçinde)	52%	16%	24%	8%	

3.9. Danışman Unvan Dağılımı

Onay görmüş olan lisansüstü tezlerin %42'sini "Profesör Doktor" unvanlı danışmanlar yönetirken %28'ine "Yardımcı Doçent Doktor" unvanlı öğretim üyeleri danışmanlık yapmıştır. Bunları %27'lik pay ile "Doçent Doktor" unvanlı danışmanlar ve %3'lük pay ile de "Öğretim Görevlisi Doktor" unvanlı danışmanlar izlemektedir.

Tablo 19. Lisansüstü Tez Danışmanlarının unvan Dağılımı

DANIŞMAN UNVANI	SAYI	%
PROFESÖR DOKTOR	49	42%
DOÇENT DOKTOR	31	27%
YARDIMCI DOÇENT DOKTOR	33	28%
ÖĞRETİM GÖREVLİSİ DOKTOR	3	3%

Yüksek lisans tez danışmanlarının unvanlarına göre dağılımlarına bakıldığında bu tezlerin %37'sini Yardımcı Doçent Doktor unvanlı danışmanların yönettiği; onları %33 ile Profesör Doktor unvanlı danışmanların izlediği görülmektedir. Doçent Doktor unvanlı danışmanlar ilgili tezlerin %27'sini; Öğretim Görevlisi Doktor unvanlı danışmanlar ise %4'ünü yönetmişlerdir.

Tablo 20. Yüksek Lisans Tez Danışmanlarının Zamana Göre Unvan Dağılımı

YILLAR	PROF (YL)	DOÇ (YL)	Y DOÇ (YL)	ÖGD (YL)
2003	1	0	0	0
2004	0	0	0	0
2005	1	0	0	0
2006	0	0	0	0
2007	0	0	5	1
2008	2	0	0	0
2009	4	2	0	1
2010	3	1	0	0
2011	1	4	2	0
2012	1	1	4	0
2013	2	1	3	0
2014	2	5	6	1
2015	7	3	3	0
2016	0	2	4	0
2017	2	2	2	0
TOPLAM	26	21	29	3
%	33%	27%	37%	4%

Profesör Doktor unvanlı danışmanların yönettiği en yüksek sayıda yüksek lisans tezinin sonuçlanmış olduğu yıl 7 kişi ile 2015 olmuştur. Doçent Doktor unvanlı danışmanlar için bu yıl 5 kişi ile 2014; Yardımcı Doçent Doktor unvanlı danışmanlar için 6 kişi ile 2014'tür.

Doktora tez danışmanlarının yıllara ve unvanlarına göre dağılımlarına bakıldığında bu tezlerin %62'sini Profesör Doktor unvanlı danışmanların yönettiği; onları %27 oranı ile Doçent Doktor unvanlı danışmanların ve %4 oranı ile de Yardımcı Doçent Doktor unvanlı danışmanların izlediği görülmüştür. Öğretim Görevlisi Doktor unvanlı bir danışmanın yönettiği Davranışsal Finans ile ilişkili herhangi bir doktora tezi bulunmamaktadır.

Tablo 21. Doktora Tez Danışmanlarının Zamana Göre Unvan Dağılımı

YILLAR	PROF (DR)	DOÇ (DR)	Y DOÇ (DR)
2006	1	0	0
2007	0	0	0
2008	1	0	0
2009	2	1	0
2010	3	2	0
2011	0	0	0
2012	4	1	0
2013	1	2	0
2014	3	1	1
2015	3	2	2
2016	2	0	0
2017	3	1	1
TOPLAM	23	10	4
%	62%	27%	11%

Profesör Doktor unvanlı danışmanların yönettiği en yüksek sayıda doktora tezinin sonuçlanmış olduğu yıl 4 kişi ile 2012 olmuştur. Doçent Doktor unvanlı danışmanlar için bu yıl(lar) 2 kişi ile 2010, 2013 ve 2015; Yardımcı Doçent Doktor unvanlı danışmanlar için de 2 kişi ile 2015'tir.

3.10. Danışmanlık Sayılarının Dağılımı

Araştırma örneğini oluşturan lisansüstü tezlere danışmanlık yapan öğretim üyelerinin danışmanlık sayı dağılımları incelendiğinde Doçent Doktor Gökhan Karabulut, Yardımcı Doçent Doktor Fatih Burak Gümüş ve Ali Bayrakdaroğlu'nun dörder adet tez ile ön sırada oldukları anlaşılmaktadır. Doçent Doktor Gökhan Karabulut ve Yardımcı Doçent Doktor Ali Bayrakdaroğlu üçer yüksek lisans tezi yönetmiştir. Doktora tezlerinde ise Profesör Doktor Ahmet Aksoy, Doçent Doktor Jale Sözer Oran ve Yardımcı Doçent Doktor Fatih Burak Gümüş ikişer tez yönetmişlerdir.

Tablo 22. Birden Fazla Lisansüstü Teze Danışmanlık Yapanların Dağılımı

DANIŞMAN	YL TEZ SAYISI	DR TEZ SAYISI	TOPLAM TEZ SAYISI
YRD. DOÇ. DR. FATİH BURAK GÜMÜŞ	2	2	4
DOÇ. DR. GÖKHAN KARABULUT	3	1	4

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

YRD. DOÇ. DR. ALİ BAYRAKDAROĞLU	3	1	4
PROF. DR. HÜLYA TALU	2	1	3
PROF. DR. MEHMET BAHA KARAN	2	1	3
PROF. DR. AHMET AKSOY	0	2	2
DOÇ. DR. JALE SÖZER ORAN	0	2	2
PROF. DR. MÜBECCEL BANU DURUKAN SALI	1	1	2
PROF. DR. BENER GÜNGÖR	1	1	2
DOÇ. DR. ÖZLEM YILMAZ	1	1	2
YRD. DOÇ. DR. ENDER DEMİR	2	0	2
YRD. DOÇ. DR. DEĞER ALPER	2	0	2
ÖĞR. GÖR. DR. SERKAN YILMAZ KANDIR	2	0	2

En çok yüksek lisans tezi yönetmiş olan öğretim üyeleri üçer tez ile Doçent Doktor Gökhan Karabulut ve Yardımcı Doçent Doktor Ali Bayrakdaroğlu; en çok doktora tezi yönetmiş olan öğretim üyeleri ise ikişer tez ile Yardımcı Doçent Doktor Fatih Burak Gümüş, Profesör Doktor Ahmet Aksoy ve Doçent Doktor Jale Sözer Oran olmuştur.

3.11. Yazım Dillerinin Dağılımı

Davranışsal Finans alanı ile ilişkili yapılmış olan lisansüstü tezlerin 88 adedi Türkçe (%80), 22 adedi ise İngilizce (%20) olarak hazırlanmıştır.

Yüksek lisans tezleri kendi içinde değerlendirildiğinde de çok yakın bir dağılımla karşılaşılmıştır. Türkçe olarak hazırlanan tezlerin oranı %80,50; İngilizce olarak hazırlanan tezlerin oranı ise %19,50'dir. İngilizce olarak yazılıp kabul görmüş olan yüksek lisans tezlerinin en yüksek orana ulaştığı yıl, yaklaşık %39 ile 2014 olmuştur.

Tablo 23. Yüksek Lisans Tezlerinin Zamana Göre Yazım Dili Dağılımı

YILLAR	YL (T)	YL (İ)
2003	1	0
2004	0	0
2005	1	0
2006	0	0
2007	5	1
2008	2	0
2009	7	0
2010	4	0
2011	3	3
2012	5	1
2013	4	2
2014	8	5
2015	13	0
2016	4	2
2017	5	1

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

TOPLAM	62	15
%	80,50%	19,50%

Doktora tezlerinin kendi içinde değerlendirilmesi sonucunda da Türkçe olarak hazırlanan tezlerin oranının yaklaşık olarak %76; İngilizce olarak hazırlanan tezlerin oranının da %24 olduğu anlaşılmıştır. İngilizce olarak yazılıp kabul görmüş olan doktora tezlerinin en yüksek orana ulaştığı yıl, %43 ile 2015 olmuştur.

Tablo 24. Doktora Tezlerinin Zamana Göre Yazım Dili Dağılımı

YILLAR	DR (T)	DR (İ)
2006	1	0
2007	0	0
2008	1	0
2009	2	1
2010	4	0
2011	0	0
2012	4	1
2013	1	1
2014	2	1
2015	4	3
2016	1	1
2017	5	0
TOPLAM	25	8
%	75,80%	24,20%

3.12. Sayfa Sayılarının Dağılımı

İncelenen lisansüstü tezlerin sayfa sayıları da değerlendirilmiştir. Buna göre çalışma örneği içindeki tezlerde en yüksek sayfa sayısı 417, en düşük sayfa sayısı ise 41'dir. Tüm tezlerin ortalama sayfa sayısı 162 olarak belirlenmiştir.

Tablo 25. Lisansüstü Tez Sayfa Sayılarının Dağılımı

SAYFA SAYILARI	YL TEZLER	DR TEZLER	LÜ TEZLER (TOPLAM)
MAKSİMUM	268	417	417
MİNİMUM	41	108	41
ORTALAMA	131	232	162

Yüksek lisans tezleri sayfa sayıları açısından kendi içlerinde değerlendirildiğinde en yüksek sayfa sayısının 268, en düşük sayfa sayısının da 41 oldu görülmüştür. Yüksek lisans tezlerinin ortalama sayfa sayısı ise 131'dir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

İlgili doktora tezlerinin ortalama sayfa sayısı 232 iken en yüksek sayfası 417, en düşük sayfa sayısı ise 232 olmuştur.

3.13. Anahtar Sözcüklerin Dağılımı

Yapılan çalışmada incelenen tezler için belirtilen anahtar sözcüklerin de değerlendirmesi yapılmıştır. Doğal olarak anahtar sözcüklerin bir kısmı birbirleri ile de ilişkili olarak kabul edilebilecek sözcük ve sözcük gruplarından (tamlamalardan) oluşmaktadır.

Davranışsal Finans alanı ile ilişkili olarak hazırlanan yüksek lisans tezlerinin yaklaşık olarak %27'sinde “yatırımcı” sözcüğü, yaklaşık %25’inde “Yatırımcı Davranışı” ve “İMKB” tamlamaları anahtar sözcük olarak tanımlanmıştır. Bunları %19,5 oranıyla “davranış” ve %15,6 oranıyla “Borsa” sözcükleri izlemiştir.

Tablo 26. Yüksek Lisans Tezlerinde Anahtar Sözcük Dağılımı

ANAHTAR SÖZCÜKLER	YL TEZLERİ	%
Davranışsal Finans	77	100,0
Yatırımcı Davranışı	19	24,7
Davranış	15	19,5
Davranışsal Ekonomi	7	9,1
Yatırımcı	21	27,3
Yatırım Kararları	10	13,0
Bireysel Yatırımcılar	9	11,7
Finansal Kararlar	8	10,4
Finansal Yatırım	7	9,1
Karar Verme	5	6,5
Yatırımlar	4	5,2
İMKB	19	24,7
Borsa	12	15,6
BİST	6	7,8
Menkul Kıymetler Borsası	3	3,9

Bu durum, söz konusu tezlerin önemli bir kısmında borsa yatırımcılarının davranışlarını incelemek üzere kurgulanmış olduğuna ve bunlarla ilgili borsa verilerinin temel alınmış olduğuna işaret etmektedir.

Doktora tezlerinde de en az bir kere tekrar etmiş olan anahtar sözcükler belirlenmiştir. Buna göre “Davranışsal Finans” tamlamasından sonra en çok belirtilen sözcük, %48,5 ile “Davranış” sözcüğü olmuştur. Onu %42,4 oranı ile “Yatırımcı Davranışı” ve %36,4 oranı ile “Hisse Senetleri” tamlamaları izlemiştir. “Yatırımcılar” ve “İMKB” anahtar sözcükleri de ilgili tez grubunda %30’dan daha fazla oranda belirtilmiştir.

Tablo 27. Doktora Tezlerinde Anahtar Sözcük Dağılımı

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

DR SÖZCÜKLER	ANAHTAR	DR TEZLERİ	%
Davranışsal Finans		33	100,0
Davranış		16	48,5
Yatırımcı Davranışı		14	42,4
Davranışsal Ekonomi		3	9,1
Hisse Senetleri		12	36,4
İMKB		10	30,3
Borsa İstanbul		5	15,2
Hisse Senedi Getirileri		4	12,1
Borsa		3	9,1
Yatırımcı(lar)		11	33,3
Bireysel Yatırımcılar		3	9,1
Finansal Kararlar		6	18,2
Yatırımlar		5	15,2
Yatırım Kararları		5	15,2
Finansal Piyasalar		4	12,1
Finansal Yatırım		3	9,1
Sürü Güdüsü / Psikolojisi		4	12,1
Duyarlılık Analizi		2	6,1
Etkin Piyasa (Teorisi)		2	6,1
Beklenti Teorisi / Kuramı		2	6,1
Anomaliler		2	6,1
Karar Verme		3	9,1
Risk		2	6,1
Finansal Risk		2	6,1

3.14. Kullanılan Veri Toplama ve Analiz Yöntemleri

Çalışma kapsamında incelenen tezlerde temel olarak kullanılan veri toplama ve analiz yöntemleri incelenmiştir. Tüm lisansüstü tezler için bu değerlendirme yapıldığında %54,6 oranı ile en çok tercih edilen yöntemin anket yöntemi olduğu; bunu %12,7 oranı ile regresyon analizi ve %6,4 oranı ile de portföy karşılaştırmaları yöntemlerinin izlediği görülmüştür.

Tablo 28. Lisansüstü Tezlerde Kullanılan Veri Toplama ve Analiz Yöntemleri

YÖNTEM	TEZ SAYISI	%
Anket	60	54,6

Regresyon Analizi	14	12,7
Portföy Karşılaştırmaları	7	6,4
Panel Veri Analizi	5	4,6
GARCH	4	3,6
Değerlendirme/Tartışma	3	2,7
Diğer	17	15,5

Yüksek lisans ve doktora tezlerinde kullanılan veri toplama ve analiz yöntemleri kendi içinde değerlendirildiğinde de genel değerlendirmede ortaya çıkan sıralamaya benzer bir sıralama oluştuğu görülmüştür.

Yüksek lisans tezlerinin %61'inde belirtilen anket yöntemini, %9,1 oranı ile regresyon analizi ve %5,2 oranı ile portföy karşılaştırması yöntemleri izlemiştir.

Tablo 29. Yüksek Lisans Tezlerinde Kullanılan Veri Toplama ve Analiz Yöntemleri

YÖNTEM	YL SAYISI	TEZ %
Anket	47	61,0
Regresyon Analizi	7	9,1
Portföy Karşılaştırması	4	5,2
Panel Veri Analizi	3	3,9
Değerlendirme/Tartışma	2	2,6
GARCH	2	2,6
Diğer	12	15,6

İncelenen doktora tezlerinde ise anket yöntemi kullanılan tezlerin oranı, %39,4; regresyon analizi yöntemini kullanan tezlerin oranı, %21,2; portföy karşılaştırması yöntemini kullanan tezlerin oranı, %9,1'dir. Bunları % 6,1 oranı ile kapsamında panel veri analizi kullanılan ve gene aynı oranla kapsamında GARCH yöntemi kullanılan tezler izlemiştir.

Tablo 30. Doktora Tezlerinde Kullanılan Veri Toplama ve Analiz Yöntemleri

YÖNTEM	DR SAYISI	TEZ %
Anket	13	39,4
Regresyon Analizi	7	21,2
Portföy Karşılaştırması	3	9,1
Panel Veri Analizi	2	6,1

GARCH	2	6,1
Diğer	6	18,2

3.15. Kullanılan Çalışma Örnekleri

Davranışsal Finans alanında hazırlanıp kabul edilen lisansüstü tezlerin uygulama ve analiz kısımlarında temel alındığı belirtilen çalışma örnekleri değerlendirildiğinde tezlerin yaklaşık %33'ünde bireysel yatırımcıların; %31'inde hisse senedi, endeks fiyat ve getirilerinin temel alındığı belirtilmiştir. Sektörel firma verilerini, öğrenci verilerini ve yetişkin bireyleri/tüketicileri çalışma örneği olarak kullanan tezlerin genel payları %6,4'tür.

Tablo 31. Lisansüstü Tezlerde Kullanılan Çalışma Örnekleri

ÖRNEKLEM	LÜ SAYISI	TEZ %
Bireysel Yatırımcılar	36	32,7
Hisse Senedi, Endeks Fiyat ve Getirileri	34	30,9
Sektörel Firma Verileri	7	6,4
Öğrenciler	7	6,4
Yetişkin Bireyler/Tüketiciler	7	6,4
Örnekleme Çalışılmamış	3	1,8
Kobi Yöneticileri	2	1,8
Diğer	14	12,7

İncelenen yüksek lisans tezlerinde temel alınan çalışma örnekleri açısından yapılan değerlendirmede bireysel yatırımcıları çalışma örneği olarak belirten yüksek lisans tezlerinin toplam yüksek lisans tezleri içindeki payının %35,1 olduğu anlaşılmıştır. Bunu %26'lık payla hisse senedi, endeks fiyat ve getirilerini temel alan tezler ve %9,1'lik payla yetişkin bireyleri / tüketicileri çalışma örneği kapsamında inceleyen tezler izlemiştir.

Tablo 32. Yüksek Lisans Tezlerinde Kullanılan Çalışma Örnekleri

ÖRNEKLEM	YL SAYISI	TEZ %
Bireysel Yatırımcılar	27	35,1
Hisse Senedi, Endeks Fiyat ve Getirileri	20	26,0
Yetişkin Bireyler/Tüketiciler	7	9,1
Öğrenciler	6	7,8
Sektörel Firma Verileri	5	6,5
Örnekleme Çalışılmamış	2	2,6
Diğer	10	13,0

Doktora tezlerinde temel alınan çalışma örneklerinin kendi aralarındaki kullanım sıklıkları incelendiğinde ilk sırayı %36,4'lük payla hisse senedi, endeks fiyat ve getirilerini temel alan tezler almıştır. Bu grubu %27,3'lük payla bireysel yatırımcıları çalışma örneği olarak temel alan tezler ve %6,1'lik payla sektörel firma verilerini temel alan tezler izlemiştir.

Tablo 33. Yüksek Lisans Tezlerinde Kullanılan Çalışma Örnekleri

ÖRNEKLEM	DR TEZ SAYISI	%
Hisse Senedi, Endeks Fiyat ve Getirileri	12	36,4
Bireysel Yatırımcılar	9	27,3
Sektörel Firma Verileri	2	6,1
Diğer	10	30,3

4. Değerlendirme

Davranışsal Finans alanı ile ilişkili olarak hazırlanan ve onay almış olan lisansüstü tezlerin bir kısmı için belli bir bekleme süresi konmuş olsa da hepsi için paylaşım izni verilmiştir. Bu durum, ilgili tezlerle gerektiğinde rahat ulaşılabilmesine; daha ileri araştırma ve çalışmalara yol gösterici olmalarına zemin hazırlamaktadır.

Söz konusu lisansüstü tezlerin sayısı zaman içinde dalgalı bir seyir izlese de özellikle 2015 yılına kadar genel de artış eğiliminde olmuştur. Başka bir deyişle özellikle 2015 yılına kadar tez çalışmaları kapsamında Davranışsal Finans ile ilişkili konular gittikçe daha çok tercih edilir hale gelmiştir. Bu alana olan ilginin ve bilgi üretiminin zaman içinde artış göstermiş olması, sevindirici bir tespittir.

İncelenen lisansüstü tezlerin hangi enstitüler bünyesinde hazırlanmış olduğuna bakıldığında bu enstitülerin neredeyse tamamının sosyal bilimler alanları ile ilgili enstitüler olduğu görülmüştür. Her ne kadar davranış mekanizmaları ve finans, sosyal bilimler alanları ile doğrudan ilişkili olsa da izlenebilecek yöntemler, oluşturulabilecek modeller, yapılabilecek deneysel çalışmalar açısından daha farklı disiplinlerde de uygulama alanı bulabilmektedirler. Disiplinler arası nitelikte kurgulanan yeni tez çalışmaları, çok daha farklı ufuklar açabilecek zeminler oluşturabilecektir. İncelenen tezlerin alan dağılımları ile ilgili bulgular için de benzer bir değerlendirme yapılması mümkündür. Sırasıyla en çok işletme, ekonomi ve maliye alanları ile ilişkilendirilmiş olan çalışmaların ancak küçük bir kısmı, ekonometri, psikoloji, sosyoloji gibi farklı alanlarla ilişkilendirilmiştir. Oysa insan davranışlarının, karar verme mekanizmalarının biyolojik, kimyasal yönlerinin de önemli araştırma konuları olduğu, bunların ölçüm ve yorumlanma yöntemleri için çok farklı mühendislik alanlarının uygulamalarından faydalanılmakta olduğu açıktır. Bu bağlamda diğer bilim alanları ile ilgili enstitülerin bu alanla ilişkili tezlerle belli bir ağırlık vermesi veya yapılabilecek ortak çalışmalara, projelere destek vermesi önemli bilimsel katkılar sağlayacaktır.

Zaman içinde ağırlıkları değişse de tezleri hazırlayan yazarların genel olarak cinsiyet dağılımına bakıldığında birbirlerine yakın oranlarda oldukları anlaşılmıştır. Kadın ya da erkek baskın bir yapının oluşmaması, bu alana verilebilecek katkıların ve bakış açılarının daha sağlıklı, yansız bir şekilde gelişebilmesi açısından çok olumlu bir durum olarak yorumlanmıştır.

Danışman dağılımlarında ise yüksek lisans tezlerinde Yardımcı Doçent unvanlı öğretim üyeleri ağırlıklı olduğu görülürken doktora tezlerinde ağırlık Profesör Doktor unvanlı öğretim üyelerine geçmektedir. Birçok üniversitede doktora tezlerinin yönetilmesi için öncelikle Profesör Doktor ve Doçent Doktor unvanlı öğretim üyelerinin görevlendirilmesi tercih edildiği dikkate alındığında bu durum çok şaşırtıcı

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

değildir. Kabul edilmiş olan yüksek lisans tezlerindeki yardımcı Doçent Doktor yöneticilerin ağırlığı ise yetişmekte olan, yükselmeye devam edecek olan öğretim üyelerinin de bu alanla yakından ilgilenmekte olduklarını ortaya koymaktadır.

Davranışsal Finans alanı ile ilişkili olarak hazırlanmış ve kabul görmüş olan lisansüstü tezlerin %80'inin yazım dili Türkçe, %20'sinin yazım dili İngilizce'dir. İngilizce olarak yazılmış olan tezler, eğitim dili İngilizce olarak belirlenmiş olan programlar kapsamında hazırlanmıştır. Bu tezlerin uluslararası platformlarda paylaşılma, atıf alma şansı, yazım dili Türkçe olan tezlere göre daha yüksek olabilir.

Anahtar sözcüklerin dağılımı ile ilgili olarak yapılan değerlendirmede “yatırımcı”, “yatırımcı davranış” sözcüklerinin yanı sıra “İMKB (BİST)”, “borsa”, “hisse senetleri sözcüklerinin de onlara yakın yoğunlukta olduğu belirlenmiştir. Ülkemizde hisse senedi piyasası ile ilgili standartlaştırılmış, sürekliliği olan verilere ulaşımın diğer piyasa alanlarına göre daha rahat olması, anket örneklemeleri belirlenirken bu piyasada nispeten daha kolay bölümlendirme yapılabilmesi bu durumun oluşmasına neden olmuş olabilir.

Çalışma kapsamında ele alınan lisansüstü tezlerin önemli kısmında veri toplama ve analiz yöntemi olarak anket tercih edilmiş; bu yöntemi regresyon yöntemi ve portföy karşılaştırmaları yöntemi izlemiştir. Davranış ve karar mekanizmalarının, onları etkileyen faktörlerin açıklanmasının önem kazandığı bu alanda anket ve regresyon analizlerinin ağırlıklı bir şekilde kullanılmış olması şaşırtıcı değildir. Getiri/fiyat anomalileri ile ilgili yaklaşımların sınanması söz konusu olduğunda ise portföy karşılaştırmaları yöntemi anlamlı sonuçlara ulaşılmasına yardımcı olabilmektedir.

5. Sonuç ve Öneriler

6. Günümüzde Davranışsal Ekonomi ve Davranışsal Finans, içinde bulunulan ekonomik hayatın, onun ayrılmaz parçası olan finansal piyasaların işleyişini doğru bir şekilde anlayabilmek, gerektiğinde yönlendirebilmek için kullanılan anahtar alanlar haline gelmiştir. Bu alanlarla ilgili lisansüstü çalışmaların anlamlı katkılar sunabilecek şekilde nitelik ve niceliklerinin artmasının ne kadar önemli olduğu açıktır. Çalışmaların nitelik ve çeşitliliğinin artırılabilmesi için ise sadece sosyal alanlarda çalışmalar yapan kurumların değil, onlar dışında çok farklı alanlarda çalışmalar yürüten kurumların, program ve proje alanlarının da devreye alındığı çoklu disiplin ortamlarının oluşturulması değerli bir çözüm önerisidir.

Söz konusu alanda çalışmayı isteyen, planlayan danışman ve öğrencilerin lisansüstü derecelerde araştırmalarda veya uygulama alanlarında çalışan farklı uzmanların görüşlerine başvurmaları, onlarla işbirliklerine gitmeleri de hem bakış açılarını genişletecek, hem de araştırma konularının çeşitlenmesine yardımcı olacaktır.

Davranışsal Finans alanında yapılan özgün, yönlendirici çalışmaların çoğunlukla deneysel veya yenilikçi yöntemlere dayalı araştırmaları kapsadıkları görülmektedir. Buna göre ileride bu alanla ilişkili olarak yapılması planlanan lisansüstü tez çalışmalarında da deneysel, yenilikçi yöntemlere yer vermeye çalışılmalıdır. Deneysel çalışmaların planlanması, gerçekleştirilmesi, bulgularının tespit ve analiz edilmesi için ciddi miktarda emek, bilimsel altyapı, bütçe ve süre olanakları gerekmektedir. Bu gerekliliklerle ilgili olanaklar ne kadar iyileştirilebilirse, çeşitlendirilebilirse o kadar özgün ve başarılı akademik çalışma üretilebilecektir.

Yapılan bu çalışmanın 5-10 yıllık periyodlarla yinelenmesi, Davranışsal Finans alanında yaşanan gelişmelerin Türkiye'ye nasıl yansımış olduğu konusuna bir açıklık getirebilecek; tez çalışmaları ile ilgili ayrıntılı, güncel bir envanterin oluşmasını sağlayacaktır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

İleride yapılabilecek devam çalışmalarında ise atıf, yayına dönüştürme, proje desteği alınıp alınmadığı, hazırlayanların eğitim/iş alanları gibi daha farklı değişkenlerle çok daha ayrıntılı çözümlenmeler yapılması mümkündür. Veri toplama ve analiz yöntemlerinin ne tür kombinasyonlarının tercih edilmiş olduğu da ayrıca incelenebilir.

Başka bir ülkede veya ülkeler grubunda Davranışsal Finans alanında yapılmış olan lisansüstü tezlerin incelenmesi ve bulguların Türkiye örneği ile karşılaştırmalarının yapılması da mümkündür. Bu tür araştırmalar, performans karşılaştırmalarının yanı sıra içerik çözümlenmelerinde belirlenebilecek olan farklılıkların da belirlenip yorumlanmasına yardımcı olabilecektir.

Sonuç olarak değişen ekonomik, sosyal, politik koşullar, insan davranışlarını etkilemeye devam ederken bu davranış kalıplarının ve gelişim yönlerinin anlaşılması, birçok alan için olduğu gibi finans alanı için de çok önemlidir. Dünyada ve Türkiye’de finansal davranış mekanizmalarını anlaşılabilir bir şekilde ortaya koyabilecek temel ve uygulamalı çalışmalara olan ihtiyaç günümüzde de devam etmektedir. Bu bağlamda Davranışsal Finans alanı ile ilişkili lisansüstü çalışmaların artırılması, danışman ve öğrencilerin bir kısmının sistematik bir şekilde bu alana yönlendirilmesi doğru bir strateji olacaktır.

Kaynakça

- Ahi, B. ve Kıldan, A. O. (2013). Türkiye’de okul öncesi eğitim alanında yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi (2002-2011). Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, C13 (27), 23-46.
- Akgün, M. ve Soy Temür, A. (2017). Türkiye’de yapay sinir ağları ile ilgili yapılan lisansüstü tez çalışmaları üzerine bir araştırma (1994-2016). ASOS 2017 II. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu 18-20 Mayıs (s. 213-224) Alanya.
- Aktan, O. (2014) Stratejik planlama alanında yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi. Anadolu Eğitim Liderliği ve Öğretim Dergisi, C2 (1), 12-31.
- Alpaydın, Y. ve Erol, İ. (2017). Türkiye’de eğitim ekonomisi alanında lisansüstü tezlerin incelenmesi. Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 45, 23-41.
- Baş, M., Mısırdalı Yangıl, F. ve Aygün, S. (2014). Entelektüel sermaye alanında yapılan lisansüstü tez çalışmalarına yönelik bir içerik analizi: 2002-2012 dönemi. Uluslararası Yönetim, İktisat ve İşletme Dergisi, C10 (23), 207-226.
- Bayrak, O. K. (2012). Davranışsal finans. Sermaye Piyasasında Gündem, TSPAKB, 120, 6-17.
- Benligiray, S. (2012). Araştırmacıların bankacılık alanına bilimsel katkıları: Bankacılık konusunda yapılan lisansüstü tezlere ilişkin bir araştırma. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, C3 (6), 26-46.
- Coşkun, İ., Dündar, Ş. ve Parlak, C. (2014). Türkiye’de özel eğitim alanında yapılmış Lisansüstü tezlerin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (2008-2013). Ege Eğitim Dergisi, C15 (2), 375-396.
- Nermin, Ç. (2016). Yenilikçilik konusunda yapılan doktora tezlerinin içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmesi. Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi, C2 (1), 29-42.
- Onur, D. (2017). Türkiye’de veri madenciliği konusunda yapılan lisansüstü tezler üzerine bir araştırma. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C19 (3), 929-951.
- Gündoğdu, A. (2017). Türkiye’de bankacılık alanında yayınlanmış akademik çalışmaların analizi. Bankacılık ve Sermaye Piyasası Araştırmaları Dergisi, C1 (1), 1-11.
- Güngörmüş, A. H. (2016). Türkiye’de muhasebe standartlarına yönelik yazılan yüksek lisans ve doktora tez çalışmaları üzerine bir araştırma. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 25, 347-362.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Şenyurt, S. ve Özer Özkan, Y. (2017). Eğitimde ölçme ve değerlendirme alanında yapılan yüksek lisans tezlerinin tematik ve metodolojik açıdan incelenmesi. *İlköğretim Online*, C16 (2), 628-653.
- Tayfun, A., Güral Küçükergin, F., Aysen, E., Eren, A. ve Kemal Özekici, Y. (2016). Turizm alanında yazılan lisansüstü tezlere yönelik bibliyometrik bir analiz. *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 1, 50-69.
- Yıldırım Becerikli, S. (2013). Türkiye’de sağlık iletişimi üzerine yazılan lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizi: Eleştirel bir bakış. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, C12 (2), 25-36.

PAYLARI BORSA İSTANBUL'DA İŞLEM GÖREN FUTBOL KULÜPLERİNİN NAKİT AKIŞ PROFİLLERİNİN ANALİZİ

Doç. Dr. Erdiñ KARADENİZ

Mersin Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü

Arş. Gör. Mehmet BEYAZGÜL

Mersin Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü

Arş. Gör. Fatih GÜNAY

Mersin Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü

Arş. Gör. Selda DALAK

Mersin Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü

Öz

Bu çalışmanın amacı payları Borsa İstanbul'da işlem gören futbol kulüplerinin nakit akış profillerinin analiz edilmesidir. Söz konusu futbol kulüplerinin 2014-2017 yılları arasındaki nakit akış tabloları “Nakit Akışlarının Sağlandığı Faaliyetler Yöntemine” göre incelenerek yıllar itibarıyla bu kulüplerin nakit akış performansları ve nakit akış profilleri belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışma sonucunda Türkiye'deki halka açık futbol kulüplerinin ağırlıklı olarak finansal faaliyetlerden nakit akış sağladığı ve esas işletme faaliyetinden nakit akış sağlamada sorunlar yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla Türkiye'deki halka açık futbol kulüplerinde en çok rastlanan profilin Model 6 (Genç İşletme) profili olduğu ve söz konusu yıllarda bu kulüplerin hiçbirinde Model 2 (Başarılı İşletme) profilinin bulunmadığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Nakit akış tablosu, Nakit akışlarının sağlandığı faaliyetler yöntemi, Nakit akış profili, Borsa İstanbul, Futbol kulüpleri.

ANALYZING the CASH FLOW PROFILES of PUBLICLY TRADED FOOTBALL CLUBS IN BORSA ISTANBUL

Abstract

The purpose of this study is to analyze cash flow profiles of publicly traded football clubs in Borsa Istanbul. Over the years cash flow performances and cash flow profiles of these football clubs have been tried to determine by examining the cash flow statements between the years 2014-2017 by using “Cash Flow Patterns Method”. As a result of the study it is seen that the publicly traded football clubs in Turkey mainly provides their cash flows from financial activities, but they have difficulties about providing cash flows from operating activities. Thus, it is identified that the most common profile in publicly traded football clubs in Turkey was Model 6 (Young Enterprise) profile and none of these clubs had Model 2 (Successful Business) profile.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Key Words: Cash flow statement, Cash flow patterns method, Cash flow profile, Borsa Istanbul, Football Clubs.

1. Giriş

Günümüzde işletmelerin nihai amacı, işletme değerinin ortaklar açısından maksimum kılınması olarak kabul edilmektedir. İşletme değerinin maksimum kılınması, işletmenin sürdürülebilir şekilde yönetilmesi ve yükümlülüklerinin zamanında yerine getirilebilmesi için nakit yaratılması, nakit giriş ve çıkışlarının etkin bir şekilde yönetilmesi büyük önem arz etmektedir.

Finans yazınında işletme sermayesi kalemleri içerisinde, bulundurulmuş nakit tutarı, önemli unsurlardan birisi olarak kabul edilir. Çünkü sabit varlık alımı ile yatırım yapılmasından, işçi ücretlerinin ödenmesine ve üretimde kullanılmak üzere hammadde alımına kadar olan işlemleri yapabilmek için işletmenin nakit varlığına ihtiyacı vardır (Önal, 1996: 93). İşletme bilminde kâr genel olarak gelir ile maliyet arasındaki olumlu fark olarak kabul edilmektedir. Nakit ise bir işletmenin faaliyetlerini sürdürürken ihtiyaç duyduğu varlığı ifade etmektedir. 2014 yılında yayımlanan “TMS 7 Nakit Akış Tabloları” yönetmeliği, işletmedeki nakit ile vadesiz mevduatı nakit olarak tanımlarken, tutarı belirli bir nakde kolayca çevrilebilen kısa vadeli ve yüksek likiditeye sahip ve değerindeki değişim riski önemsiz olan yatırımları nakit benzeri olarak tanımlamaktadır. Nakit akışı ise nakit ve nakit benzerlerinin giriş ve çıkışları olarak tanımlanmaktadır (Uyar, 2015; Elmas, 2015; Karadeniz, 2017).

Nakit akışı bilgisi işletmenin nakit ve nakit benzeri yaratma yeteneğinin değerlendirilmesi ve kullanıcıların gelecekteki nakit akışlarını ölçmek ve başka işletmelerle karşılaştırmak için modeller geliştirmesini sağlar. Ayrıca işletmeler arasındaki aynı işlem ve olaylar için farklı muhasebe uygulamalarının etkilerini elimine ederek farklı işletmelerin performans raporlamalarının karşılaştırılabilirliğine olanak verir (TMS 7, 2018: m.4).

1990’lı yıllardan sonra futbolun yapısal niteliğinde değişimler olmuştur. Futbol artık sadece bir spor dalı değil, gösteri işi olarak nitelendirilen gerçekten endüstriyel bir iş koluna dönüşmüştür. Futbolun endüstrileşmesi sonucunda futbol kulüplerinin yönetimlerinde ulusal ve uluslararası alanda önemli değişimler olmuştur (Uluyol, 2014: 5717). Özellikle son yıllarda UEFA tarafından Avrupa futbol kulüplerinin sürdürülebilirliği ve finansal başarısına odaklanılarak geliştirilen Finansal Adil Oyun (Financial Fair Play) kuralları, Türk futbol kulüplerinin de transfer, borçlanma ve diğer sportif faaliyetlerini kısıtlamaktadır. Bu nedenle futbol kulüpleri açısından da nakit akışlarının miktar ve zamanlama açısından etkin yönetilmesi çok büyük önem teşkil etmektedir.

Bu çalışmanın amacı Türkiye’deki halka açık futbol kulüplerinin nakit akış profillerini “Nakit Akışlarının Sağlandığı Faaliyetler Yöntemi”ne göre analiz etmektir. Bu bağlamda payları Borsa İstanbul’da işlem gören 4 futbol kulübünün 2014-2017 yılları arasındaki nakit akışları analiz edilmiştir. Çalışma, belirlenen amaçlar doğrultusunda altı temel bölümden oluşmaktadır. İkinci bölümde nakit akış tablosu ve nakit akışlarının analizinde kullanılan nakit akışlarının sağlandığı faaliyetler yöntemi hakkında bilgiler verilmektedir. Üçüncü bölümde konuyla ilgili literatür taraması, dördüncü bölümde çalışmanın yöntemi ve beşinci bölümde analiz sonucunda elde edilen bulgular verilmektedir. Sonuç bölümünde ise çalışmanın genel bir değerlendirmesi yapılarak futbol kulüplerine yönelik sektörel öneriler ve ileride yapılacak araştırmalar için öneriler sunulmuştur.

2. Kavramsal Çerçeve

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Bu bölümde nakit akış tablosu ve nakit akışlarının analizinde kullanılan nakit akışlarının sağlandığı faaliyetler yöntemi hakkında bilgiler verilmektedir.

2.1. Nakit Akış Tablosu ve Nakit Akışlarının Sağlandığı Faaliyetler Yöntemiyle Analizi

Nakit akış tablosu, bir hesap döneminde oluşan para akımı, para giriş ve çıkışlarını, başka bir deyişle işletmenin para tahsilât ve ödemelerini, kaynakları ve kullanım yerleri ile birlikte gösteren tablodur. Finansal tablo kullanıcıları işletmenin nakit ve nakit benzeri varlıklarının nasıl oluştuğu ve nasıl kullanıldığı ile de ilgilenmektedirler. İşletmeler, faaliyetlerini sürdürebilmek, yükümlülüklerini zamanında yerine getirebilmek, yeni yatırımlara girişebilmek, sahiplerine, ortaklarına getiri sağlayabilmek için nakde gereksinim duyarlar (Akgüç, 2011: 353). Nakit akış tablosu, bir faaliyet dönemi içinde işletmede ortaya çıkan nakit akışlarını; işletme faaliyetlerine ilişkin nakit akışları, yatırım faaliyetlerine ilişkin nakit akışları ve finansman faaliyetlerine ilişkin nakit akışları olarak gösteren bir tablodur (Akdoğan ve Tenker, 1992: 223). Nakit akış tablosuyla, diğer finansal tablolarla birlikte işletmenin net varlıklarındaki değişimi, gerçek likiditesini, borç ödeme gücünü, finansal performansını ve nakit akışlarının tutar ve zamanlamasını değişkenlik gösteren iktisadi şartlara ve fırsatlara uyum sağlamak amacıyla etkileme yeteneği tespit edilmeye çalışılmaktadır (Elmas, 2015; Karadeniz, 2017).

Tablo 1. Nakit Akış Tablosu (Dolaysız Yöntem)

	Cari Dönem	Önceki Dönem
A. İşletme Faaliyetlerine İlişkin Nakit Akışları		
1.Esas Faaliyet Gelirlerinden Sağlanan Nakit Girişleri (+)		
a) Satışlardan sağlanan nakit girişleri (+)		
b) Gelirlerden sağlanan nakit girişleri(+)		
2 Esas Faaliyet Giderlerine İlişkin Nakit Çıkışları** (-)		
a) Satılan mal ve hizmet maliyetleri ve stok değişimlerine ilişkin nakit çıkışları(+)		
b) Faaliyet Giderlerine İlişkin Nakit Çıkışları (+)		
Esas Faaliyet Sonucu Sağlanan Net Nakit Akışı(1-2)		
3. Diğer Gelir ve Karlardan Sağlanan Nakit Girişleri +		
4. Diğer Gider ve Zararlardan Kaynaklanan Nakit Çıkışları(-)		
5.Finansman Giderlerinden Kaynaklanan Nakit Çıkışları (-)		
6. İşletme Faaliyetleriyle İlgili Varlık ve Yabancı Kaynaklardaki Değişikliklere İlişkin Nakit Akışları (+) (-)		
a) Varlık Artışları (-)		
b) Varlık Azalışları (+)		
c) Yabancı Kaynak Artışları (+)		
d) Yabancı Kaynak Azalışları (-)		
7. Dönem Karı Vergi ve Diğer Yasal Yükümlülüklerle İlişkin Nakit Çıkışları (-)		
a) Önceki Dönem Karından Ödenen (+)		
b) Geçici Vergiler(+)		
B. Yatırım Faaliyetlerine İlişkin Nakit Akışları		
1.Yatırım Faaliyetinden Sağlanan Nakit Girişleri(+)		
2. Yatırım Faaliyetlerine İlişkin Nakit Çıkışları (-)		
C. Finansman Faaliyetlerine İlişkin Nakit Akışları		
1. Finansman Faaliyetlerinden Sağlanan Nakit Girişleri		
2. Finansman Faaliyetlerine İlişkin Nakit Çıkışları (-)		

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- D. Kur Farklarının Nakit Ve Nakit Benzerlerine Etkileri (+), (-)**
E. Nakit Ve Nakit Benzerlerinde Meydana Gelen Net Artış (+) (Azalış) (-)
F. Dönem Başı Nakit Ve Nakit Benzerleri Mevcudu
G. Dönem Sonu Nakit Ve Nakit Benzerleri Mevcudu

Kaynak: TMS 7, (2018).

Nakit akış tablosunun düzenlenmesinde dolaylı ve dolaysız yöntem olmak üzere iki yöntem kullanılmaktadır. Bu yöntemler, işletme faaliyetlerinin raporlanma şekline göre belirlenmektedir (Karapınar ve Ayıkoğlu Zaif, 2013: 155). Dolaylı yöntemde, nakit akışları net dönem kârı veya zararı esas alınarak belirlenir. Net dönem kârı veya zararı tahakkuk esasına göre belirlendiği için bunun nakit esasına çevrilmesi gerekir. Gelir tablosundan elde edilen kâr veya zarar tutarına, nakit çıkışı gerektirmeyen giderler eklenir, nakit girişi sağlamayan gelirler çıkarılır ve bunlar nakit akış tablosu üzerinde raporlanır. Dolaysız yöntemde ise işletme faaliyetlerinden nakit akışları, işletmenin dönem kâr veya zararını oluşturan alt kalemler esas alınarak belirlenir. Buna göre işletme faaliyetlerinden nakit akışları; alıcılardan tahsilatlar, satıcılara ödemeler, personele ödemeler, faaliyet giderlerine ilişkin ödemeler ve vergi ödemeleri gibi kalemlerden oluşur. Bu nedenle dolaysız yöntem, nakit akışlarının tahmin edilmesi açısından daha ayrıntılı bilgiler sağlar. Türkiye’de uygulama birliğinin sağlanması amacıyla Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu tarafından dolaysız yöntem önerilmiş ve Tablo 1’deki şekliyle nakit akış tablosunun hazırlanması tercih edilmiştir.

2.2. Nakit Akışlarının Sağlandığı Faaliyetler Yöntemi İle Analiz

Nakit akışlarının sağlandığı faaliyetler yöntemi ilk defa Gup ve diğ. (1993) tarafından geliştirilmiş bir yöntemdir. Gup ve diğ. (1993), nakit akışlarının hangi faaliyetlerden elde edildiğini ve bu nakit akışlarının nerelerde kullanıldığının belirlenmesinin önemini vurgulamışlardır. Bu bağlamda işletmelerin nakit akış tablolarında yer alan faaliyetlere göre nakit akışlarının büyüklüğünü dikkate almadan, durumunu (negatif veya pozitif) incelemişler ve belirli nakit akış özelliklerine göre farklı işletme profilleri oluşturmuşlardır.

Nakit akışlarının sağlandığı faaliyetler yönteminin belirlediği sekiz nakit akış modeli Tablo 2’de sunulmaktadır.

Tablo 2: Nakit Akışlarının Sağlandığı Faaliyetler Yönteminde Nakit Akış Modelleri

Modeller	İşletme Profilleri	İşletme Faaliyetlerinden Nakit Akışı	Yatırım Faaliyetlerinden Nakit Akışı	Finansman Faaliyetlerinden Nakit Akışı
Model 1	Nadir Durum	+	+	+
Model 2	Başarılı İşletme	+	-	-
Model 3	Gerileyen veya Yeniden Yapılanan İşletme	+	+	-
Model 4	Büyüyen İşletme	+	-	+
Model 5	Küçülen İşletme	-	+	+
Model 6	Genç İşletme	-	-	+

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Model 7	Likiditasyona İşletme	Giden	-	+	-
Model 8	Nadir Durum		-	-	-

Nakit akışlarının sağlandığı faaliyetler yöntemine göre, bir nakit akış tablosunda nakitlerin izlediği sekiz temel farklı profil bulunmaktadır (Gup ve diğ.,1993). Nakit akışlarının sağlandığı faaliyetler yönteminin ileri sürdüğü sekiz profilin her birini model olarak değerlendirmek mümkündür. İşletmenin her bir finansal özelliği bir modele dahil edilmekte ve buradaki analiz ile nakit akış tablosunun işlevlerinin daha iyi anlaşılabilmesi ya da daha farklı bilgilerin edinilmesi sağlanabilmektedir. Bu yöntem biraz basit algılansa bile, yapılan analiz ilgili işletmenin nakit akış tablosu hakkında bilgi sağlamaktadır (Karğın ve Aktaş, 2011). Nakit akışlarının sağlandığı faaliyetler yöntemine göre, bir nakit akış tablosunda nakitlerin izlediği sekiz farklı profil aşağıda açıklanmaktadır (Gup ve diğ.,1993; Karğın ve Aktaş, 2011; Karadeniz (2017).

Model 1 (Nadir Durum): Bu modelde işletme; işletme, yatırım ve finansman faaliyetlerinden nakit girişi sağlamaktadır (+, +, +). Bu modele göre işletme, nakit girişlerini esas faaliyetlerden, yatırımlar veya duran varlık satış gelirlerinden, borçlanma ya da öz sermaye artısından sağlamaktadır. Böyle bir profilin sık rastlanan bir durum olmadığı ve bu durumun geçici olduğu kabul edilmektedir. Diğer bir ifadeyle işletmenin gelecekte yüksek düzeyde bir nakit çıkışı için hazırlık yaptığı kabul edilmektedir. Bu tür nakit akışlarına sahip işletmelerin toplam varlıklarının düşük olduğu, negatif büyüme oranına sahip olduğu ve ortalama olarak karlı olmadıkları gözlemlenmektedir.

Model 2 (Başarılı İşletme): Bu modelde işletme; işletme faaliyetlerinden nakit girişi elde ederken, yatırım ve finansman faaliyetlerinden ise nakit çıkışına sahip olmaktadır (+, -, -). Bu modele göre bu tarz nakit akışlarına sahip işletmelerin günlük faaliyetlerini fonlayabilmek için yeterli işletme faaliyeti nakit akışı yaratabilen ve borçlarını geri ödeyebilen sağlıklı bir yapıda oldukları ve dengeli, olgun ve başarılı bir finansal yönetime sahip oldukları kabul edilmektedir. Ayrıca bu profilin yaygın bir durum olduğu kabul edilmektedir. Bu tür nakit akışlarına sahip işletmelerin toplam varlıklarının çok büyük tutarlarda olduğu, karlılıklarının yüksek olduğu ve makul oranda büyüme gösterdikleri gözlemlenmektedir.

Model 3 (Gerileyen veya Yeniden Yapılanan İşletme): Bu modelde işletme; faaliyet ve yatırım faaliyetlerinden nakit girişi elde ederken, finansman faaliyetlerinden nakit çıkışlarına sahiptir (+,+,-). Bu modele göre işletmede ana faaliyetlerden ve duran varlık yatırımlarının satılması ile sağlanan nakit girişleri, borç ödemesi olarak ve hissedarlara yapılan ödemelerde kullanılmaktadır. Bu nedenle de duran varlıkların satışı zorunlu hale gelebilir. Bu işletmelerin ılımlı bir büyüme oranına sahip olduğu kabul edilmektedir. Bu modelinde nadir olduğu ileri sürülmektedir.

Model 4 (Büyüyen İşletme): Bu modelde işletme; işletme ve finansman faaliyetlerinden nakit girişi elde ederken, yatırım faaliyetlerinden nakit çıkışlarına sahiptir (+,-,+). Bu modele göre işletmenin faaliyetlerinden sağladığı nakit akışlarının yatırım faaliyetlerini karşılamada yetersiz kaldığı ve bu nedenle işletmenin ya hisse senedi ihraç ettiği ya da yeni bir borçlanmaya gittiği kabul edilmektedir. İşletmeler sabit varlık yatırımları gerçekleştirerek gelirlerini arttırmak durumundadırlar. Bu profilde söz konusu yatırımların özkaynak veya yabancı kaynaklar tarafından finanse edilmesi, yatırımcıların ve borç verenlerin işletmenin geleceğiyle ilgili iyimser bir algıya sahip olduklarını göstermektedir. Modelin ifade ettiği nakit akışlarına sahip işletmelerin büyüme stratejilerine yöneldiği düşünülmektedir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Model 5 (Küçülen İşletme): Bu modelde işletme; işletme faaliyetlerinden nakit çıkışlarına sahipken, yatırım ve finansman faaliyetlerinden nakit girişi elde etmektedir (-, +, +). Modele göre işletmenin esas faaliyetlerinin nakit girişi sağlamadaki başarısızlığı, yatırım faaliyetlerinden vazgeçilerek ve borç ile öz sermaye yapısının artırılması suretiyle karşılanmaya çalışılmaktadır. Duran varlıklardaki azalışlar, işletmenin büyüme fırsatının daraldığını ve işletmenin küçülme eğilimi içerisinde olduğunu gösterebilir.

Model 6 (Hızlı Büyüyen-Genç İşletme): Bu modelde işletme; esas işletme ve yatırım faaliyetlerinden nakit çıkışına sahipken, finansman faaliyetlerinden nakit girişi elde etmektedir (-, -, +). Bu modele göre işletmenin esas faaliyetlerinden ve yatırımlarından negatif nakit akışına sahip olması ya borçlanma ya da özsermayede yapılan artışlarla karşılanmaktadır. Modelde işletmenin büyüdüğü ve negatif nakit akışlarının geçici bir durumu işaret ettiği kabul edilmektedir. İşletmenin hızla yükselen satışlarını sürdürebilmek için, işletme sermayesi unsurları olan alacaklar ve stoklar gibi kalemlere yöneldiği veya kısa vadeli borçlarını ödediği söylenebilir.

Model 7 (Likidasyon Modeli): Bu modelde işletme faaliyetleri ve finansman faaliyetlerinden kaynaklanan nakit akışları negatif buna karşın yatırım faaliyetleriyle ilgili nakit akışları pozitifdir (-, +, -). Bu modele göre işletmenin borçlarını ödemek için sabit varlık yatırımlarını elden çıkardığı ve bu durumun olağan olmadığı ve işletmenin birçok varlığı elden çıkaracağı (likidasyon) belki de iflas edeceği sonucu çıkarılmaktadır.

Model 8 (Nadir Durum): Bu modelde; işletme, yatırım ve finansman faaliyetlerinden elde edilen nakit akışları negatiftir (-, -, -). Bu modele göre bütün faaliyetlerden negatif nakit akışı elde edilmesinin nedeni daha önce birikmiş ve yapılması gereken nakit çıkışlarının yapılması olarak görülmektedir. Bu modelde ifade edilen profilin nadir olarak rastlanan bir profil olduğu kabul edilmektedir.

3. Literatür Taraması

Konuyla ilgili literatür incelendiğinde farklı sektörlerde şirketlerin nakit akış profillerini nakit akışların sağlandığı faaliyetler yöntemine göre inceleyen bazı çalışmaların olduğu görülmektedir. Nakit akışlarının sağlandığı faaliyetler yöntemini ilk kez uygulayan Gup ve diğ. (1993), çalışmalarında 1745 şirketin nakit akış profilini incelemişlerdir. Çalışmada en çok rastlanan modelin Model 2 (Başarılı İşletme) olduğu belirtilmiş bunu izleyen diğer modelin ise Model 4 (Büyüyen İşletme) olduğu saptanmıştır. Konuyla ilgili bir diğer çalışmada Steyn-Bruwer ve Hamman (2005), aynı model ile Güney Afrika'da faaliyet gösteren şirketleri analiz etmiş ve yine Gup ve diğ. (1993) çalışmasına benzer şekilde en çok gözlemlenen modelin Model 2 (Başarılı İşletme) olduğu sonucuna varmışlardır. Kordestani ve diğ. (2011) ise şirketlerin nakit akış profillerini kullanarak finansal başarısızlıklarını tahmin etmeye çalışmışlardır. Çalışma neticesinde şirketlerin finansal başarısızlıkları ile nakit akış profillerinin birbiri ile ilişkili olduğu belirtilmiştir. Nakit akışların sağladığı faaliyetler yöntemini kullanan bir diğer çalışmada Aktaş ve diğ. (2012), Türkiye'deki 176 halka açık şirketin nakit akış profillerini incelemişlerdir. Çalışma sonucunda incelenen şirketlerin en çok sırasıyla Model 2 (Başarılı İşletme), Model 4 (Büyüyen İşletme), Model 6 (Genç İşletme) profillerine sahip olduklarını belirtmişlerdir. Konuyla ilgili bir diğer çalışmada Karadeniz (2017), halka açık konaklama şirketlerinin nakit akış profillerini uluslararası karşılaştırmalı olarak yıl ve kıta bazında analiz etmiştir. Çalışma neticesinde Amerika, Avrupa ve Asya-Pasifik kıtalarında analize dahil edilen halka açık konaklama şirketlerinin en çok Model 2 (+, -, -), daha sonra Model 4 (+, -, +) ve üçüncü olarak da Model 3 (+, +, -) işletme profillerinde oldukları belirtilmiştir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Konuyla ilgili futbol kulüpleri üzerinde gerçekleştirilen çalışmalar incelendiğinde şirketlerin finansal performanslarını veya iflas risklerini analiz etmede nakit akış tablosu, nakit akış rasyoları gibi yöntemlerin kullanıldığı görülürken futbol kulüplerinin nakit akış profillerinin “Nakit Akışların Sağladığı Faaliyetler Yöntemi”ne göre incelendiği bir çalışmaya tarafımızca rastlanmamıştır. Barajas ve Rodriguez (2010), İspanya’daki profesyonel futbol kulüplerinin finansal performanslarını inceledikleri çalışmada finansal oranları kullanmışlardır. Çalışma neticesinde incelenen şirketlerin dokuzunun teknik olarak batmış durumda olduğu belirtilmiştir. Spor şirketlerinin incelendiği bir diğer çalışmada Dimitropoulos (2010), Yunan birinci ligindeki futbol kulüplerinin 1996-2006 yılları arasındaki finansal performanslarını finansal oranlar ile incelediği görülmüştür. Çalışma neticesinde Yunan futbol kulüplerinin genel olarak çok yüksek kaldıraç derecesine sahip oldukları, likiditelerinin hassas olduğu ve kâr elde etmede sorunlarının olduğu ortaya koyulmuştur.

4. Yöntem

Bu çalışmada Türkiye’deki halka açık futbol kulüplerinin nakit akış profillerini “Nakit Akışlarının Sağlandığı Faaliyetler Yöntemi”ne göre analiz etmek amaçlanmaktadır. Bu amaca yönelik olarak Gup ve diğ. (1993) tarafından geliştirilen ve yukarıda açıklanan nakit akışlarının sağlandığı faaliyetler yöntemi kullanılmıştır. Bu doğrultuda payları Borsa İstanbul’da işlem gören Beşiktaş Futbol Yatırımları Sanayi ve Ticaret A.Ş. (BJKAS), Fenerbahçe Futbol A.Ş. (FENER), Galatasaray Sportif Sınai Ticari Yatırımlar A.Ş. (GSRAY), ve Trabzonspor Sportif Yatırım ve Futbol İşletmeciliği A.Ş. (TSPOR) şirketlerinin 2014-2017 yılları arasındaki nakit akışları analiz edilmiştir. Türkiye’de faaliyet gösteren halka açık futbol kulüplerinin verilerine Kamuyu Aydınlatma Platformu internet adresinden erişilmiştir.

5. Bulgular

Çalışmanın amaçları doğrultusunda Türkiye’de faaliyet gösteren halka açık 4 futbol kulübünün 2014-2015-2016-2017 yıllarına ait nakit akış tabloları incelenmiş ve bu şirketlerin işletme faaliyetlerinden sağlanan nakit akışları (İFNA), yatırım faaliyetlerinden sağlanan nakit akışları (YFNA) ve finansman faaliyetlerinden sağlanan nakit akışları (FFNA) tutarlarının pozitif veya negatif olma durumuna göre değerlendirilmiştir.

Tablo 3’te Beşiktaş Futbol Yatırımları Sanayi ve Ticaret A.Ş.’nin nakit akışlarının sağlandığı faaliyetler yöntemine göre 2014-2017 yılları arasındaki nakit akış profili yer almaktadır.

Tablo 3: Beşiktaş Futbol Yatırımları Sanayi ve Ticaret A.Ş.’nin Nakit Akış Profili

BJKAS	YILLAR			
	2014	2015	2016	2017
İFNA	-	+	+	+
YFNA	-	-	+	+
FFNA	+	+	-	-
MODEL	Model 6	Model 4	Model 3	Model 3

Tablo 3’e bakıldığında Beşiktaş kulübünün nakit akış profili 2014 yılında “Model 6 Genç İşletme” durumunda iken 2015 yılında işletme faaliyetlerinden sağlanan nakit akışlarının pozitif olmasıyla birlikte “Model 4 Büyüyen İşletme” durumuna gelmiştir. 2016 ve 2017 yıllarına bakıldığında ise Beşiktaş’ın işletme ve yatırım faaliyetlerinden sağlanan nakit akışının pozitif ancak finansal

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

faaliyetlerden sağlanan nakit akışının negatif olduğu dolayısıyla şirketin profilinin “Model 3 Yeniden Yapılanan İşletme” durumuna geldiği görülmektedir. Bu bilgiler ışığında Beşiktaş futbol kulübünün 2015 yılından sonra işletme ve yatırım faaliyetlerinden sağladığı nakit ile borçlarını eritmeye ağırlık vererek finansal açıdan yeniden yapılandığı söylenebilir.

Tablo 4’te Fenerbahçe Futbol A.Ş.’nin nakit akışlarının sağlandığı faaliyetler yöntemine göre 2014-2017 yılları arasındaki nakit akış profili yer almaktadır.

Tablo 4: Fenerbahçe Futbol A.Ş.’nin Nakit Akış Profili

FENER	YILLAR			
	2014	2015	2016	2017
İFNA	+	-	-	-
YFNA	-	-	-	+
FFNA	+	+	+	+
PROFİL	Model 4	Model 6	Model 6	Model 5

Tablo 4’ e bakıldığında Fenerbahçe futbol kulübünün 2014 yılındaki nakit akış profili “Model 4 Büyüyen İşletme” durumda iken 2015 ve 2016 yıllarında işletme faaliyetlerinden sağlanan nakit akışlarının negatif olması ile “Model 6 Genç İşletme” durumuna gelmiştir. 2017 yılında ise kulübün yatırım ve finansman faaliyetlerinden sağlanan nakit akışlarının pozitif olması ile nakit akış profili “Model 5 Küçülen İşletme” durumuna gelmiştir. Bu bağlamda Fenerbahçe futbol kulübünün faaliyetlerini tamamen finansman kaynakları ile sürdürdüğü ve 2015 yılından itibaren esas faaliyetlerinden nakit girişi sağlayamadığı gibi 2017 yılına gelindiğinde varlık satışı ile nakit elde ettiği bunun sonucunda küçülme yaşadığı söylenebilir.

Tablo 5’te Galatasaray Sportif Sınai Ticari Yatırımlar A.Ş.’nin nakit akışlarının sağlandığı faaliyetler yöntemine göre 2014-2017 yılları arasındaki nakit akış profili yer almaktadır.

Tablo 5: Galatasaray Sportif Sınai Ticari Yatırımlar A.Ş.’nin Nakit Akış Profili

GSRAY	YILLAR			
	2014	2015	2016	2017
İFNA	-	-	+	+
YFNA	-	-	+	-
FFNA	+	+	-	+
PROFİL	Model 6	Model 6	Model 3	Model 4

Tablo 5’e bakıldığında Galatasaray kulübünün 2014 ve 2015 yıllarında nakit akış profilinin “Model 6 Genç İşletme” durumunda olduğu görülmektedir. 2016 yılında ise Galatasaray kulübünün işletme ve yatırım faaliyetlerinden sağlanan nakit akışları pozitif ve finansal faaliyetlerden sağlanan nakit akışlarının negatif olması ile şirketin nakit akış profili “Model 3 Yeniden Yapılanan İşletme” durumuna gelmiştir. 2017 yılına gelindiğinde ise şirketin nakit akış profilinin “Model 4 Büyüyen İşletme” statüsünde olduğu görülmektedir. Bu bilgilerden yola çıkılarak Galatasaray kulübünün 2014 ve 2015 yıllarında esas faaliyetlerden nakit girişi sağlayamazken faaliyetlerini sürdürmede finansman kaynaklarını tercih ettiği ancak 2016 yılında varlık satışı ile yeniden yapılanmaya giderek borçlarını

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

karşılama yoluna gittiği söylenebilir. 2017 yılına gelindiğinde ise şirketin tekrar finansman kaynağına yöneldiği ancak işletme faaliyetlerinden nakit akışının yine pozitif olması göz önünde bulundurulduğunda bu kaynağın yeni bir yatırıma yönlendirildiği söylenebilir.

Tablo 6’da Trabzonspor Sportif Yatırım ve Futbol İşletmeciliği A.Ş.’nin nakit akışlarının sağlandığı faaliyetler yöntemine göre 2014-2017 yılları arasındaki nakit akış profili yer almaktadır.

Tablo 6: Trabzonspor Sportif Yatırım ve Futbol İşletmeciliği A.Ş.’nin Nakit Akış Profili

TSPOR	YILLAR			
	2014	2015	2016	2017
İFNA	-	-	-	-
YFNA	-	-	-	-
FFNA	+	+	+	+
PROFİL	Model 6	Model 6	Model 6	Model 6

Tablo 6’ya bakıldığında Trabzonspor futbol kulübünün nakit akış profiline 2014 yılından 2017 yılına kadar hiç değişmeyerek “Model 6 Genç İşletme” durumunda olduğu görülmektedir. Buna göre Trabzonspor futbol kulübünün son dört yıldır işletme faaliyetlerinden hiç nakit girişi sağlayamadığı ve faaliyetlerini tamamen finansal kaynaklar ile yürüttüğü söylenebilir. Bu durumda şirketin ciddi finansal yükünün olduğu ve işletme veya yatırım faaliyetlerinden nakit girişinin olmamasından yola çıkılarak bu finansal yükün her geçen yıl daha da arttığı söylenebilir.

6.Sonuç

Günümüzde şirketlerin performansları değerlendirildiğinde yüksek kâr elde eden şirketler yerine elde ettikleri kaynakları en uygun şekilde değerlendirerek firma değerini yükseltebilen şirketler başarılı sayılmaktadır. Bu kaynaklar içinde de “Nakit” uygun şekilde değerlendirildiğinde şirketin başarısını çok önemli ölçüde etkileyebilecek bir kaynaktır. Şirketler faaliyetlerini sürdürmede ihtiyaç duyacakları nakdi işletme faaliyetlerinden elde edebilecekleri gibi yatırım ve finansman faaliyetlerinden de elde edebilirler. Ancak şirketlerin hangi faaliyetlerden nakit sağladığı ve bu nakdi hangi faaliyetler için kullandığı, şirketin performansı ve gelecekteki olası durumu hakkında bilgi sahibi olunması açısından önem teşkil etmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’deki halka açık futbol kulüplerinin nakit akış profillerini “Nakit Akışlarının Sağlandığı Faaliyetler Yöntemi”ne göre analiz etmektir. Bu amaç kapsamında, payları Borsa İstanbul’da işlem gören Beşiktaş Futbol Yatırımları Sanayi ve Ticaret A.Ş. (BJKAS), Fenerbahçe Futbol A.Ş. (FENER), Galatasaray Sportif Sınai Ticari Yatırımlar A.Ş. (GSRAY), ve Trabzonspor Sportif Yatırım ve Futbol İşletmeciliği A.Ş. (TSPOR) şirketlerinin 2014-2017 yılları arasındaki nakit akış profilleri, Gup ve diğ. (1993) tarafından geliştirilen “Nakit Akışlarının Sağlandığı Faaliyetler Yöntemi” ile incelenmiştir.

Çalışmanın bulguları incelendiğinde 2014-2017 yılları arasında Türkiye’deki halka açık futbol kulüplerinde en çok görülen nakit akış profili “Model 6 Genç İşletme” olurken hiçbir futbol kulübünde “Model 2 Başarılı İşletme” profili görülmemiştir. Şirket bazında değerlendirildiğinde ise Beşiktaş kulübünün 2015 yılından itibaren, Galatasaray kulübünün ise 2016 yılından itibaren işletme faaliyetlerinden nakit akışı sağladıkları ve farklı yıllarda olsa da yatırım faaliyetlerinden nakit girişi

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

sağlayarak yeniden yapılanmaya gittikleri dikkat çekmiştir. Fenerbahçe kulübünün 2015 yılından itibaren, Trabzonspor kulübünün ise son dört yıldır işletme faaliyetlerinden hiç nakit girişi sağlayamadıkları görülmüştür.

Genel olarak değerlendirildiğinde Türkiye’deki halka açık futbol kulüplerinin borç yüklerinin her zaman yüksek olduğu ve buna bağlı olarak UEFA tarafından geliştirilen Finansal Adil Oyun (Financial Fair Play) kuralları, çerçevesinde yaptırımlarla karşı karşıya geldikleri bilinmektedir. Bu çalışmada da görüldüğü üzere Türkiye’deki “dört büyük” diye adlandırılan halka açık futbol kulüplerinin esas faaliyetlerinden nakit akışı sağlamada sıkıntılar yaşadığı ve UEFA’nın Finansal Adil Oyun yaptırımları ile yeniden yapılanmaya gitme durumunda kaldıkları söylenebilir. Çalışma neticesinde futbol kulüplerinin yüksek bonservis ve sözleşme ücretleri ile futbolcu transferlerini azaltmaları ve faaliyetlerini esas işletme faaliyetlerinden nakit girişi sağlayarak finanse etmeleri önerilebilir.

Çalışma sınırlı süre ve yalnızca Türkiye’deki halka açık futbol kulüplerini kapsamaktadır. İleride yapılacak çalışmalarda daha uzun süreli ve uluslararası karşılaştırmalara imkân sağlayacak şekilde daha çok şirketin nakit akış profili analiz edilebilir.

Kaynakça

Akdoğan, N. ve Tenker, N. (1992). Finansal tablolar ve mali analiz teknikleri, Genişletilmiş 4. Baskı, Ankara: Gazi Yayınevi.

Akgüç, Ö. (2011). Mali tablolar analizi, İstanbul: Avcıol Basım ve Yayın.

Aktaş, R., Karğın, S. ve Karğın, M. (2012), Nakit akışlarının sağlandığı faaliyetler yöntemi ile işletmelerin nakit akış profillerinin incelenmesi, Muhasebe ve Finansman Dergisi, 56, 110-118.

Barajas, Á. ve Rodríguez, P. (2010). Spanish football clubs' finances: Crisis and player salaries. *International Journal of Sport Finance*, 5(1), 52-66.

Dimitropoulos, P. (2010). The financial performance of the Greek football clubs. *Xophya Sport Management International Journal*, 6(1). 5-27.

Elmas, B. (2015), Finansal tablolar analizi: TMS/TMRS’ye Göre kaleme alınmış piyasadan gerçek örnekler üzerinden analizler, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık.

Gup, B.E., Samson, W.D., Dugan, M.T., Kim, M.J. ve Jitrapanun, T. (1993). An analysis of patterns from the statement of cash flows, *Financial Practice and Education*, 3(2), 73-79.

Karadeniz, E. (2017). Halka açık konaklama işletmelerinin nakit akış profillerinin analizi: Uluslararası bir karşılaştırma. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 14(3), 167-185.

Karapınar, A. ve Ayıkoglu Zaif, F. (2013). Finansal Analiz (Uluslararası Finansal Raporlama Standartları ile Uyumlu), Yenilenmiş 3. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi.

Karğın, M. ve Aktaş, R. (2011). Türkiye muhasebe standartlarına göre raporlanmış nakit akış tablosu ve analizi, *Muhasebe-Finansman Dergisi*, 52, 1-23.

Kordestani, G., Biglari, V. ve Bakhtiari, M. (2011), Ability of Combinations of cash flow components to predict financial distress, *Business:Theory and Practice*, 12(3), 277-285.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Önal, Y.B. (1996). Nakit yönetiminin önemi ve işleyişi: Türkiye örneği, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4(4), 93-104.

Steyn Bruwer, B. W. ve Hamman, W.D. (2005). Cash flow patterns in listed South African industrial companies, Meditari Accountancy Research, 13(1), 1-17.

Türkiye Muhasebe Standardı - TMS 7. (2018). Nakit Akış Tabloları, http://kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/DynamicContentFiles/T%C3%BCrkiye%20Muhasebe%20Standartlar%C4%B1/TMSTFRS2018Seti/TMS/TMS_7_2018.pdf. (17.04.2018).

Ulyol, O. (2014). Süper lig futbol kulüplerinin finansal performans analizi. Journal of Yaşar University, 9(34), 5716-5731.

Uyar, A. (2015). Kurumsal raporlamanın gelişimi ve güncel yaklaşımlar, Ankara: Gazi Kitapevi

BELEDİYE BAŞKANININ KARNESİ: VATANDAŞLARIN YEREL HİZMETLERDEN MEMNUNİYETLERİ

Doç. Dr. Erhan ÖRSELLİ

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Öğr. Gör. Zekeriya BİLİCİ

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Meram Meslek Yüksekokulu

Öz

Daha iyi hizmet sağlamak ve olanaklarını genişletmek için Belediye Başkanları, sundukları kamusal/yerel hizmetlerden hemşehrilerinin ne denli yararlandığı, hizmetlerin gereksinimleri ne ölçüde karşıladığı ve halkın yaşam kalitesi üzerindeki etkilerini bilmek zorundadırlar. Çünkü sundukları hizmetler konusunda vatandaşların ne düşündüğünü bilmeleri kamu kaynaklarının kullanımında yapılanlara açıklık getirdiği gibi, politik amaçların veya taahhütlerin gerçekleştirilmesindeki başarı düzeyini ölçmeye de hizmet etmektedir.

Vatandaş nezdinde yerel yönetimlerin sunduğu hizmetlerin kalitesi ve bu hizmetlerden vatandaşların memnuniyet düzeyi; belediye çalışanlarının davranışları, vatandaşların daha önce yaşadıkları tecrübeler ve belediye hakkındaki algıları, belediye başkanının performansı, halk nezdindeki meşruiyeti ve güvenilirliği, belediye başkanının karnesini olumlu veya olumsuz yönde etkilemektedir.

Çalışmanın amacı ve problemi belediyelerin sunmuş olduğu yerel hizmetlerden vatandaşların memnuniyet düzeylerini inceleyerek; belediye başkanının **başarı karnesinin** oluşturulması olarak belirlenmiştir. Çalışma, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından “141221003” Proje numarasıyla desteklenen “*Vatandaş Karnesi: Yerel Hizmetlerde Algılanan Hizmet Kalitesi ve Vatandaş Memnuniyeti*” başlıklı projeden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Memnuniyet, Yerel Hizmetler, Vatandaş, Konya.

RATION CARD OF MAYOR: SATISFACTIONS OF CITIZENS FROM LOCAL SERVICES

Abstract

For providing a better service and enhancing possibilities, mayors have to know how their townsmen utilize the public/local services they present; at what extent the services meet the requirements; and their effects on quality of life of the people For, just as their knowing what the citizens think about the services they present makes it clear those conducted during the use of public resources, it also serves to measure the achievement level in realizing the political aims or commitments.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ALANYA

The quality of the service local governments present before citizen and satisfaction level of citizens from these services, behaviors of municipal employees, previous experiences of citizens and their perceptions about municipality, and the performance, legitimacy before people, and reliability of mayor affect mayor's ration card in the positive or negative direction.

The aim and problem of the study was determined as forming the achievement ration card of mayor, examining the satisfaction levels of citizens from the local services served by municipalities. The study was prepared by utilizing the project titled "Citizen Ration Card: Service Quality Perceived in Local Services and Citizen Satisfaction", which was supported by Coordinatorship of Scientific Study Projects, Necmettin Erbakan University, with the project number of 141721003.

Keywords: Satisfaction, Local Services, Citizen, Konya.

Giriş

Yeni kamu yönetimi anlayışı ve vatandaş odaklı yönetim yaklaşımı ile birlikte kamu yönetiminde ve yerel yönetimlerde, özel sektörde uygulanan hizmet üretme ve sunma biçimlerinin kamusal hizmet sunumunda da uygulanabileceği şeklinde yaklaşımlar ortaya çıkararak benimsenmeye başlamıştır. Bu gelişmelere paralel olarak devlet-vatandaş ilişkileri başta olmak üzere kamusal hizmet sunumunda eski yaklaşımlar terk edilerek, kamu yönetiminde yapısal bir dönüşümün yaşanması (Şahin, 2014) söz konusu olmuştur. "Kamu kurumları ne üretirse vatandaş onu tüketir" anlayışının yerine, "vatandaşın ihtiyaçlarına göre üretim" anlayışının geçerli olduğu bir dönem başlamış; yerel yönetim kuruluşları da yaşanan bu değişim ve dönüşümden nasibini almıştır. Türkiye'de ulusal mevzuatta yer alan *Büyükşehir Belediyesi* başta olmak üzere *İl Özel İdaresi* ve *Belediye* kanunları değiştirilerek, bu alanlarda yeni düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Yerel yönetim kuruluşlarını düzenleyen temel kanunlar yeniden ele alınarak; günün şartlarına uygun, çağdaş yönetim ilkelerini esas alan, vatandaş katılımına, kamu hizmet sunumunda yerellik ilkesine önem veren, sunulan kamusal hizmetlerde vatandaşların tatmin ve memnuniyetine vurgu yapan bir yerel yönetim anlayışı hayata geçirilmek istenmiştir. Nitekim 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun genel gerekçesinde, "yerel nitelikli kamu hizmetlerinin sunumunda hizmetlerden yararlananların memnuniyetini artırmak, hukuka uygunluğu, etkinliği ve verimliliği sağlamak için vatandaş taleplerini temel alan bir anlayışın, yönetime hâkim kılınması" gerekliliği vurgulanmaktadır.

Günümüzde, vatandaşlara hizmet sunma noktasında en yakın hizmet birimleri olan yerel yönetimler özelde de belediyeler açısından yaşam kalitesi, hizmet kalitesi ve vatandaş memnuniyeti kavramları çok daha önemli hale gelmiştir. Hizmet sundukları vatandaşların istek ve beklentilerini ne ölçüde tatmin ve memnun ettiği konusu yerel yönetimlerin gelecekle ilgili planlamalarında ve toplum tarafından başarılı olarak görülüp değerlendirilmelerinde kilit konulardır. Çünkü yerel yönetimler, vatandaşlara kaliteli hizmet verebildikleri sürece başarılı olarak kabul edilmektedir.

Çalışmanın amacı ve problemi belediyelerin sunmuş olduğu yerel hizmetlerden vatandaşların memnuniyet düzeylerini inceleyerek; belediye başkanının **başarı karnesinin** oluşturulması olarak belirlenmiştir. Çalışma, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından "141221003" Proje numarasıyla desteklenen "*Vatandaş Karnesi: Yerel Hizmetlerde Algılanan Hizmet Kalitesi ve Vatandaş Memnuniyeti*" başlıklı projeden yararlanılarak hazırlanmıştır. Bu doğrultuda gerçekleştirilen anket çalışması, 17 Şubat 2016-03 Mart 2016 tarihleri arasında,

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Konya’da 13 ilçe ve 111 mahallede toplam 1503 katılımcı ile yüz yüze görüşme yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, anket çalışmasından elde edilen veriler ışığında vatandaşların Konya’da yerel-kamusal hizmetlerden memnuniyet düzeyleri analiz edilmektedir.

LİTERATÜR İNCELEMESİ: YEREL HİZMETLERDEN MEMNUNİYET

Yerel yönetimlerin özelde de belediyelerin sunduğu hizmetlerden vatandaşların memnuniyet düzeyleri; vatandaşların daha önce yaşadıkları tecrübeler ve belediye hakkındaki algıları, belediye başkanının performansından memnuniyetleri, vatandaş nezdindeki meşruiyeti ve güvenilirliği, yerel yönetimlerin özelde de belediyelerin *başarı karnesini* olumlu veya olumsuz yönde etkilemektedir.

Ülkemizde, yerel hizmetlerin sunumunda kalite ve bu hizmetlerden vatandaşların memnuniyet düzeyleri konusunda birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalara ilk olarak verilebilecek örnek, Adaman ve Çarkoğlu’nun (2000) “*Türkiye’de Yerel ve Merkezi Yönetimlerde Hizmetlerden Tatmin, Patronaj İlişkileri ve Reform*” isimli çalışmasıdır. Konuya ilişkin diğer yapılan çalışmalar ise; Gümüş ve Keloğlu (2002) tarafından yapılan “*Çanakkale Belediyesinin Sunduğu Hizmetler*”; Gümüşoğlu, Erdem, Kavrukkoca ve Özdağoğlu (2003) tarafından gerçekleştirilen “*Belediyelerde Beklenen, Algılanan Hizmet Kalitesinin Servqual Modeli ile Ölçülmesi ve Muğla İlinde Bir Uygulama*” isimli çalışma; Bozlağan (2004) tarafından gerçekleştirilen “*Kentsel Kamu Hizmetlerinden Tatmin Düzeyi: İstinye-İstanbul Örneği*” isimli çalışma; Ardıç, Yüksel ve Çevik (2004) tarafından yapılan “*Belediyelerde Hizmet Kalitesinin (Vatandaş Tatminin) Ölçülmesi: Tokat Belediyesi’nde Bir Uygulama*” isimli çalışma; Topçu ve Dökmeci (2005) tarafından yapılan “*İstanbul’un Değişik Mahallerinde Kullanıcı Hoşnutluğunun Karşılaştırılması*” isimli çalışma; Duman ve Yüksel (2008) tarafından yapılan “*Belediyelerde Vatandaş Memnuniyetinin Ölçümü: Mersin Büyükşehir Belediyesi Örneği*” isimli çalışma; Sarıyer (2008) tarafından yapılan “*Gloval Ölçeği ile Belediye Hizmetlerinde Müşterinin Algıladığı Değerinin Belirlenmesi-Kayseri Büyükşehir Örneği*” isimli çalışma; Kurgun ve arkadaşları (2008) tarafından yapılan “*Belediyelerde Hizmet Yeterliliğinin ve Hizmet Kalitesinin Artırılmasını Etkileyen Faktörlerin Analizi: İzmir Karşıyaka Belediyesinde Uygulama*” isimli çalışma; Özel, Eren ve İnal (2009) tarafından yapılan “*Yerel Siyaset ve Yerel Halkın Belediye Hizmetlerine Bakışı: Yerel Hizmetlerden Memnuniyet Düzeyi Üzerine Bir Araştırma*” isimli çalışma; Usta ve Memiş (2010) tarafından yapılan “*Belediye Hizmetlerinde Kalite: Giresun Belediyesi Örneği*” isimli çalışma; Kara ve Gürcü (2010) tarafından yapılan “*Belediye Hizmetlerinde Halkın Memnuniyetinin Ölçülmesine Yönelik Bir Çalışma: Yozgat Belediyesi Örneği*” isimli çalışma; Zeren ve Özmen (2010) tarafından yapılan “*Halkın Belediye Faaliyetlerine Katılma Duyarlılığı ve Hizmet Memnuniyeti: Karaman Belediyesi Örneği*” isimli çalışma; İnce ve Şahin (2011) tarafından yapılan “*Belediye Hizmetlerinde Vatandaş Memnuniyeti Ölçümü: Selçuklu Belediyesi Örneği*” isimli çalışma; Göküş ve Alptürker (2011) tarafından yapılan “*Belediyelerin Sunduğu Hizmetlerde Vatandaş Memnuniyeti: Silifke Belediyesi Örneği*” isimli çalışma; Aslan ve Uluocak (2012) tarafından yapılan “*Belediye Hizmetlerinden Memnuniyet Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma: Çanakkale Örneği*” isimli çalışma; Akyıldız (2012) tarafından yapılan “*Belediye Hizmetleri ve Vatandaş Memnuniyeti: Uşak Belediyesi Örneği*” isimli çalışma; Yücel, Yücel ve Atlı (2012) tarafından yapılan “*Belediyelerin Sunduğu Hizmetlerde Vatandaş Memnuniyeti: Elazığ Belediyesi Örneği*” isimli çalışma; Akgül (2012) tarafından yapılan “*Measuring The Satisfaction Of Citizens For The Services Given By The Municipality: The Case of Kırşehir Municipality*” başlıklı çalışma; Menteşe (2013) tarafından yapılan “*Halkın Belediye Hizmetlerinden Memnuniyet Düzeyinin Tunceli Belediyesi Yönünden Değerlendirmesi*” isimli çalışma; Demirel ve

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

arkadaşları (2013) tarafından yapılan “Seçmen Görüşlerine Göre Belediye Hizmet Kalitesi: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması” isimli çalışma; Daştan ve Delice (2015) tarafından gerçekleştirilen “Belediye Hizmetlerinden Memnuniyet Düzeylerini Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesi: İzmir Büyükşehir Belediyesi Örneği” isimli çalışma; Albayrak, Savaş ve Baltacı (2015) tarafından yapılan “Belediye Tarafından Sunulan Hizmetlerde Vatandaş Memnuniyetinin Ölçülmesi: Rize Belediyesi Örneği” başlıklı çalışmalardır.

Literatürdeki çalışmalar genel olarak değerlendirildiğinde; çalışmalarda yerel hizmetlerden vatandaşların tatmin ve memnuniyet düzeyleri ile bunlara etki eden faktörlerin ele alındığı görülmektedir. Ayrıca katılımcıların sosyo-demografik özelliklerinin hizmet memnuniyetine etkisinin olup olmadığı da incelenmiştir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE ÖRNEKLEM SEÇİMİ

Litaratürde yerel yönetimlerin özelde de belediyelerin sunduğu hizmetlerden vatandaşların memnuniyetlerini etkileyen faktörler arasında, “cinsiyet, daha önce yaşanmış olunan tecrübe, meslek, gelir durumu, kültür, siyasi parti taraftarlığı gibi faktörlerin bulunduğu ve bu tür faktörlere göre vatandaşların yerel hizmetlerden memnuniyet düzeylerinin etkilendiği belirtilmektedir (Örselli ve Bayrakçı, 2016:39-126; Ardıç, Yüksel ve Çevik, 2004:63-81; Sarıyer, 2008:163-185; Kurgun ve diğerleri, 2008:29-54; Usta ve Memiş, 2010:333-355; Kara ve Gürcü, 2010:79-86; Göküş ve Alptürker, 2011:121-133; Akyıldız, 2012:4415-4436; Yücel, Yücel ve Atlı, 2012:31-41; Menteşe, 2013:831-862; Daştan ve Delice, 2015:203-223; Gürel ve Özel, 2013:65-74).

Çalışmada; Konya’da yerel düzeyde sunulan hizmetlerden vatandaşların memnuniyet düzeylerinin tespit ve analiz edilerek; Konya’daki belediyelerin sundukları yerel hizmetlerde bir nevi “Vatandaş Karnesi”nin oluşturulması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda çalışmada, “Konya ölçeğinde sunulan yerel hizmetlerden vatandaşlar memnun mudur?” ve “Vatandaşlar Büyükşehir Belediye Başkanından memnun mudur?” gibi sorulara cevap aranmaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda Konya’da yaşayan vatandaşların yerel hizmetlere ilişkin kanaatleri ve tutumları saptanmaya çalışılmaktadır.

Çalışmanın amacı doğrultusunda vatandaşların yerel hizmetlerden memnuniyetlerini tespit edebilmek için nicel bir alan araştırması planlanmıştır. Çalışma model olarak kesitsel tarama (survey) modeline göre gerçekleştirilmiştir. Çalışmada veri toplama aracı olarak tam yapılandırılmış bir anket formu kullanılmıştır. Anket formunda yer alan sorular vatandaşların yerel hizmetlerden memnuniyetlerini ölçmeye yönelik literatürde daha önce gerçekleştirilen anket çalışmalarından esinlenerek oluşturulmuştur (Ayrıntılı bilgi için bakınız Örselli ve Bayrakçı, 2016: 30-38). Anket çalışması 17 Şubat 2016-03 Mart 2016 tarihleri arasında belirlenen örneklem planı (bakınız Tablo. 1) doğrultusunda Konya İlinde toplam on üç ilçede gerçekleştirilmiştir. Anket çalışmasında toplam on dokuz anketör ve iki saha koordinatörü görev almıştır. Anket çalışmasının uygulama aşaması tamamlandıktan sonra, tutarlı cevaplara sahip anket formlarındaki veriler kodlanarak SPSS 22.0 programına yüklenmiş ve daha sonra analiz aşamasına geçilmiştir. Çalışmada kullanılan ölçeğin güvenilirliğini araştırmak için benzer sorularda Cronbach Alfa katsayısı hesaplanmış ve ölçeğin güvenilirliği 0,831 olarak tespit edilmiştir.

Araştırmanın evrenini Konya İl sınırları içerisinde yaşayan ve 18 yaşını doldurmuş, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları oluşturmaktadır. Anket çalışması Konya’da on üç ilçe ve yüz on bir mahallede toplam 1503 katılımcı ile yüz yüze görüşme yöntemiyle gerçekleştirilmiştir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Tablo 1. Örneklemin İlçelere Göre Dağılımı

İlçeler	Sayı	%
Selçuklu	457	30,4
Meram	256	17,0
Karatay	220	14,6
Ereğli	116	7,7
Akşehir	89	5,9
Cihanbeyli	42	2,8
Beyşehir	61	4,1
Seydişehir	52	3,5
Çumra	50	3,3
İlgin	49	3,3
Kulu	39	2,6
Karapınar	46	3,1
Kadınhanı	26	1,7
Toplam	1503	100,0

Konya’da, hangi ilçelerde kaçar anket yapılacağı *01 Kasım 2015 Milletvekili Genel Seçimi* seçmen sayısına göre tespit edilmiştir. En yoğun seçmen sayısına sahip ilk on üç ilçe örneklem kapsamına dâhil edilmiştir. Belirlenen ilçeler Konya’daki seçmen sayısının %90’ına tekabül etmektedir. Bu bağlamda, örneklemin evreni oldukça büyük oranda yansıttığı söylenebilir. İlçelerde 2015 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi nüfus yoğunluğuna göre belirlenen mahalleler örneklem olarak seçilmiştir. Yerleşim birimlerinin tespitinden sonra, belirlenen mahallelerde hangi sokaklarda veya caddelerde anketin uygulanacağı rastsal yöntemle seçilmiştir. Görüşülecek katılımcıların belirlenmesinde olasılıklı örneklemeden vazgeçilmiş, cinsiyet ve yaş kotaları uygulanmıştır.

ALAN ARAŞTIRMASININ BULGULARI

Çalışmanın bu bölümünde vatandaşların yerel hizmetlerden ve belediye başkanından duyduğu memnuniyet düzeyini tespit ve analiz edebilmek için gerçekleştirilen alan araştırmasının bulgularına yer verilmektedir.

Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerinin Analizi

Örneklem grubunun sosyo-demografik özelliklerini belirlemeye yönelik katılımcıların kendilerine bir dizi soru yöneltilmiştir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Tablo 2. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Cinsiyet	Sayı	%
Erkek	763	50,8
Kadın	740	49,2
Toplam	1503	100,0
Yaş Dağılımı	Sayı	%
18-24	257	17,1
25-34	375	25,0
35-44	346	23,0
45-54	239	15,9
55 ve üstü	286	19,0
Toplam	1503	100,0
Eğitim	Sayı	%
Okur-yazar	56	3,7
İlkokul	665	44,2
Ortaokul	201	13,4
Lise	333	22,2
Üniversite	222	14,8
Lisansüstü	18	1,2
Cevap Yok	8	0,5
Toplam	1503	100,0
Gelir	Sayı	%
0- 2000 TL	1201	79,9
2001-4000 TL	216	14,4
4001-6000 TL	33	2,2
6001 TL ve üzeri	16	1,1
Cevap Yok	37	2,5
Toplam	1503	100,0
Meslek	Sayı	%

Ev Hanımı	552	36,7
Küçük Esnaf/Zanaatkâr	236	15,7
İşçi	169	11,2
Öğrenci	163	10,8
Emekli	156	10,4
Özel sektör çalışanı	43	2,9
Serbest mes. erbabı (Av. Dr. vb.)	33	2,2
Devlet Memuru	29	1,9
İşsiz/İş arıyor	28	1,9
Öğretmen/Öğretim Üyesi	27	1,8
Çiftçi/Ziraatçı/Hayvancı	24	1,6
Özel sekt. Üst düzey yönetici	14	0,9
Tüccar/İş adamı/Sanayici	29	1,9
Toplam	1503	100,0
Siyasi Parti Taraftarlığı	Sayı	%
AK Parti	1000	66,5
CHP	50	3,3
MHP	81	5,4
HDP	8	0,5
Hiçbiri	242	16,1
Diğer	15	1,0
Cevap Yok	107	7,1
Toplam	1503	100,0

Katılımcıların cinsiyet dağılımı incelendiğinde %49,2'sinin "kadın"; %50,8'inin "erkek" olduğu görülmektedir. Katılımcıların yaş özellikleri incelendiğinde, 18-24 yaş arası %17,1; 25-34 yaş arası %25; 35-44 yaş arası %23; 45-54 yaş arası %15,9; 55 ve üzeri yaş ise %19 olduğu gözlenmektedir. Örneklemin genç bir profile sahip olduğu belirtilebilir. Katılımcıların eğitim durumu incelendiğinde; %3,7'sinin "okur-yazar", %44,2'sinin "ilkokul mezunu", %13,4'ünün "ortaokul mezunu", %22,2'sinin "lise mezunu", %14,8'inin "üniversite mezunu", %1,2'sinin "lisansüstü mezun" oldukları görülmektedir. Gelir durumu yönünden katılımcılar incelendiğinde, katılımcıların %56,6'sı 2000 TL ve altı, %37,1'i 2001-4000 TL, %3,9'u 4001-6000 TL, %1,7'si 6001 TL ve üzeri gelire sahip olduklarını belirtmişlerdir. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların büyük bir çoğunluğunun 2000 TL ve altı gelir

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

sahibi oldukları gözlenmektedir. Katılımcıların meslek gruplarına göre dağılımları incelendiğinde; %36,7'si “ev hanımı”; %15,7'si “küçük esnaf/zanaatkâr”; %11,2'sinin “işçi”; %10,8'i “öğrenci”; %10,4'ü “emekli”; %2,9'unun “özel sektör çalışanı”; %2,2'si “serbest meslek erbabı”; %1,9'u “ devlet memuru”; %1,9'u “işsiz”; %1,8'inin “öğretmen/öğretim üyesi”; %1,6'sı “çiftçi-ziraatçı-hayvancı”; %0,9'u “özel sektörde orta-üst düzey yönetici”; %1,9'unun “tüccar/iş adamı/sanayici” olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların hangi siyasi partiye kendini yakın hissettiğini belirleyebilmek için “kendinizi hangi siyasi partiye yakın hissediyorsunuz?” şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Katılımcıların %66,5'i Adalet ve Kalkınma Partisi, %3,3'ü Cumhuriyet Halk Partisi, %5,4'ü Milliyetçi Hareket Partisi, %0,5'i Halkların Demokratik Partisi'ne yakın hissettiğini belirtmiştir.

Vatandaşların Konya'daki Yerel Hizmetlerden Memnuniyetleri

Yerel düzeyde sunulan hizmetlerden katılımcıların ne kadar memnun olduklarını belirleyebilmek için kendilerine “Konya'yı düşünerek aşağıdaki hizmetlerden ne kadar memnun olduğunuzu söyler misiniz?” şeklinde bir soru yöneltilmiş ve elde edilen bulgular Tablo 3.'de düzenlenmiştir.

Tablo 3. Yerel Hizmetlerden Duyulan Memnuniyet

Yerel Hizmetler	Ortalama	Memnuniyet Düzeyi
112 Acil Sağlık/Ambulans Hizmetleri	4,11	82,2
155 Polis İmdat Hizmeti	4,11	82,2
İtfaiye hizmetleri	4,07	81,5
KOMEK Kursları	4,07	81,4
Mezarlık ve cenaze hizmetleri	4,04	80,8
Nüfus ve vatandaşlık hizmetleri	3,90	78,1
Devlet okullarındaki eğitim	3,88	77,6
Zabıta hizmetleri	3,88	77,5
Güvenlik ve asayiş	3,86	77,1
Tapu hizmetleri	3,82	76,5
Kentsel dönüşüm çalışmaları	3,82	76,4
İmar-iskân, ruhsat hizmetleri	3,82	76,3
Kadınlara yönelik sosyal hizmetler	3,81	76,3
Sosyal Sigorta ve Emeklilik Hizmetleri	3,81	76,3
Yaşlılara yönelik hizmetler	3,78	75,6
Muhtarlık hizmetleri	3,77	75,5

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Müzeler	3,77	75,5
Çocuklara yönelik hizmetler	3,76	75,1
Sosyal yardımlar	3,74	74,8
Engellilere yönelik hizmetler	3,73	74,6
Sanatsal ve kültürel hizmetler (konser-şenlik)	3,66	73,3
Doğalgaz hizmeti	3,65	72,9
Trafik düzenleme ve denetleme hizmeti	3,64	72,7
Gençlere yönelik hizmetler	3,62	72,4

Not: (i) Ölçekte; Hiç memnun değilim 1; Memnun değilim 2; Ne memnun, ne de değilim 3; Memnunum 4; Oldukça memnunum 5 anlamındadır.

Elde edilen bulgular incelendiğinde yerel düzeyde sunulan hizmetlerden katılımcıların en fazla memnuniyet duyduğu hizmet “112 Acil Sağlık/Ambulans Hizmetleri”dir. İkinci sırada “155 Polis İmdat Hizmeti”; üçüncü sırada “İtfaiye Hizmetleri” en çok memnuniyet duyulan yerel nitelikteki hizmetlerdir. En az memnuniyet duyulan üç hizmet ise, “gençlere yönelik hizmetler; trafik düzenleme ve denetleme hizmetleri ile doğalgaz hizmeti” olarak belirtilmiştir. Son üç sırayı paylaşan hizmetlerin memnuniyet ortalamaları incelendiğinde Konya genelinde aslında oldukça yüksek düzeyde memnuniyet duyulan hizmetler olduğu görülmektedir. Ancak diğer yerel hizmetlere göre katılımcılardan bu hizmetlerin puan sıralamasında daha az puan aldığı söylenebilir.

Katılımcıların cinsiyetlerine göre yerel hizmetlerden duydukları memnuniyet düzeylerinde bir farklılığın olup olmadığını tespit edebilmek için yapılan istatistiksel analiz sonucu; katılımcıların cinsiyetlerine göre yerel hizmetlerin bazılarında duyulan memnuniyet düzeylerinin farklılaştığı görülmüştür. Bulgulara göre kadınlar “imar-iskân, ruhsat hizmetleri, sosyal sigorta ve emeklilik hizmetleri, trafik düzenleme ve denetleme hizmetleri, zabıta hizmetleri”nden erkeklere göre daha fazla memnundurlar. Ayrıca katılımcıların yaşları arttıkça hizmetlerden görece olarak memnuniyet düzeyleri artmakta; bunun dışında katılımcıların eğitim düzeyi yükseldikçe yerel hizmetlerden memnuniyet düzeyi azalmaktadır.

Katılımcıların Büyükşehir Belediye Başkanından Memnuniyeti

Katılımcıların Konya Büyükşehir Belediye Başkanından memnuniyet düzeylerini ölçebilmek için “büyükşehir belediye başkanından memnun musunuz?” şeklinde bir soru yöneltilmiştir.

Tablo 4. Konya Büyükşehir Belediye Başkanından Memnuniyet

Memnuniyet	Sayı	%
Evet, memnunum	1029	68,5

Kısmen memnunum	228	15,2
Hayır, memnun değilim	238	15,8
Cevap yok	8	0,5
Toplam	1503	100,0

Verilen cevaplar incelendiğinde Konya Büyükşehir Belediye Başkanından katılımcıların %68,5'i memnun, %15,8'i kısmen memnun, %15,2'i ise memnun değildir. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların oldukça büyük bir bölümü büyükşehir belediye başkanından memnuniyet duymaktadır.

Katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine (*cinsiyet, yaş, eğitim durumu ve siyasi parti taraftarlığı*) göre büyükşehir belediye başkanından memnuniyet düzeylerinin farklılaşp farklılaşmadığını tespit edebilmek için bazı istatistiksel analizler yapılmıştır.

Tablo 5. Katılımcıların Cinsiyetine Göre Konya Büyükşehir Belediye Başkanından Memnuniyeti

		Büyükşehir Belediye Başkanınızdan memnun musunuz?			
		Evet, memnunum	Hayır, memnun değilim	Kısmen memnunum	Toplam
Cinsiyet	Erkek	63,0%	22,1%	14,9%	100,0%
	Kadın	74,8%	8,2%	17,0%	100,0%
	Toplam	68,8%	15,3%	15,9%	100,0%
	İstatistik	Ss	Sig.(p)		
Pearson Chi-Square	56,260	2	0,000*		

Not: *Fark istatistiksel olarak anlamlıdır.

İlk olarak katılımcıların cinsiyetine göre büyükşehir belediye başkanından memnuniyetin farklılaşp farklılaşmadığına ilişkin yapılan analizde, kadınların Konya Büyükşehir Belediye Başkanından memnuniyetlerinin (%74,8), erkeklerin memnuniyetlerinden (%63,0) daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Yaş gruplarına göre Büyükşehir Belediye Başkanından duyulan memnuniyet düzeyinin farklılaşp farklılaşmadığına dair yapılan analizde anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Tablo 6. Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Büyükşehir Belediye Başkanından Memnuniyeti

		Okur-yazar	İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite	Lisans üstü
Büyükşehir Belediye Başkanınızdan memnun musunuz?	Evet, memnunum	76,8%	72,7%	69,8%	65,2%	61,5%	61,1%
	Hayır, memnun değilim	3,6%	12,9%	17,6%	17,1%	19,0%	16,7%
	Kısmen memnunum	19,6%	14,4%	12,6%	17,7%	19,5%	22,2%

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

	Toplam	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	İstatistik	Ss	Sig.(p)				
Pearson Chi-Square	21,298	10	0,019<0,05*				

Katılımcıların eğitim durumlarına göre Büyükşehir Belediye Başkanından memnuniyetlerinde bir farklılığın olup olmadığı araştırılmış ve eğitim durumu ile katılımcıların Konya Büyükşehir Belediye Başkanından memnuniyet düzeyleri arasında ters korelasyon tespit edilmiştir. Bu bağlamda katılımcıların eğitim düzeyi arttıkça Konya Büyükşehir Belediye Başkanından memnuniyet oranları azalmaktadır.

Tablo 7. Katılımcıların Siyasi Parti Taraftarlığına Göre Konya Büyükşehir Belediye Başkanından Memnuniyeti

	Kendinizi hangi siyasi partiye yakın hissediyorsunuz?					
	AK Parti	CHP	MHP	HDP	Hiçbiri	Diğer
Evet, memnunum	74,7%	46,0%	47,5%	50,0%	59,4%	40,0%
Hayır, memnun değilim	12,4%	22,0%	28,8%	12,5%	20,5%	40,0%
Kısmen memnunum	12,9%	32,0%	23,8%	37,5%	20,1%	20,0%
Toplam	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	İstatistik	Ss	Sig.(p)			
Pearson Chi-Square	68,099 ^a	10	0,000*			

Katılımcıların kendilerini yakın hissettikleri siyasi partiye göre Konya Büyükşehir Belediye Başkanından memnuniyet oranları arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. AK Parti'ye yakın olduğunu belirtenlerin Konya Büyükşehir Belediye Başkanından memnuniyeti, diğer parti taraftarlarına göre daha fazla bulunmuştur*.

Faktör Analizleri

Alan araştırmasında kullanılan anket formunda yer alan ölçüğe faktör analizi yapılmış ve anket formu yeniden ölçeklendirilmiştir. Faktör analiziyle aynı olguyu ölçen maddelerin bir araya toplanması hedeflenmektedir. Bu bağlamda bazı sorular varyans açıklama oranını arttırmak için faktör analizinden çıkartılmıştır. Faktör analizi sonuçlarına göre toplam 9 faktör boyutu oluşmakta ve verilerdeki değişimin toplam %51'ini açıklamaktadır.

Tablo 8. Faktör Analizi Açıklanan Varyans Değerleri ve Faktör Bileşenleri

Faktör	Faktör Yükleri Toplamı	Açıklanan Varyans %
--------	------------------------	---------------------

* Konya Büyükşehir Belediye Başkanı 30 Mart 2014 yılında yapılan Mahalli İdareler seçiminde AK Parti Belediye Başkanlığını (%63,4) kazanmıştır.

1 Yerel Hizmetler	9,709	14,711
2 Park Bahçe Hizmetleri	3,982	6,034
3 Toplu Taşıma Hizmetleri	3,962	6,003
4 Konya'da Yaşam	3,346	5,069
5 Sağlık Hizmetleri	3,091	4,683
6 Çöp Temizlik Hizmetleri	3,047	4,616
7 Yol-Kaldırım Hizmetleri	3,005	4,553
8 Acil Durum Hizmetleri	1,914	2,901
9 Elektrik-Su Ücreti	1,632	2,472
	Toplam açıklanan varyans %	51,041

Tablo 9. Faktörleri Oluşturan Maddeler ve Faktör Yükleri

	Maddeler	Faktör yükleri
1 Yerel Hizmetler	S8_22 Sosyal Sigorta ve Emeklilik Hizmetleri	,656
	S8_16 Müzeler	,643
	S8_21 Sanatsal ve kültürel hizmetler Konser-şenlik	,637
	S8_17 Nüfus ve vatandaşlık hizmetleri	,634
	S8_23 Sosyal yardımlar	,627
	S8_31 Zabıta hizmetleri	,625
	S8_12 Kadınlara yönelik sosyal hizmetler	,603
	S8_15 Muhtarlık hizmetleri	,574
	S8_8 Gençlere yönelik hizmetler	,573
	S8_25 Tapu hizmetleri	,573
	S8_10 İmar-iskân, ruhsat hizmetleri	,572
	S8_13 Kentsel dönüşüm çalışmaları	,566
	S8_20 Sağlık hizmetleri	,553
	S8_24 Su-Kanalizasyon	,551
	S8_32 KOMEK Kursları	,542
	S8_7 Engellilere yönelik hizmetler	,534
	S8_3 Çocuklara yönelik hizmetler	,531
	S8_29 Yaşlılara yönelik hizmetler	,531
	S8_9 Güvenlik ve asayiş	,530
	S8_26 Temizlik-Çevre	,522
	S8_11 İtfaiye hizmetleri	,517
	S8_18 Otopark hizmetleri	,509
	S8_30 Yol-kaldırım	,509
	S8_5 Eğitim Devlet okullarında	,503
	S8_19 Park Bahçe-Yeşil Alan	,493
	S8_6 Elektrik-aydınlatma	,484
	S8_27 Toplu Taşıma	,481
	S8_4 Doğalgaz hizmeti	,474
S8_28 Trafik düzenleme ve denetleme hizmeti	,420	
2 Park Bahçe Hizmetleri	S19_2 Parktaki oyun veya spor araçları yeterli değil	,866
	S19_1 Mahallemizde yeterli park ve yeşil alan yok	,852
	S19_3 Park temiz ve bakımlı değil	,850
	S19_5 Hobi/Huzur bahçelerinin sayısı yetersiz	,842
	S19_4 Park güvenli değil	,770
3 Toplu Taşıma Hizmetleri	S12_4 Otobüse binmek için çok beklemek zorunda kalıyorum	,752
	S12_6 Sürücüler vatandaşa saygılı değil	,726
	S12_2 Gece saatlerinde araç sefer sayısı yetersiz	,721
	S12_7 Araçlarda kendimi güvende hissetmiyorum	,715
	S12_1 Birden fazla aktarma yapmadan istediğim yere gidemiyorum	,677
	S12_3 Araçlar temiz ve düzenli değil	,664
S12_5 Bilet fiyatları pahalı	,634	
4 Konya'da Yaşam	S5_1 Konya çocuk büyümek için ideal bir şehir	,744
	S5_5 Konya'da yaşamaktan memnunum	,736
	S5_4 Konya'da kendimi güvenli hissediyorum	,733
	S5_2 Konya yaşanılabilir bir şehir	,712
	S5_3 Konya yaşlılık dönemini geçirmek için iyi bir yer	,629
	S5_6 Konya diğer şehirlere ulaşım için rahat bir şehir	,623

5 Sağlık Hizmetleri	S22_4 Hastane hizmetlerinden genel olarak memnun kalmadım	,867
	S22_1 Doktor şikâyetimi dikkatlice dinlemedi	,867
	S22_2 Doktor beni durumumla ilgili yeterince bilgilendirmede	,839
	S22_3 Hastane temiz ve bakımlı değildi	,776
6 Çöp Temizlik Hizmetleri	S18_2 Çöpler alındıktan sonra etrafı temizlenmiyor	,867
	S18_1 Sokağımdaki çöpler düzenli toplanmıyor	,853
	S18_3 Çöp alım sırasında rahatsız edici gürültü oluyor	,802
	S18_4 Sokağımız düzenli olarak temizlenmiyor	,795
7 Yol-Kaldırım Hizmetleri	S17_4 Araç otoparkları yetersiz	,771
	S17_3 Kaldırımlar park eden araçlar tarafından işgal ediliyor	,765
	S17_5 Otopark ücretleri çok pahalı	,714
	S17_1 Araç yolu üzerinde tamir gerektiren çukurlar var	,653
	S17_2 Kaldırımlar yetersiz	,609
8 Acil Durum Hizmetleri	S8_2 155 Polis İmdat Hizmeti	,631
	S8_1 112 Acil Sağlık/Ambulans Hizmetleri	,612
	S14_4 Elektrik arızalarına zamanında müdahale ediliyor	,434
	S16_4 Su arızalarına zamanında müdahale ediliyor	,363
9 Elektrik-Su Ücreti	S14_2 Elektrik fiyatları pahalı	,760
	S16_2 Su fiyatları pahalı	,711

Not: Varimax rotasyonu uygulanmıştır.

Faktör analizi sonuçları, Konya Büyükşehir Belediye Başkanından memnuniyet üzerinde etkisi olan faktörlerin belirlenmesi için yapılacak regresyon analizinde kullanılacaktır. Çalışmanın bu bölümünde Konya Büyükşehir Belediye Başkanı'ndan memnuniyete etki eden faktörler, faktör analizi sonuçları kullanılarak, doğrusal regresyon analiziyle araştırılmaktadır.

Tablo 10. Bağımlı Bağımsız Değişkenler

Bağımlı Değişken	Faktörler
Konya Büyükşehir Belediye Başkanı'ndan memnuniyet	1 Yerel Hizmetler
	2 Park Bahçe Hizmetleri
	3 Toplu Taşıma Hizmetleri
	4 Konya'da Yaşam
	5 Sağlık Hizmetleri
	6 Çöp Temizlik Hizmetleri
	7 Yol-Kaldırım Hizmetleri
	8 Acil Durum Hizmetleri
	9 Elektrik-Su Ücreti

Tablo 11. Konya Büyükşehir Belediye Başkanı'ndan Memnuniyete Etki Eden Faktörleri Belirlemeye Yönelik Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

	Katsayı	Test istatistiği (F / t)	p
Düzeltilmiş R ²	0,093	18,763	0,000

Sabit	2,562	95,504	0,000
1 Yerel Hizmetler	0,236	6,532	0,000
4 Konya'da Yaşam	0,155	4,300	0,000
7 Yol-Kaldırım Hizmetleri	-0,099	-2,735	0,006
3 Toplu Taşıma Hizmetleri	-0,091	-2,505	0,012

Konya Belediye Başkanı'ndan memnuniyeti etki eden faktörler “Yerel hizmetler”, “Konya’da yaşam”, “Yol-kaldırım hizmetleri”, “Toplu taşıma hizmetleri” belirlense de oluşturulan modelin R² açıklama katsayısı %9’dur. Model geçerli bir modeldir ancak açıklama katsayısının düşük olması Belediye Başkanından memnuniyet ile hizmetler arasındaki etkileşimin doğrusal olmadığını düşündürmektedir. Bu yüzden Konya’da yaşamaktan duyulan memnuniyete etki eden faktörler, faktör analizi sonuçları kullanılarak, doğrusal regresyon analiziyle araştırılmaktadır.

Tablo 12. Bağımlı Bağımsız Değişkenler

Bağımlı Değişken	Faktörler
4 Konya’da Yaşam	1 Yerel Hizmetler
	2 Park Bahçe Hizmetleri
	3 Toplu Taşıma Hizmetleri
	5 Sağlık Hizmetleri
	6 Çöp Temizlik Hizmetleri
	7 Yol-Kaldırım Hizmetleri
	8 Acil Durum Hizmetleri
	9 Elektrik-Su Ücreti

Tablo 13. Konya’da Yaşamaktan Duyulan Memnuniyete Etki Eden Faktörleri Belirlemeye Yönelik Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

	Katsayı	Test istatistiği (F / t)	p
Düzeltilmiş R ²	0,218	84,142	0,000
Sabit	1,881	10,442	0,000
1 Yerel Hizmetler	0,386	12,119	0,000
8 Acil Durum Hizmetleri	0,134	4,365	0,000
6 Çöp Temizlik Hizmetleri	-0,078	-2,575	0,010

Konya’da yaşamaktan duyulan memnuniyete etki eden faktörlerin “Belediye hizmetleri”, “Belediye hizmetleri”, “Acil durum hizmetleri”, “Çöp temizlik hizmetleri” olduğu tespit edilmiştir. Oluşturulan model geçerli bir modeldir ve R² açıklama katsayısı %21,8’dir. Analiz sonuçlarına göre yerel hizmetlerden memnuniyette yapılacak 1 birimlik bir değişim, Konya’da yaşamaktan memnuniyet 0,386 birim arttırmaktadır.

Sonuç

Katılımcıların, Konya geneli yerel hizmetlerden memnuniyet düzeyinin oldukça yüksek oranda memnuniyet duyulduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre; en fazla memnun olunan hizmet

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

“112 Acil Sağlık/Ambulans Hizmetleri”dir. İkinci sırada “155 Polis İmdat Hizmeti”; üçüncü sırada ise “İtfaiye Hizmetleri” en fazla memnuniyet duyulan yerel hizmetlerdir. Bunun yanında katılımcıların en az memnuniyet duydukları üç hizmet “gençlere yönelik hizmetler; trafik düzenleme ve denetleme hizmetleri ile doğalgaz hizmeti” olarak belirtilmiştir. Ancak son üç sırada yer alan hizmetlerin memnuniyet ortalamaları değerlendirildiğinde aslında bu hizmetlerden de katılımcıların oldukça yüksek düzeyde memnuniyet duydukları görülmektedir. Ayrıca, katılımcıların yaş dağılımları ile yerel hizmetlerden duydukları memnuniyet düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın olduğu; yaş arttıkça hizmetlerden görece olarak memnuniyet düzeylerinin arttığı; eğitim durumu ile memnuniyet düzeyi arasında farklılığın olduğu, eğitim düzeyi yükseldikçe memnuniyet düzeyinin azaldığı; katılımcıların siyasi parti taraftarlığına göre ise yerel hizmetlerden duydukları memnuniyetleri arasında anlamlı farklılıkların olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcıların oldukça büyük bir bölümü büyükşehir belediye başkanından memnuniyet duymaktadır. Bunun yanında kadınların Konya Büyükşehir Belediye Başkanından memnuniyetlerinin erkeklerin memnuniyetlerinden daha fazla olduğu; yaş gruplarına göre memnuniyet düzeyinin değişmediği; eğitim düzeyine göre katılımcıların belediye başkanından memnuniyetleri arasında ters korelasyon; yani eğitim düzeyi arttıkça Konya Büyükşehir Belediye Başkanından memnuniyet oranlarının azaldığı; kendisini AK Parti’ye yakın hissedenlerin memnuniyet düzeylerinin, diğer parti taraftarlarına göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Ayrıca yapılan regresyon analizi sonuçlarına göre Konya Belediye Başkanı’ndan memnuniyeti etki eden faktörler “Yerel hizmetler”, “Konya’da yaşam”, “Yol-kaldırım hizmetleri”, “Toplu taşıma hizmetleri” belirlense de modelimizin R² açıklama katsayısı %9 olarak tespit edilmiştir. Oluşturulan model geçerli bir model olmasına rağmen, açıklama katsayısının düşük olması belediye başkanından duyulan memnuniyet ile hizmetler arasındaki etkileşimin doğrusal olmadığını düşündürmektedir.

Kaynakça

- Adaman, F. ve Çarkoğlu, A. (2000). *Türkiye’de yerel ve merkezi yönetimlerde hizmetlerden tatmin, patronaj ilişkileri ve reform*, İstanbul: TESEV Yayını.
- Akgül, D. (2012). Measuring the satisfaction of citizens for the services given by the municipality: the case of Kırşehir municipality. *Procedia-social and behavioral sciences*, 62, 555-560.
- Akyıldız, F. (2012). Belediye hizmetleri ve vatandaş memnuniyeti: Uşak Belediyesi örneği. *Journal of Yaşar University*, 26(7), 4415-4436.
- Albayrak, Savaş F. ve Baltacı M. (2015). Belediye tarafından sunulan hizmetlerde vatandaş memnuniyetinin ölçülmesi: Rize Belediyesi örneği. *Çağdaş yerel yönetimler*, 24(3), 1-44.
- Ardıç, K., Yüksel, F. ve Çevik, O. (2004). Belediyelerde hizmet kalitesinin (vatandaş tatmininin) ölçülmesi: Tokat Belediyesinde bir uygulama. *Çağdaş yerel yönetimler*, 13(3), 63-81.
- Aslan, C. ve Uluocak Ş. (2012). Belediye hizmetlerinden memnuniyet düzeyleri üzerine bir araştırma: Çanakkale örneği. *Uluslararası insan bilimleri dergisi*, 9(1), 174-201.
- Bozlağan, R. (2004). Kentsel kamu hizmetlerinden tatmin düzeyi: İstinye-İstanbul örneği. *Kocaeli Üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü dergisi*, 7(1), 121-145.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Daştan, İ. ve Delice M. E. (2015). Belediye hizmetlerinden memnuniyet düzeylerini etkileyen faktörlerin değerlendirilmesi: İzmir Büyükşehir Belediyesi örneği. *The journal of academic social science studies*, 32, 203-223.
- Demirel, E.; Yatkın, A.; Düşükcan, M.; Derin, N.; Çakınberk, A. ve Güven, M. (2013). Seçmen görüşlerine göre belediye hizmet kalitesi. *Çağdaş yerel yönetimler*, 22(3), 31-52.
- Duman, T. ve Yüksel, F. (2008). Belediyelerde vatandaş memnuniyetinin ölçümü: Mersin Büyükşehir Belediyesi örneği. *Çağdaş yerel yönetimler*, 17(1), 43-57.
- Göküş, M. ve Alptürker, H. (2011). Belediyelerin sunduğu hizmetlerde vatandaş memnuniyeti: Silifke Belediyesi örneği. *Selçuk Üniversitesi, sosyal bilimler enstitüsü dergisi*, 25, 121-133.
- Gümüş, M. ve Keloğlu, N. (2002). Factor analysis on services attributes of Çanakkale Municipality. *TQM magazine*, 14(6), 373-375.
- Gümüšoğlu, Ş., Erdem, S., Kavrukkoca, G. ve Özdağoğlu, A. (2003). belediyelerde beklenen algılanan hizmet kalitesinin servqual modeli ile ölçülmesi ve Muğla İlinde bir uygulama. *3. Ulusal üretim araştırmaları sempozyumu*, İstanbul: Kültür Üniversitesi, 362-371.
- İnce, M. ve Şahin, K. (2011). belediye hizmetlerinde vatandaş memnuniyeti ölçümü: Selçuklu Belediyesi örneği. *Selçuk Üniversitesi, İİBF sosyal ve ekonomik araştırmalar dergisi*, 15(21), 1-22.
- Kara, M. ve Gürcü, M. (2010). belediye hizmetlerinde halkın memnuniyetinin ölçülmesine yönelik bir çalışma: Yozgat Belediyesi örneği. *Organizasyon ve yönetim bilimleri dergisi*, 2(2), 79-86.
- Kurgun, A., Özdemir, A., Kurgun, H. ve Bakıcı, Z. (2008). Belediyelerde hizmet yeterliliğinin ve hizmet kalitesinin artırılmasını etkileyen faktörlerin analizi: İzmir Karşıyaka Belediyesinde uygulama. *Dokuz Eylül Üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü dergisi*, 10 (2), 29-54.
- Menteşe, S. (2013). Halkın belediye hizmetlerinden memnuniyet düzeyinin Tunceli Belediyesi yönünden değerlendirmesi. *The journal of academic social science studies, International journal of social science*, 6(6), 831-862.
- Örselli E. ve Bayrakçı, E. (2016). *Yerel hizmetlerde vatandaş karnesi: Konya örneği*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Özel, M., Eren, V. ve İnal, M. E. (2009). Yerel siyaset ve yerel halkın belediye hizmetlerine bakışı: yerel hizmetlerden memnuniyet düzeyi üzerine bir araştırma. *Alanya işletme fakültesi dergisi*, 1(1), 33-50.
- Sarıyer, N. (2008). global ölçeği ile belediye hizmetlerinde müşterinin algıladığı değerinin belirlenmesi- Kayseri Büyükşehir örneği. *Gazi Üniversitesi, İİBF dergisi*, 10(3), 163-185.
- Şahin, A. (2014). *Türk kamu yönetiminde yapısal dönüşüm ve e-devlet*, Konya: Atlas Akademi.
- Topçu, Ü. ve Dökmeci V. (2005). İstanbul'un değişik mahallerinde kullanıcı hoşnutluğunun karşılaştırılması. *İTÜ mimarlık planlama ve tasarım dergisi*, 4(1), 126-134.
- Usta, R. ve Memiş, L. (2010). Belediye hizmetlerinde kalite: Giresun Belediyesi örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF dergisi*, 15(3), 333-355.

Yücel, N.; Yücel, A. ve Atlı, Y. (2012). Belediyelerin sunduğu hizmetlerde vatandaş memnuniyeti: Elazığ Belediyesi örneği. *Electronic journal of vocational colleges*, 2(2), 31-41.

Zeren, H. E. ve Özmen, A. (2010). Halkın belediye faaliyetlerine katılma duyarlılığı ve hizmet memnuniyeti: Karaman Belediyesi örneği. *KMÜ sosyal ve ekonomik araştırmalar dergisi*, 12(19), 165-173.

YARGIDA ETİK DEĞERLER BAĞLAMINDA YARGIYA GÜVEN

Doç. Dr. Erhan ÖRSELLİ

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Öğr. Gör. Zekeriya BİLİCİ

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Meram Meslek Yüksekokulu

Özet

Toplumsal yaşamın devamı ve istikrarı için bireylerin, toplum içinde belli kurallar çerçevesinde hareket etmesi ve diğer bireylerle ilişkilerinde hukuk kurallarına uyması beklenmektedir. Aynı zamanda hukuk devleti ve demokratik ilkelere dayanan modern devletlerde, gücü elinde bulunduranlar topluma karşı sorumludurlar. İktidarın kaynağı olan halk bu gücü çeşitli organlar aracılığıyla kullanmaktadır. Kuvvetler ayrılığı prensibinin üçüncü ayağını oluşturan yargının aktörleri olan yargı mensupları yalnızca hukuka ve kendi vicdanına karşı hesap vermektedir. Bu yüzden hukuk devletinin gerçekleştirilmesinde yargı mensuplarının etik değerlere uygun davranması hayati önem arz etmektedir.

Günümüzde birçok ülkede ve ülkemizde devlete duyulan güven özelde de yargıya güven oldukça düşük seviyelerdedir. Yargı sisteminin vatandaş nezdindeki güvenilirliği ve meşruiyeti doğrudan yargı sisteminin nasıl işlediğine olan inançla doğrudan ilintilidir. Bu bağlamda vatandaşların yargı mensuplarının etik davranıp davranmadıkları konusundaki düşünceleri, yargı sistemi ile ilgili tutumları, mahkemelerle olan deneyimleri ve bu deneyimlerin yargıya duydukları güveni nasıl ve ne derecede etkilediğini analiz edebilmek oldukça önemlidir.

Bu doğrultuda çalışmanın amacı ve problemi, yargıya güveni yargıda etik değerler açısından ele alıp incelemek olarak belirlenmiştir. Çalışma, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından 141721001 Proje numarasıyla desteklenen “*Toplumsal Bir Değer Olarak Yargı Etiği ve Toplumun Yargıya Duyduğu Güven Algısı*” başlıklı projeden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Etik, güven, yargı, Türkiye.

ETHICAL VALUES IN JURISDICTION AND TRUST TO JURISDICTION

Abstract

For the continuation and stability of social life, the individuals are expected to act in a framework of certain rules in society and comply with legal rules in their relationship with the other individuals. Also, in modern states based on state of law and democratic principles, those keeping hold of the power are responsive to society. The public that is source of power uses this power through the various organs. Members of jurisdiction, who are the actors of jurisdiction forming the third leg of the principle of

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

separation of power, account to law and their own consciences. In view of this, in realization of state of law, that members of jurisdiction act proper to the ethical values has importance.

Today, in many countries and our country, trust to state and especially to jurisdiction are at the relatively low levels. The reliability and legislation of jurisdiction system before citizen is directly related to the belief regarding how jurisdiction system operates. In this context, it is considerably important to be able to analyze the thoughts of citizens about whether or not members of jurisdiction behave ethically, their attitudes related to jurisdiction system, their experiences with court, and how and at what extent these experiences affect their trust to jurisdiction

In this direction, the aim and problem of the study were determined as dealing with and examining in terms of ethical values. The study was prepared by utilizing the project titled “Jurisdiction Ethics as A Social Value and Perception of Society toward Trust to Jurisdiction”, which was supported by Coordinatorship of Scientific Study Projects, Necmettin Erbakan University, with the project number of 141721001.

Keywords: Ethics, Trust, Jurisdiction, Turkey.

Giriş

Güven olgusu, toplumsal yaşamın ve her türlü birlikteliğin devamında en temel ve en önemli koşuldur. Bu nedenle günümüzde insanoğlunun ne kurumlara, ne de diğer bireylere güvenmeden yaşamını sürdürmesi mümkün görünmemektedir. Çünkü toplumsal, kurumsal ve bireysel tüm ilişkilerin temelinde güven olgusu yatmaktadır. Bu nedenle, güvenin birey ve toplum yaşamındaki önemi üzerine bilimsel yazında oldukça çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda güven olgusunun, toplumun tutkalı; toplumsal işbirliğini artırıcı, ekonomi, devletler, kurumlar, örgütler ve gruplar için hayati bir unsur olduğu yönünde değerlendirmelere sıklıkla rastlamak mümkündür.

Son yıllarda yapılan çalışmalarda, dünya genelinde vatandaşların devlete ve dolayısıyla kamu kurumlarına duydukları güvende bir azalma eğilimi olduğu belirtilmektedir. Türkiye’de de yapılan bilimsel çalışmalar benzer şekilde vatandaşların diğer bireylere, kamu kurumlarına, kamu kurumlarının yönetim süreçlerine özelden de yargıya yönelik güvenlerinin azaldığını göstermektedir (Örselli, 2016).

Modern devletler, meşruiyetlerini ve meşru şiddet kullanma tekelini yargı üzerinden somutlaştırarak gerçekleştirmektedir. Vatandaşlar, devlete güvenip güvenmeyeceğini başta yargı olmak üzere diğer kurumlara duyduğu güven üzerinden belirlemekte ve kararlaştırmaktadırlar. Ayrıca demokratik ülkelerde, vatandaşların yargıya duyduğu güven ve bunu etkileyen faktörlerin neler olduğunun anlaşılması, adaletin tarafsız, bağımsız ve hızlı bir şekilde tesis edildiğine ilişkin inanç düzeyinin tespit edilmesi büyük bir önem taşır. Hukukun üstünlüğünü ve demokrasiyi benimsemiş ülkelerde vatandaşların yargıya güven duymaması beraberinde birçok problemi de doğurmaktadır. Ayrıca yargı organlarının vatandaş nezdindeki güvenilirliği ve meşruiyeti yargı sisteminin nasıl işlediğine olan inançla da doğrudan ilintilidir.

Türkiye’de çeşitli zamanlarda yargıya duyulan güvene ilişkin yapılan çalışmaların sonuçları vatandaşların yargıya yönelik güvenlerinin azaldığını ve oldukça düşük seviyelerde olduğunu göstermektedir. Bu güven azlığının birçok nedenden kaynaklandığı belirtilmektedir. Bu bağlamda, çalışmanın konusu Türkiye’de yargıya duyulan güven seviyesini tespit etmek olarak belirlenmiştir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Çalışmada vatandaşların gözünden yargıya duydukları güven ile bu konudaki algı ve tutumları ölçülmeye çalışılmaktadır. Bu doğrultuda çalışmada; *“Vatandaşların yargıya duyduğu güven düzeyi nedir? Vatandaşların yargıya olan güveni hangi faktörlerden etkilenmektedir? Yargı hizmetlerinden memnuniyet düzeyi nedir?”* gibi sorulara cevap aranmaktadır.

Çalışmanın amacı doğrultusunda Türkiye’de vatandaşların yargıya duyduğu güven düzeyi ve bunu etkileyen faktörlerin tespit edilebilmesi için bir anket çalışması planlanmıştır. Anket çalışması, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından “141721001” Proje numarasıyla desteklenen *“Toplumsal Bir Değer Olarak Yargı Etiği ve Toplumun Yargıya Duyduğu Güven Algısı”* başlıklı proje çerçevesinde, 23 Şubat-23 Mart 2015 tarihleri arasında, *İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması*, Düzey 2’de yer alan yirmi altı il, seksen üç ilçe ve toplam üç yüz seksen iki mahallede, 2.000 katılımcı ile yüz yüze görüşülerek yürütülmüştür. Çalışmada, anket çalışmasından elde edilen veriler ışığında Türkiye’de yargıya duyulan güven seviyesi ve bunu etkileyen faktörler analiz edilmektedir.

LİTERATÜR İNCELEMESİ: GÜVEN VE YARGIYA GÜVEN

Güvenin incelenmesi hem teorik olarak vatandaşların yönetsel kurumlara karşı algı ve tutumlarının nasıl değiştiğinin anlaşılması hem de bunun siyasal ve sosyal alandaki sonuçlarının ortaya konulması bakımından önem arz etmektedir. Çünkü vatandaş desteğinin yani güvenin belli bir minimum düzeyin altına düşmesi durumunda her çeşit siyasal sistemin varlığı tehlikeye düşecektir (Akgün, 2006: 3-4). Ayrıca yönetim ile vatandaş arasında sağlıklı bir ilişkinin kurulabilmesi için de güven en temel koşuldur.

Güven, toplumu ve bireyleri bir arada tutan, ancak bunun yanı sıra toplum, kurum ve birey hayatındaki esrarı, gerçek anlamıyla tam olarak çözümlenememiş bir olgudur (Örselli, 2016). Güven kavramı konusunda literatürde üzerinde uzlaşılan bir tanım bulunmamaktadır (Mühl, 2014: 7). Ancak yine de literatürde birbirine benzer tanımların yapıldığı görülmektedir. Güven, toplumun bütününe ilgilendiren yararlı sonuçlar için bireyleri gönüllü olarak işbirliğine iten ve bu yolla iyi toplumun oluşturulmasını kolaylaştıran temel olarak tanımlanabilir (Erdem, 2003: 9).

Luhmann (1988) güveni, *“ karmaşıklığı azaltmanın etkili bir yolu”* olarak tanımlamaktadır. Güven, insanlar tarafından yaşamın karmaşıklığını azaltmak için kullanılan bir zihinsel sezgi olarak görülebilir (Luhmann, 1988: 94). Gambetta’ya göre güven başkalarının bizi kandırmamaya niyetli olduklarını ve onların bu niyetlerini gerçekleştirmek için üstün çaba gösterebilecek bilgi ve yeterliliğe sahip olduğuna dönük inancımızdır (Gambetta, 1988, 218).

Güven kavramı konusunda E. Uslaner tarafından geliştirilen güven tipolojisine göre üç farklı türde güven bulunmaktadır. Bunlar: *“Stratejik/kısmi güven”*; *“ahlaki/genelleştirilmiş güven”* ve *“kurumlara duyulan güven (Uslaner, 2004: 104 ve devamı)*. Çalışmamız açısından üzerinde durulacak olan güven türü kurumlara duyulan güvendir. Kurumlara duyulan güven bireylerin soyut sistemler veya toplumsal kurumlara duyduğu güven olarak tanımlanabilir (Korczynski, 2003: 67). Simgesel işaretlere ya da uzmanlık sistemlerine duyulan bu güven biçiminde, güven haklarında bir şey bilmedikleri ilkelerin doğruluğuna olan inancın üzerine kurulur.

Demokrasinin üç temel ayağından birisi olan *yargıya* yönelik vatandaşların duyduğu güven seviyesi, ülkedeki hukuk kurallarının ne kadar geçerli ve etkili olduğu; adaletin ne kadar tecelli ettiği; yargı organlarına, mensuplarına ve politika oluşturuculara yönelik önemli bir geri bildirim niteliğindedir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Vatandaşların mevcut yargı sistemi hakkındaki algı ve tutumları, yargının problemlerinin ortaya konması ve çözümler üretilmesi noktasında büyük bir öneme sahiptir (Bilgiç, Akyürek ve Koydemir, 2015: 33).

Demokratik ülkelerde, vatandaşların yargıya duyduğu güven ve bunu etkileyen faktörlerin neler olduğunun anlaşılması, aynı zamanda yargı erkinin saygın bir konumda bulunması gerekliliği, adaletin tarafsız, bağımsız ve hızlı bir şekilde tesis edildiğine ilişkin inanç düzeyi büyük önem taşır. Bu bağlamda demokratik ülkelerde hukukun üstünlüğü vazgeçilmez bir unsurdur. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti Anayasa'sının 2. maddesinde “*demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti ile hukukun üstünlüğünü ilkesi*” benimsenmiştir.

Türkiye’de yargı sisteminin vatandaşların hayatındaki yeri ve algılanışı konusu, üzerinde durulan bir konu olmaktan oldukça uzaktır. Ayrıca ülkemizde resmi makamlar tarafından vatandaşların yargı sistemine ilişkin görüşleri, sistem ile ilgili deneyimleri konusunda veya bu görüşleri olumlu yönde değiştirmek adına yürütülen çalışmaların, bu konularla ilgilenmek üzere kurulmuş olan komisyonların eksikliğinden bahsedilebilir. Resmi makamların konuya olan mesafelerinin yanında araştırmacıların da bu konuda yaptıkları çalışmalar sınırlı düzeydedir (Kalem, Jahic ve Elveriş, 2008: 1).

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ VE ÖRNEKLEM SEÇİMİ

Türkiye’de vatandaşların yargıya olan güven düzeyini ve bunu oluşturan faktörlerin anlaşılması amacıyla nicel bir alan araştırması yapılması planlanmış ve bu saha çalışmasından elde edilen veri ve bulgular doğrultusunda çalışmanın cevap aradığı “*Vatandaşların yargıya duyduğu güven düzeyi nedir? Vatandaşların yargıya olan güveni hangi faktörlerden etkilenmektedir? Yargı hizmetlerinden memnuniyet düzeyi nedir?*” gibi sorulara cevap aranmaktadır. Çalışma model olarak kesitsel tarama (survey) modeline göre gerçekleştirilmiştir.

Anket çalışması 23 Şubat - 23 Mart 2015 tarihleri arasında belirlenen örneklem planı doğrultusunda toplam yirmi altı ilde gerçekleştirilmiştir. Saha çalışmasının uygulama aşaması tamamlandıktan sonra, tutarlı cevaplara sahip anket formlarındaki veriler kodlanarak SPSS 16.0 programına yüklenmiş ve daha sonra analiz aşamasına geçilmiştir. Çalışmada kullanılan ölçeğin cronbach’ alpha (α) değeri ,885 olarak bulunmuştur.

Araştırmanın evrenini Türkiye sınırları içerisinde yaşayan ve 18 yaşını doldurmuş Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları oluşturmaktadır. Örneklem seçiminde iller esas alınmıştır. Anket çalışması Düzey 2’de yer alan 26 il, 83 ilçe ve toplam 382 mahallede 2000 katılımcı ile yüz yüze görüşülerek yürütülmüştür (ayrıntılı bilgi için bak. Örselli, 2016).

ALAN ARAŞTIRMASININ BULGULARI

Çalışmanın bu bölümünde alan araştırmasından elde edilen bulgu ve yorumlara yer verilmektedir. Öncelikle örneklem grubunun sosyo-demografik özellikleri hakkında bilgi verilecek ardından vatandaşların yargıya duydukları güven düzeyi ve memnuniyetleri hakkında bilgilere yer verilecektir.

Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerinin Analizi

Örneklem grubunun sosyo-demografik özelliklerini belirleyebilmek amacıyla kendilerine bir dizi soru yöneltilmiştir. Katılımcıların sosyo-demografik özellikleri Tablo 1.’de düzenlenmiştir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Tablo 1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

	Sayı	%
Cinsiyet Dağılımı		
Erkek	1004	50,2
Kadın	996	49,8
Toplam	2000	100,0
Yaş Dağılımı		
18-24	542	27,1
25-34	566	28,3
35-44	428	21,4
45-54	250	12,5
55 ve üzeri	214	10,7
Toplam	2000	100,0
Medeni Durum		
Evli	1042	52,1
Bekâr	878	43,9
Eşinden ayrı	72	3,6
Cevap yok	8	,4
Toplam	2000	100,0
Eğitim Durumu		
Okur-yazar	74	3,7
İlkokul	418	20,9
Ortaokul	294	14,7
Lise	716	35,8

Üniversite	470	23,5
Yüksek Lisans	26	1,3
Doktora	2	0,1
Toplam	2000	100,0
<i>Gelir Dağılımı</i>		
Cevap yok	14	0,7
0-2000 TL	968	48,4
2001-4000 TL	678	33,9
4001-6000 TL	240	12,0
6001 TL ve üzeri	100	5,0
Toplam	2000	100,0
<i>Meslek Dağılımı</i>		
Ev Hanımı	356	17,8
Öğrenci	322	16,1
İşçi	320	16,0
Küçük esnaf / Zanaatkâr	268	13,4
Özel sektör çalışanı	238	11,9
Emekli	146	7,3
İşsiz / İş arıyor	84	4,2
Devlet Memuru	84	4,2
Özel sektörde orta / Üst düzey yönetici	58	2,9
Serbest meslek erbabı (Av., Dr., Müh. vb)	42	2,1
Öğretmen / öğretim üyesi	26	1,3
Tüccar / iş adamı / sanayici	26	1,3

Diğer	10	0,5
Çiftçi	8	0,4
Kamuda Orta / Üst Düzey Yönetici	8	0,4
Yargı mensubu	4	0,2
Toplam	2000	100,0

Elde edilen bulgulara göre; çalışmaya katılanların %50,2'si “erkek”; %49,8'i “kadın”dır. Katılımcıların yaş özellikleri incelendiğinde, 18-24 yaş arası %27,1; 25-34 yaş arası %28,3; 35-44 yaş arası %21,4; 45-54 yaş arası %12,5; 55 ve üzeri yaş ise %10,7 olduğu gözlenmektedir. Bu bağlamda örneklemin genç bir profile sahip olduğu söylenebilir. Katılımcıların demografik özellikleri ile ilgili olarak yöneltilen bir başka soruda ise medeni durumları sorulmuş, katılımcıların %52,1'inin evli, %43,9'unun bekâr, yalnızca %3,6'sının ise eşinden ayrı olduğu tespit edilmiştir. Katılımcılar medeni durum açısından incelendiğinde görece yüksek dağılımın “evli” olduğu gözlenmektedir. Eğitim durumu incelendiğinde; katılımcıların %3,7'sinin “okur-yazar”, %20,9'unun “ilkokul mezunu”, %14,7'sinin “ortaokul mezunu”, %35,8'inin “lise mezunu”, %23,5'inin “üniversite mezunu”, %1,3'ünün “yüksek lisans” ve %0,1'inin “doktora” mezunu oldukları gözlenmiştir. Katılımcıların yaş dağılımı incelendiğinde görece yüksek dağılımın “lise mezunu” olduğu görülmektedir. Gelir durumu yönünden katılımcılar incelendiğinde, katılımcıların %48,4'ü 2000 TL ve altı, %33,9'u 2001-4000 TL, %12'si 4001-6000 TL, %5'i 6001 TL ve üzeri gelire sahip olduklarını belirtmişlerdir. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların büyük bir çoğunluğunun 2000 TL ve altı gelir sahibi oldukları gözlenmektedir. Katılımcıların meslek gruplarına göre dağılımları incelendiğinde; %17,8'i “ev hanımı”; %16,1'i “öğrenci”; %16,0'sı “işçi”; %13,4'ü “küçük esnaf/zanaatkar”; %11,9'u “özel sektör çalışanı”; %7,3'ü “emekli”; %4,2'si “işsiz”; %4,2'si “ devlet memuru”; %2,9'u “ özel sektörde orta/üst düzey yönetici”; %2,1'i “serbest meslek erbabı”; %1,3'ü “öğretmen-öğretim üyesi”; %1,3'ü “tüccar-iş adamı-sanayici”; %0,4'ü “çiftçi”; %0,4'ü “kamuda orta-üst düzey yönetici” ve %0,2'sinin yargı mensubu” olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, katılımcıların herhangi bir meslek grubunda yoğunlaşmadığı, dağılımın dengeli olduğu söylenebilir.

Vatandaşların Yargıya Duyduğu Güven Düzeyi

Türkiye’de vatandaşların yargı organlarına duydukları güven düzeyini belirleyebilmek amacıyla “aşağıda belirtilen kurum veya görevlilere ne kadar güvendiğinizi belirtir misiniz?” şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Soruya verilen cevaplar Tablo 2.’de düzenlenmiştir.

Tablo 2. Vatandaşların Yargıya Güveni

Kurumlar	Ortalama	ss
Anayasa Mahkemesi	5,35	2,906
Yargıtay	5,16	2,882
Danıştay	5,12	2,815
Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu	5,03	2,839
Yüksek Mahkeme Üyeleri	5,02	2,794
Barolar	4,89	2,809
Hâkimler	4,83	2,815
Mahkemeler	4,8	2,894
Savcılar	4,72	2,815
Avukatlar	4,61	2,856

Not: (i) Ölçekte 0 “güvenmiyorum” ve 10 “güveniyorum” anlamındadır. (ii) Min: 0; Max:10

Elde edilen bulgulara göre en güvenilen kurum 5,35 ortalama puanla “Anayasa Mahkemesi” olmuştur. Yargı kurumları içerisinde Yargıtay, Danıştay, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu* güvenilen kurumlar olarak sıralanmaktadır. Bu sayılan kurumlar her ne kadar güvenilen kurumlar olarak değerlendirilse de güven skalasında oldukça düşük puan almışlardır. Katılımcılar tarafından Barolar 4,89 ortalama puanla güven duyulmayan kurumlar arasında yer almıştır. Yine aynı şekilde Hâkimler, Mahkemeler, Savcılar güvenilmeyen kurumlar arasında değerlendirilmektedir. Avukatlar güven skalasında 4,61 ortalama puanla toplum tarafından en az güven duyulan kurum olarak görülmektedir.

Anayasa Mahkemesi, Yargıtay Danıştay ve Yüksek Mahkeme Üyeleri’nin güvenilir kurumlar arasında sayılması aynı zamanda Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu’nun -çok az bir farkla güvenilir kurum olarak değerlendirilse de- oldukça düşük puan aldıkları ortadadır. Bu bağlamda diğerlerine güven duyma konusunda oldukça güvensiz; devlet ve kurumlarına da düşük seviyede güven duyan Türk toplumu yargı ve yargı kurumlarına güven konusunda da sıkıntılı olduğu söylenebilir.

Anayasa Mahkemesi’nin güven skalasında en güvenilir yargı kurumu olarak değerlendirilmesi çalışmamız açısından ilginç bir sonuçtur. Benesh ve Howell (2001) tarafından mahkemelere güven üzerine gerçekleştirilen çalışmada Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesi’ne duyulan güven düzeyinin ilk derece mahkemelerine duyulan güven düzeyinden daha fazla olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu aradaki farkın Yüksek Mahkeme’nin yarattığı otorite havasından ve insanların hayatına

* Çalışmanın gerçekleştirildiği tarihlerde Kurulun ismi Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu şeklindeydi. 16 Nisan 2017 Anayasa değişiklikleri ile ilgili yapılan referandum sonrası kurulun ismi Hâkimler Savcılar Kurulu olarak değiştirilmiştir.

uzak duruyor olmasından dolayı kaynaklanabileceğini belirtmektedirler. Ayrıca, Yüksek Mahkeme'nin kararlarının daha soyut, halkın hayatına doğrudan etki etmeyecek konularda olmasının ve de halk arasında Mahkeme hakkındaki bilgi seviyesinin düşük olmasının da daha yüksek güven oranlarına katkıda bulunduğunu belirtmişlerdir (Jahic ve Kalem, 2009: 63).

Katılımcıların sosyo-demografik özelliklerinin yargıya duydukları güven düzeyinde bir etkisinin olup olmadığına yönelik ilk olarak cinsiyetin güven düzeyi üzerinde nasıl bir etkisinin olduğu incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre avukatlara ve yüksek mahkeme üyelerine duyulan güven düzeyinde cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Ancak kadınlar erkeklere göre mahkemelere, hâkimlere, savcılara, Hâkimler Savcılar Yüksek Kuruluna, Anayasa Mahkemesine, barolara, Danıştay'a, Yargıtay'a daha fazla güven duymaktadırlar. Ancak kadınların erkeklere göre daha fazla güven duyması çalışmamız açısından ilginç bir sonuçtur. Mahkemeye daha az işi düştüğü veya daha az yargı sistemiyle karşı karşıya kaldıkları düşünülürse de bu farklılığın nereden kaynaklandığının analiz edilmesi yararlı olacaktır.

Katılımcıların eğitim düzeylerine göre sadece avukatlara olan güvende anlamlı bir farklılık bulunmamıştır, bu grupta güven seviyeleri eşit düzeydedir. Eğitim seviyesi yükseldikçe katılımcıların mahkemelere, hâkimlere, savcılara, Yüksek Mahkeme Üyelerine, Hâkimler Savcılar Yüksek Kuruluna, Anayasa Mahkemesine, barolara, Danıştay'a, Yargıtay'a duyulan güven düzeyi azalmaktadır

Katılımcıların yaşlarına, mesleklerine ve gelir düzeylerine göre yargıya duydukları güven düzeyinde bir farklılığın olup olmadığı yapılan varyans analizleri ile incelenmiş ve yaş, meslek ile gelir düzeyi açısından yargıya duyulan güven seviyesinde anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Katılımcıların yargıya duydukları güven düzeylerini tespit ettikten sonra Türkiye'de mahkemelere/yargı mensuplarına güveni etkileyen faktörlerin neler olduğu sorulmuştur. Çünkü toplum tarafından yargıya duyulan güven oldukça düşüktür. Bunun altında hangi faktörlerin yattığı ve özellikle de vatandaş hangi faktörlerin güven düzeylerini etkilediğini düşünmektedir? Katılımcılara göre yargıya güveni etkileyen faktörler Tablo 3.'de düzenlenmiştir.

Tablo 3. Mahkemelere / Yargı Mensuplarına Güveni Etkileyen Faktörler

Cevaplar	N	%
Yargı bağımsızlığının olmaması	854	22,2
Uzun yargılama ve tutukluluk süresi	750	19,5
Yasalardaki eksiklik/yetersizlikler	426	11,1
Vatandaşların mahkeme süreçleriyle ilgili bilgi eksikliği	367	9,5
Mahkemelerde kişisel uygulamalar ve tarafsızlığın göz ardı edilmesi	364	9,5
Adalet sistemine erişimde yüksek ücretler	349	9,1

Yargı mensuplarının vatandaşlarla iletişimlerinin kötü olması	261	6,8
Yargı kurumlarındaki etik dışı uygulamalar	230	6,0
Hâkimlerin mesleğin gerektirdiği kriterlere uygun olmayan şekilde atanması	200	5,2
Fikrim yok	50	1,3
Toplam	3851	100,0

Not: Katılımcılar birden fazla seçenek işaretleyebilmişlerdir.

Katılımcılara göre mahkemelere/yargı mensuplarına güveni etkileyen en önemli faktör yargı bağımsızlığının olmamasıdır. Demokratik ve hukukun üstünlüğünü benimsemiş ülkelerde yargının bağımsız olması adeta bir zorunluluktur. Bu bağlamda yargıya güveni etkileyen en önemli faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılımcıların %19,5'i uzun yargılama ve tutukluluk sürelerinin de yargıya güveni olumsuz yönde etkileyen ikinci önemli faktör olduğunu belirtmişlerdir. Vatandaşların adaletin geç tecelli ettiğine ilişkin olan inançları yargıya güvenlerini azaltan bir faktördür. Üçüncü faktör ise yasalardaki eksiklik ve yetersizlikler olarak katılımcılar tarafından belirtilmiştir. Türkiye’de yargıya güveni azaltan diğer faktörler ise, %9,5 vatandaşların mahkeme süreçleriyle ilgili bilgi eksikliği ile mahkemelerde kişisel uygulamalar ve tarafsızlığın göz ardı edilmesi; %9,1 adalet sistemine erişimde yüksek ücretler; %6,8 yargı mensuplarının vatandaşlarla iletişimlerinin kötü olması; %6,0 yargı kurumlarındaki etik dışı uygulamalar; %5,2 hâkimlerin mesleğin gerektirdiği kriterlere uygun olmayan şekilde atanması olarak sayılmaktadır.

Vatandaşların yargıya duydukları güveni artırmak için neler yapılması gerektiği konusundaki düşüncelerini öğrenebilmek amacıyla “sizce ülkemizde mahkemelere/yargı mensuplarına duyulan güveni arttırmak için ne yapılabilir?” şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Katılımcıların verdikleri cevaplar Tablo 4.’de düzenlenmiştir.

Tablo 4. Türkiye’de Mahkemelere/Yargı Mensuplarına Duyulan Güven Artırıcı Faktörler

Cevaplar	N	%
Mevcut yasaların değiştirilip, geliştirilmesi	704	18,8
Yargı mensuplarının daha iyi bir eğitim alması	663	17,7
Etkin denetim mekanizmalarının kurulması	641	17,1
Vatandaşların avukat tutmasına gerek olmadan mahkeme süreçlerinin basitleştirilmesi	629	16,8
Bilgi teknolojilerinin daha etkin kullanılması	420	11,2

Mahkemelerin sayısının artırılması	313	8,4
Yargı mensuplarının sayısının artırılması	215	5,7
Adaletli / eşit / tarafsız olmaları	65	1,7
Bağımsız olmalı / siyasiler karışmamalı	30	0,8
Daha hızlı olmalı	11	0,3
Fikrim yok	55	1,4
Toplam	3746	100,0

Not: Katılımcılar birden fazla seçenek işaretleyebilmişlerdir.

Elde edilen bulgulara göre Türkiye’de mahkemelere ve yargı mensuplarına duyulan güveni artırmak için katılımcıların %18,8’i mevcut yasaların değiştirilip, geliştirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bu bağlamda katılımcılar mevcut yasal düzenlemelerin yetersiz kaldığını düşünmektedirler. Katılımcıların %17,7’si yargı mensuplarının daha iyi bir eğitim alması ve çok az bir farkla %17,1’i etkin denetim mekanizmalarının kurulması gerektiğini söylemişlerdir. Ayrıca örneklem grubuna göre diğer güven artırıcı faktörler, %16,8 vatandaşların avukat tutmasına gerek olmadan mahkeme süreçlerinin basitleştirilmesi, %11,2 bilgi teknolojilerinin daha etkin kullanımı, %8,4 mahkemelerin sayısının artırılması, %5,7 yargı mensuplarının sayısının artırılması, %1,7 yargı mensuplarının adaletli, eşit, tarafsız olmasını, %0,8 mahkemelerin bağımsız olmasını, siyasiler karışmamasını, %0,3 mahkemelerin daha hızlı olması gerektiği belirtilmektedirler.

Sonuç

Hukuk sisteminin demokratikleşmesi sağlıklı hızlı adil kararların verilebilmesi için vatandaş gözü ile yargı sisteminin aksayan ve işleyen yönlerini ortaya koymak modern toplum olmanın bir gereğidir. Yargı sisteminin vatandaş nezdindeki güvenilirliği ve meşruiyeti yargı sisteminin nasıl işlediğine olan inançla doğrudan ilintilidir. Bu çalışma ile Türkiye’de vatandaşların yargıya duyduğu güveni ve yargı sistemi ile ilgili tutum ile algıları tespit ve analiz edilmeye çalışılmıştır.

Son yıllarda birçok ülkede ve Türkiye’de, yargıya duyulan güven gözle görülür biçimde azalmakta ve vatandaşla devlet arasında oluşan bu güven erozyonu, vatandaşların devlete olan güvenini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu çalışmanın sonuçları da Türkiye’de vatandaşların yargı organlarına güven düzeyinin oldukça az olduğuna işaret etmektedir.

En güvenilen mahkeme/kurum 5,35 ortalama puanla “Anayasa Mahkemesi” olmuştur. Yargı kurumları içerisinde Yargıtay, Danıştay, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu güvenilen kurumlar olarak sıralanmaktadır. Bu sayılan kurumlar her ne kadar güvenilen kurumlar olarak değerlendirilse de güven skalasında oldukça düşük puan almışlardır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Mahkemelere/yargı mensuplarına güveni etkileyen en önemli faktör yargı bağımsızlığının olmamasıdır. Yargı bağımsızlığı demokratik ve hukukun üstünlüğünü benimsemiş ülkelerde bir zorunluluktur. Uzun yargılama ve tutukluluk süreleri, adaletin geç tecelli ettiğine ilişkin algı, yasalardaki eksiklik ve yetersizlikler, vatandaşların mahkeme süreçleriyle ilgili bilgi eksikliği, mahkemelerde kişisel uygulamalar ve tarafsızlığın göz ardı edilmesi, adalet sistemine erişimde yüksek ücretler, yargı mensuplarının vatandaşlarla iletişimlerinin kötü olması, yargı organlarındaki etik dışı uygulamalar, hâkimlerin mesleğin gerektirdiği kriterlere uygun olmayan şekilde atanması da mahkemelere/yargı mensuplarına güveni etkileyen diğer faktörler olarak sıralanmaktadır.

Türkiye’de, mahkemelere ve yargı mensuplarına duyulan güveni artırmak için katılımcıların üçte biri mevcut yasaların değiştirilip geliştirilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Bir başka deyişle, mevcut yasal düzenlemelerin yetersiz kaldığı algısı yaygındır.

Yargı erkinin hem demokratik hem de hukukun üstünlüğünü benimsemiş devletler için önemi yadsınamaz bir gerçektir. Vatandaşların bu çalışmada ortaya konulmaya çalışılan algı, tutum ve değerlendirmelerinin dikkate alınması, yargıya duyulan güveni artırabilmek adına oldukça önemlidir. Çünkü demokratik bir devlet ve toplum olmanın başlangıç yolu vatandaşın talep, beklenti ve duygularını dikkate almaktan geçmektedir.

Kaynakça

- Akgün, B. (2001). Türkiye’de siyasal güven: Nedenleri ve sonuçları”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 56(4), 1-23.
- Benesh, S. C. & Howell, S. E. (2001). Confidence in the courts: a comparison of users and non-users. *Behavioral Sciences and The Law*, 19, pp. 199-214.
- Bilgiç, M. S.; Akyürek, S. & Koydemir F. S. (2015). *Türkiye’de yargıya toplumsal bakış*, Ankara: BİLGESAM Yayınları, Rapor No: 69.
- Erdem F. (2003). Örgütsel yaşamda güven. Erdem F. (Ed.). *Sosyal Bilimlerde Güven* (s. 53-59) Ankara: Vadi Yayınları
- Gambetta, D. (1988). Can we trust?. Gambetta, D. (Ed.), *Trust: making and breaking cooperative relations*, (s. 213-237), Oxford, UK: Basil Blackwell,
- Jahic, G. & Kalem S. (2009). Vatandaşın gözünden mahkemeler: katılım, tutumlar ve güven. Kalem S. (Ed.), in *Adalet Gözet, Yargı Sistemi Üzerine Bir İnceleme*, (s. 27-50), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kalem, S.; Jahic, G. & Elveriş İ. (2008). *Adalet barometresi; vatandaşların mahkemeler hakkındaki görüşleri ve değerlendirmeleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Korczynski, M. (2003). Güven ekonomi politiği. Erdem F. (Ed.). *Sosyal Bilimlerde Güven* (s. 61-88), Ankara: Vadi.
- Luhmann, N. (1988). Familiarity, confidence, trust: Problems and alternatives. Gambetta D. (Ed.), *Trust: Making and Breaking Cooperative Relations*, Oxford, Birleşik Krallık: Basil Blackwell.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Mühl, J. K. (2014). *Organizational trust, measurement, impact and the role of management accountants*. London: Springer.

Örselli, E. (2016). *Türkiye’de yargıya güven*, Konya: Çizgi Kitabevi.

Uslaner, M. E. (2004). Trust as a moral value. *Handbook of social capital*. Castiglione, D.; Van Deth J. W. ve Wolleb, G. (Ed.), (s. 101-121), Oxford University Press.

FIYAT KAZANÇ ORANI İLE ALTERNATİF YATIRIM TEKNİKLERİNİ KARŞILAŞTIRAN ÇALIŞMALARIN GELİŞİMİ

Doç.Dr. Fatih TEMİZEL

Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Öğr. Gör. Ekrem MERİÇ

Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi

Öz

Yatırımlarına pay senedi temelinde yön veren yatırımcılar, yatırıma konu olan pay senetlerini değerlemede temel analiz ve teknik analiz gibi yöntemler ve birçok gösterge kullanmaktadır. Bunlar arasında yer alan temel analiz ve finansal oranlar yatırım sürecinde sıklıkla kullanılan araçlardır.

Finansal oranlar, finansal tablolarda yer alan kalemler arasındaki ilişkinin matematiksel ifadesi olarak tanımlanmakta ve yatırımcılara alım - satım kararlarında yön göstermektedir. Piyasa performansını değerlemede kullanılan oranlar arasında yer alan fiyat kazanç oranı pay senedi fiyatının tahmin edilmesinde piyasa katılımcıları tarafından kullanılan önemli bir orandır.

1934 yılında alanyazında ilk yer alışından günümüze dek bir çok çalışmaya konu olan fiyat kazanç oranı üzerine yapılan çalışmaları; öncelikle fiyat kazanç oranı ve pay senedi getirisi arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar, ardından fiyat kazanç oranını etkileyen ya da açıklayan değişkenleri temel alan çalışmalar ve son olarak fiyat kazanç oranını diğer yatırım yöntemleri ile karşılaştıran çalışmalar olarak üç bölümde incelemek olasıdır. Bu çalışmada fiyat kazanç oranını diğer yatırım değerlendirme yöntemleri ile karşılaştıran çalışmaların gelişiminin ortaya konması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Finansal Oranlar, Fiyat Kazanç Oranı, Pay Senedi Değerlemesi.

THE EVOLUTION OF STUDIES COMPARING PRICE EARNINGS RATIO AND ALTERNATIVE INVESTMENT TECHNIQUES

Abstract

The investors who guide the investment on the basis of the share certificate use methods such as basic analysis and technical analysis in valuation of the shares subject to investment and many indicators. Among these are the basic analysis and financial ratios, which are frequently used in the investment process.

Financial ratios are defined as the mathematical expression of the relationship between the items in the financial statements and guide the investor in purchasing and selling decisions. The price gain ratio,

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

which is used in the evaluation of the political performance, is a significant asset used by market participants in estimating the share price.

Studies on the price earnings ratio increase, which was the subject of many studies from 1934 to the present day, it is possible to examine in three chapters as studies that firstly examine the relationship between price earnings ratio and share yield, followed by studies based on variables that affect or explain the price earnings ratio and finally compare the price earnings ratio with other investment methods. In this study, it is aimed to reveal the development of the studies comparing the price earnings ratio with other investment valuation methods.

Keywords: Financial Ratios, Price Earnings Ratio, Stock Valuation, Capital Markets.

Giriş

Finansal oranlar, finansal tablolarda yer alan kalemler arasındaki ilişkinin matematiksel ifadesi olarak tanımlanmakta ve yatırımcılara alım - satım kararlarında yön göstermektedir.

Fiyat kazanç oranı pay senedi fiyatının tahmin edilmesinde piyasa katılımcıları tarafından kullanılan önemli bir orandır.

Alanyazında fiyat - kazanç oranı temelli çalışmaları;

- Fiyat Kazanç Oranı ile pay senedi getirisi ilişkisini inceleyen çalışmalar,
- Fiyat Kazanç oranını etkileyen ya da açıklayan değişkenleri temel alan çalışmalar,
- Fiyat Kazanç oranını diğer yatırım yöntemleri ile kıyaslayan çalışmalar

olmak üzere üç bölümde gruplandırmak olasıdır.

Bu çalışmada 1934 yılından günümüze dek Fiyat Kazanç oranı ile alternatif yatırım tekniklerini karşılaştıran çalışmalardaki gelişim ve değişim incelenmiştir.

ALANYAZIN

Alanyazında ilk olarak 1934 yılında Graham ve Dodd tarafından kullanılan Fiyat Kazanç Oranı pay senedi fiyatlarının tahmininde özellikle bireysel yatırımcılar tarafından, kolay hesaplanabilir olması ve basitliği nedeni ile yaygın bir kullanım alanı bulmuş, konu üzerine yapılan akademik çalışmalar günümüze dek ilgi uyandırmıştır.

Fiyat Kazanç Oranı Üzerine İlk Çalışmalar

Fiyat / Kazanç (F/K) oranlı pay senetlerine yatırım stratejisinin ilk olarak 1934 yılında Graham ve Dodd tarafından önerildiği görülmektedir.

Bell 1958 tarihli çalışmasında pay senedi değerlemesinde “Fiyat- Gelecek Getiriler Oranı” kullanmıştır.

Nicholson 1960 tarihinde yaptığı Fiyat / Kazanç oranı üzerine ilk çalışmasında Fiyat / Kazanç oranını incelemiş, Margoshes ise aynı tarihli çalışmasında Fiyat / Kazanç oranının finansal analizde kullanımını incelemiştir. Nicholson 1968 tarihli çalışmasında ise fiyat oranlarının yatırım sonuçları üzerindeki

etkilerini incelemiştir. Molodovsky ise aynı tarihli çalışmasında pay değerleri ve pay fiyatları arasındaki ilişkileri incelemiştir.

Robichec ve Bogue 1971 yılında yaptıkları çalışmada Fiyat Kazanç oranı ve beklenen değeri incelemiş, bu kapsamda öncelikle standart pay senetleri ve büyüme beklentisi olan pay senetleri üzerindeki Fiyat Kazanç oranı ve belirleyicilerini ortaya koymayı, daha sonra Fiyat / Kazanç oranını etkileyen finansal değişkenleri belirlemeyi amaçlamışlardır.

Chung ise 1974 tarihli çalışmasında pay senetlerinin Fiyat / Kazanç oranı analizinde firma etkisini araştırmıştır.

1977 yılına kadar Fiyat / Kazanç oranı üzerine yapılan çalışmalarda risk ve getiri arasındaki ilişki dikkate alınmamıştır. Fiyat Kazanç oranının sistematik etkisi ilk olarak Basu tarafından 1977 yılında ortaya konmuştur.

Basu bu çalışmasında, Fiyat / Kazanç oranları ile pay senetlerinin yatırım performansları arasındaki ilişkiyi incelemiş, Sermaye Varlıklarını Fiyatlama Modeline dayanarak riske göre düzeltilmiş pay senedi ve piyasa getirisi verilerini kullanmıştır.

Basu sonuç olarak; incelenen dönemde düşük Fiyat / Kazanç oranlı pay senetlerinden oluşan portföylerin yüksek Fiyat / Kazanç oranlı pay senetlerinden oluşan portföylerden ortalamada daha yüksek mutlak ve riske göre düzeltilmiş getiri oranlarına sahip olduğunu ortaya koymuştur. Çalışmada bu bulgulara ek olarak Sermaye Piyasası Teorisi'ne aykırı bir şekilde, düşük Fiyat / Kazanç oranlı portföylerin yüksek getirilerine karşılık daha düşük düzeyde risk taşıdıkları ortaya konmuştur.

F/K oranını ile alternatif yatırım tekniklerini karşılaştıran çalışmalar

Joy, Litzenberger ve McEnally 1977 tarihli çalışmalarında üç aylık kazanç değişikliğine ilişkin beklenmeyen duyurulara göre pay senedi fiyatlarının düzeltilmesini amaçlayarak, bir getiri tahmin modeli oluşturarak kazanç ve fiyatı açıklamada kullanmışlardır.

Ou ve Penman 1989 yılında yaptıkları çalışmada Fiyat / Kazanç oranı ve diğer muhasebe ölçümlerini kıyaslamışlardır. Buna göre Fiyat / Kazanç oranı ve muhasebe ölçüm yöntemleri uzun dönem için pay senedi getirisini farklı tahminlemektedir.

Fairfield ve Harris 1993 tarihli çalışmalarında HBK verilerini kullanarak, Fiyat Kazanç oranı ve Piyasa Değeri / Defter Değeri anomalilerini incelemiş ve getiri tahmininde Fiyat Kazanç oranı ve Piyasa Değeri / Defter Değeri oranlarının kullanışlı olduğunu ortaya koymuşlardır.

Siegel 1999 tarihli çalışmasında beklenen getirilerin karpayı iskonto modeli ve karpayı verimi hesaplanarak tahmin edilebileceğini belirtmektedir.

Barker 1999'da yaptığı çalışmasında Fiyat Kazanç oranı ve temettü getirisine bakarak pay senedi fiyatı hesaplamasının analistler açısından kullanışlılık derecesini ölçmeye çalışmış, Fiyat / Kazanç oranının daha fazla tercih edilen bir değerlendirme yöntemi olduğu sonucuna varmıştır.

Fisher ve Statman (2000) çalışmalarında Fiyat Kazanç oranı ve kar payı veriminin ilişkisini incelemiştir.

Cheng ve McNamara 2000 tarihinde yaptıkları çalışmalarında pay senedi fiyatı belirlerken Fiyat / Kazanç oranı, Piyasa Değeri / Defter Değeri oranı ve her iki oranın birlikte kullanıldığı yöntemlerin

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

hangisinin üstün olduğunu araştırmayı amaçlamıştır. Fiyat / Kazanç oranının Piyasa Değeri / Defter Değeri oranından daha iyi, ancak Fiyat / Kazanç oranı ve Piyasa Değeri / Defter Değeri oranlarının birlikte kullanıldığı yöntemden daha kötü bir tahmin yöntemi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Danielson ve Dowdell 2001 tarihli çalışmalarında Fiyat / Kazanç oranı ve Piyasa Değeri / Defter Değeri oranlarını kullanarak bir değerlendirme yöntemi oluşturmuşlardır.

Campbell ve Shiller 2001 tarihli çalışmalarında (Fiyat / Kazanç Oranı, Karpayı/Fiyat, Büyüme Oranları, reel getiriler) ve pay senedi getirilerini veri olarak kullanmışlardır.

Harney ve Tower 2003 tarihinde yaptıkları, 1871 – 2001 dönemini kapsayan çalışmalarında S&P 500 yılsonu kapanış fiyatlarını, TÜFE, kar payları ve gelirleri, Fiyat / Kazanç oranı ve Tobin Q oranlarını kullanmışlardır.

Ramcharran 2004 yılında yaptığı çalışmasında piyasa riski, piyasa kapitilizasyon değeri, Defter Değeri / Piyasa Değeri, Fiyat / Defter Değeri ve Fiyat / Kazanç oranlarını incelemiş, gelişmekte olan 21 ülke için Fiyat / Defter Değeri oranının Fiyat / Kazanç oranından daha iyi sonuçlar verdiğini ortaya koymuştur.

Aktaş ve Doğanay 2007 tarihli çalışmalarında değişken olarak temel piyasa verilerinden, borsaya kayıtlı şirket sayısı, toplam piyasa değeri, işlem hacmi, devir hızı, yerel piyasa endeksindeki % değişim, Fiyat / Kazanç oranı ve Piyasa Değeri / Defter Değeri oranı, temettü verimi, getiri, volatilitte ve ilgili piyasanın getirisi ile S&P 500 endeksinin arasındaki korelasyon katsayısı kullanılmış, çalışmada gelişmekte olan piyasalar arasında guruplaşmalar olup olmadığı, piyasa farklılaşmasına neden olan temel faktörler, gelişmiş, gelişmekte olan piyasa ayrımı olup olmadığı test edilmiştir.

Aras ve Yılmaz 2008 tarihli çalışmalarında pay senedi değerlemede Fiyat / Kazanç oranı, Piyasa Değeri / Defter Değeri oranı ve temettü getirisi yöntemlerini kullanarak yeni bir indeks oluşturmuştur. tahmin edebilme gücüne sahiptir.

Baker vd. 2010 yılında yaptıkları çalışmada 1980 – 2005 dönemini kapsayan çalışmalarında yatırım fonu yöneticilerinin alım satım ve elde tutma başarısını ölçmek amacı ile karlara ilişkin duyuruları dikkate almış, ABD için yapılan araştırmada fon yöneticilerinin salt kar duyuruları değil Fiyat / Kazanç oranını da dikkate aldıklarını ortaya koymuşlardır.

Gupta ve Modise 2012 tarihli çalışmalarında Güney Afrika'da 1990 – 2009 dönemi için Fiyat / karpayı ve Fiyat / Kazanç oranları ile pay senedi fiyatları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir.

Sharma ve Mehta 2013 tarihli çalışmalarında Fiyat Kazanç oranı, Piyasa Değeri / Defter Değeri ve büyüklük etkisi kullanarak oluşturulan farklı portföylerin performansını incelemeyi amaçlamışlardır.

Bodhanwala 2014 tarihinde yaptığı çalışmada düşük Fiyat / Kazanç oranı temelinde oluşturulan portföylerin piyasa getirisi açısından Bombay Borsası (BSE) temelli oluşturulacak portföylerden daha iyi sonuçlar verdiğini ortaya koymuştur.

Kurtaran 2014 tarihli çalışmasında pay senedi değerlendirme yöntemlerinden Piyasa Değeri / Defter Değeri ve Fiyat /Kazanç oranı yöntemlerinin pay senedi yatırım kararlarındaki başarısını ölçmeyi amaçlamıştır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Maniar ise 2014 yılında yaptığı çalışmasında Fiyat / Kazanç oranı, Firma Değeri/FVÖK, Piyasa Değeri / Defter Değeri ve Fiyat /Satışlar olmak üzere 4 oranı faktör olarak alıp, çoklu fiyat çözümlemesi yapmış, Fiyat / Kazanç oranı ve Firma Değeri/FVÖK oranları öne çıkmıştır.

Gregoriou, Kontonikas ve Montagnoli 2014 tarihli çalışmalarında İngiltere’de genel ve bölgesel olarak Konut Fiyat / Kazanç oranına odaklanmış, Bu amaçla oluşturulan HPER’den (House Price Earnings Ratio) yararlanılmıştır.

Asness 2015 tarihli çalışmasında Fiyat / Kazanç oranı yerine, Kazanç/Fiyat (K/F) oranı kullanarak piyasa kazançlarının verimi ölçülmeye çalışmış, sonuç olarak (1950’lerden itibaren) tahvillere göre pay senetlerinin aşırı değerlendirildiğini ortaya koymuştur.

SONUÇ

Yapılan alanyazın araştırmasında incelenen 177 çalışmadan 21 adedinin **Fiyat Kazanç Oranı ile Alternatif Yatırım Tekniklerini Karşılaştırma** ’ya odaklandığı gözlemlenmiştir.

İncelenen çalışmaların başlangıçta salt ABD için yapılmakla birlikte, ilerleyen dönemlerde Avustralya, Almanya, Fransa, Hollanda, İngiltere, İspanya, İsveç, İsviçre, İtalya, Japonya, Kanada gibi gelişmiş ülkelerde,

Arjantin, Brezilya, Çin, Filipinler, Güney Afrika, Güney Kore, Malezya, Meksika, Polonya, Rusya, Tayvan, Tayland ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde,

Bangladeş, Botsvana, Çek Cumhuriyeti, Ekvator, Endonezya, Estonya, Fas, Fildişi Sahili, Gana, Hindistan, İsrail, Jamaika, Kenya, Kolombiya, Letonya, Litvanya, Macaristan, Mauritius, Mısır, Nijerya, Pakistan, Peru, Portekiz, Romanya, Slovak Cumhuriyeti, Sri Lanka, Suudi Arabistan, Şili, Trinidad Tobago, Tunus, Ürdün, Venezuela, Yunanistan ve Zimbabve gibi az gelişmiş ülkelerde de yapıldığı gözlenmiştir.

Fiyat Kazanç Oranının;

- ✓ Üç aylık kazanç değişikliği duyurularına göre pay senedi fiyatlarının düzeltilmesini amaçlayan, getiri tahmin modeli olarak,
- ✓ Diğer muhasebe ölçümleri ile,
- ✓ (PD/DD) oranı ile,
- ✓ (PD/DD) oranı ve temettü getirisi oranı ile,
- ✓ (PD / DD) ve büyüklük etkisi ile,
- ✓ Firma Değeri/FVÖK, PD/DD ve Fiyat /Satışlar oranı ile,
- ✓ Piyasa riski, piyasa kapitalizasyon değeri, DD / PD, Fiyat / DD oranları ile,
- ✓ Fiyat / karpayı oranı ile,
- ✓ Kar duyuruları ile,
- ✓ Fiyat Kazanç oranı, Karpayı/Fiyat, Büyüme Oranları, reel getiriler ve pay senedi getirileri ile,

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- ✓ Karpayı iskonto modeli ile,
- ✓ Karpayı getirisi ile,
- ✓ Kar payı verimi ile,
- ✓ Endeks yılsonu kapanış fiyatlarını, TÜFE, kar payları ve gelirleri, Fiyat / Kazanç oranı oranı ve Tobin Q oranları ile birlikte kullanımını,
- ✓ Fiyat / Kazanç oranı temelli portföylerin, endeks portföyü ile karşılaştırılması,
- ✓ Konut Fiyat / Kazanç oranı olarak kullanımı ve
- ✓ Fiyat / Kazanç oranı yerine, Kazanç/Fiyat (K/F) oranı kullanılarak tahvillerle pay senetlerinin karşılaştırıldığı çalışmalar da bulunmaktadır.

Fiyat Kazanç Oranını Etkileyen ve Açıklayan Değişkenlere yönelik olarak Türkiye’de yapılan çalışma sayısının oldukça az olduğu söylenebilmektedir.

GELECEK ÇALIŞMALAR

Çalışmada **Fiyat / Kazanç Oranı ile Alternatif Yatırım Tekniklerini Karşılaştıran** çalışmalar incelenmiş olup; benzer çalışmaların;

- ✓ Fiyat Kazanç Oranı ile pay senedi getirisi ilişkisini inceleyen çalışmalar,
- ✓ Fiyat Kazanç oranını etkileyen ya da açıklayan değişkenleri temel alan çalışmalar için de de yapılması planlanmaktadır.

Ek olarak alanyazında incelenen çalışmalarda dikkate alınan değişkenlerin ülkemiz sermaye piyasalarında farklı dönemler ve sektörler bazında da yapılması olasıdır.

KAYNAKÇA

Aktaş, R. ve Doğanay, M.M. (2007), “Gelişmekte Olan Hisse Senedi Piyasalarının Piyasa Verilerine Göre Gruplanması”, BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar, 1(2), 77 – 91.

Aras, G. ve Yılmaz, M.K. (2008), “Price-Earnings Ratio, Divident Yield, and Market-To-Book Ratio to Predict Return on Stock Market: Evidence From The Emerging Markets”, Journal of Global Business and Technology, 4(1), 18 – 30.

Asness, C. (2015), “Stocks versus Bonds: Explaining the Equity Risk Premium”, Financial Analysts Journal, 71(1), January/February 2015, 96 – 113.

Baker, M., Litov, L., Wachter, J.A., ve Wurgler J. (2010), “Can Mutual Fund Managers Pick Stocks? Evidence from Their Trades Prior to Earnings Announcements”, Journal of Financial and Quantitative Analysis, 45(5), 1111 – 1131.

Barker, R.G. (1999), “Survey and Market-based Evidence of Industry-dependence in Analysts' Preferences Between the Dividend Yield and Price-earnings Ratio Valuation Models”, Journal of Business Finance & Accounting, 26(3) & (4), 393-418

Basu, S. (1977), “Investment Performance of Common Stocks in Relation to Their Price-Earnings Ratios: A Test of the Efficient Market Hypothesis”, The Journal of Finance, 32(3), 663-682.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Bell, W.E. (1958), "The Price-Future Earnings Ratio: A Practical Aid to Stock Valuation", *The Analysts Journal*, 14(4), 25-28.
- Bodhanwala, R.J. (2014), "Testing the Efficiency of Price-Earnings Ratio in Constructing Portfolio", *The IUP Journal of Applied Finance*, 20(3), 111 – 118.
- Campbell, J.Y. ve Shiller, R.J. (2001), "Valuation Ratios and the Long-Run Stock Market Outlook: An Update", NBER Working Paper, (No. 8221, Issued in April 2001), 1 – 20.
- Cheng, A. ve McNamara R. (2000), "The Valuation Accuracy of the Price-Earnings and Price-Book Benchmark Valuation Methods", *Review of Quantitative Finance and Accounting*, 15(4), 349-370.
- Chung, P.S. (1974), "An Investigation of the Firm Effects Influence in the Analysis of Earnings to Price Ratios of Industrial Common Stocks", *The Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 9(6), 1009 - 1029.
- Danielson, M.G. ve Dowdell, T.D. (2001), "The Return-Stages Valuation Model and the Expectations Within a Firm's PB and PE Ratios", *Financial Management*, (Summer 2001), 93-124.
- Fairfield, P.M. ve Harris, T.S. (1993), "Price-Earnings and Price-to-Book Anomalies: Tests of an Intrinsic Value Explanation Contemporary", *Accounting Research*, 9(2), 590 - 611.
- Fisher, K.L. ve Statman, M. (2000), "Cognitive Biases In Market Forecasts", *The Journal of Portfolio Management*, 27(1), 72 – 81.
- Graham, B. ve Dodd D.L. (1934), *Security Analysis*, New York, N.Y.: Whittlesey House, McGraw-Hill Book Co.
- Gregoriou, A., Kontonikas, A. ve Montagnoli, A. (2014), "Aggregate and regional house price to earnings ratio dynamics in the UK", *Urban Studies*, 51(13), 2916 – 2927.
- Gupta, R. ve Modise, M.P. (2012), "Valuation Ratios and Stock Return Predictability in South Africa: Is It There", *Emerging Markets Finance & Trade*, 48(1), 70 – 82.
- Harney, M. ve Tower, E. (2003), "Predicting Equity Returns Using Tobin's q and Price-Earnings Ratios" *Journal of Investing*, 12(3), 58 – 69.
- Joy, O.M., Litzenberger, R.H. ve McEnally, R.W. (1977), "The Adjustment of Stock Prices to Announcements of Unanticipated", *Journal of Accounting Research*, (Vol.15), 207 – 225.
- Kurtaran, A. (2014), "Hisse Senedi Değerlendirme Yöntemlerinin Yatırım Kararlarındaki Başarısının Değerlendirilmesi", *International Journal of Economic and Administrative Studies*, 7(13), 155 – 168.
- Maniar, B. (2014), "Factors Influencing Pricing Multiples in India", *The IUP Journal of Applied Finance*, 20(1), 23 – 33.
- Margoshes, S.L. (1960), "Price/Earnings Ratio in Financial Analysis: Its Use and Abuse", *Financial Analysts Journal*, 16(6), 125-130.
- Molodovsky, N. (1968), "Stock Values and Stock Prices", *Financial Analysts Journal*, 24(6), 134-148.
- Nicholson, S.F. (1960), "Price-Earning Ratios", *Financial Analysts Journal*, 16(4), 43-45.

Nicholson, S.F. (1968), “Price Ratios in Relation to Investment Results”, *Financial Analysts Journal*, 24(1), 105-109.

Ou, J.A. ve Penman S.H. (1989), “Accounting Measurement, Price-Earnings Ratio, and the Information Content of Security Prices”, *Journal of Accounting Research*, (Vol. 27), 111 – 144.

Ramcharran, H. (2004), “Returns and Pricing in Emerging Markets”, *The Journal of Investing*, 13(1), 45 – 56.

Robichek, A.A. ve Bogue, M.C. (1971), “A Note on the Behavior of Expected Price/Earnings Ratios Over Time”, *The Journal of Finance*, 26(3), 731 – 735.

Sharma, R. ve Mehta, K. (2013), “Performance of Portfolios based on EP BM and Size”, *Business Perspectives and Research*, July – December 2013, 29-42.

Siegel, J.J. (1999), “The Shrinking Equity Premium”, *Journal of Portfolio Management*, 26(1), 10 – 17.

15 TEMMUZ DARBE KALKIŞMASI SONRASI TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ

Doç. Dr. Murat ERCAN

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi İ.İ.B.F Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Öz

Bugün üzerinden yarım asırdan fazla bir süre geçmiş olan ve yılan hikâyesine dönen Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerini bilmeyen yoktur herhalde. Çünkü taraflar arasındaki ilişkiler üzerine yazılmış o kadar çok akademik yazı, köşe yazısı vb. çalışma var ki bu çalışmaların bir kısmı ilişkileri Osmanlı dönemine götürürken bir kısmı Cumhuriyet döneminden itibaren incelemiş, bir kısmı da gelişmelere bağlı olarak anlık kaleme alınmış/alınmaktadır. Dolayısıyla, özellikle de Türk toplumunda, Türkiye-AB ilişkilerini bilmeyen kuşak kalmamıştır dense yanlış olmaz. Bu düşünceyle kaleme alınan “15 Temmuz Darbe Kalkışması Sonrası Türkiye-AB İlişkileri” başlıklı bu çalışmada iki taraf arasındaki ilişkileri çok geriye götürmeden, ilişkilerin doruğa ulaştığı ve son dönemlerde kopma noktasına geldiği AK Parti hükümetler dönemi analiz edilmektedir. Türkiye-AB arasında durmuş bir şekilde devam eden ilişkiler, 15 Temmuz 2016’da Türkiye’de gerçekleştirilen darbe kalkışmasında AB’nin Türkiye’nin değil de darbecilerin yanında yer almasıyla birlikte normal çizgisinden çıkmış, bugün neredeyse kopma noktasına gelmiştir. AKP hükümetleri dönemi, özellikle de 15 Temmuz sonrası Türkiye- AB ilişkilerini analiz eden bu çalışmada, 15 Temmuz darbe kalkışmasında AB ve Birlik üyesi ülkelerin nasıl bir tutum sergilediğini ortaya koymaktadır. Ayrıca çalışmada kalkışma sonrası Türkiye-AB ilişkilerinin değişip değişmediği ve ilişkilerin gelecekte nasıl şekilleneceği üzerine varsayımlar analiz edilmektedir. Akabinde ise çalışmada Türkiye-AB ilişkilerinin yeniden canlandırılması mümkün müdür? Sorusunun cevabı ve çözüm önerileri tartışılmaktadır

Anahtar Kelimeler: Türkiye-AB, 15 Temmuz, İlişkilerin canlandırılması, Gelecek Senaryoları

TURKEY-EU RELATIONS AFTER 15TH JULY COUP-ATTEMPT

Abstract

Perhaps, there is not anyone who has not heard anything about the Turkey-EU relations which has become an endless story because there is a vast literature including academic works and op-eds on these relations. Some of these works bring these relations back to the Ottoman Empire, some of them starts from the Republican times, and some of them are written instantly. Therefore, it is safe to say that there are not any generations that does not know the EU-Turkey relations, especially in Turkey. Starting from this point, “Turkey-EU Relations After 15th July Coup-Attempt” titled this paper analyses relations without taking back to the far past, instead by focussing the period when the relations have peaked and then have come to a breaking point under the AKP rule. Today, the frozen EU-Turkey relations have come to a breaking point after the EU backed coup-plotters during the 15th July Coup Attempt. The AKP governments period, especially the reactions from the EU and the member states in the aftermath of the coup-attempt will be demonstrated. Also, predictions on the EU-Turkey relations and whether they have

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

changed or not in the aftermath of the coup-attempt will be analysed. Finally, this paper will answer the question of whether it is possible to rejuvenate relations and will discuss solution suggestions.

Keywords: Turkey-EU, 15th July, Rejuvenating Relations, Future Scenarios

Giriş

Bugün Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilişkileri sokaktaki insanından- akademisyenine kadar Türkiye'de yaşayan her bir kesimin ister istemez gündemine girmiş bir konudur. Bugün iktidar yapısından, hükümetin geleceğine, ekonomi ve mali politikalardan borsa ve döviz kuruna ve toplumsal gelişmelerden güvenlik konularına kadar pek çok konu taraflar arasındaki ilişkilere endekslenmiştir. Fakat iki taraf arasındaki ilişkiden bahsedebilmemiz için bir eylemden söz etmek gerekmektedir. Taraflar arasındaki ilişkinin özünde, en azından istenç sonucunda ortaya çıkan bir etkileşim olması gerekmektedir. Yani iki taraf birbirini isteyerek etkilemesi gerekmektedir. Dolayısıyla Türkiye- AB ilişkilerini bu çerçevede değerlendirdiğimizde karşımıza çıkan şey, ilişkiden ziyade sanki bir "işleme-iliştirme" veya "dalaşma" durumudur. Başka bir ifade ile Türkiye- AB arasındaki ilişkiler tarafların birbirini isteyip etkilemesinden ziyade, mütekabiliyeti bir tarafa itilmiş, karşılıklı olmayan tek taraflı ilgi, irade veya birinin diğerine bağlanma arzusu olarak görünmektedir. Bu tarz ilişkiler ise bize eski bir hikâyeyi anımsatmaktadır. Yani başlangıçtan günümüze Türkiye-AB ilişkilerine bakıldığında, ilişkiler daha çok Leyla ile Mecnun hikâyesine benzemektedir.

Pek çok kişi veya akademisyen Türkiye- AB ilişkilerini 1950'lerden itibaren başlatır. Fakat ilişkilerin çok daha öncesi bulunmaktadır. Leyla ile Mecnunu hikâyesini anımsatan Türklerin Avrupa aşk hikâyesi, Türklerin bozkırlardan çıkıp Batıya yönelerek Viyana önlerinde görülmesi ile başlamış ve 1800'lü yıllardan itibaren de özentî ile derinleşmiş, 1950'li yıllardan itibaren de kader ortağına dönüşmüş ve Avrupalı ülkeler(AB) istemeyerek Türkiye ile nişanlanmıştır. 2000'li yıllardan itibaren de AB, istemeyerek nişanlandığı Türkler ile "kız evi naz evi" mantığı ile hareket edip Türkiye'nin önüne çeşitli nedenler koyarak nişanı atma yolunda devam etmektedir. "15 Temmuz Darbe Kalkışması Sonrası Türkiye-AB İlişkileri" başlıklı bu çalışmada, Türkiye-AB ilişkilerinin tarihsel sürecini analiz etmekten ziyade, 15 Temmuz sonrası süreçte akit taraflar arasındaki ilişkilerin nasıl bir seyir izlediği ve gelecekte nasıl şekillenebileceği senaryoları tartışılacaktır. Bu çerçevede öncelikle çalışmada, Türkiye'nin 15 Temmuz'da yaşadığı darbe kakışmasına değinilecek, akabinde de "AB'nin darbe kakışmasını nasıl yorumladığı?" ve "Nasıl bir tutum sergilediği?" sorularının cevabı aranacaktır. Ayrıca çalışmada, 15 Temmuz sonrası Türkiye-AB ilişkilerinin değişip değişmediği ve Türkiye-AB ilişkilerinin yeniden canlandırılmasının mümkün olup olmadığı sorularının cevabı ve çözüm önerileri tartışılacaktır.

1.15 Temmuz Darbe Girişimi ve AB'nin Tepkisi

Türkiye Cumhuriyeti, 15 Temmuz gecesi tam 36 yıl aradan sonra Türk Silahlı Kuvvetleri içindeki Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) mensubu bir grup subayın içinde olduğu emir komuta zinciri dışında darbe girişimiyle karşı karşıya kalmıştır. 15 Temmuz gecesi başlayıp 16 Temmuz sabahı kontrol altına alınan darbe girişimi halkın sokağa çıkması, TSK ve Emniyetteki pek çok vatansever asker ve polisin göğsünü siper etmesiyle vatan hainlerinin akamete uğratılmıştır. Fakat darbe kalkışmasının bilançosu ağır olmuş, asker polis ve sivil olmak üzere 248 kişi şehit olmuş ve 2196 kişi ise yaralanmıştır. Türkiye ve Türk halkının darbe girişimi karşısındaki kararlı duruşu hem dış aktörlerin oyununu bozmuş, hem de

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

diğer Türk-İslam devletlerine umut ışığı olmuştur(Yeni Şafak,2017). Darbe girişimine karşı başta Türk halkı olmak üzere hükümetten- muhalefete, sivil toplum ve medya kuruluşundan -iş dünyasına her bir kesim darbeyi lanetlemiş ve darbeye ve darbecilere karşı milli bir duruş sergilemişlerdir.

Darbe girişiminden hemen sonrası Türk Hükümeti gerekli önlem ve tedbirleri almaya başlamıştır. Bu doğrultuda öncelikle darbeye karışan subaylar tutuklanmış, sonrasında pek çok kamu kurum ve kuruluşunda çalışan binlerce kişi meslekten el çekirilmiştir. 20 Temmuz 2016 tarihinde acil toplanan Milli Güvenlik Kurulu hükümete acil OHAL ilan edilmesi tavsiyesinde bulunmuştur. Tavsiye üzere 3 aylığına Türkiye’de OHAL ilan edilerek Kanun Hükmünde Kararnameler ile TSK’nın yeniden yapılandırılması kararlaştırılmış, askeri okullar kapatılmış, FETÖ ile ilişkisi olduğu tespit edilen pek çok kurum ve kuruluş kapatılarak bu kuruluşlarda çalışan FETÖ üyeleri mesleklerinden uzaklaştırılarak ihraç edilmişlerdir. Türk halkı ise 15 Temmuz sonrası uzun bir süre meydanlarda nöbet tutmuştur. Türk halkı tuttıkları nöbetlerle hem seçilmiş hükümetine ve Cumhurbaşkanı’na, hem de demokrasiye sahip çıkmıştır.

Türkiye, FETÖ terör örgütüne karşı içte gerekli önlem ve tedbirleri alırken dışta ise ABD’yi ve AB suçlamış ve ABD’den “Suçluların Geri Verilmesi Anlaşması(Akgün, 2016: 1)” çerçevesinde FETÖ lideri Fetullah Gülen’inin Türkiye’ye iadesini talep etmiştir. Avrupa Birliği’nden ise Türkiye darbe girişiminde etkin rol almış, darbe girişiminin başarısız olmasıyla Türkiye’den kaçıp özellikle Avrupa Birliği üyesi ülkelere sığınan diğer lider statüsündeki kişilerin iadeleri talebinde bulunmuştur. Fakat ABD ve AB Türkiye’nin darbeye girişimine karışanların iade talebini kendilerine sunulan delillerin yeterli olmadığı gerekçesiyle dikkate almamış ve hatta Türkiye’yi sert dille eleştirmişlerdir. Batı’dan, özellikle AB’den Türkiye’nin yanında olduğunu gösteren açıklamaların gelmemesi, geldiyse de çok geç ve silik sesle yapılması Türkiye’de Batı/AB karşıtı söylemlerin artmasına neden olmuştur.

Darbe girişimi öncesi zaten Rusya ve Batı ile ilişkiler iyi denmeyecek kadar bozuktu. Darbe girişimi ile birlikte Türkiye’de turizm ve ihracat sektörü aşırı bir şekilde etkilenmiş ve borsa düşmüş, enflasyon yükselmiş, döviz karşısında Türk Lirası önemli oranda değer kaybetmiştir. Dolayısıyla darbe girişimi ile birlikte Türk ekonomisi büyük kayıplara uğramış ve Türkiye’nin uluslararası ilişkileri önemli oranda zarar görmüştür. Hatta Türkiye bir taraftan FETÖ ve PKK gibi terör örgütleri ile mücadelesini sürdürürken pek çok AB üyesi ülke Türkiye’yi karşı eleştirilerinin dozunu artırmış ve hatta Türkiye’ye karşı ambargo uygulamaya kalkışmışlardır.

Darbeyi bertaraf etme süreci, Türkiye’de milli birlik ve bütünlük ve demokrasi zaferi olarak görülürken, Batı/ AB bu süreci farklı yorumlamış ve genelde Batı, özeldde AB üyesi ülkelerdeki basın yayın organlarında “muhalefet mi susturuluyor?” “kontrollü darbe mi?”(Die Zeit, 2017 ve Franfurter Runschau,2017) şeklinde çelişkili yayınlara yer vermişlerdir. Bu tür söylemler haricinde darbe girişime AB’nin tepkisi veya tavrı şu şekilde olmuştur; Darbe girişiminin bastırılmasından sonra net bir tepki göstermeyen AB, geçte olsa düşük sesle darbe kınamış ve akabinde de Türkiye’yi, daha ileri gitmemesi hususunda uyararak, Türkiye’den “demokrasi”, “hukukun üstünlüğü” ve “kurumlara saygı” gibi konulara uygun hareket etmesini talep etmiştir. darbe girişiminin bertaraf edilmesinden saatlerce sonra AB’den tek tek açıklamalar gelmeye başlamış ve AB Konsey Başkanı Donald Tusk, Komisyon Başkanı Junker, AB Dışişleri ve Güvenlik Yüksek Temsilcisi Mogherini, Türkiye’nin AB’nin kilit ortağı olduğunu ve AB’nin demokratik olarak seçilmiş hükümetin yanında olduğuna dair açıklamada bulunmuşlar ve ardından da Türkiye’ye anayasal düzene hızla dönülmesi hususunda çağrıda

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

bulunmuşlardır(Nas, 2016: 3). Darbe girişiminden 3 gün sonra AB Dışişleri Bakanları Konseyi darbe girişimini şiddetle kınadığını belirten bir açıklamada bulunmuş ve Türkiye’den darbe girişimine katılanlara karşı ılımlı davranılmasını ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne saygı göstermesini talep etmiştir.

15 Temmuz darbe girişimi sonrası genel olarak Avrupa Birliği- Türkiye ilişkileri sosyal medya üzerinden sert söylemler üzerine inşa edilmiştir. Özellikle AB tarafı Türkiye’yi OHAL ve OHAL çerçevesinde hükümetin çıkardığı Kanun Hükmünde kararnameleri eleştirmiştir. Bu hususta AB Dış İlişkiler Yüksek Temsilcisi Frederica Mogherini ve AB Komisyonu'nun Genişlemeden Sorumlu Üyesi Johannes Hahn, tweter üzerinden “ Türkiye’de darbe sonrası yaşanan gelişmelerin kaygı verici olduğuna dikkat çekilmişlerdir. Frederica Mogherini ve Johannes Hahn “yargı, ordu, basın ve eğitim alanında alınan önlemlerin kabul edilemez(Deutsche Welle, 2017)” olduğu ifadesinde bulunmuşlardır. Hatta pek çok AB üyesi ülke Türkiye’deki OHAL ve OHAL çerçevesinde alınan kararlara Türkiye’nin AB müzakerelerini veya Türkiye ile ilişkileri sonlandırılması hususunda gündem yaratarak hem tehdit etmiş, hem de tepki göstermişlerdir. Aynı AB üyesi pek çok ülke Türkiye’nin yapmış olduğu Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Operasyonuna benzer ifadeler ile tepki göstermişlerdir. Yine aynı AB üyesi ülkeler Türkiye’nin PKK, FETÖ, PYD gibi terör örgütleri ile vermiş olduğu mücadeleyi sert dille eleştirmiş ve Türkiye ile ilişkileri askıya almak veya sonlandırma ifadeler ile tehdit etmişlerdir.

Avrupa Birliği’nin 15 Temmuz sonrası Türkiye’nin vermiş olduğu mücadeleyi eleştirmeleri sadece söylemlerde kalmamış, AB ve Avrupa Konseyi söylemlerini ilerleme raporlarında da önyargılı ifadelerle devam ettirmiştir. Burada Türkiye’yi gerek sözlü, gerekse yazılı raporlarla eleştiren AB ve üye ülkelere şu soruyu sormada fayda vardır; “Neden küçük bir terör saldırısı sonrası OHAL ilan eden Fransa’yı destekleyerek omuz omuza Fransa yanındayız mesajı verdiniz?” ki Fransa’da uzun bir süre OHAL devam etti ve Fransa OHAL çerçevesinde kararlar aldılar. Fransız İçişleri Bakanı Gerard Collomb’un OHAL bilançosu açıklaması ve Anadolu Haber Ajansı’nın haberine göre, Fransa’da OHAL çerçevesinde 19 cami kapatıl, OHAL dönemi boyunca, 4 bin 457 adrese polis baskını yapılmış, 998 soruşturma açılmış ve 752 kişi hakkında ev hapsi kararı verilmiştir. Ayrıca terörle mücadele uygulamaları çerçevesinde 754 kişi hakkında ev hapsi kararı alındığını, 19 ibadethanenin kapatıldığını ve bunların 11’inin hala kapalı olduğunu ifade edilmektedir. Hatta OHAL süresi boyunca Fransa’da 25 bin kişinin devlet güvenliği açısından tehdit oluşturduğu şüphesiyle fişlendiği ve izlendiği de belirtilmektedir. Ayrıca İçişleri Bakanı ve Anadolu Haber Ajansı’nın açıklamalarına göre Fransa’da OHAL uygulaması boyunca 75 alan da güvenlik bölgesi veya koruma altına alınmış bölge ilan edildiği(Anadolu Haber Ajansı,2018 ve Karar, 2018) bildirilmektedir.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere 15 Temmuz sonrası AB, vermiş olduğu mesajlarla ne Türkiye’nin yanında yer aldığını göstermiş, nede darbe kalkışması sonrası Türkiye’nin almış olduğu önlemleri olumlu karşılamıştır. AB, sadece Türkiye’yi demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğüne ve terörle mücadelede orantılı güç kullanması hususunda uyarılarda bulunmuştur. Hatta AB bir adım ileri giderek Türkiye ile ilişkilerin kopartılması veya askıya alınması yönünde tehdit varı açıklamalarda bulunmuştur. AB’den gelen bu tepkilere karşı Türkiye ve Türk halkı da sert karşılık verince bugün Türkiye-AB ilişkilerinde bir arpa boyu yol katedilmemiştir. Bugün iki taraf arasındaki ilişkilerin AB’deki aşırı sağın etkisiyle sert söylemler ve restleşmeler yürütülmeye çalışıldığını ifade edebiliriz.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

1.15 Temmuz Sonrası Türkiye'nin AB'ye Tepkisi

15 Temmuz darbe girişimine uluslararası ilk tepki ve seçilmiş hükümetin yanında olduğunu bildiren ilk mesaj Rusya'dan gelmişti. Batılı, özellikle AB'den ise ilk mesaj darbe püskürtüldükten saatlerce sonra zayıf bir dille sivil iradenin yanında oldukları şeklinde gelmiştir. Fakat Türk halkı demokrasinin beşiği olan AB ülkelerinden düşük sesle gelen bu tepiyi yeterli bulmamıştır. Çünkü Türk halkı darbe girişiminin şokundan-komasından henüz çıkmamışken, AB Türkiye'nin girişimi bertaraf etmek için almış olduğu kararları eleştirmiş ve darbe girişimi gecesi ve sonrası darbeye karışan FETÖ üyesi mensuplara kapılarını açmıştı. Dolayısıyla Türk halkının AB'ye olan güveni sarsıldı. Ayrıca darbe girişimi sonrası AB travmatik bir olay yaşamış olan Türkiye ve Türk halkına karşı empati kurmamıştı. AB'nin travmatik bir olay yaşamış Türk halkına karşı empati ile yaklaşmaması ve bunun üzerine Türkiye'nin almış olduğu önlemleri, insan hakları ihlali, medya ve basın özgürlüğü ihlali, Türkiye'de yargının bağımsızlığını yitirdiği ve sistem değişikliği ile birlikte tek adamlık rejim gibi pejoratif konuları ön plana çıkartarak Türkiye'yi eleştirip, Türkiye'nin AB üyelik sürecini sonlandırma gibi düşünceleri savunması, Türk halkının dikkatini çekmiş ve AB karşıtlığının artmasına neden olmuştur. Türk halkının AB olan güvenin yok olması, Türkiye'de AB'nin demokrasi testinden sınıfta kaldığı ve AB'nin asıl değerlerinden uzaklaştığına yönelik ifadeler yükselmesine neden olmuştur.

Ayrıca AB'nin OHAL ilan etmesiyle birlikte Türkiye'nin AB değerlerinden uzaklaştığı ve bu şartlarla Türkiye ile üyelik sürecinin devam ettirilemeyeceği açıklamasında bulunması, Türk kamuoyunda sert tepkilere neden olmuştur. AB'nin bu açıklamasına Türkiye'nin cevabı sert olmuş ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan AB'de olanları "Nazi kalıntısının bir ürünü" açıklamasında bulunmuştur. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın bu açıklamasına AB tarafının tutumu çok sert olmuş ve ilişkileri kopartma noktasına getirmiştir.

Türkiye- AB ilişkilerini kopma noktasına getiren bir önemli konulardan biride, Türkiye'deki sistem değişikliğini öngören referandum öncesi taraflar arasında yaşanan olaylardır. Bilindiği üzere sistem değişikliğini öngören referandum öncesi Türkiye evetçiler ve hayırcılar diye ikiye bölünmüştü. AB'de Türkiye'deki sistem değişikliğine karşı tavır almış, hayırcıları desteklemişti. Sistem değişikliği aşamasında değişikliği öngören tarafın siyasetçileri sistemi anlatmak için meydanlara inmiş ve Avrupa'ya açılmışlardı. Değişiklik öngören taraf Avrupa Birliği ülkelerinde programlar yapmışlardı. Fakat Avusturya, Almanya, Belçika ve Hollanda gibi ülkeler yapılan programları, rezervasyonları ve toplantı salanlarını olayı Türkiye'nin iç meselesi olarak görmüşler ve tek tek iptal etmişlerdir. Hatta Hollanda daha da ileri giderek, eski Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Fatma Betül Sayan'ın Hollanda'ya girişini yasakladığı gibi, Bakanı uluslararası hukukta kendi ülkesinin toprağı olarak görünen Türk Konsolosluğuna girmesini engellemiş ve Hollanda'dan sınır dışı etmiştir. Hatta Hollanda bu olayın gelişmesi esnasında Hollanda polisini ve hükümetini protesto eden Hollanda'daki Türk vatandaşlarının üzerine atlarını ve polislerini sürmüştür. Hollanda'da gelişen bu olaylara AB'nin sessiz kalması ve Türkiye eleştirmesi Türk kamuoyunda esefle kınanmış ve protestolara neden olmuştur. Bu olaydan sonra Türkiyesiz Avrupa tartışmaları başlatılmış ve Türk halkı "değersiz AB'ye mi gireceğiz?" şeklindeki açıklamalarla birlikte, referandum sonrası AB ile "Tamam mı devam mı?" kararının verileceği tartışmalarını başlatmış ve ilişkileri germiştir.

Özellikle 15 Temmuz öncesi ve sonrasında Türkiye-AB arasında yaşanan olay nedeninden dolayı Türk halkının, Türkiye'nin AB üyeliğine olan destek oldukça düşmüştür. Bunun en önemli nedeni AB'nin

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Türkiye'ye samimi davranmadığı ve AB'nin Türkiye'yi üye olarak almak istemediği, oyaladığı ve Türkiye'nin üyelik hedefinde Türkiye'ye karşı çifte standart politikalar uygulayarak samimi destek vermediği düşüncesidir. Birde bu düşüncelere AB'nin 15 Temmuz'da yaşadığı darbe kalkışmasına duyarsız kalması Türkiye'nin ve Türk halkının AB algısını daha da kötüleştirmiştir. Pek çok AB üyesi ülkedeki siyasetçilerin Türkiye'nin darbe kalkışması sonrası aldığı önlem ve tedbirleri siyasi bir malzeme olarak kullanıp, Türkiye'yi sert eleştirmesi, Türkiye'de dikkatlerden kaçmamış ve Türkiye'nin AB ile ilişkilerinin gerilmesine neden olmuştur. Ayrıca Almanya, Hollanda, Avusturya ve Belçika gibi pek çok AB üyesi ülkelerin PKK, DEAŞ ve PYD gibi örgütlerine yaklaşımı Türkiye'de eleştirilere neden olmuştur. Bu durum demokrasi ve insan hakları ile özdeşleştirilen AB'nin sadece Türk halkının gözünde değil, aynı zamanda da uluslararası alanda AB'nin imajını yıpratmış ve güvenini zedelemiştir. Son dönemde AB'nin Türkiye'ye karşı takındığı sert tutumunda yumuşama görülse de, Türkiye'de kamuoyunun AB karşıtı tavrında bir yumuşa gözükmemektedir. Türk halkının AB karşıtı tutumunu yumuşatabilmesi için AB öncelikle kaybolan güveni yeniden tesis etmeli ve Türkiye karşı politikalarında samimi davranması gerekmektedir. Yoksa ilişkiler bu şekilde değil yarım asır, bir yarım asır daha devam eder. Kaybeden taraf ise ister istemez AB'nin kendisi olur.

1. Türkiye- AB İlişkilerinin Son dönem Analizi

1963 yılı başlayan Türkiye-AB ilişkilerinin üzerinden yarım asırdan fazla bir süre geçmiş ve bugün gelinen nokta ise ilişkiler açısından hiç umut verici değildir. Çünkü 3 Ekim 2005'te bir heyecanla başlayan müzakereler fiilen dondurulmuş, taraflar birbirlerine karşı sert ifadeler sarf etmektedirler. Dalayışıyla bugün ilişkiler eski ruhundan oldukça uzak. Bunun en önemli nedeni AB'nin Türkiye'nin ulusal ve uluslararası alanda karşılaştığı sorunlar karşısında Türkiye'yi desteklememesi ve Türkiye'ye karşı samimi ve gerçekçi olmaması ve Türkiye politikasında çifte standart politikalar uygulaması, Türkiye'de AB'ye olan güveni tamamen ortadan kaldırmıştır.

Özellikle Türkiye, 2013 Gezi Parkı olayından itibaren ciddi sorunlar yaşamış ve hala yaşamaktadır. AB'de bazı siyasetçiler ise bu olayları ve Türkiye'yi seçim malzemesi olarak kullanmış ve AB'de telafisi olmayan önyargılar oluşturmuşlardır. Örneğin Fransa'da başlayan Almanya, Hollanda ve Avusturya gibi ülkelere yayılan "Türkiye AB'ye üye olamaz" propagandası ile kendi ülkelerinde Türkiye'yi iç siyaset malzemesi yaptılar. Bunun üzerine Türk siyasetçilerinin yurt dışı programlarını iptal ettiler ve en önemlisi ise bir Türk bakanı uluslararası hukuku aykırı olarak Hollanda'dan sınır dışı ettiler. Pek çok AB üyesi ülkeler İslam ile terörizm arasında bağlantı kurarak kendi ülkelerinde ve AB genelinde İslamofobi'nin yaygınlaşmasına neden olmuşlardır. AB'de İslamofobi altında yapılan kara propaganda bir yandan Müslümanları ötekileştirirken, diğer yandan da AB içerisinde yeni bir sorunu" Aşırı Sağ" sorununun yaygınlaşmasına neden olmuştur. Dolayısıyla bugün Türkiye-AB ilişkileri Avrupa'daki aşırı sağın etkisinde devam ettirilmeye çalışılmaktadır.

Ayrıca Türkiye-AB ilişkilerinde, Ankara'nın üzerinde ısrarla durduğu ve bir arpa boyu yol katedilemeyen vize muafiyeti uygulaması var. Türkiye-AB arasında akdedilen Ankara Antlaşması ve Katma protokole göre hukuki olarak Türk vatandaşları AB sınırlarında seyahat esnasında vizeden muaf olması gerekirken, AB bu hükmü Mülteci Geri Kabul Antlaşmasına bağlamıştır. Böylelikle AB Türk vatandaşlarının kazanmış haklarını tekrar yeni bir şarta bağlamış oldu. Her şeye rağmen Türkiye Geri Kabul Antlaşmasını fiilen uygulamış olsa da, AB bir türlü vize muafiyetini yürürlüğe koymamıştır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Türkiye-AB ilişkilerini geren bir diğer konu, darbe girişimine karışan ve darbe gecesi AB üyesi ülkelere firar eden FETÖ militanlarının Türkiye'ye iade edilmemesi ve hala AB üyesi ülkelerde barınmaya devam etmesidir. Dahası pek çok PKK ve FETÖ'ye bağlı şirket, medya kuruluşu, dernek ve okulların faaliyetlerini AB üyesi ülkelerde rahatça devam ettirmesi ve bunun üzerine AB'nin bu ülkelere herhangi bir karşıt yaptırımında bulunmamasıdır. Türkiye ısrarla AB'ye AB üyesi pek çok ülke üzerinden terör örgütlerine, yukarıda belirtilen kurum kuruluşlar tarafından finansal yardım sağlandığını ve bu yardımların kesilmesi gerektiği raporlarla belirtilmiştir. Fakat AB Türkiye'nin bu isteğini görmezlikten gelmekte ve hatta AB, üye ülkelerden PKK yanlısı gösterilere izin vererek ilişkileri daha germiştir.

Türkiye-AB ilişkilerindeki sıkıntılı bir diğer konu ise 1996 yılında yürürlüğe giren ve uzun vadede Türkiye'yi olumsuz etkileyen Gümrük Birliği'dir. Uzun bir suredir Türkiye AB'ye GB'nin ya güncelleştirilmesi yâda GB'nin yerine Serbest Ticaret Antlaşması gibi yeni alternatiflerin oluşturulması talebini iletmiştir. Fakat AB, 2013'ten buyana aşırı sağın etkisi 2017'deki üye ülkelerdeki seçimlerden dolayı Türkiye'nin talebine cevap vermemiştir. Türkiye'nin beklentisi 2018 yılı içerisinde AB'nin Türkiye'ye makul bir cevap vermesi olmuştur. Fakat 2018 yılının ortasında olmamıza rağmen aşırı sağın etkisinde olan AB'nin 2018 yılı içerisinde Türkiye'nin bu talebini karşılaması zor görülmektedir. Zira AB tarafı gerilen ilişkileri yeniden inşa edebilme ve Türkiye'yi yeniden kendi safında tutabilme adına Vize Serbestisi'ni tam olarak olmasa da, GB'nin güncelleştirilmesinden önce hayata geçirme olanağı olduk yüksek görülmektedir. Çünkü AB tarafı gerilen ilişkilerin sadece Türkiye'ye zarar vermediğini, ABD'nin çelik çomak oyunundan sonra çok iyi analiz etmiştir. AB, ABD ve Rusya'ya karşı Türkiye'yi kendi safında tutmak isteyecektir. Onun için Türkiye'ye bir şeyler sunmak zorunda kalacaktır.

Sonuç Yerine: İlişkilerin Geleceği Açısından Analizi; Senaryolar¹

2013 yılındaki Gezi Parkı olayları ile gerilmeye başlayan Türkiye AB ilişkileri 15 Temmuz itibariyle de kopma noktasına gelmiştir. Özellikle AB'nin Türkiye'de yaşanan 15 Temmuz darbe kalkışması sonrasında Türkiye'nin yanında yer almayıp darbeyi cılız birkaç cümle ile kınaması ve kalkışma sonrası Türkiye'nin almış olduğu önlem ve tedbirleri sert dille eleştirmesi, bugün AB-Türkiye ilişkilerinin kritik bir yol ayrımı sürecine girmesine neden olmuştur. Türkiye-AB ilişkilerini kritik yol ayrımına getiren genel nedenler şu şekilde sıralanabilir:

- Avrupa'da aşırı sağ ve İslamofobinin yaygınlaşması,
- 2013 yılında vuku bulan Gezi Parkı olayında AB'nin Türkiye'yi suçlayarak eleştirmesi,
- AB tarafından Türkiye'de demokrasi zaferi olarak görülen darbe girişiminin önlenmesi ve sorumluların bertaraf edilerek cezalandırılması neticesinde “muhalefet susturuluyor” “kurgulanmış darbe(Die Welt, 2017)” gibi ifadelerle bu durumun farklı olarak yorumlanması ve akabinde de Türkiye'nin suçlanması,
- AB'nin darbeyi basit bir kınama ile geçiştirmesi ve darbe sonrası Türkiye'nin almış olduğu kapsamlı tedbirler (darbeye karışan kişilerin ihraç edilmesi, üniversitelerin kapatılması, gazetelerin kapatılması ve gazete yazarlarının gözaltına alınması) AB'yi endişelendirmiştir. AB liderlerinin darbe

¹ Çalışmanın sonuç bölümü Akademik Bakış Dergisinin 63 sayısında yayımlanan“15 Temmuz Sonrası Türkiye –AB İlişkileri; İlişkilerin Gelecek Öngörüsü” başlıklı makalemin sonuç bölümünden oluşmaktadır. Daha önceki yazımda Türkiye-AB ilişkilerinde, ilişkilerin geleceği ve senaryolarındaki fikrimde herhangi bir değişiklik öngörmediğim için bu çalışmanın sonuç bölümüne değişiklik yapılmadan yer verilmesine karar verilmiştir. Ercan, Murat,” 15 Temmuz Sonrası Türkiye –AB İlişkileri; İlişkilerin Gelecek Öngörüsü” Akademik Bakış Dergisi, Sayı 63, 2017, s. 23–26. (ss.14–28).

sonrası verdikleri demeçlerde Türkiye’de devlet eliyle hukuk ve insan hakları ihlalleri yapıldığı gerekçesiyle Türkiye’yi suçlaması,

- Yine darbe sonrası Türkiye’nin tedbiren ülke genelinde ilan ettiği olağanüstü hal uygulaması ve Türkiye’de alınan kararların OHAL çerçevesinde olması,
- Türkiye’nin AB üyesi ülkelerden darbe sonrası Birlik üyesi ülkelere sığınan darbecilerin iadesini talep etmesi ve AB üyesi ülkelerin darbe girişimini FETÖ’nün yaptığına dair yeterli belge olmadığı gerekçesiyle darbecileri Türkiye’ye iade etmemesi,
- AB üyesi ülkelerin liderlerinin AB’nin ekonomik olarak Türkiye’ye ihtiyacı olmadığı ve Türkiye ile ilişkilerin sonlandırılması gerektiğini her platformda dile getirmeleri,
- Türkiye’de idam cezasının getirilmesine yönelik seslerin yükselmesi,
- Türkiye’deki hükümet sistemi değişikliği sürecinde AB’nin tavrını hayırcılardan yana koyması ve değişikliği Avrupa’da yaşan Türk vatandaşlarına izah etmek için Avrupa’nın pek çok ülkesinde yapılması planlanan toplantılara izin verilmemesi ve toplantı salonlarının siyasi baskılar neticesinde rezervasyonlarının tek tek iptal edilmesi.

Yukarıda tespit edilen nedenlerden ötürü gerek AB’nin ortaya koymuş olduğu tavır ve düşünceler gerekse Türkiye’nin AB’nin argümanlarına karşı göstermiş olduğu sert tepkiler iki taraf arasındaki ilişkilerin gerilmesine ve farklı bir yol ayrımı sürecine girmesine neden olmuştur. 15 Temmuz süreci sonrasında AB üyesi ülkelerin aşırı bir şekilde Türkiye’yi üyelikle tehdit etmesi ve Türkiye’nin tehdit karşısında AB’yi “Nazi kalıntıları” gibi sözlerle itham ederek kendini savunması ilişkilerde kaos yaşanmasına neden olmuştur. Asıl sorun bugün ilişkilerin gerilmesi ve farklı bir yol ayrımı sürecine girmesiyle yarım asır öncesi başlayan ilişkiler son bulur mu?

Türkiye-AB ilişkilerinin geleceğinin nasıl şekillenebileceğine karşılıklı bağımlılık ve oxymoron kuram çerçevesinde bakıldığında: Uluslararası ilişkilerde karşılıklı bağımlılık, devletler ve toplumlar arasında çok sayıda etkileşim kanalının yarattığı bağlantı ve ilişkilerin belirli bir hiyerarşik gündemden yoksun olan uluslararası sistemde neden olduğu karmaşık koşullar bütünüdür (Alagöz, 2013 ve Robert O. Keohane ve Joseph, 2001: 7). Söz konusu etkileşimin kaynağı; parasal, ekonomik, toplumsal güvenlik konuları veya sorunları olabilir. Birbirine karşı bağımlılık ilişkisi içerisinde olan devletler, aralarında yaşanan sorunlardan rahatlıkla etkilenmektedirler. Fakat bu ilişkileri bir devlet diğer bir devletten daha fazla önemsemektedir. Bu durumda hangi devletin ilişkiye daha fazla ihtiyacı varsa, o devlet diğer devlet karşısında daha zayıf konumda olur ve üstelik güçlü olan devlete daha fazla pazarlık imkânı tanımış olur. İlişkiye daha çok ihtiyacı olan ülke, ilişkilere, güçlü pozisyonda olan ülkeye göre daha fazla dikkat etmektedir. Güçlü pozisyonda olan ülke, her ne kadar da ilişkiye ihtiyacı yokmuş gibi görünse de aslında o ülke de değişik nedenlerden ötürü ilişkilerin devam ettirilmesine dikkat edecektir. Karşılıklı birbirine bağlı olan devlerin çıkarları birbirinden farklı olabilmektedir. Bugün Türkiye-AB ilişkilerinin geleceğini karşılıklı bağımlılık kuramı çerçevesinde değerlendirdiğimizde, her ne kadar Türkiye’nin AB’ye daha fazla ihtiyacı varmış gibi gözükse de AB’nin de Türkiye ihtiyacı bulunmaktadır. Bugün Türkiye AB’ye daha çok ticari ve ekonomik bağlamda ihtiyaç duymaktadır. Çünkü AB, Türkiye’nin en büyük pazar ve ticaret ortağıdır. Bugün Türkiye- AB aralarında GB oluşturmuşlar ve Türkiye, ihracatının % 48’ini AB ülkelerine gerçekleştirmektedir AB tarafından Türkiye ile geliştirilen ilişkilerin önemine bakıldığında, her ne kadar AB üyesi ülkeler ekonomik olarak Türkiye’ye ihtiyaç olmadığını dile getirirler de bugün Türkiye, AB’nin 5. büyük ticaret partneridir. Birlik ülkeleri ile Türkiye arasında

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ticaret hacmi, 2015 ve 2016 yıllarında 143 milyar dolardır(Türkiye İstatistik Kurumu, 2017 ve Deutsche Welle, 2017). İstatistik kurumlarının verilerine bakıldığında Türkiye- AB arasındaki dış ticarettten kazançlı çıkanın AB olduğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü AB'nin Türkiye'ye ticarete verdiği fazla, her yıl ortalama 15- 20 milyar dolar civarındadır. Başka bir ifadeyle her yıl AB, Türkiye'ye 15–20 milyar dolarlık daha fazla ürün ihracatı yapmaktadır. AB'nin Türkiye gibi pazarı kaybetmesi, kendisinin ekonomik olarak etkilenmesi ve yeni pazar arayışlarına girmesi anlamına gelmektedir. AB, Türkiye'ye sadece ekonomik olarak ihtiyaç duymamaktadır. Bunun yanı sıra mülteci sorunu, düzensiz göç, terörle mücadele ve güvenlik konularında da Türkiye'ye ihtiyaç duymaktadır. Belki AB, ekonomi ve ticaret açısından Türkiye'ye olan ihtiyacını kendi içerisinde çözümlenebilir; fakat özellikle güvenlik, mülteci sorunu ve terörle mücadele gibi konularda Türkiye'nin yardımı olmadan bu problemlerini çözemez. Gelecek dönemlerde de Türkiye ve AB, yukarıda ifade edilen nedenlerden dolayı birbirine daha fazla ihtiyaç duyacaklar ve bugün tıkanmış gibi görünen ilişkilerin tekrar canlandırılması için yeni senaryolar ve stratejiler masaya yatırılacaktır.

Bugün taraflar ilişkilerinde her ne kadar oksimoron bir dil kullanmış olsalar da 2017 yılının ikinci yarısından itibaren Türkiye-AB arasında yoğun bir diplomasi trafiğinin yaşanması oldukça yüksek görünmektedir. Bugün AB ile Ankara, resmi belge ve verilere bakmadan sert ve sivri sözlerle medya üzerinden söylem siyaseti yapsalar da işin özünde iki taraf da ilişkilerin devam ettirilmesinden yanadır. Tarafların yaptıkları medya üzerinden söylem siyaseti, Türkiye ve AB yetkililerinin içerisinde bulunduğu seçim psikolojisinden kaynaklanmaktadır. Özellikle Avrupa'da yükselen aşırı sağ, diğer kesimleri de etkisi altına almıştır. Bugün sol partiler ve tarafları da aşırı sağcılar gibi söylemlerde bulunmaktadır. Avrupa'daki Türkiye karşıtı söylemlerin arkasında oy kaybetme endişesi ve siyasi gücü ele geçirme politikasının olduğunu söyleyebiliriz.

Aslında pek çok Birlik üyesi ülke ve siyasetçisi, Türkiye karşıtı bu söylemlerden rahatsızdır ve bu rahatsızlıklarını kısık sesle de olsa dile getirmektedir. AB'de bu sesler yükseldikçe Birlik, hem aşırı sağın etkisinden kurtulur hem de Türkiye karşıtı söylemler azalır. Zaten karşıt söylemlere rağmen AB'nin politikalarına yön veren Almanya ve Fransa gibi ülkelerin Türkiye ile ilişkilerin tekrar gözden geçirilmesi, yeni stratejiler ve senaryolar geliştirilmesine yönelik fikirler üretmekte olduğu görülmektedir. Gelecek dönemlerde Türkiye-AB ilişkileri muhtemel olarak şu senaryolar çerçevesinde şekillenecektir:

Birinci senaryoda AB, Türkiye'ye yakın vadede üyelik öngörmemektedir; ancak Türkiye politikalarını biraz esneterek, daha önce Türkiye'ye vaat edilen ve bir türlü önündeki engellerin kaldırılmadığı malların, kişilerin, sermayenin ve hizmetin serbest dolaşımında kolaylık sağlayabilir. Dolayısıyla Türk vatandaşlarına Avrupa'ya vizesiz seyahatin önü açılabilir. Böylelikle AB, hem Türkiye'nin Birliğe karşı ekonomik ve siyasi tepkisini çok az seviyeye indirebilir hem de mülteci sorununa kesin çözüm bulabilir.

İkinci senaryoda, aşırı sağın etkisiyle Birlik içerisinde milliyetçilik, zaferini ilan etmiş durumdadır. Milliyetçi politikalar ise Avrupa'da aşırı sağın yükselişini tetiklemiştir. Bu ortamda Türkiye-AB ilişkileri, milliyetçi politikaların baskısı altına girmiştir. Yani Birlik içerisinde uygulanan milliyetçi politikalar, Türkiye'yi AB'den uzaklaştırmıştır. Fakat bu durum Türkiye'nin Rusya'ya yakınlaşmasına ve ittifak kurmasına olanak sağlayacaktır. Türkiye'nin Rusya'ya yakınlaşması AB için kıyamet gününün senaryosu olabilir. Zaten Rusya sık sık AB'yi doğalgaz vanaları kapatmakla tehdit etmekte, son zamanlarda da Doğu Avrupa'yı etkisi altına alabilmek için politikalar uygulamaktadır. Rusya'nın

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Türkiye ile ilişkilerini geliştirip ittifak kurması, AB'nin enerji ve güvenlik politikalarının tehdit altına girmesi anlamına gelmektedir. Bu durum AB'ye yakın zamanda kaos yaşatabilir. Bu olasılığın farkında olan AB, Türkiye'nin Rusya'ya yaklaşmasını önlemek için ısrarla çözümünü istediği Kıbrıs konusunu yumuşatıp, Kıbrıs sorununa bağlı olarak da tıkanmış durumdaki müzakerelerin tekrar canlanmasını sağlayabilir. Ve hatta AB, Türkiye'nin üyeliği ile ilgili olarak ayrıcalıklı üyelik gibi farklı alternatifleri masaya yatırabilir.

Üçüncü senaryo ise İngiltere'nin AB'den ayrılmasına yönelik, İngiltere'nin yerini doldurmak üzere ekonomik çerçevedeki olası senaryodur. İngiltere'nin Birlikten çıkmasıyla AB'nin birtakım ekonomik ve siyasi sıkıntılar yaşaması olasılığı oldukça yüksek gözükmemektedir. AB, İngiltere'nin Birlikten çıkmasına alternatif olarak Türkiye'ye yakın zamanda üyelik vaat etmeden Türkiye ile ilişkileri geliştirme yollarına gidebilir. Bu senaryoda AB, Türkiye ile oluşturulan Gümrük Birliği'ni revize edebilir. Bu doğrultuda AB, Türk vatandaşlarının ve malların serbest dolaşımı önündeki engelleri kaldırabilir. Ayrıca üçüncü ülkelerle ticaret anlaşmaları imzalanırken bu sürece Türkiye'yi de dâhil edebilir. Ya da taraflar GB'ni feshedip yerine Serbest Ticaret Antlaşması imzalayabilirler.

Son senaryo ise AB'nin Türkiye ile ilişkilerini tamamen kesmesidir. Avrupa'da aşırı sağın yükselmesi aynı zamanda İslamofobi endişelerinin yaygınlaşmasına neden olmaktadır. İhtimali zayıfta olsa bu senaryoda AB üyesi ülkeler, Türkiye ile ilişkilerin bitirilmesi kararı alabilirler. Fakat bu senaryo AB'nin geleceğini de ciddi bir şekilde zora sokabilir. Hatta Avrupa'da pek çok Birliğin oluşmasına olanak sağlayabilir

Türkiye-AB ilişkilerinin geleceğe yönelik senaryolarda AB, hiçbir şekilde Türkiye'ye tam üyelik imkânı tanımamaktadır. 2017 yılının ikinci yarısından itibaren, özellikle de 2018 yılında, AB, yukarıda ifade edilen senaryolardan ilk üçünden biri veya üçünü de aynı anda masaya yatırabilir. AB'nin son senaryoyu gündeme alma olanağı karşılıklı bağımlılık kuramı çerçevesinde zor görünmektedir. Şayet AB, böyle bir yol tercih ederse Barış projesinin de sonunu tercih etmiş olur, sonucu çıkartılabilir. Çünkü AB bugün tek bir sorunla uğraşmamakta; ekonomik, siyasi ve toplumsal alanlarda pek çok sorunla mücadele etmektedir. AB'nin bu sorunlarla tek başına mücadele etmesi mümkün görülmemektedir. AB pek çok sorununun çözülmesinde Türkiye'nin desteğine ihtiyaç duyacaktır. Fakat ilk üç senaryodan da anlaşılacağı üzere AB'nin gelecek planında Türkiye'ye yenildiği görülmektedir. Bugün her ne kadar taraflar arasındaki ilişkiler durmuş görünse de ilerdeki dönemde taraflar, ilişkileri tekrar canlandırmak üzere aynı masaya oturacaklardır.

Kaynakça

- Akgün, M, H.(2016). “ Türkiye-ABD Suçluların Geri Verilmesi Anlaşması ve FETÖ Liderinin İadesi” SETA Perspektif, Sayı,150.
- Alagöz, E., A.(2013).” Bir Karşılıklı Bağımlılık Örneği Olarak AB-Çin Ekonomik İlişkileri, BİLGESAM, 08.01.2013, <http://www.bilgesam.org/incele/62/-bir-karsilikli-bagimlilik-ornegi-olarak-ab-cin-ekonomik-ili-ski-leri/#.WWSs51FLeM8>,(Erişim Tarihi;13 Haziran 2017).

Anadolu Haber Ajansı(2018). “Fransa'da 719 gün süren OHAL kalktı” <https://www.a.com.tr/tr/dunya/fransada-719-gun-suren-ohal-kalkti/953699>(Erişim Tarihi: 2.03.2018).

Deutsche Welle(2017). “AB'den OHAL sonrası Türkiye'ye çağrı” <https://www.dw.com/tr/abden-ohal-sonras%C4%B1-t%C3%BCrkiye-%C3%A7a%C4%9Fr%C4%B1/a-19419794> (Erişim Tarihi: 22.08.2017).

Deutsche Welle(2017). “Türkiye ile AB birbirine ne kadar muhtaç?”, <http://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiye-ile-ab-birbirine-ne-kadar-muhta%C3%A7/a-19450619>(Erişim Tarihi; 1 Ocak 2017).

Die welt,(2017).” Die EU-Staaten haben einen üblen Verdacht,18.07.2016, “<https://www.welt.de/politik/ausland/article157132353/Die-EU-Staaten-haben-einen-ueblen-Verdacht.html>, (Erişim Tarihi; 10.07.2017).

Die Zeit(2017). ”Kontrollierter Putsch” Nr. 24/2017, 8. Juni 2017<https://www.zeit.de/2017/24/tuerkei-putschversuch-geheimdienst-can-duendar>(Erişim Tarihi: 19.08.2017).

Ercan, M.(2017).” 15 Temmuz Sonrası Türkiye –AB İlişkileri; İlişkilerin Gelecek Öngörüsü” Akademik Bakış Dergisi, Sayı 63, ss.14–28.

Franfurter Rundschau(2017). “Kontrollierte Erdogan den Putschversuch?”, 05.04.2017, <http://www.fr.de/politik/staatsstreich-in-der-tuerkei-kontrollierte-erdogan-den-putschversuch-a-1255071>(Erişim Tarihi: 19.08.2017).

Karar (2018). “Fransa OHAL bilançosunu açıkladı” <http://www.karar.com/dunya-haberleri/fransa-ohal-bilancosunu-acikladi-648578>(Erişim Tarihi: 12.03.2018).

Nas Ç.(2016). “ Darbe Girişimi Sonrasında Türkiye-AB İlişkileri: Türkiye'nin AB'li Geleceği Açısından Çıkarımlar” 16. 08.2016, İKV Değerlendirme NOTU, www.ikv.org.tr, (Erişim Tarihi: 20.08.2017).

Robert O. K. ve Joseph S. N.(2001). Power and Interdependence , 3. Baskı, New York, Addison Wesley Longman.

Türkiye İstatistik Kurumu(2017).” Dış Ticaret İstatistikleri, Haziran 2016” 29.07. 2016, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21803>(Erişim Tarihi 1 Ocak 2017).

Yeni Şafak,(2017).“15 Temmuz FETÖ darbe girişimi hakkında her şey !” <https://www.YeniSafak.com/15-temmuz-feto-darbe-girisimi-hakkinda-her-sey-h-2618794>(Erişim Tarihi: 10.10.2017).

**ÇEVREYE DUYARLI ÜRETİME GEÇİŞTE İŞLETME YÖNETİCİLERİNİN
ÇEVREYE DUYARLILIK VE FARKINDALIK DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ:
KAHRAMANMARAŞ İLİNDE BİR ARAŞTIRMA**

Doç. Dr. Nusret GÖKSU

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF. İşletme Bölümü

Dr. Öğretim Üyesi Alaeddin KOSKA

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Türkoğlu Meslek Yüksekokulu, Lojistik Bölümü

Öğr.Gör Mehri Banu ERDEM

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Türkoğlu Meslek Yüksekokulu, Lojistik Bölümü

Uzman Ayşe Yılmaz

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF. İşletme Bölümü

Öz

Günümüzde artık üretim yönetimi alanında alınan kararlarda çevre konusu da önemli yer tutmaktadır. Çünkü kaynaklarımız kıttır. Bundan dolayı da üretim aşamasında işletmeler çevreye duyarlı olmak zorundadırlar. Üretimin bütün süreçlerinin çevreye duyarlı olmasını sağlamak ise yöneticilerin görevlerindedir. Bu çalışmanın amacı Kahramanmaraş ilinde faaliyet gösteren imalat firmalarının çevreye duyarlılık ve farkındalık düzeylerini belirlemektir. Çalışmada anket yönetimi kullanılacaktır. Anket ile elde edilen veriler SPSS istatistik programında gerekli analizler yapılacaktır. Bu analizler sonucu elde edilen bulgular yorumlanarak genel bir değerlendirme yapılacak ve işletmelere bir takım önerilerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çevreye Duyarlılık, Üretim, Yeşil İşletmecilik

**DETERMINATION OF ENVIRONMENTAL SENSITIVITY AND AWARENESS
LEVELS BY OPERATING MANAGERS IN ENVIRONMENTALLY SUSTAINABLE
PRODUCTION: AN INVESTIGATION IN KAHRAMANMARAŞ**

Abstract

Nowadays, the environmental issue is also important in the decisions taken in the field of production management. Because our resources are scarce. Therefore, the enterprises have to be sensitive to the environment in the production phase. It is the duty of the managers to ensure that all the processes of production are sensitive to the environment. The aim of this study is to determine the sensitivity and awareness levels of manufacturing firms operating in Kahramanmaraş. The questionnaire management will be used in the study. The data obtained from the questionnaire will be analyzed in the SPSS statistical program. The results will be evaluated by a final evaluation and a number of suggestions will be made to the businesses.

Keywords: Sensitivity to the Environment, Production, Green Management.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

1.Giriş

Çevrenin korunmasında toplumu oluşturan tüm bireylerin ve tüm kuruluşların sorumluluğu bulunmaktadır. En genel anlamıyla, bir canlının yaşam ortamı olarak tanımlanan çevre, işletme yöneticilerinin de ele alması gereken önemli kavramlar arasında yer almaktadır. 1970’li yıllardan sonra çevre sorunlarının ortaya çıkması ve kaynakların azalması dikkatleri uyandırmıştır. Bunun sonucunda çevre kirliliğinin önlenmesi ve çevrenin korunması için birçok çalışmalar yapılmış ve toplumda çevre ile ilgili konuların daha fazla ilgi çekmesine, çevre bilincinin gelişmesine yol açmıştır. Çevresel duyarlılık, işletmeler için yeni bir rekabet unsuru olarak ortaya çıkmıştır.

Çevreye duyarlı üretimde ana amaç; kaynak etkinliğini artırarak, atıkların çevreye olan yıkıcı etkilerinin azalmasını sağlamaktır. Bu amaca ulaşmanın yolu ise ürünlerin ve süreçlerin her aşamasında tanımlanarak, değerlendirilip, yönetilmesi yoluyla sağlanmaktadır(Melyrik ve Handfield ,1999,Akt;Gül,2007:42). İşletmeler tüketicilerle yakın ve sürekli ilişki içinde olan kuruluşlardır.Dolayısıyla çevrenin korunması açısından, işletme yöneticilerinin ve çalışanlarının çevre konusunda bilinçlenmesi ve faaliyetlerinde de bu doğrultuda hareket etmesi oldukça önemlidir. Çevre üretimin her aşamasında göz önüne alınmalıdır. Çevreye duyarlı üretimde ancak çevreye duyarlılık yöneticilik bilinci olduğunda sağlanabilir. Ancak bu sayede işletmeler daha az atık ve kaynak kullanarak sürdürülebilir bir işletmecilik anlayışını benimseyebilir.

Bu çalışmanın amacı, son yıllarda oldukça önem kazanmış ve sık sık gündeme getirilen çevreye duyarlılık kavramı ve bu kavram ile ilgili farkındalık düzeylerini işletme yöneticileri açısından incelemektir. Çalışma Kahramanmaraş ilinde faaliyet gösteren imalat sektörlerinden gıda, metal mutfak eşya sanayi ve tekstil sektöründeki 61 işletme yöneticisine anket yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen verilerin analizinde istatistiksel analizlerin yapılma aracı olan SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows Version 20.0 programı kullanılmıştır. Elde edilen veriler analiz edilirken frekans, ortalama, yüzde alma gibi yöntemler kullanılmıştır. Niceliksel verilerin normal dağılıma uygunlukları Kolmogorov Smirnov testi ve grafiksel değerlendirmeler ile sınanmıştır. Normal dağılım gösteren niceliksel verilerin iki grup karşılaştırmalarında Stundet t test, normal dağılım göstermeyen üç ve üzeri grupların için Kruskall Wallis Test kullanılmıştır. Parametreler arası ilişkilerin değerlendirilmesinde Pearson Korelasyon Analizi kullanılmıştır. Anlamlılık $p<0.05$ ve $p<0,01$ düzeylerinde değerlendirilmiştir.

2.Çevreye Duyarlılık:

Sanayi Devrimi'nin başlaması ile beraber tüm dünya ülkelerinde üretimin hızla artması sanayinin baca gazları, kimyasal sanayinin zehirli atıkları başta olmak üzere çevreyi ve dünyamızı kirlilik konusunda büyük ölçüde etkilemiştir. Bu kirliliğin sonucunda da 20. Yüzyılda dünyanın nasıl temizleneceği konusunda çözümler aramaya başlanmıştır. İnsanların üretimi arttırma ve daha fazla kar elde etme isteği, kaynakların hiç tükenmeyecekmiş gibi kullanılmasına sebep olmuş, üretimin sonucunda ortaya çıkan atıklar atmosferi, denizleri, nehirleri ve kara parçalarını uluslararası boyutlarda kirletmeye başlamıştır (Yücel ve Ekmekçiler, 2008:321). Sanayi Devrimi'ne kadar uzun süre bozulmadan kalabilen bu doğal denge; ne var ki, Sanayi Devrimi'nden sonra üretim-tüketim döngüsünün hızla artması ve buna bağlı olarak kullanılan teknolojik araç-gereç sayısındaki artış bu dengeyi bozmaya başlamıştır (Yılmaz ve Bozkurt, 2011:2). 2000’li yılların başında insanların ve işletmelerin çevreyi koruma bilincinde önemli bir artış meydana gelmiş ve işletmelerin çevreye bakış açıları değişmiştir. Bu da kaynakların daha verimli kullanımı sonucunu ortaya çıkarmıştır (Nemli, 2001:212).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Günümüzde işletmelerin kar elde etme amacı ile beraber sosyal olaylara ve çevreye duyarlı şekilde hareket ederek hedeflerine ulaşmak istedikleri görülmektedir. İşletmeler günümüz rekabet koşullarında hayatını sürdürebilmek ve karlılığını arttırabilmek için faaliyetlerini yürütürken çevreyi etkileyebilen ve çevreden etkilenebilen bir yapıya sahiptir. Sonuç olarak işletmeler çevreyi koruyacak düzenleme ve teknolojilere yatırım yapmaya başlamışlardır. Bu durum işletmelere ulusal ve uluslararası pazarlarda pozitif yönde bir kazanç sağlamıştır (Akatay & Aslan, 2008:314).Çevreyi önemli bir faktör olarak değerlendiren işletmeler, hem çevre yönetim sistemlerini oluşturmakta ve hem de fonksiyonel alanlarda çevre dostu uygulamalar ortaya koymaktadırlar (Fidan, 2009, 38).

Çevreye duyarlı üretim hem çevreye verilen zararın azalmasını hem de işletmeler açısından önemli bir rekabet avantajının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu nedenle ekolojik çevrenin korunmasına önem veren işletmelerin; işletme stratejilerinde ve yönetimden pazarlamaya kadar tüm fonksiyonlarında kayda değer değişimler içine girmeleri kaçınılmaz hale gelmektedir (Özkaya, 2010:250).

Çevreye duyarlı üretim, karar alma süreçlerinde ekolojik çevreyi önemli bir unsur olarak dikkate alan, faaliyetlerinde çevreye verilen zararı minimuma indirmeyi veya tamamen ortadan kaldırmayı amaç edinen, bu çerçevede, üretim sürecinden, ürünlerinin tasarımına ve hatta paketlemesine kadar olan süreci değiştiren, ekolojik çevrenin korunmasını işletme felsefesi olarak benimseyen, topluma karşı görevlerini yerine getiren işletmelerin sosyal sorumluluk kapsamında benimsediği bir anlayış olarak tanımlanabilir (Nemli, 2001:213).Bu aracı iyi kullanıp fırsata dönüştüren işletmelerin itibarı ve imajı elbette ki artacak ve bu işletmeler insanlar tarafından sadece toplum sağlığını dikkate almaları ve çevre kirliliğine karşı hassas oldukları ölçüde başarılı işletmeler olarak değerlendirilebileceklerdir. Sadece kar elde etmeyi düşünen işletmelerin günümüz rekabet dünyasında yer alması düşünülemez. Dolayısıyla işletmelerin çevreye duyarlı faaliyetlerde bulunması hem bir mecburiyet hem de rekabet edebilmeleri için önemli bir araç haline gelmiştir (Koçarslan, 2015: 53).

İşletmelerin çevre bilincinin oluşmasının yanı sıra; çevreyi daha az kirleten teknolojiler kullanan ve çevre dostu ürünler üreten işletmelere olan müşteri talebi de giderek artmaktadır (Usta, 2007:13). Çevreye duyarlı üretim, atık ve kirliliğin engellenmesi veya azaltılmasını, geri dönüşümü ve yeşil ürün tasarımını içeren faaliyetler ve süreçler bütünü olarak değerlendirilebilir ve üretim girdilerinde değişikliklere gitmek, çevreye duyarlı üretim yapan işletmeler için önemli kazançlar sunabilmektedir (Yavuz, 2010:77).

Çevreye duyarlı üretim nitekim çevreye duyarlı yönetim anlayışı ile ortaya çıkabilir. Çevreye duyarlı yönetim ise, ekolojik çevreyi karar alma süreçlerinde önemli bir faktör olarak ele alan, faaliyetlerinde çevreye verilen zararı minimuma indirmeyi veya tamamen ortadan kaldırmayı amaç edinen, bu çerçevede, ürünlerinin tasarımını ve paketlemesini, üretim süreçlerini değiştiren, ekolojik çevrenin korunması felsefesini işletme kültürüne yerleştirmek için çabalayan, sosyal sorumluluk kapsamında topluma karşı görevlerini yerine getiren işletmelerin benimsediği bir anlayıştır (Başaran, 2009:9). Kısaca işletmelerin çevresel sorumluluk duygusu ile hareket etmeleri olarak tanımlanabilir. Diğer bir ifadeyle, çevrenin korunması ile ekonomik büyüme kavramlarının uzun dönemli ve birlikte düşünülmesi esasına dayanan devamlı bir süreç diyebiliriz (Akatay ve Aslan, 2008:318).

Son yıllarda gelişmekte olan bu çevre bilinci ve duyarlılığı, her kuruma olduğu gibi işletmelere de büyük sorumluluklar yüklemektedir. Buna göre, 21.yüzyılda işletmeler çevreciliği faaliyetlerinin odak noktası yapmaktan ve gelecek nesillere yaşanılabilir bir dünya bırakmaktan öncelikle sorumlu olacaklardır. Bu gelişmeler, 21. yüzyıl işletmeciliğinin, küresel gerçeğe yönelik, yalın, esnek, bilgiye ve sürekli değişime dayalı çok yönlü özellikleri kapsayan bir işletmecilik biçimi olacağını tanımlamaktadır. Çevreci

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

yönetime geçme ihtiyacı, 20. yüzyılın bitişiyle başlamış ve sürdürülebilir olmayan işletmecilik etkinliklerinin ömrünü tamamladığını göstermektedir (Usta, 2007: 18). İşletme yöneticileri de değişimin gerisinde kalmamak ve pazara ayak uydurmak için çevreye karşı daha duyarlı bir yönetim anlayışı geliştirmek zorundadırlar (Başaran, 2009:9).

İşletmelerin, bugünden itibaren üretim yönetimine ilişkin kararlarında çevre konularını da dikkate almaları gerekmektedir. Bu yüzden üretim yönetimi fonksiyonları ile çevre konuları birbirinden ayrılmaz bir bütün olarak düşünülmelidir. İşletmeler üretim sistemlerinde, kaynak kullanımı ve atık oluşumunu önemli ölçüde azaltarak sürdürülebilirliği benimsemelidir. Bunun sonucunda da işletmelerin çevreye olumsuz etkilerinin azaltılmasında önemli fırsatlar sağlanabilir (Yüksel, 2010:22).

3. Araştırmanın Metodolojisi

Çalışmanın bu bölümünde konuyla ilgili yapılan araştırmanın amacı, yöntemi, elde edilen veriler ve bulgular ile ilgili yorum ve bilgilere yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Bu araştırmanın amacı Kahramanmaraş ilinde faaliyet gösteren çeşitli imalat işletme yöneticilerinin çevreye duyarlılık ve farkındalık düzeylerini belirlemektir. Veri toplama metodu olarak sosyal bilimlerde oldukça yaygın olarak kullanılmakta olan anket yöntemi seçilmiştir. Anket işletme yöneticilerine uygulanmıştır.

Anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların demografik özellikleri ile ilgili sorular yer almaktadır. İkinci bölümde çevresel duyarlılık ile ilgili sorular yer almaktadır. Bu bölümde yer alan sorular Ayrancı(2017), Yüksel(2003),Gül (2007) yıllarında yapılan çalışmalardan uyarlanarak sorular oluşturulmuştur.Çevreye duyarlılık ölçeği şeklinde düzenlenen ölçekte çevreye duyarlı bakış açısı, çevreye duyarlı üretim ve genel duyarlılık alt boyutlarına ayrılmıştır. Bu bölüme yönelik sorular likert ölçeğinde değerlendirilmiştir. 1 “Hiç Katılmıyorum”, 2 “Katılmıyorum”, 3 “Kısmen Katılıyorum”, 4 “Katılıyorum”, 5 “Tamamen Katılıyorum” şeklinde kodlanmıştır.

3.2. Araştırmanın Ana Kütlesi ve Örneklemi

Araştırma evreni olarak Kahramanmaraş'ta faaliyet gösteren çeşitli imalat sektörlerindeki 60 işletme yöneticisi seçilmiştir. Anketler yüzyüze uygulandığı için geçersiz anket çıkmamıştır.

3.3. Araştırmanın Bulguları

Bu kısımda konu ile ilgili analizlere yer verilmiştir.

3.3.1.Demografik Değişkenlere Yönelik Bulgular

Tablo 1: Katılımcılara Ait Demografik Özellikler

		Min-Max (Medyan)	Ort±SD
Yaş (yıl)		25-58 (36)	37,85±8,27
Gelir (TL)		2000-6000 (35000)	3579,17±1077,98
		n	%
Cinsiyet	Kadın	18	30,0
	Erkek	42	70,0
Eğitim durumu	İlköğretim	7	11,7
	Lise	33	55,0
	Ön Lisans	8	13,3

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

	Lisans	12	20,0
Kurumda çalışma yılı	≤ 3yıl	16	26,7
	>3 yıl	44	73,3
Pozisyon	Alt düzey yönetici	14	23,3
	Orta düzey yönetici	26	43,3
	Üst düzey yönetici	20	33,3
Sektör	Gıda	41	68,3
	Metal mutfak eşya	11	18,3
	Tekstil	8	13,3

Yaşları 25 ile 58 yıl arasında değişmekte olup, ortalama $37,85 \pm 8,27$ yıl hesaplanmıştır. Gelirleri ise 2000 ile 6000 TL arasında değişmekte olup, ortalama $3579,17 \pm 1077,98$ TL hesaplanmıştır. Katılımcıların, %30,0'u (n=18) kadın iken, %70,0'I (n=42) erkektir. Eğitim durumları, %11,7'sinin (n=7) ilköğretim, %55,0'ini (n=33) lise, %13,3'ünün (n=8) ön lisans, %20,0'sinin (n=12) ise lisansdır. Kurumda, %26,7'si (n=16) 3 yıl ve altı yıldır çalışıyor iken, %73,3'ü (n=44) 3 yıl üzeri yıldır çalışmaktadır. Katılımcıların, %23,3'ü (n=14) alt düzey yönetici iken, %43,3'ü (n=26) orta düzey yönetici, %33,3'ü (n=20) üst düzey yöneticidir. Faliyet gösterdiği sektör, %68,3'ünün (n=41) gıda iken, %18,3'ünün (n=11) metal mutfak eşya, %13,3'ünün (n=8) ise tekstildir.

3.3.2. Betimsel İstatistikler:

Tablo 2: Çevreye Duyarlılık Ölçeğine İlişkin Betimsel İstatistikler

		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Ort±SS
Satın alınan ürün ya da hizmetlerin çevresel gereklilikleri konusunda işletmemiz tarafından tedarikçilere bilgi verilir.	f	-	3	-	27	30	4,4±0,74
	%	-	5,0	-	45,0	50	
Tedarikçilerle çevresel konularla ilgili işbirliği yapmaktayız.	f	2	16	-	30	12	3,57±1,18
	%	3,3	26,7	-	50	20	
İşletme yöneticileri olarak müşterilerimiz ile çevreye duyarlı ürünlerin geliştirilmesi amacıyla bilgi alışverişi yaparız.	f	-	5	-	43	12	4,03±0,74
	%	-	8,3	-	71,7	20	
İşletme olarak doğayı korumaya odaklı ürün ve hizmet tasarımları gerçekleştiririz.	f	-	-	-	37	23	4,38±0,49
	%	-	-	-	61,7	38,3	
Üst yönetim olarak tedarikçiler ve müşteriler ile olan ilişkilerimizde çevresel konulara önem veririz.	f	-	-	1	23	36	4,58±0,53
	%	-	-	1,7	38,3	60	
	f	-	-	-	16	44	4,73±0,45

Üst yönetim olarak çevreye duyarlı ürün ve hizmet sunulmasını destekleriz.	%	-	-	-	26,7	73,3	
Hammadde alımında alınan hammadde ve malzemelerin çevreye duyarlı ürün oluşmasına katkı sağlayacak olan hammaddeler olmasına dikkat etmekteyiz.	f	-	-	-	21	39	4,65±0,48
	%	-	-	-	35,0	65,0	
Ham maddelerin işlenip ürüne dönüştürülmesi aşamasında işgören sağlığının olumsuz yönde etkilenmemesine dikkat ederiz.	f	-	-	-	19	41	4,68±0,47
	%	-	-	-	31,7	68,3	
Yöneticiler olarak ISO 14001 çevre yönetim sistemlerine önem veririz.	f	-	-	2	24	34	4,53±0,57
	%	-	-	3,3	4-	56,7	
İşletme olarak ambalaj malzemelerinin geri dönüşüm imkânları değerlendirilmektedir.	f	-	-	1	29	30	4,48±0,54
	%	-	-	1,7	48,3	5-	
İşletmemizde enerjiyi etkin olarak kullanılmasını sağlayan enerji tasarruflu teknolojiler kullanırız.	f	-	8	2	42	8	3,83±0,83
	%	-	13,3	3,3	7-	13,3	
Ürünlerin üretilmesi için gerekli donatımın seçiminde çevre konularını da dikkate almaktayız.	f	-	-	1	31	28	4,45±0,53
	%	-	-	1,7	51,7	46,7	
Ürün/ürünlerin tasarım aşamasında bunların kolay bir biçimde ayrıştırılabilme imkânları da dikkate almaktayız	f	-	1	1	51	7	4,07±0,45 ²⁴⁹
	%	-	1,7	1,7	85,0	11,7	
Üretim yöntemlerinin (üretim teknolojilerinin) belirlenmesinde, çevre konuları da dikkate almaktayız.	f	-	-	-	42	18	4,3±0,46
	%	-	-	-	7-	3-	
Malzeme taşıma faaliyetlerinde çevre konularını dikkate almaktayız.	f	-	7	3	43	7	3,83±0,78
	%	-	11,7	5,0	71,7	11,7	
Halkın, toplama ve geri dönüşüm merkezlerine kolaylıkla ulaşabilmelerini sağlayacak imkânlar değerlendirilmektedir.	f	-	1	1	45	13	4,17±0,53
	%	-	1,7	1,7	75,0	21,7	
Üretim planlama ve stok kontrolü süreçlerinde çevre konuları değerlendirilmektedir.	f	-	1	0	47	12	4,17±0,49
	%	-	1,7	-	78,3	2-	
Farklı üretim planları değerlendirilirken, oluşması muhtemel çevre sorunlarını değerlendirilmektedir.	f	-	-	-	47	13	4,22±0,42
	%	-	-	-	78,3	21,7	
Ürünlerin tasarım aşamasında, atıkların bertaraf (uzaklaştırma) imkânları da değerlendirilmektedir	f	-	3	2	46	9	4,02±0,62
	%	-	5,0	3,3	76,7	15,0	
	f	-	11	1	43	5	3,7±0,87

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Lojistik ağlar tasarlanırken(nakliye, taşıma, rotalar vb.) çevre konuları da değerlendirilmektedir.	%	-	18,3	1,7	71,7	8,3	
Müşterilerin ve son kullanıcıların eğitim, bilgi paylaşımı vb programlar ile geridönüşüm programlarına katılımları sağlanmaktadır.	f	1	21	4	29	5	3,27±1,09
	%	1,7	35,0	6,7	48,3	8,3	

Çevreye Duyarlılık ölçeğine ilişkin betimsel istatistikler Tablo 2’de gösterilmiştir.

3.3.3.Çevreye Duyarlılık Ölçeği Güvenilirlik Analizleri

Ölçeklerin güvenilirliğinin test edilmesinde Alfa Katsayısından (Cronbach Alfa) yararlanılmıştır. Yapılan analizlerde **60** katılımcıdan elde edilen veriler kullanılmıştır. İç tutarlılığının incelenmesi sonrasında $\alpha = 0,816$ güvenilirlik değeri elde edilmiştir. Buda ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğunu göstermektedir.

Tablo 3: Güvenilirlik Değeri

Cronbach Alfa	N
0,816	21

Tablo 4: Çevreye Duyarlılık Ölçeğinin Alt Boyutları İç Tutarlılık Değerleri

	Soru sayısı	Cronbach Alfa
Çevreye Duyarlı Bakış Açısı	9	0,660
Çevreye Duyarlı Üretim Faaliyeti	8	0,802

Toplam ölçeğin ve alt boyutların Cronbach Alfa iç tutarlılık değerleri incelendiğinde; çevreye duyarlı bakış açısı için 0,666 ve çevreye duyarlı üretim faaliyeti için 0,740 saptanmış olup tüm alt boyutların oldukça güvenilir olduğu görülmektedir.

Tablo 5: Çevreye Duyarlılık Ölçeğinin Alt Boyutları İç Tutarlılık Değerleri

		Çevreye Duyarlı Bakış Açısı	Çevreye Duyarlı Üretim Faaliyeti	Genel duyarlılık
Çevreye Duyarlı Bakış Açısı	r	1,000	0,432	0,780
	p		0,001**	0,001**
Çevreye Duyarlı Üretim Faaliyeti	r		1,000	0,901
	p			0,001**
Genel duyarlılık	r			1,000
	p			

r= Pearson Correlation **p<0,01

Çevreye duyarlı bakış açısı puanı ile çevreye duyarlı üretim faaliyeti puanı arasında pozitif yönlü (Çevreye duyarlı bakış açısı puanı artarken, çevreye duyarlı üretim faaliyeti puanı da artmakta) %43,2 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ilişki görülmektedir (r=0,432; p=0,001; p<0,01).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Çevreye duyarlı bakış açısı puanı ile genel duyarlılık puanı arasında pozitif yönlü (Çevreye duyarlı bakış açısı puanı artarken, genel duyarlılık puanı da artmakta) %78,0 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ilişki görülmektedir ($r=0,780$; $p=0,001$; $p<0,01$).

Çevreye duyarlı üretim faaliyeti puanı ile genel duyarlılık puanı arasında pozitif yönlü (Çevreye duyarlı üretim faaliyeti puanı artarken, genel duyarlılık puanı da artmakta) %90,1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ilişki görülmektedir ($r=0,901$; $p=0,001$; $p<0,01$).

3.3.4.Çevreye Duyarlılık Ölçeği Karşılaştırmaları

Cinsiyete Göre Çevreye Duyarlılık Ölçeği Alt Boyut Puanları Arasındaki İlişki

H₁. Cinsiyete göre çevreye duyarlılık ölçeği alt boyut puanları farklılık göstermektedir.

Hipotez kapsamında cinsiyete göre çevreye duyarlılık ölçeği alt boyut puanları arasında bir fark olup olmadığını belirlemede student t testi kullanılmıştır.

Tablo 6: Cinsiyete Göre Çevreye Duyarlılık Ölçeği Alt Boyut Puanlarının Değerlendirilmesi

		Cinsiyet		^a p
		Erkek (n=42)	Kadın (n=18)	
Çevreye Duyarlı Bakış Açısı	Ort±SS	4,41±0,36	4,37±0,31	0,707
	Min-Max (Medyan)	3,56-5 (4,39)	3,56-4,78 (4,44)	
Çevreye Duyarlı Üretim Faaliyeti	Ort±SS	4,07±0,38	3,99±0,35	0,455
	Min-Max (Medyan)	3,08-5 (4,08)	3,33-4,5 (4,08)	
Genel duyarlılık	Ort±SS	4,21±0,33	4,15±0,26	0,484
	Min-Max (Medyan)	3,33-5 (4,21)	3,43-4,52 (4,24)	

^aStudent t test

Cinsiyete göre çevreye duyarlı bakış açısı, çevreye duyarlı üretim faaliyeti ve genel duyarlılık puanları istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

Eğitim Durumuna Göre Çevreye Duyarlılık Ölçeği Alt Boyut Puanları Arasındaki İlişki

H₂. Eğitim durumuna göre çevreye duyarlılık ölçeği alt boyut puanları farklılık göstermektedir.

Hipotez kapsamında eğitim durumuna göre çevreye duyarlılık ölçeği alt boyut puanları arasında bir fark olup olmadığını belirlemede Kruskal Wallis testi kullanılmıştır.

Tablo 7: Eğitim Durumuna Göre Çevreye Duyarlılık Ölçeği Alt Boyut Puanlarının Değerlendirilmesi

		Eğitim Durumu				^b p
		İlköğretim (n=7)	Lise (n=33)	Ön lisans (n=8)	Lisans (n=2)	
Çevreye Duyarlı Bakış Açısı	Ort±SD	4,29±0,31	4,4±0,38	4,42±0,14	4,44±0,37	0,810
	Min-Max (Medyan)	3,67-4,67 (4,3)	3,56-5 (4,44)	4,22-4,67 (4,3)	3,56-5 (4,5)	
Çevreye Duyarlı	Ort±SD	4,12±0,37	4,18±0,29	4,14±0,2	4,31±0,37	0,295
	Min-Max (Medyan)	3,33-4,52 (4,1)	3,62-5 (4,19)	3,71-4,33 (4,2)	3,43-5 (4,2)	

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Üretim Faaliyeti						
Genel duyarlılık	Ort±SD	3,99±0,48	4,02±0,35	3,94±0,34	4,21±0,39	0,392
	Min-Max (Medyan)	3,08-4,67 (4,1)	3,17-5 (4,1)	3,33-4,25 (4,1)	3,33-5 (4,1)	

^bKruskall Wallis Test

Eğitim durumuna göre İçsel doyum, dışsal doyum ve genel tatmin düzeyleri istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

Kurumda Çalışma Süresine Göre Çevreye Duyarlılık Ölçeği Alt Boyut Puanları Arasındaki İlişki H₃. Kurumda çalışma süresine göre çevreye duyarlılık ölçeği alt boyut puanları farklılık göstermektedir. Hipotez kapsamında kurumda çalışma süresine göre çevreye duyarlılık ölçeği alt boyut puanları arasında bir fark olup olmadığını belirlemede student t testi kullanılmıştır.

Tablo 8: Kurumda Çalışma Süresine Göre Çevreye Duyarlılık Ölçeği Alt Boyut Puanlarının Değerlendirilmesi

		Kurumda Çalışma Süresi		^a p
		≤3 yıl (n=16)	>3 yıl (n=44)	
Çevreye Duyarlı Bakış Açısı	Ort±SS	4,31±0,32	4,43±0,35	0,22
	Min-Max (Medyan)	3,56-4,78 (4,33)	3,56-5 (4,44)	
Çevreye Duyarlı Üretim Faaliyeti	Ort±SS	4,09±0,24	4,23±0,32	0,135
	Min-Max (Medyan)	3,43-4,48 (4,12)	3,33-5 (4,24)	
Genel duyarlılık	Ort±SS	3,92±0,32	4,09±0,38	0,103
	Min-Max (Medyan)	3,33-4,33 (4,04)	3,08-5 (4,08)	

^aStudent t test

Kurumda çalışma süresine göre çevreye duyarlı bakış açısı, çevreye duyarlı üretim faaliyeti ve genel duyarlılık puanları istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

Pozisyona Göre Çevreye Duyarlılık Ölçeği Alt Boyut Puanları Arasındaki İlişki H₄.

Pozisyona göre çevreye duyarlılık ölçeği alt boyut puanları farklılık göstermektedir.

Hipotez kapsamında pozisyona göre çevreye duyarlılık ölçeği alt boyut puanları arasında bir fark olup olmadığını belirlemede student t testi kullanılmıştır.

Tablo 9: Pozisyona Göre Çevreye Duyarlılık Ölçeği Alt Boyut Puanlarının Değerlendirilmesi

		Pozisyon			^b p
		Alt düzey yönetici (n=14)	Orta düzey yönetici (n=26)	Üst düzey yönetici (n=20)	
Çevreye Duyarlı Bakış Açısı	Ort±SD	4,29±0,34	4,41±0,29	4,44±0,41	0,383
	Min-Max (Medyan)	3,56-4,78 (4,33)	3,89-5 (4,39)	3,56-5 (4,5)	
	Ort±SD	4,04±0,28	4,23±0,28	4,25±0,34	0,182

Çevreye Duyarlı Üretim Faaliyeti	Min-Max (Medyan)	3,43-4,48 (4,1)	3,62-5 (4,21)	3,33-5 (4,24)	
	Ort±SD	3,85±0,37	4,10±0,34	4,10±0,39	
Genel duyarlılık	Min-Max (Medyan)	3,33-4,33 (4)	3,17-5 (4,08)	3,08-5 (4,13)	0,050**

^bKruskall Wallis Test

Pozisyona göre çevreye duyarlı bakış açısı, çevreye duyarlı üretim faaliyeti ve genel duyarlılık puanları istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

Faliyet Sektörüne Göre Çevreye Duyarlılık Ölçeği Alt Boyut Puanları Arasındaki İlişki

H₅. Faliyet sektörüne göre çevreye duyarlılık ölçeği alt boyut puanları farklılık göstermektedir.

Hipotez kapsamında faliyet sektörüne göre çevreye duyarlılık ölçeği alt boyut puanları arasında bir fark olup olmadığını belirlemede student t testi kullanılmıştır.

Tablo 10: Faliyet Sektörüne Göre Çevreye Duyarlılık Ölçeği Alt Boyut Puanlarının Değerlendirilmesi

		Faliyet Sektörü			^b p
		Gıda (n=41)	Mutfak, Metal, Eşya (n=11)	Tekstil (n=8)	
Çevreye Duyarlı Bakış Açısı	Ort±SD	4,34±0,35	4,46±0,33	4,61±0,27	0,108
	Min-Max (Medyan)	3,56-5 (4,33)	3,89-5 (4,44)	4,22-5 (4,56)	
Çevreye Duyarlı Üretim Faaliyeti	Ort±SD	4,14±0,33	4,29±0,28	4,33±0,16	0,570
	Min-Max (Medyan)	3,33-5 (4,19)	4-5 (4,24)	4,14-4,52 (4,31)	
Genel duyarlılık	Ort±SD	3,99±0,38	4,16±0,41	4,13±0,24	0,200
	Min-Max (Medyan)	3,08-5 (4,08)	3,42-5 (4,08)	3,75-4,5 (4,08)	

^bKruskall Wallis Test

Faliyet sektörüne göre çevreye duyarlı bakış açısı, çevreye duyarlı üretim faaliyeti ve genel duyarlılık puanları istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

Yaş ile Çevreye Duyarlılık Ölçeği Alt Boyut Puanları Arasındaki İlişki

H₆. Yaş ile çevreye duyarlılık ölçeği alt boyut puanları farklılık göstermektedir.

Hipotez kapsamında yaş ile çevreye duyarlılık ölçeği alt boyut puanları arasında bir fark olup olmadığını belirlemede Pearson Ki-Kare kullanılmıştır.

Tablo 11: Yaşa İle Çevreye Duyarlılık Ölçeği Arasındaki İlişki

	Yaş	
	r	p
Çevreye Duyarlı Bakış Açısı	0,145	0,270

Çevreye Duyarlı Üretim Faaliyeti	0,135	0,303
Genel duyarlılık	0,163	0,213

r=Pearson Korelesyon

Yaş ile çevreye duyarlı bakış açısı, çevreye duyarlı üretim faaliyeti ve genel duyarlılık puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki görülmemektedir ($p>0,05$).

Gelir Durumu ile Çevreye Duyarlılık Ölçeği Alt Boyut Puanları Arasındaki İlişki

H₇. Gelir Durumu ile çevreye duyarlılık ölçeği alt boyut puanları farklılık göstermektedir.

Hipotez kapsamında gelir durumu ile çevreye duyarlılık ölçeği alt boyut puanları arasında bir fark olup olmadığını belirlemede Pearson Ki-Kare kullanılmıştır

Tablo 12: Gelir durumu İle Çevreye Duyarlılık Ölçeği Arasındaki İlişki

	Gelir Durumu	
	r	p
Çevreye Duyarlı Bakış Açısı	0,246	0,058
Çevreye Duyarlı Üretim Faaliyeti	0,206	0,114
Genel duyarlılık	0,261	0,044*

r=Pearson Korelesyon

* $p<0,05$

Gelir durumu ile çevreye duyarlı bakış açısı ve çevreye duyarlı üretim faaliyeti puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki görülmemektedir ($p>0,05$).

Gelir durumu ile genel duyarlılık puanı arasında pozitif yönlü (gelir durumu artar iken, genel duyarlılık da artmakta) %26,1'i düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur ($r=0,261$; $p=0,044$; $p<0,05$).

3.4.Sonuç

Dünyanın ekolojik dengesinin hızla bozulmaya başlaması bunun yanı sıra insanların yaşamı için gerekli olan kaynakların tükenmeye başlaması hem üreticileri hem de tüketicileri ilgilendiren önemli bir konudur. Aynı zamanda tüketicilerin her geçen gün çeşitlenen istek ve ihtiyaçlarının da çevreye duyarlı üretimler sonucu karşılanması zorunlu olmuştur. Örneğin artık üreticiler, çevre dostu üretim gerçekleştirerek ekolojiye katkı sağlamaktadırlar. Kısaca hızla değişen teknoloji ve dünyada çevrenin korunması için çevreye dost ürünler üretmede işletmeye ciddi görevler düşmektedir. Ancak bu görevlerin bilincinde olup yerine getiren işletmeler rekabetin yıkıcı etkilerine karşı ayakta kalabilen ve varlıklarını geleceğe taşıyan işletmeler olabileceklerdir. Bu çalışma Kahramanmaraş ilinde faaliyet gösteren çeşitli imalat işletmelerine katkı sağlayacağı düşünülmüş yapılmıştır. Çalışmanın sonucuna göre, yapılan analizlerde 60 katılımcıdan elde edilen bilgiler kullanılmıştır. İç tutarlılığının incelenmesi sonrasında $\alpha = 0,816$ güvenilirlik değeri elde edilmiştir. Buda ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğunu göstermektedir. Toplam ölçeğin ve alt boyutların Cronbach Alfa iç tutarlılık değerleri incelendiğinde; çevreye duyarlı bakış açısı için 0,666 ve çevreye duyarlı üretim faaliyeti için 0,740 saptanmış olup tüm alt boyutların oldukça güvenilir olduğu görülmektedir.

Yapılan korelasyon analizi sonucunda Çevreye duyarlı bakış açısı puanı ile çevreye duyarlı üretim faaliyeti puanı arasında pozitif yönlü (Çevreye duyarlı bakış açısı puanı artarken, çevreye duyarlı üretim

faaliyeti puanı da artmakta) %43,2 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ilişki görülmektedir ($r=0,432$; $p=0,001$; $p<0,01$).

Çevreye duyarlı bakış açısı puanı ile genel duyarlılık puanı arasında pozitif yönlü (Çevreye duyarlı bakış açısı puanı artarken, genel duyarlılık puanı da artmakta) %78,0 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı yüksek seviyede ilişki görülmektedir ($r=0,780$; $p=0,001$; $p<0,01$).

Çevreye duyarlı üretim faaliyeti puanı ile genel duyarlılık puanı arasında pozitif yönlü (Çevreye duyarlı üretim faaliyeti puanı artarken, genel duyarlılık puanı da artmakta) %90,1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı yüksek seviyede ilişki olduğu görülmektedir ($r=0,901$; $p=0,001$; $p<0,01$).

Cinsiyete göre çevreye duyarlılık ölçeği alt boyut puanları farklılık göstermektedir hipotez kapsamında cinsiyete göre çevreye duyarlılık ölçeği alt boyut puanları arasında bir fark olup olmadığını belirlemede kullanılan student t testi sonucunda cinsiyete göre çevreye duyarlı bakış açısı, çevreye duyarlı üretim faaliyeti ve genel duyarlılık puanları istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemiştir ($p>0,05$). Eğitim durumuna göre çevreye duyarlılık ölçeği alt boyut puanları farklılık göstermektedir hipotez kapsamında eğitim durumuna göre çevreye duyarlılık ölçeği alt boyut puanları arasında bir fark olup olmadığını belirlemede kullanılan Kruskal Wallis testi sonucunda eğitim durumuna göre içsel doyum, dışsal doyum ve genel tatmin düzeyleri istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemiştir ($p>0,05$). Kurumda çalışma süresine göre çevreye duyarlılık ölçeği alt boyut puanları farklılık göstermektedir hipotez kapsamında kurumda çalışma süresine göre çevreye duyarlılık ölçeği alt boyut puanları arasında bir fark olup olmadığını belirlemede kullanılan student t testi sonucuna göre kurumda çalışma süresine göre çevreye duyarlı bakış açısı, çevreye duyarlı üretim faaliyeti ve genel duyarlılık puanları istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemiştir ($p>0,05$). Pozisyona göre çevreye duyarlılık ölçeği alt boyut puanları farklılık göstermektedir hipotez kapsamında pozisyona göre çevreye duyarlılık ölçeği alt boyut puanları arasında bir fark olup olmadığını belirlemede kullanılan student t testi sonucuna göre, pozisyona göre çevreye duyarlı bakış açısı, çevreye duyarlı üretim faaliyeti ve genel duyarlılık puanları istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemiştir ($p>0,05$). Faliyet sektörüne göre çevreye duyarlılık ölçeği alt boyut puanları farklılık göstermektedir hipotez kapsamında faliyet sektörüne göre çevreye duyarlılık ölçeği alt boyut puanları arasında bir fark olup olmadığını belirlemede kullanılan student t testi sonucunda faliyet sektörüne göre çevreye duyarlı bakış açısı, çevreye duyarlı üretim faaliyeti ve genel duyarlılık puanları istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemiştir ($p>0,05$). Yaş ile çevreye duyarlılık ölçeği alt boyut puanları farklılık göstermektedir hipotez kapsamında yaş ile çevreye duyarlılık ölçeği alt boyut puanları arasında bir fark olup olmadığını belirlemede kullanılan Pearson Ki-Kare sonucuna göre Yaş ile çevreye duyarlı bakış açısı, çevreye duyarlı üretim faaliyeti ve genel duyarlılık puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki görülmemiştir ($p>0,05$). Gelir Durumu ile çevreye duyarlılık ölçeği alt boyut puanları farklılık göstermektedir Hipotez kapsamında gelir durumu ile çevreye duyarlılık ölçeği alt boyut puanları arasında bir fark olup olmadığını belirlemede kullanılan Pearson Ki-Kare sonucuna göre Gelir durumu ile çevreye duyarlı bakış açısı ve çevreye duyarlı üretim faaliyeti puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki görülmemiştir ($p>0,05$). Gelir durumu ile genel duyarlılık puanı arasında pozitif yönlü (gelir durumu artar iken, genel duyarlılık da artmakta) %26,1'i düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur ($r=0,261$; $p=0,044$; $p<0,05$).

Araştırma sadece belirli sektörlerle kısıtlı olduğu için elde edilen sonuçlar daha kısıtlı olmuştur. Gelecekte yapılacak çalışmalar için sektörler arttırılarak daha geniş kapsamda sonuçlar elde edileceği tavsiye edilir.

Kaynakça

- Akatay, A., ve Aslan, Ş., 2008. Yeşil yönetim ve işletmeleri ISO 14001 sertifikası almaya yönelten faktörler, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1/10, 313-339.
- Başaran, D., 2009. ISO 14001: 2005 çevre yönetim sisteminin çalışanlar tarafından benimsenmesi ve çevre bilinci gelişimine etkisinin araştırılması. Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi , İzmir.
- Koçarlan, H., 2015. İşletmelerin Sosyal Sorumluluk Bilincinde Çevre Duyarlılığının Yeşil Pazarlama Üzerine Etkileri, Doktora Tezi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Kilis.
- Nemli, E., 2001. Çevreye duyarlı yönetim anlayışı, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 23/24, 211-224.
- Özkaya, B., 2010. İşletmelerin sosyal sorumluluk anlayışının uzantısı olarak yeşil pazarlama bağlamında yeşil reklamlar, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hakemli Dergisi, 9(34), 247-258.
- Usta, R., 2007. Otel işletmeciliğinde çevre yönetim sistemi uygulamaları; Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi ,Konya.
- Yavuz, A., 2010. Sürdürülebilirlik kavramı ve işletmeler açısından sürdürülebilir üretim stratejileri, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(14), 63-85.
- Yılmaz, A., ve Bozkurt, Y., 2011. Avrupa birliğine uyum sürecinde Türk kamu ve özel işletmelerinin çevreye duyarlılığı üzerine bir uygulama: İSO 500 örneği, Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 18(1), 1-18.
- Yücel, M., ve Ekmekçiler, S., 2008. Çevre dostu ürün kavramına bütünsel yaklaşım temiz üretim sistemi, eko-etiket, yeşil pazarlama, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 7(26), 320-333.
- YükseL, H., 2010. İşletmelerin çevreye duyarlı üretim faaliyetlerinin ampirik bir çalışma ile değerlendirilmesi, Endüstri Mühendisliği Dergisi, 14(2), 21-32.

GIDA İŞLETMELERİNDE TEKNOLOJİ KULLANIMININ ÜRETİME ETKİSİ: KAHRAMANMARAŞ İLİNDE BİR ARAŞTIRMA

Doç. Dr. Nusret GÖKSU

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF. İşletme Bölümü

Dr. Öğretim Üyesi Alaeddin KOSKA,

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Türkoğlu Meslek Yüksekokulu, Lojistik Bölümü

Öğr.Gör Mehri Banu ERDEM

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Türkoğlu Meslek Yüksekokulu, Lojistik Bölümü

Uzman Ayşe Yılmaz

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF. İşletme Bölümü

Öz

Ülkelerin kalkınmasında ve ekonomisinde önemli bir yeri olan işletmeler değişen pazar ve dünya koşullarını dikkatle incelemeli ve bu değişen koşullara tıpkı birer canlı varlık gibi uyum sağlamalıdır ancak o zaman başarılı olurlar. Küreselleşme ve rekabetin boyutlarının değişip, keskinleşmesi tüketicilerin istek ve ihtiyaçlarının çeşitlenmesini sağlamış, bu nedenle işletmeler bu ihtiyaçları karşılamak amacıyla teknolojik gelişmeleri yakından takip etmek durumunda kalmışlardır ve teknoloji kullanımına önem vermişlerdir. Bu bağlamda çalışmanın amacı ülke ekonomisinde çok önemli bir rolü olan gıda işletmelerinde kullanılan teknolojilerin üretime etkisini incelemektir. Çalışma Kahramanmaraş ilinde faaliyet gösteren gıda firmalarına anket yönetimi kullanılarak yapılacaktır. Anket ile elde edilen veriler SPSS istatistik programında gerekli analizler yapılacaktır. Bu analizler sonucu elde edilen bulgular yorumlanarak genel bir değerlendirme yapılacak ve işletmelere bir takım önerilerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Gıda İşletmesi, Teknoloji Kullanımı, Rekabet, Üretim

Giriş:

İnsanların yaşamlarını devam ettirebilmeleri için temel ihtiyaçların başında gelen hayati öneme sahip olan gıda, ham maddesini tarımdan alan bir sektördür. Ham maddeler çeşitli yollarla işlenerek ambalajlanıp, dağıtım kanalları gibi bir çok unsurdan geçerek nihai tüketiciye ulaşmaktadır. Toplumların sosyal yapılarının değişmesi ile gıda ürünlerinin tüketim nitelikleri de değişmiştir. Tüketiciler artık dört mevsim kolaylıkla ulaşabilecekleri gıdaları tercih etmeye başlamışlardır. Bu değişen sosyal yaşam tarzı ve tüketici tercihlerinin karşılanmasının yolu da teknolojiyi yakından takip ederek tüm üretim süreçlerine entegre edip kullanmaktan geçmektedir. Gıda işletmeleri de diğer imalat alanları gibi teknolojik değişimlerin dikkatle incelenmesi gereken bir endüstri dalıdır sebebi ise daha çok ürün çeşitliliğine katkı sağlamaktır. Teknolojiyi takip etmenin yolu hayatımızın her alanında olan bilgisayarları üretim süreçlerine bütünleştirmekten geçmektedir. Bilgisayarlarla bütünleşik üretim ise

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

üretim sürecinin en başından en sonuna kadar bilgisayar aracılığıyla planlanıp, kontrol edilerek yönetilmesidir. Esnek olduğu için ürün çeşitliliği artmaktadır. Bu çalışmanın amacı, gıda işletmelerinde teknoloji kullanımının üretime etkisini belirlemektir. Çalışma Kahramanmaraş'ta faaliyet gösteren dondurma, tarhana ve biber fabrikalarında 41 yönetici üzerinde anket yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Anket yöntemiyle elde edilen veriler SPSS istatistik programında analiz edilmiştir. Çalışma verileri değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotların yanı sıra parametrelerin arasındaki ilişkilerin değerlendirilmesinde Pearson Korelasyon analizi kullanılmıştır. Ayrıca Regresyon analizi de kullanılmıştır.

1.Literatür Araştırması:

Gıda sanayi tarımdan elde edilen bitkisel ve hayvansal hammaddeleri uygulanan bir veya daha fazla işlemler aracılığıyla, raf ömrü uzun ve tüketim için hazır ürünler haline getiren imalat sanayilerinin bir koludur(Ekşi vd., 2011:1). Emek yoğun bir sektör olan gıda sektörü tarım ile elde edilen ürünlerin değerlendirilmesi, sanayiye ham madde temin edilmesi, halkın dengeli beslenmesi ile ilişkili olup dünyada ve ülkemizde sektörel açıdan önem göstermektedir(Bulu vd., 2007:313).Gıda sektörü aynı zamanda istihdama olan katkısı, ekonomideki yeri ve ihracat payı olmak üzere stratejik bir imalat koludur(Bahadır,2017:40). Gıda sanayisinin ham maddesini tarımsal ürünler oluşturduğundan dolayı bu sektörün yapısı ve gelişimiyle ülkenin tarım durumu arasında önemli bir etkileşim bulunmaktadır(ISO,2006:1).Gıda sektöründe bir diğer önemli konu ise tarıma dayalı bir sektör olmasından dolayı üretimdeki dalgalanma ve mevsimsel koşullarında bu sektör için önemli olduğu unutulmamalıdır. Uluslararası Gıda Standart Sanayi Sınıflandırma sistemine göre, gıda sanayi bitkisel yağ ve mamulleri, şeker ve şekerli mamuller, yem sanayi, et ve et ürünleri sanayi, su ve su ürünleri sanayi, süt ve süt ürünleri, nişasta sanayisi, ayrıca meyve ve sebze işleme sanayi olarak başlıca 8 sanayi koluna ayrılmıştır(Bulu vd., 2007:313).Türkiye’de gıda sektörünün gelişimine kısaca bakacak olursak; Türkiye ekonomisinde ilk fabrikalaşan sektörlerden birisi de gıda sektörüdür. Cumhuriyetin kurulmasından sonra Türkiye'nin sanayileşme süreci de gıda sektörü ile başlamıştır(Donduran vd.,2007:107).Gıda üretiminde 1950’lili yıllara kadar teknoloji kullanımı neredeyse yok denecek seviyededir.Köylü sadece kendi tüketimi için üretim yapmaktadır buna bağlı olarak ürün çeşitliliğinin olmadığı,tek ürüne dayanan gıda üretiminde pazar için üretimde yok denebilecek seviyededir(Kaderli,2006:5). Ülkemiz ekonomisinde gıda sektörünün kalkınması 1980’den sonraki yıllara dayanır. Türkiye ekonomisinin gelişmesinde ve yerli firmaların dış pazara açılmasını sağlayan faktör ihracat kalkınma modeli stratejilerinin geliştirilmiş olmasıdır. Dışa açılma politikaları sayesinde ülkemizin hem ihracat hacmi hem de ithalat kapasitesi artmıştır(Bahadır,2017:49).Çalışmamızın evrenini oluşturan Kahramanmaraş ilini düşündüğümüzde ise gıda alanında bir çok sektörde üretim yapılmaktadır. Bunlardan biri ve belki de en önemlisi şehir adıyla simgeleşmiş özel bir ürün olan ayrıca şehrin ekonomik ve turizm değerine katkıda ilk sıralarda bulunan Maraş Dondurmasıdır. Ülkemizde ilk olarak 1900’lü yıllarda İstanbul ve Kahramanmaraş şehirlerinde üretilen geleneksel Maraş dondurması artık dünyada dikkat çeken bir gıda maddesi haline gelmiştir.(Tiryaki ve Akbay,2009:144). Maraş dondurması ülkemizle sınırlı kalmayıp sınırları aşarak tüm dünyaya yayılmış ve aynı zamanda ihracatı yapılan bir gıda maddesi haline gelmiştir.

Maraş Dondurmasınının diğer dondurmalarından farkı ve lezzeti oluşumunda süt, sahlep ve şeker kullanılmaktadır. Kullanılan sütün ise keçi sütü olmasına özen gösterilir. Maraş dondurmasına eşsiz tadını veren keçilerden sağılan süttür. Bu lezzetin ortaya çıkmasındaki ikinci faktör ise, sahleptir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Sahlep, Ahır Dağı'nda yetişen orkidelerin kirliliğe beyaz renkteki yumrularından elde edilir. Toplanan bu yumrular ipe dizilerek öğütülüp toz haline gelerek dondurma yapımında kullanılmaktadır (<http://www.kahramanmaraskulturturizm.gov.tr>, Erişim tarihi 28.04.2018). Dondurmanın yanında Kahramanmaraş halkı için önemli diğer yöresel gıda ürünleri ise Kahramanmaraş tarhanası ve Kahramanmaraş biberidir. Bu iki üründe özellikle iç pazarda önemli yer tutmaktadır (Fettahlıoğlu vd., 2017). Kahramanmaraş ilinde dondurma imalatı önceleri hemen hemen her mahallede üretimi yapılan ve sadece o mahallenin ihtiyacını karşılayacak düzeyde küçük üretim haneleri şeklinde iken zamanla tüketici ihtiyaçlarının artması, elektrik ve soğutucuların üretimde kullanılması ve üreticilerin de daha çok artması sebebi ile daha çok istihdam olanağı sağladığını da söylemek mümkündür (Paksoy ve Uslu, 2006:881).

Küreselleşme ile artan rekabet sebebi ile işletmeler yeni yollar aramış ve teknolojinin gelişmesine bağlı olarak özellikle gıda ürünlerinin uzak mesafelerde özellik ve lezzetini kaybetmeden nakledilmesinde kullanılan şoklama sistemi özellikle dondurma sektöründe kullanılmıştır. Böylece pazar olanakları daha da arttığı görülmüştür (Paksoy ve Uslu, 2006:881). Teknolojik yeniliklerin kullanımı, ürün çeşitliliklerinin artmasında ve tüketicilerin çeşitlenen istek ve ihtiyaçlarının daha kolay bir biçimde karşılanmasında önemli ölçüde etkili olmaktadır. Aynı zamanda ileri teknoloji kullanımı ile kaliteli ve güvenilir ürünlerin üretimi de kolaylaşmaktadır. Gıda sektöründe de kaliteli ürünün üretilmesi kadar korunması ve geliştirilmesinde rekabet edilebilirlik ve ileri teknoloji kullanımı kayda değer ölçüde önemli hale gelmiştir (Kaya vd., 2010:11). Bilgisayarlar her yerde olduğu gibi üretim süreçlerinde de önemli bir araç haline gelmiştir bu durum gıda sektöründe imalat yapan işletmeler içinde geçerli olmaktadır. Bilgisayar destekli üretim sistemleri en genel haliyle sürdürülebilir bir rekabet avantajı sağlamak ve işletmelerin performansını artırmak için kullanılması gereken sistemlerdir. Günümüzde bilgisayar destekli üretim faaliyetleri oldukça yaygın olarak kullanılmaktadır. Otomasyon olarak isimlendirilen bu süreç hem verimlilik hem de kalite üzerinde etkilidir. Bu tüm sektörlerde olduğu gibi gıda sektöründe de geçerlidir. Otomasyon ile çalışanlar için daha rahat bir iş ortamı oluşmakta ve önceleri tehlikeli olarak görülen işler daha güvenli ve kolaylıkla yapılabilmektedir (Şimşek ve Akın, 2003:208). Bilgisayar destekli üretim sistemleri, imalat işletmelerinde kullanılan sistemlerin bilgisayar destekli sistemlerle bütünleşmesi olarak tanımlanır. Böylece üretimin tüm sistemleri karar destek sistemleri ile bütünleşerek otomasyon sistemlerini oluşturmaktadır. Otomasyon sisteminin temel amacı, üretimde değişik ve ileri teknolojiyi kullanımını sağlayarak işgücü ve otomasyonun birleşimi ile maksimum kar ve verimlilik sağlamaktır (Tekin, 2014: 201).

Bilgisayar destekli tasarım ise; üretimi düşünülen ürünlerin tasarım ve analizinde her aşamasında bilgisayarların kullanılmasıdır ve bilgisayar destekli üretimin önemli bir alt elemanıdır (Aydoğan ve Semiz, 2013:118). Bilgisayar destekli tasarım yapılması için yazılımlar geliştirilmiş ve yaygınlaştırılmıştır. Bu sistemde tasarımların hafızada saklanması ve geri çağırılması olanaklı olduğundan yeni ürünlerin tasarımı oldukça kolay bir biçimde sağlanmaktadır. Bu sistemde ürün tasarımı yapıldıktan sonra veri tabanının çeşitli fonksiyonlar yardımı ile değişik amaçlarla kullanılması mümkün hale gelmiştir (Üreten, 2006:249). Bilgisayar destekli tasarım (CAD) imalat sanayiinde ve buna bağlı olarak gıda sektöründe de, tasarım kalitesinin geliştirme olanağı ile tasarım maliyetlerinin azaltılması ve pazara çıkmadan önce yeni ürünün geliştirilme zamanını kısaltması gibi sebeplerle her geçen gün imalat işletmeleri tarafından tercih edilmektedir (Wen ve Kobayashi, 2002:32, Akt; Göksu, 2010:23).

Kahramanmaraş ilini düşündüğümüzde gıda sektöründe dondurma ve ürünlerinin üretiminde, tarhana üretim yapan bazı firmalarda aynı zamanda biber üretiminde kullanılan sistemlerdendir. Kısaca

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Bilgisayar destekli üretim teknolojilerini kullanarak işletmelerde tasarım daha çeşitlilik, yapılan işlemlerde esnekliğin artırılması, ürünlerin daha kısa sürede teslim edilmesi, güvenilirliğinin geliştirilmesi, bakım ve onarımın azalması, üretimde hurda ve firelerin azalması, işgücünün niteliği, yönetimi daha iyi kontrol edebilme avantajları sağlamaktadır(Rao vd,1993:7-8,Akt;Göksu,2010:27). Bütün bu faydalar ise işletmelerin çağın gerisinde kalmayıp yenilikleri takip etmesine bağlıdır böylece sektördeki varlıklarını devam ettirip rakiplerine karşı rekabet avantajı elde edebilmektedirler.

Kaynakça

- Aydoğan ,E., Semiz,S.,2004. İşletmelerde Teknoloji Yönetimi Bağlamında İleri Üretim Teknolojileri ve Otomotiv Sektöründe Bir Uygulama',Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11, 115-133.
- Bahadır,M.,2017. Gıda Sektöründe Nakit Yönetimi Ve Bist'de İşlem Gören Gıda İşletmelerinin Likidite Yapılarının Analizi, Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, İstanbul.
- Bulu,M., Eraslan.,İ.H., Barca, M.,2007. Türk Gıda Sektörünün Uluslararası Rekabetçilik Düzeyinin Analizi, Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi 1(9).
- Deveci,O., Taşdoğan,F., Gıda Sanayinde Yapısal Değişimler, ZMO Yayını.
- Donduran, M, Tozanlı, S, Atay,A 2007., Uluslararası Rekabet Stratejileri: Türkiye Gıda Sanayii", TÜSİAD Rekabet Stratejileri Dizisi-10, Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği, TÜSİAD/T-2007-09-442, Eylül, İstanbul
- Fettahlıoğlu, S., Yıldız,A.,Göksu , N.,2017. Kahramanmaraş Halkının Şehir Pazarlaması Sürecinde Algısının Ölçülmesi Ve Logo Geliştirilmesine Yönelik Bir Çalışma, Journal Of Social And Humanities Sciences Research, 4(15),1924-1934.
- Göksu, N., (2010). İleri İmalat Teknolojileri Teorik ve Ampirik Yaklaşım, Gazi Kitabevi, Ankara.
- İSO (2006), "Gıda Sektörü", Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Sürecinde İstanbul Sanayi Odası Meslek Komiteleri Sektör Stratejileri Geliştirilmesi Projesi, İstanbul Sanayi Odası Yayınları, İstanbul.
- Kaderli, Y., 2006. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda (İmkb) İşlem Gören Gıda Sektörü Şirketlerinin Finansal Performansının Ölçülmesi Ve Öz sermaye Kârlılığını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Kahramanmaraş İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü
<http://www.kahramanmaraskulturturizm.gov.tr/TR,62745/maras-dondurmasi.html>
- Kaya, M., Artık, N., Karakaya,M., Oğraş, Ş., Yalınkılıç, B.,2010, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi,11-15
- PaksoY, M., Uslu, Ö .,2006. Kahramanmaraş Dondurmasının Ulusal ve Uluslararası Pazarlarda Rekabet Gücü, Türkiyf. Vıı Tarım Ekonomisi Kongresi,Antalya.
- Rao, P.N., Tewari, N.K.,Kundra, T.K.,(1993). Computer Aided Manufacturing, McGraw-Hill, New York.
- Şimşek, M.Ş, Akın, H.B.,(2003). Teknoloji Yönetimi ve Örgütsel Değişim, Çizgi Kitabevi, Konya.
- TEKİN , M., (2014). Üretimi Yönetimi Cilt 2, Eralp Yayın, Konya.
- Tiryakı, G., Akbay, C.,2009. Kahramanmaraş'ta Dondurma Tüketim Alışkanlığı, GIDA/The Journal of FOOD, 34 (3), 143-148.
- Üreten, S., 1991. Esnek İmalat Sistemleri, Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Ankara,
- Wen, J.,Kobayashi, S.,2002. Impacts Of Government High-Tech Policy:A Case OF CAD Techonology In China, Journal of Engineering and Technology Management, 3(19), 321-342

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

1950'LI ve 1960'LI YILLARDA TÜRK RESİM ve HEYKELİNİN VENEDİK BİENALİ SERGİLERİ'NE YANSIYAN MODERNLEŞME SORUNLARI

Doç. Dr. Seza SİNANLAR USLU

Yıldız Teknik Üniversitesi Sanat Tasarım Fakültesi

Aynur GÜRLEMEZ ARI

Yıldız Teknik Üniversitesi Doktora Öğrencisi

Öz

İlki 1895 yılında düzenlenen Venedik Uluslararası Sanat Bienali'ne, Türkiye ilk defa 1956 yılında ulusal bir sergi ile katılır. Sergi, Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü'nün himayesinde İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi tarafından düzenlenir. 1956 yılında katıldığı bu sergiden sonra, Türkiye 1958 ve 1962 yılında birer defa daha Venedik Sanat Bienali'ne katılacak, fakat 1990 yılına kadar uzunca bir süre bienalde etkinlik göstermeyecektir.

Türkiye'nin 1950'lerde ve 1960'lı yılların başında Venedik Bienali'nde etkinlik gösterdiği bu üç sergi, bize Türk resim ve heykel sanatının o dönemde yaşadığı modernleşme sorunları açısından bazı yansımalar sunar. Özellikle sergi komiserleri tarafından kaleme alınmış sergiyi tanımlayan katalog yazılarına, tam da o dönem Türk sanatında yaşanmakta olan ayrışmaların ve tartışmaların yansıdığını görülür. Bu yansımalar 1950'li yıllarda Türkiye'deki sanat tartışmalarının merkezine oturan yerel-evrensel, soyut-figüratif konularına ve Türkiye'de sanatının modernleşmesi evresine özgü kesitler sunan ifadeler olarak belirirler.

Anahtar Kelimeler: Türk resim ve heykeli, Venedik Bienali, Türkiye Sanat Sergileri.

* Bu makale Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde, Sanat Tasarım Fakültesi, Sanat ve Tasarım Doktora Programına bağlı olarak, Doç. Dr. Seza SİNANLAR USLU danışmanlığında, Aynur GÜRLEMEZ ARI tarafından yazılan ve YTÜ BAP Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmekte olan doktora tezinden üretilmiştir.

Türkiye'nin Venedik Bienali Uluslararası Sanat Sergileri'nde ilk defa etkinlik göstermesi 1956 yılı 28. Venedik Bienali ile gerçekleşir. Ardından iki defa daha 1958'de ve 1962'de Venedik Bienali'ne katılan Türkiye 1990 yılına kadar bir daha bu sanat organizasyonunda etkinlik göstermeyecektir. Türkiye'nin Venedik Bienali'nde yer alan bu ilk üç sergisi Güzel Sanatlar Müdürlüğü himayesinde, İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi tarafından organize edilir ve Türkiye her birinde karma resim ve heykel sergileri ile ulusal temsil gösterir.

1956, 1958 ve 1962 Venedik Bienali Türkiye sergileri, bize Türk resim ve heykel sanatının o dönem yaşamakta olduğu modernleşme sorunları açısından bazı yansımalar sunar. Özellikle sergi komiserleri tarafından kaleme alınmış katalog yazılarına, o dönem Türk sanatında yaşanmakta olan ayrışmaların yansıdığı görülür. Nitekim bu sergiler, yerel-evrensel, soyut-figüratif tartışmalarının ve de Türkiye'de sanatın modernleşmesi evresine özgü değişimlerin yansıdığı sergilerdir.

1956 yılı 28. Venedik Bienali, arasında Türkiye'nin de yer aldığı otuz dört ulusun katılımı ile duyurulur. Kendine ait bağımsız bir pavyonu olmayan Türkiye İtalya'nın ev sahipliğinde Merkez Pavyon içerisinde ağırlanır.¹ Türkiye bienalde 17'si ressam, 6'sı heykeltıraş toplam 23 sanatçı ile temsil gösterir.² Türkiye'den 1956 yılı Venedik Bienali'ne katılan ressamlar; Ahmet Hakkı Anlı, Nurullah Berk, Sabri Berkel, Cemal Bingöl, Ali Avni Çelebi, Cevat Dereli, Halil Dikmen, Hamit Görele, Neşet Günal, Nuri İyem, Zeki Faik İzer,ERCÜMENT KALMIK, Arif Kaptan, Cemal Tollu, Salih Urallı, Eşref Üren ve Turgut Zaim olur. Heykeltıraşlar ise; Kuzgun Acar, Hadi Bara, Şadi Çalık, İlhan Koman, Zühtü Müridoğlu ve Nijad Sirel'dir.³ Sergi komiserliği görevini Devlet Güzel Sanatlar Akademisi profesörlerinden ressam Sabri Berkel üstlenir.⁴

Türkiye'nin 28. Venedik Bienali sergisinde yer alan sanatçılara baktığımızda, katılanların Cumhuriyet'in ilk evresinde yetişmiş, modernist ifadelerle sahip sanatçılar olduğu görülür. Bir kısmı Müstakil Ressamlar kökenli olmakla birlikte büyük bir çoğunluğu D Grubu içinde etkinlik gösteren sanatçılarıdır: Bu sanatçılar, Türk sanatının Avrupa merkezli çağdaş sanat akımları doğrultusunda gelişmesi için çaba göstermiş, izlenimci teknikleri reddetmiş, kompozisyonlarını kübist ve konstrüktivist bir yapı üzerine oturtmayı tercih etmişlerdir. Sergi komiseri Sabri Berkel, 1956 yılı Venedik Bienali kataloğuna yazdığı İtalyanca metinde bu sanatçı grubundan bahseder. Hatta Berkel, bienalde Türkiye'yi temsil edecek sanatçıları iki farklı gruba böler, katılan sanatçıları iki farklı eğilimde değerlendirir. Berkel yazdığı katalog yazısında şöyle demektedir:

“Bugün, Türkiye'nin çağdaş sanatsal hayatını besleyen başlıca iki kaynak mevcuttur. Bir yandan kendi nesillerinin en iyi sanatçıları olarak kabul edilebilecek profesörlerin önderliğindeki Güzel Sanatlar Akademisi ve diğer yandan da farklı estetik anlayışlardan ilham alan, çeşitli eğilimlere sahip sanatçıların çalışmaları.”⁵

Metnin devamında Berkel yaptığı ayrımı şöyle detaylandırır:

“Türkiye bugün iki büyük sanatçı grubuna sahiptir; bunlardan ilki ulusal kaynaklardan ilham alarak bunu Batılı ruh ile bağdaştırmaya çalışırken, diğeri ise yerel ortamdan soyutlanan daha serbest karaktere sahip bir ruha ulaşmayı arzu eden bir azınlık tarafından temsil edilmektedir.”⁶

1956 yılı Venedik Bienali'nde Türkiye, Berkel'in tanımı ile iki farklı eğilime sahip sanatçı çalışmalarından oluşan bir sergi ile gerçekleşir. Bu sergide Akademi, yerel unsurlardan ilhamını alan fakat bunu Batılı bir ruh ile bağdaştırmaya çalışan bir tavrın simge kurumu olarak kendini gösterirken, yerel konulardan soyutlanmış, farklı estetik anlayışlardan ilham alan diğeri bir sanatçı grubu ise serbest karakterde çalışanlar olarak ayrışır. Berkel'e göre bu ikinci grup azınlıktadır. Sergide serbest karakterde eserler veren sanatçılar arasında soyut ve soyuta yaklaşan çalışmaları ile Sabri Berkel, Arif Kaptan, Hadi

¹ 28. Esposizione Biennale Internazionale d'Arte: Catalogo, 4. ed., (Venezia: Stamperia di Venezia, 1956), 267.

² age, 268-272.

³ age.

⁴ age, 267.

⁵ age, 267-268.

⁶ age.

Bara, Şadi Çalık, İlhan Koman gösterilebilir. Sergide, yerel konuları Akademi'deki hakim üslubu kullanarak ele alan eserler arasında ise Nurullah Berk, Cemal Tollu, Cevat Dereli, Salih Urallı, Eşref Üren, Zühtü Müridoğlu, Nijad Sirel gibi sanatçıların eserleri göze çarpar.

Sabri Berkel'in cümlelerinde vurguladığı ayrışmayı analiz edebilmek için bu kısa dönemin sanatsal eğilimlerini hatırlamak gerekir. Türkiye'de 1950 sonrası üç farklı eğilim öne çıkmış ve yaşanmıştır: ⁷ Bunlardan ilki klasist bir anlayışa dayalı olan Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nin sürdürmekte olduğu kübist-konstrüktivist biçim dilidir ve bu yıllarda kendini Doğu-Batı birleşimiyle ifade etmektedir. İkinci grup akademi eğitime karşıt söylem geliştiren gençlerin oluşturduğu, soyut sanat üreten gruptur. Üçüncü eğilim ise kentlere göç hareketi sonucu ortaya çıkan köylü gerçekçiliğidir. Fakat gündemi oluşturan ana söylem, soyut ve non-figüratif sanat tartışmaları üzerine odaklanır. ⁸ Nitekim Sabri Berkel kaleme aldığı katalog yazısında 1956 yılı Venedik Bienali'ne katılan Türk sanatçıların eğilimlerini kabaca iki grup altında tanımlamıştır: Bu ayrışmada çeşitli eğilimlere sahip azınlık grubun soyut ve non-figüratif eserler verdiği, Akademi öncülüğünde üreten sanatçı grubun figüratif ağırlıklı olduğu ve kübist ve konstrüktivist yapıları eserlerinde kullandıkları gözlemlenir.

1958 yılında Türkiye Venedik Bienaline ikinci kez katılır. Türkiye sergisinin komiserliğini Güzel Sanatlar Akademisi müdürü Nijad Sirel ile Sabri Berkel bu defa birlikte üstlenirler. ⁹ Türkiye kendisini ilk sergiye göre yarıdan fazla bir azalmayla; 3 heykeltıraş, 6 ressamdan oluşan 9 sanatçı ile temsil eder. ¹⁰ Ressamlar; Erdal Alantar, Nurullah Berk, Sabri Berkel, Şadan Bezeyiş, Cemal Tollu, Turgut Zaim, heykeltıraşlar; Hadi Bara, Şadi Çalık ve İlhan Koman'dır. 1958 yılı sergisinin katalog yazısını kaleme alan ise Nijad Sirel olur. Nijad Sirel Türkiye'yi temsil edecek sanatçıları takdim ettiği yazısında, bir önceki sergide olduğu gibi, iki farklı sanatçı grubundan bahseder. Sirel sergiye katılan sanatçıları şu sözleriyle tanımlar:

“...Sanatımız, genel anlamda iki fikre riayet eder: İlki, belirgin bir biçimde tipik yerel eğilimden uzak, daha uluslararası karaktere sahip, soyut ve figüratif olmayan sanata aittir, diğeri ise çağdaş dünya sanatının teknik ve ahlaki değerlerinden ödün vermeden “Türk Sanatı” yaratmakta kararlıdır.” ¹¹

Nijad Sirel tarif ettiği bu iki sanatsal eğilim ile bir önceki sergide Sabri Berkel'in tarif ettiği eğilimleri tekrar eder. Sergiye yerel konuları kullanmadan soyut ve çeşitli soyutlamalar içeren eserleri ile katılan sanatçılar Erdal Alantar, Sabri Berkel, Şadan Bezeyiş, Hadi Bara ve İlhan Koman olurken, yerel konuları Akademinin egemen üslubu ile ele alan sanatçılar; Nurullah Berk ve Cemal Tollu olur. 1956 ve 1958 yılında Venedik Bienali Türkiye sergileri, farklı üsluplarda eserler veren iki farklı sanatçı grubunun ortak temsili ile gerçekleşirler.

⁷ Zeynep Yasa Yaman, 1950'li Yılların Sanatsal Ortamı ve Temsil Sorunu, Toplum ve Bilim, 79, (Kış 1998): 100.

⁸ age, 101.

⁹ 29. Biennale Internazionale d'Arte: Catalogo, 3. ed., (Venezia: Stamperia di Venezia, 1958), 359.

¹⁰ age, 361-363.

¹¹ age, 359-360.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

1962 yılına gelindiğinde Türkiye Venedik Bienali’nde üçüncü ulusal temsilini gösterir. Sergide 12 ressam 1 heykeltraş Türkiye’yi temsil eder.¹² Ressamlar; Şemsi Arel, Ferruh Başağa, Sabri Berkel, Şadan Bezeyiş, Adnan Çoker, Devrim Erbil, Dinçer Erimez, Altan Gürman, Nuri İyem, Ercüment Kalmık, İhsan Cemal Karaburçak ve Tülay Tura’dır. Heykeltraş olarak sergiye sadece İlhan Koman katılır.¹³ İlk iki sergiye göre bu sergide daha genç kuşak diyebileceğimiz yeni isimlerin yer aldığı, buna karşın yaşça büyük olan Akademi hocası sanatçıların azaldığı gözlemlenir. Sergi komiserliği görevini Sabri Berkel üstlenir.

Sabri Berkel 1962 sergisi sunuş yazısında, bu defa eski kuşaktan ve Akademi’nin öncülüğünü yaptığı eğilimlerden neredeyse hiç bahsetmez. Berkel’in 31. Venedik Bienali Türkiye serginin sunuş yazısındaki bölüm tez içerisinde şu şekilde çevrilmiştir:

“...Bienaldeki Türk sanatının temsilcilerine gelince, onlar arasında sadece eserlerini inceleyerek yaş hatta jenerasyon farklı saptamak oldukça güç olacaktır.”¹⁴ (...) Bunun yanında, sanatçıların birçoğu ifade aracı olarak soyut sanatı seçtiğinden, hepsinin çağdaş olarak karşımıza çıkması bizleri şaşırtmamaktadır.”¹⁵

Berkel Türk resmi ve heykeline hakim olmaya başlayan soyut sanatı yazısında vurguladıktan sonra, akademinin eski öğretilerinde yaşanan kopuşu şu şekilde ifade eder:

“Günümüz Türk sanatçıları, okulda edindikleri tüm önyargılardan ve artık kullanımda olmayan, hantal bir gelenekten kurtulduktan sonra şu anda daha yeni ve çağdaş ifadeler aramaktadır.”¹⁶

Berkel kendisinin de içinde olduğu soyut sanat yolcuğunda artık Akademili grubun beklentilerinden özgürleşmiş görünmektedir. 1962 sergisi ile ilk iki sergide altı çizilen “iki farklı grup, iki farklı eğilim” yorumlarının dışına çıkılmış ve Türk resim ve heykel sanatı tek bir sanatsal eğilim altında; çağdaş ve soyut eğilimler altında tarif edilmiştir.

Değerlendirme

Türkiye’nin Venedik Bienali’ne katıldığı bu üç sergiyi değerlendirdiğimizde 1956 ve 1958 yılı sergilerinde, iki farklı sanatsal eğilimin yaşandığını görürüz. Bahsedilen ilk sanatçı grubu Cumhuriyetin ilk döneminde sanatsal kalkınma modeli içerisinde inşa edilmek istenen, modern Türk sanatına dair sanatsal fikirlerin izlerini taşır. Döneme hakim genel görüş ise yerellik-evrensellik ekseninde Batılı bir teknik ile milli bir sanat yaratmaktan yanadır.¹⁷ Akademi tarafından temsil edilen bu grup, Türk kimliğini öne çıkarmayı hedeflemiş ve kendi ulusal kültürünün öğelerini kullanmayı tercih etmiştir. Biçim olarak ise kübist ve konstrüktivist yapıları kullanmışlardır. Tarif edilen birinci eğilimin sanatçıları

¹² 31. Biennale Internazionale d’Arte: Catalogo, 2. ed., (Venezia: Stamperia di Venezia, 1962), 119-120.

¹³ age.

¹⁴ age, 119.

¹⁵ age.

¹⁶ age.

¹⁷ Yalçın Lülecı, Tek Parti Döneminde İktidar ve Sanat, 1. bs. (İstanbul: İskenderiye Kitap, 2015), 180.

ağırlıklı olarak eski Müstakil Ressamlar ve D Grubu sanatçılarıdır: Venedik Bienaline katılan isimlerden Cevat Dereli, Ali Avni Çelebi, Nurullah Berk ve Hamit Görele Müstakil Ressamlar kökenli olanlardır. Bu isimlerden daha sonra D grubu içinde etkinlik gösterenler de olmuştur. Zeki Faik İzer, Nurullah Berk, Cemal Tollu, Zühtü Müridoğlu, Halil Dikmen, Hakkı Anlı, Eşref Üren gibi isimler D Grubu sanatçılarıdır. Bu sanatçıların içerisinde bulunduğu eğilim 1950'lerde tek partili rejimin sona ermesi ile ideolojik olarak ağırlığını kaybetmiş, fakat biçimsel olarak etkinliğini 1960'lara kadar sürdürmüştür.¹⁸

Diğer taraftan ilk Venedik Bienali Türkiye sergisi gerçekleştiğinde Demokrat Parti iktidarı altıncı yılını doldurmuş, Yurt Gezileri sona ermiş, Köy Enstitüleri uzun süre önce kapatılmıştır.¹⁹ Dolayısıyla sanatçıların yerel unsurlardan beslenmesini sağlayan kırsal alandaki faaliyetler 1940'lara göre azalmış, diğer taraftan İkinci Dünya Savaşı sonrası yeni sanatsal hareketlilikler oluşmaya başlamıştır. Savaş sonrası sanatın yeni merkezi New York'ta gelişen ve oradan dünyaya yayılan modern sanat düşüncesi, ileride daha da belirginleşecek olan globalleşmenin alt yapısını oluşturmakta, Kavramsal Sanat tanımı gelişmektedir. Bu dönemde uzunca bir süre sanatta yerel unsur meselesi ele alınmayacaktır.

Tüm bu etkiler altında Türkiye'de sanatın salt kendi ülke kültürü ile sınırlanamayacağını düşünen bir grup, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nin sanatsal hiyerarşisini sorgulanmaya başlar.²⁰ Akademi'nin sürdürmekte olduğu sanatsal üsluba ve dolayısıyla Akademi eğitime karşı soyut sanatı savunurlar.²¹ Böylece tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de sanatçıların özgün bireysel arayışları öne çıkar. Türkiye'nin 1956 ve 1958 yılı Venedik Bienali sergileri tüm bu gelişmelerle, ülkede yaşanan soyut-somut, milli-evrensel tartışmaları eşliğinde gerçekleşmiş olur.

1962 Venedik Bienali öncesi ise Türkiye'de 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi yaşanmış, sonrasında gelen 1961 anayasası toplumda ve sanatta kaçınılmaz değişimler yaratmıştır. Farklı görüşlerin özgürce ifade edilmeye başlandığı döneme paralel olarak sanat alanında da bireyselleşme çabaları artmaya başlar.²² 1960'lar boyunca Türk resim ve heykeline hakim olacak soyut sanatın farklı türleri uygulanır. Nitekim 1962 yılı Venedik Bienali sergi yazısında Sabri Berkel, Türk sanatçıların hantal bir gelenekten kurtulduğunu vurgular ve soyut sanatı tek başına ulusal bir temsil olarak sergide takdim eder.

Türkiye'nin katıldığı 1956 ve 1958 yılı sergileri, aynı zamanda iki neslin bir arada sanat üretimi yaptığı döneme denk gelir. Cumhuriyetin ilk evresindeki neslin inşa etmek istediği sanatsal eğilimlerin azalarak bitişine, Demokrat Parti sonrası liberalleşmeye başlayan ikinci nesil Türk sanatçısının evrensel ve bireysel arayışlarının başlangıcına denk gelen sergiler olarak nitelenebilirler. Her iki grup ilk iki sergide aynı anda etkinlik göstermiş, hatta 1958 sergisinde ideolojik ve biçimsel olarak uzlaşmacı bir tavır içine girmişlerdir. 1962 sergisi ise Türk resim ve heykel sanatında soyut sanatın hakim olduğu, Akademi'nin beklentilerinden tamamen uzaklaşılan bir dönemi işaret eder. Türkiye'nin 1956, 1958 ve 1962 yılında

¹⁸ Hatice Özdoğan Türkyılmaz, "Çağdaş Türk Resminde Gelenek Sorunsalı" (Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013), 19.

¹⁹ 1950 yılında iktidara gelen Demokrat Parti, 1954 yılında uygulamaya tamamen son verdi.

²⁰ Özdoğan Türkyılmaz, age, 22.

²¹ Yasa Yaman, age, 100.

²² Özdoğan Türkyılmaz, age, 28.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

katıldığı Venedik Bienali Uluslararası Sanat Sergileri, Türk resim ve heykel sanatında yaşanan değişimleri izleyebildiğimiz, köken ve kimlik arama dönemini bize kurum (Devlet Güzel Sanatlar Akademisi) ve kişiler (sanatçılar) üzerinden, sergi kurucuları vasıtası ile yansıtan önemli sergilerdir.

Kaynakça

28. Esposizione Biennale Internazionale d'Arte: Catalogo, 4. ed. (1956) Stamperia di Venezia, Venezia.

29. Biennale Internazionale d'Arte: Catalogo, 3. ed. (1958) Stamperia di Venezia, Venezia.

31. Biennale Internazionale d'Arte: Catalogo, 2. ed. (1962) Stamperia di Venezia, Venezia.

Lüleci, Y. (2015). Tek parti döneminde iktidar ve sanat, 1. bs. İstanbul: İskenderiye Kitap.

Özdoğan Türkyılmaz, H. (2013) Çağdaş Türk resminde gelenek sorunsalı. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Yasa Yaman, Z. (1998). 1950'li yılların sanatsal ortamı ve temsil sorunu, Toplum ve Bilim Dergisi, (79), 94-137.

TÜRK KÜLTÜR VE SANATINDA KARAÇAM/HAYAT AĞACI VE KOZMİK DAĞ'IN BAZI ORTA ASYA MATERYAL KÜLTÜR UNSURLARINA İKONOĞRAFİK YANSIMASI

Doç. Dr. Sibel KILIÇ
Marmara Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu

Öz

Arkaik gelenekte, yaşamın kutsallığını, insan ve tüm tabiat canlılarının üretkenliğini, yaratıcılığını ve sürekliliğini ifade eden Hayat Ağacı, mutlak gerçek ve ölümsüzlük düşüncesini çağrıştırmaya sebebiyle ölümsüzlük ağacı olarak ta adlandırılmakta olup Türk kültüründe önemli bir kült unsurdur. Sibirya Şamanlarının üst dünya ile alt dünyanın kesişme ve birleşme yeri olan dünya ağacı üzerinden kendi metafizik yolculuklarını gerçekleştirdiği Hayat Ağacı motifi, Orta Asya kozmografyasına yön ve biçim veren en önemli motiflerden biridir. Bunun yanı sıra, dün, bugün ve yarının ikonografik vurgularını içeren Hayat Ağacı; geçmişini ifade eden kökleri, şimdiki zamanı ve insanların mevcut durumunu ifade eden güçlü gövdesi, bunun yanı sıra gelecek kuşakları temsil eden dal ve budakları ile ontik bir bütündür. Kök, gövde ve dalların birindeki bozulma diğer yönlerine etki edeceğinden, bu üç unsur eş değer bir öneme sahiptir. Ağaçlara yüklenen bu denli yüksek anlam ve işlev, Türklerin “Ağaç Kardeşliği” olgusunun kaynaklarına ve ağaç kültürüne işaret eden bir geleneği ifade eder.

Aynı zamanda bilgeliğin sembolü ve bilginin ana kaynağı kabul edilen Hayat Ağacı içerdiği yüksek anlam ve önemlerden dolayı, yalnızca Orta Asya ve Türk Dünya algısının değil, toprağa, sınırlara ve ırka dayalı etnik hudutları, kültürel ayırımları tanımayan, Orta Asya’dan Kuzey Afrika’ya kadar uzanan evrensel bir kült olgusu olarak kabul edilir. Bu nedenle dünyanın birçok kültüründe hayat ağacı kültürüne yönelik inanç ve pratikler bir takım ortak paydalara sahiptir.

Türk tarihi ve medeniyetinin gelişimi üzerinde önemli rol oynayan dağlar ise, Somut tabiat fenomenleri içerisinde en statik, güçlü ve değişmez bir varlık olarak dikkat çeken “tanrıların ikametgahı” vasfı yüklenerek, gücünden korkulan ve Tanrı nezdinde saygı duyulan yüce bir olgu olup, Orta Asya Türk göçebe topluluklarının gruplanması, toparlanması ve belli bir sistematik içerisinde organize olmalarına katkı sağlamıştır. Zira dağlar, metalürjik zenginlikleri nedeni ile etkin savaş silahı üretimlerini kolaylaştırması bakımından önemli rol oynamışlardır. Dolayısıyla dağlar, soyun devamlılığı, emniyeti ve yaşamsallığı açısından önemli olmaları nedeniyle sosyo-kültürel, iktisadi ve siyasi yaşamın teminatları olarak tarihsel süreçten bu yana eski Türk topluluklarının merkezi öneme sahip olan kültürel birer fenomeni olmuştur.

Aşkabat ve Merv vilayetlerine yapılan araştırması sonuçlarının bir kısmını içeren bu çalışmada, nitekim bahsi geçen iki kültürel olgunun, materyal kültür ürünlerinden bazılarında yansımaları ve ikonografik anlamlarının irdelenmesi esas alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Karaçam, Hayat Ağacı, Dağ, Orta Asya, İkonografi

Karaçam Ağacı- Hayat Ağacı

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Sibirya Şamanlarının üst dünya ile alt dünyanın kesişme ve birleşme yeri olan dünya ağacı üzerinden kendi metafizik yolculuklarını gerçekleştirdiği Hayat Ağacı motifi, Orta Asya kozmografyasına yön ve biçim veren en önemli motiflerden biridir. Arkaik geleneğe göre, ölümsüzlük ağacı olarak da anılan hayat ağacı, ezeli ve ebedi yaşam vurgularını içerisinde barındıran bir kült unsurdur. Bu bağlamda Hayat ağacı yaşamın konsantre bir ifadesi olup, kökleri, gövdesi ve dalları ile, ezeli ve ebedi yaşamın kozmik simgesidir. Birçok kültür ve medeniyetin efsane ağacı olan hayat ağacının Anadolu Türklerine göre milyonlarca yaprağı olup, bu yapraklarda insanların kaderleri yazılıdır. Bu inanç sistemi gereğince, hayat ağacından her ne zaman bir yaprak düşse bir insan hayatını kaybeder¹. Yaşam ve ölüm diyalektiğinin ifadeselliğini içeren hayat ağacının, düşey bir şekilde yer altında yayılan kökleri ölümü, toprağın üzerinde iki yana yayılan dalları ise, “yaşamı” ifade etmekte olup, Şamanlık inanç sisteminde “Dünya Ağacı” adı altında kültürel bir önem taşır. Nitekim, baharın gelmesi ile yeşeren, sonbaharda solan yapısal özelliğinden dolayı, yaşam ve ölüm diyalektiğine vurgu yapması bakımından zıt bir bütünlüğü ifade ederek, Yin-Yang konseptine de dahil olan bir tabiata sahiptir.

Ağacın, kök, gövde ve dalları nasıl ki her biri ayrı bir öneme haiz ve birbirlerini etkileyen bir yapıya sahip ise, insan yaşamının geçmişi, bugünü ve geleceği de keza birbirinden bağımsız olmayan bir bütünü ifade eder. Yaşamın yanı sıra bilgeliğinde sembolü olan Hayat Ağacı, dünya toplulukları arasında ortak anlamlara haizdir².

Yakut Türklerinin efsanelerine göre, “Hayat Ağacı”, ilk insanın sığındığı yerleşkesi ve aynı zamanda daha da ötesi, cennettir. Efsaneye göre, insanoğlu yaratıldığında, varoluş sebebini merak ederek, tepesi üç katmanlı gökyüzüne kadar uzanan ve dallarından sarı renkli bir sıvı akan, içen kişiye mutluluk getiren son derece büyük bir ağacın üzerine çıkmıştır. Yine bahsi geçtiği üzere, aynı efsaneler farklı Türk topluluk ve kabileleri arasında çeşitli şekillerde anlatılmıştır. Yakut Türkleri tarafından anlatılanlara göre, insanoğlu yaratıldığında varoluş sebebini öğrenmek için tepesi üç katmanlı, gökyüzüne kadar uzanan büyük bir ağacın üzerine çıkar. Ağacın üzerinde aniden açılan bir delikten beline kadar görünen, Türkler arasında Umay olarak bilinen tanrıça ile karşılaşır. Umay, kendisinin “insanlık soyunun babası olmak üzere” geldiğini söyler. Dolayısıyla Yakutlar arasında hayat ağacı aynı zamanda tanrıça Umay’ın da ikamet ettiği yerdir.³

Türk toplulukları arasında hayat ağacı ya da dünya ağacı konusunda oldukça çeşitli efsanelerden bazılarında ise, dünyanın merkezinde olduğu ve dünyayı bir arada tuttuğu düşünülen Demirkazık dağının zirvesinde bir ağaç vardır. Abakanlar arasında anlatılan efsaneye göre, Demirkazık dağının üzerinde yedi dallı beyaz bir huş ağacı bulunmakta, bu ağacın kökleri ise dünyanın derinliklerinde sonsuza kadar kaynayan hayat suyu ile beslenmektedir. Hayat suyu düşüncesiyle, bir anlamda, dağlardan çıkan kaynak sularına atıfta bulunmaktadır. Bazı Türk topluluklarının efsanelerinde Hayat Ağacı bahsi geçmese de, her ikisi de hayatın kaynağı olarak, dünyanın merkezinde yer alan ve uçları göğün çivisi Kutup Yıldızı’na kadar uzanan, Dünya Dağı ve Hayat Ağacı’nın birbirlerinin yerine kullanıldıkları düşünülmektedir. Hayat Ağacı ve Dağ düşüncesinin mitolojik kökenlerine bakıldığında, Türk efsanelerinde yer alan bir takım insanüstü kabiliyetlerle donatılmış kahramanların tamamı ya bir

¹ Compiled by Shirley J. Nicholson, Shamanism: An Expanded View of Reality, (Mircea Eliade “Shamanism and Cosmology) The Theosophical Publishing House, Wheaton, USA. 1996, pp.17-26

² Timur Davletov, Hayat Agaci Bilgeligi” (Mudrost dereva zhizni), Bengü Dünya Türk Gençleri Birliği Bülteni Yil: 2005, Kasım; Sayı: 26, s.4,

³ Dieter and Reinhold Schletzer, p.29, Old Silver Jewelry of the Turcoman: An Essay on Symbols in the Culture of Inner Asian Nomads, Translated by Paul Knight, Dietrich Reimer Verlag, Berlin (1983).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

mağarada ya da bir ağaç kovuğunda doğup büyümüşler, ancak ne şekilde doğdukları ise bir muamma olarak kalmıştır. Bu gizemli kahramanların nereden geldikleri düşüncesi üzerindeki sır perdesi korunmaya devam ederken, hayatta kalmalarını sağlayan temel etkenin ise kendilerine bu olanağı sağlayan dağ ya da hayat ağacı olduğu düşüncesinde birleşmiştir. Dağın bizzat kendisi yeryüzü sembollerini içerisinde barındıran yerleşik ve sabit bir tanrı olarak, mağaralar, iri yüksek kütleler şeklinde bilhassa insanlar tarafından kolayca görülebilen bir pozisyona sahiptir.⁴

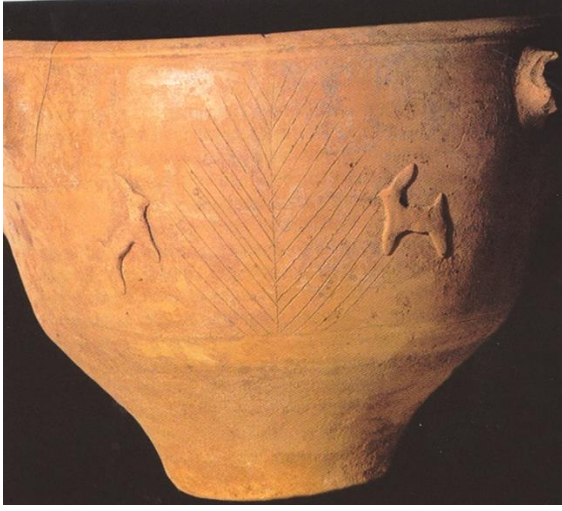
Orta Asya Türkmen, baş takılarında Hayat Ağacı motifi, çoğunlukla başörtülerine iliştirilen Gınaç Ucu denen takılarda görülür. Bu takılardaki hayat ağacı motifleri iki parçadan oluşan simetrik bir bütünü teşkil eder. Ağacın sembolik formuna paralel sivri bir yapı gösteren bu formların iç yüzeyleri bitkisel formlarla dolgulanmıştır. Bu yüzeylerde daima iki türlü taş organizasyonu söz konusu olup, bunlardan birisi eksen haç, diğeri ise çapraz haç doğrultularına uygun olarak yerleştirilmiştir. Özellikle ikincisinde hayat ağacı vurgusu oldukça ön plandadır. Zira hayat ağacı düşüncesinin çıkış kaynağı göz önüne alındığında yaşamın başlangıcına işaret ettiği fark edilecektir. Buradaki taş diziliminin eksen haç ve çapraz haçtan oluşması dokuz noktayı bir araya getirir. Bu da yeni bir hayatın şekillenmesi için gereken dokuz aya işaret eder.

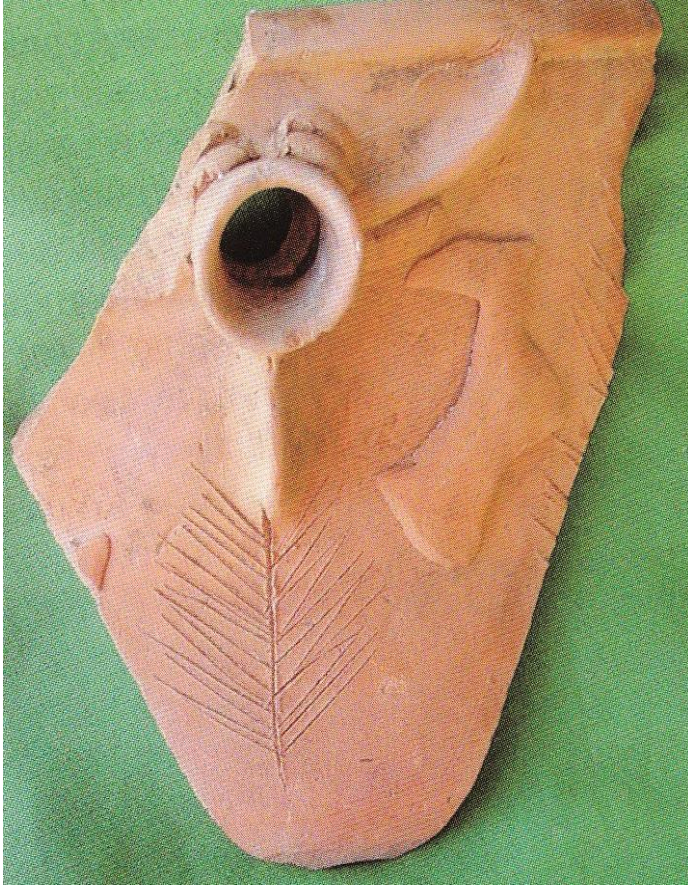
Gınaç Ucu, Çöl Pazarı, S.Kılıç

Orta Asya Türk dünya algısı mitoslarından birisi ise, dünyanın merkezindeki dağın üzerinde büyüyen, yedi dallı tepesi Ülgen Yıldızı'na ulaşan "Karaçam" ağacıdır. Ağacın tepesi uhrevi dünyaya ulaşırken kökleri ise ataların bedeninin gömülü olduğu aşağı dünyaya uzanır.

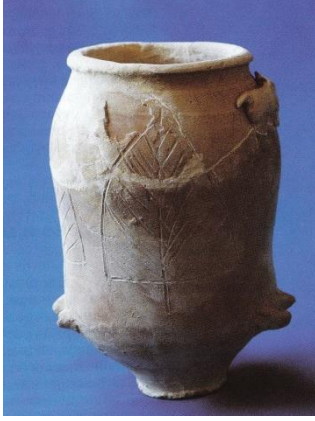
⁴ Schletzer, ibid. p.28-29

Margiana V.Sarianidi Marguş

Gonur Depe'de bulunan ve ağız kısmı boğa başı formunda seramik kaptan bir parça (V. Sarianidi)

Gonur Depe’de bulunan üzerlerine resimler kazınmış vazo (V. Sarianidi – Marguş)

Hayat ağacı ve dağ keçisi motifli seramik kap, Marguş, Merv Milli Müzesi, S.Kılıç, 2011

Türkmenistan Milli Müzesi, Üzerinde Hayat Ağacı Stilizasyonu bulunan seramik kap, Aşkabat, S.Kılıç, 2011

Çöl Pazarı Gınaç Ucu S.Kılıç

Saçlık Detayı, “Hayat Ağacı Stilizasyonu” Aşkabat Çöl Pazarı

Hayat ağacı formu daha belirgin bir şekilde “dağdan” adlı göğüs takılarında ve farklı bir formatta görülmektedir. Burada hayat ağacı, göğe doğru üç katman halinde yükselerek, hayatın başlangıcına işaret eder. Dağdan takısının formu, bu çerçevede içerisinde analiz edildiğinde doğurganlığın ve hayatın başlangıcının temsili niteliğinde, kadının doğum anının tasvir edildiği fark edilecektir. Takının ana formunu oluşturan kadın ve hayat ağacı dualitesi ifadesel gücü en üst düzeye çıkarmaktadır.

Dağdan Takısı
Kozmik Dağ

Dünyanın kozmik olarak kabul edilen Dağ tasavvuru, sadece Orta Asya Türk Dünya algısının değil, Mezopotamya'dan Kuzey Afrika'ya kadar tüm dünya toplumlarında merkezi öneme sahip olan ortak bir motiftir. Çünkü somut tabiat fenomenleri içerisinde dağ, en statik, güçlü ve değişmez bir varlık olarak dikkat çeken “tanrıların ikametgahı” vasfı yüklenerek, gücünden korkulan ve Tanrı nezdinde saygı duyulan yüce bir olgudur. Dağlara atfedilen “Ulu Dağ”, “Ata Dağ”, “Öz Ata” tabirleri keza bu düşünce sisteminin ürünleridir.

Çin literatüründe “aşağıdakileri yöneten” anlamına gelen Tien “göklerin ruhu” anlamına da gelmekte, Çin alfabesinde Tien’i ifade eden işaretlerin kompozisyonu, yüce anlamına gelen ta ve bir anlamına gelen yih işaretlerinin bileşkesinden meydana gelmektedir. Nerdeyse bütün dinsel inanışlarda yükseklikler, aşağıdakileri yöneten yaratıcının ikamet ettiği yer olarak tasavvur edilmesi nedeniyle, tapınılan noktaları oluşturmaktadır. Turani kavimlerin gökyüzü inanışlarını teyit etmekte olan bir diğer örnek ise, Altay ırklarından olan Fin’lilerin mitolojisinde, fırtına anlamına gelen Juma ile yer anlamına gelen la’nın bileşiminden oluşan Jumala, yani, fırtınanın meydana geldiği yere olan inanış, aslında Göktengri inancıdır. Türk yöneticileri kendilerine verilen yönetme görevinin tanrıdan gelen bir kader, bir vazife olduğunu, bu durumun ise tanrının kendilerine verdiği “kut” ile bağlantılı olduğunu ifade etmekte ve yönetimlerinin meşruiyetini bu şekilde açıklamaktadırlar. Çince’de Tien, Turani dillerde ise Tengri olarak kullanılan kelimenin Hun-Türk kökenine inilecek olursa, erken dönem tarihçilerin Hun liderlerine tangli-kutu (tchen – jü) diye hitap ettikleri belirtilmektedir. Türkçede kullanılan tangli- kutu “göklerin oğlu” anlamına gelmekte ve üzerinde barındırdığı bu göksel özellikler sebebiyle, ancak göklerin oğlu yönetme erkine ve meşruiyetine sahip olmaktadır. Göklerin oğlu sıfatının, aynı zamanda

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Çin İmparatorları için de kullanılması, bu bağlamda oldukça dikkat çekici bir noktaya işaret etmektedir.
5

Genellikle klan yerleşkelerinin tam ortasında yer alan dağların zirvesine ulaşmak, tanrısallığa ulaşma düşüncesi ile bir tür hac vazifesi olarak değerlendirilir. Dağın neredeyse gökyüzüne ulaşacak kadar ulu olması, tanrısal güçlerle özdeşleştirilmesinde önemli bir etken olmuştur. Nitekim Göktengri inancının önemli bir öğretisini oluşturan bu anlayış gereğince, göğe ne denli yüksek olunursa, tanrısal güçlerle o denli bütünleşmek mümkündür. Dolayısıyla tarihsel süreçten bu yana çeşitli medeniyetlerde boy gösteren bu anlayış, son derece yüksek devasa dini mimari örneklerinde açıkça gözlenen bir durumdur. Minarelerin mümkün olduğu kadar yüksek inşa edilmesi, Mısır Piramitlerinin akıl almaz boyutlardaki yüksekliği, kilise yapılarının devasa boyutlara ulaşması, bunlardan bazılarıdır.

Orta Asya Türk dünya algısına göre de keza bu düşünce sisteminin bir uzantısı olarak, Dünya Dağı üç ya da yedi katmandan oluşmakta olup zirve noktası, Kutup Yıldızı'na kadar ulaşmış olarak tasavvur edilmiştir. Üzerinde verimli ağaçları, otlakları, salgın hastalıklara ve depremlere karşı korunaklı yapısı ile de ayrıca kutsal kabul edilen dağ, en güçlü tanrısal güçlerin atfedildiği Türk hakanına verilmesi uygun görülür.⁶ Nitekim Altay bölgesinde bulunan bazı dağlar gibi, Türkmen dinsel hayatında önemli bir rolü olan dağların bir kısmı, bugün bile halen bir takım klan ve kabileler için özel ve kutsal sayılmaktadır. Dolayısıyla, kabilenin iyiliği için adaklar sunulup, dualar okunan bu dağlara, kendisiyle özdeşleştirilen klanlar dışında kimse çıkamaz.⁷ Ataların saygın ikametgahları olan bu kutsal dağlar klanın koruyucusu olarak kabul edilmekte olup, her klan, tabi olduğu dağı, öz ata olarak kabul ederek, kan bağı ölçeğinde bir ilişki kurar.

Günümüzde bile kutsal addedilen dağlarda avlanmak, hayvan otlatmak ve odun toplamak bu dağları sahiplenmiş olan topluluklar tarafından yasaklanmıştır. Çünkü bu dağlar hakkında geliştirilen inanışa göre, burada bulunan her türlü varlık yalnızca kutsal dağın kendisine aittir ve dokunulmamalıdır. Kendilerine yüklenen mistik ve gizemli anlamlar sayesinde bu kutsal dağlar, “ataların tahtı” ve “kabilenin koruyucu” kabul edilmek suretiyle mitolojideki destan kahramanlarıyla ilişkilendirilmektedirler. Bu destan kahramanları erkek ise, genellikle topluluğun kendisine mal ettiği dağda bulunan bir mağarada, taştan vücuda gelmiştir. Kadın mitolojik kahramanlar ise çocuklarını bir mağarada doğurmaktadır. Dağ'a atfedilen bu önemden dolayı, Türk mezarlarının dağ görüntüsü verilmiş tümseklerden oluştuğu düşünülmekte, dolayısıyla dağların aşağı dünyaya açılan kapı ve ruhlarında ikametgâhı olduğuna inanılmaktadır.⁸

Türk tarihi ve medeniyetinin gelişimi üzerinde de önemli rol oynayan dağlar, Orta Asya Türk göçebe topluluklarının gruplanması, toparlanması ve belli bir sistematik içerisinde organize olmaları için önemli bir rol oynamıştır. Bugünkü Moğolistan sınırları içerisinde olan Hangai, Altay Hentei Dağ sıraları bu role önemli katkılarda bulunmasının yanı sıra, zirveleri tanrısal bir auraya sahiptir. Bu nedenle gömüt

⁵ John Holmes Agnew, Walter Hilliard Bidwell, Eclectic magazine: foreign literature, V.12. .p.174,175,176, Fredrich Max Müller, Introduction to the Science of Religion, Printed by Spottiswoode & Co. New Street Square, London, 1870 p.45

⁶ Julian Baldick, Animal and Shaman: Ancient Religions of Central Asia, B. Tauris & Co. Ltd. London, UK 2000, p.39

⁷ Çin yazılı kaynaklarına göre, Türklerin I. Hanlığının ve karargahlarının merkezi Gobi Çölü'nün güneyinde Bodyn-Inli dağlık bölgesindedir. Bodyn-Inli, Çince de ruhun koruyucusu anlamına gelmekte, toprağın tanrısı manasında da kullanılmaktadır. II. Hanlık Türkleri ise Kuzey Moğolistan'daki uzak Changai ve kısmen de Sajın dağlı bölgelerinde sığınacak yer bulmuşlar ve ikametgah olarak ta Orhon Nehri üzerindeki Balasagun'u seçmişlerdir. Kutsal (yduq) dağ Ötüken di. (4031 m. yüksekliğinde) ve bu dağ Orhon nehrinin kaynağından 270 km. kuzeyinde idi. Kutsal Dağ ana yerleşim merkezinin kuzeyine düşmektedir. Ne var ki, kabilelerin ve klanların kutsal olarak baktıkları diğer dağların tam yerleri bilinmemektedir. Schletzer, p.29.

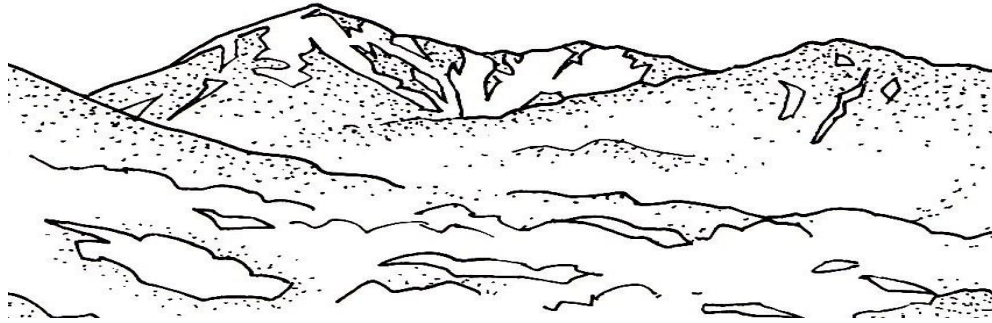
⁸ Diether Reinhold Schletzer, ibid. p.26-29

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

törenleri düzenlenmiş, önemli savaşların arifesinde, Hakanlar yakın iletişim içerisinde oldukları Tanrı'dan icazet ve feyz almışlardır. Bu bağlamda yaklaşıldığında tanrısal güçlerle donatıldığına inanılan hakanların, jeopolitik yönetim stratejisi bakımından Hakan- Tanrı ilişkisi son derece düşündürücü ve ilgi çekici bir noktadır. Nitekim, dönemlerinin inanç ve itibari değerleri gereğince tanrısal güçlerle olan ilişkisinden dolayı Hakanlara neredeyse peygamber vasfı addedilecek kadar insan üstü birer varlık olarak kabul görmüşlerdir. Bu da oldukça geniş bir coğrafyaya hakimiyetin sağlanması, toplumun sevk ve idaresi bakımından oldukça gerekli ve önemli bir nokta olarak değerlendirilmektedir.

Bu bağlamda, Tengri'nin kendisinin gönderdiği yönetici olan Hakanın kurallarına uymayanların ölüm ile cezalandırılması bu yaklaşımı teyit eden oldukça ilgi çekici bir durumdur.⁹

Ayrıca bu dağlar, metalürjik zenginlikleri nedeni ile etkin savaş silah üretimlerini kolaylaştırması bakımından önemli rol oynamışlardır.¹⁰ Dolayısıyla dağlar, soyun devamlılığı, emniyeti ve yaşamsallığı açısından önemli olmaları nedeniyle sosyo-kültürel, iktisadi ve siyasi yaşamın teminatları olarak tarihsel süreçten bu yana eski Türk topluluklarının merkezi öneme sahip olan kültürel birer fenomeni olmuştur. Bu kültürel olgunun, materyal kültür ürünlerinden birisi olan takılarda bulunduğu yansıma da keza, Orta Asya Türk Dünya algısı çerçevesinde şekillenmiştir. Türk-Moğolların dünya görüşünde yer alan "Dağ" idealinin takılardaki karakteristik vurguları, onların yeni topraklar fethederek genişleme ve bu alanlara yerleşip klanlarının soylarını emniyetli bir şekilde sürdürme düşüncelerini sembolize eder.

Kozmik Dağ Schletzer, p.29

Üçlü bölünme (yer altı dünyası, yeryüzü, gökyüzü) sembolik olarak dağın ifadesine de yansıtılmıştır. Türkler arasında oldukça nadir rastlanan bir inanişe göre, kudretli Tanrı Ülgen, yaratılış esnasında cennetteki Altın Dağ'da ikamet etmekteydi. Daha sonra ise, bu dağ göklerden dünyaya sarkıtılarak göğün sağlam durması sağlanmıştır. Bahsi geçen bu anlayış, Üçlü Asık uygulamasında ikonografik olarak karşılığını bulmuştur.

⁹ Julian Baldick, **Animal and Shaman: Ancient Religions of Central Asia** B. Tauris & Co. Ltd. London, UK 2000, p.39

¹⁰ Svat Soucek, **A History of Inner Asia**, United Kingdom, Cambridge University Press, United 2000, p.2-3

Çöl Pazarı Üçlü Asık, Aşkabat, S.Kılıç, 2010

İnsanlığın en erken gelişim evrelerinden bu yana, birçok topluluk, dağları dünyanın merkezi olarak algılama eğilimi içerisinde olduğundan, bu düşünce tarzı dünya toplumları arasında yaygın bir fenomen olmuştur. Dolayısıyla, Dünya Dağı düşüncesi ve Türk – Moğolların bu doğrultuda geliştirdikleri inanç sistemleri, dağın merkezinde bulunan “faal” bir nokta düşüncesine dayanmakta olup, bu faal nokta, kabilelerin ata ruhlarıyla ilişki kurmalarını sağlamaktadır. Nihayetinde, Türkmen toplumlarının geliştirdikleri bu inanç sistemine göre, dağların merkezinde bulunan faal noktalar, sadece insan soyunun başlangıcına işaret etmeyip, soyun devamlılığının atalar sayesinde meydana gelen doğumlar ile devam ettiğine de dikkat çekmektedir. Türkmen takılarında oldukça merkezi bir yer tutan üç katmanlı dağ motifinin temel kaynağı bu düşünce yapısıdır.¹¹ Doğu’ya yönelim düşüncesinin yaygın olduğu Türk Hakanlarının birinden doğmuş olmalarından daha ziyade, onların kutsal yöneticiler olarak, kutsal dağlarda bulunan mağaralardan birine indiklerine olan inanış Türkmen efsanelerinde oldukça sık rastlanan bir durumdur.¹²

¹¹ Diether Reinhold Schletzer, *ibid.* p.26-28

¹² Julian Baldick, *Animal and Shaman: Ancient Religions of Central Asia*. B. Tauris & Co. Ltd. London, UK 2000, p.39

Enselik takısı üç parçadan oluşan yapısı ile yer gök ve yeraltı üçlemesine işaret eder. Yeryüzü, takıda dağ formu ile sembolize edilirken, genellikle kanatlı formda görülen üst kısmı göksel unsurları, dikey, sivri uçlu uzantılardan oluşan alt kısmı ise, yeraltı dünyasını temsil eder.

Enselik Takısı, Aşkabat Çöl Pazarı

Tüm takılarda görülen merkezi noktanın olduğu gibi bazı heykel takılarının merkezine konumlanmış tek bir akik taşı da, dünya dağının gökyüzünden kuşbakışı görünüşünün temsil eder.

Heykel, Aşkabat Çöl Pazarı

Göncük, Aşkabat Çöl Pazarı, S.Kılıç-2010

Aşkabat Çöl Pazarı, S.Kılıç-2010 Bağcıklık

Manlayık Detayı

Nagdalı,

Çöl Pazarı, S.Kılıç

Bazbent Takısı Çöl Pazarı, S.Kılıç

Sonuç

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Verilen örneklerden de açıkça anlaşılacağı üzere Orta Asya Türk topluluklarının dünya algısının merkezini oluşturan “dünya dağı” olgusu ve buna bağlı olarak gelişen dinamik döngüsel oluşum, baş takılarında en aktif bir şekilde yansımaları bulmuştur. Bu olgu bazen motiflere kuş bakışı bir yaklaşımla dört yönün orta merkezini oluşturan dağ zirvesi olarak, bazen ise dağın temel geometrisini oluşturan üçgen formunun çeşitli versiyonları şeklinde yansımıştır. Takının tasarım olarak tabiatına son derece uyumlu olan bu form, diğer taraftan da ergonomik ve teknik olarak tasarıma sunduğu yüksek katkılardan dolayı gerek formal gerekse dağ algısına paralel olarak tematik bağlamda Türkmen takılarının temel elemanı olarak dikkat çekmektedir. Bu bağlamda takılarda kompozisyon-tema uyumunun en karakteristik örneğini teşkil etmektedir.

Dünyanın çekirdek kısmı kabul edilen orta noktası soğuğu ve karanlığı, yukarı kısmı olan yeryüzü ise, aydınlığı ve sıcaklığı temsil eder. Dünya'nın dairesel olmasının sebebi zamanın döngüsel olması ile alakalıdır. Zaman, gündüz, gece, ay ve mevsim olarak bir döngüsellik içerisindedir. Dünyada var olan dairesel döngü insan hayatının safhalarına da yansımaktadır. Buna göre insan hayatı doğum, yaşam ve ölüm olmak üzere üç safhadan oluşmakta olup, insanlar öldükten sonra tekrar, ataların yattıkları mekan olan soğuk ve karanlık aleme gönderilmektedirler.

Kaynakça

- AGNEW, John Holmes, BİDWELL, Walter Hilliard , Eclectic magazine: foreign literature, V.12., p.174,175,176
- BALDİCK, Julian Baldick,(2000). Animal and Shaman: Ancient Religions of Central Asia.B. Tauris & Co. Ltd. London, UK
- DAVLETOV, Timur, (2005). Hayat Ağacı Bilgeligi” (“Mudrost dereva zhizni”) ,Bengü Dünya Türk Gençleri Birliği Bülteni Yıl: 2005, Kasım; Sayı: 26, s.4
- KILIÇ, Sibel (2010). Türkmenistan Aşkabat,Merv Alan Araştırması Notları
- MÜLLER, Fredrich Max, Introduction to the Science of Religion, Printed by Spottiswoode & Co. New Street Square, London, 1870 p.45
- NİCHOLSON, Shirley J. (1996). Shamanism: An Expanded View of Reality, (Mircea Eliade “Shamanism and Cosmology) The Theosophical Publishing House, Wheaton,USA. 1996, pp.17-26
- SCHLETZER, Dieter and Reinhold, (1983). Old Silver Jewelry of the Turcoman: An Essay on Symbols in the Culture of Inner Asian Nomads, Translated by Paul Knight, Dietrich Reimer Verlag, Berlin
- SOUCEK, Svat Soucek, (2000). A History of Inner Asia, United Kingdom, Cambridge University Press, United.

DUYGUSAL EMEK İLE İŞ TATMİNİ ARASINDAKİ İLİŞKİYİ İNCELEMAYA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Doç. Dr. Zübeyir BAĞCI

Pamukkale Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Türkmen Taşer AKBAŞ

Pamukkale Üniversitesi

Öz

Bu çalışmada çalışanların duygusal emekleri ile iş tatminleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla hizmet sektöründe çalışanlar arasından kolayda örnekleme yöntemine göre seçilmiş 242 katılımcı üzerinde bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırmada veri toplama tekniği olarak anketten yararlanılmıştır. Çalışma kapsamında katılımcıların duygusal emek algıları, Brotheridge & Lee (2003) tarafından geliştirilen üç boyutlu duygusal emek ölçeği kullanılarak ölçülmüştür. Katılımcıların iş tatminleri ise Brown & Peterson (1994) tarafından geliştirilen ölçek ile ölçülmüştür. Elde edilen veriler ilgili istatistiksel analizler kullanılarak analiz edilmiştir. Analizler sonucunda sahte duygular ile iş tatmini arasında negatif yönlü bir ilişki bulunurken gizlenen duygular ile iş tatmini arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Derinlemesine eylem ile iş tatmini arasında ise istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki gözlenmemiştir.

Anahtar Kelimeler: Sahte Duygular, Derinlemesine Eylem, Gizlenen Duygular, İş Tatmini

A RESEARCH ON RELATIONSHIP BETWEEN EMOTIONAL LABOR AND JOB SATISFACTION

Abstract: In this study, it is aimed to examine the relationship between emotional retirement and job satisfaction. For this purpose, a survey was conducted among 242 participants who were selected according to convenience sampling method among the employees in the service sector. The questionnaire was used as the data collection technique. In the context of the study, participants' emotional labor perceptions were measured using a three-dimensional emotional labor scale developed by Brotheridge & Lee (2003). Participants' job satisfaction was measured by the scale developed by Brown & Peterson (1994). The obtained data were analyzed using relevant statistical analyzes. As a result of the analyzes, there was a negative correlation between fake emotions and job satisfaction, whereas there was a positive correlation between hidden emotions and job satisfaction. There was no significant relationship between deep acting and job satisfaction.

Keywords: Fake Emotions, Deep Acting, Hidden Emotions, Job Satisfaction

1. Giriş

Küreselleşme sürecinde artık rekabet avantajının kaynağı büyük ölçüde üretilen ürünlerde farklılık oluşturmaktan ziyade firma imajı ve çalışanların müşterileriyle olan ilişkilerine yönelmiştir. Hizmet sektöründe çalışanlar, firmalarını ya da kurumlarını hizmeti alanlara sergilemekte ve genellikle de yüz yüze etkileşimlerde bulunmaktadır. Bu etkileşimler esnasında çoğunlukla örgütlerin arzuladığı

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

duyguları göstermek için gerekli çabaları sarf etmeye gayret göstermektedirler (Çelik & Topsakal, 2016;203). Müşteriye sunmuş oldukları hizmet elle tutulmaz ve gözle görülmez nitelikte olup, hizmetin kalitesinin alıcı tarafından değerlendirilmesi de o kadar kolay olmamaktadır. Oysa hizmeti üreten ya da aktaran çalışanın davranışları, müşterinin ürünün veya hizmetin kalitesine yönelik algısı üzerinde belirleyici olmaktadır. Bu nedenle çalışanların kendilerinden beklenen davranışları göstermeleri yönünde zorlanmaları onların iş tatminleri üzerinde önemli etkiler meydana getirmektedir (Chen vd., 2012; Zhang & Zhu, 2008; Gürel & Bozkurt, 2016; Çelik & Topsakal, 2016).

Bireyler, kişisel yaşamlarında arzu edilen sosyal çıktılara ulaşabilmek için duygu yönetim taktiklerini ticarileştirmektedirler Yani bireyler duygu durumlarını istenilen sonuçlara ulaşmak için uyarlayarak sergilemekte, dolayısı ile dışa vurdukları ya da sergiledikleri duygularını araç olarak kullanmaktadırlar (Judge vd., 2009: 62). Bu şekilde hizmetin aktarılması esnasında sosyal bakımdan istenilen duygulanım davranışlarının gösterilmesi (duruma uygun duyguların sergilenmesi) literatürde duygusal emek olarak ifade edilmektedir (Ashfort & Humphrey, 1993: 90). Duygusal emek hizmet etkileşimlerinin süresine, yoğunluğuna, çeşitliliğine ve sıklığındaki varyasyonlara göre değişen davranışsal bir tepkidir (Brotheridge & Lee, 2003: 366-367). İlgili literatürde duygusal emeğin üç alt boyutundan söz edilmektedir. Bunlar; sahte duygular, derinlemesine eylem ve gizlenen duygulardır (Grandey, 2000; Diefendorff vd., 2005; Oğuz & Özkul, 2016). Çalışanlar sahte duygulanım davranışında bulduklarında, duygusal ifadelerini değişime uğratarlar ve kontrol altında tutarlar. Örneğin: Çalışan zorlu bir müşteri ile etkileşiminde kötü bir ruh halinde bile olsa sahte bir gülümseme sergiler. Bu durumdaki çalışan gerçek duygularını gizleme eğilimindedir, otantik / sahici davranmamaktadır ve bu nedenle de stres yaşaması muhtemeldir (Brotheridge & Grandey, 2002: 22). Derinlemesine eylem boyutu, çalışanın içsel düşüncelerini ve duygularını kendisinden beklenen davranış sergileme kurallarını karşılamak üzere kontrol altına alması sürecidir. Başka bir anlatımla derin eylem; dışa vurulması gereken duyguyu gösterebilmek için, gerçek duyguların değiştirilmeye çalışılması, uygun olan duygu ve ifadelerin gerçek anlamda gösterilebilmesi çabalarıdır (Dursun vd., 2014: 12). Morris & Feldman'a (1996: 992) göre yoğun yaşanan duyguların, olması gerektiği gibi sergilenmesi, çalışan için daha yoğun bir çabayı gerektirecektir. Gizlenen duygular ise belirli bir durumda kabul edilemez ya da uygun görülmeyen duyguların saklanması biçiminde ifade edilebilmektedir (Dursun vd., 2014).

Duygusal emek davranışları gösteren çalışanlar, kendileri için örgütleri tarafından belirlenen beklentilerin karşılığını vermek üzere istenilen duyguların sergilenmesi ya da ifade edilmesi esnasında duygusal uyumsuzluk deneyimleyebilirler. Bu uyumsuzluk örgütün belirlediği duygulanım biçimi ile çalışanın hissettiği arasında uygunsuzluk ortaya çıktığında vuku bulur. Duygusal uyumsuzluğun varlığı, çalışanlarda, özgüven azalmasına, depresyona, yabancılaşmaya, strese ve iş tatmininde azalmaya neden olabilmektedir (Delen, 2017: 102-107). Çalışanın yaptığı işin, onun ihtiyaçlarını ve beklentilerini ne kadar karşıladığı ile ilgili öznel bir yargıdan ibaret olan iş tatmini (Fleury vd., 2017: 400) ile duygusal emek arasında önemli düzeyde bir ilişki olduğu çeşitli araştırma bulgularıyla desteklenmektedir. Örneğin Yang & Chang (2008) tarafından hemşireler üzerinde gerçekleştirilen çalışmada iş tatmini ile derinlemesine eylem arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunurken iş tatmininin ile sahte duygular arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanılmamıştır. Pandey & Singh (2015) tarafından Hindistan'daki kadın ve toplum sağlığı çalışanları üzerinde gerçekleştirilen çalışmada ise iş tatmini ile sahte duygular arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunurken derinlemesine eylem ile iş tatmini arasında negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Konuyla ilgili ülkemizde yapılan çalışmalarda da benzer bulgulara rastlamak mümkündür. Örneğin, Mengenci (2015) tarafından çalışanların iş tatminleri

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ile duygusal emekleri ve tükenmişlikleri arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yürütülen araştırmada, doğal davranış ve derinlemesine eylem alt boyutları ile iş tatmini arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunurken yüzeysel davranış alt boyutu ile iş tatmini arasında negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Benzer bir bulguya Genç ve Gümüş'ün (2017) çalışmasında da rastlanılmaktadır. Buna göre derinlemesine eylem davranışının iş tatmininin pozitif, yüzeysel davranışın ise negatif yordayıcısı olduğu belirlenmiştir. Bu araştırma bulgularından yola çıkarak aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur.

H₁: Sahte duygular ile iş tatmini arasında negatif yönlü bir ilişki vardır.

H₂: Derinlemesine eylem ile iş tatmini arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır.

H₃: Gizlenen duygular ile iş tatmini arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır.

2. Yöntem

Çalışanların duygusal emekleri ile iş tatminleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla hizmet sektöründe çalışanlar arasından kolayda örnekleme yöntemine göre seçilmiş 242 katılımcı üzerinde yürütülen bu araştırma kapsamında ihtiyaç duyulan veriler anket tekniği kullanılarak toplanmıştır. İlgili literatür incelenerek oluşturulan anket formu üç kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda katılımcıların demografik özelliklerini belirlemeye yönelik sorular yer alırken ikinci kısımda katılımcıların duygusal emek davranışlarını ölçmeye yönelik sorular yer almaktadır. Kullanılan duygusal emek ölçeği Brotheridge & Lee (2003) tarafından geliştirilen ve daha sonra yazarlar tarafından (2011) revize edilen bir ölçektir. Üç alt boyut ve toplamda 9 maddeden oluşan ölçeğin Türkçe'ye uyarlanması ile geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Dursun vd. (2014) tarafından yapılmıştır. Bu ölçek çeşitli araştırmada kullanılmıştır (Springer ve Oleksa, 2017; Bayram vd., 2012). Bu çalışmada ölçeğin güvenilirlik katsayısı 0,77 olarak hesaplanmıştır. Üçüncü kısımda katılımcıların iş tatmini düzeylerini ölçmeye yönelik sorular bulunmaktadır. Kullanılan iş tatmini ölçeği ise Brown & Peterson (1994) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek tek boyutlu olup 5 madde içermektedir. Bu çalışmada ölçeğin güvenilirlik katsayısı 0,83 olarak hesaplanmıştır. Ölçeklerde yer alan her bir ifadenin değerlendirilmesinde 5'li likert tipi ölçek (1: Kesinlikle katılmıyorum, 5: Kesinlikle katılıyorum) kullanılmıştır.

3. Bulgular

Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bulgular tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Demografik Özellikler

	Gruplar	Frekans	Yüzde (%)
Yaş	20-30 Yas	25	10
	31-40 Yas	107	44
	41-50 Yas	81	34
	51 ve Üzeri	29	12
Cinsiyet	Kadın	136	56
	Erkek	106	44
Çalışma Süresi	1-5 Yıl	73	30
	6-10 Yıl	72	30
	11-15 Yıl	56	23
	16 Yıl ve üzeri	41	17
Eğitim	İlk ve Orta	24	10
	Lise Ve Dengi okul	94	39
	Üniversite	119	49

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

	Lisansüstü	5	2
Medeni Durum	Evli	155	64
	Bekâr	87	36

Demografik özellikleri gösteren Tablo 1 incelendiğinde katılımcıların %10'u 20-30 yaş grubunda yer almakta olup, %44'ü 31-40 yaş aralığında; %34'ü 41-50 yaş aralığında ve %12'si ise 51 ve üzerindeki yaşlardadır. Katılımcıların %56'sı erkeklerden oluşmaktadır. Katılımcıların %30'u 1-5 yıl; %30'u 6-10 yıl; %23'ü 11-15 yıl ve %17'si 16 yıl ve daha fazla bu kurumda çalışmaya devam etmektedir. Eğitim seviyeleri itibariyle katılımcıların %10'nun ilk ve ortaokul, % 39'unun lise ve dengi okul mezunu; %49'unun üniversite mezunu ve %2'sinin de yüksek lisans mezunu olduğu görülmektedir. Medeni durumları itibariyle katılımcıların %64'ü evli, %36'sı ise bekâr çalışanlardan oluşmaktadır. Çalışanların duygusal emek davranışları ile iş tatminleri arasındaki ilişkinin miktarını ve yönünü belirlemek amacıyla yapılan korelasyon analizine ilişkin bulgular tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Korelasyon Analizine İlişkin Bulgular

	Ort.	SS	1	2	3	4
Sahte Duygular	2,403	,8033	1			
Derinlemesine Eylem	3,554	,7166	,391**	1		
Gizlenen Duygular	3,810	,6905	-,280**	,080	1	
İş Tatmini	3,832	,6920	-,447**	-,069	,287**	1

p<0,01

Tablo 2'de görüldüğü üzere, duygusal emek alt boyutlarından sahte duygular ile iş tatmini arasında negatif yönlü, orta düzeyde ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunurken gizli duygular ile iş tatmini arasında pozitif yönlü, düşük düzeyde ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Derinlemesine eylem alt boyutu ile iş tatmini arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

5. Değerlendirme ve Sonuç

Çalışanların duygusal emekleri ile iş tatminleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla hizmet sektöründe çalışan katılımcılar üzerinde yürütülen bu çalışmada elde edilen bulgular şu şekilde özetlenebilir;

Duygusal emek alt boyutlarından sahte duygular ile iş tatmini arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Dolayısıyla çalışma kapsamında oluşturulan “sahte duygular ile iş tatmini arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki vardır” biçimindeki H₁ hipotezi doğrulanmış olmaktadır. Bu konuda ilgili literatürde de bu bulguyu destekleyen pek çok çalışma (Genç & Gümüş, 2017; Maxwell & Riley, 2016; Mengenci, 2015; Pugh vd., 2011; Zhang & Zhu, 2008; Morris & Feldman, 1996) söz konusudur. Muhtemelen işgörenlerin sahte duygulanım durumunda duygu durumlarını otantik biçimde sergileyememeleri nedeniyle iş tatminleri bundan olumsuz yönde etkilenmektedir.

Duygusal emeğin bir diğer alt boyutu olan derinlemesine eylem ile iş tatmini arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanılmamıştır. Bu nedenle de “derinlemesine eylem ile iş tatmini arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır” biçiminde oluşturulan H₂ hipotezi doğrulanmamıştır. Benzer şekilde Johnson & Spector (2007) ne sahte duyguların ne de derinlemesine eylemin iş tatmini ile olumsuz ilişkisinin (istatistiksel olarak) olmadığını belirtmişlerdir. Biçkes vd. (2014) de derinlemesine eylem ve yüzeysel davranışın iş

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

tatmini ile ilişkili olmadığını ancak doğal davranışın (doğal duyguların sergilenmesi) iş tatmini ile pozitif ilişkili olduğunu ifade etmişlerdir.

Bu çalışmada elde edilen bir diğer bulgu da duygusal emeğin alt boyutlarından gizlenen duygular ile iş tatmini arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğudur. Duygusal emek davranışları çalışanlar için her zaman olumsuz sonuçlarla ilişkili değildir. Sonuçların kimi zaman olumlu ya da olumsuz olabilmesinin bir nedeni de durumsal ve kişisel faktörlere bağlı olarak, duygusal emek davranışlarının değişkenlik göstermesinden kaynaklanmaktadır. Örneğin performans dayalı ücret sisteminin uygulandığı bir işyerinde, çalışanın duruma uygun duygusal emek davranışları, maddi kazançlarının artmasını sağlayabilecektir (Üzümcü ve Şahin, 2017: 104). Bir başka açıdan, örneğin öğretim üyelerinin öğrencileri ile etkileşiminde kimi zaman pozitif duygusal davranışlar sergilemesi (öğrenci motivasyonunu artırmak için), kimi zaman negatif duygusal davranış sergilemesi (öğrenci disiplinini sağlaması için), kimi zaman da nötr duygusal davranış sergilemesi (profesyonellik ve adil yaklaşımın algılanması) gerekebilir. Bu durum değişen şartların gereğine göre, çalışanın duygulanımlarını düzenlemesi gereğini göstermektedir (Morris & Feldman, 1996: 991). Bu sonuç çalışma kapsamında oluşturulan “gizlenen duygular ile iş tatmini arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır” biçimindeki H₃ hipotezini doğrular niteliktedir. Bu bulgu literatürdeki çeşitli araştırma sonuçlarıyla da paralellik göstermektedir (Gürel & Bozkurt, 2016; Mengenci, 2015; Yin, 2015).

Sonuç olarak, duygusal emek davranışları dinamik bir takım süreçler içermektedir. Bu süreçlerde, işgörenlerin gün içinde deneyimledikleri, işgörenlerin genel algıları, duygusal emek davranışları bakımından bireyden bireye ve bireyin zaman içindeki durumuna göre değişkenlik gösterebilmekte ve bu durumda da duygusal emek boyutlarının iş tatmini ile ilişkisi değişebilmektedir.

Kaynakça

- Ashforth, B.E. & Humphrey, R.H. (1993). “Emotional Labor in Service Roles: The Influence of Identity”, *Academy of Management Review*, 18(1), pp.88-115.
- Bayram, N., Aytaç, S. & Dursun, S. (2012). “Emotional Labor and Burnout at Work: A Study from Turkey”, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 65: 300 – 305
- Biçkes, D.M., Yılmaz, C., Demirtaş, Ö. & Uğur, A. (2014). “Duygusal Emek ile İş Tatmini Arasındaki İlişkide Psikolojik Sermayenin Aracılık Rolü: Bir Alan Araştırması”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 9(2), pp.97-121.
- Brotheridge, C.M. & Lee, R.T. (2003). “Development and Validation of the Emotional Labour Scale”, *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 76(3), pp.365-379.
- Brotheridge, C.M. & Grandey, A.A. (2002). “Emotional Labor and Burnout: Comparing Two Perspectives of “People Work”, *Journal of Vocational Behavior*, 60(1), pp.17-39.
- Brown, S.P. & Peterson, R.A. (1994). “The Effect of Effort on Sales Performance and Job Satisfaction”, *Journal of Marketing*, 58(2), pp.70-80.
- Chen, Z., Sun, H., Lam, W., Hu.,Q., Huo, Y. & Zhong, J.A. (2012). “Chinese Hotel Employees in the Smiling Masks: Roles of Job Satisfaction, Burnout, and Supervisory Support in Relationship Between Emotional Labor and Performance”, *The International Journal of Human Resources Management*, 23(4), pp.826-845.
- Çelik, P. & Topsakal, Y. (2016). “Duygusal Emeğin İş Tatmini ve Duygusal Tükenme İle İlişkisi: Antalya Destinasyonu Otel Çalışanları Örneği.”, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 8(4), pp.202-218.
- Delen, M.G. (2017). *Emek Sürecinde Son Nokta: Duygusal Emek ve Tinsel Emek*, Türkmen Kitabevi, İstanbul.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Diefendorff, J.M., Croyle, M.H. & Gosserand, R.H. (2005). “The Dimensionality And Antecedents Of Emotional Labor Strategies”, *Journal of Vocational Behavior*, 66: 339–357
- Dursun, S., Bayram, N. & Aytaç, S. (2011). “Duygusal Emegın İş Tatmini ve Tükenme Düzeyi Üzerine Etkisi”, 17. Ergonomi Kongresi, 14-16 Ekim, 2011, Eskişehir, [https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/\(01.05.2018\)](https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/(01.05.2018)).
- Dursun, S., Aytaç, S. & Bayram, N. (2014). “Duygusal Emek Ölçeği Türkçe Formunun Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması”, “İş, Güç” Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 16(2), pp.10-18.
- Fleury, M.J., Grenier, G., Bamvita, J.M. & Chiocchio, F. (2017). “Associated and Mediating Variables Related to Job Satisfaction Among Professionals from Mental Health Teams”, *Psychiatric Quarterly*, pp.1-15, <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s1126-017-9543-6.pdf>, DOI 10.1007/s1126-017-9543-6, (19.04.2018).
- Genç, V. & Gümüş, M. (2017). “Otel İşletmelerinde İş Tatmininin Arttırılması: Çalışanların Duygusal Zekaları ve Duygusal Emeklerinin Rolü”, *Journal of Recreation and Tourism Research*, 4(4), pp.43-52.
- Grandey, A.A. (2000). “Emotion Regulation in the Workplace: A New Way to Conceptualize Emotional Labor”, *Journal of Occupational Health Psychology*, 5(1):95-110
- Gürel, E.B.B. & Bozkurt, Ö.Ç. (2016). “Duyguların Yönetilmesinin, İş Tatmini ve Duygusal Tükenmişlik Düzeyi Üzerine Etkileri”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi SBE Dergisi*, 8(14), pp.133-147.
- Johnson, H.M. & Spector, P.E. (2007). “Service With a Smile: Do Emotional Intelligence, Gender, and Autonomy Moderate the Emotional Labor Process?”, *Journal of Occupational Health Psychology*, 12(4), pp.319-333.
- Judge, T.A., Woolf, E.F. & Hurst, C. (2009). “Is Emotion Labor More Difficult for Some Than for Others? A Multilevel, Experience-Sampling Study”, *Personnel Psychology*, 62(1), pp.57-88.
- Lee, R.T. & Brotheridge, C.M. (2011). “Words from the Heart Speak to the Heart: A Study of Deep Acting, Faking, and Hiding among Child Care Workers”, *Career Development International*, 16(4), pp.401-420.
- Maxwell, A. & Riley, P. (2016). “Emotional Demands, Emotional Labour and Occupational Outcomes in School Principals: Modelling the Relationships”, *Education Management Administration & Leadership*, 45(3), pp.484-502.
- Mengenci, C. (2015). “İş Tatmini, Duygusal Emek ve Tükenmişlik İlişkilerinin Belirlenmesi”, *Ege Akademik Bakış*, 15(1), pp.127-139.
- Morris, J.A. & Feldman, D.C. (1996). “The Dimensions, Antecedents, and Consequences of Emotional Labor”, *The Academy of Management Review*, 21(4), pp.986-1010.
- Oğuz, H. & Özkul, M. (2016). “Duygusal Emek Sürecine Yön Veren Sosyolojik Faktörler Üzerine Bir Araştırma: Batı Akdeniz Uygulaması”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 7(16):130-154.
- Pandey, J. & Singh, M. (2016). “Donning the Mask: Effects of Emotional Labour Strategies on Burnout and Job Satisfaction in Community Healthcare”, *Health Policy and Planning*, 31(5), 551-562.
- Pugh, S.D., Groth, M. & Hennig-Thurau, T. (2011). “Willing and Able to Fake Emotions: A Closer Examination of the Link Between Emotional Dissonance and Employee Well-Being”, *Journal of Applied Psychology*, 96(2), pp.377-390.
- Springer, A. & Oleksa, K. (2017). “The relationship between employees' competences and the consequences and manner of exercising emotional labour (EL), *econstor*, 11(1):17-30.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Üzümcü, T.P. & Şahin, A., (2017). Konaklama İşletmelerinde Deneysel Pazarlama Anlayışı ve Duygusal Emek, Ed.: Ayşe Günsel, Umuttepe Yayınları, 1.Baskı, Kocaeli.
- Yang, F. & Chang C. (2008). “Emotional Labour, Job Satisfaction and Organizational Commitment amongst Clinical Nurses: A Questionnaire Survey”, *International Journal of Nursing Studies*, 45(6), pp.879-887.
- Yin, H. (2015). “The Effect of Teachers’ Emotional Labour on Teaching Satisfaction: Moderation of Emotional Intelligence”, *Teachers and Teaching: Theory and Practice*, 21(7), pp.789-810.
- Zhang, Q. & Zhu, W. (2008). “Exploring Emotion in Teaching: Emotional Labor, Burnout, and Satisfaction in Chinese Higher Education”, *Communication Education*, 57(1), pp.105-122.

ÖRGÜTSEL GÜVEN İLE İŞE ADANMIŞLIK ARASINDAKİ İLİŞKİ: BİR ARAŞTIRMA

Yrd. Doç. Dr. Türkmen Taşer AKBAŞ

Pamukkale Üniversitesi

Doç. Dr. Zübeyir BAĞCI

Pamukkale Üniversitesi

Öz

Bu çalışmanın amacı çalışanların örgütsel güven algıları ile işe adanmışlıkları arasındaki ilişkiyi incelemektir. Araştırmanın örneklemini özel bir bankada çalışan ve kolayda örnekleme yöntemiyle belirlenmiş 110 personel oluşturmaktadır. Veriler anket tekniği kullanılarak toplanmıştır. Örgütsel güven algıları Bromiley & Cummings (1996) tarafından geliştirilen “Örgütsel Güven Envanteri”nin iki boyutlu kısa formu ile ölçülmüştür. İşe adanmışlık için Schaufeli & Bakker (2004) tarafından geliştirilen ölçeğin kısa versiyonu kullanılmıştır. Veriler ilgili analizlere (tanımlayıcı istatistikler ve korelasyon analizi) tabi tutulmuş ve elde edilen bulgular açıklanmıştır. Korelasyon analizi sonuçlarına göre örgütsel güven (bilişsel ve duygusal) ile işe adanmışlık (dinçlik, adanmışlık ve özümseme) arasında pozitif yönlü istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dinçlik, Adanmışlık, Özümseme, Bilişsel Güven, Duygusal Güven

THE RELATIONSHIP BETWEEN ORGANIZATIONAL TRUST AND WORK ENGAGEMENT: A RESEARCH

Abstract: The aim of this study is to examine the relationship between organizational trust perceptions and work engagement. The sample of the study was chosen with convenience sampling technique and consisted of 110 bank employees. The data of the study was obtained through questionnaire. Organizational trust perceptions were measured by a two-dimensional short form of "Organizational Trust Inventory" developed by Bromiley & Cummings (1996). A short version of the scale developed by Schaufeli & Bakker (2003) was used for work engagement. The data were subjected to relevant analyzes (descriptive statistics and correlation analysis) and the findings were interpreted. According to the results of the correlation analysis, it was determined that there is a positive and statistically meaningful relationship between organizational trust (cognitive and emotional) and work commitment (vigor, devotion and assimilation).

Keywords: Vigor, Dedication, Absorption, Cognitive Trust, Emotional Trust

1.Giriş

Güven, örgütlerde asıl işlerin yapılmasından sorumlu personele kararlar üzerinde daha fazla kontrol yetkisinin verildiği ve özellikle örgüt yapılarındaki basılaşmaya yönelik köklü örgütsel değişimlerin oluşturulduğu günümüz şartlarında gittikçe büyük bir öneme sahiptir (Spence et al., 2001:7). Örgütsel güven kavramı, örgütlerin amaçlarına ulaşmasında ve sinerji oluşturmalarında, beşeri sermayelerini

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

etkin kullanabilmelerinde kilit rol oynamaktadır. Bu çalışmada örgütsel güven olgusu ve işe adanmışlık olgusu; toplumun önemli ihtiyaçlarından biri olan finans hizmetleri ihtiyacının karşılandığı banka örgütlerinde inceleme konusu yapılmıştır. Modern bir toplumda sağlıklı ilişkiler geliştirilmesi ve sürdürülmesi için güven ve işbirliği olgularının gerekli ve şart olduğu söylenebilir (İşcan & Sayın, 2010:201). İşine adanmış çalışanlar; bir ülkenin her sektöründe, her kurumunda gelişmenin, ilerlemenin ve rekabetçi gücün anahtarlarından birini oluşturmaktadır.

2. Literatür Taraması

2.1.Örgütsel Güven

Güven, ikili ilişkilerde taraflardan birinin diğer tarafın açıklarından yararlanmaya çalışmayacağına yönelik itimadıyla ilgilidir (Paliszkievicz, 2014: 28). Örgüte güven kişilerden çok örgüte odaklı olup, bireylerin, örgütsel ilişkiler ve davranışlar açısından beklentilerini içerir (Polat, 2009: 14). Bir başka ifadeyle örgüte güven, bireyin örgütünün kendi yararına olan eylemlerde bulunacağı ya da en azından bu eylemlerin kendisine zarar vermeyeceği inancıdır. Örgüte güven, bireyin örgütsel faaliyetlerin gelecekte başarıyla sonuçlanacağına ilişkin inanca dayalı güven geliştirmesidir. Örgütsel güven, çalışanların kurumun tehlikede olduğu durumlardaki sorunları nasıl algıladıkları hakkında geri bildirim sağlayan psikolojik bir durum olarak da ifade edilebilir (Fard & Karimi, 2015: 220). Örgüte güven; örgüt içi adaletin sağlanmasına, tepe yönetimin çalışanlara destek olmasına, çalışanların istek ve gereksinimlerinin karşılanmasına, örgüt içi sosyal ilişkilerin istenilen düzeye çıkarılmasına ve çalışanlar arası işbirliğinin yeterli düzeye getirilmesine bağlı olarak gelişebilir (Tutar, 2014: 155). Ayrıca örgütün kural ve prosedürlerle üyelerine verdiği vaatleri ve sözleri yerine getirmesi gerekir. Güvene dayalı davranışlar, örgütsel düzeyde işgörenlerin haklarını koruyucu kurallar sisteminin uygulanması ile sağlanabilir. Örgüte güven küçük örgütlerde örgütün kurucusunun kişiliğinden, büyük örgütlerde ise merkezleşmiş yapıdan ve örgütsel kültürden kaynağını alan, örgütün kişiliğine ve kimliğine duyulan inanç biçiminde ortaya çıkar. Örgütsel güven; üyelerin örgütsel politikalara ve stratejilere inanç duyması ve gelecekte de örgütle bağlarını sürdürme kararlılığı göstermesidir. Bir başka ifadeyle işgörenlerin belirsiz ve riskli durumlarda kendi örgütlerini sığınacak liman olarak görmesi, yol gösterici olarak kendi örgütünün belirlediği yol ve yöntemleri benimsemesi, bu yönelimlere sadık kalarak kendisine örgütü tarafından sunulan / önerilen eylemleri tutarlı ve yararlı bulmasıdır (Polat, 2009: 14). İlgili literatür incelendiğinde örgütsel güvenin üç boyuta sahip olduğu görülmektedir. Bunlar: Gizliden ya da açıktan herhangi bir taahhüdü ile uyumlu davranış göstermek üzere iyi niyetli gayretler, bir takım taahhütlerinden önce yaptığı müzakereler her ne olursa olsun açık ve dürüst olmak ve karşı taraftan yüksek bir avantaj sağlama fırsatı doğsa bile bunu kullanmamaktır (Cummings & Bromiley, 1996: 303-304).

2.2.İşe Adanmışlık

İşe adanma, bireylerin kendilerini iş rollerine vermeleri, rol performansları sırasında fiziksel, duygusal ve bilişsel enerjilerini işlerine aktarmaları ve görevlerin yerine getirilmesinde zihnin bütünüyle işle meşgul olması biçiminde tanımlanabilmektedir (Taşlıyan vd., 2016: 2544). İşe adanmışlığın sağlanabilmesi için birtakım unsurlar gereklidir. Bunlar; bireyin yaptığı işle ilgili yeterli bilgi ve deneyime sahip olması, kendini tanıması, kapasitesini test etmesi ve zamanı iyi yönetebilmesi gibi bireysel, bireylere işlerini yerine getirebilmeleri için ve kendilerini geliştirebilmeleri için gerekli imkânların sağlanması, iş yükünün kontrolü, görev tanımlarının net olarak bilinmesi ve hizmet içi eğitimlerin verilmesi gibi çevresel unsurlardır (Ulukapı vd., 2014: 66). Çalışanların işe adanmış olmaları, psikolojik sermayelerinin yüksek olması, kendi kaynaklarını oluşturabilmeleri, daha iyi

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

performans göstermeleri ve daha mutlu çalışanlar olmaları anlamına gelmektedir (Özkalp & Meydan, 2015: 6-7). Ancak işe adanmışlığı geliştirmek isteyen örgütlerin, işe adanmışlığın sürdürülebilirliğini sağlayamaması halinde, işgörenlerde güvensizlik, tükenmişlik duygusu ve düşük performans gibi problemlerin ortaya çıkabileceğini hesaba katması gerekir (Kartal, 2017: 332). İşe adanmışlığın üç alt boyutu söz konusudur (Schaufeli & Bakker, 2003: 5-6);

- **Dinçlik boyutu;** bireyin çalışırken yüksek seviyede enerji ve zihinsel esnekliğe sahip olması ve işi için gerekli çabayı harcaması, karşılaştığı zorluklara ve problemlere sabırla göğüs gerebilmesi ile ilgilidir.
- **Adanma boyutu;** bireyin işi ile güçlü bir bağ kurması, işine yüksek bir önem atfetmesi, işiyle guru duyması ve işinden kaynaklanan olumlu bir heyecan duygusu yaşamasıdır.
- **Özümseme (yoğunlaşma) boyutu;** bireyin işine yoğunlaşması ve iş üzerinde çalışırken zamanın nasıl geçtiğini anlayamamasıdır (kendini işinden alıkoyamaması).

2.3. Örgütsel Güven ve İşe Adanma İlişkisi

İşgörenlerin motivasyonlarına ilişkin en önemli göstergelerden biri de işe adanmadır (Tabak & Hendy, 2016: 21). İşe adanma, işgörenin günlük olarak yaptığı işlerde edindiği beceri ve ustalık sayesinde işinde birtakım değişiklikler yapabilmesi, işin kendisine tanıdığı özerk olma düzeyi ve iş yükünün işgören için heyecan verici olması gibi unsurlarla yakından ilişkilidir (Petrou vd., 2012: 1123-1125). Sosyal bir inşaa olarak güven; ilişkilerin merkezinde yer alır ve tarafların her birinin diğerine yönelik davranışlarını etkiler (Neves & Caetano, 2006: 353). Örgüte güven, işgören ile örgüte başarıya ulaşan sosyal değişimleme etkileşimleri neticesinde karşılıklı olarak birbirlerine yazılı olmayan yükümlülükler yüklemektedir. Bu durum iki tarafın karşılıklı ilişkilerinde birbirlerine destek olmalarını ve fedakârlıkta bulunmalarını gerektirir (Blau, 1964). Örgütlerine bağlılık ve sadakat gösteren işgörenler, örgütlerinden ayrılmak istemez, işlerini yaparken yüksek düzeyde çaba gösterirler. Bu bakımdan örgütleriyle güvene dayalı ilişkiler geliştirmiş işgörenlerde daha yüksek düzeyde işe adanmışlığın gözlenmesi beklenebilir (Kahn, 1990: 708-713, Agarwal, 2014: 60). Örgütlerine güven duyan işgörenler yaptıkları işe yoğunlaşmaktan kendilerini alıkoyan gelecekle ilgili (bireysel ve/veya örgütsel) bir takım olumsuz ihtimallerle (örneğin; işsiz kalma riski) zihinlerini meşgul etmeyecekleri (Ugwu vd., 2014: 382) gibi kendilerini daha çok güvende hissedeceklerdir (Kahn, 1990: 708). Örgütleriyle güvene dayalı ilişkileri olduğu sürece de işgörenler kendilerini örgütlerine adamaya devam edeceklerdir (Lin, 2010: 522). İlgili literatür incelendiğinde örgütsel güven ile işe adanmışlık arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir (Gülbahar, 2017; Tabak ve Hendy, 2016; Ugwu vd., 2014). Bu noktadan hareketle aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir:

- H₁: Bilişsel güven ile dinçlik arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır.
H₂: Bilişsel güven ile adanmışlık arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır.
H₃: Bilişsel güven ile özümseme arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır.
H₄: Duygusal güven ile dinçlik arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır.
H₅: Duygusal güven ile adanmışlık arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır.
H₆: Duygusal güven ile özümseme arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır.

2. Yöntem

Örgütsel güven ile işe adanmışlık arasındaki ilişkiyi incelemek üzere tasarlanan bu araştırma bankacılık sektöründe çalışan ve kolayda örnekleme yöntemine göre seçilmiş 110 personel üzerinde gerçekleştirilmiştir. İhtiyaç duyulan veriler anket tekniği kullanılarak toplanmıştır. Anket formunda

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

demografik bilgilere ilişkin sorular ile örgütsel güven ve işe adanmışlığa ilişkin soruları içeren ölçekler yer almaktadır. Katılımcıların örgütsel güven algıları Bromiley & Cummings (1996) tarafından geliştirilen “Örgütsel Güven Envanteri”nin iki boyutlu (bilişsel güven ve duygusal güven) kısa formu ile ölçülmüştür. Ölçekteki her bir maddenin ölçümünde (1:Kesinlikle katılmıyorum, 7:Kesinlikle katılıyorum) 7’li likert tarzında bir ölçek kullanılmıştır. Bu çalışma kapsamında ölçeğin güvenilirlik katsayısı 0,873 olarak hesaplanmıştır. İşe adanmışlık için Schaufeli & Bakker (2004) tarafından geliştirilen ölçeğin kısa versiyonu kullanılmıştır. Ölçek dinçlik, adanmışlık ve özümseme olmak üzere üç alt boyut içermektedir. Bu çalışmada ölçeğin güvenilirlik katsayısı 0,793 olarak hesaplanmıştır. Ölçeklerde yer alan her bir ifadenin değerlendirilmesinde 5’li likert tipi ölçek (1:Kesinlikle katılmıyorum, 5: Kesinlikle katılıyorum) kullanılmıştır.

3. Bulgular

Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bulgular tablo 1’de verilmiştir

Tablo 1: Demografik Özellikler

Gruplar		Frekans	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	66	60
	Erkek	44	40
Yaş	20-30 Yaş	21	19,1
	31-40 Yaş	44	40
	41-50 Yaş	35	31,8
	51 ve Üzeri	10	9,1
Eğitim	İlk ve Orta	2	1,8
	Lise Ve Dengi okul	7	6,4
	Üniversite	84	76,4
	Lisansüstü	17	15,5
Çalışma Süresi	1-5 Yıl	18	16,4
	6-10 Yıl	55	50
	11-15 Yıl	29	26,4
	16 Yıl ve üzeri	8	7,2

Demografik özellikleri gösteren Tablo 1 incelendiğinde katılımcıların %60’ının kadınlardan oluştuğu görülmektedir. Bunların %19,1’i 20-30 yaş aralığında, %40’ı 31-40 yaş aralığında; %31,8’i 41-50 yaş aralığında ve %9,1’i de 51 ve üzerindeki yaşlardadır. Eğitim seviyeleri itibariyle katılımcıların %1,8’i ilk ve ortaokul mezunu, %6,4’ü lise ve dengi okul mezunu; %76,4’ünün üniversite mezunu ve %15,5’inin de yüksek lisans mezunu olduğu görülmektedir. Katılımcıların %16,4’ü 1-5 yıl; %50’si 6-10 yıl; %26,4’ü 11-15 yıl ve %7,2’si 16 yıl ve daha fazla bu kurumda çalışmaya devam etmektedir.

Ölçekler açımlayıcı faktör analizi ile yapı geçerliliği açısından incelenmiştir. Bu doğrultuda öncelikle Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değerleri ile örneklem yeterliliğine bakılmıştır. Buna göre örgütsel güven ölçeği için KMO değeri 0.831, işe adanmışlık ölçeği için KMO değeri 0.739 olarak hesaplanmıştır. Bartlett testleri ile de istatistiksel anlamlılıkları kontrol edilmiştir. Buna göre örgütsel güven ölçeği için $\chi^2 = 618,012$, $p < 0.000$ ve işe adanmışlık ölçeği için $\chi^2 = 704,603$, $p < 0.000$ bulunmuştur. Elde edilen bulgulara göre faktör analizi yapılmasına karar verilmiştir. Ölçeklerin güvenilirlikleri Cronbach-Alpha iç tutarlılık katsayıları hesaplanarak incelenmiştir. Ölçeklerin faktör yükleri ve iç tutarlılık katsayıları tablo 2’de gösterilmiştir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Tablo 2: Ölçeklerin Geçerlik ve Güvenilirlikleri

Maddeler	ÖRGÜTSEL GÜVEN		İŞE ADANMIŞLIK		
	Bilişsel Güven	Duygusal Güven	Dinçlik	Adanmışlık	Özümseme
Bilişsel Güven 1	,758				
Bilişsel Güven 2	,721				
Bilişsel Güven 3	,691				
Bilişsel Güven 4	,524				
Bilişsel Güven 5	,632				
Bilişsel Güven 6	,640				
Duygusal Güven 1		,776			
Duygusal Güven 2		,603			
Duygusal Güven 3		,826			
Duygusal Güven 4		,772			
Duygusal Güven 5		,750			
Dinçlik 1			,872		
Dinçlik 2			,846		
Dinçlik 3			,818		
Adanmışlık 1				,787	
Adanmışlık 2				,743	
Adanmışlık 3				,749	
Özümseme 1					,749
Özümseme 2					,731
Özümseme 3					,585
MO	,831		,739		
Kartlett's Test	618,012		704,603		
g.	,000		,000		
Açıklanan Varyans (%)	36,023	23,250	35,309	27,064	17,880
	59,273		80,252		
Cronbach's Alpha (α)	,816	,790	,863	,818	,753
	,873		,793		

Açımlayıcı faktör analizi sonucunda örgütsel güven ölçeğinin iki faktörlü, işe adanmışlık ölçeğinin ise üç faktörlü bir yapıya sahip olduğu belirlenmiştir. Örgütsel güven ölçeğinin alt boyutlarının faktör yük değerlerinin bilişsel güvende 0,524 ile 0,758 arasında değiştiği görülmektedir. Açıklanan varyans miktarı bilişsel güvende % 36,023, duygusal güvende %23,250'dir. Her iki alt boyutun birden açıkladığı

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

toplam varyans miktarı %59,273'tür. Ölçeğin Cronbach's Alpha iç tutarlılık katsayısı $\alpha=0,873$ 'tür. Diğer taraftan işe adanmışlık ölçeğinin dinçlik alt boyutundaki faktör yük değerleri 0,818 ile 0,872 arasında; adanmışlık alt boyutundaki faktör yük değerleri 0,743 ile 0,787 arasında ve özümseme alt boyutundaki faktör yük değerleri ise 0,585 ile 0,749 arasında değişmektedir. Her üç alt boyutun birden açıkladığı toplam varyans miktarı %80,252'dir. Ölçeğinin Cronbach's Alpha iç tutarlılık katsayısı $\alpha=0,793$ olarak hesaplanmıştır (Tablo 2). Bu sonuçlar itibariyle gerek örgütsel güven ölçeğinin gerekse de işe adanmışlık ölçeğinin güvenilir ve geçerli olduğunu söylemek mümkündür.

Çalışanların örgütsel güven algıları ile işe adanmışlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi gösteren korelasyon katsayıları tablo 3'te görülmektedir.

Tablo 3: Değişkenlere Ait Ortalama, Standart Sapma ve Korelasyon Katsayıları

	Ort.	SS	1	2	3	4	5
Bilişsel Güven	3,5325	,67864	1				
Duygusal Güven	2,9800	,69226	,469**	1			
Dinçlik	3,8697	,80657	,526**	,284**	1		
Adanmışlık	3,3818	,97034	,530**	,340**	,702**	1	
Özümseme	3,6091	,79609	,208*	,261**	,339**	,265**	1

* $p<0,05$, ** $p<0,01$

Değişkenler arasındaki korelasyon ilişkilerini gösteren Tablo 3 incelendiğinde bilişsel ve duygusal olmak üzere her iki örgütsel güven alt boyutu ile dinçlik, adanmışlık ve özümseme olmak üzere her üç işe adanmışlık alt boyutları arasındaki korelasyon değerlerinin pozitif yönlü ve $p<0,05$ önem düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu araştırmada banka çalışanlarının örgütlerine karşı duydukları güven ile işlerine gösterdikleri adanmışlıkları arasındaki ilişki incelenmiştir. Örgütsel güven, Cummings ve Bromiley (1996) tarafından ifade edildiği şekliyle "Bir bireyin ya da grubun başka bir bireye ya da gruba / örgüte yönelik inanışları" olarak değerlendirilmiş olup iki boyutlu olarak ele alınmıştır. Bu boyutlar bilişsel ve duygusal güven boyutlarıdır. İşe adanmışlık ise Schaufeli ve Bakker (2004) tarafından ifade edildiği şekliyle dinçlik, adanmışlık ve özümseme olmak üzere üç boyutta değerlendirilmiştir.

Yapılan korelasyon analizi neticesinde bilişsel ve duygusal güven alt boyutları ile işe adanmışlık alt boyutları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Bu bulgu literatürdeki çeşitli araştırma bulgularıyla paralellik göstermektedir (Ugwu vd., 2014; Chughtai & Buckley, 2009; Altunel, 2015; Tabak & Hendy, 2016; Yıldız vd., 2017; Gülbahar, 2017). Buna göre araştırma kapsamında oluşturulmuş bulunan H_1 , H_2 , H_3 , H_4 , H_5 , H_6 hipotezleri desteklenmiş bulunmaktadır. Ugwu vd.'nin (2014) de belirttiği gibi, çalışanma işini görmesi için yeterli kaynak tahsis edip, işle ilgili sonuçlar üzerinde etkili olabileceği düzeyde uygun yetkileri kendilerine vererek çalışanlarında bilişsel ve duygusal anlamda güven duygusu oluşturan işyerlerinde, çalışanlar da büyük bir olasılıkla karşılık olarak işe adanmışlık davranışları göstereceklerdir. Yani çalışanların örgüte karşı güvenleri arttıkça işlerine olan adanmışlıkları da artacaktır. Buna karşın Taşlıyan vd. (2016) tarafından Doğu Akdeniz Bölgesinde yer alan bir ildeki itfaiyede görev yapan 136 çalışan üzerinde gerçekleştirilen araştırmada örgütsel güven

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

boyutlarından bilişsel güven ile işe adanmışlık boyutlarından her üçü arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunurken duygusal güven ile işe adanmışlık arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı yönündeki bulgu bu araştırmanın bulgularıyla çelişmektedir.

Bu çalışmanın sadece belirli bir bankanın belirli çalışanları üzerinde yapılmış olması sonuçlarının genellenebilmesi önünde önemli bir engel teşkil etmektedir. Bu konuda farklı sektör çalışanlarını da içerecek şekilde daha geniş katılımlı bir çalışma yapılması yararlı olacaktır.

Kaynakça

- Agarwal, U.A. (2014). "Linking Justice, Trust and Innovative Work Behavior to Work Engagement", *Personnel Review*, 43(1), pp.41-73.
- Altunel, A.T. (2015). Örgütsel Güven Düzeyi İle Örgütsel Adanmışlık Düzeyi Arasındaki İlişki: Bir Araştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Blau, P.M. (1964). *Exchange and Power in Social Life*, Wiley, New York.
- Chughtai, A.A. & Buckley, F. (2009). "Linking Trust in The Principal To School Outcomes The Mediating Role Of Organizational Identification And Work Engagement", *International Journal of Educational Management*, 23(7): 574-589.
- Cummings, L.L. & Bromiley, P. (1996). "The Organizational Trust Inventory (OTI), Development and Validation", *Trust in Organizations, Frontiers of Theory and Research* içinde, pp. 302-329, 15. Bölüm, Ed.: R.M. Kramer & T.R. Tyler, Sage Publications Inc., California, USA.
- Fard, Parastoo Gashtasebi & Karimi, Fariba. (2015). "The Relationship between Organizational Trust and Organizational Silence with Job Satisfaction and Organizational Commitment of the Employees of University", *International Education Studies*, 8(11), pp.219-227.
- Gülbahar, B. (2017). "The Relationship Between Work Engagement and Organizational Trust: A Study of Elementary School Teachers in Turkey", *Journal of Education and Training Studies*, 5(2), pp.149-159.
- İşcan, Ö.F. & Sayın, U. (2010). "Örgütsel Adalet, İş Tatmini ve Örgütsel Güven Arasındaki İlişki", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(4), pp. 195-216.
- Kahn, W.A. (1990). "Psychological Conditions of Personal Engagement and Disengagement at Work", *Academy of Management Journal*, 33(4), pp.692-724.
- Kartal, N. (2017). "Sağlık Çalışanlarında İşe Cezbolma: Üniversite, Kamu ve Özel Hastanelerde Bir Uygulama", *Hacettepe Sağlık İdaresi*, 20(3), pp.329-345.
- Lin, C. (2010). "Modeling Corporate Citizenship, Organizational Trust, and Work Engagement Based on Attachment Theory", *Journal of Business Ethics*, 94(4), pp.517-531.
- Neves, P. & Cateano, A. (2006). "Social Exchange Processes in Organizational Change: The Roles of Trust and Control", *Journal of Change Management*, 6(4), pp.351-364.
- Özkalp, E. & Meydan, B. (2015). "Schaufeli ve Bakker Tarafından Geliştirilmiş Olan İşe Angaje Olma Ölçeğinin Türkçe'de Güvenilirlik ve Geçerliliğinin Analizi", *İş, Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 17(3), pp.4-19.
- Paliszkievicz, Joanna, Middle, Alex Koohang ve Nord, Jeretta Horn. (2014). "Management trust, organizational trust, and organizational performance: Empirical validation of an instrument", *Online Journal of Applied Knowledge Management*, 2(1), pp.28-38.
- Petrou, P., Demerouti, E., Peeters, M.C.W, Schaufeli & W.B., Hetland, J. (2012). "Crafting a Job on a Daily Basis: Contextual Correlates and the Link to Work Engagement", *Journal of Organizational Behavior*, 33(8), pp.1120-1141.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Polat, S. (2009). Örgütsel Güven -Eğitim Örgütleri İçin Sosyal Sermaye-, 1.Basım, Pegem Akademi, Ankara.
- Schaufeli, W. & Bakker, A. (2004). “UWES - Utrecht Work Engagement Scale -Preliminary Manual-”, Occupational Health Psychology Unit, http://www.wilmarschaufeli.nl/publications/Schaufeli/Test%20Manuals/Test_manual_UWES_English.pdf, (02.05.2018).
- Schaufeli, W., & Bakker, A. (2003). Utrecht work engagement scale: Preliminary manual. Utrecht: Occupational Health Psychology Unit, Utrecht University.
- Spence, L., Heather, K., Finegan, J. & Shamian, J. (2001). “The Impact of Workplace Empowerment, Organizational Trust on Staff Nurses’ Work Satisfaction and Organizational Commitment”, Health Care Management Review, 26(3), pp. 7-23.
- Tabak, F. & Hendy, N.T. (2016). “Work Engagement: Trust as A Mediator of the Impact of Organizational Job Embeddedness and Perceived Organizational Support”, Organization Management Journal, 13(1), pp.21-31.
- Taşlıyan, M., Hırlak, B., Çiftçi, G.R. & Fidan, E. (2016). “Etik Liderliğin Örgütsel Güven ve İşe Adanmışlık Üzerine Etkisi”, 1.Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu, 13-15 Ekim, ASOSCONGRESS, Elazığ. (Ulukapı vd., 2014:
- Tutar, H. (2014). Örgütsel Psikoloji -Endüstri ve Örgüt Psikolojisine Yeni Yaklaşımlar-, 1. Basım, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Ugwu, F.O., Onyishi, I.E., & Rodriguez-Sanchez, A.M. (2014). “Linking Organizational Trust with Employee Engagement: The Role of Psychological Empowerment”, Personnel Review, 43(3), pp.377-400.
- Ulukapı, H., Çelik, A. & Yılmaz, A. (2014). “Algılanan İşe Adanmışlığın Sanal Kaytarma Davranışı Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi: Selçuk Üniversitesi Örneği”, 2. Örgütsel Davranış Kongresi, Kayseri, pp.65-72
- Yıldız, R.Ö., Baran, E. & Ayaz, İ.S. (2017). “The Effect Of Organizational Trust On Work Engagement: An Application On Logistics Personnel”, The International New Issues in Social Sciences, 5(5):139-158.

EKONOMİK KÜRESELLEŞME VE GELİR EŞİTSİZLİĞİ: GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER İÇİN BİR UYGULAMA (2000-2014)

Dr. Öğr. Üyesi Ali ALTINER

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Eda BOZKURT

Atatürk Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi

Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz TOKTAŞ

Amasya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü

Öz

Günümüzde küreselleşmenin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi sıkça tartışılan konulardan biridir. Bazı iktisatçılar küreselleşmenin gelir eşitsizliğini arttırdığını savunurken bazıları ise azalttığını savunmaktadır. Literatürdeki tartışmalara katkı sağlamak amacıyla, bu çalışmada ekonomik küreselleşmenin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi seçilmiş gelişmekte olan ülkelerde 2000-2014 dönemi verileri kullanılarak panel veri tekniğiyle incelenmiştir. Ampirik analiz kapsamında ekonomik küreselleşmeyi temsilen KOF ekonomik küreselleşme endeksi ve gelir eşitsizliğini temsilen Gini katsayısı kullanılmıştır. Araştırmada ilk olarak $CDLM_1$ ve $CDLM_2$ testleriyle yatay kesit bağımlılığı araştırılmış, ardından serilerin durağanlığı CADF ve Hadri-Kurozumi panel birim kök testleri ile incelenmiştir. Her iki test sonucunda serilerin durağan bir yapıya sahip olduğu tespit edildikten sonra, statik panel veri analiz yöntemlerinden Rassal Etkiler modeliyle katsayı tahminleri yapılmıştır. Ampirik analiz sonuçları, seçilmiş gelişmekte olan ülkelerde ekonomik küreselleşme düzeyindeki artışın gelir eşitsizliğini önemli düzeyde olmamakla birlikte azalttığını göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Küreselleşme, Gelir Dağılımı, Panel Veri Analizi, Gelişmekte Olan Ülkeler

ECONOMIC GLOBALIZATION AND INCOME INEQUALITY: AN APPLICATION FOR DEVELOPING COUNTRIES (2000-2014)

Abstract

Today, the impact of globalization on income inequality is one of the most controversial issues. Some economists argue that globalization increases income inequality, while others argue that it diminishes it. In order to contribute to the discussions in the literature, in this study, the effect of economic globalization on income inequality was examined by panel data technique using data from 2000-2014 period in selected developing countries. In the scope of analysis, the KOF economic globalization index representing economic globalization and gini coefficient representing income inequality was used. Firstly, cross sectional dependency was investigated with $CDLM_1$ ve $CDLM_2$ tests, and then the stability

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

of the series was examined by CADF and Hadri-Kurozumi panel unit root tests. After both tests showed that the series had a stable structure, coefficient estimates were made by the Random effects model of static panel data analysis methods. Empirical analysis results show that the increase in the level of economic globalization in selected developing countries reduces income inequality, but not to a significant degree.

Keywords: Economic Globalization, Income Inequality, Panel Data Analysis, Developing Countries
Giriş

Gelir dağılımı konusu tarihsel süreçte iktisat literatüründe çok tartışılan konulardan biridir. Çünkü gelirin nasıl dağıldığı ülkedeki toplumsal huzur ve refahın da doğrudan göstergesidir. Bir ülkenin uygulamaya koyduğu sosyal ve ekonomik politikaların zaman içindeki değişiminin doğrudan bir tezahürüdür.

Küreselleşme; uluslararası mal ve sermaye akışının yanında, fikirler, insanlar, kültür ve teknolojinin transferi ile ulus ötesi düzenlemelerin oluşturulması ve geliştirilmesiyle ülke sınırlarını aşan dünya ekonomilerinin ve toplumlarının birbirine bağılılığıdır. Küreselleşme, son derece geniş bir kavram olup pek çok farklı boyutu vardır. Küreselleşmenin ekonomik boyutu, sınırlar ötesi mal ve hizmet hareketlerini, uluslararası sermaye akışlarını, tarifeleri ve ticaret engellerinin azalmasını ve teknolojinin yayılmasını içermektedir. Daha açık bir şekilde, ekonomik küreselleşme iktisadi açıklığın artması, ekonomik bağımlılığın artması ve dünya ekonomisine ekonomik entegrasyonun derinleşmesi ile bağlantılı bir süreçtir. (Chow, 2006:271; Samimi ve Jenatabadi 2014:1; Nayyar, 2000:4-5; Faustino ve Vali, 2013:13-14).

Dünya ekonomisinin son küreselleşme süreci olarak nitelendirilen son otuz yıldan fazla bir dönemde, dünyada çok büyük değişimler yaşanmıştır. Dünya birçok yönden çok daha fazla küreselleşmiş olup, ticaret ve finansal küreselleşme akıl almaz boyutlara ulaşmış, teknolojik gelişmelere artık yetişilmez olmuş, sektörel kaymalar üretim ve tüketim kalıplarını değiştirmiştir. Bu süreçte ekonomik ve finansal krizler sıklaşarak, birbirini takip eder ve tüm dünya ülkelerini etkiler konuma gelmiştir. Böylesi değişen bir yapıda, ülkeler arası ve ülke içinde gelir dağılımı etkilenmiş, bireylerin gelirleri ve yaşam standartları hem mutlak olarak hem de görel olarak değişmiştir (Bakırtaş, 2014:344).

Bazı iktisatçılar küreselleşmenin gelir dağılımını iyileştirdiğini savunurken, bazıları ise gelir eşitsizliğini arttırdığını ileri sürmektedir. Ancak genel olarak küreselleşmenin gelir dağılımına etkisinin ilgili ülkenin özelliklerine, faktör yoğunluğuna ve küreselleşme düzeyine bağlı olarak değiştiği ifade edilebilir. Küreselleşmenin gelir eşitsizliğini arttırdığını ileri süren küreselleşme karşıtlarına göre, küreselleşme süreci sonunda ortaya çıkan büyümenin tüm kesimler tarafından hissedilmeyeceğini, dağılımdaki eşitsizliğin toplumsal gelir dağılımındaki adaletsizliği daha artıracaklarını ifade ederler. Onlara göre, birincisi, küreselleşme sürecinde ücret farklılıklarının en az olduğu tarım sektöründen, daha geniş olduğu sektörlerle emek transferi meydana gelir. Bu da nitelikli ve niteliksiz işgücü arasındaki ücret farklılıklarının büyümesine neden olur. İkincisi, Sermaye getirisi ve kar payları, ücretle karşılaştırıldığında artar. Üçüncüsü, Tarımsal ürünlerin fiyatlarındaki serbestleşme, GOÜ'lerde serbestleşmenin faydalarının çiftçilerden daha çok ticaret yapanların yararlanmasına neden olur (Yanar ve Şahbaz, 2013: 56).

Küreselleşmenin gelir eşitsizliğini azalttığını ileri süren küreselleşme yanlıları ise küreselleşme için uygulanan politikaların rekabeti ve verimliliği arttıracaklarını, GOÜ'ler için ihracat ve büyüme fırsatları

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

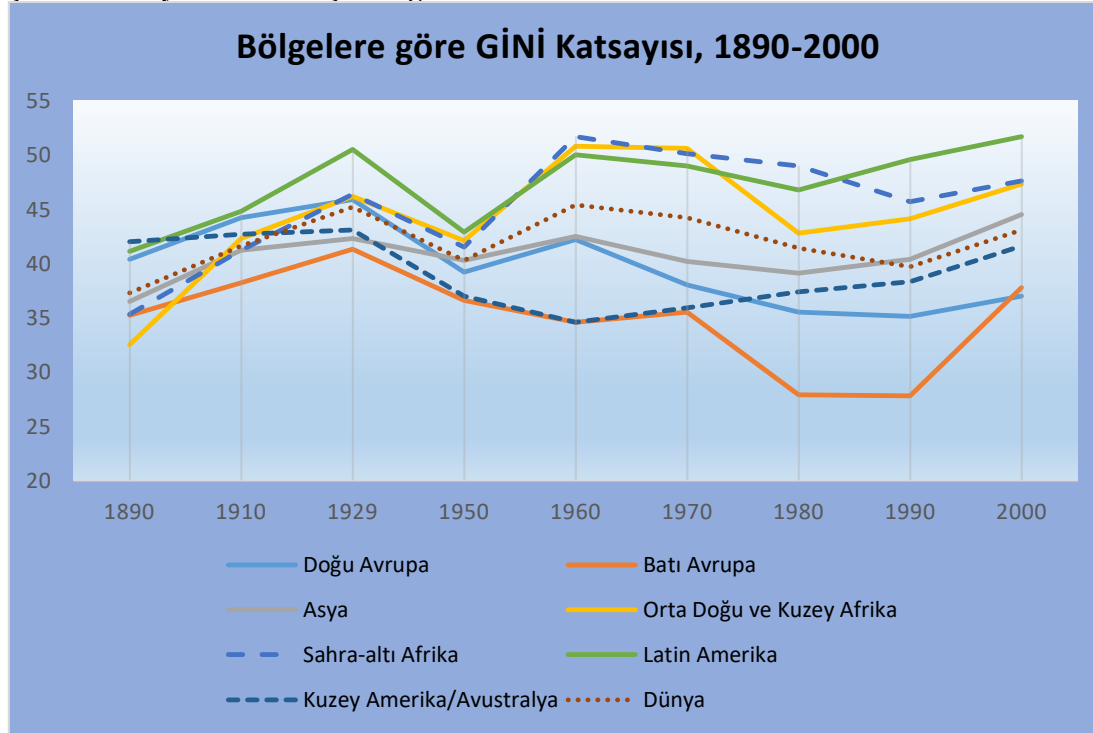
yaratacağını, gelir ve yaşam standartlarını arttırarak gelir eşitsizliğini ve yoksulluğu azaltacağını ileri sürmüşlerdir. Örneğin Lucas (2000)'e göre, tüm ülkeler aynı teknolojilere ulaşma olanağı bulacak ve sermaye, zengin ülkelere fakir ülkelere akarak yakınsama süreci gelişecektir. Ayrıca ekonomiler arasındaki entegrasyonun artmasının, ülkelerin karşılaştırmalı üstünlüklerine göre uzmanlaşmasını sağlayarak dünyadaki kaynakların daha etkin kullanılmasına imkan tanıyacağını belirtmiştir. Bu sonuçla, uluslararası ticaretin gelir eşitsizliğini ve yoksulluğu azaltacağını ileri sürmüşlerdir (Baş, 2009: 57).

Literatürde küreselleşmenin gelir dağılımına etkisine dair bir görüş birliğinin olmadığı görülmektedir. Chakrabarti (2000), Lucas (2000), Acemoğlu ve Ventura (2001), Neutel ve Heshmati (2006), Subasat (2007), Maertens vd. (2011) ve Zhou vd. (2011) yaptıkları çalışmalarında küreselleşmenin gelir eşitsizliğini azalttığı sonucuna ulaşmışlardır. Ghai (1995), Garuda (2000), Dowrick ve Akmal (2001), Yeldan (2001), Quah (2002), Akyüz vd.(2003), Föster ve d'Ercole (2005) ve Dreher ve Gaston (2006) tarafından yapılan çalışmalarda küreselleşmenin gelir eşitsizliğini arttırdığı tespit edilmiştir. Fieleke (1994), Edwards (1997), Dollar ve Kraay (2002) ve Lundberg ve Squire (2003) tarafından yapılan çalışmada küreselleşmenin gelir eşitsizliği üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı görülmüştür.

DÜNYADA KÜRESELLEŞME VE GELİR EŞİTSİZLİĞİNİN EVRİMİ

Birçok ülkede üst gelir grubundakilerin gelirden aldığı paydaki değişiklikler, tüm kişisel gelir eşitsizliğini büyük oranda etkileyecek kadar öneme sahiptir. Dünya'da gelir eşitsizliğinin 1890-2000 yılları arasındaki tarihsel görünümü aşağıdaki Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1. Dünya'da Gelir Eşitsizliği

Kaynak: UNCTAD (2012: 57)

Şekil 1’den de görüleceği gibi, kapitalizmin yükselmeye başladığı zaman olan 1890-1930 dönemi küreselleşmenin ilk gelişme süreci olarak kabul edilmiş olup bu dönemde gelir eşitsizliğinin arttığı görülmektedir. Neo-liberal politikaların daha geniş çapta uygulanmaya başlandığı ve dolayısıyla küreselleşmenin hız kazandığı 1980-2000 arasında dünyada tüm bölgelerde gelir eşitsizliğinde genel bir artış söz konusu olmuştur.

Aşağıdaki Tablo 1’e göre, 1980-2000 arası dönemde ele alınan 104 ülkenin 73’ünde gelir eşitsizliği artmıştır. Bu bakımdan son küreselleşme süreci olarak değerlendirilen dönemde dünyada gelir eşitsizliğinin arttığı görülmektedir. Bölgeler itibariyle incelendiğinde, Gelişmiş ülkelerde, Doğu Asya ve CIS (Bağımsız Devletler Topluluğu) ülkelerinde, Latin Amerika ve Karayipler ile Güney Doğu ve Doğu Asya ülkelerinde eşitsizliğin arttığı ülke sayısı eşitsizliğin azaldığı ya da değişmediği ülke sayısından oldukça fazladır. Ancak Afrika ile Güney ve Batı Asya ülkelerinde eşitsizliğin arttığı ülke sayısı ile azaldığı ülke sayısının aynı olduğu belirlenmiştir.

Tablo 1’in 2000-2010 dönemini gösteren alt kısmına bakıldığında, gelir eşitsizliğinde 2000’li yıllarda görece olarak Doğu Asya ve CIS ülkeleri ile Güney ve Batı Asya ülkeleri dışındaki diğer bölgelerde bir iyileşme olduğu görülmektedir. Bu dönemde ele alınan 107 ülkeden 41’inde gelir eşitsizliği artmış iken 51’inde azalmış olup, 15 ülkede ise gelir eşitsizliğinde değişme olmamıştır.

Tablo 1. Bölgelere Ait Eşitsizlikteki Değişmeler (Ülke Sayıları)

	Gelişmiş Ülkeler 1980-2000	Doğu Asya ve CIS 1990-1998	Afrika 1980-1995	Latin Amerika ve Karayipler 1980-2000	Güney ve Batı Asya 1980-2000	Güney ve Doğu Asya 1980-1995
Artan Eşitsizlik	15	24	10	14	3	7
Değişme Yok	1	0	3	1	2	0
Düşen Eşitsizlik	6	0	10	3	3	2
Toplam	22	24	23	18	8	9

	Gelişmiş Ülkeler 2000-2010	Doğu Asya ve CIS 1998-2010	Afrika 1995-2007	Latin Amerika ve Karayipler 2002-2010	Güney ve Batı Asya 2000-2010	Güney ve Doğu Asya 1995-2010
Artan Eşitsizlik	9	13	9	2	3	5
Değişme Yok	5	5	1	1	2	1
Düşen Eşitsizlik	8	6	15	15	3	4
Toplam	22	24	25	18	8	10

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Kaynak: UNCTAD (2012: 57)

VERİ SETİ VE EKONOMETRİK YÖNTEM

Bu çalışmada 13 Gelişmekte olan ülkede Ekonomik küreselleşmenin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Bu doğrultuda ulaşılabilirliği göz önünde bulundurularak 2000-2014 dönemine ait yıllık veriler kullanılmıştır.

Ekonomik küreselleşme, sınır ötesi mal ve hizmet hareketini, uluslararası sermaye akışlarını, tarifeleri ve ticaret engellerini azaltmayı, teknolojinin yayılmasını ve sınır ötesindeki bilgileri içermektedir. Ekonomik küreselleşmeyi (KOFEC) temsilen İsviçre Ekonomi enstitüsü (KOF) tarafından oluşturulan ekonomik küreselleşme endeksi kullanılmıştır. Gelir eşitsizliğini temsilen ise, en çok kullanılan ölçüm yöntemi olan GINI eşitsizlik katsayısı kullanılmıştır.

Sonuç olarak ekonomik küreselleşmenin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini ölçmek üzere oluşturulan model aşağıdaki gibidir:

$$GINI_{it} = \alpha_{it} + \alpha_1 KOFEC_{it} + u_{it}$$

Ampirik analiz kısmında, ilk olarak modelde kullanılan değişkenlerde yatay kesitler arasındaki bağımlılık tespit edilmeye çalışılmıştır. Yatay kesit bağımlılığının belirlenmesi, serilerin durağanlığının ölçülmesinde ve uzun dönem ilişkilerin belirlenmesinde kullanılan testlerin açıklayıcı gücünü yükseltmesi bakımından önemlidir. Yatay kesit bağımlılığı, Breusch ve Pagan (1980) tarafından geliştirilen Langrange Multiplier ($CDLM_1$) testi ve Pesaran (2004) tarafından geliştirilen $CDLM_2$ testi uygulanarak incelenmiştir. İkinci aşamada, serilerin durağanlığı yatay kesit bağımlılığını dikkate alan 2. nesil birim kök testlerinden CADF (Cross-sectional Augmented Dickey Fuller) ve Hadri-Kurozumi panel birim kök testleri ile araştırılmıştır. Birim kök testleri sonucunda serilerin düzey değerlerinde durağan olduğu belirlendiğinden, üçüncü aşamada diagnostik testler yapıldıktan sonra statik panel veri analiz tekniklerinden tesadüfi etkiler modeli kullanılarak katsayı tahminleri yapılmıştır.

AMPİRİK ANALİZ

Panel veri modellerinde, hata terimlerinin birimlere göre bağımsız olduğu varsayımı, yatay kesit birimlerinden herhangi birine gelen şoktan diğer yatay kesit birimlerinin aynı düzeyde etkilendiği ya da etkilenmediğini ifade etmektedir. Fakat günümüzün küreselleşen dünyasında pek çok ülkenin ticari ve finansal açıdan birbirine bağlı olduğu ve bundan dolayı yatay kesit birimlerine gelen bir şoktan diğer ülkelerin farklı düzeyde etkilendiği ifade edilebilir. Bu bakımdan, seriler arasında yatay kesit bağımlılığı söz konusu iken gerçekleştirilen analizlerin sonuçları sapmalı ve tutarsız olacaktır (Tatoğlu, 2013:9; Mercan, 2014:35). Bu nedenle çalışmada ilk olarak yatay kesit bağımlılığını araştırmak için uygulanan Breusch ve Pagan (1980) tarafından geliştirilen Langrange Multiplier ($CDLM_1$) testi ve Pesaran (2004) tarafından geliştirilen $CDLM_2$ testi sonuçları aşağıdaki Tablo 2’de verilmiştir. Sonuçlara bakıldığında, her iki seride yatay kesit bağımlılığının olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 2. Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları

Değişkenler	$CDLM_1$	Olasılık Değeri	$CDLM_2$	Olasılık Değeri
GINI	111.995***	0.007	2.722***	0.003
KOFEC	131.692***	0.000	4.299***	0.000

Not: ***, ** ve *, sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyinde yatay kesit bağımlılığı olduğunu ifade etmektedir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Yatay kesit bağımlılığının belirlenmesinin ardından yapılacak regresyon analizinde sahte regresyon sorununun yaşanmaması için değişkenlere ikinci nesil birim kök testlerinden ilk olarak Pesaran (2007) tarafından geliştirilen CADF birim kök testi uygulanmıştır. CADF testi, standart Augmented Dickey-Fuller (ADF) regresyonunun bireysel serilerin gecikme seviyeleri ve birinci farklarının yatay kesit ortalamalarıyla genişletilmiş bir alternatifidir. Bu test ile hem bireysel yatay kesitler şeklinde genişletilmiş ADF (CADF) istatistikleri hem de basit ortalamalar için yeni asimptotik sonuçlar elde edilmektedir. CADF ile her bir yatay kesite ait değerlerin durağanlığını belirlemek zor olduğundan, her bir yatay kesite özgü CADF istatistiklerinin aritmetik ortalamasının alınması yoluyla tüm panele özgü CIPS istatistiği elde edilmektedir. Hem her bir ülke için hesaplanan CADF istatistikleri hem de tüm panele için elde edilen CIPS test istatistik değerleri Pesaran tarafından Monte Carlo simülasyonları ile oluşturulan kritik tablo değerleri ile karşılaştırılarak durağanlık test edilmektedir. Hesaplanan CADF ve CIPS istatistik değerleri kritik değerlerden mutlak değer olarak büyük olduğunda temel hipotez reddedilip panel için birim kök olmadığı sonucuna ulaşılabilmektedir (Pesaran, 2007:265-303). Test sonuçları aşağıdaki Tablo 3'te sunulmuştur. CADF birim kök testi sonuçlarına göre birim bazında inceleme yapıldığında, GINI değişkeninin Kolombiya ve Polonya'da, KOFEC değişkeninin ise Polonya ve Rusya'da düzey değerlerinde durağan olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlara göre, ele alınan değişkenlerin ülkelerin çoğunluğunda durağan bir yapı sergilemediği gözlenmiştir. Panelin geneli için değerlendirme yapılmasına izin veren CIPS istatistiklerine bakıldığında ise, hem GINI hem de KOFEC değişkenlerinin düzeyde durağan bir yapı sergilediği görülmüştür.

Tablo 3. CADF Birim Kök Testi Sonuçları

	Düzyer Değerler			
	GINI	G.U	KOFEC	G.U
Arjantin	-1.86	1	-2.07	1
Brezilya	-0.22	2	-2.46	1
Kolombiya	-4.67***	2	-0.99	1
Kosta Rika	-2.66	2	-1.75	1
Dominik Cumhuriyeti	-2.62	1	-1.82	2
Kazakistan	-1.51	1	-1.22	1
Panama	-2.49	1	-1.59	1
Peru	-1.90	1	-2.25	1
Polonya	-4.79***	2	-4.39**	2
Romanya	-1.16	1	-2.06	2
Rusya	-1.64	1	-5.63***	1
Türkiye	-0.64	1	-1.68	2
Ukrayna	-1.92	1	-2.47	2
CIPS	-2.16		-2.26	

Not 1: G.U, gecikme uzunluklarını göstermekte ve Schwarz bilgi kriterine göre belirlenmiştir.

Not 2: CADF istatistiği kritik değerleri Pesaran (2007)'deki Tablo 1b'den alınmıştır. Kritik değerler, -4.65***, -3.57** ve -3.08* olmak üzere, sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

Not 3: CIPS istatistiği kritik değerleri Pesaran (2007)'deki Tablo 2b'den alınmıştır. Kritik değerler, -2.52***, -2.28** ve -2.16* olmak üzere, sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

CADF birim kök testinde, bazı durumlarda bir yatay kesit birimi için serinin durağan çıkması CIPS istatistiğine göre panelin geneli içinde serinin durağan çıkmasına neden olarak bazı zayıflıklar ortaya çıkarabilmektedir. Bu bakımdan CADF birim kök testinin zayıf kaldığı durumlarda bile sahte birim köke yol açılmaması için uygulanan bir sağlama testi niteliğinde Hadri ve Kurozumi (2012) panel birim kök testi gerçekleştirilmiştir. Hadri ve Kurozumi (2012), ortak bir faktör şeklinde yatay kesit bağımlılığına sahip heterojen panel verilerde durağanlığın araştırılması için Pesaran (2007) tarzında basit bir test geliştirmiştir. KPSS birim kök testinin panel veri için uyarlanmış halidir. Bu testin hipotezleri CADF'ye göre yer değiştirmiş olup, sonuçlar Tablo 4'te gösterilmiştir. Sonuçlara göre, her iki değişkenin de %1 anlamlılık düzeyinde düzey değerlerinde durağan olduğu belirlenmiştir.

Tablo 4. Hadri-Kurozumi Birim Kök Testi Sonuçları

	Düzyer Değerleri	
	ZA_A^{SPC}	ZA_A^{LA}
GINI	-2.356*** (0.991)	-2.291*** (0.989)
KOFEC	-1.101*** (0.865)	-0.467*** (0.680)

Not: ***, ** ve * sırasıyla serinin %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyine göre durağan olduğunu göstermektedir.

CADF ve Hadri-Kurozumi (2012) panel birim kök testi sonuçlarına göre, değişkenlerin düzey değerlerinde durağan olduğu tespit edilmiştir. Sahte regresyon sorunu da söz konusu olmadığından, ekonomik küreselleşmenin gelir dağılımı üzerindeki etkisini ölçmek amacıyla regresyon analizine geçilmiştir. Regresyon analizini gerçekleştirmek üzere statik panel veri analiz tekniklerinden faydalanılmış olup klasik model, sabit etkiler modeli ve tesadüfi etkiler modelinden hangisinin kullanılacağına karar vermek üzere bazı testler gerçekleştirilmiştir.

Bu açıklamalar doğrultusunda, oluşturulan modelde ilk olarak birim ve/ve ya zaman etkilerinin olup olmadığı tespit edilmiştir. Birim ve/ve ya zaman etkilerin varlığının tespiti için yapılan sabit etkiler modeli için F testi ve tesadüfi etkiler modeli için LR testi sonuçları Tablo 5'te gösterilmiştir. Hem F testi hem de LR test sonuçlarına göre birim etkinin varlığı belirlenmiş olup klasik modelin geçerliliği reddedilmiştir. Diğer yandan F testine göre zaman etkisinin olduğu ancak LR testine göre zaman etkisinin olmadığı gözlenmiştir.

Tablo 5. Birim ve Zaman Etkisi Test Sonuçları

F testi	LR testi			
	(F istatistiği)	Olasılık değeri	(χ^2 istatistiği)	Olasılık değeri
Birim Etki	299.81***	0.000	505.87***	0.000

Zaman Etkisi 15.75*** 0.000 0.00 1.000

Not: ***, ** ve * sırasıyla serinin %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyine göre birim/zaman etkilerin olduğunu göstermektedir.

Birim/ zaman etkilerin varlığı kanıtlandığından, klasik modelin geçerli olmadığı belirlenmiş olup Hausman (1978) spesifikasyon testi ile bu etkilerin sabit mi yoksa tesadüfi mi olduğu araştırılmıştır. Hausman testinde temel hipotez (H_0), “açıklayıcı değişkenler ve birim etki arasında korelasyon yoktur” şeklinde olup, alternatif hipotez (H_a) ise “açıklayıcı değişkenler ile birim etki arasında korelasyon vardır” şeklindedir. Hesaplanan olasılık değeri 0.05’ten küçük ise H_a hipotezi kabul edilir ve katsayı tahminlerin sabit etkiler modeliyle gerçekleştirilmesine karar verilir. Eğer hesaplanan olasılık değerinin 0.05’ten büyük olduğu saptanırsa H_0 hipotezi kabul edilir ve tahminler tesadüfi etkiler modeli kullanılarak gerçekleştirilir (Tatoğlu, 2013:179-182). Hausman spesifikasyon testi sonuçları Tablo 6’da verilmiştir. Aşağıda gösterilen sonuçlara göre, χ^2 istatistiği olasılık değeri 0.05’ten büyük olduğu için H_0 hipotezi kabul edilmiş ve tahminlerin tesadüfi etkiler modeli kullanılarak gerçekleştirilmesine karar verilmiştir.

Tablo 6. Hausman Testi Sonuçları

Katsayılar				
Model (Değişken)	Sabit Etkiler (b)	Rassal Etkiler (B)	Fark (b-B)	Standart Hata
KOFEC	-0.047	-0.048	0.001	0.003

Hausman $\chi^2(7) = (b - B)' [(Variance_b - Variance_B)^{-1}] (b - B) = 0.05$, p-value (χ^2) = 0.823

Çalışmada tesadüfi etkiler modelinin kullanılmasına karar verildikten sonra katsayı tahminine geçmeden önce, analize tabii olacak modelde değişen varyans, otokorelasyon ve yatay kesit bağımlılığı gibi etkin tahminler yapılmasını engelleyen sorunların olup olmadığı incelenmiştir. Diagnostik test sonuçları Tablo 7’de sunulmuştur. Değişen varyans sorununun olup olmadığının incelenmesi için uygulanan LR testi sonuçlarına göre χ^2 istatistiğine ait olasılık değeri 0.10’dan küçük olduğundan değişen varyans sorununun olduğu gözlenmiştir. Otokorelasyonun varlığını sınamak için uygulanan Durbin-Watson (DW) ve Yerel En iyi Değişmez (LBI) testleri sonuçlarına göre, Durbin-Watson (DW) ve Yerel En iyi Değişmez (LBI) test istatistikleri eşik değer olarak kabul edilen 2’nin altında olduğundan modelde otokorelasyon sorununun olduğu belirlenmiştir. Ayrıca Pesaran (2004) CD testi ile birimler arasında korelasyon olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 6. Diagnostik Test Sonuçları

Değişen Varyans	Otokorelasyon			Birimler Arası Korelasyon		
	LR Testi	Olasılık Değeri	DW Testi	Baltagi-(LBI) Testi	Wu Pesaran Testi	Olasılık Değeri
Model	115.49***	0.000	0.253	0.480	15.120***	0.000

Not: ***, ** ve *, sırasıyla %1, %5 ve %10 istatistiki olarak anlamlılık düzeyini ifade etmektedir. Durbin-Watson ve Baltagi-Wu LBI otokorelasyon testlerinde eşik değer “2” olarak kabul edilmektedir.

Ekonomik küreselleşmenin gelir dağılımı üzerindeki etkisini ölçmek amacıyla oluşturulan model için, değişen varyans, otokorelasyon ve birimler arası korelasyonu göz önünde bulundurarak etkin tahminler yapılmasına imkan tanıyan dirençli tahmincilerle katsayı tahmini yapılması gerekliliği ortaya konulmuştur. Otokorelasyon, değişen varyans ve birimler arası korelasyonu dikkate alan Parks-Kmenta tahmincisiyle gerçekleştirilen katsayı tahmin sonuçları aşağıdaki Tablo 7’de gösterilmiştir. Sonuçlara

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

göre, gelir dağılımını gösteren GINI değişkeni üzerinde ekonomik küreselleşmeyi temsilen kullanılan KOFEC değişkeninin anlamlı etkilere sahip olduğu tespit edilmiştir. KOFEC değişkenindeki %1'lik artışın GINI katsayısını % 0.016 azalttığı görülmüştür. Diğer bir ifadeyle seçilmiş Gelişmekte olan ülkelerde 2000-2014 döneminde ekonomik olarak küreselleşme düzeyindeki artışın gelir eşitsizliğini azalttığı belirlenmiştir.

Tablo 7. Katsayı Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken: GINI (Gelir Eşitsizliği)				
Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	z istatistiği	Olasılık değeri
KOFEC	-0.016**	0.008	-2.06	0.040
Sabit	43.702***	0.680	64.31	0.000
Ülke Sayısı	13			
Gözlem Sayısı	195			
Wald chi2 istatistiği	2905.95*			
Olasılık Değeri	0.040			

Not: ***, ** ve *, sırasıyla %1, %5 ve %10 istatistiki olarak anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.

Sonuç

1980 sonrası dönemde, küresel piyasalarla bütünleşmek, sürecin başlarında büyümenin gerekli ve vazgeçilmez koşulu olarak görülmekteydi. Nitekim, yoksul çevre ülkeler dünya ticaretine katılımı artırmak için koruma tarifelerini büyük oranda indirdiler. Ancak daha sonraki süreçte küreselleşmedeki artışa bağlı olarak gerçekleşen ekonomik büyümenin GOÜ'lerde gelir eşitsizliği ve yoksulluğu azaltmadığı aksine kalıcı hale getirdiği görülmüştür.

Gelir eşitsizliğinin ortadan kaldırılmasında devletin etkin biçimde rol alması gerektiği gerçeği, küreselleşme dalgasıyla iyice belirginleşmiştir (Konukman ve Çiftçi, 2007: 65). 1980'li yıllardan bu yana, hatta 1990'lı yılların sonlarına kadar savunulan devletin ekonomiye müdahale etmemesi gerektiği düşüncesi terk edilmiştir. Çevre ülkelerin hükümetlerince ve uluslararası kurumlar aracılığıyla uygulanan politikalarla (kamu harcamaları-egitim vd.) gelir eşitsizliği azaltılmaya çalışılmaktadır (Bakırtaş, 2014: 343).

Çalışmada yapılan ampirik analiz kapsamında elde edilen bulgular, 2000-2014 döneminde ekonomik küreselleşmedeki artışın gelir eşitsizliğini azalttığını göstermektedir. Bu sonuçlar, 2000'li yıllarda ülkeler arasındaki ekonomik entegrasyon artsa da, devletin gelir eşitsizliğini ve yoksulluğu azaltmaya yönelik olarak uyguladığı politikaların gelir eşitsizliğini azaltmaya başladığı düşüncesini destekler niteliktedir.

Sonuç olarak küreselleşmenin olumlu yanlarından faydalanabilmek için esasen gelişmiş ülkelere uygun olan Neo-liberal politikaları bazı uluslararası kuruluşların önerdiği şekilde uygulamak yerine, daha güçlü bir üretim yapısına kavuşturarak rekabet gücünü arttıracak ulusal ekonomi politikaların hayata geçirilmesi üzerinde durulmalıdır. Bu doğrultuda gelişmekte olan ülkelerde güçlü bir kurumsal ve ekonomik yapının oluşturularak yüksek katma değerli ürünlerin üretilmesi için gerekli yeniliklerin ortaya çıkarılması, üzerinde en çok durulması gereken konulardır.

Kaynakça

- Acemoglu, D. ve Ventura, J. (2001). The World Income Distribution. Nber Working Paper, No:8083.
- Akyüz, Y., Flassbeck, H. ve Kozul-Wright, R. (2003). Küreselleşme, Eşitsizlik ve İşgücü Piyasası. A.H. Köse, F.Şenses ve E.Yeldan (Yay. Haz.). İktisat Üzerine Yazılar I, Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar, Korkut Boratav'a Armağan. İstanbul. İletişim Yayınları.
- Bakırtaş, T. (2014). Dünya'da ve Türkiye'de Ekonomik Kalkınma: Küresel Kalkınma Odaklı Sorunlar, Yeni Model Arayışları. 1. Baskı. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Baş, K. (2009). Küreselleşme ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği. Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 18/1, 49-70.
- Chakrabarti, A. (2000). Does Trade Cause Inequality?. Journal of Economic Development, 25, 1-21.
- Chow, C.G. (2006). Globalization and China's Economic Development. Pacific Economic Review, 11/3, 271-285.
- Dowrick, S. ve Akmal M. (2001). Contradictory Trends in Global Income Inequality: A Tale of Two Biases. (Mimeo) Faculty of Economics and Commerce, Australian National University.
- Dollar, D. ve Kraay A. (2002). Growth is Good For The Poor. Development Research Group, World Bank, Washington, D.C.
- Dreher, A. ve Gaston N. (2006). Has Globalization Increased Inequality?. Working Papers, Swiss Institute for Business Cycle Research.
- Edwards, S. (1997). Trade Policy, Growth, And Income Distribution. The American Economic Review, 87/2, 205-10.
- Faustino, H. C. ve Valı C. (2013). The Effects of Globalization and Economic Growth on Income Inequality: Evidence For 24 OECD Countries. Argumenta Oeconomica, 1/30, 13-31.
- Fieleke, N.S. (1994). Is Global Competition Making The Poor Even Poorer?. New England Economic Review, 3-16.
- Förster, M. ve D'ercole M.M. (2005). Income Distribution and Poverty In OECD Countries in The Second Half of The 1990s. Employment and Migration Working Papers, OECD, No.22.
- Garuda, G. (2000). The Distributional Effects of IMF Programs; A Cross-Country Analysis. World Development, 28/6, 1031-1051.
- Hadri, K. ve Kurozumi, E. (2012). A Simple Panel Stationarity Test in the Presence of Serial Correlation and A Common Factor. Economics Letters, 115, 31-34.
- Konukman A., ve Ciftçi C. (2008). Globalization and Income Distribution Effects. Economic Approach, 19, 59-83.
- Lucas, R.E. (2000). Some Macroeconomics for The 21st Century. Journal of Economic Perspectives, 14/1, 159-78
- Lundberg, M. ve Squire L. (2003). The Simultaneous Evolution of Growth and Inequality. Economic Journal, 113/487, 326-344.
- Maertensa M., Colenb, L. ve Swinnenb J. F.M. (2011). Globalization and Poverty in Senegal: A Worst Case Scenario?. European Review of Agricultural Economics, 38/1, 31-54.

- Mercan, M. (2014). Feldstein-Horioka Hipotezinin AB-15 ve Türkiye Ekonomisi İçin Sınanması: Yatay Kesit Bağımlılığı Altında Yapısal Kırılmalı Dinamik Panel Veri Analizi. *Ege Akademik Bakış*, 14/2, 231-245.
- Nayyar, D. (2000). Unctad X High-Level Round Table on Trade and Development: Directions For The Twenty-First Century Globalization and Development Strategies, UNCTAD.
- Neutel, M. ve Heshmati, A. (2006). Globalization, Inequality And Poverty Relationships: A Cross Country Evidence. *Iza Discussion Paper*, 2223.
- Pesaran, M.H. (2007). A Simple Panel Unit Root Test in The Presence of Cross-Section Dependence. *Journal of Applied Econometrics*, 22/2, 265-312.
- Quah, D.T. (2002). One Third of The World's Growth And Inequality. *Journal of Economic Growth*, 2, 27-59.
- Samimi, P. ve Jenatabadi, H.S. (2014). Globalization and Economic Growth: Empirical Evidence on The Role of Complementarities. *Globalization And Economic Growth*, 9/4, 1-7.
- Subaşat, T. (2002). A Political Economy Critique of The Ricardian Comparative Advantage Theory. *Research in Political Economy*, 20, 255 – 292.
- Tatoğlu Yerdelen, F. (2013), Panel Veri Ekonometrisi: Stata Uygulamalı. 2. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları
- UNCTAD (2002), Trade and Development Report 2002, Geneva.
- Yanar, R. ve Şahbaz, A. (2013). Gelişmekte Olan Ülkelerde Küreselleşmenin Yoksulluk ve Gelir Eşitsizliği Üzerindeki Etkileri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 83, 55-74.
- Yeldan, E. (2001). Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi: Bölüşüm, Birikim ve Büyüme. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Zhou, L. vd. (2011). Impact of Globalization on Income Distribution Inequality in 60 Countries. *Global Economy Journal*, 11/1, 1-16.

LOJİSTİK İŞLETMELERİNDE MALİYET YÖNETİMİ VE GÜNCEL YAKLAŞIMLAR

Dr. Öğretim Üyesi Caner ATIŞ
Mersin Üniversitesi, İ.İ.B.F.

Öğr.Gör.Murat KURLAR
Mersin Üniversitesi, Mustafa Baysan MYO

Öz

Günümüzde lojistik İşletmelerinden taşıma hizmetinin yanı sıra depolama, elleçleme, gümrük işlemleri, antrepo, sigorta, dağıtım gibi diğer hizmetler de talep edilmektedir. Lojistik işletmelerinde sabit varlıklara olan yatırımın büyüklüğü düşünüldüğünde, dolaylı maliyetlerin sunulan hizmet çeşitleri, müşteriler, bölgeler ve benzeri gibi sayısı artan maliyet yüklenicilerine dağıtılması daha önemli hale gelmektedir. İhtiyaca ve gerçeğe uygun maliyet bilgisi pazar karlılığı, müşteri karlılığı ve özel olarak alınacak yönetim kararları üzerinde olumlu etkiye sahip olacaktır. Geleneksel maliyet yaklaşımlarının değişen ortama uyum sağlayamaması nedeniyle faaliyete dayalı maliyet saptama, zaman etkenli faaliyete dayalı maliyet saptama ve kaynak tüketim muhasebesi yaklaşımları geliştirilmiştir. Bu yaklaşımların uygulanmasında en önemli unsur maliyetlerle maliyet yüklenicileri arasındaki sebep-sonuç ilişkilerinin gerçekçi bir şekilde saptanmasıdır. Bu çalışmada, geleneksel maliyet saptama yaklaşımının eksiklikleri ve bu eksikliklerin giderilmesi amacıyla geliştirilen güncel yaklaşımların lojistik işletmelerinde uygulanmasında dikkat edilmesi gereken hususlar üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Lojistik, Faaliyete Dayalı Maliyet Saptama, Zaman Etkenli Faaliyete Dayalı Maliyet Saptama, Maliyet Yönetimi

COST MANAGEMENT IN LOGISTICS COMPANIES AND CURRENT APPROACHES

Abstract

Today, services like storage, handling, customs operations, warehousing, insurance, distribution are being demanded from logistics companies, in addition to transportation service. Given the size of the investment in fixed assets in logistics enterprises, allocation of indirect costs to increasing number of cost objects like types of services offered, customers, locations, etc. is getting more important. Relevant and reliable cost information will have a positive effect on market profitability, customer profitability and specific management decisions. Traditional cost approaches failed in responding to changing business environment and activity based costing, time driven activity based costing and resource consumption accounting approaches have been developed. The most important factor in the implementation of these approaches is the determination of the cause and effect relationships between costs and cost objects. This study examines insufficiencies of traditional costing approach and the issues

that should be considered in the application of current costing approaches, developed in order to overcome these insufficiencies, in logistics industry.

Keywords: Logistics, Activity Based Costing, Time Driven Activity Based Costing, Cost Management

1. Lojistik Kavramı

Lojistik kavramı Fransızca'dan gelen askeri bir kavram olup orduları savaşa hazırlama, savaşta ayakta tutma ve savaşta kazandıracak destek hizmetlerinin tümü olarak tanımlanmaktadır (Demir, 2008,3).

Lojistik kavramı ile ilgili olarak yapılan ayrıntılı bir tanım şu şekildedir (Fındık ve Öztürk, 2016,7):

Tedarik zincirinin bir işlevi olarak ürünlerin, hizmetlerin ve bilgilerin başlangıç noktası ile tüketim noktası arasında etkin ve verimli bir şekilde ileri akışını ve gerekli durumlarda geri akışını sağlamak üzere depolama, gümrükleme ve taşımacılık faaliyetlerinin yapılmasını planlayan, uygulayan ve kontrol eden bir süreçtir. Bu süreç değişen müşteri beklenti ve taleplerine uygun olarak yerine getirilmelidir. Tanımdan da anlaşılacağı üzere lojistik hammaddenin elde edildiği başlangıç noktasından ürün olarak tüketildiği son noktaya kadar malzeme akışının yönetilmesi gerekliliğini ifade etmektedir.

2. Lojistik Faaliyetler

Başlangıçta ulaştırma ve depolama ile sınırlı olan lojistik, küreselleşme ve teknolojik ilerlemeler sonucunda talep tahmini, stok yönetimi, malzeme taşıma, ambalajlama, yer seçimi ve sipariş alma faaliyetlerini de içerir duruma gelmiştir. Bu faaliyetlere, yedek parça ve servis desteği, iade mal işlemleri, hurda ve atık malların elden çıkarılması, teslim alma, etiketleme, üretim çizelgeleme ve müşteri hizmetleri de dâhil edilmektedir. Lojistik faaliyetler, geriye dönük lojistik faaliyetler ve ileriye dönük lojistik faaliyetler olarak iki yönlüdür. Geriye dönük lojistik faaliyetler, tedarikçilerle işletme arasındaki satın alma faaliyetini oluşturmaktadır ve çok sayıda değişik tedarikçilerden satın alma, sadece tek bir tedarikçiden satın alma, karma satın alma ile sanal ve ağ yapısındaki tedarikçilerden satın alma stratejileri bulunmaktadır. İleriye dönük lojistik faaliyetler ise, işletme ile dağıtım kanalları ve tüketiciler arasındaki satış faaliyetlerini kapsamaktadır. Siparişlerin alınması, faturalama ve irsaliye hizmetleri, fiziki ulaştırma (nakliye) stratejileri, dağıtım kanalındaki araçların seçimi ve yönetimi, kredi işlemleri gibi faaliyetlerle ilgili stratejileri bulunmaktadır (Ceran ve Alagöz, 2007, 155-156).

2.1. Ulaştırma

Ulaştırma faaliyetleri lojistik faaliyetlerinin en önemlilerinden biridir. Ulaştırma genel anlamıyla ürün taşımadır. Ulaştırma faaliyetleri lojistiğin operasyonel alanı olarak mal ya da malzemenin coğrafi olarak taşınması ve yerleştirilmesi faaliyetleridir. Doğru ürünün, doğru zamanda ve doğru yerde pazara ulaştırılmasını sağlama amacına hizmet eden bir faaliyettir. Ulaştırma faaliyetinin yerine getirilebilmesi için dört taşıma modu kullanılmaktadır. Bunlar, havayolu, karayolu, denizyolu ve demiryoludur (Gümüş 2012, 16). Ayrıca bu taşıma modlarından en az iki tanesinin birlikte kullanıldığı multimodal taşıma da yapılmaktadır.

2.2. Depolama

Tedarik edilen hammadde, malzeme ve parçaların, yarı mamul ve tamamlanmış mamullerin uygun şartlar altında saklanması ve korunması yani depolama fonksiyonu lojistik yönetiminin en önemli alt elemanlarından birisidir. Depolamanın yapılabilmesi için gereksinim duyulan depolar, tedarik edilen üretim girdilerinin ve üretim çıktılarının kullanımına kadar muhafaza edildiği alanlar olarak tanımlanabilir. Depolama fonksiyonu, malzemeleri depolayarak üretimin kesintisiz olmasına ve mamul depolayarak müşteri memnuniyetinin sağlanmasına olanak tanımaktadır. Bu grupta önemli olan

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

faktörler; depoların yeri, dağıtım depolarının büyüklüğü, faaliyet tipi vb. olarak sıralanabilir (Şen 2014,89-90).

2.3. Stok Yönetimi

Stok yönetimi, fiziksel dağıtım sisteminin önemli faaliyet merkezlerinden biridir ve fiziksel dağıtım kararlarının odak noktasını oluşturur. Finansal açıdan stok, tedarik, satışlar ve üretim arasında uygun bir denge kurulmasını gerektirir. Bir işletme için önemli olan ortalama stok miktarı ya da stoklara bağladığı yatırımdır. Fiziksel dağıtım açısından stok, yer ve zaman faydası yaratmasıyla ilgilidir. Stok yönetimi stratejilerindeki temel hedef müşteri istek ve gereksinimlerini tam zamanında karşılayabilmektir. Lojistik stratejileri stoklara en düşük finansal yatırımı yapmak için tasarlanabilir. Zamanında ve hızlı bir biçimde ürün tesliminin yapılabilmesi lojistik işletmelerinin müşterilerinin ellerinde fazla stok bulundurmalarını etkileyecek ve bu durum da maliyetlerde bir azalmaya gidilmesini sağlayacaktır (Gümüş, 2012, 14-15).

2.4. Ambalajlama

Mamulün tüm yaşam süresi boyunca ekonomik ve çevreye duyarlı olarak korunmasını, barınmasını, sunumunu ve tanıtımını sağlamak, mamulü çarpma, ıslanma ve zedelenme gibi fiziksel etkilerden korumak ve tüketiciye en ekonomik yolla ulaştırılmasını sağlamak amacıyla kullanılan bir çeşit paketleme yöntemidir (Çekerol, 2015, 65).

2.5. Elleçleme

Elleçleme,4458 Sayılı Gümrük Kanunu'nda, gümrük gözetimi altındaki eşyanın asli niteliklerini değiştirmeden istiflenmesi, yerinin değiştirilmesi, büyük kaplardan küçük kaplara aktarılması, kapların yenilenmesi veya tamiri, havalandırılması, kalburlanması, karıştırılması ve benzeri işlemler şeklinde tanımlanmıştır. Elleçleme işlemi; ürünlerin taşınması, depolanması ve yüklenmesi sırasında yapılmakta ve bu işlem süreçlerin verimliliğini doğrudan etkilemektedir. Ürünün değerinde değişiklik yaratmayan, katma değer sağlamayan ancak doğru yapılmadığında ürünün değerinde kayba neden olan bir işlemdir (Karacan ve Kaya, 2011, 42).

2.6. Sipariş İşleme

Lojistik işletmelerinde müşterinin talep ettiği ulaştırma, depolama vb. hizmetlerin bilgi sistemine kaydedilmesidir. Müşteri ulaştırma faaliyetini talep ettiğinde, taşınacak malın cinsi, miktarı, kapladığı alan, varış noktası gibi verilerin bilgi sistemine girilerek ilgili birimlere hızlı bir şekilde iletilmesi sağlanmış olacaktır. Bu şekilde sipariş işleme faaliyeti, doğru ürünün doğru yerde ve zamanda olmasına katkı sunarak başarılı bir lojistik faaliyeti gerçekleştirilmiş olacaktır. Günümüzde kullanılan bilgi teknolojilerinin yardımıyla müşteri gereksinimleri tam zamanında ve eksiksiz olarak işletmeler tarafından belirlenebilmektedir. İşletmelerdeki hızlı bilgi akışının en büyük yararı direkt olarak işletmede yerine getirilen diğer fonksiyonel alanlardaki iş dengesinin kurulmasındadır. Bilgi teknolojileri yardımıyla sisteme iletilen müşteri siparişi hızlı bir biçimde işletmelerdeki diğer birimlere aktarılacak ve müşteri siparişi hızlı bir biçimde karşılanacaktır (Gümüş, 2012, 14).

3. Lojistik İşletmelerinin Önemi

Lojistik işletmelerin verdiği hizmet, ürünü üretildiği noktadan alıp depolarda tutmak, stoklamak, stokların durumunu üretici firmaya bildirmek ve gerektiğinde tamamlamak, ürünü istenilen yerlere ve istenilen şekilde teslim etmek ve bütün bu işleri planlı, en verimli ve en hızlı şekilde yapmaktır. İşletmeler lojistik hizmetleri dışarıdan tedarik ederek zaman tasarrufu sağlayabilir ve kendi esas faaliyetlerine yoğunlaşarak daha verimli hale getirebilirler (Hacırüstemoğlu ve Şakrak, 2002, 96).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Her işletmenin lojistik faaliyetleri kendi bünyesinde gerçekleştirmesi sabit maliyetlerin yükselmesine yol açacaktır. Ölçek ekonomisi açısından lojistik faaliyetler için gerekli sabit sermaye yatırımının her işletme tarafından yapılması yerine tek bir lojistik işletmesinin bu yatırımı yaparak çok sayıda işletmeye lojistik hizmeti sunması daha uygun olacaktır.

4. Lojistik Maliyet Yönetimi

Maliyet, belirli bir amaca ulaşabilmek için katlanılan fedakârlıkların parasal ifadesidir. Lojistik işletmelerde amaç lojistik faaliyetleri gerçekleştirmek olduğundan lojistik maliyetler bu faaliyetleri gerçekleştirmek için katlanılan maliyetlerdir.

Lojistik maliyetler, bir ürünün tedarik edilmesine ilişkin girişimlerde bulunulmasından, müşteriye teslim edildiği ana kadar yapılan tüm faaliyetlere ilişkin maliyetler olup, depolama, ambalajlama, sevkiyata hazırlama, taşıma, montaj ve ilişkili tüm hizmet maliyetleri ile fatura hazırlama, işlemin muhasebeleştirilmesi ve tahsilât maliyetlerinden oluşmaktadır (Tokay vd.2010, 2).

Lojistik işletmelerinde maliyetler lojistik sürecinde gerçekleştirilen birçok faaliyetten dolayı ortaya çıkmaktadır. Günümüzde lojistik işletmeler diğer işletmelere taşıma, depolama, elleçleme, stok yönetimi gibi birçok hizmeti sunmaktadırlar. Bu hizmetleri işletmeler kendi bünyelerinde gerçekleştirmeyi tercih etmeleri durumunda toplam maliyetlerinin önemli bir kısmını taşıma ve depolama maliyetleri oluşturmaktadır. Bu nedenle işletmeler bu lojistik hizmetleri dışarıdan temin etme yoluna gitmektedirler. Lojistik hizmeti alan işletmeler bu hizmetleri en uygun koşullarda sağlayan lojistik işletmelerini tercih edeceklerdir. Lojistik işletmelerin maliyetlerini uygun şekilde hesaplaması, kararların daha gerçekçi bilgilere dayalı olarak alınmasına yardımcı olacağından, rekabet avantajı elde etmelerine ve karlılıklarını artırmalarına yardımcı olacaktır. Lojistik işletmelerinde ortaya çıkan maliyetlerin hizmet sunulan bölge, müşteri vb. bazında takip edilmesini sağlayacak bir maliyet sistemi kurulmalıdır. Lojistik işletmelerinde ihtiyaca ve gerçeğe uygun maliyet bilgisinin elde edilmesi; birim maliyetlerin saptanması, maliyet kontrolünün yapılması, bütçeleme ve yönetimin alacağı özel kararlara yardımcı olması amaçlarına daha iyi hizmet edecektir.

Maliyet yönetimi, işletmenin hedefleri doğrultusunda, verimlilik artışları sağlayabilmesi için ilk madde ve malzeme ile işçilik maliyetleri gibi bazı maliyetleri bilinçli olarak etkilemeye yönelik çalışmaların yapıldığı bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Maliyet yönetiminin birincil amacı; maliyetleri etkileme, düzenleme ve yönetme yoluyla işletmenin uzun süreli olarak varlığını devam ettirebilme (rekabet) gücünün sağlanmasına yönelik olarak, en uygun işletme performansının (başarım değerlemesinin) sağlanması ve korunmasıdır (Yüzbaşıoğlu, 2004, 392).

5. Geleneksel Maliyet Saptama Ve Güncel Maliyet Saptama Yaklaşımlarının Karşılaştırılması

Bu bölümde, lojistik işletmelerinin birim hizmet maliyetlerinin hesaplanmasında geleneksel maliyet saptama ile güncel maliyet saptama yaklaşımlarının birbirlerine olan üstün ve zayıf yönleri ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Lojistik işletmelerinin maliyet muhasebesi bilgi sisteminden beklentileri değiştikçe yeni maliyet yaklaşımlarının kullanılması kaçınılmaz hale gelmiştir. Günümüzde lojistik işletmeler çok çeşitli faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Ancak ulaştırma faaliyeti hala lojistik faaliyetlerin en önemlisi olduğundan ve konuyu dağıtmamak amacıyla yaklaşımların karşılaştırılmasında ulaştırma faaliyetlerine ilişkin örnekler kullanılmıştır. Ulaştırmanın bir diğer önemi de temel girdisinin petrol ürünleri olması ve petrol fiyatlarının günümüzde ekonomik koşullara bağlı olarak dalgalanmasıdır. Özellikle Türkiye gibi petrol ürünlerini ithal eden bir ülke için bu durum daha

fazla baskı yaratmaktadır. Bu da lojistik işletmelerinin maliyet yönetimlerini daha iyi bir şekilde yapmalarını gerekli kılmaktadır.

5. Geleneksel Maliyet Saptama ile Faaliyete Dayalı Maliyet Saptama Yaklaşımlarının Karşılaştırılması

Geleneksel maliyet saptamada, maliyet yüklenicisi (cost object) ile doğrudan ilişkilendirilebilen maliyetler doğrudan yüklenerek, doğrudan ilişki kurulamayan ya da doğrudan ilişki kurulması ekonomik olmayan maliyetler ise genellikle direkt işçilik saati, direkt işçilik maliyeti, üretim miktarı gibi hacim tabanlı maliyet dağıtım anahtarları ile yüklenerek üretilen ürün/hizmet maliyetleri hesaplanmaktadır. Maliyet unsurları olarak direkt ilk madde ve malzeme (hizmet işletmeleri hariç), direkt işçilik/hizmet maliyeti ve genel üretim/hizmet maliyetleri kullanılır. Genel üretim maliyetleri (endirekt maliyetler) hacim tabanlı maliyet dağıtım anahtarları yardımıyla önce gider yerlerine sonra da maliyet yüklenicilerine dağıtılır. Hacim tabanlı maliyet dağıtım anahtarı kullanmak, hacim arttıkça maliyetin de artacağını varsaymak anlamına geldiğinden ve genel üretim giderlerinin tamamı değişken maliyetlerden oluşmadığından maliyetle maliyet yüklenicisi arasında yanlış bir ilişki kurulduğu anlamına gelmektedir. Böyle bir yaklaşım farklı ürün ve hizmetlerin maliyetlerinin yanlış hesaplanmasına, ürün/hizmet karlılıklarının çarpıtılmasına, aslında zarar eden ürün ya da hizmetlerin gizlenmesine neden olmaktadır.

Farklı bölgelere ulaştırma hizmeti sunan bir lojistik işletmesinde, bölgeler bazında birim taşıma maliyetlerinin hesaplanmasında maliyet dağıtım ölçüsü olarak sadece iş hacminin kullanılması durumunda, dağıtım tabii tutulan maliyet kalemini gerçekte fazla tüketen bölgeye daha az maliyet yüklenmesi veya ilgili maliyet kalemini az tüketen bölgeye daha fazla maliyet yüklenmesi muhtemeldir. Bu durum da maliyet raporlarının bozulmasına (gerçek durumu yansıtmamasına) yol açacaktır.

Örneğin; incelediğimiz bir lojistik işletmesinin muhasebe kayıtlarından elde edilen maliyetler (hem öz taşıma hem de tedarik maliyetleri) aşağıdaki gibidir:

Maliyetler	Tutar
Yönetici Ücretleri	338.942,64
Endirekt İşçilik Giderleri	
Brüt Ücret ve SGK	225.907,82
Kıdem Tazminatı	
Yıllık İzin	
Fazla Mesai	
İhbar Tazminatı	
Amortisman	
Taşıt	391.772,58
Demirbaş	6.824,54
Hizmet Üretimi İle İlgili Endirekt Giderler	
Liman Terminal Hizmet Giderleri	2.549.587,18
Dökümantasyon Giderleri	112.905,54

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Gümrükleme	14.233,32
Navlun (Denizyolu)	1.114.816,18
Yurtdışı Bekleme	306.523,62
Nakliye Tedarik	5.490.812,90
Diğer Giderler	246.301,00
İşgaliye Gideri	6.144,16
Hizmet Üretimi İle İlgili Diğer Giderler	
Haberleşme	5.917,96
Seyahat Konaklama Giderleri	233,18
Gider Yazılabilen Demirbaş	2.023,22
Kırtasiye	209,53
Aidat	825,00
Abonelik	177,48
Kira	45.191,00
CMR Sigorta	46.840,16
Matbaa	660,00
Akaryakıt	751.860,20
Noter Gideri	182,92
Tercüme Gideri	209,50
Gümrük Fazla Mesai	11.960,00
Gümrük Para Cezası	3.323,50
Gider Yazılabilen Kdv	120.030,00
Diğer Damga Vergisi	4.370,40
Diğer Çeşitli Giderler	2.478,86
Bakım Onarım Giderleri	79.932,60
Araç Kasko	116388
Otopark/Otoyol Giderleri	52.608,00
MTV	101.880,00
Trafik Sigorta Giderleri	386.820,00
Muayene Giderleri	15.377,40
Endirekt Hizmet Maliyeti Toplam	12.554.270,39
Direkt Ücret Gideri	
Şoför Ücret Giderleri	373.770,80
Şoför SGK İşveren Primi	82.260,44
Şoför SGK İşsizlik Primi	5.524,94

Şoför Harcırah Gideri	332.605,42
Direkt Ücret Gideri Toplamı	794.161,60
GENEL TOPLAM	13.348.431,99

Görüldüğü gibi her bir taşımaya doğrudan yüklenebilecek maliyetler (şoför ücretleri gibi) toplam maliyetlere oranla çok düşük tutardadır. İşletme bazı belgeler yardımıyla her bir sefere doğrudan yüklenebilecek bazı maliyetleri de (yol geçiş ücretleri, akaryakıt, CMR sigorta gibi) elde edebilmektedir. Ancak bunların dışında kalan maliyetleri tek bir havuzda toplayıp bunları maliyet yüklenicilerine (ulaştırma bölgesi, müşteri vb.) ulaştırma sayısı gibi hacim tabanlı dağıtım ölçütleri ile dağıtmaktadır. Maliyetlerle maliyet yüklenicileri arasında çok çeşitli değişkenlere bağlı ilişkiler olduğu için tek bir dağıtım ölçüsünün bu ilişkileri yansıtması mümkün değildir. Örneğin bazı seferler için yüklemeye işçilik kullanılırken bazılarında forklift ve benzeri araçlar kullanılabilir. Bazı bölgelere taşıma daha fazla dokümantasyona ihtiyaç duyabilmekte ya da bazı bölgeler daha yakın olmasına rağmen bir takım yasal ya da altyapı nedenleriyle daha uzun zaman alabilmektedir. Bu sorunlar, dağıtım ölçütü sayısını artırarak ancak bir noktaya kadar çözülebilir. Böylece ne ulaştırma bölgesi bazında ne de müşteri bazında gerçekçi karlılık rakamları elde etmek mümkün değildir.

Geleneksel maliyet saptama yaklaşımının kullanan diğer işletmeler gibi lojistik işletmeler de sunulan hizmetin birim maliyetini hesaplarken üretim/hizmet faaliyetlerinde kullanılan kaynakların tam olarak kullanıldığını varsaymaktadır. Bu varsayım hizmet/üretim faaliyetlerinde kullanılmayan kapasitenin maliyetinin de maliyet yüklenicisine dağıtılması anlamına gelmektedir. Bu dağıtımın sonucunda birim hizmet/üretim maliyeti olması gerektiğinden fazla çıkmaktadır. Yani yanlış maliyet hesaplaması yapılmış olmaktadır.

Faaliyete Dayalı Maliyet saptama (FDM) yaklaşımı, 1980'lerin başında birçok firmanın yanlış maliyet saptamaya neden olabilecek muhasebe sistemlerinin olumsuz sonuçlarını fark etmeye başlamasıyla, geleneksel maliyet saptama yaklaşımına bir alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Bunun gerçekleşmesinin ana nedeni, işletmelerin maliyet yapılarında yaşanan değişimlerdir. Genel giderler ve dolaylı maliyetler esas olarak artan karmaşıklık nedeniyle doğrudan maliyetlerden (işgücü ve malzeme) daha önemli hale geldi. Karmaşıklığa yol açan sebepler, artan ürün ve hizmet yelpazesi, daha geniş kanal ve müşteri çeşitliliği, yeni ve daha karmaşık teknolojiler. FDM yaklaşımı, maliyetlerden sorumlu olan ve dolayısıyla kaynakları tüketen faaliyetleri belirleyerek, faaliyet maliyetlerinin sürekli olarak ürünlere, müşterilere ya da faaliyeti kullanan hizmetlere dağıtılmasına olanak veren bir maliyet akışı sağlar (Themido vd. 2000, 1148-1149).

Lojistik işletmelerinde FDM yaklaşımının uygulanabilmesi için öncelikle gerçekleştirilen lojistik faaliyetlerin belirlenmesi gerekir. Bu faaliyetlerin belirlenmesinde lojistik süreç doğru analiz edilmelidir. Ulaştırma hizmeti sunan lojistik işletmesinde gerçekleştirilen faaliyetler şu şekilde belirlenebilir:

Ulaştırma süreci siparişin alınması ile başlar. Siparişin alınmasında taşınacak malın/malzemenin çeşidi, ağırlığı, taşınmanın başlayacağı gümrüğe geliş tarihi, nereye taşınacağı belirlenir. Bu bilgilerden sonra taşıma sözleşmesi hazırlanır. Siparişle ilgili bilgilerin lojistik işletmesinin kullandığı sisteme (lojistik yazılım) girişi yapılır. Taşınacak mal/malzeme gümrüğe geldiğinde liman faaliyetleri başlar. Çeki listesi, uluslararası hamule senedi (CMR), T1 (transit refakat belgesi) gibi gerekli dokümanlar hazırlanır. Gümrük işlemleri tamamlandıktan sonra (boşaltma-yükleme) varış noktasına hareket başlar. Varış

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

noktasına kadar müşteriye taşımının konumu ile ilgili bilgiler verilir. Mal/malzeme teslim edildikten sonra fatura kesilir ve dosya kapatılır. Yani ulaştırma hizmeti sunan bir lojistik işletmesinde faaliyetler:

- Siparişin alınması
- Taşıma sözleşmesinin hazırlanması
- Siparişin sisteme girilmesi
- Taşınacak malın geliş bilgisinin alınması
- Araç planlama ve hazırlama
- Liman hizmetleri (boşaltma-yükleme-gümrükleme)
- Dokümanların hazırlanması
- Gümrük çıkış
- Taşıma (Yurtiçi/Yurtdışı/Denizyolu olarak ayrılabilir)
- Müşteriye bilgi iletilmesi
- Dosya kapatılması

Faaliyetler belirlendikten sonra faaliyetlerin gerçekleştirilmesi için gerekli olan lojistik maliyetler belirlenir. Lojistik maliyetler önce faaliyetlere yüklenir. Bu yükleme esnasında bazı maliyetler doğrudan faaliyetlere yüklenebilirken birden fazla faaliyet ile ilgili maliyetler maliyet yükleyicileri (cost driver) yardımıyla yüklenir. Böylelikle tüm faaliyetlerin maliyeti saptanmış olur. Benzer lojistik faaliyetler faaliyet havuzları yardımıyla toplanabilir. Faaliyet havuzları oluşturmadaki amaç aynı faaliyet dağıtım ölçütü ile dağıtılabilecek faaliyetleri bir araya toplayarak işlem yükünün azalmasını sağlamaktır. Daha sonra bu faaliyetlerin maliyetleri bu faaliyetleri tüketen maliyet yüklenicilerine (cost object) faaliyet dağıtım ölçütleri olan faaliyet yükleyicileri (activity driver) yardımıyla yüklenir.

FDM yaklaşımında gerçeğe uygun maliyet hesaplanabilmesi, hizmet/üretim sürecine değer katan faaliyetlerin belirlenmesine ve hem maliyetlerle faaliyetler hem de faaliyetlerle maliyet yüklenicileri arasındaki ilişkiyi en iyi şekilde temsil eden maliyet yükleyicilerinin belirlenmesine bağlıdır. Örneğin; amortisman maliyet kaleminin FDM yaklaşımına göre dağıtılmasında, öncelikle amortisman maliyetinin ait olduğu duran varlıkların hangi lojistik faaliyetler için kullanıldığını belirlemek gerekir. Belirlenen faaliyetin gerçekleştirilmesi için söz konusu amortisman maliyeti ortaya çıkmaktadır. Söz konusu duran varlık liman hizmetleri faaliyetinin alt faaliyetleri olan boşaltma ve yükleme için kullanılıyorsa amortisman maliyetine neden olan faaliyet liman hizmetleri olarak belirlenir. Faaliyet belirlendikten sonra amortisman maliyeti, belirlenen birinci adım maliyet yükleyicisi ile liman hizmetleri faaliyetine yüklenir. Ancak ilgili maliyet kalemi sadece tek bir faaliyet ile ilgiliyse doğrudan da yüklenebilir. Sadece yükleme ve boşaltma için kullanılan makinaların amortismanı doğrudan liman hizmetleri faaliyetine yüklenebilir. Akaryakıt maliyet kalemi ile taşıma faaliyeti arasında da benzer ilişki kurulabilir. Hatta işletme her bir taşıma/müşteri için akaryakıt maliyetlerini doğrudan yükleyebilir. Liman hizmetleri faaliyetine amortisman maliyetini yükledikten sonra bu maliyeti maliyet yüklenicilerine yüklemek için ikinci adım maliyet yükleyicisinin (faaliyet yükleyicisi) belirlenmesi gerekir. Her bir taşımının liman hizmetleri faaliyetinden aynı oranda faydalandığı düşünülüyorsa ikinci adım maliyet yükleyicisi olarak taşıma sayısı kullanılabilir. Taşımının özelliğine göre farklı kullanımlar söz konusu ise farklı taşıma türlerine katsayılar kullanılarak dağıtım yapılabilir.

Direkt hizmet üretim maliyetinin (üretim işletmelerinde direkt işçilik maliyeti) maliyet yüklenicilerine dağıtımında da dikkat edilmesi gerekmektedir. Öncelikle, hangi maliyetlerin direkt hizmet üretim maliyeti olduğu belirlenmelidir. Direkt hizmet üretim maliyetine şoförlerin brüt ücreti, SGK Primleri (işveren payı ve işveren payı işsizlik sigortası) ve mesela ulaştırma faaliyetinde şoförlere ödenen

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

harcırahlar gibi maliyet kalemleri de eklenmelidir. Bu maliyet kaleminin maliyet yüklenicilerine üretim işletmelerinde direkt işçilik maliyetinin yüklenmesinde olduğu gibi iş başında geçirilen süreye göre yüklenmesi uygun olacaktır. Burada direkt hizmet sunulan maliyet yüklenicilerine doğrudan ne kadar süre harcandığının tespit edilmesi önemlidir.

FDM yaklaşımını uygulayan lojistik işletmeleri sundukları hizmet kapsamında gerçekleştirilen lojistik faaliyetleri ve bunların tükettikleri maliyetleri analiz edebilir. Bu analiz sayesinde yüksek maliyetli lojistik faaliyetleri belirleyebilirler. Dolayısıyla yüksek maliyetli lojistik faaliyetlerin maliyetlerini kaliteden ödün vermeden düşürmek için tedbirler alabilirler.

Geleneksel maliyet saptama yaklaşımında olduğu gibi FDM yaklaşımında üretim/hizmet faaliyetlerinde kaynakların tam olarak kullanıldığı varsayılmaktadır. İşletmelerin bu varsayımla ürün ve hizmet üretim maliyetlerini gerçeğe uygun bir şekilde saptaması mümkün değildir. Dolayısıyla hem geleneksel maliyet saptama hem de FDM işletmelerde ortaya çıkan atıl kapasiteyi dikkate almamaktadır. Yani atıl kapasite maliyetini hizmetlere/ürünlere yüklemektedir. Bu durum da maliyetlerin gerçeği yansıtmasını önlemektedir. Faaliyet tabanlı maliyet saptama yaklaşımının bu eksik yönünün giderilmesi amacıyla atıl kapasiteyi dikkate alan zaman etkenli faaliyete dayalı maliyet saptama (ZE-FDM) yaklaşımı geliştirilmiştir.

5.1.Faaliyete Dayalı Maliyet Saptama ile Zaman Etkenli Faaliyete Dayalı Maliyet Saptama Yaklaşımlarının Karşılaştırılması

FDM yaklaşımının eksiklikleri ile ilgili olarak aşağıdaki problemlerle karşılaştığı ifade edilmektedir (Kaplan ve Anderson, 2007, 5):

- Faaliyetlerle ilgili bilgilerin toplanması zaman alıcı ve maliyetli olmaktadır.
- FDM’de kullanılan veriler öznel ve doğrulanması zordur.
- Verilerin depolanması, işlenmesi ve raporlanması pahalıdır.
- FDM modellerinin çoğu birim bazındadır ve kuruluşun tamamının karlılık fırsatlarına ilişkin entegre bir bakış açısı sağlamaz.
- FDM değişen şartlara göre kolaylıkla güncellenemez.
- FDM modeli atıl kapasiteyi ihmal ettiği için teorik olarak eksiktir.

Faaliyetlere ilişkin bilgilerin toplanması için bir ekibin kurulması ve gerekli araştırmaların yapılması gerekir. Bu işlemin maliyeti yüksek tutarlara ulaşabilmektedir. FDM uygulamalarında genellikle personele zamanın ne kadarını hangi faaliyet için harcadığı, hangi faaliyetin ne kadar zaman aldığı gibi sorular yöneltilmektedir. Genellikle personel bu tür sorulara kendi tahminine göre cevap vermektedir. Ayrıca personel bu bilgilerin hangi amaçla kullanılacağını tahmin ettiğinden yanlış bilgi verme yoluna gidebilmektedir. Personele sormak yerine faaliyetleri gözlemleyerek bilgi elde edilmeye çalışıldığında ise hem maliyeti yüksek olmakta hem de bu durum personel üzerinde baskı yaratmaktadır. Geleneksel FDM’de faaliyetlerde değişiklikler olduğunda bu değişikliklerin her biri ayrı bir faaliyet olarak ele alınmakta bu da faaliyet sayısını çok artırmaktadır. Bu bilgilerin depolanması, işlenmesi daha zor hale gelmektedir. Geleneksel FDM’nin tüm işletme düzeyinde uygulanması için geniş kapsamlı bilgisayar programlarının kullanılmasına ihtiyaç olduğundan işletmeler FDM modellerini birim bazında ve diğer birimlerle bağlantısız biçimde kullanabilmektedirler. FDM uygulamasında faaliyetlerdeki her değişiklik için yeniden maliyet hesaplaması gerekmektedir. Son olarak FDM, kapasitenin tamamının kullanımı varsayımına dayandığından atıl kapasite maliyetini göz ardı etmektedir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ZE-FDM yaklaşımı, farklı departmanları, departmanların maliyetlerini ve pratik kapasitelerini tanımlar. Lojistik faaliyetler için, pratik kapasiteyi fazla çalışma olmaksızın işçilerin çalışabilecekleri zaman miktarı olarak açıklar. Toplam maliyet pratik kapasiteye bölünerek, zaman birimi başına maliyet hesaplanır (Everaert vd., 2008, 176).

Bu kapasite, ZE-FDM’de, çoğunlukla aktif şekilde faaliyetleri yerine getiren personelin ya da üretim alanında makinelerin pratik kapasitesidir. Böylece, tedarik edilen kapasitenin maliyet öngörüsü ve pratik kapasite bilgileri kullanılarak, ZE-FDM için gerekli olan kaynak havuzunun birim maliyeti şöyle hesaplanacaktır (Polat, 2011, 128):

Birim maliyet = Tedarik edilen kaynağın maliyeti / Tedarik edilen kaynağın pratik kapasitesi

ZE-FDM, zaman denklemlerini kullanmaktadır.

ZE-FDM’de kullanılan zaman denklemleri, faaliyetlerin süresini açıkça gösterdiğinden dolayı maliyet sistemine şeffaflık getirmektedir. Yöneticilere operasyonlarla ilgili faaliyetlerin maliyetleri ve katma değerleri hakkında fikir vermektedir. Bu şekilde departman yönetimi ve kapasite kullanımı etkinleşmektedir. Yoğun talep alan departmanlarda faaliyetlerin süresi azaltılabilmekte ve az talebi olan departmanlardaki atıl kapasite yoğun talep alan departmanlara kaydırılabilmektedir (Kırılıoğlu ve Atalay, 2014, 101).

Zaman denklemleri, aşağıdaki şekilde formülleştirilmektedir (Kaplan ve Anderson, 2007, 31):

Süreç zamanı = Bireysel faaliyet zamanlarının toplamı

$= \beta_0 + \beta_1X_1 + \beta_2X_2 + \beta_3X_3 + \beta_4X_4 + \dots + \beta_iX_i$

β_0 = Temel faaliyeti gerçekleştirmek için gerekli standart zaman

β_i = i ek faaliyeti için hesaplanan zaman

X_i = i ek faaliyetinin miktarı

ZE-FDM yaklaşımı dağıtım ölçüsü olarak sadece zamanı kullandığından bu yaklaşımın FDM yaklaşımına göre daha basit ve daha gerçeğe uygun maliyet hesaplamaları yapılmasını sağlamaktadır. Bu yaklaşımda, sunulan hizmet ya da ürünler farklı süreçlerden geçtikleri ve farklı zaman harcadıkları için kaynakları da değişik boyutlarda tükettikleri varsayılmaktadır. FDM yaklaşımı, faaliyet maliyetlerini hesaplarken mevcut kapasite maliyetlerinin tamamını faaliyetlere dolayısıyla ürün ve hizmetlere yüklemektedir. ZE-FDM yaklaşımı ise sadece kullanılan kapasitenin maliyetlerini ürün ve hizmetlere yüklemekte kullanılmayan kapasiteye ilişkin maliyetleri (atıl kapasite maliyeti) ürün ve hizmetlere yüklemeyip bunları ayrı olarak raporlamaktadır. Atıl kapasite maliyetlerinin raporlanması işletme yöneticilerinin alacakları kararlara yardımcı olmaktadır (Yükçü ve Gönen, 2009, 20-23).

ZE-FDM faaliyet maliyetlerini belirlerken (1. aşamada) aslında faaliyet tabanlı maliyet saptamadan faydalanmaktadır. 2. aşamada faaliyet maliyetlerini maliyet yüklenicilerine dağıtırken zaman etkenlerini kullanmaktadır. Pratik kapasitenin belirlenmesinde olağan duraksamalar (yemek molaları vs.) dikkate alınmalıdır. Ayrıca personel/makinenin faaliyetleri gerçekleştirilebilmesi için tükettiği zamanın atıl kapasitenin hesaplanabilmesi için belirlenmesi gereklidir. İlgili faaliyet için tüketilen zamanın belirlenmesinde faaliyeti gerçekleştiren personel ile görüşme veya gözlem yoluyla yapılabilir.

ZE-FDM ile FDM yaklaşımlarının birim maliyet hesaplamalarındaki farklılık aşağıdaki örnekle gösterilmiştir.

Lojistik işletmesinin gerçekleştirdiği taşıma faaliyetinin toplam maliyetinin maliyet yüklenicilerine (taşıma yerleri) dağıtılması; taşıma faaliyetinin toplam maliyetinin 750.000 TL olduğunu varsayalım.

FDM’ye göre, İstanbul ve İzmir’e taşıma faaliyetinden aktarılacak maliyet tutarını hesaplayalım. Taşıma faaliyeti içerisinde homojen nitelikteki maliyet kalemleri toplandığını ve bu maliyet kalemlerinin

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

oluşmasındaki en önemli 2 etken kilometre ve ton maliyet etkeni bileşimi kullanılacaktır. Çünkü taşıma faaliyeti maliyeti ile bu maliyetleri tüketen maliyet yüklenicileri arasındaki ilişkiyi en iyi şekilde temsil etmektedir.

İskenderun – İzmir arası 1.000 km ve İskenderun – İstanbul arası da 1.200 km olduğuna göre toplam İzmir’e 50.000 km ve İstanbul’a 60.000 km yapılmıştır. Her taşıma seferinde İzmir’e ortalama 18 ton ve İstanbul’a ise 20 ton yapıldığını varsayalım,

Toplam km x ton (İzmir)= 50 taşıma x 1.000 km x 18 ton= 900.000 km ton

Toplam km x ton (İstanbul)= 50 taşıma x 1.200 km x 20 ton= 1.200.000 km ton

İlgili yılda tüm taşıma yerlerine ilişkin toplam kmxton’un 7.200.000 km ton olduğunu varsayalım,

İzmir’in toplam kmxton içerisindeki payı %12,5 (900.000/7.200.000), İstanbul’un ise %16,67 (1.200.000/7.200.000) olarak hesaplanır. Toplam taşıma faaliyeti maliyetinden belirlenen paylar kadar tüm taşıma yerlerine maliyet dağıtımı yapılır.

İzmir= 750.000 x 0,125= 93.750 TL

İstanbul= 750.000 x 0,1667= 125.025 TL pay alacaktır.

ZE-FDM’ye göre ise öncelikle taşıma yerlerine varış ve dönüş sürelerinin belirlenmesi gerekir. Zaman etkeni olarak taşıma süresi seçilecektir. Bu sürenin belirlenmesinde taşımayı gerçekleştiren şoför ile görüşülebilir veya daha hassas ölçümler için GPS sistemi kullanılabilir. Taşıma faaliyetini gerçekleştiren personelin teorik kapasitesinden hareketle pratik kapasitenin hesaplanması gerekir. Örneğimizde kullandığımız İstanbul ve İzmir’e ayrı ayrı 2’şer şoförle taşıma yapıldığını ve şoförlerin günde 9 saat, ayda 26 gün çalıştığını varsayalım o halde her bir şoför yılda 2.808 saat (9 x 26 x 12) çalışmaktadır. Dakika cinsinden ifade etmek gerekirse, 168.480 dakika (2.808x60)’dır. Şoförlerin 4 saatte bir 1 saat mola verdiklerine göre, günlük pratik kapasite 8 saattir. Bir şoförün yıllık pratik kapasitesi 149.760 dakikadır (8x26x12x60). Bu aşamadan sonra İzmir ve İstanbul’a yapılan taşıma seferlerinin ne kadar sürdüğünün belirlenmesidir. Her bir taşımanın İzmir’e 4 gün (gidiş-bekleme-dönüş), İstanbul’a ise 5 gün (gidiş-bekleme-dönüş) sürdüğü varsayılırsa, İzmir’e toplam taşıma süresi 96.000 dakikadır (50 taşıma x 32 saat x 60 dakika), İstanbul’a 120.000 dakika (50 taşıma x 40 saat x 60 dakika)’dır. Birim hizmet süreleri ise İzmir’e 1.920 dakika (32 saat x60), İstanbul’a ise 2.400 dakika (40 saatx60)’dır.

İşletmenin pratik kapasite birim (dakika) maliyetinin hesaplanması için toplam pratik kapasitesinin 1.000.000 dakika (şoförlere ait) olduğunu varsayalım, toplam taşıma faaliyeti maliyeti 750.000 TL olarak verilmişti, o halde pratik kapasite birim maliyeti 0,75 TL/dk (750.000 TL/1.000.000 dakika)’dır.

ZE-FDM’ye göre toplam taşıma faaliyeti maliyetinden:

İzmir = 50 taşıma x 1.920 dk x 0,75 TL/dk= 72.000 TL

İstanbul = 50 taşıma x 2.400 dk x 0,75 TL/dk= 90.000 TL pay alacaktır.

Taşıma Yerleri	FDM	ZE-FDM	Atıl Kapasite
İzmir	93.750	72.000	21.750
İstanbul	125.025	90.000	35.025

Tablo1. Taşıma faaliyeti maliyetinin İstanbul ve İzmir’e dağıtılması

Yukarıdaki tablo 1’de görüldüğü gibi maliyet yüklenicilerine (taşıma yerleri) ZE-FDM yaklaşımı FDM yaklaşımına göre atıl kapasite maliyetini yüklememiştir. Bu durum yöneticilerin alacakları kararlar üzerinde yanlış maliyet bilgisi olma ihtimalini ortadan kaldıracaktır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ZE-FDM, zaman denklemlerini kullanarak faaliyet süreleri ve faaliyet maliyetleri hakkında yönetime bilgi vermektedir. Yani kaynak maliyetlerini gerçekleştirilen faaliyetlere yükleyen zaman denklemlerini kullanır. FDM yaklaşımında olduğu gibi her olası süreç için ayrı bir faaliyet belirlenmesi yerine ZE-FDM yaklaşımı, bu iş yükünü ve sistemden kaynaklanan karmaşıklığı hafifletmek için zaman denklemlerini kullanmaktadır.

Bir lojistik işletmesinde gerçekleştirilen taşıma süreci hazırlığına yönelik zaman denklemi örneği şu şekilde oluşturulabilir:

Taşıma hazırlık faaliyeti, müşteri ile görüşülmesi (yeni/kayıtlı müşteri), e-mail kontrolü, siparişin sisteme girilmesi, araç planlanması (eğer firma kendi aracını kullanacaksa şoförle irtibat), müşterinin bilgilendirilmesi faaliyetlerinden oluşturulabilir.

$$Z_{thf} = 5 + 3X_1 + 0,5X_2 + 3X_3 + 5X_4 + 8X_5 + 4X_6$$

Z_{thf} = Taşıma hazırlık faaliyeti toplam zamanı

X_1 = eğer yeni müşteriye 1, değilse 0

X_2 = e-mail kontrolü

X_3 = siparişin sisteme girilmesi

X_4 = kendi aracını kullanacaksa 1, kullanmayacaksa 0

X_5 = tedarik araç kullanacaksa 1, kullanmayacaksa 0

X_6 = müşterinin bilgilendirilmesi

Mevcut müşteri ile görüşülmesi durumunda 5 dakika ancak yeni müşteri olması durumunda bu süreye 3 dakika daha eklenmesi gerekmektedir. E-mail kontrolü 0,5 dakika, siparişin sisteme girilmesi 3 dakika, araç planlanmasında eğer firma kendi aracını kullanacaksa 5 dakika ancak tedarik araç kullanacaksa 8 dakika ve müşterinin bilgilendirilmesi ise 4 dakikadır.

O zaman yeni bir müşteri ve tedarik araç kullanılması durumunda bir siparişe ilişkin taşıma hazırlık faaliyetinin toplam zamanı şu şekilde hesaplanır:

$$Z_{thf} = 5 + 3X_1 + 0,5X_2 + 3X_3 + 5X_4 + 8X_5 + 4X_6$$
$$= 5 + 3.1 + 0,5.1 + 3.1 + 5.0 + 8.1 + 4.1 = 23,5 \text{ dakika}$$

6. Literatür Taraması

FDM yaklaşımının lojistik sektöründe kullanılması ile ilgili akademik çalışmalar 1990'lı yıllara kadar gitmektedir. Bu çalışmalardan bazıları havayolu taşımacılığına ilişkindir. Bu çalışmalardan bazıları aşağıda özetlenmiştir.

Banker ve Johnston 1993 yılında yayınladıkları çalışmalarında, geleneksel maliyet muhasebesi sistemlerinin indirekt maliyetleri maliyet yüklenicilerine dağıtırken üretim miktarı, direkt işçilik saati, makine saati gibi hacim tabanlı dağıtım ölçütlerini kullandıklarını ve bunun da yönetim kararlarında kullanılacak maliyet bilgilerinin yanıltıcı etkilere yol açtığı tespiti ile başlamışlardır. Bu konuda daha önce yapılmış olan çalışmalardan da faydalanarak havayolu taşımacılığında maliyet dağıtımında kullanılan dağıtım ölçütleri üzerine bir araştırma yapmışlardır. 1981-85 dönemlerine ilişkin panel veri analizi ile havayolu taşımacılığında kullanılan hacim tabanlı dağıtım ölçütlerine ek olarak, kaynak tüketim düzeyini ve sonuç olarak tek tek sunulan hizmetlerin maliyetlerini etkiledikleri için, uçak tipi ve büyüklüğü, işletilen ağı yoğunluğu gibi birden fazla dağıtım ölçütünün de kullanılmasını önermişlerdir. Çıktı kapasitesi ve hacim önemli dağıtım ölçütleri iken, ürün çeşitliliği ve hizmet üretim sürecinin karmaşıklığı ile ilgili faaliyete dayalı maliyet dağıtım ölçütlerinin de önemli olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu ölçütlerin sıklıkla verimliliği artırma, maliyetleri azaltma hatta pazar payını yükseltme gibi yönetim stratejilerini doğrudan yansıttığını ifade etmişlerdir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Tsai ve Kuo (2004) çalışmalarında, her bir uçak ve uçuş için faaliyet giderlerini de içerecek şekilde gerçeğe uygun maliyetleri hesapladıkları gibi FDM yaklaşımını kullanarak yolcu taşımacılığında koltuk başına mevcut kapasite maliyetleri (koltuk başına kilometre maliyeti) ve yük taşımacılığında ton başına kilometre maliyetini hesaplamışlardır. Ayrıca her bir uçak ve uçuş için faaliyetleri ve faaliyet yükleyicilerini tanımlamışlardır. Bu örnek olay çalışması ile üretim sapması, pazarlama sapması ve havayolu taşımacılığında atıl yolcu kapasitesini ortaya koymaya çalışmışlardır.

Koch ve Weber (2008), Stuttgart havaalanı örneğinde, FDM yaklaşımının gelir ve maliyet kontrolü ile planlama amaçlarıyla kullanımını incelemişlerdir. Bu çalışmada, karlılık analizi için bazı sorulara cevap aranmıştır: Havaalanı getirisinin %10'unu oluşturan bir uçuş hattı maliyetlerin %10'unu, daha fazlasını ya da daha azını mı oluşturuyor? Hangi ürünler karlı hangileri değil ve nedenleri nelerdir? Hangi pazar bölümleri katma değer yaratıyor, hangileri yaratmıyor? Verimliliğin artırılabilmesi için alanlar hangileridir? Bu sorulara cevap verebilmek için kullanılacak maliyet yaklaşımı için ERP sistemlerinin gerekliliğine de değinmişlerdir.

Themido vd. (2000) çalışmalarında, müşteri, pazar bölümü ve dağıtım kanalı bazında karlılık analizini mümkün kılacak bir yöntem olarak FDM yaklaşımının Portekiz'de bir üçüncü parti lojistik şirketine uygulanmasına yer vermişlerdir. Elde edilen sonuçlara göre, yönetim zarar edilen müşterilerle tekrar görüşerek değişik fiyatlarla alternatif dağıtım önerileri sunmuşlardır. Yapılan yeni anlaşmalarla, müşteri kendisine daha uygun hizmeti satın aldığı lojistik işletmesi de zararı kara çevirdiği için, her iki tarafın da tatmin olduğu ifade edilmiştir.

Baykasoğlu ve Kaplanoğlu (2008) çalışmalarında, Türkiye'de karayolu taşımacılığı yapan bir firmayı incelemişler, kaynak ve faaliyet yükleyicileri ve SIMPROCESS yazılımı yardımıyla Analitik Hiyerarşi Prosesi yöntemini kullanarak genel giderleri dağıtmışlardır. Hizmetler destinasyonlarına, yurtiçi ya da uluslararası olmalarına göre sınıflandırılarak maliyetler bu hizmetlere yüklenmiştir. Maliyet dağıtımının önemini göstermek için geleneksel ve FDM yaklaşımlarına göre hazırlanmış maliyetler karşılaştırılmıştır.

Goldsby ve Closs (2000), FDM yaklaşımının içecek ürünlerinin tersine lojistiği için kullanılmasına ilişkin bir çalışma yapmışlardır. Söz konusu tersine lojistik faaliyetlerinin işletmeye maliyeti hesaplanarak bunların çok yüksek olduğu tespit edilmiştir. Süreçler eşgüdümlü hale getirilerek bu hizmetin üçüncü parti lojistik hizmeti sunan bir firmadan satın alınması önerilmiştir. Bu işbirliğinin yıllık 11,4 milyon dolarlık tasarruf sağladığını belirtmişlerdir.

Aşağıda ise ZE-FDM yaklaşımına ilişkin çalışmalar sunulmuştur.

Varila vd. (2007) depolama lojistiği ile ilgili çalışmalarına, lojistik maliyetlerine zaman neden oluyorsa, zamana neden olan faktörlerin neler olduğu sorusu ile başlayarak maliyetleri ürünlere dağıtmak için kullanılacak alternatif maliyet dağıtım ölçütlerini incelemişlerdir. Çalışma, bir elektronik ürünler toptancısı için muhasebe sistemi geliştirmeyi amaçlayan bir projeye dayanmaktadır. Tek bir örnek faaliyet için veri toplanarak analiz edilmiş ve faaliyet süresi üzerinde farklı değişkenlerin etkileri incelenmiştir. Sonuç olarak tek bir faaliyet yükleyicisinin maliyet dağıtımı için yeterli olmadığını ifade etmişler ve bir değişkenin bir başka değişken üzerinde etkisinin olduğu durumlarda interaktif değişkenler kullanılmasını önermişlerdir. Bu yaklaşımın geçerliliği için yazarlar zaman tahmininde tek bir değişken kullanılması ile birden fazla interaktif değişken kullanılması durumlarını karşılaştırmışlardır. Zamanın örnek faaliyet için üstün nitelikli bir maliyet yükleyicisi olduğu tespitine rağmen birden fazla değişkenin kullanıldığı modelin farklı zorluk derecesine sahip üretim partileri

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

arasında farklılık yaratabileceğini belirtmişlerdir. Dolayısıyla ZE-FDM yaklaşımında zamanın tespiti kritik bir yer tutmaktadır.

Everaert vd. (2008), Belçika'daki bir toptancı örneğinde ZE-FDM yaklaşımın ele almışlardır. Çalışmada, karmaşık lojistik faaliyetlerin ZE-FDM ile nasıl modellendiğini, bu yaklaşımın FDM yaklaşımına göre daha gerçeğe uygun bilgi sağlayıp sağlamadığını ve ZE-FDM yaklaşımının maliyet bilgisinin nasıl kullanıldığını ortaya koymayı amaçlamışlardır. Yazarlar, ZE-FDM yaklaşımı ile farklı faaliyetlerden oluşan süreçlerin sürelerinin, zaman denklemlerinde alt faaliyetler kullanılarak belirlenebileceğini ortaya koymuşlardır. Bunu yaparken zaman yükleyicilerinin ve bunlar arasındaki karşılıklı ilişkileri örneklerle ortaya koymuşlardır. Zaman denklemlerinde sürekli (continuous), ayrık (discrete) ve gösterge (indicator) değişkenler olmak üzere üç değişken kullanmışlardır. Sürekli değişkenler paletlerin ağırlığı gibi gerçek değerler, ayrık değişkenler sipariş sayısı gibi tam sayı değerleridir. Gösterge ya da gölge (dummy) değişkenler ise sadece "0" veya "1" değeri alırlar. Örneğin, müşterinin yeni ya da eski müşteri olması gibi. Bu değişkenleri modele dahil edilmesi zaman denklemlerini basitleştirir.

Somapa vd. (2012) ise çalışmalarında, ZE-FDM yaklaşımının küçük lojistik işletmelerinde uygulanabilirliğini, 13 sürekli, 25 sözleşmeli çalışanı ve aktif büyüklüğü 625.000 Euro olan Tayland'da kurulu bir lojistik firmasında araştırmışlardır. Daha önceki açıklamalara uygun şekilde, lojistik sektörünün ZE-FDM yaklaşımından faydalanabilecek bir sektör olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu yaklaşımın taşıma rotaları, perakendeci ve büyük satış mağazaları gibi farklı destinasyon tiplerine ilişkin maliyet bilgilerini sağlayabileceğini ifade etmişlerdir. Bunlardan hangilerinin kar hangilerinin zarar ettiğine ilişkin bilgiler elde etmişlerdir. Dolayısıyla ZE-FDM yaklaşımının geleneksel FDM yaklaşımından daha avantajlı olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bununla birlikte bu yöntemin uygulanmasında bazı zorluklarla karşılaşmışlardır. Örnek işletme küçük ölçekli bir işletme olduğundan bu yöntem için gerekli verileri elde etmekten uzak olduğu, faaliyetler ve faaliyet yükleyicilerine ilişkin ortalama verilerin kullanılmak zorunda kalındığı belirtilmiştir. Yöntemin başarısı için gerekli verilerin baştan belirlenip, bu verilerin elde edilebileceği bir veri akışının sağlanması gerektiğini ifade etmişlerdir.

7. Bir Lojistik İşletmesinde Uygulama

İncelenen işletme, lojistik sektörünün nakliye işkolunda faaliyete başlamış olup, proje bazlı ve/veya parsiyel şeklinde Yurtiçi ve Yurt dışı nakliye hizmeti vermektedir. İşletme, AB normlarına sahip filosu ve tedarikçi filosu ile Türkiye, Avrupa, Orta Doğu, ve Türkî Cumhuriyetleri arasında komple ve grupaj (parsiyel) uluslararası kara nakliyesi hizmeti vermektedir. Yurtiçi konteyner taşımacılığı servisi ile ihracatlarda limanlara ve ithalat dönüşlerinde adres teslimi taşımacılık yapmaktadır. İşletme, Türkiye'nin bütün bölgeleri ile birlikte lojistiğin büyük bir kısmını Irak ve İran'a yapmaktadır. İşletme yöneticileri ve operasyondan sorumlu personellerle yapılan görüşmelerden ulaştırma sürecine değer katan faaliyetler belirlenmiştir. Aşağıdaki tablo 2'de, incelediğimiz bir ulaştırma hizmeti sunan lojistik işletmesindeki FDM yaklaşımına göre belirlenen faaliyetler görülmektedir. Mizanda yer alan maliyet kalemleri birinci adımda doğrudan ve maliyet yükleyicileri kullanılarak faaliyetlere dağıtılmış ve faaliyetlerin toplam maliyetleri belirlenmiştir. İkinci adımda da, faaliyet maliyetleri tablo 2'de görülen faaliyet yükleyicileri ile maliyet yüklenicilerine (taşıma yerleri) dağıtılacaktır. Faaliyet sürücülerinin belirlenmesinde faaliyet ile maliyet yüklenicisi arasındaki tüketim ilişkisini en iyi şekilde yansıtan etkenler dikkate alınmıştır. **Sipariş Sayısı**; sipariş sayısı maliyet sürücüsünün seçilmesinde ilgili faaliyetlerin (siparişin alınması, taşıma sözleşmesinin hazırlanması, siparişin sisteme girilmesi, taşınacak malın geliş bilgisi, müşteriye araç ve varış bilgisi iletilmesi ve dosya kapatılması)

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

her siparişte tekrarlanıyor olması dikkate alınmıştır. **Taşıma Sayısı**; bu maliyet sürücüsünün seçilmesinde araç planlama ve hazırlama, liman hizmetleri, dokümanların hazırlanması ve gümrük çıkış faaliyetlerinin taşıma (araç) başına tekrarlanması dikkate alınmıştır. **Taşıma Süresi**; bu maliyet sürücüsünün seçilmesindeki etken, müşteriye hizmet verme maliyetinin müşteri için harcanan zamana bağlı olarak değişkenlik göstermesidir. Bu maliyet, taşıma faaliyetlerinde taşınan malın ağırlığına, hacmine, sayısına; kat edilen kilometreye vs. duyarısızdır. Yukarıdaki örnekte, taşıma faaliyetinin toplam maliyetinden İskenderun-İzmir ve İskenderun-İstanbul'a yapılan taşımalara verilen payın hesaplanmasında maliyet yükleyicisi olarak km x ton (kilometre x ton) seçilmişti. Ancak incelediğimiz işletmede taşıma yapılan yerlerde bekleme süresinin olmasından dolayı maliyet yükleyicisi olarak km x ton'un seçilmesi yanlış bir dağıtıma yol açacaktır. Bu yüzden taşıma süresinin maliyet yükleyicisi olarak seçilmesi bekleme süresine ilişkin maliyetin dikkate alınmasını sağlayacaktır. İncelenen işletmede yurtiçi ve yurtdışı olmak üzere toplam 14 bölgeye taşıma yapılmakta ve buralardaki bekleme süreleri de farklıdır. Maliyet yükleyicisi olarak km x ton, bu bekleme sürelerini göz ardı etmektedir. **Konteyner Sayısı**; denizyolu taşıma faaliyetinin maliyetinin taşıma yerlerine yüklenmesinde konteyner sayısı seçilmiştir. Çünkü denizyolu taşımacılığında konteyner başına navlun çıkarılmaktadır. Ancak tedarik yoluyla denizyolu taşınması yapıldığından aşağıdaki tablo 3'te denizyolu taşıma maliyeti yer almamıştır. Tablo 2'de gösterilen iki maliyet kalemi (faaliyet değil), yurtdışı bekleme ve CMR Sigorta maliyetleri sadece yurtdışı taşımalarla ilgili olduğundan toplam maliyetin belirlenmesinde yurtdışına yapılan taşıma yerlerine dağıtılmıştır.

Faaliyetler	Faaliyet Yükleyicileri
Sipariş Alınması	Sipariş sayısı
Taşıma Sözleşmesinin Hazırlanması	Sipariş sayısı
Siparişin Sisteme Girilmesi	Sipariş sayısı
Taşınacak Malın Geliş Bilgisi	Sipariş sayısı
Araç Planlama ve Hazırlama	Taşıma sayısı
Liman Hizmetleri	Taşıma sayısı
Dokümanların Hazırlanması	Taşıma sayısı
Gümrük Çıkış	Taşıma sayısı
Taşıma (Yurtiçi)	Taşıma Süresi
Taşıma (Yurtdışı)	Taşıma Süresi
Taşıma Denizyolu	Konteyner sayısı
Müşteriye Araç ve Varış Bilgisi İletimi	Sipariş sayısı
Dosya Kapatılması	Sipariş sayısı
Yurtdışı Bekleme Gideri	Bekleme Süresi
CMR Sigorta Gideri	Taşıma sayısı

Tablo2. Faaliyetler ve Faaliyet yükleyicilerinin belirlenmesi

İncelenen işletmede, öz taşıma yapılan yerlere ilişkin taşıma birim maliyetlerinin belirlenmesinde FDM ve ZE-FDM yaklaşımları kullanılmıştır. Aşağıdaki tablo 3'te uygulamanın sonucunda hesaplanan birim maliyetler gösterilmiştir.

Ulaştırma Hizmeti Sunulan Bölgeler	Birim Maliyet		Fark (TL)	Toplam Maliyet		
	FDM	ZE-FDM		FDM	ZE-FDM	Fark(TL)
Irak	7.718,49	3.621,27	4.097,22	3.241.764,30	1.520.934,02	-1.720.830,28
İran	9.078,29	4.113,23	4.965,06	308.661,81	139.849,73	-168.812,07
Azerbaycan	11.030,72	4.819,22	6.211,49	220.614,33	96.384,47	-124.229,86
Antep	3.129,93	1.725,16	1.404,78	231.614,99	127.661,58	-103.953,40
Urfa	3.634,28	1.910,28	1.724,00	276.205,54	145.181,61	-131.023,93
Kayseri	3.170,31	1.739,80	1.430,51	209.240,20	114.826,76	-94.413,44
İstanbul	4.974,38	2.397,68	2.576,70	149.231,53	71.930,49	-77.301,04
İzmir	4.862,52	2.358,98	2.503,54	116.700,52	56.615,62	-60.084,90
Trabzon	4.831,03	2.347,48	2.483,55	96.620,56	46.949,58	-49.670,99
Malatya	3.595,77	1.899,83	1.695,94	64.723,83	34.196,85	-30.526,98
Antalya	3.542,15	1.882,04	1.660,11	85.011,72	45.169,07	-39.842,65
Toplam				5.000.389,31	2.399.699,78	-2.600.689,54

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Tablo3. ZE-FDM ile FDM yaklaşımlarının toplam ve birim maliyetlerinin karşılaştırılması

Tablo 3'te görüldüğü gibi, ZE-FDM yaklaşımına göre taşıma yerlerine ilişkin birim ve toplam maliyetler geleneksel FDM'ye göre daha düşük hesaplanmıştır. Çünkü ZE-FDM yaklaşımı, hizmet üretimi sırasında kaynakların tamamının tüketilemeyeceğini ve normal duraksamaların dikkate alınması gerektiğini savunmaktadır. Bundan dolayı normal duraksamaların dikkate alınarak hesaplandığı pratik kapasite ile faaliyetlerin yerine getirilmesinde tüketilen kapasite arasındaki fark olan atıl kapasiteye düşen maliyeti maliyet yüklenicilerine yüklememektedir. Atıl kapasite maliyetini dönem gideri olarak (çalışılmayan kısım gider ve zararları) kabul etmektedir. Atıl kapasite maliyetinin birim hizmet maliyetine dahil edilmemesi sunulan hizmet maliyetlerinin gerçeğe uygunluğu sağlamaktadır. Dolayısıyla, gerçeğe uygun birim maliyetlerin bilinmesi işletme yönetiminin alacağı kararlar üzerinde pozitif etkiye sahip olacaktır.

8. Sonuç

ZE-FDM yaklaşımının uygulanmasının FDM yaklaşımına göre daha basit olması sadece maliyet yüklemelerinde zaman sürücüsünü dolayısıyla birim maliyetlerin saptanmasında zaman denklemlerini kullanıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak burada iki önemli parametrenin (faaliyet süreleri ve birim kapasite maliyeti) doğru bir biçimde belirlenmesi gerekmektedir. Öncelikle süreçteki faaliyetlerin personel tarafından gerçekleştirilme sürelerinin ölçülmesi büyük önem arz etmektedir. Çünkü faaliyet süreleri diğer önemli parametre olan birim kapasite maliyetinin doğruluğunu etkilemektedir. Yukarıdaki Tablo 3'te iki yaklaşımın toplam ve birim maliyetlerinin karşılaştırılmasında ortaya çıkan atıl kapasite maliyetinin ihtiyaca ve gerçeğe uygun olması bu iki parametrenin doğruluğu ile ilişkilidir.

Bu yaklaşıma ilişkin veri analizinin doğru bir biçimde yapılabilmesi için işletmelerin maliyet sistemi ve hesap planı faaliyetlerin maliyetlerini gösterecek biçimde düzenlenmelidir. Faaliyetlerde ve faaliyetlerin sürelerindeki değişikliklerle karşılaşıldığında doğru bir biçimde zaman denklemi belirlenmişse değişikliğin denkleme eklenmesi ile bu değişiklik kolaylıkla yansıtılmış olacaktır.

Lojistik işletmelerinde ZE-FDM yaklaşımının kullanılmasının sebeplerini özetlemek gerekirse, bu sebepler şu şekilde belirlenebilir:

- Farklı operasyonel özelliklere sahip lojistik faaliyetlerin karmaşıklığının üstesinden gelinebilir. Yani değişen çalışma koşullarına uyarlamak kolaydır. Süreçlerdeki değişim, siparişlerdeki değişim, sürelerin farklılaşması ve kaynak maliyetlerindeki değişim kısa sürede yansıtılabilmektedir
- ZE-FDM, maliyet sisteminin esnek ve düzenli güncellenmesini sağlar. Yani yöntemin kurulması ve işleyişi kolaydır.
- Geleneksel FDM yaklaşımının aksine, yalnızca yöneticiler (tüm çalışanlardan ziyade) ayrıntılı maliyet bilgisinin sağlanmasında yoğun bir şekilde yer almaktadır. Bu şekilde, faaliyet tabanlı maliyet saptama çalışmalarında personelin rahatsızlığından kaçınılabilir. Zaman denklemi için gerekli olan faaliyetlerin gerçekleştirilme sürelerinin tespitine yönelik çalışmalar personel üzerinde baskı yaratmayacaktır.
- Bütün önlemler zaman birimlerinde ifade edildiği için hesaplamalar oldukça kolaydır. Yani siparişler ve işlemlerdeki farklılıklar zaman denklemi yardımıyla siparişlerin ya da işlemlerin maliyetlerine yansıtılabilmektedir.
- Atıl kapasite maliyeti hesaplanmakta ve bu maliyet ürün/hizmete yansıtılmamaktadır.

- Küçük işletmeler sınırlı ölçüğe sahip olduklarından, genel hesaplama tablo araçları maliyet hesaplamalarını desteklemek için yeterli olacaktır.

Bu avantajlara rağmen, diğer maliyetleme yöntemlerine benzer olarak, bir takım problemlerle (faaliyetlerin gerçekleşme süresinin tahmini) karşılaşılması muhtemeldir.

Önemli sorunlardan birisi de güncel maliyet saptama yöntemlerinin uygulanmasında kullanılacak verilerin elde edilmesinde özellikle küçük işletmelerde sıkıntılar yaşanabilir. Bu işletmelerin ERP sistemlerine yatırım yapmaları mümkün görünmemektedir. Buna rağmen bu işletmeler uygulama modelini baştan iyi bir şekilde oluşturur ve model için gerekli verileri belirlerse bu verilerin elde edilmesi için bir takım dokümanlar oluşturularak bazı veriler manuel olarak elde edilebilir. Her durumda işletmeler güncel yaklaşımlar doğrultusunda bakış açılarını değiştirdiklerinde, bu doğrultuda işletmelerinin faaliyetlerini farklı bir bakış açısıyla değerlendirebilecekler ve maliyet-fayda analizleri de yaparak zaman içerisinde işletmelerine uygun maliyet modelini oluşturabileceklerdir.

Kaynakça

- Banker, R.D. ve Johnston, H. (1993). An Empirical study of cost drivers in The U.S. airline industry. *The Accounting Review*, 68 /3, 576–601.
- Baykasoglu, A. ve Kaplanoglu, V. (2008). Application of activity-based costing to a land transportation company: A case study. *International Journal of Production Economics*, 116, 308–324.
- Ceran, Y. ve Alagöz, A. (2007). Lojistik maliyet yönetimi: Lojistik maliyetler ve lojistik maliyet muhasebesi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 5/2, 153-175.
- Çekerol, G.S. (2015). Lojistik yönetimi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Demir, V. (2008). Lojistik yönetim sisteminde maliyet hesaplaması. Ankara: Nobel Yayın.
- Everaert, P. vd. (2008). Cost modeling in logistics using time-driven ABC: Experiences from a wholesaler. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, 38/3, 172-191.
- Fındık, H. ve Öztürk, E. (2016). Muhasebe standartları ve vergi mevzuatı çerçevesinde lojistik işletmeciliği muhasebesi. Bursa: Ekin Yayın.
- Goldsby, T.J. ve Closs, D.J. (2000). Using activity-based costing to reengineer the reverse logistics channel. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, 30 /6, 500–514.
- Gümüş, Y. (2012). Lojistik faaliyetler ve maliyetler. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Hacırüstemoğlu, R. ve Şakrak, M. (2002). Maliyet muhasebesinde güncel yaklaşımlar. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Kaplan, S.R. ve Anderson, R.S. (2007). Time driven activity-based costing. Boston: Harvard Business School Press.
- Karacan, S. ve Kaya, M. (2011). Lojistik faaliyetlerde maliyet saptama. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Kırlioğlu, H. ve Atalay, B. (2014). Sürece dayalı faaliyet tabanlı maliyet saptamanın kapasite yönetimi açısından değerlendirilmesi ve bir hastane uygulaması. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 10/23, 99-119.
- Kıymetli, Ş. İ. (2014). Lojistik Faaliyetlerin yönetimi ve maliyet saptama yaklaşımları. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4/1, 83-106.
- Koch, R. ve Weber, W. (2008). Cost and revenue planning and control at stuttgart airport, *Journal of Airport Management*, 2/2, 120–131.
- Polat, L. (2011). Zaman sürücülü faaliyet tabanlı maliyet saptamanın bir sanayi işletmesinde uygulanması, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 126-137.

- Somapa, S. vd. (2012). Unlocking the potential of time-driven activity-based costing for small logistics companies, *International Journal of Logistics Research and Applications*, 15/5, 303-322.
- Themido, I. vd.(2000). Logistic costs case study an ABC approach. *Journal of the Operational Research Society*, 51/10, 1148-1157.
- Tokay, S. vd. (2010). Lojistik maliyet yönetiminde izlenebilecek stratejiler ve muhasebe eğitiminden beklentiler, XXIX. Muhasebe Eğitimi Sempozyumu.
- Tsai, W.H. ve Kuo, L.P. (2004). Operating costs and capacity in the airline industry, *Journal of Air Transport Management*, 10, 271–277.
- Varila, M. vd. (2007). Detailed cost modeling: A case study in warehouse logistics. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, 37/3, 184–200.
- Yükçü, S. ve Gönen, S. (2009). Zaman esaslı faaliyete dayalı maliyetleme yaklaşımının otomobil parçaları üreten bir işletmede uygulanması. *Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi*, 21.
- Yüzbaşıoğlu, N. (2004). İşletmelerde Stratejik Yönetim ve Planlama Açısından Stratejik Maliyet Yönetimi ve Enstrümanları. *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12, 387-410.

YERİ DEĞİŞTİRİLMESİ PLANLANAN YERLEŞMELERE BİR ÖRNEK: YUSUFELİ (ARTVİN)

Dr. Öğr. Üyesi Cemal SEVİNDİ

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü

Doç. Dr. Günay KAYA

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü

Prof. Dr. Mehmet ZAMAN

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü

Öz

Yerleşmelerden bazılarının konumları, doğal çevreden kaynaklanan sorunlar neticesinde yada beşeri planlamalara bağlı olarak değiştirilir. Bu özellikteki yerleşmelerle ilgili yapılan çalışmalar, genelde yer değiştirmenin tamamladığı örnekleri kapsar. Sebep ve sonuç üzerinde yoğunlaşan bu örnek çalışmalarda, değişim sürecinin incelenmesi mümkün olmadığı gibi, yer seçimindeki alternatif konumların analizi de önemsiz hale gelmektedir. Bu araştırmada, baraj inşası nedeniyle yer değiştirme kararı alınmış Yusufeli Kasabası (Artvin-Yusufeli) için planlama sürecinde öne çıkan alternatif konumlar analiz edilmiştir. Mevcut yerleşim yeri ile alternatif konumlar arasında karşılaştırma parametreleri olarak, jeolojik-jeomorfolojik yapı, hidrolojik özellikler, muhtemel habitat kayıpları, yerleşim yeri ihtiyacı, arazi verimliliği ve kullanılış, üretim desenleri, ulaşım imkanları ve yatırım maliyetleri dikkate alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yusufeli kasabası, Yusufeli barajı, Kiskim, Artvin

An EXAMPLE For The SETTLEMENTS PLANNED To BE RELOCATED: YUSUFELİ(ARTVIN)

Abstract

The locations of some of the settlements are relocated as a result of some problems arising from the natural environment or in accordance with the human plnnings. The studies carried out about the settlements having the afore-mentioned characteristic generally include the examples which the relocation completes. In these sample studies which focus upon the reason and the outcome, on the one hand the analysis of the period of change is not possible, on the other hand the analysis of the alternative locations about choosing a place becomes insignificant. In this study, the alternative locations which have become prominent during the process of planning have been analyzed for the town of Yusufeli (Artvin-Yusufeli) where a verdict of relocation has been taken due to the construction of a dam.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Geological-geomorphological structure, hydrological characteristics, probable habitat losses, the need of a settlement, land productivity and usage, production designs, transportation facilities and investment costs have been taken into consideration as the parameters of comparison between the present settlement and alternative locations.

Keywords: Yusufeli Town, Yusufeli Dam, Kiskim, Artvin.

I.Giriş

Yerleşim merkezlerinin herhangi bir yerde doğup gelişmesinde ve bazen de sona ermesinde çok çeşitli faktörler (tarihî, doğal ve sosyo-ekonomik), değişen ölçüde bir role sahiptir. Kuruluş yeri için başlangıçta en uygun özelliklere sahip bir yer, zamanla meydana gelen birtakım doğal ve sosyo-ekonomik olaylar sonucunda önemini yitirebilir, hatta zamanla terkedilebilir (Baykal,1990:312).

Türkiye şehirlerindeki yer değiştirme olayları genelde korunma endişesi, ekonomik nedenler, askeri ve doğal olaylara bağlı olarak gerçekleşmektedir. Deprem, su taşkınları, heyelan vb. doğal olayların etkisi ile ilk kuruluş yerinden ayrılıp, yakın çevrede yeniden kurulup gelişen çok sayıda yerleşme mevcuttur. Örneğin Erzincan, Gediz, Erbaa depreme bağlı; Arguvan, Gördes heyelan nedeniyle; Erciş ve Köyceğiz göl seviyesindeki değişikliklerden dolayı yer değiştirmişlerdir. Bununla birlikte güvenlik endişeleri, askerî nedenler, işlevini kaybeden limanlar ve maden yatakları, toplulaştırma uygulamaları, salgın hastalıklar, şehirselleşme, karayolu ve demiryolu güzergahlarından kaynaklanan yer değişiklikleri de söz konusudur. Doğubayazıt, Tralles-Aydın, Bergama korunma; Çumra, Polatlı, Pazarcık demiryolu; Elazığ şehirselleşme, Efes-Ayasulug işlevini kaybeden liman; Gümüşhane tükenen maden yatakları; Van, Malatya, Pertek askerî nedenlerle yer değiştirmiştir (Tuncel, 1974-1977: 119; Tuncel, 1981: 116; Tuncel, 1991:30; Akbulut, 2011: 473; Girgin, 1995: 156; Tombul, 2013: 91; Yılmaz vd, 2013: 424; Kaya, 2002: 73).

Günümüzde sahip olduğu su ve toprak kaynaklarını daha verimli kullanma arayışı içerisindeki Türkiye’de, çeşitli bölge planlamaları yapılmakta olup, bu kapsamda baraj yapımı ve tarım arazilerinin sulanmasına özel bir önem verilmektedir. Sayısı her geçen gün artan, hem enerji üretimi ve hem de sulama amaçlı değerlendirilen barajlar, kuruldukları alanlarda bir takım yapısal değişimlere yol açmaktadır. Yerleşmeler açısından bu değişimlerden en önemlisi, baraj rezervuarı içinde kalan kır ve şehir yerleşmelerinin yer değiştirilmesi zorunluluğudur. Bu konuda Samsat ve Halfeti şehirleri; Oruçlu ve Zeytinlik (Artvin), Çarıklar, Gölbaşı ve Akyar (Manisa) köyleri örnek gösterilebilir (Baykal, 1990:312; Bakırcı,1997:377; Bakırcı,2002:57; Orhan ve Gök,2016:133, Ceylan,2011:105).

Bu çalışmada baraj inşası nedeniyle yer değiştirme süreci henüz tamamlanmamış olan Yusufeli Kasabası (Artvin-Yusufeli) coğrafi açıdan incelenmiştir. Alternatif yerleşim alanları konusundaki hararetli tartışmaların sürdüğü, hatta baraj inşasının durdurulması için kampanyaların yapıldığı 2007 yılında, Yusufeli Belediyesi’nin katkıları ile saha çalışmalarına başlanmıştır. Her ne kadar yeni yerleşim alanının belirlenmesinde, ilçenin arazilerinin tamamının analiz edilmesi planlansa da alternatif yerleşim yeri konusunda sırasıyla Çevreli Köyü (Peterek), Yusufeli-Yansıtıcılar Mevkii ve Küplüce-Karayığıt (Cilat) Mahallesi olmak üzere üç alan üzerinde etkin bir kamuoyunun oluştuğu görülmüştür. Dolayısıyla belirtilen saha etüdüleri üç alanla sınırlı tutulmuştur. İlgili konuların mekansal özellikleri analiz edilirken, avantajları ve dezavantajları ağırlık oranlarına göre ayrı ayrı belirlenmiştir. Araştırma sonucunda dikkate değer dezavantajları mevcut olmakla birlikte Yusufeli-Yansıtıcılar Mevki’nin en uygun yerleşim alanı olduğu sonucuna varılmıştır. Elde edilen bilgiler, ilgili kurumlarla paylaşılsa da projeye verilen önem göz önünde bulundurularak araştırma yayın haline getirilmemiştir. Diğer taraftan

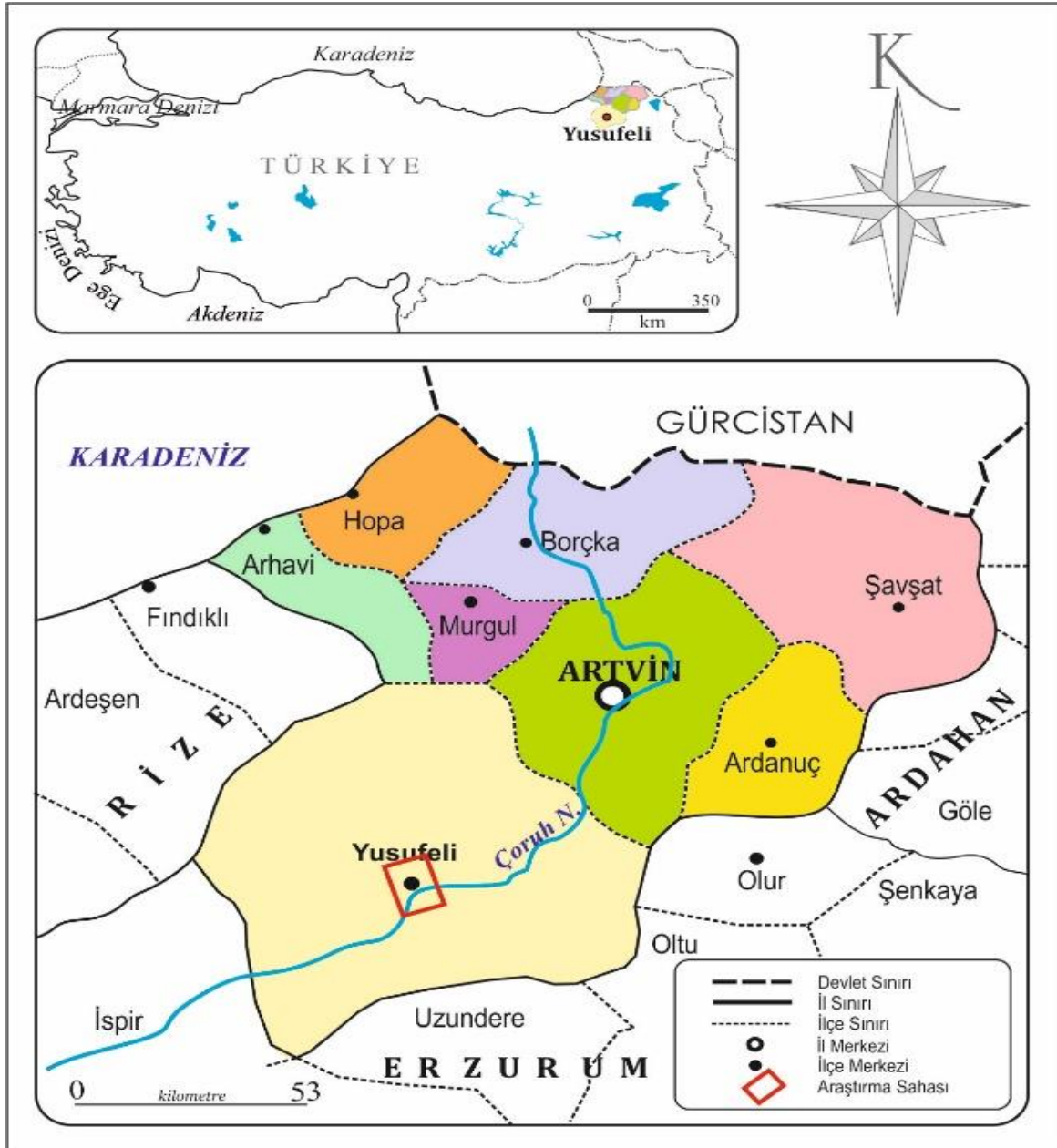
4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

izleme çalışmaları 2009, 2017 ve 2018 yıllarında da devam ettirilmiş ve 2007 yılında yer seçim için dikkate alınan parametrelerin yeterliliği, güvenilirliği ve gerekliliği teyit edilebilmiştir.

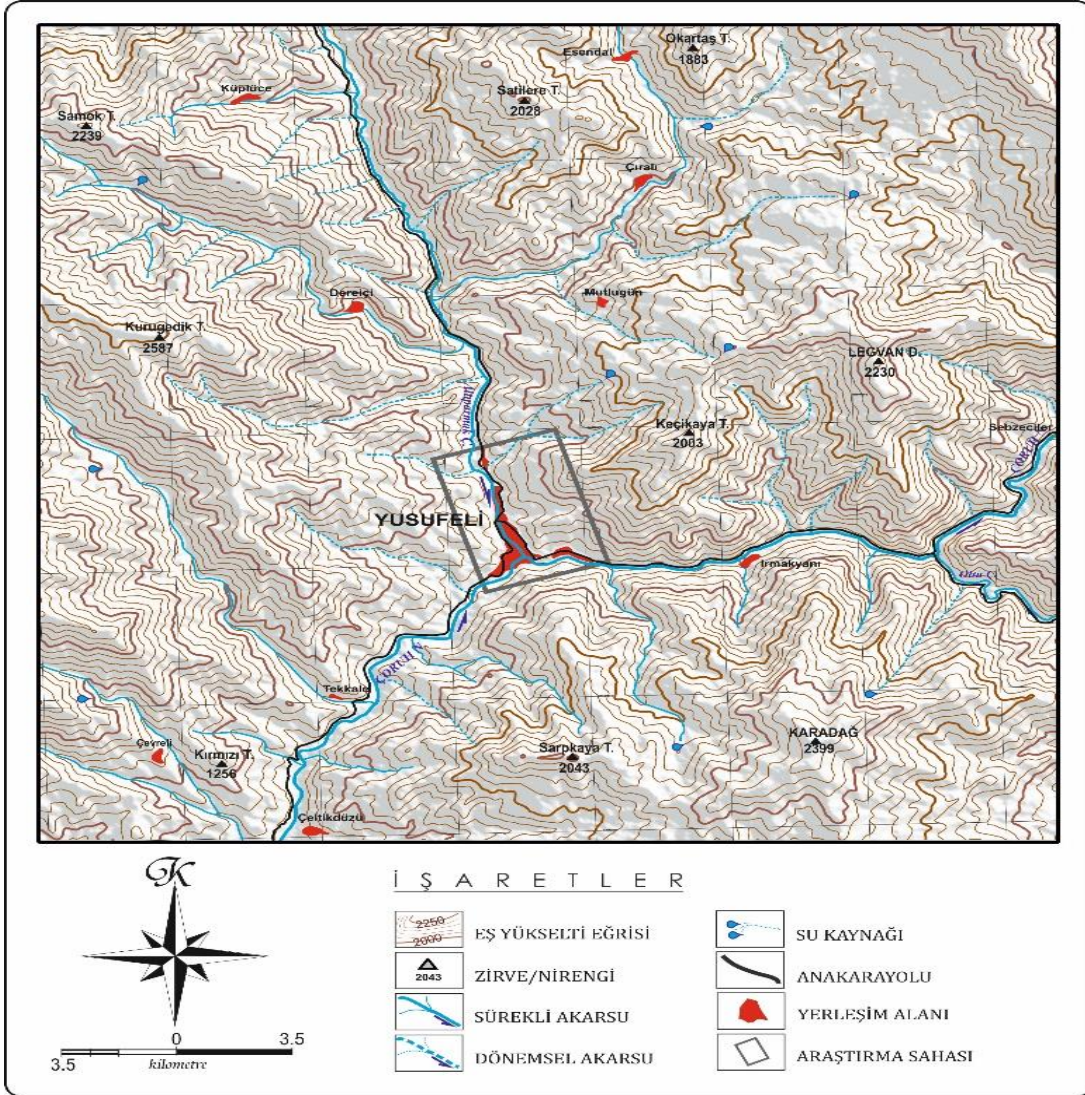
II. Konum ve Başlıca Coğrafi Özellikler

İdari bakımdan Artvin iline bağlı Yusufeli İlçesi, Karadeniz Bölgesi'nde Doğu Karadeniz Bölümü sınırları içerisinde kalır. Toplam 2261 km² alana sahip ilçeyi doğuda Olur (Erzurum), güneydoğuda Oltu (Erzurum), güneyde Uzundere (Erzurum), güneybatıda İspir (Erzurum), batıda Ardeşen (Rize), kuzeybatıda Ardeşen ve Fındıklı (Rize), kuzeyde Arhavi ve Murgul (Artvin) ilçeleri ile kuzeydoğuda Artvin merkez ilçe sınırlandırmaktadır (Harita 1). Araştırmaya konu olan Yusufeli İlçe Merkezi ise Artvin İl Merkezi'nin 84 km güneybatısında, Altıparmak Çayı'nın Çoruh Nehri'ne karıştığı kesimde yer almaktadır. Yusufeli belediye sınırlarını kapsayan çalışma alanı, her iki vadiye yaklaşık 105 hektar yüzölçümüne sahiptir

Harita 1. Araştırma Sahasının Lokasyon Haritası

Araştırma sahasını güneyde Mescitli Dağları'nın (KB-GD) kuzeydoğu uzantısı olan Karadağ (2399 m), batıda Güngörmez Dağı (3384 m), kuzeybatıda Kaçkar Dağları (3937 m) ve doğu uzantısı Altıparmak Dağları (3472 m), kuzeyde Boylu Dağı (2681 m), kuzeydoğuda Legvan Dağı (2230 m), doğuda Avsek Dağı (2730 m) ve güneydoğuda Aferek Dağı (2428 m) çevreler. Yükseltisi 3000 metreyi aşan eğimli dağlık kütleler arasında yerleşmiş olan nispeten dar ve derin vadiler, sahada yerleşme açısından en uygun alanları oluşturur. Yusufeli Kasabası da büyük bölümü Altıparmak Çayı (Barhal Ç.) vadisinde olmak üzere, bu akarsuyun batıda 964 m rakımlı Kara Tepe ile doğuda 968 rakımlı tepe önlerinde Çoruh Nehri'ne açıldığı 580 metre yükseltiyeye sahip vadi tabanında yer alır (Harita 2, Fotoğraf 1).

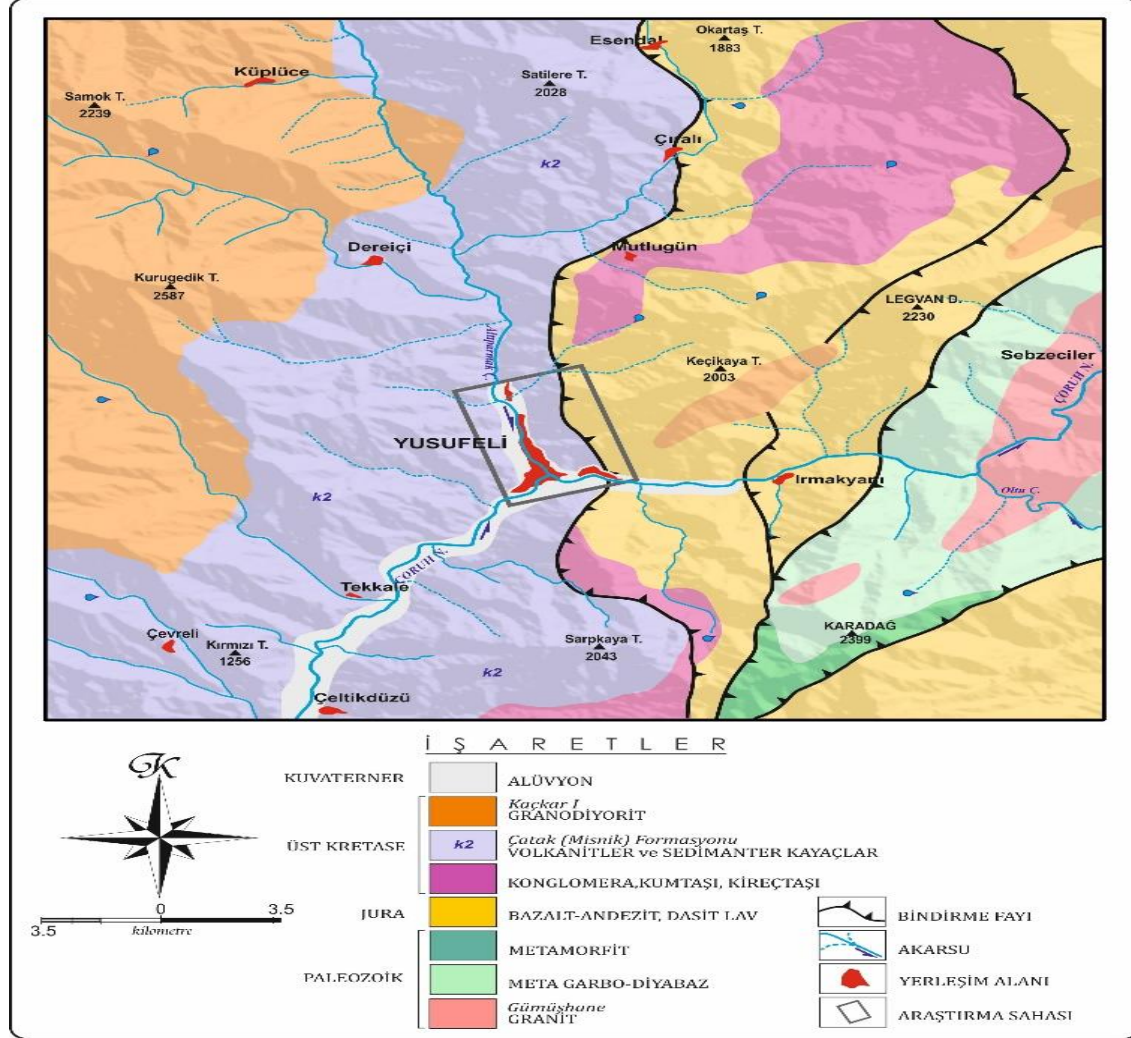

Harita 2. Araştırma Sahasının Topoğrafya Haritası

Yusufeli batıda Kızılırmak vadisinden, doğuda Gürcistan sınırına kadar yaklaşık 500 km uzunluğunda ve kuzeyde Karadeniz kıyısından, güneyde Kuzey Anadolu Fay Zonu'na kadar yaklaşık 50-75 km genişliğindeki Doğu Pontid Tektonik Ünitesi'nin kuzeydoğusunda yer alır. Saha geniş anlamda, Alpin dağ oluşumuna bağlı Jura-Pliyosen zaman aralığında gelişmiş adayayı dizisinin bir parçasıdır. Yörede Paleozoyik, Mesozoyik, Senozoyik dönemine ait toleyitik ve kalko-alkalen kayaçlar yaygın olarak izlenir. Paleozoyik yaşlı kayaçları metamorfite, metagabro-metadiyabaz ve granitler oluştururken; Mesozoyik dönem Liyas yaşlı volkanitlerle başlar ve Üst Jura-Alt Kretase yaşlı kireçtaşları ile devam eder. Üst Kretase bölgenin kuzeyinde yoğun bir volkanik aktivitenin görüldüğü dönemi temsil etmektedir. Bu aktivite asit ve bazik nitelikli periyotlarla gelişimini sürdürmüştür. Güneyde ise aynı dönemde fliş karakterinde kayaçlardan oluşan Mescitli Formasyonu gelişmiştir (Harita 3). Üst Kretase sonlarına doğru son bulan volkanik aktivite, Paleosen sonlarına kadar yerini türbiditik çökellere bırakır. Liyas'ta başlayarak Üst Kretase sonlarına kadar periyotlar halinde gelişimini sürdüren volkanik faaliyet, denizaltı volkanizması şeklinde olup, çökel arakatlılarla birlikte istiflenme gösterir. Paleosen sonlarında orojenik faaliyetle birlikte büyük ölçüde granitoid yerleşimi söz konusudur (Kaçkar Granitoidi).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Tersiyer yaşlı volkanitler, genelde Üst Kretase yaşlı kayalar üzerine zaman veya açılal uyumsuzlukla yerleşmiş durumdadır. Eosen başlarında yeniden canlanan volkanizma, dönem boyunca etkin bir şekilde devam etmiştir. Denizaltı ortamında yayılma nedeniyle volkano-tortul bir istif yapısı gelişmiştir (Yılmaz vd;1998:8-9)

Harita 3. Araştırma Sahasının Jeoloji Haritası

Dağlık alanlar ve yüzey sularının drenajını sağlayan vadiler, araştırma sahasındaki en önemli morfolojik birimleri oluşturur. Sahadaki akarsu vadileri, dar ve derin yapılarıyla dikkati çekerler. Dağlık sahalar ile yerel taban seviyesi durumundaki Çoruh Nehri arasında yükselti farkı ve yüzey eğimin fazla olması, akarsuların yataklarını derine doğru işlemesindeki en önemli faktörlerdir. Çalışma alanına güneyden sokulan Çoruh Nehri, Yusufeli İlçe Merkezi'ne kadar kabaca güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda uzanır. Bu kesimde, kuzeyden gelen Altıparmak Çayı'nın katılmasıyla genişlik kazanan Çoruh Vadisi, bu özelliğini doğuda Irmakyanı Köyü yakınlarında büyük ölçüde kaybeder. Vadileri çevreleyen dağlık alanlar, genelde aşınımına dirençli kayalardan meydana geldiklerinden sarp kütleler halinde izlenmektedir. Güçlü akarsuların işlediği dağlık yüzeylerde, kısa mesafelerde önemli yükselti farklarının karakteristik olduğu arızalı bir relief gelişmiştir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Fotoğraf 1. Yusufeli Kasabası'ndan genel bir görünüm (2018).

İnceleme sahası Doğu Anadolu Bölgesi ile Karadeniz Bölgesi arasında, Orta Çoruh Vadisi'nde bulunmaktadır. Sahanın kuzeyden ve güneyden yüksek dağlarla çevrenmekle beraber, çok az da olsa Çoruh Vadi koridoruyla denizel etkilere açık durumdadır (Tıraş,1990:16). Dolayısıyla Yusufeli ve çevresinin, Doğu Karadeniz kıyı bölümünde etkin olan Karadeniz İklimi ile iç kesimlerin Karasal Doğu Anadolu İklimi arasında bir geçiş sahası üzerinde yer aldığı söylenebilir. Karasal özellikler yükseltinin arttığı kesimlerde belirgin olarak izlenirken, alçak kesimleri temsil eden Çoruh Vadisi boyunca; sıcaklık değerlerindeki artış ve yağış miktarındaki düşüş dikkat çekicidir.

Yusufeli Meteoroloji İstasyonu (611 m) verilerine göre, yıllık ortalama sıcaklık 14.3°C (1965-2000), yıllık yağış tutarı ise 322.7 mm'dir (1955-2000). Sahada ortalama yıllık toplam yağışın %29.2'si (94.1mm) İlkbahar mevsiminde kaydedilmektedir. Yıl içerisinde toplam 54.4 günün donlu geçtiği Yusufeli'nde, ortalama 6 gün kar yağışlı geçmektedir. Thorthwaite (1948) yağış etkinlik formülüne göre inceleme alanı, nemli, mezotermal, su fazlası olmayan veya pek az olan deniz etkisinin az da olsa hissedildiği bir iklim tipinin etkisi altındadır. De Martonne (1926) ve Erinç (1965) sınıflandırmalarına göre, sahada yarı kurak iklim özellikleri etkindir (Tıraş,1990:28).

Araştırma sahasının drenajı Çoruh Nehri tarafından sağlanmakta olup, nehrin inceleme alanındaki en önemli talilerini Altıparmak Çayı ile Oltu Çayı oluşturur. Çoruh Nehri'nin yıllık ortalama akımı 69.4 m³/sn olup en yüksek akım Mayıs, en düşük akım ise Şubat ayında belirlenmektedir. Yıllık ortalama akımın 13.1 m³/saniyeyi bulduğu Altıparmak Çayı'nda ise en yüksek akım Haziran'da, en düşük akımlar ise Ocak ayında tespit edilmektedir. Çalışma alanındaki akarsuların rejimi karlı-dağ rejiminin biraz bozulmuş şekli olarak tanımlanabilir. Yoğun bir akarsu ağına bağlı olarak sahada, yükselti şartları kısa mesafelerde hızlı değişimler gösterir. Gerek iklim açısından bir geçiş sahası olması ve gerekse de eğimli relief; araştırma sahasında Akdeniz iklimine özgü bitki türlerinden, nemli bölgelerin türlerine kadar farklı ekolojik şartlar isteyen bitkilerin gelişmesine ortam hazırlamıştır (Tıraş,1994:33).

III. Materyal ve Metod

Araştırmaya konu olan Yusufeli Kasabası, Çoruh Nehri üzerinde inşa edilen Yusufeli Barajı'nın rezervuarı içerisinde kalması nedeniyle yeri değiştirilmesi planlanan bir yerleşmedir. Yusufeli Barajı,

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Artvin Barajı ile birlikte Çoruh Havzası Enerji Yatırım Projesi kapsamında, Orta Çoruh Havzası'nda inşa edilen iki önemli barajdan biridir. İnşası devam eden baraj ve HES, Çoruh Nehri ile Oltu Çayı'nın birleştiği yerden (Su Kavuşumu) 800 metre aşağıda (mansabında), Çoruh Nehri anakolu üzerinde yer almaktadır. Kaya dolgu tipinde inşa edilen barajın kurulu gücü 540 MW, yıllık üretimi ise 1705 Gwh/yıl olarak hedeflenmektedir. Söz konusu barajın deniz seviyesinden yüksekliği 496 metre, temelden yükseliği ise 270 metredir. Yusufeli Barajı 2001 yılı yatırım programına alınması rağmen, yapımına ancak 26 Şubat 2013 tarihinde başlanabildiği görülmüştür. Barajın faaliyete geçmesiyle 7 yerleşim merkezi tamamen, 11 yerleşim merkezi ise kısmen rezervuar alanı içerisinde kalacaktır (DSİ,2006a:13) (Tablo 1). Özellikle Yusufeli Kasabası'nın su altında kalmasını engellemek için, barajın yapımının durdurulması ya da su altında bırakılmayacak şekilde bir düzenlemeye yönelik yürütülen kampanyalar Yusufeli Barajı'na başlanmasını geciktirmiştir. Baraj yapım bedeli 750 milyon dolar iken, kamulaştırma ve karayolu yapım bedeli 2 milyar 300 milyon doları bulsa da havzadaki kilit konumu nedeniyle Yusufeli Barajı'nın inşasına büyük önem verilmektedir (Sever,2005:159-160).

Tablo 1. Yusufeli Barajı Nedeniyle Su Altında Kalacak Yerleşim Yerleri ve Kamulaştırılacak Alanlar.

Yerleşim Yeri	Nüfus (2017)	Su Altında Kalma Durumu		Kamulaştırma	
		Merkez	Arazi ve Civarı	Sebebi	Kamulaştırma Önceliği
Yusufeli	7735	Tamamen	Tamamen	Su seviyesi	C
Kınalıçam	495	Tamamen	Tamamen	Kamp tesisleri ve malzeme sahaları su seviyesi	A, C
Yeniköy	216	Tamamen	Tamamen	Malzeme sahası ve batardo seviyesi	A
Irmakyanı	148	Tamamen	Tamamen	Batardo seviyesi	A
Çevreli	707	Tamamen	Kısmen	Su seviyesi ve yollar	B, C
Çeltikdüzü	271	Tamamen	Kısmen	Su seviyesi	C
Tekkale	615	Tamamen	Kısmen	Su seviyesi	C
İşhan	319	—	Kısmen	İdari kamp, işletme binası, şalt sahası alanı, malzeme sahası	A
Morkaya	405	—	Kısmen	Malzeme sahası ve su seviyesi	A, C
yerArpacık	137	—	Kısmen	Malzeme sahası ve su seviyesi	A, C
Darıca	219	—	Kısmen	Malzeme sahası ve su seviyesi	A, C
Bahçeli	87	—	Kısmen	Su seviyesi ve yollar	B, C
Çıralı	132	—	Kısmen	Su seviyesi ve yollar	B, C
Dereiçi	432	—	Kısmen	Su seviyesi ve yollar	B, C
Kılıçkaya	1036	—	Kısmen	Su seviyesi ve yollar	B, C
Alanbaşı	391	—	Kısmen	Su seviyesi	C
Bostancı	463	—	Kısmen	Su seviyesi	C
Küplüce	153	—	Kısmen	Su seviyesi	C
Sebzeçiler	42	—	—	Baraj alanı, betonarme yapılar	A
Pamukçular	514	—	—	Malzeme sahası	A

Kaynak:DSİ, 2006a, Yusufeli Barajı ve Hes Yeniden Yerleşim Eylem Planı.

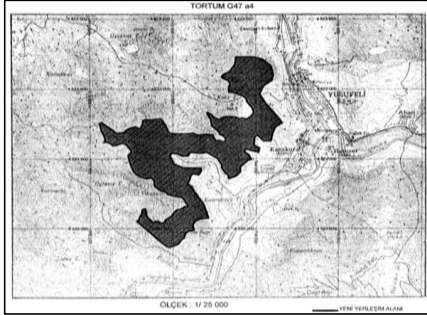
A: İnşaat işleri için kamulaştırılması öncelikli olan alanlar (örnek, baraj aksı, kamp tesisleri,

B: İnşaat planına göre relokasyon yollarının yapımı için alanların;

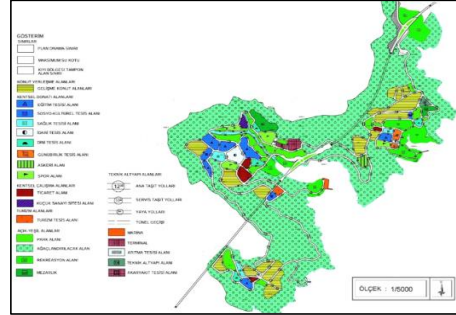
C: Yeniden yerleşim yerlerine öncelik vererek, su tutmasından önce kamulaştırılacak alanlar

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Yusufeli Projesi'ne yönelik sosyo-ekonomik etki değerlendirmesi çalışmasını da kapsayan Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) çalışması 1998'de başlatılmış ve sonuç raporu 2005 yılında yayınlanmıştır. Yusufeli Projesi için Yeniden Yerleşim Eylem Planı (YYEP) ise 2001 yılında tamamlanmıştır. Ancak bu tarihten sonra kamulaştırma ve yeniden yerleşim mevzuatında önemli değişiklikler meydana geldiğinden, plan uluslararası kredi kurumlarının standartları da gözetilerek 2005 yılında revize edilmiştir (DSİ,2006-Bölüm1:1-2). Tüm bu planlama çalışmalarına rağmen, Yusufeli Kasabası'nın nereye taşınacağı konusu anket ve diğer kamuoyu yoklamaları ile uzun süre tartışılmıştır (Sever,2010:198). Nihayet bu tartışmalara 24 Nisan 2008 tarihinde çıkarılan 26856 sayılı "Artvin İli Yusufeli İlçesinin Merkezinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun"la son nokta konulmuştur. Kanununun 1. Maddesi göre "Artvin İli Yusufeli İlçe Merkezi, ekli krokide sınırları belirtilen; kuzeyde 1305 rakımlı Üşüktaş Tepesi, güneyde Uyuz Deresi ve Kepkar Sırtı, doğuda Barhal Çayı ve Çoruh Nehri, batısı Öküzyatağı Tepesinin 852 metre kotunda, kuzey, güney ve doğu yamaçları Üşüktaş Tepesinin 850 metre kotunda kuzeydoğu yamaçları, Sakut Deresi Vadisinin 850 metre kotunda kuzey ve güney yamaçları 964 rakımlı Kara Tepenin 850 metre kotunda kuzey, güney ve doğu yamaçlarıyla çevrili alana nakledilmiştir" (Harita 4). Yusufeli İlçe Merkezi yeni yerleşim alanı 1/5000 Ölçekli Nazım ve 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı ise Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname hükümleri ile 3194 Sayılı İmar Kanunu uyarınca Bakanlığın 21 Ekim 2014 tarih ve 16846 sayılı olurları ile re'sen onaylanmıştır (Harita 5, Fotoğraf 2,3).

Harita 4. Yusufeli'nin yeni yerleşim yeri (24.04.2008 tarih ve 26856 sayılı yasanın 1/25000 ölçekli harita eki).

Harita 5. Yusufeli'nin yeni yerleşim yeri 1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı (24.10.2014-16846 sayılı izin 1/5000 ölçekli plan eki).

Fotoğraf 2. Yusufeli Yansıtıcılar Mevkii'nde sürdürülen alt yapı çalışmaları (2018).

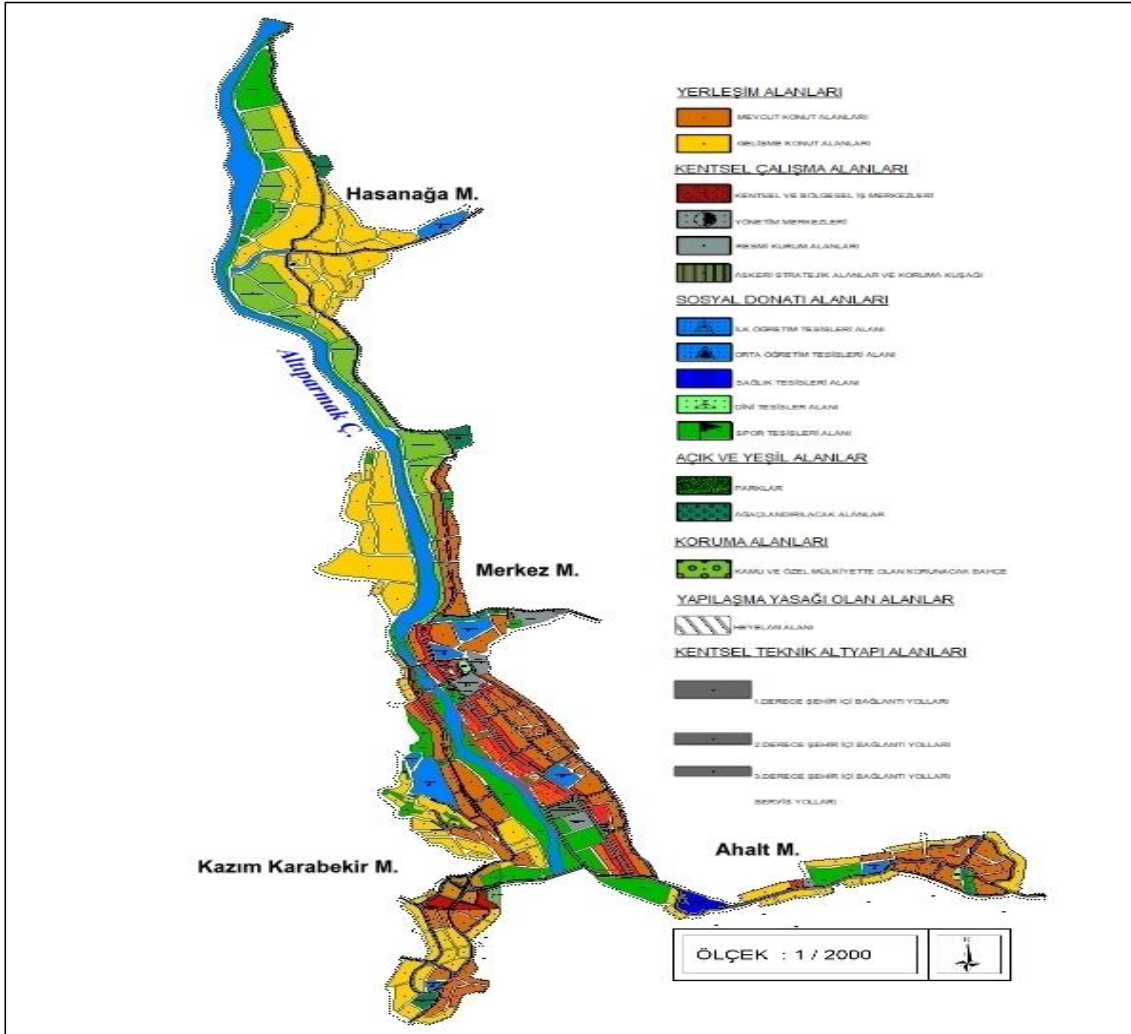

Fotoğraf 3. Yusufeli Yansıtıcılar Mevkii'nde sürdürülen alt yapı çalışmaları (2018).

Bu araştırmanın yapıldığı 2007 yılında alternatif yerleşim alanları netlik kazanmış, yer değişimi konusundaki kamuoyu yoklamaları tamamlanmış, çevresel etki değerlendirme raporları hazırlanmış,

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

baraj rezervuarının asgari ve azami su seviyeleri belirlenmiş, yeni ulaşım ağı da büyük ölçüde şekillendirilmişti. Dolayısıyla bu çalışma kapsamında mevcut genel bilgilerin bir araya getirilmesi, alternatif alanların coğrafi açıdan etüd edilerek, toplanan bilgilerin mekansal analizlerinin yapılması ve Yusufeli için en uygun yerleşim konumunun tespiti hedeflenmiştir. Bu amaç doğrultusunda ilk olarak Yusufeli İlçe Merkezi'nin 1/2000 ölçekli sayısal halihazır yerleşim planı, uydu görüntüleri üzerinden denetlenerek, fonksiyonel kullanım alanlarına göre düzenlenmiştir (Harita 6). Yusufeli Kasabası'nın mevcut durumda Altıparmak ve Çoruh Vadisi'nde yer almak üzere toplam 104.542 hektar alan kapladığı belirlenerek, alternatif yerleşim alanlarında hangi fonksiyon için asgari ne kadarlık alana ihtiyaç duyulacağını ortaya çıkarılmıştır.

Harita 6. Yusufeli Kasabası'nın Yerleşim Planı.

Araştırma kapsamında yapılacak mekansal analizler için ihtiyaç duyulan çoğu basılı durumdaki harita (topografya, jeoloji, bitki örtüsü, hidroğrafya, toprak, arazi, kullanım, orman dağılışı, ulaşım, yerleşme dağılışı) ilçenin tamamını kapsayacak şekilde güncellenerek sayısallaştırılmıştır. Bu çalışmalar sonucunda oluşturulan veri tabanına ihtiyaç duyuldukça iklim, nüfus, tarımsal üretim ve anket sonuçları gibi tablosal veriler de eklenmiştir. Kuşkusuz coğrafi verilerin analiz edilmesinde kullanılacak yöntem ve yöntemi başarıyla uygulayabilen yazılım platformu, sonucu doğrudan etkileyen önemli bir faktördür.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Alternatifler arasında bir yer seçimi yapmaya yönelik bir çalışma olduğundan, araştırmada farklı ağırlık oranına sahip birden çok değişkenin bir arada değerlendirilmesi gerekmiştir. Dolayısıyla çalışmada Çok Kriterli Karar Verme yöntemi ve platform olarak Coğrafi Bilgi Sistemleri çalışma metodolojisi kullanılmıştır. Çok Kriterli Karar Verme yöntemi, oluşturulan kriterlere göre en uygun alternatifin seçilme sürecidir. Söz konusu yöntem, çok sayıda kriterin mevcut olduğu ve kriterlerin birbiriyle çeliştiği durumlarda tercih edilmektedir. Coğrafi Bilgi Sistemleri çalışma metodolojisi ise, fonksiyonel arazi planlama sürecinde geleneksel yöntemlere göre daha hızlı ve güvenilir sonuçlar üretmesi bakımından tercih edilmiştir. Harita sayısallaştırma işlemlerinin Netcad GIS yazılımı altında hazırlandığı çalışmanın, veri tabanı işlemleri ve mekansal analizleri ArcGIS yazılımı altında gerçekleştirilmiştir.

Yusufeli Kasabası yeni yerleşim alternatif alanlarının değerlendirilmesinde 1. Yer seçiminde kullanılacak parametrelerin belirlenmesi, 2. Parametreleri karşılayan verilerin toplanması, 3. Parametrelere ait harita katmanlarının oluşturulması, 4. Kullanılacak analiz modelinin hazırlanması, 5. Parametre katmanlarına ağırlık değerlerinin girilmesi, 6. Ağırlık değerlerinin hesaplanması, modelin çalıştırılması, 7. İkili karşılaştırma yöntemi ve ağırlıklı doğrusal kombinasyon analizinin yapılması şeklinde bir iş akışı izlenmiştir. Yusufeli Kasabası yeni yerleşim yeri alternatif alanlarının değerlendirilmesinde, yöntem gereği Yusufeli İlçe arazisinin tamamının analiz edilmesi ve uygun alanların ön koşulsuz olarak belirlenmesi gerekmektedir. Ancak baraj yapım sürecinin uzaması nedeniyle, 3 alan konusunda oluşan kamuoyu beklentisinin bu çalışmada dikkate alınması gerekmiştir. Söz konusu bilgiler çeşitli kurumların sahada yürüttükleri anket ve mülakat çalışmalarından elde edilmiştir (Tablo 2). Muhtemel habitat kayıpları, taşınmaz kültür varlıklarının uğrayabileceği zararlar ve orman tahribi gibi parametreler de incelemeye alınmış olup, yer seçiminde dikkate değer etkinlikleri belirlenmemiştir.

Tablo 2. Yusufeli Kasabası Yeni Yerleşim Alternatif Alanlarının Analizinde Kullanılan Değişkenler.

PNo	Parametre Kategorisi
01	Eski Yerleşim Merkezine Uzaklık
02	Kamuoyu Beklentisi
03	Baraj Gölüne Uzaklık
04	Ana Ulaşım Ağına Uzaklık
05	Sürekli Su Kaynaklarına Uzaklık
06	Topoğrafik Eğim
07	Bakı-Güneşe Maruziyet
08	Bakı-Rüzgara Maruziyet
09	Litoloji
10	Toprak Grupları
11	Mevcut Arazi Kullanımı
12	Arazi Verimlilik Sınıfı

IV. Bulgular

Sahada yürütülen odak grup çalışmalarında, yerel halkın Yusufeli'nin eski yerleşim yerine yakın bir konumda kurulmasıyla mevcut sosyo-ekonomik şartların devam edeceği inancında olduğu belirlenmiştir (Tablo 3,4). Nitekim baraj yapımından kaynaklı risk algılamasında sosyal eklemlenme sorunu %56.9'luk bir oranıyla ilk sırada yer almaktadır (DSİ,2006-Bölüm5:75). Benzeri durum baraj rezervuarı nedeniyle yüksek kesimlere taşınmış Samsat Şehri'nde de tespit edilmiş bir sorundur (Bakırcı,1997:388-389).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Tablo 3. Yusufeli Yeni Yerleşim Alternatif Alanlarının Analizinde Eski Yerleşim Merkezine Uzaklık Parametresi ve Ağırlık Değerleri Bölümlemesi.

PNo	Parametre	Parametre Açıklaması	Parametre Sınıfları	Parametre Ağırlık Değeri
01	Eski Yerleşim Merkezine Uzaklık	Yeni yerleşim alanının, eski yerleşim merkezine uzaklığı	1000 metreden az	8
			1001-3000	7
			3001-5000	6
			5001-7000	5
			7001-9000	4
			9001-11000	3
			11001-13000	2
			13001 metreden fazla	1

Yusufeli Kasabası'nın yer değişim sürecinin başlangıcından itibaren özellikle iki alternatif saha sürekli ön planda tutulmuştur. Bunlardan kasabanın batısındaki Yansıtıcılar Mevkii (Karatepe, 964.8 m) halktan en fazla desteği alırken; resmi kurumlarda kasabanın 9.03 km güneybatısında Çoruh Nehri'ne katılan Öküzyatağı Deresi ile Çevreli Deresi arasındaki sırt üzerinde konumlanmış Çevreli Köyü arazisi ön plana çıkmıştır. Fazlaca dillendirilmeyen 3.alternatif yerleşim alanı ise Yusufeli'nin 12.3 km kuzeyindeki Karayığit (Cilat) Mahallesi yerleşim alanıdır

Tablo 4. Yusufeli Yeni Yerleşim Alternatif Alanlarının Analizinde Kamuoyu Desteği Parametresi ve Ağırlık Değerleri Bölümlemesi.

PNo	Parametre	Parametre Açıklaması	Parametre Sınıfları	Parametre Ağırlık Değeri
02	Kamuoyu Beklentisi	Kurumlar ve Yerel Halk Desteği	Çok Zayıf	1
			Zayıf	2
			Orta	3
			Güçlü	4
			Çok Güçlü	5

Yusufeli baraj rezervuarının nehir yatağından yüksekliği 223 m, temelden yüksekliği 270 m ve nehir yatağının deniz seviyesinden yüksekliği 496 m'dir. Normal işletme koşulları altında baraj gölündeki yüksek su seviyesi 710 m iken, düşük su seviyesi 670 m olacaktır. Baraj gölünün yüzey alanının ise yaklaşık 33 km²'yi bulması beklenmektedir (Encon,2006:1). Yusufeli Barajı'nda su tutulmaya başlanmasının ardından kasabada göle bağlı çeşitli üretimler yapılabileceği gibi, taşımacılık gelişecek, su sporları imkanları artacak, yerleşme göl manzarasına kavuşacaktır. Dolayısıyla alternatif alanların puanlamasında sahile olan uzaklık parametre olarak dikkate alınmıştır (Tablo 5).

Tablo 5. Yusufeli Yeni Yerleşim Alternatif Alanlarının Analizinde Baraj Gölüne Uzaklık Parametresi ve Ağırlık Değerleri Bölümlemesi.

PNo	Parametre	Parametre Açıklaması	Parametre Sınıfları	Parametre Ağırlık Değeri
03	Baraj Gölüne Uzaklık	Yeni yerleşim alanının göl kıyısına uzaklığı	200 metreden az	6
			201-400	5
			401-600	4
			601-800	3
			801-1000	2
			1001 metreden fazla	1

Yusufeli Barajı tamamlandığında mevcut karayolu ağı ve altyapı sistemleri bozulacaktır. Bu nedenle Artvin-Bayburt Yolu (55 km yer değiştirme) ve Artvin-Erzurum Yolu (31 km yer değiştirme) proje kapsamına dahil edilmiştir. Oluşturulan yeni karayollarının baraj gölü sınırlarına paralel inşası planlanmıştır. Yeni yerleşim alanının belirlenmesinde ana arterlere uzaklık önemli bir parametre olarak ele alınmıştır (Tablo 6).

Tablo 6. Yusufeli Yeni Yerleşim Alternatif Alanlarının Analizinde Ana Ulaşım Yollarına Uzaklık Parametresi ve Ağırlık Değerleri Bölümlemesi.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

PNo	Parametre	Parametre Açıklaması	Parametre Sınıfları	Parametre Ağırlık Değeri
04	Ana ulaşım ağına uzaklığı	Yeni yerleşim alanının karayoluna Uzaklık	100 metreden az	7
			101-400	6
			401-700	5
			701-1000	4
			1001-1300	3
			1301-1600	2
			1601 metreden fazla	1

Yeni yerleşim alanı seçiminde göz önünde tutulması gereken önemli kriterlerden biri de nüfusun ihtiyaç duyacağı temiz içme ve kullanım suyudur. Bu amaçla düzenli akıma ve yeterli debiye kaynak ya da yüzey sularını ihtiyaç duyulmaktadır. Yusufeli ve çevresinde bu özellikte çok sayıda su kaynağı bulunmakla birlikte, kaynaklara olan uzaklık iletim maliyetleri göz önünde tutularak derecelendirilmiştir (Tablo 7).

Tablo 7. Yusufeli Yeni Yerleşim Alternatif Alanlarının Analizinde Su Kaynaklarına Uzaklık Parametresi ve Ağırlık Değerleri Bölümlemesi.

PNo	Parametre	Parametre Açıklaması	Parametre Sınıfları	Parametre Ağırlık Değeri
05	Sürekli Su Kaynaklarına Uzaklık	Yeni yerleşim alanının yeterli debi ve düzenli akıma sahip su kaynaklarına uzaklığı	200 metreden az	7
			201-400	6
			401-600	5
			601-800	4
			801-1000	3
			1001-1200	2
			1201 metreden fazla	1

Topografik eğim bir alandaki jeomorfolojik yapıyı, akarsu özelliklerini, toprak yapısını, doğal bitki örtüsünü, ulaşım ağlarını, tarımsal faaliyetleri ve yerleşme düzenini kontrol eden önemli bir yüzey parametresidir. Ayrıca heyelan, çığ, sel ve su baskınları gibi doğal afetlerin gelişiminde; topografik eğim, birincil etken olarak değerlendirilir. Alt ve üst yapı maliyetlerini de doğrudan etkileyen eğim parametresi, alternatif yerleşim alanlarının analizinde dikkatle ele alınmıştır (Tablo 8).

Tablo 8. Yusufeli Yeni Yerleşim Alternatif Alanlarının Analizinde Topografik Eğim Parametresi ve Ağırlık Değerleri Bölümlemesi.

PNo	Parametre	Parametre Açıklaması	Parametre Sınıfları	Parametre Ağırlık Değeri
06	Topoğrafya	Topoğrafik eğim değeri	0.0°-2.0°	10
			3.1°-4.0°	9
			5.1°-6.0°	8
			7.1°-8.0°	7
			9.1-10.0°	6
			11.1°-12.0°	5
			13.1°-14.0°	4
			15.1°-16.0°	3
			17.1°-20.0°	2
20.0°'den fazla	1			

Bakı bir alandaki morfolojik unsurların, güneş ışınlarını alışı yönü ya da güneşe bakan kısımlarını ifade eder. Güneş ışınlarına daha uzun süre maruz kalan yüzeylerin ısınma, nemlilik, karın yerde kalma süresi, kalıcı kar sınırı, ağaç üst sınırı, yerleşmenin üst sınırı, bitkilerin olgunlaşma süresi, tarımın üst sınırı, bitki ve toprak örtüsü ve hidrografik özellikleri, diğer yüzeylerden farklılık gösterir. Kuzey yarımkürede güneşe bakan yamaçlar, güney yarımkürede ise kuzey yamaçların güneşlenme süresi daha fazladır. Alternatif alanların güneşe dönüklük açıları bir parametre olarak ele alınmıştır (Tablo 9).

Tablo 9. Yusufeli Yeni Yerleşim Alternatif Alanlarının Analizinde Bakı-Güneş Maruziyet Parametresi ve Ağırlık Değerleri Bölümlemesi.

PNo	Parametre	Parametre Açıklaması	Parametre Sınıfları	Parametre Ağırlık Değeri
-----	-----------	----------------------	---------------------	--------------------------

07	Bakı-Güneş Maruziyet	Bakı-güneş ışınlarına maruz kalma ilişkisi	S	5
			SE	4
			SW	
			E	3
			W	
			NE	2
			NW	
N	1			

Rüzgâr frekanslarının bakı ile bağlantısının kurulabilmesi için, yıllık toplam rüzgârların yönler göre dağılım oranı belirlenmiştir (Tablo 10). Böylece istasyondaki hâkim rüzgâr yönleri tespit edilmiştir. Tablo 11’de ise rüzgar esme sıklığı ile bakı arasında ilişki kurularak, en az rüzgarın estiği yönün ağırlık değeri 10, en fazla rüzgar esen hakim yönler 1 değeri verilmiştir. Böylece yeni yerleşim alternatif alanlarının hakim rüzgarlardan etkilenme endeksi belirlenmiştir (Tablo 11).

Tablo 10. Yusufeli Meteoroloji İstasyonu’nda Yıl İçerisinde Esen Rüzgârların Yönler Göre Dağılımı.

Yön	Yıllık	% Oranı
S	1058	29.7
SE	941	26.4
E	455	12.8
N	418	11.7
NW	292	8.2
SW	208	5.8
W	171	4.8
NE	24	0.7
Toplam	3567	100.00

Kaynak: DMİGM verilerinden hazırlanmıştır.

Tablo 11. Yusufeli Yeni Yerleşim Alternatif Alanlarının Analizinde Bakı-Rüzgar İlişkisi Parametresi ve Ağırlık Değerleri Bölümlemesi.

PNo	Parametre	Parametre Açıklaması	Parametre Sınıfları	Parametre Ağırlık Değeri
08	Bakı-Rüzgara Maruziyet	Bakı-hakim rüzgar ilişkisi yönü	S	1
			SE	2
			E	3
			N	4
			NW	5
			SW	6
			W	7
			NE	8

Yeni yerleşim yeri alternatif alanlarından **Yansıtıcılar Mevkii ve Çevreli Köyü’nde** temel zemini oluşturan Üst Kretase yaşlı Çatak (Misnik) Formasyonu, genelde olarak gri, kırmızı renkli çamurtaşı, silttaşı, gri renkli killi kireçtaşı ve volkano sedimanter kumtaşlarından oluşur. Bu birimler genel olarak orta sert-sert, orta-dayanımlı ve az- orta derecede ayrılmışlardır. Birim çok sık eklemlili yapı göstermekte olup, tektonik çizgiselliklere yakın olan kesimlerde parçalı bir yapı sergilemektedir. Belli bölgelerde çok yoğun alterasyon ve ayrışma seviyeleri (limonitleşme, demiroksitleşme, vb) gözlenmektedir. Çatak formasyonuna ait volkanik seri genel olarak, yeşilimsi gri-gri renkli, sert-orta sert, dayanımlı-orta dayanımlı, az-orta derecede ayrılmış andezit-bazalt-riyolitik-riyodasitik lavlardan oluşmaktadır (Fotoğraf 4,5).

Fotoğraf 4. Çatak (Misnik) Formasyonu, volkano-sedimanter seri.
Fotoğraf 5. Çatak (Misnik) Formasyonu, volkanik seri.

Karayiğit (Cilat) Mahallesi ve çevresinde, Kaçkar Granodiyoritleri yaygın olarak izlenmektedir. Kaçkar Granitoidleri farklı mağmasal evrelerde Mesozoyik ve Senozoyik yaşlı volkano-tortul istiflere sokulum yapmıştır. Üst Kretase volkanitlerinin (Çatak Formasyonu) içine sokulum yapan granitoidlerin dokanakları boyunca kontakt metamorfizma etkileri görülür. Analize tabi tutulan alanlarda, aktif fay mevcut olmadığı gibi, muhtemel fay emarelerine rastlanılmamıştır. Bu nedenle faylara uzaklık parametresi değerlendirilmemiştir (Tablo 12).

Tablo 12. Yusufeli Yeni Yerleşim Alternatif Alanlarının Analizinde Litoloji Parametresi ve Ağırlık Değerleri Bölümlemesi.

PNo	Parametre	Parametre Açıklaması	Formasyon Yaşı	Litolojik İçerik	Parametre Ağırlık Değeri
09	Litoloji	Zeminin litolojik özellikleri	Üst Kretase	Granodiyorit	3
			Üst Kretase	Volkano-Sedimanter Kayaçlar	2
			Kuvaterner	Yeni Alüvyon	1

Yerleşmeler için yer seçiminde, ekonomik kayıpların önüne geçmek amacıyla tarımsal açıdan fazla önem taşımayan toprak gruplarının yayılış alanları tercih edilir. Bu nedenle verimli alüvyal topraklar ile oluşum aşamasındaki litozolik (iskelet) topraklar arasında bir skala belirlenerek alternatif yerleşim alanları değerlendirilmiştir (Tablo 13).

Tablo 13. Yusufeli Yeni Yerleşim Alternatif Alanlarının Analizinde Toprak Grubu Parametresi ve Ağırlık Değerleri Bölümlemesi.

PNo	Parametre	Parametre Açıklaması	Parametre Sınıfları	Parametre Ağırlık Değeri
10	Toprak Grubu	Yerleşim alanında yayılış gösteren büyük toprak grubu	Alüvyal Topraklar	1
			Kahverengi Orman Topraklar	2
			Kolüvyal Topraklar	3
			Litozolik Topraklar	4

Yusufeli yeni yerleşim alternatif alanlarındaki mevcut arazi kullanım durumu yerinde yapılan saha etüdüleri ile belirlenmiştir. Ortaya çıkan arazi kullanım türleri listelenerek ağırlıkları ekonomik önemlerine göre derecelendirilmiştir (Tablo 14).

Tablo 14. Yusufeli Yeni Yerleşim Alternatif Alanlarının Analizinde Mevcut Arazi Kullanımı Parametresi ve Ağırlık Değerleri Bölümlemesi.

PNo	Parametre	Parametre Açıklaması	Parametre Sınıfları	Parametre Ağırlık Değeri
-----	-----------	----------------------	---------------------	--------------------------

11	Arazi Kullanımı	Arazinin mevcut durumda değerlendirilme şekli	Sulu Tarım Alanı	1
			Bağ, Bahçe Tarım Alanı	2
			Kuru Tarım Alanı	3
			Orman Alanı	4
			Çalılık, Ağaçlandırılmış A.	5
			Çayır	6
			Mera	7

Alternatif yerleşim alanlarında yayılım gösteren toprak türleri ve mevcut kullanım durumunun yanı sıra toprak haritaları üzerinden bu alanlardaki toprakların verimlilik sınıfları da tespit edilmiştir. Verimlilik sınıfı en düşük alanlar, yerleşim yeri açısından en yüksek parametre değerine sahip alanlar olarak belirlenmiştir (Tablo 15).

Tablo 15. Yusufeli Yeni Yerleşim Alternatif Alanlarının Analizinde Arazi Verimlilik Parametresi ve Ağırlık Değerleri Bölümlemesi.

PNo	Parametre	Parametre Açıklaması	Parametre Sınıfları	Parametre Ağırlık Değeri
12	Arazi Verimlilik Sınıfı	Tarımsal Verimlilik	I.Sınıf Arazi	1
			II.Sınıf Arazi	2
			III.Sınıf Arazi	3
			IV.Sınıf Arazi	4
			V.Sınıf Arazi	5
			VI.Sınıf Arazi	6
			VII.Sınıf Arazi	7

Tablo 2’de belirlenen yer seçim parametreleri ağırlık değerlerinin alternatif alanlara dağılımı incelendiğinde eski yerleşim merkezine uzaklık, kamuoyu beklentisi, baraj gölüne uzaklık, ana ulaşım ağına uzaklık, bakı-güneşe maruziyet, toprak grupları, mevcut arazi kullanımı ve arazi verimlilik sınıfı konusunda Yusufeli-Yansıtıcular Mevkii; ana ulaşım ağına uzaklık, sürekli su kaynaklarına uzaklık, bakı-rüzgara maruziyet ve toprak grupları konusunda Çevreli Köyü; topoğrafik eğim, litoloji ve toprak grupları konusunda Karayığıt (Cilat) Mahallesi ön plan çıkmaktadır (Tablo 14).

Tablo 14. Yusufeli Yeni Yerleşim Alternatif Alanlarının Analizinde Yer Seçimi Parametrelerinin Genel Değerlendirmesi.

PNo	Parametre Kategorisi	Parametre Ağırlık Değerleri		
		Yansıtıcular Mevkii	Çevreli Köyü	Karayığıt Mahallesi
01	Eski Yerleşim Merkezine Uzaklık	8	3	1
02	Kamuoyu Beklentisi	4	3	1
03	Baraj Gölüne Uzaklık	6	4	2
04	Ana Ulaşım Ağına Uzaklık	7	7	3
05	Sürekli Su Kaynaklarına Uzaklık	3	7	6
06	Topoğrafik Eğim	1	3	5
07	Bakı-Güneşe Maruziyet	4	3	3
08	Bakı-Rüzgara Maruziyet	2	6	3
09	Litoloji	2	2	3
10	Toprak Grupları	2	2	2
11	Mevcut Arazi Kullanımı	7	1	1
12	Arazi Verimlilik Sınıfı	7	4	4
TOPLAM		53	45	34

V.Sonuç

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Çevreli Köyü (Peterek), Yusufeli-Yansıtıcılar Mevkii ve Küplüce-Karayığit (Cilat) Mahallesi alternatif yerleşim alanlarına ait coğrafi özelliklerin değerlendirildiği bu çalışmanın sonucunda, alanların avantaj ve dezavantajları aşağıda listelenmiştir.

A. Alternatif Alanların Avantajları

I. Yusufeli-Yansıtıcılar Mevkii

- Yusufeli eski yerleşim alanlarına yakın (1.27 km)
- Kamuoyu beklentisine uygun
- Baraj gölüne yakın (100 metreden az)
- Planlanan karayolu güzergâhlarına yakın (100 metreden az)
- Uygun bakı şartları (güneşe dönüklük)
- Mevcut arazi kullanımı yerleşmeye uygun (çoğunluğu çıplak arazi)
- Arazi verimlilik sınıfı (tarımsal açıdan önem taşımayan VII. Sınıf arazi)

II. Çevreli Köyü

- Sürekli, düzenli akıma sahip su kaynaklarına yakın
- Hâkim rüzgârlara karşı korunaklı

III. Karayığit Mahallesi

- Granit zemin litolojisine sahip
- Düşük topoğrafik eğim (arazi tesviye maliyeti düşük)

B. Alternatif Alanların Dezavantajları

I. Yusufeli-Yansıtıcılar Mevkii

- Sürekli, düzenli akıma sahip su kaynaklarından uzak
- Yüksek topoğrafik eğim (arazi tesviye maliyeti yüksek, yerleşmenin yatay yönde büyümesinde uzun vadede sorunların yaşanması muhtemel)
- Hâkim rüzgârlara açık
- Volkano-sedimanter zemin (heyelan riski yüksek)

II. Çevreli Köyü

- Yerleşim alanı verimli sulamalı tarım toprağı
- Köy halkı, Yusufeli'nin bu konuma taşınması karşı
- İstimlak bedelleri yüksek

III. Karayığit Mahallesi

- Yusufeli eski yerleşim alanına uzak (12.3 km)
- Kamuoyu beklentisine uygun değil
- Baraj gölüne uzak
- Planlanan karayolu güzergâhlarına uzak
- Yerleşim alanı verimli sulamalı tarım toprağı

Kaynakça

- Akbulut, G.(2011). "Türkiye'de Yer Değiştiren Yerleşmelere Bir Örnek: Arguvan İlçe Merkezi (Malatya)". Marmara Coğrafya Dergisi, Sayı:24, s.471-492.
- Alparslan, E., Aydöner, C. (2004). "Arazi Kullanım Kabiliyet Sınıfı Bilgilerinin Topoğrafya Bilgileriyle Birlikte Analizi: Kocaeli İli Uygulaması", III. Coğrafi Bilgi Sistemleri Bilişim Günleri, s.1-6.
- Atalay, İ., Tetik, M., Yılmaz, Ö.(1985). Kuzeydoğu Anadolu'nun Ekosistemleri, Ormancılık Araştırmaları Enstitüsü Yayını, Teknik Bültenler Serisi, No.141, Ankara, s.154.
- Ateş, H.(2013). "Baraj Suları Altında Kalan Kültür Miraslarımız", Artvin Kampüs, Artvin Çoruh Üniversitesi Nisan Ayı Bülteni, Yıl:3, Sayı:8, Artvin, s.16-19.

- Bahadır, M. (2011). “Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri ile Acıgöl Havzası'nın Sürdürülebilir Kullanımı ve Yönetimi”, Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Bakırcı, M. (1997). "Türkiye'de Yer Değiştiren Şehirlere Yeni Bir Örnek: Samsat", Türk Coğrafya Dergisi, Sayı.32, İstanbul, s.365-391.
- Bakırcı, M., (2002). “Türkiye’de Baraj Yapımı Nedeniyle Yer Değiştiren Bir Şehir: Halfeti”, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi, Sayı.10, İstanbul, s.55-78.
- Baykal,F.(1990).“Salihli Kentsel Alanının Genişlemesinde Ve Belirli Yönlerde Kaymasında Rol Oynayan Faktörler”, Coğrafya Araştırmaları (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu Yayını) 2(2), 311-321, Ankara.
- Baykal,F.(1990).“Salihli Kentsel Alanının Genişlemesinde Ve Belirli Yönlerde Kaymasında Rol Oynayan Faktörler”, Coğrafya Araştırmaları (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu Yayını) 2(2), 311-321, Ankara.
- Ceylan, S. (1995). Artvin Yöresinin Coğrafi Etüdü, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum.
- Ceylan,M.A.(2011). Manisa İlinde Yer Değiştiren Yerleşmeler. Çantay Kitapevi, İstanbul, s.174.
- DSİ.(2006a). Yusufeli Barajı ve Hes Yeniden Yerleşim Eylem Planı. Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü Emlak ve Kamulaştırma Dairesi Başkanlığı, Bölüm 1,Ankara.s.17.
- Encon.(2006). Yusufeli Barajı ve HES Projesi Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu.EK-E. Ankara, s.63.
- Girgin, M.(1995), “Kütle Hareketleri Nedeniyle Yer Değiştirilen Yerleşmelere Bir Örnek: Gördes (Manisa)”, Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı: 1, s. 155-173, Erzurum.
- Gök, Y. (2001). "Erzurum- Kars Depreminden (1983) Sonra Yeri Değiştirilen Yerleşmeler, Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı:5, Erzurum, s.145-158.
- Gök, Y., Yazar, M. (2011), “Afetlere Maruz Kalan Yerleşmelerin Yer Değişiminde Karşılaşılan Sorunlara Bir Örnek: İspir Madenköprübaşı Beldesi Elmalı Mahallesi”, Doğu Coğrafya Dergisi, 16(26), Erzurum, s.73-94.
- Kaya, F. (2002). "Türkiye'de Yer Değiştiren Şehirlere Yeni Bir Örnek: Doğubayazıt", Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı:.7, Erzurum, s. 69-88.
- Kayış, A.C.(2014). Barajdan önce Yusufeli: Kaygılar, Beklentiler, Eğilimler. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum. s.192.
- Koday,Z.-Erhan,K.(2010). “Yusufeli İlçesinin İdari Coğrafya Analizi”. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14 (2): 1-11
- Küçükönder,M.Karabulut, M. (2007). Çok Kriterli Analiz Yöntemi Kullanılarak Kahramanmaraş'ta Çöp Depolama Alanı Tespiti. Coğrafi Bilimler Dergisi, 5 (2), s.55-76.
- Orhan, F., Gök, Y. (2016). “Baraj Yapımı Nedeniyle Yeri Değiştirilen Yerleşmelere Örnek: Oruçlu ve Zeytinlik Köyleri (Artvin)”, Doğu Coğrafya Dergisi, 21(35), Erzurum, s.131-148.
- Sever,R.(2005).Coğrafi Açından Bir Araştırma: Çoruh Havzası Enerji Yatırım Projeleri ve Çevresel Etkileri. Çizgi Kitapevi, Ankara, s.278.
- Sever,R.(2010).Yusufeli Barajı ve Bazı Çevresel Etkileri. Geçmişten Geleceğe Yusufeli Sempozyumu Bildirleri Kitabı (Edit.Porf.Dr.Muammer Demirel, Arş.Gör.Mustafa Akıllı) Yusufeli Belediyesi Yayınları, İstanbul, s.544.
- Tarkan, T. (1973). Orta ve Aşağı Çoruh Havzası Beşerî ve İktisadî Coğrafya Bakımından Bir Bölge Araştırması. Atatürk Üniv. Yay. No: 166 Edebiyat. Fak. Yay. No:37, Ankara.
- Tıraş, M. (1990). Yusufeli İlçe Merkezi'nin Coğrafi Etüdü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tıraş, M. (1994). Bölgesel Coğrafya Açısından Bir Araştırma Yusufeli ve Yakın Çevresinin Coğrafi Etüdü. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Tombul,S.(2013). “Coğrafi Faktörlerden Yerşekillerinin Harput’un Kuruluşu, Gelişmesi ve Şehrin Yer Değiştirmesi Üzerine Olan Etkileri”. Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi, Geçmişten Geleceğe Harput Sempozyumu 23-25 Mayıs, Elazığ, s.81-92.
- Tuncel,M.(1974-1977). “Türkiye’de Yer Değiştiren Şehirler Hakkında Bir İlk Not”. İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi, Sayı; 20-21 İstanbul, s.119-128.
- Tuncel, M. (1980). “Türkiyede Kent Yerleşmelerinin Tarihçesine Toplu Bir Bakış” İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi, Sayı:23, İstanbul, s.123-160
- Tuncel, M.(1981). “Türkiye’de Doğal Olaylar Sonucunda Yer Değiştiren Kentler” İstanbul Üniversitesi Yerbilimleri Dergisi, Sayı: 1-2, s. 115-124.
- Tuncel,M.(1991), “Türkiye’de Yer Değiştiren Şehirler ve Gümüşhane Örneği”. Geçmişten Günümüze Gümüşhane Sempozyumu (13-17 Haziran 1990).Ankara, s.29-33.
- Yalçınlar,İ.(1967).“Türkiye’de Bazı Şehirlerin Kuruluş ve Gelişmelerinde Jeomorfolojik Temeller”. İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi, Sayı:16, İstanbul, s.53-66.
- Yarahoğlu, K. (1999). “Analitik Hiyerarşi Proses Modeli ile Genel Seçim Sonuçlarının Öngörülmesi”, 4. Ulusal Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu, Antalya, s. 981-997.
- Yılmaz,A.,Şahin,K., Şahin,M.H.(2013). “Depreme Bağlı Yeri Değiştirilen Bir Şehir: Erbaa, Tokat”. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6(24), s.414-425.
- Yılmaz, E. (1999). “Analitik Hiyerarşi Süreci Kullanarak Çok Kriterli Karar Verme Problemlerinin Çözümü”, T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, Doğu Akdeniz Ormanlık Araştırma Enstitüsü, DOA Dergisi, Orman Bakanlığı Yayın No: 127, DOA Yayın No: 16, s.95-122.
- Yılmaz,B.S.Gülibrahimoğlu,İ.E,Yazıcı,N,Yaprak,S,Saraloğlu,A.-Konak,O.Köse,Z. Çuvalcı,F-Tosun,C.Y.(1998). Artvin İlinin Çevre Jeolojisi ve Doğal Kaynakları. Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü Jeoloji Etüdüleri Dairesi, Ankara.
- <http://artvin.csb.gov.tr/> (Erişim 25.11.2014)
- <https://www.yusufeli.bel.tr/tr/fotohaber/yusufeli-yeni-yerlesim-yeri-imar-plani-askiya-cikti> (Erişim 13.05.2013)
- <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/04/20080424-1.htm> (Erişim 27.05.2008)

GAZİANTEP MİLLETVEKİLİ ALİ İHSAN GÖĞÜŞ VE MECLİSTEKİ FAALİYETLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Cengiz ŞAVKILI

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Tuğçe Nur YETER

KSU Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

Öz

Ali İhsan Göğüş, 1923 yılında Gaziantep'te doğmuştur. Kabataş Erkek Lisesi'nin ardından İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nü bitirmiştir. 1945 yılında CHP'ye girerek siyasete adım atan Göğüş'ün asıl mesleği gazeteciliktir. Gazeteciliğe Gaziantep'te yayınlanmakta olan "Güney Postası" ile başlamış; daha sonra sırasıyla Tan, Akın, Dünya ve Cumhuriyet gazetelerinde çalışmıştır. Göğüş, Gazeteciler Cemiyeti'nin yönetim kuruluğu üyeliğini ve Türkiye Gazeteciler Sendikası'nın kurucu üyeliği görevlerini de üstlenmiştir. Ali İhsan Göğüş, gazetecilik yıllarında tanıştığı İsmet İnönü'nün vazgeçilmez adamlarından birisi olmuştur.

Göğüş, ilk milletvekilliği denemesini 1957'de Gaziantep'ten CHP adayı olarak yapmış fakat başarılı olamamıştır. 1961 yılında Basın Temsilcisi olarak Kurucu Meclis üyeliğine seçilen Göğüş, XII. XIII. ve XIV. Dönemlerde CHP Gaziantep Milletvekili seçilmiştir. Ayrıca Turizm ve Tanıtma Bakanlığı ile Devlet Bakanlığı görevlerini de yapmıştır. On iki yıl parlamenterlik yapan Göğüş, Turizm ve Tanıtma Bakanı sıfatıyla Kıbrıs meselesi ile de yakından ilgilenmiş ve Türkiye'nin Kıbrıs davasını dünya basınına taşımak için büyük bir çaba harcamıştır. Göğüş, CHP'nin 20. Kurultayı sonrasında partinin Ecevit'in kontrolüne girmesinin ardından CHP'den istifa etmiştir. Göğüş'ün kısa süren bakanlığı döneminde planlı Türk turizmine dair yaptığı projeler dikkate değerdir. 1965-1972 yılları arasında da milletvekilliğine devam eden Göğüş, 22 Temmuz 2011 tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ali İhsan Göğüş, Gaziantep, İsmet İnönü, Meclis.

Absract

Ali İhsan Göğüş was born in 1923 in Gaziantep. After Kabataş Boys' High School, he completed History Department of İstanbul University Faculty of Literature. In 1945, entering the CHP politics he took step in politics. Göğüş's main profession was journalism. Journalism started with "Güney Postası" which is published in Gaziantep; then in Tan, Akın, Dünya and Cumhuriyet newspapers respectively. Göğüş, Journalists Association's Board membership and Turkey Journalists' Union has undertaken the task of founding member. Ali İhsan Göğüş became one of the indispensable men of İsmet İnönü whom he met in journalism years.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Göğüş made his first parliamentary attempt in 1957 as a CHP candidate from Gaziantep, but failed to succeed. Göğüş, who was elected to the Founder Parliament Membership as a Press Representative in 1961, XII. XIII. and XIV. In the periods CHP was elected as Deputy of Gaziantep. He also served as the Ministry of Tourism and Promotion and the Ministry of State. Twelve years Göğüş parliamentarian who, in his capacity as Minister of Tourism and Promotion has been deeply involved with the Cyprus issue and Turkey's Cyprus has been a great effort to move the case to the world media. Göğüş resigned from the CHP after the party's control of Ecevit after the 20th congress of CHP. The projects he has made on the planned Turkish tourism in the period of Göğüş short-standing ministry are remarkable. Göğüş, who continued to serve as a deputy between 1965-1972, died on 22 July 2011 in Istanbul.

Keywords: Ali İhsan Göğüş, Gaziantep, İsmet İnönü, Parliament

Giriş:

Ali İhsan Göğüş, gazetecilik mesleğindeki adımları ve bu alanda ortaya koyduğu başarıların yanı sıra, İsmet İnönü ile tanıştıkları ilk andan itibaren onu kendisine rehber edinmesi, Türkiye'nin ilk Turizm ve Tanıtma Bakanı görevinin kendisine verilmesi ve Gaziantep milletvekili olarak XII, XIII ve XIV dönemlerde mecliste faaliyet göstermesi açısından, hem gazetecilik hem de siyasi yaşamında başarılar ortaya koyması onun yakın tarih sahnesinde oldukça önemli bir isim olduğunun en büyük sebeplerindendir. Ali İhsan Göğüş gazetecilik kariyerinde ve siyasi yaşamında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu tarihten itibaren aynı zamanda çok partili siyasal hayata, Demokrat Parti iktidarı yıllarına, 1961 Anayasası'nın getirmiş olduğu sürece, 1961, 1965 ve 1969 seçimlerine ve dönemin tüm siyasi gelişmelerine tanıklık etmiştir. Göğüş basın özgürlüğüne oldukça önem vermiş ve her zaman savunuculuğunu yapmıştır. Aynı zamanda Bakanlık çalışmalarıyla Özerk Türkiye Radyo Televizyon Kurumunun kuruluş çalışmalarına ve planlı Türk turizmüne büyük katkılarda bulunmuştur (Bozdoğan, 2011: 1).

Ali İhsan Göğüş'ün Biyografisi

12 Şubat 1924 yılında Gaziantep'te doğmuştur. Babası Hasan Bey, annesi Emine Hanım'dır. İlk ve ortaöğretimini Gaziantep, Kastamonu ve İstanbul'da yapmıştır. İlk ve ortaokulu Gaziantep, liseyi İstanbul Kabataş Erkek Lisesi'nde bitirmiştir. Üniversite eğitimini İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde yapmıştır (Tercüme-i Hal Kâğıdı, Millet Meclisi, 3. Dönem TBMM Arşivi). İstanbul il yönetiminden MKYK'ye kadar her kademesinde yer alacağı CHP'ye 1945 yılında girmiştir. 1951 yılında fakülte arkadaşı Nezahat Alemdar'la evlendi. Bu evlilikten tek çocuğu olan Zeynep Göğüş doğdu. Türk Haberler Ajansı, Dünya, Cumhuriyet gazetelerinin yazı işleri müdürlüğünü, Kim dergisinin başyazarlığını, Gazeteciler Cemiyeti'nin yönetim kurulu üyeliğini yaptı. Türkiye Gazeteciler Sendikası kurucu üyesi oldu. 1961 yılında Basın temsilcisi olarak Kurucu Meclis üyeliğine seçildi. 1961 seçimlerinde Meclis'e giren Göğüş, XII, XIII ve XIV. dönem CHP Gaziantep Milletvekilliği ile Turizm ve Tanıtma, Devlet Bakanlığı görevlerinde bulundu (Göğüş, önsöz). Göğüş, Türkiye'nin ilk Turizm ve Tanıtma bakanıdır. Ali İhsan Göğüş, Bakanlığı döneminde çalışma programının büyük bölümünü ayırdığı TRT ve turizm meselelerine ilgisini milletvekilliği boyunca sürdürmüş ve ilgili gelişmeleri takip ederek meclis gündemlerine taşımıştır (Bozdoğan, 2011: 129). Ali İhsan Göğüş CHP'den İsmet İnönü ile aynı yıl içerisinde istifa etmiştir. 1984-1990 yılları arasında Radyo Televizyon Yüksek Kurulu Başkan vekilliği yapmış olan Ali İhsan Göğüş aynı zamanda Basın

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Kartları Komisyonu Şeref Üyesi ve Başkanı olmuştur. Ali İhsan Göğüş, 22 Temmuz 2011 tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir.

Ali İhsan Göğüş ve Gazetecilik Yılları (1947-1960)

Göğüş gazetecilik hayatına 1947 yılında Güney Postası ile başlamıştır (Göğüş, 2008: 66). Gaziantep'te yayınlanan bu gazetede başyazı yazmıştır. Göğüş 1949-1950 yıllarında Tan, 1951-1952 yıllarında Akın, 1962-1956 yıllarında Dünya ve 1956-1957 yıllarında Cumhuriyet gazetelerinde çalışmıştır. Gazetecilik hayatından sonra Kim dergisinde görev yapmış ve derginin başyazarı olarak faaliyetlerine devam etmiştir (Bozdoğan, 2011: 44).

Güney Postası Gazetesinin idari sorumlusu Ali İhsan Göğüş'ün Gaziantep Lisesi'nden felsefe öğretmeni Ali Elgin'dir. 14 Haziran 1947'ye kadar Güney Postasının başyazarını Ali Elgin kaleme almış, bu tarihten sonra Ali İhsan Göğüş yazmaya başlamıştır. Güney Postasında başyazarları ile beraber köşe yazıları da yazan Göğüş, yazılarında CHP İktidarının politikalarını savunmuştur. Dönemin yerel gazetelerinden Gaziantep Gazetesi'nin Demokrat Parti politikalarını destekleyen yazarları ile fikri olarak anlaşmazlığa girmiştir.

Ali İhsan Göğüş 1949 yılında ulusal yayın yapmakta olan Tan gazetesinde göreve başlamıştır. Tan gazetesi ilk olarak Atatürk'ün talimatı ile Siirt Mebusu Mahmut Bey tarafından "Milliyet" adıyla kurulmuştur. 1935 yılında gazetede bir takım değişiklikler yapılmıştır. Ali Naci Karacan'ın idaresine bırakılan gazetenin ismi bu sırada "Tan" gazetesi olarak değiştirilmiştir. Tek parti iktidarı sırasında gazete el değiştirmiş, 1948'de tekrar Ali Naci Karacan'ın idaresine geçmiştir (Bozdoğan, 2011: 56). 1948 yılına kadar sol taraflı olan gazete Ali Naci Karacan'dan itibaren Demokrat Parti yanlısı bir taraf benimsemiştir. Ali İhsan Göğüş, bir süre daha gazetede çalışmış ardından 1950 yılında askere gitmiştir. Askerliğini yedek subay olarak Ağrı'da yapmıştır. 1951'de askerden dönen Göğüş, dönemin devlet bakanlarından Samet Ağaoğlu'nun çıkardığı Akın Gazetesi'nde görev almıştır. Ali İhsan Göğüş siyasi görüşüne uygunluk göstermediğini ifade ettiği Akın Gazetesi'nden kısa bir süre sonra ayrılmıştır. Akın Gazetesi Demokrat Parti iktidarını destekleyen yayınlar yapmaktadır (Göğüş, 2008: 67).

Göğüş Akın Gazetesinden ayrıldıktan sonra, Tan gazetesinden çalışma arkadaşı olan Kadri Kayabal'ın kurduğu Türk Haberler Ajansı'nda yazı işleri müdürü olarak göreve başlamış ve 1952'ye kadar görev yapmıştır. Göğüş, Nisan 1952 yılında Türk Haberler Ajansı'ndan ayrılmış ve Dünya gazetesinde çalışmaya başlamıştır. 1 Mart 1952 yılında yayın hayatına başlayan Dünya gazetesi, Bedii Faik ve Falih Rıfki Atay tarafından kurulmuştur. Ali İhsan Göğüş 1952 yılının Nisan ayında Dünya gazetesinde göreve başlamıştır. Göğüş anılarında "Dünya gazetesindeyken Falih Rıfki Atay'a hayrandım. Atatürk devrimlerinin yılmaz bir savunucusuydu. Dünya'da şu kadar liraya çalışır mısın dediklerinde, bedava bile çalışmaya hazırdım, onun gazetesinde! (Göğüş, 2008: 68). Demektedir. Falih Rıfki Atay'ın makaleleri ile büyüdüğünü ifade eden Göğüş, bu makaleler için 'Çeyizim bir valiz dolusu Falih Rıfki makaleleri' demektedir (Göğüş, 2008: 68).

Ali İhsan Göğüş'ün yayın hayatında Kim dergisi önemli bir yere sahiptir. Siyaset, ekonomi, eğitim ve spor konularını içeren Kim dergisi haftalık olarak yayınlanmaktadır. Göğüş "Kim" dergisine dair anılarında şöyle bahsetmektedir; "Yozgat'tan döndükten kısa bir süre sonra Orhan Birgit, gazetenin sahipleriyle anlaşmazlığa düşmüş olan Vatan başyazarı Özcan Ergüder ve Şahap Balcıoğlu'yla birlikte bir dergi çıkarmaya karar verdik. Dördümüz Time gibi bir dergi çıkarmaya heves etmiştik. Derginin

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

isim babası Özcan Ergüder'di; derginin adı "Kim" oldu. Kim dergisinin çıkarılacağı, altında benim imzamin olduğu gazete ilanlarıyla duyuruldu. Hapisten yeni çıkmışım çünkü özgürlük düşüncesiyle geliyoruz. İlk sayıyı 50 bin bastık. Kim dergisini çıkarttığım ve İstanbul Gazeteciler Cemiyeti'nin yönetim kurulu üyeliğini yürüttüğüm dönemde hatırası bende derin izler bırakan olaylarla karşılaştım. Birincisi uzun yıllardan beri süren Kıbrıs anlaşmazlığı Londra ve Zürih anlaşmalarıyla sonuçlanmış ve Kıbrıs devleti kurulmuştu. Uzun yıllar Türk basınını derinden ilgilendiren bu meselenin böyle olumlu bir sonuca ulaşması her iki memleketin birbirlerine yakınlaşmasına vesile olmuştu." (Göğüş, 2008: 82-83).

Ali İhsan Göğüş, Kim dergisinde "Okuyuculara Mektup" adlı köşede devamlı olarak başyazı yazmıştır. Siyaset, ekonomi, magazin ve spor konularını ele alan Kim dergisi tahkikat komisyonunun vermiş olduğu kadarlardan dolayı zor çalışır hale gelmiş ve 1958 yılında başlayan yayın hayatı 1960 yılına kadar devam etmiştir (Bozdoğan, 2011: 81).

Demokrat Parti İktidarı Karşısında Ali İhsan Göğüş

14 Mayıs 1950 seçimlerinde iktidara gelen DP, basından geniş destek görmüştür. Bu desteğin temelinde basın özgürlüğünün sağlanmasına dair vaatler bulunmaktadır. Seçim ortamında, CHP ve DP tartışmalarında basın önemli bir yer tutmuştur. Bu tartışmalarda DP'yi destekleyici yazılar yayınlandığı görülmektedir. Tan (Milliyet), Yeni Posta, Zafer ve Ekspres gazeteleri DP'nin yükselişine ve iktidara gelmesine uygun bir yayın politikası izlemişlerdir. DP'de iktidarın ilk yıllarında Ali İhsan Göğüş'ün çalıştığı iktidar muhalifi Dünya Gazetesi dâhil basın ile iyi ilişkiler kurulmuştur. İyi ilişkiler uzun sürmemiş gazeteciler hakkında kovuşturmalara başlanmıştır (Bozdoğan, 2011: 62-63).

Ali İhsan Göğüş, DP iktidarının ilk yıllarında Dünya gazetesinde yazmaya devam etmiştir (Göğüş, 2008: 70). Demokrat Parti 1954 seçimlerinden de zaferle ayrılmıştır. CHP seçim sisteminden kaynaklı bu sonuçtan memnun olmamıştır. Nitekim DP oyların %58.42'sini alırken CHP %35.11'ini almıştır (Bozdoğan, 2011: 63). Ali İhsan Göğüş'ün DP'nin zaferine ilişkin değerlendirmeleri şu şekildedir:

"Demokrat Parti eline o çoğunluğu geçirince muhalefeti susturmak, demokrasiyi askıya almak gibi girişimlerde bulundu. Ekonomik zorluklar da buna eklenince, demokrasiden uzaklaşan bir yola girmiş olduk." (Göğüş, 2008: 70).

Demokrat Parti iktidarının ilk yıllarında 4 Nisan 1953 yılında Dumlupınar deniz kazası meydana gelmiştir. Ali İhsan Göğüş, gazetecilik hayatında ilk sınavını bu facia sırasında vermiştir. Dumlupınar denizaltısı ile İsveç bandıralı Nabolant isimli yük gemisinin Nara burnu açıklarında çarpışmasıyla meydana gelen olayda 81 denizci hayatını kaybetmiştir. 1950'lileri iletişim şartlarında Dumlupınar deniz kazası basına başarılı bir şekilde aksettirilememiştir. Ali İhsan Göğüş, Dumlupınar faciasını Türkiye'ye duyuran haberi yapan ekibin başında yer almıştır. Bir anlamda 1950'lerin şartlarında ciddi bir habercilik başarısı göstermiştir (Bozdoğan, 2011: 65). Dumlupınar kazası ve yapılan haber hakkında Ali İhsan Göğüş şunları söylemiştir:

"Manevralarından dönen Nabolant gemisi, Nara burnu açıklarında Dumlupınar'a çarpmış ve hatırladığım kadarıyla birkaç kişinin filikanın dışında, diğerleri şehit olmuştu. Kurtarma faaliyetleri bir netice vermemişti. Benden sonra Yazı İşleri Müdürü olan Hikmet Çağlayan arkadaşımız, Dünya'da adliye polis muhabirliği yapıyordu. Onu göndermiştim habere. Orada irtibatta olduğum eski arkadaşım Orhan Birgit yedek subaylığını yapıyordu. Ordu Basın bürosunda görevliydi... O zaman otomatik

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

telefonlar falan yok, telefon bağlantısını yapan santral var. Sabaha karşı ancak bağlandık. Hikmet Çağlayan telefonda haberi söylüyor, ben yazıyorum... Çanakkale'nin karanlık suları..." diye edebiyata başladı. O nedir, bu nedir derken hepsinin hayatından ümit kesildiğini anlayınca oturdum ben yazdım. Denizaltından en son gelen söz "Vatan Sağ Olsun" dur. Manşete bu sözü koydum. O sırada Hürriyet de manşeti bekletiyor. Uzaktan fotoğraf geçme, telefoto yeni o zaman. Yalnız Hürriyet de var. O olayın çekilen resimleri telefotoyla Hürriyet'e gönderiliyor. Ben onlara başlığı verdim, onlar da bana fotoğrafı verdiler. Ve "Dumlupınar son söz: Vatan Sağ Olsun" manşetiyle çıktı Hürriyet ve Dünya. Ondan sonra yapılan bütün 19 Mayıs törenlerinde Deniz Harp Okulu öğrencileri "Vatan Sağ Olsun" diye sahada vücutlarıyla yazdılar (Göğüş, 2008: 69).

Ali İhsan Göğüş'ün arkadaşı Orhan Birgit, Ankara'da Milli Savunma Bakanlığı karargâhında Genelkurmay Başkanlığı temsil bürosunda ordu basın görevlisi olarak askerliğini yapmaktadır. Ali İhsan Göğüş'ün Orhan Birgit ile irtibatı, denizaltı kazasını tüm yurda duyurma hususunda Dünya gazetesini basın içinde bir adım öne geçirmiştir. Ali İhsan Göğüş o gece sabaha kadar haberin yazımı ile tek tek ilgilemiş, haberi yayına hazırlamıştır (Göğüş, 2008: 69).

Ali İhsan Göğüş, 1955 yılında Dünya gazetesinde yazı işleri müdürüyken İstanbul'da ve İzmir'de 6-7 Eylül olayları meydana gelmiştir. Selanik'te Atatürk'ün oturduğu ev ile konsolosluk arasındaki bahçeye atılan bir bomba olayları tetiklemiştir (Bozdoğan, 2011, 68). Ali İhsan Göğüş, 6 Eylül akşamından itibaren olayları takip etmiş ve o güne dair anılarında şöyle bahsetmektedir; "6 Eylül akşamı gazetede yazdım, herkes gitmiş. Saat beşten sonra olaylar başladı. Salih Uygur diye bir arkadaşım var, dış haberlere bakıyor ve bana yardım ediyor. Kimseyi bulamayınca olayı inceleyip haber yazması için onu gönderdim. Salih bir saat sonra döndü ve daktilosuna geçti, çok hızlı yazdı. Sesini duyuyorum odasından. Yedi sekiz sayfalık bir haber yapmış getirdi bana. Haber öyle başlıyor: "Türk Milletinin asil şahlanışı..." Bütün kâğıtları aldım, yırttım ve oturup haberi yeniden yazdım (Göğüş, 2008: 71). Olayların başlamasında radyo yayınlarının ve Ekspres gazetesinin yaptığı haberlerin etkili olduğu vurgulanmıştır.

Göğüş Dünya Gazetesinden istifasına dair anılarına şöyle bahsetmektedir; "Memleketin durumu iyiye gitmiyor, Demokrat Parti iktidarı verdiği sözlerin hiçbirini tutmadığı gibi sertleştiriyordu. Adnan Menderes'in basın toplantısında şu soruyu sordum: "Bu olaylardan sonra kurulan 4. Menderes Hükümeti, programından antidemokratik uygulamaları kaldıracağını vaat etmişti. Kamu İktisadi Teşekkülleri ıslah edilecekti. Toplantı ve gösteri yürüyüşleri ile seçim ve basın kanununda değişiklikler yapılacaktı. Bu konularda ne gibi ilerlemeler oldu?" Menderes Göğüş'ün sorusuna cevap verirken Faik Bey, "Benim bu sorulardan haberim yoktu" demiş ve Göğüş bu söze oldukça alınmış ve istifa etmiştir. Göğüş'ün istifası üzerinden birkaç gün sonra Cumhuriyet Gazetesinden çağırılmışlardır. Nadir Nadi ile görüşmesini şöyle anlatmıştır; "1956'nın Kasım ya da aralık aylarıydı. Çağaloğlu'ndaki meşhur pembe binadaki odasında kabul etti beni. Neden istifa ettiğimi sordu, sebeplerini anlattım. Nadir Nadi, "Siz de çok sertsiniz" dedi. "Öyleyimdir" dedim." (Göğüş, 2008: 73). Göğüş'ün Cumhuriyet Gazetesindeki çalışma hayatı 1957'deki milletvekili seçimlerine kadar devam etmiştir.

Ali İhsan Göğüş'ün Siyasi Hayatı ve Bakanlık Çalışmaları

İlk Siyasi Girişimi ve 1957 Seçimleri

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Ali İhsan Göğüş Dünya gazetesinde çalışırken İsmet İnönü, Dünya gazetesini ziyarete gelmiş ve bu sırada Ali İhsan Göğüş, İsmet İnönü ile sohbet etme imkânı bulmuştur. İsmet İnönü ile sohbetle başlayan bu yakınlık Göğüş'ün siyasi hayata geçişini hızlandırmıştır (Göğüş, 2008: 77). Ali İhsan Göğüş, Cumhuriyet gazetesinde çalışmaktayken, 27 Ekim 1957'de yapılan seçimlerde CHP Gaziantep Milletvekili adayı olmuştur. Katılım oranının önceki yıllara göre daha düşük olduğu seçimler neticesinde DP'nin oyu %47'ye gerilemiş ancak mevcut seçim sistemi dolayısıyla 424 sandalyeye sahip olmuştur. CHP; 178 Milletvekili ile meclise girmiştir. 1957 seçimleri sonrasında ortaya çıkan en önemli gelişme oyların artmasından güç alan CHP'nin sert ve aktif bir muhalefet yürütmeye başlaması olmuştur (Bulut, 2009: 131). Ali İhsan Göğüş, CHP'nin Gaziantep'ten milletvekili çıkaramadığı 1957 seçimlerinde meclise girememiştir. 1957 seçimleri olaylı geçmiştir. Beşinci Menderes Hükümeti, 4 Aralık'ta programını meclise sundu. Bu sunuşla birlikte, yeni dönemin ilk önemli fırtınası mecliste koptu. Muhalefet, programı incelemek için süre istemişti. Fakat iktidar bunu reddetti. Hükümet, çetin münakaşalar içinde ve çoğunluğuna dayanarak aynı gün güvenoyu almıştır (Eroğul, 2014: 206). Radyo ve listelere yapılan itirazlar, çeşitli illerde oy pusulalarının kaybolması ve sonuca etki edecek derecede oy kullanamaması güvensizlik ortamı meydana getirmiştir. Radyo aracılığıyla seçim sonucuna etki ettiği iddia edilen illerin çoğu CHP'nin az farkla seçimi kaybettiği yerlerdir. Ali İhsan Göğüş'ün aday olduğu Gaziantep de bu illerden biridir. Nitekim DP Gaziantep'te 70.848 oy alıp 10 milletvekili çıkartırken, Ali İhsan Göğüş'ün aday olduğu CHP 69.762 oy almasına rağmen milletvekili çıkaramamış ve Gaziantep'te kaybetmiştir (Bozdoğan, 2011: 83).

Seçimlerin Gaziantep'te kaybedilmesi olayların çıkmasına neden olmuştur. CHP'nin kazandığı duyurulan seçimin sabaha karşı köylerden gelen oylar ile az bir farkla DP'nin kazandığının duyulmasıyla başlamıştır. 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı törenleri sırasında çıkan olaylarda belediye binası ve DP Merkezi taşlanmış, biri çocuk iki kişi hayatını kaybetmiştir. Hükümet bu olaylar sırasında CHP'yi suçlamıştır. Önce polis sonra askerinin müdahale ettiği olaylar sırasında, törene katılan Ali İhsan Göğüş ve CHP'lilerin aralarında bulunduğu bir grup tutuklanmıştır. Ali İhsan Göğüş, DP'li şahitlerin "Demokrat Parti'nin il binasına ateş etti." Beyanati ile suçlanmıştır (Göğüş, 2008: 79). Ali İhsan Göğüş ve diğer CHP'liler Adana cezaevine gönderilmiştir. 15 gün Adana cezaevinde kaldıktan sonra Yozgat'a sevk edilmişlerdir. Beş buçuk aylık geçen tutukluluk süresince avukat Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu'nun davanın son celsesindeki savunması ile sona ermiş, mahkeme tutuksuz yargılanmaları üzerine Ali İhsan Göğüş ve diğer sanıkları serbest bırakmıştır.

1957-1961 Arası Siyasi Faaliyetleri

Ali İhsan Göğüş'ün siyasete ilk adımı hapisle sonuçlanmıştır. Tutukluyken görevine son verilen Cumhuriyet gazetesine tekrar dönmemiş, Kim dergisiyle gazetecilik kariyerine tekrardan devam etmiştir. Ali İhsan Göğüş Gazeteciler Cemiyeti çatısı altında görevine devam ederken, DP İktidarının üçüncü döneminde iktidar ile muhalefet arasında gerginlik halen sürmektedir (Bozdoğan, 2011: 84). 1957 seçimlerinden güçlenerek çıkan CHP, iktidara karşı eleştirilerini giderek arttırmıştır (Aslan, 2014: 92). İktidar-muhalefet ilişkilerini sertleştiren bir başka neden de CHP'nin TBMM'ye çok sayıda soru ve gensoru önergesi vermiş olmasıdır. CHP, 5 Mart 1958 tarihinde TBMM'ye bir soru önergesi, 1957 genel seçimlerinde yolsuzluk yapıldığı, devlet radyosunun yasalara aykırı olarak DP'nin propaganda aracı şeklinde kullanıldığı, devletin motorlu araçlarından seçimlerde yararlanıldığı, seçmen kütükleri ve listelerinin bozulduğu ve seçim güvenliğini bozduğu gerekçesiyle Başbakan ve bazı milletvekilleri hakkında meclis soruşturması açılmasını istemişti. Menderes ise CHP'nin iddialarını reddetmişti.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Yapılan oylamada bu önerenin reddine karar verildi (Aslan, 2014: 95). DP ile basın arasındaki ilişki bu dönemde bozulmaya başlamıştır. Kâğıt tahsisi konusunda da yine DP'yi tutarı gazetelere, tirajlarına göre büyük ölçüde kâğıt verilmiş, tarafsız ve muhalif gazetelere ise bu alanda çok hasis davranılmış, hatta muhalif bir derginin 1958 Temmuzun da kâğıdı kesilmiştir (Yıldız, 1999: 502).

Basın ile ilişkilerin gerildiği bu dönemde Ali İhsan Göğüş, 30 Aralık 1959'da Başbakan Menderes'in gazeteciler cemiyetini ziyareti sırasında söz alarak, gazeteciler üzerindeki baskının kaldırılmasını ve tutuklu bulunan gazetecilerin serbest bırakılmasını talep etmiştir. Göğüş, konuşmasında Pulliam davası nedeniyle tutuklu bulunan Vatan gazetesi başyazarı Ahmet Emin Yalman ve yazı işleri müdürü Selami Akpınar'ın durumlarından bahsetmiş; başbakan da ilgileneceğini söylemiştir (Bilginer, 2005: 197). Basın konusunda yaşanan gelişmeler üzerine CHP, meclise DP idarecilerinin hükümetin çeşitli alanlardaki tutumlarını içine alan tahkikat önergesi vermiştir. Kayseri'de yaşanan olaydan bir gün sonra DP'liler muhalefeti askeri ayaklanma düzenlemekle suçlamaktadır. Muhalefetin faaliyetlerini incelemek için "Meclis Tahkikat Komisyon"larının kurulmasını istemiştir (Bilginer, 2005: 209). Göğüş, basın hürriyeti hakkında yaptığı konuşmasında şunları ifade etmiştir:

“ Muhterem arkadaşlarım; basın hürriyeti konusunda artık bu meclisin hiçbir tereddüdü olmadığı kanaatindeyim. Binaenaleyh basın hürriyeti mevzuunda uzun boylu konuşmayı bendeniz lüzumsuz addediyorum. Çünkü millet olarak basın hürriyetinin lüzumuna inanmış bulunuyoruz. Basının susturulması Osmanlı İmparatorluğunun çöküşüne engel olabildi mi? 1950'den 1960' kadar basına tatbik edilen rejim, ihtilafı önleyebildi mi? Dava, basını susturmak değil, memleketin dertlerine çare bulabilmektir. Basın hürriyeti bu milletin bekası, bu milletin hayatı ile ilgilidir. Anayasa komisyonun getirdiği 22.maddeyi ileri milletlerin basın hürriyeti anlayışına uygun bulmaktayım. Bunu söylemeyi vicdani bir borç telakki ederim. Anayasa metninde basın hürriyetiyle ilgili hükümler geniş bir yer tutuyorsa, bu geçirdiğimiz devrin acı tecrübelerinin henüz sıcak oluşundan ileri gelmektedir. 'Basın kanun dairesinde serbesttir.' Demekle yetinmeliyim. Basın hürriyeti ile ilgili hükümleri geniş bularak, 1924 Anayasası'ndaki 'Basın Kanun Dairesinde Serbesttir.' Maddesiyle yetinmemizi ileri sürenler bana, eski Adalet Bakanı Osman Şevki Çiçekdağ'ın BMM'deki bir konuşmasını hatırlattı. 1953 yılında Demokrat Parti iktidarı tarafından basın hürriyetine ilk darbe indirilirken, devrin Adalet Bakanı Osman Şefik Çiçekdağ, Büyük Millet Meclisi kürsüsünden şöyle haykırıyordu:

'Getirdiğimiz kanun anayasaya aykırı değildir. Mademki, basın kanun dairesinde serbesttir, yine bu kanun dairesinde serbest olacaktır. 'Getirdiğimiz kanun Devletin milli siyaseti ve itibarını zedeleyici neşriyatla ilgilidir.'

Muhterem arkadaşlarım; kanun dairesinde serbest olan Türk basınının çilekeş mensupları mali ve iktisadi politikayı tenkit ettiklerinden dolayı bir ila üç yıl arasında değişen hapis cezalarına çarptırıldılar. Binaenaleyh Basın kanun dairesinde serbesttir demek kâfi gelmiyor. Muhterem arkadaşlarım, hürriyetler konusunda, metinlerden de mühim olan bir hususa işaret edeceğim. Eğer biz, büyük filozof Karl Yaspers'in dediği gibi Demokrasiyi metinlerde değil, zihinlerimizde ve kalplerimizde yaşatabilsek işte o zaman tam demokrat ve hürriyetperver oluruz. Bizler her şeyden önce bunu tahakkuk ettirmeye çalışmalıyız. Yarın bu sıralarda muhalefet ve muvafakat olarak yer alacak arkadaşlar, hürriyet nizamının bahusus basın hürriyetinin, Türk milletinin beka davası olduğuna inanmalıydılar (TBMM, Tutanak Dergisi, Temsilciler Meclisi, 44.Birleşim, 3.Cilt, 2.Oturum, s.192-193).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

18 Nisan 1960'da Meclis Tahkikat Komisyonu kurulmuştur. Komisyon DP'li vekillerden oluşmaktadır (Göğüş, 2008: 80). Tahkikat Komisyonu faaliyetlerine hızlı bir şekilde başlayarak CHP aleyhine bulguları tespit ederek meclise getirmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, CHP'nin kıskırttığı Uşak, Kayseri, vb. yerlerde yaşanan olaylarda asker siyasete çekilmeye çalışılmıştır. 1961 Anayasası'na göre TBMM, millet meclisi ve cumhuriyet senatosu olarak iki meclisten oluşmuştur (Çaylak, Baran, 2014: 427). Seçim esaslarına göre AP % 34.79, CHP %36.74, CKMP %13.96, YTP %13.73 (TBMM, Türkiye Cumhuriyeti Milletvekili Genel Seçimleri, 1961 Yılı Genel Seçimlerinde Partilerin Aldıkları Oylar ve Oranları) olarak belirlenmiştir. Bu seçim yüzdelerine göre AP 156, CHP 173, CKMP 54, YTP 64 milletvekili kazanmıştır. Milletvekilliği seçiminin yanında bir de Cumhuriyet Senatosu seçimleri yapılmıştır. Partilerin burada aldıkları oylarla milletvekilliği seçimleri aldıkları oylarla büyük oranda paralellik göstermektedir. CHP %37, AP, %35,3, YTP, %13,9 ve CKMP, %13,4 oranında oy almışlardır. Oy oranı açısından CHP'nin gerisinde kalan AP, uygulanan çoğunluk sistemi nedeniyle 71 senatör çıkarırken, CHP 36, YTP, 27,CKMP ise 16 senatör çıkarmışlardır (Bozdoğan, 2011: 96).

Ali İhsan Göğüş 1961 seçimlerinde Gaziantep'ten aday olmuştur (Göğüş, 2008: 89). Göğüş 1961 seçimleri ile meclise girmiştir. Siyasi hayatı boyunca üç dönem (1961-1965), (1965-1969), (1969-1973) milletvekili olmuştur (Göğüş, 2008: 99). Ali İhsan Göğüş için çocukluk kahramanlarından olan İsmet İnönü'nün yanında siyasi hayata başlamak büyük bir ödül olmuştur. Göğüş, siyasette kendisine İnönü'yü örnek almış ve onun rehberliğinde siyaset yolunda yürümüştür. 1961 yılı seçim sonuçları, CHP ve İsmet Paşa'nın yanı sıra silahlı kuvvetleri de hayrete düşürmüştür. Sonuçlar 27 Mayıs ihtilalinin halk tarafından onaylanmadığının göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Askeri yönetim ülkenin yönetimi konusunda seçim sonuçlarından tedirgin olmuştur (Bozdoğan, 2011: 97). Askerlerin ilk iletişime geçtiği milletvekili de Ali İhsan Göğüş olmuştur. Radyodaki askeri yönetim CHP'den Ali İhsan Göğüş'ü İstanbul Radyo Evine çağırması; Ali İhsan Göğüş de Nadir Nadi ile giderek kendilerine okunan tebliği dinlemişlerdir. Bunun üzerine Ankara'ya hareket eden Göğüş, CHP Parti Meclisi'nin toplanmasıyla 27 Mayıs'tan sonra parti meclisi üyesi seçilmiştir. Durumu orada anlatmış ve İsmet Paşa'nın bu karara karşı koyacağına anlaşılması üzerine Cumhurbaşkanlığına Gürsel'in seçilmesi, başbakanlığın İsmet Paşa'ya verilmesi konusunda anlaşma sağlanmıştır. Böylece Meclis'in açılmasına müsaade edilmiştir. Göğüş "İsmet Paşa olmasaydı Meclis de açılmazdı, askeri devam ederdi, diye söylemektedir".(Göğüş, 2008: 97).

21 Ekim 1961'de Kara Harp Akademisinde toplanan SKB, bildiri imzalayarak meclisi açmama kararı almıştır. Ordu içindeki gücünü giderek artıran, İstanbul ve Ankara'daki kuvvet birliklerinin komutanlarının da katılımı ile Silahlı Kuvvetler Birliği meclisin açılmasını engellemek için verdiği muhtıra üzerine Milli Birlik Komitesi taraftarları ile ihtilale mesafeli duranlar harekete geçerek belirli şartların sağlanması için çaba harcamıştır. Genelkurmayın üzerinde hassasiyetle durduğu konular: Silahlı kuvvetlere karşı girişimlerde bulunulmaması, siyasi af çıkarılmaması, 147'lerin üniversiteye dönmemesi ve Cemal Gürsel'in Cumhurbaşkanı seçilmesi olmuştur (Bozdoğan, 2011: 98) Meclisin açılması, sivillerin bu hususları kabullerine bağlıken; hükümetin teslim edileceği kişi İsmet İnönü olmuştur. Görüşmelerde İsmet İnönü, emekli edilen 147 üniversite öğretim üyesinin geri dönmesi için ısrarlarına devam etmiş, Yassıada mahkûmlarına af kanunu çıkarılmasını uygun olan siyasi koşulların oluşmasına bağlayarak komiteden istediğini almaya çalışmıştır (Göğüş, 2008: 94).

Koalisyon Hükümetleri Dönemi

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

I. İnönü Hükümeti Sırasında Ali İhsan Göğüş

15 Ekim 1961 genel seçimlerinin ardından 25 Ekim 1961 günü TBMM açılmıştır. TBMM'nin açılmasından bir gün sonra da ordunun da etkisiyle Cemal Gürsel, Meclisi oluşturan partilerin temsilcileri tarafından Cumhurbaşkanı seçildi. Senato ve Meclis başkanlarının da seçilmesinden sonra sıra ülkeyi yönetecek Hükümetin kurulmasına gelmişti (Küçükcan, 1997: 99). Ordunun İsmet İnönü 'süz ve CHP'siz bir koalisyona sıcak bakmaması sonucu hükümeti kurma görevini CHP lideri İsmet İnönü'ye vermek zorunda kalıyordu. Ordunun temel belirleyici olarak etkisinin sürmesi öteki koalisyon olasılıklarını yok ettiği için özellikle CHP ve AP'nin sağduyu sahibi üyelerinin bir an önce sivil yaşama geçilmesi istemlerinden, koalisyon konusunda işbirliğine gidilmesi sonucunu doğurdu. İsmet İnönü'nün Adalet partisini koalisyon ortaklığı için samimi bulması ve AP'nin de bu duruma ciddi olarak yaklaşması bu iki partiyi koalisyon ortaklığında anlaşmaya yöneltti (Küçükcan, 1997: 100). Koalisyon hükümetleri henüz faaliyetlerine başlamadan '22 Şubat Hareketi' ortaya çıkmıştır. Albay Talat Özdemir öncülüğünde gerçekleştirilen 22 Şubat harekâtı iktidarın sivillere çok erken teslim edildiği düşüncesi ile ortaya çıkmıştır (Feroz, 1994: 216). Ali İhsan Göğüş bu durum için şunları ifade etmiştir:

“Adalet Partisi darbeye yapılanların intikamını almak için şuursuzca davranışlar içerisindeydi. Parti yönetiminde olan Gümüşpala, genellikle sağduyuyu temsil etmiştir ama Adalet Partisi'ndeki bazı unsurlar geçmişte kaşımakta ısrarcı olmuşlardır”(Göğüş, 2008: 104).

Talat Aydemir ve destekçileri 22 Şubat 1962'de ihtilal girişiminde bulunmuştur. Kontrolü ele geçiren Talat Aydemir Cumhurbaşkanı Gürsel'e muhtıra vermiştir. Fakat bu muhtıra Cemal Gürsel ve Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay tarafından reddedilmiştir. Ali İhsan Göğüş anılarında 22 Şubat Harekâtına dair şu sözleri söylemiştir;

“Harekât başladığı ve Harp Okulundan tanklar Meclis'e doğru yöneldiği zaman karlı bir hava vardı. Karların içerisinde ürkütücü bir manzara arz ediyordu tankların ilerleyişi. Meclis'in önüne çıktığım zaman Harp Okulundan tankların dizildiğini gördüm. Basın bürosuna girdim, gazeteciler oradaydı. Basın bürosunun başkanı “Buradan çıkamazsınız Ali İhsan Bey” dedi bana. “Niye?” dedim, “Sen Kimden emir alıyorsun da böyle diyorsun? Beni mi tevkif ediyorsun, hadi canım sende!” O sırada mecliste Milli Eğitim'in bütçesi görüşülüyor. On beş kişi var salonda, geri kalanların hepsi dört-beş bin liraya taksi kiralayıp Ankara'dan ayrılmış. Ankara boşalmış... Meclis'ten ayrıldıktan sonra Anadolu Kulübü'ne geldim. Akşam yemeğini Anadolu Kulübü'nde yiyorum. Kulüp basıldı, İsmet Paşa'nın konuşması vardı radyoda, birden kesildi. Konuşma öyle aniden kesilince ihtilalciler hâkim oldu sandık. İki kişiydik zaten yemek salonunda. Birisi Kurucu Meclis'ten arkadaşım, seçimlerden sonra tekrar Danıştay'a dönen Hikmet Kümbetlioğlu. Hikmet Kümbetlioğlu, İsmet Paşa'nın sesi kesilince yerinden fırladı, yanıma geldi. “İsmet Paşa'nın sözünü kesmeye kimsenin gücü yetmez. O, I. İnönü, II. İnönü Savaşlarının galibidir. İsmet Paşa'yı yıkmaya kimsenin gücü yetmez.” Diyerek boynuna sarıldı. Sanırsınız iki kişilik bir ordu, İsmet Paşa ordusu...” (Göğüş, 2008: 104-105).

Talat Aydemir kendisine destek olan üç komutanın yerinde kalması şartıyla harekâtı durdurmuştur. Ali İhsan Göğüş, Talat Aydemir'in gücüne rağmen başarılı olamamasının sebebi olarak İsmet İnönü'yü görmektedir. Harekât durdurulduktan sonra Ali İhsan Göğüş İsmet İnönü'yü ziyaret etmiş ve ona “Talat niçin muvaffak olmadı Paşam?” diye sormuştur. İsmet İnönü'nün cevabı şöyle olmuştur; “Ben ölmeyi göze almıştım, Talat öldürmeyi göze alamadı. Bir kumandan muharebeyi önce kafasında kaybeder. Kafasında muharebeyi kaybeden bir komutanın zafer kazanması mümkün değildir. Talat kafasında

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

kaybetti. İhtilalci müzakere etmez, müzakereyi kabul ettiği anda kaybetmiş demektir. Ben muharebeyi kaybetmem, çünkü içerden gelen adamım” demiştir (Göğüş, 2008: 106).

21 Mayıs günü, sabahın erken saatlerinde Aydemir ikinci kez harekâta geçmiştir. Büyük ölçüde eski arkadaşlarıyla birlikte hareket etmekteydi. Darbe girişiminin İstanbul’daki sorumlusu 22 Şubatçılardan Kurmay Yarbay Osman Deniz’di. Ayrıca Binbaşı Fethi Gürcan, Yarbay Rıfki Ertem, Tankçı Üsteğmen İlhan Baş, emekli Albay Yaşar Başaran, Emin Arat, Turgut Alpagut, Cevat Kırca, Yarbay Mustafa Ok ve süvari Üsteğmen Erol Dinçer gibi eski yoldaşları da yanındaydı (Aydın, Taşkın, 2014: 116). 20 Mayıs’ı 21 Mayıs’a bağlayan gece Üsteğmen Erol Dinçer o zaman Kara Harp Okulu’nun arkasında konuşlu bulunan Tank Taburu ’nu harekete geçirdi. Harekete Kara Harp Okulu öğrencileri de katıldı. Fakat beklenen diğer birlikler hareketsiz kalmayı tercih ettiler. Ufak tefek çatışmalarda beraber darbe girişimi yaygınlaştırılmadı. Aydemir ilk hamlede Radyoevini ele geçirip “ihtilal bildirisini” okuyabilmiş, İhtilal bildirisinin radyoevinde okunmasının ardından ordunun büyük bölümünün kendisine destek olup arkasına geçeceğini umut etmişti. Ancak beklediği gibi olmadı. Demokrasinin yaşatılması konusunda İsmet Paşa ile mutabık olan yüksek komuta kademesi başta olmak üzere bizatihi ordu, Başbakan İnönü’nün direktifiyle harekete geçerek Aydemir ve arkadaşlarını aynı gün tutukladı ve grup derhal sıkıyönetim mahkemesine sevk edildi (Aydın, Taşkın, 2014: 116). Ali İhsan Göğüş bu durum hakkında şöyle söylemiştir:

“Talat saat 12’de idareye el koyduk dedi zaman tiyatrodan dönmüştük. Devlet Bakanı Vefik Pirinçcioğlu telefon edip radyoyu açmamı söyledi. Tunalı Hilmi’de Ne Apartmanı’nda üst kattaki komumuz olan Mamak’tan muhabere albayı Necdet Sürer aşağı indi, “Telefonunuzu kullanabilir miyim?” dedi. “Hükümetten yana mısın albayım, isyancılardan mı?” diye sordum. “Tabii hükümetten” dedi. “O zaman telefon edebilirsiniz.” dedim. İsyancılardan yanayım deseydi telefonla konuşurmazdım albayı. Bu cahil cesareti değil, isyancıların hiçbir zaman kazanamayacağına olan inancımı gösterir.” (Göğüş, 2008: 107).

Ali İhsan Göğüş anılarında ihtilal girişimine dair şunları anlatmaktadır:

“Sabaha karşı saat 3’te Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Nasır Zeytinoğlu geldi Pembe Köşk’e: “Cumhurbaşkanı hazretleri Gürsel, Muhafız Alayı’nı mevzie hareket için sizin onayınızı bekliyor.” Dedi. Paşa ise “Askeri asker üzerine sevk ederken büyük birlikler halinde göndermek doğru değil. Karşılaştıkları zaman ne tavır alacaklarını bilemeyiz. İkisi de asker. Onun için küçük birlikler halinde deneme yapmak lazım ki karşılaştıkları zaman ne vaziyet alacaklarını anlayalım, büyük birliği sevk etmek doğru olmaz demiştir.” (Göğüş, 2008: 108). Göğüş’e göre, İsmet İnönü’nün cevabı siyasi hayatta tecrübeye ne kadar önem verilmesi gerektiğinin sonucudur, İsmet Paşa’nın verdiği taktik tutmuş ve isyancılar sabaha karşı teslim olmuşlardır (Göğüş, 2008: 108). Talat Aydemir başta olmak üzere bütün 22 Şubatçılar tutuklanmıştır. Yargılarının ardından Talat Aydemir ve Binbaşı Fethi Gürcan idamla yargılanmıştır. İdam cezaları onaylandıktan sonra Fethi Gürcan 26 Haziran 1964, Talat Aydemir ise 5 Temmuz 1964 tarihinde infaz edilmiştir.

Türk halkı bu dönemde ilk kez bir koalisyonla tanışmıştır ve bu koalisyonda CHP ile onun ezeli rakibi Demokrat Parti’nin mirasçısı olduğunu iddia eden Adalet Partisi arasında gerçekleşmişti. CHP ve AP arasındaki koalisyon ortaklığında üzerinde bir türlü anlaşma sağlanamayan af pazarlığından başka her iki partinin de karşılıklı olarak birbirlerini ödün vermeye zorlamaları ve birbirinden çıkar sağlama gibi sorunlardan dolayı anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştı (Küçükcan, 1997: 142).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

CHP- AP Koalisyon hükümeti sırasında önemli bir olayda Hudut Beyannamelerinin kaldırılması girişimidir. Ali İhsan Göğüş bu konuyla ilgili şunları söylemiştir:

“Muhterem arkadaşlarım, Güney ve Güneydoğu halkının yıllardan beri çektiği ıstırapların bugün bu yüce çatı altında dile getirilmesi bizi memnun etmiştir. İki buçuk milyon insan, yıllardan beri Anayasa dışı bir idareye tabi tutulmuştur. Bugün hükümetin tatbik ettiği kararnamenin mesnedi yoktur. Arkadaşlar, Beyanname kaçakçılığı önlenemez. Seçim bölgesinden yeni döndük. Orada idare amirleri ve vatandaşlarla görüştük. Sayın içişleri bakanına hemen ifade edeyim ki, kendi emrinde çalışan idare amirleri dâhil bu beyannamelerle kaçakçılığın önlenmesinde bir fayda sağlanamayacağını ifade etmektedir. Kaçakçılar bellidir ve bugün şirket halinde çalışmaktadırlar. Bu şirketler oradaki yetkililer tarafından bilinir. Ve bilir misiniz arkadaşlar, işkenceye tabi tutulanlar, kaçakçılıkla ilgili olmayanlardır (Millet Meclisi, TD, D.1, C. 4, T.1, TBMM Matbaası: 138-140). Göğüş’ün bu ifadelerinden de anlaşıldığı üzere Göğüş, beyanname külfetinin kaçak ticaretle meşgul olan kişilere verilmesini önermektedir.

CHP ve Adalet Partisi arasındaki temel sorunlar nedeniyle koalisyon ortaklığı çalışamaz duruma geldiğinden, CHP 26-27 Nisan 1962 günleri Koalisyonu sürdürme koşullarını arama girişiminde bulunmuştur. Burada amacı her iki ortaklığın arasındaki bakanların hükümet içinde kurmuş oldukları uyum ve anlaşmaların, koalisyon ortağı partilerin Meclis grupları arasında kurulması ve partilerin sorumsuz üyelerinin ve Meclis tartışmalarının dışından gelen karışımaların hükümet içindeki uyumu bozucu eylemlerin önlenmesi hedeflenmişti (Küçükcan, 1997:145). 11 Mayıs 1962 günü liderler arasında bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Siyasi af meselesini ele alan toplantıda AP tezin hemen gerçekleşmesini istediği bir genel af isterken, CHP bu konuda acele edilmemesi gerektiğini düşünmektedir. Bu görüşmelerden bir sonuç alınamadı ve anlaşmazlık sonucu hükümetin desteğini yitirdiği sonucunu çıkaran CHP, AP’ne bir uyarı notu vererek koalisyon ortaklığının bitmekte olduğunu açıklamıştır (Küçükcan, 1997: 147).

II. İnönü Hükümeti Sırasında Ali İhsan Göğüş

4 Haziran günü Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, İnönü’yü yeni hükümeti kurma görevini vermiş ve İnönü aynı gün görüşmelere başlamıştır. Bu görüşmeler üzerine CHP, CKMP, YTP ve bağımsızlar anlaşarak bir koalisyon hükümeti kurmuştur. II. İnönü Hükümeti, İsmet İnönü’nün Amerika ziyareti sırasında koalisyon ortaklarının çekilmesiyle dağılmıştır. İsmet İnönü’nün bu sırada ABD’de bulunma sebebi suikasta kurban giden ABD Başkanı Kennedy’nin cenaze törenine katılmak içindir. 30 Kasım’da Ankara’ya dönen İnönü, 2 Aralık’ta Cumhurbaşkanı’na istifasını sunmuştur. Ali İhsan Göğüş, Başbakan’ın Amerika’ya gitmesini fırsat bilen koalisyon ortaklarını siyasi edeple örtüşmeyen nezaketsiz kişiler olarak nitelendirmektedir (Göğüş, 2008: 111).

III. İnönü Hükümeti ve Kıbrıs Olayları Sırasında Ali İhsan Göğüş

Ali İhsan Göğüş birinci ve ikinci İnönü hükümetlerinde görev almamıştır. III. İnönü hükümetlerinde görev alan Göğüş, İsmet İnönü III. Koalisyon Hükümetini kurarken Özel Kalem Müdürü Necdet Calp kanalıyla kendisine bakanlık teklifinde bulunmuştur. Hiç beklemediği bir teklifle karşılaşan Ali İhsan Göğüş o anlara dair anılarında şunları yazmıştır; “İsmet Paşa istiyor diye çağırıldıklarında herhalde grupla ilgili bir şey danışacak diye düşünmüştüm, aklımın köşesinden geçmiyor bakanlık. Çünkü çok gencim, henüz 38 yaşındayım, grupta bakanlık bekleyen bir sürü adam var...” Başbakanlık odasına alındığımda

İnönü, Seni Turizm Tanıtma Bakanı olarak inha ettim’ dedi. Ben birden irkildim. ‘Paşam’ dedim. Ben henüz çok gencim. Bunu söylerken 1945’te CHP’de ocak başkanlığıyla başlayıp, parti meclisi üyeliğine uzanan on sekiz senelik azımsanmayacak bir parti hayatım olduğunu hiç düşünmemiştim... Daha çok uzun yıllar politika yapmak istiyorum dedim. Benden daha tecrübeli, daha yaşlı arkadaşlarımız varken bana müsaade edin, beni kurtların önüne atmayın. Benim size bağlılığım herhangi bir mevki için değil, size inandığım için. Beni bakan yaparsanız İsmet Paşa’ya dalkavukluk etti derler dedim. Cevabı şu oldu: Hadi canım sen de! Bu sefer ne derler biliyor musun? Bu kadar İsmet Paşa’ya dalkavukluk etti, onu bir bakan bile yapmadı derler.”(Göğüş, 2008: 109-110).

Ali İhsan Göğüş çocukluk kahramanı İsmet Paşa’nın bu teklifinin kendisi için büyük bir lütf olduğunu belirtmiştir. Göğüş, III. İnönü Hükümeti’nde Turizm ve Tanıtma Bakanı olmuş aynı zamanda Hükümet Sözcülüğü görevini de üstlenmiştir. Göğüş, Kıbrıs meselesine acil olarak müdahale edilmesinin gerektiğini belirtmiştir. Ali İhsan Göğüş görevi itibarıyla Kıbrıs meselesi ile yakından ilgilenmiştir. Kıbrıs olaylarını takip etmek ve Türkiye’nin Kıbrıs meselesini dünya basınına aktarmak, Kıbrıs’taki Türklere yönelik katliamları engellemek adına Ali İhsan Göğüş’e ciddi sorumluluklar yüklemiştir. Bakanlık görevini devralmasıyla çalışmalara başlamış ve politikalar hakkında kamuoyunu bilgilendirmiştir (Göğüş, 2008: 113).

Ali İhsan Göğüş kamuoyunda yayılan Rumların rehinelere katlettiği şeklindeki haberlerin teyit edilmediğini radyolardaki matem yayınlarının Kanlı Noel’de katledilen Türklerle ilgili olduğunu söylemiştir. Makarios saldırgan girişimlere devam ettiği için süreç kilitlenmiş ve hükümet birbiri ardına notalar göndermiştir. Çatışmalar devam ederken hükümet verdiği ikinci nota ile Türk bölgelerindeki kuşatmanın kaldırılmadığı takdirde tek taraflı müdahale edeceği tehdidinde bulunmuştur (Feroz, 1995: 197). Göğüş, Yunanistan ile Türkiye’nin savaşmasının NATO’nun Güneydoğu kanadının çökmesi anlamına geleceğinden Amerika’nın bu duruma müdahale edeceği beklentisi içindedir (Göğüş, 2008, 114). Bakanlar kurulunda mesele görüşülmüş, 6 Haziran 1964’te çıkarılma yapma ihtimali kuvvetlendirmiştir. Ali İhsan Göğüş, İnönü’nün Kıbrıs meselesini bir Türkiye- Yunanistan meselesi olarak gördüğünü, Yunanistan’ın Türkiye’yi Akdeniz’den tecrit etme politikasına işlerlik kazandırmak için bir sonraki hamlesinin de gecikmeyeceğine kani olduğunu belirtmiştir. Bu düşüncesine paralel olarak Ege’de kıta sahanlığını 13 mile çıkarılma davasının ortaya çıktığını hatırlatmaktadır.

Göğüş, Kıbrıs meselesi ile ilgili çalışmalarını sürdürürken meclis oturumlarında hükümete yönelik eleştirilerde de söz almıştır. Göğüş’ün söz aldığı konuşmalardan biri, Adana Milletvekili Mehmet Geçicioğlu’nun Yeni İstanbul Gazetesinin, gericilikle mücadele komisyonunun camilerin okul yapılmasını istediği yönünde haberini ifade etmesi üzerinedir. Geçicioğlu konuşmasında Diyanet İşleri Reisliğinin de kapatılmasının düşünüldüğünü ifade etmiş ve hükümetten açıklama istemiştir. Ali İhsan Göğüş bu iddiaları yalanlamış ve şöyle söylemiştir:

“Hükümet olarak biz ülkenin bütünlüğü üzerinde durmaktayız, biz memleketin bütünlüğünü sarsıcı cereyanlarla mücadeleyi bir hükümet vazifesi olarak görmekteyiz. Parlamento elbette ki bu memleketin bütünlüğü üzerine eğilmiştir. Hükümet olarak da bu memleketin bütünlüğü üzerine eğilmek en tabii vazifemizdir. Bizim gericilik şu bu diye adlandırdığımız yok. Biz muzır cereyanlarla, eşitliği bozucu memleketi parçalayıcı cereyanlarla mücadeleyi tabii bir vazife addetmekteyiz. Yoksa iddia edildiği gibi anayasanın teminatı altındaki inançlara tecavüz ve tasallutu asli hatırımızdan geçirmemekteyiz arkadaşlar. Maruzatım bunlardan ibarettir, hürmetlerimle...(TBMM, TD, D.1, C.29, T.8: 599-600).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

TRT'nin Kuruluş Çalışmaları ve Ali İhsan Göğüş

TRT'nin kuruluş çalışmalarına II. İnönü Koalisyonu döneminde başlanmıştır. Hükümet, “Türkiye muhtıralarının muhtar kamu tüzel kişilik şeklinde idaresini sağlayacak kanun tasarısını” meclise getirerek TRT'nin kuruluş çalışmalarını başlatmıştır (TBMM, TD, D.1, C. 21, T. 2: 480).

Ali İhsan Göğüş tasarı hazırlanırken bu konuyla yakından ilgilenmiş ve meclis mesaisinin büyük bir kısmını TRT kuruluş çalışmalarına ayırmıştı. Tasarı meclise geldiğinde CHP meclis grubu adına söz alarak Türkiye’de radyonun kuruluşundaki sürece değindikten sonra Türkiye radyolarının artık yeni bir döneme girmesi gerektiğini şu sözlerle ifade etmiştir. “Ve işte bugün bir milyon 700 bin küsur alıcı cihazı ve bunların etrafında toplanan en az beş misli devamlı dinleyici kitlesi ile Türkiye radyoları, her manası ile muhtar bir yönetim ve bunun neticesi olarak imkânlı bir yaratıcılık devresine girmektedir.” (TBMM, TD, D.1, C. 21, T. 2: 481). Göğüş, hazırlanan tasarının bütün radyo problemlerini çözüme ulaştıracak kapsama sahip olduğunu belirtmiştir (TBMM, TD, D.1, C.21, T.2: 481-482). Ali İhsan Göğüş meclis kürsüsünden bu hususlara dair düşüncelerini şöyle anlatmıştır:

“Okul yayınları, okuldan çıkmış olanlar için eğitici yayınlar, amaçları doğrudan doğruya öğretmek olmamakla beraber, günün olaylarına, tıbbı, sanatlar ve fenne ilişkin olarak ustaca yayınlanmış yararlı yayınlar ve genel olarak programların eğitici tesirleri her şeyden önce toplumumuz muhtaç bulunduğu hizmetlerdir. Bu alanda ileri gitmiş, tecrübesi artmış memleketlerinin radyolarını ve şimdiden televizyonlarını inceleyerek, memleketimizin ve halkımızın ihtiyaçlarına göre sonuçlar derlemelidir.”(TBMM, TD, D.1, C.21, T.2: 481-483).

Ali İhsan Göğüş ve Turizm Bakanlığı Dönemi

1963 yılında Turizm ve Tanıtma Bakanlığı kurulmuştur. Bu tarihte Ali İhsan Göğüş’ün de bakan olarak bulunması Türk turizmi açısından oldukça önemli bir süreçtir. Ali İhsan Göğüş, ülke turizminin kalkınmasını Turizm bakanlığının yetkisinde olmadığını belirterek, yetki sahibi bir koordinatörlüğün tesis edeceği otorite ile meselelerin süratli ve kararlı adımlarla çözüleceğini düşünmekteydi. İspanya turizmini Türkiye için örnek alınacak bir model olarak görmektedir (Göğüş, 2008: 124). İspanya’da on yıldır değişmeyen bakan, alınan kararların tartışmasız gerçekleşmesi ve kurduğu otoriter rejim İspanya turizminin gelişmesini sağlamıştır. Göğüş, Bakanlığı döneminde eski olan birçok uygulamayı kaldırmıştır. Bakanlığı döneminde önemli gelişmelerden biri Kıbrıs dolayısıyla Yunanistan’la gerginleşen ilişkilerden dolayı Türkiye’nin Avrupa’ya açılan kapısı İpsala’nın kapatılmasıdır. Türkiye bunun üzerine Bulgaristan sınırına yönelerek bu güzergâhı aktif hale getirmeye çalışmıştır. Turizm Bakanı olarak Kapıkule’nin açılışını Ali İhsan Göğüş yapmıştır. Ali İhsan Göğüş Bakanlığa geldiği dönemdeki ülke turizminin durumuna dair anılarında şunlardan bahsetmektedir: “İstanbul’da bir tek Hilton var. Ankara’da henüz Büyük Ankara Oteli bile yok. Bir tek Balın Oteli var. Çeşme’deki Turizm Bankası’nın oteli 27 Mayıs ihtilali olunca yarım kalmış, yani Turban Otelleri daha yok ortada. Antalya’da bir tek otel yok. Büyük Otel diye eski limana bakan, imdi yıkılmış olan bir otel, bir de Lara’da iki üç tane pansiyona benzeyen otel var. Yatak adedi bakımından son derece zayıf durumdayız.” (Göğüş, 2008: 127). Ali İhsan Göğüş Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni Dergisinde Turizme dair şu sözleri söylemiştir:

“Türkiye’nin Turizm ve Tanıtma probleminin çözülmesi bu beş grup halinde topladığımız konuların olumlu sonuçlara ulaşmasına bağlıdır. Bugün, devlet, il ve köy yolları olarak kamu sektörü tarafından

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

yürütülen yol işlerimizle turizm faktörüne öncelik vermek zarureti vardır. Birinci beş yıllık planın uygulanmasını kapsayan 1963 ve 1964 programlarında bu hususu sağlayacak tedbirler yeterli değildir. Planın 1964 yılı uygulama programında Karayolları inşa ve ıslahının ağırlık merkezinin Türkiye'nin bir numaralı turistik bölgesine kaydırılması zorunluğu vardır. Turizm davasının çözülmesinde ikinci önemli konu barınma ve eğlence yerlerinin gereken nitelik ve nicelikte kurulması, korunması ve işletilmesidir. Turizm endüstrisini, bir özel sektör işi olarak düşünmek lazımdır. Turistik tesisler özel sektör tarafından kurulup işletilmeli, kesin bir zaruret olmadıkça kamu sektörü bu alana el uzatmamalıdır.” (Göğüş, 1064: 7). Bakan Göğüş, durumun anlatıldığı gibi olmadığını büronun çok uygun bir fiyata kiralandığını ve büronun çok saygın bir yerde olduğunu ifade eden bir konuma yapmıştır: “Turist trafiği yüksek olan yabancı memleketlerde yeni kurulan turizm ve tanıtma bürolarının maksada uygun nitelikte ve mevkide olması bakanlığımızın prensipleri cümlesindedir. Bu görüşten hareket edilerek Londra gibi turizm bakımından çok önemli bir merkezde açılacak büromuzun da çok iyi mevkide olması lüzumu meydandadır. Nitekim Londra'nın en işlek caddelerinden olan Rizmtregent caddesiyle Bonn Caddesi arasında bulunan Kondiut Caddesi üzerinde seneliği 4000 sterline bir büro tutulmuştur ki söylenildiği gibi aylığı 1000 sterlin olmayıp bir şans eseri olarak yalnız 333 sterlin kira ödenmektedir. Mukayese edebilmek için aynı mevkide ve büromuzdan takriben 100 metre ileride bulunan Yunan turizm ofisinin aylık kirasının 5000 sterlin olduğunu söylemem kâfidir kanısındayım. Büromuz ana cadde üzerinde ve zemin katta olup genişliği 394 metre karedir. Büronun sinema ve sergi salonu çalınma odaları ve deposunda baka ışıklandırma tertibatı vitrini ve zemin halıları bulunmaktadır. Aynı cadde üzerinde İtalya, Danimarka, İsveç hava yolları büroları da bulunmaktadır. Saygılarımla.” (TBMM, TD, D.1, C.28, T.3: 562).

Ali İhsan Göğüş kısa süren başkanlığı boyunca Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nın birçok sorunuyla ilgilenmiştir. Ali İhsan Göğüş, bakanlığı döneminde çalınma programının büyük bölümünü ayırdığı TRT ve turizm meselelerine ilgisini milletvekilliği boyunca sürdürmüş ve ilgili gelişmeleri takip ederek meclis gündemlerine taşımıştır (Bozdoğan, 2011: 129). Göğüş bakanlığı boyunca basınla ilgisini hiçbir zaman bırakmamış ve mecliste gazeteler ve sorunları hakkında şunları söylemiştir;

“Kurucu Meclis'in sayın üyeleri; Basın- Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğünün bütçesi münasebetiyle söze başlarken bir nebze olsun, Türk basının son yıllarda verdiği şerefli imtihana temas etmek isterim. Ağâh efendilerin, Şinasilerin torunları, seksenlik Hüseyin Cahidinden yirmi dördümlük Ülkü Armanların, Beyhan Cenkçilerine kadar, takım takım, boy boy Türk gazetecileri bir taraftan hapishanelere, bir taraftan maddi sıkıntılara göğüş gererek on yıllık zulüm idaresinin yıkılmasında başlıca rolü oynamış ve şerefli tarihinin en büyük hizmet yıllarını yaşamıştır. Türk Basını tarihinin hiçbir devrinde karşılaşmadığı bir baskı altında olmasına rağmen hak bildiği bir yolda yürümüştür. Bundan böyle de yürüyecektir. Bir dikta idaresinin bütün acılarına, ıstıraplarına, metanetle göğüş geren Türk basınının şerefli mensuplarını hürmetle selamlarken Yüksek Meclisinizin 'de duyularına tercüman olduğum kanaatindeyim.

Muhterem arkadaşlarım; 27 Mayıs sabahı karanlıktan aydınlığa çıkan Türk basını düşündüğünü yazabilmek hürriyetine kavuşmuştur. Ağır cezai hükümlerden kurtarılan basın bugün yeni bir tehlikenin eşliğinde bulunmaktadır. Bu tehlike mali külfetlerin ağırlığından doğmaktadır. Suretle tedbir alınmazsa basınıımız, kanunlarla elde ettiği hürriyetlerini mali tazyikler karşısında kaybedebilir. Gazete, dünyada ve yurttan olup bitenleri çok sayıda vatandaşa en seri şekilde ulaştırabildiği nispette vazifesini yapmış sayılır. Türkiye maalesef gazete trajedi bakımından geri kalmış memleket seviyesinin üzerine

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

çıkamamıştır. Bir misal: İngiltere’de bin kişiye 956 gazete, Türkiye’de ise 30 gazete düşmektedir. 27 Milyonluk Türkiye’de gazetelerin umumi tiraj yekununun bir milyon civarında olduğu düşünülürse, okumayan bir millet olduğumuz kendiliğinden ortaya çıkar. Okumuyoruz diye hayıflanmak veya okumalıyız diye işi yalnız sözle bırakmakla dava halledilmez arkadaşlar.

Köye gazete, köye kitap diye yırtmıyoruz. Şunu haber vereyim ki, kâğıt, baskı malzemesi de dağıtım işleri ele alınmazsa feryat etmenin hiçbir faydası olmayacaktır. Bugünkü ağır mali şartlar muvahacesinde 50 binden aşağı trajlı gazeteler kapanmak tehlikesiyle karşı karşıyadır. Kurumlar Vergisi yükseltilmiştir. Stopaj arttırılmıştır. Kâğıt ve malzeme ateş pahasıdır. Resmi ilan komisyonu yüzde üçten yüzde on beşe çıkarılmıştır. Tesis sahibi ve geniş kadrolu gazeteler ya kapanacak ya geniş çapta tensikata girişecek ya da fiyatlarını arttırmak mecburiyetinde kalacaktır. Hükümetin, memleketin kültür davasıyla sınımsız irtibatı olan bu meseleye süratle el koymasını rica ediyorum. Muhterem arkadaşlarım; mali külfetlerin ağırlığı gazeteleri bir başka tehlikenin kucağına itmektir. Yaşamak kaygısıyla yüksek traj yapmak zorunda olan gazeteler, memleketin ana davaları yerine heyecan avcılığına yer verecek, cemiyetin zayıf taraflarını, istismar ederek sarı gazeteciliğe yöneleceklerdir. Gazetelerin tavizsiz ayakta durabilmesi şarttır. Kâğıt fiyatları 20-25 bini trajlı fikir gazetelerinin yaşayabilmesini sağlayacak tarzda düşünölmelidir. Bunu bir veya birkaç bakanlığın sırtına yükleyemeyiz. Dava, bir hükümet politikası olarak ele alınmalıdır.

Bizim gibi 1000 nüfusa 30 gazete düşen bir memlekette kâğıttan ve baskı malzemesinden Gümrük Resmi alınırken, Fransa gibi 1000 nüfusa 259 gazete düşen bir memlekette Gümrük Resmi alınmadığı gibi Sübvansiyon da tanınmıştır. Biz bırakınız sübvansiyonu gümrüklü getirdiğimiz 150 kuruşluk kâğıda bir de 60 kuruşluk SEKA (İzmit Kâğıt Fabrikası) ilavesiyle 210 kuruş ödemekteyiz. Milli mücadeleden sonra Cumhuriyetin ilk yıllarında yeni harflerin süratle yerleşmesini sağlamak maksadıyla gazete kâğıdı ve matbaa malzemesi Gümrük resminden muaf tutulmuştu. Aradan 30 yıl geçtikten sonra İkinci Cumhuriyetin eşiğinde Türkiye aynı meseleyle karşı karşıyadır. Okuma seferberliğini ancak ve ancak ucuz, bol kitap ve gazete ile başarabiliriz. Cehaleti ve taassubu yenebilmenin tek yolu her eve kitap ve gazete sokabilmektir. Kitap ve gazete, bir milli eğitim, bir hükümet politikası olarak ele alınmalıdır. Demokrasimizin ve milli kalkınmamızın temel davası budur.

Muhterem arkadaşlarım; UNESCO’nun son yayınladığı bir rapora göre;” İtibar olma hürriyeti tehlikededir.” Zira 1000 kişiye en az 100 gazete, 50 radyo, 20 televizyon alıcısı düşmesi gerekirken, dünyanın büyük bir kısmında bu seviyeye ulaşamamıştır. Maalesef bunların arasında Türkiye de bulunmaktadır. Demokrasiyi bütün icaplarıyla yerleştirmek ve Türkiye kalkınmasının ilk şartı olan eğitim seferberliğini hızlandırmak azminde olan Sayın Milli Birlik Hükümetinin gazete ve kitap davasını halledeceğine inanmak istiyorum”. (TBMM, Kurucu Meclis, Birinci Dönem, Tutanak Dergisi, Yedinci Birleşim, 3.Oturum, s.494-495).

1965 Seçimleri Sırasında Ali İhsan Göğüş

1965 seçimlerinde Adalet Partisi oyların %52,9’unu alarak tek başına iktidar olmuştur (Tunçay, 1992: 207). CHP’nin oyları ise %28,7’ye düşmüştür. Demirel 27 Ekim 1965’te hükümeti kurmuştur. Bu sırada CHP’de parti içi bir takım değişiklikler meydana gelmiştir. 1965 seçimlerinden sonra grup yönetimine Nihat Erim ve bakan vekili olarak Turhan Feyzioğlu seçilmiştir. Ali İhsan Göğüş’ün yönetim kurulu üyeliği devam etmiştir. Ali İhsan Göğüş, CHP yayın organı Ulus gazetesinin denetimini yaparken aynı zamanda seçim kampanyasını da yürütmüştür (Tunçay, 1992: 144). Ali İhsan Göğüş, seçim

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

kampanyasına çıkmadan önce radyo konuşmalarını gözden geçirmektedir. Radyo konuşmacıları arasında yer alan Eski Tarım Bakanı Turan Şahin'in Ankara'ya konuşmaya gelemeyeceğim demesi üzerine Bursa'da bulunan Bülent Ecevit'i arayarak ertesi gün konuşma sırasının onda olduğunu söylemiştir. Ecevit, "Ben konuşmacılar arasında mıyım? Demiş ve Göğüş, "Listede ilk konuşmacılar arasında değildiniz, ama konuşmacılarda bir eksilme olursa diye hazırladığım yedek listesindeyiniz" demiştir. Ecevit'i Ankara'ya getirebilmek için ve Turan Şahin'in yerine konuşturabilmek için parti meclisinin kararlarının dışına çıktığını belirten Göğüş, ertesi gün 11'de konuşacak olan Ecevit'i 9'dan itibaren partide beklemeye başlamıştır. Ankara'da bekleyen Göğüş, konuşmasına iki dakika kala Ecevit'in aradığını ve "Sayın Göğüş, ben konuşmamı hazırlamakta geciktim, gelemeyeceğim. Konuşmamı buradan yapacağım." dediğini ifade etmiştir. Böylece Ecevit'in denetiminden kaçırdığı konuşmasında "ortanın solu" sloganını kullanarak parti kararına uymadığını belirtmektedir (Tunçay, 1992: 145). Göğüş bu olaydan sonra şöyle söylemiştir: "Benim açımdan bu olay Ecevit'in güvenilir karakterini ortaya koyan ilk belirgin hareketidir."(Göğüş, 2008: 145).

1969 Seçimlerinde Ali İhsan Göğüş

1969 seçimlerine toplam 8 parti katılmıştır. Bu partilerin tamamı mecliste milletvekili ile girebilmiştir. Milletvekillerinin %56,89'unu alan AP seçimi kazanmış oy oranı 1965 seçimlerindeki %52,9'dan %46,3'e düşmüştür. AP 256 Milletvekili çıkarmıştır. CHP, %27,36'lık oy oranı ile 1965 seçimlerindeki %28,7'lik oy oranının %1.34 aşığına düşmüştür. CHP, kazandığı 143 milletvekilliği ile ana muhalefet partisi olmuştur. CHP Göğüş'le birlikte Gaziantep'ten üç milletvekili çıkarmıştır. Merkez yönetim kurulundan çıkarılanlar arasında Ali İhsan Göğüş de yer almıştır.

Ecevit'in hâkimlik gösterdiği parti meclisi güvenoyu alınca İsmet İnönü, 8 Mayıs 1972 tarihinde, 33 yılı aşkın bir süredir yürüttüğü genel başkanlık görevinden istifa etmiştir (Göğüş, 2011: 160). Partisinde sunduğu istifa mektubunda şiddetli eleştirilerde bulunmuştur. Ecevit ve arkadaşlarından "ideolojik bir azınlık" diye bahseden Göğüş, Ecevit ve ekibini CHP'yi işgal etmekle kalmayıp tarihi temellerinden koparmakla suçlamaktadır. Ecevit'in yeni akımının, millete, tarihe ve Atatürk'e karşı yaklaşımının Millî Mücadele yıllarındaki işgalci zihniyetle eşdeğer görmektedir. Ali İhsan Göğüş bu konu hakkında şöyle demiştir:

"Ben 26 senedir CHP üyesi olan A. İhsan Göğüş, kendi vicdanımda buna hayır cevabını veriyorum ve bunu büyük Türk Milletine ve Gaziantep'li seçmenlerime ilan ediyorum. İşgali azınlığı, Türk milleti ve devleti için karanlık yollarında takip edemem. Atatürk inkârcısı, Millî Mücadele düşmanı kişilerle birlikte olamam."(Göğüş, 2008: 162). İstifasının CHP'den ayrılmak anlamına gelmediğini, Atatürk'ün CHP'sini inkâr eden işgalci azınlıktan ayrılmak anlamını taşıdığını belirtmiştir (Göğüş, 2008: 163).

1965-1972 Yıllarında Ali İhsan Göğüş

Ali İhsan Göğüş, Turizm konusunda, dünyada ulaştığı seviyeden ve ekonomiye sağladığı katkıdan habersiz bir ülke durumunda bulunulduğunu ifade etmektedir. Türkiye'den daha az turistik potansiyele sahip ülkelerin, turizmden geniş ölçüde yer aldıklarını söylemektedir (TBMM, TD, B.55, O.2: 501-505). Turizmi bir ihracat faaliyeti gibi ülkenin ihtiyacı olan döviz girdisini sağlayacak araç olarak görmektedir (TBMM, TD, B.55, O.2: 501-505). Konu hakkında görüşlerini Göğüş şöyle ifade etmiştir;

"Turizm öğretimi ve eğitimi yani turizm idaresini ve turistik tesis personeli yetiştirmek sorunu, konaklamak ihtiyacı ile beraber yürütülmesi gereken acil bir konu olarak ortada durmaktadır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Konaklama tesisleri kifayetsizdir. Bu sahada yatırımlara hız verilmelidir. Kamu sektörü önümüzdeki beş yıllık plan döneminde zincirleme pilot turistik tesisler kurmalıdır ve özel teşebbüse önderlik etmelidir. Kamu sektöründeki koordinasyonun duraklamasının yanı sıra, özel sektörün koordine çalışması için kurulmuş bulunan Turizm Danış Kurulu da III. İnönü Hükümeti zamanında yaptığı toplantıdan bu yana resmen bir daha toplanamamıştır. Turizmin gelişmesi için şart olan mali ve siyasi istikrar bozulmuştur... Bunun yanında, turizm meselelerini yürütmekle başlıca görevli milli organizasyon, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı bünyesinde de devamlı değişiklikler yapılmak suretiyle istikrar kalmamıştır.

Sayın Başkan, Yüce meclisin sayın üyeleri plan üzerindeki turizm sektörü, asma köprü ve televizyon konularında şahsi görüşümü arz ediyorum.” diyerek başlamıştır. Özellikle asma köprü ile ilgili görüşleri, köprünün yapılıp hizmete girdiği tarihlere kadar başta İnönü olmak üzere bütün CHP’lilerin dillendirdiği değerlendirmelerden farklı değildir. Bu yönüyle uzun yıllar “asma köprüye karşıtlık” kişilerden ziyade bir parti politikası olarak hep CHP ile akla gelmiştir (TBMM, TD, 2. D.2, C.19: 412-415).

Göğüş öngörülen artışların gerçekleşmesi halinde 1972 yılında turist sayısının 4 milyon 300 bine ve net dış turizm gelirlerinin 395 milyon dolara yükseleceğini; böylece turizmin verimli bir sektör haline dönüşüp dış borç ödemelerinde önemli bir kalem olarak yerini alacağını belirtmiştir. Sonuç olarak İkinci Beş Yıllık Plan’ı hakkında şu şekilde bahsetmektedir; “İkinci Beş Yıllık Plan taslağı Türkiye’de çok yönlü bir turizm endüstrisinin kurulmasına imkân verecek ilkeleri ve tedbirleri yeteri kadar ele alamamıştır ve sektörün temel sorunlarına inememiştir. Bu itibarla yetersizdir, turizm, yerleşme ve gelişme kademesine getirebilmekten çok uzaktır.” Oysa ona göre yapılması gereken “Nispeten daha az bir yatırımla turizm sektörünü geliştirmek ve turizmden elde edilecek döviz gelirleri ile kalkınmanın güç yıllarını atlatmak...” olmalıdır (TBMM, TD, B.126, O:3: 412-415). Göğüş, turizme verdiği önemi aynı zamanda şu sözlerle desteklemiştir:

“Turizm görünmeyen ihracat niteliği yüzünden önemli bir döviz kaynağıdır. Türkiye ciddi takip edilen bir turizm politikası ile yakın bir gelecekte olmazsa, Yunanistan ve Yugoslavya kadar yılda 100 milyon dolar bir dış kaynak elde edebilir. Bu dövizler endüstriyel ve tarımsal kalkınmamız için en önemli kaynakları teşkil edecektir. Ödeme dengemiz sorununun çözümlenmesi de büyük ölçüde turizm gelirleriyle mümkün olacaktır. Ödeme dengemiz sorununun çözümlenmesi de büyük ölçüde turizm gelirleriyle mümkün olacaktır. ” (Millet Meclisi, TD, D.2, C.4, O.2: 501-505).

Ali İhsan Göğüş Cumhuriyet Senatosunun 29 Şubat 1972 tarihinde yaptığı 37. Birleşiminde, 24.12.1963 tarih ve 359 sayılı Türkiye Radyo Televizyon Kurumundaki bazı maddelerin değiştirilmesi ve bu kanuna geçici maddeler eklenmesi hakkındaki kanun tasarısı münasebetiyle ilgili olarak bir konuşma yapmıştır. Göğüş, kanun hakkında görüşlerini şöyle ifade etmiştir:

“Sayın Başkan, sayın senatörler; 359 sayılı Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Kanununun bazı hükümlerini değiştiren tasarının oylarınızla kanunlaşması nedeniyle yüce huzurlarınızı işgal ediyorum. Uzun ve yorucu çalışmalar ve ciddi incelemeler sonucu bu tasarımı kanunlaştıran Yüce Meclise ve Yüce Senatoya hükümetimiz adına teşekkürlerimi sunuyorum. Sayın senatörler, kanunlar bir toplumun ihtiyacından doğar. Yeni ihtiyaçların yeni kanunlar gerektirdiği haller olabileceği gibi, mevcut kanunların da değişmesini gerekli kılabilir. Kanunlaştırdığımız değişiklikler, ciddi bir ihtiyacı karşılamak nedeninden doğduğu gibi geniş vatandaş kitlelerinin Yüce Meclislerden ve hükümetimizden istediği, beklediği bir hususu da yerine getirmektedir. Hiç kuşkusuz, değişen toplumumuzun yeni

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ihtiyaçları belirirse, yeni değişikliklerle huzuruza gelmekten kaçınmayacağız. Bugün kanunlaşan değişikliklerin nedenlerini, sanırım ki, sayıp dökmeye gerek yoktur. Yüce milletimiz ve yasama organlarımız bunları çok iyi bilmektedir.

Sayın senatörler, Bu kanunun uygulanmasında Yüce Meclisin, Yüce senatonun eğilimi ve belirmiş olan düşünceleri, Hükümetimiz için başlıca kılavuz olacaktır. Gerek Yüce Mecliste, gerek Yüce Senatoda yapılan konuşmalarda ve komisyonlardaki çalışmalarda ileri sürülen değerli düşünceler, hükümetimiz tarafından her zaman dikkate alınacaktır. Yine hükümet olarak biliyoruz ki; Yüce Meclisler bu kanun değişikliğiyle ‘TRT nasıl bir toplum istiyor, nasıl bir millet istiyor’ değil, ‘Türk toplumu, Türk Milleti nasıl bir TRT istiyor.’ Noktasından hareket etmiştir (TBMM, Cumhuriyet Senatosu, 1972, D.11, C.3: 636).

Sonuç

Ali İhsan Göğüş 1923 yılında Gaziantep’te, Milli Mücadelenin etkisiyle hayatın her şekilde olumsuz etkilendiği bir dönemde dünyaya gelmiştir. Eğitim hayatında Atatürk’ün Gaziantep ziyareti sırasında şiir okumakla görevli olan Göğüş’ün Atatürk’ çiçek vermesi, eğitim hayatının da önemli olan bir gelişmedir. 1940 yılında Kabataş Lisesi’ne kayıt olmuş ve burada yatılı olarak eğitim görmüştür. Ali İhsan Göğüş lise yıllarında oldukça başarılı bir öğrenci olmuştur. Ardından hayalini kurduğu İstanbul Üniversitesi Tarih bölümünü kazanmıştır.

Göğüş gazetecilik hayatında da siyasi görüşlerinden taviz vermemiş ve DP karşıtı bir politika sergilemiştir. Göğüş zor şartlar altında olmasına rağmen eğitim hayatını başarıyla bitirmiştir. 1957 milletvekilliği girişimi ile siyasi hayata adım atan Göğüş 1971 yılına kadar siyasi alanda olmaya devam etmiştir. 1957 seçimleri ile ilk siyasi adımı, DP İktidarı ve Göğüş’ün iktidar karşısındaki görüşleri, 27 Mayıs 1960 ihtilali, Milli Birlik Komitesi, 1961 Anayasası ve seçimleri, koalisyon hükümetleri, üyesi olduğu CHP’deki parti içi gelişmeler, Göğüş’ün siyasi yaşamında meydana gelen önemli gelişmelerdir. Kıbrıs olayları, Türkiye Radyo Televizyon Kurumunun kuruluş çalışmaları, Planlı Türk Turizmine dair projeleri Göğüş’ün kısa süreli bakanlık faaliyetlerinin en önemli gelişmelerindendir. Ali İhsan Göğüş, gazetecilik mesleğini icra ederken yazmış olduğu yazılarla CHP’ye büyük bir destek vermiştir. 1965-1972 yılları arasında muhalif milletvekili olarak yapmış olduğu meclis konuşmaları CHP’ye vermiş olduğu desteğin en önemli göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyasi yaşamında İsmet İnönü’yü kendisine rehber edinmiş ve hep onun yanında yer almış olan Ali İhsan Göğüş, gazetecilik kariyeri ve siyasi hayatındaki gelişmelerle yeni Türk Devleti’ne kuruluşundan itibaren tanık olmuş ve o dönemde yaşanan tüm siyasi olayları takip etmiştir.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

1. TBMM Arşivi

Göğüş, Ali İhsan; **Tercüme i Hal Kâğıdı**, TBMM Arşivi, ŞDN: 168.

2. Resmî Yayınlar

Cumhuriyet Senatosu, Tutanak Dergisi, 11. Dönem, C.3, T.11, TBMM Matbaası, Ankara, 1972.

Kurucu Meclis, Tutanak Dergisi, 1. Dönem, C.7, TBMM Matbaası, 1961.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 1. Dönem, C. 21, TBMM matbaası, Ankara, 1963.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 1. Dönem, C. 28, TBMM Matbaası, Ankara, 1964.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 1. Dönem, C. 29, TBMM Matbaası, Ankara, 1964.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 2. Dönem, C. 19, TBMM Matbaası, Ankara, 1967.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 2. Dönem, C. 4, TBMM Matbaası, Ankara, 1966.

Millet Meclisi, Tutanak Dergisi, 2. Dönem, C.4, TBMM Matbaası, Ankara, 1966.

Millet Meclisi, Tutanak Dergisi, 1. Dönem, C. 4, T.1, TBMM Matbaası, 1962.

Temsilciler Meclisi, Tutanak Dergisi, 1. Dönem, C.3, 44.Birleşim, 3.Cilt, TBMM Matbaası, 1961.

3. Kitap ve Makaleler

Aslan, Emel, 2014, **Türkiye'nin İç Siyasetinde Demokrat Parti (1950-1960)**, Ali Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir.

Aydın. Suavi, Taşkın. Yüksel, 2014, **1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi**, İstanbul, İletişim Yayınları, s. 116.

Bayur, Yusuf Hikmet, 1983, **Türk İnkılap Tarihi**, C. 1, 2. Kısım, 3. Baskı, Ankara, s.59

Bilginer, Recep, 2005, **Üç İktidar Üç Hayal Kırıklığı**, İstanbul, Doğan Kitap.

Bozdoğan, Eyüp Nurettin, 2011, **Bir Biyografi Denemesi: Gazeteci ve Siyasetçi Kimliği ile Ali İhsan Göğüş**, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Bulut, Sedef, 2009, **Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu**, Akademik Bakış, Cilt:2, Sayı:4, s. 132.

Çaylak. A, Baran. H, 2004, **Türkiye'de Kemalist Rejimin Ordu ve Anayasa ile Pekişmesi ve Darbeler Arası Dönem, Osmanlıdan İki binli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi (İç ve Dış Politika)**, Savaş Yayınevi, Ankara.

Eroğul, Cem, 2014, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, İstanbul, Yordam Kitap.

Feroz, Ahmet, 1994, **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)**, Hil Yayınları, İstanbul.

Feroz, Ahmet, 1995, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, İstanbul, Sermal Yayınları, İstanbul.

Göğüş, Ali İhsan, **'Yapamayacağımız fedakârlık bizden istenmemelidir'** dedi.", Milliyet, 04.02.1964, s.7.

Göğüş, Ali İhsan, Ocak, 1964, **Turizm Problemlerimiz**, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, s. 7.

Göğüş, Ali İhsan: **Hep İsmet Paşa'nın Yanında**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2008

Küçükcan, Bilgi, 1997, **1961 Anayasası ve 1961-1965 Koalisyon Hükümetleri Dönemi**, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Doktora Bitime Tezi, İstanbul.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Tunçay, Mete, 1992, **Türkiye Tarihi: Çağdaş Türkiye (1908-1980)**, İstanbul, Cem yay.
- Ünal, Tahsin, 1974, **Türk Siyasi Tarihi (1700-1958)**, İstanbul, Kutluğ Yayınları, s. 358-359.
- Yıldız, Nuran, 1999, “**Demokrat Parti İktidarı (1950-1960) ve Basın**”, Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: 51.

ORDU ÜNİVERSİTESİ İŞLETME BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN BİLGİ TEKNOLOJİLERİNİ KULLANIM YETERLİKLERİ VE TUTUMLARININ İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Derya ÖZTÜRK

Ordu Üniversitesi, Ünye İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Ebru ONURLUBAŞ

**Trakya Üniversitesi, Keşan Yusuf Çapraz Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Uluslararası
Ticaret Bölümü**

Öz

Bilgi Teknolojileri (BT) işletmenin her birimindeki çeşitli işlemlerin çok hızlı ve etkin bir şekilde yürütülmesini sağlamaktadır. BT sayesinde yöneticiler, gerekli yönetsel bilgiyi kısa sürede kolayca elde etmekte ve karar alma süreçlerinde etkili bir şekilde kullanmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın amacı, gelecekte işletmenin ilgili departmanlarının farklı iş pozisyonlarında görev alabilecek işletme bölümü öğrencilerinin BT alanındaki yeterliklerini, BT'ne yönelik tutumlarını ve bunlarla ilişkili olabilecek bazı faktörleri ortaya koymaktır. Elde edilen sonuçlara göre, öğrencilerin Temel BT yeterliklerinin yüksek düzey, İleri BT yeterliklerinin düşük-orta düzey ve Web Uygulamalarının ise düşük düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre BT konusunda daha yüksek fayda sağlamasına rağmen, BT'ni kullanmayı gerektiren işlerden kaçındıkları görülmüştür. Bilgisayar sahibi olmayan öğrenciler bilgisayarı olan öğrencilere göre BT konusunda daha az fayda sağlamakta, daha yüksek kaygı taşımakta ve bilgisayar kullanmayı gerektiren işlerde ise çalışmak istememektedir. Öğrencilerin BT erişim düzeyi yükseldikçe, BT'nin faydaları konusunda daha olumlu düşündükleri ve kaygılarının da azaldığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bilgi, Teknoloji, Bilgi Teknolojileri, Tutum, Yeterlik

ORDU UNIVERSITY BUSINESS STUDENTS' COMPETENCE IN AND ATTITUDES TOWARDS INFORMATION TECHNOLOGY

Abstract

Information Technology (IT) ensures that various transactions in each department of a business are carried out very quickly and efficiently. Managers using IT can easily acquire the necessary managerial knowledge in a short period of time and use it effectively in decision-making processes. Today's business students are tomorrow's business managers who will participate in those decision-making processes. In this context, the aim of this study is to determine business students' competence in and attitudes towards IT and factors that might be associated with them. Results show that students have a high level of competence in basic IT, moderate level of competence in advanced IT and low level of competence in Web Applications. Although male students benefit more from IT than do female students, the former avoid jobs that require the use

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

of IT. Students without computers are less likely to benefit from IT, have higher anxiety levels and less willing to work in jobs that require the use of computer technologies than do those with computers. Results also show that students with higher levels of IT access have more positive perceptions of the benefits of IT and lower levels of anxiety.

Keywords: Information, Technology, Information Technology, Attitude, Competence

1. GİRİŞ

Günümüz küresel rekabet ortamında işletmelerin başarı elde etmesinde bilgi, stratejik bir güç haline gelmiştir. Gelişen teknoloji ile birlikte değişimin kaçınılmaz olduğu günümüzde işletmelerin başarısı; değişen ve gelişen çevre şartlarına ayak uydurabilmelerine ve rekabet gücünü arttıran her türlü bilgiye erişmede, işleme ve yönetmedeki etkinliğine bağlıdır. Bir işletme için veri işlenmemiş ham bilgidir, verilerin karar verme sürecine destek olacak şekilde analiz edilerek işlenmesi sonucu bilgiye ulaşılır. Bilginin toplanması, işlenmesi, saklanması ve gerektiğinde herhangi bir yere iletilmesini ya da herhangi bir yerden bu bilgiye erişilmesini sağlayan teknolojiler ise Bilgi Teknolojileri (BT) olarak adlandırılmaktadır (Tekin vd., 2000: 12). Sipariş verme, sipariş alma, yazışmaların yapılması bilgilerin saklanması ve aktarılmasında, çeşitli hesaplamaların yapılmasında ve bilgilerin işletme içi ve dışı akışının sağlanmasında vb. diğer işlemlerde bilgisayarlar, printerler, modemler, skannerlar, barkod okuyucular, internet ve intranet gibi network vb. diğer BT kullanılmaktadır (Arıcan, 2007: 20).

BT işletmenin her kademesindeki faaliyetlerin yerine getirilmesinde personele yardımcı olmaktadır. İşletmelerde özellikle alt kademe yöneticiler tarafından simülasyon, tasarım amaçlı kullanılırken, stratejik kararlar alması gereken üst kademe yönetim için de önem arz etmektedir. Karar almayı, koordinasyonu ve kontrolü desteklemeye ek olarak, yöneticilere ve çalışanlara, problemlerin analizinde, karmaşık konulara yaklaşımda ve yeni ürünler ortaya koymada yardımcı olmaktadır (Tekin vd., 2000: 83).

Günümüzün hızla değişen koşulları altında varlığını sürdürmek ve rekabet gücünü muhafaza etmek isteyen işletme yöneticilerinin, yönetim faaliyetlerinde BT'den yararlanmaları bir zorunluluk haline gelmiştir. Bilgisayarlar, işletmelerde daha doğru ve daha çabuk karar alınabilmesini kolaylaştırmakta, verileri ilgili bütün birimlere ulaştırmakta ve bilgi paylaşım olanağı sağlayarak takım çalışmasını pekiştirmektedir. Dolayısıyla iş hayatında her sektör bilgisayarların ve bilgi sistemlerinin yaygınlaşmasından etkilenmektedir (Aydoğdu, 2011: 64-65). Bilgilerin elde edilmesi, değişik yöntemlerle bilgisayara girilmesi, analizi, analiz sonucu kolay ve hızlı bir şekilde çıktılarının elde edilmesi, elde edilen bilgilerin değişik bölümlere kısa sürede aktarılması, plan ve programların çeşitli bilgisayar yazılımları ile kısa sürede yapılması, üretimin bilgisayarlarla kontrolü, video-konferans sistemi ile uzak yerlerdeki kişilerle ve topluluklarla yüzyüze görüşülmesi vb. imkanlar günümüzde BT'nin işletmelere sağladığı kolaylıklardan bir kısmıdır. Bu sayede yöneticiler gerekli yönetsel bilgiyi kısa sürede elde etmekte ve karar alma sürecinde etkili bir şekilde kullanarak farklı stratejiler geliştirilebilmektedir (Alagöz vd., 2006: 275).

Bu bilgiler ışığında işletmelerde istihdam edilecek personelin BT konusunda eğitilmiş, donanımlı ve nitelikli iş gücünden oluşmasına önem verilmesi işletme verimliliğinin artmasını olumlu yönde etkileyecektir. Üniversitelerde işletme bölümleri, kamu ve özel sektörün orta ve üst kademelerinde ihtiyaç duyduğu üretim, pazarlama, organizasyon, finansman, muhasebe, stratejik yönetim vb. alanlarında yönetici, uzman ve araştırmacı niteliklerine sahip eleman yetiştiren bölümlerdir. Bu bakımdan gelecekte işletmenin ilgili departmanlarının farklı iş pozisyonlarında görev alabilecek öğrencilerin BT alanındaki yeterliklerinin ve BT'ne yönelik tutumlarının incelenmesi büyük önem arz

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

etmektedir. Bu çalışmanın amacı Ordu Üniversitesi Ünye İİBF’de öğrenim görmekte olan işletme bölümü öğrencilerinin BT kullanım yeterlikleri ve tutumlarını inceleyerek bunlarla ilişkili olabilecek bazı faktörleri ortaya koymaktır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

İşletme bölümü öğrencilerinin BT’ni ne ölçüde kullandıklarını ve BT’ne yönelik tutumlarını tespit etmek amacıyla Ordu Üniversitesi Ünye İİBF’nin işletme bölümünde öğrenim görmekte olan lisans öğrencilerine anket uygulanmıştır. Araştırmanın evrenini, 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Ordu Üniversitesi Ünye İİBF’nin işletme bölümünde öğrenim görmekte olan tüm öğrenciler (N=800), örneklemini ise ankete gönüllü olarak katılmayı kabul eden 450 işletme öğrencisi oluşturmaktadır.

Anket üç bölümden oluşmaktadır. Anketin birinci bölümü, örnekleme alınan öğrencilerin cinsiyeti, yaşı, sınıfı, ikamet ettikleri yeri ve aylık ortalama gelirine ilişkin demografik bilgilerini içermektedir. Ayrıca bu bölümde öğrencilerin kendilerine ait bilgisayar durumu, ikamet etikleri yerde bilgisayar bulunup bulunmaması ve internet erişim durumu, bilgisayar erişim olanakları, bilgisayarı hangi amaçla ve haftada kaç saat kullandıklarına ilişkin sorulara da yer verilmiştir. Anketin ikinci bölümünde Seyrek (2010) tarafından geliştirilen öğrencilerin BT kullanım yeterliklerini ölçmeye yönelik 5’li likert ölçeğine (1’den “Hiç kullanmadım” 5’e “İleri düzeyde biliyorum”) göre hazırlanmış 12 soru kullanılmıştır. Anketin üçüncü bölümünde ise öğrencilerin BT’ne yönelik tutumlarını ölçmek üzere Selwyn (1997) tarafından geliştirilen ve Seyrek (2010) tarafından kullanılan; kaygı, fayda, kontrol ve davranış olmak üzere toplam 4 boyutta 21 sorudan oluşan ölçek kullanılmıştır. Bu ölçeğin soruları da 5’li Likert ölçeğine göre yapılandırılmıştır (1’den “Kesinlikle katılmıyorum” 5’e “Kesinlikle katılıyorum”).

Araştırmada elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 21.0 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde frekans, yüzde, ortalama ve standart sapma gibi tanımlayıcı (betimsel) istatistiksel analizlerden faydalanılmıştır. Öğrencilerin BT kullanım yeterlikleri ve tutumlarını belirlemeye yönelik kullanılan Bilgi Teknolojileri Yeterlik (BTY) ve Bilgi Teknolojilerine Yönelik Tutum (BTT) ölçeklerinin geçerlilik ve güvenilirliklerini ölçmek için faktör analizi yapılmıştır.

Faktör analizi sonucu elde edilen BTY ve BTT alt boyutları bağımlı değişkenleri ile cinsiyet, bilgisayar sahipliği, sınıf ve bilgisayar erişim olanakları gibi bağımsız değişkenler arasındaki farklılığın tespit edilmesinde t-testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Anlamlı farklılık çıkması durumunda, farklılığın kaynağını saptamak amacıyla post-hoc testinden faydalanılmıştır.

3. Bulgular

3.1. Betimsel Analiz

Ankete katılan işletme bölümü öğrencilerinin demografik özellikleri ve öğretim durumlarına ilişkin bulguların frekans ve yüzde dağılımları ise Tablo 1’ de verilmiştir. Buna göre, ankete katılan öğrencilerin %53,6’sı kız, %46,4’ü ise erkektir. Bu öğrencilerden %96,89’u 18-24 yaş, %3,11’i ise 25-32 yaş aralığındadır. Öğrencilerin yarısından fazlasının (%55,33) ortalama gelirinin 550-1800₺ arasında değiştiği görülmektedir. Ankete katılan öğrencilerden %19,8’i 1. sınıf, %22,7’si 2. sınıf, %21,6’sı 3. sınıf ve %36’sı ise 4. sınıf öğrencisidir. Öğrencilerin çoğunluğunun evde kaldıkları görülmektedir (%46). Bunu sırasıyla yurttan kalanlar (%32) ve apart da kalan öğrenciler (%22) izlemektedir.

Ordu Üniversitesi Ünye İİBF				
	n	%	n	%

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Cinsiyet	Kız	241	53,6		1.sınıf	89	19,8
	Erkek	209	46,4		2.sınıf	102	22,7
	Toplam	450	100,0		3.sınıf	97	21,6
Yaş	18-24	436	96,89	Sınıf	4.sınıf	162	36,0
	25-32	14	3,11		Toplam	450	100,0
	Toplam	450	100,0		İkamet ettikleri yer	Ev	207
Aylık ortalama gelir	150-549 ₺	201	44,67	Yurt		144	32,0
	550-1800 ₺	249	55,33	Apart		99	22,0
	Toplam	450	100,0	Toplam		450	100,0

Tablo 1. İşletme Bölümü Öğrencilerinin Demografik Özellikleri

Ankete katılan işletme bölümü öğrencilerinin bilgisayar sahipliği ve internet kullanımına ilişkin bulgularının frekans ve yüzde dağılımları Tablo 2’de verilmiştir. Tablodan görüleceği üzere, ankete katılan öğrencilerin %72,4’ünün kendilerine ait bir bilgisayarı bulunmaktadır. Ayrıca öğrencilerin %54,9’unun ikamet ettikleri yerde (ev, yurt, apart vb.) bilgisayarı olduğu, %45,1’inin ise bilgisayarı olmadığı tespit edilmiştir. Benzer şekilde öğrencilerden %91,3’ünün kaldıkları yerde internet erişimine sahip oldukları, %8,7’sinin ise internet erişimi bulunmadığı görülmüştür. Öğrencilerin %15,6’sı genel olarak bilgisayar erişim olanaklarının çok zayıf ya da zayıf olduğunu düşünürken, %22,9’u erişim olanaklarının orta, %61,5’inin ise erişim düzeylerinin iyi ya da oldukça iyi olduğu tespit edilmiştir. İşletme öğrencilerinin %34,2’si bilgisayarı kişisel işlerde, %24,7’si ödev hazırlama ve araştırma yapmada, %12,2’si oyun oynamada, %4,7’si sohbet (chat), facebook ve e-posta gibi aktivitelerini gerçekleştirmede ve %24,2’si ise hepsini gerçekleştirmede kullanmaktadırlar. Öğrencilerin %50,2’si bilgisayarı haftada 0-5 saat, %20,9’u 6-10 saat, %12’i 11-15 saat, %7,1’i 16-24 saat, %7,3’ü 25-45 saat ve %2,5’i ise 46-75 saat aralığında kullandıklarını belirtmiştir.

Tablo 2. İşletme Bölümü Öğrencilerinin Bilgisayar ve İnternet Kullanımına İlişkin Bulgular

Ordu Üniversitesi Ünye İİBF		
Kendinize ait bilgisayarınız var mı?	n	%
Evet	326	72,4
Hayır	124	27,6
Toplam	450	100,0
İkamet ettiğiniz yerde bilgisayar var mı?		
Evet	247	54,9
Hayır	203	45,1
Toplam	450	100,0
İkamet ettiğiniz yerde internet erişimi var mı?		
Evet	411	91,3
Hayır	39	8,7
Toplam	450	100,0
Bilgisayar erişim olanaklarınız		
Çok zayıf	34	7,6
Zayıf	36	8,0

Orta	103	22,9
İyi	147	32,7
Çok iyi	130	28,8
Toplam	450	100,0
Bilgisayarı hangi amaçla kullanıyorsunuz?		
Ödev hazırlama ve araştırma yapma	111	24,7
Chat Facebook E-posta	21	4,7
Oyun oynamak	55	12,2
Kişisel işler	154	34,2
Hepsi	109	24,2
Toplam	450	100,0
Haftada kaç saat bilgisayar kullanmaktasınız?		
0-5	226	50,2
6-10	94	20,9
11-15	54	12,0
16-24	32	7,1
25-45	33	7,3
46-75	11	2,5
Toplam	450	100,0

3.2. Bilgi Teknolojileri Kullanım Yeterlikleri Faktör Analizi

Bu bölümde işletme öğrencilerine BT kullanım yeterliklerini belirlemek amacıyla 12 maddelik sorudan oluşan BTY ölçeği uygulanmıştır. BTY ölçeğinin maddelerine faktör analizi yapıp yapılamayacağını kontrol etmek amacıyla KMO değerinden ve Bartlett testinden yararlanılmıştır.

İşletme Bölümü öğrencilerine ait BTY ölçeğinin KMO değeri 0,817 olduğundan (>0.6) örneklem büyüklüğünün yeterli olduğu ve Bartlett's testi Chi-Square değeri 1623,480 ve serbestlik derecesi 66 olup anlamlı ($p < 0.05$) olarak bulunduğundan ölçeğin faktör analizi uygulamak için uygun olduğu kabul edilmiştir. Verilerin faktör analizine uygunluğu teyit edildikten sonra ölçeğin faktör yapısının incelenmesi amacıyla Temel Bileşenler Analizi (Principal Components Analysis) ve Varimax Rotasyon yöntemleri kullanılarak açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Toplam açıklanan varyansa bakıldığında, analiz sonucunda ölçekte özdeğeri 1'den büyük 3 faktör ortaya çıkmıştır. İlk faktör (özdeğeri 4,080) varyansın %34'ünü açıklarken, ikinci faktör (özdeğeri 1,698) varyansın %14,15'ini ve üçüncü faktör (özdeğeri 1,199) ise varyansın %9,99'unu açıklamaktadır. Analiz sonucu elde edilen faktörler "Temel BT Uygulamaları", "İleri BT Uygulamaları" ve "Web Uygulamaları" şeklinde isimlendirilmiştir. Birinci faktör için maddelerin faktör yükleri 0,819 ile 0,463 arasında, ikinci faktör için 0,763 ile 0,499 arasında, üçüncü faktör için 0,849 ile 0,464 arasında değişmektedir. Daha sonra faktörlerin güvenilirlik analizi yapılmıştır. Elde edilen analiz sonucunda Cronbach α değerleri Temel BT Uygulamaları faktörü için 0,82, İleri BT Uygulamaları faktörü için 0,71 ve Web Uygulamaları faktörü için 0,57 olarak hesaplanmış ve faktörlerin yeterli güvenilirliğe sahip oldukları görülmüştür (Tablo 3).

Tablo 3. İşletme Bölümü Öğrencilerininin BT Kullanım Yeterliklerinin Faktör Yükleri

Ordu Üniversitesi Ünye İİBF

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

BT Yeterlik Faktörler	Ölçek Maddeleri	Faktör Yükleri	Öz Değer	Varyans %	Alpha Katsayısı
Temel BT Uygulamaları	Sunum programları (Powerpoint, Prezi vb.)	,819	4,080	34,001	0,817
	İşletim sistemi (Windows, Linux, Mac OS X vb.)	,807			
	Kelime işlemci programları (Word, vb.)	,742			
	Tablo programları (Excel, vb.)	,742			
	İnternet tarayıcı programları (Int. Explorer, Firefox, Google Chrome, Yandex vb.)	,463			
İleri BT Uygulamaları	İstatistik programları (SPSS, Nvivo vb.)	,763	1,698	14,152	0,712
	Muhasebe Programları (LKS, LUCA, Micro, Logo, Barkod Sistemi, vb.)	,739			
	Matematik programları (MATLAB, Maple, vb.)	,703			
	Yazılım geliştirme programları (Basic, C++, Java vb.)	,499			
Web Uygulamaları	Web sayfası geliştirme programları (HTML, Dreamweaver, Php, Jsp, vb.)	,849	1,199	9,991	0,565
	Web animasyon programları (Flash vb.)	,776			
	Grafik tasarım ve çizim programları (Solidworks, Photoshop, vb.)	,464			
Toplam Açıklanan Varyans					58,14
KMO					Yeterliliği
0,817					
Bartlett's Küresellik Testi Chi-Square değeri					1623,480
sd					66
p değeri					0,000
Extraction Method: Principal Component Analysis.					
Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.					
a. Rotation converged in 5 iterations.					

3.3. Bilgi Teknolojilerine Yönelik Tutumların Faktör Analizi

Benzer şekilde anketin üçüncü bölümünde öğrencilere BT'ne yönelik tutumlarının belirlenmesi amacıyla 21 maddelik sorudan oluşan BTT ölçeği uygulanmıştır. Bu bölümde, faktör analizinden önce olumsuz

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

sorulan bazı soruların analize girmeden önce ters çevrilerek yeniden kodlanması yapılmıştır. BTT ölçeğinin maddelerine faktör analizi yapıp yapılamayacağını kontrol etmek amacıyla KMO değerinden ve Bartlett testinden yararlanılmıştır.

İşletme Bölümü öğrencilerine ait BTT ölçeğinin KMO değeri 0,776 olduğundan (>0.6) örneklem büyüklüğünün yeterli olduğu ve Bartlett's testi Chi-Square değeri 2847,566 ve serbestlik derecesi 210 olup anlamlı ($p<0.05$) olarak bulunduğundan ölçeğin faktör analizi uygulamak için uygun olduğu kabul edilmiştir. Verilerin faktör analizine uygunluğu teyit edildikten sonra ölçeğin faktör yapısının incelenmesi amacıyla Temel Bileşenler Analizi (Principal Components Analysis) ve Varimax Rotasyon yöntemleri kullanılarak açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Ancak faktör analizi sonucunda 6 maddenin faktör yük ağırlıklarının binişik ve faktör yükünün 0,30'dan düşük olduğu görülmüş ve ölçekten çıkarılmıştır. Geriye kalan 15 maddeden elde edilen veriler yeniden açıklayıcı faktör analizine tabi tutulmuştur. Yapılan faktör analizi sonuçları incelendiğinde, döndürme sonrası maddelerin toplam 4 faktör altında toplandığı ve maddelerin faktör yükü değerlerinin 0,837-0,455 aralığında değişim gösterdiği görülmektedir (Tablo 4). Maddelerin ait olduğu faktörle olan ilişkisini açıklayan faktör yük değeri katsayısı için uygulamada genel olarak 0,45 üzeri değerler madde seçimi için iyi bir ölçüt olarak önerilmektedir (Büyüköztürk, 2002:118; Yemez, 2016: 109). Bu durum göz önünde bulundurulduğunda elde edilen verilerin faktör analizi için uygun olduğu görülmüştür. BTT ölçeğinin yapı geçerliliğini belirlemek amacıyla yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucunda KMO değeri 0,760 olduğundan (>0.6) örneklem büyüklüğünün yeterli olduğu ve Bartlett's testi Chi-Square değeri 1833,712 ve serbestlik derecesi 105 olup anlamlı ($p<0.05$) olarak bulunduğundan ölçeğin faktör analizi uygulamak için uygun olduğu kabul edilmiştir.

Toplam açıklanan varyansa bakıldığında, analiz sonucunda ölçekte özdeğeri 1'den büyük 4 faktör ortaya çıkmıştır. İlk faktör (özdeğeri 3,993) varyansın %26,62'ini açıklarken, ikinci faktör (özdeğeri 1,912) varyansın %12,75'ini, üçüncü faktör (özdeğeri 1,470) varyansın %9,80'ini ve dördüncü faktör (özdeğeri 1,254) ise varyansın %8,36'mı açıklamaktadır. Analiz sonucunda oluşan faktörler "BT'ne yönelik Fayda", "BT'ne yönelik Kaygı", "BT'ne yönelik Kontrol" ve "BT'ne yönelik Davranış" olarak adlandırılmıştır. Birinci faktör için maddelerin faktör yükleri 0,837 ile 0,455 arasında, ikinci faktör için 0,805 ile 0,546 arasında, üçüncü faktör için 0,821 ile 0,651 arasında, dördüncü faktör ise 0,824 ile 0,475 arasında değişmektedir. Daha sonra faktörlerin güvenilirlik analizi yapılmıştır. Elde edilen analiz sonucunda Cronbach α değerleri BT'ne yönelik Fayda faktörü için 0,77, BT'ne yönelik Kaygı faktörü için 0,73, BT'ne yönelik Kontrol faktörü için 0,65 ve BT'ne yönelik Davranış faktörü için 0,57 olarak hesaplanmış ve faktörlerin yeterli güvenilirliğe sahip oldukları görülmüştür (Tablo 4).

Tablo 4. İşletme Bölümü Öğrencilerinin BT'ne Yönelik Tutumlarının Faktör Analizi

Ordu Üniversitesi Ünye İİBF					
BT Tutum Faktörleri	Ölçek Maddeleri	Faktör Yükleri	Öz Değer	Varyans %	Alpha Katsayısı
BT'ne yönelik Fayda	Bilgisayarlar daha verimli çalışmamıza yardımcı oluyorlar.	,837	3,993	26,619	0,771
	Bilgisayarlar işlerimi daha iyi düzenlememe yardımcı oluyor.	,794			

	Bilgisayarda işimi yaparken harcamış olduğum ekstra çaba, buna değiyor.	,791			
	Bilgisayar daha ilginç ve hayal gücü içeren işleri yapmamı sağlıyor.	,527			
	Bilgisayar kullanılarak yapılan birçok şeyi bilgisayar olmadan da yapabilirim.*	,455			
BT'ne yönelik Kaygı	Düzeltemeyeceğim hatalar yaparım endişesiyle bilgisayar kullanmak konusunda tereddüt yaşıyorum.	,805			
	Bilgisayarlar konusunda kendimi rahat hissetmiyorum.	,761	1,912	12,747	0,728
	Bilgisayarı kullanmamı gerektiren bir şey olduğunda, bilgisayara bir şekilde zarar verebilirim diye korkarım.	,708			
	Bilgisayar kullanmak beni hiç korkutmuyor.*	,546			
BT'ne yönelik Kontrol	Sanırım bilgisayar hakkında bilmem gereken şeylerin çoğunu kendi kendime öğrenebilirim.	,821			
	Bilgisayar kullanırken bir sorunla karşılaştığımda çoğu zaman bu sorunu bir şekilde çözerim.	,706	1,470	9,797	0,650
	Bilgisayar kullanırken, kontrol tamamen bende olur.	,651			
BT'ne yönelik Davranış	Okulda elimden geldiğince bilgisayar kullanmaktan kaçınıyorum.	,824			
	Okulda bilgisayarı sadece mecbur olduğumda (örneğin hocalarım söylediğinde) kullanıyorum.	,743	1,254	8,360	0,573
	Bilgisayar kullanmayı gerektiren bir işte çalışmak istemem.	,475			
Toplam Açıklanan Varyans					57,52
KMO	Örneklem				Yeterliliği
0,760					
Bartlett's Küresellik Testi Chi-Square değeri					1833,712
sd					105
p değeri					0,000

Extraction Method: Principal Component Analysis.
 Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.
 a. Rotation converged in 5 iterations.

*Ters olarak kodlanan sorular

3.4. Cinsiyet- BT Yeterliği ve Bilgisayar Sahipliği- BT Yeterliği Arasındaki İlişkinin Analizi

İşletme bölümü öğrencilerinin BT yeterlikleri cinsiyet ve bilgisayar sahipliği bakımından incelenmiştir. Bu amaçla öğrencilerin, BT yeterlik boyutları bağımlı değişkenlerinin bağımsız değişken cinsiyete göre değişip değişmediğini tespit etmek amacıyla t-testi yapılmıştır. Test sonuçları Tablo 5’de gösterilmiştir. Buna göre, öğrencilerin Temel BT Uygulamaları ($t = -1,238$, $p > 0.05$) ve Web Uygulamaları ($t = -1,540$, $p > 0.05$) yeterlik alt boyutlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilirken, İleri BT Uygulamaları ($t = -0,023$, $p < 0.05$) yeterlik alt boyutu açısından anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Ortalama skordardan da görüleceği gibi kız öğrenciler erkek öğrencilere göre İleri BT uygulamaları konusunda kendilerini daha az yeterli görmektedirler.

Tablo 5. İşletme Bölümü Öğrencilerinin Cinsiyeti-BT Yeterliği Arasındaki İlişki: t testi

Ordu Üniversitesi Ünye İİBF			
		Cinsiyet	
BT Yeterlik		Kız	Erkek
Temel BT Uygulamaları	n	241	209
	Xort	3,787	3,865
	t	-1,238	
	p	0,213	
İleri BT Uygulamaları	n	241	209
	Xort	2,464	2,663
	t	-2,288	
	P	0,023	
Web Uygulamaları	n	241	209
	Xort	2,183	2,298
	t	-1,540	
	p	0,124	

Kendine ait bilgisayara sahip olan ve olmayan öğrencilerin BT yeterlik boyutları arasında anlamlı bir farklılığın bulunup bulunmadığını test etmek amacıyla, bilgisayar sahipliği bağımsız değişken ve BT yeterlik boyutlarının ise bağımlı değişkenler olduğu t testleri yapılmıştır. Test sonuçları Tablo 6’da gösterilmiştir. Tablodan görüleceği üzere, kendine ait bilgisayarı olan ve olmayan işletme öğrencileri arasında her üç BT yeterlik değişkeni açısından anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Buna göre kendine ait bilgisayarı olan öğrenciler olmayan öğrencilere göre her üç BT yeterlik değişkeni açısından da kendilerini daha yeterli görmektedirler.

Ordu Üniversitesi Ünye İİBF		
Kendinize ait bilgisayarınız var mı?		
BT Yeterlik	Evet	Hayır
n	326	124

Temel BT Uygulamaları	Xort	3,922	3,563
	t	5,228	
	p	0,000	
İleri BT Uygulamaları	n	326	124
	Xort	2,656	2,292
	t	3,858	
Web Uygulamaları	P	0,000	
	n	326	124
	Xort	2,300	2,070
	t	2,817	
	p	0,005	

Tablo 6. İşletme Bölümü Öğrencilerinin Bilgisayar Sahipliği-BT Yeterliği Arasındaki İlişki: t testi

3.5. Sınıf-BT Yeterliği ve Bilgisayar Erişim Olanakları- BT Yeterliği Arasında İlişkinin Analizi

İşletme bölümü öğrencilerinin BT yeterlikleri sınıf ve bilgisayar erişim olanakları bakımından incelenmiştir. Bu amaçla farklı sınıflarda öğrenim gören öğrencilerin algıladıkları BT yeterlikleri arasında bir farklılık olup olmadığını tespit etmek amacıyla sınıfın bağımsız değişken, BT yeterlik boyutlarının ise bağımlı değişkenler olduğu kabul edilmiş ve ANOVA testi ile analiz edilmiştir. Elde edilen test sonuçlarına göre, işletme bölümünün farklı sınıflarında öğrenim gören öğrencilerin aralarında her üç BT yeterlik değişkeni açısından da anlamlı farklılıklar görülmektedir (Tablo 7).

Tablo 7. İşletme Bölümü Öğrencilerinin Sınıf-BT Yeterliği Arasındaki İlişki: ANOVA testi

Ordu Üniversitesi Ünye İİBF			
	Sınıf		
BT Yeterlik	n	F	p
Temel BT Uygulamaları	450	9,239	0,000
İleri BT Uygulamaları	450	6,247	0,000
Web Uygulamaları	450	10,831	0,000

BT yeterliklerindeki bu farklılıkların hangi sınıf ya da sınıflardan kaynaklandığını anlamak için post-hoc analiz olarak Tukey testi yapılmıştır. İşletme Bölümünün 1. sınıfına devam eden öğrencilerin Temel BT Uygulamaları yeterliği alt boyutunda ortalama puanlarının 3. sınıfa (ort. fark= -0,427; 1<3) ve 4. sınıfa (ort. fark= -0,393; 1<4) devam eden öğrencilerin ortalama puanlarından anlamlı olarak daha düşük olduğu görülmektedir. 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin ödev, proje, tez çalışmaları hazırlaması, sunum yapması vb. çalışmalarda bilgisayarlardan daha fazla yararlanmaları öğrencilerin bu yeterliklerinin geliştirilmesinde etkili olabilmektedir.

İleri BT Uygulamaları yeterliği alt boyutunda 1. sınıfa devam eden öğrencilerin ortalama puanlarının 3. sınıfa (ort. fark= -0,541; 1<3) ve 4. sınıfa (ort. fark= -0,390; 1<4) devam eden öğrencilerin ortalama puanlarından anlamlı olarak daha düşük bulunmuştur. Sınıf düzeyleri arttıkça öğrencilerin İleri BT Uygulamaları yeterliklerinin artmasında öğrencilerin lisans eğitimi boyunca almış oldukları derslerin etkisinin olduğu söylenebilir.

Web Uygulamaları yeterliği alt boyutunda 1. sınıfa devam eden öğrencilerin ortalama puanlarının 3. sınıfa (ort. fark= -0,435; 1<3) ve 4. sınıfa (ort. fark= -0,502; 1<4) devam eden öğrencilerin ortalama

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

puanlarından, 2. sınıfa devam eden öğrencilerin ortalama puanlarının ise 3. sınıfa (ort. fark= -0,306; 2<3) ve 4. sınıfa (ort. fark= -0,372; 2<4) devam eden öğrencilerin ortalama puanlarından anlamlı olarak daha düşük bulunmuştur (Tablo 8).

Tablo 8. İşletme Bölümü Öğrencilerinin Sınıf-BT Yeterliği Arasındaki İlişki: Tukey testi

Ordu Üniversitesi Ünye İİBF					
BT Yeterlik	Sınıf (I)	Sınıf (J)	Ort. Fark	St. Hata	p
Temel BT	1	3	-0,427*	0,096	0,000
Uygulamaları	1	4	-0,393*	0,086	0,000
İleri BT	1	3	-0,541*	0,133	0,000
Uygulamaları	1	4	-0,390*	0,120	0,007
	1	3	-0,435*	0,113	0,001
Web	1	4	-0,502*	0,102	0,000
Uygulamaları	2	3	-0,306*	0,109	0,028
	2	4	-0,372*	0,097	0,001

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Farklı bilgisayar erişim olanaklarına sahip olan öğrencilerin BT yeterlikleri arasında bir farklılık olup olmadığını tespit etmek amacıyla bilgisayar erişim düzeyinin bağımsız değişken, BT yeterlik boyutlarının ise bağımlı değişkenler olduğu kabul edilmiş ve ANOVA testi yapılmıştır. Tablodan 9'dan görüleceği üzere, öğrencilerin her üç BT yeterlikleri bağlamında aralarında anlamlı farklılık bulunmaktadır.

Tablo 9. İşletme Bölümü Öğrencilerinin Bilgisayar Erişim Olanakları-BT Yeterliği Arasındaki İlişki: ANOVA testi

Ordu Üniversitesi Ünye İİBF			
BT Yeterlik	Bilgisayar Erişim Olanakları		
	n	F	p
Temel BT Uygulamaları	450	6,282	0,000
İleri BT Uygulamaları	450	6,297	0,000
Web Uygulamaları	450	6,486	0,000

BT yeterliklerindeki bu farklılıkların hangi bilgisayar erişim düzeyine sahip öğrenciler arasında olduğunu anlamak için post-hoc analiz olarak Tukey testi yapılmıştır. Öğrencilerin bilgisayar erişim olanakları arttıkça ortalama fark değerlerinden anlaşılacağı üzere, algıladıkları her üç BT yeterlik düzeyinin de arttığı görülmektedir (Tablo 10).

Tablo 10. İşletme Bölümü Öğrencilerinin Bilgisayar Erişim Olanakları-BT Yeterliği Arasındaki İlişki: Tukey testi

Ordu Üniversitesi İİBF						
BT Yeterlik	Bilgisayar Erişim Olanakları (I)	Bilgisayar Erişim Olanakları (J)	Ort. Fark	St. Hata	p	
Temel BT	Çok zayıf	İyi	-0,481*	0,125	0,001	

Uygulamaları	Çok zayıf	Çok iyi	-0,580*	0,126	0,000
	Çok zayıf	İyi	-0,665*	0,172	0,001
İleri BT	Çok zayıf	Çok iyi	-0,711*	0,174	0,001
Uygulamaları	Orta	Çok iyi	-0,332*	0,119	0,044
	Çok zayıf	Orta	-0,615*	0,154	0,001
Web	Çok zayıf	İyi	-0,622*	0,148	0,000
Uygulamaları	Çok zayıf	Çok iyi	-0,712*	0,150	0,000

3.6. Cinsiyet- BT Tutumu ve Bilgisayar Sahipliği- BT Tutumu Arasındaki İlişkinin Analizi

İşletme bölümü öğrencilerinin BT'ne yönelik tutumu cinsiyet ve bilgisayar sahipliği bakımından incelenmiştir. Bu amaçla öğrencilerin, BT tutum boyutları bağımlı değişkenlerinin bağımsız değişken cinsiyete göre değişip değişmediğini tespit etmek amacıyla t-testi yapılmıştır. Tablodan 11'den görüleceği üzere, öğrencilerin BT'ne yönelik Kaygı ($t = -0,601$, $p > 0,05$) ve BT'ne yönelik Kontrol ($t = -0,632$, $p > 0,05$) tutum alt boyutları açısından cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilirken, BT'ne yönelik Fayda ($t = -2,225$, $p < 0,05$) ve BT'ne yönelik Davranış ($t = -2,364$, $p < 0,05$) tutum alt boyutları açısından anlamlı bir farklılık görülmüştür. Ortalama skordardan görüleceği gibi erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre BT konusunda daha yüksek bir fayda sağlamalarına rağmen bilgisayar kullanmayı gerektiren işlerden kaçındıkları görülmüştür.

Tablo 11. İşletme Bölümü Öğrencilerinin Cinsiyeti-BT Tutumu Arasındaki İlişki: t testi

Ordu Üniversitesi Ünye İİBF			
		Cinsiyet	
BT Tutum		Kız	Erkek
BT'ne yönelik Fayda	n	241	209
	X _{ort}	3,633	3,797
	t	-2,225	
	P	0,027	
BT'ne yönelik Kaygı	n	241	209
	X _{ort}	2,093	2,141
	t	-0,601	
	P	0,548	
BT'ne yönelik Kontrol	n	241	209
	X _{ort}	3,534	3,585
	t	-0,632	
	P	0,528	
BT'ne yönelik Davranış	n	241	209
	X _{ort}	2,564	2,775
	t	-2,364	
	P	0,019	

Ayrıca araştırmada, kendine ait bilgisayara sahip olan ve olmayan öğrencilerin BT tutum boyutları arasında anlamlı bir farklılığın bulunup bulunmadığını test etmek amacıyla da, bilgisayar sahipliği

bağımsız değişken ve BT tutum boyutlarının ise bağımlı değişkenler olduğu t testleri yapılmıştır. Tablo 12'den görüldüğü üzere, kendine ait bilgisayarı olan ve olmayan işletme öğrencileri arasında BT'ne yönelik Fayda ($t= 3,974, p<0.05$), BT'ne yönelik Kaygı ($t= -4,438, p<0.05$) ve BT'ne yönelik Davranış ($t= -2,003, p<0.05$) tutum alt boyutları açısından anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Bilgisayar sahibi olan öğrenciler olmayan öğrencilere göre BT konusunda daha fazla fayda sağlamaktadırlar. Ayrıca bilgisayarı olmayan işletme öğrencileri bilgisayarı olan işletme öğrencilerine göre BT konusunda daha yüksek kaygı taşımakta ve bilgisayar kullanmak konusunda da daha isteksiz bir davranış sergilemektedir.

Tablo 12. İşletme Bölümü Öğrencilerinin Bilgisayar Sahipliği-BT Tutumu Arasındaki İlişki: t testi

Ordu Üniversitesi Ünye İİBF			
Kendinize ait bilgisayarınız var mı?			
BT Tutum		Evet	Hayır
BT'ne yönelik Fayda	n	326	124
	Xort	3,795	3,484
	t	3,974	
	P	0,000	
BT'ne yönelik Kaygı	n	326	124
	Xort	2,012	2,387
	t	-4,438	
	P	0,000	
BT'ne yönelik Kontrol	n	326	124
	Xort	3,601	3,444
	t	1,740	
	P	0,072	
BT'ne yönelik Davranış	n	326	124
	Xort	2,609	2,801
	t	-2,003	
	P	0,046	

3.7. Sınıf-BT Tutumu ve Bilgisayar Erişim Olanakları-BT Tutumu Arasında İlişkinin Analizi

İşletme bölümü öğrencilerinin BT'ne yönelik tutumları sınıf ve bilgisayar erişim olanakları bakımından incelenmiştir. Bu amaçla farklı sınıflarda öğrenim gören öğrencilerin algıladıkları algıladıkları BT tutumları arasında bir farklılık olup olmadığını tespit etmek amacıyla sınıfın bağımsız değişken, BT tutum boyutlarının ise bağımlı değişkenler olduğu kabul edilmiş ve ANOVA testi ile analiz edilmiştir. Elde edilen test sonuçlarına göre, farklı sınıflarındaki işletme öğrencilerinin BT'ne yönelik Kaygı tutumu bağlamında aralarında anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir (Tablo 13).

Tablo 13. İşletme Bölümü Öğrencilerinin Sınıfı-BT Tutumu Arasındaki İlişki: ANOVA testi

Ordu Üniversitesi Ünye İİBF			
Sınıf			
BT Tutum	n	F	p

BT'ne yönelik Fayda	450	0,938	0,422
BT'ne yönelik Kaygı	450	4,705	0,003
BT'ne yönelik Kontrol	450	0,543	0,653
BT'ne yönelik Davranış	450	0,400	0,753

Öğrencilerin BT'ne yönelik Kaygı tutumundaki farklılığın hangi sınıf ya da sınıflardan kaynaklandığını tespit etmek üzere post-hoc analiz olarak Tukey testi yapılmıştır. Elde edilen test sonuçlarına göre, 3. sınıfa devam eden öğrencilerin BT'ne yönelik Kaygı tutumu açısından ortalama puanlarının 1. ve 2. sınıfa devam eden öğrencilerin ortalama puanlarından anlamlı olarak daha düşük olduğu görülmektedir ($3 < 1$, $3 < 2$). Ortalama fark değerlerinden görüleceği üzere 1. ve 2. sınıf öğrencileri 3. sınıf öğrencilerine göre BT konusunda daha yüksek kaygı hissetmektedirler (Tablo 14).

Tablo 14. İşletme Bölümü Öğrencilerinin Sınıfı-BT Tutumu Arasındaki İlişki: Tukey testi

Ordu Üniversitesi Ünye İİBF					
BT Tutum	Sınıf (I)	Sınıf (J)	Ort. Fark	St. Hata	p
BT'ne yönelik	1	3	0,443*	0,122	0,002
Kaygı	2	3	0,308*	0,118	0,045

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Farklı bilgisayar erişim olanaklarına sahip olan öğrencilerin BT tutumları arasında bir farklılık olup olmadığını tespit etmek amacıyla bilgisayar erişim düzeyinin bağımsız değişken, BT tutum boyutlarının ise bağımlı değişkenler olduğu kabul edilmiş ve ANOVA testi yapılmıştır. Tablodan 15'den görüleceği üzere, öğrencilerin bütün BT tutum boyutları açısından aralarında anlamlı farklar bulunmaktadır.

Tablo 15. İşletme Bölümü Öğrencilerinin Bilgisayar Erişim Olanakları-BT Tutumu Arasındaki İlişki: ANOVA testi

Ordu Üniversitesi Ünye İİBF			
BT Tutum	Bilgisayar Erişim Olanakları		
	N	F	p
BT'ne yönelik Fayda	450	5,734	0,000
BT'ne yönelik Kaygı	450	3,859	0,004
BT'ne yönelik Kontrol	450	2,583	0,037
BT'ne yönelik Davranış	450	2,771	0,027

BT yeterliklerindeki bu farklılıkların hangi bilgisayar erişim düzeyine sahip öğrenciler arasında olduğunu anlamak için post-hoc analiz olarak Tukey testi yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre; öğrencilerin BT erişim düzeyi yükseldikçe, BT'nin faydaları konusunda daha olumlu düşündükleri ve kaygılarının da azaldığı görülmektedir. Kontrol boyutu açısından ise sadece erişim düzeyi iyi olan öğrencilerle çok iyi olan öğrenciler arasında bir farklılık bulunmuştur. Yine benzer şekilde erişim düzeyi zayıf olan öğrencilerle çok iyi olan öğrenciler arasında davranış boyutu açısından da anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bilgisayar erişim düzeyi zayıf olan öğrenciler çok iyi olan öğrencilere göre bilgisayarı

kullanma konusunda daha isteksiz ve bilgisayar kullanmayı gerektiren bir işte ise çalışmak istemediklerini ifade etmişlerdir (Tablo 16).

Tablo 16. İşletme Bölümü Öğrencilerinin Bilgisayar Erişim Olanakları-BT Tutumu Arasındaki İlişki: Tukey testi

Ordu Üniversitesi Ünye İİBF					
BT Tutum	Bilgisayar Erişim Olanakları (I)	Bilgisayar Erişim Olanakları (J)	Ort. Fark	St. Hata	p
BT'ne yönelik Fayda	Çok zayıf	Orta	-0,495*	0,152	0,010
	Çok zayıf	İyi	-0,475*	0,146	0,011
BT'ne yönelik Kaygı	Çok zayıf	Çok iyi	-0,686*	0,148	0,000
	Çok zayıf	İyi	0,529*	0,158	0,008
BT'ne yönelik Kontrol	Çok zayıf	Çok iyi	0,516*	0,160	0,012
	İyi	Çok iyi	-0,279*	0,103	0,050
BT'ne yönelik Davranış	Zayıf	Çok iyi	0,493*	0,177	0,045

Sonuç

Araştırma sonuçlarına göre Ünye İİBF'nin farklı sınıflarında öğrenim gören işletme bölümü öğrencilerinin bilgisayar erişim düzeylerinin genel olarak iyi olduğu görülmüştür. Ankete katılan öğrencilerin %54,9'unun kaldığı yerde bilgisayar olduğunu belirtmesi, %72,4'ünün bilgisayar sahibi olması ve öğrencilerin %61,5'inin bilgisayara erişim olanaklarını iyi ya da çok iyi olarak ifade etmeleri bunun bir göstergesidir. Ancak öğrencilerin %342'sinin bilgisayarı daha çok kişisel amaçları için kısa sürelerde kullandıkları görülmektedir. Ödev hazırlama ve araştırma yapmak için bilgisayarı kullanan öğrencilerin oranı ise %24,7'dir. Bu veriler ışığında, öğretim elemanlarının öğrencilerine verecekleri ödev, sunum ve projelerle bilgisayarı kişisel bir eğlence aracı olmaktan daha çok eğitim amaçlı kullanmaları yönünde teşvik etmeleri gerektiği söylenebilir.

Öğrencilerin Temel BT yeterliklerinin yüksek düzey, İleri BT yeterliklerinin düşük-orta düzey ve Web Uygulamalarının ise düşük düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Temel BT Uygulamaları ve Web Uygulamaları yeterlik alt boyutlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilirken, İleri BT Uygulamaları konusunda kız öğrenciler kendilerini erkek öğrencilere göre daha az yeterli görmekteydiler. Öğrencilerin BT'ne yönelik Kaygı ve BT'ne yönelik Kontrol tutum alt boyutları açısından cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilirken, BT'ne yönelik Fayda ve BT'ne yönelik Davranış tutum alt boyutları açısından anlamlı bir farklılık görülmüştür. Erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre BT konusunda daha yüksek fayda sağlamasına rağmen, BT'ni kullanmayı gerektiren işlerden kaçındıkları görülmüştür.

Kendine ait bilgisayarı olan öğrenciler olmayan öğrencilere göre her üç BT yeterlik değişkeni açısından da kendilerini daha yeterli görmekteyler. Benzer şekilde kendine ait bilgisayarı olan ve olmayan işletme öğrencileri arasında BT'ne yönelik Fayda, BT'ne yönelik Davranış ve BT'ne yönelik Kaygı tutum alt boyutları açısından anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Bilgisayar sahibi olan öğrenciler olmayan öğrencilere göre BT konusunda daha fazla fayda sağlamaktadır. Ayrıca bilgisayarı olmayan öğrenciler bilgisayarı olan öğrencilere göre BT konusunda daha yüksek kaygı taşımakta ve bilgisayar kullanmak konusunda da daha isteksiz bir davranış sergilemektedir.

İşletme bölümünün farklı sınıflarındaki öğrencilerin aralarında her üç BT yeterlik değişkeni açısından da anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Buna göre; 1. sınıfa devam eden öğrenciler 3. ve 4. sınıfa devam eden öğrencilere göre Temel BT, İleri BT ve Web Uygulamaları konusunda da kendilerini daha yetersiz hissetmektedir. Ayrıca 2. sınıfa devam eden öğrencilerin Web Uygulamaları ortalama puanları da 3. ve 4. sınıfa devam eden öğrencilerin ortalama puanlarından anlamlı olarak daha düşük bulunmuştur. Bu duruma 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin lisans dönemi boyunca işletme eğitimi esnasında çeşitli alanlarda aldıkları derslerin etkisinin olduğu söylenebilir. BT'ye yönelik tutumlar konusunda farklı sınıflardaki öğrencileri ele alarak yapılan analizler sonucunda 1. ve 2. sınıf öğrencilerinin 3. sınıf öğrencilerine göre BT konusunda daha yüksek kaygı hissettikleri tespit edilmiştir.

Farklı bilgisayar erişim olanaklarına sahip olan öğrencilerin her üç BT yeterlikleri bağlamında aralarında anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Buna göre öğrencilerin bilgisayar erişim olanakları arttıkça algıladıkları her üç BT yeterlik düzeyinin de arttığı görülmektedir. Benzer şekilde farklı bilgisayar erişim olanaklarına sahip olan öğrencilerin bütün BT tutum boyutları açısından da aralarında anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Öğrencilerin BT erişim düzeyi yükseldikçe, BT'nin faydaları konusunda daha olumlu düşündükleri ve kaygılarının da azaldığı görülmektedir. Erişim düzeyi zayıf olan öğrencilerle çok iyi olan öğrenciler arasında davranış boyutu açısından da anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bilgisayar erişim düzeyi zayıf olan öğrenciler çok iyi olan öğrencilere göre bilgisayarı kullanma konusunda daha isteksiz ve bilgisayar kullanmayı gerektiren işlerde ise çalışmak istemediklerini ifade etmişlerdir.

Seyrek (2010) tarafından Gaziantep Üniversitesindeki işletme bölümü öğrencilerinin BT'ne yönelik tutum ve yeterlik düzeylerinin ölçüldüğü çalışma sonucu öğrencilerin genel olarak BT erişim olanaklarının iyi düzeyde olduğu ancak BT becerileri konusunda kendilerini yeterli görmedikleri tespit edilmiştir. Bu çalışmanın sonuçları bizim çalışmamızın sonuçlarıyla karşılaştırıldığında; bilgisayarı olmayan öğrencilerin bilgisayar sahibi olanlara göre, BT erişim olanakları düşük olan öğrencilerin erişim olanakları daha iyi olanlara göre BT konusunda daha yüksek düzeyde kaygı taşımaları yönlerinden benzerlik göstermektedir. Ancak kız öğrencilerle erkek öğrenciler arasında kaygı ve kontrol bağımlı değişkenleri, bilgisayar sahibi olan öğrencilerle olmayan öğrenciler arasında kontrol bağımlı değişkenleri açısından anlamlı farklılıkların görülmesi bizim çalışmamızın sonuçlarıyla paralellik göstermemektedir.

İşletme bölümleri BT'de yaşanan sürekli ve hızlı değişimi göz önünde bulundurarak ders müfredatlarında BT ile ilgili dersler açmalı ve bu alandaki faaliyetlerini arttırmalıdır. Çünkü hızla gelişen bilgi ve iletişim teknolojileri her alanda olduğu gibi eğitim alanında da köklü değişimlere neden olmaktadır. Bu nedenle üniversitelerin çağdaş eğitim düzeyini yakalayabilmek için eğitim programlarını günümüzde yaşanan değişim ve yeniliklere ayak uydurabilecek şekilde yeniden güncellemeleri ve mevcut derslerin öğretiminde ise BT'den daha çok yararlanmaları gerekir.

Kaynakça

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Alagöz, A., Zerenler, M., Yılmaz, B. (2006). “Konya ilinde Faaliyet Gösteren Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Muhasebe-Finans Bilişim Sistemleri Kullanımının Örgütsel Verimliliğe Etkileri Üzerine Bir Araştırma”. Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 6(12), 273-291
- Arcan, Y. (2007). Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Bilgi Teknolojisi Hizmetlerinde Dış Kaynak Kullanımı. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş
- Aydoğdu, F. (2011). Bilgi Teknolojileri Kullanımının Örgütsel Başarı Üzerine Etkisinin Analizi ve Bir Uygulama. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı. 2. Baskı. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Selwyn, N. (1997). Students' Attitudes Toward Computers: Validation of A Computer Attitude Scale For 16-19 Education. Computers & Education, 28(1), 35-41.
- Seyrek, İ. H. (2010). İşletme Bölümü Öğrencilerinin Bilgi Teknolojilerine Yönelik Tutumları ve Yeterlik Düzeyleri. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9(2), 387-406
- Tekin, M., Güleş, H.K., Burgess, T. (2000). “Değişen Dünyada Teknoloji Yönetimi”, Damla Ofset, Konya
- Yemez, İ. (2016). Doğrulayıcı Faktör Analizi ile Sosyal Medya Reklamlarına Yönelik Tutum Ölçeğinin Yapı Geçerliliğinin İncelenmesi: Cumhuriyet Üniversitesi İİBF’de Bir Uygulama, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 17(2), 97-118

Y KUŞAĞINDAKİ KİŞİLERİN MARKA LOGOLARIYLA İLGİLİ TUTUMLARININ BELİRLENMESİ: SPOR AYAKKABI ÖRNEĞİ

Dr. Öğr. Üyesi Ebru ONURLUBAŞ

**Trakya Üniversitesi/ Keşan Yusuf Çapraz Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Uluslararası
Ticaret Bölümü**

Dr. Öğr. Üyesi Derya ÖZTÜRK

Dr. Öğr. Üyesi Ordu Üniversitesi/ Ünye İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü

Öz

Markalaşma, ürünleri ve hizmetleri birbirinden farklılaştıran tüketici ile arasında duygusal bir bağ oluşturan imaj sürecidir. Tüketiciler ürünleri satın alırken görsel imajdan çok fazla etkilenmektedirler. Bu imajı en iyi yansıtan ise, bir ürünü diğerlerinden ayırt etmede kullanılan tipografik işaretler ve görsel öğelerden oluşan logolardır. Tüketiciler için markanın adı ve kimliği anlamına gelen logoların marka ve ürünü temsil etmesi gerekmektedir. Görsel olarak iyi bir logo tasarımı ilk bakışta kişinin zihninde marka ile ilgili kalite algısı yaratmaktadır. Bu nedenle logo tasarımı markalarda önem arz etmektedir. Çalışmada, Aydın İli Merkez İlçede Y kuşağındaki 400 kişinin spor ayakkabı satın alırken ayakkabının üstünde yer alan logolarla ilgili tutumları belirlenmiştir. Ayrıca, logoların spor ayakkabının üstünde nerede bulunması gerektiği, logonun renginin nasıl olması gerektiğiyle ilgili görüşlerde tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında 16 adet ifade hazırlanmıştır. Bu kapsamda SPSS 22 paket programı kullanılarak faktör analizi uygulanmıştır. Yapılan faktör analizi sonucunda logoda sadelik, görsel çekicilik, renk ve kendine özgü olma olarak isimlendirilen dört adet faktör bulunmuştur. Tüketicilerin YKSASAAÜYALİ tutum ölçeğinin alt boyutlarına Kolmogorov Smirnov testi yapılmıştır. Dağılımın normal olmadığına karar verilerek Kruskal Wallis ve Mann-Whitney U testleri uygulanmıştır. Yapılan Mann Whitney U testine göre, sadelik (F1) ve görsel çekicilik (F2) alt boyutunun cinsiyete göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Kruskal Wallis testi sonucuna bakıldığında ise, renk (F3) ve kendine özgü olma (F4) alt boyutunun yaşa, sadelik (F1) ve görsel çekicilik (F2) alt boyutunun medeni duruma, kendine özgü olma (F4) alt boyutunun eğitime, renk (F3) alt boyutunun mesleğe göre farklılık gösterdiği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Logo, Spor Ayakkabı Marka Logosu, Tüketici tutumu, Y Kuşağı

DETERMINATION OF THE ATTITUDES OF GENERATION Y (MILLENNIALS) TOWARDS BRAND LOGOS: SPORTS SHOES SAMPLE

Abstract

Branding is the image process that differentiates products and services from each other and creates an emotional connection with the consumer. Consumers are heavily influenced by visual imagery while purchasing products. The one that best reflects this image is the logos of typographical signs and visuals used to distinguish one product from the other. For consumers, logos which mean the name and identity of the brand should represent the brand and the product. A visually good logo design, at first glance, creates a brand-related quality perception in the mind of the person. For this reason, logo design is important for brands. In the study, the attitudes of 400 people in generation Y (millennials) in the central district of Aydın province regarding the logos on the shoes were determined while purchasing sports shoes. In addition, opinions about where logos should be found on sports shoes and how the logo should look like were identified. 16 statements were prepared within the scope of the research. In this context, factor analysis was applied by using SPSS 22 package program. As a result of the factor analysis, four factors named as logo simplicity, visual appeal, colour and individuality were found. The Kolmogorov Smirnov test was applied on the sub-dimensions of the consumer's attitude scale of determination of the attitudes of generation y (millennials) towards brand logos. Since the distribution is identified as not normal, Kruskal Wallis and Mann-Whitney U tests were applied. According to the Mann Whitney U test, it was determined that the simplicity (F1) and the visual appeal (F2) sub-dimensions differ according to gender. When looking at the Kruskal Wallis test result, it is seen that the colour (F3) and individuality (F4) sub-dimensions differ according to age, simplicity (F1) and visual appeal (F2) sub-dimensions differ according to marital status, individuality (F4) sub-dimension differs according to educational status and colour (F3) sub-dimension differs according to occupation.

Keywords: Logo, Sports Shoes Brand Logo, Consumer Attitude, Generation Y (Millennials)

1. Giriş

Eski Nors dilinde, “yakmak” anlamına gelen marka sözcüğü, o zamanlardan günümüze kadar hayvancılık yapan köylülerin hayvanları dağlayarak mallarını diğerlerinden ayırtmak için teknik olarak tanımlamaya sahip olan brandr sözcüğünden türetilmiştir (Keller, 2003). Marka, üreticilerin ya da satıcıların mallarının kimliğini belirleyen ve mallarını rakiplerinden ayırt eden bir isim, simge, şekil veya bunların birleşimidir (Cemalcılar, 1994:116; Yener, 2013:89). Başka tanımlamalara göre; Bir mal veya hizmeti bütün diğer benzerlerinden ayıran, farklı olarak tanımlayan isim, resim, terim, sembollerin bütünü (Altunışık ve Çallı, 2004; Onurlubaş, 2015b:37) ve kişi adları dâhil, özellikle sözcükler, şekiller, harfler, sayılar, malların biçimi veya benzer biçimde ifade edilebilen, baskı yoluyla yayınlanabilen ve çoğaltılabilen her tarz işaret (Ayhan, 2012: 23) tüketici ve müşterilerden gelen, imgelerinde algılanan duygusal ve işlevsel getirilere dayanan, ayrıcalıklı bir konum yaratan tüm izlenimlerin içselleştirilmiş özetidir (Knapp, 2002: 14).

Küreselleşmeyle birlikte farklılaşan ihtiyaç, istek ve pazarın durumuna göre değişim gösteren tüketicilere (Onurlubaş, 2015a: 684) marka ismi, hangi ürünün daha iyi olduğunu belirleyerek, ürünün kalitesi ve güvenilirliği konusunda mesajlar vererek marka alışveriş kolaylığı ve çabukluğu sağlamakta ve satın alınan ürünün niteliğini belirtmektedir. Ayrıca, tüketicinin kendisine faydalı olabilecek yeni

ürünlere dikkat etmesini sağlamaktadır. Böylece, tüketici ihtiyacını karşılayacak ürünü satın alma kararı alabilmektedir (Odabaşı ve Oyman, 2002:361).

Marka, paydaşların performans ve kaliteyle ilgili asimetrik bilgi sahibi olması durumunda, ürün farklılaştırması açısından işlev göstermesinin yanında pazara yeni giren oyunculara karşı sadakat mekanizmalarını ortaya çıkarmaktadır (Schmalensee, 1982; Davcik ve Sharma, 2015).

Tüketicinin marka seçiminde kalite algısı kritik elemanlardan birisini oluşturmaktadır. Ürünün rengi, biçimi, ambalajı, tasarımı, gibi fiziksel özellikleri, ürünün satıldığı yer, ürünün fiyatı, markası, sembolü, tüketicilerin ürünün kalite algılamasını etkilemektedir (Savaşçı, 2002: 38). Markayı zihinde tutacak en kuvvetli ibare sembollerdir. Kişiler sembollere markanın kimliği olarak bakmaktadır. Görsellik olarak iyi dizayn edilmiş bir logo kişinin zihninde marka ile ilgili kalite algısı yaratmaktadır.

Günümüz küresel pazarlarında farklı fiyatlarda ve özelliklerde çok sayıda yerli ve yabancı marka birbirleriyle kıyasıya rekabet halindedir. Bu geniş ürün yelpazesinde işletmeler, tüketici beklentilerini karşılayacak güçlü markalar yaratabilmek için, tüketicilerin markalara yönelik tutumlarını daha fazla dikkate almak durumundadır (Öztürk ve Karakaş, 2016: 70).

Çalışmada, tüketicilerin spor ayakkabı satın alırken üstünde yer alan logolarla ilgili tutumları belirlenmiştir. Tüketicilerin spor ayakkabı alırken kalite, güven özelliklerinden daha fazla önem verdiği markalarının görsel sembollerini yani logolarını tasarlarken nelere dikkat etmesi gerektiğini ortaya koyarak bu konuda faaliyet gösteren işletmelerin tüketiciler nezdinde iyi bir marka algısı oluşturmasını sağlayacaktır.

2. Metodoloji

2.1. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Çalışmanın ana materyalini, Aydın İli Merkez İlçede Y kuşağında 400 kişiyle görüşülerek elde edilen anket verileri oluşturmaktadır. Veriler 2017 yılı Ekim ayına aittir. TÜİK tarafından elde edilen sonuçlara göre Aydın İlinin toplam nüfusu 2017 yılı verilerine göre 1.080.839'dur (TÜİK, 2018). Aydın merkez ilçe nüfusu ise 287.518'dir.

Belirlenen ana küttleden sonra örnek hacminin elde edilmesinde kullanılan formül aşağıdaki gibidir (Arıkan, 2007) ;

$$n = \frac{N \cdot p \cdot q}{(N - 1) \cdot D + p \cdot q}$$

N= Ana kütle (287.518)

p=0.5

q=0.5

D=(e/z)² (0,0490/1,96)²

D= Hata oranı (0,00063)

z= istatistik değeri (1,96, %95 güven aralığı)

n=400 adet

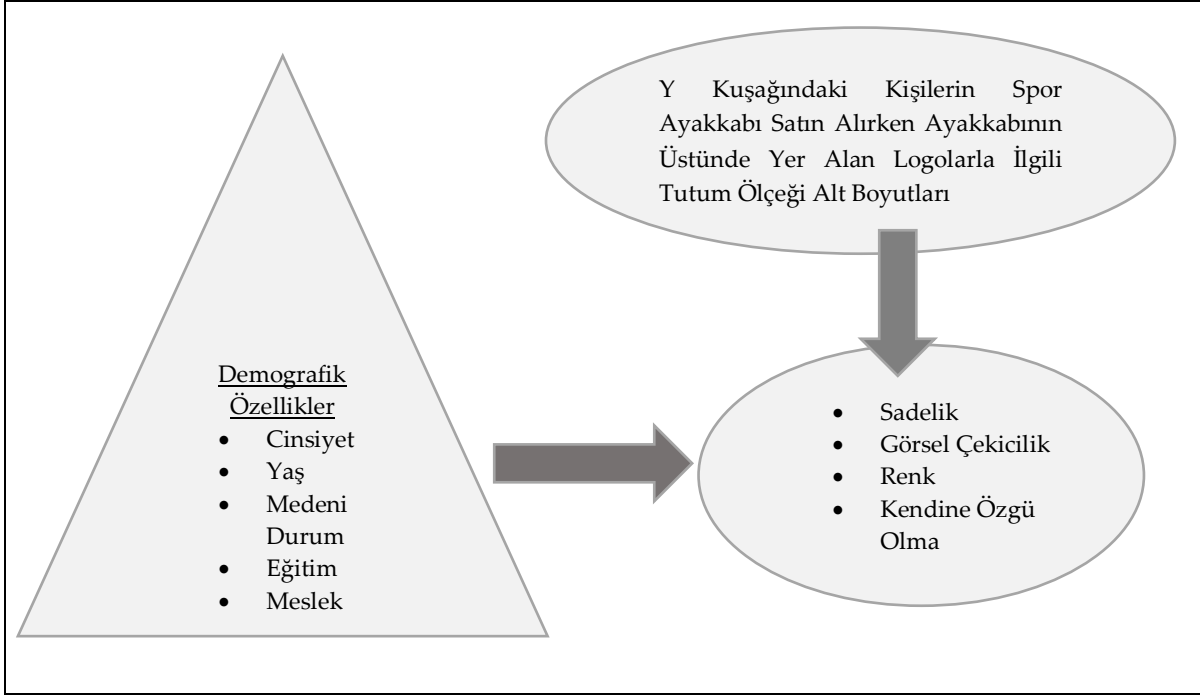
Örneklem çerçevesi tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme yöntemi ile 384 kişiyle yüz yüze görüşülerek yapılmıştır. (0,0490 hata payı, %95 güven aralığında örnek hacmi belirlenmiştir).

2.2. Araştırma Modeli

Araştırma modelinde, Y kuşağında kişiler spor ayakkabı satın alırken ayakkabının üstünde yer alan logolarla ilgili tutum ölçeği alt boyutlarının, demografik özelliklerine göre farklı olup olmadığının ortaya konması amaçlanmıştır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Şekil 1. Araştırma Modeli

2.3. Araştırmada Kullanılan Anket Formu ve Ölçek

Araştırma verilerinin güvenilir bir biçimde toplanabilmesi için anket tekniği kullanılmıştır. Anket formu oluşturulurken Başer (2015) yapmış olduğu çalışmadan, ayrıca atıfları literatür bölümünde verilen ulusal ve uluslararası çalışmalardan yararlanılarak sorular geliştirilmiştir. Araştırma anketinin birinci bölümünde Y kuşağındaki kişilerin demografik özellikleri yer almaktadır. Bunlar; cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu ve gelir şeklinde sıralanabilir. 1981-1999 yılları arasında doğanlar Y kuşağı olarak sınıflandırılabilir (Castellano, 2014). Anket formunun ikinci bölümünde ise, Y Kuşağındakilerin spor ayakkabılarda logoların yeri ve rengi, geçmişten bugüne logo tasarımlarıyla ilgili tutumları yer almaktadır. Ayrıca bu bölümde, spor ayakkabı satın alırken ayakkabının üstünde yer alan logolarla ilgili tutumu ölçmek için 16 adet ifade hazırlanmıştır. Katılımcıların, logo tutumu ölçeği için 5'li likert kullanılmıştır. Kesinlikle Katılmıyorum (1), Katılmıyorum (2), Kararsızım (3), Katılıyorum (4), Kesinlikle Katılıyorum (5) şeklinde likert ölçeği belirlenmiştir.

2.4. Araştırmada Kullanılan Verilerin Analizi

Araştırmada veri analizi SPSS 22 paket programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda ilk olarak araştırmaya katılan Y kuşağındaki 400 kişinin demografik özelliklerine ilişkin frekans dağılımı yapılmıştır. Daha sonra çalışmada kullanılan ölçeğin, güvenilirlik ve geçerliliklerinin sağlanması için ön test yapılmıştır. Ankette yer alan on altı ifadenin iç tutarlılığını ölçmek için güvenilirlik analizi uygulanmıştır. Analiz sonucunda spor ayakkabı satın alırken ayakkabının üstünde yer alan logolarla ilgili tutumlarına ait tüm ifadelerin Cronbach Alpha katsayısının %70,1 olduğu tespit edilmiştir. Bu değer, kabul edilebilir düzeydedir. Analizler öncesi verilerin parametrik veya nonparametrik testlere uygunluğu, Kolmogorov-Simironov testi ile araştırılmış ve test sonucunda, verilerin normal dağılıma sahip olmadığı tespit edilmiştir. Bu analizler sonucu dağılımın normal olmadığına karar verilerek Mann-Whitney U ve Kruskal Wallis testleri uygulanmıştır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

3. Araştırma Ve Bulgular

Tablo 1. Tüketicilerin Demografik Özellikleri

f: Frekans, %=yüzde

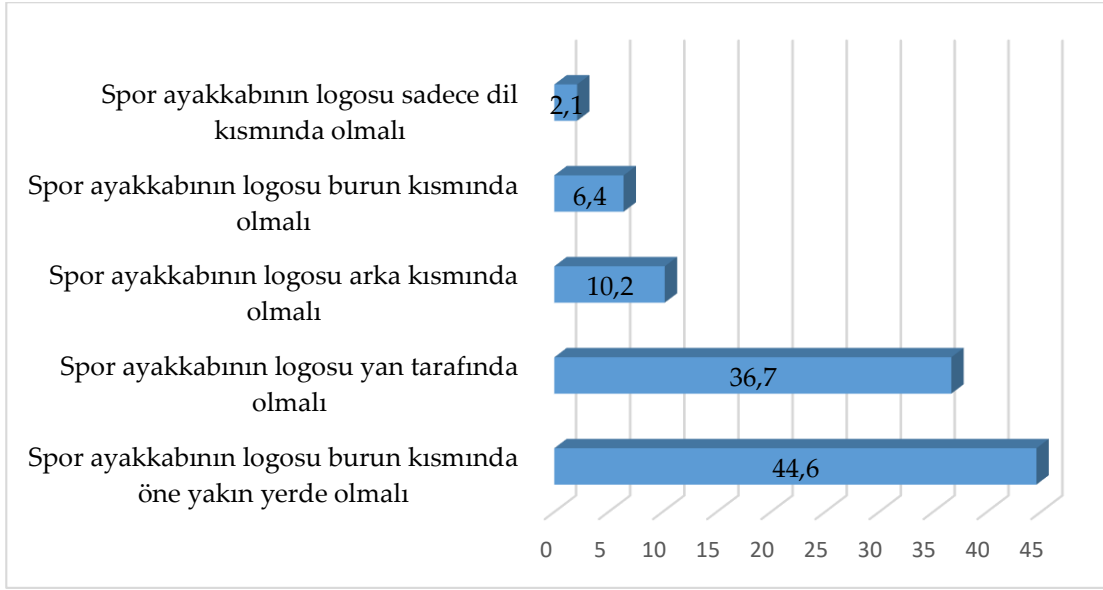
Cinsiyet	f	%	Doğum tarihi	f	%
Kadın	207	51,7	1981-1984	74	18,5
Erkek	193	48,3	1985-1988	82	20,5
Toplam	400	100,0	1989-1992	79	19,7
Meslek	f	%	1993-1996	f	%
Memur	112	28,0	1997-1999	89	22,3
Özel Sektör Çalışanı	84	21,0	Toplam	400	100,0
Öğrenci	86	21,5			
İşçi	87	21,7	Medeni hal	f	%
Serbest Meslek	31	7,8	Evli	165	41,3
Toplam	400	100,0	Bekar	206	51,5
Gelir (Aylık TL)	f	%	Boşanmış	29	7,2
1000TL ve altı	42	10,5	Toplam	400	100,0
1001-1500 TL	34	8,5	Eğitim durumu	f	%
1501-2000 TL	78	19,5	İlköğretim Mezunu	16	4,0
2001-2500 TL	116	29,0	Ortaöğretim Mezunu	82	20,5
2501-3000 TL	51	12,7	Yüksekokul Mezunu	120	30,0
3001-3500 TL	28	7,0	Lisans Mezunu	135	33,8
3501-4000 TL	25	6,3	Yüksek Lisans	37	9,2
4001 TL ve üzeri	26	6,5	Doktora	10	2,5
Toplam	400	100,0	Toplam	400	100,0

Araştırmaya katılanların %51,7'si kadın, %48,3'ü erkektir. Doğum tarihlerine bakıldığında en fazla %22,3 ile 1997-1999 arası doğum tarihli grubunun olduğu görülmektedir. Tüketicilerin, %41,3'ü evli, %51,5'i bekar, %7,2'si boşanmıştır.

Ankete katılanların aylık ortalama gelirleri incelendiğinde, %10,5'i 1000 TL ve altı, %8,5'i 1001-1500TL, %19,5'i 1501-2000TL, %29,0'u 2001-2500TL, %12,7'si 2501-3000TL, %7,0'si 3001-3500TL, %6,3'ü 35001-4000TL, %6,5'i 4001TL ve üzeri gelire sahip olduğu belirlenmiştir. Mesleğe göre; %28,0'i memur, %21,0'i özel sektör çalışanı, %21,5'i öğrenci, %21,7'si işçi, %7,8'i serbest meslektir. Eğitim durumuna bakıldığında, %33,8 ile en fazla lisans mezununun yer aldığı görülmektedir.

Şekil 2. Y Kuşağındaki Kişilerin Spor Ayakkabılarda Logoların Yeri İle İlgili Tutumları (%)

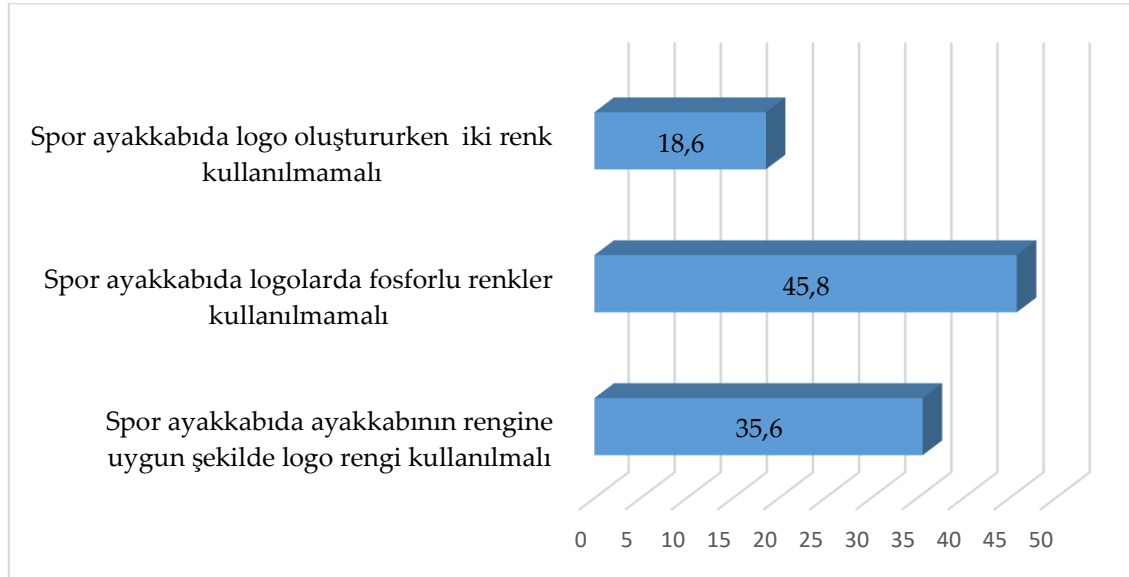
4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Şekil 2’de, Y kuşağındaki kişilerin spor ayakkabılarda marka logo’larıyla ilgili tutumlarına bakıldığında, ilk sırada spor ayakkabının logosunun burun kısmında öne yakın yerde olması gerektiğini düşündükleri tespit edilmiştir. Bunu sırasıyla; spor ayakkabının logosunun yan tarafında olması (%36,7), spor ayakkabının logosunun arka kısmında olması (%10,2), spor ayakkabının logosunun burun kısmında olması (%6,4), spor ayakkabının logosunun sadece dil kısmında olması(%2,1) gelmektedir.

394

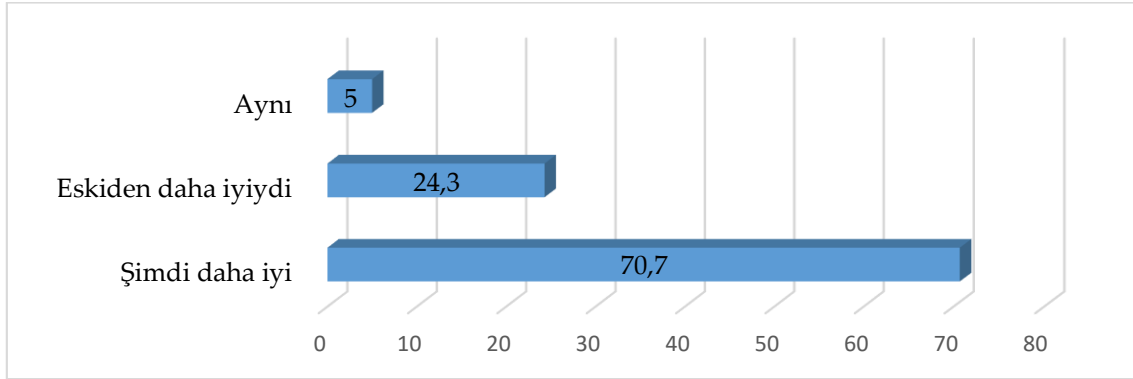
Şekil 3. Y Kuşağındaki Kişilerin Spor Ayakkabılarda Logoların Rengi İle İlgili Tutumları (%)

Şekil 3’de ankete katılan Y kuşağındaki kişiler, ilk sırada spor ayakkabıda logolarda fosforlu renklerin kullanılmaması (%45,8), ikinci sırada spor ayakkabıda ayakkabının rengine uygun şekilde logo rengi kullanılması (%35,6) gerektiğini, üçüncü sırada spor ayakkabıda logo oluştururken iki renk kullanılmaması (%18,6) gerektiğini belirtmişlerdir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Şekil 4. Y Kuşağındaki Kişilerin Spor Ayakkabılarda Geçmişten Bugüne Logo Tasarımlarıyla İlgili Tutumları (%)

Ankete katılanlara, spor ayakkabılarda geçmişten bugüne kadar logo tasarımlarıyla ilgili tutumlarınız nedir? diye sorulduğunda %70,7'si şimdi daha iyi olduğunu, %24,3'ünün eskiden daha iyi olduğunu, %5'i aynı olduğunu düşündüğünü ifade etmişlerdir (Şekil 4).

Tablo 1. Y Kuşağındaki Kişilerin Spor Ayakkabı Satın Alırken Ayakkabının Üstünde Yer Alan Logolarla İlgili(YKSASAAÜYALİ)Tutum Ölçeği KMO ve Bartlett Sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin (KMO)		,759
Bartlett's Test of Sphericity	χ^2 (Ki-Kare)	1175,894
	Sd (Serbestlik Derecesi)	120
	P (Olasılık)	,000

Field

395

(2000) de Kaiser-Meyer-Olkin testi için 0,50 değerinin alt sınır olması gerektiğini ve $KMO \leq 0.50$ için veri kümesinin faktörlenemeyeceğini belirtmiştir. Kaiser Meyer Olkin (KMO) değeri 0,759, Bartlett Testinde Ki-Kare değeri 1175,894 serbestlik derecesi 120, anlamlılık değeri $p < 0,000$ olduğundan bu değerler veri setinin faktör analizine uygun olduğu göstermektedir.

Tablo 3. YKSASAAÜYALİ Tutum Ölçeği Varyans Açıklama

Faktör	Başlangıç özdeğerleri			Toplam faktör yükleri (Döndürülmüş)		
	Toplam	Açıklanan varyans (%)	Birikimli	Toplam	Kümülatif Açıklanan Varyans (%)	Birikimli
1	3,473	21,704	21,704	2,370	14,812	14,812
2	2,057	12,854	34,558	2,189	13,683	28,495
3	1,362	8,511	43,068	2,027	12,666	41,162
4	1,111	6,944	50,013	1,416	8,851	50,013
5	,998	6,238	56,250			
6	,886	5,538	61,788			
7	,863	5,391	67,179			
8	,804	5,023	72,202			

9	,712	4,447	76,649		
10	,688	4,302	80,951		
11	,634	3,963	84,913		
12	,616	3,850	88,763		
13	,522	3,265	92,029		
14	,474	2,961	94,990		
15	,430	2,685	97,675		
16	,372	2,325	100,000		

Tablo 3’de YKSASAAÜYALİ tutum ölçeğine bakıldığında, Faktör 1’in varyansın %14,812’sini, Faktör 2’nin varyansın %13,683’ünü, Faktör 3’ün varyansın %12,666’sını, Faktör 4’ün varyansın %8,851’ini açıkladığı görülmektedir. Tüm faktörler için toplam varyans %50,013’dür.

Tablo 4. Y Kuşağındaki Kişilerin Spor Ayakkabı Satın Alırken Ayakkabının Üstünde Yer Alan Logolarla İlgili Tutum Ölçeği

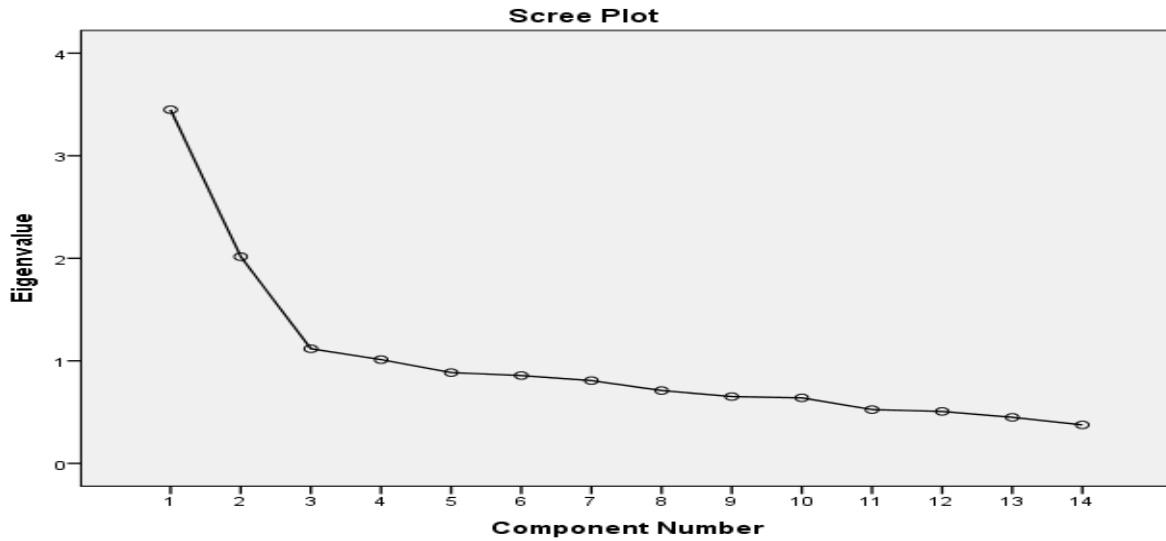
Faktör	İfadeler	Faktör Yükleri	Cronbach’s Alpha
Faktör 1	Spor ayakkabı logosu tipografiye uygun olmalıdır.	,783	0,771
	Spor ayakkabı logosunun hatırlanabilir olması gereklidir.	,794	
	Spor ayakkabı logosu sade görünümlü olmalı ve göz yormamalıdır.	,598	
	Spor ayakkabı logosunun ebatları uygun olmalıdır.	,692	
Faktör 2	Spor ayakkabı logosunda kültürel özellikleri yansıtabilecek çekici anlamlar kullanılmalıdır.	,470	0,646
	Spor ayakkabı logosunda hiç bir benzeri bulunmayan şekiller kullanılmalıdır.	,500	
	Spor ayakkabı logosunda görsel imaj önemlidir.	,571	
	Spor ayakkabı logosunda modern fikir ve işaretler olmalıdır.	,686	
	Spor ayakkabı logosu zihinde etkileyici bir imaj bırakmalıdır.	,785	
Faktör 3	Spor ayakkabı logosunda renk önemlidir.	,715	0,609
	Spor ayakkabı logosunda renkler bazı anlamları ifade etmektedir.	,665	
	Spor Ayakkabı logosunda renklerin insanlar üzerinde farklı etkileri olmaktadır.	,551	
	Fazla renk kullanılmamalıdır.	,519	

	Spor ayakkabının rengine uygun renkte logo renkleri kullanılmalıdır.	,670	
Faktör 4	Kişileşmiş semboller başka markaları çağrıştırmamalıdır.	,799	0,518
	Semboller kendi marka kimliğini oluşturmamalıdır.	,790	

Faktör analizi sonucu dört boyut ortaya çıkmıştır. Faktör 1 Sadelik, faktör 2 görsel çekicilik, faktör 3 renk ve faktör 4 kendine özgü olma olarak adlandırılmıştır.

Birinci faktör dört değişkeni kapsamakta ve cronbach's alpha değeri 0,771, ikinci faktör beş değişkeni kapsamakta ve cronbach's alpha değeri 0,646, üçüncü faktör beş değişkeni kapsamakta ve cronbach's alpha değeri 0,609, dördüncü faktör iki değişkeni kapsamakta ve cronbach's alpha değeri 0,518'dir. YKSASAAÜYALİ Tutum Ölçeğinin tümü için Cronbach's Alpha değeri 0,701 olarak belirlenmiştir.

Grafik 1. YKSASAAÜYALİ Tutum Ölçeği Öz Değerlerin Scree Grafikle Gösterilmesi

Grafik 1'de, Y kuşağındaki kişilerin spor ayakkabı satın alırken ayakkabının üstünde yer alan logolarla ilgili tutum ölçeği (YKSASAAÜYALİ) öz değerleri scree grafikle gösterilmiştir.

Tablo 5. Y Kuşağındaki Kişilerin Spor Ayakkabı Satın Alırken Ayakkabının Üstünde Yer Alan Logolarla İlgili Tutum Ölçeği Alt Boyutlarına İlişkin Kolmogorov-Smirnov Test Sonuçları

One-Sample Kolmogorov-Smirnov Test						
		F1	F2	F3	F4	
N		400	400	400	400	
Normal Parameters ^{a,b}		Mean	6,7325	7,4400	1,6725	,5350

	Std. Deviation	2,73031	2,33775	1,45449	,71768
Most Extreme Differences	Absolute	,161	,165	,216	,370
	Positive	,161	,165	,216	,370
	Negative	-,146	-,148	-,125	-,228
Kolmogorov-Smirnov Z		3,215	3,293	4,312	7,390
Asymp. Sig. (2-tailed)		,000	,000	,000	,000

H_0 = Y kuşağındaki kişilerin YKSASAAÜYALİ tutum ölçeğinin alt boyutları normal dağılım göstermektedir.

H_1 = Y kuşağındaki kişilerin YKSASAAÜYALİ tutum ölçeğinin alt boyutları normal dağılım göstermemektedir

Tablo 5’de görüldüğü gibi $p < 0,05$ olduğundan H_0 hipotezi reddedilir. Başka bir ifadeyle Y kuşağındaki kişilerin YKSASAAÜYALİ tutum ölçeğinin alt boyutlarının normal dağılıma sahip olmadığı tespit edilmiştir.

YKSASAAÜYALİ tutum ölçeğinin dört alt boyutuna; cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim ve mesleğe göre nonparametrik testlerden, Mann-Whitney U ve Kruskal Wallis testi uygulanmıştır.

Tablo 6. YKSASAAÜYALİ tutum Ölçeği Alt Boyutlarının Tüketicilerin Demografik Özelliklerine Göre Farklılıklarının Test Sonuçları

Değişkenler	Alt Boyut	Test Türü	p
Cinsiyet	F1	Mann Whitney U	0,021*
	F2	Mann Whitney U	0,019*
	F3	Mann Whitney U	0,330
	F4	Mann Whitney U	0,563
Yaş	F1	Kruskal Wallis	0,086
	F2	Kruskal Wallis	0,337
	F3	Kruskal Wallis	0,026*
	F4	Kruskal Wallis	0,007**
Medeni Durum	F1	Kruskal Wallis	0,014*
	F2	Kruskal Wallis	0,048*
	F3	Kruskal Wallis	0,180
	F4	Kruskal Wallis	0,541
Eğitim	F1	Kruskal Wallis	0,262
	F2	Kruskal Wallis	0,103
	F3	Kruskal Wallis	0,674
	F4	Kruskal Wallis	0,046*
Meslek	F1	Kruskal Wallis	0,196
	F2	Kruskal Wallis	0,112
	F3	Kruskal Wallis	0,001*
	F4	Kruskal Wallis	0,635

*p< 0,05, ** p< 0,01

Yapılan Mann Whitney U testine göre, sadelik (F1), görsel çekicilik (F2) alt boyutunun cinsiyete göre farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Erkeklerin sadelik boyutu ortalamalarının (213,98) kadınlara göre (187,55) daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Görsel çekicilik alt boyutu ortalamaları incelendiğinde ise kadınların ortalamalarının (203,48), erkeklere(197,63) göre daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Sadelik (F1) ve görsel çekicilik (F2) alt boyutunun medeni duruma, kendine özgü olma (F4) alt boyutunun eğitime, renk (F3) alt boyutunun mesleğe göre farklılık gösterdiği belirlenmiştir.

Kruskal Wallis testi sonucu ortaya çıkan renk alt boyutuna ilişkin betimsel istatistiklere göre 1997-1999 doğum tarihli kişilerin yaş ortalamaların (mean rank) 225,39 olduğu; 1993-1996 doğum tarihli olanların ortalamaların 214,18 olduğu; 1989-1992 doğum tarihli olanların ortalamaların 206,33 olduğu; 1985-1988 doğum tarihli olanların ortalamaların 184,75 olduğu; 1981-1984 doğum tarihli olanların ortalamaların 174,21 olduğu belirlenmiştir. Yani en genç doğum tarihli olanların ortalamalarının daha yüksek olduğu görülmektedir. 'Kendine özgü olma' alt boyutuna ilişkin betimsel istatistiklere göre ise 1997-1999 doğum tarihli kişilerin yaş ortalamaların (mean rank) 174,84 olduğu; 1993-1996 doğum tarihli olanların 189,06 olduğu; 1989-1992 doğum tarihli olanların 197,90 olduğu; 1985-1988 doğum tarihli olanların 208,08 olduğu; 1981-1984 doğum tarihli olanların ortalamaların 232,99 olduğu belirlenmiştir. Yani yaş ilerledikçe ortalamalarının da arttığı görülmektedir.

Kruskal Wallis testi sonucu ortaya çıkan 'Sadelik' (F1) alt boyutuna göre evlilerin ortalamaların (mean rank) 215,51 olduğu; bekârların ortalamalarının 206,69 olduğu, boşanmışların ise 180,68 olduğu belirlenmiştir. Faktör 2 görsel çekicilik alt boyutuna göre evlilerin ortalamaların (mean rank) 183,74 olduğu; bekârların ortalamalarının 212,61 olduğu, boşanmışların ortalamalarının 209,81 olduğu tespit edilmiştir.

Eğitim Durumuna göre kendine özgü olma alt boyutu ortalamalarına bakıldığında lisans mezunu olanların ortalamalarının (213,5) diğerlerine göre yüksek olduğu bulunmuştur.

Y kuşağındaki kişiler mesleklerine göre incelendiğinde öğrencilerin renk alt boyutuna (203,9) diğer meslek gruplarına göre daha fazla önem verdikleri görülmektedir.

4. Sonuç

Logolar firmaların markalarının en önemli kimliklerini ve görsel imajlarını oluşturmakta ve markanın tanınırlığını sağlayarak tüketicilerle marka arasında önemli bir bağ oluşturmaktadır. Doğru bir şekilde tasarlanmış akılda kalıcı olan marka logosu rekabette avantaj sağlamaktadır.

Yapılan çalışmada Y kuşağındaki kişilerin spor ayakkabılarda logolarla ilgili tutumları ele alınmıştır. Y kuşağındaki kişilerin büyük çoğunluğu, spor ayakkabılarda marka logo'larının ayakkabının burun kısmında öne yakın yerde olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bunu kişilerin giydikleri spor ayakkabı markasının kendilerine imaj kazandırdığını düşünerek logoların herkes tarafından görünür kısımda olmasını istediklerine bağlayabiliriz.

Ankete katılanların büyük çoğunluğu, spor ayakkabı logolarında yapılan tasarımın günümüzde daha iyi olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcılar, ilk sırada spor ayakkabıda logolarda fosforlu renklerin kullanılmaması, ikinci sırada spor ayakkabıda ayakkabının rengine uygun şekilde logo rengi kullanılması gerektiğini, üçüncü sırada spor ayakkabıda logo oluştururken iki renk kullanılmaması gerektiğini belirtmişlerdir.

Araştırmada, Faktör analizi sonucu dört boyut elde edilmiştir. Bu boyutlar, sadelik, görsel çekicilik, renk ve kendine özgü olma olarak adlandırılmıştır. Cinsiyete göre bu alt boyutlarla ilgili ifadeler

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

incelendiğinde, sadelik ve görsel çekicilik alt boyutunun cinsiyete göre farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Erkeklerin spor ayakkabı logolarının da sadelik alt boyutuna kadınlardan daha fazla önem verdiği görülmektedir. Kadınların ise spor ayakkabıda bulunan logo'nun görsel çekiciliği alt boyutuna erkeklerden daha fazla önem verdiği tespit edilmiştir. Görsel çekicilik alt boyutunun yaşa göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Yani en genç doğum tarihli olanların renk alt boyutuna diğerlerine göre daha önem verdiği görülmektedir. Logoların kendine özgü olmasına yaş ilerledikçe daha önem verdikleri belirlenmiştir.

Evli olan kişilerin bekârlara göre logolarda sadeliği daha fazla tercih ettiği tespit edilmiştir. Bekârların ise logolarda görsel çekiciliğe evli ve boşanmış kişilere göre daha fazla dikkat ettikleri ortaya konmuştur.

Y kuşağındaki kişilerin eğitim durumuna göre kendine özgü olma alt boyutu ortalamalarına bakıldığında lisans mezunu olanların ortalamalarının diğerlerine göre yüksek olduğu görülmektedir. Mesleklerine göre incelendiğinde ise, öğrencilerin spor ayakkabı logolarının da renk alt boyutuna diğer meslek gruplarına göre daha fazla önem verdikleri görülmektedir.

Logoların tasarımındaki iyi bir görüntü ve imaj etrafa pozitif enerji vererek tüketicilerin satın alma davranışlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Yapılan çalışmada Y kuşağındaki kişilerin spor ayakkabı satın alırken ayakkabının üstünde yer alan logolarla ilgili tutumlarını ortaya koyarak firmaların markalarının logolarını tasarlarken neye dikkat etmesi konusunda bilgiler verecek ve bir ürünün logosunun tasarlanması aşamasında markayla logo arasında bağlılığı olan tüketicileri yoğun rekabet ortamında kendine yöneltmesini sağlayacaktır.

Kaynakça

Altunışık, R. ve Çallı, L., 2004. Plansız alışveriş (Impulse Buying) ve hazırıcı tüketim davranışları üzerine bir araştırma: satın alma karar sürecinde bilgi kullanımı. Sakarya Üniversitesi. 231-240.

Arıkan, R. (2007). Araştırma Teknikleri ve Rapor Hazırlama. 6.baskı, ISBN:975-8784-35-8, Ankara.

Ayhan, A. (2012). Yaşamdan Örneklerle Yedi Adımda Markalaşma. Sistem Yayıncılık.

Başer, A. (2015). Logo-Marka İlişkisinde Form Ve Renk Anlayışının Gösterebilimsel Açısından İncelenmesi, Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Resim Anasanat Dalı, Yüksek lisans tezi.

Castellano, G. W. (2014). Practices for Engaging the 21st Century Workforce: Challenges of Talent Management in a Changing Workplace, (New Jersey: Pearson Education, 2014), s. 40.

Cemalcılar, İ. (1994). Pazarlama-Kavramlar, Kararlar, Beta Basım Yayım, İstanbul

Davcik, N.S. & Sharma, P. (2015). Impact of product differentiation, marketing investments and brand equity on pricing strategies: a brand level investigation. European Journal of Marketing.

Field, A. (2000). Discovering Statistics using SPSS for Windows. London, Thousand Oaks, Sage Publications, New Delhi.

Keller, K.L. (2003). Strategic Brand Management: Building, Managing and Measuring Brand Equity. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.

Knapp, E.D. (2002). Marka Akli. A.T. Akartuna (çev). İstanbul: MediaCat Kitapları

Odabaşı, Y. ve Oyman, M. (2002). Pazarlama İletişimi Yönetimi, Mediacat Kitapları

Odabaşı, Y. ve Barış, G. (2012). Tüketici Davranışı, Mediacat Kitapları

Onurlubaş, E. (2015a). Determining The Factors That Affect Hedonic Consumption, Turkish

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Studies, Social Science, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 10/14 Fall 2015, p.681-696.

Onurlubaş,E., Gürler, A.Z. (2015b). ‘Tüketicilerin Gıda Güvenliği Konusunda Bilinç Düzeylerinin Ölçülmesi: Tokat İli Örneği’, Gıda Tarım Hayvancılık Bakanlığı, Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü, ISBN: 978-605-9175-02-9, Yayın No: 242, Ankara.

Öztürk, D., Karakaş, G. (2016). The Determination of Factors Influencing Brand Choice of the University Students: A Research on the Apparel Industry. Journal of Life Economics, Sayı 10, Ss, 69-78, (e-ISSN: 2148-4139).

Savaşçı, İ. (2002) Tüketicinin Perakendeci Marka Tercihleri: İzmir Hipermarketleri Kapsamında Bir Araştırma Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi: İzmir.

Schmalensee, R. (1982). Product Differentiation Advantages of Pioneering Brands. The American Economic Review, Vol. 72 No.3, 349-365.

Vardar, T. (2004). Bana yeni bir ben lazım. Marketing Türkiye Dergisi. Sayı:60.

Yener, D. (2013). Marka Çağrışım Unsurlarının Marka Kişiliği Üzerine Etkisi. Electronic Journal of Vocational Colleges, Vol.3, No.1, pp.89-103.

<http://www.tuik.gov.tr/Start.do;jsessionid=yB2kb6PZ8kv24nhLLqOnLypqW38qfnqcGTQf8P9IICC4JHhyQsch!2039292049>

SİZE CENNETİ VADEDİYORUZ': İZMİR'DEKİ KONUT PROJELERİNE YÖNELİK BİR İNCELEME

Dr. Öğretim Üyesi Elif ÜSTÜNDAĞLI ERTEN

Ege Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü,

Öz

Bu çalışma, modern tüketim kültüründe sınıf ve tüketim alanının kesişim noktasının bir göstergesi niteliğinde olan konut projelerine yönelik betimsel bir çalışmadır. Çalışmada amaçlanan 'yaşam alanı' olarak sunulan ve barınma ihtiyacının çok ötesinde sınıfsal gösterge, yaşam tarzı gibi kavramlar üstlenen konut projelerini 'firma' bakış açısıyla ele almak ve firmaların sosyal medya hesaplarından sınıf, yaşam tarzı gibi kurguları nasıl yansıttığını ortaya koymaktır. Araştırmada karma yöntem kullanılmıştır. Mart 2018 itibarıyla en çok ziyaret firmalardan 5 tanesinin Instagram hesabı içerik analizi ile nitel analize tabii tutulduktan sonra sayısal verilerle nicel analizi gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonunda firmanın iletişim stratejisini Merkez ve Çeşme odağında gerçekleştirdiği ve özellikle Instagram videolarının görüntülenmesi noktasında Çeşme videolarının daha fazla ilgi çektiği belirlenmiştir. Ayrıca pazarlama iletişimi mesajları, modern tüketim kültürünün hedonik ve işlevsel temaları temelinde ve 'konsept' özelinde ön plana çıkarılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Konut Projeleri, Yaşam Alanları, Kimlik, Tüketim, İnşaat Firmaları, Yaşam Tarzı

402

Giriş

Sanayi Devrimi sonrası oluşan pazar ortamı ülkelerin gelişmişlik düzeyinin göstergesi olurken, tüketim de bireylerin de kimliklerini (yeniden) inşa ettikleri ve yansıttıkları alanı temsil eder hale gelmiştir. Böylece bireyler 'tükettikleri kadar var oldukları' (Bayhan, 2005'ten aktaran Bayhan, 2013: 139) bir pazar ortamında yaşamaktadır. Dolayısıyla da kültürel, ekonomik ve sosyal sermayenin (Bourdieu, 2010) göstergeleri olarak da tüketim önem kazanmaktadır. Yaşanan yerler; kültürel, ekonomik ve sosyal sermayenin kesişim noktasında tüketici davranışlarına yönelik önemli bir araştırma alanı sunmaktadır.

Yeni kapitalizm yönünü tüketim alanlarına kaydırırken, tüketimin artırılabilirdiği alanlar ise büyük ölçüde iş dışı yaşam alanları (leisure) ile çakışmaktadır. Bu sebeple boş zamanı ele geçirmek, amaçlı kullanıma açmak ve yeni değerler oluşturmak amaçlanmaktadır (Aytaç, 2004). Tüketicilere artık tüketip tüketmeme, neyi ya da ne kadar tüketiceği ve tüketime ne kadar para ayıracağı konularında kendi başlarına karar hakları bulunmamaktadır. Kapitalist mekanizma bu kararları etkileme çabasına daha çok zaman, enerji ve para ayırmak zorunda kalmışlardır (Ritzer, 2000). Tüketicilere yönelik tatmin ve bireysel seçim aldatmacası bizzat endüstriyel sistemin ideolojisidir (Baudrillard, 1997: 79).

Günümüzde yeni 'yaşam alanları' olarak sunulan siteler ve konutlar, modern tüketim kültürünün uzmanlık birimlerini temsil ederken; 'korunaklı', 'her türlü hizmetin yer aldığı', 'lüks', 'gösterişli', 'statülü', 'mutluluk veren' yaşam tarzını sunan yaşam alanları olarak lanse edilerek kimlik inşasına katkıda bulunmakta ancak diğer yandan da 'modern gettolaşmaya' (Marmasan, 2014) dönüşmektedir. Dolayısıyla kapitalist pazar ortamının kendini gerçekleştirmesine imkan sunmakta ve bireyler üzerinde kurduğu egemenliği pekiştirmektedir. Bu egemenlik özellikle Türkiye açısından köylü-kentli ve zengin-

yoksul ikilemi dışında kadın hareketleri, çevre hareketleri, siyasi ve ideolojik hareketler, mesleki grupların hareketleri, göç hareketleri gibi kentsel hareketler olarak tanımlamak mümkündür (Yılmaz, 2004). Bu hareketler toplumsal farklılaşmaya neden olurken başta konut tercihi/imkanı olmak üzere çeşitli tüketim pratiklerinde kendini göstermiştir.

Türkiye inşaat sektörü açısından özellikle son dönemde hem hacim hem de ciro yönünden büyüme gösteren bir sektördür (Koç, Kaya ve Şenel, 2017). 2017 itibarıyla inşaat sektörünün küresel ekonomideki payı yüzde 15 düzeyinde gerçekleşirken, Türkiye’de bu oran yüzde 9 düzeyindedir ve etkilediği sektörler ile ekonomideki payı %30’a erişmektedir (KPMG, 2018: 1 ve 4). 2017 yılının 3. çeyreğinde ise %18,7’lik oranla son 3 yılın en yüksek büyüme oranını yakalamıştır. (s.8). Dolayısıyla inşaat sektörü Türkiye’de büyürken, yeni tüketim pratiklerini ve tüketici beklentilerini de beraberinde getirmektedir.

Bu araştırma modern tüketim kültürünün yeni yaşam alanlarını temsil eden yaşam sitelerine yönelik yayınlanan reklamların, sosyal medya paylaşımlarının içerik analizi ve nicel analiz ile incelenmesini hedeflemektedir. Özellikle tüketici ihtiyaçlarının manipüle edilmesinde ve ekonomik döngünün sağlanmasında önemli bir rolü olan reklamların bu doğrultuda incelenmesi, modern tüketim kültürünün güncel yapıda hangi temalar etrafında şekillendiğinin ortaya konulmasında önem kazanmaktadır. Lüks, haz ve arzu kavramları tüketimde hiyerarşiyi pekiştirirken; reklamlar, moda, eğlence endüstrisi, kültür üretim merkezleri ile kalabalığın bilinci ve sınıfsal/statüsel farkındalığa dayalı gösterge ve sembollere aktivasyon kazandırılmasıyla, yeni haz ve tüketme bilinci oluşturulur (Aytaç, 2004). Takipçi ve firmaları bir araya getiren sosyal platformlar, reklamların yeni aracı olarak tüketicilerle bağı sağlarken, katılımcıların gönüllü olarak paylaşımına dahil olması, bu platformlar aracılığıyla iletilen mesajların gönüllü olarak benimsenmesini sağlamaktadır. Instagram hesapları ise özellikle görsellerin paylaşılması anlamında öncelikli platform haline gelmesi ve inşaat sektörünün yapısı gereği de görselin önemli olması açısından ele alınmıştır. Böylece tüketicilerin zihninde oluşturulmak istenilen imaj, paylaşımların arasına gizlenen kod kelimelerle sağlanacaktır. Bu sebeple bu kod kelimelerin hangi temalar altında oluşturulduğunu belirlemek önemlidir.

Konut projelerine yönelik çalışmalar daha çok pazar ortamı temelinde ele alınan ve tüketici odaklı çalışmalardır (Aytaç, 2004; Ayata, 2005; Perouse ve Danış, 2005; Tellan, 2008, Marmasan, 2014; Memiş, 2017). Bu çalışmada ise firma yönlü bir bakış açısı sunulmaktadır. Firmaların eleştirilen, tartışılan, ortaya koyulan modern tüketim kültürünün orta sınıfı etkileyen temalarının nasıl araçsallaştırıldığını belirlemek, pazarlama iletişimi stratejilerinin tüketim pratiklerini etkileyen madalyonun diğer yüzünü ortaya çıkarmada önemli görülmekte ve bu sebeple çalışmanın özgün değeri olarak sunulmaktadır.

Yeni Mekan Algısı, Yeni Orta Sınıf ve Yeni Nesil Konut Projeleri

1980 öncesi dönemde Türk toplumunda baskın olan iki grup seçkin bürokratlar ve modernleşme sürecinde yaratılan ‘ötekisi’ gelenekçi liberaller, 1980 sonrasında ortaya çıkan dönüşümle kırılmış ve bahsedilen iki cephenin dışında yer alabilecek bir toplumsal grubun oluşmasını mümkün kılacak sosyo-ekonomik ortamı yaratmıştır. Bu grup 1980 sonrası finans, medya, turizm vb. hizmet sektörü çalışanlarından oluşan yeni orta sınıftır (Berber, 2012). Yeni orta sınıf kalifiye olan uzmanlar (mühendisler, yöneticiler, danışmanlar vb.) ve kalifiye olmayan sıradan ofis çalışanlarından oluşur. Daha çok alt orta sınıf çalışanlarından eğitim yoluyla oluşan beyaz yakalılarıdır (Şimşek, 2005: 13’ten aktaran Berber, 2012: 8). 1980’lerin ikliminden doğan yeni orta sınıfı, bedensel değil zihinsel emeği

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ortaya koyarak maaş alan bir kitle olarak, yüksek statüye sahip olma eğilimindedir (Marmasan, 2014: 21).

Siyasal, sosyal ve ekonomik yaşamın bütününi oluşturan kamusal yaşam, kapitalizm sonrası dönüşmüş ve yerine tüketim yoluyla eğlence aktivitesi gelmiştir. Bu durum mekana yüklenen anlamı da etkilemiş ve yirminci yüzyılda gündelik hayatı düzenleyen kültürel bir etkinlik halini almıştır (Vural ve Yücel, 2006). Özellikle 1980 sonrası Türk ekonomisinin dışarı açılmasıyla birlikte, sadece ürün ithalatı yapılamamış, aynı zamanda yaşam tarzları da ithal edilmiştir. Batılı yaşam tarzının alışveriş kalıplarıyla taşındığı süreçte, ön plana çıkan unsurlardan biri de apartman dairelerinden müstakil eve geçme arzudur. Sermayenin çıkarlarına hizmet eden kitlesel ilişki ve iletişim ortamı, böylece mekanı da sermaye aracı haline getirmekte ve medyatize etmektedir (Tellan, 2008). Böylece ulaşılmak istenilen mekan ile yaşanan mekan arasında bir boşluk oluşmakta ve bu durum da bireyleri bu boşluğu doldurma yönünde teşvik etmektedir. Harvey (2002) bu mekânsal farklılaşmayı, toplumsal farklılaşma ve sınıflar arası ilişkilerin (yeniden) üretilerek sürdürüldüğü bir araç olarak ele almaktadır. Mekânsal farklılaşma ayrışmayı gündeme getirmektedir. Buna göre, şehir merkezinde ticari kuruluşlar, iş ve eğlence yerleri yoğun bir şekilde bulunurken; çevrede ise, daha çok ucuz daire ve kiralık odalardan oluşan sağlıklı yerleşim alanları vardır. Bu yerleşim alanlarının ötesinde ise, orta sınıf kenar mahallelerinin yer aldığı, işçi sınıfına ait bölgeler bulunmaktadır. (Giddens, 1993: 98- 99'dan aktaran Yılmaz, 2004: 253).

1950 sonrasında 1950-1980 hızlı kentleşme ve gecekondu apartmana dönüşümü temsil ederken; 1980-2000 kent içi ruhsatlı ve ruhsatsız yapılaşma dönemini ve 2000 sonrası da kentsel dönüşüm dönemini temsil etmektedir. Bu dönemlerde konut gelişimi merkezi yapıdan yerel yapıya doğru kaydırılmış, bu durum kentlerin aşırı büyüdüğü, sonra çok merkezli büyüdüğü ve bölgesel nitelik kazandığı bir biçime kavuşmuştur. Bu bağlamsal, sosyo-ekonomik, yönetsel ve fiziksel değişimler ilk dönemde gecekondu alanlarının oluşmasına neden olurken, son dönemlere doğru ruhsatsız konutların yanında ruhsatlı kentsel alanların dönüşümünü gerçekleştirmiştir (Ataöv ve Osmay, 2007). 1980 öncesinde zenginliğin ve fakirliğin kuralları belirleyen devlettir. 1980 sonrası dönemde ise devlet, toplumdaki sınıflar arası ilişkilerde hakem rolünü ve toplum içindeki uzlaşmanın devamı için çoğu kez alt sınıfların lehine müdahale etmeyi terk etmiştir. Devletin bu rolünü terk etmesi ile birlikte zaten gerçek ücretlerdeki düşüşlerle durumu iyice bozulan kitleler, dolaylı ücretlerinin bir kısmından da yoksun kalınca, Türk toplumunda daha önce görülmeyen bir gelir kutuplaşması ortaya çıkmıştır. Sonuçta zenginler ve yoksullar arasındaki gelir uçurumu büyük boyutlara ulaşmıştır (Yılmaz, 2004). Bu durum kent çeperlerindeki yoksullar, kent çeperlerine gözlerini diken orta sınıflar ve en prestijli alanlarda yaşayan üst sınıflar şeklinde bir yapılanmaya dönüşmüştür ve bu toplumsal kesimler, çoğu bakımdan benzer özellikler gösterebilir de toplumsal ve ekonomik nedenlere bağlı olarak kendi içerisinde de başka bir ayrışma yaşamışlardır (Pınarcıoğlu ve Işık, 2001; Yılmaz, 2004). Bu ayrışma da özellikle orta sınıf ile alt sınıf arasında gözlemlenmiştir. Zira üst sınıf, gerek sosyo-ekonomik gerekse de kültürel sermaye açısından diğer sınıflar ile karşı karşıya gelme durumu olmamış, daha çok kendi içinde örgütlenmiş ve yapılanmıştır. Kentsel dönüşüm projeleri ise orta sınıfı göz diktikleri şehrin çeperlerine yerleşmeye imkan tanımış ve bu durum günümüzde çoğu yerde gecekondu ve yeni nesil konut projelerinin yan yana yer almasıyla sonuçlanmıştır. Hem yerel yönetim odaklı karar yetki ve karar mekanizması hem de orta sınıftan gelen talep şehrin yerleşim yapısını belirlemektedir.

Kültürel boyuttaki dönüşüm önce eski ve yeni seçkinler arasındaki çatışmayla kendisini göstermiştir. Eski zenginlerin yenileri “kültürsüz” olarak nitelemesi 1980 sonrası dönemde toplumdaki sınıfsal dönüşümün ve kırılmanın bir göstergesidir. Bu dönemde zenginliğin görünür hale gelmesi normal olarak algılanmaya başlayacaktır (Berber, 2012: 8).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Yeni orta sınıfın yüksek statü arzusundan hareketle, tüm yaşam pratiklerini alt gelir grubundan ayırışan tercihlerle oluşturmaktadırlar. Bu yeni orta sınıf, kent içinde alt sınıflarla bir arada bulunmayı tehdit olarak algılayarak, kentin içerisindeki “güvensiz, sağlıksız ve kirli” ortamdaki uzakta, kentin çeperlerine kurulmuş, duvarlarla sınırları netleştirilmiş, özel güvenliklerle denetlenen sitelerde örgütlenmeye başlamıştır (Marmasan, 2014: 221 ve 225). Bu yapıların her birinde spor kompleksleri, havuz, yeşil alanlar, otoparklar, alışveriş merkezleri, okullar, toplantı-konferans salonları ve tüm bunların planlanmasından sorumlu ayrı bir yönetim birimi bulundurmakta (Ayata, 2005), bu da bireyleri ‘dışarı çıkma’ zorunluluğundan kurtarmaktadır. Yeni ‘yaşam biçimi’ bu noktada gündelik hayatı boş zaman aktiviteleriyle ilişkilendiren ve zaman zaman içe içe geçen bir özellik kazanmasına yol açmaktadır. Aytaç (2004)’ın ifade ettiği üzere boş zaman doğası itibariyle; “bireysel temsil”, “toplumsal kabul görme”, “kimlik edinme”, “ulusal bütünlüğü sağlama”, “ideolojik farklılıkları nötralize etme”, “tüketimci/hazcı güdüler üretme”, “uyumculuk” ve “rıza göstericilik” gibi gizil işlevler ve bunlara dayalı yeni eğilimlerin oluşturulmasına hizmet eder. Bu açıdan boş zaman, kitleleri sisteme uyum sağlamalarına yardımcı olan stratejiler olarak ele alınabilir. Yeni nesil konut projeleri de bu içe içe geçmişliği iş hayatı, özel hayat ve boş zaman aktivitelerini bir araya getiren bir yapı sunarak gerçekleştirilmekte; bireylerin bireysel temsil ve toplumsal kabul görme işlevini ‘statü sembolü’ olma, ‘bir yere ait olma’ duyguları etrafında pekiştirirken, sahip olunan malların, nesnelere kimliğimizi yarattığı ve bizi biz yapan şeyleri işaret ettiği genişletilmiş benlik (extended self) (Belk, 1988) etrafında da kimlik edinme işlevini yerine getirmektedir. Konut tüketim pratiklerinde hazcı güdü üretimi, daha çok sınıfsal pratiklere dayanmaktadır. Diğerlerinden farklı olma, görece üstün olma hedefleri özellikle orta sınıfın üst sınıfa yaklaşmak için izlediği yolu işaret ederken, alt sınıflardan da farklılaşmalarına yardımcı olmaktadır.

Tüketim toplumlarında üst sınıfla birlikte orta sınıf hatta bazen alt sınıf bireyleri de yeni tüketim tarzı karşısında cevapsız duramazken, tüketici toplumlarında gelir ve gider dengesinin olduğu tek sınıf üst sınıfın dışında kalan orta sınıf bile yeni tüketim tarzına katılma konusunda çoğu zaman zorlanır (Orçan, 2008: 29-30). Bu da idealleştirilen ve adeta hayali kurulan tüketim pratiklerini oluşturmaktadır.

Firmalara Yeni İletişim Aracı: Sosyal Medya

Teknolojik gelişmelerin kitleleri heterojen ve kişiler arası bağların yoğunlaşarak ağ toplumları haline getirmesinin en temel araçları Youtube, Facebook, Instagram gibi sosyal medya araçları olmaktadır (Fernando, 2007; Dijk, 2006). Instagram, bu platformların arasında yüklemesi kolay fotoğraf (instamatic) ve telegram içeriğinden oluşan sosyal network’tür. Katılımcıların fotoğraf, kısa video, görsel paylaşımlarına ve çeşitli filtrelerle ve gölgelerle görselleri dönüştürmektedirler. Ayrıca fotoğrafların altına kısa açıklamalar – genellikle hashtag formundadır – eklemelerine imkan vermektedir. Ayrıca bu fotoğraflar Facebook, Twitter gibi diğer platformlardan da aynı zamanda paylaşılabilir (Gibbs vd., 2015). Ayrıca bu platformların mobil cihazlarda da kullanılabilir hale gelmesi, iletişimi mobil hale getirmiştir. Dolayısıyla günümüzde sosyal platformların ortak kullanımı gibi bir durum söz konusudur ve bu da paylaşımları birbirine entegre ve ‘anında’ kılmaktadır. Diğer yandan bu araçlar firmalara reklam yapmıyormuş gibi görünüp aslında reklam yaptıkları ama aynı zamanda da tüketicileri bir araya getirip, kendilerinin de tüketicileriyle buluştukları platformları temsil etmektedir. Takipçilerin bu kanalları ‘istemli’ olarak takip etmesi, katılımlarını aktif hale getirmektedir. Dolayısıyla reklamın yeni platformu sosyal medya olmakta, reklamın tüketici ile bağı sağlayan aracı rolü (McFall, 2002; Cronin, 2004) sosyal medya paylaşımlarına taşınmaktadır. İletişimin mobilize olması bu yapıyı desteklerken tüketicilerin ‘ulaşılabilir olmama’ durumunu ortadan kaldırmıştır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Bu kanalların geleneksel medyadan farklılaşan önemli yanı, tüketicilerle etkileşim üzerine kurulu olduğundan ‘reklam yapmıyormuş gibi görünüp reklam yapmaya’ yardımcı olmasıdır. Zira tüketiciler televizyonda izledikleri veya radyoda dinledikleri reklamların ‘reklam’ olduğunu bilmektedir. Bu videoları reklam olarak izlemektedir. Tüketiciler her zaman firmaların web sitelerini ziyaret etmezler ancak sosyal medyada her an takip sağlanır. Reklamlar daha çok ürün veya hizmet odaklı olurken, sosyal medya firmaların ürün ve hizmetleri dışındaki alanlarda da bilginin tüketicilere iletilmesini – hem de anlık – sağlamaktadır. Böylece tüketicilerin zihninde oluşturulmak istenilen imaj, onlarla konuşur gibi paylaşımların arasına gizlenen kod kelimelerle sağlanacaktır.

Tüketim kültürünün hegemonik ideolojisinin yaydığı değerlerden lüks, şatafat, gösteriş, neon lambalar, imaj, gösterge, marka ve sembollerin yansıtıldığı gösterişli hayatlar, pembe düşler, lüks yaşamlar sinema, dizi veya magazin aracılığıyla alt/orta sınıftan bireylere iletilmekte ve bu durum ‘normal bir gerçeklik’ olarak sunulmaktadır (Aytaç, 2004). Sosyal medya aracılığıyla markalar, bu hegemonik ideolojiyi etkileşimli alana taşımakta, çeşitli yazılım ve donanımlarla kendi hedef kitlelerinin özelliklerine uyan kitleyle nokta atışı bir iletişim imkanı bulmaktadır. Böylece ideolojinin aktarılması kolaylaşmakta ve zaten sisteme bağımlı olan yeni orta sınıfın bu kaynağa doğru hareket etmesi kolaylaşmaktadır. Dolayısıyla firmalar bu alanı yeni iletişim mecrası olarak kullanırken, yeni yaşam biçimlerinin ‘normalleşmesini’ etkileşim içinde sunduğu için daha etkili olmaktadır.

Araştırmanın Metodolojisi

İnşaat sektörünün potansiyelini iyi kullanan girişimci firmalar, tüketim kültürünün kendilerine sunduğu ‘prestij’, ‘statü’, ‘ayrıcılık’, ‘korunma’, ‘sağlık’, ‘sınıf atlama’ gibi temalarını kullanmakta ve tüketiciler için yeni yaşam alanları cazibe merkezi haline gelmektedir. Bu durum hem yapılan konut projelerinin içeriğine yansımakta hem de sosyal, kültürel ve ekonomik sermaye hareketlerine zemin oluşturmaktadır.

Hürriyet Emlak gazetesinin Brookings Institution ve JP Morgan’ın verilerine dayandırarak yaptığı 22 Şubat 2018 haberine göre İzmir, 2014 yılı temel alınarak oluşturulan ekonomide yükselen kentler sıralamasında 300 şehir arasında 2. sırayı almıştır (<https://www.hurriyetemlak.com/emlak-yasam/izmir-konut-projeleri/>). Dolayısıyla yaşam alanları projelerinin gözde merkezi haline gelmektedir. Yine bir başka bir habere göre İzmir, orta sınıfın tercihi olarak tanımlanmaktadır (<http://www.turkishtimedergi.com/emlak/gayrimenkulun-yeni-yildizi-izmir/>). Böylece İzmir şehir olarak inşaat sektörünün gelişiminden büyük bir pay alırken, yeni yaşam alanlarına yönelik tercihleri ortaya çıkarmada önemli bir alanı temsil etmektedir. Bu sebeple araştırmanın örneklemini İzmir’de yeni nesil konut projeleri üreten inşaat firmaları oluşturmaktadır.

Araştırmaya konu olan firmaların belirlenmesinde İzmir İnşaat Merkezi’nin internet sitesi (izmirinsaat.net) temel alınmıştır. Bu sitenin özelliği, İzmir’de son dönemde faaliyet gösteren inşaat firmalarını, telefon numaraları, web siteleri, e-posta adresleri, kuruluş yılları gibi demografik bilgileri ve projeleri temelinde gruplandırmakta ve siteyi ziyaret edip firmaların sayfalarına gelen ziyaretçilere ‘Bu firma sizce nasıl?’ sorusu altında değerlendirme fırsatı sunmakta ve ‘Firmaya mesaj gönder’ seçeneği altında da firma sayfası ziyaretçisi ile firma arasında iletişim aracılığı rolü üstlenmektedir. Dolayısıyla daha ‘pazara yönelik’ bir duruş sergilemektedir. İzmir Ticaret Odası gibi daha yerel bir kurumun örneklemin belirlenmesinde dikkate alınmamasının nedeni, Folkart gibi son dönemde tutundurma araçlarını etkin olarak kullanan ancak ticari üyeliği İstanbul gibi başka şehirlerin ticaret odalarına bağlı olan kurumları göz ardı etmesi nedeniyle araştırma amacına uygun firmalara ulaşmada yeterli olmamasıdır. Böylece izmirinsaat.net internet sitesindeki firmalardan en çok ziyaret edilen 5 inşaat firması araştırmanın örneklemini olarak belirlenmiştir. Firma sayfalarının ziyaret edilme miktarı,

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

tüketiciler tarafından cazip bulunma durumunu gösterebilir. Dolayısıyla pazarlama iletişimi araçlarının etkin bir şekilde ulaştığı, tüketicilerin ilgisini çektiği ve bu sebeple aktif olarak firma sayfalarının ziyaret edilme isteği gösterildiği varsayımında bulunulabilir. Ayrıca herhangi bir kişi en çok kullanılan arama motoru olan Google’da ‘İzmir inşaat firmaları’ olarak arama yaptığında bu internet sitesi listede başı çekmektedir. Bu da bireyler tarafından ziyaret edilme olasılığını arttırmaktadır. Siteye dahil olan toplam 2930 İnşaat firması bulunmaktadır.

Araştırmaya dahil edilen firmalar belirlenirken 10 Mart 2018 itibariyle tüm firmalar firma adı, ilçe ve ziyaret sayısı yönünden en çoktan en aza doğru sıralanmış ve Tablo 1’deki sıralama elde edilmiştir.

Tablo1: izmirinsa.net Sitesinde Katılımcılar Tarafından En Çok Ziyaret Edilen Beş Firma

Sıra	Firma	İlçe	Ziyaret Sayısı
1	GÜNKON İNŞAAT	Konak	4920
2	FOLKART	Bayraklı	4749
3	BİLAY İNŞAAT	Buca	4556
4	ATILGAN İNŞAAT	Karşıyaka	4507
5	EROĞLU İNŞAAT	Gazimir	4205

İnşaat firmalarının Instagram hesapları değişkenlik gösterebilmektedir. Bazı firmalar kurumsal adları altında hesap açarken, bazı firmalar projeleri bazında hesap açmakta, bazı firmalar da her iki yolu tercih etmektedir. Bu sebeple kurumsal firmaların kurum adlarıyla açtıkları hesaplar öncelikli değerlendirmeye alınırken, bunun olmadığı durumda öne çıkan projeler hesap olarak aranmış ve incelenmiştir.

Çalışmanın örneklemini oluşturan Instagram paylaşımları 2017 ve 2018 Mart ayına kadarki paylaşımlardır. Bu aralık özellikle günceli temsil etmesi yönünden tercih edilmiştir. Instagram hesaplarının belirlenmesinde genel resmi internet sitelerinde iletişim kısmında yer alan Instagram bağlantıları dikkate alınmıştır.

Folkart aynı zamanda İstanbul gibi diğer illerde de hizmet veren bir firma olmasına karşın Instagram hesaplarına İzmir’den girildiği için sadece İzmir iline özgü paylaşımları takipçilerin dikkatine sunmaktadır. Dolayısıyla tüm paylaşımlar İzmir’e özgüdür. Instagram hesabını etkin kullanan bir firmadır ve takipçilerinin sorularına ve yorumlarına cevaplar vermektedir.

Bilay İnşaat’ta ise ili temel alan bir ayırım yapılmamıştır. Dolayısıyla Van ilindeki projeleri Berra Konakları’na yönelik paylaşımlar da hesapta İzmir’den hesaba giren takipçilere sunulmaktadır. Tüm paylaşımlar da bu yapıya yönelik olduğu için ve İzmir’e yönelik bir Instagram hesabı veya paylaşımı bulunmadığı için Bilay İnşaat araştırma kapsamından çıkarılmıştır.

Atılğan İnşaat’ın ise sadece 1 gönderisi bulunmakta ve “Yakında sosyal medyadayız...” şeklindeki bir fotoğraf paylaşımından ibarettir. Bu sebeple Atılğan İnşaat da araştırmadan çıkarılmıştır.

Eroğlu İnşaat’ın toplam 9 gönderisi bulunmakta ve tüm gönderiler inşaat alanında kullanılan güvenlik filesine yöneliktir. Dolayısıyla araştırmanın amacına uygun paylaşımları bulunmamaktadır ve bu sebeple bu firma da araştırmaya dahil edilmemiştir.

Günkon İnşaat ise araştırmadan çıkarılan diğer firmalara kıyasla daha amaca uygun paylaşımlar yapmıştır. Ancak Tablo 2’den de görüleceği üzere Folkart’ın paylaşımları ile arasında bir denge

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

bulunmamaktadır. Bu nedenle de çalışmada sadece Folkart'ın paylaşımları temel alınmış ve çalışma Folkart temelinde gerçekleştirilmiştir.

Tablo 2. Amaca Uygun Instagram Paylaşımı Yapan Firmaların Paylaşım Miktarları

Sıra	Firma	İlçe	Ziyaret Sayısı	Instagramdaki İlk Paylaşım Tarihi	Nisan 2018'e kadarki Toplam Gönderi Sayısı	Toplam Instagram Paylaşımı (2017-2018 Mart)	Araştırmaya Dahil Edilen Toplam Instagram Paylaşımı	Video Paylaşımı	Fotoğraf Paylaşımı
1	GÜNKON İNŞAAT	Konak	4920	8 Şubat 2018	9	8	4	0	4
2	FOLKART	Bayraklı	4749	19 Mayıs 2014	917	402	182	31	151

Buna göre araştırmanın örneklemini belirlemek üzere Folkart'ın 2017- 2018 Mart ayına kadarki toplam 402 paylaşımı incelenmiş ve projelere yönelik tüketim kültürü temalarının kullanıldığı 182 tanesi analize tabii tutulmuştur. 182 paylaşımın 31'i video paylaşımı iken 151 tanesi fotoğraf paylaşımıdır.

Folkart resmi internet sitesinde kendisini şöyle tanımlamaktadır: “Folkart, 2006 yılında Savaş Grup tarafından kurulmuştur. Kalite, estetik ve konforu en üst düzeyde buluşturarak seçkin bir mimarinin yeniden biçim verdiği lüks kavramına farklı bir bakış açısı getiren Folkart Yapı; varlığını tamamen müşteri memnuniyetine adanmıştır. Çevre dostu, ileri teknoloji ile donatılmış, dünya standartlarında yapılar inşa ederek yatırımcılarına yüksek katma değerler sağlayan Folkart Yapı; bu anlayışı karşılığında ulusal ve uluslararası ödüller almış ve sektöründeki en saygın marka konumuna gelmiştir. Folkart; yüksek yapılar, A+ konut ve ofisler, alışveriş merkezleri ve okul projelerine odaklanmaktadır. Şirketimizin tüm projelerde müşteriyle iletişimi ihtiyaç aşamasında başlayıp teslim sonrasında da devam etmektedir. Folkart, müşterilerini memnun etmek için her zaman en kaliteli tedarikçiler, en itibarlı çözüm ortakları ve en donanımlı personel ile çalışmakta, kendisini sürekli geliştirmektedir. Müşteri ihtiyaçlarının gerektirdiği sürdürülebilir dönüşüm için; çalışanlarını, çözüm ortaklarını, tedarikçilerini sürekli yenilikçi teknolojilerle desteklemektedir. Ayrıntılara gösterdiği özen ile müşterilerine benzersiz olanaklar sunan Folkart Yapı'nın, “Hayat Buna Değer” diyeceğiniz yeni projeleri sürecektir.

Gerek teknik gerekse destek birimlerde; genç, dinamik, alanında uzman, aynı zamanda sürekli gelişime açık, değerli bir kadroyu bünyesinde barındıran Folkart Yapı; şirketini geleceğe taşıyacak yeni takım arkadaşlarını da, profesyonel bir seçme ve yerleştirme süreci ile bünyesine dahil ederek ekibini büyütme ve geliştirmektedir. Folkart Yapı, sürdürülebilir bir gelecek için ekibinin gelişimine önem vermektedir. Çalışanlarının bireysel ve mesleki gelişimlerini destekleyerek kurumsal gücünü çalışanlarından almakta ve etkin bir çalışma ekibi ile sürekli gelişmektedir.” (<http://www.folkart.com.tr/kurumsal/hakkimizda>, Erişim: Mart, 2018)

Kendini konumlandırması itibariyle modern tüketim kültürünün hayatımıza kazandırdığı ‘kalite’, ‘estetik’, ‘konfor’, ‘müşteri memnuniyeti’, ‘çevre dostu’, ‘donanımlı personel’, ‘sürdürülebilirlik’, ‘yenilikçi teknoloji’, ‘uzman’ gibi kavramlara da yer vermesi araştırma amacına uygunluğunu pekiştiren göstergeler niteliğindedir.

Folkart'ın İzmir iline özgü devam eden Folkart Boyalık Çeşme, Folkart Ilıcal Çeşme, Folkart Ardıç Çeşme, Folkart Incity, LivaHome, Folkart Hills Çeşme ve Folkart Time olmak üzere 7 projesi ve tamamlanan Folkart Blu Çeşme, Folkart Life Bornova, Folkart Towers, Folkart Çeşme Paşalimanı,

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Folkart Mavişehir, Folkart Narlıdere ve konut projeleri dışında Pharmactive olmak üzere 7, toplamda 14 projesi bulunmaktadır.

Bu projeler Çeşme ve İzmir içine yoğunlaştığı için analiz sırasında bu projeler Çeşme ve Merkez olmak üzere iki grupta incelenmiştir. Belirlenen Instagram paylaşımları ise Folkart Ardıç Çeşme, Folkart Incity, LivaHome, Folkart Hills Çeşme, Folkart Time, Folkart Blu Çeşme ve Folkart Life Bornova'ya yöneliktir. Bu paylaşımlara ek olarak bir de Folkart Yapı'nın özellikle ücretsiz sanat kursları gibi daha çok eğitim ve sanat faaliyetlerine yönelik paylaşımları yer almaktadır. Bu paylaşımlar kurumsal kimliği yansıtmaması amacını düşündürterek Folkart Yapı ismiyle paylaşılmaktadır. Bu paylaşımlar da merkez olarak alınmış ve buna göre 'Merkez' adı altında Folkart Incity, LivaHome, Folkart Time, Folkart Life Bornova ve Folkart Yapı olarak alınmış, diğerleri de Çeşme grubu altında incelenmiştir.

Araştırmanın birinci aşamasında araştırma örnekleme dahil edilen Instagram paylaşımları MAQDA Analytics Pro 2018 programı ile içerik analizine tabii tutulmuş, daha sonra elde edilen sayısal veriler SPSS 21 paket programıyla nicel analizle incelenmiştir.

Çalışmada betimsel analiz tekniği kullanılmış ve verilerin kodlanmasında sahadan çıkan verinin betimseli vermede daha etkili olacağı düşüncesiyle gömülü kodlama yaklaşımı benimsenmiştir. Böylece önceden tanımlanmış kodlar yerine tamamen sahaya özgü kodların ortaya çıkmasına imkan verilmiş ve betimselliğin güvenilirliği sağlanmak amaçlanmıştır.

Bulgular ve Bulguların Tartışılması

Çalışmada diğer inşaat firmalarının Instagram paylaşımlarının (yeterli) olmaması nedeniyle sadece Folkart firmasının kalması, çalışmanın örnek olay benzeri bir yapıya bürünmesine neden olmuştur. Ancak İzmir'in yükselen değerlerinden bir firma olması ve hem İzmir merkezinde hem de Çeşme gibi İzmir'e yakın 'yazlık' alan konseptinde bir yerde de hizmet vermesi, İzmir'e yönelik durumun analizini mümkün kılmaktadır. Hatta Folkart Towers ile rezidans konseptinde ilk adından söz ettiren satış yapan firma olması, firmaya 'ilk gelen (first mover)' avantajını kazandırmıştır. Uzun süre kamuda dikkatleri üzerine çekmiş, medyada oldukça gündemde kalmıştır.

Folkart'ın Instagram paylaşımlarına bakıldığında üç başlık altında toplandığı görülmektedir:

- Firmanın yaptığı paylaşımlar
- Paylaşımlara yapılan yorumlar
- Yorumlarda sorulan sorulara firma tarafından verilen cevaplar

Genel olarak süreç firmanın bir paylaşım yapmasıyla başlar. Bu paylaşımında özellikle hashtaglere yer verilmekte (Gibbs vd. 2015) ve bu hashtaglerin ya konsepte yönelik ya da genel kurumsal imaja yönelik olmasına dikkat edilmektedir. Sonrasında ise takipçilerden yorumlar veya sorular gelmekte ve firma da bunlara çoğunlukla cevap vermektedir. Bu da sosyal medyanın temel özelliklerinden olan etkileşimi en üst düzeyde tutmakta ve mesajların iletilmesinde etkili olmaktadır.

Tablo 3. Örnekleme Dahil Edilen Instagram Paylaşımlarının Genel Durumu

Fotoğraf Paylaşımı	Beğeni Sayısı	Fotoğraf Başına Beğeni Ortalaması	Video Paylaşımı	Görüntülenme Sayısı	Video Başına Ortalama Görüntülenme Sayısı	Toplam Instagram Paylaşımları	Yorum
--------------------	---------------	-----------------------------------	-----------------	---------------------	---	-------------------------------	-------

Folkart Life Bornova	4	562	140,50	0	0	0	4	4
Folkart Time	16	1625	101,56	1	1870	1870,00	17	13
Folkart Incity	33	3427	103,85	2	1783	891,50	35	26
Folkart LivaHome	15	1370	91,33	0	0	0	15	12
Folkart Çeşme Ardeş	3	509	169,67	1	834	834,00	4	5
Folkart Blu Çeşme	8	1047	130,88	1	1131	1131,00	9	11
Folkart Çeşme	1	206	206,00	2	2272	1136,00	3	1
Folkart Hills Çeşme	2	307	153,50	1	1203	1203,00	3	8
Folkart Yapı	69	8728	126,49	23	25805	1121,96	92	245
Toplam	151	17781	117,75	31	34898	1125,74	182	325

Genellikle yorum konusunda projeler yönünden daha zayıf bir konumdadır. Takipçiler genel olarak yorumları Folkart Yapı altında yapılan genel paylaşımlar üzerinde yapmaktadır çünkü bu paylaşımlar ücretsiz oyunculuk okulu gibi paylaşımlara odaklandığı için takipçiler genel olarak yorum yapmak için değil de özellikle seçmelere nasıl katılabilecekleri veya katıldıkları yarışma sonuçlarına yöneliktir. Dolayısıyla firmanın kendi temel faaliyetlerinin çok dışında bir konuya odaklanmaktadır. Ancak diğer yandan bireysel tatmin noktasında (Baudrillard, 1997) bireylerin sürece daha aktif dahil edildiği bir süreç oluşturulmaktadır. Bu durum sermayenin çıkarlarına hizmet eden kitlesel ilişkiyi (Tellam, 2008) tüketicilerin de görece lehine çevirmektedir. Böylece bir nevi kazan-kazan durumu oluşturulmaktadır.

Görüntülenme yönünden merkez projesi Folkart Time öncelikli konuma sahiptir. Bunun arkasında Çeşme projeleri gelmektedir. Fotoğraf başına en fazla beğeni alan proje de Çeşme projesidir. Dolayısıyla çeşmenin genel olarak daha dikkat çektiğini söylemek mümkündür. İzmir'den firmanın Instagram hesabına girildiğinde doğrudan İzmir projelerine yönelik paylaşımlar görülmektedir. Dolayısıyla bu açıdan İzmir takipçilerinin 'yazlık ev' kavramına daha fazla odaklandığı veya yaşam alanı olarak Çeşme'ye yönelmeye eğilimli olduğu yorumu yapılabilir.

Tüm bu paylaşımlar, yorumlar ve geri cevaplar incelendiğinde aşağıdaki temaların ön plana çıktığı görülmüştür:

'Hedonik'e Karşı 'İşlevsel' Özellikler

Pérouse ve Danış (2005) yeni nesil konut projelerini, fiziksel farklılıklar, kültürel farklılıklar, toplumsal farklılıklar ve hizmetler ve altyapıdaki farklılık olmak üzere dört temele oturtulduğunu tartışmaktadır. Fiziksel farklılıklar yatay binaların aksine dikey yükselen rezidanslar ve de kent merkezinden en az 20-30 km. uzakta oluşunu ifade etmektedir. Bu durum otomobile olan bağımlılığı artırırken, güvenli siteleri mesafe ile izolasyonunu sağlamaktadır. Yine yükselen duvarlar da bunu pekiştirmektedir (s. 106).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Kültürel farklılık ise sitelerdeki kültür sanat etkinlikleriyle birlikte ayrıcalıklılığı vurgulamak ve ‘dünya görüşüyle’ farklılaşmayı mümkün kılmaktadır. Düzenlenen etkinlikler de daha sonra medyada duyurulmalı ve tüketiciler haberdar edilmelidir (Pérouse ve Danış, 2005: 109). Folkart bunu sosyal medya hesapları ve özellikle Instagram üzerinden etkili bir şekilde gerçekleştirmektedir. Instagramın görsel ve mesaj içerikli olması bu noktada avantaj sağlamaktadır. Öte yandan konser aktivitesi düzenlenen yerde yaşayan bir takipçi bu aktivite paylaşımının altına akşam iş çıkışı biraz gürültülü olduğundan yakınmakta ve ‘başka zaman yapılsaydı daha iyi olurdu’ şeklinde görüş bildirmektedir. Dolayısıyla kültürel ayrışma pratikleri zaman zaman modern zamanın gereklilik ve sorumluluklarının getirdiği çıktılara takılabilmektedir. Folkart bu paylaşımlara mevsimsel bir nitelik de kazandırmıştır. Özellikle yaz aylarındaki paylaşımlar daha fazla eğlence odaklı olup, caz konseri ve diğer tür müzik konserleri, sergiler, ‘hazine avı’ olarak adlandırılan ve katılımcıları eğlence etrafında toplayan konseptler gerçekleştirmektedir. Böylece hem sponsorluk gibi faaliyetlerde hem de yaşam alanları sakinlerinin ‘boş zamanlarını’ dolu dolu geçirmesini sağlamaktadır. Bazı Instagram paylaşımları şöyledir:

“Günlük hayatınızda sanata yer ayıramıyorsunuz diye üzülmeyin. Folkart Gallery’de bulunan Dizelerin Renkleri sergisi ve Folkart Towers peyzaj alanında yer alan Varlığın Yeniden İnşası heykel sergisiyle sanata doyacağımız günler geldi! #İçimizdeSanatVar”

“Folkart Life Bornova sakinleri akşam sürpriz müzik dinletisiyle eğlenceli dakikalar geçirdi. #folkartlifetahayatbaşka”

“İzmir Enternasyonal Fuarı Folkart etkinlik alanında yer alan Hazine Avı oyunu 19-22-25-26 Ağustos tarihlerinde oynanacaktır. Siz de takımınızı kurun, oyun sonunda sürpriz hediyeleri kazanma şansı yakalayın. Eğlence #İzmirYakışır”

“İzmir Enternasyonal Fuarı’nda Folkart ana sponsorluğuyla müzik dolu jazz geceleri, sanat dolu tiyatro oyunları ve eğlence dolu aktiviteler #İzmirYakışır”

Aytaç bu yapıyı ‘boş zamanları değerlendirme endüstrisi’ olarak tanımlamaktadır (Aytaç, 2004: 118). Bu endüstri, gösteri sanatları, televizyon, oyun ve seriyaller, sinema, tiyatro, müzikhol, stadyum, yüzme havuzları, para makineleri, jimnastik salonları, sirk, lunapark, lotarya, kitle konserleri, faşing ve karnavallar, kitle turizmi, gösterişe dayalı tüketim vb. alanları içine alır. Bu endüstri, ayrıca, seyahat acenteleri, otel ve moteller, kamp malzemeleri, deniz ve dağ sporları için gerekli malzemenin üretilmesi ve pazarlanmasına kadar yayılan oldukça geniş bir pazarı kapsar (s.118). Bu açıdan bakıldığında yeni nesil konut projeleri cezbedici özellikler olarak kullanılan ve literatürde de tanımlanmış spor kompleksi, havuz gibi (Ayata, 2005; Marmasan, 2014) özelliklerle çakışmakta ve dolayısıyla pazarın kendisi haline gelmektedir. Caz müzik, çıkış olarak Afrika kıtasına ait olmakla birlikte, ‘acının dışı vurumuna’ dayanan tepki müziğidir (Candemir, 1996) Caz özellikle üzerinde durulması gereken bir türdür. Zira Türkiye’de daha çok ‘üst sınıfa ait’ olarak adlandırılan bir müzik türüdür. Bunun en büyük nedeni caz müziğin Türkiye’de yaygınlaştığı yıllardır. Özellikle “Cumhuriyet Dönemi’nin eğlence yaşamında Fransızca mizah dergileri, Pera 220 numarada bulunan Turan Bar’da orkestra ve artistik programlar, danslı çay geceleri, yemekli gala geceler ve Maksim’de ‘jazz-band’ icrası” (Akçura, 1999: 122) gibi etkinlikler bu konulamada etkili olabilir. Folkart da bu konulamaya yakınsamakta ve yaptığı seçmelere dayanan ücretsiz tiyatro, oyunculuk kursu gibi aktivitelerle pekiştirmektedir. Diğer bir ifadeyle tüketicilere sadece konut projesi satılmamaktadır. Bu süreçler hedonik hazlara ışık tutarken, işlevselciliği de elde tutmaktadır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Bu noktada ön plana çıkan başka bir husus ‘zamanın ele alınışıdır’. Boş zamanları değerlendirme noktasında dolu dolu faaliyetler, aktiviteler ‘zamanı en iyi şekilde değerlendirmek’ temasında kendine yer bulurken; Folkart Time projeleri için daha çok ‘zamanı yakalayan’ ve ‘zaman değerlidir’ temalarına odaklanmaktadır. Zaman yönetiminin modern tüketim kültürünün önemli bir unsuru olduğu düşünüldüğünde, iki farklı açıdan bu vurgu yapılmaktadır. Folkart Time özellikle merkezde olması yönünden şehir hayatında hem iş hem aile gibi sorumlulukları kısa zamanda yerine getirmek zorunda olan bireylere odaklanmaktadır. Zaten Folkart Time’a yönelik internet sitesinde yayınlanan reklam beyaz yakalı izlenimi uyandıran takım elbise giymiş bir adamın işe giderken başından geçenleri ele almaktadır. Reklam saat 07:00’de çalar saatin çalmasıyla başlar ve adam takım elbisesiyle, karısı olarak konumlandırılmış kadın da iş kıyafeti olarak kabul edilebilecek elbiseyle makyajlı olarak yataktan fırlamaktadır. Adam karısını öper ve sonra sahneye uniformalarını giymiş çocuklar girer. Hep birlikte balkondan atlarlar. O sırada diğer evlerden de kişiler aynı şekilde balkondan atlamaktadır. Arka fonda son derece hızlı bir müzik vardır. Orta lüks olarak kabul edilebilecek arabayla manevralar yapıp diğer arabaları geçmeye çalışarak sahil yolunda yol alırlar. Çocukları okula bırakır ancak çocuklar aşırı hareketli bir şekilde taklalar atarak arabadan inerler. Bu sırada sokakta da benzer hareketlilik vardır. Adam yoluna devam ederken arabada tıraş olurken gösterilir. Bu sırada damacana su yüklü bir kamyonun kasasından geçer ve trafik tıkanır. Saatine bakar ve geç kaldığını gösteren bir mimik yaparak arka bagaja yönelir. Arabanın bagajından sırta giyilen ve uçmaya yardımcı olan bir ekipman takar ve arabayı orada bırakarak uçmaya başlar. Sonra rezidansın üst katlarından birinden camdan içeri dalar. Sekreteri olduğunu düşündüğüm bir kadına sırtındaki ekipmanı bırakır. Bu sırada sekteri zaten orada onu beklemektedir ve adamı güler yüzle karşılar. Sanki her gün yapılan bir faaliyetmiş gibi ‘normal’ yansıtılmaktadır. İmzalar ve görüşmeler arasında bir motosiklete atlar. Aynı hızla yola koyulur. Bu sırada cebine mesaj gelir ‘Yemek hazır nerede kaldın?’. Tam yola baktığı sırada Folkart’ın yansıması kafasına taktığı kaskına yansır ve adam dikkatini kaybedip motosikletten düşer. Adam ve arkasında bir grup insan kendilerini dev bir ekranın önünde bulurlar ve mesaj okunur: **“Size ve sevdiklerinize daha fazla zaman yaratmak için işinizi, evinizi, okulunuzu, sosyal hayatınızı ve dahasını İzmir’de tek bir yerde buluşturduk: Folkart Time, şimdi senin zamanın”** ve reklam biter. Her bir karesi aksiyon filmini aratmayan bu reklam filminde gündelik hayatı oluşturan birbirinden farklı faaliyetler bir araya getirilerek tüm bunları yapmaya bir günün genelde yetersiz ve temel stres kaynağı olan modern insan sorunu olan zaman sorununa çözüm önerilmektedir. Projenin konsepti ve iletişim stratejilerinde kullanılan mesajın tutarlılığı tüketicilerin zihninde firma açısından doğru konumlandırmanın yapılmasını sağlamaktadır. ‘Senin zamanın’, ‘sen’, ‘sevdiklerin’, ‘sosyal hayat’ gibi anahtar kelimeler ön plana çıkmaktadır. Folkart Time Bornova projesidir. Diğer bir deyişle şehrin merkezine yöneliktir. Dolayısıyla modern şehir hayatının işlevsel çözümleri paylaşımın odak yönünü oluşturmaktadır. Tam bir orta sınıfa yönelik etkili bir pazarlama iletişimidir: Beyaz yakalı ve çocukları olan bir çift ve kent yaşamının modern yapılarıyla mücadele. Türkiye’de özellikle 1950-1980, 1980-2000 ve 2000 sonrasında ekonomik büyüme ve göç ile birlikte oluşan konut sorunsalı ve işgücünün dönüşmesi, konut ve işyeri alanlarını birbirine bağlı parçalar olarak ele alınmasına neden olmuştur (Ataöv ve Osmay, 2007). Bu durum tüketim kültürü temelinde pazar ortamının da şekillenmesini sağlamış ve sosyal yapı ve pazar ortamı uyumlu hale gelmiştir.

Pérouse ve Daniş (2005)’in ortaya koyduğu üçüncü madde olan toplumsal farklılık ise gelir, eğitim düzeyi gibi farklılıklara olan vurguyu içermektedir. Yeni konut projelerinin orta sınıfı hedeflemesi, beyaz yakalı çalışanlara odaklanılmasına neden olmaktadır. Yukarıda bahsedilen reklam filmi de bunun güzel bir örneğidir. Orta sınıf üst sınıfa yakınsamaya çalışırken aynı ölçüde alt sınıftan uzaklaşmaya çalışmaktadır. Eğitim gibi unsurlar toplum içinde görünür kılmanın yolu değildir. Zira çalışma alanları

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

olarak zaten sınıflar arası kopukluk mevcuttur. Dolayısıyla bunu gösterebilmenin yolu konut tercihleri gibi tüketim alanlarına kaymaktadır. Bu sebeple firmanın yarattığı konseptler bu noktada kültürel farklılıkları da vurgular haldedir (Berber, 2012; Marmasan, 2014; Vural ve Yücel, 2006).

Hizmetler ve altyapıdaki farklılık (Pérouse ve Daniş, 2005:115) da işlevsel bir özellik sunarken ilginç bir şekilde hedonik bir yan da barındırmaktadır. Restoran hizmetleri işlevsel bir özellik iken ‘misafir ağırlamak’, ‘sevdiğinizle kahvaltı yapmak’, ‘sevdiğinizle güzel zaman geçirmek’ gibi hedonik bir yan da sunmaktadır. Meyhane gibi alternatif hizmetler de yine de tüketiciye iletilmektedir.

“[...] Folkart Çarşı'da misafirlerine eşsiz lezzetler sunmakla kalmıyor, onların şık bir ortamda zaman geçirmelerini de sağlıyor” □

“Bugün ailenizde birlikte keyifli bir kahvaltı yapmak için, Folkart Çarşı'nın lezzet duraklarına uğrayabilirsiniz”

“Haftanın yorgunluğunu sevdiğiniz bir arkadaşınla bardo oynayarak atabilir ve keyifle zaman geçirebilirsiniz. #hayatbunadeğer”

“Her yaş grubunun golf oynayıp eğlenceli zaman geçirebileceği mini golf sahası Folkart Incity'de! #SporUnçinde”

“Stresten bıktınız mı, günlük rutinden çıkmak mı istiyorsunuz? O zaman sizleri de 18-22 Ağustos tarihlerinde Folkart etkinlik alanına bekliyoruz. Stak lakaplı grafiti sanatçısı Hasan Ali Yaldıran'ın canlı performansını kaçırmayın, üstelik siz de bu performansın bir parçası olabilirsiniz! #İzmireYakışır”

Golf oynamak hizmet olarak sunulurken Türkiye’de ‘zenginlerin sporu’ olarak adlandırılan bir spordur. Daha sakin yapılan bu spor geniş bir alan gerektirmektedir. Uzun saatlere yayılmakta ve zenginlerin sosyalleşme alanı olarak da kabul görmektedir. Özellikle televizyondaki filmlerde şık giyimli iş adamlarının iş görüşmelerini golf oynarken bağladıkları veya strateji yapılması gereken durumlarda golf sahasının kullanıldığı görülmüştür (Örnek için bkz. James Bond filmi Goldfinger, 1964, Yönetmen: Guy Hamilton). Dolayısıyla dikey bir hareketlilik temsili söz konusudur. Hizmet verilen alanlar sanat ve sosyal aktiviteye dönük ise hedonik özellikler de işlevsel yapının içine gömülmektedir.

Diğer yandan farklılaşmayı sağlayan altyapı ve hizmetler de söz konusudur. 7/24 hizmet veren mobil sağlık buna örnek olarak gösterilebilir.

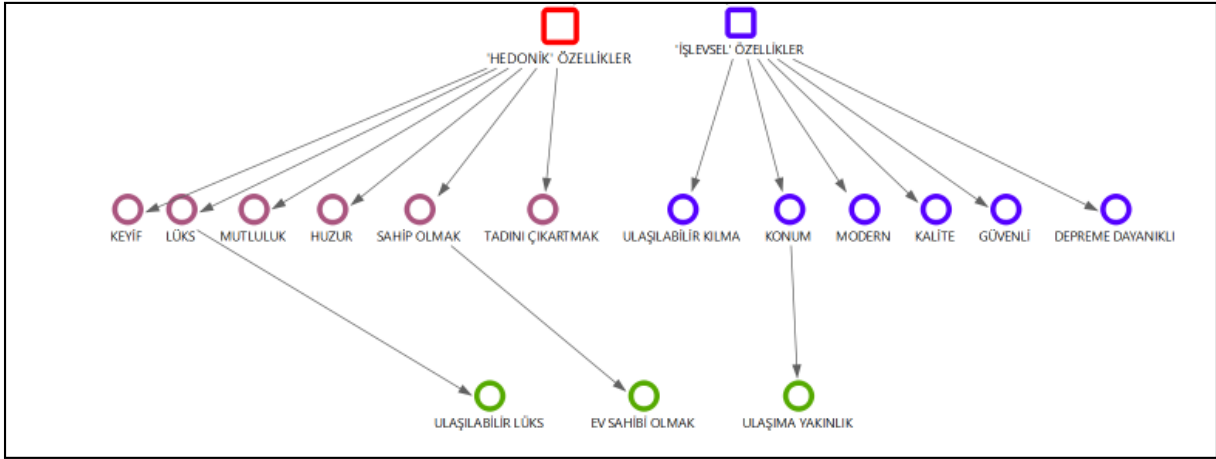
“Folkart'tan, Folkart sakinlerine mobil sağlık hizmeti! Folkart, İzmir’de ilk defa site sakinlerine hizmet verecek yeni bir sağlık uygulaması başlattı. Folkart Towers’ta, artık 7 gün 24 saat uluslararası standartlarda mobil sağlık hizmetlerinden yararlanılabilecek...”

“LivaHome; geniş yeşil alanları, yenilenmiş altyapısı ve sosyal imkanlarıyla İzmir’deki büyük kentsel dönüşümün öncüsü olmaya aday.”

Sosyal imkanlar, sinema, fitness gibi salonlar, çocuk oyun alanları, yaz-kış havuz, güvenlik gibi altyapı hizmetleri de ‘merkezde olmak’ ve ‘hizmete kolay ulaşmak’ teması altında verilmektedir. Dolayısıyla işlevsel ve hedonik özelliklerle bir arada kullanılmaktadır. İşlevsel ve hedonik özelliklerin yoğunluklu vurgulanan temaları Şekil 1’de gösterilmektedir.

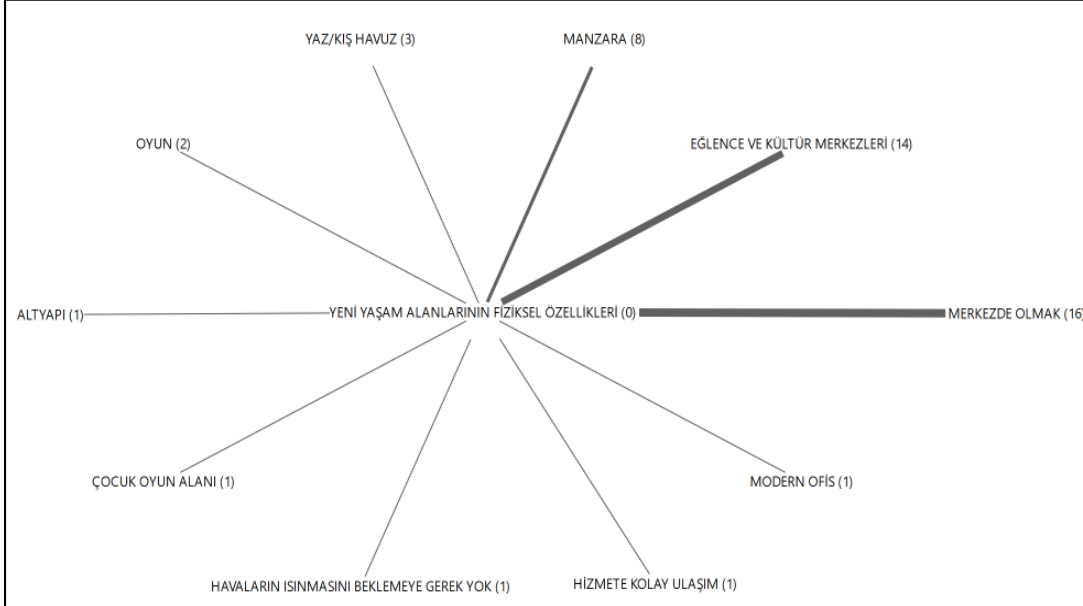
Şekil 1. Hedonik ve İşlevsel Özelliklerin Alt Anahtar Temaları

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

İşlevsel özelliklerden ‘ulaşılabilir kılma’, ‘merkezde olma’ ile paralel bir şekilde sunulmaktadır. Merkezde olma, hizmetlere ve sosyal imkanlara kişileri ulaşılabilir kılmaktadır. Şekil 2, yeni yaşam alanlarının fiziksel özelliklerinin hangi temalar etrafında tüketiciye iletildiğini görselleştirmektedir.

Şekil 2. Yeni Konut Projelerinin Fiziksel Özelliklerine Yönelik Öne Çıkan Temalar

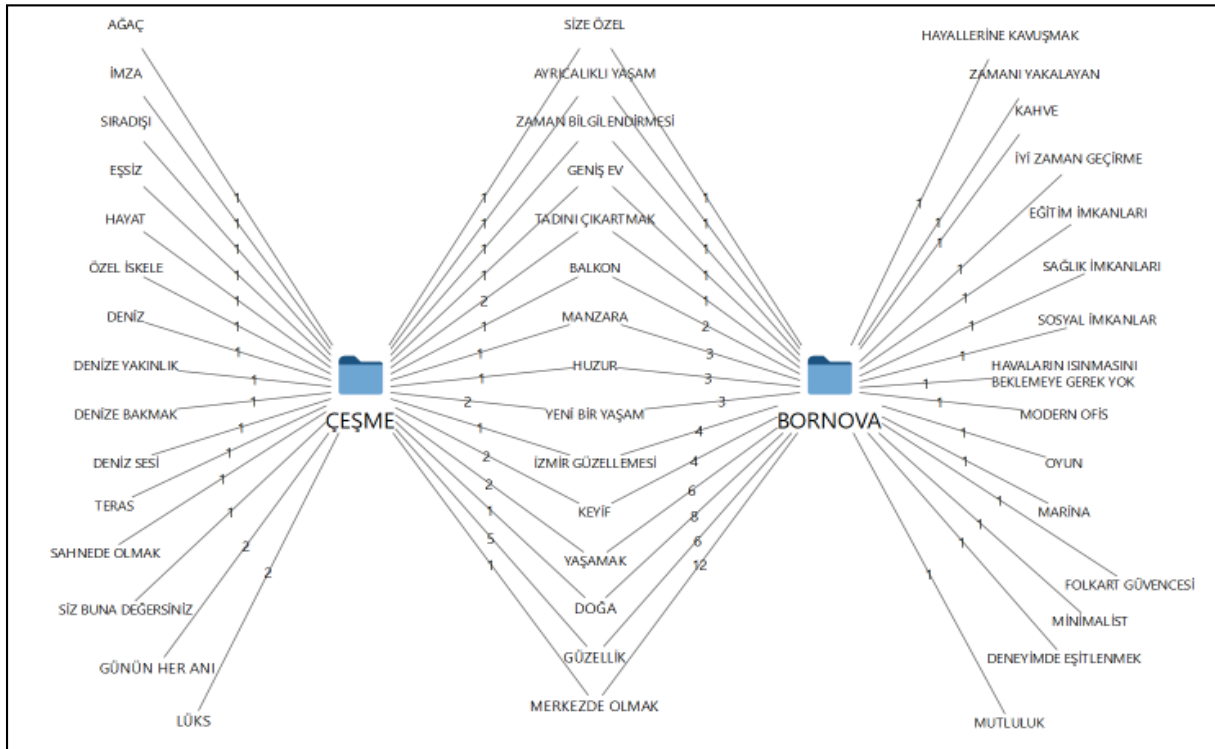

Merkezde olmak kavramı en kuvvetli ilişkinin kurulduğu temadır. Eğlence ve kültür merkezleri ikinci kuvvetli temayı oluştururken manzara da üçüncü kuvvetli temadır. İşlevsel ve hedonik özelliklerin birbirini pekiştirir şekilde bir arada kullanılmaları her şeyi bir arada isteyen yeni tüketici kitlesinin beklentilerini karşılar niteliktedir.

‘Merkez’ (Bornova) ve ‘Eksen’ (Çeşme) Odağında Temalar

Folkart'ın projeleri Bornova, Uzundere gibi merkezi alana konumlanmış projelerle birlikte çeşme projelerinden oluşmaktadır. Çeşme İzmir'e yakın bir tatil beldesi olarak İzmirli tarafından sıklıkla ziyaret edilen bir yerdir. Özellikle popüler kültürün içinde ünlülerin de çoğunlukla geldiği bir yer olarak magazin gündemiyle popülerlik kazanmıştır. Dolayısıyla İzmir, şehir yaşamına alternatif bir yaşam tarzını temsil etmektedir. Öte yandan merkez projeler ise tam olarak 'kent/şehir yaşamını' temsil etmektedir. Dolayısıyla ilkinde ne kadar yavaş bir yaşam tarzı varsa ikincisinde de bir o kadar 'yetiştirme' güdüsü baskın gelmektedir. İnşa edilen konut projelerinde bu anlayış olduğu gibi yansıtılmış ve hem yapıların fiziksel özellikleri hem de hizmet ve kültürel yapılanmaları bu doğrultuda oluşturulmuştur. Şekil 3'de Bornova olarak adlandırılmış merkez projeler ile eksen konumundaki Çeşme projelerinin Instagram paylaşımlarında takipçilere iletilen mesajların öne çıkan anahtar kelimeleri görülmektedir. Bu temaların büyük bir kısmının yaşam tarzına yönelik olması ise dikkat çekicidir.

Şekil 3. Merkez ve Eksen'de Ön Plana Çıkan Anahtar Temalar

Şekil 3'e göre Çeşme günün her anının tadının çıkarılacağı, 'deniz', 'huzur', 'eşsiz' gibi deneyimsel alanlarla hedonik bir yaklaşım taşıırken, Bornova daha işlevsel özellikleri kullanmaktadır. İki birim arasında 'tazmin etme' durumu da söz konusudur. Örneğin Çeşme daha özgürlük temelli paylaşımları kullanırken, denize yakın olmak gibi deneyimsel alanlar sunmaktadır. Merkezde bu durumun sağlanması güç olduğu için bu projelerde 'Balkon' unsuru ön plana çıkarılmaktadır. Balkon İzmir'de yaşayanlar için önemli bir kültürel kavramdır. Büyük, balkonlu ve teraslı evler tercih nedenidir (<https://www.emlakjet.com/haber/haber/izmirde-konut-satisi-11-ortalama-fiyat-15-artti-1>). Dolayısıyla merkez bu unsur vurgulanmıştır. Böylece denize yakın olamıyorsanız, denizin vadettiği şeye alternatif konumundadır. Dolayısıyla farklı özelliklerde tüketiciler adeta 'eşitlenmektedir'.

"Oturmak istediğiniz ev ister stüdyo daire isterse 4+1 dubleks olsun, gün batımında İzmir'in tadını çıkaracağınız balkon keyfi için Folkart Incity sizleri bekliyor."

"Bu balkonda kahvaltı keyfi yapan siz olabilirsiniz. Folkart Incity ile yeni bir yaşam sizi bekliyor."

Bu paylaşımlar merkeze yönelik iken şu paylaşım Çeşme'ye yöneliktir:

"Günün her saati güneş alan geniş evleri, turkuaz bir denize açılan balkonları ve özel iskelesiyle Folkart Ardıç Çeşme, sadece size özel bir dünya vadediyor."

Elbette Çeşme teması bu noktada daha kuvvetli görünmektedir. Ancak tüketicide oluşan 'ben neden deneyime ulaşamıyorum?' sorusuna cevap niteliğinde alternatif bir çapa noktası sunması bakımından önemlidir. Yeni ve ayrıcalıklı bir yaşam gibi daha çok firmanın değer teklifi niteliğinde olan temalar da ortak olarak kullanılmıştır.

Ulaşılamayan 'Ulaşılabilir Lüks'

Sosyal medyanın hegemonik ideolojinin aktarıldığı platformlar haline gelmesi, tüketim kültürünün yaydığı değerlerden lüks, şatafat, gösteriş, neon lambalar, imaj, gösterge, marka ve sembolleri (Aytaç, 2004) takipçilere taşımakta; gönüllü olarak firmaların paylaşımlarını takip eden takipçilere 'ulaşılması gereken hedefler' sunmaktadır. Sosyal medyada yazılım altyapılarının kullanılması firmadan tüketiciye giden iletişimi etkin kılarken, tüketicinin eyleme geçmesinde sorunsal alan yaratmaktadır. Bir takipçi ile Folkart Yapı arasındaki konuşma bu duruma ışık tutmaktadır:

"Takipçi: Kaç kere reklam atmayın dedim. Bıktım sizden"

Folkart Yapı: Merhaba [.....] Hanım. Reklamlarımızı hangi platform üzerinde görmektesiniz?

Takipçi: Instagram ve Face [Facebook]. Zaten evler pahalı sinir oluyorum. Alamıyorum yaaa..

Folkart Yapı: İlgili sosyal medya ağlarımızda hedef kitle profiline girdiğiniz için reklamlarımız size gösterilmektedir. Bu reklamlardaki gösterimlerin sıklığını ilgili sosyal medya platformlarının reklam algoritması belirlemektedir. Anlayışınıza teşekkür eder iyi akşamlar dileriz. Saygılarımızla...

Takipçi: Offffff. Neyse artık"

Firma ve tüketici arasındaki sorun reklamların tüketiciye iletilmesi değil, tüketicinin evi alacak yeterli sermayesinin olmamasından yakınmasıdır. Bazı takipçiler de evlerle ilgili 'pahalı' yorumunda bulunmuşlardır. Bu durum Orçan'ın (2008) ifade ettiği orta sınıfın üst sınıfın tüketim tarzına katılmada çoğu zaman zorlandığı durumu, orta sınıfın kendi içindeki katmanlara yayıldığını göstermektedir. Yani günümüzde orta sınıfın sadece üst sınıfı değil kendi sınıfındaki görece üst katmanları da takip etmesi veya takip ettiğini ortaya koymaktadır. Firmanın Instagram üzerinden tüketiciye ilettiği reklamlar, tüketicilerin gözündeki 'idealleştirilen yaşam' ideolojisini pekiştirmekte ve tüketicilerde ulaşılması gereken potansiyel bir ihtiyaç yaratmaktadır. Böylece tüketiciler ulaşılacak yeni hedeflerle karşılaşmakta ve bu durum da pazar sisteminin kendini gerçekleştirmesine imkan vermektedir. Orta

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

sınıfın sermaye yoksunu bireylerinde bu durum ‘gerilim’ yaratmakta, iletişime direnç oluşturmakta ancak algoritmaya bağlı bir iletişim yürütüldüğünden, firmanın da aslında iletişim yönünde kontrolü olmamakta ve mesaj adeta ‘ortada’ kalmaktadır. Diğer yandan ise ‘potansiyel hedef kitle’ye ulaşmada bu yöntem oldukça etkili görünmektedir. Takipçilerin bu durumu içselleştirdiği yorumu yapılabilir. Keza araştırmanın veri toplama sürecinde, firmanın Instagram sayfasında fazlaca zaman geçirmem dikkat çekmiş olacak ki bu durum firmanın satış elemanları tarafından aranmama neden olmuştur. Telefon numaramı nereden bulduklarını sorduğumda ise ‘firmamızı aradıysanız veri tabanımıza girmişsinizdir’ yanıtını aldım. Oysa firmayla herhangi bir iletişimim olmadı. Bu da hazır veri kaynakları satın aldıkları sonucunu düşündürmektedir. Orta sınıf, eğitilmiş bir tüketici olarak hedef kitlelerine oldukça uygun bir kişiyim. Dolayısıyla ilgimi, satın alma niyeti olarak yorumlanması, benimle direkt iletişime geçmelerine neden olmuştur. Aslında bu durum, tüketiciler yönünden ‘mahremiyetin’ ihlalini gündeme getirirse de herhangi bir rahatsızlık duymamam, sistemin normalleştirilmesinden kaynaklanmaktadır. Firma yönünden ele alındığında ise bu iletişim biçiminin oldukça etkili olduğunu söylemek mümkündür. İki örnek de sosyal medyayı iletişim stratejisinde kurumsal bir araç olarak, etkili bir şekilde kullanmayı başaran firmaların hedef kitleye doğru noktadan, doğru şekilde ulaştığının göstergesidir.

Bu durumun çelişki yaratan bir diğer unsuru ise Folkart’ın ‘ulaşılabilir lüks’ temasına sıklıkla yer vermesidir.

“Folkart Yapı: Önemli toplantılarınızı evinizden uzaklaşmadan yapabileceğiniz rahatlığını istemez miydiniz? Folkart Life Bornova’da bulunan toplantı ve çalışma odası sayesinde bu ulaşılabilir lükse sahip olmak çok kolay.”

“Folkart Yapı: Hayat buna değer... Ulaşılabilir lüks, Denize açılan kapı, Şimdi senin zamanın, Hayata değer katan tüm projeler Folkart’ta çünkü hayat buna değer...”

‘Hayat buna değer’, ‘Şimdi senin zamanın’ gibi mesajlar sembolik motivasyonlar temelinde bir ‘gereklilik’ yaratmaktadır. Oysa hedef kitlenin içinde buna ulaşmaya imkanı olmayan takipçiler de bulunmaktadır. Buna rağmen katılımcılar takip etmeyi bırakmaktan ziyade sürdürmekte ve görsel yönden ideali canlı tutmaktadır. Dolayısıyla bu evlerden alma durumu tutumsal bağlılığa dönüştürülmekte ve sürekli göz önünde tutulmaktadır. Sosyal medyanın bireylerde yarattığı kimlikle sahneye çıkarak ‘seyirlik nesne’ye dönüşme, mükemmelleşerek gösterinin bir parçası haline gelme ve gözetim altında olma durumunu (Bakıroğlu, 2013) firmaların eksenine çekmektedir. Instagram paylaşımları, konut projelerine yönelik fotoğraflarla yaşam biçimini ‘seyirlik nesneye’ dönüştürmekte ve takipçiler aynı zamanda potansiyel tüketiciler olarak bu durumdan kendilerini gerçekleştiremedikleri için rahatsızlık duysa da takipten vazgeçmemektedirler. Potansiyel müşteri olarak tutumsal bağlılık yaratılması sermaye sahibi olduğunda bağlılığın satın alma davranışına dönüşme ihtimalini kuvvetle muhtemel kılmaktadır. Kapitalizm için her şey kara odaklandığı için boş vakitlerdeki tüm ilişki ve etkileşim kalıplarını ticarileştirmek için yeni değer ve ideolojileri devreye sokar; “hırsı”, “arzuyu”, “hazı”, “hedonizmi”, “prestiji”, “seçkinliği”, “gözde olmayı”, “zindelik”, “sağlık” ve “güzelliği” sürekli kutsayarak kitleyi, tüketime, rekabete, sınıf atlama, statü parlatma çabalarına yöneltir (Aytaç, 2004).

Firma yılbaşı teması olarak takipçilerinin isteklerini yerine getirmeyi vadettikleri bir kampanya düzenlemiştir. Daha sonra bunları Instagram hesabından diğer takipçilerine etkinliğin fotoğrafıyla birlikte duyurmuştur.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

“[...] ve [...]’nın yeni yıldan dileği Folkart’ın en üst katından muhteşem İzmir manzarasını görmektir. Onları Folkart’ta ağırlamak bizler için de büyük bir keyiftir. #HayatBunaDeğer”

Bu paylaşımın iki yönü vardır: Birincisi (potansiyel) tüketicisi ve takipçisiyle ilişkisel pazarlama yapması ama diğer yandan da bu kişilerin ulaşamadıkları bir lüksü en azından bir kez olsun deneyimle fırsatı sunan bir üst dili yansıtmasıdır. ‘Manzara görmek’ önemli bir dilek olarak lanse edilmekte ve bunu gerçekleştirmenin yolu olarak firma işaret edilmektedir. Ulaşılmakta zorlanılan bir üst sınıf pratiğinin (Orçan, 2008) dolaylı olarak idealleştirilmesi yansıtılmaktadır.

‘Seçkinlik’, ‘Ayrıcalık’, ‘Konfor’ ve ‘Prestij’in İzmir Odağında Konseptsel Dönüşümü

Memiş (2017) 12 konut reklamını ikonografik çözümleme yoluyla analiz ettiği çalışmasında reklamların sözlü ve görüntülü verilerinde sosyo-ekonomik düzeyi yüksek, birbirine benzeyen insanların bir aradalığına dikkat çekmekte; böylece aynı sosyo-ekonomik düzeyden insanları bir arada toplamak, diğerlerinden uzaklaştırmak, “ötekiler”den ve kentin “öteki” yüzünden uzaklaştırarak, korunaklı bir alana almaktan bahsedilmekte ve “ayrıcalık”, “konfor”, “statü”, “prestij”, “modernlik”, “diğer insanlardan ayrılma”, “seçkinlik” vaat edildiği belirtilmektedir. Çalışmada ayrıca “rüya gibi”, “hep gidilmek istenen”, “aranan”, “özlenen” yerlerin hayaline vurgu yapılmaktadır.

Tablo 4. İzmir’de Kullanılan Anahtar Temaların İzmir Projeleri Bazında Dağılımı

Sözcük	Frekans	Yüzde (%)	Folkart Blu Çeşme	Folkart Çeşme Ardıç	Folkart Hills Çeşme	Folkart Çeşme	Folkart Life Bornova	Folkart İncity	Folkart Time	Folkart Livahome	Folkart Yapı
Değer	83	21,67	0	3	2	0	2	6	4	2	64
Zaman	67	17,49	1	0	0	0	1	3	17	1	44
Hayat	64	16,71	3	1	1	0	1	16	1	4	37
Yaşam	43	11,23	6	2	2	2	2	13	6	2	8
Sen	36	9,40	1	0	0	0	0	0	7	0	28
Doğa	13	3,39	0	2	0	0	0	11	0	0	0
Eğlence	13	3,39	0	0	0	0	0	2	1	0	10
Keyif	13	3,39	0	0	0	0	0	2	0	0	11
Merkez	9	2,35	0	0	1	0	0	3	2	2	1
Spor	9	2,35	0	0	0	0	0	2	0	0	7
Konfor	8	2,09	0	0	0	0	0	5	1	1	1
Yeşil	7	1,83	0	0	0	0	0	5	0	1	1
Modern	5	1,31	0	0	0	0	0	2	1	0	2
Ulaşılabilir	4	1,04	0	0	0	0	0	0	0	2	2

Alışveriş	3	0,78	0	0	0	0	0	1	0	2	0
Mutluluk	3	0,78	0	0	0	0	0	0	0	0	3
Güvenli	2	0,52	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Arzu	1	0,26	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Estetik	0	0,00	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Güvenlik	0	0,00	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Yaşam biçimi	0	0,00	0	0	0	0	0	0	0	0	0
TOPLAM	383	100,00	11,00	8,00	6,00	2,00	6,00	71,00	40,00	18,00	221,00
BÖLGE			Çeşme				Bornova			Uzundere	Genel

İzmir'e yönelik mesajlarda ise literatürde vurgulanan temalardan daha farklı temaların ön plana çıktığı görülmektedir. Literatürde mutluluk, arzu gibi vurgulanan temaların aksine İzmir'de konsept ve kentlilik anlayışı gereği zaman ve yaşam kavramları ön plana çıkmaktadır. Hatta bu kavramlar önemli tercih sebebi olan 'güvenli' unsurunu dahi geride bırakmıştır. Güvenlik kelimesi ise firma tarafından hiç kullanılmamıştır. Güvenli ve güvenlik kavramlarının algısal yönden önemli bir farklılığı olabilir. 'Güvenlik' bir birimdir dolayısıyla fonksiyonel alanı kısıtlı bir yapıyı temsil etmektedir. 'Güvenli' dendiğinde ise bunu oluşturan her yapıda sorumluluk alındığı vurgusu yapıldığı düşünülebilir. 'Doğa' kavramı ise literatürle ortak kavramı temsil etmektedir.

Nitel analizlerin ardından Folkart'ın genel paylaşım yaptığı Folkart Yapı ayrı olarak ele alınmış, Bornova, Çeşme ve Folkart Yapı arasında beğeni, yorum ve görüntülenme yönünden anlamlı bir farklılık var mı sorusunun cevabının verilmesi için kikare testi yapılmıştır (sadece beğeni sayısı normal dağılmaktadır).

Tablo 5. Projeler Arasında Beğenme, Yorum ve Görüntülenme Arasında Kikare Farklılık Analizi

	Bölgeler	N	Mean Rank	Kikare	Anlamlılık (df=2) (p)
Beğeni Sayısı	Bornova	71	91,32	3,077	0,215
	Çeşme	19	108,89		
	Folkart Yapı	90	85,97		
	Total	180			
Yorum Sayısı	Bornova	71	78,56	7,872	0,020*
	Çeşme	19	102,74		
	Folkart Yapı	91	98,26		
	Total	181			
Görüntülenme Sayısı	Bornova	71	79,93	13,118	0,001*
	Çeşme	19	100,05		
	Folkart Yapı	92	98,66		
	Total	182			

Merkez ve eksen arasında beğeni sayısı yönünden anlamlı bir farklılık bulunmazken, yorum alma ve video görüntülenme yönünden Çeşme'nin üstünlüğü bulunmaktadır. Bu da İzmir'de Çeşme projelerinin daha fazla ilgi çektiği bulgularını desteklemektedir.

Sonuç ve Öneriler

Türkiye'deki sosyal ve toplumsal dönüşümler 'ara sınıf' olarak nitelendirilecek bir sınıfın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu sınıf eğitim yoluyla farklılaşan ve zihinsel emeğiyle para kazanan grubu temsil etmektedir. Eric Olin Wright bu grubu aynı anda hem sömüren hem de sömürülen grup olduğu için 'çelişkili sınıf' olarak tanımlamaktadır (Eric Olin Wright'in sınıf analizi ve eleştirisi için bkz. Koşar, 2016). Bu çelişkili yapı orta sınıfın dikey hareketle aşağı veya yukarı yakınsama durumunu gündeme getirmektedir. Bu noktada tüketim kültürü etkili olmaktadır. Sınıfsal ayrışmanın tüketim pratikleriyle hayat bulduğu pazar ortamında mekânsal tercihler de ön plana çıkmaktadır. Orta sınıf 'prestijli' mekanlarda yer alarak dikey bir hareketlilik ile üst sınıfa yakınsamaya çalışmaktadır. Bu sebeple yeni nesil konut projeleri yapan inşaat firmaları bu yapıyı kullanmakta ve tüketicileri kendi alanlarına çekmek için tüketim kültürünün onları sunduğu temaları 'cazibeli çapa noktaları' olarak kullanmaktadır. Cazibeli çaba noktaları hedonik ve işlevsel temaların bir arada kullanılmasıyla oluşturulmaktadır. Böylece her şeyin bir arada olduğu ve her şeye erişimin olduğu yeni yapılar önem kazanmaktadır. Bu sebeple araştırmada merkezde olma ön plana çıkmaktadır. Böylece alt sınıfların ayrı ayrı çaba göstermek zorunda olduğu tüketim pratikleri, bu yeni yaşam alanlarıyla paket değer vaadi olarak tüketicilere sunulmaktadır.

Literatürde daha fazla üzerinde durulan spor salonu, eğlence merkezleri, toplantı salonları, otoparklar, arzu, haz, zindelik (Ayata, 2005; Aytaç, 2004) yeni nesil konutlar için belki başlangıçta referans noktası oluştururken artık bu yapının kırılmaya başladığı, bu özelliklerin biraz geri plana çekilerek bunun yerine projelerin sunulduğu yerin (bu çalışma için İzmir) kültürel, sosyal ve ekonomik değerleri temelinde yerleştiği görülmektedir. Bu değerlere ise projenin konsepti ölçüsünde yer verilmektedir. Dolayısıyla İzmir için 'zaman', 'hayat' gibi farklı genel niteliklerin yanında 'balkon' gibi daha belirgin unsurlar da ön plana çıkmaktadır. İzmir için nasıl merkezden ziyade eksen olan Çeşme dikkat çekiyorsa, başka bir yer için de o yerin özelliklerine odaklanan bir yapı görülebilir. Dolayısıyla genel temaların kullanılması yanltıcı olabilir.

Sosyal medya tüketici ve firma arasındaki mesafeyi eriterek firma ve tüketicileri karşı karşıya getiren bir yapı olmaktadır. Instagram ise özellikle inşaat sektörü gibi görselin önemli olduğu sektörlerde ön plana çıkabilir. Zira Instagram hem mesaj hem de görselin paylaşılmasına imkan vermektedir. Firmalar açısından ise Instagram paylaşımları kurumsal kimliğin oluşturulmasına önemli bir araç olmaktadır. Folkart örneğinde olduğu gibi caz müzik, performans sanatçıların gösterisi, golf gibi üst sınıfla konumlandırılan tüketim pratikleri, 'ulaşılabilir lüks' gibi orta sınıfı hedefleyen mesajlarla harmanlanarak zaten hedeflemiş olduğu kitle olan orta sınıf için üst segment bir marka olarak konumlanmasına yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla sosyal medya olanı yansıtmaktan ziyade kimlik kurgulamak için oldukça elverişli bir platformdur. Tüketiciler firmanın kendilerine sunduğu ve ulaşmak için can attıkları tüketim nesnelileri baş başadır. Yeni yazılım programları hedef kitle tanımlamasının daha etkin yapılmasına imkan sunarken, tüketicilerin dijital izlerini takip ederek potansiyel müşterilerle iletişimi sağlamada önemli katkı sunmaktadır. Öncelikle firmaların nasıl bir imaj kurmak istedikleri önemli görünmektedir. Pazar ortamı zaten tüketim kültürüyle belirli bir çerçeve çizmektedir. Aşırı tüketim nedeniyle açığa çıkan yeni zenginlikler, geniş toplum kesimlerine model olarak önerilmiş ve finansal sistemin çıkarlarıyla uyumlu olmadığı ölçüde de zaten anlamsızlaştırılmıştır (Tellan, 2008). Firmalar böylece bu çerçevenin içinden kendi yaratmak istedikleri imaj doğrultusunda, projenin

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

sunulduğu hedef kitle ve yerin kültürel özellikleri temelinde belirledikleri temaları almakta, yenilerini eklemekte ve tüketicilere sembolik, hedonik ve işlevsel değer önerisi olarak sunmaktadır. Tüketim kültürünün elemanları kendini beden, mekan, boş zaman gibi alanlarında görünür kılmaktadır. Ancak tüketim sermayeye bağlıdır. Dolayısıyla idealleştirilen tüketim pratiklerini hayata geçirmek sadece sermaye sahibi tüketiciler için geçerlidir. Diğerleri için bu durum 'idealleştirilen' ve özellikle sosyal medya aracılığıyla 'seyirlik' yaşam biçimlerine dönüştürülen ve tutumsal bağlılığın adandığı bir yapıya bürünmektedir. Tüketiciler aslında mesajlara maruz kalmaktan rahatsızlık duymamakta, rahatsızlık o yaşam biçimine tüketim aracılığıyla ulaşamamaktan kaynaklanmaktadır. "İletişim araçları", "moda", "kamuoyu", "reklamcılık", "propaganda" gibi stratejik unsurlar etkili şekilde kullanılarak, kitlenin zaaf ve zayıf yönleri üzerinden etkili bir bağımlılaştırma siyaseti güdülmektedir (Aytaç, 2004) ve sosyal medya bu bağlamda firmalara avantaj kazandıracak gibidir. Sosyal yönden eleştirel olarak ele alınan bu pratikler, temelde var olma sebebi pazara tutunmak olan ve kar elde etmek olmak işletmeler açısından stratejik bir öneme sahiptir.

Kaynakça

Akçura, G. (1999). Türkiye'de Caz Öncesi Caz, Skylife Haziran, earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/49598/001641985010.pdf?sequence=1, Erişim: Mart 2018

Ataöv, A. ve Osmay, S. (2007). Türkiye'de Kentsel Dönüşüme Yöntemsel Bir Yaklaşım, METU JFA, 24(2), 57-82.

Ayata, S. (2005). Kültür Fragmanları: Türkiye'de Gündelik Hayat, (2.baskı), Der. Deniz Kandiyoti ve Ayşe Saktanber. Çev. Zeynep Yelçe, Yeni Orta Sınıf ve Uydu Kent Yaşamı (s. 37- 56), İstanbul: Metis Yayınları.

Aytaç, Ö. (2004). Kapitalizm ve Hegemonya İlişkileri Bağlamında Boş Zaman, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, 28(2), 115-138.

Bakıroğlu, C. T. (2013). Sosyalleşme ve Kimlik İnşası Ekseninde Sosyal Paylaşım Ağları, Akademik Bilişim, 13, 2014.

Baudrillard, J. (1997). Tüketim Toplumu, Çev: H. Deliceçaylı ve F. Keskin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bayhan, V. (2013). Gençlik ve Postmodern Kimlik Örüntüleri: Üniversite Gençliğinin Sosyolojik Profili, Gençlik Araştırmaları Dergisi, 1(1), 134-157.

Belk, R. W. (1988). Possessions and The Extended Self, Journal of Consumer Research, 15(2), 139-168.

Berber, G. (2012). Türkiye'de Sosyal Tiplerin Evrimi ve 1980 Sonrasında Seçkinlerin Kültürel Dönüşümü, Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi, 1(4), 2-12.

Bourdieu, P. (2010). Sermaye Biçimleri. Der. MM Şahin ve AZ Ünal, Sosyal Sermaye, İstanbul: Değişim, 45-75.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Candemir, A. (1996). Cazın Uluslararası Kültüre Katkısı ve Türkiye’de Caz, *Kurgu Dergisi*, 14, 49-55.

Cronin, A. M. (2004). Regimes of Mediation: Advertising Practitioners As Cultural Intermediaries?, *Consumption Markets ve Culture*, 7(4), 349-369.

Dijk, J. V. (2006). *The Network Society*, Second Edition, London: Sage Publications.

Fernando, A. (2007). Social media change the rules: Say farewell to top-down and hello to consumer-led communication. *Communication World*. January-February. www.iabc.com/cw, 03.12.2009.

Gibbs, M., vd. (2015). #Funeral and Instagram: Death, Social Media, and Platform Vernacular, *Information, Communication and Society*, 18(3), 255–268, <http://dx.doi.org/10.1080/1369118X.2014.987152>

Harvey, D. (2002). 20. Yüzyıl Kenti, *Der. ve Çev. Ayten Alkan, Bülent Duru, Sınıfsal Yapı ve Mekânsal Farklılaşma Kuramı* (s. 147-172), İmge Yayınevi, Ankara.

Koç, E.; Kaya, K. ve Şenel, M. C. (2017). Türkiye’de İnşaat Sanayi Sektörünün Gelişimi-Temel İnşaat Sanayi Göstergeleri, *Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 6(2), 643- 660, DOI:10.17100/nevbittek.305577.

Koşar, A. (2016). Erik Olin Wright’ın Sınıf Analizinin Eleştirisi, *Teori ve Eylem*, 1, 38-57.

KPMG (2018). İnşaat: Sektörel Bakış Raporu, <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/tr/pdf/2018/01/sectorel-bakis-2018-inaat.pdf>, Erişim: Mayıs 2018.

Marmasan, D. (2014). Bir Mekânsal Ayrışma Modeli Olarak Modern Gettolaşma: Televizyon Reklamları Üzerine Bir İnceleme, *Global Media Journal: Turkish Edition*, 5(9), 219-242.

McFall, L. (2002). What about the old cultural intermediaries? An historical review of advertising producers. *Cultural Studies*, 16(4), 532-552.

Memiş, H. B. Ö. (2017). Yeni Kent ve Konut Biçimlerinin Toplumsal İletişim Zemininde Eleştirel Yorumu, *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 3(4), 1364-1380.

Orçan, M. (2008). *Osmanlı’dan Günümüze Modern Türk Tüketim Kültürü*, Ankara: Harf Eğitim Yayıncılığı.

Pınarcıoğlu, M. ve Işık, O. (2001). 1980 Sonrası Dönemde Kent Yoksulları Arasında Güce Dayalı Ağ İlişkileri: Sultanbeyli Örneği, *Toplum ve Bilim*, 89, 31-61.

Perouse, J.F. ve Danış, A. D. (2005). Zenginliğin Mekânda Yeni Yansımaları: İstanbul’da Güvenlikli Siteler, *Toplum ve Bilim Dergisi*, 104: 92-123.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Ritzer, G. (1998). Toplumun McDonaldlaştırılması: Çağdaş Toplum Yaşamının Karakteri Üzerine Bir İnceleme, Çev: Ş. S. Kaya, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Şimşek, A. (2005), Yeni Orta Sınıf, Epokhe Yayınları, İstanbul.

Tatlıldil, E. (2009). Kent ve Kentli Kimliği: İzmir Örneği, Ege Akademik Bakış, 9(1), 319-336

Tellan, Derya Öcal (2008). Gündelik Yaşamın Üretimi ve Reklamlar, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, Güz 27: 27-53.

Vural, T. ve Yücel, A. (2006). Çağımızın Yeni Kamusal Mekanları Olan Alışveriş Merkezlerine Eleştirel Bir Bakış, İTÜDERGİSİ/a, 5(2), 97-106.

Yılmaz, N. (2004). Farklılaştırıcı ve Ayrıştırıcı Bir Mekanizma Olarak Kentleşme, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 48, 250-267.

<https://www.hurriyetemlak.com/emlak-yasam/izmir-konut-projeleri/>, (E.T: 12.04.2018).

<http://www.turkishtimedergi.com/emlak/gayrimenkulun-yeni-yildizi-izmir/>, (E.T: 12.04.2018).

<https://www.emlakjet.com/haber/haber/izmirde-konut-satisi-11-ortalama-fiyat-15-artti-1>, (E.T: 06.04.2018).

<http://www.folkart.com.tr/projeler>, (E.T: 03.04.2018).

<http://www.folkart.com.tr/kurumsal/hakkimizda>, (E.T: 20.03.2018).

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE ORGANİZASYON YAPISI VE İŞLEYİŞİ, BANKA ÖRNEKLERİNİN İNCELENMESİ

Dr. Öğretim Üyesi Filiz YETİZ
Akdeniz Üniversitesi

Öz

Finansal aracılık görevi üstlenen bankaların organizasyon yapılarını oluşturması sonucunda genel müdürlük, bölge koordinatörlükleri, şubelerin amacına uygun şekilde yönetimi gerçekleşmiş olacaktır. Çok amaçlı oluşturulan organizasyon şeması aracılığıyla bankaların her bölümündeki görevler, yetkiler ve sorumluluklar belirlenmiş olacaktır. Günümüzde bankaların ihtiyaçlarına göre oluşturduğu bir organizasyon yapısı mevcuttur. Organizasyon yapıları oluşturulurken bankaların sektördeki büyüklüğü, müşterilerine sundukları ürünler ve hizmetler, kurumunda çalışan personelin görev pozisyonları gibi birçok faktör dikkate alınmaktadır. Finans sektöründe rekabetin sürekli artması neticesinde bankalar müşterilerine hizmet verirken kusursuz işleyen bir süreci yönetmek ve kaynaklarının verimli olarak kullanılmasını sağlamaya çalışmaktadırlar. Bu amacın gerçekleştirilmesinde en önemli süreç ve araçlarından biri ise doğru tanımlanmış organizasyondur. Bu nedenle çalışmada bankacılık sisteminde organizasyon yapılarına neden ihtiyaç duyulduğu, bankaların genel organizasyon yapılarının neler olduğu tartışılarak teorik bilgilere yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Banka, Bankacılık Sektörü, Organizasyon Yapısı,

Giriş

Bankalar ekonomide tasarruf sahipleri ve yatırımcılar arasında aracılık rolü üstlenmesi, kaynaklara akıcılık sağlanması, kaydi para yaratması, para istikrarının sağlanması rolleri itibarıyla finansal sistemin en önemli kuruluşlarından birisidir. Ekonomide sağlıklı işleyen bir finansal sistem için bankalarda oluşturulan organizasyon yapısı büyük önem taşımaktadır.

İşin amacına uygun tanımlanmış bir organizasyon yapısıyla gerçekleştirilmesi, karmaşık işlerin koordine edilerek düzenlenmesine ve bu işlere uygun uzmanlık ve yeteneğe sahip olan kişilerin seçilmesini sağlayacaktır. Bu bağlamda banka çalışanları arasında koordinasyonun sağlanması ile bankacılık faaliyetleri profesyonel bir şekilde yürütülmüş olacaktır.

Yetki ve görev alanları doğru tanımlanarak oluşturulan organizasyon kademeleri bankaların faaliyetlerini başarılı bir şekilde gerçekleştirmesini sağlayarak bankaların müşterilerine kaliteli ve en iyi hizmetleri sunabilmelerinde yardımcı olacaktır. Bu nedenlerle bankacılık faaliyetlerinin koordinasyonu açısından organizasyon yapılarına ihtiyaç duyulmuştur.

1. Bankaların Organizasyon Yapısı, Banka Örneklerinin İncelenmesi: Teorik Çerçeve

Organizasyon, belli bir amacı gerçekleştirmek için bir işletmedeki gerekli faaliyetlerin belirlenmesi ve faaliyetlerin yerine getirilebilmesi için çalışanlar arasındaki yetki, sorumluluk ve görevlerin düzenlenmesidir (Takan ve Boyacıoğlu, 2010:392)

Bankaların artan rekabet ortamında kaynaklarını verimli kullanarak hedeflerini gerçekleştirebilmeleri için etkin işleyen organizasyon yapılarına ihtiyaçları vardır. Bu bağlamda, bankacılık işlemlerini yerine getirecek uygun kişilerin seçilmesi ve iş akışı sürecinde kişiler arası koordinasyonun sağlanması açısından organizasyon yapıları hayati önem taşımaktadır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Bankacılık sistemindeki organizasyonunun başarısını belirlemek için banka kaynaklarının belirli özelliklere sahip olması gerekir. Bu özellikler bankanın aktif kalitesi, mali yapısının gücü, dönem sonunun kârla kapanması, nakit akışlarında kârlılık ve risk dengesini sağlama ve her bankanın kendi kurum kültürü kapsamında müşteriye en verimli hizmeti verecek şekilde organize edilmesi olarak sıralanabilir (Şendoğdu, 2011: 58-59; Kırılıoğlu,1992).

Bankacılık sisteminde yer alan organizasyon yapıları incelendiğinde genel müdürlük, bölge müdürlüğü, şubeler ulusal düzeydeki organizasyon yapılarını oluşturmaktadır. Konsorsiyum, muhabir bankacılığı, temsilcilikler, acenteler, şube bankalar, bağımlı bankalar uluslararası bankacılık organizasyon yapısında yer almaktadır. (Demireli,2014:135).

Bankaların genel müdürlük, bölge müdürlüğü ve şube organizasyon yapıları birbirlerinden farklılık göstermektedir.

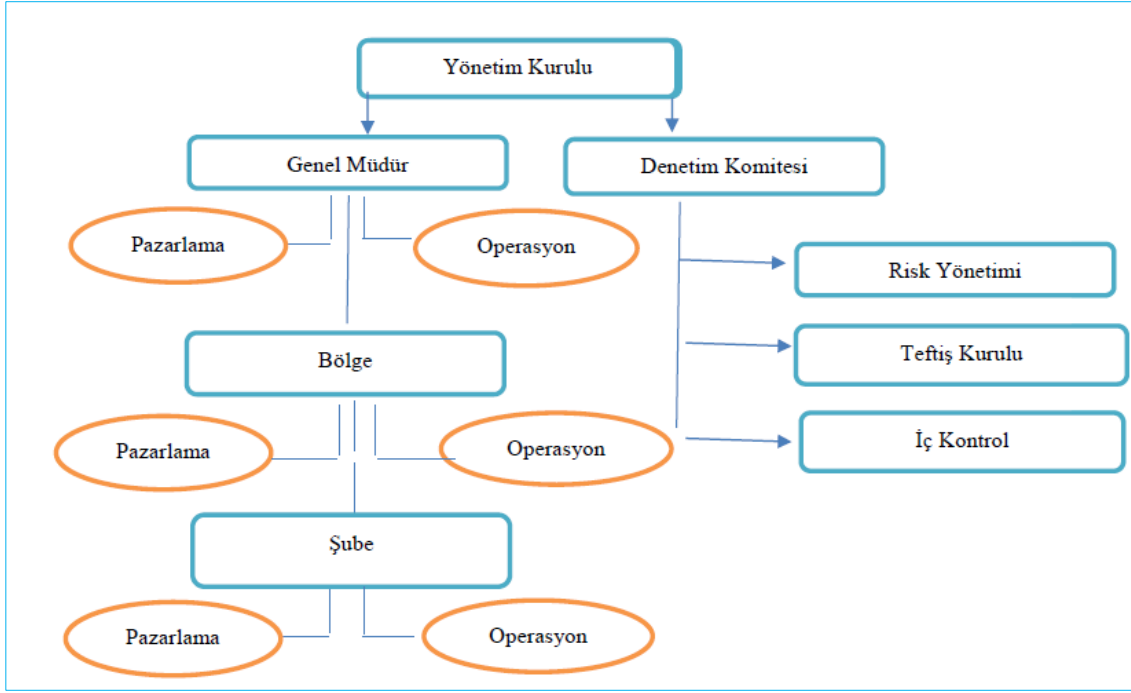
2. Bankaların Genel Müdürlük Organizasyonu Yapıları

Genel müdürlük, bankalarda en üst organ olarak bankayı en üst düzeyde temsil eder. Yönetim kuruluna karşı sorumluluğu olan, bankanın temel amaç ve hedeflerine ulaşması için gerekli tedbiri almak, gerekli düzenlemeleri yapmakla yükümlüdür. Genel müdür yönetim kurulu üyeleri içinden seçilir. Banka genel müdürlerinin hukuk, iktisat, maliye, bankacılık, işletme, kamu yönetimi ve benzeri dallarda en az lisans düzeyinde, mühendislik alanında lisans düzeyinde öğrenim görmüş olanların ise belirtilen alanlarda lisansüstü öğrenim görmüş olmaları ve bankacılık veya işletmecilik alanında en az on yıllık mesleki deneyime sahip olmaları şarttır. Genel müdüre bağılı bölümler, genel müdür yardımcıları tarafından yürütülür. Genel müdür yardımcıları kendi sorumlu oldukları iş grubunun en üst düzeyde ki yöneticisidirler. Genel müdür olmadığında vekil sıfatı ile makamı temsil etmektedirler (Yazıcı, 2015: 67).

Genel müdürlüğün görevlerini kısa özetleyecek olursak (Bağcı,2013:12).

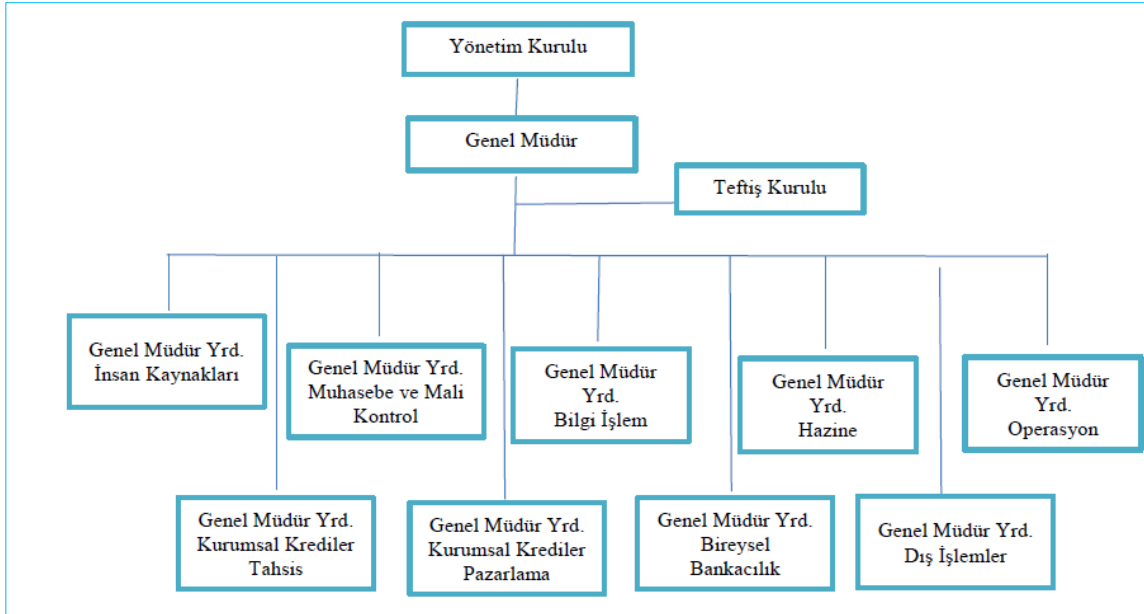
- Bankayı en iyi şekilde yönetecek şekilde temsil etme,
- Bankanın şubelerini yönetme ,
- Bankanın kredilerini ve kredi süreçlerini yönetme,
- Bankacılık kanunu gereğince kendilerine verilen yetkileri bankanın hem kârlılığını hem de verimliliğini artıracak bir şekilde kullanılmasını sağlamak olarak özetlenebilir.

Bankaların faaliyet alanlarının yönetim politikaları çerçevesinde sınıflandırılmasına göre genel müdüre bağılı olarak çalışan genel müdür yardımcılarının faaliyet alanları bankadan bankaya değışiklik göstermektedir. Aşağıda örnek olarak bir bankanın organizasyon şeması yer almaktadır (Babuşcu ve Hazar,2017:71.)

Şekil 1: Örnek bir banka organizasyon şeması
Kaynak: Babuşcu ve Hazar, 2017:71

Genel müdürlük organizasyon yapıları bankaların büyüklüklerine göre farklılık göstermektedir.

Şekil 2: Orta ölçekli bir bankanın genel müdürlük organizasyon şeması örneği.
Kaynak: Güney, 2012: 36

Küçük ölçekli bankalarda birkaç bölüm bir genel müdür yardımcısına bağlıken, büyük ölçekli bankalarda her bölüm için farklı bir genel müdür yardımcısı bulunmaktadır. Bir diğer ayırıcı özellik ise, teftiş kurulunun bazı bankalarda genel müdüre bağlı, bazılarında ise yönetim kuruluna bağlı olarak çalışmasıdır. Orta ölçekli örnek bir bankanın organizasyon şemasını aşağıdaki gibi gösterebiliriz.(Güney, 2012: 35).

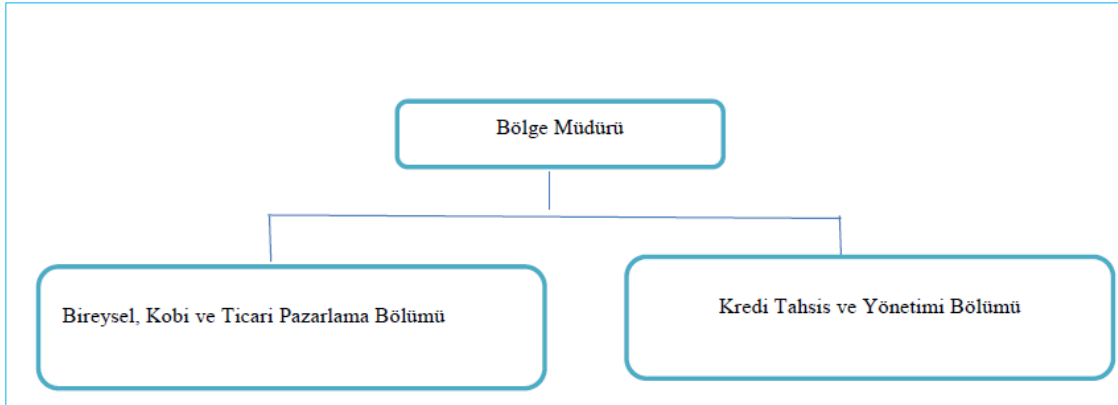
Orta ölçekli bir bankanın genel müdürlük organizasyon yapısı içinde; Operasyon grubu, Bilgi işlem grubu, İnsan kaynakları grubu, Mali kontrol grubu, Krediler grubu, Hazine ve Fon yönetimi grubu, Dış işlemler gibi diğer kurumlar yer almaktadır. Organizasyon yapısı incelendiğinde genel müdürün yönetim kuruluna bağlı çalıştığını ve genel müdür yardımcılarını doğrudan genel müdüre bağlı olarak çalıştığını söyleyebiliriz.

3. Bankaların Bölge Koordinatörlükleri Organizasyonu Yapıları

Genel müdürlük ve şubeler arasındaki iş akışında hizmetin aksamaması ve işlerin hızlı sonuçlanması açısından bölge müdürlükleri genel müdürlük ve şubeler arasında yer alan iş akışını hızlandıran önemli birimlerdendir.

Çok fazla şube ağına sahip bankalarda, merkezi yönetimin yetkilerinin bölge müdürlüklerine aktarılması sonucu banka faaliyetlerine etkinlik kazandırılması amaçlanmaktadır (Babuşcu ve Hazar, 2017: 71).

Bölge müdürlüklerinde bireysel, kobi ve ticari pazarlama bölümü, kredi tahsis birimleri ve operasyon bölümleri ile bu bölümlerden sorumlu bölüm müdürleri ve bölge personelinden oluşmaktadır

Şekil 3: Örnek bir bankanın bölge müdürlüğü organizasyon şeması örneği

Kaynak: Yazıcı, 2015: 75.

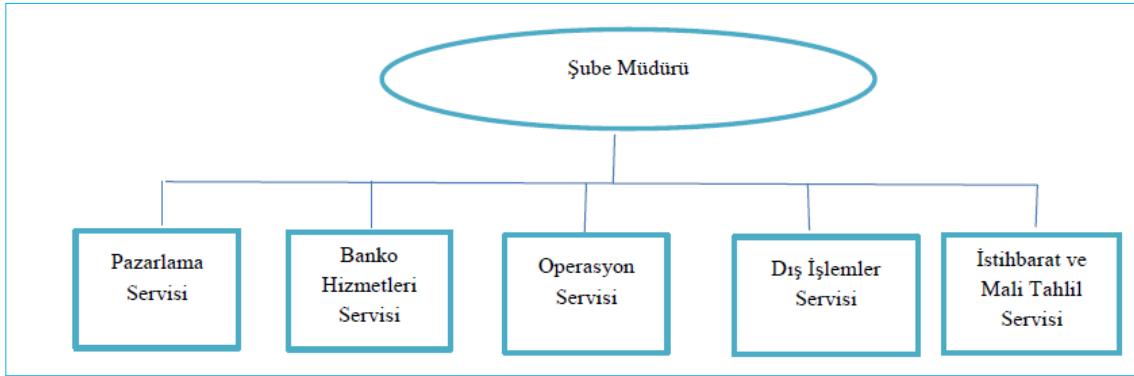
4. Bankaların Şube Organizasyonu Yapıları

Şubeler bankanın müşteri segmentasyonu hedefi çerçevesinde farklı ölçeklerde hizmet vermekteler ve hizmet verdiği müşterilere göre sınıflandırılmaktadırlar. Müşteri segmentasyonu sadece ciro bakımından büyük ölçekli kurumsal firmalara hizmet verecek şekilde oluşturulmuş ise bu şubeler kurumsal şubelerdir. Kurumsal şubelerdeki müşteri segmentasyonunun biraz altında olan fakat yine ciro bakımında belli büyüklüğe sahip firmalara hizmet veren şubeler ise ticari şubelerdir. Ticari şubelerdeki müşteri segmentasyonunun daha altında olan küçük firmalara hizmet veren şubeler ise kobi şubelerdir. Kobi şubelerde aynı zamanda bireysel hizmetlerde verilmektedir. Şubenin konumlandırıldığı hinterland açısından sadece bireysel müşterilere hizmet veren şubelerde bireysel şubeler olarak sınıflandırılmaktadır (Yazıcı, 2015: 67).

Şubelerde şube müdürü, şube müdürüne bağlı çalışan müdür yardımcıları ve şube personeli görev yapmaktadır. Şube müdürü şubenin kârlılığını artırarak şubeyi en kârlı şubelerden biri durumuna getirebilecek kabiliyet ve bilgi birikimine sahip olmalıdır. Ayrıca bankayı en iyi şekilde yönetebilme potansiyeline sahip bir yönetici özelliğini taşımalıdır. (M.J.Schmitz ve Özalp, 1986: 4).

Bankaların organizasyon yapıları içerisinde kalifiyeli yönetici kadrosu oluşturmuş olması veya ileri derece teknoloji ile hizmet vermesi yanında şubelerinin de gereği gibi teşkilatlanması önem arz etmektedir. Şubenin, istenen şekilde teşkilatlanmaması, görev yapacak personelin seçiminde özen gösterilmemesi, yöneticilerin yeterli bilgi ve tecrübe konusunda yetersiz kişilerden oluşması bankaların başarılarına engel olacaktır (Aliç, 2006:44).

Örnek bir şube organizasyon yapısı incelendiğinde pazarlama birimi, operasyon birimi, banko hizmetleri birimi, dış işlemler birimi, istihbarat ve mali tahlil servisi gibi bölümlerden oluştuğu görülmektedir.

Şekil 3: Bir bankanın şube organizasyon şeması örneği

Kaynak: Coşkun ve Kurulu, 2013:37.

5. Sonuç

Bankacılık sisteminde görev tanımları bağlamında uygun şekilde oluşturulan organizasyon şemaları bankacılık hizmet ve işlemlerinin kolay ve hızlı şekilde gerçekleşmesine yardımcı olacaktır. Doğru tanımlanan organizasyon şemaları aracılığıyla bankaların iş yükü azalacak, her bölümdaki görevler, yetkiler ve sorumluluklar belirlenmiş olacaktır. Günümüzde bankacılık sektöründeki artan rekabet nedeniyle bankalar hem müşterilerine kusursuz hizmet vermek hem de kaynaklarını verimli kullanmak adına bankacılık işlemlerini kolaylaştırıcı süreçlere dikkat etmektedirler. Bu nedenle müşteriye daha kalifiyeli ve hızlı hizmet sunmak, iş akışını sorunsuz yönetmek için oluşturulan organizasyon şemaları önem arz etmektedir. Bankaların yönetim süreçlerini daha da iyileştirecek, hizmet ve ürünlerin sunumunu kolaylaştıracak ve her bankanın kendi kurum kültürüne uygun olan organizasyon yapılarını oluşturmaları gerekmektedir. Bankalardaki artan rekabet, bilgi ve teknolojiye yaşanan çok hızlı değişimler ve gelişmeler önümüzdeki dönemde daha yeni yönetim organizasyon modellerini ortaya çıkaracaktır.

Kaynakça

Aliç, S.(2006), Türkiye’de Bankacılık Sektöründe İnsan Kaynakları ve Çalışma İlişkileri: Sakarya Araştırması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi,Sakarya.

Babuşcu Ş.ve Hazar A.(2017), Bankacılığa Giriş, Temel Bankacılık Bilgileri, Ankara: Bankacılık Akademisi Yayınları.

- Bağcı H. (2013), Ticari Bankalar İle Katılım Bankalarının Kârlılık Performanslarının Topsis Yöntemi İle Karşılaştırılması, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Coşkun A. ve Kurulu R. (2013), Banka Şubelerinde Maliyet Dağıtımı ve Hizmet Birim Maliyetlerinin Hesaplanması, Bankacılar Dergisi Sayı 85.
- Demireli, E.(2014). Bankacılıkta Organizasyon/Örgütlenme-5. Bölüm-Banka İktisadı ve İşletmeciliği Kitabı, Editörler: Prof. Dr. Oğuzhan Altay, Doç. Dr. C. Coşkun Küçüközmen, Doç. Dr. Mert Ural, Doç. Dr. Erhan Demireli, Ankara: Seçkin Yayın Yayıncılık.
- Güney, A. (2012). Banka İşlemleri (Cilt 6). İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Kırlioğlu, H. (1992). Ticari Bankalarda Şube Yöneticilerinin Performanslarının Ölçülmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- M.J.Schmitz ve Özalp, İ. (1986). Banka Şubesi Organizasyonu (Cilt 166). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Şendoğdu, A. (2011). Bankacılığa Giriş (Cilt 3). Konya: Gençlik Kitabevi
- Takan M. ve Boyacıoğlu M.A.(2010), Bankacılık Teori, Uygulama ve Yöntem, 3. Baskı, Ankara: Nobel Yayınları,
- Yazıcı, M. (2015), Bankacılığa Giriş, 3. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.

MERKEZ BANKASININ REZERV OPSİYON MEKANİZMASI (ROM) UYGULAMALARI, PARA VE DÖVİZ KURU KARŞISINDA ETKİNLİĞİ

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin TEZER.

Bilecik Şeyh Edebali Ün. İ.İ.B.F. İktisat Bİ

Öz

TCMB'nin 2010 yılından itibaren kullanmaya başladığı Rezerv Opsiyon Mekanizması; bankaların Merkez Bankası'nda tutmak zorunda oldukları Türk Lirası zorunlu karşılıklarının belirli bir yüzdesini döviz cinsinden veya altın olarak kullanmalarına imkân veren bir uygulamadır. Böylece bankalar Türk Lirası zorunlu karşılıklarında esneklik kazanmakta ve döviz rezervlerini de artırmaktadırlar. Para ve döviz piyasalarında otomatik dengeleyici olarak çalışması düşünülen Rezerv Opsiyon Mekanizması (ROM), Merkez Bankası'na da yurt içi piyasalardaki döviz kuru oynaklıklarını kontrol edebilme imkânı vermektedir. Rezerv Opsiyon Mekanizması aynı zamanda içe veya dışa dönük sermaye akımlarının piyasalardaki döviz kuru oynaklıklarını ve faiz oranlarını kontrol etme gücüne sahip olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmada TCMB'nin 2010'dan beri uygulamakta olduğu Rezerv Opsiyon Mekanizmasının, Türkiye Ekonomisindeki para, döviz kuru ve faiz oranları üzerindeki etkisi tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler; İktisat Politikası, Merkez Bankası, Rezerv Opsiyon Mekanizması (ROM), Para ve Döviz Kuru Politikası, Faiz Koridoru

CENTRAL BANK'S RESERVE OPTION MECHANISM (ROM) APPLICATIONS, EFFICIENCY AGAINST MONEY and EXCHANGE RATE

Abstract

Reserve Option Mechanism, which the CBRT has started to use since 2010; is an application that allows banks to use a certain percentage of the Turkish Lira required reserves they are required to keep in the Central Bank as foreign currency or gold. Thus, the banks gain flexibility in Turkish Lira reserve requirements and increase their foreign exchange reserves. Reserve Option Mechanism (ROM), which is supposed to function as an automatic balancer in money and foreign exchange markets, also allows the Central Bank to control exchange rate volatility in domestic markets. Reserve Option Mechanism is also believed to have the power to control exchange rate volatility and interest rates in the markets at the same time of inward or outward capital flows. In this study, the effect of the Reserve Option Mechanism, which has been implemented by CBRT since 2010, on the money, exchange rate and interest rates in the Turkish Economy will be discussed.

Keywords; Economic Policy, Central Bank, Reserve Option Mechanism (ROM), Money and Exchange Rate Policy, Interest Rate Corridor.

1. Giriş

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın 1990'lı yıllarda temel hedefi ekonomideki sorunların düzeltilmesine destek olmak, ekonomideki dengelerin bozulmasını önlemek için para politikaları uygulamak olmuştur. 2008 küresel ekonomik kriz sonrası tüm dünyada para politikalarının önemi ve dolayısıyla merkez bankalarının ekonomilerdeki etkinliği artmıştır. Türkiye ekonomisinde de son yıllarda yaşanan sermaye hareketlerinin yoğunluğu ve ekonomi üzerindeki olumlu veya olumsuz etkileri göz önüne alındığında merkez bankasının uygulaması gereken para politikalarının da önemi artmıştır.

Merkez Bankası fiyat istikrarını sağlamak ve sürdürmek amacı doğrultusunda, para politikası uygulamalarını enflasyon hedeflemesi rejimi çerçevesinde sürdürmektedir. Merkez Bankası'nın temel politika aracı ise, kendi bünyesindeki Bankalararası Para Piyasası ile İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Repo-Ters Repo Pazarı'nda uygulanmakta olan kısa vadeli faiz oranlarıdır. Gerekli görüldüğü durumlarda, zorunlu karşılık oranları veya diğer likidite araçları da destekleyici olarak kullanılabilir (TCMB, 2009;10).

Merkez bankaları ellerindeki para politikası araçlarını kullanarak para politikasını yönetirler. Piyasada sadece paranın bulunduğu bir ortamda merkez bankaları piyasadaki para arzını denetleyerek para politikasını yönetebilmektedir. Ancak ekonomideki gelişmeler, merkez bankalarının nakit para arzını denetlemesi para politikasının etkinliği açısından yetersiz kalmasına neden olmuştur. Merkez bankaları, kredi hacmini denetleyecek araçları da devreye sokmak zorunda kalmıştır (Çetin, 2016;68).

Dalgalı döviz kuru uygulamasında korunması gereken bir kur seviyesi olmamasına rağmen, güçlü döviz rezerv pozisyonuna sahip olmak ülkemiz gibi gelişmekte olan ekonomilerde karşılaşılabilecek iç ve dış şokların olumsuz etkilerinin giderilmesine ve ülkeye duyulan güvenin artırılmasına büyük katkı sağlamaktadır. Bu nedenle döviz arzının döviz talebine kıyasla arttığı dönemlerde Merkez Bankası, rezerv biriktirme amaçlı döviz alım ihaleleri gerçekleştirmektedir (TCMB, 2009;13).

Merkez Bankası, para politikası çıkış stratejisinin yanı sıra, finansal istikrara katkı yapmak amacıyla rezerv birikimini hızlandırırken sermaye akımlarının değişkenliğine uyum sağlayabilmek için döviz alım ihalelerinde daha esnek bir yöntem tasarlamış ve 2010 Ekim ayından itibaren bu yöntemi uygulamaya koymuştur. Bunun yanı sıra Merkez Bankası, finansal istikrara ilişkin riskleri sınırlandırmaya yönelik alternatif araçların daha etkili kullanılabilmesini sağlamak için Türk lirası zorunlu karşılıklara faiz ödenmesi uygulamasına son vermiş ve likidite yönetiminin operasyonel yapısını değiştirmiştir (TCMB, 2011;2)

Merkez bankası ekonomideki dengesizlikleri azaltmak veya sınırlamak için uygulamak istediği para politikalarında iki önemli stratejiyi göz önüne almaktadır. Bu stratejilerden ilki dış ticaret açığının dolayısıyla da cari açığın sürdürülebilir olmasına yönelik politikalar uygulamaktır. Bu ilk stratejiyi uygularken iki yol takip etmektedir. Birincisi enflasyon-devalüasyon dengesini sağlayarak TL'nin reel olarak değerlendirilmesini engellemek, ikincisi ise devalüasyonun faiz getirisinin altında tutarak yabancı sermayenin cari açığı finanse etmesini sağlamaktır (Eroğlu, 2011;76).

İkinci strateji ise hükümetin bütçe açığını mümkün olduğunca düşük faizlerle ve sıkıntıya düşmeden finanse etmesini sağlamaktır. Bunun iki yolu ise bono faizlerini düşürmek (böylece bütçe açığını azaltmak) ve hem yurt içinde, hem de yurt dışında bonolara talep yaratmak için devalüasyonu ve kısa vadeli faizleri bono faizlerinin altında tutarak yatırımcılara belli bir getiri vermek ve bunun istikrarlı olmasını sağlamaktır (Eroğlu, 2011;77). Bu iki stratejide, faiz ve devalüasyon dengesi açısından

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

birbiriyle çelişen sonuçlar yaratmaktadır. Çünkü faiz oranları yüksek tutulduğunda dış denge ve talep enflasyonu konusunda başarı hedeflenirken ikinci strateji zora girmekte ve hazinenin finansman maliyetlerinin pahalılaşmasına neden olmakta ve bütçe açığı artmaktadır. Hem bono fonlama maliyeti, hem de cari dengenin finansmanı açısından devalüasyon düşük tutulmak istenmekte ama ne kadar düşürülebileceğini de enflasyon oranı belirlenmektedir (Eroğlu, 2011;77). TCMB, 2010 yılında uygulamaya koyduğu faiz koridoru aracı ve 2011 yılı sonundan itibaren uygulamaya ROM (Rezerv Opsiyon Mekanizması) aracı ile para politikasına müdahale etmektedir. Türkiye ekonomisi için oldukça yeni olan söz konusu araç, konjonktürdeki kısa dönemli değişimler için hızlı ve olumlu hamleler yapılmasına olanak tanımaktadır (Çetin, 2016;69).

Bu çalışmada TCMB'nin 2011 yılından itibaren bir finans mühendisliği olarak geliştirmiş olduğu Rezerv Opsiyon Mekanizmasının (ROM), Para ve döviz piyasalarında otomatik dengeleyici olarak çalışması düşünülmektedir. Rezerv Opsiyon Mekanizması merkez bankasına yurt içi piyasalardaki döviz kuru oynaklıklarını kontrol edebilme imkânı vermekte ve aynı zamanda içe veya dışa dönük sermaye akımlarının piyasalardaki döviz kuru oynaklıklarını ve faiz oranlarını dalgalandırmasını azaltan etki gücüne sahip olduğu düşünülmektedir. Bu yüzden TCMB'nin 2010'dan beri uygulamakta olduğu Rezerv Opsiyon Mekanizmasının, enflasyon hedeflemesi rejimi altında Türkiye ekonomisindeki sermaye hareketleri, brüt döviz rezervleri, döviz kuru ve faiz oranları üzerindeki etkisi değerlendirilecektir.

2. Merkez Bankası Para Politikası ve Parasal Aktarım Mekanizması

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası makro finansal riskleri sınırlamak amacıyla 2006 yılından itibaren uyguladığı enflasyon hedeflemesi rejiminde yeni bir para politikası çerçevesi oluşturmuştur. Bu yeni uygulama politikaları çerçevesinde dış denge ve sermaye akımlarından kaynaklanan riskleri azaltmayı hedeflemiştir. Yeni oluşturulan para politikası uygulamaları; likidite yönetimi, politika faizi, faiz koridoru, zorunlu karşılıklar, ve rezerv opsiyon mekanizması gibi birbirini tamamlayan politikalar olarak belirlenmiştir. Araştırma konusu rezerv opsiyon mekanizmasının işleyişi ve para politikalarında etkinliğinin değerlendirilmesi olduğundan diğer para politikası araçları sabit kabul edilmiştir.

3. Rezerv Opsiyon Mekanizması (ROM)

Rezerv Opsiyon Mekanizması (ROM), bankaların Türk Lirası (TL) zorunlu karşılıklarının belirli bir yüzdesini yabancı para (YP) ve altın cinsinden tesis edebilmelerine imkan tanıyan bir uygulamadır. Bu imkanın hangi ölçüde kullanabileceği rezerv opsiyonu oranı ile belirlenmektedir. Birim TL zorunlu karşılık başına tesis edilebilecek YP veya altın karşılığını belirleyen katsayılar ise rezerv opsiyonu katsayısı (ROK) olarak tanımlanmıştır (Alper vd, 2012;1). ROM ile bankalara döviz varlıklarını Türk lirası likidite ihtiyaçlarını karşılamak için belli oranlarda kullanabilme imkanı sunmaktadır. Böylelikle bankalar, Türk lirası zorunlu karşılıkları tesis etmede esneklik kazanmakta ve gönüllü olarak döviz rezervi biriktirmektedir (TCMB, 2013;16). Rezerv Opsiyon Mekanizması ile bankalar bir yandan zorunlu karşılıkların bir kısmını döviz olarak tutarak hem TL gereksinimini giderecek, hem de ekonomik birimlere daha fazla kredi verebilecektir. Bir başka avantajda döviz varlıklarını artırarak döviz

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

spekülasyonlarına karşı daha dayanıklı hale gelmiş olacaktır. Bu da bankaların risklerinin azaltılması yönünde olumlu bir katkısı olacaktır.

Sermaye girişlerinin hızlandığı dönemlerde yabancı para kaynaklarının maliyetinin TL kaynaklarının maliyetine göre düştüğünden eşik ROK artacak ve bankalar TL zorunlu karşılıklarının daha yüksek oranını yabancı para cinsinden tutma eğiliminde olacaktır. Dolayısıyla yurt içine giren dövizin bir kısmı bankalarca zorunlu karşılıkların tesisinde kullanılmak üzere TCMB nezdinde bulunan hesaplara aktarılarak piyasadan çekilmiş olacaktır. Böylece TL üzerindeki değerlenme baskısı da azaltılmış olacaktır (Alper vd, 2012;5).

Sermaye çıkışlarının yaşandığı dönemlerde ise yabancı para kaynaklarının maliyeti TL kaynaklarının maliyetine göre artmakta ve yurt dışı fonlara erişim zorlaşmaktadır. Bankalar ihtiyaç duydukları döviz likiditesinin en azından bir kısmını rezerv opsiyonu kullanımlarını azaltmak suretiyle elde etme yoluna gidebilecektir. Bu durumda TL üzerindeki değer kaybetme yönlü baskı kısmen hafifletilmiş olacaktır. Rezerv opsiyonunun kullanımının azaltılması bankaların zorunlu karşılıkların daha büyük bir kısmını TL kaynaklarla tesis etmeleri anlamına geleceğinden TL likidite talebini artıracaktır. Ancak ortaya çıkacak TL likidite ihtiyacı aynı tutarda dövizin merkez bankasınca doğrudan piyasaya satıldığı duruma göre daha az olacaktır. Sonuç olarak ROM, hem döviz kurunun hem de piyasa likiditesinin oynaklığını sınırlama potansiyeli taşımaktadır (Alper vd, 2012;5).

Otomatik dengeleyici olarak çalışması beklenen ROM, sermaye akımlarının yurt içi piyasalar üzerinde oluşturduğu döviz kuru oynaklığını düşürmekte ve bu nedenle faiz koridoruna olan ihtiyacı kısmen azaltmaktadır. ROM ile;

- Kısa vadeli sermaye hareketlerinin yaratabileceği oynaklık azalmakta,
- TCMB brüt döviz rezervleri güçlenmekte,
- Bankalara likidite yönetimlerinde esneklik sağlanmakta,
- Kredilerin sermaye hareketlerine olan duyarlılığı azalmakta,
- Bankalara kendi optimizasyonunu yapabilme imkanı sağlamaktadır (TCMB, 2013;16).

3.1. İktisat Literatüründe Rezerv Opsiyon Mekanizması (ROM) Ekonomik Etkileri

Merkez Bankası'nın temel amacı fiyat istikrarını sağlamaktır. Ayrıca kuruluş kanunumuz bankamızı, finansal sistemde istikrarı sağlayıcı tedbirleri almakla da görevlendirmiştir. Fiyat istikrarı ve finansal istikrar birbirlerini tamamlayıcı iki önemli hedefdir. Merkez Bankası Türkiye'de finansal istikrardan sorumlu kurumlardan biridir. Merkez Bankası, gözetim ve denetimden sorumlu diğer kurumlardan farklı olarak finansal istikrara makro açıdan bakmaktadır (TCMB, 2010;4). Küreselleşen dünyada teknolojinin hızla gelişimi ve hem ulaşım, hem de iletişim araçlarının yaygınlaşarak gelişmesi uluslararası piyasalarda sermaye hareketlerinin, hareketlilik kabiliyetini de geliştirmiştir. Sermaye hareketlerinin, hem hareketlilik seviyesi, hem de hacimsel etkileri ekonomilerde ani şoklar yaratabilmektedir. Bu nedenle son yıllarda merkez bankalarının bu şoklara karşı politikalar geliştirme zorunluluğu arttığından yeni para politikaları meydana gelmiştir. Bu etkilerden sıklıkla etkilenen Türkiye ekonomisinde de TCMB'nin oluşturduğu "Rezerv Opsiyon Mekanizması" uygulaması yeni ve etkili bir uygulama

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

olmuştur. İktisat literatüründe de bu uygulanan yeni para politikası uygulaması üzerine yeni fikirler ileri sürülmektedir.

Eğilmez; Rezerv Opsiyon Mekanizması için bankaların TL mevduatı için TCMB'ye yatırmak zorunda oldukları zorunlu karşılıkların bir bölümünü yabancı para veya altınla ödemelerine izin verilmesi bankalar açısından TL likiditesini artırdığını ifade etmektedir. Günlük işlemlerini ağırlıklı olarak TL ile yapan bankalar açısından TL fonlama maliyeti de düşmektedir. Bu uygulamanın bankaların dışarıdan daha ucuza yabancı para borçlanmalarını teşvik etmesi gibi bir etkisi de söz konusu olmaktadır. Bu uygulamanın TCMB açısından yararı ise başlıca iki nokta ortaya çıkmaktadır. birincisi TCMB bu yolla döviz rezervlerini artırmış olmaktadır. ikincisi ise bankaların getirdiği dövizlerin TCMB'de toplanması sonucu para ikamesinin etkisi düşürülmektedir (Eğilmez, 2012;1).

Çetin'e göre TCMB'nin 2011 sonlarından itibaren uygulamaya konan yeni politika karmasının yabancı para rezervleri üzerinde olumlu etkisi olduğunu ileri sürmektedir. Yabancı para rezervlerinin istenen seviyede olması ülke ekonomisinin dış şoklara karşı kırılgenliğini azaltacağını ileri sürmektedir (Çetin, 2016;99).

Küçüksaraç ve Özel; Rezerv Opsiyon Mekanizması ile Türk lirasının döviz ve altın fiyatları karşısında oynaklığının düşürülebileceği düşüncesindedirler. Yaptıkları çalışmada elde ettikleri ampirik bulgulara göre, TCMB'nin Türk lirası zorunlu karşılıklarını döviz/altın cinsinden tesis etme imkanını kullanmasının optimal olduğu sonucuna varmışlardır (Küçüksaraç & Özel, 2012;28-29).

Ergin ve Aydın'a göre; Rezerv Opsiyon Mekanizmasının Türk lirası zorunlu karşılıklarının belirli bir kısmını döviz ve altın cinsinden tesis etmesi, yaşanması muhtemel bir kriz noktasında finansal yapının daha güçlü ve dirençli olmasını sağlamaktadır. Bunun yanı sıra, döviz rezervleri güçlenmekte ve kurlarda yaşanan oynaklık minimize edilmektedir. Yeni para politikası aracının sağlamış olduğu bu faydalar sayesinde finansal istikrar üzerinde olumlu bir etki yarattığı söylenebilir. Diğer önemli bir avantajı ise yastık altı birikimlerin ekonomiye kazandırılmasıdır. Böylece tasarrufların ülke ekonomisine dahil olacak ve yatırımlara dönüşmesine imkan sağlayacaktır (Ergin & Aydın, 2017;73).

Alper vd. ise; ROM'un makroekonomik ve finansal istikrar amaçları doğrultusunda faydalı bir mekanizma olarak kullanılabilmesine işaret etmektedirler. ROM özellikle sermaye girişlerinin döviz kuru ve yabancı para cinsi krediler üzerindeki olumsuz yansımalarını TL faizleri sınırlı ölçüde veya hiç etkilenmeden azaltılabilmesi bakımından benzer diğer araçlara göre öne çıkmaktadır. Yalnız ROM kullanım açısından yeni bir uygulama olduğundan zaman sürecinde testlerden geçtiği zaman etkinliği görülebilir düşüncesindedirler (Alper vd. 2012;14).

Tuna vd. göre TCMB tarafından oluşturulmuş ve bir finans mühendisliği olarak tanımlanan ROM'un bankalara maliyet avantajı sağladığını ileri sürmektedirler ve yaptıkları çalışmada bankalar üzerinde 2.485.168.520 TL değerinde bir maliyet avantajı sağladığını bulmuşlardır (Tuna vd, 2015;231).

Öner & Öner'e göre (2016), Rezerv Opsiyonu Mekanizmasının ekonominin geneline sağladığı avantajlar dışında, bankalar için en önemli avantajı sağladığı maliyet azalışıdır. En yüksek TL mevduat hacmine sahip yedi Türk bankasına ilişkin verilerin incelendiği çalışmada, söz konusu bankaların Rezerv Opsiyonu Mekanizmasını kullanmadan önce ve Rezerv Opsiyonu Mekanizmasını optimal düzeyde kullandıktan sonra karşı karşıya kaldıkları maliyet rakamları karşılaştırılmaktadır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Bu iki durum, güncel Rezerv Opsiyonu Oranı, Rezerv Opsiyonu Katsayısı ve piyasa borçlanma faiz oranlarına göre değerlendirildiğinde, Rezerv Opsiyonu Mekanizmasının tüm bankalar için ortalama % 88 oranında maliyet avantajı sağladığı görülmektedir (Öner & Öner, 2016;31).

3.2. Rezerv Opsiyon Mekanizması (ROM) Nasıl Çalışır?

Küresel ekonomiye dair belirsizliklerin yüksek seviyelerde seyretmesi ve risk iştahındaki aşırı oynaklık para politikasında esnek bir yapının korunmasını gerektirmektedir. Uygulanan faiz koridoru sistemi, sermaye akımlarındaki dalgalanmaların döviz kuru ve ekonomi geneli üzerindeki olumsuz yansımalarının yumuşatılmasına katkıda bulunmaktadır. Bu doğrultuda, küresel görünümdeki belirsizlik ve sermaye akımlarındaki oynaklık devam ettiği sürece faiz koridoru aktif bir politika aracı olarak kullanılacaktır. Bunun yanı sıra, bir haftalık repo ihaleleri, zorunlu karşılıklar ve diğer likidite araçları da fiyat istikrarı ve finansal istikrara yönelik riskleri dengelemek amacıyla kullanılmaya devam edecektir (TCMB, 2011;8). TCMB'nin 2011 yılından itibaren geliştirdiği ve uygulamaya koyduğu, Rezerv Opsiyon Mekanizması ise; bankaların mevduatlarının merkez bankası nezdinde bulundurması gereken zorunlu karşılıklarının ne kadarının döviz (Euro-Dolar) veya altın cinsinden tutabileceğini belirlemektedir. Rezerv opsiyon uygulamasını seçen bankalar için zorunlu karşılıklarını döviz veya altın cinsinden tutabilecekleri üst sınırı belirlemektedir. Başka bir ifadeyle; Birim TL zorunlu karşılık karşılığında tutulabilecek yabancı para ve altın karşılığını belirleyen katsayıdır. Şu anki uygulamada bankalar TL cinsinden tutacakları zorunlu karşılıkların % 60'ını döviz cinsinden, %30' unu altın cinsinden tutabilmektedirler. Bankaların % 60'lık kısmın tamamını kullanmaları ROM'un kullanım oranının %100 olduğu anlamına gelmektedir. Bir örnekle açıklamak gerekirse; Zorunlu karşılık olarak ayrılması gereken 100 TL'nin banka tarafından 60 TL'lik kısmının yabancı para olarak tutulduğunu ve ROK'un 1 olduğunu farz edelim. (1 TL'ye karşılık gelen tutarda yabancı para) USDTRY 3,0000 olsun her 100 TL' de 60 TL yerine dolar tutmak isteyen banka $60:3=20$ USD zorunlu karşılık ayıracaktır. Başka bir deyişle banka 100 TL' lik zorunlu karşılık yükümlülüğünün 60 TL' sini 20 dolar olarak karşılayabilir. ROK 1' den 2' ye yükseltirirse bankalar her 1 TL için 2 TL karşılığı döviz tutmak zorunda olacaklar. Bu örnekte banka ROK 2 olduğunda 100 TL' lik zorunlu karşılık yerine 120 TL'lik dolar tutacaktır $120:3=40$ Dolar zorunlu karşılık ayıracaktır. Bu katsayı rezerv oranına göre değişebilir (Alper vd. 2012;28).

TCMB, 6 Kasım 2017 Zorunlu Karşılıklara İlişkin Basın Duyurusu, Sayı: 2017-44.

Son dönemde piyasalarda ekonomik temellerle uyumlu olmayan sağlıklı fiyat oluşumları gözlenmektedir. Bu durum dikkate alınarak, fiyat istikrarına ve finansal istikrara destek sağlanması amacıyla rezerv opsiyonu mekanizması kapsamında döviz imkânına ilişkin üst sınır ile dilim aralıklarında değişiklik yapılmıştır. Buna göre, rezerv opsiyonu mekanizması kapsamında döviz imkân oranı üst sınırı yüzde 60'tan yüzde 55'e düşürülmüş, tüm dilim aralıkları da 5'er puan aşağı çekilmiştir.

Tablo;1. TCMB Zorunlu Karşılıklar Tablosu

Mevcut Döviz Tesisi İmkan Dilimleri (%)	Yeni Döviz Tesisi İmkan Dilimleri (%)	Rezerv Opsiyon Katsayısı
0-30	0-25	1,0
30-35	25-30	1,4
35-40	30-35	1,7
40-45	35-40	2,1
45-50	40-45	2,5
50-55	45-50	2,9
55-56	50-51	3,7
56-57	51-52	3,9
57-58	52-53	4,1
58-59	53-54	4,3
59-60	54-55	4,5

Kaynak; TCMB, 6 Kasım 2017 Zorunlu Karşılıklara ilişkin basın duyurusu <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/93875a20-d6bd-4318-b724-016f12d5422d/DUY2017-44.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-93875a20-d6bd-4318-b724-016f12d5422d-m3fc9im>

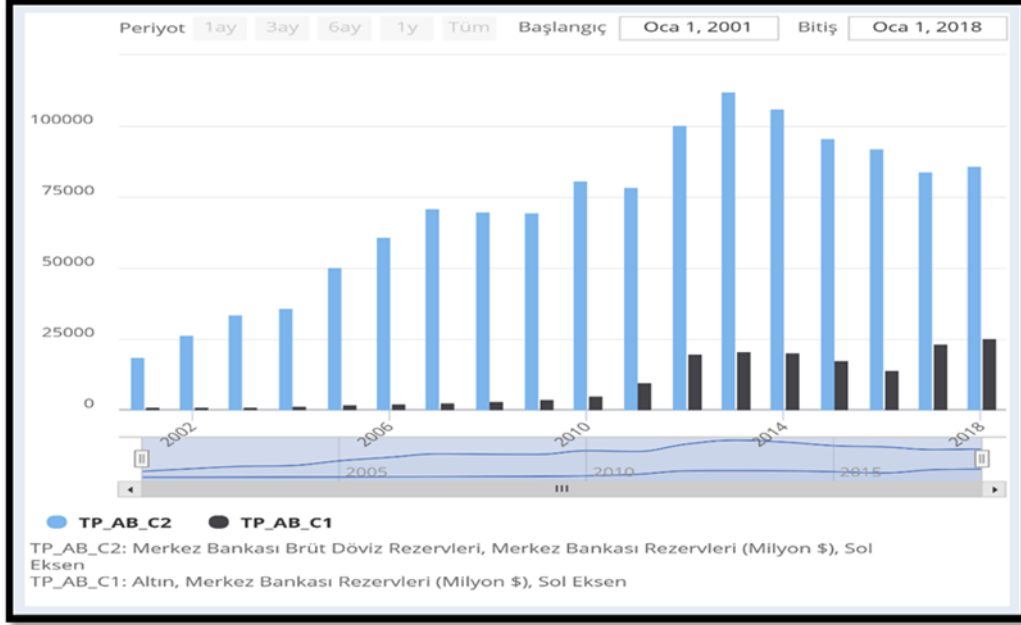
3.3. Türkiye Ekonomisinde Uygulanan Rezerv Opsiyon Mekanizmasının Döviz Rezervlerine Etkisi

2011'den itibaren merkez bankasının uygulamaya başladığı rezerv opsiyon mekanizmasının amacı merkez bankası brüt döviz rezervlerinin artırılmasını sağlamak, sermaye giriş ve çıkışlarının yükseldiği dönemlerde döviz pozisyonlarını güçlendirmektir. Aşağıdaki grafikteki veriler incelendiğinde altın ve döviz rezervlerinin yükselişi bu amaca yaklaşıldığı görülmektedir.

Grafikten de görüldüğü gibi 2002'den 2010'a kadar brüt döviz rezervleri (altın dahil) çok yüksek olmamasına rağmen 2010'dan itibaren (yani rezerv opsiyon mekanizmasının kullanılmaya başlamasından sonra) sürekli yükseldiği açıkça görülmektedir. 2011'den itibaren sürekli yükselen döviz ve altın rezervleri 2013'te en yüksek seviyesine ulaşmıştır. 2014'ten sonra ise bir miktar düşüş olsa da 2018'de tekrar yükselişe geçtiği görülmektedir. Türkiye ekonomisindeki bankaların TL mevduatlarının

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

belirli kısmını dövize bağlı zorunlu karşılık olarak merkez bankasında bulundurulması, altın ve döviz rezervlerinin artması açısından başarılı bir uygulama olduğunu göstermektedir.

Grafik; 1. TCMB Döviz ve Altın Rezervlerinin Gelişimi (2002-2018)

Kaynak; TCMB seçilmiş grafikler.

<http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Istatistikler/Secilmis+Grafikler>

Türkiye ekonomisinde para politikalarına yön veren merkez bankası 2000'lerden itibaren ilk hedef olarak ele aldığı enflasyon hedeflemesi rejimi altında uyguladığı alternatifli politikalarla ekonomideki dengesizlikleri asgari düzeyde tutmaya çalışmaktadır. Özellikle 2008 küresel krizden sonra dünya genelinde ortaya çıkan sermaye hareketlerinin gelişmekte olan ülkeler üzerindeki olumsuz etkileri merkez bankalarına fiyat istikrarı yanında finansal istikrarın da dikkatle takip edilmesi gerektiği politikalar olmuştur.

Türkiye'de gelişmekte olan ülkeler kategorisinde yer aldığından ve ekonomisi sürekli cari açık verdiği için ödemeler dengesinde önemli bir yeri olan döviz rezervlerinin kontrolü yine merkez bankasının önemli görevleri arasında yer almıştır. Çünkü sürekli açık veren cari işlemler dengesi dış borç gereksinimini de sürekli hale getirmektedir. Ülke döviz rezervleri dış ödemeler dengesi açısından önemli olduğu için portföy yatırımlarıyla finanse edilen cari işlemler dengesi dışsal ve içsel şoklara karşı kırılğan bir yapı oluşturmakta ve ülke faiz oranlarını da doğrudan etkilemektedir. Aşağıdaki tablo;2'de Türkiye ekonomisinin 2002'den 2018'e kadar toplam brüt dış borç stokunu ve bu toplam dış borç içindeki kısa ve uzun vadeli dış borç yapısını, TCMB'nin brüt döviz rezervlerini, yıllara göre döviz kurlarının değişimini (Euro & dolar) göstermektedir. İlk olarak ülkenin toplam dış borcuna bakmak gerekirse 2002'den itibaren sürekli artmış ve 2002'de 129.601,00 (milyon dolar) den 2017 sonu itibariyle 453.207,00'e ulaşmıştır. Yaklaşık dört kat büyüyen bir dış borç miktarı vardır. Bu toplam dış

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

borç yükü içinde önemli olan kısmı kısa vadeli dış borç yükünün miktarıdır. Çünkü kısa vadeli dış borç yükü merkez bankasının brüt döviz rezervleriyle olan ilişkisi ekonomide kırılganlıklara neden olmaktadır. Kısa vadeli dış borç stokunu servis eden asıl kısım merkez bankasının brüt döviz rezervleridir. Eğer merkez bankasının brüt döviz rezervleri yetersiz görüldüğünde uluslararası finans aktörleri portföy yatırımlarını dışa yönelik hareketlendirecek ve ülke içinde döviz kuru oynaklıklarına neden olacaktır. Merkez bankaları bu spekülative atakları önce piyasaya döviz sürerek karşılamaya çalışacaklardır. Eğer döviz rezervleri zayıfsa bu yeterli olmayacak ve en son çare olarak faiz oranlarının yükselişiyle bu hareketlenme durdurulabilecektir. Yukarıda açıklanan rezerv opsiyon mekanizması merkez bankalarının brüt rezerv oranlarını yükselttiğinden bu tür spekülative ataklarda merkez bankalarını daha dayanıklı hale getirdiği kuşkusuzdur. Fakat Türkiye gibi sürekli cari işlemler hesabı açık veren ülkeler için bu uygulama ne kadar dayanıklıdır. Ülke dış borcu sürekli arttıkça ve kısa vadeli borç yapısı da aynı oranda yükseldiğinde kırılganlıklar artacak ve merkez bankasının zorunlu TL rezervleri için geliştirdiği döviz ve altına çevrilen rezerv opsiyon mekanizması da yeterli olmayabilir.

Aşağıdaki tablo;2’de kısa vadeli dış borçlar ile merkez bankası brüt döviz rezervleri karşılaştırıldığında 2002’den 2010’a kadar rezervler kısa vadeli dış borç yükünden fazla olduğu görülmektedir. 2011’den itibaren rezerv opsiyon mekanizması uygulamaya konulmuş olmasına rağmen merkez bankasının brüt döviz rezervleri, kısa vadeli dış borç stokunun gerisine düşmüş ve 2018’e kadar ikisi arasındaki negatif fark yükselmiştir. 2018 yılının ilk üç ayı itibariyle kısa vadeli borç stoku 122.852,00 (milyon dolar) iken, brüt döviz rezervleri toplamı 86.070,00 (milyon dolar) olmuştur. Yani kısa vadeli borç stokunu karşılayacak bir döviz rezerv stoku yoktur. Bu durum ekonomide kırılganlıklar yaratabilecek bir durumdur.

2002’den 2018’e kadar zaman zaman ekonomide görülen spekülative sermaye hareketleri ekonomide dalgalanmalar yaratmakta ve bu dalgalanmalar hem döviz kurlarını, hem de ekonomideki gösterge faiz oranlarını olumsuz etkilemektedir. Yine aşağıdaki tabloda ülke içinde spekülative dalgalanmalar sonucunda oluşan döviz kuru değişimleri öne çıkmaktadır. 2007’ye kadar Dolar kuru 1,19’a Euro ise 1,72’ye kadar düşmesine rağmen 2008’de küresel krizin etkisiyle (dışsal şoklara bağlı) Dolar; 1,56’ya, Euro;2,03’e çıkmıştır. 2010 sonuna kadar dünyada uygulanan genişlemeci politikalar sermaye hareketlerini artırmış ve yeniden Türkiye ekonomisini fonlayan yabancı sermaye hareketleri döviz kurlarını geriye çekmiştir. 2011’den itibaren ülke içindeki brüt döviz rezervlerinin kısa vadeli borç seviyesinin altında kalması, risk iştahını artırdığından zaman zaman tersine spekülative atakların yaşanmasına neden olmuş ve her yaşanan dalgalanmalar döviz kurlarının ve faiz oranlarının yükselişiyle sonuçlanmıştır.

Tablo; 2. Türkiye Ekonomisinde Temel Ekonomik Veriler (2002-2018)

Tarih	Toplam brüt dış borç stoku	Kısa vadeli dış borç stoku	Uzun vadeli dış borç stoku	TCMB Döviz Rezervleri	USD Döviz Kuru	EURO Döviz Kuru
2002	129.601,00	16.424,00	113.177,00	26.725,00	1,62	1,62
2003	144.172,00	23.013,00	121.159,00	33.639,00	1,44	1,72

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

2004	161.154,00	32.203,00	128.951,00	36.006,00	1,44	1,87
2005	170.775,00	38.914,00	131.861,00	50.518,00	1,36	1,61
2006	208.002,00	42.853,00	165.149,00	60.845,00	1,46	1,88
2007	249.925,00	43.142,00	206.783,00	71.263,00	1,19	1,72
2008	280.832,00	52.512,00	228.320,00	70.075,00	1,54	2,03
2009	268.753,00	48.977,00	219.776,00	69.631,00	1,49	2,20
2010	291.694,00	77.232,00	214.462,00	80.696,00	1,46	1,99
2011	305.300,00	83.107,00	222.193,00	78.330,00	1,84	2,48
2012	341.932,00	102.439,00	239.493,00	100.320,00	1,79	2,33
2013	392.389,00	133.283,00	259.106,00	112.002,00	2,03	2,76
2014	405.019,00	135.147,00	269.872,00	106.314,00	2,27	2,83
2015	399.459,00	105.375,00	294.084,00	95.703,00	2,91	3,19
2016	408.195,00	101.489,00	306.706,00	92.050,00	3,28	3,54
2017	453.207,00	117.711,00	335.496,00	84.110,00	3,80	4,48
2018*		122.852,00		86.070,00	4,06	4,99

Kaynak; TCMB, istatistikler sayfasından oluşturulmuştur.

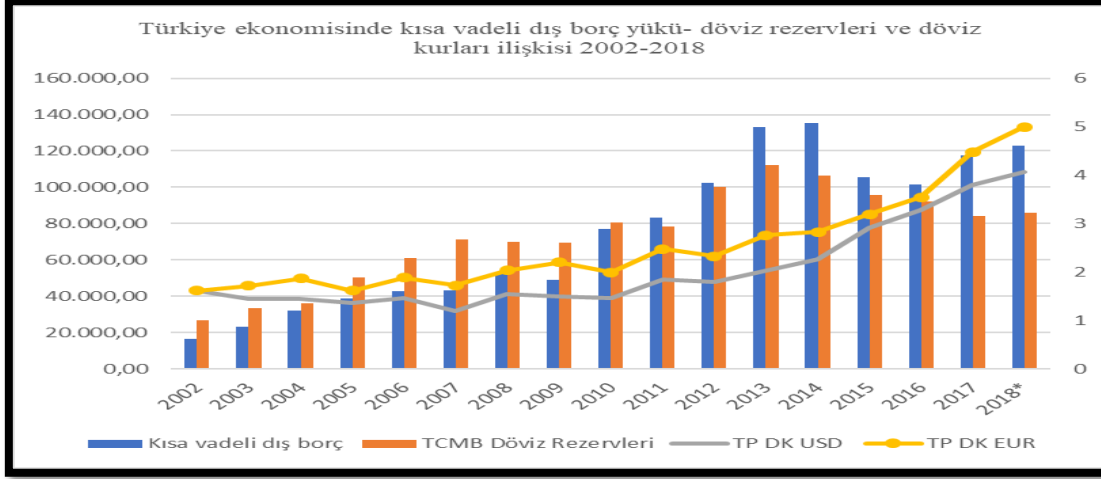
<http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Istatistikler>

4. Türkiye Ekonomisinde Kısa Vadeli Dış Borç Yükü, Brüt Döviz Rezervler, Döviz Kuru Değişimleri ve TCMB Gecelik Faiz Oranları İlişkisi

2011'den itibaren uygulamaya konan rezerv opsiyon mekanizması ve TCMB bilançosunun ödemeler dengesi açısından dayanıklılık oluşturması beklenen brüt döviz rezervlerinin yükselmesi, ekonomide beklenen etkiyi gösteriyor mu sorusuna bir başka karşılaştırmayla da bakılabilir. Aşağıdaki Grafik; 2'ye bakıldığında istenilen hedeflere ulaşıldığını söylemek zordur. Grafik de de görüldüğü üzere mavi sütunla gösterilen kısa vadeli dış borç seviyesi, sarı sütunla gösterilen merkez bankası brüt döviz rezervler aynı doğrultuda artmakta fakat, brüt döviz rezervleri, kısa vadeli dış borç yükünün gerisinde kalmaktadır. Özellikle 2102'den itibaren kısa vadeli dış borç yüküyle merkez bankası altın dahil döviz rezervleri arasındaki fark açılmaktadır. 2013, 2014 yıllarında rezervler-dış borç ilişkisi negatif olarak en yüksek seviyeye yükselmiştir. 2015 ve 2016 yıllarında bu açıklık azalmış gibi görünse de 2017 yılı ve 2018'in ilk çeyreğinde bu açık tekrar yükselmiştir. Döviz kurlarını gösteren sarı ve noktalı Euro çizgisi ve gri renkli dolar çizgisinin 2005 yılından itibaren sürekli dalgalanmalar sergilemektedir. Zaman zaman dış piyasalara, zaman zaman ise içsel ekonomik faktörlere bağlı olarak döviz kuru dalgalanmaları yaşanması, merkez bankasının döviz rezervlerini artırıcı etki yaratan rezerv opsiyon mekanizmasının çok etkili olmadığına da göstergesi niteliğindedir. Özellikle 2013 yılından itibaren sürekli dalgalanan ve yükselen döviz kurları ekonomide ithalat ve ihracat rejimi üstünde olumsuz etkilere neden

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

olmaktadır. Döviz kuru oynaklıkları faiz oranlarını da olumsuz etkileyerek yatırım pozisyonlarında negatif etkiye neden olmaktadır.

Grafik; 2. Türkiye Ekonomisinin Kısa Vadeli Dış Borç Yükü-Brüt Döviz Rezervleri ve Döviz Kuru Değişimleri İlişkisi 2002-2018

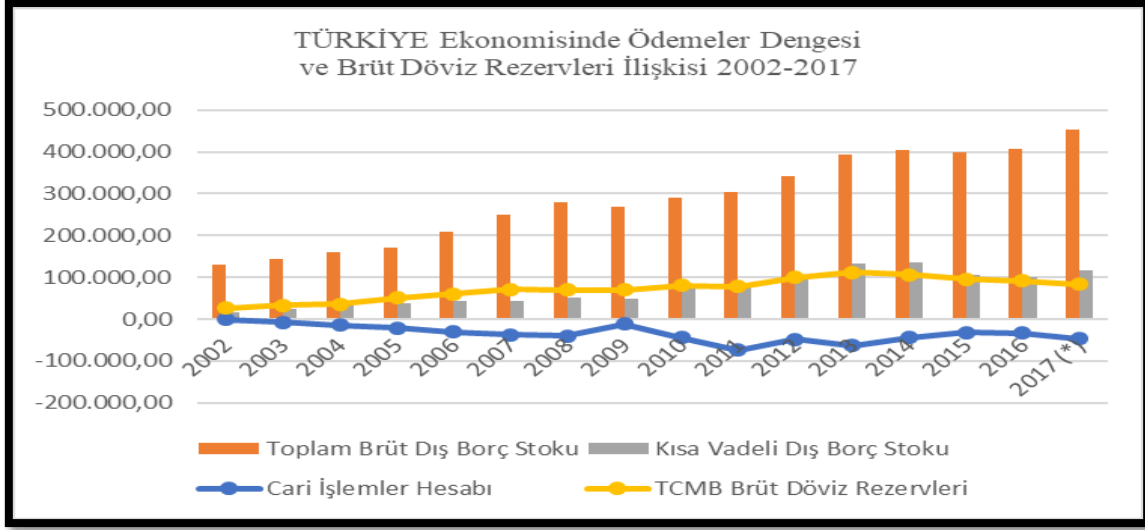
Kaynak; TCMB, istatistikler sayfasından oluşturulmuştur.
<http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Istatistikler>

5. Cari İşlemler Hesabı, Brüt Döviz Rezervleri, Kısa Vadeli Dış Borç Stoku, Toplam Dış Borç Stoku

Bir başka değerlendirme ise Türkiye ekonomisinin yıllardan beri çözemediği dış ticaret açığına dayalı sürekli artan cari işlemler hesabının açık pozisyonudur. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası her ne kadar rezerv opsiyon mekanizmasını işleterek brüt döviz rezervlerini yükseltmeye çalışsa da ülkenin sürekli yaşadığı cari işlemler hesabındaki açık pozisyonu ülke içi rezervlerinin para politikası üzerindeki etkisini sınırlamaktadır. Çünkü ekonominin sürekli cari işlemler hesabının açık pozisyonu ülkenin dış borç gereksinimini artırmaktadır. Borçlanma gereksinimi artması ekonomideki faiz yükünü artırmakta ve faize duyarlı bir hale getirmektedir. Ülke ekonomisinin borçlanma gereksinimi faizleri yükseltmekte ve portföy yatırımlarının (kısa vadeli yatırımlar) ülkeye girişini hızlandırmaktadır. Ülkeye akan kısa vadeli sermaye hareketleri merkez bankasının geliştirdiği rezerv opsiyon mekanizmasıyla sterilize edilmesine rağmen, kısa vadeli dış borç yükü, brüt döviz rezervleri üzerinde zaman zaman baskı unsuru oluşturabilmektedir. Aşağıdaki Grafik;3'de cari işlemler hesabının 2002-2017 arasındaki seyri görülmektedir. Grafikteki diğer göstergeler ise toplam dış borç stoku ve bu toplam borç stoku içindeki kısa vadeli dış borç seviyesi, TCMB'nin brüt döviz rezervleri görülmektedir. Grafik; 3'te de görüldüğü gibi, cari işlemler hesabındaki açık arttığı zaman toplam dış borç yükü de artmaktadır. 2009'dan 2017'ye kadar zaman zaman cari açık azalmasına rağmen toplam dış borç yükü artmaya devam etmiştir. Toplam borç seviyesindeki yükseliş kısa vadeli dış borç seviyesiyle doğru orantılı olarak seyretmektedir. TCMB'nin brüt döviz rezervleri ise 2013'ten itibaren kısa vadeli dış borç seviyesinin gerisinde kalmıştır. Merkez bankasının portföy yatırımlarına bağlı sermaye girişlerine rağmen rezerv opsiyon

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

mekanizmasıyla kontrol etmeye çalıştığı döviz rezervleri bu grafikten de anlaşıldığı gibi para politikaları açısından çok etkili olmadığı görülmektedir.

Grafik; 3. Türkiye Ekonomisinde Ödemeler Dengesi ve Brüt Döviz Rezervleri İlişkisi 2002-2018.

Kaynak; TCMB, istatistikler sayfasından oluşturulmuştur.
<http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Istatistikler>
<http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Istatistikler/Odemeler+Dengesi+ve+Ilgili+Istatistikler>

6. Sonuç

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası 2011 yılından itibaren uygulamaya koyduğu ve bir finans mühendisliği olarak adlandırılan, bankaların TL mevduatlarının belirli oranlardaki zorunlu karşılık oranlarını, altın veya döviz olarak tutulma imkanı, brüt döviz rezervlerinin artmasında etkin bir rol üstlenmiştir. Ve bu uygulama, rezervlerin yükselmesi açısından başarılı bir politika olarak görülmektedir. Fakat ülke ekonomisine yönelik sermaye giriş ve çıkışları yaşandığı dönemlerde ise döviz kurlarının ve faiz oranlarının yükselişine engel olamamıştır.

2000'li yıllardan beri önce örtük enflasyon modellemesi ile sonra açık enflasyon hedeflemesi rejimine göre fiyat istikrarına öncelik veren para politikaları ilk yıllarda başarıyla sürdürülmesine rağmen 2008 yılında yaşanan küresel dünya kriziyle finansal istikrarı da öncelleyen politikalar geliştirilmiştir. Rezerv opsiyon mekanizması da bu politikalardan biridir. 2011'de başlayan ve halen sürdürülen rezerv opsiyon mekanizması merkez bankasının araç bağımsızlığı koşulu altında günlük, haftalık veya aylık para politikalarında bir ekonomik güç unsuru gibi görünmesine rağmen, ülke ekonomisinin üretim yapısının ithalata bağımlılık seviyesini yüksek olması, ihracatın artışının ithalatı da artırması cari işlemler dengesindeki açığın büyümesine neden olmakta, bu açık, kısa vadeli portföy yatırımlarıyla fonlanmakta ve bu kısa vadeli sermaye hareketleri de zaman zaman dışsal şoklar veya ülke içindeki istikrarsızlıklar nedeniyle ülke ekonomisi üzerinde olumsuz baskılara neden olmaktadır.

Kısa vadeli sermaye hareketlerinin ülke ekonomisine giriş sürecinde TL değerlenmesine neden olmaması ve brüt döviz rezervlerinin artması için geliştirilen rezerv opsiyon mekanizması, ülke dış borçlanma seviyesinin yükseldiği durumlarda faiz artışlarına ve döviz kuru yükselişlerine karşı çözüm olamamıştır. Çünkü 2010'larla birlikte kısa vadeli borç seviyesinin, brüt döviz rezervlerinin üstünde seyreden ülke ekonomisi, sıklıkla spekülâtif sermaye hareketlerine neden olmakta ve merkez bankası bu atakları rezervlerle karşılama gayretine girse de sonuçta hem döviz kuru yükselişlerine, hem de faiz yükselişlerine neden olmaktadır. Yukarıdaki tablolar ve grafiklerden de bu açıkça görülmektedir. Sonuç olarak TCMB'nin geliştirdiği rezerv opsiyon mekanizması döviz rezerv pozisyonu açısından olumlu fakat ülke ekonomisindeki makro ekonomik yapıdaki olumsuzluklardan dolayı, döviz kurları ve faizler üzerindeki kontrol edebilme gücünü etkisizleştirmektedir.

Kaynakça;

ALPER, K. & KARA, H. & YÖRÜKOĞLU, Mehmet. (2012). TCMB Ekonomi Notları sayı: 2012-28.

EĞİLMEZ, M. (2012). "Rezerv Politikası ve Rezerv Opsiyon Katsayısı" Kendime Yazılar.

<http://www.mahfiegilmez.com/2012/11/karsliklar-politikas-ve-rezervopsiyon.html>

ERGİN, A. & AYDIN, H. İ. (2017). "Finansal İstikrarı Sağlamaya Yönelik Bir Araç; Rezerv Opsiyon Mekanizması" Batman University Journal of Life Sciences, Volume 7, Number 1/1 (2017). <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/313227>

EROĞLU, N. (2011). Türkiye'de Parasal Kesim ve Merkez Bankası İşlemlerinin Analizi, DER Yayınları, İstanbul. ISBN 978-975-353-327-0.

ÇETİN, M. Ö. (2016). "Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) Para Politikası Uygulamalarının Gelişimi" Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, Cilt 8, Sayı 14, ISSN 1309-1123, ss. 67-101.

KÜÇÜKSARAC, D. & ÖZEL, Ö. (2012). Rezerv Opsiyon Mekanizması ve Optimal Rezerv Opsiyonu Katsayılarının Hesaplanması, TCMB Çalışma Tebliği No:12/32.

ÖNER, S. & ÖNER H. (2016). "Rezerv Opsiyon Mekanizmasının Sağladığı Maliyet Avantajı", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 2016 / 1, 22-33. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/270110>

TUNA, A. & ÖNER, S. & ÖNER, H. (2015). Rezerv Opsiyon Mekanizmasının Optimal Kullanımı ve Türk Bankacılık Sektörü Açısından Maliyet Analizi, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:29, Sayı:2, 2015. ERZURUM.

TCMB, 2010 YILINDA PARA VE KUR POLİTİKASI, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 10 Aralık 2009. ANKARA.

<http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Yayinlar/Para+ve+Kur/Para+ve+Kur+Politikasi+Metinleri/>

TCMB, 2010. PARA POLİTİKASI ÇIKIŞ STRATEJİSİ, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 14 Nisan 2010. ANKARA.

<http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Yayinlar/Para+ve+Kur/Para+ve+Kur+Politikasi+Metinleri/>

TCMB, 2011 YILINDA PARA VE KUR POLİTİKASI, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 21 Aralık 2010. ANKARA.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

<http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Yayinlar/Para+ve+Kur/Para+ve+Kur+Politikasi+Metinleri/>

TCMB, 2012 YILINDA PARA VE KUR POLİTİKASI, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 27 Aralık 2011. ANKARA.

<http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Yayinlar/Para+ve+Kur/Para+ve+Kur+Politikasi+Metinleri/>

TCMB, 2017 PARA VE KUR POLİTİKASI, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 6 Aralık 2016. ANKARA.

<http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/98d77cc4-690c-4d79-a79f-a48025077900/2017ParaveKur.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-98d77cc4-690c-4d79-a79f-a48025077900-m3fB7u2>

TCMB, 6 Kasım 2017 Zorunlu Karşılıklara ilişkin basın duyurusu

<http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/93875a20-d6bd-4318-b724-016f12d5422d/DUY2017-44.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-93875a20-d6bd-4318-b724-016f12d5422d-m3fC9im>

TCMB, İstatistikler Sayfası.

<http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Istatistikler>

TCMB seçilmiş grafikler.

<http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Istatistikler/Secilmis+Grafikler>

TÜRKİYE’NİN ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ ÜYELİĞİNE TÜRKİSTAN PERSPEKTİFİNDEN BAKMAK

Dr. Öğr. Üyesi Kadir SANCAK

Gümüşhane Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü,

Öz

Sovyetler Birliği’nin dağılması ile birlikte iki kutuplu yapı sona ermiş ve ABD süper güç olarak dünyada yalnız kalmıştır. 1996 yılında Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan’ın bir araya gelmesiyle Şanghay Beşlisi olarak temelleri atılan ve 2001 yılında Özbekistan’ın katılımı ile birlikte Şanghay İşbirliği Örgütü(ŞİÖ) adıyla kurumsal bir kimlik kazanan örgüt ABD’yi küresel sistemde dengeleyebilecek bir yapılanma olarak görülmüştür. 2017 yılında Pakistan ve Hindistan’ın gözlemci statüden üye statüsüne yükseltilmesi ile birlikte gücünü artıran ŞİÖ, dünyadaki dokuz nükleer güçten dördünü, dünya nüfusunun yaklaşık yarısını ve dünya ekonomisinin toplam büyüklüğünün yüzde 20’sini bünyesinde barındıran önemli bir güç ve cazibe merkezi haline gelmiştir.

Son dönemde çok yönlü bir dış politika anlayışını benimseyen Türkiye, bunun tabii bir sonucu olarak ŞİÖ’ye ilgisiz kalmamış ve 2005 yılında örgüte üye olma isteğini dile getirmiştir. 2012 yılında Türkiye’ye diyalog ortaklığı statüsü verilmiş ve bu şekilde Türkiye örgüt ile kurumsal bir bağ tesis etmiştir. Öte yandan Türkiye’nin ŞİÖ’ye ilgisi ve üye olma isteği iç politikada önemli tartışmalara konu olmuştur. Meseleye eleştirel bir çerçevede yaklaşanlar şimdiye kadar Batı ile beraber hareket eden ve Batılı örgütler içerisinde yer almayı dış politikasının merkezine koyan Türkiye’nin ŞİÖ üyeliği ile bir eksen kayması yaşayacağını iddia etmişlerdir. Tartışmaların odak noktasında, ŞİÖ’nün Türkiye için Avrupa Birliği’nin alternatifi olup olamayacağı ve söz konusu ŞİÖ üyeliğinin Türkiye’nin NATO ile olan ilişkilerini ne şekilde etkileyeceği soruları yer almıştır.

Türkiye’de yapılan çalışmalarda ŞİÖ üyeliği genel itibarıyla tek yönlü bir bakış açısıyla değerlendirilmiş ve mesele ağırlıklı olarak Batı ile olan ilişkiler çerçevesinde ele alınmıştır. Bu bağlamda muhtemel bir üyeliğin Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri arasındaki ilişkilere ne şekilde yansıtacağı çok fazla gündeme gelmemiştir. Oysa ŞİÖ’nün sekiz üyesinden üçü Türk devletidir ve bir diğer Türk devleti Azerbaycan da Türkiye gibi örgütün diyalog ortaklarından. Hal böyle iken meselenin Türk Dünyası bağlamında ele alınması önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Şanghay İşbirliği Örgütü, Türkistan, Türkiye, Rusya, Çin

Giriş

Uluslararası ilişkilerde devletlerin dışındaki bir başka önemli aktör uluslararası örgütlerdir. Uluslararası örgütler iki veya daha fazla devletin farklı alanlarda ortak amaçlarını gerçekleştirmek için bir araya gelerek oluşturdukları yapılardır.¹ Küresel anlamda ilk uluslararası örgütlerin kurulması yüz yıl

¹ Şaban H. ÇALIŞ, (2006), “Uluslararası Örgütler”, Uluslararası Örgütler ve Türkiye, (ed. Şaban H. Çalış, Birol Akgün, Önder Kutlu), Konya: Çizgi Kitabevi, s.2,3

öncesine kadar uzansa da uluslararası sistem içerisinde etkin bir aktör olarak yer almaları ve sayılarındaki artış esas olarak İkinci Dünya Savaşı sonrasında olmuştur. İki kutuplu bir dünya sistemi içerisinde bir yanda NATO ve diğer yanda Varşova Paktı Soğuk Savaş Döneminin iki önemli aktörü olarak küresel politika içerisinde aktif rol oynamışlardır.

Soğuk Savaş Döneminin sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte Varşova Paktı'nın lağvedilmesi, ABD liderliğindeki NATO'yu rakipsiz bir duruma getirmiştir. Bunun sonucunda daha önce Sovyetler Birliği'nin hakim olduğu coğrafyalarda bir güç boşluğu meydana gelmiştir. Her ne kadar Rusya Federasyonu Sovyetler Birliği'nin ardılı olarak söz konusu boşluğu doldurmaya çalışsa da -bunun için yeterli güce sahip olmadığı için- bu mümkün olmamıştır. ABD ile sadece kendi gücü ile rekabet edemeyeceğini düşünen Rusya farklı işbirliği modelleri geliştirerek² ABD'yi dengeleme çabası içerisinde olmuştur. Öte yandan Çin son dönemde hızlı ve istikrarlı bir büyüme göstererek küresel politikada adından daha fazla söz ettirmeye başlamıştır. Ancak mevcut konjonktürde Çin de ABD ile rekabet edebilmek için güçlü devletlerle- Rusya gibi- işbirliğine ihtiyaç duymaktadır. İşte böyle bir durumda Çin ve Rusya-Türkistan Cumhuriyetlerini de bunun bir parçası yaparak- birlikte Şanghay İşbirliği Örgütü'(ŞİÖ)nü kurmuşlardır.

Bu çalışmada öncelikle Şanghay İşbirliği'nin kuruluş süreci ortaya konulacaktır. Sonrasında Türkiye'nin örgüte üyelik talebi ve bu bağlamda yapılan tartışmalara temas edilecektir. Son kısımda ise -çalışmanın esasını teşkil oluşturan- Türkiye'nin ŞİÖ'ye muhtemel üyeliğinin Türkistan coğrafyasına faydalarının neler olabileceği anlatılacaktır. Nitekim Türkiye'nin muhtemel üyeliği Türkçe literatürde ağırlıklı olarak "Türkiye eksen kayması mı yaşıyor, ŞİÖ, AB'ye alternatif olabilir mi?, ŞİÖ NATO'nun alternatifi midir?" soruları etrafında tartışılmaktadır. Bu çalışmada ise mesele biraz da Türkistan coğrafyası bağlamında ele alınacaktır.

1. ŞİÖ'nün Kuruluş Süreci

Bugün Şanghay İşbirliği Örgütü adıyla bilinen yapının temelleri 1996 yılında Rusya, Çin, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın Şanghay Beşlisi adıyla bir araya gelmeleri ile atılmıştır. 2001 yılında Şanghay Beşlisi'nin bir bölgesel örgüt haline dönüştürülmesi kararı alınmış ve kurucu ülkelere Özbekistan da dahil edilerek Şanghay İşbirliği Örgütü kurulmuştur.³ Başlangıçta "güvenin artırılması, sınır bölgelerinin silahsızlandırılması ve bölgesel işbirliğinin teşvik edilmesi"⁴ gibi sınırlı alanlarda bir işbirliğini hedefleyen örgüt zaman içerisinde işbirliği alanlarını genişletmiştir.⁵ Düzenli olarak her yıl bir başka üye ülkede liderler zirvesini gerçekleştiren ŞİÖ, örgüt bünyesinde farklı alanlarda birimler ihdas ederek kurumsallaşma anlamında zaman içerisinde önemli ilerleme sağlamıştır.⁶

Örgüt bölgedeki diğer ülkeler tarafından da büyük ilgi görmüş ve bu bağlamda 2004 yılında Moğolistan, 2005'te İran, Hindistan ve Pakistan ve 2011 yılında Afganistan ŞİÖ'ye gözlemci üye olarak kabul

² Bağımsız Devletler Topluluğu, Avrasya Ekonomik Birliği gibi.

³ Şanhay İşbirliği Örgütü, <http://www.mfa.gov.tr/sanghay-isbirligi-orgutu.tr.mfa>

⁴ Esmâ ÖZDAŞLI, (2012), "Çin ve Rusya Federasyonu'nun Perspektifinden Şanghay İşbirliği Örgütü", Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4/6, s.109

⁵ Çağla Gül YESEVİ, "Avrasya'da Güvenliğin İnşası: Şanghay İşbirliği Örgütü", https://www.academia.edu/29843465/Avrasyada_G%C3%BCvenli%C4%9Fin_%C4%B0n%C5%9Fas%C4%B1_%C5%9Ea_nghay_%C4%B0%C5%9Fbirl%C4%9Fi_%C3%96rg%C3%BCt%C3%BC

⁶ Zehra ALTUNDAĞ, (2016), "Geçmişten Günümüze Şanghay İşbirliği Örgütü", Avrasya Etüdüleri, 49, ss.99-124, s.108-109

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

edilmiştir.⁷ Örgüt'teki genişleme sonra da devam etmiş ve daha önce gözlemci ülke statüsünde olan Hindistan ve Pakistan 2017 yılında tam üyeliğe kabul edilmiştir. Üyelik, gözlemcilik ve diyalog ortaklığı şeklinde üç ayrı statünün bulunduğu ŞİÖ'de bugün, Çin Halk Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu, Kırgızistan, Tacikistan, Kazakistan, Özbekistan, Hindistan, Pakistan üye, Afganistan, Moğolistan, İran, Belarus gözlemci, Türkiye, Azerbaycan, Sri Lanka, Ermenistan, Kamboçya ve Nepal ise diyalog ortağı statüsünde yer almaktadırlar.⁸ ŞİÖ, halen bir yandan kurumsallaşma adına adımlar atarken diğer yandan yeni üyelerle genişlemeye devam etmektedir. 2001 yılı esas alındığında Örgüt kısa bir zaman diliminde önemli bir gelişme sağlamış olmakla birlikte kuruluş aşamasını henüz tamamlamamıştır.⁹

2. Türkiye'nin ŞİÖ'ye Üyelik Talebi

Adalet ve Kalkınma Partisi (Ak Parti) iktidara geldikten sonra dış politikada yeni bir dil kullanmaya ve yeni bir politika oluşturmaya çalışmıştır. Bu yenilerden biri de Çok Boyutlu/Çok Kulvarlı Dış Politika anlayışıdır. Bununla, uluslararası ilişkilerin dinamik yapısı içerisinde dış politikayı tek bir bölge veya konu ile sınırlamayan, eş zamanlı olarak başka bölge/ülkelere dönük de aktif bir politika yürütülmesinin gerekliliğine vurgu yapılmıştır.¹⁰ Bu yeni yaklaşımın gereği olarak Türkiye, bir yandan NATO'ya üye bir ülke olarak Avrupa Birliği üyeliği konusunda çaba sarfederken, öte yandan Şanghay İşbirliği Örgütü ile ilgilenmeye başlamıştır. Bu bağlamda 2005 yılında dönemin başbakanı olan Recep Tayyip Erdoğan, Türkiye'nin ŞİÖ'ye üyelik isteğini Rusya devlet Başkanı Vladimir Putin'le paylaşmıştır. Ancak bu talebe Rusya'nın sıcak baktığı söylene de -üyelik kararı oybirliği ile alındığı için- Türkiye'nin üyelik için yaptığı başvuru kabul edilmemiştir.¹¹ 2012 yılında ise Türkiye diyalog ortaklığına kabul edilmiş ve "Türkiye Cumhuriyeti'ne Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Diyalog Ortağı Statüsü Tanınmasına İlişkin Muhtıra" 2017 yılında Resmi Gazete'de yayınlanmıştır.¹²

Türkiye'nin üyelik talebinin Çin ve Rusya tarafından olumsuz karşılanmadığı söz konusu liderler tarafından ifade edilse de esasında bu durum politik bir manevra olarak görülmektedir.¹³ Nitekim Türkiye'nin üye yapılmayıp diyalog ortağı yapılmış olması da bu duruma işaret etmektedir. Nitekim NATO üyesi ve AB'ye aday bir ülke olarak Batı kampı içerisinde yer alması ŞİÖ içerisinde bir güvensizlik doğurmaktadır. Ancak Türkiye'nin çok yönlü bir politika takip etme arzusu ve son dönemde ABD ve AB ile ilişkilerde yaşanan gelişmeler Türkiye'nin ŞİÖ nezdindeki güvenilirliğini artırmaktadır.

3. Türkiye'nin Muhtemel Üyeliğinin Türkistan'a Etkisi

Türkiye'nin Şanghay İşbirliği Örgütü üyeliği Türkiye için olduğu kadar Türkistan Bölgesi için de- bu örgütün üyesi olan diğer Türk devletleri Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, diyalog ortağı olarak Azerbaycan ve bağımsız olmamakla birlikte Doğu Türkistan ve Rusya Federasyonu dahilindeki Türk Bölgeleri- oldukça büyük önem arz etmektedir. Özellikle ŞİÖ üyesi Kazakistan, Kırgızistan ve

⁷ ALTUNDAĞ, a.g.e., s.110

⁸ Şanghay İşbirliği Örgütü,

⁹ Hakkı BÜYÜKBAŞ (2006), "Şanghay İşbirliği Örgütü", (Şaban Çalış, Birol Akgün, Önder Kutlu eds.), Uluslararası Örgütler ve Türkiye, Konya:Çizgi Kitabevi, s. 579

¹⁰ Murat YEŞİLTAŞ ve Ali BALCI (2011), "AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası Sözlüğü: Kavramsal Bir Harita", Bilgi, (23), s. 16,17

¹¹Nalan IŞIK, (2016), "Türkiye İle Şanghay İşbirliği Örgütü Arasındaki Ticaret Akımlarının Panel Çekim Modeli İle Analizi", International Journal of Economic and Administrative Studies, (17), ss.151-174, s.152

¹² "Şanghay İşbirliği Örgütü"

¹³ Gökçen OĞAN, "Şanghay: Artılar, Eksiler ve Türkiye", <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/sanghay-artilar-eksiler-ve-turkiye>

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Özbekistan, Çin ve Rusya gibi iki büyük gücün etkisi ve baskısı altındadır. Türkiye'nin üyeliği dış politikada iki güç arasında sıkışmış olan bu ülkeler için bir anlamda çıkış yolu anlamına gelecektir.

Bölgedeki Türk devletleri ile Türkiye arasındaki ilişkiler bölgenin diğer devletleri üzerinde genel olarak bir Turancılık endişesi yaratmaktadır. Türkiye'nin üyeliği ile birlikte söz konusu ülkelerle olan ilişkisi kurumsal bir boyut kazanacağı için daha az dikkat çekici olacak ve söz konusu endişeler azalacaktır.

NATO üyesi ve AB üyelik müzakerelerini yürüten bir ülke olarak Türkiye, Batı ile yakın ilişkiler içerisinde olan bir ülkedir. Bu nedenle de adı geçen Türk devletlerinin Batı ülkeleri ile sağlıklı ilişkiler kurmasında önemli katkı sağlayacağı muhakkaktır.

Hazar havzası petrol ve doğalgaz rezervleri yönünden oldukça zengindir. Çin, bu doğal kaynakların önemli bir müşterisi, Rusya ise uluslararası pazarlara aktarılmasında önemli bir güzergâhtır. Türkiye ise hem önemli bir alıcı, hem de sahip olduğu jeopolitik konum nedeniyle önemli bir alternatif güzergâhtır.

Bölge ülkelerinden özellikle Kırgızistan son dönemde ekonomik ve kültürel olarak büyük ölçüde Çin tarafından baskılanmaktadır. Türkiye'nin üyeliği Kırgızistan'ın üzerindeki bu etkinin ortadan kaldırılmasında büyük önem taşımaktadır.

Doğu Türkistan Meselesi Çin için hassas bir konudur ve Türkiye'nin bu konudaki tutumu konusunda da oldukça endişe içerisindedir. "Dışarıdan" bir ülke olarak Türkiye'nin bu sorunla ilgilenmesi pek mümkün değildir ancak örgüt üyesi olarak bu meseleye taraf olması daha fazla imkân dâhilinde görülmektedir.

Orta Doğu'da son dönemde güç kaybeden IŞİD ve benzeri terör yapılarının bundan sonraki hedefleri arasında Türkistan Bölgesi'nin adı geçmektedir. Bu konuda oldukça tecrübeli olan Türkiye'nin söz konusu ülkelere ve genel olarak ŞİÖ'ye büyük katkı sağlayacağı muhakkaktır.

Sahip oldukları nüfus ve kültürel değerler dikkate alındığında ŞİÖ içerisinde Çin, Rus ve Hint kültürünün büyük bir ağırlığı olduğu görülmektedir. Türkiye'nin üyeliği –Pakistan ile birlikte düşünüldüğünde- bu etkiyi dengeleyebilecek ve Türkistan'daki İslamın pozisyonunun zayıflamasına engel olacaktır.

SONUÇ

Türkiye son yıllarda çok yönlü dış politika anlayışı çerçevesinde Batı'nın dışında kalan coğrafyalara ve örgütlenmelere de ilgi duymaya başlamıştır. Bu bağlamda üye olmaya çalıştığı örgütlerden biri de Şanghay İşbirliği Örgütü olmuştur. Türkiye'nin ŞİÖ'ye gösterdiği ilgi iç politikada eksen kayması tartışmaları bağlamında ele alınmış ve ŞİÖ'nün AB'nin bir alternatifi olamayacağına vurgu yapılmıştır. Muhtemel bir üyeliğin Türkiye için ne anlam ifade ettiği tartışılmıştır. Ancak özellikle ŞİÖ bölgesindeki Türk devletlerinin ve halklarının bundan nasıl etkileneceği pek fazla söz konusu edilmemiştir.

Yukarıda ifade edildiği gibi Türkiye'nin üyeliğinin Türkistan Bölgesi'ne birçok şekilde katkı sağlayacağı muhakkaktır. Öncelikle bu durumun söz konusu üye Türk devletlerine anlatılması ve onların Türkiye'nin üyeliğine çok daha güçlü bir şekilde destek vermeleri büyük önem taşımaktadır. Onların verecekleri destek Türkiye'nin de elini güçlendirecek ve üyeliğin gerçekleşmesini kolaylaştıracaktır.

KAYNAKÇA

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Altundağ, Z. (2016), “Geçmişten Günümüze Şanghay İşbirliği Örgütü”, *Avrasya Etüdları*, 49, ss.99-124, s.108-109

Büyükbay, H., “Şanghay İşbirliği Örgütü”, (Şaban Çalış, Birol Akgün, Önder Kutlu eds.), *Uluslararası Örgütler ve Türkiye*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2006, s. 579

Çalış, Ş. H. (2006), “Uluslararası Örgütler”, *Uluslararası Örgütler ve Türkiye*, (ed. Şaban H. Çalış, Birol Akgün, Önder Kutlu), Konya: Çizgi Kitabevi, s.2,3

Işık, N. (2016), “Türkiye İle Şanghay İşbirliği Örgütü Arasındaki Ticaret Akımlarının Panel Çekim Modeli İle Analizi”, *International Journal of Economic and Administrative Studies*, (17), ss.151-174, s.152

Oğan, G., “Şanghay: Artılar, Eksiler ve Türkiye”, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/sanghay-artilar-eksiler-ve-turkiye>, 19.07.2018

Özdaşlı, E. (2012), “Çin ve Rusya Federasyonu’nun Perspektifinden Şanghay İşbirliği Örgütü”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4/6, s.109

Şanghay İşbirliği Örgütü, <http://www.mfa.gov.tr/sanghay-ismirligi-orgutu.tr.mfa>, 19.07.2018

Yesevi, Ç. G., “Avrasya’da Güvenliğin İnşası: Şanghay İşbirliği Örgütü”, https://www.academia.edu/29843465/Avrasyada_G%C3%BCvenli%C4%9Fin_%C4%B0n%C5%9Fas%C4%B1_%C5%9Eanghay_%C4%B0%C5%9Fbirl%C4%9Fi_%C3%96rg%C3%BCt%C3%BC, 19.07.2018

Yeşiltaş, M. ve Balcı, A. “AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası Sözlüğü: Kavramsal Bir Harita”, *Bilgi*, (23), (2011) , s. 16,17

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GÖÇMEN İHTİYACININ ARKA PLANI

Dr.Öğr.Üyesi Mehlika Özlem ULTAN

Kocaeli Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Öz

Avrupa Birliği, jeopolitik konumu ve gelişmiş olanakları sayesinde tarih boyunca göçmenlerin ilgi odağı olmuştur. Ancak özellikle son on yılda, sadece isteğe bağlı göçlerin değil, zorunlu göçlerin de odak noktası haline geldiği görülmektedir. Birlik üye ülkelerdeki olanakların göçmenlere çekici geldiği bir gerçektir. Göç ile ilgili çalışmaların çoğunluğu da göçlerin sebepleri üzerine şekillenmektedir. Ancak konuya tersinden bakılması gerektiği de unutulmamalıdır. Hedef ülke konumunda olan Birlik üyelerinin göçmenlere ihtiyacı var mıdır? Alınan göçmenler hangi şartlarda çalıştırılmakta, hangi haklara sahip olabilmektedir? Zorunlu göçlerde göçmenler ülkenin ihtiyacına göre mi alınmaktadır yoksa göçmenlere yardım etmek mi önemli görülmektedir? Bu çalışma kapsamında bu sorulara yanıt aranmaya çalışılacak ve Birliğin hangi göçmen türüne neden ihtiyaç duyduğu analiz edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: AB Göç Politikası, Mülteci, Ekonomik Göçmen, Politik Göçmen

THE BACKGROUND OF THE EUROPEAN UNION'S IMMIGRANT REQUIREMENT

449

Abstract

The European Union has been a focus of immigrants throughout history, because of its geopolitical position and its opportunities. However, especially in the last decade, not only voluntary migrations but also forced migrations have had vital importance. It is a fact that the possibilities in the member countries are attractive to immigrants. The majority of migration-related works are also shaped by the reasons for migration. However, it should not be forgotten that the subject should be viewed in reverse. Will Union members in the host country need immigrants? On what conditions are immigrants employed and what rights can they have? Are forced migrants based on the needs of the country or is it important to help immigrants? Within the scope of this study, it is aimed to find answers to these questions and tried to analyze what kind of immigrant needs the European Union needs.

Keywords: The EU Migration Policy, Refugee, Economic Migrant, Political Migrant

Giriş

Göç konusu tarih boyunca hep önemini koruyan bir nitelik sergilemiştir. Ancak özellikle küreselleşme süreciyle birlikte, etkisi tüm dünyada daha fazla hissedilir hale gelmiştir. Göç konusu, nedenleri ve sonuçları itibariyle çok boyutlu olarak incelenmesi gereken bir konudur. Göç, insani bir hareket olmasından ötürü ülkelerin politikalarının belirlenmesinde önemli bir rol oynamaya başlamıştır. Göç,

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

sadece göç edenleri değil, göç edilen ülkenin yapısını da oldukça etkilemektedir. Ülkelerin sosyo-politik durumları, ekonomik nitelikleri, işgücüne dâhil olan kişi sayıları gibi konular göçmenlerin niteliğiyle şekil değiştirebilir hale gelmiştir. Bu sebeple, ülkelere gelecek göçmenlerin sayısı ve niteliğinin politikacılar nezdinde önemli görülmeye başladığını söylemek mümkün olmaktadır. Avrupa Birliği'ne üye olan devletlerin ekonomik refah seviyelerinin nispeten yüksek olması ve göç yolları üzerinde bulunmaları göç alan ülkeler olma konumlarını tarihsel çerçevede korumalarına sebep olmuştur. Ancak Birlik üye devletlerinin hangi tür göçmenleri istediği, hangi göçmenlere ihtiyaç duyduğu da araştırılması gereken konulardan birini teşkil etmektedir.

Bu doğrultuda, öncelikle göç ile ilgili kavramlar kısaca açıklanacak, daha sonra ise Avrupa Birliği ülkelerinin hangi göçmen tiplerine daha fazla ihtiyaç duyduğuna yönelik bir değerlendirme yapılacaktır.

Kavramsal Çerçeve

İlk olarak göç kavramına bakıldığında en temel tanımının, “bir bireyin yaşamını geçirmek üzere geçici bir süre için ya da sürekli olarak bir yerleşim yerinden diğerine, yerleşmek amacıyla yer değiştirmesi” şeklinde yapıldığı görülmektedir (Key Migration Terms, 2018: 1). Bu yer değiştirme hareketinin yasal yollarla ve yasal olmayan yollarla yapılması, kavramın iki alt başlık çerçevesinde değerlendirilmesiyle sonuçlanmaktadır. Yasal göç kavramı, göçün genel tanımıyla benzerlik göstermektedir. Yasa dışı göç kavramı ise farklı bir anlam içermektedir. Yasa dışı göç denildiğinde sadece yasa dışı yollarla yapılan göçler anlaşılmalıdır. Bir kişinin yasa dışı göç hareketinde bulunması için ülkesini yasal yollarla terk edip, diğer ülkeye yasal yollarla girdikten sonra, izin verilen süre içerisinde ülkeyi terk etmeyip, o ülkede yasal izne sahip olmadan yaşamaya devam ettiği takdirde de yasa dışı göç hareketinde bulunduğu olarak kabul edilmektedir. Göç, nedenlerine bağlı olarak farklı sınıflandırmalara tabi tutulabilmektedir. Bu çerçevede zorunlu ve gönüllü göç ayrımı ortaya çıkmaktadır. Zorunlu göç, “bireylerin savaş, doğal afet ve kıtlık gibi sebeplerle yaşadıkları yerden ayrılmak zorunda kalmaları” şeklinde ifade edilmektedir. Gönüllü göç ise, “bireylerin ekonomik, eğitim, aile birleşimi gibi nedenlerle göç etmeye kendi iradeleriyle karar vermeleri” şeklinde tanımlanmaktadır (Hopyar, 2016: 1).

Göçmen kavramı ise, göç etme faaliyetinde bulunan kişi olarak ifade edilmektedir. Göç etme faaliyetinin sebeplerine göre farklı tanımlamalar yapıldığı görülmektedir. Göç etme sebeplerinin maddi ya da sosyal durumlarını düzeltmek, kendileri veya ailelerinin gelecekte beklenenlerini arttırmak ve refah seviyelerini arttırmak (Lee, 1966: 50) için olması halinde ekonomik göçmenlerden ve dolayısıyla ekonomik göçten söz edilmektedir (Göç Terimleri Sözlüğü, 2009: 22). Zorunlu göçmenler savaş, doğal afet ya da kıtlık gibi sebeplerle ikamet ettikleri yerden ayrılmak zorunda kalan göçmenler olarak değerlendirilmektedir. Zorunlu göçlerin bir diğer önemli sebebi, politik, dini ya da toplumsal baskılardan kurtulmak olarak düşünülmektedir (Kritz and Keely, 1981: 18). Zorunlu göçmenler, mülteci ve sığınmacı şeklinde alt başlıklarda ele alınmaktadır. Mülteci, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne göre, “İrki, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden, ilgili ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen kişi” olarak tanımlanmaktadır (Uluslararası Göç Örgütü, 2009: 43). Sığınmacı ise, “İlgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen ve mültecilik statüsüne dair yaptıkları başvurunun sonucunu bekleyen kişi” olarak ifade edilmektedir (Uluslararası Göç Örgütü, 2009: 49). Sığınmacıların başvurularının olumsuz sonuçlanması

halinde, bu kişilerin ülkeyi terk etmeleri gerekmektedir. Dolayısıyla sığınmacının statüsü geçici nitelikteyken, mültecilerin statüsü kalıcı niteliktedir.

Avrupa'ya Göç Hareketleri

Avrupa kıtasının göç tarihi incelendiğinde, İkinci Dünya Savaşı'na kadar Avrupa ülkelerinin göç veren ülkeler olduğu görülmektedir. Ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa Kömür Çelik Topluluğu, sonrasında Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurulmasıyla birlikte, Avrupa ülkelerinin refah seviyelerinde önemli bir artış yaşanmıştır. Bu dönemden itibaren, Avrupa ülkeleri göç almaya başlamış ve öncelikle kendi yerel göç politikalarını oluşturmaya başlamış, daha sonra ise Avrupa Birliği çatısı altında ortak göç politikaları belirlemeye çalışmışlardır (Gündüz ve Koçak, 2016: 68). Avrupa'ya göçün tarihsel sınıflandırması konusunda birçok çalışma olmakla birlikte, en önemli çalışmanın Messina tarafından yapıldığı bilinmektedir. Messina'ya (2007: 19) göre, her ne kadar dönemler birbirlerinden net bir şekilde ayrılmassa da, Avrupa'da göçün tarihi açısından 3 önemli dönem bulunmaktadır. Bu dönemler kısaca ele alındığında, ilk dönemin 1945-1979 yılları arasındaki misafir işçi dönemi olduğu söylenebilmektedir. Özellikle Avrupa'nın kuzeyindeki sanayileşmiş ülkelerin misafir işçilere kapılarını açmasıyla, Avrupa'nın savaş sonrası durumunun düzeltilebilmesi adına bu göçmenlere ihtiyaç duyduğu bir süreç yaşanmıştır. Dolayısıyla, bu dönemde Avrupa Birliği'nin göçmen ihtiyacının arka planında yatan en önemli neden, bu göçmenlerin işgücünden yararlanarak ekonomik kalkınmanın sağlanmasının amaçlanmasıdır. İkinci dönemin 1973 petrol krizinden 2007 yılına kadar sürdüğü değerlendirilmekte ve aile birleşmeleri dönemi olarak nitelendirildiği görülmektedir. 1973 yılında yaşanan Petrol Krizi ile birlikte ekonomik kriz yaşanmış ve misafir işçilerin ülkelerine geri dönmeleri hedeflenmiştir. Ancak Avrupa ülkeleri, misafir işçilerin yaklaşık 25-30 yıl boyunca bu ülkelerde ikamet ettiğini, burada aile kurduğunu, hatta çocuklarının olduğu gerçeğini göz ardı etmiştir. Misafir işçi adı altında ülkelerin kalkınması için kullandıkları kişileri, istedikleri zaman kendi ülkelerine geri gönderebilecekleri düşüncesiyle hareket etmiş ama sonuçlarını tam olarak tahmin edememişlerdir. Dolayısıyla, göçün istenildiğinde durdurulamayacağı bir olgu olduğunun farkına varılmış ve göç politikaları da bu dönemde oluşturulmaya başlanmıştır. Son dönem ise 1990 sonrasında başlamakta ve günümüze kadar gelmektedir. Bu dönemin ise düzensiz/zorunlu göçmenlerin yoğunlaşmaya başladığı dönem olarak ele alındığı görülmektedir. Soğuk Savaş sonrası ifade eden bu dönemde, yabancı düşmanlığı, etnik milliyetçilik, kimlik sorunları, yasa dışı/düzensiz göçler, yabancılar yasası gibi konuların ön planda olduğu görülmektedir.

Avrupa Birliği'nin Göçmen İhtiyacı

Avrupa Birliği'nin 1945-1973 arası dönemde misafir işçilere ihtiyaç duyduğu ifade edilmiştir. Günümüzde de Birliğin hangi tür göçmenleri ülke sınırlarından almak istediği, hangilerini geri göndermek istediği konuları, özellikle Birlik üyesi ülkelerin politikacılarının söylemlerinde sıklıkla değindikleri konular olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada, gönüllü göç ve zorunlu göç ayrımı tekrar ön plana gelmektedir. Gönüllü yani isteğe bağlı göçlerin temelinde iş bulmak, istihdama katılmak, refah seviyesini yükseltmek, daha önce yerleşen ailenin yanına gelmek ya da eğitim almak gibi sebepler yatmaktadır. Dolayısıyla, gönüllü göçlerin genellikle ülkeler veya bölgeler arasındaki gelişmişlik farkları sebebiyle yapıldığı ifade edilebilmektedir. Ayrıca, gönüllü göçlerin ülkelerin göç politikaları çerçevesinde değerlendirildikleri ve Birlik üyesi ülkelerin bu göçmenlerden istediklerini ülkeye aldıkları unutulmamalıdır. Zorunlu göçlerde ise durum farklılık göstermektedir. Zorunlu göç faaliyetinde

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

bulunan göçmenler genellikle, mülteciler ve sığınmacılar, dolayısıyla politik göçmenler olmaktadır. Yasal yollarla ülkelere giriş yapmaya çalışan mülteci ve sığınmacıların yanı sıra yasa dışı yollarla ülkelere gelmeye çalışan politik göçmenler de olduğu bilinmektedir (Mutlu, 2003: 195) 1951 Cenevre Sözleşmesi ile mültecilerin haklarının net bir şekilde belirtilmesi söz konusu olmuştur. Mülteciler, kabul edildikleri ülkede eğitim hakkı, mahkemelere müracaat etme hakkı ve sosyal yardım imkânlarına ulaşım açısından ülke vatandaşlarıyla aynı haklara sahip olabilmektedirler. Bu haklar dışında kalan çalışma, konut edinme, ikamet, mal edinme hakkı gibi konularda ise yabancılarla aynı statüde değerlendirilmektedirler (Cenevre Sözleşmesi, 1951). Bu durumda, Birliğin mülteci statüsüyle gelecek göçmenlerin sayısını kontrol etmeye çalışması da aslında mültecilerin sahip oldukları bu haklardan kaynaklanmaktadır. Birliğin mültecilerden ziyade, yasa dışı göçmenlere daha çok ihtiyaç duyduğu düşüncesi tartışılmaktadır. Bunun da altında yatan en önemli etken, Birliğin yasal giriş yollarını mümkün olduğunca sınırlandırmak istemesinden kaynaklanmaktadır (Akdoğan ve Atalay, 2017: 2444). Birlik, yasal giriş yollarını ne kadar sınırlandırır, yasa dışı yolla gelecek göçmen sayısı da o kadar artmaktadır. Bu göçmenler, savaş ortamından uzaklaşan, hayatlarını kurtarmak adına göç etmeye çalışan kişilerdir ve zorunlu olarak göç etmektedirler, dolayısıyla yasal ya da yasa dışı yollarla olması bu kişilerin göç etme durumlarını etkilememektedir. Birliğin yasal göç yollarını kapatmasıyla, yasa dışı yollara yönelen bu kişilerin, hayatlarını idame ettirebilmek için çalışmaya ihtiyaçları olacaktır. Bu durumda da, göç edilen ülkedeki kayıt dışı ekonominin birer parçası haline geleceklerdir. Birliğin çalışma saatlerinin fazla olduğu, çalışma koşullarının sağlıksız ve zor olduğu, hiçbir sosyal güvencenin olmadığı kayıt dışı ekonomide faaliyet gösteren bu göçmenlerin girmesine göz yumması, Birliğin ekonomisini canlandırmak için yine göçmenlere ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Ancak bu durum, misafir işçi döneminden farklılık göstermekte, resmi söylemlerde göç politikalarının uygulamaya konulduğunun ifade edildiği ve geri kabul anlaşmalarının imzalandığı bir süreç yaşanmaktadır (Sönmez ve Kırık, 2017: 3-4). Oysa göç politikalarının arkasında yatan etkenlerin kamuoyuna net bir şekilde açıklanmadığı düşünülmektedir.

Bir ülkenin göçmenlere duyduğu ihtiyacın niteliğinin belirlenmesi için o ülkenin demografik koşullarının, ekonomik gelişmişlik seviyesinin ve sosyal refah düzeyinin belirlenmesi de önemli görülmektedir. Avrupa Birliği genelinde de bu başlıklar değerlendirilebilmektedir. Demografik açıdan bakıldığında, Avrupa Birliği ülkelerinin yaşlanan bir nüfusa sahip olduğu görülmektedir. Yaşlanan nüfusa çare olarak, doğum oranlarının artırılması önerileri bulunmakla birlikte, ölüm yaş ortalamasının gittikçe yükselmesi sebebiyle yaşlı nüfusun artması söz konusu olmaktadır. Bu durum özellikle verimli çalışma çağına olan nüfusun azalmasına, emeklilerin sosyal güvenlik harcamaları için ihtiyaç duyulan bütçenin karşılanamamasına yol açmaktadır. Emeklilerin çalışan nüfusa bağımlılığı artmış, 2000 yılından önce bir emekli maaşının karşılanabilmesi için 2 aktif işçinin primleri yeterliyken, günümüzde 1 emekli için ancak 4 çalışana ihtiyaç duyulması söz konusu olmuştur (Eurostat, 2018). Yaşlanan nüfus sorununa çözüm önerilerinden biri de göçmenlerdir. Ülkelerin uyguladıkları göç politikalarıyla, belli sayıda göçmen alınmasıyla birlikte, Birlik üyelerinin yaşlanan nüfusuna çare olabilecekleri düşünülmektedir. Ancak, Avrupa Birliği'nin yasal göç yollarını mümkün olduğunca zorlaştırması ve sınırlandırması, nüfus sorununun yasal göçmen girişiyle çözülmesi yönünde bir adım atılmadığını göstermektedir.

Avrupa Birliği'nde göçmen ihtiyacının arka planında yatan nedenin, nüfusun gençleştirilmesinden ziyade, azalan genç nüfus sebebiyle iş gücüne olan ihtiyacın karşılanacağı fikri olduğu düşünülmektedir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

AB vatandaşları arasındaki görüşler ve özellikle aşırı sağ partilerin propagandaları incelendiğinde, göçmenlerin yerel halkın işlerini ellerinden aldığına yönelik söylemlerin yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Ancak göçmenlerin çalıştıkları sektörler incelendiğinde, aslında bu sektörlerin yerel halkın çalışmayı tercih etmediği ya da çalışma ücretini düşük bulduğu işler olduğu anlaşılmaktadır (Eurostat, 2018). Göçmenlerin çoğunluğunun hizmet sektöründe çalıştıkları, yaşlı bakımı gibi sağlık hizmetlerinde, tarım, inşaat, yol yapım işlerinde, ev temizliği, hizmetçilik, tekstil işleri gibi alanlarda faaliyet gösterdikleri bilinmektedir (Yılmaz, 2008: 3).

Dolayısıyla, Avrupa Birliği'nin göçmen ihtiyacının arka planında yatan en önemli nedenin politik göçmenlerin, hem yerel halkın, hem de gönüllü göçmenlerin çalışmayı tercih etmediği işlerde çalışarak ekonomiye daha fazla katkı sağlayacakları fikri olduğu düşünülmektedir. Avrupa Birliği, misafir işçilere kapılarını açarken, onların yerleşeceği, aile kuracağı ve geri göndermenin kolay olmayacağını göz ardı etmiş, ancak günümüzdeki göç kontrol mekanizmalarında bu durumu göz önünde bulundurmaya çalışmıştır. Gelen göçmenlerden sadece ekonomik amaçlı yararlanılması amaçlanmakta, kalıcı olmasını istediği göçmenlerin niteliklerini yüksek tutarak yasal göç yollarını da zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla, politik sebeplerle özellikle de hayatta kalmak için gelen göçmenleri yerel halkın çalışmak istemediği niteliksiz işlerde çalıştırarak ekonomik kalkınmaya katkı sağlamaya çalışmakta olduğu varsayılmaktadır.

Sonuç

Avrupa Birliği ülkeleri, İkinci Dünya Savaşı'ndan önce göç veren konumdayken, savaş sonrası dönemde savaşın kaybettirdikleri yüzünden ortaya çıkan iş gücü açığını kapatabilmek için göçmenlerden yararlanmışlardır. Diğer ülkelerden istihdam amacıyla gelen göçmenler misafir işçi olarak anılmış, bu misafir işçilerin yerleşeceği gerçeği göz ardı edilmiş ve 1973 Petrol Krizi sonrasında Avrupa, yaşadığı ekonomik kriz çerçevesinde bu misafir işçileri geri gönderemediği gerçeğiyle yüzleşmek zorunda kalmıştır. Ekonomik kriz sonucu işsizlik artmış, ülke vatandaşları da işsizliğin sebebinin göçmenlere yüklemeye başlamıştır. Sonuçta, Avrupa Birliği, göç politikaları oluşturmaya başlamış ve gelen göçmenleri kendi isteği doğrultusunda seçmeye çalışmıştır. Bu dönemde göçmenlerin entegrasyonu konusu ön planda olmuş, özellikle kültürel farklılıkların giderilmesi adına birçok politika önerisinde bulunulmuştur. İzlenen politikalar her ülkede farklılık göstermekte, Birliğin ortak bir göç politikasından çok uzak olduğu anlaşılmaktadır. Göçmenler ile ilgili karşılaşılan sorunlara da genellikle geçici çözümler bulunmaya çalışıldığı görülmektedir.

Misafir işçi döneminde ileri görüşlü davranamayan Avrupa Birliği ülkelerinin, günümüzde karşı karşıya kaldığımız göç krizi ile baş etme sürecinde daha temkinli davrandığı düşünülmektedir. Ucuz iş gücüne duyulan ihtiyaç dolayısıyla, AB ülkelerinin göçmenlere ihtiyaç duyduğu ortadadır. Ancak bu noktada gönüllü göçmenler ve zorunlu göçmenler arasındaki ayrımın da belirtilmesi gerekmektedir. Ekonomik amaçlı gelen gönüllü ve yasal göçmenler, yaşlanan nüfusa bağlı olarak artan iş gücü ihtiyacını karşılama konusunda faydalı görülmektedir. AB ülkeleri gönüllü göçmenlerin nitelikli göçmenler olmasını istemektedir. Zorunlu göçler ise genellikle savaş ortamından uzaklaşarak hayatta kalmaya çalışan mülteciler tarafından gerçekleştirilmektedir. Mülteci alımında da sıkı politikalar izleyen Avrupa Birliği ülkelerinin, yasal göç yollarını zorlaştırıp sınırlandırması, yasa dışı yollarla gelen zorunlu göçmenlerin artışına sebep olmaktadır. Bu kişilerin yerel halkın çalışmayı tercih etmediği niteliksiz işlerde, kötü koşullarda ve güvencesiz çalıştırılmaları, AB ülkeleri ve bu yolla gelen politik göçmenler arasında

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

kazan-kazan ilişkisi olduğu düşüncesini oluşturmaktadır. Dolayısıyla, politik sebeple gelen yasa dışı göçmenlerin, Birlik ülkelerinin ekonomilerinin büyümesine katkıda buldukları söylenebilmektedir.

Kaynakça

- “Emeklilerin Çalışan Nüfusa Bağımlılığı”, <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>, 02.06.2018.
- “Göç Terimleri Sözlüğü”, (2009). Uluslararası Göç Örgütü, No.18, [http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_terimleri_sozlugu\(1\).pdf](http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_terimleri_sozlugu(1).pdf), 12.05.2018.
- “İş Gücü Sektör Analizi”, Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>, 02.06.2018.
- “Key Migration Terms”, International Organization for Migration, <http://www.iom.int/cms/en/sites/iom/home/about-migration/key-migrationterms-1.html#Migrant>, 04.06.2018.
- Akdoğan, E. ve Atalay, M. (2017). “Avrupa Birliği’ni Değişime Zorlayan Güç: Göç”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22, Kayfor15 Özel Sayısı, 2371-2390.
- Cenevre Sözleşmesi, (1951). “Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme”, <http://www.multeci.org.tr/wpcontent/uploads/2016/12/1951Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf>, 04.06.2018.
- Gündüz, R.D. ve Koçak, O. (2016). “Avrupa Birliği Göç Politikaları ve Göçmenlerin Sosyal Olarak İçerilmelerine Etkisi”, Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 7(12), 66-91.
- Hopyar, Z. (2016). “Avrupa’da Göç ve Mülteci Olgusu”, Diaspora Araştırmaları Merkezi, Ocak 2016 Raporu: 1-12.
- Kritz, M.M. and Keely, C.B. (1981). Global Trends in Migration, The Center for Migration Studies of New York, Inc., New York.
- Lee, E.S. (1966). “A Theory of Migration”, Demography, 3(1): 47-57.
- Messina, A. (2007). The Logics and Politics of Post WWII Migration to Western Europe, Cambridge University Press, Cambridge.
- Mutlu, M. K. (2003), “Yasadışı Göçün Siyasi, Ekonomik ve Sosyal Nedenleri”, Avrasya Dosyası, 9(2).
- Sönmez, P. ve Kırık, H. (2017). “Turkish-EU Readmission Agreement: A Critique of EU-Turkey Migration Dialogue”, Güvenlik Stratejileri Dergisi, 13(25), 1-26.
- Yılmaz, F. (2008). Avrupa’da Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı, Ankara: USAK Yayınları: 20

HALKLA İLİŞKİLER UYGULAMA ALANLARINDA DİĞERKÂMLIK

Dr.Öğr. Üyesi Murat BAŞARIR

Harran Üniversitesi Birecik MYO Halkla İlişkiler ve Tanıtım Programı

Öz

Alan yazın incelemelerinden bütünleştirici değerlendirme yöntemi üzerine inşa edilen bu çalışmanın amacı, prososyal davranışların bir türü olan diğerkâmlıkla, halkla ilişkiler disiplini arasındaki ilişkinin tespit edilmesidir. Bu amaçla diğerkâmlık kavramın karakteristik yönlerine ve halkla ilişkiler disiplinin taşıdığı özelliklere odaklanılmakta ve sahadaki halkla ilişkiler uygulamaları üzerinden değer verdikleri ve kesiştikleri hususlar tespit edilmeye çalışılmaktadır. Çalışmada, belirlenen kitleler üzerinde anlayış, sempati, destek ve güven kazanmak isteyen halkla ilişkiler disiplininin, toplum nezdinde ahlaklı bulunan, olumlu telakki edilen, değerli görülen, yardım ve iyilik ortaya çıkartan diğerkâm davranışlara uygulamalarında duyarsız kalamadığı belirlenmiştir. Halkla ilişkiler uygulayıcılarının da, özellikle, mezkûr amaçların gerçekleştirilmesi için; kurumsal sosyal sorumluluk, sponsorluk, çalışan/üye ilişkileri ve itibar yönetimi üzerinden gerçekleştirdikleri faaliyetlerle, kurumsal çıkarlardan ziyade toplumun faydasını gözetten bir müktesebata sahip oldukları anlaşılmıştır. Çalışma, halkla ilişkiler uygulama alanlarına, diğerkâmlık perspektifinden yaklaşması açısından alan yazındaki benzerlerinden ayrılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Diğerkâmlık, halkla ilişkiler, prososyal davranış, halkla ilişkiler uygulama alanları

455

ALTRUISM IN PUBLIC RELATIONS PRACTICE AREAS

Abstract

The purpose of this work that has been built on the integrative evaluation method which is one of the body of literature investigations, is to determine the relationship between altruism, which is a kind of pro-social behaviors, and public relations discipline. For this purpose, we focus on the characteristic aspects of the concept of altruism and the features of the public relations discipline and through public relations practices in the field it is tried to determine the points that they value and intersect. In this study, it has been determined that the public relations discipline that wants to gain understanding, sympathy, support and trust on the specified groups, could not remain insensitive to the altruist behaviors which is found moral, regarded as positive, seen worthwhile, reveal help and kindness in its practices. It has been understood that public relations practitioners, especially for the realization of the aforementioned objectives, have acquiesced that recognizes the benefit of the society rather than corporate interests with the activities they carried out through corporate social responsibility, sponsorship, employee / member relations and reputation management. This study differs from its counterparts in the body of literature, in terms of approaching the public relations practice areas from the perspective of the altruism

Keywords: Altruism, Public Relations, Pro-social Behavior, Public Relations Practice Areas

Giriş

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Benimsetme, kabullendirme ve rıza oluşturma çabaları olarak belirginleşen (Mengü 2012: 5) halkla ilişkilerde başarı, fikirlerimizi, düşüncelerimizi başkalarına aktarma, dinletme ve harekete geçirmeyi sağlayan iletişim kurabilme kabiliyetine bağlıdır (Dilenschneide, 2010: 1). Unutulmamalıdır ki, bir kamuoyu oluşturma süreci olan halkla ilişkilerin işlevi, çeşitli kurumlar ya da toplumlar bazında, istenildiği varsayılan ve gerekli bulunan, değişim ve gelişim meydana getirmektir. Halkla ilişkiler tanımı gereği gelişme ve geliştirmeye açık bir iletişim yöntemi olması dolayısıyla da uygulamalarını, kişiler arası etkileşim ve iletişim bağlamında kurmakta ve dolayısıyla insanın özne olarak kurgulanması, halkla ilişkilerin sahip olması gereken bir işlev olarak karşımıza çıkmaktadır (Mengü, 2012: 5) .

Bu kurgu ve işlevlerle birlikte, bireyler arasında gerçekleştiğinde kişiler arası iletişim adı altında açıklanan iletişim, kurumla halkları arasında gerçekleştirildiğinde ve birde üstüne stratejik bir şekilde yönetildiği vakit ise halkla ilişkiler kavramı içerisinde boy gösteren bir olgu olarak kabul edilmektedir (Arklan, 2011: 16). Öyle ki günümüzde yaşamın çok önemli bir parçası haline gelen iletişim çalışmaları ile kamunun dikkati çekilmek istenmekte ve kitlelerle etkili iletişim kurma zorunluluğu hissedilmektedir (Saran ve Saran, 2011: 113). Bu zorunluluktan dolayıdır ki halkla ilişkiler tanımlamalarında iletişim kavramına yer verilmekte ve yine iletişim vasıtasıyla etkileme, itibar kazanma, ikna etme, tutum ve davranış değiştirme, duygudaşlık kurma, toplumda kabul görme, kamuoyunun saygısını kazanma gibi istekler, muhtelif halkla ilişkiler faaliyetlerinin temel gayesi olarak ortaya çıkabilmektedir.

Nitekim günümüzde çağdaş yöneticilik anlayışının temel ögesi haline gelen halkla ilişkiler için önemli olan, sosyal sorumluluk bilinci içerisinde iç ve dış hedef kitlenin memnuniyetini sağlamak, kurum ya da kuruluş etrafında mutlu bir çevreyi oluşturmaktır (Erdem & Akbaba, 2007: 182). Prososyal davranışlar içerisinde değerlendirilen diğerkâm davranışlarda mutlu bir çevrenin teşekkül ettirilmesinde rol üstlendiğinden bahsedilebilir.

Kurum ve kuruluşların bağlantı içerisinde bulunduğu kitleler üzerinde anlayış, sempati ve destek kazanmaya yönelik yapılan, planlı, inandırıcı her türlü iletişim faaliyetleri olarak karşımıza çıkan halkla ilişkilerin muhtelif uygulama alanlarında, diğerkâmlık anlayışıyla mutlu çevre oluşturmak için hareket edilebilmektedir. Bu bağlamda diğerkâmlık, bazı halkla ilişkiler uygulamalarının temelini teşkil edebilmekte ya da uygulamaların başarılı olmasında uygulamayı yürütenlerde aranan bir erdem veya nitelik ya da hedef kitlelerin ikna edilmesinde kullanılabilen bir değer şeklinde belirebileceği düşünülebilir.

Bu çalışma, alan yazın incelemelerinden bütünleştirici değerlendirme yöntemi üzerinden, diğerkâmlık ve halkla ilişkiler için yazılanlardan ve halkla ilişkiler disiplini içerisinde değerlendirilen bazı uygulamalardaki özelliklerden hareket ederek, halkla ilişkiler ile diğerkâmlık arasındaki ilintiyi tespit etmek üzere inşa edilmiştir.

Bu inşa sürecinden hareketle, öncelikle diğerkâmlık anlamlandırılmaya çalışılacak ardından halkla ilişkilerin üstlendiği roller ve buna bağlı gerçekleştirilen bazı uygulamalar içerisinde diğerkâmlığın konumu üzerinde değerlendirmeler yapılacaktır.

Yukarıda zikredilen amaç ve yöntem bağlamında bu çalışma, aşağıdaki araştırma sorularına cevap aramaya çalışmaktadır.

- i. Prososyal davranışlar içinde diğerkâmlıkla ilişkilendirilebilecek olanların temel özellikleri nelerdir?
- ii. Halkla ilişkiler disiplini ile diğerkâmlık arasında hangi noktalardan ilinti kurulabilir?

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

iii. Diğerkâm anlayışın yansımasının bulunduğu halkla ilişkiler uygulama alanları hangileridir?

1. Bir Prososyal Davranış Kökü Olarak Diğerkâmlık

Varlığını içinde bulunduğu ilişkiler ağına borçlu olan canlıların, varlıklarını devam ettirebilmeleri, muhtaçlık zinciri olarak nitelenen mezkûr ilişki ağının işleyişiyle ilgilidir. Varlıklar âleminin en üst basamağında yer alan insanında varlığını sağlıklı olarak sürdürebilmesi diğer canlılarla ve birbiriyle olan iletişime ve etkileşime bağlıdır (Ersanlı ve Doğru Çabuker, 2015: 44). İletişim ve etkileşimdeki uyum, ilişkiler ağının düzgün işlemesine dolayısıyla da sistemin entropiden uzaklaşmasına sebebiyet verecektir. Bu sonuçları da düşünerek, insanların buldukları toplumda uyum içerisinde yaşayabilmeleri için çevresinin verdiği değer yargılarını öğrenmesi ve davranışlarını da bu yargılara göre ayarlaması gerekmektedir (Akbaba, 1994: 13). Bu bizi sosyal davranışa yönlendirir ve bu sosyal davranışları değer ve yargılar üzerinden olumlu ve olumsuz olanlar şeklinde bir tasnif yapmaya da imkân sağlar.

Prososyal tabiri de “olumlu sosyal davranış”la eşanlamlı olarak kullanılan bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır (Akbaba, 1994: 13,16). Psikoloji ve sosyal psikoloji sahasındaki ilk çalışmalarda anti sosyal davranışların zıttı olarak kullanılan prososyal davranış kavramı, bir başka birey ya da bireylerden teşekkül eden gruba yardım amaçlı yapılan gönüllü davranışlara verilen genel bir isim olmakla beraber karşılıklı veya karşılıksız bir anlayışla başkası yararına hareket etmenin ve iyilikseverliğin bütün formlarını kapsamaktadır (Ayten, 2009: 5). Bu formların arasına yardım etme, paylaşma, bağış yapma, işbirliği yapma ve gönüllü olma gibi davranışlar girdiği gibi (Brief ve Motowidlo, 1986: 710) sempati, çekicilik, dostluk itimat ve diğerkâmlık da girmektedir (Akbaba, 1994: 15-16). Özü itibarıyla başkalarının esenliğini, bütünlüğünü üretmek ve sürdürmek için uygulanan prososyal davranışlar (Brief ve Motowidlo, 1986: 710), birbirine benzemekle birlikte aralarındaki ayrımlara da değinilerek kavramlar anlamlandırılmaktadır.

Çalışmamıza esas teşkil eden diğerkâmlık kavramıyla ilgili olarak alan yazına bakıldığında, kavrama eşanlamlı olarak özgecilik ve elseverlik terimlerinin kullanıldığı gözlenmektedir; tüm bu terimlere İngilizce karşılık olarak da altruism kelimesi sunulmaktadır. Öte yandan, diğerkâmlığın insanlık tarihi kadar eski bir davranış olduğu vurgulanırken diğerkâmlıkla ilgili çalışmaların daha çok Katherine Genovese (Kitty Vakası) cinayetinde insanların yardım etmedeki tutum ve anlayışı birçok sosyal bilimciyi şaşırtmasıyla başladığı vurgulanmaktadır (Ersanlı ve Doğru Çabuker, 2015: 44). 1964 yılında New York'ta gerçekleşen olayda, sokak ortasında genç bir kadın bir saldırganca katledilmektedir. Bu olayda Kitty bir ara saldırganı kurtulup koşabilmekte hatta çığlıklarla yardım istemektedir. Yarım saat kadar saldırganla mücadele etmesine rağmen vahşice katledilir. Lakin olayı bütün ayrıntılarıyla görmelerine karşın Kitty'nin 38 komşusunun polise haber vermediği gibi yardıma da koşmadığı daha sonra anlaşılmıştır. Yaşanan bu vaka yardım etme tutum ve anlayışının yapı ve işleyişinin etraflıca araştırılmasına yol açmıştır (Ayten, 2009: 3; Ersanlı ve Doğru Çabuker, 2015: 44).

Prososyal davranışın özgül bir varyantı olarak değerlendirilen (Karadağ ve Mutafçılar, 2009: 61) diğerkâmlık/özgecilik kavramı da pek çok kuram ve kuramcı tarafından farklı nazarlardan -genetik, dini ve felsefi sosyal gelişim temelli- açıklanmaya çalışılmıştır. Genetik temelli yaklaşımlarda diğerkâmlığın fizyolojik ve biyolojik temellerinin olabileceğinin savunulmakta ve insanlarda bencil olma değil, aynı zamanda belirli koşullar altında diğerkâm olma dürtüsünün var olduğu görüşü ileri sürülürken; dini temelli yaklaşımlarda “iyi” diye nitelenen davranışların dinler tarafından tasvip ettiğinden bahisle diğerkâmlığın ilahi dinlerce özendirildiği aktarılmaktadır. (Akbaba, 1994: 18-21). Öte yandan

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

diğerkâmlık ahlaki değerlerle ilişkili bulunmakta, başkaları adına kişinin kendisini feda etmesi olarak görülebilmekte ve yeterlilik, iç kontrol odağı yüksek, onay ihtiyacı düşük ve ahlaki gelişimi üst düzey olan kişilerin daha çok diğerkâm davranışlar sergilediklerinin görüldüğünden bahsedilmektedir (Ersanlı ve Doğru Çabuker, 2015: 44). Sosyal gelişim temelli yaklaşımlar ise insanın öğrenen bir varlık olmasından hareketle diğerkâm davranışların hayat boyunca geliştiği ve kalıtsal olmaktan çok çevrenin ürünü olarak ortaya çıktığını dile getirmektedir.

Hangi temellerle açıklanırsa açıklansın, diğerkâm davranış, insanlara yardım etmiş olmanın verdiği haz dışında başka herhangi bir karşılık ya da ödül beklentisi olmadan bir başkasına yardım etmeye gönüllülüğü anlatmaktadır (Kasapoğlu F., 2014: 275). Bu gönüllülük Cohen'e göre alıcıya hiçbir maliyet çıkarmadan vermeyi, empatiyi ve bağışlığı içermektedir (Akt. Akbaba, 1994: 16-17). Diğerkâmlığın ruhu ise bir kişinin diğerine değer vermesinde yatmaktadır. Diğerkâm davranışta, bir kişi diğerinden haberdardır, diğerlerine rehberlikte bulunmakta, onları önemsemekte, onlara yardım etmek için güdülenmekte ve bu değer ve amaçlar doğrultusunda hareket sergilemektedir. Bundan dolayı diğerkâmlık, kavrama ve etkiye, kişisel düşünceye, değerlere, hislere, amaçlara, davranışlara ve bazı hallerde de davranışların sonuçlarına işaret eden insan fonksiyonlarının bir şekli olarak ifade edilmektedir (Midlarsky'den akt. Karadağ & Mutaçlılar, 2009: 63). Bu yönüyle diğerkâm tutumlar, karşı tarafa verilen birer armağan gibidirler ve çoğunlukla bize kendimizi iyi hissetme imkânı sunar (Kasapoğlu F., 2014: 275). Diğerkâmlık, bilinçte ve benlikteki psikolojik değişimlerle ortaya çıkarak bizleri "hepimiz insanlığın bir parçasıyız" biçiminde bir idrake ulaştırır ki bu idrak, diğerkâmlığın en önemli göstergesidir. Diğerkâmlığa maneviyat açısından yaklaşan bu anlayışa göre başkasını severiz çünkü başkasını bizim bir parçamız, bizi de onların bir parçası olarak görülmekteyizdir. Dolayısıyla başkaları için en iyi olan bizim için de iyidir. Bu bağlamda bireyler, kendisiyle başkalarını bir bütün olarak hissedebilir ve başkasının yararına olacak işleri yapar (Ayten, 2009: 52). Yani diğerkâmlık, bencil kişilik özelliğinin zıddıdır ve bu yönlü bir ahlak anlayışıyla bireyciliğin (individüalizm) ve zevkçiliğin (hedonizm) de büyük ölçüde karşısında yapılanmaktadır (Kasapoğlu A., 2004: 135). Bu durum bireylerin içinde buldukları sosyolojik yapıların, grup, örgüt, millet, kurum vb, kültürel standartlarını içselleştirerek o yapılardaki diğer insanların ihtiyaçlarına uygun davranışlar sergilemelerini sağlayabilir.

Kısaca diğerkâm bir davranış; (i) gönüllü yapıma, (ii) başkalarına yarar sağlama, (iii) maksatlı/niyetli yapıma, (iv) yarar sağlama hedefli olma ve (v) kendini feda etme vasıflarını taşır ki bu aynı zamanda motivasyonu diğerkâmlık olan yardım etme davranışının da temel özellikleridir (Ayten, 2009, s. 51). Bu yönüyle de bireye (i) kendi sorunlarından uzaklaşma (ii) hayatında yer alan değerlerin ve anlamların anlayışını geliştirme, (iii) algılanan yeterliği yükseltme, (iv) ruh halinin niteliğini yükseltme ve (v) sosyal bütünleşmeyi ilerletme hususlarında fayda sağlamaktadır (Midlarsky'den akt. Karadağ & Mutaçlılar, 2009: 53).

Anlaşılabacağı üzere prososyal davranış olarak diğerkâmlık yukarıdaki temel özellikleri vasıtasıyla gerek bireylerarası ilişkilerde, gerek grup, kurum içerisindeki ilişkilerde çıkartacağı sonuçlarla muhakkak bir değişim yaşatacak bir kültür doğuracaktır. İlişkinin, değişimin ve kültür oluşumunun vücut bulduğu bir alanda ise halkla ilişkiler disiplini yapısından dolayı gerek amaçlarıyla, gerek anlayışıyla, gerekse de ortaya koyduğu uygulamalarıyla kendini gösterebilecektir.

2. Halkla İlişkiler Kavramı ve Diğerkâmlık

Kendisini halkla ilişkiler uzmanı olarak ilan eden uygulayıcıların, mesleki sorumlulukları hakkında farklı görüşlere sahip bulunmalarından dolayı çok fazla sayıda etiket altında- konuşma yazarı, lobici, etkinlik koordinatörü, itibar müdürü, siyasi ilişkiler analisti, pazarlama danışmanı, sosyal sorumluluk

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

direktörü, yaratıcı hizmetler yöneticisi vb.- çalıştıkları görülmektedir (Berger ve Reber, 2006: 20). Uygulamadaki bu çok etiketliliğe karşın, alan yazında halkla ilişkiler tanımlarında nelerin temel alınması noktasında az çok uzlaşa sağlanmasından hareketle, konuyla ilgili tartışmaların giderek azaldığından ve halkla ilişkilerin temel karakter ve iskeletinin artık belirginleştiğinden bahsedilmektedir (Kalender, 2008: 17). Belirginleşen bu iskelette, yöneten yönetilen ayrımından hareketle halkla ilişkilerin bir yönetim fonksiyonu olarak değerlendirildiği, sempati destek ve güven kazanmak gayesiyle muhtelif iletişim çalışmaları tertiplelediği ve doğruluk, dürüstlük, karşılıklılık temelli iki yönlü bir anlayışı benimsediği hususları üzerinde durulduğundan bahsedilebilir.

İnsanların toplu halde yaşamasıyla ortaya çıkan yöneten-yönetilen ayrımına bağlı olarak halkla ilişkilerin bir ihtiyaç olarak ortaya çıktığı ve bu bağlamda insanlık tarihi kadar eski olmakla ilişkilendirilen halkla ilişkilerin (Akdağ ve Erdem, 2009: 3) fonksiyonunun temel niteliği, yönetimin düzenli ve sorunsuz işleyerek olası çatışmaları engellemesidir (Uysal, 1998: 39). Halkla ilişkiler disiplinin temel niteliği, disiplini, sürekli olarak çevreyi izlemeye, karşısındaki kitleyi düşünerek, onların talep ve beklentilerini dikkate almaya ve buradan elde edeceği verilerle yönetim üzerinde yönlendirme yapmaya sevk etmektedir. Bugün, halkla ilişkiler; organizasyonlarla seslendiği kitleler arasında iletişim, anlayış, yardımlaşma ve kabule dayanan bağlar oluşturmayı ve de bu bağları muhafaza etmeyi amaçlayan bir yönetim fonksiyonu olarak kendini göstermekte ve kurum yönetiminin kamu yararına hareket etmesini salık vermektedir (Solmaz, 2008: 145). Bundan dolayı halkla ilişkiler uzmanları, müşterilerin, müşterilerin, yatırımcıların, çalışanların, üst yönetimin, toplum üyelerinin, seçmenlerin, gönüllülerin, bağışçıların ve onların ihtiyaçlarını karşılar roller üstlenmektedir (Berger ve Reber, 2006: 21). İşte, halkla ilişkiler disiplinin kitleler arasında iletişim çalışmalarıyla, anlayış, yardımlaşma ve kabul edilmeye yönelik kitlelerin ihtiyaçlarını karşılama rolü, halkla ilişkiler ile prososyal davranışlar, özelinde de diğerkâmlığı kesiktirmekte ve kaynağını buradan alan uygulamalar üretilebilmesine imkân sunmaktadır.

Unutulmamalıdır ki, halkla ilişkiler yönetimin klasik verimlilik/etkinlik araçları arasında yer almamakla birlikte sorun alanlarının düzenlenmesi, amaçların, yöntemlerin benimsenmesi ve bunları kolaylaştıracak davranışların geliştirilmesi vasıtasıyla dolaylı katkılar sağlamaktadır (Uysal, 1998: 39). Buradaki katkılarının verimlilik/etkinlik araçları arasında yer almayıp; amaçların gerçekleşmesini kolaylaştırıcı bir fonksiyon üstlenmesi fedakârlık bağlamında değerlendirilmeye münasip olmasından dolayı, halkla ilişkilerin bizzat kendisini, diğerkâm bir kavrayışın mahsulü olarak değerlendirme yapabilmeye yönlendirebilmektedir.

Öte yandan kurum içi ve dışına yönelik bir iletişim olayı biçiminde değerlendirilen halkla ilişkiler, kitleleri etkileme ve ikna sanatı olarak planlı yürütülmekte ve genel anlayış, güven ve sempati geliştirme unsurları tanımlanmasında hep vurgulanmaktadır (Gülsünler, 2008:19). Yine bu tanımlamalarda vurgulanan, sempati ve güvenin kazanılmasında kitleler üzerinde diğerkâmlık barındıran davranışların tesirli olabileceğinden bahsedilebilir. Neticede diğerkâm davranışlar, kitleler tarafından kendilerinin yararına sunulan birer ödül olarak telakki edilebilecek hüviyettedir. Bundan dolayı kitlelerin, yararlarına sunulan bu ödüle duyarsız kalınamayarak diğerkâm davranış sergileyene güven duyması ve sempati beslemesinin kolaylaşabileceği ileri sürülebilir.

Bunlara ilave olarak halkla ilişkileri, hedef kitlelerle kurduğu iletişim bağlamında değerlendirilen anlamlandırmalara bakıldığında da; halkla ilişkilerin, örgüt ile kamuları arasında uyum sağlama amacı taşıyan iletişim yönetimleri biçiminde değerlendirildiği belirtilmektedir (Arklan, 2011: 19). Özellikle değerlendirilen bu perspektifte, iki yönlü iletişimin ise ortak bir tema olarak ortaya çıktığı dile getirilmektedir (Kalender, 2008: 25). Buradaki iki yönlülük karşılıklılığı içermekte ve karar alma

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

süreçlerine kitlelerinde katılabildiği bir anlayışı temsil etmektedir. Karşılıklılığın işletilerek kararların alınabildiği süreçler, bireysel çıkarları azaltarak diğerkâm davranışların taltif edildiği bir yönetim süreci meydana getirebilecektir. Öte yandan iki yönlü iletişim, karşı tarafa değer vermeye bağlantılı olması nedeniyle diğerkâm içerikli davranışların sergilenmesine müsait iklimin canlanmasına ve buna bağlı bir kurum kültürünün kurulmasını sağlamaya yardım edebileceğinden bahsedilebilir.

Bunların dışında Grunig ve Hunt'ın halkla ilişkiler uygulamalarının özelliklerinden hareketle geliştirdiği dört halkla ilişkiler modeli (basın ajansı, kamuoyunu bilgilendirme, iki yönlü asimetric ve iki yönlü simetric tasnifi) iletişim doğası açısından incelendiğinde tek yönlü iletişimden çift yönlü iletişime doğru bir eğilim aktarılmaktadır. Yine amaçlar açısından değerlendirildiğinde; basın ajansı modelinin propaganda, kamuoyunu bilgilendirme modelinin bilgilendirme, iki yönlü asimetric modelin bilimsel ikna ve iki yönlü simetric modelin ise karşılıklı anlayış amacı taşıdığı anlatılmaktadır (Kocabaş, Elden, ve Çelebi, 1999; Tarhan, 2008: 126) . Bu husus bize halkla ilişkilerin günümüzde karşılıklı anlayışa doğru yönelerek prososyal davranışlar çerçevesindeki faaliyetlere ehemmiyet gösterdiğini anlatmaktadır. Yani yardımlaşma, toplumsal fayda, problem çözme ve diğerkâmlık sergileme üzerinden inşa edilmiş halkla ilişkiler faaliyetleri iki yönlü simetric anlayışın birer temsilcisi olarak görmek mümkün olabilmektedir. Bundan dolayı halkla ilişkiler uzmanlarının sorumlulukları arasında topluma karşı sorumluluk başlığı altında toplumun sahip olduğu sosyo-kültürel değerlere saygı duyup geliştirmesi gerektiği aktarılmaktadır (Çiftçi, 2015: 224). Bu durumda da kültürel değerlere saygı ve onun gelişmesi gerektiğine bağlı iki yönlü simetric anlayıştan, bireycilikten uzak kalınarak diğerkâm tutumlu davranışlar üzerinden halkla ilişkiler faaliyetleri icra etmesi beklenebilecektir. Demek oluyor ki, iki yönlü simetric anlayışla, halkla ilişkiler kurumla bağlantılı kitleler arasında bir ahenk aramakta ve bu ahengin sağlanabilmesi açısından da diğerkâm tutumlu davranışlar sergilemeye ihtiyaç duyabilmektedir.

Kısaca halkla ilişkiler faaliyet gerçekleştirdikleri organizasyonların çıkarları ile toplumsal çıkar arasında Uysal'ın (1998) tabiriyle bir tampon işlevi üstlenmektedir. Böylece halkın sorunlarını çözme öncelikli bir anlayışla, sempati ve güven kazanmak gayesiyle çeşitli halkla ilişkiler uygulamaları tertip etmekte ve bunları gerçekleştirirken de prososyal davranışlar bilhassa da diğerkâm anlayış bu uygulamaların felsefesi olacak şekilde icra edilen faaliyetlerde yer edinebilmektedir. Aşağıda bu kavrayışla yapılan ve içerisinde diğerkâm anamayışın yansımalarının bulunabileceği halkla ilişkiler uygulama alanlarına değinilecektir.

3. Diğerkâm Anlayışın Yansımalarının Bulunduğu Halkla İlişkiler Uygulama Alanları

Halkla ilişkiler rolleri ve tanımları ile ilgili süregelen tartışma, mesleğin güç ve etkiyi uygun kullanma çabalarının belirtisine bağlıdır (Berger ve Reber, 2006: 20). Bahsedilen bu güç ve etkiyi kullanma, farklı amaçlara hizmet eden uygulama alanlarını teşekkül ettirebilmektedir. Nitekim Kalender'de (2008) çalışmasında; medya ilişkileri, finansal ilişkiler, kamusal işler, konu/sorun yönetimi, lobicilik, kriz yönetimi, itibar yönetimi, pazarlama iletişimi, sponsorluk, kurumsal sosyal sorumluluk, etkinlik yönetimi, kurumsal kimlik ve imaj, çalışan/üye ilişkileri ve toplumsal ilişkiler şeklinde on dört başlık altında tasniflemekte; pazarlama, reklam ve propagandayı da benzer uygulama alanları olarak aktarmaktadır.

Anlaşılacağı üzere, halkla ilişkiler faaliyetlerinin gaye, yöntem ve teknikleri, zamana ve mekâna ve imkâna bağlı olarak farklılıklar gösterebilmekte ve bundan dolayı da muhtelif faaliyetler halkla ilişkiler uygulamaları içerisinde değerlendirilebilmektedir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Çalışmamıza esas teşkil eden diğerkâm anlayışının yansımalarının bulunduğu halkla ilişkiler uygulama alanları bağlamında bir bakış açısıyla değerlendirme yapıldığında, kurumsal sosyal sorumluluk, sponsorluk, çalışan/üye ilişkileri ve itibar yönetimi uygulama alanlarının amaçlarında, felsefesinde ve pratiklerinde diğerkâmlık emarelerinin varlığından bahsedilebilir.

3.1. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulama Alanı ve Diğerkâmlık

Öncelikle birey olarak, varlıklı kişilere, iş adamlarına veya kurumların profesyonel yöneticilerine (CEO) değil de kar amaçlı kurumlara ilişkin değerlendirilen kurumsal sosyal sorumluluk (KSS) (Deren Van Het Hof ve Çabuk, 2009: 53), modern bir kavram ve iş uygulaması olarak sunulmasına rağmen felsefi tartışmalarında 19.yüzyıl hayırseverlik uygulamalarında kökeni bulunmaktadır (L'Etang, 2002: 157). Hayırseverlik kökeni, KSS uygulama alanını, sosyal hayatın inkişafına hizmet etme potansiyeli kazandırmasından dolayı diğerkâm bir tutumun iz düşümü olarak değerlendirilmesine imkân sunmaktadır.

Yine, kar zarar düşüncesinden daha ziyade topluma hizmet katkıya odaklanma, yaşanan topluma karşı duyarlılık gösterme ve elde edilen kardan belirli ölçüde fedakârlık yapma olarak görülen sosyal sorumluluk (Güllüpunar, 2012, s. 120) anlayışına bağlı KSS programları, sıklıkla kurumların ekonomik fonksiyonlarından oldukça uzak bir dizi faaliyetleri kapsamaktadır (L'Etang, 2002: 165). Ekonomik fonksiyonlarda uzak kalarak fedakârlık barındırmasından dolayı KSS diğerkâmlıkla ilişkilendirilebilir. Netice kurumların temel amaçlarından sayılan kar elde etme ötelenebilerek, sosyal fayda öncelenebilmektedir ki bu kavrayış da diğerkâm bir tutumla beslenmeyle açıklanabilir vaziyettedir.

Unutulmamalıdır ki, artık günümüzde kurum ve kuruluşları değerli ya da farklı kılan, sadece ürettikleri mal ve veya sundukları hizmetlerin kalitesi değil; topluma kattıkları ve kazandırdıkları değerlerdir (Özüpek, 2008: 253). Topluma sunulacak katkıda ve kazandırılacak değerlerde ise bir sınırlama söz konusu değildir. Gruning ve Hunt'a göre de KSS alanlarının başlangıç ve bitiş noktaları asla tanımlanamamaktadır (Akt. Güllüpunar, 2012: 120) . Bu değerlendirme, bize toplumsal yapıda akla gelebilecek her konuda KSS uygulamalarının hayata geçebileceğini göstermektedir. Bu minvalde, KSS geneldir ve çeşitli görüşleri ve uygulamaları kapsar (L'Etang, 2002, s. 156) ve bundan dolayı ekonomik, yasal, ahlaki ve ihtiyari olarak aynı sırada piramitleşen bir kategorileştirmede sunulur. Bu kategorilerde; ekonomik sorumlulukta kar elde etmeden, yasal sorumlulukta hukuka uymadan, ahlaki sorumlulukta toplumun değer yargularına saygı duymadan ihtiyari sorumlulukta ise isteyerek insancıl/iyilikseverlikte bulunmaktan bahsedilmektedir (Başarı, 2003: 61; Güllüpunar, 2012: 124). Diğerkâmlık KSS üzerine yapılan bu kategorileştirme üzerinden bir değerlendirmeye tabi tutulduğunda, piramidin en üst basamağı olan ihtiyari sorumluluk kategorisi içerisinde yer alan eylemlerde aranabilir. Çünkü ekonomik, ahlaki ve hukuki sorumluluklar esasında kurumların varlığını sürdürebilmeleri için bir zorunluluk olarak telakki edilebilecek bir halde iken ihtiyari sorumluluk kategorisinde böyle bir durum söz konusu değildir. İhtiyari kategorideki sorumlulukların tamamen isteğe ve gönüllülüğe bağlılığından bahsedilebilir. Zorunluluktan değil gönüllülüğten doğan bir uygulama elbette diğerkâmlıkla bağlantılı değerlendirilebilir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Kısaca KSS uygulamaları, hayırseverlik, kardan fedakârlıktan bulunma ve gönüllü iyilik yapma ve mecburiyetten uzak bulunma açıları bakımından diğerkâmlık barındıran uygulamalar olarak değerlendirilebilir.

3.2. Sponsorluk Uygulama Alanı ve Diğerkâmlık

Himaye etmenin (koruma, gözetme, esirgeme, koruyuculuk, gözetim) modern biçimi şeklinde görülen sponsorluk; kefilliği ve destekçiliği kapsadığı gibi hayırseverlik olgusunun yeni bir kimlik kazanmış hali olarak da değerlendirilmektedir. Eski çağlarda soylu ailelerin ün dışında herhangi bir beklenti olmaksızın, bir kişi ve faaliyeti desteklemeleri sponsorluk tarihinin gelişimini açıklamada kullanılır iken bu alanın ilk örnekleri genellikle Mesenlik temelli aktarılmakta ve bilim adamı ve sanatçıların himaye altına alınmaları üzerinde durulmaktadır (Aktaş, 2008: 223; Peltekoğlu, 1998: 217). Günümüzdeki uygulamalardan yola çıkılarak yapılan tanımlamalarda sponsorluk; belirli hedeflere ulaşmak gayesiyle spor, kültür-sanat, sosyal alanlarda muhtelif kişi ve kuruluşların aynı, nakdi veya hizmetle desteklenmesi ve bu faaliyetlerin planlanma, organizasyonu, yürütülmesi ve kontrolünün bir iş akdi ile yerine getirilmesini anlatmaktadır (Peltekoğlu, 1998: 218; Okay ve Okay, 2005: 438; Tanyeri, 2012: 171; Kalender, 2008: 34).

Anlaşılabacağı üzere sponsorluk kavramı etimolojik açıdan değerlendirildiğinde karşımıza çıkan destekleme, himaye, hayır işleri ve koruma gibi amaçları bakımından diğerkâmlık bir anlayışın zikredilen uygulamaların nüvesini teşkil ettiği söylenebilir. Öte yandan modern uygulamalarda kurumunda yarar gözetmesi, uygulamada uyulacak kuralların iş akdinde yer alması, zaman, para açısından sınırlamaların mevcut olması nazarından ise diğerkâmlıkla mesafeli durmaktadır. Bu açıdan prososyal bir uygulama olmakla birlikte reklam, pazarlama ve halkla ilişkiler açısından menfaatler gözetlediği ölçüde diğerkâmlıktan uzaklaştığından bahsedilebilir. Ancak sponsorluk uygulamalarında, hizmet sunma bağlamında gönüllü çalışan kurum personellerinin davranışları ise diğerkâmlık olarak değerlendirilebilir durmaktadır.

3.3. Çalışan/Üye İlişkileri Uygulama Alanı ve Diğerkâmlık

Kalender (2008: 36) çalışan/üye ilişkileri uygulama alanını, bir örgütün çalışan ve üyelerinin ilgilerine cevap verme, onları bilgilendirme ve motive etmeyi ifade etmekte olduğunu kaydederek iş deneyiminin; işe başlama, işbaşında çalışma durumu, ödüller ve takdirler ile iş durdurma veya son verme aşamalarında halkla ilişkiler uygulayıcılarına ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda üye ile ilişkiler kurum içi halkla ilişkiler faaliyetleri içerisinde yer almaktadır. Kurum içi halkla ilişkiler faaliyetleri çalışanların kuruma olan aidiyetlerini artırmak, sadakatlerini geliştirmek, etkinlik ve verimliliklerini artırmayı amaçları arasında görebilmektedir.

Bu amaçlarla gerçekleştirilen kurum içi iletişim çalışmaları çalışanları bilgilendirme, motive etme ve yönetme fonksiyonlarını gerçekleştirmelidir (Okay ve Okay, 2005: 232). Özellikle

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

çalışanların motive edilmesi bağlamında kurumların çalışanların bazı özel günlerinin kutlaması, aile fertlerine yönelik burslar vermesi, başarılarını ödüllendirmesi, çeşitli gezi programlarının tertip edilmesi, sosyal, kültürel etkinlikleri düzenlemesi, toplum yararına faaliyetleri teşvik etmesi gibi örneklerle karşılaşılabilir. Bunlar ve benzeri halkla ilişkiler faaliyetleri yardım, gelişimi sağlama, paylaşım sergileme, yardımda bulunma içeriklerine sahip olmaları bakımından prososyal hareketlerdir ve nüvesi diğerkâmlıkla ilintili görülebilir.

Ayrıca ilk defa 1983 yılında işletme yönetimi alan yazınına giren bireyin çalışma ortamında kendisi için belirlenen standartların ve iş tanımlarının ötesinde, gönüllü (discretionary) olarak bir çaba ve fazladan rol davranışı (extrarole behavior) göstermesi olarak tanımlanan örgütsel vatandaşlık davranışları (ÖVD) (Gürbüz, 2006: 50), kurum içi halkla ilişkiler faaliyetlerinin, çalışanlar nezdinde ulaşmak istediği hedefler arasında yer alabilmektedir. Bu çerçevede ÖVD “işbirliği yapma isteği” olarak kullanılan iş ile ilgili çıkan sorunlarda, sorunun çözümü için kişinin; arkadaşlarına yardım etmesi, emirleri sorun çıkartmadan kabul etmesi, aniden çıkan zorunlu vazifeleri sızlanmadan yerine getirmesi, çalışma ortamının temiz ve düzenli tutulmasına yardım etme ve kurumsal kaynakları koruma gibi eylemleri kapsamaktadır. (Bateman ve Organ’dan akt: Buluç, 2008: 579) .

Anlaşılabileceği üzere örgütsel vatandaşlık davranışları, gönüllülük çerçevesinde fazladan çabayı ve biçimsel iş tanımlarının dışında kuruma katkı vermeyi içermesi noktalarından diğerkâmlık tutum barındırmaktadırlar. Öte yandan bu davranışlar kurum içi halkla ilişkiler faaliyetleriyle özendirilerek çalışanlarca içselleştirilmesi istenen davranışlar olarak uygulamalarda yer alabilmektedir. Kısaca kurum içi halkla ilişkiler faaliyetleri, çalışanların yardımlaşma, işbirliği temelli örgütsel vatandaşlıklarını geliştirici iletişim faaliyetleri yürüterek diğerkâmlık anlayışlı bir kurum kültürü tesis etmek isteyebilmektedirler.

3.4. İtibar Yönetimi Uygulama Alanı ve Diğerkâmlık

Saygı görme, değerli ve güvenilir olma hali ile saygınlık ve prestij manalarında kullanılan itibar (Kırdar, 2009: 296) ve bunun yönetimi, yapı itibarıyla bir kurumun iç ve dış dinamiklerini kontrole etmeye çalışması bakımından halkla ilişkilerle yakın temas halinde değerlendirilmektedir (Engür, 2012: 143). Bu bağlamda itibar yönetimi; bir şirketin ününü, artan hissedar desteği, gelişen iş performansı ve şirketin işletme amaçlarına bağlama kabiliyetini anlatmaktadır (Okay ve Okay, 2005: 351). Bu yönüyle genel çekiciliği tanımlayan, geçmişin hareketleriyle gelecekte yapılabileceklerin algısal betimlemesi oluşturan, hülasa kurumun kamuoyu tarafından nasıl algılandığı yani kendisine biçilen değerle ilgili olarak belirtmektedir (Engür, 2012: 144). Anlaşılabilmektedir ki, kurum itibarı, hem algılama hem de gerçeğin bir birleşimi olarak ortaya çıkmaktadır (Okay ve Okay, 2005: 352).

Kurumsal itibarı vücuda getiren bu algı ve gerçekler genel olarak ürün ve hizmet kalitesi, ürün veya hizmet markası, duygusal çekicilik, liderlik, güvenilirlik, farklılık, etik, saydamlık, müşteri odaklılık ve iletişim başlıkları altında ortaya çıkan davranışlarla ilişkilendirilerek aktarılmaktadır. Bu başlıklar arasında yer alan güvenilirlik, müşteri odaklılık ve duygusal çekicilik diğerkâmlık tutumlarla bağlantılı görülebilir. Özellikle prososyal özelinde diğerkâmlık anlayışla ortaya çıkartılacak değerlerin, kuruma olan güveni artıracığından, müşteri sadakati

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

geliştirebileceğinden, duygusal çekicilik kazandırabileceğinden kısaca kurumların itibarını artırabileceğinden bahsedilebilir. Netice de müşteri odaklı, toplum yanlısı, onların yararını önceleyen bir yönetim anlayışının kurumun itibarı artıracığından bahsedilebilmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Alan yazın incelemesi üzerine inşa edilen çalışmamızı, ilk araştırma sorusu üzerinden değerlendirdiğimizde; diğerkâmlığın prososyal (olumlu sosyal davranışın) bir türü olduğu, gönüllü şekilde yardımda bulunmayı ve fedakârlığı kapsadığı görülmüştür. Ayrıca kavramın bencilliğin zıttı olarak biz bilincinin tezahürünü yansıttığı ve hedonizmden uzak kalarak yarara, iyiliğe odaklandığı belirlenmiştir. İçinde yaşanan grup, kurum veya toplumu oluşturan diğer bireyleri önceleyerek kendini arda bırakması açısından ahlaki telakki edildiği ve bunu yapan kişilere de bir değer kazandırdığı anlaşılmıştır.

İkinci araştırma sorusuna ilişkin yapılan değerlendirmede ise; bağlantı içerisinde bulunduğu kitleler üzerinde anlayış, sempati, destek ve güven kazanmak gayesiyle yürütülen halkla ilişkiler faaliyetlerinin, mezkûr amaçlarına ulaşabilmek için prososyal davranışlara gereksinim duyduğu tespit edilmiştir. Nitekim toplumsal fayda ile kurum çıkarları arasında arabulucu bir fonksiyon üstlenen halkla ilişkiler disiplini kendini pazarlama, propaganda ve reklamdan ayıran hususlar üzerinden kendisini anlamlandırdığı görülmektedir. Diğerkam tutum bu bağlamda halkla ilişkileri diğer alanlardan ayırmaya yardım edecek bir argüman olarak sunulabilir bulunmuştur.

Üçüncü araştırma sorusuna ilişkin yapılan değerlendirmede ise; toplum nezdinde ahlaklı bulunan, olumlu telakki edilen, değerli görülen, yardım ve iyilik ortaya çıkartan bir anlayışın tezahürüne halkla ilişkiler disiplininin felsefesi, fonksiyonu ve amaçlarından dolayı kayıtsız kalamadığı tespit edilmiştir. Kurumsal sosyal sorumluluk, sponsorluk, çalışan/üye ilişkileri ve itibar yönetimi uygulama alanlarında gerçekleştirilen faaliyetlerin nüvesinde diğerkam tutumların bulunduğu saptanmıştır. Kurumsal sosyal sorumlulukla sponsorluk uygulama arasında konu bağlamında kıyaslama yapıldığında sponsorluğun ticari kazanç beklentisiyle yapılması yönüyle diğerkâmlığa kurumsal sosyal sorumluluktan görece daha mesafeli durduğu belirginleşmiştir. Çalışan/üye ilişkileri uygulama alanında ise kuruma aidiyet ve sadakat sağlanabilmesi için yönetimin diğerkam davranışlar sergilemesinin önemli bulunduğu görülmüştür. Yine örgütsel vatandaşlık davranışları içerisinde diğerkâmlığın yer almasından hareketle kurum içi halkla ilişkiler çabalarında çalışanların ÖVD kapsamındaki davranışları içselleştirmeleri noktasında teşvik edildiği anlaşılmıştır.

Kısaca halkla ilişkiler disiplini amaçlarını sağlamak maksadıyla prososyal davranışlar sergileme ihtiyacı hissetmekte, özünde diğerkam anlayışın yansımalarının bulunduğu uygulamalar icra ederek kurumlara itibar kazandırabilmektedir. Son olarak, konu uygulamalı çalışmalar yapmaya elverişli görülmektedir. Diğerkam yansımaların olduğu uygulamalar sektörel temelde incelenmeye müsait durmaktadır.

Kaynakça

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Akbaba, S. (1994). Grupla psikolojik danışmanın sosyal psikolojik bir kavram olan özgecilik üzerindeki etkisi. Yayınlanmamış doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Akdağ, M., ve Erdem, A. (2009). Halkla ilişkiler tarihi üzerine. M. Işık, ve M. Akdağ (Yay.Haz.). Dünden bugüne halkla ilişkiler (s. 3-71). Konya: Eğitim Akademi.
- Aktaş, H. (2008). Bir İletişim Aracı Olarak Sponsorluk. A. Kalender, & M. Fidan (Yay.Haz.). Halkla ilişkiler (s. 221-249). Konya: Tblet Yayınları.
- Arklan, Ü. (2011). Halkla ilişkiler: kavram, kapsam ve ilişkili olduğu alanlar. M. Işık, ve M. Akdağ (Yay.Haz.). Dünden bugüne halkla ilişkiler (s. 13-45). Konya: Eğitim Kitabevi.
- Ayten, A. (2009). Prososyal davranışlarda dindarlık ve empatinin rolü. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Başarı, M. (2003). İşletmelerin Sosyal Sorumluluğu ve Halkla İlişkiler. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Berger, B., ve Reber, B. (2006). Gaining influence in public relations : The role of resistance in practice. Routledge : Mahwah, N.J. .
- Brief, A. P., ve Motowidlo, S. J. (1986). Prosocial organizational behaviors. The Academy of Management , 11 (4), 710-725.
- Buluç, B. (2008). Orta öğretim okullarında organizasyonel sağlık ile organizasyonel vatandaşlık. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi , 6 (4), 571-602.
- Çiftçi, H. (2015). Halkla ilişkilerde etik. G. Yıldırım ve S. Utma (Yay.Haz.). Halkla ilişkiler I-II (s. 216-230). İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Deren Van Het Hof, S. ve Çabuk, D. (2009). Kurumsal sosyal sorumluluk. M. Işık, & M. Akdağ (Yay.Haz.). Dünden Bugüne Halkla İlişkiler (s.53-71). Konya: Eğitim Kitabevi.
- Dilenschneide, R. L. (2010). The AMA handbook of public relations. New York: Amacom.
- Engür, Ç. (2012). Halkla ilişkiler ve itibar yönetimi. M. Işık (Yay.Haz.). Halkla ilişkilere giriş (s. 142-166). Konya: Eğitim Kitabevi.
- Erdem, A., ve Akbaba, E. (2007). Halkla İlişkiler nedir? Ne Değildir? M. Işık (Yay.Haz.). Tüm yönleriyle halkla ilişkiler ve tanıtım (s. 181-206). Konya: Eğitim Yayınları.
- Ersanlı, K.ve Doğru Çabuker, N. (2015). Diğerkamlik ölçeğinin psikometrik özellikleri. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi , 14 (52), 43-53.
- Gunning, E. (2012). Public relations : A Practical approach. Dublin, Ireland: Gill & Macmillan.
- Güllüpunar, H. (2012). Halkla ilişkiler ve sosyal sorumluluk. M. Işık (Yay.Haz.). Halkla ilişkilere giriş (s. 118-141). Konya: Eğitim Kitabevi.
- Gülsünler, M. E. (2008). Halkla ilişkiler eğitimi. Konya : Tblet Yayınları.

- Gürbüz, S. (2006). Örgütsel vatandaşlık davranışı ile duygusal bağlılık arasındaki ilişkilerin belirlenmesine yönelik bir çalışma. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3 (2), 48-75.
- Kalender, A. (2008). Halkla ilişkiler: Kavramlar, tanımlar ve uygulama alanları. A. Kalender ve M. Fidan (Yay.Haz.). *Halkla ilişkiler* (s. 11-44). Konya: Tablet Yayınları.
- Karadağ, E. ve Mutağçılar, I. (2009). Prososyal davranış ekseninde özgecilik üzerine teorik bir çözümleme. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 41-70.
- Kasapoğlu, A. (2004). Kur'an'da iki zıt karakter: Suhh (bencillik) ve isaar(özgecilik). *Akademik Araştırmalar Dergisi* (21), 125-147.
- Kasapoğlu, F. (2014). İyilik hali ile özgecilik arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Hikmet Yurdu*, 7 (13), 271-288.
- Kırdar, Y. (2009). Halkla ilişkilerde yeni eğilim. M. Işık, & M. Akdağ (Yay.Haz.). *Dünden bugüne halkla ilişkiler* (s. 289-309). Konya: Eğitim Kitabevi.
- Kocabaş, F., Elden, M. ve Çelebi, S. İ. (1999). *Marketing PR*. İstanbul: Mediacat Yayınları.
- L'Etang, J. (2002). Kurumsal sosyal sorumluluk ve halkla ilişkiler etiği. J. L'Etang, ve M. Pieczka (Yay.Haz.). *Halkla ilişkilerde eleştirel yaklaşımlar* (Çev A. E. Emre),(s. 153-187). Ankara: Vadi Yayınları.
- Mengü, S. Ç. (2012). *Halkla ilişkiler bir kültür politikası*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Okay, A. ve Okay, A. (2005). *Halkla ilişkiler kavram strateji ve uygulamaları*. İstanbul: Der Yayınları.
- Özüpek, M. N. (2008). *Sosyal sorumluluk*. A. Kalender ve M. Fidan (Yay.Haz.). *Halkla ilişkiler* (s. 251-288). Konya: Tablet Yayınları.
- Peltekoğlu, F. (1998). *Halkla ilişkiler nedir?* İstanbul: Beta Yayınları.
- Saran, M. ve Saran, M. (2011). *Halkla ilişkiler meslek profili:Alman halkla ilişkiler derneği (DPRG) örneğinde bir inceleme*. M. Işık ve M. Akdağ (Yay.Haz.). *Dünden Bugüne Halkla İlişkiler* (s. 113-121). Konya: Eğitim Yayınları.
- Solmaz, B. (2008). *Stratejik halkla ilişkiler uygulamaları*. A. Kalender ve M. Fidan (Yay.Haz.). *Halkla İlişkiler* (s. 145-164). Konya: Tablet Yayınları.
- Tanyeri, E. (2012). *Halkla ilişkilerde sponsorluk*. M. Işık (Yay.Haz.). *Halkla ilişkilere giriş* (s. 170-188). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Tarhan, A. (2008). *Halkla ilişkiler modelleri*. A. Kalender ve M. Fidan (Yay.Haz.). *Halkla İlişkiler* (s. 121-144). Konya: Tablet Yayınları.
- Uysal, B. (1998). *Siyaset yönetim halkla ilişkiler*. Ankara: TODAİE Yayınları.

JOHN LOCKE EPİSTEMOLOJİSİNDE OLASILIK KAVRAMI

Dr. Öğretim Üyesi Naciye ATİŞ
Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

Öz

John Locke epistemolojisinde olasılık, yargıdır. Olasılıkta yargı, kesinlik değil doğru olabilirliği ifade eder. Doğru olabilirlik, kesinlik değil varsayım üretir. Locke bunun nedenini olasılığın tanımlama olmamasında görür. Locke felsefesinde, olasılığın konusu nesne dünyasıdır. Nesne dünyasının bu nedenle bilgisi değil olasılığı söz konusudur. Nedeni de nesne dünyasında deneylenemeyen durumların varlığıdır. Aynı neden, ideler arasındaki ilişkilerin kesin olarak algılanmasını engeller. Bu durum empirist epistemolojinin sonucudur. Locke epistemolojisinde, bilginin kaynağının deney olduğu kabulü, nesne dünyasından gelen yargının değerini kesin değil olası olarak belirler. Empirizm, nesne dünyasına ilişkin yargıların statüsünü olasılık içine yerleştirir. Bu çalışmanın amacı, Locke epistemolojisinde empirizmin, deney yargılarına olasılık statüsü kazandırmasının neden ve sonuçları üzerinde durmaktır.

Anahtar Kelimeler: Olasılık, Empirizm, Nesne, Sanı, Varsayım

POSSIBILITY CONCEPT IN THE EPISTEMOLOGY OF JOHN LOCKE

Abstract

In the epistemology of John Locke, possibility is judgement. Judgement in possibility signifies likelihood to be true not certainty. Likelihood to be true produces assumption not certainty. Locke considers it is because of possibility not being demonstration. In the philosophy of Locke, subject of possibility is the world of objects. Therefore, what is in question is not knowledge but possibility of the world of objects. Because, there are situations that cannot be experimented. That reason also prevents definite perception of interactive relations between ideas. That is result of empirical epistemology. Acceptance of experiment as the source of knowledge in the epistemology of Locke causes judgement arising from the world of objects to be evaluated as probable, not certain. Empiricism places statute of judgements concerning the world of objects in probability. This study aims to discuss causes and effects of empiricism in the epistemology of Locke attributing statute of possibility to judgements of experiment.

Keywords: Probability, Empricism, Object, Opinion, Assumption

Giriş

Olasılık John Locke epistemolojisinin önemli bir kavramıdır. Locke, epistemoloji içerisinde bilginin yanı sıra olasılığa da yer açar. Olasılığın konusu, nesne dünyasıdır. Ona göre nesne dünyası deneyle bilinir. Nesne dünyasının olasılığın konusu olması kesin olarak bilinmemesi demektir. Nedeni de nesne dünyasında deneylenemeyen durumların varlığıdır. Locke felsefesinde bilginin kaynağı deney olduğu için deney olmadığı zaman ide de yoktur. İdenin olmaması, nesne dünyasına ait olan ideler arasındaki ilişkilerin algısının eksik ve kesin olmasının engelidir. Nesne dünyasının ideleri, töz bileşik idelerinin ilişkisine dayanır. Nesne dünyasındaki idelerin ilişkisi, tikellerin töz temelinde bir arada var oluşları ilişkilerine dayanır. Söz konusu olan töz, salt tözdür (substratum). Salt töz, tikellerin uyumlu bir şekilde

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

bir arada var olmalarını sağlayan dayanaktır. Salt töz, deneylenemediği için idesi yoktur. İdesi olmadığı için de bilinemez. Ancak nesne dünyası deneyin konusudur. Nesnenin dünyasındaki tikellerin dayanağının bu pozisyonu, Locke felsefesinde, deneyin bilgiyi ortaya koyamadığının ifadesidir. Locke, bu nedenle nesne dünyasının bilgi değerini, kesinlik değil gerçeklik olarak kabul eder. Bilginin gerçekliği, ide ile nesnenin uyumuna dayanır. Bilginin gerçekliği bu nedenle deneyle belirlenir. Nesne dünyasından gelen idelerin hem kaynağının hem de değerinin deneyle belirlenmesi bilgiyi değil olasılığı üretir. Olasılık, nesne dünyasının yargılarının kesinliğe değil varsayımına dayanmasıdır.

Olasılığın Tanımı

Olasılık, John Locke epistemolojisinde bir yargı türüdür. Olasılık yargı türü olduğu için epistemolojinin konusudur. Bir şeyin bilgi ya da olasılık olduğunu ifade eder. Locke epistemolojisinde, bilgi ve olasılık olmak üzere iki tür yargı vardır (Locke,2000:IV,XIV,IV). Yargı, tanıtlamayı içerdiği zaman bilgi, varsayımı içerdiği zamanda olasılıktır (Locke,2000: IV,XV,1). Tanıtılma, Locke felsefesinde tanıtlayıcı bilgiyi verir. Tanıtlayıcı bilgisi, kesin bilgidir. Zihin, uzun araştırmalar sonucunda uygun aracı ideyi bulduğu ve kullandığı için bu bilgi türü kesindir. Bu bilgi türünde ideler arasındaki ilişkiler zihinle kurulduğu için zorunluluk vardır. Söz konusu zorunluluktan dolayı bu ideler arasındaki ilişkiler sürekli ve değişmezdir (Locke,2000: IV,XV,1). Zihin, zorunluluğun sağladığı sürekli ve değişmez ilişkileri kesin olarak kavradığı için, yargısı da kesin olur. Zihin, ideler arasında sürekli ve değişmez ilişkiler bulamadığı zaman kesin değil olası yargı verir. Yargının olası olma nedeni, ideler arasındaki uyuma ve uyuşmama ilişkisinin, sürekli ve değişmez olmaması ya da böyle algılanmamasıdır. Locke'un deyimiyile çoğu zaman ide ilişkileri olduğu ya da görüldüğü gibi algılanır (Locke,2000:IV,XV,1). Demek ki zihin, olasılıkta ide ilişkilerini kesin olarak saptamadan yargı verir.

Olasılıkta, ideler arasındaki uyuşup uyuşmama ilişkisini kesin olarak saptanamamasının nedeni Locke'a göre zihnin sezgisel apaçıklıktan yoksun olmasıdır (Locke,2000:IV,XIV,V). Sezgisel apaçıklık, tanıtlamalı bilgide (özellikle matematikte) kullanılır. Sezgisel apaçıklık, tanıtlamanın her basamağında yaralanılan aracı ideler arasındaki uyum ve uyumsuzluğun sezgisidir (Locke,2000:IV,XIV, V). Sezgi burada hangi idenin, aracı olacağını doğrudan ve apaçık bir şekilde kavrayarak akli destekler. Sezgi, zihinsel zorunlulukla kurulan sürekli ve değişmez ide ilişkilerini apaçık ve doğrudan kavramasıyla zihne destek olur. Uygun aracı ide bulmak, zorunlulukla kurulmuş sürekli ve değişmez ide ilişkileri olan kip bileşik ideleri için geçerlidir. Kip bileşik idelerinin ilişkilerinde uğraşarak aracı ide bulunur. Ancak aynı durum, başka ide ilişkileri için söz konusu değildir. İde ilişkilerinin uyup uymadığını algılamak için uygun aracı ide bulma olanağının olmadığı ilişkiler vardır. Sezgisel apaçıklık bu nedenle bu ilişkilerde kullanılmaz. Olasılık bu bağıntıların olduğu yerde söz konusu olduğu için zihin, sezginin desteğinden yoksundur.

O halde yargı, zihnin algılama şeklidir. Yargının bilgi ya da olasılık olmasını belirleyen zihnin algılama şeklidir. Zihnin algılama şeklinin, yargının türünü belirlemesi, değerinin belirlenmesidir. Zihnin tanıtlayıcı çalışması yargının değerini bilgi, varsayım şeklinde çalışması da olası olarak belirler (Locke,2000:IV,XVII,2). Locke felsefesinde olasılığın, epistemolojinin konusu olmasının bir nedeni de budur. Olasılığın zihne dayanması önemlidir. Zihin, olasılığa, varsayım da olsa yargı statüsü kazandırır. Olasılığın statü kazanması, bilgi olmadığı için epistemolojiden dışlanmamasıdır. Locke, olasılığı yargı olarak kabul etmekle epistemolojisinin içerdiği konuları genişletir. Epistemoloji yapmak bilgiyi araştırmakla sınırlı değildir. Locke felsefesinde bilgi sadece kesinliği içerdiği için alanı, dar ve sınırlıdır. Ancak epistemoloji, kesinlik ve olasılığı içermesinden dolayı geniştir. Bunun sonucunda epistemoloji, bilginin değerinin yanı sıra inanma, güven, onay ve az kesinlik gibi değerleri de içerir. Epistemoloji

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

yapmak sadece bilginin kaynağı ve değerini değil aynı zamanda olasılığın da kaynağı ve değerini araştırır. Ancak Locke epistemolojisi için önemli olan, bilgi ve olasılığın birbirinden ayrı olduğunun bilinmesidir. Ayrımları da zihnin, bilgi ve olasılıkta nasıl kullanıldığını bilmekle olanaklıdır.

Olasılığın Kaynağı ve Konusu

Locke felsefesinde olasılığın kaynağı, aynı zamanda nedeni ve konusunu da açıklar. Olasılığın, ideler arasındaki ilişkilerin kesin algılanmadığı durumda ilişki varsayma durumu olarak tanımlanması, kaynağı ve nedenini açıklar. İde, olasılığın malzemesi, nedeni de ideler arasındaki ilişkilerin algısıdır. Olasılığın malzemesinin ide olması demek kaynağının deney olması demektir. Locke epistemolojisinde deney ve ide, hem bilginin hem de olasılığın kaynağı ve malzemesidir. Locke'a göre bütün idelerin kaynağı deneydir (Locke,2000:II,I,2). Durum böyle olunca olasılığın da kaynağı dış ve iç duyum ile çalışan anlama yetisidir. Anlama yetisinden gelen ide aşaması henüz bilgi ve olasılık ortaya koymaz. Bilgi ve olasılık yargı türü olduğu için ide türleri ve aralarındaki ilişkiyi gerektirir. O zaman olasılığın nedenini açıklamak için hangi ide türünün ilişkisine dayandığına bakmak gerekir.

Locke'a göre dış ve iç deneyden gelen ideler, basit idelerdir. Basit ideler deneysel olduğu için basit idelerin bileşkesi olan bileşik ideler de deneyseldir (Cohen,1984,84). Deneyle bir arada var oldukları kabul edilen basit ide bileşimlerinin bir araya getirilmesiyle tözlerin bileşik idelerine ulaşılır. Bir arada var olma, töz bileşik idelerinin ilişki tarzıdır. Söz konusu ide bileşimlerinin, tözün bilinmeyen özü ya da tikel iç yapısından geldikleri varsayılır (Locke,2000:II,XXIII,3). Töz bileşik ideleri, dayanak üzerinde bir araya gelirler. Töz bileşik ideleri, dayanak üzerinde birleşik olarak bulmaya alışık olduğumuz duyulur niteliklerin çeşitli basit idelerinden kurulu birleşimden başka bir şey değildir (Locke,2000:II,XXIII,4). Dayanak, salt tözdür (Substratum). Salt töz, Locke felsefesinde bir kabuldür. Salt tözün dayanak olarak kabulü, varsayımaya dayanır (Locke,2000:II,XXIII,2). Salt tözün varsayılma nedeni doğanın kendisidir. Nesne dünyasında tikellerin bir kısmı uyum içerisinde. Tikellerin doğada uyum içerisinde olması, bir arada var olması demektir. Bir arada var olma aynı yapıdaki tikellerin bir arada olmasıdır (Locke,2000: II,XXIII,1).

O halde Salt töz kabulü, tikeller doğada kendiliklerinden bir arada var olmuşsa bunun nedeni olan dayanak vardır kabulüdür. Locke'a göre bu kabul, tikellerin uyumlu bir şekilde var oldukları için dayanacak bir şey olmadan varlıklarını sürdüremeyecekleri düşüncesidir (Locke,2000:II, XXIII,2). Aynı zamanda bu kabul, deneylenmeden yapılan varsayımaya dayanır. Kabul, tözün deneylenmeyen nedenidir (Odegard,1993,229). Dayanak deneylenmediği için idesi yoktur. Dayanakla ilgili açık ve seçik idenin kesin olarak olmaması varsayımını engellemez (Locke,2000:II,XXIII, 4). İkincil niteliklerin oluşması için birincil niteliklerin töz üzerinde bir araya gelmesi gerekir. Salt töz, birincil niteliklerin dayanağı olarak bu bir araya gelmelerinin olanağı olur. Töze dayanan birincil niteliklerin duyuları etkilemeleri sonucunda ikincil nitelikler oluşur (Locke,2000:II,VIII,10). Bu nedenle töz bileşik idelerinin önemli parçası, duyulur nitelikler olan ikincil niteliklerdir.

Tözün dayanak olarak kullanılmasının varsayım olması, töze dayanarak kurulan ide ilişkilerinin de varsayım olmasına neden olur. İdeler arasındaki ilişkilerin varsayımaya dayanması da buradan gelen algının, zorunlu ve kesin değil olası olmasına neden olur. Locke, töz bileşik idelerinin ilişkisinin, nesne dünyasından gelen ideler olduğu için her zaman olası olacağını düşünür. Zihin, bu ilişkilerde, kip bileşik idelerinde olduğu gibi aracı ideler bularak ide ilişkilerinin uyuşup uyuşmamasını sağlayamaz. Zihin, bu ilişkilerde, kendi dışında kurulu olan bu ilişkilere müdahale edemez. Bir arada var olmaya dayanan ide ilişkileri, nesnel gerçekliğin ideleri olduğu için zihnin dışından gelir. Bir şeyin zihin dışından gelmesi, ideler arasındaki ilişkilerin zihinle kurulmaması demektir. Töz bileşik idelerinin ilişkisi, nesnel

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

gerçeklikte kendiliğinden kurulmuş ilişkilerdir. Nesnel gerçekliğin idelerinin ilişkisinin deneyi, dış duyumdan gelir. Locke'un deneyi dış duyumdan başlatma nedeni, bilme sürecinde cisimlerle (nesne) karşılaşmanın duyu organlarının etkilenmesiyle başladığını düşünmesidir. Cisimler itme güçleri ile duyu organlarını etkilerler (Locke,2000:II,8,11). Cismin itme gücü hareketidir. Duyu organları bu hareketin etkisini alır.

Demek ki hareketin etkisi ilk olarak duyu organlarını etkilediği için deney, dış duyumla başlar. Bu da dış duyumdan gelen basit idelerin maddi olmalarını açıklar (Lennon,2001,166). Dış duyum ideleri, diğer duyu idelerinden daha önce üretilir. Dış duyum idelerinin önce üretilmesi kaynağının zihnin dışındaki nesne olduğunu gösterir (Locke,2000:II,VIII,6). Zihnin dışındaki nesneden gelen töz bileşik idelerinin ilişkilerinin algılanamaması durumunda da başvurulması gereken yer deneydir. Bunun nedeni töz bileşik idelerinin ilişkilerinin uyuşup uyuşmadığının algısının sadece deneyle yapılmasıdır. İdelerin ilişkisinin algısının sadece deneyle yapılması da bu ilişkilerin algısının her zaman eksik, olası ve genel olmamasının nedenidir. O halde ide ilişkilerinin algısının eksik olması ve genel olmamasının nedeni, deneyin, duyu deneyi olmasıdır. Deneyin duyu deneyi olması nesnel gerçeklikten gelen ide ilişkilerinin algısının, olası yargı oluşturma nedeni olur. Duyu deneyi, nesnel gerçekliğin idelerinin dayanağı olan tözü, deneyleme keskinliğinden yoksundur (Locke,2000:II,XXVIII,11). Duyu deneyi, dayanağı deneyilemediği için töz bileşik idelerinin özü bilinemez.

Locke'a göre bu öz, gerçek özdür. Gerçek öz, bir şeyin kendisi olmasını sağlayan asıl varlığıdır (Locke,2000:III,III,15). Gerçek öz, bir şeyin gerçek yapısıdır. Gerçek öz, tikel şeylerin özüdür. Tikel şeyin özü deneylenemediği için de tikel idesi üretilemez. Tikel şeyin idesi üretilemediği için de gerçek yapısı bilinemez (Locke,2000:III,III,18). Nesne dünyasında tikel şeyler birbirleriyle ilişki içerisindedir. Tikel şeylerin birbirleriyle ilişkileri ve uyumunu dayanak sağlar. Dayanak bu nedenle bu şeylerin öznesidir. Özne, aynı yapıdaki tikellerin özüdür. Tikellerin özne temelinde bir araya gelmesi aynı yapı temelinde bir araya gelmeleridir (Locke,2000:III,VI,II). Tikellerin bir arada oldukları yapı bilinmediği zaman bir arada var olma nedeni de bilinemez. Tikellerin bir arada var olma nedeni bilinmediği zaman tikellerin türlerinden bahsedemeyiz. Aynı nedenle hangi tikellerin hangi nesneyi oluşturduğu bilinemez. Kesin genel bilgi, türler üzerinden elde edildiği için tikeller hakkında bu tarz bilgiye ulaşılamamasının en önemli nedeni budur. Locke'a göre tikellerin bilebildiğimiz niteliklerinden yola çıkarak bir arada var olmalarının bir nedeni olduğu düşünülür. Bu düşünce, adsal özün temelini oluşturur. Adsal öz, nesne dünyasından gelen basit idelerin soyutlanmasıdır (Pappas,2002,48). Basit idelerden oluşan töz bileşik ideleri bu öze dayanarak üretilir. Bileşik idenin adsal özü, tikellerin bilenemeyen gerçek özü değildir. Adsal öz, tikellerin bir arada var olmalarını sağlayan tözün, bilinmese de varsayılmasının sonucudur (Campbell,1980,580). Töz varsayımı olan adsal öz, zihinle yapılır. Locke'un deyimiyle doğanın ürünü değildir (Locke,2000:III,VI,26). Adsal özün doğanın ürünü olmamasının en önemli sonucu kişilere göre değişmesidir. Locke felsefesinde adsal özün işlevi, töz bileşik ideleri arasındaki uyuşup uyuşmama ilişkisinin algılanmasını olanaklı kılmaktır. Aynı zamanda adsal öz bu işleviyle töz bileşik idelerinin algısının olası olmasının nedenlerinden birisi olur. Adsal öz, doğayı bilmek isteğinin sonucu olarak insan zihninin devreye girmesidir. İnsan zihni burada soyutlama yapar. Ancak bu soyutlama, var oluşun basit idelerine dayanır (Pappas,2002,48). Soyutlamaya rağmen adsal öz üzerine kurulan bilgi, kesin ve genel bilgi olmaz.

Locke felsefesinde, deney yapılamayan durumlarda zihnin varsayım üretmesi, kesin ve genel olmayan olası tikel sonuçlara neden olur. Deney sadece tikeller hakkındaki genel doğruları verir (Odegard,1965,418). Ancak adsal öz varsayımı temelinde kurulan ideler arasındaki ilişkilerin algısının

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

olası ve tikel sonuçları, kuşkuya zemin hazırlamaz. Bu idelerin ilişkilerinin algısından kuşku duyulmaz. Adsal öz, insanın tikellerin ideleri arasındaki ilişkiyi zihniyle keyfi bir şekilde bir araya getirmesini sağlamaz. Locke'a göre insan zihni, bileşik ideleri yaparken bir arada var olmayan tikellerin idelerini bir araya getirmez. Bir araya getirilen ideler doğada var olanla uyumludur (Locke,2000:III,VI,29). Zihin bu nedenle doğadan gelen tikellerin idelerinin ilişkisini değiştiremez. Zihin, tikellerin bileşik idelerinin ilişkisini algılayamadığı da araya aracı ide yerleştiremez. Bunun nedeni anlama yetisinin kendiliğinden ide üretememesidir. Zihin ide üretemez ancak tikellerin doğada bir arada bulunmalarından yola çıkarak varsayımda bulunabilir.

Locke felsefesinde adsal öz varsayımının önemi, nesnenin bilgisini olanaklı kılmasıdır. Nesne, dayanak sayesinde aynı yapıdaki tikellerin bir araya gelmesidir. Nesne bu tikellerden oluşmuş olan yapıdır. Locke nesneyi, doğanın oluşturduğu bileşik yapı olarak tanımlar (Locke,2000:III, VI,35). Bileşik yapının bilgisi, niteliklerinin duyuları etkilemesinin sonucudur. Nitelikler bizde cisimlerin ide üretme gücüdür. Nesne bilgisi, bu niteliklerin duyularımız üzerinde bıraktıkları etkiler kadardır. Nesnenin bilgisi bu nedenle deneyin etkisi ile sınırlıdır. Nesnenin, duyuları etkileyen ilk gücü, birincil nitelikler diğeri de ikincil niteliklerdir (Campbell,1980,570). Birincil nitelikler, nesneye ait ve ayrılmaz niteliklerdir. Nesne, deneylense de deneylenmese de var olan niteliklerdir. Locke bunlara kökensel nitelikler adını verir (Locke,2000:II,II,9). Nesneye ait olan kökensel nitelikler, uzam, şekil vb.dir. Birincil nitelikler, nesneye deneyden gelmediği için kökenseldir. Aynı zamanda birincil niteliklerin nesneye ait olması, basit idelerin gerçekliğinin de güvencesi olur (Lolordo,2018,716). İlâveten, birincil niteliklerin işlevi duyuları etkileyerek deneye yani etkiye neden olmaktır Bu durum, birincil niteliklerin duyular üzerindeki gücüdür (Locke,2000:II,XXI,75). Birincil niteliklerin gücü, nesnenin hacim, şekil, sayı gibi parçacıklarının hareketidir. O halde birincil niteliklerin hareketi, itme gücüdür.

Birincil niteliklerin hareketinin gücünün duyuları etkilemesi sonucunda oluşan nitelikler, ikincil niteliklerdir. İkincil nitelikler, tikellerin birincil niteliklerinin duyu organlarında bıraktığı etkiler olduğu için duyulur nitelikler olarak da adlandırılır (Locke,2000:II,VIII,23:2). Bu nitelikler nesnenin kokusu, tadı vb. gibi duyulur nitelikleridir. İkincil nitelikler, duyuların etkilenmesinin sonucu olduğu için deneylenmeye var olan niteliklerdir. İkincil nitelikler bu nedenle basit idelerdir (Campbell,1980,579). Basit ideler, öz bileşik idelerinin arketipidir. Nitelikler de duyuları etkileyen güç olarak basit idelerin arketipidir (Campbell,1980,582). İkinci niteliklerin, idelerin nitelikleri olduğunu söylemek nesneye ait nitelik olmadığını söylemektir. Locke bunlara bu nedenle ikincil ve duyulur nitelik adını verir (Locke,2000:II,VIII,14). Bu nitelikler ile nesnenin kokusu, tadı vb. bilinir. Ancak duyu deneyiyle bunların ötesine geçerek bizi etkilemelerine neden olan birincil nitelikler deneylenemez (Locke,2000.II,XXI,75). Birincil nitelikler, nesnenin parçacıklarıdır. Locke'a göre deney, parçacıkları algılayacak keskinlikte değildir (Locke,2000:II,XXI,75). Duyu deneyi bu nedenle nesnenin parçalı yapısının işleyişinin bilgisini veremez. Deneyle keşfedilemediğinden bu nitelikler üzerine söz ederken ikincil nitelik ideleri kullanılır. Nesnenin rengi, kokusu varsa nesnenin buna neden olan yapısı olduğu düşünülür.

Locke felsefesinde nesnenin, duyulur niteliklerle bilinmesinin nedeni empirizmdir. Ancak empirizm, nesnenin duyulur nitelikler ile tam ve kesin bilinmesini de olanaksız kılar. İlâveten empirizm, nesnenin duyulur niteliklerle bilinmesini olası yargıyla sınırlar. Deneyin alanı, insan bilgisinin konusu değildir (Odegard.1965,418). Birincil niteliklerin etkilerini algıladığımız sürece nesnenin bilgisinde, duyu deneyine bağlarız. Ancak nesneyi duyu deneyi dışında sadece birincil niteliklerle bilmek istersek empirizmden uzaklaşırız. Birincil nitelikler nesnenin hacmi, şekli vb olduğu için bilimsel olarak

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ölçülebilir ve ideleri değişim göstermez (Denkel,1998,46). Yine de zihin, birincil niteliklerin dayanağını keşfedemez. Birincil nitelikler de bu nedenle nesnenin içyapısının işleyişini veremez. Bunun nedeni bilimsel olarak ölçülen idelerin de zihinle kurulan ide ilişkilerine değil nesne dünyasından gelen ide ilişkilerine dayanmasıdır. Nesnenin niteliklerinin dayanağının ya da içyapısının zihinsel akıl yürütmeye de deneyle de bilinmemesi, nesne dünyasının yargılarının olasılık olmasına neden olur. Söz konusu olan nesne dünyasının eksik ve genel olmayan bilgisidir (Atherton,1984,424). O halde Locke felsefesinde nitelikler, ister nesnede olsun ister olmasın elde ettiğimiz bilgi, olasılık düzeyindedir.

Locke felsefesinde nesne dünyasının bilgisinin olasılık olması, bilginin kesinliğini değil gerçekliğini ifade eder (Locke,2000:IV,IV,18). Bilginin gerçekliği, nesne dünyasının bilgi değeridir. Nesne dünyasından gelen idelerin bilgi değerini belirleyen, ideler arasındaki ilişkiler değil tersine ide ile nesnenin uyumudur (Locke,2000:IV,IV,8). Demek ki gerçeklik, ide ile gerçek var oluşun uyumudur. İde ile nesne arasındaki uyum, tam anlamıyla basit ideler için geçerlidir. Basit ideler deneyle geldikleri için gerçekliği temsil ederler. Basit ideler, nesnelere tam kopyaları olmasalar da nesne bilgisinin öznelidirler (Locke,2000:IV,IV,5). Töz bileşik idelerinde ise bu uyum basit idelerde olduğu gibi tam değildir. Her ne kadar tikeller gerçeklikte kendiliğinden uyuma sahip olsalar da dayanağın deneylenmemesi uyumun tam olmasını engeller (Lolordo,2018,719). Bu nedenle nesne dünyasında gerçek bilgi dışında bilgi elde edilemez. Nesne idelerimiz var olan bir şeyden alınır çünkü ide, nesnenin idesidir (Locke,2000:IV,IV,10). Bilginin gerçekliği nesne dünyasının bilgi değerini deney ile belirler. Gerçeklik ide ilişkisinin deney ile kurulması, nesne bilgisinin olasılık olma nedenidir. Olasılık, gerçek bilginin kesinliğidir. Olasılığın kesinliği, diğer bilgi türleri olan tanıtılamalı ve sezgisel bilginin kesinliği değildir. Olasılık, bu bilgi türlerinin kesinliğinin en alt derecesidir. Deneyden gelen nesne bilgisi bu nedenle diğer bilgi türlerine göre kesinliğin en alt derecesine sahiptir (Odegard,1993,234). Olasılığın kesinliği, deney bilgisinin diğer bilgi türlerindeki kesinliği üretemeyeceğinin Locke felsefesinde ifade edilme şeklidir. Deney bilgisi kesinlik üretemez çünkü gerçeklikle uyumlu olmak zorundadır. Gerçeklikle uyum aynı zamanda deneyin yanlışa neden olduğu kabulünün de engeli olur (Lolordo, 2008,715).

Olasılığın Dayanakları

Locke felsefesinde nesne dünyasının bilgisinin gerçeklikle uyumlu olması olasılığın nedeninin yanı sıra nasıl oluştuğunu da açıklar. Nesne dünyasının olasılık üretmesinin nedeni, deneydir. Bilginin kaynağı deneydir. Deneyin kaynağı da nesne dünyasıdır. Nesne dünyasının deneyinde gelen idelerin bilgi değerini belirleyen yine nesne dünyasının deneyidir. Nesne dünyası, deneyin tanığı olarak bilgi değerini belirler (Odegard,1965,417). Nesne dünyasının bilgisinin, kendinden gelmesi tanıklığını da zorunlu kılar. Locke, tanıklık için 'modele dayanma' kavramını kullanır. Nesnel gerçeklik, basit ide ve bileşik ide ilişkilerinin modelidir. Nesnel gerçekliğin model olduğu kabulü sayesinde ide ve ilişkileri, gerçeklikteki var oluş ilişkilerine dayanır (Locke,2000:IV,IV,12). Gerçekliğin model olmasından dolayı Locke'a göre zihnin veremediğini deney verir (Locke,2000.IV,XII,9). O halde nesne ideleri arasındaki ilişkilerin zorunlu olmadığı, gerçeklik temelinde deney ile ortaya koyulur. Deney, gerçeklikten kopmadığı için bu ilişkilerin olası olduğunu gösterir. Olasılık bu nedenle Locke felsefesinde deneyin sınırını aşamaz (Locke,2000:IV,XII,9).

Locke'un nesnel gerçekliği, idelerin modeli olarak kabul etmesi olasılığın tanıklık ve analogi ile oluşturulmasına neden olur. Tanıklık ve analogi, modele dayanma ile nesnel gerçekliğin deneyine dayanır. Nesne dünyası deneyin dünyası olduğu için tanıklığa uygundur. Nesne dünyasındaki tikeller her insanın deneyine açık olduğu için tanıklığa elverişlidir. Tanıklık, nesne dünyasındaki bir duruma

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

deneyle tanık olmaktadır (Locke,2000:IV,XV,3). Deney ya da ide durumun kanıtıdır. Deney ya da ide ile nesne uyuştığı zaman olasılığın kanıtı var demektir. Tanıklık gördüğümüz gibi duyu deneyidir. Duyu deneyinin tanıklığından bilgi değil olasılık gelir. Nedeni de nesne dünyasının tanıklığının, tekil ve olası olanın ötesine geçememesidir. Tanıklık, olasılığın ihtiyacı olan kanıt ya da delili sağlar. Ancak kanıt, nesne dünyası ile ilgili önermenin kesin değil doğru olabildiğini gösterir (Locke,2000:IV,XV,3). Kanıtın tanıklığına dayanma onay vermektir. İnsanların deneylerinin tanıklığının uyuşması da genel onaydır. Bu nedenle genel onay, tikeller üzerinden gelen tikel tanıklıkların uyuşmasıdır. Deney dünyasının tanıklığı, tikel tanıklıkla genel onayın örtüşmesini içerir. Deney tanıklığı, genel onay almışsa olasılığın en yüksek düzeyine ulaşılır (Locke,2000:IV,XV,6: 1).

Görüldüğü üzere deney tanıklığı tam anlamıyla modele dayanma durumudur. Nesne dünyasındaki tikeller, basit idelerin modelidir. Tikeller bu nedenle basit idelerin kanıtını oluşturur. Tikellerin deneylenmesi basit idelerini üretir. Basit ideler de bu nedenle kanıttır. Ancak deneyin tanıklığı, nesnenin çok küçük parçaları ve bunların dayanağının ilişkilerini algılayarak ideler elde edecek keskinlikten yoksundur. Deneyin tanıklığı ile idelerin elde edilememesi, nesne konusunda genel doğrulara ulaşmayı engeller. Sonuç olarak deneyin tanıklığı ile nesne dünyasında tikel olguların ötesine geçilemez (Odegard,1965,818). Deneyin tanıklığı ile tikellerin bir arada var olmasının nedeni algılanamadığı için genel bilgide olduğu gibi tikelden genele gitmek söz konusu değildir. Bunun nedeni tanıklığın, tikel var olan üzerinden yapılan tikel tanıklık olmasıdır. Yine de tikel olan, her insanın deneyiyle doğrulandığı için kesin durum olarak kabul edilir (Locke,2000:IV,XVI,5). İnsan deneyinin doğrulama sayısı arttıkça bu konuda genel onay oluşur. Locke'a göre genel onay, insanın deneyiyle doğadaki düzenli neden-etki ilişkileri ve cisimlerin değişmez yapı ve özelliklerine tanık olunan durumlar için geçerlidir (Locke,2000:IV,XVI,6).

Genel onay sonucunda, ateşin insanı ısıttığı, kurşunu erittiği durumlar için, geçerli bir ilişki ve ilişkinin tekrarlanacağına yönelik bir varsayımın doğruluğundan kuşku duymayız. Locke felsefesinde söz konusu ilişki ve tekrarların doğrudan bilgisine ulaşılmasa da düzenli ve değişmez nedenlerin etkileri olarak kabul edilir (Locke,2000.IV,XVI,6). Gerçeklikte böyle durumlar arasındaki ilişkinin bilgisine ulaşılmasa da tanıkların genel onayına dayanan genel varsayım oluşturulur. Genel onay, varsayım olduğu için düzenli ve değişmez nedenlerin kabulüyle olası genel yargılara neden olur. Bu da deneye dayalı genel bilgidir (Odegard,1993,227). Ancak bu genel yargılar, varsayım olduğu için kesinliğin genelliğinden yoksundur. Nesne dünyasında tanıklık sadece genel onayı verir. Tanıklık, nesne dünyasında dayanan genel onay, kesin olmayan genel yargılara ulaşma olanağını sağlar. Ancak Locke'a göre bilim, tekil olgu ile ilgili değildir. Bilim, soyutlamayla kesin ve genel olana ulaşır. Ancak genel olmayan tikel olgular alanında soyutlama yapılamadığından deneyden gelenler için kesinliğin genelliği dolayısıyla bilim söz konusu değildir (Locke,2000:IV,XII,10).

O halde tanıklıktan gelen genel onay, bilim üretmez. Ancak tanıklık ve ona dayalı genel onay, olası yargılarla da olsa nesnel gerçekliği açıklar. Tanıklığın bunu başarma nedeni modele dayanmadır. Modele dayanma tanıklığı zorunlu kılar. Locke felsefesinde deney, dış duyumla başlar. Dış duyum, duyu organlarının edilgen bir şekilde kendisine gelen etkileri alma zorunluluğunun sonucudur. Dış duyumun basit ideleri bu nedenle gerçektir (Lolordo,2008,715). Bu neden, deneyin tanıklığının modele dayanma zorunluluğunu açıklar. Ayrıca deneyin tanıklığının modele dayanması, nesne dünyasından kuşku duyulmasının engeli olur. Modele dayanma temelinde ide nesne uyumu, olası da olsa nesne dünyasının gerçekliğinin kanıtı olur. Ancak deneyin tanıklığı, tikel var oluşun ötesine geçemediği için de kesin ilişkilere dayanan genel ve evrensel bilgiye de bizi yaklaştırmaz. Bilgiyi, kesin ve genel olmayan ama

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

kuşku da taşımayan olası varsayım düzeyine yaklaştırır. Locke bu nedenle deney bilgisinden oluşan doğa bilimi için bilimsel bilginin söz konusu olmadığını söyler (Locke,2000:IV,XII,10). Deney, doğa biliminde olasılık olan gerçek bilgiyi üretir.

Locke felsefesinde gerçek bilgi sadece genel onayı içermez. Gerçek bilgide sanı da söz konusudur. Sanı, nesne dünyasında deneyin tanıklığına açık olmayan durumlar için söz konusudur. Deneyin tanıklığına açık olmamak deney yapamamak demektir. Nesnelerin duyulur etkilerinin deneyleyip, etkilerin nedenlerinin deneylenmediği durumlar vardır. Dış ve iç deney nedenlere ulaşamaz. Bu durum, duyu deneyinin yetersizliğidir. Duyu deneyinin yetersizliği bu nedenle duyuların yetersizliğidir. O halde sanı, duyuların yetersizliğinin sonucudur. Duyuların yetersizliğinden dolayı nesnenin içyapısı deneylenemediği için tanıklığa kapalıdır. Sanı, duyulur etkiyi oluşturan nedenlerin bilinmemesi ama olası olarak varsayılmasıdır (Locke,2000:IV,XVI,12). Locke felsefesinde nesne dünyasında bilinmeyen ama varsayılan, salt tözdür. Salt töz aynı zamanda nesnenin duyulur etkilerinin, deneylenemeyen gerçek özüdür. Salt töz dolayısıyla gerçek öz varsayımı, sanıdır. Töz bilinemediği için nesnenin doğası da bilinemez (Atherton,1984,423). Doğasından dolayı nesnenin bilgisine değil sanısına ulaşılır. Locke felsefesinde sanı, nesnenin içyapısının düşük olasılık düzeyinde bilinmesidir.

Locke'a göre sanı, nesnenin duyulur etkilerinin, bilinmese de nedeninin olması gerektiğini düşünmesinin sonucudur (Locke,2000:IV,XVI,12). Sanı bu nedenle etkilerin nedeninin, varsayılmasıdır. Sanının varsayımı, deneyin tanıklığına değil analogiye (benzeşim) dayanır. Analogi ile deneylenemeyen durumların kabulü oluşturulur (Locke,2000:IV,XVI,12). Analogide, deneyin tanıklığı yerine benzeşim kullanılır. Benzeşim, gerçekliğin model alınmasıdır. Benzeşim ile gerçeklikte olan olayların etkilerinden, neden olması gerektiği çıkarımı yapılır. Analogide çıkarım, gerçeklikle benzeşime dayalı akıl yürütmedir (Locke,2000:IV,XVI,12). Deneyin tanıklığı, tikel olguların var oluşundan hareket ederek kanıt oluşturur. Tanıklığın kanıtı, basit idedir. Analogi, deneyin tanıklığından yoksun olduğu için kanıt oluşturamaz. Ancak kanıt olduğunu varsayar. Buradaki sanının varsayımıdır. Varsayım, ide değil idenin sanısını üretir. İdenin var olduğu sanısı ile hareket edilir. Nesnenin gerçek özü bu şekilde varsayılır. Nesnenin var olduğu sanılan içyapısından ancak bu şekilde söz edilir. Locke felsefesinde nesne, deneyin tanıklığı ile bilinir. Ancak nesnenin içyapısı sanı ile bilinir. Tanıklık da sanı da olasılığı oluşturur. Ancak sanının olasılık derecesi tanıklığa göre azdır. Locke'a göre sanı, bilgi tanıklıktan gelen olasılığın giremeyeceği alanlar üzerine düşük olasılık üretir. Cisimlerin türleri ve özellikleri üzerine genel bilgi edinilemez Bunun sonucunda da doğa felsefesi bilim olamaz. (Locke,2000:IV,XII,10).

Locke felsefesinde tanıklık ve analoginin derecesi olan onay ve sanı, empirizmin sonucudur. Bilginin kaynağının deney olması, insanı deneylenemeyen durumlarla karşı karşıya bırakır. İnsan deneyinin yetersiz kaldığı durumlardır bunlar. Locke felsefesinde bilginin kaynağı deney olduğu için insanın deneyleyemediği durumlarda bilgisizlik ile karşı karşıya kalır. Tanıklık ve analogi, insanın deney yapamadığı durumlarda kesin olmasa da doğru olabilen önermeler üretmesine neden olur. Tanıklık ve analoginin kullanılması, olasılığı deneye bağlar. Tanıklık ve analogi, olasılık yargılarının deneyi aşmayan yargı olmasına neden olur (Locke, 2000:II,XXI,69). Olasılığın deneyle ilişkisi, yanlış olarak değerlendirilmemesinin nedenidir. Olasılık sadece olası yargıdır. Olasılığın yanlış neden olduğunu söylemek deneyin yanlış neden olduğunu söylemektir. Locke bunu yaptığı zaman felsefesinde, nesne dünyası ve nesnenin niteliklerden kuşku duyulmasını engelleyemezdi (Lolordo, 2008,709). Bu nedenle Locke felsefesinde deney, yanıltıcı olanı değil olası olanı ortaya koyar. Olasılık da Locke empirizmi içerisinde kesin değil olası yargı statüsüne sahip olur.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Sonuç

Locke felsefesinde olasılık ide ilişkilerinin algılanmasıyla ilgilidir. Olasılık, ideler arasında zorunlu ve düzenli ilişkinin algılanamama durumudur. Bunun çözümü, ideler arasında zorunlu ilişki olmadığı zaman ilişki olduğunu varsaymaktır. İdeler arasındaki ilişkiler zorunluluğa değil varsayım dayandığı zaman da ide ilişkilerinin algısı kesin değil olası olur. O halde Locke felsefesinde olasılık, varsayımın algısıdır. Locke felsefesinde ideler arasında ilişkilerin varsayım olduğu alan, nesne dünyasıdır. Nesne dünyası, deneyle bilinir. Nesne dünyasından deneyle gelen ideler, tikellerin bir arada var oluş ilişkisini ifade eder. Nesne dünyasında tikellerin durumu neyse idelerinin durumu da aynıdır. Nesnenin içyapısının deneylenememesinden dolayı bu yapının idesi yoktur. İdenin yokluğu, deneyin yetersizliğinin sonucudur. Bu nedenle Locke felsefesinde deneyden gelen nesne dünyasında her zaman eksik ide dolayısıyla da varsayım olacaktır. Deneyden dolayı nesne dünyasının bilgisinin olasılığın dışına çıkması olanaksızdır.

Locke felsefesinde nesne dünyasının olasılığın konusu olması, empirizminin sonucudur. Empirizm, nesne dünyasından gelen önermelerin kesin değil olası olmasına neden olur. Bu nedenle deneysel önermeler hiçbir zaman kesinliği ve bilgiyi veremezler. Empirizm ve kaynağı olan nesne dünyası, bilginin kesinliğinden yoksundur. Locke bu nedenle bilimsel olanın deney ve deney dünyasında değil soyut ide ilişkilerinin algısında olduğunu söyler. Kesin ve genel bilgi, deney ve deney dünyasından elde edilemez. Nesne dünyasından sadece olasılık elde edilir. Nesne dünyasında olasılık, tanıklık ve analogi ile elde edilir. Tanıklık ve analogi, nesne dünyası ve deney temelinde olasılığı ortaya koyar. Bunun nedeni, nesne dünyasının deneyden başka bir yolla bilinmeyeceği kabulüdür. Ancak tanıklık ve analogi, nesne dünyasının olasılığının, onay ve sanı düzeyinin dışına çıkmamasının da nedenidir. Tanıklık, genel onaya ulaşabilmesinden dolayı nesnenin olasılık derecesinin sanıya göre daha yüksek olmasını sağlar. Sanı, deneyin tanıklığına tamamen kapalı olan konuların varsayımıdır. Tanıklığına tamamen kapalı olan nesnenin içyapısı Locke felsefesinde sadece sanı ile bilinir. Nesnenin yapısı, sanı ile olasılığın en alt derecesine sahip olur.

Sonuç olarak Locke felsefesinde olasılık, nesne dünyasının bilgi değeri ile ilgilidir. Olasılık, kesinlik içermeyen derecelere dayanır. Bu dereceler, tanıklığın onayından sanıya uzanır. Olasılık ve dereceleri, kesinlik değil gerçeklik ile belirlenir. Olasılığın değeri bilginin kesinliğinde değil gerçekliğinde aranır. Bilginin gerçekliği Locke felsefesinde epistemolojinin değerinin sadece kesinlik olmadığını gösterir. Olasılık epistemolojide, bu değerle statü kazanır. Olasılık bu statüyle nesne dünyasının deneylenememesinden kaynaklanan bilgi eksikliğini gideren yargı olarak kabul edilir. Olasılık, ideler arasında olası bağlantılar olduğunu varsayan yargıdır. Olasılık yargısı, bir şeyin deneylenmese de var sayılmasıdır. Bunun sonucunda da nesne dünyası üzerine verilen yargılar, kesinliğin bulunmadığı yerlerde olasılık temelinde ortaya çıkar. Locke felsefesinde olasılığın statüsü, nesne dünyasının kesin bir biliminin olamayacağına açık ifadesidir. Böylece empirizm, nesne dünyasının bilgi değerini kesinlik gerçekliği olarak belirler. Locke empirizmi nesne dünyasını kesin bilgiye değil olasılığa bağlar. Locke bununla da empirizme dayanan doğa biliminin kesinlik ile değil olasılık ile olanaklı olduğunu gösteren bir felsefe yapar.

Kaynakça

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Atherton, M., (1984). Knowledge of Substance and Knowledge of Science in Locke's Essay. *History of philosophy Quarterly*, Vol11, No:4, 413-428, University of Illinois Press on behalf of North American Philosophical Publications.
- Campbell, J., (1980). Locke on Qualities. *Canadian Journal of Philosophy*, Vol.10, No.4, 567-585, Canadian Journal of Philosophy.
- Denkel, A., (1988). *Bilginin Temelleri*. İstanbul:Metis yayınları.
- Cohen, E. D., (1984). Reason and Experience in Locke's Epistemology. *Philosophy and Phenomenological Research*, Vol.45, No:1, 71-85, International Phenomenological Society
- Lennon, T. M., (2001). Locke and the Logic Ideas. *History of philosophy Quarterly*, Vol. 18, No:2, 155-177, University of Illinois Press on behalf of North American Philosophical Publications
- Locke, J., (2000). *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme*, (Meral Delikara Topçu, çev.). Ankara: Öteki yayınevi.
- Lolordo, A., (2008). Locke's Problem Concerning Perceptual Error. *Philosophy and Phenomenological Research*, Vol.77, No.3, 705-724, International Phenomenological Society.
- Odegard, D., (1965), Locke's Epistemology and Value of Experience. *Journal of History of Ideas*, Vol.26, No:3, 417-423, University of Pennsylvania Press.
- Odegard, D., (1993). Locke and General Knowledge: A Reconstruction. *History of philosophy Quarterly*, Vol 10, No:30, 225-239, University of Illinois Press on behalf of North American Philosophical Publications.
- Pappas, G., (2002). Abstraction and Existence. *History of philosophy Quarterly*, Vol 19, No:1, 43-63, University of Illinois Press on behalf of North American Philosophical Publications

FİNANSAL ORANLARIN HİSSE SENEDİ GETİRİLERİNE ETKİSİNİN PANEL KANTİL REGRESYON YÖNTEMİYLE İNCELENMESİ

Dr.Öğr. Üyesi Nazan ŞAK

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Öz

Firmaların getirisini etkileyen faktörlerin belirlenmesi, yatırımcının yatırım kararı vermesinde önemlidir. Bu amaçla, Borsa İstanbul (BİST) Sanayi endeksinde işlem gören 59 firmanın 2005-2015 dönemi verileri kullanılarak hisse senedi getirilerinde etkili olan finansal oranlar Panel Kantil Regresyon modeli ile araştırılmıştır. Klasik panel regresyon modeli ile analiz sonucunda tek bir model tahmini yapılırken, Panel Kantil regresyon analizi ile farklı kantillerdeki sonuçları içeren model tahminleri elde edilebilmektedir. Çalışmada finansal oranların hisse senedi getirilerine etkisi, Toplamsal Olmayan Sabit Etkili Panel Kantil regresyon yöntemiyle incelenmiş ve firma farklılıkları hesaba katılarak hisse senedi getirisinde etkili faktörler belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Panel Kantil Regresyon, Hisse Senedi Getirisi, Finansal oranlar

THE INVESTIGATION OF THE EFFECT OF FINANCIAL RATIOS ON STOCK RETURNS BY PANEL QUANTILE REGRESSION METHOD

Abstract

Determining the factors affecting the return of firms is important for investors to make investment decisions. For this purpose, the financial ratios that were effective on stock returns by using the 2005-2015 period data of 59 firms traded in the Stock Exchange Istanbul (BİST) Industry Index were investigated by Panel Quantile Regression model. While only one model estimation is made as a result of the analysis with panel regression model, model predictions including the results in different quantiles can be obtained by Panel Quantile regression analysis. The effect of financial ratios on stock returns in the study was examined by using the Non-Additive Fixed Effect Panel Quantile regression method and factors influencing the return of stocks were determined to consider the firm differences.

Keywords: Panel Quantile regression, Stock return, Financial ratio

1. Giriş

Firmaların finansal yapıları ve elde edilecek getiri seviyesi hakkında edinilen bilgiler, yatırım kararı veren yatırımcı için oldukça değerlidir. Elde edilecek getiriler, şirket performanslarına göre değişim göstermektedir (Wijaya, 2015, sy:262). Bu sebeple, hisse senedi fiyatları üzerinde etkili olan finansal oranları belirleyebilmek şirket yapılarının iyi analiz edilmesine bağlıdır. Bu amaçla, finansal ve mali tabloların analizine dayanan temel analiz ve endeks değerlerindeki fiyat hareketlerinin ve volatilitenin incelendiği teknik analiz başta olmak üzere literatürde farklı yöntemlerin kullanıldığı görülmektedir. Bu analizler sayesinde yatırımcı, piyasa ve firma hakkında bilgi sahibi olmakta ve rasyonel hareket edebilmektedir.

Bu çalışmanın amacı, firmaların likidite durumları, mali yapıları, karlılıkları ve performansları hakkında bilgi veren finansal oranların hisse senedi getirileri üzerindeki etkisini panel kantil regresyon yöntemiyle

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

araştırmak ve bu sayede düşük, orta, yüksek getiri durumlarında finansal oranların getiri üzerindeki etkisini belirleyebilmektir.

Çalışmaya finansal oranlar ve getiri arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmaların sunulduğu literatür taraması bölümüyle devam edilecektir. Üçüncü bölümde, analizde kullanılan yöntem, dördüncü bölümde ise, kullanılan veri yapısı açıklanacaktır. Çalışmanın son bölümünde, analiz sonucu elde edilen bulgular sunulacaktır.

2. Literatür Taraması

Literatürde hisse senedi getirisi ve finansal oranlar arasında ilişkiyi araştıran çalışmalar, son dönemde kullanılan ekonometrik tekniklerin gelişmesiyle birlikte artış göstermiştir. Yapılan çalışmalarda regresyon analizi, lojistik regresyon, panel veri analizi gibi yöntemlerle hisse senedi getirilerini etkileyen şirketlerin finansal yapıları araştırılmıştır. Bu çalışmalardan Demir (2001), 1991-2001 dönemi verilerini kullanarak hisse senedi fiyatlarını etkileyen finansal oranları çoklu regresyon analizi ile incelemiş, etkili faktörleri piyasa değeri/defter değeri oranı, hisse başına kâr, fiyat/kazanç oranı, özsermaye kârlılığı, kaldıraç oranı, net kâr artış hızı, işlem görme oranı ve temettü ödeme oranı olarak tespit etmiştir. Ayrıca tek tek firmalar için çoklu regresyon modeli tahmin etmiş her firma için getiriyi etkileyen oranları belirlemiştir. Aktaş (2008), iki dönem için (1995-1999 ve 2003-2006 yılları) İMKB’de işlem gören şirketlerin hisse senedi getirileri ve finansal oranları arasındaki ilişkiyi lojistik regresyon analizi ile incelemiş; 1995-1999 döneminde asit test ve nakit akımı/öz sermaye oranlarını, 2003-2006 döneminde ise brüt kar/satış ve net kar/satış oranlarının etkili değişkenler olduğunu bulmuştur.

Ege ve Bayrakdaroğlu (2009), İMKB30 endeksinde işlem gören şirketlerin hisse senedi getirilerini açıklamada etkili olan finansal oranları lojistik regresyon analizi yöntemiyle incelemiş, getirileri açıklamada fiyat/kazanç oranı, nakit oranı ve toplam varlıkların devir hızı oranının etkili olduğunu belirlemiştir.

Karaca ve Başçı (2011), 2001-2009 yılları arasında İMKB 30 endeksinde işlem gören şirketlerin hisse senedi getirilerini net kar marjı, esas faaliyet kar marjı, varlıkların devir hızı ve özsermaye devir hızı oranlarının etkilediğini belirlemiştir.

Aydemir, Ögel ve Demirtaş (2012), 1990-2009 yılları arasında İMKB’de işlem gören imalat sanayi şirketlerinin hisse senedi getirilerini kârlılık, likidite ve kaldıraç oranlarının pozitif yönde etkilediğini tespit etmişlerdir.

Karcıoğlu ve Özer(2014), 2002:Q1-2011:Q3 dönemleri için Statik ve dinamik panel veri analizini kullanmışlar; hisse senedi getirilerini Asit Test Oranı, Beta, Büyüklük, Brüt Kâr Marjı, Cari Oran, Ekonomik Katma Değer, Entelektüel Katma Değer Katsayısı, Kazanç/Fiyat, Nakit Akımları, Borç/Özsermaye, Uluslararasılaşma, Döviz Kuru, Faiz Oranı ve Para Arzı değişkenlerinin etkilediğini belirlemiştir.

Güngör ve Kaygın (2015), 2005-2011 yılları arasında BİST imalat sanayi verilerinden yararlanarak hisse senedi fiyatlarını etkileyen finansal oranları dinamik panel veri modeli kullanarak incelemiştir. Analiz sonucu, asit test oranı, kısa vadeli yabancı kaynaklar/toplam kaynaklar oranı, maddi duran varlıklar/öz kaynak oranı, net kâr/öz kaynak oranı ve fiyat/kazanç oranı, alacak devir hızı, stok devir hızı, toplam borç/toplam aktif oranı ve kısa vadeli yabancı kaynaklar/toplam kaynaklar oranı değişkenlerinin hisse senedi fiyatlarını etkilediğini belirlemiştir.

Sevim (2016), 2001-2014 yılları arasındaki verileri kullanarak 32 imalat işletmesi için hisse senedi getirileri ile ilişkili finansal oranları panel veri yöntemiyle incelemiş; stok devir hızı, alacak devir hızı, duran varlık devir hızı ve kısa vadeli borç/toplam borç oranlarının hisse senedi getirileri üzerinde etkili olduğunu belirlemiştir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Cengiz ve Püskül (2016), çalışmalarında 2011-2015 yılları arasında BİST’de işlem gören şirketlerin hisse senedi getirilerinin özkaynak kârlılığı ve brüt satış kârlılığı ile pozitif; faaliyet kârlılığı ile ters yönlü ilişkili olduğunu bulmuşlardır.

Güloğlu ve diğerleri(2016), çalışmalarında 2000-2014 dönemindeki BİST İmalat sanayinde işlem gören 83 firma için dinamik panel kantil yöntemini kullanmışlar, finansal kaldıraç oranı, dividant seviyesi, piyasa değeri/defter değeri, beta katsayısı ve karlılık değişkenlerinin etkili olduğunu belirtmişlerdir. Yüksek kantillerdeki yapının yatırımcılar için daha fazla gösterge niteliği taşıdığını belirtmişlerdir.

Cihangir ve diğerleri(2017), BİST sanayi sektöründeki 43 şirket için 1996-2015 dönemindeki verileri kullanarak finansal oranların hisse senedi getirileri üzerindeki etkisini panel logit modeli ile incelemiş, getiri elde etme olasılığını Piyasa değeri/Defter değeri, özsermaye karlılığı değişkenlerinin pozitif yönde, borç kaynak oranı ve cari oran değişkenlerinin negatif olarak etkilediğini belirlemişlerdir.

Karakuş ve Bozkurt(2017), çalışmalarında BİST’de işlem gören 58 firmanın 2006-2015 dönemi verilerini kullanarak panel veri analizi yapmışlar, hisse senedi getirileriyle borç oranları arasında negatif yönlü, aktif karlılık, işletme sermayesi devir hızı değişkenlerinin pozitif yönlü ilişkili olduğunu belirlemişlerdir. Ayrıca makroekonomik büyüklüklerin de hisse senedi getirileri üzerinde etkili olduğunu tespit etmişlerdir.

Bu çalışmada ise, 59 firmanın 2005-2015 dönemi verileri kullanılarak hisse senedi getirileri ve finansal oranlar arasındaki ilişki, Powel(2016) tarafından geliştirilen Toplamsal Olmayan Sabit Etkili Panel Kantil regresyon yöntemiyle incelenmiştir.

3. Yöntem

En küçük kareler yöntemi ile tahmin edilen regresyon modeli, hata terimlerinin normal dağılmadığı durumlarda etkin olmayan tutarsız tahminciler vermektedir. Bu durumda, kantil regresyon olarak tanımlanan bağımlı değişkenin farklı kantiller için tahmin edilmesine izin veren ve hata terimlerinin mutlak sapmalarını minimize etmeye dayanan kantil regresyon modeli tahmin edilebilir. Kantil regresyon yöntemi ilk olarak, Koenker ve Bassett(1978) tarafından geliştirilmiş ve θ . örnek kantili,

$$\min_{\beta \in \mathbb{R}} \left[\sum_{t \in \{t: Y_t \geq \beta\}} \theta |Y_t - \beta| + \sum_{t \in \{t: Y_t < \beta\}} (1 - \theta) |Y_t - \beta| \right]$$

olarak hesaplanan minimizasyondan yararlanılarak tanımlanmıştır. Minimizasyonda yer alan θ , 0 ve 1 arasında yer alan farklı kantilleri ifade etmektedir. β ,

$$Y_t = \beta + u_t$$

biçiminde tanımlanan Y_t tesadüfi değişkeninin ortalamasıdır. Minimizasyon işlemi bu modelden elde edilen hata terimlerinin mutlak sapmaları alınarak hesaplanır. Bu işlem X_t' bağımsız değişkenler vektörü olmak üzere regresyon modeli için genişletilirse tahmin edilmek istenen kantil regresyon modeli,

$$Y_t = X_t' \beta + u_t$$

olarak tanımlanırsa minimizasyon işlemi aşağıdaki gibi hesaplanır:

$$\min_{\beta \in \mathbb{R}} \left[\sum_{t \in \{t: Y_t \geq X_t' \beta\}} \theta |Y_t - X_t' \beta| + \sum_{t \in \{t: Y_t < X_t' \beta\}} (1 - \theta) |Y_t - X_t' \beta| \right]$$

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Bu şekilde minimizasyon işleminden yararlanılarak farklı kantillerde bağımlı değişkenin hangi değerleri alacağı belirlenebilir. Temeli Koenker ve Bassett(1978) tarafından atılan kantil regresyon, 2004 yılında Koenker'in çalışmasıyla birlikte hem kesit hem de zaman etkilerini içeren panel verilere genişletilmiştir. Bu çalışmada Powel(2016) tarafından geliştirilen toplamsal olmayan sabit etkili panel kantil tahmin yöntemi kullanılacaktır. Birçok panel kantil tahmincisi, hata terimleri ile ayrılan toplamsal sabit etkileri içermekte iken bu yöntem, toplamsal olmayan sabit etkileri içermektedir. Toplamsal sabit etkiler modelinde dağılım etkisini belirlemede $(Y_{it} - \alpha_i)/X_{it}$ dağılımı geçerlidir (α_i , toplamsal sabit etkileri; X_{it} , davranış değişkenlerini göstermektedir.). Bu durumda, $(Y_{it} - \alpha_i)$ dağılımının en altındaki gözlemler, araştırılmak istenen (Y_{it}) dağılımının en üstünde yer alabilir. Böylece varolan heterojenite doğru yansıtılmayacak ve Y_{it} 'nin dağılımı doğru belirlenemeyecektir. Toplamsal olmayan sabit etkili panel kantil tahmincisi ise, (Y_{it}/X_{it}) bağımlı değişkenin dağılımı hakkında bilgi verir. Bu sayede, açıklayıcı değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki heterojen etkileri net bir şekilde gözlemlenebilir(Powel,2016, sy:5). Model yapısı aşağıdaki şekilde tanımlanır:

$$Y_{it} = X'_{it}\beta(U_{it}^*) \quad i = \text{kesit birim} ; t = \text{zaman}$$

Modeldeki $U_{it}^* = f(\alpha_i + U_{it})$ olarak gösterilir. Y_{it} değişkeninin farklı kantillerdeki (θ , farklı kantilleri göstermektedir) değeri, fonksiyonun koşullu olasılığı hesaplanarak bulunmaktadır(Powel, 2016, sy:7; Baumparis ve diğerleri, 2017, s:44):

$$P(Y_{it} \leq X'_{it}\beta(\theta) / X_{it}) = \theta$$

4. Veri

Çalışmada, Borsa İstanbul (BİST) Sanayi endeksinde işlem gören 59 firmanın 2005-2015 dönemi finansal oranları ve getiri verileri kullanılacaktır. Getiri serisi, yılsonu kapanış fiyatlarından yararlanılarak logaritmik getiri biçiminde hesaplanmıştır. Tablo 1'de çalışmada kullanılan değişkenler ve açıklamaları yer almaktadır:

Tablo 2: Değişkenlerin Tanımlaması

Değişken	Açıklaması
GETİRİ	Logaritmik Getiri oranı
AKBUY	Aktif Büyüme %
OZKAR	Özsermaye Karlılığı %
KVBAK	Kısa Vade Borç/Aktif
TBB	Toplam Borç Büyümesi
DOVA	Dönen Varlıklar/Aktif
PDDD	Piyasa Değeri/Defter Değeri

5. Araştırma Bulguları

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Kantil regresyon yöntemi, aşırı değerlerin olduğu ve hata terimlerinin normal dağılmadığı durumlarda sapmalı ve tutarsız tahminler vermektedir. Bu sebeple, En küçük kareler tahmincilerine güvenilememektedir. Bu durumda, aşırı değerlere daha az duyarlı olan Kantil regresyon tahmincileri kullanılabilir.

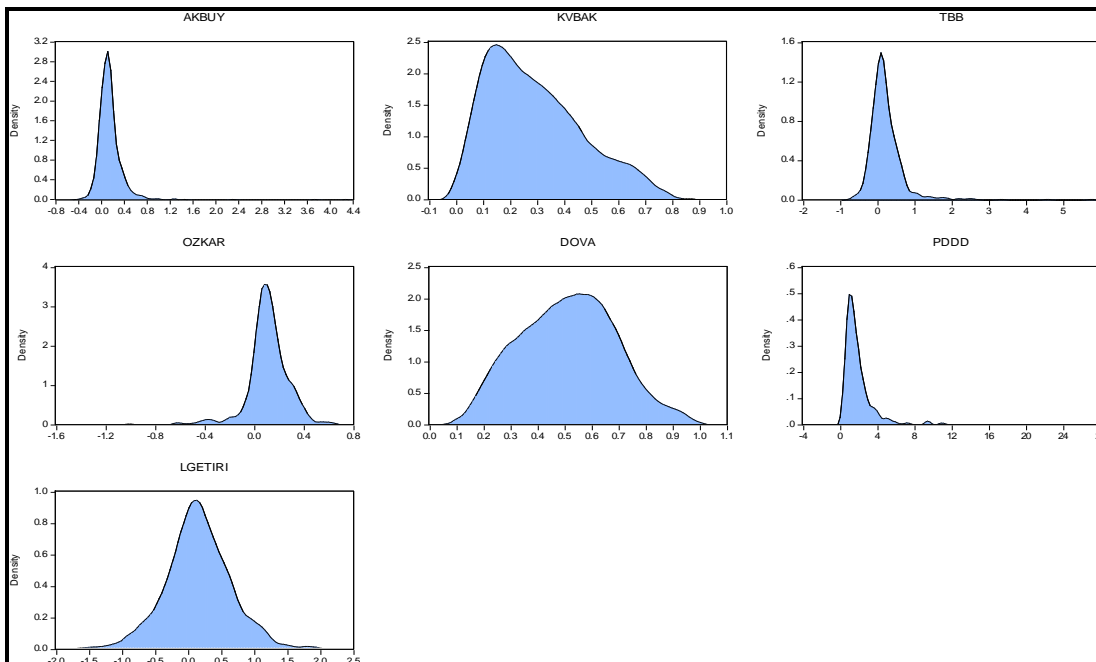
Çalışmada serilerdeki aşırı değer ve normal olmayan dağılım özelliklerini belirleyebilmek için tanımlayıcı istatistikler elde edilmiş ve Tablo 2’de sonuçları sunulmuştur:

Tablo 3: Tanımlayıcı İstatistikler

	AKBUY	KVBAK	TBB	OZKAR	DOVA	PDDD	LGETIRI
Ortalama	0.1324	0.290703	0.216536	0.102012	0.5092	1.990139	0.144238
Medyan	0.09835	0.2555	0.12915	0.10405	0.51535	1.405	0.141267
Maksimum	3.7162	0.8642	5.7275	0.6397	0.9502	23.23	1.930107
Minimum	-0.4498	0.0318	-0.7518	-1.3669	0.128	0.18	-1.6395
Std. Sapma	0.253605	0.175275	0.5035	0.185633	0.17439	2.169854	0.504993
Eğiklik	6.114758	0.68819	4.353442	-2.00928	0.069625	4.519893	0.045813
Basıklık	73.56244	2.699234	37.20515	14.59133	2.439239	31.92741	3.982556
Jarque-Bera (Prob.)	138472.7* (0.000)	53.5918* (0.000)	33636.66* (0.000)	4063.708* (0.000)	9.013783* (0.011)	24799.85* (0.000)	26.2929* (0.000)

*, %5’e göre dağılımın normal olduğunu ifade eden sıfır hipotezinin reddini göstermektedir.

Dağılım özelliklerini belirleyebilmek amacıyla tanımlayıcı istatistikler yanında değişkenlere ait Kernel yoğunluk fonksiyonları da elde edilmiştir:

Şekil 2: Kernel Yoğunluk Fonksiyonları

Tanımlayıcı istatistikler, eğiklik, basıklık ölçüleri ve Jarque Bera normal dağılım test sonuçları ile Kernel Yoğunluk fonksiyonu grafikleri incelendiğinde serilerin %5 hata seviyesine göre normal dağılmadığı ve uç değerler içerdiği gözlenmektedir. Bu durumda, En Küçük Kareler tahmini sapmalı sonuçlar vereceği için aşırı değerlere daha az duyarlı tahminler veren Kantil Regresyon Yöntemi ile model tahmin edilmiştir. Tahmin sonuçları Tablo 3’de sunulmaktadır:

Tablo 3: Panel Kantil Regresyon Modeli Sonuçları

Q.Kantil	İgetiri	Coef.	Std. Error	Z	Prob	95 % Conf. Interval	
Q25	akbuy	0.2741975	0.0070561	38.86*	0.000	0.2603678	0.2880272
	ozkar	0.8426687	0.0094858	88.83*	0.000	0.8240768	0.8612606
	kvbak	0.0994058	0.0096268	10.33*	0.000	0.0805376	0.1182740
	tbb	-0.2164736	0.0059413	-36.44*	0.000	-0.2281184	-0.2048289
	dova	0.0223593	0.0122437	1.83***	0.068	-0.0016380	0.0463565
	pddd	0.0500654	0.0017084	29.31*	0.000	0.0467169	0.0534138
Q50	akbuy	0.2820815	0.0331	8.52*	0.000	0.2172068	0.3469562
	ozkar	0.7629311	0.0285502	26.72*	0.000	0.7069737	0.8188884
	kvbak	-0.1151291	0.0445817	-2.58*	0.010	-0.2025077	-0.0277504
	tbb	-0.1346229	0.0145091	-9.28*	0.000	-0.1630602	-0.1061855
	dova	0.1348874	0.0314197	4.29*	0.000	0.073306	0.1964688
	pddd	0.0502831	0.002707	18.58*	0.000	0.0449774	0.0555888
Q75	akbuy	0.5654453	0.0417108	13.56*	0.000	0.4836935	0.647197
	ozkar	0.7824059	0.0841907	9.29*	0.000	0.6173953	0.9474166
	kvbak	-0.1509699	0.0525966	-2.87*	0.004	-0.2540573	-0.0478826
	tbb	-0.1306126	0.0564008	-2.32**	0.021	-0.2411561	-0.020069
	dova	-0.0945759	0.0505797	-1.87***	0.062	-0.1937103	0.0045584
	pddd	0.097634	0.0091075	10.72*	0.000	0.0797837	0.1154843

*, **, *** sırasıyla %1, %5 ve %10’a göre istatistiksel olarak anlamlılığı ifade etmektedir.

Panel Kantil yöntemiyle finansal oranların farklı kantillerde getiriye nasıl etkilediği incelenmiş ve model tahmin sonuçları verilmiştir. Sonuçlar incelendiğinde, düşük getiriye sahip firmalarda (q25) getiriye aktif büyümesi, özsermaye karlılığı, kısa vadeli borç/aktifler, dönen varlıklar, piyasa değeri/defter değeri değişkenlerinin pozitif yönde etkilediği; toplam borç büyümesi değişkeninin ise negatif olarak etkilediği belirlenmiştir.

Orta seviyede getiri elde eden firmalarda (q50) getiriye aktif büyümesi, öz sermaye karlılığı, dönen varlıklar, piyasa değeri/defter değeri değişkenlerinin pozitif yönde; kısa vadeli borç/aktifler, toplam borç büyümesi değişkenlerinin negatif yönde etkilediği bulunmuştur.

Yüksek getiri elde eden firmalarda (q75) getiriye aktif büyümesi, öz sermaye karlılığı, piyasa değeri/defter değeri değişkenleri pozitif yönde; kısa vadeli borç/aktifler, toplam borç büyümesi, dönen varlıklar değişkenleri negatif yönde etkilemektedir.

6. Sonuç

Hisse senedi getirileri ve finansal oranlar arasındaki ilişki, Borsa İstanbul (BİST) Sanayi endeksinde işlem gören 59 firmanın 2005-2015 dönemi verileri kullanılarak Powel(2016) tarafından ortaya atılan Toplamsal Olmayan Sabit Etkili Panel Kantil regresyon yöntemiyle incelenmiştir. Elde edilen değişkenlerin işaretleri incelendiğinde aktif büyümesi, öz sermaye karlılığı, piyasa değeri/defter değeri değişkenleri her üç getiri seviyesinde de (25.,50.ve 75. kantillerde) getiriye pozitif yönde etkilemekteyken, toplam borç büyümesi değişkeninin negatif yönde etkilediği görülmektedir.

Çalışmada Piyasa değeri/defter değeri ve aktif büyümesi değişkenlerinin yüksek getiri durumunda getiriye pozitif yönde daha fazla etkilediği görülmekte iken, düşük kantillerde özsermaye karlılığının daha etkili olduğu görülmektedir.

Dönen varlıklar değişkeni ise, 25. ve 50 kantillerde (düşük ve orta getiride) pozitif, 75.kantilde (yüksek getiride) ise negatif etkilidir. Bu durumda, firmaların belli bir seviyenin üzerinde dönen varlıklara sahip olmasının getiriye olumsuz etkilediği söylenebilir. Toplam borç büyümesi, getiri oranının düştükçe negatif olarak daha fazla etkilemiştir.

Kısa vadeli borç/aktifler değişkeni ise, 25. kantilde (düşük getiride) pozitif etkiliyken; 50. ve 75. kantillerde (orta ve yüksek getiride) negatif etkilidir. Orta ve yüksek getiri durumunda aktiflerdeki kısa vadeli borçların seviyesinin artmasının getiriye azalttığı söylenebilmektedir.

Sonuç olarak, finansal oranların getiri üzerindeki etkisi, getiri seviyelerine göre farklılık göstermektedir. Bu sebeple, bu etkiyi tek bir modelle tahmin etmek, bu farklılıkların gözardı edilmesine sebep olacaktır. Bu yöntem, yatırımcılara düşük, orta ve yüksek getiri durumlarında etkili olan faktörlerin belirlenmesinde yol gösterici olacaktır.

Kaynakça

- Aktaş, M. (2008). İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında hisse senedi getirileri ile ilişkili olan finansal oranların araştırılması. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, 37/2, 137-150.
- Aydemir, O., Ögel, S. ve Demirtaş, G. (2012). Hisse senedi fiyatlarının belirlenmesinde finansal oranların rolü. Celal Bayar Üniversitesi İİBF Yönetim ve Ekonomi dergisi, 19/2, 277-288.
- Boumparis, P., Milas, C. and Panagiotidis, T. (2017). Economic policy uncertainty and sovereign credit rating decisions: Panel quantile evidence for the Eurozone. Journal of International Money and Finance, 79, 39-71.
- Cengiz, H. ve Püskül, A. S. Ö. (2016). Hisse senedi getirileri ve kârlılık arasındaki ilişki: Borsa İstanbul endeksinde işlem gören işletmelerin analizi. Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 7/12, 295-306.
- Cihangir, M., Şak, N., Evcı, S. ve Ergin, E. (2017) Finansal oranların hisse senedi getirileri üzerindeki etkisi: BIST Sınai Endeksinde bir uygulama. II. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu, 18-19-20 Mayıs 2017, Alanya
- Demir, Y. (2001). Hisse senedi fiyatını etkileyen işletme düzeyindeki faktörler ve mali sektör üzerine İMKB'de bir uygulama. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6/2, 109-130.
- Ege, İ. ve Bayrakdaroğlu, A. (2009). İMKB şirketlerinin hisse senedi getiri başarılarının lojistik regresyon tekniği ile analizi. ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 5/10, 2009, 139-158.
- Güloğlu, B., Uyar, S.G.K. ve Uyar, U. (2016). Dynamic Quantile Panel Data Analysis of Stock Returns Predictability. International Journal of Economics and Finance, 8/2, 115-126.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Güngör, B. ve Kaygın, C. Y. (2015). Dinamik panel veri analizi ile hisse senedi fiyatını etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6/9, 149-168.
- Karaca, S.S. ve Başçı, E.S.(2011). Hisse senedi performansını etkileyen rasyolar ve İMKB 30 endeksinde 2001-2009 dönemi panel veri analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16/3, 337-347.
- Karakus, R. ve Bozkurt, İ. (2017). The Effect of Financial Ratios and Macroeconomic Factors on Firm Value: An Empirical Analysis in Borsa Istanbul. *RSEP International Conferences on Social Issues and Economic Studies*, 4th Multidisciplinary Conference, Prague, Czechia, 29-30 June, 2017.
- Karcıoğlu, R. ve Özer, A. (2014). BİST’de hisse senedi getirilerini etkileyen faktörlerin belirlenmesi: Statik ve dinamik panel veri analizi. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 33/1, 43-70.
- Koenker, R., Bassett and Jr. G. (1978). Regression Quantiles. *Econometrica*, Vol. 46, No. 1. (Jan., 1978), pp. 33-50.
- Koenker, R. (2004). Quantile regression for longitudinal data. *Journal of Multivariate Analysis*, 91/1, 74 – 89.
- Powell, D., (2016). Quantile regression with nonadditive fixed effects. Unpublished paper. https://works.bepress.com/david_powell/1/
- Sevim, U. (2016). İşletme finansal oranlarının hisse senedi getirileri üzerine etkisi: BİST 100 imalat işletmeleri örneği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11/2, 221-235.
- Wijaya, J.A. (2015). The Effect of Financial Ratios toward Stock Returns among Indonesian Manufacturing Companies. *iBuss Management*, 3/2, 261-271.

İSLÂM HUKUKUNDA ÇOCUKLARIN SÜNNET YAŞI

Dr. Öğretim Üyesi Necmi SARI
Trabzon Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü,
Hadis Anabilim Dalı

Öz

İslâm dini, Hz. Muhammed'den önce gelmiş peygamberlerin bazı uygulamalarını alıp devam ettirmiştir. Bu uygulamalardan biri de Hz. İbrahim ve oğulları Hz. İshâk ve Hz. İsmail ile başlayan sünnet/hitân âdetidir. İslâm dini, sünnet konusunda temelde geçmiş uygulamalara bağlı kalmakla beraber, sünnet olmanın vakti konusunda bazı sınırlamalar getirmiştir. Bu sınırlamalardan biri de, çocukların hangi yaşta sünnet edileceği meselesidir. Bu konuda Yahudilerle Müslümanlar arasında farklı uygulamalar bulunduğu gibi, Müslümanlar arasında da bazı farklılıklar söz konusudur. Sünnetin hangi yaşlarda yapılacağı hususunda İslâm fukahâsı arasında tam bir ittifak sağlanamamış, doğum ile bulûğ yaşı arasında herhangi bir zamanda yapılabileceği ifade edilmiştir. Sünnetin ve sünnet töreninin çocuğun hâfızasında dinî motiflerle bezenmiş bir hâtıra olarak yer tutmasının, dinî değerlere bağlı bir kişilik kazanmasında olumlu bir rol üstlenebileceğini düşünen fakihler, çocuğu namaza alıştırmayla ilgili hadisleri de dikkate alarak temyiz ile bulûğ çağları arasındaki zaman diliminin sünnet için daha uygun olduğunu söylemişlerdir. Osmanlılar'daki yaygın uygulama da bu yöndedir; şehzadeler temyiz çağında sünnet ettirilir, ondan sonra sancağa çıkarılırdı. Buna karşılık çocuğun temyiz çağına ulaştığında kendini bu engeli aşmış halde bulmasının beden ve ruh sağlığı açısından daha yararlı olacağını düşünenlere göre sünnet doğumdan sonra geciktirmeden küçük yaşta yapılmalıdır. Hz. Peygamber'in, torunları Hasan ve Hüseyin'i yedi günlükken sünnet ettirdiğine dair rivayete dayanan Şâfiîler çocuğun doğumun yedinci gününde sünnet edilmesini müstehâb görürken diğer üç mezhepte bu rivâyet kuvvetli bulunmamış ve belirtilen uygulama Yahudiliğe benzeme görünümü taşıdığı için mekruh sayılmıştır.

Sonuç olarak İslâm dininde çocuğun hangi yaşta sünnet edileceği hususunda kesin bir zaman sınırlaması getirilmemiş, doğum ile bulûğ yaşı arasında herhangi bir zamanda yapılabileceği ifade edilmiş, bu husus ebeveynlerin inisiyatifi yanında içinde yaşanan bölgenin örf ve âdetlerine bırakılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hitân/sünnet, İslâm hukuku, çocukların sünnet yaşı.

CHILDREN'S AGE OF CIRCUMCISION IN ISLAMIC LAW

Abstract

The religion of Islam takes some of the practices of the prophets coming before Prophet Muhammad and it gets these practices continued. One of these practices is the custom of circumcision which started from the period of Prophet Abraham and his sons, Prophet Isaac and Prophet Ishmael. Being mainly bound up with the past practices in the matter of circumcision, the religion of Islam has made some limitations on the time of it. One of these limitations is the age at which children should be circumcised.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

As there are different practices between Jews and Muslims in this regard, there are also some differences among Muslims. There has not been a complete alliance among the Islamic jurists at which age the circumcision should be made. Then it is accepted that it can be done at any time between the birth and puberty. However, when the hadiths about the children's adaptation to Salah are taken into consideration, it is also accepted that it can be done between the age of 7 and puberty due to the fact that Islamic scholars think that the circumcision and circumcision ceremony as a reminder covered with religious motifs in the child's mind will play a positive role in gaining a personality which is compatible with religious values. This is also what Ottomans took as a common practice so that princes were circumcised between the age of 7 and puberty, and then they succeeded to the sanjak. On the other hand, for those who think that it is beneficial for the children to be circumcised before puberty in terms of their physical and mental health, circumcision should be done at a young age without delay after birth. The Shafiites, who are based on the account that Prophet Muhammad had his grandsons Hasan and Hussein circumcised when they were seven days old, consider it appropriate to be circumcised the child on the seventh day of his birth. However, according to other 3 madhabs this account does not receive wide acceptance and for this reason this kind of practice is regarded as makruh since it has resemblance to Judaism.

As a result, there is no definite time limitation on the age at which the child should be circumcised in the Islamic religion. It has been stated that circumcision can be done at any time between the birth and puberty, which depends on both the customs and traditions of the region and the parent's initiative.

Keywords: Circumcision, Islamic Law, children's age of circumcision.

Giriş

İslam dini, sünnet konusunda temelde geçmiş uygulamalara bağlı kalmakla beraber, sünnet olmanın vakti konusunda bazı sınırlamalar getirmiştir. Bu sınırlamalardan biri de, çocukların hangi yaşta sünnet edileceği meselesidir. Bu konuda Yahudilerle Müslümanlar arasında farklı uygulamalar bulunduğu gibi, Müslümanlar arasında da bazı farklılıklar söz konusudur.

Tevrat'ta çocukların ne zaman sünnet olacaklarına dair yedinci ve sekizinci gün olmak üzere iki farklı vakitten söz edilmesine rağmen, Yahudiler çocuklarını doğumun sekizinci günü sünnet etmişlerdir. Tevrat'ın Levililer kitabında Allah, Hz. Musa'ya doğan her erkek çocuğun yedinci günde sünnet edilmesini emrederken,¹ Tekvîn kitabında Hz. İbrâhim'e, doğan her erkek çocuğun sekiz günlük iken sünnet edilmesini emretmiş, O da bu buyruğu derhal yerine getirmiştir.² Yine Tekvîn kitabına göre, Hz. İbrâhim, oğlu İshâk dünyaya gelince, onu sekiz günlük iken sünnet etmiştir; o sırada Hz. İbrâhim yüz

¹ Kitâb-ı Mukaddes, Eski (Ahit/Tevrat) ve Yeni (İncil) Ahit, İstanbul 1949, (Eski Ahit/Tevrat), Levililer, 12/3. Ali Osman Ateş, İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Âdetleri, İstanbul: Beyan Yayınları, 1996, s. 255, 275.

² Kitâb-ı Mukaddes (Eski Ahit/Tevrat), Tekvîn, 17/12; 21/5. Bkz. Ateş, İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Âdetleri, s. 254-255; Muhammed Ali, "Tevrat ve İncil'de Şarap, Domuz, Sünnet, Örtünme ve Teaddüdü Zevcat", İslam Medeniyeti, (çev. Salih Mehmedoğlu), s. 13; Hakan Hadi Kadioğlu -İbrahim Hakkı Aydın - Eyüp Bekiryazıcı, "Dinî ve Tıbbî Açından Sünnet", Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Erzurum, 2006, XXV, 5-6; Salime Leyla Gürkan, "Sünnet", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), Ankara, 2010, XXXVIII, 156.

yaşındaydı.³ Görüldüğü gibi Tevrat'ta emredilen her iki uygulama arasında çelişki vardır. Anlaşılan o ki, Yahudiler bu konuda Hz. Musa'ya emredilene tutmayarak, Hz. İbrâhim'e emredilene benimsemeye devam etmişler ve çocuklarını doğumunun sekizinci günü sünnet ettirmişlerdir.⁴ Nitekim Yahudilerin sekizinci gün sünnet uygulamaları, Hz. Yahya ve Hz. İsa zamanında da devam etmiştir. Zira Luka İncili'nde bildirildiğine göre, Hz. Yahya ve Hz. İsa doğumlarının sekizinci günü sünnet olmuşlardır.⁵ Yine Hıristiyanlığın ilk yazılı belgelerinden kabul edilen Resüllerin İşleri Kitabı'nda, Hz. İbrâhim'e sünnet ahdinin verildiği ve Hz. İshâk'ın, doğumunun sekizinci günü Hz. İbrâhim tarafından sünnet edildiği kaydedilmiştir.⁶

Yahudilerin sünnet uygulamaları, Hz. Peygamber zamanında da sekizinci günde cereyan ediyordu. Bundan dolayı İslâm'da, doğumun sekizinci günü sünnet yapmak Yahudileri taklit sayılacağından mekruh kabul edilmiştir.⁷ Nitekim Hz. Peygamber, sünnetin doğumun sekizinci gününde olmasına dair Yahudi uygulamasını uygun görmemiş ve onlara muhalefet olsun diye torunları Hz. Hasan (ö. 49/669)

³ Kitâb-ı Mukaddes (Eski Ahit/Tevrat), Tekvîn, 17/13, 21/4-5. Bkz. Kitâb-ı Mukaddes (Yeni Ahit/İncil) Luka, 1/59, 2/21. Ay. bkz. Ateş, İslâm'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Âdetleri, s. 254, 259, 275; Gürkan, "Sünnet", DİA, XXXVIII, 156.

⁴ Salih Çınpolat, "Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm'da Sünnetin Yeri", Kırıkkale Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi (KİİFAD), 2017, c. II, sy. 3, s. 123.

⁵ Kitâb-ı Mukaddes (Yeni Ahit/İncil), Luka, 1/59; 2/21. Bkz. Ateş, İslâm'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Âdetleri, s. 255, 256, 259; Gürkan, "Sünnet", DİA, XXXVIII, 156.

⁶ Kitâb-ı Mukaddes (Yeni Ahit/İncil), Resüllerin İşleri, 7/8. Bkz. Ateş, İslâm'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Âdetleri, s. 259.

⁷ Ateş, İslâm'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Âdetleri, s. 275.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ve Hz.Hüseyin'i (ö. 61/681) doğumlarının yedinci günü sünnet ettirmiştir.⁸ Bu durumda, sünnetin doğumun yedinci günü yapılmasının mekruh olduğuna dair görüşün isabetli olmadığı ortaya çıkmaktadır.⁹

Bununla beraber sünnetin doğumun yedinci gününde yapılıp yapılamayacağı meselesinde İslam âlimleri ihtilaf etmiştir. Bazı âlimler, sünnetin doğumun yedinci gününde yapılmasının Yahudi âdeti olduğu için mekruh olduğu görüşündedir.¹⁰ Meselâ Beğavî'nin (ö. 516/1122) nakline göre kendisine doğumunun yedinci gününde küçük çocuğun sünnet edilip edilemeyeceğine dair soru sorulan Hasan-ı Basrî Yahudilere muhalefet olsun diye bundan hoşlanmadığını belirtmiştir.¹¹ İbnü'l-Münzir (ö. 318/930 [?])¹² bu konuyla ilgili olarak İmâm Mâlik'in şu görüşlerine yer vermiştir: "Fukahâ, sünnetin vakti hususunda ihtilâf etmiştir. Hasan-ı Basrî ve Mâlik b. Enes'in de içinde bulunduğu bir grup âlim, Yahudilere muhalefet etmek amacıyla çocuğun, doğumunun yedinci gününde sünnet edilmesini kerih görmüşlerdir.¹³

⁸ Taberânî, el-Mu'cemu'l-evsat, nşr. Tânk b. 'İvazullâh b. Muhammed ve 'Abdulmuhsin el-Hüseyînî, I-X, Kâhire: Dâru'l-Haremeyn, 1415/1995, VII, 12, No: 6708; a.mlf., el-Mu'cemu's-sağır, (er-Ravdu'd-dânî ile'l-mu'cemi's-sağır li't-Taberânî), nşr. Muhammed Şükür Mahmûd el-Hâc, I-II, Beyrut ve Ammân: el-Mektebu'l-İslâmî ve Dâru 'Ammâr, 1405/1985, II, 122, No: 891; İbn Adî, el-Kâmil fi Duafâi'r-Ricâl, nşr. Kurul, I-VII, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1405/1985, III, 1074-1075; Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, (Zeylinde İbnü't-Türkmânî'nin (ö. 750/1349) el-Cevherü'n-Nak'î si ile birlikte), I-X, Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts., VIII, 324; a.mlf., Şu'abü'l-îmân, nşr. Muhammed Sa'îd Zağlûl, I-IX, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1410/1990, VI, 394-395, No: 8638; İbn Asâkir, Tebyînü'l-imtinân bi'l-emr bi'l-ihitân, nşr. Mecdî Fethî es-Seyyid, Tanta: Dâru's-Sahâbe, 1410/1989, s. 43, No: 24, 25. Hadis Câbir rivâyetinden zayıftır. Ancak hadis, çocukların yedinci günde sünnet edilmesini tavsiye eden **İbn Abbâs** [Taberânî, el-Mu'cemu'l-evsat, I, 176, No: 558], **Hz. Ali** [İbn Asâkir, Tebyînü'l-imtinân bi'l-emr bi'l-ihitân, s. 42, No: 23; Deylemî, Müsnedü'l-firdevs (Müsnedü firdevsi'l-ahbâr/Firdevsü'l-ahbâr bi mesûri'l-hitâb), I, 90, No: 292; Ebû Hafs Ömer b. Abdullah b. Zâzân, el-Fevâid, bkz. Müttakî el-Hindî, Kenzü'l-'ummâl fi süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl, nşr. Bekrî Hayyânî - Saffet es-Sakkâ, I-XVI, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1401/1981, XVI, 436, No: 45312; Zehebî, Mîzânü'l-îtidâl fi nakdi'r-ricâl, nşr. Alî Muhammed el-Becâvî, I-IV, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts., II, 8], Ebû Ca'fer Muhammed el-Bâkir [bkz. 144 nolu dipnot] ve **Hz. Âişe'den** [bkz. İbn Hacer, Telhîsu'l-habîr fi tahrîci ehâdisi'r-Râfiyyi'l-kebîr, nşr. Hasen b. Abbâs b. Kutb, I-IV, Mekke: Müessesetü Kurtuba, 1416/1995, IV, 155] gelen şâhidleri nedeniyle hasendir. Bkz. İbn Adî, el-Kâmil fi Duafâi'r-Ricâl, III, 1074-1075; Zehebî, Mîzânü'l-îtidâl fi nakdi'r-ricâl, II, 8; Irâkî, el-Muğnî 'an hamli'l-esfâr fi'l-esfâr fi tahrîci mâ fi'l-ihyâi mine'l-ahbâr (bkz. Mahmûd b. Muhammed el-Haddâd, Tahrîci ehâdisi İhyâi 'ulûmi'd-dîn, I-VII, Riyâd: Dâru'l-Âsime, 1408/1987, II, 998, No: 1415); Heysemî, Mecma'u'z-zevâid ve menba'u'l-fevâid, I-X, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1408/1988, IV, 59; İbn Hacer, Fethu'l-bârî bi şerhi Sahîhi'l-Buhârî, nşr. Abdülazîz b. Abdullah b. Bâz, I-XIII, Kâhire: Dâru'r-Reyyân li't-Türâs, 1407/1986, IX, 502-503; X, 353, 355; a.mlf., Telhîsu'l-habîr, IV, 155-156, No: 2141/3; el-Elbânî, İrvâu'l-galîl fi tahrîci ehâdisi menâri's-sebil, I-IX, Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1405/1985, IV, 379-385, No: 1164; a.mlf., Temâmü'l-minne fi't-ta'liki 'alâ Fikhu's-sünne, Riyâd: Dâru'r-Râye, 1409/1989, s. 67-69; Sâlim Alî Râşid eş-Şiblî - Muhammed Halife Muhammed er-Rebâ, Ahkâmu'l-mevlûd fi's-sünneti'l-mutahhara, Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1415/1994, s. 108-111; Abdülazîm Bedevî, el-Vecîz fi fikhi's-sünne ve'l-kitâbi'l-azîz, Mansûre (Mısır): Dâru İbn Receb, 1420/2000, s. 30; Mer'î b. Ahmed el-Halkî, el-Hitân ve ahkâmuh, Riyâd: Dâru'l-Âsime, 1435/2014, s. 177-178. Hadisin sıhhatine yönelik tartışmalar için bkz. Amr Abdülmun'im Selîm, Fethu'l-azîz bi't-ta'liki alâ Kitâbi'l-Vecîz fi fikhi's-sünne ve'l-kitâbi'l-azîz, Tantâ: Dâru'd-Diyâ', 1424/2003, Tantâ: Dâru'd-Diyâ', 1424/2003, s. 23-27; Mer'î b. Ahmed el-Halkî, el-Hitân ve ahkâmuh, s. 177-178.

⁹ İbn Hacer, Fethu'l-bârî, VI, 449; Ateş, İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Âdetleri, s. 275.

¹⁰ İbn Abdilberr, et-Temhîd limâ fi'l-Muvatta' mine'l-me'ânî ve'l-esânîd, nşr. Muhammed 'Abdülkâdir 'Atâ', I-XI, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1424/2003, VIII, 395; Begavî, Şerhu's-sünne, nşr. Züheyr eş-Şâvîş - Şuayb el-Arnâvût, I-XVI, Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1403/1983, XII, 111; İbn Hacer, Fethu'l-bârî, X, 352.

¹¹ Begavî, Şerhu's-sünne, XII, 111'de bu şekilde senedsiz muallak olarak.

¹² Bkz. Cengiz Kallek, "İbnü'l-Münzir en-Nisâbü'rî", DİA, İstanbul, 2000, XXI, 158-159.

¹³ İbn Abdilberr, et-Temhîd, VIII, 395.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Hasan-ı Basrî,¹⁴ bunun çocuğun sağlığı için tehlikeli olduğunu söylemiş, İmâm Mâlik de “doğru olan Yahudilere muhalefet etmektir” demiştir.¹⁵ İbn Abdilberr bu konuda şöyle demiştir: “Âlimlerden bir topluluk çocukları yedinci günde sünnet etmeyi mekruh görmüştür. Hasan-ı Basrî’den rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: “Yedinci günde sünneti Yahudilere muhalefet olsun diye mekruh görüyorum.”¹⁶

Çocuğun sünnet edileceği vakti açıkça ifade eden bir nas olmadığından, müctehid imâmlar bu konuda farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Bu görüşler şunlardır:

1. İmâm Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855)

Ahmed b. Hanbel “Çocuğun sünnet edileceği vakit hususunda bir şey işitmedim.” demiştir.¹⁷ İmâm Ahmed’e göre çocuğun tahâret ve namazla mükellef oluncaya kadar yani bulûğa ermeden sünnet edilmesi vâciptir.¹⁸

İbnü’l-Kayyim İmâm Ahmed’in bu konudaki görüşlerine şöyle yer verir:¹⁹ “Çocuğun yedinci günü sünnet edilmesi meselesi hakkında iki ayrı görüş vardır. Her iki görüş de İmâm Ahmed b. Hanbel’den rivâyet edilmiştir: [Ebû Bekr] el-Hallâl (ö. 311/923) “Çocuğun Sünnet Edilmesi” bölümünde şöyle der: “Abdülmelik b. Abdülhamîd [el-Meymûnî] (ö. 274/887), Ahmed b. Hanbel’e çocuk kaçınıcı günde sünnet edilir?” diye sorunca “Bilmiyorum, bu hususta bir şey işitmedim” demiştir. Abdülmelik diyor ki: “On yaşındaki çocuğa sünnet olmak zor gelir, buna dayanamaz” diyerek Muhammed’in iki oğlunu beş yaşında sünnet ettiğini zikrettim ve Ahmed b. Hanbel’in de buna taraftar olduğunu, çocuk için meşakkatli ve dayanması güç olacağı için, on yaşında sünnet edilmesini kerih gördüğünü müşahede ettim. Sonra Ahmed b. Hanbel bana “Küçük bebeğe sünnetin zor ve ağır geleceğini zannetmem” dedi. Bir aylık veya bir senelik çocuğun sünnet edilmesini kerih gördüğünü müşahede ettim. Bu konuda bir şey de söylemedi. Sadece bu yaştaki çocuğun sünnet edilmesinin ona nasıl eziyet vereceğine şaşıyordu.” Abdülmelik devamla şöyle der: “Ahmed b. Hanbel’den işittim, diyordu ki: Hasan-ı Basrî, çocuğun yedinci günde sünnet edilmesini kerih görüyordu.” Muhammed b. Ali el-Mismâr (ö. ?), Mühennâ’dan (ö. ?) rivâyet ediyor. Mühennâ demiştir ki: “Ahmed b. Hanbel’e çocuğunu doğumunun yedinci gününde sünnet eden kişi hakkında sordum da bunun mekruh ve Yahudi âdeti olduğunu söyledi.” Ahmed b. Hanbel bana “Hasan-ı Basrî,

¹⁴ İbnü’l-Kayyim, *Tuhfetü’l-mevdûd tü’l-mevdûd bi ahkâmi’l-mevlûd*, nşr. Salâhuddîn Makbûl Ahmed, Kuveyt: Dâru İlfî’d-Düveliyye (*Kur’an ve Sünnet’e Göre Çocuk Ahkâmı*, çev. Mahmut Kısa, Kitap Dünyası, Konya 2012), 1416/1996, s. 349’da (çev., s. 220) Süfyân es-Sevrî şeklinde geçmektedir.

¹⁵ İbnü’l-Münzir, *el-İşrâf ‘alâ mezâhibi’l-‘ulemâ’*, nşr. Ebû Hammâd Sagîr el-Ensârî, I-X, Re’sülhayme (Birleşik Arap Emirlikleri): Mektebetü Mekkete’s-Sekâfiyye, 1425/2004, III, 423-424; a.mlf., *el-İknâ’*, nşr. Abdullah b. Abdülazîz el-Cibrîn, I-II, Riyâd 1408/1988, I, 381. Bkz. İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, VIII, 395; Şemsuddîn İbn Kudâme, *eş-Şerhu’l-kebîr (el-Muğnî içinde)*, I-XII, Beyrut: Dârü’l-Kitâbi’l-‘Arabî, 1392/1972, I, 110; İbnü’l-Kayyim, *Tuhfetü’l-mevdûd*, s. 348-349 (çev., s. 220); İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, X, 355; Mer’î b. Ahmed el-Halkî, *el-Hitân ve ahkâmuh*, s. 173.

¹⁶ İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, VIII, 395. Bkz. Mer’î b. Ahmed el-Halkî, *el-Hitân ve ahkâmuh*, s. 173-174.

¹⁷ İbnü’l-Münzir, *el-İşrâf ‘alâ mezâhibi’l-‘ulemâ’*, III, 424; İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, VIII, 394, 395; İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, X, 355; Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhü’l-İslâmî ve edilletuh*, I-VIII, Dımaşk: Dâru’l-Fıkr, 1409/1989 (*İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, çev. Heyet, I-X, Risale Yayınları, İstanbul 1990), III, 642 (çev., IV, 431); Vizâretü’l-Evkâf ve ş-Şuûni’l-İslâmiyye, *el-Mevsû’atü’l-fıkhîyye*, I-XLV, Kuveyt: 1404/1983-1429/2008, *el-Mevsû’atü’l-fıkhîyye*, XIX, 28-29; Mer’î b. Ahmed el-Halkî, *el-Hitân ve ahkâmuh*, s. 175.

¹⁸ Merdâvî, *el-İnsâf fî ma’rifeti’r-râcih mine’l-hilâf ‘alâ mezhebi’l-İmâmi’l-mübeccel Ahmed b. Hanbel*, nşr. Muhammed Hâmid el-Fıkî, I-XII, Beyrut: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-‘Arabî, 1419/1998, I, 98; Buhûtî, *Keşşâfü’l-kınâ’ an metni’l-İknâ’*, I-VI, Beyrut: Dâru’l-Fıkr, 1402/1982, I, 80; Vizâretü’l-Evkâf ve ş-Şuûni’l-İslâmiyye, *el-Mevsû’atü’l-fıkhîyye*, XIX, 29.

¹⁹ İbnü’l-Kayyim, *Tuhfetü’l-mevdûd*, s. 347-348 (çev., s. 218-219).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

çocuğun yedinci günde sünnet edilmesini kerih göürdü” dedi.²⁰ Ben “Bunu Hasan-ı Basrî’den kim rivâyet etti? diye sorunca: “Bazı Basralılar” diye cevap verdi.²¹ Ahmed b. Hanbel bana dedi ki: “Bana ulaşan rivâyete göre Süfyân es-Sevrî, Süfyân b. ‘Uyeyne’ye (ö. 198/814) çocuğun kaç günlükken sünnet edileceğini sormuş. Süfyân diyor ki: “Keşke ona “İbn Ömer radiyallâhu anhumâ, oğullarını kaç günlükken sünnet ederdi? diye sorsaydım.”²² Daha sonra Ahmed b. Hanbel bana “Keşke ona İbn Ömer radiyallâhu anhumâ (ö. 74/693) oğullarını kaç günlükken sünnet ederdi? diye sorsaydım” sözünü kastederek “Süfyân b. ‘Uyeyne de amma akıllıymış” dedi. İsmet b. ‘İsâm, Hanbel [b. İshâk b. Hanbel eş-Şeybânî]’den (ö. 273/886) Ahmed b. Hanbel’in şu sözlerini bana nakletmiştir: “Yedinci günde de sünnet edilse sakıncası olmaz. Hasan-ı Basrî bunu ancak Yahudilere benzememesi için kerih saymıştır. Bunda ise bir sakınca yoktur.”²³ Muhammed b. Ali’nin (ö. ?), Ahmed b. Hanbel’in oğlu Ebü’l-Fazl Sâlih’ten (ö. 266/880) rivâyet ettiğine göre Sâlih, babası Ahmed b. Hanbel’e, “Çocuk yedinci gününde sünnet edilebilir mi? diye sormuş o da “Hasan-ı Basrî’nin “Bu iş Yahudi âdetidir” dediği rivâyet edilir” şeklinde cevap vermiştir. Yine Sâlih’in rivâyetine göre babası Ahmed b. Hanbel şöyle demiştir: Vehb b. Münebbih’e (ö. 114/732) bu konu sorulunca şöyle cevap verdi: “Çocuk için meşakkatsiz olduğundan, yedinci günde sünnet edilmesi müstehaptır. Zira çocuk tüm vücudu uyuşuk bir halde doğar ve yedinci gününe kadar acıyı hissetmez. Bu zaman zarfında sünnet edilmezse güçleninceye kadar sünneti erteleyiniz.”²⁴ İbnü’l-Kayyim ayrıca İmâm Ahmed’den şunu nakleder:²⁵ Ebû Bekr el-Hallâl’ın (ö. 311/923) Kitâbu’l-‘Akika adlı eserinde aktardığına göre Ahmed b. Hanbel şöyle demiştir: “Hasan-ı Basrî eski bir âdet olduğu için, çocuğun yedinci günde sünnet edilmesini kerih görüyordu. ...Fakat yedinci günde de sünnet edilse sakıncası olmaz. Hasan-ı Basrî, bunu sırf Yahudilere benzememek için kerih saymıştır. Halbuki bunda bir sakınca yoktur.”²⁶

2. İmâm Şâfî (ö. 204/820)

²⁰ Merdâvî, *el-İnsâf*, I, 98; Buhûtî, *Keşşâfü’l-kınâ*, I, 80; Vizâretü’l-Evkâf ve’ş-Şuûni’l-İslâmiyye, *el-Mevsû’atü’l-fıkhiyye*, XIX, 29; Mer’î b. Ahmed el-Halkî, *el-Hitân ve ahkâmuh*, s. 172.

²¹ Mer’î b. Ahmed el-Halkî, *el-Hitân ve ahkâmuh*, s. 173.

²² İbn Abdilberr’in rivâyetine göre Süfyân b. ‘Uyeyne şöyle demiştir: Süfyân es-Sevrî bana dedi ki: “Sünnet vakti/yaşı hakkında ezberinde bir şey var mı?” Ona (cevaben) dedim ki: “Hayır.” (Bu sefer) Ben ona dedim ki: “Sünnet vakti/yaşı hakkında sen bir şey biliyor musun?” O (bana) dedi ki: “Hayır.” İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, VIII, 395; a.mlf., *el-İstizkâr*, nşr. Sâlim Muhammed ‘Atâ’ ve Muhammed Alî Mu’avvaz, I- IX, Beyrut: Dâru’l-Kütübü’l-‘İlmiyye, 1423/2002, VIII, 338. Bkz. Mer’î b. Ahmed el-Halkî, *el-Hitân ve ahkâmuh*, s. 174, 176.

²³ Merdâvî, *el-İnsâf*, I, 98; İbnü’l-Kayyim, *Tuhfetü’l-mevdûd*, s. 347-348 (çev., s. 218-219); Buhûtî, *Keşşâfü’l-kınâ*, I, 80; Mer’î b. Ahmed el-Halkî, *el-Hitân ve ahkâmuh*, s. 172-173, 175-176, 176-177.

²⁴ Ebü’l-Fazl Sâlih b. Ahmed, *Mesâilü’l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, nşr. Târik b. ‘Avazullah, Riyâd: Dâru’l-Vatan, 1420/1999, s. 179, No: 617. Bkz. İbnü’l-Kayyim, *Tuhfetü’l-mevdûd*, s. 348 (çev., s. 219-220); Mer’î b. Ahmed el-Halkî, *el-Hitân ve ahkâmuh*, s. 175-176.

²⁵ İbnü’l-Kayyim, *Zâdü’l-me’âd fi heydi hayri’l-ibâd*, nşr. Şuayb el-Arnâvût - Abdülkâdir el-Arnâvût, I-VI, Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1412/1992 (*Zâdu’l-Meâd*, çev. Şükrü Özen, I-VI, İklim Yayınları, İstanbul 1988), II, 333 (çev., II, 335).

²⁶ Ebü Ya’lâ, Muhammed b. Muhammed, *Tabakâtü’l-Hanâbile* (İbn Receb el-Hanbelî’nin (ö. 795/1393) *ez-Zeyl ‘alâ Tabakâtü’l-Hanâbile*’si ile birlikte), nşr. Ebü Hâzim Usâme b. Hasen - Ebu’z-Zehrâ’ Hâzim Alî Behcet, I-IV, Dâru’l-Kütübü’l-‘İlmiyye, Beyrut 1417/1997, II, 149. Bkz. İbnü’l-Kayyim, *Tuhfetü’l-mevdûd*, s. 347, 348 (çev., s. 219); *Zâdü’l-me’âd*, II, 333 (çev., II, 335); Mer’î b. Ahmed el-Halkî, *el-Hitân ve ahkâmuh*, s. 171-172.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

İmâm Şâfî'ye göre; çocuğun yedi günlük iken sünnet edilmesi mendûbtur/müstehaptır.²⁷ Yedi günlük olmadan önce sünnet etmek mekruhtur.²⁸ Çünkü Rasûlullah torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i yedi günlük iken sünnet ettirmiştir.²⁹ Eğer bu mümkün değilse kırk günlük olunca, bu da olmazsa, yedi yaşında sünnet edilir.³⁰

Bazı kaynaklarda Şâfîliler'in, Hanefiler ve Mâlikîler gibi Yahudilere benzemek amacıyla çocuğun yedinci günde sünnet edilmesini mekruh gördükleri zikredilmişse de,³¹ Hz. Peygamber'in, torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i yedi günlükken sünnet ettirdiğine dair rivâyete dayanan Şâfîliler³² çocuğun doğumun yedinci gününde sünnet edilmesini müstehap görürler.³³

3. İmâm Mâlik b. Enes (ö. 179/795)

İbnü'l-Münzir (ö. 318/930 [?]) bu konuyla ilgili olarak İmâm Mâlik'in şu görüşlerine yer vermiştir: "Fukahâ, sünnetin vakti hususunda ihtilâf etmiştir. Hasan-ı Basrî ve Mâlik b. Enes'in de içinde bulunduğu bir grup âlim, Yahudilere muhalefet etmek amacıyla çocuğun, yedinci gününde sünnet edilmesini kerih görmüşlerdir.³⁴ Hasan-ı Basrî,³⁵ bunun çocuğun sağlığı için tehlikeli olduğunu söylemiş, İmâm Mâlik de "doğru olan Yahudilere muhalefet etmektir" demiştir."³⁶ Nitekim İmâm Mâlik'e göre çocuk, namaza alıştırdığı vakit olan yedi-on yaşları arası³⁷ veya sünnete dayanabileceği

²⁷ Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, I-XX, Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts., I, 303; Aynî, *'Umdetü'l-kârî fi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, I-XXV, Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts., XV, 247; XXII, 272; Zuhaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî ve edilletuh*, I, 310 (çev., I, 226); Kamil Miras, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, Ankara: Diyânet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1982, IX, 112.

²⁸ Nevevî, *el-Mecmû'*, I, 303; Zuhaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî ve edilletuh*, I, 310 (çev., I, 226).

²⁹ Aynî, *'Umdetü'l-kârî*, XXII, 272.

³⁰ Nevevî, *el-Mecmû'*, I, 302-303; a.mlf., *Ravzatü't-tâlibîn*, nşr. 'Âdil Ahmed 'Abdülmevcûd ve Ali Muhammed Mu'avvaz, I-VIII, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts., VII, 387-388; Seyyid Bekrî, *[Hâşiyetü] İânetü't-tâlibîn 'alâ halli elfâzi Fethi'l-mu'în bi şerhi Kurretü'l-ayn bi mühimmâti'd-dîn*, I-IV, Kâhire: Matbaatü Dâri'l-İhyai'l-Kütübî'l-'Arabîyye, ts., IV, 175; Seyyid Sâbık, *Seyyid Sâbık, Fikhu's-sünne*, nşr. Dâru'l-Feth, I-IV, Kâhire: Dâru'l-Feth li'l-İlâmî'l-'Arabî, 1418/1998 (*Fikhu's-Sünne*, çev. Tayyar Tekin, I-IV, Pınar Yayınları, İstanbul, 1990), I, 46 (çev., I, 43); Ahmet Yaşar, "Kaynaklara Göre Sünnet Olmak", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir, ts., IV/426-427.

³¹ Vizâretü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, *el-Mevsû'atü'l-fikhiyye*, I, XIX, 29.

³² Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 324.

³³ Nevevî, *el-Mecmû'*, I, 303; Aynî, *'Umdetü'l-kârî*, XV, 247; XXII, 272; Zuhaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî ve edilletuh*, I, 310 (çev., I, 226); Mer'î b. Ahmed el-Halkî, *el-Hitân ve ahkâmuh*, s. 171-172; Miras, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, IX, 112.

³⁴ İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, VIII, 395.

³⁵ İbnü'l-Kayyim, *Tuhfetü'l-mevdûd*, s. 349' da (çev., s. 220) Süfyân es-Sevrî şeklinde geçmektedir.

³⁶ İbnü'l-Münzir, *el-İşrâf 'alâ mezâhibi'l-'ulemâ'*, III, 423-424; a.mlf., *el-İknâ'*, I, 381. Bkz. İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, VIII, 395; Şemsuddîn İbn Kudâme, *eş-Şerhu'l-kebîr (el-Muğnî içinde)*, I, 110; İbnü'l-Kayyim, *Tuhfetü'l-mevdûd*, s. 349 (çev., s. 220); İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, X, 355.

³⁷ İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, VIII, 395; Karâfî, *ez-Zahîre*, nşr. Muhammed Haccî ve Muhammed Bû Hubze, I-XIV, Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1415/1994, IV, 167; Muhammed b. Yûsuf el-Mevvâk, *et-Tâc ve'l-iklîl li Muhtasari Halîl*, I-VI, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1398/1978, III, 258; Zuhaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî ve edilletuh*, III, 642 (çev., IV, 431); Vizâretü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, *el-Mevsû'atü'l-fikhiyye*, XIX, 29; Vecdi Akyüz, "Kur'an ve Sünnette Ebeveyn ve Çocuk Hakları", *Kur'an ve Sünnete Göre Temel İnsan Hakları Tartışmalı İlmî Toplantı 21-22 Aralık 2013*, 2014, s. 337-338.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

zaman sünnet yapılabilir.³⁸ Ancak doğduğu gün ile yedi günlük iken bu işi yapmak mekruhtur. Çünkü bu Yahudilerin âdetidir.³⁹ Abdullah b. Vehb (ö. 197/813) şöyle demiştir: “İmâm Mâlik’e çocuk yedinci günde sünnet olur görüşünde misin?” dedim. Bana: “Hayır. Bu görüşte değilim. Çünkü bu Yahudilerin işlerindedir. Bu günde sünnet olmak, daha önce insanların yaptıkları işlerden değildi; son zamanda ortaya çıktı.” dedi. Kendisine: “Çocuğun sünnet vakti ne zamandır?” dedim. “Namaza alıştırdığı zamandır” dedi. Ben bu sefer kendisine: “O halde bu, on yaş veya bundan daha küçük bir yaş olmalı”⁴⁰ dedim. “Evet” dedi ve şunu ekledi: “Sünnet fitrattandır.”⁴¹ İmâm Mâlik’e göre çocuk bulûğa ermeden, en geç on yaşından önce sünnet edilmelidir.⁴² Velîd b. Müslim (ö. 195/810), Mâlik’e sünnetin yedinci günde yapılması hususunu sorduğunu Mâlik’in de kendisine: “Bunu bilmiyorum. Fakat sünnet bir temizliktir,⁴³ ne kadar erken yapılırsa o kadar çok hoşuma gider” dediğini nakletmektedir.⁴⁴ İbnü’l-Münzir sözlerine şöyle devam etmektedir: “İmâm Mâlik ‘Bizim memlekette çocuklar genellikle çocuğun süt dişleri döküldüğü vakit sünnet edilir.’⁴⁵ demiştir.”⁴⁶ Hitânla ilgili sünnetlerden birinin, onu on yaş sonrasına bırakmak olduğunu belirten Mâlikî İbnü’l-‘Arabî ise (ö. 543/1148), sünnetin vaktini tayin hususunda sadece Yahudilerin acele ettiğini haber vermektedir.⁴⁷

4. İmâm Ebû Hanîfe (ö. 150/767)

İmâm Ebû Hanîfe bu konuda açık bir emir olmadığından, “Sünnetin ne zaman yapılacağı hususunda bir rivâyet bilmiyorum.” diyerek muayyen bir vakit tayininde bulunmamıştır.⁴⁸ İmâmeyn Ebû Yûsuf (ö.

³⁸ Muhammed b. Yûsuf el-Mevvâk, *et-Tâc ve'l-iklîl li Muhtasari Halîl*, III, 258; Akyüz, “Kur’ân ve Sünnette Ebeveyn ve Çocuk Hakları”, s. 337-338.

³⁹ İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, VIII, 395; Bâcî, *el-Müntekâ Şerhu'l-Muvatta'*, I-VII, Kâhire: Matbaatü's-Seâde, 1331-1332/1913-1914, VII, 232; Karâfî, *ez-Zahîre*, IV, 167; Muhammed b. Yûsuf el-Mevvâk, *et-Tâc ve'l-iklîl li Muhtasari Halîl*, III, 258; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, X, 355; Hattâb Subkî, *el-Menhelu'l-azbi'l-meorûd şerhu Süneni'l-İmâm Ebî Dâvûd*, I, 196; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletuh*, III, 641 (çev., IV, 431); Mer'î b. Ahmed el-Halkî, *el-Hitân ve ahkâmuh*, s. 174; Yaşar, *Kaynaklara Göre Sünnet Olmak*, IV/427.

⁴⁰ Daha önce geçtiği gibi bazı kaynaklarda bunun yedi ile on yaş arası olduğu ifade edilmektedir. İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, VIII, 395; Karâfî, *ez-Zahîre*, IV, 167; Muhammed b. Yûsuf el-Mevvâk, *et-Tâc ve'l-iklîl li Muhtasari Halîl*, III, 258; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletuh*, III, 642 (çev., IV, 431); Vizâretü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, *el-Mevsû'atü'l-fikhiyye*, XIX, 29.

⁴¹ İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, VIII, 395. Bkz. Mer'î b. Ahmed el-Halkî, *el-Hitân ve ahkâmuh*, s. 174.

⁴² İbn Abdilberr, *el-Kâfî fi fıkhi ehli'l-Medîne el-Mâlikî*, nşr. Muhammed Muhammed Mûrîtânî, I-II, Riyâd: Mektebetü'r-Riyâdî'l-Hadîse, 1400/1980, II, 1137. Bkz. Mer'î b. Ahmed el-Halkî, *el-Hitân ve ahkâmuh*, s. 172.

⁴³ Mer'î b. Ahmed el-Halkî, *el-Hitân ve ahkâmuh*, s. 154-157.

⁴⁴ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, X, 355. Bkz. Mer'î b. Ahmed el-Halkî, *el-Hitân ve ahkâmuh*, s. 172, 174.

⁴⁵ İbn Abdilberr, *el-Kâfî fi fıkhi ehli'l-Medîne el-Mâlikî*, II, 1137; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, X, 355; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, XXII, 272; Vizâretü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, *el-Mevsû'atü'l-fikhiyye*, XIX, 29; Mer'î b. Ahmed el-Halkî, *el-Hitân ve ahkâmuh*, s. 172, 175.

⁴⁶ İbnü'l-Münzir, *el-İşrâf 'alâ mezâhibi'l-'ulemâ'*, III, 424; a.mlf., *el-İknâ'*, I, 381. Bkz. Mer'î b. Ahmed el-Halkî, *el-Hitân ve ahkâmuh*, s. 172.

⁴⁷ İbnü'l-'Arabî, *Ârizatü'l-ahvezî bi şerhi Sahîhi't-Tirmizî*, I-XIII, Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts., X, 217.

⁴⁸ İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik Şerhu Kenzi'd-dekâik*, I-VIII, Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1413/1993, VIII, 554; İbn 'Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*, nşr. 'Âdil Ahmed 'Abdülmevcûd - Ali Muhammed Mu'avvaz, I-XII, Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1415/1994, X, 481; Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân (Âlemgîriyye, el-Fetâva'l-Hindiyye'nin kenarında)*, III, 409; Vizâretü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, *el-Mevsû'atü'l-fikhiyye*, XIX, 29; Yaşar, *Kaynaklara Göre Sünnet Olmak*, IV/427.

182/798) ve Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî (ö. 189/805) de bu konuda ona tâbi olmuşlardır.⁴⁹ Bununla birlikte Hanefî fakîhleri “Çocuk yedi yaşına varınca sünnet edilmeli; daha erken yapılırsa ne âlâ!” demişlerdir.⁵⁰ Sünnetin aynı zamanda bir temizlik olması hasebiyle, azami sünnet yaşının on iki veya dokuz ya da namazla emredilme yaşı olan on olduğu ifade edilmiştir.⁵¹ Hanefî fakîhi Üşî (ö. 575/1179) tercih edilen görüşe göre sünnet için müstehap vaktin yedi yaşından başlayıp on iki yaşına kadar sürdüğünü belirtmiş, ünlü Hanefî fakîh Ebü'l-Leys es-Semerkindî'nin (ö. 373/983) ise müstehap vaktin yedi yaşından on yaşına kadar olduğunu söylediğini nakletmiştir.⁵² Şemsu'l-Eimme el-Hulvânî de (ö. 448/1056): “Çocuk, dayanabileceği zamandan itibaren bulûğ çağına varmadan sünnet edilmelidir.” demektedir.⁵³ Osmanlılar'daki yaygın uygulama da bu yöndedir; şehzadeler temyiz çağında sünnet ettirilir, ondan sonra sancağa çıkarılırdı.⁵⁴

5. Diğer İmâmlar

Bu konuda görüş beyan eden birçok âlim bulunmaktadır. İbnü'l-Münzir (ö. 318/930 [?]) bu hususa, yer verdiği şu nakillerle temas etmiştir: “Leys b. Sa'd (ö. 175/791) “Çocuk yedi ile on yaşları arasında sünnet edilir.” demiştir.⁵⁵ Mekhûl (ö. 112/730) veya diğerlerinden rivâyet edildiğine göre İbrâhîm Halîlu'r-Rahmân, oğlu İshâk'ı

⁴⁹ İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik Şerhu Kenzi'd-dekâik*, VIII, 554; İbn 'Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*, X, 481; Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, III, 409.

⁵⁰ Mevsilî, *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*, nşr. Mahmûd Ebû Dakîka, I-II, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts., IV, 167; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik Şerhu Kenzi'd-dekâik*, VIII, 554; İbn 'Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*, X, 480-481; Âlemgriyye, *el-Fetâva'l-Hindiyeye*, I-VI, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, ts., VI,445; Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, III, 409; Yaşar, “Kaynaklara Göre Sünnet Olmak”, IV/427.

⁵¹ Mevsilî, *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*, IV, 167; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik Şerhu Kenzi'd-dekâik*, VIII, 554; İbn 'Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*, X, 481; Vizâretü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, *el-Mevsû'atü'l-fikhiyye*, XIX, 29.

⁵² Üşî, *el-Fetâva's-Sirâciyye*, nşr. Muhammed Osman el-Bustevî, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1432/2011, s. 330. Bkz. Akyüz, “Kur'ân ve Sünnette Ebeveyn ve Çocuk Hakları”, s. 337-338; Çinpolat, “Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'da Sünnetin Yeri”, s. 123.

⁵³ Kâdîhân, *Fetâvâ Kâdîhân*, III, 409; Yaşar, “Kaynaklara Göre Sünnet Olmak”, IV/427. Bkz. İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik Şerhu Kenzi'd-dekâik*, VIII, 554; İbn 'Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*, X, 481.

⁵⁴ Nebi Bozkurt, “Sünnet”, *DİA*, Ankara, 2010, *DİA*, XXXVIII, 158; a.mlf., “Sünnet”, *İslam'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, İstanbul, 2006, IV, 1843; Nil Sarı - M. Bedizel Zülfikar, “Bir İslâm Geleneği Olarak Sünnet”, *Milli Saraylar: Sanat - Tarih - Mimarlık Dergisi*, 1993, s. 140.

⁵⁵ İbnü'l-Münzir, *el-İknâ'*, I, 381. Bkz. İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, VIII, 394; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, X, 355; Aynî, *'Umdetü'l-kârî*, XXII, 272; Mer'î b. Ahmed el-Halkî, *el-Hitân ve ahkâmuh*, s. 175.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

yedinci günde,⁵⁶ diğer oğlu İsmail'i on üç yaşında⁵⁷ sünnet etmiştir.”⁵⁸ İbn Abdilberr, Hz. İbrâhim'in oğlu Hz. İsmail'i on üç yaşında, oğlu Hz. İshâk'ı da doğumunun yedinci gününde sünnet ettirdiğine dair rivâyetlerin âlimlerden bir topluluktan mütevâtir olarak geldiğini söylemektedir.⁵⁹ İbnü'l-Kayyim bu konuyla ilgili olarak şunları söyler: “Beyhakî'nin Sünen'inde Mûsâ b. 'Uleyy b. Rebâh'ın (ö. 163/780) babasından ('Uleyy b. Rebâh) (ö. 114/732) rivâyet ettiğine göre Hz. İbrâhim yedi günlükken Hz. İshâk'ı, on üç yaşındayken Hz. İsmail'i sünnet etmiştir.⁶⁰ Mekhûl ise: “Hz. İbrâhim, oğlu Hz. İshâk'ı doğumunun yedinci günü, Hz. İsmail'i ise on üç yaşında sünnet ettirdi.” demiştir.⁶¹ Şeyhimiz/hocamız İbn Teymiyye ise: ‘Hz. İbrâhim, Hz. İshâk'ı yedinci günde, Hz. İsmail'i ise bulûğ çağında sünnet etti. Böylece, Hz. İshâk'ın sünnet ediliş zamanı İshâkoğulları arasında, Hz. İsmail'in sünnet ediliş zamanı da İsmailoğulları arasında bir âdet halini aldı.’ demiştir.”⁶² İbnü'l-Kayyim bir başka eserinde bu son rivâyet hakkında şöyle demektedir: “Mekhûl (ö.112/730) ise: “İbrahim aleyhi's-selâm, oğlu İshâk'ı doğumunun yedinci günü, İsmail'i ise on üç yaşında sünnet ettirdi.” demiştir. Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye: “İshâk aleyhi's-selâm'ın sünnet edilişi kendi evlâdı için, İsmail'in sünnet edilişi de onun kendi evlâdı için bir sünnet oldu” demiştir.”⁶³ İbnü'l-Kayyim sözlerine şöyle devam etmektedir:⁶⁴ “Ebû Ca'fer [Muhammed el-Bâkır b. Alî b. el-Hüseyn b. Alî b. Ebî Tâlib]'den (ö. 114/733 [?]) rivâyet edildiğine göre Hz. Fâtıma (ö. 11/632) çocuğunu yedinci günde sünnet ettirmiştir.⁶⁵ Beyhakî (ö. 458/1066) Sünen'inde Züheyr b.

⁵⁶ Hz. İbrâhim, oğlu İshâk dünyaya gelince, O'nu sekiz günlük iken sünnet etmiştir; o sırada Hz. İbrâhim yüz yaşındaydı. *Kitâb-ı Mukaddes (Eski Ahit/Tevrat)*, Tekvîn, 17/13, 21/4-5. Bkz. *Kitâb-ı Mukaddes (Yeni Ahit/İncil)* Luka, 1/59, 2/21. Ay. bkz. Ateş, *İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Âdetleri*, s. 254, 259, 275; Gürkan, “Sünnet”, *DİA*, XXXVIII, 156. Hıristiyanlığın ilk yazılı belgelerinden kabul edilen Resullerin İşleri Kitab'ında, Hz. İbrâhim'e sünnet ahidinin verildiği ve Hz. İshâk'ın, doğumunun sekizinci günü Hz. İbrâhim tarafından sünnet edildiği kaydedilmiştir. *Kitâb-ı Mukaddes (Yeni Ahit/İncil)*, Resullerin İşleri, 7/8. Bkz. Ateş, *İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Âdetleri*, s. 259.

⁵⁷ Tevrat'a göre Hz. İbrahim kendisi sünnet olduğu zaman doksan dokuz yaşında, Hz. İsmail ise bu sırada on üç yaşındaydı. *Kitâb-ı Mukaddes, Eski (Tevrat) ve Yeni (İncil) Ahit*, İstanbul: 1949, (*Eski Ahit/Tevrat*), Tekvîn, 17/10-14, 23-27. Bkz. Çinpolat, “Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'da Sünnetin Yeri”, s. 112; Ateş, *İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Âdetleri*, s. 254, 271; Gürkan, “Sünnet”, *DİA*, XXXVIII, 156. İbn Sa'd'ın nakline göre Hz. İsmail on üç yaşında sünnet olmuştur. İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, nşr. Muhammed Abdülkâdir 'Atâ', I-IX, Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1410/1990, I, 43. Arent Jean Wensinck'in İslâm Ansiklopedisine yazdığı “hitân” maddesinde, İbn Sa'd'ın bu rivâyetine dayanılarak Hz. İbrahim'in on üç yaşında sünnet olduğu kaydedilmiştir. Arent Jean Wensinck, “Hitân”, *İA*, İstanbul, 1977, V/I, 543. İbn Sa'd, on üç yaşında sünnet olanın Hz. İsmail olduğunu kaydettiğinden, bu hususun bir tercüme hatası olması muhtemeldir. Bkz. Ateş, *İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Âdetleri*, s. 271.

⁵⁸ İbnü'l-Münzir, *el-İşrâf 'alâ mezâhibi'l-'ulemâ'*, III, 424. Bkz. İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, VIII, 394; Şemsuddîn İbn Kudâme, *eş-Şerhu'l-kebîr (el-Muğnî içinde)*, I, 110; İbnü'l-Kayyim, *Tuhfetü'l-mevdûd*, s. 349 (çev., s. 220); a.mlf., *Zâdü'l-me'âd*, II, 333 (çev., II, 335); İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, X, 355; Aynî, *'Umdetü'l-kârî*, XXII, 272. Bkz. Mer'î b. Ahmed el-Halkî, *el-Hitân ve ahkâmuh*, s. 175.

⁵⁹ İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, VIII, 394.

⁶⁰ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 326; İbn Asâkir, *Tebyînü'l-imtinân bi'l-emr bi'l-ihitân*, s. 36, No: 14. Bkz. İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, VIII, 394; Karâfî, *ez-Zahîre*, IV, 167; İbnü'l-Kayyim, *Tuhfetü'l-mevdûd*, s. 309, 350 (çev., s. 191, 221); İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, X, 355.

⁶¹ İbnü'l-Kayyim, *Zâdü'l-me'âd*, II, 333 (çev., II, 335-336).

⁶² İbnü'l-Kayyim, *Tuhfetü'l-mevdûd*, s. 350 (çev., s. 221); *Zâdü'l-me'âd*, II, 333 (çev., II, 335-336).

⁶³ İbnü'l-Kayyim, *Zâdü'l-me'âd*, II, 333 (çev., II, 335-336).

⁶⁴ İbnü'l-Kayyim, *Tuhfetü'l-mevdûd*, s. 349 (çev., s. 220).

⁶⁵ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, nşr. Muhammed Şâhîn, I-IX, Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1416/1995, V, 113, No: 24248; İbnü'l-Münzir, *el-İşrâf 'alâ mezâhibi'l-'ulemâ'*, III, 424; İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, VIII, 394; Şemsuddîn İbn

Muhammed (ö. 162/779) ⇒ Muhammed b. el-Münkedir (ö. 131/748) tarikiyle Câbir b. Abdullah'ın (ö. 74/693) şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Rasûlullah Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin adına akîka kesti ve yedinci gün onları sünnet ettirdi.”⁶⁶

Bir kısım âlim, sünnet için belli bir dönem tayin edilmediğini, dolayısıyla küçükken sünnet olmanın vâcip olmadığını belirtirken, diğer bir kısım âlim ise bulûğ çağından önce sünneti haram sayacak kadar ileri gitmişlerdir.⁶⁷ Nitekim Mâverdî (ö. 450/1058), sünnet için vakt-i vücub ve vakt-i istihbâb olmak üzere iki vakit tayin edildiğini, vücub vaktinin bulûğ zamanını,⁶⁸ istihbâb vaktinin ise, doğumun yedinci gününden itibaren bulûğ öncesi dönemi kapsadığına dikkat çekmektedir. İstihbâb vakti için de tercih edilen zamanın doğumun yedinci günü olduğu, bu günde sünnet yapmanın ve bir mazeret⁶⁹ olmadıkça müstehap olan bu vakti geciktirmemenin müstehap olduğunu belirtmektedir.⁷⁰ Sünnet için en uygun yaşın, çocuğun acıya tahammül edeceği yaş olduğu ve bu konuda yaşanan iklim şartlarının göz önünde bulundurulması gerektiği de söylenmiştir.⁷¹ Sünnetin ileri yaşlarda yapılması gerektiğini söyleyenler ise, Buhârî'nin şu rivâyetini delil almışlardır: İbn Abbâs'a “Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem vefat ettiğinde sen kaç yaşlarındaydın?” diye sorulunca şöyle cevap verdi: “Ben o zamanlar sünnet olmuş bir çocuktum. Sahâbiler, müdrük oluncaya kadar çocuklarını sünnet etmezlerdi.”⁷² İbnü'l-Kayyim ve Aynî'nin belirttiklerine göre İbn Abbâs'ın “müdrük oluncaya kadar çocuklarını sünnet etmezlerdi” sözü “bulûğ çağına yaklaşıncaya kadar sünnet etmezlerdi” anlamına

Kudâme, Şemsuddîn İbn Kudâme, *eş-Şerhu'l-kebîr (el-Muğnî içinde)*, I, 110; İbnü'l-Kayyim, *Tuhfetü'l-mevdûd*, s. 349 (çev., s. 220). Hadisin isnâdı Ebû Ca'fer Muhammed el-Bâkır, Hz. Fâtima'ya yetişemediği için munkatıdır. Bkz. İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, nşr. Mustafa 'Abdülkâdir 'Atâ', I-XII, Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1415/1994, IX, 303-304, No: 6441; *Takrîbü't-Tehzîb*, nşr. Ebu'l-Eşbâl Sağır Ahmed Şâğîf el-Pâkistânî, Riyâd: Dârü'l-Âsime, 1416/1995, s. 879, No: 6191; Sâlim Alî Râşid eş-Şiblî - Muhammed Halîfe Muhammed er-Rebâh, *Ahkâmu'l-mevlûd fi's-sünneti'l-mutahhara*, s. 111. Ay. bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, X, 355; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, XXII, 272; Mer'î b. Ahmed el-Halkî, *el-Hitân ve ahkâmuh*, s. 169.

⁶⁶ Tahrîci için bkz. dipnot 8.

⁶⁷ Nevevî, *el-Minhâc fi şerhi Sahîhi Müslim İbni'l-Haccâc*, I-XVIII, Kâhire: Dâru'r-Reyyân li't-Türâs, 1407/1987, III, 148; İbnü'l-Kayyim, *Tuhfetü'l-mevdûd*, s. 343-346; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, X, 355; İbrahim Canan, *Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye*, İstanbul: Tuğra Neşriyat, ts., s. 90.

⁶⁸ Aynî, *Umdetü'l-kârî*, XV, 247; Merdâvî, *el-İnsâf*, I, 98; Miras, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, IX, 112.

⁶⁹ İbn Hacer el-Heytemî (ö. 974/1567), bir mazeret olmadıkça erkeklerin sünneti terketmelerinin büyük günah olduğunu belirtmektedir. Bkz. İbn Hacer el-Heytemî, *ez-Zevâcir 'an iktirâfi'l-kebâir*, I-II, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1407/1987, II, 268 (389. Büyük Günah).

⁷⁰ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr fi fikhi mezhebi'l-İmâmî's-Şâfiî (Şerhu muhtasari'l-Müzenî)*, nşr. Ali Muhammed Muavvaz – Âdil Ahmed Abdülmevcûd, I-XIX, Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1419/1999, XIII, 433-434; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, VI, 449; X, 355; Zuhaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî ve edilletuh*, I, 306 (çev., I, 222); Canan, *Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye*, s. 90-91; Akyüz, “Kur'ân ve Sünnette Ebeveyn ve Çocuk Hakları”, s. 338.

⁷¹ Karlızâde Cemaeddin, *Me'debetü'l-hitân*, İstanbul 1252, s. 9.

⁷² Buhârî, *el-Câmi'u's-Sahîh (Sahîhu'l-Buhârî)*, (*Mevsûatü'l-hadîsi's-şerîf el-Kütübü's-Sitte içinde*), nşr. Sâlih b. Abdülazîz b. Muhammed b. İbrahim Âlu's-Şeyh, Riyâd: Dâru's-Selâm, 1420/1999, “İsti'zân”, 51, No: 6299, 6300; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I-VI, Beyrut: Dâru Sâdır, 1398/1978, I, 264, 287, 357. Bkz. Mer'î b. Ahmed el-Halkî, *el-Hitân ve ahkâmuh*, s. 167-171; Canan, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı*, VII, 534.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

gelmektedir.⁷³ Nitekim kaynaklarda, İbn Abbâs'ın sünnet olduğunda on,⁷⁴ on üç,⁷⁵ on beş⁷⁶ ve başka yaşlarda⁷⁷ olduğuna dair muhtelif rivâyetler vardır.⁷⁸ Siyer ve hadis ulemâsının ekserisine göre, Hz. Peygamber'in vefatı esnasında İbn Abbâs on üç yaşındaydı.⁷⁹

Sünnetin vakti konusunda yukarıda zikri geçen bazı görüşleri aktaran İbnü'l-Münzir (ö. 318/930 [?]) sözlerine şöyle devam etmiştir: “Bu konuda ne sabit/kesin bir yasaklama, ne önceki âlimlerin çocuklarını belli bir vakitte sünnet ettiklerine dair kendisine başvurulabilecek bir haber, ne de uyulabilecek bir sünnet vardır. Eşyada aslolan mübahlıktır. Bir şeyi yasaklamak, ancak bir delil ile caiz olur. Dolayısıyla bazıları çocuğun yedinci günde sünnet edilmesini yasaklasalar da biz bu hususta bir delil bilmiyoruz.”⁸⁰

⁷³ İbnü'l-Kayyim, *Tuhfetü'l-mevdûd*, s. 345-346 (çev., s. 217-218); Aynî, *Umdetü'l-kârî*, XXII, 273.

⁷⁴ Buhârî, “Fadâilü'l-Kur'ân”, 25, No: 5035, 5036; Ahmed, *el-Müsned*, I, 253, 287, 337, 357; Tayâlisî, *el-Müsned*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts., s. 343, No: 3639; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Silefi, I-XXV, Dâru İhyâ't-Türâsî'l-'Arabî, ys., ts., X, 234, 234-235, No: 10575, 10577; İbn Abdilberr, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, nşr. Ali Muhammed Muavvaz - Âdil Ahmed Abdülmecîd, I-IV, Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415/1995, IV, 66 İbn Abbâs'dan. Bkz. Zehebî, *Siyerü a'lâmi'n-nübelâ'*, nşr. Şuayb el-Arnâvût - Hüseyin el-Esed, I-XXV, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1412/1992, III, 335; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki, I-XXI, Cize: Dâru Heçr, 1417/1997 (*El-Bidâye ve'n-Nihâye Büyük İslâm Tarihi*, çev. Mehmet Keskin, I-XV, Çağrı Yayınları, 1994), XII, 80 (çev., VIII, 471); İbnü'l-Kayyim, *Tuhfetü'l-mevdûd*, s. 343 (çev., s. 216); İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, VIII, 702; XI, 93; a.mlf., *el-İsâbe fî temyizi's-sahâbe*, nşr. Âdil Ahmed 'Abdülmevcûd - Ali Muhammed Mu'avvaz, I-VIII, Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415/1995, IV, 122; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 247; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, XXII, 273; Canan, Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye, s. 89.

⁷⁵ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, X, 233, No: 10567; İbn Abdilberr, *el-İstî'âb*, IV, 66; İbn Manzûr, *Muhtasarü Târîhi (Medîneti) Dımaşk*, nşr. Rûhiyye en-Nehhâs - Riyâd Abdülhamîd el-Murâd - Muhammed Mutî' el-Hâfîz, I-XXXI, Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1404/1984, XII, 294. Heysemî isnâdının munkatı olduğunu söylemektedir. *Mecma'u'z-zevâid*, IX, 285. Bkz. Zehebî, *Siyerü a'lâmi'n-nübelâ'*, III, 336; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XII, 79 (çev., VIII, 471); İbnü'l-Kayyim, *Tuhfetü'l-mevdûd*, s. 343 (çev., s. 216); İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, VIII, 702; XI, 93; *el-İsâbe fî temyizi's-sahâbe*, IV, 122; *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 247; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, XXII, 273; Canan, Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye, s. 89.

⁷⁶ Ahmed, *el-Müsned*, I, 373; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, nşr. Mustafâ Abdülkâdir 'Atâ', I-IX, Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1422/2001, V, 4, 5; Tayâlisî, s. 343, No: 2640; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, X, 235, No: 10578; Hâkim, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn (Zehebî'nin Telhîsu'l-Müstedrek'i ile birlikte)*, I-IV, Beyrut: Dârü'l-Kitâbî'l-Arabî, ts., III, 533-534, nşr. Mustafa Abdülkâdir Atâ', I-IV, Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1411/1990, III, 614-615, No: 6273-6276, nşr. Abdüsselâm b. Muhammed b. Ömer 'Allûş, I-V, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1419/1998, IV, 686-687, No: 6330. Hâkim, Şeyhayn'ın şartına göre sahih bir hadis olduğunu söylemiş, Zehebî de *Telhîs*'de ona bu hususta muvafakat etmiştir. Heysemî de “Ricâli Sahîh'in ricâlidir” demiştir. Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, IX, 285. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, IV, 67; Zehebî, *Siyerü a'lâmi'n-nübelâ'*, III, 335; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XII, 80 (çev., VIII, 471); İbnü'l-Kayyim, *Tuhfetü'l-mevdûd*, s. 344 (çev., s. 216); İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, VIII, 702; XI, 93; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, XXII, 273.

⁷⁷ Kaynaklarda İbn Abbâs'ın sünnet olduğunda on iki yaşında [Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, X, 234, No: 10576; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, VIII, 702], on dört veya on altı yaşında [İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, VIII, 702] olduğuna dair muhtelif rivâyetler vardır.

⁷⁸ Canan, Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye, s. 89.

⁷⁹ İbn Abdilberr, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, IV, 67; Zehebî, *Siyerü a'lâmi'n-nübelâ'*, III, 335-336; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XII, 79, 80-81 (çev., VIII, 471); İbnü'l-Kayyim, *Tuhfetü'l-mevdûd*, s. 344-345 (çev., s. 217); İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, VIII, 702-703; XI, 93; a.mlf., *el-İsâbe fî temyizi's-sahâbe*, IV, 122; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 247; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, XXII, 273.

⁸⁰ İbnü'l-Münzir, *el-İşrâf 'alâ mezâhibi'l-'ulemâ'*, III, 424; a.mlf., *el-İknâ'*, I, 381. Bkz. Şemsuddîn İbn Kudâme, *eş-Şerhu'l-kebir (el-Muğnî içinde)*, I, 110; Nevevî, *el-Mecmû'*, I, 309; İbnü'l-Kayyim, *Tuhfetü'l-mevdûd*, s. 349-350 (çev., s. 220, 221); İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, X, 354; Mer'î b. Ahmed el-Halkî, *el-Hitân ve ahkâmuh*, s. 167, 175.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Doğumun yedinci gününde sünnet edilmesi meselesiyle doğrudan ilgili bir diğer husus da çocuğun doğduğu günün, yedi günün ilk günü olarak sayılıp sayılmayacağı meselesidir. Mâverdî bu konuda Şâfililerden çocuğun doğduğu günün ilk gün olarak sayılacağı ve sayılmayacağı şeklinde iki görüş aktarmış ve ekser ulemânın ilk günü saymayarak doğum gününden sonraki günden itibaren yedinci günde çocuğun sünnet edilmesi gerektiğini ifade ettiklerini belirtmiştir.⁸¹ Nevevî (ö. 676/1277) ve günümüz fıkıh âlimlerinden Vehbe Zuhaylî'ye göre ise bu konuda öne çıkan görüş, o günün de sayılacağı ifade eden görüştür.⁸²

SONUÇ

Sünnetin hangi yaşlarda yapılacağı hususunda İslâm fukahâsı arasında tam bir ittifak sağlanamamış, doğum ile bulûğ yaşı arasında herhangi bir zamanda yapılabileceği ifade edilmiştir.⁸³ Sünnetin ve sünnet töreninin çocuğun hâfızasında dinî motiflerle bezenmiş bir hâtıra olarak yer tutmasının, dinî değerlere bağlı bir kişilik kazanmasında olumlu bir rol üstlenebileceğini düşünen fakihler, çocuğu namaza alıştırmayla ilgili hadisleri de dikkate alarak temyiz ile bulûğ çağları arasındaki zaman diliminin sünnet için daha uygun olduğunu belirtmişlerdir. Osmanlılar'daki yaygın uygulama da bu yödedir; şehzadeler temyiz çağında sünnet ettirilir, ondan sonra sancağa çıkarılırdı. Buna karşılık çocuğun temyiz çağına ulaştığında kendini bu engeli aşmış halde bulmasının beden ve ruh sağlığı açısından daha yararlı olacağını düşünenlere göre sünnet doğumdan sonra geciktirilmeden küçük yaşta yapılmalıdır.⁸⁴ Hz. Peygamber'in, torunları Hasan ve Hüseyin'i yedi günlükken sünnet ettirdiğine dair rivâyete dayanan Şâfiîler,⁸⁵ çocuğun doğumun yedinci gününde sünnet edilmesini müstehap görürken⁸⁶ diğer üç mezhepte bu rivâyet kuvvetli bulunmamış ve yedinci günde sünnet uygulaması, Yahudiliğe benzeme anlamı taşıdığı için mekruh sayılmıştır.

Sonuç olarak İslâm dininde çocuğun hangi yaşta sünnet edileceği hususunda kesin bir zaman sınırlaması getirilmemiş, doğum ile bulûğ yaşı arasında herhangi bir zamanda yapılabileceği ifade edilmiş, bu husus ebeveynlerin inisiyatifi yanında içinde yaşanan bölgenin örf ve âdetlerine bırakılmıştır. Nitekim meşhur Hanbelî âlim Şemsuddîn İbn Kudâme el-Makdisî, "... Sünnetin belli bir vakti yoktur; çocuk ergenlik çağına ulaşmadan önce ne zaman yapılırsa isabet edilmiş olur"⁸⁷ diyerek bu noktaya dikkat çekmiştir. Bununla birlikte çocuğun yedinci günde veya bulûğa (yedi ile on üç yaş arası) ermeden önce sünnet edilmesinin de çocuğun psikolojik ve bedensel gelişimi açısından daha doğru olduğu ifade edilmiştir ki, günümüz modern tıbbı da bu hususu teyit etmektedir.⁸⁸

Kaynakça

⁸¹ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr fî fıkhi mezhebi'l-İmâmî's-Şâfiî*, XIII, 433.

⁸² Nevevî, *el-Minhâc*, III, 148; a.mlf., *el-Mecmû'*, I, 303; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletuh*, I, 306 (çev., I, 222).

⁸³ İbnü'l-Kayyim, *Tuhfetü'l-mevdûd*, s. 343-346 (çev., s. 215-218); Bozkurt, "Sünnet", *İslam'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, IV, 1843; "Sünnet", *DİA*, XXXVIII, 158; Kadioğlu-Aydın-Bekiryazıcı, "Dinî ve Tıbbî Açından Sünnet", XXV, 8; Canan, *Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye*, s. 90-91; Akyüz, "Kur'ân ve Sünnette Ebeveyn ve Çocuk Hakları", s. 337-338; Çinpolat, "Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'da Sünnetin Yeri", s. 123.

⁸⁴ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletuh*, I, 310 (çev., I, 226).

⁸⁵ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 324.

⁸⁶ Nevevî, *el-Mecmû'*, I, 303; Aynî, 'Umdetü'l-kârî, XV, 247; XXII, 272; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletuh*, I, 310 (çev., I, 226); Miras, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, IX, 112.

⁸⁷ Şemsuddîn İbn Kudâme, *eş-Şerhu'l-kebîr (el-Muğnî içinde)*, I, 110.

⁸⁸ Bkz. Wensinck, "Hitân", *İA*, V/1, 543-547.

Abdülazîm Bedevî, el-Vecîz fî fikhi's-sünne ve'l-kitâbi'l-azîz, Mansûre (Mısır): Dâru İbn Receb, 1420/2000.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî (ö. 241/855), el-Müsned, I-VI, Beyrut: Dâru Sâdır, 1398/1978.

Akyüz, Vecdi, “Kur’ân ve Sünnette Ebeveyn ve Çocuk Hakları”, Kur’ân ve Sünnete Göre Temel İnsan Hakları Tartışmalı İlmî Toplantı 21-22 Aralık 2013, 2014, s. 275-345.

Âlemgîriyye, Burhânîpûrlu Şeyh Nizâm (ö. 1090/1679) ve Heyet, el-Fetâva'l-Hindiyye, I-VI, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, ts.

Ateş, Ali Osman, İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Âdetleri, İstanbul: Beyan Yayınları, 1996.

Amr Abdülmun'im Selîm, Fethu'l-azîz bi't-ta'liki alâ Kitâbi'l-Vecîz fî fikhi's-sünne ve'l-kitâbi'l-azîz, Tantâ: Dâru'd-Dıyâ', 1424/2003.

Aynî, Ebû Muhammed (Ebü's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî (ö. 855/1451), 'Umdetü'l-kârî fî şerhi Sahîhi'l-Buhârî, I-XXV, Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.

Bâcî, Ebü'l-Velîd Süleymân b. Halef b. Sa'd et-Tücîbî el-Bâcî (ö. 474/1081), el-Müntekâ Şerhu'l-Muvatta', I-VII, Kâhire: Matbaatü's-Seâde, 1331-1332/1913-1914.

Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' el-Begavî (ö. 516/1122), Şerhu's-sünne, nşr. Züheyr eş-Şâvîş - Şuayb el-Arnâvût, I-XVI, Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1403/1983.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Alî el-Beyhakî (ö. 458/1066), es-Sünenü'l-kübrâ, (Zeylinde İbnü't-Türkmânî'nin (ö. 750/1349) el-Cevheru'n-nakî'si ile birlikte), I-X, Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.

———, Şu'abü'l-îmân, nşr. Muhammed Sa'id Zağlûl, I-IX, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1410/1990.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm (ö. 256/870), el-Câmi'u's-Sahîh (Sahîhu'l-Buhârî), (Mevsûatü'l-hadîsi's-şerîf el-Kütübü's-Sitte içinde), nşr. Sâlih b. Abdülazîz b. Muhammed b. İbrahim Âlu's-Şeyh, Riyâd: Dâru's-Selâm, 1420/1999.

———, et-Târîhu'l-kebîr, nşr. Mustafâ Abdülkâdir 'Atâ', I-IX, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1422/2001.

Buhûfî, Mansûr b. Yûnus b. Salâhuddîn (ö. 1051/1641), Keşşâfü'l-kınâ' an metni'l-İknâ', I-VI, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1402/1982.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Bozkurt, Nebi, “Sünnet”, İslam’da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, İstanbul, 2006, IV, 1842-1843.,

———, “Sünnet”, DİA, Ankara, 2010, XXXVIII, 157-159.

Canan, İbrahim, Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye, Tuğra Neşriyat, İstanbul, ts.

Çinpolat, Salih, “Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam’da Sünnetin Yeri”, Kırıkkale Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi (KİİFAD), 2017, c. II, sy. 3, s. 109-126.

Deylemî, Ebû Mansûr Şehredâr b. Şîrûye b. Şehredâr (ö. 558/1163), Müsnedü’l-firdevs (Müsnedü firdevsi’l-ahbâr/Firdevsü’l-ahbâr bi mesûri’l-hitâb), Saîd b. Besyûnî Zağlûl, I-VI, Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-‘İlmiyye, ts.

Ebû Ya’lâ, Muhammed b. Muhammed b. Ebî Ya’lâ el-Hanbelî (ö.526/1132), Tabakâtü’l-Hanâbile (İbn Receb el-Hanbelî’nin (ö. 795/1393) ez-Zeyl ‘alâ Tabakâtü’l-Hanâbile’si ile birlikte), nşr. Ebû Hâzim Usâme b. Hasen - Ebu’z-Zehrâ’ Hâzim Alî Behcet, I-IV, Dârü’l-Kütübi’l-‘İlmiyye, Beyrut 1417/1997.

Ebü’l-Fazl Sâlih b. Ahmed, Ebü’l-Fazl Sâlih b. Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî (ö. 266/880), Mesâilü’l-İmâm Ahmed b. Hanbel, nşr. Târik b. ‘Avazullah, Riyâd: Dârü’l-Vatan, 1420/1999.

el-Elbânî, Muhammed Nâsiruddîn (1332/1914-1420/1999), İrvâu’l-galîl fî tahrîci ehâdisi menâri’s-sebîl, I-IX, el-Mektebu’l-İslâmî, Beyrut 1405/1985.

———, Temâmü’l-minne fi’t-ta’lîki ‘alâ Fıkhı’s-sünne, Riyâd: Dârü’r-Râye, 1409/1989.

Gürkan, Salime Leyla, “Sünnet”, DİA, Ankara, 2010, XXXVIII, 155-157.

Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdullah b. Muhammed b. Hamduveyh el-Hâkim en-Nîsâbüri (ö. 405/1014), el-Müstedrek ale’s-Sahîhayn (Zehebî’nin Telhîsu’l-Müstedrek’i ile birlikte), I-IV, Beyrut: Dârü’l-Kitâbi’l-Arabî, ts.; nşr. Mustafa Abdülkâdir Atâ’, I-IV, Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-‘İlmiyye, 1411/1990; nşr. Abdüsselâm b. Muhammed b. Ömer ‘Allûş, I-V, Beyrut: Dârü’l-Ma’rife, 1419/1998.

Hattâb Subkî, Mahmûd Muhammed Hattâb es-Subkî (ö. 1352/1933), el-Menhelu’l-azbî’l-mevrûd şerhu Süneni’l-İmâm Ebî Dâvûd, I-X, yy. 1974.

Heysemî, Ebu’l-Hasen Nûruddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân el-Heysemî (ö. 807/1405), Mecma’u’z-zevâid ve menba’u’l-fevâid, I-X, Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-‘İlmiyye, 1408/1988.

İrâkî, Ebü’l-Fazl Zeynüddîn Abdürrahîm b. el-Hüseyn b. Abdürrahmân el-İrâkî (ö. 806/1404), el-Muğnî ‘an hamli’l-esfâr fi’l-esfâr fi tahrîci mâ fi’l-ihyâi mine’l-ahbâr (bkz. Mahmûd b. Muhammed el-Haddâd, Tahrîcu ehâdisi İhyâi ‘ulûmi’d-dîn, Riyâd: Dârü’l-‘Âsime, 1408/1987.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

İbn Abdilberr, Ebû Amr Yûsuf b. Abdullah b. Muhammed en-Nemerî el-Kurtubî (öl. 463/1071), el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb, nşr. Ali Muhammed Muavvaz - Âdil Ahmed Abdülmevcûd, I-IV, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1995.

———, el-İstizkâr, nşr. Sâlim Muhammed 'Atâ' ve Muhammed Alî Mu'avvaz, I- IX, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1423/2002.

———, el-Kâfî fî fikhi ehli'l-Medîne el-Mâlikî, nşr. Muhammed Muhammed Mûrîtânî, I-II, Riyâd: Mektebetü'r-Riyâdi'l-Hadîse, 1400/1980.

———, et-Temhîd limâ fi'l-Muvatta' mine'l-me'ânî ve'l-esânîd, nşr. Muhammed 'Abdülkâdir 'Atâ', I-XI, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424/2003.

İbn 'Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkî (ö. 1252/1836), Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr, nşr. 'Âdil Ahmed 'Abdülmevcûd - Alî Muhammed Mu'avvaz, I-XII, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1994.

İbn Adî, Ebû Ahmed Abdullâh b. Adî b. Abdillâh el-Cürcânî (ö. 365/976), el-Kâmil fî Duafâi'r-Ricâl, nşr. Kurul, I-VII, Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1405/1985.

İbn 'Asâkir, Ebü'l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin ed-Dımaşkî eş-Şâfî (ö. 571/1176), Tebyînu'l-imtinân bi'l-emri bi'l-ihtitân, nşr. Mecdî Fethî es-Seyyid, Tantâ (Mısır): Dârü's-Sahâbe li't-Türâs, 1410/1989.

İbn Hacer, Ebu'l-Fadl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî el-'Askalânî (ö. 852/1449), Fethu'l-bârî bi şerhi Sahîhi'l-Buhârî, nşr. Abdülazîz b. Abdullah b. Bâz, I-XIII, Kâhire: Dârü'r-Reyyân li't-Türâs, 1407/1986.

———, el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe, nşr. Âdil Ahmed 'Abdülmevcûd - Alî Muhammed Mu'avvaz, I-VIII, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1995.

———, Takrîbü't-Tehzîb, nşr. Ebu'l-Eşbâl Sağîr Ahmed Şâğîf el-Pâkistânî, Riyâd: Dârü'l-'Âsime, 1416/1995.

———, Tehzîbü't-Tehzîb, nşr. Mustafâ 'Abdülkâdir 'Atâ', I-XII, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1994.

———, Telhîsu'l-habîr fî tahrîci ehâdisi'r-Râfiyyi'l-kebîr, nşr. Hasen b. Abbâs b. Kutb, I-IV, Mekke: Müessesetü Kurtuba, 1416/1995.

İbn Hacer el-Heytemî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Muhammed el-Heytemî es-Sa'dî (ö. 974/1567), ez-Zevâcir 'an iktirâfi'l-kebâir, I-II, Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1407/1987.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ' İmâduddîn İsmâîl b. Ömer b. Kesîr el-Kureşî ed-Dımaşkî (ö. 774/1373), el-Bidâye ve'n-nihâye, nşr. Abdullah b. 'Abdülmuhsin et-Türkî, I-XXI, Cize: Dâru Heer, 1417/1997 (El- Bidaye ve'n-Nihaye Büyük İslâm Tarihi, çev. Mehmet Keskin, I-XV, Çağrı Yayınları, 1994).

İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrer b. Manzûr el-İfrîkî el-Mısırî (ö. 711/1311), Muhtasarü Târîhi (Medîneti) Dımaşk, nşr. Rûhiyye en-Nehhâs - Riyâd Abdülhamîd el-Murâd - Muhammed Mutî' el-Hâfız, I-XXXI, Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1404/1984.

İbn Nüceym, Zeynuddîn (Zeynelâbidîn) b. İbrâhîm b. Muhammed b. Nüceym el-Mısırî el-Hanefî (ö. 970/1563), el-Bahru'r-râik Şerhu Kenzi'd-dekâik, I-VIII, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1413/1993.

İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî (ö. 230/845), et-Tabakâtü'l-kübrâ, nşr. Muhammed Abdülkâdir 'Atâ', I-IX, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1410/1990.

İbnü'l-'Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah b. Muhammed b. Abdullah el-Mâlikî (ö. 543/1148), 'Ârizatü'l-ahvezî bi şerhi Sahîhi't-Tirmizî, I-XIII, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.

İbnü'l-Kayyim, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dımaşkî el-Hanbelî (ö. 751/1350), Tuhfetü'l-mevdûd bi ahkâmi'l-mevlûd, nşr. Salâhuddîn Makbûl Ahmed, Kuveyt: Dâru İläfi'd-Düveliyye, 1416/1996 (Kur'an ve Sünnet'e Göre Çocuk Ahkamı, çev. Mahmut Kısa, Kitap Dünyası, Konya 2012).

———, Zâdü'l-me'âd fî heydi hayri'l-'ibâd, nşr. Şuayb el-Arnâvût - Abdülkâdir el-Arnâvût, I-VI, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1412/1992 (Zâdu'l-Meâd, çev. Şükrü Özen, I-VI, İklim Yayınları, İstanbul 1988).

İbnü'l-Münzir, Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm b. el-Münzir en-Nîsâbü'rî (ö. 318/930 [?]), el-İknâ', nşr. Abdullah b. Abdülazîz el-Cibrîn, I-II, Riyâd 1408/1988.

———, el-İşrâf 'alâ mezâhibi'l-'ulemâ', nşr., Ebû Hammâd Sagîr el-Ensârî, I-X, Re'sülhayme (Birleşik Arap Emirlikleri): Mektebetü Mekkete's-Sekâfiyye, 1425/2004.

Kadioğlu, Hakan Hadi – Aydın, İbrâhîm Hakkı – Bekiryazıcı, Eyüp, "Dinî ve Tıbbî Açından Sünnet", Atatürk Üniversitesi İlähiyat Fakültesi Dergisi, Erzurum, 2006, XXV, 1-16.

Kâdîhân, Ebü'l-Mehâsin Fahrüddîn Hasen b. Mansûr b. Mahmûd el-Özkendî el-Fergânî (ö. 592/1196), Fetâvâ Kâdîhân (Âlemgîriyye, el-Fetâva'l-Hindiyeye'nin kenarında).

Kallek, Cengiz, "İbnü'l-Münzir en-Nîsâbü'rî", DİA, İstanbul, 2000, XXI, 158-159.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Karâfi, Ebu'l-Abbâs Şihâbuddîn Ahmed b. İdrîs b. Abdürrahîm el-Karâfi (ö. 684/1285), ez-Zahîre, nşr. Muhammed Haccî ve Muhammed Bû Hubze, I-XIV, Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1415/1994.

Karşlızâde Cemaleddin, Cemaleddin Mehmed (ö. 1261/1845), Me'debetü'l-hitân, İstanbul 1252.

Kitâb-ı Mukaddes, Eski (Ahit/Tevrat) ve Yeni (İncil) Ahit, İstanbul 1949.

Mahmûd b. Muhammed el-Haddâd, Ebû Abdillâh Mahmûd b. Muhammed el-Haddâd, Tahricu ehâdîsi İhyâi 'ulûmi'd-dîn, I-VII, Riyâd: Dâru'l-Âsime, 1408/1987

Mâverdî, Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdî (ö. 450/1058), el-Hâvi'l-kebîr fi fikhî mezhebi'l-İmâmî's-Şâfiî (Şerhu muhtasari'l-Müzenî), nşr. Ali Muhammed Muavvaz – Âdil Ahmed Abdülmevcûd, I-XIX, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419/1999.

Merdâvî, Ebû'l-Hasen Alâüddîn Alî b. Süleymân b. Ahmed el-Merdâvî (ö. 885/1480), el-İnsâf fi ma'rifeti'r-râcih mine'l-hilâf 'alâ mezhebi'l-İmâmî'l-mübeccel Ahmed b. Hanbel, nşr. Muhammed Hâmid el-Fıkî, I-XII, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1419/1998.

Mer'î b. Ahmed el-Halkî, Mer'î b. Ahmed b. Ömer Bânukayta Belhamar el-Halkî, el-Hitân ve ahkâmuh, Riyâd: Dâru'l-Âsime, 1435/2014.

Mevsilî, Ebû'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsilî (ö. 683/1284), el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr, nşr. Mahmûd Ebû Dakîka, I-II, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.

Miras, Kâmil, Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi, I-XIII (IX. Cilt), Ankara: Diyânet İşleri Başkanlığı Yayınları, Sayı: 55, 1982.

Muhammed Ali, "Tevrat ve İncil'de Şarap, Domuz, Sünnet, Örtünme ve Teaddüdü Zevcat", İslam Medeniyeti, (çev. Salîh Mehmedoğlu), s. 12-13, İstanbul 1968.

Muhammed b. Yûsuf el-Mevvâk, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yûsuf b. Ebi'l-Kâsım el-Mevvâk el-Abderî el-Gırnâtî (ö. 897/1492), et-Tâc ve'l-iklîl li Muhtasari Halîl, I-VI, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1398/1978.

Müttakî el-Hindî, Alî b. Hüsâmiddîn b. Abdilmelik b. Kâdîhân el-Müttakî el-Hindî (ö. 975/1567), Kenzü'l-'ummâl fi süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl, nşr. Bekrî Hayyânî - Saffet es-Sakkâ, I-XVI, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1401/1981.

Nevevî, Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî (ö. 676/1277), el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb, I-XX, Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

———, el-Minhâc fî şerhi Sahîhi Müslim İbni'l-Haccâc, I-XVIII, Kâhire: Dâru'r-Reyyân li't-Türâs, 1407/1987.

———, Ravzatü't-tâlibîn, nşr. 'Âdil Ahmed 'Abdülmecûd ve Alî Muhammed Mu'avvaz, I-VIII, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, ts.

Sâlim Alî Râşid eş-Şiblî - Muhammed Halîfe Muhammed er-Rebâh, Ahkâmu'l-mevlûd fi's-sünneti'l-mutahhara, Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1415/1994.

Sarı, Nil - Zülfikar, M. Bedizel, "Bir İslâm Geleneği Olarak Sünnet", Milli Saraylar: Sanat - Tarih - Mimarlık Dergisi, 1993, s. 140-153.

Seyyid Bekrî, Ebû Bekr Seyyid Bekrî b. Seyyid Muhammed Şettâ ed-Dimyâtî, [Hâşiyetü] İânetü't-tâlibîn 'alâ halli elfâzi Fethi'l-mu'în bi şerhi Kurretü'l-ayn bi mühimmâti'd-dîn, I-IV, Kâhire: Matbaatü Dâri'l-İhyai'l-Kütübi'l-'Arabiyye, ts.

Seyyid Sâbık, Fıkhu's-sünne, nşr. Dâru'l-Feth, I-IV, Kâhire: Dâru'l-Feth li'l-İ'lâmi'l-'Arabî, 1418/1998 (Fıkhu's-Sünne, çev. Tayyar Tekin, I-IV, Pınar Yayınları, İstanbul, 1990).

Şemsuddîn İbn Kudâme, Ebu'l-Ferec Şemsuddîn Abdurrahmân b. Ebî Ömer Muhammed b. Ahmed b. Kudâme el-Makdisî ed-Dımaşkî (ö. 682/1283), eş-Şerhu'l-kebîr (el-Muğni içinde), I-XII, Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1392/1972.

Taberânî, Ebü'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî (ö. 360/971), el-Mu'cemu'l-evsat, nşr. Târik b. 'Ivazullâh b. Muhammed ve 'Abdulmuhsin el-Hüseynî, I-X, Kâhire: Dâru'l-Haremeyn, 1415/1995.

———, el-Mu'cemu'l-kebîr, nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Silefî, I-XXV, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, ys., ts.

———, el-Mu'cemu's-sağîr (er-Ravdu'd-dânî ile'l-mu'cemi's-sağîr li't-Taberânî), nşr. Muhammed Şükür Mahmûd el-Hâcc, I-II, Beyrut ve Ammân: el-Mektebu'l-İslâmî ve Dâru 'Ammâr, 1405/1985.

Tayâlisî, Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd et-Tayâlisî (ö. 204/819), el-Müsned, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.

Ûşî, Ebû Muhammed (Ebü'l-Hasen) Sirâcüddîn Alî b. Osmân b. Muhammed b. Süleymân et-Teymî eş-Şehîdî el-Fergânî el-Ûşî (ö. 575/1179), el-Fetâva's-Sirâciyye, nşr. Muhammed Osman el-Bustevî, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1432/2011.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Vizâretü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, el-Mevsû'atü'l-fıkhiyye, I-XLV, Kuveyt: 1404/1983-1429/2008.

Yaşar, Ahmet, “Kaynaklara Göre Sünnet Olmak”, Dokuz Eylül Üniversitesi İlähiyat Fakültesi Dergisi, İzmir, ts., IV/419-431.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî (ö. 748/1348), Mîzânü'l-i'tidâl fi nakdi'r-ricâl, nşr. Alî Muhammed el-Becâvî, I-IV, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.

———, Siyerü a'lâmi'n-nübelâ', nşr. Şuayb el-Arnâvût - Hüseyin el-Esed, I-XXV, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1412/1992.

Zuhaylî, Vehbe, el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletuh, I-VIII, Dımaşk: Dâru'l-Fıkr, 1409/1989 (İslâm Fıkhu Ansiklopedisi, çev. Heyet, I-X, Risale Yayınları, İstanbul 1990).

Wensinck, Arent Jean, “Hitân”, İA, İstanbul, 1977, V/I, 543-547.

TÜRK TELEVİZYON DİZİLERİNDE DRAMATİK YAPININ İNŞASINDA KULLANILAN CAZİBE MERKEZİ MOTİFLER ve İZLENME ORANLARI

Doktor Öğretim Üyesi Nilgün BENLİ

Adnan Menderes Üniversitesi İletişim Fakültesi

Öz

Kitle iletişim aracı olarak televizyon programlarının geniş kitlelere en hızlı, en yaygın ve en etkili şekilde ulaştığı bilinen bir gerçektir. Popüler televizyon dizileri televizyon programları arasında en çok tüketilen ve izler kitleyi en çok etkileyen yapımlar arasında yer alır. Türkiye’de yerli dizi sektörü son yıllarda ulusal televizyon kanallarındaki yabancı dizi hakimiyetini sona erdiren bir yükseliş içine girmiştir. Bir tarafta yabancı dizilerden uyarılma yerli diziler, diğer tarafta da ünü ulusal sınırlar dışına taşan ve başka ülkelere ihraç edilen özgün yapımlar. İster uyarılma isterse özgün olsun reklam gelirleri ve izlenme oranları arasındaki ilişki, diziler arasında yoğun bir rekabete neden olmaktadır. Dizi sektöründeki bu rekabet sonucu, bazı yapımlar düşük reytingleri nedeniyle öngörülen bölüm sayısını tamamlamadan “erken son” yapmaktadır. Reyting çitasını atlayarak yayın hayatına devam eden dizilere bakıldığında bazı motiflerin reytingleri arttırıcı cazibe merkezi olarak kullanıldığı görülmektedir. Cazibe merkezi bu motifler farklı dizilerde benzer şekilde tekrarlanan yapılar olarak izleyicinin karşısına çıkmaktadır. Motiflerin en dikkat çekici olanları “sahte, külkedisi beyaz atlı prens, aşk üçgeni, kötülük çiçeği, şer ittifakı, zorba aşık, şiddet, cezaevi, epik, amansız hastalık, hastane, mezarlık,” olmak üzere başlıca on iki başlık altında sayılabilir. İster uyarılma isterse özgün senaryolu olsun dizilerdeki dramatik çatışmalar cazibe merkezi bu motifler aracılığıyla inşa edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Televizyon, Dizi, Dramatik Yapı, Cazibe Merkezi Motif, Reyting

ATTRACTION CENTER MOTIFS USED IN CONSTRUCTING DRAM STRUCTURE IN TURKISH TV SERIES AND THEIR RATINGS

Abstract

It is a known fact that TV programs as mass media have reached the widest masses in the fastest, most common and most effective way. Popular TV series are among the most consumed and most influential productions of TV programs. In recent years domestic TV series industry in Turkey, has entered an increasing trend which ended domination of international productions on national TV channels. On the one hand, the adaptation of international productions with domestic TV series, on the other hand, original productions extending beyond the national borders and exported to other countries. Whether it is adaptive or original, the relationship between advertising revenues and ratings results in high competition. As a result of high competition in the industry, some productions make “an early the end” before they reach projected number of episodes because of low ratings. When we examine the TV series which continue broadcasting by high rating level, it is seen that some motifs are used as attraction center. These motifs have been coming up in the form of repeating structures similar to each other in different TV series. The most remarkable of motifs can be listed in 12 topics such as “fake, cinderalla- prince on a white horse, love triangle, evil flower, evil alliance, overbearing lover, violence, prison, epic, ruthless

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

disease, hospital, and graveyard”. Whether it is adaptation or original scenario, dramatic conflicts in the TV series are built through these motifs.

Keywords: Television, TV Series, Dramatic Structure, Charming Motivation Elements, Rating

Giriş

Televizyon dizi programları televizyon programları içerisinde en çok izlenen programlardır. Bu nedenle televizyon dizilerindeki dramatik olayların ve karakterlerin izler kitleyi etkileme gücü de yüksektir. Tablo1’de örneklem tarih aralığına denk gelen bir haftalık süreçte (20-26 Kasım 2017) günün en çok izlenen televizyon dizisi ve günün en çok izlenen ana haber bülteninin reyting mukayesesi yer almaktadır. Bir haftalık süreçte istisnasız her gün günün televizyon dizileri ana haber bülteninden daha çok izlenmiştir. Bu da demektir ki televizyon dizileri izler kitle üzerinde güncel olaylardan daha çok etkileme gücüne sahiptir.

Tablo 1. Günün en çok izlenen televizyon dizisi ile günün en çok izlenen ana haber bülteni reyting mukayesesi.

Gün	Kanal	Günün en çok izlenen televizyon dizisi Günün en çok izlenen ana haber bülteni	Total Reyting
20.11.2017	Star	Söz	11.14
20.11.2017	Fox	Fatih Portakal ile Fox Ana Haber	5.2
21.11.2017	Atv	Eşkıya Dünyaya Hükümdar Olmaz	9.6
21.11.2017	Fox	Fatih Portakal ile Fox Ana Haber	6.04
22.11.2017	TRT 1	Diriliş Ertuğrul	16.4
22.11.2017	Fox	Fatih Portakal ile Fox Ana Haber	5.53
23.11.2017	Atv	Kanatsız Kuşlar	6.44
23.11.2017	Fox	Fatih Portakal ile Fox Ana Haber	4.99
24.11.2017	Kanal D	Arka Sokaklar	7.63
24.11.2017	Fox	Fatih Portakal ile Fox Ana Haber	5.74
25.11.2017	Show	Yeni Gelin	6.87
25.11.2017	Fox	Gülbin Tosun ile Fox Ana Haber	5.07
26.11.2017	Fox	Savaşçı	8.12
26.11.2017	Fox	Gülbin Tosun ile Fox Ana Haber	5.18

Bunun kadar önemli bir şey daha vardır ki o da en çok izlenen kanal ve program olma meselesidir. Televizyon kanallarının “en çok izlenen” olma yarışının temelinde reklam pastasından en büyük payı alabilme arzusu yatar. Reklam pastasından büyük pay alabilmek için yayın kuşaklarında yer alan programların yüksek izlenme oranını yakalamış olması gerekir. Yapımların yaşam süreleri de reklam pastasından alacakları payı belirleyen reyting ölçüleriyle yakından ilişkilidir. Genel beğeniye uyan ve piyasa için üretilen televizyon dizilerinde, izleyici tarafından “satın alınırılığı garanti” motiflerin kullanılması reyting ölçümlerinde belli bir oranı yakalamayı da garanti altına almaktadır. Başarılı yapımların çeşitli kurumlarca ödüllendiriliyor olması da reyting oranları ile doğrudan ve karşılıklı olarak

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ilişkilidir. Kanal D ekranlarında yayınlanan ve 47. hafta 5.51 ve 48. hafta 5.95 reyting alan Vatanım Sensin dizisi, 44. Altın Kelebek ödül töreninde en iyi dizi ödülünü alırken senaristi Nuran Evren Şit'e de en iyi senarist ödülünü kazandırmıştır. Yine Star Tv ekranlarında pazartesi günleri yayınlanan ve 47. hafta 11.14 ve 48. hafta 11.62 reytingli Söz dizisi, yönetmeni Yağız Alp Akaydın'a da "En İyi Yönetmen" ödülünü kazandırmıştır. En çok reyting alan dizilerin başarılı kabul edildiği, başarılı kabul edilenlerin ödüllendirildiği ve ödüllendirilen dizilerin de daha çok reyting aldığı söylenebilir. Yani bu durum bir bisikletin pedalla ilişkili iki tekeri gibi birbirini ileriye taşımaktadır.

Popüler kültür "çok beğenilen, yaygın biçimde tüketilen" anlamına gelmekle beraber piyasa için üretilen kültürel ürünler (Uğur, 2013: 12) anlamına da gelir. Popüler dizi kavramı da çok beğenilen televizyon dizilerini ifade ettiği gibi aynı zamanda genel beğeniye uyan piyasa için üretilen televizyon dizileri anlamına da gelir. Althusser (2003), devletin ideolojik aygıtlarından birinin de televizyon olduğuna ve medyanın iktidar tarafından sunulan yaşam biçimlerini meşrulaştırıcı işlevlerine dikkat çeker. Bu nedenle televizyon programları izleyici üzerinde güdüleyici bir etkiye sahiptir. Televizyonda görüntü önceliklidir. Söylem büyük oranda görsel imajla yansıtılır. Televizyon konuşmayı bize sözcüklerle değil, görüntülerle aktarır (Postman, 2010:16). Bu nedenle televizyon dizilerinde görülen her dramatik sahnenin izleyici üzerinde bir anlamı ve elbette bir sonucu vardır. Televizyonun en güçlü tarafı, kafalarımıza soyutlamalar değil, kalplerimize kişilikler sokmasıdır (Postman,2010: 138). Diğer bir deyişle televizyon dizilerinin her hangi bir sahnesinde görünen "kırmızı vazo"yu yönetmen boşuna o plana koymaz. Yani görsellikte baskın olarak öne çıkan o nesneye veya sahneye bir anlam yükler. Bu anlam izleyici zihninde çözülür ve meşrulaşır.

Son on yılda hızlı bir büyüme yakalayan dizi endüstrisi yurtdışında da ilgi görmektedir. ABD'de variety.com'da yayınlanan bir makalede Türk dizilerinin dünyada popülerliğini koruduğu, Türkiye'nin dizi ihracatında ABD'den sonra ikinci sırada yer aldığı ve Türkiye'nin dizi ihracatının da 350 milyon dolara yükseldiği belirtilir (<http://www.hurriyet.com.tr/turk-dizileri-2-numara-40417302>). Arap ülkeleri, Balkanlar, Kafkas Ülkeleri, Latin Amerika, Kuzey Afrika, Rusya, Ukrayna, Çin başta olmak üzere Ortadoğu'dan Balkanlar'a, Avrupa'dan Amerika'ya Türk dizileri 76 ülkeye ihraç edilmektedir (<http://variety.com/2013/biz/global/creatively-turkeys-tv-soaps-have-conquered-the-world-1200350998/>). Muhteşem Yüzyıl, Öyle Bir Geçer Zaman ki, Ezel, Sıla, Gümüş, Adını Feriha Koydum, Aşk ve Ceza, Asi, Karadayı, Paramparça, Aşk-ı Memnu, Binbir Gece, Fatmagül'ün Suçu Ne?, Medcezir, Güllerin Savaşı, Kara Sevda, Küçük Kadınlar, Dila Hanım, İffet, Karagül, Kara Para Aşk dizilerinin dünyada en çok izlenen Türk dizileri arasında yer aldığı söylenebilir. Annem dizisi Meksika'ya, FOX'un dizisi Kalbimdeki Deniz'de Romanya'ya satılmıştır. Son olarak Fatmagül'ün Suçu Ne? dizisi İspanya'ya ardından da Fransa'ya satılmıştır.

Uluslar arası alandaki rekabet dizilerin zorunlu olarak teknik ve estetik düzlemde belirli bir seviyenin üzerinde olması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Türk televizyon dizileri, açı ölçek kamera kullanımı, kurgu, görsel estetik, yapım kalitesi ve çekimlerdeki teknik düzey gibi görsel unsurlar açısından dünya ile rekabet edecek aşamaya gelmiştir. Yapım kalitesini oluşturan senaryo, teknik ustalık ve estetik kaygı bileşenlerine zorunlu olarak yansıyan bu değer yükselişi, alanında eğitilmiş profesyonellerin projelerde yer almasıyla da ilişkilidir. Dizilere içerik olarak bakıldığında ise durum farklılık göstermektedir. İster uyarılama isterse özgün senaryolu olsun reyting çitasını atlayan dizilerde birbirini tekrar eden motiflerin kullanıldığı ve dramatik çatışmaların da birbirine benzer bu motifler aracılığıyla inşa edildiği söylenebilir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Bu çalışmada Türkiye’de en çok izlenen ulusal televizyon kanallarından TRT 1, Star, Show, Fox, ATV ve Kanal D’ de, 20 Kasım 2017 ve 3 Aralık 2017 tarih aralığına denk gelen 47 ve 48. haftalarda yayınlanan 38 dizi araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Diziler aldıkları total reytinglerle ilişkili olarak tema bağlamında incelenmiş ve diziler arasında ortak motifler aranmıştır. Prime time olarak adlandırılan ve tüm aile bireylerinin bir arada televizyon karşısında olduğu 20.00 yayın kuşağı çalışma alanı olarak seçilmiştir. 47 ve 48’inci haftalarda en az bir kez 20.00 kuşağında yayınlanan 38 diziden total reytingi 3 ve üzeri olan toplam 29 dizi, araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Bu ölçüte uyan dizilerin önceki/sonraki hafta gün ve yayın saatinde olan değişiklikler göz ardı edilmiştir. Dizilerde temaya bağlı olarak dramatik çatışmanın inşasında karşılaşılan ortak motifler aranmıştır. Bu çalışmada total reytingleri yüksek ve birbirine yakın olan dizilerde benzer motiflerin yer aldığı iddia edilmektedir.

• ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

• Araştırmanın Amacı

Türkiye’de ulusal televizyon kanallarında yayınlanan dizilerin olay örüntülerinde yer alan benzer motifleri ve izlenme oranlarını araştırmaktır.

Bu amaç doğrultusunda araştırmada cevabı aranan sorular şunlardır:

- Günün en çok izlenen televizyon dizisi ve günün en çok izlenen ana haber bülteninin izlenme oranları
- Dramatik çatışmanın inşasında kullanılan ortak motifler ve izlenme oranları

Türk ulusal televizyon kanallarında en çok izlenen kanallar arasında yer alan TRT1, Star, Show, Fox, ATV, Kanal D, kanallarında 20 Kasım 2017 - 03 Aralık 2017 tarihlerini kapsayan 47 ve 48. haftada yayınlanan dizi filmler bu çalışmanın çerçevesini oluşturmaktadır. Bahsedilen aralıktaki dizilerin içerik analizi yapılarak, içerikte yer alan benzer motifler aranmıştır. İçerik analizi, bir metnin öğelerinin önceden saptanan kategorilere göre sınıflandırılmasına dayanan bir yöntemdir (Gökçe 1992: 100). Çalışmada kasıtlı örneklem yoluyla belirlenen tarih aralığı, araştırmada kullanılacak dizi çerçevesinin belirlenebilmesi ve reytinglerinin tespiti için kullanılmıştır. Dramatik çatışmanın inşasında öne çıkan birbirine benzer motiflerin araştırılması için makale yazım süresince daha geniş bir tarih aralığında tarama gerçekleştirilmiştir.

• Evren ve Örneklem

20 Kasım 2017 - 03 Aralık 2017 tarihlerini kapsayan 47 ve 48. hafta kapsamında, TRT1, Star, Show, Fox, ATV, Kanal D, kanallarında en az bir kez 20.00 kuşağında yayınlanan 38 dizi bu araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. 38 dizinin belirlenen tarih aralığında totalde aldığı izlenme oranları incelenmiş ve reytingi 3.00 ve üzeri olan 29 dizi saptanarak araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Tematik analiz yoluyla baskın olarak kullanılan ortak motifler saptanmaya çalışılmıştır. İncelenen her iki haftada birden total reytingi 3.00’ü yakalayamamış diziler araştırmanın kapsamı dışında tutulmuştur. 48. hafta sonrası yeni başlayan dizilerde de benzer motifler görülmesine rağmen çalışma çerçevesinin kontrol altında tutulabilmesi için çalışmaya dahil edilmemiştir.

• Veri Toplama Süreci

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

RTÜK’e ait web sayfasında “Radyo ve Televizyon Üst Kurulu izlenme/dinlenme ölçümü yapmamaktadır. Ancak ölçüm yapan kuruluş ve şirketlerin (organizasyonel yapı) başvurusunu alarak ölçümün yönetmelikte belirtilen usul ve esaslar kapsamında yapılıp yapılmadığını denetlemekte ve usul ve esaslara uygun ölçüm yapmayan kuruluş ve şirketlere dair müeyyideleri belirlemektedir” (<https://www.rtuk.gov.tr/izlenmedinlenme-oranlari-olcumu/3706/1980/izlenme-dinlenme-oranlari-reyting-olcumleri-denetimi.html>) ibaresi yer alır. İfadeden de anlaşılacağı üzere reyting ölçümlerini özel şirketler yapmaktadır. RTÜK ise belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde ölçüm yapılıp yapılmadığını denetlemektedir. Bu nedenle reyting ölçümlerinin raporlaması için RTÜK tarafından denetlenen kuruluşlardan biri olan <https://www.acunn.com/reyting-sonuclari> web sayfası kullanılmıştır. Bahsedilen tarih aralığında reytingleri ele alınan dizilerdeki ortak motiflerin saptanabilmesi için makale yazım süresince diziler izlenmiş ve gerekli içerik güncellemeleri gerçekleştirilmiştir.

BULGULAR

Bu çalışmada ele alınan ve 20 Kasım 2017 – 3 Aralık 2017 tarih aralığına denk gelen 47 ve 48’inci haftalarda yayınlanan diziler, yayımlandığı kanallara ve yayın günlerine göre Tablo 2’de verilmiştir. Araştırmaya konu olan Star, Fox, ve Kanal D’de haftanın her günü 20.00 kuşağında bir yerli dizinin yayımlandığı görülmektedir. TRT-1’de Salı ve Perşembe günleri dışında haftanın beş günü, Show’da Salı, Çarşamba ve Perşembe günleri dışında haftanın dört günü, Atv’de Çarşamba günü dışında haftanın altı günü yerli dizi yayımlandığı görülmektedir.

Gülmece ağırlıklı Kalk Gidelim, Aslan Ailem, Yeni Gelin, Klavye Delikanlıları, Bahtiyar Ölmez, Hayati ve Diğerleri, Çocuklar Duymasın dizileri hafta sonu yayınlanmaktadır. Hafta içi ise Neredesin Birader, Şevkat Yerimdar ve Ver Elini Aşk’ın yayımlandığı görülmektedir. Türk televizyon kanallarının televizyon dizisi yayın politikası olarak hafta içi dram, hafta sonu gülmece ağırlıklı dizilerin yayımlandığı söylenebilir. 20 Kasım – 03 Aralık 2017 tarih aralığında yayınlanan otuz sekiz televizyon dizisinden on tanesi komedi türünde (%26), yirmi sekiz tanesi ise dram türündedir. TRT 1, Star, Show, Fox, Atv ve Kanal D’de yayınlanan televizyon dizilerinin %74’ünün dram ağırlıklı olduğu söylenebilir.

Tablo 2. 20 Kasım 2017 – 3 Aralık 2017 tarih aralığında (Hafta 47 ve 48) yayınlanan dizilerin yayın günü, yayın kanalı ve bölüm sayıları. (Bölüm bilgisi 47. hafta esas alınarak verilmiştir.)

	Pazartesi	Salı	Çarşamba	Perşembe	Cuma	Cumartesi	Pazar
TRT 1	Yalaza 10 Bölüm	-	Diriliş 96. Bölüm	-	Payitaht “Abdülhamid” 26. Bölüm	Kalk Gidelim 2. Bölüm	Aslan Ailem 6. Bölüm
STAR	Söz 22. Bölüm	Ufak Tefek Cinayetler 5. Bölüm	Hayat Sırları 4. Bölüm	Siyah İnci 9. Bölüm	İstanbul Gelin 26. Bölüm	Fazilet Hanım Ve Kızları 24. Bölüm	Dolunay 21. Bölüm
SHOW	Çukur 5. Bölüm	-	-	-	Kalp Atışı 21. Bölüm	Yeni Gelin 26. Bölüm	Klavye Delikanlıları 8. Bölüm 26 Kasım Erken Son
FOX	Kayıt Dışı 8. Bölüm	Kadın 5. Bölüm	Neredesin Birader 3. Bölüm	Bizim Hikaye 11. Bölüm	Şevkat Yerimdar 26. Bölüm	Kalbimdeki Deniz 46. Bölüm	Savaşçı 22. Bölüm

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

	27 Kasım Erken Son						
ATV	Kırgın Çiçekler 98. Bölüm	Eşkiya Dünyaya Hükümdar Olmaz 81. Bölüm	-	Kanatsız Kuşlar 23. Bölüm	Aşk Ve Mavi 42. Bölüm	Bahtiyar Ölmez 3. Bölüm	Cennetin Gözyaşları 10. Bölüm
KANAL D	Siyah Beyaz Aşk 6. Bölüm	Kızlarım İçin Yeni Dizi 1. Bölüm Ver Elini Aşk 10. Bölüm 22.15	Meryem 17. Bölüm	Vatanım Sensin (20.00) 34. Bölüm	Arka Sokaklar 458. Bölüm	İsimsizler 24. Bölüm	Çocuklar Duymasın 17. Bölüm 20.00 Hayati ve Diğerleri 1. Bölüm tekrar Erken Son 22.30

Otuz sekiz dizi içinde TRT 1’de yayınlanan Diriliş dizisi 47. hafta totalde 16.4 ve 48.hafta 14.79 reyting ile en yüksek reytingi alan dizi olmuştur. Söz dizisi 11.62, Eşkiya Dünyaya Hükümdar Olmaz 9.91, Arka Sokaklar 7.83, Savaşçı 7.52 ile ilk beş sırayı almaktadır. En yüksek reytingi alan bu beş dizinin ortak noktası “düşman” a karşı kahramanca verilen silahlı mücadeledir. Fox’ta yayınlanan Neredesin Birader 1.92, Yalaza 1.35, Ver Elini Aşk 2.79, Kayıt Dışı 1.37, Klavye Delikanlıları 2.61 ve Hayati ve Diğerleri dizileri düşük reytingleri ile listenin en sonunda yer almaktadır. Bu çalışmada dizilerde kullanılan ortak motifler ve motifleri içeren dizilerin reytingleri arandığından 47 ve 48. Haftalarda total reyting ortalaması 3’ün altında kalan Aslan Ailem, Neredesin Birader, Yalaza, Ver Elini Aşk, Hayati ve Diğerleri, Kayıt Dışı, Klavye Delikanlıları dizileri araştırma kapsamı dışında tutulmuş, her iki haftada da total reytingi 3 ve üzeri olan diziler çalışmaya dahil edilmiştir. Tablo 3’te araştırmaya konu dizilerin yayın günleri, yayın kanalları, 47 ve 48’inci haftalarda yayınlanan bölüm sayıları ve total reytingleri toplu olarak yer almaktadır.

Tablo 3. Dizilerin yayın kanalları, 47. ve 48. hafta yayınlanan bölüm sayıları ve total reytingleri.

Sıra	Dizi Adı	KANAL	20 Kasım-26 Kasım 2017 47. Hafta		27 Kasım 3 Aralık 2017 48. Hafta	
			Bölümü	Total Reyting	Bölümü	Total Reyting
1	Diriliş	TRT 1	96. Bölüm	16.4	97. Bölüm	14.79
2	Söz	Star	22	11.14	23	11.62
3	Eşkiya Dünyaya Hükümdar Olmaz	Atv	81	9.6	82	9.91
4	Arka Sokaklar	Kanal D	458	7.63	459	7.83
5	Savaşçı	Fox	22	8.12	23	7.52
6	Bizim Hikaye	Fox	11	6.3	12	7.16
7	Aşk Ve Mavi	Atv	42	6.8	43	6.95
8	Ufak Tefek Cinayetler	Kanal D	5	5.71	6	6.8
9	Kanatsız Kuşlar	Atv	23	6.44	24	6.73
10	Çukur	Show	5	6.85	6	6.72

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

11	Kadın	Fox	5	6.7	6	6.7
12	Yeni Gelin	Show	26	3.67	27	6.55
13	İstanbul Gelin	Star	26	6.29	27	6.38
14	Kırgın Çiçekler	Atv	98	5.19	99	6.23
15	Vatanım Sensin	Kanal D	34	5.51	35	5.95
16	Siyah Beyaz Aşk	Kanal D	6	4.95	7	5.92
17	Şevkat Yerimdar	Fox	26	5.83	27	5.85
18	Siyah İnci	Star	9	4.93	10	4.95
19	Meryem	Kanal D	17	5.34	18	4.94
20	Cennetin Gözyaşları	Atv	10	5.58	11	4.93
21	Kalbimdeki Deniz	Fox	46	4.33	47	4.65
22	Çocuklar Duymasın	Kanal D	17	3.93	18	4.6
23	Fazilet Hanım Ve Kızları	Star	24	5.88	25	4.57
24	Payitaht "Abdülhamid"	TRT 1	26	4.04	27	4.1
25	Bahtiyar Ölmez	Atv	3	3.64	4	3.97
26	Dolunay	Star	21	3.78	22	3.75
27	Kalp Atışı	Show	21	3.76	22	3.66
28	Hayat Sırları	Star	4	3.49	5	3.27
29	Kalk Gidelim	TRT 1	2	2.73	3	3.02
30	İsimsizler	Kanal D	24	2.51	25	3.38
31	Kızlarım İçin	Kanal D	Yayımda değil		1	3.14
32	Aslan Ailem	TRT 1	6	2.72	7	3.01
33	Neredesin Birader	Fox	3	2.52	4	1.92
34	Yalaza	TRT 1	10	1.27	11	1.35
35	Ver Elini Aşk	Kanal D	10	2.79	11	Yayımda değil.
36	47. Hafta Saat: 20.00 48. Hafta Saat: 22.15 Hayati Ve Diğerleri	Kanal D	1	-	Kaldırıldı.	
37	Kayıt Dışı	Fox	Yayımda değil		8.Bölüm Erken Son	1.37
38	Klavye Delikanlıları	Show	8. Bölüm Erken Son	2.61	Yayımda değil	

Reyting ölçümleri Total, AB, 20+ABC1 olarak yapılır ve listelenir. Reyting ölçümlerinde izleyiciler sosyo-ekonomik durumuna göre en yüksekte başlamak üzere A, B, C, D, E diye gruplandırılır. A ve B gruplarının birleşimi olan AB grubu, kültür ve gelir düzeyi en yüksek olan gruptur. Aynı şekilde 20+ABC1 ise 20 yaş üzeri ilk 3 grubun toplamıdır. Total grubu ise tüm grupların reyting oranını gösterir. Bu çalışmada ana haber kuşağının arkasından, tüm aile bireylerinin bir arada televizyon karşısında izleme yaptığı prime time kuşağında (20.00) yayınlanan diziler ele alındığından total reytingler göz önüne alınmıştır.

Star Tv’de Salı günleri yayınlanan Ufak Tefek Cinayetler dizisinin senaristi Meriç Acemi, dünyada son zamanların popüler dizi kurgu mantığının diziyi önce ileri (flash forward) sonra geriye (back forward) sarmak olduğunu söyler ve kurgu matematiği, hikaye benzerlikleri taşıyan Grow Up, Pretty Little Liars, Big Little Lies, 2014 Amerikan Showtime kanalı dizisi The Affair dizilerini de örnek olarak verir. (<http://www.internethaber.com>). Televizyon dizilerinin dünyadaki trendi yakından takip etmeleri sadece kurgu matematiği ve hikaye benzerlikleri ile sınırlı kalmaz. Bizim Hikaye, Kadın, Meryem, Cennetin Gözyaşları, Dolunay, Kalp Atışı, Hayat Sırları ve Aslan Ailem dizileri dünyadaki popüler dizilerden uyarlamadır. Uyarlama dizilerinin yayın gün ve kanalları ile 47 ve 48. haftalarda aldıkları total reytingler, uyarlandıkları dizi adları ve uyarlandıkları ülkeler Tablo 4’de verilmiştir. 7.16 total reytingle

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

en üst sırada yer alan Bizim Hikaye, Amerikan dizisi olan Shameless'ten uyarlamadır. Uyarlama dizilerin total reyting sıralamasında ikinci sırada yer alan Kadın, Japon dizisi Women'den ve sırasıyla, Meryem, Cennetin Gözyaşları, Dolunay, Kalp Atışı, Hayat Sırları ve Aslan Ailem dizileri de Kore dizilerinden uyarlanmış dizilerdir. Söz dizisi Kore dizisi Descendants of the Sun ile hikaye örüntüsünde benzerlikler taşımakla beraber uyarlama olduğu söylenemez. Uyarlama dizilerin 38 dizi içinde reyting sıralamasına bakacak olursak (Tablo 3) Bizim Hikaye altıncı sırada, Kadın 10, Meryem 19, Cennetin Gözyaşları 20, Dolunay 26, Kalp Atışı 27, Hayat Sırları 29, Aslan Ailem 32'inci sırada yer almaktadır. Uyarlama Kore dizilerinin, sanıldığı gibi tersine reyting sıralamasında üst sıralarda yer almadığı ilk on içine sadece Bizim Hikaye ve Kadın dizilerinin girdiği görülmektedir.

Tablo 4. Uyarlama dizilerin 47 ve 48. Hafta Total Reytingleri

Sıra	Dizi Adı	Uyarlandığı Dizi Ülke	47. Hafta Total reyting	48. Hafta Total reyting	Kanal Gün
1	Bizim Hikaye	Shameless Amerika	6.3	7.16	Fox Perşembe
2	Kadın	Women Japon	6.7	6.7	Fox Salı
3	Meryem	SecretLove Kore	5.34	4.94	Kanal D Çarşamba
4	Cennetin Gözyaşları	Tears Of Heaven Kore	5.58	4.93	Atv Pazar
5	Dolunay	My SecretRomance Kore	3.78	3.75	Star Pazar
6	Kalp Atışı	Doctors Kore	3.76	3.66	Show Cuma
7	Hayat Sırları	My Father is Strange Kore	3.49	3.27	Star Çarşamba
8	Aslan Ailem	OyakgyoBrothers Kore	2.72	3.01	TRT 1 Pazar

İzlenme oranlarının diziler üzerindeki yaşamsal etkisi

Diziler arasındaki yoğun rekabet sonucu ortaya çıkan düşük reytingler diziler üzerinde iki tür etkiye sahiptir. Bunlardan ilki düşük reytingli yapımların öngörülen bölüm sayısını tamamlamadan “erken son” yapmasıdır. Örneğin, genel olarak reytingleri düşük bulunan “Klavye Delikanlıları” dizisi, yayın yılının 47. haftasına denk gelen 26 Kasım Pazar akşamı yayınlanan 8. bölümünün totalde aldığı 2.61 reytingle erken final yapmıştır. Star TV'de perşembe akşamları ekrana gelen ve yeni sezonun başlamasıyla pazar akşamına taşınan "Ateşböceği" dizisi de reytinginin düşmesi nedeniyle 22 Ekim Pazar günü 16. bölümün aldığı totalde 2.91 reyting ile 17. sırada kalmış ve izleyicisine veda etmiştir. Yine aynı yayın dönemi içinde Kanal D'de salı günleri ekrana gelen “Tutsak” dizisi de 14 Kasım 2017 Salı günü yayınlanan 9. bölümü ile totalde 2.95 düşük reytingi nedeni ile “erken son” ile izleyicisine veda etmiştir. Fox'ta pazartesi günleri yayınlanan “Kayıt Dışı” dizisi totalde 1.37 reyting ile 27 Kasım Pazartesi akşamı 8. bölümü ile “erken son” yapmıştır. Atv'de çarşamba akşamları yayınlanan “Seven Ne Yapmaz” dizisi 15 Kasım 2017 Çarşamba akşamı aldığı totalde 2.55 reyting ile Kanal D'de yayınlanan “Meryem” dizisi karşısında tutunamayarak 11. bölümde sona ermiştir. 24 Ocak 2018 tarihinde ilk bölümü yayınlanan kadına şiddet içerikli Sen Anlat Karadeniz dizisinin totalde 9.63 reytingine bağlı olarak Çarşamba akşamları Meryem dizisi de totalde 2.82'ye gerilemiştir. 28 Şubat 2018 Çarşamba akşamı Sen Anlat Karadeniz totalde 19.25 reyting ile ilk sıraya yerleşirken aynı gün Meryem dizisi de son bölümünün

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

aldığı totalde 2.17 reytingle izleyicisine veda etmiştir. Show Tv’de çarşamba akşamları yayınlanan “Yüz Yüze” ikinci bölümünün 26 Ekim’de totalde aldığı 2.54 reyting ile sona ermiştir. Kanal D’de düşük reytingli “Çocuklar Duymasın”ın yerine konulması planlanan ve 19 Kasım Pazar akşamı 20.00’de ilk bölümü yayınlanan “Hayati ve Diğerleri” dizisi, aldığı düşük reyting ya da alamadığı reyting yüzünden ilk bölüm sonunda yayından kaldırılan ilk dizi olmuştur. Çocuklar Duymasın dizisi ise Hayati ve Diğerleri dizisinin yayından kalkması sonucu tekrar 20.00 kuşağında yayına girmiştir.

Düşük reytinglerin diziler üzerindeki diğer bir etkisi de prime time olarak adlandırılan 20.00 saat diliminden, kanalın yayın saatini doldurmak amacıyla daha az izleyicinin ekran başında olduğu geç yayın saatlerine kaydırılmasıdır. Örneğin, perşembe günleri 20.00’da yayınlanan “Ver Elini Aşk” 47. haftada yayınlanan 10. bölümünün aldığı totalde 2.79 düşük reyting sonucu bir sonraki hafta salı gününe ve daha az izleyicinin ekran başında olduğu 22.15 saat dilimine kaydırılmış ve 48. Hafta yayınlanan on birinci bölümüyle sona ermiştir. 20.00 yayın kuşağında yayınlanan dizilerin daha çok izleyicinin ekran başında olması dolayısıyla daha çok izleyici kitlesine ulaştığını ve daha çok reyting aldığını söylemek yanlış olmaz. Yine aynı şekilde Star Tv’de perşembe günleri yayınlanan Ateş Böceği dizisi de düşük reytingleri nedeniyle önce gün değişikliğine uğrayarak pazar gününe kaydırılmış ve sonrasında da 42. haftada yani 22 Ekim Pazar akşamı aldığı 2.91 düşük reyting ile yayın hayatı sona ermiştir.

Popüler Televizyon Dizilerinde Öne Çıkan Motifler

Televizyon dizilerindeki gülmece ve dram sınırlarındaki keskin çizgiler yumuşamış ve bulanıklaşmıştır denilebilir. En ağır dram içeren dizilerde bile zaman zaman izleyiciye nefes aldıracak gülmece unsurları görülebilmektedir. Örneğin içeriğinde ağır şiddet barındıran Sen Anlat Karadeniz dizisinde karakterlerin donatıldıkları esprili özellikler ile zaman zaman gülmece öğeleri öne çıkmaktadır. Ya da tam tersi Çocuklar Duymasın dizisinde olduğu gibi gülmece dizilerde zaman zaman dramatik sahnelere, veya izleyiciye ciddi bilgiler veren sahnelere rastlanabilmektedir. 20 Kasım 2017 – 3 Aralık 2017 örneklem aralığında yayınlanan ve bu çalışma kapsamında incelenen televizyon dizilerini;

- sınırsız kahramanlık dizileri
- örgütlü suç ve mafya dizileri
- dönem dizileri
- kadın hikayeleri anlatan diziler
- aşk ve macera dizileri

olarak beş başlık altında toplamak mümkün. Televizyon dizileri özellikle gizem içererek merak duygusunu canlı tutma ilkesiyle hazırlanmaktadır (Vint, 2013, s. 173). Merak duygusu yanında, heyecan, korku, endişe, dram ve romantizm de televizyon dizileri için vazgeçilmezdir. Dizilerde dramatik çatışmaların inşasında birbirine benzer motifler işlenmektedir. Gizem içeren ve merak duygusunu harekete geçirecek dramatik çatışmalar cazibe unsuru bu motifler aracılığıyla inşa edilmektedir.

1-Sahte Motifi

Popüler televizyon dizilerinde cazibe merkezi motiflerden birisi “Sahte” motifidir. Bu motifin yer aldığı dizilerde baş kadın ve baş erkek karakter sahte bir evlilik yaparlar. Kağıt üzerinde kalacak olan bu evlilik ya intikam amacıyla, ya şantaj sonucu zorla, ya bir gerçeği gizlemek amacıyla ya da birini korumak amacıyla yapılmıştır. Sahte motifinin, sahte evlilik şeklinde kullanılması dışında, karakterlerden birinin başka birinin yerine geçerek sahte bir hayat sürmesi ya da sahte bir aile edinmesi şeklinde kullanıldığı

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

da görülmüştür. Cuma günleri Atv’de yayınlanan Aşk ve Mavi dizisinde, Mavi intikam almak amacıyla Ali ile kağıt üzerinde kalacak sahte bir evlilik yapar ancak giderek birbirlerine aşık olurlar. Bizim Hikaye’de Savaş, geçmişte babasının yüzünden ölen kardeşinin adını kullanarak herkese kendisini Barış olarak tanıtır. Kardeşlerinin velayetini alabilmesi için Filiz Cemil ile sahte bir evlilik yapar. Kanatsız Kuşlar dizisinin Zeynep’i ise kendisine takıntılı derecede aşık olan Ahmet ile tehdit ve şantaj sonucu sahte bir evlilik yapmak zorunda kalır. Ahmet ise sahte bir cenaze töreni düzenler ve sahte kimlik edinerek Kanat adını alır. Yine Atv’de yayınlanan Kırgın Çiçekler dizisinde ise Meral, Kader’in ailesini kendi ailesi olduğuna inandırır ve Kader’e de sahte bir baba bulur. Kanal D’de yayınlanan Siyah Beyaz Aşk dizisinde ise Ferhat Aslı’yı öldürmemek için onunla sahte bir evlilik yapar ancak ilerleyen bölümlerde aralarındaki ilişki aşka dönüşür. Gülsüm’e ve evlilik dışı doğan oğluna Abidin sahip çıkar ve kağıt üzerinde kalacak bir evlilik yaparlar. Fox’ta yayınlanan Şevkat Yerimdar dizisinde, aşık olduğu Tezene’yi anne ve babasından istemeye giden İsmail, tipini değiştirerek Erkan adını alır, sahte anne ve baba ile kız istemeye gider. Vatanım Sensin dizisinde Yakup, Cevdet’i daha yakından izleyebilmek adına kızı Yıldız’la formaliteden evlenir. Bu evlilik giderek aşka dönüşerek gerçek bir evlilik olma yoluna girer. Dizide pek çok karakter gerçek kimliğini saklayarak sahte bir kimliğe bürünür. Türk ordusu adına çalıştığını saklayan yunan kumandan Cevdet de bunlardan biridir. Star’ın dizisi Fazilet Hanım ve Kızları’nda genç yaşta hamile kalan Ece’yi, babası yaşındaki Hazım bey koruması altına alır ve kağıt üzerinde kalacak sahte bir evlilik yaparlar. Kağıt üzerinde kalacak sahte evliliklerden başka kadını himaye etmek adına, “evli” görüntüsü verilen sahte durumlar da vardır. Fox’ta yayınlanan Kalbimdeki Deniz dizisinde ağabeylerinin kendini öldürmek istemesi üzerine büyük şehre kaçan Diyar’ı, Mirat koruması altına alır ve sahte bir evlilik tablosu çizerler. Fazilet Hanım ve Kızları’nda kardeşinin sevgilisine aşık olan Yağız bu aşkı gizleyebilmek için Farah ile anlaşmalı sahte aşk tablosu oluşturur. Atv’nin dizisi Bahtiyar Ölmez’de ise Bahtiyar çok benzediği mafya babası Rıfat’ın ölümü üzerine onun yerine geçerek sahte bir hayat yaşar ve Rıfat’ın karısı Aylin ile sahte bir evlilik içinde bulur kendini. Çünkü Rıfat sağlığında Aylin ile kağıt üzerinde kalacak bir evlilik yapmıştır. Bu sahte evlilik içinde Bahtiyar ve Aylin giderek duygusal olarak yakınlaşırlar. Kanal D’de yayınlanan ve total reytingi 2.79 olan Ver Elini Aşk dizisinde Kaan, dedesinin isteği üzerine Ayperi ile ileride aşka dönüşecek olan sahte bir evlilik yapmak zorunda kalır.. 1.37’lik reytingi ile erken final yapan Kayıt Dışı dizisinde ise Ali Kemal, mutlu bir evlilik sürdürdüğünü sandığı eşi Esra’nın yıllar önce istihbaratçı Melek annenin projesi sonucu Ali Kemal’i kontrol altında tutabilmek amacıyla kendiyile evlendiğini ve yıllarca sahte bir hayat sürdürdüğünü anlar. Sahte evliliklerin doğurduğu çatışmaların veya bu sahte evliliklerin gerçek bir aşka dönüşme sürecindeki gelişmelerin, dramatik yapının inşasına katkı veren önemli unsurlar olduğu söylenebilir.

Tablo 5’de dramatik çatışmanın inşasında “Sahte” motifi kullanan on farklı dizinin yayın günleri, yayın kanalları ve 47 ve 48. haftalarda aldıkları ortalama total reytingler yer almaktadır. 29 dizinin %35,7’sinde sahte motifi ile karşılaşmıştır.

Tablo 5. Sahte Motifi (Sahte Evlilik/Sahte Hayat/Sahte Aile) içeren dizilerin 47-48. Hafta Total Reytingleri

Sıra	Dizi Adı	Sahte Motifi	47-48. Hafta ortalama total reyting	Kanal Gün
1	Aşk Ve Mavi	Sahte evlilik Mavi ve Ali	6.87	Atv Cuma
2	Bizim Hikaye	Sahte kimlik Savaş Sahte evlilik	6.73	Fox Perşembe

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

3	Kanatsız Kuşlar	Filiz ve Cemil Sahte evlilik Zeynep ve Ahmet Sahte kimlik Ahmet	6.58	Atv Perşembe
4	Şevkat Yarımdar	Sahte anne-baba Sahte kimlik İsmail	5.84	Fox Cuma
5	Vatanım Sensin	Sahte evlilik Yıldız ve Yakup Sahte kimlik Cevdet	5.73	Kanal D Perşembe
6	Kırgın Çiçekler	Sahte baba Kader'in babası	5.71	Atv Pazartesi
7	Siyah Beyaz Aşk	Sahte evlilik Aslı ve Ferhat Gülsüm ve Abidin	5.43	Kanal D Pazartesi
8	Fazilet Hanım Ve Kızları	Sahte evlilik Ece ve Hazım Sahte aşk Yağız ve Farah	5.22	Star Cumartesi
9	Kalbimdeki Deniz	Sahte evlilik Diyar ve Mirat	4.49	Fox Cumartesi
10	Bahtiyar Ölmez	Sahte hayat, Sahte evlilik Aylin ve Rifat	3.80	Atv Cumartesi

2- Külkedisi ve Beyaz Atlı Prens Motifi

Popüler televizyon dizilerinde dramatik çatışma inşasında kullanılan diğer bir motif ise “Külkedisi ve Beyaz Atlı Prens” motifidir. Bu motifi kullanan dizilerde, güzel, zeki, iyi kalpli, dar ekonomik koşullara sahip, sosyo ekonomik düzeyi düşük ama kültürel düzeyi yüksek, korunup kollanmaya ihtiyacı olan bir kadın karakter vardır. Bu kadın karakterin başına gelen her sıkıntılı durumlardan onun kurtarıcısı olan daha geniş maddi olanaklara sahip, zengin, yakışıklı, koruyucu ve kollayıcı bir de erkek karakter vardır. Amerikan dizisi Shameless'ten uyarılma Fox'un dizisi Bizim Hikaye'nin Filiz'i her tarafı dökülen gecekondularında beş kardeşiyle birlikte hayat mücadelesi verir. Zengin bir ailesi olan Savaş kirli işlere bulaşsa da sonuçta daha geniş imkanlara sahiptir ve karşılaştığı her güçlükte Filiz'in maddi ve manevi kurtarıcısı olur. Atv'de yayınlanan Aşk ve Mavi'nin Mavi'si yoksul bir yaşam sürer. Abisini öldürdüğünü sandığı varlıklı bir ailenin oğlu olan Ali ile intikam için evlenir ve konağa gelin gider. Mavi'nin tüm huysuzluklarıyla baş eden Ali onun her zaman en yakın destekçisi ve kurtarıcısı olur. Show'da yayınlanan Yeni Gelin dizisinin Bella'sı ise Türk büyükelçi baba ile sosyetik bir annenin İspanya'da doğan eğitilmiş ve güzel kızıdır. Aşk Hazar'ın peşine takılarak Çukurova'da bir konağa gelin gider. Gülmece unsurları da içeren durumlardan onu kurtaracak olan beyaz atlı prensi Hazar'dır. ATV'nin Kanatsız Kuşlar dizisinde ise yoksul dört çocuklu güzel Nefise'ye zengin Muzaffer bey aşık olur ve Nefise'nin tüm yalanlarına rağmen aşkına yenik düşer, onu korur, kollar ve her türlü fedakarlığı yapar. Benzer şekilde Nefise'nin büyük kızı yoksul Zeynep'e de Muzaffer beyin yine kendisi gibi zengin bir hayat süren kardeşi Onur aşık olur ve her güçlükte Zeynep'e tam destek verir. Star'da yayınlanan İstanbullu Gelin dizisinin Süreyya'sı ise kendi halinde bir müzisyenken çok varlıklı ve hatırı sayılır bir ailenin oğlu olan Faruk ile karşılaşınca hayatı değişir. Kanal D'de yayınlanan Vatanım Sensin dizisinde güçlü Yunan komutan Vasili'nin yeğeni Leon, Yunan işgali altındaki vatanını kurtarmak için faaliyet gösteren güzel ve zeki Hilal için her riski göze alır ve gizlice evlenirler. Yine Kanal D'nin Meryem

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

dizisinin yoksul Meryem'inin de başına gelen her türlü beladan onu koruyup kollayacak zengin ve yakışıklı şirket varisi Savaş'ı vardır. Yine aynı dizide güzel komiser Burcu'yu da koruyup kollayan ve peşinden koşan yakışıklı ve güçlü, Güçlü karakteri vardır. Atv'nin dizisi Cennet'in Gözyaşları'nda da benzer şekilde öksüz, yoksul ve güzel Cennet'e atılan iftiralar karşısında onu kollayan zengin ve yakışıklı Selim vardır. Fox'ta yayınlanan Kalbimdeki Deniz dizisinde kocası tarafından beş parasız bırakılarak terk edilince çocukları ile sokakta kala kalan Deniz'in imdadına bir kurtarıcı gibi Mirat yetişir ve ona evini açar. Star'da cumartesi günleri yayınlanan Fazilet Hanım ve Kızları dizisinde yoksul Ece zengin Hazım beyle kağıt üzerinde de olsa evlenir ve konağın hanımı olur. Ablası Hazal da zengin ve yakışıklı Sinan ile karşılaştığında hayatı değişir ve sınıf atlar. Dolunay'ın Nazlı ve Ferit'i, Kalp Atışı'nın Eylül ve Ali Asaf'ı, Hayat Sırları'nın Seher ve Burak'ı, Kızlarım İçin'in Kumru ve Yağız'ı ile Sumru ve Egemen'i, Ver Elini Aşk'ın Ayperi ve Kaan'ı için de durum benzer şekildedir. Daha dar ekonomik koşullara sahip, dara düşen güzel kadın karakterler ve onları içine düştükleri her zor durumdan çekip çıkaracak hizmetçili konaklarda yaşayan, son model arabalara binen zengin, yakışıklı ve güçlü erkek karakterler. Fox'ta yayınlanan Kayıtdışı dizisinin Zeynep'i ise yoksul ve zayıf değil tam tersine, zengin abisine meydan okuyan, bağımsızlığını önceleyen başarılı bir doktordur ve dizi izleyici tarafından teveccüh görmez düşük reytingleri sonunda erken sonlanır. Oysaki bu dizide de sigortacı Ali Kemal aslında ajandır ve Zeynep'i karşılaştığı her kötülükten koruyacak güce sahiptir ama Zeynep zayıf değil tersine güçlü bir kadın karakterdir. Tablo 6'da dramatik çatışmanın inşasında "Külkedisi ve Beyaz Atlı Prens" motifini kullanan on beş farklı dizinin yayın günleri, yayın kanalları ve 47 ve 48. haftalarda aldıkları ortalama total reytingler yer almaktadır. 29 dizinin %51.7'sinde bu motifle karşılaşılmıştır.

Tablo 6. Külkedisi ve Beyaz Atlı Prens Motifi içeren dizilerin 47-48. Hafta Total Reytingleri

Sıra	Dizi Adı	Kül kedisi, beyaz atlı prens motifi	47-48. Hafta ortalama reyting	total	Kanal Gün
1	Aşk Ve Mavi	Mavi ve Ali	6.87		Atv Cuma
2	Bizim Hikaye	Filiz ve Savaş	6.73		Fox Perşembe
3	Kanatsız Kuşlar	Zeynep ve Onur Nefise ve Muzaffer Bey	6.58		Atv Perşembe
4	İstanbul Gelin	Süreyya ve Faruk	6.33		Star Cuma
5	Vatanım Sensin	Hilal ve Leon	5.73		Kanal D Perşembe
6	Siyah Beyaz Aşk	Aslı ve Ferhat	5.43		Kanal D Pazartesi
7	Cennetin Gözyaşları	Cennet ve Selim	5.25		Atv Pazar
8	Fazilet Hanım Ve Kızları	Hazal ve Sinan Ece ve Hazım Egemen	5.22		Star Cumartesi
9	Meryem	Meryem ve Savaş Burcu ve Güçlü	5.14		Kanal D Çarşamba
10	Yeni Gelin	Bella ve Hazar	5.11		Show Cumartesi
11	Kalbimdeki Deniz	Deniz ve Mirat	4.49		Fox Cumartesi
12	Dolunay	Nazlı ve Ferit	3.76		Star Pazar

13	Kalp Atışı	Eylül ve Ali Asaf	3.71	Show Cuma
14	Hayat Sırları	Seher ve Burak	3.38	Star Çarşamba
15	Kızlarım İçin	Kumru ve Yağız Sumru ve Egemen	3.14	Kanal D Salı

3- Aşk Üçgeni Motifi

Popüler televizyon dizilerinde ortak beğeniye yakalayan cazibe merkezi diğer bir motifin de “Aşk Üçgeni” motifi olduğu söylenebilir. Bu motifte aynı kadına veya aynı erkeğe, karşı cinsten iki kişi aynı anda aşiktir. Bunlardan birinin aşkı karşılıklı diğerinin ki ise karşılıksızdır. Aşkına karşılık bulamayan taraf bunu giderek takıntı haline getirir aşkı elde etmek için çeşitli yollar dener ve dramatik çatışma da bu üçlünün arasındaki olaylar dizisi ve ile yaratılır. Eşkıya Dünyaya Hükümdar Olmaz dizisinde Meryem, Hızır, Nazlı veya Meryem, Hızır, Ceylan aşk üçgenlerinde olduğu gibi. Aşk ve Mavi’de Cemal Safiye ile evlidir ama Mavi’nin yengesi Fatma ile de ilişkisi vardır ve üçü bir şekilde aynı evde yaşarlar. Çukur’da Cemil, Selim’in karısı Ayşe’ye aşiktir. Celasun’a hem Akşın hem Karaca aşiktir. Bizim Hikaye’nin Filiz’ine hem Savaş hem de Cemil aşiktir. Bakkal Asım’ın karısı Esra’ya Hikmet de aşiktir. Kahveci Tufan, bir türlü boşanamadığı karısı Ferda ve Tülay bir müddet de olsa aynı evde yaşamak zorunda kalırlar. Kadın dizisinde Bahar’ın kocası Sarp’a Bahar’ın kız kardeşi Şirin de aşiktir ve bu yetmezmiş gibi öldü sanılan Sarp aslında başka bir kadınla evlidir. Kanatsız Kuşlar’da Muzaffer bey, bir türlü kurtulamadığı eski sevgilisi Tuğba ve karısı Nefise hep beraber aynı evde yaşamak zorunda kalırlar. Ayrıca Onur ve Ahmet, Zeynep’e aşiktir. Muzaffer beyle evli olan Nefise’ye varlıklı iş adamı Kemal de aşiktir. Çukur dizisinin iki güzeli Akşın ve Karaca mahallenin bıçkın delikanlısı Celasun’a aşiktir. İstanbullu Gelin’de Süreyya ve Begüm, Faruk’a aşiktir. Yine aynı dizide Esmâ’nın merhum kocası Fevzi, sağlığında Esmâ ile evliyken aynı zamanda Reyhan’la da aşk yaşamıştır. Ufak Tefek Cinayetler dizisinde Arzu ile evli olan Mehmet karısını, pilates hocası Burcu ile aldatır. Yine aynı dizide Merve ile evli olan Serhan, Oya ile birlikte olur. Mehmet’in Burcu ile ilişkisinin dramatik örgüsü ihanet olarak örülürken, Serhan’ın Oya ile ilişkisi ise aşıkların kavuşması olarak örgülenir. Vatanım Sensin dizisinde Cevdet’le evli olan Azize’ye Tevfik de aşiktir. Azize ve Cevdet’in kızlarından Hilal’e hem Mehmet hem de Leon aşiktir. Benzer şekilde Yıldız’a da Aleksî takıntılı şekilde aşiktir ama Yıldız Yakup ile evlenir. Siyah Beyaz Aşk dizisinde Namık, nişanlısı İdil ve oğlunun annesi Yeter de tıpkı Bizim Hikaye’nin Tufan, Tülay ve Ferda’sı, Kanatsız Kuşlar’ın Muzaffer, Nefise ve Tuğba’sı gibi aynı evde yaşarlar ama onlarınki geçici bir süre değildir. Yine aynı evde yaşayan Vildan’ın kocası Cüneyt’in Gülsüm’den çocuğu olur. Cüneyt’ten çocuğu olan Gülsüm, Abidin ile evlenir. Cennetin Gözyaşları’nda Selim ve Cennet, Melisa’nın Selim’e aşkı yüzünden çevirdiği entrikalar nedeniyle bir türlü kavuşamazlar. Fazilet Hanım ve Kızları’nda Yasin ve Selin, Yasin’in eski sevgilisi ve çocuğuna hamile olan Ece ile aynı evde yaşarlar. Yine aynı dizide Yağız ve Sinan ise Hazal’a aşiktir. Meryem dizisinde Oktay ve Savaş, Meryem’e aşiktir. Güçlü ise Burcu ile beraber olabilmek için Burcu ve eski kocası arasındaki gizemin çözülmesi için uğraşır. Siyah İnci’de Kenan ve Vural, Hazal’a aşiktir. Kalbimdeki Deniz’de Alihan Deniz’le evliyken Şebnem’le kaçmıştır. Yine aynı dizide birbirine aşık Mirat ve Deniz tıpkı Bizim Hikaye, Siyah Beyaz Aşk ve Kanatsız Kuşlar dizilerinde olduğu gibi Mirat’ın oğlunun annesi Raşel ile aynı evi paylaşmak zorunda kalırlar. Bahtiyar Ölmez’de Rifat ve Aylin tam kavuşacakken gerçek Rifat’ın sevgilisi ortaya çıkar ve üçgen tamamlanır. Kalp Atışı’nda Eylül ve Ali

Asaf aşkı, Bahar'ın Ali Asaf'a aşkı yüzünden huzur bulamaz. Kayıtdışı dizisinde Esra ile evli olan Ali Kemal, aynı zamanda doktor Zeynep'le ilgilenmektedir. Tablo 7'de dramatik çatışmanın inşasında aşk üçgeni motifinin kullanıldığı on yedi dizinin yayın günleri, yayın kanalları ve 47 ve 48. haftalarda aldıkları ortalama total reytingler yer almaktadır. 29 dizinin %58,6'sında aşk üçgeni motifi ile karşılaşmıştır.

Tablo 7. Aşk üçgeni motifi içeren dizilerin 47-48. Hafta Total Reytingleri

Sıra	Dizi Adı	Aşk Üçgeni Motifi	47-48. Hafta ortalama total reyting	Kanal Gün
1	Eşkıya Dünyaya Hükümdar Olmaz	Meryem, Hızır, Nazlı Meryem, Hızır, Ceylan	9.75	Atv Salı
2	Aşk ve Mavi	Cemal, Safiye, Fatma	6.87	Atv Cuma
3	Çukur	Selim, Ayşe, Cemil Celasun, Akşın, Karaca	6.78	Show Pazartesi
4	Bizim Hikaye	Savaş, Filiz, Cemil Tülay, Tufan, Ferda Hikmet, Esra, Asım	6.73	Fox Perşembe
5	Kadın	Bahar, Sarp, Şirin	6.7	Fox Salı
6	Kanatsız Kuşlar	Zeynep, Onur, Ahmet Muzaffer, Nefise, Kemal Muzaffer, Nefise, Tuğba	6.58	Atv Perşembe
7	İstanbul Gelin	Süreyya, Faruk, Begüm Esmâ, Reyhan, Fevzi	6.33	Star Cuma
8	Ufak Tefek Cinayetler	Merve, Serhan, Oya Arzu, Mehmet, Burcu	6.25	Star Salı
9	Vatanım Sensin	Cevdet, Azize, Tevfik Mehmet, Hilal, Leon Yakup, Yıldız, Aleksi	5.73	Kanal D Perşembe
10	Siyah Beyaz Aşk	Yeter, Namık, İdil Vildan, Cüneyt, Gülsüm	5.43	Kanal D Pazartesi
11	Cennetin Gözyaşları	Cennet, Selim, Melisa	5.25	Atv Pazar
12	Fazilet Hanım ve Kızları	Ece, Yasin, Selin Hazal, Sinan, Yağız	5.22	Star Cumartesi
13	Meryem	Meryem, Oktay, Savaş Burcu, Güçlü, Kaan	5.14	Kanal D Çarşamba
14	Siyah İnci	Hazal, Kenan, Vural	4.94	Star Perşembe
15	Kalbimdeki Deniz	Deniz, Alihan, Şebnem Deniz, Mirat, Raşel	4.49	Fox Cumartesi
16	Bahtiyar Ölmez	Rıfat, Aylin, Çağla	3.80	Atv Cumartesi
17	Kalp Atışı	Eylül, Ali Asaf, Bahar	3.71	Show Cuma

4- Kötülük Çiçeği Motifi

Cazibe unsuru bir başka motif ise “Kötülük Çiçeği” motifidir. Olay örgüsü merkezli anlatılarda, karakterler, karakteristik özellikleriyle ele alınırlar. Karakter psikolojisi derinlemesine işlenmez. Karşısına çıkan olaylar sağanağında karaktere fazla seçim şansı tanınmadan karakteristik özelliğine uygun bir biçimde davranması sağlanır (Adanır ve Esen, 2013: 176). İstemlerin çatışmasından doğan bu motifli kullanan dizilerde, birbirine aşık baş erkek ve kadın karakteri, birbirinden ayırmaya çalışan, kendi çıkarları uğruna olayları çarpıtan, yalan söyleyen, tuzaklar kuran güzel, zeki, oyun kurucu, çoğunlukla zengin ve genç bir kadın vardır. Bazen bu kötülük çiçeği karakterleri Fazilet Hanım ve Kızları'nın Kerime'si gibi kendi kişisel çıkarları için cinayet bile işleyen orta yaşlı bir kadın veya Meryem dizisindeki savcı Oktay'ın annesi Nurten gibi yaşlı ve kötü bir kadın da olabilir.

Bizim Hikaye'nin Yeliz'i, çeşitli yalanlarla babasını ve Filiz'i kandırır, kızını kardeşi olarak tanıtır. Babasına karaciğer verecektir ama dokusu tutmaz. Babasının böbreğini de organ mafyasına çaldırır. Kadın dizisinin Şirin'i ise adı gibi şirin görünmekle beraber özünde eniştesini baştan çıkarmaya çalışacak ve onun ölümüne neden olacak kadar kötüdür. Kanser hastası ablasını evden kovdurmak için sürekli yalan söyler. Kanatsız Kuşlar dizisinde Tuğba, Muzaffer beyle Nefise'yi ayırmak için çeşitli dolaplar çevirir ve Nefise'yi öldürmeye çalışacak kadar ileri gider. İstanbullu Gelin dizisinde evin içten pazarlıklı kıskanç gelini İpek, Süreyya'ya karşı beslediği düşmanca hislerini açığa çıkaran planlar kurar ve eyleme geçirir. Ufak Tefek Cinayetler'de genç, güzel, zengin Merve, Pelin, Burcu hem Oya'ya hem de birbirlerine karşı çeşitli tuzaklar kurarlar. Sonrasında ise doktor Elif yeni kötülük çiçeği olarak diziye dahil olur. Yine Kırgın Çiçekler'in güzel ama kötü ve kıskanç Defne'si hep ince hesaplar peşindedir. Siyah Beyaz Aşk dizisinde İdil güzelliği kadar Yeter'e karşı entrikalarıyla da dikkat çeker. İdil, kadınlar arası iktidar savaşını kazanmak için merdiven başında yalnız olduğu halde Yeter'le tartışmış rolü yapar. “Yeter napıyorsun” diye çığlık atarak kendini merdivenlerden aşağı atarak yuvarlanır (17. Bölüm, 13 Şubat 2018). Hamileliğini önceden kendi isteğiyle sonlandırdığı halde bu düşme sonucu bebeğini kaybettiğini söyler ve Yeter'i suçlar. Ne tesadüf ki Fazilet Hanım ve Kızları dizisinde de aynı kaleminden çıkmışçasına üç gün sonra benzer şekilde önceden hamileliği sonlandırdığı halde Selin, yalanının ortaya çıkacağını anladığında Ece ile kasıtlı olarak tartışmaya girer ve “Ece napıyorsun” diyerek kendini merdivenlerden aşağı atarak yuvarlanır. (34. Bölüm, 10 Şubat 2018) Ece'nin bilerek onu aşağı ittiğini ve bebeğini kaybetmesine neden olduğunu söyler. Yine Selin, zehirli ilaçlarla cezaevindeki hamile Ece'nin canına kast eder. Aynı dizide evin gelini Yasemin'in alfabedeki harf sayısı kadar kötülük planı vardır. Nil ise Sinan'ı Hazal'dan ayırmak için sinsice planlar yapar. Kerime ise oğlu Sinan'la arasında engel olarak gördüğü Hazal'ı diri diri toprağa gömer. Cennetin Gözyaşları'nın Arzu'su ve Melisa'sının ise bitmek bilmez ihtirasları ve sırlarını korumak adına söylemeyecekleri yalan yoktur. Meryem dizisinin sarışın güzeli Derin'in, Meryem'le Savaş'ı ayırmak için yapmayacağı kötülük yoktur. Siyah İnci dizisinde üvey kız kardeş Ebru, önce ablası Hazal'ı Kenan'dan ayırmak ve Kenan'la birlikte olabilmek için çeşitli entrikalar çevirir sonra da Kenan'ın Irmak'la evlilik yoluna girmesi üzerine hastanede makineye bağlı yatan Irmak'ın fişini çekerek öldürmek ister. Kalbimdeki Deniz dizisinde Hülya ve Şebnem kötülük konusunda birbirleriyle yarışırken Raşel de ilerleyen bölümlerde kötülük yapmak üzere diziye katılır ve Ece'den kurtulmak için İzak'la anlaşma yapar. 2002'den bu yana günlük hayata ait aile içi durumları eğlenceli bir yaklaşımla anlatan Çocuklar Duymasın dizisi de reytingleri yükseltecek modaya uyar ve kötülük çiçeği motifine tutunarak Tutku karakterini diziye dahil eder. Kötülük çiçeği motifinden sonra 25.02.2018 tarihli bölümünün total reytingi 5.21'e yükselir. Kalp Atışı'nda doktor Bahar, Eylül'den nefret eder. Kızlarım İçin dizisinin Sumru'su annesini öldürür ve

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

babasının suçsuz yere hapse girmesine itiraz etmez. Dizilerdeki bu kötülük çiçekleri kötülük konusunda neredeyse diziler arası birbirleriyle yarışır gibidirler. Dramatik çatışmayı yaratan benzer eylemler de dizilerde yer alır. Kalbimdeki Deniz dizisinde Raşel, Deniz ve çocuklarından kurtulmak için Mirat'ın evini yakar. Fazilet Hanım ve Kızları dizisinde Fazilet konağa taşınınca geçmişlerinden kurtulmak için gecekondularını yakar. Bizim Hikaye'de Bakkal Asım boşandığı karısı Esra'nın evini yakar. Yine İstanbullu Gelin dizisinde Reyhan karakteri, Esmâ hanımla birlikte buldukları kulübeyi yakar. Ufak Tefek Cinayetler'de okul yanar. Meryem dizisinde Savaş fırını yakar. Yeni Gelin dizisinde Şirin tarafından terk edilen Baran evlerini yakmak ister.

Siyah İnci'nin Ebru'su ve Kızlarım İcin'in Sumru'su dışındaki kötülük çiçeklerinin ortak özelliği hepsinin zengin oluşu ve düzenleyecekleri entrikalar dışında düşünce günlük kaygılarının olmayışdır. Yine Meryem'deki savcı Oktay'ın annesi ve Fazilet Hanım ve Kızları'nın Kerime'si dışında bütün kötülük çiçekleri genç, güzeldir. Cazibe unsuru motiflerle bezenen diziler, sonlarına yerleştirilen kuşku ve bilinmezlik nedeniyle merak uyandırmakta (Tasker, 2012, s. 61) böylece izleyici sonraki bölümü merakla beklemektedir. Yeşilçam'ın kötü erkek karakterleri tahtlarını, televizyon dizilerinde "kötü" güzel kadınlara kaptırmışlardır. Kötülük çiçekleri türlü entrikalarla olay örgüsüne attıkları düğümlerle de diziyi sürükleyicilik katarken bir taraftan da kadınların ne kadar kötü, entrikacı ve acımasız olduğunu izleyiciye kodlar. Tablo 8'de olay örgüsünün merkezinde yer alan bu genç, güzel ve zeki kötülük çiçeklerinin oynadığı toplam on beş dizinin yayın günü, yayın kanalı, 47 ve 48. hafta ortalama total reyting oranları yer almaktadır. Toplam 29 dizinin %51.7'sinde kötülük çiçeği motifi ile karşılaşmıştır.

Tablo 8. Kötülük Çiçeği içeren dizilerin 47-48. Hafta Total Reytingleri

Sıra	Dizi Adı	Kötülük Çiçeği Motifi	47-48. Hafta ortalama total reyting	Kanal Gün
1	Bizim Hikaye	Yeliz	6.73	Fox Perşembe
2	Kadın	Şirin	6.7	Fox Salı
3	Kanatsız Kuşlar	Tuğba	6.58	Atv Perşembe
4	İstanbullu Gelin	İpek	6.33	Star Cuma
5	Ufak Tefek Cinayetler	Merve, Pelin, Burcu	6.25	Star Salı
6	Kırgın Çiçekler	Defne	5.71	Atv Pazartesi
7	Siyah Beyaz Aşk	İdil	5.43	Kanal D Pazartesi
8	Cennetin Gözyaşları	Arzu	5.25	Atv Pazar
9	Fazilet Hanım ve Kızları	Yasemin, Selin, Nil, Kerime	5.22	Star Cumartesi
10	Meryem	Derin, Nurten	5.14	Kanal D Çarşamba
11	Siyah İnci	Ebru	4.94	Star Perşembe
12	Kalbimdeki Deniz	Hülya, Şebnem, Raşel	4.49	Fox Cumartesi
13	Çocuklar Duymasın	Tutku	4.26	Kanal D Pazar

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

14	Kalp Atışı	Bahar	3.71	Show Cuma
15	Kızlarım İçin	Sumru	3.14	Kanal D Salı

5- Şer İttifakı Motifi

Popüler televizyon dizilerinde “Şer İttifakı” motifinin de sıkça kullanıldığı görülmektedir. Şer ittifakı motifinde iki veya daha fazla karakter ittifak içinde istemlerin çatıştığı karakter aleyhine stratejiler geliştirir. Şer ittifakı üyeleri güçbirliği içinde olayların akışına yön veren kötülük hamleleri yaparlar. Önemli sırlar paylaşır, iş birliği içinde tuzaklar kurarlar ve iftiralar atarlar. Böylece olay örgüsüne attıkları düğümlerle sürükleyiciliği sağlarlar.

Kadın dizisinde Şirin ve annesi ittifak içindedir. Annesi Şirin’in bütün suçlarını ört bas ederek babadan gizler. Kanatsız Kuşlar dizisinde Ahmet ve amcası Talat ittifak içinde Zeynep ve Onur’a tuzak kurarlar. Yine aynı dizide Azime kızı Emel ile Tuba ise Zerrin ile şer birliği içinde çeşitli entrikalar çevirerek dramatik örgüye düğümler atarlar. İstanbullu Gelin’de Adem ve Fikret, Faruk’a karşı, Esmâ ve gelini İpek ise Süreyya’ya karşı işbirliği içindedir. Bazen de İpek ve annesi herkese karşı şer ittifakı içinde olur. Ufak Tefek Cinayetler dizisinin kötülük çiçekleri Merve, Pelin ve Arzu ittifak içinde Oya karakterine çeşitli tuzaklar kurarlar. Bu ittifaka daha sonra Burcu karakteri de dahil olur. Siyah Beyaz Aşk’ın kötülük çiçeği İdil, Handan hanımla birlikte Yeter, Aslı ve Gülsüm’e karşı cephe alır. Cennetin Gözyaşları dizisinin kötülük çiçeği Arzu, kızı Melisa ile birlikte Cennet’e karşı işbirliği içindedir. Yine aynı dizide Arzu Cengiz’le suç birliği yapar ve Rıza beyin cesedini birlikte gizlice gömerler. Fazilet Hanım ve Kızları’nda kötülük çiçeği Yasemin bazen evin hizmetçisi Gülten ile bazen de Nil ve/ya evin kızı Selin ile suçbirliği içindedir. Meryem dizisinde Oktay ve Derin şer ittifakı oluştururken Derin ayrıca annesi Suzan Şahika ile de ittifak içindedir. Siyah İnci’de Vural annesi Canan ile Ebru ise babası Halil ile planlar yaparak tuzaklar kurarlar. Kalbimdeki Deniz dizisinde önce Hülya ve Şebnem Deniz’e karşı sonra da Şebnem ve Artun Hülya’ya karşı kötülük ittifakı içine girer. Yusef’in annesi Raşel de oğlunu Ece’den kurtarmak için İzak’la işbirliği yapar. Tablo 9’da olay örgüsüne yön veren şer ittifakı üyelerinin görüldüğü toplam on dizinin yayın günleri, yayın kanalları ve 47 ve 48. haftalarda aldıkları ortalama total reytingler yer almaktadır. 29 dizinin %34.4’ünde şer ittifakı motifi kullanılmıştır.

Tablo 9. Şer İttifakı Motifi içeren dizilerin 47-48. Hafta Total Reytingleri

Sıra	Dizi Adı	Şer ittifakı motifi	47-48. Hafta ortalama total reyting	Kanal Gün
1	Kadın	Şirin ve annesi Hatice	6.7	Fox Salı
2	Kanatsız Kuşlar	Ahmet ve Amcası Talat Azime ve Kızı Emel Tuba ve Zerrin	6.58	Atv Perşembe
3	İstanbullu Gelin	Adem ve Fikret Esmâ ve gelini İpek İpek ve annesi	6.33	Star Cuma
4	Ufak Tefek Cinayetler	Merve, Pelin, Arzu	6.25	Star Salı
5	Siyah Beyaz Aşk	İdil, Handan hanım	5.43	Kanal D Pazartesi
6	Cennetin Gözyaşları	Arzu ve Cengiz	5.25	Atv

		Arzu ve Melisa		Pazar
7	Fazilet Hanım Ve Kızları	Yasemin ve hizmetçi Gülten Yasemin, Selin, Nil	5.22	Star Cumartesi
8	Meryem	Oktay ve Derin Derin ve annesi Suzan Şahika	5.14	Kanal D Çarşamba
9	Siyah İnci	Vural ve annesi Canan Ebru ve babası Halil	4.94	Star Perşembe
10	Kalbimdeki Deniz	Hülya ve Şebnem Artun ve Şebnem Raşel ve İzak	4.49	Fox Cumartesi

6- Zorba Aşık Motifi

Popüler televizyon dizilerinde ortak beğeniyi yakalayan cazibe merkezi diğer bir motif de “Zorba Aşık” motifidir. Bu motifi kullanan Eşkîya Dünyaya Hükümdar Olmaz, dizisinin Hızır’ı, Çukur’un Yamaç’ı ve Siyah Beyaz Aşk’ın Ferhat’ı “mert katil” ve zorbadır. Yer altı dünyasının kendine özgü koşullarında adaleti kendileri tesis eden bu zorba karakterlerin şiddet içerikli zorbalıklarına onurlu bir anlam giydirilerek meşrulaştırılır. Siyah Beyaz Aşk dizisinde adaleti temsil eden savcının eli kolu bağlı değildir ama bir ayağı da aksar!

Kirli bir suç dünyasının içinde yer alan ve suç işleyebilen bu zorba karakterler sevdiği kadını her türlü tehlikeden koruyup kollayacak güce sahiptir. Sevdiklerini korumak uğruna her türlü riski göze almalarına karşın ona karşı zorbaca davranan ve koşulsuz itaat bekleyen bir yapıdadır. Bu karakterlerin bazıları Kanatsız Kuşlar’ın Ahmet’i, Siyah İnci’nin Vural’ı, Meryem’in Oktay’ı, Kızlarım İçin’in Alper’i gibi aşklarına karşılık görmek ve kaybetmemek uğruna sevdiklerine yalan söyler, kandırır, fiziksel güç kullanır ve hatta suç işlerler. Bu zorba karakterlerden bazılarının da İstanbullu Gelin’in Adem’i gibi eşlerine veya sevgililerine fiziksel, bazılarının da Kalbimdeki Deniz’in Alihan’ı gibi sözel, psikolojik ve ekonomik şiddet de uyguladığı görülür. Gülmece öğeleri içeren Çocuklar Duymasın dizisinin Haluk’u, Bahtiyar Ölmez’in sahte Rıfat’ı ve Şevkat Yerim Dar dizisinin Şevkat’i gibi mert karakterler sevdiklerini incitmekten çekinirken başkalarına karşı zorbaca davranırlar. Tablo 10’da dramatik çatışmayı “Zorba Aşık” motifini kullanarak inşa eden on üç dizinin yayın günleri, yayın kanalları ve 47 ve 48. hafta ortalama total reyting oranları büyükten küçüğe doğru yer almaktadır. 29 dizinin %44.8’inde zorba aşık motifi kullanılmıştır.

Tablo 10. Zorba Aşık Motifi içeren dizilerin 47-48. Hafta Total Reytingleri

Sıra	Dizi Adı	ZorbaAşık Motifi	47-48. Hafta ortalama total reyting	Kanal Gün
1	Eşkîya Dünyaya Hükümdar Olmaz	Zorba Aşık Hızır	9.75	Atv Salı
2	Çukur	Zorba Aşık Yamaç	6.78	Show Pazartesi
3	Kanatsız Kuşlar	Zorba Aşık Ahmet	6.58	Atv Perşembe
4	İstanbul Gelin	Zorba Aşık Adem	6.33	Star Cuma
5	Kadın	Zorba Aşık Hikmet	6.7	Fox

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

				Salı
6	ŞevkatYerimdar	Zorba Aşık Şevkat	5.84	Fox Cuma
7	Siyah Beyaz Aşk	Zorba Aşık Ferhat	5.43	Kanal D Pazartesi
8	Meryem	Zorba Aşık Oktay	5.14	Kanal D Çarşamba
9	Siyah İnci	Zorba Aşık Vural	4.94	Star Perşembe
10	Kalbimdeki Deniz	Zorba Aşık Alihan	4.49	Fox Cumartesi
11	Çocuklar Duymasın	Zorba Aşık Haluk	4.26	Kanal D Pazar
12	Bahtiyar Ölmez	Zorba Aşık Rıfat	3.80	Atv Cumartesi
13	Kızlarım İçin	Zorba Aşık Alper	3.14	Kanal D Salı

7- Şiddet Motifi

Popüler televizyon dizilerinde dramatik çatışmanın inşasında sıkça kullanılan cazibe unsuru diğer bir motif de “Şiddet” motifidir. İnsanlık tarihi boyunca erkeklerin düzenleyici, lider, koruyucu, kahraman, mert, savaşçı, yetkili, yiğit, yönetici gibi niteliklerle anılması; kadınlardan daha güçlü ve saygın olarak kabul edilmesi; saldırgan davranışlara ve şiddet eylemlerine nedenler ve gerekçeler oluşturmuştur (Köknel 1996: 46). Dramatik yapı içinde zıtlıkların çatışmasından şiddet ortaya çıkar. Şiddet motifini kullanan dizilerde sözel, psikolojik, ekonomik ve fiziksel şiddet yer aldığı gibi aynı zamanda şiddetin en uç noktası olan cinayet de görülebilir. Bu motifi kullanan dizilerde şiddetin kaynağı genelde erkektir ve yönü de kadına yöneliktir. Erkekten erkeğe yönelen şiddetin sıradanlaştırılarak kullanılması ve toplumsal rollerin yanlış inşasına ve şiddet eğilimli bireyler üzerinde de olumsuz bir güdülmeye yol

açabilir (Resim 1). 47 ve48. Haftalarda totalde en yüksek reytingi Diriliş Ertuğrul dizisinin aldığı görülmektedir (Tablo 11).

Resim 1. En yüksek reytingli dizi Diriliş Ertuğrul izlenirken.

Şiddet motifini neredeyse bir silah en az bir çoğunlukla da patlar. karakterin elinin bir Namlunun ucu bölümde birinin Örgütlü suç ve mafya otomobilin bagajı silahlar, siyahlar arasında dağıtılırken hangi bir sansüre sevgilinin cam bir kırmızı sıvı buzlanır/blurlanır/flulaştırılır.

reytingli dizi Diriliş izlenirken.

kullanılan dizilerin tamamında öldürücü kere ortaya çıkar ve Silah genellikle erkek uzantısı gibi sunulur. neredeyse her kafasına dayanır. dizilerinde açılır ve bagajdaki giymiş bir grup adam açıkça sergilenip her konu olmazken iki kadeh içinde içtikleri

Diriliş Ertuğrul, Söz ve Savaşçı dizileri içlerinde çokça şiddet barındırmasına rağmen milli birlik ve beraberlik temasını işler. Bu dizilerde görülen şiddet, resmi ideolojinin düşmana karşı verdiği savaştan kaynaklanan şiddettir. Arka Sokaklar dizisinde de benzer şekilde kolluk kuvvetlerinin suçla mücadelesi yer alır. Kendine özgü kanunları olan yer altı dünyasının karakterleri üzerine olay örgüsünün kurgulandığı Eşkîya Dünyaya Hükümdar Olmaz ve Çukur dizilerinde ise karşılaşılan şiddet kanun dışılıktan doğan bir şiddettir. Buna rağmen dizide şiddete onurlu bir anlam giydirilerek bir tür övgü yüklenir. Karakterlerin hemen hepsi siyah giyer. Kostümlerinin sanki bir parçası gibi ateşli silah taşır ve kullanırlar. Sigara ve alkole ilişkin nesnelere sansüre konu olurken, şiddet araçları sansürsüz olarak ekranda görünür, ateş alır, patlar, deler, keser ve birini öldürür. Şiddet araçlarının kullanımı neredeyse sıradandır. Bizim Hikaye’de erkekten kadına yönelik şiddet motifi de görülür. Mağdur faille aynı haneyi paylaşsa da paylaşmasada, eski ve şimdiki eşler – partnerler arasında meydana gelen her türlü şiddet (Moroğlu, 2012: 367) kadına yönelik şiddet olarak izleyicinin karşısına çıkar. Bakkal Asım karısı Esra’ya sık sık fiziksel şiddet uygular. Aşk ve Mavi’de İlyas da karısına fiziksel şiddet uygular. Kadınlar arasında da şiddet vardır. Hafize gelini Fatma’yı döver. Erkekler arasında fiziksel şiddet de kullanılır ve cinayet işlenir. Kanatsız Kuşlar’da Ahmet Zeynep’i silah zoruyla alıkoyar ve şantajla nikah kıyar. İstanbullu Gelin dizisinde olduğu gibi bazı dizilerde şiddet sevginin tezahürü olarak kodlanır. Adem karısı Dilara’ya birden fazla kez şiddet uygular. Annesi de zamanında kocasından şiddet görmüştür. Osman’la Burcu ayrıldığında, sakin ve sessiz karakter Osman Burcu’nun erkek arkadaşına kafa atar, yere yatırır yumruklar. İlgisizlikten yakınan Burcu karakteri Osman’ın bu şiddet eylemini sevgisinin bir tezahürü olarak algılar. Erkek sevdiğini kıskanmış ve onun uğruna rakibini bertaraf etmiştir. Kadınlar arasında da sosyal ve psikolojik şiddet söz konusudur. Esmâ gelini Süreyya’nın sahneye çıkmasına defalarca engel olur. Ufak Tefek Cinayetler dizisinde ise kadın kaynaklı yani kadından kadına doğru ve kadından erkeğe doğru yönelen sözel ve psikolojik şiddet görülür. Kırgın Çiçekler’de Kader, Yavuz’u öldürür ve arkadaşlarıyla birlikte bahçeye gömerler. Cennetin Gözyaşları, Siyah Beyaz Aşk, Fazilet Hanım ve Kızları, Meryem dizilerinde de şiddet, yaralama, baskı, şantaj, tehdit ve cinayet vardır. Siyah

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

İnci’de Vural Hazal’a, Siyah Beyaz Aşk’ta Ferhat Aslı’ya tıpkı Kanatsız Kuşlar’da Ahmet’in Zeynep’e yaptığı gibi tehdit ederek zorla nikah kıyar. Meryem dizisinde komiser Burcu’nun suçlularla mücadele ederken kullandığı şiddet kadından erkeğe veya kadına yönelik şiddet kapsamında değerlendirilmemiştir. Kalbimdeki Deniz dizisinde şiddet, şiddetin en uç noktası olan kadın cinayeti (25 Kasım-26. Bölüm) olarak görülür. Kadın cinayetlerine bakıldığında; kadının toplum tarafından kendine biçilen kalıpları kırmaya çalışması (boşanmaya kalkması, sevdiği biriyle kaçması, kocasına veya kocasının ailesine itaat etmemesi vb.) sonucu öldürüldüğü görülmektedir. Namus gerekçesiyle işlenen cinayetler bir kişi tarafından işlenmiş olsa bile arkasında toplumsal bir onay (Çetin, 2012: 10) vardır. Erkeğin kirlenen namusunu temizlemedikçe toplumdan dışlanacağı korkusu da azmettirici rol oynar. Kadının namusunu kirlettiğini düşünen kişi veya aile ancak bu cinayeti işleyerek arınacağını ve toplum içindeki eski itibarına kavuşabileceğini (Benli, 2015: 202) zanneder. Kalbimdeki Deniz dizisinde de Diyar’ın öldürülmesi tam olarak böyledir. Şiddet motifi yirmi iki dizide yer alarak en çok kullanılan motif olmuştur. Bu motifin işlendiği yirmi üç diziden on ikisinde en az bir tane cinayet işlenmiş, bu cinayetlerden iki tanesi de kadın cinayeti olarak gerçekleşmiştir. Şiddetin daha çok erkekler tarafından onaylandığı, şiddet uygulayanın sosyal ya da yasal ceza görmediği, şiddete maruz kalanların suskun kaldıkları (Ünlü vd., 2009:104) görülmektedir. Karakterler adaleti kendileri tesis etmek adına şiddete başvurmakta ya da kanun dışı işlerini şiddet kullanarak gerçekleştirmektedir. Tablo 11’de dramatik çatışmanın inşasında “Şiddet” motifi kullanan yirmi üç dizinin 47 ve 48. hafta ortalama total reyting oranları, şiddetin yönü ve şiddetin şekli toplu olarak yer almaktadır. Şiddet motifi 29 dizinin %79.3’ünde kullanılmıştır.

Tablo 11. Şiddet Motifi içeren dizilerin 47-48. Hafta Total Reytingleri

Sıra	Dizi Adı	Yönü	Şekli	47-48. Haftalar ortalama total reyting
1	Diriliş Ertuğrul	Erkekten erkeğe yönelik	Yurtluk mücadele	15.59
2	Söz	Erkekten erkeğe yönelik	Terörle mücadele	11.38
3	Eşkya Dünyaya Hükümdar Olmaz	Erkekten erkeğe yönelik Erkekten kadına yönelik Kadından erkeğe yönelik	Fiziksel, sözel, psikolojik Cinayet	9.75
4	Savaşçı	Erkekten erkeğe yönelik	Terörle mücadele	7.82
5	Arka Sokaklar	Erkekten erkeğe yönelik Erkekten kadına yönelik Kadından erkeğe yönelik	Suçla mücadele	7.73
6	Aşk ve Mavi	Kadından kadına yönelik Erkekten kadına yönelik	Fiziksel şiddet, baskı Cinayet	6.87
7	Kadın	Erkekten kadına yönelik Kadından kadına yönelik	Sosyal, psikolojik, fiziksel, sözel	6.7
8	Çukur	Kadından kadına yönelik	Fiziksel ve psikolojik şiddet	6.78

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

		Erkekten kadına yönelik Erkekten erkeğe yönelik	Cinayet	
9	Bizim Hikaye	Erkekten kadına yönelik Erkekten erkeğe yönelik	Fiziksel, psikolojik, ekonomik şiddet, silahla tehdit,	6.73
10	Kanatsız Kuşlar	Erkekten kadına yönelik Kadımdan kadına yönelik	Zorla evlilik, Fiziksel şiddet alıkoyma, silahla tehdit, zorla nikah	6.58
11	İstanbul Gelin	Kadımdan kadına yönelik Erkekten kadına yönelik	Baskı, fiziksel şiddet Koca dayığı,	6.33
12	Ufak Tefek Cinayetler	Erkekten kadına yönelik Kadımdan kadına yönelik Kadımdan erkeğe yönelik	Psikolojik, ekonomik, sindirme, iftira	6.25
13	Vatanım Sensin	Kadımdan kadına yönelik Erkekten kadına yönelik Erkekten erkeğe yönelik	Fiziksel, psikolojik, ekonomik, yaralama, cinayet	5.73
14	Kırgın Çiçekler	Kadımdan kadına yönelik Erkekten kadına yönelik	Sözel, fiziksel, silahla tehdit, Cinayet	5.71
15	Siyah Beyaz Aşk	Kadımdan kadına yönelik Erkekten kadına yönelik Erkekten erkeğe yönelik	Fiziksel ve psikolojik yaralama, alıkoyma, baskı, zorla nikah, cinayet	5.43
16	Cennetin Gözyaşları	Kadımdan kadına yönelik Erkekten kadına yönelik	Alıkoyma, kaçırma, silahla tehdit fiziksel ve psikolojik şiddet Cinayet	5.25
17	Fazilet Hanım ve Kızları	Kadımdan kadına yönelik Erkekten kadına yönelik Erkekten erkeğe yönelik	Fiziksel, psikolojik, ekonomik, yaralama Cinayet	5.22
18	Meryem	Kadımdan kadına yönelik Erkekten kadına yönelik Erkekten erkeğe yönelik	Fiziksel ve psikolojik şiddet, yaralama, baskı, alıkoyma Cinayet	5.14
19	Siyah İnci	Erkekten kadına yönelik	Zorla nikah, tecavüz alıkoyma, yaralama Cinayet	4.94
20	Kalbimdeki Deniz	Kadımdan kadına yönelik Erkekten kadına yönelik Erkekten erkeğe yönelik	Fiziksel ve psikolojik kadına yönelik şiddet Kadın cinayeti,	4.49
21	Payitaht Abdülhamit	Erkekten erkeğe yönelik	Fiziksel ve psikolojik şiddet	4.07
22	Kalp Atışı	Kadımdan kadına yönelik Erkekten kadına yönelik Erkekten erkeğe yönelik	Fiziksel ve psikolojik şiddet, Cinayet	3.71
23	Kızlarım İçin	Kadımdan kadına yönelik Erkekten kadına yönelik Erkekten erkeğe yönelik	Fiziksel ve psikolojik şiddet Kadın cinayeti,	3.14

8- Cezaevi Motifi

Popüler televizyon dizilerinde dramatik örüntüye yapısal katkı veren diğer bir motif de “Cezaevi” motifidir. Bu motif genellikle şiddetin sonuçlarından biri olarak kullanılmaz. Tam tersine gerçek suçlular dışarda gezerken, karakterler çoğunlukla bir iftira sonucu haksız yere cezaevine düşer. Olay örüntüsünde cazibe merkezi olarak kullanılan bu motifte, karakterin cezaevine düşmesini hazırlayan

olaylar ve cezaevindeyken karşılaştığı olaylarla dramatik çatışma yaratılır. Söz dizisinde Üsteğmen Yavuz, Eşkîya Dünyaya Hükümdar Olmaz dizisinde Hızır Çakırbeyli, kurulan komplolar sonucunda tuzağa düşer ve cezaevine girer. Aşk ve Mavi’de Ali üstlendiği cinayet yüzünden ağabeyi Cemal de Ayhan cinayetini üstlendiğinden cezaevine girer. Kanatsız Kuşlar’da Onur trafik kazasıyla ölüme sebebiyet vermekten, İstanbullu Gelin’de Reyhan, Esmâ’yı kulübede yakmaya teşebbüsten hapse girer. Ufak Tefek Cinayetler’de Serhan şirketindeki sızıntı yüzünden dolandırıcılıktan cezaevine düşer. Merve dolandırıcılıktan cezaevinde yatan abisini ziyaret eder. Vatanım Sensin’de Hilal vatansever faaliyetleri nedeniyle Yunanlılar tarafından idama mahkum edilir. Kırgın Çiçekler’de Meral cinayet iftirasına uğrar. Siyah Beyaz Aşk’ta önce Ferhat sonra da kardeşi savcı Yiğit cezaevine girer. Yeter’de gözaltında alınır ve parmaklıklar arkasında oğluya duygusal hesaplaşmalar yapar. Cennetin Gözyaşları’nda Cennet şirketi dolandırdığı iftirasına uğrar ve cezaevine girer. Fazilet Hanım ve Kızları’nda Ece iftiraya uğrar ve Hazım beyi öldürmeye teşebbüsten cezaevine girer. Meryem dizisinin Meryem’i de masum olduğu halde sevdiğini korumak için suçu üstlenir ve cezaevine girer. Bahtiyar Ölmez’de Bahtiyar hiç beklemediği bir şekilde hapse düşer. Yine Kızlarım İçin dizisinde Yaşar, karısını öldürmediği halde kızını korumak amacıyla suçu üstlenir ve hapse düşer. Neredeyse tamamında gerçek suçlular ortada gezdiği halde masumlar bir nedenden dolayı suçu üstlenir ve mağduriyete uğrarlar. Böylece dramatik çatışma yaratılır. Tablo 12’de “Cezaevi” motifi kullanan on beş dizinin 47 ve 48. hafta ortalama total reyting oranları ve motifin açılımı yer almaktadır. 29 dizinin %51.7’sinde cezaevi motifi kullanılmıştır.

Tablo 12. Cezaevi Motifi içeren dizilerin 47-48. Hafta Total Reytingleri

Sıra	Dizi Adı	Cezaevi Motifi	47-48. Hafta ortalama total reyting	Kanal Gün
1	Söz	Üsteğmen Yavuz	11.38	Star Pazartesi
2	Eşkîya Dünyaya Hükümdar Olmaz	Hızır	9.75	Atv Salı
3	Aşk ve Mavi	Ali Cemal	6.87	Atv Cuma
4	Kanatsız Kuşlar	Onur	6.58	Atv Perşembe
5	İstanbul Gelin	Reyhan	6.33	Star Cuma
6	Ufak Tefek Cinayetler	Serhan	6.25	Star Salı
7	Vatanım Sensin	Hilal	5.73	Kanal D Perşembe
8	Kırgın Çiçekler	Meral	5.71	Atv Pazartesi
9	Siyah Beyaz Aşk	Ferhat Yiğit Yeter	5.43	Kanal D Pazartesi
10	Cennetin Gözyaşları	Cennet	5.25	Atv Pazar
11	Fazilet Hanım ve Kızları	Ece	5.22	Star Cumartesi
12	Meryem	Meryem	5.14	Kanal D Çarşamba
13	Kalbimdeki Deniz	Mirat Deniz	4.49	Fox Cumartesi

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

14	Bahtiyar Ölmez	Bahtiyar	3.80	Atv Cumartesi
15	Kızlarım İçin	Yaşar	3.14	Kanal D Salı

9- Epik Motif

Popüler televizyon dizilerinde cazibe merkezi diğer bir motifin “Epik” motif olduğu söylenebilir. Bu motifin yer aldığı dizilerde karakterler birbirlerini günlük yaşamda kötü duruma sokacak içten pazarlıklı tuzaklara, yalanlara, gizemlere, hırsılara ve ihtiraslara kapılmaz. Bu motifi kullanan dizilerde başkarakterler mert ve cesurdur. Kendilerini adaleti tesis etmeye, suçluları yakalamaya, düşmanları yenmeye, ülkesini kurtarmaya adanmıştır ve olay örgüsü bu yönde gelişir. Genellikle milli duyguları harekete geçiren kahramanlık ve destansılık içeren bu dizilerde tarihsel konular, vatanseverlik, milli birlik, beraberlik, adalet temalarını işleyen epik motif yer alır. Bu motifin yer aldığı dizilerde genellikle silahlı mücadele vardır. Aşk motif olarak kullanılsa bile öncelikli değildir. Cazibe merkezi olarak epik motif kullanan Diriliş ve Söz dizilerinin 47 ve 48. haftalarda 29 dizi içinde en yüksek total reytingi alan diziler olduğu Tablo 3’te görülmektedir. Tablo 13’de epik motif kullanan altı dizinin yayın günleri, yayın kanalları ve 47 ve 48. hafta ortalama total reyting oranları büyükten küçüğe doğru yer almaktadır. 29 dizinin %20.6’sında epik motifi kullanılmıştır.

Tablo 13. Epik motif içeren dizilerin 47-48. Hafta Total Reytingleri

Sıra	Dizi Adı	Epik Motifi	47-48. Hafta ortalama total reyting	Kanal Gün
1	Diriliş	Kuruluş Destanı	15.59	TRT 1 Çarşamba
2	Söz	Vatansever, milli birlik	11.38	Star Pazartesi
3	Savaşçı	Vatansever, milli birlik	7.82	Fox Pazar
4	Arka Sokaklar	Hırsız-Polis	7.73	Kanal D Cuma
5	Vatanım Sensin	Kurtuluş Destanı	5.73	Kanal D Perşembe
6	Payitaht “Abdülhamid”	Tarihsel	4.07	TRT 1 Cuma

10- Amansız Hastalık Motifi

Popüler televizyon dizilerinde dramatik örüntüye yapısal katkı veren diğer bir motif de “Amansız Hastalık” motifidir. Konuda ne kadar fazla dönüş yapılırsa, o kadar iyi izleyici kapılır (Dimaggio 2012: 51). Hikayenin beklenmeyen bir yerinde yapılan beklenmedik keskin dönüşler daha çok izleyici ve dolayısıyla daha çok izlenirlik yani reyting demektir. Araştırmaya konu olan yirmi dokuz dizi içinden sekiz tanesinde en az bir kişi amansız/ölümcül bir hastalığa yakalanır. Olay örüntüsünün cazibe merkezi olarak kullanılan bu motifte, amansız hastalığa yakalanan karakter etrafında gelişen olaylarla dramatik yapı kurulur. Bizim Hikaye’de sorumsuz ve ayyaş baba Fikri siroza yakalanır. Beş çocuğunun dokusu tutmaz ve nakil için o güne kadar bilinmeyen bir kızının daha olduğu ortaya çıkar ve nakil için gelir. Kadın dizisinde baş kadın karakter Bahar kanser hastasıdır ve iki çocuğuyla hayat mücadelesi verir. İstanbullu Gelin dizisinde Faruk’un eski sevgilisi ve oğlunun annesi doktor Begüm kansere yakalanır

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ve ölür. Bu durum hikayete önemli bir dönüş yaratır ve Begüm'ün oğlu Süreyya ve Faruk'la yaşamaya başlar. Ada'nın hastalığı, Fikret ve İpek'in boşanma kararından vazgeçmelerine Ada'ya kardeş yapmalarına neden olur. Yine Kırgın Çiçekler dizisinde de Serkan kanser hastasıdır. Siyah İnci'de Irmak'ın da ölümcül bir hastalığı vardır. Kalbimdeki Deniz dizisinde Yusuf da ölmek üzeredir ve kalp nakli gereklidir. Çok trajik biçimde sevgilisi Ece'yi Yusuf'a kaptıran Mustafa intihar ederek kalbini Yusuf'a bağışlar. Kalp Atışı dizisinde doktor Alp'in de beyinde tümör vardır. Kızlarım İçin dizisinde de Egemen'in beyinde tümör vardır ve ayrıca Hüma da ağır bir böbrek hastalığına yakalanmıştır ve nakil gereklidir. Tüm bu hastalıkların ortaya çıkışı ve hastanın hayata tutunma çabası dramatik yapıdaki keskin dönüşleri cazibe merkezi haline getirir. Tablo 14'de "Amansız Hastalık" motifi kullanan sekiz dizinin 47 ve 48. hafta ortalama total reyting oranları ve motifin açılımı yer almaktadır. 29 dizinin %27.5'inde amansız hastalık motifi kullanılmıştır.

Tablo 14. Amansız Hastalık Motifi içeren dizilerin 47-48. Hafta Total Reytingleri

Sıra	Dizi Adı	Amansız Hastalık Motifi	47-48. Hafta ortalama total reyting	Kanal Gün
1	Bizim Hikaye	Fikri-siroz	6.73	Fox Perşembe
2	Kadın	Bahar-kanser	6.7	Fox Salı
3	İstanbul Gelin	Begüm-kanser Ada- kan hastalığı	6.33	Star Cuma
4	Kırgın Çiçekler	Serkan- kanser	5.71	Atv Pazartesi
5	Siyah İnci	Irmak-ölümcül astım	4.94	Star Perşembe
6	Kalbimdeki Deniz	Yusuf-ölümcül kalp	4.49	Fox Cumartesi
7	Kalp Atışı	Alp-beyinde tümör	3.71	Show Cuma
8	Kızlarım İçin	Egemen-beyinde tümör Hüma-böbrek hastalığı	3.14	Kanal D Salı

11- Hastane Motifi

Popüler televizyon dizilerinde dramatik örüntüye yapısal katkı veren diğer bir motif de "Hastane" motifidir. Bu motifin kullanıldığı dizilerde baş karakterlerden en az bir tanesi hastaneye kaldırılarak acil müdahale altına alınır, ciddi bir ameliyat geçirir ya da ölüm kalım savaşı verir. Bu esnada yakınları dramatik bir bekleyiş içindedir ve olayların akışı yön değiştirir. Söz dizisi özel görevli bir grup askerin terörle mücadelesini konu edindiği kadar aynı zamanda dizinin baş karakterlerinden Bahar'ın da doktor olması nedeniyle sık sık hastane ve tıbbi yardım görüntüleri yer alır. Üsteğmen Yavuz yaralandığında hastanede doktor Bahar koluna dikiş atar. Yine üstçavuş Mücahit hastaneye yatar. Aşk ve Mavi'de Safiye ve Fatma hastanede doğum yaparlar. Çukur'da sırtından vurulan Selim hastanede ölüm kalım savaşı verirken yine aile hastanede toplanır. Bizim Hikaye'de karaciğer nakli olması gereken Fikri'nin böbrek ve ciğerini organ mafyası çalınca Fikri hastanede yoğun bakıma alınır. Filiz ve kardeşleri yoğun bakım önünde gergin bir bekleyiş içindeyken kötülük çiçeği üvey abla Yeliz'in katkılarıyla Savaş, Filiz ve Cemil üçgeni de gerilir. Dizide izleyicide organ bağışıyla ilgili farkındalık yaratma çabası görülür. Kanatsız Kuşlar'da Tuğba baş kadın karakter Nefise'yi silahla vurduğunda yine bütün aile yoğun bakım önünde toplanır. Cennetin Gözyaşları'nda Cengiz silahla başından vurulur ve koma halinde hastaneye

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

kaldırılır. İstanbullu Gelin dizisinde Begüm beyin ameliyatı olduğunda ameliyathane kapısındaki gergin bekleme dramatik bir yapıdadır. Yine Faruk saldırıya uğrayıp hastaneye kaldırıldığında hikayede dönüşler olur. Suçlananlar aklanır. Vatanım Sensin’de Leon yaralanıp hastaneye yattığında Hilal hemşire pansuman yapar. Yine Hilal yaralandığında hastanede ölüm kalım savaşı verirken Leon ve bütün aile yoğun bakım önünde bir araya gelir. Ufak Tefek Cinayetler’de Pelin intihar eder ve hastaneye kaldırılır. Kırgın Çiçekler’de pek çok kez hastane sahnesi kullanılır. Songül’e acil müdahale yapıldığında bütün kırgın çiçekler hastanede toplanmıştır. Serkan ambulansla acile kaldırılır Lösemi teşhisi konur. Cemre hastanede ölüm kalım savaşı verir. Mesude bıçaklanarak hastaneye kaldırılır. Gökhan da hastanede ölür. Kırgın Çiçekler’de neredeyse hastanede yaşam savaşı vermeyen karakter yok gibidir. Siyah Beyaz Aşk dizisinde İdil bebeğini düşürme numarası yaptığında acilen hastaneye kaldırılır. Komiser Cem çatışmada ağır yaralanır ve acile kaldırılır. Vildan da intihar eder hastaneye kaldırılır. Yine benzer şekilde Fazilet Hanım ve Kızları’nda Selin bebeğini düşürme numarası yaptığında hastaneye kaldırılır. Sinan kaza geçirdiğinde hastanede tüm aile bireyleri toplanır ve olayların akışı değişir. Meryem dizisinde de Oktay ve Selma ve Meryem’in hastaneye yatırıldığı sahneler vardır. Kalbimdeki Deniz’de Deniz ve Figen’in hastaneye kaldırıldığı sahneler vardır. Yine Yosef’in kalp nakli olduğu sahnede de bütün aile hastanede gergin bir bekleme içindedir. Kızlarım İçin’de sinir krizi geçirdiğinde ve merdivenden düştüğünde Sumru hastaneye kaldırılır. Tablo 15’de “Hastane” motifi aracılığıyla dramatik çatışma yaratan on beş dizinin 47 ve 48. hafta ortalama total reyting oranları ve motifin açılımı yer almaktadır. 29 dizinin %51.7’sinde hastane motifi kullanılmıştır.

Tablo 15. Hastane Motifi içeren dizilerin 47-48. Hafta Total Reytingleri

Sıra	Dizi Adı	Hastane Motifi	47-48. Hafta ortalama total reyting	Kanal Gün
1	Söz	Üsteğmen Yavuz Üstçavuş Mücahit	11.38	Star Pazartesi
2	Aşk ve Mavi	Safiye, Fatma, Gülizar	6.87	Atv Cuma
3	Çukur	Selim	6.78	Show Pazartesi
4	Bizim Hikaye	Fikri	6.73	Fox Perşembe
5	Kanatsız Kuşlar	Nefise	6.58	Atv Perşembe
6	İstanbullu Gelin	Begüm Faruk	6.33	Star Cuma
7	Ufak Tefek Cinayetler	Pelin	6.25	Star Salı
8	Vatanım Sensin	Leon	5.73	Kanal D Perşembe
9	Kırgın Çiçekler	Serkan Songül Cemre Mesude Gökhan	5.71	Atv Pazartesi
10	Siyah Beyaz Aşk	İdil Cem Vildan	5.43	Kanal D Pazartesi
11	Cennetin Gözyaşları	Cengiz	5.25	Atv Pazar

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

12	Fazilet Hanım ve Kızları	Selin	5.22	Star Cumartesi
13	Meryem	Meryem Selma Oktay	5.14	Kanal D Çarşamba
14	Kalbimdeki Deniz	Deniz Figen Yosef	4.49	Fox Cumartesi
15	Kızlarım İçin	Sumru	3.14	Kanal D Salı

12- Mezarlık Motifi

Popüler televizyon dizilerinde dramatik örgüye yapısal katkı veren diğer bir motif de mezarlık motifidir. Araştırmaya konu olan yirmi dokuz dizi içinden on bir tanesinde en az bir kez mezarlık sahnesi görülmüştür. Bu mezarlık sahnesi dizilerde iki şekilde kullanılır. İlkinde baş kadın veya baş erkek karaktere yakın bir karakter ölür ve cenaze töreni vesilesiyle mezarlık motifiyle karşılaşılır. Söz dizisinde teröristler Hafız'ın karısına kara çarşaf giydirirler. Çarşafın altında ellerini bağlar, ağzını da bantlarlar ve Hafız'a doğru yürümesini isterler. Hafız da karısını terörist zannederek ateş eder ve öldürür. Çarşafı kaldırdığında ağzı bantlanmış karısını görür. Sonraki sahnede Hafız mezarlıkta ağlayarak karısının mezarını kazmaktadır. Eşkîya Dünyaya Hükümdar Olmaz'da Zeyno ölür. Meryem'de Güçlü'nün annesi Gülümser ölür. Siyah İnci'de dizinin önemli figürü Vural'ın annesi Canan ölür. Kalbimdeki Deniz dizisinde Diyar'ın izini süren babası ve abisi onu bulur ve Diyar kadın cinayetine kurban gider. Diyar'ın cenaze töreni esnasında "kadın cinayetleri son bulsun" mesajı da izleyiciye ulaştırılır. Yine aynı dizinin önemli karakterlerinden Mustafa intihar eder. Kalp Atışı dizisinde dizinin önemli karakterlerinden doktor Bahar ölür. İstanbullu Gelin'de dramatik yapıda önemli bir sapma olur ve dizinin önemli karakterlerinden doktor Begüm kansere yenik düşer ve ölür. Siyah Beyaz Aşk dizisinde dizinin baş kadın karakteri Aslı'nın ağabeyi Cem ölür ve cenaze töreni yapılır. Bu güçlü ve önemli karakterlerin ölümüyle düzenlenen cenaze töreni dışında Fazilet Hanım ve Kızları'nda 37. Bölümde (2 Mart 2018) Kerime ve Sadık, Hazal'ı diri diri mezara gömer. Ölmek üzere olan Hazal, tıpkı Kanatsız Kuşlar'ın 36. Bölümünde (1 Mart 2018) hastanede ölümle pençelesen Nefise'si gibi yaşamla ölüm arasında savaşırken bir taraftan da gerçeküstülük ve gerçeklik arasında da gider gelir.

Mezarlık motifinin kullanıldığı ikinci tür baş karakterlerinden birinin ölmüş bir yakının mezarını ziyareti şeklindedir. Karakterlerden biri bazen içini dökmek, bazen de af dilemek adına kendisi için önemli bir yakınının mezarı başında iç hesaplaşmalar yapar. Çukur'da Vartolu annesi Mihriban'ın mezarını ziyaret eder. Siyah Beyaz Aşk'ta avukat Ayhan da annesi Albina Dağıstan'ı ziyaret etmek için mezarlığa gider. Aslı ve Jülide de Cem'in mezarını ziyaret eder. Fazilet Hanım ve Kızları'nda Sinan ve Yağız anneleri Sevinç'in mezarı başında annelerine içlerini dökerler. Meryem dizisinde Meryem savcı Oktay'ın ölmediğinden şüphelenir ve mezarına gider. Kızlarım İçin dizisinde Zübeyir sevgilisi Ayten'in mezarını ziyaret eder. İstanbullu Gelin dizisinde Fevzi'nin mezarı açılırken tarafların beklenmedik hamleleri dramatik gerilimi artırır. Mezarlık sahneleri dizilerde dramatik çatışmayı besleyen önemli bir araç olarak kullanılır. Tablo 16'de "Mezarlık" motifi kullanan on iki dizinin 47 ve 48. hafta ortalama total reyting oranları ve motifin açılımı yer almaktadır. 29 dizinin %41.3'ünde mezarlık motifi kullanılmıştır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Tablo 16. Mezarlık Motifi içeren dizilerin 47-48. Hafta Total Reytingleri

Sıra	Dizi Adı	Mezarlık Motifi	47-48. Haftalar ortalama total reyting	Kanal Gün
1	Söz	Hafız Fatma'nın mezarını kazar	11.38	Star Pazartesi
2	Eşkıya Dünyaya Hükümdar Olmaz	Zeyno'nun cenaze töreni	9.75	Atv Salı
3	Aşk ve Mavi	Ayhan Koçak'ın mezarını ziyaret	6.87	Atv Cuma
4	Çukur	Vartolu annesi Mihriban'ı ziyaret eder	6.78	Show Pazartesi
5	İstanbul Gelin	Fevzi'nin mezarı açılır Begüm'ün cenaze töreni	6.33	Star Cuma
6	Siyah Beyaz Aşk	Aslı'nın abisi Cem'in cenaze töreni Ayhan annesi Albina Dağıstan'ı ziyaret eder Aslı ve Jülide Cem'in mezarını ziyaret eder.	5.43	Kanal D Pazartesi
7	Fazilet Hanım ve Kızları	Sinan ve Yağız anneleri Sevim'i ziyaret eder Kerime ve Sadık, Hazal'ı canlı canlı gömerler.	5.22	Star Cumartesi
8	Meryem	Güçlü'nün annesi Gülümser'in cenaze töreni Meryem Oktay'ın mezarına gider Derin, Suzan Şahika'nın mezarını ziyaret eder. Annesi Oktay'ın mezarını ziyaret eder	5.14	Kanal D Çarşamba
9	Siyah İnci	Canan'ın cenaze töreni	4.94	Star Perşembe
10	Kalbimdeki Deniz	Diyar'ın cenaze töreni Mustafa'nın cenaze töreni	4.49	Fox Cumartesi
11	Kalp Atışı	Eylül'ün babaannesinin cenaze töreni Bahar'ın cenaze töreni	3.71	Show Cuma
12	Kızlarım İçin	Zübeyir Ayten'in mezarını ziyaret eder	3.14	Kanal D Salı

Ağırlıklı olarak karşılaşılan on iki motifin dizilere dağılımına toplu olarak bakıldığında totalde 15.59 ile en yüksek reytingi alan Diriliş dizisinde epik ve şiddet motiflerinin öne çıktığı görülmüştür. Kalbimdeki Deniz 11, Siyah Beyaz Aşk, İstanbul Gelin 10, Kanatsız Kuşlar, Meryem, Fazilet Hanım ve Kızları 9, Siyah İnci, Bizim Hikaye, Cennetin Gözyaşları 7, Ufak Tefek Cinayetler 6 ve 3.14 ile en düşük reytingi alan Kızlarım İçin dizilerinde 8 motifle karşılaşmıştır. 2 motifle en az motif, 15.59 ortalama reyting ile en yüksek reytingli Diriliş dizisinde kullanılmıştır. Motif sayısı üstünlüğünün reyting konusunda bir avantaj sağlamadığı görülmektedir. Tablo 17'de yirmi dokuz dizide öne çıkan motif sayısı, motifin türü, ve dizilere ait ortalama total reytingler toplu olarak yer almaktadır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Tablo 17. Dizide kullanılan motif sayısı,motifin türü ve dizilerin 47 ve 48. hafta ortalama total reyting sıralaması

Sıra	Dizi Adı	Motif Sayısı	Motif Türü	47-48. Haftalar ortalama total reyting
1	Diriliş	2	Epik Şiddet	15.59
2	Söz	5	Epik Şiddet Cezaevi Hastane Mezarlık	11.38
3	Eşkıya Dünyaya Hükümdar Olmaz	5	Aşk üçgeni ZorbaAşık Şiddet Cezaevi Mezarlık	9.75
4	Savaşçı	2	Epik Şiddet	7.82
5	Arka Sokaklar	2	Epik Şiddet	7.73
6	Aşk Ve Mavi	7	Sahte Külkedisi, beyaz atlı prens Aşk üçgeni Şiddet Cezaevi Hastane Mezarlık	6.87
7	Çukur	5	Aşk üçgeni ZorbaAşık Şiddet Hastane Mezarlık	6.78
8	Bizim Hikaye	7	Sahte Külkedisi, beyaz atlı prens Aşk üçgeni, Kötülük çiçeği Şiddet Amansız hastalık Hastane	6.73
9	Kadın	6	Aşk üçgeni Kötülük çiçeği Şer ittifakı Zorba Aşık Şiddet Amansız hastalık	6.7
10	Kanatsız Kuşlar	9	Sahte Külkedisi, beyaz atlı prens Aşk üçgeni Kötülük çiçeği Şer İttifakı ZorbaAşık	6.58

			Şiddet Cezaevi Hastane	
11	İstanbul Gelin	10	Külkedisi, beyaz atlı prens Aşk üçgeni Kötülük çiçeği Şer İttifakı ZorbaAşık Şiddet Cezaevi Amansız hastalık Hastane Mezarlık	6.33
12	Ufak Tefek Cinayetler	6	Aşk üçgeni Kötülük çiçeği Şer ittifakı Şiddet Cezaevi Hastane	6.25
13	ŞevkatYerimdar	2	Sahte ZorbaAşık	5.84
14	Vatanım Sensin	7	Sahte Külkedisi, beyaz atlı prens Aşk Üçgeni Cezaevi Epik Şiddet Hastane	5.73
15	Kırgın Çiçekler	6	Sahte Kötülük çiçeği Cezaevi Şiddet Amansız hastalık Hastane	5.71
16	Siyah Beyaz Aşk	10	Sahte Külkedisi, beyaz atlı prens Aşk üçgeni Kötülük çiçeği Şer ittifakı ZorbaAşık Şiddet Cezaevi Hastane Mezarlık	5.43
17	Cennetin Gözyaşları	7	Külkedisi, beyaz atlı prens Aşk üçgeni Kötülük çiçeği Şer İttifakı Şiddet Cezaevi Hastane	5.25
18	Fazilet Hanım Ve Kızları	9	Sahte Külkedisi, beyaz atlı prens Aşk üçgeni	5.22

			Kötülük çiçeği Şer İttifakı Şiddet Cezaevi Hastane Mezarlık	
19	Meryem	9	Külkedisi, beyaz atlı prens Aşk üçgeni Kötülük çiçeği Şer İttifakı ZorbaAşık Şiddet Cezaevi Hastane Mezarlık	5.14
20	Yeni Gelin	1	Külkedisi, beyaz atlı prens	5.11
21	Siyah İnci	7	Aşk üçgeni Kötülük çiçeği Şer İttifakı ZorbaAşık Şiddet Amansız hastalık Mezarlık	4.94
22	Kalbimdeki Deniz	11	Sahte Külkedisi, beyaz atlı prens Aşk üçgeni Kötülük çiçeği Şer İttifakı ZorbaAşık Şiddet (Kadın cinayeti) Cezaevi Amansız hastalık Hastane Mezarlık	4.49
23	Çocuklar Duymasın	2	ZorbaAşık Kötülük çiçeği	4.26
24	Payitaht “Abdülhamid”	2	Epik Şiddet	4.07
25	Bahtiyar Ölmez	4	Sahte Aşk üçgeni ZorbaAşık Cezaevi	3.80
26	Dolunay	1	Külkedisi, beyaz atlı prens	3.76
27	Kalp Atışı	6	Külkedisi, beyaz atlı prens Aşk üçgeni Kötülük çiçeği Şiddet Amansız hastalık Mezarlık	3.71
28	Hayat Sırları	1	Külkedisi, beyaz atlı prens	3.38
29	Kızlarım İçin	8	Külkedisi, beyaz atlı prens Kötülük çiçeği ZorbaAşık Şiddet	3.14

			Cezaevi Amansız hastalık Hastane Mezarlık	
--	--	--	--	--

20 Kasım 2017 ve 3 Aralık 2017 tarih aralığında yayımlanan yirmi dokuz dizi içinde şiddet motifi 23, aşk üçgeni motifi 17, kötülük çiçeği, külkedisi beyaz atlı prens motifi, cezaevi motifi ve hastane motifleri 15, zorba aşık motifi 13, mezarlık motifi 12, sahte motifi ve şer ittifakı motifleri 10, amansız hastalık 8, epik motif 6 farklı televizyon dizisinde kullanılmıştır.

Buna göre televizyon dizilerinde şiddet motifi %79.3, aşk üçgeni motifi %58.6, kötülük çiçeği motifi, külkedisi beyaz atlı prens motifi, hastane ve cezaevi motifleri %51.7, zorba aşık motifi %44.8, mezarlık motifi %41.3, sahte motifi ve şer ittifakı motifleri %34.4, amansız hastalık %27.5 ve epik motif %20.6 oranında kullanılmıştır.

Toplamda altı dizi içinde kullanılan epik motif %20 kullanım oranına rağmen 8.72 ortalama reyting ile en yüksek reytingi alan motif olmuştur. 23 dizide kullanılan şiddet motifi ise %79.3 oranıyla en çok kullanılan motif olmuş ve 6.74 reyting ile reyting sıralamasında ikinci sırada yer almıştır. Külkedisi beyaz atlı prens motifi ise %51.7 kullanım oranıyla on beş dizide kullanılmasına karşın 5.12 ile en düşük ortalama reytingi alan motif olmuştur. Tablo 17’de on iki farklı motifin kullanım sıklığına göre sıralaması, kullanım yüzdesi ve 47-48. haftalardaki ortalama total reytingleri yer almaktadır.

Tablo 17. Motiflerin kullanım sıklığı, yüzdesi ve ortalama total reytingleri.

Motif	Frekans	Yüzde (%)	47-48. Haftalar ortalama total reyting
Şiddet	23	79.3	6.74
Aşk üçgeni	17	58.6	5.86
Kötülük çiçeği	15	51.7	5.32
Külkedisi beyaz atlı prens	15	51.7	5.12
Hastane	15	51.7	6.06
Cezaevi	15	51.7	6.05
ZorbaAşık	13	44.8	5.54
Mezarlık	12	41.3	6.09
Sahte	10	34.4	5.64
Şer ittifakı	10	34.4	5.63
Amansız hastalık	8	27.5	5.21
Epik	6	20.6	8.72

SONUÇ

Genel beğeniye uyan ve piyasa için üretilen televizyon dizilerinde, izleyici tarafından “satın alınırılığı garanti” motiflerin kullanılması, reyting ölçümlerinde belli bir oranı yakalamayı da garantiye almaktadır. Reytinglerin düşük olması dizileri iki şekilde etkilemektedir. Bunlardan ilki dizilerin yayın saatlerinin ana yayın saat diliminden daha az izleyicinin ekran başında olduğu yayın dilimlerine kaydırılması, diğeri de planlanan yayın hayatından daha önce erken son yapmak zorunda kalmalarıdır. 20 Kasım 2017 ve 3 Aralık 2017 tarih aralığında; Klavye Delikanlıları, Kayıt Dışı, Hayati ve Diğerleri, Ver Elini Aşk, Yalaza, Neredesin Birader, Aslan Ailem, Kalk Gidelim, İsimsizler düşük reytingleri nedeniyle erken son yapan diziler olmuşlardır. Televizyon kanalları ve yapım şirketleri bu olumsuz

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

sonuçları ihtimal dışı bırakabilmek adına izleyici tarafından satın alınırılığı garanti motiflerin kullanımı yoluyla reytinglerini yükseltme seçeneğini kullanmaktadırlar.

Yüksek reyting alan dizilere içerik olarak bakıldığında dramatik yapının inşasında birbirine benzer motiflerin öne çıktığı ve izleyicinin ortak beğenisinin bu motifler aracılığıyla yakalandığı söylenebilir. Örneklem aralığında yayınlanan 38 diziden total reytingi 3 ve üzeri olan toplam 29 dizide cazibe merkezi olarak “**sahte, külkedisi beyaz atlı prens, aşk üçgeni, kötülük çiçeği, şer ittifakı, zorba aşık, şiddet, cezaevi, epik, amansız hastalık, hastane ve mezarlık**” olmak üzere başlıca on iki motifin kullanıldığı ve dramatik çatışmaların bu motifler aracılığıyla inşa edildiği saptanmıştır.

Dramatik yapının inşasında **Şiddet** motifinin kullanım oranı %79,3’tür. Toplam 23 dizide kullanılarak en çok kullanılan motif olmuştur. **Aşk Üçgeni Motifi** %58,6 kullanım ile ikinci sırada yer almış ve on yedi farklı dizide karşılaşılmıştır. **Kötülük Çiçeği, Külkedisi ve Beyaz Atlı Prens, Hastane ve Cezaevi** motifleri %51,7 kullanım ile 15 dizide yer almıştır. **Zorba Aşık** %44,8 kullanım oranıyla 13 dizide, **Mezarlık** motifi %41,3 kullanım oranıyla 12 dizide, **Amansız Hastalık** motifi %27,5 kullanım oranıyla 8 dizide yer almıştır. Tüm bu motiflerin kullandığı dizilerin ortalama total reytingleri Tablo 17’de görülmektedir. 8.72 total reytingi ile en yüksek ortalama reytingi alan **Epik motif** 6 dizide kullanılmıştır. En az kullanılarak en yüksek ortalama total reytingi yakalayan motifin Epik motif olduğu görülmektedir. Aynı motifi kullanan dizilerin 47 ve 48. Haftada aldıkları total reyting toplamı dizi sayısına bölünerek reytinglerin aritmetik ortalaması ve o motifin toplamda aldığı ortalama reyting bulunmuştur. Böylece izleyicinin o motifle kurduğu etkileşim görünür kılınmıştır.

Televizyon dizilerinde kadının var olma çabasının ve kurtuluşunun kurtarıcı bir erkeğe endekslilik olarak sunulması, kadının entrikacı, tuzak kurucu ve kötülük merkezi olarak sunulması, kadınların eski eş/sevgili ve yeni eş/sevgili sıfatı ile erkeğe ait konutta çok eşliliği ima edecek şekilde modellendirilmesi, suç ve ceza dengesinin kurulamaması ve cezaevi motifinin şiddet ve suçun sonucu olarak değil de iftira ve mağduriyet sonucu olarak kullanılması, şiddet ve zorbalığın erkeğin sevgisinin ifade biçimi olarak kodlanması, şiddet araçlarının ve şiddet üreten nesnelerin herhangi bir sansüre konu olmaksızın sıradanlaştırılarak sunulması da izler kitle üzerinde olumsuz durumların meşrulaştırılmasına, sıradanlaştırılmasına ve izleyici kitlenin de duyarsızlaşmasına yol açmaktadır.

Her gün ana haber bülteni sonrası bütün aile bireylerinin bir arada televizyon karşısında olduğu saatlerde yayınlanan dizilerden yayılan şiddet, zorbalık ve kötülük gibi olumsuz mesaj sağanağı karşısında savunmasız kalan yetişkinlerden başka çocuklar da risk altında kalmaktadır. Bu kadar yoğun olumsuz uyaran karşısında yetişen çocukların toplumsal roller ve sosyal yaşam algısına dair sorunlar olması riski mevcuttur ve bu riski görünür kılması açısından bu çalışma önemlidir.

Fox’ta yayınlanan Bizim Hikaye dizisinde Fikri’nin siroz olmasıyla başlayan organ bağışına vurgu, İstanbullu Gelin dizisinde Lösemili çocukların tedavisine ilişkin farkındalık çabası, Kalbimdeki Deniz dizisinde ise Diyar’ın infazı sonrası sivil toplum kuruluşlarının kadın cinayetlerine karşı tepkisi izleyiciye doğru ve farklı bakış açısı öneren olumlu nadir örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuklar Duymasın dizisi de kimsesiz çocukları evlat edinme açısından örnek oluşturacak olumlu mesajlarla izleyici karşısına çıkmaya başlamıştır. Toplumda olumsuz duygu ve düşünce “eken” motiflerin azaltılarak yerine olumlu mesaj ve farklı bakış açıları öneren motiflerin çoğaltılması toplum yapısına ve toplumsal rollerin inşasına olumlu katkı verecektir.

Kaynakça

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Adanır, O. ve Esen, K.Ş. (2013). Sinema Kuramları 2, Ed. Zeynep Özarslan, İstanbul: Su Yayınevi.
- Althusser, L. (2003). İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları. (Çev. A. Tümertekin). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Benli, N. (2015). Türk Sinemasında “Çocuk Gelin” İmgesi: Lal Gece Filmi Ekseninde İçerik Analizi, Akademik Bakış Dergisi, Sayı: 50 (s: 193-204) Temmuz – Ağustos 2015
- Çetin, İ. (2012). Bir Bataklık Olarak “Namusun Temizlenmesi” Mefhumu. Şenol (Haz.) Uluslararası Katılımlı Kadına ve Çocuğa Karşı Şiddet Sempozyumu: 27-28 Nisan 2012, Ankara
- Dimaggio, M. (2012) Televizyon İçin Nasıl Yazmalı. (çev. A.İ. Güzel). İstanbul: Parşömen Yayınları
- Gökçe, B. (1992) Toplumsal Bilimlerde Araştırma, Ankara: Savaş Yayınları
- Köknel, Ö. (1996) Bireysel ve Toplumsal Şiddet, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Moroğlu, N. (2012) http://portal.ubap.org.tr/app_themes/dergi/2012-99-1169.pdf (ET: 19.02.2018)
- Postman, N. (2010) Televizyon Öldüren Eğlence. (Çev. O. Akinhay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Uğur, V. (2013) 1980 Sonrası Türkiye’de Popüler Roman. Koç Üniv. Yay.
- Ünlü, Sezin vd. (2009) Kadına Yönelik Şiddet: Tv Dizilerinde Kadına Yönelik Şiddet Üzerine Bir Araştırma, Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi. Cilt 5, Sayı 4
- Tasker, Y. (2012). “Television Crime Drama and Homeland Security: From ‘Law and Order’ to ‘Terror TV’”. Cinema Journal, 51 (4) 44-65.
- Vint, S. (2013). “Visualizing the British Boom: British Science Fiction Film and Television”. CR: The New Centennial Review, 13 (2): 155-178.
- <https://www.acunn.com/rejting-sonuclari> (ET: 28.11.2017)
- <https://www.rtuk.gov.tr/izlenmedinlenme-oranlari-olcumu/3706/1980/izlenme-dinlenme-oranlari-rejting-olcumleri-denetimi.html> (ET: 28.11.2017)
- <http://www.internethaber.com/ufak-tefek-cinayetler-senaryosu-calinti-mi-herkes-bunu-merak-ediyor-foto-galerisi-1819536.htm?page=4> (ET: 28 Kasım 2017)
- <http://www.hurriyet.com.tr/turk-dizileri-2-numara-40417302> (ET: 10.02.2018).
- <http://variety.com/2013/biz/global/creatively-turkeys-tv-soaps-have-conquered-the-world-1200350998/> (ET: 10.02.2018).
- Fotoğraf arşivi:**
- <https://onedio.com/haber/dirilis-izlerken-eccaninin-davasini-evinde-yasayan-cilgin-torunlardan-15-komik-fotoğraf-806126> (ET: 11.05.2018)

SÜRDÜRÜLEBİLİR TEDARİK ZİNCİRİ YÖNETİMİ VE BİLGİ SİSTEMLERİNİN KULLANIMI

Dr. Öğr. Üyesi Özel SEBETCİ

Öğr. Gör. Tuğba KAVLU

Öğr. Gör. Mehmet Can HANAYLI

Öğr. Gör. Gizem GÜREL DÖNÜK

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi

Öz

Sürdürülebilir Tedarik Zinciri Yönetimi; malzeme, bilgi ve sermaye akışlarının yönetimi ve tedarik zinciri boyunca şirketler arasındaki işbirliği olarak tanımlanır. Malzeme, bilgi ve sermaye akışı yönetimini desteklemek için bilgi sistemleri zorunlu hale gelmiştir. Bu nedenle araştırmada tedarik zinciri yönetimi ile bilgi sistemleri arasındaki ilişki üzerinde durulmuştur. Bu çalışmanın amacı; Sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimini desteklemek için bilgi sistemlerinin kullanımı konusunda Türk araştırmacılar tarafından yapılan araştırmaları derlemek ve gelecekte yapılacak araştırmalara öneride bulunmak için kapsamlı bir literatür taraması yürütmektir. Scindirect, Web of Science, Scopus veri tabanları “tedarik zinciri, tedarik zinciri yönetimi, sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi, sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi ve bilgi sistemleri, ” anahtar kelimeleri kullanılarak taranmış, incelenecek makale listesine eklenmiştir. İlk aşamada yapılan taramalarda tespit edilen 57 makale, farklı veri tabanlarında tekrarlananların çıkarılarak 40 taneye indirildi. Yapılan literatür taramasından elde edilen bulgular araştırmacılar ve şirket yöneticileri için yararlı olabileceği gibi tedarik zincirleri için bilgi sistemi geliştiren firmalar için de önemlidir. Farklı sektörlerden şirketlerin sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimini desteklemek için bilgi sistemi kullanımına yönelik önerilerden ve iyi örneklerden faydalanması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tedarik Zinciri, Sürdürülebilir Tedarik Zinciri Yönetimi, Bilgi Sistemleri

INFORMATION SYSTEMS SUPPORTED IN SUSTAINABLE SUPPLY CHAIN MANAGEMENT

Abstract

Sustainable supply chain management (SSCM) is defined as management of materials, information and capital flows, and cooperation among companies along the supply chain. In order to support management of materials, information and capital flow information systems have become compulsory nowadays. Therefore; the relationship between supply chain management and information systems has been the focus of this study. The aim of this study is to review studies conducted by Turkish researchers on information systems supported sustainable supply chain management and conduct an extended literature review in order to make suggestions for future research. Scindirect, Web of Science and

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Scopus databases were searched by using “supply chain, supply chain management, sustainable supply chain management, and information systems” keywords and research articles from the results were listed to be examined. The number of articles was narrowed down from 57 to 40 after eliminating the recurring articles from different databases. Results of this study would be beneficial not only for researchers and managers but also for companies that are developing information systems for SSCM. Therefore the relationship between SSCM and IS is limited, it is determined that academic research is needed in this field. Companies form different sectors might utilize the results, suggestions about information systems supported SSCM and good practices.

Keywords: Supply Chain, Sustainable Supply Chain Management, Information Syste

Giriş

Günümüzde firmalar 21. yüzyılın küresel pazarında rekabet edebilmek için organizasyonel rekabetçi yapılarını geliştirme yarışındadır. Bu yüzden değişen pazar gereksinimlerini karşılayabilmek, daha esnek olmak, müşterilere daha hızlı cevap verebilmek için diğer işletmelerle işbirliğine gitmenin önemini kavrayarak karşılıklı işbirliğine ve müşteri ilişkilerine daha fazla önem verir hale gelmişlerdir.

Organizasyonun vermiş olduğu kararların merkezinde müşteriler bulunmaktadır. İşletmeler müşteri memnuniyetini sağlamak amacıyla yer aldıkları zincirde bulunan (tedarikçi, üretici, perakendeci vb.) her kesim ile işbirliği içerisinde olmanın farkındadır ve bunu geliştirmeye çalışmaktadır (Houlihan, 1985). Tedarik zinciri yönetimi (TZY) bu sözü edilenlerin bütünleşmesiyle gelişmiş bir yaklaşımdır. Yoğun rekabet içerisindeki firmaların göstermiş olduğu performans yalnızca kendisiyle ilgili olmayıp, işletmenin işbirliği içinde olduğu kurumlarla da bağlantılıdır. Özellikle son yıllara bakıldığında tedarik esaslı küçülme ve birleşmeler gibi meydana gelen değişimler şirketlerin tedarikçilere olan güvenini artırmıştır (Park, Hartley, & Wilson, 2001). Bunun sonucunda tedarik zinciri yönetimi önem kazanmıştır. Sürdürülebilirlik hedeflerini bir adım daha öteye taşımaya çalışan şirketler, yalnız şirket içi performanslarını değil, ürettikleri mal ve hizmetlerin yaşam döngüsü boyunca sürdürülebilirlik fikrini benimsemektedir. Tedarik zinciri sürdürülebilirliğinin amacı, ürün ve hizmetlerin pazara ulaştırılması sürecine dâhil olan tüm paydaşlar için uzun vadeli çevresel, sosyal ve ekonomik değerler yaratmak, bu değerleri korumak ve geliştirmektir. Bu gerçeğin bilincinde olan firmalar tedarikçileri ve paydaşları ile işbirliği içerisinde tedarik zincirlerini sürdürülebilir hale getirdikleri ve bu durumu da güçlü bir rekabet avantajına dönüştürdükleri görülmektedir. (tusiad.org/, 2018)

İşletme yönetiminin amaçlarının arasında müşteri arzularını, beklentilerini karşılayabilmek, müşteri portföyünü zenginleştirmek için tedarik zincirlerini ve bu zincir üzerindeki akışın etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamaktır. Bu noktada, bilgi sistemi (BS) devreye girerek bilgi akışının etkin kullanımı, tedarik zinciri yönetimi için önemli bir parametre olarak karşımıza çıkmaktadır (Kanat & Atilgan, 2014). Bilgi sistemleri olumsuz çevre koşullarını azaltmak için işletme girişimlerini desteklemekte, işletmelerin sürdürülebilirliklerini iyileştirmekte ve daha iyi uygulamaları tanımlamak için kuruluşların bilgi sistemlerinin nasıl entegre edileceğini anlamalarını kolaylaştırmaktadır. (Fiorini & Jabbour, 2017)

Sürdürülebilir Tedarik Zinciri Yönetimi (STZY) ile BS'leri sektörde çağ gereği ve zorunluluğu kullanılmasına rağmen, akademik bakış açısıyla değerlendirildiğinde, alanların ilişkisel durumunun ortaya konulması gerekliliği düşünülebilir. Bu bağlamda STZY ve BS arasındaki ilişkinin hangi konuları

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

olumlu ya da olumsuz etkilediğinin bütünsel olarak ortaya konulabilmesi için alan yazında yapılan çalışmaların araştırılması gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmanın amacı sürdürülebilir tedarik zinciri ve bilgi sistemleri arasındaki etkileşimli ilişkiyi ortaya koymak için akademik çalışmaları tarayıp durumu tespit etmektir. Çalışmada; Türk araştırmacılar tarafından İngilizce dilinde hazırlanan makaleler incelenmiştir. Alan indekslerinde yapılan taramalarda tespit edilen 57 makaleden farklı veri tabanlarında tekrarlananların çıkarılması sonucu toplam 22 makale ile çalışma yürütülmüştür. Sürdürülebilir tedarik zinciri ve bilgi sistemleri alanında ayrı ayrı çalışmalar yapılmış olsa da iki konu arasındaki ilişki üzerinde durulmadığı tespit edilmiştir. Yapılan çalışmada alandaki bu boşluk ortaya konmuştur. Elde edilen bulgular ile ileri de yapılacak çalışmalara yön vermek hedeflenmiştir.

1. LİTERATÜR TARAMASI

1.1 Tedarik Zinciri ve Tedarik Zinciri Yönetimi

Literatürde Tedarik Zinciri ve Tedarik Zinciri Yönetimi (TZY) ile ilgili pek çok tanıma rastlamak mümkündür. Tedarik zinciri; hammadde temini yapan, onları yarı mamul ve mamul haline dönüştüren ve bu ürünleri hedef kitleye dağıtan, üreticilerin ve dağıtıcıların oluşturduğu bir ağıdır (Lee & Billington, 1992). Arzın ve talebin yönetilmesi, hammaddelerin tedariki, üretim ve montaj, depolama, envanter yönetimi, sipariş yönetimi ve müşterilere ürünlerin dağıtım vb. faaliyetleri kapsar ve tüm bu faaliyetlerin sürdürülebilmesi için gerekli olan BS'leri de içerir (Yüksel, 2004). Başka bir tanım ise tedarik zincirini; tedarikçileri, lojistik hizmet sağlayıcılarını, üreticileri, dağıtıcıları ve perakendecileri içine alan ve bunlar arasında malzeme, ürün ve bilgi akışı olan bir elemanlar kümesi olarak tanımlamaktadır (Kopczak, 1997).

Tedarik zinciri yönetimi ise; tedarikçi, üretici ve müşteri arasındaki bağlantıyı en etkili biçimde değerlendiren ve bunu yaparken entegre eden yaklaşım dizisi olarak tanımlanabilir. (Chopra, 2009). Müşteriyi tatmin etmek için ortak amaçla çalışan ticaret ortağı topluluğunu kapsayan bir dizi iş süreci olarak da tanımlanan tedarik zinciri süreci, tedarikçilerin bu zincirdeki ürün, hizmet ve ilgili tüm verilerin akışını yöneterek son müşteriye olan değeri en üst düzeye çıkarmaktadır (Giannoccaro & Pontraldolfo, 2002). Bir başka tanımda ise Tan ve arkadaşlarına göre; malzeme, ürünlerin hammadde temininden, ürünün tüketime hazır hale geliş aşamasına kadar olan faaliyetlerin yönetimini kapsayan, firmalara rekabet etme avantajı sağlayan, teknolojiden nasıl yararlanacağı üzerine odaklanan ve işletme içi faaliyetleri uyumlaştıran yönetim felsefesidir (Tan, Kannan, & Handfield, 1998). Pazarın mal ve hizmet talebi yaratma ve yerine getirme süreçlerini kapsarken kaynaktan müşteriye ürün, hizmet ve ilgili bilginin akışını en iyi duruma getirerek hissedar ve müşteri değerini artırmak için de bir iş stratejisidir. (Sum, Chew, & Kwan, 2001).

1.2 Sürdürülebilir Tedarik Zinciri Yönetimi

Sürdürülebilir tedarik zincirinden önce sürdürülebilirlik kavramının açıklanması bu kavramın daha net anlaşılabilmesi açısından önemlidir. Bu bağlamda sürdürülebilirlik kavramı; gelecek nesillerin kaynaklarını bitirmeden bugünkü ihtiyaçlarının karşılanması amaçlanmaktadır. Kurumsal Sürdürülebilirlik ise; şirketlerde uzun vadeli değer yaratma amacıyla, ekonomik, çevresel ve sosyal faktörlerin kurumsal yönetim ilkeleri ile birlikte, şirket faaliyetlerinde ve karar mekanizmalarında

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

dikkate alınması, bu faktörlerle bağlantılı risklerin etkin bir biçimde yönetilmesi olarak tanımlanabilir. Sürdürülebilirlik özellikle son yıllarda sıklıkla karşımıza çıkan bir kavramdır. Firmalar sürdürülebilirlik kavramını doğru stratejiler ile uyguladığında, şirketin büyümesi, daha tercih edilir bir marka haline gelmesi ve müşteri memnuniyeti sağlayan bir kurum olma avantajını elde edecektir. Ayrıca firmaların sürdürülebilirliğin tüm boyutlarını (ekonomik, çevresel ve sosyal) bir bütün halinde göz önünde bulundurarak, sürdürülebilirlik stratejisini karar mekanizmaları ile bütünleştirmesi gerekmektedir (Borsa İstanbul, 2014).

Sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi ise; bir tedarik zinciri boyunca malzeme, bilgi ve sermaye akışını ve zincir üzerinde yer alan şirketlerin iş birliğini yönetirken, aynı zamanda sürdürülebilir kalkınmanın paydaşlar ve müşterilerin beklentilerinden yola çıkan üç farklı boyutuna dair ekonomik, çevresel ve sosyal hedefler koyarak gerçekleştirmektir. Sürdürülebilir tedarik zincirlerinde çevresel ve sosyal kriterler, tedarik zinciri içindeki mevcudiyetlerini devam ettirebilmek adına üyeler tarafından karşılanmalıdır. Rekabet gücü ise; sürdürülebilirliğin ekonomik kriterlerini müşteri beklentileri ile birleştirerek karşılama yoluyla kuvvetlendirilmelidir (Seuring & Müller, 2008). Bu aşamada sürdürülebilirlik için işletmeler, tedarikçiler ve perakendeciler, çevre dostu hammadde kullanma ve bu özelliğe sahip yedek parça geliştirilmesi, atıkların azaltılması gibi konularda birlikte çalışmaktadır (Nidumolu, Prahalad, & Rangaswami, 2009).

1.3 Bilgi Sistemleri

İşletmelerde bilgi sistemleri yönetiminin önemini anlayabilmek için ilk önce bilgi kavramının üzerinde durmak gerekmektedir. Bilgiyi, ham olgu olarak nitelendirilen verilerin bilgi işlem yardımıyla bir dönüşüm sürecinden geçirilerek yararlı ve anlamlı sonuçlara dönüştürülmüş biçimi olarak tanımlayabiliriz (Ergün, 1995). Ham bilginin hazırlanması, işlenmesi ve iletişimi gibi bir takım işlemler dizisinden geçerek kullanıcıların gereksinimine uygun ve yararlı bilgi durumuna dönüştürülmesi süreci, bilgi sistemini oluşturmaktadır. İşletmelerde bilgi sistemleri, yönetimin ihtiyaç duyduğu veri ve bilgileri işletmenin makro ve mikro çevresinden toplayan, organize eden, özetleyen ve ihtiyaç duyan alt sistemlere ve yöneticilere raporlayan sistemlerdir (Soyuer, 2000). Aynı zamanda bilgi sistemleri ve teknolojileri, işletmelerde stratejik olarak rekabet üstünlüğü kazanmak, verimliliği ve performansı arttırmak, yönetim ve organizasyonda yeni yöntemler geliştirmek ve yeni iş alanları yaratmak üzere kullanılabilir (Peppard, 1993). Günümüzde firmalar yapılandırılmış bilgi sisteminden yararlanmaktadır. Bu durum tedarik zincirinin farklı kısımları arasındaki entegrasyon ve koordinasyonda önemli bir rol oynarken sistemin performansı tedarik zinciri performansının etkinliği üzerinde doğrudan bir güce sahiptir (Acar & Uzunlar, 2014).

1.4 Tedarik Zinciri Yönetimi ve Bilgi Sistemleri Arasındaki İlişki

Küresel piyasalardaki rekabetin yoğunlaşması ile pek çok şirket, TZY ve BS uygulamalarını giderek daha çok kullanmaktadır. Teknolojik gelişmelerle kullanılabilirliği artan bilgi sistemleri, birçok iş sürecinde verilere hızlı, doğru ve çevrimiçi erişim kolaylığı için entegre olmaya çalışmaktadır. Entegre bilgi sistemlerine olanak sağlayan teknolojilerin artan kullanımı ile tedarikçilerin düşük performansını ortadan kaldırmak, tedarikçileri müşterilere bağlayan kesintisiz tedarik zinciri meydana getirmek artık mümkün olmuştur (Bayraktar, Demirbağ, Koh, Tatoğlu, & Zaim, 2009).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

TZY operasyonlarını yönetmek, kuruluşlar içinde ve kuruluşlar arasında etkin bilgi akışını sağlamak için bilgi sistemleri gereklidir. TZ ve TZY işlemleri BS yönetimine hakim olmadan mümkün olmamakta, etkisiz bir BS yönetimi etkili TZY'ne büyük bir engel oluşturmaktadır. Ayrıca tedarikçiler ve müşteriler tarafından kullanılan sistemler arasındaki uyumsuzluk, bilgi paylaşımında yetersizlik veya isteksizlik, tedarik zinciri üyeleri arasında güven eksikliği de bilgi paylaşımını engellemekte bu da tedarik zincirindeki verimliliği azaltmaktadır (Fawcett, Magnan, & McCarter, 2008).

2. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Çalışmada bu noktaya dek teorik olarak ele alınan Sürdürülebilir Tedarik Zinciri Yönetimi(STZY) ve Bilgi Sistemleri (BS) olgusunun, Türk araştırmacılar tarafından 2003-2017 yılları arasında İngilizce dilinde yapılmış olan çalışmalara Sciendirect, Web of Science ve Scopus veri tabanlarından “Tedarik zinciri yönetimi, sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi ve bilgi sistemleri” anahtar kelimeleri üzerinden ulaşılmıştır. Yapılan ilk taramada 57 makale incelenecekler listesine alınmıştır. Bu makalelerden farklı veri tabanlarında tekrarlananlarla birlikte anahtar kelimeleri konu bazında kapsamayanlar tespit edilerek çıkarılmıştır. Tüm bunlardan sonra 22 makale ile çalışma yürütülmüştür. Bu makaleler arasından Bilgi Sistemleri ve Tedarik Zinciri Yönetimi konusunu birlikte ele alan makaleler daha detaylı olarak ele alınmış ve doküman analizi sonucu bulgular ve yorumlar sunulmuştur.

3.BULGULAR

Yapılan taramalarda TZY konusunu ele alan 14, sürdürülebilirlik kavramının geçtiği 6, TZY ve BS konusunu birlikte ele alan 2 makaleye ulaşılmıştır. Ancak 22 makale arasından bilgi sistemlerinin sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimine entegrasyonunu ele alan herhangi bir makale bulunamamıştır. Dolayısıyla literatürde ilerlemeler hala gereklidir. Bu çalışma STZY'ni desteklemek için daha ayrıntılı çalışmalar yapılması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Tablo 1. Tarama Sonucu Listelenen Makaleler

Anahtar Kelimeler	Adet	Makale
Tedarik zinciri yönetimi	14	(Akdogan & Demirtas, 2014) (Ulusoy, 2003) (Erturgut & Soyseker, Professional manager education on logistics and supply chain management, 2011) (Erturgut, Organizations: Contractor Companies and New Generation Suppliers, 2012) (Tuncel & Alpan, 2010) (Ince, Imamoglu, Keskin, Akgun, & Efe, 2013) (Sofyalioglu & Kartal, 2012) (Aksoy, Küçükoglu, Ene, & Öztürk, 2014) (Ene & Öztürk, 2014)

		(Göksu, Kocamaz, & Uyaroğlu, 2015)
		(Sarı, 2010)
		(Çanakoğlu & Bilgiç, 2007)
		(Şen, 2008)
		(Kanat & Atilgan, 2014)
Sürdürülebilir tedarik zinciri	4	(Büyüközkan & Çiftçi, 2013)
		(Büyüközkan & Berkol, 2011)
		(Uysal, 2012)
		(Erol, Sencer, & Sarı, 2011)
Sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi	2	(Altuntaş Vural, 2015)
		(Türker & Altuntaş, 2014)
Tedarik zinciri yönetimi ve bilgi sistemleri	2	(Tatoğlu, ve diğerleri, 2016)
		(Bayraktar, Demirbağ, Koh, Tatoğlu, & Zaim, 2009)

Akdoğan ve Demirtaş'ın 2014 yılında yaptıkları çalışmada; idari nitelikler ve tedarik zinciri performansı üzerindeki etkisi araştırılmış, yönetim özelliklerinin tedarik zinciri performansını etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Tatoğlu ve arkadaşlarının yapmış olduğu çalışmada (2016) KOBİ'lerin TZY ve BS uygulamalarının operasyonel performans üzerindeki etkisinin Türkiye ve Bulgaristan'daki durumunun karşılaştırmalı bir analizi yapılmıştır. Çalışmada öne çıkan önemli bulgulara göre; etkisiz bir BS etkili bir TZY'ye büyük bir engel oluşturmaktadır. Bununla birlikte BS kullanımında çalışanlar arası ve örgütler arası koordinasyon sağlamak uyum ve uygulama aşamasında değişime karşı direnci engellemek için tedarikçi ve satıcıların eşgüdümle çalışarak destek vermeleri gerekir. Tedarikçiler ve müşteriler tarafından kullanılan sistemler arasındaki uyumsuzluk, bilgi paylaşımında yetersizlik veya isteksizlik ve uygun planlanmamış stratejiler BS uygulamalarında tam entegrasyonu önlemekte, bu da TZY'de operasyonel verimliliği azaltmaktadır. Türk ve Bulgar KOBİLER arasında dikkate değer farklılıklar olmamakla birlikte Türk KOBİ'lerin TZ ve BS uygulamalarını daha yoğun kullandıkları görülmüştür.

Bayraktar ve arkadaşlarının yapmış olduğu çalışmada (2009) örneklem olarak seçilen metal üretiminde faaliyet gösteren 203 KOBİ üzerinde TZY ve BS uygulamalarının engelleme faktörleri ve operasyonel performans arasındaki nedensel bağlantıları araştırılmıştır. Ayrıca çalışmada TZY ve BS uygulamalarının destekleyici etkilerinin hangisinin bu nedensel bağlar üzerinde daha yoğun olduğu da araştırılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; TZY ve BS uygulamalarının örnek firmaların operasyonel performansını olumlu ve önemli ölçüde etkilediği görülmüştür. TZY ve BS uygulama seviyelerinin yüksek olması ile engelleyici faktörler arasında güçlü bir negatif ilişki bulunmuştur. TZY ve BS uygulamalarının üst düzeyde etkin şekilde kullanılmasıyla engelleyici faktörlerin etkilerinin azaldığı görülmüştür. Benzer olarak TZY ve BS uygulamalarını engelleyen faktörler ile Kobilerin operasyonel performansı arasında negatif güçlü bir ilişki bulunmuştur.

3. TARTIŞMA VE SONUÇ

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Bu çalışma, STZ yönetimini desteklemek amacıyla bilgi sistemi kullanımına yönelik Türk araştırmacılar tarafından hazırlanan bilimsel makaleleri tanımlamak amacıyla yapılmıştır. Bu amaçla tedarik zinciri, tedarik zinciri yönetimi, sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi ve bilgi sistemleri ile ilgili anahtar kelimelerini içeren 22 makale incelenmiştir. İnceleme sonucunda yazılan makalelerin son 7-8 yıl içinde yayınlandığı ve ağırlıklı olarak tedarik zinciri yönetimi alanında çalışmaların yapıldığı belirlenmiştir. Son yıllarda TZY alanında yapılan çalışmaların artmasına rağmen yeterli olmadığı, dolayısıyla literatürdeki ilerlemelerin gerekli olduğu tespit edilmiştir. TZY ve BS alanında iki makale tespit edilmiş olup bu iki makalede küçük ve orta ölçekli işletmelerin (KOBİ'ler) TZY ve BS uygulamalarının operasyonel performans üzerindeki etkisi vurgu yapılmış, sürdürülebilirlik kavramına değinilmemiştir. STZY ve BS arasındaki ilişki üzerinde yayınlanmış herhangi bir makaleye ulaşılmaması ve bu alanda araştırmaya ihtiyaç duyulduğu dikkat çekici bir noktadır.

Araştırma sonuçları göstermektedir ki; taranan çalışmalarda BS ve TZY'nin ekonomik ve sosyal boyutuna hiç değinilmemiştir. Bu iki boyut STZY ve BS uygulamalarının etkili, verimli bir şekilde yürütülebilmesi için hayati önem taşımaktadır. Bu uygulamaların ekonomik ve sosyal boyutuyla ilgili destekleyici ve engelleyici faktörlerin de göz önünde bulundurularak çalışmalar yapılması gerekmektedir (Chen, Tai, & Huan, 2012) (Lai, Hsub, & Chenc, 2012) (Fiorini & Jabbour, 2017). Ekonomik boyut açısından düşünüldüğünde yazılım, donanım ve ar-ge maliyetleriyle birlikte bunların uzun süreli etkileri araştırılmalıdır. Aynı zamanda yazılımların kullanıcı ara yüzleri tasarlanırken iş gücünün de fikirleri ve istekleri göz önünde bulundurularak, kullanıcıların yeniliklere karşı olası dirençlerinin minimum seviyelere indirgenmesi sağlanabilir.

Bilgi sisteminin, STZY uygulamaları için organizasyon, tedarikçiler ve müşterilere fayda sağlaması açısından önemli bir destek aracı olduğu düşünülmektedir. Sürdürülebilir tedarik zinciri uygulamalarını artırmak için daha iyi veri ve karar destek araçları gereklidir. Bu durumda karar verme ve bilgi akışı yönetimini desteklemek için doğru ve güvenilir bilgi sistemlerinin kullanımı zorunlu hale gelmiştir. Tedarik zinciri yönetiminde bilgi sistemlerinin rolünün büyük olduğu yadsınamaz bir gerçektir ki etkin bir bilgi sistemi olmadan etkin bir tedarik zincirinden bahsetmek pek de mümkün değildir (Chen, ve diğerleri, 2015).

Teorik bir bakış açısıyla incelendiğinde konu ile ilgili literatürdeki boşluklar gelecekteki araştırmalar için çalışılması gereken bir alan olduğunu ve bunun yanında şirketlerin etkili bir tedarik zinciri yönetimi için bilgi sistemlerinin kullanılması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Yapılan çalışma konu ile ilgili ileride yapılacak araştırmaları destekleyecek niteliktedir. Mevcut çalışma sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimini desteklemek için bilgi sistemi kullanımının önemini ifade etmek anlamında yöneticiler, çalışanlar, müşteriler, tedarikçiler ve diğer bilgi kullanıcıları açısından büyük bir önem arz etmektedir.

Kaynakça

Acar, A. Z., & Uzunlar, M. B. (2014). The Effects of Process Development and Information Technology on Time-based Supply Chain Performance. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 150, 744-753.

Akdogan, A., & Demirtas, O. (2014). Managerial Role in Strategic Supply Chain Management. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 1020-1029.

Aksoy, A., Küçükoğlu, İ., Ene, S., & Öztürk, N. (2014). Integrated Emission and Fuel Consumption Calculation Model for Green Supply Chain Management. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 1106-1109.

Altuntaş Vural, C. (2015). Sustainable demand chain management: An alternative perspective for sustainability in the supply chain. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 207, 262-273.

Bayraktar, E., Demirbağ, M., Koh, L., Tatoğlu, E., & Zaim, H. (2009, November). A causal analysis of the impact of information systems and supply chain management practices on operational performance: Evidence from manufacturing SMEs in Turkey. *International Journal of Production Economics*, 122, 133-149.

Borsa İstanbul. (2014). Şirketler İçin Sürdürülebilirlik Rehberi. Retrieved 2 15, 2018, from www.borsaistanbul.com: www.borsaistanbul.com/data/kilavuzlar/surdurulebilirlik-rehberi.pdf

Büyüközkan, G., & Berkol, Ç. (2011). desining a sustainable supply chain using an integrated analytic network process and goal programming approach in quality function deployment. *Expert Systems with Applications*, 13731-13748.

Büyüközkan, G., & Çiftçi, G. (2013). An integrated QFD framework with multiple formatted and. Contents lists available at SciVerse ScienceDirect, 13, 3931–3941.

Chen, M. K., Tai, T. W., & Huan, T. Y. (2012). Component selection system for green supply chain. *Expert Systems with Applications*, 5687-5701.

Chen, Y. C., Chu, C. N., Sun, H. M., Chen, R. S., Chen, L. C., & Chen, C. C. (2015). Application of green colloboration operation on network industry. *International Journal of Precision Engineering and Manufacturing-Green Technology*, 73-83.

Chopra, S. &. (2009). *Supply Chain Management: Strategy, Planning, and Operation*. India: Prentice Hall.

Çanakoğlu, E., & Bilgiç, T. (2007). Analysis of a two-stage telecommunication supply chain with technology dependent demand. *European Journal of Operational Research*, 177, 995-1012.

Dyllick, T. v. (2002). Beyond the business case for corporate sustainability. *Business Strategy and the Environment*, 11(2), 130-141.

Ene, S., & Öztürk, N. (2014). Open Loop Reverse Supply Chain Network Design. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 109, 1110-1115.

Ergün, Ü. (1995). Bilgi Teknolojilerinin Yarattığı Çağdaş Yönetim Muhasebesi Uygulamaları. *D.E.Ü. İktisadi ve İdari Bil. Fak. Dergisi*(11), 1-17.

Erol, İ., Sencer, S., & Sarı, R. (2011). A new fuzzy multi-criteria framework for measuring sustainability performance of a supply chain. *Ecological Economics*, 1088-1100.

Erturgut, R. (2012). Organizations: Contractor Companies and New Generation Suppliers. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 4221-4225.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Erturgut, R. (2012). The Future of Supply Chain and Logistics Management in the Strategic Organizations: Contractor Companies and New Generation Suppliers. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 4221-4225.

Erturgut, R., & Soysekeri, S. (2011). Professional manager education on logistics and supply chain management. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 2771-2775.

Fawcett, S. E., Magnan, G. M., & McCarter, M. W. (2008). Benefits, barriers and bridges to effective supply chain management. *Supply Chain Management: An International Journal*, 13, 35-48.

Fiorini, P. C., & Jabbour, C. (2017). Information systems and sustainable supply chain management towards a more sustainable society: Where we are and where we are going. *International Journal of Information Management*, 37, 241-249.

Giannoccaro, I., & Pontraldolfo, P. (2002). Inventory Management in Supply Chains: A Reinforcement Learning Approach. *International Journal of Production Economics*, 153-161.

Göksu, A., Kocamaz, U. E., & Uyaroglu, Y. (2015). Synchronization and control of chaos in supply chain management. *Computers & Industrial Engineering*, 86, 107-115.

Houlihan, J. (1985). International Supply Chain Management. *International Journal of Physical Distribution and Materials Management*, Vol.15 (No.1), pp.22-38.

Ince, H., Imamoglu, S. Z., Keskin, H., Akgun, A., & Efe, M. N. (2013). The Impact of ERP Systems and Supply Chain Management Practices on Firm Performance: Case of Turkish Companies. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 1124-1133.

Kanat, S., & Atilgan, T. (2014). Effects of Knowledge Management. *FIBRES & TEXTILES in Eastern Europe*, 22, 9-13.

Kopczak, L. (1997). Logistics partnership and supply chain restructuring. survey results from the US computer industry. *Production and Operations Management*, 6, 226-247.

Lai, R. S., Hsub, L. L., & Chenc, J. C. (2012). Green supply chain management systems: A case study in the textile industry. *Human Systems Management*, 31(2), 111-121.

Lee, H. L., & Billington, C. (1992). Managing supply chain inventory: pitfalls and opportunities. *Sloan eManagement Review*, Vol.33(No.3), pp.65-73.

Nidumolu, Prahalad, & Rangaswami. (2009, Sept). Why sustainability is now the key driver of innovation? *Harvard Business Review*, 56-64.

Özdemir, A. İ. (2004, Temmuz-Aralık). "Tedarik Zinciri Yönetiminin Gelişimi, Süreçleri Ve Yararları". *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*(23), 87-96.

Park, S., Hartley, L. J., & Wilson, P. (2001). Quality Management Practices and Their Relationship to Buyer's Supplier Ratings: A Study in The Korean Automotive Industry. *Journal of Operational Management*(19), 695-712.

Peppard, J. (1993). *IT Strategy for Business*. New York: Pitman Publishing.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Sarı, K. (2010). Exploring the impacts of radio frequency identification (RFID) technology on supply chain performance. *European Journal of Operational Research*, 207, 174-183.
- Seuring, S., & Müller, M. (2008). From a literature review to a conceptual framework for sustainable supply chain management. *Journal of Cleaner Production*, 16(15), 1699-1710.
- Sofyalıoğlu, Ç., & Kartal, B. (2012). The Selection of Global Supply Chain Risk Management Strategies by Using Fuzzy Analytical Hierarchy Process – A Case from Turkey. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 1448-1457.
- Soyuer, H. (2000). “İşletmelerde Bilgisayar Destekli Bilgi Sistemi Uygulamaları ve Üretim/İşlemler Yönetiminde Bilgisayara Dayalı Sistemler. Yayımlanmamış Doçentlik Tezi. Ankara.
- Sum, C., Chew, B., & Kwan, K. (2001). Strategic logistics management in Singapore. *International Journal of Operations and Production Management*, 21, 1239-1260.
- Şen, A. (2008). The US fashion industry: A supply chain review. *International Journal of Production Economics*, 114, 571-593.
- Tan, K., Kannan, V., & Handfield, R. (1998). Supply chain Management: supplier performance and firm performance. *International Journal of Purchasing and Material Management*, 34(3), 2-9.
- Tatoğlu, E., Bayraktar, E., Gölgeci, İ., Koh, S. L., Demrbağ, M., & Zaim, S. (2016). How do suppl chain management and information systems practices influence operational performance? Evidence from emerging country SMSEs. *Internatonal Jauornal of Logistics Research and Applications*, 19, 181-199.
- Tuncel, G., & Alpan, G. (2010). Risk assessment and management for supply chain networks: A case study. *Computers in Industry*, 250-259.
- tusiad.org/. (2018). Retrieved 02 11, 2018, from <http://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/7254-7-adimda-surdurulebilir-tedarik-zinciri>
- Türker, D., & Altuntaş, C. (2014). Sustainable supple chain management in the fast fashion industry:A analysis of corporate reports. *European Management Journal*, 837-849.
- Ulusoy, G. (2003). An assessment of supply chain and innovation management practices in the manufacturing industries in Turkey. *International Journal of Production Economics*, 251-270.
- Uysal, F. (2012). An integrated modal for sustainable performance measurement in supply chain. *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, 62, 689-694.
- Yüksel, H. (2004). Tedarik zincirleri için performans ölçüm sistemlerinin tasarımı. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), 143-154.

ÜNİVERSİTELERDE KULLANILAN AÇIK KAYNAK KODLU ÖĞRENME YÖNETİM SİSTEMLERİNİN (LMS) KARŞILAŞTIRILMASI

Dr. Öğretim Üyesi Özel SEBETCİ

Adnan Menderes Üniversitesi

Öğr.Gör. Mehmet Can HANAYLI

Adnan Menderes Üniversitesi

Öğr.Gör. Gizem GÜREL DÖNÜK

Adnan Menderes Üniversitesi

Öğr.Gör. Ashlan TOPAL

Adnan Menderes Üniversitesi

Öz

Günümüzde gelişen teknolojinin imkanlarından faydalanılarak öğrenme-öğretme kavramları çevrimiçi (online) ortamlarda yoğunlukla gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamda öğrenci, materyal ve öğreticiyi birleştiren çevrimiçi ortamlar ülkemizde ve dünyada öğrenimin yeni bir boyut kazanmasına imkân sağlamaktadır. İletişim teknolojileri sayesinde farklı mekânlardaki katılımcılar, eğitimciler ve öğretim materyalleri kolaylıkla erişilebilir hale gelmektedir. Eğitimde zaman ve mekan sorununu ortadan kaldırmaya yardımcı olan iletişim teknolojilerinin gelişimiyle uzaktan eğitim kavramı gündeme gelmiş ve çevrimiçi eğitim ortamları için öğrenme yönetim sistemleri geliştirilmeye başlanmıştır. Öğretim Yönetim Sistemleri sayesinde materyal sunma, düzenleme, paylaşma, tartışma ortamları oluşturma, ödev-sınav uygulamaları oluşturma, ders ekleme-yönetme, geribildirim sağlama, notlandırma ve raporlama gibi işlemler kolaylıkla yürütülebilmektedir. Bu özellikleri içeren öğrenme yönetim sistemi yazılımları ticari ve açık kaynak kodlu olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bu araştırmada üniversitelerde tercih edilen ve geliştirilen açık kaynak kodlu öğrenme yönetim sistemi yazılımlarının birbirleri ile karşılaştırılması yapılmış ve sonuçlar tablolaştırılarak sunulmuştur. Sonuç olarak çevrim içi eğitim ortamları için tercih edilecek Öğrenme Yönetim Sistemleri arasındaki farklar ortaya koyularak daha kolay seçim yapılabilmesi hedeflenmiştir. Çalışma üniversiteler, eğitim kurumları ve öğrenme yönetim sistemlerini bizzat kullanacak eğitimciler için alana katkı sağlayacaktır.

COMPARISON of OPEN SOURCE LEARNING MANAGEMENT SYSTEMS (LMS) USED in UNIVERSITIES

Abstract

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Nowadays learning and teaching concepts are taking place intensively in the online environment with the opportunities provided by developing technology. In this context, the online environments that combine the student, the material and the teacher enable a new dimension of learning in our country and in the world. Thanks to the communication technologies, students, teachers and teaching materials in different places are easily accessible. The concept of distance education has come into the limelight with the development of communication technologies that help to remove the problem of time and space in education, and learning management systems for online learning environments have begun to be developed. With Learning Management Systems, processes such as presenting, editing, sharing, creating discussion environments, creating homework-exam applications, adding and managing courses, providing feedback, evaluation and reporting can be easily carried out. The learning management system softwares that include these features are divided into two categories as commercial and open source systems. In this study, open source learning management systems preferred by universities and learning management systems that were developed by universities have been compared and the results have been presented in tables. As a result, it is aimed to make the selection easier by emphasizing the differences between the learning management systems that are preferred for the online education environments. The study will contribute to the field by underlining the most important points that should be taken into account in the selection and decision-making process of the learning management system of the universities, the educational institutions and the educators who will use the learning management systems themselves.

Giriş

Günümüzde eğitim ve öğrenim sistemindeki gelişmeler, teknolojiye ve bilişim sistemlerinden bağımsız olarak düşünülmemektedir. Süregelen geleneksel eğitim tarzına yönelik alışkanlıklar yerini, teknolojinin ve bilişim sistemlerinin sunduğu olanaklarla yapılmış yeni sisteme uyumu zorunlu kılmaktadır. Öğrenciler ya da eğitimciler tarafından, öğrenme ve öğretme ortamının sınırlarının değişim göstermesi, sınıf ya da kampüs zorunluluğunun olmaması öğrenme açısından kolaylıkları beraberinde getirmektedir. Sadece mekân olarak değil bunun yanında zaman ve erişim kolaylığının sağladığı fırsat eşitliği, artan dünya nüfusu ve donanımlı birey ihtiyacı düşünüldüğünde gelişen teknolojinin eğitime sağladığı kolaylık ortaya çıkmaktadır. Artık eğitim-öğrenim faaliyetlerinin yürütüldüğü birimler de sürekli gelişen teknolojiye ayak uydurabilmek için değişimi ve gerekli güncelleştirmeyi yapmak zorundadır. Bu kapsamda internet alt yapılarının gelişmesiyle eğitim-öğrenimin internet ortamından daha rahat ve hızlı kullanılması sağlanabilmektedir. İnternet ve teknoloji alt yapılarının birleştirilerek farklı ortamlarda bulunan eğitimci ve öğrencilerin tek bir ortamda ders ve diğer işlemlerinin takibini gerçekleştirebildiği genel yapı, öğrenme yönetim sistemleri üzerinden yönetilmektedir. Bu bağlamda uzaktan eğitim için öğrenme yönetim sistemlerinin eğitim-öğrenim süreçlerindeki önemi de artmaktadır.

Üniversiteler bünyesinde barındırdıkları bilişim uzmanlarından destek almak ve lisans bedeli ödememek için açık kaynak kodlu öğrenme yönetim sistemlerini daha çok tercih etmektedirler. Ancak bu tercihleri için geliştirilmiş olan açık kaynak kodlu öğrenme yönetim sistemlerinin karşılaştırılmasına ihtiyaç duymaktadırlar. Bu kapsamda, çalışma en çok kullanılan açık kaynak kodlu öğrenme yönetim sistemlerini genel özellikleriyle karşılaştırmayı hedeflemiştir.

Uzaktan Eğitim

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Eğitim kavramı insan hayatını şekillendiren yapılar açısından birçok tanıma sahiptir. Genel olarak eğitim süreci bireyin yaşama hazırlanmasıdır. Bu süreç ailede başlayarak okulla devam eder. Eğitim yaklaşımı geleneksel ve çağdaş olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Geleneksel eğitim yaklaşımı öğretmenin aktif, öğrencinin pasif olduğu, bireysel farklılıkların dikkate alınmadığı, müfredatın ön planda tutulduğu, daimicilik ve esasicilik felsefelerinin benimsendiği tek yönlü eğitim yaklaşımıdır. Çağdaş eğitim yaklaşımı ise bireysel farklılıkların dikkate alındığı, öğrencinin öğrenme ve eğitimin merkezinde bulunduğu, öğretmenin rolünün güdülemek, rehberlik etmek olduğu, ilerlemecilik ve yeniden kurmacılık felsefesini benimsemiş eğitim yaklaşımıdır (Şengül, 2005). Türk eğitim sistemi günümüzde çağdaş eğitim yaklaşımından ilerlemecilik felsefesini benimsemiştir.

Eğitimdeki ve teknolojideki gelişmeler öğrenme hayatına da etki ederek bilginin geçerlilik süresinin azalmasına sebep olmuştur. Bilgiye erişimin kolay olduğu günümüzde, öğrenilen bilgi daha kolay eskimektedir (Antalyalı, 2004). Bireysel veya toplumsal açıdan düşünüldüğünde bilgi insan yaşamına yön vermekte büyük bir etkiye sahiptir ki bu da ancak eğitim-öğrenim yoluyla gerçekleştirilebilir. Dünya genelinde sürekli yeni bilgi üretilmekte buna paralel olarak insan nüfusu da artmaktadır. Sürekli yeni bilginin üretilmesi, bilgiye ihtiyacın artması, farklı zamanlarda farklı bilgilerin öğrenilme istekleri öğrenme-öğretme faaliyetlerini zorlaştırmaktadır. Buna bağlı olarak da insanoğlu zorlaşan faaliyetler için yeni çözüm yolları aramaya başlamışlardır (Kazu & Özdemir, 2002). Bu sebepten bilginin daha kolay edinilebilmesi için; uygun ortamda uygun eğitim öğrenim faaliyetlerinin yürütülebilmesinin gerekliliği gündeme uzaktan eğitim kavramını getirmiştir.

Uzaktan eğitim; bireylerin artan eğitim ihtiyaçlarının geleneksel yöntemlerle giderilmesinin zorlaşması, teknolojideki gelişmelerin eğitim-öğrenim hayatına yansımaya başlaması gibi daha birçok sebepten dolayı üzerinde yoğun çalışılan bir konu haline gelmiştir. Teknolojinin öğrenim ortamlarında aktif olarak kullanılmasıyla gerçekleştirilen bir eğitim türü olan uzaktan eğitim; fiziksel olarak farklı mekanlarda bulunan öğrencilerin internet altyapılarını kullanarak etkileşimde bulunabildikleri bir sistemdir. Uzaktan eğitim; uzaklık kavramının eğitime engel olamayacağını gündeme getirir. Burada uzaklık kavramını daha iyi açıklayabilmek için, taşrada oturan veya çalışan yada fiziksel bir engeli bulunan bireylerin öğrenme ortamına olan uzaklıkları düşünülebilir (Ateş & Altun, 2008). Uzaktan eğitimin kişiselleştirilebilme, özelleştirilebilme, geleneksel eğitime uygun olmayan öğrencilere eğitim verebilme, aynı ortamda olmayan bireylere eğitim verebilme gibi birçok özelliği vardır (Yadigar, 2010). Tüm bunlarla birlikte kişiselleşme yanında kitle eğitimini de gerçekleştirebilme olanağı sunmaktadır (Aydemir, 2017). Bir eğitim kurumuna dâhil olmayan bireylerin de eğitim imkânlarından faydalanması uzaktan eğitimle öğrenci açısından imkânların arttığının bir göstergesidir (Gülner, 2008). Uzaktan eğitimde teknolojinin faydaları kullanılarak bilgi farklı yöntemlerle dağıtılmaktadır. Uzaktan eğitimin sağladığı olanaklar şu şekilde maddeleştirilebilir:

- ✓ Bireylere geleneksel eğitim dışında eğitim seçeneği sunma,
- ✓ Kalabalık gruplarla etkin ve verimli eğitim ortamı oluşturma,
- ✓ Fırsat eşitliği, adalet gibi kavramları eğitim ortamında en iyi sağlama,
- ✓ Eğitim standartlarını yükseltme, sınırlılıkları en aza indirme, maliyeti düşürme, kaliteyi yükseltme ve bütünlüğünü sağlama,
- ✓ Öğrenciye kendi kendine öğrenme sorumluluğuyla beraber daha zengin bir öğretim ortamı sunma,

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- ✓ Farklı materyal, kaynak, ders notu sağlamanın yanında zaman ve yer sınırı olmaksızın erişim imkanı sunma,
- ✓ Farklı değerlendirme yöntemleri sunma gibi öğrenme ortamı için birçok olanak sağlamaktadır (Karataş, 2008).

Uzaktan eğitim sistemiyle sağlanan bu olanaklar yanında geleneksel sınıf ortamlarında işlenen derslere göre bazı sınırlılıkları da mevcuttur. İletişim ve haberleşmedeki aksaklıklar anlık kopmalara sebep olabilmektedir, gerekli teknolojik alt yapısının sağlanmış olması gereklidir, yüz yüze etkileşim kadar güçlü bir iletişime sahip değildir, uygulama ve değerlendirme süreçlerinde zorluklar çıkabilmektedir, güdüleme ve pekiştirmede yetersizliklerin olabilmesi, sosyal etkileşim imkânının zorluğu gibi sınırlılıkları vardır.

Uzaktan eğitim farklı dönemlerde farklı yöntemlerle gerçekleştirilmiştir. Kimi dönemlerde mektup, kimi dönemlerde radyo veya televizyon günümüzde ise internet ortamları kullanılmaktadır. Örneğin; 1927 yılında uzaktan eğitim fikri toplantılarda gündeme gelmeye başladıktan sonra, ilk 1956 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü uygulamayı başlatmış ve banka çalışanları mektupla uzaktan öğrenim görmüşlerdir. Bu kapsamda tek yönlü iletişimin ve çift yönlü iletişimin olduğu uzaktan eğitim uygulamaları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Radyo, mektup, televizyon yayını tek yönlü iletişimin olduğu; radyolu, televizyonlu, bilgisayarlı konferans çift yönlü etkileşimin olduğu modellere örnek olarak gösterilebilir (Yücel, 2018). İnternet ortamlarında da öğrenme yönetim sistemi yazılımları sayesinde uzaktan eğitim uygulamaları yönetilmektedir.

Günümüzde uzaktan eğitim kavramı düşünüldüğünde akla internet üzerinden işlenen dersler gelmektedir. Bu durumda internet ortamının artık uzaktan eğitim üzerindeki etkisi yadsınamayacak veya tek başına düşünülemeyecek kadar önemlidir. Üniversiteler veya eğitim kurumları internet ortamında öğrenimi destekleyici dersler açmanın yanında tamamen öğrenimin internet üzerinden sağlandığı programlar da açmaktadır ve bu kurumların sayısı hızla artmaktadır.

Öğrenme Yönetim Sistemleri (Learning Management Systems-LMS)

Öğrenme yönetim sistemleri (ÖYS); uzaktan eğitim faaliyetlerinin internet üzerinden yerine getirilebilmesi için hazırlanmış web servisleri üzerinde çalışan, dinamik yapıya sahip yazılımlardır. Bilgisayar ve internet hizmetleri öğrenme yönetim sistemlerinin olmazsa olmaz bileşenlerindedir. Gelişen teknoloji sayesinde uzaktan eğitim amacıyla kullanılan öğrenme yönetim sistemlerinde yeni

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

çalışmalar, etkinlikler ve uygulamalar geliştirilmektedir. Öğrenme yönetim sistemleri internet ortamında sınıf oluşturularak öğrenci ve öğretmenin senkron veya asenkron eğitimlere katılmasına imkan sağlamanın yanında birçok öğrenme aktivitesini (sınav, ödev, tartışma, proje) içerisinde barındıran dinamik içerikli web yazılımıdır. Öğrenme yönetim sistemleri ayrıca bilişim sisteminin araçlarının kullanılmasıyla öğrenci-öğretmenin öğrenme sürecine katıldığı, bilgi paylaşımının yapıldığı, tartışma, sınav, ödev gibi etkinlikleri içinde barındıran kurumsal bir web yazılımı şeklinde de tanımlanabilmektedir (Paulsen, 2003) (Zafer & Aslı, 2011). Amaç olarak öğrenme-öğretme sürecinde içeriklerin yönetilmesini, sunulmasını izlenmesini, değerlendirilmesini, sağlayan otomatik yönetim mekanizmalarıdır (Kakasevski, Mihajlov, Arsenovski, & Chun, 2008). Öğrenme yönetim sistemi yazılımları sayesinde elektronik ortamlarda gerçekleştirilen öğrenme faaliyetleri düzenli ve programlı olarak yürütülmektedir.

Temelde bir yazılım olan öğrenme yönetim sistemleri veri tabanı ve internet servislerine de ihtiyaç duyar. Yazılım, veri tabanı ve servislerin eşgüdüm içerisinde çalışması sistemin stabilliğine doğrudan etki eder. Örnek olarak asp diliyle yazılmış bir öğrenme yönetim sistemi yazılımının Linux sunucu sistemindeki servisler ile eşgüdüm içerisinde çalıştırılabilmesi oldukça güç olacak hatta bazı durumlarda imkansız olacaktır. Çünkü bazı noktalarda mimariler tümünden değişim göstermektedir. Bu kapsamda tercih edilen kodlama dili (yazılım) ile kullanılacak olan sunucu sistemindeki servislerin eşgüdüm içerisinde çalışmasının gerekliliği sistem için çok önemlidir. Aynı durum veri tabanı sistemi için de geçerlidir. Ayrıca bu sistemler arasında geçiş işlemi kolay olmadığı için ilk tercih aşamasında bu konular üzerinde uzman desteğinin alınması gereklidir. Öğrenme yönetim sistemi yazılımlarında; sistem bütünlüğü, esneklik, maliyet, teknik destek, eğitim, kullanım kolaylığı, ölçeklenebilirlik, devamlılık gibi kriterlerin taşınması gereklidir (Randall, Sweetin, & Steinbeiser, 2010).

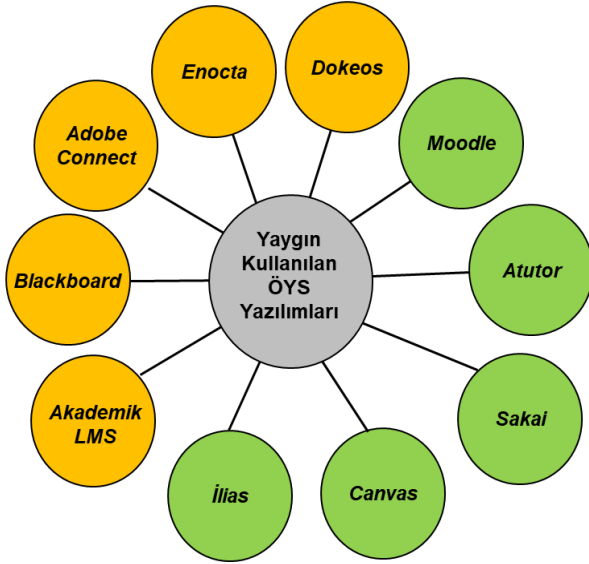
Öğrenme yönetim sistemleri açık kaynak kodlu ve ticari olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Ticari olarak üretilenler maddi kazanç kaygısı bakımından, açık kaynak kodlu olarak üretilenler ise bir topluluk ya da grubun çalışmalarıyla ortaya çıkmış herhangi bir kurum veya kuruluşa ait olmayan herkes tarafından kullanılabilen ve geliştirilebilen sistemlerdir.

Günümüzde açık kaynak kodlu öğrenme yönetim sisteminin sayısı çok fazladır ve gün geçtikçe artmaktadır. Açık kaynak kodlu sistemler ilk bakışta güvenliğinin olmadığı, sahihsiz yazılımlar gibi algılanmaktadır. Fakat dünya genelindeki birçok yazılım servisi açık kaynak kodlu sistemler üzerinde gerçekleştirilmektedir. Açık kaynak kodlu yazılım sahihsiz değil toplumun yani herkesin üzerinde söz sahibi olduğu, herkes tarafından geliştirilebilen, özgür bir yazılımdır. Açık kaynak kodlu öğrenme yönetim sistemlerinde kullanıcı bazlı lisans veya açılacak ders sayısında kısıtlamalar bulunmamaktadır bu düzenlemeler yönetici tarafından belirlenebilmektedir. Bu yazılımların diğer ticari yazılımlara göre emek yükü biraz daha fazla olduğundan açık kaynak kodlu sistemlerin alt yapısına ve felsefesine hâkim yazılım ve sistem uzmanları tarafından kurulması ve yürütülmesi gereklidir. Açık kaynak kodlu öğrenme yönetim sistemi yazılımları; maliyetin düşük olması, herhangi bir kurum veya kuruluşa bağlı olmaması, uzman tarafından isteğe göre şekillendirilebilmesi özelleştirilebilmesi, sistem üzerinde sürekli bir topluluğun çalışması sebebiyle karşılaşılan hataların hızlı ve kolay çözülebilmesi, belli sürelerde güncelleme ve yenilemelerin geliştirilmesi gibi birçok avantaja sahiptirler (Şekil-1).

Ticari öğrenme yönetim sistemi yazılımları özel veya kamu kurumları için geliştirilmiş üreticilerinin maddi kaygılar göttükleri hazır paket programlardır. Bu yazılımların lisans ücreti ve bakım anlaşmaları

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

mevcuttur. Ayrıca lisanslama türleri çok çeşitli kısıtlara göre ayarlanmıştır; örneğin belli sayıda öğrenci veya kurs açabilme ya da belli etkinliklerden faydalanabilme gibi sınırlılıkları vardır. Bu yazılımlarda kaynak kodlar kapalı olduğu için, yazılımın çekirdeğine sadece üretici firma müdahale edebilmekte ve bu yüzden geliştirme, güncelleme gibi işlemler sadece üretici firmanın tekelinde gerçekleştirilebilmektedir. Fakat açık kaynak kodlu yazılımlara göre daha özelleştirilmiş, kullanışlı ve fonksiyonel olmalarının yanında uzman personele gerek duymadan eğitimle kullanılacak anahtar teslim bir sistem olması avantajları arasında sayılabilir (Şekil-1).

Şekil 1. Öğrenme Yönetim Sistemi Yazılımları (Sarı: Ticari - Yeşil: Açık Kaynak)

Açık Kaynak Kodlu Öğrenme Yönetim Sistemleri

Açık kaynak kodlu olarak belirtilen öğrenme yönetim sistemi yazılımları lisanssız yazılımlar değildir. Bu yazılımlar Özgür Yazılım Vakfı (Free Software Foundation-FSF) tarafından hazırlanan GNU Genel Kamu Lisansı ile lisanslanmaktadır. Genel Kamu Lisansı yazılımların dört temel özgürlüğünü güvence altına almayı amaçlamaktadır.

1. Kullanıcısına programı sınırsız kullanma özgürlüğü sunmaktadır.
2. Programın nasıl çalıştığını inceleme ve amaçlara uygun değiştirme özgürlüğü sunmaktadır.
3. Programın kopyalarını sınırsız dağıtma özgürlüğü sunmaktadır.
4. Programın değiştirilmiş halini sınırsız dağıtma özgürlüğü sunmaktadır (Wikipedia, GNU Genel Kamu Lisansı, 2016).

Belirtilen bu özgürlükler açık kaynak kodlu yazılımların güncel, güvenilir ve sürekli gelişen toplumun ortak bir değeri olduğunu göstermektedir. Açık kaynak kodlu ve GPL lisanslı yazılımların bu belirtilen 4 felsefi yaklaşımı bulunmaktadır.

Açık kaynak kodlu öğrenme yönetim sistemlerini son zamanlarda eğitim-öğretim kurumlarının yanında kamu ve özel kurumların da öğrenme sürecinde yoğun olarak tercih ettiği görülmektedir. Herhangi bir firma veya kurum hizmet içi eğitim hizmetlerinde personellerini eğitim ortamlarına taşımak yerine buldukları ortamda öğrenme yönetim sistemleri sayesinde uzaktan eğitim hizmetini vermektedir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Öğretim yönetim sistemi kurumun istekleri ve ihtiyaçları doğrultusunda seçilebilmektedir. Türkiye’de çok tercih edilen açık kaynak kodlu öğrenme yönetim sistemlerinin genel özellikleri aşağıda incelenmiştir.

Moodle: Modular Object Oriented Dynamic Learning Environment yani Esnek Nesne Yönelimli Dinamik Öğrenme Ortamı olarak çevrilebilir. Açık kaynak kodlu Genel Kamu Lisansı (GNU General Public License-GPL) ile lisanslanmış bir öğrenme yönetim sistemidir.

Moodle’da bu kapsamda geliştirilmiş bir öğrenme yönetim sistemidir. Moodle uzaktan eğitim sistemi olarak kullanılabilirdiği gibi aynı zamanda öğrenimi desteklemek amacıyla örgün eğitim kurumları tarafından da tercih edilebilmektedir. Php programlama ve MySQL veri tabanı servisini kullanan Linux sunucu sistemlerinde çalışabilmektedir. Ayrıca kullandığı sunucu işletim sistemi, programlama dili ve veri tabanı da açık kaynak kod felsefesini benimsemiş sistemlerdir. Kullanıldığı platformdan bağımsız olduğu için Windows, Linux, Mac OS işletim sistemlerinde problemsiz çalışabilmektedir (Elçiçek, 2015). Bu öğrenme yönetim sistemi içerisinde; uzaktan eğitim, ödev, sınav, tartışma, kullanıcı kaydı, dersler, notlandırma, yoklama, anket gibi birçok etkinlik yürütülebilmektedir. Profesyonel bir kullanıcı-yönetici yetkilendirme sistemine sahiptir. Sistem üzerinde birçok rol tanımlaması yapılarak uygun yetkilendirme işlemi sağlanabilir. Eğitimciler, açacakları dersleri kategoriler halinde sınıflandırma olanağı sunar. Her ders için ayrı bir kategori oluşturulabilir. Ayrıca kategori altında alt kategoriler ve buna bağlı dersler/kurslar açmaya izin verir.

Moodle Genel Kullanım İstatistikleri:

Moodle’a Kayıtlı siteler	→	100,621
Moodle Kullanan Ülkeler	→	232
Moodle Dersleri	→	15,214,166
Moodle Kullanıcıları	→	130,828,779
Moodle Kayıtları	→	571,806,035
Moodle Forum Mesajları	→	287,558,648
Moodle Kaynakları	→	134,577,737
Moodle Sınav Soruları	→	850,379,317

Genel istatistikleri incelendiğinde dünya genelinde yoğun olarak tercih edildiği görülmektedir. Türkiye’de ise 527 kurum Moodle öğrenme yönetim sistemini kullanmaktadır ki Afyon Kocatepe Üni., Ankara Üni., Ege Üni. Gazi Üni. gibi büyük eğitim-öğretim kurumları örnek olarak gösterilebilir.

Atutor: Açık kaynak kodlu web tabanlı öğrenme yönetim sistemidir. Kanada OCAD Üniversitesi tarafından geliştirilmiştir. Yöneticiler tarafından kolaylıkla kurulabilir, güncellenebilir ve yeni görünüm geliştirilebilir. Oyunla öğrenmeyi destekleyen modülleriyle çoklu dil desteği sunmaktadır. Php dilini ve MySQL veri tabanı programını kullanmaktadır. Engelli bireylerin kullanılabilmesi amaçlanmıştır (Emmungil & Akleylek, 2008). The American Society for Training and Development (ASTD)’nin engelliler için belirlediği kriterlere uygundur. Eğitimcilerin öğrenim sürecini yönetmesi

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

kolaydır, test, anket, ödev gibi etkinlikler kullanılabilir. Dünyada Ryerson Uni., Ocak Uni., Cassino Uni. gibi büyük eğitim-öğretim kurumları örnek kullanıcı ve geliştirici olarak gösterilebilir.

Sakai: Dünya genelindeki birçok akademik kurum ve ticari kuruluşlar tarafından desteklenen Sakai Yüksek Öğrenim ihtiyaçlarını karşılamak için sıfırdan tasarlanmış %100 açık kaynak kodlu öğrenme yönetim sistemi yazılımıdır. Güçlü bir geliştirici kitlesi bulunan Sakai kullanıcılarına dağıtma, değiştirme, geliştirme hakkı verir. Dünya genelinde 350'den fazla kurum tarafından kullanılmaktadır. Oxford Uni., New York Uni., Stanford Uni gibi birçok yabancı üniversitenin yanında Türkiye'de Dokuz Eylül Üni., İstanbul Kültür Üni. ve Yükseköğretim Kurumu tarafından da Sakai kullanılmaktadır.

Canvas: Açık kaynak kodlu Canvas LMS ilk sürümünü 2011 yılında çıkarmasına rağmen dünya çapında üniversite, okul ve kurumlarda hızla yaygınlaşarak 3000'den fazla kullanıcıya ulaşmıştır. Instructure firması ile özgür yazılım topluluklarının ortak çalışmasının ürünüdür. açık ve özgür yazılım lisansını kullanan bir çekirdek (opencore) etrafında geliştirilmiş, pek çok ücretli ve kapalı kaynak kodlu hizmetleri de sunan, bir öğrenim yönetim sistemidir. işbirlikçi çalışma, rozet sistemi, tartışma alanları gibi araçlarla öğrenenlere esnek bir öğrenme ortamı sunmaktadır. Canvas LMS öğrenme yönetim sistemi responsive tasarıma sahiptir, bu sayede öğrenenler tüm işletim sistemlerinden ve tarayıcılardan hatta mobil cihazlarından da erişimlerini sağlayabilmektedir. Türkiye'de Eskişehir Osmangazi ve Antalya Üniversitesi gibi üniversitelerin yanında bazı özel projelerde de kullanılmaktadır (Wikipedia, Canvas LMS, 2017).

İlias: Adını, tümleşik öğrenme, işbirlikli çalışma ve bilgi sisteminin (Integriertes Lern, Informations and Arbeitsko Operations System - ILIAS) baş harflerinden almıştır. Üniversitelerde kullanılan ilk öğrenme yönetim sistemi yazılımlarından biridir. 1997 yılında Almanya'nın Cologne Üniversitesi'nde geliştirilmeye başlanmıştır. PHP dilinde yazılmıştır. Apache web sunucusunda çalışır. MySQL, Oracle veya PostgreSQL veri tabanını kullanabilir. Modüler yapıda tasarlanmıştır. Tüm bu özelliklerine rağmen İlias standart kullanıcılar için yönetimi ve kullanılması zor bir sistemdir.

Yukarıdaki açıklamalar ışığında en çok kullanılan açık kaynak kodlu öğrenme yönetim sistemleriyle ilgili genel özellikler karşılaştırması Tablo 1'de verilmiştir. Bu sistemler açık kaynak kodlu olduğu için olmayan modüller alanında uzman personelle yazılabilir. Dil destekleri Türkçe için sağlanabilir. SCORM (Sharable Content Object Reference Model) içerik paketleri çalıştırılabilir. Online ders BigBlueButton gibi web konferans sistemleriyle uyumlu hale getirilerek kullanılabilir.

Tablo-1 Açık Kaynak Kodlu Öğrenme Yönetim Sistemleri:

ÖYS Adı	Moodle	İlias	Canvas	Sakai	Atutor
Dil Desteği	120'den fazla dil desteği	20'den fazla dil desteği	Çoklu dil desteği	20'den fazla dil desteği	70'den fazla dil desteği
Çevrimiçi Çevrimdışı Sınav	Var	Var	Var	Var	Var

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Online Ders	Eklentiyle	Eklentiyle	Eklentiyle	Eklentiyle	Eklentiyle
Grup Çalışması	Var	Var	Var	Var	Var
Anket	Var	Var	Var	Var	Var
Menü Görünümleri	Değiştirilebilir	Değiştirilebilir	Değiştirilebilir	Değiştirilebilir	Değiştirilebilir
Kurulum-Destek	Var	Var	Var	Var	Var
Kullanım İstatistikleri	Var (Detaylı)	Var (Detaylı)	Yok	Var (Kısıtlı)	Yok

Sonuç ve Tartışma

Öğrenme yönetim sistemi tercihi yapılırken kaynakların etkin kullanımı, eğitim-öğretim içeriğine uygunluk, ekonomiklik, esneklik, kullanım kolaylığı gibi işlevler göz önüne alınarak tercih edilmelidir. Özellikle açık kaynak kodlu öğrenme yönetim sistemleri tercih edilecekse hata çözümleri, sistem bakımları, yedekleme-güncelleme-taşıma işlemleri için mutlaka alanında uzman deneyimli personele ihtiyaç vardır. Sistemin ücretsiz veya açık kaynak kodlu olması desteğinin ücretsiz olduğu anlamına gelmemektedir. Bu tür sistemlerin değişimi zor ve zahmetli olduğu için öncesinde verilecek karar bütün açılardan çok önemlidir.

Ayrıca öğrenme yönetim sistemi seçimi yapılırken kurulu alt yapı, server (Linux/Windows), personelin programlama dili (php, java, ruby) ve veri tabanı (Mysql, Postgresql, Oracle) üzerine olan hazır bulunuşluğu da göz önüne alınmalıdır.

Genellikle birçok üniversite, eğitim kurumu veya özel şirket Moodle, Atutor gibi öğrenme yönetim sistemini kullanmayı tercih etmekte, son zamanlarda ise Yükseköğretim Kurumu Sakai üzerinde çalışmaktadır. Bunun yanında bazı açık kaynak alt yapılarını kullanarak kendi istekleri doğrultusunda öğrenim yönetim sistemi projeleri geliştiren kurum ve kuruluşlar da bulunmaktadır.

Bir öğrenme yönetim sisteminin tercih aşamasında öncelikle hangi kurumların, hangi amaçlarla kullandıkları araştırılmalıdır ki kullanan referanslar güven, güncellik, güvenlik gibi açılardan tercih sürecinde çok önemlidir. Moodle ve İlias web sitelerinde topluluklar ve referanslar ile ilgili detaylı açıklamalar yapmıştır. Canvas ve Atutor ise kısmen genel açıklamalar yaparken Sakai biraz daha detaylı açıklamalar yapmıştır fakat kullanım istatistikleri web sitelerinde belirtilmemiştir. İlias ilk geliştirilen öğrenme yönetim sistemlerinden olduğu ve gelişim süreci Almanya'da başladığı için Alman eğitim-öğretim kurumları tarafından yoğunlukla tercih edilmektedir. Moodle güçlü istatistikler sunarak kullanıcılarını bilgilendirmekte, ayrıca topluluğunu sürekli güncel tutmaktadır. İçerisinde bulundurduğu çok fazla script yapısından dolayı ayrı bir sunucuda barındırılması tavsiye edilmektedir. Aksi takdirde yavaşlamalar ve bazı işlemlerde hatalar alınabilmektedir. Uzman kişiler tarafından kuruma en uygun

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

optimizasyon sağlanmalıdır. Açık kaynak kodlu öğrenme yönetim sistemlerinin önemli avantajları; kaynak kodun açık olması sebebiyle alanında uzman kişiler tarafından istenilen tüm değişikliklerin, güncellemelerin yapılabilmesi sayesinde kendi istekleri doğrultusunda kullanabilmeleri ve gerekli uyarlamaları yapabilmeleri olarak düşünülebilir.

İncelenen bütün öğrenme yönetim sistemlerinde tercih sebebi olarak maliyet açısından bir farklılık yoktur. Günümüzde yaşanan teknolojik gelişmeler ve gönüllü geliştirici sayılarının artması sebebiyle öğrenme yönetim sistemlerinin genel özellikleri birbirine çok yaklaştığı görülmektedir. Bu kısımda referanslar, sürüm güncellemeleri ve stabil sürüm yayınlama sıklığı yazılımın tercihinde çok önemli olmaktadır. Ek olarak etkin topluluk desteği sayesinde forumlarda başlatılan tartışmalarda karşılaşılan problemler kısa sürede çözülebilmektedir.

Açık kaynak kodlu yazılımlar ile uzaktan eğitim uygulamalarının kolay yürütülmesi ve ek maliyetlerin azaltılması sayesinde günden güne tercih edilebilirliği artmaktadır. Bütün bu bulgulara rağmen söz konusu eğitim olduğu için bu öğrenim yönetim sistemlerinin eğitim bilimleri açısından görseli, kullanılabilirliği, ergonomik yapısı, donanım gereksinimleri, teknoloji uyumluluğu gibi konularda incelenerek yeni araştırmalar yapılmalıdır.

Kaynakça

- Antalyalı, Ö. (2004). Uzaktan Eğitim Algısı Ve Yöneylem Araştırması Dersinin Uzaktan Eğitim İle Verilebilirliği. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ateş, A., & Altun, E. (2008). Bilgisayar Öğretmeni Adaylarının Uzaktan Eğitime Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 28(3).
- Aydemir, M. (2017). Uzaktan Eğitim Öğrencilerinin Öğrenme Stilleri ve Doyum Düzeylerinin İncelenmesi. Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 46(1), 231-263.
- Elçiçek, M. (2015). Mobil Öğrenme Yönetim Sisteminin Öğrenenlerin Akademik Başarısı ve Tutumları Üzerindeki Etkisi. Elazığ: Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü .
- Emmungil, L., & Akleyek, S. (2008). ATutor Öğrenme İçerik Yönetim Sistemi. Akademik Bilişim (s. 65-68). Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Gülner, B. (2008). Bilgisayar Ve İnternet Destekli Uzaktan Eğitim Programlarının Tasarım, Geliştirme Ve Değerlendirme Aşamaları (Suzeş Örneği) . Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 261.
- Kakasevski, G., Mihajlov, M., Arsenovski, S., & Chun, S. (2008). Evaluating Usability in Learning Management System. ITI 2008. 30th International Conference (s. 613-618). IEEE.
- Karataş, S. (2008). Temel Kavramlar ve Kuramsal Temeller. H. İ. Yalın içinde, İnternet Temelli Eğitim. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kazu, İ., & Özdemir, O. (2002). Teknik Öğretmen Adaylarının Uzaktan Eğitimle İlgili Görüş ve Beklentileri. XI. Eğitim Bilimleri Kongresi. Lefkoşa.
- Paulsen, M. F. (2003). Experiences with Learning Management Systems in 113 European Institutions. . Educational Technology ve Society, 134-148.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Randall, B., Sweetin, J., & Steinbeiser, D. (2010, 08). Learning Management System Feasibility Study. OscMoodleReport:

https://oscmoodlereport.files.wordpress.com/2010/08/osc_feasibility_study_full_report.pdf adresinden alındı

Şengül, T. (2005). GELENEKSEL VE ÇAĞDAŞ EĞİTİM ANLAYIŞINDA İLGİ VE DİSİPLİN. Milli Eğitim ve Sosyal Bilimler Dergisi(166). 07 29, 2018 tarihinde https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/166/index3-sengul.htm adresinden alındı

Wikipedia. (2016). GNU Genel Kamu Lisansı. 07 31, 2018 tarihinde Wikipedia: <http://www.wiki-zero.co/index.php?q=aHR0cHM6Ly90ci53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvR05VX0dlbmVsX0thbXVfTGlzYW5zxLE> adresinden alındı

Wikipedia. (2017). Canvas LMS. 07 31, 2018 tarihinde Wikipedia: <http://www.wiki-zero.co/index.php?q=aHR0cHM6Ly90ci53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvQ2FudmFzX0xNUw> adresinden alındı

Yadigar, G. (2010). Uzaktan Eğitim Programlarının Etkinliğinin Değerlendirilmesi; G.Ü. Bilişim Sistemleri Uzaktan Eğitim Tezsin Yüksek Lisans Programı Örneği. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Yücel, F. (2018). Uzaktan Eğitim. 07 29, 2018 tarihinde Fırat Yücel: http://www.firatyucel.com/docs/uzaktan_egitim.pdf adresinden alındı

Zafer, U., & Aslı, U. (2011). Evaluating and Comparing the usability of Web-based Course Management System. Journal of Information Technology Education, 19-38.

DESTINASYON PAZARLAMASINDA KONGRE MERKEZLERİNİN ROLÜ: EFES KONGRE MERKEZİ ÖRNEĞİ

Dr.Öğr.Üy. Reyhan ARSLAN AYAZLAR

Vahit ÖZALP

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Öz

Bu çalışmada bir destinasyonun tanıtım ve pazarlamasında kongre merkezlerinin rolünün araştırılması amaçlanmaktadır. Bu amaçla veri elde etmek için nitel veri toplama tekniği çeşitlerinden yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Çalışma kapsamında Kuşadası'nda faaliyet gösteren Efes Kongre Merkezi ele alınmıştır. Araştırma bulgularına göre, Efes Kongre Merkezi katılımcıların bekledikleri seviyede toplantıya ev sahipliği yapamamaktadır. Katılımcılar buna gerekçe olarak, pazarlama ve tanıtım eksikliği, ülke genelinde yaşanan uluslararası turistik durgunluk ve kongre merkezi yerleşkesine en yakın havalimanı olan Adnan Menderes Havalimanı'nın potansiyel katılımcılar için doğrudan uluslararası uçuş hizmeti sağlayamamasını göstermektedir. Bunlara ek olarak, bütçe kaynaklı sorunların Efes Kongre Merkezi'nin işleyişine doğrudan etki ettiği tespit edilmiştir. Kuşadası ve genel anlamda Ege Bölgesi'nin tanıtımında önemli bir potansiyele sahip olan Efes Kongre Merkezi için tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinin artırılarak uygun bir şekilde gerçekleştirilmesi, bölgede faaliyet gösteren turistik işletmeler ile işbirliği sağlanması, yeterli sayıda personel istihdam edilmesi, bölgeye yakın konumdaki uluslararası havalimanlarından potansiyel katılımcılar için doğrudan uçuşların sağlanmasına yönelik çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kongre turizmi, destinasyon pazarlaması, Kuşadası, Efes Kongre Merkezi

The Role of Congress Centers in Destination Marketing: A Sample of Efes Congress Center

Abstract

This study aims to reveal the role of congress centers in promoting and marketing a destination. A semi-structured interview was conducted as a qualitative method in order to gather data. Efes Congress Center which is in Kuşadası was evaluated within the scope of the research. According to the findings, Efes Congress Center doesn't surprisingly host conventions. The lack of promotion and marketing, touristic stagnation across the country and lack of direct flights for potential delegates in International Adnan Menderes Airport located too close to the congress center were determined as the reasons of inefficacy. In addition to these, problems originating from budget affected the Efes Congress Center's operations. Enhancing promotion and marketing activities, collaborating with tourism managements in the region, sufficient employment and providing direct flights for potential delegates are required for Efes Congress Center and Kuşadası destination's promotion.

Keywords; Congress tourism, destination marketing, Kuşadası, Efes Congress Center

Giriş

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Kongre turizmi turistik etkinlikler içerisinde en hızlı büyüyen ve en kazançlı alternatif turizm kaynaklarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Oppermann, 1996:10; Mistilis ve Dwyer, 1999:441; Weber ve Ladkin, 2003: 125). Bu bağlamda 2016 yılında dünya genelinde 12.227 uluslararası toplantı gerçekleştirildiğini söylemek mümkündür. Türkiye bu istatistikte 103 toplantı ile en fazla uluslararası toplantıya ev sahipliği yapan 37. ülke olarak yer almaktadır. Bu toplantılar aracılığıyla 39.349 uluslararası katılımcıya ev sahipliği yapılmıştır. Düzenlenmiş olan 103 toplantı organizasyonunun 62'si İstanbul, 13'ü Antalya ve 5'i Ankara illerinde düzenlenmiştir (ICCA, 2016).

Kongre katılımcılarının diğer ziyaretçilere kıyasla daha fazla harcama yapma eğiliminde olması kongre merkezlerini önemli bir gelir kaynağına dönüştürmektedir. Dolayısıyla kongre merkezleri, ilgili destinasyon üzerinde önemli ölçüde ekonomik bir etki oluşturmaktadır. Çünkü kongre organizasyonları oteller, restoranlar, seyahat şirketleri, eğlence organizasyonları, ulaşım sektörü ve araç kiralama gibi destinasyonda faaliyet gösteren işkollarına doğrudan etki etmektedir (Kim ve Chon, 2009: 314). Buna ek olarak Taylor (2002: 16) kongre turizminin sağlam bir pazar yapısına sahip olduğunu ve turistlerin yanı sıra gelecek yatırımcıları da ilgili bölgeye veya ülkeye çekerek önemli gelir kaynağı oluşturduğunu vurgulamaktadır. Katılımcıların harcamaları ve satın almaları ile doğru orantılı olarak istihdam ve vergi gelirlerinde oluşacak gözle görülür farklar sonucunda ülke ekonomisini de doğrudan etkilemektedir (Chuck, 1999:128). Kongre merkezleri, özellikle turistik destinasyonlarda, turistik faaliyetlerin tüm yıla yayılmasına katkıda bulunarak ekonomiye dolaylı olarak da katkı sağlamaktadır (Oppermann, 1996: 11).

Bir destinasyona kongre amacıyla ilk kez gelen bir bireyin destinasyon hakkında fikir edindiğini ve destinasyona yönelik algısında önemli ölçüde değişiklikler olabildiğini söylemek mümkündür (Fakeye ve Crompton, 1991:15). Bu durum takip eden süreçte destinasyonun ziyaretçiler açısından potansiyel olma olasılığını arttırmakta, turist profilinin oluşmasına katkıda bulunmakta ve destinasyonun birinci ağızdan pazarlanmasına olanak tanımaktadır (Anderson ve Salisbury, 2003: 123).

Kongre turizmine yönelik yapılan çalışmalar incelendiğinde destinasyon seçiminde ulaşılabilirlik (Var, Cesario ve Mauser, 1985), konaklama imkanı (Aydın, 1997) ve destinasyon imajı (Opperman ve Chon, 1997) gibi unsurların etkili olduğu belirlenmiştir. Çalışmaların ağırlıklı olarak kongre destinasyon seçimine odaklandığı bununla birlikte kongre turizminde toplantıların gerçekleştirildiği kongre merkezlerinin kongre turizmindeki rolünü inceleyen çalışmaların sınırlı sayıda olduğu belirlenmiştir (Baytok, Soybalı ve Emir, 2010). Dolayısıyla bu çalışma ile bir kongre merkezinin destinasyon tanıtım ve pazarlamasındaki rolünü ortaya koymak amaçlanmıştır.

Kongre Merkezleri

1960'lı yıllarda Batı Avrupa'da gelişmeye başlayan kongre sektörünün 1963 yılında kurulan Uluslararası Kongre ve Toplantı Birliği (ICCA) ile ivme kazandığını söylemek mümkündür. Türkiye'de kongre merkezinin 1969 yılı itibariyle başlayan uluslararası kongreler aracılığıyla geliştiği görülmektedir (Arslan, 2008: 25). Bu tarihten itibaren ülkede kongre turizmine olan ilginin arttığı ve bu kapsamda uluslararası üst düzey toplantılara ev sahipliği yapabilecek kapasitede kongre merkezlerinin inşa edildiği görülmektedir.

Kongre turizminin gelişiminde kongre merkezlerinin önemli bir rolü olduğunu söylemek mümkündür. Kongre merkezleri bölgesel bazda kısa vadeli olarak gelir kaynağı oluşturma ve istihdam artışı sağlama

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

gibi faydalarının yanı sıra, uzun vadede bölgesel ziyaretçi talebinde artış ve bölgeye yatırım çekme gibi olumlu etkiler sağlamaktadır (Mistilis ve Dwyer, 1999: 441). Katılımcılarının çoğunlukla yüksek statüde bireyler olması ve organizasyonu ile hem ekonomik hem de imaj açısından getirisi fazla olan bir turizm çeşidi olarak kongre turizminden bir ülke veya şehrin pay alabilmesi, büyük yatırımlar ile gerçekleşen alt-yapı, nitelikli toplantı ve konaklama üst yapısının mevcudiyeti ile mümkündür. Bu hususta McGee (1993) kongre merkezlerinin destinasyonlar üzerinde oluşan yetersiz ya da zayıf imaj algısını pozitif yönde değiştirmek amacıyla kurulduğunu vurgulamaktadır.

Bölgenin kongre destinasyonu olarak imaj kazanması için vizyon sahibi birimlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kapsamda kongre ve ziyaretçi bürolarının pazarlama faaliyetlerinde etkin rol oynaması gerektiğinden yola çıkılarak kongre bürolarının gerek paydaşlarla koordinasyon sağlama hususunda gerek destinasyonun toplantı planlayıcılarına ve potansiyel katılımcılara tanıtılması hususunda üstlenmesi gereken sorumluluğun önemine değinilmektedir. İlgili destinasyonun kongre ve toplantı faaliyetleri çerçevesinde sahip olduğu değerlerin kongre turizmi kapsamında evrimleştirilip etkili şekilde pazarlama faaliyetine dahil edilmesi hususunda lider bir topluluğa ihtiyaç duyulduğu da savunulmaktadır (Baytok, Soybalı ve Emir, 2010: 11).

Günümüzde kongre merkezlerinin önemine istinaden bu konuda çeşitli araştırmaların yapıldığı görülmektedir. Örneğin; Güney Kore'deki Daejeon kongre merkezinin oluşturduğu ekonomik etki üzerine yapılan bir çalışmada ilgili kongre merkezinin, 233 milyon dolar ekonomik değer oluşturduğu ve 10.211 istihdam gücü yarattığı ortaya konmuştur (Lee, Lee, ve Yoon, 2013: 330). Tanford, Montgomery ve Nelson (2012: 290) kongre katılımcılarının memnuniyet ve sadakat davranışlarında kongre merkezinin konumu, fiyatı ve çevresindeki aktivitelerin temel belirleyici unsurlar arasında yer aldığını belirlemiştir. Bir başka araştırmada toplantı planlayıcılarının kongre merkezi karar aşamasında, kongre merkezinin ulaşılabilirliği, imajı, salon kullanım ücreti, personel hizmet kalitesi ve kongre merkezinde sağlanan olanakların etkili olduğu ortaya konmuştur (Lee ve Lee, 2017: 1012).

Getirisi yüksek olan bir turizm çeşidi olarak kongre turizminden pay alabilmek için ülkelerin gerekli arz yapısını geliştirme çabası içinde bulunması sektördeki rekabeti arttırmaktadır. Ancak ülkemizin kongre faaliyetlerini yürütme kapsamında İstanbul dışındaki illerde veya bölgelerde yeterince gelişmediği görülmektedir. Ülkemizde gerçekleştirilen kongre faaliyetleri, uluslararası rekabetçi yapısından dolayı, İstanbul'da yoğunlaşmış durumdadır. Kuşadası destinasyonuna kıyasla İzmir ve Antalya'nın kongre turizmi pazarında önemli alternatifler olmakla birlikte pazardan yeterli pay alamadığı görülmektedir. Dolayısıyla Avrupa standartlarında inşa edilen Efes Kongre Merkezi'nin bir kongre destinasyonu olma yolunda Kuşadası destinasyonu açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Efes Kongre Merkezi

Kuşadası ülkenin eski turistik destinasyonların biri olarak uzun yıllardır yerli ve yabancı birçok turistin kültür turizmi ve deniz turizmi ihtiyacına arz oluşturmuş bir destinasyon olarak karşımıza çıkmaktadır. Turizmde olduğu gibi kongre ve toplantı faaliyetleri kapsamında ileri seviyede arz oluşturmak uzun vadeli çabayı gerektirmektedir. Kongre turizmi arzı oluşturulabilmesi için coğrafi konum, doğal güzellikler, tarihi ve kültürel değerler, iklim, ulaşım, konaklama imkânları, seyahat acenteleri, yiyecek-içecek ve eğlence imkânları gibi turistik alt ve üst yapı imkânlarının varlığı önemli unsurlardır. Bu unsurların yanı sıra kongre merkezleri, konferans merkezleri ve kongre büroları, gibi özel alt ve üst yapı imkânlarının da mutlaka bulunması gerekmektedir. Bunlardan biri veya birkaçındaki eksiklik, sistemin

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

sağlıklı uygulanmasını engelleyebilmektedir. Bu nedenle, genel anlamda turizmin uygulandığı her yer kongre turizmi açısından uygun olamayabilmektedir (Ersun ve Arslan, 2009: 142). Buradan hareketle bir destinasyonun kongre turizmi açısından pazarlanabilmesi için toplantılara yönelik iyi bir alt yapının oluşturulması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla kongre turizminde toplantıların yapılacağı kongre merkezinin gerek destinasyon seçiminde gerek katılımcıların memnuniyetinde önemli bir rol oynadığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda TÜRSAB öncülüğünde, Kuşadası sınırları içerisinde ve stratejik bir konumda sayılabilecek bir bölgede 2013 yılında Efes Kongre Merkezi hizmete açılmıştır.

Toplam kapasite açısından Türkiye'nin en büyük, Avrupa'nın ise ilk on büyük kongre merkezi içerisinde yer alan Kuşadası Efes Kongre Merkezi 2013 yılında kurulmuştur. Merkezde 33 adet toplantı, seminer ve kurul odaları bulunmaktadır. Odaların yanı sıra 2690 kişilik kapasiteye sahip büyük salonu yer almaktadır. Efes Kongre Merkezi, konaklama olanakları açısından stratejik bir noktada konumlanmıştır. Yaklaşık 20 dakika yürüyüş mesafesinde 1000'i aşan sayıda otel odasının yanı sıra, yine yaklaşık 15 dakika ulaşım mesafesinde 5000 civarında her bütçeye uygun yatak bulmak mümkündür. Efes Kongre Merkezi faaliyet alanı içerisinde yer alması planlanan 1350 yatak kapasiteli 5 yıldızlı bir otel yapımı için de hazırlıklar sürmektedir (KUTO, 2013: 22).

Araştırma Yöntemi

Bu araştırmanın amacı, Kuşadası'nın bir kongre destinasyonu olarak gelişiminde Efes Kongre Merkezi'nin rolünü ortaya koymaktır. Bu doğrultuda "Efes Kongre Merkezinin Kuşadası'nın bir kongre destinasyonu olarak gelişimindeki rolü nedir?" sorusuna cevap aranmaktadır.

Araştırmada veri elde etmek amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ve ikincil veri analizinden yararlanılmıştır. Görüşme tekniği ile görüşme yapılan bireylerden derinlemesine bilgilerin alınması sağlanmakta ve alınan bilgiler doğrultusunda oluşacak yeni sorulara da cevap bulmaya olanak tanınmaktadır (Özkan ve Sabancı, 2014: 315). Yarı yapılandırılmış görüşme metninde Efes Kongre Merkezi hakkında genel bilgiler ve kongre merkezinin Kuşadası destinasyonuna sağladığı katkılar olmak üzere iki temel gruba ayrılan sorular yer almaktadır.

Araştırmaya geçmeden önce görüşme yapılması planlanan Efes Kongre Merkezi üst düzey yöneticilerinden randevu alınmış ve tüm görüşmeler ses kaydı yardımıyla kaydedilmiştir. Elde edilen görüşme kayıtları araştırmacılar tarafından yazıya dökülerek analizi gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonunda on adet üst düzey yönetici ile görüşme sağlanmıştır. Aynı zamanda katılımcıların yönlendirmeleri doğrultusunda ikincil veri kaynaklarına ulaşılmıştır.

Araştırma Bulguları

Araştırmaya katılanlara yönelik elde edilen demografik bulgular Tablo 1'de gösterilmektedir. Araştırma bulgularına göre katılımcıların çoğunluğunun erkek, orta yaş üzeri ve lisans düzeyinde eğitime sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Katılımcı No	Yaş	Cinsiyet	Öğrenim Durumu
1	58	Kadın	Lisans
2	53	Erkek	Lisans
3	42	Erkek	Lisans
4	51	Erkek	Lisans
5	42	Erkek	Lisans
6	61	Erkek	Lisans
7	58	Kadın	Doktora
8	51	Erkek	Yüksek lisans
9	42	Erkek	Önlisans
10	47	Kadın	Lise

Araştırma bulgularına göre, Efes Kongre Merkezi'nin temelde kurulma amacı bölgedeki turistik faaliyetleri tüm yıla yaymak ve bölgeye alternatif turizm çeşidi kazandırmaktır. Bununla birlikte kurulduğu günden bu yana kongre merkezinin beklenen düzeyde toplantıya ev sahipliği yapamadığı katılımcıların ortak bir görüşü olarak elde edilmiştir. Dolayısıyla katılımcılar, Efes Kongre Merkezi'nin Kuşadası'nın tanıtımında beklenen düzeyde bir etki oluşturmadığı yönünde görüş bildirmişlerdir. Bu doğrultuda, görüşme sağlanan on katılımcıdan beşi yeterli derecede toplantının bölgeye çekilememesinin temel sebepleri olarak (1) Efes Kongre Merkezi'nin pazarlama çalışmalarının 1-2 yıl önceden başlanamamasını, (2) kongre merkezi yerleşkesine en yakın havalimanı olan Adnan Menderes Havalimanı'nın doğrudan uluslararası uçuşlara olanak sağlamaması sebebiyle potansiyel uluslararası kongre katılımcılarına ek zaman ve maliyet doğurması ve (3) devam eden süreçte ülkenin içinde bulunduğu istikrarsız ortam sebebiyle turistik faaliyetlerdeki durgunluğu göstermiştir. Araştırmaya katılan diğer dört katılımcı Efes Kongre Merkezi'nde bütçe kısıtlaması nedeniyle yeterli personelin istihdam edilememesi sonucu, tesiste verilen yiyecek-ıçecek, ses sistemi, transfer ve tercüme gibi ek hizmetlerin taşeron firmalar aracılığı ile sağlanmasının problemlere sebep olduğu konusunda ortak fikir belirtmişlerdir. Bu durumun kongre katılımcılarına zaman ve para açısından ek maliyet oluşturmasından dolayı rakip destinasyonlara kıyasla tercih edilme noktasında önemli bir sorun olduğu savunulmuştur.

Katılımcıların büyük çoğunluğu kongre turizmi kapsamında rakip destinasyon olarak, Antalya ve İstanbul'u göstermişlerdir. Dört katılımcı, Kuşadası'ndaki kongre organizasyonu fiyatları ile kıyaslandığında Antalya'daki organizasyon maliyetlerinin daha düşük olduğunu ve bu durumun

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Kuşadası destinasyonu için önemli bir dezavantaj olduğunu belirtmiştir. Antalya'daki kongre organizasyonlarının düşük maliyetli olmasında çeşitli alternatiflerde otel işletmelerinin bulunması ve bu otellerin kongre organizasyon hizmetini bünyelerinde sağlayabiliyor olmaları sebebiyle fiyat bakımından daha cazip seçenekler oluşturmaları gösterilmiştir. Bu duruma çözüm olarak üç katılımcı, bölgede bulunan oteller ve seyahat acenteleri gibi kongre turizmi ile doğrudan ilişkili işletmelerin Efes Kongre Merkezi ile işbirliği içinde faaliyet göstermesi durumunda organizasyon maliyetlerinin en az seviyeye indirilebileceğini ifade etmişlerdir.

Yapılan görüşmeler ışığında Efes Kongre Merkezi'nin personel ihtiyacının İstanbul Lütfi Kırdar Kongre Merkezi'nden sağlandığı ve tanıtım faaliyetlerinin de yine aynı merkez bünyesinde kısıtlı imkânlar dâhilinde yürütüldüğü bilgisi elde edilmiştir. Bu hususta üç katılımcı Efes Kongre Merkezinde ayrı bir yönetim biriminin oluşturulmasını, operasyon ve tanıtım aşamasında alınacak önlemlerin daha özenli olarak yapılması gerektiğini belirtmiştir. İki katılımcı, Kuşadası bölgesinde yeterli sayıda ve kongre müşterilerinin ihtiyaç ve beklentilerini karşılayacak düzeyde, otel işletmesinin bulunmadığını belirtmişlerdir. Dört katılımcı kongre merkezi yerleşkesine konum olarak yakın kabul edilebilecek otuzun üzerindeki tarihi yapının merkezin tanıtımı açısından önemli bir avantaj olduğu görüşündedir. Efes Kongre Merkezi'nin genel itibarıyla destinasyon pazarlamasında şu ana dek etkin bir rol oynayamamasına yönelik görüşlerin yanı sıra katılımcıların olumlu bir bakış açısına sahip oldukları elde edilen bir diğer bulgu olmuştur.

Sonuç ve öneriler

Bu araştırmada Kuşadası Efes Kongre Merkezi'nin destinasyonun pazarlanmasındaki rolü incelenmiştir. Araştırma bulguları Efes Kongre Merkezi'nin destinasyonun pazarlanması noktasında yetersiz kaldığını göstermektedir. Baytok vd'nin (2010: 9) İstanbul Kongre ve Ziyaretçi Bürosu'na yönelik yaptığı araştırmalarında büronun bütçenin sınırlı olması, yeterli sponsor bulunamaması, kamu kuruluşlarının desteklerinin az olması, tercüman sorunu gibi benzer kısıtlılıklar ile karşı karşıya kaldıklarını ortaya koymuşlardır.

Araştırmada elde edilen sonuçlar kapsamında aşağıdaki öneriler sunulmaktadır:

- Tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Efes Kongre Merkezi'nin tanıtım faaliyetlerini bağımsız bir şekilde gerçekleştirebilmesi sağlanmalıdır.
- Bölgedeki otel, seyahat acentası gibi turizm işletmeleri ile görüşülerek tanıtım konusunda ortak faaliyetlere girilmeli aynı zamanda organizasyon maliyetlerini düşürmeye yönelik çözümler sağlanmalıdır.
- Efes Kongre Merkezi'ne yeterli düzeyde bütçe ayrılarak gerekli sayıda personel istihdamının sağlanması gerekmektedir.
- Uluslararası toplantıları merkeze çekme noktasında Adnan Menderes Havalimanı'ndan doğrudan uçuşların olmasına yönelik görüşmeler yapılmalıdır.
- Toplantılar için gerekli olan ek hizmetlerde taşeron firmalara olan bağımlılık azaltılmalıdır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Efes Kongre Merkezi'ne yönelik araştırma kapsamında söz konusu paydaşlar arasından yalnızca yöneticilerden veri elde edilmiştir. Gelecekte kongre katılımcıları, yerel halk gibi diğer paydaşlardan da kongre merkezine yönelik veri elde edilebilir. Araştırma tekniği olarak görüşmeden yararlanılmıştır. Diğer araştırmacılar anket yoluyla daha fazla katılımcıya ulaşabilirler. Diğer araştırmalar kapsamında kongre katılımcıları ve planlayıcılarının Efes Kongre Merkezi ve Kuşadası destinasyonuna yönelik motivasyonları belirlenebilir.

Kaynakça

Arslan, K. (2008). Türkiye'de Kongre Turizmini Geliştirme İmkanları, İstanbul Ticaret Odası Yayını, Yayın No. 2008-34, İstanbul.

Anderson, E. W. ve Salisbury, L. C. (2003). The formation of market-level expectations and its covariates. *Journal of Consumer Research*, 30(1), 115–124.

Aydın, Ş. (1997). Kongre Turizmi ve Türkiye'nin Kongre Turizmi Potansiyeli, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 18 Mart Üniversitesi Çanakkale

Baytok, A., Soybalı, H. H. ve Emir, O. (2010). Destinasyonların toplantı turizmi amaçlı pazarlanmasında kongre ve ziyaretçi bürolarının rolü : İstanbul kongre ve ziyaretçi bürosu örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23, 10–22.

Chuck. Y. G. (1999). *International tourism: A global perspective* (2nd ed.). Madrid: World Tourism Organization.

Ersun, N. ve Arslan, K. (2009). Alternatif turizm çeşidi olarak Kapadokya bölgesi'nde kongre turizmini geliştirme olanakları. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 34, 139–164.

Fakeye, P.C. ve Crompton, J.L. (1991). Image differences between prospective, first-time, and repeat visitors to the Lower RioGrande Valley. *Journal of Travel Research*, 30(2), 10-15.

ICCA (2017). ICCA statistics report country & city rankings, file:///C:/Users/user1245/Downloads/Public%20Abstract%20-%202017%20ICCA%20Statistics%20Report.pdf Erişim Tarihi: 15.01.2018

KUTO (2013). Dünyada ve Türkiye'de Kongre Turizmi, Kuşadası-Efes Kongre Merkezi, Kongre ve Ziyaretçi Büroları. www.kuto.org.tr/kusadası.php?sec=4 Erişim Tarihi: 12.02.2018

Lee, C. K., Lee, M. J. ve Yoon, S. H. (2013). Estimating the economic impact of convention and exhibition businesses, using a regional input-output model: A case study of the Daejeon convention center in south korea. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 18(4), 330–353

Lee H. ve Lee J. (2017). An exploratory study of factors that exhibition organizers look for when selecting convention and exhibition centers, *Journal of Travel & Tourism Marketing*, (34)8, 1001-1017

McGee, R. (1993). Convention center: Bright hope of big hoax for America's cities?

Association Meetings, 5 (4), 20-24.

Mistilis, N. ve Dwyer, L. (1999). Tourism gateways and regional economies: The distributional

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

impacts of MICE. *International Journal of Tourism Research*, 1(6), 441–457

Oppermann, M. (1996). Convention cities-images and changing fortunes. *Journal of Tourism Studies*, 7(1), 10–19.

Oppermann, M. ve Chon, K-S. (1997). Convention participation decision-making process, *Annals of Tourism Research*, 24(1), 178-191.

Özkan E. ve Sabancı A.Ş. (2014). İzmir’de Turistik Ürün Geliştirmesine Yönelik Seyahat Acentelerinin Görüşleri Üzerine Nitel Bir Araştırma, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (17) 31, 307-326

Pechlaner, H., Zeni, A. ve Raich, F. (2007). Congress Tourism and Leisure Tendencies with Special. *Tourism Review*, 62(3), 32–38.

Tanford S., Montgomery R. ve Nelson K. B.(2012). Factors that Influence Attendance, Satisfaction, and Loyalty for Conventions, *Journal of Convention & Event Tourism*, (13)4, 290-318

Taylor, P. (2002). Convention tourism has potential growth in Greece. *Exhibit*, (48), 16-17.

Var, T., Cesario, F.J. ve Mauser, G. (1985). Convention tourism modelling, *Tourism Management*, 6, 194-204.

Weber, K. ve Ladkin, A. (2003). The Convention Industry in Australia and the United Kingdom: Key Issues and Competitive Forces. *Journal of Travel Research*, 42 (2), 125-132

A SURVEY ON MEASURING THE IMPACTS OF THE DEVELOPING TOURISM TO THE LOCAL POPULATION IN AMASYA

Dr. Öğretim Üyesi Serif BALDIRAN

Amasya Üniversitesi

Abstract

Today, countries, regions, cities and even small peasants desire to develop tourism in their regions. The most important reason for this is the consideration of the economic contribution to the region. However, in the course of this development, the impacts of the development of tourism on the local people are often ignored. On the other hand, in the developing regions, development can be influenced in a way of development by looking at the effects of tourism development on local people.

Amasya, which has made significant progress in cultural tourism in recent years, was dealt with and it is aimed to determine the level of tourism development and measure the effects of tourism on developing local tourism in Amasya. For this reason, a questionnaire was applied to 536 people who were living in Amasya city center and selected by chance and tried to show how they perceive the development of tourism in the region. In the first part of the questionnaire demographic information was included, while in the second part, questions were prepared by the five-point Likert method to test how the local people understood the economic contribution, which is a tourist spot. Statistical analyzes were performed using the obtained data by SPSS analysis program.

Keywords: Tourism Development, Regional Development, Tourism Impacts

Giriş

Turizm sosyal bir faaliyet olmasına rağmen sonuçları büyük oranda ekonomik olan bir olaydır. Ancak turizme büyük yatırımlar yaparken ve turistik alt yapının gelişmesi sağlanırken yerel halkın turizme bakış açılarını tespit etmek ve buna dönük gerekli politikalar geliştirmek sağlıklı bir turizm gelişimi sürdürülebilirliği açısından önem taşımaktadır.

Bölgede gelişen turizmin etkisinin yerel halk üzerinde nasıl olacağı büyük önem taşımaktadır. Turizmin geliştiği bölgelerde turizmin etkilerini yerel halkın hissetmesi genelde ekonomik, sosya-kültürel ve çevresel olmak üzere üç farklı şekilde ortaya çıkmaktadır (Andereck, Valentine, Knopf, Vogt, 2005). Ancak bu etkiler yerel halk üzerinde olumlu veya olumsuz olarak hissedilebilmektedir (Upchurch ve Teivane, 2000). Her gelişen sektörde olduğu gibi turizmde de amaç yerel halk üzerindeki etkileri mümkün olduğu kadar kontrol edebilmektir.

Turizmin ekonomik etkileri, yeni işler yaratma, vergi gelirleri, enflasyon ve yerel yönetimlerin harcamaları gibi unsurlardan oluşmaktadır. Çoğu zamanda herhangi bir bölgede turizmi geliştirme çabaları turizmin olumlu ekonomik etkilerden kaynaklanmaktadır. Ekonomik kalkınmada çok fazla alternatif olmayan bölgeler, yerel sosya-kültürel ve doğal farklılıklarını turizmin gelişmesinde kullanmayı yeğlemektedirler. Bunun yanında turizmin bir bölgede gelişmesi çarpan etkisinin yüksek olmasından dolayı diğer sektörlerinde gelişmesine olumlu etki yaratmakta ve turizm bölgesel kalkınmada lokomotif görevini yerine getirebilmektedir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Ekonomik yarar beklentisi turizmin yerel halk üzerindeki etkisini olumlu yönde artırmaktadır. Turizmden daha fazla ekonomik yarar sağlayan kesimlerin turizme bakış açıları turizmden daha az yarar sağlayan kesimlerden daha fazla olumlu olabilmektedir (Claudia ve Gursoy, 2004). Andrew Lepp'e göre yerel halkın turizme karşı davranışlarının olumlu olmasında ana etkenin turizmin bölgenin gelişimine ne derece katkı sağlayacağı, bölgenin yeni gelir elde etmesine ne kadar etki edeceği ve iyi bir gelecek için nedenli şans yaratacağıdır (Andrew,2007).

Buna karşın turizmin olumsuz etkisiyle ilgili çalışmalara bakıldığında daha çok ekonomik unsurlarla ilgili olan fiyatlarda yarattığı artış ve varlık değerlerinin artması iken diğer taraftan kalabalıklaşma, kirliliğin artması, kumar alkol gibi istenmeyen faaliyetlerin artması ve suç oranının artması gibi sosyal dezavantajların olmasıdır (Upchurch ve Teivane, 2000). Yerel halkın turizme karşı olumsuz düşüncelerinin temelinde ise turizmin gelişmesi ile birlikte ne derece rahatsız olduğu ve kendi değerlerine karşı ne derece tehdit algıladığı ile doğrudan ilgilidir.

Turizmin olumsuz sosya-kültürel etkileri, suç oranlarının artması, kültürel etkileşim, gelenek ve göreneklerde yarattığı değişimdir. Buna karşın turizmin sosya-kültürel etkileri çift taraflı olmaktadır. Birincisi turizm ev sahibi diğer kültürlerle etki edebilmekte ve bunun sonucu olarakta tolerans ve kültürler arası anlayış ortaya çıkmaktadır. İkincisi ise insanların kendi kültürlerini başka insanlara sunmaları, bir toplumda yaşama, gurur, uyum ve aadatlık duygusunu artırmaktadır (Besculides ve McCormick, 2002). Araştırmalar göstermiştir ki turizmin bir bölgede gelişmesi yerel el sanatlarına, kültürel kimliği ifade eden değerlere, fikir alışverişine ve kendi kültürlerine olan ilgiyi artırmaktadır. Aynı zamanda karşılıklı kültürel değişim fırsatlarını ve yerel halkın aadatlık ve kimlik duygularını artırmaktadır (Claudia ve Gursoy, 2004).

Turizmin sosyal yapı üzerindeki olumsuz etkilerinin farklı sosyal problemlerle birlikte trafik problemleri ve kamuya açık alanlarda meydana gelen kalabalıklaşma olduğu söylenebilir (Kim, Uysal ve Sirg, 2013). Aynı zamanda turizmin bölgede kaçakçılık, uyuşturucu kullanımı, kumar yanında toplumun gelenekleri ve geleneksel kültürlerinin de bozulmaya neden olduğuna dönük deliller bulunmaktadır (Kim, Uysal ve Sirg, 2013).

Turizmin bir başka etkisi ise çevresel unsurlarda hem olumlu hem de olumsuz etkilerinin olmasıdır. Turizmin çevreye dönük en önemli olumlu etkisi çevre koruma bilincinin artması ile birlikte parkların ve yaban hayatın korunması olarak ortaya çıkabilmektedir. Buna karşın turizmin çevresel etkilerde en çok araştırmaların turizmin çevre üzerindeki baskı ve korumaya dönük etkileri üzerine yoğunlaştığı görülmektedir(Kim, Uysal ve Sirg, 2013). Yine yerel halkın turizmin gelişimine karşı davranışlarının temelinde ekonomik, sosyal ve çevresel unsurlar olabilir (Kuvana ve Akan, 2005). Turizmin potansiyel çevresel etkileri, hava kirliliği, atık su, gübre sızıntısı, yaban hayatın imhası, doğal yaşam alanlarının bozulması, ormanların ve bitki örtüsünün yok olması, sulak alanların ve plajların bozulması olarak görülmektedir (Andereck, Valentine, Knopf ve Vogt, 2005).

Turizmin gelişmesi ile birlikte yerel halkta turizme karşı olumlu veya olumsuz bir tepkinin oluşması kaçınılmaz hale gelmektedir. Turizmin gelişme evreleriyle birlikte yerel halkın üzerinde farklı etkilerini gözlemek mümkündür.

Bir bölgede turizmin planlı olarak gelişmesinin sağlayacağı en önemli katkı turizmin bölgeye sağlayacağı katkının ve yerel halkın turizme katılımının en yüksek seviyede olmasının sağlanması olacaktır (Çalışkan ve Tütüncü, 2008). Ancak turizm geliştiği çoğu bölgede bu süreç kontrolsüz ve plansız gelişmektedir. Buna karşın hala bölgesel turizm gelişiminde yerel halkın davranışlarını anlamada cevaplanması gereken sorular vardır. Bu soruların en önemlilerinden bir tanesi ise şudur:

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Yerel halkın turizme karşı davranışlarını belirleyen ana unsur turizmin gelişme seviyesi midir yoksa kişilerin turizmden sağladıkları ekonomik yararların seviyesi midir?

Turizmin kontrollü gelişimi ile yerel halkın turizmin gelişimine karşı davranışlarını kontrol altında tutmak veya kolayca anlamak çok mümkün görünmemektedir. Ancak turizmin bölgede gelişme seviyesine göre yerel halkın gelişime karşı belli davranış modelleri geliştirebilmektedir. Çoğu araştırmada yerel halkın turizmin gelişmesine karşı geliştirdiği davranış şekilleri o bölgede turizmin gelişme seviyesini göstermektedir. Bu alanda yapılan en önemli çalışmaların bir tanesi Butler'ın "Turizm Bölgeleri Gelişimi Hayat Seyri" isimli çalışmasıdır. Butler'ın hipotezine göre, belli bir bölgeye gelen turist sayısı arttıkça başlangıçta turistlere olağanüstü hoşgörülü yaklaşan halk, turizmin ekonomik, sosyal ve çevresel açıdan uzun dönemde sağlayacağı fayda konusunda giderek daha kuşkucu olmakta ve bu nedenle turistlere olan tavrı da olumsuz yönde değişebilmektedir (Çalışkan ve Tütüncü, 2008). Çalışmada Amasya'da turizmin gelişmesi ile yerel halkın üzerinde nasıl bir etki yaptığını tespit etmek amacıyla iki bölümden oluşan bir anket uygulanmıştır. Çalışmada birinci bölümünde demografik bilgiler yer alırken ikinci bölümde ise turizmin yöreye olan ekonomik katkısının yerel halk tarafından nasıl anlaşıldığı ve en sonunda da turizmin çevreye olan etkilerinin yerel halk tarafından nasıl algılandıklarının test edilmesi amaçlanmıştır.

Amasya'da Turizmin Gelişimi

Amasya; Türkiye'nin Orta Karadeniz bölgesinde bulunan tarihi bir şehirdir. Doğusunda ve güneyinde Tokat batısında Çorum ve kuzeyinde Samsun bulunmaktadır. Amasya'nın tarihi 7500 yıllık bir dönemi kapsamakta ve bu süre içinde Amasya'da çeşitli medeniyetler yer almaktadır.

Amasya; tarihi, kültürel ve sosyal yapısı ile ilde turizmin gelişimine imkân sağlayacak zengin turizm potansiyeline sahiptir. Amasya kültür turizm olanakları dışında sağlık turizmi olanakları ile bölgenin en zengin turistik potansiyeline sahip illerinden biri durumundadır. (Baldıran, 2006). Amasya turizm açısından ele alındığında, hem şehir merkezi hem de ilçeleri ile beşeri ve doğal güzellikler açısından önemli bir turizm merkezi olabilecek konumdadır. Amasya'da hali hazırda kültür turizmi, doğa turizmi ve termal turizme uygun turizm arzı bulunmaktadır. Amasya'nın hem doğal hem de beşeri olarak çok çeşitli turistik kaynakları bulunmaktadır.

Amasya'da hali hazırda yer alan turizm türlerine bakıldığında kültür turizmi, sağlık turizmi, inanç turizmi, av turizmi, dağcılık ve yayla turizmi, doğa ve gezi turizmi ve çiftlik turizminden söz etmek mümkündür. Amasya, son yıllarda kültür turizmi başta olmak üzere doğa, termal ve inanç turizmi ile giderek ön plana çıkan bir kenttir. Amasya Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın kültürel ve tarihi geçmişi kıstas alınarak oluşturduğu 'Türkiye'nin Kültür Turizmi Geliştirilecek Marka Kentleri' arasında yer almakta ve Amasya'ya gelen turist sayısı her geçen gün artmaktadır.

Tablo 4:Amasya İli Turizm ve Yatırım Belgeli İşletme İstatistikleri Yıllar İçinde Değişimi

Yıllar	Turizm Yatırım Belgeli İşletmeler			Turizm İşletme Belgeli İşletmeler		
	İşletme Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı	İşletme Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
2006	5	131	261	10	265	530

2007	3	66	132	10	212	436
2008	2	54	116	14	342	700
2009	1	24	48	15	366	756
2010	1	24	48	13	286	590
2011	2	64	128	15	388	781
2012	4	220	502	15	427	852
2013	3	180	422	15	419	836
2014	2	48	94	14	412	803
2015	2	48	94	15	465	915

Turizmden daha fazla pay almanın yollarını arayan kentte yatak sayısındaki açığın kapatılması için çok çeşitli aktörler tarafından uzun zamandır çalışmalar yapılmaktadır. Ancak konaklama tesisleri kalite ve sayısal açıdan ise henüz istenen seviyeye gelmiş durumda değildir. Amasya ilinde 2006 yılından itibaren işletme istatistiklerine bakıldığında on yıl içinde turizm işletme belgeli işletme sayısının %50 artışı gözükmektedir. Yatak sayısı ise 436'dan 915 çıktığı gözükmektedir.

Amasya'da yer alan konaklama tesislerinin büyük kısmı belediye belgeli konaklama tesislerinden oluşmaktadır. 15 adet turizm işletme belgeli tesis olmasına rağmen yatak sayısının düşük olduğu görülmektedir. Buna göre Amasya'da yer alan turistik işletmelerin küçük işletmelerden ve büyük oranda da pansiyonlardan oluştuğu söylenebilir.

Tablo 5: Amasya İli Geliş Sayısı, Geceleme, Ortalama Kalış Süresi ve Doluluk Oranı İstatistikleri (2014)

	Tesise Sayısı	Geliş	Geceleme	Ortalama Kalış Süresi	Doluluk Oranı (%)
Yabancı	4.399		7.456	1,7	2,58
Yerli	55.163		82.515	1,5	28,56
Toplam	59.562		89.971	3,2	31,14

Kaynak: TCKTB (2014)

Amasya'ya 2014 yılında 4,399 adet yabancı turist gelmiş ve bu turistler 7,456 geceleme yapmıştır. Ortalama kalış süresi ise 2.58'dir. Amasya kültür turizminde ön plana çıkmasından dolayı gelen yabancıların büyük kısmı OECD ülkelerinin olduğu gözükmektedir. Amasya'ya 2014 yılında gelen 55,163 adet yerli ziyaretçi ise 82515 geceleme yapmıştır. Yerli turistler için ortalama geceleme süresi

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

1.50'dir. Amasya'da konaklama tesislerinin ortalama doluluk oranı %31.14 olup Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır.

Konaklama istatistiklerine baktığımızda Amasya'ya daha çok yerli turistlerin geldiğini görmekteyiz. Bu da Amasya'nın iç turizm açısından bir destinasyon olabileceğinin göstergesidir. Gelen turistlerin geliş nedenleri hakkında bir araştırma yapılmamış olmasına rağmen gelen yerli turistlerin çeşitli sebeplerle Amasya'ya geldiği söylenebilir. Bu sebeplerin başında Amasya'da bulunan Tugay ve 11.000'ini aşkın öğrencisi olan Amasya Üniversitesi geldiği gözlenmektedir.

Amasya'da yıllar itibariyle belli oranda artan bir turizm talebinin olduğu gözükmektedir. Son on yıl içinde turizm talebine bakıldığında ilk yıllarda münferit olan talebin son yıllarda turizm acenteleri aracılığı ile daha organize olduğu gözlenmektedir. Gelen turistlerin büyük kısmının kültür turizmi amaçlı ziyaret ettiği düşünülmektedir. Amasya'ya gelen yabancı turistlerin çoğunluğunun geliş nedenlerinin Amasya'nın sahip olduğu kültürel ve tarihi özellikler için Amasya'ya gelen ziyaretçiler genellikle Kapodakya gezisi sonrası Amasya'yı ziyaret etikleri gözlenmektedir. Buna karşın av turizmi de yabancıların Amasya'ya geliş nedenleri arasında gözükmektedir. Son yıllarda özellikle Avusturya ve Fransa'dan gelen turistler Milli Parklar Genel Müdürlüğünden alınan izinle Amasya'da belirlenen alanlarda domuz avı yapabilmektedirler.

Amasya'da 1990'lı yıllardan başlayarak 2000 yılına kadar geçen on yıllık bir sürede turizmle ilgili olarak yapılan çalışmaların daha çok turizm alt yapısına dönük olduğu gözükmektedir. 2000'li yıllardan itibaren ise turizmin gelişmesi için sadece alt yapının yeterli olmadığı anlaşılmış ve turistik üst yapının ve turistik ürünlerin geliştirilmesine dönük çalışmaların yapılmasına başlanmıştır.

Amasya'da turizmin gelişmesine dönük farklı kurumlar farklı çalışmalar yapmaktadırlar. Bu kurumların başında Kültür Turizm Bakanlığı ve onun yerel temsilcisi olan Amasya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Amasya Belediyesi, Amasya Turizm Derneği, Amasya Üniversitesi gibi kurumlar gelmektedir.

Amasya'da alt yapıya dönük çalışmaların 1996 yılında Turizm Derneği, Amasya Valiliği, Amasya Belediyesi, Amasya Mimarlar Odası ve İngiliz Arkeoloji Enstitüsü ortaklığında düzenlenen "Geleneksel Osmanlı Evleri ve Yapı Mimarisini" sempozyumu ile başladığı söylenebilir. Yine 1996 yılında Amasya Valiliği, Belediye Başkanlığı ve sivil inisiyatifin ortaklığıyla Amasya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Vakfı (AKTAV) kurulmuştur. Bu vakıf, mülki ve yerel yönetimin güç ve otoritelerini bir araya getirerek, sivil inisiyatifle birlikte kent kimliği sürekliliğinin sorunlarını çözmeye yönelik beraberce sorumluluk üstlenilmesini hedeflemiştir.

Yöntem

Çalışmada Amasya'da turizmin bu hızlı gelişiminin yerel halk üzerinde ne derece etkili olduğu ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bunun için çalışmada Amasya il merkezinde yerel halka anket yöntemi uygulanmıştır. Anket iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde demografik bilgelere dönük sorular, ikinci bölümde ise turizmin yerel halk üzerindeki etkilerinin ölçülmesi ile ilgili anket sorularına yer verilmiştir. Birinci bölüm çoktan seçmeli sorulardan oluşurken diğer bölüm ise beşli likert ölçeği kullanılmıştır.

Çalışma tesadüfî yöntemlerle seçilmiş katılımcılara uygulanmıştır. Bunun için şehir merkezinde işyeri sahiplerine, belli oranda sokakta karşılaşılan kişilere ve ilköğretim okulunda okuyan öğrencilerin annelerine ve öğretmenlerine, mahallede tesadüfî yöntemle seçilmiş apartman sakinlerine ve üniversitede Amasya'da yaşayan öğrencilere uygulanmıştır. Bunun için hazırlanan anket soruları katılımcılara bırakılmış ve daha sonraki günlerde uğranılarak alınmış veya katılımcılar kendileri göndermiştir. 800

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

adet anket dağıtılmasına rağmen 536 anket geri dönmüştür. Bunlardan sekiz tanesi hiç cevaplanmadığından değerlendirmeye alınmamışlardır.

Çalışmada, literatür taramasından ve teorik alt yapı oluşturulduktan sonra tesadüfî yöntemle seçilen 536 kişiye anket uygulanmıştır. Araştırmanın güven düzeyi %95 (1.96) olup, güven aralığı ise 3,5'dir. Veri toplamda Beşli likert yöntemi kullanılmış ve SPSS programında analiz yapılmıştır. Veriler tanımlayıcı ve çıkarımsal istatistik bazında ele alınmış olup anket soruları güvenilirlik analizine (Cronbach Alpha) tabi tutulmuştur. Bunun yanında demografik soruların ise frekans dağılımları ele alınmıştır. Değişkenlerin geçerliliğini belirlemek için faktör analizi (Principal Component Analysis) uygulanmış ve daha sonra bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkilerini incelemek amacı ile regresyon testi yapılmıştır.

Araştırma Amasya'da yaşayan yerel halk üzerinde turizmin etkilerini ölçmeye çalışmasına rağmen araştırma Amasya il merkezi ile sınırlı tutulmuştur. Bunun nedeni, Amasya'da turizmin büyük oranda il merkezinde etkili olması ve turizmin etkilerinin il merkezinde daha fazla hissedildiği varsayımdır.

Bulgular

Çalışmada Açıklayıcı Faktör Analizi (Exploratory Factor Analysis (EFA)) kullanılarak Amasya yerel halkının turizm etkilerini nasıl algıladığını ölçmek için kullanılan faktörler belirlenmiştir. Bu çalışmanın amacı çalışmanın amacına ulaşabilmek için belirlenen turizmin etkilerine dönük gruplandırmanın test edilmesi ve veri toplama sürecinde oluşan hataları ayıklamaktır. SPSS yazılımı sonucunda ise faktör analizi sonucunda oluşan faktörlere göre analiz sonuçlarını ortaya koymaktır.

İkinci aşamada Amasya'da yerel halk turizm etkilerini algılaması Cronbach güvenilirlik testi ile incelenmiştir. Ankette yer alan soruların analiz sonucunda güvenilirlik düzeyleri ortaya konulmuş ve güvenilirliği düşük sorular veya önermeler çalışmadan çıkarılmıştır.

Katılımcıların Demografik Dağılımları

Anket çalışmasında katılımcıların demografik özelliklerinin belirlenmesi için Cinsiyet, Eğitim durumu, Yaş, Mesleği ve Gelir seviyesi ile ilgili sorular sorulmuştur. Sorular çoktan seçmeli olarak belirlenmiş ve katılımcılardan yalnızca bir tanesini seçmeleri istenmiştir.

Tablo 6: Katılımcıların Demografik Özellikleri

	N			Frequency	Percent	Valid Percent
	Valid	Missing				
Cinsiyeti	536	0	Erkek	245	45.7	45.7
			Kadın	291	54.3	54.3
			Total	536	100.0	100.0
Eğitim Durumu	531	5	Lisansüstü	24	4.5	4.5
			Ortaokul	57	10.6	10.7

			İlkokul	68	12.7	12.8
			Lise	175	32.6	33.0
			Üniversite	207	38.6	39.0
			Total	531	99.1	100.0
Yaş	534	2	18-25	131	24.4	24.5
			26-35	188	35.1	35.2
			36-50	192	35.8	36.0
			51-65	23	4.3	4.3
			Total	534	99.6	100.0
Mesleği	536	0	Tüccar	9	1.7	1.7
			Emekli	12	2.2	2.2
			Serbest Meslek	36	6.7	6.7
			Diğer	60	11.2	11.2
			İşçi	67	12.5	12.5
			Ev Hanımı	87	16.2	16.2
			Öğrenci	92	17.2	17.2
			Memur	173	32.3	32.3
			Total	536	100.0	100.0

Tablo 3'de toplam katılımcıların (N=536) %45,7 isi erkeklerden %54,5 ise kadınlardan oluştuğu gözükmektedir. Kadın katılımcıların %8,8 oranında erkek katılımcılardan fazla olduğu gözükmektedir. Bunun nedeni ise katılanlardan erkeklere göre kadınların anket cevaplamaya daha fazla zaman ayırdıkları düşünülmektedir. Katılımcıların eğitim durumuna bakıldığında 536 katılımcının %39 ile en fazla üniversite mezunlarının olduğu gözükmektedir. İkinci sırada ise lise mezunları yer almaktadır. En az seviyede ise lisansüstü eğitim alanlar yer almaktadır.

Katılımcıların mesleklerine göre dağılımına bakıldığında %32.3 ile en yüksek oranda memurlar yer almaktadır. Memurları ise %17.2 ile öğrenciler izlemektedir. En düşük seviyede ise %1,7 ile tüccarlar yer almaktadır.

Açıklayıcı Faktör Analizi (Exploratory Factor Analysis (EFA))

Çalışmada bir sonraki adım olarak ankette ayrılan her bir faktör grubunun ölçüm uygulamasını test etmek amacıyla açıklayıcı faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizi sonucunda ankette gruplandırılan beş faktör içinde yer alan önermeler hakkında karar verilmiştir.

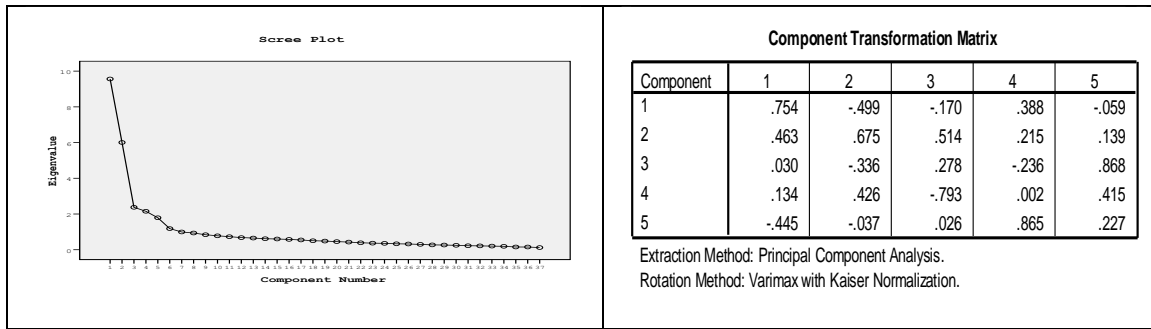
Faktör analizi yapılabilmesi için öncelikli olarak KMO ve Bartlett's Test'i uygulanmıştır. Verilerin faktör analizi için yeterliliğinin ölçülmesinde Kaiser-Meyer-Olkin Measure ölçü birimine bakılmıştır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Yapılan faktör örneklemesinin Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy değerine bakıldığında 0.897 olduğu gözükmektedir. Bu durum elde edilen verilerin faktör analizinde çok iyi şekilde kullanılabilceğini göstermektedir. Bartlett testine¹ bakıldığında sonucun anlamlı Sig.=000 < 050 den küçük olduğu görülmüştür. Bu da ankette kullanılan değişkenler arasındaki ilişkinin anlamlı olduğunu göstermektedir.

Total Variance Explained tablosuna bakıldığında 5 faktörün anketin amacını % 59.137 açıkladığı gözükmektedir. Eigenvalues >1 değerine göre ise 6 faktörle birlikte %62.334 açıkladığı gözükümüştür. İlk faktör varyansın yaklaşık % 25.84'ünü açıkladığı gözükmektedir.

Grafik 1: Faktör Sayısını Belirleme Grafiği

Faktör analizi sonucunda faktör grafiğine (Screen Plot) bakıldığında 5 adet faktörün olduğu gözükmektedir. Oysaki anket hazırlanmasında 6 adet faktör olacağı varsayılmaktaydı. Bazı soruların çakışması veya faktör yüklemesi (Suppress Coefficients) değeri ise 0.40 olarak alınmıştır.

Yapılan faktör analizi sonucunda 5 adet faktör oluşmuştur. Faktör 1'de (Sosya-kültür Tehdit Algısı) yer alan önermeler turizmin yerel halk üzerinde olumsuz etkilerinin ölçülmesi amacıyla kullanılmıştır. Yapılan faktör analizi sonucunda 11 adet önerme FK1 içinde kalmıştır. Faktör 2'de (Turizmin Yerel Halk Üzerinde Sosya-kültürel Etkisi) ise turizmin yerel halk üzerinde sosya-kültürel etkisinin ölçülmesi amaçlanmaktadır. Yapılan faktör analizi sonucunda bu faktör içinde 10 adet önerme yer almıştır. Faktör 3'te (Turizmin Yerel Halk Üzerinde Ekonomik Etkisi) turizmin yerel halk üzerinde ekonomik etkisinin test edilmesi amaçlanmaktadır. Yapılan faktör analizi sonucunda Faktör 3 içinde yedi adet önerme kalmıştır. Faktör 4'de (Yerel Halkın Turizm Gelişmesine Tepkisi) Amasya'da yaşayan yerel halkın turizmin gelişmesine karşı herhangi bir tepkisinin olup olmadığının ölçülmesi amaçlanmaktadır. Yapılan faktör analizi sonucunda Faktör 4 içinde 6 adet faktör yer almıştır. Faktör 5'de (Turizmin Şehir Alt Yapısına Etkisi) ise Amasya'da gelişen turizmin yerel halk tarafından yaşadıkları şehre olan etkisinin nasıl algılandığının test edilmesi amaçlanmaktadır. Yapılan faktör analizi sonucunda ise üç adet önerme bu faktör içinde yer almıştır. Bazı önermeler ise faktör analizi sonucunda çalışmaya dahil edilmemesine karar verilmiştir.

Tablo 7: Rotated Component Matrix(a)

	Component

	1	2	3	4	5
Turizm çocuklarımıza ve gençlerimize kötü yönde etki etmektedir.	.828				
Turizmle birlikte manevi değerlerimizi kaybedeceğimizi düşünüyorum.	.800				
Yurtdışından gelen turistler bölge halkını olumsuz yönde etkilemektedir.	.796				
Turizmin insanların aile ve evlilik hayatını olumsuz etkilediğini düşünüyorum.	.780				
Yurtiçinden gelen turistler bölge halkını olumsuz yönde etkilemektedir	.770				
Turizm suç oranını arttırmaktadır.	.755				
Turizmin toplum ahlakını tehdit ettiğini düşünüyorum.	.747				
Turizmle birlikte gelenek ve göreneklerimizi kaybedeceğimizi düşünüyorum	.746				
Turizm alkol gibi zararlı alışkanlıkların yaygınlaşmasına neden olmaktadır.	.729				
Turizm yöremize göç olayının arttırmaktadır.	.673				
Turistlerin şehir içinde açık kıyafetle gezmesi beni rahatsız eder.	.561				
Yöre halkı ile turistler arasında dostluklar kurulmasını sağlamaktadır.		.808			
Turizm insanlarda hoşgörü duygusunu arttırmaktadır.		.788			
Yöre halkının başka ülke insanları hakkında düşüncelerini olumlu etkilemektedir.		.785			
Turizmin daha medeni bir toplum olmamıza yardım ettiğini düşünüyorum.		.762			
Turizm yabancı dil öğrenmemize yardımcı olmaktadır.		.760			
Farklı kültürleri öğrenmemize katkı yapmaktadır.		.750			
Turizm kendi kültürüme olan saygı ve bağlılığımı arttırmaktadır.		.688			
Turizm farklı yemek kültürlerinin tanınmasına yardım etmektedir.		.685			

Kadınların iş hayatına katılımına katkı yapmaktadır.		.62 3			
İnsanlar Turizmle başka toplum ve kültürlerle saygı duymayı öğrenmektedir.		.60 7			
Turizmin yarattığı yeni işleri cazip buluyorum.			.74 3		
Turizm bölgeye daha çok yatırım çekmektedir			.73 5		
Turizm bölgede daha çok iş alanı yaratmaktadır			.72 7		
Turizm çiftçilerin bazı ürünlerini satması için hazır müşteri sağlamaktadır.			.66 0		
Turizm Amasya'da kamu hizmetlerinin kalitesini arttırmaktadır.			.64 3		
Turizm fiyatların artmasına neden olmaktadır			.58 7		
Turizmden Amasya'da çok az sayıda kişi ekonomik kazanç sağlamaktadır.			.41 8		
Elimde imkan olsa Amasya'da turizmi kısıtlarım				.74 1	
Elimde olsa Amasya'dan gitmek isterdim.				.73 4	
Amasya'da turizmin gelişmesinde rahatsızlık duyuyorum.				.70 9	
Amasya'da turizmden dolayı şehir merkezinin kalabalıklaşması beni rahatsız etmektedir.				.65 8	
Turizmden gelen paranın faydalı olduğuna inanmıyorum.				.63 3	
Amasya'da turizm trafik sorununa neden olmaktadır.				.55 4	
Amasya alt yapısının gelişmesine katkı sağlamaktadır					.83 3
Amasya evlerinin restorasyonuna katkı yapmaktadır.					.82 9

Turizm bölgede çevre bilincini arttırmaktadır.					.82 2
--	--	--	--	--	----------

Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization. a. Rotation converged in 6 iterations.

Sosya Kültürel Tehdit Algısı (FK1)

Faktör 1’de yer alan sorular Güvenirlik analizine tabi tutulmuştur. 11 sorunun (N of Items) ortalama Cronbach's Alpha değeri .930 (N of Items =11) olduğu gözükmemektedir. Bu da Faktör 1’e ait soruların güvenilirliğinin yüksek olduğunu göstermektedir. Faktörde yer alan soruların güvenilirliğine bakıldığında ise Sig. 000 olduğu ve 0.05’den küçük olmasından dolayı da aralarında anlamlı bir ilişkinin olduğu anlaşılmaktadır.

Yerel halkın turizmin sosya-kültürel etkisinin anlaşılması için Faktör 1’de yer alan önerilere ne derece katıldıkları sorulmuştur. Ankette yer verilen ve faktör analizi sonucunda Faktör 1’de yer alan önermeler aile, toplum kültür ve çevre konularından oluşmaktadır.

Tablo 8: Sosya-kültür Tehdit algısı ile ilgili Tanımlayıcı İstatistikler (Descriptive Statistics)

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
Turizm çocuklarımıza ve gençlerimize kötü yönde etki etmektedir.	497	1	5	2.37	1.132	.918
Turizmle birlikte manevi değerlerimizi kaybedeceğimizi düşünüyorum	511	1	5	2.37	1.227	.920
Yurtiçinden gelen turistler bölge halkını olumsuz yönde etkilemektedir	496	1	5	2.21	1.016	.922
Turizmin insanların aile ve evlilik hayatını olumsuz etkilediğini düşünüyorum.	503	1	5	2.40	1.131	.921
Yurtdışından gelen turistler bölge halkını olumsuz yönde etkilemektedir.	496	1	5	2.25	1.018	.924
Turizm suç oranını arttırmaktadır.	501	1	5	2.30	1.088	.921

Turizmin toplum ahlakını tehdit ettiğini düşünüyorum.	499	1	5	2.36	1.094	.922
Turizmle birlikte gelenek ve göreneklerimizi kaybedeceğimizi düşünüyorum	503	1	5	2.29	1.083	.922
Turizm alkol gibi zararlı alışkanlıkların yaygınlaşmasına neden olmaktadır.	519	1	5	2.90	1.334	.925
Turizm yöremize göç olayının artırmaktadır.	493	1	5	2.65	1.197	.928
Turistlerin şehir içinde açık kıyafetle gezmesi beni rahatsız eder.	504	1	5	2.72	1.284	.931
Valid N (listwise)	471					

Ankete katılanların büyük kısmının öne sürülen düşüncelere katılmadıkları gözükmektedir. Özellikle “yurtiçinden gelen turistler bölge halkını olumsuz yönde etkilemektedir” önermesine (N=496, Mean=2.21 ve Std. Deviation =1.016) katılmadıkları gözükürken ikinci sırada katılmadıkları önerme ise “Yurtdışından gelen turistler bölge halkını olumsuz yönde etkilemektedir” (N=496, Mean=2.25 ve Std. Deviation =1.018) önermesi olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanında ise “Turizm alkol gibi zararlı alışkanlıkların yaygınlaşmasına neden olmaktadır” (N=519, Mean=2.90 ve Std. Deviation = 1.334) önermesi konusunda kararsız oldukları anlaşılmaktadır.

Buna göre Amasya’da yerel halkın yerli ve yabancı turistleri aile, manevi ve kültürel değerler ve ahlaki açıdan bir tehdit olarak görmediği anlaşılmaktadır. Buna karşın alkol ve çevre açısından ise kararsız oldukları anlaşılmaktadır.

Turizmin Yerel Halk Üzerinde Sosya Kültürel Katkısı (FK2)

Faktör 2’ye bakıldığında 10 adet soru (N of Items =10) olduğu ve güvenilirlik değerinin Cronbach's Alpha) .912 olduğu gözükmektedir. Faktör 2’nin önermeleri arasındaki ilişkinin anlamlı olup olmadığına bakıldığında Sig. =0.000 < 0.05 olduğu görülmektedir. Buna göre sorular arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu anlaşılmaktadır.

Faktör 2’de turizmin Amasya’da yerel halk üzerine sosya-kültürel katkısı (Turizmin Olumlu sosya kültürel Etkisi)’nin test edilmesi amacıyla öne sürülen önermelerin gruplandığı gözükmektedir. Önermelerde insanlar arasında hoşgörüyü artırması, kültürler arası saygının artması, farklı kültürleri anlama, kendi kültürünün farkına varma, yabancı dil öğrenimine katkısı ve kadının iş hayatına katılmasına katkısı gibi etkiler test edilmektedir.

Ankete katılanlar turizmin yerel halk üzerine sosya-kültürel katkısı ile ilgili önermelerin tamamına katılmaktadır. Özellikle “Turizm insanlarda hoşgörü duygusunu artırmaktadır” önermesine (N=501, Mean =4,26 ve Std. Deviation =.732) ankete katılanların kesinlikle katıldıkları gözükmektedir. Burada en düşük katılımı “Kadınların iş hayatına katılımına katkı yapmaktadır” (N=468, Mean =3,80 ve Std. Deviation =1.014) önermesine en düşük seviyede katıldıkları gözükmektedir.

Buna göre yerel halk turizmin sosya-kültürel etkileri konusunda olumlu düşündükleri ve bu sosya-kültürel etkilerle ilgili herhangi bir endişe taşımadıkları anlaşılmaktadır. Burada ortaya çıkan sonuçlara göre Amasya’da yerel halkın turizme bakış açısının olumlu olduğu söylenebilir.

Tablo 9: Turizmin Yerel Halk Üzerine Sosya- Kültürel Katkısı İle İlgili Tanımlayıcı Veriler (Descriptive Statistics)

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
Turizm insanlarda hoşgörü duygusunu artırmaktadır.	501	1	5	4.26	.732	.901
İnsanlar Turizmle başka toplum ve kültürleri saygı duymayı öğrenmektedir.	511	1	5	4.20	.847	.910
Farklı kültürleri öğrenmemize katkı yapmaktadır.	498	1	5	4.17	.876	.904
Turizm farklı yemek kültürlerinin tanınmasına yardım etmektedir.	501	1	5	4.14	.868	.905
Turizm kendi kültürüme olan saygı ve bağlılığı artırılmaktadır.	497	1	5	4.10	.870	.906
Turizmin daha medeni bir toplum olmamıza yardım ettiğini düşünüyorum.	497	1	5	4.06	.942	.901
Yöre halkı ile turistler arasında dostluklar kurulmasını sağlamaktadır.	497	1	5	4.06	.894	.898
Turizm yabancı dil öğrenmemize yardımcı olmaktadır.	498	1	5	3.98	.948	.902

Yöre halkının başka ülke insanları hakkında düşüncelerini olumlu etkilemektedir.	491	1	5	3.94	.925	.898
Kadınların iş hayatına katılımına katkı yapmaktadır.	488	1	5	3.80	1.014	.909
Valid N (listwise)	468					

Turizmin Ekonomik Etkisi (FK3)

Turizmin ekonomik etkisinin yerel halk tarafından nasıl algılandığının test edilmesi amacıyla sorulan sorular ilgili yapılan faktör analizi sonucunda 7 faktör (N of Items) oluşmuştur. Faktörün güvenilirlik oranına (Cronbach's Alpha) bakıldığında Cronbach's Alpha değerinin =.802 olduğu gözükmektedir. Bu da faktörde yer alan soruların güvenilirlik oranının iyi seviyede olduğunu göstermektedir.

Soruların aralarındaki ilişkinin anlamlı olup olmadığına bakıldığında ise Sig. =.000 olduğu ve 0.05'den küçük olmasından dolayı aralarında anlamlı bir ilişkinin olduğu anlaşılmaktadır.

Yapılan faktör analizi sonucunda ankette ekonomik etkinin ölçülmesi için konulan önermeleri hemen hemen hepsi faktör 3 içinde kalmışlardır. Ancak "Turizm Amasya'da kamu hizmetlerinin kalitesini arttırmaktadır." önermesi de ekonomik etkiler içinde kalmıştır.

Turizmin yerel halk üzerindeki ekonomik etkisini ölçmek amacıyla ankette "Turizm bölgeye daha çok yatırım çekmektedir", "Turizm bölgede daha çok iş alanı yaratmaktadır", "Turizm çiftçilerin bazı ürünlerini satması için hazır müşteri sağlamaktadır", "Turizmin yarattığı yeni işleri cazip buluyorum.", "Turizmden Amasya'da çok az sayıda kişi ekonomik kazanç sağlamaktadır.", "Turizm Amasya'da kamu hizmetlerinin kalitesini arttırmaktadır." ve "Turizm fiyatların artmasına neden olmaktadır" önermeleri sunulmuştur.

Tablo 10: Turizmin ekonomik etkisi ile ilgili tanımlayıcı istatistikler (Descriptive Statistics)

	N	Minimu m	Maximu m	Mean	Std. Deviation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
Turizm bölgeye daha çok yatırım çekmektedir	505	1	5	4.03	.876	.759
Turizm bölgede daha çok iş alanı yaratmaktadır	518	1	5	4.00	.949	.764
Turizm çiftçilerin bazı ürünlerini satması için hazır müşteri sağlamaktadır.	492	1	5	3.75	1.022	.766

Turizmin yarattığı yeni işleri cazip buluyorum.	49 6	1	5	3.71	.979	.757
Turizmden Amasya'da çok az sayıda kişi ekonomik kazanç sağlamaktadır.	49 9	1	5	3.64	1.042	.775
Turizm Amasya'da kamu hizmetlerinin kalitesini arttırmaktadır.	49 4	1	5	3.61	1.088	.775
Turizm fiyatların artmasına neden olmaktadır	50 1	1	5	3.59	1.052	.792
Valid N (listwise)	47 9					

Ankette sunulan bütün önermelere ankete katılanların katıldığı gözükmektedir. Anket sonucuna bakıldığında en yüksek seviyede 'Turizm bölgeye daha çok yatırım çekmektedir' (N=505, Mean =4.03 ve Std Deviation=.876) önermesine ankete katılanların katıldığı gözükmektedir. En az onaylanan ise 'Turizm fiyatların artmasına neden olmaktadır' (N=501, Mean =3.59 ve Std Deviation=1.052) önermesi olduğu gözükmektedir.

Katılımcılara göre Amasya'da turizmin yeni yatırımlar çekmesi önemsenmekte ancak turizmin ekonomik katkısının ise istenen seviyede olmadığı gözükmektedir. Bunun yanında turizmin ekonomideki olumsuz etkisi olan bölgede fiyat artışının da belli oranda hissedildiği anlaşılmaktadır.

Yerel Halkın Turizmin Gelişmesine Tepkisi (FK4)

Faktör 4'de yerel halkın turizmin gelişmesine tepkisinin ölçülmesi amaçlanmaktadır. 6 adet (N of Items) şıktan oluşan faktörün güvenilirlik derecesine (Cronbach's Alpha) bakıldığında 0.844 olduğu gözükmektedir.

Faktörün geçerliliğine bakıldığında Sigma değerinin 000 olduğu ve 0.05'den küçük (Sig.=.000<P=0.05) olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre faktörü oluşturan şıkların arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu anlaşılmaktadır.

Amasya'da Yerel halkın turizmin gelişmesine tepkisini ölçmek amacıyla Tablo 42'de verilen önermeler sunulmuştur. Sunulan önermeler olumsuz etkiden şiddetli tepkiye doğru giden bir yapı içinde oluşturulmuştur.

Tablo 11: Yerel halkın turizm gelişmesine tepkisi ile ilgili tanımlayıcı istatistikler (Descriptive Statistics)

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	Cronbach's Alpha if Item Deleted

Amasya'da turizm trafik sorununa neden olmaktadır.	497	1	5	2.37	1.102	.858
Turizmden gelen paranın faydalı olduğuna inanmıyorum.	501	1	5	2.06	1.120	.815
Elimde olsa Amasya'dan gitmek isterdim.	501	1	5	2.02	1.200	.838
Amasya'da turizmden dolayı şehir merkezinin kalabalıklaşması beni rahatsız etmektedir.	502	1	5	1.98	1.130	.801
Elimde imkan olsa Amasya'da turizmi kısıtlarım	521	1	5	1.90	1.107	.792
Amasya'da turizmin gelişmesinde rahatsızlık duyuyorum.	502	1	5	1.83	.988	.802
Valid N (listwise)	480					

Anket sonuçlarına bakıldığında katılımcıların turizmin gelişmesine karşı tepki göstermedikleri anlaşılmaktadır. Önermelerin tamamına katılımcıların katılmadıkları anlaşılmaktadır. Tepkinin şiddetine bakıldığında ise en önemli rahatsızlığın Amasya'da turizmin yarattığı trafik (N=497, Mean=2,37 ve Std. Deviation=1.102) olduğu gözükmektedir. Ancak en yüksek seviyede karşı çıkılan önerme ise "Amasya'da turizmin gelişmesinden rahatsızlık duyuyorum." önermesi olduğu gözükmektedir.

Önermelerin sıralamasına bakıldığında yerel halkın turizme karşı herhangi bir tepki göstermediği anlaşılmaktadır. Ancak çok az seviyede trafikle ilgili endişelerinin olduğu anlaşılmaktadır.

Turizmin Şehir Alt Yapısına Etkisi (FK5)

Turizmin bir bölgede gelişmesiyle birlikte bölge alt yapısına önemli katkılar yapmaktadır. Turistler için yapılan alt yapı ve çeşitli hizmetlerden yerel halkta yararlanmakta ve bu da turizmin o bölge için yaptığı önemli katkılardan birisi olarak ortaya çıkmaktadır.

Amasya'da yaşayan yerel halkın turizmin bu özelliklerini nasıl algılandığını test etmek için Faktör 5'de yer alan 3 kavram sorulmuştur. Soruların güvenilirliğine bakıldığında güvenilirlik oranı (Cronbach's Alpha) .824 olduğu gözükmektedir. Soruların aralarındaki ilişkinin anlamlı olup olmadığına bakıldığında Sig.=000 olduğu gözükmektedir. Bu da Sig. = .000 < P=0.05 olmasından dolayı soruların arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu anlaşılmaktadır.

Amasya’da yerel halkın turizmin çevre ve alt yapıya etkisini nasıl hissettiklerini test etmek amacıyla “Turizm bölgede çevre bilincini arttırmaktadır.”, “Amasya evlerinin restorasyonuna katkı yapmaktadır” ve “Amasya alt yapısının gelişmesine katkı sağlamaktadır” önermeleri ankette sorulmuştur.

Ankete katılanların verdikleri cevaplara göre yerel halkın en fazla “Turizm bölgede çevre bilincini arttırmaktadır” önermesine (N=506, Mean=3,71 ve Std. Deviation=1.135) katıldıkları gözükmektedir. Diğer önermeler içinde benzer sonucun olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 12: Turizmin Şehir alt yapısına etkisi ile ilgili istatistiki veriler (Descriptive Statistics)

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
Turizm bölgede çevre bilincini arttırmaktadır.	506	1	5	3.71	1.135	.779
Amasya evlerinin restorasyonuna katkı yapmaktadır.	501	1	5	3.67	1.134	.773
Amasya alt yapısının gelişmesine katkı sağlamaktadır	495	1	5	3.41	1.192	.715
Valid N (listwise)	486					

Amasya'da yerel halk turizmin şehrin alt yapısını olumlu etkilediğini düşünmektedir. Özellikle turizm sayesinde çevre bilincinin artması, eski eserlerin restorasyonun yapılması olumlu olarak gözükmektedir.

Sonuç Ve Öneriler

Çalışmada Amasya'da turizmin gelişmesinin yerel halkın üzerinde nasıl bir etki yaptığını tespit etmek amacıyla beş farklı faktörden oluşan bir anket uygulanmıştır. Çalışmada turizmin Amasya’da yerel halk üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi için dört aşamalı bir yöntem kullanılmıştır. Bu aşamalar şunlardır: Açıklayıcı Faktör Analizi (Exploratory Factor Analysis (EFA)), Güvenirlik Analizi (Reliability Analysis), Doğrulayıcı Faktör Analizi (Confirmatory Factor Analysis (CFA)): .

Faktör analizi sonucunda 5 adet faktör oluşmuştur. Bunlar Turizmin Yerel Halk Üzerinde Olumsuz Etkisi (Sosya Kültür Tehdit algısı) (FK1), Turizmin Yerel Halk Üzerinde Sosya Kültürel Etkisi (FK2), Turizmin yerel halk üzerinde ekonomik etkisi (FK3), Yerel halkın turizm gelişmesine tepkisi (FK4) ve Turizmin Şehir alt yapısına etkisi (FK5) olarak tanımlanmaktadır.

Yerel halkın sosya-kültür tehdit algısına bakıldığında Amasya’da yerel halkın yerli ve yabancı turistleri aile, manevi ve kültürel değerler ve ahlaki açıdan bir tehdit olarak görmediği anlaşılmaktadır. Buna karşın alkol ve çevre açıdan ise kararsız olduğu anlaşılmaktadır.

Turizmin yerel halk üzerine sosya kültürel etkisine bakıldığında yerel halkın turizmin sosya-kültürel etkileri konusunda olumlu düşündükleri ve bu sosya-kültürel etkilerle ilgili herhangi bir endişe

taşımadıkları anlaşılmaktadır. Burada ortaya çıkan sonuçlara göre Amasya'da yerel halkın turizme bakış açısının olumlu olduğu söylenebilir.

Turizmin yerel halk üzerinde ekonomik etkisine bakıldığında Amasya'da turizmin yeni yatırımlar çekmesi önemsenmekte ancak turizmin ekonomik katkısının ise istenen seviyede olmadığı gözükmektedir. Bunun yanında turizmin ekonomideki olumsuz etkisi olan bölgede fiyat artışının da belli oranda hissedildiği anlaşılmaktadır.

Yerel halkın turizmin gelişmesine tepkisinin hangi seviyede olduğuna bakıldığında yerel halkın turizme karşı herhangi bir tepki göstermedikleri anlaşılmaktadır. Ancak çok az seviyede trafikle ilgili endişelerinin olduğu anlaşılmaktadır.

Turizmin Şehir alt yapısına etkisine bakıldığında ise Amasya'da yerel halk turizmin şehrin alt yapısını olumlu etkilediğini düşünmektedir. Özellikle turizm sayesinde çevre bilincinin artması, eski eserlerin restorasyonun yapılması olumlu olarak olarak gözükmektedir.

Sonuç olarak; Amasya'nın Turizmde gelişme aşamasında olduğu anlaşılmaktadır. Bu açıdan yerel halkın bakış açısının dikkate alınması büyük önem taşımaktadır. Turizmin Amasya'da bilinçli ve sağlıklı gelişebilmesi için yerel halkın turizm faaliyetlerine katılmasının teşvik edilmesi, yerel halkın turistlerle iletişim kurabilecekleri sosyal faaliyetlerin artırılması gerekmektedir. Böylece yerel halk ve turistlerin birlerini tanıma imkanının olması sağlanacaktır.

Kaynakça

Andereck, K. Valentine, K.M. Knopf, R. Vogt, C. (2005), Residents' Perceptions Of Community Tourism Impacts, *Annals of Tourism Research*, Vol. 32, No. 4, pp. 1056–1076, 2005

Andrew, L. (2007), Residents' attitudes towards tourism in Bigodi village, Uganda, *Tourism Management* 28 (2007) 876–885

Baldıran, S. (2006), Tarihi Dokuya Sahip Şehirlerin Turizm Destinasyonu Olarak Geliştirilmesi ve Amasya'nın İç Turizmde Destinasyon Olma Çalışmaları, S.D.Ü Eğirdir Meslek Yüksekokulu, II. Ulusal Eğirdir Turizm Sempozyumu, 09-12 Kasım 2006 Eğirdir-Isparta

Besculides, A. Lee, M. ve McCormick P.J. (2002), Residents' Perceptions Of The Cultural Benefits Of Tourism, *Annals of Tourism Research*, Vol. 29, No. 2, pp. 303–319, 2002

Butler, R.W. (2011), *Tourism Area Life Cycle*, Emeritus Professor Strathclyde Business School, University of Strathclyde, <http://www.goodfellowpublishers.com/academic-publishing.php?content=home>, 2011

Claudia, J. ve Gursoy, D. (2004), Distance Effects on Residents' attitudes Toward Tourism, *Annals of Tourism Research*, Vol. 31, No. 2, pp. 296–312, 2004,

Çalışkan, U. ve Tütüncü, Ö. (2008) , Turizmin Yerel Halk Üzerindeki Etkileri ve Kuşadası İlçesi Uygulaması, *Tourism's Effects on Local People and Kuşadası Pattern*, IV. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi, 23–27 Nisan 2008, Belek, Antalya

Gursoy, D. Ve Rutherford, D.G. (2004), Host Attitudes Toward Tourism An Improved Structural Model, *Annals of Tourism Research*, Vol. 31, No. 3, pp. 495–516, 2004

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Kim, K. Uysal, M. Ve Sirg, M.J. (2013), How does tourism in a community impact the quality of life of community residents?, *Tourism Management* 36 (2013) 527e540)

Kuvana, Y. ve Akan, P. (2005) Residents' attitudes toward general and forest-related impacts of tourism: the case of Belek, Antalya, *Tourism Management* 26 (2005) 691–706

Upchurch, R. S ve Teivane, U. (2000) Resident perceptions of tourism development in Riga, Latvia, *Tourism Management* 21 (2000) 499}507

SÜRELİ'DE İDARE: MUHAFAZAKÂR DÜŞÜNCE DERGİSİ VE KAMU YÖNETİMİ

Dr. Öğr. Üyesi Tekin AVANER

JSGA, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Kamu Yönetimi ABD

Öz

Tarihsel olarak dergicilik, dünyada 17.yüzyıldan itibaren gazetecilikten farklılaşarak ortaya çıkmış durumdadır. Ülkemizdeki ilk sosyal bilimler dergisi olan Mecmûa-i Fünûn Dergisi ise 1862 tarihlidir. Genç ya da heveslilerin yanında hırslı ve iddialı olanların sürüklediği bu alanda zorlu mücadeleler verilmektedir. 2004 yılında yayın hayatına giren ve bugün gençliğinin baharında sayılabilecek olan Muhafazakâr Düşünce Dergisi sosyal bilimler alanında yazılar yayımlamaktadır. Dergi ilk sayısında doğal olarak muhafazakârlık konusunu bir ideolojiye dönüştürmüş Edmund Burke'un görüşlerinden başlayarak Fransız Devrimi sırasında ve sonrasında ortaya çıkan kavramın tarihsel gelişimine odaklanmıştır. Derginin ilk sunuş yazısında, muhafazakârlık konusundaki anlam karmaşası ve bilgi eksikliği, ilgili çalışmaları hızlandırmak, Türkçe literatürdeki boşluğun doldurulması ve bu konudaki çalışmaların özendirilmesinin amaçlandığı ifade edilmektedir. Dergide seyrek de olsa kamu yönetimi yazıları yayımlanmaktadır. Kamu yönetimi bir ülkenin sadece yönetsel yapı ve işleyişini değil aynı zamanda idari zihniyetini de yansıtır. Siyasi düşüncelerin karara dönüşmesi bürokratik aygıttan geçerek uygulamaya geçmesi süreçleri bir ülke için hayatidir. Bu alan günümüzde çağdaş yönetim yaklaşımları olarak da ifade edilen batı yönetim düşünce ve teknikleriyle doldurulmuştur. Gerçekte kurulduğu andan itibaren kamu yönetimi bölümü ve kamu yönetimi disiplini ülkemizin geçmiş bilgisinin dışlandığı ve aktarıldığı yerin bilgisinin boca edildiği bir kimliğe sahiptir. Bu kimlik batı kültür ve rasyonalitesi tarafından oluşturulduğundan yabancılaşma atamamış, uyumlaşması maraziyetten kurtulamamıştır. Bu tablo salt seyredilecek bir manzaradan ibaret değildir. Zira yerli ve milli idari düşünce ve yöntemlerin yerine aktarılan bu kalıplar sadece bürokratik kadro ve aktörleri değil gerçekte büsbütün toplumu dönüştürmektedir. Gidişatın modernleşme kavramı altında ve batılılaşma olarak kanıksandığı açıktır. Ne var ki kendi idari yöntemlerini geliştiremeyen toplumlar transfer edimine bağımlılıktan kolayca kurtulamayacaklardır. Bu yazı Muhafazakâr Düşünce Dergisi'nde yer alan kamu yönetimi kavrayışına dair bir inceleme niteliğindedir.

Anahtar Kelimeler: Süreli Yayıncılık, Muhafazakâr Düşünce Dergisi, kamu yönetimi, yerel yönetimler

ADMINISTRATION IN THE PERIODICALS: THE JOURNAL OF CONSERVATIVE THOUGHT AND PUBLIC ADMINISTRATION

Abstract

Journal publishing has emerged differently from newspaper publishing since the 17th century historically. "The Journal of Sciences (Mecmua-i Fünun)" was the first social sciences journal published in our country and dated 1862. There exists challenging struggles in this area, which is advanced by ambitious and pretentious ones along with youths and aspired ones. The Journal of Conservatism, which

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

has started to be published in 2004, could be considered in the flower of its youth and publishes articles in the sphere of social sciences. In its first issue, the Journal focused on the historical development of conservatism, which emerged during and after the French revolution, starting from the thoughts of Edmund Burke, who transformed conservatism into an ideology. In introduction part of the Journal's first issue, it is stated that the aims are to accelerate ambiguities in terminology and lack of knowledge in conservatism, fulfil the gap in Turkish literature and encourage studies on this matter. Articles on public administration were also published within the journal but rarely. Public administration reflects not only a country's administrative structure and functioning but also its administrative mentality. The transformation of political thoughts in decisions and their application in practice following bureaucratic channels are vital for a country. This field is filled with western thoughts and techniques, which are also deemed as contemporary administrative approaches. As a matter of fact, both public administration department and public administration discipline have an identity which does not take into account the our country's knowledge of the past and which transfers that knowledge. As because, this identity was originated from western culture and rationality it could not set free itself from being outlander and be harmonised. This picture is not only a scene to be watched. Thus, these templates, which had taken the place of local and national thoughts and methods, are not only transformed from bureaucratic positions and actors but also from whole society. It is obvious that the current state of affairs is acknowledged under westernization and within the terms of modernization. Unfortunately, societies, which cannot develop their own administrative structures, would not easily be freed from their addiction to action of transfer. This study is an analysis concerning the public administration understanding in The Journal of Conservatism.

Keywords: Periodical Publishing, The Journal of Conservative Thought, Public Administration, Local Administrations

Giriş

Sürelî yayıncılığın önemi ve meşakkati akademik ya da entelektüel pek çok aktivitenin olduğu gibi oldukça fazladır. Bilhassa az gelişmiş bir ülke ya da kalkınmanın basamaklarında olan ve de zorlanan ülkeler için. Ancak bu faaliyetin önemine karşın taraflar, aktörler, paydaşlar, bileşenler ya da çeşitli kesimler yeterince bilinçli değildir. Çokça heveskar olanlarla biraz çilekeş olanlar arasında hakkettiği yere gelemmez. Telif derdinin, niteliğin yerini öylesicilik alalı epeyce oldu. Bu yazıda bir yandan Türkiye'deki sürelî yayıncılığın tarihsel gelişimine odaklanırken diğer yandan örnek bir dergide kamu yönetimi gibi özelliikli bir temanın derdine düşülecektir.

Sürelî Yayıncılığın Tarihsel Gelişimi

Dünyada ve Türkiye'deki dergiciliğe kısa bir bakış, asırların varlığına ve deneyimine işaret etmektedir. Öyle ki tarihsel olarak dergicilik, dünyada 17.yüzyıldan itibaren gazetecilikten farklılaşarak ortaya çıkmış durumdadır. Bilimsel içerikli ilk dergi de Ocak 1665 yılında Fransa'da yayımlanan Journal des Savants (Âlimler Dergisi)'dir. Ancak sonraki dönemlerde adının değiştiği ve edebi bir dergi haline geldiği anlaşılmaktadır. Ülkemizdeki süreç içinse 19.yüzyılı beklemek gerekmiş ve ilk bilimsel dergi tıp alanından gelmiştir. Vaka-i Tıbbiye Dergisi adını taşıyan bu yayın 1849-1851 yılları arasında 28 sayı

çıkabilmiştir (Büyükbaykal, 2013: 88-89). Sosyal bilimler kapsamında ele alınabilecek ilk dergi ise Temmuz 1862 tarihinde yayımlanmaya başlanan Mecmûa-i Fünûn Dergisi'dir.

Dergicilik, ilk dergiden itibaren zorlu bir mücadele alanıdır. Zahmetli ve sancılıdır. Ancak bir o kadar da elzem ve heyecan vericidir. Osmanlı döneminde ilk derginin yayın hayatına atılmasından kısa bir süre sonra dergi sayısının artmaya başladığı ve henüz birkaç ay geçmeden ikinci Türkçe dergi olan Mecmûa-i İber-i İntibâh ve ilk resimli Türkçe dergi olan Mir'ât'ın yayımlanmaya başladığı görülmektedir. Kısa süre içinde de aralarında bir çatışma çıkar. Sancılanma yeni dergilerin, ilk dergi olan Mecmûa-i Fünûn'la atışmasıyla başlar ve süreç sonunda iki dergi de yayın hayatına son verir. Tarihte süreli yayıncılığın serüveni incelendiğinde bu üç derginin yayımcıları ile yazarlarının daha çok 'kalemîye' (devlet memuru) ve biraz da 'askerîye' sınıfına ait gençler oldukları anlaşılmaktadır (Ulusoy Nalcioğlu, 2013: 7-11).

Tanzimat Dönemi pek çok gelişmenin yanı sıra basım ve yayım faaliyetlerinin de hız kazandığı bir dönemdir. Matbaa, telif ve ceza düzenlemeleri ile matbuat, kitap, gazete ve dergi dünyasına çekidüzen verilerek hukuki düzenlemelerin yapıldığı görülmektedir. Müslim ve gayri-müslim azınlık mensuplarınca çıkarılan ve merkezde ve vilayetlerde giderek artan yayınlar konusundaki boşluk, irade-i senîyelerin yetmemesi üzerine 1857 tarihli Matbaa ve Te'lif Nizamnameleri, 1858 tarihli Ceza Kanunnamesi ile doldurulmaya çalışılmıştır. Matbuat düzenlemelerinin sonraki dönemlerde de giderek arttığına tanık olunmuştur. Ancak 1831 tarihli Takvîm-i Vakâyi, 1840 tarihli Cerîde-i Havâdis derken sıra Âgâh ve Şinasi Efendilere gelmiş ve bilindiği üzere Tercümân-ı Ahvâl ve Tasvîr-i Efkâr gazeteleri, Türkçe fikir gazeteciliğinin başlangıcı olmuştur (Ceylan, 2006: 143-155). Türk basımında süreli yayıncılık ya da dergicilik (mecmuâ) alanında adı geçen üç dergi ise yine aynı dönemde önemli bir aşamayı ifade etmekte ve Osmanlı kültür hayatına ciddi bir yenilik getirmektedir. Bu alanda çok daha önce var olan Ermenice, Rumca ve Arapça çok sayıda gazete ve derginin yanında bundan böyle Türkçe dergiler de boy göstermeye başlamaktadır (Ulusoy Nalcioğlu, 2013: 9). İlk derginin yayın hayatına girmesi sürecinin ayrıntılarına bakıldığında, Mecmûa-i Fünûn'un Cemîyet-i İlmîye-i Osmânîye'nin yayın organı olarak çıktığı görülmektedir. Ayda bir kez çıkarılması hedeflenen Dergi'nin o dönemde ilim ve bilimin yayılmasına katkı yapması amaçlanmıştır. Öyle ki Cemiyetin Nizamnamesinde, "bu dergiye çeşitli ilim ve bilim dallarına dair yazılarla, eğitim, ticaret ve sanayiye dair yazıların kabul edilip, dinî ve güncel politik meselelere dair gerek cemiyet azalarından gerekse dışarıdan gönderilecek yazıların kabul edilmeyeceği" kayıt altına alınmış durumdadır. Tercüme Odası'ndan yetişen Tahir Münif Efendi (Paşa) (1828-1910)'nin, cemiyetin ikinci başkanı olmasıyla ivme kazanan bilimsel dergi yayıncılığı kapsamında dergide, "fen bilimleri, matematik, hikmet (felsefe), ilm-i servet (ekonomi), hukuk, tarih, coğrafya, dil bilgisi konuları üzerine kaleme alınmış yazılar" yer almaya başlamış ve çağdaş Batı düşünüyü dergide yansıtılmaya çalışılmıştır (Ulusoy Nalcioğlu, 2013: 11-12). Tercüme Odası memurlarından, dönemin Matbuat Müdürü Sakızlı Ohannes Efendi tarafından kaleme alınan 'İlm-i Servet-i Milel' (No: 2, 6) isimli ekonomi bilimini anlatan yazı, dergideki ekonomi yazılarının ilk örneklerindedir (Server İskit, Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları, Basın Yayın Umum Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1943, s. 13'den akt. Ulusoy Nalcioğlu, 2013: 12). Altıncı sayıdan itibaren de politika konulu yayın yapabileme izni alınmış ve her sayıda "Hulasa-i Politika" başlıklı özel bir bölüm oluşturularak, bu bölümde Avrupa ve Amerika'daki devletlerde yaşanan ekonomi-politik son gelişmelerle, bu ülkelerin birbirleriyle ve Osmanlı Devleti ile ekonomik ve siyasi ilişkilerine dair güncel bilgiler aktarılmaya başlanmıştır (Ulusoy Nalcioğlu, 2013: 13). Gerek üniversitenin (Dârülfünûn) kurulmasındaki rolü

nedeniyle, gerekse okurlarına ücretsiz verdiği derslerle önemli bir kültür ateşi yakan dergi, arkeoloji, sanat tarihi ve felsefe konularına da ilk kez yer vermesiyle ayrı bir öneme sahiptir. Otuz üçüncü sayıya kadar ayda bir kez düzenli olarak yayınlanan derginin üçüncü yayın yılında (1865) yayınlarına ara verdiği görülür ve Mayıs 1866'da bir deneme daha yapılsa da Cemiyet'in mali durumunun kötüleşmesi gerekçesiyle dergi yayınlanmamaya başlar. Tanpınar 1864 tarihindeki İstanbul kolera salgınına gerekçe gösterse ve Münif Paşa, Ocak 1883'te bir denemeye daha girişse ve hatta doğası gereği derginin sonsuza kadar çıkması beklense de ikinci sayı çıkarılamaz ve kesintilerle çıkan kırk sekizinci sayısıyla kapanır (Ulusoy Nalcıoğlu, 2013: 13-15).

Bu tarihten itibaren dergicilik durmaz ve iktisadi, toplumsal, siyasal ve idari konularda bilim, teknoloji, kültür, sanat, mizah ya da spor alanlarında veya kadın konusunda ya da mesleki hatta kurumsal dergilere varıncaya değin çeşitlilikte peşi sıra pek çok dergi yayın hayatına atılır; kimi kısa soluklu kimi ise aralıklı ya da zorluklarla baş ederek günümüze kadar gelir. 1928'den itibaren İçişleri Bakanlığı tarafından yayımlanan Türk İdare Dergisi, 1910'da yayınlanmaya başlayan ve Tarih-i Osmânî Encümeni dergisinin devamı olarak görülebilecek ve 1931'de Türk Tarih Encümeni Mecmûası olarak adı değiştirilen ancak 1937'de yeniden isimlendirilen ve günümüze kadar gelen Belleten Dergisi, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi (TODAİE) tarafından çıkarılan Amme İdaresi Dergisi ilk akla gelen ve Türkiye'nin en uzun yaşayan dergi örneklerini oluşturur. Adı geçen dergiler Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi (ULAKBİM)'nde yer alan, hatta uluslararası endekslerde taranan saygın dergilerdendir. Günümüzde Türkiye'de yıllar itibariyle yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde yayınlanan dergilerin sayısı üç binleri geçmiş durumdadır.

Bir Dergi Çıkarma Üzerine: Heyecan ve Deneme

Akademik performans ölçütleri ve doçentlik yönetmeliğinin başlıca değişim dinamikleri olduğu ve akademik motivasyonu etkilediği bir dönemde bulunuyoruz. Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi (ULAKBİM), Dergipark ile ulusal ve bilhassa uluslararası endekslerde taranma özellikleri dergiciliğin standartlarını belirlemekte ve aslında yayıncılığın zorlu bir süreç olduğunu göstermektedir. Olsun varsın. Hamaset ve epik tiratlara bir örnek; “zorluklar aşılacak için var” deyişidir ve alışkanlığımızın boyutlarına işaret eder. Yine de bizim için bir ders olabilecek başka örnekler de bulunabilir. İşte bir örnek; dergicilik tarihi içindeki yeri belki tartışabilecek, söylediği akıbetle kendisinin de karşılaştığı anlaşılabilir yarım asrı aşan bir zamanı anlatan bir dergi bu, Arayış Dergisi. Mayıs 1953'te yayın hayatına atılan ve aylık olarak çıkarılan bu fikir ve sanat dergisi kuruluşunun üzerinden henüz dört yıl geçmişken içinde bulunduğu durum ve şartları, Dergi İmtiyaz Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü şöyle ifade etmektedir: “Yayın hayatına atıldıktan sonra, düzgün çıkamamak, daha kötüsü ilk sayılardan sonra batıp bir daha görünmemek de sanat dergilerinin ortaklaşa kaderidir. Bunun suçunu okuyucunun ilgisizliğine yüklemek gerçekten haksızlık olur. Kabahatin büyüğünü çok defa elindeki imkânları enine boyuna ölçüp biçmeden ortaya çıkan “dergi çıkarma” heveslilerinde aramalıdır. Eline üç beş kuruş geçiren, sanat konularına hevesli delikanlı bir matbaa kapısında boy gösteriyor. Ama bir, ama iki sayı, tek yapraklık bir şey bastırıyor. Tek yaprak, devamlı çıkmak için yapılan bir fedakârlıktır. Ama çıkar, bir yol değildir. Bu çarenin sürekliliği sağlıyacağı şüphelidir. Zira numaralarını üç haneli rakamlara ulaştıran mutlu sanat ve edebiyat dergileri, bu sonucu, genel olarak kitap yayınlarına borçlu bulunmaktadır. Yalnız okuyucu ilgisinin günümüzde bir dergiyi yaşatmağa yetmediği denenmiş bir “vakıa”dır. Denenmiş bir başka “vakıa” da sanat ve edebiyat konularına hevesli sayısının tahminlerin çok üstüne ulaşmış bulunmasıdır. İşte, dergi çıkaranların bu gözlemden güç ve cesaret aldıklarını saklamak da doğru olmaz.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Tek yapraklık bir dergiye bile bir kaç ay içinde yüzlerle ifade edebileceğimiz sayıda yazı gönderilmesi, heveslilerin ne kadar çok olduğunu ortaya koyan bir ölçüdür. Ama ne varki, bu gelen yazıların hemen hepsinin şiir olduğunu tereddüt etmeden söyleyebiliriz. Özlü, fikir ürünü yazının “hiç” denecek kadar az geldiğini de iddia edebiliriz. Sanıyoruz ki, bu da sanat dergilerinin niçin kendi yağları ile kavrulmağa muvaffak olamadıklarını, niçin bir çıkıp bir battıklarını ve umulan ilgiyi göremediklerini anlatmaya faydalıdır.” (Güneyçal, 1957: 2).

Burchard, “Niçin Dergi Çıkıyoruz?” başlıklı yazısında henüz modernizmin dışavurumculuk dolaylarındaki serüvenini anlatmaya, hayır, hayır, İkinci Dünya Savaşı sırasındaki çabasını izaha çalışmaktadır; dergi çıkarmaktadır. ‘Neşeli savaş’ dediği her neyse biz ‘zor zamanlar’ empatisiyle yetinelim ve epigram da olacak saptamasına yer verelim: (Burchard, 2007:284-285)

AMA, HER ZAMANIN KENDİNE ÖZGÜ BİR DUYUŞ BİÇİMİ VARDIR. Amacımız ve bu dergiyi çıkarmamızın baş nedeni BİZİM ZAMANIMIZIN sanat duyusunu uyandırmak, canlandırmak ve yaygınlaştırmaktır. Aynı amaca, başka yollardan da olsa, ulaşmaya çalışan herkese de, birlik olmaları için sevinçle elimizi uzatıyoruz.

Biz yabancıya uşaklık etmeyen, ama yabancı korkusu, yabancı nefreti de olmayan bir sanat istiyoruz. Dış ülkelerin sanatı bizi özendirmeli, bize özgü olanı düşünmemize yol açmalı; layık buluyorsak yabancı sanatı takdir edelim, beğenelim; yalnız taklit etmeyelim. Yabancı sanatı Viyana’ya çekelim: Sadece sanatçıları, bilginleri, koleksiyoncuları değil, sanat duyarlılığı olan insanlardan oluşan büyük kitleyi eğitmek için, her insanın sinesine konmuş olan ve orada uyuyan düşünme ve duyma güzelliğini ve özgürlüğünü arama güdüsünü uyandırmak için.

İşte bu bakımdan hepimize sesleniyoruz, zümre ve servet farkı gözetmeden. Biz “yüksek sanat” ile “küçük sanat” arasında, zenginler için olan sanatla yoksullar için olan sanat arasında bir ayrım tanımıyoruz. Sanat ortak varlıktır.

Biz de ‘bilim ortak varlıktır’, diyebiliriz. “Niçin dergi çıkarmıyoruz?” aşaması aşıldığında sıra ilk sayının hatalarına gelir. Hata yapılmamışsa da daha iyisini yapma telaşı başlar. Bazı hatalar düzeltilerek ancak yeni hatalar yapılmamaya çalışılarak, öğrenme sürecinde gayretle ilerlenir. İlerleme demişken biraz durmak gerek zira ilerleme üzerinde düşünmemiz gerek...

Birmbaumvari ‘ilerleme ve sonrası’ gibi bir şey üzerine düşüsek de başkaları ile tesadüf ediyoruz yine. Nitekim “eylem alanınızı doğru kavrayın” diyor Arnold ve bize bu başlıkta The Economist Dergisini (Eylül 1843) ve onun kurucusuna göz atmamızı salık veriyor. Nedir onun başarısının püf noktaları? İki asır olmasına bir çeyreklik kaldığı anlaşılan derginin kuruluş amacı hayli iddialı ve bir o kadar da ilginç; “bizi ileri taşıyan bir zekâ ile ilerlememizi durduran liyakatsiz, ürkek bilinmezlik arasındaki zorlu rekâbet”in içinde yer almak. Ancak gelecekte de aşmayı hedeflediği anlaşılabilir. Derginin kurucusunun İskoçya’nın Hawick şehrinde yaşayan bir şapka imalatçısı, James Wilson (1805-1860) olduğunu öğreniyoruz. Arnold’un anlatımına göre Wilson, “hükümet tarafından mümkün olan en düşük düzeyde müdahale eşliğinde dünya çapında serbest ticarete olan inancı sarsılmaz biriydi. İthalat için özel vergiler ve kısıtlamalar öngören korumacı tahıl ticareti yasaları The Economist’in kuruluşunda belirleyici rol oynamıştır, çünkü bu yasalarla ekmeğin fiyatı hızla artmış ve İngiltere halkı açlık içinde kalmıştı. Wilson serbest ticaretin herkes için iyi olduğunu düşünüyordu. Tahıl ticareti yasaları gerçi 1846 yılında tekrar yürürlükten kaldırıldı ama The Economist dergisi, kurucusunun liberal ideallerini sürdürme sorumluluğuyla hayatına devam etti.” (Arnold, 2016:97-98) Bir şapka imalatçısı kadar başarılı

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

olabilmek... Talihin yaver gitmesi, bahtı açık olmak gerek sanırım. Zor bir şey. Türkiye’de örneğini bulmak kolay değil. Onun kadar iddialı değiliz ilkin ve sonra ideallerimiz sığ sanırım: akademik unvanlara erişim daha revaçta... “Hele endekslerde bir taranın sonra belki yazı göndeririz” tarzleri var etrafta. Hem ülkemizde bu kadar uzun yaşayan bilimsel bir dergi neredeyse yok ki... Girişimci de yok neredeyse. Bilimsel dergiler çoğunluk ticari de değiller. Üstelik konjonktür, çıkışta ve daim yaşananlara bakıldığında tema, stratejik ve bu süreci iyi koklamak/okumak da cabası... Onun yaslandığı dünya görüşü her daim başattı ve şimdilerde tarihi sona erdirmeye uğraşıyor. Bizimse bahanelerimiz bitmez...

Zorluklar bize özgü değil, benzer süreç Oken’in Isis adlı bilimsel ve edebi dergiyi kurarken yaşadıklarını andırıyor, sadece iki asır önce yaşanmış. Dergi 1817’de kurulmuş ve henüz emekleme aşamasında yaşananlara bakıldığında yayın zorlukları açıkça görülüyor. Hele aynı dergi 1821’de Almanya’da bir ulusal bilimsel kongre hazırlığına giriştiğinde zorluklar yine ortaya çıkıyor. Bunları Oken, “... cüzdanlı ilgili endişeler, seyahat için endişeler, yabancı yüzlere karşı endişeler, kalacak yer için endişeler, toplantı odalarına karşı endişeler, hükümetlere karşı endişeler.” diye sıralıyor. (Mason, 2013:535) Biliriz ki “ağrısız baş mezarda gerek” der atalarımız. Ülkemizin bir süredir yaşadığı sorunlar, oyunlar yeni değil, ilaç da eski aslında. Sadece Balasagunlu Yusuf (Has Hacıp)’un neredeyse bin yıl önce hastalığın çaresinin “akıl ve bilgi” olduğunu söylediğini hatırlamak gerekiyor. (Kafesoğlu, 1980:17) Biz bize bakmayı unuttuk, epeydir onlara bakıyoruz. Akıl ve bilginin uzamı kaydı diye belliyoruz, somut araçlar gösteriliyor, biz de ezberliyoruz. Sorgulayacak olursa merdiven itekleniyor, Chang gibi kalakalıyoruz. (Chang,2003:221) Pes etmemeli....

Biz, batılı aydınları en fazla siyasal ideolojileri yönünden duyarız, bunlar da çoğu kez nötr ya da olumludur; daha çok liberaller kutsanır, az muhafazakâr biraz da Marksist olanlar çıkarılır karşımıza. Etnik ya da mezhepsel yanlar ifade edildiğini çoğu kez anlamaz belki biraz komplo teorileri kuranlar çıkar. Yahudi gibi, presbiteryen, anglikan, hugenot gibi protestan mezhepler belki dile getirilir, çoğu kez derinlemesine bilgimiz olmadığından mekanizmayı çözemez, niyetleri, algıları belirlemeye yöneliriz. İrfan kavramı büyüdür, o kadar medet umarız ki sezgi iktidarı, boyuna karşıdakini etkilemeye uğraşır, meşru güç kullanma tekelinin mülkiyeti daim mefkûreciliği doğurur. Hep böyle midir? Her yer ve zamanda işler böyle mi gelişir?

İnsanlık değerleri olarak ifade edilenler bazen bu yönleriyle deşifre edilmeye çalışılırken çoğu kez üstün bilim ve düşünce adamları evrenselleştirme kaygıları içinde icat ve keşifleriyle kült haline getirilir, getirdikleri yeni kavram, yöntem ve tekniklerle anlatılmaya ve öğretilmeye çalışılır. Sonuncu çaba, bu kez sorgulanmazlık ya da üstü örtülülük yaratır ve “Batı imgesi” içinden geldikleri için çoğu kez hayranlıkla sonuçlanır, savunusu yapılır, ekolleşilir. Artık bir buluş halindedir; Siyasal Düşünceler Tarihi’nin, (Batı) Siyasal Düşünceler Tarihi olduğunu belirlemek; “Dünyayı Değiştiren Düşünürler” (Usta, 2016:10,47) kitabı, açın bakın onu (Hümanizma), Rönesans, (Reform), Aydınlanma kavramları fetişizmi içinde on iki düşünür yer alır ve bilimde, fende, teori inşa edenler, siyasal olanlar felsefe ile iştigal ederler. Öncesinde Doğu’da ancak Farabi, İbn-i Sina, İbn-i Rüşd, Al Maari’den bahsedilir, sonuncusu çoğu kez ilk kez işitilir, zamanlara göre tercümeleleri, sadeleştirmeleri yapılmadığından, her yaşa göre uyarlanmadığından, müfredatta etkili yer verilmediğinden ortalama okur özgüvene sahip olamaz buralarda. Tersine çalışmalar çoktur, kimini boşlukta bırakırken çoğunu hayran bırakır ve hayatları sürükler nerelere, ömürler tüketilir. Çoğumuz, keşiften bahseder, oysa olan işgaldir. Aynı dönemde “Doğu” sefahat halinde midir, öyleyse neden? Kırk defa birine Batı deyin bakalım, ister istemez etkilenir. Summa, Kopernik, Bodin, Bacon, Galilei, Hobbes, Descartes, Spinoza, Locke,

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Leibniz, ve Monstequieu'ya Milton ve Meslier de eklenir, yeni çağı doğuran düşünürler listelenir. Başkaları, başkalarını ekler; Makyavel, More, Erasmus, Luther, da Vinci, Brahe, Montaigne derken bilim gelişir (Seymour-Smith, 2003: içindekiler).¹ Nüfuz da derinleşir. Bir onlardan bir bizden tercüme etme faaliyeti, hoşgörü, medeniyet derken özgürlük, demokrasinin yok aslında Hür Dünya'nın esiri aşkı olunur. Evrensellik galip gelir, UNESCO'nun listelerinde yer alan birkaç değerimizle avunur, onları da hakkıyla bilmeyiz. Zaten kim Makyavel, Bodin ya da Hobbes'un ayrıntılarını da biliyor ki? Eski Yunan'dan bahsetmiyorum. Antikite çözülsün ne olur çözülmese ne olur? Foucault ona tuzak diyordu hem. Ama o zaman biz kendi köklerimize dönemiyoruz? Antik merdiveni de atıyorlar zihnimizden. Doğu hızla kaybediyor, kayboluyor. Atasözlerinden, deyimlerden folklardan neden uzaklaşıyoruz? Tarih, kültür, dil neden unutturuluyor, yozlaştırılıyor? Bir yerden başlamak gerek. Buradan başlamak gerek, zaman önemli değil ister baştan ister sondan, ortasından da olsa vatandan başlamak, bir kere başlamak gerek...

Gündem hızla değiştiği için mi unutkanız, unutkanlık haslet olduğundan mı unutmaktayız? Renan yerini Kipling'e bıraktı, çünkü orman çocuğunu uygarlaştırmak gerek; aslında dönüştürmek, uyumlaştırmak, atasını unutturmak demek. Kongolular Leopold I'i unutmuşlar mıdır acaba? Mogli'den Soros olur mu, Gates, Zuckerberg ya da Jobs? Belki. Zeka eşit sonuçta, fırsatlar, ruh ya da iklimden bahsedilmekte, demek ki önemsenen bunlar, karakterlerimiz göç ettirilme... Aydın olur muydu Mogli? Olsaydı, "benim aydınım" olurdu sanırım, onların yani. Ne de sadık olurdu. Sahi entelektüel ya da mütebahhir sözcükleri neredeler, bilmem, ancak otodidakt olanlar kalmamıştır. Allame olanlar giderek yok olur, kendini yetiştirmek Google'ın insafına bırakılmıştır. Alaylı ya da mektepli dikotomisi ikincinin zaferiyle sonuçlanır, ancak o da etiketten ibaret kalacaktır. Statü kâğıt üstünde ya da kitap yüklü, para ise paraya eşittir. Neden Doğu'dan namuslu ve yetkin biri, ortak karakterimiz hakkında bilimsel analiz ve bulguları ortaya koymaz ki, tartışılan bir zemin olsa ve geliştirilerek üzerinde uzlaşma sağlansa ve biz de güçlü ve zayıf yanlarımızı bilsek olmaz mı? Ne olduğumuzu bilmiyoruz, boyuna avlanıyoruz... Ruhsal ve toplumsal özelliklerimizin bir standardı var mıdır? Tabi ki biliyorum, kahvedeki herkes farkında. Çok sesli olduğumuzun ben de farkındayım... O da olgusal düzlemde... Kavramsallaştırma lazım, deney yapın, gözlem yapın, tarihsel bakın, bulun şunu lütfen... Misal 'dergi'den başlayan, misal, Oku'mayla başlayın...

Akademik Dergicilik ve Metodoloji Üzerine

Nurettin Topçu, Türkiye'nin Maarif Davası kitabına, "Milletimizin üç asırdan beri geçirmekte olduğu buhranların sebebi ve kaynağı, kültür ve maarif sahasında aranmalıdır. Âlimin atının ayağından sıçrayan çamurdan bile kendisine şeref payını çıkararak hükümdarın mesud asrı nihayet bulduktan sonra, devletimizin yapısında sarsıntılar başladı." diyerek başlar. Olan olur ve cahiller ulema sınıfına nüfuz eder, halkta kanaatkarlık azalır ve milli karakterde zedelenme hasıl olur. Topçu, bugünkü hali de teşhis eder ve "Zamanımızda ise adeta milli mukaddesatının hizasına yükseltilecek tekniğe bağlı değerler, en fazla kazanma gücü, millet kültürünü azar azar ortadan kaldırmakta" olduğunu belirler (Topçu, 2016: 13-14). Ne yapılmalı? Pek çok söz döner dolaşır, eğitimde düğümlenir. İndirgenen eğitim olunca çözüm de gelecek odaklıdır. Topçu da öyle yapar ve "Gençlik, geleceğin tohumudur" der ve vaktiyle "en heybetli gençliği" çıkararak toplumun günün ve geleceğin ihtiyaçlarını karşılayacağını beklediği gençliği tasavvur eder. Her şeyin başı ahlak, terk-i taklit etmeli, aşağılık kompleksi nereden bulaştı, ruh ve dava

¹ Yüzyılların Yüz Kitabı'nı biz yazsaydık hangi kitaplar(ımız) yer alırdı acaba? İşte Seymour-Smith'ininde güçlü önyargı var.

mücadelesinde kendi kaynaklarını asla bırakmamalısın, sade Fatih'in fethettiği yaştakiler değil, onunun elemişler de şef, önder bekliyor, yansıtma-kaçma kolaycılığını bırakmak gerek, suçu başkasında, eskilerde, geçmişte aramayı bırakmalı, hırs, kin, kibir yerine doğrudan ortaklık, çorbada tuza ilave kaygısı içinde gayretle ve ivedilikle girişmek gerek diye reçete yazılır, kalem kalem sıralanır (Topçu, 2016: 19-29). Tohumlar bugün atılacağına göre onun da ekileceği alanın hazırlanması, toprağın sürülmesi, ayrıklarının temizlenmesi, dinlenmesi yerince, zamanının kollanması, emeğin niteliği, kaliteli tohumun atılması, gereğince sulanması, iklim ve çevre koşullarının sürekli kolaçan edilmesi, büyümenin izlenmesi ve elbette duası, temennisi gibi hasılanın elde edilinceye kadar aşamalarını gerekli kılar. Her bir aşama önemlidir ve titizlikle ve ayrıntılarıyla takip edilmesi elzemdir ve zaten insanlık tarihi düşünüldüğünde, deneyimle ellerde süregiden bir değerli uğraş halinde olduğu açıktır. Başka toplumların teknik ve makinayla ya da algı veya pazarlamayla bu faaliyette de üstünlüğü elde ettiği savunulabilir. Analoji eğitim için de geçerlidir. Zorluk aşıl(a)mazlık kalıbıyla ortaya çıkan yobazlığa dairdir. Ancak tarih madem tekerrürden ibarettir, neden heybetli yeni gençlik ortaya çıkmasın ve insanlık evrensel değerler tanınsın ve yeni nizam kurulmasın? Okul, öğretmen, öğrenci, aileler, kamu ve hatta özel teşebbüsler el birliği yaparlar mı ki? Topyekûn ve hep birlikte seferberlik ruhu içinde hareket edilebilir mi ki? Tarih, mükerrer retorığın, mefkurenin bir hayli biriktiğini söylüyor. Onu biliyoruz. Ancak umutlar olmalı, pes edilmemeli bunu da biliyoruz. Ne yapmalı? Dergicici ne yapmalı?

Vaktiyle ticari dergicilerden birinin “dergi nasıl gidiyor?” öz sorgulaması içine girdiğini hatırlıyorum, sahi ticari dergiler nasıl giderdi? Tirajın en belirgin kriter olması diğer deyişle okurların sahip çıkması en başta gelen özellik tabii, sonra okuru yakalayabilmek ya da gündemi yakından takip etmek; eskimemekle güncel olan arasında denge tutturmak diyebiliriz buna. Bunun için özel sayılarla “el atılamaz mevzulara, tabulara, dikenli tellere” dalmak gerek, sonuç; alanında yayıncılığın çitasını yükseltmek demek...

Peki, bilimsel akademik dergiler nasıl gider? Soruyu alıntılırsak, yok yok, uyarlırsak eğer, akademik dergicici de “iyi, n’olsun” diyebilir sanırım. Hesap verilebilirlik revaçta, finansal, yönetsel ve demokratik hesabı vermek gerek. İlkin, e-dergi olmalı, web sitesi lazım veya her yerden erişilebilirliğini sağlamak önemli. Basılı olması demode oldu, böylece kâğıt masrafı da ortadan kalkıyor, hem beyaz/sarı ince/kalın kâğıt tartışması yok hem de renkli tablolara da olanak tanınıyor. Üstelik en mühimi atf meselesi, önce okunmalı elbette, indirilme sayısı ciddi bir kriter. O vakit özgün, düşündürücü, çığır açan yazılara yer vermeli. Dosya konuları seçilebilir, özel dosyalar oluşturulabilir, çeşitli toplantı konularına mekân olabilir, güncel çeviriler, yeni yayın tanıtımlarına yer verilebilir... Oysa biz ekonometrik ya da matematik modeller kurma fetişizminden kurtulamıyoruz, o zaman da analiz geleneği çözülüyor, başka yazı da yok, bilim adına ne güneşler batıyor, uzun ve bolca matematik yazılar dergileri kaplıyor. Kim okur ki? Derhal zincirin en zayıf halkasına müracaat etmeli, baş suçlu belli, talebe okumuyor ki? Akademisyenler okuyor mu ki? Çuvaldız da tamam...

Marka ve pazarlama kavramları eşliğinde kapaktan başlayan bir mühendislik söz konusu, yöneylem araştırması da denilebilir. Hazır ya da sade tasarımlar imdada yetişiyor, biraz renk biraz şekil değişiyor ve albenisi oldu işte. Göz boyama tekniklerine aşinalık kadim zamanlardan geliyor. Yine de tanınma ya da bilinirlik önemli, cazibe merkezi olabilmek adına hepsi. Başka şeyler de gerekli elbette. Misal, uluslararası yayın standartlarını tam olarak taşınmalı ve ulusal ve uluslararası endekslerde taranabilir olmalı, bu sonuç, ilkin zaman gerek, kaynak da olmalı, inanmış bir kadro, zorlukları aşacak irade, takım ruhu gibi irrasyonel öğeler de eklenmeli. Belli düzeyde taklit olmasında sıkıntı yok, ‘İpek Yolu’

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

kervanları da ‘Baharat Yolu’ kervanları da Türkiye’den geçiyor. Bilimsel derginin tiraj derdi yok, reklam da almıyor çoğu zaman. Bazıları maliyetleri yazardan çıkarma derdinde, damping var, yarı fiyatına hem de iki taksite hallederiz gibi sesler duyuluyor. Olsun varsın, başta, zorluklar aşılacak içindir dediydik ya...

“Onca sene bir yazı yazıyoruz, o da ne vakittir yayınlanmadı” diyenler de cabası, ne zaman sorsa, editör, “sıkıntı yok” diyor, bekliyorlar. Performans ücreti (akademik teşvik) zamanları ise bir telaş başlıyor, “kabul yazımı isterim”, “neden hala göndermedin” gibi diklenmeler, sorgulamalar gırla gidiyor. Bilim, cüzdandan ya da vicdan meselesine doğrudan bakmıyor. Ernst Reuter gibi diyenler de kalmadı; “Bütün çalışmalarımızda bizim için en önemli ilke kamunun yararı olmalıdır.” (Möckelmann, 2016: 16). Söz Roma İmparatorluğu’nun ilkesini seslendiriyor, eh, biz de Osmanlı’dan geldik... Nisyan hali işte.

Doktora tezi yazarlar bilir, yöntembilim bilgimiz çok iyi değildir. Sıfıra yakındı diyeceğim, vulgarizasyon için tabii, zira hedefin bu temaya doğru evrilmesi gerek. Niçin? Çünkü bu yazının konusu anonim bir rahatsızlık ve dile getirilmesi gerek; yöntembilimi yani. “Okumayı, yazmayı, öğretmeyi, öğrenmeyi, bilmeyi ve araştırmayı biliyor muyuz” sorusu ne de değerli. Soru da anonim yanıt da öyle ya, bilmiyoruz, belki biraz, azıcık işte gibi fısıldama ya da homurdanmalar. Kartal da öyle düşünmüş olmalı ki, kadim soruna hiç değilse ağaç yaşken eğilir misali gençlerden başlamış ve hedef kitleye, “bilimsel araştırma yöntemlerini” öğretmek istemiş (Kartal, 2015: 53).

Ancak yöntembilim konusu besbelli çetrefilli konu hem de işin temeli, öyle ki kitabın içindekileri otuz sayfa, önsözle birlikte elli sayfa ediyor (Kartal, 2015: 1-50). Yöntemi öyküleyerek anlatmak gerek zira okur ya da kullanıcı somutlaştırmak istiyor, kopya etmek bunu karşılar ancak içselleştirmez. O da intihali getiriyor sonunda, bazen yazarı bazen yayın ismini ya da üniversitesini silmeyi unutan tez çalışmalarının görüldüğü vaki. Bu durumda dergiciliğin yeni öğrenildiği bir zaman ve mekânda didaktik kaygılar biraz jakobence olsa da lüzumlu gibi. Dil ve anlatım, söylem ya da üslup birbirine karışıyor, acep postmodernizm böyle bir şey mi ki! Mizah olmazsa olmaz, fibonacci, bulanık mantık, algoritmalar Rıfat Ilgaz’ın zamanında yoktu demek ki, Ertem Eğilmez de popülist olunca Hababam Sınıfı görmezden geldi ve biz bunları somutlaştırmayı bilemedik, pozitivist, diyalektik filan derken APA yedinci versiyona geldi, neredeyse her on yılda bir geliştiriliyor, kültür böyle de yayılıyor diyebiliriz ancak gönderme sistemleri mühim ayrıca değinmek gerek. İşte en çok zorlandığımız soruların başında nasıl sorusu geliyor gibi, bunu aşmak için de duygusal zekaya hitap ediliyor, mazeret (Yalçınkaya, 2011) de istenmiyor, zira gülerken düşün(dürt)mek gerek.

Türkiye’de dergiciliğin ilham kaynağı, rehberi, modeli, ihtimal var. Var olmasına var da pazarlama dili ile markası var mı? Sürekliliği var mı? Okumak ne alemdeki? Ahmet Müniflerle başlayan süreç, ilmi ve ideolojik olanlarla devam etse de kararlılık daha doğru ifadeyle inatçılık isteyen bu uğraş doruklarını nerelerde, kimlerde bulmaktadır? Onların tilmizleri nerede? Neden dergicilik ekolünden, onun nesiller boyu ilerleyişinden bahsedemiyoruz? Bazı kurumların dergisi ve birazcık terekeden başka ne var? Onlar da ne haldeler? İbret nasıl alınır? Hasbelkader bir milat bulursunuz misal Ahmet dersiniz bir eksik bulunur, Münif dersiniz kusuru söylenir, üstüne koymak ne zor iş, daha iyisini yapmaya uğraş boşuna? Türk Yurdu, Sebilürreşad, Kadro, Varlık, Yön onlara hiç girme. Ders, talebe, muallim ya da mektep geçiniz, yazmak olmasaydı dergicilik ne de hoş! Biraz da nasıl sorusu üzerine düşünelim...

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

“Hak, namus ve milli iradenin temelleri üzerine kurulacak yeni üniversiteyi bekliyoruz” demişti Topçu (Topçu, 2016: 169), biz de o üniversitenin dergisini bekliyoruz. Heyecanla beklenen, okuyanı geliştiren o ilmi dergiyi, çatlamış toprakların damlayı beklemesi gibi bekliyoruz.

Dergicilik konusunda da batı sözcüğünü içermeden değerlendirme yapmak ne kadar zor. İmkânsız da denebilir. Bu alanın da neredeyse her yanı oradan gelmekte, değişmekte ve gelişmektedir. Nitekim Hilmi Ziya Ülken, bu saptamayı en doğru biçimde özetler:² “Bizde dergiler, Batıcılık akımıyla başlamış, ... Batıcılık ve dergi sözcükleri birbirine o denli yakındır ki, düşünce ve sanat tarihimizde bu iki kavramı birbirinden ayıramayız.”

Muhafazakâr Düşünce Dergisi Üzerine Bir İnceleme

Eskiden nasıl yapıyordu sorusuna yanıtlar sadra şifa olmayınca, değişen soruya yanıtlar bizi bu hale soktu denebilir. Onlar nasıl yapıyor, yani Batılılar nasıl yapıyor sorusu herhalde doğru yanıtlanmadığından bunca süredir ahval salih de salim de olmuyor. İlim yitik mal tamam, Çin’de de olsa alalım tamam, almanın bir metodu yok mudur? Ya da ilanihaye alacak mıyız? Çeşitli yöntemler denenmiş sonuç bu, kötü yani... Ne alınacak, bu da denenmiş, aynı sonuç, kötü... Kim sorusu da her fraksiyondan, ideolojiden, parti ya da toplum kesiminden denenmesine karşın batıcı, milliyetçi ya da muhafazakâr, sonuç velut değil işte... Sonra, sonra işte buhran gelir, arayış başlar, depresyonun derinlerde olup olmamasına bakarak başka memleket aranır gibidir. Terk edebilenler için elbette. Biz, buraya mazide olduğu gibi atide de göbekten bağlı kalacaklar yine de yılmamalıdır. Fil olduğunda değerini bilmemek hali ibretlik, kuşlar da değerliler. Kuşlar filleri de yenerler...

Birey, aile, toplum, devlet her birinde sorunlar var. Bu kez hiç kolay değil dense de iman, azim ve kararlılıkla çalışmak, birlikte çalışmak gerek. Bu bir dergi işi ise aynı şekilde burada da böyle yapmalıyız. Birlikte çalışmalıyız. Oysa bu da birkaç kişinin üstüne kalır. Madem dergicilik Batı ilminden ve tekniğinden gelen bir araç, Ülken’in söylediği gibi, bu aracı uyarlamak ya da modifiye etmek, yan sanayi ya da ithal ikamecilik nasıl olursa olsun, temel özelliğimiz pratik ve pragmatiklik değil mi, sadece şehri hayat bizi mahvetti, yine de bir yolunu bulmalıyız. Bulacağız... İnat etmeliyiz. Romantizm ve nostalji de dozunda olursa gerekli işte. Negatif karakterler, tembel uyanıklar mahvediyor bizi... Başgil’in tavsiyesi hepimizi kapsar, nitekim onca, başarının üç düşmanından ilki tembellik, ikincisi kötü arkadaş, sonuncusu ise kötü örnekler değil midir? (Başgil, 2017: 17-22)

Bir dergi çıkarmak konusunu ele alıyoruz bu bölümde. Çeşitli boyutlarıyla irdeleyerek bu somut olay örneğinde karşımıza çıkan konular üzerinde düşünce serdetmeye çalışıyoruz. Öğrenme süreci aslında. Yaparken öğrenme. Bu noktada bir özel dergicilik örneğini ele almak ve onların deneyimiyle karşılaştırmalar yapmak ve öğrenmek istiyoruz...

Evvela 1943 deyip başlasak, tekerrürü göstereceğiz demektir. Nitekim üstad Selim Nüzhet Gerçek, İstanbul Dergisi’nde şöyle söylemektedir: “Neşriyatımızın, dün olduğu gibi bugün de, en az tanılan nevi şüphesiz mecmualarımızdır. Dahası var, Mecmualar yalnız tanılmamakla kalmaz. Umumiyetle ihmal edilir...” Sonrasında iş başa düşer ve bibliyografya ile dergiler üzerine tanıtma çabası içine girer. O sırada yurdumuzda çıkan dergilerin tür olarak değerlendirildiğinde en fazlası edebi dergiler olduğu görülmekle birlikte toplam sayı 208’dir (Gerçek, 1943: 14-16). Günümüzde dergi sayıları yaklaşık yirmi kat kadar artmış gözükmektedir. TÜİK’in verilerinden derlenen habere göre durum şu şekildedir:

² Bkz. Arslan Kaynaradağ önsözü için (Ülken, 2005: 12)

“Gazete ve dergi sayısı, 2015 yılında 2014 yılına göre %4,5 azalarak 6 bin 802 oldu. Bu yayınların %59,9’unu dergiler oluşturdu. 2015 yılında yayımlanan... Dergilerin ise %37,2’si yerel, %7,3’ü bölgesel, %55,6’sı yaygın (ulusal) yayın yaptı.” İşte 2015 yılı verilerine göre Türkiye’de toplam dergi sayısı 4071’dir (TÜİK, 2017). Nicelik azalsa da tamam ancak dergilerin niteliği, okur oranları (tiraj), okuduğunu anlama gibi konulara girmek ne de zor. İğneli fiçî gibi... Yine de günümüzden bir örnek üzerinde etüt gerekli gibi. Anglosaksonların case study dediklerinden, hasılı bir vaka incelemesi çalışması yapmak gerekli gibi. Biz de öyle yaptık...

Efendim, inceleme nesnemiz Muhafazakâr Düşünce Dergisi (MDD), bağımsız bir bilimsel dergi olarak Yaz 2004 sayısı ile yayın hayatına girmiş, Temmuz, Ekim, Ocak ve Nisan aylarında olmak üzere yılda dört sayı bir diğer deyişle 3 aylık düşünce dergisi olarak çıkması planlanmıştır.³ Bu planlamanın değişme karşısında durmadığını görmekteyiz. Neyi muhafaza ettiği sorusunu hafızada tutmakla birlikte derginin gelişimine odaklandığımızı yazının okurları fark edecekler. On dört yıllık yayın hayatı hiç kolay değil aslında bir başarı vesile. Evet, derginin yirmi üçüncü sayıdan itibaren mevsimler yerine üçlü ay isimleri kullanılması ile başlayalım izlemeye (2010). Derginin yayın kurulu başta beş kişiden oluşmasına karşın dördüncü sayıda önce altıya çıkmış (sayı 4, 2005), beşinci sayıda yedi, altıncı sayıda altıya düşmüş, sonraki sayıda yeniden yedi olmuş, bu sayı zaman zaman artarak ve azalarak değişmiş neticede ilerleyen sayılarda (sayı 47) yirmiye ulaşan, son sayısında (sayı 52) ise on sekiz kişilik kalabalık bir yayın kuruluna doğru evrilmiştir. Danışma kurulu kendi konusu bakımından Türk sosyal bilimlerin önemli isimlerini içermektedir. Dergide abonelik sistemi de bulunmaktadır.

Dergi ilk sayısında doğal olarak muhafazakârlık konusunu bir ideolojiye dönüştürmüş Edmund Burke’un görüşlerinden başlayarak Fransız Devrimi sırasında ve sonrasında ortaya çıkan kavramın tarihsel gelişimine odaklanmıştır. Ulusal hakemli olarak yayımlanan bu derginin sunuş yazısında, muhafazakârlık konusundaki anlam karmaşası ve bilgi eksikliği, ilgili çalışmaları hızlandırmak, Türkçe literatürdeki boşluğun doldurulması ve bu konudaki çalışmaların özendirilmesinin amaçlandığı ifade edilmektedir.

Dergi, fiilen üç bölümden oluşmaktadır; özel bir dosya konusu, muhafazakâr düşünce ile ilgili makaleler ve dosya dışı yazılar (derkenar, derleme, mülakat ya da seçme yazılar gibi başlıklar da görülebilmektedir, sayı 2, 2005: 232). Özel dosya başlıkları; “muhafazakârlık, cemaatten cemiyete cemiyetten nereye, gelenek, değişim, dil ve kültür, eğitim, tarih (2 sayı), Avrupa ve Türkiye’de muhafazakârlık, devrim (2 sayı), edebiyat, adalet, Osmanlı modernleşmesi, ahlak, şehir hayatı, toplumsal hafıza, nostalji, mülkiyet, devlet, sivil toplum ara kurumlar, aile, birey, akademide sorun ne, değerler, muhafazakâr düşünceyi etkileyen düşünürler (3 sayı), kadın, doğunun hikmeti, İslâm medeniyetini kuran düşünürler (2 sayı), modern İslâm düşüncesi, 15 Temmuz Işığında Türkiye, çağdaş İslâm düşüncesi, ekolojik düşünce, dünya siyasetinde muhafazakârlık ve Ali Fuad Başgil” olarak belirlenmiş haldedir.

Derginin yazım kuralları ve yazarlara notlar bölümü de zaman içinde değişerek gelişen bir diğer bölümü oluşturmaktadır. İlk sayılarında yazarın ve okurun işini kolaylaştırmak adına serbest bir kaynak gösterme anlayışına sahip olacağı ifade edilen dergide sosyal bilimlerde yaygın kabul gören yöntemlerden herhangi birinin kendi içinde tutarlı olmak kaydıyla kabul edildiği anlaşılmaktadır (sayı

³ *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, yıl 1, sayı 1, Yaz 2004, künye bilgileri. Dergi, 47. sayısından itibaren 4 aylık olarak ve yılda üç kez çıkarılmaya başlanmıştır.

2, 2004). Bu yöntemler altıncı sayıda MFL, Harvard, Chicago ve APA olarak sıralanacak, ilerleyen sayılarda sonuncusu üzerinde karar kılınacaktır. On beşinci sayıdan (2008) itibaren kaynakça zorunluluğu getirilmiştir.

250 sözcüğü aşmayan Türkçe ve İngilizce özetler, her iki dilde en fazla 10 anahtar sözcük, 100 sözcüğü aşmayan özgeçmiş bilgisi ile iletişim bilgileri, biçimsel şablonun metin ve yazarına dair istenen öteki bilgileridir.

Derginin ilk iki sayısındaki sayfa sınırlamasının olmadığına dair vurgu, profesyonelliğin düzeyini göstermesine karşın dergi yönetiminde var olan kaygıyı da içerir haldedir. Taşlar zamanla yerine oturacaktır. Zemin sağlamsa, zorluklara karşı esneklik ve direnç varsa ve bahtı açıksa yürüyüşüne devam edecektir. Kervanın rotası ve planı, yolu ve duası hep içindedir. Zaman pek çok şeye gebedir ancak ilaçtır aynı zamanda. Gerekirse yazarlardan kısaltma istenebilir ya da yazı birden çok sayıda yayımlanabilir (sayı 2, 2004). Nitekim bu durum belirsizlik yaratınca üçüncü sayıda hemen bir sınırlama yapılması elzem görülmüş ve sayfa sayısı 20 ile sınırlandırılmıştır. On beşinci sayıdan itibaren sayfa üst sınırı 24'e çıkarılmış, sonraki sayıda sayfa sınırı 22'ye düşürülmüş ve 6500 kelime ve 45 bin karakteri geçmemesi kuralı getirilmiştir. Otuz birinci sayıda ise bu miktarlar en az 3500 en fazla 6500 kelime biçiminde yeniden düzenlenmiştir (2012).

Yazı karakteri ve yazı aralığı paragraf özellikleri üzerinden kâğıt boyutu A4 olmak üzere ve Times New Roman ve bir buçuk ara ile iktifa edilerek belirlenmiştir. Klasik düzeyde tutma kaygısı, risk almanın kadim girişimcilik yeteneğimizle alakasını düşündürtebilir (sayı 2, 2004).

Otuz gün içinde yazarlara dönüş yapılmakta, olumlu ya da olumsuz görüş ya da gerekli düzeltme bu bahiste yer almaktadır. Belli ki artan iş yükü nedeniyle, yazarlara geri dönüş yapma süresi 16 ve 17. sayılardan itibaren 60 güne çıkarılmak suretiyle zorunluluk haline gelmiştir (2008). Burada hakemlik müessesesinin oturmuşluğu üzerine spekülasyon yapılabilir.

Yayınlanan yazıların fikri sorumluluğu yazarına, yayın hakkı dergiye ait olmak üzere hukuki prosedür tamamlanmış olmaktadır. Derginin ederi başlangıçta 7,5 milyon TL (daha sonra 7,5 YTL) olup yayınlanan yazılara 40 milyon TL telif ücreti ödenmektedir. Fiyat artışı 2013'te 12 TL'ye ulaşmış günümüzde (52.sayı) ise 20 lira olmuştur. Yayını olan yazarlara iki adet ilgili sayı takdim edilirken, yayın ve danışma kuruluna da birer adet dergi gönderildiği taahhütler arasında yer almaktadır. Üçüncü sayıda telif bedeli değiştirilmiş ve bir yıllık dergi aboneliği ile Kadim Yayınları'nın üç kitabının karşılık olarak verileceği ifade edilmeye başlanmıştır. Dördüncü sayı ise telif bedelini bir yıllık dergi aboneliği ile sabitlemiştir (2005). Nihayet Bahar-Yaz 2008 tarihinden itibaren telif ödemesi uygulaması kaldırılmıştır. Yazıların gönderileceği posta ve e-posta bilgilerinin de yer aldığı notta son olarak gelecek sayının dosya konusunun ön kapakta olacağı ifade edilmektedir. Üçüncü sayıda gelecek sayının konusunun ayrıca web adresinde de yayınlanacağı kararlaştırılmış haldedir. Yedinci sayıdan itibaren gelecek sayının dosya konuları web sitesinde yayınlanmaya başlamıştır (2006). Yazıların gönderileceği derginin e-posta adresine ek olarak genel yayın yönetmeninin de e-posta adresi verilmektedir.

Başka gelişme ve yeniliklere örnek olarak beşinci sayıdan itibaren editöre mektup sayfalarının açıldığını, aynı sayıda künye bilgilerinin İngilizce karşılıklarının ve danışma ve hakem kurulunun kurum bilgilerinin verildiğini, önceki sayıdan itibaren takdim yazılarının o sayıda yazısı olanlardan biri tarafından kaleme alınmaya başlandığını görüyoruz. Altıncı sayıdan itibaren sayı editörü isimleri

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

yayımlanır olmuştur. Dokuzuncu ve onuncu sayıdan (2006) başlayarak iki sayıyı birleştirme (ayrıca 13-14, 16-17, 19-20, 25-26, 29-30, 33-34 birleşik sayılardır) yoluna gidilmek durumunda kalınırken aynı sayılarda ayrıca polemik yazılara ve onlara verilecek yanıtlara dair bir çerçeve çizilmeye çalışılmaktadır. Buna göre polemik yazılarda yazarlarına iki cevap hakkı tanınmaktadır. Ayrıca bazı sayıların, 19-20 birleşik sayısında olduğu gibi birden çok baskı yapıldığı da görülmektedir. Derginin yaklaşık aynı sayfa sayısı bulunmamaktadır. Nitekim 19-20 birleşik sayısının (2009) sayfa sayısının (141) olağandan az olduğu görülmektedir. Derginin 29-30 (2011) birleşik sayısında taranan endekslere dair bilgi verilirken, anılan birleşik sayıdan itibaren Muhafazakâr Düşünce dergisinin EBSCO, ANJI, EVIS tarafından indekslendiği ve özetlerinin yayınlanmaya başlandığı anlaşılmaktadır. ULAKBİM başvurusu da ayrıca tamamlanmış bulunmaktadır. Yine bu sayıdan itibaren yazım kuralları ve yazarlara notlar derginin sonunda değil başında verilmeye başlanmıştır. Otuz yedinci sayıdan (2013) itibaren de genel yayın yönetmeni değişikliği bir başka gelişme olarak karşımızda durmaktadır. Derginin editörleri yayın kurulu dışından da belirlenebilmektedir (yıl 14, sayı 52, 2017).

Evet, düşüncenin sığılaşmasının önündeki engellerden en önemlisi süreli yayınlar ve bilhassa dergilerdir. Tek başına da olsa mücadele etmenin aracı olduğunu en iyi Hüseyin Cahit'in Fikir Hareketleri dergisinden bildiğimiz bu alan, günümüzde popüler olmak ve magazinleşmek tehlikesiyle karşı karşıyadır. Başarının satış rakamları ve dağıtım kanalları üzerinden değerlendirilir hale gelmesi, alışveriş merkezlerinde bulunabilen dergilerin nevi ve sayısı dergiciliğin önündeki sorunlardan bazılarıdır. Yabancı dergilerin belli bir ücret karşılığında kurumsal aboneliğine karşın Türkiye'deki dergiler online sebil olmakta ve her yerde bulunmakta yine de okunma sorunları yaşamaktadır. Akademik dünya bilimsel dergilerin web sitesinin var olup olmadığına, ulaşılabilir olunmasına hasılı atıf yapılma olanaklarına yoğunlaşmış durumdadır. Telif-melif hak getire. Yeni kamu işletmeciliğini pek çok yönden benimsemiş Türkiye, ulusal yayıncılık politikasına dair bilhassa akademik ya da mesleki kamu kurumlarının dergilerine rehberlik etme yönünde inisiyatifi geliştirmelidir. Kulaktan dolma bilgiler yerine ULAKBİM üzerinden daha çok yardım etme, yerinde ve etkili danışmanlık hizmetleri verme gibi stratejilere yönelme beklenmektedir. Dergiler de kurulurken emekleme aşamasını geçememe riski içerisinde, çeşitli sorun ve tehlike ve tehditlerle karşı karşıya kalmaktadır. Kurucuları onu evladı gibi görse ve koruma ve yaşatmaya çalışsa da toplumun sahip çıkmasına da ihtiyaç bulunmaktadır.

Muhafazakâr Düşünce Dergisi'nin Kamu Yönetimi Kavrayışı

Amme İdaresi, Türk İdare ya da İdarecinin Sesi Dergileri adlarından başlayarak tematik olarak kamu yönetimi/idare konusuna özgülenmiş süreli ve köklü dergilerdir. Ancak asıl amacı bu olmamakla birlikte kamu yönetimi yazılarına seyrek de olsa yer veren Muhafazakâr Düşünce Dergisi yine de incelenmeye değer bir dergidir; kamu yönetiminde muhafaza edilen ne olabilir sorusu nedeniyle. Soru malum merak tetikleyici niteliktedir. Daha sonra muhafazakâr dönemin kamu yönetimi nasıldır ve nasıl ele alınabilir sorusu gelir. Anlamak ve anlatmak adına öncelikle. Nihayet Dergi kamu yönetimine nasıl bakıyor diye düşünür okur. Taraf mı karşıt mı ya da savunur ya da eleştirir mi idareyi diye bakar akademik kaygılı olanlar? Bu sorulara üç yazı üzerinden yanıtlar arayacağız.

Bu bağlamda ilk olarak ele almak istediğimiz çalışma, "Türk Yönetim Geleneğinde Değişim: "Siyaset Odaklı" Bürokrasiden "Kamu Politikası Odaklı" Bürokrasiye" başlıklı olandır (Nohutçu, 2005: 123-144). Çalışmada Tanzimat Dönemi'nden başlayarak Cumhuriyete kadar olan tarihsel süreçte Türk "bürokratik yönetim geleneği" siyasal, sosyal, kültürel ve yönetsel açılardan ele alınmakta ve bürokratik

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ilişki, süreçler ve kurumların devamlılığı ileri sürülmektedir. Bu sırada ortaya çıkan gelişmeler tarihi ve ananevi olan yapı ve işleyişin değişimini zorunlu hale getirmiş ve gelinen noktada “kamu politikası odaklı bürokrasi”ye dönüşüm söz konusu olmuş ve çağdaş yaklaşımlar çerçevesinde “stratejik, sivil toplum merkezli, şeffaf, hesap verilebilir, rekabetçi, etkin ve ussal bir kamu yönetimi sistemi” kaçınılmaz hale gelmiştir (Nohutçu, 2005: 123-124).

Makale, başlangıç olan olarak zemini belirlemekte ve geleneksel ya da tarım toplumunun bürokratik özelliklerini betimlemektedir. Buna göre, geleneksel bürokrasi betonlaşmış, siyaset odaklı, merkezîyetçi, patrimonyal, kayırmacı, kollamacı ve nepotist, devletin emrinde ve kamunun üstünde, seçkinci, bilgi toplumunun gerisinde ve değişime tepkili özelliklerine sahip olumsuz kabuller çerçevesinde değerlendirilmektedir. Oysa mevcut süreç, küreselleşme, AB’ye uyum süreci, bilgi toplumunun dinamikleri tarafından statü ve rolleri yönünden değişime zorlanmaktadır, bu dönemde devlet toplum lehine yeniden kurgulanmakta ve “kamu politikası odaklı bürokrasi” inşa edilmektedir (Nohutçu, 2005: 124-125).

Çalışmanın ‘değişmenin kaçınılmazlığı’ retoriğine sahip olarak hareket ettiği görülmektedir. Değişenin ne olduğunun kavramsallaştırılması ise çok da kolay değildir zira bürokrasi tarihsel süreçte ortaya çıkışıyla da ideal tip olarak tanımlandığı haliyle de yeterince kaotik iken bize özgü hale geldiğinde ise oldukça başkalaşmış durumdadır. Tip şemaya uymayan bir kendine özgü durduğu yerde zaten sallanan, gelişime kendi çözümlerini getirememişse zorluklarla karşılaşması olağan olan bir yapı üretmektedir. Bu durumda değişim karşısında direnen Weberyen bürokrasi değil, alaturka ya da Türk yönetim geleneği olarak ifade edilebilecek olan bürokratik yapı ve işleyiş olacaktır (Nohutçu, 2005: 125-127).

Osmanlı mirasına bakıldığında alaturka oluşumun kökleri ortaya çıkmakta, merkezde, taşrada yahut yerel yönetimlerde kendine özgü bürokratik zihniyet, kültür, yapı ve işleyişin varlığına tanık olunmaktadır. Kendi klasik yönetim anlayışında yozlaşma ve gerileme ortaya çıkınca nasihat ve ıslahat girişimlerinin sonuç vermediği bir süreç söz konusudur. Millet sistemi, yönetici elitler, kul statüsü, siyaseten katl, müsadere, sadakat-liyakat dengesi, kutsal ve sorumsuz devlet anlayışı, bürokratik oligarşik yapı tarihsel olarak Cumhuriyete Osmanlı’dan miras kalmıştır. Böylece, “bürokrasinin yozlaştırılıp partizanlaştırılarak siyasal iktidarın meşruiyetini sağlamlaştırma” çabalarının varlığı terennüm ve tekerrür edegelmektedir (Nohutçu, 2005: 127-132).

Cumhuriyet döneminde ise, siyasal rejim değişikliği bu bürokratik mirası ilk olarak askeri-sivil bürokratlar eliyle zirveye taşımış durumdadır. Ulus-devleti inşa eden bu yapı, tek parti döneminde ceberrutlukla kahramanlık arasında gidip gelen değerlendirmelere konu olurken, Nohutçu, son tahlilde bu sırada merkez-taşra ilişkilerinin merkezi yönetim lehine geliştiği değerlendirmesini yapmaktadır. Bürokrasi, Atatürkçü devlet felsefesini araçsallaştırarak, çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmayı amaçlamakta ve de yerini sağlamlaştırmaktadır. Seçkinci bakış sonunda çok partili yaşamda tepki çekince, küçümsenen çevre ya da kenar sayesinde siyasal iktidar değişikliği gerçekleşmiş ancak yeni dönemde bürokrasi ile mücadele istenen ve beklenen sonuçları vermek yerine, ekonomi bürokrasisinin palazlanmasına bu nedenle yolsuzluk, kayırma ve siyasetin finansman aracı haline gelmesine yol açmıştır. 1960 darbesi sonucunda ortaya çıkan 1961 Anayasası ise önceki dönemde saygınlığı zedelenen geleneksel bürokrasinin elini tekrar güçlendirmiştir. 1970’ler ise kayırmacılık, yandaşlık, iltimas, partizanlık ya da hemşericilik gibi yozlaşma emarelerinin kökleştiği zamanlardır. 1980’ler ise neoliberal

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

politikaların ülkeye giriş yaparak yeni sağ bürokratik yapının oluşmasını sağlayan darbe ve sonrası gelişmelere sahne olmuştur. Bu dönemde bürokrasi, yozlaşma girdabından çıkamadığı gibi, geleneksel olanın yozlaşmasına göz yumularak sadece biçimsel mücadele alanı haline getirilirken, çağdaş bürokrasi adı altında özerk ve bağımsız yeni kurumlar kurulmaya başlanmıştır. 1990'lar ise küreselleşmenin hızı ve uluslararası örgütlerin yardımıyla üst kurullar oluşturulmuş ve artan sayıda yeni iktidar odakları haline gelen bürokratik yapılar ortaya çıkmıştır (Nohutçu, 2005: 132-139).

Böylece Türk bürokratik yönetim geleneğinin böylesi bir marazi zemin üzerine oturduğu sonucuna ulaşılabilir. Marazi olanı muhafaza etmek de hiç değilse rasyonel değildir. Bu durumda değişime açık olmak gerekmektedir. Değişim olarak ifade edilenler ise genellikle olumlu özellikler olarak ortaya çıkmaktadır. Söz gelimi, bilgi toplumu, etkinlik, verimlilik, saydamlık, açıklık, hesapverebilirlik ve hukukilik, demokratiklik, yönetim, insan odaklı, devlete ve siyasete değil, topluma duyarlı ve halkın hizmetinde bir yönetsel örgüt imgesi pozitif algı ve değerlerle süslüdür. Tüm bunlar ise “kamu politikası odaklı”lık olarak sunulmaktadır (Nohutçu, 2005: 139-142).

Dergi’de kamu yönetimi ile ilgili olarak gördüğümüz ikinci makale “Klasik Dönem Osmanlıda Kent Yönetimi ve Kentliler” adını taşımaktadır (Yaylı, Pustu, 2010: 139-162). Başlığından da anlaşıldığı üzere bu kez kamu yönetimi bölümünün ana bilim dallarından kent ve çevre alanından bir makale bir diğer deyişle yerel yönetimler tarihi üzerine bir çalışmadır söz konusu olan. Yazıda Osmanlı klasik dönemine diğer deyişle yükselme devrinin kent hizmetlerinin sunumuna ve kentlilerin durumuna dair bir ele alış amaçlanmaktadır. Bu bağlamda tarihsel süreçte Orta-Asya, İslam, Anadolu ve Bizans kültüründen sentezle oluştuğu değerlendirilen çalışmada Osmanlı kent yönetimi, kadı ve yardımcıları, vakıf ve loncaların rolü, hasılı kentte yaşamla birlikte tasvir edilmektedir (Yaylı, Pustu, 2010: 139-141). Bu dönemdeki değişimin temel dinamiği göçtür. Göçler iş aramak ya da güvenlik amacıyla yapılmaktadır. (Yaylı, Pustu, 2010: 157-159). Bilindiği üzere en fazla bu sebeple başlayan değişim, 16. bilhassa da 17.yüzyıldan başlayarak kentsel süreci etkilemiş ve kent yönetimine dair adımların atılması 19. Yüzyılda kaçınılmaz hale gelmiştir. Çalışma, Osmanlı kent yönetimine daha çok tarihsel perspektiften bakarak, Osmanlı’nın en parlak dönem kent fotoğrafını vermek istemektedir. Dosya konusunun “şehir hayatı” olduğu bir sayıda, kent yönetiminin Osmanlı’daki tarihsel kesitine odaklanılmaktadır. Yazı, bu dönemin ideal oluşu ya da olmayışı, muhafaza edilmesi ya da değiştirilmesi üzerine değerlendirmeyi okura bırakmaktadır.

Dergi’nin ele almak istediğimiz üçüncü kamu yönetimi yazısı “Başka Bir Kamu Yönetimi” başlığı ile yayımlanmıştır (Okçu, 2013: 87-120). Çalışma “yeni” ve bu topraklara özgü “başka bir kamu yönetimi” arayışında olup disiplinler sorgulama içindedir. Bu başlık mevcut olanın eleştirilerek, değiştirilmesinin amaçlandığını gösterir mahiyette bir soru, gereklilik ve sonucu imgeleme taşımaktadır. İlk mevcut olanın Newtonyen/pozitivist ilke ve öncüllere dayanan bir kamu yönetimi olduğu savından hareketle, eleştirilere de buradan başlanacağı anlaşılmaktadır. Lakin yazı bu haliyle geleceğe dair bakış açısı içermemekte, geleceğe dair öneriler bir başka yazının konusu olacağı baştan ifade edilmektedir. Şu hâlde geçmişe dönük bir diğer deyişle idare tarihi verilerinden mülhem olarak başlanacak, mevcut pozitivist inşa sorgulanacaktır. Pozitivist inşanın tarihselliği de söz konusu olmakla birlikte söz konusu idare tarihi bir hayli evvelki zamanı içermektedir. Bu zamanlar Lao-Tzu ve Çuang-Tzu’dan başlayan ve İbn Arabî’ye ulaşan bir tarihsel kesite dair bilgilere yaslanmaktadır (Okçu, 2013: 87-89). Şu durumda İbn Arabî sonrası dönem kabaca pozitivist inşa sürecinin basamaklarını oluşturur. Burada bazı şeyler ters gitmiş olmalıdır. Dolayısıyla modern devletin ve onun yönetim aygıtının kuruluşundaki veri seti mercek

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

altına alınmalı ve tartışılmalıdır. En başta mevcudun rahatsızlığın duyumsayan dimağların varlığı şarttır. Daim aktarılan, yabancı bir disiplinin kekre çaldığını ancak içselleştirmek ya da bizim yapmak adına nelerin yapılması gerektiğini dertlenen bir dimağlar topluluğunun mesafe kat edebileceği açıktır.

Yazarın ilk sorusu “nereden geliyoruz”dur. Yanıt içinse idare tarihine müracaat etmek gerekir. Ne var ki idare tarihi bilhassa da Türk İdare Tarihi disiplini yetersizlikler dolu olup, bilgi ve araştırmacı formasyonu bakımından acz içindedir. Şu durumda yaslanacak idare tarihi verilerinin yetersizliği, geçmişin inşasındaki arızayı ve hatta günümüz ve gelecek açısından belirsizliği kendiliğinden gösterecektir velev ki bildiğimiz bu tarih te bilmediğimiz tarih karşısında daima bilme, yorumlama zorluklarıyla iç içe olmasın (Okçu, 2013: 89-93).

Bugünün zorlukları felsefeyle aşılabilir mi? Hiç değilse denemek gerekir. Yazarın önerisi anlamayı kolaylaştırmak adına kamu yönetimini etkileyen ilk bilimsel devrim olan Newtonyen/pozitivist paradigmadan başlanabilir. Ufuk açıcı bilgiler bilim tarihi verilerinden gelecektir. Kopernik’ten başlayan süreç, Kepler, Galileo, metodolojide (deneyleriyle) F. Bacon (1561-1626), matematik ve fizik temelinde rasyonalizmi destekleyen bilgi ve beden ve ruh düalizmine dair görüşleriyle Descartes (1596-1650), döneminin birikimiyle bilimsel devrimi genel hareket yasalarıyla tamamlayan Newton (1642-1727) doğaya bakışı değiştiren isimler olmuştur. Dönemin paradigması “deterministik bir şekilde işleyen evrenin ‘her zaman geçerli’ ve ‘evrensel’ yasalarını keşfetmek” bilimin görevi olarak belirlenmiştir. ‘Aydınlanma’ olarak bilinen sonraki dönemde insanoğlu önceki dönemin ‘put’larından Kant’ın saf akli sayesinde kurtulmanın histerisine kapılmıştır (Okçu, 2013: 94-97).

Sosyal bilimler o arada kamu yönetimi bu süreçten doğal olarak etkilenmiş bulunmaktadır. ‘Fen bilimlerinin diktesi altında ezilen’ sözü abartılı olabilir ancak etkilendiği açıktır; metodolojik yönden hiç değilse. Ve kamu yönetimi, saat gibi işleyenden evren anlayışından saat gibi işleyen bir örgütsel yapı çıkarırken etki düzeyinin şiddeti de kendiliğinden ortaya çıkar. Olan doğa ve insan kopukludur. Ne gam. ‘Gözlemle ve ölç’ yöntemiyle bilimsel yönetim ilkelerini oluştururken Taylor’un obsesivitesi göz önüne getirildiğinde, derdinin en kısa zamanda en çok iş olduğu açıktır. Buluşunun etkinlik, verimlilik, hızlilik, iktisadilik toptan rasyonellik adına sunulduğu hatırlardadır. Dönem mekanik, makine, aygıt, cihaz terimleriyle tanımlanan kamu yönetimi yapı ve işleyişi doğurmuştur. Bu ilerlemenin adıdır, gerek şartıdır. Tanım olarak da modern batılı bilimsel standartlar olarak ortaya konulmakta ve onu yakalama, elde etme mefkûre haline getirilmektedir. Bazı adımlar söz konusu da olsa Weber, Wilson ve Taylor kamu yönetiminin arka planında daim varlar ve reformlar yaslandıkları ortodoksiyle meşruiyet buldukları ölçüde yeni paradigmatik teknik ya da yaklaşımlar haline gelmektedirler (Okçu, 2013: 97-99).

İndeterministik olanın çokluğu bilgisine ulaşan bilimsel teori, kuantum adı altında gözlem ve neticesinin bilgisini öne çıkarırken, küçük şeylerin etki kapasitesi, diğer deyişle küçük sebep ve olayların da büyük sonuçlara yol açacağına dair kaos teorisi, Newton’un yasalarını zorlayan yeni bilimsel bilgiler üretmektedirler. Böylece Newton’un düzenli evren bilgisi yerine “karmaşık, öngörülemez, rastgele, istikrarsız ve dinamik” bir evren anlayışına evrilmektedir. Kamu yönetimi bu noktada bir paradoksla karşı karşıyadır; bir yandan geleneksel kamu yönetimi anlayışından ayrılma tartışılırken diğer yanda fen/fizik biliminin etkisi altına girilmektedir (Okçu, 2013: 99-101).

Yeni ve farklı bir kamu yönetimi olabilir mi? Nasıl olur? Bunun için başlangıçta Batı dışı geleneksel bilimler ve bu bilimlerin kabullerinden sözgelimi Çin, Hint, Budist ve İslam bilimlerinin farklı gerçeklik düzeyleri olduğu ve farklı bilinç düzeylerinin bulunduğu saptamalarına kulak vermek gerekmektedir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Gelen sesle nasıl bir kamu yönetimi inşa edilebilir, ses kamu yönetimi sorunları karşısında sadra şifa olacak mıdır? Evvela sesi daha iyi tanımaya ihtiyaç vardır; ses başlangıçta doğulu Taoist karakteriyle, Lao-Tzu ile Çuang-Tzu öğretileriyle şekillenmekte, İbn (Muhyeddin) Arabi (1165-1240)'nin varlık ve epistemoloji öğretisi ile de uyumlaşmaktadır. Nancy Murray'ın bu noktada düşünsel katkısı önemlidir ve yazar, Murray'ın doğu metafiziğini öne çıkardığı ve iç ses ile barışık zeminde doğulu insanın varoluşunun Batılı insanın tıkanıdığı zamana iyi geleceği savı ile çalışmasını buradan itibaren temel dayanak noktası olarak almaktadır. Genel olarak rasyonalite özel olarak da kamu yönetiminin temellerini oluşturan standartlar işlerin ters gitmesinde temel etkindir, hiç değilse disiplinin kimlik bunalımını kronikleştirmektedir. Bu sırada Murray'ın kamu yöneticilerine Taoist öğretinin önerilerini salık verdiği görülmektedir ki bunlar, sükûnet (tefekür), birlik/vahdet ve iradeye dayalı eylemsizlik (ruhun sesine kulak vermek ya da yönetimin en yüce ve ideal şekli) halleridir. Gerçekliği bilme yolu ise akıl değil 'rüya'dır. Öyle ki Çuang-Tzu'nun, rüya gören ve rüyadaki kelebek metaforu gerçekliğin kaotik yönüne işaret etmektedir. Son tahlilde yönetici/lider kutsal insan formunda ve arzularına gem vuran, doğal işleyişe uygun davranandır. Bu hal de ideal yönetim dizgesi anlamına gelmektedir. İbn Arabi'nin de benzer şekilde ördüğü düşünsel sistematik sembolik, geçici bir süreçten gerçeğe ulaşmaya dair kaygı ve çabalarla bezeli bir yolculuktur. Doğu'dan ve Endülüs'ten yükselen bu düşünceler birlikte pozitivist bilimden ve onu aşmaya dönük yeni bilimlerden farklı ve özgün bakış açılarına sahiptir. Bu nedenle yeni ve farklı bir kamu yönetimi için elverişi ilke ve mekanizmaları besleyebilirler. Bunun için yapılması gereken mevcutla 'cepheden yüzleşme ve hesaplaşma'dır ne var ki buna meslek mensuplarının formasyonu elverişli değildir. Yine de buna cesareti olanların hedefi 'kutsal' ya da 'kâmil insan' olmalı ve metodolojik olarak başta yönetenlerin olmak üzere tüm toplumun kendini bilme gayretine daha çok yönelmeleri gerektiğidir (Okçu, 2013: 101-117).

Sonuç

Düşüncenin üretiminden dağıtımına önemli işlevler üstlenen süreli yayımlar, spesifik olarak da dergiler, entelektüel dünyanın etkili ve vazgeçilmez araçlarıdır. Ortaya çıkışından bu yana geçen üç asırlık zaman zarfında teknik, teknolojik ve yöntem bakımından ilerlemeler kaydetmiştir. Dergicilik, okur ve yazar arasındaki dinamik bir platform, etkileşimin, sınırlılığın belki de eskizlerin dünyasında zihin, hafıza, idrak, polemik oyunlarına sahne olur, çoğu kez de gönüllülük işidir. Ancak onun mahiyetini ve kıymetini bilenler bakımından değeri biçilebilir. Her halde inşa sürecinin içinde bir yerlerde olmak hiç değilse izleyeni olmak da heyecan vericidir.

Değer biçme edimi kolay bir iş değildir. Çokluk mesleki ilginin esiri olunurken bazen de kişisel gelişim ve merak dürtülerinin öne çıktığı görülür. Günümüzde uzmanlaşma, standartlaşma yeğ kabul edilmektedir, ne var ki aynı durumda makinalaşmak, tek-biçimlilik, hatta yabancılaşmak da söz konusu olabilmektedir. Alan, uzmanlaşmayı körüklese de genel başlıklar altında yapılan çalışmaların önemi açıktır ve körleşmeyi engellediği gibi dağırcığı arttırır, geniş bir evrende daha yaratıcı olunabilir.

Elbette çevre ve teknolojinin baskısı yoğundur. Amaç ve kapsam mutlaka olsun, genel istatistiklere yer verin, DOI, ORCID ve Creative Commons (CC) edinin, puan-teşvik derken zihinlerin kaybolması olasıdır. Ya da orada mı taranıyor, burada mı indeksleniyor, şurada mı dizinleniyor derken kıyasıya tartışmaların başladığını görürsünüz. Şeffaflık, açıklık da rekabet süreçlerinin bir parçasıdır. Ademoğlu bunların arasından yine de bir yol bulur malum.

Muhafazakâr Düşünce Dergisi'ne bu zaviyeden bakıldığında ülkemizdeki düşünsel boşluğu yakaladığı görülmektedir. Üstüne epeyce bir zamandır yayın hayatını sürdürmesi takdir edilmelidir. Şairseniz şiirin iyisi/kötüsü vardır/yoktur demeniz o kadar da kolay değildir. Onca emeğe saygı duyarsanız başta, başkalarına bir şekilde hitap ediyor olabilir hem de. Şair değilseniz hüküm vermeniz görece daha kolay olmalıdır ancak kritik becerisi olmayan bir toplumda işler daim terakkinin setleri olacak biçimde ilerleyecektir.

En nihayet Muhafazakâr Düşünce Dergisi'nde yer alan üç kamu yönetimi makalesi bu çalışmada ele alınmış ve sosyal bilimler genel alanındaki derginin misyon ve dosya konuları çerçevesinde çalışmalara yer verildiği görülmüştür. Bu yazıların genel olarak daha çok tarihsel perspektiften kamu politikasına dönük değişim, yerel yönetimler tarihi ve akademik ve disiplinler anlamda yeni ve farklı bir kamu yönetimi arayışı kapsamında oldukları görülmüştür. Çalışmalar entelektüel alanda disipline dair konu, kavram, yazar ve bakış açılarını tanıtmaları bakımından önemlidir.

Ülkemizdeki dergilerin nicelik ve niteliksel olarak gelişmesi, yerli ve milli düşünceler ile evrensel katkılar sağlaması şüphesiz insanlığa katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Arnold, F. (2016). İşi Ustasından Öğrenin Başarının Püf Noktaları, çev. I. Arda, NTV Yayınları, 1.baskı.
- Başgil, A. F. (2017). Gençlerle Başbaşa, 121. Baskı, Yağmur Yayınevi.
- Burchard, M. (2007). “Niçin Dergi Çıkıyoruz”, Modernizmin Serüveni, (haz.) Enis Batur, çev. T. Turan, Alkım Yayınları, 7.baskı.
- Büyükbaykal, G. S. (2013). “Türkiye’de ve Dünyada Ekonomi Dergiciliği”, (ed.) A.Y. Gönenç, Dergicilik Üzerine, Koyu Kitap, İstanbul, s.84-101.
- Ceylan, A. (2006). “Tanzimat Dönemi Osmanlı Basım ve Yayımlarında Hukuki Düzen (1839-1876), Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları, Sayı 1 (Bahar), s.139-155.
- Chang, H.J. (2003). Kalkınma Reçetelerinin Gerçek Yüzü, çev. T. Akıncılar-Onmuş, İletişim Yayınları, 1.baskı, İstanbul.
- Gerçek, S. N. (1943). “Türkiye’de Dergiler”, İstanbul, cilt 1, sayı 1, Birincikanûn, s.14-16.
- Güneyçal, A.S. (1957). “Dergiler”, Arayış Dergisi, Sayı 9 (Mayıs), s.2.
- Kafesoğlu, İ. (1980). Kutadgu Bilig ve Kültür Tarihimizdeki Yeri, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- Kartal, K. (2015). Okumayı, Yazmayı, Öğretmeyi, Öğrenmeyi, Bilmeyi Ve Araştırmayı Biliyor Muyuz: Yöntembilim, Detay Yayınları, Ankara.
- Mason, S. (2013). Bilimler Tarihi, çev. U. Daybelge, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Muhafazakâr Düşünce Dergisi(MDD), 2004-2017, sayı 1-52.
- Möckelmann, R. (2016). İkinci Vatan Türkiye Ernst Reuter’in Ankara Yılları, çev. A. Arpad, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1.basım, İstanbul.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Nohutçu, A. (2005). “Türk Yönetim Geleneğinde Değişim: “Siyaset Odaklı” Bürokrasiden “Kamu Politikası Odaklı” Bürokrasiye”, Muhafazakâr Düşünce Dergisi, Yıl 1, Sayı 4 (Bahar), ss.123-144.
- Okçu, M. (2013), “Başka Bir Kamu Yönetimi”, Muhafazakâr Düşünce Dergisi, Yıl 9, Sayı 35 (Ocak-Şubat-Mart), ss.87-120.
- Seymour-Smith, M. (2003). Yüzyılların Yüz Kitabı, çev. Ö. Arıkan, Boyner Yayınları, 2.baskı, İstanbul.
- Ulusoy Nalcıoğlu, B. (2013). “Türkçe Dergiciliğın Sancılı Başlangıcı”, (ed.) A. Y. Gönenç (ed.), Dergicilik Üzerine, Koyu Kitap, İstanbul, s.7-39.
- Usta, S. (2016). Dünyayı Değıştiren Düşünürler, II. Cilt, Yordam Kitap, 1.baskı.
- Topçu, N. (2016). Türkiye'nin Maarif Davası, (yay.haz.) E. Erverdi, İ. Kara, Dergâh Yayınları, 25.baskı.
- TÜİK, Haber Bültenleri, (2017). <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21543>, erişim tarihi: 23.12.2017.
- Ülken, H. Z. (2005). Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi, 8. Baskı, Ülken Yayınları.
- Yalçınkaya, Ayhan, (2011). Mazerete Mahal Yok (Sosyal Bilimler Öğrencileri İçin Eğlenceli(k) Bir Ödev, Lisansüstü Öğretim ve Tez Kılavuzu, Siyasal Kitabevi, 2.Baskı, Ankara.
- Yaylı, H., Pustu Y. (2010). “Klasik Dönem Osmanlıda Kent Yönetimi ve Kentliler”, Muhafazakâr Düşünce Dergisi, Yıl 6, Sayı 23 (Ocak-Şubat-Mart), s.139-162.

ASYA ÜLKELERİNİN ÇALIŞMA REJİMLERİNE VE KAMU MALİYELERİNE MAKRO BİR BAKIŞ: ÇİN, JAPONYA VE GÜNEY KORE ÖRNEKLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep AĞDEMİR

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi /Maliye Bölümü

Öz

Çin'in son dönemde yüksek büyüme oranlarıyla dünya ekonomisinde önemli ekonomik başarılar elde ettiği söylenmekte ve Çin'in dünya ekonomisindeki rolünün ekonomik kriz sonrası dönemde de artacağı analiz edilmektedir. Japonya ve Güney Kore ise teknoloji odaklı üretim yapan tanınmış markaları ile gelişmekte olan ülkelere hâlâ model olarak sunulmaktadır. Bu çerçevede, bu çalışmanın temel amacı ekonomilerinin farklı veçheleriyle başarılı olarak değerlendirilen Asya ülkelerinin bahsedilen başarılarını emeğin durumunu dikkate alarak sorgulamaktır. Bu çerçevede, ülke ekonomilerine, ardından kamu maliyelerine ve çalışma rejimlerine dair bir panorama sunulmaya çalışılacaktır. Öncelikle, ülke ekonomilerinin büyüme stratejilerine, büyüme oranlarına ve büyümenin kaynaklarına genel olarak değinilecek ve 2007 finansal krizinin ülke ekonomilerine etkisi incelenecektir. Ardından, kamu harcamalarının ve gelirlerinin genel seyri, kamu harcamalarının ve gelirlerinin bileşimi ve bu göstergelerin 2007 finansal kriziyle birlikte ne tür farklılıklar gösterdiği anlaşılmaya çalışılacaktır. Çalışma, son olarak ülkelerde emeğin GSYH'dan aldığı pay, emek politikaları, istihdam biçimleri gibi göstergeleri ele alarak üç ülke için emeğin durumuna dair bir değerlendirme yapmaya çalışacaktır. Sonuç bölümü ise elde edilen verilerin karşılaştırılmalı değerlendirmesini yapmayı deneyecektir.

Anahtar Kelimeler: Çin, Japonya, Güney Kore, kamu ekonomisi, çalışma rejimi.

Abstract

It is said that China has achieved significant economic success in the world economy with high growth rates in the recent period and it is analyzed that the role of China in the world economy will increase in the period after the economic crisis. Japan and South Korea are still being offered as models to developing countries with well-known brands that produce technology-oriented production. In this context, the main aim of the study is that questioning the situation of the Asian countries that have been successful with the different aspects, taking into account the situation of the countries. In this framework, a panorama of the country's economy, then public finances and working regimes will be tried to be presented. Firstly, the growth strategies of the country's economies, the growth rates and the sources of growth will be discussed in general and the influences of the 2007 to the country's economies will be examined. It will then try to understand how the public expenditure and income trends, the composition of public expenditures and incomes, and the differences in these indicators with the 2007 financial crisis. The study will ultimately seek to assess the status of labor in the three countries by taking into account indicators such as share of labor GDP in countries, labor politics, employment patterns. The conclusion section will try to make a comparative assessment of the obtained data.

Keywords: China, Japan, South Korea, working regime, public finance.

Giriş

Çin 2017 yılı itibariyle dünya ekonomisinin ikinci büyük ekonomisi (World Bank, 2017) ve imalat sektöründe dünya lideri konumunda (OECD, 2018: 11). Nüfusu ve tüketim kapasitesi ile büyük bir dev andırıyor. Toplam nüfusu 1,380 milyon olan Çin, 776 milyon işçiyi istihdam ediyor. 2016 rakamlarına göre bu rakamın sadece 61 milyonunu kamuda istihdam ediyor (China Statistical Yearbook, 2017). Çin, çelik üretim ve tüketiminin yarısında fazlasını yaparken en büyük çimento, çelik maden cevheri ve kömür tüketici olarak biliniyor (Harvey, 2017: 193). Bu büyük rakamlar Dolayısıyla, Çin önemli bir araştırma konusu, Çin'in büyüme stratejisini başarı olarak adlandıranlar varken (Lucas, 2014, akt. Wang, 2004), finansal kriz sonrası Çin'in süper güç olabileceği bile düşünüyor (Men, 2009). Japonya ve Güney Kore ise 1998 ve 2000 başlarında yaşadıkları büyük şoklara rağmen, dev firmalarının ününe referansla olsa gerek (Samsung, Mitsubishi vb.) gelişmekte olan ülkeler için çeşitli yönlerden başarılı örnekler olarak sunulmaya devam ediliyor (TEPAV, 2010).

Çin, Güney Kore ve Japonya gibi Asya ülkeleri başarıları ile ortaklaştıkları bir hikaye oluşturuyorlar. Bu bağlamda, bu yazı üç ülkeyi kamu maliyesi çalışma rejimi gibi kavramlar üzerinden inceleyerek bahsedilen başarı hikayelerinin toplumun önemli kesimini oluşturan çalışanlar için ne anlama geldiği sorusunun cevabını aramaya çalışacak. Öncelikle ülkelerin büyüme stratejilerini ve finansal krize nasıl tepki verdiklerini anlamaya çalışacağız. Ardından ise bu büyüme stratejisi içerisinde kamu maliyesinin nasıl bir rol oynadığı anlamaya çalışacağımız diğer bir konu olacak. Kamu maliyesi içerisinde çalışanlar için ne tür getiriler olduğunu da analiz etmeye çalışacağız. Son olarak çalışma rejimi kavramının bütünü kapsamamakla rağmen çalışan kesimlerin ekonomik durumunu anlayacak göstergeleri de inceleyerek genel karşılaştırmalı bir değerlendirme yapmayı deneyeceğiz.

1.ÇİN EKONOMİSİNİN TEMEL DİNAMİKLERİ

1979 yılında 2016 yılına kadar Çin'in yıllık reel GSYH büyümesi ortalama olarak yüzde 9,6 olarak gerçekleşmiştir (OECD, 2018a: 5), Çin'de kriz öncesi 2001-07 yılları arasındaki dönemde büyümenin temel dinamiği **yatırım ve ihracat** olmuştur. Hane halkı tüketimi bu yıllarda GSYİH'nın yüzde 45,2'sinden yüzde 35,6'sına düşmüştür. ABD ise bu oran yüzde 70'dir (Kotz ve Zhu, 2011). Çin büyük miktarda yabancı yatırım çeken bir ülkedir (OECD, 2018: 14). Doğrudan yatırımlar konusunda Çin dışa bağımlıdır (Landsberg ve Burkett, 2007). 2010 yılında Çin'de 445,244 yabancı yatırım sahibi şirkette 55,2 milyon Çinli istihdam edilmekte ve bu oran kentli istihdamın yüzde 15,9'una denk gelmektedir. Bu şirketlerin üretimi, 2005 yılında Çin ihracatının yüzde 58,3'ünü, ithalatın 59,7'sini oluştururken, 2017 yılında bu oranlar sırasıyla yüzde 43,2 ve yüzde 46,8 olmuştur (OECD, 2018a: 14). 2016 yılı itibariyle Çin, ABD ve İngiltere'nin ardından en çok yabancı sermaye yatırım alan ülke olmuştur. Sermaye ihracında ise ABD'den sonra ikinci en büyük ülkedir (2018a: 15). Çin'e gelen yabancı yatırımların kümülatif toplamına 1979-2016 yılları için bakıldığında sırasıyla Hong Kong ve Macau, Britanya Virgin Adaları, Japonya, Singapore ABD ve Güney Kore görülmektedir. 2016 yılı doğrudan yabancı yatırımlara baktığımızda bu sıranın değişmediğini görüyoruz (OECD, 2018: 17).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Çin sermaye ihracı ise sırasıyla Hong Kong, Cayman Adaları, Britanya Virgin Adaları, ABD, Singapore ve Avusturalya'dır. Bazı Çinli yatırımcılar yatırım avantajlarını kullanmak için Hong Kong'u kullanmaktadır (OECD, 2018a: 19). Çin büyümesinin önemli diğer unsuru ihracattır (Landsberg ve Burkett, 2007). Çin'in 2017 yılında ihracatının ilk üç unsurunu elektrikli makine, nükleer reaktör, kazan ve makine ve mobilya ve yatak oluşturmaktadır. İthalatının ilk sıraları ise elektrikli makine ve ekipman, katı mineral yakıt ve cevher, nükleer reaktörler, kazan ve ekipman, cehver (ores), mucur (slag) ve kül (ashes) olarak sıralanmaktadır Çin'in en büyük ihracat partnerleri ABD, AB28 ve Hong Kong'dur. İthalatta ise en büyük partnerleri AB28, Asya Ülkeleri¹ ve Hong Kong olmuştur (OECD, 2018a: 25). Çin'in 1978 sonrası geçirdiği ekonomik dönmüş, bu ülkeyi önemli ölçüde yabancı yatırım ve yabancı yatırımcıların yaptığı ihracata bağımlı hale getirmiştir (Landsberg ve Burkett, 2007).

Dünya ekonomik krizinin etkisiyle 2008-2016 yılları ortalama büyüme oranı ise yaklaşık 6,8'e düşmüştür (OECD, 2018a: 34). GSYİH içinde ihracatın payı 2006 yılında yüzde 38,3 iken 2016 yılında 20,5'e gerilemiştir (OECD, 2018a: 37). Kriz öncesi büyümenin kaynakları yatırım ve ihracat iken, kriz sonrası ilk yıllar ihracatın yerini hane halkı ve kamu harcamaları almıştır (Kotz ve Zhu, 2011). 2000-2014 yılları arasında büyümenin en önemli kalemi yatırımlar iken, 2015-2016 yıllarında özel tüketim büyümeye önemli katkı yapmıştır. 2010-2016 arasında GSYİH içinde sabit yatırım oranı azalırken, özel tüketim artmıştır (OECD, 2018a: 34). Tüketim harcamalarındaki artışın nedeni Çin hükümetinin 2007 krizini hafifletmek 2008 Kasım ayı itibariyle ekonomik teşvik paketini uygulamaya koymasındadır. Paketin içeriği altyapı harcamalarının fonlanması ve para politikasının bankacılık sektöründeki kredilerin arttırması için para politikasının gevşetilmesini kapsamaktadır (OECD, 2018a: 5). Bu program dahilinde Çin merkezi hükümeti bankalara sınırsız borç verme talimatı vermiştir. Böylelikle bankalar mega projeler ve altyapı projelerini finanse ederken, Çin'in borcu 2007-2015 yılları arasında dörde katlanmıştır, borçlanan hane halkı, eyaletler ve belediyeler olmuştur (Harvey, 2017: 96-97). 2017 yılı Ocak-Ekim arasında hane halkı borcunu GSYH'ye oranı yüzde 44,8'den yüzde 53,2'ye yükselmiştir 2009 öncesinde bu rakam yüzde 18 dolaylarındadır, yani 10 yıl içerisinde hane halkı borcu üç kat artmıştır (Bloomberg, 2018). Bankalar tarafından verilen borçların yarısından fazlası devlet bankalarından devlet işletmelerine verilen borçlardır. Bankalar, borçluluk oranı yüksek olan kurumlara bile borç vermeyi kesmemiş böyle olunca 2017 yılının ilk üç ayında borç ödemelerinde sorunlar, kapanan işletmeler ve işsizlik baş göstermiştir (The New York Times, 2017). Çin'deki borçlanın devam etmesi durumunda ABD'dekine benzer bir krizin patlak vereceğine dair pek çok yorum bulunmaktadır².

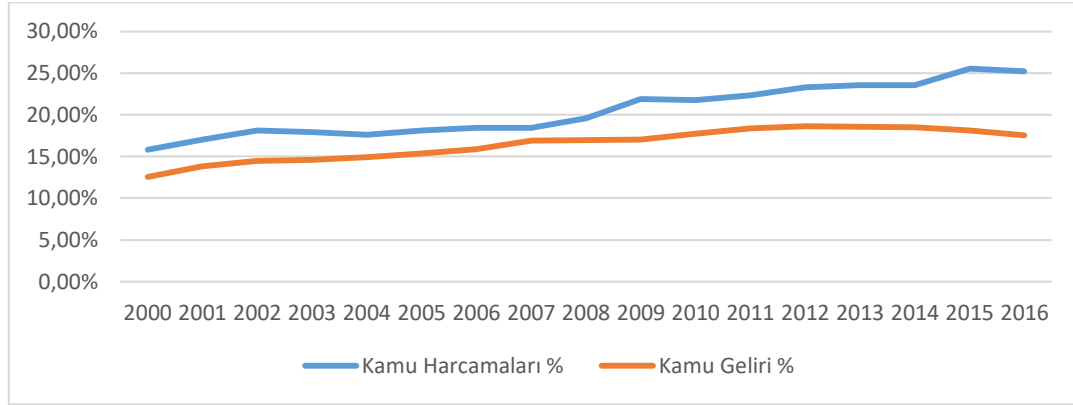
1.2. Çin Kamu Maliyesi

Kamu harcamalarına genel olarak baktığımızda Grafik 1'de görüldüğü üzere kriz sonrası izlenen ekonomik teşvik paketi doğrultusunda kamu harcamalarının artmış olduğu dikkat çekiyor. 2000'den bu yana baktığımızda kamu harcamalarının düzeyinin arttığını söylemek mümkün. Özellikle 2008 sonrası artış oldukça yüksek gerçekleşmiştir. 2008-2016 yılları arasında kamu harcamalarındaki artış yüzde 7'yi bulmuştur.

Grafik 1. 2000-2016 Çin Kamu Harcamaları ve Gelirleri (GSYH %)

¹ Brunei, Endonezya, Kamboçya, Malezya, Miyammar, Singapur, Tayland, Vietnam, Tayland.

² Hung (2012), Harvey (2017).

Kaynak: China Statistical Yearbook 2017, esas alınarak oluşturulmuştur.

Grafik 2’de gördüğümüz üzere kamu harcama bileşimine baktığımızda ilk üç harcamanın eğitim, sosyal güvenlik ve ardından tarım, orman ve su kent ve kır hizmetleri olduğu gözleniyor. Sırasıyla bu üç alanda gerçekleşen gelişmelere kısaca göz atalım, tarım, orman ve su, kent ve kır hizmetlerini de kamu yatırımlarını içine alan harcama kalemleri olarak düşünebiliriz.

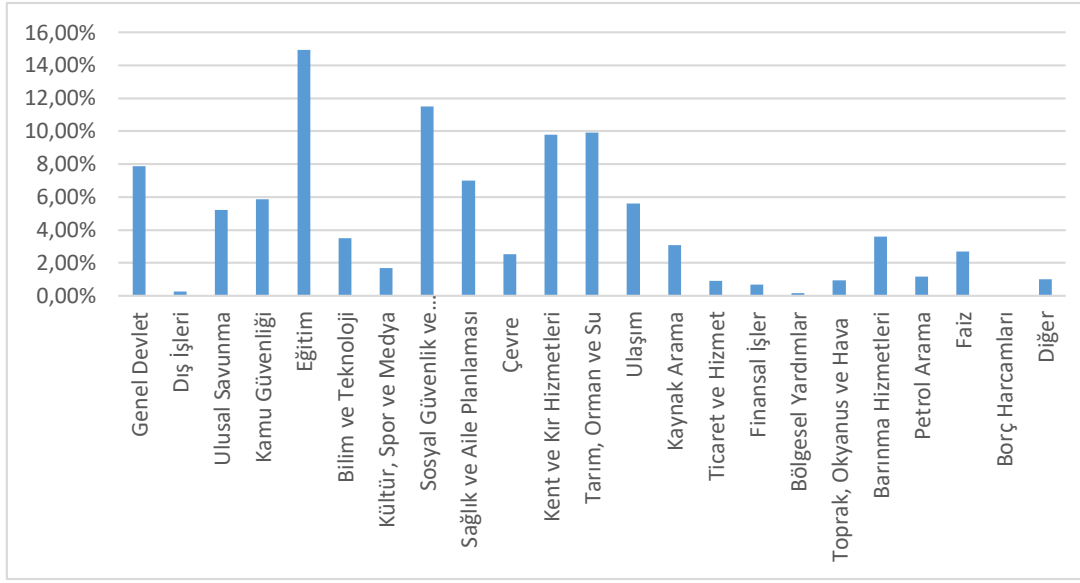
Çin’de GSYH içinde eğitim harcamalarının payı, 2005 yılına oranla, 2016 yılında iki kat artmıştır. Çin’in 210 milyon öğrenci ve 15 milyon öğretmenden oluşan geniş bir eğitim alanı olduğunu ve devletin eğitim hizmetlerinin yüzde 80’ini finanse ettiğini ve 9 yıllık zorunlu eğitim olduğunu düşünürsek, bu oran oldukça açıklanabilir hale gelmektedir (OECD, 2016). Kriz sonrası Çin’de 2011, 2013 ve 2016 yıllarında özel yatırımlarının düşüş eğilimini telafi etmek için kamu yatırım harcamalarında artış gerçekleştiğini söylemek mümkün (Huffington Post, 2017). Çin’de uzun zamandır altyapı harcamalarının geliştiğini düşündüğümüzde kamu harcamalarının altyapı harcamalarını kapsadığını tahmin etmek yanlış olmaz.

Örneğin, 2012 yılında kamu yatırım harcamalarının yüzde 85’i altyapı harcamalarından oluşmuştur. Büyümenin önemli unsuru olan altyapı harcamaları krize karşıtı bir politika olarak da varlığını devam etmiştir. Altyapı harcamalarının yoğunlaştığı alanlar, yerel idarelerin yol, ışıklandırma köprü harcamaları, gaz elektrik ve su için yapılan altyapı harcamaları ulaşım için ray ve karayolu harcamaları olarak sayılabilir (Wilkins ve Zurawski, 2014: 28-30).

Çin’de sosyal güvenlik sistemi tek bir fon yerine emeklilik, sağlık, işsizlik, doğum, iş kazası ve konut gibi başlıklarda ayrı ayrı fonlardan oluşmaktadır. Emeklilik fonu sisteminde her bölgenin kendine ait işçi ve işveren payı bulunmaktadır. 2015 yılında 775 milyon çalışanın 262 milyonu emeklilik sigortası kapsamına girmektedir. 2016 yılında çoğu bölgede fona işverenlerin katkısı azaltılmıştır. Emeklilik fonları kıyı bölgelerde fazla verirken kuzeydoğu Heilongjiang gibi yerlerde açık vermektedir. Bu açığı da devlet finanse etmektedir. Sağlık fonundan yararlanmak için işçinin kendi fon hesabında yıllık ortalama ücretinin yüzde onu olması gerekir. Ancak bu koşul sağlanırsa ortalama yıllık ücretinin beş katı kadar tutarında sağlık güvencesinden yararlanabilir. Eğer işçinin bu miktarın altında fon hesabı varsa veya yıllık ortalama ücretinin beş katına kadar harcamadan yaralanmışsa sağlık hizmetini kendi karşılaması gerekir. İşçinin kendi fon hesabına giden ücretinin yüzde 2’si iken işveren ücretin yüzde 6’sı ve 12’si arasında değişen bir oranda kesintiyi kamu fon hesabına yatırmaktadır. Böyle olunca düşük

ücretli işçiler fon hesaplarında yeterli para birikene kadar sağlık harcamalarını kendileri karşılamaktadır (China Labor Bulletin, 2016).

Grafik 2. 2016 Çin Kamu Harcamaları Bileşimi (GSYH %)

Kaynak: China Statistical Yearbook 2017, esas alınarak oluşturulmuştur.

Gelir kısmına baktığımızda ise kamu gelirlerinin 2000-2016 yılları arasında GSYH içindeki payının yüzde 15-20 arasında salınım gösterdiği görülüyor. Vergilerin bileşimine baktığımızda ise Çin vergi yapısının regresif olduğu söylenebilir, vergi yapısı gittikçe dolaylı vergilere doğru kaymaktadır (Wang, 2017: 199). Gelir vergisinin toplam gelirler içerisindeki payı ise yüzde 6 civarındadır (Tablo 1’de görüldüğü üzere). Diğer yandan, hiç vergilendirilmeyen gri gelirler olarak adlandırılan önemli bir toplam olduğundan bahsedilmektedir. Bu alanın Çin GSYH’nın yüzde 12’sine denk geldiği söylenmektedir. 2010 ile kıyaslandığında bu gri gelirlerin yüzde 72’si en zengin yüzde 20’ye gitmektedir. 2010 ile ise gri kazanç toplumun daha geniş bir kısmına gitmekteydi (Kuo, 2013). Çin’de gelirlerin önemli kısmını KDV oluşturmaktadır. Progresif olan gelir vergisinin düşmesi ve regresif olan KDV’nin artması Çin vergi sisteminin gittikçe regresif hale getirmektedir. 2012 yılında yapılan bir reform ile KDV alanı teknoloji, finans, sigortacılık, otelcilik ve eğlence gibi sektörler de genişlemiştir. Diğer yandan, Çin hükümetinin KDV’yi öne çıkarmasının nedeni oldukça ilgi çekicidir. Bunun sebebinin ise KDV reformunun politik olarak tarafsız görünmesi olduğu söylenmektedir (Wang, 2017: 201-202).

Tablo 1. 2000-2016 Çin’de Toplam Gelir İçinde Vergiler (yüzde)

Yıllar	KDV	Tüketim	Kurumlar V.	K. Gelir V.	B. Gelir Vergisi	Gümrük V.
2000	36,19%	6,82%	14,85%	7,95%	5,24%	5,96%
2001	35,01%	6,08%	13,49%	17,19%	6,51%	5,49%
2002	35,03%	5,93%	13,89%	17,48%	6,87%	3,99%
2003	36,15%	5,91%	14,21%	14,58%	7,08%	4,61%

2004	37,32%	6,22%	14,82%	16,38%	7,19%	4,32%
2005	37,50%	5,68%	14,71%	18,57%	7,28%	3,70%
2006	36,73%	5,42%	14,74%	20,23%	7,05%	3,28%
2007	33,91%	4,84%	14,43%	19,24%	6,98%	3,14%
2008	33,19%	4,74%	14,06%	20,61%	6,86%	3,26%
2009	31,05%	8,00%	15,14%	19,38%	6,64%	2,41%
2010	28,81%	8,29%	15,24%	17,54%	6,61%	2,77%
2011	27,04%	7,73%	15,24%	18,69%	6,75%	2,85%
2012	26,25%	7,83%	15,65%	19,53%	5,78%	2,77%
2013	26,07%	7,45%	15,59%	20,29%	5,91%	2,38%
2014	25,89%	7,47%	14,92%	20,68%	6,19%	2,39%
2015	24,90%	8,44%	15,46%	21,70%	6,90%	2,05%
2016	31,23%	7,84%	8,82%	22,13%	7,74%	2,00%

Kaynak: China Statistical Yearbook 2017, esas alınarak hesaplanmıştır.

1.3. Çin'de Emek

Çin'de devlet işletmelerinin hem üretim hem de istidam kapasiteleri gittikçe zayıflamıştır³. 1998 yılında sanayi işletmelerinin yüzde 39,2'sini devlet işletmeleri oluştururken bu oran 2011 yılında yüzde 5,2'ye düşmüştür. Aynı dönemde kamu işletmelerinin gayrisafı endüstriyel çıktı düzeyi yüzde 49,6'dan yüzde 26,2'ye düşmüş, istihdam oranı ise daha ciddi bir düşüş göstererek yüzde 60,5'ten yüzde 19,8'e gerilemiştir (Gang ve Hope, 2016: 7). 1978 yılından 2005 yılında tarımda işçilerinin oranı yüzde 71'den yüzde 45'e düşmüştür. Kentlerde çalışan sayısı ise yüzde 24 oranında yüzde 36'ya çıkmıştır. Devlet çalışanları ise yüzde 78'den yüzde 24'e düşmüştür (Cai vd., 2008: 1). Bunun anlamı devlet işletmelerinin tasfiyesiyle büyük emek kitlelerin köyden kentlere işsiz işgücü olarak akın etmiş olmasıdır. Çin'in ihracata dayalı büyümesinin kaynağı bizce burada yatmaktadır (Bahçe, 2007).

Grafik 3'te görüldüğü üzere GSYH içinde emeğin payı 1990'lardan bu yana ciddi düşüş göstermiştir. GSYH içinde emeğin payı 64'ten 2015 yılında 45'e düşmüştür. Grafik 4'te görüldüğü üzere bu oran gelişmiş ve gelişmekte olan çoğu ülkesinin altındadır.

Bu değişime, kamu işletmelerinin tasfiyesi ile birlikte Çin'in yatırım çekmek için özel ekonomik bölge uygulaması ve hukou sistemine başlanması önemli etkenler olmuştur.

Çin'de özel ekonomik bölge uygulaması 1979 yılında başlanmıştır. Guangdong, Fujion, Hong Kong ve Macao özel ekonomik bölge ilan edilmiştir. 1980'de Shezhen, Zhuhai, Shantao, Xiamen özel ekonomik bölge haline getirilmiştir. 1984 yılında ise 14 liman kenti açık kıyı kenti ilan edilmiştir. Açık kıyı kentlerinin özel ekonomik bölgelere göre daha sınırlı yatırım ve vergi özerklikleri olsa da diğer bölgelere göre daha esnek karar verme hakları vardır. Özerk bölgelerin amaçları ise düşük gümrük vergisi, esnek işgücü piyasaları, az bürokrasi, iyi altyapı sayesinde yabancı yatırımları çekmek olmuştur (Sezen, 2016).

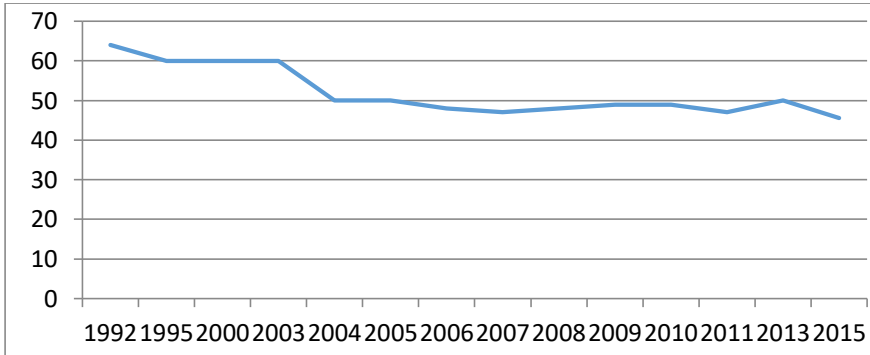
³ Fortune ilk onunda State Grid, Sinopec Group ve China National Petroleum gibi devletin yüzde ellinin üzerinde pay sahibi olduğu enerji devleri de bulunmaktadır var ve Fortune 500 listesinde Walmart'ın ardından sıralanırlar (Fortune, 2017).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

1950 yılında kırların yeterli tarımsal üretimi sağlamaları için hanehalkı kayıt sistemi hukou uygulamaya geçmiştir. Hukou sistemi kişiyi doğduğu yerde kayıt etmekte, böylelikle kent ve kır arasında bir bariyer oluşturmaktadır. 1980’li yıllarda ise bu sistem gevşetilmiş böylelikle köyden kente önemli emek gücü göç etmiştir. Her ne kadar hukou sistemi gevşemiş olsa da hukou almak hala koşullara bağlıdır. Bu sisteme göre Çin’li işçiler sadece çalıştıkları yerde her türlü sosyal haktan yararlanmaktadır. Ancak küçük kasabalar hukou kabul etmekte iken orta büyüklükte şehirler hukou kazanmak zordur. Beijing ve Shangai gibi ücretlerin görece yüksek olduğu büyük kentlerde ise hukou çok zor kazanılmaktadır. Köyden kente göçen çoğu işçi hukousuz çalışmaktadır. Bunun anlamı hem düşük ücretli hem de hiçbir sosyal haktan yararlanamadan çalışmaktır. Bu nüfusa değişken nüfus denmektedir. Bu nüfusun 1983’te 3 milyon olduğu hesaplanırken, bu rakam 2000 yılında 7, 7 milyona çıkmıştır (Athukorala, 2011).

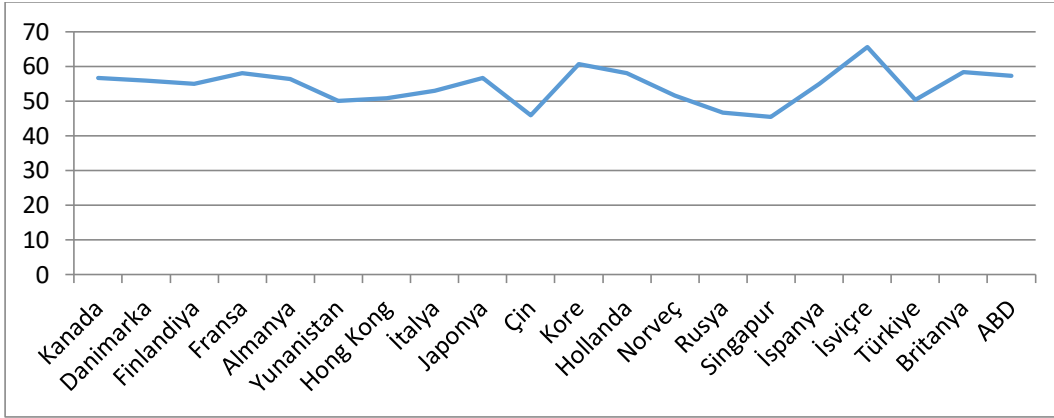
Kriz döneminde en fazla işçi kaybı 7,5 milyon ile ABD’de gerçekleşmişken, Çin 3 milyon ile bu rakamın oldukça gerisindeydi, yani 17 milyon işçiyi istihdam etmişti (Harvey, 2017: 196). Önemli nokta Çin’in bu istihdamı hangi koşullarda sağladığıdır. China Labor Watch’ın yayımladığı çeşitli raporlar (2012 ve 2013) Çin’de çalışma koşullarını özetler biçimdedir. 8 Samsung fabrikası için yapılan araştırmada (2012) fazla çalışma tek bir fabrika hariç yılın yarısında bir ayda 100 saati geçmiştir. Tianjian Samsung Mobile Display Co. Ltd’da (TSMD) yoğun sezonlarda bu süre 186 saati geçmektedir. Çalışanların fazla çalışmaya karşı bir seçenekleri yoktur çünkü ücretler çok düşüktür böylelikle ücretlerini artırmaktadırlar. Çoğu zaman işçiler fazla çalışmayı kendileri istemektedirler.

Grafik 3. 1992-2015 GSYH içinde emeğin payı (%)

Kaynak: ILO 2013/2014- 2016/2017 Global Wage Report, China Statistical Yearbook 2017.

Grafik 4. Seçilmiş Ülkelerde 2016 yılı GSYH içinde Emek Payları (%)

Kaynak: ILO, 2018, China Statical Yearbook 2017.

*Hong Kong ve ABD için 2015.

İşçiler günde 11-12 saat çalışmaktadırlar. Üretim hızı çok yüksektir. Suzhou Samsung Electronics Company Co. Ltd.'de işçiler 9 saniyede iki kere vidayı çekirmektedirler. Cep telefonu montajında işçiler montajı beş saniye içinde bitirmek zorundadırlar. Çoğu işletmede çoğu işçi için iş sözleşmesi yapılmamaktadır. Bazı emek ve istihdam kurumları tarafından iş bulunanlar bu kurumlara 800 yuan, yani neredeyse ücretlerinin yarısı kadar ödeme yapmak durumundadırlar. Intops, Chaarmtech ve SSEC'de işe alım sürecinde sağlık kontrolleri için 100 yuan alınmaktadır. TSMC Tianjin oturanlarına Tianjin'de oturmayanlara göre daha fazla sosyal haktan yararlanmaktadır. Tüm fabrikalarda fazla çalışma süresi aylık 36 saat ile 160 saat arasındadır. Hiçbir fabrika aylık fazla çalışmada yasal sınır olan 36 saat kuralına uymamaktadır. Hatta Hongkai Electronics'de fazla çalışma rutin olarak her ay için 140 saattir. İşçilerin ücretleri yaşamlarının idame ettirmek için yeterli değildir. Ancak fazla çalışma sayesinde yaşamlarını idame ettirecek ücret düzeyine ulaşmaktadırlar. Örneğin Hongkai Electronic'de Ocak 2010'da aylık ücret 138 dolardır. Bu miktarın 6 doları yurt barınma masrafı için, 40 doları yiyecek için 15 doları sigorta için kesilmekte, geriye işçi için 76 dolar kalmaktadır. İşçi 76 dolarla diğer ihtiyaçlarını (eğitim, aileye yardım) karşılayamayacağı için tek çare, fazla çalışma olmaktadır.

10 elektronik üretim fabrikasında yapılan araştırmadan oluşan bir raporda (2011) işin yoğunluğunun yüksek olduğundan bahsedilmektedir. Örneğin HP üretim bandı her üç saniyede tamamlanmaktadır. Çoğu fabrikada günlük sadece on dakika ara vardır. Az sayıda tuvalet olduğu için işçiler tuvalet ihtiyacını karşılayamamaktadır. Yaşa, cinsiyete göre ayrımcılık yapılmaktadır. Hongkai Electronics 18-40 yaşında işçiler almaktadır. Bazı firmalar kadın işçilere işe girmeden önce hamilelik testi yaptırmaktadır. Shanghai Quanta'da çalışanların üçte biri 18 yaş altındadır. İşçiler genellikle fabrikaların yanındaki yurtlarda kalmaktadır. Bu yurtlardaki tek odayı 8 ile 20 arasında kişi paylaşmaktadır. Banyo ve tuvalet ortak kullanılmakta, odada katta ya binada bulunmaktadır. İşçiler genellikle bekar, göçmen, genç veya dul kadınlardır. Göçmen işçileri ailelerinden ayrı farklı yurtlara yerleştirilmektedir. Yurtlar Çin'in uzak köşelerinde yaşayan işçi kitlelerini bir araya getirdiği için ücretler düşürülebilmektedir.

Shenzhen bölgesinde bir Foxconn yurdunda yemek pişirmeye izin verilmemekte, içeriye giriş çıkışlar elektronik kartlardan okutulmakta, odalarda havalandırma bulunmamaktadır. Çinli işçiler günde 12 saat çalışmaya alışmışlardır. Öğlen yemeği arasında geçen zaman için bile ücret kesintisi uygulanmaktadır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

İşçiler işe girmek için ise sigorta istemediklerini beyan etmek durumundadır. Sigorta isteyen işçiler ise kovulmaktadır. En temel sorun ise maaşların ödenmemesidir. Göçmenlerin ücretlerini alamamaları Çin’de yaygın bir durumdur. Bazı işçiler çaresizlikten intihar ediyorlar. İnşaat işçileri ise kendilerini vincin ucuna asarak intihar ediyorlar. Dört aydır ücretini almayan bir işçi bu durumdan şikayet ettiğinde işten atılmış ardından patronunu bıçaklamış ve idam cezasına çarptırılmıştır. Farklı yerlerde çalışan aileler ulaşım pahalılığında dolayı görüşmelerini azaltıyor. Shezhen’de en ucuz ilkokul dönemlik bin yuan yani işçilerin aylığından yüksek olduğu için eğitim hizmetinden mahsun kalınıyor. Daha yüksek teknoloji ürünler üreten Huawei Technologies’de çalışmak için üniversite mezunu olmak şart. Ancak buralarda her yeni gelenin döşek alıp yemek aralarında ve geç vakte kadar çalışıp eve dönmek istemediklerinde uydukları bir döşek kültüründen bahsediliyor. Umutsuzca iş arayanlar ise aylık 580 yuan gibi çok düşük ücretlere çalışabiliyorlar bu ücretten gıda ve barınma için 200 yuan isteniyor geriye sadece 380 yuan kalıyor. Farklı yerlerde çalışan aileler ulaşım pahalılığında dolayı görüşmelerini azaltıyor. Shezhen’de en ucuz ilkokul dönemlik bin yuan yani işçilerin aylığından yüksek olduğu için eğitim hizmetinden mahsun kalınıyor. Daha yüksek teknoloji ürünler üreten Huawei Technologies’de çalışmak için üniversite mezunu olmak şart. Ancak buralarda her yeni gelenin döşek alıp yemek aralarında ve geç vakte kadar çalışıp eve dönmek istemediklerinde uydukları bir döşek kültüründen bahsediliyor. Umutsuzca iş arayanlar ise aylık 580 yuan gibi çok düşük ücretlere çalışabiliyorlar bu ücretten gıda ve barınma için 200 yuan isteniyor geriye sadece 380 yuan kalıyor. Daha da kötüsü Shanxi ve Henan’da tuğla ve kömür madenlerinde köle çalıştırıldığı skandalı ortaya çıkmıştır, köle olarak çalışanların kaçırılmış ya da zihinsel engelli çocuklardan oluştuğu ortaya çıkmıştır. Buna benzer haberler devam etmiştir (Weil, 2009: 197-208).

2. JAPON EKONOMİSİNİN TEMEL DİNAMİKLERİ

Savaş sonrası Japonya’nın büyüme dinamiği imalat sektörü odaklı olmuştur. İmalat sektöründeki gelişme çıktı ve üretkenliği artırmış, ihracat içinde de imalat oranı yükseliş göstermiştir. Ticaret ve Sanayi Bakanlığı çelik, petrokimya, otomobil, elektrikli makine üretme hedeflerinde başarılı stratejiler geliştirmiş ve ücret artışlarının ekonomik büyümenin altında izlemesiyle birlikte yatırım için birikim elde edilmiştir. Kamu yatırımları, sosyal harcamaları destekleyecek harcamalar yapmak yerine altyapı, araştırma-geliştirme ulaşım gibi özel sektörün üretkenliğini artıracak alanlara öncelik vermiştir. Japonya’nın “çarpık gelişmesi” emek malı üreten sektörler aleyhine sermaye malı üreten sektörler odaklı olmuştur. Japonya 1980 sonrası yüksek katma değer odaklı, sabit maliyetleri yüksek ve girişlerin sınırlı olan endüstriyel alanlara yatırım yapmıştır. Böylelikle imalat sektörüne keiretsu, denilen Mitsui, Mitsubishi, ve Sumitomo gibi devlerin hakim olduğu oligopolistik yapı hakim olmuştur. Bu büyük devler chusho-kigyo denilen üretkenliği oldukça düşük küçük işletmelerde taşeronluk ilişkisi kurmuştur. Devlet kontrolündeki bankacılık şirketleri Japon firmalara kredi sunmuş diğer yandan da sermayelerini arttırmalarını istemiştir. Diğer yandan devlet büyük sanayi devleri ile bankaların birleşmelerini sağlamaya çalışmış, çeşitli yatırımlarla büyük devleri teşvik edecek politikalar izlemiştir (Halevi ve Lucarelli, 2002).

İhracata dayalı bir strateji izleyen Japonya’nın büyümesi yabancı talebe bağlıdır. Her ne kadar dalgalanmalar gösterse de ABD piyasası Japon ihracat mallarının önemli kısmını emmektedir. Aynı zamanda Çin ve diğer Asya ülkelerinin büyümesi hem ticari hem de yatırıma dair ilişkileri etkileyerek Japon büyümesine katkıda bulunmaktadır (Itoh, 2015). Japonya’nın en büyük ithalatçısı Çin, en büyük ihracat pazarı ise Asya, ABD ve Çin’dir (OECD, 2007: 11, 13). Ancak Japonya’nın yabancı talebe bağlı olan bu yapısının kırılabilirliği bulunmaktadır. Bunlardan birincisi yenin değerlendirilmesidir. Yeninin

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

değerlenmesi doğal olarak Japon ihracatını olumsuz etkilemektedir. ABD pazarına 10,000 dolara yüzde 20 kârla otomobil satan Japonya bunun karşılığında 1,200, 000 yen alırken, yenin değer kaybetmesi aynı fiyatın sıfır kârla satılmasına neden olabilir. Yeninin değerlenmesi sadece ABD ticaretini değil Asya ve Çin ticaretini de etkilemektedir çünkü bu ülkelerin para birimleri de dolara bağlıdır. Yani yeninin değerlenmesi Japonya'nın ihracat yaptığı büyük ülkelerle ticari ilişkisine zarar vermektedir. Japonya yeninin değer kaybetmesini sağlamak için ise ABD portföy yatırımlarına yönelmekte böyle olunca da ABD'nin borçlanma düzeyi yükselmektedir. Diğer yandan, yeninin değerlenmesi dolara yatırım yapanların sermayelerine zarar vermektedir sadece küçük ve orta ölçekli işletmeler değil, birikimlerini dolara yatırılan Japon emeklilerinin veya emekçilerinin kaybına neden olmaktadır. Bu da Japon emeğinin hediyesi olarak sunulması anlamına gelmektedir (Itoh, 2015).

Japonya'da 1999-2005 yılları arasında büyümenin temel dinamiği ihracat iken tüketim ve yatırım düşüş göstermiştir. Krizi sonrası ihracattaki düşüş 2006-2008 yılları arasında özel sektör yatırımları, 2007-2008 arasında ise kamu yatırımlarının artırılmasıyla telafi edilmeye çalışılmıştır (Statistic, Bureau, 2017). Japon ekonomisinin dış talebe bağlı yapısı ABD ve Avrupa'ya göre krizden daha çok etkilenmesine neden olmuştur. Bunun nedeni dış talebin düşmesidir. 2009 yılında Japon ihracatı yüzde 11 azalmıştır. ABD'nin üçlü ticaret yapısı içerisinde ithalat ve ihracat payları da azalış göstermiştir. Japon ihracatı dayanıklı tüketim malı ve sermaye malı ağırlıklıdır. Kriz ile birlikte hane halkı talebinin düşüşü talebin yapısını değiştirmiş dayanıklı tüketim malı yerine Wal- Mart ve Uniglo gibi şirketlerin pahalı olmayan mallarına olan talep gelişmiştir (Fukao ve Yuan, 2009). Diğer yandan, Grafik 5 ve 6'da göreceğimiz üzere yeninin değer kaybı büyümenin de olumsuz etkilenmesine neden olmuştur.

Kriz sonrası ekonomiyi harekete geçirmek için kamu harcamalarını artırmak, küresel rekabetçi yapıya erişmek için emek piyasasının liberalize edilmesi ve Bank of Japan'ın gevşek para politikası izlemesi hedeflenmiş bu 2012 yılından sonra Abeconomics olarak adlandırılarak uygulamaya devam etmiştir (Hidekazu ve Nabuo, 2017).

2013 yılından sonra ise yeninin değer kaybetmesinin de etkisiyle ihracattaki artış büyümeye katkı sağlarken, en düşük artış sırasıyla kamu harcamaları, özel harcamalar ve yatırımlarda gerçekleşmiştir (Statistic, Bureau, 2017). Yani Çin ekonomik krizden yatırımları ve tüketimi artırarak çıkmaya çalışırken, Japonya alınan önlemlere rağmen yatırımları krize karşı bir önlem olarak kullanamamakta ve Japonya'nın büyüme oranının ihracat tarafından belirlenimi oldukça

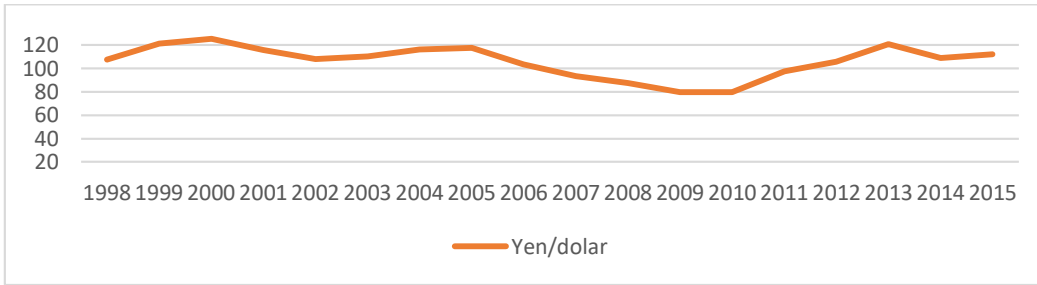
Yatırımların büyümenin önemli bir unsur haline gelememesinde büyük şirketlerinin yatırım için Çin'i tercih etmeleri ve doğrudan yabancı yatırımlarda Grafik 7'de görüldüğü üzere Kore'de olduğu gibi 2000 yıllardan sonra yaşanan düşüş önemli bir neden olarak görülebilir. Kuşkusuz kamu maliyesindeki gelişmeler bize başka göstergeler de sunacaktır.

Grafik 5. Japonya GSYH büyüme (%)

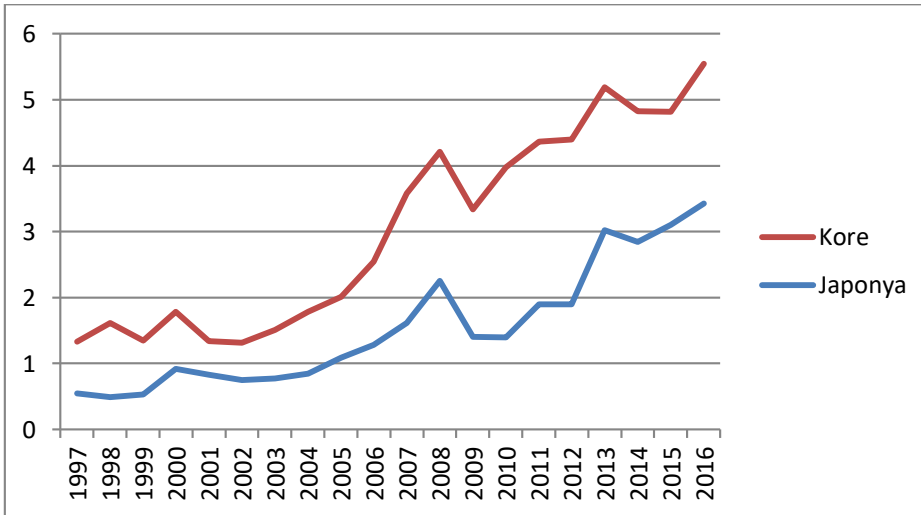
Kaynak: World Bank Data, 2018.

Grafik 6. Yen/ dolar

Kaynak: OECD. Stat, 2018.

Grafik 7. 1997-2016 Doğrudan Yabancı Yatırım Çıkışı (%GSYH)

Kaynakça: OecdStat, 2018.

2.1. Japon Kamu Maliyesi

Japon kamu maliyesine baktığımızda ihracata dayalı büyüme modeline uygun politikalar görüyoruz. Kamu gelirleri vergi teşvikleri nedeniyle oldukça düşük iken, kamu harcamaları gittikçe artıyor. Gelir kısmına baktığımızda ilk dikkati çeken husus tüketim vergilerinin 2013 yılından beri artmasıdır. Gelir vergilerinin yerine tüketim vergilerinin geçtiğini görüyoruz. Kurumlar vergisi ise gittikçe düşüyor. 2017

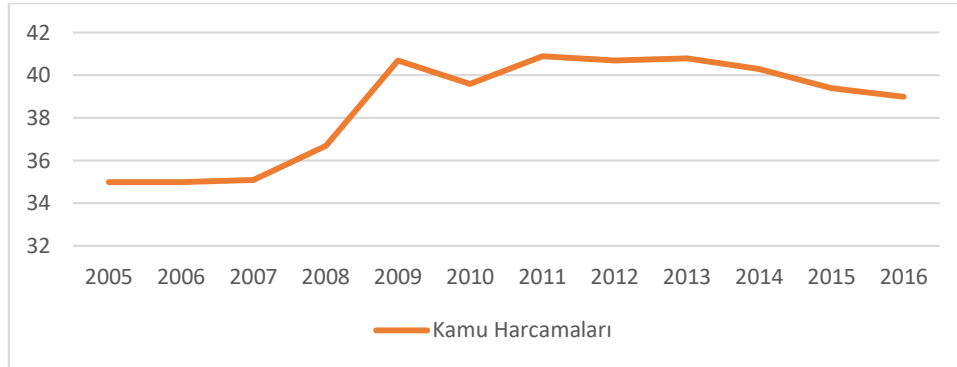
4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

bütçesi içerisinde gelir vergisinin payı yüzde 18,4 iken tüketim vergisi oranı yüzde 24 düzeyindedir. Kurumlar vergisinin bütçe içindeki payı ise yüzde 12,7'dir. Servet vergileri oldukça düşük bir düzeyde görülmektedir (Ministry of Finance, 2017: 3-4).

Abe iktidarı döneminde kurumlar vergisi yüzde 37'den yüzde 29,97'ye düşmüştür. Ancak efektif vergi oranının yüzde yirmi olduğu görülmektedir ve bazı firmaların yüzde birin altında vergi ödediği görülmektedir. Diğer yandan, tüketim vergilerindeki artış söylendiği gibi sosyal güvenlik açıklarının finansmanı için harcanmamaktadır vergi artışlarının sadece yüzde 16.5'lik kısmı sosyal güvenlik açıkları için kullanılmış, önemli kısmı borç ödemelerine gitmektedir. Bazı büyük oligopollerin neredeyse hiç vergi ödemediğini görüyoruz. Örneğin, 2014 yılı için Sumitomo Mitsui Grubunun yüzde 0,001 kurumlar vergisi ödediği, Softbank'ın ise yüzde 0.003 olduğu görülüyor. Osawa Mari'ye göre OECD arasında vergi indirimlerinin ve vergi yükünün dağılımda artan oranlılığının en az olduğu ülkedir (Shin, 2018: 3).

Grafik 8'de görüldüğü üzere Japonya'da 2016 yılı itibariyle GSYH'nın yüzde 39.5'ini kamu harcamaları oluşturmaktadır, Grafik 9'da ise kamu gelirlerinin GSYH içinde payının yüzde 30-35 bandında gittiğini gösteriyor. Kriz sonrası ortalama olarak baktığımızda kamu harcamalarının GSYH içindeki payının yükseldiğini görüyoruz (OECDStat, 2018).

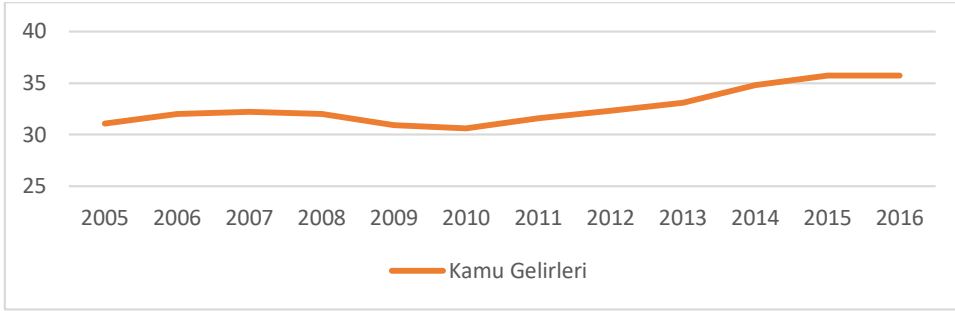
Grafik 8. 2005- 2016 GSYH içinde Kamu Harcamaları (%)

Kaynak: OECDStat, 2018.

2017 bütçesinde ulusal kamu borç stoku ve yerel vergi ödemeleri (local allocation tax grants) ve sosyal güvenlik harcamaları toplam harcamaların yüzde 70'sine ulaşmaktadır (Ministry of Public Finance, 2017: 3). **Sosyal güvenlik harcamaları ve kamu borç servisi geçen** yıllarda artış gösterirken, kamu hizmetleri ve eğitim gibi bütçe kalemlerinde düşüş görülmektedir. Bütçe açıkları 2008 yılından günümüze varlığını devam ettirmiştir ve bu açıklar devlet tahvilleri yoluyla kapatılmaktadır. Bütçe açıklarının **vergi gelirlerindeki düşüşten** kaynaklandığı görülmektedir. Vergiler harcamaların üçte ikisini karşılamaktadır, üçte birini borçlar finanse etmektedir (2017: 4-5). Kamu borç stoku yüzde 24'ü yeniden borçlanma 9.4'ü faiz ödemelerinden oluşmaktadır. Eğitim ve bilim harcamaları bütçenin yüzde 5,5'ini oluşturmaktadır. Gıda, enerji, askeri emeklilik ödemeleri ve bazı diğer harcamalar toplamı ise yüzde 9.7'dir. Kamu işleri içinse ayrılan pay yüzde 6,1'dir (Ministry of Finance, 2017: 3-5).

Grafik 9. 2005-2016 Japonya Kamu Gelirleri (%GDP)

Kaynak: OECDStat, 2018.

2.3. Japon'da Emek

Japonya'da sendikaların güçleri gittikçe azalmıştır. Özellikle 1985 sonrası Japon Ulusal Demiryolları, Nippon Telegraf ve Telefon Kamu İşletmesi ve Japan Tütün ve Tuz İşletmesi gibi en militan iş gücüne sahip kurumların özelleştirilmesi önemli dönüm noktası olmuştur (Itoh, 2005). İhracata dayalı birikim modeline geçiş Japonya'nın emek rejiminde değişiklikler meydana getirmiştir. 1980 öncesi yoğun, ancak uzun dönem güvenceli çalışma biçimleri yaygındır (Yamada vd., 2015). Japon emekçilerinin GDP içerisinde aldıkları 1970'lerde 80 bandıyken bu oran günümüzde yüzde 60'a düşmüştür (ILO, 2018) Emek piyasasında deregülasyon Japonya'nın 1980'lerde yaşadığı finansal balonun çöküşünden sonra 1993 yılında başlamıştır. Geçici işçilik ekonomiyi rahatlatmanın önemli bir çaresi gibi görülmüş ve 1995 yılında oldukça korunaklı Japon emek piyasası için güvencesiz modeller öneren bir rapor Japon İşadamları tarafından sunulmuştur. 1999 yılında geçici işçilik ile ilgili kısıtlamalar yavaş yavaş kalkmış sağlık ve imalat haricinde diğer sektörlerde geçici işçi çalıştırma yasallaşmış ve 2004 yılında bu sınırlamalar da kaldırılmıştır. 2008 yılındaki kriz ile birlikte ilk işten çıkarılan geçici işçiler olmuş, sendikalar işten atılan ve evsiz kalan işçiler için çorba mutfağı oluşturmuş ve Çalışma Bakanlığının karşısında Hibiya Park'ta bir çadır kent oluşturmuşlardır (Osawa, vd.: 324). 1995 yılından 2008 yılına kadar güvenceli çalışan sayısı 3,8 milyon düşerken güvencesiz çalışan sayısı 7,6 milyon artmıştır. Bu işgücünde azalış küresel rekabet sonucu emek maliyetlerinin düşürme sonucu oluşmuştur. Şirketler yeni alımları azaltmış ve güvencesiz alımlar yaygınlaşmıştır. Hatta bazı firmalar bazı işçilerinin sözleşmelerini bağımsız yükleniciye bırakmış, böylelikle sosyal güvenlik ve yardım maliyetlerini düşürebilmiştir. 1987'den 2007'ye güvencesiz istihdam biçimlerinden geçici istihdam yüzde 8,9'dan 11,3'e ulaşırken part-time çalışma 14,2'den 24,3'e yükselmiştir. 2007 rakamlarına göre part-time çalışma biçimi toptan ve perakende ticaret içinde yüzde 39,7 hizmetlerde 28,3 ve ulaşımda 16 ve imalat sektöründe 15,8'dir. Güvencesiz istihdam 2007 yılı itibarıyla kadın işçilerin yüzde 55,2'sinin çalışma biçimi iken bu oran erkek işçilerde yüzde 19,9'dur. 1980 öncesinde güvencesiz çalışan öğrenciler ve evli kadınlar iken 1980'lerle birlikte genç ve orta yaşlı erkekler de güvencesiz çalışmaya başlamıştır. Yani merkez işgücü yavaş yavaş güvencesizleşmiştir (Osawa vd. 2013: 315-316). Güvencesiz istihdamın bazı özelliklerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür.

-İşletmeler eğer güvenceli ve güvencesiz işçiler arasında üretkenlik farkı yoksa güvencesiz istihdamı seçiyorlar (Osawa vd. 2013: 315-316)

- Tüm güvenceli çalışanlar sosyal güvenlik sistemine kayıtlı olsa da güvencesizlerin yüzde 60'ı işsizlik sigortası, yüzde 48,6'sı sağlık 46,6'sı ise emeklilik sistemi içerisindedir. Güvencesiz çalışanların sosyal güvenlik sistemine katkıları oldukça azdır (Osawa vd. 2013: 317).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Devlet part time işi teşvik edici vergi uygulamalar yapmaktadır. Eğer part time çalışan kişi yılda 1,3 milyon yen kazanıyorsa bu kişi sosyal güvenlik katkısı ödemedi bu sistemden yararlanabiliyor (Osawa vd. 2013: 321).

- Diğer yandan, yıllık 1,03 milyon yen kazançlarla gelir vergisinden muaf eğer evli ise ve bakmakla yükümlü olunan kişi olarak değerlendiriliyorsa ek 380 bin yuanlık bir indirim uygulanıyor. Bu da özellikle evli kadınların part-time işlerde çalışmasını teşvik ediyor ve kadınlar bu teşvikten yararlanmak için ücretlerini bu eşğin altına sıkıştırmaya çalışıyor (Osawa vd. 2013: 322).

Hane halkı düzeyinde tüketim harcamaları 2016 yılında 35 yılın en düşük seviyesine gerilemiştir. İstihdamdaki artış ise esnek işlerdedir. 2012'den 2016 yılına istihdamın 2,07 milyonu güvencesiz iken 220 bin'i güvenceli kadrolardan olmuştur. 2017 yılında toplam iş gücünün yüzde 40'ı düşük ücretli ve güvencesiz çalışanlardan oluşmaktadır. Diğer yandan, servet sahibi aile sayısı artışa geçmiştir. Finansal varlıkları 100 milyon yen ve üstü olan hane halkı sayısı yüzde 21 artmıştır. Küçük işletmelerle orta ölçekli ve büyük ölçekli şirketler arasındaki fark açılmaktadır (Shin, 2018: 2).

Diğer yandan, fazla çalışma nedeniyle ölüm, Japonya'daki adıyla karoshi oldukça yaygındır. 2016'da yayımlanan bir rapora göre, 1743 şirkette yapılan bir araştırmada işçilerin yüzde 23'ünün bir ayda 80 saatten fazla mesai yaptığını ortaya koyuyor ki bu oran fazla çalışma sonrası ölüm kriterinden oldukça üstünde. 2015 yılında ise 96 işçi fazla çalışma sonucu oluşan beyin ve kalp sorunlarından hayatını kaybetmiştir. Aşırı çalışmadan kaynaklanan zihinsel sorunlar dolayısıyla 93 işçi intihar etmeye teşebbüs etmiştir. Aşırı çalışan işçilerin yüzde 44'ü bilgi ve telekomünikasyon sektöründe araştırma, teknoloji ve hizmet sektöründe yüzde 38'i ise posta ve taşımacılık sektöründe istihdam edilmektedir (The Japan Times, 2016).

3. GÜNEY KORE EKONOMİSİNİN TEMEL DİNAMİKLERİ

Güney Kore OECD ülkeleri arasında son 25 yıllık süreçte en hızlı büyüyen ülke. 2015 yılı itibariyle ise iki basamaklı ihracat oranı ile dünyanın 6. ihracatçısı ve 11. büyük ekonomisi. Ancak ortalama büyüme oranı Grafik 10'da da görüleceği üzere 2001-2011 yılında yaklaşık yüzde 4 iken 2011-2016 döneminde bu oran yaklaşık yüzde 2 civarına düşmüştür (OECD, 2016: 17). Kore'nin geleneksel büyüme modeli chaebols⁴ eliyle ihracat olarak tanımlanmaktadır (OECD, 2016: 18). "10 büyük chaebols satış gelirleri GSYH'nın yüzde 67,8'dir. Bunlardan bazıları Samsung, Hyundai, SK Group, LG, Lotte'dir. Küçük ve orta büyüklükteki firmalar oldukça düşük gelire sahiplerdir. Bunlar ihracatın yüzde 38'den daha azını yapmaktadır. Toplam istihdamın yüzde 88'ini sağlamak ve chaebols'un aynı işlere verdiği yüzde 63'ünün verebilmektedirler (Premack, 2017: 4). Hart-Landsberg Kore'nin 1997-8 krizinden sonra büyümenin dört etkene bağlı olarak ilerlediğini söylemektedir: Bütçe açığı, yabancı doğrudan yatırım, tüketim harcamaları ve ihracat. IMF programı nedeniyle bütçe açığı baskılanmıştır. Yabancı yatırım, kriz sonrası büyüme için önemli bir etken olmuştur. Ancak bu yatırımların çoğu "akbaba yatırımları" biçiminde kriz sonrası ucuza verilen varlıklarla ilişkin olmuştur. En değerli varlıklara yatırım yapıldıktan sonra yatırımlar durmuştur. Bu yatırımlarla Güney Kore sermayesinin yabancılaştığını görüyoruz. Yabancı yatırım ve devlet harcamaları kriz sonrası düşüşe geçmiştir. 2002'de büyüme tüketim harcamalarına bağlı olarak artmış, bu harcamalar kredi kartlarına dayalı yapılmıştır. İktidar krizi engellemek için kredi kartı kullanımını kısıtlanmışlardır. Böyle olunca 2003'de tekrar durgunluk

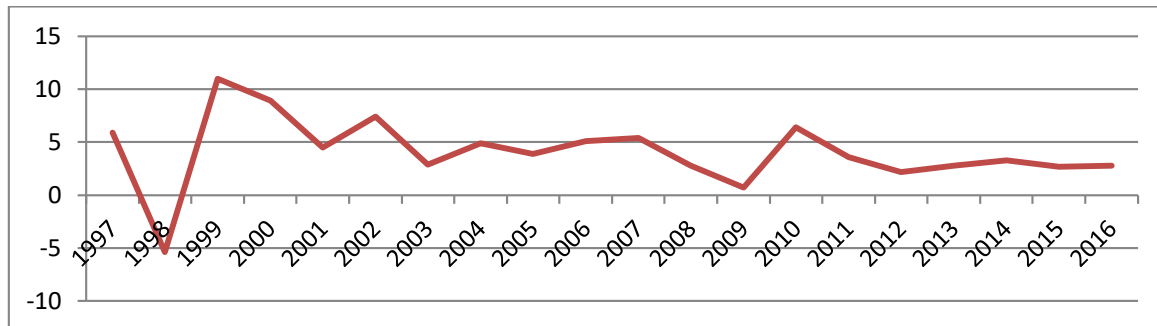
⁴ Chae" zengin anlamına gelmekte "bol" ise klan anlamına gelmektedir.

yaşanmıştır. Bunun sonucu olarak ise ekonomi ihracata daha bağlı hale gelmiştir. 2008'in ilk yarısına gelindiğinde GSYH'nın yüzde 64,9'u ihracattan oluşmaktadır (2009, 4-5).

2003 sonrasında yabancı yatırımları çekmek için üç serbest bölge kurulmuş, Japonya ve ABD ile anlaşmalar yapılmış ve yeni iş yasası ile geçici işçilik teşvik edilmiş ve sendika üyeliği zorlaştırılmış, grevler bastırılmıştır. Yurtiçi yatırımlar chaebol'ların Çin'e yatırım yapma tercihleri nedeniyle yükseltilmemiştir (Hart- Landsberg, 2009: 6).

2001-2011 büyüme ortalaması yaklaşık 4 olan Güney Kore için bu rakam 2011 yılında beri yüzde 2 düzeyine düşmüştür. Toplam talebin yaklaşık yüzde 60'ını oluşturan ihracatın 2010 yılında dünya ticaretinin düşmesiyle birlikte azalması Kore ekonomisini sarsmıştır. İç talebi yüksek hane halkı borcu ve hizmet sektöründeki üretkenlik kayıpları nedeniyle artıramayan Kore, diğer taraftan da Çin gibi ülkelerin rekabet baskısı altında kalmıştır. Kore aslında ikili bir ekonomik yapıya sahiptir: İmalat ve hizmet sektöründe, büyük ve küçük işletmeler arasında ve güvenceli ve güvencesiz çalışanlar arasında üretkenlik konusunda oldukça büyük farklar vardır. Bu da emek piyasasında büyük eşitsizlere neden olmaktadır (OECD, 2016: 16). 2011-2012 yıllarında hane halkı borçlarının yüksek olması tüketimde artış kaydedilememiş bu da büyümenin zayıflamasına neden olmuştur. Diğer yandan, ihracatın yaklaşık üçte ikisi Japon malları ile rekabet halindedir ve won/yen arasındaki ilişki bu bağlamda önemlidir. 2013 yılında won yen karşısında değer kaybederek ihracatın yükselmesi büyüme rakamlarının olumlu etkilemiştir (OECD, 2014: 5). 2011- 2015 yılında dış açık ve zayıf yatırımlar sanırız ki 2014 yılı itibariyle emlak piyasasında deregülasyona yerini bırakmıştır (OECD, 2016: 19-20). 2016 yılında (Ocak- Ekim) önemli kısmı chaebol'ların yaptığı ihraç yüzde 8 azalmış, bu düşüşe Samsung'un geri çağırıldığı telefonlar ve Hyundai'deki genel grev sebebiyet vermiştir. Gemicilik sektöründe iflas yaşanmış devlet bu sektöre 9.4 milyar dolar yardımda bulunmuştur. Çin hala Kore'nin en büyük ihraç pazarı olmasına rağmen 2016 yılında iki ülke arasındaki ihracat yüzde 12 düşmüştür. Kore Bankası ise faiz indirimi yapmış bu da hane halkının borçlanmasını artmasını teşvik etmiştir (Chiang, 2016: 1-2). Konut piyasasındaki deregülasyonlar hane halkı borucunu gittikçe artırmıştır. Bank of Korea ve BIS'in açıklamalarına göre hane halkı borçlarının GSYH'ya oranı Güney Kore'de 2017 Eylül itibariyle yüzde 94,5 oranıyla dünyada beşinci sırayı almıştır (The Financial Tribune, 2018). OECD 2018 raporuna göre 3,1 oranındaki büyümenin kaynağı ihracat talebinde artış ve konut yatırımları patlamasıdır. Tüketimi ücretlerin durgun olması ve yüksek borçluluk engellemeye devam etmektedir. Hane halkı borçlarının gelire oranı yüzde 180'e yükselmiştir (2018: 12)

Grafik. 10. Kore GSYH büyüme % sabit fiyatlarla

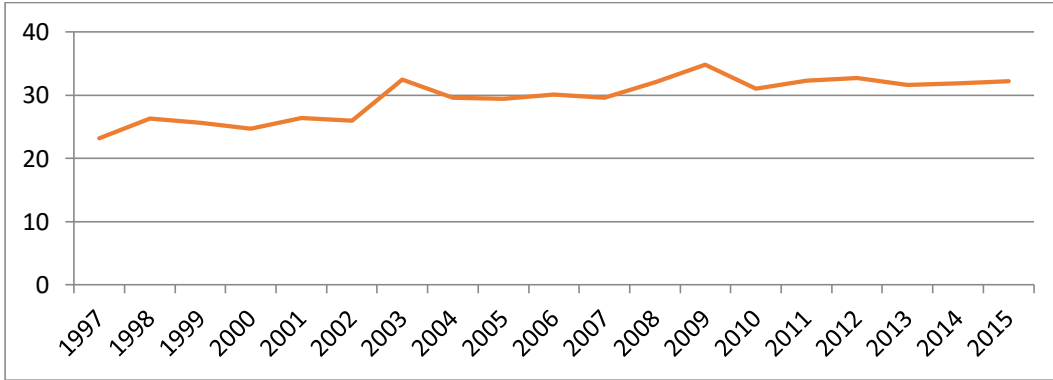
Kaynak: World Bank Data, 2018.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

3.1. Güney Kore Kamu Maliyesi

Grafik 11’de de görüldüğü üzere, 1997’den bu yana GSYH içinde kamu harcamaları artmıştır. Neredeyse artış yüzde 10 değerindedir. Ancak harcamalar içerisinde sosyal harcamalar oldukça düşük düzeydedir. Kore 35 OECD ülkesi içinde en düşük sosyal harcaması olan ülkelerden biri olarak görülmektedir 34. sıradadır (OECDstat, 2018). Vergi gelirleri ise 2000’den bu yana GSYH içinde 21,5 ile 25, 2 arasında salınım göstermektedir. Bütçe açıklarının oldukça düşük olduğunu görüyoruz. 2007 ve 1997 yani kriz yıllarında yüzde 4’lere varan bütçe açığı genel olarak yüzde 1-2 bandında seyretmektedir. 2015 yılı itibariyle vergi gelirleri içerisinde en **yüksek payı 42,8 ile satış vergisi almaktadır, ardından ise yüzde 22,8 ile gelir vergisi, yüzde 18, 7 ile kurumlar vergisi ve 15,7 ile servet vergileri gelmektedir.**

Grafik. 11. 1997-2015 GSYH içinde Kamu Harcamaları (%)

Kaynak: Word Data Bank, 2018.

Strateji ve Finans Bakanlığı’nın çeşitli yıllar kriz sonrası bütçe politikalarına genel olarak bakıldığında kamu açıklarının krize karşı bir önlem olarak düşünülmendiğini görüyoruz. Bütçenin hedefi mali denkliliği sağlamak olarak analiz ediliyor. Öyle ki 2010 yılındaki yüzde 1,1’lik açık bile mücadele edilmesi gereken bir durum. Genel olarak baktığımızda küçük ve orta ölçekli firmalara yardımlar bütçenin önemli hedeflerinden biri. Diğer yandan, yatırımların insan kaynakları ve yeşil ekonomi üzerinde yoğunlaşacağı söyleniyor. Çalışanların refahı için ise günlük bakım, eğitim ve sağlık hizmetlerine dair politikalar öngörülüyor. Özellikle günlük bakım hem bir iş alanı olarak görülüyor hem de çocuklu kadınların istihdama kazanılması için önemli görülüyor.

Savunma harcamaları da Kuzey Kore tehlikesine karşı artırılması öngörülen diğer bir bütçe kalemi. Tablo 2’ye baktığımızda kriz sonrasında sağlık ve eğitim harcamalarında önemli bir değişiklik görülmemektedir. Görece artışın gerçekleşmiş olduğu kalem sosyal yardımlar olarak görülüyor (Korea Ministry of Strategy and Finance, 2011-2014).

Tablo. 2. 2001-2015 Seçilmiş Bazı Kamu Harcamalarının GSYH’ya oranı

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Yıllar	Genel Kamu	Sağlık	Eğitim	Sosyal Yardım	Ekonomik Harcamalar
2001	4,5	2,5	4,5	3,1	6,1
2002	4,4	2,4	4,3	3	6,4
2003	5,1	2,4	4,6	3,4	10,9
2004	5,2	2,5	4,8	3,5	7,5
2005	5	2,7	4,7	3,7	7,2
2006	5	3	4,5	4	7,3
2007	5,2	3,1	4,6	4,5	6
2008	6,4	3,2	5	4,9	6,1
2009	6,3	3,6	5,4	5,2	7,2
2010	5,5	3,6	4,8	5,1	5,9
2011	5,5	3,7	4,9	5,3	6,7
2012	5,6	3,7	5,1	5,6	6,4
2013	5,4	3,8	5,1	5,9	5,3
2014	5,3	4	5,2	6,2	5,2
2015	5,1	4,1	5,2	6,5	5,2

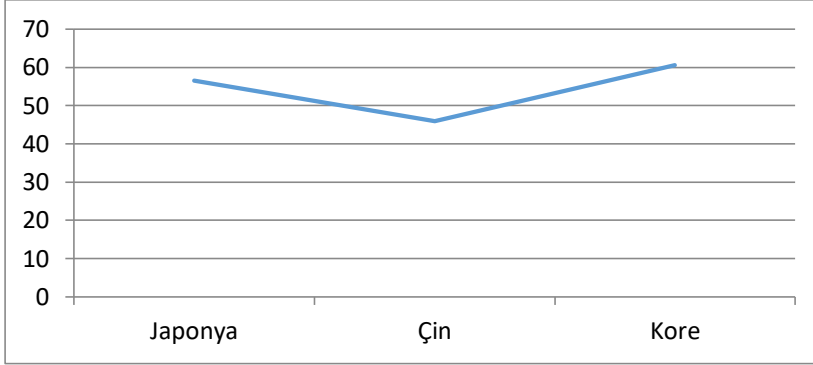
Kaynak: OECD, 2018.

3.3.Güney Kore Emek

Kore’de genç işsizlik oranı yetişkin ortalama oranında oldukça yüksek, 2016 yılı için bu rakam yüzde 4 iken genç erkekler için yüzde 10 ve genç kadınlar için yüzde 8. Kadınların işgücüne katılımı erkeklerden daha az. Kadın ve erkek arasındaki gelir farkı oldukça fazla (Lee, 2017:1). Bu bağlamda, günlük bakıma yönelik teşvikler kadınların düşük ücretli emek gücü olarak işgücüne katılımını sağlamak amaçlı düşünülebilir. Küçük işletmeler elde ettikleri düşük hasıla nedeniyle düşük ücretler ve part time çalışmanın Güney Kore’de yaygınlaşması anlamına geliyor (Lee, 2017:1). Güvenceli çalışanlar ile güvencesiz istihdam edilenler arasındaki ücret farklılıkları oldukça fazla. 2014 yılında güvencesiz çalışanlar güvenceli çalışanların ortalama ücretinin yüzde 79’unu kazanmaktadırlar. Ortalama aylık ücretler, 300’den fazla çalışanı olan büyük firmalar için küçük firmaların ortalama gelirlerinin iki katıdır. Chaebols Çin’e yatırım yaparak bunu kâra dönüştürse de bunu istihdama dönüştürmemektedir. Büyük ve küçük işletmeler arasındaki fark gittikçe açılmakta görüldüğü üzere bu fark ücretliler arasındaki farka da yansımaktadır. Kore Ulusal Vergi Kurumunun açıklamasına göre 2011 yılı için vergi mükelleflerinin yüzde 95,4’ü vergilendirebilir gelirin yüzde 56,4’ünü oluştururken, vergi mükelleflerinin 4,6’sı vergilendirilebilir gelirin yüzde 43,6’sına sahip (Chiang, 2015: 2). Grafik 12’de görüldüğü üzere bu üç ülkede GSYH içinde emeğin payının en düşük olduğu yer Çin ardından Japonya ve Güney Kore gelmektedir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Grafik 12. 2016 Japonya, Çin, Kore GSYH içinde Emek Payı

Kaynak: ILO, 2018, China Statical Yearbook 2017.

SONUÇ

Çin, Japonya ve Güney Kore ihracat dayalı bir büyüme stratejisi izlemektedir. Çin'in bu iki ülkeden farkı Japonya ve Güney Kore'ye göre çeşitli rekabet avantajlarının bulunmasıdır. Diğer bir husus ise Çin'e gelen yatırımların büyümeye Japonya ve Güney Kore'ye göre daha önemli katkıda bulunmasıdır. Kriz her üç ülkeyi de etkilerken Çin'in borca dayalı yatırım stratejisi görece yüksek büyüme oranı elde etmesine neden olmaktadır. Japonya'nın ekonomik büyüme oranları hâlâ ihracata oldukça bağlıdır. Güney Kore ise krize karşı hane halkı borçlanmasını kullanarak çözüm üretmeye çalışmaktadır. Her üç ülkenin kriz önlemleri de çeşitli çelişkiler içermektedir. Çin'in kamu harcamaları seyri özel sektörün verimliliğine dayalı bir strateji izlemektedir. Bu uygulamalar, emek gücünün geliştirilmesi için eğitim harcamaları, özel sektör üretkenliği için altyapı harcamaları ve düşük ücretli bölgelerdeki sosyal güvenlik açığını kapatmak için sosyal güvenlik harcamaları olarak sıralanabilir. Çin'in vergi politikası da büyüme stratejisiyle örtüşmektedir. Yüksek gelir grubundan vergi alamamak ve tüketim vergileri ile iç talebi bastırmak. Japonya'da da durum farklı değildir ancak kamu gelirlerinin yapılan ihracat nedeniyle çok düşük düzeylerde olması bütçe açığına ve bu açığı finansmanı için kamu borcu ve faiz ödemelerine neden olmaktadır. Kamu harcamalarının önemli bölümü faiz harcamalarına gitmektedir. Kamu harcamalarının diğer önemli kalemi sosyal güvenlik harcamalarıdır. Her ne kadar nüfusun yaşlanması sosyal güvenlik harcamalarının artmasına nede olsa da, istihdamın gittikçe artmasının buna katkısı olduğu yadsınmamalıdır. Güney Kore temel olarak denk bütçe politikası gütmektedir. Sosyal harcamalar oldukça düşük, devletin aldığı günlük bakım gibi sosyal önlemler oldukça dar kapsamlıdır. Buna rağmen en çok artış gösteren kamu harcama kalemi sosyal yardımlar olarak görülmektedir. Güney Kore vergi gelirlerinde de yoğunluğun tüketim vergilerinde olduğunu görüyoruz.

Her üç ülke için emek piyasasının baskılandığı ve emek gelirlerinin GSYH içinde payının gittikçe düştüğünü söylemek mümkün bu konuda Çin her iki ülkenin de önünde yer almaktadır. Çin, emek piyasasının parçalı, ücret düzeylerinin düşük ve değişken, kayıtsızlığın yaygın olduğu görülmekte. Japonya ise uzun dönemli güvenceli istihdamın yerini güvencesiz istihdama bırakıyor. Büyük ve küçük işletmeler arasındaki fark ücretler arasındaki farkı da önemli ölçüde farklılaştırıyor. Karoshi emek piyasasının soğuk yüzünü yansıtıyor. Güney Kore'de ise özellikle kadınların düşük ücretleri, büyük ve küçük işletmeler arasındaki ücret farklılıkları ve part time işlerin yaygınlığı dikkat çeken olgular.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Her üç ülkenin kriz stratejileri oldukça kırılgan ve yeni bir krize olanak taşıyan eğilimler barındırıyor. Kamu maliyesinin özel sektörün teşvik etmeye yönelik kurgulanması, kamu gelirlerin önemli azalmalara neden oluyor. Emek gelirlerinin GSYH içindeki payının baskılanması, çeşitli haklardan yoksun bırakılan emekçi kitleler için sosyal güvenlik ve sosyal yardım harcamalarını gerekli kılarak kamu harcamalarını yükseltiyor. Dolayısıyla, kriz sonrası izlenen politikalar, kamu maliyesinin kurgulanışı ve emek piyasasının durumu her üç ülke için de başarıdan çok pek çok kırılganlık ve çelişiklere işaret etmektedir.

Kaynakça

Athukorala, P., K. Fukao ve T. Yuan. (2011). “Economic transition and labour market integration in China”. <http://epress.anu.edu.au/wp-content/uploads/2011/06/ch104.pdf>.

Bahçe, S. (2007). “Çin: İkel Birikim ve Üçüncü Serfliğin Mucizesi”. Mülkiye Dergisi, c. 31, s. 255, ss. 155-177.

Bloomberg (2018). “Chinese Need to Know Save Again”. <https://www.bloomberg.com/view/articles/2018-02-15/chinese-consumers-are-building-up-too-much-household-debt>.

Cai, F., A. Park ve Zhao Y. (2008). “The Chinese Labor Market in the Reform Era”. <http://iple.cass.cn/upload/2012/06/d20120606093826741.pdf>.

Chiang, M.H. (2016). “Chaebol’s Role in South Korea’s Economic Development”. <http://www.eai.nus.edu.sg/publications/files/BB1153.pdf>.

China Labor Bulletin (CLB) (2016). “China’s social security system”. <http://www.clb.org.hk/content/china%E2%80%99s-social-security-system>.

China Labor Watch (2012). “An Investigation of Eight Samsung Factories in China”. <http://www.chinalaborwatch.org/pro/proshow-177.html>.

China Labor Watch (2013). “Tragedies of Globalization: The Truth Behind Electronics Sweatshops-Electronics”. <http://chinalaborwatch.org/news/new-350.html>.

DeWitt A. (2009). “Japan on the Brink of the Abyss?”, <https://apjff.org/-Andrew-DeWit/3031/article.html>.

Eggleston, K. (2012). “Health Care for 1.3 Billion : An Overview of China’s Health System” Health Care for 1.3 Billion : An Overview of China’s Health System”. http://iis-db.stanford.edu/pubs/23668/AHPPwp_28.pdf.

Financial Tribune (2018). “South Korea Household Debt to GDP Soars to Record High”. <https://financialtribune.com/articles/world-economy/83823/south-korea-household-debt-to-gdp-soars-to-record-high>.

Fleisher, B.M. (2005). “Problems of China’s Labor Markets and Rural- Urban Migration. http://www.econ.ohio-state.edu/Fleisher/working_papers/China's%20Rural-Urban%20Migration%20.pdf.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Fukao, K. ve Yuan T. (2009). “Why is Japan so heavily affected by the global economic crisis?”, <https://voxeu.org/article/why-has-japan-been-so-hard-hit-global-crisis>.

Gang, F ve Hope N.C. (2016). “The Role of State Owned Enterprises in the Chinese Economy”. <https://www.chinausfocus.com/2022/wp-content/uploads/Part+02-Chapter+16.pdf>.

Halevi, J. ve Lucarelli B. (2002). “Japan’s Stagnationist Crisis”. <https://monthlyreview.org/2002/02/01/japans-stagnationist-crisis/>.

Harvey, D. (2017). Marx, Sermaye ve İktisadi Aklın Cinneti. Sel: İstanbul.

Hidekazu, A. ve Nobou, K. (2017). “End Game for Japan’s Construction State - The Linear (Maglev) Shinkansen and Abenomics”. <https://apjff.org/2017/12/Aoki.html>.

Huffington Post (2017). “Why Are China and India Growing So Fast? State Investment”. https://www.huffingtonpost.com/john_ross-/china-india-growth_b_11655472.html.

Itoh, M. (2015). “The Japanese Economy in Structural Difficulties”. <https://monthlyreview.org/2005/04/01/the-japanese-economy-in-structural-difficulties/>.

Korea Ministry of Strategy and Finance (2011-2014). “Mid-Term Fiscal Management Aims at Restoring Fiscal Soundness to Pre-Crisis Level”. <http://english.mosf.go.kr/ec/selectTbEconomicDtl.do?boardCd=E0002&seq=2745&boardCdKey=N>.

Kuo, J. (2013). “China’s wealthiest families score \$720 billion in undeclared ‘gray income’”. <https://qz.com/128018/chinas-wealthiest-families-score-720-billion-in-undeclared-gray-income/>.

Landsberg M. H. ve Burkett P. (2007). “China, Capitalist Accumulation, and Labor”. <https://monthlyreview.org/2007/05/01/china-capitalist-accumulation-and-labor/>.

Landsberg, M. H. (2009). “The Promise and Perils of Korean Reunification”. <https://monthlyreview.org/2009/04/01/the-promise-and-perils-of-korean-reunification/>.

Lee, J. (2017). “The labor market in South Korea 2000-2016”. <https://wol.iza.org/uploads/articles/405/pdfs/the-labor-market-in-south-korea.pdf?v=1>.

Men, J. (2009). “Will the financial crisis make China a superpower”. <https://www.nato.int/docu/review/2009/FinancialCrisis/Financial-Crisis-China/EN/index.htm>

Ministry of Finance (2017). “Japanese Public Finance Fact Sheet”. <https://www.mof.go.jp/english/budget/budget/fy2017/04.pdf>.

OECD, (2014). OECD Economic Surveys South Korea 2014 Overview. OECD.

OECD, (2016). OECD Economic Surveys Sout Korea 2016 Overview. OECD.

OECD, (2018a). OECD Economic Surveys China 2018 Overview. OECD.

OECD, (2018b). OECD Economic Surveys South Korea 2018 Overview. OECD.

Osawa, M., M.J. Kim ve Kingston J. (2012), “Precarious Work in Japan”. <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0002764212466240>.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Pei, X. (2002). “The Contribution of Collective Landownership to China’s Economic Transition and Rural Industrialization: A Resource Allocation Model”. *Modern China*, c. 3, s. 28, ss. 279-314.

Premack, R. (2017). “South Korea Conglomerates”. <https://scholar.harvard.edu/files/frankel/files/skorea-conglomerates2017sage.pdf>.

Sezen, S. (2009). Çin’in ikinci uzun yürüyüşü. Ankara: Türkiye ve OrtaDoğu Amme İdaresi Enstitüsü.

Shin, I. (2018). “Inequality and Precarity in Japan: The Sorry Achievements of Abenomics”. <https://apjif.org/2018/6/INOUE.html>.

TEPAV (2010). “Güney Kore inovasyondaki başarısını nelere borçlu? Türkiye için çıkarımlar”. http://www.tepav.org.tr/upload/files/12858286955.Guney_Kore_Inovasyondaki_Basarisini_Nelere_Borclu_Turkiye_icin_Cikarimlar.pdf.

The Financial Tribune (2018). “South Korea Household Debt to GDP Soars to Record High”. <https://financialtribune.com/articles/world-economy/83823/south-korea-household-debt-to-gdp-soars-to-record-high>.

The Japan Times (2016). “The government’s ‘karoshi’ report”, <https://www.japantimes.co.jp/opinion/2016/10/12/editorials/governments-karoshi-report/#.W18bE9IzbiU>.

The NewYork Times (2017). “Why China’s Growing Debt Load Worries the World”, <https://www.nytimes.com/2017/05/24/business/china-downgrade-explained.html>.

The NewYork Times (2017). “Why China’s Growing Debt Load Worries the World”. <https://www.nytimes.com/2017/05/24/business/china-downgrade-explained.html>

KADIN TÜKETİCİLERİN TÜKETİCİ HAKLARI FARKINDALIK DÜZEYİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: KONYA ÖRNEĞİ

Öğr. Üyesi Dr. Betül GARDA

Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO

Öğr. Gör. Gülden GÖK

Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO

Öğr. Gör. Eyüp Erdal YÖRÜK

Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO

Öz

Araştırmanın temel amacı, alışveriş merkezlerinden mal ve hizmet satın alan Konya ilinde yaşayan kadın tüketicilerin “6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun” un tüketicilere sağlanan tüketici hakları bilgi düzeylerini belirlemek; en çok tükettikleri tüketim ürünlerini ortaya çıkarmak; en çok tükettikleri hizmet gruplarını belirlemek ve en çok şikayet alan ürün ve hizmetleri tespit etmek olarak belirlenmiştir.

Araştırmada kadın tüketicilerin bilgi düzeyleri ortalama %42 olarak hesaplanmıştır. Ankete katılan kadın tüketicilerin tüketici hakları konusunda bir kanunun varlığını bildikleri ancak bu kanunda sağlanan temel haklardan istenen seviyede bilgi sahibi olmadıkları anlaşılmıştır. Kadın tüketicilerin bilgi düzeylerinin %50'nin altında olmasına karşın tüketici farkındalıkları ortalama %68 olarak hesaplanmıştır.

Kadın tüketicilerin en çok tükettikleri üç ürün grubunun Yiyecek-Gıda, Temizlik Ürünleri ve Giyecek olduğu belirlenmiş, en çok şikâyet ettikleri ürün grubu da Giyim olarak ortaya çıkmıştır. Tüketicilerin reklamın etkisinde kalıp kalmadıklarının da sorgulandığı bu araştırmada bilgi ve farkındalık düzeylerinin yaş, cinsiyet, eğitim ya da meslek gruplarına göre anlamlı farklılığa sahip olup olmadığı incelenerek birçok ilginç sonuçlara ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tüketici Hakları, Tüketici Bilinç Düzeyi, Ayıplı, Identify the most consumed Mal

AN INVESTIGATION OF AWARENESS OF WOMEN ON CONSUMER RIGHTS IN KONYA

Abstract

The main purpose of this research is to determine whether women consumers in Konya is aware of consumer rights provided "Consumer Protection Law No. 6502" or not consumer goods, identify the most consumed service groups, identify the products and services that receive the most complaints, are the other objectives of this research.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ALANYA

In the survey, the three most consuming products consumed by women are identified as Food-Prepared Food Products, Cleaning Agents and Clothing. And the product group that they complained about most is Clothing.

It is also found that the participants know the existence of a law on consumer rights, but they don't do not have desired level of information provided in this law. It is calculated that the knowledge level of female consumers is below 50 % but their awareness level is 68% It has also been found that consumer awareness is influenced by some parameters such as education and income level. In this research, various comments and conclusions have been reached by examining the influence of advertising on women consumers, the differences between knowledge and awareness levels according to age, gender, education or occupational groups.

Keywords: Consumer Awareness, Consumer Rights, Goods and Services, Defective goods

1.Giriş

20. yüzyılın başlarından itibaren tüketicinin korunması ve tüketici haklarına devletler, sivil toplum örgütleri, özel sektör ve üniversiteler gibi kurumlar tarafından yapılan çalışmalar ile daha fazla dikkat çekilmektedir. Bu birimler arasındaki oluşturulacak uyumlu bir iş birliği; etkin bir tüketici koruması sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır. Çünkü tüketicinin bilgilendirilmesi, eğitimi ve korunması modern toplumlarda bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tüketici hakkı, tüketicinin satın aldığı çeşitli mal ve hizmetlerle ilgili sorunların giderilmesi için kanunlarla kendisine verilen imtiyazları kullanma yetkisidir(Hayta,2007:52). Sanayi devrimiyle birlikte seri üretime geçilmesi sonucunda üretim miktarı artmış ve klasik satın alma alışkanlıkları değiştirerek alışılmışın dışında farklı bir tüketici tipini ortaya çıkarmıştır. Tüketicilerin, yeni tüketim alışkanlıklarına uygun olarak çeşitlenen ürünlerin fiyat, kalite, güvenliği gibi konularda yeterli bilgiye ulaşamamaları ve haklarını arayacak bir muhatap bulamamaları tüketicinin korunması konusunu gündeme getirmiştir. 20. yüzyıl başlarından itibaren tüketicilerin aldıkları ürünlerle ilgili mağduriyetlerinin artması sonucunda ise, tüketici haklarının hukuki yoldan çözümlenmesi zorunluluk haline gelmiştir. (Aslan:1996:1).

2.Tüketici Hakları Kavramı ve Önemi

İhtiyaçlarını gideren kişiler olarak kabul edeceğimiz “tüketici” kavramı; 6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkındaki Kanuna göre; ticari veya mesleki olmayan amaçlarla hareket eden gerçek veya tüzel kişi olarak tanımlanabilir. Tüketici Koruma Derneğine göre ise tüketici; “ekonomik, sosyal ve kültürel gereksinimlerini karşılayabilmek için nihai bir mal ve hizmeti satın alıp kullanan ya da kendi kendine üretilip kendisi kullanan ve hiçbir mübadeleye sokmayan kişi, kurum ve aile” olarak kabul edilmektedir (Tükoder, DPT, ÖİK:1).

II. Dünya savaşı sonrası artan tüketim eğilimi, tüketici haklarının korunması gerekliliğini beraberinde getirmiştir. Bu amaçla dünyada ilk örgütlü hareket olarak, 1928 yılında ABD’de “Tüketiciler Birliği” kurulmuştur. Bu harekete Avrupa’da “Danimarkalı Tüketiciler Konseyini” kurarak destek olmuştur. Avrupa’nın diğer ülkeleri de bu yönde sivil toplum örgütleri kurarak tüketici hakları hareketinin yayılmasına ön ayak olmuşlardır. Modern anlayışa uygun tüketici haklarını koruma yasası, ABD başkanı J. Kennedy, tarafından 15 Mart 1962 tarihinde, ABD Kongresinde yaptığı konuşmada ele alınmış, böylece, tüketici hakkının insan hakları kapsamında ele alınması gerektiği kabul görmüştür. Kennedy’nin tüketicinin sahip olduğu temel hakları ilan etmesinden sonra Avrupa ülkeleri ile dünyanın diğer ülkelerinde de tüketici hakları anlayışının temelleri atılmıştır (Skinner,1990: 673). Özetle

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

“Tüketicinin vazgeçilmez temel haklarının; Temel gereksinimlerin giderilmesi hakkı, güvenlik ve güven duyma hakkı, mal ve hizmetlerin serbestçe seçilmesi hakkı, bilgi edinme hakkı, eğitim hakkı, zararların giderilmesi hakkı ve temsil hakkı” olduğu tüm dünyaya ilan edilmiş olmaktadır (Tokol, 1977; 18; Erdinç, 2011: 2).

Ayrıca, günümüzde tüm dünya ülkelerinde kabul gören temel tüketici hakları, 1985 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda “Uluslararası Tüketici Birlikleri Örgütü” nün önerisiyle ve katılanların oybirliği ile kabul edilmiştir.

Türkiye’de tüketici hakları ile tüketici bilinci doğrultusunda ilk bilimsel çalışma 1984 yılında Borak tarafından yapılan çalışmadır. Borak’ın (1984) çalışmasında tüketicilerin tüketici haklarından haberdar olmadıkları ve bilinç düzeylerinin düşük olduğu ortaya konulmuştur. Mert (2003) tarafından yapılan çalışmada, tüketicilerin % 12,9’u tüketici haklarını hiç bilmedikleri, % 48,8’inin de az bildikleri % 28,3’ünün de iyi bildikleri görülmüştür. Altunışık vd. (2004) tarafından yapılan çalışmada ise tüketicilerin %18,7’sinin tüketici haklarını öğrenme ihtiyacı hissettiğini belirtmektedir.

Donnelly ve White (2013), tarafından İrlanda’daki tüketicilerin, tüketici hakları konusunda bilgi ve farkındalık düzeyinin belirlenmesi amacıyla İrlanda’nın Cork şehrinin farklı merkezlerinde Kasım ve Aralık aylarında, 262 tüketiciyle yüz yüze anket yöntemi uygulanarak yapılan çalışmada; her 4 tüketiciden 3’ü (%77) tüketici haklarını bildiklerini, %11’i ise kuşku olduklarını bildirmiştir. Aynı araştırma 2008 yılında da yapılmış, o zaman elde edilen bulgularla karşılaştırıldığında, tüketicilerin %70’i tüketici hakları konusunda kendilerinden emin oldukları, %18’i ise kuşku olduklarını ifade etmiştir.

3. Araştırmanın Metodolojisi

Araştırmanın amacı, alışveriş merkezlerinden mal ve hizmet satın alan kadın tüketicilerin “6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun” un sağladığı tüketici hakları bilgi düzeyini ve tüketici hakları farkındalık düzeyinin belirlenmesidir. Araştırma, Konya’da bulunan, önemli üç alışveriş merkezi olan Real, Kule Site ve Kent Plaza’ya gelen 17-45 yaş aralığında tüketiciler arasından rastgele seçilen 699 katılımcıyla yüz yüze anket yöntemiyle gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın sorularının analizinde önce katılımcıların demografik bilgileri incelenmiştir. Ardından en çok tükettikleri ürün- hizmetler ve en çok şikâyet ettikleri ürün- hizmetler hakkındaki işaretleme incelenmiştir. Bu veriler analiz edilerek tüketicilerin tüketim eğilimleri ve şikâyetleri konusunda sonuçlar çıkartılmıştır. Araştırmanın ikinci bölümünde tüketicilere “6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun” un sağladığı tüketici hakları düzeyine yönelik 8 sorunun da bulunduğu 17 adet soru sorulmuştur. Bu sorulara tüketiciler “evet-hayır- fikrim yok” yanıtlarından birini seçerek cevap vermişlerdir. Bu cevaplar ortalama, medyan, standart sapma, yüzde hesapları ile analiz edilerek sonuçlar grafiklendirilmiştir. Araştırmanın 3. Bölümünde tüketicilerin farkındalık düzeyini ölçen 9 soru vardır. Bu sorular 5 li likert ölçeği ile değerlendirilmiştir. Ölçekte hiç katılmama 1 ve kesinlikle katılma 5 anlamındadır. Bu bölümün 1,2,3 ve 4. Soruları olumsuz olduğundan puanlaması 5,4,3,2,1 şeklinde yapılmıştır. Tüketici hakları bilgi ve farkındalık düzeyini gösteren puanların normal dağılıma uymadığı yapılan analizde anlaşılmıştır. Bu nedenle analizlerde parametrik olmayan testler kullanılmıştır. Analizlerde SPSS 17.0 programı yardımıyla, Mann Whitney U testi, Kruskal Wallis testi, Ki kare, Korelasyon analizi kullanılan istatistiksel analiz yöntemleri arasındadır.

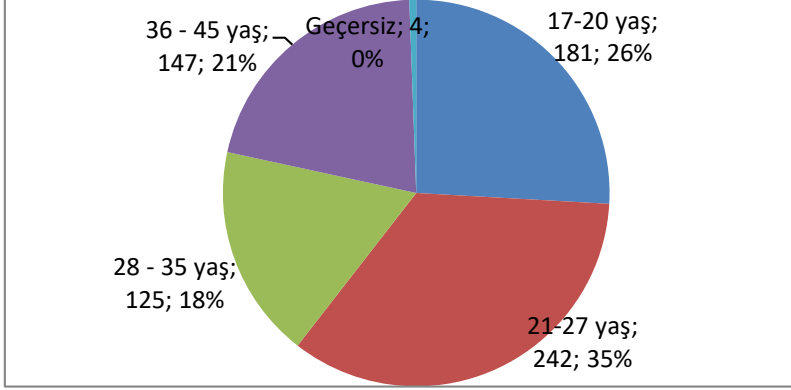
4. Araştırmanın Bulguları

4.1.Örneklemin Özellikleri

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Çalışmanın örneklemini Konya ilinde bulunan alışveriş merkezlerine gelen kadın tüketicilerden seçilmiştir. Bu bağlamda 699 katılımcıyla anket çalışması yapılmıştır. Araştırmaya katılan tüketicilerin demografik özellikleri hakkında bazı bilgiler aşağıdadır.

Grafik 1: Kadın tüketicilerin yaş gruplarına dağılımı

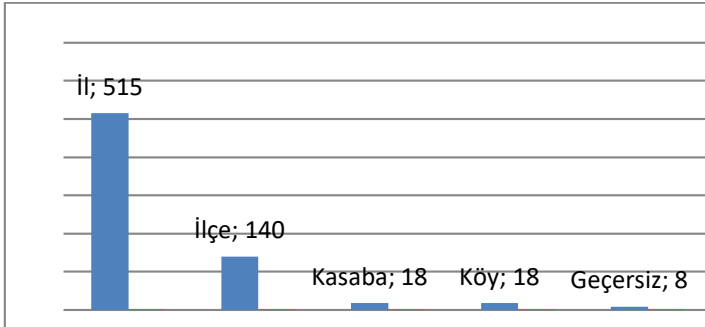
Katılımcılarda 21-27 yaş arası kadın tüketicilerin ağırlıkta olduğu (%35) görülmektedir. Analiz için yaş gruplarını temsil eden yeterli sayıda katılımcı olduğu grafikten görülmektedir.

Tablo 1: Kadın Tüketicilerin Medeni Durumu

Medeni Hal	Sayı	Yüzde
Evli	291	42%
Bekâr	328	47%
Boşanmış	47	7%
Ayrı	27	4%
Geçersiz	6	1%
Toplam	699	100%

Ankete katılanlarda evli-bekâr oranlarının birbirine yakın olması, sonuçlarla ilgili genelleme yapılması açısından oldukça tatmin edici bir durumdur. Not: 6 katılımcı bu soruya cevap vermemiştir.

Grafik 2: Katılımcıların İkamet Yeri Bilgisi

Katılımcıların %94 ünün tüketimin yoğun olduğu il ve ilçelerde yaşayanlardan oluşması anket sonuçlarının şehir tüketicilerin düşüncelerini yansıtacağı şeklinde yorumlanmaktadır. Not: 8 katılımcı bu soruya cevap vermemiştir.

Tablo 2: Katılımcıların Eğitim Durumları

Eğitim durumu	Sayı	Yüzde
Orta okul	243	35%
Lise	185	26%
Üniversite	240	34%
Lisans üstü	12	2%
Geçersiz	19	3%
Toplam	699	100%

Ankete katılanların eğitim uygun bir çeşitlilik katılımcı bu soruya cevap

durumları ülke geneline oluşturmaktadır. Not: 19 vermemiştir.

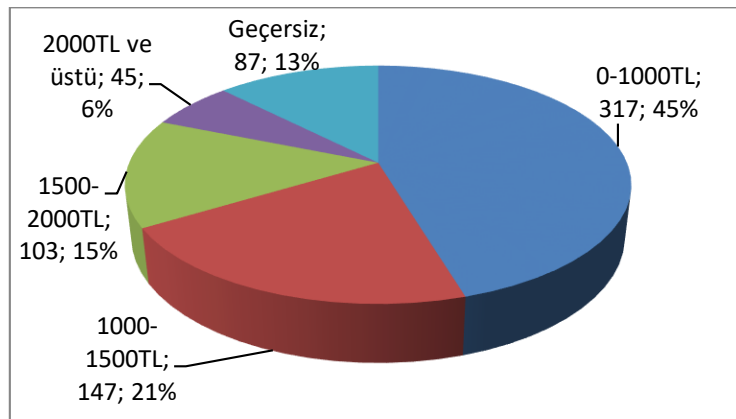
Tablo 3: Katılımcıların

Meslekler	Sayı	Yüzde
İşçi	132	19%
Çiftçi	35	5%
Memur	93	13%
Esnaf	33	5%
Ev kadını	332	47%
Diğer	54	8%
Boş	20	3%
Toplam	699	100%

meslekleri

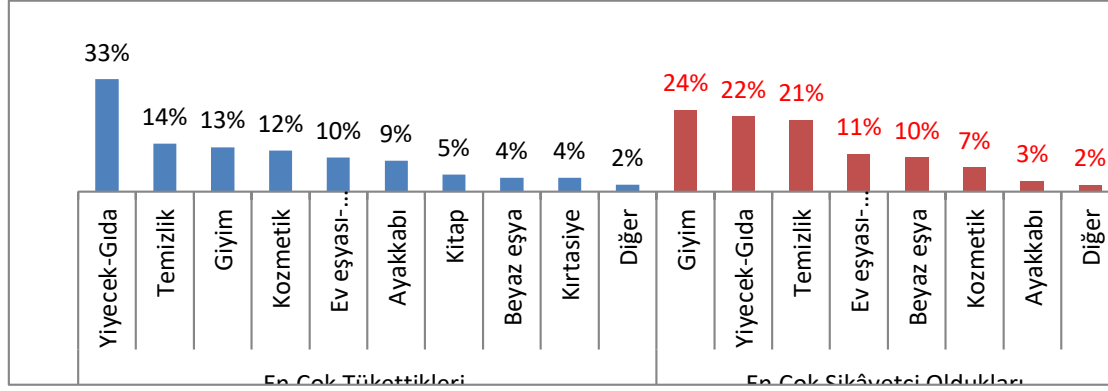
Katılımcıların %47' si ev kadınlarından oluşmaktadır. Çalışan ve çalışmayan kadınların oranı istatistiklerin analizi için yeterli sayıdadır. Not: 20 katılımcı bu soruya cevap vermemiştir.

Grafik 3: Katılımcıların aylık gelirleri (TL)

Not: 87 katılımcı bu soruya cevap vermemiştir. Katılımcıların aylık gelir ortalaması 1420TLdir. Ankete katılanların yarısından fazlası asgari ücret ya da altında gelire sahiptir.

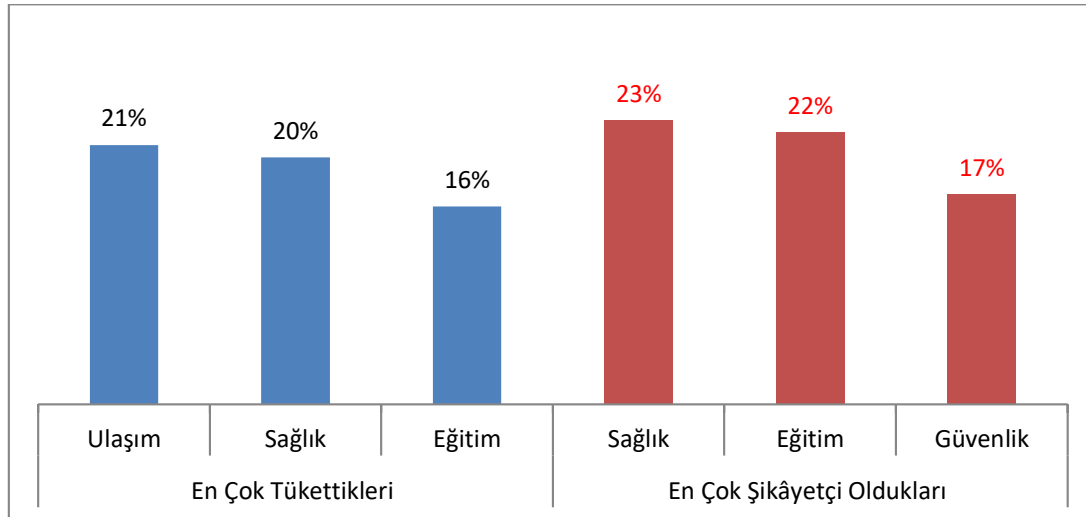
Grafik 4: Kadınların en çok tükettiği ve en çok şikâyet ettiği ürün grupları (%)

Ankete katılanlara ürün gruplarından hangilerini en çok tükettikleri, üç tanesini öncelik belirtmeden seçmeleri istenmiştir. Yukarıdaki grafiğin sol tarafında mavi sütunlarla kadın tüketicilerin en çok tüketim tercihleri ve yüzdeleri verilmiştir. Grafikten en çok Yiyecek- Gıda ürünlerini tükettikleri görülmektedir. Diğer ürünlerde temizlik, giyim ve kozmetik önde gelmektedir. Tüketimde ilk sırada ihtiyaçlar geldiği görülmektedir. Kadın tüketicilerin kozmetik ürünleri 4.sıraya almaları anlamlı bulunmuştur.

Tüketim tercihinde ilk sırada olan Yiyecek-Gıda grubu şikâyet listesinde ikinci sırada yer almıştır. En çok şikâyet alan grubun giyim ürünleri olması dikkat çekicidir. Temizlik ürünlerinde yüksek şikâyet oranı reklamlarla yaratılan yüksek beklentilerin karşılanmaması olarak yorumlanmıştır. Beyaz eşya şikâyetleri de tüketim yüzdesinin iki katını geçmiştir.

Grafik 5: Kadınların en çok tükettiği ve en çok şikâyet ettiği ilk 3 hizmet grupları (%)

Araştırmaya katılan kadın tüketicilere en çok tükettikleri hizmet gruplarından üçünü belirtmeleri istenmiştir. Buna göre tüketiciler en çok ulaşım, sağlık ve eğitim hizmetlerini tükettiklerini belirtmişlerdir. Hemen tamamı şehirde yaşayan katılımcıların şehir hayatına katılma açısından ulaşım

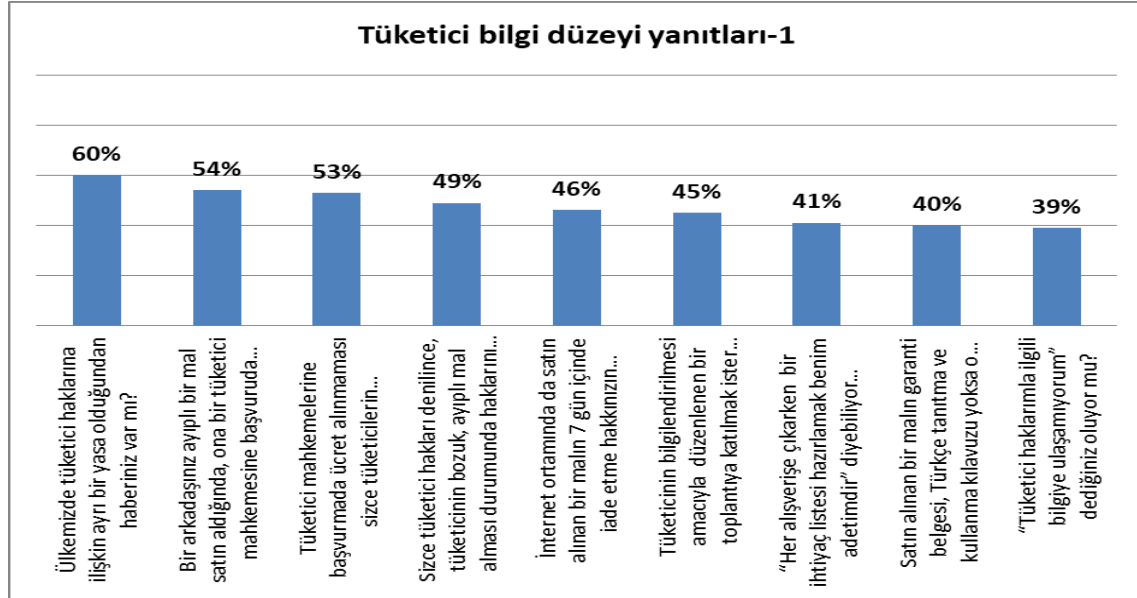
4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

hizmetlerini başa almaları doğal karşılanmıştır. Sağlık hizmeti tüketiminin eğitimden önde gelmesi sağlık hizmetlerinde önleyici hizmetlerin yeterliliğinin sorgulanmasını akla getirmektedir. Katılımcılara bir başka soruda da en çok şikâyet ettikleri hizmet gruplarından üçünü işaretlemeleri istenmiştir. Bazı katılımcılar 1, bazıları 2, bazıları da 3 hizmet hakkında şikâyette bulunmuştur. En çok şikâyet alan hizmet sağlık hizmetleri olmuştur. Son yıllarda sağlık hizmetlerinde yapılan atılımlara rağmen şikâyetlerin diğer hizmet sektörlerine göre daha yüksek olması manidardır. Tüketimde ilk sırada olan ulaşım hizmetleri şikâyet listesinde yer almamıştır. Sağlık ve Eğitim hizmetleri tüketim yüzdelerinden fazla şikâyet alarak ilk üçe girmiştir.

4.2. Kadın Tüketicilerin Tüketici Hakları Bilgi Düzeyi İle İlgili Analizler

Araştırmada 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun” un sağladığı tüketici hakları bilgi düzeyini ölçen sorulara verilen yanıtların da olduğu tüketici görüşleri aşağıdaki grafiklerde verilmiştir. Kadın tüketicilerin bilgi düzeylerini gösteren sorulara verdikleri yanıtlardan elde edilen bilgi düzeyi puan ortalaması %42 olarak hesaplanmıştır. Bu veri kanunla kendilerine sağlanan haklar konusunda bilgi düzeylerinin oldukça yetersiz olduğunu göstermektedir. Aşağıdaki grafiklerde bilgi düzeyini ölçen soruların her birinde kadın tüketicilerin başarı yüzdeleri verilmiştir.

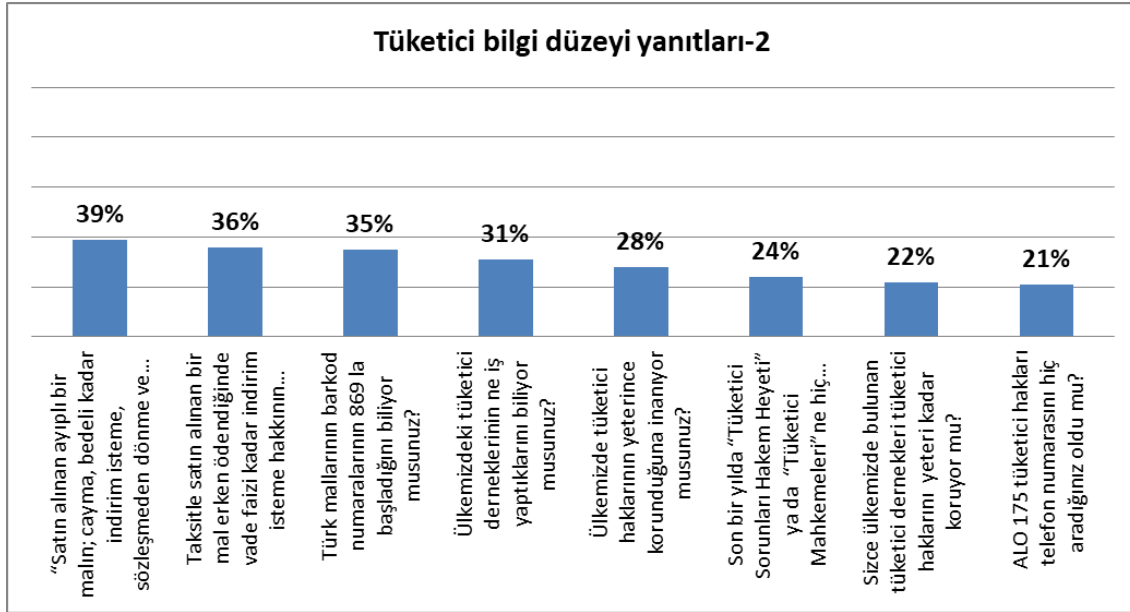
Grafik 6. Kadın tüketicilerin bilgi düzeyini ölçen ilk 9 soruya verdikleri doğru yanıtları %

Grafikten görüldüğü gibi kadın tüketicilerin %40’ı ülkemizde tüketici haklarını koruyan bir kanun olduğundan habersizdir. Kadın tüketicilerin alışverişe çıkarken bir liste hazırlama alışkanlıklarının %40 seviyesinde olduğu görülmüş, “Tüketici haklarımla ilgili bilgiye ulaşamıyorum” sorusuna %39 ile evet diyerek bilgi alma konusunda sıkıntılar olduğunu ima etmişlerdir. Ancak “Tüketicinin bilgilendirilmesi amacıyla düzenlenen bir toplantıya katılmak ister misiniz?” sorusuna evet deme oranları %45 olarak olmuştur. “Bir arkadaşınız ayıplı bir mal satın aldığında, ona bir tüketici mahkemesine başvuruda bulunmasını önerir misiniz? sorusuna “Evet” yanıtlarının %54 düzeyinde kalması kadın tüketicilerin tüketici hakları konusunda girişimde bulunma eğilimlerinin düşüklüğünün göstergesi olarak yorumlanmıştır.

Grafik 7. Kadın tüketicilerin bilgi düzeyini ölçen son 9 soruya verdikleri doğru yanıtlar %

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Araştırmada 5 kadın tüketiciden 1'inin Alo 175 tüketici hakları telefon numarasını aradığı, 4 kadın tüketiciden 1'inin son bir yılda haklarını aramak için tüketici heyeti ya da mahkemelerine başvuruda bulunduğu ortaya çıkmıştır. Kadın tüketicilerden tüketici derneklerinin ne iş yaptığını bilenlerin oranı %31 gibi düşük bir orandadır. Katılımcıların yaklaşık %70 inin tüketici dernekleri hakkında bilgisi olmadığı anlaşılmaktadır. Tüketici derneklerine güven ise çok daha düşüktür(%28). Katılımcıların yaklaşık %70 inin tüketici derneklerine güveni olmadığını ortaya çıktığı bu araştırmada tüketici haklarının yeterince korunduğuna olan inanç ta oldukça düşüktür (%28).

Kadın tüketicilerin bilgi düzey puanlarında "Tüketici haklarımla ilgili bilgiye ulaşamıyorum dediğiniz oluyor mu?" sorusuna evet, hayır ya da fikrim yok diyenler üç bağımsız grup olarak ayrılmış ve bu grupların bilgi düzey puanları üzerinde Kruskal-Wallis testi ile yapılan analizlerde BDP'lerinin anlamlı düzeyde farklılıklar gösterdiği hesaplanmıştır ($p < 0,05$).

Tablo 4: BDP üzerine analizler-1

Tüketici haklarımla ilgili bilgiye ulaşamıyorum" dediğiniz oluyor mu?		BDP
Evet	Ortalama	32,46
Hayır	Ortalama	28,40
Fikrim yok	Ortalama	27,67
Toplam	Ortalama	30,04

"Bilgiye ulaşamıyorum" diyen grup en yüksek bilgi düzeyi puan ortalaması elde etmiştir.

Kadın tüketicilerin bilgi düzey puanlarında "Ülkemizde tüketici haklarının yeterince korunduğuna inanıyor musunuz?" sorusuna evet, hayır ya da fikrim yok diyenler üç bağımsız grup olarak ayrılmış ve

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

bu grupların bilgi düzeyi puanları üzerinde Kruskal-Wallis testi ile yapılan analizlerde BDP larının anlamlı düzeyde farklılıklar gösterdiği hesaplanmıştır ($p < 0,05$).

Tablo 5: BDP üzerine analizler-2

Ülkemizde tüketici haklarının yeterince korunduğuna inanıyor musunuz?		BDP
Evet	Ortalama	32,08
Hayır	Ortalama	30,27
Fikrim yok	Ortalama	26,65
Toplam	Ortalama	30,04

“Tüketici hakları yeterince korunuyor” diyen grubun diğerlerinden daha yüksek bilgi düzeyine sahip olduğu tablodan görülmektedir. Bu iki veri beraber incelendiğinde kadın tüketiciler arasında bilgi düzeyi yüksek olan grubun ülkede tüketici haklarının yeterince korunduğuna, tüketici haklarıyla ilgili bilgiye ulaşmada sıkıntılar olduğuna inandığı ortaya çıkmaktadır.

4.3. Kadın Tüketicilerin Tüketici Hakları Farkındalık Düzeyi ile İlgili Analizler

Araştırmaya katılanların tüketici hakları farkındalık düzeylerini tespit etmek amacıyla Tablo 6'daki maddeler beşli likert ölçeği şeklinde sorulmuştur. Ölçekte hiç katılmama 1 ve kesinlikle katılma 5 olarak değerlendirilmiştir. 1,2,3 ve 4. Sorular olumsuz cümle barındırdığından puanlaması 5,4,3,2,1 şeklinde yapılmıştır. Uygulama sonuçlarına göre anket maddelerine verilen yanıtların ortalamaları ve yüzdeleri aşağıda verilmiştir.

Tablo 6: Kadın tüketicilerin tüketici hakları farkındalık düzeyi puan ortalamaları

Tüketici Hakları Farkındalık Düzeyi Maddeleri	Ort.	%	Std. Sap.
1.En çok reklâmı yapılan mal en ucuz ve en kaliteli maldır.	3,97	79%	1,24
2.Satıcının “satılan mal geri alınmaz” demeye hakkı vardır.	3,53	71%	1,36
3.Tüketici sorunları hakem heyetine başvuruda mutlaka olumlu sonuç alınır	3,35	67%	1,19
4.Taksitle satın alınan bir malın tüketici hakkı yoktur.	3,68	74%	1,38
5.Ayıplı mala yönelik şikâyetlerin internet ortamında da yapılmasında olumlu sonuç alınabilir	2,77	55%	1,34
6.Bir mala ait menşei, muhtevası gibi bilgiler mutlaka okunmalı ona göre karar verilmelidir	3,24	65%	1,47
7.Satın alacağınız bir ürünün fiyatını başka yerlerde de kontrol etmek, ona göre satın almak bilinçli bir tüketici davranışıdır	3,51	70%	1,46

8. Bir malın, etiket fiyatı ile kasa fiyatı arasında fark varsa, etiket fiyatının geçerli olması doğru bir uygulamadır	3,19	64%	1,43
9. Ayıplı bir malın 30 gün içinde satıcı firmaya bildirme yükümlülüğü vardır	3,56	71%	1,32
Kadın tüketicilerin FDP ortalamaları	30,80	68%	5,71

Kadın tüketicilerin farkındalık düzeyleri ortalama %68 olarak bulunmuştur. Bilgi düzeyleri ortalama olarak %42 iken farkındalık düzeyinin %68 gibi yüksek bir düzeyde çıkması ilginç bir veridir. Bu göreceli yüksek puan bu bölümdeki anket maddelerinin likert tipi ile değerlendirilmiş olması ve soruların yaşama dayalı uygulamalı sorulardan oluşmasına bağlanmıştır. Kadın tüketicilerin uygulamadan kazandıkları alışkanlıklarının farkındalık düzeylerini yükselttiği söylenebilir. Kadın tüketicilerin bilgi düzey puanları ile farkındalık düzey puanları arasında korelasyon analizi uygulanmıştır. Bu puanlar arasında korelasyon olup olmadığı Kendall's tau_b ve Spearman's rho testleri ile araştırılmıştır. Bu testlerde korelasyon katsayısı sırasıyla -0,033 ve -0,45 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlar iki puan arasında zayıf olmak üzere bir negatif ilişki göstermektedir.

Bu bölümdeki sorulardan kadın tüketicilerin en çok desteklediği görüş 3,97(%79) ortalama ile "En çok reklâmı yapılan mal en ucuz ve en kaliteli maldır" görüşünün kabul edilmeyişidir. Bu soruda standart sapmanın da düşük olması bu konuda kadın tüketicilerin birbirine yakın düşündüğünü, reklamların etkisi altında alışveriş yapmadıklarını göstermektedir. Kadın tüketiciler ortalama olarak en düşük puanı "Ayıplı mala yönelik şikâyetlerin internet ortamında da yapılmasında olumlu sonuç alınabilir." maddesine vermesi bu konuda yapılan uygulamaların yetersiz olduğunu göstermektedir. En yüksek standart sapma değerinin "Bir mala ait menşei, muhtevası gibi bilgiler mutlaka okunmalı ona göre karar verilmelidir." maddesinde olması tüketicilerin bu konuda uç yargılara sahip olduğunun, bazısının buna hiç dikkat etmediğinin göstergesidir.

Çalışmada kadın tüketicilerin tüketici hakları farkındalık düzeylerinin yaş gruplarına göre anlamlı olarak farklılıklar taşıyıp taşımadığı da araştırılmıştır. Sonuçlar aşağıda tabloda görülmektedir.

Tablo 7: Kadın tüketicilerin yaş gruplarına göre tüketici hakları farkındalık düzeyi

	Kadın tüketicilerin yaş grupları								Kruskal – Wallis	
	17-20 yaş (n=181)		21-27 yaş (n=242)		28-35 yaş (n=125)		35-45 yaş (n=147)			
	Ort.	S.S	Ort.	S.S	Ort.	S.S	Ort.	S.S	Ki-kare	p
Katılımcıların toplam test puanlarına göre ortalamaları	31,24	5,54	30,41	5,80	31,02	6,10	30,67	5,50	2,031	,566

Yaş gruplarına göre THFD puanları üzerinden yapılan analizlerde $p > 0,05$ çıkmıştır. Yani kadın tüketicilerin yaş grupları arasında tüketici hakları farkındalık düzeyini gösteren puanlarda anlamlı bir fark yoktur.

Kadın tüketicilerin tüketici hakları farkındalık düzeylerinin medeni durumlarına göre değişip değişmediği araştırılmıştır. Sonuçlar aşağıda Tablo 8’de görüldüğü gibidir.

Tablo 8: Medeni duruma göre tüketici hakları farkındalık düzeyi incelemesi

	Medeni Durum								Kruskal-Wallis	
	Evli (n=291)		Bekar (n=328)		Boşanmış (n=47)		Ayrı (n=27)			
	Ort.	S.S.	Ort.	S.S.	Ort.	S.S.	Ort.	S.S.	Ki kare	p
Katılımcıların toplam puanlarına göre ortalamaları	30,95	5,57	30,63	5,60	29,49	6,73	34,11	5,33	11,368	,010

i. $p < 0,05$ bulunmuştur.

ii. Medeni durumu “Ayrı” olanlar diğer gruplara göre anlamlı olarak daha yüksek farkındalık düzeyine sahiptir(yaklaşık %6). Ayrıca Median testi de uygulanmış, medeni hali “Ayrı” olanların sıra ortalamalarının anlamlı farklılıklar gösterdiği Median testi ile de onaylanmıştır.

637

Kadın tüketicilerin tüketici hakları farkındalık düzeylerinin yaşadıkları yere göre anlamlı olarak farklılıklara sahip olup olmadığı da araştırmada incelenen diğer bir konu olmuştur. Sonuçlar aşağıda Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9: Yaşanılan yere göre tüketici hakları farkındalık düzeyi incelemesi

	Yaşanılan Yer								Kruskal-Wallis	
	İl (n=515)		İlçe (n=140)		Kasaba (n=18)		Köy (n=18)			
	Ort.	S.S.	Ort.	S.S.	Ort.	S.S.	Ort.	S.S.	Ki-kare	p
Katılımcıların toplam puanlarına göre ortalamaları	31,01	5,80	30,06	5,38	33,06	5,04	28,11	6,16	8,96	,030

Not: i. Kruskal Wallis testi ile yapılan analizde $p < 0,05$ olduğundan yaşanılan yerin kadın tüketicilerin farkındalık düzeyleri üzerinde anlamlı farklılık oluşturduğu belirlenmiştir.

ii. Yaşam yeri kasaba olanlar diğer gruplara göre daha yüksek farkındalık düzeyine sahiptir.

iii. Yaşam yeri köy olanlar diğer gruplara göre daha düşük farkındalık düzeyine sahiptir.

Araştırmaya katılanların tüketici hakları farkındalık düzeylerinin aylık gelirlerine göre anlamlı olarak farklılıklara sahip olup olmadığı da araştırılmıştır. Sonuçlar Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10: Aylık gelire göre tüketici hakları farkındalık düzeyi incelemesi

	Aylık Gelir Düzeyi								Kruskal-Wallis	
	400-1000 (n=317)		1000-1500 (n=147)		1500-2000 (n=103)		2000 ve üstü (n=45)			
	Ort.	S.S.	Ort.	S.S.	Ort.	S.S.	Ort.	S.S.	Ki-kare	p
Katılımcıların toplam test puanlarına göre ortalamaları	31,77	5,64	30,92	5,89	28,01	4,94	27,78	5,54	47,898	,000

Not: i. Kuruskal Wallis testi ile yapılan analizde $p < 0,05$ çıkmıştır. Buna göre aylık gelirin tüketici hakları farkındalık düzeyleri üzerinde anlamlı bir fark oluşmasına etki ettiği ortaya çıkmıştır.

ii. Aylık gelir düzeyi yükseldikçe kadın tüketicilerin THFD’ları düşüş göstermektedir. Bu düşüş istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Ayrıca Median testi de uygulanmış, gelir düzeyi daha düşük olan kadın tüketicilerin farkındalık düzeylerinin daha yüksek olduğu sıra ortalamalarının yüksekliği ile de teyit edilmiştir.

Araştırmaya katılanların tüketici hakları farkındalık düzeylerinin eğitim düzeyine göre değişip değişmediği de araştırılmıştır. Sonuçlar Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 11: Eğitim düzeyine göre tüketici hakları farkındalık düzeyi incelemesi

	Eğitim Düzeyi								Kruskal-Wallis	
	Ortaokul (n=243)		Lise (n=185)		Üniversite (n=240)		Lisansüstü (n=12)			
	Ort.	S.S.	Ort.	S.S.	Ort.	S.S.	Ort.	S.S.	Ki-kare	p

Katılımcıların toplam test puanlarına göre ortalamaları	31,30	5,64	31,45	5,61	30,12	5,65	28,92	4,62	9,509	,006
---	-------	------	-------	------	-------	------	-------	------	-------	------

Yapılan analizde $p < 0,05$ olarak bulunduğu için kadın tüketicilerin eğitim düzeylerine göre oluşturdukları gruplar arasında farkındalık düzeyi puanları anlamlı olarak farklılık göstermektedir. Tablodan görüldüğü üzere kadın tüketiciler arasında eğitim düzeyi lise olanlar en yüksek farkındalık düzeyine sahiptir. Liseden sonraki eğitim düzeyleri yükseldikçe farkındalık düzeylerinin azaldığı görülmektedir.

5. Sonuç ve Öneriler

Konya ilinin alışveriş merkezlerinde 699 kadın tüketici ile yapılan bu anket çalışmasında örneklem ülke genelindeki kadın-erkek dağılımına, yaş gruplarına, gelir gruplarına uygun oluşturulmuştur. Tüketicilerin “6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun” un sağladığı tüketici hakları konusunda bilgi düzeyleri ölçülmüş, ölçüm sonuçları ortalama olarak %42 seviyesinde, %50’nin altında, düşük düzey olarak bulunmuştur. Buna karşın kadın tüketicilerin daha çok pazar uygulamaları hakkındaki davranışlarını ölçmeye yönelik olarak hazırlanan 9 sorudan aldıkları ortalama farkındalık düzey puanları %68 olarak ölçülmüştür. Bu durum kadın tüketicilerin tüketici farkındalıklarını yaşam mücadelesinde, çarşıda pazarda yaparak, yaşayarak geliştirdikleri şeklinde yorumlanmıştır.

Kadın tüketicilerin bilgi ve farkındalık düzey puanları arasında bir korelasyon olup olmadığını ortaya çıkarmak için yapılan korelasyon analizinde bilgi ve farkındalık düzeylerini gösteren puanlar arasında zayıf yönde negatif bir ilişki olduğu anlaşılmıştır. Bu durum bilgi düzey puanlarının farkındalığı artırmadığı, yüksek farkındalığın ya da düşük farkındalığın bilgi düzeyiyle belirli bir bağlantısı olmadığı şeklinde yorumlanmıştır. Buradan tüketicilerin farkındalık düzeylerinin artırılmasının doğrudan bilgi düzeylerinin artırılmasına bağlı olmadığı yorumuna varılmış, tüketicilerin üzerine yapılacak çalışmalarda uygulamalı etkinliklerin de oldukça önemli olduğu öngörülmüştür.

Kadın tüketicilerden “Tüketici haklarımla ilgili bilgiye ulaşamıyorum dediğiniz oluyor mu?” ve “Ülkemizde tüketici haklarının yeterince korunduğuna inanıyor musunuz?” sorularına evet diyenlerin tüketici hakları bilgi düzey puanlarının “hayır veya fikrim yok” diyenlerden anlamlı olarak yüksek (%12,5 yüksek) olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durum kadın tüketicilerden bilgi düzeyi yüksek olan grubun bilgiye olan ihtiyaçlarının arttığı, bilgi düzeyi yükseldikçe kanunlarla korunmuş olma hislerinin yükseldiğinin göstergesi olarak yorumlanmıştır. Buradan bilgi düzeyini arttırmak için yapılacak çalışmaların kadın tüketicilerin öğrenme isteklerini ve tüketici olarak korunma hislerini arttıracakını söyleyebiliriz.

Araştırmada kadın tüketicilerin en çok tükettikleri ilk üç ürün grubunun yiyecek –gıda, temizlik ve giyim ürünleri olduğu, tüketim alışkanlıklarının temel ürünler üzerinde yoğunlaştığı belirlenmiştir. En çok şikâyet ettikleri ürünler listesinde giyim ürünlerinin ilk sırada yer aldığı görülmüştür. Giyim sektöründeki irili ufaklı binlerce üreticinin denetiminin zorluğunun ve reklamların yarattığı büyük beklentilerin şikâyetlerin bu ölçüde büyük çıkmasında etkin olduğu düşünülmüştür. Ancak giyim, yiyecek-gıda ve temizlik ürünlerinde şikâyetlerin diğer tüketim gruplarından 2 katı fazla oranda olması bu gruplardaki denetimlerin yetersizliğini de ortaya çıkarmaktadır.

Kadın tüketicilerin en çok tükettiği hizmet grupları ulaşım, sağlık ve eğitim olarak öne çıkarken en çok şikâyet ettikleri hizmet grubunda sağlık ilk sırada yer almıştır. Sağlık hizmetlerinde yapılan

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

iyileştirmelere rağmen bu sektör %23 şikâyetle birinci sırada şikâyet almıştır. Güvenlik hizmetleri de şikâyet listesinde ilk üç arasına girmiştir. Bunun yanında ulaşım hizmetlerinin ilk üç şikâyet listesinde yer almaması dikkat çekicidir. Bu şikâyet listesi aynı zamanda kadın tüketicilerin önem verdiği hizmetler olarak düşünülmüştür.

Araştırmada kadın tüketicilerden tüketici dernekleri hakkında bilgisi olmayanların %70 olduğu, bu derneklerin tüketici haklarını savunduklarına dair inancın ise %28 düzeylerinde olduğu hesaplanmıştır. Bu bağlamda tüketici derneklerinin daha aktif çalışmalar yapması, özellikle tüketim harcamalarında büyük söz sahibi olan kadınların bilgi düzeylerini artırıcı etkinliklerde bulunması önerilmektedir.

Tüketicilerin farkındalık düzeylerini gösteren puanlar üzerinde yapılan analizlerde farkındalık üzerinde etkisi olan parametrelerin medeni durum, yaşanan yer, aylık gelir ve eğitim düzeyi olduğu belirlenmiştir. Medeni durumu “Ayrı” olanların; Yaşadığı yer “Kasaba” olanların; Aylık geliri 1500 TL’den az olanların; Eğitim düzeyi lise olanların tüketici hakları farkındalık düzey puanlarının diğerlerinden anlamlı olarak yüksek olduğu yapılan analizlerde ortaya çıkmıştır. Gelir düzeyine göre yapılan analizlerde gelir düzeyi daha düşük olan kadın tüketicilerin farkındalık düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu durum düşük gelir düzeyinde olmasına rağmen daha yüksek farkındalık düzeyindeki kadın tüketicilerin tutumluluk davranışlarını geliştirmeleri sürecinde tüketici hakları konusunda bilinçlenme yaşadıkları şeklinde yorumlanmıştır.

Medeni durumu” Ayrı” olanların diğer gruplara göre daha yüksek farkındalık düzeyi olması ayrı yaşayan kişilerin bütçe sıkıntısı ya da tüm alışverişleri kendisinin yapması nedeniyle tüketici bilincini geliştirdikleri şeklinde yorumlanmıştır. Yaşam yeri köy olan kadın tüketicilerin farkındalık düzeylerindeki düşüklük birçok tüketim malını kendilerinin üretmelerine, şehirlerde yaşayanlara göre daha az tüketmelerine bağlanmıştır.

6. Kaynakça

Altunışık, R., Mert, K. ve Nart, S. (2004). Türkiye’de Tüketici Koruma Faaliyetleri: Tüketici Algılarına Yönelik Bir Saha Çalışması, 3. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiri Kitabı, Eskişehir, 475-484.

Aslan, Y. (1996). Tüketici Hukuku ve İlgili Mevzuat. Bursa: Ekin Yayınevi.

Borak, E. (1984). Tüketicinin Korunması Üzerine Bir Saha Çalışması. Boğaziçi Üniversitesi Dergisi-Sosyal Bilimler, 11: 81-97.

Donnelly, M. & White, F. (2013). Report On Irish Consumers’ Awareness And Knowledge Of Legal Rights, Funded by the UCC Law Department Strategic Research Fund 2012/13, https://cora.ucc.ie/bitstream/handle/10468/1126/UCC_Consumer_Perceptions_and_Knowledge_Report_2013_for_web.pdf?sequence=1 E.T.2.09.2012

Erdinç, T. (2011). Tüketicinin Korunmasına İlişkin Haklarla İlgili Anayasal ve Yasal Düzenlemelerin Nitelikleri ve Anayasada Almaları Gereken Yerler. Akademik Bakış Dergisi, 25, 1-19.

Hayta, A.B. (2007). Tüketicinin Korunmasında Tüketici Örgütlerinin Rolü Ve Önemi, Kastamonu Eğitim Dergisi, 15, 1, 13-20.

Skinner, J.S., (1990). Marketing. Boston: Houghton Mifflin Company.

Tokol,T.,(1977). Pazarlama Açısından Tüketicinin Korunması Sorunu, Ankara: Bursa İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, No:23.

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/11/20131128-1.htm>

<http://www.tupadem.hacettepe.edu.tr/tuketicihaklari.php>

<http://tuketiciordernegei.org.tr/akademi/tuketici-hukuku/evrensel-tuketici-haklari>

<http://www.tukoder.org.tr/index.php?a=69>

KÜLTÜR İLE GİRİŞİMCİLİK EĞİLİMİ İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Öğr. Gör. Dr. Mutlu ARMAN

Pamukkale Üniversitesi, Denizli Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu

Dr. Erdal ALGA

T.C. Merkez Bankası, Denizli Şubesi

Öz

Bu çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerinin kültürel özellikleri ile girişimcilik eğilimleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Üniversite öğrencilerinin toplumun ilerlemesinde ve gelişmesinde önemli rol oynaması beklenen eğitilmiş işgücünü oluşturacak olmaları nedeniyle, araştırma 223 Pamukkale Üniversitesi Çivril Atasay Kamer Meslek Yüksek Okulu öğrencisi üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, kültürel özelliklerin toplulukçuluk, güç mesafesi, belirsizlikten kaçınma, erillik ve kısa-uzun dönem yönelimlilik alt boyutları ile girişimcilik eğiliminin alt boyutları yeniliğe açık olma, yaratıcılık ve kontrol odağı arasındaki ilişkiler çoklu regresyon analizi ile test edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda kültürün güç mesafesi alt boyutu ile girişimcilik eğilimi arasında negatif bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Kültürün diğer alt boyutları toplulukçuluk, belirsizlikten kaçınma, erillik ve uzun dönem odaklılık ile girişimcilik eğilimi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Kültürün alt boyutlarından güç mesafesi ile girişimcilik eğiliminin kontrol odağı ve yaratıcılık alt boyutu arasında negatif bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Kültürün Boyutları, Girişimcilik, Girişimcilik Eğilimi.

A RESEARCH ON THE RELATIONSHIP BETWEEN CULTURE AND ENTREPRENEURSHIP TENDENCY

Abstract

The aim of this study is to reveal the relationship between university students' cultural traits and entrepreneurial tendency. The research was conducted on 223 Pamukkale University Çivril Atasay Kamer Vocational School of Higher Education students because of the fact that university students will form an educated workforce, expected to play an important role in the progress and development of the society. In the study, the relationships between collectivism, power distance, ambiguity avoidance, masculinity and long-term orientation, and openness to innovation, creativity and control focus were examined by multiple regression analysis. As a result of the analyses made, it was determined that there is a negative relationship between power distance and entrepreneurship tendency. There was no statistically significant relationship between collectivism, ambiguity avoidance, masculinity and long-term orientation, and entrepreneurial tendency. It has been determined that there is a negative relationship between power distance, and control focus and creativity sub-dimensions of entrepreneurship tendency.

Keywords: Culture, Cultural Dimensions, Entrepreneurship, Entrepreneurship Tendency.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

1. Giriş

Küreselleşmenin, teknolojik gelişmelerin, değişimin, rekabetin hızlanarak arttığı çevresel koşullarda faaliyet göstermek durumunda olan günümüz örgütlerinin varlıklarını sürdürmeleri sürekli yenilenmelerine bağlıdır (Altuntaş ve Dönmez, 2010). Örgütlerin bu yenilenmeyi başarabilmeleri ve hızlı değişen çevre koşullarına uyum sağlayabilmeleri, örgütlerin ve örgütlerin istihdam ettiği insan kaynaklarının mantığında girişimcilik eğiliminin bulunması ile mümkün olabilecektir. Girişimcilik eğilimi, kazancın sürekliliğini sağlamak için yeni kaynakların geliştirilmesini ve yeni iş fırsatlarının kollarını gerektiren bir özelliktir. Girişimcilik eğilimine sahip yönetici ve çalışanlardan oluşan örgütlerin, belirsizlik ve rekabetçilik düzeyi ile değişim hızı yüksek ortamlarda mantıklı karar verme ve hızlı seçim yapma olasılıkları girişimcilik eğilimine sahip olmayan yönetici ve çalışanlardan oluşan örgütlere göre daha yüksek olacaktır.

Kültür, insanlar ve toplumlar tarafından oluşturulmakla birlikte, aynı zamanda insanları, toplumları ve hatta örgütleri şekillendiren önemli bir faktördür. İnsan ve toplumların üretimi olan kültür toplumdan topluma değişiklikler arz etmektedir. Sadece toplumdan topluma değil, aynı toplumun içinde bile birçok kültür farklılığı bulunabilmektedir. Topluma ve insana ilişkin hemen her konuyu biçimlendirmesi kuvvetle muhtemel olan kültürün, insanların sahip oldukları girişimcilik eğilimini de biçimlendirmesi muhtemel görünmektedir. Temel soru kültürün girişimcilik eğilimini biçimlendirip biçimlendirmemesi değil, kültürün hangi boyutlarının veya özelliklerinin girişimcilik eğilimini ne ölçüde ve ne yönde biçimlendirdiğidir.

Bu çalışmanın amacı yükseköğretim öğrencilerinin, kültürel özellikleri ile girişimcilik eğilimleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Araştırma için yükseköğretim öğrencilerinin seçilmesinin nedeni, girişimciliğin toplumların gelişmesindeki önemli rolü düşünüldüğünde, bu grubun toplumun geleceğinde etkin rol oynayacak olan eğitilmiş işgücünü oluşturuyor olmalarıdır.

2. Kavramsal Çerçeve

2.1. Kültür ve Kültürün Boyutları

Kültür, “Bireyler, topluluklar ve toplumlar için bir yaşam tarzı, etkinlikler, inançlar ve gelenekler oluşturmadır” (Williams, 1977: 80). Hofstede göre ise kültür, “bir grup insanı diğerlerinden ayıran kolektif zihinsel programlamadır” (1980: 225).

Hofstede (1980) yaptığı araştırmada kültürün ölçülebilen dört boyutu olduğunu ortaya koymuştur. Bunlar; güç mesafesi, belirsizlikten kaçınma, bireycilik-toplulukçuluk, erillik-dişiliktir. Hofstede ve Bond (1988) bu boyutlara uzun-kısa dönem yönelimlilik boyutunu ilave etmişlerdir (Bearden ve diğerleri, 2006).

2.2. Girişimcilik, Girişimcilik Eğilimi ve Boyutları

Bridge ve diğerleri (1998) girişimciliği dar ve geniş anlamda olmak üzere iki şekilde tanımlamıştır. Dar anlamda girişimcilik bir işletmenin kurulması ve geliştirilmesi iken; geniş anlamda girişimcilik ise insanlara, örgütlere, topluluklara ve kültürlerle güç katan, yön çizen, fırsat veren özellikler ve yetenekler bütünüdür.

Genel kabul görmüş değerlerin algılanan fırsatları etrafında yaratıcı ve yenilikçi bazı şeyler yapan insanlar girişimcidir (Thompson, 2002). Girişimcilerin yaptığı faaliyetler girişimcilik; girişimcilik özelliklerine sahip olmaya yatkınlık ise girişimcilik eğilimidir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Girişimcilik eğiliminin farklı boyutları bulunmaktadır. Bunlar (Bulut ve diğerleri, 2008): inovasyon eğilimi, proaktivite, risk alma, yeni iş kurma, stratejik yenilenme, yaratıcı fırsatçılık, yönetsel yetkinlik, agresif rekabetçilik, merkezîyetçilik, esneklik, büyüme oryantasyonu ve örgütsel yenilenmedir. Bu çalışmada girişimcilik eğilimi; yenilikçilik, yaratıcılık ve kontrol odağı boyutları ile ele alınmıştır.

2.3. Kültür ve Girişimcilik İlişkisi

Morrison (2000) da, girişimcilikle toplumsal kültür arasında yakın bir ilişki olduğunu ileri sürer (Aytaç, 2006). Ona göre, kültür, girişimciliği başlatan, harekete geçiren güdülere bünyesinde yer verir ve girişimciliğe dönük tutumları önemli ölçüde belirler.

Kültürün girişimcilik eğilimini etkilediğine ilişkin kültürler arası bazı amprik çalışmalar bulunmaktadır (Güney ve Nurmakhmatuly, 2007; Özdemir, 2014). Türk toplumsal kültürünün girişimciliği etkilediğine ilişkin çalışmalar da fazla olmamakla birlikte bulunmaktadır (Çarıkcı ve Koyuncu, 2010; Güler ve diğerleri, 2016).

Çarıkcı ve Koyuncu'nun (2010) yüksek okul öğrencileri üzerinde yaptıkları araştırmada, kültürün bireycilik-toplulukçuluk alt boyutu ile girişimcilik eğilimi arasındaki ilişkiyi araştırdıkları çalışmada, bireycilik ile girişimcilik eğilimi arasında ve toplulukçuluk ile girişimcilik eğilimi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Güler ve diğerleri (2016), üniversitesi öğrencileri üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmanın sonuçlarına göre, güç mesafesi ve erillik ile girişimcilik eğilimi arasında herhangi bir ilişki bulunmamakta; toplulukçuluk ve uzun dönem yönelimlilik ile girişimcilik eğilimi arasında pozitif bir ilişki; belirsizlikten kaçınma ile girişimcilik eğilimi arasında pozitif ama zayıf bir ilişki bulunmaktadır.

3. Araştırma

3.1. Araştırmanın Amacı

Türk toplumsal kültürünün özellikleri ile girişimcilik eğilimi arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya yönelik çok az amprik çalışma bulunmaktadır (Çarıkcı ve Koyuncu, 2010; Güler ve diğerleri, 2016). İlgili yazındaki konuya ilişkin çalışmanın sınırlılığından yola çıkılarak gerçekleştirilen bu çalışmanın amacı, yükseköğretim öğrencilerinin sahip oldukları kültürel özellikler ile girişimcilik eğilimleri arasındaki ilişkinin saptanması ve belirginleştirilmesidir.

3.2. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın bağımsız değişkenini oluşturan kültürün boyutları; toplulukçuluk, güç mesafesi, belirsizlikten kaçınma, erillik ve kısa-uzun dönem yönelimlilik olmak üzere beş boyutta incelenmiştir. Girişimcilik eğilimi ise, bağımlı değişken olup iç kontrol odağı, yeni fikirlere açıklık ve yaratıcılık olmak üzere üç boyutuyla modele dahil edilmiştir. Kavramsal çerçeve doğrultusunda oluşturulan araştırma hipotezleri aşağıdaki gibidir:

H1: Toplulukçuluk ile girişimcilik eğilimi arasında negatif bir ilişki vardır.

H1a: Toplulukçuluk ile iç kontrol odaklı olma arasında negatif bir ilişki vardır.

H1b: Toplulukçuluk ile yeni fikirlere açıklık arasında negatif bir ilişki vardır.

H1c: Toplulukçuluk ile yaratıcılık arasında negatif bir ilişki vardır.

H2: Güç mesafesi ile girişimcilik eğilimi arasında negatif bir ilişki vardır.

H2a: Güç mesafesi ile iç kontrol odaklı olma arasında negatif bir ilişki vardır.

H2b: Güç mesafesi ile yeni fikirlere açıklık arasında negatif bir ilişki vardır.

H2c: Güç mesafesi ile yaratıcılık arasında negatif bir ilişki vardır.

H3: Belirsizlikten kaçınma ile girişimcilik eğilimi arasında negatif bir ilişki vardır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

H3a: Belirsizlikten kaçınma ile iç kontrol odaklı olma arasında negatif bir ilişki vardır.

H3b: Belirsizlikten kaçınma ile yeni fikirlere açıklık arasında negatif bir ilişki vardır.

H3c: Belirsizlikten kaçınma ile yaratıcılık arasında negatif bir ilişki vardır.

H4: Erillik ile girişimcilik eğilimi arasında pozitif bir ilişki vardır.

H4a: Erillik ile iç kontrol odaklı olma arasında pozitif bir ilişki vardır.

H4b: Erillik ile yeni fikirlere açıklık arasında pozitif bir ilişki vardır.

H4c: Erillik ile yaratıcılık arasında pozitif bir ilişki vardır.

H5: Uzun dönem yönelimlilik ile girişimcilik eğilimi arasında pozitif bir ilişki vardır.

H5a: Uzun dönem yönelimlilik ile iç kontrol odaklı olma arasında pozitif bir ilişki vardır.

H5b: Uzun dönem yönelimlilik ile yeni fikirlere açıklık arasında pozitif bir ilişki vardır.

H5c: Uzun dönem yönelimlilik ile yaratıcılık arasında pozitif bir ilişki vardır.

3.3. Veri Toplama Yöntemi ve Örneklem

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak anket tekniğinden yararlanılmıştır. Araştırmada, kültürün boyutlarını ölçmek için, Yoo ve Donthu (2002) tarafından geliştirilmiş Kültürel Değerler Ölçeği'nin toplulukçuluk, güç mesafesi, belirsizlikten kaçınma, erillik ve uzun-kısa dönem yönelimlilik boyutlarından oluşan ölçek kullanılmıştır. Ölçeğin beş boyutun güvenilirlik değerleri 0,67 ve 0,76 arasında değerler almıştır. (Yoo ve Donthu, 2002) Ölçek Türkçe'ye Dörtüol (2012) tarafından uyarlanmış, onun çalışmalarında da ölçeğin geçerlilik ve güvenilirliği sağlanmıştır. (Ertaş ve Unur, 2017). Bu çalışmada ölçeğin alt boyutları toplulukçuluk, güç mesafesi, belirsizlikten kaçınma, erillik ve uzun-kısa dönem yönelimliliğin güvenilirlik değerleri sırasıyla 0,80, 0,81, 0,62, 0,61 ve 0,69'dur. Ölçeğin bütünü için hesaplanan Cronbach Alfa değeri ise 0,76'dır.

Araştırmada, girişimcilik eğilimini ölçmek için Çarıkçı ve Koyuncu'nun (2010) geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmış olan 12 madde ve üç boyuttan oluşan Girişimcilik Eğilimi Ölçeği kullanılmıştır. Girişimcilik Eğilimi Ölçeği'nin boyutlarının Cronbach Alfa değerleri kontrol odağı için 0,78, yeni fikirlere açıklık için 0,65 ve yaratıcılık için 0,57'dir. Bu çalışmada Girişimcilik Eğilimi Ölçeği'nin boyutlarından kontrol odağı, yeni fikirlere açıklık ve yaratıcılığın Cronbach Alfa değerleri sırasıyla 0,79, 0,66 ve 0,54'tür. Ölçeğin bütünü için hesaplanan Cronbach Alfa değeri ise 0,73'tür.

Araştırmanın örneklemini Pamukkale Üniversitesi Çivril Atasay Kamer Meslek Yüksekokulu öğrencileri oluşturmaktadır. Tesaadüfi örnekleme yoluyla dağıtılan 225 anketin tamamı geri dönmüştür. Bu anketlerden 223 tanesi değerlendirmeye alınmıştır.

3.4. Araştırmanın Analizleri ve Bulguları

3.4.1. Demografik Bulgular

Araştırma, Pamukkale Üniversitesi Çivril Atasay Kamer Meslek Yüksekokulu öğrenim görmekte olan 223 öğrenciyi kapsamaktadır. Katılımcıların 132'si (%59,20) kız, 91'i (%40,80) erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırmaya katılanların tamamı bekar olup, yaş aralıkları 18-26 ve yaş ortalaması 20,52'dir. Katılımcıların 46'sı (%20,60) Maliye, 37'si (%16,60) Bilgisayar Programcılığı, 46'sı (%20,60) Büro Yönetimi ve Asistanlığı, 59'u (%26,50) Bankacılık ve Sigortacılık ve 35'i (%15,70) Dış Ticaret Bölümünde öğrenim görmektedir. Katılımcıların 145'i (%65) Ege, 23'ü (%10,30) Akdeniz, 33'ü (%14,80) Marmara, 10'u (%4,5) İç Anadolu, 5'i (%2,20) Karadeniz, 4'i (%1,80) Doğu Anadolu ve 3'ü (%1,30) Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndendir.

3.4.2. Betimsel İstatistikler ve Değişkenler Arası Korelasyonlar

Katılımcıların kültürel özellikleri ve girişimcilik eğilimi aritmetik puan ortalamaları ve standart sapma puanları ile değişkenler arası korelasyon katsayıları Tablo 1'de sunulmuştur.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Tablo 1. Değişkenlere Ait Betimsel İstatistikler ve Korelasyon Katsayıları

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1-Toplulukçuluk	-								
2-Güç Mesafesi	,025	-							
3-Belirsizlikten Kaçınma	,252*	-,048	-						
4-Erillik-Dişilik	,112	,247*	,089	-					
5-Uzun-Kısa Dönem	,357*	-,128	,472*	,150*	-				
6-Girişimcilik	,038	-	-,044	-	-,038	-			
7-Kontrol Odağı	-,005	-,052*	-,099	-,078	-,045	,733*	-		
8-Yeni Fikirler	,183*	-,052	,183*	,027	,150*	,515*	-,006	-	
9-Yaratıcılık	-,101	-	-	-	-	,703*	,346*	,072	-
Ortalama	3,62	2,21	3,66	3,24	4,04	3,31	3,48	3,52	2,91
Standart Sapma	0,80	0,96	0,60	0,87	0,68	0,48	0,83	0,70	0,68

N=223, *p<.005, **p<.01

Tablo 1'den de izlenebileceği gibi katılımcıların girişimcilik eğilimi puan ortalamaları 3,31 (SD=0,48), toplulukçuluk puan ortalamaları 3,62 (SD=0,80), güç mesafesi puan ortalamaları 2,21 (SD=0,96), belirsizlikten kaçınma puan ortalamaları 3,66 (SD=0,60), erillik puan ortalaması 3,24 (SD=0,87) ve uzun dönem yönelimlilik puan ortalamaları 4,04'tür (SD=0,68). Buna göre katılımcıların girişimcilik eğilimleri ve erillik düzeyleri orta düzeyde; toplulukçuluk, belirsizlikten kaçınma düzeyleri ve uzun dönem yönelimlilikleri oldukça yüksek ve güç mesafesi düzeyleri düşük düzeydedir. Yine Tablo 1'den izlenebileceği gibi katılımcıların girişimcilik eğilimleri ile güç mesafesi ($r=-0,31$; $p<,01$) düzeyleri arasında negatif yönlü, orta düzeyde; girişimcilik eğilimleri ile erillik ($r=-0,14$; $p<,05$) düzeyleri arasında negatif yönlü, düşük düzeyde ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Girişimcilik eğilimi ile toplulukçuluk ($r=0,04$; $p>,05$), belirsizlikten kaçınma ($r=-0,05$; $p>,05$) ve uzun dönem yönelimlilik ($r=-0,04$; $p>,05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Girişimcilik eğiliminin kontrol odağı alt boyutu ile güç mesafesi ($r=-0,25$; $p<,01$) arasında düşük düzeyde negatif yönlü istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki sözkonusudur. Girişimcilik eğiliminin yeni fikirlere açıklık alt boyutu ile toplulukçuluk ($r=0,18$; $p<,01$), belirsizlikten kaçınma ($r=0,18$; $p<,01$) ve uzun dönem yönelimlilik ($r=0,15$; $p<,05$) arasında düşük düzeyde pozitif yönlü istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki sözkonusudur. Girişimcilik eğiliminin yaratıcılık alt boyutu ile güç mesafesi ($r=-0,29$;

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

$p < ,01$), belirsizlikten kaçınma ($r = 0,16$; $p < ,05$) ve erillik ($r = -0,23$; $p < ,01$) ve uzun dönem yönelimlilik ($r = -0,18$; $p < ,01$) arasında düşük düzeyde negatif yönlü istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Tablo 1'deki korelasyon analizi sonuçlarına göre, H1, H3, H5, H1a, H1c, H3a, H4a, H5a, H2b, H4b ve H5c hipotezleri doğrulanmamıştır.

3.4.3. Güç Mesafesinin Girişimcilik Eğilimini Yordama Gücüne İlişkin Bulgular

Bağımlı değişken olan girişimcilik eğilimi ile bağımsız değişkenler kültürel özelliklerden güç mesafesi ile erillik arasındaki ilişki çoklu regresyon analizi ile test edilmiştir (Tablo 2). Korelasyon analizi sonucunda girişimcilik eğilimi ile düşük negatif istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmasına karşın erillik modele anlamlı bir katkı sağlamayarak model dışında kalmıştır. Erillik bağımsız değişkeninin model dışında kalması ile Model 1 güç mesafesinin girişimcilik eğilimini yordadığı bir model anlamlı bulunmuştur. Analize göre, Model 1'in belirlilik katsayısı $R^2 = ,093$ olup, girişimcilik eğiliminin %9,3'ü modeldeki bağımsız değişken olan güç mesafesi tarafından açıklanmaktadır. Regresyon analizi sonucuna göre, araştırmaya katılan yüksek okul öğrencilerinin güç mesafesi düzeylerindeki bir birimlik artış, girişimcilik eğiliminde 0,15 birimlik azalışa neden olmaktadır. Buna göre; H2 hipotezi doğrulanmış, H4 hipotezi ise, reddedilmiştir.

Tablo 2. Güç Mesafesi ve Girişimcilik Eğilimi Arasındaki Regresyon Analizi

Bağımlı Değişken: Girişimcilik Eğilimi			
Bağımsız Değişken	Katsayı	t Değeri	Anlamlılık Düzeyi
Sabit Terim	3,642	47,014	,000
Güç Mesafesi	-,153	-4,753	,000
R^2	,093		
Düzeltilmiş R^2	,089		
F Değeri ve Anlamlılık Düzeyi	22,595		,000

3.4.4. Güç Mesafesinin Kontrol Odağını Yordama Gücüne İlişkin Bulgular

Tablo 3'teki regresyon analizi sonuçlarına bakıldığında, güç mesafesinin (iç) kontrol odağını yordadığı Model 2 anlamlı bulunmuştur. Model 2'in belirlilik katsayısı $R^2 = ,064$ olup, girişimcilik eğiliminin %6,4'ü modeldeki bağımsız değişken olan güç mesafesi tarafından açıklanmaktadır. Araştırmaya katılan yüksek okul öğrencilerinin güç mesafesi düzeylerindeki bir birimlik artış, (iç) kontrol odağı düzeyinde 0,22 birimlik azalışa neden olmaktadır. Buna göre; H2a hipotezi doğrulanmıştır.

Tablo 3. Güç Mesafesi ve Kontrol Odağı Arasındaki Regresyon Analizi

Bağımlı Değişken: Kontrol Odağı			
Bağımsız Değişken	Katsayı	t Değeri	Anlamlılık Düzeyi
Sabit Terim	3,962	29,249	,000
Güç Mesafesi	-,219	-3,895	,000
R^2	,064		
Düzeltilmiş R^2	,060		
F Değeri ve Anlamlılık Düzeyi	15,170		,000

3.4.5. Toplulukçuluk, Belirsizlikten Kaçınma ve Uzun Dönem Yönelimliliğin Yeni Fikirlere Açıklığı Yordama Gücüne İlişkin Bulgular

Tablo 4'teki çoklu regresyon analizi sonuçlarına bakıldığında, toplulukçuluk, belirsizlikten kaçınma ve uzun dönem yönelimliliğin yeni fikirlere açıklığı yordadığı Model 3 anlamlı bulunmuştur. Model 3'ün belirlilik katsayısı $R^2=,055$ olup, girişimcilik eğiliminin %5,5'ü modeldeki bağımsız değişkenler tarafından açıklanmaktadır. Modelin bağımsız değişkenlerinin modele istatistiksel olarak anlamlı katkıları bulunmamaktadır. Buna göre; H1b, H3b ve H5b hipotezleri reddedilmiştir.

Tablo 4. Toplulukçuluk, Belirsizlikten Kaçınma, Uzun Dönem Yönelimlilik ve Yeni Fikirlere Açıklık Arasındaki Regresyon Analizi

Bağımlı Değişken: Yeni Fikirlere Açıklık			
Bağımsız Değişken	Katsayı	t Değeri	Anlamlılık Düzeyi
Sabit Terim	2,364	6,890	,000
Toplulukçuluk	,120	1,916	,057
Belirsizlikten Kaçınma	,152	1,737	,084
Uzun Dönem Yönelimlilik	,042	,516	,606
R^2	,055		
Düzeltilmiş R^2	,042		
F Değeri ve Anlamlılık Düzeyi	4,214		,006

3.4.6. Güç Mesafesi, Belirsizlikten Kaçınma, Erillik ve Uzun Dönem Yönelimliliğin Yaratıcılığı Yordama Gücüne İlişkin Bulgular

Tablo 5'teki çoklu regresyon analizi sonuçlarına bakıldığında, güç mesafesi, belirsizlikten kaçınma, erillik ve uzun dönem yönelimliliğin yaratıcılığı yordadığı Model 4 anlamlı bulunmuştur. Model 4'ün belirlilik katsayısı $R^2=,151$ olup, girişimcilik eğiliminin %15,1'i modeldeki bağımsız değişkenler tarafından açıklanmaktadır. Regresyon analizi sonucuna göre, araştırmaya katılan yüksek okul öğrencilerinin güç mesafesi düzeylerindeki bir birimlik artış, yaratıcılık düzeylerinde 0,20 birimlik bir azalışa neden olmaktadır. Ayrıca araştırmaya katılan yüksek okul öğrencilerinin uzun dönem yönelimlilik düzeyindeki bir birimlik artış, yaratıcılık düzeylerinde 0,15 birimlik bir azalışa neden olmaktadır. Modelde yer alan belirsizlikten kaçınma ve erillik bağımsız değişkenlerinin modele istatistiksel olarak anlamlı katkıları bulunmamaktadır. Buna göre; H2c hipotezi doğrulanmış; H3c, H4c ve H5c hipotezleri ise reddedilmiştir.

Tablo 5. Güç Mesafesi, Belirsizlikten Kaçınma, Erillik, Uzun Dönem Yönelimlilik ve Yaratıcılık Arasındaki Regresyon Analizi

Bağımlı Değişken: Yaratıcılık			
Bağımsız Değişken	Katsayı	t Değeri	Anlamlılık Düzeyi
Sabit Terim	4,671	13,797	,000
Güç Mesafesi	-,197	-4,268	,000
Belirsizlikten Kaçınma	-,105	-1,310	,192

Erillik	-,098	-1,897	,059
Uzun Dönem Yönelimlilik	-,154	,516	,035
R ²	,151		
Düzeltilmiş R ²	,135		
F Değeri ve Anlamlılık Düzeyi	9,666		,000

4. Sonuç

Küreselleşmenin, değişimin hızlı yaşandığı ve rekabetin dozunun gittikçe arttığı bir ortamda örgütlerin varlıklarını sürdürebilmelerinde en önemli unsurlardan biri girişimcilik ve girişimcilik eğilimi yüksek çalışanlardır. Bu noktada, bireyin ve toplumun ürünü olan kültürün aynı zamanda toplumu ve bireyi şekillendirmedeki etkisi göz önüne alındığında, bireyin girişimcilik eğilimlerini arttıran kültürel özelliklerin bir toplumda varlığı veya yüksekliği örgütlerin de varlıklarını sürdürmelerine, büyümelerine, verimlilik ve karlılıklarına katkı sağlayacaktır.

Bu çalışmanın amacı araştırma kapsamındaki yüksek okul öğrencilerinin kültürel özellikleri ile girişimcilik eğilimleri arasındaki ilişkileri incelemektir. Yapılan analizler sonucunda kültürün alt boyutlarından güç mesafesi ile girişimcilik eğilimi arasında negatif bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Güç mesafesi arttıkça, girişimcilik eğilimi azalmaktadır. Dolayısıyla güç mesafesi ve girişimcilik eğilimi ile ilgili oluşturulan hipotez kabul edilmektedir. Güler ve diğerlerinin (2016) güç mesafesi ile girişimcilik eğilimi arasında herhangi bir ilişki saptamayan bulgularıyla örtüşmemektedir. Bu çalışmanın diğer bulgularına göre, kültürün toplulukçuluk, belirsizlikten kaçınma, erillik ve uzak dönem yönelimlilik alt boyutları ile girişimcilik eğilimi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Elde edilen bulguların yanında, çalışma bazı sınırlılıklar da içermektedir. Araştırmanın bulguları doğal olarak, katılımcı özellikleriyle sınırlıdır. Çalışmada oluşturulan modeller, farklı öncül ve ardıl değişkenler kullanılarak zenginleştirilebilir. Çalışma bir devlet üniversitesinde gerçekleştirilmiştir. Özel üniversitelerdeki ve vakıf üniversitelerindeki öğrenciler üzerinde yapılacak araştırmaların konunun açıklığa kavuşmasına katkıda bulunacağı ve konuya ilişkin karşılaştırma imkânı vereceği değerlendirilmektedir.

Kaynakça

- Altuntaş, G. ve Dönmez, D. (2010). Girişimcilik yönelimi ve örgütsel performans ilişkisi: Çanakkale Bölgesinde faaliyet gösteren otel işletmelerinde bir araştırma. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, 39/1, 50-74.
- Aytaç, Ö. (2006). Girişimcilik: sosyo-kültürel bir perspektif. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15,139-160.
- Bearden, W. O., Money R. B., and Nevins, J. L. (2005). Multidimensional versus unidimensional measures in assessing national culture values: the Hofstede VSM 94 example. Journal of Business Research, 59(February), 195-203.
- Bridge, S., O'Neill, K. and Martin, F. (1998). Understanding enterprise: entrepreneurship and small business. London: McMillan Pres.**
- Bulut, C., Fiş, A. M., Aktan, B. ve Yılmaz, S. (2008). Kurumsal girişimcilik: kavramsal yapı üzerine bir tartışma. Journal of Yaşar University, 3/10, 1389-1416.**
- Çarıkcı, İ. H. ve Koyuncu, O. (2010). Bireyci-toplumcu kültür ve girişimcilik eğilimi arasındaki

- ilişkiyi belirlemeye yönelik bir araştırma. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2/2, 1-18.
- Dörtyol, İ. T. (2012). Ulusal kültürün algılanan hizmet kalitesi ve algılanan müşteri değeri üzerindeki etkisi: Turizm sektöründe bir araştırma. Yayınlanmamış doktora tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Ertaş, Ç. ve Unur, K. (2017). The impact of cultural values of hotel employees on organizational culture. Journal of Current Researches on Business and Economics, 7/2, 229-256.
- Güler, Y. B., Bozacı, İ. ve Karakaya, E. (2016). Kültür ile girişimcilik eğilimi ve ortaklık kültürü ilişkilerinin incelenmesi: Kırıkkale ili üniversite öğrencileri örneği. AKÜ İİBF Dergisi, XVIII/2, 23-33.
- Güney, S. ve Nurmakhmatuly, A. (2007). Kültürün girişimciliğe etkisi: Kazakistan ve Türkiye üniversite öğrencilerinin girişimcilik özelliklerinin belirlenmesi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10/18, 62-86.
- Hofstede, G. (1980). Culture's consequences: International differences in work-related values. Beverly Hills, CA: Sage Publications.
- Korkut, A. ve Keskin, I. (2015). A comparative analysis regarding uncertainty avoidance of pre-service teachers. Electronic International Journal of Education, Arts, and Science, 1/2, 31-57.
- Özdemir, A. A. (2014). Kültür, benlik saygısı ve girişimcilik eğilimi: Amerikan ve Türk üniversite öğrencilerinde karşılaştırmalı bir çalışma. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, 43/2, 351-367.
- Thompson, J. L. (2002). The world of the social entrepreneur. The International Journal of Public Sector Management, 15/5, 412-431.
- Williams, R. (1977). Culture and Society: 1780-1950. Middlesex: Penguin Books.
- Yoo, B. and Donthu, N. (2002). The effects of marketing education and individual cultural values on marketing ethics of student. Journal of Marketing Education, 24/2, 92-103.

OTEL MÜŞTERİLERİNİN İNTERNET ŞİKÂyetLERİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA: TEKİRDAĞ ÖRNEĞİ

Öğr. Gör. Dr. Neslihan CAVLAK

Namık Kemal Üniversitesi

Dr. Öğr. Ü. Özgür KAYAPINAR

Trakya Üniversitesi

Dr. Öğr. Ü. Hasan Selçuk ETİ

Namık Kemal Üniversitesi

Öz

Turizm endüstrisinde sürekli artan rekabet karşısında varlıklarını sürdürmek isteyen konaklama işletmeleri, her geçen gün değişen müşteri istek ve beklentilerini karşılamak durumundadırlar. Günümüzde memnun ve sadık müşterilere sahip işletmeler pazar paylarını ve karlarını arttırabilmektedir. İşletmeler her ne kadar müşteri memnuniyetini en üst düzeyde tutmak amacıyla müşterilerine yüksek kalitede hizmet vermeye çalışsalar da, çoğu zaman bazı aksiliklerle karşılaşabilmektedir. Teknolojinin yoğun olarak kullanıldığı bu dönemde, müşteriler yaşadıkları olumsuzlukları internet yolu ile kolayca paylaşabilmektedirler. Yaşanan olumsuzlukların internet aracılığı ile paylaşılması, işletmenin potansiyel müşterileri üzerinde de olumsuz bir etki ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle, müşteri şikâyetlerinin konaklama işletmeleri tarafından iyi bir şekilde yönetilmesinin önemi büyüktür. Bu çalışmanın amacı, Tekirdağ'da faaliyette bulunan beş yıldızlı otel işletmelerine yönelik şikâyetlerin ortaya koyulmasıdır. Bu amaç çerçevesinde, Tripadvisor isimli internet sitesinden elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Araştırmada, müşterilerin özellikle hangi konularda şikâyette buldukları ortaya koyulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Şikâyet Yönetimi, Otel İşletmeleri, Elektronik Ağızdan Ağıza Pazarlama, E-şikâyet

A STUDY on the INTERNET COMPLAINTS and EVALUATION ofHOTEL CUSTOMERS: AN EXAMPLE fromTEKİRDAĞ

Abstract

A constant increase in competition in tourism industry hotel establishments seeking to maintain their assets must meet ever-changing customer demands and expectations. Today, business which have satisfied and loyal customers can increase their market share and profits. Although the businesses try to provide high quality service to their customers in order to keep customer satisfaction at the top level, there are often some mishaps. In this period where technology is used extensively, customers can easily share the negative experience in the hotel online. Sharing the negative incidents through the internet can

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

also cause a negative effect on the potential customers of the hotel establishments. For this reason, it is important for the hotels to manage the customer complaints. The aim of this study is to present the complaints about five star hotels in Tekirdağ. Within the framework of this objective, Tripadvisor web site is examined by content analysis method. In this study, the issues of the customers' complains are revealed.

Keywords: Complain Management, Hotel Establishments, Electronic Word-of-Mouth Marketing, E-marketing

1. GİRİŞ

Müşterilerin işletmenin sunduğu ürünlerden memnun olması çoğu işletme açısından büyük önem taşımaktadır. İşletmeler her ne kadar müşterileri memnun etmek amacıyla ekstra bir çaba harcasalar da, bazen bazı aksiliklerin yaşanmasından kaçınmak mümkün olmamaktadır. Yaşanan bu tür olumsuzluklar çoğunlukla müşteri memnuniyetsizliği ile sonuçlanabilmekte ve sonuçları da işletmeler açısından üzücü olabilmektedir.

İşletme ile müşteriler arasında ortaya çıkan bu tür olumsuzluklar müşterilerin şikâyetle bulunmalarına, işletmeyi kötüleyici yönde hareket etmelerine ve bir daha işletmeye ait ürünleri satın almamalarına neden olabilmektedir. İşletmenin sunduğu ürünler ile alakalı olumsuz bir deneyim yaşayan ve memnun olmayan bir müşteri bu olumsuz deneyimini 10 ila 20 kişi ile paylaşabilmektedir (Kau & Wan-Yiun Loh, 2006). Bu durum işletmenin sürekli ve potansiyel müşterilerini de olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu nedenle, ortaya herhangi bir aksilik çıktığında işletmenin, bu aksiliğin müşteriler tarafından bir memnuniyetsizliğe neden olup olmadığını araştırması oldukça önemlidir (Johnson, 1995). Eğer ortada bir müşteri memnuniyetsizliği varsa bu durumun telafi edilmesi işletme açısından büyük önem taşımaktadır.

Rekabetin çok yoğun olduğu günümüzde, birçok işletme karını arttırmak, sadık müşteriler edinmek ve sürekli müşterilerini elde tutabilmek için hizmet kalitesine odaklanmaktadır. Ancak hatalardan, aksaklıklardan ve şikâyetlerden hizmet endüstrisinde (Hart, Heskett, & Sasser, 1990) özellikle de, üretim ve tüketim süreçlerinde insan unsurunun ön planda olduğu bir endüstri olan, turizm ve otel endüstrisinde (Collie, Sparks, & Bradley, 2000) kaçınmak her zaman mümkün olmamaktadır.

Turistler genellikle sürekli yaşadıkları yer dışına gerçekleştirecekleri ziyaretlerinde gidecekleri yer hakkında önceden bilgi edinmek istemektedir. Özellikle de aşına olunmayan yerlere gidileceği zaman konaklamak için rezervasyon yaptırmak gerekmektedir. Turistler destinasyon hakkında bilgi almak için arkadaşlarına danışabilir, seyahat acentalarından bilgi alabilir ya da internetten araştırma yapabilirler. Bütün bu arayışların ortak noktası, insanların karar verme süreçlerinin bir parçası olarak başkalarının tavsiyelerine ne kadar çok önem verdikleridir. Kısaca, olumlu ve olumsuz ağızdan ağıza iletişimin insanların satın alma kararını etkileme potansiyeli oldukça yüksektir. Bu nedenle, ağızdan ağıza iletişimin pazarlama faaliyetlerine etkisi büyüktür (Anderson, 1998), (Richins, 1984), (Sparks & Browning, 2011).

Teknolojinin ilerlemesi insanların internete ulaşımını oldukça kolaylaştırmıştır. Potansiyel müşteriler internet sayesinde diğer müşterilerden tarafsız olarak herhangi bir ürün hakkında bilgi alabilmektedir. İnsanların herhangi bir ürün ya da konu hakkında birbirlerine bilgi vermeleri ve tavsiyede bulunmaları elektronik ağızdan ağıza iletişimin varlığını ortaya koymaktadır. İnternet yoluyla iletişimin farklı özellikleri göz önüne alındığında (çok çeşitli kişilerle istediğin bir zamanda görüşme imkânı, farklı coğrafik konumdaki kişilere ulaşabilme gibi), elektronik ağızdan ağıza iletişim pazarlama faaliyetlerinde önemli bir rol oynamaktadır (Hennig-Thurau, Gwinner, Walsh, & Gremler, 2004). Travel

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Daily News (2012) tarafından yapılan bir araştırmaya göre, ankete katılan kişilerden % 87'si, TripAdvisor'da yapılan incelemelerin otel seçimlerini daha güvenli bir şekilde yapmalarını sağladığını ve % 98'i ise bu web sitesindeki incelemelerin doğru olduğunu düşündüklerini ortaya koymaktadır. E-marketer (2013) tarafından yapılan bir araştırma, tüketicilerin seyahate çıkmak için internet ortamından ilham aldıklarını ve seyahatlerini de yine internet ortamından planladıklarını ortaya koymaktadır. TripAdvisor.com, bağımsız müşteri tanıklıklarını ve otel ve diğer seyahatle ilgili ürünlerle gerçek deneyimlerinin değerlendirilmesini içeren veritabanını temel alarak, önde gelen küresel seyahat bilgisi önerileri web sitelerinin birincisi olarak öne çıkmıştır (Gretzel & Yoo, 2008).

Hizmet işletmeleri müşterilerden gelen şikâyetlerin hepsini önleyemeyebilir ancak işletmelerin onlara etkili çözümler bulmayı öğrenmeleri gerekmektedir. Etkili şikâyetlerin ele alınmasının, mağdur müşterileri memnun ve sadık müşterilere dönüştürebileceği ortaya koyulmaktadır (Gilly & Hansen, 1985). (Schlesinger & Heskett, 1991), yeni müşterileri çekmenin, mevcut olanları elde tutmaktan daha maliyetli ve daha az kârlı olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun bilincinde olan, turizm ve otel işletmeleri için etkili bir şikâyet yönetimi kaçınılmaz hale gelmektedir.

Yüksek kalitede bir hizmet vermek için müşterinin istek ve beklentilerinin üzerine çıkılması gerekmektedir (Heung & Lam, 2003). İşletmeler müşteri istek ve beklentilerini ancak onlardan gelen geri bildirimler sayesinde öğrenebilmektedir. Bu nedenle, işletmelerin bu şikâyetlere olumsuz tepki vermemeleri hatta bu şikâyetlerden yola çıkarak kendilerini yenilemeleri ve gerekli değişiklikleri yapmaları gerekmektedir.

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Araştırmanın amacı; Tekirdağ ilinde bulunan beş yıldızlı oteller hakkında internette yapılan şikâyetlerin değerlendirilmesi ve müşterilerin otellerin vermiş oldukları hizmet unsurlarının hangilerini problemleri olarak algıladıklarının belirlenmesidir. Araştırmada içerik analizi yöntemi kullanılmaktadır. Araştırmada içerik analizi yöntemi kullanılmasının amacı ise; müşterilerin yaptıkları şikâyet davranışının yansıttığı anlamı araştırmacıların anlamasına yardımcı olan bir yöntem olması ve (Jean Harrison-Walker, 2001) son yıllarda Tripadvisor'da yapılan otel şikâyetlerinin değerlendirilmesi üzerine yapılan çalışmalarda bu yöntemin kullanılıyor olmasıdır (O'Connor, 2010), (Sparks & Browning, 2011), (Zheng, Youn, & Kincaid, 2009).

Trakya bölgesinde bulunan Tekirdağ ili oldukça önemli bir konuma sahiptir. Tekirdağ, Anadolu ile Avrupa'yı birbirine bağlayan bir karayolu ve demir yolu üzerinde bulunmaktadır. Ayrıca İstanbul iline çok yakın bir mesafede yer alması, Karadeniz ve Marmara denizine de kıyısı bulunması coğrafi konumunun önemini göstermektedir. Tekirdağ, tarihi ve kültürel çekiciliklere sahip, doğal güzellikleri içerisinde barındıran ve turizm açısından zengin bir ildir. Deniz turizmi ve kültür turizmi bölgede en fazla ilgi çeken turizm çeşitleridir. Ayrıca, dağ ve doğa yürüyüşleri, yamaç paraşütü ve şarap turizmi de ilde düzenlenen en önemli turizm faaliyetleridir.

Araştırmada analiz edilen veriler aylık 390 milyona ulaşan ziyaretçisi bulunan Tripadvisor isimli internet sitesi üzerinden toplanmıştır. Tripadvisor'da oteller hakkında yapılan yorumlar 5'li bir derecelendirme sistemi ile yapılmaktadır. Mükemmel, çok iyi, ortalama, kötü ve berbat şeklinde oluşturulmuş bu derecelendirme sistemi üzerinden müşteriler otelleri değerlendirmekte ve yorumlarını yazmaktadırlar. Beş yıldızlı oteller üzerinde yapılan bu araştırmada ortalama, kötü ve berbat olarak derecelendirilmiş olan Türkçe ve İngilizce yorumlar incelenerek değerlendirilmiştir. İncelenen yorumlarda yer alan cümleler tek tek analiz edilmiş ve oteller hakkında yapılan şikâyet yorumları yedi

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

kategori altında toplanmıştır. Bu yedi kategori; odalar, hizmet, değer, temizlik/hijyen, otel özellikleri, personel ve yiyeceklerdir.

Araştırma Bulguları

Tripadvisor çok fazla üyeye sahip olan ve oldukça popüler internet siteleri arasında bulunmaktadır. Siteye girdiğinizde, herhangi bir yere ait sadece konaklama yerleri hakkında değil o bölgedeki restoranlar ve yapılacak etkinlikler hakkında da yorumlara erişebilmek mümkündür. Tekirdağ'da bulunan beş yıldızlı oteller hakkında yapılan yorumların derecelendirilmesi Tablo 1'de bulunmaktadır.

Tablo 1. Tekirdağ'da bulunan beş yıldızlı otellere yönelik yorumların derecelendirilmesi

Derecelendirme	Sayı	%
Mükemmel	68	32,5
Çok iyi	68	32,5
Ortalama	37	18
Kötü	23	11
Berbat	13	6
Toplam	209	100

Tekirdağ'da bulunan beş yıldızlı oteller hakkında 10.04.2018 tarihine kadar yapılmış olan toplam 209 yorum yukarıdaki tabloda görülmektedir. Yapılan derecelendirmenin sayısal verilerine bakıldığında 68'inin (% 32,5) Mükemmel, 68'inin (% 32,5) Çok iyi, 37'sinin (% 18) Ortalama, 23'ünün (% 11) Kötü, 13'ünün (% 6) ise Berbat şeklinde olduğu görülmektedir. Çalışmanın müşteri şikâyetleri ile ilgili olmasından dolayı, araştırmada veri olarak üç ve daha sonraki derecelendirmelere tabi tutulan 73 (% 35) yorum analiz edilmiştir. Tripadvisor internet sitesi derecelendirme sonuçları incelendiğinde Tekirdağ'da bulunan beş yıldızlı oteller konusunda müşteri memnuniyetinin çok da düşük olmadığı ortaya çıkmaktadır. Tablo 2'de oteller hakkında şikâyete konu olan unsurlar bulunmaktadır.

Tablo 2. Şikâyet Unsurlarının Sınıflandırılması (n. 73)

Kategoriler	Sayı	%
Odalar	4	5
Hizmet kalitesi	11	15
Değer	24	33
Temizlik/Hijyen	5	7
Otel özellikleri	16	22
Yiyecekler	10	14
Personel	3	4
Toplam	73	100

Müşterilere ait şikâyet unsurları toplam yedi kategori altında toplanmıştır. Bu yedi kategori; odalar, hizmet, değer, temizlik/hijyen, otel özellikleri, personel ve yiyeceklerdir. Yapılan yorumlarda yer alan cümleler teker teker analiz edilmiş ve toplam 73 yorumda yer alan şikâyet unsurları tablodaki gibi

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

dağılım göstermiştir. Bu unsurların sıklık değerleri sırasıyla; odalar konusunda (5 %), hizmet konusunda (15 %), değer konusunda (33 %), temizlik/hijyen konusunda (7 %), otel özellikleri konusunda (22 %), yiyecekler konusunda (14 %), ve son olarak personel konusunda (4 %) olduğu görülmektedir. Odalar hakkında yapılan şikâyetlerin içeriği incelendiğinde müşterilerin genellikle banyodan gelen kötü kokudan rahatsız oldukları, odalarda bulunan priz sayısının oldukça az olması, odalarda ses yalıtımının yeterli olmaması ve banyoda gerekli malzemelerin çoğunun eksik olduğu konularından şikâyetçi olduğu ortaya çıkmaktadır.

Otellerin vermiş olduğu hizmetin düşük kalitede olduğu konusunda da şikâyetler bulunmaktadır. Otellerin spa bölümlerinin temiz olmaması, çoğu zaman bu alanlarda ilgili bir personel bulunmaması ve dolayısı ile bu bölümlerde müşteri ihtiyaçlarının karşılanamaması gibi durumların Sözkonusu olduğu konularında şikâyetler bulunmaktadır. Restoranlarda gerçekleştirilen servisin yetersiz olması, odaya istenen şeylerin zamanından çok sonra gelmesi hizmet konusunda yaşanan problemlerin başında gelmektedir. Özellikle de bayram, yılbaşı gibi önemli günlerde yapılan organizasyonlarda verilen hizmetten şikâyetçi olan müşterilerde bulunmaktadır.

Fiyat-değer konusu müşterilerin en fazla şikâyette buldukları unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Müşteriler, yoruma konu olan otellerin çok pahalı ve beş yıldızlı otel düzeyinde bir hizmet vermediklerini iddia etmektedir. Müşteriler verdikleri paranın karşılığını alamadıklarını, verdikleri paralarının boşa gittiğini ve bu otellerde mecbur kalınmadığı takdirde kalınmaması gerektiğini öne sürmektedir.

Temizlik/hijyen, otelin odalarının, lobinin, genel tuvaletlerin, yemek salonlarının, spor alanlarının ve spa bölümünün temiz olmasını içermektedir. Odada bulunan halılarda çıkmayan kirlerin bulunması, banyoların ve camların kirli olması gibi şikâyetler bulunmaktadır. Otelin özellikleri unsuru, konaklama işletmesinin fiziksel olarak konumunu içermektedir. Müşterilerin bu konuda en çok şikâyet ettikleri şey, otellerin şehir merkezinden uzak olması ve ulaşımın oldukça zor olmasıdır. Ayrıca otelin bakımsız ve eski olması da otelin özellikleri arasında bulunmaktadır.

Personel unsuru, otellerde çalışan personelin yardımsever, ilgili ve güler yüzlü olup olmadığını ifade etmektedir. Yiyecekler unsuru, yemek salonlarında verilen yiyeceklerin yeterli olup olmamasını içermektedir. Kahvaltının oldukça zayıf olması, akşam yemeklerinin yeterli olmaması, çoğu zaman yemeklerde meyve istendiğinde taze olmayan şeylerin müşterilere servis edildiği ortaya çıkmaktadır.

Sonuç Ve Öneriler

Günümüzde internet siteleri vasıtasıyla potansiyel müşteriler merak ettikleri her türlü ürün hakkında hızlı ve kolay bir şekilde bilgi alabilmekte ve diğer kişilerin konu hakkındaki görüşlerini öğrenebilmektedir. Son yıllarda teknolojiye yaşanan ilerlemeler müşterilere ağızdan ağıza pazarlama yapma imkânı tanımaktadır. Herkesin kolayca ulaşabileceği ve okuyabileceği bu görüş ve yorumlar işletmeler açısından büyük önem taşımaktadır. Her işletme karını arttırmak ve hayatını sürdürebilmek amacıyla müşterilerine kaliteli ürünler sunmak, müşterilerin istek ve beklentilerini karşılamak zorundadır. Müşterilerin işletmenin ürünlerinden memnun olmaları oldukça önemlidir çünkü memnun olmayan müşteri memnuniyetsizliğini her zaman dile getirmek istemektedir. Günümüzde müşterilerin memnuniyetsizliğini dile getirmeleri ve bu durumu internet ortamında paylaşmaları işletmeleri olumsuz yönde etkilemektedir.

Bu çalışmada, Tekirdağ ilinde bulunan beş yıldızlı oteller hakkında internette yapılan şikâyetlerin değerlendirilmesi yapılarak, müşterilerin otellerin vermiş oldukları hizmet unsurlarının hangilerini

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

problemleri olarak algıladıkları araştırılmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre, Tekirdağ'da bulunan beş yıldızlı otellerde konaklayan müşterilerin en fazla fiyat-değer unsuru konusunda şikâyetçi oldukları görülmektedir. Müşteriler otellerin verdikleri hizmet ile almak istedikleri ücretin tutarsız olduğunu ve otellerin beş yıldızdan çok üç yıldızlı birer otel gibi hizmet verdiklerini iddia etmektedirler. Müşterilere göre, ilde bulunan beş yıldızlı oteller konaklayanların beklentilerinin oldukça altında olduğunu belirtmektedirler. Araştırma sonuçlarına göre, ikinci sıradaki şikâyet unsuru otel özellikleridir. Otellerde konaklayan müşteriler, otellerin konumları konusunda sıkıntı yaşadıklarını her defasında ifade etmektedirler. Otellerin konum olarak şehir merkezine uzak olduklarını ve buna rağmen ulaşımın oldukça zor olduğunu belirtmektedirler. Diğer taraftan, otellerin beş yıldızlı bir otelden pek beklenmeyeceği şekilde bakımsız ve eski olduğunu iddia etmektedirler. Otel dekorasyonu ve ışıklandırması konuları da müşterilerin yorumlarında şikâyetçi oldukları unsurlar arasında bulunmaktadır. Otellerde konaklayan müşterilerin üçüncü en fazla şikâyetçi oldukları konu ise otelin verdiği hizmetin kalitesidir. Müşteriler yorumlarında, işletmeden istenen birçok hizmeti alamadıklarını iddia etmektedir. Örneğin; otele geç bir saatte giriş yapacağını önceden belirtmiş olan bir müşteri otele gittiğinde odasının hazır olmadığını ve kendisini 45 dakika beklettiklerini iddia etmektedir. Diğer bir müşteri ise, otele geldiğinde kendisini kapıda kendisini karşılayan bir personel olmadığını belirtmiştir. Spa ve fitness bölümlerinde de ciddi sıkıntıların olduğu ifade edilmektedir. Bu bölümlerde, havlu bulamadıklarını, spor aletlerinin çoğunun bozuk olduğu, masörlerin deneyimsiz ve bilgisiz olmalarından şikâyet eden misafirler bulunmaktadır. Oteller konusunda yazılan yorumlardan diğer biri de yiyeceklerdir. Otellerin restoranlarının yemekler konusunda oldukça zayıf olduğu ve müşteri beklentilerini karşılamaktan çok uzak olduğu ifade edilmektedir. Temizlik ve hijyen, odalar ve otel personeli konularında da müşterilerin memnuniyetsizlikler yaşadıkları otel yorumlarından anlaşılmaktadır.

Tekirdağ ili yaklaşık bir milyon nüfusa sahip bir ilimizdir. Otel doluluk oranları yıllara göre incelendiğinde ortalama % 28 civarındadır. Otel işletmelerinin asıl gelir kaynakları konaklamadır. Bu nedenle, bir otel işletmesi için en önemli unsurlardan biri otelin doluluk oranıdır. Bu oranı arttırmak için otellerin müşterilerin beklentilerini tam anlamıyla karşılamaları gerekmektedir. İnternette yapılan otellere ait olumsuz yorumlar potansiyel müşteriler tarafından okunmakta ve onları negatif yönde etkileyebilmektedir. Bu nedenle, otel işletmelerinin kendi otelleri hakkında yapılan yorumları takip etmeleri gerekmektedir. Otel işletmelerinin, müşterilerinin yaşadıkları bu tür olumsuzlukları bir taraftan telafi etme yoluna gitmeleri diğer taraftan da potansiyel müşterilerinin bu tür sıkıntıları yaşamamaları için işletmenin eksiklerini gidermeleri büyük önem taşımaktadır.

Kaynakça

- Anderson, E. W. (1998). Customer satisfaction and word of mouth. *Journal of Service Research*, 1(1), 5–17.
- Collie, T. A., Sparks, B., & Bradley, G. (2000). Investing in interactional justice: A study of the fair process effect within a hospitality failure context. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 24(4), 448–472.
- Gilly, M. C., & Hansen, R. W. (1985). Consumer complaint handling as a strategic marketing tool. *Journal of Consumer Marketing*, 2(4), 5–16.
- Gretzel, U., & Yoo, K. H. (2008). Use and impact of online travel reviews. *Information and Communication Technologies in Tourism 2008*, 35–46.
- Hart, C. W., Heskett, J. L., & Sasser, J. W. E. (1990). The profitable art of service recovery.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Harvard Business Review, 68(4), 148–156.
- Hennig-Thurau, T., Gwinner, K. P., Walsh, G., & Gremler, D. D. (2004). Electronic word-of-mouth via consumer-opinion platforms: What motivates consumers to articulate themselves on the Internet? *Journal of Interactive Marketing*, 18(1), 38–52.
- Heung, V. C. S., & Lam, T. (2003). Customer complaint behaviour towards hotel restaurant services. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 15(5), 283–289.
- Jean Harrison-Walker, L. (2001). E-complaining: A content analysis of an Internet complaint forum. *Journal of Services Marketing*, 15(5), 397–412.
- Johnson, R. (1995). Service Failure and Recovery: Impact. Attributes and Process, in.
- Kau, A.-K., & Wan-Yiun Loh, E. (2006). The effects of service recovery on consumer satisfaction: a comparison between complainants and non-complainants. *Journal of Services Marketing*, 20(2), 101–111.
- O'Connor, P. (2010). Managing a hotel's image on TripAdvisor. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 19(7), 754–772.
- Richins, M. L. (1984). Word of mouth communication as negative information. *ACR North American Advances*.
- Schlesinger, L. A., & Heskett, J. L. (1991). Breaking the cycle of failure in services. *MIT Sloan Management Review*, 32(3), 17.
- Sparks, B. A., & Browning, V. (2011). The impact of online reviews on hotel booking intentions and perception of trust. *Tourism Management*, 32(6), 1310–1323.
- Zheng, T., Youn, H., & Kincaid, C. S. (2009). An analysis of customers' E-complaints for luxury resort properties. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 18(7), 718–729.

İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ PROGRAMI ÖĞRENCİLERİNİN PROBLEM ÇÖZME BECERİSİ ALGILARININ İNCELENMESİ

Öğr.Gör. Dr. Ömer GÜNGÖR

Dr. Öğretim Üyesi Öznur GÖKKAYA

Öğr.Gör. Barış DEMİR

Öğr.Gör. Zafer CESUR

Kocaeli Üniversitesi. Hereke Ö.İ.U. MYO

Kocaeli Üniversitesi Hereke MYO

Öz

İş sağlığı ve güvenliği kavramı, işçinin sağlığı, emniyetini ve iş dolayısıyla doğan tehlikeler karşısında korunmasını kapsamaktadır. 6331 sayılı iş sağlığı ve güvenliği kanunu işverenlere iş güvenliği uzmanı çalıştırma veya iş güvenliği desteği alma zorunluluğu getirmektedir. İş Güvenliği uzmanları kanun ve yönetmeliklerin uygulanmasını sağlayarak işyerindeki tehlikeli durum ve davranışların ortadan kaldırılması için çalışmaktadırlar. Bu kapsamda işyerlerindeki problemleri görerek çözüm önerilerinde bulunmaları gerekmektedir. Bu araştırma, İş Sağlığı ve Güvenliği programı öğrencilerinin problem çözme becerisi algılarının belirlenmesi ve algıların cinsiyet, mezun olunan lise türü, sınıf düzeyi değişkenleri açısından farklılaşıp farklılaşmadığının tespit edilmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırmada Hereke Ömer İsmet Uzunyol MYO örnek olarak belirlenmiş ve 2017–2018 eğitim öğretim yılı güz döneminde öğrenim gören ön lisans öğrencileri araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Araştırmada ölçme aracı olarak Heppner ve Peterson ‘un geliştirmiş olduğu ve Türkçe uyarlaması Şahin ve Taylan (1992) tarafından yapılan Problem Çözme Envanteri (PÇE) kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Problem Çözme Becerisi, İş Sağlığı ve Güvenliği, Meslek Yüksek Okulu Öğrencisi

Giriş

Çalışma hayatı ve sağlık ilişkileri ilk insanlar zamanından beri var olmakla birlikte, sanayi devriminden sonra makineleşme ile iş kazaların artması sonucunda bu konuya ilgi artmıştır. Bilim ve teknoloji alanındaki gelişmeler bir yandan insan hayatını kolaylaştırırken diğer yandan yeni yöntemlerin ve çalışma alanlarının ortaya çıkardığı sağlık sorunlarını da beraberinde getirmektedir. İş sağlığı ve güvenliğinde temel ilke, işyerlerinde ki olası tehlike ve riskleri önceden saptamak ve çalışanlara zarar vermeden kontrol altına almaktır. Son 50 yılda bütün dünyada çalışma hayatında önemli gelişmeler olmuştur ve iş sağlığı ve güvenliği yönünde birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar sonucunda olumlu gelişmeler meydana gelerek iş kazaları ve meslek hastalıklarında önemli ölçülerde azalma meydana gelmiştir. Fakat bu çalışmalar daha çok gelişmiş ülkelerde görülmektedir.

Türkiye de iş güvenliği son 10 yılda büyük ilerleme kaydetmiştir. 2012 yılında 6331 sayılı iş sağlığı ve güvenliği kanunu yasalaşarak firmalara iş güvenliği uzmanı çalışma zorunluluğu getirilmiştir. Üniversitelerin İş sağlığı ve Güvenliği programlarında bu amaçla mevzuat ve uygulamaya yönelik (risk değerlendirmesi, acil durum planı vb.) eğitimi verilmektedir. Güngör ve diğerleri(2017) tarafından yapılan araştırmada kamu-özel sektör karşılaştırması yapılarak çalışanların iş güvenliği yönünden beklentileri belirlenmiştir.

Problem ile ilgili literatür incelendiğinde farklı pek çok tanım olduğu görülmektedir. Dewey problem; insan zihnini karıştıran, ona meydan okuyan ve inancı belirsizleştiren her şey olarak tanımlanır (Gelbal, 1991:167). Bingham'a göre (1998), problem, bir kişinin istenilen hedefe ulaşmak amacıyla topladığı mevcut güçlerinin karşısına çıkan engeldir.

Günlük ve mesleki yaşantılarında bireyler, sürekli olarak problemlerle karşı karşıya kalırlar. Karşılaşılan problemlerin hızlı ve etkili olarak çözebilmesi için yeni yöntem ve stratejiler geliştirilmelidir (Posamentier, 1998:1). Kendisini problem çözmede yeterli olarak algılayanların, kişilerarası ilişkilerde daha girişken ve daha olumlu benlik algısına sahip olmalarının yanı sıra akademik yönden daha uygun çalışma yöntemleri ve durumları sergiledikleri saptanmıştır (Şahin, Şahin ve Heppner, 1993). Problem ile başa çıkmada, kişinin problemleri çözme yeteneği, kendini bilişsel olarak değerlendirmesine ve büyük ölçüde probleme yoğunlaşmasına bağlıdır (Heppner, Baumgardner ve Jakson, 1985: 105-108).

Heppner'e (1982) göre problem çözme, problemlerle başa çıkma kavramı ile eş anlamlıdır. Gerçek yaşamda kişisel problem çözme, iç ya da dış isteklere uyum sağlamak amacı ile davranışsal tepkilerde bulunmak için bilişsel ve duygusal süreçleri bir hedefe yöneltme olarak ifade edilmektedir.

Problem çözme çocukluktan itibaren öğrenilmekte, okul yıllarında ise problem çözme becerileri geliştirilmektedir (Miller & Nunn, 2003). Bu bağlamda öğrenciler, problemin belirlenmesi, alternatif çözümlerin saptanması, değerlendirilmesi, karar verme ve harekete geçme aşamalarının her birindeki becerilerini geliştirmek durumundadırlar. Demir (2011) tarafından yapılan çalışmada meslek yüksekokulu öğretim elemanlarının problem çözme becerileri incelenmiştir. Bu araştırmada meslek yüksekokulu öğrenim gören öğrencilerinin problem çözme becerilerini algılama düzeyleri belirlenecektir.

2.Yöntem

2.1.Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

İş hayatına donanımlı çalışanlar olarak katılmak üzere eğitim gören meslek yüksekokulu öğrencilerinin problem çözme becerilerini algılama düzeyleri düzeylerinin belirlenmesi ve demografik özellikler, cinsiyet, sınıf, mezun olunan lise türü, yaş, bölüm seçme nedeni ve ailenin eğitim düzeyi, değişkenleri kapsamında analiz edilmesi amacıyla gerçekleştirilen bu çalışma, betimleyici ilişkisel tarama modelindedir. Veri toplama aracıyla elde edilen veriler SPSS 15.0 istatistik programı kullanılarak çözümlenmiştir. Verilerin analizinde aritmetik ortalama, t-testi ve tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Karşılaştırmalarda Alpha katsayısı = .05 anlamlılık düzeyi esas alınmıştır.

2.2.Evren ve Örneklem

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Araştırmanın evrenini Kocaeli Üniversitesi Hereke Ö.İ.Uzunyol Meslek Yüksekokulu İş Sağlığı ve güvenliği programı öğrencileri oluşturmaktadır. Toplam 100 öğrencinin öğrenim gördüğü programda 98 adet anket formu öğrencilerin eğitim gördüğü programlar kapsamında gönüllülük esasına dayalı olarak doldurulmuş tur

2.3. Veri Toplama Araçları

Heppner ve Peterson (1982) tarafından geliştirilen ölçeğin Türkçe çevrisi Şahin, Şahin ve Heppner (1993) tarafından gerçekleştirilmiştir. Problem Çözme Envanteri, 35 maddelik, 1-6 arası puanlanan likert tipi, bireyin problem çözme becerileri konusunda kendisini algılayışını ölçen bir bireysel değerlendirme ölçeğidir. Puan ranjı 32-192'dir. Ölçekten alınan toplam puanların yüksekliği, bireylerin problem çözme konusunda kendini yetersiz algıladığını göstermektedir. Puanlama esnasında 9, 22. ve 29. maddeler puanlama dışı tutulur. 1, 2, 3, 4, 11, 13, 14, 15, 17, 21, 25, 26, 30. ve 34. maddeler ters olarak puanlanan maddelerdir. Bu maddelerin yeterli problem çözme becerilerini temsil ettiği varsayılmıştır. (Savaşır ve Şahin, 1997).

2.4. Araştırmanın Hipotezleri

Bu çalışmada İş Sağlığı ve Güvenliği programı öğrencilerinin problem çözme becerisi algılarının belirlenmesi ve algıların cinsiyet, mezun olunan lise türü, sınıf düzeyi, bölüm seçme nedeni, yaş, ailesinde eğitim görme durumu değişkenleri açısından farklılaşıp farklılaşmadığının tespit edilmesi amacıyla yapılmıştır

Bu amaca uygun olarak aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur:

H1. İş Sağlığı ve Güvenliği programı öğrencilerinin problem çözme becerisi algıları yüksektir

H2. İş Sağlığı ve Güvenliği programı öğrencilerinin problem çözme becerisi algıları demografik değişkenlere göre farklılık gösterir

H2.1. İş Sağlığı ve Güvenliği programı öğrencilerinin problem çözme becerisi algıları cinsiyet değişkenine göre farklılık gösterir

H2.2 İş Sağlığı ve Güvenliği programı öğrencilerinin problem çözme becerisi algıları sınıf değişkenine göre farklılık gösterir

H2.3. İş Sağlığı ve Güvenliği programı öğrencilerinin problem çözme becerisi algıları mezun olunan lise türü değişkenine göre farklılık gösterir

H2.4. İş Sağlığı ve Güvenliği programı öğrencilerinin problem çözme becerisi algıları bölüm seçme nedeni değişkenine göre farklılık gösterir

H2. 5. İş Sağlığı ve Güvenliği programı öğrencilerinin problem çözme becerisi algıları yaş değişkenine göre farklılık gösterir

H2. 6. İş Sağlığı ve Güvenliği programı öğrencilerinin problem çözme becerisi algıları ailenizde üniversite eğitimi alma durumu değişkenine göre farklılık gösterir

3. BULGULAR

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

3.1. Demografik Özellikler

Bu bölümde anketin uygulanması sonucu elde edilen verilerin istatistiksel analizine ilişkin bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir. İlk olarak araştırmaya katılan öğrencilere ilişkin kişisel bulgulara, ikinci olarak ise araştırmının hipotezlerine ilişkin bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir. Anket uygulaması MYO da öğrenim gören öğrencilere uygulanmış ve öğrencilerin demografik özellikleri aşağıda verilmiştir.

Öğrencilerin Cinsiyete Göre Dağılımı

Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyete göre dağılımına ilişkin bilgilere Tablo 1’de yer verilmiştir.

Tablo 1: Öğrencilerin Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	N	%
Kadın	30	30,6
Erkek	68	69,4
Toplam	98	100,0

Öğrencilerin Sınıf Düzeyine Göre Dağılımı

Araştırmaya katılan öğrencilerin sınıf düzeyine göre dağılımına ilişkin bilgilere Tablo 2’de yer verilmiştir.

Tablo 3: Öğrencilerin Öğrenim Türüne Göre Dağılımı

Sınıf düzeyi	N	%
1.sınıf	40	40,8
2.sınıf	58	59,2
Toplam	98	100,0

Öğrencilerin Mezun Olunan Lise Türüne Göre Dağılımı

Araştırmaya katılan öğrencilerin mezun olunan lise türü dağılımına ilişkin bilgilere Tablo 3’de yer verilmiştir.

Tablo 4: Öğrencilerin Mezun Olunan Lise Türüne Göre Dağılımı

Lise Türü	N	%
Düz lise	4	4,1
Anadolu lisesi	36	36,7

Meslek Lisesi	58	59,2
Toplam	98	100,0

Öğrencilerin Yaş Durumuna Göre Dağılımı

Araştırmaya katılan öğrencilerin öğrencinin yaş durumuna göre dağılımına ilişkin bilgilere Tablo 4’de yer verilmiştir.

Tablo 5: Öğrencilerin Yaş Durumuna Göre Dağılımı

	N	%
18-21	88	89,8
22-25	10	10,2
Toplam	98	100,0

Öğrencilerin Bölüm Seçme Nedeni Göre Dağılımı

Araştırmaya katılan öğrencilerin bölüm seçme nedenlerine göre dağılımına ilişkin bilgilere Tablo 5’de yer verilmiştir.

Tablo 5: Öğrencilerin Bölüm Seçme Nedeni Göre Dağılımı

Bölüm Seçme Nedeni	N	%
Kendi isteğimle	56	57,1
Arkadaş tavsiyesi	4	4,1
Anne/baba tavsiyesi	6	6,1
Yüksek iş bulma oranı	28	28,6
Diğer	4	4,1
Toplam	98	100,0

Öğrencilerin Ailesinde Üniversite Eğitimi Alma Durumu Göre Dağılımı

Araştırmaya katılan öğrencilerin ailesinde üniversite eğitimi alma durumu göre dağılımına ilişkin bilgilere Tablo 6’de yer verilmiştir.

Tablo 6: Öğrencilerin Matematik Başarı Durumuna Göre Dağılımı

Eğitim Alma Durumu	N	%
Evet	56	57,1
Hayır	42	42,9
Toplam	98	100,0

3.2.Verilerin Analizi

Öğrencilerin problem çözme becerileri algılarını ortaya koymak amacıyla katılımcılara yöneltilen sorulara alınan cevaplara ilişkin aritmetik ortalama ve standart sapmalar Tablo 7’de gösterilmiştir.

Genel ortalamalar incelendiğinde en yüksek değer “Genellikle kendimle ilgili kararları verebilirim ve bu kararlardan hoşnut olurum ” ($X= 4,57$) olduğu, en düşük “Zor bir sorunla karşılaştığımda ne olduğunu tam olarak belirleyebilmek için nasıl bilgi toplayacağımı uzun boylu düşünmem.” ($X=2.63$) olduğu görülmektedir. Toplam ortalamanın ise ” ($X= 3,68$) ile orta düzeyde olduğu görülmüştür.

Tablo 7. Öğrencilerin Problem Çözme Becerileri Algıları Aritmetik Ortalama Ve Standart Sapma Değerleri

İFADELER	Aritmetik Ortalama	S.S
Bir sorunumu çözmek için kullandığım çözüm yolları başarısız ise bunların neden başarısız olduğunu araştırmam	2,71	1,506
Zor bir sorunla karşılaştığımda ne olduğunu tam olarak belirleyebilmek için nasıl bilgi toplayacağımı uzun boylu düşünmem.	2,63	1,542
Bir sorunumu çözmek için gösterdiğim çabalar başarısız olursa o sorun ile başa çıkabileceğimden şüpheye düşerim.	2,67	1,591
Bir sorunumu çözdükten sonra bu sorunu çözerken neyin işe yaradığını, neyin yaramadığını ayrıntılı olarak düşünmem	2,82	1,683
Sorunlarımın çözme konusunda genellikle yaratıcı ve etkili çözümler üretebilirim	4,39	1,448
Bir sorunumu çözmek için belli bir yolu denedikten sonra durur ve ortaya çıkan sonuç ile olması gerektiğini düşündüğüm sonucu karşılaştırırım.	4,08	1,544
Bir sorunum olduğunda onu çözebilmek için başvurabileceğim yolların hepsini düşünmeye çalışırım.	4,43	1,149
Bir sorunla karşılaştığımda neler hissettiğimi anlamak için duygularımı incelerim.	4,12	1,445
Bir sorun kafamı karıştırdığında duygu ve düşüncelerimi somut ve açık-seçik terimlerle ifade etmeye uğraşırım	3,86	1,547
Başlangıçta çözümü fark etsem de sorunlarımın çoğunun çözüme yeteneğim vardır.	4,39	1,232

Karşılaştığım sorunların çoğu çözebileceğimden daha zor ve karmaşıktır.	3,33	1,604
Genellikle kendimle ilgili kararları verebilirim ve bu kararlardan hoşnut olurum	4,57	1,218
Bir sorunla karşılaştığımda onu çözebilmek için genellikle aklıma gelen ilk yolu izlerim	3,90	1,351
Bazen durup sorunlarım üzerinde düşünmek yerine gelişi güzel sürüklenip giderim.	3,24	1,593
Bir sorunla ilgili olası bir çözüm yolu üzerinde karar vermeye çalışırken seçeneklerimin başarı olasılığını tek tek değerlendirmem.	3,53	1,574
Bir sorunla karşılaştığımda, başka konuya geçmeden önce durur ve o sorun üzerinde düşünürüm	4,29	1,218
TOPLAM	3,68	

3.2.1.Hipotez (H_2) ile ilgili bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın ikinci hipotezi “İş Sağlığı ve Güvenliği programı öğrencilerin problem çözme becerisi algıları demografik değişkenlere göre farklılık gösterir.” şeklinde düzenlenmiştir.

H_{21} : İş Sağlığı ve Güvenliği programı öğrencilerinin problem çözme becerisi algıları cinsiyet değişkenine göre farklılık gösterir

664

Tablo 8 : Öğrencilerin problem çözme becerisi algıları Cinsiyet Değişkeni T sonuçları

	CİNSİYET	\bar{X}	S.S.	T DEĞERİ	P DEĞERİ
Problem Çözme Becerisi Algıları	Kız	3,5792	,38103	1,222	,225
	Erkek	3,7316	,85362		

* $p < 0,05$

Tablo 8’e baktığımızda öğrencilerin Problem Çözme Becerisi Algılarının cinsiyet değişkenine ($T = 1,222$ $p = ,225 > 0,05$) göre anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. Ortalamalar incelendiğinde erkek öğrencilerin problem çözme becerisi algılarının kız öğrencilerden daha yüksek olduğu görülmüştür.

H_{22} : İş Sağlığı ve Güvenliği programı öğrencilerin problem çözme becerisi algıları sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılık gösterir

Tablo 9: Problem Çözme Becerisi Algıları sınıf düzeyi Değişkeni T sonuçları

	SINIF DÜZEYİ	\bar{X}	S.S.	T DEĞERİ	P DEĞERİ
Problem Çözme Becerisi Algıları	1.Sınıf	3,4500	,74614	2,682	,009*
	2.sınıf	3,8470	,70177		

*p<0,05

Tablo 9'a baktığımızda öğrencilerin problem çözme becerisi algılarının sınıf düzeyi değişkenine (T = 2,132 p= ,009<0,05'e) göre anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Ortalamalar incelendiğinde 2.sınıf okuyan öğrencilerin problem çözme becerisi algılarının 1.sınıf okuyan öğrencilerden daha yüksek olduğu görülmüştür.

H₂₃ : İş Sağlığı ve Güvenliği programı öğrencilerin problem çözme becerisi algıları mezun olunan lise türü değişkenine göre anlamlı farklılık gösterir

Tablo 10'a baktığımızda öğrencilerin Problem Çözme Becerisi Algılarının lise türü değişkenine (F = 3,178 p=0 ,046<0,05'e) göre anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Tukey testi sonucu bu farkın lise türü "düz lise" olan gruptan kaynaklandığı bulunmuştur.

Tablo 10 : Problem Çözme Becerisi Algıları Lise Türü Değişkeni ANOVA sonuçları

	LİSE TÜRÜ	\bar{X}	S.S.	F DEĞERİ	P DEĞERİ
Problem Çözme Becerisi Algıları	Düz lise	3,2500	,14434	3,178	,046*
	Anadolu lisesi	3,9132	,84334		
	Meslek Lisesi	3,5733	,66497		
	TOPLAM	3,6849	,74277		

*p<0,05

H₂₄ : İş Sağlığı ve Güvenliği programı öğrencilerin problem çözme becerisi algıları yaş değişkenine göre anlamlı farklılık gösterir

Tablo 11 : Problem Çözme Becerisi Algıları Yaş Değişkeni T sonuçları

	Yaş aralığı	\bar{X}	S.S.	T DEĞERİ	P DEĞERİ
	18-21	3,6960	,77608	,436	,664

Problem Çözme Becerisi Algıları	22-25	3,5875	,33489		
	TOPLAM	3,6960	,77608		

*p<0,05

Tablo 11'e baktığımızda öğrencilerin problem çözme becerisi algılarının yaş değişkenine (T = ,436, p= ,664>0,05'e) göre anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir.

H₂₅ : İş Sağlığı ve Güvenliği programı öğrencilerin problem çözme becerisi algıları bölüm seçme nedeni değişkenine göre anlamlı farklılık gösterir.

Tablo 12'e baktığımızda öğrencilerin problem çözme becerisi algılarının bölüm seçme nedeni değişkenine (F = 1,246 p= ,294>0,05'e) göre anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Tukey testi sonucu bu farkın bölüm seçme nedeni "Anne/baba tavsiyesi-yönlendirmesi" olan gruptan kaynaklandığı bulunmuştur

Tablo 12 : Problem Çözme Becerisi Algılarının Bölüm Seçme Nedeni Değişkeni ANOVA sonuçları

	BÖLÜM SEÇME NEDENİ	\bar{X}	S.S.	F DEĞERİ	P DEĞERİ
Problem Çözme Becerisi Algıları	Kendi isteğimle	3,7455	,88532	2,901	,026*
	Arkadaş tavsiyesi-yönlendirmesi	3,7188	,32476		
	Anne/baba tavsiyesi-yönlendirmesi	2,8958	,39660		
	Yüksek iş bulma oranı	3,6295	,34982		
	Diğer	4,3750	,14434		
	TOPLAM	3,6849	,74277		

*p<0,05

H₂₆ : İş Sağlığı ve Güvenliği programı öğrencilerinin problem çözme becerisi algıları ailenizde üniversite eğitimi alma durumu değişkenine göre farklılık gösterir

Tablo 13 :Öğrencilerinin problem çözme becerisi algıları ailenizde üniversite eğitimi alma durumu Değişkeni t testi sonuçları

	EĞİTİM ALMA DURUMU	\bar{X}	S.S.	T DEĞERİ	P DEĞERİ
Problem Çözme Becerisi Algıları	Evet	3,5960	,73614	1,375	,172
	Hayır	3,8036	,74369		
	Toplam	3,6849	,74277		

*p<0,05

Tablo 13'e baktığımızda öğrencilerin problem çözme becerisi algılarının matematik başarı durumu değişkenine (T = 1,375 p= ,172>0,05'e) göre anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir.

4.Kaynakça

Bingham, A. Çocuklarda Problem Çözme Yeteneklerinin Geliştirilmesi. Çev. A. Ferhan Oğuzhan. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi,1998

Demir,B., Uçkun,G., Konak,O ve Yeniçerioglu, A." Meslek Yüksekokulu Öğretim Elemanlarının Problem Çözme Becerilerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi", 2. Uluslararası 6. Ulusal Meslek Yüksekokulları Sempozyumu, 2011

Gelbal, S., "Problem Çözme Becerisinin Öğretimle Geliştirilmesi". Eğitimde Arayışlar 1. Sempozyumu, Eğitimde Nitelik Geliştirme. İstanbul: Özel Kültür Yayınları.1991.

Güngör, Ö, Gökkaaya, Ö, Bozkurt Ekren, S, ve Demir, B., "Türkiye'de İş Sağlığı Ve Güvenliği Yönünden Kamu Ve Özel Sektör Çalışanlarının Beklentilerinin Karşılaştırması",TURAN : Stratejik Arastirmalar Merkezi; 9, 36, 625-629 2017.

Heppner, P.P. ve Peterson, C.H.," The Development And İmplications Of A Personal-Problem Solving Inventory", Journal Of Counseling Psychology, 29, 66-75, 1982.

Heppner, P. P., Baumgardner, A. H. ve Jakson, J. "Depression and Attributional Style: Are They Related?" Cognitive Therapy and Research, 9, 105-113, 1985

Miller, M.; Nunn, G.D., Using Group Discussion to improve Social Problem Solving and Learning. <http://progvest.umi.com/pqdqeb?Erişim> 21.5.2003.

Posamentier, A. S., Problem-Solving Strategies for Efficient and Elegant Solutions. A Researce for the Mathematics Teacher. California: Corwin Press, Inc., 1998

Savaşır I.& Şahin, H. N, Bilişsel-Davranışçı Terapilerde Değerlendirme: Sık Kullanılan Ölçekler, Türk Psikologlar Derneği Yayınları, No.:9, Özyurt Matbaacılık, Ankara, 1997.

Şahin, N., Şahin, N. H. ve Heppner, P. P. "The psychometric properties of the Problem Solving Inventory", Cognitive Therapy and Research, 17, 379-396, 1993.

Taylan, S., Heppner'in Problem Çözme Envanterinin Uyarılama, Güvenlik ve Geçerlik Çalışmaları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 1990.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ÖZEL MARKALI ÜRÜNLERİN PLANSIZ SATIN ALINMASININ SATIN ALMA SONRASI PIŞMANLIK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Öğr. Gör. Dr. Senem ERGAN

Namık Kemal Üniversitesi, Çorlu Meslek Yüksekokulu

Dr. Öğr. Üy. Özgür KAYAPINAR

Trakya Üniversitesi, Uzunköprü Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu

Öğr. Gör. Dr. Pınar YÜRÜK KAYAPINAR

Namık Kemal Üniversitesi, Saray Meslek Yüksekokulu

Öz

Ucuzluk marketlerinin hayatımıza girmesiyle önem kazanan özel markalı ürünler son yıllarda ulusal markalarla rekabet eder bir konuma gelmiştir. Özel marka sahibi perakendeciye güven, ulusal markaların artan fiyatları, özel markalı ürünlerin kalite ve çeşidindeki artış, bu tarz markalara yönelik yapılan tutundurma faaliyetleri tüketicileri özel markalı ürünleri satın almaya yöneltmektedir. Ancak bazen satın alınan özel markalı ürün tüketicilerin beklentilerini karşılayamamakta ve tüketiciye pişmanlık duygusunu yaşatmaktadır.

Bu çalışma özel markalı ürün satın alan nihai tüketicilerin görüşlerini tespit ederek plansız satın almanın satın alma sonrası pişmanlık üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla yapılmaktadır. Bu amaç doğrultusunda plansız satın alma ile satın alma sonrası pişmanlık değişkenlerinden oluşan modele ait anket sonuçları kullanılarak modeldeki değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin varlığı araştırılacaktır. Sonraki aşamada ise değişkenler arasındaki ilişkiyi ölçebilmek amacıyla regresyon analizi ile fark analizleri uygulanacaktır.

Anahtar sözcükler: Özel markalı ürünler, plansız satın alma davranışı, satın alma sonrası pişmanlık.

THE EFFECT OF IMPULSE BUYING OF PRIVATE LABEL PRODUCTS ON POST-PURCHASE REGRET

Abstract

Private branded products, which have gained importance due to introduce of discount stores in our lives, have been in a position to compete with national brands in recent years. Private label retailer trust, rising prices of national brands, increasing in quality and variety of private label products and promotional activities directed towards such brands lead consumers to buy private label products. But sometimes the private branded product purchased does not meet the expectation of the consumers and the consumer is feeling regret.

This study aims to determine the effect of impulse buying on post-purchase regret by determining the opinions of end consumers who buy private branded products. For this purpose, the existence of a

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

meaningful relationship between the model variables will be investigated by using the survey results of the models consisting of impulse buying and post-purchase regret variables. In the next step, regression analysis and difference analysis will be applied in order to determine the relationship between variables.

Keywords: Private label products, impulse buying behavior, post purchase regret.

1. Giriş

Günümüzde pazarlarda alternatif markaların çokluğu ve çeşitliliği, tüketicilerin satın alma kararı verirken akıllarının karışmasına neden olmaktadır. Bu durum bazen tüketicinin plansız satın almasına neden olmaktadır. Tüketiciler, satın alma kararlarını rasyonel olarak vermeye çalışsalar bile bazen yanlış karar verdikleri yönünde şüpheye düşebilmektedirler. Satın aldıkları marka ile diğer alternatifleri karşılaştırmakta ve bu karşılaştırmanın sonucu da genellikle satın alma sonrası pişmanlık olarak bilinen bir üzüntüye neden olmaktadır. Tüketiciler satın alma kararlarının yanlış olduğunu düşündükleri zaman pişmanlık duymaktadırlar (Saleh, 2012).

Perakende dünyasında plansız satın almanın ekonomik önemi iyi bir şekilde bilinmektedir. 2009 yılında yapılan bir araştırmaya göre, plansız satın alma davranışında tahmini olarak yıllık 4 milyar dolar harcanmaktadır. Plansız satın alma, süper marketlerde %62'lik bir satış oranına ve lüks ürünlerde yaklaşık %80'lik bir paya sahiptir. Bu nedenle özellikle perakende dünyasında plansız satın alma önemli bir unsurdur (Bagdaiyan vd., 2016). Özel markalı ürünlere olan talep Türkiye'de de son yıllarda oldukça artmıştır. Türkiye'de özel marka pazarı yaklaşık olarak 14-15 Milyar TL'lik bir hacme sahip iken bu ortalama ucuzluk marketleri ile birlikte %15'lik bir büyüme trendine sahip olmaktadır (<http://plturkey.com/private-label/>).

Yukarıda verilen bilgiler doğrultusunda bu çalışma ile özel markalı ürünlerin plansız satın alınmasının satın alma sonrası pişmanlık üzerindeki etkisi belirlenecektir. Bu amaç doğrultusunda plansız satın alma ile satın alma sonrası pişmanlık değişkenlerinden oluşan ölçeğe ait sonuçlar kullanılarak modeldeki değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin varlığı araştırılacak, daha sonra ise değişkenler arasındaki ilişkiyi ölçebilmek amacıyla regresyon analizi ile fark analizleri uygulanacaktır.

2. Özel Markalı Ürün Kavramı

Özel markalı ürünler, süpermarketlerin kendi ürünleri olup, yalnızca "markalı" ürünlerle doğrudan rekabet içinde buldukları yerlerde satılmaktadırlar. Başlangıçta düşük kalite algısı nedeniyle "premium" markalı ürünler özel markalı ürünleri önemli bir tehdit olarak görmediler. Genellikle un ve şeker gibi ürünlere karşı bir rekabet söz konusuydu. Ancak zamanla özel markalı ürünler pazarın en tepesini hedefleyerek büyük ölçüde bir şekilde gelişti. Örneğin, birçok özel marka, fiyatlarından ziyade kaliteyi vurgular hale geldi (Brady vd., 2017).

Hoch (1996)'a göre özel markalı ürünler aşağıda belirtilen özelliklerinden dolayı ulusal markalı ürünlerden ayrılmaktadır:

- Özel markalı ürünler, bir perakendeci ürünü olduğu için tüm pazarlama ve envanter yatırımları perakendeci tarafından yapılmaktadır.
- Özel markalı ürünler, perakendeciler için yüksek bir ticaret hacmi sağlamaktadır.
- Özel marka, perakendeci için sadece ticari bir markadır.
- Perakendeciler, özel markalı ürünlerine iyi bir dağıtım ve market içinde raf alanı garanti etmektedirler.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

3. Plansız Satın Alma Kavramı

Plansız satın alma, bir kişinin planlama yapmadan, aniden ve düşünmeden satın alma davranışında bulunması olarak tanımlanmaktadır (Lin & Lin, 2005; Nayebzadeh & Jalaly, 2014). Yenilikleri deneme arzusu, yeni olan ürünleri tüketme isteği ile bunları kullanmaya yönelik içgüdüler tüketicilerin plansız satın alma eğilimi göstermesinde en çok etkili olan faktörlerdir (Zuckerman, 2000). Bunların dışında danışma grupları, fiyat indirimi, mağaza atmosferi, satış elemanları ve promosyon gibi birçok faktör tüketicilerde plansız satın alma davranışı göstermesine ve tüketicinin hızlı karar vermesine neden olmaktadır. Örneğin, tüketiciler genelde ihtiyaçları olmasa bile bir ürünün fiyatının düştüğünü veya bir üründe promosyon olduğunu gördüklerinde hiç düşünmeden satın alma davranışı sergilemektedirler (Özgüven Tayfun, 2015).

Plansız satın alma eğilimi yoğun olan tüketiciler, alışveriş sırasında bir ürünü satın alma konusunda fazla düşünmeden, anlık, aceleci davranmaktadırlar. Ayrıca, yeni ve beklenmedik satın alma fikirlerine açıktırlar (Rook & Fisher, 1995; Okutan vd., 2013). Plansız satın alma davranışı, beklenmedik bir şekilde kendiliğinden gerçekleşmekte olup, tüketiciyi hemen satın almaya güdüler (Okutan vd., 2013).

4. Araştırmanın Yöntemi ve Bulgular

Bu araştırmanın amacı özel markalı ürünlerin plansız satın alınmasının satın alma sonrası pişmanlık üzerindeki belirlenmesidir. Araştırmada yüz yüze anket yöntemi kullanılarak kolayda örnekleme yöntemi ile seçilen 233 kişi ile görüşülmüştür. Araştırmanın ölçeği üç bölümden oluşmaktadır. İlk iki bölüm, araştırma modelinde yer alan değişkenlere ait ifadeleri ölçmekte iken, son bölüm katılımcıların demografik özelliklerini belirlemektedir. İlk bölümde Badgaiyan, Verma ve Dixit (2016)'in çalışmasından alınan ve plansız satın alma eğilimini ölçen 8 ifade yer almaktadır. İkinci bölümde ise Saleh'in (2012) satın alma sonrası pişmanlığı ölçen çalışmasındaki 4 ifadeye yer verilmiştir. Ölçek toplamda 19 ifadeden oluşmakta olup, ankete katılanların ifadelerine katılma derecesini ölçmek için 5'li Likert Ölçeği (1-kesinlikle katılmıyorum; 5-kesinlikle katılıyorum) kullanılmıştır.

Araştırmada elde edilen verilere, SPSS 21.0 istatistik programı yardımıyla regresyon analizi ve fark analizleri uygulanmıştır.

Araştırmaya ait hipotezler aşağıda gösterildiği gibidir.

H₁:Plansız satın alma boyutları, katılımcıların cinsiyetlerine göre farklılık göstermektedir.

H₂:Satın alma sonrası pişmanlık, katılımcıların cinsiyetlerine göre farklılık göstermektedir.

H₃:Plansız satın alma boyutları, katılımcıların medeni durumlarına göre farklılık göstermektedir.

H₄:Satın alma sonrası pişmanlık, katılımcıların medeni durumlarına göre farklılık göstermektedir.

H₅:Plansız satın alma boyutları, katılımcıların eğitim durumlarına göre farklılık göstermektedir.

H₆:Satın alma sonrası pişmanlık, katılımcıların medeni durumlarına göre farklılık göstermektedir.

H₇:Plansız satın alma boyutları, katılımcıların mesleklerine göre farklılık göstermektedir.

H₈:Satın alma sonrası pişmanlık, katılımcıların mesleklerine göre farklılık göstermektedir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

H₉:Plansız satın alma boyutları, katılımcıların kişisel gelirlerine göre farklılık göstermektedir.

H₁₀:Satın alma sonrası pişmanlık, katılımcıların kişisel gelirlerine göre farklılık göstermektedir.

H₁₁:Plansız satın alma boyutları, katılımcıların aile gelirlerine göre farklılık göstermektedir.

H₁₂:Satın alma sonrası pişmanlık, katılımcıların aile gelirlerine göre farklılık göstermektedir.

Tablo 1’de katılımcılara ait demografik özelliklere yer verilmektedir.

Tablo 1. Katılımcılara Ait Demografik Özellikler

		Frekans	% Frekans
Cinsiyet	Kadın	135	57,9
	Erkek	98	42,1
Medeni Durum	Bekâr	134	57,5
	Evli	99	42,5
Yaş	18 ve daha az	14	6,0
	19-28 yaş	101	43,3
	29-38 yaş	47	20,2
	39-48 yaş	51	21,9
	49-58 yaş	10	4,3
	59 yaş ve üzeri	10	4,3
Eğitim Durumu	İlköğretim	34	14,6
	Lise	55	23,6
	Önlisans	76	32,6
	Lisans	37	15,9
	Yüksek Lisans	20	8,6
	Doktora	11	4,7
Meslek	Kamu Çalışanı	39	16,7
	Özel Sektör Çalışanı	54	23,2
	Serbest Meslek	23	9,9
	Ev Hanımı	22	9,4
	Emekli	8	3,4
	Öğrenci	81	34,8
	Çalışmıyor	6	2,6
Kişisel Gelir	1.603 TL ve daha az	117	50,2
	1.604 TL - 2.600 TL	35	15,0
	2.601 TL - 3.600 TL	31	13,3
	3.601 TL – 4.600 TL	34	14,6
	4.601 TL – 5.600 TL	13	5,6
	5.601 TL ve üzeri	3	1,3
Aile Geliri	1.603 TL ve daha az	24	10,3
	1.604 TL - 3.600 TL	85	36,5
	3.601 TL - 5.600 TL	52	22,3
	5.601 TL – 7.600 TL	42	18,0
	7.601 TL – 9.600 TL	18	7,7
	9.601 TL ve üzeri	12	5,2
Toplam		100	100

Tablo 1’de görüldüğü üzere katılımcıların; %57,9’unun kadın (135 kişi), %57,5’inin bekâr (134 kişi), %43,3’ünün 19-28 yaş aralığında (101 kişi), %32,6’sının önlisans mezunu (76 kişi), %34,8’inin öğrenci (81 kişi), %50,2’sinin 1.603TL ve daha az bir gelire sahip olduğu (117 kişi), %36,5’inin 1.604TL – 3.600TL gelire sahip olduğu (85 kişi) belirlenmiştir.

Tablo 2’de faktör analizi değerleri gösterilmektedir.

Tablo 2. Faktör Analizi Değerleri

	Ölçek	Sonuç
Faktör Analizi	Plansız Satın Alma	KMO=0,788 X ² = 648,271 df=28 p=0,000
	Satın Alma Sonrası Pişmanlık	KMO=0,644 X ² = 69,340 df=6 p=0,000

Tablo 2’ye göre; her iki ölçeğe ait KMO değerlerine bakıldığında ölçeklerin faktör analizine uygun oldukları görülmektedir. Yine tabloda görüldüğü üzere plansız satın alma ölçeğindeki iki faktör varyansın % 62,336’sını açıklarken, satın alma sonrası pişmanlık ölçeğindeki tek faktör varyansın % 42,496’sını açıklamaktadır.

Tablo 3. Plansız Satın Alma Ölçeğinin Faktörlere Göre Dağılımı ve Faktör Yükleri

Maddeler	1.Faktör Duyuşsal Etkiler	2.Faktör Bilişsel Etkiler
Bazen ihtiyacım olduğundan değil, birşeyler satın almayı sevdiğim için alırım.	,815	
O anki hislerime göre özel markalı bir ürün satın alırım.	,771	
Sonuçlarını düşünmeden ne istersem satın alırım.	,761	
Kendiliğinden (spontane/o anda) yapılan satın alma eğlencelidir.	,734	
Özel markalı ürünleri genellikle düşünmeden satın alırım.	,578	
Özel markalı ürün alımlarımın çoğunu dikkatli bir şekilde planlarım.		,865
Özel markalı ürün alımlarımın çoğunu önceden planlarım.		,801
Özel markalı bir ürünü satın almadan önce, ona ihtiyacım olup olmadığını her zaman dikkatlice düşünürüm.		,790
Özdeğer	2,825	2,161
Açıklanan Varyans %	35,318	27,017
Toplam Açıklanan Varyans %	35,318	62,336

Tablo 3 ve Tablo 4, ölçeklere ait faktörleri ve faktör yüklerini göstermektedir. Buna göre; plansız satın alma ölçeği duyuşsal etki ve bilişsel etki olmak üzere iki faktörden oluşmakta iken satın alma sonrası pişmanlık ölçeği tek faktörde toplanmıştır.

Tablo 4. Satın alma sonrası pişmanlık ölçeğinin faktör yükleri

Maddeler	Faktör Yükleri
Plansız yaptığım alışverişlerin bana daha az faydası olduğunu düşünürüm.	,738
Planlamadığım özel markalı ürünleri satın aldıktan sonra rahatsızlık hissederim.	,724
Planlı alışverişlerim, beni plansız alışverişlerimden daha çok memnun eder.	,622
Genellikle plansız satın aldığım özel markalı ürünlerin yararlı olabileceğine kendimi inandırmaya çalışırım.	,494
Özdeğer	1,700
Açıklanan Varyans %	42,496
Toplam Açıklanan Varyans %	42,496

Faktör analizi sonucunda araştırmanın amacına yönelik hazırlanmış olan model Şekil 1'de gösterilmektedir.

Şekil 1. Araştırmanın Modeli

H₁: Plansız satın alma boyutları, katılımcıların cinsiyetlerine göre farklılık göstermektedir.

Tablo 5. Plansız Satın Alma Boyutları ve Cinsiyet Arasındaki İlişkinin T-Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	Ortalama	Std. sapma	T	Anlamlılık seviyesi
Duyuşsal Etki	Kadın	135	2,8341	1,01439	-0,097	0,923
	Erkek	98	2,8469	0,93579		
Bilişsel Etki	Kadın	135	3,2988	1,03125	-1,700	0,090
	Erkek	98	3,5306	1,02303		

Tablo 5'te plansız satın alma boyutları ile cinsiyet arasındaki ilişkinin T testi sonuçları yer almaktadır. Tabloya göre $p > 0,05$ olduğu için H_0 kabul edilmiştir. Sonuç olarak plansız satın alma boyutları, katılımcıların cinsiyetlerine göre farklılık göstermemektedir.

H₂: Satın alma sonrası pişmanlık, katılımcıların cinsiyetlerine göre farklılık göstermektedir.

Tablo 6. Satın Alma Sonrası Pişmanlık ve Cinsiyet Arasındaki İlişkinin T-Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	Ortalama	Std. sapma	t	Anlamlılık seviyesi
Satın Alma Sonrası Pişmanlık	Kadın	135	3,0648	0,75863	-1,928	0,055
	Erkek	98	3,2602	0,77069		

Tablo 6’da ise satın alma sonrası pişmanlık ile cinsiyet arasındaki ilişkinin T testi sonuçları gösterilmektedir. Tabloya göre $p>0,05$ olduğu için H_0 kabul edilmiştir. Bu sonuca göre satın alma sonrası pişmanlık, katılımcıların cinsiyetlerine göre farklılık göstermemektedir.

H₃:Plansız satın alma boyutları, katılımcıların medeni durumlarına göre farklılık göstermektedir.

Tablo 7. Plansız Satın Alma Boyutları ve Medeni Durum Arasındaki İlişkinin T-Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	Ortalama	Std. sapma	t	Anlamlılık seviyesi
Duyuşsal Etki	Bekâr	134	2,9672	0,91510	2,297	0,023
	Evli	99	2,6667	1,07741		
Bilişsel Etki	Bekâr	134	3,3607	1,00877	-0,612	0,541
	Evli	99	3,4444	1,06586		

Tablo 7’de plansız satın alma boyutları ile medeni durum arasındaki ilişkinin T testi sonuçları yer almaktadır. Tabloya göre duyuşsal etki boyutunda $p<0,05$ olduğu için H_0 reddedilmiştir. Sonuç olarak plansız satın alma boyutları, katılımcıların medeni durumlarına göre farklılık göstermektedir.

H₄: Satın alma sonrası pişmanlık, katılımcıların medeni durumlarına göre farklılık göstermektedir.

Tablo 8. Satın Alma Sonrası Pişmanlık ve Medeni Durum Arasındaki İlişkinin T-Testi Sonuçları

	Medeni durum	N	Ortalama	Std. sapma	t	Anlamlılık seviyesi
Satın Alma Sonrası Pişmanlık	Bekâr	134	3,0951	0,75456	-1,200	0,231
	Evli	99	3,2172	0,78461		

Satın alma sonrası pişmanlık ile medeni durum arasındaki ilişkinin T testi sonuçları gösterildiği Tablo 8’de $p>0,05$ olduğu için satın alma sonrası pişmanlık, katılımcıların medeni durumlarına göre farklılık göstermemektedir.

H₅: Plansız satın alma boyutları, katılımcıların eğitim durumlarına göre farklılık göstermektedir.

Tablo 9. Plansız Satın Alma Boyutları ve Katılımcıların Eğitim Durumları Arasındaki İlişkinin ANOVA Sonuçları

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Seviyesi
Duyuşsal Etki	Gruplar Arası	12,793	5	2,559	2,671	0,023
	Gruplar İçi	217,484	227	0,958		
	Toplam	230,277	232			
Bilişsel Etki	Gruplar Arası	8,700	5	1,740	1,657	0,146
	Gruplar İçi	238,377	227	1,050		
	Toplam	247,077	232			

Tablo 9’da plansız satın alma boyutları ile katılımcıların eğitim durumları arasında farklılık mevcuttur. Görüldüğü üzere duyuşsal etki boyutunda gruplar arası farklılık meydana gelmiştir. Yapılan analizler sonucu farklılığın yüksek lisans grubundan kaynaklandığı belirlenmiştir.

H₆: Satın alma sonrası pişmanlık, katılımcıların medeni durumlarına göre farklılık göstermektedir.

Tablo 10. Satın Alma Sonrası Pışmanlık ve Eğitim Durumu Arasındaki İlişkinin ANOVA Sonuçları

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Seviyesi
Satın Alma Sonrası Pışmanlık	Gruplar Arası	2,537	5	0,507	0,857	0,511
	Gruplar İçi	134,366	227	0,592		
	Toplam	136,903	232			

Tablo 10’da satın alma sonrası pışmanlık ve eğitim durumu arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Anlamlılık seviyesi 0,05’ten büyük olduğu için gruplar arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir.

Tablo 11’deki sonuçlara bakıldığında plansız satın alma boyutları ile katılımcıların meslekleri arasındaki ilişkide gruplar arası bir farklılık bulunmaktadır ve bu farklılık serbest meslek grubundan kaynaklanmaktadır.

H₇: Plansız satın alma boyutları, katılımcıların mesleklerine göre farklılık göstermektedir.

Tablo 11. Plansız Satın Alma Boyutları ve Katılımcıların Meslekleri Arasındaki İlişkinin ANOVA Sonuçları

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Seviyesi
Duyuşsal Etki	Gruplar Arası	16,392	6	2,732	2,887	0,010
	Gruplar İçi	213,885	226	0,946		
	Toplam	230,277	232			
Bilişsel Etki	Gruplar Arası	8,589	6	1,431	1,357	0,233
	Gruplar İçi	238,488	226	1,055		
	Toplam	247,077	232			

H₈: Satın alma sonrası pışmanlık, katılımcıların mesleklerine göre farklılık göstermektedir.

Tablo 12. Satın Alma Sonrası Pışmanlık ve Katılımcıların Meslekleri Arasındaki İlişkinin ANOVA Sonuçları

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Seviyesi
Satın Alma Sonrası Pışmanlık	Gruplar Arası	6,078	6	1,013	1,750	0,111
	Gruplar İçi	130,825	226	0,579		
	Toplam	136,903	232			

Tablo 12’ye göre anlamlılık seviyesi 0,05’in üzerinde olduğu için anlamlı bir farklılık bulunamamış ve H₈ reddedilmiştir.

H₉: Plansız satın alma boyutları, katılımcıların kişisel gelirlerine göre farklılık göstermektedir.

Tablo 13. Plansız Satın Alma Boyutları ve Katılımcıların Kişisel Geliri Arasındaki İlişkinin ANOVA Sonuçları

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Seviyesi
Duyuşsal Etki	Gruplar Arası	10,155	5	2,031	2,094	0,067
	Gruplar İçi	220,122	227	0,970		

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

	Toplam	230,277	232			
Bilişsel Etki	Gruplar Arası	14,192	5	2,838	2,767	0,019
	Gruplar İçi	232,885	227	1,026		
	Toplam	247,077	232			

Tablo 13'e bakıldığında plansız satın alma boyutları ile katılımcıların kişisel gelirleri arasında anlamlı bir farklılık görülmektedir. Bilişsel etki boyutunda gruplar arasında anlamlı bir farklılık meydana gelmiştir.

H₁₀: Satın alma sonrası pişmanlık, katılımcıların kişisel gelirlerine göre farklılık göstermektedir.

Tablo 14. Satın Alma Sonrası Pişmanlık ve Katılımcıların Kişisel Geliri Arasındaki İlişkinin ANOVA Sonuçları

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Seviyesi
Satın Alma Sonrası Pişmanlık	Gruplar Arası	9,478	5	1,896	3,377	0,006
	Gruplar İçi	127,425	227	0,561		
	Toplam	136,903	232			

Anlamlılık seviyesi 0,05'in altında olduğundan satın alma sonrası pişmanlık ile katılımcıların kişisel gelirleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir.

H₁₁: Plansız satın alma boyutları, katılımcıların aile gelirlerine göre farklılık göstermektedir.

Tablo 15. Plansız Satın Alma Boyutları ve Katılımcıların Aile Geliri Arasındaki İlişkinin ANOVA Sonuçları

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Seviyesi
Duyuşsal Etki	Gruplar Arası	9,024	5	1,805	1,852	0,104
	Gruplar İçi	221,253	227	0,975		
	Toplam	230,277	232			
Bilişsel Etki	Gruplar Arası	2,731	5	0,546	0,507	0,771
	Gruplar İçi	244,346	227	1,076		
	Toplam	247,077	232			

Tablo 15'e göre $p > 0,05$ olduğu için plansız satın alma boyutlarının katılımcıların aile gelirlerine göre farklılık göstermemektedir.

H₁₂: Satın alma sonrası pişmanlık, katılımcıların aile gelirlerine göre farklılık göstermektedir.

Tablo 16. Satın Alma Sonrası Pişmanlık ve Katılımcıların Aile Geliri Arasındaki İlişkinin ANOVA Sonuçları

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Seviyesi
Satın Alma Sonrası Pişmanlık	Gruplar Arası	2,431	5	0,486	0,821	0,536
	Gruplar İçi	134,472	227	0,592		
	Toplam	136,903	232			

Tablo 16'ya göre satın alma sonrası pişmanlık ve katılımcıların aile gelirleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Anlamlılık seviyesi 0,05'ten büyük olduğu için H_{12} reddedilmiştir.

Tablo 17. Duyuşsal Etkinin Satın Alma Sonrası Pişmanlığa Etkisi

Coefficients ^a						
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized	t	Sig.
		B	Std. Error	Coefficients	Beta	
1	(Constant)	2,964	,152		19,488	,000
	duyuşsal	,064	,051	,084	1,275	,203

a. Dependent Variable: pişmanlık

Satın alma sonrası pişmanlık = 2,964+0,064 x duyuşsal etki

Tablo 17'de görüldüğü üzere duyuşsal etkideki 1 birimlik artış toplamda satın alma sonrası pişmanlığı **3,028 birim** arttıracaktır. Duyuşsal etkinin satın alma sonrası pişmanlığa etkisi incelendiğinde **R= 0,084**; **R²=0,007** ve **Sig.=0,203>0,05** olduğu için, modelin anlamlı olmadığı, duyuşsal etkinin satın alma sonrası pişmanlık üzerinde etkisinin **olmadığı** görülmektedir.

Tablo 18. Bilişsel Etkinin Satın Alma Sonrası Pişmanlığa Etkisi

Coefficients ^a						
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized	t	Sig.
		B	Std. Error	Coefficients	Beta	
1	(Constant)	3,009	,174		17,340	,000
	bilişsel	,041	,049	,054	,829	,408

a. Dependent Variable: pişmanlık

Satın alma sonrası pişmanlık= 3,009+0,041 x bilişsel etki

Tablo 18'de görüldüğü üzere bilişsel etkideki 1 birimlik artış toplamda satın alma sonrası pişmanlığı **3,050 birim** arttıracaktır. Bilişsel etkinin satın alma sonrası pişmanlığa etkisi incelendiğinde **R= 0,054**;

$R^2=0,003$ ve $Sig.=0,408>0,05$ olduğu için, modelin anlamlı olmadığı, bilişsel etkinin satın alma sonrası pişmanlık üzerinde etkisinin **olmadığı** görülmektedir.

Tablo 19. Plansız Satın Almanın Satın Alma Sonrası Pişmanlığa Etkisi

Coefficients ^a						
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized t	Sig.	
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	2,646	,277		9,568	,000
	duyuşsal	,091	,054	,118	1,682	,094
	Bilişsel	,072	,052	,096	1,375	,171

a. Dependent Variable: pişmanlık

Satın alma sonrası pişmanlık= 2,646+(0,091 x duyuşsal etki)+(0,072 x bilişsel etki)

Tablo 19’da görüldüğü üzere plansız satın almadaki 1 birimlik artış toplamda satın alma sonrası pişmanlığı **2,809 birim** arttıracaktır. Plansız satın almanın satın alma sonrası pişmanlığa etkisi incelendiğinde $R= 0,123$; $R^2=0,015$ ve duyuşsal etki için $Sig.=0,094>0,05$ ile bilişsel etki için $Sig.=0,171>0,05$ olduğu için, modelin anlamlı olmadığı, plansız satın almanın satın alma sonrası pişmanlık üzerinde etkisinin **olmadığı** görülmektedir.

5. Sonuç

Özel markalı ürünlerin plansız satın alınmasının satın alma sonrası pişmanlık üzerindeki etkisinin ölçüldüğü bu çalışmada plansız satın alma boyutlarından duyuşsal etkinin medeni duruma, eğitim durumuna ve mesleğe göre farklılık gösterdiği; plansız satın alma diğer boyutu olan bilişsel etkinin ise sadece kişisel gelirlere göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Yapılan çalışma sonucunda, satın alma sonrası pişmanlığın kişisel gelire göre farklılık gösterdiği belirlenmiştir.

Son olarak duyuşsal, bilişsel ve plansız satın almanın satın alma sonrası pişmanlık üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı yani özel markalı ürünleri satın alan tüketicinin beklentisinin gerçekleştiği görülmektedir.

Kaynakça

Badgaiyan, A.J., Verma, A. & Dixit,S. (2016). Impulsive buying tendency: Measuring important relationships with a new perspective and an indigenous scale. IIMB Management Review, 28, 186-199.

Brady, C.S., Taylor, T. & Kamvounias, P. (2017). Private label brands: A relationship perspective. Journal of Business & Industrial Marketing, 32/8, 1051-1061.

Hoch, S.J. (1996). How should national brands think about private labels? Sloan Management Review, 37/2, 89-102.

Lin, C.H. & Lin, H.M. (2005). An exploration of Taiwanese adolescents’ impulse buying tendency. Social Science Journals, 40/157, 215-223.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Nayebzadeh, S. & Jalaly, M. (2014). Investigating Iranian female Muslim consumer impulse buying behaviour used as a form of retail therapy. *Journal of Islamic Marketing*, 5/2, 302-320.

Okutan, S., Bora, B. & Altunışık, R. (2013). Keşifsel satın alma eğilimleri ve bu eğilimlerin plansız, kompulsif ve hedonik satın alma tarzlarıyla olan ilişkisinin incelenmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8/3, 117-136.

Özgüven Tayfun, N. (2015). Market alışverişlerinde plansız satın alma davranışında demografik farklılığı belirlemeye yönelik bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 34, 87-94.

Rook, D.W. & R.J. Fisher (1995). Normative influences on impulsive buying behavior. *Journal of Consumer Research*, 22, 305-313.

Saleh, M.A.H. (2012). An investigation of the relationship between unplanned buying and post-purchase regret. *International Journal of Marketing Studies*, 4/4, 106-120.

Zuckerman, M. (2000). Are you risk taker? Do you drink and drive, gamble, or sleep with strangers? It's not just a behavior. It's personality. *Psychology Today*, 33/6, 52-58.

<http://plturkey.com/private-label/> , Erişim tarihi: 11.03.2018.

AKILLI TELEFON BAĞIMLILIĞININ ÇEŞİTLİ KONTROL DEĞİŞKENLERİ PERSPEKTİFİNDE İNCELENMESİ

Öğr. Gör. Dr. Mert ÖZGÜNER

Adıyaman Üniversitesi Besni Meslek Yüksekokulu

Öğr. Gör. Aydın ÖZDEMİR

Adıyaman Üniversitesi Besni Meslek Yüksekokulu

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin ALKIŞ

Adıyaman Üniversitesi İ.İ.B.F.

Öz

İletişim teknolojilerinde oldukça hızlı bir değişimin yaşandığı günümüzde cep telefonları ve özellikle son yıllarda akıllı telefonlar hayatımızın vazgeçilmez unsurları arasına girmiştir. Akıllı telefonlar iletişim kurma fonksiyonunun dışında eğilimlerimizi, değerlerimizi, davranışlarımızı kısacası yaşamımızı yakından etkiler hale gelmiştir. Bu durumun hayatımızın birçok alanında kolaylıklar sağlamanın yanı sıra birtakım problemleri de beraberinde getirdiği gözlenmektedir. Kullanım sıklığına bağlı olarak ortaya çıkan akıllı telefon bağımlılığının özellikle gençler üzerinde hem fiziksel hem ruhsal sorunlara neden olduğu belirtilmektedir.

Bu noktadan hareketle gençlerin akıllı telefon bağımlılık düzeylerinin çeşitli kontrol değişkenleri perspektifinde belirlenmesi amacıyla; Noyan vd. (2015) tarafından geliştirilen “Akıllı Telefon Bağımlılığı Ölçeği” ile çeşitli kontrol değişkenleri (cinsiyet, akıllı telefon markası, aylık dakika tüketimi, aylık SMS tüketimi ve aylık internet tüketimi) arasındaki ilişki/etki/farklılıklar, Adıyaman Üniversitesi Besni Meslek Yüksekokulu’nda öğrenim görmekte olan 100 öğrenci örnekleminde, istatistikî paket programlar kullanılarak çeşitli analizlerle (Keşfedici Faktör Analizi, Doğrulayıcı Faktör Analiz, Farklılık Analizleri, Regresyon Analizi, ve Korelasyon Analizi) incelenmiştir. Elde edilen bulgular bazı kontrol değişkenleri ile akıllı telefon bağımlılığı arasında bazı ilişki/etki/farklılıklar olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Akıllı Telefon Bağımlılığı, Teknoloji, İletişim

1. Giriş

Teknolojinin hızı ile birlikte artan her şeyi denetim altına alma ancak bu arada fazla emek sarf etmeme isteği, akıllı telefonların giderek amacı dışında kullanımını ortaya çıkarmıştır. Akıllı telefonların bireylere sundukları işlevler, iletişim ötesine çoktan geçmiş durumadır. Temel gereksinimlerin karşılanması sırasında telefonla ilgilenen, kamusal alanda toplum ile etkileşmek için buluşan ancak birbirlerini online izleyen ve sanal iletişime giderek daha fazla kapılan bireylerin yaşamlarında ve alışkanlıklarında önemli değişiklikleri ortaya çıkarmıştır.

Teknolojinin hızı ile birlikte artan her şeyi denetim altına alma ancak bu arada fazla emek sarf etmeme isteği, akıllı telefonların giderek amacı dışında kullanımını ortaya çıkarmıştır. Akıllı telefonların

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

bireylere sundukları işlevler, iletişim ötesine çoktan geçmiş durumadır. Temel gereksinimlerin karşılması sırasında telefonla ilgilenen, kamusal alanda toplum ile etkileşmek için buluşan ancak birbirlerini on-line izleyen ve sanal iletişime giderek daha fazla kapılan bireylerin yaşamlarında ve alışkanlıklarında önemli değişiklikleri ortaya çıkarmıştır.

2000'li yılların ilk on yılı akıllı cihazların dünya ölçeğinde hızla yükselişe geçtiği yıllar olmuştur. İlerleyen yıllarda teknolojik değişim rüzgârını da arkasına alarak insanların yaşamlarının adeta bir parçası haline gelmeye başlamıştır. Yakın zamana kadar iletişim özelliğinin dışında kamera özellikleri ile anılan iletişimin bu yeni araçları, müzik, video oyunlar, filmler, televizyonlar, gazeteler, sosyal etkileşim ve binlerce akıllı uygulamaya erişim olanağını da kullanıcılarına sunar hale gelmişlerdir.

Dijital pazarlama ajansı We Are Social, Hootsuite işbirliği ile hazırladığı “Digital in 2017 Global Overview” adlı rapora göre Türkiye’deki cihaz kullanıcılarının %95’i cep telefonu sahibi ve %75’i akıllı telefon kullanıyor. Türkiye’deki mobil kullanıcı sayısı 71 milyonken, sosyal medyaya mobilden bağlanan kullanıcı sayısı ise 42 milyon. Türkiye’nin web trafiğine göre; bilgisayar üzerinden ziyaretlerin %29 oranında gerileyerek %36’ya düştüğünü, mobil trafiğin ise %33 oranında artarak %61’e çıktığını görüyoruz. Bu durum Türkiye’de web trafiği konusunda mobilin ne derece önemli olduğunu bir kez daha gözler önüne seriyor. (<http://www.dijitalajanslar.com/internet-ve-sosyal-medya-kullanici-istatistikleri-2017/>).

Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanı Ahmet Arslan Hürriyet ‘e verdiği röportajda " Dünyada akıllı telefon kullanıcı sayısının yıl sonunda yaklaşık 4 milyara varacağını, bu rakamın 2023 yılında 7 milyara ulaşmasını beklediklerini ve böyle olunca gelecek 7 yılda veri trafiğinin dünyada akıllı telefonlarla 10 kattan fazla artmasını ve özellikle mobil veri trafiğinin de 50 kattan fazla artmasını beklediklerini ifade etmiştir. (<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/dunyada-akilli-telefon-kullanici-sayisi-yil-sonunda-4-milyara-varacak-40285130>).

Yapılan araştırmalarda akıllı telefonlarla fazladan zaman geçirmenin fiziksel ve psikolojik sağlık, kişilerarası ilişkiler gibi konular üzerinde olumsuz etkileri olduğu da ortaya konulmaktadır. Akıllı telefonlar sahip oldukları uygulamalar yoluyla bireylere iş, eğitim, yaşanan çevreden haberdar olma, sağlık, eğlence, bilgiye hızlı erişim, sosyal ağlar üzerinden diğerleriyle etkileşim, ulaşım ve turizm gibi pek çok konuda kolaylıklar sunsa da bu uygulamaların gençlerin aşırı kullanımı sonrası ortaya çıkan olumsuz etkileri de ayrıca dikkatlerin yöneltmesini gereken bir konudur.

2.Kavramsal Çerçeve

Akıllı telefonlar, sıradan mobil telefonlara göre daha üst düzeyde bilgi işlem kabiliyeti ve bağlanabilirliğe sahip olan mobil telefonlardır. Kullanıcılarına telefon görüşmeleri yapmalarına imkân vermenin yanında, çoğu bilgisayarlarda bulabilecekleri özellikleri (e-mail gönderip almak, ofis dokümanlarının düzenlenmesi, vb.) eklemelerini sağlarlar. Ayrıca, türü ne olursa olsun her türlü içeriğin (görüntü, ses ya da metin) oluşturulmasında kullanılabilirler. Özetle, akıllı telefonlar aşağıdaki özelliklere sahip olabilmektedir (Ada ve Tatlı, 2012: 3);

- Telefon görüşmesi ve kısa mesaj
- GPS, WiFi, 3G, Bluetooth gibi gelişmiş bağlantı seçenekleri
- Mobil internet bağlantısı
- Mobil uygulamaların yüklenebileceği bir uygulama marketi
- Üzerinde uygulama geliştirilebilen bir mobil işletim sistemi
- Dokunmatik arayüz

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Birden fazla uygulamayı aynı anda çalıştırabilmesi
- Dahili yada eklenebilir hafıza
- Görüntü ve ses kaydı

Önümüzdeki birkaç yıl içinde ise akıllı telefon, netbook ve tablet bilgisayar gibi mobil aygıtların internet erişimi gibi bilgi ihtiyaçlarının karşılanmasında temel araçlar olacağı, işletmelerin ise bilgi işlem süreçlerini masaüstü bilgisayarlardan bu mobil aygıtlara kaydıracağı öngörülmektedir (Ada ve Tatlı, 2012: 3).

Türkiye’de 90’lı yılların hemen başında kişisel bilgisayarların bireyler arasında kullanımının yaygınlaşması ve hızlı bir biçimde her eve konumlanması, “dijital devrim” adı da verilen toplumsal ve politik değişimi beraberinde getirmiştir. 2000’li yılların ilk on yılı akıllı cihazların dünya ölçeğinde hızla yükselişe geçtiği yıllar olmuştur. Değişen ve gelişen akıllı teknoloji, son zamanlarda kişilerin yaşamlarında ve alışkanlıklarında önemli değişiklikleri ortaya çıkarmıştır. Geçmişte sadece uzaktan iletişim aracı olan bu aygıtlar, özellikle telefonların akıllı olarak nitelenmesi ile çoğu kişi için araçsal özelliğinin ötesine evrilmeye başlamıştır. Yaşamı kolaylaştırma özelliğine sahip bu aygıtlar akıllı olarak etiketlenmesinden sonra giderek artan oranda kuşku duyulan teknolojik ürünler halini de almaya başlamıştır. Her değişiklik cihazlara olan talebi ve atfedilen önemi artırmış; geçmişte mekân ve zaman ile sınırlı olarak kullanılan telefonları, kullanım yararları, hareketlilik işlevi sayesinde birer alışkanlık halini almıştır (Bulduklu ve Özer, 2016: 2964).

Akıllı telefonlar dünya çapında geniş bir pazara da sahiptir. International Data Corporation (IDC) isimli uluslararası analiz şirketinin yaptığı bir araştırmaya göre, 2010 yılında dünya çapında 305 milyon adet akıllı telefon satışı gerçekleşmiştir. Aynı araştırmaya göre, 2020 yılında akıllı telefon pazar payının 1,84 milyara ulaşacağı öngörülmektedir (IDC, 2016). Türkiye’deki akıllı telefon pazarı incelendiğinde 2010 yılının ilk çeyreğinde satılan telefonların % 16’sı akıllı telefon iken, 2010 yılında satılan akıllı telefon sayısı 2004-2009 yılları arasında satılan toplam akıllı telefon sayısının 2,5 katından fazla olmuştur (Gökaliçler, vd., 2011: 39). Akıllı telefonu talep eden gençler arasında ise, üniversite öğrencileri önemli bir müşteri grubunu oluşturmaktadır (Uzgören vd., 2013: 30). Dolayısıyla, telefon teknolojisinde yapılacak yeniliklerin gençlerin beklentileri doğrultusunda şekillendiği telefon endüstrisinin öncü kuruluşları tarafından da kabul görmektedir (Minaz ve Bozkurt, 2017: 269).

Birçok fonksiyona sahip akıllı telefonlar insan hayatını önemli ölçüde etkilemiştir. Günümüzde her konuda akıllı telefondan yardım alınmakta, not almak yerine hemen telefonla fotoğraf çekilmekte, hatta artık derslerde bile not tutmak yerine sunuların ya da materyallerin fotoğrafları çekilmektedir (Aktaş ve Yılmaz, 2017: 87).

Deloitte’nin aralarında Türkiye’nin de bulunduğu 30 ülkeden 49 bin katılımcıya uyguladığı Global Mobil Kullanıcı Araştırması verilerine göre Türkiye genç ve dinamik nüfusu nedeniyle akıllı telefon bağımlılığının en yüksek olduğu ülkelerden biri olarak dikkat çekmektedir. Türkiye’de ki akıllı telefon kullanıcılar günde ortalama 70 kez cep telefonlarını kontrol ediyorlar, bu da bir akıllı telefon kullanıcısının her gün yaklaşık 15 dakikada bir ekran yüzü gördüğü anlamına gelmektedir (Kuyucu, 2017: 336).

Akıllı telefonların kullanım yaygınlığı ve kullanıcılar üzerindeki etkilerini araştıran çalışmalar çoğunlukla satış ve pazarlamaya yönelik olmasına rağmen, konu psikiyatrik ve psikolojik boyutu ile de ele alınmalıdır. Günlük yaşam ve kişiler arası ilişkilerdeki işlevselliği bozan yineleyici davranış bozuklukları, bağımlılık olarak alınmalıdır. Belli bir davranışa fazla uğraş, gerçek dünyadan uzaklaşarak haz veren davranışa devam etmek, davranışlar tekrarladıkça tolerans geliştirmek, davranışları kontrol

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

etmede zorluk ve davranışın yinelenmesinin engellenmesi durumunda oluşan huzursuzluk gibi belirtiler, bağımlılık kapsamında değerlendirilmektedir (Noyan vd. 2015: 74).

Akıllı telefonlar, gündelik yaşamı kolaylaştırmasının yanında birtakım problemleri de beraberinde getirebilmektedir. Doğru kullanıldığı zaman son derece yararlı ve kolaylık sağlayan özellikleri olan akıllı telefonların, bilinçsizce ve aşırı şekilde kullanımı durumunda ise ciddi fiziksel ve psikolojik olumsuz etkileri olabilmektedir. Akıllı telefonların kullanımı ile ortaya çıkan başlıca fiziksel ve psikolojik rahatsızlıkları şu şekilde ifade etmek mümkün olacaktır (Kuyucu, 2017: 334);

- Sürekli ekrana bakmak nedeniyle baş ağrısı, göz sulanması, göz yorgunluğu gibi fiziksel sağlık sorunlarına neden olması,
- Sosyal medya ve mesajlaşma uygulamalarının yaygınlaşması ile gerçek hayatta görüşmektense akıllı telefon üzerinden görüşmeye bağlı olarak asosyallığe neden olması,
- Sürekli cep telefonunu kontrol etmek nedeniyle konsantre kaybına neden olması,
- Herkesle kolayca iletişim kurulabilmesi nedeniyle sağlıklı ve yasal olmayan ortamlara çekilebilme riski,
- Casus yazılımlar ile insanların özel hayatına müdahale edilebilmesi.

Akıllı telefon bağımlılığına yönelik araştırmalar arasında Cheever ve diğerlerinin 2014 yılında gerçekleştirdikleri çalışma önem taşımaktadır. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre akıllı telefonlarından ayrı kalma, üniversite öğrencilerinde kaygı belirtileri göstermeye neden olmaktadır. Öyle ki, akıllı telefondan ayrı kalmanın, ayrılık kaygısı ile eşdeğer olduğu ortaya konulmuştur. Akıllı telefonlarını daha fazla kullananların, daha az kullananlara göre bu belirtileri daha fazla gösterdiği de araştırmadan elde edilen sonuçlar arasındadır (Kuyucu, 2017: 337).

3.Yöntem

Gençlerin akıllı telefon bağımlılıklarını belirlemeye yönelik olan bu araştırmada kullanılan ifadeler, öncelikle Keşfedici Faktör Analizine (KFA) tabi tutulmuştur. Sonraki aşamada, KFA neticesinde elde edilen boyutların araştırma verilerine uygunluğunu test etmek amacıyla Doğrulayıcı Faktör Analizi yapılmıştır. Daha sonra katılımcıların demografik değişkenlerine ilişkin frekans dağılımları ile soru/ifadelerin frekans, ortalama ve standart sapma değerleri tablolar halinde sunulmuş, farklılık testleri ve regresyon analizleri yapılmıştır.

3.1.Araştırmanın Evreni

Çalışmanın Adıyaman Üniversitesi Besni MYO Bilgi Yönetimi, İşletme Yönetimi ile Bankacılık ve Sigortacılık bölümlerinde ön lisans düzeylerinde öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Ana kütleden %95 güvenilirlik düzeyinde ve %5'lik hata payı göz önünde bulundurularak en uygun örneklem büyüklüğü 275 kişi olarak belirlenmiştir (Sekaran, 1992:253). Bu kapsamda 275 öğrenci çalışmanın ana kütesini oluşturmaktadır. Bu kapsamda 100 öğrenciye anket uygulanmış ve tamamı analize dâhil edilmiştir.

3.2.Araştırmanın Ölçekleri

Gençlerin akıllı telefon bağımlılıklarını belirlemeye için; Noyan vd. (2015) tarafından geliştirilen 10 ifadeli "Akıllı Telefon Bağımlılığı Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek 5'li Likert tipi ifadelerden oluşmaktadır (1=Kesinlikle Katılmıyorum, 5= Kesinlikle Katılıyorum).

Ölçeğin yapı geçerliliğini ölçmek için öncelikle Keşfedici Faktör Analizi yapılmıştır. Yapılan keşfedici faktör analizi (KFA) neticesinde özdeğeri 1'den büyük olan 2 faktör elde edilmiştir. Bu iki faktör toplam varyansın %62,08'ini açıklamaktadır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Örneklemden elde edilen verilerin yeterliliğinin tespit edilmesi için KMO and Bartlett's Testi yapılmış ve bu değer 0,864 bulunmuştur.

Yapılan KFA sonucunda ölçek 2 alt boyuttan oluşmuştur. Bunlar; Aşırı Kullanım Boyutu ($\alpha=,788$) ve Günlük Yaşam Bozuklukları ($\alpha=,872$) alt boyutlarıdır.

Ölçeğin yapı geçerliliğini test etmek maksadıyla yapılan Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA) sonucunda ölçeğin iki bileşenli yapıya uyum sağladığı ve uyum iyiliği değerlerinin kabul edilebilir standartlarda olduğu tespit edilmiştir. Uyum iyiliği değerleri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Ölçeğin Uyum İyiliği Değerleri

Ölçek	X ²	df	CMIN/ DF≤5	GFI ≥.85	AGFI ≥.80	CFI ≥.90	NFI ≥.90	TLI ≥.90	RMSEA ≤.08
Akıllı Telefon Bağımlılığı	55.681	34	1.64	.90	.84	.95	.90	.94	.08

*Uyum iyiliği değer aralıkları “iyi “ sınırlara göre tanzim edilmiştir (Gürbüz ve Şahin, 2016:337).

Şekil 1: DFA Modeli

4.Bulgular

4.1.Demografik Bulgular

Araştırma sonuçlarına göre; ankete katılanların %60’ı kadın (n=60) ve %40’ erkek (n=40) öğrencilerdir. Katılımcıların %39’u Samsung, %25’i Apple, %14’ü General Mobile marka akıllı telefon kullanmaktadır. Katılımcıların ailelerinin ortalama aylık gelirleri 2270,25 TL, katılımcıların aylık ortalama harcamalarının 630 TL olduğu görülmüştür.

Yine araştırma sonuçlarına göre; ankete katılanların aylık ortalama dakika tüketimi 472 dakikadır. Katılımcılar ayda ortalama 608 adet SMS ve 4.5 GB internet kullanımına sahiptirler.

4.2.Ölçekte Yer Alan İfadelere Ait Ortalama Değerler

Tablo 2: Aşırı Kullanım Alt Boyutuna İlişkin İfadelere Ait Ortalama Değerler

ÖNERMELER	Ort.	St.Sap.	Faktör Yükleri	Öz Değer (%)	Kümülatif Varyans (%)
Faktör 1: Aşırı Kullanım	3,51			37.967	37,967

Akıllı telefon kullanmaktan dolayı planladığım işleri aksatırım.	3,47	2.11	,867		
Akıllı telefonu kullanmaktan dolayı derslerime odaklanmakta, ödevlerimi yapmakta ve işlerimi tamamlamakta güçlük çekerim	3.89	1.86	,849		
Akıllı telefon kullanmaktan dolayı el bileğimde veya ensemdede ağrı hissedirim	3.19	1.95	,662		
Faktör 2: Gündelik Yaşam Bozuklukları	3,91			24,115	62,082
Akıllı telefonumun yanımda olmamasına tahammül edemem	4,17	1,87	,781		
Akıllı telefonum yanımda olmadığımda sabırsız ve sinirli olurum	3,92	1,86	,869		
Kullanmasam da akıllı telefonum aklımdadır.	4,22	1,85	,779		
Günlük yaşamımı aksatmasına rağmen akıllı telefonumu kullanmaktan vazgeçmem.	4,08	1,82	,767		
İnsanların twitter veya facebook vb. üzerindeki konuşmalarını kaçırmamak için sürekli akıllı telefonumu kontrol ederim.	3,33	1,95	,534		
Akıllı telefonumu hedeflediğimden daha uzun süre kullanırım.	4,08	1,93	,629		
Çevremdeki insanlar akıllı telefonumu çok fazla kullandığını söylerler.	3,56	2,01	,599		

Araştırmaya katılan öğrencilerin akıllı telefon aşırı kullanım düzeylerinin orta düzeye yakın değerler aldığı görülmektedir (3,51). Katılımcıların (Akıllı telefon kullanmaktan dolayı derslerime odaklanmakta, ödevlerimi yapmakta ve işlerimi tamamlamakta güçlük çekerim.) ifadesine en yüksek düzeyde katılım gösterdikleri sonucu ortaya çıkmıştır (3,89). Tablo 2 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin akıllı telefon kullanımlarının gündelik hayatlarında oluşturduğu bozuklukların düzeyinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (3,91). Katılımcıların akıllı telefonlarının yanlarında olmamasına tahammül edemedikleri (4,17), kullanmadıklarında bile akıllı telefonlarının akıllı telefonlarında olduğu (4,22) ve günlük hayatlarını aksatsa da onu kullanmaktan vazgeçmeyecekleri (4,08) görülmektedir.

4.3.Farklılık Testleri

Araştırma neticesinde elde edilen verilere paket programlar vasıtasıyla analizler yapılmıştır. Bu çerçevede araştırma modeline dayanılarak demografik değişkenler (cinsiyet ve akıllı telefon markası)

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ile Akıllı Telefon Bağımlılığı Ölçeğinin boyutları arasındaki farklılıkları tespit etmek amacıyla farklılık testleri (İndepnedent T Testi, One-Way Anova Testi) uygulanmıştır.

Tablo 3: Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılık Tablosu

Boyutlar	Cinsiyetiniz	N	Mean	Std. Deviation	P
Aşırı Kullanım	Erkek	40	3,14	1,52	0,217
	Kadın	60	3,76	1,71	
Günelik Yaşam Bozuklukları	Erkek	40	3,73	1,45	0,744
	Kadın	60	4,02	1,41	

Katılımcı öğrencilerin, “Akıllı Telefon Bağımlılığı Ölçeği (ATBÖ)” boyutlarına ilişkin algılarının cinsiyet değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek amacıyla Independent T Testi yapılmıştır. Buna göre cinsiyet değişkeni ile Aşırı Kullanım ($p=0,21>0,05$) ve Günelik Yaşam Bozuklukları alt boyutları ($p=0,74>0,05$) arasında anlamlı farklılıklar tespit edilememiştir.

Tablo 4: Telefon Markası Değişkenine Göre Farklılık Tablosu

		N	Ortalama	Std. Sap.	p
Aşırı Kullanım	Iphone (Apple)	25	4,1657	,25895	,551
	Samsung	39	3,9634	,24133	
	LG	5	3,9143	,46642	
	HTC	6	4,1905	,68080	
	General Mobile	14	3,5510	,37999	
	Huawei	2	4,2143	1,21429	
	Sony	3	2,2857	,50170	
	Diğer	6	3,7381	,70895	
	Total	100	3,9086	,14317	
Günelik Yaşam Bozuklukları	Iphone (Apple)	25	3,4267	,34882	,764
	Samsung	39	3,7094	,27468	
	LG	5	2,6667	,91894	
	HTC	6	4,1667	,58847	
	General Mobile	14	3,0714	,29063	
	Huawei	2	3,5000	1,50000	
	Sony	3	3,2222	,58794	
	Diğer	6	3,8889	,94542	
	Total	100	3,5167	,16592	

Araştırmaya katılan öğrencilerin, “Akıllı Telefon Bağımlılığı Ölçeğinin (ATBÖ)” boyutlarına ilişkin algılarının kullandıkları akıllı telefon markası değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek amacıyla One-Way Anova Testi yapılmış olup akıllı telefon markası değişkeni ile Aşırı Kullanım ($p=0,55>0,05$) ve Gündelik Yaşam Bozuklukları ($p=0,76>0,05$) boyutları arasında anlamlı farklılıklar bulunamamıştır.

4.4.Regresyon Analizi

Katılımcıların aylık ortalama konuşma süreleri ve aylık ortalama SMS harcamaları değişkenlerinin akıllı telefon bağımlılığı üzerinde etkisi yapılan regresyon analizleri ile ortaya konulmuştur.

Tablo 5: Ortalama Aylık Dakika Kullanımının Akıllı Telefon Bağımlılığı Üzerindeki Etkisini Gösteren Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımsız Değişken	β	p	R ²	Düzeltilmiş R ²	F
Ortalama Aylık Dakika Kullanımı	,122,22		,015	,005	1,474

Regresyon analizi sonucunda ortalama aylık dakika kullanımının akıllı telefon bağımlılığı üzerinde anlamlı bir etkisine rastlanmamıştır ($F=1,474$, $p=0,22>0,05$).

Tablo 6: Ortalama Aylık SMS Kullanımının Akıllı Telefon Bağımlılığı Üzerindeki Etkisini Gösteren Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımsız Değişken	β	p	R ²	Düzeltilmiş R ²	F
Ortalama Aylık SMS Kullanımı	,071,48		,005	,005	0,496

Regresyon analizi sonucunda ortalama aylık SMS kullanımının akıllı telefon bağımlılığı üzerinde anlamlı bir etkisine rastlanmamıştır ($F=0,496$, $p=0,48>0,05$).

5.Sonuç ve Öneriler

Adıyaman Üniversitesi Besni MYO Bilgi Yönetimi, İşletme Yönetimi ile Bankacılık ve Sigortacılık bölümlerinde ön lisans düzeylerinde öğrenim gören öğrencilerinin akıllı telefon bağımlılıklarının çeşitli demografik değişkenler bağlamında belirlemesine yönelik olan bu araştırmada; katılımcıların genel olarak akıllı telefon bağımlılıklarının yüksek olduğu (3,80) sonucuna ulaşılmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre; ankete katılanların aylık ortalama dakika tüketimi 107 dakikadır. Katılımcılar ayda ortalama 142 adet SMS ve 4.5 GB internet kullanımına sahiptirler.

Katılımcıların cinsiyetleri ile akıllı telefon bağımlılıkları arasında herhangi bir farklılığa rastlanmamıştır. Minaz ve Bozkurt (2017) yapmış oldukları çalışmada benzer sonuçlara ulaşmışlardır. Bu noktada hem erkek hem kadın öğrencilerin akıllı telefon bağımlılıklarının yüksek olduğunu söylemek mümkündür.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Yine kullanılan akıllı telefon markalarının bağımlık noktasında farklılıklar oluşturabileceğinden hareketle yapılan testlerde herhangi bir anlamlı farklılık bulunamamıştır. Katılımcıların yaklaşık %85'inin önde gelen akıllı telefon markalarını kullanıyor olmaları ve bu markaların birbirine yakın teknolojiyi kullanıyor olmaları bu sonucu doğurmuştur.

Aylık ortalama dakika ve SMS kullanımının akıllı telefon bağımlılığı üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Gençlerin akıllı telefonları daha çok sosyal medya (whatsapp, facebook, twitter, instagram) yoğun kullanımları, çevreleriyle iletişimi bu yollarla sağlama eğilimleri onların akıllı telefonlara bağlılığının en önemli nedenleri arasındadır (Taylan, 2016). Bu durum gerek konuşma gerekse SMS kullanımlarının akıllı telefon bağımlılığı üzerinde etkisinin olmayışının nedenleri olarak gösterilebilir.

Özellikle genç yaşta kullanıcılar başta olmak üzere akıllı telefonların gereğinden fazla kullanılması akıllı telefon bağımlılığı gibi olumsuz sonuçlara da neden olabilmektedir. Aşırı kullanım ve gündelik hayatta bozulmaları beraberinde getiren aşırı akıllı telefon bağımlılığı konusunda ailelerin ve okulların öneli rol alması ve kamuoyunu bu konuda bilinçlendirici adımlar atması beklenen bir durumdur. Bu konuda yapılacak ileriki çalışmalarda bağımlılığın yavaş yavaş yayılmaya başladığı toplumun orta ve üst yaş gurupları ele alınabilir.

Kaynakça

Ada, S. ve Tatlı, S. (2012). Akıllı Telefon Kullanımını Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma, <http://ab.org.tr/ab13/bildiri/74.pdf>.

Aktaş, H. ve Yılmaz, N. (2017), Üniversite Gençlerinin Yalnızlık ve Utangaçlık Unsurları Açısından Akıllı Telefon Bağımlılığı, *International Journal of Social Sciences and Education Research*, Sayı.3, 85-100.

Bulduklı, Y. ve Özer, N.P. (2016). Gençlerin Akıllı Telefon Kullanım Motivasyonları, *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 8, 2963-2986.

Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2016). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Felsefe-Yöntem-Analiz. Ankara: Seçkin Yayınevi.

<http://www.dijitalajanslar.com/internet-ve-sosyal-medya-kullanici-istatistikleri-2017/>. Erişim Tarihi: 02.03.2018

<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/dunyada-akilli-telefon-kullanici-sayisi-yil-sonunda-4-milyara-varacak-40285130> Erişim Tarihi: 09.03.2018.

Minaz, A. ve Bozkurt, Ö. (2017). Üniversite Öğrencilerinin Akıllı Telefon Bağımlılık Düzeylerinin Ve Kullanım Amaçlarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt.9 Sayı. 21

Noyan, C. O., Darçın, E.A., Nurmedov, S., Yılmaz, O., Dilbaz, N. (2015). Akıllı Telefon Bağımlılığı Ölçeğinin Kısa Formunun Üniversite Öğrencilerinde Türkçe Geçerlilik Ve Güvenilirlik Çalışması, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 16 (Özel Sayı. 1), 73-81.

Sekaran, U. (1992). *Research Methods For Business: A Skill Building Approach*. Second Edition, John Wiley & Sons, 450.

TURİZM İŞLETMELERİNDE AFET YÖNETİM SÜRECİ

Öğr. Gör. Dr. İsmail BİLGİÇLİ

Sakarya Üniversitesi Karasu MYO

Öğr. Gör. Recep YILDIRGAN

Sakarya Üniversitesi Kırkpınar MYO

Öz

Bu çalışmada turizm işletmelerinde afet yönetimi hakkında bilgi verilerek afetlerin etkileri üzerinde durulmuştur. Afet olduğu bölgede, insanlar için sosyal, psikolojik, ekonomik, fiziksel etkiler meydana getiren doğal yaşam sürecini değiştiren, kesintiye uğratan, zamanı tahmin edilen veya tahmin edilemeyen insanlar tarafından veya doğal şekilde meydana gelen olaylar olarak tanımlanabilir. Afet yönetimi ise afet meydana gelmeden önce, meydana geldiğinde ve meydana geldikten sonra yapılması gerekenlerin belirlenmesi, afet yönetim süreçlerinin uygulanması ve afetin sonuçlarının değerlendirilerek olumsuz etkilerin en aza indirgenmesi çalışmalarınıdır. Çalışmada turizm işletmelerinin afet yönetim süreci ve afetlerden etkilenmeyi en aza indirecek önlemler değerlendirilmiştir. Bu kapsamda öncelikle afet ve afet yönetimi kavramları üzerinde durulmaktadır. Çalışmanın sonucunda turizm işletmeleri açısından yaşanan ve yaşanması muhtemel afetlerin ortaya çıkardığı risklerin öncesi, esnası ve sonrasında etkilerin azaltılması yönünde çözüm yaklaşım ve stratejileri açıklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Afet, Afet Yönetimi, Turizm İşletmeleri

DİSASTER MANAGEMENT PROCESS IN TOURISM ENTERPRISES

Abstract

This study focuses on the effects of disasters by giving information about disaster management in tourism enterprises. It can be defined as a phenomenon that occurs in natural disasters, by people who change the natural life process that causes social, psychological, economic, physical effects for people, disrupt, time predicted or unpredictable in the disaster area. Disaster management is the work of determining the things to be done before, during and after the disaster, applying the disaster management processes, and evaluating the results of disasters to minimize the negative effects. In the study, the measures to be taken by the tourism enterprises to minimize disruption from disaster management processes and disasters were evaluated. In this context, firstly disaster and disaster management concepts are emphasized. As a result of the work, solution approaches and strategies are explained in order to reduce the effects before, during and after the risks of the disasters that are experienced and experienced in terms of tourism enterprises.

Keywords: Disaster, Disaster Management, Tourism Operations

Giriş

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

İnsanlık tarihi, özellikle son yüzyılda çok önemli aşamalar kaydetmiş, binlerce yıldır karşısında çaresiz kaldığı doğa karşısında bu çaresizliği azaltacak teknik ve teknolojiler geliştirmiştir. Ancak yine de; doğanın önüne geçilemeyen yıkıcı etkisi karşısında insanlığın çaresiz kaldığını söylemek, yanlış olmayacaktır. Bunu yanında insanlığın hakimiyet çabası, sadece doğaya karşı değil, aynı zamanda birbirlerine karşı da süregelmiş ve bunun sonucu olarak da, doğal afetlere benzer yıkımlara yol açabilen insan yapısı afetler ortaya çıkmıştır. Savaşlar bunun sadece bir örneğidir (Leblebici, 2004: 1). İnsanların afetlerle tanışması insanlık tarihiyle yaşıttır. Bilinen en eski kayıtlarda dünyanın farklı yerlerinde meydana gelen afetlerle ilgili bilgilere rastlanmıştır. Vuku bulan bu afetlerde binlerce insan yaşamını yitirmiştir. Geçmişte afetlerin yaşandığı alanlarda ortaya çıkan durumlar günümüzde de benzer olaylar şeklinde gerçekleşmektedir. Ancak afetlerin etkileri dünyanın her yerinde benzer sonuçları doğurmamaktadır. Bunda en önemli etken insanların başlarına gelen olaydan çıkardığı sonuçların ve afetlerin meydana geliş sıklığının farklılığıdır(Erkal ve Değerliyurt, 2009:149).

Modern afet yönetimi sisteminde, Kayıp ve Zarar Azaltma, Hazırlık, Tahmin ve Erken Uyarı, Afetleri anlamak gibi afet öncesi korumaya yönelik olan çalışmalara “risk yönetimi” denilirken; Etki Analizi, Müdahale, İyileştirme, Yeniden Yapılanma gibi afet sonrası düzeltmeye yönelik olarak yapılan çalışmalara ise “kriz yönetimi” adı verilir. Risk yönetiminin ihmal edildiği yerlerde kriz yönetimi başarılı olamaz. Hatta tek başına uygulanan kriz yönetimi, reflekse dayalı ilkel bir yönetim tarzıdır! Yani, tek başına uygulanan kriz yönetimi; tepkisel, eşgüdüksüz, hedef kitle yanlış, etkisiz, zamansız, güven vermez ve afetin felakete dönüşmesine neden olur. Bunun için ülkemizde kriz yönetiminden risk yönetimine geçerek afetlere müdahale ve iyileştirmeden daha çok afetin oluşmaması, zararlarının azaltılması, hazırlık, tahmin ve erken uyarı konularına önem verilmelidir(Kadıoğlu, 2008:1).

Toplumsal ve ekonomik boyutlarıyla birçok ülkenin kalkınmasına güçlü katkılar sağlayan turizm sektörü, uluslararası ölçekte en hızlı gelişen sektörler arasında yer almaktadır. Sektörün uluslararası ölçekte gelişme süreci aynı zamanda sektörü ve bu sektörde yer alan işletmeleri daha geniş bir “küresel riskler” dizisine açık hale getirmiştir(Göral, 2014: 90). Afetlerden öncelikle etkilenen insan varlığının temel üretim ve pazarlama kaynağı olarak kullanıldığı turizm işletmelerinin de afetlerin olumsuzluklarından etkilenmemesi mümkün değildir. Bu bağlamda turizm işletmelerinin misafirlerinin can ve mal güvenliği sağlama konusunda yasal sorumlulukları bulunması ile birlikte, doğal afetlerde misafirlerinin en az etkilenmesini sağlayacak tedbirleri almakla yükümlüdür.

Afet

Afet; bir toplumu tehdit altında bırakan, toplumun kendi imkânları ile müdahalesinin yetersiz kaldığı, ülke genelindeki kaynakların seferber edilmesini gerektiren, büyük ölçüde can ve mal kayıplarına sebebiyet veren beklenmedik ve istenmedik olaylardır. Dünya Sağlık Örgütü ise afeti; "dışarıdan yardım gerektirecek büyüklükte, ani çevresel bir olay" olarak tanımlamaktadır. Bir başka ifadeyle afet; çoğu zaman aniden ve umulmadık bir surette meydana gelen, toplumsal yıkımlara neden olan, yaşam koşullarını tehlikeye düşüren, insan hayatlarının kaybına, nüfusun genel sağlığında zarara, mal kayıplarına, çevrede ciddi hasarlara neden olan, bölge insanlarını çaresiz ve acı içerisinde bırakan olağanüstü büyük olaylardır (Yer, 2015:2). "Afet", yıldız anlamına gelen astrum Latince sözcüğünden gelir. Bugün insanların bu doğal afetler üzerinde çok fazla kontrole sahip olmadığı fakat etkileri üzerinde kontrollerinin varlığından söz edilebilir(Zibulewsky, 2001: 144). Afet ile ilgili çeşitli kaynaklar

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

incelendiğinde yapılan tanımların ortak özelliği afetlerin ortamlarında ayırım yapmadan canlı, cansız tüm varlıklara zararlı olabileceğidir. Tüm afet tanımlarının açıklama kısımlarında zarar vurgusuna yer verilmiştir.

Felaketlerin analizlerinin çoğu, insani yardım çabalarını nasıl iyileştireceği, insan topluluklarına yönelik psikolojik ve sosyolojik travmalarla nasıl başa çıkılacağı ve bu gibi acil durumlara nasıl daha iyi hazırlanacağı üzerine yoğunlaşmaktadır(Mandel,2002: 2). Sosyal bilimler açısından afetlerle ilgili literatür incelendiğinde, öne çıkan başlıca kavramlar: kriz, afet, acil durum, risk, risk azaltımı, tehlike, hasar görebilirliktir(Geç,2007:200).

Gündelik yaşamda “Tehlikelere açık olma durumu”nu ifade eden risk kavramı afet çalışmalarında

- Bir tehlikenin tahmin edilebilme derecesi sonucunda ortaya çıkması beklenen muhtemel kayıpların miktarı
- Belirli bir süre içinde, belirli bir tehlikenin risk altında olan belirli bir unsur üzerinde etkisi sonucunda ortaya çıkması beklenen ya da tahmin edilen olumsuz sonuçlar
- Bir tehlikenin meydana gelmesi sonucunda oluşabilecek kayıplar
- Krize neden olabilecek kötüye gidiş şeklinde tanımlanmaktadır

Doğal felaketler, en azından insan yapımı siyasi, ekonomik, etnik veya dini çatışmalar kadar istikrarı bozan ve ortalama olarak iç savaşa göre daha fazla insanı öldüren olaylardır(Mandel,2002: 4). Afetleri insan kaynaklı ve doğal kaynaklı afetler olarak iki kısma ayırmak mümkündür. Bunlar;

Doğal Kaynaklı Afetler;

- Depremler
- Toprak Kaymaları
- Kaya düşmesi
- Yanardağ Patlamaları
- Tsunami
- Sel
- Fırtına
- Don
- Çığ
- Kuraklık
- Hortum
- Orman Yangını
- Hava Kirliliği

İnsan Kaynaklı Afetler;

- Nükleer Kazalar
- Radyolojik Kazalar
- Savaşlar

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Kimyasal Saldırılar

Kriz ve Afet İlişkisi

Afetler krize yol açan temel unsurlardandır ve afetlerden kaynaklanan krizleri diğerlerinden ayıran temel özellik, afetlerin belirtilerinin olmaması ve bu durumda, erken uyarı sistemi ya da önleme mekanizmalarının çok fazla işe yaramamasıdır. Peki her afet, aynı zamanda bir kriz kaynağı mıdır? Bu soruya mutlak “evet” yanıtını vermek mümkün değildir. Çünkü, yukarıda belirtildiği üzere, afetlerin büyüklük ya da etkisini belirleyen çeşitli unsurlar mevcuttur ve de meydana gelen afetin, krize kaynaklık edip etmediği, bu unsurların değerlendirilmesi ile ortaya çıkacaktır(Alağaçlı,2006:27).

Bununla birlikte, gelişmiş ülkelerin çoğunda, acil durum ve felaket yönetimi, büyük oranda profesyonel bir iş gücüne ve çeşitli derecelerde resmi ajanslara bağlı gönüllülere dayanır(Whittaker, McLennan ve Handmer,2015: 358). Afet yönetimine ilişkin olarak yapılan tanımlar ifade olarak farklılık göstermekle birlikte, kapsam olarak birbirlerine oldukça yakındır. Ergünay tarafından yapılan tanıma göre afet yönetimi; afetlerin önlenmesi ve zararların azaltılması amacıyla, bir afet olayının çeşitli safhalarında yapılması gereken çalışmaların yönlendirilmesi, koordine edilmesi ve uygulanabilmesi için toplumun tüm kurum ve kuruluşlarıyla kaynaklarının bu ortak amaç doğrultusunda yönetilmesini gerektiren çok geniş bir kavramdır(Leblebici,2004: 32). Risk yönetimi bireyleri ve örgütleri çok çeşitli kaynaklardan gelebilecek tehlikelere karşı aydınlatmak suretiyle ve bu alanlardaki denetimi artırmaya yönelik önlemler dizisidir(Geç, 2007: 202).

Nerede, ne zaman, hangi büyüklükte, nasıl ve ne türde meydana geleceği bilinmeyen afetler, var oldukları ilk günden bu yana insan topluluklarının can ve mal güvenliğine yönelmiş en büyük tehlikedir(Alağaçlı,2006: 27). İnsanoğlu halen gelmiş olduğu bilgi ve teknoloji düzeyine karşın, doğal afetlere neden olabilen deprem, kuraklık, volkanik patlama ve fırtınalar gibi doğal olayların oluşumu üzerinde herhangi bir etkiye sahip değildir. Özellikle bunların önlenmesi açısından insanoğlunun yapabilecekleri çok sınırlıdır. Günümüzde ve gelecekte afetler karşısında yapılabilecek en etkili ve tek hareket, bu afetlerin etkilerinden kurtulmak veya bunların toplum üzerindeki etkilerini en aza indirmek için araştırmalar yapmak, çeşitli planlar geliştirmek ve bunları uygulamaya koymaktır. İşte insanların yasadıkları çevrede meydana gelen doğal olaylardan haberdar olmaları, bunları nedenlerine kadar ayrıntısı ile tanımaları ve bu olayların tekrarı durumunda bunlardan hiç etkilenmemeye veya en az oranda etkilenmelerine olanak tanıyan çalışmaların tümüne “Afet Yönetimi” denilmektedir(Erkal,2009:147).

Bütünleşik Afet Yönetim Sistemi ve Afet Yönetimi Veri Tabanlarını ve benzeri karar destek sistemlerini oluşturmak için (Kadıoğlu, 2008: 4)

- Tüm tehlikeleri göz önüne almak,
- Tüm evreleri uygulamak,
- Tüm kaynakları kullanmak,
- Tüm birey ve kurumların (Şekil 1) bu çalışmalara katılmasını sağlamak gerekir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

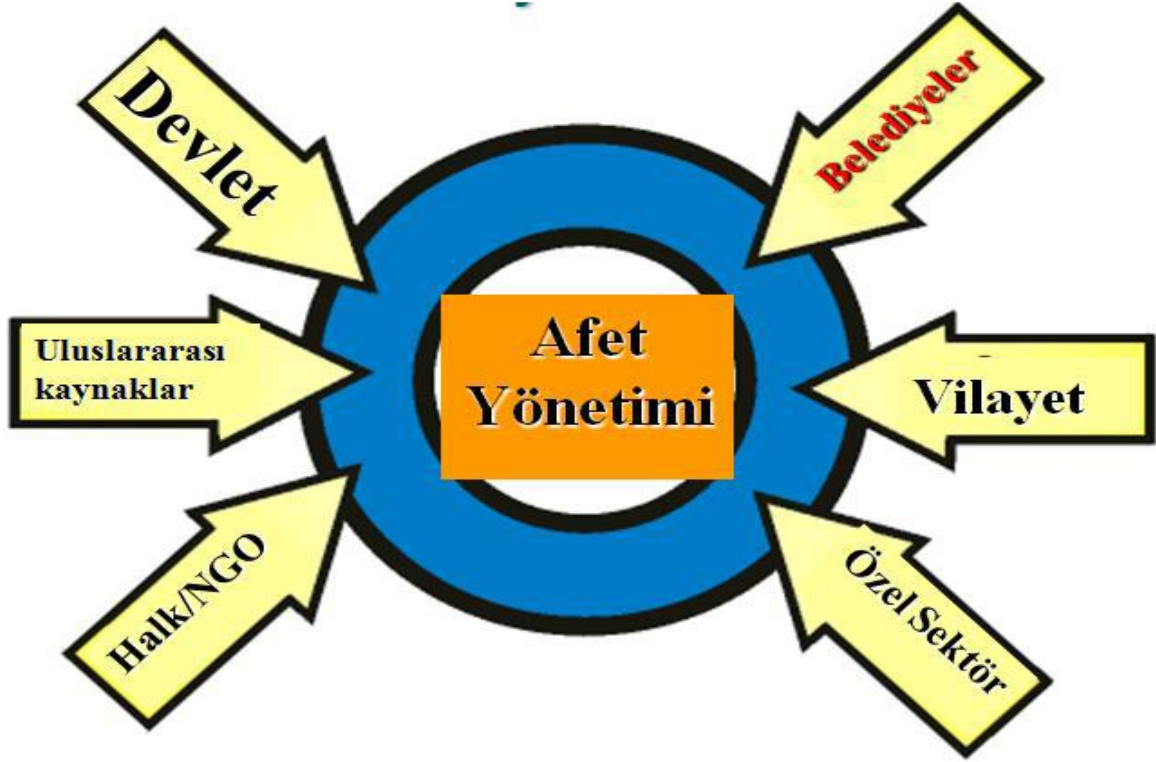

Sadece 11 Eylül ve Irak savaşı gibi olaylar değil, SARS krizi, Deli Dana salgını gibi sağlık nedenleriyle de tüm dünya bir kriz ortamından diğer kriz ortamına sürüklenmektedir. Kriz ortamının kaçınılmaz oluşu nedeniyle, kriz yönetiminin turizm sektöründe uygulanması bir zorunluluk haline gelmektedir. Turistlerin hedef alındığı ve tüm dünyada yankılar uyandıran otobüs bombalama eyleminin gerçekleştiği Mısır, bir yıl boyunca oluşan kriz ortamının olumsuz etkilerine maruz kalmıştır. Özellikle, Avrupa ülkelerinde yaptığı tanıtımlar, ülkesinde müzeler başta olmak üzere tüm kontrol noktalarında geliştirdiği güvenlik önlemleri sonucunda ülkeye olan talep yeniden canlandırılmıştır. Başarılı bir kriz yönetimi örneği olan bu uygulama aynı zamanda kriz ortamlarında zor gerçekleşen bir noktaya da işaret etmektedir. Belirli bir kesime arz ya da hitap edebilmek, ancak koşullar sağlandığında kolaylıkla gerçekleşebilmektedir. Mısır'da gerçekleşen saldırı tüm dünyada duyulmuş, öğrenilmiştir. Bir anlamda hedef kitleyi, ülkede sorun olmadığına dair ikna edilecek olan, bütün dünya insanları oluşturmuştur(Göçen ve diğ., 2011, 496).

Afet Yönetiminin Temel İlkeleri(Yer,2015: 13)

- Risklerin Azaltılması Aşaması
- Hazırlıklı olma Aşaması
- Müdahale Aşaması
- İyileştirme Aşaması

Kriz yönetimi ve risk yönetimi, içerik ve sıralama açısından birbirinden ayrılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında risk krizden önce gelmekte, risk gerçekleştiğinde de kriz baş göstermektedir. Bu nedenle krize yol açmamak için risklerin başarılı bir biçimde yönetilmesi gerekmektedir. Çevresel koşulların çok hızlı değiştiği bir ortamda başarılı olmak için gerek makro düzeyde devletin, gerekse mikro düzeyde işletme ya da STK'ların risk ve kriz yönetimine gereken önemi vermesi zorunludur(Tuna, 2017: 2).

Şekil 1. Afetler ile mücadelede uluslararası kaynaklardan halka kadar tüm birey ve kurumların yeri, görev ve sorumlulukları vardır. Özellikle STK'lar ve gönüllüler bu sistemin önemli bir parçasıdır (Kadioğlu, 2008:4)

Kriz yönetimi, bir karar verme işlemidir. Karar verme, var olan seçenekler arasında en uygun hareket biçiminin seçilmesidir. Yöneticilerin temel görevleri karar vermektir. Bir yönetici planlama, organizasyon ve denetim konusunda uzman çalıştırabilir, ancak son karar verme yetkisini kendisinde taşımalı ve bu yetkisini devretmemelidir (Fırat ve Açıkgöz, 2011: 4). Krizlere hazırlık yapılması ve yönetilmesi aşamasında, yaşanan krizlerin değerlendirilmesi ve elde edilen tecrübenin kullanılabilmesi için kriz yönetiminin üzerine orta ve üst kademe yöneticilere eğitim verilmesinin gerekli olduğu ileri sürülmektedir (Okumuş, 2003: 209). Afet yönetim modeli, çok değişkendir ve ihtiyaç ve maliyet etkinliği mantığını taşımamaktadır. Sivil toplum örgütleri geçmişte her zamankinden daha önemli bir rol üstlendikçe, afet yönetimleri daha kısa sürede müdahale eder hale gelmiştir. Belki de en önemlisi güvenlik perspektifinden bakıldığında, ordu, hükümetin afet yardımı çalışmalarında daha da merkezi bir rol oynamaktadır (Mandel, 2002: 2). Uluslararası sözlükler, tüm büyük felaketlerde var olan karmaşık nedensellik zincirinden olayları ayırt edebilecek hiçbir tanım göstermemektedir (Gianluca and David, 2015: 1)

Turizm İşletmeleri Afet Yönetimi

İçinde bulunduğumuz yüzyılda turizm her geçen gün hızla değişen, kendini yenileyen ve tüm dünyada sürekli gelişme gösteren bir sektör olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünya turizm örgütünün öngörülerine göre, önümüzdeki 20 yıl içerisinde turizm sektörü, en hızlı büyüyecek ve gelişmesini devam ettirecek olan sektör olarak kabul edilmektedir. Dünya genelinde turizm pastasının 2010 yılı itibariyle yaklaşık 1

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

trilyon \$, 2020 yılı itibariyle ise yaklaşık 2 trilyon \$ olacağı tahmin edilmektedir. Turizm arz ve talebi çağdaş ekonomilerin kolaylıkla reddedemeyeceği bir pazar halini almış bulunmaktadır. Sağlıklı ekonomilerin öncelikli kaynakları arasında olmasa da turizm gelirleri ülke ekonomileri için önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Özellikle Türkiye gibi turistik ürün arzı konusunda zengin sayılabilecek gelişmekte olan ülkeler için turizm göz ardı edilemeyecek bir gelir kalemidir. Diğer taraftan turizm sektörü, sadece kendi etki alanındaki büyük ekonomik getirisiyle değil, sosyo-kültürel değişimi sürüklemesi, ekonomik refahın geniş halk kitlelerine yayılması, tek başına bir sektör olarak ülke genelinde dengeli kalkınmaya olan katkısı, diğer sektörlerle olan etkileşimi ve ülkeyi tanıtmak için öncü bir sektör olarak kabul görmeye başlamıştır(Göçen ve diğ, 2011: 496). Turizm sektöründe yaşanan krizlerin özellikleri şöyledir(Fırat ve Açıkgöz, 2011: 3).

- Turizmde yaşanan krizler, alan açısından bir ülkeyi, bölgeyi ve yöreyi etkileyebilmektedir. Krizler sektörün kendi dinamiklerinden oluşan krizler olmakla birlikte, bazen de sektör dışında oluşan olaylara bağlıdır,
- Turizmde yaşanan krizlerin tekrarlanma olasılığı yüksektir. Dünyada turizmi etkileyen krizler incelendiğinde farklı bölgelerde de olsa tekrarlandığı görülmektedir. Savaş durumu, terörist saldırılar, doğal felaketler ve rekabetten dolayı yaşanan olaylar sıklıkla tekrarlanan krizlere örnek verilebilir,
- Turizm ürünü bileşik bir ürün olduğundan herhangi bir aşamadaki işletmede ya da ülkede oluşan kriz durumu sistemin diğer elemanlarını da etkilemektedir. Bu etki üretim faktörleri arasındaki dağılım dengesini alt üst eden ve doğru önlemler alınmaması durumunda işletmelerin yaşama şansını ortadan kaldıran bir durumdur,
- Nedenleri ekonomik olmasa da ekonomik sonuçlar üretirler,
- Belirli birikimlerin sonucunda ortaya çıkarlar,
- Çözümleri ve etkileri yönünden kısa, orta ve uzun vadeli olabilirler.

Turizm sektöründe risk ve krizlere ilişkin durum tespitini ve ihtiyaç analizini doğru yapmak için öncelikle bu kavramların hangi anlamlara geldiği üzerinde durmakta yarar var. Risk kavramı en basit ifadeyle; zarar veya kayıp durumuna yol açabilecek bir olayın ortaya çıkma olasılığı olarak ifade edilebilir. Yönetimlerin amacı da bu tür olayların olumsuz sonuçlarının kurum veya kuruluşlar üzerindeki etkilerinin ortadan kaldırılması ya da en aza indirilmesi olmaktadır. Kriz ise önceden beklenilmeyen ve öngörülme, örgüt tarafından hızlı bir biçimde cevap verilmesi gereken, örgütün önleme ve uyum mekanizmalarını yetersiz hale getirerek, mevcut değerlerini, amaçlarını ve varsayımlarını tehdit eden gerilim durumu olarak nitelendirilmektedir(Tuna, 2017: 1).

Konaklama işletmelerinde uygulanabilen acil eylem planı Tablo 1'de, konaklama işletmeleri için özellikle yangın, deprem, sel, savaş durumu ya da terör saldırıları gibi kriz durumlarında uygulanabilecek örnek kriz yönetim planı gösterilmektedir(Yılmaz, 2004: 108).

Tablo 1: Konaklama İşletmelerinde Acil Eylem Planı Örneği

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ACİL EYLEM PLANI

BÖLÜM 1

- Ortaya çıkan kriz durumu sonrası, yaralılara yardım etmek
- Müşterileri güvenli bir yere yerleştirmek
- İşletme yönetimine kriz durumunu haber vermek

BÖLÜM 2

(Krizi Kontrol Altına Alma Amacıyla)

- Operasyon merkezi oluşturmak
- İletişimi sağlamak
- Acil durum güvenliği oluşturmak
- Konaklama işletmesinin ısı-elektrik-su sistemini kontrol altına almak
- Yapısal birliği kontrol altında tutmak
- Basınla iletişim kurmak için düzenlemeler yapmak

BÖLÜM 3

- Acil durum olayının oluşmasına ilişkin detaylı araştırmalar yapmak
- Konuyla ilgili aksaklıkları düzeltmek için yönetimi tekrar ele almak
- Acil durum planını gözden geçirmek
- Sonuçları yayınlamak

Kaynak: Yılmaz, 2004: 108

Sonuç

Dünyada yaşanan uluslararası gelişmeler, teknolojik, politik ve sosyal gelişme ve değişimler tüm işletmeleri olduğu gibi turizm işletmelerini de etkilemektedir. Turizm işletmelerinin değişen dünya dinamiklerine uyum sağlamak ve dengede kalabilmek için işletme amaçları ile uyumlu risk ve afet yönetim stratejileri geliştirmesi zorunluluk haline gelmiştir. Turizm sektörü işletmeleri oluşabilecek bölgesel veya dünya ölçeğinde tüm kriz ortamlarına karşı çok hassas ve duyarlı bir durumdadır. Afet gibi önemli olaylardan etkilenen turizm sektörü talep eğilimlerinin tekrar oluşturulabilmesi için afet yönetim stratejileri geliştirilmesi gereklidir.

Afetlerin oluşturduğu kriz ve risk ortamının olduğu andan itibaren turizm işletmelerinin iç ve dış çevre unsurlarındaki üstün ve zayıflıkların belirlenerek nasıl kontrol edileceğinin anlaşılması gereklidir. Risk yönetimi uygulanırken bölgesel risk unsurlarının tespit edilerek ortaya çıkarılması zorunludur. Risk ortamının belirlenmesi daha sonra olması muhtemel olumsuz durumların önüne geçebilmek açısından önleyici uygulamaların yapılmasını sağlayabilir. Bu uygulamaların turizm işletmelerinin çalışanları tarafından gerçekleştirilebilmesi için öncelikle gerekli kötü senaryo eğitimlerinin verilmiş olması gereklidir. Bu eğitimleri sadece teorik bilgilendirme şeklinde değil aynı zamanda tatbikat gibi uygulamalar ile pekiştirilmesi önemlidir. Hazırlıklı olmak afetlerin risklerine karşı önlem almak ve daha rahat bertaraf edebilmek açısından önemlidir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Toplumumuzda afet nadir olarak görülen bir olay algılanmaktadır, oysa normal zamanlarda da afetler üzerinde durularak toplum tabanlı çalışmalar yapılmalıdır. Ülkemizde afetlerle mücadelede merkezi yönetim tek söz sahibidir. Ancak yerel yönetimlerin daha aktif hale gelerek toplumun afetlere hazırlanması ve etkilerinin azaltılması konusunda çalışmalar yapılmalıdır. Ülkemizde afet hatırlamama sendromu yaşanmaktadır. Oysa korku filmleri bolca seyredilmektedir. Yerel yönetimlerin bütçelerinde risk azaltmaya yönelik ciddi bütçe ayırmadıkları görülmektedir. Ülkemizde olay inceleme yöntemiyle icraya ve sonraki olaylara rehber olabilecek ‘dersler’ kayıt altına tutulmamakta veya tutulanlar paylaşılamamaktadır. Bu eksiklik, benzer olayların ve eksikliklerin yeniden yaşanmasına yol açmaktadır. Bunun için hem yazılı hem de diğer metotlarla olay inceleme ve alınan derslerin paylaşılmasına ağırlık vermekte yarar vardır(Esen, 2016: 85).

Sonuç olarak; turizm sektörü ve konaklama işletmeleri açısından kriz dönemlerinin, belirli önlemler alınmaksızın aşılması mümkün olmamaktadır. Konu bu açıdan değerlendirildiğinde; konaklama işletmeleri için hazırlanmış kriz yönetim modeli oluşturulması gereklidir(Yılmaz, 2004: 184). Turizm işletmelerinde acil durum ve afetlere yol açan tehlikelerin turizm ve turistler üzerindeki etkileri araştırılarak, üst ve orta düzey yöneticilerin eğitilmeleri sağlanmalıdır.

Afet yönetiminde güvenlik açığının azaltılması, stratejilerin doğru bir şekilde anlaşılması ve koşulların yeterliliğine bağlı olmalıdır(Gianluca and David, 2015: 1). Turizm işletmeleri sahiplerinin sektörü ilgilendiren afet ve acil durum yönetimi konularını tartışmaları, uygulanacak eylem planları konularında ortak çalıştaylar düzenlemeleri gereklidir. Turizm işletmeleri yöneticilerinin afet durumunun oluşturduğu durumlar ile ilgili zarar azaltma çalışmaları hakkında bilgilendirilmeleri gereklidir.

Topluluklar içinde ve toplumlarda var olan kapasiteleri ve esnekliği kullanmak için acil durum ve afet yönetiminin daha uyumlu ve kapsayıcı modellerine ihtiyaç duyulduğu söylenebilir(Whittaker, Mcleenan ve Handmer ,2015: 358). Turizm işletmelerinin yöneticilerinin risk algılama ve afet yönetimi süreçleri ele alınmalıdır.

Turizm işletmelerinde yönetici sirkülasyonunun sıklığı gibi nedenlerden kaynaklı göreve yeni gelen yöneticilerin işletme karlılığı ve işleyişine öncelik vererek afet yönetimi uygulamalarını erteleme veya hiç değerlendirmemesi riskli bir durum oluşturabilir.

Turizm işletmelerinde uygulanacak afet yönetim modellerinin kurumsal bir yapıda sistemli bir şekilde uygulanması, değişen personel ve yöneticilerden etkilenmemesini sağlayabilir. Kurumsal afet yönetim sistemi oluşturulunca personel değişikliğinin çalışan kurumsal afet yönetimi sistemine olumsuz etkisi olmayabilir.

Turizm işletmelerinde uygulanacak afet yönetim modellerinin işletme sınıflandırmalarında puan tablosunda yer alarak, sınıflandırma komisyonlarının puantaj uygulamalarında afet yönetim uygulamalarının tatbik edilmesi ayrıca puanlanabilir.

Kaynakça

Alağaçlı S, 2006, Kriz ve Afet Yönetimi, Kocaeli üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Bölümü Yüksek Lisans Tezi, Danışman; Doç Dr. Hamza Ateş.

Erkal T, ve Değerliyurt M, 2009, Türkiye’de Afet Yönetimi, Disaster Management of Turkey, eastern Geographical Review 22, Doğu Coğrafya Dergisi, sayfa.147-164

Esen A, 2016, Şehir Yönetiminde Toplam Kalite Yönetimi ve Doğal Afet, Deprem Zararlarının Azaltılması, Uluslararası Erzincan Sempozyumu, Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi yerleşkesi, Erzincan.

Fırat A ve Açıkgöz İ, 2011, Konaklama İşletmelerinin Kriz Döneminde Uyguladıkları Pazarlama Stratejileri, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Güz, 2011, Sayı:27.

Genç Neval F, 2007, Türkiye’de Doğal Afetler ve Doğal Afetlerde Risk Yönetimi, Stratejik Araştırmalar Dergisi, Sayı:9, Şubat 2007, Yıl:5.

Gianluca P ve Alexander D, 2015, A Definition of Cascading Disasters and Cascading Effects: Going Beyond the “Toppling Dominos” Metaphor, Volume: 3, No:1, Institute for Risk and Disaster Reduction, University College London, London, United Kingdom

Göçen S, Yirik Ş ve Yılmaz Y, 2011, Türkiye’de Krizler ve Krizlerin Turizm Sektörüne Etkileri, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi idari Bilimler Fakültesi Dergisi, Y,2011, C. 16, S.2, s. 493-509.

Göral R, 2014, Turizm Sektöründe Stratejik Kriz Yönetimine İlişkin Bütünsel Bir Çerçeve, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 32, ss. 89-101.

Kadıoğlu, M., 2008: Modern, Bütünleşik Afet Yönetiminin Temel İlkeleri; Kadıoğlu, M. ve Özdamar, E., (editörler), “Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri”; s. 1-34, JICA Türkiye Ofisi Yayınları No: 2, Ankara.

Leblebici Ö, 2004, Doğal Afetlerde Kriz Yönetimi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Bilim Dalı Yönetim Bilimleri Programı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Mandel R, 2002, Security and Natural Disasters, the Journal of Conflict Studies, volume:22, No: 2, The Gregg Centre University of New Brunswick Fredericton, NB Canada, E3B 5A3

Okumuş F, 2003, İşletmelerde Kriz Yönetimi ve Krizlerin İşletmeler Üzerine Olası Etkileri, İktisadi ve İdari Bilimler dergisi, Cilt 17, Nisan 2003, Sayı 1-2

Tuna M, 2017, Turizmde Risk ve Krizleri Yönetmek, Hotel Gazetesi, Turizm Akademisyenleri Derneği Yönetim Kurulu Başkanı.

Whittaker j, McLennan B, ve Handmer J, 2015, A review of informal volunteerism in emergencies and disasters: Definition, opportunities and challenges, International Journal of Disaster Risk Reduction, Volume 13, September, Pages:358-368.

YER Said A, 2015, Afet ve Kaza Riskinin Yüksek Olduğu Sanayi ve Maden Kuruluşlarında Çalışanların İş Sağlığı ve Güvenliği Ölçümü ve İlk Yardım Bilgi Düzeylerinin Belirlenmesi Üzerine Bir çalışma: Gümüşhane ili Örneği, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü afet Yönetimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman, Yrd. Doç. Dr. Sevil CENGİZ.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Yılmaz Devrim Ö, 2004, Turizm İşletmelerinde Kriz Yönetimi ve Konaklama İşletmeleri Yöneticilerinin Krizlere İlişkin Yaklaşımlarına Yönelik Bir Araştırma, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Orhan İÇÖZ.

KIBRIS TÜRK ŞİİRİNDE “TÜRK DÜNYASI”

Dr. Ahmet ÜNGÜDER*

Turizm ve Çevre Bakanlığı

Öz

Dünyada geniş bir coğrafyaya yayılmış olan Türk varlığının, beş yüz yıla yaklaştığı topraklardan biri de Doğu Akdeniz’deki Kıbrıs Adası’dır. 1571’den itibaren değişik tarihlerde adaya yerleştirilen Türkler asıllarını, Anadolu’dan geldiklerini unutmamışlar bununla birlikte kendi öz kültürleriyle, genel kültür ve coğrafyayı harmanlayarak bir Kıbrıs Türk şiiri, bir Kıbrıs Türk edebiyatı şekillendirmişlerdir. İlk bakışta Balkanlardan Avrasya’ya yayılmış olan Türk dünyası ülkeleri, topluluk ve coğrafyalarıyla Kıbrıs’a, Kıbrıs Türklüğüne uzak düştüğü düşünülebilir. Anadolu (Türkiye), Kıbrıs coğrafyaları arasında gidip gelen ve iki coğrafyadaki Türkler hakkında şiirler kaleme alan, Türkiye ve Kıbrıs Türk şairlerinin sayısı elbette ki diğer Türk dünyasındakilere nisbetle daha fazladır. Ancak bu durum, Kıbrıs Türklerinin diğer Türk dünyası ülke ve topluluklara yabancı ve mesafeli kalmış anlamına gelmez.

1878’den itibaren İngiltere’ye kiralanan ve 1914’te bu ülke tarafından haksız şekilde ilhak edilen Kıbrıs’ta Türkler, 1950’lere kadar sömürge yönetimi altında çekingen davranarak pek millî konulardan söz edememişlerdir. 1950’lerden sonra başlayan Rum saldırıları, 1955’te EOKA terör örgütünün kuruluşu, Kıbrıs Türkleri arasında milliyetçilik duygusunun, Türklük bilincinin üst seviyelere çıkmasını sağlamıştır. Bu bağlamda örneğin Süleyman Uluçamgil, Özker Yaşın gibi dönem şairlerinde, Türk dünyası toplulukları ve kişilikleri üzerine isim zikrettikleri veya doğrudan şiir kaleme almanın başladığı görülür.¹1963-1974 yılları arasında Rum-Yunan ikilisine karşı Türkiye ile birlikte varlık mücadelesi veren ve bunu kazanan Kıbrıs Türkleri, Barış Harekâtı’nın ve 1983’te bağımsız devlet ilân etmenin huzur ve güvenliği altında kendi edebiyatları ve akraba topluluklarla doğal olarak daha çok ilgilenmeye başlanır. Bu noktada “Fikret Kürşad, Kubilay Belig, Özker Yaşın, Mustafa Ahmet Dolmacı, Hasibe Şahoğlu, Mahmut İslamoğlu” başta olmak üzere birtakım Kıbrıs Türk şairleri Türk dünyasına, coğrafyasına ve sorunlarına şiirlerinde temas etmişlerdir. Bu bildiride Kıbrıs Türk şairlerinde, akraba Türk devlet, coğrafya ve topluluklarının ne şekilde ele alındığı, onlardan ne şekilde söz edildiği tespit edilerek, Türk dünyası ve Kıbrıs Türk aydınlarının aklen, kalben ve ruhen birbirine çok yakın oldukları, birkaç şiirden hareketle gösterilmeye çalışılacaktır.

Kıbrıs Türk şairlerinin şiir kitapları tarandığında Türk dünyası ile bağlantılı olarak iki konunun ön plana çıktığı görülür.

*Turizm ve Çevre Bakanlığı, Eski Eserler Dairesi, Lefkoşa, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti.

¹Türk dünyası toplulukları ve kişilikleri üzerine eserlerinde yer veren Süleyman Uluçamgil ve Özker Yaşın gibi dönem şairlerinin eserleri için Bkz: Orbay Deliceirmak, *Süleyman Uluçamgil – Bütün Eserleri*, KKTC Millî Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa 1998; Özker Yaşın, *Akdenizde Bir Ada*, Çevre Yayınları:11, Lefkoşa, 2000.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

I.Türklük Bilinci ve Ata Yurdu (Orta Asya)

II.Azerbaycan'la Dostluk, Kardeşlik İlişkisi ve Karabağ Sorunu

I.Türklük Bilinci ve Ata Yurdu (Orta Asya)

Kimi Kıbrıs Türk şairlerinin, Türklerin ata yurdu Orta Asya'ya göndermede bulduklarını ve bu bağlamda Türklük bilincini dile getirdiklerini okuruz. Orta Asya ve ata yurduna uzak düşmüş gibi gözüken Akdeniz'in Doğu'sundaki Kıbrıs Türk aydın ve şairlerinin ata yurtlarını anmaları, soy ve soplalarının Oğuz Türklerine dayandırmaları ulusal bilinçle yakından alakalıdır. Bu bağlamda, Osman Türkay'ın, 7 Telli isimli şiir kitabında yer alan "Akdeniz Türküsü" adlı şiirinde "Asya, Bozkurt, Ergenekon, Balkaş ve Aral" konu edilerek ulusal bilinç pekiştirilir:

Hatırlıyor musun stepler boyunca uzayan uğultumuzu

Asya kanımızda pınar Asya kanımızda kaynar

Toprak kaskatı, dağlar yalçın, gökler kurşun

Aydınlık umutlara yağın bulutlarla

Çaktıkça çakıyorduk çakın çakın

Ve Bozkurt'un peşisıra Ergenekon'dan

Özgürlüğe koşuyorduk

Akın akın.

Yiğitlik vardı balam serde

Göktanrı ulu maviliklerde

Bak şimdi o ilk- uygar ülkeler nerde

O sarı sıcak

O süt mavisi esmer beniz nerde

Haçan da bitti yolculuğumuz

Dön de arkana bak kardaş

Balkaş nerde, Aral nerde

Akdeniz nerde? (Türkay, 1959:50-51).

Kıbrıs Türk aydınlarının tamamı olması bile önemli bir kısmının Türklük bilincine sahip olarak, şiirlerinde ata yurdu Orta Asya'dan, İslamiyet öncesi ve sonrası Türk kahramanlıklarından ve topraklarından şiirlerinden söz ettiklerini okuruz. Bu noktada Mustafa Ahmet Dolmacıoğlu'nun *Çığır* adlı şiir kitabında yer alan "Tarihten Yapraklar" ile "Doğuş" adlı şiirleri oldukça

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

anlamlıdır. Dolmacı, “Tarihten Yapraklar” şiirinde rüyasında en eski Türk hakanlarından Atilla’yı görür ve Türk dünyasının varlığını ona borçlu olduğunu belirterek, Şeyh Şamil’in kahramanlıklarını anar ve Orta Asya’daki Türk varlığına ve devletlerine şöyle seslenir:

Bizlerden selam olsun bütün Orta Asya’ya

Şimdi özgür oldunuz işitildi dünyaya

Bir Fatiha okudum Kırım Han Giray’a

Mezarından kalkıp da gelsin Orta Asya’ya

Bu yirminci asırda hak yerini buldu

O yıkılan devletler hepside özgür oldu

Demokrasi yoluyla Türk devletler kuruldu

Türk Devletler yeniden dünyada hayat buldu

Volga nehri civarı yaşıyor Tatarlar

Turancılık aşkıyla Türklüğe can koydular

Asırlarca baskıya sabır ile katlandılar

Mücadele verdi,ler şimdi bağımsızdılar

Dokuz devlet yaşıyor Türklüğümüzün varlığından

Geliniz birleşelim kuralım bir Türkistan

Bizlere emanettir bu vatan atalardan

Birliğimiz yaşasın dilerim ben Tanrıdan (Dolmacı, 1993:24-25).

Mustafa Ahmet Dolmacı “Doğuş” adlı şiirinde ise, Türk devletlerinin bağımsızlığına kavuşmasını, Türkistan’ın özgürlüğünü büyük bir mutlulukla karşılarken, Atilla’nın torunlarının yeniden tarihe destanlar yazacağını inancını belirttikten sonra birlik, beraberlik yolunda şöyle seslenir:

Orta Asya Türkleri hepimiz öğünelim

Bu günleri beklerdik biz el ele verelim

Özgürlüğü kazanan Türkleri destekleyelim

Medeniyet ufkunda beraber yükselelim

Orta Asya dünyada Türklüğün doğuş yeri

Özgürlüğü getirdi azmimizin bedeli

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

*Hep sizleri özlerdik doğduğumuz günden beri
Atatürk'ün yolunda yürüyelim ileri
Size selâm getirdim Atatürk'ün yurdundan
Sizler ile kardeşiz Türkistan, Azerbaycan
Düşman sizi ayırdı bizlerden Osmanlı'dan
Şimdi özgür oldunuz kutlarınız sizi candan
Türk devletler doğmuştur Türkistan'dan Kafkas'dan
Kalplerimiz bir çarpar Türklüğün dünyasından
Birliğimiz şahlansın bu byirminci asırdan
Türk dünyası yükselsin yeni çağın ufkundan (Dolmacı, 1993: 26-27).*

Dolmacı'nın *Çığır* adlı kitabında, Türk dünyasının Çin baskısı altında zorda kaldığı kabul edilen Uygurlar'a da yer verdiği görülür. Onun "Uygurlar" başlıklı şiirinde Uygur tarihi özetlenir. Onların Çin zulmünden çektikleri dile getirilir ve bir gün onların da esaret zincirinden kurtulacağına inanç verilir:

*Uygurların vatanı Çin'in idaresinde
Moralleri yüksektir özgürlük hevesinde
Devamlı kalamazlar Çinli'nin pençesinde
Onlar da kurtulacak elbet günün birinde
Bu dünya hızla döner, asırlar elir geçer
Esaretin zinciri paslanır kopar gider
Ne kadar baskı yapsa eklenir gelenekler
Eski idare çöker, doğar mutlu devletler (Dolmacı, 1993: 28).*

Kıbrıs Türk şairleri arasında Türklük bilinci açısından dikkati çeken ve bunu anadil Türkçe bilinciyle pekiştirmek gerektiğine inana Türkay Ilıcak'ın "Uygurla Sohbet" adlı şiiri özel bir yer tutar ve yabancı sözcüklere karşı öz Türkçeyi savunur. Şiirin metni şöyledir:

*Ayna dedim Uygur'a
Dedi gözgüdür
Katil dedim, bilirsin
Dedi ganlıdır*

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Tercüman dedim sonra

Dedi dilmaçtır

Miting dedim bu kez

Dedi İngilizce bu söz

Dedim sizde nedir

Dedi yığılış'tır

Küfür dedim mesela

Dedi söğüş'tür

Dedi milletin nicedir

Dedim Türk'tür

Dedi merak edersen

Aslı Türktür (Ilıcak, 2008:27).

Kıbrıs Türk şairleri tarih bilinci ve Türklük şuuruyla, Türk dünyasının kanayan yaralı topraklarına bakmadan geçemezler. Örneğin, kadın şair ve yazar Hasibe Şahoğlu'nun *Hazar'dan Esintiler* adlı şiir kitabındaki "Kırım" başlıklı şiirinde, 1944 Kırım Türklerinin sürgününü üzümlere anar:

1944 de Kırım Türkü sürgüne

Yenik düştü

Bugünde.

Yüreğimde bir sızı,

Düşündüm özgürlüğü,

Bedeli ödenmeyen,

Alacaklar elbette,

Mücadele hiç bitmez,

Başarı müjdesiyle yeniden tuvalim renklenecek! (Şahoğlu, 2002:69)

Kıbrıs Türk şairlerinden Mahmut İslâmoğlu'nun, *Pamuk Çiçekleri* adlı kitabında yer alan "Hazar" isimli şiiri ise Türklükle özdeşleşen Hazar Denizi, her üç dizede bir tekrarlanan "Onurusun ulusumun onuru" dizesi ile önemli bir millî, manevi değer olarak yüceltilir. Türk'ün gururu olarak nitelendirilir ve *Gururusun ulusumun gururu/ Yayılınsın dünyâya Hazar'ın nuru/*

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Hazar'da cem olmuş akraba soylar/Salınıp durmakta bak fidan boylar (İslâmoğlu, 2010:47-48) dizeleri ile dile gelir.

Mahmut İslâmoğlu'nun aynı şiir kitabında yer alan "Türk Ulusu" adlı şiiri:

Orta Asya'dan çıkıp

Yayıldın

Dört bir yana

Kılıncınla fethettin...

Uygarlığıyla

Ceddin

Nam saldı

Bu cihâna (İslâmoğlu, 2010:51) dizeleri ile başlar. Türk tarihinin büyüklüğü, Türklerin yayıldığı coğrafyalar dillendirildikten sonra, Türk'ün Türk'ten başka dostu olmadığı ve bu soylu ulusun sonsuza dek özgürce yaşaması temennisi şair tarafından şöyle dile getirilir:

Hâsılı sen

Dünyânın

Hemen

Her yanındasın.

Daha da önemlisi

İçimdesin,

Canımdasın,

Kanımdasın.

Kara gününde Türkün

Bir tek sen

Yanımdasın

Sen

Ey soylu ulusum

Sonsuza dek

Yaşayıp

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Özgürce

Var olasin (İslâmoğlu, 2010:52-53).

II. Azerbaycan'la Dostluk, Kardeşlik İlişkisi ve Karabağ Sorunu

Kıbrıs Türkleri, Azerbaycan ve Türkiye Türkleri ile birlikte Oğuz Türklerinin, Batı Türklüğünün bir kolunu oluşturmaktadır. Bu üç coğrafyadaki Türkler arasında birbirine daha yakın olan dil, gelenek-görenek ve kültür unsurları, birbiriyle iletişimini daha yoğun kullanmaktadır. Kıbrıs Türk şiirinde, Türk duygusu denince öncelikle akla gelen coğrafya Kafkasya'daki Azerbaycan'dır. Kıbrıs ve Anadolu Türklüğü ile Azerbaycan Türklüğü arasındaki kardeşlik ve dostluk, Kıbrıs Türk şairlerinin dilinde yer bulurken, "Can Azerbaycan" değişi de dillere pelesenk olmuştur. Bu noktada, Kıbrıs-Azerbaycan Türklüğü ilişkisi denince akla gelen iki şair Fikret Kürşad ile Kubilay Belig'dir. Fikret Kürşad'ın "Can Azerbaycan" adlı şiirinde Kıbrıs Türkiye ve Azerbaycan Türklüğü arasındaki ilişki, üç erkek kardeş şeklinde nitelendirilirken, baba, anne aynı öz kardeş ifadesi kullanılır. Karabağ'ın hâli Azerbaycan'ın bağrında bir yara olarak dillendirilerek geleceğe olan inanç belirtilir ve "Azeri gardaşlar" için güzel gelecek temennisinde bulunulur:

Azerbaycan, Azerbaycan; bağrın yaralı mı a can?

Babamın öz kardeşidir, senin baban benim amcam.

Yahşi değil midir halin, vatanına girmiş zalim

Senin yüreğın dağlansa, benim kavrulur ciğerim.

Aynı milletten kardeşiz, Türklük denizinde eşiz.

Babamın anamız aynı, vallahi biz öz kardeşiz.

Kahpe düşman vatanını şerefsizce işgal etti.

Bir buçuk milyon insanı toprağından söküp attı.

Ermeni, Moskof, birlikte bu oyunu oynadılar.

Unuttular ki zalimler Türkün bağrına çarptılar.

Hürriyeti tatmadan, seni gafil avladılar,

Bugünün yarını olur, hiç hesaba katmadılar.

Karabağ bahtı karadır, bugünkühâli yaradır.

Karanlık gece sonunda güneşin doğuşu vardır.

İnanç kadar güçlü bir şey bu dünyada bulunmuyor.

Türk birliğine inanalar geleceğe ilerliyor.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Dünya denen bu mekânda, güçtür tek olan hükümdar.

Gücün varsa hakkın vardır, gerisi hepsi yalandır.

Mecbursun güçlü olmaya tarihin böyle söylüyor.

Coğrafyan ayağa kalkmış, güç, güç diye haykırıyor.

Kıbrıs'tan selamlar olsun, yarınların yahşi olsun.

Anamdan gardaşsın bana, esir illerim kurtulsun.

Azeri gardaşlarımız vatanında huzur bulsun (Kürşad, 2009:170).

Kubilay Beliğ'in "Azerbaycan" başlığını taşıyan şiirinde, Azerbaycan'ın özü Türk, yiğit, şanlı bir Türk ülkesi olduğu ve Kıbrıs'tan şairin, onun için canını vereceği kaleme dökülür:

Tâ Altay'dan kopup geldin,

Fedâ olsun sana bu can,

Özüm ben senden öğrendim

Azerbaycan, Azerbaycan.

Hazar'ın alt kıyısında,

Özün Türk'tür, gözün pektir,

Yiğitlik câmiasında

Adın tektir, şânın tektir.

Bizi kahreliyor her ân,

İçimizde yananhüsran

Karabağ olmadan vatan,

Huzûr bulmaz Azerbaycan.

Dileğidir bu Türklüğün,

Güneş or'dan doğar bir gün,

Hazar sonunda durulur.

Kurulur şanlı bir düğün (Beliğ, 2015:100-101).

Mustafa Ahmet Dolmacı'nın "Lanet" adlı şiirinde ise adeta Ermeniler'in Karabağ'ı işgali, yaptıkları katliama adeta lanetler yağdırılır. Şiirin sonunda Karabağ'ın kurtulacağına ve Azerbaycan'ın eninde sonunda zafere ulaşacağına inanç belirtilir:

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

*Kimimiz şehit olup kimimiz yaşayacak
Bu vatani vermeyiz canımız çıksın ancak
Bayrağımız başta sonsuza dek kalacak
Azeri milleti ebedi yaşayacak*

*Azerbaycan milleti şimdi kan ağlayıyor
Neslini kurtarmağa düşmanla savaşıyor
Kıyılan insanlara içerimiz yanıyor
Bütün dünya Türkleri mateme katılıyor*

*Sen yalnız değilsin kardeşiz Azerbaycan
Bütün dünya Türkleri izler seni yakından
Kahramanca çarpıştım zafere ulaşacan*

Bu kahbe Ermeniyi sen yurdundan kovacan (Dolmacı, 1993:29).

Doğrudan Azerbaycan'la ilgili bu iki şairin yanında Hasibe Şahoğlu'nun *Hazar'dan Esintiler* adlı kitabındaki "Deprem" adlı şiirinde, bu kardeş ülkede meydana gelen depremden dolayı üzüntü belirtilirken, Sevilay Sadıkoğlu'nun "Kardeşim Yaşar Altay" isimli şiirinde yazarm, Azerbaycan'a okumaya giden kardeşi Yaşar Altay zikredilir (Sadıkoğlu, 1998:54-56).

Sonuç olarak, birbirine coğrafi açıdan uzak düştüğü zannedilen Kıbrıs ile Azerbaycan ve Orta Asya Türk coğrafyaları arasında kültür ve edebiyat alanında bağ kurabilecek malzemeye sahip olduğumuz söylenebilir.

Kıbrıs Türk şairlerinin çıkardığı şiir kitaplarının önemli bir kısmı tarandığında ata yurt Orta Asya'ya, köklerimiz oraya dayandığına dair şiir ve dizelere rastlanırken, Azerbaycan coğrafyası ve Türklüğü ile ilgili şiir ve yakınlık biraz daha ön plana çıkmakta, Karabağ'daki Ermeni işgali, Kıbrıs Türk aydınlarınca da tepki ile karşılanmaktadır.

Kıbrıs Türk şiirinde, Türk dünyası ile ilgili şiirlerin 1983'te KKTC'nin bağımsızlığının ardından ve 1999 yılından itibaren Sovyetlerin dağılıp, Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlığına kavuşması peşi sıra gözlemlenmektedir. Bu gerçek gelecekte Kıbrıs Türk şiirinde, Türk dünyası temalı eserlerin daha da artacağı ihtimalini gündeme taşımaktadır.

Kaynakça

Deliceirmak, O. (1998). *Süleyman Uluçamgil – Bütün Eserleri*, Lefkoşa: KKTC Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları.

Dolmacı, M.A. (1993). *Çığır*, Lefkoşa: Halkın Sesi Ofset.

Ilıcak, T. (2008). *Avustralya'dan Serpintiler- Şiirler Maniler*, Melborn: Venüs Yayınları.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

İslâmoğlu, M. (2010). *Pamuk Çiçekleri*, Lefkoşa: Gökada Yayınları.

Kürşad, F. (2009). *Kıbrısname II*. Lefkoşa: Yay Ajans ltd.

Sadıkoğlu, S. (1998). *Şiir Gecesi*, 1. Uluslararası Kıbrıs ve Balkanlar Türk Edebiyatları Sempozyumu, (Yay Haz: İsmail Bozkurt-Ayşen Dağlı-M.Kansu), Mağusa: Kıbrıs Araştırmaları Merkezi, s.54-56.

Şahoğlu, H. (2002). *Hazar'dan Esintiler*, Bakü: Khazar Üniversitesi Yayınları.

Yaşın, Ö. (2000). *Akdeniz'de Bir Ada*, İstanbul: Çevre Yayınları:11.

OSMANLI EĞİTİM SİSTEMİNDE ÇIRAK MEKTEPLERİ: İSTANBUL VİLAYETİ ÖRNEĞİ

Dr. Sadık Fatih TORUN

Türkiye Büyük Millet Meclisi

Öz

Bir meslek grubuna dâhil olup o mesleğin teknik detaylarıyla birlikte geleneklerini de öğrenmek için bir ustanın yanında çalışan çocuklara çırak denirdi. Çıraklar bu meslek gruplarının yanında gerek dini eğitim gerekse diğer eğitimlerden yoksun kalıyordu. Bu duruma çözüm arayan devlet adamları ilk defa II. Mahmut Dönemi'nden itibaren bazı tedbirler almıştır. Buna göre ailelerden çocuklarını temel dini bilgileri öğrenmeden ve ergenliğe girmeden bir esnafın yanına çırak olarak verilmemesi isteniyordu. 1858 yılında çıkarılan bir kanunla ise ilköğretim zorunlu hale getirilerek 6 yaşına gelinceye kadar herkesin çocuğunu okula göndermeye mecbur olduğu güvence altına alınmıştır.

Ancak bu tedbirlere rağmen okula gidemeyen ve bir sanat erbabının yanında çırak olarak bulunan çocukların sayısı oldukça fazlaydı. Bu çocukların hiç olmazsa temel eğitimlerini almaları için bazı çözümler bulundu. Buna göre çırakların iptidai okulları düzeyinde eğitim alabilmeleri için çalıştıkları yerlere yakın yerlerde çırak mektepleri açılmaya başlamıştır. İstanbul Vilayet Meclisi 'de 1914 yılında bu yönde bir karar alarak İstanbul dâhilinde üç çırak mektebi açılmasına karar vermiştir.

Bu çalışmada İstanbul'da açılan çırak mektepleri için hazırlanan talimat ve bu çerçevede bu okullardaki eğitim müfredatı üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, İstanbul Vilayeti, Eğitim, Çırak Mektepleri.

I-Giriş: Tanzimat Sonrası Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim Sisteminin Genel Durumu

Bu bildiriye İstanbul'da açılan çırak mekteplerinin işleyişi ve eğitim programının ne şekilde olacağını belirlemek için hazırlanan talimat ve bu çerçevede bu okullardaki eğitim müfredatı üzerinde durulacaktır. Bu çalışmayla Osmanlı eğitim sisteminin yaygın eğitim kurumları dışında olup farklı bir statüde bulunan çırak mektepleri hakkında verilen bilgi ile eğitim tarihine küçük bir katkı yapılması amaçlanmıştır. Öncelikle tamamı 22 madde olan bu talimat genel hatlarıyla ele alınarak bir değerlendirme yapılacaktır. Son bölümde ise çırak mektebi talimatı ve müfredat programının transkripsiyonu yapılmış metni verilecektir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat'ın ilanı ile birlikte eğitim sisteminde köklü değişikliklerin yapıldığı bir dönem girildi. Klasik dönemde imparatorluğun temel eğitim kurumu medreselerdi. Bunun yanında sıbyan/mahalle mekteplerinde ilkokul düzeyinde eğitim verilirdi.

Osmanlı Devleti'nde eğitim alanındaki ilk yenilik çalışmaları kaybedilen savaşlar neticesinde askeri okulların açılmasıyla başlamıştır. II. Mahmut Dönemi'nden itibaren askeri okulların dışında eğitim

sisteminde bir takım değişiklikler yapılmıştır. Bunlardan en önemlisi hiç şüphesiz ilkokulun zorunlu hale getiren düzenlemedir¹.

Tanzimat döneminde ise ilk olarak 1857 yılında Maârif-i Umûmiye Nezareti'nin kurularak eğitimin işlerini tek elden yürütecek merkezi teşkilatın oluşturulması ve 1869'da Maârif Umumiye Nizamnamesi'nin yürürlüğe girmesiyle eğitim sistemi yeniden düzenlenmiştir. Böylece Sıbyan mektepleri ve medreseler yanında ilköğretim düzeyinde eğitim veren iptidai, ortaöğretim düzeyinde eğitim verecek Rüşdiye ve İdâdi mektepleri ve bu okullarda görev yapacak öğretmenleri yetiştirmek üzere Darülmualim okulları açılmıştır.

Maârif Umûmiye Nizamnamesine göre her mahalle veya köye en az bir sıbyan mektebi açılacaktı. Bu okullarda eğitim süresi 4 yıldır. Gayrimüslim halkın bulunduğu köylerde onlar için de ayrı bir sıbyan mektebi açılacaktı. Bu okulların inşaat, onarım ve bakım masrafları bölge halkı tarafından karşılanacaktı².

Hane sayısı beş yüzden fazla olan yerleşim yerlerinde birer rüşdiye mektebi açılacaktı. Müslüman ve Gayrimüslimlerin birlikte bulunduğu yerlerde ikinci bir rüşdiye mektebi açılacaktı. Rüşdiye okulların personel maaşlar dâhil bütün giderleri il milli eğitim müdürlükleri tarafından karşılanacaktı. Rüşdiye okullarında öğrenci sayısına göre bir veya daha fazla öğretmen görev yapacaktı. Rüşdiye okullarının öğrenim süresi de sıbyan mektepleri gibi 4 yıldır³.

Rüşdiye okullarında öğrenimini tamamlamış Müslüman ve Gayrimüslim çocukların karma olarak eğitim gördüğü okullar İdadi mektepleriydi. Bin hane üzeri nüfusa sahip yerleşim yerlerinde birer idadi mektebi açılacak, bu okulların tüm masrafları il milli eğitim müdürlüklerince karşılanacaktı. Her okulda çeşitli branşlarda altı öğretmen görev yapacaktı⁴. 1877 yılına gelindiğinde imparatorluk genelindeki rüşdiyelerin sayısı 470' e öğrenci sayısı ise yaklaşık 20.000'e ulaşmıştı⁵.

II. Abdülhamit döneminde ilköğretim konusu 1876 Kanun-u Esasi hazırlanırken ele alınmış ve ilköğretimin zorunlu olacağı anayasal güvence altına alınmıştır⁶.1908 yılına gelindiğinde imparatorluk genelinde ilkokul sayısı yaklaşık 14.000' ulaşmış, öğrenci sayısı ise yaklaşık 175.000'yükselmiştir⁷.

Ancak II. Mahmut döneminden başlayarak I. Dünya Savaşı öncesine kadar yapılan bütün düzenlemelere ve bu doğrultuda alınan tedbirlere rağmen ilkokula devam etmeyen çocuk sayısı oldukça fazlaydı. Okula gidemeyen bu çocuklar bir sanat erbabının yanında çırak olarak çalışırdı. Bir meslek grubuna dâhil olup o mesleğin teknik detaylarıyla birlikte geleneklerini de öğrenmek için bir ustanın yanında çalışan çocuklara çırak denirdi. Çıraklar bu meslek gruplarının yanında gerek dini eğitim gerekse diğer eğitimlerden yoksun kalıyordu.

1865 tarihine doğru birkaç hayırseverin bir esnafın yanında çırak olarak çalışan Müslüman çocukların da Gayrimüslim çocuklar gibi eğitim almaları gerektiği düşüncesiyle, çırakların birkaç saatlik boş

¹ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara: Pegem, 2009, s. 143.

² Maârif Umumiye Nizamnamesi 2-6. Maddeler, Düstur 1. Tertip cild 2, 1289, s.184.

³ Maârif Umumiye Nizamnamesi 18-21. Maddeler, Düstur 1. Tertip cild 2, 1289, s.187.

⁴ Maârif Umumiye Nizamnamesi 33-36. Maddeler, Düstur 1. Tertip cild 2, 1289, s.190.

⁵ Fatma, Ürekli, "Tanzimat Dönemi Osmanlı Eğitim Sistemi ve Kurumları", *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı:3, 2012, s.399.

⁶ Bayram Kodaman, *Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi*, Ankara: TTK,1999, s.67.

⁷ Bayram Kodaman, a.g.e., s.85.

zamanında onlara ders vermeleri yeni bir dönemin başlangıcı oldu⁸. Buradan hareketle devlet adamları tarafından çocukların hiç olmazsa temel eğitimlerini almaları için bazı çözümler bulundu. Buna göre çırakların iptidai okulları düzeyinde eğitim alabilmeleri için çalıştıkları yerlere yakın yerlerde çırak mektepleri açılmaya başlamıştır. İstanbul Vilâyet Meclisi 'de 1914 yılında bu yönde bir karar alarak İstanbul dâhilinde üç çırak mektebi açılmasına karar vermiştir. Bu okulların finansmanı için 1330 senesi bütçesine her okul için aylık üç bin kuruş ödenek ayrılmıştır. Çırak mekteplerinde üç muallim, bir muallim yardımcısı ve iki hademe görev yapacaktı⁹.

II- Çırak Mektebi Talimatının Genel Değerlendirmesi

Bu yönetmelik 1331 (M. 1915/1916) yılında yani çırak mekteplerinin kurulmasından bir yıl sonra yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmeliğe göre İstanbul 'da 3 çıraklık mektebi kurulmuştur. Bunlar Sultan Ahmet Çırak Mektebi, Fatih Çırak Mektebi ve Üsküdar Çırak Mektebidir.

Sultan Ahmet Çırak mektebi eğitim- öğretim programı; ticaret gece dersleri ve uygulama, Türkçe okuma-yazma bilmeyenlere yönelik dersler, Almanca ve serbest meslek dersleri olmak üzere üçe ayrılıyordu. Fatih Çırak Mektebi ve Üsküdar Çırak Mektebi'nde eğitim- öğretim programı; ticaret gece dersleri ve uygulama şeklindeydi.

Çeşitli alanlarda özel teşebbüs bünyesinde çırak olarak istihdam edilen çocuklara teorik ve pratik ticari ve muhasebe bilgisi verilmek için çırak mektepleri açılmıştır¹⁰.

Çırak mekteplerinin idaresi bir müdür tarafından yapılacak olup, eğitim ve öğretim programlarının belirlenmesi, düzenlenmesi ve eğitimin başarılı olması için gerekli şartları sağlamak görevi "heyet-i irşadiye" aittir. Heyet-i irşadiye çırak mektebi müdürü, yüksekokulların hocalarından, uzmanlardan, okul müdürünün önerisi üzerine milli eğitim müdürlüğünün onayıyla seçilen çırak mektebi öğretmenlerinden ve esnaf heyetinin katip sorumlularından oluşmaktadır¹¹.

Çırak mektebinin eğitim-öğretim süresi 9 aydı ve eğitim Eylül ayında başlayacaktı¹² Çırak mektepleri idari olarak İstanbul Maârif müdürlüğüne bağlıydı¹³. Çırak mektebinin eğitim programı düzenli eğitim (tedrisat-ı muntazama) ve gayr-i muntazama ikiye ayrılacaktı. Gayr-ı muntazam eğitim konferanslar şeklinde icra edilirdi.

A-Düzenli Eğitim

Düzenli eğitim de kendi içinde ortak dersler ve ortak olmayan dersler diye ikiye ayrılacaktı. Ticari Bilgiler, Usul Defteri, Hesap, İktisadi Bilgiler, Türkçe, Fransızca ve Ticari Haberleşme dersleri ortak derslerdi. Ticari mallar dersi ise ortak olarak verilmeyen tek dersti¹⁴.

⁸ Ertan Gökmen, "Aydın Vilayeti'nde Çırak Mektepleri", *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, Cilt 4, Sayı 2, (Bahar 2006), s.144.

⁹ Osman Nuri Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, c.III-IV, İstanbul: Eser Matbaası, 1977, s.1542.

¹⁰ Talimatın birinci maddesi, İstanbul Vilâyeti Çırak Mektepleri'nin Emr-i İdâre ve Tedrîsâtına Mûte'allik Ta'limatnâme, Matba-ı Amire, 1331-1334, s.3.

¹¹ Talimatın ikinci maddesi, a.g.t, s.3.

¹² Talimatın üçüncü maddesi, a.g.t, s.3.

¹³ Talimatın dördüncü maddesi, a.g.t, s.3.

¹⁴ Talimatın beşinci maddesi, a.g.t, s.3.

Ticari mallar dersi her eğitim döneminde aynı konuda olmayacaktı. Okul müdürünün teklifi ve heyet-i irşadiyenin kararı üzerine bakkaliye, tuhafiyeye ve manifatura gibi bölümlere ayrılacak her dönem farklı bir alanda ders açılacaktı. Yani bir dönem bakkaliye çırak sınıfı, bir dönem manifatura çırak sınıfı gibi belirlenerek eğitim yapılacaktı¹⁵.

Ticari mallar dersinin amacı eşyayı tanımak, İstanbul ve imparatorluğun diğer bölgelerindeki piyasada bulunan mevcut malların çeşitleri, nitelikleri ve değerleri hakkında bilgiler vermektir. Haftalık ders saati iki saat şeklinde belirlenmişti¹⁶.

Usul defteri dersinde genel bir ticari işletmenin ve bilhassa bir kooperatifin muhasebesi uygulamalı olarak anlatılacak ve ders saati haftada iki saat olacak şekilde düzenlenecekti¹⁷.

Ticari hesap dersinde ise ticari hesap bilgisi öğretilecekti. Ayrıca ticari haberleşme dersi olarak ticaret mektupları ve örnekleri, fatura, poliçe gibi ticari evraklar konusunda bilgiler verilerek bu evraklarının nasıl düzenleneceği gösterilecekti. Her iki ders için haftalık ders saati ikişer saat olarak planlanmıştı¹⁸.

İktisat bilgisi dersinde tüketim, tedavül, bölünme ve üretim gibi iktisadi olayların tasviri, çözümlemesi ve unsurlarının düzenlenmesini basit bir tarzda açıklanacaktır. Bu derste özellikle tüketim, üretim ve itibar kooperatiflerinin kuruluş gerekçeleri ve nasıl idare edildikleri konusunda uygulamalı bilgi verilecek, mümkün olduğu kadar teorik anlatımdan kaçınılacaktır. Ders saati haftada iki olacaktır¹⁹.

Derslere kışın “Eylül, Teşrin-i Evvel, Teşrin-i Sâni, Kânûn-i Evvel, Kânûn-i Sâni ve Şubat aylarında saat birde, yazın ise sabah başlayacaktı²⁰.

Öğrencilerin her gün yoklaması alınacak ve sürekli teftiş edilecekti. Öğretmen tarafından bir yoklama defteri tutulması zorunluydu²¹.

B-Gayr-ı Muntazam Eğitim (Konferanslar)

Düzenli olmayan eğitim-öğretim konferanslar yoluyla yapılacaktı.

Yabancı ülkelerdeki çıraklar, çıraklık ile ilgili kanunlar, esnaf usulleri ve çırak hayatı, Osmanlı İmparatorluğu’ndaki kadim çırak teşkilatı, usul ve hayatı ile çırakların yetiştirilmesi konferans konularından bazılarıydı. Bunun dışında Osmanlı esnafına çıraklık teşkilatının hizmeti ve çıraklıkla ilgili yürürlükte olan kanun ve yönetmelikler diğer konferans konuları olarak belirlenmişti. Yabancı ülkelerdeki ticari eğilim, kooperatifler ve özel teşebbüs iştirakleri diğer konferans konularıydı.

Bununla birlikte Osmanlı İmparatorluğu’nda ekonominin geleceğine etki edebilecek tüm sebeplerin hukuken ve maddeten aldığı şekil ve olgunlaşma aşamaları ve milli üretim ve kooperatiflerin bilimsel yöntemlerle açıklanacağı konularda da konferanslar düzenlenecekti. Ayrıca heyet-i irşadiyenin müzakere ederek karar verdiği başka konularda da konferanslar düzenlenebilecekti.

¹⁵ Talimatın altıncı maddesi, a.g.t, s.4.

¹⁶ Talimatın yedinci maddesi, a.g.t, s.4.

¹⁷ Talimatın sekizinci maddesi, a.g.t, s.4.

¹⁸ Talimatın dokuzuncu maddesi, a.g.t, s.4.

¹⁹ Talimatın onuncu maddesi, a.g.t, s.4.

²⁰ Talimatın on birinci maddesi, a.g.t, s.4.

²¹ Talimatın on ikinci maddesi, a.g.t, s.4.

Konferanslar haftada bir gün akşamları yapılacaktır. Ayrıca Cuma günleri öğleden önce veya sonra Cuma vakti haricinde konferans verilebilecektir²².

C-Çırak Mektebine Kayıt Şartları ve Öğrencilerin Uyması Gereken Kurallar

İbtidadi diplomasına sahip olanlar ve 16 ila 20 yaş aralığında bulunanlar ile bu yaş aralığında bulunup bu derecede tahsili sınavla ispat eden esnaf çırakları çırak okullarına kabul edilecektir. Bir dönemde 50 den fazla öğrenci alınmazdı. Ancak elliyi geçen müracaatlar 20 öğrenciye ulaşırsa ikinci bir şube açılacaktı²³.

Öğrencilerin kayıt sırasında kimlik kartları ve aşı belgeleri okul müdürlüğü tarafından alınır. Öğrenciye ise okul kimliği verilecektir²⁴.

Öğrencilerin derslere devam etmeleri zorunluydu. Bir dönemde 15 günden fazla mazeretsiz devamsızlık yapan öğrencilerin okul müdürlüğü tarafından kaydı silinebilecekti²⁵. Okulun maçına uymayan davranışlarda bulunan öğrenciler heyet-i irşadiye tarafından okuldan ilişkisi kesilecekti²⁶.

D-Sınavlar

Her eğitim-öğretim döneminin sonunda İstanbul Maârif Müdürlüğünden görevlendirilecek bir müfettiş, esnaf kâtipleri sorumlularından bir kişi ve heyet-i irşadiyeden iki kişi ile okul müdüründen oluşan sınav komisyonu tarafından öğrenciler sınava tabi tutulacaktı. Sınav sonunda başarılı olanlara diploma verilecekti²⁷.

Sınavlarda başarı notu beşti. Beşten aşağı not alan öğrenci bütünlemeye kalacaktı. Bütünleme sonunda 6'dan yukarı alan öğrencilere başarı dereceleri sonradan bildirilmek üzere verilecek diploma İstanbul Maârif Müdürlüğü tarafından onaylanacaktı²⁸.

Çırak mekteplerinden mezun olanların diploma notları aliyül ala (en yüksek) derecede ise bu öğrencilerin isimleri çeşitli işverenlere gönderilerek öncelikli olarak işe alınmaları sağlanacaktı²⁹.

E- Okul Kütüphanesi ve Kimyahanesi:

Çırak okullarının çıraklıkla ilgili konularda yazılmış yabancı ve yerli eserlerden oluşan bir kütüphanesi ve ticari mallar derslerinde kullanılmak üzere bir kimyahanesi olacaktı. Kütüphane ve kimyahanenin eksikliklerinin tamamlanmasından okul müdürü ve heyet-i irşadiye sorumlu olacaktı³⁰.

III-İstanbul Vilâyeti Çırak Mektepleri'nin Emri-i İdâre ve Tedrîsâtına Mûte'allik

Talimatnâme ve Müfredât Programıdır

²² Talimatın on üçüncü maddesi, a.g.t, s.5.

²³ Talimatın on dördüncü maddesi, a.g.t, s.5.

²⁴ Talimatın on beşinci maddesi, a.g.t, s.5.

²⁵ Talimatın on altıncı maddesi, a.g.t, s.6.

²⁶ Talimatın on yedinci maddesi, a.g.t, s.6.

²⁷ Talimatın on sekizinci maddesi, a.g.t, s.6.

²⁸ Talimatın on dokuzuncu maddesi, a.g.t, s.6.

²⁹ Talimatın yirminci maddesi, a.g.t, s.6.

³⁰ Talimatın yirminci birinci ve yirmi ikinci maddeleri, a.g.t, s.6.

İstanbul vilâyeti çırak mektepleri:

1- Sultanahmet Çırak Mektebi: Duyûn-ı umûmiye karşısında mengene sokağında

Tedrisât:

2-Ticaret gece dersleri ve tatbîkâtı

3-Türkçe okuyup yazma bilmeyenlere mahsus dersler

4-Almanca ve serbest meslek dersleri

5- Fatih çırak mektebi: Fatih'te Çarşamba caddesinde

6- Ticaret gece dersleri ve tatbîkâtı

7- Üsküdar çırak mektebi: Üsküdar'da İskele Câmî-i Şerîfi ittisâinde

8-Tedrisât: Ticaret gece dersleri ve tatbîkâtı

İmece Çırak Mektebi Ta'limât-nâmesi

Madde 1- Teşebbüsât-ı muhtelifede çıraklık eden etfâl ile âtiyen çıraklığa intisâb edecek olanlara nazârî ve amelî ma'lûmât-ı ticâriye ve hesâbiye verilmek üzere "İmece Çırak Mektebi" te'sis edilmiştir.

Madde 2- Mektebin idaresin bir müdire, programlarının tertip ve islâhı ve tedrisâtın maksûda muvâfık surette te'mîn-i cereyânı esbâbını ihzâr vazifesi hey'et-i irşâdiyesine" muhavveldir.

Hey'et-i irşâdiye, mekâtib-i âliye mu'allimlerinden ve mütehasıs birtakım zevât ile müdür mektebin inhâsı üzerine ma'ârif müdiriyetinden tensîb kılınacak çırak mektebi mu'allimlerinden ve esnaf hey'et-i ittihâdiyesi kâtib-i mes'ullerinden mürekkeptir.

Madde 3- Çırak mektebinin müddet-i tahsîliyesi dokuz aydır. Mebde'en tahsîl eylüdür.

Madde 4- İmece çırak mektebi idâreten İstanbul ma'ârif müdiriyetine merbuttur.

Madde 5- İmece çırak mektebinin tedrisâtı ber vech-i âfî mevâddan erekküb eder:

1-Tedrisât-ı muntazama

2-Tedrisât-ı gayrı muntazama, konferanslar

Tedrisât-ı Muntazama

Tedrisât-ı muntazamayı, durûs-ı müştereke ve gayrı müştereke nâmıyla mevâdd-ı âtiye teşkîl eyler:

1-Emti'a-i ticâriye [Gayrı müşterek]

2-Ma'lûmât-ı ticâriye [Müşterek]

3-USûl defteri [Müşterek]

4-Hesap tüccarı [Müşterek]

5-Türkçe ve Fransızca muhabere-i ticâriye [Müşterek]

6-Ma'lûmât-ı iktisâdiye [Müşterek]

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Madde 6- Emti'a-i ticâriye dersi devre-i tahsîliyede aynı mevâddı ihtivâ etmeyerek müdür-i mektebin tensîbi ve hey'et-i irşâdiyenin kararı üzerine bakkâliye, tuhafîye, manifatura... ilâ âhir aksâm-ı mühimme-i sanâ'iyeye tahsîsi her devre bu dersin aldığı nâma göre bakkâliye çırak sınıfı veyahut manifatura... ilâ âhir çırak sınıfı unvânını alır.

Madde 7- Emti'a-i ticâriye-i bakkâliye dersinden maksat, eşyayı tanıtmak, İstanbul ve memâlik-i Osmâniye piyasalarında mevcut emti'anın envâ' ve evsâf ve kıymetleri hakkında, teftîşât ve sû-i isti'mâl emti'aya dair ma'lûmât vermek ve her cins eşyanın piyasamıza göre nefis, ehven, evlânına celb-i dikkat eylemekten ibarettir. manifatura ve tuhafîye ve sâir aksâm-ı sanâ'iyeye ait ma'lûmât dahi aynı maksadı te'mîne ma'tûf olacaktır.

Aded-i durûs haftada iki saattir.

Madde 8- Usûl defteri, ale'l-umum mü'essesât-ı ticâriyenin ve bilhassa bir kooperatifin muhasebesi esasını amelî bir tarzda irâ'e, ta'lim ve tatbikât icrâ eylemek maksadına ma'tûf olacaktır. Aded-i durûs haftada iki saattir.

Madde 9- Hesâb-ı ticârî dersi, ticârî ma'lûmât-ı hesâbiyenin vuzûhuyla i'tâsını ve muhabere-i ticâriye dersi ticaret mektupları, numuneleri, fatura, poliçe gibi evrâk-ı ticariyenin sûret-i tertîbini te'min eder. Aded-i durûs haftada ikişer saattir.

Madde 10- Ma'lûmât-ı iktisâdiye dersi, istihlâk, tedâvül ve inkisâm ve istihsâl hâdiselerini tasvîr, tahlîl ve anâsırının terkîbini sûret-i basîtada îzâh ve bilhassa istihlâk kooperatifleri, itibâr kooperatifleri, istihsâl kooperatiflerinin maksad-ı teşkilatlarıyla sûret-i sevk ve idarelerine ait amelî ma'lûmât i'tâsını kâfil olacaktır. Bu derste mehmâ emeken nazariyâttan kaçılacaktır. Haftada iki saattir.

Madde 11- Derslere kış mevsimi "Eylül, Teşrîn-i Evvel, Teşrîn-i Sâni, Kânûn-i Evvel, Kânûn-i Sâni ve Şubat aylarında" geceleyin alaturka saat birde başlanır. Yaz mevsimi tedrîsâtı da gündüzün sabahşeyin icrâ olunur.

Madde 12- Talebenin her gün yoklaması icrâ ve devam-ı teftîş edilir, yoklamayı mu'allim defter-i mahsûsuyla icrâ edecektir.

Tedrîsât-ı Gayri Muntazama

Madde 13- Tedrîsât-ı gayri muntazama konferanslarıyla icrâ olunur, konferansların umûmî mevzileri ber vech-i âtidir:

- 1- Memâlik-i ecnebiyede çıraklar, çırak teşkilât-ı kânûniyesi, esnaf usulleri, çırak hayatı.
- 2- Memâlik-i Osmâniyede kadîm çırak teşkilâtı, usûl ve hayatı ve tarz-ı ihzarları, eski Osmanlı esnafının intizâmına bu teşkilâtın îfâ eylediği hidemât, çıraklığın hâl-i hazır kanunu ve hayâtiyesi,
- 3- Memâlik-i ecnebiye temâyülâ-ı ticâriyesi, kooperatifler, iştirâkî teşebbüsât-ı sâire,
- 4- Memâlik-i Osmâniyenin âti-i iktisâdiyesine te'siri hâiz olan kâffe-i avâmil-i iktisâdiyenin hukûken, maddeten aldığı ve almak arzue ettiği eşkâl ve safâhât-ı tekâmüliyesi, istihlâk-i millî, ve kooperatif, ocaklık, boykot teşkilât-ı iktisâdiyesi, bunların îzâhât-ı ilmiye ve nazariyeleri ve sâire. Bundan ma'adâ hey'et-i irşâdiyenin bi'l-müzâkere tasvîbine iktirân edecek mesâile dair silsile tahtında veyahut gayrı

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

müteselsil surette konferanslar tertip olunabilir. Konferanslar haftada bir günün akşamı ile Cuma günleri kable'z-zevâl veya ba'de'z-zevâl i'tâ olunur.

Müdâvimîn

Madde 14- Tadrîsât-ı ibtidâiye tasdiknâmesini hâiz olanlar ve sinni on altıyla yirmi arasında bulunup devre-i mutavassıtayı ikmâl etmiş bulunanlar ile aynı sinde bulunup bu derecede tahsili hâiz olduklarını bi'l-ımtihân spat eyleyen esnaf çırakları mektebe müdâvim sıfatıyla kayıt ve kabul olunur.

Bir devre-i tahsiliyeye elliden ziyâde talebe alınmaz. Elliden fazla müracaat edenlerin adedi yirmiye tecâvüz eder ise ikinci bir şube küşâd edilir.

Madde 15- Müdâvim talebenin tezkere-i Osmâniyeleri ile aşî şehâdetnâmeleri müdiriyetçe mektepte alıkonulur ve mukâbilinde talebe bir hüviyet varakası verilir.

Madde 16- Derslere talebece müdâvemet lazımdır. Bir devre-i tahsiliyede on beş günden ziyâde bilâ ma'zeret devamsızlık edenlerin kayıtları müdiriyetçe terkîn edilebilir.

Madde 17- Mektebin maksat ve halini tevâfuk etmeyen harekâtı görülecek olan talebe, hey'et-i irşâdiyenin inzimâm-ı ma'lûmâtıyla müdiriyet tarafından tard olunur.

İmtihanlar

Madde 18- Her devre-i tahsiliyenin nihayetinde İstanbul ma'ârif müdiriyetinden i'zâm edilen bir müfettiş ile esnaf kâtib mes'ullerinden bir ve hey'et-i irşâdiyeden iki zât ile müdürden mürekkep hey'et-i imtihanîyenin nezâreti altında olarak imtihanlar icrâ ve muvaffakiyetle imtihan veren talebeye şehâdetnâme i'tâ olunur.

Madde 19- İmtihanlarda terfî numarası beştir. Dûn numara alanlar ikmâl tâbi tutulur. Blâ ikmâl veya ba'de'l-ikmâl altıdan yüksek vasatî numara alan her müdâvime derece-i muvaffakiyeti ayrıca gösterilmek üzere i'tâ edilecek şehâdetnâme ma'ârif müdiriyetince tasdik ve esnaf hey'et-i merkeziyesince tevşih olunur.

Madde 20- İmece çırak mekteplerinden mezun olanlar aliyyü'l-a'lâ ve a'lâ derecede şehâdetnâme ahz eylemişler ise esâmisi muhtelif esnaf merkezleriyle şirketlerine bir cetvel ile tebliğ edilir ve tercihen istihdâmları hakkında teşebbüsât-ı lâzımede bulunulur.

Kütüphane-Kimyâhâne

Madde 21- Çırak mektebinin çıraklığa ait yazılmış âsâr-ı ecnebiye ve milliyeyi cem' ve bazı rsâil-i mevkûteyi ihtivâ etmek üzere bir kütüphânesi ve eşyâ numunelerini hâvî bir koleksiyonu ve emti'a-i ticâriye dersinin hüsn-i icrâsını te'min etmek için bir de kimyâhânesi olacaktır.

Madde 22- Koleksiyonun ve kütüphane ve kimyâhânenin ikmâl-i nevâkısı müdür ve hey'et-i irşâdiyeye aittir.

Manifatura ve Tuhafiye Programı

1-Manifatura ve Tuhafiye Hakkında Ma'lûmât-ı Umûmiye

- 1- Toptancı ve perâkendeci manifatura mağazaları, fantezi, sümbül manifatura mağazaları ve bunların aralarındaki farklar ile memleketimizdeki Şimâli, Uruzdibak, Karlman ve Pikmalyon ve sâir mağazalar ve bunların mal ve çeşitleri hakkında ma'lûmât.
- 2- Malların sûret-i tasnif ve cinslerinin ta'yininde gözetilecek noktalar.
- 3- Zarf, paket, kutu ve ambalaj hakkında ma'lûmât.
- 4- Malların sigorta, gümrük, alım ve satım muameleleri.
- 5- Memleketimizin başlıca perâkende ve toptancılarından birkaç numûne ve adres ve bunlar hakkında ma'lûmât.
- 6- Memleketimizin bu nev' eşyayı celb ettiği memleket ve piyasalar hakkında ma'lûmât.
- 7- Memâlik-i ecnebiye emti'asına mûmâsil emti'a-i dâhiliye ve dâhil piyasalar hakkında ma'lûmât.
- 8- Malların tefrîk-i ecnâsına yarayan marka, numara ve saire hakkında ma'lûmât.
- 9- Zarâfet, metânet ve ehveniyet hususlarıyla memleketin ve muhtelif şehirler halkının zevk ve mizaçlarıyla buna göre malların sûret-ı tasnî'i ve memlekette en çok aranan mal çeşitleri ve evsâfı. Bir mağaza ve dükkanda bulundurulması zarûri olan emti'anın nev' ve miktarı.

2-Manifatura Emti'ası

- 10- İpekli Kumaşlar: Avliyon, dallı, düz haneli ve hâreli ipekli kumaşlar saten düşeş, saten dolyon, otuman, talaas, maşelin punje, krep, krep döşin, liblertin ismi taşıyan kumaşlar, kadife ve envâ'ı.
 - 11- Yünlü Kumaşlar: Otuman yünlü, saten dolyon yünlü, dallı, çizgili, düz yünlü kumaşlar, kaşmardikos, lahavraki, ipekli ynlü.
 - 12- Basmalar, perikal basma, satenli basma, âdî basma, keten basma, zifir, krapon.
 - 13- Patiskalar: Fransız, İngiliz, Alman patiskaları, Amerikan bezi, pamuk bezi, kaput, ve mermer şâhi, salaşbur, hünkar mermeri, tûlbend.
 - 14- Fanilalar: Rus, İngiliz, Fransız ve Alman fanilaları, poptelin, lastikotin, âdî fanila.
 - 15- Astarlar: Saten, daflatın, lavatnin, ispinatordil ve muhtelif renkleri.
 - 16- Patis: Süre patis, âdî patis ve envâ'-ı muhtelifesi.
 - 17- Tela: İnce ve kalın, keten ve âdî telalae, makara, iğne ve trelerin envâ'-ı muhtelifesi.
- Koton, etamin ve saire ile ufak tefek mevâd ve eşyâ.

3-Tuhafiye Emti'ası

- 18- Fanila ve çorap: Keten, mersedez, ipekli ve âdî fanilalar biri "Selânîk" İngiliz, İtalya, Fransız fanilaları.
 - 19- Melbûsât: Etek, eteklik, iç ve dış eteklikleri, bluz, ceket ve çamaşırlar.
- Erkek, kadın ve çocuk koşumları, palto ceket ve sâire.
- 20- Melbûsâta müte'allik eşya: Atkı, ipekli baş örtüleri, maşlah, eldiven, ipekli, keten, podusoid, küdrî eldivenler. Gömlerk, patiska, keten, zifir, basma, beyaz ve renkli gömlekler, pakta dovil ve sümbül yakalar ve envâ'ı.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- 21- Tuvalet Eşyası- Lavantalar, piver, opikan, jele, Rus, Fransız, İngiliz ve Alman lavantaları. Kolonyalar, muhtelif memleket ve yerli kolonyoları, sabun ve envâ'ı, saç suyu, krem, kozmetik ve sair. Cilt merhemleri, krem ve kozmetik simon, dana, kaludirma, pertev ve saire.
- 22- Taraklar: Tuvalet ve saç taramaya mahsus taraklar ve envâ'ı.
- 23- Fırçalar: Saç, üst, diş fırçaları, ot süpürge, kıl fırçalar ve envâ'ı.
- 24- Kravatlar: Şark, finotik, ipekli, keten ve âdî kravatlar.
- 25- Mendil: İpekli, keten, âdî, beyaz ve renkli mendiller, havlular, yüz ve el havluları, sofa takımları ve peçeteler. Düğmeler, fantezi ve süübül düğme, kol ve gömlek düğmeleri. Çorap lastikleri, hazır jarine ve lastikler. Pantolon askısı.
- Dantelalar: Arşın, güpür, kutunâki, valansa, tül dantelalar ve muhtelif cinsleri dantelaları ve muhtelif nev'î.
- Kurdelalar: atlas libretlin, mosilin, tafta, mesaliya, kurdelaları.
- Sun'î çiçekler: Kamelya, menekşe ve saire gibi muhtelif nev'leri ipek ve âdileri. Çanta ve saire gibi ufak ve tefek bazı eşya.

Muhabere-i ticâriye tadrîsâtına ait müfredât programı

- 1- Medhal
- 2- Mekâtib-i Ticâriye: Kıt'a, serlevha, mekâtib-i ticâriyenin sûret-i tahrîri, zeyl ve melfûfât, mektûbât-ı ticâriyenin hıyn-i tahrîrinde gözetilecek bir nokta.
- 3- Zarflar.
- 4- Kitâbet-i Ticâriye: Hüsn-i hat, kitâbet-i ticâriye, hulâsa.
- 5- Postanın Ahz ve İrsâli: Mevrûd mektuplar, mektup cevapları, muhâberâtın tazyifi, muhaderâtın nüsha-i sânsi.
- 6- Sûret-i Tahrîr.
- 7- Rûhul-mekâtib.
- 8- Hukûk nokta-i nazarından muharrerât-ı ticâriye: Mekâtebetin mâhiyet-i hukûkiyesi, mekâtibin kuvve-i müsbetiyesi, vâsita-i muhâberât ile mukâvele, adem-i cevap, şerâit-i matbû'a ta'ahhütlü mektuplar.
- 9- Muharrerât-ı ticâriyede mevâdd-ı asliye: Muharrerât-ı ticâriyede tahrîren beyânın ehemmiyeti. Mevâdd-ı asliye, dikkat ve ihtimâm.
- 10- Matbû' Varakalar: Kartlar, etiketler, tahrîrât-ı umûmiye, umûmlar, ilanlar [Dâhili, hâricî]
- 11- Arz-ı hizmet, bir işe ta'yin hakkında istid'â ve talepnâmeler, kabul mektupları.
- 12- Taleb-i ma'lûmât mektupları.
- 13- İ'tâ-yı ma'lûmât mektupları [Rednâmeler]
- 14- Mübâya'a emri ve mütemmimâtı: Sipariş mektupları sipariş emirleri, irsâlât ihbarnâmeleri, irsâlât emirleri, iş'âr-i vusûl muharrerâtı.
- 15- Faturalar.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

16- Bordrolar.

17- Senedât-ı ticâriye.

Fransızca tadrîsâtına ait müfredat programı

1- Hurufât, kıra'et, ef'â-i iâne ve ticarete ait kelimâtın temrin ve ta'limine küçük tercüme ve ta'limler. Mükâleme.

Ma'lûmât-ı iktisâdiye tadrîsâtına ait müfredat programı

1- Medhal; hayât-ı hâzıra-i akvâmda kuvve-i iktisâdiyenin ehemmiyeti; zengin fakir memleketler, muktesid, gayrı muktesid milletler, aralarındaki farklar, servet, kıymet, ihtiyaç ve fâide hakkında ma'lûmât-ı mücmele.

2- İhtiyaç ve istihlâk, istihlâkın iktisat itibarıyla taksimi, muktesidâne

İstihlâkın evsâfi, istihlâk-ı millî, istihlâk-ı gayrı millî, ticaret, fiyat ve envâ'ı, istihlâkın sûret ve şekli-vukû'u ve istihlakta iştirak. Kooperatif şeklinde istihlâk; me'kûlâta, melbûsâta ve sair istihlâkâta bu tarz-ı iktisâdiyenin tarz-ı tatbiki. Milletlerin istihlâk usulleri ve şekillerinin mukâyese, istihlâk-ı millîmizin münâkaşa-i ilmiyesi.

3-Mübâdele-i Servet- Lüzumu, aksâm ve esnfâ. Mübâdelenin vâsıtaları ve her birinin ehemmiyeti. Mübâdelenin eşkâli. Mübâdelenin sûret-i vukû'u. Tüccar ve aralarında iştirâk, i'tibâr, aksâmı, envâ'ı. iştirâkı i'tibâ te'mîni. Kooperatif şeklinde itibâr müesseseleri, aksâmı ve tarz-ı muameleleri.

4-Servetin İnkisâmı: Müt'e'ahhidin hakkı, amel ve sermâye va tabiatın hisseleri hakkında mücmel ma'lûmât.

5-İstihlâk-ı Servet: Sermayenin, amelin, tabiatın mevki'i, sermâyedar, yüksek terbiyeli ameleli mâlik ve tabi'at-ı muhîtiyesi müsait memleketler ile bu anâsırından istifâde edemeyen memleketler. Taksim, teşrik-i mesâî, şirket-i ittihâdiyeler. İyi devlet kanunları sayesinde unsur-ı istihlâkın ilmî ve iktisâdî bir surette tevhidine muvaffak olan mahaller ile adem-i muvaffakiyet gösteren memleketlerin arasında mukâyese. Ferdî istihlâk, istihlâkın tekâmülât-ı iktisâdiyesi. Osmanlı memleketinin istihlâk-ı şekli-millisi.

Usûl defteri tadrîsâtına ait müfredât programı

1- Bir ticârethânedede muntazam bir usûl-i muhâsebe te'sis edilmesindeki maksat ve gaye.

2- Usûl-i muhasebe te'sisindeki esas, usûl-i basîta, usûl-i muzâ'afa.

3- Yapılan işe göre vücûda getirilen bir muhasebede muamelâtın hüsn-i îfâsı.

4- Defâtir-i hesâbiyenin envâ'ı, kânûnen isti'mâl edilmesi lazım gelen defâtir ve sair.

5- Yevmiye defteriyle defter-i kebîrin tutulmasındaki sebep ve hikmet, defter-i kebîrdeki hesâbâtın tasnifi, bir mu'amelenin müsvedde defterinden ibtidâ'en defter-i kebîre kadar geçirdiği safahât, sûret-i kayd evrak-ı nakdiye-i ticâriye, sehil ve bir surette para farklarının hesap edilebilmesi için lazım gelen

ma'lûmât-ı mücemmile, hesâbât-ı câriye, kar ve zarar hesâbının mâhiyeti, şehriye mîzânı ve saire bilanço.

Hesâb-ı ticârî tadrîsâtına ait müfredât programı

- 1- Aded-i tam, kesr-i âdî, kesr-i aşârî, a'dâd-ı mürekkebe i'mâl-i erba'aları ve mîzanları. Mesâîle tatbîkâtı.
- 2- Mikyâsât, meskûkât, yekdiğerlerine tahvilleri.
- 3- Nispet, tenâsüp, fâiz-i iskonto, aded-i vasatî, halîta, terkip, ta'dîl-i kavâ'idıyla mîzanları ile misal ve mes'eleye tatbîkâtı.
- 4-Ticarethânelerde, sarraflarda, bankalarda kullanılan sehîl usuler ve kâ'îdelerin ta'lîmi ve sâir müessesât-ı ticâriyedeki hesâbât-ı ticâriye.

Bakkâliye Emtî'a-i Ticâriye Dersine Ait Müfredât Programı

1-Hayvânâttan Hâsıl Olan Me'kûlât

- 1- Tereyağı, tereyağının taze ve tuzlu envâ'ı margarin "Sun'î tereyağı" oleo margarin, sibir yağı, masnû' yağlar, ekle sâlih don yağları, peynir ve envâ'ı yerli ve Avrupa'daki aksâmı, sût, yoğurt, kaymak, yumurta, bal.
- 2- Balık, kurutulmuş ve tütsülü balıklar, sardalya ve sâir tuzlu balıkların kutu ve fiçi ile envâ'ı, kırmızı havyar, siyah havyar, balık yumurtaları.

2-Hubûbât, Sebzevât, Mathûnât ve Hamur İşleri

- 1- Buğday, kızılca buğday, melek, kaplıca ve kara buğday, arpa, yulaf, çavdar, kokuruz, darı, kuş yemi, burçak, piriç ve envâ'ı, susam.
- 2- Kurufasulye, kurubakla, nohut, mercimek, bezelye ve sâir hubûbât.
- 3- Buğday unu ve sâir unlar, saman, kepek, frenk arpası, irmik, bulgur, tarhana, kola nişasta, tapyuka, sagudana, ararot, salep, makarna ve şehriye ile peksimet, maya ve ekmek.

3-Meyve, Sebze ve Bunların Konserveleri

- 1- Portakal, limon, turunç, mandarin ve sair emsâli taze meyveler.
- 2- Kuru üzüm, kuru incir, kuru kayısı, ceviz, fındık, hurma, hurup, badem, fıstık ve sâir kuru meyveler.
- 3- Soğan, sarımsak, patates, yeşil ve siyah zeytin ve sâir taze ve tuzlu sebzeler, yaş ve kuru meyve kabukları, turşu, fiçi veya şişede, hava almamak üzere kapalı kaplarda mahfûz meyve ve sebze konserveleri.

4-Kahve, Kakao, Çay, Baharat

- 1-Kahvenin envâ'ı, kahve kabuğu, hindibâ, çay ve çayın envâ'ı, kakao ve çikolata, karabiber, kırmızı biber, za'ferân, anason, tarçın ve sâir baharat ile her cins hardal ve envâ'ı.

5-Şeker ve Şekerleme

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

1- Ham şeker, tuz şekeri kelle ve kesme şekerleri, bulama ve envâ‘ı, lokum, şekerleme, helva, tahin, pekmez, reçel, şurup şekerle terbiye edilmiş meyveler.

6-Tütün

1- Yaprak tütün, kesilmiş ve yakılmış tütün, sigara, enfiye, tonbakü.

7-Sirke ve Madensuları

1- İspirto, srke, madensuları, gazozlar ve envâ‘ı.

8-Nebâtî, hayvânî, madenî yağlar ile sanâyiye mahsus koyu yağlar ve iç yağları ve ma‘mûlât.

1- Zeytinyağı, susam yağı, pamuk yağı bezir yağı, folza yağı, hint yağı, morina balık yağı, iç yağı ve don yağları.

2-Parafin, balmumu, gliserin, gaz yağı, benzin, petrol yağı ve sair madenî yağlar, mum ve idâre fitili, âdi ve kokulu sabun ve envâ‘ı.

3-Sünger, ipekböceği tohumu, odun, odun kömürü, maden kömürü, antrasit kömürü, kok kömürü ve sair mahrûkât.

9-Müstahsilât-ı kimyeviye, mevâdd-ı dabbâğiye, boya ezcâsı ve hazır boyalar

1- Soda, matbih tozu, kireç kaymağı, şap, İngiliz tozu, manyezi, kanakana tozu, nişadır tozu ruhu, kibrit-i hadîd (Zac kıbrısı) kibrit-i nümâsî (göze taşı) dabâğata mahsus ağaç ve kabuk kurşun toz ve sirkesi, civa, mazi, palamut, çivit, cehri, kayna.

2- Sanâyiye mahsus yağlı boyalar, resim boyası, kurşun kalem ve envâ‘ı, yazı mürekkebi, matbaa mürekkebi, kundura boyası.

10-Edviye ve İtriyat

1- Meyan kökü ve balı, afyon, gül yağı, itriyât ve envâ‘ı, diş suyu diş tozu.

2- Sakız, kitre zamkı, tutkal ve zamk-ı Arabî, balık tutkalı ve elbûmin zift ve katran, yağlı macun cam için, kunduracı çirişi, mühür balmumu.

11-Paçavra, kağıt ve kağıt ma‘mûlâtı ve her cins matbu evrak

1- Paçavra kağıdı, kağıt hamuru, sargılık kaba kağıt, sünger kağıdı, süzgeç kağıdı, resim kağıdı, matbaa kağıdı, yazı kağıdı, duvar kağıdı, İpek kağıdı, sigara kağıdı, mukavvâ, oyun kağıdı, kağıt ve mukavvâdan sair ma‘mûlât.

2-Lamba fitili, keten ve kendir ve emsâli sair mevâddan ma‘mûl iplik. Sargılık kanaviçe, çuval ve sair hakkında ma‘lûmât ile mezkûr eşyayı tanıtmak İstanbul ve memâlik-i Osmâniye piyasalarında mevcut envâ‘ı ile evsâf ve kıymetleri hakkında ma‘lûmât, tefîşâtına ve sû-i isti‘mâlâtına dair amelî ma‘lûmât vermek ve her cins eşyanın piyasamıza göre nefis, ehven olanına celb-i dikkat eylemek.

12-Ma‘lûmât-ı Ticâriye Dersinin Müfredât Programı

1- Ticaretin tarih ve tarih ve tarifi, maksat ve mevzu'u, menâbi'i, hidemât ve muhsinâtı, sanâyi ve mesâlik-i sâire ile münâsebeti, sanâyi-i muhtelif-i iktisâdiye. Me'mûriyet ve ticaret. Mu'amelât-ı ticâriye-i kânûniye. Mâzî ve halde ticaret. Osmanlı ticareti. Ticaretin medeniyete hizmeti ve Fenikeliler. Ticarete itiraz edenlere göre ticaretin mehâziri. Bu i'tirâzâtın derece-i butlânı.

2- **Tüccar:** Tüccarın ta'rif-i iktisâdî ve kânûnisi. Asıl tüccar, büyük ve küçük tâcirlerle fabrikatörler ve tüccar mutavassıtları ve müstahdimîni ve bunların vezâifi ve mevki'-i iktisâdî ve medeniyetleri.

3- Tüccar ve mu'âvinleri mu'amelâtın hüsn-i cereyânını te'min için ne gibi ma'lûmâta muhtaçtır: Ma'lûmât-ı nazariye (İktsat, kanun, usûl-i muhâsebe, usûl-i tahrîr ve kitâbet, hesâb-ı coğrafya, lisân-ı ecnebî, lisân-ı mahallî ve ticârî). Daktilografî ve sinenografî. Ma'lûmât-ı ameliye ve sanâiye isti'dâd-ı ticârî. İrs ve temâyülât-ı örfiye ve milliye, ma'lûmât-ı siyâsiye ve idâriye mizâckirlik. Göz açıklığı. Dâimâ işini düşünmek lüzümü. Bizim noksanımız ne cihettedir? Ma'lûmâtın noksanında mı, isti'dâd, irs, temâyül mes'elesinde mi?

4- Tüccarın vezâif-i kânûniyesi: Defâtir-i ticâriye, bunların şekil ve nev'leri ve sıhhat-i münderevâtıyla mu'amelâtın muntazaman kaydı lüzümü, ehliyet-i ticâriye. Tüccar olabilenlerle olamayınlar.

5- Ticaretin muhtelif muhtelif nokât-ı nazardan tasnifi: Madde nokat-i nazarından, coğrafya nokta-i nazarından, nizâm ve kânun nokta-i nazarından tasnîfi ve bunlar hakkında ma'lûmât.

6- Mu'amelât-ı ticâriyenin ta'rif-i Mübâdele, satış ve envâ'ı ve bunların ta'bîrât-ı mahsûsaları ve Fransızcaları ve Almancaları.

7- Satışa ait vesâik: Satış pusulaları, fatualar ve envâ'ı, tesellüm ilm ü haberleri ve bunların sûret-i tanzîmiyle Türkçe ve Fransızca ve Almanca numûneleri, sipariş emirleri ve notalar.

8- Mu'amelât-ı ticâriyenin sûr-ı tesviyes: Nakden, bono ile, hesâben, bono, poliçe, çek numûneleri ve bunların sûret-i tanzîleri ve bu bâbda ahkâm-ı kânûniye . bono ve poliçelerin kabûl-i ciro ve tahsîl-i muameleleri, iskontoları, iskonto bordroları. Protesto ve retret.

9- Vesâik-i ticâriye-i muhtelif: İ'tibâr mektupları, havâlenâmeler, makbuzlar ve bunların numûneleriyle sûret-i tanzîmleri.

10- Âdât-ı ticâriye: Temettu', komisyon, ajibo, iskonto, fâiz ve sâire. Kârın ve satış fiyatının sûret-i ta'yîni ve bunların etiket ve defterlere sûret-i kaydı. İştirâ ve satışta nazar-ı dikkate alınacak husûsât.

11- Mukâyasât: Okka, kilo, kantar, çeki, ton, yüz, bin, düzine, gros, arşın, endâze, metre, yarda gibi tavl, hacim ve vezn mikyâsâtıyla bunların yekdiğerlerine tahvillerine, merbi' ve mik'ablarına, aksâm ve iz'âfına dair ma'lûmât:

12- Meskûkât: Mskûkât-ı dâhiliye ve bunların muhtelif fiyat ve piyasaları meskûkât-ı ecnebiye ve bunların meskûkât-ı Osmâniyeye nispetleri, meskûkât ambarları ve usulleri. Banka kavâimi.

13- Şirketler: Şirketlerin kânûn-ı medenîmize nazaran sûret-i taksimi. Ticaret-i kânûna nazaran sûret-i taksimi. Kollektif, komandit ve anonim şirketleri ve bunlar hakkında ahkâm-ı kânûniye ve sûret-i idâreleri. Âdî ortaklık. Kooperatif şirketleri ve bunların teşekkülünde hâkim olan efkâr ve makâsıd ve sermayelerinin sûret-i teşekkülleri ve bu bâbda suhûlet. Kooperatifin tarihi ve bugüne kadar safahât-ı terakkiyatı, amele arasında mevki'i istihsâl, istihlâk ve tasarruf şirketleri ve bunların terbiye-i içtimâ'iyeye hizmetleri memleketimizin başlıca şirketleriyle ecnebî şirketler. Memâik-i ecnebiyede kooperatif şirketleriyle memleketimizin imece şirketlerinin miktâr-ı sermaye ve a'zaları. Şehrimizin muhtelif kooperatiflerinin ittihâdından me'mul fevâid.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

14- Bankalar: Muhtelif nev' bankalar (Ticaret ve sanayi, ziraat, emlak ve arazi ve spekülasyon bankaları) büyük ve küçük resmî ve husûsî bankalar. Millî banka tasarruf sandıkları. Memleketimizde bulunan bankaların isim ve nev'leriyle miktâr-ı sermâye ve emr-i idâreleri ve memleketimize nazaran husûsiyet-i halleri. Banka muamelâtı. Tüccarın bankalarla yapacağı muamelâtta bilinmesi lazım gelen nazârî ve amelî ma'lûmât. Başlıca banka vesâiki.

15- Nakliyât: Nakliyât-ı berriye ve bahriye (Şimendifer, vapur, otobüs, araba, kanal ve nehirlerle nakliyât) nakliyâta müte'allik vesâik (konşmento ve irsâliye kâimeleri) bunlar hakkında ahkâm-ı kânûniye. Şehir dâhilinde, memleket içinde ve memâlik-i ecnebiyeye nakliyât ve bu bâbdaki mu'amelât. Ambalaj ve ehemmiyeti. Balyaların ihzâr ve nakli. Ve gümrükte imrârı nakliyâtta tehlike. Şehrimizin başlıca nakliye kumpanyaları. Şirket-i hayriye ve Pazar kayıklarıyla nakliyât. Nakliyât ve irsâlâtın muhtelif suretleri ve bu bâbdaki mu'amelât.

16- Sigortalar: Hayat, harîk, bahrî sigortalar. Primal ve sûret-i te'diyeleri kaza ve ziraat sigortaları. Sigorta polisleri ve ahkâm-ı umûmiyeleri. Dikkat edilecek noktalar. Hasârât-ı muhtelif vukû'unda yapılacak muamele. Şehrimizin muhtelif sigorta kumpanyaları.

17- Gümrük: Gümrük tarifeleri ve bunların sûret-i tanzîminde muhtelif makâsîd usûl-i himâye ve serbestî. Menşe'en ve mahreç mes'eleleri. Muvakkaten kabul ve ihraç. Redd-i sürûm-ı tarife ve ta'yin kıymet usulleri. Gümrük beyannâmeleri. Gümrük ve arziye resimleri. Gümrük istatistikleri ve ticaret mu'ahedeleri. Mu'amelât-ı rûsûmiye.

18- Reji, duyûn-ı umûmiye ve mümâsili mü'essesât hakkında ma'lûmât ve bunların emr-i idâreleriyle memlekette mevki' ve vaziyetleri.

19- Posta ve telgraf: Mektup, emânet ve koli irsâli ve bunlara müte'allik mu'amelât ve kavâ'id, postaların gördüğü vezâif-i muhtelif, telefon ve telefon cihazının sûret-i isti'mâli. Mektup ve telgraf ve sâir evrak-ı mevrûdenin sûret-i tasnîfi.

20- Müessesât-ı ticâriye: Sergiler ve envâ'ı, müzeler, ticaret odaları borsalar, umûmî mağazalar, depolar, çarşı ve panayırlar ve bunların fâide ve ehemmiyetleri.

21- Mehâkim ve devâir-i hükümete sûr-ı müraca'at, kavânîn ve nizâmât-ı muhtelif hakkında ma'lûmât-ı umûmiye.

Ticaret kanunu, mecelle, pul nizamnâmesi. Mehâkim harçları, moratoryum ve kavânîn-i sâire hakkında ma'lûmât.

22- İflas ve envâ'ı, konkordato, likidasyon, iâde-i itibar.

23- Memâlik-i Osmâniyenin sanat ve ticareti, ithalat ve ihracatı, memâlik-i sâire ile münâsebât-ı ticâriyesi ve bu bâbda şâyân-ı dikkat nokât, nüfus-ı umûmiye, bütçe ve vergiler, hakkında ma'lûmât.

24- Memleketimizin başlıca ticaret liman ve şehirleri ve ahvâl-i tabi'îye ve iktisâdiyesi hakkında ma'lûmât. Şehrimizin başlıca tüccar ve ticârethâneleriyle dârü's-sanâ'aları esnaf ve sanatkarları ve bunların emr-i idâre ve kazançlarıyla sermâye masnû'atları, çırak ve müstahdemleri ve bunların yevmiye ve miktarları hakkında ma'lûmât.

25- Tabiat, sa'y ve amel, sermaye ile rekabet, aksim-i amâ, fiyat, kıyım, istihsâl ve istihlâk, istihlâk-ı millî, tasarruf ve israfât hakkında bir nebzecek ma'lûmât.

26- Ticârethâne te'sisinde ve bunun emr-i idâre ve terakkisinde nazar-ı dikkate alınacak noktalar: Reklam ve ehemmiyeti, muhasebe, müstahdimînin hüsn-i intihâbı, malın iyi ve ehven olması. Müşteri

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

tutmanın tarîkleri, müşterinin rağbet ve devamını te'min çareleri, menâfi'-i mütekâbile esası, malların ahz ve irsâlinde, bey' ve şîrâsında dikkat edilecek cihetlerle sür'at mes'ele-i mühimmesi, referans, emniyet ve itibar.

27- Tüccar, tüccar muâvin ve müstahdemlerinin hâiz olması lazım gelen evsâf ve mezâyâ ma'lûmât ve tecrübenin lüzûmu, sehayatin ehemmiyeti, ma'lûmât-ı nazariyenin adem-i kifâyeti ve tecrübeye eşedd-i lüzûm evvela tahsîl, sonra çiraklık ba'de ticaret.

Her meslek gibi ticarete de ilmin ve nazariyâtın ehemmiyet-i fevkalâdesi.

28- İş adamlarının ve büyüklerin ticaret ve gençler hakkında fikirleri. Karnacı ve efkârı bizde inkılâb-ı içtimâ'î ve iktisâdî taraftarlarının fikirleri.

29- Şâyân-ı dikkat hâdisât-ı ticâriye hakkında haftalık ma'lûmât.

Tedrisâtta gözetilecek maksat ve gâye: Gençlerde ticaret ve zâyi'a bir şevk ve heves uyandırmak, bu hususta cesaret vermek ve muhtâc-ı tenvîr oldukları noktalarda kendilerini ikaz ve irşad ederek terbiye-i ticâriyeleriyle beraber ma'lûmât-ı iktisâdiyelerini yükseltmektir. Bu maksadı te'min için mu'allim her talebenin ahvâl ve harekâtını, muhît ve âilesinin te'sîrâtını, kazanç ve mesleğiyle ahvâl-i rûhiyesini daima nazar-ı teftişte bulunduracak ve dersi ona göre tanzîm eyleyecektir.

İşbu müfredât programları esas ittihâz edilerek muhtelif mesâlike girecek ve müessesâta müracaat edecek gençlere ma'lûmât-ı ameliye ve nazariye vermek üzere muvakkat sıfatlar, Türkçe ve lisân dersleri dahi te'sîs ve icabına göre ta'yîn -i müfredat olunur.

IV. Sonuç

Osmanlı İmparatorluğu'nda yaygın eğitim dışında bir esnafın veya zanaatkârın yanında çirak olarak çalışan çocukların eğitim-öğretimden mahrum bırakılmaması ve onlara en az ilköğretim düzeyinde eğitim vermek amacıyla kurulan çirak mektepleri için yürürlüğe konulan talimat ve müfredat programı incelendiğinde bu okulların yalnızca ilköğretim düzeyinde değil, aynı zamanda onları iş hayatına hazırlayan kapsamlı bir eğitim verdiği açıkça görülmektedir. Öncelikle bu okullarda yalnızca okuma yazma değil iktisat, muhasebe, ticaret, ticari haberleşme, Fransızca gibi derslerin müfredatta bulunması çirak mekteplerinin meslek okulu şeklinde kurulduğunu göstermektedir. Aynı şekilde müfredat programı incelendiğinde neredeyse piyasada bulunan bütün ticari malların tanıtıldığı görülmektedir. Talimatın son bölümünde de çirak mektepleri eğitim programının amacının gençlere ticaret konusunda ilgi uyandırmak, onları bu konuda cesaretlendirmek ve iktisat öğretmek olduğu açıkça belirtilmiştir.

Bu çalışmada sadece İstanbul Vilayet Meclisi'nin 1914 yılında aldığı karar üzerine kurulan çirak mektepleri talimatı ve müfredat programı verilmiştir. Bu okulların ne şekilde ve kaç yıl süreyle faaliyet gösterdiği, öğrenci sayıları, mezunların nerelerde istihdam edildiği başka çalışmaların konusudur.

Kaynakça

Akyüz, Y. (2009). Türk Eğitim Tarihi. Ankara: Pegem.

Ergin, O. (1977). Türk Maarif Tarihi. c.III-IV, İstanbul: Eser Matbaası.

Gökmen, E. (2006). Aydın Vilayeti'nde Çirak Mektepleri. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, Cilt 4, Sayı 2, 141-152.

Kodaman, B. (1999). Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi. Ankara: TTK, 1999.

İstanbul Vilâyeti Çırak Mektepleri'nin Emr-i İdâre ve Tedrîsâtına Mütâ'allik Ta'lîmatnâme, Matba-ı Amire, 1331-1334.

Maârif Umumiye Nizamnamesi, (1289).Düstur 1. Tertip cild 2.

Ürekli, F. (2012).Tanzimat Dönemi Osmanlı Eğitim Sistemi ve Kurumları. Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, sayı:3, 382-406.

KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK UYGULAMALARININ ALGILANAN ÖNEMİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Dr. Şeniz ÖZHAN
Öğr. Gör. Gamze YAKAR
Namık Kemal Üniversitesi Çorlu Meslek Yüksekokulu

Öz

Bu çalışma, çalışanların kişilik özelliklerinin kurumlarının kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının önemine yönelik algıları üzerinde etkisi olup olmadığını araştırma amacını taşımaktadır. Bu amaçla İstanbul'da çeşitli alışveriş merkezlerinde görev yapan satış temsilcilerinden anket yoluyla veri toplanmıştır. Elde edilen anket formlarından analize elverişli 393 adedi SPSS 17 ve AMOS 24 paket programları kullanılarak analiz edilmiştir. Yapısal Eşitlik Modellemesi kullanılarak yapılan hipotez testleri sonucunda; kişilik özelliklerinden Nevrotiklik kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının algılanan önemi üzerinde negatif yönde, Deneyimlere Açıklık ve Sorumluluk ise, pozitif yönde etkili bulunmuştur. Dışadönüklük ve Uyumluluk kişilik özelliklerinin ise, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının algılanan önemi üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Kişilik Özellikleri, Kurumsal Sosyal Sorumluluk, Satış Temsilcileri, Yapısal Eşitlik Modellemesi.

A RESEARCH ON THE IMPACT OF PERSONALITY TRAITS ON THE PERCEIVED IMPORTANCE OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY APPLICATIONS

Abstract

This study investigates whether employees' personality traits affect their perceptions of the importance of corporate social responsibility applications. For this purpose, data were collected through questionnaire from sales representatives in various shopping centers in Istanbul. 393 available questionnaires for analysis of the obtained questionnaires were analyzed using SPSS 17 and AMOS 24 packet programs. As a result of hypothesis tests using Structural Equation Modeling; Neuroticism of personality traits has been found to be negatively effective, while Openness to Experience and Conscientiousness are found to be positively effective on the

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ALANYA

perceived importance of corporate social responsibility applications. On the other hand, it has been concluded that Extraversion and Agreeableness personality traits have no significant effect on perceived importance of corporate social responsibility applications.

Keywords: Personality Traits, Corporate Social Responsibility, Sales Representatives, Structural Equation Modeling.

1. Giriş

Günümüzde, toplumun sosyal sorumluluk üstlenmeleri konusunda işletmelere artan baskısı sonucunda, sadece kâr amacı güden işletmelerin başarı şansı azalmıştır. Artık yöneticiler, kararlarını insani, sosyal, politik, yasal ve ahlaki faktörleri düşünerek almakta ve yine işletmelere bazı fırsatlar sunan, beraberinde bazı tehditler de taşıyan çevresel faktörleri de dikkate almaktadırlar. Dolayısıyla, varlıklarını sürdürmek isteyen işletmelerin, toplumun istek ve ihtiyaçlarına karşı duyarlı olması, çevreyi koruması ve ahlaklı davranması kaçınılmazdır.

Kurumsal sosyal sorumluluk kavramı herhangi bir organizasyonun iç ve dış çevresindeki tüm paydaşlara karşı “etik” ve “sorumlu” davranması, bu yönde kararlar alması ve uygulaması (Aktan ve Börü, 2007: 13) şeklinde tanımlanabilir. Kurumsal sosyal sorumluluğu önemseyen işletmeler önemli avantajlar elde etmektedir. Öncelikle, söz konusu işletmelerin marka değeri ve beraberinde piyasa değeri artmaktadır. Çünkü, günümüz tüketicisi bir ürünü yalnızca kalitesi ve maddi değerinden dolayı değil, o ürünü üreten işletmenin sosyal sorumluluk faaliyetlerini de dikkate alarak tercih etmektedir. Kurumsal sosyal sorumluluklarını ciddiye alan işletmeler yeni pazarlara girme ve müşteri sadakati elde etmede de önemli fırsatlar sağlamaktadırlar. Dünyadaki birçok yatırımcı, artık, bir işletmeye yatırım yapmadan önce, o işletmenin sosyal sorumluluk faaliyetlerindeki performansını değerlendirmektedir. Keefe (2002) kurumsal sosyal sorumluluğun önem kazanmasına yönelik olarak beş trendden bahsetmektedir: “saydamlık”, “bilgi”, “sürdürülebilirlik”, “küreselleşme” ve “kamu sektörünün başarısızlığı” (Aktan ve Börü, 2007: 26-27).

Bu çalışmanın amacı, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının algılanan önemi üzerinde kişilik özelliklerinin etkisini incelemektir.

2. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramı ve Önemi

Kurumsal sosyal sorumluluk kavramı ilk olarak 1953’te yayınlanan H.Bowen’in “İşadamlarının Sosyal Sorumlulukları” (Social Responsibilities of the Businessman) isimli kitabında yer almış ve o tarihten bu yana pek çok tanım geliştirilmiştir. KSS tanımlarında vurgulanan iki genel husus vardır; bunlardan ilki şirketlerin kârlarını sadece kanuni sınırlar ve asgari etik kısıtlamalar dahilinde maksimize etmek zorunda olmaları ve topluma karşı daha geniş bir yükümlülük (Carroll, 1979) ortaya koymasındır.

İşletmelerin kurumsal sosyal sorumluluklarının artmasına yol açan faktörler aşağıdaki başlıklarda toplanabilir (İliç, 2010: 307-308):

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Toplumun beklentileri: 1960'lerden sonra toplumun ekonomik beklentileri yanında sosyal beklentileri de artmıştır.

Uzun dönemli karlar: Sosyal sorumluluklarına önem veren işletmeler, uzun dönemde daha karlı olmaktadır. Çünkü, bu işletmelerin yaratacağı olumlu imaj tüketiciler üzerinde etkili olacaktır.

Etik zorunluluk: Etik anlayış sosyal sorumluluğun en önemli öğelerindendir.

Olumlu İmaj: İşletmeler toplum nezdinde olumlu imaja sahip olarak daha çok müşteri elde ederler, daha nitelikli personele sahip olurlar ve kredi imkanlarından daha fazla faydalanabilirler.

Daha İyi Bir Çevre: İşletmelerin katılımı ve desteğiyle sosyal sorunlar çözülebilmekte ve böylelikle daha kaliteli bir yaşam sürdürülebilmektedir.

Devlet Müdahalesini Azaltma: İşletmelerin sosyal sorumluluklarının farkında olmaları ve bu etkinliklere gönüllü olarak katılmaları devletin birtakım alanlardaki hukuki düzenlemelerinin azalmasına yol açabilecektir.

Sorumluluk ve Güç Dengesi: İşletmelerin güçlerini sorumluluklarıyla desteklemeleri dengesizlikten kaynaklanan olumsuz davranışların azalmasına neden olacaktır.

Hissedarların Çıkarı: Sosyal sorumluluk uzun dönemde işletmelerin borsa değerlerini yükseltmektedir. Böylelikle, hissedarların kazançları da artacaktır.

Kaynakların Sahipliği: İşletmeler sosyal sorumluluk faaliyetlerini gerçekleştirmek için ihtiyaçları olan finansal kaynak ve teknik/yönetimsel yeteneklere sahiptir.

Korunma: Sosyal sorunların büyümeden çözümlenme gereği işletmeleri harekete geçirmektedir. Bununla birlikte, kurumsal itibar kapsamında önemli bir konu olan itibar katsayısının boyutlarından birinin sosyal sorumluluk olması, işletmelerin iyi bir kurumsal itibara sahip olmak için sosyal sorumluluk projelerine önem vermek durumunda olduklarını ortaya koymaktadır.

Artık tüketiciler yalnızca ürünün fonksiyonel performansına ya da rasyonel faydalarına değil, marka kimliği ile görünümündeki duygusal ve psikolojik yönleri de önemsemektedir. Tüketiciler hızla Maslow' un ihtiyaçlar hiyerarşisindeki üst ihtiyaçlara doğru çıkmakta ve benliklerini idrak noktasına varmaktadır. Dolayısıyla sosyal sorumluluk kampanyaları düzenleyen işletmelerin elde edecekleri önemli kazanımlar aşağıdaki başlıklar altında toplanabilir (Göztaş ve Baytekin, 2009: 2004-2005):

- Sözkonusu işletmelerin marka değeri ve beraberinde piyasa değeri artmaktadır,
- Kalifiye personeli çekme, motive etme ve elde tutma olanağı doğmaktadır,
- Kurumsal öğrenme ve yaratıcılık potansiyeli artmaktadır,
- Bu konuda duyarlı yatırımcılara erişme olanağı doğduğundan, hem hisse değeri artmakta, hem de borçlanma maliyetleri düşmektedir,
- Yeni pazarlara girme olanağı sağlanır,
- Üretkenlik, verimlilik ve kalite artar,
- Risk yönetimi daha etkin hale gelmektedir,

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Toplum ve kural koyucuların, işletmenin görüşünü önemsemesi sağlanmaktadır,
- Müşteri sadakatinin oluşmasına katkı sağlar, böylelikle rekabet avantajı elde edilir,
- Kurumsal itibara olumlu katkısı olur.

3. Kişilik Özellikleri

Kişilik, bir kişiyi diğerlerinden ayıran ve süreklilik gösteren davranış özellikleridir (Aslan, 2008: 8). Kişilik, kişiye özgü bireysel ve psikolojik özelliklerinin tümünü ifade eden bir kavramdır (Hofstede ve McCrae, 2004). Kişilik özelliklerinin ölçülmesiyle ilgili birçok teori mevcut olmasına rağmen, son yıllarda en çok kullanılan yaklaşım "Beş Faktör Modeli" dir. Beş Faktör Kişilik Modelinin Boyutları:

- Dışa Dönüklük-İçe Dönüklük
- Uyumluluk/Geçimlilik-Uyumsuzluk/Düşmanlık
- Sorumluluk-Hedefsizlik
- Nevrotiklik/Duygusal Dengesizlik- Duygusal Denge
- Deneyimlere Açıklık-Deneyimlere Kapalılık

Dışa dönüklük-İçe dönüklük: Dışa dönük kişiler canlı, duygulu, insancıl, neşeli, sevecen, sıcak yönleri ile çabuk ve kolay iletişim kurmaktadır. Başkalarıyla birlikte olmaktan hoşlanırlar. Kızgınlıklarını, öfkelerini, neşe ve sevinçlerini paylaşmak isterler. Konuşmaları canlı, renklidir. Kolay sever, çabuk kırılırlar. Ayrıca çabuk ve kolay alımp kırıldıkları, kızıp öfkelenedikleri için iletişimleri sağlıklı ve sürekli olmayabilir. Çok konuştukları için de iyi bir dinleyici olamaz, geri iletişim yapamadıklarından kendilerini denetleyip yönlendiremezler (Köknel, 1997: 111-115). İçe dönüklükle ilgili özellikler ise mesafeli, çekingen ve sessiz değildir (Digman, 1989; Antonioni, 1998).

Uyumluluk/Geçimlilik-Uyumsuzluk/Düşmanlık: Bu boyut ile ilgili özellikler nazik, esnek, güvenilir, iyi huylu, yardımsever, bağışlayıcı, yumuşak kalpli, sevecen, sempatik, düşünceli, cömert, kibar, sıcak, şefkatli, faydalı ve hoşgörülü olmayı içermektedir (Barrick ve Mount, 1991; John vd., 1994; Komarraju vd., 2011). Uyumsuz kişiler ise, benmerkezci, başkalarının niyetlerinden şüphe duyan ve işbirliği yerine rekabeti tercih eden kimselerdir.

Sorumluluk-Hedefsizlik: Bu boyutun özü ile ilgili anlaşmazlıklar vardır. Sıklıkla güvenilirlik ve sorumluluk olarak anılmıştır. Bazı yazarlar sorumluluğun dikkatli, disiplinli, titiz, sorumlu, organize ve planlı olma ile güvenilirliği yansıttığını ileri sürmüşlerdir. Diğerleri bu özelliklere ek olarak, çalışkan, hırslı, enerjik, başarı odaklı ve azimli gibi irade ile ilgili değişkenleri de içerdiğini ileri sürmüşlerdir (Barrick ve Mount, 1991; McCrae ve Costa, 1987; Komarraju vd., 2011). Bu boyutun diğer ucundaysa, dikkatsiz, organize olmamış, sorumsuz, disiplinsizlik özelliklerini taşıyan kimseler yer almaktadır (Özkalp, 2004: 50).

Nevrotiklik/Duygusal Dengesizlik- Duygusal Denge: Nevrotiklik boyutu hakkında genel bir fikir birliği vardır. Bu faktör sıklıkla Duygusal Denge, Dengelilik, Duygusalık veya Nevrotiklik

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

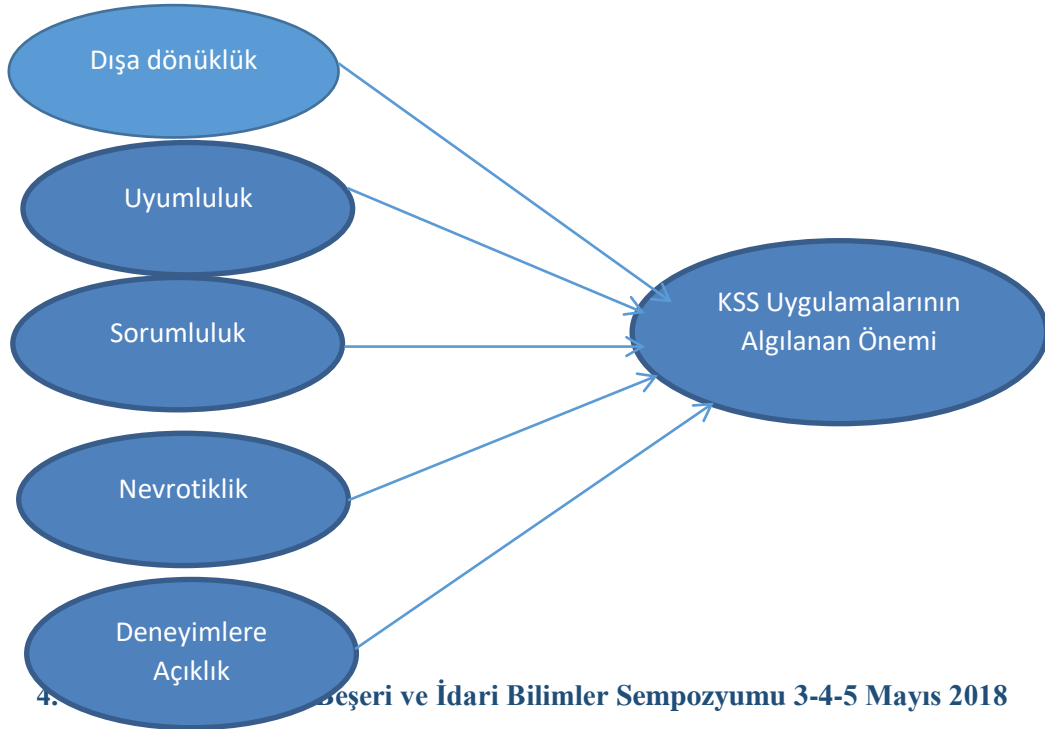
olarak adlandırılmıştır. Bu faktör ile ilişkili ortak özellikler, endişeli, depresif, kızgın, utangaç, duygusal, üzüntülü, sinirli, gergin ve güvensiz olmayı içermektedir. Dışa dönüklük ve Duygusal Denge boyutları Eysenck tarafından "büyük iki" olarak tanımlanmıştır. (Barrick ve Mount, 1991; John vd., 1994). Nevrotiklik duygusal dengenin tersidir (John vd., 1994).Duygusal açıdan dengeli olan insanlar kendine güvenen, sakin, soğukkanlı ve rahat olarak karakterize edilebilir (Zhao ve Seibert, 2006).

Deneyimlere Açıklık-Deneyimlere Kapalılık: Bu boyut güçlü bir entelektüel merak, yenilik ve değişiklik tercihini yansıtmaktadır (Komarraju vd., 2011). Bu boyutun diğer ucunda yer alan deneyimlere kapalı bireyler ise; değişime dirençli, yeni fikirlere kapalı, dar görüşlü vb. özelliklere sahiptirler (Özkalp, 2004: 50).

4. Araştırmanın Yöntemi

4.1. Araştırma Modeli ve Hipotezleri

Bu çalışma kapsamında, çalışanların kişilik özelliklerinin kurumlarının kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının önemine yönelik algıları üzerindeki etkilerini ortaya çıkarmak amacı ile uygulamalı ve nedensel bir araştırma yapılmış, geliştirilen araştırma modeli Şekil 1’de gösterilmiştir.

4. Araştırma Modeli ve Hipotezleri (Uluslararası Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018)

Şekil 1. Araştırma Modeli

Araştırmanın hipotezleri aşağıda belirtilmiştir.

- H1. Dışa dönüklük kişilik özelliğinin KSS uygulamalarının algılanan önemi üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.
- H2. Uyumluluk kişilik özelliğinin KSS uygulamalarının algılanan önemi üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.
- H3. Sorumluluk kişilik özelliğinin KSS uygulamalarının algılanan önemi üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.
- H4. Nevrotiklik kişilik özelliğinin KSS uygulamalarının algılanan önemi üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.
- H5. Deneyimlere açıklık kişilik özelliğinin KSS uygulamalarının algılanan önemi üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

4.2. Metodoloji

4.2.1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın ana kütesini İstanbul'daki alışveriş merkezlerinde görev yapan satış temsilcileri oluşturmaktadır. Bu ana kütenin seçilmesinin nedeni, alışveriş merkezlerinde görev yapan satış temsilcilerinin her gün çok sayıda müşteri ile temas halinde olmasıdır. Araştırma verileri kolayca örnekleme yöntemi ile toplanmıştır. Bu yöntem, araştırma evreninin tam olarak bilinmemesi, hızlı ve en az maliyetli yöntem olması nedeni ile tercih edilmiştir. Araştırma verileri 15 Şubat-01 Mart 2018 tarihleri arasında İstanbul'daki çeşitli alışveriş merkezlerinde görev yapan satış temsilcilerine uygulanan anket aracılığıyla toplanmıştır. Çalışmada satış elemanlarına 550 anket dağıtılmış, 430 anket toplanmış, eksik ve hatalı anketler çıkarıldıktan sonra araştırma örnekleme 393 olarak kesinleşmiştir.

4.2.2. Ölçekler

Araştırmada çalışanların kişilik özelliklerini ölçmek için Benet-Martinez ve John (1998) tarafından düzenlenen Büyük Beşli Kişilik Envanteri (Big Five Inventory-BFI) kullanılmıştır. Dışa dönüklük, uyumluluk, sorumluluk, nevroitiklik ve deneyime açıklık kişilik özelliklerini ölçmek amacıyla geliştirilen beş faktör envanteri (BFI) 44 soru içermektedir. BFI ölçeğinde her madde 1 "Kesinlikle Katılmıyorum", 5 "Kesinlikle Katılıyorum" olmak üzere 5'li Likert ölçeğinde değerlendirilmektedir. Deneyime açıklık 10 soru, uyumluluk ve sorumluluk boyutlarının her biri 9 soru, dışa dönüklük ve nevroitiklik boyutları ise, 8 soru ile ölçülmektedir. Her bir boyutu ölçmek için hazırlanmış cümleler o boyutu tanımlayıcı bir sıfat özelliği de taşımaktadır. Ölçekte yer alan ters sorular düze çevrilerek sorulmuştur. Çalışanlar için KSS önemi

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ise, Korschun vd. (2014)'in Vogel (2005) ve Reed (2004)'den uyarlayarak geliştirdikleri 3 sorudan oluşan ölçekle ölçülmüştür. Araştırmada kullanılan ölçekler 5'li likert ölçeğiyle ölçülmüştür. Elde edilen veriler AMOS 24 programıyla yapısal eşitlik modellemesi ile analiz edilmiştir.

4.2.3. Demografik Özelliklere İlişkin Bulgular

Tablo 1'de cevaplayıcıların demografik özelliklerine ilişkin veriler sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Cinsiyet	Frekans	Yüzde	Öğrenim Durumu	Frekans	Yüzde
Kadın	209	53,2	İlkokul	22	5,6
Erkek	184	46,8	Ortaokul	27	6,9
Toplam	393	100	Lise	162	41,2
Aile Geliri	Frekans	Yüzde	Ön lisans	124	31,6
1000-2000 TL	113	28,8	Lisans	50	12,7
2001-3000 TL	150	38,2	Lisansüstü	8	2,0
3001-4000 TL	60	15,3	Toplam	393	100
4001-5000 TL	48	12,2	Yaş	Frekans	Yüzde
5001-6000 TL	12	3,1	18-28	242	61,6
6001 ve üstü	10	2,5	29-39	125	31,8
Toplam	393	100	40-50	23	5,9
			51-60	2	0,5
			60+	1	0,3
			Toplam	393	100

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi cevaplayıcıların 209'u kadın (%53,2), 184'ü erkektir (%46,8). Ayrıca ankete katılanların çoğunluğu lise eğitim düzeyine sahip (%41,2), 18-28 yaş aralığında (%61,6) ve aylık aile gelirlerinin ise 2001-3000 TL arasında (% 38,2) olduğu görülmektedir.

4.2.4. Faktör Analizine İlişkin Bulgular

Araştırma modelinde yer alan yapıların incelenbilmesi için 5'li likert ölçeği ile ölçülmüş değişkenler önce açıklayıcı ardından doğrulayıcı faktör analizine tabi tutulmuştur. Kişilik özellikleri ölçeğine uygulanan ilk açıklayıcı faktör analizi sonucunda; kararsız yapı gösteren, diğer bir ifadeyle farklı faktörler altında birbirine yakın faktör yükleri bulunan ve düşük faktör yüküne sahip değişkenler çıkartılarak analiz tekrarlanmıştır. Elde edilen nihai faktörler, bu

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

faktörlere ait değişkenlerin faktör yükleri, her bir faktörün açıkladığı varyans ve faktörlere ait güvenilirlik değerleri Tablo 2’de olduğu gibidir:

Tablo 2. Kişilik Özellikleri Ölçeğine Uygulanan Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları

İfadeler	Faktör Yükleri	Açıklanan Varyans (%)	Cronbach Alfa
Dışa dönüklük		16,910	0,906
Utangaç, çekingen değilim.	0,763		
Sessiz değilim.	0,760		
Konuşkan biriyim.	0,719		
Dışa dönük, girişken biriyim.	0,666		
Enerji doluyum.	0,656		
Heyecan, coşku, heves yaratan biriyim.	0,652		
İçine kapanık biri değilim.	0,639		
İddialı, kendinden emin bir kişiliğe sahibim.	0,622		
Uyumluluk		7,533	0,749
Başkalarıyla işbirliği yapmaktan hoşlanırım.	0,616		
Soğuk ve mesafeli biri değilim.	0,587		
Düşünceli ve hemen hemen herkese karşı kibar ve nazik biriyim.	0,543		
Genellikle başkalarına güvenirim.	0,536		
Başkalarıyla kavga etmem.	0,419		
Sorumluluk		5,965	0,854
Güvenilir bir çalışanıım.	0,662		
İşini tam yapan biriyim.	0,597		
Görevini tamamlayıncaya kadar azimle devam eden biriyim.	0,524		
İşini verimli yapan biriyim.	0,512		
Nevrotiklik		17,691	0,936
Keyfim kolay kaçır.	0,842		
Çok endişelenen biriyim.	0,841		
Gergin olabilen biriyim.	0,833		
Gergin durumlarda sakin kalamam.	0,820		
Kolayca sinirlenen biriyim.	0,817		

Dakikası dakikasına uymayabilen, birdenbire canı sıkılabilen biriyim.	0,795		
Rahat biri değilim, stresin kolayca üstesinden gelemem.	0,762		
Karamsar ve hüzünlü biriyim.	0,689		
Deneyimlere Açıklık		8,205	0,823
Yaratıcı biriyim.	0,762		
Yüksek bir hayal gücüne sahibim.	0,676		
Orijinal, yeni fikirler üreten biriyim.	0,583		
Birçok farklı konuyu merak ederim.	0,526		
Düşünmekten, fikirler yürütmekten hoşlanırım.	0,458		
Toplam Açıklanan Varyans		% 56,304	
Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Uyum Testi		0,918	
Bartlett Testi Yaklaşık Ki-Kare		7029,015	
Serbestlik Derecesi		435	
Anlamlılık		0,000	

Tablo 2’de KMO değerinin 0,918 ile istenen değer olan 0,50’in üzerinde olduğu görülmektedir (Hair vd., 2005). Benzer şekilde, Bartlett test değeri de anlamlı olarak bulunmuştur ($p= 0,000$). Dolayısıyla verilerin faktör analizine uygun olduğu sonucuna varılabilmektedir. Analiz sonucunda, Dışa dönüklük faktörü, toplam varyansın % 16,910’unu, Uyumluluk faktörü % 7,533’ünü, Sorumluluk % 5,965’ini, Nevrotiklik % 17,691’ini ve Deneyimlere Açıklık % 8,205’ini açıklamaktadır. Bulunan beş faktör toplam varyansın % 56,304’ünü açıklamaktadır. Faktörlerin güvenilirlik değerleri incelendiğinde, faktörlerin güvenilirlik değerlerinin 0,700 ve üzerinde olduğu, dolayısıyla yüksek güvenilirliğe sahip olduğu söylenebilir (Kayış, 2009, s.405). KSS uygulamalarının algılanan önemi ölçeğine uygulanan faktör analizi sonuçları ise Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3. KSS Uygulamalarının Algılanan Önemi Ölçeğine Uygulanan Faktör Analizi Sonuçları

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

İfadeler	Faktör Yükları	Cronbach Alfa
		0,751
Şirketlerin faaliyet gösterdikleri toplumlara yardım etmeleri benim için önemlidir.	0,784	
Ben şirketlerin sosyal yönden sorumlu olmasını çok önemseyen biriyim.	0,762	
Şirketlerin, dünyayı daha iyi bir yer haline getirmesi gerektiğini düşünüyorum.	0,607	
Toplam Açıklanan Varyans	52,139	
Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Uyum Testi	0,679	
Bartlett Testi Yaklaşık Ki-Kare	298,625	
Serbestlik Derecesi	3	
Anlamlılık	0,000	

Tablo 3'te KMO değerinin 0,679 ile istenen değer olan 0,50'in üzerinde olduğu görülmektedir (Hair vd., 2005). Benzer şekilde, Bartlett test değeri de anlamlı olarak bulunmuştur (p= 0,000). Dolayısıyla verilerin faktör analizine uygun olduğu sonucuna varılabilmektedir. Analiz sonucunda, KSS uygulamalarının algılanan önemi faktörü toplam varyansın % 52,139'unu açıklamaktadır. Faktörün güvenilirlik değerinin de, 0,700'ün üzerinde olduğu, dolayısıyla yüksek güvenilirliğe sahip olduğu söylenebilir (Kayış, 2009: 405).

Açıklayıcı faktör analizinin ardından ölçeklere doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi ile ulaşılan sonuçlara göre uyum değerlerinin bazılarının uyum için yeterli değerler sağlamadığı görüldüğünden, programın önerdiği modifikasyonlar yapılmıştır. Modifikasyon öncesi ve sonrası değerler Tablo 4'teki gibidir:

Tablo 4. Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonucunda Bulunan Uyum İyiliği Değerleri

	χ^2 / df	IFI	CFI	RMSEA
Modifikasyon Öncesi Değerler	2,095	0,929	0,929	0,053
Modifikasyon Sonrası Değerler	1,874	0,951	0,950	0,048
İyi Uyum Değerleri*	<3	≥0,95	≥0,97	0,05
Kabul Edilebilir Uyum Değerleri*	≤4-5	0,94-0,90	≥0,95	0,06-0,08

*Meydan ve Şeşen (2011)

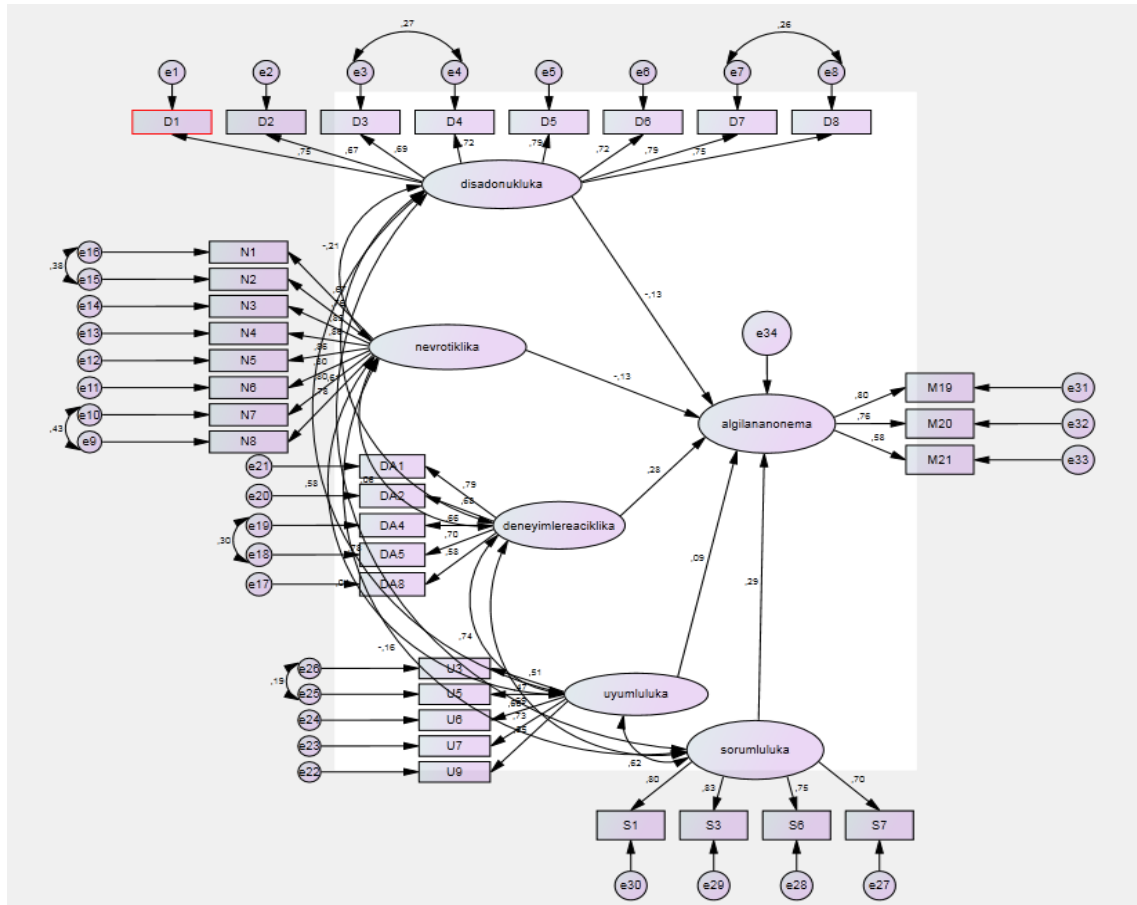
Tablo 4 incelendiğinde, uyum iyiliği değerlerinden CFI değerinin kabul edilebilir; diğer değerlerin ise, iyi uyumu gösterdiği görülmektedir. Dolayısıyla modelin, istatistiksel olarak anlamlı ve uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

4.2.5. Hipotezlerin Test Edilmesi

Araştırma hipotezlerini test etmek amacıyla oluşturulan yapısal eşitlik modeli Şekil 2’de sunulmuştur.

Şekil 2. Path Diyagramı

Şekil 2’de görülen araştırma modeli AMOS 24.0 paket programında en yüksek olabilirlik (maximum likelihood) yöntemiyle test edilmiştir. Araştırmaya ilişkin hipotez testi sonuçları ve uyum değerleri Tablo 5’te gösterilmektedir.

Tablo 5. Hipotez Testi Sonuçları

Yollar	Hipotezler	Standart Regresyon Katsayıları	Standart Hata	P
Dışa Dönüklük→ KSS uygulamalarının algılanan önemi	H1	-0,130	0,109	0,231
Uyumluluk→ KSS uygulamalarının algılanan önemi	H2	0,096	0,123	0,435
Sorumluluk→ KSS uygulamalarının algılanan önemi	H3	0,387	0,149	0,010
Nevrotiklik→ KSS uygulamalarının algılanan önemi	H4	-0,088	0,040	0,028
Deneyimlere Açıklık→ KSS uygulamalarının algılanan önemi	H5	0,320	0,134	0,017

$\chi^2/sd=1,874$, $RMSEA=0,048$, $CFI=0,950$, $IFI=0,951$

Analiz sonucunda kişilik özelliklerinden sorumluluk, nevroitiklik ve deneyimlere açıklığın KSS uygulamalarının algılanan önemini etkilediği ($p<0,05$); uyumluluk ve dışa dönüklüğün ise, etkilemediği ($p>0,05$) tespit edilmiştir. Modelde öngörülen ilişkiler açısından etki katsayılarına bakıldığında, sorumluluk KSS uygulamalarının algılanan önemini 0,387, deneyimlere açıklık 0,320 düzeyinde etkilemektedir. Nevrotiklik ise, -0,088 düzeyinde ters yönde etkilemektedir. Bu sonuçlar ışığında H₃, H₄ ve H₅ hipotezleri kabul edilirken, H₁ ve H₂ hipotezleri reddedilmektedir.

5. Sonuç ve Öneriler

İşletmeleri kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerine yönelten nedenler iki başlık altında toplanabilir: işletme yöneticileri ya sosyal sorumluluk faaliyetlerini bir görev olarak algılamakta ve bunun neticesinde sosyal sorumluluk çalışmalarında bulunmaktadır ya da finansal açıdan getirisi olduğuna inandıklarından sosyal sorumluluk kampanyaları düzenlemektedirler. Sosyal sorumluluk faaliyetlerinin finansal yönden getirisi olduğunun en büyük göstergesi ise, tüketicileri satın almaya yönlendirmesidir (Uslu vd., 2008). İşletmelerin yürüttükleri sosyal sorumluluk kampanyalarının başarılı olmasının en önemli koşullarından biri bu kampanyaların ve beraberinde bu yaklaşım tarzının çalışanları tarafından benimsenmiş olmasıdır. Aksi takdirde, yalnızca üst yönetim tarafından benimsenmiş bir sosyal sorumluluk çalışmalarının başarılı bir şekilde yürütülmesi mümkün olmayacaktır. Bu çalışma çalışanların kişilik özelliklerinin kurumlarının KSS uygulamalarının algılanan önemi üzerindeki etkisini ölçmeye çalışması açısından önem taşımaktadır.

Araştırma sonucunda sorumluluk kişilik özelliğinin KSS uygulamalarının algılanan önemini etkilediği tespit edilmiştir. Bunun nedeni, sorumluluk duygusu daha yüksek olan bireylerin daha organize ve kendi kendini kontrol edebilmeleri ve kurum hedeflerine karşı daha duyarlı olmaları olabilir. Yine araştırma sonuçları nevroitiklik kişilik özelliğinin KSS uygulamalarının algılanan önemini ters yönde etkilediğini

göstermiştir. Bu sonuç; duygusal dengesizlik, endişe, sinirlilik ve üzüntü yaşayanların kurumlarının KSS uygulamalarını önemsememe ya da kurum için ne denli önemli olduğunu algılamama olasılıklarının daha yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Öte yandan araştırma bulgularına göre, KSS uygulamalarının algılanan önemi üzerinde etkili olan bir diğer kişilik özelliği de deneyimlere açıklıktır. Buna göre, geniş ilgi alanlarına sahip, yaratıcı, entellektüel, sanatsal olarak duyarlı, kültürlü, duyarlı bireylerin, KSS uygulamalarını önemli bulma eğilimleri daha yüksektir.

Bunun yanında, çalışma, birtakım sınırlılıklara da sahiptir. Öncelikle, çalışmanın zaman ve maliyet kısıtından dolayı yalnızca İstanbul'daki alışveriş merkezlerinde görev yapan satış elemanlarını kapsamaması ve anlık araştırma şeklinde yapılması sonuçların genelleştirilebilirliğini sınırlamaktadır. Gelecekte bu çalışmadan elde edilen sonuçlarla karşılaştırma olanağının sağlanması için farklı illerden ve farklı pozisyonda görev yapan çalışanlardan toplanan örneklemelerin incelenmesi önerilebilir.

Kaynakça

Aktan, C.C. ve Börü, D. (2007). Kurumsal Sosyal Sorumluluk. C. C. Aktan (Ed.). Kurumsal Sosyal Sorumluluk, İşletmeler ve Sosyal Sorumluluk (s. 11-36). İstanbul: İgiad Yayınları: 4, İş Ahlakı Kitaplığı: 2.

Antonioni, D. (1998). Relationship Between The Big Five Personality Factors and Conflict Management Styles. *International Journal of Conflict Management*, 9 (4), 336-355.

Aslan, S. (2008). Kişilik, Huy ve Psikopatoloji. *Psikiyatride Derlemeler, Olgular ve Varsayımlar Dergisi*, 2(1-2), 7-18.

Barrick, M.R. ve Mount, M.K. (1991). The Big Five Personality Dimensions and Job Performance: A Meta-Analysis. *Personnel Psychology*, 44, 1-26.

Benet-Martinez, V. ve John, O.P. (1998). Los Cinco Grandes Across Cultures and Ethnic Groups: Multitrait Multimethod Analyses of the Big Five in Spanish and English. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75 (3), 729-750.

Carroll, A.B. (1979). A Three-Dimensional Conceptual Map Of Corporate Performance. *Academy of Management Review*, 4, 497-505.

Digman, J. M. (1989). Five Robust Trait Dimensions: Development, Stability, and Utility. *Journal of Personality*, 57(2), 195-214.

Göztaş, A. ve Baytekin, P. (2009). Sosyal Sorumluluk Kampanyaları İle Çocukların Bilinçlendirilmesi ve Eğitimi Türkiye'den Bir Uygulama Örneği: Aygaz 'Dikkatli Çocuk' Kazalara Karşı Bilinçlendirme Kampanyası. *Journal of Yasar University*, 4(13), 1997-2015.

Hair, C. F., Anderson, R. E., Tatham, R. L. ve Black, V.C. (2005). *Multivariate Data Analysis*. (6. Baskı). New Jersey: Printence Hall.

Hofstede, G. ve McCrae, R.R. (2004). Personality and Culture Revisited: Linking Traits and Dimensions of Culture. *Cross-Cultural Research*, 38(1), 52-88. doi: 10.1177/1069397103259443

İliç, D. K. (2010). İşletmelerin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Literatür Taraması. *Ege Akademik Bakış/Ege Academic Review*, 10(1), 303-318.

John, O. P., Caspi, A., Rohins, R. W., Moffitt, T. E. ve Stouthamer-Loeber, M. (1994). The "Little Five": Exploring the Nomological Network of the Five-Factor Model of Personality in Adolescent Boys. *Child Development*, 65, 160-178.

Kayış, A. (2009). Güvenilirlik Analizi. Şeref Kalaycı (Ed.). *Spss Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri* (s. 403-424). Ankara: Asil Yayın Dağıtım.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Komaraju, M., Karau, S. J., Schmeck, R. R. ve Avdic, A. (2011). The Big Five Personality Traits, Learning Styles, and Academic Achievement. *Personality and Individual Differences*, 51(4), 472–477. [doi: 10.1016/j.paid.2011.04.019](https://doi.org/10.1016/j.paid.2011.04.019)
- Korschun, D., Bhattacharya, C.B. ve Swain, S. D. (2014). Corporate Social Responsibility, Customer Orientation, and The Job Performance of Frontline Employees. *Journal of Marketing*, 78(3), 20-37.
- Köknel, Ö. (1997). *İnsanı Anlamak*. (7. Basım). İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- McCrae, R. R. ve Costa, P. T. (1987). Validation of the Five-Factor Model of Personality Across Instruments and Observers. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(1), 81-90.
- Meydan, C. H. ve Şeşen, H. (2011). *Yapısal Eşitlik Modellemesi-AMOS Uygulamaları*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Özkalp, E. (2004). *Örgütsel Davranış*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Reed, A. (2004). Activating the Self-Importance of Consumer Selves: Exploring Identity Salience Effects on Judgments. *Journal of Consumer Research*, 31 (2), 286-295.
- Uslu, A., Başcı, A. ve Gambarov, V. (2008). Türkiye'de Tüketicilerin Sosyal Sorumluluk Kampanyalarına ve Sosyal Açından Sorumlu Şirketlere Karşı Tutumu. Muhan Soysal İşletmecilik Konferansı, OTDÜ – Kuzey Kıbrıs Kampüsü.
- Vogel, D. (2005). Is There a Market for Virtue? The Business Case for Corporate Social Responsibility. *California Management Review*, 47 (4), 19-45.
- Zhao, H. ve Seibert, S. E. (2006). The Big Five Personality Dimensions and Entrepreneurial Status: A Meta-Analytical Review. *Journal of Applied Psychology*, 91(2), 259–271. EDİP CANSEVER'İN

AMASYA'DA GELİŞMEKTE OLAN TURİZMİN YEREL HALK ÜZERİNDEKİ ETKİLERİN ÖLÇÜLMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Dr. Şerif BALDIRAN

Amasya Üniversitesi, Amasya Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu

Öz

Günümüzde ülkeler, bölgeler, şehirler ve hatta küçük köyler bile bölgelerinde turizmin gelişmesini arzu etmektedir. Bunun en önemli nedeni turizmin bölgeye sağlayacağı ekonomik katkı düşüncesidir. Ancak bu gelişim aşamasında çoğu zaman turizmin gelişiminin yerel halk üzerindeki etkiler pek dikkate alınmaz. Oysaki gelişmekte olan bölgelerde turizm gelişiminin yerel halk üzerinde etkilerine bakarak gelişim yönüne ve şekline etki edilebilir.

Çalışmada son yıllarda kültür turizminde önemli gelişme sağlayan Amasya ele alınmış ve çalışmada Amasya'da gelişen turizmin yerel halk üzerinde etkilerinin ölçülmesi ve turizmin gelişim seviyesini tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Bunun için Amasya il merkezinde yaşayan ve tesadüfî yöntemle seçilen 536 kişiye anket uygulanmış ve bölgede turizmin gelişimini nasıl algıladıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Anketin birinci bölümünde demografik bilgiler yer alırken ikinci bölümde ise turizmin yöreye olan ekonomik katkısının yerel halk tarafından nasıl anlaşıldığı test edilmesi için beşli likert yöntemi ile hazırlanan sorular yer almıştır. Elde edilen veriler ve SPSS ve analiz programı kullanılarak istatistikî analizler yapılmıştır.

Keywords: Turizm Gelişimi, Bölgesel Gelişim, Turizmin Etkileri

A SURVEY on MEASURING the IMPACTS of the DEVELOPING TOURISM to the LOCAL POPULATION in AMASYA

Abstract

Today, countries, regions, cities and even small peasants desire to develop tourism in their regions. The most important reason for this is the consideration of the economic contribution to the region. However, in the course of this development, the impacts of the development of tourism on the local people are often ignored. On the other hand, in the developing regions, development can be influenced in a way of development by looking at the effects of tourism development on local people.

Amasya, which has made significant progress in cultural tourism in recent years, was dealt with and it is aimed to determine the level of tourism development and measure the effects of tourism on developing local tourism in Amasya. For this reason, a questionnaire was applied to 536 people who were living in Amasya city center and selected by chance and tried to show how they perceive the development of tourism in the region. In the first part of the questionnaire demographic information was included, while in the second part, questions were prepared by the five-point Likert method to test how the local people

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

understood the economic contribution, which is a tourist spot. Statistical analyzes were performed using the obtained data by SPSS analysis program.

Keywords: Tourism Development, Regional Development, Tourism Impacts

GİRİŞ

Turizm sosyal bir faaliyet olmasına rağmen sonuçları büyük oranda ekonomik olan bir olaydır. Ancak turizme büyük yatırımlar yaparken ve turistik alt yapının gelişmesi sağlanırken yerel halkın turizme bakış açılarını tespit etmek ve buna dönük gerekli politikalar geliştirmek sağlıklı bir turizm gelişimi sürdürülebilirliği açısından önem taşımaktadır.

Bölgede gelişen turizmin etkisinin yerel halk üzerinde nasıl olacağı büyük önem taşımaktadır. Turizmin geliştiği bölgelerde turizmin etkilerini yerel halkın hissetmesi genelde ekonomik, sosya-kültürel ve çevresel olmak üzere üç farklı şekilde ortaya çıkmaktadır (Andereck, Valentine, Knopf, Vogt, 2005). Ancak bu etkiler yerel halk üzerinde olumlu veya olumsuz olarak hissedilebilmektedir (Upchurch ve Teivane, 2000). Her gelişen sektörde olduğu gibi turizmde de amaç yerel halk üzerindeki etkileri mümkün olduğu kadar kontrol edebilmektir.

Turizmin ekonomik etkileri, yeni işler yaratma, vergi gelirleri, enflasyon ve yerel yönetimlerin harcamaları gibi unsurlardan oluşmaktadır. Çoğu zamanda herhangi bir bölgede turizmi geliştirme çabaları turizmin olumlu ekonomik etkilerden kaynaklanmaktadır. Ekonomik kalkınmada çok fazla alternatifi olmayan bölgeler, yerel sosya-kültürel ve doğal farklılıklarını turizmin gelişmesinde kullanmayı yeğlemektedirler. Bunun yanında turizmin bir bölgede gelişmesi çarpan etkisinin yüksek olmasından dolayı diğer sektörlerinde gelişmesine olumlu etki yaratmakta ve turizm bölgesel kalkınmada lokomotif görevini yerine getirebilmektedir.

Ekonomik yarar beklentisi turizmin yerel halk üzerindeki etkisini olumlu yönde artırmaktadır. Turizmden daha fazla ekonomik yarar sağlayan kesimlerin turizme bakış açıları turizmden daha az yarar sağlayan kesimlerden daha fazla olumlu olabilmektedir (Claudia ve Gursoy, 2004). Andrew Lepp'e göre yerel halkın turizme karşı davranışlarının olumlu olmasında ana etkenin turizmin bölgenin gelişimine ne derece katkı sağlayacağı, bölgenin yeni gelir elde etmesine ne kadar etki edeceği ve iyi bir gelecek için nedenli şans yaratacağıdır (Andrew,2007).

Buna karşın turizmin olumsuz etkisiyle ilgili çalışmalara bakıldığında daha çok ekonomik unsurlarla ilgili olan fiyatlarda yarattığı artış ve varlık değerlerinin artması iken diğer taraftan kalabalıklaşma, kirliliğin artması, kumar alkol gibi istenmeyen faaliyetlerin artması ve suç oranının artması gibi sosyal dezavantajların olmasıdır (Upchurch ve Teivane, 2000). Yerel halkın turizme karşı olumsuz düşüncelerinin temelinde ise turizmin gelişmesi ile birlikte ne derece rahatsız olduğu ve kendi değerlerine karşı ne derece tehdit algıladığı ile doğrudan ilgilidir.

Turizmin olumsuz sosya-kültürel etkileri, suç oranlarının artması, kültürel etkileşim, gelenek ve göreneklerde yarattığı değişimdir. Buna karşın turizmin sosya-kültürel etkileri çift taraflı olmaktadır. Birincisi turizm ev sahibi diğer kültürlerle etki edebilmekte ve bunun sonucu olarakta tolerans ve kültürler arası anlayış ortaya çıkmaktadır. İkincisi ise insanların kendi kültürlerini başka insanlara sunmaları, bir toplumda yaşama, gurur, uyum ve aيداتık duygusunu artırmaktadır (Besculides ve

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

McCormick, 2002). Araştırmalar göstermiştir ki turizmin bir bölgede gelişmesi yerel el sanatlarına, kültürel kimliği ifade eden değerlere, fikir alışverişine ve kendi kültürlerine olan ilgiyi artırmaktadır. Aynı zamanda karşılıklı kültürel değişim fırsatlarını ve yerel halkın aيداتlık ve kimlik duygularını artırmaktadır (Claudia ve Gursoy, 2004).

Turizmin sosyal yapı üzerindeki olumsuz etkilerinin farklı sosyal problemlerle birlikte trafik problemleri ve kamuya açık alanlarda meydana gelen kalabalıklaşma olduğu söylenebilir (Kim, Uysal ve Sirg, 2013). Aynı zamanda turizmin bölgede kaçakçılık, uyuşturucu kullanımı, kumar yanında toplumun gelenekleri ve geleneksel kültürlerinin de bozulmaya neden olduğuna dönük deliller bulunmaktadır (Kim, Uysal ve Sirg, 2013).

Turizmin bir başka etkisi ise çevresel unsurlarda hem olumlu hem de olumsuz etkilerinin olmasıdır. Turizmin çevreye dönük en önemli olumlu etkisi çevre koruma bilincinin artması ile birlikte parkların ve yaban hayatın korunması olarak ortaya çıkabilmektedir. Buna karşın turizmin çevresel etkilerde en çok araştırmaların turizmin çevre üzerindeki baskı ve korumaya dönük etkileri üzerine yoğunlaştığı görülmektedir (Kim, Uysal ve Sirg, 2013). Yine yerel halkın turizmin gelişimine karşı davranışlarının temelinde ekonomik, sosyal ve çevresel unsurlar olabilir (Kuvana ve Akan, 2005). Turizmin potansiyel çevresel etkileri, hava kirliliği, atık su, gübre sızıntısı, yaban hayatın imhası, doğal yaşam alanlarının bozulması, ormanların ve bitki örtüsünün yok olması, sulak alanların ve plajların bozulması olarak görülmektedir (Andereck, Valentine, Knopf ve Vogt, 2005).

Turizmin gelişmesi ile birlikte yerel halkta turizme karşı olumlu veya olumsuz bir tepkinin oluşması kaçınılmaz hale gelmektedir. Turizmin gelişme evreleriyle birlikte yerel halkın üzerinde farklı etkilerini gözlemek mümkündür.

Bir bölgede turizmin planlı olarak gelişmesinin sağlayacağı en önemli katkı turizmin bölgeye sağlayacağı katkının ve yerel halkın turizme katılımının en yüksek seviyede olmasının sağlanması olacaktır (Çalışkan ve Tütüncü, 2008). Ancak turizm geliştiği çoğu bölgede bu süreç kontrolsüz ve plansız gelişmektedir. Buna karşın hala bölgesel turizm gelişiminde yerel halkın davranışlarını anlamada cevaplanması gereken sorular vardır. Bu soruların en önemlilerinden bir tanesi ise şudur: Yerel halkın turizme karşı davranışlarını belirleyen ana unsur turizmin gelişme seviyesi midir yoksa kişilerin turizmden sağladıkları ekonomik yararların seviyesi midir?

Turizmin kontrollü gelişimi ile yerel halkın turizmin gelişimine karşın davranışlarını kontrol altında tutmak veya kolayca anlamak çok mümkün görünmemektedir. Ancak turizmin bölgede gelişme seviyesine göre yerel halkın gelişime karşın belli davranış modelleri geliştirebilmektedir. Çoğu araştırmada yerel halkın turizmin gelişmesine karşın geliştirdiği davranış şekilleri o bölgede turizmin gelişme seviyesini göstermektedir. Bu alanda yapılan en önemli çalışmaların bir tanesi Butler'ın "Turizm Bölgeleri Gelişimi Hayat Seyri" isimli çalışmasıdır. Butler'ın hipotezine göre, belli bir bölgeye gelen turist sayısı arttıkça başlangıçta turistlere olağanüstü hoşgörülü yaklaşan halk, turizmin ekonomik, sosyal ve çevresel açıdan uzun dönemde sağlayacağı fayda konusunda giderek daha kuşkucu olmakta ve bu nedenle turistlere olan tavrı da olumsuz yönde değişebilmektedir (Çalışkan ve Tütüncü, 2008).

Çalışmada Amasya'da turizmin gelişmesi ile yerel halkın üzerinde nasıl bir etki yaptığını tespit etmek amacıyla iki bölümden oluşan bir anket uygulanmıştır. Çalışmada birinci bölümünde demografik bilgiler yer alırken ikinci bölümde ise turizmin yöreye olan ekonomik katkısının yerel halk tarafından

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

nasıl anlaşıldığı ve en sonunda da turizmin çevreye olan etkilerinin yerel halk tarafından nasıl algılandıklarının test edilmesi amaçlanmıştır.

Amasya'da Turizmin Gelişimi

Amasya; Türkiye'nin Orta Karadeniz bölgesinde bulunan tarihi bir şehirdir. Doğusunda ve güneyinde Tokat batısında Çorum ve kuzeyinde Samsun bulunmaktadır. Amasya'nın tarihi 7500 yıllık bir dönemi kapsamakta ve bu süre içinde Amasya'da çeşitli medeniyetler yer almaktadır.

Amasya; tarihi, kültürel ve sosyal yapısı ile ilde turizmin gelişimine imkân sağlayacak zengin turizm potansiyeline sahiptir. Amasya kültür turizm olanakları dışında sağlık turizmi olanakları ile bölgenin en zengin turistik potansiyeline sahip illerinden biri durumundadır. (Baldıran, 2006). Amasya turizm açısından ele alındığında, hem şehir merkezi hem de ilçeleri ile beşeri ve doğal güzellikler açısından önemli bir turizm merkezi olabilecek konumdadır. Amasya'da hali hazırda kültür turizmi, doğa turizmi ve termal turizme uygun turizm arzı bulunmaktadır. Amasya'nın hem doğal hem de beşeri olarak çok çeşitli turistik kaynakları bulunmaktadır.

Amasya'da hali hazırda yer alan turizm türlerine bakıldığında kültür turizmi, sağlık turizmi, inanç turizmi, av turizmi, dağcılık ve yayla turizmi, doğa ve gezi turizmi ve çiftlik turizminden söz etmek mümkündür. Amasya, son yıllarda kültür turizmi başta olmak üzere doğa, termal ve inanç turizmi ile giderek ön plana çıkan bir kenttir. Amasya Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın kültürel ve tarihi geçmişleri kıstas alınarak oluşturduğu 'Türkiye'nin Kültür Turizmi Geliştirilecek Marka Kentleri' arasında yer almakta ve Amasya'ya gelen turist sayısı her geçen gün artmaktadır.

Tablo 13: Amasya İli Turizm ve Yatırım Belgeli İşletme İstatistikleri Yıllar İçinde Değişimi

Yıllar	Turizm Yatırım Belgeli İşletmeler			Turizm İşletme Belgeli İşletmeler		
	İşletme Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı	İşletme Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
2006	5	131	261	10	265	530
2007	3	66	132	10	212	436
2008	2	54	116	14	342	700
2009	1	24	48	15	366	756
2010	1	24	48	13	286	590
2011	2	64	128	15	388	781
2012	4	220	502	15	427	852

2013	3	180	422	15	419	836
2014	2	48	94	14	412	803
2015	2	48	94	15	465	915

Turizmden daha fazla pay almanın yollarını arayan kentte yatak sayısındaki açığın kapatılması için çok çeşitli aktörler tarafından uzun zamandır çalışmalar yapılmaktadır. Ancak konaklama tesisleri kalite ve sayısal açıdan ise henüz istenen seviyeye gelmiş durumda değildir. Amasya ilinde 2006 yılından itibaren işletme istatistiklerine bakıldığında on yıl içinde turizm işletme belgeli işletme sayısının %50 artışı gözükmemektedir. Yatak sayısı ise 436'dan 915 çıktığı gözükmemektedir.

Amasya'da yer alan konaklama tesislerinin büyük kısmı belediye belgeli konaklama tesislerinden oluşmaktadır. 15 adet turizm işletme belgeli tesis olmasına rağmen yatak sayısının düşük olduğu görülmektedir. Buna göre Amasya'da yer alan turistik işletmelerin küçük işletmelerden ve büyük oranda da pansiyonlardan oluştuğu söylenebilir.

Tablo 14: Amasya İli Geliş Sayısı, Geceleme, Ortalama Kalış Süresi ve Doluluk Oranı İstatistikleri (2014)

	Tesise Geliş Sayısı	Geceleme	Ortalama Kalış Süresi	Doluluk Oranı (%)
Yabancı	4.399	7.456	1,7	2,58
Yerli	55.163	82.515	1,5	28,56
Toplam	59.562	89.971	3,2	31,14

Kaynak: TCKTB (2014)

Amasya'ya 2014 yılında 4,399 adet yabancı turist gelmiş ve bu turistler 7,456 geceleme yapmıştır. Ortalama kalış süresi ise 2.58'dir. Amasya kültür turizminde ön plana çıkmasından dolayı gelen yabancıların büyük kısmı OECD ülkelerinin olduğu gözükmemektedir. Amasya'ya 2014 yılında gelen 55,163 adet yerli ziyaretçi ise 82515 geceleme yapmıştır. Yerli turistler için ortalama geceleme süresi 1.50'dir. Amasya'da konaklama tesislerinin ortalama doluluk oranı %31.14 olup Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır.

Konaklama istatistiklerine baktığımızda Amasya'ya daha çok yerli turistlerin geldiğini görmekteyiz. Bu da Amasya'nın iç turizm açısından bir destinasyon olabileceğinin göstergesidir. Gelen turistlerin geliş nedenleri hakkında bir araştırma yapılmamış olmasına rağmen gelen yerli turistlerin çeşitli sebeplerle Amasya'ya geldiği söylenebilir. Bu sebeplerin başında Amasya'da bulunan Tugay ve 11.000'ini aşkın öğrencisi olan Amasya Üniversitesi geldiği gözlenmektedir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Amasya’da yıllar itibariyle belli oranda artan bir turizm talebinin olduğu gözükmektedir. Son on yıl içinde turizm talebine bakıldığında ilk yıllarda münferit olan talebin son yıllarda turizm acenteleri aracılığı ile daha organize olduğu gözlenmektedir. Gelen turistlerin büyük kısmının kültür turizmi amaçlı ziyaret ettiği düşünülmektedir. Amasya’ya gelen yabancı turistlerin çoğunluğunun geliş nedenlerinin Amasya’nın sahip olduğu kültürel ve tarihi özellikler için Amasya’ya gelen ziyaretçiler genellikle Kapodakya gezisi sonrası Amasya’yı ziyaret etikleri gözlenmektedir. Buna karşın av turizmi de yabancıların Amasya’ya geliş nedenleri arasında gözükmektedir. Son yıllarda özellikle Avusturya ve Fransa’dan gelen turistler Milli Parklar Genel Müdürlüğünden alınan izinle Amasya’da belirlenen alanlarda domuz avı yapabilmektedirler.

Amasya’da 1990’lı yıllardan başlayarak 2000 yılına kadar geçen on yıllık bir sürede turizmle ilgili olarak yapılan çalışmaların daha çok turizm alt yapısına dönük olduğu gözükmektedir. 2000’li yıllardan itibaren ise turizmin gelişmesi için sadece alt yapının yeterli olmadığı anlaşılmış ve turistik üst yapının ve turistik ürünlerin geliştirilmesine dönük çalışmaların yapılmasına başlanmıştır.

Amasya’da turizmin gelişmesine dönük farklı kurumlar farklı çalışmalar yapmaktadırlar. Bu kurumların başında Kültür Turizm Bakanlığı ve onun yerel temsilcisi olan Amasya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Amasya Belediyesi, Amasya Turizm Derneği, Amasya Üniversitesi gibi kurumlar gelmektedir.

Amasya’da alt yapıya dönük çalışmaların 1996 yılında Turizm Derneği, Amasya Valiliği, Amasya Belediyesi, Amasya Mimarlar Odası ve İngiliz Arkeoloji Enstitüsü ortaklığında düzenlenen “Geleneksel Osmanlı Evleri ve Yapı Mimarisini” sempozyumu ile başladığı söylenebilir. Yine 1996 yılında Amasya Valiliği, Belediye Başkanlığı ve sivil inisiyatifin ortaklığıyla Amasya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Vakfı (AKTAV) kurulmuştur. Bu vakıf, mülki ve yerel yönetimin güç ve otoritelerini bir araya getirerek, sivil inisiyatifle birlikte kent kimliği sürekliliğinin sorunlarını çözmeye yönelik beraberce sorumluluk üstlenilmesini hedeflemiştir.

YÖNTEM

Çalışmada Amasya’da turizmin bu hızlı gelişiminin yerel halk üzerinde ne derece etkili olduğu ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bunun için çalışmada Amasya il merkezinde yerel halka anket yöntemi uygulanmıştır. Anket iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde demografik bilgelere dönük sorular, ikinci bölümde ise turizmin yerel halk üzerindeki etkilerinin ölçülmesi ile ilgili anket sorularına yer verilmiştir. Birinci bölüm çoktan seçmeli sorulardan oluşurken diğer bölüm ise beşli likert ölçeği kullanılmıştır.

Çalışma tesadüfî yöntemlerle seçilmiş katılımcılara uygulanmıştır. Bunun için şehir merkezinde işyeri sahiplerine, belli oranda sokakta karşılaşılan kişilere ve ilköğretim okulunda okuyan öğrencilerin annelerine ve öğretmenlerine, mahallede tesadüfî yöntemle seçilmiş apartman sakinlerine ve üniversitede Amasya’da yaşayan öğrencilere uygulanmıştır. Bunun için hazırlanan anket soruları katılımcılara bırakılmış ve daha sonraki günlerde uğranılarak alınmış veya katılımcılar kendileri göndermiştir. 800 adet anket dağıtılmasına rağmen 536 anket geri dönmüştür. Bunlardan sekiz tanesi hiç cevaplanmadığından değerlendirmeye alınmamışlardır.

Çalışmada, literatür taramasından ve teorik alt yapı oluşturulduktan sonra tesadüfî yöntemle seçilen 536 kişiye anket uygulanmıştır. Araştırmanın güven düzeyi %95 (1.96) olup, güven aralığı ise 3,5’dir. Veri toplamda Beşli likert yöntemi kullanılmış ve SPSS programında analiz yapılmıştır. Veriler tanımlayıcı

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ve çıkarımsal istatistik bazında ele alınmış olup anket soruları güvenilirlik analizine (Cronbach Alpha) tabi tutulmuştur. Bunun yanında demografik soruların ise frekans dağılımları ele alınmıştır. Değişkenlerin geçerliliğini belirlemek için faktör analizi (Principal Component Analysis) uygulanmış ve daha sonra bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkilerini incelemek amacı ile regresyon testi yapılmıştır.

Araştırma Amasya'da yaşayan yerel halk üzerinde turizmin etkilerini ölçmeye çalışmasına rağmen araştırma Amasya il merkezi ile sınırlı tutulmuştur. Bunun nedeni, Amasya'da turizmin büyük oranda il merkezinde etkili olması ve turizmin etkilerinin il merkezinde daha fazla hissedildiği varsayımdır.

BULGULAR

Çalışmada Açıklayıcı Faktör Analizi (Exploratory Factor Analysis (EFA)) kullanılarak Amasya yerel halkının turizm etkilerini nasıl algıladığını ölçmek için kullanılan faktörler belirlenmiştir. Bu çalışmanın amacı çalışmanın amacına ulaşabilmek için belirlenen turizmin etkilerine dönük gruplandırmanın test edilmesi ve veri toplama sürecinde oluşan hataları ayıklamaktır. SPSS yazılımı sonucunda ise faktör analizi sonucunda oluşan faktörlere göre analiz sonuçlarını ortaya koymaktır.

İkinci aşamada Amasya'da yerel halk turizm etkilerini algılaması Cronbach güvenilirlik testi ile incelenmiştir. Ankette yer alan soruların analiz sonucunda güvenilirlik düzeyleri ortaya konulmuş ve güvenilirliği düşük sorular veya önermeler çalışmadan çıkarılmıştır.

Katılımcıların Demografik Dağılımları

Anket çalışmasında katılımcıların demografik özelliklerinin belirlenmesi için Cinsiyet, Eğitim durumu, Yaş, Mesleği ve Gelir seviyesi ile ilgili sorular sorulmuştur. Sorular çoktan seçmeli olarak belirlenmiş ve katılımcılardan yalnızca bir tanesini seçmeleri istenmiştir.

Tablo 15: Katılımcıların Demografik Özellikleri

	N			Frequency	Percent	Valid Percent
	Valid	Missing				
Cinsiyeti	536	0	Erkek	245	45.7	45.7
			Kadın	291	54.3	54.3
			Total	536	100.0	100.0
Eğitim Durumu	531	5	Lisansüstü	24	4.5	4.5
			Ortaokul	57	10.6	10.7
			İlkokul	68	12.7	12.8
			Lise	175	32.6	33.0

			Üniversite	207	38.6	39.0
			Total	531	99.1	100.0
Yaş	534	2	18-25	131	24.4	24.5
			26-35	188	35.1	35.2
			36-50	192	35.8	36.0
			51-65	23	4.3	4.3
			Total	534	99.6	100.0
Mesleği	536	0	Tüccar	9	1.7	1.7
			Emekli	12	2.2	2.2
			Serbest Meslek	36	6.7	6.7
			Diğer	60	11.2	11.2
			İşçi	67	12.5	12.5
			Ev Hanımı	87	16.2	16.2
			Öğrenci	92	17.2	17.2
			Memur	173	32.3	32.3
			Total	536	100.0	100.0

Tablo 3'de toplam katılımcıların (N=536) %45,7 isi erkeklerden %54,5 ise kadınlardan oluştuğu gözükmektedir. Kadın katılımcıların %8,8 oranında erkek katılımcılardan fazla olduğu gözükmektedir. Bunun nedeni ise katılanlardan erkeklere göre kadınların anket cevaplamaya daha fazla zaman ayırdıkları düşünülmektedir. Katılımcıların eğitim durumuna bakıldığında 536 katılımcının %39 ile en fazla üniversite mezunlarının olduğu gözükmektedir. İkinci sırada ise lise mezunları yer almaktadır. En az seviyede ise lisansüstü eğitim alanlar yer almaktadır.

Katılımcıların mesleklerine göre dağılımına bakıldığında %32.3 ile en yüksek oranda memurlar yer almaktadır. Memurları ise %17.2 ile öğrenciler izlemektedir. En düşük seviyede ise %1,7 ile tüccarlar yer almaktadır.

Açıklayıcı Faktör Analizi (Exploratory Factor Analysis (EFA))

Çalışmada bir sonraki adım olarak ankette ayrılan her bir faktör grubunun ölçüm uygulamasını test etmek amacıyla açıklayıcı faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizi sonucunda ankette gruplandırılan beş faktör içinde yer alan önermeler hakkında karar verilmiştir.

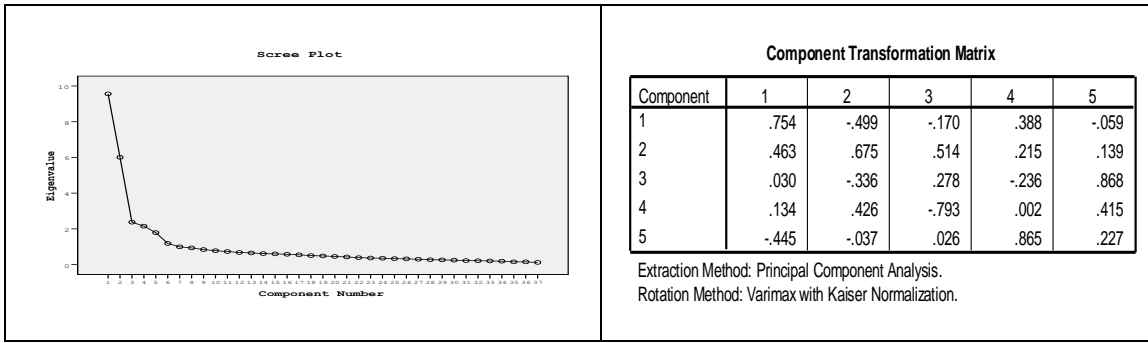
Faktör analizi yapılabilmesi için öncelikli olarak KMO ve Bartlett's Test'i uygulanmıştır. Verilerin faktör analizi için yeterliliğinin ölçülmesinde Kaiser-Meyer-Olkin Measure ölçü birimine bakılmıştır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Yapılan faktör örneklemesinin Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy değerine bakıldığında 0.897 olduğu gözükmetedir. Bu durum elde edilen verilerin faktör analizinde çok iyi şekilde kullanılabilceğini göstermektedir. Bartlett testine bakıldığında sonucun anlamlı Sig.=000 < 050 den küçük olduğu görülmüştür. Bu da ankette kullanılan değişkenler arasındaki ilişkinin anlamlı olduğunu göstermektedir.

Total Variance Explained tablosuna bakıldığında 5 faktörün anketin amacını % 59.137 açıkladığı gözükmetedir. Eigenvalues >1 değerine göre ise 6 faktörle birlikte %62.334 açıkladığı gözükmeştür. İlk faktör varyansın yaklaşık % 25.84'ünü açıkladığı gözükmetedir.

Grafik 2: Faktör Sayısını Belirleme Grafiği

Faktör analizi sonucunda faktör grafiğine (Screen Plot) bakıldığında 5 adet faktörün olduğu gözükmetedir. Oysaki anket hazırlanmasında 6 adet faktör olacağı varsayılmaktaydı. Bazı soruların çakışması veya faktör yüklemesi (Suppress Coefficients) değeri ise 0.40 olarak alınmıştır.

Yapılan faktör analizi sonucunda 5 adet faktör oluşmuştur. Faktör 1'de (Sosya-kültür Tehdit Algısı) yer alan önermeler turizmin yerel halk üzerinde olumsuz etkilerinin ölçülmesi amacıyla kullanılmıştır. Yapılan faktör analizi sonucunda 11 adet önerme FK1 içinde kalmıştır. Faktör 2'de (Turizmin Yerel Halk Üzerinde Sosya-kültürel Etkisi) ise turizmin yerel halk üzerinde sosya-kültürel etkisinin ölçülmesi amaçlanmaktadır. Yapılan faktör analizi sonucunda bu faktör içinde 10 adet önerme yer almıştır. Faktör 3'te (Turizmin Yerel Halk Üzerinde Ekonomik Etkisi) turizmin yerel halk üzerinde ekonomik etkisinin test edilmesi amaçlanmaktadır. Yapılan faktör analizi sonucunda Faktör 3 içinde yedi adet önerme kalmıştır. Faktör 4'de (Yerel Halkın Turizm Gelişmesine Tepkisi) Amasya'da yaşayan yerel halkın turizmin gelişmesine karşı herhangi bir tepkisinin olup olmadığının ölçülmesi amaçlanmaktadır. Yapılan faktör analizi sonucunda Faktör 4 içinde 6 adet faktör yer almıştır. Faktör 5'de (Turizmin Şehir Alt Yapısına Etkisi) ise Amasya'da gelişen turizmin yerel halk tarafından yaşadıkları şehre olan etkisinin nasıl algılandığının test edilmesi amaçlanmaktadır. Yapılan faktör analizi sonucunda ise üç adet önerme bu faktör içinde yer almıştır. Bazı önermeler ise faktör analizi sonucunda çalışmaya dahil edilmemesine karar verilmiştir.

Tablo 16: Rotated Component Matrix(a)

	Component				
	1	2	3	4	5
Turizm çocuklarımıza ve gençlerimize kötü yönde etki etmektedir.	.828				
Turizmle birlikte manevi değerlerimizi kaybedeceğimizi düşünüyorum.	.800				
Yurtdışından gelen turistler bölge halkını olumsuz yönde etkilemektedir.	.796				
Turizmin insanların aile ve evlilik hayatını olumsuz etkilediğini düşünüyorum.	.780				
Yurtiçinden gelen turistler bölge halkını olumsuz yönde etkilemektedir	.770				
Turizm suç oranını arttırmaktadır.	.755				
Turizmin toplum ahlakını tehdit ettiğini düşünüyorum.	.747				
Turizmle birlikte gelenek ve göreneklerimizi kaybedeceğimizi düşünüyorum	.746				
Turizm alkol gibi zararlı alışkanlıkların yaygınlaşmasına neden olmaktadır.	.729				
Turizm yöremize göç olayının arttırmaktadır.	.673				
Turistlerin şehir içinde açık kıyafetle gezmesi beni rahatsız eder.	.561				
Yöre halkı ile turistler arasında dostluklar kurulmasını sağlamaktadır.		.808			
Turizm insanlarda hoşgörü duygusunu arttırmaktadır.		.788			
Yöre halkının başka ülke insanları hakkında düşüncelerini olumlu etkilemektedir.		.785			

751

Turizmin daha medeni bir toplum olmamıza yardım ettiğini düşünüyorum.		.76 2			
Turizm yabancı dil öğrenmemize yardımcı olmaktadır.		.76 0			
Farklı kültürleri öğrenmemize katkı yapmaktadır.		.75 0			
Turizm kendi kültürüme olan saygı ve bağlılığı arttırmaktadır.		.68 8			
Turizm farklı yemek kültürlerinin tanınmasına yardım etmektedir.		.68 5			
Kadınların iş hayatına katılımına katkı yapmaktadır.		.62 3			
İnsanlar Turizmle başka toplum ve kültürlerle saygı duymayı öğrenmektedir.		.60 7			
Turizmin yarattığı yeni işleri cazip buluyorum.			.74 3		752
Turizm bölgeye daha çok yatırım çekmektedir			.73 5		
Turizm bölgede daha çok iş alanı yaratmaktadır			.72 7		
Turizm çiftçilerin bazı ürünlerini satması için hazır müşteri sağlamaktadır.			.66 0		
Turizm Amasya'da kamu hizmetlerinin kalitesini arttırmaktadır.			.64 3		
Turizm fiyatların artmasına neden olmaktadır			.58 7		
Turizmden Amasya'da çok az sayıda kişi ekonomik kazanç sağlamaktadır.			.41 8		
Elimde imkan olsa Amasya'da turizmi kısıtlarım				.74 1	

Elimde olsa Amasya'dan gitmek isterdim.				.73 4	
Amasya'da turizmin gelişmesinde rahatsızlık duyuyorum.				.70 9	
Amasya'da turizmden dolayı şehir merkezinin kalabalıklaşması beni rahatsız etmektedir.				.65 8	
Turizmden gelen paranın faydalı olduğuna inanmıyorum.				.63 3	
Amasya'da turizm trafik sorununa neden olmaktadır.				.55 4	
Amasya alt yapısının gelişmesine katkı sağlamaktadır					.83 3
Amasya evlerinin restorasyonuna katkı yapmaktadır.					.82 9
Turizm bölgede çevre bilincini arttırmaktadır.					.82 2

Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization. a. Rotation converged in 6 iterations.

Sosya Kültürel Tehdit Algısı (FK1)

Faktör 1'de yer alan sorular Güvenirlilik analizine tabi tutulmuştur. 11 sorunun (N of Items) ortalama Cronbach's Alpha değeri .930 (N of Items =11) olduğu gözükmektedir. Bu da Faktör 1'e ait soruların güvenilirliğinin yüksek olduğunu göstermektedir. Faktörde yer alan soruların güvenilirliğine bakıldığında ise Sig. 000 olduğu ve 0.05'den küçük olmasından dolayı da aralarında anlamlı bir ilişkinin olduğu anlaşılmaktadır.

Yerel halkın turizmin sosya-kültürel etkisinin anlaşılması için Faktör 1'de yer alan önerilere ne derece katıldıkları sorulmuştur. Ankette yer verilen ve faktör analizi sonucunda Faktör 1'de yer alan önermeler aile, toplum kültür ve çevre konularından oluşmaktadır.

Tablo 17: Sosya-kültür Tehdit algısı ile ilgili Tanımlayıcı İstatistikler (Descriptive Statistics)

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	Cronbach's Alpha if Item Deleted

Turizm çocuklarımıza ve gençlerimize kötü yönde etki etmektedir.	497	1	5	2.37	1.132	.918
Turizmle birlikte manevi değerlerimizi kaybedeceğimizi düşünüyorum	511	1	5	2.37	1.227	.920
Yurtiçinden gelen turistler bölge halkını olumsuz yönde etkilemektedir	496	1	5	2.21	1.016	.922
Turizmin insanların aile ve evlilik hayatını olumsuz etkilediğini düşünüyorum.	503	1	5	2.40	1.131	.921
Yurtdışından gelen turistler bölge halkını olumsuz yönde etkilemektedir.	496	1	5	2.25	1.018	.924
Turizm suç oranını arttırmaktadır.	501	1	5	2.30	1.088	.921
Turizmin toplum ahlakını tehdit ettiğini düşünüyorum.	499	1	5	2.36	1.094	.922
Turizmle birlikte gelenek ve göreneklerimizi kaybedeceğimizi düşünüyorum	503	1	5	2.29	1.083	.922
Turizm alkol gibi zararlı alışkanlıkların yaygınlaşmasına neden olmaktadır.	519	1	5	2.90	1.334	.925
Turizm yöremize göç olayının arttırmaktadır.	493	1	5	2.65	1.197	.928
Turistlerin şehir içinde açık kıyafetle gezmesi beni rahatsız eder.	504	1	5	2.72	1.284	.931

Valid N (listwise)	471					
--------------------	-----	--	--	--	--	--

Ankete katılanların büyük kısmının öne sürülen düşüncelere katılmadıkları gözükmektedir. Özellikle “yurtiçinden gelen turistler bölge halkını olumsuz yönde etkilemektedir” önermesine (N=496, Mean=2.21 ve Std. Deviation =1.016) katılmadıkları gözükürken ikinci sırada katılmadıkları önerme ise “Yurtdışından gelen turistler bölge halkını olumsuz yönde etkilemektedir” (N=496, Mean=2.25 ve Std. Deviation =1.018) önermesi olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanında ise “Turizm alkol gibi zararlı alışkanlıkların yaygınlaşmasına neden olmaktadır” (N=519, Mean=2.90 ve Std. Deviation = 1.334) önermesi konusunda kararsız oldukları anlaşılmaktadır.

Buna göre Amasya’da yerel halkın yerli ve yabancı turistleri aile, manevi ve kültürel değerler ve ahlaki açıdan bir tehdit olarak görmediği anlaşılmaktadır. Buna karşın alkol ve çevre açısından ise kararsız oldukları anlaşılmaktadır.

Turizmin Yerel Halk Üzerinde Sosya Kültürel Katkısı (FK2)

Faktör 2’ye bakıldığında 10 adet soru (N of Items =10) olduğu ve güvenilirlik değerinin Cronbach's Alpha) .912 olduğu gözükmektedir. Faktör 2’nin önermeleri arasındaki ilişkinin anlamlı olup olmadığına bakıldığında Sig. =0.000 < 0.05 olduğu görülmektedir. Buna göre sorular arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu anlaşılmaktadır.

Faktör 2’de turizmin Amasya’da yerel halk üzerine sosya-kültürel katkısı (Turizmin Olumlu sosya kültürel Etkisi)’nin test edilmesi amacıyla öne sürülen önermelerin gruplandığı gözükmektedir. Önermelerde insanlar arasında hoşgörüyü artırması, kültürler arası saygının artması, farklı kültürleri anlama, kendi kültürünün farkına varma, yabancı dil öğrenimine katkısı ve kadının iş hayatına katılmasına katkısı gibi etkiler test edilmektedir.

Ankete katılanlar turizmin yerel halk üzerine sosya-kültürel katkısı ile ilgili önermelerin tamamına katılmaktadır. Özellikle “Turizm insanlarda hoşgörü duygusunu artırmaktadır” önermesine (N=501, Mean =4,26 ve Std. Deviation =.732) ankete katılanların kesinlikle katıldıkları gözükmektedir. Burada en düşük katılımı “Kadınların iş hayatına katılımına katkı yapmaktadır” (N=468, Mean =3,80 ve Std. Deviation =1.014) önermesine en düşük seviyede katıldıkları gözükmektedir.

Buna göre yerel halk turizmin sosya-kültürel etkileri konusunda olumlu düşündükleri ve bu sosya-kültürel etkilerle ilgili herhangi bir endişe taşımadıkları anlaşılmaktadır. Burada ortaya çıkan sonuçlara göre Amasya’da yerel halkın turizme bakış açısının olumlu olduğu söylenebilir.

Tablo 18: *Turizmin Yerel Halk Üzerine Sosya- Kültürel Katkısı İle İlgili Tanımlayıcı Veriler (Descriptive Statistics)*

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	Cronbach's Alpha if Item Deleted

Turizm insanlarda hoşgörü duygusunu artırmaktadır.	501	1	5	4.26	.732	.901
İnsanlar Turizmle başka toplum ve kültürlerle saygı duymayı öğrenmektedir.	511	1	5	4.20	.847	.910
Farklı kültürleri öğrenmemize katkı yapmaktadır.	498	1	5	4.17	.876	.904
Turizm farklı yemek kültürlerinin tanınmasına yardım etmektedir.	501	1	5	4.14	.868	.905
Turizm kendi kültürüme olan saygı ve bağlılığımı arttırmaktadır.	497	1	5	4.10	.870	.906
Turizmin daha medeni bir toplum olmamıza yardım ettiğini düşünüyorum.	497	1	5	4.06	.942	.901
Yöre halkı ile turistler arasında dostluklar kurulmasını sağlamaktadır.	497	1	5	4.06	.894	.898
Turizm yabancı dil öğrenmemize yardımcı olmaktadır.	498	1	5	3.98	.948	.902
Yöre halkının başka ülke insanları hakkında düşüncelerini olumlu etkilemektedir.	491	1	5	3.94	.925	.898
Kadınların iş hayatına katılımına katkı yapmaktadır.	488	1	5	3.80	1.014	.909
Valid N (listwise)	468					

Turizmin ekonomik etkisinin yerel halk tarafından nasıl alındığının test edilmesi amacıyla sorulan sorular ilgili yapılan faktör analizi sonucunda 7 faktör (N of Items) oluşmuştur. Faktörün güvenilirlik oranına (Cronbach's Alpha) bakıldığında Cronbach's Alpha değerinin =.802 olduğu gözükmektedir. Bu da faktörde yer alan soruların güvenilirlik oranının iyi seviyede olduğunu göstermektedir.

Soruların aralarındaki ilişkinin anlamlı olup olmadığına bakıldığında ise Sig. =000 olduğu ve 0.05'den küçük olmasından dolayı aralarında anlamlı bir ilişkinin olduğu anlaşılmaktadır.

Yapılan faktör analizi sonucunda ankette ekonomik etkinin ölçülmesi için konulan önermeleri hemen hemen hepsi faktör 3 içinde kalmışlardır. Ancak "Turizm Amasya'da kamu hizmetlerinin kalitesini arttırmaktadır." önermesi de ekonomik etkiler içinde kalmıştır.

Turizmin yerel halk üzerindeki ekonomik etkisini ölçmek amacıyla ankette "Turizm bölgeye daha çok yatırım çekmektedir", "Turizm bölgede daha çok iş alanı yaratmaktadır", "Turizm çiftçilerin bazı ürünlerini satması için hazır müşteri sağlamaktadır", "Turizmin yarattığı yeni işleri cazip buluyorum.", "Turizmden Amasya'da çok az sayıda kişi ekonomik kazanç sağlamaktadır.", "Turizm Amasya'da kamu hizmetlerinin kalitesini arttırmaktadır." ve "Turizm fiyatların artmasına neden olmaktadır" önermeleri sunulmuştur.

Tablo 19: Turizmin ekonomik etkisi ile ilgili tanımlayıcı istatistikler (Descriptive Statistics)

	N	Minimu m	Maximu m	Mean	Std. Deviation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
Turizm bölgeye daha çok yatırım çekmektedir	50 5	1	5	4.03	.876	.759
Turizm bölgede daha çok iş alanı yaratmaktadır	51 8	1	5	4.00	.949	.764
Turizm çiftçilerin bazı ürünlerini satması için hazır müşteri sağlamaktadır.	49 2	1	5	3.75	1.022	.766
Turizmin yarattığı yeni işleri cazip buluyorum.	49 6	1	5	3.71	.979	.757
Turizmden Amasya'da çok az sayıda kişi ekonomik kazanç sağlamaktadır.	49 9	1	5	3.64	1.042	.775

Turizm Amasya'da kamu hizmetlerinin kalitesini arttırmaktadır.	49 4	1	5	3.61	1.088	.775
Turizm fiyatların artmasına neden olmaktadır	50 1	1	5	3.59	1.052	.792
Valid N (listwise)	47 9					

Ankette sunulan bütün önermelere ankete katılanların katıldığı gözükmektedir. Anket sonucuna bakıldığında en yüksek seviyede 'Turizm bölgeye daha çok yatırım çekmektedir' (N=505, Mean =4.03 ve Std Deviation=.876) önermesine ankete katılanların katıldığı gözükmektedir. En az onaylanan ise 'Turizm fiyatların artmasına neden olmaktadır' (N=501, Mean =3.59 ve Std Deviation=1.052) önermesi olduğu gözükmektedir.

Katılımcılara göre Amasya'da turizmin yeni yatırımlar çekmesi önemsenmekte ancak turizmin ekonomik katkısının ise istenen seviyede olmadığı gözükmektedir. Bunun yanında turizmin ekonomideki olumsuz etkisi olan bölgede fiyat artışının da belli oranda hissedildiği anlaşılmaktadır.

Yerel Halkın Turizmin Gelişmesine Tepkisi (FK4)

Faktör 4'de yerel halkın turizmin gelişmesine tepkisinin ölçülmesi amaçlanmaktadır. 6 adet (N of Items) şıktan oluşan faktörün güvenilirlik derecesine (Cronbach's Alpha) bakıldığında 0.844 olduğu gözükmektedir.

Faktörün geçerliliğine bakıldığında Sigma değerinin 000 olduğu ve 0.05'den küçük (Sig.=.000<P=0.05) olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre faktörü oluşturan şıkların arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu anlaşılmaktadır.

Amasya'da Yerel halkın turizmin gelişmesine tepkisini ölçmek amacıyla Tablo 42'de verilen önermeler sunulmuştur. Sunulan önermeler olumsuz etkiden şiddetli tepkiye doğru giden bir yapı içinde oluşturulmuştur.

Tablo 20: Yerel halkın turizm gelişmesine tepkisi ile ilgili tanımlayıcı istatistikler (Descriptive Statistics)

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
Amasya'da turizm trafik sorununa neden olmaktadır.	497	1	5	2.37	1.102	.858

Turizmden gelen paranın faydalı olduğuna inanmıyorum.	501	1	5	2.06	1.120	.815
Elimde olsa Amasya'dan gitmek isterdim.	501	1	5	2.02	1.200	.838
Amasya'da turizmden dolayı şehir merkezinin kalabalıklaşması beni rahatsız etmektedir.	502	1	5	1.98	1.130	.801
Elimde imkan olsa Amasya'da turizmi kısıtlarım	521	1	5	1.90	1.107	.792
Amasya'da turizmin gelişmesinde rahatsızlık duyuyorum.	502	1	5	1.83	.988	.802
Valid N (listwise)	480					

Anket sonuçlarına bakıldığında katılımcıların turizmin gelişmesine karşı tepki göstermedikleri anlaşılmaktadır. Önermelerin tamamına katılımcıların katılmadıkları anlaşılmaktadır. Tepkinin şiddetine bakıldığında ise en önemli rahatsızlığın Amasya'da turizmin yarattığı trafik (N=497, Mean=2,37 ve Std. Deviation=1.102) olduğu gözükmektedir. Ancak en yüksek seviyede karşı çıkılan önerme ise “Amasya'da turizmin gelişmesinden rahatsızlık duyuyorum.” önermesi olduğu gözükmektedir.

Önermelerin sıralamasına bakıldığında yerel halkın turizme karşı herhangi bir tepki göstermediği anlaşılmaktadır. Ancak çok az seviyede trafik ile ilgili endişelerinin olduğu anlaşılmaktadır.

Turizmin Şehir Alt Yapısına Etkisi (FK5)

Turizmin bir bölgede gelişmesiyle birlikte bölge alt yapısına önemli katkılar yapmaktadır. Turistler için yapılan alt yapı ve çeşitli hizmetlerden yerel halkta yararlanmakta ve bu da turizmin o bölge için yaptığı önemli katkılardan birisi olarak ortaya çıkmaktadır.

Amasya'da yaşayan yerel halkın turizmin bu özelliklerini nasıl algılandığını test etmek için Faktör 5'de yer alan 3 kavram sorulmuştur. Soruların güvenilirliğine bakıldığında güvenilirlik oranı (Cronbach's Alpha) .824 olduğu gözükmektedir. Soruların aralarındaki ilişkinin anlamlı olup olmadığına bakıldığında Sig.=000 olduğu gözükmektedir. Bu da Sig. = .000 < P=0.05 olmasından dolayı soruların arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu anlaşılmaktadır.

Amasya’da yerel halkın turizmin çevre ve alt yapıya etkisini nasıl hissettiklerini test etmek amacıyla “Turizm bölgede çevre bilincini arttırmaktadır.”, “Amasya evlerinin restorasyonuna katkı yapmaktadır” ve “Amasya alt yapısının gelişmesine katkı sağlamaktadır” önermeleri ankette sorulmuştur.

Ankete katılanların verdikleri cevaplara göre yerel halkın en fazla “Turizm bölgede çevre bilincini arttırmaktadır” önermesine (N=506, Mean=3,71 ve Std. Deviation=1.135) katıldıkları gözükmektedir. Diğer önermeler içinde benzer sonucun olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 21: Turizmin Şehir alt yapısına etkisi ile ilgili istatistikî veriler (Descriptive Statistics)

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
Turizm bölgede çevre bilincini arttırmaktadır.	506	1	5	3.71	1.135	.779
Amasya evlerinin restorasyonuna katkı yapmaktadır.	501	1	5	3.67	1.134	.773
Amasya alt yapısının gelişmesine katkı sağlamaktadır	495	1	5	3.41	1.192	.715
Valid N (listwise)	486					

Amasya’da yerel halk turizmin şehrin alt yapısını olumlu etkilediğini düşünmektedir. Özellikle turizm sayesinde çevre bilincinin artması, eski eserlerin restorasyonun yapılması olumlu olarak gözükmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmada Amasya’da turizmin gelişmesinin yerel halkın üzerinde nasıl bir etki yaptığını tespit etmek amacıyla beş farklı faktörden oluşan bir anket uygulanmıştır. Çalışmada turizmin Amasya’da yerel halk üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi için dört aşamalı bir yöntem kullanılmıştır. Bu aşamalar şunlardır: Açıklayıcı Faktör Analizi (Exploratory Factor Analysis (EFA)), Güvenirlik Analizi (Reliability Analysis), Doğrulayıcı Faktör Analizi (Confirmatory Factor Analysis (CFA)): .

Faktör analizi sonucunda 5 adet faktör oluşmuştur. Bunlar Turizmin Yerel Halk Üzerinde Olumsuz Etkisi (Sosya Kültür Tehdit algısı) (FK1), Turizmin Yerel Halk Üzerinde Sosya Kültürel Etkisi (FK2), Turizmin yerel halk üzerinde ekonomik etkisi (FK3), Yerel halkın turizm gelişmesine tepkisi (FK4) ve Turizmin Şehir alt yapısına etkisi (FK5) olarak tanımlanmaktadır.

- Yerel halkın sosya-kültür tehdit algısına bakıldığında Amasya’da yerel halkın yerli ve yabancı turistleri aile, manevi ve kültürel değerler ve ahlaki açıdan bir tehdit olarak görmediği anlaşılmaktadır. Buna karşın alkol ve çevre açıdan ise kararsız olduğu anlaşılmaktadır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Turizmin yerel halk üzerine sosya kültürel etkisine bakıldığında yerel halkın turizmin sosya-kültürel etkileri konusunda olumlu düşündükleri ve bu sosya-kültürel etkilerle ilgili herhangi bir endişe taşımadıkları anlaşılmaktadır. Burada ortaya çıkan sonuçlara göre Amasya'da yerel halkın turizme bakış açısının olumlu olduğu söylenebilir.
- Turizmin yerel halk üzerinde ekonomik etkisine bakıldığında Amasya'da turizmin yeni yatırımlar çekmesi önemsenmekte ancak turizmin ekonomik katkısının ise istenen seviyede olmadığı gözükmektedir. Bunun yanında turizmin ekonomideki olumsuz etkisi olan bölgede fiyat artışının da belli oranda hissedildiği anlaşılmaktadır.
- Yerel halkın turizmin gelişmesine tepkisinin hangi seviyede olduğuna bakıldığında yerel halkın turizme karşı herhangi bir tepki göstermedikleri anlaşılmaktadır. Ancak çok az seviyede trafikle ilgili endişelerinin olduğu anlaşılmaktadır.
- Turizmin Şehir alt yapısına etkisine bakıldığında ise Amasya'da yerel halk turizmin şehrin alt yapısını olumlu etkilediğini düşünmektedir. Özellikle turizm sayesinde çevre bilincinin artması, eski eserlerin restorasyonun yapılması olumlu olarak olarak gözükmektedir.

Sonuç olarak; Amasya'nın Turizmde gelişme aşamasında olduğu anlaşılmaktadır. Bu açıdan yerel halkın bakış açısının dikkate alınması büyük önem taşımaktadır. Turizmin Amasya'da bilinçli ve sağlıklı gelişebilmesi için yerel halkın turizm faaliyetlerine katılmasının teşvik edilmesi, yerel halkın turistlerle iletişim kurabilecekleri sosyal faaliyetlerin artırılması gerekmektedir. Böylece yerel halk ve turistlerin birlerini tanıma imkanının olması sağlanacaktır.

Kaynakça

- Andereck, K. Valentine, K.M. Knopf, R. Vogt, C. (2005), Residents' Perceptions Of Community Tourism Impacts, *Annals of Tourism Research*, Vol. 32, No. 4, pp. 1056–1076, 2005
- Andrew, L. (2007), Residents' attitudes towards tourism in Bigodi village, Uganda, *Tourism Management* 28 (2007) 876–885
- Baldıran, S. (2006), Tarihi Dokuya Sahip Şehirlerin Turizm Destinasyonu Olarak Geliştirilmesi ve Amasya'nın İç Turizmde Destinasyon Olma Çalışmaları, S.D.Ü Eğirdir Meslek Yüksekokulu, II. Ulusal Eğirdir Turizm Sempozyumu, 09-12 Kasım 2006 Eğirdir-Isparta
- Besculides, A. Lee, M. ve McCormick P.J. (2002), Residents' Perceptions Of The Cultural Benefits Of Tourism, *Annals of Tourism Research*, Vol. 29, No. 2, pp. 303–319, 2002
- Butler, R.W. (2011), *Tourism Area Life Cycle*, Emeritus Professor Strathclyde Business School, University of Strathclyde, <http://www.goodfellowpublishers.com/academic-publishing.php?content=home>, 2011
- Claudia, J. ve Gursoy, D. (2004), Distance Effects on Residents' attitudes Toward Tourism, *Annals of Tourism Research*, Vol. 31, No. 2, pp. 296–312, 2004,
- Çalışkan, U. ve Tütüncü, Ö. (2008), Turizmin Yerel Halk Üzerindeki Etkileri ve Kuşadası İlçesi Uygulaması, *Tourism's Effects on Local People and Kuşadası Pattern*, IV. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi, 23–27 Nisan 2008, Belek, Antalya

- Gursoy, D. Ve Rutherford, D.G. (2004), Host Attitudes Toward Tourism An Improved Structural Model, *Annals of Tourism Research*, Vol. 31, No. 3, pp. 495–516, 2004
- Kim, K. Uysal, M. Ve Sirg, M.J. (2013), How does tourism in a community impact the quality of life of community residents?, *Tourism Management* 36 (2013) 527e540)
- Kuvana, Y. ve Akan, P. (2005) Residents' attitudes toward general and forest-related impacts of tourism: the case of Belek, Antalya, *Tourism Management* 26 (2005) 691–706
- Upchurch, R. S ve Teivane, U. (2000) Resident perceptions of tourism development in Riga, Latvia, *Tourism Management* 21 (2000) 499}507

TÜRKİYE’de EMEKLİLİK YAŞININ YÜKSELMESİNİN GENÇ İSTİHDAM ÜZRİNE ETKİSİ

Dr. Zeynep ÖZMEN

Düzce Üniversitesi

Öz

Dünya genelinde sağlık hizmetlerinin finansmanı farklı sorunlarla karşı karşıyadır. Ülkeler yaşlanan nüfus nedeniyle emeklilik sistemlerinin finansman açıklarını azaltmak için emeklilik yaşının artırılması, yaşlıların daha fazla çalışma hayatına katılması, tamamlayıcı emeklilik sistemlerinin teşvik edilmesi gibi sorun alanlarına öncelik vermektedirler. OECD ülkelerinin çoğunda emeklilik yaşı 65, Almanya, İzlanda ve Norveç’te 67’dir. İngiltere’de ise 2030’da 68’e, 2040’da ise 69’a çıkarılması gündemdedir. Türkiye’de, 1999 yılında yapılan düzenleme sonrasında, emeklilik yaşı kadınlarda 58 ve erkeklerde 60 olarak belirlenmiştir. 58 yaş, OECD ülkeleri içinde en düşük emeklilik yaşıdır. Türkiye’de hayat beklentisinin yükselmesinin sonucu olarak 2036 yılından başlamak üzere emeklilik yaşının, kademeli olarak 65’e çıkarılması öngörülmektedir. Bu yazı Türkiye’de emeklilik maaşlarını sürdürülebilir biçimde finanse etmek için emeklilik yaşını yükseltmenin genç istihdamına olan etkisini OECD ülkeleri çerçevesince değerlendirecektir. Yaygın görüş emeklilik yaşının artmasının genç işsizliğini artıracığıdır. Ancak ekonomilerin daha karmaşık hale gelmesi ve teknolojinin ilerlemesi, yeni işlerin yaratılmasını ve daha büyük istihdamın oluşmasını ve hem yaşlı hem de genç istihdam için yeni fırsatların ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Emeklilik, Genç İşsizliği, Sosyal Politika

Abstract

In the world, health care financing is facing different challenges. Countries give priority to problem areas such as increasing retirement age, participation of older people in more working life, promotion of complementary pension systems to reduce financing deficits of pension systems due to aging population. The majority of OECD countries have retirement age 65, Germany, Iceland and Norway 67. In the UK, it is on the agenda to be increased to 68 in 2030 and to 69 in 2040. In Turkey, after the amendments made in 1999, it was identified as the retirement age 58 for women and 60 for men. 58 is the lowest retirement age in OECD countries. Regarding the rise of the retirement age to life expectancy in Turkey in 2036, it envisaged the gradual removal. This article may maintain their pension in Turkey, in the impact of the retirement age to youth employment to finance upgrades will evaluate the framework of the OECD countries. The widespread opinion will increase the young unemployment of the increase in retirement age. But the economy has become more complex and the technology has progressed, creating new jobs and creating greater employment and creating new opportunities for both older and younger employment.

Keywords: Retirement, Youth Unemployment, Social Policy

1. Giriş

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Küresel bir sorun olarak görülen işsizliğin sonuçlarından en çok etkilenen kesim gençlerdir. Genç işsiz kalmalarında en önde gelen nedenler içerisinde, genç olarak kabul edilen 15–24 yaş grubu arasında eğitime katılma oranının artması, yeni işlerin oluşturulması, tecrübe eksikliği, gençlerin nitelik ve kabiliyetlerinin işgücü piyasasının ihtiyaçlarına cevap verememesi gibi durumları saymak mümkündür. Sayılan bu neden ve sebeplerden gençlerin eğitime katılma oranının artması dışındakilerin, belli başlı bazı politikalarla çözülmesi mümkün olmasına rağmen çözülememiş olması, dünyadaki genel işsizlikten en çok gençlerin etkilenmesine neden olmaktadır (Erdayı, 2009). Yaş grubu itibarıyla kendisine özgü ve işgücü piyasasının yapısına bağlı çeşitli nedenleri olan genç işsizliği, gerek ülkemizde gerekse diğer ülkelerde yaşanan işsizlik oranının daha da üzerinde dikkat çekici olarak sıkıntı yaratmaktadır. Özellikle, 15-24 yaş grubunun işgücü piyasasına ilk kez giriş yaşı olması, daha önce bir iş tecrübesi- Avrupa Birliği ve Türkiye’de Genç İşsizliği Sorunu ve Çözüm Önerileri (Cilt: 3, Yıl: 3, Sayı: 6) Emek ve Toplum 53 ne sahip olmamaları nedeniyle işverenler tarafından ek maliyet yaratmaları yüzünden tercih edilmemeleri, işgücü piyasasını yeterince tanımamaları, eğitim sistemi ile işgücü piyasası arasında etkin bir bağın kurulamaması gibi sebepler dolayısıyla genç işsizlik oranları, genel işsizlik oranlarından iki katı yüksek olmaktadır (Dursun & Ataç, 2009).

2. Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Reform

Türkiye’de 1990’lı yıllarda başlayan sosyal güvenlik sisteminde yeniden yapılandırma çalışmalarında ilk dalga 1999 yılında emeklilik yaşının yükseltilmesi gibi belli başlı bazı parametrelerde yapılan değişikliklerle gerçekleştirilmiştir. Türkiye’de sosyal güvenlik sisteminde yapılan bu yeni yeniden yapılandırma sosyal güvenlik kuruluşlarının aktüeryal dengelerini yeniden ayarlayarak sürdürülemez hale gelen sosyal güvenlik açıklarını uzun dönemde azaltmak ve kurumsal etkinliği artıracak şekilde iki aşamalı bir reform tasarlanmıştır (Bedük ve Mete, 2006: 34).

Sosyal güvenlik sisteminin sorunlarını çözmeye yönelik ilk reform girişimi 8 Eylül 1999’da yürürlüğe giren 4447 sayılı kanun ile yapılmıştır. Bu reform, esas olarak sosyal sigorta kurumlarının işleyişinde sigortacılık ilkelerinin öne çıkarılmasına yönelik hükümler içermektedir. Öte yandan bu reformla, Bağ-Kur ve SSK ile ilgili düzenlemeleri kapsamış, Emekli Sandığı’na yönelik ise sadece emeklilik yaşı değişiklikleri kapsama alınmıştır.

Sosyal güvenlik sisteminde yaşanan bu dönüşümün ilk aşamasında, sosyal güvenlik kurumlarının kısa ve uzun dönem aktüeryal dengeleri merkeze alınmış ve mali açıdan sürdürülebilir bir yapı hedeflenmiştir (Ceylan-Ataman vd., 2004). SSK ve Bağ-Kur’un aylık bağlama oranı, aylık hesaplama yöntemi gibi sosyal güvenlik sisteminin temel parametrelerinde değişiklik yapılmıştır.

4447 sayılı Kanun, sosyal sigorta kurumlarının gelirlerini artırmaya giderlerini kısımaya yönelik düzenlemeleri içermektedir. Gelirleri artırmaya yönelik düzenlemeler, prime esas gün sayılarının artırılması, prime esas kazanç taban ve tavan düzeylerinin yükseltilmesi; prim oranlarının yükseltilmesi, yeni primlerin getirilmesi, bazı sigorta kollarının yardımlarından yararlanmak için sigortalı ve bağımlıların katkıda bulunması şeklinde özetlenebilir. Giderleri kısımaya yönelik düzenlemeler ise emeklilik yaşının kademeli bir biçimde yükseltilmesi, emeklilik ödemelerini hak kazanma şartlarının zorlaştırılması, aylıkların hesabında esas alınan kazanç döneminin değiştirilmesi, emekli aylıklarının bağlama oranlarının düşürülmesidir (Özsuca, 2003: 144). Bu parametrik reformlar Emekli Sandığı dışındaki sosyal güvenlik kuruluşlarından SSK ve Bağ-Kur’un emeklilik sisteminde değişiklik yapmıştır.

Öte yandan, emeklilik yaşı ile ilgili reform ise SSK ve Bağ-Kur ile birlikte Emekli Sandığı’nı da içermiştir. Bu düzenlemeye göre emeklilik yaşı yükseltilmiş, kanun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren ilk kez sigorta kapsamına giren sigortalılar için emeklilik yaşı, 20 yıllık bir kademeli geçiş sonucunda

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

kadınlar için 58, erkekler için 60 yaşın doldurulması olarak belirlenmiştir. 4447 sayılı Kanun’la malullük, yaşlılık ve ölüm sigortalarından bağlanan aylıkların hesaplanma esaslarında da değişiklik yapılmıştır. Buna göre öncelikle prim ödeme gün sayıları SSK için 5000 günden 7000 güne, Bağ-Kur ve Emekli Sandığı’nda ise kadın sigortalıların hizmet süresi 20 yıldan 25 yıla çıkarılmıştır. Sosyal sigorta kurumlarının gelirlerini artırabilmek için prime esas kazançların hesaplanmasında alt ve üst sınırların belirlenmesi yeni esaslara bağlanarak, prime esas kazançların artışı TÜFE ve GSYİH artışına endekslenmiştir. Emekli aylıkları ise, diğer ülkelerde olduğu gibi enflasyona endekli reel alım gücünün korunduğu bir ödeme haline getirilmiştir. (Akgeyik vd., 2007: 126-127; TÜSİAD, 2004: 68-69). 4447 sayılı Kanun’la getirilen yeniliklerden bir diğeri de kayıt dışı çalışmayı önleme ve prim tahsilatını artırmaya yöneliktir. Buna göre, sigortalıların ve işyerlerinin önceden bildirilmesi gerekmektedir (TÜSİAD, 2004: 69).

1999 yılında yapılan reformun yetersizliğinden yola çıkan Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, sosyal güvenlik sisteminin mevcut sorunlarına çözüm getirmek amacıyla, sistemde köklü değişiklikler içeren yeni bir sosyal güvenlik modeli öngörmüştür. Söz konusu model “tek çatı” olarak adlandırılmakta ve mevcut sosyal güvenlik kuruluşlarını tümüyle ortadan kaldırarak tek bir sosyal güvenlik kurumuna dönüştürmekte ve sosyal güvenlik haklarını da tek bir yasa içinde düzenlemektedir.

Temel amacı adil, kolay erişilebilir, norm ve standart birliğini hedefleyen, yoksulluğa karşı daha etkin koruma sağlayan ve mali açıdan sürdürülebilir bir sosyal güvenlik sistemine ulaşabilmek olan sosyal güvenlik reformu çalışmaları 2002 yılı Kasım ayında AKP hükümetinin iktidara gelmesiyle başlamıştır. Sosyal güvenlik sisteminde reform çalışmaları başlangıçta, genel olarak 4 ana bileşenden oluşturulmuştur. Bu bileşenlerden ilki, nüfusun tümüne hakkaniyete uygun, eşit, koruyucu ve tedavi edici kaliteli sağlık hizmeti sunumunu finanse eden Genel Sağlık Sigortası’nın oluşturulması planıdır. İkincisi, sağlık dışındaki kısa ve uzun vadeli sigorta kollarının yer aldığı tek bir emeklilik sigortası rejiminin kurulması planıdır.

Üçüncüsü, dağınık bir halde yürütülen primsiz ödemeler ve sosyal yardımların toplulaştırılarak objektif yararlanma ölçütlerine dayalı, tüm muhtaç kesimlerin erişebileceği bir sistemin oluşturulması planıdır. Dördüncü ve son bileşen ise, yukarıda anılan üç temel işleve ilişkin hizmetlerin çağdaş, etkin ve vatandaşların günlük hayatını kolaylaştıracak şekilde sunulmasına imkân sağlayacak yeni bir kurumsal yapının oluşturulması planıdır (SGK, 2007: 45).

Bu çerçevede, Türkiye’de Sosyal Güvenlik Reformu Kasım 2002’de 58’inci Hükümetin açıkladığı “Acil Eylem Planı” ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’na bağlı Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı tarafından yürütülmeye başlanmıştır. Bu reform çalışmaları başta sosyal taraflar, akademisyenler ve diğer kamu kurum ve kuruluşları olmak üzere her türlü katılıma açık biçimde yürütülmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede, Haziran 2004’te Ekonomi Koordinasyon Kurulu’nda belirlenen Sosyal Güvenlik Reformu’nun temel ilkeleri Temmuz 2004’te “Beyaz Kitap” olarak tüm sosyal taraflar ve kamuoyu ile paylaşılmış ve sosyal tarafların görüşleri doğrultusunda Kanun tasarıları hazırlanmıştır. Kanun Tasarılarının TBMM’ye sevk edildiği 4 Nisan 2005 tarihinden itibaren ilgili sosyal taraflardan 179 öneri gelmiştir. Detaylı olarak değerlendirilen bu önerilerden 110’u tasarıya yansıtılmıştır (SGK, 2007: 46). Sosyal Güvenlik Reformu kapsamında hazırlanan Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu 20 Mayıs 2006 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ise 16 Haziran 2006 tarihinde yayınlanmış ancak, Anayasa Mahkemesinin 15 Aralık 2006 tarihinde bazı maddelerinin iptali yönünde verdiği karar doğrultusunda yürürlük tarihi 3 kez değiştirilen Kanun, 5754 sayılı Kanun ile bir kez daha değişikliğe uğrayarak 01.10.2008 tarihinde yürürlüğe girebilmiştir. Sosyal güvenlik reformunun üçüncü bileşeni olan primsiz rejime ilişkin henüz bir düzenleme yapılmamıştır.

Türkiye’de sağlık sigortasının tüm nüfusu kapsamaması ve Genel Sağlık Sigortası sisteminin kurulması için değişik tarihlerde çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Uzun yıllar devam eden GSS kurulmasına yönelik

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

çalışmalardan sonuncusu 2002 Kasım seçimleri sonrasında iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi tarafından başlatılmıştır. AKP hükümetinin Acil Eylem Planı'nda nasıl bir yasal değişiklik yapılacağı ayrıntılı bir şekilde açıklanmış ve 15 Ocak 2003 tarihinde kamuoyuna duyurularak bu yönde ilgili çevrelerden görüş ve önerilerini bildirmeleri istenmiştir (Serin, 2004: 169).

Öte yandan, Genel Sağlık Sigortası'nın hayata geçirilmesi Sağlık Bakanlığı'nın koordinasyonunda yürütülen ve başlangıçta 8 bileşenden oluşan Temmuz 2007 seçimlerinden sonra 3 bileşen daha eklenen "Sağlıkta Dönüşüm Programı"nın (SDP) bileşenlerinden birisini oluşturmaktadır. "Sağlıkta Dönüşüm Programı"nın üç önemli ayağı bulunmaktadır. Bunlar, i) Birinci basamak sağlık sisteminin sorunlarının çözümü bakımından Aile Hekimliği İşletmesi Modeli, ii) Piyasa ekonomisine uygun olarak hastanelerin sağlık işletmeleri haline getirilmeleri, iii) Sağlık sektörünün yaşadığı finansman krizinin çözümlenmesi bakımından Genel Sağlık Sigortası uygulamasıdır (TTB, 2005: 10).

"Sağlıkta Dönüşüm Programı", 1 Ocak 2005 tarihinden itibaren SSK'ya bağlı hastanelerin Sağlık Bakanlığı'na devri ile başlamış ve SSK, sigorta dışı etkinliklerden arındırılmıştır. Bundan böyle, sigorta kurumları sadece sağlık bakımının masraflarını karşılayacak ama kendileri herhangi bir sağlık hizmeti sunamayacaklardı (Dinç, 2011:340).

Bunun yanında GSS'ye geçişte önemli bir basamak da Aile Hekimliği Uygulaması olmuştur. 01.01.2005 tarihinde Düzce'de aile hekimliği pilot uygulaması başlatılmıştır. 2008'de ise ulusal bir aile hekimliği uygulaması yürürlüğe konmuştur. İlk olarak 58 ilde uygulandıktan sonra 1 Ocak 2011 tarihinden itibaren tüm ülkede uygulanmaya başlanmıştır. Bu sistemde, hastalar ilk önce hastanenin acil servislerine gitmeyecek ve belli aile hekimlerine giderek ilk tedaviyi burada görecektir. Aile hekimi başka bir tedaviye ihtiyaç duyulduğu zaman başka bir üst sağlık kurumuna sevk edilebilecek. Böylece, devlet hastanelerinin acil servislerinin yoğunluğu azaltılarak sağlıkta kalite yükseltilmeye çalışılmıştır (Dinç, 2011: 341).

Aile hekimliği pilot uygulaması ile bağımsız çalışan aile hekimlerine Sağlık Bakanlığı'na ait sağlık ocaklarını kira karşılığı kullanma izni verilerek kamu kaynakları öze açılmıştır. Bu uygulama, aile hekimine verilen bir bütçe ile hizmeti kendi kendine finanse etmesini öngörmekte ve hekime bir tür "işletmecilik" fonksiyonu da yüklemektedir. Öte yandan, uygulama ile aile hekimlerine çeşitli başlıklardan oluşan bir bütçe tahsis edilmekte ve bu bütçe ile hem çalışanların ücretlendirilmesi hem de hizmetin finansmanı sağlanmaktadır (BSB, 2011: 103).

Sağlık sistemi ile ilgili bir başka düzenleme de tam gün yasası olarak bilinen doktorların önceden yarım gün hastanede ve yarım gün kendi muayenehanelerinde çalışma durumu kaldırılmaya çalışılmış, Anayasa Mahkemesi ilgili yasa iptal ettiğinden düzenleme yürürlüğe girememiş (Dinç, 2011: 341), ancak, yapılan düzenlemelerden sonra 26 Ağustos 2011 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 650 Sayılı KHK ile değişik kurumlarda çalışan hekimlere çalışma yasakları getirilmiştir. "Sağlıkta Dönüşüm Programı" çerçevesinde yukarıda belirtilen reformlara paralel olarak nüfusun tümüne hakkaniyete uygun, eşit, koruyucu ve tedavi edici kaliteli sağlık sunumunu finanse eden bir genel sağlık sigortası düzenlemesi de yapılmıştır. Primli rejim kapsamında sosyal güvenlik hakları açısından "tek yasa" olarak, 31 Mayıs 2006 tarihinde 5510 sayılı "Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası" kabul edilmiştir. Bu yasanın yürürlük tarihi 108. Maddesinde yer alan bir hükümlerle 01.01.2007 olarak belirlenmiştir. Ancak, bu Yasanın önemli maddeleri, Anayasa Mahkemesi'nin 15.12.2006 tarihli kararıyla iptal edilmiş ve birçok hükmünün yürürlüğü durdurulmuştur (Güzel vd., 2010: 80). İptalden sonra yürürlük tarihi 3 kez değiştirilen Kanun, 5754 sayılı Kanun ile bir kez daha değişikliğe uğrayarak 01.10.2008 tarihinde yürürlüğe girebilmiştir.

3. Emeklilik Yaşında Kademeli Artış

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Türkiye’de sosyal güvenlik sisteminde yaşanan kriz nedeniyle 4447 sayılı kanunla emeklilik yaşı kademeli olarak yükseltilerek, hizmet süresi dolunca emekliliğe hak kazanma imkanı ortadan kaldırılmış, kadınlarda 58, erkeklerde ise 60 yaşın doldurulması gerekliliği getirilerek kanunun çıkarıldığı tarihte sigortalı olanlar için de kademeli bir geçiş süreci öngörülmüştü. Öte yandan, 4447 sayılı kanunla getirilen değişikliklerin beklenen etkiyi gerçekleştirmediği ve bu nedenle sosyal güvenlik kurumlarının açıklarının 2001 krizini izleyen dönemde artarak sürdürdüğü yukarıda belirtilmişti. Ancak aktif pasif oranlarındaki kötüleşmelerin emeklilik sisteminin finansman yapısında bozulmalara neden olduğu gerekçesiyle 5510 sayılı kanun ile birlikte emeklilik sisteminde yeni düzenlemelere gidilmiştir. Emeklilik sigortasında bu yeni düzenlemeler ile sosyal güvenlikte tüm çalışanlar için nimet-külfet dengesinin eşit olduğu bir sistem oluşturmak, hak ve yükümlülükler açısından norm ve standart birliği sağlamak, nüfusun yaşlanmasına şimdiden tedbir almak, istihdam üzerinde ilave yük yaratmamak, zorunlu ve isteğe bağlı sigortalılık kavramlarını ülke gerçeklerine uygun şekilde yeniden tanımlamak amaçlanmıştır (Demirci, 2007: 53).

5510 sayılı kanunla getirilen düzenlemelere göre, Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten sonra ilk defa sigortalı olanlara, kadın ise 58, erkek ise 60 yaşını doldurmuş ve en az 9000 gün malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi bildirilmiş olması koşuluyla yaşlılık aylığı bağlanacağı hükme alınarak, 4447 sayılı Kanunla yapılan düzenlemeye göre yaşlılık aylığı alınmasını daha da zorlaştıracak biçimde sigortalıların aleyhine olarak tekrar değiştirilmiştir (Canıklıoğlu, 2006: 197). Ancak, daha sonra toplumsal muhalefetin de etkisiyle (Dane, 2008: 140) m.4/I, (a) bendi uyarınca sigortalı olanlar için 9000 günün tamamlanmasının oldukça güç olacağından 5754 sayılı Kanunla yeniden düzenlemeye gidilerek, sadece m.4/I, (a) bendine tabi sigortalılar için tamamlanması gereken prim ödeme gün sayısı 7200 güne indirilmiş, bağımsız çalışanlar ve devlet memurları için eskiden olduğu gibi 9000 günün tamamlanması öngörülmüştür (Güzel vd, 2010: 461).

Öte yandan, 5510 sayılı Kanunun 28’inci maddesi ile emeklilik yaşında 2036 yılından itibaren kademeli bir artışa gidilerek 2048 yılında emeklilik yaşının hem kadınlarda ve hem de erkeklerde 65 olması öngörülmüştür. Buna göre;

- 1) 01/01/2036 ilâ 31/12/2037 tarihleri arasında kadın için 59, erkek için 61,
- 2) 01/01/2038 ilâ 31/12/2039 tarihleri arasında kadın için 60, erkek için 62,
- 3) 01/01/2040 ilâ 31/12/2041 tarihleri arasında kadın için 61, erkek için 63,
- 4) 01/01/2042 ilâ 31/12/2043 tarihleri arasında kadın için 62, erkek için 64,
- 5) 01/01/2044 ilâ 31/12/2045 tarihleri arasında kadın için 63, erkek için 65,
- 6) 01/01/2046 ilâ 31/12/2047 tarihleri arasında kadın için 64, erkek için 65,
- 7) 01/01/2048 tarihinden itibaren ise kadın ve erkek için 65, olarak uygulanır (m.28/II) hükmü getirilmiştir.

Ayrıca, söz konusu yaşlara 3 yıl eklenerek ve her halukarda 65 yaşını geçmemek üzere 5400 gün malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi bildirilmiş olmak kaydıyla emekliliğe hak kazanacaklardır. Bakanlıkça tespit edilen maden işyerlerinin yer altı işlerinde sürekli veya münavebeli olarak en az 20 yıldan beri çalışan sigortalılar için yaş şartının 55 olarak uygulanacağı yine bu kanunda hüküm altına alınmıştır. Bunlara ilaveten, yeni düzenlemeye göre, 55 yaşını dolduran ve erken yaşlanmış olduğu tespit edilen sigortalılar, yaş dışındaki diğer şartları taşımaları halinde yaşlılık aylığından yararlanmaktadırlar. Yeni düzenlemelerde dikkati çeken önemli bir değişiklik, 2048 yılından itibaren tamamlanması gereken yaş, kadın ve erkek için eşit hale gelecek ve 65 olacaktır. Buna göre, kadınlar lehine olan daha erken emekli olma imkânı bu yeni düzenlemeyle ortadan kaldırılmıştır. Birçok durumda sigortalılar prim ödeme gün sayısını tamamlasalar bile yaş şartının gerçekleşmesini beklemek zorunda kalacaklardır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Bundan dolayı emekli aylığına hak kazanma koşullarının eski duruma göre daha zor bir hale getirildiği görülmektedir (Caniklioğlu, 2007: 201; Dane, 2008: 141, Güzel vd, 2010: 462).

5510 sayılı Kanunla, emeklilik yaşında yapılan kademeli artışın yanı sıra genç yaşta emekliliği teşvik eden aylık bağlama oranı ile ilgili de düzenleme yapılmıştır. Buna göre, her bir yıl için aylık bağlama oranı % 2 olarak uygulanmak suretiyle sigortalıların sistemde daha uzun kalmaları teşvik edilmiştir. Tablo 30'da aylık bağlama oranının eski mevzuatın yeni yapılan düzenleme ile bir karşılaştırılması verilmiştir. Yeni yapılan düzenlemede, aylık bağlama oranı her yıl için % 2, halen 10 yıldan az çalışması olanların haklarının korunması için 10 yıl dolana kadar ise % 3 olarak belirlenmektedir (Kit Genel Müdürlüğü, 2008). Her yıl için sabit bir oran belirlenmiş olması sigortalılık süresinin ilk yılları için daha yüksek, sonraki yıllar için daha düşük oran esnasından vazgeçildiği anlamına gelmekte ve bu da önceki dönemlere göre daha düşük aylık bağlama oranının ortaya çıkması sonucunu doğurmaktadır (Güzel vd., 2010: 525). Öte yandan, aylık bağlama oranlarındaki bu düzenleme ile mali sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için erken emekliliğin önüne geçilerek daha fazla çalışma ve sigortalıların daha fazla sistemde kalması amaçlanmış (Gökbayrak, 2010b: 186), ayrıca yaşlıların aile içinde bakımının sağlanarak aile içi dayanışmanın güçlendirilmesi amaçlanmıştır (Köse, 2011: 42). 5510 sayılı Kanun'un emekli aylığının hesaplanmasını düzenleyen 29'uncu maddesine göre, emekli aylığının hesaplanmasında ortalama aylık kazanç ile aylık bağlama oranının çarpımı esas alınmaktadır. Ortalama aylık kazanç, sigortalının her yıla ait prime esas kazancının, kazancın ait olduğu yıldan itibaren aylık talep tarihine kadar geçen yıllar için, her yıl gerçekleşen güncelleme katsayısı ile güncellenerek bulunan kazançlar toplamının, itibarî hizmet süresi ile fiili hizmet süresi zammı hariç toplam prim ödeme gün sayısına bölünmesi suretiyle hesaplanan ortalama günlük kazancın otuz katı olarak tanımlanmıştır. 5510 sayılı Kanun'la ayrıca, yaşlılık aylığı bağlama oranı için daha önce bulunmayan bir üst sınır getirilmiş ve yaşlılık aylığı bağlama üst sınırı % 90 olarak belirlenmiştir.

4. Türkiye'de İşsizliğin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Genç işsizlik olarak tanımlanan 15-24 yaş grubu için işsizlik yapısı yetişkin işsizliğinden farklı bir yapıdadır. Genç işsizlik oranları Türkiye'de oldukça yüksek seyretmektedir. Bunun nedenleri; okuldan yeni mezun olmuş iş arayanların tecrübe eksiklikleri, uygun iş bulmalarının belli bir gecikmeye neden olması, lise mezunlarının mesleki formasyonlarındaki yetersizlikler ve üniversite mezunu olanların ücret beklentilerinin yüksek olması gibi birçok faktör sıralanabilir (Yentürk ve Başlevent, 2007: 3-5).

Başka bir açıdan genç işsizliğin nedenleri dört başlıkta toplanmaktadır: genç nüfus artışı, bilgi asimetrisi, yetersiz düzeyde kişisel ve toplumsal ağlara sahip olma ve beceri uyumsuzluğudur (Yazar Arslan, 2014: 45). İşsizlik rakamları incelendiğinde 2000 yılında 15-24 yaş arası kadınlarda işsizlik oranı yaklaşık %12 iken 2017 Ekim ayında ortalama %25'ler seviyesine çıkmıştır. Erkeklere bakılırsa 2000 yılında birbirine çok yakın olan işsizlik oranları 2017 yılına gelindiğinde yaklaşık %16 olmuştur. Belirtmek gerekir ki her iki cinsiyette de genç işsizlik oranları yüksek seyrederken kadınlarda işsizlik oranı erkeklere göre çok daha fazladır. Toplam genç işsizlik oranına bakılacak olursa, 2000 yılında %13,1 olan genç işsizlik oranı Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin etkisiyle tırmanmaya başlamış 2008 küresel krizinin etkisiyle 2009'da %25'e yükselmiş ve bugün %20'ler civarında seyretmektedir. Dolayısıyla toplam işsizlerin içinden yaş grupları olarak 15-24 yaş grubuna bakılırsa bu oranın çok daha yüksek çıkacağı aşikârdır. 2001 yılından sonra tırmanmaya başlayan kadın, erkek ve toplam genç işsizlik oranları paralel bir seyir izleyerek 2008 küresel krizine kadar artmıştır. 2009 yılında krizin etkisi çok

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

sert bir şekilde hissedilmiş olup ilk defa %25'lere çıkmıştır. Daha sonra tekrar toparlanıp düşme eğilimine girmiş ama bu süreç çok kısa sürmüş ve özellikle kadın işsizliği ciddi bir şekilde artmaya devam etmektedir. Erkek işsizlik oranında belirgin olmayan bir düşüş gözlemlense de kadın işsizlik oranındaki sert yükseliş toplam genç işsizlik oranını arttırmaya devam etmektedir.

5. Genç İşsizliğin Nedenleri

Genç işsizliğin oluşumuna makro düzeyde neden olan pek çok faktör sıralanabilir. Bunlar; toplam talep yetersizliği, ekonomik durgunluk ve krizler, demografik faktörler, işgücü politikalarının yetersizliği, eğitim politikalarının yetersizliği, asgari ücret uygulaması ve gençlere yönelik ücret politikalarıdır. Genç işsizliğine neden olan mikro nedenler arasında ise; gençlere özgü nitelikler ve eğitilmiş işsizler, gençlerin çalışma eğilimleri, gençlerin piyasaya ilk kez giriş yapıyor olmaları ve etnik köken ve engellilik sayılabilir. (Murat & Şahin, 2011: 43-54).

Gençler arasında işsizliğin yetişkinlere göre daha yaygın olması genç işsizlik sorununun genel işsizlik sorunundan soyutlamamıza imkan vermez. Çünkü ekonominin istihdam performansının düşüklüğü, çalışma hayatına ve genel ekonomiye ait izlenen istihdam daraltıcı politikalar genel işsizlik kadar genç işsizliğinin de artmasına neden olmaktadır. Genç yaş grubunda işsizlik oranının yetişkinlere göre daha fazla olması, gençlerin bu nedenlerden daha fazla etkilenmelerinden kaynaklanmaktadır. Ekonomide yatırım ve tam istihdama odaklı iktisat politikaları uygulanmaması ve işgücü piyasasına yönelik izlenen politika ve değişimlerin yanı sıra, ekonomideki dönemsel düşüşler, asgari ücretlerdeki artışlara dayalı genç işgücü talebinin düşük olması ve genç işgücünün niteliklerindeki eksiklikler genç işsizliğine etki eden nedenler arasında yer alır. Bugün genç işsizliği, küreselleşme, bilgi ve teknoloji çağının beraberinde getirdiği genel sorunlar, işgücü piyasasına yönelik izlenen politika ve piyasanın kendi iç dinamiklerinin neden olduğu sorunlardandır (Karabıyık, 2009).

6. Emeklilik Yaşındaki Artışın Etkisi

Genç işsizliğinin en büyük sebebi, Türkiye'deki üniversitelerde mevcut bölümlerin, işgücü piyasasının beklentileri doğrultusunda şekillenmemiş olmasıdır. Ayrıca gençler devlet memuru olabilmek için de sınava tabi tutulmakta ve atanmak için yıllarca kontenjan beklemektedirler. İşe girebilmek için elemeleri gereken on binlerce rakipleri olmasının yanı sıra, şirketlerin işe alacakları elemanın referansına da büyük önem veriyor olması, çoğu iş kolunda istihdam edilmelerini zorlaştıran faktörler arasındadır. Bir diğer konu ise, emeklilik yaşının arttırılmış olmasından dolayı özel sektörde ve devlet sektöründe kontenjan açığı oluşmadığı için personel alımı yapılmıyor olmasıdır. Türkiye'de her yıl emekli olan kişi sayısından fazla sayıda kişi üniversiteden mezun olmaktadır. Çalışanlar emekli olamadığı için, yeni mezunlara kontenjan açılmamaktadır. Erken emeklilik politikalarının en önemli amacı genç işsizliğini düşürmektir.

Sonuç

Türkiye'de, her şeyden önce, genç işsizliğinin en temel sebeplerinden biri olarak bilinen yeterli seviyede yeni işlerin oluşturulamaması sorununun çözümüne yönelik yeni bir istihdam stratejisi oluşturulması zorunlu hale gelmiştir. Çünkü gençler için yeteri kadar yeni iş alan ve imkanlarının oluşturulamaması

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

durumunda, diğer uygulamaların pek fazla bir anlamı olmayacaktır. Bu noktada, en temel sorumluluk devlete düşmektedir. İstihdam stratejisi belirlenirken öncelikli olarak, işsiz gençlerin tespitini kolaylaştıracak, onların işgücü piyasası ile ilgili temel sorunlarını ortaya koyacak ve böylece yapılacak müdahalelerin yerindeliliğini sağlayacak bir gençlik profili oluşturulmalıdır.

İkinci olarak, ulusal düzenlemelere yol göstermek açısından önem taşıyan “Gençlik İstihdam Ağı”nın tavsiyeleri ve “Avrupa İstihdam Stratejisi”nin öncelikleri, genç işsizliği ile mücadeledeki başarı dereceleri göz önünde bulundurularak bu doğrultuda önlemler alınmalıdır. Böylece yeni istihdam alanlarının oluşturulabilmesi, fırsat eşitliğinin sağlanması ve yaşam boyu eğitimin sağlanması gibi konular Türkiye genç işsizliğinin azaltılabilmesi açısından ön plana çıkmaktadır. İşsizlikle mücadele politikaları istihdamın kapsamının genişletilmesinin yanı sıra çalışan kişilerin çalışma şartlarının iyileştirilmesine de odaklanmalıdır. Bir çok ülkede gözlenen enformel sektördeki çalışma koşullarının iyileştirilmesi, küreselleşmenin olumsuz etkilerinin azaltılarak daha adil bir süreç haline getirilmesi ve gençler arasındaki yüksek işsizlik oranları gibi sorunların uluslararası alanda Dünya Bankası, IMF, Dünya Ticaret Örgütü, ILO, Birleşmiş Milletler ve AB'nin ortak yaklaşımları ile aşılması önerilmektedir. Ulusal düzeyde ise bu sorunların hükümet, işçi ve işverenler arasında etkin sosyal diyalog mekanizmalarının etkin kullanılabilmesi ile aşılması hedeflenmelidir.

Kaynakça

AKAD Mehmet, **Teori ve Uygulamada Sosyal Güvenlik Hakkı**, Kazancı Hukuk Yayınları No:112, İstanbul 1992.

AKKAYA Yüksel, “Sosyal güvenlik ve tarihi üzerine “aykırı” notlar”,

http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=9115 (erişim tarihi 2.11.2011)

AKYÜZ Ferhat, “Sosyal Yardımdan Sosyal Sigortaya: Bismarckyan ve İngiltere Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Tarihsel Dönüşüm”,

http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt1/sayi5/sayi5pdf/akyuz_ferhat.pdf. (Erişim Tarihi: 31.12.2012)

ALPER Emin, “Emeklilik Reformları: Dünya Bankası, Avrupa Birliği ve Türkiye”, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu, <http://www.spf.boun.edu.tr/docs/discussionpaper3.pdf> (Erişim Tarihi: 29.04.2013)

ALPER Yusuf, **Türkiye’de Sosyal Güvenlik ve Sosyal Sigortalar**, Dora Yayınevi, Bursa, 2013, s. 19-20.

ALPER Yusuf, **Türk Sosyal Güvenlik Sistemi’nde Arayışlar: Özelleştirme ve Yeniden Yapılanma**, ITO Yayını no: 1999-69, İstanbul, 1999.

ALPER Yusuf, “ABD Sosyal Güvenlik Sistemi Bir Model Olabilir mi?”, **Çimento İşveren Dergisi**, Mart-Nisan 2008.

ALPER Yusuf / DEĞER Çağaçan / SAYAN Serdar, **2050’ye Doğru Nüfusbilim ve Yönetim: Sosyal Güvenlik (Emeklilik) Sistemine Bakış**, TÜSİAD Yayınları, Kasım 2012, İstanbul.

ALPER Yusuf, “Sosyal Güvenlik Reformu ve Finansmanla İlgili Beklentiler”, **Sosyal Güvenlik Dergisi**, 2011 / 1.

ALPER Yusuf, “Norm ve Standart Birliği Sağlanması Bakımından 5510 Sayılı Kanunda Kendi Adına Bağımsız Çalışanlarla İlgili Düzenlemeler”, **Sosyal Diyalog Dergisi**.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ALTAN Ömer Zühtü, **İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2004.

ARICI Kadir, “Sosyal Sigorta Sisteminin Kara deliği: Sigortalı Sayılmayanlar Düzenlemesi (5510 sayılı SSGSSK m.6)”, **Sosyal Güvenlik Dergisi**, 2011/1.

ARICI Kadir, “Sosyal Sigortada Adaletsizlik Kaynağı Norm ve Standart Birliği Sorunu Çözülüyor mu?”, **TİSK İşveren Dergisi**, Nisan 2008.

AYDIN Ufuk, “Sosyal Güvenlikte Özelleştirme Sebepler ve Uygulamalar”,

<http://www.ceis.org.tr/dergiDocs/1mak985.pdf>, s.4. (Erişim Tarihi 03.06.2012)

BARR Nicholas, **The Economics of Welfare State**, California: Stanford Univ. Press, 1993.

BROWN John, **The British Welfare State: A Critical History**, Cambridge, 1995, s.26.

Budd-CAMPBELL; " The Role of The Public and Private Sectors in The United Kingdom The Pension System"; **Privatizing Social Security**, 2006.

CANIKLİOĞLU Nurşen, “5510 Sayılı Sosyal Sigortalar Ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun Kısa Vadeli Sigorta Kollarına İlişkin Hükümlerinin Kısa Bir Değerlendirmesi”, **İşveren Dergisi**, Aralık 2006.

CENTEL Tankut, “Sosyal Sigortalarda Reform Gereksinimi”, **MESS Dergisi**, Ocak 1996.

COMMISSION OF EUROPEAN COMMUNITY; **Social Protection in Europe**; Brussels; 1993.

DEANE Phyllis, **İlk Sanayi İnkılabı**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1994.

DİLİK Sait, **Türkiye’de Sosyal Sigortalar**, Ankara, 1971.

DİLİK Sait, **Sosyal Güvenlik**, Kamu-İş Yayınları, Ankara, 1992

DİLİK Sait, “Sosyal Güvenliğin Tarihsel Gelişimi”,

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/451/5084.pdf>, s.42. (Erişim Tarihi 02.02.2012)

DPT, **2010 Yılı Programı**,

<http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FC2797BFDB5AF32DAE>,. (Erişim Tarihi: 03/05/2012)

DRUCKER Peter F., **Kapitalist Ötesi Toplum**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1993.

DUYGULU Ercan/ PEHLİVAN Pınar, “**Sosyal Güvenlik Kurumlarının Kaynak Sorunları Ve Çözüm Önerileri**”, Ekonomik Ve Mali Araştırma Yarışması, Sosyal Güvenlik Kurumlarının Kaynak Sorunları Ve Çözüm Önerileri, Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları, Yayın No:17, Ankara-2004.

ELBİR Halid Kemal, **Sosyal Güvenlik Hukuku Notları**, 1979/1980 Ders Yılı, İstanbul.

ERDOĞDU Seyhan, “Sosyal Politikada Değişim Ve Sosyal Güvenlik Reformu, AKP Bir Dönemin Bilançosu”, **Mülkiye Güz-2006** , Pelin Ofset Cilt:30, Sayı:252.

GEREK Nüvit, **Sosyal Güvenlik Hukuku**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2004.

GÖKTAŞ Murat / ÇAKAR Erdem / ÖZDAMAR Murat, **Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Emeklilik ve Primsiz Rejim**, Yaklaşım Yayıncılık, İstanbul, 2011

GÜLMEZ Mesut, **Türkiye’de Çalışma İlişkileri**, Ankara, 1983

GÜMÜŞ A. Tarık, **Sosyal Devlet Anlayışının Gelişimi ve Dönüşümü**, Oniki Levha Yayınları, İstanbul, 2010

GÜMÜŞ Erdal, **Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sistemi: Mevcut Durum, Sorunlar ve Öneriler**,

<http://arsiv.setav.org/ups/dosya/44645.pdf> (Erişim Tarihi 01.06.2012)

GÜVERCİN Cemal Hüseyin, “Sosyal Güvenlik Kavramı ve Türkiye’de Sosyal Güvenliğin Tarihiçesi”, **Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası**, Cilt 57, Sayı 2, 2004.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- GÜZEL Ali / OKUR Ali Rıza / CANIKLIOĞLU Nursen, **Sosyal Güvenlik Hukuku**, 14. Bası, Beta Yayınevi, 2012.
- GÜZEL Ali / OKUR Ali Rıza/ ŞAKAR Müjdat, **Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Emeklilik Programları, Sorunları ve Çözüm İçin Bir Model Önerisi**, TÜSES Yayınları, İstanbul, 1990.
- HAMZAOĞLU Onur, “Yeni Liberal Politikalar ve Türkiye’de Sağlıkta Reform-Dönüşüm”,**Toplum ve Hekim Dergisi**, Kasım-Aralık 2007, Cilt:22, Sayı:6.
- ILO, **Introduction to Social Security**, Geneva, International Labor Office Publications, 1984.
- İZGİ Berna Balcı, “Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Son Gelişmeler”, **Çalışma ve Toplum**, 2008/1.
- KAPAR Recep, “Şili Sosyal Güvenlik Sisteminde Sağlık ve Emeklilik Sigortalarında Yaşanan Değişimler”, <http://www.sbe.deu.edu.tr/Yayinlar/dergi/dergi01/kapar.htm> (Erişim Tarihi 06.07.2012)
- KARADENİZ Oğuz, “ Sosyal Güvenlik Sisteminin Sürdürülebilirliği Özel İhtisas Komisyonu Taslak Rapor”, www.kosano.org.tr/uploaded/file/OIK.docx (Erişim Tarihi: 03.04.2013)
- KEYDER Çağlar, **Avrupa’da ve Türkiye’de Sağlık Politikaları**, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- KILIÇDAROĞLU Kemal, **Sosyal Güvenlik Harcamaları ve Sosyal Güvenliğin Geleceği**, MERCEK, Ocak 2010.
- KOÇ Muzaffer, “Sosyal Güvenlik ve Beveridge Raporu”, **Mali Çözüm Dergisi**, İSMMO, Sayı:76, 2006.
- KORKUSUZ M. Refik / UĞUR Suat, **Sosyal Güvenlik Hukuku**, Ekin Yayınevi, Bursa, 2013.
- MAKAS Recep, “Sosyal Güvenlik Kurumlarının Yeniden Yapılanması Üzerine”, <http://www.calismatoplum.org/sayi1/makale3.doc> (Erişim 27.08.2012).
- NACİ Birol / GÖKBUNAR Ramazan; “Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sisteminin Makro Sorunları ve Çözüm Önerileri”, Halil Nadaroğlu’na Armağan, **Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt 14, Sayı 1, İstanbul 1998.
- OECD, **Pensions at a Glance 2011: Retirement-Income Systems in OECD and G20 Countries**, OECD Publications, 2011.
- OECD, Social Expenditure Statistics Database, <http://stats.oecd.org> (Erişim Tarihi: 21/12/2012)
- OKUR Ali Rıza, “Sosyal Güvenlikte Özerkleştirme (Bağ-Kur Açısından Bir Değerlendirme)”, **Türkiye’de Esnaf ve Sanatkarlar ve Küçük İşletmeler Kesimine Yönelik Sosyal Güvenlik Sisteminin Değerlendirilmesi**, Tes-Ar Yayınları No:8, Ankara 1993.
- OKUR Ali Rıza, “Sosyal Güvenlik Reformu: Uzun Dönemli Sigorta Dalları”, **Çalışma ve Toplum**, 1/26.
- OKUR Ali Rıza, “Sosyal Güvenlikte Yeni Düzenlemeler”, **İstihdam Paketi ve Sosyal Güvenlikteki Yeni Düzenlemeler Neler Getiriyor? Semineri**, Ankara, 2008.
- ÖTKÜNER Cenk, “60’ların ve 70’LERİN Türkiye’inde İşçiler, Politika”, **Devrimci Marksizm**, Sayı 2, Kasım 2006.
- ÖZDEMİR Süleyman, **Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti**, İTO Yayınları, İstanbul, 2004.
- ÖZŞUCA Şerife Türcan, “Sosyal Güvenlik Kurumları: Fon Fazlasından Fon Açığına”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Cilt 17, Sayı 152, Şubat 1993.
- REINHARD H-J.; "Modem Sosyal Devlet Yolunda İspanyamda Sosyal Güvenlik"; **Çimento İşveren Dergisi**; C:13/3; Mayıs 1999.
- SALLANGÜL Songül, “Yeni Sağ Sosyal Güvenlik Anlayışının Tarihsel Bağlantıları: İngiltere ve Türkiye Örnekleri”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, 40, 3-4, 2000.
- 4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018**

- SEYYAR Ali, **Sosyal Güvenlik Terimleri**, Papatya Yayıncılık, İstanbul, 2005
- SOSYAL GÜVENLİK KURUMU BAŞKANLIĞI, **Avrupa Birliği'nde Sosyal Güvenlik**, Ankara, 2012.
- SÖZER Ali Nazım, **Türk Sosyal Sigortalar Hukuku**, Beta Yayınları, İstanbul, 2013.
- SSA, **Social Security Throughout the World-1995**, Research Report 64, Washington DC, July 1995.
- ŞAKAR Müjdat, **Sosyal Sigortalar Uygulaması**, 10.Bası, İstanbul, 2011, s.3.
- ŞAKAR Müjdat, **Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda Yaşlıların Korunması**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1987.
- ŞAKAR Müjdat, “Sosyal Güvenlikte Çözüm Özelleştirme Değil, Özerkleştirmedir”, **İşveren Dergisi**, Ağustos 1992.
- ŞAKAR Müjdat, **Sosyal Sigortalarda Emekli Aylığı Miktarının Belirlenmesi ve Değişen Geçim Koşullarına Göre Ayarlanması**, İstanbul 1993.
- ŞAKAR Müjdat, “Banka ve Sigorta Şirketi Sandıklarının Sosyal Güvenlik Hukuku Açısından Durumu ve Sandıkların SSK'na Devri Sorunu”, **Sosyal Güvenlik ve Banka – Sigorta Şirketi Sandıkları ve Uygulamadaki Sorunları Sempozyumu**, MÜ. BSE., İstanbul, 1990.
- ŞAKAR Müjdat, “Sosyal Güvenlik Kurumu 2. Olağan Genel Kurulu'nun Ardından...”, **Yaklaşım Dergisi**, Ocak 2010, Sayı 205.
- ŞENOCAK Hasan, “Sosyal Güvenlik Sistemini Oluşturan Bileşenlerin Tarihi Süreç Işığında Değerlendirilmesi”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, 2009.
- T.C. Sosyal Güvenlik Nihai Raporu**, Uluslararası Çalışma Ofisi, Cenevre, Mart-1996.
- TALAS Cahit, **Sosyal Ekonomi**, 6.Bası, Ankara, 1983.
- TALAS Cahit, **Sosyal Güvenlik ve Türk İşçi Sigortaları**, Güney Yayıncılık, Ankara, 1953.
- TOKOL Aysen, **Sosyal Politika**, Bursa, Vipaş Yay., 2000.
- TUNCAY A. Can, Genel Çizgileriyle 4447 sayılı Kanun, **Çimento İşveren**, Cilt: 14, sayı: 1, OCAK 2000.
- TUNCAY A. Can / EKMEKÇİ Ömer, **Sosyal Güvenlik Hukuku'nun Esasları**, Beta Yayınevi, 15. Bası, İstanbul, 2012.
- TUNCAY A. Can, **Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri**, Beta Yayınları, 9. Bası, İstanbul, 2000.
- TUNÇOMAĞ Kenan, **Sosyal Sigortalar**, 5. Bası, Beta Yayınları, İstanbul, 1990.
- TURAN Ercan, **Sosyal Güvenlik Hakkı**, Kamu-İş; C: 7, S: 3/2003.
- TÜGEN Kamil, “Türkiye’de 1980 sonrası Sosyal Güvenlik Kurumlarının Mali Yapısı ve Gelişimi”, **X.Türkiye Mali Sempozyumu**, Silifke 14-18 Mayıs 1994, İ.Ü.İktisat Fakültesi Yayını.
- ULUTÜRK Süleyman / DANE Kutlu, “Sosyal Güvenlik: Teori, Dönüşüm ve Türkiye Uygulaması”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Yaz 2009 C. 8 29.
- WILLIAMSON John B., “Old Age Relief Policy Prior to 1900: The Trend Toward Restrictiveness”, **The American Journal of Economics and Sociology**, Vol.43, No.3 July 1984.
- YAKUT Kemal, “Kapitalizm, Sosyalizm ve Milliyetçiliğin Ortaya Çıkması”, **Çağdaş Dünya Tarihi**, Anadolu Üniversitesi, 2004.
- YAVUZ Melike, “Sağlıkta Dönüşüm ve Genel Sağlık Sigortası: Finansmanda Yaşanan Sorunlar”, **Tes-İş Dergisi**, Nisan 2010.
- YAZGAN Turan, **Sosyal Güvenlik Ders Notları**, İstanbul, 1992, s.35.

YILMAZ Gaye, “Ulusötesi Şirketler, Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Finans Piyasaları Açısından Önemi ve Küreselleşme”, <http://www.antimai.org/mkl/gy99ttb1.htm> (Erişim: 3.11.2011)
<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/2004/niyet020404/loi8.pdf> (Erişim Tarihi 8/12/2011)
<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/2005/niyet241105/IMFniyetTRkasim05.php>(Erişim Tarihi 8/12/2011)
[http://www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/makaleler/2006037854.htm#\(1\)](http://www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/makaleler/2006037854.htm#(1))(Erişim Tarihi 8/12/2011)
http://www.sgk.gov.tr/wps/wcm/connect/94566930-7b1d-430c-80c8-659d13492871/2013_mart_sosyalguvenlik_temelgostergeleri.pdf?MOD=AJPERES&CSRT=17477719691308367551 (Erişim Tarihi 01.06.2013)

MESLEK YÜKSEKOKULU'NDA GÖREVLİ AKADEMİSYENLERİN MESLEKİ MOTİVASYON DÜZEYLERİNİN BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Öğr.Gör. Barış Demir

Öğr.Gör. Dr. Ömer Güngör

Öğr.Gör. Asiye Yüksel

Öğr.Gör. Zafer Cesur

Kocaeli Üniversitesi. Hereke Ö.İ.U. MYO

Öz

Akademisyenin ; mesleğinde başarılı olması ve mesleki başarı sonucu takdir edilip desteklenmesi, akademik yükselme ve saygınlık kazanması, nitelikli öğrenci yetiştirebilmesi, iş güvencesi sağlanması daha fazla motive olup daha fazla çaba göstermesine neden olacaktır. Bu motivasyon sağlanırken iş yeri fiziki ve ekonomik koşulları, mesleği yapabilecek beceri ve yetenek çeşitliliğine sahip olabilme de önemli birer unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu araştırmada, Kocaeli Üniversitesi'nde görevli öğretim elemanlarının mesleki motivasyon düzeylerinin incelenmesi ve bu düzeylerin , cinsiyet, yaş, unvan, eğitim durumu, uzmanlık ve idari görev değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda gönüllülük esasına dayalı olarak Hereke'de bulunan 3 farklı MYO'da görev yapan 64 öğretim elemanına anket uygulanmış ve elde edilen veriler SPSS programında analiz edilmiştir. Araştırmada akademisyenlerin mesleki motivasyon düzeylerini tespit etmek amacıyla, Zeynel ve Çarıkçı(2017) tarafından geliştirilen Akademisyenlere Yönelik Mesleki Motivasyon ölçeği kullanılmıştır. Uygulama sonunda toplanan veriler analiz edildiğinde, öğretim elemanlarının mesleki motivasyon düzeylerinin orta düzeyde olduğu ve bazı değişkenler açısından farklılaştığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Akademisyen, Mesleki Motivasyon, Meslek Yüksekokulu

Giriş

Motivasyon işyerinde önemli bir kavramdır. Çalışanların yüksek motivasyon düzeyine sahip olması, onların bilgi, yetenek ve çalışma güçlerini etkin bir biçimde kullanabilmelerini sağlar. Motivasyon için güdülenme kavramı da kullanılmaktadır. Bu perspektiften bakıldığında ve motivasyonu tanımlayan özellikler bir araya getirildiğinde ortaya çıkan motivasyonun kavramsal tanımı “bireylerin kendi arzu ve istekleri ile belirli bir amaca yönelik davranışlarını yöneten süreç” olarak yapılabilir (Özkalp ve Kırel, 2011, s.278, 279; Tevruz, 2002'den aktaran, Keser, 2009, s.88; Barutçugil, 2004, s.372; Eren, 2010, s.498).

Günümüzde ihtiyaç duyulan meslek gruplarına yönlendirilemeyen genç nüfusun, üniversite mezunu olarak mesleğe başlayamadan beklemeleri sorununun yanında; eğitim sürecinde bireylerin

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

motivasyonlarını etkileyen faktörlerin de ortaya konulması önem arz etmektedir. Mesleki motivasyon bireylerin mesleklerini iş olarak görmekten uzaklaşmalarını gerektirir. Rowley'e göre (1996), motivasyonu en çok etkileyen değişkenlerin ekonomik ödüller, öğrenme kültürü ve yüksek eğitim, personelin tecrübesi ve rollerin farklılığı, kişisel özerklik ve örgüt kültürü olduğunu tespit etmiştir (Karaköse ve Kocabaş, 2006). Bu değişkenler kullanılarak bireyin mesleki motivasyonunun artması sağlanabilir. Örgütsel faktörler, örgütün çalışana bakışı, onu değerlendirmesi ve çalışana sunduğu olanaklarla çalışanın yeteneklerini kullanması da mesleki motivasyon için önemli diğer belirleyicilerdir (Karakaya ve Ay, 2007'den aktaran, Başaran, 2013)

Mesleki motivasyon, "işyerinde çalışan bireyin belirli bir iş ya da görev amacına ya da maddi ve manevi ödüle ulaşmaya yönelik olarak gerçekleştirdiği davranış ve göstermiş olduğu çabaların yer aldığı psikolojik bir süreçtir" (Zeynel, 2014, s.68). Mesleki motivasyon kavramı, endüstri ve örgüt psikolojisi ve örgütsel davranış bilimi açısından oldukça önemli bir kavramdır. Akademik örgütler açısından da oldukça önemli ve üzerinde durulması gereken bir konudur.

Akademisyenin ; mesleğinde başarılı olması ve ve mesleki başarı sonucu takdir edilip desteklenmesi, akademik yükselme ve saygınlık kazanması, nitelikli öğrenci yetiştirebilmesi, iş güvencesi sağlanması daha fazla motive olup daha fazla çaba göstermesine neden olacaktır. Bu motivasyon sağlanırken iş yeri fiziki ve ekonomik koşulları, mesleği yapabilecek beceri ve yetenek çeşitliliğine sahip olabilmek de önemli birer unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Akademisyenlerin mesleki motivasyonuna etki eden faktörlerin araştırılması, belirlenmesi, akademik örgütler olan üniversitelerin, başarı ve etkinlik düzeylerini artırmanın yollarını da göstermiş olacaktır. Bu açıdan böyle bir çalışmanın yapılması bu konuda önemli bilgi ve veri oluşturacaktır.

2.YÖNTEM

Bu kısımda araştırmanın amacı, çalışma grubu, veri toplama aracı, verilerin toplanması ve analizine ilişkin bilgiler sunulmaktadır. Araştırmada anket yöntemi uygulanmıştır. Anketler surveey.com üzerinden online ve yüz yüze anket metodu ile örnekleme oluşturan akademik personele uygulanmıştır. Anket verilerinin değerlendirilmesi SPSS 16.0 paket programı ile gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın amacı

Bu çalışmada, Kocaeli Üniversitesi'nde görevli öğretim elemanlarının mesleki motivasyon düzeylerinin incelenmesi ve bu düzeylerin , cinsiyet, yaş, unvan, eğitim durumu, uzmanlık, idari görev bakımından karşılaştırılması amaçlanmıştır. Bu genel amaç çerçevesinde şu sorulara cevap aranmıştır:

1. Akademisyenlerin mesleki motivasyon düzeylerine ilişkin görüşleri ne düzeydedir?
2. Akademisyenlerin mesleki motivasyon düzeylerine ilişkin görüşleri cinsiyet, yaş, ünvan, eğitim durumu, uzmanlık ve idari görev değişkenlerine göre farklılaşmakta mıdır?

Evren ve Örneklem

Araştırmanın uygulama evreni Kocaeli Üniversitesine bağlı olan 3 meslek yüksekokulunda çalışmakta olan akademisyenleridir. Araştırmanın amacına uygun olarak 45 akademisyen sayısına ulaşılmıştır. Bu rakamlar üzerinden belirlenen oranlara ulaşılması istenilmiştir ancak, anket yönteminin gönüllülük

esasına dayalı ve durumsal koşullara bağlı olan bir yöntem olması nedeniyle, ankete katılmayı tercih eden akademisyenler bazında toplanmıştır. Dolayısı ile kolayda örneklem metodu uygulanmıştır.

Akademisyenlere ilişkin kişisel bilgiler Tablo 1’de özetlenmiştir.

Tablo 1. Araştırma kapsamındaki akademisyenlere ilişkin kişisel bilgiler		f	%
Cinsiyet	Kadın	12	26,7
	Erkek	33	73,3
Yaş	33-39	9	20,0
	40-47	18	40,0
	48-56	9	20,0
	57 ve üstü	9	20,0
Ünvan	Öğr.Gör	27	60,0
	Öğr.Gör.Dr.	6	13,3
	Doktor Öğretim Üyesi	3	6,7
	Doçent	6	13,3
	Profesör	3	6,7
Eğitim Durumu	Lisans	12	26,6
	Yüksek Lisans	18	40,0
	Doktora	15	33,4
Uzmanlık	Sosyal Bilimler	33	73,3
	Fen Bilimleri	6	13,3
	Eğitim Bilimleri	6	13,3
İdari Görev	Evet	36	80,0
	Hayır	9	20,0
İdari Görevi	Bölüm Başkan Yrd	21	46,7
	Bölüm Başkanı	9	20,0
	Müdür Yrd	6	13,3
Toplam		45	100,0

Araştırmanın Kısıtlılıkları

Bu araştırmanın örneklemini Kocaeli Üniversitesine bağlı 3 farklı meslek yüksekokulunda görev yapmakta olan akademisyenler oluşturmaktadır. Bu nedenle ölçek ileride farklı çalışmalarda farklı fakülteler yer alan akademisyenler için ve vakıf üniversitelerinde görev yapan akademisyenler için genişletilebilir.

Veri Toplama Aracı ve Verilerin Toplanması

Araştırmada akademisyenlerin mesleki motivasyon düzeylerini tespit etmek amacıyla, Zeynel ve Çarıkçı(2017) tarafından geliştirilen **Akademisyenlere Yönelik Mesleki Motivasyon ölçeği** kullanılmıştır.

Ölçeğe ilişkin Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı ise 0.92 olarak belirlenmiştir. Aritmetik ortalamaların yorumlanmasında ise; 1.00-1.79 arasındaki ortalama değerler “çok düşük: 1.80-2.59”, “düşük”: 2.60-3.39”, “Orta” : 3.40-4.19”,yüksek” 4.20-5.00” ve “çok yüksek” şeklinde belirlenmiştir.

Verilerin Çözümlemesi

Verilerin analizinde yüzde, frekans, aritmetik ortalama, standart sapma, bağımsız gruplar t testi, tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Varyans analizi sonucunda anlamlı farklılığın çıktığı durumlarda gruplar arasında farkın kaynağını belirlemek için post-hoc testlerden Tukey testi kullanılmıştır.

BULGULAR

Bu kısımda akademisyenlerin mesleki motivasyon düzeylerine ilişkin görüşlerini ve bu görüşlerin cinsiyet, yaş, ünvan, eğitim durumu, uzmanlık ve idari görev değişkenlerine göre değişip değişmediğini ortaya koyan bulgulara yer verilmiştir

Tablo 2.Akademisyenlerin Mesleki Motivasyon Düzeylerine İlişkin Görüşlerine Ait Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Sonuçları

MADDELER	N	Ort.	S.s
Mesleki hedeflerimin belirgin olması bakımından	68	3,33	,976
Mesleğimin kendimi gerçekleştirme fırsatı vermesi bakımından	68	3,27	,799
İşimi yaparken kendi yöntemlerimi kullanabilmem bakımından	68	3,47	,834
İşimde akademik özerkliğe sahip olmam bakımından	68	3,20	,941
Mesleğimde yoğun olarak sosyal iletişim içinde olmam bakımından	68	3,33	,617
Çalışma saatlerinin esnek olması bakımından	68	3,60	,737
Tatil ve izin imkanlarımın yeterliliği bakımından	68	3,73	,594
Mesleki başarılarım sonucu takdir ediliyor olmam bakımından	68	2,50	1,056
Bireysel olarak ulusal ve uluslararası düzeyde tanınırlığım bakımından	68	2,60	,986
İşimi yapıyorken başkalarına yardım etme fırsatımın olması bakımından	68	3,33	,617
Bireysel olarak mesleki kariyerimde ilerlemem bakımından	68	3,00	1,134
Akademik Literatüre katkı sağlayabilmem bakımından	68	3,00	,845
Nitelikli öğrenci yetiştirmem bakımından	68	3,47	,834
Mesleğimden dolayı sosyal statü elde etmem bakımından	68	3,20	,676
Yayın kriterleri düzeyini niceliksel olarak sağlamam bakımından	68	3,20	,676
Akademik kadro basamaklarında zamanında yükselmem bakımından	68	2,33	,900
Okuldaki akademisyenler ile arkadaşça ilişkiler içinde olmam bakımından	68	3,20	,775
Bölüm içi idari görev dağılımının belirginliği bakımından	68	3,40	,632
Bölümde iyi anlaştığım bir çalışma grubumun olması bakımından	68	3,40	,632
Bağlı çalıştığım üstümün desteği bakımından	68	3,07	,884
Öğrencilerimin sınavlardaki başarısı bakımından	68	3,00	,756
Öğrencilerimin derslerime ilgisi bakımından	68	3,40	1,121
Mezun öğrencilerimin iş bulması bakımından	68	3,27	,961
Okulda bilimselliği önceleyen akademik bir ortamın olması bakımından	68	2,33	1,113

Üniversite yönetiminin üniversitenin başarılı olmasını sağlayan politikaları bakımından	68	2,40	,828
Üniversitede Adil yöneticilerle çalışıyor olmak bakımından	68	2,67	,976
Üniversite yönetiminin üniversitenin sosyo-kültürel yapısını geliştiren politikaları bakımından	68	2,73	,961
Üniversitenin araştırma fonlarının yeterliği ve projelerde yer almak için proje teşviği sağlanması bakımından	68	2,59	1,056
Nitelikli akademik yayın yapmak için teşvik sağlanması bakımından	68	2,67	,724
Üniversitenin ulusal ve uluslararası sempozyumlara katılıma verdiği destek bakımından	68	2,80	,941
Üniversitenin bireysel akademik başarıma katkı sağlayacak ve bulunduğu üniversite dışında bir üniversitede ya da kurumda görevlendirilmeme ilişkin tutumu bakımından	68	2,59	,828
Yaptığım işe uygun düzeyde maaş alıyor olmam bakımından	68	2,67	,488
Mesleğimi yerine getirirken maaş dışında ek gelirler sağlayabiliyor olmam bakımından	68	2,07	,961
Dersliklerin fiziki yeterliliği bakımından	68	3,13	,990
Kişisel ofise sahip olmam bakımından	68	3,47	,990
Araştırma yapmak için uygun altyapının bulunması bakımından	68	2,67	1,047
TOPLAM	68	3,05	

Tablo 2’de akademisyenlerin mesleki motivasyonlarına ilişkin görüşleri incelendiğinde, en yüksek ortalama puanın “Tatil ve izin imkanlarının yeterliliği bakımından” ($X = 3.73$) ve en düşük ortalama puanın” Mesleğimi yerine getirirken maaş dışında ek gelirler sağlayabiliyor olmam bakımından” ($X = 2,07$)belirlenmiştir. Toplam puanlar incelendiğinde meslek yüksek okulundaki akademisyenlerin mesleki motivasyon düzeylerini, orta gördüklerini göstermektedir.

Tablo 3. Cinsiyet, yaş, ünvan, eğitim durumu, uzmanlık ve idari görev Değişkenlerine Akademisyenlerin Mesleki Motivasyonlarına İlişkin Bağımsız Gruplar t Testi ile Varyans Analizi Sonuçları				

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Değişkenler		X	ss	f	p	t
Cinsiyet	Kadın	3,00	,360	1,856	,693	,397
	Erkek	3,06	,501			
İdari Görev	Evet	3,01	,486	1,518	,241	1,188
	Hayır	3,21	,337			
Değişkenler		X	ss	F	p	Tukey
Yaş	33-39	3,49	,393	6,436	,001 *	1-2
	40-47	2,89	,485			1-4
	48-56	3,19	,371			
	57 ve üstü	2,77	,116			
Ünvan	Öğr.Gör	3,05	,504	,920	,462	
	Öğr.Gör.Dr.	2,95	,492			
	Doktor Öğretim Ü.	3,17	,006			
	Doçent	3,26	,417			
	Profesör	2,67	,059			
Eğitim durumu	Lisans	3,17	,450	,219	,804	
	Yüksek Lisans	3,02	,567			
	Doktora	3,04	,380			
Uzmanlık	Sosyal Bilimler	3,11	,505	2,888	,047 *	2-3
	Fen Bilimleri	2,64	,165			2-1
	Eğitim Bilimleri	3,08	,098			
İdari Görevi	Bölüm Başkan Yrd	2,88	,515	2,584	,091	
	Bölüm Başkanı	3,07	,442			
	Müdür Yrd	3,36	,237			

Tablo 3'deki bulgulara göre akademisyenlerin mesleki motivasyonlarına ilişkin görüşleri cinsiyet, idari görev, ünvan, eğitim durumu ve idari görevi değişkeni açısından farklılık göstermemektedir. Ancak akademisyenlerin mesleki motivasyonlarına ilişkin görüşleri yaş ($F = 6,436$ $p=0,001<0,05'e$) ve uzmanlık alanlarına ($F = 2,888$ $p=0,047<0,05'e$) göre farklılık belirlenmiştir. Tukey testi sonucunda

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

yaş grubundaki farklılık “33-39” grubu ile “40-47” ve “33-39” ile “57 ve üstü” yaş grupları arasında olduğu görülmüştür. Uzmanlık alanları için yapılan Tukey testi sonucunda bu farkın uzmanlık alanı “fen bilimleri” olan grup ile “sosyal bilimler” ve “fen bilimleri” ile “eğitim bilimleri” arasında olduğu görülmüştür.

Sonuç ve Tartışma

Mesleki motivasyona ilişkin olarak, mesleki özellikler, yönetim politikaları ve uygulamaları, işyerinde ilişkiler, öğrenci boyutu, işyerinde fiziksel koşullar alt boyutları mesleğe ilişkin motivasyonunu üzerinde etkili olmaktadır.

Akademisyenler için sahip oldukları mesleğin özellikleri oldukça önemlidir. Çünkü, mesleki özellikler kişilerin mesleki seçimlerine karar verme süreçlerinden başlayarak, mesleğin gerektirdiği çalışmalarını başarıyla yerine getirmesinde ve verimli sonuçlar elde etmesinde belirleyici bir etkidir.

Akademisyenler adil yönetim uygulamaları, üniversiteyi geliştiren, her konuda kaliteyi artıran, nitelikli akademik çalışmalar ve projeler konusunda teşvik eden yaklaşımlar ve uygulamalar arzu etmektedirler.

Akademisyenler özellikle bölümde, işbirliği ve ekip çalışmasının varlığı çalışma verimliliğini artırmaktadır. Bölümdeki akademisyenler ile arkadaşça ilişkiler içinde olmak, bölümde dayanışma geleneğinin olması, bölümde alınan kararlara katılımın sağlanması, bağlı çalışılan üstün desteği çok önemlidir.

Akademisyenler öğrencileri ile olan iletişimlerini, onların derslere ve araştırmalara olan ilgisi, öğrencilerin sınavlardaki başarısı ve mezun öğrencilerin iş bulmasını oldukça önemsedikleri için öğrencilere ilişkin faktörler de akademisyenlerin mesleki motivasyon düzeylerini etkilemektedir.

İşyerindeki fiziksel koşulların uygunluğu, kişisel bir ofise sahip olma, bilimsel araştırmalar için uygun bir altyapının varlığı akademik çalışma isteğini artırmakta ve mesleki motivasyon düzeyini olumlu etkilemektedir.

Kaynakça

- Barutçugil, İ. (2004). Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi. İstanbul: Kariyer.
- Başaran, M., & Dedeoğlu, B. (2013). Öğretmen Adaylarının Mesleğe İlişkin Motivasyonlarını Etkileyen Faktörler. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi , 14 (3), 129-151.
- Eren, E. (2010). Örgütsel ve Davranış Yönetim Psikolojisi, İstanbul: Beta.
- Karakaya, A., & Ay, F. A. (2007). Çalışanların Motivasyonunu Etkileyen Faktörler: Sağlık Çalışanlarına Yönelik Bir Araştırma. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , 31 (1), 55-67.
- Karaköse, T., & Kocabaş, İ. (2006). Özel ve Devlet Okullarında Öğretmenlerin Beklentilerinin İş Doyumu ve Motivasyon Üzerine Etkileri. Eğitimde Kuram ve Uygulama (2(1)), 3-14
- Keser, A. (2011). Çalışma Psikolojisi, Bursa: Ekin.
- Özkalp, E., Kirel, Ç. (2011). Örgütsel Davranış, Bursa: Ekin.
- Zeynel, E., & Çarıkçı, İ. (2017). Akademisyenlerin Mesleki Motivasyon Algı Düzeyini

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Ölçmeye Yönelik Bir Mesleki Motivasyon Ölçeğinin Tasarımı, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17, 125-148.

Zeynel, E. (2014). Akademisyenlere Yönelik Mesleki Motivasyon, İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkiler Üzerine Bir Araştırma. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi/Sosyal Bilimler Üniversitesi, Isparta.

KARS VE TURİZM: YEREL HALKIN GÖRÜŞLERİNİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Öğr. Gör. Çağla ÜST CAN
Aksaray Üniversitesi Güzelyurt Meslek Yüksekokulu
Öğr. Gör. Cansu SOLMAZ
**Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Ticaret ve Sanayi Odası Turizm
Meslek Yüksekokulu**

Öz

Turizmin en önemli bileşenlerinden birisi şüphesiz ki bölge halkıdır. Bu nedenle turizmin bir bölgede gelişebilmesinde yerel halkın bölgedeki turizme bakışı oldukça önemlidir. Bu düşünceden hareketle çalışmamızın amacı; Kars halkının turizme bakış açılarını belirlemektir. Ayrıca yerel halkın ilin turizm potansiyeli hakkında ne kadar bilgi sahibi olduğu, hangi turizm türlerinin ön plana çıkarılması gerektiği, Kars ve Kars turizmi denince akıllarına ilk nelerin geldiği gibi konuların aydınlatılması da araştırmanın diğer amaçlarındandır. Araştırma kapsamında veriler kolayca örnekleme yöntemi seçilerek anket tekniği ile toplanmış ve istatistiksel analizler 683 anketten elde edilen veriler ışığında gerçekleştirilmiştir. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre; Kars denince akla ilk olarak Sarıkamış ve Kaz'ın, Kars turizmi denince de akla ilk olarak Sarıkamış Kayak Merkezi'nin geldiği ve nitekim buna bağlı olarak ilde ağırlık verilmesi gereken turizm türünün kış turizmi olduğu düşünülmektedir. Ayrıca cevaplayıcıların yaklaşık %65'i Kars ilinin zengin bir turizm potansiyeline sahip olduğu ancak potansiyelin yeterince aktif kullanılmadığı görüşüne sahiptir.

Anahtar Kelimeler; Kars, Turizm, Halkın Bakış Açısı

KARS AND TOURISM: A RESEARCH TO DETERMINE THE OPINIONS OF LOCAL PEOPLE

Abstract

One of the most important components of tourism is undoubtedly the people of the region. For this reason, the tourism perspective of the local people in the region is very important in order to develop tourism in there. So the purpose of our research is to determine the tourism perspectives of the people of Kars. To find out how much the local people have knowledge about tourism potential, which tourism types should be brought to the forefront, and the first thing to come to mind about Kars and Kars tourism are also the other purposes of the research. Data were collected by the questionnaire survey and statistical analyzes were performed on the data obtained from 683 questionnaires. According to the results obtained in the research; It is seen that the first Sarıkamış and goose () came to mind in Kars; Sarıkamış Ski resort came into mind for tourism. Accordingly, it is thought that winter tourism should be the focus of the tourism that should be

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

given weight. Moreover, about 65% of the respondents have the idea that Kars has a rich tourism potential but that the potential is not actively used sufficiently.

Keywords; Kars, Tourism, point of view of the local people

Giriş

Sosyal, kültürel, ekonomik etkileşim ve değişimin önemi unsurlarından birisi olan turizm olgusu; insanların sürekli yaşadıkları yerden ayrılarak, çeşitli amaçlarla seyahat etmeleri, konaklamaları ve turistik ürünleri tüketmeleri sonucunda ortaya çıkan etkinlikler olarak ifade edilebilir.

Turizm sektörü hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinde önemli bir paya sahiptir. Küresel anlamda dünyanın en büyük sektörlerinin başında yer aldığı gibi dünyada en hızlı büyüyen sektörlerinden biri olma özelliğine de sahiptir (Çeken, 2008: 302). Özellikle gelişmekte olan ülkelerde turizmin gelir yaratan özelliği, istihdam sağlaması ve ödemeler dengesine katkıda bulunması gibi ekonomik etkileri iştah kabartıcı olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle ülkeler, istek ve beklentiler doğrultusunda turistlere yeni destinasyonlar ve alternatif turizm türleri sunmak için çalışmaktadır (Öztürk vd., 2015: 232). Bu bağlamda ele aldığımızda ülkemiz çok çeşitli ve özgün, rakiplerinin sunamayacakları turistik ürünlere sahip bir ülkedir. Günümüzde klasikleşmiş deniz, kum, güneş turizm temasının yanı sıra önemli kültürel özellikleri de barındıran ülkemizde özellikle Anadolu bu açıdan geniş ürün yelpazesine sahip bir destinasyondur.

10. Beş Yıllık Kalkınma Planında (2014-2018); turizmin coğrafi bölgelere dengeli dağılımını sağlayarak, turistlerin tercihlerindeki değişimler dikkate alınarak yeni alternatif alanlar oluşturmak amacıyla; başta sağlık turizmi olmak üzere, kongre turizmi, kruvaziyer turizmi, kış turizmi, golf turizmi ve kültür turizmi ile ilgili eksikliklerin tamamlanması ve gelişimin desteklenmesi konusuna öncelik verildiği vurgulanmıştır (10. Kalkınma Planı, 2013: 114).

Dünya genelinde 1950 yılında 25 milyon olan turist sayısı günümüzde 1,322 milyara çıkmıştır (UNWTO, 2018: 10). Bu turistlerin yarısından fazlası Türkiye'nin de içinde yer aldığı Avrupa bölgesinde turizm faaliyetlerine katılmıştır. Türkiye'de de 1980'lerden itibaren gelişmeye başlayan turizm faaliyetleri sonucu gelen turist sayısı günümüzde 38 milyonu, turizmden elde edilen gelir de 26 milyar doları geçmiştir (TUIK, 2018). Turizm ile ilgili istatistikler ışığında ülkemizde yaşanan artış göz önüne alındığında, turizm faaliyetlerinin ülkemize katkısı ve bu katkının artarak devam etmesinin gerekliliği yadsınamaz bir gerçektir.

Turizm ve turist algısının olumlu olması insanları sosyal ve kültürel açıdan birbirine yaklaştırırken aynı zamanda ekonomik olarak kazanç sağlamalarına katkı sunmaktadır. Turist memnuniyeti bu kazancı artırırken tersi bir durum yani turist memnuniyetsizliği ise turizmden yeterince pay alamama durumuna yol açmaktadır (Sandal ve Karademir, 2016: 64). Bir destinasyondaki turist akışı etkili bir şekilde yönetilemezse, yerel halk ile turist arasında yaşanacak gerginlik kaçınılmaz bir son olur. Bir turizm destinasyonunun kalkınması ile halkın o destinasyondaki turizm olayını benimsemesi arasında pozitif yönlü bir ilişki söz konusudur. Halk ne kadar turizmi benimserse, destinasyon o kadar gelişebilir (Jackson, 2008: 242). Bu nedenle yerel halkın turizme yönelik tutumlarının tespiti önemli bir konudur.

Alternatif turizm türlerinin ve ürün çeşitlendirme faaliyetlerinin önem kazandığı günümüzde, Kars ilinin sahip olduğu doğal, tarihi ve kültürel varlıkların, sürdürülebilir turizm çerçevesinde

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

değerlendirilerek birer turizm ürünü olarak tasarlanması ve tanıtılmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Bu düşünceden hareketle araştırmamızda; Kars ili turizm potansiyeli, turizm arz kaynakları ve Kars'a olan talep ele alınmış, daha sonra yerel halk ile gerçekleştirilen uygulama ile halkın çeşitli kesimlerinin il turizmine bakışları, öncelikli görülen problemler ve turizmin Kars'ın gelişimine olabilecek katkıları incelenmiştir. Ayrıca, Kars turizmi ile ilgili literatür incelendiğinde, halkın bakış açısını ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Dolayısıyla yapılan bu araştırma, Kars turizmine farklı bir bakış açısı kazandırması açısından da önem taşımaktadır.

Kars ve Turizm

Doğu Anadolu Bölgesinin kuzeydoğusunda yer alan; Erzurum, Iğdır, Ağrı, Ardahan ve Ermenistan'a komşu olan Kars ili 10.127 km² yüzölçümüne ve 1.768 rakıma sahiptir. Kars ilinin Merkez, Akyaka, Arpaçay, Digor, Kağızman, Sarıkamış, Selim ve Susuz olmak üzere 8 ilçesi bulunmaktadır (Kars Valiliği).

Türkiye Turizm Stratejisinde-2023'de (2007: 33) yer alan 15 marka kentten biri olan Kars ili Erzurum, Ağrı, Ardahan ve Erzincan illeri ile birlikte geliştirilmesi hedeflenen 7 tematik turizm gelişim koridoru içerisindeki Kış Turizm Koridoru grubuna dahil edilmiştir. Öte yandan 2016 yılı itibarıyla ilde bulunan Ani Antik Kentinin UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesine dahil edilmesi ile uluslararası turistik faaliyetler bakımından da önemli bir konuma taşınmıştır (Demir, 2017: 135).

Herhangi bir yerin turist çekebilme potansiyeli üç unsura bağlıdır. Turizmin temel unsurları ya da turizmin arz kaynakları denen bu üç kavram çekicilik, erişim ve konaklamadır. Çekicilikler; turizmin yer seçiminde rol oynayan coğrafi kaynaklardır ve turistlerin bir alanı ziyaret etme isteğini doğururlar. Erişim; ilgili destinasyona ulaşımın kolaylığı, hızı, kalitesi, fiyat cazipliği konularını kapsamaktadır. Konaklama ise bölgeye yapılan ziyaret kapsamında gecelemeyi içermekle birlikte, konaklama tesis sayısının yeterliliğini, hizmet kalitesini, diğer hizmetlerinin sunumunu (yeme-içme, eğlence, vb.) içermektedir (Ceylan, 2004: 63; Doğan ve Üngüren, 2012: 105). Bu üç unsur bakımından Kars ilini değerlendirecek olursak;

➤ Saha oluşum özellikleri nedeniyle dağ, plato, ova, vadi, göl, akarsu ve şelale gibi birçok morfolojik unsuru bulunduran Kars ili; kayak, trekking, hiking, kuş gözlemciliği, dağcılık gibi doğaya dayalı turizm faaliyetleri için önemli kaynak ve potansiyel taşımaktadır (Demir, 2017: 137). Yontma Taş devrinden itibaren kesintisiz bir yerleşime sahne olan kent, tarihin çok eski devirlerine uzanan antik kalıntıları ve ören yerleri ile kültür turizmi açısından önem taşımaktadır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından gelen 40 yıllık Rus işgali sürecinde kente yine Ruslar tarafından Baltık mimari tarzında yaptırılan eserler kültür turizmi açısından eşsiz bir değer taşımaktadır (Üst vd., 2016: 292). Öte yandan ildeki bitki örtüsü çeşitliliği özellikle yaz aylarında ili ziyaret eden turistlere önemli görsellik sağlayıp turistik anlamda yaylacılık faaliyetleri için ortam oluştururken, hayvancılık faaliyetlerine sağladığı besin girdisiyle ilin gastro-turistik sembollerinden olan Kars Kaşar Peyniri, Gravyer Peyniri, Kars Çiçek Balı ve Kaz üretimine önemli kaynak sağlamaktadır (Demir, 2017: 139). Aynı zamanda zengin bir kültürel dokunun da gözlemlendiği Kars, buna bağlı olarak geçmişten günümüze aktarılagelen çok sayıda somut olmayan kültürel miras değerine de sahiptir. Bunların başında ise, 2009 yılında UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesine giren "Aşıklık Geleneği" yer almaktadır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Ulaşım imkanları bakımından kara, hava ve demir yolu ile ulaşımın sağlandığı Kars'ta özellikle 2018 yılında demir yolunu (Doğu Ekspresi) kullanan turist sayısında bir artış yaşanmıştır ve Bakü-Tiflis-Kars demiryolu projesi ile bu sayısının gittikçe artacağı düşünülmektedir. İl merkezine 6 km uzaklıkta olan Kars Harakani Havalimanından İstanbul, Ankara ve İzmir'e direk uçuşlar yapılmakta ve ziyaretçilerin büyük çoğunluğu halen ulaşımını havayolu ile sağlamaktadır.
- Konaklama imkanları açısından ele alındığında il merkezinde ve ilçelerinde Turizm İşletme veya Yatırım Belgesi (31 otel) ve Belediye Belgesi (21 otel) çok sayıda otel bulunmaktadır. Turistik açıdan önemli bir potansiyel taşıyan il merkezi ve Sarıkamış ilçesinde bulunan oteller ve kapasiteleri şu şekildedir:

Tablo 1. Kars İl Merkezi ve Sarıkamış İlçesi Otelleri

OTELİN ADI	YERİ	SINIFI	ODA/YATAK
Toprak Otel	Sarıkamış	5 yıldızlı	128/328
Habitat Otel	Sarıkamış	4 yıldızlı	48/96
Çamkar Otel	Sarıkamış	3 yıldızlı	55/106
Şehr-i Beyza Otel	Sarıkamış	3 yıldızlı	15/30
Snow Lake Dağ Oteli	Sarıkamış	3 yıldızlı	25/25
White Park Otel	Sarıkamış	3 yıldızlı	46/102
Kayı Otel	Sarıkamış	3 yıldızlı	87/184
Bildik Otel	Sarıkamış	3 yıldızlı	45/114
Özçelik Otel	Sarıkamış	2 yıldızlı	25/25
Polatoğlu	Sarıkamış	Pansiyon	6/6
Snow House	Sarıkamış	Pansiyon	24/24
Başaran House	Sarıkamış	Pansiyon	25/25
Kar Tanesi Apart	Sarıkamış	Apart Otel	25/50
Sarkay Apart	Sarıkamış	Apart Otel	24/24
Sarıkamış Apart	Sarıkamış	Apart Otel	15/15
Grand Gökcanlar Apart	Sarıkamış	Apart Otel	19/19
Kayı Snow Otel	Sarıkamış	Belediye Belgesi	64/250
Kar Otel	Sarıkamış	Belediye Belgesi	40/99
Sarıçam Otel	Sarıkamış	Belediye Belgesi	16/35
Toplam	Sarıkamış		636 Oda / 1221 Yatak
Sim-Er Otel	Merkez	4 yıldızlı	145/300
Grand Ani Otel	Merkez	4 yıldızlı	64/136
Büyük Kale Otel	Merkez	3 yıldızlı	40/88
Kars Park Otel	Merkez	3 yıldızlı	95/190
Karabağ Otel	Merkez	3 yıldızlı	35/76
Kars-I Şirin Otel	Merkez	3 yıldızlı	23/46
Karsa Otel	Merkez	3 yıldızlı	30/60
Kar's Otel	Merkez	Apart Otel	8/18
Temel Otel	Merkez	Belediye Belgesi	21/38
Cheltikov Otel	Merkez	Belediye Belgesi	27/55

Kafkasya Otel	Merkez	Belediye Belgeli	26/36
The Gala Palas Otel	Merkez	Belediye Belgeli	10/20
Güngören Otel	Merkez	Belediye Belgeli	37/75
Bizim Konak Otel	Merkez	Belediye Belgeli	30/50
Katerina Sarayı	Merkez	Belediye Belgeli	34/73
Ahmet Yılmaz Otel	Merkez	Belediye Belgeli	20/40
Toplam	Merkez		645 Oda / 1301 Yatak

Kaynak: Kars Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü İle yapılan görüşme sonucu elde edilmiştir

Kars ilinde üst yapı yatırımları olarak nitelendirilen konaklama tesisleri yeterlilik ve nitelik bakımından turistik talebi karşılayabilecek özelliklere fazlasıyla sahiptir. Özellikle Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planında (2007: 62) yer alan, Kars ilini de kapsayan alt yapı-üst yapı yatırımları ile ilgili iyileştirme ve konaklama kapasitelerinin geliştirilmesi ile ilgili karar paralelinde son yıllarda tesis sayıları ve nitelikleri gittikçe gelişme göstermiştir.

Son 5 yılda Kars iline yönelik olan talebi ele aldığımızda 2017 yılında bir artış olmasına rağmen 2013 ve 2014 yıllarına kıyasla büyük bir oranda düşüşün yaşandığı görülmektedir. Özellikle gittikçe düşen yabancı ziyaretçi sayısı dikkat çekmektedir. 2014 yılında 13.747 olan yabancı turist sayısının 2016 yılında 1.551 kişiye düşmesi oldukça üzücüdür. Bu üzücü durumun ülkemizde 2016 yılında yaşanan turist sayısındaki düşüş ile paralel gerçekleştiği varsayıldığında 2017 yılında sayının artış göstermiş olması ve bundan sonraki yıllarda da artışın devam etmesinin bekleniyor olması sevindiricidir.

Tablo 2. Son 5 Yılda Kars'ı Ziyaret Eden Yerli ve Yabancı Turistlerin Sayısı

Yıllar	Kars'ı ziyaret Eden Turist sayısı		
	Yerli	Yabancı	Toplam
2013	79.364	8.916	88.280
2014	72.113	13.747	85.860
2015	43.691	4.065	47.756
2016	33.845	1.551	35.396
2017	48.927	3.275	52.202

Kaynak: Kars Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü İle yapılan görüşme sonucu elde edilmiştir

Son 5 yılda Kars Müzesi ve Ani Ören Yerini ziyaret eden yerli ve yabancı turist sayılarına bakıldığında son iki yılda yaşanan artış sevindiricidir. Özellikle Ani Ören Yeri ziyaretçi sayısının 2015 yılına oranla %300 artış göstermesi dikkat çekicidir. Ancak son 5 yılda yabancı turist sayısında yaşanan korkutucu derece düşüş göz ardı edilmemelidir. Öte yandan Kars'a gelen genel ziyaretçi sayıları ile müzeyi ziyaret eden turist sayılarındaki açık fark ele alındığında, ziyaret rotaları ile ilgili düzenlemelerde bir değişimin gerekliliğini gözler önüne sermektedir.

Tablo 3. Son 5 Yılda Kars Müzesini ve Ani Ören Yerini Ziyaret Eden Yerli ve Yabancı Turistlerin Sayısı

Yıllar	Kars Müzesi			Yıllar	Ani Ören Yeri		
	Yerli	Yabancı	Toplam		Yerli	Yabancı	Toplam

2013	7.947	3.971	11.918	2013	13.410	13.220	26.630
2014	6.761	4.250	11.011	2014	13.274	10.832	24.106
2015	6.583	889	7.472	2015	15.664	3.511	19.175
2016	9.673	381	10.054	2016	39.280	2.402	41.682
2017	14.243	363	14.606	2017	58.185	2.340	60.525

Kaynak: Kars Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü İle yapılan görüşme sonucu elde edilmiştir

Amaç

Bu çalışmanın temel amacı Kars halkının turizme bakış açılarını belirlemektir. Ayrıca yerel halkın ilin turizm potansiyeli hakkında ne kadar bilgi sahibi olduğu, hangi turizm türlerinin ön plana çıkarılması gerektiği, Kars ve Kars turizmi denince akıllarına ilk nelerin geldiği gibi konuların aydınlatılması da araştırmanın diğer amaçlarındandır. Bu kapsamda yöre halkının turizm olgusuna yönelik tutumları belirlenmiş ve bu tutumların çeşitli demografik özelliklere göre farklılaşp farklılaşmadığı araştırılmıştır.

Yöntem

Araştırma kapsamında veriler kolayda örnekleme yöntemi seçilerek anket tekniği ile toplanmıştır. Çalışmada; Doğan ve Üngüren (2012) tarafından geliştirilmiş olan ölçek kullanılmıştır. Anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde turizm potansiyeli, kullanımı ve geliştirilmesi ile ilgili yerel halkın görüşlerini belirlemeyi amaçlayan 17 önermeden oluşan ölçek soruları; ikinci bölümde ise araştırmacıların demografik özelliklerini belirlemeyi amaçlayan sorular yer almaktadır. Araştırma kapsamında Kars ilinde yaşayan 721 kişiye anket çalışması uygulanmıştır. Veri analizinde çok değişkenli istatistik tekniklerin kullanılacak olması nedeniyle, kullanılan ölçek dikkate alınarak çoklu sapan analizi yapılmıştır. Çok değişkenli normallik varsayımının karşılanmasını zorlaştıran uç değerlerin Mahalanobis uzaklık değeri kullanılarak incelenebileceği belirtilmektedir (Çokluk vd., 2012: 15). Bu bağlamda çalışmada kullanılan ölçek için Mahalanobis uzaklık değerleri hesaplanmıştır. Çoklu sapan gözlemlerin belirlenmesinde t-testi yaklaşımı tercih edilmiştir. Herhangi bir Mahalanobis değerinin sapan olarak kabul edilmesi için, parametre sayısını esas alan %01'deki t-değerinden büyük olması gerekmektedir (Kalaycı, 2009: 212). 17 maddeden oluşan ölçeğe göre 38 gözlemin sapan değere sahip olduğu belirlenmiş olup veri setinden çıkarılmıştır ve araştırma 683 gözlem ile devam ettirilmiştir.

Çalışmaya katılanların genel dağılım özelliklerini belirlemede frekans (f), yüzde (%), aritmetik ortalama (\bar{x}) ve standart sapma (ss) değerlerinden yararlanılmıştır. Araştırmada, katılımcıların kendilerine yöneltilen ifadelerin demografik özelliklerine göre (cinsiyet, medeni durum, öğrenim ve meslek durumu, yaşama süresi, gelir) fark gösterip göstermediği t testi, anova testi ve Welch-Brown F. testleri ile değerlendirilmiştir. İki düzeyde anlamlı farklılığın incelendiği durumlar için t testi, üç ve daha fazla düzey için ise Anova ve Welch-Brown F. testi kullanılmıştır.

Bulguların anlamlı olup olmadığının yorumlamasında 0,05 anlamlılık düzeyi ölçüt alınmıştır. Ölçek güvenilirliği Cronbach's Alpha testi ile test edilmiştir. Güvenirlik analizi sonucunda, Cronbach's Alpha sayısı 0,882 olarak bulunmuştur. Bu değer 0,80 – 1,00 aralığında olması ölçeğin yüksek derecede güvenilir olarak kabul edilebileceği şeklinde yorumlanmaktadır (Akgül ve Çevik, 2003: 436).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Bulgular

Tablo 4’de araştırmaya katılan 683 cevaplayıcının farklı demografik özelliklere göre sınıflandırması yer almaktadır. Tabloyu incelediğimizde; araştırmaya katılanların %51,2’sinin erkek, %48,8’inin kadın olduğu görülmektedir. Cevaplayıcıların %40’ının 18-27 yaş, %27’sinin 28-37 yaş aralığında olması katılımcı profilinin genç kesimlerden oluştuğunun göstergesi olmuştur. Öte yandan katılımcıların medeni durumları dikkate alındığında, yaş boyut ile de bağlantılı olması muhtemel olarak, %54,5’inin bekar olduğu görülmektedir.

Katılımcıların yarısından fazlasının (%52,7) üniversite mezunu olduğu, %28’inin lise, %13’ünün ilköğretim ve %5’lik bir kısmın lisansüstü düzeyde eğitim seviyesi olduğu görülmüştür. Araştırmamıza katılanların meslekleri açısından çeşitliliğe sahip oldukları görülmektedir. Katılım yoğunluğuna göre cevaplayıcılar sırasıyla; öğrenci, esnaf, özel sektör, memur, akademisyen, ev hanımı, öğretmen ve emekli kişilerden oluşmaktadır.

Katılımcıların neredeyse %65’inin Kars doğumlu olduğu ve %55,6’sının 15 yıldan fazla süredir Kars’ta yaşadığı görülmüştür. Cevaplayıcıların kazançları ile ilgili sınıflandırmaya göz attığımızda %36,7’sinin 1001-2001 tl, %34,1’inin 1000 tl ve altı, %20,1’inin 2002-3002 tl aralığında bir kazançta sahip olduğu görülmüştür.

Tablo 4. Katılımcılara İlişkin Demografik Özellikler

Değişken		f	%
Cinsiyet	Kadın	333	48,8
	Erkek	350	51,2
Yaş	18-27	273	40,0
	28-37	188	27,5
	38-47	141	20,6
	48-57	59	8,6
	58 ve üzeri	22	3,2
Medeni durum	Evli	311	45,5
	Bekar	372	54,5
Öğrenim durumu	İlköğretim	93	13,6
	Lise	194	28,4
	Üniversite	360	52,7
	Yüksek lisans	26	3,8
	Doktora	10	1,5
Meslek	Öğrenci	183	26,8
	Özel sektör	105	15,4
	Memur	70	10,2
	Esnaf	139	20,4
	Akademisyen	54	7,9
	Öğretmen	37	5,4
	Ev hanımı	38	5,6
	Emekli	9	1,3
	Diğer	48	7,0
Doğum Yeri	Kars	443	64,9
	Kars Dışı	240	35,1

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Yaşama süresi	1 yıldan az	26	3,8
	1-5 yıl	138	20,2
	6-10 yıl	104	15,2
	11-15 yıl	35	5,1
	16 yıl ve üzeri	380	55,6
Kazanç	1000 tl ve altı	233	34,1
	1001-2001 tl	251	36,7
	2002-3002	137	20,1
	3003-4003	47	6,9
	4004 ve üzeri	15	2,2
Toplam	683	100	

Tablo 5’de yer alan araştırma bulguları Kars’ta yaşayanların, ilin doğal ve kültürel zenginliklerini ne kadar bildiği ile ilgili sonuçları göstermektedir. Kars’ta yaşayanların %22,7’si doğal ve kültürel zenginlikleri çok iyi bildiğini; %36,6’sı bildiğini; %22,5’i biraz bildiğini ve %6,9’u hiç bilmediğini belirtmiştir. Elde edilen oranlar katılımcıların çok büyük bir kısmının Kars ili turizm potansiyeli hakkında aslında iyi derecede bilgi sahibi olduklarını göstermektedir.

Tablo 5. Kars’ın Doğal ve Kültürel Zenginliklerini Ne Kadar Biliyorsunuz?

	n	%
Hiç bilmiyorum.	47	6,9
Çok az biliyorum.	77	11,3
Biraz biliyorum.	154	22,5
Biliyorum.	250	36,6
Çok iyi biliyorum.	155	22,7
Toplam	683	100

Kars denince yöre halkının %36,7’sinin aklına Sarıkamış, %28’inin Kaz, %18’inin Kaşar, %10,1’inin Ani Ören Yeri ve %7,2’sinin diğer şeyler aklına geldiği görülmektedir.

Tablo 6. Kars Denince Aklınıza İlk Ne Geliyor?

	n	%
Sarıkamış	251	36,7
Kaz	191	28,0
Kaşar	123	18,0
Ani ören yeri	69	10,1
Diğer	49	7,2
Toplam	683	100

Kars denince akla ilk gelen şey ile Kars turizmi denince akla ilk gelen şeyin birbiri ile bağlantılı bir sonuç verdiği Tablo 7 incelendiğinde görülmektedir. Sarıkamış’ın akla gelmesinden daha yüksek bir orana sahip olarak Kars turizmi denince yöre halkının yarısından fazlasının (%68,5) aklına Sarıkamış Kayak Merkezi gelmektedir. Kars denildiğinde %10’luk bir kesimin aklına Ani Ören Yeri gelirken, Kars turizmi denince %20,9’luk bir kesimin Ani Ören Yerini aklına getirdiği görülmüştür. Ancak ilde çok büyük bir öneme sahip olan ve Kars çehresinin temelini oluşturan

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Rus yapılarının turizm anlamında yöre halkının yalnızca %8,9'unun aklına geliyor olması üzücü bir durumdur. Oysaki diğer illerde bu yoğunlukta rastlanamayan yapıların, Kars ilinin sembolü olabilmesinin gerektiği düşünülmektedir.

Tablo 7. Kars'ta Turizm Denince Aklınıza İlk Ne Geliyor?

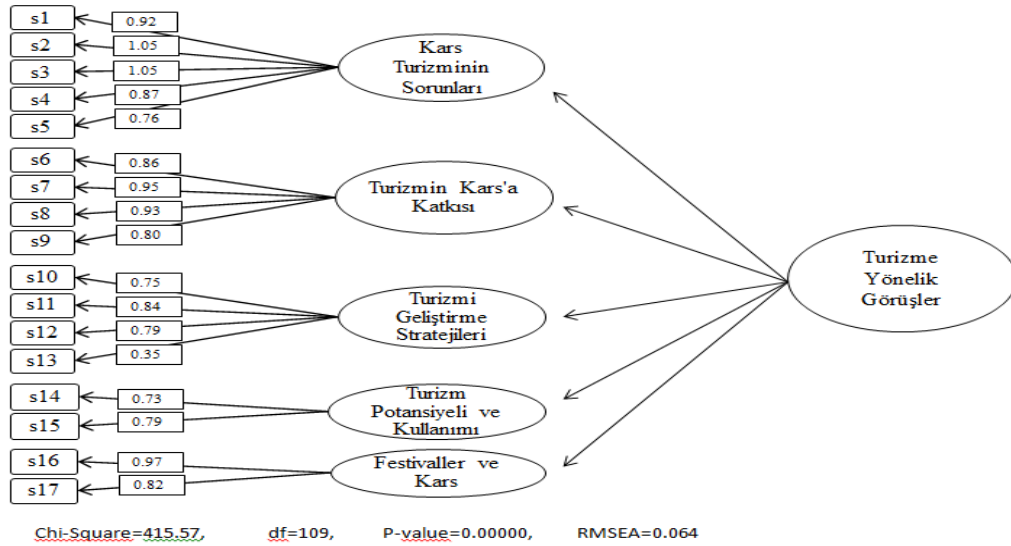
	n	%
Sarıkamış kayak merkezi	468	68,5
Ani ören yeri	143	20,9
Rus yapıları	61	8,9
Diğer	11	1,6
Toplam	683	100

Tablo 8'de yer alan bilgiler, önceki iki tabloyu destekler nitelikte Kars'ta ağırlık verilmesi gereken turizm türü konusunda cevaplayıcıların %68,5'i kış turizmi olduğu görüşünü belirtmiştir. Öte yandan Ani Ören yeri, Rus yapıları gibi özelliklerin varlığı kültür turizmi açısından Kars'ın önemli bir destinasyon olmasını sağlamaktadır ve cevaplayıcıların %31,5'i kültür turizmine ağırlık verilmesi gerektiğini görüşüne sahiptir.

Tablo 8. Kars'ta Ağırlık Verilmesi Gereken Turizm Türü Nedir?

	n	%
Kış turizmi	468	68,5
Kültür turizmi	215	31,5
Toplam	683	100

Araştırmaya katılan yöre halkının turizme yönelik tutumlarını oluşturan boyutların doğrulanabilmesi amacıyla ölçekte bulunan 17 önerme Doğrulayıcı Faktör Analizine tabi tutulmuştur. Doğrulayıcı faktör analizi ile kuramsal bir yapı doğrultusunda geliştirilen ölçme aracından elde edilen verilere dayanarak söz konusu yapının doğrulanıp doğrulanmadığı test edilmeye çalışılır (Çokluk vd., 2012: 177). Toplanan verilerden elde edilen bulguların teorik yapıyla uyum gösterip göstermediğini test etme amacıyla yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonuçları tablo 9'da verilmiştir.

Şekil 1. Araştırma Ölçeğine İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Yukarıda yer alan şekil incelendiğinde; Kars turizminin sorunları, turizmin Kars'a katkısı, turizm geliştirme stratejileri, turizm potansiyeli ve kullanımı, festivaller ve Kars örtük değişkenlerinin, 17 adet gözlenen değişken tarafından açıklandığı görülmektedir. Gözlenen değişkenlere ait kritik değerler incelendiğinde; örtük değişkenlerden gözlenen değişkenlere doğru uzanan kırmızı renkte bir ok görülmediği için herhangi bir değişkenin 0,05 veya 0,01 düzeyinde anlamlı olmadığı anlamı taşımadığı söylenebilir. Bu verilerden hareketle modelden herhangi bir madde ölçekten çıkarılmadan analiz yapılabileceği görülmüştür.

Doğrulayıcı faktör analizi yapılırken; modelde maddelerin faktör yükleri çok iyi çıksa bile uyum indeksleri normal değerleri yakalayamayabilir. Bu uyum indeksleri χ^2 , χ^2/sd , GFI, AGFI, RMSEA, RMR, SRMR gibi isimler alır. Doğrulayıcı faktör analizi yapılan ölçeğin en önemli uyum iyiliklerinden ikisi olarak kabul edilen Ki-Kare ve RMSEA uyum iyilikleri Şekil 1'in altında yer almaktadır. Ki-Kare uyum indeksinin örneklem büyüklüğüne duyarlılığı nedeniyle, önerilen Ki-kare serbestlik derecesine bölünmesiyle elde edilen sonuç (415,57 / 109 = 3,8125) ölçeğin yeterli düzeyde bir uyum gösterdiğini işaret etmektedir (Çokluk vd., 2012: 268). Diğer bir önemli uyum iyiliği olan RMSEA değeri, yaklaşık hataların karekökü anlamında gelmekte ve uyum iyiliğinin 0,06-0,08 aralığında olması modelin iyi uyuma sahip olduğunu göstermektedir. (Çokluk vd., 2012: 271; Özdamar, 2011: 254). Ölçeğin RMSEA uyum iyiliğinin 0,064 olması ölçeğin iyi derecede uyuma sahip olduğunu göstermektedir. Ölçeğe ait diğer uyum iyilikleri değerleri ve karşılıkları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 9. Ölçeğe Ait Uyum İyilikleri ve Karşılıkları

Uyum İyilikleri	Kriter	Kabul Noktası	Analiz Sonucu
GFI	$\geq 0,90$	İyi Uyum	0,93
RMR	$\leq 0,08$	İyi Uyum	0,079
NNFI	$\geq 0,90$	İyi Uyum	0,96

SRMR	$\leq 0,05$	Mükemmel Uyum	0,051
NFI	$\geq 0,95$	Mükemmel Uyum	0,96
AGFI	$\geq 0,85$	İyi Uyum	0,91
CFI	$\geq 0,95$	Mükemmel Uyum	0,97

Kaynaklar; Çokluk vd., 2012: 312; Hair, vd., 2010: 691; Çapık- 2014: 200.

Yukarıdaki uyum iyilikleri değerlendirildiğinde, yöre halkının turizme yönelik tutumlarını inceleyen ölçeğin yüksek uyum iyiliklerine sahip olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir. Bunun yanında, modeldeki standardize edilmiş çözümlenme değerleri incelendiğinde tüm gözlenen değişkenlerin örtük değişkenlerinin oldukça iyi birer temsilcileri olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Analiz sonuçları kontrol edildiğinde programın herhangi bir modifikasyon (değişim) önerisi vermediği görülmüştür. Bu verilerden hareketle araştırmayı oluşturan 5 boyut (Kars Turizminin Sorunları; Turizmin Kars'a Katkısı; Turizmi Geliştirme Stratejileri; Turizm Potansiyeli ve Kullanımı; Festivaller ve Kars) ve 17 önerme aynı şekilde kullanılarak analiz yapılmaya devam edilmiştir. Halkın yöre turizmine yönelik tutumlarını inceleyen her bir sorunun frekans dağılımı Tablo 10'da yer almaktadır. Frekans dağılımları incelendiğinde "Kars Turizminin Sorunları" boyutunda; yöre halkının Kars turizminin önemli alt yapı sorunları olduğu, Kars'ta halkın turizme yeterince önem vermediği ve turizm konusunda bilinçsiz olduğu, ilde turizmin gelişebilmesi için tüm kesimlerin koordine olması gerektiği ve tanıtım faaliyetlerinin yetersiz olduğu görüşleri ön plana çıkmaktadır. "Turizmin Kars'a Katkısı" boyutunda; turizmin Kars'ın ana gelir kaynağı olabileceği ve ekonomik anlamda büyük katkı sağlayacağı, istihdam olanaklarını geliştireceği ve aslında Kars ilinin genel anlamda gelişiminde lokomotif bir rol oynayacağı görüşleri bildirilmiştir. "Turizmi Geliştirme Stratejisi" boyutunda; turizmin geliştirilebilmesinin yalnızca İl Turizm Müdürlüğü çabalarıyla değil halkın ve tüm kesimlerin katkılarıyla gerçekleşebileceği, ilde öncelikli olarak turizm yatırımlarının artırılması gerektiği ve aslında Kars turizminin geliştirilebilmesi için yakın çevrede bulunan ve turizm anlamında gelişmiş olan Erzurum turizmi ile bütünleşmesinin çok da gerekli olmadığı görüşü ön plana çıkmıştır. "Turizm Potansiyeli ve Kullanımı" boyutunda; katılımcılar ilin zengin bir turizm potansiyeline sahip olduğunu ancak bunun yeteri kadar değerlendirilemediği görüşündedir. Son olarak "Festivaller ve Kars" boyutunda; katılımcılar festivallerin bir ilin tanıtımında büyük etkiye sahip olduğunu düşünmekte ve şimdiye kadar düzenlenmiş olan Aşıklar Festivali, Kars Tanıtım Günleri gibi etkinliklerin ilin ekonomik ve tanıtım anlamında büyük rol oynadığını ve bu etkinliklerin gelenekselleştirilerek her yıl düzenli olarak yapılmasının önemli ölçüde katkı sağlayacağı görüşündedir.

Tablo 10. Kars Halkının Turizme İlişkin Tutumlarını İnceleyen Soruların Frekans Analizi

		Kesinlik le Katılımı yorum	Katılımı yorum	Karars ızım	Katılı orum	Kesinli kle katılı orum	Ortal ama (\bar{x})	Stan dart sap ma
Kars'ın turizmde önemli alt yapı sorunları bulunmaktadır	n	86	33	50	176	338	3,94	1,37
	%	12,6	4,8	7,3	25,8	49,5		
Kars'ta Karşılar turizme yeterince önem vermemektedir	n	66	59	55	192	311	3,91	1,32
	%	9,7	8,6	8,1	28,1	45,5		
Kars halkı turizm konusunda bilinçsizdir	n	55	72	77	197	282	3,84	1,28
	%	8,1	10,5	11,3	28,8	41,3		
Kars turizminin gelişmesi açısından ilin temel kuruluş ve birimleri arasında yeterli ve etkin bir dayanışma, işbirliği, iletişim ve koordinasyon yoktur	n	47	52	120	210	254	3,83	1,20
	%	6,9	7,6	17,6	30,7	37,2		
Kars'ın doğal ve kültürel zenginliklerinin tanıtımı yetersizdir	n	55	58	79	239	252	3,84	1,23
	%	8,1	8,5	11,6	35,0	36,9		
Turizm Kars'ın ana gelir kaynağı olabilir	n	48	69	105	229	232	3,77	1,21
	%	7,0	10,1	15,4	33,5	34,0		
Turizmin Kars ekonomisine büyük katkı yapacağını düşünüyorum	n	43	49	96	231	264	3,91	1,17
	%	6,3	7,2	14,1	33,8	38,7		
Turizmin Kars'ta istihdam olanaklarını artıracığını düşünüyorum	n	38	56	109	241	239	3,85	1,14
	%	5,6	8,2	16,0	35,3	35,0		
Kars'ın gelişiminde turizm lokomotif rol oynayabilir	n	41	59	124	252	207	3,76	1,14
	%	6,0	8,6	18,2	36,9	30,3		
Turizm sadece Turizm İl Müdürlüğü'nün çalışmalarıyla başarılabilecek bir iş değildir	n	50	43	64	227	299	3,99	1,20
	%	7,3	6,3	9,4	33,2	43,8		

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Turizmde başarılı olabilmek için halkın ve tüm kesimlerin turizme katılması gerekir	n	38	47	64	218	316	4,06	1,15
	%	5,6	6,9	9,4	31,9	46,3		
Kars'ta turizmin gelişmesi için öncelikle turizm yatırımlarının artırılması gerekir	n	58	41	68	230	286	3,94	1,23
	%	8,5	6,0	10,0	33,7	41,9		
Turizmin gelişmesi için Kars'ın Erzurum turizmi ile bütünleşmesi gerekir	n	158	92	131	135	167	3,08	1,49
	%	23,1	13,5	19,2	19,8	24,5		
Kars ili turizm alanında zengin bir potansiyele sahiptir	n	74	70	89	196	254	3,71	1,34
	%	10,8	10,2	13,0	28,7	37,2		
Kars ili sahip olduğu turizm potansiyelini yeterince kullanamamaktadır	n	41	46	67	232	297	4,02	1,15
	%	6,0	6,7	9,8	34,0	43,5		
Festivaller bir ilin tanıtımı ve gelişiminde önemli rol oynamaktadır	n	39	46	52	232	314	4,07	1,14
	%	5,7	6,7	7,6	34,0	46,0		
Kars tanıtım günleri, kar festivali, aşıklar festivali gibi festivallerin Kars ekonomisine önemli katkı sağladığına inanıyorum	n	43	53	47	195	345	4,09	1,20
	%	6,3	7,8	6,9	28,6	50,5		
Toplam		683					3,88	,97

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ALANYA

Faktörü oluşturan boyutların cinsiyet, medeni durum, yaş, meslek, eğitim, gelir, doğum yeri ve Kars'ta yaşama süresine göre fark gösterip göstermediğinin tespit edilebilmesi için T testi ve Anova testi yapılmıştır (Tablo 11). Cinsiyet, medeni durum ve doğum yerine göre yapılan T testi sonucunda; Kars turizminin sorunları boyutunda hem cinsiyete hem de medeni duruma göre bir farklılık; turizmi geliştirme stratejisi boyutunda doğum yerine göre bir farklılık; turizm potansiyeli ve kullanımı boyutunda medeni duruma göre bir farklılık tespit edilmiştir. Yaş, eğitim, gelir, yaşam süresi ve meslek değişkenlerine göre yapılan Anova testi sonucunda ise; Kars turizminin sorunları boyutunda yaş ve eğitime göre; turizmin Kars'a katkısı boyutunda eğitime göre; turizm potansiyeli ve kullanımı boyutunda eğitime göre; ve son olarak festivaller ve Kars boyutunda yaş, yaşam süresi ve mesleğe göre bir farklılık tespit edilmiştir.

Tablo 11. Demografik Değişkenlere Göre Farklılık Testleri

		Kars Turizminin Sorunları	Turizmin Kars'a Katkısı	Turizmi Geliştirme Stratejileri	Turizm Potansiyeli ve Kullanımı	Festivaller ve Kars
Test	Değişkenler	p	p	p		
T testi	Cinsiyet	,007	,273	,626	,264	,386
T testi	Medeni durum	,024	,970	,515	,029	,627
T testi	Karşlı olma	,138	,137	,008	,260	,286
Anova / Welch-Brown F.	Yaş	,004	,340	,347	,131 ,206	,000 ,003
Anova testi	Eğitim	,020	,047	,203	,929	,419
Anova testi Welch-Brown F.	Gelir	,099	,917	,906	,400 ,389	,980
Anova testi Welch-Brown F.	Yaşam süresi	,329	,058	,133	,070 ,055	,045 ,015
Anova testi Welch-Brown F.	Meslek	,352	,215	,360	,008 ,014	,000 ,007

*p<,05 **p<,01

Gözlemlenen farklılıkların hangi gruplar arasından kaynaklandığının tespiti için yapılan testler ışığında; Kars turizminin sorunları ile ilgili yöneltilen sorulara kadın cevaplayıcılar erkek cevaplayıcılara oranla daha yüksek ortalama ile katılım göstermiştir. Yani kadınlar erkeklere göre daha çok Kars turizminin sorunları olduğunu düşünmektedir. Medeni durum açısından elde edilen sonuçlara baktığımızda; evli katılımcılar bekar katılımcılara göre daha yüksek oranla Kars turizminin sorunları olduğu görüşüne sahiptir. Turizm potansiyeli ve kullanımına yönelik yöneltilen sorulara, evli katılımcılar bekar

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

katılımcılara göre daha yüksek oranda katılım göstermiştir. Yani Kars ilinin zengin bir turizm potansiyeli olduğu ancak bunun yeterince kullanılmadığı görüşüne evli olan katılımcılar daha yüksek oranda katılmaktadır. Doğum yeri Kars veya Kars dışı olan cevaplayıcıların turizme bakışları hususunda turizmi geliştirme stratejileri boyutunda farklılık saptanmıştır. Karşılı olmayan cevaplayıcılar, Kars turizminin gelişiminin sadece Kültür Turizm Müdürlüğü'nün çalışmalarıyla değil tüm kesimlerin katkılarıyla sağlanabileceği ve turizmin gelişmesi için öncelikli olarak yatırımların artırılması gerektiği görüşüne Karşılı olan katılımcılara oranla daha yüksek düzeyde katılım göstermiştir.

Tablo 12. T Testi Sonuçları

Faktör	Değişken		N	\bar{x}	S	sd	t	p
Turizm Sorunları	Cinsiyet	Kadın	333	3,98	,076	681	2,69	,007
		Erkek	350	3,77				
	Medeni durum	Evli	311	3,95	,077	681	2,26	,024
		Bekar	372	3,78				
Potansiyel ve Kullanımı	Medeni durum	Evli	311	3,96	,077	681	-2,18	,029
		Bekar	372	3,78				
Geliştirme Stratejisi	Doğum yeri	Kars	443	3,70	,068	681	-2,67	,008
		Kars dışı	240	3,89				

Faktör boyutlarında fark olup olmadığının tespiti için Anova testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 14'de sunulmuştur. Farklı demografik özelliğe sahip kişilerin araştırma boyutlarına bakışlarındaki farklılıkları boyutları baz alarak inceleyecek olursak; öncelikli olarak "Turizmin Sorunları" boyutunu ele aldığımızda yaş ve eğitim değişkenleri arasında bir farklılık saptandığı görülmüştü. Farkların hangi düzeylerde olduğunu bulmak amacıyla yapılan çoklu karşılaştırma testlerinden Tukey HSD testi sonuçlarına göre; anlamlı fark yaş boyutunda; 18-27 ($\bar{x}=4,04$) ile 28-37 ($\bar{x}=3,71$) grupları arasında bulunmuştur. Ortalamalar dikkate alındığında 18-27 yaş arası katılımcılar Kars turizminin alt yapı sorunları, halkın bilinçsizliği ve tanıtım yetersizliği görüşlerine 28-37 yaş arası katılımcılara oranla daha yüksek derecede katılım göstermiştir. Turizm sorunları boyutunda anlamlı farklılığı eğitim değişkenine göre ele aldığımızda yapılan Anova testi sonucunda bir farklılığın söz konusu olduğu görülmüştür (Bknz. Tablo 11). Ancak farkların hangi düzeylerde olduğunu bulmak amacıyla yapılan çoklu karşılaştırma testlerinde bu farklılığın hangi gruplar arasından kaynaklandığı tespit edilememiştir.

Tablo 13. Turizm Sorunları Boyutu İle Yaş ve Eğitim Arası ANOVA

Boyutlar	Yaş	n	\bar{X}	Ss	f	p*	Anlam farkı
Turizmin Sorunları	A. 18-27 yaş arası	273	4,04	1,001	3,85	,004	A-B*
	B. 28-37 yaş arası	188	3,71	1,022			

	C. 38-47 yaş arası	141	3,76	,992			
	D. 48-57 yaş arası	59	3,81	,981			
	E. 58 yaş ve üstü	22	4,03	,840			
	Eğitim	n	\bar{X}	Ss	f	p*	Anlam farkı
Turizmin Sorunları	A. İlköğretim	93	3,84	,995	2,939	,020	
	B. Lise	194	3,74	1,028			
	C. Üniversite	360	3,98	,985			
	D. Yüksek Lisans	26	3,53	1,017			
	E. Doktora	10	3,56	1,098			

Bir sonraki aşamada “Turizmin Kars’a Katkısı” boyutunu ele aldığımızda eğitim değişkeni arasında bir farklılık saptandığı görülmüştür (Bknz. Tablo 11). Ancak farkların hangi düzeylerde olduğunu bulmak amacıyla yapılan çoklu karşılaştırma testlerinde bu farklılığın hangi gruplar arasından kaynaklandığı tespit edilememiştir.

Tablo 14. Turizmin Kars’a Katkısı Boyutu İle Yaş Değişkeni Arası ANOVA

Boyutlar	Eğitim	n	\bar{X}	Ss	f	p*	Anlam farkı
Turizmin Kars’a Katkısı	A. İlköğretim	93	3,79	1,057	2,41	,047	
	B. Lise	194	3,78	,980			
	C. Üniversite	360	3,90	,908			
	D. Yüksek Lisans	26	3,42	1,139			
	E. Doktora	10	3,37	,891			

“Turizm Potansiyeli ve Kullanımı” boyutunda; Anova yapabilmek için birincil şart olan grupların varyans homojenliğinin, Levene test sonuçlarında reddedildiği görülmüştür. Böyle durumlara alternatif olarak ise, genelde Welch ve Brown-Forsythe testleri uygulanmakta ve elde edilen sonuçlar Scheffe ve Tukey ikili karşılaştırma testlerine benzer şekilde Tamhane karşılaştırma testine göre yorumlanmaktadır (Sipahi vd., 2008: 133). Fark kaynağını bulmak üzere yapılan Tamhane testi sonuçlarına göre; anlamlı fark meslek boyutunda; Öğrenci ($\bar{x}=3,72$) ile Esnaf ($\bar{x}=4,08$) grupları arasında bulunmuştur. Ortalamalar dikkate alındığında; Kars ilinin zengin bir turizm potansiyeli olduğu ancak bunun yeterince kullanılmadığı görüşüne Esnaf olan cevaplayıcılar Öğrenci olan cevaplayıcılardan daha yüksek oranda bir katılım göstermiştir.

Tablo 15. Turizm Potansiyeli ve Kullanımı İle Meslek Arası ANOVA

Boyutlar	Meslek	n	\bar{X}	Ss	f	p*	Anlam farkı
----------	--------	---	-----------	----	---	----	-------------

Turizm Potansiyeli ve Kullanımı	A. Öğrenci	183	3,72	1,114	2,263	,008 ,014	A-D*
	B. Özel Sektör Çalışanı	105	3,86	1,133			
	C. Memur	70	3,87	1,082			
	D. Esnaf	139	4,08	,853			
	E. Akademisyen	54	3,82	,819			
	F. Öğretmen	37	3,52	1,279			
	G. Ev Hanımı	38	3,76	,977			
	H. Emekli	9	4,44	,634			
	I. Diğer	48	4,04	,927			

Festivaller ve Kars boyutunda; Anova yapabilmek için birincil şart olan grupların varyans homojenliğinin, Levene test sonuçlarında reddedildiği görülmüş, Welch ve Brown-Forsythe testleri uygulanmış ve fark kaynağını bulmak üzere Tamhane testi yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre yaş değişkeninde 28-37 yaş ($\bar{x}=3,96$) ile 48-57 yaş ($\bar{x}=4,38$) arasında ve 28-37 yaş ($\bar{x}=3,96$) ile 58 ve üstü yaş ($\bar{x}=4,47$) arasında farka rastlanmıştır. Ortalamalar dikkate alındığında cevaplayıcıların yaşları arttıkça Kars ilinde düzenlenmiş olan festivallerin yöre tanıtımına ve ekonomisine olan katkısına yönelik pozitif görüşlerinin de arttığı söylenebilir. Diğer bir farklılığın saptandığı meslek değişkenine baktığımızda; emekli ($\bar{x}=4,77$) olan katılımcıların; öğrenci ($\bar{x}=4,05$), özel sektör çalışanı ($\bar{x}=3,77$), memur ($\bar{x}=4,11$), esnaf ($\bar{x}=4,21$) ve öğretmen ($\bar{x}=4,02$) olan diğer katılımcılara göre festivallerin katkısı ile ilgili görüşlerinin daha pozitif olduğu görülmektedir. Son olarak farklılığın saptandığı Kars'ta yaşam süresi değişkeni dikkate alındığında; 16 yıl ve üstü ($\bar{x}=4,17$) süredir Kars'ta yaşayanların, 6-10 yıl ($\bar{x}=3,76$) süre arasında Kars'ta yaşayanlara göre festivallerin yöreye olan katkısı ile ilgili daha yüksek katılım gösterdikleri görülmüştür.

Tablo 16. Festivaller ve Kars İle Yaş, Meslek ve Kars'ta Yaşam Süresi Arası ANOVA

Boyutlar	Yaş	n	\bar{X}	Ss	f	p*	Anlam farkı
Festivaller ve Kars	A. 18-27 yaş arası	273	4,12	1,002	3,167	,000 ,003	B-D* C-D*
	B. 28-37 yaş arası	188	3,96	1,163			
	C. 38-47 yaş arası	141	3,97	1,092			
	D. 48-57 yaş arası	59	4,38	,623			
	E. 58 yaş ve üstü	22	4,47	,680			
	Meslek	n	\bar{X}	Ss	f	p*	Anlam farkı
Festivaller ve Kars	A. Öğrenci	183	4,05	1,136	2,230	,000 ,007	A-H* B-H* C-H* D-H* F-H*
	B. Özel Sektör Çalışanı	105	3,77	1,255			
	C. Memur	70	4,11	1,077			
	D. Esnaf	139	4,21	,818			
	E. Akademisyen	54	4,15	,955			
	F. Öğretmen	37	4,02	,999			

	G. Ev Hanımı	38	4,25	,828			
	H. Emekli	9	4,77	,363			
	I. Diğer	48	4,15	,900			
	Kars'ta Yaşam Süresi	n	\bar{X}	Ss	f	p*	Anlam farkı
Festivaller ve Kars	A. 1 yıldan az	26	4,09	,836	3,291	,045 ,015	C-E*
	B. 1-5 yıl	138	4,06	1,036			
	C. 6-10 yıl	104	3,76	1,236			
	D. 11-15 yıl	35	4,07	1,125			
	E. 16 yıl ve üstü	380	4,17	,975			

Sonuç ve Öneriler

Turizm endüstrisi yerel halkın pozitif yönlü katılımı ve desteği doğrultusunda gelişimini sürdürebilir. Yerel halkı turizm gelişim sürecine dahil etmek, onların görüş ve önerilerini almak, yani aslında halkın karar merkezlerini etkileyebiliyor olması onların kendilerini turizmin bir parçası gibi hissetmesi açısından oldukça önemlidir. Eğer turizmin sürdürülebilir kılınması isteniyorsa turizm ile ilgili tüm planların yöre halkının kabulünü kazanması gerekmektedir (Avcıkurt, 2003). Bu temel ögenin dikkate alınmaması durumunda turizm etkinliklerinin başarılı ve sürdürülebilir olması imkansızdır. Halka rağmen turizmi geliştirme çabası bir anlam ifade etmez ve başarısızlığın yaşanması kaçınılmaz bir son olur. Çünkü toplumun değerleri ve beklentileri dikkate alınmadan yapılan salt ekonomik planlama yaklaşımları başarısız bir girişim olur. Bu nedenle atılan adımların pozitif sonuç vermesi ve istenilen hedeflere ulaşılabilmesi için yerel halkın planlama kısmına mutlaka dahil edilmesi ve onların görüş ve önerileri doğrultusunda adımların atılması gereklidir (Solmaz, 2014; Gunn, 1988).

Kars ili yöre halkının turizm aktivitelerine bakışı ve Kars turizmi ile ilgili görmüş oldukları sorunların araştırıldığı bu araştırma sonuçlarında; halkın Kars ilinin zengin turizm potansiyeli hakkında bilgisi olduğu ve turizm etkinliklerinin varlığının Kars iline pozitif etki yapacağı konusunu benimsediği görülmüştür. Elde edilen bu temel sonucun aslında Kars ili turizminin gelişmesi açısından halkın bakışı yönünde hiçbir engelin olmadığını gözler önüne sermektedir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular doğrultusunda; halkın Kars ilinin önemli alt yapı sorunları olduğu, il tanıtımının yetersiz olduğu, turizme gereken önemin verilmediği ve halkın turizm konusunda bilinçsiz olduğu; turizmin Kars'ın ekonomisine büyük katkı yapacağı, istihdam olanaklarını artıracığı ve turizmin Kars gelişiminde lokomotif bir rol oynayacağı; turizmin sadece Kültür Turizm Müdürlüğü'nün çabalarıyla değil, halkın ve diğer tüm kesimlerin katkısı ile başarılacağı ve öncelikli olarak da yatırımların artırılması gerektiği; Kars ilinin zengin bir turizm potansiyeline sahip olduğu ancak bu potansiyelin yeterince kullanılmadığı; Kars'ta düzenlenmiş olan festival vb. etkinliklerin Kars tanıtımına ve Kars ekonomisine önemli katkı sağladığı görüşleri bildirilmiştir.

Elde edilen sonuçlar ışığında problem olarak görülebilecek hususların ortadan kaldırılması için; İlde yaşayan tüm kesimlerin turizm konusunda bilinçlendirilmesi amacıyla eğitimler düzenlenebilir; turizmdeki alt yapı ve üst yapı sorunlarının (çevre sorunları, otopark, yolların kalitesi, trafik vb.) giderilmesi için daha yoğun çalışmalar yapılabilir; ilde günümüzde gittikçe artan yatırımlara (konaklama yatırımları ağırlıklı) yenileri eklenebilir ve özellikle turistlerin eğlenceli vakit geçirmesine imkan sağlayacak rekreasyon alanları gibi yatırımlara ağırlık verilebilir; Kars tanıtım günleri, Aşıklar Festivali,

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Sarıkamış Şehitleri anma törenleri, Kristal Kar Festivali, Nevruz kutlamaları, Kerbela Matemi Anma törenleri gibi etkinliklerin geleneksel etkinlik halini alması ve her yıl düzenli olarak gerçekleştirilmesi il turizmi, tanıtımı ve ekonomik gelişimi açısından fayda sağlayabilir. Çalışmamızda yönelttiğimiz “Turizmin gelişmesi için Kars’ın Erzurum turizmi ile bütünleşmesi gerekir” sorusuna yöre halkı düşük oranda ($\bar{x}=3,08$) katılım göstermiş olsa da Erzurum’a gelen turistlerin günübirlik veya konaklamalı Kars turu yapabilmeleri için düzenlemelerin veya anlaşmaların yapılması il turizmi açısından önemli bir katkı sağlayabilir.

Yıllara göre gelen turist sayılarına göz attığımızda, gün geçtikçe toplam ziyaretçi sayısının artmasına rağmen yabancı ziyaretçi sayısının büyük oranda düşmesi Kars turizminin daha çok yerli turist tarafından tercih edildiğini gözler önüne sermektedir. İç pazara yönelik olarak yapılan tanıtım faaliyetlerinin ağırlıklı olarak uluslararası bazda artırılmasının bu durumun değişmesi açısından faydalı olacağı düşünülmektedir. Öte yandan Kars denilince akla sadece Sarıkamış Kayak Merkezinin ve Ani Ören Yerinin gelmemesi için ilin sahip olduğu doğal ve kültürel turizm değerlerinin uygun şekilde turizme sunulması ve sunulan tüm değerlerin tanıtımı için hem yerel halka hem de turistlere yönelik Kars’ın tüm turizm potansiyelini içeren tanıtıcı turların düzenlenmesi faydalı olabilir.

Kaynakça

- Akgül, A. ve Çevik, O. (2003). İstatistiksel analiz teknikleri: SPSS’te işletme yönetimi uygulamaları. Ankara: Emek Ofset.
- Avcıkurt, C. (2003). Turizm sosyolojisi; turist-yerel halk etkileşimi. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Ceylan, S. (2004). Yazılı Kanyon (Sütçüler, Isparta) Tabiat Parkı’nın turizm açısından önemi ve kullanımı. Süleyman Demirel Üniversitesi Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi, 5/8, 59-82.
- Çapık, C. (2014). Geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarında doğrulayıcı faktör analizinin kullanımı. Anadolu Hemşirelik Ve Sağlık Bilimleri Dergisi, 17/3, 196-205.
- Çeken, H. (2008). Turizmin bölgesel kalkınmaya etkisi üzerine teorik bir inceleme. Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 10/2, 293-306.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2012). Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik SPSS ve LISREL uygulamaları. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Demir, M. (2017). Doğal ve beşerî özellikleriyle Kars ilindeki turizm faaliyetlerinin durumu. Marmara Coğrafya Dergisi, 35/1, 134-154.
- Doğan, H. ve Üngüren, E. (2012). Yerel halkın Isparta turizmine yönelik görüşleri üzerine bir araştırma. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 17/1, 103-122.
- Gunn, C. A. (1988). Tourism planning. New York: Taylor&Francis.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J. ve Anderson, R. E. (2010). Seventh edition multivariate data analysis. New Jersey: Pearson Prentice Hall.
- Jackson, L. A. (2008). Residents’ perceptions of the impacts of special event tourism. Journal of Place Management and Devepment, 1/3, 240-255.
- Kalaycı, Ş. (2009). SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2007). Türkiye Turizm Stratejisi 2023. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/03/20070302-17-1.doc> adresinden erişildi. (ET:28.05.2018)
- Özdamar, K. (2011). Paket programlar ile istatistiksel veri analizi. Eskişehir: Kaan Kitabevi.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Öztürk, A. B., Özer, Ö. ve Çalışkan, U. (2015). The relationship between local residents' perceptions of tourism and their happiness: a case of Kusadasi, Turkey. *Tourism Review*. 70/3, 232-242.
- Sandal, E. K. ve Karademir, N. (2016). Kahramanmaraş'ta halkın turizme bakışı. *Türk Coğrafya Dergisi*, 66/1, 63-70.
- Sipahi, B., Yurtkoru, E. S. ve Çinko, M. (2008). *Sosyal bilimlerde SPSS'le veri analizi*. İstanbul: Beta Basım.
- Solmaz, C. (2014). Yerel halkın bölge turizmine bakış açısının belirlenmesi: Burdur'da bir araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 6/10, 91-105.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (2013). *Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)*. Ankara.
- T.C. Kars Valiliği (2018). Kars ili coğrafi yapısı ve nüfusu. <http://www.kars.gov.tr/kars-ili-cografy-yapisi> adresinden erişildi. (ET:27.05.2018)
- Türkiye İstatistik Kurumu (2018). 2017 yılı turizm istatistikleri. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27612> adresinden erişildi. (ET:25.05.2018)
- UNWTO (2018). *2017 Annual Report / Tourism In Numbers*.
- Üst, Ç., Solmaz, C. ve İnaltekin, D. (2016). Kars ili kültürel miras kaynaklarının korunmasına yerel yönetimlerin bakışı. *II. Ulusal Sürdürülebilir Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı*. (s. 289-304).

SOSYAL MEDYANIN SATIN ALMA KARARLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: YİYECEK-İÇECEK SEKTÖRÜ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Öğr. Gör. Ferhat BOZTOPRAK
Atatürk Üniversitesi Pasinler Meslek Yüksekokulu
Öğr. Gör. Murat KURNUÇ
Atatürk Üniversitesi Pasinler Meslek Yüksekokulu
Okt. Daha ORHAN
Atatürk Üniversitesi Pasinler Meslek Yüksekokulu

Öz

Gelişen iletişim teknolojilerinin bir ürünü olan sosyal medya özellikle genç kuşağın yoğun ilgi gösterdiği bir mecra haline almıştır. Yapılan araştırmalar sosyal medya kullanıcılarının bu sanal ortamda genellikle sohbet ettiklerini ve bilgi alışverişinde bulduklarını göstermektedir. Bu durumdan faydalanmak isteyen işletmeler de sosyal medyayı aktif bir şekilde kullanarak ürün ve hizmetleri hakkında tüketicilere bilgi paylaşımında bulunmaktadır. Bu durum, bir iletişim aracı olarak sosyal medyanın tüketici tercihlerine yapmış olduğu etkinin incelenmesi gerekliliğini doğurmuştur. Bu bağlamda, yapılan çalışmada Erzurum ilinde faaliyet gösteren yiyecek içecek işletmelerinin sosyal medya üzerinden yaptıkları pazarlama faaliyetlerinin tüketici tercihlerine etkisi incelenmiştir. Araştırmanın ana kütesini Atatürk Üniversitesi'nde eğitim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırma verileri anket aracılığıyla elde edilmiştir. Elde edilen veriler SPSS 20.0 paket programıyla analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal medya 1, Pazarlama 2, Tüketici tercihi 3, Yiyecek içecek 4

Giriş

Medyanın ilk ortaya çıktığı dönemde insanın günlük yaşamı içerisinde sınırlı bir etkisi söz konusu iken, teknoloji ve iletişim alanında yaşanan hızlı ve etkili gelişmeler ışığında internetin ortaya çıkması sonucu, günlük hayatı etkileme düzeyi giderek artmaya başlamıştır. Bu etkileşim ve yeniliklerden etkilenen internet faktörü yeni oluşumlarla, insanları etkisi altına alarak, sadece insanlara sanal temas sağlayan bir yapı olarak kalmayıp, insanların da temas edebildiği, karşılıklı etkileşim ve iletişim kurabildiği bir yapı haline gelen sosyal medya kavramı, günümüzde de insanların sıkça kullandığı bir internet teknolojisidir. Medya, insanların haber alma aracı veya kişi ve kurumların, bilgi, basın ve reklam yayını yapmak için kullandıkları yapılardır. Gazete ve dergiler şehir merkezlerinde, daha çok basıldığı alanlarda yaygınlık göstermektedir. Gazete ve dergilerin taşra bölgesine ulaştırılması uzun bir zamanı gerektirmekteydi. Bu durum bilgi paylaşımının gecikmesine neden olmaktadır. Radyo geçmişten günümüze bilgi yayım ve paylaşım araçlarından biri olagelmıştır. Bu araç belirli kişilerin, insanların kalabalıklar halinde bulunduğu mekânlarda bile kısıtlı bir bilgi akışı sağlamaktaydı. Radyo zamanla yayılarak ev ve iş yerlerinin vazgeçilmezi haline gelmiş ve bilgi akışını hızlandırmıştır. Günümüzde de hala etkinliği olan bir iletişim aracı olmaya devam etmektedir.

Sosyal Medya ve İnternet

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

20. yüzyılda internetin hayatımıza girmesi, bugünkü yaşantımız üzerinde çok büyük etkilere yol açmıştır. Doğal olarak bu etkilerin bir sonucunda da yeni terimler ortaya çıkmıştır. Bunlar içinden internetle beraber ortaya çıkan sosyal medya terimini: Weber (2009), ilgi alanları ortak olan insanların düşüncelerini, yorumlarını ve fikirlerini paylaşmak için toplanabileceği çevrimiçi yer olarak açıklamıştır. Bir başka tanıma göre sosyal medya; birbirinden bağımsız olarak gelişmiş ve tüketicilerin kendi içeriklerini yansıtabilmelerini ve başkalarıyla paylaşmalarını sağlayan çevrimiçi uygulamalardır (Gülsoy, 2009:245, aktaran: İŞLEK, s.18). Literatürü incelediğimizde sosyal medya terimi üzerine birçok tanımlama yapılmış olsa da net bir tanımlama yapılamamıştır. Benzer yaklaşımlar incelendiği zaman, bu tanımların kullanıcının kendi içeriklerini oluşturabildiği ve bu içerikleri paylaşarak etkileşim içinde internet dünyasına katıldıkları tespit edilmektedir.

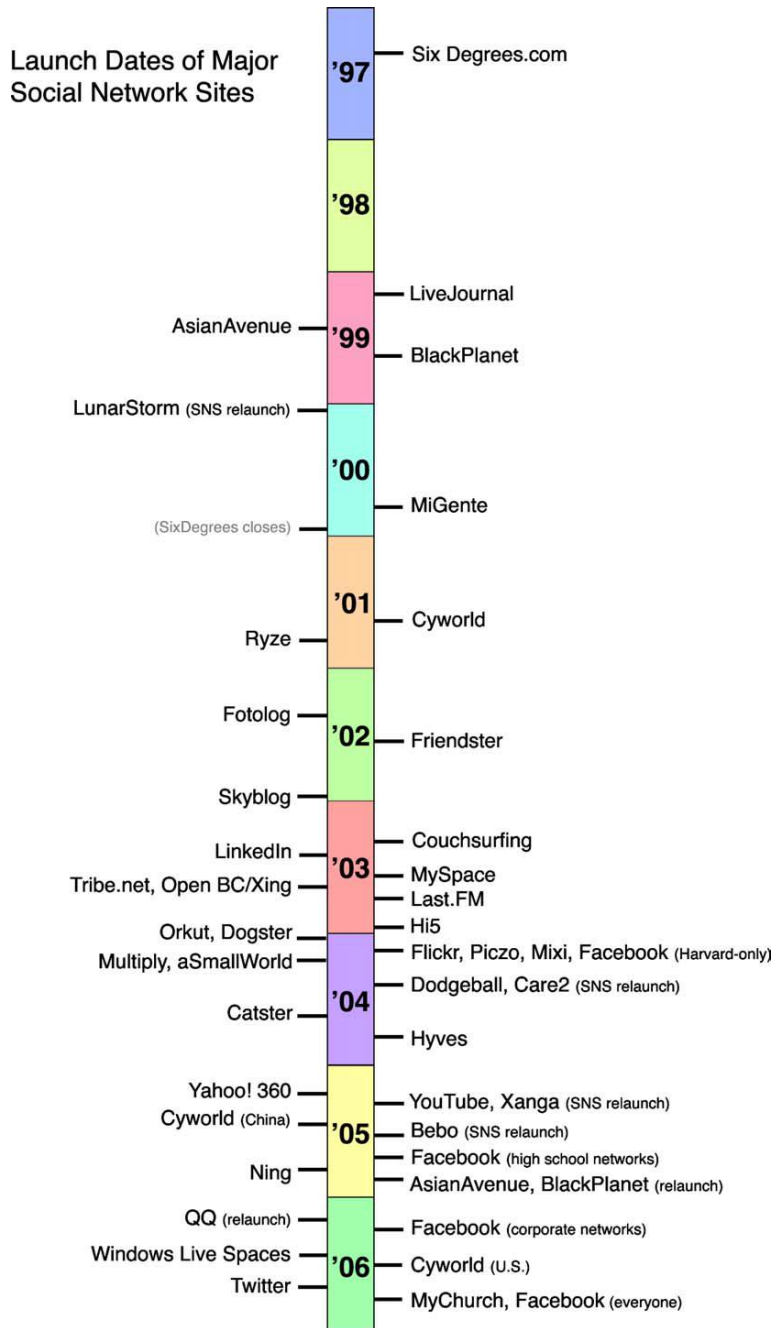
İnsanların eğlence anlayışından kişisel gelişimine, kültürel farklılaşmalardan toplumsal olaylara bakış açılarına, karar verme süreçlerinden değer yargılarına varana kadar birçok boyutta incelenebilecek ölçüde kullanıcıların hayatına yön veren sosyal medya kavramının ortaya çıkmasına katkı sağlayan internetin gelişim sürecine de değinmenin faydalı olacağı düşünülmektedir. (Naik ve Shivalingaiyah, 2008, s.500) internetin ilk dönemlerinde yani Web 1.0 olarak adlandırılan dönemde kullanıcıların doğrudan kaynağa giderek bilgi edinebildiklerini ifade etmektedir. Ancak uzman programcılar tarafından içerik oluşturulan ve bilgi akışının tek yönlü olduğu bir mecra olan internet, Web 2.0 dönemine geçtiği zaman çok farklı bir boyut kazanmaktadır. Bununla beraber sosyal medya terimi Web 2.0 döneminde ortaya çıkmaktadır. Kaplan ve Haenlein (2009, s.61)'a göre Sosyal Medya, Web 2.0'ın ideolojik ve teknolojik alt yapısını temel alan ve kullanıcı tarafından organize edilen içeriğin oluşturulmasına ve değiştirilmesine izin veren bir internet tabanlı uygulama grubudur. Bu tanım incelendiği zaman Web 2.0 teknolojisi ve sosyal medya kavramının bütünleştiği görülmektedir. Yani özetleyecek olursak sosyal medya, internetin değişimiyle birlikte kullanıcıların web ortamında oluşturduğu bilgiyi paylaşması ve tüketmesiyle ilgilidir.

Sosyal Medyanın Gelişimi ve Genel Özellikleri

Sosyal medya tanımına göre, sixdegrees.com ilk tanınmış sosyal ağ sitesi olarak 1997'de kurulmuştur (Boyd ve Ellison, 2008, s.214). Bu site profil üretme, arkadaşlarını listeleme imkanı kullanıcılarına sunmakla beraber bir sonraki yılda arkadaş listelerinde gezinme olanağını yine kullanıcılarına sağlamıştır. LiveJournal, sürekli yenilenebilen bloglar üzerine 1999 yılında kurulurken; 1998 yılında MoveOn, 1999 yılında AsianAvenue, Black Planet, Napster, Third Voice, Blogger, Epinions, 2000 yılında LunarStorm, 2001 yılında Cyworld, Ryze, Wikipedia, 2002 yılında Fotolog uygulamaları diğerlerinden cesaret alarak kurulmuştur (Hazar, 2011, s.155).

Eröz ve Doğdubay (2012, s.134) Sosyal medyayı, kullanıcıların bilgilerini, görgülerini, ilgi alanlarını internet ya da mobil sistem aracılığı ile paylaştıkları sosyal platformlar olarak tanımlamaktadır. Sohbet odaları, tartışma forumları, lokasyona dayalı hizmetler, sosyal ağ hizmetleri, sosyal rehberler, sosyal imleme, sosyal itibar ağları, webloglar, bloglar, podcastler, videocastler, wikiler, facebook, tweeter gibi uygulamaları da bahsi geçen sosyal platformlar içinde göstermektedir. Bunlar içinden günümüzde hala popüleritesini koruyan facebook ve tweeter ise en çok bilinen ve kullanıcı sayısı diğer sosyal paylaşım ağlarına göre en fazla olan ortamlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Solmaz vd. 2013, s.25). Sosyal medya siteleri internetin hızla gelişmesiyle beraber birbirini takip ederek farklı isimlerle kurulmuşlardır. Boyd ve Ellison (2008, s.212) bu sosyal medya sitelerini kuruluş tarihlerine göre Şekil 1'deki gibi yayınlamıştır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Şekil 1. Sosyal Medya Sitelerinin Kuruluş Tarihleri.

Kaynak: Boyd, D. & Ellison, N. (2008). "Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship". Journal of Computer-Mediated Communication, 13, s.212.

Şuanda kullanıcı sayısı çok fazla olan sosyal medya sitelerinin her birinin kendine ait özellikleri olsa bu çalışmada bu özelliklerden genel ve ortak olanları ele alınacaktır. Hazar (2011, s.156)'e göre kullanıcıların interneti kullanarak kendilerini diğer kullanıcılara açık bir şekilde ifade edebilmesi, sosyal medyanın en önemli özelliğidir. Pempek vd. (2009) ise iletişim özelliği üzerinde durarak, üyeler birbirlerinin profillerini görebilir ve e-posta veya çevrimiçi mesaj panolarıyla bu özelliği

kullanabileceğinden bahsetmektedir. Ek olarak Kolbitsch ve Maurer (2006, s.198) sosyal medyanın açıklık ve kullanım kolaylığı özellikleri üzerinde durmaktadır.

Sosyal medya kullanıcıları arkadaşlarının etkinliklerini kolayca takip edebilmek için kişisel sosyal ağlar oluşturması ve açık bir şekilde oylama yoluyla veya kullanıcı faaliyeti yoluyla dolaylı olarak içeriğin ortak değerlendirmesinin yapılması sosyal medyanın yeni özelliklerindedir (Lerman, 2008, s.19). Bahsettiğimiz özelliklerle beraber sosyal medyanın önemli olan ortak özellikleri şu şekilde belirtilmiştir (Kim vd, 2010: 218, Aktaran: Köksal ve Özdemir, 2013, s.326).

1. Kişisel Profil: Sosyal içerikli web siteleri kullanıcıların kendi üyesi olduklarını anlamak için, genellikle üyelerinin kişisel bilgilerini içeren bir profil oluşturmalarını istemektedir

2. Online Bağlantı Kurma: Üyelerin daha önceden iletişimde oldukları arkadaşlarıyla, web sitesi e-mail bağlantılarından yola çıkarak aynı sosyal medya sitesinde tekrardan iletişimde olmak için anımsatıcı bildirimlerde bulunmakta ve teşvik etmektedir.

3. Online Gruplara Katılma: Çevrimiçi gruplar oluşturmak, site üyelerini oluşturulan gruplara davet etmek ve oluşturulan gruplara dahil olmak gibi imkanlar LinkedIn, Facebook, MySpace ve Flickr gibi siteler aracılığıyla sağlanmaktadır.

4. Online Bağlantılarla İletişim Kurma: Birçok sosyal içerikli web sitesi, kullanıcılarına arkadaşlarıyla veya başkalarıyla e-mail adresleri, yazılı mesaj bırakma, genel veya özel ilan tahtası oluşturma gibi fırsatlar sunmaktadır. MySpace ve Facebook gibi siteler üyelerine telefon görüşmesi yapma imkanı bile sağlamaktadır.

5. Kullanıcıların Oluşturduğu İçeriği Paylaşma: Sosyal medya sitelerinin çoğu kullanıcılarına ürettikleri içerikleri arkadaşları veya diğer kişilerle paylaşma ve yayma fırsatı sunmaktadır.

6. Fikir ve Yorumda Bulunma: Sosyal içerikli web sitelerinin çoğu, yayınlanan bir içerikle alakalı, diğer üyelerinin yorum yazmasına ve fikir belirtmesine izin vermektedir.

7. Bilgi Edinme: Sosyal medya sitelerinden çoğu çevrim içi olduktan sonra filtreleme özelliklerine izin vermesine rağmen bazı sitelerin tercih ve özelliklerine göre çevrim içi olmadan da aranan özelliklerini paylaşabilmektedir. Örneğin Facebook çevrim içi olmadan kişi aramalarına izin verirken, LinkedIn temel anahtar kelime aramalarıyla kişi, meslek, iş, şirket ve grup bilgilerini paylaşmaktadır.

8. Kullanıcıları Sitede Tutma: Birçok sosyal içerikli web sitesi, kullanıcılarını daha uzun sürelerle çevrim içi tutabilmek ve daha kısa sürelerde tekrar çevrim içi olmalarını sağlamak için çeşitli özellikler geliştirmektedir. Facebook'un pazarlama amaçlı kullanılacak "Market Place" uygulaması buna örnek gösterilebilir.

Sosyal Medya Pazarlaması

Günümüzde sosyal medyanın, teknolojinin gelişmesiyle birlikte her an elimizin altındaki akıllı telefonların, akıllı TV, masaüstü, dizüstü ve tablet bilgisayarlar sayesinde bir dokunuş ile düşünce, fikir ve görsellerin tüketim araçları üzerinden tüm dünyaya yayılabildiği internet teknolojisidir. Fazla bir çaba gerektirmeden yapılan faaliyetlere bakıldığında, bir bedel gerektirmeyecek kadar maliyetinin olmayışı ve geniş kitlelere ulaşabilme olanağı pazarlama için cazip bir ortam olma özelliği taşımaktadır (Tekin, 2017, s.70).

Sosyal medya pazarlaması, işletmelerin elektronik sosyal ortamlar ile web sitelerini, ürünlerini veya hizmetlerini tanıtmaya ve alışlagelmiş reklamcılık kanalları ile önceden mümkün olamayacak kadar büyük kitlelerle iletişim ve etkileşim kurmasına izin veren bir süreçtir (Weinberg, 2009, s.3). Eley ve Tilley (2009:24)'a göre geleneksel olmayan online pazarlama kavramı ile açıklanan sosyal medya pazarlaması; bir hikaye anlatmak ya da bir mesaj iletmektir. Bu hikaye ya da mesaj, komik, şok edici ya

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

da ilginç olabilir. Bu bir video, blog girdisi (post) ya da bir Twitter mesajı olabilir. Sosyal medya siteleri temelde benzer geçmişleri ve çıkarları olan kişileri bağladığı için, ürünlere ve hizmetlere ayrılmış ortak sayfaları genellikle taraftarlar veya pazarlamacılar/işletmeler tarafından bireyler ve ürünler arasında güçlü bir ilişki oluşturma arzusu doğurur (Weinberg, 2009: 149). Sosyal medya aracılığıyla bilgi paylaşımının çift yönlü gerçekleşmesi bu kavrama karşı daha fazla ilgi uyandırmıştır. İnsanların bilgileri paylaşma arzusu ve iletişime geçme istekleri dijital teknoloji ile daha da kolaylaştırılmıştır. Sosyal medya tam bu noktada kendini hissettiren bir yapıya sahiptir. İşletmelerin teknolojiyi bu denli kullanması tüketicilere daha çabuk ve etkin olarak ulaşabilmeyi sağlamıştır. Sosyal medyayı etkin ve doğru bir şekilde kullanan her işletme kendi rakiplerinin hep bir adım önündedir (Terkan, 2014: 60). Sosyal medya evinde, iş yerinde, telefonunda interneti olan herkesin kolayca ulaşabildiği, firmaların çok az ya da “0” maliyetlerle kendine yer edinebildiği bir alan haline gelmiştir. Firmalar için potansiyel müşterisi olabilecek insanları birbirleriyle iletişim halinde oldukları ortamda yakalayabilmek oldukça önemlidir. Bu ortamda firmalar fayda sağladığı gibi kişilerde çeşitli faydalar görebilir. Örneğin sosyal medyanın etkin olarak kullanılmadığı yıllarda tüketicilere sunulan ürünler üreticilerin istekleri ve kararları doğrultusunda idi. Sosyal medya kullanımından sonra tüketici tüketmek isteği ürünleri firmalara iletebilmiş ve firmalar bu doğrultuda kişilerin isteklerine cevap verecek şekilde ürünlerini üretmeye başlamışlardır (Karabulut, 2015: 61).

Sosyal medya kullanıcılarının sürekli iletişim halinde olmaları sosyal medya pazarlamasının önünü açmıştır. Sosyal medyanın bu denli sürekli iletişime ortam hazırlaması da pazarlamayı daha kullanılır hale getirmiştir. Sosyal medya pazarlamasının önünün açılması insanların düşüncelerini direkt işletmeye çekmeyi sağlamak için yapılan çalışmaları beraberinde getirmiştir. Sosyal medya insanları markalara doğru yönlendirmiştir. İnsanlar artık sosyal medya profillerinde kişisel bilgilerin yanında markalara dair bilgiler içeren paylaşımlarda da bulunmaya başlamıştır. Sosyal medya inşalara maddi ve zaman açısından sıkıntıya sokmadan insanlar ile markalara dair etkileşimler için fırsatlar sunmaktadır. Genel olarak markalara güvenler oluşurken insanlarda bunu kendi sosyal medya profilinde yer edecek kadar bir sosyal medya pazarlaması oluşturmuşlardır (Kırcova ve Enginkaya, 2015: 97).

Sosyal medya pazarlamasının gücünü kullananlar sadece firmalardan ibaret değildir. Sosyal Medya, Amerika Birleşik Devletleri başkanı Barack Obama'nın 2008 yılındaki seçimleri kazanmasında da büyük rol oynamıştır. Barack Obama, başkanlık için aday iken Twitter'ın ve Facebook'un en popüler hesaplarına sahipti (News Blaze, 2009). Sosyal medyayı bir pazarlama aracı olarak kullanan firmalar, müşterileri ile konuşma yeteneğine sahip olmaktadır. Firmalar, ne kadar müşteri ve tüketicileriyle arkadaşça ve cömertçe konuşurlarsa, o kadar çok müşteri ve tüketicilerinin gözünde geleneksel bir firmadan öte bir insan gibi görünürler (Wigmo ve Wikström, 2010).

Eley ve Tilley (2009:85)'a göre firmaların sosyal medya pazarlamasında sırasıyla izlemesi gereken 4 önemli adım bulunmaktadır:

- ✓ Dinlemek: Bu adım en önemli adım olmaktadır. Sosyal medya platformlarında toplanan insanlar, firmalar, ürünler ve markalar hakkında sürekli olarak konuşmaktadırlar. Yüksek maliyeti olan anketler yapmak, odak grupları oluşturmak ve benzeri araştırmalar yapmak yerine, firmalar tüketicilerini dinleyerek çok daha fazlasını, çok daha az bir maliyet ile öğrenebilmektedir.
- ✓ Üye olmak: Firmalar, tüketicilerini yeterince dinledikten sonra, hangi sosyal medya platformlarına üye olmaları gerektiği konusunda daha sağlıklı kararlar verebileceklerdir. Firma

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

isimlerini ve markalarını kullanarak üye olarak, sosyal medya platformlarında güven sağlayacaklardır.

✓ Katılmak: Sosyal medya platformlarına üye olarak hesap oluşturan firmalar, bloglardaki ve forumlardaki tartışılan konulara cevaplar yazmak, video paylaşım sitelerindeki videoları yorumlamak gibi birçok aktivitede bulunabilmektedirler. Bir firmanın, sektörü ile alakalı sanal topluluklara katılması, müşteri ilişkilerini ve marka değerini güçlendirecektir (Kasavana vd., 2010).

✓ Yaratmak: Firmalar, dinledikten, tüketicileri ile konuştuktan sonra kendi içeriklerini yaratabilirler. Bunun ardından sanal topluluklar bu içeriği kendi aralarında paylaşmaya başlayacaklardır. İnsanlar bu içerikte paylaşılan ürün ve hizmetler hakkında daha çok bilgi edinmek isteyeceklerdir.

Sosyal medya günümüzde tüketici algısını yönlendirecek en güçlü teknolojilerden birisidir. Tüketici ürün veya hizmeti, daha karar aşamasında edinilen bilgiler, özellikler, daha önce deneyim kazanmış tüketicilerin yorumları ile kendi düşüncelerini bütünleştirerek karar verme sürecinde fikirlerini olumlu veya olumsuz yönde etkileyecektir. Böylece tüketici ürün hakkındaki düşüncelerini netleştirmesinde yardımcı olacaktır.

Sosyal medya pazarlamasının gelişmesiyle birlikte sosyal medyada yerini alan firmalar, tüketicilerin sosyal ağları nasıl algıladıkları üzerine çalışmalar yapmıştır. Sebebi ise tüketicilerin bu algılarının satın alma karar sürecinde etkili olması ve kararlarına yön vermesidir. Sosyal medya ile firmalar zaten içerisinde olduğu tüketici topluluğunu incelemekte, algılarını, düşüncelerini öğrenmekte ve bu algılarına yön vermeye çalışarak kendi marka satışını arttırmaya çalışmaktadır (Onurlubaş vd., 2016: 234). Bu hususları dikkate alarak sosyal medyada yer edinebilen firmalar şu faydaları kendilerine sağlayabilecektir (Biçer, 2012: 14);

- ✓ Marka bilinci oluşturma,
- ✓ Tüketici davranışlarını yakından görebilme,
- ✓ Pazarlama stratejileri konusunda daha farklı fikirler görebilme,
- ✓ Marka değerini artırma,
- ✓ Satışlarını artırma,
- ✓ Pazarlama hedeflerine ulaşabilme,
- ✓ Tüketici dikkatini markasına yöneltme.

Tüketicilerin sosyal medyayı kolay bir şekilde kullanabilmesi, ürünler hakkında firmalarla direkt olarak iletişime geçebilmesi, istediği zaman almayı düşündüğü ürün hakkında daha önceki tüketiciler tarafından paylaşılan bilgilere ulaşabilmesi gibi kolaylıklar sağlaması sosyal medya pazarlamasını geleneksel pazarlamaya göre daha cazip hale getirmektedir (Yılmazdoğan, 2013: 17).

Geleneksel pazarlamada olduğu gibi sosyal medya pazarlamasında da tüketici satın alma karar süreci bazı basamaklardan oluşmaktadır. Tüketici satın alma karar süreci, ihtiyacın tanımlanması, bilgi arayışı, alternatiflerin değerlendirilmesi, satın alma kararı ve satın alma sonrası değerlendirme gibi beş basamaktan oluşmaktadır (Keskin ve Baş, 2016: 58).

✓ İhtiyacın Tanımlanması ve Sosyal Medya: Günümüzde yeni iletişim teknolojilerinin kabul görmesiyle birlikte, seyahat edenler giderek bilinçlenmiş, kendi aralarında etkileşimli bir iletişim kurarak öğrenen, araştıran, bilgiyi paylaşan ve kısacası daha interaktif bir tüketici konuma gelmişlerdir. Bu açıdan sosyal medya turizm sektörü için, bireylerin turizmle ilgili enformasyona ulaşmaları ve birbirleriyle etkileşimli iletişim kurmalarına imkân vermesi

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

bakımından oldukça önem kazanmıştır. Böylece sosyal medya, turizmle ilgili konularda araştırma yapan kişilerin neye ihtiyaçları olduğunu belirlemede ve herhangi bir karar vermeden önce faydalandıkları başlıca kaynaklardan biri konumuna gelmiştir (Eşitti ve Işık, 2015: 13).

✓ Bilgi Arayışı ve Sosyal Medya: Turistler, bir ürünü satın alma kararı vermeden önce ürün hakkında birçok kaynaktan bilgi arama davranışı içine girmektedirler. Eğer ürün daha önce turist tarafından denenmemişse, yakın çevre, gitmeyi istediği bölge ile ilgili medya kanalları, çeşitli medya mesajları gibi kaynakları turistin ilk başvurduğu kaynaklar olacaktır (Albayrak ve Özkul, 2013: 21). Bilgi edinme sürecinde ilk aşama bireyin öncelikle hangi bilgiye ulaşmak istediğini belirlemesidir. İlgi alanına giren bir bilgiyi araştırma sırasında ise gündeminde olmasa bile ilgisini çeken yeni bilgileri incelemesi bireyin kişisel gelişimine önemli katkıda bulunmaktadır (Kamiloğlu ve Yurttaş, 2014: 135).

✓ Alternatiflerin Değerlendirilmesi ve Sosyal Medya: Yıldız ve Yıldız (2015: 597)"a göre, iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, tüketicilerin turistik hizmet ve ürün satın alma kararları ve davranışları üzerinde özellikle alternatiflerin değerlendirilmesi ve bilgi toplama aşamasında köklü değişimlere yol açmıştır. Tüketiciler, satın alma kararı verirken bu kararların çeşitli kayıplara yol açabileceğini düşünerek turistik tüketimde deneyim sahibi kişilerin görüşüne başvurarak çeşitli alternatifler belirlemektedir. Bu noktada tüketicilerin hızlı ve kolayca erişebileceği deneyim sahipleri sosyal medyada yoğunlukla bulunabilmekte ve tüketici alternatif değerlendirme süreçlerinde direkt ya da dolaylı yoldan etki sağlayabilmektedirler (Yazgan, 2012: 53).

✓ Satın Alma Kararı ve Sosyal Medya: Kalpaklıoğlu (2015: 73)"na göre, sosyal medyada içerik paylaşan ve tavsiyede bulunan birçok kullanıcı, bir marka/ürün/kurum ile ilgili tecrübelerini paylaşırken ayrıcalıklı hisseder ve çevresindekilere satın alma kararı aşamasında yardımcı olmaktan mutluluk duyar. Ayrıca çeşitli satış promosyonları ve faydaları ile ilgili paylaşımında bulunurken iyi hisseder ve satın alma sonrasındaki kuşkularını giderir. Sosyal medyada tüketiciler arasında gelişen bu sinerjik yapı, pazarlama yöneticilerinin de ilgisini çekmiş ve sosyal medya pazarlamasının yükselmesine neden olmuştur. Sosyal medyada kurulan ilişkiler, tüketicilerin işletmeler hakkındaki görüşlerini ve satın alma kararını da etkileyebilmektedir (Cinnioğlu ve Boz, 2015: 251).

✓ Satın Alma Sonrası Değerlendirme ve Sosyal Medya: Satın alınan hizmet ve malların tüketici üzerinde olumlu etki yaratamaması destinasyonlar ve işletmeler açısından büyük bir kayıptır. Bu bölüme kadar incelenen araştırmaların da gösterdiği gibi günümüzde sosyal medya, gerek olumlu gerekse olumsuz satın alma deneyimlerinin en etkin ve geniş çerçevede paylaşıldığı bir iletişim kanalıdır.

3.Yöntem

Araştırmanın amacı

Son yıllarda gelişen teknoloji ile birlikte cep telefonlarının akıllı hale gelmesinden dolayı internet tüketicilerin hayatında önemli bir parçası haline gelmektedir. Dünyanın sosyal medya etrafında dönmesiyle beraber kullanıcıların da davranışlarında bazı değişiklikler meydana gelmektedir. Bu araştırmanın amacı, yiyecek içecek işletmelerinin sosyal medya üzerinde yaptığı pazarlama

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

faaliyetlerinin üniversite öğrencilerinin ürün algılaması ve yiyecek içecek işletmelerine karşı satın alma kararlarına olan etkileri değerlendirmektir.

Örneklem ve veri toplama

Araştırmanın evrenini Atatürk Üniversitesi'nde öğrenim gören sosyal medya kullanan öğrenciler oluşturmaktadır. Atatürk üniversitesi web sitesinde yer alan verilere göre 2017-2018 eğitim öğretim yılı içerisinde üniversiteye kayıt öğrenci sayısı 339,117 kişidir (<https://atauni.edu.tr/aktif-ogrenci-sayilari>). Atatürk Üniversitesi'nde okuyan bütün öğrencilere ulaşmanın maliyetinin fazla olması ve zamansal olarak evrenin tamamına ulaşılması zorluğundan örneklem yapılmıştır. Evrende bulunan örneklem büyüklüğü tablo X'de (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004: 50) ± 0.05 örneklem hatasıyla 384 kişi olarak belirlenmiştir. Toplam 500 anket dağıtılmış ve 473 anket geri dönüşüm sağlanmış ve analiz sırasında 35 anket eksik ve hatalı doldurulduğu görülmüş ve toplam 438 anket değerlendirmeye alınmış olup anketlerin geri dönüşüm oranı % 87,6'dır.

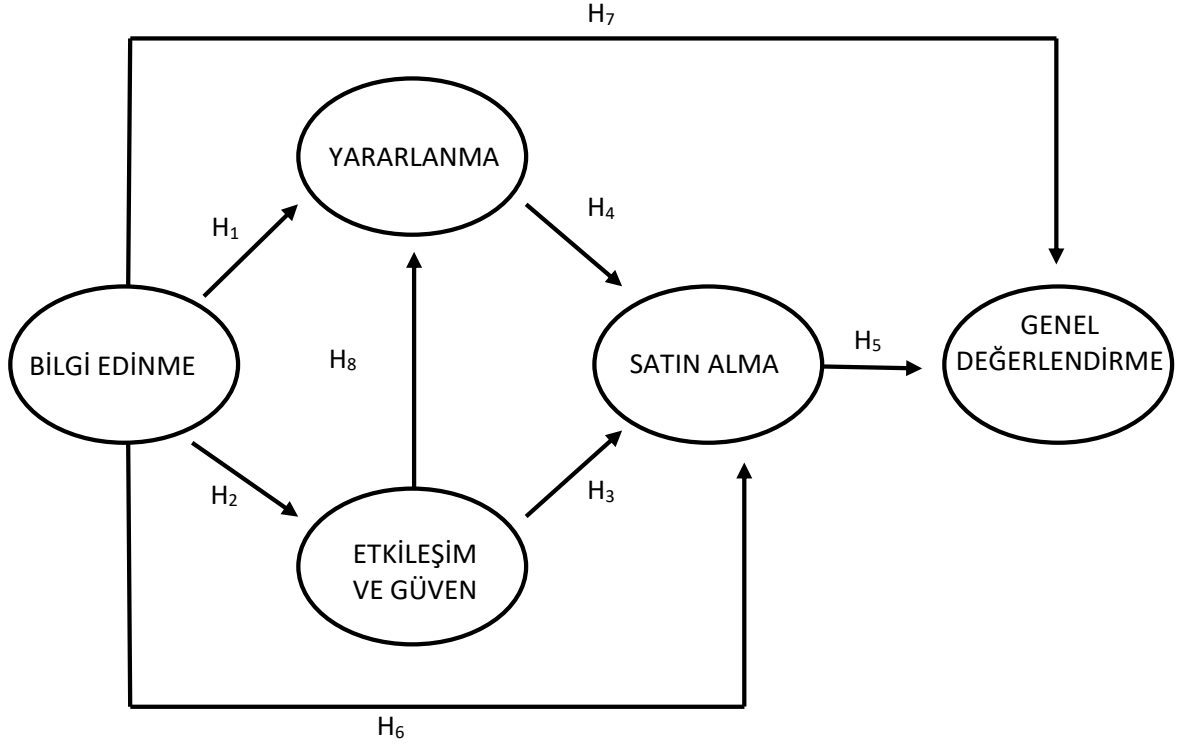
Tablo 1: 0.05 için örneklem büyüklüğü

Evren Büüklüğü	+0.03 örnekleme hatası (d)			+0.05 örnekleme hatası (d)			+0.10 örnekleme hatası (d)		
	p=0.5 q=0.5	p=0.8 q=0.2	p=0.3 q=0.7	p=0.5 q=0.5	p=0.8 q=0.2	p=0.3 q=0.7	p=0.5 q=0.5	p=0.8 q=0.2	p=0.3 q=0.7
100	92	87	90	80	71	77	49	38	45
500	341	289	321	217	165	196	81	55	70
750	441	358	409	254	185	226	85	57	73
1,000	516	406	473	278	198	244	88	58	75
2,500	748	537	660	333	224	286	93	60	78
5,000	880	601	760	357	234	303	94	61	79
10,000	964	639	823	370	240	313	95	61	80
25,000	1023	665	865	378	244	319	96	61	80
50,000	1045	674	881	381	245	321	96	61	81
100 000	1056	678	888	383	245	322	96	61	81
1 milyon	1066	682	896	384	246	323	96	61	81
100 milyon	1067	683	896	384	245	323	96	61	81

Kaynak: Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004: 50

Veri toplama aracı olarak anket kullanılmış ve anketler katılımcılarla yüz yüze yapılmış değerlendirme için frekans, yüzde analizi, regresyon analizi yöntemleri kullanılmıştır.

Araştırmanın Modeli ve Hipotezler

Şekil 2. Araştırmanın Modeli

H₁: Kullanıcıların sosyal medya da edindikleri bilgi edinme algıları arttıkça yararlanma algıları da artmaktadır.

H₂: Kullanıcıların sosyal medya da edindikleri bilgi edinme algıları arttıkça etkileşim ve güven algıları da artmaktadır.

H₃: Kullanıcıların sosyal medya da edindikleri etkileşim ve güven algıları arttıkça satın alma algıları da artmaktadır.

H₄: Kullanıcıların sosyal medyada edindikleri yararlanma algıları arttıkça satın alma algıları da artmaktadır.

H₅: Kullanıcıların sosyal medyada edindikleri satın alma algıları arttıkça genel değerlendirme algıları da artmaktadır.

H₆: Kullanıcıların sosyal medya da edindikleri bilgi edinme algıları arttıkça satın alma algıları da artmaktadır.

H₇: Kullanıcıların sosyal medya da edindikleri bilgi edinme algıları arttıkça genel değerlendirme algıları da artmaktadır.

H₈: Kullanıcıların sosyal medya da edindikleri etkileşim ve güven algıları arttıkça yararlanma algıları da artmaktadır.

Analizler ve Sonuçlar

Anketlerden elde edilen veriler SPSS (Statistical Packages for the Social Sciences) programı aracılığıyla değerlendirilmiş ve çeşitli istatistik yöntemlerle analiz edilmiştir. Öncelikle katılımcıların demografik özellikleri incelenmiştir.

Tablo 2. Demografik Veriler

Cinsiyet	n	%	Yaş	n	%
Kadın	209	51,4	18 yaş ve altı	15	3,7
Erkek	198	48,6	19-22 yaş	314	77,1
Eğitim Durumu			23 yaş ve üzeri	78	19,2
Önlisans	240	59,0	Ailenin Aylık Geliri		
Fakülte	147	36,1	0-2000 TL	154	37,5
Lisans üstü/ Doktora	20	4,9	2001-3000 TL	133	32,7
Öğrenci Aylık Geliri			3001-4000 TL	58	14,3
800 TL ve Altı	307	75,4	4001-5000 TL	37	9,1
801-1000 TL	55	13,5	5001 TL ve üzeri	25	6,1
1001-1200 TL	19	4,7	Sitelere Günlük Saat		
1201-1400 TL	8	2,0	0-1 Saat	99	24,3
1401 TL ve üzeri	18	4,4	1-2 Saat	97	23,8
Sitelere Günlük Giriş			3-5 Saat	112	27,5
Sürekli Açık	111	27,3	6-8 Saat	50	12,3
1-2 Kez	92	22,6	9 Saat ve Üzeri	49	12,0
3-5 Kez	67	16,5	Sitelere Giriş Aracı		
6-9 Kez	49	12,0	Akıllı Telefon	396	97,3
10-12 Kez	24	5,9	Smart TV	0	0
13 Kez ve Üzeri	64	15,7	Masa Üstü PC	7	1,7
			Tablet/Dizüstü	4	1,0

Araştırmaya dahil edilen Atatürk Üniversitesi'nde öğrenim gören 407 öğrencinin demografik özellikleri Tablo 2'de görülmektedir. Tablo incelendiğinde, katılımcıların cinsiyet dağılımları arasında homojen bir dağılım olduğu görülmektedir (%48,6 Erkek, %51,4 Kadın). Katılımcıların büyük bir çoğunluğu %77,1'i (314 kişi) 19-22 yaş aralığında, %19,2'si (78 kişi) 23 yaş ve üzeri ve %3,7'si (15 kişi) 18 yaş altında olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar analiz edildiğinde, araştırmaya öğrencilerin büyük bir çoğunluğu lise bittikten sonra üniversiteyi kazan kişilerden oluştuğu söylenebilir. Katılımcıların %59'u (240 kişi) ön lisansta eğitim görürken, %36,1'i (147 kişi) lisans ve %4,9'u lisans üstü eğitim görmektedir. Katılımcılara ailenizin aylık geliri sorulduğunda %37,5'i (154 kişi) 0-2000 TL arası, %32,7'si (133 kişi) 2001-3000 TL arası, %14,3'ü (58 kişi) 3001-5000 TL arası, %9,1'i (37 kişi) 4001-5000 TL arası ve %6,1'i (25 kişi) ise 5001 TL ve üzeri gelir olduğunu belirtmiştir. Katılımcılara aylık ne kadar harcama yapıyorsunuz sorusuna büyük bir çoğunluğu %75,4'ü (307 kişi) 800 TL ve aşağısını harcadıklarını, %13,5'i (55 kişi) 801-1000 TL arasında harcadıklarını, %4,7'si (19 kişi) 1001-1200 TL harcadıklarını, %2'si (8 kişi) 1201-1400 TL harcadıklarını ve %4,4'ü (18 kişi) ise 1401 TL ve daha fazla

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

harcadıklarını belirtmiştir. Bu veriler doğrultusunda ailelerin aylık kazançlarına doğru orantılı bir şekilde katılımcıların aylık harcamaları olduğu söylenebilir. Katılımcılara üye olduğunuz sosyal medya sitelerine günlük kaç defa giriş yapıyorsunuz sorusuna %27,3'ü (111 kişi) sosyal medya sitelerinin sürekli açık olduğunu, %22,6'sı (92 kişi) 1-2 defa, %16,5'i (67 kişi) 3-5 defa, %12'si (49 kişi) 6-9 defa, %5,9'u (24 kişi) 10-12 defa ve %15,7'si (604kişi) 13 defa ve daha fazla girdiğini belirtmiştir. Katılımcılara üye olduğunuz sosyal medya sitelerinde günlük kaç saat zaman geçiriyorsunuz sorusuna çoğunluk % 27,5'i (112 kişi) 3-5 saat arasında girdiklerini belirtirken, %25,3'ü (99 kişi) 0-1 saat arasında, %25,8'i (97 kişi) 1-2 saat arasında, %12'si (49kişi) 9 saat ve üzerinde ve %12,3'ü (50 kişi) ise 6-8 saat arasında zaman ayırdığı belirtmiştir. Katılımcılara üyeliğinizin olduğu sosyal medya sitelerine girmek için hangi iletişim aracını kullanıyorsunuz sorusuna büyük bir çoğunluğu %97,3'ü (396 kişi) akıllı telefonlarını kullandıklarını söylerken, %1'i (4 kişi) tablet ve dizüstü bilgisayarlarını, %1,7'si (7 kişi) masa üstü bilgisayarlarını kullandıklarını söylerken smart tv seçeneğini hiç kimse işaretlememiştir. Bu veriler ışında telefonların fonksiyonlarının artırılıp akıllı hale gelmesiyle istediğimiz her an internete girme ihtiyacımızın da karşılandığını ve hayatımızın vaz geçilmez bir unsur olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 3: Katılımcıların Sosyal Medya Üyelikleri

	Üyeliğim Bulunuyor		Üyeliğim Bulunmuyor	
	n	%	n	%
Facebook	223	54,8	184	45,2
Linkedin	32	7,9	375	92,1
Twitter	132	32,4	275	67,6
İnstagram	344	84,5	63	15,5
Myspace	30	7,4	377	92,6
Hi5	5	1,2	402	98,8
Friendster	4	1,0	403	99,0
Diğerleri	19	4,7	388	95,3

Katılımcılara hangi sosyal medya sitesinde üyeliğiniz vardır sorusuna verilen cevapların yer aldığı tabloda cevaplar birden fazla seçeneğin işaretlenmesi şekliyle alınmıştır. Analiz sonucunda katılımcıların üyeliği bulunan en fazla sosyal medya 344 kişiyle instagram gelmektedir. Bunu sırasıyla 223 kişiyle facebook, 132 kişiyle twitter takip etmektedir. LinkedIn üyeliği olan 32 kişi, Myspace üyeliği olan 30 kişi, Hi5 üyeliği olan 5 kişi ve Friendster ise 4 kişi en az tercih edilen sosyal medya siteleri arasındadır.

Tablo 4: Faktörlerin Ortalama, Standart Sapma ve Güvenilirlik Değerleri

Boyutlar	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	Cronbach's Alpha
Bilgi Edinme	15,317	5,124	0,869
Etkileşim ve Güvenme	21,801	4,648	0,848
Yararlanma	17,565	5,381	0,813
Satın Alma	13,805	4,964	0,835

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Genel Değerlendirme	32,501	10,089	0,907
---------------------	--------	--------	-------

Tablo 4’de gösterilen bilgilere göre bilgi edinme boyutunun güvenilirlik düzeyi 0,869 ile ölçeğin yüksek derecede güvenilir, etkileşim ve güven boyutunun güvenilirlik düzeyi 0,848 ile ölçeğin yüksek derecede güvenilir, yararlanma boyutunun güvenilirlik düzeyi 0,813 ile ölçek yüksek derecede güvenilir, satın alma boyutunun güvenilirlik düzeyi 0,835 ile ölçek yüksek derecede güvenilir ve genel değerlendirme boyutunun güvenilirlik düzeyi 0,907 ile ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğu görülmektedir. Ulaşılmış olan sonuçlar yukarıdaki bilgilere göre kabul edilebilir değerleri ifade etmektedir.

Alpha Değeri	Değerlendirme
$0,00 \leq \alpha \leq 0,40$	Ölçek güvenilir değil
$0,40 < \alpha \leq 0,60$	Ölçeğin güvenilirliği düşük
$0,60 < \alpha \leq 0,80$	Ölçek oldukça güvenilir
$0,80 < \alpha \leq 1,00$	Ölçek yüksek derecede güvenilir

Kaynak: Albayrak vd. (2005:405)

Tablo 5: Yiyecek İçecek İşletmelerine Yönelik Bilgi Edinme ile Yararlanma Regresyon Analizi

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	β	t	p	f	Model (p)	R2
Bilgi Edinme	Yararlanma	0,485	11,167	0,000	124,701	0,000**	0,235

* $p < 0,05$ ** $p < 0,01$

Araştırma kapsamında, öğrencilerin bilgi edinme davranışı sonrası sosyal medya kullanımının yararlanma algıları üzerindeki etkileri regresyon analizi ile test edilmiş ve sonuçlar ışığında Tablo 5 oluşturulmuştur. Uygulanan regresyon modeli 0,01 önem düzeyinde anlamlıdır ve modelin açıklayıcılık gücü % 23,5’tir ($p < 0,01$). Veriler incelendiğinde, öğrencilerin sosyal medya üzerinde bilgi edinmeleri arttıkça yararlanma algıları da arttığı tespit edilmiştir. Bu sonuç ışığında, H_1 : Kullanıcıların sosyal medya da edindikleri bilgi edinme algıları arttıkça yararlanma algıları da artmaktadır hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 6: Yiyecek İçecek İşletmelerine Yönelik Bilgi Edinme ile etkileşim ve güven Regresyon Analizi

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	β	t	p	f	Model (p)	R2
Bilgi Edinme	Etkileşim ve Güven	0,583	14,440	0,000	208,503	0,000**	0,340

* $p < 0,05$ ** $p < 0,01$

Araştırma kapsamında, öğrencilerin bilgi edinme davranışı sonrası sosyal medya kullanımının etkileşim ve güven algıları üzerindeki etkileri regresyon analizi ile test edilmiş ve sonuçlar ışığında Tablo 6’de oluşturulmuştur. Uygulanan regresyon modeli 0,01 önem düzeyinde anlamlıdır ve modelin açıklayıcılık gücü % 34’tür ($p < 0,01$). Veriler incelendiğinde, öğrencilerin sosyal medya üzerinde bilgi edinmeleri

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

artıkça etkileşim ve güven algıları da arttığı tespit edilmiştir. Bu sonuç ışığında, H₂: Kullanıcıların sosyal medya da edindikleri bilgi edinme algıları artıkça etkileşim ve güven algıları da artmaktadır hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 7: Yiyecek İçecek İşletmelerine Yönelik Etkileşim ve Güven ile Satın Alma Regresyon Analizi

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	β	t	p	f	Model (p)	R2
Etkileşim ve Güven	Satın Alma	0,644	16,925	0,000	288,443	0,00**	,413

*p<0,05 **p<0,01

Araştırma kapsamında, öğrencilerin etkileşim ve güven davranışı sonrası sosyal medya kullanımının satın alma algıları üzerindeki etkileri regresyon analizi ile test edilmiş ve sonuçlar ışığında Tablo 7’de oluşturulmuştur. Uygulanan regresyon modeli 0,01 önem düzeyinde anlamlıdır ve modelin açıklayıcılık gücü % 41,3’tür (p<0,01). Veriler incelendiğinde, öğrencilerin sosyal medya üzerinde etkileşim ve güven artıkça satın alma algıları da arttığı tespit edilmiştir. Bu sonuç ışığında, H₃: Kullanıcıların sosyal medya da edindikleri etkileşim ve güven algıları artıkça satın alma algıları da artmaktadır hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 8: Yiyecek İçecek İşletmelerine Yönelik Yararlanma ile Satın Alma Regresyon Analizi

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	β	t	p	f	Model (p)	R2
Yararlanma	Satın Alma	0,685	18,902	0,000	357,270	0,000**	0,469

*p<0,05 **p<0,01

Araştırma kapsamında, öğrencilerin yararlanma davranışı sonrası sosyal medya kullanımının satın alma algıları üzerindeki etkileri regresyon analizi ile test edilmiş ve sonuçlar ışığında Tablo 8’de oluşturulmuştur. Uygulanan regresyon modeli 0,01 önem düzeyinde anlamlıdır ve modelin açıklayıcılık gücü % 46,9’dur (p<0,01). Veriler incelendiğinde, öğrencilerin sosyal medya üzerinde yararlanma artıkça satın alma algıları da arttığı tespit edilmiştir. Bu sonuç ışığında, H₄: Kullanıcıların sosyal medyada edindikleri yararlanma algıları artıkça satın alma algıları da artmaktadır hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 9: Yiyecek İçecek İşletmelerine Yönelik Satın Alma ile Genel Değerlendirme Regresyon Analizi

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	β	t	p	f	Model (p)	R2
Satın Alma	Genel Değerlendirme	0,566	13,4829	0,000	191,242	0,000**	0,321

*p<0,05 **p<0,01

Araştırma kapsamında, öğrencilerin satın alma davranışı sonrası sosyal medya kullanımının genel değerlendirme algıları üzerindeki etkileri regresyon analizi ile test edilmiş ve sonuçlar ışığında Tablo 9'de oluşturulmuştur. Uygulanan regresyon modeli 0,01 önem düzeyinde anlamlıdır ve modelin açıklayıcılık gücü % 43,9'dur ($p < 0,01$). Veriler incelendiğinde, öğrencilerin sosyal medya üzerinde satın alma arttıkça genel değerlendirme algıları da arttığı tespit edilmiştir. Bu sonuç ışığında, H₅: Kullanıcıların sosyal medyada edindikleri satın alma algıları arttıkça genel değerlendirme algıları da artmaktadır hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 10: Yiyecek İçecek İşletmelerine Yönelik Bilgi Edinme ile Satın Alma Regresyon Analizi

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	β	t	p	f	Model (p)	R2
Bilgi Edinme	Satın Alma	0,466	10,606	0,000	112,483	0,00**	0,215

* $p < 0,05$ ** $p < 0,01$

Araştırma kapsamında, öğrencilerin bilgi edinme davranışı sonrası sosyal medya kullanımının satın alma algıları üzerindeki etkileri regresyon analizi ile test edilmiş ve sonuçlar ışığında Tablo 10'de oluşturulmuştur. Uygulanan regresyon modeli 0,01 önem düzeyinde anlamlıdır ve modelin açıklayıcılık gücü % 21,5'tir ($p < 0,01$). Veriler incelendiğinde, öğrencilerin sosyal medya üzerinde bilgi edinme arttıkça satın alma algıları da arttığı tespit edilmiştir. Bu sonuç ışığında, H₆: Kullanıcıların sosyal medya da edindikleri bilgi edinme algıları arttıkça satın alma algıları da artmaktadır hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 11: Yiyecek İçecek İşletmelerine Yönelik Bilgi Edinme ile Genel Değerlendirme Regresyon Analizi

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	β	t	p	f	Model (p)	R2
Bilgi Edinme	Genel Değerlendirme	0,524	12,386	0,000	153,409	0,000**	0,275

* $p < 0,05$ ** $p < 0,01$

Araştırma kapsamında, öğrencilerin bilgi edinme davranışı sonrası sosyal medya kullanımının genel değerlendirme algıları üzerindeki etkileri regresyon analizi ile test edilmiş ve sonuçlar ışığında Tablo 11'de oluşturulmuştur. Uygulanan regresyon modeli 0,01 önem düzeyinde anlamlıdır ve modelin açıklayıcılık gücü % 27,5'tir ($p < 0,01$). Veriler incelendiğinde, öğrencilerin sosyal medya üzerinde bilgi edinme arttıkça genel değerlendirme algıları da arttığı tespit edilmiştir. Bu sonuç ışığında, H₇: Kullanıcıların sosyal medya da edindikleri bilgi edinme algıları arttıkça genel değerlendirme algıları da artmaktadır hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 12: Yiyecek İçecek İşletmelerine Yönelik Etkileşim ve güven ile yararlanma Regresyon Analizi

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	β	t	p	f	Model (p)	R2
Etkileşim ve Güven	Yararlanma	0,673	18,324	0,000	335,762	0,000**	0,453

*p<0,05 **p<0,01

Araştırma kapsamında, öğrencilerin etkileşim ve güven davranışı sonrası sosyal medya kullanımının yararlanma algıları üzerindeki etkileri regresyon analizi ile test edilmiş ve sonuçlar ışığında Tablo 12'de oluşturulmuştur. Uygulanan regresyon modeli 0,01 önem düzeyinde anlamlıdır ve modelin açıklayıcılık gücü % 45,3'tür (p<0,01). Veriler incelendiğinde, öğrencilerin sosyal medya üzerinde etkileşim be güven arttıkça yararlanma algıları da arttığı tespit edilmiştir. Bu sonuç ışığında, H₈: Kullanıcıların sosyal medya da edindikleri etkileşim ve güven algıları arttıkça yararlanma algıları da artmaktadır hipotezi kabul edilmiştir.

Sonuçlar

İnternet ve sosyal medyanın gelişimi ve kullanıcı sayılarının artması birçok sektör gibi yiyecek içecek sektöründe hizmet veren işletmeleri de etkilemektedir. Tüketicilerin yiyecek içecek işletmelerden edindikleri deneyimleri, sosyal medya üzerinde yorum, resim ve video olarak paylaşımları diğer tüketicilerin bu paylaşımları değerlendirerek tavsiye niteliğinde görüp tercihlerini şekillendirmektedirler. Sosyal medyada bulunan işletmeler sanal dünyada bulunan potansiyel müşterilere hızlıca ulaşabilmekte, iletişime kolaylıkla geçebilmekte ve pazarlama stratejilerini burada istediği gibi yönlendirebilmektedir. Bu gelişmeler sonucunda bu araştırmada yiyecek içecek işletmelerinin sosyal medya üzerinde yaptığı pazarlama faaliyetlerinin üniversite öğrencilerinin ürün algılaması ve yiyecek içecek işletmelerine karşı satın alma kararlarına olan etkilerini ölçmek amaçlanmaktadır. Elde edilen bilgilere göre katılımcıların tamamına yakını sosyal medya kullanımı için akıllı telefonlarını kullandığı, yarısından fazlasının 3 saatten fazla sosyal medyada zaman geçirdiğini ve telefonlarında sosyal medyanın sürekli açık olduğu görülmüştür. Bu durum öğrencilerin istedikleri her an sosyal medyaya ulaşabildiğini ve gitmek istedikleri mekanlar hakkında hızlıca bilgi alabileceklerini görülmektedir.

Katılımcıların kullandıkları en fazla sosyal medya platformlarının başında instagram, facebook ve twitter olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda yiyecek içecek işletme sahiplerinin bu sosyal medya alanlarını aktif olarak pazarlama amaçlı kullanmaları ve potansiyel müşterileri işletme hakkında bilgilendirmeleri gerekmektedir.

Elde edilen analizler sonucunda yiyecek-içecek alanında hizmet veren yöneticilere şu önerilerde bulunulabilir.

- İşletme sahiplerinin sosyal medya pazarlamasını kullanım aşamasında daha çok müşteriye ulaşabilmesi için, sosyal medya sayfalarında işletme ve ürünleri hakkında daha çok bilgi paylaşımları gerekmektedir. Böylece işletme ve ürün hakkında yeteri kadar bilgi sahibi olan müşterilerin bu bilgidan yararlanması ve işletme ile etkileşime girip güven duymasıyla birlikte işletmeyi tercih etmesini kolaylaştıracaktır.
- Sosyal medyada yayınlanan işletmeler hakkındaki resimler, videolar ve işletmenin müşterilere yaptığı özel teklifler tüketicilerin ilgisini çeken olgulardır. Bundan dolayı yiyecek-içecek yöneticileri sosyal medyayı aktif olarak kullanmalı ya da sosyal medya için profesyonel destek almalı ya da bir personeli görevlendirmelidir.
- Sosyal medyada bir yiyecek-içecek işletmesi hakkında veya ürettiği ürünler hakkında herhangi bir olumlu ya da olumsuz yorum mevcutsa bununla karşılaşacak diğer tüketicilerde

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

bundan etkilenecektir. Bundan dolayı yiyecek içecek işletme yöneticileri olumsuz yorum yapan müşterilerle iletişime geçerek oluşan hatanın önüne geçilmesi sağlanmalıdır.

- Sosyal medya üzerinde yiyecek-içecek işletmelerin bilgilerini, ürettiği ürün ve mekan resimlerini ve yapılan olumlu ve olumsuz yorumların müşterilere bıraktığı izlenimler doğrultusunda müşteriler işletmenin ürettiği ürünleri değerlendirip ve satın alıp almayacağı kararını verebilmektedirler. Bundan dolayı işletme yöneticileri sosyal medya pazarlamasına gerektiği önemin verilmesini sağlamalıdır.

Bu araştırma, kapsam ve sınırlılık olarak Atatürk üniversitesinde okuyan öğrencileri dahil edilmiştir. Bundan sonra yapılacak çalışmalar bir bölgede yaşayan insanlarla ya da okuyan öğrenciler seçilerek araştırmaya dahil edilebilir. Bunun yanı sıra tüketicilerin ve yiyecek içecek işletmeciler çalışmaya dahil edilerek iki grubun sosyal medya pazarlaması hakkında görüşleri de karşılaştırılabilir.

Kaynakça

- Albayrak , A. S., Eroğlu, A. vd. (2005) SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, Ankara, Asi Yayın Dağıtım LTD.ŞTİ, 1.,
- Albyarak, A. ve Özkul, E. (2013). Y Kuşağı Turistlerin Destinasyon İmaj Algıları Üzerine Bir Araştırma. Turkish Studies, Sayı: 8(6), 15-31.
- Biçer, E. M. (2012). Sosyal Medya Pazarlaması ve Marka İmajı. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, SBE, Trabzon.
- Cinnioğlu, H. ve Boz, M. (2015). Sosyal Medya Araçlarından Facebook Sitesinin Otel İşletmeleri Açısından Kullanımının İncelenmesi: Çanakkale Örneği. Akademik Bakış Dergisi, Sayı: 51, 249-264.
- Eley, B. ve Tilley, S. (2009). Online Marketing Inside Out. Australia: Sitepoint Pty. Ltd.
- Ellison, N. B. (2007). Social network sites: Definition, history, and scholarship. Journal of computer-mediated Communication, 13(1), 210-230.
- Eşitti, Ş. ve Iık, M. (2015). Sosyal Medyanın Yabancı Turistlerin Türkiye'yi Tatil Destinasyonu Olarak Tercih Etmelerine Etkisi, Karadeniz, Sayı: 27, 11-30.
- HAZAR, M. SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIĞI-BİR ALAN ÇALIŞMASI. Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi, 151.
- İşlek, M. S. (2012). Sosyal medyanın tüketici davranışlarına etkileri Türkiye'deki sosyal medya kullanıcıları üzerine bir araştırma (Master's thesis, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Kaplan, A. M., & Haenlein, M. (2010). Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media. Business horizons, 53(1), 59-68.
- Karabulut, M. Ş. (2015). Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerde Sosyal Medya Pazarlaması: Sinop İlinde Bir Araştırma. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, SBE, Samsun.
- Keskin, S. ve Baş, M. (2016). Sosyal Medyanın Tüketici Davranışları Üzerine Etkisinin Belirlenmesi, Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Sayı: 71, 51-69.
- Kırcova, İ. ve Enginkaya, E. (2015). Sosyal Medya Pazarlama. İstanbul: Beta Basım.
- Kolbitsch, J., & Maurer, H. A. (2006). The transformation of the Web: How emerging communities shape the information we consume. J. UCS, 12(2), 187-213.

- Köksal, Y., & Özdemir, Ş. (2013). Bir iletişim aracı olarak sosyal medya'nın tutundurma karması içerisindeki yeri üzerine bir inceleme. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 18(1).
- Lerman, K. (2007). Social information processing in news aggregation. IEEE Internet Computing, 11(6).
- News Blaze. (2009). How Social Media Helped Barack Obama to Become the Most Powerful Man. <http://newsblaze.com/story/20090128105841zzzz.nb/topstory.html> (10 Nisan 2011).
- Onurlubaş, E., Öztürk, D., ve Çetin, O. I. (2016). Sosyal Medyada Pazarlama Algısının Faktör Analiziyle İncelenmesi. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (8), 16.
- Pempek, T. A., Yermolayeva, Y. A., & Calvert, S. L. (2009). College students' social networking experiences on Facebook. Journal of applied developmental psychology, 30(3), 227-238.
- Shivalingaiah, D., & Naik, U. (2008). Comparative Study of Web 1.0, Web 2.0 and Web 3.0.
- Solmaz, B., Tekin, G., Herzem, Z., & Demir, M. (2013). İnternet ve Sosyal Medya Kullanımı Üzerine Bir Uygulama. Selçuk üniversitesi iletişim fakültesi akademik dergisi, 7(4), 23-32.
- SÜ ERÖZ, S., & Doğdubay, M. (2012). Turistik ürün tercihinde sosyal medyanın rolü ve etik ilişkisi.
- Tekin, H. (2017), Sosyal Medya Uygulamaları İle Turistik Ürün Satın Alma Kararları Arasındaki İlişki: Turizm Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma, Sakarya Üniversitesi S.B.E. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
- Terkan, R. (2014). Sosyal Medya ve Pazarlama: Tüketici Kalite Yansıması. Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 6 (1).
- Weber, L. (2009). Marketing to the social web: How digital customer communities build your business. John Wiley & Sons.
- Weinberg, T. (2009). The New Community Rules: Marketing On the Social Web. First Edition. Sebastopol: O'Reilly Media.
- Wigmo, J. ve Wikström, E. (2010). Social Media Marketing: What Role Can Social Media Play as a Marketing Tool?. Yayınlanmamış Lisans Tezi. İsveç: Linnaeus Üniversitesi Bilgisayar Bilimi, Fizik ve Matematik Okulu.
- Yazgan, Ş. (2012). Bilgi Edinme Aracı Olarak Blogların Turistik Satın Alma Davranışına Etkisi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı, Aydın.
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004). Spss uygulamalı bilimsel araştırma yöntemleri. Ankara: Detay Yayıncılık, 50.
- Yılmazdoğan, O. C. (2013). Otellerde Sosyal Medya Pazarlamasının Yararlarına Yönelik Yönetici Algılarının Belirlenmesi-Antalya Örneği. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, SBE, Eskişehir

İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ PERSPEKTİFİNDEN BİR BAKIŞ: ÖRGÜTSEL HİYERARŞİDE ASTLAR ÜSTLERİNİ MOTİVE EDEBİLİR Mİ?

Öğr.Gör. Nur KARACAN

Kocaeli Üniversitesi Kandıra Meslek Yüksekokulu

Öğr.Gör. Ezgi Fatma ERBAŞ KELEBEK

Kocaeli Üniversitesi Kandıra Meslek Yüksekokulu

Öğr.Gör.Dr. Nilay KARASAKAL

Kocaeli Üniversitesi Kandıra Meslek Yüksekokulu

Öz

Örgütler hedeflerine ulaşabilmek için çeşitli faktörlere ihtiyaç duymaktadırlar. Tüm örgüt türleri bu hedeflerine varabilmek için faaliyet alanları her ne olursa olsun motivasyon araçları ile ilgilenmektedirler. Motivasyon araçlarını yönetebilmek için dinamik yaklaşımlar uygulamalıdır. Örgütlerde motivasyonu özendirici ve destekleyici çeşitli enstrümanlar kullanılmalıdır. Bu enstrümanlardan biri de örgüt içi iletişimidir. Genel olarak ast-üst ilişkileri etkileşiminde örgüt içi iletişimde motivasyon sürecini başlatan birey, üst yönetici olduğundan bu noktada üstlerin motivasyon ihtiyaçlarının sağlanmasında astlarının bir katkısı olup olmadığı araştırmalarda eksik kalmıştır. Temelde üstlerin astlarını motive etmesi üzerinde durulmuştur. Halbuki; üstlerde bu hiyerarşi içerisinde insan olmalarının bir gereği olarak motive olma ihtiyacını taşımaktadırlar. Motivasyon sürecinin çift yönlü olması ; örgütlerin insan kaynakları yönetiminin ,insan kaynağından yararlanma işlevini artırmakta ve kolaylaştırmaktadır. Özellikle stratejik insan kaynakları yönetiminde çalışanı elde tutma bağlamında organizasyonlardaki tüm hiyerarşik katmanlarda yetenekleri yönetebilmek , gizli potansiyelleri açığa çıkarmak, motive edebilmek değişen insan kaynakları yönetimi açısından örgütün menfaatleri için önem arz etmektedir. Çalışmada , örgütlerde astların yönetsel etkinlik ve insan kaynakları yönetimi çerçevesinden, üstlerini motive edip etmedikleri ve üstlerin ne yönde etkilendiğini ortaya koymak amaçlanmaktadır. Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerine yer verilerken, araştırmanın örneklemini bankacılık sektörü çalışanları oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler : İnsan Kaynakları Yönetimi, Örgütsel Hiyerarşi, Motivasyon

Abstract

Organizations need a variety of factors to achieve their goals. Whatever areas of activity they have, all types of organizations are interested in motivational tools, in order to achieve these goals. In order to manage the motivational tools, dynamic approaches should be applied .A variety of instruments that encourage and support motivation in organizations should be used.One of these instruments is intra-organizational communication. It is generally accepted that the person who initiates the motivational process inside organization interaction, between subordinate and upper associations, is superior organisation member. At this point the researches on the subject; "if subordinates may have a positive

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

effect on providing motivational needs of the superior members of organisation or not" reveals missing. Basically it is focused on superiors' attitude to motivate subordinates. Whereas; Superiors needed to be motivated as a result of being a human, Even they are placed in an outstanding position as a member of organization. In all hierarchical layers of organisation; retaining human resource, managing talents, discovering potentials and motivating, issues are holding an important position for benefits of organization, from the point of human resources management especially strategic human resources management. In this study, It is aimed to reveal; "if the subordinates may motivate superiors in organisation and in which direction they may effect their managers, within the scope of managerial activities and human resources management. While qualitative research methods are included in this research, banking sector employees constitute the sample of the research.

Keywords: Human Resources Management, Organizational Hierarchy, Motivation

Giriş

Günümüz işgücü piyasalarında örgütlerin faaliyet alanları her ne olursa olsun değişen koşullara uyum sağlamak amacıyla motivasyon kavramının önemi organizasyonlar için giderek önem kazanmaktadır. Bununla birlikte örgütlerin geliştirdiği stratejiler de motivasyon araçları üzerine yoğunlaşmaktadır. Motivasyon araçları belirlenirken örgütlerin hiyerarşik yapıları, oluşumları göz önünde bulundurulmaktadır.

Örgüt yapısı içindeki görevi ne olursa olsun ve hangi birimde çalışırsa çalışsın işletmedeki her birey, insan kaynakları yönetiminin kapsamına girmektedir. İnsan kaynakları yönetimi, bu görevini yerine getirirken temelde iki önemli amaç gütmektedir. Bunların ilki, örgütte görev yapan insanların bilgi, yetenek ve becerilerini rasyonel biçimde kullanarak örgüte olan katkılarını maksimum düzeye çıkarmak, ikincisi ise, örgütte görev yapan insanların mümkün olduğunca motive olmalarını sağlamaktır. İnsan kaynakları yönetimi, bu amaçları birlikte gerçekleştirebilmek için insan kaynağıyla çeşitli açılardan ilgilenmektedir. Bunlar; insan kaynağından yararlanma, insan kaynağını motive etme veya isteklendirme, ödüllendirmek, stratejik insan gücünü planlamak, örgütsel ortam içinde iş görenlerin aralarındaki bağlılığı geliştirmek ve kurum kültürünü yerleştirmek, etkin bir örgütsel iletişim için vazgeçilmez olan bilgi akışı sürecini düzenlemektir (Özgen vd. 2002: 8-9; akt. Ögüt vd. 2004: 280; Yüksel, 1998: 27; akt. Ögüt vd. 2004: 280; Fındıkçı, 1999: 15-21; Demir, 23.02.2003; akt. Ögüt vd.2004: 280).

Bu araştırmanın başat amacı insan kaynakları yönetimi perspektifinden organizasyonlarda örgütsel hiyerarşi içerisinde, tüm katmanlarda çalışanları elde tutmanın, örgüte bağlılığını sağlamanın, çalışanı kazanmanın ve yeteneklerini açığa çıkarmanın ve yönetmenin, performans kapasitesini artırma bağlamında sadece kurumun çalışanlarına sunmak zorunda olduğu bir gereklilikten ibaret ol(a)mayacağı, motivasyonun sadece tek yüzü dönük, hiyerarşi de dikey hareketlenmede yukarıdan aşağıya akan bir süreçten ziyade astlardan da üstlere ilerleyebilecek bir motivasyon sürecinin de var olabileceği düşünülmektedir.

Bu kapsamda araştırmanın keşfedici bir yönü olduğu düşüncesiyle, astların üstlerini motive edebilirliğini, insanların deneyimlerinden bu süreci nasıl yorumladıklarını, iş dünyalarını nasıl şekillendirdiklerini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır ve nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir.

1.Kavramsal Çerçeve

1.1.Motivasyon

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Çalışanların motivasyon psikolojisini dengelemek günümüz çalışma koşullarında çok zor ve karmaşık bir yapıda yer almaktadır (Herzerberg, 2004: 53). Çalışma koşullarının esnekliği, yoğun temposu, değişen dinamik yapısı bireylerin üzerinde olumsuz etkiler bırakmaktadır. Bu olgu karşısında örgüt içerisinde yer alan tüm çalışanların motivasyonunu dinamik tutmak önemli bir faktördür.

Motivasyon kavramsal olarak ifade ettiğimizde bireyleri belirli bir amaç ve hedefler doğrultusunda harekete geçirmek için yön veren çabaların tümüdür (Ertürk, 1995; akt. Öztürk ve Dündar, 2003:57). Motivasyon davranışların yorumlanması ile hakkında fikir ileri sürülebilecek bir konudur. Motivasyon gözlenebilen bir olay veya mikroskop altında incelenen bir şey değildir. Motivasyonu etkileyen faktörler ancak kişilerin davranışlarının yorumlanması ile anlaşılabilir (Koçel, 2010: 620).

Örgütsel olarak, örgüt misyonuyla ilişkilendirilen amaçlar ve hedeflerin beraberinde çalışanlardan yüksek performans beklenmektedir. Çalışanların performansının yüksek tutulması örgütsel olarak verimliliği ve başarıyı arttırmaktadır.

Başarılı olmak isteyen örgütlerin en temel dayanağı insan kaynağıdır. Çünkü diğer kaynakların israf edilmeden örgüt amaç ve hedefleri doğrultusunda kullanılması insana, örgüt kaynaklarının optimal düzeyde kullanılması ise insan kaynağının bilgi, beceri ve donanımına bağlıdır. Ancak, çalışanlar ne denli donanımlı olurlarsa olsunlar, eğer iyi motive edilmezlerse, onlardan beklenen yarar elde edilemez (Tunçer, 2013:88).

Sadece çalışma koşullarına yönelik iyileştirmelerin yapılması örgüt içerisinde yer alan bireylerin verimliliğini maksimum seviyeye çıkarma da yetersiz kalabilmektedir. Motive edilmiş bir birey, örgütsel verimliliği artırmada diğer faktörler kadar etkin bir rol oynamaktadır. Bu rolün temel aktörleri ise örgütsel hiyerarşide yer alan yöneticiler ve örgütün diğer kademelerinde yer alan çalışanlardır.

Motivasyon süreci içinde ast üst tüm çalışanların karşılıklı etkileşimde bulunarak, bu sürecin daha etkin yürütülmesini sağlamak, insan kaynakları yönetimi içinde önemli bir unsurdur.

1.2.Motivasyon Araçları

Örgütler çalışanların yeteneklerini, potansiyellerini, iş gücü kapasitelerini etkin ve doğru kullanabilmek adına, örgütte yer alan tüm insan kaynağını ayırt etmeksizin elde tutmak amacıyla motivasyonu temel nitelik olarak kabul etmekte ve kullanmaktadır. Bu yeni stratejik yaklaşım içerisinde birbirinden farklı motivasyon araçlarına ihtiyaç duyulmaktadır.

Çalışanları motive eden faktörler kişiden kişiye göre değişmektedir. Kişilerin farklı ihtiyaç seviyeleri ve psikolojik yapıları nedeniyle onları motive edecek araçlar da farklıdır (Gümüş ve Sezgin,2012:2). Bununla beraber günümüzde geliştirilen ve öngörülen temel motivasyon araçları çeşitli şekillerde kategorize edilmiştir.

Bu sınıflandırmalardan biri (Tarakçıoğlu vd., 2010: 5);

- **Ekonomik Araçlar:** Ücret, yan ödenekler, maddi ödüller, sosyal yardımlar, kâra katılma.
- **Psikolojik ve Sosyal Araçlar:** Statü ve değer, işte inisiyatif kullanma, örgüte uyumu, terfi ve kariyer olanakları, sosyo-kültürel ilişkiler, rekabet, problem çözme, işin çekiciliği.
- **Örgütsel ve Yönetimsel Araçlar:** Kararlara katılım, yetki devri, mesleki gelişim olanakları,

iletişim, iş güvencesi, liderlik uygulamaları, iş tasarımı şeklinde yer almaktadır. Şeklindedir.

Acuner tarafından oluşturulan motivasyon araçları ise aşağıda yer verildiği gibidir (Acuner, 2010: 48-59).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Ekonomik Araçlar

- Ücret Artışı
- Primli Ücret
- Ekonomik Ödül
- Ekonomik Güvenlik

Psiko-Sosyal Araçlar

- Sosyal Katılma
- Sosyal Statü
- Öneri Sistemleri
- Psikolojik Güvence
- Sosyal Uğraşlar

Örgütsel ve Yönetimsel Araçlar

- İşin Özellikleri
- Amaç Birliği ve Hedeflerle Yönetim
- Yetki ve Sorumluluk Devri
- Eğitim ve Yükselme
- Takdir ve Ödüllendirme
- İletişim ve Geribildirim
- Takım Çalışması
- Yönetimin Yönetilenlere Bakışı ve Yaklaşımı.

Us 'a göre; motivasyon, firmaların ve çalışanların ortak sorumluluğundadır fakat çalışanların motive edilmesinde asıl sorumluluk, yönetim yetkisinin ve geniş olanakların da elinde olması nedeniyle firmaya düşmektedir.

Dolayısıyla bir diğer sınıflandırma da yöneticilerin motivasyon araçları 'nı belirlemeye yöneliktir.

Yöneticilerin motivasyon araçları şunlardır (Us, 2007: 21-25).

- Yıkıcı rekabeti ortadan kaldırmak
- Maddi ve manevi teşvikler
- Açık iletişim
- Geri beslenme
- Yöneticinin davranışları
- Kararlara katılım ve sorumluluk vermek
- Çalışanları takdir etmek ve ödüllendirmek
- Yükselme olanakları sağlamak
- İşin önemli olduğunu hissettirmek

2. İnsan Kaynakları Yönetimi Perspektifinden Motivasyon

Motivasyon sürecinde ilk ve en önemli etken, motivasyon sürecini yürütecek olan yöneticinin yetenekleridir. Bu nedenle yönetici yetenekleri önem arz etmektedir. İnsan kaynakları yönetiminde motivasyon oldukça geniş kapsamlı bir kavramdır (Gümüş ve Sezgin, 2012: 2). Gün geçtikçe de insan kaynakları yönetiminde motivasyon konusu gittikçe çeşitli ve farklı biçimlerde uygulanmaya başlamıştır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Bu konuda yapılacak uygulamalar insan kaynakları yöneticilerinin hayal gücü, eğitim seviyesi ve örgütün bu uygulamalara ayırabileceği kaynaklar çerçevesinde neredeyse sınırsızdır. İnsan emeği diğer üretim faktörleriyle birleşerek örgütün amaçlarına katkıda bulunur (Gümüş ve Sezgin, 2012: 2).

Motivasyon yönetimi konusuna bankalar çok önem vermekte ve çalışanların motivasyonunu arttırmak için çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu faaliyetler insan kaynakları uygulamaları ile beraber, tüm yöneticilerin, çalışanlarının iş veya kişisel problemleri ile ilgilenmesi, iletişimde bulunması, ödüllendirme, performans, örgütsel bağlılık, takdir görme ve işe sahiplenme olarak sıralanabilir (Koçak ve Erdoğan,2011:277). Bu noktada örgütsel hiyerarşide dikey hareketlenme içerisinde astların üstleri tarafından motive edilmesi amacıyla yapılan tüm faaliyetler, aynı şekilde üst olarak nitelendirilen tüm çalışanların motivasyonunun sağlanmasında astların da etkisi olabileceğini düşündürmektedir.

Örgüt içi iletişim, örgütsel bağlılık, takdir görme ve işe sahiplenme gibi motivasyon araçları aynı şekilde üstleri motive etmede de kullanılabilir.

Astların üstlerini motive etmesinde, yukarıda yer alan motivasyon araçları bu çalışmada tema bağlamında değerlendirilmiş ve araştırma verilerinin analiz kısmında kullanılmak üzere aşağıda maddelenen temalar oluşturulmuştur.

Tema 1 :Motivasyon Araçları

Yukarıda 1.2.Motivasyon Araçları alt başlığında bahsedildiği üzere işletmeler bir çok motivasyon araçlarını veyahut tekniklerini kendi kurum politikaları çerçevesinde uygulamaktadırlar. Bu çalışmada Tema 1, araştırmaya katılan bankaların genel olarak hangi motivasyon araçlarını kullandıklarını ve çalışanlarının gözünden hangi motivasyon araçlarının kendileri için daha aktif ve kapsamlı uygulandığını anlamaya yönelik olarak oluşturulmuştur.

Tema 2:Örgüt İçi İletişim

Motivasyon konusunda en önemli faktörlerden biri olan yöneticiyle çalışanı arasındaki iletişimdir. Yönetici gerek motivasyonu gerektirecek durumların tespit edilmesinde gerekse motivasyon sürecinin yürütülmesinde en etkin araç olarak iletişimden yararlanmak durumundadır. Motivasyon örgütsel amaçlar, davranışlar ve kendi performansları hakkında bilgi verilmesi yani geri besleme yönüyle de iletişime büyük ihtiyaç duyulmaktadır (Gümüş ve Sezgin, 2012: 3-4). Genel olarak ast-üst ilişkileri etkileşiminde, örgüt içi iletişimde motivasyon sürecini başlatan birey üst yönetici olduğundan, bu durumda motivasyon sürecinin tek yönlü olarak kullanılması yerine motivasyonun örgüt içi iletişim ile astlardan üstlere doğru ilerlemesi örgütsel hiyerarşideki iletişimin daha sağlıklı işlemesine ve üstlerin motivasyonunu sağlamaya yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Tema 3: Performans ve Örgütsel Bağlılık

Günümüz örgütlerde rekabet üstünlüğü sağlayacak unsurlar değerli insan kaynağı ile gerçekleştirilebilmektedir. Değerli insan kaynağını tatmin etmek ve örgütte kalmasını sağlamak örgütsel başarı ve etkinlik için son derece önemli olmaktadır (Demir ve Çini, 2011: 163-164). Tatmin olmuş bir birey örgüte karşı bağlılığı artar ve bu bağlamda motivasyonunda yükselme gerçekleşmektedir. Motive olan çalışan beraberinde performansında artışı sağlar.

Bireysel ve örgütsel performans ile motivasyon arasında yakın bir ilişki vardır. Motivasyonu düşük olan bir çalışanın verimli olabilmesi ve yüksek performans göstermesi beklenemez. Temelde bireysel performansı belirleyecek iki temel bileşenden söz etmek mümkündür. Bunlar yetenek ve motivasyondur. Personel işe motive olmuş olarak geldiği sürece, işi istek ve inanç yapar. İnsan

kaynakları yönetim uygulamasına girdi sağlayan performans değerlendirilmesinin organizasyonların başarısı için çok kritik olduğu kabul edilen “Çalışanın motivasyonu” üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır (Gümüş ve Sezgin, 2012: 57).

İnsan kaynakları yönetimi fonksiyonlarından biri olan performans yönetimi çalışanların motivasyonu üzerinde en belirleyici unsurlardan biridir. Performans sistemleri içerisinde üstlerin astları değerlendirmesi söz konusu iken, hızla değişen işgücü piyasalarındaki çalışma koşullar gereği artık astlar da üstlerini değerlendirebilmektedir, üst olarak nitelendirilen çalışanların motivasyonunun şekillenmesine katkı sağlamaktadır.

Tema 4:Takdir Görme

İşte veya iş dışında, birey çoğu zaman başkalarıyla iletişimde olmayı, kabul görmeyi, takdir edilmeyi arzulamaktadır (Birkan, 2009: 30). Organizasyonlarda “takdir etme” ve “başarıyı ödüllendirme ” gittikçe önem kazanmakta ve zaman zaman para alternatifinden daha motive edici bir güce sahip olmaktadır (Barlı, 2005: 92).

Takdir görmenin, çalışanların motivasyonunu sağlamada etkin bir araç olarak kullanılması ve örgütsel hiyerarşide tüm çalışanların bu beklenti içerisinde olması motivasyon sürecini hızlandırmaktadır. Aynı zamanda süreç olarak astların diğer iş partnerleri, hizmet sunduğu alanda yer alan müşteriler tarafından yani kurum içi kurum dışı tüm kanallardan takdir görmesi, üst yönetimde yer alan çalışanlarında motive olmasına zemin hazırlar.

Tema 5 :İşe Sarılma/İşi Sahiplenme

Bir çalışanın işi ile özdeşleşmesine ortam hazırlayarak kendini işe vermesini sağlamak gerekmektedir. Çalışan kendi işine sarıldığında, işin tüm gereklerini, gösterebildiği en yüksek çabayla yapmaya çalışmakta ve motivasyonunu arttırabilmektedir. Verimini arttırdıkça kendine güven ve öz-saygısı da artmaktadır (Ergül, 2005: 74).

Çalışanlar iş sürecinde verilen görev ve talimatları tam ve eksiksiz yerine getirdiklerinde, çalışanların iş sahipliği duygusu artmaktadır ve beraberinde verimliliği ve başarısı artış göstereceğinden, dolaylı olarak örgüte katkı sağlayacaklardır. Böylelikle motivasyon sürecinin etkin yönetilmesi kolaylaştırılacaktır. Motivasyonun yükselme eğilimi tüm çalışanlara yansımaktadır. Astların işe sarılma/işi sahiplenme duygusu, bu doğrultuda olumlu motivasyon etkilerinin yaratılmasına ve üstlerin motivasyonunda da farkındalık sağlanmasına yol açacağı düşünülmektedir.

Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi açısından da şöyle bir değerlendirme yapılabilmektedir;

İnsan kaynaklarının değişen boyutları, iş gören motivasyonunu derinden etkilemektedir (Öğüt vd., 2004: 277).

Çalışma yaşamında işe sarılma, işi sevme, takdir görme, performans ve örgütsel bağlılık, örgütsel iletişim çalışanı elde tutma bağlamında önemli bir faktör haline gelmektedir. Çalışanı elde tutmanın motivasyon araçlarını kullanarak sağlanıyor olmasında, insan kaynakları yönetiminden stratejik insan kaynakları yönetimine doğru ilerleyen akışın temel değeri olarak yer almaktadır.

Yeni ekonominin rekabet koşulları, örgütlerin, gerek fiziksel gerekse beşeri kaynaklardan optimum düzeyde yararlanarak sürdürülebilir bir rekabet üstünlüğü sağlamalarını zorunlu hale getirmiştir. Beşeri kaynaklardan en iyi şekilde yararlanmak ise, etkin insan kaynakları stratejilerini formüle etmek, uygulamak ve böylece insan kaynaklarının performansını arttırmakla mümkün olabilecektir. Bu bağlamda, sürdürülebilir rekabet avantajı sağlamada iş görenlerin motivasyon düzeyleri önemli bir role sahiptir (Gratton, 1999: 178; akt. Öğüt vd. 2004: 285).

İş bağlılığı - ilgi ve bağlılık amacına ulaşmak , iş - sorumluluk, başarı ve tanıma gibi içsel motivasyon faktörleri üzerinde yoğunlaşarak oluşturulabilir ve bu ilkeler kullanılarak işler tasarlandığı şekilde yönetilir. İşteki heyecanı üstlerin kalitesi oluşturur ve yöneticilerin isteğiyle astların tanınması, onların motivasyonunu ve kararlılığını artırır (Armstrong, 2006: 112).

3.Araştırmanın Çerçevesi

3.1.Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Çalışma, örgütlerde astların yönetsel etkinlik ve insan kaynakları yönetimi çerçevesinden, üstlerini motive edip etmedikleri ve bu süreçten üstlerin ne yönde etkilendiğini ortaya koymak amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda belirlenen temalarla özdeşleştirilen motivasyon araçları üzerinden astların üstleri motive edebilirliği incelenmiştir.

3.2.Araştırmanın Yöntemi

Nitel araştırma genel anlamda yer aldığı yorumlayıcı araştırma, gerçeğin sosyal olarak inşa edildiğini varsaymaktadır. Bu bağlamda nitel araştırmacılar, insanların oluşturdukları anlamları kavramayla ilgilenirler. Bu da, onların dünyayı nasıl algıladıkları ve dünyada ne gibi deneyimler yaşadıklarıyla ilgilidir (Merriam, 2013: 8-13). Bu araştırmada katılımcının olguları nasıl anlamlandırıldığını tespit etmek amacıyla nitel araştırma yöntemi tercih edilmiş, veri toplama yöntemlerinden yarı biçimsel mülakat tekniği uygulanmıştır.

Araştırmanın evrenini banka sektöründe müdür ve yetkili/yönetici pozisyonundaki üst olarak nitelendirilen çalışanlar oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise İzmit Merkez İlçesinde bulunan kamu ve özel sektör banka şubelerinde basit tesadüfi yöntem ile seçilmiş üst ve orta düzey 24 şube çalışanı oluşturmaktadır. Bu çalışanlarla mülakat gerçekleştirilmiş ve yapılan görüşmelerde açık uçlu soru tekniği kullanılmış, mülakattan elde edilen veriler içerik analizine tabi tutulmuştur. Bu sorular beş tema (motivasyon araçları, örgüt içi iletişim, performans ve örgütsel bağlılık, takdir görme ve işe sarılma/ işe sahiplenme) üzerinden kurgulanmıştır. Tablo 1’ de katılımcıların demografik özelliklerine yer verilmiştir. Yarı biçimsel mülakatta yönlendirilecek sorular oluşturulurken; Karakaya ve Ay ’ın Çalışanların Motivasyonunu Etkileyen Faktörler: Sağlık Çalışanlarına Yönelik Bir Araştırma” ve Bucak ’ın “Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesinde Örgüt İklimi: Yönetimde Ast-Üst İlişkileri ” isimli çalışmalarında kullandıkları ölçeklerden yararlanılmıştır. Görüşmeye başlamadan önce katılımcılara araştırmanın amacı ve gizliliği hususunda bilgi verilmiş ve katılımcılarında sorulara tam ve içtenlikle yanıt verdiği varsayılmıştır.

3.3.Araştırmanın Bulguları

Tablo 1 :Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcı	Yaş	Cinsiyet	Eğitim Durumu	Sektör Çalışma Süresi	Unvan/ Pozisyon
K1	41	Erkek	Lisans	19	Şube Müdürü
K2	39	Erkek	Yüksek Lisans	15	Şube Müdürü
K3	30	Kadın	Lisans	19	Servis Görevlisi

K4	42	Kadın	Lisans	15	Servis Yetkilisi
K5	45	Erkek	Lisans	21	Yönetmen
K6	33	Erkek	Lisans	13	Bireysel Satış Yetkilisi
K7	39	Erkek	Lisans	12	Şube Müdürü
K8	37	Erkek	Lisans	13	Şube Müdürü
K9	38	Erkek	Lisans	13	Satış Yetkilisi
K10	48	Kadın	Lisans	21	Şube Müdürü
K11	34	Kadın	Yüksek Lisans	10	Müdür Yardımcısı
K12	38	Erkek	Lisans	14	Şube Müdürü
K13	34	Erkek	Yüksek Lisans	10	Servis Yetkilisi
K14	35	Erkek	Lisans	11	Servis yetkilisi
K15	40	Kadın	Lisans	20	Şube Müdürü
K16	46	Kadın	Lisans	22	Şube Müdürü
K17	40	Erkek	Lisans	13	Servis yetkilisi
K18	47	Kadın	Lisans	22	Şube Müdürü
K19	37	Erkek	Lisans	15	Şube Müdürü

K20	39	Erkek	Lisans	12	Şube Müdürü
K21	39	Erkek	Lisans	15	Şube Müdürü
K22	32	Kadın	Lisans	11	Ticari MİY
K23	35	Erkek	Lisans	13	Gişe Yetkilisi
K24	42	Kadın	Lisans	21	Şube Müdürü

Tema 1

Tablo 2.Motivasyon Araçları İle İlgili Mülakat Verileri

<p>Kurumda/Organizasyonda sizin motivasyonunuzu arttırmak için hangi motivasyon araçları (teknikler,uygulamalar) daha etkin kullanılmaktadır? Bu motivasyon araçları sadece üstlere mi yöneliktir ya da en alt kademeye kadar tüm çalışanlara mı yöneliktir ? Ast-üst olarak bir ayrım olduğunu ya da farklılık olduğunu düşünüyor musunuz?</p>	
K1	<p>“Birinci motivasyon unsuru paradır, yani ücrettir. Prim usulü çalışıyoruz ,üç ayda bir performans primi alıyoruz, parayı çok alırsanız motive oluyorsunuz. Tabii ki benim aldığım performans primi ile astlarımdın aldığı performans primi farklı artık bu adaletli mi tartışılır. Görev pozisyonuna göre değişen bir şey bu. Ücret dışında motivasyon araçlarından; alt yapımız iyi ve güçlü, yaptığımız işler izleniyor bir kere bölge başkanlığımız tarafından ,işlerimizi yaptysak teşekkür babında araniyoruz yapmadysak neden yapılamadığı soruluyor. Teşekkür/takdir görme az da olsa para gibi olmasa da motivasyonumuzu arttırıyor. Bir de unvanda yükselebiliyorsa çalışanlar keyif alır, motive olur ,kariyer yolu açık olmalı bir zaman sonra hep aynı şeyi yapıyorsa metal yorgunluğu oluyor. Bir heyecanı olması gerekiyor yaptığınız işin her yıl yazılı sınavımız var ,yılını dolduran yazılı sınava girebiliyor. Satan kesimin performans primi daha fazla bir noktaya geldiğinde bu kişilerin performans sonuçlarına göre müdürlük havuzuna alınıyorlar, şartlarını doldurmuş yer bekleyen müdürler var bu kişiler nerelerde çalışmış performans karnesi nasıl izliyorlar. Satışta prim yoksa kişiler çalışmak istemiyorlar, operasyonda çalışan mutfak kısmında olmuş olmamış çok önemli değil ama satışçı az prim aldığında bu birim çekilmez noktaya geliyor, iyi bende madem orada çalışayım modu oluyor. Genel olarak tüm çalışanlara yönelik motivasyonlar ama prim konusunda satış bölümü daha motive edici.”</p>

K2	<p>“Tüm unvanlara dönük motivasyon araçları kullanılıyor, yeterli mi değil. Daha çok yan haklar yoluyla yöneticilerimiz tarafından motive ediliyoruz. Diğer şirketlerde gözüken yapılan uygulamalar bizde yok. Eğitim var bizde. Onun dışında başka bir motivasyon aracıyla karşılaşmadım. Yüksek lisansım bitirdiğimde yöneticim “Aferin bak” dedi. İki gün eğitime gönderildim. Yüksek lisans doktora eğitimleri astlarda daha esnek iken üst yönetimden birisinde böyle bir şey olduğunda çok daha esnek davranılabiliyor. Firmaların çalışanlarını mutlu hissettirme zorunluluğu var mıdır bence yoktur, yani yurtdışında bir sürü firma var ya , böyle renkli ofisleri paylaşıyorlar ben onun tamamen bir sanal işler olduğunu düşünüyorum. Çalışanlardan mutlu olan bir tane mühendis yok yani çünkü patronları iş kolik manyak bir adam, ama çok başarılı bir firması var yani. Siz kendi kişisel dünyanızda hani mutlu bir yapıya sahipseniz daha olumlu bakan bir yapıya sahipseniz, iş hayatında da mutlu olursunuz. Burada bu işi değil de doktor olun ,mühendis olun mutlu bir insan değilseniz sonuç yine aynı olacaktır o tamamen yapıyla alakalı bir şey. Ben orada firmalara çok yük yüklenmemesi gerektiğini düşünüyorum çünkü tamamen karlılık merkezli çalışan ,tek amacı kar etmek olan bir firmanın gıyabında çalışan biri için mutluluğu iddia etmek benim için oksimoron bir şey yani komedi, yapıyormuş gibi gözüküyor ama böyle bir şey yok yani. Firmalarda ceo ların baktığı tek bir şey var yılın sonu bilançolarının kar rakamına bakar. Eğer o kar rakamı iyiye o mutludur yani kar rakamı iyi değilse ya ama bizim çalışanlarda çok mutlu yani, yok böyle bir dünya ,hemen işten çıkarmalar başlar vs. vs.”</p>
K3	<p>“Özel hastanelerle anlaşması olması , sağlık konusu iyi bankamızın ,bankanın düzenlediği kurum içi eğitimler, görevde yükseldikçe eğitimlerin sayısı artıyor tabi üstler daha fazla eğitime tabi tutuluyor.”</p>
K4	<p>“Takdir edilme olabilir, kâr payı alıyoruz maddi anlamda az da etkilese o olabilir, günahıyla sevabıyla şube müdürü kadar olmasa da ben de sorumluyum.”</p>
K5	<p>“Personelin bir başarısı varsa üst yönetici tarafından takdir görür. Aynı zamanda yöneticisi diğerlerine daha başarılı gördüğü personeline şube toplantılarında ödül verir. Motivasyon araçlarından bazıları takdir, bazıları maddi gelir bekleyebilir. Kurum bunu gözetebilmelidir.”</p>
K6	<p>“Kurumumda motivasyonu arttırmak için öncelikle duygu ve düşünce özgürlüğü verilmesine dikkat edilir. Motivasyon araçları öncelikle şeflere daha sonra memurlara ve daha alt sınıfta çalışanlara aktarılmaktadır.”</p>
K7	<p>“Maddi/ manevi unvan aldıkça ücret artıyor. İşimiz para ve insan , İkincisi kariyer imkanları hızlıca tırmanabileceğinizi görüyorsunuz ve çalışma ortamında sağlanan teknolojik destek, pazarlama yapmamız isteniyorsa bu teknolojiyi sağlamak durumunda banka telefon ,araç, bilgisayar vb.”</p>
K8	<p>“Önce insan, farklı bir kültürde yetişip eğitim alıp değişiklikleri çok kolay tespit edebiliyorsunuz ,bu bankada insana değer veriliyor. Her insanın her sektörde istediği bu önce kendini değerli hissetmek.”</p>

K9	“ Daha çok manevi tatmin; liyakat ve sadakat unsurları hakimdir. Bu unsurlara ilave son yıllarda maddi taltif de kullanılmakla birlikte as olan unsur hala uzun süreli kuruma bağlılık unsurudur .Ast-Üst arası hiyerarşik yapı 10 yıl öncesine göre neredeyse evrime değil devrime uğramıştır. Artık kişisel ve sayısal hedefler oluşturulmuş ve önümüzdeki yıllarda bunun daha nitelikli hale geleceği anlaşılmıştır.”
K10	“ Prim sistemi, geziler, yemekler, doğum günü hediyesi vs. benim görevimde kişilerde kullanılan motivasyon araçlarıdır. Aynı araçlar alt kademede çalışanlar için de mevcuttur. Sadece primler de unvan gereği bir ayrıcalık bulunmaktadır.”
K11	“ Performans prim sistemi var yani ücrete yönelik, amirler ekibin performansının ortalamasından alıyor, herkesin performansı yaptığı işe göre ,havuz sistemi var ona göre belirleniyor. Brüt ücretin yüzdesine göre yattığı için eşit alınmıyor, yani yapılan işe göre bir farklılık var primlerde. Kurum özel günlerde yılbaşı ,kuruluş yıl dönümünde hatıra eşya ve o güne özel hediyelik eşya veriyor. Spor müsabakaları yapılıyor ,Büyükşehirlerde sosyal tesisler oluyor, görev tazminatı ve lojmanlar oluyor bence bunlarda motive edici şeyler.”
K12	“Kurumda takdir, sosyal haklar, ücret politikaları gibi motivasyon araçları etkin olarak kullanılmaktadır. Her görev noktası için farklı motivasyon araçları bulunmaktadır. Alt kademelerde ağırlıklı olarak nakdi motivasyon araçları etkili olurken üst kademelerde sosyal statü, sorumluluk alanlarının genişletilmesi vb. motivasyon araçları daha etkili olmaktadır.”
K13	“ Kariyer açısından ilerlemenin sınavlarla olmasının objektif olduğunu düşünmekteyim, yükselme sınavlarının herkese eşit fırsat verdiğini düşünüyorum.”
K14	“ Kâra katılma, ücret artışı gibi, sağlık sigortası, yükselme olanakları gibi motivasyon araçları kullanılmaktadır. Tüm çalışanlara yönelik olup, farklılık olduğunu düşünmüyorum.”
K15	“ Eğitimlerin kalitesi arttı o yüzden eğitimlere gitmek istiyor herkes ,her giden iyi ki gitmişim diyor, sürekli yenilenme var dolayısıyla hem alt hem üst kademe herkes eğitime tabii ve herkes memnun. Kazanç olarak da çok değişim oldu performans sistemlerinde, değişiklikler yapıldı ,çalışan gerçekten çok para kazanıyor satışta operasyonda prim alıyor, herkesin performans primi şube başarısına göre değişiyor, ekip işi prim işi.”
K16	“Ast-üst arasında fark yok Spor aktiviteleri ,ödülleri beraber düzenlenen etkinlikler sayılabilir.”
K17	“ Prim, satış yaptıkça alıyor ,müdürlerde jestiyon ,eğitim ve kurumda şube de yapılan eğlenceler. ”
K18	“Bu kurumda öncelikli motivasyon argümanı para ve para dahilinde olan her şey yani maddi kalemler maneviyatın motivasyonda çok etkili olduğuna inanmıyorum ben şahsen maddi motivasyon kalemleri herkese uyguluyor tabii ki unvan, kıdem yılı vb. koşullar dahilinde.”

K19	“Şube müdürü daha ziyade maddi olarak jestiyon alıyor bir diğeri de atama ,yükselme, kariyer anlamında yolunun açık olması ama genel olarak eğitimler de motive edici oluyor döndüğünde daha bir doygun hissediyorsun kendini ,eğitimlerde tüm çalışanlara yönelik. Genel olarak motivasyon kalemleri bunlar .”
K20	“İnsanı en iyi motive eden şey para, ücret/prim sistemi banka belirli periyotlarda aylık 3 er aylık veya yıllık olmak kaydıyla işteki performansına göre içerisinde bulunduğu dönemin primlerini alırlar. Operasyon hatasız işlemden, işlem zamanlarından prim alır, gişedekiler, pazarlamacılar sattığı sayıdan alır zaten. Belli dönemlerde kampanyalar yapılır bu kampanyaların ödülleri vardır yeri gelir bilgisayar hediye edilir ,yurt dışı tatil hediye edilir bunun dışında yapılan satışlar başarılıysa mail üzerinden genel müdür ,bölge müdürü tarafından takdir edilirler.”
K21	“ En etkin kullanılan motivasyon aracı prim ödemeleridir. Ast üst arasında dönemsellik olarak farklılık gösteriyor.”
K22	“Yaptığım işin karşılığını görmek ilk önce ücret sonra primler, eğitimler yararlı ama doğrudan bir motive aracı değil. Başarının takdir edilmesi yöneticiler tarafından teşekkür alma yöneticiler çalışanlarının yetkinliklerini ve kapasitelerini biliyor olması ve heyecan duyması ,başarıyı alkışlama da önemli bir motivasyon kaynağı bizler için.”
K23	“Kurumumda motivasyonu arttırmak için sadece sözel övgüler yapılmaktadır. Motivasyon araçları öncelikle şeflere daha sonra memurlara ve daha alt sınıfta çalışanlara aktarılmaktadır.”
K24	“İşyerindeki davranış ve iş yapış şeklimle ekibim tarafından örnek alınmak, benim için önemli olan günlerimde (doğum günü vb.) ekibim tarafımdan hatırlanılması. Sorunlu işlemlerde danışılan kişi olmak ve genelde çözüm üreten kişi olmak. Alt-üst olarak motivasyon araçları farklılık gösterdiğini düşünüyorum.”

Değerlendirme

Tema 1 Bulguları kapsamında ; K1,K7,K10,K11,K14 ,K17,K19 ,K21 ve K22 kodlu katılımcılar görev aldıkları bankalarda motivasyon araçlarını göz önünde bulundurduklarında ücret, performans primi, kâr 'a katılım, jestiyon olarak daha çok ekonomik motivasyon araçlarını ilk sırada dile getirmişler, yine aynı katılımcılar ve diğer katılımcılar yan haklar sağlık hakları gibi özlük haklarını ,kariyer olanaklarını, takdir görmeyi ,sosyal aktiviteleri ,maddi manevi ödülleri (özel günlerde ve kutlamalardaki armağanlar, yurtdışı gezileri), teknolojik destek gibi psikolojik ve sosyal araçları da dile getirmişlerdir. Bu bulgulardan farklı olarak K6 kodlu katılımcı duygu ve düşünce özgürlüğü ve K8 kodlu katılımcı insana değer verilmesi olarak diğer motivasyon araçlarına ilk sırada yer vermiştir.

Tema2

Tablo 2.Örgüt İçi İletişim İle İlgili Mülakat Verileri

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Ast-üst iletişimde; astlarınızdan bilgi akışı -geri besleme aldığınızda bu sizin motivasyonunuzu ne yönde etkiler? Astlarınız herhangi bir problemi çözdüğünde, karara katıldığında, inisiyatif kullandığında ve bunu tespit ettiğinizde bu sizin motivasyonunuzu ne yönde etkiler?

K1 “Tabii ki çok etkiliyor, benim ekranımda performans göstergeleri var ,içeride şöyle bir şey var herkesin kendi dükkanı var ,hedefleri var ,bu işler olursa ve bana **bildirilirse ben rahatlıyorum** eğer bildirmezse ben takip etmek zorunda kalıyorum, müşteri bana işin olmadığını söylerse ben bozulurum **bu geri dönüşü astlarımdan duymak isterim, o zaman mutlu oluyorum**, bunu yaptım bunu yaparken şu sıkıntıyı yaşadım bunları özellikle bilmek de istiyorum, maillerde zaten bilgi geçiliyor ama bunun haricinde yapmaya çalışıp yapamadığı bir işi söylemesi de önemli , başardığı bir işi söylemesi de önemli birincisi o adamda heyecan görüyorum, bu adamda heyecan var diyorum, istek var, bu benim için güzel ,heyecan yok, istek yok, siz söylüyorsunuz duymamış gibi yapıyor en zor personel o ,en sıkıntılı, o kişiye güven kalmıyor ya diyorum ki ben bu personele verirsem bu iş biter ama başkası da verdiği işi takip edeceksin yaptı mı ne durumda bu benim için kötü ve zor bir şey, bu kişiye ben sorarsam haberim oluyor, bu tabi personele göre değişiyor. Kesinlikle etkiliyor ,bizim işimizde örnek vereyim bir konut kredisinde sıkıntı çıktı orada personel inisiyatif kullandı uğraştı, halletti, çözüm varsa oradan devam edip gitmek ve inisiyatif almak hız açısından önemli, zaman çok önemli, dolayısıyla inisiyatif aldığında müşteriye karşı da iyi oluyor ,müşteri bana gelmiyor ,çünkü onun almadığı inisiyatif bana dönüyor ,beni zorluyor bu, iş uzuyor ,astımı müşteriye karşı ezmiş oluyorum ,müşteri diyor ki memur yapmadı işini müdüre gittim halloldu, benim için kötü bir şey bu, bu sefer çevre (müşteri)direkt bana geliyor, bu olmaması gerekir, dolayısıyla inisiyatif almak zorunda, alınacak bir inisiyatifi varsa tabii, iş kısa sürüyor müşterinin işi görülüyor **ben de memnun oluyorum** bu durumlarda. Fikir vermesi, karara katılması önemli, özellikle benim istediğim bir şey bu, birim birim toplantılar yapıyoruz, herkes bir şey sunuyor toplantılarda, içeride arkadaşlarımla özellikle müşteri onun müşterisi özellikle hakları var, bildiği şeyler vardır.”

K2 “Çok olumlu yönde etkiler ama şey böyle bir kültür yok. Ben daha görmedim. Kurum kültüründe yok. Ben kimseyi bugüne kadar bir astın bir üstü olumlu geri bildirimde beslediğini görmedim. Daha çok bizde üstler astlara şöyle oldu böyle oldu tarzı konuşmalar yapıyor. Astlar üstlere yapmıyor. Niye yapmıyor bilmiyorum. Motivasyon anlamında yok. Olumlu yönde etkiler, tabii ki. İnisiyatif alması zaten yapması gereken bir şey bence. Alabileceği çerçeveler var, memur arkadaşımın, yetkili arkadaşımın hepsinin unvanları ve görevleri tanımları doğrultusunda alabileceği inisiyatifler var. Bu alabileceği inisiyatife rağmen almazsa tabii ki iş bana geliyor veya bana da gelmiyor iş çözülmüyor, iş uzuyor ve bu da tüm şubeye iş yükü olarak yansıyor.”

K3	“Güzel etkiler ,işlere geri dönüp bakmam, verdiklerimi aldıklarını düşünürüm sonuçta senden bir şeyler alıyorlar, gözün arkada kalmıyor ,aktarımda bulunmazsa onu takip etmek çok yorucu işi iki katına çıkarır. Güven verir, kendi lehine bir şey yapıyorsa tabi ,yetkisini aşmazsa beni olumlu etkiler.”
K4	“Olumlu yönde etkiler, her zaman net olması taraftarıyım çalışanın, ben zaten takibini yapıyorum, direkt o işi vererek geri dönüş beklediğimi belirtiyorum ,geri dönüş olmadığı zaman ben sürekli oldu mu olmadı mı telaşı oluyor ben de bu da karşı tarafta baskı gibi oluşuyor. Mutlu oluyorum, bir işi halletmeye çalışırken kendinin bir takım araştırmalar yapıp işin son noktada bana gelmiş olması daha mühim benim için en azından ben bir çaba sarf ettiğini gördüğümde ben de işe daha çok dört elle sarılıyorum, sahipleniyorum. Sonuçta çözüm odaklı çalışıyoruz ,hız önemli sonuç önemli.”
K5	“Astlarımın geri dönüş yapması beni mutlu eder. Kendi gelişmelerini katkıda bulduklarını düşünürüm ve tecrübemden daha fazla yararlanabilmelerine olanak sağlamaya çalışırım. Bunu astımın kendi olan güvenine bir işaret olarak algıları. Astımın kendini yeterli görmesi problemlerden kaçmaması , çözüm araması beni mutlu eder. Astımın bu seviyeye ulaşmasındaki payım için ayrıca gururlanırım.”
K6	“Bana bağlı , emrimde çalışan çalışanların bilgi paylaşımı veya geri beslemelerinin söylemelerinden daha çok nasıl söylediklerinin önemi vardır. Ukala şekilde söylerse sorun olur ama saygı içerisinde söylerse onları dinler ve söylediklerine dikkat ederim. Şef veya amir olmak insanı mükemmel yapmaz. Kesinlikle olumlu yönde etkiler. Çalışanların inisiyatif kullanmalarını desteklerim . Yanlış yapsalar bile arkalarında dururum. Bir daha aynı durumda kaldıklarında eminim ki doğrusunu yapacaktır.”
K7	“Geri bildirim olmazsa ben müşteriden ya da farklı kanallardan öğrenirsem mevzuyu geri bildirim bankacılıkta çok önemli işin ne şekilde sonuçlandığıyla sonuçlanıp sonuçlanmadığıyla ilgilenirim. Zamanla yarışıyoruz geri bildirim olmazsa olmaz gün içinde belli işlemler özellikle konut kredisi ile ilgili işlemler geri dönüş olmalı o yüzden motivasyonumu olumlu etkiler. Gayet olumlu etkiler ,özellikle pazarlama da kredilerde diyorum ki bu dosya senin al sen karar ver ,beni diyorum bir işin olacağına dair ikna et senin dediğini yapacağım diyorum ben müdürüm benim dediğim olmalı diye bir şey yok ,kararlara ortak olmaları onların yetişmesi açısından da önemli.”
K8	“Bankacılık bilgi paylaşımıdır. Biz de fikirlere önem verilir güvenlik görevlisi dahi aklına bir fikir geldiğinde ekran açıktır ona da der ki yukarıya bankamız da ben şöyle şöyle bir şey tespit ettim bankamıza müşterilerimize şu yararı sağlayacak derse iyi de olsa kötü de olsa kendisine geri bildirim yapılır. Fikir sunmak bizim için önemlidir kayda değer olmasa da fikrinin değerli olduğunu söylerim. Bu motivasyondur.”
K9	“Kesinlikle olumlu etkiler. Ayrıca ast olarak çalışan çalışmamızın işini sahiplendiği ve vizyonunun açık olduğunu gösterir. Son derece olumlu etkiler. Zira

	astlarımız hiyerarşik yapımız içerisinde zaten olası yönetici ve karar verici pozisyona aday olduklarından bu şekildeki davranışları umut artırıcı olur.”
K10	“Olumlu olsun olmasın geri bildirim beni olumlu yönde etkiler. Aldığım bildirimleri gelişim ve katkı olarak görürüm, sadece ekip tarafından yanlış anlaşılırsam motivasyonum düşer. Çözümü kuralına uygun olarak yapılması kesinlikle hoşuma gider. Ekibe olan inancım kuvvetlenir daha fazla sorumluluk vermek için beni motive eder.”
K11	“İletişimin kurulması önemli işini yapan sorumluluk bilincinde oluyor, olması gereken o, geri dönüş olmadığında enerjimi ikiye bölüyorum, kişi geri dönüşlerde bulunursa ben kendi işimi konsantre oluyorum daha çok yoksa çok motive etmiyor, çok ileri taşıyor beni ama aşağıda çekmiyor. Ekip çalışmasının ruhunu hissetmiş oluyorsun yaptığın işte güven ilişkisi kurulmuş oluyor, işi benimsediğini gösteriyor bunları yapmış olması , tam motivasyon sağlamıyor bana ama ekip ruhunu destekliyor, olumlu yönde etkiliyor.”
K12	“Astlarımdan gelen geri bildirimler kendi çalışma yöntemlerimi etkilerken aynı zamanda astlarımdan kuruma bağlılığımı denetlememe olanak vermektedir. Astlarımdan problem çözümüne katkıda bulunduğu anda yetki devri mekanizmasının doğru kurulduğu anlaşılmaktadır. Yöneticiler olarak yetki devirlerimizin sonuçlarının olumlu olması motivasyonumuzu olumlu etkiler.”
K13	“Astlarımdan yaptıkları işin bilincinde olmalarını görmek ve yapıcı kararlar alabildiklerini bilmek beni olumlu yönde motive eder, benim kontrol sürecindeki iş yükümü hafifletir. Olumlu yönde etkiler çünkü astlarımdan kurum adına üretebilen , fayda sağlayan çalışan oldukları anlaşılmaktadır.”
K14	“Hizmet sektöründe astlarımdan müşteriyle iletişimlerinde sırasında çoğu zaman anlık sözleri, stratejileri satış başarılarını etkilemektedir. Bu satış başarısı üstü olarak olumlu-olumsuz yönde tarafımı etkilediğinden görüşmeleri, işlemleri vb. konulardan geri bildirim almak iş takibimi kolaylaştıracak ve iş takibi için enerji harcamayacağımdan motivasyonumu destekleyici ortam oluşturacaktır. Üstün iş başında bulunamadığı ya da yoğun olduğu anlarda astın sorumluluk alabilecek düzeyde olduğunun bilinmesi motivasyonu olumlu yönde etkiler.”
K15	“Yukarıdan da geri bildirim isteniyor o yüzden önemli ,mesela arkadaşlara dedim ki her Cuma günü haftalık rapor istiyorum ,mailler geliyor ya da gelip söylüyorlar, işini benimsediğini görüyorum bu da beni motive ediyor. Personelle ilişkiyi geliştirir bunlar, ben sorduğumda değil de kendi söylediğinde daha önemli oluyor, örneğin diyor ki müdüre hanım bana hedef verdiniz ben 6 tane değil de 4 satış yapabildim, tamamıyorum dediğinde ben o çabayı gördüğümde gelip söylediğinde de bu da motivasyonu artırıyor. Çözüm odaklı olması beni mutlu eder, her şeyi yöneticisine danışan bir personel özgüveni eksik bir personeldir ya da çok işi bilmeyen bir personeldir benim gözümde ya da yönetici gözünde dolayısıyla bildiği işlerde kendi kararlarını da alabilmeli, bunu yapması da beni mutlu eder. Mesela krediler oluyor kendi yetkilerinde açabilecekleri 5.000

	<p>,10.000,20.000 her dosyayı görmek istemiyorum mesela bu onun yetkisinde bir işlem ,yapsın , ekrandan sonlandırın kimi müdür bunu da masasına istiyor , bunu yaparsam personelin özgüveni zedelenir.”</p>
K16	<p>“Olumlu yönde etkiler, kendimi geliştirmek için bir fırsat olarak görürüm. Gurur ve güven duyarım. Gelişime açık olduğunu düşünüp, gelişimine katkı sağlamaya çalışıp, bu düşüncemi de kendisiyle açıkça paylaşıyorum.”</p>
K17	<p>“Evet eder, ekip işi sonuçta beni motive eder bu da astlara bağlı ,sadece bana değil tüm ekibe motivasyon sağlar. Kendi yetkisini aşmadığı sürece, yetkisi dahilinde olmak kaydıyla oldukça olumlu olarak etkiler.”</p>
K18	<p>“Her şeyin geri dönüşü bizi ve işimizi yavaşlatır yani astı ve üstü her ikisini de gerekli yerlerde önemli kritik noktalarda geri bildirim olmazsa olmaz, bilgi akışı sağladığında çalışan üstüne işi ne derece önemseydiğini gösterir bu da iş akışı ve benim motivasyonum için az da olsa önemli. İnisiyatif alması da aynı şekilde.”</p>
K19	<p>“Sonuçlara bakarım, şubenin fiziksel ihtiyaçlarından tutun da hedefler mevduat şu bu her şey den sorumlu olduğum için sadece sonuçları denetleyebilmeye zamanım var ,sürecin her noktasında işi içine girersem sürdürebilir bir şey değil, o yüzden sürekli gelip şu şöyle oldu böyle oldu değil de büyük bir aksaklık varsa işi baltalayacak düzeyde bir aksaklık varsa muhakkak zaten orada geri bildirim almak isterim kastettiğim şey o değil ama böyle teferruata boğulmak istediğim bir şey değil ,motive etmez ,sonuçla gelip bu iş bitti diyen adamı alından öpesim geliyor. Yetkin insanlarla çalıştığımı hissedirim kendimi güvende hissedirim yani o konfor alanım artar.”</p>
K20	<p>“İş akış trafiği belli olan işlemlerde sürekli bilgi almak bizi yorar ,çalışanı da yorar iş akışı rutin olan işlemlerde çok fazla bilgi akışı şube müdürü ile diğer çalışanlar arasında olmaz ama özellikli işler vardır atıyorum 2 milyonluk bir kredi kullanıracaksınız bu işlemin iş akışı farklı birbirimizle teyitleşerek ortak karar alarak yapıyoruz, ufak bir komite kuruyoruz ,o yüzden geri bildirim işin niteliğine göre değişir ,buradaki iş akışında personelden gelen geri bildirimler personelin iş tutuşu hakkında bize bilgi verir ,bu personel hakkında şöyle etkilenirim o kişiyi daha iyi tanıyorsun iş tutuşu iyiyse ben bu adamla çalışırım diyorsun orada etkisi oluyor tabi motivasyon olarak. Astlar fikirlerini ortaya sunduğunda bir kişinin bir şeyi düşünmesi farklı şeyler yaratabiliyor ,farklı önerilere açığım ,altınızdakiler donanımlı olmalı ,yaptığımız fikir telakkisine hiç katılmayan bir personel kuruma</p>

	katkısı olmayan bir arkadaşır. Fikrini beyan eden personel bizi yönlendirir motive eder.”
K21	“Geri beslemenin içeriğine göre motivasyonum farklı etkilenecektir. Olumsuz geri besleme negatif yönlü olarak kısa süreli motivasyon düşüşü yaşatırken ,pozitif yönlü geri bildirim motivasyonumu yükseltir. Fakat bu durum kısa süreli bir dönem kapsar. Yöneticiden gelen olumlu geri bildirim motivasyona katkısı daha olumlu olur. Problemi çözdüğüne göre motivasyonuma olumlu etkiler.”
K22	“Bilgi akışının sürekli olması beni etkilemiyor, sonuca odaklanırım, sonuç daha önemli, beni motive etmez. İşi öğreten kişi sen olduğun için onun bunları yapması benimde emeklerimin boşa gitmemesini gösterir. Beni şevklendirir, daha çok verici olursun, bu da beni motive eder.”
K23	“Yaptığım işin ne kadar doğru ve düzgün olduğu hissi beni motive etmektedir. Ayrıca bu geri bildirimlerle de işlerimi daha hızlı yapma fırsatı doğmaktadır. Kesinlikle olumlu yönde etkiler. Çalışanların inisiyatif kullanmalarını desteklerim. Eğer yanlış bir karar vermişlerse sorunun nereden kaynaklandığını beraber çözerek bulurum. Bu şekilde hem onların şevki kırılmamış olur hem de yardımcı olduğum için ben motive olurum.”
K24	“Takım olarak heyecanımızı birlikte yaşadığımız ekibimin bir konu hakkında, kendi fikirlerini paylaşmaları, aralarında tartışarak sonuçlandırmaları, işle ilgili bütün kararlarını danışarak almaları beni olumlu yönde motive eder. Ekibimin bir problemi kendi yetkileri içinde inisiyatif kullanarak çözüme ulaştırmaları beni olumlu yönde motive eder.”

Değerlendirme

Astlarınızdan geri besleme aldığınızda motivasyonunuz ne yönde etkilenir ;K2,K11,K19,K20 ve K22 (5 katılımcı) kodlu katılımcılar kişisel motivasyonlarının etkilenmediğini, altında yatan nedenlerin ise; K2; Kurum kültüründe astın üstü geri bildirimle beslediğini görmediğini, K19; Şube de her şeyden sorumlu olduğu için sadece sonuçları denetlemeye zamanı olduğunu, her iş sürecinin her noktasında bulunamayacağını, K20; Çok fazla bilgi akışının çalışanı da şube müdürü olarak kendisini de yoracağını ve teferruata boğulmak istemediğini, K22; Sonuca odaklanacağını ,sonucun daha önemli olduğunu, ifade ederken, diğer tüm katılımcılar olumlu yönde motive olduklarını ifade etmişlerdir. Astların problem çözme, karara katılma, inisiyatif kullanma ve fikir beyan etme kavramları çerçevesinde tüm katılımcılar olumlu yönde motive olduklarını ve motivasyonlarının artış gösterdiklerini ifade etmişlerdir

Tema 3

Tablo 4.Performans ve Örgütsel Bağlılık İle İlgili Mülakat Verileri

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Bankacılık sektöründe performans sistemlerinde astlar üstlerini değerlendirmektedir ,astlarınız tarafından performansınızın değerlendirilmesi motivasyonunuzu artırır mı? ne yönde etkiler? Astlarınızın tutum, davranış ve performanslarından dolayı motive olduğunuzu onlara hissettirmeniz ,astlarınızın örgütsel aidiyet duygusunu geliştiriyor mu ? ve bu sizin motivasyonunuzu ne yönde etkiler?	
K1	“Biz de şu anda ast değerlendirmiyor ,üst değerlendiriyor ,ama olsaydı iyi değerlendirirse iyi etkiler ,bu mekanizma gerçekten iyi çalışırsa memurum beni değerlendirdiğinde , ben de eksiğim varsa tamamlarım bu da iyi olur motivasyonumu artırır diye düşünüyorum. Türk toplumu olarak alkışı zor yapıyoruz, birbirimizi sevdiğimizi çok zor söylüyoruz ama artık bu çağda motivasyon için sadece şak şak değil parada olmalı ,motivasyonda her şey de olmalı ,işini iyi yapana işini iyi yaptığını bundan memnun olduğumu söylüyorum bir de empati kuruyorum ,çalışanın önünde iki kişi var bir de ben tutup iki kişi sokarsam olmaz ,empati kurarım her zaman yapmışsa bir işi söylerim ,şurada sıkıntı vardı o işi iyi hallettin diyorum tebrik/ teşekkür manasında mutlu oluyor ,ben de kendi mutluluğumu ona hissettiriyorum. Biz genel olarak bağlıyız kurumumuza, devletçi anlayışımız var bir işi yaptığımızda devletimiz kazandı duygusu oluşuyor.”
K2	“Şu anda yapıyor, bir yabancı firmayla çalışıyor bizimkiler işte, 6-7 yıldır falan yapılıyor. Buradaki arkadaşlar beni değerlendiriyorlar, kimin ne yazdığı ne sonuçlandırdığı belli değil bunun için bir puan ortaya çıkıyor, bu puanla ilgili bana geri bildirimde bulunuyorlar birkaç ay sonra, performansım notumu etkiliyor çok uçlardaysanız eğer tabii dikkate alınıyor yani, 100 üzerinden puan veriliyor ,benim puanım 80 çıktı diyelim bankada benim pozisyonumdaki çalışanların ortalaması 90 ise muhtemelen üst yönetim bunu dikkate alıyor veya ortalama 75 iken benim 100 ise yine dikkate alınıyor, ortalamadan düşük olması da yüksek olması da bence bir sorun, hem Şube ayağında hem genel müdürlük bu yapılıyor. Bence iyi bir şey, kesinlikle yapılması gereken bir şey. Geliştirir, bence artar, artar mı bilmiyorum ama artması lazım kişiye bağlı bence ,motivasyonumu etkiler. Emeklilik koşullarının ekonomik şartların üzerinde olması, ortalama emekli maaşları çok yüksek, bu gittikçe azalacaktır bizden sonraki 65 yaşında emekli olacak gel de motive olacak. Tüm bunlara rağmen 15 yıldır bu bankadayım sudan sebepten işten çıkartılan görmedim, kötü alışkanlığı vs. şiddete bulaşan tiplerse onun dışında performans düşüklüğü vs. işten çıkarmalar biz de yok, bu kuruma kişi ve girer ve emekli olana kadar ahlaka aykırı bir şey yapmadıktan sonra işten çıkarılmaz, bu da kuruma bağlılıkla ilgili.”
K3	“Olumlu etkiliyor, ne ekersen onu biçersin diye bir laf var ,tabi onların haklarınızı korursanız desteklerseniz onlarda size iyi dönüyor iyi değerlendiriyor ,kötü davranırsan da kötü değerlendirir o da ben de biter, siz sürekli olumlu yaklaşım kötü değerlendirme alırsanız o kişiselleşir iş çıkırından çıkar benim yapabileceğim bir şey kalmaz o zaman ama olumlu yaklaştığım için olumlu geri dönüş alıyorum.

	<p>Tabi işine daha çok sarılır ya da mahcup etmemek amaçlı çalışır, daha dikkat etmeye çalışır, beni motive eder.”</p>
K4	<p>“Olumlu olmuyor çok çünkü son karar mercii ben olmadığım için çok objektif olduğuna inanmıyorum daha sübjektif değerler olmadığı için beni etkilemiyor zaten, değerlendirme de bir sürü yönetsel yetkinlikler var çok dar bir çemberde karar veriliyor dolayısıyla bütünüyle değerlendirilmeyeceği için yani çok sağlıklı olduğuna inanmıyorum.</p> <p>Gelişir tabii ki kesinlikle ,olumlu yönde etkiler. Karşılıklı bir durum kurumsal kimliğimize bağlı olması önemli.”</p>
K5	<p>“Astlarımın beni değerlendirip geri bildirimlerde bulunmaları benim kişisel performansıma katkıda bulunacaktır. Bu geri bildirimler sayesinde benim göremediğim davranışlarım, hatalarımı düzeltme fırsatı yakalarım. Bunun için de personelime teşekkür ederim. Astlarımdan memnuniyetimi belli ederim, ya da ast personelimin benim işaret ettiğim gibi işinin devam ettirilmesine hata payının aza indirgenmesine yol açar. Astlarımdan bu olumlu havası beni de olumlu etkiler. Rahat bir çalışma ortamında huzurlu oluruz.”</p>
K6	<p>“Kesinlikle herkes değerlendirilmeli. Değerlendirilmeden astların durumları anlaşılamaz.</p> <p>Astların çalışmalarından dolayı memnun olduğumu onlara belli etmem kesinlikle hem kurum adına hem de iş olarak olumlu yansıyor. Onların çalışmaları bu şekilde olumlu etkilendiğinde ise ben daha az çalışmak zorunda kalıyorum onlara bir iş verdiğimde arkalarından kontrol etmek zorunda kalmıyorum işi sahiplenmelerine neden oluyor.”</p>
K7	<p>“Mutlak adalet diye yok ,performans sistemini eleştiriyorum zaten olumsuzluk varsa nedenini öğrenmek isterim ,kendimi değiştirmek isterim bu açıdan iyi.</p> <p>Kişilerle alakalı kişilerin mutlu olması kuruma aidiyet duygusunu çoğaltır kuruma bağlılığımı görmek beni motive eder.”</p>
K8	<p>“Ben her sabah aynaya bakıyorum personelimde benim aynam siz belki görmüyorsunuz ama 10 kişi sizinle ilgili aynı yorumu yapıyorsa siz o demeksinizdir iyi de olabilir kötü de olabilir bir yerde eksiginiz varsa bizi belli periyotlarda daha fazla geliştirilmesi gereken eğitimlere gidiyoruz.”</p>
K9	<p>“Arttırır, çünkü işin hem yapılışına iştirak edip hem yönetmeye çalışırken çalışma körlüğü oluşabilir. Somut örneklerle dayalı bir performans değerlendirmesi herkesin gelişimine ve iş barışının sürekliliğine katkı yapar.</p> <p>Bu hem örgütsel bağlılığı olumlu etkiliyor hem de aynı ekipte olduğumuz, ancak birlikte bütüncül hedeflere ulaşabileceğimiz olgusunu pekiştirir.”</p>

K10	“Bu tip değerlendirmelerin hem kuruma hem de kişilerin gelişimine katkısına inanıyorum, ancak yapılan anketlerin suiistimale açık oluyor olması mesajların çok net verilmemesine yol açabiliyor. Bu seferde yapılan anketin değeri kayboluyor, dolayısıyla iyi yönetici mesajı alıyorsanız olumlu motive olursunuz. Astlarıma gösterdiğim her olumlu davranış aidiyet duygusunu geliştiriyor ancak gözlemler bazı kişilerde bunun daha çok kuruma değil de yöneticiye bağlanma şeklinde olabildiğini gösteriyor asların motive olduğunu görmek beni de her zaman motive eder.”
K11	“Farkındalık oluştururdu, insanların birbirine karşı daha dürüst olurdu ,olmalı , şeffaf bir değerlendirmeyse bu tabii ki kendinle yüzleşirsin yapıcı eleştiriye iyi olur, motive eder. Bağlılık duygusu oluşur, yaptığı işte kendini yeterli hisseder işine sarılır, benimser , şevklendirir ,örgütsel aidiyet artarsa çalışma isteği artar ,motive olurum.”
K12	“Astların üstleri değerlendirme imkanları kısıtlı olsa da zaman zaman yapılan değerlendirmeler bizlerin çalışma yöntemlerimizi sorgulamamıza yardımcı olmaktadır. İyi yönetici geri bildirimleri değerlendirerek daha doğru çalışma yöntemleri uygulayan kişidir. Takdir gören personelin bağlılık duygusunun artacağına şüphe yoktur. Mutlu/motive çalışan başarılı sonuçları getirir.”
K13	Eksik yönlerimin dışarıdan objektif olarak belirtilmesi ya da kendilerini yönlendirmem açısından benden beklentilerini bilmem ,kendimi geliştirmem için bana bilgi sağlamanın olumlu bir durum olduğunu düşünmekteyim. Beni motive eder. Astlarımin tutum davranış ve performanslarından dolayı motive olduğumu hissettirmem astlarımin hem örgütsel bağlılığımı geliştirir hem aramızdaki iletişimi güçlendirir. Çalışan arkadaşımın işini sahiplenmesi işini severek yapması bana da yansır. Benim işimi severek yapmamı sağlar.
K14	Olumlu yönde etkileyeceğini düşünmüyorum ancak bu değerlendirmenin üst yönetimde ne kadar kayda tartışılır. Motive olduğumu astın hissetmemesi ,önemsememesi motivasyonumu olumsuz yönde etkiler, aksi durumda olumlu yönde etkiler.
K15	İlk defa bu dönem bir sistem geldi herkes yöneticisini değerlendiriyor puanlıyor ve neden öyle verdiğini birbirlerine açıklıyorlar ,şeffaf bir sistem var ,bunun şeffaf olması yöneticinin kendini tanımasını kolaylaştırır o yüzden motive edici etkisi var. Kendi bakış açısı önemli burada ,yöneticisinden takdir edilme duygusu çalışanın işe bağlılığını işyerine bağlılığını da arttırır ,bu da beni motive eder.
K16	Adilane yapıldığını ve beni gerçekten objektif bir şekilde iyi niyetle değerlendirdiklerine inanırsam motivasyonumu olumlu yönde etkiler. Aksi takdirde samimiyetten uzaksa eğer olumsuz etkilenirim. Kesinlikle geliştirir.
K17	İyi etkiler bu benim kişiliğimle alakalı bir durum, kişisel gelişim için önemli değerlendirilmek güzel bir sistem. Üstleri tarafından iyi şeyler duymak her zaman herkesi motive eder ,çalıştığı kuruma bağlılığını arttırır, bu da beni motive eder.

K18	“Adil bir değerlendirme yapıldıysa evet motivasyonumu etkiler yani şöyle bu demek değil ki iyi değerlendirsin tam puan versin bu değil o kişi beni, üstünü değerlendirirken adil davranıyorsa o kişiye bunu hissettirim adaletli ve vicdanlı biri olduğunu düşünürüm -bu işte vicdan da gerekiyor çok kişi buna katılmaz bu düşünceye sektörde ama öyle-benim ne düşündüğümle ilgilenir astlar, çalışanlarım o yüzden onlar bence işlerine ve dolayısıyla bu çatıdaki her şeye saygı duyar bu da beni motive eder.”
K19	“Yakın zamanda yaşadım değerlendirildik en son aldığım ortalamam 100 üzerinden 97.5 geldi ,yeri geliyor şube müdürü olarak kızılıyorsun yeri geliyor fırçalıyorsun ama tüm bunları yaparken kırıp dökmek önemli insanların seni iyi bir yönetici olarak görmeleri gurur verici, doğru bir şeyler yaptım ki insanlar beni bu puana layık gördü bu benim için büyük bir motivasyon ,tersi olsa kendimi sorgularım metodolojimi gözden geçiririm. Evet bankaya bağlılığımı arttırır ama bankaya 1 birim arttırırsa bana bağlılığımı 3 birim arttırır ki şöyle bir şey bu şubede çalışan herkes mutludur diye bir şey yok, asker de şöyle bir tabir var yerin iyisi kötüsü olmaz komutanın iyisi kötüsü olur, sen onlara konfor alanı açılıyorsun ,evet kuruma bağlılığı artar ama daha çok şahsi yani ikili ilişkiye dönüyor çünkü bu bizde geleneksel bir tavır değil yani astı takdir etme ya da astın takdir gördüğü bir konudan pay biçme , ona ortak olma şahsa münhasır şeyler evet örgüte olan bağlılığı da artar sonuçta kurumsal bir yapı ama daha ziyade şahsi bağlılığı yöneticisine karşı arttırır.”
K20	“Yönetici değerlendirme anketi var, herkes bağlı bulunduğu üst yöneticilerini değerlendiriyorlar, kurumu da değerlendiriyorlar aslında bir nevi memnuniyet anketi ,bu anketler bizimle paylaşıyor benim hakkımda hangi kanıya vardı bize açıklanıyor isim göremiyoruz ama ,ortalamamız alınıyor ,sizden memnun olan çalışan yöneticisi için ekstra çaba sarf ediyor yöneticime mahcup olmayayım diyor ,neticede hiç birimiz makine değiliz sonuçta bunu görmek bizi motive ediyor, başında olmasını istemediğin bir yönetici için çok fazla performans sergilemen mümkün değil. Tabii kesinlikle yani biz bir yerde maaş için çalışıyoruz ama bir yandan da takdir için çalışıyoruz ,yöneticinin seninle aynı heyecanı duyması personelin motive ediyor o personelin motive olması da haliyle bizi birbirimize bağlıyor, yapılan araştırmalara göre kişiler iş yerlerini ağırlıklı yöneticisinden dolayı terk ediyor. “
K21	“Çok objektif bir değerlendirme olarak görmüyorum. Kişisel ön planda olduğu için reel değil yanlış bir değerlendirme olduğu için ilgili değerlendirmenin gerçeklikten uzak kaldığı düşüncesi ile olumlu ya da olumsuz olarak motivasyonuma bir etkisi olmaz. Böyle bir durum yaşanıyor ise bu durum örgütsel bağlılık duygusundan kaynaklı olmayıp personel ile yönetici arasındaki gelişmiş olumlu iletişimden kaynaklıdır. Personelin kurumsal aidiyet duygusu ne kadar çok olur ise olsun yöneticisi ile olan ilişkisi olumlu değil ise yöneticinin motive olduğu konularda personel olumlu performans göstermeyebilir.”

K22	“Beni motive etmez. Aldığın kararlar herkesin bakış açısına uymayabilir, tam anlamıyla adaletli olmuyor ,kişisel şeylerde devreye giriyor ,benim sadece iş tutuşuma bakmıyor, herkesin kendini haklı gördüğü ortamlarda değerlendirmeler sağlıklı değil, motivasyona katkı sağlamıyor. Arttırır, astların kuruma bağlılığını arttırır ,kurumuna seven bağlı olan insan sadece işte değil dışarıda da kurumunu temsil eder. Kişiyi olumlu etkilese de beni çok motive etmez.”
K23	Motivasyonumda herhangi bir etki yapmaz. Astlarımda bir motivasyon artışına neden olur. Kurumda çalışmaktan memnun kalırlar ki bu da aidiyet duygusunu pekiştirir. Bu ortamda çalışmak herkese huzur verdiğinden motivasyonumu olumlu yönde etkiler.
K24	“Astlarımin benim performansımı değerlendirmesi sonucu olumlu yönde ise motivasyonumu olumlu yönde etkiler. Eğer performans değerlendirmesinde olumsuzluklar var ise, bu olumsuzlukları kendimce sorgulayarak ,olumlu hale getirmeye çalışırım. Ekibin tutum, davranış ve performanslarından dolayı motive olduğumu hissettirmem , yaptıkları işi istekli ve şevkle yapmalarını sağlayarak, onların daha bir motive çalışmalarını sağlayacaktır. Doğal olarak onların motive bir şekilde çalışması benim motivasyonumu da arttıracaktır.”

Değerlendirme

Performans;K7,K10,K14,K16,K21,K22 ve K23(7 katılımcı) performanslarının değerlendirilmesinin motivasyona etkisi olmayacağını sebeplerinin ise mutlak adalet olmadığını, performans sistemlerini eleştirdiklerinin ve değerlendirmelerde iş dışında kişisel önermeler olduğundan objektif olmadığını ifade etmişlerdir. Diğer tüm katılımcılar motive olduklarını ifade etmişlerdir. Örgütsel Bağlılık;K21 kodlu katılımcı astların kuruma bağlılığın arttığını ,kurumuna bağlı olan insan sadece işte değil dışarıda da kurumu temsil ettiğini bunun ast için iyi bir şey olduğunu kendi motivasyonunu etkilemediğini dile getirmiştir. Diğer tüm katılımcılar olumlu yönde etkilendiklerini ifade etmişlerdir.

Tema 4

Tablo 5.Takdir Görme İle İlgili Mülakat Verileri

Astlarınızın müşteriler tarafından takdir edilmesi hususu sizin motivasyonunuzu ne yönde etkiler? Astlarınızın, genel müdürlük veya bölge müdürlükleri birimlerinde takdir edilmesi hususu sizin motivasyonunuzu ne yönde etkiler?	
K1	“3 ayda bir performans toplantılarımız oluyor, bazen bölge başkanı ve ekibi şubemize geliyor ,hazırlıklı geliyorlar biz bölgede ne yapmışız bizden ne istenmiş ,Türkiye 'de ne yapmışız ,sektör ne yapmışız onları sunuyorlar, pazarlama birimiyle beraber yapıyoruz bu bölge görüşmelerini ,orada takdir/övgü keyif verici oluyor ,otuz yılını doldurmuş kişiler emekliliği gelmiş belki 3 ay sonra bir daha katılmayacak onlar bile insanlar içinde takdir gördüğünde keyif veriyor, ona da dolayısıyla bana da ,müşteri ziyaretlerine gidiyoruz falanca yere orada o kişiden iyi hizmet alıyorsa müşteri de gelip bana söylediğinde mutlu oluyorum ama diğer türlü aksi durumunda sıkıntı çekiyorum, motivasyon işimizin yarısı, her kurum 3-4 gün Antalya 'ya gidiyor her kurum yapıyor bunu her şey çok profesyonel ilerliyor zaten eğer motivasyon olmazsa keyif alamazsınız başarılı olma

	ihtimaliniz zayıf, başarılı olma duygusu parayı da geçiyor ,motivasyon kesinlikle olmazsa olmazımız.”
K2	“Olumlu etkiler tabii ki, davranışsal şeyler bunlar bir de işin veri ayağı var, genel müdürlük onu inceliyor ,bir tanesi günde 40 müşteri 10 talep alıyor personel işlem tamamlıyor vs. bunları da inceliyorlar bunların sonuçları olumlu olduğu zaman bazen haftalık, aylık maillerde takip ediliyor ,maillerde herkesin görebileceği şekilde ilan ediliyor ama bunun tersi oluyor mu olmuyor, açıklanıyor ve takdir ediliyor, dolasıyla ediyor.”
K3	“Evet hoşuma gider, onun takdir edilmesi demek müşteriyi bankaya şubeye bağlamak demek ,diğer şubeler nazarında da kendi şubemin övülmesi demek ,örnek gösterilmek anlamına gelir o da hoşuma gider.”
K4	“Motive ediyor tabii ki, çalışanla ilgili bir haksızlık olursa ona tahammül edemiyorum zaten.”
K5	“İş hayatımızda çoğunlukla yaşadığımız bir durum. Personelimizin kurum dışından takdir görmesi çok hoş. Demek ki personelimize kurum kimliği ve kültürünü aktarabilmişiz diye düşünürüm, memnun olurum.”
K6	“Sadece benim takdir edilmem kesinlikle bazı şeylerin yanlış gittiğini gösterir. Benim ile birlikte astların da takdir edilmesi çok önemlidir. Sadece ben takdir ediliyorsam bulunduğum yer nedeniyle iyi görünebilmeye çalışıldığını düşünürüm ayrıca astlarda takdir edilmelidir çünkü onlar da çalıştığımız kurumu temsil etmektedir. bence üstlerden çok astların takdir edilmesi gerekmektedir, özellikle de üstlerinden.”
K7	“Tahsis birimi teşekkür etmiş bir çalışana ben çok mutlu oldum ,bana ne kadar sorun gelmezse ben o kadar mutlu oluyorum.”
K8	“Müşteriler zaten hepsi değil işlem yaptırdıktan sonra şube de aranıyor almış olduğu hizmet kalitesi ölçülüyor ihtiyaçlarınızı karşılayabildi mi diye soruluyor ,düzeltmesi gereken bir şey varsa düzeltiriz.”
K9	“Elbette olumlu etkiler. Aksi düşünülemez bile.”
K10	“Kesinlikle müşteriler tarafından takdir görmeleri beni olumlu motive eder. Yapmış olduğum koçluğun yerini bulduğunu hissederim. İyi beğenilen bir personele sahip olmak beni gururlandırır.”
K11	“O kişiyle ilgili olumlu bir şey söylendiğinde sana da olumlu bir şey söylenmiş oluyor çünkü onu da siz yetiştiriyorsunuz ,müşteri geliyor ‘siz yoktunuz, ama işimi hallettiler’ dediğinde siz de olumlu etkileniyorsunuz. Bunların bana iletilmesi bana da övgü oluyor, tersi olduğunda , astımın hatası yüzünden özür dilediğim oldu müşteriden , haksızsa onun yerine dilerim bu benim motivasyonum olumsuz etkilemez çok ,anlı bir şey olur sadece.”

K12	“Sektör gereği sıklıkla müşteri memnuniyeti araştırmaları yapmaktayız. Bu araştırmalardan elde ettiğimiz veriler bankamız çalışanların ödül, ceza sistemlerinde etkili olmaktadır. Dolayısı ile müşteriler tarafından takdir gören çalışanlarımız hem banka tarafından hem de bizler tarafından ödüllendirilmektedir. Ayrıca bölge veya genel müdürlük nezdinde takdir görülmesi önemli bir motivasyon kaynağıdır.”
K13	“Astlarımın müşteriler tarafından takdir edilmesi çalışanların kurum amacına hizmet ettiklerini düşündürdüğü için olumlu motive eder, astlarımın müdürler tarafından takdir edilmesi verilen hedefler paralelinde çalışıldığını göstermektedir.”
K14	“Gerek müşteri, gerekse genel müdürlük birimlerince astın takdir görmesi yetkin olduğunu göstermektedir. Ekibin parçasının takdir görmesi ekip yöneticisinin motivasyonunu olumlu etkiler.”
K15	“Ticari satış ekibimle ilgili olumlu mesaj aldım mesela müşteriden , aa diyorum ne kadar güzel benim de gözlerim parlıyor ,sıkıntılı arkadaşlarımız yok demek ki diye düşünüyorum ,müşteri geri bildirimini çok önemli beni mutlu ediyor diğer türlü tersi olsa gerçekten üzücü oluyor. ”
K16	“Ekip bilinci sebebiyle beni olumlu etkiler. Gurur duyarım. Başarıyı aynı şekilde ben de takdir ederim.”
K17	“Olumlu etkiler tabii ki oldukça çünkü ekip olarak düşündüğümüz için şubeyi dolayısıyla astımı da takdir etseler üstümü de etseler benim için iyi bir şey.
K18	Tabi aksi olduğunda kötü hissediyorsam takdir /teşekkür edilme olduğunda da iyi hissedeceğim bu da bir motivasyon kaynağı benim için.”
K19	“Benim açımdan o müthiş keyifli bir şey çünkü ister istemez sen kendine de pay biçiyorsun buradan o senin ekibin, dolaylı bir takdir var o güzel bir şey ,2 yıl üst üste genel müdürlükten ödül aldı personelim hani belki ondan daha fazla ben keyiflenmişimdir.”
K20	“Astımın başarısı şubemin başarısıdır aynı çatı altında çalıştığımız personelimiz takdir ediliyorsa biz şube olarak doğu yapıyoruz demektir bu da ona olan bakış açımı olumlu yönde etkiler benim onun üzerinden daha iyi oyun kurmamı sağlayabilir o bakımdan olumlu etkiliyor. Bir personel işini doğru yapıyorsa zaten severek yapıyordur işini severek yapmayan biri muhakkak bir yerlerde eksik bir şeyler yapar müşteriyi küstürür ,çalışma arkadaşlarını küstürür, yaptığı işte hata oranı artar, işe bağlılığı, size bağlılığı azalır benim için burada işini severek yapıyor olması işini daha doğru yapması için bir numaralı etken bence ekip arkadaşlarıyla da uyumu tamsa dışarıdan gelen geri bildirimleri olumluysa bunları süzüp kendi yöntemini belirliyorsa hata da yapsa önemli değil, işini severek yapması doğru yapması birbirini tamamlayan unsurlar ,bu çalışanlar benim onlara olan güvenimi ,onun yaptığı işi kontrol altında tutmamı azaltacak benim iş yükümü alacak bu yüzden de motive edecektir.”

K21	“Her iki takdirde motivasyonumu olumlu yönde etkiler.”
K22	Beni etkilemiyor, onlara karşı süper ,aferin derim, takdir ,tebrik ederim, geççerim ama onun başarısı benim kişisel motivasyonuma etki etmez.
K23	“Astlarımın kurum dışı yada kurum içinden övgü alması benim doğru bir iş yaptığımı gösterir ve bununla gururlanırım.”
K24	“Astlarımın müşteriler ,bölge müdürlükleri ve genel müdürlük birimleri tarafından takdir edilmesi yönetici olarak beni onure eder .Bu durumda yaptığım işe bağlılık ve çalışma şevkimi artııcı olur.”

Değerlendirme

Takdir Görme, Takdir Edilme de temelde bir iletişim kanalıdır ve diğer iletişim araçlarında olduğu gibi motivasyona katkı sağlar. Bulgular gösteriyor ki; astların kurum içi ve kurum dışı kanallardan takdir görmesi; tüm katılımcılar için motive edici bir unsur olduğu tespit edilmiştir. Sadece K22 kodlu katılımcı kişisel motivasyonuna etki göstermeyeceğine belirtmiştir.

Tema 5

Tablo 6.İşe Sarılma/İşi Sahiplenme İle İlgili Mülakat Verileri

Astlarınızın işini severek yapıyor olması motivasyonunuzu ne yönde etkiler? Astlarınızın görevini, eksiksiz, tam ve zamanında yapması sizin motivasyonunuzu ne yönde etkiler?	
K1	“Üst düzey etkiliyor, benim için şu önemli yani herkes sevmeyebilir ama bir işi yapabileceği nokta vardır kapasite vardır ,bana göre işi sevmiyorsa ilgisizse heyecanı yoksa bu iyi değil, bir de kişiliğinizle alakalı iş tutuşunuz ,isteksiz yapılan iş iyi sonuç vermiyor, istekli ise daha motive olurum. Mesela hedefler geliyor diyorum ki astıma hedefler geldi gerçekten mi? diyor heyecanlanıyor merak ediyor rakamları, ilk defa mı geldi! diyorum ama onun o heyecanını görmek beni mutlu ediyor bu insanla yürürüm diyorsunuz. İşle alakalı örneğin bekleme süresi var zamanında yapmadığı iş birikiyor, yığılıyor, işleri hızlı yapıp akşam açık versin istemiyorum ama gişede bekleme süresi artarsa oraya gidip bir varlığını hissettiriyorum, optimum zamanda yapmak önemli, yapılmazsa stres olurum tabii yapılırsa da motive olurum.”
K2	“Olumlu etkiler, uygun yöntemler, doğru yöntemlerle gözlem yapıyorsak eğer bir yönetici olarak, tabii ki çok fark ediyor yani, işine yansıyor, müşteri ilişkisine yansıyor, müşteri konuşurken ki ifadesine yansıyor. Ben normal kişisel hayatımda somurtkan bir adamımdır ama müşteri geldiğinde başka birisi oluyorum daha güler yüzlü davranıyorum, gişe de özellikle şubenin yüzü gişedir, ilk müşteri ile onlar karşılaşılıyor ya birkaç arkadaş vardı mesela daha önce çalıştığım şey bir suratla karşılaştığı zaman müşteriden çok şikayet geliyor. Bu kişinin de bakıyorsun özel bir problemi yok bakıyorsun o çalışma stili olmuş artık o, dolayısıyla anlıyorsun ki işini sevmiyor yani ,bir şekilde sizi çözüm üretmeye zorluyor. Olumlu yönde etkiler. Bu şekilde yapmıyorsa da niye yapmıyordan ziyade ,nedenlerine bakmak lazım önce.”

K3	“Herkes işini tam zamanında yaparsa ,bugünün işini yarına bırakmazsa evine rahat gider, ben de rahat oluyorum o zaman, ekip olduğumu hissediyorsun, tek başına bir iş için uğraşmak var bir de ekipçe bitirmek var.”
K4	“Sonuç önemli benim için ,işini sevmeden yapması müşteri ilişkilerini ve işteki verimini etkiliyorsa önemli ama bunu işine yansıtmayıp profesyonel davranıyorsa çokta önemli değil, hani bazısı nefretle çalışır istifa edicem iş bulsam der işini takip etmez bu tabii ki olacak bir şey değil ama bir diğeri de her ne kadar sevmese de işine hakkını vererek çalışır o yüzden tamamıyla karşı tarafa bağlı. Çok etkilemez , yoğun olur ,iş acil olur yapamaz ben alırım yaparım, başka bir sıkıntı olur ,eksik olur, bir şekilde halledilir ama zamanında da yapılsa pozitif etki yaratacağını düşünmüyorum.”
K5	“Bu personel yapılarıyla değişkenlik gösterebiliyor. İşini severek yapan bir personel, çalışma ortamına olumlu bir hava yayar. Müşteriler ve çalışma arkadaşlarına rahat bir ortam sağlar. Çok hoşuma gider. Fakat gerçekleşmeyecek bir temenni olarak görürüm. Mutlaka bir şeyler eksiktir, tamamlanacaktır.”
K6	“Severek yapılmayan hiçbir iş olumlu sonuçlanmaz . Astlar işi severek yapmaz ise üstlerin işleri daha da zorlaşır sürekli akıllarında soru işareti olur. Çalışan işi severek yaparsa daha az hata yapacaktır bu da üstün işini daha da kolaylaştıracaktır. Üstün en büyük hedefi kendisine bağlı çalışan personele işi sevdirmektir. Sevmeyen çalışanı da en kısa sürede kurumdan uzaklaştırmanın yolunu aramalıdır. İşini sevmeden yapan kişi severek yapan personele de olumsuz etki edecektir. Kesinlikle olumlu yönde etkiler. Çünkü üstler zaten işleri astlar arasında paylaştırır ve kendi işlerine yönelir. Astlar bir de eksik veya zamanında yetiştirmezse üstlerin omuzlarındaki yük daha da artacaktır. Burada üste düşün görevde çalışana göre iş paylaşımı yapmaktır. Örneğin 2 yıllık ile 2 aylık çalışana aynı miktarda iş verip aynı sürede bitirmelerini beklememelidir. 2 aylık çalışanın işi hızlı öğrenmesi ve diğer arkadaşları gibi doğru yapması için ona zaman tanımalıdır ve destek olmalıdır.”
K7	“Mutluysa çalıştığı ortamda huzurludur o zamanda işini severek yaparsa o etki döner dolaşır bana gelir sahiplenir işi motivasyonu etkiler tabi. Acayip etkiler ama bir iş verip kısa sürede bitirmeyeceği bir işse ve onu bitirmesini isterseniz olabilirliliği yoksa mantıklı bir süre veririm ,bitiremiyorsan da sarkacağını söylersin ,aksi olursa şube geneline yansır .”
K8	“Herkesin eğlenerek çalışmasını isterim, kendimizi motive etmeyi bilmemiz lazım çalışanın işini severek yapmasını biz sağlarız .şubeye ayaklarınızı geri geri giderek çalışıyorsanız zaten olmaz işini doğru yapıyorsa bununla ilgilenirim. Vermiş olduğunuzu işi takip etmek sizin sorumluluğunuzda, sizin göreviniz astlara görev vermekle bitmiyor iş ne aşamada sormak lazım yapacağı şeyi unutabiliyor atlayabiliyor takılabiliyor eksik olabiliyor bir şekilde telafi ediliyor.”

K9	<p>“İş yerindeki huzuru arttırarak motivasyonumuzun hep birlikte artmasını sağlar. Çünkü çarpan etkisi sebebiyle sadece yöneticilerin değil asıl işi yapan astların tüm davranışları katlanarak etki oluşturur. Ayrıca iş yerlerinde sadece üstlerden kaynaklı değil henüz fazla bilinmese de astlardan kaynaklı mobbing sıkıntıları da oluşmaya başlamıştır.</p> <p>İlave düzeltme ihtiyacı ortadan kalkacağı için hem zamanımızı hem enerjimizi daha farklı konu ve hedeflere yöneltmemize yardımcı olacağı için olumlu etkiler.”</p>
K10	<p>“Çok olumlu etkisi olur ancak sektörün getirdiği stres bazen bunu çok zorluyor her ast bu stresi kaldıramıyor ve mutsuz oluyor bu da o kişiyle ekstra ilgilenmeyi ve devam motivasyonu için çalışmanızı gerektiriyor.</p> <p>Olumlu etkiler, çünkü onların eksik kaldığı yerde işin tam ve eksiksiz gittiğinin kontrolü çözüm yolları sunma, analiz etme yükü de sizde oluyor.”</p>
K11	<p>“Beni çok etkiler, severek yapmazsa şikayet edecek, her şey güç olur severek çalışması benim enerjimi de yükseltir. İşini severek yapıyor olması önemli ,severek yapmasa da sorumluluğunu bilmesi düzgün yapıyor olması önemli bir şey işini sevmese de mevzuata uygun çalışıyorsa görev bilinci yüksekse mesai saatlerine riayet ediyorsa bu da motive edici.</p> <p>Tam, zamanında yapmazsa gerilim oluşur işler yığılarak gider ,severek yapmasındansa bunlar daha çok etkiler beni ,bu beni daha çok motive eden bir şey.”</p>
K12	<p>“Motivasyon ve başarı kavramları birbirini direkt olarak etkiler. Motive çalışan başarılı olur, başarılı çalışan motive olur. Başarılı çalışanla çalışmak yöneticiyi de motive eder.</p> <p>Astların üstlenmiş olduğu görevleri eksiksiz ve zamanında yerine getirmesi yöneticilerin diğer görevlerine daha fazla zaman ayırabilmesini sağlar. Motivasyonu olumlu yönde etkileyecektir.”</p>
K13	<p>“Astlarımın işini severek yapıyor olması motivasyonumu olumlu etkiler, çünkü işini severek yapan insanın rutin verilen görevler dışında kendisinin de işine ek katkı da bulunacağını düşünmekteyim.</p> <p>Olumlu etkiler, çünkü orta kademe yönetici olarak görevlerimden biri astımın çalışmasını kontrol etmek, diğer müşterilere ilk elden hizmet vermek, astımın görevini eksiksiz tam ve zamanında yaptığını bilmek kontrol görev yükümü azaltmakta olup, kısıtlı zamanımdan daha fazla müşterilere hizmet vermeye ayırabiliyorum.”</p>
K14	<p>“Bu motive edici bir ortam yaratmakla birlikte üstün motivasyonunu sağlayacak ana etmen olmayacaktır.</p> <p>Tersinden düşünülecek olursa verilen için tam ve zamanında yapılmamış olması diğer sorumluluk alanlarımda konsantrasyonumu bozacağından motivasyonumu olumsuz yönde etkileyecektir. Mevcut soruda ki durumda motivasyonu olumlu etkiler.”</p>

K15	“Kişi işini sevmeyse onu benimsemez isterse her şeyi izah nameye göre yapsın sevmeyse bir yerde onun mutlaka bir açığı olur ,severek yaparsa iki kat dikkat eder artı yöneticisini severse daha çok dikkatli olur, bir iş vardı işi başka bankaya kaptırdık işi yürüten personelim üzüldü tabi böyle olunca benimle paylaştı, işte bu kişi işini severek yapıyordur onun üzülmeye işini önemseydiğini ve severek yaptığını gösterir, bu da beni motive eder.”
K16	“Hem kendilerini hem de benim motivasyonumu olumlu etkiler. Başarıyı mutlu ve huzurlu çalışmak beraberinde getirir.”
K17	“İşinde mutlu olmaları benim mutluluğum gibi bir şey aslında gerçekten ekip ruhu geçerli olduğu için bir kişinin severek çalışması bütün ekibi etkiler, zincirin tüm halkaları etkilenir sadece ben değil. Olumlu etkiler, işin kusursuz akmasına birebir katkı sağladığı için önemli bir şey.”
K18	“Bu sektörde işini çok çok seven sahiplenen az bunu layıkıyla yapana saygı duyarım işini seven insan mutlu insandır kendini motive edebilen herkesi motive eder ,astını da üstünü de, işini seven isteklidir hata oranı daha az olabilir bu onun işine saygı duyduğunu gösterir bu da beni motive eder tabii ki.”
K19	“Şöyle örnek vereyim biriyle karşılıklı yemek yediğimi düşünelim biri yüzünü ekşitiyor ama yemeği yiyor bir diğeri de gayet keyifli, tadını çıkara çıkara, iştahla yemek yiyor şimdi ben iki insanın karşısında da aynı yemeği yiyebilirim diyebilir miyim, bu da bunun gibi bir şey kişi geliyor işini yapıyor ama devamlı ofluyodur pufliyodur ama işini yapıyordur işini isteyerek yaptığın zaman iştihayı açar ,beni kesinlikle motive eder işini severek yapması beni mutlu eder.”
K20	“Huzursuz ama başarılı bir şube olabilirsiniz şube müdürü çok baskı yapar ensesinde boza pişirir personelin döve döve çalıştırır yaptırır diğer taraftan bir ekip olursunuz birbiriniz için çalışırsınız kendi başarınız yöneticinizin başarısı o da kurumun başarısı olur o daha güzel bir çalışma ortamı olur.”
K21	“Mutlu çalışan, mutlu çalışma ortamını sağladığı için motivasyonuma olumlu katkı sağlar.”
K22	“İşini severek yapıyor olması zaten görev ve sorumluluğunu yerine getirmesini sağlar, bu da eksiz ve tam yapılmasını kolaylaştırır, o yüzden işini severek yapması görev bilincini arttırır, her iki durumda beni motive eder.”
K23	“Motivasyonumu olumlu yönde etkiler. Çünkü onların işlerini severek yapması minimum hata ve daha az sorun çıkmasını sağlar. İşlerimin daha kolay ve rahat olmasını sağlayacağından beni olumlu etkiler. Kesinlikle olumlu yönde etkiler. Az sorun, zamanında yapılan iş benim daha az iş yüküm olmasını sağlar. Astların motiveli çalışıyor olması huzuru ve işe gelirken mutlu olmayı getiri. Bu da beni olumlu etkiler.”

K24	“Ekibimin işini severek yapıyor olması, işe bağlılıklarını artırarak hedeflere ulaşmamızı sağlayacağı için motivasyonumu arttıracaktır. Ekibimin görevini ,eksiksiz ve tam zamanında yapması onların sorumluluk bilincine sahip olduğunu gösterdiği için motivasyonumu artırıcı bir etken olacaktır.”
------------	--

Değerlendirme

İş Sahiplenme; K4 ve K14 kodlu katılımcılar işini sevmenin ve doğru, zamanında ve eksiksiz yapıyor olmanın farklı şeyler olduğunu işini severek yapan çalışanın kendi motivasyonlarına katkısı olmadığını, personel yapısıyla değişkenlik gösterdiğini işin tam ve zamanında yapmanın olması gereken bir eylem olduğunu ifade etmişlerdir. Diğer tüm katılımcılar ise işi sevme ile sahiplenmenin birbirini tamamlar nitelikte olduğunu birinin diğerinin sonucunu doğurduğunu ifade etmişlerdir.

Sonuç ve Öneriler

Bankaların insan kaynakları yönetim stratejileri, politikaları ve dolayısıyla kurum kültürü farklılık arz ettiğinden motivasyon araçları birbirine benzemekle beraber motivasyon araçlarının kullanım öncelikleri değişmektedir.

Banka şubeleri için motivasyon konusunda en önemli faktörlerden biri olan yöneticiyle çalışan arasındaki iletişimdir. Üstler iletişime açık ve bankalardaki eski personel yönetimi anlayışı giderek kabuk değiştirmekte ve örgütsel hiyerarşide keskin, köşeli yapılanmalar her ne kadar emir-komuta zincirini korumak zorunda olsa da astlardan üstlere iş süreciyle ilgili temel bilgi akışları çoğunlukla motive edici bir unsur niteliği taşımaktadır. Genel olarak ast-üst ilişkileri etkileşiminde, örgüt içi iletişimde motivasyon sürecini başlatan birey üst yönetici olduğundan, bu durumda motivasyon sürecinin tek yönlü olarak kullanılması yerine motivasyonun örgüt içi iletişim ile astlardan üstlere doğru ilerlemesi örgütsel hiyerarşideki iletişimin daha sağlıklı işlemesine ve üstlerin motivasyonunu sağlamaya yardımcı olacağını göstermektedir.

İnsan kaynakları yönetimi fonksiyonlarından biri olan performans yönetimi çalışanların motivasyonu üzerinde en belirleyici unsurlardan biridir. Performans sistemleri içerisinde üstlerin astları değerlendirmesi söz konusu iken, hızla değişen işgücü piyasalarındaki etkin performans sistemleri gereği artık astlar da üstlerini değerlendirebilmektedir sistemin, bu çalışma için üst olarak nitelendirilen çalışanların motivasyonunun olumlu şekillenmesine yardımcı olacağı ve üstlere bireysel katkı sağlayacağını düşündürmektedir.

Takdir görmenin, çalışanların motivasyonunu sağlamada etkin bir araç olarak kullanılması ve örgütsel hiyerarşide tüm çalışanların bu beklenti içerisinde olması motivasyon sürecini hızlandırmaktadır. Aynı zamanda astların kurum içi kurum dışı tüm kanallardan takdir görmesi, üstlerinde takdir görmesi anlamına geldiği ve bu durumun motive olmalarına zemin hazırladığını göstermektedir.

Astların işe sarılma/işi sahiplenme duygusu, bu doğrultuda olumlu motivasyon etkilerinin yaratılmasına ve üstlerin motivasyonunda da farkındalık sağlanmasına yol açacağı düşünülmektedir.

Son olarak, bu araştırmanın motivasyon konusunda gerçekleştirilmesi düşünülen diğer çalışmalara ışık tutması ve katkı sağlaması temenni edilmektedir.

Kaynakça

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Acuner Akın, Ş. (2010). Örgüt Kültürünü Oluşturan Unsurların Çalışanlar Üzerindeki Motivasyonel Etkileri. Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları No: 713.
- Armstrong, M. (2006). Strategic Human Resource Management A Guide To Action, London: Kogan Page.
- Barlı Ö. (2005). Türk Yöneticisinin Yararlandığı Motivasyonel Araçlar. Ankara: Atlas.
- Birkan, K. C. (2009). Çalışanların Motivasyonel Öncelikleri ve Bir Motivasyon Faktörü Olarak Liderliğin Önemi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Bucak Balcı, E. (2002). Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesinde Örgüt İklimi :Yönetimde Ast-Üst İlişkileri. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Bahar 2002, Sayı 7.
- Demir, M. E. ve Çini, M. A. (2011). Konya Bankacılık Sektöründe Eğitim ve Kariyer Fırsatları Açısından İş Tatmininin Örgütsel Bağlılık Üzerine Etkisi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Yüksekokulu Dergisi, Cilt 14, Sayı 1-2, 161-172.
- Ergül H. F. (2005). Motivasyon ve Motivasyon Teknikleri. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 2005, C.4, S.14, 67-79.
- Gümüş S. ve Sezgin B. (2012). Motivasyonun Örgütsel Bağlılığa ve Performansa Etkisi. İstanbul: Hiperlink
- Herzberg F. (2004). Harvard Business Review on Motivating People. Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası (Yay. Haz.). (L. Aslan, çev.) Bir Kere Daha: Çalışanları Nasıl Motive Edersiniz? (s.51-74). İstanbul: MESS
- Karakaya A. ve Ay A. F. (2007). Çalışanların Motivasyonunu Etkileyen Faktörler: Sağlık Çalışanlarına Yönelik Bir Araştırma. C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Mayıs 2007, Cilt : 31, No:1, 55-67.
- Koçel T. (2010). İşletme Yöneticiliği. İstanbul: Beta Yayınları.
- Koçak O. ve Erdoğan Z. B. (2011). Bankacılık Sektöründe Yeni İnsan Kaynakları Yönetimi Yaklaşımları Hakkında Bir Uygulama. Sosyal Siyaset Konferansları, Sayı: 60, 2011/1, s. 259-283.
- Merriam, S. (2013). Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber (S.Turan, çev.). Ankara: Nobel.
- Öğüt, A., Akgemci T. ve Demirsel, M. T. (2004). Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi Bağlamında Örgütlerde İş Gören Motivasyonu Süreci. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, s.12, s.s.277-290.
- Öztürk Z. ve Dündar H. (2003). Örgütsel Motivasyon ve Kamu Çalışanlarını Motive Eden Faktörler. C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 2, 57-67.
- Tarakçıoğlu S. , Sökmen A. ve Boylu Y. (2010). Motivasyon Araçlarının Değerlendirilmesi: Ankara 'da Bir Araştırma. İşletme Araştırmaları Dergisi, 2/1, 3-20.
- Tunçer , P. (2013). Örgütlerde Performans Değerlendirme Ve Motivasyon, Sayıştay Dergisi, Sayı:88/ Ocak - Mart 2013 ,87-108.
- Us, A. T. (2007). İşletmelerde Motivasyon. İstanbul: İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneği Yayınları.

FINANSAL VARLIK FİYATLARININ KAOTİK SİSTEMLER AÇISINDAN İNCELENMESİ BİTCOİN FİYATLARI ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Öğr.Gör. Sevdanur GENÇ,

Kastamonu Üniversitesi - Taşköprü Meslek Yüksekokulu

Öğr.Gör. Atilla HEPKORUCU

Kastamonu Üniversitesi - Taşköprü Meslek Yüksekokulu

Öz

Son yıllarda gündeme gelen Bitcoin fiyatlarının aşırı yükselmesi ve hakkında yapılan haberler sonucunda; fiyat yapısının düzensizliği incelenmeye karar verilmiştir. Çalışmada amaçlanan; seçilen 2016 yılının başından 2018 yılı şubat ayına kadar olan zaman aralığı için; 6 saatlik, 12 saatlik, günlük ve haftalık olarak seçilen frekanslar baz alınarak Bitcoin varlığı üzerine Kaos teorisi kullanılarak zaman serisinin faz uzayındaki elde edilen görünümüne bakılarak sistemin kaotik olup olmadığına bakılmış ve fiyat düzensizlikleri incelenmiştir. Kaotik sistemlerin temel karakteristiği başlangıç koşullarına, tahminlerin sertliğine ve periyodik olmamasına duyarlı bağımlılıklarıdır. Bu karakteristikler çerçevesinde arzulanan fiyat yapısının düzensizliğini frekans bazındaki farklılıklarda, seçilen varlık için belirlemektir. Ancak elde edilen sonuçlara göre fiyatların tüm frekanslar için düzensiz olduğu belirlenmiştir. Bu da frekans bazında Bitcoin fiyat serilerinin tek bir yapıda incelenemeyeceğini göstermektedir. Bununla birlikte fiyatlarda düzensizlik olgusu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler : Finansal Varlık Fiyatları, Elektronik Para, Kaotik Düzensizlik, Bitcoin.

Giriş :

Kaos teorisinin finans bilimine uyarlanması; piyasalarda gözlemlenen davranış kalıpları açısından incelendiğinde geçerlilik kazanmaktadır. Piyasa aktörleri, yatırımları açısından getiri ve risk ikilisini kullanmakta ve faydayı maksimize edecek yönde karar vermektedirler. Bu haliyle piyasa tüm bu yatırım davranışların toplamıdır ve beş kurala bağlı çalışmaktadır (Mandelbrot ve Hudson 2005: 46-49). Bu beş kural kaos teorisinin temel önermeleri ile benzerlik göstermektedir.

1. Kural: Düzen düzensizliği tetiklemektedir. Aşırı fiyat dalgalanmaları, fiyat kopuşları ve düzeltmelerden dolayı bütün piyasalar içinde barındırdıkları varlıklar açısından risklidir. Bu durum piyasaların belirli trendler altında yorumlanmasına olanak tanımaktadır. Dow teorisi 1900'lü yıllarda Charles Dow tarafından oluşmuş ve genel anlamda piyasanın belli trendleri takip ettiğini öne sürmektedir (Karan, 2013, s:523). Bu haliyle trendi doğru belirlemek, piyasada oluşacak olan fiyatların doğru bir şekilde belirlenmesine imkan sağlamaktadır. Ancak trend yapısı kendi içinde üçe ayrılarak uzun vadeli, orta vadeli ve kısa vadeli trend yapılarından oluşur. Trend uzunluğunun değişmesi ile trendler farklılaşarak, kendinden önceki uzun dönemin bir düzeltmesi şeklini alır. Dow teorisine uygun olarak yatırım yapılacak varlığa yükselen uzun vadeli trendin başlangıcında yatırım yapılması ve uzun vadeli trend değişim göstermesiyle yatırımın sonlandırılması gerekmektedir (Dağlı, 2004: 287-288). Bu

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

halde herhangi bir piyasayı belirleyen trend düşünüldüğünde, piyasayı oluşturan tüm varlıkların bu trend altında davranması beklenecektir. Halbuki piyasaya aykırı davranan finansal varlıklar bulunması muhtemeldir. Bu durum düzen içinde düzensizliği tetikleyecektir.

2. Kural: Düzensizliğin içinde düzen vardır. Piyasalardaki finansal varlıkların gözlemlenen getiri serilerini takip eden kurumsal yatırımcılar, finansal piyasalarda oluşan yatırım fırsatlarını takip edeceklerdir. Mandelbrot (1963), finansal varlıkların getiri serilerinde kümelenme (clustering) olgusunu belirlemiştir. Buna göre herhangi bir finansal varlık için yüksek getiriler yüksek getirileri ve düşük getiriler ise düşük getirileri takip edecektir. Yatırımcılar açısından bu durum piyasaya giriş veya çıkış olarak belirlenebilecektir. Piyasaya yüksek getirilerin gözlemlenmesiyle çok sayıda yatırımcı piyasada uzun pozisyon alacak ve düşük getiri gözlemlenmesiyle kısa pozisyona geçecektir. Bu durum yüksek getirilerin zaman içinde azalmasına neden olarak getiri miktarlarının düşmesine neden olacaktır. Hatta bu duruma benzer şekilde Engle (1982), ARCH (Oto regresif koşullu değişen varyans modelleri) adını vererek bu olguyu modellemiştir.

3. Kural: Düzen düzensizlikten doğar. İç dinamikler olarak kabul edilen yerli yatırımcılar ve yerli spekülörlerin belirleyici aktörler olduğu piyasalar bir kişiliğe bürünür. Piyasalarda kurumsal ve bireysel yatırımcılar bulunmaktadır. Kurumsal yatırımcılar finansal kararlarını bilgisel açıdan daha etkin bir şekilde verirken, bireysel yatırımcı gecikmeli olarak kurumsal yatırımcıları takip edecektir. Bu nedenle piyasaya yöne veren alım/satım olgusu tüm yatırımcıların birbirlerini takip etmesiyle kümülatif bir karar yapısına dönecektir. Tüm yatırımcılar belirli bir süre sonunda aynı durumlar için aynı kararları vermeye başlayacak ve yatırımcı farkı ortadan kalkacaktır. Fakat burada unutulmamalıdır ki; kurumsal yatırımcı durasyon açısından daha etkin karar verirken, bireysel yatırımcılar alım/satımda daha geç davranacaktır.

4. Kural: Yeni düzene geçilmesi halinde sağlanan uzlaşma ve bağlılık, değişimin ardından çok kısa süreli olarak kendini gösterecektir. Özellikle uzun dönemli olarak piyasanın istatistiksel betimlemesi artık tanımlama açısından geçerlilik taşımayacaktır. Bu durum finansal varlıkların fiyatlarında gerçekleşen kırılmalar için anlamlıdır. Finansal varlıkların rejimlerinde gözlenen yapısal kırılmalar serilerin yapısını değiştirecektir. Yapısal kırılma olgusu serilerin ortalamalarında (sabit terim) ve/veya trendlerinde gözlenebilmektedir. Kırılma gözlemlenmesi halinde serinin veri üretme mekanizmasının değiştiği kabul edilebilir. Bu durumda kırılmanın öncesindeki bilgiyi de kullanarak yatırım kararı vermek anlamsız hale gelecektir. Perron (89) zaman serilerinde, durağan serilerin yapısal kırılma dikkate alınmadığında durağan dışı olarak belirlenebileceğini öngörmüştür. Bu şekilde trendin zamanla değişmesine izin verildiğinde serilerin aslında durağan olabileceklerini kabul etmişlerdir. Yapısal değişimin ihmal edilmesi birim kök hipotezinin haksız yere reddedilmemesine sebep olmaktadır. Örneğin; Perron (89) çalışmasında incelenen zaman serilerinin 1929 yılında yaşanan Büyük Buhran ve 1973 yılında yaşanan Petrol Fiyatları Krizinden etkilendiklerini ispatlamıştır. İncelenen seriler için; Nelson ve Plosser (82)'in durağan dışı olarak kabul ettiği makroekonomik serileri; yapısal kırılmayı dikkate alarak incelemiş ve kullanılan serilerin büyük bir kısmının durağan olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu yüzden fiyat mekanizmasını etkileyen bir değişim var ise değişimden sonra oluşan bilginin kullanılması gerekmektedir.

5. Kural: Ulaşılan yeni düzen, oluşmadan kestirilemez bir yönde gelişim göstermektedir. Piyasaların kapanmadığı, özellikle finansal piyasaların birbirleri ile entegrasyon halinde oluşları, büyük ölçüde

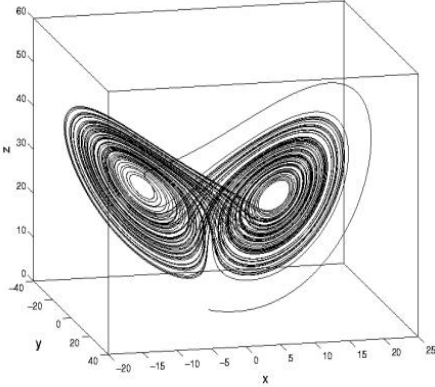
4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

birbirlerini etkileyerek benzerlik göstermelerine bağlı olarak gelişmiştir. Piyasalar arasındaki entegrasyonun varlığı ülkeler arasındaki yayılma etkisine (contagion effect) sebep olmaktadır. İktisadi olarak meydana gelen herhangi bir şok etkisinin entegre olduğu diğer ülke piyasalarına yayılmasını sağlamaktadır (Bozoklu ve Saydam, 2010, s:417). Bu durum finansal krizlerin oluşmasıyla neredeyse tüm piyasaları etkilemesi şeklinde gözlemlenmektedir. Finansal krizler piyasaların belli bir yöne kaymasını ve etkisinden kurtulana kadar pek çoğunu benzer şekilde etkilemektedir. Burada etki boyutları birbirinden farklı olsa da, piyasaları benzer şekilde etkilerler.

Veri Seti ve Yöntem :

Çalışma için gerekli veriler <https://bitcoincharts.com> sitesinden alınmıştır. Seçilen verilerin çalışma aralıkları 2016 yılının başından 2018 yılı şubat ayına kadar olan zaman aralıkları olan 6 saatlik, 12 saatlik, günlük ve haftalık'dır. Çok paradigmalı sayısal hesaplama yazılımı ve dördüncü nesil programlama dili olan Matlab kullanılmıştır. Matlab'ta zaman serisine ait kodlar yazıldıktan sonra, iki ve üç boyutta grafikleri alınmıştır.

Kaos bilimine göre, kaotik bir sistemin başlangıç koşullarındaki küçük bir değişiklik, sistemin gelecekteki durumunda büyük bir değişikliğe yol açabilmektedir (Yılmaz, D., Güler, N.F., 2006). Kaotik sistemler hem bir düzene uyarlar ve rastgele değerlerdir hem de başlangıç koşullarına göre çok hassas bir şekilde bağımlıdır (Tırmaklı, U., 2007).

Şekil 1 : Lorenz çeker.

Şekil 1'de görüldüğü gibi sistemin alabileceği muhtemel tüm durumları gösteren grafik alanı faz uzayıdır. Merkezde bir nokta bulunmaktadır ve eğimler hep bu noktadan tekrar bir şekilde geçerler, aynı zamanda iki yöne yayıldıktan sonra bir eğim çizerler ve ardından tekrar merkez noktasına geri dönerler (Genç, S., 2015, S:11-13).

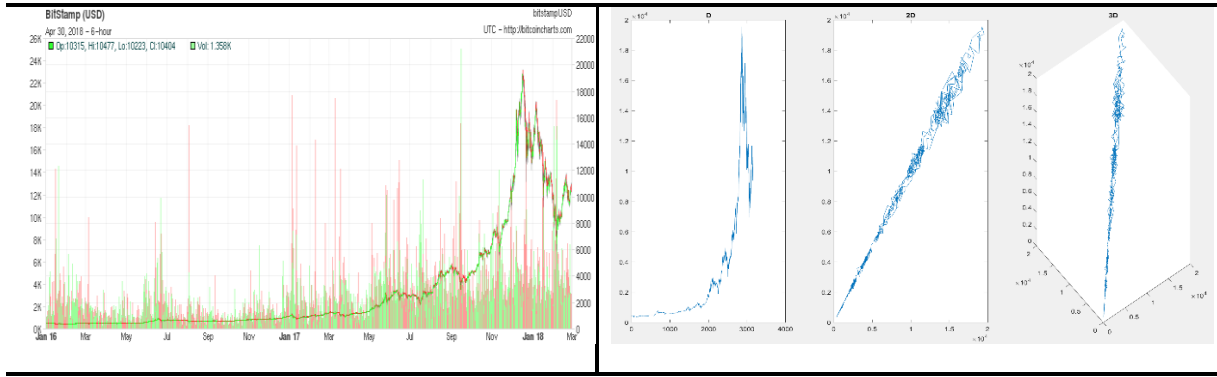
Kaotik çekerleri oluşturan parametrelerin birbirlerine göre zamansal evrimine bakıldığında, çizgilerin asla iki kez aynı rotayı izlemediği, rotalar arasında hep bir farklılığın bulunduğu görülmektedir. Görülen bu yapı fraktal olarak adlandırılmaktadır. Kaotik çekerler tam sayı olmayan bir boyuta sahip olduklarından dolayı fraktal boyut halini almışlardır. Bu boyuta sahip küme ise fraktal olarak isimlendirilir. Kaotik sistem çekerleri kesirli boyutlara sahip olmalarından dolayı fraktal boyut hesaplamaları sistemin kaotik olabileceğine ilişkin bir kriter olarak alınabilmektedir (Mandelbrot, B.B., 1982).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Sonuçlar :

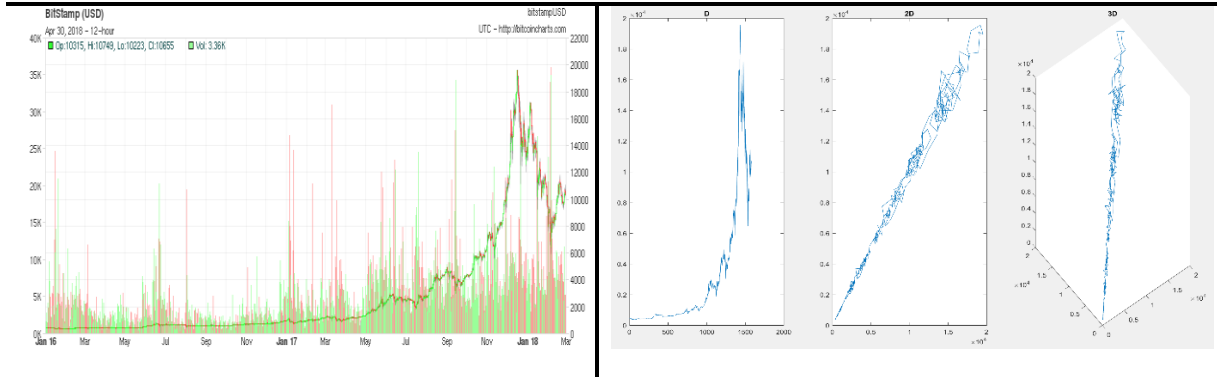
Bu çalışmada, kaos teorisi kullanılarak Bitcoin'e ait zaman serisinin faz uzayındaki elde edilen görünümüne bakılarak sistemin kaotik olup olmadığına bakılmış ve fiyat düzensizlikleri incelenmiştir. Kaotik sistemlerin temel karakteristiği başlangıç koşullarına, tahminlerin sertliğine ve periyodik olmamasına duyarlı bağımlılıklarıdır.

6 Saatlik Sonuçlar

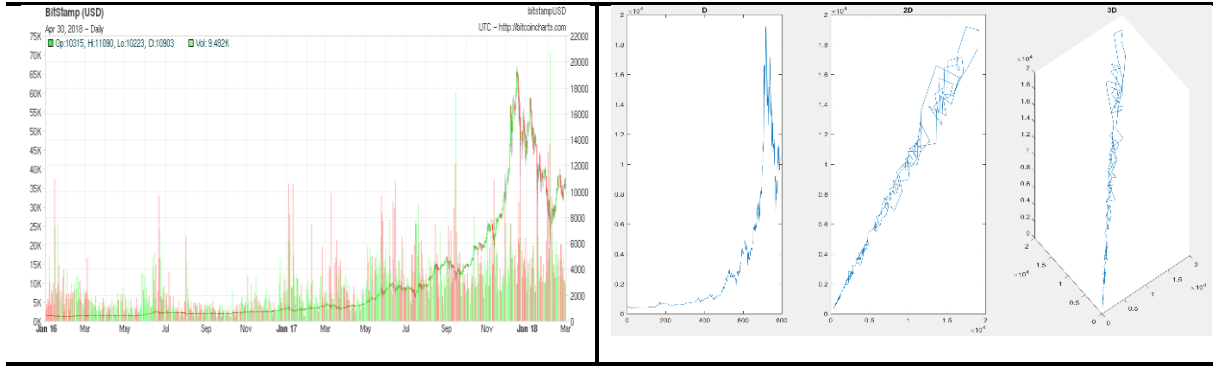

854

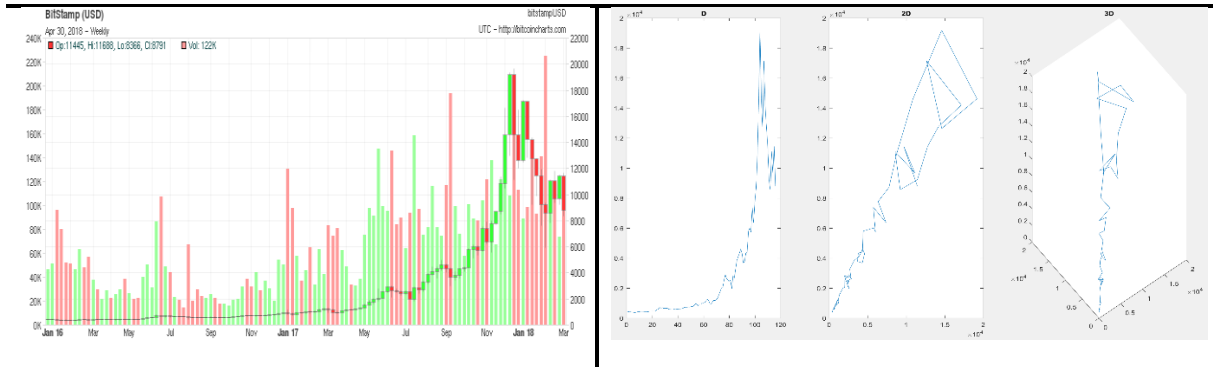
12 Saatlik Sonuçlar

Günlük Sonuçlar

Haftalık Sonuçlar

Tablo 1 : Fiyat serisi, iki boyutlu kaotik düzene göre çözülmüş veriler ve 3 boyutlu görünümlere ait sonuçlar.

Bu karakteristikler çerçevesinde arzulanan fiyat yapısının düzensizliğini frekans bazındaki farklılıklarda, seçilen varlık için belirlemektir. Ancak elde edilen sonuçlara göre fiyatların tüm frekanslar için düzensiz olduğu belirlenmiştir. Tablo 1’de kaotik çekerlerin bir alt kolu olarak incelenen Lorenz çekerleri olarak veri uzaklıkları merkezlerine göre incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre fiyatların tüm frekanslar için düzensiz olduğu belirlenmiştir. Bu da frekans bazında Bitcoin fiyat serilerinin tek bir yapıda incelenemeyeceğini göstermektedir. Bununla birlikte fiyatlarda düzensizlik olgusu belirlenmiştir.

Kaynakça :

Bozoklu, Ş., & Saydam, İ. M. (2010). Bric Ülkeleri Ve Türkiye Arasındaki Sermaye Piyasaları Entegrasyonunun Parametrik Ve Parametrik Olmayan Eşbütünleşme Testleri İle Analizi. Maliye Dergisi, 159, 416-431.

Dağlı, H. (2004) Sermaye Piyasası Ve Portföy Analizi, Derya Kitabevi: Trabzon.

Engle, R. F. (1982). Autoregressive Conditional Heteroscedasticity With Estimates Of The Variance Of United Kingdom İnflation. Econometrica: Journal Of The Econometric Society, 987-1007.

Genç, S., "Proteinlerdeki Düzensiz Bölgelerin Tespiti İçin Kaotik Ve Fizikokimyasal Özellikler Tabanlı Yeni Öznitelik Kodlama Yöntemleri Geliştirilmesi", Nisan 2015, S: 11 – 13.

Karan, Mehmet Baha (2013), Yatırım Analizi Ve Portföy Yönetimi, Gazi Yayınları, 4. Baskı, Ankara.

Mandelbrot, B. B. (1963).The Variation Of Certain Speculative Prices, The Journal Of Business, Vol. 36, No. 4, Ss. 394-419.

Mandelbrot, B.B., "The Fractal Geometry Of Nature" W.H. Freeman, New York, 1982.

Mandelbrot, B. B. Ve Hudson, R. L. (2005-Çev), Finans Piyasalarında (Saklı) Düzen: Risk, Çöküş Ve Kazanca Fraktal Yaklaşımlar, Çev. Hüner, M. İstanbul: Güncel Yayıncılık.

Nelson, C. R., & Plosser, C. R. (1982). Trends And Random Walks İn Macroeconomic Time Series: Some Evidence And İmplications. Journal Of Monetary Economics, 10(2), 139-162.

Perron, P. (1989). The Great Crash, The Oil Price Shock, And The Unit Root Hypothesis. Econometrica: Journal Of The Econometric Society, 1361-1401.

Tirnakli, U., "Kaos Geçiş Eşiğindeki Dinamik Sistemler", İtap-Iars Ders Notlari, 2007.

Yılmaz, D., Güler,N.F, "Kaotik Zaman Serisinin Analizi Üzerine Bir Araştırma", Gazi Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi, 2006.

YEREL YÖNETİMLERDEKİ NEO-LİBERAL DÖNÜŞÜM VE DEĞİŞEN PAY DAĞITIM SİSTEMİ

Arş. Gör. Ali Gökhan GÖLÇEK

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

Öğr. Gör. Mustafa Alpin GÜLŞEN

Akdeniz Üniversitesi

Öz

Küreselleşmenin yapısal bir forma büründüğü 1980 sonrası, ekonomideki değişimle birlikte yerel yönetim sistemlerinde de değişiklikler olmuştur. Özellikle rekabetçi kentler olgusunun ön plana çıktığı ve yerelleşmenin önemini arttırdığı bu dönemde, halka en yakın kamu kurumu belediyelerdir. Anayasada yer alan yerel idareler, il, belediye ve köyler olarak sıralanmakla birlikte, söz konusu alanları düzenleyen birçok kanun ve yönetmelik bulunmaktadır. Neoliberal dönüşüm sonrası, mali yerelleşme, yönetim ve katılım gibi kavramların da etkisiyle, sermaye hareketleri yerele kaymakta ve belediye sınırları eskisinden daha çok önem kazanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, belediyelerin hâkim olduğu alanlar, sermayedarlar için bir cazibe merkezi haline gelmiştir. Önemi artan bu yerleşim alanlarında belediye kapsamında yapılacak olan düzenlemeler, yatırımlar için önem arz etmektedir. Çalışmada 2012 yılında çıkarılan 6360 Sayılı Kanun'un yerel yönetimlerdeki yansımaları ve özellikle 2014 sonrası etkileri, neoliberal bakış açısıyla eleştirel bir şekilde ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yerel Yönetimler, 6360 sayılı kanun, Belediyeler, Türkiye.

Abstract

After 1980, when globalization became a structural form, there was a change in the local government systems with the change in the economy. Especially in this era when the creation of competitive cities is at the forefront and localization has increased its importance, the public institution that is closest to the public is the municipalities. Local governments, provincial, municipal and peasant in the Constitution, as well as many other laws and regulations governing such areas. After the neoliberal transformation, the effects of financial localization, governance and participation, capital movements are shifting and municipal borders gain more importance than their old counterparts. In other words, areas where municipalities are dominant have become a center of attraction for investors. The regulations that will be made within the municipality in these increasingly important settlements are important for investments. In the study, the effects of Law No. 6360 issued in 2012 on local administrations, and especially post-2014 effects, will be critically examined from a neoliberal point of view.

Keywords: Local Governments, Law No. 6360, Municipalities, Turkey.

Giriş

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Bu çalışma; neo-liberal dönemde yerel yönetim sistemine yaklaşımı, yerleşme kavramında meydana gelen değişimi, kamusal hizmet üretimindeki dönüşümü anlatmayı hedeflemektedir. Dönüşüm süreci ele alındıktan sonra, 6360 sayılı düzenleme ve bu düzenlemenin mali açıdan getirdiği en büyük değişiklik olan yeni pay dağıtım sistemi incelenecektir. Sonuç bölümünde ise, yerel yönetim sisteminde yaşanan bu dönüşüme maliye politikası perspektifinden bakılmaya çalışılacaktır.

1970'lerin sonunda Keynesyen ekonomi politikaların krize girmesiyle ortaya çıkan neo-liberal yaklaşım; serbestleşmeyi ve kuralsızlaştırmayı vurgulamakta, devletin görevinin bireylerin özel mülkiyetini korumak ve piyasaların işleyişi için uygun koşulları oluşturmak olduğunu savunmaktadır.

2000 sonrası dönemden beri Türk yerel yönetim sistemi büyük bir değişim geçirmektedir. 2012 tarihinde yasalaşan 6360 sayılı kanun bu dönüşümün son aşaması olmuş, düzenleme ile birlikte büyükşehir belediye sisteminde, köylerin yapısında, belde belediyelerinde, imar konusunda ve merkezden gelen kaynakların bölüşümünde radikal değişiklikler olmuştur.

1. Kavramsal Çerçeve: Yerel Yönetimler

Yerel kelimesi özü itibarıyla yer kelimesinden gelmekte olup, bahse konu olan yerle ilgili alanı ve sınırlarını ifade etmektedir. Yerel yönetim kendi sınırları içinde yaşayan vatandaşlarının çıkarlarını temsil etmede, yerel hizmetlerin devri ve sunumunda önemli bir role sahip olan tüzel kişiliklerdir.

Yerel yönetimler belirli bir coğrafi alanda yaşayan, yerel topluluğun bireylerine kendilerini en çok ilgilendiren konularda hizmet üretmek amacıyla kurulan, karar organları yerel toplulukça seçilerek göreve getirilen, yasalarla belirlenmiş görevlere ve yetkilere, özel gelirlere, bütçeye ve personele sahip, üstlendiği hizmetler için kendi örgütsel yapısını kurabilen, merkez yönetimi ile ilişkilerinde yönetsel özerklikten yararlanan kamu tüzel kişilikleri olarak tanımlamak mümkündür.

Yerel idareler, Anayasa'nın 127inci maddesinde yer almaktadır. Buna göre, yerel idare birimleri; il, belediye ve köylerdir. Kuruluş amaçları ise, yerel ve ortak ihtiyaçları karşılamak olarak tespit edilmiş olup, karar organları seçimle iş başına gelmektedir.

Yerel yönetimler birimi olarak en çok konuşulan ve gündemde olan idare, belediyelerdir. Sürekli büyüyen ve nüfusu hızla artan şehirlerde yaşayan insanların ihtiyaçları da gündün güne değişmektedir. Belediyeler halka en yakın yerde hizmet veren yerel yönetim birimleri olduğundan, halkla ilk temasa geçen kamu kurumu niteliği göstermektedirler.

Küreselleşme ile birlikte dünyada mevcut sınırların önemi giderek azalmakta, ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkiler sınır tanımamakta ve bunun sonucunda uluslararası kuruluşların ve işbirliklerinin önemi giderek artmaktadır. Küreselleşmenin etkisinin artmasıyla, yerel değerler önem kazanmaya başlamıştır.

2. Neo-liberal Dönemde Yerel Yönetimlerdeki Dönüşüm

Yerel yönetim sisteminde zaman içerisinde yaşanan dönüşümü anlamak adına "kent hakkı" kavramını temel almak gerekir. Kavramın yaratıcısı Lefebvre; kapitalizmin bir mekân olarak kenti keşfetmesinin, gelişimindeki en önemli basamaklardan biri olduğunu söylemektedir (Lefebvre, 1976). Kent mekânı, kapitalist sistemin kendini yeniden üretmesini sağlayan mekanizmadır. Neo-liberalizm, sermaye birikim süreçleri ile kent arasında kurduğu ilişkiyle kentsel mekân tartışmalarının bir parçası haline almıştır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Neo-liberal belediyeçilik anlayışı, ekonomik ve toplumsal olmak üzere iki temel düzlemde incelenmektedir. Söz konusu anlayış; “...büyük sermayenin kentleşmesine hizmet eden, inşaat sektörünün spekülatif taleplerine odaklanmış, personel giderlerini düşürmeye, kendisini emek ilişkilerinden soyutlamaya çalışan, kolektif tüketim hizmetlerini budayan ve piyasalaştıran çizginin adı” (Doğan, 2011: 78) olarak tanımlanmaktadır. Neo-liberal belediyeçilik, işgücünün yeniden üretilmesinden ziyade sermaye birikiminin artırılmasını önceler ve yerel yönetimleri birer “hizmet şirketine” dönüştürür (Doğan, 2014: 79). Taşerona iş gördürme yoluyla mal ve hizmet alımı, altyapı çalışmalarının ihalelerle müteahhitlere devredilmesi gibi olgular bu yaklaşımın örneğini oluşturmaktadır.

Neo-liberal küreselleşmenin getirdiği yerellikler üzerinden kalkınma/yerel kalkınma; sermaye çekebilmek için kentlerin sahip olduğu toprak ve emek gibi potansiyellerini ön plana çıkarma olarak uygulamada kendini göstermektedir. Gelişmiş devletler ve uluslararası sermayenin desteklediği bu yeni kalkınma biçimi bağlamında kentler, Dünya Bankası tarafından “kalkınmanın yeni motor güçleri” olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlamayı destekleyecek şekilde neo-liberal uygulamalar örneği olarak, merkezin hedefi yereli rekabet edebilir kurumsallaştırmaya kavuşturmuştur. Bu bağlamda, 2001-2002 krizleri sonrasında yerel yönetimlerin alanındaki düzenlemeler yerel yönetimlerin merkezi yönetim ile görev paylaşımını yeniden düzenlemiş, üretici devletten düzenleyici devlete doğru bir kayma yaşanmıştır. Yerelleşme, özelleştirme ve yönetim alanlarında yeni düzenlemeler yapılmıştır (Ataay, 2007: 3-4). Yani, devleti küçülterek yönetim bakımından yerelleşmeye ihtiyaç duyulduğunu vurgulamak ve bu ihtiyacı reformlarla tamamlamaktır.

Yerelleşme talepleri genelde siyasi bir temel taşımaktadır; bu nedenle konu en başta demokrasi kavramıyla birlikte ele alınmaktadır. Literatürde mali yerelleşme iki farklı perspektifle tanımlanır. Birinci görüş, İkinci Dünya Savaşı ve 1970’lerde yaşanan ekonomik krize kadar olan dönemi kapsamakta ve kendine refah devleti modelini temel alarak, devleti tüm vatandaşların ortak çıkarını savunan bir yapı olarak tanımlamaktadır. İkinci görüş ise 1980’li yıllarla birlikte yaratılmaya başlanan neo-liberal politikaları kendine pusula edinen, birinci kuşak yerelleşmeyi kamusal tercih yaklaşımı bağlamında eleştiren bir yapılanmadır.

3. Belediye Sistemindeki Dönüşüm

1984 yılındaki yerel seçimler ile birlikte İstanbul, Ankara ve İzmir’de uygulanmaya başlanan bu yeni modele 1986’da Adana, 1987’de Gaziantep, Konya ve Bursa, 1988’de Kayseri, 1993’te Erzurum, Mersin, Diyarbakır, Antalya, Eskişehir, İzmit ve Samsun ve 2000 yılında da Sakarya belediyesi eklenmiştir. Böylece 2000 yılı itibariyle isimleri değişmeyen toplamda 16 il belediyesi, büyükşehir belediyesine dönüşmüştür.

2004 yılında yeni bir düzenlemeye gidilmiş ve 3030 sayılı Kanunun yerini 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu almıştır. Kanunda büyükşehir belediyeleri; “en az üç ilçe veya ilk kademe belediyesini kapsayan, bu belediyeler arasında koordinasyonu sağlayan; kanunlarla verilen görev ve sorumlulukları yerine getiren, yetkileri kullanan; idari ve mali özerkliğe sahip ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişileri”, şeklinde tanımlanmıştır. Büyükşehir ve onun altındaki ilçe ve alt kademe belediyelerinden oluşan mevcut iki düzeyli sistem ise yönetim yapısını korumuştur.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

5216 sayılı kanun önemli değişiklikleri içinde barındırmaktadır. 3030 sayılı kanun tarafından büyükşehir belediyesi olmak için gereken özellikler net bir şekilde çizilmemiş; bu sayede birkaç yüz bin nüfusa sahip belediyeler bile bu statüye kavuşmuş ve böylece büyükşehir olmak nesnel bir konudan siyasal bir konuya evrilmiştir (Keleş, 2013: 17). 5216 sayılı düzenleme, büyükşehir belediyesi kurmayı zorlaştırmasına rağmen büyük bir hızla kentleşen orta büyüklükteki Anadolu kentlerinin büyükşehir olma beklentilerini azaltmamıştır.

Çıkarılan yasalar ve yeni düzenlemelerden de anlaşılacağı gibi AK Parti iktidarında yerel yönetim sistemi köklü bir değişim geçirmektedir. Bu değişimlerden bazıları demokratik yapıyı güçlendirmiş, bazı değişiklikler ise çeşitli yönlerden eleştiriye maruz kalmıştır. Dönem içerisinde yapılan değişiklikler, belediyelerin mali kaynaklarını artırmakla beraber merkezi hükümete bağımlılığı da aynı yönde etkilemiştir.

4. 6360 Sayılı Düzenleme: Yerelin Merkezileşmesi

2012 tarihinde yürürlüğe giren ve uygulanması büyük ölçüde 2014 yerel seçimleri sonrasında bırakılan 6360¹ sayılı düzenleme ile belediye sınırları il mülki sınırına çekilmiş ve bu sayede mevcut 16 büyükşehir belediyesine ek olarak 14 belediye² 750.000 nüfusa ulaşarak büyükşehir statüsü kazanmıştır. Bu değişiklik yerel yönetimlerde ikili bir yapıyı meydana getirmiştir. 30 büyükşehir belediyesinde il özel idaresi kaldırılmış, belde belediyeleri ve köyler tüzel kişiliğini kaybetmiş, diğer 51 ilde ise mevcut yapı korunmuştur. Yasa büyükşehir belediyesini, “Sınırları il mülki sınırı olan ve sınırları içerisindeki ilçe belediyeleri arasında koordinasyonu sağlayan; idarî ve malî özerkliğe sahip olarak kanunlarla verilen görev ve sorumlulukları yerine getiren, yetkileri kullanan; karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişisi” şeklinde tanımlamaktadır (6360, Md: 4).

6360 sayılı kanunun genel gerekçesinde yasanın çıkarılma nedeni şu şekilde ifade edilmiştir:

“Mevcut yerel yönetim yapısı ile yerel nitelikteki kamu hizmetlerinin etkin ve verimli bir şekilde sunulması olanağı kalmayan bazı illerde, bu hizmetlerinin vatandaşlarımızın artan beklentilerini karşılayabilecek nitelik ve kabiliyetle donatılmış, ideal ölçekte etkin hizmet sunma potansiyeline sahip yerel yönetimlerce sağlanması öngörülmekte ve bu doğrultuda düzenleme yapılmaktadır.” (Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü, 2012: 9).

Kanun ile birlikte büyükşehir belediyesi sınırları içerisindeki belde belediyelerinin ve köylerin tüzel kişiliği kaldırılmıştır. Bu yapılar mahalleye dönüştürülmüştür. Mahalle olabilmek için ise 500 nüfus şartı getirilmiştir. Büyükşehir olmayan il belediyelerinde ise nüfusu 2.000’in altında olan belde belediyelerinin tüzel kişiliğine son verilmiş bu belediyeler köye dönüştürülmüştür. Düzenleme, büyükşehir belediyesi olan illerde il özel idarelerini kaldırılmış, köylere ve mücavir alanlara hizmet sağlama görevini büyükşehir ve büyükşehir ilçe belediyelerine devretmiştir. Yeni düzenlemenin yerel yönetim birimleri açısından nasıl bir dönüşüm getirdiği Tablo 1’de görülebilir. Buna göre eskiden 2.950

¹ 6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun 06/12/2012 tarih ve 28489 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

² Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Mardin, Muğla, Ordu, Tekirdağ, Trabzon, Şanlıurfa ve Van.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

olan belediye sayısı 1.397'ye, 34.339 olan köy sayısı 18.288'e düşmüştür.

Değişim yalnızca yerel yönetim birimlerinin sayılarında yaşanmamış, düzenleme ile birlikte kentte yaşayan nüfus TÜİK'in 2015 yılında gerçekleştirdiği sayıma göre ülke nüfusunun %93'üne ulaşmıştır. Bu oran 2011 yılında %83,9'dur³. Yani artık ülkenin %93'ü belediye sınırları içerisinde yaşamaktadır. Kentlerde yaşayan nüfusun belediye türüne göre dağılımına bakıldığında zaman %87'lik bir kısmın büyükşehir belediyeleri sınırlarında yaşadığı görülmektedir.

Yasa ile birlikte büyükşehir belediyelerinde yeni yönetim birimleri kurulmuştur. Mevcut il belediyelerinde il özel idareleri varlığını devam ettirmiş, büyükşehirlerde ise il özel idaresinin yerini 'Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı' almıştır. İl özel idaresi merkezi idareyi temsilen köylere ve belediye sınırları dışında kalan alanlara hizmet götürmekle sorumludur. Büyükşehirlerde kurulan YİKB ise illerde kamu kurum ve kuruluşlarının yatırım ve hizmetlerinin etkin olarak yapılması, izlenmesi ve ilde hizmetler açısından koordinasyon sağlanması gibi görevlerin yanı sıra afet ve acil yardım durumlarının koordinasyonu, ilin tanıtımı, temsil tören ağırlama gibi birçok alanda yetkilendirilmiştir.

5. 6360 Sayılı Yasanın Getirdiği Mali Değişiklikler ve Değişen Pay Dağıtım Sistemi

Mali paylaşım bakımından idareler arası ilişkiler mali tevzin kavramı ile açıklanmaktadır. İdareler arası mali ilişkilerin düzenlenmesi olarak mali tevzin konusunda terminolojik açıdan bir karmaşıklık söz konusudur. Birçok yazar mali tevzin yerine; mali denkleştirme, mali uyuma, mali uzlaşma, akçal denkleştirme vs. gibi kavramlar kullanılmaktadır. Bu paylaşımın birçok farklı nedeni vardır. Bunlar kamu harcamalarındaki artış, vergilendirme yetkisi, hizmetlerin yerelleşmesi gibi nedenlerdir.

İdareler arası transferler iki şekilde dağıtılmaktadır. Birincisi gelir paylaşımı düzenlemeleri ile gelirlerin dağıtılması, ikincisi ise şartlı ve şartsız bağış ve yardımlar şeklinde olmaktadır. 1981 tarihli ve 2380 sayılı "Belediyelere ve İl Özel İdarelerine Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkında Kanun" ile bazı devlet gelirlerinden pay verme yönteminde değişiklik yapılmış ve genel bütçe vergi gelirleri üzerinden %1'lik bir oranda pay verilmesi esasına geçilmiştir. 1984 yılında il özel idaresinin genel bütçe vergi gelirlerinden aldığı pay %2.30'a çıkarılmıştır. 2001 yılında bu oran %1.12'ye düşürülmüş, 2003 yılında ise %1'e sabitlenmiştir. 2008 yılında yapılan değişiklik ile %1.15'e çıkarılmış ve dağıtım nüfus kriterine göre düzenlemiştir.

6360 sayılı kanun belediye öz gelirlerini artırmaya yönelik önemli değişiklikler getirmemiştir. Merkezden transfer edilen paylar yükselmiş; fakat bu durum merkeze bağımlılığı artırarak mali özerkliği zedeleyici bir forma bürünmüştür (Koyuncu, 2012: 2). Anayasanın 127. maddesinde 'mahalli idarelere görevleriyle orantılı gelir sağlanır' denmektedir. Bu madde mali özerkliğin anayasal teminatıdır. Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı mali yerleşmenin şu özelliklerine dikkat çekmektedir: Yapılan hibe ve bağışlara şart konmamalıdır, yerel yönetimlerin takdir hakkı azaltılmamalıdır, yerel yönetimler arasında mali eşitleme ve buna benzer önlemler alınmalıdır, mali

³ Veriler <http://www.tbb.gov.tr/belediyelerimiz/istatistikler/genel-istatistikler/> adresinden alınmıştır. (E.T. 09.11.2017)

bakımdan zayıf olan yerel yönetimlere destek sağlanmadır, yerel vergi ve harçlarla da gelir elde edilmelidir (Yılmaz, 2015: 11).

Eski düzenlemede %5 olan bu payın %70'lik kısmı doğrudan büyükşehir belediyesine kalmakta, %30'luk kısmı ise bir havuzda toplanıp büyükşehir belediyelerinin nüfusuna göre dağıtılmaktaydı. Havuz sistemiyle birlikte kaynaklar kişi başına düşen vergi geliri yüksek olan İstanbul, Kocaeli ve Ankara gibi illerden, vergi geliri düşük olan belediyelere doğru aktarılmakta, böylece yatay eşitleme amaçlanmaktadır. Bu sistemde, Diyarbakır havuza verdiği katkının 8,41 katını, Erzurum ise 6,82 katını almaktadır. Aynı durum İstanbul, Ankara ve Kocaeli hariç tüm büyükşehir belediyeleri için geçerlidir. (Yılmaz vd., 2012: 260)

Yasayla birlikte %6'ya yükselen payın dağıtım sistemi de değiştirilmiştir. Yeni düzenlemede büyükşehir belediyelerine verilen bu paylar %70 oranında nüfusa, %30 oranında ise büyükşehirlerin yüz ölçümüne göre dağıtılmıştır. Yüz ölçümünün dikkate alınması hizmet götürülecek alanın il mülki sınırına çekilmesiyle artacak olan harcamaların karşılanma adına yerinde bir değişiklik olmuştur. Büyükşehir belediyelerine düşen toplam pay konusunda yapılan hesaplama göre; Muğla'nın aldığı pay %90, Van'ın %77, Erzurum'un ise %71 oranında artmıştır. İstanbul %4 lük bir kayıp yaşarken, İzmir, Ankara ve Gaziantep'te artış oranı çok düşük kalmıştır (Koyuncu, 2012: 5). Muğla, Erzurum ve Van kazançlı görünse de Ruşen Keleş'in de vurguladığı gibi hizmet götürecekleri coğrafi alan çok geniş olduğu için bu belediyelerin harcamaları da aynı oranda artacaktır.

Yasayla birlikte değişen dağıtım sisteminde dikkat çeken değişimler ortaya çıkmıştır. Büyükşehir dışındaki belediyelerinin aldığı pay oranının %2,85'den %1,5'e inmiş, il özel idarelerinin aldığı pay %1,15'den %0,5'e indirilmiştir. Büyükşehir ilçe belediyelerinin payları %2,5'den, %4,5'e çıkmıştır. Büyükşehir ilçe belediyelerine pay dağıtılırken %90 nüfus, %10 yüz ölçümü kriteri getirilmiştir. İlçeler aldıkları bu payın %10'unu su ve kanalizasyon idaresine, %30'unu ise büyükşehir belediyesine verecektir. Nüfusu 10 binin altında olan belediyelere verilen denkleştirme ödeneğinin hesaplanmasında nüfus kriteri daha çok dikkate alınmaya başlanmıştır.

Tablo 1: Yenilenen Yerel Yönetim Sisteminde Belediye ve İl Özel İdarelerinin Merkezden Alacağı Paylar

	2008 Sonrası	Yeni Kanun Not: Kanundaki değişiklikler koyu renkle belirtilmiştir.
Büyükşehir Belediyeleri	<ul style="list-style-type: none"> Sınırları içinde toplanan GBVG'nin %5'i %70'i doğrudan, %30'u büyükşehir belediyeleri arasında nüfuslarına göre büyükşehir ilçe belediye paylarının %30' u 	<ul style="list-style-type: none"> Sınırları içinde toplanan GBVG'nin %6'sı %60'ı doğrudan %40 ise büyükşehir belediyeleri arasında %70'lik kısmı nüfus, %30'luk kısmı ise büyükşehirin yüzölçümüne göre ilçe belediye paylarının yüzde 30'u
Büyükşehir İlçe Belediyeleri	<ul style="list-style-type: none"> GBVG'nin %2,50'si belediye nüfusuna göre 	<ul style="list-style-type: none"> GBVG'nin %4,50'si %90'ı belediye nüfusuna %10'u belediyenin yüzölçümüne göre
	<ul style="list-style-type: none"> GBVG'nin %2,85'inin %80'i belediye 	<ul style="list-style-type: none"> GBVG'nin %1,50'sinin %80'i

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Diğer Belediyeler	nüfusuna, %20'si ilçe gelişmişlik endeksine göre eşit sayıda ilçe içeren 5 grupta gelişmişlik payının gruplara sırasıyla %23, %21, %20, %19, %17 olarak dağıtılmasına göre • GBVG'nin %0,1 'i nüfusu 10.000'e kadar belediyeler için %60'ı 0-5 bin; %40'ı 5-10 bin arası nüfusa sahip belediyelere eşit olarak	belediye nüfusuna, %20'si ilçe gelişmişlik endeksine göre eşit sayıda nüfus içeren 5 grupta gelişmişlik payının gruplara sırasıyla %23, %21, %20, %19, %17 olarak dağıtılmasına göre • GBVG'nin %0,1 'i nüfusu 10.000'e kadar belediyeler için %65'i eşit, %35'i nüfuslarına göre
İl Özel İdareleri	• GBVG'nin %1,15'inin %50'si nüfus, %10'u ilin yüzölçümü, %10'u ilin köy sayısı, %15'i ilin kırsal alan nüfusu, %15'i ilin gelişmişlik endeks değerine göre	• GBVG'nin %0,05'inin %50'si nüfus, %10'u ilin yüzölçümü, %10'u ilin köy sayısı, %15'i ilin kırsal alan nüfusu, %15'i ilin gelişmişlik endeks değerine göre

Kaynak: Koyuncu, 2012: 4.

Diğer belediyelere %1,5'lik pay dağıtılırken %80 nüfus, %20 gelişmişlik indeksi hesaba katılır. Kalkınma bakanlığı eski düzenlemede gelişmişlik indeksini hesaplarken belediyeleri, toplam belediye sayısına göre beş gruba ayırmakta ve pay dağıtımını %23 ila %17 arasında değişen oranlara göre yapmaktaydı, böylece az gelişmiş belediyeler daha çok pay alıyor ve kaynak adaletsizliği giderilmeye çalışılıyordu. Yeni düzenlemeyle nüfus kriteri öne çıkarılmış, bu durum nüfusu yüksek olan belediyelerin daha çok pay almasına neden olmuştur (Koyuncu, 2012: 6). Harcamalarına kaynak bulma konusunda gelişmişlik ve gelir düzeyleri düşük olan belediyelerin merkeze bağımlılığı diğer belediyelere göre daha fazladır. Mevcut durumda merkezden gelecek kaynağa muhtaç olan az gelişmiş belediyelerin kaybı, kamu hizmetlerinin sunulmasında zorlukların yaşanmasına neden olacaktır.

Görüldüğü üzere büyükşehir belediyelerine yıllar itibariyle yapılan pay aktarımları, 2380 sayılı Kanun'un yürürlükte olduğu yıllar itibariyle %5'ler oranındayken, 2008 yılında 5779 Sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesiyle birlikte %2,5'lere düşmüş ve 6360 Sayılı Kanun'un uygulamaya başlanmasıyla birlikte de %4,5'e kadar yükselmiştir. Söz konusu oransal değişimin aktarılan paylar ile yıl içinde dağıtılan kısımlarında da büyükşehir belediyeleri ağırlıklı oransal bir artış gözlemlenmektedir. Aynı değişim ertesi yıla devirlerin miktarında da aynı yönde hissedilmektedir.

Sonuç

2012 değişikliği yani 6360 sayılı kanunun etkisi, 2014 seçimlerinde etkisini göstermiş ve il özel idarelere dağıtılan pay azalmaya başlamıştır. Bu durumun bazı sosyal ve ekonomik etkilerinin olması muhtemeldir.

Yerel yönetim sisteminde yapılan düzenleme ile birlikte yeni cazibe merkezleri oluşturulmuş, şehirlerin tüm il sınırları inşaat sektörüne açılmıştır. Bu sektör finans ve reel sektör ilişkisinin bir yansımasıdır. 2008 krizi ile birlikte gelişmekte olan çevre ülkelere doğru giden sermaye ülkemizde de konut sektöründe bir patlama yaşanmasına sebep olmuştur. Bu sistem merkez ülkelerde olduğu gibi krize gebedir. Konut fiyatlarında oluşan artışın konutun reel değerine ne kadar yakın olduğu, burada bir

balonun olup olmadığı tartışmaya açıktır. Son olarak, yerel yönetim sisteminde yapılan bu değişiklik yaklaşmakta olan konut balonu krizini geciktirmekte fakat engelleyememektedir.

Kaynakça

Ataay, F. (2007). Neo-liberalizm, Kamu Reformu, Demokrasi. Ed. Şinasi Aksoy ve Yılmaz Üstüner, Kamu Yönetimi: Kuram ve Uygulama içinde, Ankara: Nobel Yayıncılık.

Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü (2012). Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı Gerekçesi. <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss338.pdf> (ET: 11.11.2017).

Koyuncu, E. (2012). Yenilenen Yerel Yönetim Sisteminde Belediye ve İl Özel İdarelerinin Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Alacakları Payların Karşılaştırılmalı Analizi. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) Politika Notu, http://www.tepav.org.tr/upload/files/1352878676-4.Yenilenen_Yerel_Yonetim_Sistemi_Karsilastirmali_Analizi.pdf (ET: 15.06.2018).

Doğan, A. E. (2014). Neo-Liberal Belediyeciliğin Çelik Zırhı: Yerel Kalkınma. Mülkiye Dergisi, 29 (246): 77-88.

Keleş, R. (2013). Anakent Belediyelerinin Sayısı Çoğalırken. GABB Birlik Dergisi, 8(2), 15-19.

Lefebvre, H. (1976). The Survival of Capitalism: Reproduction of the Relations of Production. London: Allison and Busby.

Yılmaz, H. H., Emil, M. F. ve Kerimoğlu, B. (2012). Yerel Yönetimler Maliyesi. Ankara: Mali Hizmetler Derneği Yayını.

Yılmaz, H. H. (2015). Belediye Gelirlerinin Mali Özerklik Bağlamında Değerlendirilmesi. İller ve Belediyeler Dergisi, 807-808.

TÜRKİYE'DE LOJİSTİK VE LOJİSTİK KÖYLER

Arş. Gör. Ashhan Yıldız

Alanya Alaeddin Keykubat Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Uluslararası Ticaret Bölümü

Prof. Dr. Ahmet Ay

Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret Bölümü

Öz

Uluslararası ticaretin önemli faaliyet alanlarından biri lojistikdir. Lojistik, ürünün üreticiden son tüketiciye kadar getirilmesini içeren faaliyetler bütünüdür. Lojistik ve lojistik faaliyetlerin bütünleşik şekilde yerine getirildiği alan olan lojistik köylerin incelenip mevcut durumlarının ortaya konulması ülkelere uluslararası arenada fayda sağlayacaktır. Çünkü lojistik köyler kullanıcılarına maliyet ve zaman tasarrufu sağlamaktadır. Bu çalışmanın amacı Türkiye'nin lojistik faaliyetlerini geçmişten günümüze değerlendirip, Türkiye'de lojistik köy uygulamalarını açıklamaktır. Bu doğrultuda Samsun-Gelemen Lojistik Köyü ve İzmit-Köseköy Lojistik Köyü örnek olarak incelenmiştir. Avrupa ve Türkiye'nin lojistik köyleri genel özellikleri bakımından kıyaslanmış, sonuçta Türkiye'de lojistik köylerin henüz istenilen şekilde faaliyete geçmediği ve mevcut halleriyle Avrupa lojistik köylerinin gerisinde kaldığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Lojistik, Türkiye'de lojistik, Lojistik köy, Türkiye'de lojistik köyler, Avrupa'da lojistik köyler.

LOGISTICS AND LOGISTICS VILLAGE IN TURKEY

865

Abstract

One of the important fields of activity of international trade is logistics. Logistics is the whole of activities that involve bringing the product from the producer up to the last consumer. Logistic villages, the area where logistics and logistics activities are integrated, should be examined and their situation determined so that it will benefit the countries internationally. Because logistics provides cost and time savings for the villagers. This study aims to evaluate the logistics activities in Turkey from past to present and explain logistics applications village in Turkey. Samsun-Gelemen Logistics Village and İzmit-Köseköy Logistic Village have been examined as an example. Logistics villages in Europe and Turkey were compared in terms of general features. As a result, it has been seen that the logistical villages in Turkey have not yet been functioned as desired and have fallen behind European logistical villages in their present conditions.

Keywords: Logistics, Logistics in Turkey, Logistics village, Logistics villages in Turkey, Logistics villages in Europe.

1. Giriş

Teknolojideki gelişmeler ve dünya genelinde erişilebilirliğin artması uluslararası ticareti ve dünya ticaret hacmini etkilemektedir. Üretim ve tüketimin küreselleşmesi ve uluslararası pazarlara açılım, lojistik maliyetlerini önemli bir rekabet unsuru haline getirmiştir. Bu bağlamda, ürünlerin hedef pazarlara daha ekonomik bir şekilde ulaştırılması önem kazanmakta ve lojistik hizmetlere talep düzenli

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

olarak artmaktadır. Ürünlerin taşınması, depolanması ve dağıtılması işlemleri, lojistik hizmetler kapsamına girmektedir. Lojistik faaliyetler, işletmelerin rekabet gücünü doğrudan etkilemekte; maliyet avantajı sunarken dünya pazarlarında pay sahibi olmanın yolunu da açmaktadır. Rekabet üstünlüğünün sürdürülebilirliği, aynı zamanda lojistik maliyetlerin düşüklüğüne ile ilgilidir (Bayraktutan ve Özbilgin, 2014). Çünkü lojistik maliyetler nihai ürünün satış fiyatının % 13-35'i oluşturmaktadır. Bu maliyetler çerçevesinde sağlanacak indirimlerin işletmelere önemli üstünlükler sağlayacağı çok açıktır. Bu sebeplerle son yıllarda, dünya uygulamaları 1960'lı yıllara dayanan, lojistik köy çalışmaları ülkemizde de yürütülmeye başlanmıştır (Koldemir ve Kudu, 2015). Lojistik köy kavramı lojistiğin yeni konuları arasındadır. Lojistiğin uluslararası boyutlara taşınması ile ortaya çıkmış, her türlü ihtiyacı karşılamaya yönelik olarak geliştirilmiştir. Gelecekte de lojistik faaliyetlerinin tamamının gerçekleştirilebileceği birer üst olarak varlıklarını sürdüreceklerdir (Varughese ve Gladston, 2017).

Bu çalışmanın da konusunu oluşturan lojistik köyler kullanıcılarına birçok hizmet veren entegre sistemlerdir. Türkiye'nin 2023 'deki ihracat hedefleri göz önünde bulundurulduğunda ülkenin lojistik sektörüne ve lojistik köylere verdiği önemi artırması gerekmektedir. Türkiye'nin şu anda 8 tanesi faal çalışan 21 adet lojistik köy projesi bulunmaktadır.

Bu çalışmanın amacı Türkiye'nin lojistik faaliyetlerini geçmişten günümüze değerlendirip ve Türkiye'de lojistik köy uygulamalarını açıklamaktır. Çalışmanın ilk kısmında lojistik kavramı üzerinde durulmuş ve tarihsel olarak dünyada ve Türkiye'de lojistiğin gelişimine bakılmıştır. Daha sonra lojistik köy kavramı tanımlanmış, Türkiye'de lojistik köylerin mevcut durumları Samsun-Gelemen Lojistik Köyü ve İzmit-Köseköy Lojistik Köyü örnekleri ile açıklanmıştır. Türkiye ve Avrupa lojistik köyleri kıyaslanmış ve son olarak sonuç ve öneriler kısmına yer verilmiştir.

2. Yazın İncelemesi

2.1. Lojistik

Lojistiğin insanlık kadar eski olan geçmişine bakıldığında askeri kökenli bir kavram olduğu görülmektedir. Lojistik bir tanımda bir askeri birliğin operasyon yeteneğini destekleyecek tüm unsurların tasarımı ve uygulaması, ilgili donanım ve malzeme sağlanarak, savaşta ve barışta etkinliğin garantilenmesi şeklinde ifade edilmiştir. 1990 yıllarda yönetim stratejisinin bir bölümü olarak görülmüş, bu yıllarda uygulanmaya başlayan Fordist üretimin ABD ve Avrupa'da uygulanmaya başlanması ile tedarik ve teslimat önemli hale gelmiştir. Daha sonraları taşımacılık düzenlemeleri, bilgisayar teknolojisi ve iletişimdeki gelişmeler lojistiğin ete kemiğe bürünmesine sağlamıştır (Aydın ve Ögüt, 2008). Taşıma ve Lojistiğin geçmişi aşağıdaki çizelgede ayrıntılı olarak verilmiştir.

Çizelge 1.1. Lojistik Sektörünün Dönemleri

-1000	-1000	01000	1800	1800	1900 ve sonrası (Yıllar)		
Kısmi Taşıma	Bölgesel Taşıma	Kıtasa l Taşıma	Kıtasa l Ticaret	Ticaret Ağlarının Oluşması	Güçlü taşıma araçlarının üretimi	Global taşıyıcılar	ağ
-Botlar	-Ülke karayollarının inşaa edilmesine başlanması	-Sahil boyunc a uzak mesafe	-Ticaret merkezler ve ticaret yollarının	-Posta Servisi kurulması	-Buharlı gemiler (1800)	-Hava yollarında uçakların kullanılmaya başlanması (1900)	
-Tekerlek	-Yelkenli			-Dünya genelinde	-Demir	-Forklift (Kaldırma,	

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

	gemi -At Arabaları	deniz yolu ticareti	oluşması - Kanallarda gemi taşımacılığı	ticaretin yaygınlaşması - Amerika'nın keşfi -Hanseatic League(Alman şehirleri birliği)	Yolları (1825) -Elektrikli araçlar (1870) -Motorlu arabalar ve kamyonla r (1890) -Kablosuz bilgi transferi	taşıma istifleme)araçları n üretimi (1940) -Bilgisayar teknolojisi sürecinin başlaması (1950) -Çok ürün içerikli zengin mağazaların açılması (1962) -Ay'a ayak basma (1969) -Navigasyon sistemi ile çalışan Sürücüsüz çok fonksiyonlu araçlar (1970) -RFID (Radyo frekansını kullanarak nesneleri tanıma yöntemi)1990
--	-----------------------	---------------------------	---	---	---	--

Kaynak: Gudehus ve Kotzab,2011:18' dan aktaran Karataş, 2017

Türkiye için lojistik başta ithalat ve ihracat olmak üzere perakendecilik ve elektronik ticaretle gelişmeye başlamıştır. Sektörün öncelikle 1980'lerle 1990'lı yıllar arasında kara, hava, deniz, demiryolu ve kombine taşımacılık alanlarındaki yatırımlarla alt yapısı oluşturmuştur, 1990'lı yıllarda da lojistik için ilk atılımlar gerçekleştirilmeye başlamıştır. Dünyadaki benzer uygulamalara paralel biçimde hizmetlerini çeşitlendiren ve uzmanlaştıran Türkiye'de yerleşik lojistik sektörü, 2000 yılının başına gelindiğinde, emekleme devresini geçerek, yerli ve uluslararası şirketlerde işbirliğinin giden, yurtdışı bürolar açan hizmetlerinin kalitesini sürekli artıran, dinamik bir sektör haline dönüşmüştür (Babacan, 2004; Akgül ve Gençler, 2017).Büyüyen ekonomisiyle birlikte Türkiye'de ulaştırma ve lojistik sektörü 2010 yılından sonra yüzde 12'nin üzerinde bir büyüme kaydetmiştir. Son dönemlerde gerçekleştirilen ülkelerarası işbirliği, uluslararası ticareti geliştirme yönünde yapılan anlaşmalar ve boru hattı taşımacılığı göz önünde bulundurulduğunda; Türkiye'nin 2023 dış ticaret hacmi ve özellikle ihracat hedefleri doğrultusunda lojistik sektörünün bu gelişme ve hedeflere paralel olarak büyümesi, milli gelir içindeki payının artması ve taşıdığı stratejik önem bakımından gelişme olasılığı en yüksek sektör olması beklenmektedir(Erkan, 2014). Ancak Türkiye'de halen lojistik işletmesi anlayışı taşımacılık faaliyeti ile eşanlı kullanılmaktadır. Lojistik işletmelerinin, tüm lojistik faaliyetleri sunabilecek duruma geldikleri söylenemez. Hizmet yelpazesinin genişlemesi verilen hizmetin depolama ve taşımacılık hizmetinden ayrılmasını gerektirmektedir (Çekerol ve Nalçakan, 2015).

Türkiye'nin lojistik sektörü ile ilgili genel bir değerlendirme yapmak mümkündür. Şöyle ki; Türkiye ekonomisinin yüksek gelişme potansiyeli, jeopolitik konumu ve belirli oranda sahip olduğu altyapı

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

sektörü güçlü kılarken, demir-deniz yolu altyapılarındaki zayıflık, finansman sorunlar, sektörel işbirliği, planlama ve koordinasyondaki zayıflıklar sektörün gelişimini kısıtlamaktadır. Diğer yandan, devletin demiryolları için yaptığı yatırımlar, artan uluslararası ticaret, Türkiye ekonomisinin istikrarlı gelişmesi ve pazarın henüz doyuma ulaşmaması sektör için fırsatsayılabilir. Ancak küresel rekabet gücünde önemli kırılganlıkların olması sektör için tehdit oluşturmaktadır (Saridoğan,2013; Erkan, 2014).

Türkiye ve diğer ülkelerin lojistik performanslarını değerlendirmek için lojistik performans endeksine bakılabilir. Lojistik performans endeksi 6 kalemden oluşmaktadır ve bu kalemlerin her biri puanlandıktan sonra ülkelerin dünyadaki sıraları belirlenmektedir (gümrük işlemleri, altyapı, uluslararası nakliye, lojistik yeterlilik, izleme, zamanında tedarik). Aşağıdaki Çizelge 1.2' de Türkiye'nin performans endeksi diğer ülkelerle karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Çizelge 1.2. Lojistik Performans Endeksi

2012 LPI			2014 LPI			2016 LPI		
Sıra	Ülke	Puan	Sıra	Ülke	Puan	Sıra	Ülke	Puan
1	Almanya	4,11	1	Almanya	4,12	1	Almanya	4,23
2	Singapur	4,09	2	Hollanda	4,05	2	Lüksembur.	4,22
3	İsveç	4,08	3	Belçika	4,04	3	İsviçre	4,20
4	Hollanda	4,07	4	İngiltere	4,01	4	Hollanda	4,19
5	Lüksembur.	3,98	5	Singapur	4,00	5	Singapur	4,14
6	İsviçre	3,97	6	İsveç	3,96	6	Belçika	4,11
7	Japonya	3,97	7	Norveç	3,96	7	Avusturya	4,10
8	İngiltere	3,95	8	Lüksembur.	3,95	8	İngiltere	4,07
9	Belçika	3,94	9	A.B.D.	3,92	9	Çin	4,07
10	Norveç	3,93	10	Japonya	3,91	10	A.B.D.	3,99
27	Türkiye	3,51	30	Türkiye	3,50	34	Türkiye	3,42
155	Burundi	1,61	160	Somali	1,77	160	Suriye	1,60

Kaynak: <https://lpi.worldbank.org/international/global/>, 2018

Lojistik yönetimi ve tedarik zinciri yönetimi lojistik ile ilgili önemli kavramdır. Tedarik zinciri yönetimi profesyonelleri konseyi (Council of supply chain management professionals (CSCMP) lojistik yönetimini: “Müşteri gereksinimlerini karşılamak üzere, üretim noktası ve tüketim noktaları arasındaki mal, hizmet ve ilgili bilgilerin ileri ve geri yöndeki akışları ile depolanmalarının etkin ve verimli bir şekilde planlanması, uygulanması ve kontrolünü kapsayan tedarik zinciri süreci aşaması” olarak tanımlamaktadır(http://www.megap.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Lojistik%20Y%C3%B6netimi.pdf,2011).

Tedarik zinciri yönetimi; ürün bilgi ve hizmet akışının, başlangıç noktasından tüketildiği son noktaya ulaşıncaya kadar tedarik zinciri içerisindeki hareketliliğin etkin ve verimli bir şekilde planlanması, depolanması, taşınması hizmetidir. Tedarik zinciri, tedarikçinin tedarikçisinden başlayıp müşterinin

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

müşterilerine kadar giden dolaşım zincirinde ürün, bilgi ve hizmet akışının doğru miktar ve zamanlarda gerçekleşmesidir. Tedarik zincir yönetimi lojistik faaliyetleri gerçekleştirmek için lojistik köylerden yararlanır. Lojistik köyler, uzun tedarik zinciri faaliyetleri için lojistik faaliyetlerin yönetilmesinde büyük kolaylık sağlar (Elgün, (a) 2011). Lojistik köylere olan ilginin dünya geneline yayılması dünya mal ticaretindeki büyüme, üretimin küreselleşmesi, malların kullanıcıya ulaştırılmasında zamanın önemi, taşıma, depolama ve dağıtım merkezlerinin yönetimi konuları ile başlamıştır. Küreselleşmeyle birlikte lojistik hizmetler artık katma değer hizmetleri, tedarik hizmetleri, gümrükleme hizmetleri, depo yönetimi, paketleme, elleçleme, etiketleme, dış ticaret ve sigorta danışmanlıklarını da içermektedir. Yeni ekonomi anlayışı da lojistik operasyonları farklı bir yapıya kavuşturmuş, işletmelerin, işlem maliyetlerini azaltmasını ve bunun müşteri hizmetlerine yansıtılmasını getirmiştir. Bu durum da, işletmeler arasında farklılık yaratacak, rekabeti güçlendirecektir. Yeni ekonomik süreçte, işletmeler, geleneksel yöntemler yerine lojistiği her şeyi gerçekleştirebilecekleri merkezlerden yürütmeye başlamışlardır. Bunu gerçekleştirmek için de ortaya çıkan tüm bu lojistik faaliyetler ve hizmet alanları lojistik köyleri doğurmuştur (Aydın ve Öğüt, 2008).

Yazın incelendiğinde lojistik merkez, lojistik üs ve lojistik köy kavramlarının birçok yerde aynı anlamda kullanılmakta olduğu görülmüştür. Ancak aralarında çok ufak bir fark vardır. Lojistik merkezler ve lojistik üsler, tek ve yansız yasal yani kurumsal yapılardır. Bununla beraber lojistik köyler ise yine tek ama özel ya da halka açık yapılardır. Bu küçük farka rağmen lojistik köy, lojistik merkez ve lojistik üsler aynı amaca hizmet etmektedirler (Tenhunen 2008; Elgün, (b) 2011). Bu çalışmada lojistik köy kavramı lojistik merkez ve lojistik üs ile aynı anlamda kullanılmıştır.

2.2. Lojistik Köy

“Lojistik üs” ve “lojistik merkezler” olarak da tanımlanabilen “lojistik köyler”, hem ulusal hem de uluslararası geçişlerde taşımacılık, lojistik ve dağıtım ile ilgili tüm faaliyetlerin yerine getirildiği özel bölgelerdir. Lojistik köylerde, iyi planlanmış ve iyi yönetilen, yük taşımalarıyla ilişkili faaliyetlerin bu amaçla inşa edilmiş ortak alan içerisinde kümelenmesi söz konusu olmaktadır. Lojistik köy, taşımacılık, dağıtım, depolama, elleçleme, konsolidasyon, ayırıştırma, gümrükleme, ihracat, ithalat ve transit işlemler, altyapı hizmetleri, sigorta ve bankacılık, danışmanlık ve üretim gibi birçok bütünleşik bankacılık ve bütünleşik lojistik faaliyetlerini belirli bir bölgede gerçekleştirildiği yerdir. Deniz limanı veya havalimanı tabanlı kuruldukları için de dünyanın her yerine ulaşabilme olanağını sağlamaktadırlar (<http://www.shortsea.org.tr/pages/Uluslararası%20Lojistik.pdf>, 2013; Gedik ve Turgut, 2017). Lojistik köylerin tarihsel sürecine bakıldığında, Avrupa’da 1960’lı yılların sonlarından itibaren, “yük köyü” olgusu şeklinde var olduğu görülmüştür. Verona/İtalya’daki “Freight Village Quadrante Europa’nın yaklaşık 30 yıldır hizmet verdiği göz önüne alınırsa Avrupa Birliği kavramı henüz oluşmamışken, yük köyü kavramının var olduğu söylenebilir. Türkiye’de ise 2005 yılında dile getirilen lojistik köyler 2006 yılında Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları tarafından oluşturulmaya başlanmış, daha sonra özel sektör tarafından da kabul görekerek lojistik köy kurulma çalışmaları hızlanmıştır. Avrupa’da ilk kez Deutsche GVZ GmbH (DGG) tarafından yapılan çalışmanın sonuçlarına göre, fonksiyonelliği itibariyle lojistik köyler sıralamasında ilk 20 arasına 7 lojistik köy sokan İtalya birinci olurken, onu 4 köy ile Almanya izlemiş, Avusturya ve Macaristan birer lojistik köy ile bu sıralamada yer alabilmiştir (Elgün, (b) 2011). Avrupa’da şu anda sayı olarak en fazla lojistik köy Almanya’da bulunurken, Avrupa’nın en gelişmiş lojistik köyü Barselona Lojistik Köyü’dür (Terzi ve Bölükbaş, 2016).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Türkiye’de lojistik köylerin, öncelikle organize sanayi bölgeleriyle bağlantılı olarak yük taşıma potansiyelinin yoğun olduğu; İstanbul (Halkalı): 220.000 m², Kocaeli (Köseköy): 694 .000 m², Eskişehir (Hasanbey): 541.000 m², Balıkesir (Gökköy): 211.000 m², Kayseri (Boğazköprü): 620.000 m², Samsun (Gelemen): 258.000 m², Denizli (Kaklık): 125.000 m², Mersin (Yenice): 416.000 m², Erzurum (Palandöken):350.000 m², Uşak: 140.000 m², Konya (Kayacık): 1.000.000 m², İstanbul (Yeşilbayır): 1.000.000 m², Bilecik (Bozüyük): 654.000 m², Kahramanmaraş (Türkoğlu): 805.000 m² , Mardin (GAP): 441.000 m², Sivas: 500.000 m², Kars: 300.000 m², İzmir (Kemalpaşa): 3.000.000 m² (AYGM), Şırnak (Habur): Toprakkale–Kilis–Çobanbey- Nusaybin–Cizre–Silopi–Habur Demiryolu Projesi, Bitlis (Tatvan): 660.000 m², Karaman 400.000 m² olmak üzere toplam 21 yerde inşa edilmesi planlanmıştır. Bu 21 köy içerisinde alan olarak en büyük lojistik köy yapım aşamasında olan İzmir (Kemalpaşa) lojistik köyü, en küçük lojistik köy ise Denizli (Kaklık) Lojistik Köyü’dür (<http://www.tcdd.gov.tr/content/33>, 2018).

Türkiye’de şu anda 8’i faal durumda olan, 6’sı yapım aşamasında ve 7’si proje kapsamında olan toplam 21 lojistik köy aşağıdaki çizelgede verilmiştir:

Çizelge 2.1. Türkiye’de bulunan lojistik köyler

Lojistik köy	Son durum	Lojistik köy	Son durum
İstanbul-halkalı	Faaliyete geçti	Mersin	İnşaata devam ediyor
İzmit	Faaliyete geçti	Konya	İnşaata devam ediyor
Eskişehir	Faaliyete geçti	Bilecik	İnşaata devam ediyor
Denizli	Faaliyete geçti	İstanbul-Yeşilbayır	Proje kapsamında
Balıkesir	Faaliyete geçti	Kars	Proje kapsamında
Samsun	Faaliyete geçti	Kayseri	Proje kapsamında
Uşak	Faaliyete geçti	Sivas	Proje kapsamında
Maraş	Faaliyete geçti	Bitlis-Tatvan	Proje kapsamında
Erzurum	İnşaata devam ediyor	Habur	Proje kapsamında
Mardin	İnşaata devam ediyor	Karaman	Proje kapsamında
İzmir	İnşaata devam ediyor		

870

Kaynak:[https://www.dunya.com/sectorler/lojistik/iki-yilda-7-lojistik-koy-faaliyete-basladi-](https://www.dunya.com/sectorler/lojistik/iki-yilda-7-lojistik-koy-faaliyete-basladi-6039sinda-ise-acilis-haberi-293145)

[6039sinda-ise-acilis-haberi-293145](https://www.dunya.com/sectorler/lojistik/iki-yilda-7-lojistik-koy-faaliyete-basladi-6039sinda-ise-acilis-haberi-293145), <https://tr.railturkey.org/2017/10/21/turkiyenin-8-lojistik-merkezi-yarin-aciliyor/#more-10651>, <http://www.tcdd.gov.tr/content/33>, 2018

Türkiye’de lojistik faaliyetlerin büyük bölümü kara yoluyla yapılmaktadır. Ayrıca demiryolları son yıllarda yapılan hamlelere rağmen geçmişte yapılmayan yatırımlardan dolayı lojistik faaliyetleri ve lojistik köy projelerinde hep ikinci planda kalmıştır. T.C.D.D. bu durumu fark etmiş, bu hususta öncü durumuna geçmiş, gerekli plan, proje ve yatırımlara başlamıştır. Çünkü demiryolları lojistik ve lojistik köylerin en ucuz ve çevreci özelliği ile en önemli ulaşım araçlarındandır. Türkiye’de demir ve kara

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

yolları olarak hala bazı problemler mevcut olsa da, son yıllarda hem demiryolu ve hem de otoyol kapsamında başlatılan batı-doğu ve kuzey-güney bağlantı yolu çalışmalarının lojistiğin geleceğine iyi birer yatırımdırlar (Elgün (b), 2011).

2.1.1. Gelemen-Samsun Lojistik Köyü

Türkiye'nin ilk lojistik köyü Gelemen'de (Samsun) inşa edilerek 1. Etapı 06.07.2007 tarihinde işletmeye açılmıştır. Gelemen Lojistik Köyü 330 bin m2 kadar bir alanda kurulmakta olup, yıllık 500.000 ton olan demiryolu yük taşıma miktarı 1.100.000 tona çıkmıştır. Lojistik köy üzerinden ağırlıklı olarak demir, hurda, rulo sac, bakır, klinker, konteyner, çimento, kömür, kereste, buğday, gıda maddesi, un ve gübre gibi ürünlerin taşınması ve dağıtımı gerçekleştirilmektedir (Karadeniz ve Akpınar, 2011).

Resim 2.1. Gelemen (Samsun) Lojistik Köyü

Kaynak:

[https://www.google.com.tr/search?q=Gelemen+\(Samsun\)+Lojistik+K%C3%B6y%C3%BC&source=lms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwiVhoLktOvXAhUBIAKHf3dCRQQ_AUICygC&biw=1366&bih=656#imgrc=sQtharxtrSnAJM:.,2018](https://www.google.com.tr/search?q=Gelemen+(Samsun)+Lojistik+K%C3%B6y%C3%BC&source=lms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwiVhoLktOvXAhUBIAKHf3dCRQQ_AUICygC&biw=1366&bih=656#imgrc=sQtharxtrSnAJM:.,2018)

2.1.2. İzmit- Köseköy Lojistik Köyü

Türkiye'nin sanayi yükünü çeken bölgelerin başında gelen İzmit'te Köseköy Lojistik Köyü'nün inşaat çalışmalarının tamamlanmış olup faaliyete geçirilmiştir. Yılda 600 bin tonolan taşıma miktarının bir buçuk milyon tonu aşması öngörülmektedir. 765 dönümlük alandan yurtiçi ve yurtdışına otomobil, otomotiv yedek parçası, MDF, sunta, petrol ürünleri, alçıtaşı, konteynır, demir, selüloz, emaye hammaddesi, su, borasit,çelik, sac, odun, tutkal gönderilmesi planlanmaktadır. Kocaeli/İzmit Körfezi limanlarının dağınık bir yapıda yapılandığı İzmit Körfezi, gerek coğrafi yapısı gereği doğal bir liman bölgesi olmasının, gerekse İstanbul sanayisinin doğu ekseninde Tuzla, Gebze, Körfez ve İzmit hattında yoğunlaşmasının bir sonucu olarak ulusal ve uluslararası deniz taşımacılığında önemli bir merkez haline gelmiştir. Kocaeli il sınırları dâhilinde İzmit Körfezi Liman Bölgesini oluşturan hâlihazırda 34 tesis bulunmaktadır. Özellikle konteynır taşımacılığına yönelik olarak Belde, Dubai Port ve Limaş Limanlarının faaliyete geçmesi ve TCDD Derince Limanı kapasite artışı gibi yatırımların söz konusu olduğu İzmit Körfezi Limanlarında, %43 kullanım oranıyla çalışan 1.205.000 TEU/yıl olan kapasitenin, bu yatırımlar neticesinde 3.585.000 TEU/yıl'a ulaşması beklenmektedir. İntermodal taşımacılık açısından bakıldığında demiryolu-denizyolu entegre altyapısına sahip 6 adet liman tesisi bulunmaktadır (Koldemir ve Kudu, 2015).

Resim 2.2. İzmit'te Köseköy Lojistik Köyü

Kaynak:

https://www.google.com.tr/search?q=%C4%B0zmit%E2%80%99te+K%C3%B6sek%C3%B6y+Lojistik+K%C3%B6y%C3%BC&source=lnms&tbm=isch&sa=ved=0ahUKEwjOCFuuvXAhVLbIAKHc07CHsQ_AUIDCgD&biw=1366&bih=656imgrc=D-8AS2L_7kWCHM:, 2018.

Türkiye’de ve Avrupa’da bulunan lojistik köylerin özellikleri bakımından karşılaştırılması aşağıdaki çizelge verilmiştir.

Çizelge 2.2. Türkiye ve Avrupa Lojistik Köylerin Karşılaştırılması

Türkiye’deki Lojistik Köyler	Avrupa’daki Lojistik Köyler
Toplam alan ortalaması 1.000.000m ² ,den azdır.	Toplan alan ortalaması 1.000.000m ² ,den büyüktür.
İntermodal taşımacılığa elverişlilik düşüktür.	İntermodal taşımacılığa elverişlilik yüksektir.
Uluslararası yol bağlantılara sahiplik oranı düşüktür.	Uluslararası yol bağlantılara sahiplik oranı yüksektir.
Planlı ve düzenli bir kurulumpek gözlenememektedir.	Planlı ve düzenli bir kurulum gözlenmektedir.
Kamusal hizmet veren sosyal alanlar sınırlıdır.	Kamusal hizmet veren sosyal alanlar fazladır.
Altyapıları az gelişmiştir.	Altyapıları çok gelişmiştir.
Çalışan sayısı 100 kişiden azdır.	Çalışan sayısı 100 kişiden fazladır.
Çalışanların kalifiye değildir.	Çalışanlar kalifiyedir.
Website yoktur.	Website vardır.
Bağlı oldukları ortak bir kuruluş yoktur.	Bağlı oldukları ortak bir kuruluş vardır.

Araç- ekipman sayısı azdır.	Araç- ekipman sayısı fazladır.
Sanayi çevrelerinde kurulmaya dikkat edilmemiştir.	Sanayi çevrelerinde kurulmaya dikkat edilmiştir.
Sınırlı sayıda katma değerli hizmetler verilmektedir.	Katma değerli hizmetlerin tümü verilmektedir.
İç su yolu kullanımına önem verilmektedir.	İç su yolu kullanımına önem verilmemektedir.
Verilen hizmetin kalitesi düşüktür.	Verilen hizmetin kalitesi yüksektir.
Özel firmalar yer almamaktadır.	Özel firmalar yer almaktadır.
Taşınan yük miktarı günlük 500TEU'dan azdır.	Taşınan yük miktarı günlük 500TEU'dan çoktur.
İş güvenliğine önem verilmektedir.	İş güvenliğine önem verilmektedir.
Rekabet yoktur.	Rekabet vardır.
Limn ve havalimanları ile entegre değildir.	Limn ve havalimanları ile entegredir.
Tanıtım eksikliği vardır.	Tanıtım eksikliği yoktur.
Etkin sipariş alma sürecine rağmen siparişte gecikmeler sıklıkla yaşanmaktadır.	Etkin sipariş alma sürecine rağmen siparişte gecikmeler nadiren yaşanmaktadır.
Çevre dostu uygulamalara yeni başlanmıştır.	Çevre dostu uygulamaların kullanımı eskiye dayanmaktadır.
Tedarikçi firmalar yer almamaktadır.	Tedarikçi firmalar yer almaktadır.
Pis su- yağmur suyu toplama depoları yoktur.	Pis su- yağmur suyu toplama depoları vardır.

Kaynak: Terzi ve Bölükbaş, 2016

3. Sonuç ve Öneriler

Türkiye üç tarafı denizlerle çevrili ve iki kıtayı birbirine bağlayan önemli bir jeopolitik konumdadır. Bu durum Türkiye'ye transit geçiş ülkesi olma özelliği sağlamaktadır. Bu avantajdan en iyi şekilde yararlanabilmek için lojistik faaliyetlerin tamamının gerçekleştirilebildiği merkezler olan lojistik köylere verilen önem artırılmalıdır. Çünkü ülkenin rekabet gücünü artırarak diğer ülkelerle yarışır hale gelmesini sağlayacak faktörlerden biri lojistik köyledir.

Türkiye'de bulunan lojistik köyler, Avrupa'da bulunan benzerleri ile kıyaslandığında özellikleri bakımından geride kalmıştır. Özellikle kamusal hizmetler, altyapı hizmetleri ve kalifiye elemanlar açısından durum böyledir. Avrupa'da bulunan lojistik köylerin neredeyse tamamı tanıtım, çevre

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

uygulamaları ve intermodal taşımacılık açısından faaliyetlerini tamamlamış bulunurken Türkiye’ de bu hizmetler yerine getirilememektedir. Rekabet açısından değerlendirildiğinde Avrupa’ daki lojistik köyler arasında rekabet varken Türkiye’de bulunan lojistik köyler arasında rekabet yoktur. Avrupa’da lojistik köylerde ağırlıklı olarak özel firmalar çalışırken Türkiye’ de özel firma sayısı sınırlıdır (Terzi ve Bölükbaş, 2016).

Bu çalışmada lojistik ve lojistik köy kavramları incelenmiş ve Türkiye’den seçilen lojistik köylerin genel özellikleri açıklanmıştır. Gelecek çalışmalarda diğer ülkelerin lojistik köylerinde araştırmaya dâhil edilmesiyle sonuç çeşitliliğini artırabilir. Avrupa’da olduğu gibi Türkiye’deki lojistik köyler için birlikler kurulabilir. Özel sektörün lojistik köylerin kurulmasındaki etkinlikleri artırılabilir. Türkiye’de lojistik köylerin sahip olduğu yüksek getiri potansiyeli dikkate alındığında lojistik köylerin iyileştirilip, yaygınlaştırılması hem lojistik sektörünün hem de ekonominin faydasına olacaktır.

Kaynakça

- Akgül, E. F. ve Gençer, H. (2017). Akıllı Liman: Fırsatlar, Tehditler. III. Ulusal Liman Kongresi.
- Aydın, G.T. ve K. S. Öğüt (2008), “Lojistik Köy Nedir?”, 2. Uluslararası Demiryolu Sempozyumu, TCDD, İstanbul, Bildiriler Kitabı, 2, 1439-1448
- Babacan, M. (2004), Lojistik Sektörünün Ülkemizdeki Gelişimi ve Rekabet Vizyonu, <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423877165.pdf>. Erişim Tarihi: 17.03.2018
- Bayraktutan, Y., ve Özbilgin, M. (2014). Türkiye’de İllerin Lojistik Merkez Yatırım Düzeylerinin Bulanık Mantık Yöntemiyle Belirlenmesi. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 43, 1-36.
- Çekerol, G., ve Nalçakan, M. (2015). Lojistik Sektörü İçerisinde Türkiye Demiryolu Yurtiçi Yük Taşıma Talebinin Ridge Regresyonla Analizi. MU İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 31(2), 321-344.
- Elgün(a), M.N.(2011). Uluslararası Taşıma ve Ticarete Lojistik Köylerin Sağladığı Rekabet Avantajları: Bir Model Önerisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon.
- Elgün(b), M. N. (2011). Ulusal Ve Uluslararası Taşıma ve Ticarete Lojistik Köylerin Yapılanma Esasları Ve Uygun Kuruluş Yeri Seçimi. Journal of Economics & Administrative Sciences/Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13(2). 203-226.
- Erkan, B. (2014). Türkiye’de Lojistik Sektörü ve Rekabet Gücü. ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi, 1(1), 44-65
- Gedik, H., ve Turğut, M. (2017). Uluslararası Ticarete Lojistik Köylerin İhracat Sürecine Etkileri: Konya İli Örneği. The Journal of International Scientific Researches, 2(7), 129-147.
- Gudehus, T. ve Kotzab, H., (2011), Comprehensive Logistics, 2. Edition, Springer Heidelberg Dordrecht London New York.
- http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Lojistik%20Y%C3%B6netimi.pdf, Erişim Tarihi: 20.03.2018.
- <http://www.shortsea.org.tr/pages/Uluslararası%20Lojistik.pdf>, Erişim Tarihi:

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

20.03.2018

<http://www.tcdd.gov.tr/content/33>, Erişim Tarihi: 21.03.2018.

<https://ipi.worldbank.org/international/global/>, Erişim Tarihi: 18.03.2018

<https://www.dunya.com/sectorler/lojistik/iki-yilda-7-lojistik-koy-faaliyete-basladi-6039sinda-ise-acilis-haberi-293145>, <https://tr.railturkey.org/2017/10/21/turkiyenin-8-lojistik-merkezi-yarin-aciliyor/#more-10651>, <http://www.tcdd.gov.tr/content/33>, Erişim Tarihi: 21.03.2018

[https://www.google.com.tr/search?q=%C4%B0zmit%E2%80%99te+K%C3%B6sek%C3%B6y+Lojistik+K%C3%B6y%C3%BC&source=lnms&tbm=isch&sa=ved=0ahUKEwjOCFuuvXAhVLblAKHc07CHsQ_AUIDCgD&biw=1366&bih=656imgrc=D-8AS2L_7kWCHM](https://www.google.com.tr/search?q=%C4%B0zmit%E2%80%99te+K%C3%B6sek%C3%B6y+Lojistik+K%C3%B6y%C3%BC&source=lnms&tbm=isch&sa=ved=0ahUKEwjOCFuuvXAhVLblAKHc07CHsQ_AUIDCgD&biw=1366&bih=656imgrc=D-8AS2L_7kWCHM;);, Erişim Tarihi: 22.03.2018.

[https://www.google.com.tr/search?q=Gelemen+\(Samsun\)+Lojistik+K%C3%B6y%C3%BC&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwiVhoLktOvXAhUBIAKHf3dCRQQ_AUICygCbiw=1366&bih=656#imgrc=sQtharxtrSnAJM](https://www.google.com.tr/search?q=Gelemen+(Samsun)+Lojistik+K%C3%B6y%C3%BC&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwiVhoLktOvXAhUBIAKHf3dCRQQ_AUICygCbiw=1366&bih=656#imgrc=sQtharxtrSnAJM);, Erişim Tarihi: 22.03.2018

Karadeniz, V. ve Akpınar, E. (2011), Türkiye’de Lojistik Uygulamaları ve Yeni Bir Lojistik Köy Önerisi, Marmara Coğrafya Dergisi, (Erzincan İni Eği ti Fak.), 23, 49-71.

Karataş, İ. A. (2017). Bazı Avrupa Ülkeleri ile Türkiye’nin Lojistik Sektörünün Karşılaştırmalı Analizi. Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 8(1), 1-22.

Koldemir, B., Kudu, E. (2015). Liman - Lojistik Merkez Etkileşim Süreci; Kocaeli Örneği Iı. Ulusal Liman Kongresi,

https://www.researchgate.net/profile/Birsen_Koldemir/publication/301416686_Liman_Lojisti_Merkez_Etkilesim_Sureci_Kocaeli_Ornegi/links/58c57365a6fdcce648e8af6c/Liman-Lojistik-Merkez-Etkilesim-Suereci-Kocaeli-Oernegi.pdf, Erişim Tarihi: 15.03.2018.

Sarıdoğan, A. A. (2013). Lojistik Sektöründe Rekabet Gücü Odaklı Stratejik Maliyet Yönetimi, Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi, 2(2), 69-95.

Tenhunen, S. (2008). Mobile technology in the village: ICTs, culture, and social logistics in India. Journal of the Royal Anthropological Institute, 14(3), 515-534.

Terzi, N ve Bölükbaş, Ö. (2016). Logistics Sector in Turkey and Logistics Villages, Global Business Research Congress, 2, 206-228

Varughese, S., ve Gladston Raj. (2017). S. Facility Location In Logistic Network Design Using Soft Computing Optimization Models, International Journal of Computer Science & Information Technology (IJCSIT) 9(5), 51-65

İRADE-İ MİLLİYE GAZETESİ'NDE ÇIKAN BAŞ YAZILAR HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME

Arş. Gör. Çağdaş YÜKSEL
Pamukkale Üniversitesi

Öz

Birinci Dünya Savaşı Osmanlı Devleti için 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması ile sona ermiştir. Ateşkenden sonra İtilaf Devletleri Osmanlı topraklarını paylaşma faaliyetlerine başlamışlardır. İngiliz, Fransız ve İtalyan işgallerinin yanı sıra Yunanistan'ın da işgallere katılması ve İzmir'e asker çıkartması Milli Mücadele'nin en önemli nedenlerinden birisi olmuştur. Bu dönemde Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkışı ve işgallere direniş için çalışmaları sonucunda kongreler toplanmaya başlamıştır. Toplanan Erzurum Kongresi'ne Mustafa Kemal Paşa başkan seçilmiş ve kongre temsilci gönderen şehirlerin haklarını savunmak için bir Temsil Heyeti oluşturmuştur. Bu heyete de Mustafa Kemal Paşa başkan seçilmiştir. Sivas Kongresi sırasında alınan karar neticesinde bu heyet tüm ülkeyi temsil etmeye başlamıştır. Bundan sonra Milli Mücadele'yi halka anlatabilmek için bir gazete çıkartılmasına karar verilmiştir. Basılmasına karar verilen bu gazetenin adı İrade-i Milliye olarak belirlenmiştir. İrade-i Milliye daha sonra Ankara'da Hakimiyet-i Milliye gazetesi basılıncaya kadar yayımlanmaya devam etmiştir. Bu çalışmada İrade-i Milliye gazetesinde çıkan baş yazılar incelenecektir. Böylece İrade-i Milliye'nin nasıl bir çizgide yayın hayatına devam ettiği, ne tür konulara yer verdiği ve dönemin olaylarını nasıl değerlendirdiği incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Mustafa Kemal Paşa, Sivas Kongresi, İrade-i Milliye

AN EVALUATION ON THE LEADING ARTICLES IN İRADE-İ MİLLİYE

Abstract

The Ottoman Empire's First World War adventure ended with the Mondros Armistice Agreement signed on October 30 1918. After armistice the Entente States began their activities to share the Ottoman lands. British, French and Italian occupations as well as the occupation of Izmir by Greece is one of the most important reasons of the National Struggle. In this period congresses started to gather as a result of Mustafa Kemal Pasha's come to Samsun and work for resitance to occupations. Mustafa Kemal Pasha was elected the president of the Erzurum Congress and the Congress formed a Representative Delegation to defend the rights of cities sending congress representatives. Mustafa Kemal Pasha was elected the president of this delegation. As a result of the decision taken during the Sivas Congress, this delegation began to represent the whole country. After that, it was decided to issue a newspaper to tell the National Struggle to the public. The name of this newspaper decided to be published was determined as İrade-i Milliye. The İrade-i Milliye continued to be published until the publication of the Hakimiyet-i Milliye newspaper in Ankara. In this study, the articles published in the İrade-i Milliye newspaper will be

examined. Thus, it will be examined how the İrade-i Milliye continued its publishing life, what kind of topics it had and how events of the period were evaluated.

Keywords: Ottoman State, Mustafa Kemal Pasha, Sivas Congress, İrade-i Milliye

Giriş

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti'nin topraklarının paylaşılması için yürütülen faaliyetler Türk halkını Milli Mücadele'ye mecbur bırakmıştır. Milli Mücadele Erzurum Kongresi ile birlikte teşkilatlanmaya başlamış ve bu teşkilat Sivas Kongresi sonrasında bütün ülkeyi temsil edecek hale gelmeye başlamıştır. Seçimler yapıp son Osmanlı Mebusan Meclisi açılıncaya kadar Temsil Heyeti, Milli Mücadele'nin başlıca yürütme organı olmuştur. Mustafa Kemal Paşa ve çevresi yürütülen mücadelenin başarısı için basının ne kadar önemli bir rol oynayacağını fark etmişlerdir. Bu nedenle İstanbul basınının ve İtilaf Devletleri'nin halk üzerindeki propagandasına karşılık vermek ve Milli Mücadele'yi halka daha iyi anlatabilmek için Sivas Kongresi kararı ile İrade-i Milliye gazetesi çıkartılmaya başlanmıştır.

İrade-i Milliye gazetesi ilk baskısını 14 Eylül 1919 tarihinde gerçekleştirmiştir.. Öncelikle Sivas Kongresi sırasında alınan kararları kamuoyuyla paylaşmayı amaçlamıştır. Gazetenin adının altında "Milletin dilek ve taleplerinin savunucusudur" ibaresi gazetenin amacının Milli Mücadele'yi sadece halka değil ayrıca dünyaya anlatmak istediğini vurgulamaktadır. Gazetenin haftada iki kez basılması planlanmıştır. Ancak bu durum sadece bir kaç kez gerçekleşmiş gazete genellikle haftada bir kez basılabilmektedir. Genelde Temsil Heyeti'nin faaliyetlerini duyuran gazete bunun dışında ülkede yaşanan olaylara da geniş yer ayırmış ve birçok defa dünya gelişmelerine de yer vermiştir.

A-Gazetede Çıkan Haberler Üzerine Bir Değerlendirme

İrade-i Milliye gazetesinin birinci hedefi Sivas Kongresi'nin kararlarını ve Milli Mücadele'nin hedeflerini halka anlatmak olduğu için gazetenin 14 Eylül 1919 tarihli ilk sayısının baş yazısında "Harekat-ı Milliye'nin Esbabı" isimli makale yayınlanmıştır. İsmail Hami Bey'in kaleme aldığı bu yazıda ülkenin durumunun sadece Birinci Dünya Savaşı'ndaki mağlubiyetle açıklanamayacağı savunulmuştur. Yazının devamında Sadrazam Damat Ferit Paşa'nın siyaseti ve icraatları eleştirilmiş Milli hareketin bu tarz siyasi zaafı ortadan kaldırmak için doğduğu belirtilmiştir¹. Böylece halka İstanbul hükümetinin kötü yanları gösterilerek Milli Mücadele'nin gerekliliği ispat edilmeye çalışılmıştır

Gazetenin ikinci sayısındaki başyazıda Ferit Paşa hükümetinin eylemleri eleştirmiş ve İstanbul hükümeti ile ilişkilerin kesildiğini halka duyurmuştur. Bu yazıda böyle bir kararın gerekçeleri açıklanmıştır². Böylece gazete Temsil Heyeti'nin kararını halka anlatmaya çalışmıştır.

İrade-i Milliye'nin üçüncü sayısının başyazısında veliaht Abdülmecid Efendi'nin layihası yer almıştır³. Böylece gazete tıpkı Temsil Heyeti gibi sadece İstanbul hükümetini hedef aldığını padişah veya hanedan ile bir sorunu olmadığını göstermek istemiştir.

¹ İsmail Hami, "Harekat-ı Milliye'nin Esbabı", İrade-i Milliye, Sayı 1, 14 Eylül 1919 Sivas, s. 1

² İsmail Hami, "Ferit Paşa Kabinesiyle Kat-ı Münasebet", İrade-i Milliye, Sayı 2, 17 Eylül 1919 Sivas, s. 1

³ İrade-i Milliye, "Veliyaht-ı Saltanat Hazretlerinin Layihası", Sayı 3, 21 Eylül 1919 Sivas, s. 1

Milli Mücadele'nin başlarında Mustafa Kemal Paşa sadece İstanbul hükümetini eleştirmiş padişahı eleştirilerin dışında tutmuştur. İrade-i Milliye gazetesi de benzer hareket ederek 28 Eylül 1919 tarihli sayının baş yazısında padişah hakkında olumlu değerlendirmeler yapan ancak İstanbul hükümetini eleştiren bir makale yayımlamıştır. Makalede padişahın Anadolu'daki harekete karşı olmadığı ancak İstanbul hükümetinin Milli Mücadele karşıtı bir politika izleyerek padişaha ihanet ettiği vurgulanmıştır⁴.

Gazete 2 Ekim 1919 günü çıkan sayısında Temsil Heyeti'nin Ferit Paşa hükümetini düşürmeye yönelik çalışmalarına paralel olarak Ferit Paşa'yı hedef alan haberler yapmaya devam etmiştir. Bu sayıda gazete Ferit Paşa'yı kendi hain amaçları için hükümeti kullanmakla suçlanmış ve kabine üyelerini de zararlı faaliyetleri nedeniyle hedef almıştır. Ayrıca İstanbul hükümeti millet aleyhine faaliyet göstermekle suçlanmıştır⁵.

Ferit Paşa hükümetinin düşmesi ve yeni kabinenin kurulması ile birlikte gazetenin politikası Temsil Heyeti'nin politikasına bağlı olarak değişmiştir. 7 Ekim 1919 tarihli gazetede Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi adına Mustafa Kemal Paşa'nın hükümetten isteklerini belirten bir bildiri yayımlanmıştır. Bu bildiri yeni hükümetten Erzurum ve Sivas Kongresi kararlarına bağlı kalması, milletin hayatını etkileyecek düzenlemelerin Meclis açılıncaya kadar karara bağlanmaması ve barış görüşmelerine milletin hakkını gerçekten savunabilecek kişilerin gönderilmesi talep edilmiştir⁶.

Gazetenin 7. sayısında Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin bir beyannamesi yayımlanmıştır. Bu bildiri Ferit Paşa hükümetinin düşmesinden yaşanan memnuniyet dile getirilerek cemiyetin yeni hükümetten beklentileri ifade edilmiştir⁷. Böylece Temsil Heyeti'nin politikası ve beklentileri hem halka hem de kurulacak olan hükümete duyurulmuştur.

Gazetenin 8. sayısında hükümeti kurmakla görevlendirilen Ali Rıza Paşa'nın Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin telgrafına verdiği yanıt yayımlanmıştır. Ali Rıza Paşa cevap olarak gönderdiği telgrafta Padişahın ve kendisinin Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin çalışmalarından memnun olduğunu ifade etmiştir⁸.

Gazetenin 27 Ekim 1919 günü çıkan sayısındaki başyazıda Ermeni ve Rumların zararlı faaliyetleri eleştirilmiştir. Ermeni ve Rum ileri gelenleri Milli Mücadele'yi Avrupa'ya kötü göstermeye çalışmakla suçlanmıştır. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin Erivan'da kurulan Ermeni devletini tanıdığı ve buradaki Ermeniler hakkında herhangi bir kötü niyet beslemediği ifade edilmiştir. Benzer şekilde Anadolu'daki mücadelenin de Ermenilere karşı kötü bir harekette bulunmadığı belirtilmiştir⁹.

⁴ İrade-i Milliye, "Padişahımız Ne Emrediyor Hükümet Ne Yapıyor", Sayı 4, 28 Eylül 1919 Sivas, s. 1

⁵ İrade-i Milliye, "Ferit Paşa'nın Rûfaka-yı Hıyaneti", Sayı 5, 2 Ekim 1919 Sivas, s. 1

⁶ Mustafa Kemal, "Sadrazam Fehametlü Devletlü Ali Rıza Paşa Hazretlerine", İrade-i Milliye, Sayı 6, 7 Ekim 1919 Sivas, s. 1

⁷ İrade-i Milliye, "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Tarafından Neşrolunan Beyanname", Sayı 7, 12 Ekim 1919 Sivas, s. 1

⁸ İrade-i Milliye, "Memnuniyet-i Mülükane", Sayı 8, 19 Ekim 1919 Sivas, s. 1

⁹ İrade-i Milliye, "Hala Muğalata", Sayı 9, 27 Ekim 1919 Sivas, s. 1

3 Kasım 1919 tarihli gazetede Türkiye ve Fransa ilişkileri hakkında bir yazı kaleme alınmıştır. Gazete Temsil Heyeti'nin politikası doğrultusunda Fransa'nın Türkiye ile yakınlaşmasının Fransa'ya ne gibi faydalar sağlayacağını belirtmiştir¹⁰.

İrade-i Milliye'nin bir sonraki sayısında Milli Mücadele'nin halkın iradesi sonucunda ortaya çıktığını ve halkın haklarını savunduğunu vurgulayan bir yazı kaleme alınmıştır¹¹.

İrade-i Milliye'nin 12. sayısı "Yeni İşgaller Muvacehesinde" başlığıyla çıkmıştır. Bu yazıda İzmir işgalinin milletin vicdanında açtığı büyük yaradan bahsedilmiş ve saldırganların yeni işgaller planladığı belirtilerek halk direnişe davet edilmiştir¹².

Gazetenin 13. sayısındaki başyazıda İstanbul basınının Türkiye hakkındaki tartışmaları analiz edilmiştir. Ayrıca Türkiye'nin, Türk ordusunun ve Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı sırasındaki siyaseti hakkında değerlendirmeler yapılmıştır. Mütareke sonrasında yaşananlar mercek altına alınmış ve Milli Mücadele'nin gayesi bir kez daha vurgulanarak Avrupa kamuoyuna mesaj gönderilmiştir¹³.

Gazetenin 1 Kasım 1919 tarihli sayısındaki başyazıda Anadolu ve Rumeli Müdaffa-i Hukuk Cemiyeti'nin geleceği tartışılmıştır. Meclisin açılmasından sonra cemiyetin varlığını sürdürmesinin gerekli olup olmadığı konusunda İrade-i Milliye'de görüş belirterek cemiyetin ve Kuva-i Milliye'nin vatanın selameti için gerekli olduğu tezini savunmuştur¹⁴. Böylece seçimler sonrasında Anadolu'daki hareketin dağılması gerektiğini savunanlara karşı Mustafa Kemal'in tezi savunulmuştur.

İrade-i Milliye'nin 8 Aralık 1919 tarihli nüshasında meclisin açılacak olmasından dolayı yaşanan mutluluktan ve meclisin Türk milletinin çıkarlarını çok iyi bir şekilde savunacağından bahsedilmiştir. Meclisin toplanmasının Milli Mücadele'yi başarıya götürme yolunda önemli bir adım olduğu ve barış görüşmelerinde olumlu etki yaratabileceği de belirtilmiştir¹⁵.

Gazetenin 16. sayısı asrileşmek meselesine odaklanmıştır. Bu sayıdaki yazıda memleketin kurtuluşu için halkın asrileşmesinin ve bu düşüncenin aydınların zihninde nasıl bir yer tuttuğundan bahsedilmiştir¹⁶.

22 Aralık 1919 tarihli gazetede Temsil Heyeti'nin Sivas'tan ayrıldığı ilan edilmiş ve Sivas Kongresi'nden bu tarihe kadar yaşanan olayların bir değerlendirmesi yapılmıştır. Yazıda ayrıca Ferit Paşa hükümetinin zararlı faaliyetleri, bu durum karşısında Mustafa Kemal Paşa'nın faaliyetleri, Sivas Kongresi ve sonuçları, Temsil Heyeti'nin politikası ve Ferit Paşa hükümeti karşısındaki zaferi değerlendirilmiştir. Ferit Paşa hükümetinin düşmesi, seçimlerin yapılması ve meclisin açılacak olması hakkında görüşler belirtilmiştir¹⁷.

Gazetenin 18. sayısının manşetinde Elbistan'da yapılan miting yer almıştır. Bu haberde bölgede yaşanan işgaller ve bunların yarattığı sıkıntılar eleştirilmiş, Osmanlı Devleti'nin tarih boyunca Batı dünyasının

¹⁰ İrade-i Milliye, "Türkiye ve Fransa", Sayı 10, 3 Kasım 1919 Sivas, s. 1

¹¹ İrade-i Milliye, "İntihabat", Sayı 11, 10 Kasım 1919 Sivas, s. 1

¹² İrade-i Milliye, "Yeni İşgaller Muvacehesinde", Sayı 12, 17 Kasım 1919 Sivas, s. 1

¹³ İrade-i Milliye, "Leh veya Aleyh", Sayı 13, 24 Kasım 1919 Sivas, s. 1

¹⁴ İrade-i Milliye, "Terreddi Meselesi", Sayı 14, 1 Aralık 1919 Sivas, s. 1

¹⁵ İrade-i Milliye, "Meclis-i Millide", Sayı 15, 3 Aralık 1919 Sivas, s. 1

¹⁶ İrade-i Milliye, "Asri Zihniyet ve Tenakuzlarımız", Sayı 16, 15 Aralık 1919 Sivas, s. 1

¹⁷ İrade-i Milliye, "Heyet-i Temsiliye Şehrimizden Giderken", Sayı 17, 22 Aralık 1919 Sivas, s. 1

düşmanca tavrına maruz kaldığı belirtilerek bunun medeniyete uygun olmayan bir davranış olduğu ifade edilmiştir. Bölge halkının sıkıntılar çektiği ve mücadele sonucunda bölgenin özgürlüğüne kavuşacağından şüphe duyulmadığı vurgulanmıştır. Halkın bölgede yaptığı mitingün önemi belirtilmiş ve iyi sonuçlar doğuracağına dair beslenen ümit dile getirilmiştir¹⁸.

İrade-i Milliye'nin 19. sayısı gazetenin finansmanı açıklamış ve gazete hakkında atılan iftiralar cevap vermiştir. Bu yazıda gazetenin basımında herhangi bir usulsüzlük yapılmadığı vurgulanmıştır¹⁹.

Gazetenin 12 Ocak 1920 tarihli sayısı daha çok diplomatik ilişkilere ve Osmanlı Devleti ile barış antlaşması imzalanması konusuna odaklanmıştır. Başyazı olarak çıkan "Türkiye Sulhü ve Avrupa Siyaseti" başlıklı yazının başında Birinci Dünya Savaşı'nı galip olarak tamamlayan devletler ve bu zamana kadar yaptıkları eleştirilmiştir. İtilaf devletlerinin faaliyetlerinin savaş üzerinden bir süre geçmiş olmasına rağmen dünyada huzuru sağlayamadığı belirtilmiştir. İzmir'in işgal edilmesi ve İtilaf devletlerinin faaliyet ve işgallerinin Anadolu'da büyük sorunlara yol açtığı şimdi barış antlaşması ile bu sorunlu durumun resmileştirilmeye çalışıldığı belirtilmiştir. Ancak Türk halkının bunu kabul etmeyeceği ifade edilmiş ve halkın kendisini kurtaracağına dair olan inancına vurgu yapılmıştır²⁰.

İrade-i Milliye gazetesi 19 Ocak 1920 tarihli sayısını Meclis-i Mebusan'ın açılışını duyurmaya ayırmıştır. Haberin başında meclisin açılması için yaşanan zorluklar bahsedilmiş ve eski İstanbul hükümeti eleştirilmiş daha sonra ise yapılan seçimlerin büyük bir özgürlük içinde gerçekleştirildiği dile getirilmiştir. Meclisin milletin hakkını savunmada kararlı davranacağı ve kendisine verilen görevi eksiksiz yerine getireceği vurgulanmıştır²¹.

Gazetenin bir sonraki sayısı daha çok dünyanın durumuna odaklanmıştır. Bu sayıda Avrupa'nın savaş sonrası durumu, Rusya'daki mücadeleler, Avrupa-Bolşevik ilişkileri gibi konular ele alınmıştır. Ayrıca İtilaf Devletleri'nin Osmanlı Devleti'ne karşı uyguladıkları politika eleştirilmiştir²².

Gazetenin 23. sayısı da yine uluslararası ilişkilere odaklanmıştır. Yazının başında Tan gazetesinde Türkiye'nin geleceği ile ilgili olan yazı analiz edilmiş yazının devamında ise Türkiye-Avrupa ilişkilerinin geleceği değerlendirilmiştir²³.

Gazetenin 24. sayısında Müslüman dünyasına hitaben bir yazı kaleme alınmıştır. Bu yazıda Avrupa'nın İslam dünyasına karşı yürütmekte olduğu gaddar politika eleştirilmiş, İslam dünyası Avrupa'ya karşı birlikte hareket etmeye çağırılmıştır. Bunun aksi olursa Batı'nın bütün Müslümanları egemenliği altına alacağı ifade edilerek, Türkiye'ye yapılanlar eleştirilmiştir²⁴.

¹⁸ İrade-i Milliye, "Elbistan Mitingi Münasebetiyle", Sayı 18, 29 Aralık 1919 Sivas, s. 1

¹⁹ İrade-i Milliye, "Yanlış Bir Zehab ve İftira", Sayı 19, 5 Ocak 1920 Sivas, s. 1

²⁰ İrade-i Milliye, "Türkiye Sulhü ve Avrupa Siyaseti", Sayı 20, 12 Ocak 1920 Sivas, s. 1

²¹ İrade-i Milliye, "Meclis-i Mebusan Açıldı", Sayı 21, 19 Ocak 1920 Sivas, s. 1

²² İrade-i Milliye, "Güneş Nereden Doğacak", Sayı 22, 26 Ocak 1920 Sivas, s. 1

²³ İrade-i Milliye, "Bizden Ne Bekliyorlar", Sayı 23, 2 Şubat 1920 Sivas, s. 1

²⁴ İrade-i Milliye, "Tehlike Karşısındayız", Sayı 24, 9 Şubat 1920 Sivas, s. 1

Gazetenin bir sonraki sayısı da dış politika hakkında değerlendirmelerde bulunmaya ayrılmıştır. Bu makalede İngiltere, Fransa ve Avrupa devletlerinin Birinci Dünya Savaşı sırasındaki politikaları ve savaş sonrasındaki eylemleri eleştirilmiştir²⁵.

İrade-i Milliye'nin 26. Sayısı "Hakkın Galebesi" başlığıyla çıkmıştır. Bu sayıda Paris Barış konferansı hakkında bir değerlendirme yapılarak konferans davetinin olumlu bir gelişme olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Avrupa siyaseti ve ateşkes sonrası Anadolu'nun durumu değerlendirilmiştir. Sonrasında ise Anadolu hareketinin istekleri dile getirilmiştir²⁶.

Gazetenin 28. sayısında Damat Ferit, Ali Kemal ve çevresindeki kişileri eleştiren sert bir yazı kaleme alınmıştır. Bu yazıda Hürriyet ve İtilaf fırkasının programı eleştirilmiş ve takip ettiği siyaset millet düşmanı bir politika olarak nitelenmiştir. Yazının devamında ise Cemiyet-i Ahmediye hakkında değerlendirme yapılmış ve cemiyetin zararlı faaliyetleri eleştirilmiştir. Ayrıca cemiyet para karşılığı İngilizlere hizmet etmekle suçlanmıştır²⁷.

Gazetenin 8 Mart 1920 tarihli sayısında İstanbul'daki gelişmeler ve çeşitli grupların faaliyetleri değerlendirilmiştir. Bu yazıda İngiltere'nin lehine çalışan birçok vatansızın Türk halkı aleyhine faaliyette bulunduğu ve zararlı çalışmalar yürüttüğü ifade edilmiştir. Ali Rıza Paşa kabinesinin görevden çekilmesinde bu kişilerin faaliyetlerinin etkili olduğu savunulmuştur. Bu tarz zararlı faaliyetlerin ülkenin kurtuluşunu baltaladığı ifade edilmiştir. Bu tarz çalışmalar yürüten kişiler sert bir şekilde eleştirilmiş ve halk bunlara karşı dikkatli olmaya çağırılmıştır²⁸.

Gazetenin bir sonraki sayısında oldukça olumlu bir makale yayımlanmıştır. Bu durum gazete yazarlarının İstanbul'dan yeterince iyi haber alamadığını göstermektedir. Çünkü o sıralarda İstanbul'daki durum pek de iyi değildir. 15 Mart 1919 tarihli "Halasa Doğru" isimli yazı oldukça iyimser bir içeriğine sahiptir. Bu makalede Salih Paşa hükümetinin göreve gelmesi olumlu karşılanmış, Salih Paşa'nın milli bir siyaset izleyeceği iddia edilmiştir. Bu kabinenin milletin sesini duyurmasının etkisi ile kurulduğu yazılmış ve halkın çalışmalarının sonuç verdiği dile getirilmiştir. Düşmanların tüm bozguncu çabalarına rağmen Milli Mücadele'nin başarı ile sonuçlanacağı vurgulanmıştır²⁹.

İrade-i Milliye gazetesinin 31. sayısı 18 Mart 1920'de çıkmıştır. Güney cephesinde yaşanan gelişmelerin etkisi ile bu sayıda Türkiye-Fransa ilişkileri hakkında bir makale yer almıştır. Bu makalede Fransa'nın dünya politikasındaki yerini İslam dünyası ile yaşadığı ilişkilerin belirleyeceği ifade edilmiştir. Fransa'nın İslam dünyası ile iyi ilişkiler tesis edebilmesinin yolunun da Türkiye ile olan ilişkilerden geçtiği savunulmuştur. Ayrıca Fransa'nın Türkiye ile iyi ilişkiler kurarsa bölgede avantaj elde edeceği mesajı paylaşılmıştır³⁰. Bu tarz yazıların Heyet-i Temsiliye politikasını savunmak için yazıldığı şüphesizdir. Bir bakıma basın yolu ile Fransa'ya mesaj gönderilmiştir. Bu durum Temsil Heyeti'nin politikası ile örtüşmektedir. Mustafa Kemal Paşa'nın diplomatik baskı aracı olarak İslam alemine yaptığı çağrılar bu fikri desteklemektedir.

²⁵ İrade-i Milliye, "En Büyük Tehlike", Sayı 25, 16 Şubat 1920 Sivas, s. 1

²⁶ İrade-i Milliye, "Hakkın Galebesi", Sayı 26, 23 Şubat 1920 Sivas, s. 1

²⁷ İrade-i Milliye, "Cemiyet-i Ahmediye yahut Şer ve Fesat Ocağı", Sayı 28, 4 Mart 1920 Sivas, s. 1

²⁸ İrade-i Milliye, "Kundakçılık Siyaseti", Sayı 29, 8 Mart 1920 Sivas, s. 1

²⁹ İrade-i Milliye, "Halasa Doğru", Sayı 30, 15 Mart 1920 Sivas, s. 1

³⁰ İrade-i Milliye, "Alem-i İslam ve Fransa", Sayı 31, 18 Mart 1920 Sivas, s. 1

Gazete İstanbul'un işgali hakkındaki yazısını 22 Mart 1920 günü yayımlayabilmiştir. "Kabus" isimli makalede işgal sert bir şekilde protesto edilmiştir. Yazının girişinde "Ey alem-i İslam, ey beşeriyet-i masume, yirminci asr-ı medeniyetin zalim cellatları medeniyet alemi lekedard etmektedir; insaniyetin fikr-i namus ve ismetinin nasıl ayaklar altına alındığı İstanbul'da görünüz" ifadesi yer almıştır. Yazının devamında Batının müslümanlar karşı gaddar tavrının bu olayda açığa çıktığı, bu olayın sadece Türklere karşı değil bütün İslam dünyasına karşı olduğu ifade edilmiştir. 300 milyon müslümanın böyle bir saldırı karşısında sessiz kalmasının kendi gelecekleri için ciddi bir tehlike yaratacağı iddia edilmiştir. Hilafetin merkezinin işgal edilmesinin İslam dünyası için korkunç bir utanç olduğu aynı zamanda Osmanlı başkentinin işgal altında olmasının da her Türk için bir utanç kaynağı olacağı belirtilmiştir. Ayrıca Batı dünyasının ve medeniyetinin nasıl böyle alçakça bir girişimde bulunduğu sorgulanmıştır. İstanbul'un işgali ile Anadolu'daki hareketin ortadan kalkmayacağı ve bunun intikamının mutlaka alınacağı belirtilerek intikam çağrısı yapılmıştır³¹. Temsil Heyeti İstanbul'un işgali sonrasında gerek Rusya ile ve gerekse İslam dünyası ile yakın ilişkiler kurarak işgalci devletleri baskı altına almaya çalışmıştır. Gazetenin 22 Mart tarihli baş makalesi de bu politikaya son derece uygun bir şekilde kaleme alınarak İslam dünyası için de dayanışma çağrısı yapmaktadır. İşgali bütün İslam dünyasına karşı bir hareket olarak göstererek Batı dünyasına tepkileri arttırma politikası birebir gazeteye de yansımıştır. Zaten Temsil Heyeti'nin yayın organı olarak kurulan gazetenin heyet şehirden ayrılmış olsa da farklı bir karaktere bürünmesi düşünülemezdi.

29 Mart 1920'de gazetede "Vahdet-i Milliye" isimli yazıda İstanbul'da yaşanan işgal dolayısıyla ortaya çıkan vahim durum anlatıldıktan sonra işgal edilen yerler belirtilerek bu işgaller protesto edilmiştir. İtilaf devletlerinin zararlı faaliyetleri kınanmıştır. Müslümanların gayr-i müslimleri öldürdüğü iddialarının gerçek olmadığı tam tersine azınlıkların Türkleri yok etmeye çalıştıkları vurgulanmıştır. Yaşanan bu acı olaylar karşısında Türk milletinin kendine olan inancının sarsılmadığı Milli Mücadele'ye olan inancım tam olduğu ifade edilmiştir. Türk halkının kendisini zafere götürecektir olan kararlılığa sahip olduğu belirtilmiştir³². Bu yazı İstanbul'un işgali sonrasında mücadele merkezini Ankara'da yeniden tesis etmeye çalışan Temsil Heyeti'nin görüşlerinin savunmaktadır.

1 Nisan 1920 tarihli gazetede ise temel olarak İstanbul basını hedef alınmıştır. İstanbul'daki birçok gazetenin Milli Mücadele karşıtı tavrı eleştirilerek bu gazeteler işgal güçleri ile iş birliği yapmakla suçlanmıştır. Özellikle Peyam-ı Sabah gazetesinin düşmanların temsilcisi gibi davrandığı belirtilmiştir. Ayrıca Ali Kemal düşmanla iş birliği yapan bir vatansız olarak nitelenmiştir³³.

8 Nisan 1920 tarihli gazetede Milli Mücadele'nin başarılı olacağına dair inancı vurgulayan bir baş makale çıkmıştır. Savaş sonrasında zor durumda olan düşmanların insanlık karşıtı bir şekilde Anadolu'da zararlı faaliyetlere giriştikleri ve Türk halkını katlettikleri ifade edilmiştir. Ancak bu durumun Türk halkının kararlılığını kıramayacağı Milli Mücadele'nin zafere ulaşmasının kesin olduğu vurgulanmıştır³⁴.

³¹ İrade-i Milliye, "Kabus", Sayı 32, 22 Mart 1920 Sivas, s. 1

³² İrade-i Milliye, "Vahdet-i Milliye", Sayı 33, 29 Mart 1920 Sivas, s. 1

³³ İrade-i Milliye, "İstanbul ve Matbuatı", Sayı 34, 1 Nisan 1920 Sivas, s. 1

³⁴ İrade-i Milliye, "Elbette İstiklalimizi Kurtaracağız", Sayı 35, 8 Nisan 1920 Sivas, s. 1

12 Nisan 1920 yine mücadelenin başarılı olacağına dair inancın vurgulandığı bir baş makale yayımlanmıştır. Bu yazıda halkın birlikte hareket ettiği takdirde kesin başarılı olacağı vurgulanmıştır³⁵.

19 Nisan tarihli gazete İngilizlerin baskısı ile Salih Paşa hükümetinin istifa etmek zorunda kaldığını ve yerine Ferit Paşa kabinesinin kurulacağını belirtmiştir. Ferit Paşa'nın daha önceki faaliyetleri belirtilerek millete temsil edebilecek bir hükümet kuramayacağı ifade edilmiştir. Bu durumda millete kendi başının çaresine bakması yani Ankara'daki mücadeleye destek vermesi tavsiye edilmiştir³⁶.

22 Nisan 1920 tarihinde ise İrade-i Milliye gazetesi İstanbul hükümetine karşı Ankara'nın fetvasını yayımlamıştır³⁷. İstanbul hükümetinin Milli Mücadele karşısında halkın desteğini sağlamak için din faktöründen yararlanmaya çalışması Ankara'yı da aynı şekilde hareket etmeye zorlamıştır. İrade-i Milliye'de bu fetvayı halka duyurma görevini üstlenmiştir.

6 Mayıs tarihli gazete baş makalede Milli Mücadele ve Fransız İhtilali arasındaki benzerlikleri göstermeye çalışmıştır³⁸. Böylece Anadolu hareketi lehine liberal Avrupa kamuoyunda sempati yaratmaya çalışılmıştır.

Gazetenin son sayısı Ramazan ayının başladığını belirterek bu geleneğin tarihi ile ilgili bilgi vermiş ve ülkenin durumu nedeniyle bu ramazanın diğerlerinden farklı olarak matemli bir ay olacağını ifade etmiştir³⁹.

Sonuç

Sonuç olarak baktığımızda İrade-i Milliye gazetesi Sivas Kongresi sırasında alınan bir kararla kurulmuştur. Amacı Sivas Kongresi kararlarını ve Milli Mücadele'yi halka ve dünyaya duyurmaktır. Gazete, Türkiye Büyük Millet Meclisi açılıp Ankara'da Hakimiyet-i Milliye gazetesi çıkana kadar Heyet-i Temsiliye'nin yayın organı olmuştur. Milli Mücadele'nin lider kadrosu ile gazete arasında organik bir bağ vardır ve bu bağ gazetenin yayın politikası üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Gazetede çıkan haberler incelendiği zaman Temsil Heyeti'nin politikasını destekler yazıların kaleme alındığı böylece atılan adımlara halk desteğinin sağlanması için çaba gösterildiği fark edilir. Gazete ayrıca Anadolu'daki hareketin kendisini İstanbul'a ve Batıya anlatabilmesi için de çaba göstermiştir. Gazete 41 sayılı yayın hayatına Mustafa Kemal'in Ankara'ya gitmesinden sonra Hakimiyet-i Milliye gazetesinin kurulması ile birlikte son vermiştir. Bundan sonra gazetenin misyonunu Hakimiyet-i Milliye üstlenecektir.

Kaynakça

İrade-i Milliye, "Alem-i İslam ve Fransa", Sayı 31, 18 Mart 1920 Sivas, s. 1

İrade-i Milliye, "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Tarafından Neşrolunan Beyanname", Sayı 7, 12 Ekim 1919 Sivas, s. 1

³⁵ İrade-i Milliye, "Vahdet-i Hümayun", Sayı 36, 12 Nisan 1920 Sivas, s. 1

³⁶ İrade-i Milliye, "Ferit Paşa Kabinesi", Sayı 37, 19 Nisan 1920 Sivas, s. 1

³⁷ İrade-i Milliye, "Fetva-yı Şerif e Suretleri", Sayı 38 22 Nisan 1920 Sivas, s. 1

³⁸ İrade-i Milliye, "Mukavemet-i Millimiz ve Fransa İhtilal-i Kebiri", Sayı 39, 6 Mayıs 1920 Sivas, s. 1

³⁹ İrade-i Milliye, "Matemli Bir Ramazan", Sayı 41, 24 Mayıs 1920 Sivas, s. 1

- İrade-i Milliye**, “Asri Zihniyet ve Tenakuzlarımız”, Sayı 16, 15 Aralık 1919 Sivas, s. 1
- İrade-i Milliye**, “Bizden Ne Bekliyorlar”, Sayı 23, 2 Şubat 1920 Sivas, s. 1
- İrade-i Milliye**, “Cemiyet-i Ahmediye yahut Şer ve Fesat Ocağı”, Sayı 28, 4 Mart 1920 Sivas, s. 1
- İrade-i Milliye**, “Elbette İstiklalimizi Kurtaracağız”, Sayı 35, 8 Nisan 1920 Sivas, s. 1
- İrade-i Milliye**, “Elbistan Mitingi Münasebetiyle”, Sayı 18, 29 Aralık 1919 Sivas, s. 1
- İrade-i Milliye**, “En Büyük Tehlike”, Sayı 25, 16 Şubat 1920 Sivas, s. 1
- İrade-i Milliye**, “Ferit Paşa Kabinesi”, Sayı 37, 19 Nisan 1920 Sivas, s. 1
- İrade-i Milliye**, “Ferit Paşa’nın Rûfaka-yı Hıyaneti”, Sayı 5, 2 Ekim 1919 Sivas, s. 1
- İrade-i Milliye**, “Fetva-yı Şerife Suretleri”, Sayı 38, 22 Nisan 1920 Sivas, s. 1
- İrade-i Milliye**, “Güneş Nereden Doğacak”, Sayı 22, 26 Ocak 1920 Sivas, s. 1
- İrade-i Milliye**, “Hakkın Galebesi”, Sayı 26, 23 Şubat 1920 Sivas, s. 1
- İrade-i Milliye**, “Halasa Doğru”, Sayı 30, 15 Mart 1920 Sivas, s. 1
- İrade-i Milliye**, “Hala Muğalata”, Sayı 9, 27 Ekim 1919 Sivas, s. 1
- İrade-i Milliye**, “Hareket-i Milliye En Muazzam Hareket-i Medeniyedir2”, Sayı 5, 2 Ekim 1919 Sivas, s. 3
- İrade-i Milliye**, “Heyet-i Temsiliye Şehrimizden Giderken”, Sayı 17, 22 Aralık 1919 Sivas, s. 1
- İrade-i Milliye**, “İntihabat”, Sayı 11, 10 Kasım 1919 Sivas, s. 1
- İrade-i Milliye**, “İstanbul ve Matbuatı”, Sayı 34, 1 Nisan 1920 Sivas, s. 1
- İrade-i Milliye**, “Kabus”, Sayı 32, 22 Mart 1920 Sivas, s. 1
- İrade-i Milliye**, “Kundankçılık Siyaseti”, Sayı 29, 8 Mart 1920 Sivas, s. 1
- İrade-i Milliye**, “Leh veya Aleyh”, Sayı 13, 24 Kasım 1919 Sivas, s. 1
- İrade-i Milliye**, “Matemli Bir Ramazan”, Sayı 41, 24 Mayıs 1920 Sivas, s. 1
- İrade-i Milliye**, “Meclis-i Mebusan Açıldı”, Sayı 21, 19 Ocak 1919 Sivas, s. 1
- İrade-i Milliye**, “Meclis-i Millide”, Sayı 15, 3 Aralık 1919 Sivas, s. 1
- İrade-i Milliye**, “Memnuniyet-i Mülükane”, Sayı 8, 19 Ekim 1919 Sivas, s. 1
- İrade-i Milliye**, “Mukavemet-i Millimiz ve Fransa İhtilal-i Kebiri”, Sayı 39, 6 Mayıs 1920 Sivas, s. 1
- İrade-i Milliye**, “Padişahımız Ne Emrediyor Hükümet Ne Yapıyor”, Sayı 4, 28 Eylül 1919 Sivas, s. 1
- İrade-i Milliye**, “Tehlike Karşındayız”, Sayı 24, 9 Şubat 1920 Sivas, s. 1

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

İrade-i Milliye, Tereddi Meselesi”, Sayı 14, 1 Aralık 1919 Sivas, s. 1

İrade-i Milliye, “Türkiye Sulhü ve Avrupa Siyaseti”, Sayı 20, 12 Ocak 1920 Sivas, s. 1

İrade-i Milliye, “Türkiye ve Fransa”, Sayı 10, 3 Kasım 1919 Sivas, s. 1

İrade-i Milliye, “Vahdet-i Hümayun”, Sayı 36, 12 Nisan 1920 Sivas, s. 1

İrade-i Milliye, “Vahdet-i Milliye”, Sayı 33, 29 Mart 1920 Sivas, s. 1

İrade-i Milliye, “Veliaht-ı Saltanat Hazretlerinin Layihası”, Sayı 3, 21 Eylül 1919 Sivas, s. 1

İrade-i Milliye, “”YanlıŞ Bir Zehab ve İftira”, Sayı 19, 5 Ocak 1920 Sivas, s. 1

İrade-i Milliye, “Yeni İşgaller Muvacehesinde”, Sayı 12, 17 Kasım 1919 Sivas, s. 1

İsmail Hami, “Ferit Paşa Kabinesiyle Kat-ı Münasebet”, **İrade-i Milliye**, Sayı 2, 17 Eylül 1919 Sivas, s. 1

İsmail Hami, “Harekat-ı Milliyenin Esbabı”, **İrade-i Milliye**, Sayı 1, 14 Eylül 1919 Sivas, s. 1

Mustafa Kemal, “Sadrazam Fehametlü Devletlü Ali Rıza Paşa Hazretlerine”, **İrade-i Milliye**, Sayı 6, 7 Ekim 1919 Sivas, s. 1

ORTA GELİRLİ ÜLKELERDE İŞSİZLİK VE TEKNOLOJİ İLİŞKİSİ (1996-2014)

Arş. Gör. Doğan BARAK

Bingöl Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü

Prof. Dr. Tuncay ÇELİK

Kayseri Üni. Uygulamalı Bilimler Fakültesi, UTL Bölümü

Öz

Bu çalışmada, 14 orta gelirli ülkede işsizlik ile teknoloji arasındaki ilişki 1996-2014 dönemine ait panel verileri kullanılarak araştırılmaktadır. Ampirik analiz için, Panel ARDL yöntemi ve Granger nedensellik testi kullanılmıştır. Analizler sonucunda, kısa dönemde teknolojik gelişmelerin işsizlik üzerindeki etkisi anlamsız iken uzun dönemde teknolojik gelişmelerin işsizlik oranlarını negatif ve anlamlı bir biçimde etkilediği sonucuna varılmıştır. Ayrıca kontrol değişken olarak aldığımız dış ticaret işsizlik oranlarını kısa dönemde negatif ve anlamlı bir şekilde etkilerken uzun dönemde ise pozitif ve anlamlı bir biçimde etkilemektedir. Yapılan Granger nedensellik testi sonucuna göre ise değişkenler arasında bir nedensellik ilişkisine ulaşılmamıştır.

Anahtar Kelimeler: İşsizlik, Teknoloji, Panel ARDL, Orta Gelirli Ülkeler

1. Giriş

Teknolojinin işsizlik üzerindeki etkisi hakkında iki görüş olduğunu belirten Georgiou (2009), bazı ekonomistlere göre teknoloji işsizliği arttırırken diğer bazı ekonomistlere göre teknoloji işsizliği azaltmaktadır. Dolayısıyla bu iki görüşe ait sonuçlar değerlendirildiğinde işsizlik ve teknoloji arasında ters-U şeklinde bir ilişki ortaya çıkmaktadır.

Tüm yeni teknolojiler girişim ve beşeri sermayeye yatırım yapılmasını gerektirir (Siems ve Yücel, 2005:15). Bu çerçevede beşeri sermayeye yapılan yatırımlar nedeniyle yüksek vasıflı işçilerin işsizliği daha düşüktür. Çünkü iş bulma konusunda yüksek vasıflı işçiler düşük vasıflı işçilerden daha az zorlukla karşılaşacaklardır. Teknolojinin kullanım seviyesi yükselmeye devam ederse daha düşük üretim maliyeti, rekabetçi fiyatların üretim genişlemesine ve ölçek ekonomilerine yol açacaktır. Sonuç olarak, emek talebi artacak, ücretler yükselecek ve işsizlik oranı düşecektir (Georgiou, 2009:3-6). Bunun aksine Baptista, ve Thurik (2007), yeni teknolojilerin kullanılmasının, birçok sektörde ölçek ekonomilerinin önemini azalttığını ve yeniliklerin artan hızı, ürün ve teknoloji ömür devrelerinin kısalması ekonomiyi yeni giriş yapacak firmaların ve küçük firmaların lehine gördüğünü belirtmişlerdir. Dolayısıyla işsizlik oranında bir artış meydana gelecektir.

Teknolojinin işsizlik üzerindeki etkisi üç farklı şekilde değerlendirilebilir. Bunlardan iyimser görüşe göre; teknolojik gelişme işsizliği azaltarak çalışma hayatının kalitesini geliştirir. Bu görüşü savunanlara göre, teknolojide yaşanan gelişmeler işsizliğe neden olsa bile teknolojik gelişimin ortaya çıkaracağı verimlilik ve refah artışı, yeni ürünlerin ortaya çıkması ve yeni pazarlar işsizliği azaltacaktır. Karamsar görüşe göre, teknolojik gelişmeler işsizliğe yol açacaktır. Yeni teknolojilerin işsizliğe yol açmasının nedeni, makineleşme nedeniyle bu makinaların emeğin yerini almasıdır. Dengeleyici görüşe göre ise, teknolojideki gelişmelerin mutlaka bir yönde etki göstereceğini ifade etmek doğru değildir. Yeni

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

teknolojilerin ortaya çıkması işsizliği etkilemesine rağmen işsizlik ile teknoloji arasında doğrudan bir ilişki kurmak doğru değildir (Orhan ve Savuk, 2014:16). Teknolojik değişimin firmalar içindeki etkisi, bu teknolojinin doğasına bağlıdır. Hicks'e göre yansız teknolojik değişim, birim çıktı başına vasıflı ve vasıfsız emek istihdamını azaltır. Buna karşın, ticaretin neden olduğu teknolojik değişim, vasıflı ve vasıfsız emek için nispi talebi etkiler (Edwards, 2004:55).

Tablo 1: Seçilmiş Orta Gelirli Ülkelerde Ar-Ge ve İşsizlik Oranları (2014)

Ülke	İşsizlik Oranı	Ar-Ge Oranı
Türkiye	9,9	1
Arjantin	7,3	0,58
Azerbaycan	4,9	0,20
Belarus	0,5	0,52
Bulgaristan	11,4	0,79
Çin	4,6	2,02
Kuba	2,7	0,41
Kazakistan	5,1	0,16
Makedonya	28	0,51
Meksika	4,8	0,53
Panama	4,8	0,1
Romanya	6,8	0,38
Rusya	5,2	1,08
Sırbistan	18,9	0,76

Kaynak: World Bank Database (2017)

Tablo 1 'de örneklemede kullanılan ülkelerin 2014 yılına ait toplam işgücü içinde işsizlik oranları ve GDP içindeki Ar-Ge harcamalarının oranları verilmiştir. Bu ülkelerden işsizlik oranı diğer ülkelere göre yüksek olan ülkeler içinde Türkiye, Bulgaristan ve Sırbistan yer almaktadır. Diğer taraftan diğer ülkeler içinde yüksek Ar-Ge harcamalarına sahip olan ülkeler içinde en fazla dikkati çeken Çin'dir. Çin'e ait Ar-Ge oranının büyüklüğü karşısında işsizlik oranının düşük olduğu görülmektedir. Çin'den sonra Türkiye ve Rusya gelmektedir.

Van Reenen (1997), 598 İngiliz firmasına ait 1976-1982 yılları için yeniliğin istihdam üzerindeki etkisini GMM-DIF yöntemini kullanarak incelemişlerdir. Sonuç olarak, inovasyonun istihdam üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu bulmuşlardır. Piva ve Vivarelli (2005), teknolojik değişimin firma düzeyinde, işler üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu ifade etmişlerdir. İtalyan firmaları için 1992-1997 dönemine ait verileri GMM-SYS yöntemini kullandılar çalışmalarında yenilik ile istihdam arasında küçük ve pozitif bir ilişki elde etmişlerdir. Bogliacino ve Pianta (2010)'a göre yeni ürün geliştirme çabaları ve yeni pazarlar yeni işlere ve istihdama yol açabilirken, işgücü tasarrufu için yenilik arayışı iş kayıplarına ve dolayısıyla işsizliğe neden olmaktadır. Bununla birlikte, istihdamı sadece yenilik şekillendirmediğini ve ampirik sonuçlarının, istihdam ve çalışma saatlerinin paralel analiziyle ilk kez tahmin edilen emek kullanımındaki değişiklikler genellikle talep ve ücret artışlarından etkilendiğini belirtmişlerdir. Lachenmaier ve Rottmann (2011), 1982-2002 yılları için Alman firmalarında yenilikçiliğin istihdam

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

üzerindeki etkisini dinamik panel GMM sistemi tahminini araştırdıkları çalışmalarında yenilikçiliğin istihdam üzerinde pozitif etkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bogliacino vd. (2012), 1990-2008 dönemini kapsayan 677 Avrupa şirketi için Ar-Ge harcamaları ile istihdam arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Bu çalışmadan Ar-Ge yatırımlarının istihdam üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı olarak çıkmıştır, ancak bu etki büyüklük bakımından çok büyük değildir. Ampirik analizleri sonucunda ulaştıkları sonuç, Ar-Ge harcamalarının istihdam üzerindeki olumlu ve belirgin etkisinin, ürün inovasyonunun baskın olduğu (hizmetler ve ileri teknoloji imalatı) sektörler için belirgin olduğu ancak daha fazla geleneksel imalat sektörleri için belirgin olmadığıdır. Harrison vd., (2014), dört Avrupa ülkesinde (Fransa, Almanya, İspanya ve İngiltere) 1998-2000 yılları arasında istihdam artışına yönelik ürün inovasyonlarının etkisini incelemişlerdir. Yenilik ile güçlendirilen verimlilikteki artış eğilimi, belirli bir çıktı için istihdam gereksinimlerini azaltmanın önemli bir kaynağıdır ancak eski ürünlere olan talebin artması, bu yerinden olma etkilerini aşırı derecede telafi etme eğilimindedir. Yeni ürünlere yönelik üretim, istihdam gereksinimlerini azaltmaz ve yeni ürünlere olan talebin artması istihdam yaratmanın en güçlü kuvveti olduğunu belirtmişlerdir. Yapılan bu çalışmaların ortak sonucuna göre teknolojik yenilikler ve inovasyon istihdamı pozitif yönde etkilemektedir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, giriş ve konu ile ilgili literatüre yer verilmiştir. İkinci bölümde, data, kullanılan yöntem ve elde edilen tahmin sonuçları yer almaktadır. Son bölümde ise sonuç kısmı yer almaktadır.

2. Data, Metodoloji ve Tahmin Sonuçları

2.1. Data

Çalışmada kullanılan veri seti, işsizlik oranı (lnUNEMP) ve ülkelere ait teknolojik değişimi temsilen teknolojinin bir ölçüsü olarak, bu makalede Ar-Ge harcamaları kullanılmaktadır. Ar-Ge harcamaları (lnR&D) ve uluslararası ticaretten (lnTRADE)¹ oluşmaktadır. Veriler yıllık olup 14 orta gelir düzeyine sahip ülkelere ait 1996-2014 dönemini kapsamaktadır. Veri setini oluşturan ülkeler, Türkiye, Arjantin, Azerbaycan, Belarus, Bulgaristan, Çin, Küba, Kazakistan, Makedonya, Meksika, Panama, Romanya, Rusya ve Sırbistan'dan oluşmaktadır. Veriler Dünya Bankası veri tabanından elde edilmiştir. Her üç değişken de logaritmik formda kullanılmıştır.

Tablo 2: Tanımlayıcı İstatistikler ve Korelasyon Matrisi

	lnUNEMP	lnR&D	lnTRADE
Mean	1.9647	-0,8295	24.1334
Median	2.0281	-0,7941	24.0763
Maximum	3.6189	0.2521	26.8887
Minimum	-0,6931	-2,7631	21.0853
Std. Dev.	0.9430	0.5429	1.4457
Observations	247	247	247
Korelasyon matrisi			
	lnUNEMP	lnR&D	lnTRADE

¹ Uluslararası ticaretin hesaplanmasında Brini vd. (2017)'nin kullandığı hesaplamayöntemi kullanılmıştır. Uluslararası ticaret= İhracat + İthalat/GDP

lnUNEMP	1	-0,1756	-0,2492
lnR&D	-0,1756	1	0,3224
lnTRADE	-0,2492	0,3224	1

Değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler ve korelasyon matrisi Tablo 2'de verilmiştir. lnUNEMP değişkeninin tüm tanımlayıcı istatistikleri lnTRADE değişkeninin tüm tanımlayıcı istatistiklerinden düşüktür. Ancak lnUNEMP değişkeninin tüm tanımlayıcı istatistikleri lnR&D değişkeninin tüm tanımlayıcı istatistiklerinden büyüktür. Ayrıca korelasyon matrisi lnUNEMP değişkeninin lnR&D ve lnTRADE değişkeni ile negatif olarak ilişkili olduğunu göstermektedir. Tablo 2'den görüldüğü gibi, 1996-2014 dönemine ilişkin 14 orta gelirli ülkede ortalama işsizliğin büyüme hızı 1.9647 olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde söz konusu ülkeler için Ar-Ge harcamaları büyüme hızı -0,8295; uluslararası ticaretin büyüme hızı 24.1334 olarak gerçekleşmiştir.

2.2. Panel Birim Kök

Analizlerin daha güvenilir sonuçlar vermesi için panel veri analizinde durağan olmayan verilerle yapılan analizlerin sahte (spurious) regresyon yani güvenilirliği şüpheli sonuçlar verecektir. Bu nedenle birim kök sınaması için durağanlık testini yapmak üzere Levin, Lin ve Chu (2002) ve Im, Pesaran ve Shin (2003) birim kök testleri kullanılmıştır.

Model tahminine geçmeden önce modelde kullanılan değişkenlere ait birim kök testlerinin sonucu Tablo 3'de verilmiştir. Tablo 'da görüldüğü gibi bütün seriler birinci farkları alındığında %1 anlamlılık düzeyinde birim kök içermemektedir, yani seriler durağandır.

Tablo 3: Panel Birim Kök Test Sonuçları

Değişkenler	LLC		IPS	
	Sabit	Sabit ve Trend	Sabit	Sabit ve Trend
lnUNEMP	-0,7955 (0.2131)	-9,4678 (0.0000) ^a	-0,2730 (0.3924)	-6,3738 (0.0000) ^a
lnR&D	-1,2251 (0.1103)	-1,8479 (0.0323) ^b	-0,0770 (0.4693)	-0,4437 (0.3286)
lnTRADE	-2,9525 (0.0016) ^a	-0,5493 (0.2914)	1,5257 (0.9365)	-0,4937 (0.3108)
ΔlnUNEMP	-14,834 (0.0000) ^a	-16,2270 (0.0000) ^a	-10,5610 (0.0000) ^a	-9,2553 (0.0000) ^a
ΔlnR&D	-11.0003 (0.0000) ^a	-8,5088 (0.0000) ^a	-9,9279 (0.0000) ^a	-8,2997 (0.0000) ^a
ΔlnTRADE	-10,4050 (0.0000) ^a	-10,0340 (0.0000) ^a	-8,2157 (0.0000) ^a	-6,2353 (0.0000) ^a

Not: Parantez içindeki ifadeler birim kök testlerine ait olasılık değeridir. Δ değişkenlerin birinci farklarının alındığını gösterir. a, %1 düzeyinde anlamlılığı; b, %5 düzeyinde anlamlılığı gösterir.

2.3. Pooled Mean Group (PMG) Tahmin Sonuçları

Pooled Mean Group (PMG) modeli hata düzeltme modelinin eş-bütünleşme sınavasının ayarlanması ile Autoregressive Distributed Lag (ARDL) sürümünü sunmaktadır. Bu yaklaşımda, kısa dönem katsayıları, uzun dönemde dengeye heterojen uyum sağlar ve ülkeler arasında uzun dönem homojen katsayılar sağlar. Bununla birlikte, uzun dönem hata düzeltme teriminin tahmini parametresi negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olmalıdır (Ahmed vd., 2016:204). Bu çalışmada Panel ARDL yönteminin önerdiği Pesaran vd. (1999) tarafından geliştirilen Pooled Mean Group (PMG) tahmincisi kullanılacaktır. Panel veri analizi ile tahmin etmek üzere oluşturduğumuz doğrusal model denklem (3) de sunulmuştur;

$$\ln UNEMP_{it} = \beta_0 + \beta_1 \ln R \& D_{it} + \beta_2 TRADE_{it} + u_{it} \quad (3)$$

Panel ARDL (p_i, q_i, k_i) formunda denklem (3) aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

$$\ln UNEMP_{it} = \alpha_i + \sum_{j=1}^{p_i} \beta_{ij} \ln UNEMP_{i,t-j} + \sum_{j=0}^{q_i} \delta_{ij} \ln R \& D_{i,t-j} + \sum_{j=0}^{k_i} \phi_{ij} \ln TRADE_{i,t-j} + \varepsilon_{it} \quad (4)$$

Pesaran vd. (1999)'nin metodolojisine göre denklem (4) tekrar düzenlendiğinde değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkiyi içeren PMG modeli aşağıdaki gibi olacaktır:

$$\Delta \ln UNEMP_{it} = \alpha_i + \varphi \ln UNEMP_{i,t-1} + \delta_i^* \ln R \& D_{it} + \theta_i^* \ln TRADE_{it} + \sum_{j=1}^{p_i-1} \beta_{ij}^{**} \Delta \ln UNEMP_{i,t-j} + \sum_{j=0}^{q_i} \delta_{ij}^{**} \Delta \ln R \& D_{i,t-j} + \sum_{j=0}^{k_i} \theta_{ij}^{**} \Delta \ln TRADE_{i,t-j} + \varepsilon_{it} \quad (5)$$

Burada; φ katsayısı negatif olması beklenen hata düzeltme terimidir. δ^*, θ^* terimleri uzun dönem katsayıları ve $\beta^{**}, \delta^{**}, \theta^{**}$ terimleri ise kısa dönem katsayıları ifade etmektedir. Aşağıdaki Tablo 4'te PMG tahmincisine ait sonuçlar verilmiştir.

Tablo 4: Pooled Mean Group (PMG) Tahmin Sonuçları

Uzun Dönem Sonuçlar	Katsayı	Z-Statistic	Olasılık
LnR&D	-0.3518 (0.1105)	-3.18	0.001 ^a
lnTRADE	0.0846 (0.0298)	2.84	0.005 ^a
Kısa Dönem Sonuçlar	Katsayı	Z-Statistic	Olasılık
ECT	-0.1743 (0.0803)	-2.17	0.030 ^b
$\Delta \ln R \& D$	-0.0594 (0.0802)	-0.74	0.459
$\Delta \ln TRADE$	-0.4066	-2.11	0.035 ^b

	(0.1929)		
Sabit Terim	-0.0687	-1.15	0.251
	(0.0598)		

Not: a, %1 de anlamlılığı; b, %5 de anlamlılığı gösterir.

PMG sonuçlarından yola çıkarak işsizlik oranları, teknoloji (Ar-Ge harcamaları) ve uluslararası ticaret arasındaki ilişki şöyledir; kısa dönemde teknolojinin işsizlik oranları üzerindeki etkisi anlamsız çıkmıştır. Ancak uzun dönemde teknolojinin işsizlik oranları üzerindeki etkisi negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Teknolojik gelişmelerdeki %1 iyileşme orta gelirli ülkelerde işsizlik oranlarını %0.35 azaltmaktadır. Dış ticaret işsizlik oranlarını kısa dönemde negatif ve anlamlı bir şekilde etkilerken uzun dönemde ise pozitif ve anlamlı bir biçimde etkilemektedir. Kısa dönemde dış ticaretteki %1 artış işsizlik oranlarını %0.40 azaltırken, uzun dönemde dış ticaretteki %1 artış işsizlik oranları %0.02 artırmaktadır.

2.4. Panel Nedensellik Testi

Değişkenler arasında ilişkinin yönünü belirlemek için Granger (1969) tarafından geliştirilen nedensellik analizi yapılmıştır. Değişkenler arasındaki kısa dönemli ilişkileri analiz etmek için kullanılan Vektör Hata Düzeltme modeli aşağıdaki gibi oluşturulmuştur.

$$\Delta \ln UNEMP_{it} = \beta_0 + \sum_{i=1}^m \alpha_{ik} \Delta \ln UNEMP_{j,t-1} + \sum_{i=1}^n \varphi_{ik} \Delta \ln R \& D_{j,t-1} + \sum_{i=1}^p \delta_{ik} \Delta \ln TRADE_{j,t-1} + \varphi_1 ECT_{t-1} + \varepsilon_{1t} \quad (4)$$

$$\Delta \ln R \& D_{it} = \beta_0 + \sum_{i=1}^m \theta_{ik} \Delta \ln R \& D_{j,t-1} + \sum_{i=1}^n \vartheta_{ik} \Delta \ln UNEMP_{j,t-1} + \sum_{i=1}^p \gamma_{ik} \Delta \ln TRADE_{j,t-1} + \varphi_2 ECT_{t-1} + \varepsilon_{2t} \quad (5)$$

$$\Delta \ln TRADE_{it} = \beta_0 + \sum_{i=1}^m \lambda_{ik} \Delta \ln TRADE_{j,t-1} + \sum_{i=1}^n \omega_{ik} \Delta \ln UNEMP_{j,t-1} + \sum_{i=1}^p \sigma_{ik} \Delta \ln R \& D_{j,t-1} + \varphi_2 ECT_{t-1} + \varepsilon_{3t} \quad (6)$$

Burada, ECT, uzun dönem denge ilişkisinden kaynaklanan hata düzeltme terimidir. φ , bir şok sonrası denge seviyesine uyum hızını belirten bir parametredir. Değişkenlerin değişkenliğe ne kadar çabuk uyum gösterdiğini ve negatif işaretli istatistiksel olarak anlamlı bir katsayıya sahip olduğunu gösterir. Tablo 5’de ECT terimine ait katsayı -0.1743 olarak elde edilmiştir. Aynı zamanda istatistiksel olarak da anlamlı çıkmıştır. Dolayısıyla ECT terimine ait (-0.1743) katsayı, t₁ dönemindeki bir sapmanın yaklaşık %17’sinin t döneminde düzeltileceğini göstermektedir.

Tablo 5: Panel Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Değişkenler	lnUNEMP	LnR&D	lnTRADE
lnUNEMP	-	0.54208 (0.5823)	0.82721 (0.4386)

LnR&D	0.22985 (0.7948)	-	1.37421 (0.2552)
lnTRADE	0.03622 (0.9644)	0.37216 (0.6897)	-

Not: Parantez içindeki ifadeler ise p-value (olasılık) değerini göstermektedir.

Tablo 5’den de görüldüğü gibi teknoloji ve uluslararası ticaret orta gelirli ülkelerde işsizlik oranlarının nedeni değildir. Yani bu ülkelerde işsizliğe neden olan daha önemli ve etkin sebepler vardır.

3. Sonuç

Günümüz dünyasında teknolojiye büyük gelişmeler meydana gelmektedir. Bu çalışmada ortaya çıkan teknolojik gelişmelerin (Ar-Ge harcamalarının) işsizlik üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bu amaç doğrultusunda 14 orta gelirli ülkede PMG yöntemi kullanılarak teknolojinin işsizlik üzerindeki etkisi kısa ve uzun dönem itibarıyla ortaya konulmuştur. Kısa dönemde Ar-Ge harcamalarında meydana gelen artışın işsizlik üzerindeki etkisi anlamsız iken uzun dönemde Ar-Ge harcamalarının işsizlik üzerindeki etkisi negatif ve anlamlı çıkmıştır. Uzun dönemde elde ettiğimiz bu sonuç, Lachenmaier ve Rottmann (2011), Piva ve Vivarelli (2005) ve Van Reenen (1997) çalışmalarının sonuçlarını destekler niteliktedir. Diğer taraftan kontrol değişkeni olarak modelde yer verdiğimiz dış ticaret, kısa dönemde işsizliği azaltırken uzun dönemde artırmaktadır. Ayrıca Granger nedensellik testi sonucunda Ar-Ge harcamalarının ve uluslararası ticaretin işsizliğin nedeni olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kaynakça

- Ahmed, A., Uddin, G. S., & Sohag, K. (2016). Biomass energy, technological progress and the environmental Kuznets curve: Evidence from selected European countries. *Biomass and Bioenergy*, 90, 202-208.
- Baptista, R., & Thurik, A. R. (2007). The relationship between entrepreneurship and unemployment: Is Portugal an outlier?. *Technological Forecasting and Social Change*, 74(1), 75-89.
- Bogliacino, F., & Pianta, M. (2010). Innovation and employment: a reinvestigation using revised Pavitt classes. *Research Policy*, 39(6), 799-809.
- Bogliacino, F., Piva, M., & Vivarelli, M. (2012). R&D and employment: An application of the LSDVC estimator using European microdata. *Economics Letters*, 116(1), 56-59.
- Brini, R., Amara, M., & Jemmali, H. (2017). Renewable energy consumption, International trade, oil price and economic growth inter-linkages: The case of Tunisia. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 76, 620-627.
- Edwards, L. (2004). A firm level analysis of trade, technology and employment in South Africa. *Journal of International Development*, 16(1), 45-61.
- Georgiou, M. N. (2009). Does Technology Cause Unemployment?., https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1484571, (E.T:25.01.2018).
- Granger, C. W. (1969). Investigating causal relations by econometric models and cross-spectral methods. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 424-438.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Harrison, R., Jaumandreu, J., Mairesse, J., & Peters, B. (2014). Does innovation stimulate employment? A firm-level analysis using comparable micro-data from four European countries. *International Journal of Industrial Organization*, 35, 29-43.

Im, K. L., Pesaran, M. H. ve Shin, Y. (2003) "Testing for Unit Roots in Heterogeneous Panels". *Journal of Econometrics*, 115, ss: 53–74.

Lachenmaier, S., & Rottmann, H. (2011). Effects of innovation on employment: A dynamic panel analysis. *International journal of industrial organization*, 29(2), 210-220.

Levin, A., Lin, C.F. ve Chu, C-S.J, (2002) "Unit Root Tests in Panel Data: Asymptotic and Finite Sample Properties". *Journal of Econometrics*, ss:108, 1-22.

Orhan, S., ve Savuk, F. (2014). Emek-teknoloji-işsizlik ilişkisi. *ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi*, Cilt: 2/ Sayı: 2/ Mayıs-Ağustos 2014 / Sayfa: 9-24

Pasaran, M. H., Shin, Y., ve Smith, R.P. (1999) "Pooled Mean Group Estimation of Dynamic Heterogeneous Panels". *Journal of the American Statistical Association*, Vol. 94, No. 446, ss:621-634.

Piva, M., & Vivarelli, M. (2005). Innovation and employment: Evidence from Italian microdata. *Journal of Economics*, 86(1), 65-83.

Siems, T. F., & Yücel, M. (2005). Where IT's@: technology and the economy. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=688465, (E.T:26.01.2018)

Van Reenen, J. (1997). Employment and technological innovation: evidence from UK manufacturing firms. *Journal of labor economics*, 15(2), 255-284.

World Bank (2018). World Development Indicator, <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators>, (E.T:15.01.2018)

EKMEK VE GÜLLER FİLMİNE GRAMSCİ İLE BAKMAK

Arş. Gör. Sibel TURAN AKAN

Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Sinema Televizyon Bölümü

Öz

Sosyalizmin yeni bir strateji belirlemesi gerekliliği ile düşüncelerini şekillendiren Gramsci, Marksist kuramın eleştirisini yaparak eksik yönlerini geliştirmeye çalışmıştır. Ona göre egemen sınıfın çıkarlarının idealize edilerek evrensel çıkarlar olarak temsil edilmesi, bağımlı sınıflar üzerinde baskı ve rıza yoluyla üstünlük sağlama hegemonyadır. Bağımlı sınıfların karşı hegemonya oluşturması ve yayması için organik aydınlara ihtiyaçları vardır. Sistem yanlısı geleneksel aydınların aksine organik aydınlar çeşitli sosyal sınıf ve grupların sözcülüğünü üstlenmiş gerçek aydınlardır. Organik aydınlar, faaliyet alanları olan sivil toplum içinde bağımlı sınıfların siyasal olarak güç sahibi olmalarının araçlarıdır.

Filmlerinde sıradan insanların yaşadığı sosyal ve maddi zorluklara yer veren İngiliz yönetmen Ken Loach, çoğunlukla ezilen sınıfların hikayelerini perdeye yansıtmıştır. 2000 yılında çektiği Ekmek ve Güller adlı filminde Amerika'ya kaçak yollardan giren göçmenlerin düşük ücretlerle sigortasız ve sendikasız çalıştırılmasına karşı verdikleri mücadeleyi anlatarak, kapitalist sistemi eleştirmektedir. Bu çalışmada Ekmek ve Güller filmi, yapısalcı paradigmatic çözümleme ile 20. Yüzyılın en önemli Marksist kuramcılarında biri olan Gramsci'nin hegemonya kuramındaki karşıtlık ilişkileri çerçevesinde okunmuştur.

Anahtar kelimeler: Sinema, Gramsci, geleneksel aydın, organik aydın, hegemonya

Antonio Gramsci

20. yüzyılın en önemli Marksist kuramcılarında biri olan Gramsci 22 Ocak 1981 tarihinde Güney İtalya Sardunya adasında doğmuş ve büyümüştür. Orta düzey bir memur olan babası zimmetine para geçirme suçundan hapse girince okula ara verip ağır işlerde çalışmış ve bu nedenle omurgasında bir sakatlık oluşarak ömrü boyunca devam etmiştir. Okula geri döndüğünde Torino Üniversitesi'nden burs kazanarak edebiyat okumuştur. Gençlik dönemlerinde Güney İtalya'nın sanayileşen Kuzey karşısında giderek yoksullaşması sonucu milliyetçilik eğilimleri gösterse de üniversite yıllarında sosyalizme yakınlaşarak İtalya Sosyalist Partisi'ne katılmıştır. Akademik olarak oldukça başarılı olmasına rağmen hem maddi sıkıntılar çektiğinden hem de giderek yükseldiği sosyalist çevrede ilerlemeyi tercih ettiğinden okulu bırakarak gazete ve dergilerde yazılar yazmaya başlamıştır. Teorik çalışmalarının yanı sıra partinin örgütlenmesinde ve işçi konseylerinin kurulmasında da aktif biçimde yer almıştır.

İşçi konseylerinin, İtalya'da giderek güçlenen faşizm karşısında başarısız olması nedeniyle Sosyalist Parti'nin sadece ekonomik dayanaklı ve belli bir sınıfı kapsayan söyleminin yeterli olmadığını düşünerek 1921 yılında yeni bir örgütlenmede yer alarak ve İtalyan Komünist Partisi'nin kuruluşunda aktif biçimde rol üstlenmiştir. 1922 yılında parti temsilcisi olarak Rusya'ya gittiğinde tanıştığı Komünist Parti üyesi viyolonsel sanatçısı olan Giulia Schucht ile evlenmiş ve iki yıl Rusya'da kalmıştır. İtalya'ya geri döndüğünde şiddetle yükselen faşist hareket hakimiyeti ile karşılaşmış ve bu durum karşısında bütün sol partilerin ve sol hareketin İKP önderliğinde birleşerek faşizme karşı mücadele etmesi fikrini

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

savunmuştur. Yeni bir parti olan İKP oldukça radikal söylemleri ile bu birliği sağlamada yeterli görülmediğinden bu düşüncesi gerçekleşmemiştir. 1924 yılında İKP başkanı olmuş ve milletvekili seçilmiştir. 1926 yılında Faşist lider Mussolini kendine yapılan bir saldırıyı gerekçe göstererek olağanüstü hal yasalarını devreye koymuş ve sol harekete karşı yoğun bir baskı ve mücadeleyi başlatmıştır. Gramsci ülkeden kaçıp ailesinin yanına Rusya'ya dönmek yerine kalmayı tercih ederek kısa süre içinde tutuklanmıştır. Hapishanede zaten zayıf olan bünyesi, gördüğü fiziksel ve psikolojik baskı ve işkenceler nedeniyle iyice kötüleşmiş ve mahkumiyeti süresince ağır hasta olarak yıllarını geçirmiştir. 1934 yılında hastaneye kaldırıldıktan sonra şartlı şekilde salıverildiğinde oldukça kötüleşen sağlığı nedeniyle fazla dayanamayarak 46 yaşında Roma'da vefat etmiştir.

Gramsci'nin Düşüncesindeki Temel Kavramlar

Gramsci'nin yaşadığı dönemde, Batı'da 1926 sonrası kapitalizm savaş sonrası ekonomik krizden çıkmayı başarmış ve parlamenter rejimler ya sağlam olarak yerlerinde durmuş ya da yerini otoriter rejimlere bırakmışlardı. Kapitalizm 19. Yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan bütün kriz koşullarına rağmen kendini yeniden üretmişti. İtalya'da sosyalist partinin ve işçi konseylerinin başarısız olmalarına salt ekonomik determinizmle yanıt vermek yanlıştır (Yıldırım, Gezen: 2014: 199). Sadece ekonomik determinizme ve emekçi sınıflara önem verilerek demokratik kitle kavramı göz ardı edilmektedir. Marksizm, kapitalist gelişmenin doğrultusu ve ekonomik altyapı ile siyasal dönüşüm arasındaki bağlantılar hakkında genel bir çerçeve çizmekte başarılı olsa da eksik kaldığı yerler mevcuttur. Dönemin İtalya'sında sosyalist devrim hayata geçmemiş, girişimler yenilgi ile sonuçlanmıştır. Faşist lider Mussolini'nin köylü ve işçi sınıfından da oldukça destek görerek iktidara gelmesinin nedeni sadece üretici güçlerle iktidarın ilişkisi değildir; asıl nedeni hegemonyadır. Egemen sınıfın çıkarlarının idealize edilerek evrensel çıkarlar olarak temsil edilmesi, bağımlı sınıflar üzerinde baskı ve rıza yoluyla üstünlük sağlaması hegemonyadır. Hegemonya; üretim ilişkileri içinde belirli bir gücü olan toplumsal sınıflardan birinde köklenerek sınıfın ekonomik çıkarının ötesine geçerek sınıf ittifakları sistemi aracılığıyla siyasal yönetim alanına da yayılmaktadır. İttifaka girilen gruplar ile bağımlı gruplar üzerindeki kültürel, ahlaki ve ideolojik önderlik oluşturulmaktadır (Forgasc, 2010:506-507). Bir sosyal sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde uyguladığı etki hem rızaya hem de baskıya dayanır; yani hegemoniktir (Aka: 2009:330). Siyasal güçler sadece ekonomik ve politik hedefler doğrultusunda değil, aynı zamanda kültürel, ahlaksal ve entelektüel amaçlarını da belirleyerek kendilerini destekleyen gruplarla özdeşleşmektedirler ve bu ilişkiler doğrultusunda hegemonya kurulmaktadır (Texier'den akt. Dural: 2007:58). Bu şekilde egemen sınıfın kendi çıkarlarının en üstte tuttuğu, bağımlı sınıfın ise buna özgürce rıza göstererek egemen sınıfın çıkarlarını kendi çıkarlarının üstünde tuttukları bir sistem oluşmaktadır.

Hegemonyanın elde edilmesi, devamlı olarak elde tutulması anlamına gelmemektedir. Her hegemonyanın bir karşıt hegemonyası mevcuttur. Hegemonya sadece tahakküm ile elde edilemez ve sürdürülemez. Hegemonyanın oluşturulması ve elde tutulmasında iktisadi ve siyasi cepheler kadar kültür cephesi de önemlidir. Egemen sınıf, sermaye ve baskıcı devlet güçleri ile (polis, ordu ve hukuk sistemi ile) üstyapıda baskı yoluyla ideolojik bir hegemonya kurar. Ancak sadece baskı gücüne sahip olunması bir otorite krizine yol açmaktadır, yani kitleler hakim ideolojiden uzaklaşmakta ve rıza göstermemektedirler (Santucci, 2011:157). Bu nedenle rızanın oluşturulması için sınıfsal deneyimlerin göstergesi olan kültür çok önemlidir. Kültür, insanların yaşadıkları dünyayı nasıl algıladıkları ve yaşadıkları, onu ne yönde değiştirebileceklerine yönelik düşüncelerini geliştirebilecekleri bir alandır (Crehan, 2006: 108). Kültür insanların sadece dünyayı anlamalarının bir aracı değildir, aynı zamanda onu değiştirme ve dönüştürme araçları da sunan bir alan olmaktadır. Gramsci, kültür ve sosyalizm

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

arasında açık bir bağlantı kurmaktadır. kültüre hakim olmak için gerekli olan eğitimi ansiklopedik bilgi gibi gören bağımlı sınıflar her zaman egemen sınıfın istediği gibi tepkiler vermekte ve kontrol edilebilmektedir. Kültür, insanların ve tarihin oluşumunda belirleyici bir rol oynayan politikanın temel unsurlarından biridir (Santucci, 2011:35-37). Hakim kültürün egemenlik altına alınarak sınıf bilincinin bastırılması, politik ve sivil toplumdaki etkinliği ile mevcuttur. Bağımlı sınıf ve onun önderleri, kendi kültürel değerlerini yaratmalı ve bunları hakim hale getirmek için çabalamalıdır. Bağımlı sınıf egemenliğini diğer bağımlı ve alt sınıflarla uzlaşarak toplumsal tabanını genişleterek sağlayabilmektedir. Bu nedenle herkesi kapsayabilecek bir kültürel değerler üretilmeli ve yaygınlaştırmak için çaba gösterilmelidir.

Rızanın elde edilmesi için egemen sınıfın kendi çıkarlarının üstünlüğünü sağlamakta kullandıkları en önemli alanlardan biri eğitimidir, yani hegemonik ilişkinin oluşması ve sürekliliği için eğitim olmazsa olmaz koşuldur (Gramsci'den akt. Aka, 2009:330). Egemen sınıf, eğitimin içeriği ve yöntemleri ile kendi gerçekliğini bağımlı sınıflara aktarmakta ve hegemonyanın devamını sağlamaktadır. Gramsci'ye göre eğitim; yöntem, yönlendirme ve hatta baskı içermelidir. Okuryazarlık önemlidir, okumanın öğretilmesi bir sosyal kontroldür ve hegemonyanın sürdürülmesi için gereklidir. Eğitim ve öğretim arasındaki bağ kopuktur ve öğretme edimi ile bu bağ kurulmalıdır (Aka, 2009: 332-334).

Gramsci'ye göre devletin yani siyasal, hukuksal ve kültürel üstyapıların bütününe ilişkin yeterli bir kuram geliştirilememiş; siyasal iktidar biçimleri, toplumsal sınıflar, siyasal temsil ile kültürel ve ideolojik biçimler arasındaki somut ilişkiler konusundaki analizler göz ardı edilmişti. Kapitalist toplumların politik ve ideolojik kaynaklarının yeniden analiz edilmesi sosyalizmin yeni bir strateji belirlemesi gerekliliği ile düşüncelerini şekillendiren Gramsci, Marksist kuramın eleştirisini yaparak eksik yönlerini geliştirmiştir (Forgasc, 2010: 229-230). Politika ve ideolojinin tüm dalgalanmalarının, yapının ifadesi olarak yansıtıldığı Marksist görüşün kuramsal yargılarının tamamlanarak aydınlatılması, yeniden yorumlanması ve Marksizmin tarihsel metodolojisinin belirginleştirilmesi gerekmektedir (Gramsci, 1986: 114). Yapı statik olarak tanımlanmamalıdır, yapının gelişmesindeki bir evre ancak gelişme sürecinin sonunda somut olarak incelenebilir ve çözümlenebilir. Yapı ile üstyapının, kuram ile pratiğin, aydınlar ile kitlelerin diyalektik birliği tarihsel bloğu oluşturmaktadır (Forgacs, 2010: 513). Sadece toplumsal güçlerin ittifakı ile değil; alt yapı ile üst yapının uzlaşması, işlevsel olarak eş güdümlü çalışması ile tarihsel blok oluşmaktadır. Alt yapı, İktidarın ekonomik ayağını oluşturan sınıfsal olarak yapılanmış üretim ilişkilerinden oluşurken, üst yapı ise devleti bir araya getiren politik toplum ile devletin dışında kalan ve üstyapıda başat rol oynayan sivil toplumdan oluşmaktadır.

Sivil toplum sadece belli bir tarihsel dönemin ticaret ve sanayi yapılanmasının içerdiği insani ilişkiler uzamı değildir, sınıf üstünlüğünün yeniden üretilmesinin hegemonik görünümünün somutluk kazandığı bir üstyapısal alan olmaktadır. Sivil toplum aslında devletin içeriğinde olan ancak politik olmayan bir alanken, devlet; egemen sınıfın elde ettiği ideolojik üstünlüğü baskı ve zorlama mekanizmalarıyla güçlendirdiği bir tahakküm alanıdır. Sivil toplum hegemonya ile, politik toplum ise tahakküm ile ilişkilendirilmektedir (Halifeoğlu, Yetiş, 2013: 177). Sivil toplum ekonomik yapıyla dolaylı olarak bir ilişki içinde olsa da üstyapısal olarak hegemonyanın kazanıldığı ve devam ettirildiği en önemli alandır. Devletin formel örgütlenmesinin dışında özel örgütlenmelerce yürütülen ideolojik ve kültürel etkinliklerin belirleyici olduğu bir sınıf ilişkileri alanı olan; sendikalar, gönüllü kuruluşlar, dinsel kuruluşlar, hükümetin bir parçasını oluşturmayan siyasal partiler vb. sivil toplumu oluşturmaktadırlar. Yani hükümetin hukuksal ve baskıcı organlarından bağımsız olan kurumlar ile toplumsal etkinliklerin toplamı olan sivil toplum, hem egemen sınıfın rıza ve hegemonyayı örgütlediği

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

bir alandır; hem de bağımlı sınıfların kendi muhalefetlerini örgütleyerek karşıt hegemonya oluşturabilecekleri bir alan olmaktadır (Forgacs, 2010: 513).

Devlet Gramsci için tarafsız bir kamusal iktidar mekanizması değildir; yapı ve üstyapının organik bütünlüğünü oluşturan tarihsel bloğun önemli bir uğrağı olmaktadır (Halifeoğlu, Yetiş, 2013: 178). Liberal düşüncenin öngördüğü devletin temel işlevleri olan kamu düzenini korunması, yasalara saygının sağlanması modeli sadece kağıt üstünde mevcuttur. Kapitalist toplumlarda burjuvazinin hegemonyasını salt baskı aygıtlarına ve tahakküme indirgemek yanlıştır, hegemonyanın kurulması ve devam ettirilmesi sürecinde üstyapısal bir alan olarak devletin rolü büyüktür. Devlet hem egemen sınıfın iktidarının genişlemesinin temel aracı olmakta, hem de bağımlı sınıfları güçsüz ve örgütsüz tutmaya çalışan bir baskı gücü oluşturmaktadır (Carnoy, 2001:259). he mücadelesinde bağımlı sınıfı sadece kendinin değil tüm sınıfların rızasını alarak karşıt hegemonya geliştirebilmek için öncelikle kendi örgütlenmelerini (siyasal partiler, sendikalar, dernekler vb.) kurarak sivil toplumdaki hegemonik etkinliklerin açığa çıktığı alanda varlık göstermelidirler.

Bağımlı sınıfların karşıt hegemonya oluşturması ve yayması için belli önderlere yani aydınlara ihtiyaçları vardır. Aydınlar sadece kültür alanında faaliyet gösteren bir toplumsal katman olarak açıklanamaz. Tarihsel bloğun oluşumunda ideoloji üretebilecek en önemli unsurlar aydınlardır. Mevcut kültürel-siyasi yapı içerisinde kendine bir konum edinmiş, üretim araçları ve sosyal sınıflarla bir bağı olmayan sistem yanlısı aydınlar geleneksel aydınlardır. Organik aydınlar ise çeşitli sosyal sınıf ve grupların sözcülüğünü üstlenmiş gerçek aydınlardır. Her sınıfın kendi fikirlerini savunup geliştirecek bir aydın kitlesine sahip olması gerekmektedir. (Dural, 2007:60-61)

Eğitici, örgütçü ve lider olan aydınlar temel bir toplumsal sınıfa türdeşlik ve kendi öz işlevine dair farkındalık kazandırmaktadır. Organik aydınlar sınıfın bizzat içinden çıkarak sadece kendi sınıfının değil tüm halkın fikir yönünden gelişmesine siyasal olanak tanımaktadırlar. Geleneksel aydınlar eski toplumsal değişimlerden kalan ve kendilerini mevcut sınıflardan birine bağlayabilen aydınlardır ve hangi sınıfa bağlı olduklarına göre devrimci ya da muhafazakar olabilmektedirler (Forgacs, 2010: 503). Toplumsal değişimin ve devrimin gerçekleşebilmesi için sadece organik aydınlardan faaliyet göstermesi yeterli olmamaktadır. Geleneksel ve organik aydınlardan bir arada çalışması gerekmektedir ve bunu yapabilecekleri yerler siyasal partilerdir. Emek, sadece kas gücü ile yapılan bir uğraşı ifade etmemektedir, bir işin yapılabilmesi için beyin ve kasların birlikte çalışması gerekmektedir. Kol, beden ve araçla görülen iş aslında belirli toplumsal ilişkiler içinde yapılan iştir ve en mekanik ve kaba çalışmada bile bir teknik ustalık ve yaratıcı bir düşünce çabası mevcuttur (Gramsci, 1967: 22-23). Bu düşünceden hareketle bütün insanlar aydın kişiler olabilmekte ancak hepsi özel düşünce çabaları ile entelektüel çalışma alanına katılarak toplumda aydının gördüğü işi görememektedir (Gramsci, 1967:23). Entelektüel çalışma arttıkça bağımlı sınıfların içinden yetişen organik aydınlar, toplumun entelektüel işlevini çoğaltmada büyük katkı sağlayarak demokratikleşme sürecini geliştirmektedirler. Gramsci'nin entelektüel çalışma olarak ele aldığı kavram zihinsel çalışma ya da beyinle yapılan iş anlamında kullanılmaktadır ve aydının sadece bir işlevden yanı sıra bu işlevi yerine getiren somut bireyi tanımlamaktadır (Forgacs, 2010: 503).

Aydınlardan faaliyette bulunduğu yer sivil toplumdur ve aydınlar politik toplum ile sivil toplum arasındaki sınırları geçen bir örgütleyici rolle, egemen ve bağımlı sınıfların siyasal olarak da güç sahibi olmalarının araçları konumundadırlar (Thomas, 2010:547-548). Geleneksel aydınlar üretim ilişkilerindeki pozisyonlarına göre belirlenirken organik aydınlar belli bir sınıfın çıkarlarını savunarak siyasal olarak onlarla organik biçimde kaynaşmaktadır. Bu durumda bağımsız bir aydın sınıfı söz konusu

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

olmamaktadır; her sınıf kendi aydınlarına sahiptir. Tek tip bir organik aydından da söz etmek mümkün değildir, farklı sınıf projeleri ve rolleri ile örgütlenmeyi hem ideolojik hem pratik anlamda yürütmek üzere farklı örgütlenme formları gerekmektedir; dolayısıyla her alanda farklı rollere sahip organik aydınlar yer almaktadır (Thomas, 2010:551-552). Başka bir ifade ile ekonomik üretim dünyasında şekillenen her sınıf kendisi ile birlikte bir ya da birkaç aydın katı yaratmaktadır ve bu aydınlar sadece ekonomik alanda değil; politika, toplum ve kültür alanlarında da türdeşlik ve görev bilinci oluşturmaktadırlar (Gramsci, 1967:17).

Sivil toplumun oldukça geliştiği toplumlarda, devletin cepheden ele geçirilmesi, proleteryanın hegemonyasını hakim kılması anlamına gelmemektedir. Rusya gibi devlet otoritesinin çok güçlü olduğu, devletin neredeyse her şey olduğu toplumlarda cephe savaşı hegemonyayı hakim kılmak için yeterli olabilmektedir ancak devlet ve sivil toplum arasında uyumlu ve destekleyici bir ilişki olduğunda, yani devlet cephesinin dışında birçok siper sistemi olduğunda mevzi savaşı vermek gerekmektedir ve bu siperlerin yer aldığı en temel alan sivil toplumdur.

Bir toplumsal sınıf hükümet erkini kazanmadan önce de önderlik yapabilir. İşçi ve köylülerin devlete cepheden saldırı amacıyla örgütlenmesinden çok yeni bir kültürün, yeni norm ve değerlerin dayanakları olarak işçi örgütleri kurmalı, burjuvanın karşısına yeni bir dünya görüşü, yeni yaşam ve düşünce biçimleri ile çıkmalıdır, bunlarla silahlanmalıdır.

Aydınlar sivil ve politik toplumda hem egemen sınıfın elçileri olarak konumlanmakta, hem de bağımlı sınıfların örgütlenmelerini sağlayarak hegemonyaya karşı bir hegemonya oluşturmaya ve mevcut hegemonyayı yıkmaya çalışmaktadırlar. Ekonomik yapıdaki çelişkilerin üstyapıya yansması ile organik kriz oluşmakta ve sistemin bütününe kriz yaşamasına neden olmaktadır. Siyasal temsilin daha önce temsil ettiği sınıflardan uzaklaşması, kopması ve artık onları temsil etmekte yetersiz hale gelmesi ile hegemonya krizi oluşmaktadır. Bu durumda hegemonya bunalımında tüm üstyapısal kuruluşlarda ciddi bir çözüme, çürüme etkileşimine yol açmakta ve karşıt güçler, karşıt hegemonya aracılığıyla örgütlenerek yeni tarihsel koşulları dayatmaktadır (Dural, 2007:65-66). Hegemonya bunalımının sonunda yeni bir tarihsel blok ve yeni bir hegemonya oluşabilmekte ya da mevcut güçler tahakküm ve rıza ile hegemonyayı yeniden sağlayarak devam ettirebilmektedir. Bazı durumlarda çatışan taraflar birbirlerine karşı denge halinde bulunarak birbirlerine üstün gelememekte ve birbirlerini mahvetmektedirler. Ortaya çıkan üçüncü bir taraf (ki bu zaman zaman tanrısal özellikler taşıdığı düşünülen kurtarıcı bir grup ya da lider olabilmektedir) bu durumdan yararlanarak iki taraftan kalanlara boyun eğdirerek sorunu çözebilmektedir. Bu sezarizm durumu güçler dengesi olarak beliren tarihsel-siyasal bir duruma çözüm getirirken ilerici ya da gerici olabilmektedir (Gramsci, 1986: 282-283).

Marksist kuramı geliştirerek, üstyapının etkilerinin ekonomik etkilerden ziyade entelektüel ve kültürel etkilere ilişkin olduğunu vurgulayan Gramsci, sanayi devrimi sonrası birçok devrimci harekete karşın işçi sınıfının kapitalizme destek olmasını, sürdürmesinin nedenini açıklamaktadır. Hobsbawm'a göre Gramsci, siyasal praksisin filozofudur ve bu nedenle onu siyasal gerçeklikten ayrı tutmak mümkün değildir (Hobsbawm'dan akt. Forgacs, 2010:16). Hegemonya kavramı ile egemen sınıfın yönetmek için sadece devletin baskı-tahakküm gücüne ve ekonomik gücüne dayanmak zorunda olmadığını savunmaktadır. Egemen sınıf bunun yanı sıra sivil toplum ile kendi inanç sistemini, kültürel ve ahlaki değerlerini paylaşmaya ikna edebilmekte, rıza oluşturabilmektedir. Kendisini 'mücadelesinde şansın gülmediği bir savaşı' olarak tanımlayan Gramsci (Gramsci'den akt. Santucci, 2011:121), 20. Yüzyılın en değerli aydınları arasında yer almaktadır.

Ekmek ve Güller Filmi

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Yönetmen: Ken Loach

Yapımcı: Rebecca O'Brien

Senaryo: Paul Laverty

Oyuncular: Adrien Brody (Sam), Pilar Padilla (Maya), Elpidia Carillo (Rosa), George Lopez (Perez).
Fransa, İngiltere, İsviçre, İspanya, Almanya ortak yapımı.

Türü: Dram Yayın Tarihi: 2000.

Süre: 110'

Ken Loach, 17 Haziran 1936 yılında İngiltere'de doğmuştur. Televizyon ve sinema yönetmenidir. Oxford hukuk mezunu olan Loach, önce aktörlüğü denemiş, kısa süre sonra da 1961 yılında Northampton Repertuar Tiyatrosu'nda yönetmen asistanı olmuştur. 1963 yılında BBC'de TV yönetmenliğine başlamış, çeşitli dizi ve TV filmlerini yönetmiştir. 1969 yılında en önemli filmlerinden olan Kes (Kerkenez)'i çevirmiştir. 70'ler ve 80'lerde politik sansür ve ilgisizlik nedeniyle filmlerini dağıtmakta zorlanmıştır. Filmlerinde sosyalist kimliğini öne çıkararak ezilen sınıflara yer vermiş, sıradan insanın yaşadığı sosyal ve maddi zorlukları perdeye yansıtmıştır. 6 kez Cannes Film Festival'inde büyük ödül alan yönetmenin son filmi 2004 yılında gösterime giren Pakistanlı göçmen bir ailenin yaşamını anlatan Ae Fond Kiss'tir.

Ken Loach, 2009 Temmuz ayında Avustralya'nın Melbourne şehrinde gerçekleşen film festivalinde yarışan "Looking for Eric" filmini festivalin sponsorunun İsrail olduğunu öğrendiğinde, "Şiddet üreten devletin gölgesinde sanat yapılmaz. Sanat savaşa ve yok etmeye değil, barışa ve insanlığa hizmet eder. İsrail, Ortadoğu'daki politikalarını gözden geçirmeli" diyerek geri çekmiştir. 2012 yılında Torino Film Festivali'nde yaşam boyu onur ödülüne değer bulunmuş ancak festivali düzenleyen Ulusal Sinema Müzesi'nde, işçilerin taşeron şirket aracılığıyla çalıştırılmasını ve güvencesiz düşük ücretle çalışmaya direnen işçilerin işten çıkartılmasını görmezden gelemeceğini açıklayarak ödülü reddetmiştir. Yönetmen üzerine Antony Hayward'ın yazdığı Hangi Taraftasınız (Which Side are You on?) adlı kitap, Türkçe Agora Kitaplığı'ndan Özden Arıkan'ın çevirisi ile çıkmıştır. ¹

Ekmek ve Güller filmi yaşanmış bir olayı ele almaktadır. Amerika'ya kaçak yollardan giren göçmenlerin düşük ücretlerle sigortasız ve sendikasız çalıştırılmasına karşı verdikleri mücadeleyi anlatan film, kapitalist sistemi eleştirmektedir. Yoksul ülkelerden Amerika'ya çalışmak amacıyla kaçak yollardan gelen göçmenler, ancak ücretlerinin bir kısmını taşeron firma aracalarına vermek yoluyla iş bulabilmektedir. Maya da ablası Rosa'nın yanına kaçak olarak gelen ve Angel temizlik şirketinin bünyesinde, ücretinin bir kısmını ona iş evraklarını resmi yollardan ayarladığını öne süren Perez'e vermek şartıyla çalışmaya başlamıştır. Ancak işçilerin gördüğü kötü muameleler, çalışma saatlerine karşılık aldıkları düşük ücretler, sağlık sigortası ve sendikalaşma olmadığından hastalıkların tedavi edilememesi ve kolayca işten çıkarılma gibi gerçeklerle yüzleştiğinde bundan rahatsızlık duyar. Sendika temsilcisi olan Sam, ablası Rosa ve onunla görüşerek bunların hepsinin düzelebileceğini ancak örgütlenerek ve ekmeklerini riske atarak mücadele etmeleri gerektiğini belirtir. Rosa buna tamamen karşı çıkmaktadır ancak Maya tüm çalışanlarla görüşerek Sam'in temsil ettiği sendika öncülüğünde örgütlenerek mücadele etmeleri gerektiği konusunda çoğunu ikna eder.

Filme ismini veren "Ekmek ve Güller" in hikayesi 1908 yılında yapılmış kadın işçilerin eylemine dayanmaktadır. 12 Ocak 1912 yılında çoğunluğu göçmen olan tekstil işçilerinin ücretlerinin azaltılmasına karşı çıkmak amacıyla başladıkları ve Mart ayının sonuna kadar devam eden grevde

¹ (http://tr.wikipedia.org/wiki/Ken_Loach)

kadınlar çoğunluklu olarak yer almış ve greve öncülük etmişlerdir. Bu grevde, James Oppenheim tarafından 1908 yılında 128 işçi kadının öldüğü eylemlere ithafen yazdığı “Ekmek ve Güller” şiirinden esinlenilerek “Ekmek istiyoruz ama gül de istiyoruz” sloganı kullanılmıştır. Metin Demirtaş’ın çevirisi ile şiir şöyledir:

Yürüyoruz yürüyoruz, günün aydınlığında
Donuk fabrika bacalarına, yoksul mutfaklara
Çarpıyor sesimiz ve birden parlayan
Bir ışık gibi ulaşıyor insanlara
"Ekmek ve gül! Ekmek ve gül!"

Yürüyoruz yürüyoruz, erkekler için de yürüyoruz
Çünkü hâlâ bizim oğullarımızdır onlar
Ve biz hâlâ analık ederiz onlara
En zorlu iş, en ağır emek
Ve çalışmak doğuştan mezara dek
Ve böyle sürüp gitsin istemiyoruz
Yaşamak için ekmek
Ruhumuz için gül istiyoruz!

Yürüyoruz yürüyoruz kol kola
Saflarımızda ölüp gitmiş arkadaşlarımız
Ve türkümüzde onların kederli "Ekmek!" çığlıkları
Çünkü bir köle gibi çalıştırıldı onlar
Sanattan, güzellikten, sevgiden yoksun
Biz de bugün hâlâ onların özlemini haykırıyoruz
İş ve ekmek istiyoruz
Ama gül de istiyoruz

Yürüyoruz yürüyoruz, yan yana, güzel günler adına
Kadınız, insanız, insanlığı ayağa kaldırıyoruz
Paydos bundan böyle köleliğe, aylaklığa
Herkes çalışsın, bölüşülsün kardeşçe, yaşamın sundukları
İşte bunun için yükseliyor yüreklerimizden
Bu ekmek ve gül türküleri
Ve yineliyoruz hep bir ağızdan
"Ekmek ve gül! Ekmek ve gül!"²
Kime ait olduğu bilinmeyen bir başka çeviri ise şöyledir:
Yürürken biz, yürürken günün güzelliğinde,
Milyon karanlık mutfak, bin loş atölye,
Dip köşe aydınlanır apansız bir güneşle,
Şarkımızı duyan insanlar için: "Ekmek ve güller! Ekmek ve güller!"

² (http://www.siiir.gen.tr/siiir/j/james_oppenheim/ekmek_ve_gul.htm)

Yürürken biz, yürürken, erkekler için de savaşırız,
Kadınların oğulları olanlar için, bir kez daha analık ediyoruz onlara,
Karı tokluğuna, kan ter içinde geçmeyecek hayatlarımız, beşikten mezara,
Yüreklere de bedenler kadar aç, ekmek verin bize ama gül de verin!
Yürürken biz, yürürken, sayısız kadın öldü,
Şarkımızda onların kadim çığılığı var yalvaran, ekmek için,
Küçük hünerleri, aşkı ve güzellikleri de bilirdi çilekeş ruhları,
Evet, ekmek için savaşıyoruz ama güller için de!
Yürürken biz, yürürken, güzel günler getirirken...
Kadının kıyamı insanın kıyamıdır,
Artık kan ter içinde çalışmak da aylıklık da yok,
Birinin refahı için onunun didinmesi yok,
Paylaşılacak hayatın nimetleri; Ekmek ve güller! Ekmek ve güller!³

Ekmek, geçinmek için gerekli ücreti anlatırken güller ise yaşam koşullarının daha iyi olması isteğini sembolize etmektedir. Sam filmin sonlarına doğru tüm temizlik işçileri ile eylem yaparken “Ekmek istiyoruz ama gül de istiyoruz” pankartını göstererek hikayesini anlattıktan sonra şunları söylemektedir: “Biz ekmek istiyoruz ama gül de istiyoruz. Güzellikleri olan her şeyi istiyoruz. Kimse size boş yere gül vermez tamam mı, hiç kimse! Ne zaman mı gül verirler? Yalvarmaktan vazgeçtiğiniz, organize olduğunuz zaman. Haklarınız için savaşacaksınız çünkü biz daha güçlüyüz!”

Sam’ın önderliğinde örgütlenen ve mücadelelerine işlerinden yani ekmeklerinden oldukları halde devam eden göçmen temizlik işçileri, medyanın da katkısı ile sonunda zafere ulaşarak istedikleri adil ücretler, sigorta ve sendikalaşma hakkına kavuşmaktadırlar.

Filme Gramsci ile Bakmak

Ekmek ve Güller filmi Amerika’ya kaçak yollardan giren göçmenlerin düşük ücretlerle sigortasız ve sendikasız çalıştırılmasına karşı verdikleri mücadeleyi anlatmaktadır. Bir açıdan kapitalist sistem eleştirisini de içeren film, yapısalcı paradigmatik çözümleme ile okunmuştur. 20. Yüzyılın en önemli Marksist kuramcılarının biri olan Gramsci, hegemonya kuramını inşa ederken birçok karşıtlığa yer vermiştir. Filmin; Gramsci ile okunması kapsamında hegemonya kuramındaki karşıtlık ilişkileri üzerinden ele alınması bu çalışmanın temel amacıdır. Paradigmatik çözümlemede, metinde sunulan gösterenlerin her birinin, metinde bulunmayan gösterenlerle zıtlıklarını ve karşılaştırılması yer almaktadır (Atabek, G.Ş., Atabek, Ü. 2007: 78). Paradigmatik çözümleme, her bir gösterenin içerdiği yan anlamlardan hareketle metnin görünen içeriğinin altında yatan değişik paradigmatları bulmaya çalışmaktadır. Paradigmatik karşıtlık ilişkilerinin önemini vurgulayan yapısalcıların önemli temsilcilerinden olan Saussure, göstergelerin benzerliklerinden çok karşıtlıklarını vurgulamıştır (Atabek, G.Ş., Atabek, Ü. 2007:78). Geleneksel aydınların karşıtı olarak ele alınan organik aydınların hegemonyaya karşı yeni bir karşıt-hegemonya oluşturma çabaları bu filmin çözümlemesinde ele alınan temel karşıtlıktır. Göçmen işçilerin organik bir aydın önderliğinde örgütlenerek kendilerini eğitmeleri ve eşit olmayan koşulların iyileştirilmesi için mücadele vermeleri, Gramsci’nin organik aydınların toplumdaki işlevlerini yansıtmaktadır. Sonuç olarak işçilerin bu mücadelesi organik bir aydının

³ (<http://www.bianet.org/biamag/emek/137310-ekmek-ve-guller-yuz-yasinda>)

önderliğinde sivil toplum alanında hegemonyaya karşı bir hak kazanımı olarak değerlendirilmiştir. Ancak üstyapı ve altyapının uyum halinde çalışarak tarihsel bir blok oluşturması sonucu karşıt hegemonyanın gerçekleşmesi için daha farklı bir mücadele gerçekleşmelidir.

Kapitalist işletme sahibi hem endüstri teknisyenini, hem ekonomik bilgini hem de yeni bir kültürün, yeni bir hukukun örgütleyicisini yaratmaktadır (Gramsci, 1967:17). Sam kapitalist düzenin içinde yeni bir düzeni destekleyen organik aydınlardan biridir. Aslında işletme sahiplerinin içlerinden seçkin bir azınlık, gerek kendi işlerinin karmaşık düzenini, gerekse kamusal düzen içinde bir birliği örgütleyecek yetidedir. Her yeni sınıfın kendisiyle birlikte yarattığı ve sistemin gelişimiyle birlikte yetişen organik aydınlar, aslında yeni sınıfın yarattığı toplumsal tabakaların ilk çabaları olan birer “uzmanlaşma” girişimidir (Gramsci, 1967:18).

İşçiyi belirleyen nitelik sadece kol ve bedenle ya da araçla gördüğü iş değil, belli koşullar altında, belli toplumsal ilişkiler içinde yaptığı iştir. En kaba ve mekaniğe dayalı çalışmada bile bir düşünce çabası mevcut olduğundan, işin sadece beden ve kol gücü ile yapılan bir eylem olduğunu söylemek yanlış olmaktadır. Ancak işçinin toplumsal niteliğini belirleyen bu düşünce çabası değil, işverenin ekonomik durumunu belirleyen genel ilişkileri olmaktadır (Gramsci, 1967:18). Maya ve Ruben asansörleri temizlerken Ruben “bu üniforma bizi görünmez yapıyor” demesi tam da buna örnektir. Angel Temizlik Şirketi, büyük binaların temizlik işlerini yapan bir firmadır ve Maya’nın çalıştığı binada birçok finans kurumu, hukuk firması ve bankaların üst düzey yöneticilerinin ofisleri yer almaktadır. Üst düzey yönetici sınıfının hegemonyası altındaki temizlikçi alt sınıf onlar için görünmez olmaktadır. Maya’nın varlığını hissettirmek için asansörün tüm düğmelerine basması aslında bu duruma bir tepki niteliğindedir. Sam ile tanıştığında bunun başka bir yolu olduğunu öğrenerek toplumda var olduğunu göstermek için mücadele etmeye başlamıştır. Alt sınıfların kendilerine yol gösterecek bir organik aydına ihtiyaçları vardır, Sam bunun filmdeki karşılığıdır. Göçmen temizlik işçilerinin bilmedikleri kanunları onlara anlatabilecek, nasıl örgütlenmeleri gerektiğini, hangi haklara sahip olduklarını öğretecek bir organik aydındır.

Herkeste var olan düşünme çabasını eleştirel yoldan geliştirerek, toplumsal dünyayı yepyeni bir görüş ile ele alarak organik bir aydın kesim oluşabilmektedir. Mevcut geleneksel aydınlar olan oyuncular, avukatlar, sanatçılar sistemi devam ettirmeye yönelik bir eğilim göstermektedirler. Temizlikçilerin bir kutlama partisini basarak eylem yaptığı sırada salonda bulunan birçok sanatçı ve avukat geleneksel aydınları temsil etmektedir. Bazı oyuncuların eyleme destek verdiğini gördüğümüz sahneden yola çıkacak olursak, Gramsci’nin de dediği gibi geleneksel aydınların da bilinçlendirilerek organik aydınlara katılmaları sağlanmalıdır. Aksi takdirde hegemonyanın ele geçirilmesi mümkün olamaz ya da kısa süreli bir girişim olarak kalır. Bu mücadelenin en yoğun yaşandığı alanlardan biri sivil toplumdur. Sivil toplum;

“Bireylerin veya bunların çok az örgütlenmiş topluluklarının özel çıkarlarını geliştirmek, bunların kişiler olarak sahip oldukları yasal hakları, mülkiyeti, sözleşmeyi ve benzerlerini korumak ve bunların müşterek yükümlülüklerini sağlamlaştırmak amacıyla var olan bir kamusal otorite ve otonom organlar sistemi olarak kavranan modern devlettir” (Pelczynski’den akt. Thomas, 2010:254).

Organik aydınlar, alt sınıfların politik örgütüne ve bu örgütün gelişimine organik olarak bağlıdır. Sam, bağlı olduğu sendikanın bazı yetkililerinin karşı çıkmasına rağmen Angel firmasına bağlı temizlik işçilerini yarı yolda bırakmayı reddetmektedir. Sam, temizlik firması çalışanlarının sorunlarına gerçekçi bir açıdan bakarak bunu çözmeye çalışırken onlara organik olarak bağlanmakta ve yoğun bir çaba

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

göstermektedir. Sendikalar, sivil toplumda hegemonya mücadele alanında yer alan aktörlerdendir. Ancak bir önceki dönemde hegemonya için mücadele eden organik aydınların şimdiki dönemde geleneksel aydınlara dönüşmesi, filmde sendika bürokratlarının durumu ile örtüşmektedir. Sendika bürokratları, Sam'in eylemlerini aşırı bularak Angel firmasının temizlik işçilerinin örgütlenme ve sendikalaşma mücadelesinin son bulması gerektiğini belirterek Sam'a baskı uygulamaktadırlar. Alt sınıfın haklarını savunmak, onları temsil ederek hegemonya savaşında mücadele etmek iddiası ile koltuğa oturmuş sendika bürokratları, zamanla mevcut hegemonyanın onlara sunduğu imkanlar nedeniyle mücadeleden vazgeçerek hegemonyanın devamına hizmet etmeye başlamışlardır. Filmde bu durum karşısında Sam gibi mücadeleciler sendika mensuplarının, organik aydınlar olarak her daim alt sınıfların hegemonyayı elde etme savaşına önderlik edecekleri vurgulanmaktadır.

Eğitim ile düşünme çabasını geliştirmeye çalışarak, aydınlığın derinleştirilmesini sağlayarak çeşitli basamaklarda aydınlar yetişmesi mümkündür. Eğitim alanının genişliği, okulun düzey basamaklarının çokluğuna neden olmakta ve bir devletin kültür dünyası ile uygarlığı o ölçüde karmaşık bir düzeye ulaşmaktadır (Gramsci, 1967:26). Amerika Birleşik Devletleri, eğitim alanında ileri düzeyde okullara sahip, geniş basamaklı eğitimin mümkün olduğu bir sisteme sahiptir. Ancak bu eğitim imkanlarından yararlanmak herkesin sahip olduğu bir hak değildir. Ruben gitmek istediği hukuk okuluna burs bulmuştur ancak vatandaşlık alamadığı için bir kısmını kendi ödemek zorundadır. Kütüphaneden kitapları alıp el yazısıyla kopyasını çıkararak, boş zamanlarında sürekli ders çalışarak, işe erken gelip 5 yıl boyunca para biriktirmeye çabalayarak istediği eğitime kavuşmayı amaçlamaktadır. Örgütlü direnişi desteklemektedir ancak hegemonya sahiplerinin baskı güçlerinin tehditleri onu vazgeçirmiştir. Ancak yine de işinden atıldığında Maya onun okula girmek için eksik kalan parasını hırsızlık yaparak tamamlamıştır. Filmin genelinde alt sınıfların ekme ve gülleri elde edebilmek için bir araya gelerek örgütlü biçimde mücadele etmeleri konusu işlenmişken hırsızlık sahnesinin bütüne aykırı bir eylemi yansıtması eleştirilmektedir.

Maya ilk kez Sam'in evine gittiğinde dikkat çeken duvarında Frederick Douglass portresi asılı olmasıdır. Douglass, siyahi bir köle kadın ile beyaz efendisinin oğlu olarak 1818 yılında doğmuştur. Köle olarak yaşadığı yıllar sonunda, 1838 yılında kaçarak gazete çıkarmış, yazılar yazmış, konferanslar vermiş ve köleliğe karşı mücadele vermiştir (http://tr.wikipedia.org/wiki/Frederick_Douglass). Sam Rosa'nın evine ilk gittiğinde, temizlik işçilerinin aslında modern köleler olduğunu dile getirerek onları sömüren büyük şirketlerin milyonlarca doları onlar üzerinden kazandıklarını belirtmiş ve buna karşı birlikte mücadele ederken liderlik etmeyi önermiştir. Rosa onun organik aydın olarak onlar için, onlar adına, onlarla birlikte mücadele edeceğine inanmamıştır. Gramsci aydınların toplumdaki işlevlerinin esas olarak başkalarını örgütlemek, yönetmek, yönlendirmek, eğitmek ve peşine takmak olarak tanımlamıştır (Forgacs, 2010: 373). Organik aydınlar alt sınıfları bilinçlendirmek için yoğun çaba harcamaları gerekmektedir ve ne kadar uzun sürerse sürsün bu çabalarına devam etmelidirler. Organik aydınların başarılı olabilmeleri için aşmaları gereken engellerden biri de burjuva entelektüelliğidir. Hegemonya sahibi burjuva sınıfı, diğer sınıflara kendi çıkarlarını benimseterek adeta öncelik yaratmaktadır. Sam ilk kez işçilerle toplantı yaptığında, iş arkadaşları olan temizlik işçilerine ne kadar mücadele ederlerse etsinler hiçbirşeyi değiştiremeyeceklerini söyleyen Maria, kirasını ödediğini, çocuklarına bakabildiğini ve bunun yeterli olduğunu belirtmiştir. Ekme onun için yeterlidir, güle ihtiyaçları olmadığını düşünmektedir. Dünyaya ilişkin kavrayışın, eleştiriden uzak biçimde kabul edilerek yaşanması Gramsci tarafından ortak duyu olarak adlandırılır (Forgacs, 2010: 510). Ortak duydaki birçok öge sayesinde insanlar eşitsizlik ve baskının doğal ve değiştirilemez olduğunu benimseyerek, Maria gibi daha fazlasını

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

istemenin mümkün olmadığını düşünmektedirler. İnsanların ortak duyularına girerek kendi durumlarına, toplumsal konumlarına ilişkin eleştirel bir anlayışın kazandırılması gerekmektedir. Sam de bunun için uğraşarak çok basitçe bir tablo çizerek, sistem içinde aslında hiç de önemsiz olmadıklarını anlatmaya çabalamaktadır.

Gramsci, kendilerini edebiyatçı, filozof ve sanatçı olarak gören ve gerçek aydın gibi değerlendiren gazetecileri eleştirmiştir. Yaşadığı dönemde kendi de gazetecilik yapan Gramsci, sonrasında medyanın elde ettiği gücü öngörememiştir. İşçilerle ilk toplantısı sırasında Sam'in çizdiği bina sahipleri ve kiracılarına baskı uygulamak için kullanmayı düşündüğü araçlardan biri de medyadır. Medya tüm bu sistemin üstünde yer alarak işçilerin direnişinin bir kanalı olmuştur. İşçilerin yaptığı protestoların medyada yer alması sonucu sivil toplumdaki mücadele kazanılmıştır. Medyanın, sivil toplumun en önemli aktörlerinden biri olduğu vurgusunun yapıldığı filmde, medyanın eleştirisine yer verilmemiştir. Filmin son bölümünde temizlik işçileri, çalıştıkları binada eylem yaptıkları için tutuklanmışlardır ve polis merkezinde kayıtlar için isimleri sorulduğunda gerçek isimleri yerine Meksika devriminin lideri Emiliano Zapata ve devrimin önemli isimlerinden biri olan Pancho Villa ile Nikaragualı gerilla önderi Augusto Cesar Sandino'nun isimlerini verirler. Zapata, Meksika'da varlıklı bir ailenin çocuğu olarak Meksika'da dünyaya gelmiş ve babasının ölümü sonrası 17 yaşından itibaren işlerin başına geçmiştir. O dönemde Porfirio Diaz tarafından diktatörlükle yönetilen Meksika'da önce köyünün koruma komitesinin başına getirilmiş, sonrasında ise devrimin lideri olarak "toprak ve özgürlük" sloganıyla Pancho Villa ile birlikte mücadele etmişlerdir. Yoksul bir köylü çocuğuyken babasının ölümü ile ailesinin geçimini sağlamak zorunda kalan Pancho Villa, eşkiyalığı bırakarak devrimci güçlere katılmış ve Zapata ile savaşarak birçok askeri başarı kazanmıştır. Sandino ise Nikaragua'da 1926'da başkan yardımcısını desteklemek için silahlanarak adını duyurmuş, Amerika'nın müdahalesine karşı savaşarak 1933'de ABD kuvvetlerinin ülkeden ayrılmasını sağlamıştır. İşçiler bu üç devrimci önderin ismini verirken onların mevcut hegemonyaya karşı koyarak mücadele etmelerine vurgu yapmışlardır. Birkaç saat içinde nezaretteyken Sam onlara başardıklarını söylediğinde, inandıkları yolda ilerleyerek kazandıkları mücadelenin sevincini yaşamaktadırlar.

Sonuç

Hegemonya; devletin baskı güçlerinin hakim olduğu politik toplum alanında ve aydınların etkili olduğu bir hegemonya üretme alanı olan sivil toplum alanında oluşturulmakta, devam ettirilmekte ya da karşıt hegemonya daha güçlü olarak hegemonyayı ele geçirebilmektedir. Bu mücadele alanında organik ve geleneksel aydınların sınıfsal bağlılık ve önderlikleri ile yeni bir tarihsel blok oluşarak alt yapı ile üstyapının bir bütün halinde çalıştığı yeni bir hegemonya oluşabilmektedir. Organik aydın olan Sam'in önderliğinde, sivil toplum alanında verilen mücadele, hegemonyaya karşı bir hak kazanımıdır ancak yeni bir tarihsel blok oluşturmak ve bunun sonucunda üstyapı ile altyapının uyum halinde çalıştığı yeni bir hegemonya oluşturmak için mücadeleye devam edilmelidir.

Kaynakça

- Aka, A. (2009). Antonio Gramsci ve 'hegemonik okul'. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 12/21, 329-338.
- Atabek, G. Ş. Ve Atabek, Ü. (2007). Medya metinlerini çözümlmek içerik, göstergebilim ve söylem çözümlme yöntemleri. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Crehan, C. (2006). Gramsci kültür antropoloji. (Ü. Aydoğmuş, çev.). İstanbul: Kalkedon.
- Carnoy, M. (2001). Gramsci ve devlet. Praksis, 3, 252-278.
- Dural, B. (2007). A. Gramsci düşüncesinde tarihsel blok / hegemonya / aydınlar ve bunalım süreçleri kavramları. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9/2, 55-68.
- Forgacs, D. (2010). Gramsci kitabı / seçme yazılar. (İ. Yıldız, çev.). Ankara: Dipnot.
- Gramsci, A. (1967). Aydınlar ve toplum. (V. Günyol, F. Edgü, B. Onaran, çev.). İstanbul: Çan.
- Gramsci, A. (1984). Modern prens. (P. Esin, çev.). Ankara: Birey ve Toplum.
- Gramsci, A. (1986). Hapishane defterleri. (A. Cemgil, çev.). İstanbul: Belge.
- Halifeoğlu, M. ve Yetiş, M. (2013). Gramsci, sivil toplum – devlet ikiliği ve kuramsal kökenler. Mülkiye Dergisi, 37/1, 163-188.
- O'Brien, R. (Yapımcı), Loach, K. (Yönetmen). (2000). Bread and Roses. (Film). İngiltere, Fransa, Almanya, İspanya, İtalya, İsviçre: Parallax Pictures, Alta Films.
- Thomas, P. D. (2010). Gramsci çağı felsefe hegemonya marksizm. (İ. Akçay, E. Ekici, çev.). Ankara: Dipnot.
- Santucci, A. A. (2011). Gramsci'yi anlamak. (S. Sezer, çev.). İstanbul: Kalkedon.
- Yıldırım, Y. ve Gezen, A. (2014). 2000'li yıllarda Gramsci'yi anlamak: ortak duyunun kaynağı olarak toplumsal hareketlerin önemi. Sosyal Bilimler Dergisi, 7 /1, 197- 216.
- Beyazperde. <http://www.beyazperde.com/filmler/film-25074/> adresinden erişildi. (ET: 25.11.2014)
- Oppenheim, J. http://www.siir.gen.tr/siir/j/james_oppenheim/ekmek_ve_gul.htm adresinden erişildi. (ET: 24.11.2014)
- Sakıncı, M.E. (2012). <http://www.bianet.org/biamag/emek/137310-ekmek-ve-guller-yuz-yasinda> adresinden erişildi. (ET: 24.11.2014)
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Antonio_Gramsci adresinden erişildi. (ET: 08.10.2014).
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Ken_Loach adresinden erişildi. (ET: 25.11.2014)
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Frederick_Douglass adresinden erişildi. (ET: 02.12.2014)
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Augusto_C%C3%A9sar_Sandino adresinden erişildi. (ET: 16.12.2014)
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Pancho_Villa adresinden erişildi. (ET: 16.12.2014)
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Emiliano_Zapata adresinden erişildi. (ET: 16.12.2014)

TÜRKÇE DİLİNDE SEMPOZYUMLAR İÇİN HAKEM TAVSİYE MODELİ

Ahmet Anıl MÜNGEN
Arş. Gör. Esra GÜNDOĞAN
Prof.Dr. Mehmet KAYA

Fırat Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Bilgisayar Mühendisliği Bölümü

Öz

Üniversite sayısı ile birlikte bilim insanı sayısının da hızlı bir şekilde arttığı ülkemizde, yayınlanan akademik makale sayısı da geçen 10 seneye göre %120 artmıştır. Artan akademisyen ve yayın sayısına bağlı olarak, hem akademik yayınların hakemlendirilmesi hem de doktora sınavı gibi sözlü sınavlar için hakem ataması işlemleri zorlaşmıştır. Çalışmamızda sunulan yöntem ile araştırmacıların akademik yayın bilgileri, yayınlarındaki ortak yazarların uzmanlık alanları ve akademisyenin çalışmalarındaki ilgi alanının ağırlığı gibi birçok parametre alınıp işlenerek hakem önerilmektedir. Hakem bulma bir diğer deyiş ile uzman bulma yaklaşımları geçmişte de önerilmiştir. Buna karşın bu yöntemlerden hiçbiri Türkiye'deki araştırmacılara ve Türkçe eserler üzerinde uygulanmamıştır. Ayrıca bir yazarın, çalışmalarındaki ortak yazarlarının uzmanlık alanlarındaki puanları da listelenen yazarın puanına eklenmesi, başka bir deyişle yazarın ortak çalışma yaptığı yazarlar ile de puanlandırılması işlemi ilk defa bu çalışma da önerilmiş bir yöntemdir.

Anahtar Kelimeler: Hakem bulma, uzman bulma, TAP, istatistiki yaklaşımlar, Türkçe Dili

906

REVIEWER RECOMMENDATION MODEL FOR TURKISH SYMPOSIUMS

Abstract

With the number of universities, the number of scientists has also increased rapidly, and in Turkey, the number of academic articles published has increased by 120% compared to the last ten years. Due to the increasing number of academicians and publications, reviewer assignments have become more difficult for examination and exams, such as reviewing academic publications and doctoral examinations. In our study, many parameters such as the academic publication information of researchers, expertise of co-authors, and the weight of interest in the work of the academician are taken for finding a reviewer. Finding experts has also been proposed in the past works. However, none of these methods have been applied to researchers in Turkey for the Turkish language. Also, it is the first time that an author has been added to the points of the co-authors whose expertise areas are also added to the list of the listed co-authors, in other words, the author is scored with co-authors.

Keywords: Reviewer finding, Expert finding, TAP, Statistical Approaches, Turkish

Giriş

Akademik alanda çalışan gerek araştırmacıların, gerekse çalışılan konu çeşitliliği her geçen gün artmaktadır. Artan akademisyen sayısı ile birlikte yüksek lisans ve doktora öğrencisi sayısı da hızlı bir şekilde artmaktadır. Günümüzde akademisyenler geçmiş zamanlardaki akademisyenlere göre çok daha fazla yayın üretmektedir. Bunun birçok nedeni vardır. Öne çıkan nedenleri içerisinde akademik teşvik ve unvan veya görevde yükselme yönetmelikleri ile yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin sayılarının artması sayılabilir. Aynı zamanda bilgiye erişimin kolaylaşması ve dijital kaynakların sayısının artması da daha hızlı bir şekilde bilgiye erişim imkânı sağlamaktadır. Bilgiye erişimin artması ve daha fazla bilgiye erişim hakkı elde edilmesi de daha fazla sayıda yayın üretilmesine neden olmaktadır.

Türkiye'nin önde gelen dergi barındırma platformu olan Tubitak Dergipark1 verilerine göre Dergipark üzerinde yayın yapan 1.968 Dergi'de toplam 313.967 Makale bulunmaktadır. YÖK Ulusal Tez Merkezi2 verilerine göre 2017 yılında yayınlanan tez sayısı bir önceki yıla göre %11 artarak 34.559 olmuştur. Her ne kadar bu çalışmada konferanslar ele alınmasa da Türkiye'de gerçekleştirilen konferans sayısının bir önceki yıla göre yaklaşık 2 kat arttığı tahmin edilmektedir. Tüm bu verilerin ışığında yayın ve tez sayısında ciddi anlamda bir artış olduğu açıkça görülmektedir. Akademik yayın sayılarındaki artış sadece Türkiye'ye özgü bir eğilim değildir uluslararası alanda da yayın sayıları ciddi oranda artmaktadır.

Akademik yayın sayısının artması ve bilimin gelişmesi, konuların daha detaylanmasına neden olmuştur. Akademik konular ve uzmanlık alanları geçmişe göre çok daha detaylı ve birçok noktada multidisipliner hale dönmüştür.

Artan akademik yayın sayısı ve detaylandırılan uzmanlık alanları içerisinde doğru hakemi bulmak yayının doğru değerlendirilmesi için ilk şarttır. Yayınların doğru hakemler ile değerlendirildiğinde yayınlanıp yayınlanmama kararının doğru alınması yanında hakemlerin yazarlara vereceği yayın ile ilgili geri bildirimler yayının gelişmesi, akademik çalışmanın doğru yönde ilerlemesi açısından çok önemlidir. Bununla birlikte unvan kazanma, atama ve görevde yükselme hususlarında yapılan sözlü sınavlarda doğru jürinin oluşturulması aday(lar)ın doğru değerlendirilmesi için esastır.

Uzman bulma işlemi literatürdeki popüler konulardan biridir. Uzman bulma sistemlerindeki ana amaç bir konu üzerinde uzman ve uzmanların bulunması ve puana göre listelenmesini sağlamaktır. Daha detaylı olarak baktığımızda potansiyel adayların hangisinin konuda daha fazla yakın / ilgili olduğunun bulunması çalışmasıdır.

Günümüzde akademisyenler genelde birden fazla alt alanda uzman olabilmektedirler. Örneğin bu alt alanlar 'Dersim bölgesinde yapılan halk ayaklanmaları' olabileceği gibi 'Mezopotamya bölgesinde bulunan antik eserler' de olabilir. Görüldüğü gibi uzmanlık alanını ifade ederken birden fazla disiplinin uygulanması ile (örneğin coğrafi bölge ve özel bir tarih aralığı) ortaya çıkabilirler. Her alt konuyu bağımsız olarak değerlendirilmesi gerektiğinden her alt konu için akademisyenlerin uzmanlık puanları ayrı ayrı hesaplanmalıdır. Böylece 'Dersim bölgesi' uzmanları ayrı, 'halk ayaklanması' uzmanları ayrı olarak puanlandırılmalıdır. Bir sonraki adımda ise her iki konudaki uzman olan varsa bu husus da uzman

¹ <http://dergipark.gov.tr/>

² <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/istatistikler.jsp>

puanına eklenmelidir. Diğer bir deyişle son örnekteki gibi bir araştırmacının uzmanlık alanı birden farklı alt alan ile birleşmesi ile oluşabilir.

Geleneksel hakem bulma yöntemlerinin en popülerleri editörün değerlendirilecek eserin anahtar kelimeleri ile bilinen en büyük veri havuzunda/tabanın arama yapması ve güncel olarak bu konuyu çalışan akademisyeni hakemlik yapmaya davet etmesidir. Yucha ve yaptıkları çalışmada editörlerin temel olarak eserdeki anahtar kelimeleri popüler veri tabanlarında aratarak son 3 yılda benzer konuda en az 3 yayın yapan araştırmacıları hakem olarak seçmeyi hedeflediklerini göstermiştir arkadaşları (Yucha, Wiss ve Coleman, 2005). Yucha ve arkadaşları bazı editörlerin ek olarak aday hakemlerin ilgili yayınlarının özet ve anahtar kelimelerine de baktıklarını ortaya çıkarmıştır. Bu tip klasik yöntemler; ancak editörün araştırma becerisi, veri tabanını kullanım yeteneği ve hakem atamaya başvuru başına ayırdığı zaman kadar başarılı olmaya mahkûmdur.

Bu çalışmanın başlıca amacı hakem bulunurken uygulanan klasik anahtar kelime yönteminden öte akademisyenlerin ortak yazarlarının ilgi alanlarını da hesaba katan bir yöntem önermektir. Tang ve arkadaşlarının önerdiği TAP yaklaşımı yerel yakınlık dağılımı özelliği ile sadece seçilen düğümün değil çevre düğümlerin de seçilen düğümün durumunu etkileyeceğini önermektedir (Tang ve arkadaşları, 2009). Bu çalışmada TAP metodu temel alınmış ve ortak yazarların da seçilen yazarın ilgili konudaki puanını ve ortak yazar ile ilişkisinin de puanını etkilemesi gerektiği düşünülmektedir.

Çalışmada önerilen model ASOSCongress hakemlendirme raporları ile eşleştirilerek başarı oranları ölçülmüştür. Bu çalışma aşağıdaki bölümlerden oluşmaktadır. İkinci bölüm Literatür Taraması, Üçüncü bölüm önerilen yöntem. Tartışma ve Sonuç bölümü ise son bölümlerdir.

Literatür Taraması

Uzman bulma ile ilgili çok fazla çalışma yapılmış ve birçok farklı metot önerilmiştir. Buna karşın bu bölümde akademik yayınlar ile ilgili olan yöntemler öncelikli olarak ele alınmıştır. Benzer çalışmalar bölümü bilgi tabanlı uzman bulma ile bağlantı tabanlı uzman bulma olmak üzere iki ana bölüme ayrılmıştır. Bu bölümün son paragrafı ise önerdiğimiz metodun temel alındığı TAP yönteminin anlatıldığı kısımdır.

A. Bilgi Tabanlı Uzman Bulma Yöntemleri

Bilgi tabanlı yöntemler uzman bulma yöntemlerinde en fazla önerilen yöntem türlerinden biridir. Bu yöntem türünde önerilen algoritma bilinen bilgilerin derlenmesi ile sonuç üretilmeye çalışılır. Aşağıda listelenen özellikler algoritmaların en çok kullandığı özelliklerin başında gelmektedir.

Bilgi tabanlı yöntemlerin en büyük avantajı bilgilerin işleme alınması, algoritmanın çalıştırılması ve sonuç üretilmesi süreçlerinin hem işlem süresi hem kodlama süresi olarak daha düşük maliyetli olmasıdır. Buna karşılık başarı oranı; veri setinin çeşitliliği ve temiz olmasına ile birebir bağlantılıdır.

Tablo 1 : Bilgi Tabanlı Uzman Bulma Yöntemlerinin En Çok Kullandığı Öznitelikler

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Kullanıcılara Ait Kişisel Bilgiler (Sinha ve arkadaşları., 2015) (Wang ve arkadaşları, 2013)
Nerede Yaşadığı
Profesyonel İşlerine Ait Bilgiler (Reichling ve Wulf, 2009)(Vivacqua ve Lieberman, 2000)(Pohs ve arkadaşları, 2001)(Becerra-Fernandez, 2000) (Campbell ve arkadaşları, 2003)(Balog ve de Rijke, 2006)
Nerede Çalıştığı
Kaç Yıldır Çalıştığı
Daha önce yaptığı çalışmalar
İlgi Alanları
İş İlişki Dosyaları
Programlama Kodları
E-mailler

B. Bağlantı Tabanlı Uzman Bulma Yöntemleri

Kişiler arası bağlantıları işleme olarak uzman bulma yöntemi yeni önerilen akademik yayınlar arasında en sık tercih edilen yöntemlerden biridir. Bağlantı tahmini ile yapılan çalışmalar bağlantı keşfi olarak da adlandırılabilir. Kişiler arası bağlantı bulma ile ilgili çok eski yıllarda çalışmalar yapılmış olsa da PageRank ve HITS metotları düğümler arası bağlantıları ele alarak yapılan bağlantı tahmini metotlarından en çok bilinenlerdendir (Page ve arkadaşları, 1998) (Kleinberg, 1999). Bağlantı tabanlı metotların çoğu aynı zamanda bilgi tabanlı çıkarımlar da yapmaktadır. Bundan dolayı bilgi tabanlı yöntemler bağlantı tabanlı yöntemler ile birlikte kullanılarak önerilerek algoritmaların başarısı arttırılmaktadır. Bağlantı ve bilgi tabanlı metotları birlikte kullanarak önerilen yöntemlere ‘Hibrit Tabanlı Yöntemler’ de denebilir. Hem PageRank hem de HITS de görülen ortak bir problem; bağlantı tabanlı yöntemlerin, art niyetli olarak oluşturulmuş bağlantılar ile kolaylıkla manipüle ediliyor olmasıdır (Richardson ve Domingos, 2002).

Akademik yayınlar içerisinde uzman bulma işlemi Moreira ve arkadaşları tarafından graph-structure with the citation patterns ile bulunmaya çalışılmıştır (Moreira, Calado, and Martins 2011). Deng ve arkadaşları DBLP verisi üzerinde hibrit ağırlıklı dil modeli ile uzman bulmaya çalışmışlardır (Deng, King, and Lyu 2008).

Sinha ve arkadaşları tarafından önerilen ve Microsoft Academic Services’in hakem tavsiye sisteminin temelini oluşturan yöntemde yazarların çalışma alanları, kurum bilgileri, yayınları ve katıldıkları etkinliklerin yerleri ele alınmaktadır. Bu yöntem hem bilgi tabanlı hem de bağlantı tabanlı algoritmaları kapsamaktadır(Sinha ve arkadaşları, 2015). Sinha ve arkadaşlarının yaptığı çalışmadan

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

bizim çalışmamızın en büyük farkı ise sadece yazarların bilgilerini değil, ortak yazarların da konu ile ilişkilerini ortaya koyarak hakem tavsiyesi yapıyor olmamızdır. Ren ve arkadaşlarının yaptıkları çalışmada ise ilk defa araştırmacıların ilgi alanlarına bakılan bir model önerilmiştir ve akademik ilgi alanlarına göre araştırmacılar puanlandırılmışlardır. Akademik ilgi alanına göre puanlandırma da bu çalışmada önerilen yöntem ile benzerlik taşımaktadır (Ren ve arkadaşları, 2014).

Tüm bu çalışmaların yanında Wisser isimli çalışma kullanıcılar ile makaleler arasında anlamsal ilişkiye odaklanmıştır (Cifariello, Ferragina ve Ponza, 2018). Böylece makale başlıkları ve içeriklerinde geçen kelimelere göre uzman bulma algoritması önermişlerdir. Wisser önerdikleri çalışmayı daha çok İtalyan akademisyenlerin verilerinin olduğu bir web sitesinde yayınlamışlardır. Bu çalışmada önerilen yöntem bir web sitesinde gerçek veriler ile kullanıcıların kullanımına açılacaktır.

Araştırmacıların birlikte yayın yaptıkları araştırmacılarından veya örnek aldıkları araştırmacılarından zaman zaman etkilendikleri aşikârdır. Bununla birlikte ortak yazarların genelde aynı konuda uzman oldukları ve birbirlerinin uzmanlıklarını olumlu etkiledikleri bilinen bir durumdur. Tang ve arkadaşları önerdikleri TAP metodu ile gruptaki bir konudaki en uzman bireyi bulmayı amaçlamışlardır. En uzman bireyi yani en popüler düğümü bulurken; düğümün bağlantılı olduğu diğer düğümler ile ilişkilerini incelemişlerdir.

Önerilen Yöntem

Türkiye’de gerçekleştirilen ve Sosyal Bilimler Alanını konu alan en popüler sempozyumlardan biri ASOSCongress³ dir. Sempozyum editörü her sene başvuran 1500 den fazla yayını hakemlendirmesi ve hakem sonuçlarına göre yayınlanıp yayınlanmayacağına karar vermek zorundadır. Ayrıca bu işlem 7 farklı kategori için çok kısa zamanda gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Çalışmamızda ASOSCongress’e ait olan geçmiş 4 kongredeki toplam 5,000’e yakın başvuru bilgisi ve hakem raporları toplanmıştır. Önerilen yöntem ASOSCongress veri setinde uygulanabilecek şekilde tasarlanmıştır.

Çalışmamızda ilk önce herhangi bir araştırmayı veya araştırmacıyı ayırt edici olarak nitelemeyecek kelimeler çıkarılmıştır. Örneğin ‘ile’ bağlacı veya çok sık geçen ‘araştırma’, ‘deneme’, ‘derleme’ kelimeleri hesaplama yapılmadan önce tüm örneklerden çıkarılmıştır. Türkçe dilindeki bağlaçların bulunması işleminde JAVA dili ile yazılmış Zemberek-NLP kütüphanesi kullanılmıştır. Hakem atanacak eserin anahtar kelimeleri ve en sık geçen kelimeler alınmış, anahtar kelimelerin her biri ayrı ayrı başlık veya özetle geçip geçmediğine bakılmış, buna göre geçiyorsa ekstra puanlandırılarak en önemli kelimeler listesi çıkarılmıştır.

Önerilen yöntem ilk önce hakem adayları olan araştırmacının seçilen anahtar kelimeye göre puanını bulmakla başlar. Araştırmacının puanı bulunurken araştırmacının seçilen anahtar kelimeyi içeren bir çalışma yapıp yapmadığı, yaptı ise anahtar kelimenin hangi bölümlerde kaç kere geçtiği, yine çalışmada en az 1 kere geçiyorsa hangi yıl çalışma yapıldığı ve çalışmanın kaç atıf aldığı gibi bilgileri kullanarak yazarın puanı hesaplanır. Araştırmacının yayınladığı eserlerin listesi ve eserlerin bilgileri SOBIAD’ın çalışmamıza sunduğu özel bir servis aracılığı ile dijital ortamda alınmıştır. Yine yayınların atıf sayıları SOBİAD aracılığı ile bulunmuştur. En yüksek puanlı 20 araştırmacı listelenmiştir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Önerilen yöntemin ikinci adımı, ilk adımda listelenen hakem adayları araştırmacıların ortak yazarlarını bularak bu yazarların da seçilen anahtar kelimeye göre puanlarını bulmakla devam etmektedir. Ortak yazarların konuya göre puanı, ortak yazarın aday araştırmacı ile yakınlığına göre bir katsayı ile çarpılarak yazarın puanına eklenir. Yazarın ortak yazarlardan gelen puanı kendi öz puanından yüksek

³ <http://asoscongress.com/>

olamaz. Böylece ortak yazarlardan gelen puan en fazla sonuç puanının yarısı kadar etki gösterebilir.

Son adımda ortak yazarlardan gelen puanlar eklenmiş hakem adayları tekrar sıralanır ve en yüksek puanlı 5 araştırmacı hakem adayları olarak editöre tavsiye edilir. Şekil 1’de önerilen yöntemin veri geçiş adımları gösterilmiştir.

Çalışmamızın ikinci adımı Tang ve Sun’ın yaptığı "Topical Affinity Propagation (TAP)" isimli yaklaşım ile yine bu yaklaşımı temel alarak geliştirilen Müngen ve Kaya'nın "Improved Topical Affinity Propagation (II-TAP)" isimli araştırması temel alınarak yapılmıştır. Bu çalışmanın Müngen ve Kaya'nın önceki çalışmalarına göre ana farklılığı Müngen and Kaya'nın önerdiği yöntemleri farklı veri setlerinde ve farklı öznitelikler için kullanmasıdır (Müngen and Kaya, 2016) (Müngen and Kaya, 2017) .

Şekil. 1. Önerilen Yöntemin Veri İletim Adımları

Önerilen yöntem 2 farklı değerlendirme metodu ile değerlendirilmiştir. İlk metod Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü Öğretim Üyelerinin ve araştırmacılarının sistemin ürettiği hakem önerilerini bir anket ile puanlandırması yöntemidir. İkinci yöntem ise AsosCongress’in hali hazırda hakemlendirilmiş başvuruları ile sistemin önerdiği hakemlerin eşleşme oranlarının tespitidir. AsosCongress’e başvuran her eser iki veya ikiden fazla hakemli olarak değerlendirildiği için sistemin önerdiği hakemler ile AsosCongress’de editörün atadığı hakemlerden biri bile eşleşmiş ise bu eşleşme tamamen doğru kabul edilmiştir.

Tartışma

Sosyal bilimler nispeten iyi sınıflandırılmış ve disiplinlerin

birbirinin içine pek girmediği bilim dallarından oluştuğu için algoritmanın başarı oranının diğer bilim dallarına göre çok az da olsa yüksek çıkmış olabileceği düşünülmektedir. Çalışmada en çok

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

karşılaşılan sorunlardan biri benzer isimli akademisyenlerin yayınlarının birbiri ile karışmasıdır. Çalışma sonucunda hakemin konu puanının nereden geldiğinin detaylı raporunun editöre gösterilmesi editörün hakem tavsiyelerinin doğruluğunu kontrol etmesi imkanı verecektir.

Sonuç

Akademik yayınların doğru hakemlendirilmesi yayınların geliştirilmesi için çok önemlidir. Artan akademik yayın sayısı ve hakem havuzu içerisinde klasik yöntemler ile hakemlendirme yapmak yerine bu çalışmada ifade edilen gelişmiş algoritmalar ile hakemlerin bulunması ve önerilmesi akademik yayınların hakem atama sürecinin daha sağlıklı gerçekleşmesine ve yayının daha sağlıklı değerlendirilmesine neden olacaktır. Hakemlendirme yaparken hakemi konuya göre puanlamak, hakemin kendi puanını hesaplarken yayın yaptığı yılların puanını etkilemesini sağlamak ve hakem adayının ortak yazarlarının hakemin puanını etkileyecek olması hakemlendirme algoritmasının daha başarılı çalışması önemli özelliklerdendir.

Çalışmada önerilen yöntem farklı bilim dalları veya farklı dillerde de uygulanabilir, veri seti konusunda SOBIAD dışında başka veri setlerinden de yararlanılarak başarı oranı artırılabilir.

Teşekkürler

Bu çalışma TÜBİTAK tarafından 116E899 proje başvuru kodu ile 1002 Hızlı Destek Programı kapsamında desteklenmiştir. SOBIAD Atıf İndeksi (sobiad.com) ve ASOSCongress'e verilerini ve servislerini paylaştıkları için teşekkür ederiz. Bu projenin sonucunda ortaya çıkan yazılım <http://hakem.sobiad.com> adresinde erişime açılmıştır.

Kaynakça

- Balog, K. and de Rijke, M. (2006). Finding experts and their e-mails in e-mail corpora . *Proceedings of the 15th international conference on World Wide Web - WWW '06*, sayfa 1035. doi: 10.1145/1135777.1136002.
- Becerra-Fernandez, I. (2000). Facilitating the Online Search of Experts at NASA using Expert Seeker People-Finder. *Proc. of the Third Int. Conf. on Practical Aspects of Knowledge Management (PAKM2000) Basel, Basel, Switzerland, 30-31 Oct. 2000, (U. Reimer, ed.)*, 34, sayfa. 1–7. Available at: <http://ceur-ws.org/Vol-34/becerra-fernandez.pdf>.
- Campbell, C. S. et al. (2003). Expertise identification using email communications. *Proceedings of the twelfth international conference on Information and knowledge management - CIKM '03*, sayfa. 528. doi: 10.1145/956863.956965.
- Cifariello, P., Ferragina, P. and Ponza, M. (2018). WISER: A Semantic Approach for Expert Finding in Academia based on Entity Linking. Available at: <http://arxiv.org/abs/1805.03947> (Erişim Tarihi: 9 June 2018).
- Deng, Hongbo, Irwin King, ve Michael R. Lyu. (2008). Formal Models for Expert Finding on DBLP Bibliography Data. In *Proceedings - IEEE International Conference on Data Mining, ICDM, , 163–72*.
- Kleinberg, J. M. (1999). Authoritative sources in a hyperlinked environment. *Journal of the ACM*, 46(5), sayfa. 604–632. doi: 10.1145/324133.324140.
- Moreira, Catarina, Pável Calado, ve Bruno Martins. (2011). Learning to Rank for Expert Search in Digital Libraries of Academic Publications. *Lecture Notes in Computer Science (Including Subseries Lecture Notes in Artificial Intelligence and Lecture Notes in Bioinformatics)*, 431–45.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Müngen, A. A. and Kaya, M. (2016). Mining quad closure patterns in Instagram. 2016 IEEE/ACM International Conference on Advances in Social Networks Analysis and Mining (ASONAM). San Francisco, CA, USA: IEEE, sayfa. 939–944. doi: 10.1109/ASONAM.2016.7752352.
- Müngen, A. A. and Kaya, M. (2017) . Influence analysis of posts in social networks by using quad-motifs. 2017 International Artificial Intelligence and Data Processing Symposium (IDAP). 2017. sayfa. 1–5.
- Page, L. *et al.* (1998) ‘The PageRank Citation Ranking: Bringing Order to the Web’, *World Wide Web Internet And Web Information Systems*, 54(1999–66), pp. 1–17. doi: 10.1.1.31.1768.
- Pohs, W. *et al.* (2001) ‘The Lotus Knowledge Discovery System: Tools and experiences’, *IBM Systems Journal*, 40(4), pp. 956–966. doi: 10.1147/sj.404.0956.
- Reichling, T. and Wulf, V. (2009) ‘Expert Recommender Systems in Practice : Evaluating Semi-automatic Profile Generation’, *Proceedings of the SIGCHI Conference on Human Factors in Computing Systems*, pp. 59–68. doi: 10.1145/1518701.1518712.
- Ren, X. *et al.* (2014) ‘ClusCite : Effective Citation Recommendation by Information Network-Based Clustering’, *Kdd*, pp. 821–830. doi: 10.1145/2623330.2623630.
- Richardson, M. and Domingos, P. (2002) ‘The intelligent surfer: Probabilistic combination of link and content information in pagerank’, *Advances in neural information processing systems*, 2(14), pp. 1441–1448. Available at: <http://www-2.cs.cmu.edu/Groups/NIPS/NIPS2001/papers/psgz/AP17.ps.gz>.
- Sinha, A. *et al.* (2015) ‘An Overview of Microsoft Academic Service (MAS) and Applications’, in *Proceedings of the 24th International Conference on World Wide Web - WWW '15 Companion*, pp. 243–246. doi: 10.1145/2740908.2742839.
- Tang, J. *et al.* (2009) ‘Social influence analysis in large-scale networks’, *Proceedings of SIGKDD '09*, pp. 807–816. doi: 10.1145/1557019.1557108.
- Wang, G. Alan ve arkadaşları (2013). ExpertRank: A Topic-Aware Expert Finding Algorithm for Online Knowledge Communities. *Decision Support Systems* 54(3): 1442–51.
- Vivacqua, A. and Lieberman, H. (2000) ‘Agents to assist in finding help’, in *Proceedings of the SIGCHI conference on Human factors in computing systems - CHI '00*, pp. 65–72. doi: 10.1145/332040.332408.
- Yucha, C. B., Wiss, M. and Coleman, B. L. (2005) ‘Finding reviewers electronically’, *Biological Research for Nursing*, pp. 165–166. doi: 10.1177/1099800404271388.

ÇANKIRI YÂRAN KÜLTÜRÜNÜN TURİZM AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ VE YARAN ÜYELERİNİN TURİZME YAKLAŞIMLARI

Aydoğan AYDOĞDU

Kastamonu Üniversitesi Turizm fakültesi

Mustafa TECİMEN

Çankırı Karatekin Üniversitesi

Eda TECİMEN

Kastamonu Üniversitesi

Öz

Medeniyetlerin beşiği olan Anadolu toprakları önemli bir kültür turizmi potansiyeline sahiptir. Ancak kültür turizminin nüvesini oluşturan kültürel mirasın sadece sanat eserleri, müzeler, tarihi eserler, sit alanları ve milli parklar olarak düşünülmesi yanlıştır. Kültür turizmini oluşturan bu değerlere maddi kültürel değerler denilmesi daha doğru olacaktır. Anadolu bütün bu kültürel değerler dışında gelenek-görenek, örf-adet, folklor vb. gibi elle tutulmayan kültürel miraslar bakımından da oldukça zengindir. Çankırı Yâranı Unesco tarafından belirlenen insanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Türkiye Listesinde yer alan geleneksel sohbet toplantıları kapsamında yer almaktadır.

Bu çalışma Çankırı ilinin kültürel olarak önemli bir değeri olan Yâran kültürünün turistik açıdan önemini vurgulamak amacıyla yapılacaktır. Çankırı ili geçmişten günümüze taşıdığı yaran kültürüyle, maddi olmayan kültürel miraslara önemli bir örnek teşkil etmektedir. Çalışmada Çankırı Yâran kültürünün kültür turizmine kazandırılması amaçlanmıştır. Bu çalışmada yöntem olarak, birincil veriler literatür taraması yoluyla, ikincil veriler ise yâran üyeleriyle yüz yüze görüşme tekniği kullanılarak toplanmıştır. Sonuç bölümünde yâran kültürünün turizm potansiyeli olarak değerlendirilmesi, yaran üyelerinin turizme yaklaşımlarının değerlendirilmesi yapılmış ve yâran kültürünün turizme kazandırılması ile ilgili öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Geleneksel sohbet toplantıları, Çankırı Yâranı

ÇANKIRI YARAN'S CULTURE EFFECTS OF TOURİSM POTENTIAL OF THE CİTY AND APPROACH OF THE YARAN MEMBERS' TO TOURİSM

Abrascet

The Anatolian lands, which are the cradle of civilizations, have an important cultural tourism potential. However, it is wrong to consider the cultural heritage that constitutes the essence of cultural tourism only as artifacts, museums, historical monuments, sites and national parks. It would be more accurate to refer to these tangible cultural values as cultural tourism. Apart from all these cultural values, Apart from all these cultural values, Anatolia is also rich intangible cultural heritages such as customs,

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

customs, customs and folklore. Çankırı Yâranı is part of the traditional sohbet meetings on Intangible Cultural Heritage of Humanity List of Turkey as determined by Unesco.

This study will be done in order to emphasize the significance of the culturally significant value of Yaran culture, which is a cultural value of Çankırı province. It is an important example of intangible cultural heritage, with a culture that has been carried daily from the past to the present day. This study aims to gain Çankırı Yaran to cultural tourism. As a method in this study, primary data should be collected through literature review and secondary data collected using face-to-face interview with the members of the Yaran. In the conclusion section, culture of Yâran is evaluated as tourism potential, the members' approach to tourism is assessed and suggestions about to gain Çankırı Yaran's to tourism are presented.

Keywords: Tourism, Traditional sohbet meetings, Çankırı Yaran's

Giriş

İnsanlar ilk çağlardan günümüze kadar değişik sebeplerle seyahat etmişlerdir. Bu seyahatlerin ilk nedenleri göç, savaş, din, ticaret, merak ve sağlıktır. Ayrıca insanların ilk çağlardan beri seyahat etmelerinin en önemli nedenini, kendi kültürleri dışındaki kültürleri tanıma istekleri olduğu söylenebilir (Uygur ve Baykan, 2007:30).

Özellikle son yıllarda kültür etkeni kişilerin seyahate çıkmalarındaki en büyük sebeplerden bir tanesi olmaktadır. Kültür turizmi, insanların turizm faaliyetleri sırasında bir bölgenin geçmişte sahip olduğu kültürleri tanımak ve öğrenmek amacıyla gerçekleştirdiği turizm faaliyetlerini kapsar (Toskay, 1993:156). Genel mimari ve orijinal özellikler, kütüphaneler, yerel mutfak, festival ve fuarlar, tiyatro ve sinema, müzik ve dans, lisan ve edebi çalışmalar, alt kültürleri tanıma, kişilerin bilgi ve görgülerini artırma amaçlı seyahatlerdir (Kızılırmak ve Kurtuldu, 2005:102).

Kültür tatili yapmayan turistlerin bile bir çoğu gittikleri destinasyon merkezlerinde bir müze ziyaret ettiklerini belirtilmektedir. Buradan kültür turizmin yerleşmiş vazgeçilmez bir öge olduğu anlaşılmaktadır (Emekli, 2003:47). Kültür turizmi, turizmin en hızlı gelişen çeşitlerinden birisidir. Bu bağlamda turistler gezileri süresince kültürel anlamda keşif yapma isteği içinde olduklarından, kültür turizmi giderek gelişme göstermiştir (Wang ve diğ., 2006:49). Buna dayanarak aslında sanıldığı gibi turizmin başlangıcının, deniz-kum-güneşe bağlı tatil turizmiyle değil de, daha önce bilinmeyi bilme, görülmeyeni görme ve öğrenme içgüdüleriyle yapılan kültür turları olduğu söylenebilir (Genim, 2002:205).

Türkiye kültür turizm kaynakları açısından incelendiğinde, son derece zengin kültürel değerlere ve motiflere sahip olduğu görülür (Tok, 2002:221). Türkiye sahip olduğu kültürel değerlerle eşsiz bir açık hava müzesidir. Çankırı'da ülkemizin geleneksel kültürünün sürdürüldüğü ve korunduğu şehirlerimizden bir tanesidir. Kültürel açıdan geniş bir zenginliğe sahip olmasına rağmen Çankırı ili turizm faaliyetleri açısından istediği yerde değildir. Turistik ürün çeşitlendirme ve markalaşma faaliyetlerinde kültür turizmi önemli bir kaynaktır. Bunun için iyi bir planlama ve tanıtım organizasyonu gerekir (Kaypak, 2010:1139).

Çankırı'nın geleneksel kültürünün en önemli simgelerinden bir tanesi yaran geceleridir. Orta Asya günlerimizin izlerini de barındıran bu önemli gelenek Ahilik kültüründen de etkilenmiştir. Yâren sözlük anlamı olarak dost, arkadaş anlamındadır. 24 yârenin bir araya gelerek oluşturdukları topluluğa ise yâran

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

denilmektedir. Temeli Ahilik müessesesine dayanan ve ilin sosyo-kültürel yapısına yön veren Yâran geleneği günümüzde kış mevsiminde erkekler arasında yapılan sohbet toplantılarıyla aslına sadık kalınarak yaşatılmaktadır.

Çankırı’da kış gecelerinde esnaflar bir araya gelip yaran ocağı yakıyor. Geleneklere göre akşam namazından sonra başlayan sazlı sözlü eğlence, sabah namazıyla sona eriyor. Yaran toplantıları kapsamında çeşitli ikramların yanında maniler okunuyor, çeşitli oyunları oynanıyor. Sadece eğlence değil, esnafların bir dayanışma biçimi olarak görülen gecelerde, katılımcıların birbirleriyle küslüğünün bulunmaması gerekiyor. Küs olanlar bu gecede barıştırılıyor. Öte yandan ceza alması gereken yaranlara çavuşun eline tura ile vurmasının yanı sıra ’karnı aç olan bir fakirin karnını doyurma’ ve ’ihtiyaç sahibi olan bir aileye para verme’ gibi cezalar veriliyor. Çankırı yaran kültüründe sofrada adabı önemlidir. Özellikle bunun için en meşhur atasözleri yaran ocaklarının genelinde yazar.

“Kız anadan öğrenir sofraya düzmeyi, Oğlan babadan öğrenir sohbet gezmeyi”

Toplantı bitiminde misafirler “Takım Yemeği” diye adlandırılan bir menü ikram edilir. Bir takım yemeği genellikle yâran çorbası, yâran güveci, pilav, etli yaprak sarma, hoşaf, yumurta tatlısı ve çiçek bamyaya çorbasından oluşuyor. Bu menünün ilginç yanı ise en son çiçek bamyaya çorbası ile bitmesidir. Çorbanın yemekleri hazmetmeye iyi geldiği için sonda servis edildiği bilinmektedir. Yaran ocağına gelen misafirler "kalk git kahvesi" adı verilen Türk Kahvesi ikramı ile uğurlanıyor.

Kültür ve Turizm Bakanlığının çalışması sonucu UNESCO tarafından soyut dalda Dünya Kültür Mirası içerisine alınan Yaran Geleneği; geçmişte olduğu gibi bugün de aslına uygun olarak Çankırı’da yaşatılmaktadır.

Yaran gecelerinin bazılarında misafir kabul edilebilir. Ancak gelen misafirin yaran sohbetinin kurallarına uyması şartı vardır. Yaran başa ağasına gelirken ve giderken selam verilir. Gelen misafirler yapılan oyunlara katılır ve cezalara razı olur. Yaran teşkilatı sadece eğlence ve hoş vakit geçirme yeri değildir. Aynı zamanda en önemli unsurlarından bir tanesi eğitim yeri olmasıdır. Yaran üyeleri bu eğitim sonucunda ortak tutum ve davranış biçimleri geliştirirler. Bunlardan bazıları şunlardır (kara, 2006: 278):

- Oturup kalkma adabı
- Yemek yeme adabı
- Kötü alışkanlıklarından korunma
- Oyun (mahalli oyunları becerme
- Mazbutluk ve ağırbaşlılık
- Tutumlu ve temiz olma
- İltifat etme
- Musiki (türkü söyleme), Atışma (deyiş)
- Dikkatli ve uyanık olma

1.1. Araştırmanın Amacı

Araştırma Çankırı ili için önemli bir değer olan ve 7-8 asırdır geleneklerini koruyarak günümüze kadar gelen yaran gecelerinin sürdürülebilir bir turizm anlayışıyla turizme kazandırılması amacıyla yapılmıştır. Araştırmamızda izlenen amaç doğrultusunda Yaran üyelerine anket yapılmıştır. Sorularda

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Yaran üyelerinin turizme bakış açısı ve Yaran gecelerinin turistik bir ürün olarak kullanılmasına nasıl baktıkları ölçülmeye çalışılmıştır.

1.2. Araştırmanın Önemi

Çankırı İç Anadolu'da bulunan turizm ve sanayi açısından fazla gelişmemiş küçük bir ildir. Bu sebeplerden dolayı da kültürel yapısı ve doğal güzellikleri bozulmayan güzel ve etnik bir yapıya sahiptir. Çankırı'yı ziyaret eden turistler genelde önceden metropol ve başka ülkelere göçen aslen Çankırlı kişilerdir. Asırlardır sahip çıkılan Yaran kültürü diğer illerde yapılsa da en aslına uygun olan ve sahip çıkılan yer Çankırı'dır. Bu soyut olmayan kültürel miras Çankırı'nın Turizm faaliyetleri gelişmesi açısından, marka şehir olması, reklamını yapması ve tanınırlığı artması içinde ayrı bir öneme sahiptir.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın evrenini 45 kişiden oluşan Yaran üyeleri ve dernek üyeleri oluşturmaktadır. Araştırmada özellikle tüm evrene ulaşılmıştır. Toplam 45 tane anket yapılmıştır. Özellikle Yaran büyük başağa ve küçük başağa ile birebir görüşme yapılmıştır. Araştırmamızda izlenen amaç doğrultusunda sorulan sorular, Yaran üyelerinin turizm karşı tutumlarını ölçmek için Erdem tarafından 2017' de hazırlanan soru formundan yararlanılmıştır. Anket toplam 24 sorudan oluşmaktadır. Soru formu 5'li Likert ölçeğine göre düzenlenmiş olup, her bir sorunun verilecek cevaplar, "1= kesinlikle katılmıyorum", "2=katılmıyorum", "3=kararsızım", "4=katılıyorum" ve "5=kesinlikle katılıyorum" şeklinde oluşturulmuştur.

1. BULGULAR

Tablo 1: Yaran Üyelerinin Turizm Hakkındaki düşünceleri?

	Frekans	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma
Turizm, yerel ürünlerin üretimini artmasını sağlamaktadır.	45	4,5111	,58861
Turizm, yerel halka daha fazla ekonomik kazanç sağlamaktadır.	45	4,4667	,62523
Turizm, yerel ekonominin canlanmasını sağlamaktadır.	45	4,5333	,50452
Turizm, yerel halk için yeni iş olanakları ortaya çıkarmaktadır.	45	4,2222	,63564
Turizm, bölgede hayat pahalılığına neden olmaktadır.	45	3,1111	,83182
Turizmin gelişmesi bölgeye daha fazla yatırımın yapılmasını sağlamaktadır.	45	4,3111	,66818
Turizm, bölgedeki mal ve hizmetlerin fiyatlarını arttırmaktadır.	45	3,1778	1,02888
Turizm, yerel halk arasında kazanç eşitsizliği yaratmaktadır.	45	2,9333	1,07450
Turizm, kültürel faaliyetlerin gelişimini sağlamaktadır.	45	4,4444	,54588

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Turizm, yerel halkın farklı kültürlerle tanışmasını sağlamaktadır.	45	4,3556	,64511
Turizm, yerel halkın yaşam kalitesini yükseltmektedir.	45	4,4667	,58775
Yerel halkın boş zaman değerlendirme imkânlarını çeşitlendirmektedir.	45	4,3333	,56408
Turizm, yerel halkın davranışlarını olumsuz yönde etkilemektedir.	45	2,6667	,76871
Turizm, kültürel değerlerin yok olmasına neden olmaktadır.	45	3,0444	,70568
Turizm, yerel halkın şehirdeki turistik çekiciliklere ulaşımını zorlaştırmaktadır.	45	2,9556	,79646
Turizm, suç, fuhuş, uyuşturucu gibi sosyal problemlere neden olmaktadır.	45	2,7556	,71209
Turizm, doğal çevrenin korunmasını ve gelişimini desteklemektedir.	45	4,4444	,58603
Turizm, gelecek nesiller için çevre kalitesini iyileştirmektedir.	45	4,4889	,62603
Turizm, çevre bilincini arttırmaktadır.	45	4,4000	,57997
Turizm, tarihi bina ve yapıların korunmasını teşvik etmektedir.	45	4,2444	,60886
Turizm, çevre kirliliğine (toprak, hava, su vb.) neden olmaktadır.	45	2,4889	,78689
Doğayı (bitkiler, hayvanlar, ekosistem vb.) olumsuz etkilemektedir.	45	2,8444	,79646
Çarpık kentleşmeye neden olmaktadır.	45	2,7333	,86340
Turizm kalabalıklaşma, gürültü kirliliği vb. problemler oluşturmaktadır.	45	2,5556	,78496

Yaran Üyelerinin Turizm Hakkındaki düşünceleri incelendiğinde genel olarak turizme yaklaşımları çok olumlu olduğu görülmektedir. Turizmin Çankırı'yı geliştireceğini ve güzelleştireceğini düşünmektedirler. Örneğin Yerel halkın üretiminin artmasını sağlayacağını 4,511, yerel halka daha fazla ekonomik kazanç sağlayacağını 4,466, yerel ekonominin canlanacağını 4,533 ve yerel halk için yeni iş alanları çıkacağını 4,222 ortalamaları ile düşündüklerini belirtmiştir. Buda turizmin şehri ekonomik yönden olumlu etkileyeceğini düşündüklerini göstermektedir. Sosyal açıdan bakıldığında ise kültürel faaliyetlerin gelişimini sağlayacağını 4,444, yerel halkın farklı kültürlerle tanışmasını sağlayacağını 4,355, yerel halkın yaşam kalitesini yükselteceğini 4,466 ve halkın boş zaman değerlendirme imkânlarını çeşitleneceğini 4,333 anlamlılık değerleriyle düşüncelerini belirtmişlerdir. Buda genel olarak yaran üyelerinin turizmin Çankırı'yı hem ekonomik hem de sosyo-kültürel açıdan geliştireceği yönünde tutum sergilemişlerdir.

Tablo 2: Çankırı'da Turizmin Artmasını İster misiniz?

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

	N	%
Evet	43	95,6
Hayır	2	4,4
Toplam	45	100,0

Yaren üyelerine şehrinizde turizmin artmasını ister misiniz diye sorulduğunda %95,6 şehirde turizmi artmasını istemektedir. Bu da Çankırı yaren kültürünün turizm faaliyetlerine sıcak baktığını göstermektedir.

Tablo 3: Turizmin Gelişmesi Çankırı'yı Nasıl Etkiler?

	N	%
Olumlu	40	88,9
Olumsuz	5	11,1
Toplam	45	100,0

Yaren üyeleri turizmin gelişmesi Çankırı'yı nasıl etkiler sorusuna ise % 88,9'u olumlu yönde etkileyeceğini düşünmektedirler. Turizmin gelişmesi sonucu şehrin hem ekonomik hem de sosyo-kültürel açıdan olumlu etkileyeceğini düşünmektedirler.

Tablo 4: Yaran Geceleri Çankırı Turizmi Açısından Yeterince Tanıtılıyor mu?

	N	%
Evet	12	26,7
Hayır	33	73,3
Toplam	45	100,0

Yaren üyelerinin %73,3'ü yaran kültürünün yeterince tanıtımının ve reklamının yapılmadığını düşünmektedir. Yaşatmaya çalıştıkları yaran kültürünün daha fazla tanıtılmasını ve bir turizm faaliyeti olarak görülmesini istemektedirler.

Tablo 5: Yaran Gecelerinin Turiste Açılmasını İster misiniz?

	N	%
Evet	42	93,3
Hayır	3	6,7
Toplam	45	100,0

Yaren üyelerinin büyük bir çoğunluğu yaran kültürünün gelen turistlere açılmasını ve bunun gelecek turistler için talep edilmesi gereken bir gösteri bir kültür olmasını istemektedirler.

Tablo 6: Yaran Gecelerinin Turistik Ürün Olarak Satılmasını İster misiniz?

	n	%
Evet	28	62,2
Hayır	17	37,8
Toplam	45	100,0

Yaren üyelerinin %62,2'si bu kültürün bilinmesi, tanıtılması ve talep edilmesi sonucu bir turistik ürün olabileceğini söylemişlerdir. Yaran gecelerinin turiste açılmasını istemeyen %37,8'lik kısım ise bu kültürün sadece esnaflar arasında şehirde yaşayan insanların birbirleri ile diyalog içinde olmasını sağlayan bir kültür olarak kalmasını düşünmektedirler.

2. SONUÇ VE ÖNERİLER

Yaren üyelerinin geneli turizme sıcak bakmaktadır. Hatta illerine gelen turistleri yaran gecelerinde misafir etmek istemektedirler. Yaran ağaları özellikle sivil toplum kuruluşlarının, belediyenin, valiliğin kendilerine yeteri kadar destek vermediğini belirtmektedirler. Yaptıkları yaran gecelerinin tüm masraflarını kendi içindeki üyelerin gönüllüğe esas olarak kendilerinin karşıladıklarını belirtmiştir.

Çankırı yaran üyeleri yaran geceleri tanıtımının yeterince yapılmadığını düşünmektedir. Bunun için Çankırı'da yaran kültürünü yaşatan dernekler desteklenmeli ve teşvik edilmelidir. Basın yayın organları, bilimsel çalışmalar, internet gibi kitle iletişim araçlarıyla yaran kültürü il dışında daha aktif tanıtılmalıdır. Özellikle metropol şehirlerde yaşayan Çankırı kökenli vatandaşlar ile birlikte ortak projeler yaparak diğer illerde yaran geceleri gösterileri düzenlenmelidir.

Yaran gecelerinin turistlere açılmasını çok istediklerini ama böyle bir olayın gerçekleşmesi için kamu kuruluşlarından destek almaları gerektiğini belirtmişlerdir. Şuan yaran gecelerinin düzenlendiği mekânın fiziki şartlarının yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Yaran üyelerinin birçoğu yaran gecelerinin turiste açılmasına sıcak baksa da bazı yaran üyeleri turistik ürün olarak satılmasını sıcak bakmamışlardır. Bunun altında yatan sebep ise yaran gecelerinin asırlardır süren gelenek ve görenekleridir. Bu olumsuzlukları aşmak için Çankırı yaran kültürüne özel bir gösteri merkezi yapılması gerekmektedir. Böylece gelen turistleri daha rahat ağırlayıp hem de yaran kültürünün bir turistik ürün olarak pazarlanması sağlanmalıdır.

Tanıtım çalışmaları yapılırken kültürel faaliyetlerini ön plana çıkarıp başarılı olan iller örnek alınabilir. Örneğin Şanlıurfa sıra gecelerini tanıtımı çok iyi yapan bir örnektir. Şanlıurfa'ya sadece sıra gecesine katılmak il dışından birçok turist gitmektedir. Yaren geceleri aynı Urfa sıra geceleri gibi ilgi çekici ve turiste cazip gelen bir gösteriye dönüştürülmesi sağlarsa, hem turistler Çankırı kültürünü hem de Çankırı yemek kültürünü daha iyi tanımış olacaktır.

Sonuç olarak yaklaşık 7-8 asırdır devam eden yaran gecelerinin daha iyi tanıtılması ve hak ettiği değeri görmesi sağlanmalıdır. Özellikle ili temsil eden kamu ve sivil toplum kuruluşlarının daha çok sahip çıkması, yaran üyelerinin isteği doğrultusunda gerekli altyapı ve tesis çalışmalarının yapılması

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

gerekmektedir. Böyle güzel bir kültürel mirasın bundan sonra gelecek nesillere aktarılması da çok önemlidir. Yaran kültürünün sürdürülebilir bir turizm anlayışıyla Çankırı turizm faaliyetlerinde daha iyi bir şekilde kullanılması sağlanmalıdır.

Kaynakça

- Emekli, G. (2005). Avrupa Birliği'nde turizm politikaları ve Türkiye'de kültürel turizm. Ege Üniversitesi, Ege Coğrafya Dergisi, 14, 99-107.
- Erdem, A. (2017). Turizm Faaliyetlerinin Yerel Halk Tarafından Nasıl Algılandığının Tespitine Yönelik Bir Çalışma: Kayseri Örneği. Erciyes Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü. 2017
- Genim, S. (2002). Kültür turizmi (ss.205-210). T.C Turizm Bakanlığı II. Turizm Şurası Bildirileri III. Cilt Ankara.
- Kara, M. (2006). Çankırı'nın Turizm Potansiyeli ve Çankırı Yaranının turizme Kazandırılması. Çankırı Araştırmaları Dergisi, Çankırı 2006.
- Kaypak, Ş. (2010). Kültürel turizm potansiyelinde kent markalaşması (ss.1135-1150). I. Disiplinler arası Turizm Araştırmaları Kongresi 27-30 Ankara.
- Kızılırmak, İ. ve Kurtuldu, H. (2005). Kültürel turizmin önemi ve tüketici tercihlerinin belirlenmesine yönelik bir çalışma. Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, 1, 100-120.
- Tok, C. (2002). Kültür turizmi, T.C. Turizm Bakanlığı II. Turizm Şurası Bildirileri, 12-14 Nisan, Ankara
- Toskay, T. (1993). Turizm. İstanbul: Der Yayınları.
- Uygur, M. ve Baykan, E. (2007), Kültür turizmi ve turizmin kültürel varlıklar üzerindeki etkileri. Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi sayı: 2, 30-49.
- Wang, S., FU, Y., Cecil, A. ve Avgoustis, S. H. (2006). Residents' perceptions of culturel tourism and quality of life –A longitudinal Aapproach, Tourism Today. Fall 2006, 46-61.

SEYAHAT ACENTELERİ ÇALIŞANLARINDA PSİKOLOJİK ŞİDDETİN, DUYGUSAL ZEKÂ VE KİŞİSEL GELİŞİM İNİSİYATİFİ ALMA BECERİSİNE ETKİSİ

Ayhan BAYRAM

Giresun Üniversitesi

Ece Zeybek YILMAZ

İstanbul Arel Üniversitesi

Ömer KARAMAN

Eren YEMİŞLİ

Öz

Geçmişten günümüze insanın hayatta kalma mücadelesiyle karşımıza çıkan şiddetin psikolojik boyutunun bugün iş hayatında sıklıkla karşımıza çıkmasının olumsuz etkileri göz ardı edilemez. Duygusal zekânın kişinin karşılaştığı olumsuzlukların üstesinden gelmesi ile olan ilişkisi de göz önünde bulundurulduğunda gelişimine etki eden entelektüel yetenek (IQ) ve duygusal zekâ (EI) oranlarının farklılık gösterdiği, bu nedenle gelişim için duygusal zekânın rolünün çok daha fazla olduğu söylenebilir. Kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi çalışanların kendi görev tanımlarında olmaksızın bireysel performanslarını ve örgütün etkililiğini arttırmak için üstlendikleri roller olarak da ifade edilmektedir. Araştırmada yüz yüze anket ve kolayda örnekleme metodu kullanılarak 350 seyahat acentesi çalışanı ile görüşülmüştür. Psikolojik şiddet ile alt boyutlarının, duygusal zekâ ile alt boyutlarını ve kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisini ters orantılı olarak etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Duygusal zekâ ve alt boyutlarından iyi oluş ve sosyalliğin de kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisini doğru orantılı olarak etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Ahahtar kelimeler: Mobbing, Empati, Kişisel Farkındalık, Motivasyon, İnişiyatif

MOBBING, EMOTIONAL INTELLIGENCE AND PERSONAL DEVELOPMENT IN INTEREST USE OF TRAVEL AGENTS WORKING EFFECTIVENESS

Abstract

The adverse effects of the psychological dimension of violence, which has been confronted by the struggle for survival of the day-to-day human being, are often overlooked in business life. Considering the relation of emotional intelligence to overcoming the negativities of the person, it can be said that the rates of intellectual quotient (IQ) and emotional intelligence (EI) affecting development are different and therefore the role of emotional intelligence for development is much more. Personal development initiative skills are also expressed as roles that employees undertake to increase their individual

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

performance and organizational effectiveness without their job descriptions. He was interviewed with 350 travel agency employees using face-to-face surveys and easy sampling method. Psychological violence and its sub-dimensions are inversely related to emotional intelligence and sub-dimensions and the ability to take personal development initiative. It has been achieved that emotional intelligence and its sub-dimensions are good, and that sociability is directly proportional to the ability of initiating personal development initiatives.

Keywords: Mobbing, Empathy, Personal Awareness, Motivation, Initiative

1. Giriş

Emek-yoğun işletme yapıları göz önünde bulundurulduğunda en önemli sermayenin insan olduğu söylenebilir. Bu nedenle insanın psikolojik ve fiziksel olarak iyi olma durumu iş yerinin başarısı üzerinde de etkilidir. Buna karşın işletmelerin bu konuda çok hassas davrandığı düşünülmektedir. Turizm sektörünün yapısı düşünüldüğünde hizmet odaklı olması, terfi olanaklarının kısıtlı olması, bireyin gerek iş yerindeki mesai arkadaşlarıyla gerekse müşteri ile olan yoğun etkileşimi nedeniyle psikolojik şiddetle karşılaşma olasılığının yüksek olduğu söylenebilir. İnsanların doğası gereği şiddet eğilimli olması, insan odaklı olan bu sektörde araştırma yapılmasını önemli kılmaktadır. Seyahat acentelerinin ise yapısı gereği kişisel inisiyatif alabilmeyi gerektiren işletme türlerinden biri olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda bireyin psikolojik şiddetle karşılaşması durumunda, duygusal zekâ durumuna göre kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi olup olmadığı önem teşkil etmektedir. Bu araştırmanın amacı emek-yoğun turizm sektöründe çalışanların yaşadıkları psikolojik şiddet sorununu aşmalarında duygusal zekânın olumlu etkisi olup olmadığını ve kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi ile ilişkisini ortaya koymaktır. Bu doğrultuda öncelikle bu kavramlara değinilerek, bu konuda yapılan çalışmalar ele alınacak olup, sonrasında araştırmanın yöntemi, bulgular ve sonuca yer verilecektir.

1.1. Psikolojik Şiddet

İşyerinde Mobbing 1980'li yıllarda Heinz Leymann tarafından, bir ya da birkaç kişinin (en fazla 4) her gün ya da birkaç gün arayla sistematik olarak psikolojik açıdan zarar veren davranışlar sergilemesi olarak ifade edilmektedir. Psikolojik şiddet için en kısa süre 6 ayken, ortalama 15 ay ve kalıcı etkilerinin ortaya çıkmasına neden olan en uzun sürenin 29-46 ay arasında olduğu ortaya çıkmıştır (Tengilimoğlu ve Mansur Akdemir, 2009: 70-71). Psikolojik şiddetin nedenleri tam olarak ortaya konulamamakla beraber uygulayanın kişilik bozukluklarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Diğer yandan psikolojik şiddetin sürekliliği kişinin zaman içerisinde yılmasına neden olmaktadır. Bunun sonucunda direnç gösterse de psikolojisinin olumsuz etkilenebileceği ya da bir süre sonra işten ayrılmasına neden olabileceği belirtilmektedir. Bu doğrultuda kişi işten ayrılmasa da iş için verimli kararlar alma gayesinden zaman içerisinde uzaklaşabilmektedir.

Psikolojik şiddet, yıldırma, iş yerinde zorbalık, duygusal taciz gibi kavramlarla da ifade edilmektedir. Psikolojik şiddet kavramı, işyerinde çalışan bir veya birkaç hedef üzerinde çalışmasını zorlaştırıcı, kendisine savunma fırsatı verilmediği, kaçmasını gerektiren davranışların ortaya çıkmasına neden olan agresif davranışlar olarak da ifade edilmektedir (Einarsen, 1999: 1). Pek çok farklı şekilde ortaya çıkabilen psikolojik şiddetin alt boyutları: İletişimi engellemeye ve kendini göstermeye yönelik saldırılar, sosyal ilişkilere yönelik saldırılar, itibara yönelik saldırılar, yaşam kalitesi ve mesleki duruma

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

saldırıları, kişinin sağlığına doğrudan saldırılar olmak üzere beş grup altında toplanabilir (Yalçın ve Tekin, 2016: 4; Kement ve Batga, 2016: 408). Benzer şekilde Quine (2013) psikolojik şiddetin boyutlarını sırası ile mesleki statü ile ilgili tehditler, kişisel saygınlık ile ilgili tehditler, dışlama davranışları “izolasyon”, aşırı iş yüküne tabi tutma ve istikrarsızlaştırma davranışları olarak ortaya koymuştur (İnce Ayaydın, 2012: 78; Bayram ve Atan, 2016: 404). Quine’nin alt boyutlarını kısaca açıklamak gerekirse: Yapılan işe yönelik sürekli kusur bulunması, kapasitenin üzerinde iş verilmesi, ortak işlerin olumsuzluklarından sadece mağdur olan kişinin sorumlu tutulması, sorumlu olunmayan konularda suçlanma, mesleki yeterliliğin sorgulanması, yapılan işin küçümsenmesi, performansa yönelik sürekli olumsuz görüş bildirilmesi, yapılan işin dolaylı olarak sürekli kontrol edilmesi gibi davranışlar mesleki statü ile ilgili tehditler olarak kabul edilmektedir (Köse Günel ve Yıldırım, 2013: 101).

1.2. Duygusal Zekâ

İbn-i Sina zekâyı duyuğun bir fonksiyonu, Galton (1869) bedensel devinimsel davranışların kalıtsak aktarımı, Binet (1904) doğru karar verme ve mantık yürütme, Spearman (1927) bilişsel faktörlere göre ölçülebilen bir olgu, Thorndike (1930) soyut, mekanik ve sosyal zekâdan oluşan bir unsur, Thurstone (1938) sosyal zekâ açısından IQ’nun bir birleşeni, Cattell (1963) zihnin algısal boyutu üzerinde durarak, zekâyı ‘akıcı zekâ’ ve ‘kristalize zekâ’, Guilford (1967) içerik, ürün ve işlemden oluşan üç boyutlu bir öge, Piaget (1970) değişme ve kendini yenileme gücü, Salovey and Mayer (1983) duygusal yetenek, Gardner (1983) her insanın kendine özgü zekâ yapısı olduğunu ortaya koyan çok boyutlu zekâ, Sternberg (1985) zekânın işleyen bileşimsel, bağlamsal ve deneyimsel olarak gelişen bir olgu, Ceci (1990) biyolojik temele sahip bilişsel potansiyel, Goleman (1998) sözel ve sayısal becerileri içeren IQ kadar, duygusal tepkilerin düzenlenmesi ve uyum gibi duygusal faktörleri de içeren bir olgu olarak tanımlamıştır (Aktaran Gürel ve Tat, 2010: 342-343). Araştırmacılar tarafından zekâ kavramı farklı yönleriyle ele alınsa da duygusal zekâ kavramı ilk kez Salovey ve Mayer tarafından ortaya atılmıştır. Mayer vd. (1997) duygusal zekâyı “kişiler arası ilişkilerde, akıl yürütme ve problem çözümede, duyguların nedenlerinin farkına varılması, duyguların altında yatan ilişkilerin farkına varılması, duyguların algılanması, duygu ilişkili hisleri özümseme, duyguların uyarlanması, anlaşılması, ifade edilmesi, düzenlenmesi ve yönetilmesine ilişkin duygusal yetenek” olarak tanımlanmaktadır (Aktaran Aslan, 2013: 36).

1.3. Kişisel Gelişim İnisyatifi Alma Becerisi

Örgüt açısından incelendiğinde, çalışanların kendi görev tanımlarında olmaksızın bireysel performanslarını ve örgütün etkililiğini arttırmak için üstlendikleri roller olarak da ifade edilmektedir (Akin, 2014: 127). Freese ve Fay tarafından 2001 yılında kişisel inisiatif kavramının “kendiliğinden başlama, proaktif olma ve ısrarcılık” olmak üzere üç boyutu ortaya konmuştur. Kendiliğinden başlama herhangi bir zorunluluk olmaksızın kişinin kendi kararlarını vermesi, işletmeyi geliştirmeye yönelik kararlar alması olarak ifade edilebilir. Proaktif olma, kişinin sorunları ve fırsatların neler olabileceğini tahmin ederek, bu durumlara uygun hareket etmesi olarak kabul edilmektedir. İsrarcılık ise proaktif kişilerin özelliği olup, tahmin edilen duruma yönelik geliştirilen hareket planını uygularken aksilik çıksa da engellerle aktif mücadele olarak tanımlanmaktadır (Aktaran Akin, 2014: 128).

2. YÖNTEM

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Araştırmada seyahat acentesi çalışanlarının psikolojik şiddet, duygusal zekâ ve kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisine ilişkin görüşlerinin tespit edilmesi; psikolojik şiddetin duygusal zekâ ile kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisine etkisi duygusal zekânın kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisine etkisinin belirlenmesi amaçlanmaktadır.

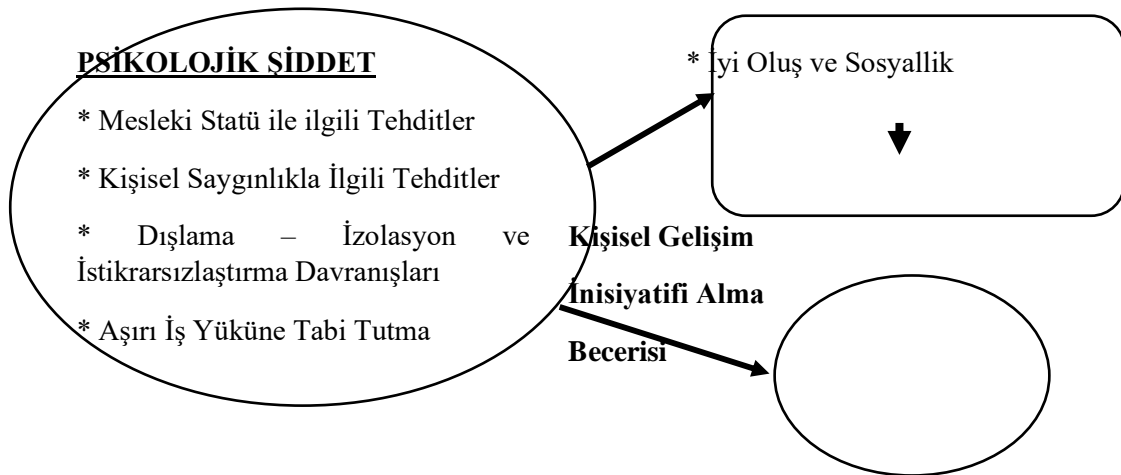
Psikolojik şiddeti ölçmek amacıyla Quine (2003) tarafından geliştirilen psikolojik şiddet ölçeği kullanılmıştır. Ölçek mesleki statü ile ilgili tehditler, kişisel saygınlık ile ilgili tehditler, dışlama-izolasyon davranışları, istikrarsızlaştırma davranışları ve aşırı iş yüküne tabi tutma olmak üzere beş alt boyuttan ve toplam 20 maddeden oluşmaktadır.

Duygusal zekâyı ölçmek amacıyla Petrides ve Furnham (2000a-2001) tarafından geliştirilen ve Deniz, Özer, Işık tarafından (2013) Türkçe'ye uyarlanarak, geçerliliği ve güvenilirliği test edilen duygusal zekâ ölçeği kullanılmıştır. Ölçek öz kontrol, duygusallık, iyi oluş ve sosyallik olmak üzere dört alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçek dört tane duygusal zekâ puanının hesaplanmasında değerlendirmeye alınan dolgu sorusuyla birlikte toplam 20 maddeden oluşmaktadır.

Kişisel gelişim alma becerisini ölçmek amacıyla Claes, Beeydt ve Lemmens (2005) tarafından geliştirilen ve Akın ile Anlı tarafından (2011) Türkçe'ye uyarlanarak, geçerliliği ve güvenilirliği test edilen kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi ölçeği kullanılmıştır. Ölçek kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi olmak üzere tek alt boyuttan ve 9 maddeden oluşmaktadır.

Araştırmanın evrenini, seyahat acentesi çalışanları oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleminde olasılığa dayanmayan örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme kullanılmıştır (Altunışık vd., 2012: 168). Araştırmada yüz yüze anket ve kolayda örnekleme metodu kullanılarak 350 seyahat acentesi çalışanı ile görüşülmüş ve elde edilen veriler analize tabii tutulmuştur.

Araştırmanın modeli şekil 1'de gösterildiği gibidir. Araştırmanın modelinde öncelikle psikolojik şiddetin unsurlarına, daha sonra duygusal zekânın unsurlarına ve kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisine yer verilmiştir. Psikolojik şiddetin duygusal zekâ ile kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisine etkisi ve duygusal zekânın kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisine etkisi saptanmaya çalışılmıştır.

DUYGUSAL ZEKÂ

- * Öz Kontrol ve Duygusallık

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Şekil 1: Araştırmanın Modeli

Şekil 1’de yer alan araştırma modelinde psikolojik şiddetin alt boyutları mesleki statü ile ilgili tehditler, kişisel saygınlık ile ilgili tehditler, dışlama-izolasyon-istikrarsızlaştırma davranışları ve aşırı iş yüküne tabi tutma ile duygusal zekânın alt boyutları iyi oluş, öz kontrol, duygusallık ve sosyallik ile kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisine etkisi ve duygusal zekânın alt boyutları iyi oluş, öz kontrol, duygusallık ve sosyalliğin kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisine etkisi incelenmiştir. Yapılan analizler sonucunda değişkenler arasında anlamlı farklılık bulunanlara yer verilmiştir. Araştırmada 3 tane ana hipotez ve 9 tane yardımcı olmak üzere toplam 12 tane hipotez kurulmuştur. Bu doğrultuda araştırmanın hipotezleri aşağıdaki gibidir:

H₁: Demografik değişkenler ile psikolojik şiddet, duygusal zekâ ve kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi değişkenleri arasında fark vardır.

H_{1a}: Cinsiyet değişkeni ile iyi oluş ve sosyallik değişkeni arasında fark vardır.

H_{1b}: Yaş durumu değişkeni ile iyi oluş ve sosyallik, aşırı iş yüküne tabi tutma, dışlama-izolasyon ve istikrarsızlaştırma davranışları, kişisel saygınlık ile ilgili tehditler değişkenleri arasında fark vardır.

H_{1c}: Medeni durum değişkeni ile mesleki statü ile ilgili tehditler değişkeni arasında fark vardır.

H₂: Psikolojik şiddet değişkeni, duygusal zekâ ve kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi değişkenlerine anlamlı bir şekilde etki etmektedir.

H₃: Duygusal zekâ değişkeni, kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi değişkenine anlamlı bir şekilde etki etmektedir.

3. BULGULAR VE YORUM

Hazırlanan soruların güvenilirliği Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı ile ölçümlenmiştir. Analize göre psikolojik şiddet için Cronbach’s Alpha değeri ,883, duygusal zekâ için ,775 ve kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi için ,917 olarak bulunmuştur. Ölçeğin genel Cronbach’s Alpha değeri ,738, olarak bulunmuştur. Bu değerlerin $,60 \leq \alpha < ,80$ değerleri arasında olması nedeniyle ölçekler oldukça derecede güvenilirlerdir (Kayış, 2010: 405).

Verilerin analizinde, frekans, yüzde ve standart sapma gibi tanımlayıcı istatistiklerden yararlanılmıştır. Araştırmada, beyaz yakalı çalışanların demografik özelliklerine ilişkin cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, çalışma süresi ve çalışılan departmanla ilgili sorular sorulmuştur. Bu sorulara verilen cevaplara göre örneklem grubuna ait bilgiler Tablo 1 de gösterilmiştir.

3.1. Demografik Özelliklere Yönelik Bulgular

Örneklem grubuna ilişkin demografik bilgiler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Seyahat Acentesi Çalışanlarına İlişkin Demografik Bilgiler

CİNSİYET	FREKANS	%	MOD	ST. SAPMA
Erkek	199	56,9	1	,496
Kadın	151	43,1		

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

YAŞ				
20-30 Yaş	186	53,1	1	,694
31-40 Yaş Aralığı	137	39,1		
41-50 Yaş Aralığı	20	5,7		
51 Yaş ve Üzeri	7	2,0		
MEDENİ DURUM				
Evli	157	44,9	2	,498
Bekar	193	55,1		
EĞİTİM DURUMU				
Lise	91	26,0	2	,810
Ön Lisans	162	46,3		
Lisans	83	23,7		
Lisansüstü	14	4,0		
GELİR				
1000-2000 TL	69	19,7	2	,969
2001-3000 TL	164	46,9		
3001-4000 TL	72	20,6		
4001-5000 TL	38	10,9		
5001 TL ve Üzeri	7	2,0		
ÇALIŞMA SÜRESİ				
0-5 Yıl	186	53,1	1	,728
6-10 Yıl	134	38,3		
11-15 Yıl	20	5,7		
16 Yıl ve Üzeri	10	2,9		
ÇALIŞILAN DEPARTMAN				
Muhasebe ve Finans	44	12,6	2	3,617
Satış & Pazarlama	99	28,3		

İnsan Kaynakları Yönetimi	31	8,9		
Ürün	18	5,1		
Operasyon	25	7,1		
Vize	17	4,9		
Yurtiçi	19	5,4		
Araç Kiralama	11	3,1		
Biletleme	60	17,1		
Kültür Turları	9	2,6		
Yurtdışı	12	3,4		
Diğer	5	1,4		

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılanların büyük bir kısmının erkek (% 56,9), 20-30 yaş aralığında (% 53,1), medeni durumlarının bekar (% 55,1), eğitim durumlarının ön lisans (% 46,3), gelir durumlarının 2001-3000 TL arasında (% 46,9), çalışma süresinin 0-5 yıl arasında (% 53,1) ve çalışılan departmanın satış & pazarlama (% 28,3) olduğu görülmektedir.

Değişkenlere ilişkin puan ortalamaları tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Değişkenlere İlişkin Puan Ortalamaları

931

Değişkenler	N	Ort.	S.s.
Mesleki Statü İle İlgili Tehditler	350	1,270	,487
Kişisel Saygınlık İle İlgili Tehditler	350	1,252	,420
Dışlama-İzolasyon ve İstikrarsızlaştırma Davranışları	350	1,337	,463
Aşırı İş Yüküne Tabi Tutma	350	1,261	,418
Psikolojik Şiddet	350	1,280	,347
Öz Kontrol ve Duygusallık	350	3,073	,762
İyi Oluş ve Sosyallik	350	3,865	,624
Duygusal Zekâ	350	3,551	,519
Kişisel Gelişim İnisiyatifi Alma Becerisi	350	4,205	,701

Tablo 2’de değişkenlere ilişkin puan ortalamalarına yer verilmiştir. Psikolojik şiddet değişkeninin genel puan ortalamasının 1,280, s.s. değerinin ,347, duygusal zekâ değişkeninin genel puan ortalamasının 3,551, s.s. değerinin ,519 ve kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi değişkeninin genel puan ortalaması ise 4,205, s.s. değerinin ,701 olduğu belirlenmiştir.

B. Farklılık Analizleri

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Bağımsız örneklem t testiyle psikolojik şiddet, duygusal zekâ ve kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisini incelemeye yönelik sorulardan oluşan mesleki statü ile ilgili tehditler, kişisel saygınlık ile ilgili tehditler, dışlama-izolasyon ve istikrarsızlaştırma davranışları, aşırı iş yüküne tabi tutuma, öz kontrol ve duygusallık, iyi oluş ve sosyallik ve kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi değişkenleri ile örneklem grubunun cinsiyetleriyle karşılaştırılarak bu değişkenler arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Cinsiyet değişkeni ile mesleki statü ile ilgili tehditler ($p=,150>,05$), kişisel saygınlık ile ilgili tehditler ($p=,936>,05$), dışlama-izolasyon ve istikrarsızlaştırma davranışları ($p=,948>,05$), aşırı iş yüküne tabi tutma ($p=,187>,05$), iyi oluş ve sosyallik ($p=,170>,05$) ve kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi ($p=,435>,05$) değişkenleri arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Cinsiyet değişkeni ile öz kontrol ve duygusallık değişkeni arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiş ve anlamlı farklılıkları gösteren t testi sonuçları Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3: Cinsiyet İle Öz Kontrol ve Duygusallığa İlişkin T Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	Ortalama	St. Hata	F	P
Öz Kontrol ve Duygusallık	Kadın	151	2,911	,698	4,730	,030
	Erkek	199	3,196	,788		

Cinsiyet değişkeni ile öz kontrol ve duygusallık ($p=,030<,05$) değişkeni arasında anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Değişkende erkek katılımcıların puan ortalaması kadın katılımcılara göre daha yüksektir.

ANOVA testiyle psikolojik şiddet, duygusal zekâ ve kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisini incelemeye yönelik sorulardan oluşan mesleki statü ile ilgili tehditler, kişisel saygınlık ile ilgili tehditler, dışlama-izolasyon ve istikrarsızlaştırma davranışları, aşırı iş yüküne tabi tutuma, öz kontrol ve duygusallık, iyi oluş ve sosyallik ve kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi değişkenleri ile örneklem grubunun yaş durumlarıyla karşılaştırılarak bu değişkenler arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı incelenmiştir. ANOVA testi sonucunda yaş durumu değişkeni ile öz kontrol ve duygusallık ($p=,165>,05$), mesleki statü ile ilgili tehditler ($p=,506>,05$) ve kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi ($p=,275>,05$) değişkenleri arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Yaş durumu değişkeni ile iyi oluş ve sosyallik, aşırı iş yüküne tabi tutma, dışlama-izolasyon ve istikrarsızlaştırma davranışları ve kişisel saygınlık ile ilgili tehditler değişkenleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiş ve anlamlı farklılıkları gösteren ANOVA testi sonuçları Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4: Yaş Durumu Değişkeni İle İyi Oluş Ve Sosyallik, Aşırı İş Yüküne Tabi Tutma, Dışlama-İzolasyon Ve İstikrarsızlaştırma Davranışları Ve Kişisel Saygınlık İle İlgili Tehditler Değişkenlerine İlişkin ANOVA Testi Sonuçları

	Varyansın Kay.	Kareler Top.	N	Kareler Ort.	F	P	Anlam. Fark
İyi Oluş ve Sosyallik	Gruplar arası	5,299	3	1,766	4,679	,003	1-3, 1-4, 2-3, 2-4,
	Gruplar içi	130,614	346	0,377			
	Toplam	135,913	349				

Aşırı İş Yüküne Tabi Tutma	Gruplar arası	4,534	3	1,511	9,236	,000	1-3, 1-4, 2-3, 2-4,
	Gruplar içi	56,613	346	0,164			
	Toplam	61,147	349				
Dışlama-İzolasyon ve İstikrarsızlaştırma Davranışları	Gruplar arası	2,905	3	0,968	4,651	,003	1-3, 2-3,
	Gruplar içi	72,032	346	0,208			
	Toplam	74,937	349				
Kişisel Saygınlık ile İlgili Tehditler	Gruplar arası	5,634	3	1,878	11,567	,000	1-3, 1-4, 2-3, 2-4,
	Gruplar içi	56,177	346	0,162			
	Toplam	61,811	349				

Tablo 4’de verilen analiz sonuçları, yaş durumu ile iyi oluş ve sosyallik ($p=,003<,05$), aşırı iş yüküne tabi tutma ($p=,000<,05$), dışlama-izolasyon ve istikrarsızlaştırma davranışları ($p=,003<,05$) ve kişisel saygınlık ile ilgili tehditler ($p=,000<,05$) değişkenleri arasında anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir. Değişkenlerdeki farklılığın hangi yaş durumu gruplarından kaynaklandığını bulmak amacıyla LSD testi yapılmıştır. LSD testine ait sonuçlar tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5: Yaş Durumu Değişkeni ile İyi Oluş Ve Sosyallik, Aşırı İş Yüküne Tabi Tutma, Dışlama-İzolasyon ve İstikrarsızlaştırma Davranışları ve Kişisel Saygınlık ile İlgili Tehditler Değişkenlerine İlişkin LSD Testi Sonuçları

	Yaş Durumu	Farkların Ort.	St. Hata	P
İyi Oluş ve Sosyallik	20-30 Yaş	,365	,144	,012
	41-50 Yaş			
	20-30 Yaş	,545	,236	,022
	51 Yaş ve Üzeri			
	31-40 Yaş	,429	,147	,004
	41-50 Yaş			
	31-40 Yaş	,609	,238	,011
	51 Yaş ve Üzeri			
Aşırı İş Yüküne Tabi Tutma	20-30 Yaş	-,393	,095	,000
	41-50 Yaş			

	20-30 Yaş	-,515	,155	,001
	51 Yaş ve Üzeri			
	31-40 Yaş	-,387	,096	,000
	41-50 Yaş			
	31-40 Yaş	-,510	,156	,001
	51 Yaş ve Üzeri			
Dışlama-İzolasyon ve İstikrarsızlaştırma Davranışları	20-30 Yaş	-,347	,107	,001
	41-50 Yaş			
	31-40 Yaş	-,351	,109	,001
	41-50 Yaş			
Kişisel Saygınlık ile İlgili Tehditler	20-30 Yaş	-,510	,094	,000
	41-50 Yaş			
	20-30 Yaş	-,405	,155	,009
	51 Yaş ve Üzeri			
	31-40 Yaş	-,477	,096	,000
	41-50 Yaş			
	31-40 Yaş	-,371	,156	,018
	51 Yaş ve Üzeri			

20-30 yaş ile 41-50 yaş ($p=,012<,05$), 20-30 yaş ile 51 yaş ve üzeri ($p=,022<,05$), 31-40 yaş ile 41-50 yaş ($p=,004<,05$) ve 31-40 yaş ile 51 yaş ve üzeri ($p=,011<,05$) olan katılımcıların iyi oluş ve sosyallik durumlarında farklılık bulunmuştur. Bu farklılık 20-30 yaş ile 31-40 yaş aralığında olan katılımcılardan kaynaklanmaktadır. 20-30 yaş ($\bar{X}=3,872$) ile 31-40 yaş aralığında ($\bar{X}=3,936$) olan katılımcıların iyi oluş ve sosyallik düzeyinin diğer yaş durumundaki katılımcılara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

20-30 yaş ile 41-50 yaş ($p=,000<,05$), 20-30 yaş ile 51 yaş ve üzeri ($p=,001<,05$), 31-40 yaş ile 41-50 yaş ($p=,000<,05$) ve 31-40 yaş ile 51 yaş ve üzeri ($p=,001<,05$) olan katılımcıların aşırı iş yüküne tabi tutma durumlarında farklılık bulunmuştur. Bu farklılık 20-30 yaş ile 31-40 yaş aralığında olan katılımcılardan kaynaklanmaktadır. 20-30 yaş ($\bar{X}=1,226$) ile 31-40 yaş aralığında ($\bar{X}=1,232$) olan katılımcıların aşırı iş yüküne tabi tutma düzeyinin diğer yaş durumundaki katılımcılara göre daha düşük olduğu belirlenmiştir.

20-30 yaş ile 41-50 yaş ($p=,001<,05$) ve 31-40 yaş ile 41-50 yaş aralığında ($p=,001<,05$) olan katılımcıların dışlama-izolasyon ve istikrarsızlaştırma davranışları durumlarında farklılık bulunmuştur.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Bu farklılık 41-50 yaş durumunda olan katılımcılardan kaynaklanmaktadır. 41-50 yaş aralığında ($\bar{X}=1,660$) olan katılımcıların dışlama izolasyon ve istikrarsızlaştırma davranışları düzeyinin diğer yaş durumundaki katılımcılara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

20-30 yaş ile 41-50 yaş ($p=,000<,05$), 20-30 yaş ile 51 yaş ve üzeri ($p=,009<,05$), 31-40 yaş ile 41-50 yaş ($p=,000<,05$) ve 31-40 yaş ile 51 yaş ve üzeri ($p=,018<,05$) olan katılımcıların kişisel saygınlık ile ilgili tehditler farklılık bulunmuştur. Bu farklılık 20-30 yaş ile 31-40 yaş aralığında olan katılımcılardan kaynaklanmaktadır. 20-30 yaş ($\bar{X}=1,201$) ile 31-40 yaş aralığında ($\bar{X}=1,235$) olan katılımcıların kişisel saygınlık ile ilgili tehditler düzeyinin diğer yaş durumundaki katılımcılara göre daha düşük olduğu belirlenmiştir.

Bağımsız örneklem t testiyle psikolojik şiddet, duygusal zekâ ve kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisini incelemeye yönelik sorulardan oluşan mesleki statü ile ilgili tehditler, kişisel saygınlık ile ilgili tehditler, dışlama-izolasyon ve istikrarsızlaştırma davranışları, aşırı iş yüküne tabi tutuma, öz kontrol ve duygusallık, iyi oluş ve sosyallik ve kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi değişkenleri ile örneklem grubunun medeni durumlarıyla karşılaştırılarak bu değişkenler arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Medeni durum değişkeni ile kişisel saygınlık ile ilgili tehditler ($p=,594>,05$), dışlama-izolasyon ve istikrarsızlaştırma davranışları ($p=,917>,05$), aşırı iş yüküne tabi tutma ($p=,461>,05$), iyi oluş ve sosyallik ($p=,331>,05$), öz kontrol ve duygusallık ($p=,089>,05$) ve kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi ($p=,599>,05$) değişkenleri arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Medeni durum değişkeni ile mesleki statü ile ilgili tehditler değişkeni arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir ve t testi sonuçları Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6: Medeni Durum İle Mesleki Statü ile İlgili Tehditler Değişkenlerine İlişkin T Testi Sonuçları

	Medeni Durum	N	Ortalama	St. Hata	F	P
Mesleki Statü İle İlgili Tehditler	Evli	157	1,212	,425	5,975	,015
	Bekâr	192	1,319	,529		

Medeni durum değişkeni ile mesleki statü ile ilgili tehditler ($p=,015<,05$) değişkeni arasında anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Değişkende bekâr katılımcıların puan ortalaması evli katılımcılara göre daha yüksektir.

ANOVA testiyle psikolojik şiddet, duygusal zekâ ve kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisini incelemeye yönelik sorulardan oluşan mesleki statü ile ilgili tehditler, kişisel saygınlık ile ilgili tehditler, dışlama-izolasyon ve istikrarsızlaştırma davranışları, aşırı iş yüküne tabi tutuma, öz kontrol ve duygusallık, iyi oluş ve sosyallik ve kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi değişkenleri ile örneklem grubunun gelir durumlarıyla karşılaştırılarak bu değişkenler arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı incelenmiştir. ANOVA testi sonucunda gelir durumu değişkeni ile mesleki statü ile ilgili tehditler ($p=,899>,05$), kişisel saygınlık ile ilgili tehditler ($p=,218>,05$), dışlama-izolasyon ve istikrarsızlaştırma davranışları ($p=,300>,05$), aşırı iş yüküne tabi tutma ($p=,726>,05$), öz kontrol ve duygusallık ($p=,184>,05$), iyi oluş ve sosyallik ($p=,442>,05$) ve kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi ($p=,145>,05$) değişkenleri arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

C. Regresyon Analizi Sonuçları

Psikolojik şiddetin duygusal zekâ ve kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisine etkisini ve duygusal zekânın kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisine etkisini belirleyebilmek için basit doğrusal regresyon analizi uygulanmıştır. Psikolojik şiddet ve duygusal zekânın alt boyutları ayrı ayrı değişken olarak değerlendirilerek analize tabi tutulmuştur. Psikolojik şiddet ve alt boyutları bağımsız değişken duygusal zekâ ve alt boyutları ile kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi bağımlı değişkenler; duygusal zekâ ve alt boyutları bağımsız değişken kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi bağımlı değişken olarak değerlendirilmiştir.

Psikolojik şiddet değişkeninin duygusal zekâ değişkenine etkisi incelendiğinde, $R= 0,386$; $R^2=0,149$; $F=60,920$ ve $Sig.=,000$ olarak bulunmuştur. R^2 değeri ile duygusal zekâ değişkenindeki değişimin % 14,9'lük kısmı psikolojik şiddet değişkenince açıklanmaktadır. Sig. Değeri ($p=,000<,05$) 0,05'ten küçük olduğu için F değeri, modelin anlamlı olduğunu göstermektedir. Regresyon analizine ait sonuçlar aşağıdaki tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7: Psikolojik Şiddetin Duygusal Zekâya Etkisi

Değişkenler	Model Değişken.	St. Hata	Standart Coefficients (β)	t	Sig.
Sabit	4,290	98		43,748	,000
Psikolojik Şiddet	-,577	74	-,386	-7,805	,000
$R= ,386$	$R^2= ,149$	$F= 60,920$	$p=,000$		

Psikolojik şiddet değişkenindeki 1 birimlik artış toplamda duygusal zekâ değişkenini ,386 birim azaltacaktır. Psikolojik şiddet değişkeninin ($p=,000<,05$) sig. değeri 0,05'ten küçük olması nedeniyle t değeri de her düzeyde anlamlı bulunduğundan psikolojik şiddet değişkeninin katsayısı istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu sonuca göre duygusal zekâ değişkenini arttırmak için psikolojik şiddet değişkeninin azaltılması gerekmektedir.

Psikolojik şiddet değişkeninin kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi değişkenine etkisi incelendiğinde, $R= 0,253$; $R^2=0,064$; $F=23,712$ ve $Sig.=,000$ olarak bulunmuştur. R^2 değeri ile kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi değişkenindeki değişimin % 6,4'lük kısmı psikolojik şiddet değişkenince açıklanmaktadır. Sig. Değeri ($p=,000<,05$) 0,05'ten küçük olduğu için F değeri, modelin anlamlı olduğunu göstermektedir. Regresyon analizine ait sonuçlar aşağıdaki tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8: Psikolojik Şiddetin Kişisel Gelişim İnişiyatifi Alma Becerisine Etkisi

Değişkenler	Model Değişken.	St. Hata	Standart Coefficients (β)	t	Sig.
Sabit	4,857	,139		34,995	,000

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Psikolojik Şiddet	-,510	,105	-,253	-4,870	,000
R= ,253	R ² = ,064	F= 23,712	p=,000		

Psikolojik şiddet değişkenindeki 1 birimlik artış toplamda kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi değişkenini ,253 birim azaltacaktır. Psikolojik şiddet değişkeninin (p=,000<,05) sig. değeri 0,05'ten küçük olması nedeniyle t değeri de her düzeyde anlamlı bulunduğundan psikolojik şiddet değişkeninin katsayısı istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu sonuca göre kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi değişkenini arttırmak için psikolojik şiddet değişkeninin azaltılması gerekmektedir.

Duygusal zekâ değişkeninin kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi değişkenine etkisi incelendiğinde, R= 0,350; R²=0,123; F=48,617 ve Sig.=,000 olarak bulunmuştur. R² değeri ile kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi değişkenindeki değişimin % 12,3'lük kısmı duygusal zekâ değişkenince açıklanmaktadır. Sig. Değeri (p=,000<,05) 0,05'ten küçük olduğu için F değeri, modelin anlamlı olduğunu göstermektedir. Regresyon analizine ait sonuçlar aşağıdaki tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9: Duygusal Zekânın Kişisel Gelişim İnişiyatifi Alma Becerisine Etkisi

Değişkenler	Model Değişken.	St. Hata	Standart Coefficients (β)	t	Sig.
Sabit	2,527	,243		10,391	,000
Duygusal Zekâ	,472	,068	,350	6,973	,000
R= ,350	R ² = ,123	F= 48,617	p=,000		

Duygusal zekâ değişkenindeki 1 birimlik artış toplamda kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi değişkenini ,350 birim arttıracaktır. Duygusal zekâ değişkeninin (p=,000<,05) sig. değeri 0,05'ten küçük olması nedeniyle t değeri de her düzeyde anlamlı bulunduğundan duygusal zekâ değişkeninin katsayısı istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu sonuca göre kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi değişkenini arttırmak için duygusal zekâ değişkeninin de artırılması gerekmektedir.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

XXI. yüzyılda değişen müşteri anlayışı hizmet sektörünün önem kazanması sağlamıştır. Hizmetin yoğun olduğu turizm sektörü bu bağlamda değişime uğrayan sektörler arasında ilk sıralarda yer almıştır. Müşterilerin turizm bölgelerine seyahatleri süreci öncesinde ve sürecinde yardımcı olan seyahat acenteleri müşterilerle olan ilişkileri ve müşterilere karşı davranışları açısından müşteri memnuniyeti konusunda önemli bir yere sahiptir. Seyahat acenteleri çalışanlarının iletişim ve davranış tarzları müşteri memnuniyetine doğrudan etki edecektir. Turizm sektöründe müşteri memnuniyeti açısından önemli bir yere sahip olan seyahat acenteleri çalışanlarının yaşadıkları psikolojik şiddetin duygusal zekâlarını ve kişisel gelişim inisiyatifi alma becerilerini nasıl etkilediği konusunda bilgi sahibi olunması bu araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Örneklem grubundan elde edilen verilere öncelikle açıklayıcı faktör analizi yapılmış, sonuçlar doğrultusunda bazı maddeler analize tabi tutulmayarak analiz tekrarlandığında sonuçların daha iyi olduğu belirlenmiştir. Psikolojik şiddet ölçeğinin alt boyutlarının puan ortalamaları hesaplandığında büyükten küçüğe doğru sırasıyla dışlama-izolasyon ve istikrarsızlaştırma davranışları, mesleki statü ile ilgili tehditler, aşırı iş yüküne tabi tutma ve kişisel saygınlık ile ilgili tehditler şeklinde sıralandığı belirlenmiştir. Psikolojik şiddet genel puan ortalaması incelendiğinde ise seyahat acenteleri çalışanlarında psikolojik şiddetin çok düşük olduğu belirlenmiştir. Duygusal zekâ ölçeğinin alt boyutlarının puan ortalamaları hesaplandığında büyükten küçüğe doğru sırasıyla iyi oluş ve sosyallik ile öz kontrol ve duygusallık şeklinde sıralandığı belirlenmiştir. Duygusal zekâ genel puan ortalaması incelendiğinde ise seyahat acenteleri çalışanlarının duygusal zekâ düzeylerinin yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir. Kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi ölçeğinin puan ortalaması incelendiğinde ise seyahat acenteleri çalışanlarının kişisel gelişim inisiyatifi alma düzeylerinin oldukça yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir. Psikolojik şiddet, duygusal zekâ ve kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi değişkenlerinin alt boyutlarıyla diğer değişkenler arasında anlamlı farklılık olup olmadığı parametrik testlerden T ve ANOVA testleri kullanılarak belirlenmiştir. Yapılan t testi sonucunda cinsiyet değişkeniyle iyi oluş ve sosyallik değişkeni, medeni durum değişkeni ile de mesleki statü ile ilgili tehditler değişkeni arasında anlamlı farklılık belirlenmiştir. Yapılan ANOVA testi sonucunda ise yaş durumu değişkeni ile iyi oluş ve sosyallik, aşırı iş yüküne tabi tutma, dışlama-izolasyon ve istikrarsızlaştırma davranışları, kişisel saygınlık ile ilgili tehditler değişkenleri arasında anlamlı farklılık belirlenmiştir.

Kaynakça

Akın, A. ve Anlı, G. (2011). Bireysel Gelişim İnisiatifi Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, **Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 7(1), 42-49.

TARİH YAZICILIĞINDA HATIRALARIN ÖNEMİ: KARBOĞAZI BASKINI YANILGILARI

Ayşe Nazlı KAYI
Mersin Mahmut Arslan Anadolu Lisesi Öğrencisi

Öz

Mersin bölgesinde Fransız işgaline gösterilen direniş ve özellikle 28 Mayıs 1920 tarihinde gerçekleşen Karboğazı Baskını, Kurtuluş Savaşı sürecinde, Fransızların askeri direncini kırmış, Kuvayı Milliye Birliklerinin moral ve motivasyonunu arttırmıştır. Baskın ile ilgili mevcut araştırmaların bilimsel araştırma süzgecinden geçmeyerek neden ve sonuçlarını incelemeyeği tespit edilmiştir. Özellikle Üsteğmen Hasan Akıncı'nın baskındaki rolü neredeyse yok sayılmış, baskın bir halk hareketi olarak anlatılarak "destansı" bir üslup benimsenmiştir. Daha sonraki süreçte olayı konu alan eserlerde, birinci el kaynak olarak kullanılan hatıratlar bilimsel inceleme süzgecinden geçmediği için aynı hatalar devam ettirilmiştir. Bu çalışmada, olayın tanığı Türk ve Fransız yetkililer tarafından yazılan hatıralar, resmi yazışmalar, yerel basının döneme bakışı karşılaştırılarak, baskın süreci ortaya çıkartılmış, BMM gizli celse zabıtları, Nutuk, Fransa Meclis tutanakları, Fransız Hükümet raporları, dönemin Fransız gazeteleri, İngiliz belgeleri ve Fransız çağdaş eserler incelendiğinde Karboğazı Baskını'nın, destanlaştırma eğilimli genel kanının aksine, Batı Kilikya Kuvayı Milliye Birliği bünyesinde, Kara Afet olarak bilinen Karaisalı Jandama Komutanı Üsteğmen Hasan Akıncı tarafından planlanarak düzenlenmiş askeri operasyon olduğu ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Karboğazı Baskını, Hasan Akıncı, Hatırat

Importance of Memories in History Spelling: Karbogazi Raid and The Paralogism About It

Abstract

In the Mersin region, the French Occupation resistance and especially the Karboğazı raid which took place on May 20, 1920 broke the resistance of French soldiers in Turkish Independence War and increased the morale and motivation of National Unions. It has been found that the current researches on the raid do not go beyond the scientific researches strait and examine the causes and consequences. In particular, the role of First Lieutenant Hasan Akıncı has been adopted as asn "epic" style, almost ignored and described as a dominant popular movement. The same mistakes were continued because the memories used as first-hand sources did not pass through the scientific review filter in the works that were about the event in the later period.

In this study, the dominant process was revealed by comparing the remembrances written by the Turkish and French authorities, the official correspondences and the local press and the BMM secret questinnaires, Nutuk, French Parliament minutes, French government reports, French newspaper of the period and British documents and French when contemporary works are examined, unlike the general belief that the Karboğazı Raid tends to be and epicenter, it reveals that the Western Cilician National Unity is a military operation planned and organized by the Lieutenant, Hasan Akıncı, Karaisalı Gendermerie Commander known as "Black Catastrophe"

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Keywords: Karboğazı Raid, Hasan Akıncı, Memories

Giriş

Mersin bölgesinde Fransız işgaline gösterilen direniş ve özellikle 28 Mayıs 1920 tarihinde gerçekleşen Karboğazı Baskını, Kurtuluş Savaşı sürecinde, Fransızların askeri direncini kırmış, Kuvayı Milliye Birliklerinin moral ve motivasyonunu arttırmıştır. Ancak mevcut 11. Sınıf TC İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında (Ata Yayıncılık, 2017)¹ olay Adana bölgesine mal edilmiş, Milli Mücadele döneminde Mersin bölgesinden hiç bahsedilmemiş, bölgede örgütlü bir Kuvayı Milliye oluşumu ve mevcut başarıların varlığı es geçilmiştir. Karboğazı Baskını ile ilgili bağımsız bir araştırma yapılmadığı, olaydan bahseden makale ve kitaplarda olayın özünden çıkmasını sağlayacak maddi hataların bulunduğu, mevcut araştırmaların bilimsel araştırma süzgecinden geçmeyerek neden ve sonuçlarını incelemeyeği tespit edilmiştir. Projemizde, Karboğazı Baskınının, tarih bilimi araştırma yöntemleri kullanılarak nedenlerini, gelişimini, ulusal ve uluslararası sonuçlarını ortaya çıkartmak amaçlanmıştır. Karboğazı Baskını ile ilgili ilk olarak Cemal Efe'nin notlarında karşımıza çıkmaktadır.² Daha sonra Gülekli Kemal olarak bilinen Kemal Egin'in³, Sinan Tekelioğlu'nun⁴, Gülekli Nafis Hoca'nın⁵ anıları yayınlanmıştır. Gülekli Kemal ve Sinan Tekelioğlu'nun anılarından yola çıkılarak olay "Kurtuluş İstiklal Harbi C:4 Güney Cephesi"⁶ isimli eserde anlatılmıştır. Yine aynı şekilde Sinan Tekelioğlu'nun hatıralarını referans alarak yayınlanan Kasım Ener'in "Çukurova Kurtuluş Savaşında Adana Cephesi" isimli eserinde konu olmuştur. Ancak bu eserlerde maddi hatalar bulunmaktadır. Çünkü belirtilen Karboğazı Baskını anlatımlarında Kuvayı Milliye Birliğinin komutanı olan Hasan Akıncı ve Fransız taburunun komutanı Binbaşı Mesnil'in hatıralarından faydalanılmamıştır. Özellikle Hasan Akıncı'nın baskındaki rolü neredeyse yok sayılmış, baskın bir halk hareketi olarak anlatılarak "destansı" bir üslup benimsenmiştir. Daha sonraki süreçte olayı konu alan eserlerde adı geçen kaynaklardan faydalanarak aynı hatalar devam ettirilmiştir. Olayı konu alan Mersin Kuvayı Milliye Derneği tarafından hazırlanan Kurtuluş Savaşında İçel⁷ kitabı ve güncel eserler ise Hasan Akıncı'nın anılarından faydalanmakla birlikte, olayın kronolojisini vermekle yetinilmiştir.

Ulusal kurtuluş mücadelemizin seyrini değiştiren Karboğazı Baskını'nın, oluşum süreci ortaya çıkartılarak, mevcut anlatımlardaki çelişkileri tespit etmek hedeflenmektedir.

1. Fransa'nın Osmanlı Topraklarındaki Emelleri

19. Yüzyıl sonlarında Avrupa'da sanayileşme sağlandıktan sonra, gerek hammadde gerek ucuz işçilik ve gerekse pazar olarak girilmemiş bölgelere ve zengin endüstriyel kaynaklara sahip Osmanlı topraklarına yönelmişlerdir.⁸

Fransa'nın 1901 yılında siyasal nüfuz alanını genişletmek için Osmanlı Devleti'ne verdiği notalarla ve oluşturduğu baskıyla İmparatorluk topraklarında bulunan resmen tanınmamış olan Fransız kurumlarını meşrulaştırmış ve herhangi bir hukuki sorunla karşılaşmadan yayımları ve faaliyetlerini sürdürmeleri sağlanmıştır.⁹

Mahmut Ürküt, Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitabı, Ata Yayıncılık, Ankara, 2017.

² Bkz. Cemal Efe Ziyal, " Kar Boğazı Savaşı", Kuvayı Milliye Dergisi, 1959, Sayı: 11-12-13.

³ Bkz. Kemal Egin, " Kar Boğazı Savaşı", Kuvayı Milliye Dergisi,1958, Sayı:1.

⁴ Bkz. Sinan Tekelioğlu, "Kuvayı Milliye Komutanı Tekelioğlu Sinan Bey'in Günlüğü", Atese Yayınları, Ankara,2012.

⁵ Bkz. Şükrü Kaya, " Hacıkırı-Kuşçular-Belemedik-Pozantı ve Karboğazı Savaşları",Kuvayı Milliye Dergisi,1961, Sayı:41.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

6 Bkz. “Türk İstiklâl Harbi IV, Güney Cephesi”, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2009.

7 Bkz. “Kurtuluş Savaşında İçel”, Mersin, 1972.

8 Ömer Budak, “Millî Mücadele Dönemi Türk-Fransız İlişkileri”, Karadeniz Araştırmaları, Sayı: 19, Güz 2008,s.101.

9 Şerife Yorulmaz, “Osmanlı-Fransız İlişkileri Çerçevesinde Osmanlı Topraklarında Açılan Fransız Kültür Kurumları

Ekonomik anlamda ise Çukurova Fransa'nın ihtiyaç duyduğu pamuk ihtiyacını karşılayacak durumdaydı. Kuzey Fransalı iş adamları ve tüccarlar, bölgelerindeki dokuma fabrikalarının ürünleri için Türkiye'nin geniş bir pazar olabileceği görüşündeydiler.¹⁰ Bölgede Mersin ve İskenderun gibi iki önemli iskele vardı. Mersin iskelesi Konya, Adana, Niğde, Kayseri ve Orta Anadolu'nun diğer bazı bölgelerinin dış ticaret iskelesi durumunda olduğundan çok zengin bir hinterlanda sahipti. İskenderun İskelesi de, Antakya, Halep, Gaziantep, Maraş ve Urfa gibi yakın bölgelerden başka Güneydoğu Anadolu'nun ve hatta Irak ve İran'ın iskelesi durumundaydı.¹¹ Fransa, pamuk üretim merkezi olan Çukurova ve civar vilâyetlerine (Urfa, Maraş, Antep, Antakya) yerleşebilmek için kısmen İngiliz askerî desteğini alıyor, Ermeniler'e hamî görünüp, bölgedeki Türk hâkimiyetini zayıflatmak istiyordu.¹²

2. Skys-Picot Anlaşması'ndan Fransız İşgaline

“Osmanlı toprakları” I. Dünya Savaşı'nın en önemli ve temel sorunu olmuştur. Savaşın öteki önemli nedenlerinin yanında, 1914-1918 savaşı, Avrupa'nın büyük devletlerinin Osmanlı Devleti üzerindeki çatışmalarının bir sonucudur. Balkanlar'da Avusturya-Rusya çatışması, Boğazlar üzerinde Alman-Rus üstünlük çekişmesi, İngiltere'nin Hindistan'a giden Yakındoğu yollarını korumak istemesi ve Fransa'nın Suriye üzerindeki tutkuları, diplomasiyle değil, savaşla çözüme bağlanacak sorunlar çıkarmıştır.¹³ Osmanlı Devleti bu savaşta Almanya'nın yanında yer alarak, Rusya, İngiltere ve Fransa'ya karşı savaşmıştır. Savaş boyunca İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya Osmanlı topraklarının nasıl paylaşılacağı konusunda çeşitli antlaşmalar yapmışlardır. İngiltere ve Fransa harekât stratejilerini, daha 26 Nisan 1916 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılması amacı ile ortaya koydukları gizli Sykes-Picot Antlaşması'nda çizmişlerdi. Bu antlaşmaların müzakerelerini Fransa adına Geoges Picot, İngiltere adına Sir Mark Sykes yürüttüğü için bu anlaşmaya Sykes-Picot Anlaşması da denilmektedir.¹⁴ Görüşmelerde İngiltere'den farklı olarak Fransa'nın istemleri bugünkü Türkiye'nin sınırları içindeki topraklara da uzanmaktaydı. Genel bir tanımlama çerçevesinde, Fransızların düşündükleri etki alanları içine Kilikya da girmektedir.¹

5

3. Karboğazı Baskını

Pozantı'daki Fransız tabur komutanı Binbaşı Mesnil, bu talimatı aldıktan sonra çıkış hazırlıklarına başlamış ve yanına alamayacağı malzemeleri tahrip etmiştir. 25 Mayıs 1920 geci kuşatmayı yaparak, ağır yaralıları geride bırakarak, ona mesajla belirtilen yoldan Mersin'e doğru 2 Rum rehber öncülüğünde, 9 subay, 696 er, 1 yaralı subay, 8 yaralı er, 4 süvari, 44 Rum ve Ermeni, 39 Türk esiri ile toplamda 801 kişilik taburu yola çıkmıştır.¹⁶ Pozantı'daki kuşatma birliği ile telefon irtibatı bulunduğundan bu sayede kuşatma durumu hakkında Karaisalı'daki kumandanlık karargahına raporlar verilmekte ve bu raporları Karaisalı jandarma komutanı Üsteğmen Hasan (Akıncı, Kara Afet)Bey¹⁷ komutanlığa sunmakta idi. 26 Mayıs 1920 günü taraflarca kararlaştırılan rapor verme saati üzerinden

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

hayli vakit geçtiği halde bir haber alınamamasından kuşkulanan, Hasan Bey, Çamalan jandarma takım komutanı Teğmen Hafız Mehmet Tevfik Bey'i telefonla bularak durumu öğrenmesini istemiş, aldığı cevapta, Kumcu Veli isimli şahıstan edinilen bilgiye göre Fransızların Pozantı'dan çıkış yaptıklarını ve batıya doğru ilerlediklerini öğrenmiştir.¹⁸ Durumu cephe komutanlığına ileten Hasan Bey'e Batı Kilikya Kuvayı Milliye Komutanı Tekelioğlu Sinan tarafından şu yazılı emir verildi: «Jandarma Komutanı Hasan Bey'e; Pozantı cephesini yaran düşmanın tevkifi ile imhası maksadıyla tahrik edilen bilimum kuvanın kumandanlığını deruhte ederek düşmanın Çamalan'dan Tarsus'a doğru ilerlemesine mani olunuz.»¹⁹

Aldığı emir üzerine Çamalanı'na gelen Hasan Bey ikinci gün (27 Mayıs 1920) yapılacak harekâta hazırlanmak üzere burada 40 kişilik Kara Bomba adını verdiği müfrezesine mola vermiştir. ²⁰ Panzin çukurunda karşılaştığı Bucaklı Hasan Ağa'dan arazi hakkında bilgi edinen Hasan Bey düşmanı geçit vermeyen bu bölgede sıkıştırıp imha etmek üzere gerekli tertibatı alarak, kendi müfrezesinden ayırdığı 12 kişilik bir birliği Bucaklı Hasan Ağa ve Güleklî Cin Osman, komutasında geceden pusu kurulacak mevkiye göndermiştir.²¹

¹⁰ Ömer Budak, "a.g.m", s.102.

¹¹ Ömer Budak, "a.g.m", s.104.

¹² Erdal İler, " Milli Mücadele de "Doğu Lejyonu" (legion d'orient)'nun Fransız İşgal Bölgesindeki Fonksiyonu", Atatürk Yolu Dergisi, 1989, Sayı 3, s.420.

¹³ Oral Sander, " Siyasi Tarih", Cilt 1, Ankara, 2003, s.350.

¹⁴ Fahir Armaoğlu, " 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 194-1995 C.1-2", Alkım Yayınevi, İstanbul, 2004, s.70.

¹⁵ Osman Olcay, " Sevres Andlaşmasına Doğru", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1981, s.XIV.

¹⁶ Taha Toros, "Kurtuluş Savaşında Karboğazında Türklere Esir Düşen Fransız Komutanı Mesnil'in Anıları-9", Nisan, S.152, s.4-6.

¹⁷ Hasan Akıncı'nın fotoğrafı kızı Meral Er'in aile arşivinden temin edilmiş olup Ek-1 de sunulmuştur.

Bu sırada Gülek jandarma takım komutanından aldığı raporda düşmanın geceyi Karboğazı'nda geçirmeye mecbur edildiğini öğrenerek tertibatını ona göre hazırlamış ayrıca maiyetinden ayırdığı 3 süvariye de takım komutanına göndererek, düşmana mümkün olduğu kadar sokulmak bilhassa yanlardan ateş baskını yapmak suretiyle Süne dereye kadar elverişli mevzilerden ateşle takip etmeleri emrini vermiştir.²² Bu arada, Süne dereye sıkıştırılan ve Gülek jandarmaları ile Gülek'ten katılan kahramanların kesif ateşleri karşısında ağır kayıplara uğrayan düşman öncü birliği bölük komutanının da yaralanması

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

üzerine teslim olmak mecburiyetini duymuştur. Alınan esirler ve teçhizat Panzinçukurunda bulunan Hasan Bey emrine gönderilmişlerdir.²³

Esir ve ganimetleri bucak müdürüne teslim eden Hasan Bey, alınan hafif makineli tüfekleri kullanmasını bilen 6 ere vermiş ve savaş sahasına hareket etmiştir. Burada daha önce mevzilenen pusudaki erlerin de ateş baskınına uğrayan düşman Sünedere gediğinde kendisi için çok müsait olacağını sandığı Yılan Ovası'na inmişse de burada da müfrezenin ve fedailerin ateşleri ile karşılanmıştır.²⁴ Bu durum karşısında zapt ve raptı kaybolan düşman birliklerinin Teke yaylasına doğru çekildikleri görüldü. Etrafı çok sarp bir durumda olan bu mevziye tek patikadan giren düşmanın herhangi bir istikamette yürüyüşe devam edemeyeceği anlaşılmış ve gecede bastırılmış olduğundan ateş kesilmiştir.²⁵ Akşam üzeri Panzin çukuruna koşarak gelen Fettah adındaki er düşmanın teslim olmak istediğini fakat çetelere teslim olmaktan çekinerek üniformalı bir komutan istediği haberini getirmesi üzerine Hasan bey beraberinde bulunan ve Fransızca bilen Teğmen Besim Albayoğlu'nu göndermiş ve teslim şartlarını görüşmek üzere Binbaşı Mesnil'in Panzinçukuruna getirilmesini istemiştir. Bu teklifi kabul eden Binbaşı Mesnil tercümanı ile Panzinçukuruna gelerek hazırlanan evde 27/28 Mayıs 1920 gecesi uzun süren tartışmalardan sonra iki komutan arasında Türkçe ve Fransızca olarak iki nüsha olarak hazırlanan 9 maddelik teslim anlaşması imzalanmıştır.²⁶ Karboğazı Baskını sonucunda bir binbaşı, üç yüzbaşı, bir doktor, beş mülazım, beş yüz yirmi iki nefer, yüz elli mecruh ile top, makineli tüfek ele geçirilmiştir.²⁷ Meral Er yaptığımız röportajda, babası Hasan Akıncı ile Binbaşı Mesnil

18 Hasan Akıncı, "Kurtuluş Savaşı Hatıraları", Kuvayi Milliye Dergisi, Kasım, 1966, S.75, s.15-16.

19 Hasan Akıncı, " a.g.m.", s.16.

20 Hasan Akıncı, " a.g.m.", Aralık 1966, Sayı 76, s. 8.

21 Hasan Akıncı, " a.g.m.", s. 9.

22 Hasan Akıncı, " a.g.m.", s. 9-10.

23 Hasan Akıncı, " a.g.m.", s. 10.

24 Karboğazı Baskınının krokisi Ek- 2 de sunulmuştur.

25 Hasan Akıncı, " a.g.m.", Ocak 1967, Sayı 77, s. 10-11.

26 Hasan Akıncı, " a.g.m.", Şubat 1967, Sayı 78, s. 10-12. Ayrıca yapılan anlaşma için bkz: Taha Toros, "Kurtuluş Savaşında Karboğazında Türklere Esir Düşen Fransız Komutanı Mesnil'in Anıları-14, Kuvayi Milliye Dergisi, Ağustos 1973, S.156, s.8,9,30. (Anlaşma metni iki anıda da farklılık göstermekle birlikte bu farklılığın sebebi Türkçe nüshanın Harp Dairesi Arşivinde kaybolması ve Hasan Akıncı'nın anlaşmanın üzerinden 27 yıl geçmesi sebebiyle emin olamamasıdır. Ancak Taha Toros, Mesnil'in elindeki nüshayı görmüş ve çevirisini yayınlamıştır.)

27 Hasan Akıncı, " a.g.m.", Mayıs 1967, Sayı 81, s. 13.

arasında kılıç pazarlığı yapıldığı, kılıcını “ beni asarlar” diyerek vermek istemediği ve teslim müzakerelerinde Hasan Akıncı'nın rütbesini Binbaşı olarak söylediğini belirtmektedir.²⁸ Üsteğmen Hasan Bey, milli mücadele dönemindeki başarılarından dolayı İstiklal Madalyası ile onurlandırılmıştır.²⁹ Gülek Köyü'nde esir edilen Fransız taburunun ve Kara Bomba müfrezesinin fotoğrafı çekilmiştir.³⁰ Fransız Le Croix gazetesi, Binbaşı Mesnil ve taburunun teslim olmasını mühimmat mühimmatının tükenmesine bağlamış, rahip Niorthe'nin kahramanca dövüşerek asker olarak öldüğünü belirtmiştir. ³¹ Fransız kaynaklarda taburdaki asker sayısı hakkında görüş birliği bulunmamaktadır. Esir düşen Fransız asker sayısı 150 ³² veya yaklaşık 400 kayıp, 180 yaralı ve 193 esir³³ olarak gösterilmektedir.

4. Mevcut Karboğazı Baskını Anlatımlarında Tespit Edilen Çelişkiler

Çukurova Milli Mücadele tarihinin en önemli zaferlerinden birisi olan Karboğazı Baskını ve Fransız taburunun esir edilmesi birçok esere konu olmuş ancak eksik, öznel ya da kulaktan duyma aktarımlar sayesinde özünden uzaklaşarak tarih bilimine aykırı anlatımlarla gündeme gelmiştir.

Karboğazı Baskını ilk defa Cemal Efe anılarında karşımıza çıkmaktadır. Cemal Efe, baskını bir halk hareketi, Gülekl köylülerin zaferi olarak lanse etmekle birlikte aslında baskında yer almamış, sonradan başka kimselerden yapmış olduğu dinlemeler sonucunda anıları yayınlamıştır.³⁴ Cemal Efe anılarında, Binbaşı Mesnil'in aldığı kaç emrinden sonra Pozantı'dan çıkarak ilerlediğinden bahsetmiştir. Mesnil taburunun Pozantı'dan çıktığını, Cemal Efe'ye o sırada hayvanlarını olatmakta , “ Lütfi Sarı” adlı çoban haber vermiştir. Bu haber alınınca köyün, genç-ihthiyar, eli silah tutan erkekler düşmanla karşılaşmaya karar vermiştir.³⁵ 44 Köylü ve kendisinin, Fransız Taburu'nu pusuya düşürmek üzere plan yaptığını ve teslim aldığını anlatmıştır. 530 kişiyi esir aldıklarını, 830 tüfek, 2 dağ topu, 13 makineli tüfek, 27 otomatik tüfek, 13 tüfek ve 90 kadana elde ettiklerini yazmıştır. ³⁶

Daha sonrasında Dr.Hayri Gül anılarında; Cemal Efe ile tanışmaya giderken, yolda süvarilerin konuşmalarını duyduğunu anlatır. Bu konuşmalarda olayın ciddiyetinden hayli uzak, güle şakalaşa, 800 küsur Fransız askerinin nasıl esir alındığı duymuştur. Bu konuşmalar göstermektedir ki Karboğazı Baskının üzerinden çok vakit geçmemesine rağmen olay destanlaşmaya başlamıştır.³⁷

“Gülekl Kemal”³⁸ olarak bildiğimiz Kemal Egin, Süvari Müfrezeleri kadrosunu ²⁸ genişletmek amacıyla buraya geldikten sonra Fransız Taburu'nun yola çıkmış olduğunu haber aldığını ve bu haber üzerine üç arkadaşı ile birlikte düşmanı takibe karar verdiklerini söyler. Düşmanı takip sırasında onlara Çamalan'dan gelen süvariler ve Aydınli Aşireti katılmıştır. Düşmanın Karboğazı mevkiinde karargâh kurmuş olduğu gören Gülekl Kemal onlarla çarpışmayı kendine vazife bilmiştir. Hayvanlarını bırakıp, taarruza geçmeye hazırlandıklarında nüfuslarının 44 kişi olduğunu söylemiştir.³⁹ Fransız Taburunun, teslim olmak istediğini ve kumandanlarını sorduklarını, bunun üzerine Hasan Akıncı ile irtibata geçip Mesnil'i Hasan Bey'in bulunduğu köye götürdüklerini anlatmaktadır.

40 Röportaj metni Ek-3 de sunulmuştur. Bahse konu kılıcın fotoğrafı Ek-4 de sunulmuştur.

29 Meral Er'in aile arşivinden temin edilen İstiklal Madalyasının fotoğrafı Ek-5 de, beratı Ek-6 da sunulmuştur.

30 Fotoğrafların orjinalleri Hasan Akıncı'nın kızı Meral Er'in aile arşivinden temin edilmiş olup Ek-7 ve Ek-8 de sunulmuştur.

31 La Croix, 22 Kasım 1920, s.1.

32 Michel Paillares, “Le Kemalisme Devant Les Allies”, Edition du Bosphore, Paris,1922,s.115.

33 Charles Lavauzelle et Cie, a.g.e.,s.223.

34 Lütfi Oğuzcan, “ Sayın Hasan Akıncı”, Kuvayi Milliye, 1964, Sayı 52, s.11.

35 Ziyal, “ a.g.m.”, S.11,s.6-7.

36 Ziyal, “ a.g.m.”, S.13,s.8.

37 Hayri Gül, “ Adı Unutulmayacaklardan Biri: Cemal Efe” , Kuvayi Milliye, Şubat 1965, Sayı 54,s.10.

38 Mersin Akdeniz İlçesi askerlik şubesinde yapılan araştırmada Gülekl Kemal'in (M.Kemal Ergin) 3513 numaralı İstiklal Madalyasını aldığı tespit edilmiştir.

39 Egin, “ a.g.m.”,s.14.

40 Egin. “ a.g.m.” s.15.

Üsteğmen Hasan Bey, Gülekli Kemal'in hatıralarında “ Adana Cephesi Kumandanlığı tarafından taburu takip ile memur edildiğini işittiği” yetkili olarak geçmektedir.⁴¹

Gülekli Nasif Hoca, Süne Dere'de gerçekleşen olayları anlatmış, bu olay içerisinde herhangi bir komutandan, herhangi bir askeri birlikten bahsetmemiştir. Yalnızca olayın sonunda, Hasan Akıncı'nın adını vermeyerek, Karaisalı'dan gelen Jandarma Komutanının, Fransız Taburunun komutanı ile bir anlaşma imzaladığını ve taburun teslim olduğunu söylemiştir.⁴²

Sinan Tekelioğlu, Cemal Efe'nin anılarını, Tarsus'ta harp ve Kuvayı Milliye'ye iştirak etmeyen bazı insanların teşviki ile yazdığını, Karboğazı Baskını ile yazılanların yalan, yanlış olduğunu, Mesnil taburunun esaretinin birçok insanı kahraman olmaya iştahlandırdığını belirterek taburu esir edenin kendisi olduğunu ifade etmektedir.⁴³ Sinan Tekelioğlu, anılarının yayınlandığı kitapta ise Fransız taburunun bir kadın tarafından Karboğazına yönlendirildiğini, 45 kişilik Molla Nasuh müfrezesinin taburu takip ettiğini, Sündere'de Çamalan Jandarma komutanı Mehmet Bey'in taburun öncü birliğine 200 ölü ve 200 yaralı verdirdikten sonra esir aldığını, geri kalan Fransız askerlerin Yılanovası'nda Mucurlu Ahmet Efendi tarafından esir alındığını anlatmakta olup Üsteğmen Hasan Bey'e durumun haber verilerek esirlerin karargaha sevk edildiğini belirtmektedir.⁴⁴ Ancak Sinan Tekelioğlu, Üsteğmen Hasan Bey'e Fransız taburunun önünü kesmesi için verdiği emre⁴⁵ ve aldığı raporlara değinmemiştir.

Türk İstiklal Harbi C.4, Karboğazı Baskınında Fransız taburunu esir alan birliği “Gülekte süvari müfrezesi komutanı Gülekli Kemal ve Aydınli Aşireti'nden 12 kişi ile köylülerden oluşan 44 kişilik bir grup”⁴⁶ olarak ifade etmektedir. Üsteğmen Hasan Bey, sadece esir alma protokolünde karşımız çıkmaktadır.⁴⁷ Sinan Tekelioğlu'nun 28.05.1920 tarihli TBMM ye gönderdiği vesikaya yer verilmeyerek Üsteğmen Hasan Bey ve müfrezesinin esir ettiği kısmı es geçilmiştir. Eser, olayı Gülekli Kemal ve Sinan Tekelioğlu'nun anılarına dayanarak anlatmaktadır.

Kasım Ener, olayı anlatırken Sinan Tekelioğlu'nun anılarını refans almış olmakla birlikte Hasan Akıncı'nın anılarına yer vermiş, Hasan Akıncı'nın taburun esir alınmasında emeği bulunduğunu belirtmiş ancak Süne Dere'de Gülek köylülerinin, Yılanovası'nda ise Mucurlu Ahmet komutasındaki süvari kıtasının önemli rolü olduğunu belirtmiştir.⁴⁸ Ancak Üsteğmen Hasan Bey'i “ tesadüfen orada bulunarak Binbaşı Mesnil ile görüşüp teslim protokolünü hazırlayan bir delege veya zabıt kâtabi derecesine indirgenmesi⁴⁹” dikkate değerdir.

5. Karboğazı Baskını'nda Hasan Akıncı'nın Rolüne Dair Ortaya Çıkan Yeni Belgeler

Sinan Tekelioğlu, Üsteğmen Hasan Bey'e Fransız taburunun önünü kesmesi için verdiği emri anılarında paylaşmıştır. Ancak Üsteğmen Hasan Bey'in ve müfrezesinin Fransız taburunu esir aldığını TBMM'ne rapor ettiği 28.05.1920 tarihli vesikay¹⁵⁰ yayınlamamış olup vesikada, “Kara Afet” ve müfrezesi “Kara Bomba”nın düşmanı esir almaktaki fedakârlığını övgüyle bahsetmektedir.

Üsteğmen Hasan Bey, Sinan Tekelioğlu'na taburu esir etmesiyle ilgili verdiği 29.05.1920

41 Egin, “ a.g.m.” s.15.

42 Şükrü Kaya “ Hacıkirı-Kuşçular-Belemedik-Pozanti ve Karboğazı Savaşları”,Kuvayı Milliye Dergisi,1961, Sayı:41., s.14.

43 Sinan Tekelioğlu, “ Sinan Tekelioğlu'nun İki Mektubu”, Kuvayı Milliye, Aralık 1958, Sayı 9, s.13.

44 Sinan Tekelioğlu, “ a.g.e.”, s.120.

45 Hasan Akıncı, “ a.g.m”, Mayıs 1967, Sayı 81, s.10.

46 Türk İstiklal Harbi C.4, s.157.

47 Türk İstiklal Harbi C.4, s.158.

48 Kasım Ener, “Çukurova Kurtuluş Savaşında Adana Cephesi”, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996, s.126.

49 Akıncı, “ a.g.m.”, s.16.

50 Hasan Akıncı'nın Erkan-ı Harbiye –i Umumiye Riyaseti Harp Tarihi Dairesindeki dosyasından 5 Haziran 1953 tarihinde çıkartılan suret Hasan Akıncı'nın kızı Meral Er tarafından aile arşivinden temin edilmiş olup Ek-9 da sunulmuştur.

Üstteğmen Hasan Bey'in Karboğazı Baskınındaki Rolüne Dair 20.08.1340 tarihli Adana V.J.K Yazısında⁵², Sinan Tekelioğlu ve Adana Müdafai Hukuk Cemiyetinin raporlarının incelenmesi sonucu, Fransız Taburunu esir alınmasında, Hasan Akıncı'nın " esarete duçar olmasında bizzat saik olduğu" tespit edilmiştir denilmektedir.

Üstteğmen Hasan Bey'in Karboğazı Baskınındaki Rolüne Dair 05.05.1340 tarihli Adana milletvekillerinin TBMM Yazısında⁵³, Hasan Akıncı'nın Kurtuluş Savaşı sürecinde, Adana bölgesinde verdiği hizmetler anlatılarak Fransız Taburunu esir aldığı, baskın sonucunda ele geçirilen asker ve mühimmat belirtilmektedir.

Üstteğmen Hasan Bey'in Karboğazı Baskınındaki Rolüne Dair 15.05.1338 tarihli Adana Harici Takım Kumandanlığı Yazısında da⁵⁴, Hasan Akıncı'nın Kurtuluş Savaşı sürecinde, Adana bölgesinde verdiği hizmetler, Fransız Taburunu esir alınması, baskın sonucunda ele geçirilen asker ve mühimmat belirtilmektedir.

Karboğazı Baskını planlayan, yöneten ve Fransız taburunu esir alan kişinin Üsteğmen Hasan Bey ve Kara Bomba Müfrezesi olduğunu ortaya koymaktadır.⁵⁵

SONUÇ

Devrinin olaylarına ışık tutması bakımından hatıra türünde eserlerin kıymeti vardır. Ancak tarihçi, araştırdığı dönem ile ilgili hatıraları kullanırken dikkatli olmalı, hatıraları diğer kaynaklar ile karşılaştırarak bir sonuca ulaşmalıdır. Tarihçi, hatıratın nasıl meydana geldiğini, hangi kaynakların kullanıldığı tespit etmelidir. Çünkü özel yazışmalarla desteklenmesine rağmen, hafıza yanılabilir. Hatıratta ufak tefek hatalar daima mevcuttur. Ayrıca hatıra sahiplerinin dünya görüşleri, kişisel kaygılar sonucu rollerini arttırma isteklerinin olabilirliği, anlatılan olay ile ilgili çıkarlarının bulunup bulunmadığı göz ardı edilmemelidir.

28 Mayıs 1920 tarihinde gerçekleşen ve 42 Kuvayı Millîye mensubu tarafından 650 Fransız askerinin silahlarıyla ele geçirilmesiyle birlikte, Kuvayı Milliye birliklerinde ve Çukurova halkında bağımsızlığa olan inancı yükseltmiş olan Karboğazı Baskını ile ilgili anlatımlarda olayın gelişimine aykırı maddi hatalar bulunmaktadır. Olay, 44 Gülek Köylüsünün Fransız Taburunu esir alması olarak anlatılarak, düzenli bir operasyon olduğu es geçilip, destanlaştırılmıştır. Kahramanlığın sahiplenilmesi isteğinin, bu yanlışlarda en önemli sebep olduğu düşünülmektedir. Baskın, ilk defa Cemal Efe'nin anılarında ortaya çıkmakta olup Cemal Efe olayda bulunmamaktadır. Ancak Karboğazı Baskını'nın, destanlaştırma eğilimli genel kanının aksine, Batı Kilikya Kuvayı Milliye Birliği bünyesinde düzenlenmiş askeri operasyondur. Ortaya çıkan belgeler ışığında baskının, Kara Afet olarak bilinen Karaisalı Jandama Komutanı Üsteğmen Hasan (AKINCI) tarafından planlanarak gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır.

tarihli raporda⁵¹, Teke Yaylasında düşmanın esir alındığını, uzun süren görüşmelerden sonra esir alma müzakeresi imzalandığını belirtmektedir.

⁵¹ Hasan Akıncı'nın Erkan-ı Harbiye –i Umumiye Riyaseti Harp Tarihi Dairesindeki dosyasından 5 Haziran 1953 tarihinde çıkartılan suret Hasan Akıncı'nın kızı Meral Er tarafından aile arşivinden temin edilmiş olup Ek-10 da sunulmuştur.

⁵² Hasan Akıncı'nın Erkan-ı Harbiye –i Umumiye Riyaseti Harp Tarihi Dairesindeki dosyasından 5 Haziran 1953 tarihinde çıkartılan suret Hasan Akıncı'nın kızı Meral Er tarafından aile arşivinden temin edilmiş olup Ek-11 de sunulmuştur.

⁵³ Hasan Akıncı'nın Erkan-ı Harbiye –i Umumiye Riyaseti Harp Tarihi Dairesindeki dosyasından 5 Haziran 1953 tarihinde çıkartılan suret Hasan Akıncı'nın kızı Meral Er tarafından aile arşivinden temin edilmiş olup Ek-12 de sunulmuştur.

⁵⁴ Hasan Akıncı'nın Erkan-ı Harbiye –i Umumiye Riyaseti Harp Tarihi Dairesindeki dosyasından 5 Haziran 1953 tarihinde çıkartılan suret Hasan Akıncı'nın kızı Meral Er tarafından aile arşivinden temin edilmiş olup Ek-13 de sunulmuştur.

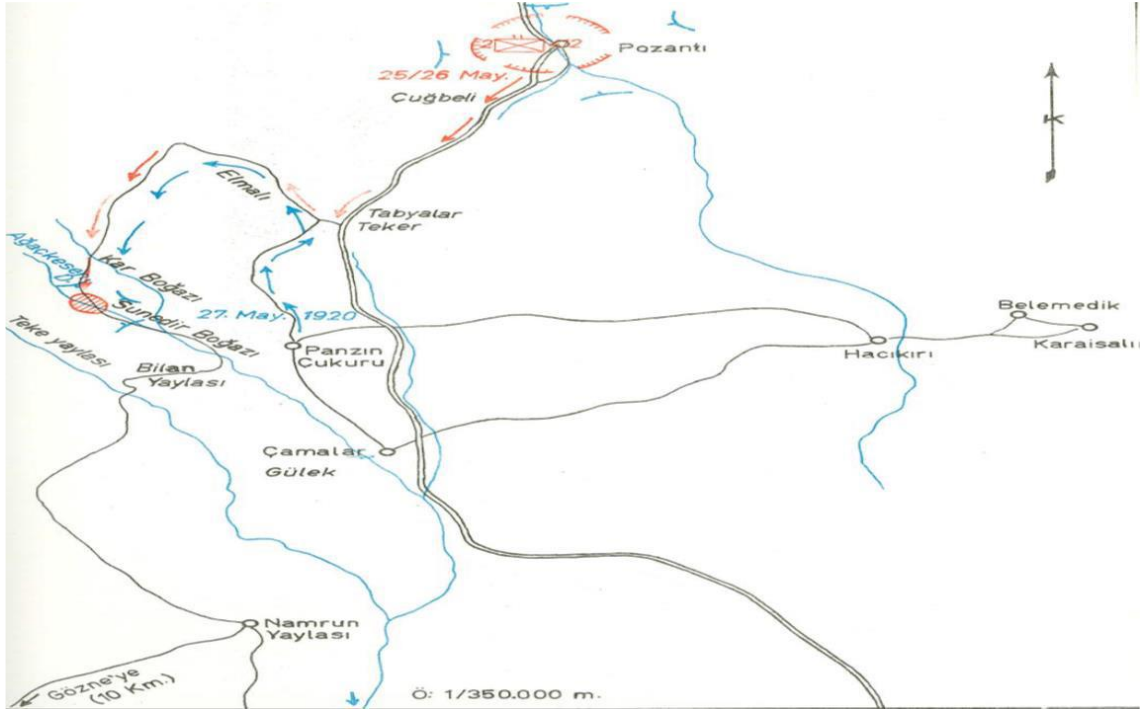
⁵⁵ Ayrıca Hasan Akıncı'nın Karboğazı Baskınında ki rolü için bkz: Hasan Akıncı özel sayısı olarak hazırlanan Şubat 1971 tarihli Kuvayı Milliye Dergisinde (sayı 126), Zeki Baltalı, Fikri Mutlu, Ahmet Cevdet Çamurdan, Mithat Toroğlu, Lütfi Oğuzcan'ın yazıları.

EK-1

arşivinden temin edilmiştir.) Üsteğmen Hasan Bey (AKINCI)

(Aile

EK-2

Harita 4: Karboğazı Baskını

(Türk İstiklal Harbi C.4, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara,2009)

EK-3

24.11.2017 Tarihli Meral Er ile Yapılan Röportaj:

- **Adınız, soyadınız ve mesleğiniz nedir ?**

- Adım Meral, soyadım Er ve mesleğim öğretmen.

- **Mersin Kuvayı Milliye Kahramanı Kara Afet Hasan Akıncı ile akrabalık bağınız nedir ?**

- Hasan Akıncı, benim babamdır.

- **Hasan Bey ile iletişiminiz nasıldı, bir baba-kız ilişkisi olarak ?**

- Babam dışarıdan çok sert görünüşlü bir insan olmasına rağmen çok yumuşak kalpli bir insandı. Bizimle tavla oynardı, her cumartesi harp hatıralarını anlatırdı... Eskiden her gün banyo yapılamazdı, haftada bir gün banyo yakılırdı, banyoya girmeden önce tırnaklarımızı babam keserdi. Bizimle öyle ilgili bir babaydı. Eve oynayarak girerdi, sesi çok güzeldi. Dışarıdan görenler bana “Babandan korkmuyor musun ? Ne kadar sert biri...” diye sorarlardı. Ama öyle biri değildi yani hoyrat bir baba değildi. Çok güzel bir ilişkimiz vardı.

- **Cumartesi günleri anlattığı harp anlarından, sizi çok derinden etkileyen bir anı oldu mu ?**

- Bir vurulma hadisesi vardı. Atın üzerindeyken boynundan vurulmuş. Arkadaki askerlerin bozulmaya başladığını, kaçmaya yeltendiklerini hissettiğinde arkaya dönüyor ve “Eğer kaçarsanız sizi ben vururum !” derken karşıdan ateş ediyorlar ve babam attan düşüyor. Sonra bir çavuşun gelip babamı kurtarması, dizlerinin üzerinde karargaha kadar emekleyerek götürmesi beni çok etkilemişti.

- **Peki bu hangi savaşta ?**

- Onu bilemeyeceğim herhalde Kurtuluş Savaşı olması gerekir.

- **Peki o kurşundan kalma herhangi bir hasar var mıydı boynunda, hareketlerinde ?**

- Hayır, herhangi bir hasar yoktu yalnız orada bir çukurluk meydana gelmişti. Zaten o giren kurşunların biri çıkarılmış bir tanesi vücudunda kalmış.

- **Hasan Bey kaç yaşında vefat etti ?**

- Yetmiş altı yaşında vefat etti.

- **İşgal dönemiyle alakalı size nelerden bahsetti ?**

- Adana’da Ermenilerin okulu yakmalarını anlatırdı. İçine çocukları doldurmuşlar, okulu yakmışlar. Sonra bir Ermeni kadının kendini kurtarışını anlattı, babam vurulmak üzereyken o Ermeni kadın babamı evine davet ediyor, babamı yatakta yatırmış gibi gösteriyorlar üzerine yastık koyarak ve babam da bu sırada atla arkadan kaçıyor. Eve baskın yaptıklarında babamı bulamıyorlar ve babam bu şekilde kurtuluyor.

- **Peki, hiç işgal dönemiyle alakalı Fransızların halka karşı tutumundan bahsetti mi ?**

- Fazla bahsetmedi yani Fransızlardan bahsettiğini çok hatırlamıyorum. Yalnızca halkın sokağa çıkma yasağından bahsettiğini hatırlıyorum. Çıkamazlarmış karanlık olduğunda, korkarlarmış. Orada insanların kesildiğini ama bunu Ermenilerin mi, Fransızların mı yaptığını kestiremediklerini söylerdi.

- **Hasan Bey’in Karboğazı hatıraları ile ilgili neler biliyorsunuz ?**

- Babam Karboğazı’nı çok anlatırdı ve bu bizi çok etkilerdi. Hep ikide bir sorardık “Baba Karboğazı’nı anlatsana !” diye anlatırdı. Ateş yaktıklarını, Fransız komutanın, Mesnil’in, kılıcını almaması için kendine yalvardığını, “Beni asarlar !” dediğini anlatırdı. Hatta rütbesini “yüzbaşı” olarak değil de “binbaşı” olarak söylemiş, silahını bir yüzbaşına teslim etmek istemez diye. Mesnil de silahını vermiş.

- **Hasan Akıncı, olay hakkında nasıl haber almış, oraya nasıl ulaşmış hatta haberi ilk aldığı anda neler hissetmiş biliyor musunuz ?**

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Onu bilemeyeceğim yavrum, öyle bir şey söylemedi. Yalnız 42 kişilik bir çete olduklarını, onların adına “Kara Bomba” dendiğini, Fransızların 800 küsür ya da 700 küsür olduklarını haber alıyorlar. Tabii oradaki köylülerin çok büyük yardımı oluyor, çok yardımcı olduklarını söylerdi babam. Orada Fransızlara bulgur pilavı, ayran ikram ettiklerini anlatırdı. Başka bir şey söylediğini hatırlamıyorum.

- **Fransız komutan Mesnil ile arasında bahsettiğiniz kılıç olayından başka bir olay yaşanmış mı ?**

- Bayrak konusunda biraz yaşanmış sanırım. Mesnil, taburun bayrağını vermek istememiş. Ancak sonra bayrağı almışlar. Daha sonra o kılıcı, o bayrağı nereye teslim etti bilmiyorum tabii çocuk olduğumuz için fazla bir şey soramazdık babamın anlattığı kadar... Ama bu konuda çok direndiğini söylerdi.

- **Komutandan öte, Fransız askerler ile iletişimi nasılmış hiç bahsetti mi ?**

- Askerler ile olan iletişimini bilmiyorum.

- **Mesnil’in hanımı tutsaklar arasında var mıymış ?**

- Sanmıyorum çünkü Mesnil’in hanımı bir hastanede hemşireymiş. Herhalde o arada, harpten sonra, eşkıyalar türemiş şehirlere baskın yapıyorlarmış, soygun yapıyorlarmış ondan sonra adını hatırlayamıyorum bir eşkıya ile görüşmesi var, babam onu anlatırdı, o da çok heyecanlıydı. Buluşacaklar, bir anlaşma yapıyorlar babama “Tek başına geleceksin.” diyor. Babam “Yiğitliğe leke sürdürmedim, tek başıma gidiyordum ama her an çalıların arkasından biri çıkacakmış gibi korkuyordum.” derdi, sanırım Gezik Turan eşkıyanın adı, yanına kadar çıkmış ve eşkıya ona orada “Sen ne gözü kara insansın. Sen benim kaç kere silah menzilime girdin ama senin dürüstlüğünden dolayı seni vurmam.” demiş. Çok güzel bir karısı varmış, askerler onu esir almışlar teslim olsun diye, babam esir alındığında eşini bir odaya koyuyor, önüne de iki asker dikiyor ve “Buraya kimse girmeyecek !” diyor. Bu olaylar olurken, Turan görmüş, vurmama sebepleri arasında “Sen benim namusuma sahip çıktığın için ben seni vurmam.” demiş.

Daha sonra onu teslim olmaya ikna etmişler ancak teslim olduktan sonra asmışlar, çok büyük bir eşkıyaymış. Böyle bir hatırası vardı anlatırdı ama öyle bir anlatırdı ki biz büzülürdük, o heyecanı nasıl yaşadığına şaşardık.

- **Fransız Taburu’nu esir aldığımıza dair bir fotoğraf, belge, eşya var mı ?**

- Tabii var. Sizinle paylaşmış olduğum fotoğraflar. Atın üzerinde olduğu, müfrezesiyle iki resim, dediğim gibi size verdim.

- **Karboğazı Olayı tam olarak nasıl olmuş ? Fransız taburuyla nasıl karşılaşmış ilk olarak onları nerede görmüş ?**

- O kadar detayını bilemem yavrum. Çünkü evlendikten sonra bu konuları hiç konuşmadık, çocukken anlattıklarından kalma ama bize o dar boğaza girdiklerini köylülerin onlara çok yardım ettiğini, bir kişinin Fransızlara, Panzin Çukuru’na doğru, yanlış yön gösterdiğini anlatırdı ama nasıl geldi, nasıl gördü orasını bilemeyeceğim.

- **Fransızlara yanlış yol gösteren tek kişi mi ?**

- İki kişilermiş. İki köylüymüş. Demek ki uyanık iki köylüymüş ki onlara yol sormuşlar onlar da Fransızları çukura doğru, Panzin Çukuru’na doğru, sevk etmişler.

- **Mesnil ile bir anlaşma imzalanmış yaklaşık 10-12 maddelik. Bununla alakalı herhangi bir belge var mı elinizde ?**

- Bende yok ancak ağabeyimde var mı onu da bilmiyorum. Erkek evlat olduğu için o tip şeylerini ona teslim ettik. Bende ufak tefek resimlerden var. Esas evraklar ağabeyimde.

- **Bu olaylar sırasında meclis ile, Ankara Hükümeti ile bir iletişimi olmuş mu ?**

- Benim bildiğim kadarıyla o resimleri bir müddet mecliste asılmış.

- **Peki İstiklal Madalyası ne zaman ?**

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Tarih olarak ne zaman aldığını bilemeyeceğim ama o da şu an ağabeyimde. Onu bayramlarda takardı babam yakasına. Ne zaman aldığını tarih olarak bilemeyeceğim yavrum.

- Peki Hasan Bey'in Kurtuluş Savaşı'ndan sonraki yaşamı nasıldı ? Hangi mesleği yaptı, nerelerde oturdu ?

- Askerliğe devam etti Eskişehir'de emekli oldu. Emekli olduktan sonra amcam burada olduğu için biz İskenderun'a geldik. Cumhuriyet Halk Partisi il başkanlığı yaptı sonra milletvekilliği için adaylığını koydu tahmin ederim 54 seçimlerindeydi ve en büyük zararı yine kendi yakın arkadaşlarından gördü çünkü 6 oy ile kaybetti babam milletvekilliğini. Bilmem ne köyü derdi babam o köyden gelen sandığı kendi arkadaşları çaldılar. Milletvekili olmak için uzun süre dolaştı, konuşmalar yaptı ve altı oyla kaybetti.

- Emekliliği "Albay" rütbesiyle değil mi ?

- Müfettişti, Jandarma Müfettişiydi. Paşa olmayı yaş haddinden kaybetti.

- Hasan Bey'in bu zamana kadar anlatmış olduğu hikayeler, o heyecanlanmaları sizi hayatınız boyunca nasıl etkiledi ?

- Valla hep çok etkilendim. Şu yaştayım hala tüylerim diken diken. Başka bir eğlencemiz yoktu tabii, televizyon yoktu radyo belirli saatlerde vardı. Cumartesi gününü ipe çekerdik, babamın o hikayelerini dinleyebilmek için. O da bizi hiç atlatmazdı. Mutlaka o cumartesi günleri bize o hikayelerini anlatırdı, çok enteresan vakalar vardı bize anlattığı. Bir kiliseden eşek yüküyle para buluyor ve karakol müsait olmadığı için eve getiriyor, önüne de iki tane asker diyor. Babaanneme "Bunlar sayılı, eğer bunlardan bir tane eksik olursa sizi vururum !" diyor. Amcam da bekarmış, evde. Amcam , eskiden mecidiye derlerdi, bir tane mecidiye alıyor içinden. Babaannem "Alma, bunlar sayılıymış Hasan saymış bunları." diyor ancak amcam dinlemeyip alacağını söylüyor. Babaannem sabaha kadar pencerede bekliyor, "Hasan bizi vurursa" düşüncesi ile korkudan. Düşünebiliyor musun ? Kolyeler, yüzükler, küpeler... Hepsi böyle mücevher bir heybe öyle bir heybe de o gümüş paralar... İmkani var mı, sayılır mı ? Ama öyle konuşuyor ki herhangi bir zarar gelmesin diye. Babaannem "ah o sandıktan bir tas alsaydım hepimiz zengin olurduk" derdi. Takılırdı bize. Ertesi gün onu alıp bir sonraki karakola teslim ediyorlar ancak daha sonra ne oluyor bilmiyorum.

- Çok teşekkür ederim bizi kırmadığınız sorularımıza cevap verdiğiniz için, evinize misafir ettiğiniz için.

- Estağfurullah, ne demek. Böyle meraklı, heyecanlı gençlerimizin oluşuna çok heyecanlanıyorum iftihar ediyorum sizlerle yavrum. Allah yolunuzu açık etsin, inşallah arzu ettiğiniz yerlere gelirsiniz.

EK-4

Fotoğraf 5: Binbaşı Mesnil'in Kılıcı

(<https://www.delcampe.fr/fr/collections/militaria/armes-blanches/offert-par-l-ataturk-a-pierre-mesnil-voir-bozanti-316535390.html>)

952

EK-5

Fotoğraf 6: Üsteğmen Hasan Bey'e ait İstiklal Madalyası

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

(Aile arşivinden temin edilmiştir.) EK-6

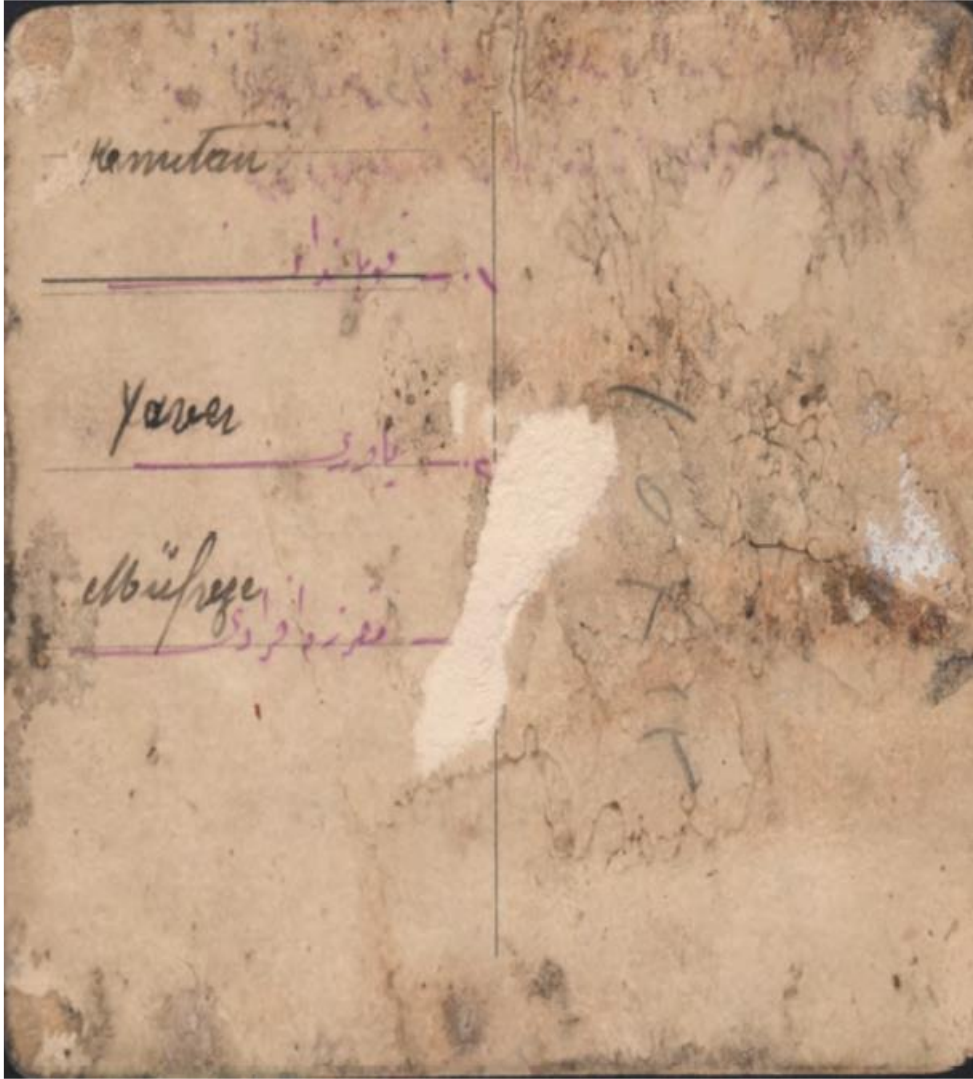

Hasan Bey'e ait İstiklal Madalyasının Beratı

(Aile arşivinden temin edilmiştir.)

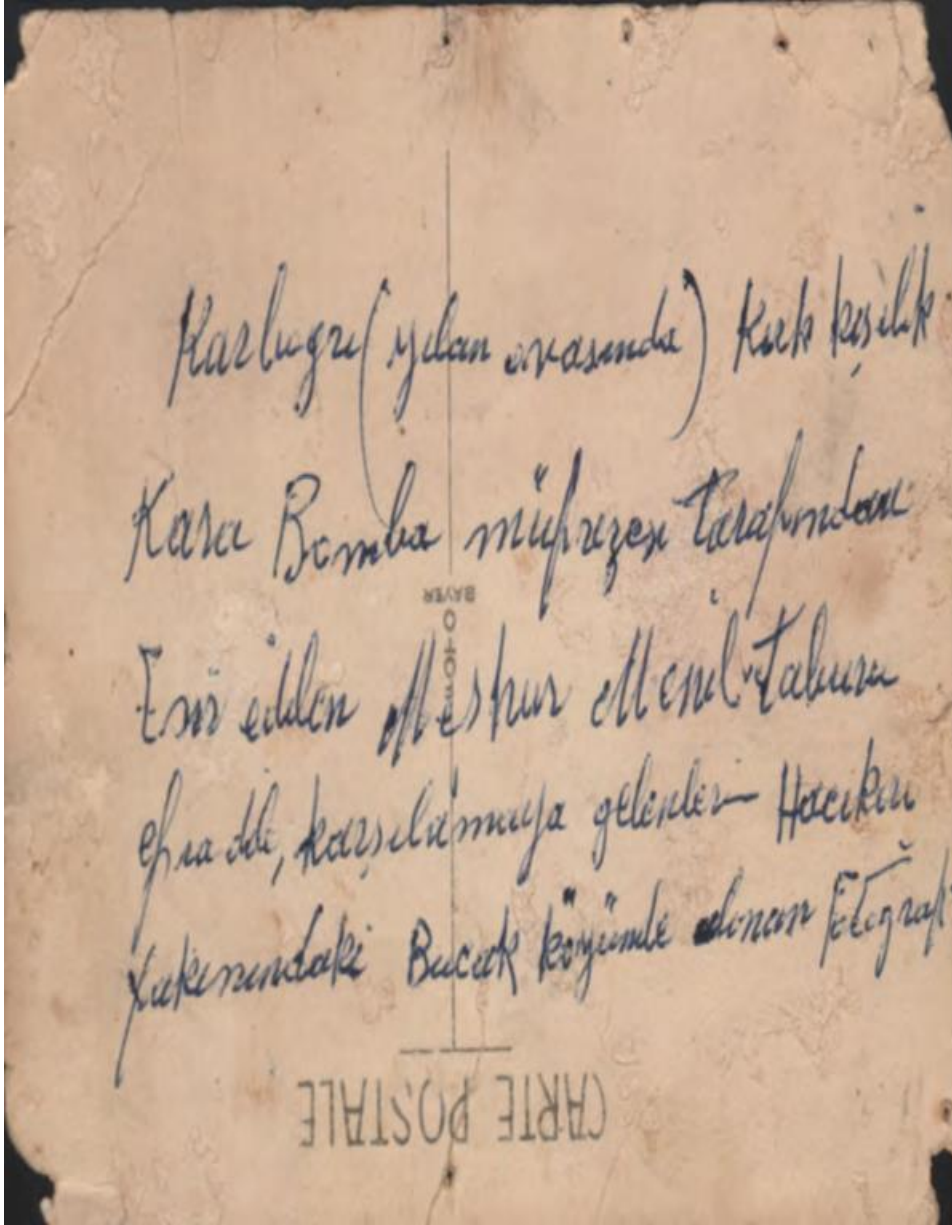
EK-7

Fotoğraf 7: Fransız Taburunu Esir Alan Hasan Akıncı ve Kara Bomba Müfrezesi
(Aile arşivinden temin edilmiştir.)

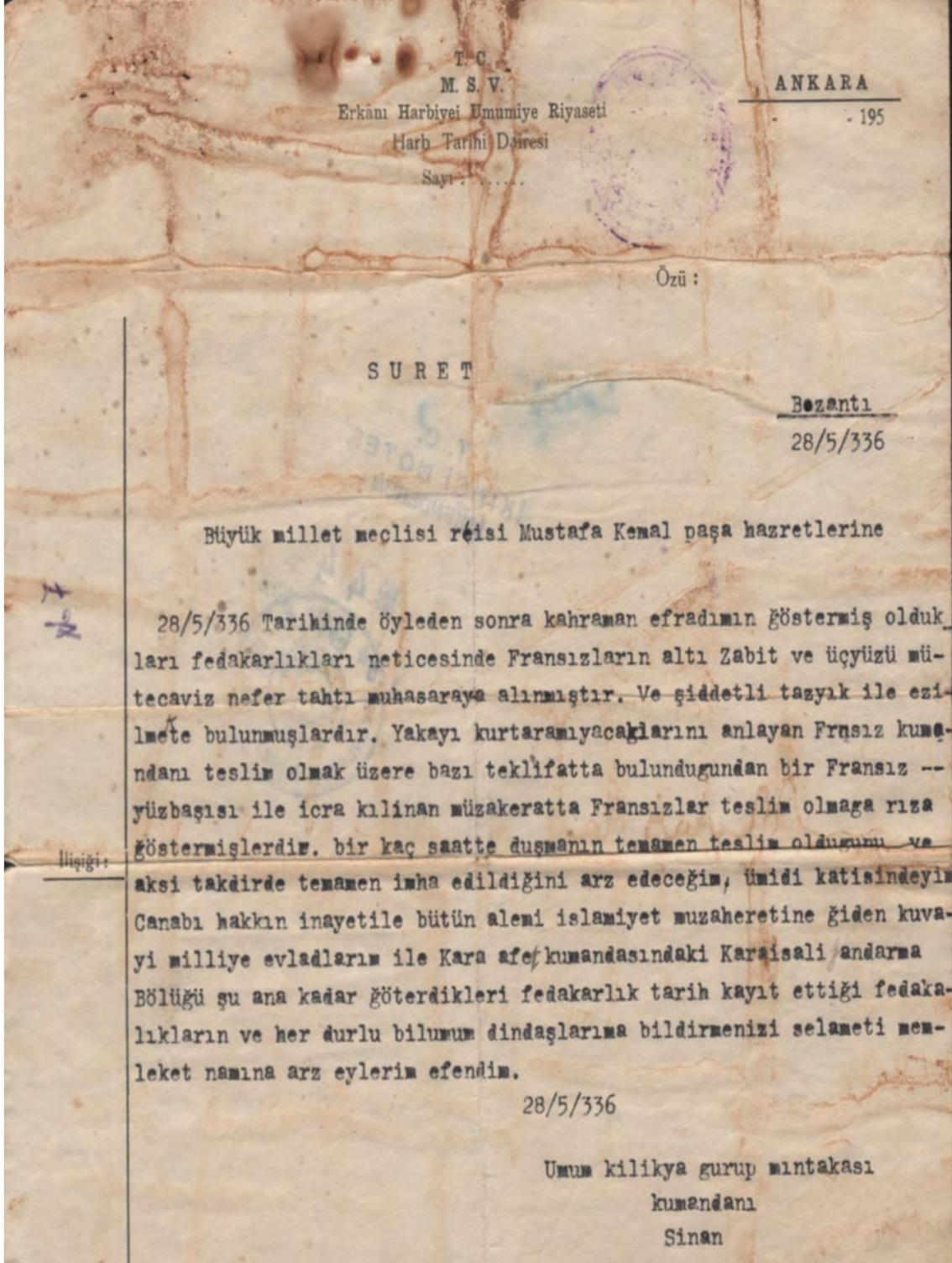

EK-8

Fotoğraf 8: Esir Alınan Fransız Taburu
(Aile arşivinden temin edilmiştir.)

EK-9

961

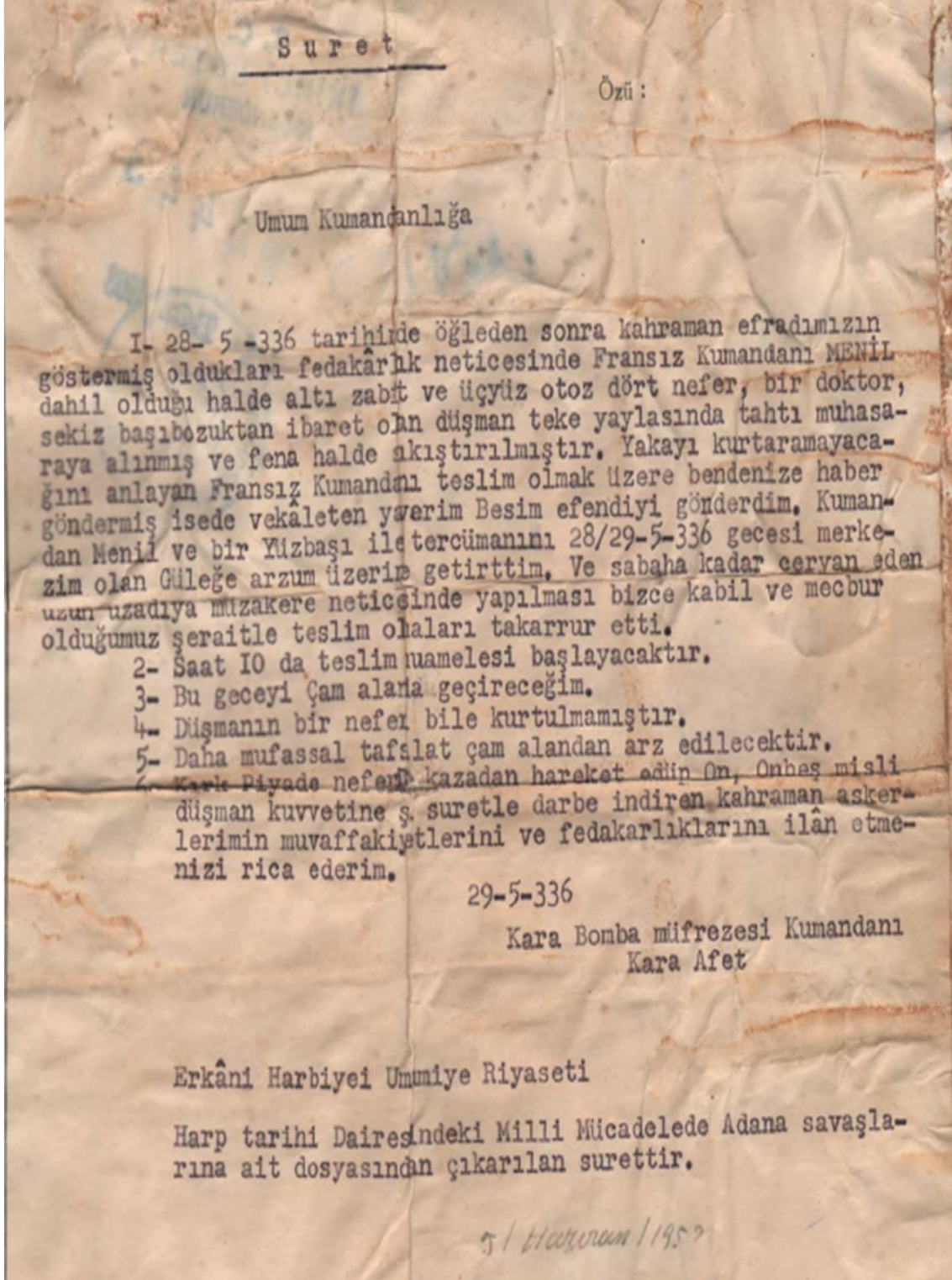
Batı

Kilikya Umum Komutanı Sinan Bey'in 28.05.1336 tarihinde TBMM'ne çektiği telgraf (Aile arşivinden temin edilmiştir.)

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

EK-10

963

Üsteğmen Hasan Bey'in Batı Kilikya Umum Komutanı Sinan Bey'e çektiği

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

29.05.1336 tarihli telgraf (Aile arşivinden temin edilmiştir.)

EK-11

İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
JANDARMA
Genel Komutanlığı
.....Sb.Ks.
Sayı:
Adana V. J. K.
Sayı
8587

Ankara
— — 19

Özeti : Adana
27- 8 -1340

S u r e t

J. Umum K.

Hışığı
Cevap: 20-8-340
2.Ş.41611 Sa.

Ayas Müstakil Takım K. 2663. Mülazimevvel Hasan Fehmi Efendinin işğâl esnasında Karaisalı J. Bölüğünde müstahdem iken gösterdiği yararlık ve hamaset hakkında tarih ve vaka zikreden ve olvakit Garbi Kilikya mıntıkası Umum K. Bulunan Tekelioğlu Sinan Paşa (Bnb. Ali Ratip bey) ile Adana müdafaai Hukuk Cemiyetinin marularz vesikaları leffen taktim kılındı. Mumailayh Hasan Fehmi efendinin yararlık ve hamasetinin ve bilhassa 25-26-Mayıs 336 tarihinde bir fıransız Taburunun esarete duçar olmasına bizzat saik bulunduğunun buraca hemen umumun malum ve daima yad ettikleri müstesna vakayiden bulunduğu maruzdur ef.

Adana V. J. K.
Kaymakam
Kemal

Şahsi dosyasındaki aslı gibidir.
3-Haziran-1953

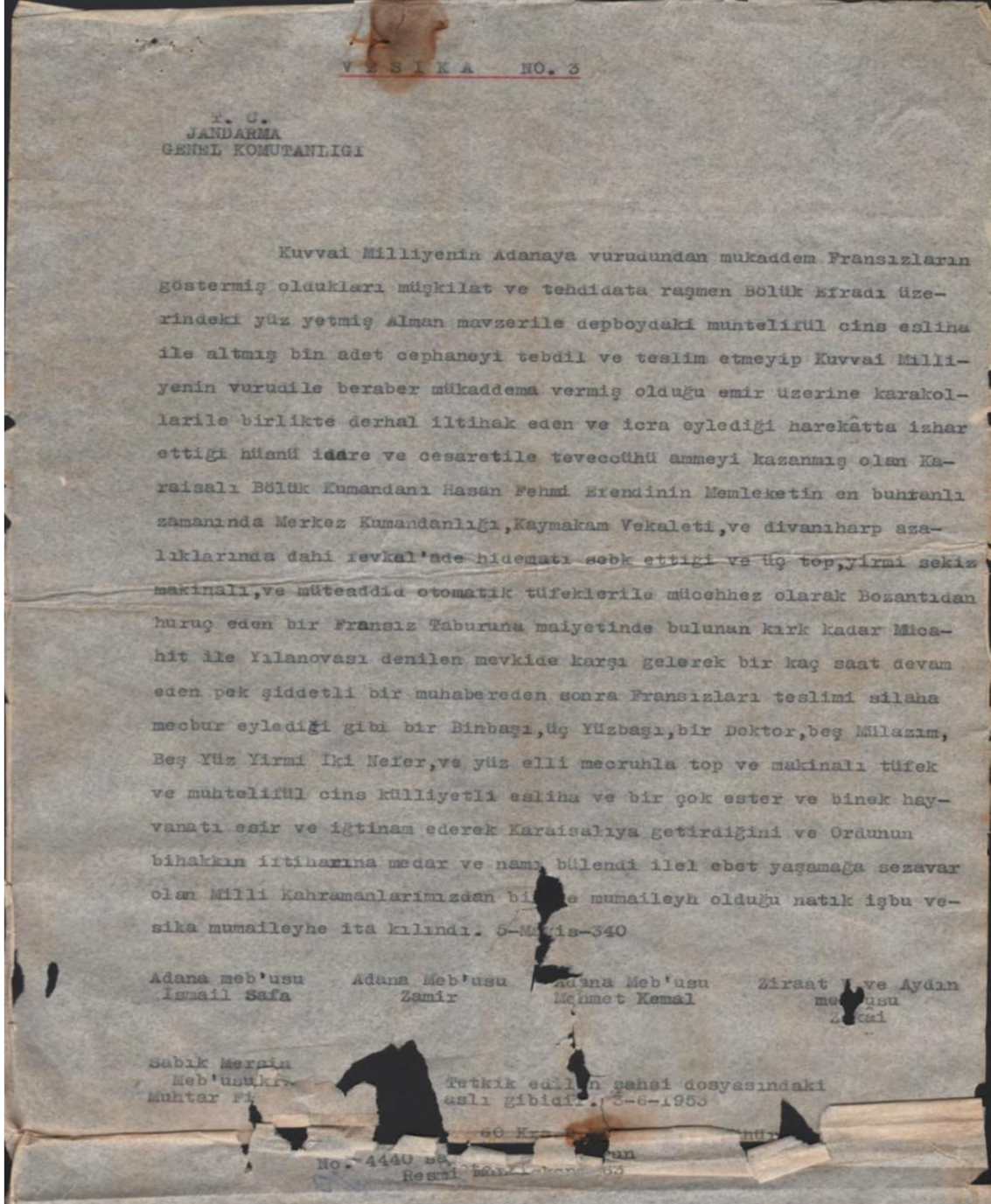
Üstteğmen Hasan Bey'in Karboğazı Baskınındaki Rolüne Dair
20.08.1340 tarihli Adana V.J.K Yazısı

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

(Aile arşivinden temin edilmiştir.)

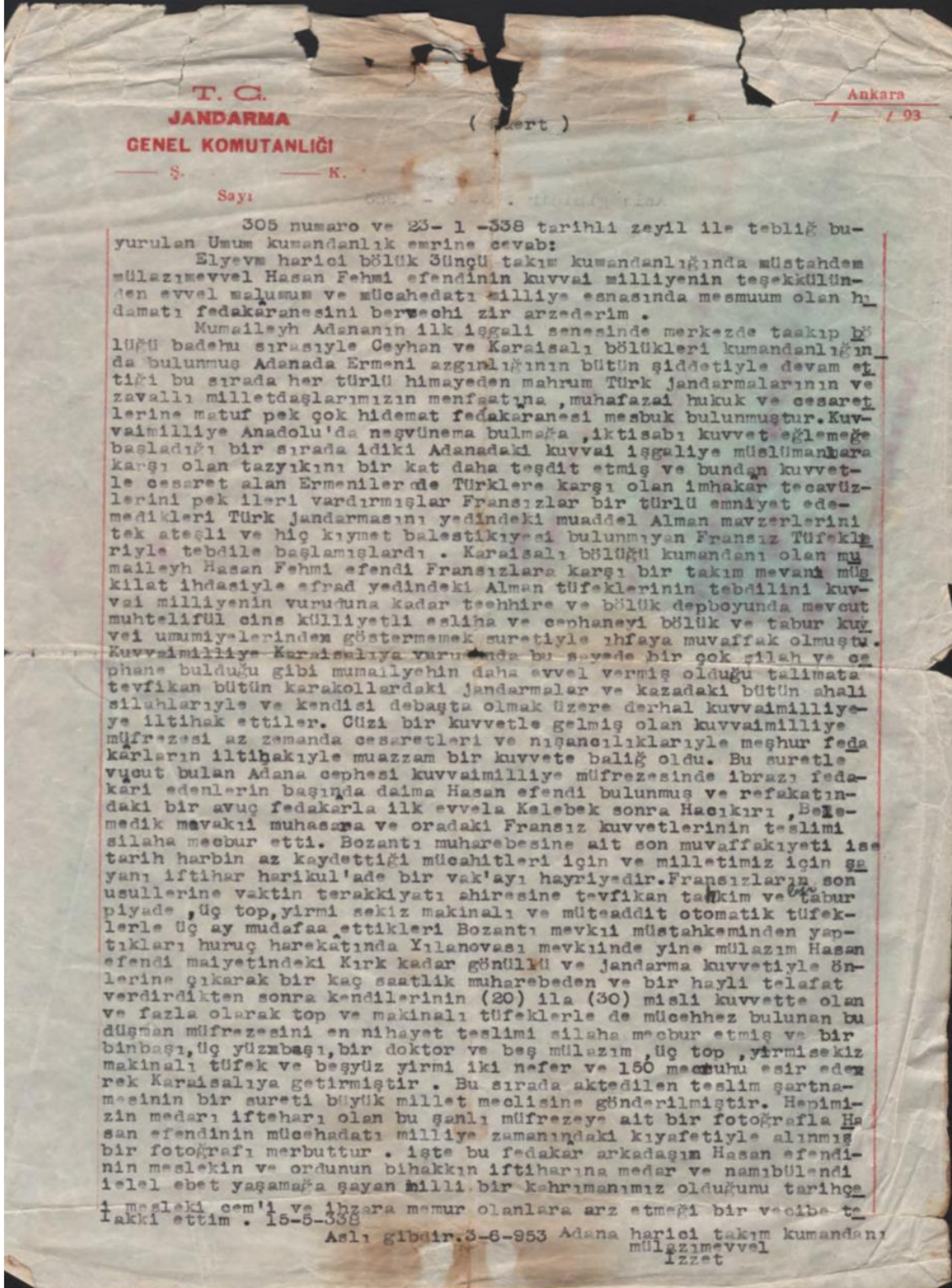
EK-12

Üsteğmen Hasan Bey'in Karboğazı Baskınındaki Rolüne Dair
05.05.1340 tarihli TBMM Yazısı
(Aile arşivinden temin edilmiştir.)

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

EK-13

Üsteğmen Hasan Bey'in Karboğazı Baskınındaki Rolüne Dair

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

15.05.1338 tarihli Adana Harici Takım Kumandanlığı Yazısı
(Aile arşivinden temin edilmiştir.)

Kaynakça

WEB SİTELERİ:

Le Croix, 22 Kasım 1920 (<http://gallica.bnf.fr>, Erişim Tarihi: 03.12.2017)

BASILİ ESERLER

Armaoğlu,F.(2004). 20. yüzyıl siyasi tarihi 1914-1995 C.1-2. İstanbul: Alkım Yayınevi.

Charles Lavauzelle et Cie, (1923). Campagne 1914 – 1918. Paris: Historique du 412e Régiment d’Infanterie, Éditeurs Militaires.

Ener,K.(1996). Çukurova kurtuluş savaşında Adana Cephesi. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

KOMİSYON. (1971). Kurtuluş Savaşı’nda İçel (Mersin). İstanbul: Baha Matbaası.

KOMİSYON.(2009).Türk İstiklal Harbi C.4. Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.

Olcay,O. (1981). Sevres Andlaşmasına doğru. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Paillares M. (1922). Le Kemalisme devant les allies. Paris: Edition du Bosphore.

Sander,O. (2003). Siyasi tarih C.1. Ankara: İmge Kitapevi

Tekelioğlu, S. (2012). Kuvayı Milliye komutanı Tekelioğlu Sinan Bey’in günlüğü. Ankara: ATASE Yayınları

Ürküt, M. (2017) . Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti inkılap tarihi ve Atatürkçülük ders kitabı. Ankara: Ata Yayıncılık.

SÜRELİ YAYINLAR

Akıncı, H. (1966). “Kurtuluş Savaşı hatıraları-12”, Kuvayı Milliye Dergisi, Mayıs, S.69

Akıncı, H. (1966). “Kurtuluş Savaşı hatıraları-18”, Kuvayı Milliye Dergisi,Kasım, Sayı 75

Akıncı, H. (1966). “Kurtuluş Savaşı hatıraları-19”, Kuvayı Milliye Dergisi ,Aralık, Sayı 76

Akıncı, H. (1967). “Kurtuluş Savaşı hatıraları-20”, Kuvayı Milliye Dergisi ,Ocak, Sayı 77

Akıncı, H. (1967). “Kurtuluş Savaşı hatıraları-24”, Kuvayı Milliye Dergisi, Mayıs, Sayı 81

Budak, Ö. (2008). “Milli Mücadele dönemi Türk-Fransız ilişkileri”, Karadeniz Araştırmaları, Sayı: 19, Güz,s.101

Egin, K. (1958). “Kar Boğazı savaşı”, Kuvayı Milliye Dergisi, Sayı:1.

Gül, H. (1965). “Adı unutulmayacaklardan biri: Cemal Efe “, Kuvayı Milliye Dergisi, Şubat, Sayı 54

İlter, E. (1989). “Milli mücadelede "doğu lejyonu" (legion d'orient)'nun Fransız işgal bölgesindeki fonksiyonu”, Atatürk Yolu Dergisi, Sayı 3,s.420.

Kaya, Ş. (1961). “Hacıkırı-Kuşçular-Belemedik-Pozantı ve Karboğazı Savaşları”, Kuvayı Milliye Dergisi, Sayı:41.

Mutlu, F. (1971). “60 senelik arkadaşım Hasan Akıncı’yı ebediyete yolcu ederken”, Kuvayı Milliye Dergisi, Mersin, Şubat, Sayı 126, s.11.

Oğuzcan, L. (1964). “Sayın Hasan Akıncı”, Kuvayı Milliye, Sayı 52

Tekelioğlu, S. (1958). “ Sinan Tekelioğlu’nun iki mektubu”, Kuvayı Milliye Dergisi, Aralık, Sayı 9

Toros, T. (1973). “Kurtuluş Savaşında Karboğazında Türklere esir düşen Fransız komutanı Mesnil’in anıları-9”, Nisan ,S.152

Toros, T. (1973). “Kurtuluş Savaşında Karboğazında Türklere esir düşen Fransız komutanı Mesnil’in anıları -14”, Ağustos, s.156

Yorulmaz, Ş. (2000). “Osmanlı-Fransız ilişkileri çerçevesinde Osmanlı topraklarında açılan Fransız kültür kurumları ve bunların meşruiyet kazanması”, OTAM, s.725-727

Ziyal, C. E. (1959). “Kar Boğazı Savaşı”, Kuvayı Milliye Dergisi, Sayı: 11-12-13.

NECMETTİN SADAK'TA SOSYALİZM VE KOMÜNİZM

Ayşegül ŞENTÜRK

SDÜ

Öz

1890'da Isparta'da dünyaya gelen Necmettin Sadak, Galatasaray Lisesi'nden mezun olduktan sonra Fransa'da Lyon Üniversitesinden sosyoloji ve pedagoji üzerine tezini tamamlayarak mezun olmuş,Fransa'da yayımlanan Progress gazetesinde yazarlık hayatına ilk adımı atmıştır. 1914'te yurda döndükten sonra Halim Sabit'le birlikte Türkiye'de ilk İctimaiyat Enstitüsünü Fen-Edebiyat Fakültesinde İctimaiyat Darülmesai adı altında kurmuş, İkdam ve Vakit gazetelerinde yazılar yazdıktan sonra 1918'de bir kaç arkadaşı ile birlikte Akşam gazetesini kurmuş ve 1953'te ölümüne kadar bu gazetenin başyazarı olarak aktif bir yazın hayatının içinde olmuştur. CHP milletvekili ve 1947-1950 yılları arası dış işleri bakanlığı yapan Necmettin Sadak, dönemin siyasi aktörlerinden biri olarak yaşadığı dönemin olaylarını gazetesinde kaleme almıştır. Fikri cephesini de ortaya koyan bu yazılarında Sadak sosyalizm ve komünizm ile ilgili görüşlerini ortaya koymuştur.

II. Dünya Savaşı ve sonrasında SSCB'nin Türkiye'den toprak talepleri ile birlikte komünizm, Türkiye'de en önemli tehlike algısı haline gelmiştir. Sosyalizmi bir hastalığa benzeten Sadak, milleti beden, devleti dimağ olarak kabul ederek merkezi dimağ ile iktisadi uzuvlar arasındaki münasebet yoksulluğundan sosyalizmin ortaya çıktığını iddia eder. Mahiyeti bakımından sosyalistliği ulusal değil uluslararası gören Sadak, sosyalistliğin ve komünistliğin farklı şeyler olduğunu belirtir. Ona göre sosyalizmin temelinde demokrasi varken, komünizmin temelinde diktatörlük vardır. Sadak'a göre sosyalist, kendi memleketi içindeki sosyal ve ekonomik durumu kendisi değiştirerek yeni nizamı milli hakimiyet ve milli istiklal altında kendisi kurmak isterken, komünist ise yalnız Karl Marks'ın tarihi maddecilik sistemine inanmış bir insan değil, bir partiye bağlı hareket adamıdır. Komünistlik bir ilim değil, siyasi bir doktrin, bir parti ideolojisi olarak doğrudan doğruya Moskova'ya bağlı bir parti olduğu içinde Rus emperyalizminin elinde sadece bir nüfuz ve hakimiyet aletidir. Bu yüzden Sadak komünizmle mücadelenin bir milli müdafaa meselesi olduğunu ifade eder. İşte bu çalışmada dönemin siyasi ismi ve bir gazeteci olarak Necmettin Sadak'ın sosyalizm ve komünizm hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler:Necmettin Sadak, Sosyalizm, Komünizm, Akşam.

SOCIALISM AND COMMUNISM BY NECMETTİN SADAK

Abstract

Necmettin Sadak, who came to Isparta in 1890, graduated from Galatasaray High School and graduated from Lyon University in France after completing his thesis on sociology and pedagogy. He wrote his first step in publishing life in Progress newspaper published in France. After his return in 1914 Halim Sabit founded the first İctimaiyat Institute in Turkey with fixed under İctimaiyat Darülmesai name in the Faculty of Arts, İkdam and Vakit articles in the newspaper in 1918, he founded the Akşam newspaper

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

with a few friends and until 1953 death he became an editorial writer of this journal in an active life in the life of a journalism. Necmettin Sadak, who was a member of the CHP and foreign affairs minister between 1947 and 1950, received the events of his time as one of the political actors of the period in his journal. In these writings which also reveal the idea, Sadak revealed his views on socialism and communism.

II. After World War II and communism in the USSR with territorial demands from Turkey, has become the most important hazard perception in Turkey. Sadak, who resembles socialism as a disease, claims that socialization emerges from the poverty of the relationship between the central limb and the economic limbs by accepting the nation as the body, the state. Sadak, who sees socialism in terms of nature and not internationally, points out that socialism and communism are different things. According to him, while there is democracy on the basis of socialism, there is dictatorship on the basis of communism. According to Sadak, the socialist is a person who is not a person who believes in the historical materialism of Karl Marx but a party-affiliated movement man, while the socialist wants to change the social and economic situation in his own country and establish itself under the new rule of national domination and national independence. Communism is not a science, but a tool of influence and domination in the hands of Russian imperialism, in which a political doctrine, a party ideology, is a party directly linked to Moscow. That is why Sadak states that combat with communism is a matter of national defense. In this work, political identity in the period and Necmettin Sadak's views on socialism and communism were mentioned as a journalist.

Keywords: Necmettin Sadak, Socialism, Communism, Akşam.

Liberalizm, Fransız İhtilali ile ortaya çıkmıştır. Eşitlik, hürriyet, ferdiyetçilik ve akılcılık prensipleriyle¹ ortaya çıkan liberalizm, pratikte burjuvanın resmi ideolojisi haline gelmiş ve burjuvazi; devlete, krala, eski düzene, kiliseye, aristokrasiye ve ruhban sınıfına savaş açmıştı. Liberal felsefe devleti, sosyal ve ekonomik hayata müdahale etmeyen, sadece iç ve dış güvenliği sağlayan bir mekanizma haline getirerek, krallığı yıkmış, cumhuriyeti ilan etmiş, kilise ve aristokratların ayrıcalıklarını kaldırmış, kuvvetler ayrılığı prensibini getirmiş, hukukun üstünlüğünü tesis ederek fert için her türlü hürriyet ve eşitliği getirmeyi hedeflemişti.

Ekonomik olarak ise “şahsi teşebbüs”e dayanan liberal sistemde en önemli düstur “serbest piyasa ekonomisi rekabet” (bırakınız yapınlar bırakınız geçsinler) idi. Bu sayede hem teşebbüs sahipleri arasında rekabetten teşvik doğacak, hem de tüketici için bol, çeşitli, ucuz mal alma imkanı olacaktı. Ancak 1830'lara gelindiğinde liberalizm sadece burjuva lehine bir ideoloji haline geldi. Burjuva her zaman daha hür, daha eşit, daha zengin, daha kültürlü olabilmişti ancak fakirlik, eşitsizlik, cehalet köylüler, orta sınıf ve işçilerin yakasını bir türlü bırakmamıştı. Hatta bu ekonomik düzen içinde durumları daha da kötüleşti. Sonuçta 1830'lu yıllarda üretimin ve dolayısıyla özel mülkiyetin toplumsallaşmasını öngören görüşler ortaya çıkmış ve ilk defa sosyalizm kavramı 1832'de Saint Simoncu Pierre Leroux tarafından telaffuz edilerek, özel mülkiyet haklarının kaldırılması, eşitliğin sağlanması ve üretimin devlet aracılığıyla örgütlenmesi anlamında kullanılmıştı. 1800'lu yılların egemen fikirleri olan siyasi liberalizm, ferdiyetçilik ve serbest piyasa ekonomisine karşı gelişen bir

¹ Kodaman, B., *Cumhuriyetin Tarihi-Fikri Temelleri ve Atatürk*, Isparta, 1999, s.116.

muhalefetin ifadeleri kabul edilen sosyoloji ve sosyalizm, 1789-1830 yılları arası hareketli dönemde, siyasi ve iktisadi gelişmelere tepki olarak ortaya çıkmış² ve var olan düzenin iyi olmadığını iddia ederek daha iyisinin mümkün olabileceğini savunmuştur.

Elbette bu fikri gelişmeler Türk toplumunun aydınlarını da etkilemiştir. Pek çok aydın Avrupa'da ortaya çıkan fikirlerden etkilenmiş ve -II. Meşrutiyet dönemi için Türk tarihinin siyasi laboratuvarı benzetmesi yapılır- özellikle II. Meşrutiyet döneminde ve sonrasında farklı yayın vasıtalarıyla bu fikirlerini yansıtan yazılar kaleme almışlardır. Necmettin Sadık Sadak'ta bunlardan biridir. Adı pek duyulmamış olan Necmettin Sadak, Kemalizm'in ideolojileştirilmesi çabalarına resmi sosyolojinin yazıcısı ve öğreticisi olarak katkıda bulunan bir bilim insanı ve düşünür; Durkheim- Gökalp çizgisinde bir pozitivist; solculuğu milli kabul eden ancak sosyalizmi ekonomik bir model olarak mahiyeti gereği beynelmilel kabul eden bir sosyalist; içinde bulunulan şartlar gereği ekonomik liberalizmin Türkiye'de uygun bir sistem olmadığını savunan ancak tek parti rejimini demokrasiye geçişte bir ara rejim olarak görerek siyasi liberalizm, çok partili hayat ve sosyal demokrasiye özlemini dile getirecek kadar demokrat; ulus ve ulusçuluğun dil ve kültür üzerine oturması gerektiğini savunan bir milliyetçi; gazeteci, sosyolog, bilim insanı, siyasetçi, devlet adamı özellikleriyle çok yönlü bir kişiliktir. Kendisinde bu kadar çok meziyeti barındıran ve ismine çoğu kimsenin pekte aşına olmadığı, Necmettin Sadak, Avrupa'da hukuk eğitimi almış olan hâkim Şehabettin Bey'in oğlu olarak 1890'da Isparta'da dünyaya gelmiş, Galatasaray Lisesi'nden mezun olduktan sonra Fransa'da Lyon Üniversitesinde Eğitim Bilimleri diploması alarak yüksek öğrenimini tamamlamış ve Fransa'da yayımlanan Progress gazetesinde yayın hayatına ilk adımı atmıştır. 1914 yılında Türkiye'ye döndükten sonra İkdam ve Vakit gazetelerinde yazılar yazan Sadak, CHP milletvekilliği ve 1947-1950 yılları arası Dış işleri bakanlığı görevlerini sığdırdığı kısa yaşamında, 1918'de birkaç arkadaşı ile birlikte kurduğu Akşam Gazetesinde 1953 yılındaki ölümüne kadar başyazarlık yapmıştır. Bu dönemde; Milli Mücadeleden Modern Türkiye'nin doğuşuna, gündelik hayattan siyasete, iç politikadan dış politikaya, sistem ve ideolojilerle, tek partili hayattan demokrasiye kadar pek çok yazı yazarak aktif ve verimli bir yazın hayatının içinde olmuştur. Tek partili hayattan çok partili hayata geçişin sadece tanıklığını yapan bir gazeteci olarak değil, o dönemin siyasi aktörlerinden biri olarak da yaşananları gazetesinde kaleme almıştır³. Basın, resmi olduğu kadar gayri resmi kanallardan bilgi sağlaması ile kamuoyu oluşturmada ve kamuoyunu etkilemede önem taşıyan ve dönemin olaylarına kayıt sağlaması açısından önemlidir. Necmettin Sadak da sosyalizm ve komünizm hakkında gazetesinde pek çok yazı yazarak döneminin bu ideolojilere bakış açısı hakkında fikir vermiştir.

Sadak, liberalizmi gerek I. Dünya Harbi'nin sebeplerinden biri ve uluslararası anlamda sömürge anlayışına dayanan liberal ekonomi olarak, gerekse de uygulamada tüm toplum için istenen sonuçları vermemesi üzerine, aydınların eleştirilerine maruz kalan bir ideoloji olarak tanımlar. Ona göre "emperyalizm ihtiraslarını alevlendiren liberalizm yangını, sosyalizm teorileriyle sönmüştür"⁴.

Var olan düzeni eleştirmesi sebebiyle sosyalizme göre daha devrimci olduğu kabul edilen komünizmin⁵ sosyalizmden farklı olduğunu belirten Sadak, sosyalizmin temelinde demokrasi olduğunu ancak

² Swingewood, A., *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, Çev: Osman Akınhay, Bilim ve Sanat Yay., Ank.1998, s. 81-82.

³ Şentürk, A., "Çok Partili Hayata Geçiş Süreci ve Necmettin Sadak", *Çağdaş Türkiye Arş. Dergisi*, XII/25,Güz, 2012, s.158.

⁴ Sadak, N., "Sulh Müjdesi", *Yeni Mecmua*, Sa: 32, 14 Şubat 1918, s.101.

⁵ Belge, M., "Türkiye'de Sosyalizm Tarihinin Ana Çizgileri", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Sol*, İletişim Yay., İst. 2007, s.31

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

komünist rejimde demokrasi değil, diktatörlüğün var olduğunu belirtir. Komünistler halk hakimiyetini tanımayan, fert hürriyetlerini yok eden rejimleri korur ve komünist ajanlar, din, milliyet, vatan kavramlarını yıkmaya çalışarak işe başlarlar. Onlar için bu duygular, -zamana ve mekana göre- ya kapitalizmin, ya burjuvazinin icadıdır. Sadak, komünizmde bir tek dinin kızıl inancılık, bir tek vatanın Rusya olduğunu, bundan dolayı komünist ajanların, milliyet ve vatan duygularını yıkarak, devlet rejimini değiştirerek komünistliği bir memleket, bir millet işi olarak ele almadığını, buldukları yeri Moskova'nın nüfuzu altına sokma amaçları olduğunu, sosyalistlerin ise, kendi memleketleri içindeki sosyal ve ekonomik durumu kendileri değiştirmek, yeni düzeni yine milli hakimiyet, milli egemenlik altında, kendileri kurmak istediklerini belirtir.

Sadak'a göre komünizm, en basit şekilde bir sınıf mücadelesidir. Bir tarafta bütün menfaatleri kendi lehine istismar eden sermayedar sınıf, diğer taraftan istismar edilen fakir işçi sınıfı vardır. Rus komünizmini, siyasi bir zümrenin, idareyi elden bırakmamak için uyguladığı zoraki şiddet olarak tanımlar. Büyük komünistlerin teorilerine göre bir memlekette komünizm için önce büyük sermayelerin ve büyük sanayinin sermayedar sınıf elinde toplanması, bu büyük sermayeler vasıtasıyla milyonlarca işçinin istismar edilmesi gerektiğini vurgulayan Sadak, Türkiye'de ne bu sermayeler, ne bu büyük sanayi, ne milyonlarca işçi kitlesi, ne de sermayedar bir sınıf olduğunu ifade eder. Komünistlerin burjuva namını verdikleri sınıfın, Türkiye'de, işçi sınıfından daha fakir olduğunu, Türkiye'nin bizzat toprağına ve kendi üretim vasıtalarına sahip, üretici köylüye dayanan bir ziraat memleketi olduğunu, büyük sermayelerle istismar edilen toprak ve fabrikaların bulunmadığını belirtir⁶. Nitekim Türkiye'de özel teşebbüs ve sanayilerin gelişip palazlanması 1950'den sonra olabildiği.

Sadak, merkezi Moskova'da olan ve adına kısaca "komintern" denilen uluslararası komünist teşkilatını bir ihtilal cemiyeti olarak tanımlayarak, Sovyet Rusyanın dünya ihtilali güden bir ülke olduğunu bu sebeple komünizmin, tek başına, bir memleket sınırları içinde yaşayamayacağını belirtir⁷.

Türkiye, Sovyetler Birliği ile 1921'de Moskova Antlaşmasını imzalayarak bir işbirliği içine girmişti. 1923'ten sonra ise, Türk-Sovyet ilişkilerini Lozan'dan kalan meseleler belirlemiştir. Musul meselesinde İngiltere'nin aktif politikasıyla Milletler Cemiyeti'nde istediği sonuca ulaşamayan Türkiye, Sovyetlere yaklaşmış ve 17 Aralık 1925'te iki ülke arasında saldırmazlık ve tarafsızlık antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmadan sonra Türkiye ile Sovyetler arasında siyasi yakınlaşma devam ettiği halde, Türkiye için daha çok önem arz eden ekonomik alanda bir gelişme söz konusu olmamıştır. 1927'de iki ülke arasında yapılan ticaret antlaşması ile ticaret hacmi artmışsa da Sovyet Hükümeti'nin Türk ihracatçılarına çıkardığı zorluklar Türk Hükümeti'nin protestolarına sebep olmuştur⁸.

1923-1930 yılları arası Türk-Sovyet münasebetleri dostane devam etmiş olmakla birlikte Sovyetler Birliği, Türkiye ile olan ilişkilerini sürekli komünizm propagandası ile birlikte değerlendirmiştir. Milli Mücadele döneminde Sovyet yardımları sebebiyle komünizm karşısındaki net tutumunu tam gösterememiş olan Türkiye, Lozan'dan sonra milli varlığına kavuşunca komünizme karşı daha dikkatli davranmış, ve bu işi daha sıkı tutarak komünizm ve Türk-Sovyet ilişkilerini birbirinden ayrı tutmaya

⁶ Sadak, N., "İçtimai Nizamı Bozmak İsteyenler", *Akşam*, 9 Ağustos 1929.

⁷ Sadak, N., "Üçüncü Enternasyonal Komünistlik Teşkilatının Dağılışı", *Akşam*, 24 Mayıs 1943.

⁸ Gönlübol, M.-Sar, C., *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası*, Atatürk Araş. Merk. Yay., Ank. 1997, s. 76-78.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

çalışmıştır. Bu durum Sovyetleri hoşnut bırakmamıştır. 1919'da kurulan Komünist Partisi ile Türkiye'de başlayan komünizm faaliyetleri 1948'e kadar sürmüştür ve bunlara genelde sol hareket denilmiştir.

Sadak komünistliği, Sovyet Rusya'da uygulanan rejimin ve orada hakim olan partinin adı olarak tanımlar. Ona göre de komünist partileri solcu partilerdir. Fakat her solcu parti veya her sol kanaat komünist değildir. Marxist felsefeden doğan komünist felsefe Rusya'ya bağlıdır. Komünist partiler Moskova'nın emriyle hareket eder. Sosyal-demokratlar solcudur, sosyalistler solcudur. Ancak bunların komünistlikle ilgileri olmadığı gibi, komünistler bu sol partilerin can düşmanıdır. Çünkü solcu ve sosyalist cereyanlar, bir memlekette komünizme karşı en kuvvetli kaledir Sadak'a göre. Sadak, solculuğu ekonomik bir model olarak tanımlar ve ona göre solcu demek, devletin sosyal ve ekonomik işlere müdahalesi, demiryollarını, madenleri, büyük bankaları millileştirmesi, sosyal sigortalar kurması, vatandaşların büyük sermayelerin kazancı altında ezilmemesi, çalışanların çalıştıranlara köle olmaması demektir. Solcu bir rejim geniş toprakların köy ağaları elinde kalarak köylünün esir olmasına nasıl müsaade etmezse, büyük sermayelerin belli şahıs ve şirketler elinde birikerek milletin sefil edilmesine öylece engel olur. Sadak, solu yani sosyalizmi bütün iktisadi faaliyetlerin toplum tarafından idaresi olarak tanımlar. Daha açık bir ifadeyle sosyalizm, ekonomik teşkilatın fertlerden devlete devredilmesidir. Ona göre sosyalizm bir işçi meselesi değildir, işçi meselesi sosyalizmin bir parçasıdır. Sosyalizmde esas olan iktisadi mekanizmanın devletçe sevk ve idare edilmesidir⁹.

Solcu idarelerin doğuş, sınıf, veraset imtiyazlarını en aza indirerek içtimai adaleti mümkün olduğu kadar gerçekleştirmeye, her ferdin çalışmasına göre vermeye, eşitsizlikleri azaltmaya çalıştığını belirten Sadak, komünistliğin aksine olarak solculuğun milli olduğu görüşündedir. Her ülkede sosyalist partilerin programlarının, siyasetlerinin ve uygulamalarının farklı olduğunu, bazı yerlerde devrimci sıfatını muhafaza ederken, bazı memleketlerde sadece ıslahatçı kaldığını belirtir¹⁰.

Komünistliği 1940'ların başında zamanı ve tehlikesi geçmiş bir devrim olarak gören ve savaşın başında faşistlik, nazılık gibi koyu devletçi siyasi inanların komünistliği geride bıraktığına inanan Sadak¹¹, aynı yılın sonlarına doğru savaşı demokrasi grubunun kazanmasının bir sonucu ve Türkiye'deki gelişmelere paralel olarak, komünistliği bir tehlike olarak görmeye başlamıştır. Sadak'a göre komünistliğin diğer parti cereyanlarından bir farkı da mili değil, yabancı bir merkeze bağlı olması, oradan emir almasıdır. Bunun için komünist propagandası yapmanın, Cumhuriyet Türkiyesinde en ağır suçlardan biri olduğunu, inan sahibi olduğu için değil, rejimi yıkmaya, ülkenin hürriyet ve istiklalini tehlikeye düşürmeye çalıştığı için suç olduğunu iddia etmiştir.

Aslında Türkiye'de 1945'lerde sol hareket büyük ve örgütlü değildi. Hatta sosyalistlerin kurduğu en ünlü parti olan ve Dr. Şefik Hüsnü Değmer'in 19 Haziran 1946'da kurduğu "Türkiye Sosyalist İşçi Köylü Partisi"ydi ve sonradan kapatılmıştı. Ancak özellikle II. Dünya savaşı sırasında ve sonrasında Stalin'in Türkiye'ye karşı saldırgan tasarıları ve talepleri, komünist rejime karşı zaten her zaman temkinli olan cumhuriyet rejiminin ve Türk hükümetinin sola karşı tavırlarını olumsuz etkiledi. Haliyle bu durum CHP milletvekili Sadak'ın yazılarına da yansdı. Yazılarında komünistlikten, Türkiye'deki komünist

⁹ Fındıkoğlu, Z.F., *Sosyalizm*, C. 1, İstanbul Ün. Yay., İst. 1949, s.16-17.

¹⁰ Sadak, N., "Komünistlik ve Solculuk Aynı Şeyler Değildir", *Akşam*, 8 Mart 1947.

¹¹ Sadak, N., "Yarın Sulhan Sonra Kimin Ne Yapacağını Şimdiden Belirtmek Kimsenin Elinde Değildir", *Akşam*, 12 Şubat 1942.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

faaliyetlerden ve komünizmle mücadeleden uzun uzadıya bahseden Sadak, Komünist ideolojinin okullarda eleştirel bir dille okutulması gerektiğini, komünistliğin ise bununla alakası olmadığını, komünistliğin, bir ilim değil, siyasi bir doktrin, bir parti ideolojisi olarak doğrudan doğruya Moskova'ya bağlı bir parti olduğu için, Rus emperyalizminin elinde sadece bir nüfuz ve hakimiyet aleti olduğunu iddia etmiştir. Yazılarında komünistlikle mücadelenin bir milli müdafaa meselesi olduğunu, özellikle dışarıdan gelen komünistliğin büyük bir tehlike olduğu vurgusunu yapmıştır¹².

Partisinin ana politikalarından biri olması nedeniyle devletçiliği savunan ve sosyalizmi devletçilik olarak tanımlayan Sadak devletçiliği dolayısıyla da sosyalizmi uygulama açısından eleştirtmiştir de.

Eskiden bütün işleri fertlerin gördüğünü ve devletin pek az işe karıştığını, ancak zamanla ferdiyet usullerinin gerileyerek, devletin bütün işlere karışmaya başladığını ve Devletçiliğin (nafiada, eğitimde, sanayide hatta bazı memleketlerde ticarete) son asrın en önemli sıfatlarından biri olduğunu belirten Sadak, milleti bir beden kabul ederek, devletin onun dimağı olduğunu, bu dimağ ile çeşitli uzuvlar arasında muntazam kurallar ve yollar olduğunu, uzuvlardan birinin görevini iyi yapmadığında, dimağın derhal haber alarak, ona göre hareket ettiği benzetmesiyle bu eleştirisini açıklar. Avrupa cemiyetlerine arız olan sosyalizm hastalığının, merkezi dimağ ile iktisadi uzuvlar arasında bu münasebet azlığından ortaya çıktığını, devletlerin buna çare olarak iktisat bakanlıkları kurduklarını ancak bunlara selahiyet verilmediği için bir faydası olmadığını ve aynı durumun Türkiye'de de mevcut olarak iktisat bakanlığının sadece kırtasiye işleriyle meşgul olur hale geldiği vurgular¹³. Devletçilikle kırtasiyeciliğin, birbirleri ile geçinemeyen iki düşman gibi olduğunu, bir arada yaşayamayacaklarını, kırtasiyeciliğin, devletin eline düşen işleri sürüncemede bırakmak, bir günde başarılacak işi, daireden daireye, kalemden kaleme havale ederek altı ayda öldürmek anlamına gelerek ne fabrikaların, ne memleketin zirai, iktisadi, ticari hayatının buna tahammül edemeyip, batacağını belirtir¹⁴. Yine de Sadak sosyalistliğin her çıktığı yerde, komünizme karşı en sağlam kale olduğunu (arada doktrin farkı olmamakla birlikte) komünistlerin, bundan dolayı sosyalistleri hiç sevmediğini de belirtir¹⁵.

Sonuç olarak, liberalizmin sadece demokrasi yönünü benimseyen, ekonomik liberalizmin memleketin ihtiyaçlarına cevap vermeyen içtimai bir hastalık olduğunu kabul eden Sadak, uygulamadaki bazı eleştirilerine rağmen halkçılıkla bütünlük arzeden ve ilhamını sosyalizmden alan ekonomik devletçilikten yana olmuştur. Komünizmi emperyal bir düzen olarak tehlikeli ve komünistliği Moskovaya bağlı parti adamı olarak değerlendirir. Solculuğu ve sosyalistliği milli kabul ederken, sosyalizmi ve solu ise ekonomik bir model olarak mahiyeti gereği uluslararası olarak değerlendiren Necmettin Sadak kendisini solcu hatta sosyalist olarak nitelendiren bir siyaset adamı olmaktan çekinmemiştir.

Kaynakça

Belge, M. (2007). "Türkiye'de Sosyalizm Tarihinin Ana Çizgileri", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Sol, İstanbul:İletişim Yay.s.31.

¹² Sadak, N., "Komünistlik ve Solculuk Aynı Şeyler Değildir", *Akşam*, 8 Mart 1947.

¹³ Sadak, N., "İktisadiyat ve Devlet", *Akşam*, 10 Nisan 1929.

¹⁴ Sadak, N., "Ehliyet-Teşebbüs-Mesuliyet", *Akşam*, 17 Kasım 1937.

¹⁵ Sadak, N., "Komünistlik Gibi Ağır Bir Damgayı Rast Gele Vurmayalım", *Akşam*, 16 Mayıs, 1947.

Fındıkoğlu, Z.F. (1949).Sosyalizm, C. 1, İstanbul:İstanbul Ün. Yay.

Gönlübol, M.-Sar, C. (1997). Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası, Ankara:Atatürk Araş. Merk. Yay.

Kodaman, B. (1999).Cumhuriyetin Tarihi-Fikri Temelleri ve Atatürk, Isparta:SDÜ Yay.

Sadak, N.,“Sulh Müjdesi”, Yeni Mecmua, Sa: 32, 14 Şubat 1918.

Sadak,N., “İçtimai Nizamı Bozmak İsteyenler”, Akşam, 9 Ağustos 1929.

Sadak, N.,“İktisadiyat ve Devlet”, Akşam, 10 Nisan 1929.

Sadak, N.,“Ehliyet-Teşebbüs-Mesuliyet”, Akşam, 17 Kasım 1937.

Sadak, N.,“Yarın Sulhtan Sonra Kimin Ne Yapacağını Şimdiden Belirtmek Kimsenin Elinde Değildir”, Akşam, 12 Şubat 1942.

Sadak, N.,”Üçüncü Enternasyonal Komünistlik Teşkilatının Dağılışı”, Akşam, 24 Mayıs 1943.

Sadak, “Komünistlik Gibi Ağır Bir Damgayı Rast Gele Vurmamalım”, Akşam, 16 Mayıs, 1947.

Sadak, N.,“Komünistlik ve Solculuk Aynı Şeyler Değildir”, Akşam, 8 Mart 1947.

Swingewood, A. (1998).Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi, Çev: Osman Akınhay, Ankara:Bilim ve Sanat Yay.

Şentürk, A. (2012). “Çok Partili Hayata Geçiş Süreci ve Necmettin Sadak”, Çağdaş Türkiye Arş. Dergisi, XII/25,158.

İSLAM DÜNYASININ SİYASİ, EKONOMİK ve KÜLTÜREL DÖNÜŞÜMÜ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

Başak ÖZORAL

Öz

Bu makalenin amacı küreselleşme çağında İslam dünyasında yaşanan sosyal, ekonomik ve kültürel sorunların geniş çaplı bir analizini yapmaktır. Bu çalışmada İslam dünyasındaki sorunların ve fikir ayrılıklarının altı çizilerek, son iki yüzyıldır İslam toplumlarında görülen geri kalmışlığın temel sebebi nedir sorusuna cevap aranmıştır. Makale Müslüman toplumların 19. yüzyıldan bu yana ekonomik, siyasi, kültürel ve sosyal anlamda yüzleştikleri problemlerin nedenlerini ve nasıl olup da Batılılaşma ile siyasal İslam arasında sıkışıp kaldıklarını tarihsel bir bakış açısı kullanarak incelemektedir. Çalışmada İslam dünyasının modern dönemdeki durumunun anlaşılması amacıyla sekizinci ve on üçüncü yüzyıl arası en yüksek seviyeye ulaşan İslam medeniyetinin yükselişini sağlayan faktörler analiz edilecek, daha sonraki dönemde İslam dünyası için dönüm noktası olan olaylar incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: İslam dünyası ve Kriz, Siyasal İslam, İslam Medeniyeti ve Küreselleşme

A STUDY on the POLITICAL, ECONOMIC and CULTURAL TRANSFORMATION of ISLAMIC WORLD

979

Abstract

Primary aim of this paper is a comprehensive analysis of the reasons of the crises and conflicts in Islamic world at the age of globalization. In order to provide a better understanding of religious aggression and conflicts, this study will examine what went wrong in the world of Islam over the last two centuries. This paper explains why Islamic world has faced to serious social, cultural, political and economic problems and how Muslim societies have been stucked between Westernization and political Islam since the 19th century. Analyzing the facts which were behind the rise of Islamic civilization between the 8th and 13th centuries and the most crucial events after the rise of Western civilization will help for a better understanding of the Islamic World at present.

Keywords: Islamic world and Crisis, political Islam, Islamic Civilization and Globalization

Giriş

İslam dünyasının son iki yüzyıldan bu yana siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarda ciddi sorunlarla yüzleştiği bilinen bir gerçektir. Küreselleşen modern dünyada bu sorunlara özellikle Batı dünyasında hızla yükselen İslamofobi olgusu da eklenmiştir. İslamın demokrasi, insan hakları gibi kavramlarla uyuşmadığı, hatta şiddeti körüklediği algısı hızla yayılmaktadır. Bu yüzden hem mevcut iç sorunlarla hem de Batılı toplumların dışlamaları ve suçlamalarıyla karşı karşıya kalan İslam dünyasında temel problemlerin net olarak ortaya konması ve çözüm olasılıklarının tartışılması zorunludur.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ALANYA

Literatürde İslam şiddet ilişkisine bakıldığında, birbiriyle zıt iki farklı bakış açısı olduğu görülür; bunlardan ilki şarkıyatçı bakış açısıdır, İslam toplumlarında şiddetin tarih boyunca var olduğunu, öteki olana yönelik üretilen şiddetin İslamdaki cihad, darul-İslam, darul-harp gibi kavramlarla meşrulaştırdığını iddia etmektedir (Lewis, 2003; Otterbeck, 2002). Diğer bakış açısı İslamın barış dini olduğunu ancak günümüzde yanlış anlamalara muhatap olduğunu, özellikle Batılıların belli amaçlar doğrultusunda gerçekleri çarpıtıldığını ve yanlış örnekler ileri sürerek Müslümanları terörist olarak gösterdiğini iddia etmektedir (Clay, 2017; Muhammad, 2010; İhsanoğlu, 2010; Bodur, 2005). Kısacası İslamı şiddetin ve aşırılığın kaynağı olarak gören bir bakış açısına karşın, onu barışın ve medeniyetin dini olarak kabul eden, hatta modern toplumların sorunlarının çözümünün ancak İslamla sağlanacağını iddia eden farklı bir yaklaşım mevcuttur. Ancak bu iki bakış açısının da Müslüman toplumların özellikle son iki yüzyıldır içine düştükleri sosyal, politik, kültürel ve ekonomik krizleri açıklayamadığı ortadadır. Bazı Müslüman düşünür ve akademisyenler ekonomik kalkınmayı gerçekleştiremeyen, sanat, bilim üretmede ve insan hakları konusunda büyük sıkıntıları olan Müslüman toplumların farklı bir bakışa, hatta yeni bir yoruma ihtiyaçları olduğunu belirtmektedirler (Ramadan, 2008). Bu çalışmada Müslüman toplumların içinde buldukları politik, kültürel ve ekonomik krizin nedenleri tartışılacak ve şartların değişmesi nasıl mümkün olur sorusuna cevap aranacaktır. Bunu yaparken tarihsel bir bakış açısı kullanılacaktır, tarihsel süreç içerisinde görülen İslam-medeniyet ilişkisi irdelenecektir. Tarihsel süreçte İslam dininin toplumlar üzerindeki etkilerine göz atmak günümüzde içine düştüğü bu kriz durumunu anlamamızı sağlayacaktır.

İslam toplumlarının tarihsel öyküsü güçlenme, çöküş ve yeniden dirilme çabası olarak tanımlanabilir. Günümüzde özellikle ciddi anlamda ekonomik ve kültürel çatışmalara sahne olan İslam toplumları, bir zamanlar yüksek bir medeniyet yaratmış ve hatta daha sonraları ortaya çıkacak Batı medeniyetine zemin hazırlayan bir bilgi zeminini oluşturabilmişlerdir. Ayrıca farklı dinlerdeki kitleler İslam devletlerinin koruması ve yönetimi altında barış içinde uzun yıllar yaşamış, birlikte sanat ve bilgi üretebilmişlerdir. İslam ve ona inanan Müslümanlar 8. ve 13. yüzyıllar arasında “Altın Çağ” adıyla anılan yüksek İslam medeniyetini yaratabilmişlerdir. Ancak bir zamanlar son derece yüksek bir ilim ve sanat medeniyeti kurabilen İslam dünyası son iki yüzyıldır içine düştüğü cehalet, fakirlik, eşitsizlik ve şiddetin kısılcısından kurtulamamaktadır. Bunun nedenlerini anlamak için ilk olarak İslam medeniyetinin yükselmesini sağlayan faktörleri incelemek ve bu faktörlerin son iki yüzyılda nasıl ve neden kaybolduğunu araştırmak gerekmektedir.

I-İslam Medeniyetinin Yükselişi

İslamın, Arap Yarımadasında yeni bir din olarak ortaya çıkışı 7. yüzyılın başlarına denk gelmektedir. O dönemlerde Orta Doğu ve Arap yarımadası iki önemli gücün, Roma ve Sasani İmparatorluklarının kontrolü altındaydı, ancak her iki imparatorluk da gücünü kaybetmeye başlamıştı, yönetimindeki halkları koruyamıyor, ağır vergilerle eziyorlardı, ekonomik eşitsizlikler yüzünden sosyal dengeler de oldukça bozduğundan bölgede kaotik bir durum mevcuttu (Davidson, Lawrence& JR Goldshmidt Arthur, 2013). Bu durum İslamın yeni bir din, yeni bir bakış açısı olarak kısa sürede kabul edilip yayılabilmesini kolaylaştırdı. Hz. Muhammed’in ölümünün ardından dört halife döneminde İslam orduları, hızlı mobilite kabiliyetleri ve yüksek motivasyonlarıyla, Roma ve Sasani İmparatorlukları’yla savaşarak kısa sürede İslam devletinin sınırlarını genişletmeyi, pek çok taraftar kazanmayı başarmışlardı. İslam devletinin sınırları kısa sürede Orta Asya’dan, Kuzey Afrika’ya, İran’ın iç bölgelerinden İspanya’ya kadar genişlemişti (Davidson, Lawrence& JR Goldshmidt Arthur, 2013).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Müslümanlar fethettikleri topraklarda yaşayanlara vergilerini ödedikleri sürece inançlarını ve geleneklerini sürdürme özgürlüğü vermiş, baskıcı bir rejim kurmamış, buralarda yaşayan halk da İslam yönetimini kolayca kabul etmiş hatta, yüksek vergi ödemekten ve baskılarından bunaldıkları önceki rejimlerden Müslüman yönetimini tercih etmişlerdir (Davidson, Lawrence & JR Goldshmidt Arthur, 2013). Dört halife döneminin ardından kurulan Emevi (661- 750) ve Abbasi (750 -1258) Devletleri süresince bambaşka bir gelişme olan ve “İslamın Altın Çağı” olarak adlandırılan, ileri bir medeniyetin kurulması gerçekleşmiştir. “İslamın Altın Çağı” iki İslam devletinin, Emevi ve Abbasi Devletlerinin hüküm sürdüğü döneme verilen isimdir, bu dönem üretilen bilgi ve sanat sadece Müslüman toplumların değil gayri Müslümlerin yaşamında da çok etkili olmuş hatta daha sonraları 16. yüzyılda yaşanacak Avrupa Rönesansının temellerini hazırlamıştır (Davidson, Lawrence & JR Goldshmidt Arthur, 2013).

Altın Çağ’a kadar İslam, Müslüman ordularına yüksek motivasyon sağlayan yeni bir din ve yaşam şekliydi, ancak gerçek bir İslam medeniyetinden söz etmek için erkendir. Zira medeniyet belli bir insan topluluğu tarafından üretilen ileri düzeydeki entellektüel ve meteryalist yapıların bütünüdür, ekonomi, şehir yapısı, mimari, hukuk ve eğitim gibi belli kurumların üzerine oturmalıdır (Ruan Wei, 2011, s.8). Yeni bir medeniyetten söz edebilmek için kurumların ve sosyal yapıların özgün ve farklı olmaları, diğer topluluklar üzerinde de etkili olabilecek gücü göstermeleri gerekmektedir. Medeniyetlerin yükselmesi için öncelikle bağımsız ve doğal kaynaklara sahip topraklar, onu koruyacak hatta büyüyecek güçlü bir ordu, ekonomik zenginlik, politik istikrar ve bu ortamı yönetecek ileri görüşlü, güçlü liderler gereken temel unsurlardır. Ancak bu temel şartlar sağlandıktan sonra daha sofistike gelişmelerden; bilim ve sanat alanındaki üretimlerden, özgün bir hukuk yapısından, yeni şehir yapıları ve mimariden, özel bir ekonomik sistemden, zengin bir kültürden, kısacası bir medeniyetten bahsedilebilir. Müslümanların Altın Çağı da aşağıdaki faktörler üzerinde yükselmiştir;

Üzerinde devlet inşa edilebilecek bağımsız ve geniş topraklar; Fetihler ilk Halife Abu Bekir zamanında başlasa da, sınırların iyice genişlemesi Emevi İmparatorluğu döneminde gerçekleşmiştir. Emeviler döneminde İslam dini kabile ve aşiretlerin hüküm sürdüğü Arabistan bölgesinden çıkmış, Roma ve Sasanilerlerin kontrolündeki topraklara yayılmaya başlamıştır. Aslında dört Halife döneminde başlayan Arap fetihlerinin hızı şaşırtıcıydı, Suriye’de doğan Emevi Devletinin kurucusu Muâviye bin Ebu Süfyan güçlü ve hırslı bir liderdi, devletin sınırlarını Kuzey Afrika’dan Orta Asyaya kadar genişletmiş, Şam’ı başkent ilan ederek ticaret ve refahın başkenti yapmıştır (Hodgson, 1974). Ardından kurulan Abbasi Devleti’nde oldukça geniş topraklara sahip olan İslam İmparatorluğu’nun yeni merkezi olan Bağdat başkent olmuştur. Arapların Batı’ya yönelik yayılımı 8. yüzyılın ilk yarısında İspanya’yı fethetmeleriyle son bulmuştur. 8. Yüzyılda Araplar doğuda Hindistan sınırlarına ulaşmış, batıda İspanya’yı ele geçirip Fransa sınırlarına dayanmışlardır.

Güçlü Ordu: Dört Halife döneminde İslam orduları sayıca az olsa da mobilite kabiliyeti yüksek savaşçı kabilelerden oluşuyordu. Muâviye Emevi devletinde ilk düzenli orduları kurmuştur. İlk İslam donanması meydana getirilmiş, iyi savaşçılar olan Türk askerlerini orduya alarak asker sayısını yükseltmiştir. Emevi ve Abbasi devletleri döneminde Romalılarla ve Sasanilerle savaşabilmiş, hatta onlara karşı zaferler kazanacak duruma gelmişti (Cleveland, 2004).

Ekonomik refah ve zenginlik: İlk İslam devletlerinde zenginlik kaynağı yapılan fetihlerdi, fethedilen topraklar ve ele geçirilen zenginlikler askerler arasında pay ediliyor, Müslümanlara ev ve diğer binaların, hatta iş yerleri inşaatı için krediler sağlanıyor, devlet adına ilk para basılıyor ve Müslümanların ekonomik refah düzeyi yükseliyordu (Cleveland, 2004). Devletin hazinesi doluydu halkı

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

memnun edecek hizmetler için gereken varlık mevcuttu. Halk ağır vergilerle ezilmeyordu hatta temel ihtiyaçların dışında bilim ve sanata yatırılacak kaynaklar oluşmaya başlamıştı. Vergi ve savaş ekonominin temel gelir kaynaklarıydı, ancak Abbasilerle beraber tarımda üretim artmış, böylece büyük şehir merkezleri doğmuş ve ticaret de gelişmişti.

Güçlü ve adaletli yönetim anlayisi, politik istikrar: Fethedilen yeni topraklarda Hristiyan ve Yahudiler de yaşamaktaydı ve tüm bu halkı daha rahat yönetebilmek için bölgeye halkın kendi dininden yöneticiler, valiler atanmıştı (Cleveland, 2004). Muâviye, hristiyanların ve Sasanililerin yüzyıllardan beri devam eden idari yönetim geleneklerini almış, İslami değerlerle harmanlamış ve merkezîyetçi yeni bir devlet yönetimi oluşturmuştur. İslamiyet gayri Müslümlere hoş görü ile yaklaşıyor ‘ehl-‘Kitap’ olanların, yani Yahudi ve Hristiyanların korunmasını emrediyordu. Arap fetihlerinde zorla din değiştirme pek az görülmüştür. Onun yerine sıkı bir vergi sistemi kurumsallaştırılmış; ‘zımmi’ olarak adlandırılan gayri Müslümler, “cizye” adındaki özel vergilerini ödedikleri sürece kendi din ve örflerini yaşayabilme hakkına sahip olmuşlardır (Cleveland, 2004, s.18). İslam devletlerinin koyduğu vergiler Bizans ve Sani İmparatorluklarının koydukları kadar ağır değillerdi ve mevcut yerel yönetim uygulamalarını değiştirmiyorlardı.

Vizyon sahibi, ileri görüşlü liderler: Dört Halife (Hz, Abu Bekir, Hz. Ömer, Hz, Osman ve Hz. Ali)’nin ardından Emevi Sultanı Muâviye ve Abbasi Sultanları Harun Al-Rashid ve oğlu Al-Ma’mun gibi hırslı, ileri görüşlü, devleti korumayı ve büyütmeyi amaçlamış liderler Altın Çağ döneminde hüküm sürmüşlerdir. Bu liderler yönetici vasıfları yüksek, güçlü önderlerdi. Önce ülkelerini büyütüp güçlendirmiş, ardından eğitime, sanata ve gelişime destek vermişler, kendi çağlarının öncüleri olmuşlardır. Bu yöneticilerin dönemlerinde de İslam hukukunun gelişimi, eğitim kurumlarının oluşması, İslam mimarisinin önemli eserlerinin inşası başlamış ve Emevilerin ardından kurulacak Abbasi devleti döneminde bilim ve sanat alanında yaşanan gelişmelerle İslam medeniyeti altın çağın zirvesine ulaşmıştır.

Emevi Devleti daha sonra İspanya’da kurulan Endülüs devletinde yaşamaya devam etmiş, Kordoba başta olmak üzere pek çok İspanyol şehrinde yüksek İslam medeniyeti eserleri inşaa edilmiş, müzik, matematik, sanat ve mimarinin zirvesinde eserler üretilmiştir. Al Hamra Sarayı, Damascus (Şam) camisi gibi eserler Emevilerin Şam’da yarattıkları muhteşem mimariyi ve sanatı aynen İspanya’ya yansıttıklarını göstermektedir. Emevilerle başlayan İslamın Altın Çağı hemen ardından kurulan Abbasi Devleti’yle devam etmiştir. Başkenti “Barışın şehri” olarak anılan Bağdat olan Abbasi dönemi gerçekten sanat, kültür ve bilim alanındaki gelişmelerde İslam dünyasının zirveyi yakaladığı zamanlardır. Bağdat zenginliği, park ve bahçeleriyle, saray, cami ve medreselerde kendini gösteren zarif mimarisiyle, ama en önemlisi eğitim kurumları, özellikle “Bayt al_Hikma” (Hikmetler Evi) ile meşhur olmuştur. Dönemin en ünlü öğretmenleri, bilim adamları öğretmeye, öğrenciler ise dünyanın dört bir yanından öğrenmeye Bağdat’a gelmişlerdir. Özellikle ileri görüşlü lider Harun Al Rashid’in ve sonra da oğlu Ma’mun’un desteği ve koruması altında burda başlayan çeviri hareketi bilimsel gelişmelerde çok önemli bir ivme olmuştur. Şöyle ki hem üniversite, hem bir araştırma merkezi, hem de büyük bir kütüphane olan Bayt’al Hikma’da o güne değin diğer medeniyetlerce yazılmış ne kadar önemli eser varsa, Yunanca, Hintçe, Farsça ve Latince’den Arapçaya çevirileri yapılmıştır. Özellikle Plato, Aristo, Pluton, Sokrates gibi Yunan felsefesinden çevrilen eserler Farabi, Gazali, İbn Sina, İbn Rüşd gibi İslam alimlerini derinden etkilemiş, daha sonraları bu alimlerin İslam felsefesi alanındaki çalışmalarına zemin hazırlamışlardır (Rahman, 2012). Matematik, fizik ve optik alanında çalışan İbn Haitham, Al-

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Khawarizmi gibi ünlü Müslüman bilim adamları daha önce bulunmuş formül ve bilgileri çeşitlendirip üzerlerine ekleyerek bu alanlarda yeni teoriler üretmişlerdir. Örneğin kamera, ilk olarak optik üzerine çalışan İbn Haitham tarafından tasarlanmıştır. İslamda rasyonellik akımını yansıtan Mu'tazila hareketi yine Halife Ma'mun'un politik ve ekonomik desteği ve teşviki ile Bağdat'ta ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Abbasi halifeleri Bayt al -Hikma'da çalışan bilim insanlarına yüksek maaşlar bağlamışlar, büyük saygı ve itibar göstererek soyal prestijlerini arttırmışlardır. Burada yetişen ünlü Müslüman alimlerden bazıları Al-Khawarizmi, Ibn Sina ve Al-Kindidir. Bu alimlerden pek çoğu Arapçaya çevrilen eserlerden Yunan felsefesini ve doğunun mistik inanışlarını öğrenmişlerdi. Öğrendikleri bu bilgileri İslami inanışa uyarlamışlar ve böylece İslam felsefesi yine Altın Çağ'da ortaya çıkmıştır. Tabi tüm bu tartışmaların ve bilimin gerçekleşmesi için gereken tolerans ve özgürlük ortamı yöneticiler tarafından sağlanmıştır.

Altın Çağ boyunca Bağdat, Şam gibi İslam devletlerinin başkentleri, parkları, bahçeleri, sulama kanalları, mimari eserleri, aydınlık, ışıklık, temiz sokakları, zenginlik ve ihtişamları ile İslam şehir hayatını yansıtan en güzel örnekler olmuşlardı ve aynı dönem Avrupasında da bu özellikleriyle ünlü olmuş, hayranlık uyandırmış pek çok gezgin, öğrenci, tüccar ve bilim adamının ilgisini çekmişlerdir. İslam mimarisinin en güzel örnekleri, matematik, kimya, coğrafya bilgisinin ilerlemesi ile inşa edilmeye başlamıştı, Büyük Şam Camisi, Kudüs'deki Kubbet-üs-Sahra, İspanya'daki Al-Hamra Sarayı en güzel İslam mimarisi örneklerindedir ve bugün dahi ayakta kalmışlardır. Emevi ve Abbasi dönemlerinden başlayarak sağlık hizmetine çok önem verilmiş, gerçek anlamda hastaneler de ilk kez Müslümanlar tarafından inşa edilmiştir. Bağdat, Şam, Kahire gibi büyük şehirlerdeki devasa hastanelerin yanı sıra, küçük yerleşim birimlerindeki hastalara hizmet veren gezici karavan hastaneler dahi bulunmakta, devlet ihtiyacı olanlara ücretsiz yiyecek, giysi ve kalacak yer yardımı yapmaktaydı (Mat Sidek, 2012). Batıda Avicenna adıyla tanınan İbn Sina'nın yazdığı "Tıbbın Kanunu" adlı kitap, Avrupadaki tıp fakültelerinde dahi 600 yıl boyu temel eser olarak kabul edilmiştir. O dönem Müslüman alimlerinin ortak özelliği çalışmalarının, ilgilerinin ve eserlerinin tek bir alanla sınırlanmamasıydı. Bir matematikçi aynı zamanda, fizikle, felsefeyle, hatta müzik ve şiirle de ilgilenir bu alanlarda da eserler verirdi. Bu Batının tek bir alanda uzmanlaşma anlayışına zıttır ve dünyayı bir bütün olarak anlama çabası olarak yorumlanabilir. Ayrıca hemen tüm alimler eğitimlerine din bilimleri ile başlar, ardından felsefe ve pozitif bilimleri öğrenirlerdi, din ve bilim arasında bir karşıtlık görmüyorlardı, tam tersi din ve bilim birbirini tamamlayan alanlar olarak kabul ediliyordu. Örneğin İbn Sina, tıp alanında yazdığı pek çok eserin yanı sıra, müzik ve felsefe üzerine de kitaplar yazmış ve çalışmıştır. Tüm bu bilim ve ilgi dallarını tıp alanındaki tedavilerinde birleştirerek kullandığı da olmuştur. Bir başka önemli şahsiyet olan İbn Haldun sosyal bilimlerde ilk kez bilimsel yöntemi, sorgulama ve analizi kullanmış ve tarih, sosyoloji, siyasi bilimleri içeren analizleriyle günümüzde dahi fikirlerine başvurulmuş bir bilim adamı olarak öne çıkmıştır. Tüm bu bilim adamlarının eserleri dünya tarihi için de çok önemli bir dönemdir ve daha sonraları yükselecek batı medeniyetinin de oluşumunda etkili olacaktır.

Ne varki İslam dünyasındaki bu ileri düzey bilgi ve sanat üretimi, tolerans ve ilerleme dönemi, 1258'de Moğolların Bağdat'ı ele geçirmesiyle büyük bir kesintiye uğramıştır. Bir dünya İmparatorluğu kurma hevesinde olan, vahşi savaş teknikleriyle ve yarattıkları korkuyla bilinen Moğollar İslamın değil, ancak Altın Çağ'ın sonunu getirmişlerdi. Neredeyse Bağdat'taki tüm İslam alimleri öldürülmüş, kitapların çoğu yakılmış, kütüphaneler, araştırma mekezleri yerle bir edilmiştir (Cleveland, 2004). Bu büyük

şoktan sonra Müslümanların tutuculaştığı, içe kapandığı, öz güvenlerinin sarsıldığı yeni bir döneme girilecektir.

Müslüman toplumların o dönem ellerine geçirdikleri zenginlik ve güç üzerine inşaa ettikleri siyasi ortam içerisinde ortaya çıkan İslam medeniyeti, kendine özgü maddi ve entellektüel gelişmelerin oluşturduğu bir yaşam biçimidir. İsmi İslam medeniyeti olmasının nedeni ise İslamın yaşamın tüm alanlarını kapsamasıdır, başka bir deyişle bir din olarak doğan İslam, zaman içinde bir yönetim biçimi, politik ve ekonomik güç olarak devlet yapısından, günlük hayattan, kültürden ayrılmadan her birinde etkisini göstermiştir. 8. ve 13. Yüzyıllar arasında zirveyi yakalayan, ileri düzeyde bir medeniyet yaratan İslam dünyasının günümüzde içine düştüğü siyasi, ekonomik ve kültürel krizlerin nedenini anlamak için Altın Çağ'ı yaratan faktörlerin İslam toplumlarının çöküşüyle nasıl yok olduğuna bakmak gerekir:

İslamın Altın Çağ'ı 1298 yılında Moğolların Bağdat'ı istilasıyla büyük bir şoka girse de tüm İslam medeniyeti elbette yok olmamıştır. Moğol istilasının yarattığı sarsıntının ardından toparlanan Müslümanlar daha sonraları, Fatimi, Memluk, Selçuklu, Osmanlı gibi önemli devletler kurarak, İslam sanatını, kültürünü ve gücünü yaşatmışlardır, ancak altın çağdaki inanılmaz yükselişi ve bilgi üretimini bir daha yakalayamamışlardır, zira bu dönemlerde ellerindeki gücü, batıyla mücadeleye ve ayaklanmaları bastırmaya vermek zorunda kalmışlardır (Marshall, 1974).

Müslümanlar “Altın Çağ” denilen parlak ve güçlü dönemlerini yaşarken, Batı dünyasının tam tersine “Karanlık Çağ”da yaşadığı doğrudur. Hristiyan dünyasının merkezi Roma İmparatorluğu'nun büyük miktardaki topraklarını ele geçiren, İspanya'da Endülüs devletini kuran Müslümanlar, Avrupa için büyük bir tehdit oluşturmaya başlamıştı. Avrupa toprakları sayıları gittikçe artan soyluları besleyemez olmuştu, savaş, salgın hastalık gibi sorunlarla yüzleşen halk da ekonomik sıkıntılar içerisindeydi. İslam dünyasının zenginliği batının iştahını yükseltmişti, bu zenginlikleri ele geçirmek, kaybedilen toprakları almak ve Müslümanların batıya doğru tehdidini durdurmak amacıyla 11. yüzyılda başlayan Haçlı Seferleri 13. yüzyıla kadar devam etmiştir. İslam ve Hristiyan dünyası arasındaki bu savaşların dinsel nedenlerden çıktığı söylene de asıl sebep siyasi ve ekonomiktir. Bu savaşların ardından hatırı sayılır miktarda Hristiyan nüfus Orta Doğu'da yerleşmiştir ve bugünkü demografik yapının temelleri atılmıştır. Bu dönemde pek çok yazma ve kitap Avrupa'ya taşınmıştır. İslam dünyası ve Hristiyan Avrupa arasında gerginlik ve savaşlar Osmanlı döneminde de devam etmiştir ancak, Müslüman dünyasını temsil eden Osmanlı'nın yüzyıllar süren üstünlüğü 16. yüzyılda Avrupa karşısındaki yenilgilerle sona ermiştir (Carter, 2014).

II- Batı Medeniyetinin Yükselişi ve Sömürgeciliğin İslam Dünyası Üzerindeki Etkileri

İslam dünyasının kaderini değiştirecek asıl gelişme 16. yüzyıldan itibaren Avrupa'da başlamıştır. Gemicilikteki ilerlemelerle başlayan yeni kıtalar ve okyanusların keşfiyle ele geçirilen topraklar. ve buralardaki altın, elmas, gümüş, kısacası kapital birikimi Avrupa'da yeni bir döneme girildiğinin işaretini vermekteydi. Yeni silahlarla güçlenmiş ordular, yükselen burjuva sınıfı ve sanayi devrimi, büyük ölçekli üretim, sofistike finans kurumları sayesinde artan ekonomik refah sonrasında din reformalarını, ardından sanat, kültür ve bilimdeki olağanüstü üretkenliği beraberinde getirmiştir. Avrupa idari yönetimde feodal yapıdan kapitalizme geçerken, demokrasi, insan hakları, liberalizm kavramları doğmuştur. Bir yandan da üretim için gereken hammadde temini ve üretilen malların satılabileceği yeni market ihtiyacı sonucu ortaya çıkan sömürgeciliğin yaygınlaşması sadece Avrupalıların değil Müslüman

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

toplumların da kaderini değiştirmiştir. Bugünkü batı medeniyetinin yükselmesi yeni keşfedilen topraklardan elde edilen zenginliğin ve kapital birikiminin ekonomik yapılara kaynak olarak aktarılmasıyla gerçekleşmiş, yeni şehirler, siyasi yapılar ve sonunda da sanat ve bilimdeki ilerlemeler meydana gelmiştir.

Avrupa sömürgeciliği 16. yüzyıldan başlayarak Hindistan, Afrika, Orta Doğu bölgelerinde hakim etken olmuştur. 20. yüzyılın başlarında Müslüman ülkelerin çoğu Avrupalı güçlerin sömürgesi altındaydı, ekonomik anlamda güçlerini ve bağımsızlıklarını kaybetmişlerdi. Avrupa'da yeni bir medeniyet doğarken Osmanlı'nın temsil ettiği İslam medeniyeti dinamikliğini kaybetmiştir. İslam ülkelerinde nüfusun artışı, topraksızlık, ve enflasyondan dolayı, sosyal ve ekonomik yapı bozulmuş, ve yöneticilerin toprak gaspı, idarenin bozulması ve köylü isyanları vuku bulmuştur (Ortaylı, 2004). Avrupanın yükselen gücü, zenginliği ve güçlü orduları karşısında duramayan ve savaşlarda ilk büyük yenilgileri yaşayan Müslümanlar önceleri kabullenemeseler de zamanla durumun ciddiyetini fark etmiş ve çözüm bulmaya çalışmışlardır. Sonunda İslam ülkeleri, kaçınılmaz olarak yüzyıllarca sürecek ıslahat hareketleri içine girmişlerdir. Özellikle XVII. yüzyıl başlangıcından itibaren sorunlarına çarelereleri kendi medeniyetlerinin dışında, Batı medeniyetinde aramaya başlamışlardır. İslam dünyasının, kendi medeniyeti dışındaki bir medeniyetin doğduğu Avrupa'ya o vakte kadar olan bakış açısını değiştirmesi "kültür değişmesi" anlamında ele alınmalıdır.

III-Batılılaşma Politikaları Sonuçları ve Siyasal İslamın Yükselişi

İslam dünyasında yenileşmeyi yönlendirip teşvik edecek bağımsız aydın kesiminin olmayışı ıslahat hareketlerini yavaşlatmıştır. Resmi kurumlarda dahi yapılan değişimler hedeflenen seviyeye ulaşamamıştır. Batılılaşma politikaları Mısırda Mehmet Ali Paşa, Osmanlıda I. Ahmet, II. Osman, IV. Murat, III. Selim döneminde bizzat padişahların kendileri tarafından ya da yetki verilen sadrazamlar aracılığı ile reform hareketleri adı altında önce orduların, ardından okulların ve ekonomik kurumların batılı uzmanlar tarafından yenilenmesiyle başlamıştır, buna, hukuk ve zamanla günlük hayat ritüellerini de içeren kültürel yapı da eklenmiştir. Yapılan ıslahatların bir özelliği de ıslahatların devlet adamlarınca tepeden aşağıya yani idari kadrodan topluma yönelik uygulanmış olmasıdır.

Genel olarak eğitilmiş ve üst düzeylerde görevli elit kesim Avrupa'daki ilerlemeleri yakalayabilmek için batılılaşma politikalarını ve batılı güçlerin rehberliğinde uygulanan reformları desteklemiştir. Batı karşısında yalnızca ekonomik değil kesinlikle entellektüel anlamda yenilgi yaşayan Müslüman toplumun tepkisi iki farklı yönde gelişmiştir adapte olmaya çalışmak ve reddetmek. Gelenekçi Müslümanlar batılılaşmanın sekülerleşmeyi beraberinde getireceğini, bunun da dini inanış ve yaşayışa karşı büyük bir tehdit olacağını düşündüklerinden Batılı modernleşme hareketlerine karşıydılar. Bu fikir ayrılığı tutucular ve modernler olarak adlandırabileceğimiz iki grup arasında Müslüman toplumlarda uzun yıllar sürecek bir gerilime dönüşmüştür.

Batılılaşma politikaları 20. yüzyıl başlarında oluşmaya başlayan ulus devlet yapılarında da devam etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasıyla ortaya çıkan Müslüman ulus devletlerin liderleri genellikle asker kökenli laik elitlerdir, (İran'da Şah Reza Pehlevi, Türkiye'de Mustafa Kemal, Mısır'da Cemal Abdul Nasser gibi). Milliyetçilik ve devletçi ekonomi bu devletlerdeki popüler kavramlardı, zira yeni yatırımları yapacak ve sanayi kalkınmasını gerçekleştirecek, serbest piyasa ekonomisini canlandıracak burjuva sınıfı bu Müslüman ülkelerde olmadığından devlet eliyle oluşturulmaya

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

çalışılmıştır (Keyder, 1987). Batılılaşma politikaları ve yeni kurumlar bu dönemde de reform olarak tepe yönetimden halka inerek uygulanmaya çalışılmıştır (Mısır, Türkiye, İran, Ürdün). Ulus devlet sisteminde, işlevini iyiden iyiye yitirmiş olan İslami kurumların yerine, bankalar, üniversiteler, meslek liseleri, okullar, bakanlıklar, batı tarzı mahkemeler, belediyeler, polis teşkilatları, posta servisleri gibi batılı kurumların inşasına devam edilmiştir. Bu ülkelerdeki aydın kesim eğitimi genelde batı ülkelerinde ya da okullarında almış, batı kültürünü referans edinmişlerdi ve kırsal kesimdeki halkla, yerleşik kültürle aralarında bir kopukluk meydana gelmiştir. Kırsal alanlarda eğitim seviyesi ve fırsatları istenilen düzeye çıkarılamamış, tarıma bağlı ekonomiden sanayileşmeye tam olarak geçilememiştir. Ayrıca Ortadoğu’da kurulmuş bu ulus devletlerin pek çoğu Avrupalı devletlere geçmişten gelen borçlarla da yükümlüydüler. Halka verdikleri ekonomik refah artışı vaadini gerçekleştiremeyen laik rejimlerin popülerliliği 1960’lardan sonra düşüşe geçmiştir. Batılılaşma politikaları çoğunluk için somut bir ekonomik yarar sağlayamamış, arkası sosyo ekonomik bir refahla beslenemeyen reform hareketleri sosyal ve ekonomik alanda var olan problemlere cevap verememiştir. Ekonomi politikalarının başarısızlığın yanına Ortadoğu’da emperyalizme karşı verilen mücadelenin de başarısızlığında eklenince Müslüman ülkelerde bu yeni rejimlere duyulan güven hayal kırıklığı ve öfkeye dönüşmüştür.

20. yüzyılda İslam dünyasına Batılılaşma politikalarına karşı tepkiler siyasal İslam adı verilen harekette karşılığını bulmuştur. 1960’lardan sonra İslami söylemler kullanan partiler ve politikacıların, İslamcı düşünürlerin taraftarlarının sayısının ve etkilerinin arttığı görülür. Siyasal İslam, İslamın bireyler, gruplar ve örgütler tarafından bir siyasi araç olarak kullanılması olarak tanımlanır. (Denoex, 2002) Siyasal İslamda batı milliyetçiliğinden farklı olarak, Ümmete bağlılık, ulus devlete bağlılığın önünde tutulur. Sosyal adalet kavramına önem atfedilse de, bu adalet sınıfsal bir eşitlik üzerinden değil İslamın önerdiği ümmet kardeşliği üzerinden düşünülmektedir. Siyasal İslam, İslam dininin kendi temel kurallarından ziyade, son iki yüzyıldır beliren ve Müslüman toplumların yüzleştiği siyasi, ekonomik ve kültürel sorunların çözümü için İslami geleneğin farklı siyasi aktörleri tarafından farklı şekillerdeki yorumlarını yansıtmaktadır. (Ayoob 1979) Kısaca pek çok Müslüman düşünür İslamın özüne dönüşün planlı bir siyasi proje olarak gerçekleşebileceği fikrinin yerleşmesini sağlamışlardır. Bu siyasal İslam programının temel ideolojisi siyasi, hukuksal ve sosyal sistemler için Kuran’ın ve Peygamberin sünnetlerinin tek kaynak alınması gerektiğidir (Esposito, 1989; Ahmad, 2000b; Mevdûdî, 1976). Devletin dolduramadığı sosyal, ekonomik ve kültürel boşluklar, siyal İslam kadroları tarafından üretilen kurum ve fikirlerle doldurulmaya başlamıştır. Seyyid Ebu’l Âlâ Mevdûdî, Seyyid Kutub, Seyyid Hüseyin Nasr Sadr, Yusuf El Karadâvi, gibi İslam entellektüelleri batıyı ve batılılaşma politikalarını açık bir dille eleştirir olmuşlardı. Müslümanların yaşadıkları tüm problemlerin batılılaşma politikalarından kaynaklandığını, çözümün İslamın ilk yıllarındaki pratiklere, kısacası İslamın özüne dönmekte olduğu iddia ediyorlardı. Mevdudi ve Kutup kitaplarında İslamın özüne dönebilmek için yönetimin ele geçirilmesi gerektiğini vurgulamışlardı ki bu görüş İslamcılığın modern bir siyasal hareket haline gelmesini sağlamıştır (Gürel, 2013). Kutup “İslamda Sosyal Adalet” (2006) isimli eserinde gerçek sosyal adaletin İslam’da olduğunu öne sürmüştür. Müslüman Kardeşler ve Cemaati İslam en iyi bilinen siyasi İslam hareketleri olarak ortaya çıkmışlardır (Roy, 1994). Her iki hareket de Batılılaşmayı bir çözüm olarak değil, sorun olarak görmektedir ve sosyal problemlerin çözümünün tek yolunun İslama dönmek olduğunu iddia etmektedir (Esposito, 1984).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Yakın zamanda bu iki grubun türevleri olan farklı yapılar ortaya çıkmıştır, bunların bir kısmı daha demokratik bir anlayış ve stratejiyi kabul ederken, diğerleri radikalleşmişlerdir, fakat İslam devleti kurulmasını hedef edinen politik aktivizm tüm bu politik gruplarda temel noktadır. Geleneksel çevreler ekonomik güvencesizliğe karşı sınıf bilinci içinde birleşmekle ilgilenmekten çok kültürel yabancılaşmaya karşı, kimlikleri etrafında birleşmekteydiler. Kısacası 20. yüzyılda İslam sadece bir din yada yaşam şekli olmanın ötesinde, siyasi ve sosyal bir ideolojiye dönüşmüştür.

Teoride ortaya çıkan siyasi İslam fikrinin pratiğe geçebilmesi ancak 1970'lerde gerçekleşmiştir. Bu dönemde petrol fiyatlarındaki artışla Sudi Arabistan yüksek kapital birikimi sağlamış, 1973'de Cidde'de İslam Kalkınma Bankası kurulmuş ve 1979'da İran İslam Devrimi gerçekleşmiş böylece Siyasi İslam hareketinin fiili etkilerinin yaşanması için gereken maddi güç ve manevi güven oluşmaya başlamıştır (Gürel, 2013). İran devrimi hem siyasi hem kültürel bir devrimdir ve diğer İslam ülkelerine de ilham kaynağı olmuştur. Bu arada 1970'lerde Sudi sermayesi desteği ile farklı Müslüman ülkelere İslam bankaları açılmaya başlamıştır. Yine 1980'lerden itibaren petrol üzerinde tam haklarını alan Körfez'deki Arap ülkeleri de elde ettikleri paralarla baş döndürücü bir ekonomik kalkınma yaşamışlardır. Dindar Müslümanlar ekonomik güçleri arttıkça siyasette de aktifleştiklerinden ve siyasi İslamın yükselişi devam etmiş, Mısır'da İslami hareket köklü bir şekilde gelişmiştir. Hatta siyasi İslamın en etkili savunucuları, Müslüman Kardeşler, Selefî hareketi, İslami Cemaat gibi örgütlenmeler Mısır'da görülmüştür. Bu gelişmelerin sonucunda pek çok Müslüman ülkede İslami partiler güçlenerek iktidara gelmişlerdir, Mısır'da, Müslüman Kardeşler'in zaferi, Tunus'da Nahdah Parti'nin başarısı, Türkiye'de AKP'nin yönetime gelmesi bu gelişmelerin sonucudur.

Ancak siyasi İslamın toplumda karşılık bulmasıyla yönetime gelen bu İslami yönetimler öncelikle çok büyük ekonomik problemlerle yüzleştiler. Uyguladıkları neo-liberal ekonomik politikalarla sadece belli bir kesimin ekonomik refahını artırırken, sosyal sınıflar arası eşitsizlik, işsizlik, fakirlik sorunlarını çözememişlerdir. İslami referans alan yönetimler iktidara geldiklerinde kapitalist ekonomik yapıya alternatif üretmemiş, buna karşı laik elitin elindeki ekonomik gücü Müslüman gruplara devretmeyi ve siyasi İslami destekleyen kitlenin refah düzeyini arttırmayı başarmışlardır. Kapitalizmin maksimum kar elde etmek amacının İslam ahlakıyla çelişmesi, üzerinde pek durulan bir konu olmamış, var olan stotikocu yapı sadece el değiştirmiştir. Görünen o ki, başlangıçta Batılılaşma politikalarına ve batı materyalizmine tepki olarak ortaya çıkan siyasi İslam, zaman içinde politik yollarla Müslümanların kapitalist ekonomideki payını artırma mücadelesine dönüşmüştür.

Sonuç

İslam dünyasında giderek artan sorunların çözümü için orjinal bir İslam modernleşmesinin gerekliliği vurgulansa da, bunun nasıl gerçekleştirileceği konusunda net bir cevap verilememektedir. Küreselleşmenin etkisinden kaçamayan İslam dünyasında, Batının sadece teknolojik ve materyalist gelişimini alıp değerlerini reddetmek söylemi genel eğilim olmuştur, ancak bu şekilde nasıl bir İslam modernleşmesi yaratılacağı da soru işareti olarak kalmıştır. En önemlisi de güçlenen global ekonomiden bağımsız, İslam etiğini yansıtan, kendi kontrollerinde bir ekonomik yapı kurmadan, nasıl olup da bağımsız bir İslam hareketi ve yükselişi sağlanacağı belirsizdir.

Gerçekte olan ekonomik anlamda global markete ve ekonomiye mümkün olduğunca dahil olarak, dinsel ve kimliksel farklılıkların altının çizilmesidir. Müslümanların çoğu kendi dünya görüşüne tabana tabana zıt batı değerlerini politik, kültürel ve sosyal alanda şiddetle reddeder ve eleştirirken, batı orjinli

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ekonomik sistemi sorgulamadan kabul etmekte ve bu ekonomiden mümkün olan en yüksek payın alınmasında ve aynı kurallarla oynanmasında bir sakınca görmemektedirler. Bu durum sürekli batıyı eleştiren ve kendi değerlerine dönme iddiasındaki İslam hareketinin en büyük çıkmazıdır. Zira vahşi bir rekabet ve güvensizlik ortamında toplum ruhu ve ümmet içinde yardım, dayanışma doğası gereği oluşmamaktadır. Ayrıca Müslümanlar tüm dikkat ve enerjilerini İslami yaşayış şekillerini ve kültürünü yabancılara karşı korumaya vermiş durumda olduklarında dar görüşlülük ve içe kapanma kaçınılmazdır. Bu nedenle Müslümanların içinde buldukları kriz durumdan çıkışın alternatifi bilim ve eğitimin “Altın Çağ” dönemindeki önemine kavuşmasıdır. İslam dünyasının kendi özgü bilimsel, politik ve ekonomik alternatiflerini üretememesi durumunda ortaya çıkacak en olası reaksiyon ötekileştirme ve şiddet olacaktır.

Yazarın Notu:

Bu çalışma 4 Mayıs 2018’de, ASOS Kongresi 4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu’nda, Alaaddin Keykubat Üniversitesi’nde sunulmuştur.

Kaynakça

- Ayoob, M. (1979). Two Faces of Political Islam: Iran and Pakistan Compared. *Asian Survey*, 19/6, (1979) 535-546.
- Bodur, E. (2005). Dini Motifli Terör Fenomeni Ve İslam'ın Siyasal İstismarı. *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5. (2005) 65-88.
- Carter V., F. (2014).“İmparatorluğun Gerilemesinin Yeni Oluşan Kalemeye Üzerine Etkisi”, *Osmanlı Devleti’nde Bürokratik Reform*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, (2014) 61-95.
- Clay, R. (2017). Islamophobia, Psychologists are studying the impact of anti-Muslim sentiment and exploring ways to prevent it. *American Psychological Association*, 48, 4. Erişim adresi: <http://www.apa.org/monitor/2017/04/islamophobia.aspx>
- Cleveland, W. (2004). **Modern Orta Doğu Tarihi**, Westview Press, Colorado. 2004.
- Davidson, L.& Arthur, G. (2013). **A Concise History of the Middle East**. Westview Press, Colorado. 2013.
- Denoex, G. (2002). The Forgetting Swamp: Navigating Political Islam. **Middle East Policy**, 9/2, (2002) 56-81.
- Esposito, J. (1984). **Islam and Politics**. Syracuse University Press, NY, USA. 1984.
- Gürel, B. (2013). **İslamcılık: Uluslararası Bir Ufuk Taraması, Neoliberalizm, İslamcı Sermayenin Yükselişi ve AKP**, (Hazırlayanlar Balkan, N., Balkan, E., Öncü, A.) Yordam Kitap, Fatih, İstanbul. 2013.
- İhsanoğlu, E. (2010). Islamophobia and Terrorism: Impediments to the Culture of Peace. **Arches Quarterly**, 4/7, (2010) 11-13.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Lenn E. Goodmn, L. E. (2006), **İslam Hümanizmi** (çev.: Ahmet Arslan), İletişim Yayınları, İstanbul. 2006.

Keyder, Ç. (1987). **State and Class**. Verso, London and NY. 1987.

Krastev, I. (2017).Çoğunlukçu Gelecekler. **Büyük Gerileme**, Hazırlayan Heinrich Geiselberger, Metis Yayınları, İstanbul. 2017.

Kutub, S. (2006). **İslamda Sosyal Adalet**. Ağaç Yayınları, Fatih, İstanbul. 2006.

Marshall, H. (1974). **The Venture of Islam**, Volume I, The University of Chicago Press; Chicago and London. 1974.

-----.(1974). **Venture of Islam**, V. 2. Crisis and Renewal: The Age of Mongol Prestige the University of Chicago; USA. 1974.

Maududi. S. A. (1976). **The Political Theory of Islam**. Lahore: Islamic Publications. 1976.

Mishra, P. (2017). Hınç Çağında Siyaset. **Büyük Gerileme**, Hazırlayan Heinrich Geiselberger, Metis Yayınları, İstanbul. 2017.

Muhammad, M. (2010), Islamophobia: A Deep-Rooted Phenomenon. **Arches Quarterly**, 4/7, (2010) 96-102.

Ortaylı, İlber. (2004). Gelenekten Geleceğe, Ufuk Kitapları, İstanbul. 2004.

Otterbeck, J. (2002).The Depiction of Islam in Sweden. **The Muslim World**, 92, Wiley Blackwell. 2002.

Rahman, O. (2012). Light of Bagdad; A brief history of the house of wisdom. The DailyStar.Erişim; <http://www.thedailystar.net/news-detail-234148>

Roy, O. (1994). The Failure of Political Islam. Harward University Press, Chambridge, Massachussets. 1994.

Sidik, R.,Sidek, M. (2012). Transformation of Hospital in the Islamic Civiliation from Medical Treatment Center into a Teaching Hospital. **The Social Science**, 7/3, (2012) 435-439.

Wei, R. (2011). Civilization and Culture. **Global Studies Journal**, 24, (2012) 1 -9, Shenzhen University Center for Western Studie

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

1961 GENEL SEÇİMLERİNİN ESKİŞEHİR'DEKİ YANSIMASI

Burcu ÇALIKUŞU AYKANAT

Anadolu Üniversitesi

Giriş

II. Dünya Savaşı, savaşın tarafları kadar savaşa girmeyen Türkiye'yi de etkiledi. Savaşın sonuna kadar tarafsız kalan Türkiye her an savaşa dahil olacakmış gibi politika izlemişti. Bu doğrultuda ordu seferberlik halinde bulundurulmuş ve yaklaşık bir milyon asker silah altına alınmıştı. Bu gelişme bütçede orduya ayrılan payın da arttırılmasına neden olmuştu. Bu durum ile paralel olarak sanayi üretimi ve ihracat azalmıştı. Savaş ihtimali sonucu bütçede ordunun payının arttırılması para basma ve iç borçlanma yolu ile çözülmek istenmişti. Bunun sonucu olarak ise enflasyon artmıştı.¹

Elbette savaşa girme ihtimali ekonomi alanında da teyakkuz durumu ortaya çıkarmış ve bu doğrultuda politikalar izlenmiş ve yasalar çıkarılmıştı. Bu yasalardan biri 1940 yılında uygulamaya konulan Milli Korunma Kanunu olmuştu. Bu kanun ile hükümete, mesai saatleri dışında ücretli iş yükümlülüğü, ücret sınırlaması, özel sektörün elinde bulunan işletmelere gerekirse el koyma yetkisi ve 500 hektardan büyük arazileri istimlak etme hakkı verilmişti.

Diğer yandan 1942 yılında çıkarılan Varlık Vergisi de savaşın özel şartları içinde gelir elde eden kesimden vergi almayı amaçlayan bir düzenlemeydi. Daha çok gayrimüslimlere dönük bir uygulama olan Varlık Vergisi ile devlet önemli bir gelir elde ederken sermaye kesimi üzerinde büyük bir tedirginliğe neden olmuştur.

II. Dünya Savaşı'nın devam ettiği süreçte devletin ekonomiyi düzenlemek için yaptığı uygulamalardan biri de Toprak Mahsulleri Vergisidir. Kırsal kesimdeki savaş zenginlerinden gelir elde etmeyi amaçlayan yasa ile daha çok kırsaldaki yoksul çiftçiler zarar görmüştür. Vergi oranının yüzde on olması aşar ile bir benzerlik kurulmasına neden olmuştur.

Devletin uyguladığı, Milli Korunma Kanunu, Varlık Vergisi ve Toprak Mahsulleri Vergisi gibi uygulamalar toplum nezdinde büyük bir tepkiye sebep olmuştur. Devletin savaşa girme ihtimaline karşı uyguladığı temkinli politikalar, uygulama sırasında suiistimaller yaşanmasına neden olmuştur. Memurlar arasında rüşvet alma gibi durumlar halkın hükümete karşı tepkisine neden olmuştur. Olağanüstü şartlar nedeniyle piyasa mallarına karşı aşırı talep karaborsacılığın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Varlık vergisi ile yükselmekte olan Türk burjuvazisinin hayal kırıklığı yaşamasına neden olmuştur.

Tüm bu uygulamalar çiftçi, işçi, memur ve burjuvazi arasında yönetime karşı bir tepki doğmasına neden olmuştur. Bu uygulamaların somutlaşması ise 1945 yılında TBMM'ne gelen Çiftçiyi Topraklandırma Yasası ile olmuştur. Büyük toprak sahiplerinin arazilerinin topraksız köylülerle paylaşılması Meclis içindeki toprak sahibi milletvekilleri tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Adnan Menderes, Emin Sazak gibi isimlerin tepki gösterdiği yasa CHP içindeki muhalefetin parti kurma

¹ Abdulvahap Akıncı; "Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçişte Etkili Olan İç Faktörlerin Analizi", KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 17(29) 2015, s. 4-52

sürecine girmesinde etkili olmuştur. Ancak asıl kopma yine 1945 yılının Haziran ayında ileride DP'nin kurucuları olacak olan Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan tarafından verilen Dörtlü Takrir sonrasında yaşanmıştır. Celal Bayar'ın CHP'den istifası diğerlerinin ihracı sonrası DP'nin kuruluş süreci başlamıştır.

II. Dünya Savaşı sırasında CHP iktidarının izlediği katı ekonomi politikaları ve kimi zaman bu politikaları suiistimal eden bürokratlar toplumda küskün bir grubun çıkmasına neden olmuştur. Bu küskün grup içinde yer alan işçi, çiftçi, memur aynı zamanda yükselmekte olan burjuva DP'nin oy potansiyeli işte oluşturmuştur. DP kurulduktan yaklaşık yedi ay sonra yapılan ilk seçimde, 1946'da mecliste muhalefet sıralarında yerini almış ve böylece Türkiye'de çok partili dönem başlamış olacaktır.

1. Çok Partili Dönemde Yapılan Genel Seçimler ve Eskişehir'e Yansıması

1.1. Çok Partili Dönemde Yapılan Genel Seçimler

Türkiye'deki ilk tek dereceli seçimler 21 Temmuz 1946 yapılmıştı. CHP'nin kurultayında seçimlerin tek dereceli yapılması yönünde karar alınmıştı. Bu karar Tek dereceli seçim kanunu olarak meclise getirildi. Kanunda seçimlerin gizliliği ve güvenliği yönünde eksiklik olduğu yönünde eleştiriler yapılmıştır.² 21 Temmuz 1946 tarihinde yapılan seçimlerde CHP tüm Türkiye'de seçimlere girerken DP örgütlenmesini tamamlayamadığı 15 ilde³ seçimlere katılamamıştı. Açık oylama kapalı sayım yöntemiyle yapılan seçimlerde CHP 395, DP 64 ve bağımsızlar 6 milletvekili ile mecliste temsil hakkı elde etmiştir. 1946 seçimlerinde DP aleyhine pek çok olumsuzluk yaşanmıştı. Oy verme öncesinde ve sırasında CHP'lilerin baskı yaptığı ve sandıktan çıkan sonuçların CHP yönünde değiştirildiği iddia edilmişti.⁴

DP, muhalefette kaldığı dört yıl boyunca ülke içinde gerçekleştirdiği örgütlenme ile 1950 seçimlerinde büyük bir başarı sergilemişti. Seçime kısa bir süre kala çok sayıda miting yapan DP bu süreçte iktidarın dini siyasete alet ettiği, muhalefete karşı baskı yaptığı⁵ ve seçim yasasının antidemokratik olduğunu iddialarını öne sürmüştü. Türkiye İktidar-muhalefet kavramını bu süreç içinde benimseyecekti.⁶ 1950 seçimlerinde partilerin oy oranlarına baktığımızda DP; %53,1, CHP; %45 ve MP; %2,1 oranında oy almıştı.⁷

DP, 1954 seçimleri öncesi hem iç politikada hem de dış politikada yoğun bir gündeme sahipti. DP, iç politikada 1950 seçimlerine giderken vaatleri arasında yer alan grev hakkı ve hafta tatili hakları vererek ücretli kesimi mutlu ederken toprak dağıtımı, tarım araç ve gereçlerinin arttırılması gibi gelişmeler ile çiftçiler üzerinde etkili olmuştu. Dış politika alanında ise Kore Savaşı, NATO'ya üyelik ve ABD'den alınan dış yardım DP'nin 1954 seçimlerine avantajlı girmesini sağlamıştı.⁸ Seçim sisteminin sağladığı avantaj ile DP mecliste yer alan milletvekillerinin %93'üne sahip olmuştu.⁹ 1954 seçimlerinde partilerin aldığı oy oranlarına baktığımızda; DP; %49,2, CHP; %45,7, CMP; %2,2, KP; %3,8, Bağımsız; %0,2

² Mahmut Goloğlu; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1946-1950 Demokrasiye Geçiş, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2013, s.52

³ Ağrı, Bitlis, Çorum, Diyarbakır, Gümüşhane, Hakkari, Kars, Kırşehir, Malatya, Mardin, Muş, Niğde, Rize, Siirt ve Van.

⁴ Şerafettin Turan; Türk Devrim Tarihi C.4, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999, s. 230

⁵ Mustafa Albayrak, Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960), Phoenix Yayınevi, Ankara, 2004, s. 163

⁶ Mehmet Ö. Alkan, Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Seçimlerin Kısa Tarihi

⁷ Milletvekili Genel Seçimleri; Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, 2012, s.26

⁸ Albayrak, a.g.e., s.251

⁹ Alkan, a.g.m., s. 54-55

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

oranında ay almıştı.¹⁰ 1954 seçimleri sonucunda DP, artık hiçbir gücün kendilerini durduramayacağı fikrine sahip olması baskıcı bir politika izlemesine neden olacaktı.¹¹

1954 seçimleri sonrasında DP, bir önceki seçim döneminin refah ortamından uzaklaşmıştı. 1950'lerin ilk yıllarındaki olumlu hava koşullarına bağlı olarak artan üretim 1954 sonrasında azalmıştı. Ayrıca Kore Savaşı'nın bitmiş olması dünyanın tarımsal ürün talebini de sona erdirmişti. Bu durum ise ekonominin zora girmesine neden olmuştu. DP, mevcut ekonomik zorlukları halka yansıtmamak için ekonomiyi zorlayan politikalar izlemişti. Ancak bu durum uzun sürmemiş ekonomik zorluklarla mücadele edemeyen DP hükümeti IMF'den kredi almak zorunda kalmıştı. Bu süreçte ekonomik alandaki sorunlar siyasi arenaya da yansımıştı. DP iktidarı, 1950 seçimleri öncesinde dile getirdiği antidemokratik yasalar uygulamış ve muhalefete baskı politikasını 1954 seçimleri sonrasında uygulamıştı.¹² Bu dönemde DP toplum nezdinde, prestijini arttırmak için yeni fabrikalar açmak, gecekondu tapusu dağıtma, elektrik fiyatlarını ucuzlatmak ve çiftçilerin borçlarını taksite bağlama yolunu seçmişti.¹³ Ancak DP'nin uyguladığı bu politikalar DP'nin bir önceki seçimde aldığı oy oranını korumasını sağlayamadı. 1957 seçimlerinde partilerin aldığı oy oranlarına baktığımızda; DP; %42,4, CHP; 55,1, CMP; %2,2, HP; %0,3 oranında oy almıştı.¹⁴

1.2. Çok Parti Döneminde Yapılan Genel Seçimlerin Eskişehir'e Yansıması

1946 seçimlerine giderken Eskişehir halkının seçimlere büyük ilgi gösterdiği bilinmektedir. Seçimlere giderken CHP Eskişehir örgütü üyeleri¹⁵ şehir merkezinde, ilçelerde ve köylerde çeşitli konferanslar düzenlemişlerdir. Konferanslarda "Türk inkılabının kurucu ve koruyucu sıfatıyla" parti programı anlatılmıştır. CHP'nin yaptığı toplantılarda Bölge müfettişi Muhsin Adil Binal ve Konya Milletvekili Sedat Çumralı da söz almıştır ve CHP'nin yapacaklarından söz etmiştir.¹⁶ 1946 seçimlerine giderken Eskişehir'i ziyaret eden bir diğer isim Fahri Ecevit olmuştur. Dünyada hala II. Dünya Savaşı sonrası düzen ve istikrarın sağlanamamış olmasına rağmen ülkemizde demokrasiyi geliştirmek amacıyla olan CHP ve Cumhurbaşkanı İnönü'nün yeni bir dönemin kapısını açtığını söylemiştir. Ecevit "Milli Mücadele yıllarında yeşeren devrimci tohumların daima ilerletici bir inkişaf havası yaratmak suretiyle tarihi vazifesini başardığını ve 1939'dan beri de Türk vatanını ve Türk çocuğunu çeşitli felaketlerden çalıştığını bilhassa kaydetmiş görülen işlerin ağırlığı ile yapıcı bir icra yolunda parti hükümetlerinin karşılaştığı güçlükleri ve bunları yenmek için nasıl savaştıklarını ayrıca tebaruz ettirmiştir. Ferdi sıkın fakat cemiyeti ferahlatan bir nizama inanmış olan CHP karşısına çıkanları mı müdafaa etmek istediklerini sormuştur."¹⁷

DP'nin Eskişehir milletvekili adayı Emin Sazak seçim çalışmalarını Eskişehir ve doğduğu köy olan Sazak ve bağlı olduğu ilçe Mihaliççik'ta sürdürmüştür. Emin Sazak Mihaliççik CHP ilçe teşkilatını ziyaret etmiştir. Emin Sazak CHP'lilere anlaşma teklifinde bulunmuştur. Sazak orman siyasetinin terkedilmesini ve köylerde yapılan okulların köylüye bir yük olduğunu söylemiştir. Sazak ayrıca ağır

¹⁰ Milletvekili Genel Seçimleri; s.26

¹¹ Cem Eroğul, Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi, Yordam Kitap, İstanbul, 2013, s. 149

¹² Albayrak, a.g.e., s. 163

¹³ Albayrak, a.g.e., s.296

¹⁴ Milletvekili Genel Seçimleri; s. 26

¹⁵ Ayrıntılı bilgi bkz. Kemal Yakut, "Çok Partili Döneme Geçişte Eskişehir'de Siyasal Yapı" Eski Yeni Dergisi, Yıl 3, S. 25(Mart 2011), s.6-9

¹⁶ CHP Üyelerinin Eskişehir Bölgesindeki Çalışmaları, Ulus, 8 Temmuz 1946, S. ,s.

¹⁷ Prof. Dr. Fahri Ecevit'in Bir Konuşması, Ulus, 8 Temmuz 1946, S., s.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

vergilerin köylüyü yıprattığını söylemiştir. CHP’li Hasan Kirte ise şunları söylemiştir; “Ormansız millet dermansız millettir. Köylüye okullar değil, köy ağaları ve derebeyleri yükür.” Demıştır. Vergiler konusunda ise ordunun ihtiyaçlarının karşılanması için vergilerin alınması gerektiğini söylemiştir.¹⁸

1950 seçimleri sırasında Eskişehir’i ziyaret eden siyasilerden biri İsmet İnönü idi. İzmir’e yapacağı seyahat öncesinde Eskişehir garında halk ile bir araya gelen İnönü Eskişehirililerden çok memnun olduğunu söylemiştir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü; “Eskişehirililer, aziz hemşehrilerim nasılsınız, iyi misiniz? Önümüzde memleket için büyük bir imtihan işi var, şerefli Eskişehirililer hazır mısınız?” diye sormuştur. Garda bulunan Eskişehirililer “hazırız” cevabını vermiştir.¹⁹

DP Eskişehir milletvekili adayı Ali Fuat Cebesoy Odunpazarı meydanında yaptığı konuşmada Eskişehirililerden oy istemişti. 31 yıl önce Eskişehir müfrezesinin Albayrak müfrezesi adını taşıdığını ve bu müfrezenin her tarafta Eskişehir’in namını dalgalandırdığını demokrasi mücadelesinde de Eskişehir’in DP saflarında yer almak üzere önderlik ettiğini söyleyen Ali Fuat Cebesoy şöyle devam etmiştir; “Muhterem Eskişehirililer bana itimat eder ve beni seçerse milletimizin bir hizmetkârı olarak vazife yapacağım ve bu vazifeyi şerefle kabul edeceğim dedi.”²⁰

1954 seçimlerinin Eskişehir’deki yansımalarına baktığımızda iktidar ve muhalefet partilerinin karşı karşıya geldiğini görüyoruz. CHP milletvekili ve eski başbakan Şemsettin Günaltay Eskişehir’de gerçekleştirdiği konuşmada köylünün oyuna talip olduklarını söylemişti. Günaltay, DP iktidar döneminde son derece perişan bir halde olan köylü ve çiftçinin borç içinde bulunduğunu, CHP iktidarı döneminde bunun son bulacağını söylemişti. Ancak Günaltay’ın söyledikleri Demokrat Eskişehir gazetesinde yalanlanmaktaydı. “Bugün köylüler ve çiftçiler eski senelerle kıyas edemeyecek bir maddi imkan ve refaha kavuşmuşlardır. Bunun açık delillerinden bir tanesi, pek çok yerlerde çarığın ortadan kalkması ve eski devrin bir timsali haline gelerek artık giyilmez olmasıdır. Diğer taraftan Sümerbank fabrikalarının köylü için imal ettiği kaput bezi basma, bazen, diril gibi mamullerin satışındaki dikkate şayan yükselme ve bunların hepsinin üstünde olarak bütün zirai istihsal kollarındaki artış köylü ve çiftçinin iktisadi bakımdan perişan bir halde mi bulunduğunu göstermeğe kafidir?” denilmektedir.²¹

Yine 1954 seçimlerinde, Maliye Bakanı ve Eskişehir milletvekili Polatkan, CHP’yi hedef alan bir konuşma yapmıştır. Polatkan, “Halk Partisi şefi israf içerisinde bulunduğumuzdan bahsediyor. Bu memlekette köprüler, yollar, hastahaneler, barajlar, limanlar, fabrikalar yapmak israf mı demektir? Bu haya hislerinden uzak konuşmadır. Bu millet önünde hakikatleri inkar etmektir”. dedi.²²

1954 seçimlerinde partililerin propaganda yaptıkları yerlerden biri de köylerdi. Önemli bir oy potansiyeli olan köylülerin politikacıların propagandalarına kolay inanmadıkları söyleniyordu. “Uzun bir dört seneyi şöyle böyle geçirip seçim zamanı paçaları sıvamak daha doğrusu seneler senesi köylü dayıyı aramayıp tam oy zamanı kapısını çalarak yapılan bu yarenlik, biraz geç kalmışa benziyor. Bilmem ki bizim çarıklı erkan-ı harpler bu işe ne diyorlar. Geçen bir köyle gitmiştik. Orada biraz evvel gelip saatlerce nutuk çeken bir gruptan alaylı alaylı bahsedişlerine bakılırsa onların çoktan lafa karnı doymuş olsa gerek”. diyerek köylünün vaatler ile gerçeklerin ayrımını gördüğü vurgulanmıştı.²³

¹⁸ Emin Sazak Mihaliççık’ta İlçe Halkı Büyük Bir Miting Yaptı; *Ulus*, 14 Temmuz 1946, S., s.1

¹⁹ İnönü İzmir’de Yarın Nutuk Söyleyecek; *Akşam*; 3 Mayıs 1950, S.11336, s. 1

²⁰ Gl. Ali Fuat Cebesoy’un Eskişehir Konuşması, *Zafer*, 1 Mayıs 1950, S.366, s.6

²¹ *Halk Partisi, Demokrat Eskişehir*, 9 Nisan 1954, S. 1375, s.1

²² *Asri Sinema Önünde Yapılan DP Açık Hava Toplantısında; Demokrasinin Akıncıları Millete Hesap Verdiler, Demokrat Eskişehir*, S. 1383, s.1

²³ M. Nuri Kutkan, *Seçim Propagandaları*, 17 Nisan 1954, S. 74, s.3

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

1954 seçimlerinin Eskişehir'deki oy dağılımı ise şöyleydi; DP oyların %64,1, CHP oyları %27,3, CMP oyların % 6,8 ve KP ise 1,3 almıştı.²⁴ Yedi milletvekili çıkaran Eskişehir'de DP yedi milletvekili çıkarmıştı.²⁵

1957 seçimlerinde Eskişehir'deki yansımada DP, CHP ve Hürriyet Partisi'nin seçmenden oy almak konusunda oldukça çetin mücadele içinde olduğu görülmektedir. HP, DP'yi ekonomiyi kötü yönetme konusunda eleştirmişti. HP'li Aydın Yalçın Eskişehir'de yaptığı konuşmada "1946'daki hayat şunları tahakkukunu arzuluyordu. İktisadi kalkınma gelişme ve bunun sağlam temellere bağlanması siyasi hürriyetlerin müdafaa etmek içtimai vatan, içtimai hürriyet istiyordu. Bir tarafta cadillaklı lüks hayat içinde yüzen insanlar öte yandan üstü başı pejmürde geçim derdinden bitap düşmüş kimseler istemiyordu. 1953'ten sonra vatandaş bunu kendi kendine hissediyor. İktisatçılar ilim adamları, rakamlarla bahsediyorlar. Milletlerarası iktisadi rakamlar, Türkiye'nin bu alanda en az yürüyen bir memleket olduğunu gösteriyor". diyor.²⁶

CMP adayı Ahmet Oğuz da DP'nin ekonomi politikasını eleştirmişti. Celal Bayar'ın milli gelirin arttığını söylemesine karşın Oğuz milli gelirin azaldığını, servet dağılımında ve tahsilinde adaletsizlik olduğunu savunmuştu. Oğuz ayrıca "CMP fikirde kuvvetlidir.10 yıldır yılmayan biz fikir mücadelesi yapmıştır. Hürriyetler bahsinde de: hürriyet mücadelesi hapishane ile başlar ve kelle ister. Bu memlekette kan kusturanlara benim partimden kimse iştirak etmedi. Rey insanın şerefi, namusu ve iffetidir." dedi. Fuat Arna ise DP'nin mitingde söylediklerine gönderme yaparak; "DP'liler fabrika yaptık, baraj yaptık, stadyum yaptık, otel yaptık, opera binası yaptık yaptık yaptık yaptık ta yaptık diyeceklerdir. Evet, yapmışlardır, yalnız onlara ve mebusunuz H. Polatkan'a şunları da sorun siz iktidarı alınca merkez Bankasında ne kadar altın vardı şimdi ne kadar kaldı Amerika'dan ne kadar hibe yardım aldınız. Siz Türk milletini ne kadar borçlandırdınız. Yani bizim kesemizdeki parayı nasıl ve ne kadar harcadınız deyin, eğer bunlara cevap verirlerse gelin bizim kürsümüzde söz vereceğiz... CMP'liler sizin Türk milletini en az 30 sene ödeyecek kadar borçlandırdığınızı söylüyor öyle mi sorun." dedi.²⁷

DP ise iktidarda olmanın verdiği rahatlıkla seçim faaliyetlerini sürdürüyordu. Milletvekili ve DP Grup başkan vekili Abidin Potoğlu "DP iktidarı Allah'ın inayetiyle hiçbir partiye nasip olmayan büyük vazifeler yapmıştır. Bunları gölgelemek isteyen muhalefet partilerdir... Rejim bozukmuş hürriyet yokmuş, bunlar mücerret şeylerdir. Ben var derim sen yok dersin ispat edebilirler mi? Hemşehrilerim bu memlekette hürriyet vardır. Onların yok dediği olmasını istediği hürriyet küfür hürriyetidir. Matbuat hürriyeti yoktur diyorlar görüyorsunuz gazeteler her şeyi yazıyor, yalnız küfür yazmıyorlar"²⁸ diyerek basın özgür olduğunu iddia etmişti.

CHP ise yine ekonomi üzerinden iktidar partisine yüklenmiştir. İşçiye %25 zam yapılırken fiyatların %200-%300 yükseldiğini dile getirilmişti. Milletvekili adayı Hüsnü Gök "27 Ekimde bir demokrasi harbine gireceksiniz. Aziz milletim sen Plevneleri, Dumlupınarları, İnönüleri yaratmış şerefli bir milletsin. 27 Ekimde bu harbi de kazanacaksın." dedi.²⁹

2. 27 Mayıs 1960 Darbesi ve Siyasi Ortam

²⁴ Milletvekili Genel Seçimleri, s. 51

²⁵ Milletvekili Genel Seçimleri, s. 10

²⁶ Aydın Yalçın şerif Mardin Konuşmaları, Yeni Haber, 10 Ekim 1957, S. 507, s.1

²⁷ *CMP Açık Hava Toplantılarında Konuşan Fuat Arna ve Ahmet Oğuz İktidarı Şiddetle Tenkit Ettiler*, Yeni Haber, 10 Ekim 1957, S. 502, s.1

²⁸ *DP Toplantısında Mebuslarımız Konuştu*, Yeni Haber, 15 Ekim 1957, S. 511, s.1

²⁹ *CHP Toplantıları da Büyük Alaka Gördü*, Yeni Haber, 15 Ekim 1957, S. 511, s. 1

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

2.1. Darbe Sonrası Siyasi Ortam

DP, 1960'lara doğru son derece baskıcı bir politika izlemişti. Ekonomik alanda ise 1958 yılında ilk istikrar paketini açıklamıştı. Buna göre devlet harcamaları kısıldı ve KİT ürünlerine zam yapıldı. Dolar %300'lük bir artışla 9 liraya çıkmıştı.³⁰

DP ekonomide ortaya çıkan darboğazı siyasi alanda uyguladığı baskıcı politikalarla bertaraf etmeye çalışmıştı. Bu alanda yaptığı uygulamalardan biri Vatan Cephesinin kurulmasıydı. Muhalefet cephesinin kurulmasına tepki olarak gündeme gelen Vatan Cephesi, ilk kez Manisa il kongresinde Menderes tarafından dile getirilmişti. Vatan Cephesi ile muhalefetin etkisiz hale getirilmesi amaçlanıyordu. Vatan Cephesine katılanlar radyo aracılığı ile kamuoyuna iletiliyordu.³¹ DP'nin baskıcı politikasını hissettirdiği ve darbeye giden süreci hızlandıran olaylardan diğeri Tahkikat komisyonunun kurulması olmuştu. DP'nin meclis grubunun toplandığı 12 Nisan 1960 tarihinde CHP hakkında tahkikat komisyonu kurulmasına karar verilmişti. 15 Nisan 1960 tarihinde ise verilen önergede CHP'nin seçim dışı yollarla iktidara gelmek için hücre örgütü kurduğu, silahlandığı ve isyana hazırlandığı gerekçesiyle tahkikat komisyonu kurulmuştu.³² Komisyon partilerin kongreleri, toplantıları, bütün siyasi faaliyetleri ve yeni örgüt kurulmasını yasaklanmıştı.³³

DP'nin iktidara geldiği ilk günden itibaren askerın yönetime müdahale etmek istediği gündeme gelmişti. 1950 genel seçimlerinden sonra bir kısım askerın DP iktidarına karşı çeşitli faaliyetler içine bulunduğu gündeme gelmişti.³⁴ Ancak DP'ye karşı asker içinden ilk örgütsel tepki 1954 yılında ortaya çıkmıştı.³⁵ 1960 yılına kadar çeşitli aşamalardan geçen bu oluşum 27 Mayıs 1960 tarihinde harekete geçmişti.³⁶ Albay Alparslan Türkeş'in Ankara Radyosunda okuduğu bildiride hareketin tarafsızlığı, hiçbir parti ya da gruba karşı yapılmadığı, hareketin hukuka bağlılığı ve bütün işlemlerin hukuk çerçevesinde yapılacağı vurgulanmıştı.³⁷ Darbeden birkaç gün sonra, darbenin hukuki alt yapısını oluşturmak adına Prof. Sıddık Sami Onar, Prof. Naci Şensoy, Prof. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Prof. Hüseyin Naili Kubalı, Prof. Rahıp Sarıca ve Prof. Tarık Zafer Tunaya ile Doç. Dr. İsmet Giritli'den oluşan Bilim Heyeti, Anayasa Komisyonu Raporu hazırlamıştı.³⁸ Bu raporda darbenin gerekliliği üzerinde durulurken, DP'nin anayasayı ihlal ettiği belirtilmişti. Raporda ayrıca geçici bir hükümet kurulması, hukuk devletinin yerine getirecek devlet organlarının kurulması, sosyal kurumların hak ve adalet prensibine demokrasi esaslarına dayanmasını sağlayacak bir anayasa yapılması yer alıyordu. Yine aynı minvalde milletin gerçek iradesinin izharına imkan verecek bir çoğunluk istibdadını engelleyecek siyasi kuvvetin soysuzlaşmasını engelleyecek bir seçim kanunu yapmak gerektiği belirtiliyordu.³⁹

1960 Darbesini gerçekleştiren Milli Birlik Komitesi üyeleri bir süre sonra kendi aralarında fikir ayrılığı yaşamışlardı. Bir grup demokrasiye geçilmesi gerektiğine inanırken diğeri grup yönetime bir süre daha egemen olmak istemişti. 14'ler olarak bilinen ve cuntanın devamından yana olan subayların tasfiyesi ile

³⁰ Alkan, a.g.m., s. 55

³¹ Albayrak, a.g.e., s.522

³² Eroğul, a.g.e., s.229

³³ Eroğul, a.g.e., s.230

³⁴ Albayrak, a.g.e., s.541

³⁵ Albayrak, a.g.e., s.542

³⁶ Albayrak, a.g.e., s.548

³⁷ Suavi Aydın-Yüksel Taşkın, 1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s.63

³⁸ Aydın-Taşkın, a.g.e., s.65

³⁹ Aydın-Taşkın, a.g.e., s.66

yeniden demokrasiye geçme süreci hızlanmıştı.⁴⁰ 7 Aralık 1960 tarihinde MBK’da kabul edilen yasa ile kurucu meclisin kurulması kabul edilmişti. Kurucu Meclis MBK ve Temsilciler Meclisinden oluşacaktı.⁴¹ Temsilciler Meclisini oluşturan oluşumlar ve sayıları şöyledir; Devlet Başkanı; 10, MBK; 18, Bakanlar Kurulu üyeleri ve İl temsilcileri; 75, siyasi parti temsilcileri; CHP, 49, CKMP 25, diğer teşekküller ve kurumlar temsilcileri baro temsilcileri; 6 basın temsilcileri; 6 gençlik temsilcileri; 1, işçi temsilcileri 6, oda temsilcileri 10, öğretmen teşekkülleri temsilcileri; 6, tarım teşekkülleri temsilcileri 6, üniversite temsilcileri 12, yargı oranı temsilcileri 12 olmak üzere 256 kişiden oluşuyordu.⁴² Kurucu Meclisi’n çalışmalarına başlamasından kısa bir süre sonra Şubat ayında siyasi partilerin faaliyetlerine izin verilmişti.⁴³

2.2.1961 Genel Seçimlerine Katılan Partiler

Kurucu Meclisin siyasi partilerin faaliyetlere başlamasına izin verilmesi ile siyasi faaliyetler hız kazanmıştır. Yeni dönemde CHP ve CKMP ile birlikte DP’nin siyasi mirası üzerinde inşa edilen yeni partiler de kurulmuştur.

CHP, çok partili hayatın ilk dönemlerinde irtica ve komünizme karşı sağduyu ile mücadele edeceğini ilan ederken Türkiye’nin batı demokrasisini kabul eden bir devlet olduğunun altını çiziyordu. 1950’lili yıllarda demokratik rejimin doğru işlemesi ve gelişmesini kendine görev edinen CHP “ıslahat ve inkılapların sorumluluğunu taşıyan güçlük içinde vatana faydalı olmaya çalışan insanlardan” oluşan bir parti olduğunu savunuyordu.⁴⁴

CHP’nin 1959 yılında gerçekleştirdiği on dördüncü büyük kurultayı 1950’li yıllarda ses getiren gelişmeler arasında gösterilebilir. CHP Parti Meclisinin hazırladığı ve Ana Davalar Komisyonuna sunduğu “İlk Hedefler Bildirisi” kabul edilmişti. Bu bildiriye antidemokratik yasa, yöntem, düşünce ve uygulamaların kaldırılması, Anayasanın modern demokrasi ve toplum anlayışına uygun hale getirilerek halk egemenliği, hukuk devleti, sosyal adalet ilkelerine uygun olarak değiştirilmesi ve yapılması düşünülen yeni Anayasa devlet başkanlığı makamı yansız kalmalı, yasama organının yürütme üzerindeki denetiminin fiili ve etkili bir duruma getirilmesi, ikinci bir meclisin kurulması, mahkeme bağımsızlığı ve yargıç güvencesinin sağlanması için bir yüksek hakimlik şurasının kurulması ve seçimlerin serbest, eşitlikçi ve dürüst şartlar altında yapılmasını ve nispi temsil yönteminin benimsenmesi” yer alıyordu.⁴⁵

CHP’nin İlk Hedefler Bildirisinde yer verdiği ilkelerini temel alarak, 1960 darbesi sonrası Anayasa Komisyonunun anketinde de yer vermişti. Anketi genel başkan sıfatıyla cevaplayan İsmet İnönü Anayasa Komisyonu başkanı ve İstanbul Üniversitesi rektörü Ord. Prof. Dr. Sıddık Sami Onar’a hitaben bir de mektup yazmıştı. Çok partili rejime geçilmesine rağmen insan haklarına, temel hürriyetlere ve demokratik kurumlara yapılan saldırıların devam ettiğini vurgulamıştı. “Demokrasi için olgun bir toplumun varlığını dikkate almayan kötü niyetli siyasi iktidarın 1924 Anayasasını ihlal etmesi” ile darbenin yaşandığı vurgulanmıştı. Yeni yapılacak olan anayasada 1924 Anayasasının eksik yanlarının

⁴⁰ Aydın-Taşkın, a.g.e.,s. 79

⁴¹ Sina Akşin; “Siyasal Tarih”, Türkiye Tarihi Çağdaş Türkiye 1908-1980 C. 4 (Yayın Yönetmeni; Sina Akşin), Cem Yayınevi, İstanbul, 2000, s.237

⁴² Tunca Özgişi; Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu, TBMM Basımevi, Ankara, 2012, s.45

⁴³ Aydın-Taşkın, a.g.e.,s 80

⁴⁴ Tarık Zafer Tunaya; Türkiye’de Siyasi Partiler 1859-1952,Arba Yayınları, İstanbul, 1995, s. 565

⁴⁵ Albayrak, a.g.e., s. 494

giderilmesini ve insan hakları, temel hürriyetler ve demokratik kurumların anayasa teminatına bağlanarak hukuk devletinin kurulması gerektiği belirtilmişti. “Türk milletinin refah ve saadet medeniyet yolunda ilerlemesi bir bütün teşkil eden Atatürk devrimlerinin korunmasına, laiklik esasına ve laik müesseselere hürmet edilmesine ve her türlü din istismarcılığının yok edilmesine bağlıdır. Bu sebeple yeni Anayasada bu hususları gerçekleştirecek teminat hükümlerine yer verilmelidir” deniliyordu. ⁴⁶ CHP’nin ankete verdiği cevapta ilk hedefler bildirisine gönderme yapılarak “Yeni Anayasada şahıs masunluğu, vicdan, düşünce, söz, basın, seyahat, öğretim, dernek, sendika, toplanma, mülk edinme ve tasarruf, çalışma, şirket, grev ve lokavt ve dilekçe hak ve hürriyetleri yer almalıdır.. Eski anayasada şirket, grev ve lokavt ve dilekçe hak ve hürriyetleri yer almalıdır... Eski anayasada olduğu gibi kanun ve amme nizamına ve adabına uygun dini ayinlerin yapılması serbest olmalıdır... İşkence, eziyet, müsadere ve angarya yasak olmalıdır... Hakim teminatı ve mahkeme bağımsızlığı bir Yüksek Mahkeme Şurasının hakimlerin bütün zat işleriyle yetkili kılınması sağlanmıştır... Anayasanın ihlal edilmemesi için de bir Anayasa Mahkemesi kurulacaktır. Bu mahkeme, iptal davası veya def’i yoluyla kanunların Anayasaya uygunluğunu inceleyecek ve siyasi partilerin kapatılmasıyla ilgili davalarda yetkili olacaktır... CHP, kanunların yapılmasına katılacak olan bir ikinci meclisin kurulmasını kabul etmekte, bu meclisin inkılapçı ve bilgili bir meclis olması ve kanunların yapılmasının iki meclisli sistemde gecikmeye uğramaması için gereken tedbirlerin alınmasını teklif etmektedir... Laikliğin din istismarına karşı korunması ve Atatürk devrimlerinin mahfuz tutulması hakkında da ayrı hükümler var... Üniversitelerin, radyonun ve Anadolu Ajansının muhtariyetine dair yeni Anayasaya hükümler konması da teklif edilmelidir... Mali hükümler arasında bütçe sisteminde iktisadi devlet teşekküllerinin meclisler tarafından murakabesini kolaylaştıran yenilikler teklif edilmekte ve hükümet bir milli kalkınma planı yapmaya mecbur tutulmaktadır...”⁴⁷

1961 seçimlerine katılan partilerden biri de Adalet Partisi’dir. Adalet Partisi, DP’nin mirası üzerine kurulmuştur. 11 Şubat 1961 tarihinde kurulan partinin genel başkanı Ragıp Gümüşpala’dır. AP’de Gümüşpala dışında kurucular arasında Necmi Ökten, Tahsin Demiray, Etem Menemencioğlu gibi isimler yer almıştır. AP tüzüğünün birinci maddesinde Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, İnsan Hakları Beyannamesi, Medeni Kanun ve Cemiyetler Kanunu esasında faaliyet gösteren bir siyasi parti olduğu belirtilmektedir. Partinin gayesi “Türkiye’de milli birliğin ve gerçek millet hakimiyetinin kuruluş gelişmesine, ferdin ve ailenin tam bir hürriyet, refah ve eşitliğe kavuşturulmasına, Türk milletinin ve devletinin yükseltilmesine çalışmak, programında yazılı içtimai emniyet, milliyetçilik, şahsiyetçilik, köycülük, muhitçilik ve şahsi teşebbüsçülük ile her sahada terakki ve tesanüdü gerçekleştirerek, milli bünyeye uygun ıslahatçılık esaslarını vatandaşlara benimsetmek suretiyle Türk milletine ve yurduna hizmet etmek” olarak açıklanmıştı.⁴⁸

Parti tüzüğünde yer verilen konulardan biri de seçimlere ilişkindi. Parti adayları, adaylıkları konanlar arasında, aday yoklaması, yapılarak seçildiği ve aday yoklamalarının ilçe merkezlerinde yapıldığı yer alıyordu. Mahalli teşkilat, adayları kendi seçim çevreleri içinde oturan partili üyeler arasında gösterilebileceği belirtiliyordu.⁴⁹

⁴⁶ CHP’nin Anayasa Komisyonu’nun Anketine Cevabı, Ankara, 1960, s. 3

⁴⁷ CHP’nin Anayasa Komisyonu’nun Anketine Cevabı, s.4

⁴⁸ Adalet Partisi Tüzük, Ankara, 1961, s. 22

⁴⁹ Adalet Partisi Tüzük, s.24

AP'nin yönetici profiline bakıldığında emekli asker, liberal, dindar ve aşırı sağda yer alanların olduğu görülmektedir. Rağıp Gümüşpala hem gerici hareketlerin hem de komünizmden ödün vermeyeceklerini belirterek partinin ideolojisini açıklamıştır.⁵⁰

Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi de 1961 seçimlerinde yer almıştı. CKMP'nin kökleri iki partiye dayanmaktadır. Bunlardan ilki 1948 yılında kurulan Millet Partisi'dir. 20 Temmuz 1948 tarihinde kurulan MP'nin kurucuları arasında Fevzi Çakmak, Hikmet Bayur, Kenan Öner yer alıyordu. DP içinden ayrılanlar tarafından kurulan parti kendini hem DP hem de CHP karşısında yer aldığını ifade etmişti. MP'nin kuruluşundan bir süre sonra Özdemokratlar Partisi ile Müstakil Demokratlar Grubu partiye katılmıştı.⁵¹ MP'nin kapatılmasından sonra bir kısım partili Cumhuriyetçi Millet Partisi'ni kurmuştu. Partinin Genel Başkanlığına Osman Bölükbaşı getirilmişti.⁵² CKMP'nin köklerinin dayandığı diğer parti 1952 yılında kurulan Türkiye Köylü Partisi'dir. Kurucuları arasında Etem Menemencioğlu, Remzi Oğuz Arık gibi isimlerin yer aldığı parti DP içinden ayrılan milletvekilleri tarafından kurulmuştu. Parti köylülerin temsilcisi olmayı amaçlamıştı.⁵³ Türkiye Köylü Partisi, 1958 yılında Cumhuriyetçi Millet Partisi'ne katılmış ve böylece CKMP kurulmuş oldu. CKMP 1960 öncesinde çift meclisli sistem, Anayasa Mahkemesinin kurulması ve yargı bağımsızlığını savunmuştu.⁵⁴

CKMP gayesinin Türkiye'de insan haklarını hakim kılacak ve bunların güvenilir teminata bağlayacak bir devlet nizamı kurmak olarak açıklamıştı. Bu gayeye "Hürriyet, emniyet, müsavat ve adalet mefkurelerine... millî hakimiyet ve laik cumhuriyet esaslarına... garp örneği demokrasi hukukuna... milliyetçilik akidesine" samimi olarak bağlı olarak ulaşabileceğine inanıyordu. CMKP; devleti insanların cemiyet halinde ve barış içinde yaşamak ve birbirlerine yardım etmek isteğinden ve ihtiyaçtan doğan devamlı ve medeni bir zorunluluk olarak kabul eder... "Devletin gayesi hürriyet, emniyet ve en zengin bir tenevvü içinde gelişmesi zaruri olan insan şahsiyetinin serbestçe teşekkülü ve inkişafına engel olmamak, şahsi faaliyetleri halk için ve halkın muvafakatiyle engel olmamak ve adalet temin etmektir. Parti memleketin istiklalini ve toprak bütünlüğünü bozmak ve insan haklarını ihlal etmek maksadını güden veya yabancı siyasi partilere alet olan ferd ve cemiyetlerin faaliyetlerini gayri meşru sayar... milliyetçilik partimizin prensiplerinden biridir. Bize göre millet mefhumunun en ehemmiyetli unsuru bir nevi düşünce ve his birliğidir ki millî vicdan teşkil ve müşterek bir hayat ve istikbale inancı tazammun eder. Millî şuurun teşekkülünde bir dil birliğinin büyük hissesini kabul eder."⁵⁵ demektedir. 1961 seçimlerinde meclise girmeyi başaran diğer parti Yeni Türkiye Partisi olmuştu. 11 Şubat 1961 tarihinde kurulan YTP'nin genel başkanı eski DP'li Ekrem Alican'dır. ⁵⁶ Partinin kurucuları arasında İrfan Aksu, Raif Aybar, Esat Eğilmez ve Sırrı Öktem gibi isimler yer almıştı.⁵⁷ YTP kuruluş gayesini programında yer alan esasların cumhuriyet kanunları doğrultusunda uygulamak ve memlekete hizmet etmek olarak açıklamıştı. "Vatandaşın serbest düşünce ve hareketlerine imkan veren demokratik hayat tarzını ve insanlık şerefini korumak suretiyle vatandaşın refah ve saadetini en başarılı bir şekilde tahakkuk ettirmek, totaliter zihniyetten uzak, anayasa düzeni içinde ferdi hürriyete müstenit içtimai

⁵⁰ Aydın-Taşkın, a.g.e., s. 83

⁵¹ Tunaya, a.g.e., s. 713

⁵² Aydın-Taşkın, a.g.e., s. 84

⁵³ Tunaya; a.g.e., s. 745

⁵⁴ Aydın-Taşkın, a.g.e., s. 84

⁵⁵ Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi Programı, s.7

⁵⁶ Aydın-Taşkın, a.g.e., s. 84

⁵⁷ Yeni Türkiye Partisi Tüzüğü ve Programı, 1963, s. 26

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ahenk ve muvazaneyi gerçekleştirmek, şahsiyetlerini ve kabiliyetlerini tam olarak geliştirebilmek için vatandaşların fırsat eşitliğine sahip olmalarını sağlamak, ileri insanlık topluluğunun ve batı uygarlığının hakiki bir üyesi olarak Atatürk devrimlerine sadık kalarak Türk milletinin dünyadaki yerini almasını temin etmek” partinin gayeleri arasındaydı.⁵⁸

Yeni Türkiye Partisi Tüzük/Programında 27 Mayıs 1960 askeri darbesinin yapılması haklı gösteren gerekçeler öne sürmüştü. Yeniden benzer bir hareketin yaşanmaması için bazı öneriler ortaya koymuştu. YTP’liler Türkiye’de parti programlarının ve tüzüklerin bir formalite olarak algılandığını ve iktidar süresince program ve tüzüklerin raflarda kalıp partinin önde gelen birkaç isminin yönetimde etkin olduğu iddia ediliyordu. “Bir memlekette demokratik rejimin kurulması yolunda gayretler sarfedilirken, bir takım demokratik hukuki ve siyasi teminat müesseseleri olduğu kadar, bu müesseseleri bu istikamette çalıştıracak bu zihniyet ve bu bünyeye sahip siyaset adam ve siyaset teşekküllerine de ihtiyaç vardır” denilerek mevcut düzenin denetimini sağlayacak mekanizmaların kurulmasına işaret ediliyordu.⁵⁹ “Siyasi partiler iktidarlarını sürdürmek için taviz, demagoji ve partizanlık politikası halinde, kitleleri ürkütme ve sindirme ve bu yoldan ayakta kalma hevesi uyandırmaktadır.” denilmektedir. “27 Mayıs 1960 hareketinin DP’li bütün vatandaş kitlelerine değil, bu partiyi 1946 yılındaki kuruluş gayelerinden uzaklaştıran ve bu surette memlekette şahsi idarelerini kurmaya çalışan mahdut lider kadrosuna yapılmıştır” denildikten sonra yeni kurulacak olan partide eski DP mensuplarına ve seçmenlerine her zaman diğer vatandaşlarla eşit imkanlar sağlamak gerektiğinin altı çizilmişti.⁶⁰

YTP’nin seçimle ilgili ilkeleri ise şöyleydi; her seçimde genel idare kurulunca hazırlanacak yoklama talimatnamesine göre milletvekilleri adayları mahallindeki oy miktarına göre sıralanır. Oy sayısında eşitlik olması halinde kura çekilir. Cumhuriyet senatosu üyeleri için de aynı yöntem uygulanır. Kanuna göre gösterilecek genel merkez adaylarının listelerdeki sıraları genel idare kurulunca belirleneceği belirtilmiştir.⁶¹

3.3.1961 Genel Seçimlerinin Eskişehir’deki Yansıması

3.1. 1961 Genel Seçimlerine Giderken Eskişehir’de Siyasi Partilerin Faaliyetleri

1961 genel seçimleri yeni bir dönemin de başlangıcı olmuştu. İkinci cumhuriyet olarak adlandırılan bu dönemde seçimler 1961 anayasasına göre yapılmıştı. Yeni anayasada meclisin iki kanatlı olması kabul edilmişti. Bu seçimlere Millet Meclisi için ilk kez nispi temsil sistemi uygulanmıştır. Senato için çoğunluk yöntemi uygulandı.⁶² 1961 seçimlerinde Kurucu meclisin kabul ettiği 26 Nisan 1961 tarihli Seçimlerin Temel Hükümlerini ve Seçmen Kütükleri Hakkındaki Kanun uygulandı. Bu kanununa göre; Millet Meclisinin ve Cumhuriyet senatosu seçimleri için genel bir kanundur. İkinci maddesinde seçimlerin serbest, eşit, tek dereceli, genel oy esasına göre yapılacağı, seçmenin oyunu kendisinin kullanacağı, oyların gizli verilmesi gerektiği ve oyların sayımı, dökümü ve tutanaklara bağlanmasının açık olarak yapılacağı belirtilmişti. 25 Mayıs 1961 tarihli milletvekili seçim kanununda ise cumhuriyet senatosu üyelerinin seçimi çoğunluk yani basit çoğunluk, milletvekili seçimi ise nispi D’hondt sistemine göre yapılması kabul edilmişti.

⁵⁸ Yeni Türkiye Partisi, s. 3

⁵⁹ Yeni Türkiye Partisi, s.30

⁶⁰ Yeni Türkiye Partisi; s. 32

⁶¹ Yeni Türkiye Partisi; s.24

⁶² Servet Armağan, “Türkiye’de Parlamento Seçimleri”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C.33, S.3-4, 1967, s.45-100

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

1961 seçiminde ilk kez milletvekili sayısı sabitleştirilmiş ve 450 olarak belirlenmiştir. Yine bu yasaya göre, milletvekili seçilebilme yaşı 30, seçmen yaşı 21, milletvekilliği süresi 4 yıl olarak belirlenmiştir.⁶³ Cumhuriyet tarihinde 27 Mayıs 1960'da ilk askeri müdahale sonucu demokrasiye ara verilmişti. Kurucu Meclisin 15 Ekim 1961'de seçime gidilmesi yönünde karar almasının ardından siyasi hayatı normalleşme sürecine girdiği görülüyor. Kapatılan Demokrat Partinin mirası Cumhuriyetçi Köylü ve Millet Partisi, Yeni Türkiye Partisi ve Adalet Partisi arasında paylaşılırken karşılarında tek parti döneminin iktidarı ve DP yıllarının ana muhalefet partisi Cumhuriyet Halk Partisi bulunuyordu.

1961 Seçimlerine gidildiği günlerde MBK üyeleri ile siyasi parti temsilcileri bir araya gelerek Yuvarlak Masa Toplantıları yapmışlardı. Bu toplantılarda alınan kararlar MBK üyeleri ile parti temsilcileri tarafında imzalanmıştı. Alınan kararlara göre; "Meşruluğunu kaybetmiş bir iktidara karşı yapılan 27 Mayıs 1960 ihtilalinin siyasi maksatlarla istismara konu yapılmaması, din konusunun hiçbir suret ve maksatla istismar edilmemesi, Yassıada mahkemeleri ve sonuçlarının politik tartışmaların dışında tutulması... Milli birlik ruh ve şuuru içinde her türlü bölgecilik, ayrımcılık, kin ve garz gibi yıkıcı cereyanlara karşı ortak bir cephe kurulması... Seçim sonrası siyasi tansiyonun memleket menfaatlerini zedelememesi için siyasi partilerin müşterek bir anlayış içinde bulduklarını teyit etmeleri, milli bir hüvviyet almış olan dış politikamızın partiler arası tartışma konusu yapılmaması, komünizm ile mücadelede milli bir cephe kurulması konularını ihtiva etmektedir."⁶⁴ deniliyordu.

Siyasi faaliyetlerin Nisan 1961'de serbest bırakılmasının hemen ardından Eskişehir'de de partilerin kongre çalışmalarını başlattıkları görülmektedir. Bu konuda en sıkıntılı parti CHP olmuştur. Parti haysiyet divanı, yaklaşık bir yıl önce bazı isimlerin partiden uzaklaştırılmasına karar vermişti. Yaşanan sorunu çözmek üzerine Ankara'dan S. Kurdoğlu gelmişti. Ancak bu durum çözülemediği gibi partiden istifaları da beraberinde getirmişti. Olayların devam etmesi halinde istifaların artacağı söylentilere ortaya artıyordu.⁶⁵

CHP'de yaşanan bu gelişmeler karşısında gençlik kolları bir bildiri yayınlamıştı. Bu bildiri de; 6.8.1961 tarihinde "CHP Şahısların Değil İlkelerin Partisidir" dözvi altında yapılan il kongremizde efendice bir mücadeleden mağlup çıkmayı hazmedemeyen istifa söylentileri çıkaran ve acz elerini örtmek için peşlerinden birkaç kişiyi daha iğfal edip sürüklemek amacıyla kapı kapı dolaşan zihniyetin temsilcilerinin CHP içerisinde yeri olmadığına hakiki halk partililerin bu gibi kişilerin peşinden gitmeyeceğine inanıyoruz.

Bizler CHP'li gençler olarak siyasi partilere yalnız seçebilmek amacıyla girip seçilemeyince ilke ve düşünceleri yolunda mücadele etmek için partiye girmediklerini ispat eden bu tutumlarının bir blöften ibaret olduğunu bilmekteyiz.

Bu gibi menfaat perestlerin yeri, değil CHP hiçbir siyasi teşekkül olmamalıdır. Ki oldukları umumi efkarca da bilinen bu kişileri biz CHP'li gençler olarak siyasi hayattan çekilmeye davet ediyoruz.⁶⁶ diyordu.

Seçimden dokuz ay gibi kısa bir süre önce kurulan AP Eskişehir'de de örgütlenmeyi başarmıştı. Ağustos ayında yapılan seçimlerde idare heyeti belirlendi. Buna göre; İdare heyetinde Naci Toros, Cemil Baranbey, Hilmi Öztürk, Kamil Bayraktar, Hamit Güven, Dr. Nuri Kutkan ve Ahmet Demirağ seçildi.

⁶³ Milletvekili Genel Seçimleri, s.XIII

⁶⁴ Yuvarlak Masa Bildirisi Bugün Merasimle İmza Ediyor, Cumhuriyet, 5 Eylül 1961, S.13321, s.1

⁶⁵ CHP Kriz Geçiriyor, İstikbal, 8 Ağustos 1961, S. 3083, s.1

⁶⁶ CHP İlkelerin Partisi İmiş, İstikbal, 8 Ağustos 1961, S. 3083, s.1

Başkanlığa Avukat Naci Toros, ikinci başkanlığa eski esnaf birlikleri başkanı Hilmi Öztürk, sekreterliğe Ahmet Güven, muhasipliğe ise Kamil Bayraktar seçildi.⁶⁷

1960 öncesi kurulan partilerden bir olan CKMP ise kapatılan DP il idare heyetinden 5 kişiyi partisine katmıştı.⁶⁸ Ancak ilerleyen günlerde partiden istifa edenler olmuştu. İstifaların nedeni CKMP'nin seçim şansını kaybetmesi olarak gösterilirken istifa edenler AP'ye geçmişti. Bu durum "Siyaset yolcularını taşıyan politika treninin AP istasyonuna aktarma yaptığı" olarak söyleniyordu.⁶⁹

Ancak seçimlere az bir süre kala ülke çapında AP teşkilatlarında bir çözülme meydana geldi. İzmir'de başlayan bu çözülme Eskişehir'de de görüldü. Sivrihisar AP teşkilatı toplu olarak istifa etti ve YTP geçti. Bu isimlerden biri de Sivrihisar'ın önemli isimlerinden Hamdi Potoğlu idi. İstifa nedeni olarak AP'nin son günlerde değişmiş olması ve üyelere karşı güven kazanamaması olarak gösteriliyordu.⁷⁰

Eskişehir'de seçime hazırlanan bir diğer parti YTP idi. Ağustos ayından itibaren seçim hazırlıklarını sürdüren parti 57 ilde ve 394 ilçede teşkilat kurmuştu.⁷¹ Eskişehir'de ise Ağustos ayı içinde Çifteler ve Mahmudiye'de teşkilat kuran parti ilerleyen günlerde diğer ilçelerde de teşkilat kurmayı hedeflemiştir.⁷² Yeni Türkiye Partisinde çalışmalarını oldukça sessiz yürüten parti kendini ideal partisi, prensip partisi ve tüzük partisi olarak tanımlıyordu.⁷³

3.2. Siyasi Partilerin Eskişehir'deki Propagandaları

Seçim propagandaları 24 Eylül 1961 tarihinde başlamıştı. Partiler ilçe, köy ve mahallelerde açık hava ve kapalı salon toplantıları, miting, radyo (belediye hoparlörü ve TRT) aracılığı ile halka ulaşmış ve vaatlerde bulunmuşlardı.⁷⁴ Partilerin seçim çalışmalarında il teşkilatları kadar merkezden gelen yöneticiler de halkla bir araya gelerek partilerinin söylemlerini, vaatlerini dile getiriyorlardı.⁷⁵

CHP seçim çalışmalarında milletvekili ve senatör adayları ile Seylap, Yıldıztepe, Sarısu ve Işıklar mahalleleri, Beylikahır, Çifteler, Mahmudiye ve Seyitgazi ilçeleri ile köylerde halk ile bir araya gelmişlerdi. Ayrıca CHP Genel Sekreteri İsmail Rüştü Aksal ile Profesör Feridun Ergin de desteklemek için gelmişlerdi.⁷⁶

CHP'lilerin Sivrihisar Caddesinde ve Seylap Mahallesinde yaptıkları toplantılarda Senatör ve milletvekili adaylarından Yaşar Eğin, Yavuz Abadan, İbrahim Cemalcılar, Hayri Başer, il idare kurulundan Orhan Erden, Avukat Mail Büyükerman ve stajyer Avukat Ertekin Tanrıyakul, birer konuşma yaptı. Partililer, iktidara geldiklerinde uygulayacakları politikaların araştırma bürosu tarafından hazırlanmakta olan tasarımlardan ve ekonomik kalkınma planlarından söz ettiler.⁷⁷

CHP senato adaylarından Yavuz Abadan ise Çifteler caddesinde yaptığı konuşmada CHP'nin cumhuriyetin kurucu partisi olduğuna değinerek misyonunu açıkladı. CHP kurucu, yapıcı ve yaratıcı bir

⁶⁷ AP İl İdare Heyeti, *İstikbal*, 26 Ağustos 1961, S.3099, s.1

⁶⁸ Avukat Osman Remzi Sezer Başkanlığa Seçildi, *İstikbal*, 4 Ağustos 1961, S.3080, s.1

⁶⁹ CKMP'den İstifalar Devam Ediyor, *İstikbal*, 26 Ağustos 1961, *İstikbal*, S.3098, s.1

⁷⁰ Adalet Partisi Dağılıyor, *İstikbal*, 19 Eylül 1961, S. 3119, s.1

⁷¹ İrfan Aksu Yeni Türkiye Partisinin Durumu Açıkladı, *İstikbal*, 10 Ağustos 1961, S.3085, s.1

⁷² YTP İdeal, Tüzük ve Prensip Partisidir, *İstikbal*, 21 Ağustos 1961, S. 3094, s.1

⁷³ YTP İdeal, Tüzük ve Prensip Partisidir, *İstikbal*, 21 Ağustos 1961, S. 3094, s.1

⁷⁴ Seçim Propagandası Pazar Günü Başlıyor, *İstikbal*, 21 Eylül 1961, S. 3121, s.1

⁷⁵ CHP Genel Sekreteri İsmail Rüştü Aksal Eskişehir'e Geliyor, *İstikbal*, 29 Eylül 1961, S. 3128, s.4, Prof. Dr. Feridun Ergin Şehrimize Geliyor, *İstikbal*, 30 Eylül 1961, S.3129, s.1, YTP'de Ümit Arttı, *İstikbal*, 12 Ekim 1961, S. 3139, s.1

⁷⁶ CHP Genel Sekreteri İsmail Rüştü Aksal Eskişehir'e Geliyor, *İstikbal*, 29 Eylül 1961, S. 3128, s.4, Prof. Dr. Feridun Ergin Şehrimize Geliyor, 30 Eylül 1961, S.3129, s.1

⁷⁷ CHP Seylap ve Sivrihisar Caddesi Toplantıları, *İstikbal*, 28 Eylül 1961, S. 3127, s.1

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

partidir diyen Abadan sözlerini şöyle sürdürdü; “40 yıl önce Atatürk Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile Milli Mücadeleyi açtı, 38 yıl önce halk fırkası ile Cumhuriyeti kurdu. Cumhuriyet bizim için yeni bir anlayış, yeni bir hayat düzeni, bütün devrimlerin yaratıcı hamlelerin toplamı demektir. Cumhuriyet siyasi hayatta fazilet ve başarı kaynağıdır. CHP İnönü’nün başkanlığında Türk Milletini ikinci cihan harbinin yıkıcı tahribatından kurtardı. Böylece devletimizin ikinci defa kurtuluşunu devam ve kararlılığını sağladı. CHP 15 Ekim seçimlerinin sonunda milletin güveni ile 3. Kuruculuk görevine hazırlanıyor. Bunu da sizin desteğiniz ve güveninizle başaracaklar? Memleketimiz için saat milletimiz için yükselme halkımız için kalkınma yolunu açacaktır” dedi.⁷⁸

CHP’nin Seyitgazi mitinginde AP tarafından yapılan bazı eleştirilere cevap verildi. CHP senato ve milletvekili adayları Yaşar Eğin, Yılmaz Sazak, Avukat Cahit Donker Şerafettin Polat’ın bulunduğu mitingde, düşmanlık değil kardeşlik prensibini savunduklarını söyleyen partililer AP’lilerin; köylülere “aman koyun ve keçilerin elinizden bir an evvel çıkartınız çünkü CHP iktidara geliyor yoksa hepiniz köyünüzden süreceksin” şeklindeki, Türklüğe ve insanlığa yakışmayan sözleri CHP’liler vatanımızın dahi yapamayacağı çirkin propagandayı şiddetle reddetti.⁷⁹

CHP senatör adaylarından Yaşar Eğin merkez köylere düzenlediği gezide halka şu vaatlerde bulundu; “Nüfusunun yüzde 75’i köylü olan ve milli gelirinin yüzde ellisini Ziraat sahasında alan memlekette milli kalkınmamızın ziraat sahasında yapılacak kalkınmaya büyük bir yer ayrılmasıyla kesimdir. Bu bakımdan ziraat istihsalini arttırmak için zirai kredi, sulama ucuz gübre ve tohumluk temini ve zirai yatırıma eskisinden daha fazla sürat verilmesi lazımdır. CHP işte bunları tahakkuk ettirecektir”⁸⁰ dedi. CHP dördüncü sıra adayı, uzun yıllar Çifteler Köy Enstitüsü yöneticiliği yapan Rauf İnan uzun yıllar görev yaptığı Çifteler ve Mahmudiye’de seçim faaliyetlerini sürdürdü. Halka oylarını dikkatli kullanmalarını tavsiye etti.⁸¹

Seçime az bir zaman kala gazeteye demeç veren CHP il başkanı Bekir Karacaşehir “Dört partinin faaliyet gösterdiği bu şehirde seçimleri CHP kazanacaktır. Bütün olarak partimiz seçimle çekildi, seçimle başa gelecektir. Biz şahsi menfaatlerin düşmanı ve milli yararların dostuyuz.” dedi.⁸²

1961 seçimlerinde CHP kadınlar kolunun çalışmaları önemli bir yer tutmaktadır. 1961 seçimlerinde CHP kadınlar kolu başkanlığı ilk kez Türkiye’de bir açık hava toplantısı düzenlemiştir.⁸³ CHP’li kadınlar tarafından, kadınlara düzenlenen kapalı salon toplantılarında ise seçimlere katılma, oy verme,⁸⁴ kadın hukuku ve işçi inkılapları konularında açıklamalar yapılırken konuyla ilgili film gösterimi de yapılmıştır.⁸⁵ Kadınlar kolunun düzenlediği toplantılara, CHP, senatör adayı Yavuz Abadan’ın eşi, Nermin Abadan⁸⁶ Türkan Gök, Hatice Erbil gibi isimler konuşmacı olarak katıldı. Toplantılarda ayrıca çeşitli kitap, broşür gibi yayınlar da basılıp dağıtıldı.⁸⁷

⁷⁸ Yavuz Abadan’ın Konuşması Pasajlar, *İstikbal*, 30 Eylül 1961, S. 3129, s.1

⁷⁹ CHP’nin Seyitgazi mitingi, *İstikbal*, 10 Ekim 1961, 3137/3

⁸⁰ Yavuz Eğin’in konuşmasından Pasajlar, *İstikbal*, 30 Eylül 1961, 3129, s. 1

⁸¹ Rauf İnan Çifteler ve Mahmudiye’de, *İstikbal*, 3 Ekim 1961, S.3131, s.1

⁸² Seçimleri CHP Kazanacaktır, *İstikbal*, 9 Ekim 1961 S. 3136, s.1

⁸³ Eskişehir’de Kadınlar Bir Miting Tertip Etiler, *Cumhuriyet*, 10 Ekim 1961, S.13386, s. 5

⁸⁴ CHP kadınlar kolu da faaliyete geçti, *İstikbal*, 29 Eylül 1961, S. 3128, s.1

⁸⁵ CHP kadınlar kolunun toplantısı, *İstikbal*, 3 Ekim 1961, S. 3131, s.1,

⁸⁶ Nermin Abadan’ın Konferansı, *İstikbal*, 29 Eylül 1961, S. 3128, s.1

⁸⁷ CHP Kadınlar Kolu Da Faaliyete Geçti, *İstikbal*, 29 Eylül 1961, S. 3128, s.1

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala, seçim çalışmalarının başladığı ilk günlerde ani bir kararla Eskişehir'e gelmişti. Gümüşpala'nın bu ani gelişi nedeniyle az sayıda partili seçmene hitap etmişti. Gümüşpala "Aziz Eskişehirli... partimiz kurulduğundan bugünde kadar muayyen zümrelerin tertiplerine maruz kaldık. Fakat büyük Adalet Partimizin suçsuzluğunu ortaya çıkarmıştır. AP milletini yüzünü güldürmek istiyor. Bizim için, koltuk, menfaat, partizanlık yoktur. AP zafere doğru koşmaktadır."⁸⁸

AP'nin seçim beyannamesinde başlıca amacının çağdaş batı medeniyeti hukukuna, demokratik rejime ve İnsan Hakları ve Evrensel Beyannamesi'nde belirtilen gereklere uygun Türk cemiyet düzenini ve hukuk devletinin gereği gibi kurulması, işlenmesi ve gelişmesi olarak belirtiliyordu. Ancak AP 1961 seçimleri öncesinde yaptığı propagandanın çok partililerin karıştığı adli olaylar ile gündeme gelmişti. Mihaliççik'ta "Ey CHP" başlıklı bildiri dağıtan AP'liler tutuklanarak mahkemeye sevk edilmişti.⁸⁹ Yine senatör adaylarında Gavsi Uçagök'in Ragıp Gümüşpala'nın Menderes hakkında söylediği "...yapılan inkılabı kana bulamayalım, ne olur bunları asıp kesmektense cezalarını müebbet hapse çevirelim sözleri..." üzerine savcılık devreye girmişti.⁹⁰

AP'nin propagandasını CHP üzerinde yoğunlaştırdığını görüyoruz. Milletvekili aday İsmet Angı, CHP'nin idari ve ekonomik alanda ülkeyi iyi yönetemediğini, Atatürk'ün adını kullanarak istismar ettiğini ve ekonomik olarak kötü idarenin sıkıntılarını halkın omuzlarına yüklediğinden söz etti. Milletvekili adaylarından Aziz Zeytinoglu ise amaçlarının bir koltuk sahibi olmak olmadığını, milli menfaatlerin her şeyden önce geldiğini belirttikten sonra "Biz iktidarı almak için seçimlere girmiyoruz, gayelerimiz milli refah ve huzuru getirmek ve memleket menfaatlerine geniş ölçüde yer vermektir." dedi.⁹¹

Seçimlere bir aydan az bir zaman kala AP'de istifalar yaşandı. Eskişehir'de istifa edenler CHP dışındaki muhalefet partilerine kaydolmuşlardı. İlk istifa eden Hamdi Potuoğlu, DP eski il başkanı Ali Rıza Ilıcalı, Hilmi Öztürk ve DP ikinci başkanı Avukat İsmail Angı idi. İstifaların yoklamada kazanılamaması ve milletvekili listelerinde yer alınmaması üzerine gerçekleşmişti. Bu istifaların ardından Çifteler ve Sivrihisar ilçe teşkilatları da istifa etmişlerdi. AP Eskişehir teşkilatından milletvekili aday Ömer Ucuzal istifaları şu şekilde değerlendirmişti; "Seçim sathına girdik. İstifa eden arkadaşlar namzet veya namzetin yakını olan kimselerdir. Bunun takdirini sizlere bırakıyorum."⁹²

AP'den ayrılanların bir kısmı YTP'ye üye olmuştu. Ancak YTP bu konuda titiz davrandıklarını ve her gelen AP'liyi partiye almadıklarını söylemişti. Yine istifa edenlerin büyük kısmının Sivrihisar ve Mihaliççik ilçelerinden geldiği belirtilmişti.⁹³

YTP'nin seçim propagandasında Fahrettin Kerim Gökay, Menderes'in avukatı Hüsamettin Cindoruk, emekli General Esat Eğilmez destek vererek seçim çalışmalarına katılmışlardı.⁹⁴ YTP'nin seçim propagandası da CHP ve diğer partiler gibi il merkezindeki açık ve kapalı toplantılar ile ilçe ve köylere yapılan ziyaret sırasında gerçekleştirdi. YTP'nin seçim çalışmalarında köy ve köy sorunları ile diğer partiler üzerinden söylemler gerçekleştirdiği görülmektedir. YTP İstanbul il başkanı Ordinaryüs Prof.

⁸⁸ İnönü ve Gümüşpala İlk Konuşmalarını Yaptılar, Cumhuriyet, 26 Eylül 1961, S.13342, s.5

⁸⁹ 4 Adalet Partili Tevkif Edildi, İstikbal, 12 Ekim 1961, S. 3139, s.3

⁹⁰ A. Partisi Senato Adayı, İstikbal, 2 Ekim 1961, S. 3130, s.1

⁹¹ AP Kuvvetleniyor, İstikbal, 10 Ekim 1961, S. 3147, s.1

⁹² Gümüşpala Yalanlarken İstifa Haberleri Geliyor, Cumhuriyet, 23 Eylül 1961, s.13339, s.5

⁹³ Sait Terzioğlu, Eskişehir'de Bu Seçimde 68 Bin Oy Taksim Olacak, Cumhuriyet, 1 Ekim 1961, S. 13347, s.4

⁹⁴ YTP'de Ümit Arttı, İstikbal, 12 Ekim 1961, S. 3139, s.1

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Fahrettin Kerim Gökay yaptığı konuşmada diğer partileri tek tek ele almıştı. “İşte bereketli yağmurlar, güz yağmurları altın damladır. Altın damla, partimizin altın başağına düşmüştür. Oy avcılığından koltuk hırsından azade olarak ve memlekette vatandaş, hizmetinde olduğunu bildiren partilerden birisi yıpranmış ve kocamıştır. Tarihte geçirdiği demokrasi imtihanı başarılı olmamıştır. Diğer bir parti ise, Millet itimadını senelerdir kazanamamış meclise ancak birkaç mebus sokabilmiştir. Hedef ve gayeleri değişiktir, istikrarsızdır. Diğer yeni kurulan bir parti ise, hislere dayanmaktadır. Bunlar da gerçek bir fikri yoktur. YTP program, tüzük, ideal ve nihayet inanç ve iman partisidir. Biz kuvvet ve kudretimizi bizi anlayan, bizi duyan idealist insanlarla ve nihayet vatandaşların acılarından, ızdıraplarından ve yaralarından almaktayız ama bu hiçbir zaman bir taviz politikası değildir. Bir gerçek hürriyet görüşleri içinde bir yatırım partisiyiz. Bu arada şunu da belirtmek isterim ki köylü, işçi, memur ve nihayet vatandaş dert ve davalarının yanında gençlerimizin manevi alanda iyi ve mahut karakterlerle yetişmesini temenni edeceğiz. İnani ve imanı olmayan bir gençliği istemiyoruz. Çünkü ondan cemiyete ne millete ne de memlekete fayda gelmez.” dedi.⁹⁵

Milletvekili adaylarından Faiz Dermanel ise, köylerin ve köylülerin yaşadığı sıkıntıların üzerinde durarak, bu konularda yapılması gerekenleri belirtmiştir. Dermanel dönemin politikalarını da eleştirmiştir. Dermanel, o dönemde Hilton olarak nitelenen ve 65 milyon lira harcanan Porsuk Oteli yerine gübre fabrikası yapılması gerektiğini, böylelikle hem gübrenin ucuz alınacağını hem de gübre fabrikasında insanların istihdam edilmiş olacağını söylemiştir.⁹⁶

Seçime az bir zaman kala Sarıcakaya ve Seyitgazi teşkilatlarını kuran YTP böylece Eskişehir ilçe teşkilatlarını tamamlamıştı. Parti olarak miting yapmadıklarını belirten YTP Eskişehir il başkanı Salih Kesikoğlu; “Maksadımız bir gazetenin yazdığı gibi meydan konuşmamız olmadığı için YTP zayıf diyorlar. Biz zayıf değiliz. Kuvvetliyiz. Fakat bizim de kendimize göre prensiplerimiz var. Biz öyle palavracı partilerden değiliz. Herkes ilk defa konuşsun sonra biz konuşuruz. Çünkü palavracıların mumu çabuk söner, onlar sabun köpüğü gibidir.” dedi.⁹⁷ Salih Kesikoğlu belediye hoparlöründen yaptığı konuşmada ise “Bitsin artık şu sen ben kavgaları! Bıktık usandık gına getirdik artık. Şu şahsiyet yapmalardan tahriklerden, konuşmalardan. Hepimiz hür vatanımızın aydınlık geleceğini özleyen ve bekleyen vatansever insanlar olarak milli birlik ruhu içinde ana davalara yönelelim” demişti.⁹⁸

Seçime katılan bir diğer parti CKMP ise seçime iki aydan az bir zaman kala istifalar nedeniyle zor günler yaşamıştı. İstifa edenlerin büyük kısmının AP’ye geçmesi “Siyaset yolcularını taşıyan politika treninin AP istasyonuna aktarma yaptığı” olarak değerlendiriliyordu.⁹⁹

CMKP lideri Osman Bölükbaşı’da Eskişehir’i ziyaret eden siyasetçilerden biriydi. Çok sayıda partili tarafından karşılanan ve yaklaşık beş bin kişi tarafından dinlenen Bölükbaşı yaptığı konuşmada CHP ve AP’yi eleştirmiştir. “Düşmanlıktan bir memlekete asla fayda gelmez Tenkid de etsek karşı partileri kardeşçe seveceğiz. Sözümler az olacak ama bu sözler hep özümüzden gelecek” demiştir. Eskişehirli sandığa gittiklerinde seçecekleri liderin geçmişine bakmaları istemişti. İsmet İnönü’ye hitaben “İsmet Paşa 46’daki suçlarımızı 50’de düzelttik diyor. Türk milletinin asil tazyiki olmasaydı İsmet Paşa 46’daki suçlarımızı nasıl tashih edebilirdi?” demişti. Diğer yandan DP’den ayrılması nedeniyle Ragıp

⁹⁵ *Günlerce Beklenen Gökay Konuştu, İstikbal*, 13 Ekim 1961, S.3140, s.1

⁹⁶ *YTP’nin Faaliyeti Arttı, İstikbal*, 11 Ekim 1961, S. 3138, s.1

⁹⁷ *Yeni Türkiye Partisi, İstikbal*, S. 3126, s.1

⁹⁸ *Dr. Saih Kesikoğlu Partilere İtidal ve Kardeşlik Tavsiye Ediyor, İstiklal*, 5 Ekim 1961, S. 3133, s. 1

⁹⁹ *CKMP’den İstifalar Devam Ediyor, İstikbal*, 26 Ağustos 1961, *İstikbal*, S.3098, s.1

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Gümüşpala'nın eleştirilerine maruz kalan Osman Bölükbaşı bu konuda da söylemde bulunmuştu. "... DP'den ayrılışımızı bir suç imiş gibi ifade etmektedir. DP'den ayrıldık, fakat imandan, inançtan ayrılmadık. 46'nın ruhu bir parti rozeti ile elde edilecek bir şey değildir. Camide Müslüman gözükp de puta hiç tapmadık. Biz her devirde erkekçe mücadele yaptık. Kimseyi arkadan vurmamak. Gümüşpala benim seviyeme inemezmiş bu seviye onda olursa iner, olmazsa nereye inecek?" demiştir. ¹⁰⁰

Sonuç

Türk siyasi tarihinde önemli bir dönüm noktası olan 1961 genel seçimlerinde DP'nin ruhu hissedilmiştir. Ekonomik sıkıntılar, dış politikada yaşanan olumsuzluklar, muhalefet ve basına uygulanan baskılar DP'ni iktidardan uzaklaştırılmasının en önemli nedenleridir. Ancak seçimlerden bir ay önce sabık başbakan Adnan Menderes, Dışişleri bakanı Fatih Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın idamı toplumda büyük bir tepkiye neden olmuştu. Halk bu tepkisini sandıkta göstermiş ve oylarını DP'nin mirasçısı olma iddiasıyla Türk siyasi hayatına katılan iki parti AP ve YTP arasında paylaşmıştır. Oy oranlarının bölünmesi iktidarın tek bir partiye bırakmamış ve Türk siyasi hayatında koalisyonlar dönemini başlatmıştır. Eskişehir özelinde baktığımızda ise idam edilen bakanlardan Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın seçim bölgesi olan Eskişehir halkı oylarını büyük oranda DP'nin mirasçısı olan AP'ye vermiştir. CHP'nin ikinci sırada yer aldığı bu seçimlerde Eskişehir'de de DP'nin ruhu kendini hissettirmiştir. 1961 genel seçimlerinde CHP oyların%36,7, AP %34,7, YTP, %13,9 ve CMKP ise %13,4 oranında almıştı. ¹⁰¹ Eskişehir'de ise AP oyların %37,4'ünü alarak 3 milletvekili çıkarmıştı. CHP ise oyların %35,3'ünü alarak 2 milletvekiline sahip olmuştu. CMKP oyların%24,7'sini alarak bir milletvekili çıkarırken, meclise girmeyi başaran YTP Eskişehir'de ancak %1,8 oranında oy alabilmiş ve milletvekili çıkaramamıştı. ¹⁰²

Kaynakça

Akşam

Cumhuriyet

Demokrat Eskişehir

İstikbal

Ulus

Yeni Haber

Zafer

Adalet Partisi Tüzük, Ankara, 1961

CHP'nin Anayasa Komisyonu'nun Anketine Cevabı, Ankara, 1960

Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi Programı

Milletvekili Genel Seçimleri; Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, 2012

Yeni Türkiye Partisi Tüzüğü ve Programı, 1963

Akşin Sina; "Siyasal Tarih", Türkiye Tarihi Çağdaş Türkiye 1908-1980 C. 4 (Yayın Yönetmeni; Sina Akşin), Cem Yayınevi, İstanbul, 2000

Albayrak Mustafa, Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960), Phoenix Yayınevi, Ankara, 2004

¹⁰⁰ Bölükbaşı Dün Eskişehir'de Gümüşpala ile İnönü'ye Şiddetle Çattı, Cumhuriyet, 6 Ekim 1961, s. 13352, s. 5

¹⁰¹ Özgişi; a..g.e, s.127

¹⁰² Milletvekili Genel Seçimleri; s. 51

Aydın Suavi - Taşkın Yüksel, 1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014
Eroğul Cem, Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi, Yordam Kitap, İstanbul, 2013
Goloğlu Mahmut; Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1946-1950 Demokrasiye Geçiş, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2013
Özgişi Tunca; Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu, TBMM Basımevi, Ankara, 2012
Tunaya Tarık Zafer; Türkiye'de Siyasi Partiler 1859-1952, Arba Yayınları, İstanbul, 1995
Turan Şerafettin; Türk Devrim Tarihi C.4, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999
Akıncı Abdulvahap; "Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçişte Etkili Olan İç Faktörlerin Analizi", KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 17 (29) (2015)
Alkan Mehmet Ö., Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Seçimlerin Kısa Tarihi
Armağan Servet, "Türkiye'de Parlamento Seçimleri", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C.33, S.3-4 (1967)
Yakut Kemal, "Çok Partili Döneme Geçişte Eskişehir'de Siyasal Yapı" Eski Yeni Dergisi, Yıl 3, S. 25 (Mart 2011)

YAZILI BÜYÜ’NÜN TÜRK HALK KÜLTÜRÜ VE DINDARLIĞI İÇERİSİNDEKİ YERİ VE CEVŞEN DUASI’NIN SÜREKLİLİK VE DEĞİŞİMİ

Duru Özden GÜRBÜZ

MEB

Öz

İnsanlık tarihi ile beraber toplumlarda tüm doğa olaylarını yöneten doğaüstü gizil bir güce duyulan inancın varlığı görülmektedir. İnsanlar, korktukları varlıklardan korunma ihtiyacını karşılamak ve doğayı kendi iradelerine bağlamak amacıyla doğaüstü varlıkları, nesne, yer ve kişileri araç olarak kullanmaktadır. Bu araçlardan biri de yazılı büyü içinde yer alan muskalarlardır. Makalenin giriş bölümünde sözlü ve yazılı kültürlerdeki büyü inancı hakkında bilgi verildikten sonra büyüün yazıya aktarılma çeşitlerinden olan muskaların tarihsel süreç içerisindeki yapısı, işlevi ve çeşitleri açıklanmaktadır. Dini yaşantı içinde kökleşmiş halk inanışlarının ve kalıplaşmış uygulamaların önemli bir yeri vardır. Türk halkının dini yaşantısında eski Türk kültürünün özelliklerinin İslami inançlarla bir arada yaşadığı, geleneksel dini unsurlarla İslam’a aykırı olmayan halk inanışlarının bütünleştiği görülmektedir. Dini yaşantı içinde yer alan bu inanç ve inanışlar, kültürün oluşumunu desteklemektedir. Türk halk kültürü içinde yer alan geçmişten günümüze kadar gelen en yaygın ve somut göstergelerden biri muskalarlardır. Bu bağlamdan hareketle çalışmada Türk halk kültürü ve dindarlığında muskanın yeri ve sürekliliği üzerinde durulmaktadır. Muskaların hazırlanış ve kullanım amaçlarına bakıldığında eski Türklerin inanışlarından İslamiyet’in kabulüyle günümüze gelene kadar pek fazla değişikliğe uğramadığı tespit edilmiştir. Makalede koruma-korunma amaçlı yazılan Cevşen Duası’nın zaman içerisinde muska gibi kullanılmaya başlanması, içeriği, tarihsel açıdan değerlendirilmesi, dini gruplar içerisindeki işlevleri, süreklilik ve değişimi açısından değerlendirme yapılmıştır. Cevşen Duası, Kur’an-ı Kerim’de birebir yer almadığı halde Türk halk kültürü ve dindarlığı içinde kişiyi başına gelebilecek olumsuzluklara karşı koruduğuna inanılan pek çok duadan biridir. Dini bir temellendirmeye dayanmamasına rağmen Cevşen Duası’nın Türk toplumunda her kesimden insanın yanı sıra özellikle Nur Cemaati ve Gülen Cemaati tarafından kabul gördüğü ve kullanılmaya devam ettiği görülmektedir. Makalenin sonunda halkın yaşam tarzı ve kültürü ile bütünleşerek günümüze kadar gelen Cevşen Duası’nın Gülen Cemaati aracılığıyla hangi amaçlarla kullanıldığı ve 2016’da Gülen Cemaati-FETÖ tarafından gerçekleştirilen darbe girişiminin ardından ülkede görülmeye başlanan sosyo-kültürel değişimin Cevşen Duası’nı kullanımına yansımaları üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yazılı büyü, muska, Türk halk kültürü, Türk halk dindarlığı, dini gruplar, Cevşen Duası.

THE PLACE OF WRITTEN MAGIC WITHIN TURKISH FOLK CULTURE AND RELIGION AND THE CONTINUITY AND CHANGE OF CEVŞEN PRAYER

Abstract

Along with the history of humanity, it is seen to be believed in the presence of occultism managing all natural phenomena in society. People use supernatural beings, objects, places, and people as means of meeting the need for protection from their fearful existence and to connect nature with their will. One of these tools is the amulets which are in the written magic. In the introduction of the article, given the information about the magic beliefs in oral and written cultures, the structure, function and variety of muskas in historical process are explained. It is seen that ancient Turkish cultural features co-exist with Islamic belief and traditional religious elements and the people's beliefs were integrated. In the religious life of the Turkish people it is seen that the features of old Turkish culture and Islamic beliefs co-existed and that the traditional religious elements integrated with the folk beliefs which do not contradict with Islam. From past to present, "amulets" are one of the most concrete and common examples appearing in Turkish folk culture and religion. When it comes to the preparation and use of muskets, it has been determined that the beliefs of the ancient Turks have not changed much with acceptance of Islam until today. In this article, Cevşen prayer, which was first written for the purpose of protecting/being protected but in due course began to be used as muska, is assessed in terms of its functions in religious groups, its continuity and change in the historical process. The Cevşen Prayer is one of the many prayers which is believed to protect against problems that may arise in Turkish folk culture and religion, even if it is not mentioned in the Qur'an. Although it does not base on a religious foundation, it appears that the Cevşen Prayer has been accepted and used by specifically Nur Community and Gülen Community besides all the segments of Turkish society. At the end of the article It is explained that the Cevşen Prayer, which was integrated with the life style and culture of the people and came until today, was used for which purposes by the Gülen Community. And the reflections of the socio-cultural change that began to be seen in the country following the coup attempt by Gülen Community -FETÖ- in 2016 on the use of the Cevşen Prayer were emphasized.

Keywords: written magic, amulet, Turkish folk culture, Turkish folk religiosity, religious groups, Cevşen Prayer.

Giriş

İnsanlık tarihi boyunca toplumsal hayatın en önemli kurumlarından birisi 'din'dir. Din, insan kişiliği için vazgeçilmez bir faktör olarak her yönüyle insanları etkileyen bir içeriğe sahiptir (Bilici 2012: 212). Ne kadar ilkel olursa olsun dinsiz ve büyüsüz halk yoktur. Büyüsel ve dinsel kurallar, sözün içselleştirilerek kutsalla doğrudan bağlantı kurmayı, kişinin olumsuz durumlardan kurtulmasını sağlar. Büyü, insan için güvenin kuşkudan, direncin kararsızlıktan ve iyimserliğin karamsarlıktan daha değerli olduğunu ifade eder (Malinowski 1990: 8-14/79). İnsanlığın en eski inançlarından olan büyü, doğaüstü güçlerin varlığını kabul etmek, bu güçlerden yararlanmak ve doğayı insan iradesine bağlamak için kullanılmaktadır (Hançerlioğlu 2010: 93). James George Frazer, Altın Dal-Dinin ve Folklorun Kökleri-

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

adlı kitabında dünyanın her yerinde ve tüm dönemlerinde rastlanan toplumsal ve kültürel bir olgu olan büyüü, ilkel insanın taklit ya da temas yöntemi ile doğayı denetimi altına almak amacıyla kullandığını dile getirmektedir (2016: 18-32). Malinowski, ilkel insanların totem, bitki ve hayvanları sadece ihtiyaç giderme amaçlı kullandığını düşünürken Lévi-Strauss, (2004: 25-57) bu düşünceyi eleştirmekte, evrenin ihtiyaçları giderme kadar bir düşüncenin nesnesi olduğunu dile getirmektedir. Toplumsal yaşantıda var olan büyü, bütün sözlü ayin biçimleri, duaları, istekleri içeren bir olgudur.

Sözlü kültür döneminde yaşayan insanların zamanla ilişkisi bizimkinden tamamen farklıdır. Yazının olmadığı dönemlerde hep şimdiki zaman vardır, geçmiş ile gelecek yoktur. Kaos yaşandığında büyü yolu ile kutsalla bağlantı kurulup zaman bükülmekte, tamir edilmekte ve bu sayede sürekli şimdiki zaman içerisinde yaşanmaktadır. Modern zamanda ise bu mümkün değildir (Ong 1999: 46-96). Sözlü kültürde söz söylenirken ifadeye anlam katılabilir, yazılı kültürde ise bu durum sözlü kültürdeki kadar kuvvetli değildir (Ong 1999: 165-166; Goody 2001: 62).

Sözün insan üzerinde etkisinin olduğu kesindir. Psikoterapi'nin¹ psikolojik hastaların tedavisinde kullanılması, sözün etkisinin bilimsel bir disiplin tarafından da kabul gördüğünü göstermektedir.

Düşünsel yapının gelişimi, sözlü kültür ve yazının bulunmasından sonraki yazılı kültür ortamlarında değişim göstermektedir. Ong, sözlü kültürün ve yazılı kültürün birbirinden bağımsız düşünülemediğini ve sözlü kültürden yazıya geçişte toplumların ticari, siyasi, eğitim, dil, din gibi birçok yapıda değişimler yaşadığını ve bu dönemlerde var olanları harmanlayarak yaşadığımız dönemin oluşturulduğunu dile getirmektedir. Bu bağlam da geçmişin değer yargılarının sözlü kültürden yazıya geçerek kendini devam ettirdiği gerçeğini ortaya çıkarmaktadır.

I. Yazılı Büyü-Muskannın Tarihsel Süreci, Yapısı ve Çeşitleri

Sözün büyüsel etkisi, tarihsel süreç içerisinde gelişime ayak uydurarak sosyal, kültürel ve bilimsel birikimlerini, yazının icadıyla birlikte sürdürmeye devam etmiştir. Sözün egemen olduğu yazının bulunmadığı dönemlerde dil, düşünceye aracılık ederken bazen sembollerle kullanılmıştır. Yazılı iletişimin başlaması ile beraber düşünce ve istekler yazı ile ifade edilmeye başlanmıştır.

Doğa bilgisinden yoksun olunan sözlü kültürün egemen olduğu çağlarda doğa, insanlar üzerinde korkunç bir güç olarak etki yaratmış; görünmeyen ancak her zaman her yerde hissedilen bu güce; Avusturya yerlileri 'mana', Kızılderililer 'manitu', Hintliler 'bahman', Yunanlılar 'daimon' adını vermiştir. Doğada olan ve bu gücü taşıdığına inanılan nesnelere, insanlar tarafından çeşitli yöntemlerle yapılmaya başlanmış ve insan üzerinde taşıdığı zaman kişiyi kötülüklerden koruduğu inancını barındırmışlardır (Haçerlioğlu 2010: 93/346).

Romalılar, büyüü anlamsız görmekle birlikte Mısırlıların büyülerinden etkilenmiş ve büyücülere başvurmuşlardır. Eski Yunan'da Parphyrius gibi kendini büyüye adayın insanlar ile beraber Pisagor'un rakamları, büyüü daireler içinde kullanılmıştır. Eski Çin'de büyü, Taoizm'le özdeşleştirilmiş bunun yansıması olarak insanı yaşarken ve öldükten sonra güçlendirmek için yapılmıştır. Hindistan'da ise yaşamla büyü hep iç içe olmuştur (Tanyu 1992: 503). Eski İran'da din ve büyü büyük ölçüde birbiriyle

¹Psikoterapi (Yunanca psycho "ruh" ve therapia "tedavi etmek" sözcüklerinin birleşiminden oluşmaktadır) çeşitli psikolojik tedavi yöntemlerini kapsayan bir üst kavramdır. Psikoterapi, kişinin uyumunu bozan davranışlarını gidermek amacıyla, normal ve patolojik gelişim kuramları temel alınarak uygulanan, terapist ile hastanın sözlü iletişimlerine dayanan, hastada bu etkileşim içerisinde değişim oluşturmayı amaçlayan psikiyatrik bir tedavi yöntemidir (Özmen 2008: 303).

karıştırılmıştır. Zamanla büyü yasaklansa da Zerdüş döneminde kalma telkinlerde, halkın yaşayışında büyü ile ilgili inançlar devam etmiştir (Tümer ve Küçük 1993: 108). Japonya’da en eski edebi yapıtlarda halk inanışlarının temel unsuru olarak büyü ve tedavi yönteminde kullanılan muskalar görülmektedir. Eski İskandinav yazıtlarında görülen muskalar da Kuzeyli ve Germen dinsel evreninde büyüün varlığını yansıtmaktadır (Bonney 2000: 126-127). Bu bilgiler, hangi toplumda hangi kültürde olursa olsun büyü olgusunun korumaya ve hayatı düzen içinde tutmaya yönelik uzantısı olarak muskaların toplumlarda kullanıldığını, gelişmeye devam ettiğini ve günümüze kadar geldiğini göstermektedir.

Büyü, temelinde bulunan düşüncelere, psikolojik ve sosyal durumlara bunların yanı sıra içerik ve amaçlarına göre çeşitlere ayrılmaktadır. Bunlar:

1. Sempatik Büyü
 - a. Taklit Büyüsü
 - b. Temas Büyüsü
2. Ak Büyü (Pozitif)
3. Kara Büyü (Negatif)
4. Aktif Büyü
5. Pasif Büyü (Örnek 1966: 34; Sipahi 2006: 14-18).

Yazılı büyüün yansıması olan muskalar; zararlı etkilerden kaçınma amaçlı yapılan, araç olarak kötü etkenleri uzaklaştırıcı, büyüü bir takım özelliklere sahip uğurluk ve nazarlıkların da yer aldığı ‘pasif büyü’ türüne girmektedir. Yapılış amaçları dikkate alındığında ise bireylerin ve toplumun iyiliği göz önünde bulundurularak yapılan ‘ak büyü’ ile ak büyüün tam tersine birey veya herhangi bir varlığa zarar vermek amacıyla yapılan ‘kara büyü’ çeşitleri içinde yer almaktadır (Örnek 1966: 38-40; Tanyu 1992: 502-503).

Arapça 'nüsha' kelimesinin Türkçeleşmiş şekli olan muska; "Yazılı olan, yazılmış olan şey, bir şeyden çıkarılan suret." anlamına gelmektedir (Devellioğlu 1970: 1015). Arapçada muska için "hırz" kelimesi kullanılmaktadır (Devellioğlu 1970: 433; Gündüz 1998: 271). İngilizce de ise kökeni Latince "amaletum" kelimesinden gelen "amulet" sözcüğü, muska anlamında gelmektedir; ancak muskalardan farklı olarak amuletler, yazılı ya da yazısız olabilmektedir (Yamauchi 1983: 186). Doğu kültüründe yazısız olarak belli amaçlarla taşınan objelere muska yerine "uğurluk" denilmektedir (Örnek 1966: 51). Muskanın başlangıcı ya da kaynağı olarak "fetişler"² göstermek mümkündür. Fetişlerin yerini zamanla birtakım dinî formüller, şekiller ve bunların aktarıldığı kağıtlar almıştır (İnan 1962: 43). Muskalar, günümüze gelene kadar hazırlanışlarında ve kullanım amaçlarında pek fazla değişikliğe uğramamıştır. Muskaların ilk örnekleri olarak Mısır’da hayat ve ölüm üzerine yapılan cenaze amuletleri kabul edilmektedir. Bu amuletler insanların üzerinde hayatı sembolize etmek ve korunmak amaçlı taşınırken ölen kişilerin mezarlarına da öbür hayatında ona kılavuzluk etmesi için konulmaktaydı (Howes 1976: 12).

İnsanoğlu yaratılışından beri kendisini kötülüklerden, hastalıklardan, iyi olmayan ruhlardan korumak için bazen doğaüstü varlıklardan sözlü olarak yardım istemiş bazen kendini koruduğuna inandığı nesnelere yakınında bulundurmıştır. Yazı veya sembollerin nesnelere aktarılmasıyla oluşan muskaların sihri bir tesirinin olduğuna ve kişiyi koruduğuna inanılmaktadır (Demirci 2006: 698).

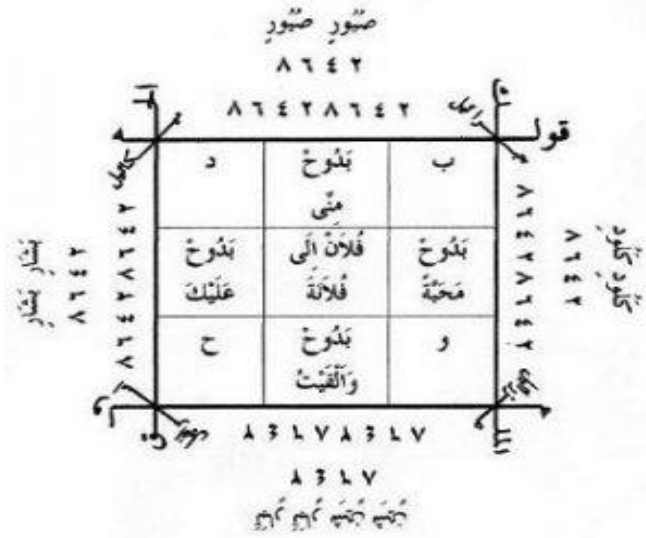
²Bir ruh tarafından canlandırıldığına veya kalıtsal olarak içinde büyüsel güç barındırdığına inanılan cansız objelere "fetiş" denir (Geller 2005: 3043).

Yazılı kültürle beraber muskalarda kutsal kitaplardan ifadelere, tanrı, peygamber ve aziz isimlerine yer verilmeye başlanmıştır. Ayrıca, yazılı büyülerin inandırıcılığını kuvvetlendirmek için anlamı olmayan ifadelere de yer verilerek bireylerde muskaların gizli birtakım öğeler içerdiği inancı oluşturulmaya çalışılmıştır. Örneğin İslam kültürünün hâkim olduğu toplumlarda muskalar, temel olarak iki yöntemle hazırlanmaktadır. Birincisi kâğıt gibi nesnelere üzerine ilahi isimlerin, dua ve ayetlerin, İbrânîce, Süryânîce ve Keldânîce ifadelerin yazılması, insan, hayvan ve yıldız sembollerinin çizilmesi ile hazırlanmaktadır.

Kaynak: <http://www.5harfliler.com/cinden-kadınlar/>

İkinci yöntem ise amaca uygun kullanılacak ayet, dua ve isimlerin ebced hesabına³ göre şekiller (vefk) oluşturularak yazılmasıdır.

Kaynak: <http://www.destehoca.com/buyu-ve-vefkler/>

³Kadim kültürlerde ebced harfleri ile sayılar arasında sırlı bir ilişki bulunduğu dair bir inanç bulunmaktadır. Her harfin tanrıya ve semavî güçlerden birine denk geldiğine inanılmaktadır. Ebced hesabı, harflere yüklenen sayı değerleri ile metafizik dünya ile temas kurmanın bir yolu olarak kullanılmaktadır (Çelebi 2006: 268-269).

Bu iki temel yöntemin dışında ise Ca'fer es- Sadık'a ait risalede görülen yıldızname ve falname kullanılmaktadır (Çelebi 2006: 268). Muskaların yazılı olduğu kitaplara bakıldığında ayet ve dualarla oluşturulmuş korunma amaçlı Felak, Nâs, Âyetü'l Kürsî ve Kalem Sûresi'nin 51. ve 52. ayetleri yazılıp muska olarak taşındığı bununla beraber hiçbir dile benzemeyen ifadelerin de kullanılarak konuya gizem katılmak istendiği görülmektedir (Bayram 1997: 279-282; Sipahi 2006: 39).

İnsanların yaşantılarının her anında sıkça kullandıkları muska gibi tılsımlı objeler, başlangıçta daha çok taşlar, kemik parçaları gibi doğal nesnelere yapılmış ve takı olarak kullanılmıştır (Özkarslı 2000: 66; Hançerlioğlu 2010: 346). Muska örneklerinden yola çıkıldığında muskaların zamanla gümüş, bakır, kurşun, demir gibi levhalara, keten, pamuk veya ipek kumaşlar, mendil, ceylan, geyik derisi gibi kıymetli bir cisim üzerine yazıldıkları görülmektedir (Koşay 1956: 86-90; Uygun 2012: 217). Günümüzde ise muskalar daha çok dua yazılmış kağıtlar biçimine dönüşmüş; bu kağıtlar küçültülerek üçgen, dörtgen veya silindirik biçiminde korunaklı nesnelere sarılmıştır. İnsanlar, bu şekilde hazırlanmış muskaları da üzerinde taşıyarak ya da ev, dükkân gibi yerlere asarak kullanılmaktadır. ⁴

Muskada büyüde olduğu gibi isteği iyi ya da kötü olsun ısrarla dile getirme, tanrıyı birtakım şeylere zorlama amacı vardır. Muskalar üzerine araştırma yapan Hông Thuât Vü (2008: 241) muska hazırlamanın önemiyle ilgili, "Çalışmalarım sırasında ayin hocalarının muskaları 'iki ucu keskin kılıç' olarak tarif ettiğini duydum. Onlar yanlış veya hatalı yaptıkları büyüler için tanrılar tarafından cezalandırıldıkları birçok örnekten bahsettiler." demektedir.

Muskaların yapımında muskanın amacı dikkate alınmakta ve ona göre renk seçimi yapılarak muskalar yazılmaktadır (Tavener 1916: 103). Kenzü'l Havâs adlı muskaların bulunduğu eserde ak büyülerin yazımında açık renk, kara büyüler için koyu renk mürekkebin seçilmesi bu durumu örneklendirmektedir.⁵ Muskanın yazımı, kullanışı, amaçları üzerine yazılan en önemli eserlerden biri de Ahmet b. Ali el-Bûni'nin "Şems'ül Maarif-ül Kübra"⁶ eseridir

Muskalar, kullanım amaçlarına göre kötü ve iyi amaçlı muskalar olmak üzere gruplandırılabilir (Hançerlioğlu 2010: 346). İnsanlara kötülük yapmak, zarar vermek için yapılan muskalarda amaç, insanın sağlığının, işinin, aile düzeninin bozulmasına yol açmak hatta ölmesine sebep olmak, kişiyi emri altına almak, bireyin irade ve dini inanç zayıflığından faydalanmak gibi yaşamın akışını olumsuz yönde değiştirmeye çalışmaktır. İnsanları düşmanlardan, maddi kayıplardan, hastalıklardan, felaketlerden, nazardan, cin gibi görünmeyen varlıklardan koruma veya insanlara istedikleri kişiyle evlenme, çocuk sahibi olma, küs olanları barıştırma, işe girme, kazancını artırma gibi herhangi bir alanda güç kazandırma amacıyla hazırlanan muskalar, iyi amaçlı olanlardır.

II. Türk Halk Kültürü ve Dindarlığında Yazılı Büyü-Muskanın Yeri

⁴ Muskalar, korunaklı nesnelere içinde de olsa 7 kat muşambaya sarılmaktadır. Bu uygulama, dış etkenlere maruz kalmasını önleyerek muskaların etkisini azaltmamak için yapılmaktadır. Muşambanın katının 7 olması ise "3, 5, 7" gibi rakamların hem İslamiyet öncesi hem de İslamiyet sonrası dönemlerde kutlu ve uğurlu kabul edildiğini yansıttığı açıdan önemlidir.

⁵Bkz. Seyid Süleyman el-Hüseynî'nin Kenz'ül Havâs eseri, cilt I, s. 44, cilt IV, s. 46.

⁶Kitabın Türkçe çeviri niteliğinde olan Seyyid Süleyman el-Hüseynî'ye ait "Kenz'ül Havâs" eseri farklı amaçlarda yazılmış pek çok muska örneği içermektedir.

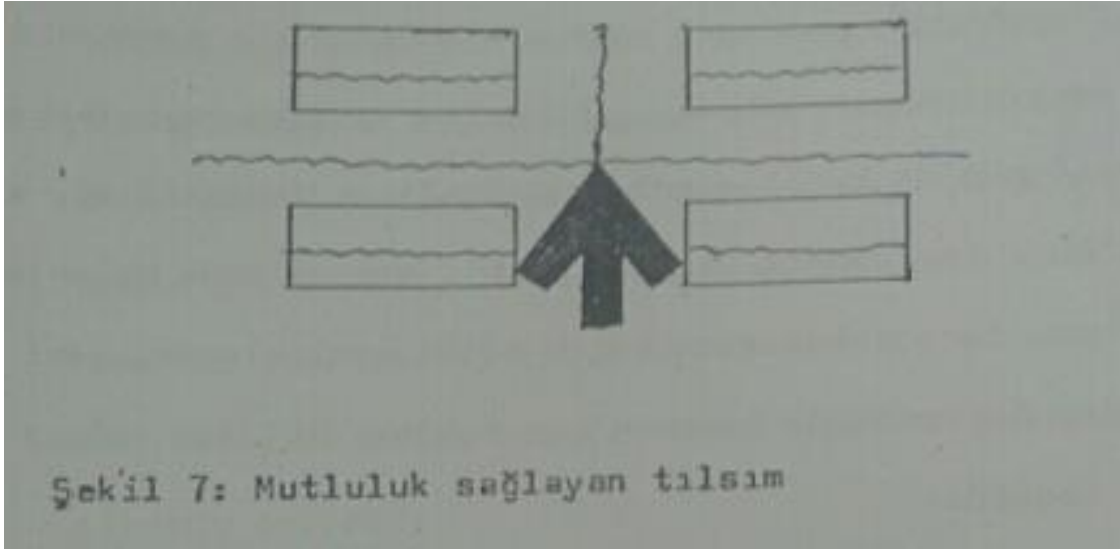
Günümüzde muskaların bulunduğu, gizli ilim ve büyüler içeren kitaplarda 'havas' adı verilmektedir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Muska inancı, Türk Dünyası'nda oldukça yaygın kültürel bir mirastır. Çoğunlukla bolluk bereket getirme, korunma gibi amaçlarla kriz ve bunalım dönemlerinde sıkıntıya düşen insanların umut ve güç kaynağı olarak kullandığı inanç ve uygulamalardan olan muska, Kazakistan ve Kırgızistan'da 'tumar', Özbekistan'da 'tumâr', Türkmenistan'da 'doğa-tumar', Uygurlarda 'tumar-tılsım', Azerbaycan'da 'dua', Başkurdistan'da 'bitiv-tılsım', Tataristan'da 'böti-tılsım' sözcükleriyle karşılanmaktadır (KTL 1991: 610-611). Koruyucu ruhlarla ilgili olduğu düşünülen tumarların içine İslamiyet'in kabulü ile beraber dua yazıp koyma geleneği başlamıştır (Akselev 1997: 272). Anadolu'da ise Arapça nüsha anlamına gelen sözcüğün Türkçeleşerek muska haline geldiği daha önce dile getirilmiştir.

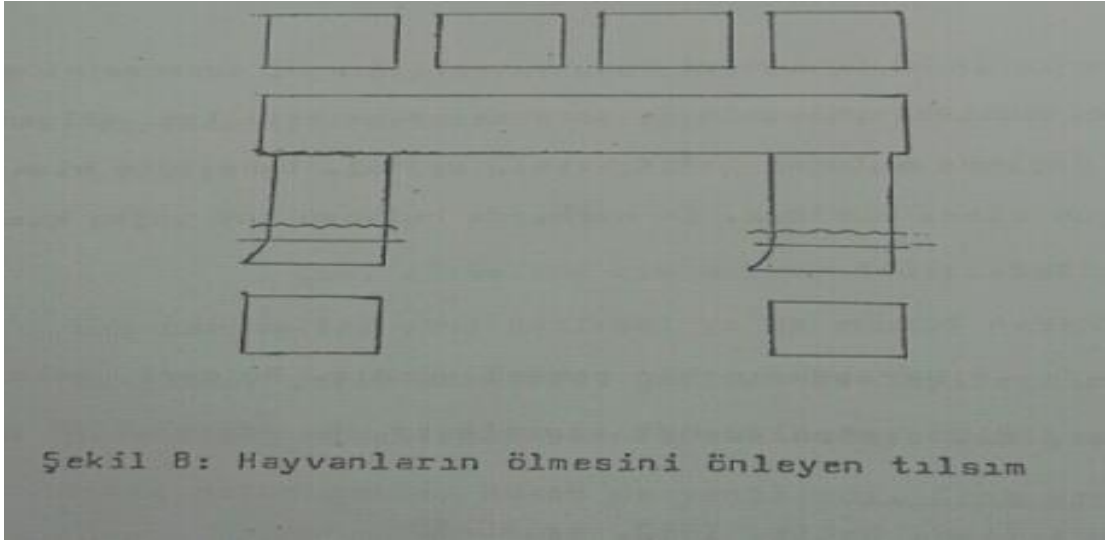
Eski Türk inanç sistemlerine⁷ bakıldığında doğada birtakım gizli güçlerin varlığına inanıldığı düşüncesi görülmektedir. Kutsallık atfedilen bu güçlerle büyü yolu ile irtibata geçileceği inancı bulunmaktadır. Kutsalla sağlanacak bu bağ, 'şaman' adını verdikleri kişiler tarafından gerçekleştirilmektedir. Örneğin, Altay şamanları, 'ak şaman ve kara şaman' olarak ikiye ayrılır ve kara şamanların kötü ruhların aracılığıyla yeraltına inip insanlara her türlü kötülüğü yapabilecek güçte olduğuna inanılır. Bu örneğin tam tersi olarak kişilerin başına gelmiş olumsuzlukları ve gelebilecek kötülükleri giderecek şamanlar da bulunmaktadır. Bu şamanlar için de ak şaman adlandırması kullanılmaktadır (Eliade 1999: 214-233).

Eski Türklerde muska kullanma âdeti ve bu tılsımlı objelerin insanı, her türlü bela ve afetten koruyacağına dair inançlar çok yaygındır. Bu konuyla ilgili olarak Nuray Çapçı, "VIII-XIV. yüzyılda Budist ve Maniheizt Türklerin yaşamış oldukları Doğu Türkistan'da yapılan arkeoloji araştırmalarında elde edilen malzemeler arasında tılsım-muskalar (çeşitli dinî formüller, yazılı levhalar, tahtalar, kazıklar ve ağaç kabukları gibi şeyler) bulunmuştur." demekte ve Alman Türkoloğu F.V.V.K. Müller tarafından aktarılan Budist Uygurların dinî kitaplarında bulunan tılsımlara örnek göstermektedir. Bu tılsımlardan bazıları şunlardır (Çapçı 1985: 52-53) :

⁷Eski Türklerin inanç sistemleri ile ilgili detaylı bilgi için ayrıca bakınız. Bahaeddin Ögel "Türk Mitolojisi", Abdulkadir İnan "Eski Türk Dini Tarihi", İbrahim Kafesoğlu "Eski Türk Dini", Harun Güngör "Türk Bodun Bilimi Araştırmaları", Hikmet Tanyu "Türklerin Dini Tarihi", Ziya Gökalp "Türk Medeniyeti Tarihi", Jean-Paul Roux "Türklerin ve Moğolların Eski Dini".

Şekil 1: "Budist Türklerin dinî eserlerinde tılsım-muska anlamına gelen 'vu' terimi Çince'dir. Türkler bu terimi, Çinli Budist rahipler getirmiştir. Türkler, Müslüman olduktan sonra muska-tılsım için 'yazı' anlamına gelen 'bitig' kelimesini kullanmışlardır. Bu muskanın altında 'Kayu kişi baş ağrıg bolsar vu borga tokıp içsin.' (Bir kişinin başı ağrıyor ise bu tılsımı şaraba karıştırıp içsin.) ve 'Bars yılın kişi bu vu tutsar uzatı uzatı manalıg bolar.' (Pars yılı doğmuş? kişi bu tılsımı saklarsa çok mesut olur)." ifadeleri yazmaktadır (İnan 1962: 46-47).

Şekil B: Hayvanların ölmesini önleyen tılsım

Şekil 2: Bu muskanın altında ise 'Kayu kişinin yılıkısı öküş ölser bu vu kapıg kayapşursun.' (Herhangi bir kişinin hayvanları çok ölüyor ise bu tılsımı kapıya yapıştırsın.) ifadesi yer almaktadır (İnan 1962: 47).

Anadolu'da ise amulet-muska kültürünün Neolitik çağa kadar uzandığı bilinmektedir (Ünal ve Çallı 2016: 31). Anadolu'da bulunan ilk yazılı belgelerden olan Kültepe tabletlerinde ipele duvara ya da kapıya asmak için biçimlendirilmiş Kt 94/k 821 numaralı belge, muska inancının tarihi geçmişini yansıtmaları açısından oldukça önemlidir (Erol 2014: 44).⁸

Korunma amaçlı yapılan uygulamalar, her kültürde tarihin her döneminde var olan bir olgudur. Anadolu'nun birçok yerinde eski inançlarımıza bağlı olarak korunma ile ilgili inançlar yaşamaktadır. Anadolu'da evlerin ya da dükkânların kapıları iyi ya da kötü güçlerin eve girişi ve çıkışı için bir geçit olarak görülmektedir. Bu nedenle kapının iç ya da dış kısmına asılan çeşitli obje ya da dualarla o alana kötü güçlerin gelmesini engelleme amaçlanmaktadır (Şenesen 2011: 221).

⁸Ayrıca, Hamit Zübeyr Koşay'ın Etnoğrafya Müzesindeki nazarlık, muska ve hamailerini incelediği yazı da bu kültürün eskiliğini, yapılarındaki amaçları ve kullanılan malzemelerdeki değişimi yansıtmaları açısından bakılabilecek kaynaklardandır.

Yazılı kültürün artması ile muskalarda kutsal sözlere, kutsal kitaplardan cümlelere, tanrı, peygamber, melek, cin, evliya, aziz gibi kutsallığına inanılan ifadelere yer verilmeye başlandığı makalenin birinci bölümünde dile getirilmiştir. Sözlü kültürden yazılı kültüre geçişteki bu değişimler, Türk halk kültürü içinde bulunan muskalarda da görülmektedir. Özellikle İslamiyet inancına geçilmesi ile beraber, Kur'an-ı Kerim'in Allah kelamı olması ve Arap alfabesiyle yazılması nedeniyle Arap alfabesindeki harflerin kutsallığına ve özel anlamlar taşıdığına olan inanç, zamanla muskalarda Arap alfabesinin kullanılmasına yol açmıştır. Kur'an-ı Kerim içerisinde şifa ayetlerinin bulunması ve bunların yazılı olarak taşınması kutsal kitapların şifa kaynağı olarak benimsenmesini de sağlamıştır.

Muskalarda Allah'ın isim ve sıfatları, peygamber ve meleklerin isimleri ile ebced hesabına göre harflerden ve rakamlardan meydana getirilen cedvel, vefk ve büyü tılsımların kullanılması onların gücüne inanılması gerektiği düşüncesini ortaya çıkarmıştır (Çelebi 2006: 268-269). Bunun yanı sıra bu tarz ifadelerin kullanılmasının diğer bir nedeni de ak büyü içine dâhil edilebilecek muskaların kutsal kelam taşıdığını yansıtmak ve inandırıcılığını artırmaktır.

Bir kavramın, durumun ya da olayın güven duyularak kabul edilmesine "inanç" denilmektedir. Bu kabul edilmenin temelinde herhangi bir gerekçe olmadan bir şeyin doğruluğunu kuşku duymadan onaylama yer almaktadır. Kültür kavramının oluşmasını sağlayan inanç olgusu ve inanışlar, topluluklara millet olma özelliği kazandıran bir unsurdur (Artun 2013: 333).

Türk topluluklarında inançlar ve din olgusu tarihin her döneminde ve yaşadıkları her yerde yaşantılarının merkezinde yer almıştır. Bu yüzden dinî yaşantı çok yönlü ve dinamik bir karaktere sahiptir ve farklı dindarlık tiplerini içerisinde barındırmaktadır. Ünver Günay, (1999: 263-264) Türk toplumunda dinî yaşantının dörtlü bir tipolojisini yapmıştır. Bu sınıflandırmaya göre, kırsal kesimde ve kentin alt ile orta tabakalarında yoğunlaşan "geleneksel halk dindarlığı" birinci tip dindarlık tarzını; dinî kültür ve öğrenimine sahip yüksek zümre arasında geçerli olan "seçkinlerin kitabî dindarlığı" ikinci tip dindarlık tarzını; bireysel özellikler taşıyan ve dini yaşayış şeklinin tanrı ile kul arasında kutsal bir bağa dayandığı inancına sahip "laik dindarlık" anlayışı, üçüncü tip dindarlık tarzını; geleneksel dindarlık tipiyle laik tip arasında geçiş teşkil eden "tranzisyonel dindarlık" tipi ise dördüncü dindarlık tarzını oluşturmaktadır. Bu gruplandırmada özellikle ilk iki tip dindarlık tarzı Türk toplumunun dinî yaşantısında önemli bir yere sahiptir. Genel anlamda büyük dinlerin hepsinde kitabî dindarlık ile halk dindarlığı birbirinden ayrılmaktadır (Patai 1987: 382; Dictionary of Beliefs-Religions 1995: 178); ancak Türk toplumunun dinî yaşantısı incelenirken gruplandırılan dindarlık tiplerinden herhangi biri değerlendirme dışı kalırsa yapılacak tespitler yanlış olacaktır (Mardin 1993: 110).

Halk inanışları ile ilgili değerlendirmelerin çerçevesi sadece eski dinlerden kalan ve sonradan kabul edilen dinsel ve kültürel çerçeve içinde oluşan inanışlarla sınırlandırılarak yapılmaktadır (Çobanoğlu 2003: 11). Bu sınırlandırmalar, halk inanışı kavramını daraltmaktadır; çünkü Yaşar Kalafat'ın (1999: 88) da dile getirdiği gibi halk inançları, kökleri ilk inanç sistemine kadar ulaşan ama devamlı yenilenen olgulardır.

Türk toplumu, günümüze gelene kadar kabul ettikleri inanç sistemleri ve dinler ile sahip oldukları kültürel özellikleri birleştirmiş; çok farklı kaynakları ve olguları içeren senkretik bir yapısı olan Türk halk dindarlığını ve kendisine ait halk inanışlarını oluşturmuştur. Anadolu'nun geçmişi, bugünü ve geleceği için "halk dindarlığı" kavramı ve bu kavramın anlaşılması büyük bir anlam taşımaktadır (Köprülü 2005: 47-52; Ocak 1999: 52-57). Halk dindarlığı, sözlü kültüre dayalı büyüsel ve mitolojik

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

unsurları üzerinde taşıyan, halkın yaşam tarzı ve kültürü ile bütünleşmiş, İslami öğelerin de içine girdiği karakteristik özellikler gösteren kökleşmiş unsurları içinde barındıran dinî bir ifade biçimidir ve dinî yaşantı içerisinde toplumun büyük bir kısmında yaygın bir inanış olarak devam etmektedir. Mustafa Aslan (2012: 24), bu konuyla ilgili: "Şekilcilik, geleneksellik, taklitçilik, ritualizm ve derin teolojik konulara fazla yer vermek bu tip dindarlığın karakteristik özelliklerindedir." demektedir.

Türk halkının dinî yaşantısında eski Türk kültürünün özelliklerinden büyüsel (kurşun dökme, muska yazma, taşıma gibi) inançlarla İslamî ve tasavvufî (velilere hürmet, ibadet ve zikir kalıpları gibi) inançların bir arada yaşadığı, geleneksel dinî unsurlar ve halk inanışlarının barındığı görülmektedir (Güngör 1998: 13-16; Waardenburg 1979: 343-344).

Gülin Ögüt Eker (1999: 114): "İnsanlar arasında anlaşma ve dayanışmanın oluşturulması için kullanılan anlam yüklü 'sembol' ve 'mesaj'lar iletişimin temelini oluşturur." diyerek inanç ve halk dindarlığının içinde yer alan uygulamaların önemini dile getirmektedir. Bu tarz inanç ve uygulamalar Türk toplumunda değişen sosyo-kültürel şartlara bağlı olarak farklı işlevler kazanarak yeni görüntüler kazanıp kullanılmaya devam edilmektedir (Günay 1999a: 540).

İnsanlar, özellikle sıkıntılı anlarında içinde buldukları olumsuz durumdan kurtulabilmek adına dua etme eğilimindedir. Türk toplumunda İslamiyet'ten önce ve sonra sıkıntılardan kurtulmak amacıyla dua etme ve muska kullanma inanışları görülmektedir.

Muska, İslamiyet'in kabulünden sonra sadece halkı etkilemekle kalmamıştır. Bazı din ve devlet adamları da sözü edilen yöntemden medet ummuştur. Bu duruma verilebilecek en güzel örnek, savaşa giden komutan ve padişahların kılıç darbelerine karşı korunmak, suikast ve hastalık gibi tehlikelerden uzaklaşmak için muska taşımalarıdır (Anadol 1988: 116-125). Bu tip uygulamalarda fiziksel etkilerden ziyade bireyde yaşanan durumlar karşısında güçsüzlüğünü kabul etme, kutsalla irtibata geçmenin sağladığı psikolojik rahatlama ve karşılaştığı durumda yalnız olmadığını hissetme yatmaktadır.

Türk kültür ve toplum hayatında belirli bir sürekliliği olan halk dindarlığının içinde günümüze kadar gelen en yaygın göstergelerden biri muskalardır. Türk halk kültürü ve dindarlığı içerisinde görülen ve zamanla muska gibi taşınmaya başlanan ve halk arasında korunma amacıyla yapılan dualardan biri de Cevşen Duası'dır.

III. Cevşen Duası'nın İçerik ve Tarihsel Açından Değerlendirilmesi

Cevşen, Farsça "zırh, savaş elbisesi" anlamına gelen bir kelimedir (Toprak 1993: 462). Allah'ın bin bir ismini kapsayan ve her türlü kötülükten korunmada bir zırh kabul edilen, okunan ya da muska gibi taşınan duaya Türk Halk kültüründe "Cevşen" denilmektedir.

Hz. Muhammed'e nispet edilen Cevşen Duası ile ilgili bazı çalışmalar yapılmıştır. Bu makalede ise Cevşen Duası ile ilgili bilimsel çalışmalarda çıkan sonuçlar ışığında duanın isnadı, duanın oluşumu ile ilgili rivayetlere kısaca değinilmiş ve tarihi süreçte Türk halk kültürü ile dindarlığı içindeki sürekliliği ve geçerliliği hakkında inceleme yapılmıştır.

Cevşen-i Sağır ve Cevşen-i Kebir⁹ olmak üzere ikiye ayrılan duanın bizde daha çok bilinen ve kutsiyet atfedilen çeşidi Cevşen-i Kebir'dir (Toprak 1993: 462). Şiilerin imam kabul ettiği ehli beyt zinciriyle günümüze kadar gelen Cevşen, Hz. Muhammed'e isnad edilen dualardan biridir. Duanın ilk olarak hangi kaynaklarda bulunduğu bakıldığında farklı iki görüş ortaya çıkmaktadır. Mefâti hul Cinan (? : 203)

⁹ Cevşen-i Sağır ve Cevşen-i Kebir arasındaki farkları ve metin incelemelerini görmek için bakınız (Yeniay 2008: 38- 116)

eserinde Zeynelâbidin'den başladığı; Mecmu'atul Ahzab (? : 231) eserinde ise Musâ el-Kazım ile başlayarak günümüze kadar geldiği gösterilmektedir. Ancak, bu dua ile ilgili hadis kitaplarının başında gelen Kütüb-ü Sitte ve Kütübü Erba'a eserinde Cevşen Duası ile ilgili hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Bu durum, duanın -peygamberimizin rivayeti olduğuyla ilgili- ilmi dayanaklardan yoksun olduğunu göstermektedir.¹⁰ Ayrıca bu duanın vahiy yolu ile Uhud Savaşı'nda geldiği Cebrail'in Hz. Muhammed'e "zırhı çıkar, onun yerine bu duayı oku!" dediği rivayeti, peygamberin korunma adına hiçbir tedbiri elden bırakmadığı sünnetlerine uymamaktadır. Duanın "Cevşen" diye adlandırılması, oluşumu sırasında anlatılan bu rivayetten kaynaklanmaktadır.

Cevşen gibi Türk halk kültürü içerisinde Kur'an-ı Kerim'de birebir yer almamasına rağmen hayırlı ve uğurlu olduğuna inanılan birçok dua yer almaktadır. Dinî bir temellendirmeye dayanmayan Cevşen, her bölümünde Allah'a ait olduğu söylenen on isim içeren yüz ayrı bölümden oluşmakta -sadece bir maddesinde on bir isim geçmektedir- toplamda 1001 esmâ içermektedir. Allah'ın 99 ismi, Arapça söylenişleriyle 'Esmâ'ül - Hüsnâ'¹¹ (Güzel İsimler) olduğu ve Kur'an-ı Kerim'de sadece bu isimlerin geçtiği bilinmektedir. Cevşen'de ise bu isimlerin dışında Allah'ı bin bir isimle tanımlama görülmekte ve dua bu açıdan sahihliği kabul edilen hadislerden farklılık göstermektedir. Ancak duada geçen kelimeler, ayetlerde ve hadislerde yer alan bazı ifadeleri de içermektedir. Örneğin, Cevşen'in içerisinde 61. Bölümde yer alan "Ey havl ve kuvvet kendisinin olan" ifadesi, Kur'anda bulunan Bakara Suresi 165. ayetinde geçen "Bütün Kuvvet Allah'ındır" bölümünden alınmadır.

Kur'an-ı Kerim'de yer alan ayetler, Allah kelamı olduğu düşüncesini taşıdığı için Türk toplumunda korunma amaçlı yapılan dualarda ve muskalarda özellikle kullanılmaktadır. Kutsal olana saygı duyulma amacıyla Kur'an ayetlerinin yazılıp muska gibi taşınmasında Türk halk kültürü ve dindarlığında bir sakınca görülmemektedir. Bu uygulama Anadolu'da olduğu gibi diğer İslam ülkelerinde de görülmektedir (Patai 1987: 384). Kur'an'da bulunan ayetler ya da ifadeler kişinin üzerinde taşındığında o kişiye şifa vereceğine dair halk arasında kuvvetli inançlar yer almaktadır. Ayrıca, "Kur'an-ı şifa ve rahmet için indirdik." İsra: 82, ayeti Kur'an'ın şifa kaynağı olduğunu yansıtmaya açısından oldukça önemlidir. Cevşen'in içinde ayet ve hadislerde yer alan ifadelerin bulunması, güzel dualar içermesi halk arasında duanın okunması ya da taşınmasında bir sakınca olmadığı düşüncesini doğurmaktadır.

Toplum arasında Cevşen'e karşı farklı bireyler ve dini gruplar arasında tutumlar görülmektedir.¹² Bunlardan biri duanın sahih olmadığı düşüncesi ile ona itibar etmeme, diğeri ise bu duayı üzerinde

¹⁰Cevşen Duası'nın rivayeti ilk olarak Şii'lerin ikinci derece diye adlandırılabilir kaynaklarından biri olan Kef'amî'ye aittir. Rivayetin isnadında bulunan son ravi Musa el-Kazım ile Kef'amî arasında 701 yıllık bir süre vardır ve bu süreçte Cevşen ile ilgili başka kaynaklarda hiçbir bilgi bulunmamaktadır (Öztoprak 2014: 153).

¹¹Esmâ'ül - Hüsnâ, ifadesi Kur'an-ı Kerim'in birçok ayetinde geçmekte ve onu dile getirmenin öneminden bahsedilmektedir. Haşr Suresi'nin 24. ayetinde "O, yaratan, yoktan var eden, şekil veren Allah'tır. Güzel isimler O'nundur..." ifadesi yer almaktadır. Haşr Suresi, Kur'an'ın 59. süresidir. 24 ayetten oluşan bu sürede Allah'ın yüceliğinden, kamu mallarını sosyal adaleti ve refahı yaygınlaştırma yönünde kullanılması, [müslümanların](#) birbirine karşı kin tutmaması gibi konulardan bahsedilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kur'an-ı Kerim Meâli (2004: 547).

Kur'an-ı Kerim içerisinde Allah'ın güzel isimleri ile dua etmenin tavsiye edildiği ayetlerden biri de A'râf Suresi'dir. Sürenin 180. ayetinde, "En güzel isimler Allah'ındır. O'na o güzel isimleri ile dua edin..." ifadesi yer almaktadır. A'râf Suresi, Kur'an'ın 7. süresidir. 206 ayetten oluşan bu sürede İslam dinî esaslarına ve dinî hükümlere ait birçok temel bilgi-emir bildirilmekte ve bazı peygamberlerin kıssaları anlatılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kur'an-ı Kerim Meâli (2004: 173).

¹²İnsanlar, Cevşen Duası gibi benzeri şeyleri ve muskaları boynuna asmanın dinimizde yeri olup olmadığını televizyon programlarında çıkan din görevlilerine ve diyanete bağlı www.fetva.net' e sormuş ve cevap olarak Peygamberimize ait olduğu

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

taşıma ya da mekânlarda bulundurmanın kişiyi ve o yeri her türlü kötülükten koruyacağı inancıdır. Sadece koruma amaçlı değil, herhangi bir konuda başarılı olmak adına bireylerin bu duayı okuduğu bilinmektedir. Türk halk kültürü ve halk dindarlığı içinde görülen Cevşen Duası'nın dini gruplar açısından kullanım amaçları belirlenmeden önce 'dini grup' kavramının açıklanması gerekmektedir. Toplum, onun oluşmasını sağlayan insanların toplamından oluşmaktadır. Toplum içindeki unsurlar ve ilişkilerin bütünü de sosyal yapıları oluşturmaktadır. Her toplum, içinde bulunan sosyal tabakaları, sosyal sınıfları, sosyal organizasyonları ile bir bütün teşkil etmektedir (Nirun ve Erdoğan 1977: 80). Toplumsal gruplar, 'biz' duygusunun hâkim olduğu ilişkiler ağından oluşan, fertleri arasında anlamlı bir bağ bulunan, amaçları doğrultusunda içinde barındırdığı kişileri bir arada tutmaya çalışan, onlara ortak davranışlar kazandıran ve bulunduğu sosyal yapıdan farklı olan bireylerin iletişiminden oluşmaktadır (Freyer 2013: 19; Eröz 1982: 51). Gruplaşmalar zaman içerisinde toplumun kurumlarından biri olan din içerisinde de görülmeye başlanır. Her din çıkış noktasında bütünlük gösterirken zamanla kilise, mezhep, tarikat gibi gruplara ayrılır. Din sosyolojisinde bu gruplara 'dini grup' adı verilir (Subaşı 2014: 120).

İnsan, içine doğduğu toplumdaki dilini, dinini, kültürünü, tarihini öğrenir ve bu sayede sosyalleşir. Sosyalleşme yöntemlerinden biri de toplum içindeki gruplara ait olmaktır. Sosyal grupların biri olan dini gruplar aracılığıyla birey, içinde yaşadığı toplumun tüm yönleri ile inanç, norm ve uygulamalarını öğrenip davranış şekline getirerek bulunduğu gruba ayak uydurmaya çalışır. Bu konu ile ilgili yapılan sosyolojik araştırmalar, insanların dini eğilimlerinin birlikte buldukları sosyal ağlar ve grup içindeki kişilerle kurulan duygusal ilişkilerle ilgili olduğunu ortaya çıkarmıştır (Zuckerman 2006: 87-90). İnançlarımız ve sosyal ilişkilerimiz arasında güçlü bağlar vardır. Bu yüzden sosyal değişimler, kültür değişimlerine neden olmaktadır. Kültür, toplumun iktisadi, siyasi, dini ve yerleşim yerlerine göre farklılaşan özellikler gösterebilmekte ve sosyal grupları saran toplumsal çevre şartlarının başında gelmektedir. Dini gruplar da kültürel çeşitliliğin bir yansıması olarak toplum içindeki varlığını sürdürmektedir.¹³

Türkiye'de bulunan ve bu duanın sahipliğini kabul eden gruplara bakıldığında hemen hemen hepsinin Said Nursî'nin anlayışını benimsemiş Nur Cemaati ya da Nursî'nin düşüncelerinden etkilenmiş kişiler olduğu görülmektedir.

Dini grupların dışında Cevşen Duası'ndan toplumun her kesiminden farklı insanların da dua ve muska olarak yararlandığı görülmektedir; çünkü Türk halk kültürü ve dindarlığı içerisinde Allah'ın kelâmı ve onun isimlerini içeren iyi amaçla yapılmış olan duaların okunması ya da muska olarak taşınmasında bir sakınca görülmemektedir. Bunun yanı sıra dua, Türkiye'de sadece İslam inancına sahip kişiler arasında benimsenmemektedir. Bu duruma verilebilecek en güzel örnek Cevşen Duası'nın Said-i Nursî'ye

iddia edilen bu duanın hiçbir hadis kitabında bulunmadığı ve peygamberin onu boynuna astığı veya sahabelere astırdığı şeklindeki hiçbir rivayetin doğru olmadığı belirtilmiştir.

12 Temmuz 2010'da sorulan soruya ve cevaba 01.01.2018 tarihinde <http://www.fetva.net/yazili-fetvalar/cevsen-hakkinda-bilgi-verir-misiniz-hukmu-nedir.html> adresinden ulaşılmıştır.

¹³ Dini gruplar kendi içerisinde bir 'örgüt kültürü' oluşturmaktadır. Bir örgüte-gruba bağlı insanların duygularını ve davranışlarını yönlendiren normlar, davranışlar, değerler, inançlar ve alışkanlıklar sistemine örgüt kültürü denilmektedir (Dinçer 1992: 271).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

hayranlığını dile getiren ve Fethullah Gülen'e yakınlığı ile bilinen 2012'de vefat eden İstanbul Katolik Cemaati Lideri Georges Marovitch¹⁴ gibi Hıristiyan ruhaniler tarafından da okunmasıdır.

Said Nursî, bu duanın Hz Peygamber'e vahiy yolu ile geldiğini ve Kur'an'dan çıkarılabilecek bir özet niteliğinde olduğunu dile getirmiştir (Nursî 1958: 441). Cemaat liderinin yönlendirmesi ve Türk halk dindarlığında bulunan pek çok dua gibi Cevşen Duası'nın da güzel dualar içermesi, bu duanın Nur Cemaati tarafından okunma ve muska olarak taşınmasını artırmıştır.

Said Nursî'den etkilenen ve başlangıçta onun yayınlarını kendi cemaatine okutan kişilerden biri Fethullah Gülen'dir. Makalenin bu bölümünde Gülen ve cemaati tarafından Cevşen Duası'nın tarihsel süreç içerisinde hangi amaçlarla kullanıldığı üzerinde durulacaktır.

Fethullah Gülen, Cevşen'in Hz. Muhammed'e ilham ve vahiy yolu ile geldiğini İmam Gazâlî, Gümüşhânevî ve Bediüzzaman (Said Nursî) gibi kişilerin duayı kabul edip günümüze kadar getirdiklerini; kutsiyetine dair hiçbir delil olmasa bile yukarıda ismini saydığı büyük kişilerin bu duayı kabul etmesinin yeterli olduğunu hatta bu duaya dil uzatmanın haksızlık olacağını dile getirmiştir (Gülen 1995: 119-122).

Türkiye'de ve pek çok ülkede hareketlerini sürdüren dini gruplardan biri Gülen Cemaati'dir.¹⁵ Bu cemaat, 1959'da Fethullah Gülen'in imam olarak tayin edildiği dönemde oluşmaya başlamış, 1960'larda Gülen'in kamuoyunda daha çok tanınmaya başlamasıyla hızlı bir yükselişe geçmiştir. Cemaatin kuruluş aşamasında eğitim amaçlı Said Nursî'ye ait kitaplar kullanılsa da bu grubun Nur Cemaati ile alakası olmadığı 1971'de Gülen'in Nurcu Yeni Asya grubundan kendini ayırmaya başlamasıyla ortaya çıkmıştır (Arslan 2012a: 173-183). Bu durum Gülen Cemaati'nin kendini meşrulaştırmak adına başlangıçta Said Nursî'nin lideri olduğu Nur Cemaatini ve yayınlarını kullandığını açıkça göstermektedir.¹⁶

Gülen Cemaati, "Cevşen" gibi birçok duayı dini bilgi kaynaklarını farklı şekillerde bazen değiştirerek kullanıp üyelerini etkilemek ve onların kendi grubuna aitliğini göstermek, grup kimliği oluşturmak gibi birçok amaç doğrultusunda kullanmıştır. Bu durum Gülen'in kendi değerler sistemini oluşturduğunu ve bu değerleri somutlaştırarak din istismarı yaptığını göstermektedir. Bunun yanı sıra Gülen, İslam'ın ve Kur'an'ın anlaşılması için bu kaynakların okunmasının yeterli olduğunu dile getirip grup üyelerinin sadece bu tarz kaynakları okumasına izin vererek mensupların bilgi, donanım ve düşüncelerinin sadece grup liderinin izin verdiği oranda olmasına dikkat etmiş, bu sayede grup içi bilgi ve güvenin sağlanmasını amaçlamıştır (Sevinç 2012: 197).

Dini gruplar, dini kullanarak sosyal, siyasi ve ekonomik çıkarları için grup üyelerini kullanmaktadır. Grup üyeleri, grubun çıkarlarını dini bir sorumluluk olarak üstlenir ve görevlerini yerine getirmeye çalışır (Kaya 2016: 352). Gülen'in daha önce imamlık ve vaizlik yapması, inanç psikolojisini iyi bildiğini ve grubundaki üyeleri kutsala inanmanın verdiği güvenle birlik içinde tutmaya çalıştığını göstermektedir. Bu durum grup üyelerinin itaatini pekiştirmek 'biat kültürünü'¹⁷ sağlamak için de

¹⁴"Cevşen aşığı Marovitch vefat etti" adlı yazı, www.yeniasya.com.tr adresinde 03.01.2018 tarihinde görülmüştür.

¹⁵FETÖ (Fethullahçı Terör Örgütü)-PDY (Paralel Devlet Yapılanması)

"Cemaat", üyeleri arasında yakın bağların olduğu gruplar için kullanılan bir kavramdır (Kirman 2011: 132).

¹⁶Gülen Cemaati'nin ayet ve hadislerin içerisinden koparılarak İslami kavramların içini boşaltması, ideolojik bir slogan amaçlı kullanması, İslami literatürde zayıf olarak kabul edilen apokaliptik rivayetler üzerinden kurgular yapması meşruiyet arayışı içindir (Din İşleri Yüksek Kurulu 2015: 8).

¹⁷Biat kültürü, grup üyelerinin aklını, düşüncesini hiçbir şarta bağlı olmadan grup liderine teslim etmek anlamını taşımaktadır (Arslan 2016: 61).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

kullandığını yansıtmaktadır. Cemaatin bir mensubu -Cevşen gibi- belirtilen bir kaynağı okumadığında ya da üzerinde taşımadığında uyarılmakta ve gerekirse cemaatle ilişkisi kesilmektedir (Olağanüstü Din Şurası 2016: 41).

Cevşen'in grup üyeleri tarafından okunması ya da kolye gibi bir nesneye aktararak muska gibi taşınması grup üyelerinin kolektif şuura ulaştırılması açısından, birlikteliği sağlamak amacıyla yapılmıştır. Gruplarda 'ben' yerine 'biz' kavramını oluşturmanın yollarından biri de budur. Cevşen Duası'nın taşınmasını ve yayılmasını artırmak amacıyla dua, küçültülmüş ve muska hazırlanış biçimlerine uygun olarak deri kılıf, gümüş veya cam tüpler içine yerleştirilmiştir.

Grubun temsili olan bu tarz çeşitli semboller örgütsel yaşamın en önemli parçalarındandır. Bir örgütün anlaşılması için kullandıkları ifadeler, yorumlar, hareketler incelenmelidir (Rafeali 1999: 4). Semboller, grup içi benzeşim ve kolektif bilinci sağlayan başlıca unsurlardandır. Gülen Cemaati de kendine ait birçok sembol barındırmaktadır. Bu sembollerin bazıları fiziksel bazıları da psikolojik sembollerdir. Işık evleri, Cemaat Okulları, Cemaat Kurumları, Cemaat Referans Kaynakları fiziksel sembollerini oluşturmaktadır. Sonsuz Nur, Kalbin Zümrüt Tepelerinde adlı kitaplar ise okutulan kaynakların başlıcalarındandır (Sarıkaya 2016: 435-436). Cevşen Duası da okutulan kaynaklardan biridir ve Cevşen okumanın ya da üzerinde Cevşen'i muska olarak taşımının grup içinde bir dini sosyalleşme aracı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu gruba ait insanların hediye olarak muska halindeki Cevşen'i birbirlerine verdikleri ve üzerlerinde taşıdıkları, mevlüt okutulan zaman dilimlerinde gelen insanlara verilmek adına küçük el kitabı olarak bastırdıkları ve dağıttıkları görülmektedir. Kitap fuarlarında bir dönem en çok satan kitaplar arasında Cevşen'in olması, sadece cemaat tarafından ilgi görmediği toplumun her kesiminde etki yarattığını yansıtmaya açısından önemlidir.

Cemaatler dışında toplumun her kesiminden birçok insanın ve sanatçının gündelik yaşantıda ya da oynadıkları roller gereği Cevşen'i kolye olarak takmaya başladığı görülmekte hatta yabancı film karakterleri ile Cevşen özdeşleştirilerek gündelik yaşantı içine taşındığı bilinmektedir.

Kaynak: <http://www.pufterem.com/2013/03/15/cafecaf-cevseni-vandettanin-vsini-boynuna-takti/>

15 Temmuz darbe girişiminin ardından Gülen Cemaati önce 'ortaya çıkmamak, kendini belli etmemek' geleneğini korumamış ve davalarını meşrulaştırmak adına Cevşen gibi sembollerini kullanmaya çalışmıştır. Bu duruma verilecek en güzel örneklerden biri, darbe girişiminin ardından Gülen Cemaati'nin parasal kaynak akışını sağlayan Bank Asya'ya TMSF'nin el koyması ile Gülen'in Bank Asya'nın önünde kendi grup üyelerine Cevşen okumalarını ve bu sayede bankayı kurtarabilecekleri çağrısında bulunması ve grup üyelerinin bu isteği gerçekleştirmesidir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

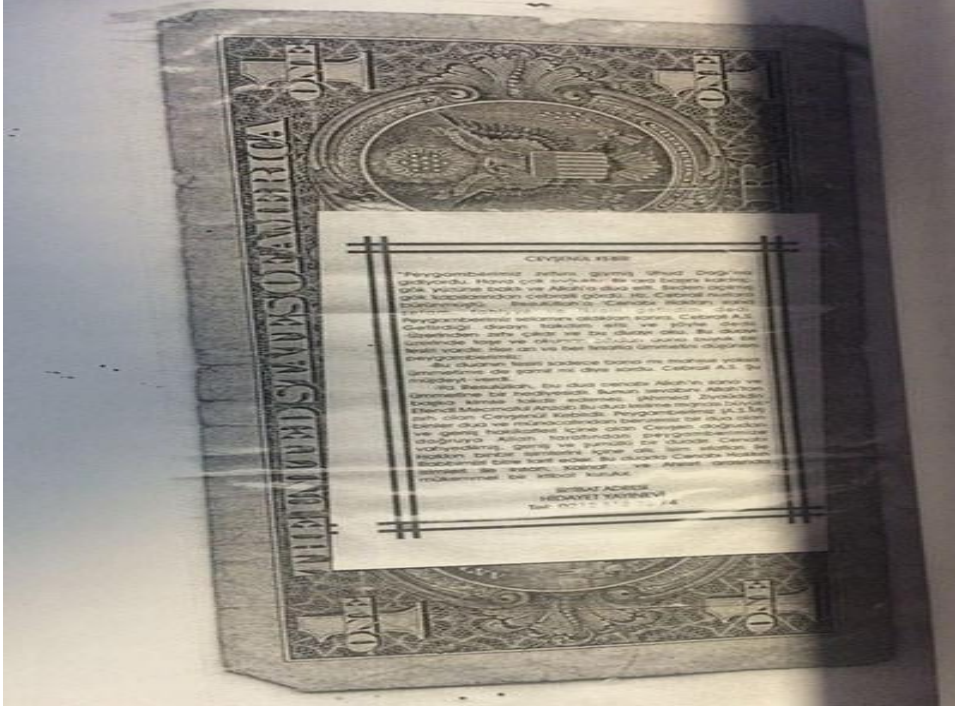
Kaynak: <http://www.medyagundem.com/bir-gulen-orgutu-absurdlugu-bankada-cevsen-okunur-mu/>

Gülen Cemaati'nin asıl amacının din istismarı ile devlete zarar vermek olduğu darbe girişiminin ardından oldukça net bir şekilde ortaya çıkınca grubun yapısı içindeki birçok davranış şekli yargılanma sürecinin de başlamasıyla toplum içinde değişmeye uğramıştır.

Cemaatin Cevşen gibi sembolleri farklı birçok amaçla kullandığı medya aracılığıyla ortaya çıkarılmıştır.

FETÖ soruşturmaları içine giren ByLock yazışmalarında örgüt üyelerinin gizli bilgileri tuttıkları flaş bellekleri muska şekline getirilmiş Cevşen içinde sakladıkları belirlenmiştir.¹⁸ Yürütülen soruşturmalarda şüphelilerin bulunduğu yerlere düzenlenen operasyonlarda üzerine Cevşen yapıştırılmış Gülen'e ait olduğu için grup tarafından kutsiyet atfedilen ve örgüte dâhil olduğunu gösteren FETÖ'nün şifresi olan 1 dolar'lar bulunmuştur.

¹⁸ Bu konuda bakınız. <https://www.haber3.com/guncel/cevsenden-flash-bellek-cikti-haberi-4884211>

Kaynak: <https://www.sabah.com.tr/gundem/2016/08/09/bu-da-cevsenli-bir-dolar>

Gelişen bu tip durumlar, darbe girişiminden önce halk arasında rahatça boyunda bir aksesuar olarak taşınan veya el kitabı şeklinde hediye olarak dağıtılan Cevşen Duası'nın yapımı ve dağıtılmasını tamamen durma seviyesine getirmiştir. Toplum içinde herhangi bir cemaate üye olmayıp sadece koruma amacından dolayı duayı üzerlerinde taşıyan bireyler de bir gruba ait oldukları düşünülür diye Cevşen Duası'nı takmayı bırakmışlardır.

Sonuç

Cevşen Duası'nın her türlü kötülüğe karşı bireyi veya herhangi bir varlığı koruma inancı, halkın gündelik hayat içinde toplumsal ihtiyaçlarını, sıkıntılarını ampirik yollarla çözdüğünü göstermesi açısından önemlidir.

Türk toplumunda gündelik yaşam tarzı ve kültürü ile halk dindarlığının bütünleştiği ve canlılığını koruduğu anlaşılmaktadır. Bu durum bize halkın gündelik yaşantısı içerisinde halk inançlarının vazgeçilmez olduğunu göstermektedir. Kişinin üzerinde taşıdığı ya da mekânlara astığı muskalar, tıpkı sözlü kültür döneminde yapılan büyüler gibi kutsalla irtibatı sağlama amacıyla kullanılmaktadır. Cevşen Duası da başa gelebilecek ya da gelmiş olan her türlü kötü durumdan insanı kurtarmayı amaçladığı için kutsal olana sığınmayı göstermesi açısından işlevsel bir boyut taşımaktadır. İslamiyet'in kabulü ile beraber ortaya çıktığına inanılması ve içinde güzel dualar bulundurması, Esmâ'ü'l Hüsnâ'dan, ayetlerden ifadeler içermesi, halk arasında bu duanın benimsenmesini artırmıştır.

Türk toplumunda var olan halk dindarlığı, senkretik yani farklı inanç sistemlerinin etkileşime girerek karışması sonucu yeni inanç öğeleri ve eğilimlerinin ortaya çıktığı bir yapı arz etmektedir. Türk toplumu içinde yaşayan bu eğilimler, eski Türk kültürüne ait büyüsel inanışları, başka kültürlerle girilmiş

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

etkileşimi, İslamî inanç ve uygulamaların bir arada yaşadığını yansıtmamasının yanı sıra somut olmayan kültürel mirasın yaşam dinamiklerine göre şekillenmesini göstermesi açısından önemlidir.

Cevşen Duası da tarihsel gelişim içinde süreklilik özelliğini korumuş, kültürel belleğin bir yansıması olmuştur. Cevşen Duası, halk dindarlığının yapısal özelliklerinde halk kültürü ile olan sıkı bağdan dolayı muska olarak taşınan duaların bağlamı değişse de günümüze kadar geldiğini ve toplumun her kesiminde yaşamaya devam ettiğini gösteren örneklerden biridir. Ancak sosyal hayattaki gelişmeler bu tarz uygulamaların anlayış, uygulama ve bağlılık şekillerinin değişimine de yol açmaktadır. Makalede bu durum, dini bir temellendirmeye dayanmamasına rağmen Cevşen Duası'nın Türk toplumunda özellikle Nur Cemaati ve Gülen Cemaati tarafından kabul gördüğü ve günümüze kadar kullanılmaya devam edildiği, Gülen Cemaati içerisinde hangi amaçlarla kullanıldığı ve 2016'da Gülen Cemaati -FETÖ- tarafından gerçekleştirilen darbe girişiminin ardından ülkede görülmeye başlanan sosyo-kültürel değişimin Cevşen Duası'nın taşınmasının yok denecek kadar az seviyeye gelmesi ile açıklanmıştır.

Kaynakça

- Akselev, S. (1997). Kazak (Qazaq) Ąlemi, Almatı: Sanat Baspası.
- Anadol, C. (1988). Tarihten Günümüze Kadar Dünyada ve İslamiyette Halk İnanışları-Büyü-, İstanbul: Devlet Yayın ve Dağıtım.
- Arslan, H. (2012a). Dini Gruplar ve Siyaset-1 Yeni Asya Grubu, Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- (2016). Dini Gruplar ve Siyaset-2 FETÖ/PDY, Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Arslan, M. (2012). Türk Toplumunda Geleneksel Dinî Yaşam ve Halk İnançları: Taşrada Yaşayan İnsanlar Arasında Uygulamalı Bir Çalışma, Değerler Eğitimi Dergisi,1 (2), s. 23-46.
- Artun, E. (2013). Türk Halkbilimi, Adana: Karahan Kitabevi.
- Bayram, A. N. (1997). İslâm'a Göre Cin, Sar'a Sihir ve Büyü, Ankara.
- Bilici, A. (2012). Çocukta Dinî Duygunun Teşekkülü, Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, cilt: XIV, sayı: 1, s. 189-219.
- Bonnefoy, Y. (2000). Mitolojiler Sözlüğü, Hzl. Levent Yılmaz, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Çapçı, N. (1985). Türk Sosyo-Kültürel Yapısında Batıl İnançlar, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Çelebi, İ. (2006). "Muska", İslam Ansiklopedisi, c. 31, s.267-269
- Çobanoğlu, Ö. (2003). Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Demirci, K. (2006). "Muska" Mad., Diyanet İslam Ansiklopedisi, c.31, s. 265-267.
- Devellioğlu, Ferit. (1970). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara: Doğu Matbaası
- Dictionary of Beliefs-Religions (1995). (Ed. R. Goring), Wordsworth Reference, W&R Chambers Ltd., Edinburgh.
- Dinçer, O. (1992). Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası, İstanbul.
- Din İşleri Yüksek Kurulu (2015). "DAİŞ'in Temel Felsefesi ve Dini Referansları Raporu" <https://webdosya.diyamet.gov.tr/anasayfa/UserFiles/Document/TextDocs/b7ca135a-c08f-4ee5-892b-4c181663630a.pdf>.
- Eker, Ö. G. (1999). İletişimde Yüklendiği Fonksiyonlarla Türk Kültürü İçinde Esnaf Dükkânlarındaki Levhalarda Ahilik Gelenekleri, II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyum Bildirileri, Kırşehir, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Erol, H. (2014). Anadolu'nun İlk Yazılı Belgelerinde Büyü ve Kehanet, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, 54, 2, s. 37-48.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Eröz, M. (1982). İktisat Sosyolojisine Başlangıç, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Frazer, J. G. (2016). Altın Dal, Çev: Mehmet H. Doğan, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Freyer, H. (2013). Din Sosyolojisi, Çev: Turgut Kalpsüz, Ankara: Doğu-Batı Yay.
- Geller, J. (2005). “Fetishism”, Encyclopedia of Religion, Ed. Lindsay Jones, c. V., USA.
- Goody, J. (2001). Yaban Aklın Evcilleştirilmesi, Çev: Koray Değirmenci, Ankara: Dost Kitabevi.
- Gülen, F. (1995). Prizma-I, İzmir.
- Günay, Ü. (1999). Erzurum ve Çevre Köylerinde Dinî Hayat, İstanbul: Erzurum Kitaplığı.
- (1999a). Din Sosyolojisi, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Güngör, H. (1998). Türk Bodun Bilimi Araştırmaları, Kayseri: Kıvılcım Kitabevi Yayınları.
- Hançerlioğlu, O. (2010). Dünya İnançları Sözlüğü, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hông Thuât Vü (2008). Amulets and the Marketplace, Asian Ethnology, Vol. 67, No. 2, Popular Religion and the Sacred Life of Material Goods in Contemporary Vietnam, pp. 237-255.
- Howes, M. (1976). Amulets, Newyork: St. Martin’s Press. (Yer değişikliği)
- İnan, A. (1962). Hurafeler ve Menşeleri, Ankara: Nur Matbaası.
- (1991) Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü, c.I., Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kalafat, Y. (1999). Türk Dünyası Tarih Çalışmalarında Halk İnançlarının Önemi, Millî Folklor, 6 (44), s. 88-91.
- Kaya, E. (2016). Dini Grupların Dini Bilgi Kaynaklarını Kullanımı (Gülen Cemaati Örneği), Turkish Studies, Volume 12/16, p. 343-360.
- Kirman, M. A. (2011). Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Koşay, H. Z. (1956). Etnoğrafya Müzesindeki Nazarlık, Muska ve Hamailer, Türk Etnoğrafya Dergisi, S. 1, s. 86-90.
- Köprülü, F. (2005). Anadolu’da İslamiyet, (Hzl. M. Ergun), Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Lévi-Strauss, C. (2004). Yaban Düşünce, Çev: Tahsin Yücel, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Malinowski, B. (1990). Büyü, Bilim ve Din, Çev: Saadet Özkal, İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Mardin, Ş. (1993). Din ve İdeoloji, 6. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mircea E. (1999). Şamanizm, Çev: İsmet Birkan, Ankara: İmge Kitabevi.
- Nirun, N. Ve Erdoğan, Z. (1977-78). Sosyoloji, Ankara: Yay Kur Yay.
- Nursî, B. S. (1958). Sözler, İstanbul: Sinan Matbaası.
- Ocak, A.Y. (1999). Türkler Türkiye ve İslam-Yaklaşım, Yöntem ve Yorum Denemeleri, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Olağanüstü Din Şurası. (2016). “Dini İstismar Hareketi FETÖ/PDY” <https://webdosya.diyaret.gov.tr/anasayfa/UserFiles/Document/TextDocs/9a7d78e1-1513-4ef7-b294-e24dd4151b33.pdf>
- Ong, W. J. (1999). Sözlü ve Yazılı Kültür, Çev: Sema Potacıoğlu Banon, İstanbul: Metis Yayınları.
- Örnek, S. V. (1966). Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtıl İnançlar ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki, Ankara: Ankara Üniversitesi, Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Sayı:174.
- Özkarlı, Y. Ş. (2000). Türk Kültüründe Tılsımlı Objeler, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.

- Özmen, M. (2008). Psikoterapiler, Türkiye'de Sık Karşılaşılan Psikiyatrik Hastalıklar, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri Sempozyum Dizisi, No:62, s.303-322.
- Öztoprak, M (2014). Cevşen-i Kebir ile İlgili Rivayetlerin Tespit, Tahlil ve Değerlendirmesi, İlahiyat Araştırmaları Dergisi, S.2, s.153-175.
- Patai, R. (1987). Folk Islam, The Encyclopedia of Religion, (Ed. M. Eliade), C.V., Macmillan, New York, s. 382-385.
- Rafaeli, A.; Worline, M. (1999). "Symbols in Organizational Culture", Handbook Of Organizational Culter and Climate, SAGE Publications Inc.
- Sarıkaya, M. E. (2016). Dini Gruplarda Güç Devşirme Yöntemleri: FETÖ Örneği, Turkish Studies, Volume 12/16, p. 423-438.
- Sevinç B. (2012). "Dini Grupların Hafıza Zinciri Olarak Vaazın Araçsallığı: Kotku ve Gülen Örneği" Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 53, (2).
- Seyyid Süleyman el-Hüseynî (h.1332). Kenzü'l Havâs ve Keyfiyet-i Celb ve Teshir, Cemiyet Kütüphanesi, İstanbul.
- Sipahi, A. (2006). Türk Halk İnançlarında Büyü ve Büyü ile İlgili Uygulamalar, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı-Dinler Tarihi, Ankara.
- Subaşı, N. (2014). Din Sosyolojisine Giriş, İstanbul: Dem Yay.
- Şenesen, O. R. (2011). Türk Halk Kültüründe Bolluk ve Bereketle İlgili İnanç ve Uygulamalarda Eski Türk kültürü İzleri, Folklor-Edebiyat, 17 (66), s. 209-228.
- Tanyu, H. (1992). "Büyü", T.D.V. İslam Ansiklopedisi, VI, İstanbul.
- Tavener, E. (1916). Studies in Magic from Latin Literature, Colombia University Press.
- Toprak, M. (1993). "Cevşen" maddesi, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C.7, s.462-464.
- Tümer, G. ve Küçük, A. (1993). Dinler Tarihi, Ankara: Ocak Yayınları.
- Uygun, A. (2012). Yazılı Büyü Olarak Muska: Kenzü'l-Havâs Örneği, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 29, s. 211-236.
- Ünal, S. ve Çallı, A. (2016). "Göller Bölgesi Amulet Kültürü", Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi, s. 20-44.
- Waardenburg, J.D. J. (1979). Official and Popular Religion As a Problem in Islamic Studies, Official and Popular Religion: Analysis of a Theme for Religious Studies, P. H. Vrijhof and J.D.J. Waardenburg (eds), The Hague, Mouton Publishers, New York, s. 341-386.
- Yamauchi, E. M. (1983). Magic in the Biblical World, Tyndale Bulletin, 34, pp. 169-200.
- Yeniay A. (2008). Cevşen Duasının Hadis İlmi Açısından Kitiği, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslami Bilimleri Hadis Anabilim Dalı, Sivas.
- Zuckerman, P. (2006). Din Sosyolojisine Giriş. Çev. İ. Çapçioğlu-H. Aydınalp. Ankara: Birleşik Kitabevi.

TÜRK TELEVİZYONUNDA SİT-COM: KAYNANALAR ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

Ebru Gülbuğ EROL

İnönü Üniversitesi (İLEF)

Öz

Televizyon dramaları anlatılarını kültürel yaşayışa dayanarak sinemasal anlatılar biçiminde ama toplumsal gerçekliği göz önüne alarak aktarırlar. Bir film anlatısı içinde yer alan söylemi okumak ve izleyen söylemi nasıl anladığını yorumlamak için toplumun genel yaşayışına bakmak gerekir. Özellikle televizyon toplumsal yaşayışın şekillenmesinde ve yeniden üretilmesinde önemli bir rol oynar. Sembolik de olsa gerçek kişileri sunar. Televizyon dramaları hangi biçim altında olursa olsun tasarlanmıştır ve gerçek hayatın izlerini taşımaktadır, dolayısıyla kişiler ve yaşam biçimleri temsil edilmektedir. Bu çalışma ilk Türk televizyon dizilerinden biri olan ilk sit-com örneği olarak kabul edilen “Kaynanalar”ı ele almaktadır. 1970’li yıllarda Türkiye’de yaşanan sosyo-kültürel değişimin kültürel arka planını irdeleyerek; tasarıma dayanan bu anlatı ortamını A.J. Greimas’ın Eyleyenler Modeli yöntemini kullanarak dizinin bir araç olarak söyleminin nasıl okunması gerektiği konusuna bir açılım getirmeye çalışacaktır. Bu çalışma, televizyon dramalarından yayılan farklı kültürel iletişim biçimleri, farklı kimlikleri ve yaşam biçimlerini anlattığı için toplumsal eleştiri ile birlikte 1960’lı yıllardan itibaren Türk Sinemasının başat anlatı biçimi olan melodramanın dizi içinde nasıl bir gelişim çizgisi izlediği araştırılmıştır. Çalışmada melodrama bir anlamlandırma sistemi olarak ele alınmakta ve Kaynanalar’da farklı iki ailenin anlatılarının kültürel arka plan arasındaki ilişkiler üzerine odaklanan incelenmesinde kullanılmaktadır. Çalışma, Türk televizyon sitcomu Kaynanalar’ı Yapısalcılığı yöntem almış Greimas’ın Eyleyense Örneği’ne göre eyleyenleri çözümleyerek, akrabalık bağı ile bağlanmış yaşayışta farklı, gelenekte farklı iki aileyi modernlik tasarımları ve toplumsal ayrışmışlar ve birleşimler kapsamında değerlendirmektedir.

Anahtar kelimeler: Popüler Kültür, Eyleyenler Modeli, Melodrama, Melodramatik İmgelem, temsil, sit-com

1.Giriş

Geleneksel ve Çağdaş kavramları yalnızca coğrafya olarak değil, içinde yaşadığımız dünyayı ve yaşamı anlamlandırma bağlamında farklı yönler işaret eder. Doğu kültürü ve Batı kültürü olarak adlandırılan bu ayrımın temel nedeni iki farklı düşünme biçimine veya iki farklı okumaya dayanmaktadır (Schroeder 1996 ve Cevizci 2002). “Kendine özgü bir mantıkla işlerlik kazanan bu iki ayrı düşünme biçimi Doğu düşüncesine özgü “paradoks” mantığı ve Batı düşüncesine özgü “özdeşlik” mantığı olarak adlandırılır.” (Mengüşoğlu, 1997) Türkiye’de gösterime giren ilk uzun soluklu dizi veya sit-com Kaynanalar geleneksele ve moderne ait olan iki aileyi bir araya getirerek Türk toplumuna uzlaşmayı anlatmıştır.

Barthes öte yanda anlatıyı anlamının yeterli olmadığını, esasen anlatıyı anlamak için anlatım içindeki katların çözümlenmesi gerektiğinin altını çizer (Barthes, 1993: 5).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Bir metni anlamak ve yorumlamak için dikkatli bir okuyucu olmak ve sağlam bir okuma yöntemine sahip olmak gerekir. İncelenecek anlatı metni her şeyden önce göstergebilimsel bir okuma gerektirir. Göstergebilimsel okuma, metindeki doğru anlamı yakalamayı amaçlamaktadır. Bu okuma sürecinin yüzeysel boyutundan (söylem çözümlemesinden) sonra ikinci aşaması anlatı çözümlemesidir. Anlatı çözümlemesinde, metnin anlamının nasıl oluştuğu, metnin yüzeysel düzeyinden derin düzeyine doğru bir yol izlenerek ortaya konmaya çalışılmaktadır (Ercantürk, 2015: 77-78).

Greimas “metnin varlığı, anlam birimlerinin ayrışarak toplumsal, kültürel ve siyasal çeşitli gönderme birimlerini kurmasına borçludur” der. İşlevler birleşirler, yan işlevler düzeyler arasını doldurur, anlam bu şekilde inşa edilir (Greimas 1995) Bazı kuramcılar işlevler, eylemler ve söylemler düzeylerinin birbirleri ile sıkı ilişkiler içinde olduklarından bahsederler ancak Greimas eylemler üzerine vurgu yaparken Levi-Strauss ve Propp söylemler işlevi üzerine yoğunlaşır. Barthes da eylemlerden yola çıkmanın doğru bir adım olacağından bahseder. Daha ziyade çağdaş anlatı biçimini benimseyen televizyon dramaları ise kişilerin eylem düzenlemelerine göre kurulmamaktadır. Doğal olarak anlatıcı dilsel bir kişilik olarak yapıtının gövdesini oluşturmaktadır, doğal olarak söyleysel işlev ön planda durmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Türk sineması ve Türk televizyonlarında betimsel düzeyde melodrama önemli bir kavram olarak karşımıza çıkar.

Bu çalışma Saussure’un dilbilim yaklaşımını daha da geliştiren Greimas’ın Eyleyenler Modeli’ni göstergebilimsel çözümleme yöntemi olarak kabul etmiştir. Kaynanalar dizisinin anlatı yapısını çözümlemek için Greimas’ın Eyleyenler Modeli’ni kullanılmıştır. Dizinin çözümlemesine geçmeden önce, Saussure’ün göstergebilim anlayışı çözümleme yöntemi ve Greimas’ın koyduğu Eyleyenler Modeli’ne ilişkin açıklamalar yapılmış ve sit-com Kaynanalar özetlenmiş ve Eyleyenler Modeli’ne göre çözümlenmiştir.

Türk sinemasında 1960’lı yıllarla birlikte melodrama popüler bir tür haline gelerek seyirci toplamıştır (Akbulut , 2012). Melodrama ilerleyen yıllarda televizyon dramalarında da kullanılmış oldukça da ilgi çekmiştir.

Bu çalışma, televizyon dramalarının tıpkı sinema filmleri gibi toplumsal ve kültürel bağlamdan ayrı tutulamayacağı gerçeğinden hareketle Türk televizyonunun ilk Türk sitcomu olan “Kaynanalar”da melodramın toplumsala ilişkin ne söylediğine ve nasıl hayal etme biçimi ile seyirci karşısına çıktığına odaklanmaktadır. Ayrıca, dizide iki farklı kültüre ait aileler yaşam biçimleri ile sunulduğu için aile bağları içinde bir anlamlandırma sistemi olarak nasıl kullanıldığı da çalışmada ele alınacaktır.

Melodrama bir anlatı türüdür ve Greimas’ın anlatı çözümlemesi ile başarılı bir okumaya olanak tanımaktadır. Bu çerçevede Kaynanalar’da iki farklı kültüre sahip olan Kantar ve Hakmen aileleri incelenmektedir. Aile ekseninde sorunsallaşan olayların sunumu ve komik bir biçimde ele alınması nihayetinde çözülmesi ve o hafta içinde diziyeye ait bölümün mutlu sonla bitmesi incelenmektedir. Çalışmada okuma yöntemi olarak A.J. Greimas’ın eyleyenler modeli teorisi seçilmiştir. Bu doğrultuda gerçekliğin nasıl inşa edildiği ve melodramatik imgelemin dizide nasıl kullanıldığı sorusuna cevap aranmaktadır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

2. BİR ANLAMLANDIRMA SİSTEMİ OLARAK MELODRAM VE BİR OKUMA BİÇİMİ OLARAK GREIMAS'IN EYLEYENLER MODELİ

Paris göstergebilim okulu üyesi Greimas, kuramının merkezine “anlam”ı yerleştirmiştir. Somut gerçeklikten ziyade insan imgeleminin ürünü olan soyut yapıları araştıran bir yöntem geliştirmeye çalışır (Nöth 1995).

“Greimas tüm metinlerde anlamın ortaya çıkışını sağlayan ve tüm metinlerde ortak olan bir anlam ekseninin olduğunu ifade eder. Bu anlam eksenini oluşturan metindeki düzlemler ise aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (Akerson, 2005: 149).

Temel Anlamsal Boyut: En derin yapıdır. Yaşam düzlemi ve karşıtlıkları içerir; Temel Anlamsal Boyut ve Sözdizimsel Anlatı Boyutu: Metnin derin yapısıdır. Yaşam düzlemindeki temel karşıtlıklarla hesaplaşır; Sözdizimsel Anlatı Boyutu ve Yüzeysel Boyut: Metnin yapısıdır. Bir hesaplaşma bireysel bir yapıya dönüştürülür.” (Akerson 2005: 149);

“Greimas’ın anlam düzlemlerine getirdiği en önemli yorum temel anlamsal boyut düzlemidir. Temel yapı olarak adlandırılan düzey anlam evreninin en soyut, en derin düzeyidir (Rifat, 1996: 34).

Greimas’ın üçüncü boyutu temel anlamsal boyut öteki iki boyutun daha gerisinde yatan derin anlamdır. Bu boyutta metin, edebiyat dışındaki bazı dizgeler ile ilişki kurar. Bu boyut, dünyayla ve yaşamla ilgilidir. Dünyadaki temel karşıtlıklar üzerine kuruludur. Her metin, hatta bir metnin içindeki her kesit, bazı temel karşıtlıklar üstüne kurulur ve bu temel karşıtlıkların değişimini ve dönüşümünü ele alır. Bu karşıtlıklar şemasını Greimas bir dörtgen olarak düşünür ve buna göstergebilimsel dörtgen adını verir (Akerson, 2005: 147).

Her hangi bir anlatının çözümlenebilmesi için onun anlatı programının çözümlenmesi gerekmektedir. Sit-com Kaynanalar’ın anlatısının çözülmesi için de dizi anlatımın temel birimi olan göstergelerin birbirleriyle olan ilişki biçimlerinin ortaya çıkarılması gerekir (Özden 2000: 123).

Greimas’a göre anlatı durumu, başlangıç durumunu sonuç durumuna ulaştıran temel dönüşümün gerçekleşme sürecidir.

Anlatı durumu dört evre içerir: Eyletim, edinim, edim, yaptırım (Rifat 1996:31-34; Parsa ve Parsa 2004: 99-100):

1. Evre: Eyletim (Gönderme): Herhangi bir anlatının ilk evresi olan eyletim, olaylar dizisinin oluşmaya başlama evresidir. Bu aşama genelde temel dönüşümü sağlayacak, olayın akışını yönlendirecek bir öznenin aranıp bulunmasıyla başlar. Kahramanı, özneyi (eyleyen) herhangi bir göreve gönderen ya da görevlendiren (eyleten) kişi vardır. Kahraman bu görevi her zaman zorla ya da bir başkasının önerisi ile yapmaz, bazen de kendi isteğiyle bu görevi üstlenir. Kısaca eyletim aşaması gönderen (eyleten) ile kahraman (özne, eyleyen) arasındaki ilişkidir. Gönderen belli bir programı uygulamak amacıyla bulduğu ya da bulacağı özneyi etkilemeye, inandırmaya çalışır ve böylece gönderenin eyletiyle, yani özneyi manipüle etmeyi başararak eyletim evresi başlamış olur.

Seriyallerin bir özelliği olarak anlatının ilk evresi olağan ev haliyle başlar. Bir başka deyişle kahramanlar ilk saniyelerde seyirci ile tanıştırılır. Özne veya eyleyen olarak sit-comda karşımıza Nuri ve Nuriye Kantar çıkmaktadır. Eyletenler olarak da ailenin diğer fertleri görev alır. Kaynanalar için

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

olayları komik bir şekilde sonuca taşıyacak olan eyletlenlerin faaliyetleridir. Dolayısıyla eyletim de komik bir biçimde krize doğru yol alır.

2. Evre: Edinim (Yeterlilik, Güçlenme): Birinci aşama gerçekleşirse, yani kahraman gönderenin programını uygulamayı kabullenmişse bazı yeteneklere doğuştan sahiptir, ya da sonradan çalışıp edinmesi gerekecektir. Bundan dolayı bu evre edinim (yeterlilik) olarak adlandırılmaktadır. Bu evrede artık gönderenin işlevi sona ermektedir. Kahraman (özne) gereken yetenekleri (belli şeyleri yapabilmeyi) bazı sınamalardan geçerek edinmeye çalışır. Kahramanın anlatı programının akışını sağlayacak temel dönüşümü yapabilmesi için, bu yetenekler ile donanması gereklidir. Bu yeteneklerden birisinin eksikliği kahramanın başarısızlığına neden olabilir. Kahraman gerekli yetenekleri edinirken, anlatı programı içine giren bazı kimselerden (yardım edenler) yardım görür, bazıları da (kötü adam ya da karşı çıkanlar) onu engellemeye çalışabilirler.

Kaynanalar'daki kaynanalar doğuştan çeşitli yeteneklere sahiptirler ve çözüm onlardadır. Kaynanaları engellemeye çalışanlar büyük bir çoğunlukla kötü niyetli kişiler değildir. Yine aile içinden ve akrabalık bağları olan insanlar sorun yaratırlar ve kahramanın bilge tavrı her sorunu çözer.

3. Evre: Edim (Gösterme): Kahraman gerekli yetenekleri elde ettikten sonra anlatının asıl konusu olan eylemi yapmaya çıkabilir. Bu aşamadan sonra sonuca doğru dönüşümün gerçekleşeceği bir duruma yaklaşılmaktadır.

Kantar'lardan gerçekler saklanır, saklanan gerçekler de yavaş yavaş açığa çıkar ve sorun halledilir.

4. Evre: Yaptırım (Teyit etme): Bu evrede kahramanın yaptıkları, kendisini göreve gönderen tarafından değerlendirilir, takdir edilir. Burada kahraman başarıya ya da başarısızlığa göre ödüllendirilir ya da cezalandırılır.

Geleneksel eli temsil eden Kantar'lar hep haklı çıkarlar, özellikle ailenin reisi olan Nuri Kantar mutlu ve gülen bir aileye sahip olmakla sürekli olarak ödülleniş olur.

3. KAYNANALAR VE GREİMAS'IN EYLEYENSEL ÖRNEKÇESİNE GÖRE ÇÖZÜMLENMESİ

Greimas, Propp'un 31 işlevinden yola çıkmış, önce işlevleri 20'ye sonra 4 temel kavrama indirmiştir; sözleşme, sınama, yer değiştirme, iletişim. Eyleyen sayısı ise 6'dır ve aralarındaki ilişkiler belirli bir çizime uygundur. Özne, nesne, gönderen, gönderilen, yardımcı, engelleyici.

Özne başkahramanı temsil etmektedir. Nesne ise, kahramanın elde etmeyi istediği kimse ya da şeydir. Nesnesi olmayan özne, öznesi olmayan nesne düşünülemez. Gönderici ve alıcı arasındaki ilişkide ise gönderici özneyi eksik olan şeyi aramakla görevlendirir. Alıcı da bu eylemden yarar sağlayandır. Gönderici özneyi sonunda cezalandırır ya da ödüllendirir. Özneye yardım eden yardımcı bulunurken, öznenin amacına ulaşmasını engelleyen bir engelleyici bulunmaktadır. Yine bu engelleyici somut, soyut veya insan olabilir.

Kaynanalar'da oyuncular eyleyenler modelinin 6 işlevini yerine getirirler.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

EYLEYENLER	OYUNCULAR	İŞLEVLER
Gönderici	Nuri Kantar, Tijen Hakmen	Eylemi belirler
Alıcı	Kantar, Hakmen Aileleri ve çevredekiler	Eylemin kendisi için gerçekleşen
Nesne	İki farklı kültürden ailelerin akrabalık ilişkileri	Eylemin konusu
Özne	Kantar, Hakmen Aileleri ve çevredekiler	Eylemi yapar
Yardımcı	Döndü, Katip Kerim	Eyleme yardım eder
Engelleyici	Kerim, Şerafettin, Döndü	Eyleme engel olur

Dizinin konusuna gelince, Türkiye'de sitcom'un ilk örneklerinden biri olarak kabul edilen Kaynanalar, 1974 yılının mayıs ayında TRT ekranlarında yayınlanmaya başladı. Anadolu'dan Ankara'ya göç eden Nuri Kantar ve ailesinin büyükşehirin kurallarına ayak uydururken kendi geleneklerinden uzak kalmama çabası anlatılmıştır. 1997 yılında ilk defa TRT ekranlarının dışında, Kanal D'de yayınlanmaya başlanan Kaynanalar ve kahramanları geçen yıllarla birlikte değişen zamana, teknolojiye de ayak uydurmayı ihmal etmedi. Ayrıca Türk televizyonlarında en uzun süre yayınlanan dizi olmuştur.

Dizi Kantar ailesinin Ankara'ya yerleşip mutlu ve varlıklı bir hayat sürmeleriyle başlar ve kızlarının köklü ve varlıklı bir aileye gelin gitmesi ile devam eder. Geleneksel ve modern temsil eden aileler

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

arasındaki inişli çıkışlı, zaman zaman güldüren zaman zaman da düşündürülen ilişki her ayrı bir bölümde işlenir.

“Dizinin alt ve de üst yapısını Kantar ailesi ile Hakmen ailesinin değerleri arasındaki ilişkiler yumağı oluşturmaktadır. Güldürü sınırları içinde kalarak modern aile gülünç hale getirilip gelenekçi aile mümkün olduğu kadar gerçekçi bir biçimde betimlenmektedir” (Mutlu, 274-275)

1.ÖZNE-NESNE: Kantar ailesi iyi veya kötü her koşulda dilini, kültürünü, yaşam biçimini yaşar ve öğretir. Ailesi içinde de Türk toplumuna karşı da Nuri Kantar öğretici rolündedir. Kantar ailesinin aradığı şey ise tüm bölümlerde kendini açıkça hissettiren ailenin varlığı, aile içi huzur ve maddi-manevi geçimin önemidir. Eksikliği olabilecek her şeyi kızı, damadı ve evlatlığı tamamlar; bu da sit-comun nesnesidir.

Kayserili ve başarılı bir iş adamı olarak Türkiye'nin de Kayseri asıllı başarılı bir iş adamına gönderme yapar. Nuri Kantar'ın gelenekçi kimliği ile spor ve diyet yapması, köye okul yaptırması ve diziler içinde siyasal iktidarların programları dahilinde yol gösterici olması komedi unsurlarına eklenen öğretici özellikler olarak anılmaktadır. Timur, Timurlenk ve Timuçin hem aynı addan türeyen bu şekilde birbirine benzeyen anlamı oluşturur hem de Türk büyüklerinin adı olduğu için simgesel önem taşır.

Dizinin öznelere gelecek olursak;

Leman Çıdamlı - Nuriye Kantar kız tarafının annesi, geleneksel, zaman zaman hatalarıyla çatışma yaratan ama sonunda uyumun bir göstergesidir.

Defne Yalnız - Döndü, evlatlık olarak Kantar ailesiyle yaşayan eğitimsiz ama son derece becerikli, biraz da yaşlı geçkin bir kadındır.

Sevda Aydan - Tijen Hakmen erkek tarafını temsilen anne, modern görüşlü ve eğitilmiş bir annedir.

Haşim Hekimoğlu - Timur Hakmen, modern anlayışta bir aile babası, evde egemenliğin kadında olduğunu doğrulayan ve hata yapsa dahi kadına düzeltme fırsatını veren bir aile reisidir.

Sermin Hürmeriç - Nur Hakmen, geleneksel bir aileden çıkarak hem gelenekseli hem de modern kişiliğinde özdeşleştirmiş ikinci kuşak kadındır.

Ege Aydan - Timuçin Hakmen, damat, babasına ve kayın babasından bir adım geride, onların bilgi ve görgüsünden yararlanandır.

Münir Caner - Katip Kerim şirkette çalışan ama ailedenmiş gibi takdir ve ilgi gören bir elemandır.

Gültekin Gülkan - Şerafettin, ailenin yaramaz, ele avuca sığmaz yeğenidir.

Eyleyenler olarak Nuri ve/veya Nuriye Kantar ve/veya Tijen ve Timur Hakmen gösterilebilir. Fakat bu değişmez bir unsur olarak sit-coma hakim olmaz çünkü ikinci kuşak da çeşitli bölümlerde eyleyenler olarak sunulabilir.

Tekrarı önlemek amacıyla üçüncül karakterleri de eyleyen olarak görmek mümkündür.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

2.GÖNDERİCİ-ALICI: : Sit-com'un gönderici eyleyenleri Tekin Akmansoy - Nuri Kantar ve Sevda Aydan - Tijen Hakmen'dir. Nuri Kantar, ailenin direği, reisidir; geleneksel olanın simgesidir. Rolde Kayserili, uyanık bir iş adamını canlandırır. Nuriye Kantar ile evlidir. Nur adında bir kızı ve Döndü adında bir evlatlığı vardır. Timuçin Hakmen'in kayınpederi, Timur Hakmen ve Tijen Hakmen'in dünürü, Timurlenk Hakmen'in dedesidir. Tijen Hakmen, dizinin diğer gönderici eyleyenidir. Baskın karakterli, Nuriye Kantar'ın aksine modern görüşlü ve aile içinde sözü geçen bir bireydir. Dizinin bu iki karakteri, genellikle olay örgüsü üzerinde çoğunlukla büyük katkıları olan rollerdedir. Nuri Kantar, kızını yönlendirerek, Tijen Hakmen'de oğlunu yönlendirerek hikaye de eylemi belirlerler.

Sitcom'da temel olarak alıcı Nuri Kantar olmakla birlikte bütün karakterler bir mücadelenin içindedirler. Karakterleri önce Kantar ve Hakmen aile büyükleri sonra kendileri mutluluğa ulaştırır. Mutluluğa, aile içi barışa ve sevgiye de gönderen de gönderilen de özneler içinden çıkar, yani bazen Timuçin kendini veya eşini ya da kaynanasını gönderebilir veya kendi de kendini gönderebilir.

3.YARDIMCI-ENGELLEYYİCİ: Sit-comda dönüşümlü olarak herkes herkese yardım eder. Kerim, Şerafettin ve Döndü engelleyici kapsamında çeşitli sorunlara sebep olurlar. Eyleme yardımcı olurlar fakat sonunda onlar da kendi kendilerini "kaynanalar" yardımıyla mutlu sona götürürler.

Greimas'a göre anlatı konusunu işlerken bir anlatının oluşması için en azından bir başlangıç durumu (başlangıç durumu) ile bir sonuç durumu (bir başka durum sözcüğü) ve bu iki durum arasındaki temel dönüşümü (edim sözcüğü) gerçekleştirecek bir dönüştürücü öznenin varlığı olması gerekir. Ne var ki sit-com veya tv dramaları başlangıç durumunda sıradan bir gün, günün herhangi bir saati ile başlar. Sonuç durumu ise tasarlanmamıştır. Dizi bir gün bir şekilde yeniden başlayacakmış gibi bitmiştir. Ne var ki iki durum arasında dönüştürücü özneler aktif bir biçimde görev yapmışlardır.

Bu anlamda anlatının başlangıç durumunu eyletim öznesi olan Kantar ailesinin köyden İstanbul'a gelişi ve İstanbul ile tanışması olarak kurabiliriz. Filmde eyletim öznesi de gönderen de aynı kişiler ilaveten dünür Hakmen ailesidir. Özne ve gönderen olan Nuri, kızları Hakmenlere gelin gidip torunlarını büyütme başladıklarında başlar. Greimas'ın anlatı durumundaki dört evre: eyletim, edinim, edim, yaptırım içerisinde dizide veya sitcomda Kantarların İstanbul'a yerleşmesi ile başlangıç durumu gerçekleşir.

1. Evre-Eyletim (Gönderme): Herhangi bir anlatının ilk evresi olan eyletim, olaylar dizisinin oluşmaya başlama evresidir. Dizide Kantar Ailesi Ankara'ya gelir ve burada yeni bir dünya ile tanışır; yeni bir hayat kurarlar.

Bu taşınma temel dönüşümü sağlayarak olayların akışını yönlendirmiş ve Kantar ailesini Hakmen ailesi ile tanıştırmış onları dünür etmiştir. Burada özne, gönderen olan Nuri Kantar'dır. Kahramanı, özneyi (eyleyen) herhangi bir göreve gönderen ya da görevlendiren (eyleten) kişi vardır. Kahraman bu görevi her zaman zorla ya da bir başkasının önerisi ile yapmaz, bazen de kendi isteğiyle bu görevi üstlenir. Dizide de bu böyle olmuş ve Nuri Kantar hem gönderen olmuş hem de özne olmuştur. Buradaki eyletim aşaması gönderen (eyleten) ile kahraman (özne,eyleyen) arasındaki ilişkidir; Nuri ve Kantar ailesi arasındaki ilişkidir. Gönderen olan Nuri, ailesi için elinden geleni yapar, ailesi için mücadele eder. Böylece Nuri Kantar'ın kendi kendini güdülemesiyle eyletim evresi başlamış olur. Evreye sırasıyla eş Nuriye'nin, dünürlerin ve çocukların girmesiyle devam eder.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

2. Evre-Edinim (Yeterlilik, Güçlenme): Nuri Kantar Ankara’da hayatlarına devam etmek için çalışmak zorundadır. Aile zengindir fakat çalışmak Nuri Kantar için bir yaşam biçimidir ve hayatlarının devamı için gereklidir. Çünkü Nuri Kantar, günü birlik yaşayan bir aile reisi değil, ailesini geleceğe taşıyan bir insandır. Nuri Kantar, yeğenlerini de ailesine katarak hayatına devam eder ve bölümler bu şekilde ilerler. Bu evre, edinim (yeterlilik) olarak adlandırılmaktadır. Bu evrede artık gönderenin işlevi sona erer.

Gönderen olan Nuri Kantar, ailesini Ankara’ya getirir ve bundan sonraki aşama özne olan Nuri’ye odaklanır. Nuri bazı sınamalardan geçer ama aldırılmaz. Nuri, temel dönüşümü yapabilmesi için bu yeteneklerle donanmıştır. Bu aşamada Nuri’nin ailesiyle birlikte hayatına devam etmesi için gerekli çabayı gösteren, yolunda Nuri’yi yalnız bırakmayan eşi Nuriye, kızları ve dünürleri vardır. Onu ve zaman zaman aile fertlerini engellemeye çalışan Döndü’nün veya Şerafettin’in hataları gibi engelleyici kişiler vardır.

3. Evre-Edim (Gösterme): Nuri Kantar zaman içinde gerekli olan maddi ve manevi yetenekleri edinir. Hayat devam eder ancak aile bireyleri arasında çatışmalar da yaşanır. Güldürürken düşündüren bir anlayışla dizi devam eder.

4. Evre-Yaptırım (Teyit etme): Bu evrede Nuri’nin yaptıkları yine kendisi tarafından değerlendirilir ve Nuri’nin attığı her adım iyiliğe ve aile bireylerinin menfaatlerine giden yolda atılan bir adım olur. Nuri kendi kendini eleştirmez. Diğer aile fertleri Nuri’yi eleştirir ama neticede haklı çıkan kendi olur.

4. KAYNANALAR’DA MELODRAMATİK İMGELEM

1033

Felsefi eleştiri çağdaş eleştiri türlerinden biri olup bir eserin biçimi ve içeriği üzerine yoğunlaşır ve eserde önemli olanın mesaj olduğuna vurgu yapar. Bu açıdan bakıldığında tv dizilerinde biçimle birlikte neden, nasıl soruları bağlandığı mesaj ile birlikte anlam kazanmaktadır. Zaten televizyonun eğlendirici özelliğinin ağır bastığı düşünüldüğü zaman televizyon dramalarının bir üslupla ve bir teknikle topluma ulaşmaları beklenmektedir.

İmgelem, insanın istediği şeyleri gözünde canlandırabilme yetisinin ürünlerini kapsayan evren olarak tanımlanır. Paylaşılan dünyanın duyu idraklarından elde edilen öğelerin içinden kısmen bulmak veya tamamen kişisel alanlar için doğuştan yetenek ve işlem olarak kabul edilir (<http://www.tdk.gov.tr/>). TV temsili bir sunum alanı olarak çeşitli imgelerle doludur.

Bywater ve Sobchack’e göre (1989) hiçbir film türsel olarak saf değildir. Bu anlamda Kaynanalar, daha çok güldürü amaçlı ve aileyi aileye anlatan bir özellik göstermektedir. Zaman zaman güldürse de zaman zaman olayları tırmandıran ve çıkmaza sürükleyen bir içerik de sergiler. Masalsı özelliklere yer verir. Çizginin dışına çıkılır ama çizginin dışına çıkan her kimse fazla zarar görmeden yine mutlu bir şekilde çizginin içine girer. Öte yanda Singer (2001) melodramın politik ve ideolojik iktidardaki dönüşüme işaret ettiğini belirterek “insanların büyü bozulmuş dünyada çeşitli düzensizlikler karşısındaki endişesini” ve “modern kapitalizmin yükselişi karşısında geleneksel değerlerin bozulmasını” gündeme getirir. Dizide Kantar ailesi köyden çıkıp İstanbul’a gelmiş ve zengin olmuş ve göreceli biçimde geleneksel yaşantıyı temsil etmektedirler. Kızları, asil bir aileye gelin gitmiş, Hakmen ailesi, ancak insani ilişkiler dışında olağan yaşantı biçimlerinin farklılığı iki aileyi komik bir biçimde karşı karşıya

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

getirmektedir. Mercer ve Shingler melodramatik tarzın heyecanlı ve duygusal olduğunu ifade eder (2004); dizide yoğun duygular ve heyecanlı bekleyişler izleyenleri merak içinde ekran başına kilitler.

Film çalışmaları sözkonusu olduğunda, farklı tür filmlerin melodramatik yapıyı nasıl kurguladıklarını anlamak, melodramın bir anlatım biçimi olarak benimsenmesiyle yakın ilişki içindedir. Türk Sinema tarihinde Yeşilçam sineması olarak adlandırılan kısmın bir imgelem biçimi ve bir anlatım biçimi olarak benimsediğini gösteren çalışmalar vardır. Bir kısım çalışmada 1990 ve sonrası Türk televizyon dramalarında da melodramı inceleyen ve benzerlikler bulan çalışmalar vardır. Akbulut (2005), Nuri Bilge Ceylan ve Zeki Demirkubuz sinemalarını melodrama açısından incelemiştir. Türk sinemasına 1960 ve 1970'lerde hakim olan bir anlamlandırma sistemi olarak melodramın, 1974 yılı yapımı sitcom Kaynanalar'da bir anlamlandırma sistemi olarak nasıl işlediği ve nasıl bir gerçeklik ürettiği dahası toplumsal ve kültürel yapıyla nasıl bir ilişki kurduğu ve günümüze kadar olan serüveni aslında Türk drama anlayışı için ne kadar yerleştiğinin bir göstergesidir.

Kaplan'a göre (2001:201-202) melodram, ailenin çeşitli tramvalarını gizleyerek erkek egemen toplumu olumlar. Bu durum da geleneksel Türk aile yapısına işaret eder. Kaplan, ayrıca aile içi çatışmaların ulus-devlet politikalarıyla ilişkili olduğunu; sınıf ve toplumsal cinsiyet çatışmalarını alevlendirdiğini söyler. Bu açıdan bakıldığında

- 1971 Muhtırasıyla yatırılmaya çalışılan bir sosyo-politik ortam
- Zarar gören ve bir türlü kendini toparlayamayan ekonomi
- Zenginlerin daha zengin olduğu ama fakirlerin de gittikçe fakirleştiği bir toplumsal düzen
- Eğitimde eşitsizlik
- Hayat pahalılığı, geçim sıkıntısı
- Kadının ekonomik özgürlüğünü elde etme çabası

gibi konular Türkiye'nin gündemini işgal ederken aynı zamanda dizide de sıklıkla ele alınmaktadır. Aile bir bütün olarak görülür ve aile ilişkilerinin önemi sıklıkla vurgulanır. Uzak akrabalar da çekirdek ailenin içinde düşünülür.

Doğu-batı veya eski-yeni veya geleneksel-modern arasındaki çatışma dizi boyunca sergilenmektedir. Yeni toplumsal koşullarla birlikte ortaya çıkan yeni kimliklerin benimsenme ve benimsenmeme durumları da sıkıntı yaratmaktadır. Kantarlar gelenekseli modern ile birleştirerek değerlerinden kopmazken Hakmenler batı geleneğini ısrarla temsil ederler. Kaynana olarak iki kadında temsil net bir biçimde göze çarpar. Nuriye lehçesi ile doğuya, Tijen batıya aittir, örnek olarak. Gelenekseli temsil eden Nuriye ve Döndü her ne zaman modern olan Tijen veya Nur'a özense ve eyleme geçse yüzüne gözüne bulaştırır ve içine düştüğü zor durumdan onları Nuri Kantar kurtarır. Yeni koşullarla birlikte ortaya çıkan bir kimlik arayışı yoktur ama yaşadığı durumdan olumsuz etkilenen dizi bitiminde sorununu çözmüş olur ve çözümden mutludur. Bu haliyle melodram sinemadakinden farklılaşır. Türk sinemasında tramvalara sebep olan koşullar Kaynanalarda kısa sürede çözümlenir ve mutlu sonla biter.

Melodram geleneksel olanın düşüp parçalandığı bir zamanda parçaları bir araya getirmek ve durumu düzeltmek için verilen uğraşı içinde doğmuş bir anlatı biçimidir. Yeni düzene ait olan değerleri benimsemeye yardımcı olan bir özellik taşır. Melodrama bir taraftan da sınıfsal hatta ulusal sınırların ötesine geçerek farklar arasında bir köprü kurar ve insanları birleştirir. İnsan edimleri dünyanın her

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

yerinde ve her sınıfta ortak olduğu için insanları birleştiren bir özellik taşır. “Mutluluk” sözkonusu olduğunda ne parada ne dayalı döşeli evdedir; mutluluk ailenin birlikteliğidir; bir arada yenen yemek, bir akşam ziyaretidir. Melodramanın verdiği hüznü burada yaşayamaz ve aile ile birliktelik ile ilişkilendirilen mutluluk empoze edilir.

Kendisiyle hesaplaşmalarında kahramanlar doğru yolu bulurlar. Eğer biri bilerek veya bilmeden bir hata yaparsa, olaylar elbette doruk noktaya nükteli bir şekilde çıkar ama karakter de hatayı düzeltir. “Suç” kavramı aile içinde çözülür ve karakter dersini alır. Anne her zaman birleştirici rol oynar ancak geleneksel olanı temsil eden Kantar annesi bağışlayıcılığıyla ve sakinliği ile olayları çözerken Hakmen annesi daha katı kuralları olan bir anne olarak karşı tarafı temsil eder.

Kantar ve Hakmen ailelerinin karşılaşmaları her zaman bir çekişmeye yol açarak izleyiciyi güldürür ama sonuçta gelen mutlu birliktelik de öğreticidir. Kazanan herkeştir.

Melodram formunda kadın bir arzu nesnesi olarak görev yapar (Kuhn 1984 ve Arslan 2005:49). Kantar ailesinde 3 kuşak kadın sunulmaktadır: Nuriye, Nur ve Döndü, Nur’un kızı; Hakmenlerde de 3 kuşak erkek sunulmaktadır: Timur, Timuçin ve Timuçin ile Nur’un oğlu. Dizide Nuriye ile Tijen karşı karşıya gelirler. Erkekler kendi aralarında başka sorunsallara sebep olurlar.

Kaynanalardaki kadınlara bakıldığında:

Nuriye: bir arzu nesnesi olmaktan çok mutfaktan çıkmayan, günlere giden, evi çekip çeviren geleneksel Anadolu kadını ve Döndü’yü evlat edindiği için daha anaç bir kadındır.

Tijen: de bir arzu nesnesi değil, iyi eğitim almış, müzik, nota bilgisi olan, yabancı dil bilen ve kendi geleneği içinde aileyi çekip çeviren dominant ve batılı bir kadındır.

Nur: Nur, doğulu bir aileden çıkıp ekonomik özgürlüğünü elde eden ve ailesine sahip çıkan kadındır.

Döndü: ailesini kaybetmiş, kaybın ardından Kantarların evlatlığı olmuş, okumamış ama kendini geliştiren genç bir kadındır.

Dizi bu dört kadın çevresinde dönerken melodramatik anlayış bu kadınlardan uzak durur. Zaman zaman kadınların başına gelen olaylar traji-komik bir biçimde ele alınmaktadır. Ulusal kimliğe yönelik kurgular açısından önemli bir veri kaynağı oluşturan dizide herkes farklı bir kimliği temsil ederken bir bütünlük ve birliktelik içinde hareket ederler. Akbulut’un da ifade ettiği gibi (2008:119) batı artık tehdit değildir, doğulu karakterler batıyı içselleştirmiştir. Batı artık batı değil gelenekseldir ve uzlaşma sağlamıştır.

Bir kenara atılmasından endişe edilen veya yozlaşma tehdidi altında olan değerler artık koruma altındadır ve çatışmanın herkes için mutlu bir sonla çözümlendiği ve iyiliğin kazandığı bir hayal yaratılmıştır.

Öte yanda melodramada erkek de “aşık baba”, “çapkın delikanlı”, “yakışıklı ve çapkın delikanlı”, “akıllı ve duyarlı büyümüş de küçülmüş çocuk” ve “sahipsizler” olarak belirir (Akbulut 2012).

Kaynanalardaki erkeklere bakıldığında;

Nuri Kantar: Her iki ailenin de tabiri caiz ise direğidir Nuri Kantar. Yön verir, öğretir, sahip çıkar. Bir çok açıdan geleneksel Türk erkeğini temsil eder. İsmi de oldukça gelenekseldir. Eşi ile bir bütünlük

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

kurdukları daha bize tanıtıldıkları anda belirir: Nuri ve Nuriye; aynı kökten aynı kaynaktan. Çocuklarına da Nur adını vermişlerdir.

Timur Hakmen de geleneksel Türk erkeğinin eğitilmiş ve modern olanıdır. O da eşi Tijen ile bir bütünü temsil eder, adı bir büyük hükümdardan gelir ve modern olanın da geleneğin içinden geldiğini ortaya çıkarır. Melodramadaki aşık baba biraz deforme edilerek karısından korkan fakat centilmenliği ile de dikkat çeken yeni bir baba figürü çizilmiştir. Oğlu Timuçin Hakmen, eşine aşık bir babadan ziyade eşini seven ve ailesine düşkün bir baba olarak karşımıza çıkar.

Kerim ve Şerafettin de yakışıklı degillerdir; insancılıklarıyla belirirler. Şerafettin’de bir kurnazlık görülür, başını derde sokar ve sevimli halleriyle gönülleri fetheder.

Dizide kadın ve erkek açısından melodramada rasladığımız tipler yoktur.

5.SONUÇ

Mutlu’nun da belirttiği gibi, (273) Türkiye’nin ilk uzun süreli televizyon komedi dizisi Kaynanalar’dır. Tekin Akmansoy’un yaratımı olan sit-com durum komedilerinin pek çok özelliğini taşımaktadır. Aileyi merkeze oturtması, geleneksel ile modern karşı karşıya koyması ve bölümlerin kendi içinde bütünlüklü olması karakterlerin değişime ve gelişime uğramamasına yol açmaktadır. Yani her bölümde Nuri aynı Nuri, Döndü aynı Döndü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Modernleşme Türk sinemasında 1990’lardan sonra, televizyonda ise 1970’li yılların ortalarında görülmeye başlamıştır. 1990’lı yıllar melodrama formunun benimsenmesi açısından uygun bir sosyo-kültürel ortam hazırlamaktadır. Güven kaybı toplumun her kesimine nüfuz ederken televizyonda bu belirsizlik ortamı güldürülerle giderilmeye çalışılmıştır. Bu gelişen televizyon yayıncılığı için de uygundur. Zengin-yoksul karşıtlığı veya cahilin, köylünün para kazanıp efendi olması sıkça işlenmiş bir konu olmasına rağmen televizyonun izler kitlesi düşünüldüğü zaman “ötekileştirmeye” fırsat vermeyen bir anlatı arayışı içinde irdelenmiştir. Televizyon her zaman en düşük ortak paydaya hitap ettiği için 1970’lerden başlayarak liberal dönüşüme hizmet etme arayışı içine girerek bir uzlaşma zeminine yardımcı olmuştur. Farklı toplumsal tramvalar televizyonda çatışmaya sebep olurken beraberinde o çatışmanın çözümüyle birlikte sunulmuştur. Dayanışma duygusu, aile bağlılığı, eşler arasındaki iletişimin güçlülüğü, aileden kopmayı, zengin olanın fakiri kollaması toplumsal kaygının giderilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu bağlamda Kaynanalar dizisinin paylaşımına sunduğu temsiller, rol modeller somut ve aile birliği ile bağlantılıdır, değerlere sahip çıkılması ile çözümlenir.

Dizide doğru olmanın ve doğru olanın önemi vurgulanmaktadır. İnsanların sınırlarını bilmesi fakat kendini geliştirme çabası da önemle vurgulanır. İnsanın hayata ve kendine karşı yabancılaşmasının önü komik olaylar alınmaya çalışılmıştır.

Kaynakça

- Akbulut H. (2012). Yeşilçam’da Yeni Türk Sinemasına Melodramatik İmgelem, İstanbul: Hayalperest
- Akbulut H. (2008). Kadına Melodram Yakışır, İstanbul: Bağlam
- Akbulut, H. (2005). Nuri Bilge Ceylan Sinemasını Okumak. Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Akerson E. (2005). Göstergelime Giriş. İstanbul: Multilingual Yayınları.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Barthes, R. (1993). Göstergebilim Serüveni. Çev., Mehmet Rifat ve Sema Rifat, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bywater, T. ve Sobchack, T. (1989). Film Criticism: Major Critical Approaches to Narrative Film, Longman, New York.
- Cevizci, A. (2002). Paradigma Felsefe Sözlüğü. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Ercantürk, O. K. (2015). Göstergebilim açısından Türkçe ders kitapları.
- Greimas A.J. (1995). Kusur Konusunda. Çev., Ayşe Kıran, İstanbul:Yapı Kredi Yayınları.
- Kaplan, E. Ann. (2001). Melodrama, Cinema and Trauma. Screen 42.2: 201-204.
- Mengüşoğlu, T. (1997). Özdeşlik Mantığı ve Paradox Mantığının Antropolojik Sonuçları, ed. I. Kuçuradi, Yüzyılımızda İnsan Felsefesi, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Mercer, J. Ve Shingler, M. (2004). Melodrama: Genre, Style, Sensibility. Wallflower: London & New York.
- Mutlu, E. (1996) Televizyonu Anlamak. Ankara: Ütopya.
- Nöth,W. (1995). Handbook of Semiotics. Bloomington & Indianapolis:Indiana University Press.
- Özden, Z. (2000). Film Eleştirisi. İstanbul: Afa Yayınları.
- Parsa, S. ve Parsa A. F. (2004). Göstergebilim Çözümlenmeleri. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Propp, V. (1985). Masalın Biçimbilimi. Çev., Mehmet Rifat ve Sema Rifat. İstanbul: BFS Yayınları.
- Rifat, M. (1996). Homo Semioticus, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Schroeder Ralph (1996). Max Weber ve Kültür Sosyolojisi. Çev: M. Küçük. Ankara: Bilim ve Sanat Yay.
- Singer, B. (2001). Melodrama and Modernity, USA: Columbia University Press.
<http://eds.b.ebscohost.com/eds/ebookviewer/ebook> erişim-2017
- <http://www.tdk.gov.tr/>
- <https://books.google.com.tr/books> “Annette KUHN” Women’s Genres.
http://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/36424949/Kuhn_Womens_Genres.pdf
- <https://books.google.com.tr/books> “Pam Cook” Feminist Approaches to Melodrama.
<http://www.mediateori.dk/mediateori/Cook.pdf>

İLK SİVİL HASTANELER, KÜLTÜRÜ VE YANSIMALARI

Elif ÖZGEN

Hacettepe Üniversitesi

Öz

Osmanlı İmparatorluğu ve Erken Cumhuriyet Dönemi'nde ihtiyaçlara cevap verebilecek nitelikte hastaneler yeni bir anlayışla yapılaşmaya başlamıştır. Dönem içerisinde gerçekleşen; savaş ve salgın hastalıklar, hastanelerin yer ve biçimlerini etkilemektedir. Ancak içinde bulunulan dönem gereği; maddi zorluklar ve personel yetersizliği (hatta noksanlığı) gibi sebepler, hastanelerin kurulmalarını güçleştirmiştir. Yetersizliklerin aksine milli bir beraberlik mücadelesine katkı sağlayacak biçimde varoluş mücadelesi verilmiştir. Bu durum hastane kültürünün; dayanışma ve çok kültürlülükle birleşmesine katkı sağlamıştır.

Çalışma, Türkiye coğrafyasında bulunan ilk sivil hastanelerin; toplumsal, sosyal ve iyileştirici etkileri ile günümüz hastanelerine yansımaları üzerine bir inceleme olarak ele almaktadır. Tarihsel süreçte hastanelerin duyarlılıkları ve mekânsal oluşumları merkezinde; özellikle Ankara' da bulunan modern hastane yansımaları ile değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak, geçmişin izinde modern sağlık ihtiyaçlarının kültürel varlık veya noksanlıklarının tartışılması hedeflenmiştir. Bu yolla geleceğin hastanelerine toplumsal anlamda katkıda bulunulması öngörülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sivil Hastane, Erken Cumhuriyet Dönemi Hastaneleri, Sağlık Yapıları.

THE FIRST CIVILIAN HOSPITALS, THEIR CULTURE AND REFLECTIONS

Abstract

During the Ottoman Empire and Early Republic Eras, the hospitals that had the quality to meet the needs started to be constructed with a new understanding. The wars that took place within this era and epidemics affected the location and formations of the hospitals. However, the reasons such as financial difficulties and inadequate (even absence of) staff made it hard to construct the hospitals with respect to the features of this era. Contrary to these inadequacies, the hospitals struggled to exist in such a way to contribute a national unity endeavor. This condition has contributed to the collaboration and unification of hospital culture with a multicultural perspective.

The study has enquired the first civilian hospital in the geography of Turkey along with their social and healing effects and reflections over contemporary hospitals today. In the historical process, the sensitivities of hospitals and focus on spatial formations have been evaluated with respect to modern hospitals, particularly the ones in Ankara, reflections.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ALANYA

As a result, the discussion of cultural existence and absence of modern medical needs by tracking the past has been targeted. Contributing to the future hospitals socially has been predicted by means of this.

Keywords: Civilian Hospital, The Hospitals of Early Republican Era, Healthcare Constructions.

1. Giriş

Sağlık yapıları ve iyileşme mekanları, dünya tarihi anlamında evsel nitelikte ortaya çıkmış, ihtiyaç ve bilimin yenilikleriyle yorumlanarak günümüze ulaşmıştır. Dünya tarihinde yaşanan siyasi, toplumsal önemli olaylar, mimari anlamda değişimleri zorunlu kılmıştır. Özellikle Türkiye coğrafyasını değerlendirirken; dünyada yaşanan gerçekliklerin etkisinin yanında, bulunduğu coğrafyadaki gelişmelerin de, sağlık yapılarının üzerindeki etkileri izlenmektedir. Özellikle toplumsal olaylar ve kültür, bu anlamda mimari biçimlenişin yönünü belirlemiştir.

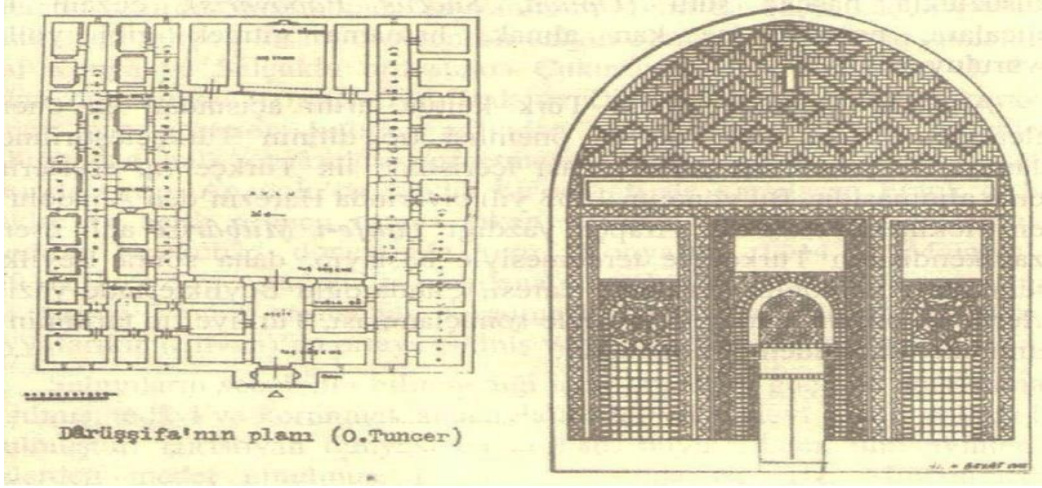
Çalışmada, Türkiye coğrafyasındaki sağlık ve iyileşme anlayışının değişimi üzerine yoğunlaşmıştır. Tarihsel izler, özellikle ilk sivil hastanelerin mimari anlayışı üzerinde incelenecektir. İlk sivil hastaneler, erken cumhuriyet dönemi ile yeni bir anlayışın başlangıcı olarak ele alınmaktadır. Sivil hastaneler, sağlık yapıları yaklaşımının, geleneğinin değişime uğradığı; sivil örgütlerin destekleriyle hizmet veren sağlık kuruluşlarıdır. Bu dönemde yabancı meşeli, dini vasıflara sahip hastaneler kurulmuş; misyonerlik faaliyetleri yürütmüş hastane örnekleri olsa da ihtiyacın bulunduğu bölgelerde ücretsiz tedavi hizmeti verdikleri için halk tarafından kabul görmüşlerdir.

Sivil hastanelere kadar, sağlık mekanları ve günümüze bu dönemlerin izleri üzerinde durulacaktır. Günümüz hastanelerinin geçmişten günümüze taşıdığı izler vasıtasıyla iyileşme mekanlarına katkıda bulunulmaya çalışılacaktır.

2. İyileşme Mekanları

Türkiye'deki sağlık yapıları yaklaşımı, tarihsel süreçte değişikliklere uğrayarak günümüzdeki halini almıştır. Bu yapılardan özellikle "Darüşşifa" önemli yere sahiptir. 19. yüzyılda ilk hastaneler kurulmadan önce sağlık hizmetlerinin darüşşifalarda verilmektedir. Darüşşifalar hayırseverler tarafından vakıf olarak inşa edilmektedir. İslam medeniyeti döneminde Selçuklular ve Osmanlı döneminde inşa edilen darüşşifaların mimari yapısı birbirine çok benzer ve eyvanlı ve revaklı avlulu medrese şeklinde inşa edilmiştir (Altıntaş, 2012 s. 44). Selçuklu darüşşifaları dönemdeki diğer yapılar gibi büyük, gösterişli ve sağlam yapılar olarak, Osmanlı döneminde ise mimari alanındaki gelişmelerin etkisiyle daha işlevsel, daha ince hatlı yapılar olarak kendini göstermiştir (Kılıç, 2012 s. 66, 67). Osmanlı ve Selçuklu darüşşifaları arasındaki en önemli fark, Osmanlı darüşşifalarının daha kapsamlı bir anlayış ve sanat yorumu ile yapılmış olmasıdır (Bolak, 1950 s. 41). Darüşşifalar çoğunlukla bir bütün olarak inşa edilmiştir; medrese, cami, hamam gibi yapıları da içinde bulunur ve Külliye olarak adlandırılan yerleşkelerde konumlanmıştır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Görüntü 1: Sivas Darüşşifası, 1217 (sivaskulturenvanteri.com, Erişim Tarihi: 30.04.2018).

Osmanlı Darüşşifaları Padişahlar, valide sultanlar ve hasekiler tarafından yoksulların yataklı tedavi görebilmeleri amacıyla yaptırılan hastanelerdir. Hastalardan para alınmaz hatta bulunduğu darüşşifada ölenlerin masrafları bile karşılanmaktaydı. Zamanla vakıflarının bulunduğu toprakların elden çıkmasıyla hasta masrafları ödenemez hale gelmiştir. Hastaneler “Darüşşifa” yerine “Bimarhane” ismini almıştır. 1897’de hastaneler de hastalar ve akıl hastaları ayrılmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti’nin genel hastaneleri olan darüşşifalar, 18. ve 19. Yüzyılda ihtişamını kaybederek akıl hastalarına mekan olmuşlardır. Bu değişimle branşlaşma eğilimi görülmeye başlamıştır. Ayrıca darüşşifanın yerini alan bimarhane, hastane anlamını yitirmiş ve tımarhane (akıl hastanesi) anlamı ile yeniden adlandırılmıştır (Yıldırım, 2014 s. 272-362).

V. ve VI. yüzyıllarda Anadolu’ da kurulan örnekleri ise yeni adıyla “bimaristan” hem hasta evi hem de tıbbi eğitim veren yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca batı medeniyetleri uzun bir dönem, su ve peyzajdan uzak bir tedavi süreci izlerken; Doğu Medeniyetleri için tedavi mekanları için kilit taşı görevindedir. Kısaca mekan, iç ve dış ilişkisinin korunmaya çalışıldığı, yönetim, sağlık eğitimi, konaklama gibi pek çok işlevi barındırabilecek biçimde düşünülmüştür.

Darüşşifaların çoğu akıl hastalarına ayrılıp bazıları kapanırken III. Selim’in başlattığı reform ile asgari teşkilatta yeni düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Yapılan düzenlemeler tıp alanını da etkilemiş ve hastanelerdeki modernleşmenin ilk adımları atılmıştır. “Hastane” sözcüğü Türkiye coğrafyasında ilk olarak bu askeri hastanelerde kullanılmıştır (Yıldırım, 2014 s. 305). Türkiye’deki ilk modern hastaneler Darüşşifa ve modern hastaneler arasında kalmıştır. Yardım severlik amacını taşıyan bu yapılarda ibadethane ve çeşme de bulunmaktadır.

Ülkemizin ayakta kalabilmiş en eski hastaneleri 12 – 13. yüzyıllara yani Ortaçağ’a kadar dayanmaktadır. II. Meşrutiyet’ten sonra milliyetçilik anlayışıyla kültürel açıdan en başarılı değişiklikler edebiyat ve mimarlık alanında gerçekleşmiştir (Yıldırım, 2009). Bu dönemde sağlık kurumları; özel idare veya belediyeye tabii olarak hizmet vermektedir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Erken Cumhuriyet Dönemi ile birlikte “yeni tarzda ve yeni ihtiyaçlara” göre kurulan ilk sivil hastaneler ortaya çıkmaktadır. Cumhuriyetin ilanı ile beraber, sağlık bilimlerindeki gelişmeler hız kazanmıştır. Mustafa Kemal Atatürk kurtuluş savaşı sonrasında yetersiz olanaklara rağmen sağlık hizmetine çok önem vermiş ve gelişimine destek sağlamıştır. Bu amaçla 2 Mayıs 1920 tarihinde Sağlık Bakanlığı’nı kurulmuştur. 1937 yılında Sağlık Merkezleri adı altında halkın sağlık hizmeti alması sağlanmaya başlamıştır. Sağlık merkezlerinin sosyalleştirilmesi için adımlar atılmış ve 1961 yılından sonra sağlık merkezleri “Sağlık Ocakları” adını almıştır. Daha sonra sağlık yapıları, şehir hastaneleri olarak görülen, “Numune” hastaneleri olarak daha kapsamlı hale gelmiştir (Aydın, 2006). İlk sivil hastanelerden bazıları; Balıklı Rum Hastanesi, Fransız Lape Hastanesi, Hamidiye Etfal Hastane-i Alisi- Şişli Etfal (ilk çocuk hastanesi), Seririyat Hastanesi- Haydarpaşa Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi (ilk tıp fakültesi) olarak belirtilebilir. İlk sivil hastaneler, modernleşme sürecinde geleneksel anlayış ile yeniliklerin varoluşu olarak değerlendirilebilir.

Tarihsel süreçte yapılan inceleme doğrultusunda, varılması gereken önemli bir çıkarım bulunmaktadır. Cumhuriyet ile yeni ihtiyaçlara cevap veren sağlık yapıları, ilk örneklerine ait gelenekten kopmamıştır. Aksine aciz ve muhtaç kişiye yardım fikri ile darüşşifa geleneğine bağlı kalınmaya çalışılmıştır. Günümüzde ise; bu geleneğin devamı olarak numune hastaneleri görülmüştür ve bu hastaneler halen ülke çapında hizmet vermektedir. Süreç içerisinde bu hastanelerin büyük kısmı; çoğalan nüfus ve yeni yerleşimlerle şehrin merkezi konumunda kalmıştır. Ancak hasta sirkülasyonunun fazla olduğu bu hastanelerde büyüme ve yenileme çalışmaları oldukça güçtür. Türkiye’de yeni yapılan ya da yapılması planlanan hastaneler bu sebeple şehrin dışında büyük kampüsler olarak tasarlanmakta ve inşa edilmektedir.

3. Ankara Örneği

Özellikle Cumhuriyet Dönemi ile mimari yapılaşmanın Başkent Ankara’da yoğunlaşması ve şehircilik anlamında ilk örneklerden birinin sunulması sebebi ile çalışma; Ankara ili örneği üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Ankara’nın ilk nazım planı, yarışma sonunda kazanarak Türkiye’ye gelen şehircilik uzmanı Hermann Jansen tarafından gerçekleştirilmiştir. Plan 1932 onaylanıp, 1934 uygulamaya konulmuştur. Ankara şehir planının en önemli özelliklerinden birisi, ana caddelerin merkezde konumlanması ve tek bir ana aks üzerinde şehrin yapılandırılmasıdır. Jansen planına göre konutlar, sağlık yapıları, iş merkezleri gibi farklı işlevlere sahip yapılar bir arada konumlandırılmıştır.

Şehir planı 1978 tarihi için yaklaşık 300.000 kişinin yaşayacağı göz önünde bulundurularak gerçekleştirilmiştir. Ancak ikinci dünya savaşı ve sonucunda kırsaldan şehre göç ile tahmin edilen nüfus oranına 1950’li yıllarda ulaşmıştır. Daha sonra gerçekleştirilen şehir planları da nüfusun artışı konusunda gerçekçi öngörülere sahip olamamıştır. Şehir planı üzerinde çok değişiklik gerçekleşse de günümüzde hala Jansen’den kalan ana aks üzerine şehir kurgulanmaktadır. Özellikle ana aks üzerinde konumlandırılan kamusal yapılar ile ulaşımın kolaylığı ile bir merkez yaratma isteği mevcuttur. Sağlık yapıları bu toplumsal merkezlerin başında yer almaktadır. Ancak, kapasite problemleri ve öngörülemeyen değişiklikler sebebi ile hastaneler şehir merkezinde sıkışmış ve büyüyemez hale gelmiştir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Belirtilen problemlerin; Ankara ilinde devlete bağlı, büyük kapasiteli hastaneleri üzerinden değerlendirilmeye çalışılacaktır. Bu anlamda ele alınabilecek örneklerden biri; Ankara merkezinde Sıhhiye’de yer alan Hacettepe Sağlık Kampüsü’dür. Sağlık kampüsü, tıp fakültesi, erişkin ve çocuk hastanesi, diş hekimliği fakültesi ve hastanesi olmak üzere çok sayıda yapı ve branşı bünyesinde toplamaktadır.

Görüntü 2: Hacettepe Üniversitesi (Merkez)Sağlık Kampüsü Yerleşimi (googlemap, 2018).

1958 yılında hizmete açılan hastanenin, kullanıcı yoğunluğu yalnızca merkezi konumu sebebiyle değildir. Türkiye’deki en kapsamlı tıp kadrosu ve ekipmanlarını sunan hastanelerin başında gelmektedir. Hastane tarihsel süreç içerisinde çok fazla değişikliğe ve renovasyona uğramıştır. Ancak yatayda genişleme olasılığının zor olması sebebi ile var olan yapı üzerinde yenilemeler gerçekleştirilmiştir. Çalışmalar günümüzde de devam etmektedir.

Görüntü 3: Çocuk Acil girişi, Yetişkin Acil giriş alanları ve yakın çevre (Kişisel Arşiv, 2017).

Gazi Üniversitesi Hastanesi ise; Beşevler yerleşkesinde 1986 senesinde hizmete açılmıştır. Üniversite kampüsü farklı semtlerde dağınık olarak konumlanmıştır. Hastanenin bulunduğu alan ise; daha çok sağlık bilimleri ve tıp fakültesi eğitim ve uygulamalarının yapıldığı alandır. Kolay ulaşımına sahip, dahili ve cerrahi branşlarda hizmet veren hastane, benzer dönemlerde kurulan sağlık yapıları ile benzer problemleri taşımaktadır. Artan ve değişen ihtiyaca ancak kısıtlı yöntemlerle cevap aranmaktadır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Görüntü 4: Gazi Üniversitesi Hastanesi Beşevler Yerleşkesi (googlemaps, Erişim Tarihi: 30.04.2018).

Görüntü 5: Gazi Üniversitesi Hastanesi (foursquare.com, Erişim Tarihi: 01.05.2018).

Ankara ili hastane örnekleri üzerinden; ortak bir anlayışla, merkezi konumları ve kapasiteleri ile hizmet sundukları sonucu ortaya çıkmaktadır. Yine büyük kısmında ortak olarak, hastane iç ve dış mekanları olarak günümüze mekanlar yenilense ve yeni ihtiyaçlara çözüm bulunsa dahi, geleneksel olarak iyileşme anlayışından çok farklı olduğunu görmekteyiz. Günümüzde, ihtiyacı olan insanlara tanınan imkan, yeşil kart ile tedavi olarak ele alınmakta. Bunun yanında hastane ve acil servis, kullanıcılar için sosyal bir mekan anlayışına, kısıtlı mekan tanımı sebebiyle daha mekanik bir anlayışla cevap vermektedir. Ancak; hastane ve kampüslerinde yapılan değişikliklerin mevcut durum içerisindeki yetersizlikle baş etme biçimleri dikkate değerdir. Alan sıkıntısı ve bütçe gibi yetersizliklere rağmen, mevcut durumun iyileştirilmesi için çaba harcanmaktadır. Yenilemeler ve güncel malzemelerin kullanımı ile biçimsel olarak mekanlar iyileşse de, bu görünüşte değişikliklere sebep olmaktadır. Bu ise ruhun göz ardı edilmesi olarak değerlendirilebilir. Ancak unutulmamalıdır ki, belirtilen problemler Türkiye coğrafyasında ki neredeyse tüm devlet hastaneleri için modern hastane mekanlarının sorunları olarak ele alınmalıdır.

4. Sonuç

Sonuç olarak; ilk hastanelerin yapılış hikâyelerindeki zorluklar hizmet verdikleri sürece de devam etmiştir. Hastaneler siyasi, toplumsal değişimlerin merkezinde yer almıştır. Hastanelerin isimlerinin siyasi dönemlere göre değişiklik göstermesi de bunun bir göstergesidir. “Gureba Hastaneleri” ve Abdülhamid zamanında “Hamidiye Hastanesi” adıyla kurulan hastaneler İttihat ve Terakki dönemi ile birlikte ve Cumhuriyet’in ilk yıllarında “Memleket Hastanesi” adını almışlardır. Bir kısmının ismi

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

1940'larda "Millet Hastanesi" olarak değişmiş, çoğunun ki de 1950'lerde Sağlık Bakanlığı'nın kurulması ile "Devlet Hastanesi" olmuştur (Tonbul ve Forta, 2009, s.23).

Tarihsel süreçte hastanelerin sosyal işlev üstlenme misyonu, değişen toplum ve bireyselleşme ile fabrikalaşmış ve özünü kaybetme noktasına gelmiştir. Turner (2011) bu durumu modern hastanelerin ortaya çıkması ile kentsel sanayi kapitalizminin etkisiyle dinsel kültürlerin laikleşmesinin önemli bir örneği olarak değerlendirmiştir. Sağlık hizmetleri özellikle Rönesans döneminden sonra din etkisinden sıyrılmış ve Endüstri Devrimiyle bambaşka bir anlayışla günümüze ulaşmıştır.

Çalışmada, literatür bilgileri ve tarihsel izlerin değerlendirilmesi sonucunda, Ankara ili örneği üzerinden günümüz sağlık yapıları incelemesi gerçekleştirilmiştir. Başkent'te seçilen ve araştırma hastanesi olarak çok sayıda tıbbi branşı içerisinde bulunduran Hacettepe ve Gazi Üniversiteleri Hastaneleri incelenmiştir. Şehir merkezinde yer alan hastanelerin modern örneklerden büyük farklılıkları söz konusu değildir. Bu noktada devlet hastanelerinin sınırlı bütçeleri ile ihtiyaçlarına hızlı reaksiyon göstermesi pek mümkün görülmektedir.

Yapılan araştırmalar ve değerlendirilmeler ışığında; Türkiye coğrafyasındaki sağlık yapılarının geleneksel ve kültürel anlamını, modern dünyaya teslim ettiği yadsınamaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Hastaneler sosyal bir mekan olmaktan uzak, hızla terk edilmesi gereken bir mekan tanımıyla, hizmet sektörü adı altında yer alan büyük bir bütçe olarak adlandırılabilir. Toplumsal olarak algının değişmesi ve iyileştirme mekanlarının insan merkezli hizmetine devamı için; köklü sağlık geleneğimizden faydalanmamız ve insanı sosyal bir varlık olarak odağına almamız, gelecek nesillere bırakılabilecek iyileştiren mekan örnekleri sunmamıza fayda sağlayacaktır.

1044

Kaynakça

- Altıntaş, A. (2012). Anadolu Selçukluları ve Osmanlılar'da Tıp ve Darüşşifalar, Anadolu ve Osmanlı Şefkat Abideleri Şifahaneler (ed. Abdullah Kılıç), Diasan Basım: 61-64.
- Bolak, O. (1950). Hastanelerimiz, Eski Zamandan Bugüne Kadar Yapılan Hastanelerimizin Tarihi ve Mimari Etüdü, İstanbul Matbaacılık.
- Kılıç, A. (2012). Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Şefkat Abideleri Şifahaneler, MedikalPark Hastaneler Grubu Yayını, İstanbul.
- Tonbul, Z., Forta, Ö. (2009). Tarihi Hastaneler, Gureba Hastaneleri'nden Memleket Hastanelerine İlk Sivil Hastaneler, Novartis Kültür Yayınları No:20, İstanbul.
- Turner, B. S. (2011). Toplumsal Güç ve Tıbbi Bilgi (çev. Ümit Tatlıcan), Sentez Yayınevi.
- Yıldırım, N. (2009). Mimar Kemalettin'in Berlin Hamidiye Hastanesi Keşif Defteri ve Planları. IV. Türk Tıp Tarihi Kongresi (s. 42-49). İstanbul: Toplumsal Tarih.
- Yıldırım, N. (2014). 14. Yüzyıldan Cumhuriyet'e Hastalıklar Hastaneler Kurumları. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ALANYA

SON DÖNEM POPÜLER TÜRK FİLMLERDE KOMEDİ TÜRÜ VE KADINLARIN TEMSİLİ

Esra Erdem

Giresun Üniversitesi

Öz

Her ne kadar gelişmekte olan modernleşmeye çalışan bir toplum olsak da, geleneksel özelliklerin belli kısımlarını sürdürmeye devam ediyoruz. Ve bu gelenekse yapı sinemada kendisine oldukça büyük bir yer edinmiş durumda. Türk sinemasının doğuşundan itibaren kadın sorunları ele alınmamış arka plana itilmiştir. Günümüz sineması kadının o geçmişten bugünüme kadar yaşadığı sorunların yanlış yansıtılmasıyla beraber, günümüz popüler filmlerinde kadın sorunları yok olmuş ve görünmez bir hal almıştır. Türk sineması erkek egemen bakış açısıyla filmler üretmeyi günümüzde hala sürdürmektedir. Sinemada kadınlar erkek egemen bakış açısını onaylar şekilde gösteriliyor. Kadın filmde başkarakter olsa dahi, toplumda her zaman ikinci planda olduğunu vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kadın temsili, popüler sinema, komedi, ataerki

REPRESENTED POPULAR TURKISH FILMS COMEDED TYPE AND WOMEN REPRESENTATIVE

1045

Abstract

Although we are a society that is trying to modernize how much it is developing, we continue to maintain certain parts of the traditional features. And in this tradition, the building has gotten a great place in cinema. It was pushed to the background by the outbreak of Turkish cinema. If we need to correct today's cinema, today's popular movies or invisible. Turkish cinema still continues to produce films that will dominate men. In cinema, women are shown as approving the male dominant viewpoint. Even if she is the character in the film, it is emphasized that she is always the second planet in society.

Keywords: Female, populercinema, comedy, patriarchal.

Giriş

Kadınlara sadece itaat etme fırsatı verilmiştir. “Kadına yüklenen rol ve değerlere göre belirlenen kadının sinemadaki sunumu, fiziksel çekiciliği ve oynadığı rolü erkek karakterlerle paylaşma zemini üzerinde şekillenirken, erkeğin sunumu ise kadın üzerinde denetim sahibi olan kahraman bir güç olma sıfatıyla kurgulanır. Temel karakterler olduğu durumlarda kadın edilgen, güzel, gizemli, şaşkın, anlaşılması güç bir varlık olarak ele alınırken, yan karakterlerde erkeğin tamamlayıcısı olarak konumlandırılır. Güçlü kadın imgesinin çizildiği örneklerde ise “ıstırap, hırs, aç gözlülük ve şehvet düşkünü” türünden

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ALANYA

olumsuz nitelgeler yüklenerek ele alınır ‘dişi şeytan’ imajında’’(Smith,1993: 19-20 ‘den Akt. Çakır). Kadın eğer isyan ederse namusunu kaybeder ve cinselliğini ön plana çıkartır, tüm kötülükler bu şekilde başlar düşüncesine dayanılmaktadır. Kadınlar için sinemada kesin hatlar vardır ya kötü namussuz, ya da anne, temiz, bakire kadın figürü görürüz. Günümüz popüler filmlerine baktığımızda, kadın temsili açısından hala Yeşilçam zihniyetiyle ilerlemekte olduğunu görüyoruz. Filmlerdeki kadın karakterler ataerkil bakışı onaylamış ve sessizleşmiştir. Kadın izleyiciyi de bu onayın kabullenişine sürüklemektedir. ‘‘Kadınlar egemen sinemada, genellikle destekleyici rollerde görünmekte, karar verici rollerde ve anahtar rollerde yer almamaktadır.’’(Kabadayı, 2004:128) Sinema var olduğu toplumdan etkilenir.

Sinema var olduğu toplumdan etkilenir onun özelliklerini taşır. Toplumdaki egemen bakış açısı neyse sinemada bundan etkilenerek ürünlerini ortaya koyar. Sinemada kadına yüklenen rol ve görevlere göre kadın cinsel bir varlık olarak göze çarparken, çekicidir. Erkek ise bu çekici kadının sahibi, kadını koruyup kollayan, kahraman bir varlık olarak görülür. ‘‘ Kadının cinsel nesneye indirildiği ticari sinema örnekleri, aşk tutkusunu erotizm yerine pornografiye, sekse indirgeyerek sömürürken röntgenci erkeğin kadını nesnelleştiren teşhirci bakışını putlaştırır. Erkek ile kadın arasındaki eşitsiz söyleme yaşlanarak erkek üstünlüğünü ve eril iktidarı onaylar, onu yeniden üretmenin aracı olur. Bu yollarla pornografik söylemin nesnesi haline getirilir kadın’’(Çakır,2012: 219). Türkiye’deki son dönem popüler filmlere baktığımızda, genel olarak filmlerin konuları, mafya, para ve küfürlü güldürüler gibi konulardır.¹ Çoğunluğun beğenisini kazanan bu filmler erkek cinselliği, şiddet ve küfürlü konuşmalar gibi unsurları içerisinde barındırır.

Genel olarak popüler filmlere baktığımızda Türk sinemasında kadın konusunu ele alan film sayısı oldukça azdır. Odak noktası erkek olan, erkek mevzularının döndüğü bu hikayeler içinde pasif olarak yer alan kadın imgeleri vardır. Bunlar ataerkil söylem doğrultusunda şekillenen filmler olmuştur. Gişe yapılması istenen filmlerde ise kadın konusıyla ilgilenilmemiştir. Son dönem filmlerinde eril filmler hakimken bir yandan da kadın sorunlarına değinen, kadın konularına birazda olsa görünür kılmaya çalışan filmlerde ortaya çıkmıştır. Kadının toplumdaki rolünü, yerini sorgulayan filmlerde artık boy göstermeye başlamıştır.

Bu araştırmamın amacı 2000 popüler sonrası Türk sinemasında kadın temsillerinin, ataerkil düşünceye indirgenmesini gün yüzüne çıkartmak. Çalışmamda günümüz Türk sinemasında kadınına bakışı feminist film teorilerine dayanılarak incelenmiştir.

Çalışmamın İlk bölümümü, Kadınların ataerkil düzenle mücadelelerinin tarihini açıklayacağım. Feminizmin doğuşu, feminizmin tarihsel süreci, bu süreçte kadının yeri ve önemini, Kadın hareketleri ve son olarak Feminist film teorisiyle kadın sinemada yerini açıklayacağım. . Bu feminist teori, gösterge bilimsel ve psikanalitik bakış açısı kullanılarak okunması üzerine kurulmuştur.

İkinci bölümümdede, popüler kavramın ne olduğu, tanımı, popüler sinemanın tanımı ve popüler sinemada kadın nasıl temsil edildiği üzerine açıklamalar yapılacaktır. Popüler sinema ve türlerinin özellikle

¹YALAMAÇ, E. ‘‘2000 Sonrası Türk Sinemasında Kadın Temsilleri’’, 2011, s.117

komedî türü üzerinden kadının nasıl yansıtıldığı, komikli kavramın kadınlar üzerinden nasıl beslendiği üzerine durulmuştur.

Üçüncü bölümde, 2000’li yıllara geldiğimizde kadına yönelik sorunların hala değişmediğine, aksine bu sorunların tamamen geriye itilip, bastırıldığını söyleyebiliriz. Örneğin şiddet ve seks işçiliği gibi konular hala dokunulmazlığını korumaktadır. Küfürlü diyaloglar, erkek cinselliği gibi konularda çoğunluğun beğenisini kazanmaya başlamıştır. Popüler filmlerden örnekler verilip film analizleri ve film karşılaştırmaları yapılmıştır

Feminist Teori ve Sinema

Feminizm

Feminizm kelime anlamı olarak latincefemina kelimesinden türemiş bir kelimedir. Feminizm kadın haklarını tanıyarak bu hakların korunması için ve eşitsizliklerin ortadan kaldırılması için bir mücadeledir. “Feminist ideoloji, toplumlardaki cinsiyetçi yaklaşımlara karşı çıkan ve gelecekte kurmayı hedeflediği toplumun cinsiyetçi koşullardan arınmış olmasını hedefleyen düşünceler topluluğudur” (Kabadayı, 2004: 48). Feminizm denilince akla ilk olarak her ne kadar kadınlar gelse de feminizmi savunan ve bu mücadele içerisinde yer alan erkeklerde vardır. Feminizm düşüncesinin amacı sosyolojik, etik ve politik her anlamda kadının özgürlüğünün kısıtlanmasına karşı savunulan düşüncelerdir. “Feminist ideoloji, kadınların, evrensel olarak işleyen, toplum içinde değersiz görülmesinin kökenlerini ve doğasını anlamayı ve değiştirmeyi amaçlamaktadır”(Kabadayı, 2004: 49). Kadının toplum içerisindeki yerini iyileştirmek ve geliştirmek için ve hemen hemen her alanda gerçek bir eşitlik alanının oluşması için verilen mücadeledir.

Feminizmin temel amacı kadınların iş, eğitim gibi alanlarda erkeklerle eşit haklara sahip olmasını sağlamak, taciz ve tecavüzün engellemek ve kadın sağlığı konusundaki ilerlemeler kaydetmeye kadar uzanır. “Feminizm, öngördüğü değişimi gerçekleştirmek için hareket noktasını egemen sistemi anlamak ve çözümlenmek olarak belirlemiştir. Bu anlama ve çözümlenme işlemi, çok sayıda method ve analiz yöntemini kullanarak yapılmaktadır. Cinsiyetlere dair çeşitli konular üzerine eğilen feminist çalışmaların, disiplinler arası sosyal analizler gerçekleştirerek, çağdaş kadın hareketlerine ve gay/lezbien kurtuluş hareketlerine dayandırıldığını söylemek mümkündür.” (Kabadayı, 2004: 49-50). Feminist teori toplumsal cinsiyet eşitsizliğini anlamayı amaçlar. Cinsiyet eşitliğinde ise cinsiyetlerin, yaşamlarının her alanında gerçek bir eşitliğe sahip olmaları anlaşılır. “Feminist ideolojinin temel konusunu oluşturan toplumsal cinsiyet olgusu, inceleme- çözümlenme ve değiştirme şeklinde işleyen üç aşamalı amacın temel hedefi olarak ele alınmaktadır. Feminist çalışmalar, biyolojik farklılığın ön plana çıkarılarak kadının ikincil olarak algılanmasına yol açan kalıpları yıkmaya çalışmaktadır. Örneğin, cinsellikle doğurganlık kavramlarının birbirlerinden ayrı kullanılması yönündeki mücadeleler olumlu sonuçlanmış, kadının bedeninin özgürleşmesi yolunda önemli adımlar atılmıştır.”(Kabadayı, 2004: 49). Feminizm çoğunlukla kadınların özgür olmasına dayanmaktadır. Kadınların genel sorunlarını araştırmaya ve çözmeye odaklanmıştır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Feminizm düşüncesini savunan destekleyen ve mücadeleye katkıda bulunan kişiler feminist olarak adlandırılır. Feministler sadece kadınlara değil, kadın erkek eşitliğini savunan erkeklere de söylenebilmektedir. Feministler ve feminist hareketler gün geçtikçe çoğalmaya başlamıştır.

‘Feministler erkeklik ve kadınlığın kültürel tanımlamalarının bilimin uygulamalarından kaynaklandığını savunmaktadır. Çünkü bilim –çoğunlukla erkeklerin alanında görülmekte ve erkeklere özerk, ayırıcı şekilde davranmaktadır’ (Kabadayı, 2004: 49).Sadece bilimde değil birçok alanda kadın – erkek eşitsizliğini görüyoruz. Örneğin hukuki eşitsizlik, çoğunlukla kadınların ve erkeklerin gelir oranındaki dengesizlikler ve ücret eşitsizlikleri olmakta ve cinsel kimlikler oluşturulurken de böyle bir eşitsizlik görülmektedir. Özellikle kadınların cinsel hayatlarına yapılan saygısızlıklar feminizmin en çok ele aldığı konularından biridir.

Feminizmin Tarihsel Gelişimi

Feminizmin kökeni aydınlanma çağına kadar uzanmaktadır. Teorik olarak feminizm 18. yy. sonlarından 19.yy başlarında ortaya atılmıştır. Aydınlanma düşüncesi içerisinde gelişip olgunlaşmıştır. ‘18. Yüzyıl feministleri, o dönemde batı dünyasını kasıp kavuran devrim dalgasının coşkısına uymuşlardır. Aydınlanma ya da Akılcılık çağı olarak adlandırılabilir dönem içinde geliştirilen kuramlar bu dönemde hayata geçirilmeye başlandı’ (Donovan, 2015: 22). Fransız devrimiyle beraber gelen büyük dönüşüm, eşitlik, kardeşlik ve özgürlük gibi düşüncelerin gelişmesine ve feminist düşüncelerin gelişiminin de temelini atılmasını sağlamıştır.

‘Mary Wollstonecraft, 3 Ocak 1792’de feminist teori tarihindeki ilk önemli çalışma olan A vindication of the Rights of woman (Kadın Hakları Savunusu) adlı eserini tamamladı. Bu, sonraki Feminist düşünce için başat eser olmuştur. Wollstonecraft’ın eserinden dört ay önce, Eylül 1791 tarihinde Paris’te, Fransız devriminin erken safhalarında, Olympe de Gouges Les Droits de la femme (Kadın Hakları) adlı bir el broşürü yayınlamıştır. Gouges daha sonra giyotinle idam edildi. Bir yıl önce 1790’da, Massachusetts’de Amerikalı Judith Sargent Murrey, On the Equality of the sexes (Cinsiyetler Arasındaki eşitlik üzerine) adlı eserini yayınlamıştır. Bundan daha da önce, American devrimi sırasında ise, Abigail Adams, kocası John’a ulusu oluşturacak yeni kanunlar yapılırken kadınlarında bir sesi ya da temsilcisi olması gerektiğini söylemiştir’ (Donovan,2015:21).

Erkeklerin sahip oldukları doğal hakların kadınlarında sahip olabilecekleri konusunu merkez alan feministler, feminizmin ilk döneminde eşitlik kavramı üzerinde yoğunlaşmışlardır. Her koşulda herkesin eşit olması gerektiğine duyulan inanç, birçok düşünürde kadınlarında erkekler kadar eşit olmaları gerektiği düşüncesini doğurdu. Kadın ve erkeklerin eşit haklara sahip olması düşüncesinin ayak sesleri yavaş yavaş duyulmaya başlandı. Donova’nın da söylediği gibi: ‘Batı Avrupa’da 15., 16. ve 17. Yüzyıllarda da feminist dalgalar olduğunu gördüm. Bugün feministlerin ilgilendiği konuların pek çoğu -tecavüz, cinsel şiddet ve kadınlara karşı şiddet- o zamanda kadınların ele aldıkları konulardı. O zamanda kadınlar adil bir eğitim, onurlu ve rasyonel özneler olarak saygılı bir muamele taleplerini ifade ediyorlardı’ (DONOVA,2015:15).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

19.yüzyılın başlarında kadın kendi ezilmişliğine başkaldırmaya ve kendi içerisinde bulunduğu konumu sorgulamaya başladı. Birinci Dünya savaşının sonrasında ise bazı ülkelerde kadınlara oy hakkı verilmeye başlandı. "Ondokuzuncu yüzyıl boyunca Batı'da; Anglo-sakson ülkeleri, Fransa ve Kanada'da kadınlara oy hakkı verilmesi, çalışma ve eğitim hakkı tanınması için feminist girişimler yapılmıştır. Yirminci yüzyılın başında İngiltere ve ABD'de kadınlar oy kullanma haklarını elde etmiştir. 1945 yılına, yani II. Dünya Savaşı'nın sona ermesine kadar geçen dönemde ise kadına tanınan haklar kesintiye uğramış ancak savaş koşulları nedeniyle kadının, kamusal alanda ve sanattaki etkinlikleri artmıştır". (Kabadayı, 2004: 51- 52). Bu yıllarda eşitlik amacıyla yola çıkan kadınlar, belli konular üzerinde hak sahibi olmaya başlamışlardır. Ve 20.yüzyıl da teknolojinin gelişmesiyle beraber kadınlar sınırlarını genişletmeye ve eşitlik, özgürlük ve haklar üzerine düşünmeye ve sorgulamaya başlamışlardır. Kadınlar yavaş yavaş politik alanda aktif hale gelmişlerdir. 1960'dan sonra ataerkilliğin yeniden tanımlanması, toplumsal cinsiyet eşitliği, kürtaj, doğum kontrolü, evlilik - boşama gibi konuları tartışmaya açmışlardır. 1973'te kadınların kürtajla olan mücadelesi sayesinde Amerika da kürtaj yasal hale getirilmiştir. Kabadayı'nın da belirttiği gibi: "Tıptaki ve teknolojideki gelişmeler, kadının kendi bedenine sahip çıkmasına olanak tanımıştır" (Kabadayı, 2004: 52). Bedene dair konular çeşitlilik göstermeye başladığı gibi bu konular üzerinde mücadele edilmiş bireysel çabalar olarak kalmamıştır.

"20 yüzyılın sonunda, feminist teorinin merkezi uğraşı, tekil kavramların tiranlığına direnmek halini aldı. Postmodernist ve çokkültürcü teorinin fark vurgusunun da etkisiyle, feminist teori daha spesifik hale geldi, kadınlar arasındaki farklılıklara daha fazla dikkat sarfeder oldu – özellikle de ırk, sınıf, etnik bağlam ve cinsellik farklılıklarına" (Donova, 2015: 349). Kadınlar 21.yüzyılın başlarında farklılıkları gündeme getirmişlerdir. Eşcinsel kadınların da hakları üzerinde durulmaya başlanmış ve lezbiyen kadınlarının kimliklerinin de kabul görmesi gerektiği üzerinde durmuşlardır. Eril zihniyetin baskın olma ezme rolü, kadın kimliğinde olmamalı ve lezbiyen kadınlarında kimliklerini rahatlıkla yaşatmaları gerektiğini söylemişlerdir.

"Feminist ideoloji toplumsal ve sosyal alana yönelik özgürleştirici düşüncelerden biri olarak, erkeklerin kadınlara yaşattığı ve yansıttığı bireysel korkuların, aslında toplumsal sorunlar olduğunu ortaya koymaktadır. Kadına "kişisel sorunuymuş gibi yaşatılan ve tek başına altından kalkması - daha doğrusu kalkmaması- beklenen uygulamalar, ataerkil ideolojinin devamını sağlamaya yöneliktir" (Kabadayı, 2004: 53). Feminizm. Ataerkil toplumun dayatmalarını ortaya koymuş ve kadınların yaşadığı birçok sorunla mücadele ederek çözüm yolu bulmuştur.

Türkiye'ye baktığımızda kadınların yavaş yavaş kamusal hayata girmesi Batıdaki gibi on sekizinci yüzyılda başladığını görebiliyoruz. "Osmanlı kadınları 1900'lü yılların başlarında, düşünsel ve toplumsal alanda "kadın inkılabı" düşüncesini ortaya atarak, izlenecek yolun feminizm olduğunu açıklamışlardır" (Çakır, 1996: 4'den Aktr. Kabadayı, 2004: 223). Türk kadını daha o yıllarda feminizmin temelini atmaya başlamıştır. Batıdan ihraç edilen kumaşlardan yapılan renkli ve gösterişli kıyafetlerle kadınlar sokaklarda meydanlar gösteriş yapıyorlardı ve kamusal alanın içerisine girmişlerdir. On dokuzuncu yüzyıla doğru ise gelişen dünya ekonomisiyle birlikte çalışma hayatına da kadınların girmeye başladığını görüyoruz. İhraç edilen kumaşların kesilip biçilmesinde yani tekstil alanında kadın

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

emeği kullanılmaya başlanmıştır.² “Osmanlı İmparatorluğu’nda On dokuzuncu yüzyıldaki modernleşme çabaları, anayasal hükümetin oluşması, entelektüel - bürokrat kesimin yönetimde ağırlığını koymaya başlaması ve kadınların eğitilmesi düşüncesi yönünde gelişmiştir”(Atabek, Dağtaş,1998:104’ den Akt. Kabadayı). Kadınlar artık eğitim, iş ve sağlık alanlarında yani toplumsal hayat içerisine yavaş yavaş girmeye başlamışlardır.

“Tanzimat’ın ilanı, özel olarak kadınları ele alan bir bölüm içermese de, insan haklarına yönelik eğitim ve yasa önünde eşitlik ilkesi ile kadınlara sınırlı da olsa eğitimden yararlanma ve kıyafette daha rahat davranabilme haklarını tanımış, aile hukukuna yönelik fermanlarla evlenme gelenekleri düzenlenmiş ve başlık parası ile çok eşlilik gibi uygulamalar durdurulmaya çalışılmıştır” (Yaraman, 2001: 23-27, Aktr. Kabadayı, 2004:225). Her ne kadar kısıtlı da olsa Tanzimat döneminde kadınlara hukuksal açıdan belli haklar tanınmaya başlanmıştır. Bu gelişmelerden sonra kadın hareketlerinin en önemli gelişmesi cumhuriyet döneminde gelişim göstermiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra en aktif gruplar içerisinde kadınlar yer almışlardır. Hatta siyasal haklarını elde etmek için siyasal parti bile kurmuşlardır.³“Yasalar temelinde kadına geniş hak ve özgürlükler tanıyan Cumhuriyet dönemi, eğitim ve iş yaşamında fırsat eşitliği amacını temeline almıştır. Ekonomik yetersizlikler nedeniyle kadınların çalışma olanaklarının hemen iyileştirilememiş olmasıyla birlikte, laikleşmeyle beraber, dinsel ideolojinin gücüyle cinsiyete dayanan işbölümü biraz daha çözülmüştür” (Oskay,1994: 114, Aktr. Kabadayı,2004: 226).

“Türkiye’de, Cumhuriyet dönemindeki hızlı gelişme ve hukuki anlamdaki ilerlemelere rağmen 1930’lu yıllardan 1960’lara kadar geçen dönemde, kadınların aile içinde ve çalışma hayatında karşılaştığı, eşitlik sağlanamamasına yönelik problemler devam etmiş, kadınların kendi bedenlerine sahip çıkmaları mümkün olmamış ve cinsel özgürlüklerini ifade edememişlerdir” (Kalkan,Taraç,1998:58-59, Aktr. Kabadayı,2004: 227-228). Cumhuriyetin ilanından önceki kadın sorunlarıyla günümüzdeki kadın sorunları arasında pek bir fark göremiyoruz. Örneğin Anadolu’da bu sorunların bir kısmı çözülmemiş durumda, Türk kadını hala zorluk yaşamaktadır.

1970’li yıllara kadar kadınlar erkeksi tavırlar sergilemeye devam etmişlerdir. Kadın derneklerinin kurulmaya başlamasıyla ve kadınların kadınlıklarını vurgulamasıyla, bu durumun az da olsa değişmeye başladığını görüyoruz. “1970’li yıllarda siyaset sahnesinde boy gösteren Behice Boran bir kadın lider olarak bir kısım kadınların yüzlerini rejimden sosyalizme çevirmeyi başarmıştır. Nitekim 1970’li yıllara kadar toplumsal yaşam alanında boy gösteren Kemalist aktivist kadın grupların yerlerine bu kez soldaki aktivist kadın grupları geçer. İşçi Partisi’nin alt organizasyonu olarak kurulan İlerici Kadınlar Derneği yurt çapında on binlerce kadının sokaklarda emekçiler adına eylem yapmasını sağlamıştır. ” (Çaha,2001). Kadınlar bu dönemde sokaklarda haklarını aramaya, ve gerektiğinde erkeklerle omuz omuza mücadele etmeye başlamışlardır.

80’lere gelindiğinde ise: “Türkiye’de 1980 askeri darbesinden sonra oluşan siyasi, ideolojik boşlukta feminizm, özellikle sol hareketin içinden gelen kadınlar için hem içerisinden geldikleri sol hareketin erkek-egemen, eril yapısını hem de kendi kimliklerini sorgulamaları için referans oluşturan bir öğreti oldu. ” (Durukbaşa, 2011: 189). Kendi kabuklarından sıyrılarak o aile yaşamı içerisinden dışarıya çıkıp,

²ÇAHA,Ö. “Türkiye’de Kadın Hareketi Tarihi”,2001

³ÇAHA,Ö. “Türkiye’de Kadın Hareketleri Tarihi” , 2001

kendi kimliklerini arama çabası içerisine girmişlerdir. Ömer Çaha' nın da belirttiği gibi feminist kadınların başlattığı hareket medya da oldukça dikkat çekmiş ve sinemada kadın konusu en çok işlenen konular arasında yer almıştır (Çaha,2001). 80'li yıllarda: "Arabesk tarz, kadının baskı altında tutulmasını savunan bir yapı sergilemiştir. Bu yıllarda aynı zamanda, çevreciler, dini gruplar, cinsel azınlıklar, insan haklarını savunanlar ve serbest piyasa ekonomisini isteyen gruplar, sivil toplum düzeyinde çoğulcu ve farklı kimliklerin ortaya çıkmasına hizmet etmişlerdir"(Atabek , Dağtaş,1998:133, Aktr, Kabadayı, 2004: 229). Kadının namusu erkeğin şerifini kurtarabilir tarzda düşünceler devam etmekteydi ve kadın anne- eş modelinde olmaya ve ev içerisinde sıkış kalmaya da devam etmekteydi. Sokaklarda hakkını arayan mücadele eden kadınlara ise "erkek gibi" mücadele ettiği söylenmekteydi.

" Türkiye'de, 1989 yılında Ankara'da yapılan ilk Feminist Hafta sonu toplantısının sonuç bildirgesi, dünya genelinde feministlerin başkaldırdığı ve değiştirilmesi için mücadele verdiği egemen düşünce kalıplarına dair çerçeve çizebileceğimiz, ülkemize yönelik örnek oluşturur. Buna göre, kadınlar cins olarak ezilmekte ve sömürülmektedir. Erkek egemen toplum ve ideolojik aygıtlar egemen ideolojinin devamını sağlamaya yönelik hizmet vermektedir. Kadınlar özel alana hapsedilmekte, (özellikle Türkiye'de) doğurma hakkı sadece evlilik içinde kullanılabilir. Evlenince ise doğurmama hakkı kullanılamamaktadır. Bununla beraber kadınların, doğurdukları, büyüttükleri ve genellikle bakımından tek başlarına sorumlu oldukları çocukları, babalarının sayılmakta, onun kütüğüne ve kimliğine dahil edilmektedir. Resmi tarih, bilimler, sanat ve estetik, din ve dil, erkekler tarafından, erkekler için ve erkeklere göre üretilmektedir. Kadın bu alanların nesnesi olarak kalmakta, öznesi olamamaktadır. Kadınlar üzerindeki egemenlik, aşk, evlilik, şiddet ve benzeri yaklaşımlara izin veren şekillerle devam etmektedir. Kadın, bedenine ve kimliğine sahip çıkamamakta, kendi bedenine yabancılaşmaktadır. Kadın cinselliği, tıp, pornografi, sanat, kitle iletişim araçları, din ve toplum bilimleri tarafından tanımlanıp belirlenmektedir"(Kayhan,1999:59-60, Aktaran, Kabadayı,2004: 229-230).

90'lara doğru kadın hareketleri dikkat çekmeye başlamıştır. Daha çok yerel sorunlarla ilgilenilmiştir.

"2000'li yıllar Türkiye'de kadın hakları alanında bir dizi yasal değişiklikleri de getirdi. Yeni Medeni Kanun, cinsiyet eşitliğini gözeten değişiklikler yönünde kadın örgütlerinin 1980'li yıllardan beri sürdürdükleri mücadelenin ardından 22 Kasım 2001 tarihinde kabul edildi ve 1 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe girdi. 9 Ocak 2003'te Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine dair kanun kabul edildi. Yeni Türk Ceza Kanunu, kadın sivil toplum örgütlerinin oluşturduğu platform tarafından öne sürülen taleplerin de baskısıyla cinsiyet eşitliğini gözetecek şekilde düzenlendi ve 2003 yılında kabul edildi." (Durubaşa, 2011: 195).

" 2000'li yılların bir başka özelliği Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde Türkiye'deki kadın sivil toplum örgütlerinin sivil düzeyde ve devletin yapısı içinde temsil edilmesidir. Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'nün, Avrupa

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Birliğin çeşitli organları, sivil Avrupa kuruluşları, Avrupa Kadın Lobisi gibi örgütlenmelerle kurduğu resmî bağlantılar oldu. Yine Avrupa Komisyonu tarafından önerilen “gendermainstreaming” ya da “cinsiyet eşitliğinin dahli” diye adlandırılan yaklaşım ve politikaların sosyal eylem programları çerçevesinde hayata geçirildi ve bu adımlar dönemsel raporlarla izlendi. Örneğin, AB için Türkiye Kadın İnisyatifi ve yine Türk Parlamenterler Birliği çatısı altında ve parlamento dışı STK temsilcilerini de bünyesinde toplayan Kadın-Erkek Eşitliği Danışma Komisyonu oluşturuldu. Mart2004’te Türkiye’den çok sayıda kadın örgütünün bir araya gelmesiyle Avrupa Kadın Lobisi Türkiye Ulusal Koordinasyonunun kurulması, bu süreçteki önemli gelişmelere işaret ediyor” (Berktaş, 2004: 11, Aktaran, Durukbaşa, 2011: 195).

Birçok kadın kuruluşu kurulmuş ve çeşitliliği diğer yıllara göre çok daha artmıştır. Sonuç olarak Var olan tarih hiçbir zaman kadınları içerisine almamıştır. Kadınlar toplum tarafından hep erkeklerin arka tarafına itilmiş ve yok sayılmıştır. Tarih boyunca verdikleri mücadelelerle erkeklerin gölgesinden kurtulup adlarını tarihe yazdırmaya, seslerini duyurmaya çalışmışlardır. Kadınlar önceleri eşitlik daha sonra özgürlük ve kimlik gibi hakları feminist mücadeleyle kazanmış ve tarihe geçmişlerdir. Giderek büyüyen bu feminist hareketle birlikte kadınların isyan etmeye tüm dünya seslerin duyana kadar çıkarmaya devam etmektedirler.

Feminist Film Teorisi

Kadınlar tarih boyunca kendileri için ne düşünülmüşse onu kabul ettiler ve kendi tarihlerini yazabilmek için uzun yıllar mücadele etmek zorunda kaldılar. Tarihin aktarılma sürecinde özne olmak yerine nesnesi haline geldiler ve kendi tarihlerini yazabilmek için büyük uğraşlar, fedakârlıklar ve mücadeleler verdiler. Sinemada kadınların bu savaşına destek veren bir ışık, bir yol gösterici oldu. Ancak genel itibarıyla klasik sinemaya baktığımızda hep eril söylemlerin hâkim olduğunu görüyoruz. Feryal Saygılıgil’in de belirttiği gibi sinemada kadın olduğu gibi değil de, toplumun onu görmeyi istediği şekilde, üçüncü bir kişinin gözüyle nesnelleşmiş bir halde sunulmaktadır.⁴ “Feminist film eleştirisi, kadının ‘gerçek’ haliyle sinemada neden temsil edilmediği, yer alan kadın karakterlere rağmen, filmlerde erkek söyleminin nasıl devam ettirildiği, bu söylem içinde kadınları nasıl resmedildikleri ve gerçek yaşamdaki kadın deneyimlerinin filmlerde neden göz ardı edildiği gibi soruların yanıtını aramaktadır” (Öztürk, 2000: 185, Aktaran, Saygılıgil, 2013: 145).

1970 yılında ikinci dalga feminist hareketinden etkilenerek sinemada feminist eleştiriler yapılmaya başlanmış ve feminist film kuramı ortaya atılmıştır. 70’li yıllarda ortaya atılan bu kuram Hollywood sinemasını karşı bir eleştirel tavır olarak çıkmıştır. “Hollywood sineması üzerine kaleme aldıkları kitaplarında Molly Haskell (1987) ve Majorie Rosen (1973), on yıllara bölünmüş kronolojik bir sıralamadan hareket ederek, kadınların filmlerdeki tarihsel konumunu incelediler ve konuya daha kapsamlı bir açıklama getirdiler” (Smelik, 2008: 2). Sinemada kadınların tarihsel konumunu ele alan iki önemli feministlerdendirler.

⁴SAYGILIGİL, F. ‘‘ Sinema Kuramlar 2’’, 2013, s.144

“Benimsedikleri yaklaşım, o dönemde ABD’deki film eleştirisinde sanatın durumuna uygun biçimde sosyolojik ve ampirikti. Eleştirel yaklaşımları, kendine özgü bir yolla filmlerin kadınları nasıl yanlış sunduğunu sergilemeyi amaçlıyordu. Sürekli atıfta bulunmayı amaçladıkları- gerçeğe dayalı anlamları tespit etmek için- bir sosyolojik ampirik yaklaşımla, ataerkillik tarafından baskılandığı farz edilen kadın varlığını varsaydılar. Yani analizleri önceden belirlenmiş bir cinsel kimliği, farklılığı varsaydı. Basit bir ifadeyle söylenen şuydu: ‘Gerçekler gösteriyor ki kadınlar görüntülerde ya Bakire olarak ya da fahişe olarak sunuluyor, çünkü ataerkillik toplumu kadınları kendisine böyle sunuyor.’” (Hayward, 2012: 139).

Var olan eleştirilerin çoğunun ortak noktası kadının toplumsal hayatta ikinci plana itilmesi ve sinemada kadınların objeleştirilerek yansıtılmasıdır. Feminist film kuramının ilk dönemi diye düşünülen bu dönemde (70’li yıllar), ‘feminist film eleştirmenleri kadın kimliği ve film görüntülerinde kadının sahne/görünüş ya da erkekler arasında değiş tokuş nesnesi olarak sunumu sorununu incelediler. Bu noktada bu analizlerin odağı yalnızca Hollywood sinemasıydı ve erkek- merkezli bakış açıları ve kadınların nesneleştirilmesi nedeniyle daha önce auteur filmi statüsüne yükseltilmiş ve artık üzerine düşünülmeyen filmlere dair ayıltıcı bir etkisi vardır” (Hayward, 2012: 138). Baktığımızda sinema filmlerinde erkek gözüyle olması gereken kadın tiplerini görüyoruz.

“Feminist film kuramı esas itibarıyla göstergebilimsel ve psikanalitik yaklaşımlardan etkilenir. Feminist film eleştirmenleri, göstergebilimden sinema tekniklerinin cinsel farklılığının temsilindeki önemli rolünü, psikanalitikteoriden de arzu ve özneliliğin yapısını analiz etmeyi öğrenirler. Böylece, feminist film teorisinin odak noktası, filmlerin ideolojik içeriğinin eleştirisinden, filmlerdeki anlam üretmekte kullanılan mekanizma ve araçlara kayar”(Smelik, 2008:3, Aktaran, saygılıgil,2013:149). Göstergebilim ve psikanaliz gibi teorilerle, erkek egemen bakış açısının sapıkça düşüncelerini anlamaya çalışmışlardır.

“Erken feminist sinema kuramcıları olarak Laura Mulvey ve Claire Johstongörülmektedir.Cinselliğin sunumunun erkek egemenliğiyle ilişkisini ele almışlardır. 1973’de ClaireJohston’ın karşı sinemayı ileri sürdüğü makalesi (Women’sCinema as Counter-Cinema)feminist sinema teorisi ve pratiği üzerine yazılan ilk makalelerdendir”(Arslantepe, 2010:4) Annekesmelik’in de belirttiği gibi semiyotik bir göstege olarak sinemayı inceleyen ilk feminist film eleştirmenidir.⁵

“Claire Johnston, klasik sinemadaki ‘kadın’ mitini, dişil karakteri bir yapı, kod ya da uzlaşım olarak tanımlayarak incelemiştir. ‘Kadın’ göstergesi, erkekler için taşıdığı ideolojik anlamı temsil etmekte, kendiyile ilişkili olaraksa hiçbir şey ifade etmemektedir. Kadınlar ‘erkek olmayan’ şeklinde negatif temsil edilmektedir; film metinlerinde ‘kadın gibi kadın’ hali görülmez. Dahası, klasik sinemanın gereklerinden olan gerçekmiş gibilik kuralı, seyircilerde ‘kadın’ göstergesinin temsiline dair saf bir inanış yaratmaktadır. Başka bir deyişle, sinema, kadının doğal, gerçekçi ve çekici olarak inşa edilmiş imgelerini sunar ve temsil eder.

⁵SMELİK,A. “Feminist Sinema Ve Film Teorisi ve Ayna Çatladı”,2008,s.4

Dolayısıyla, bu imgeler sayesinde filmlerin gişede büyük hasıllara ulaşmasına şaşırmamak gerekir” (Smelik, 2008:4).

Johnston, klasik sinemada ideal kadının nasıl olması gerektiğinin gösterildiğini ve ideal kadının çekici ve güzel olarak beyaz perdeye yansıtıldığı ancak bu şekilde büyük gişe hasılatı sağlanabileceğini söylemektedir. Ve bu tiplerin kadınlığa dair hiçbir şey ifade etmediğini savunmaktadır.

“1970’lerin ortalarında Laura Mulvey, Visual Pleasure and Narrative Cinema (Görsel Haz ve Anlatı Sineması) adlı feminist sinema tarihinde en çok iz bırakan makalesini yazmıştır. Mulvey (1988) de makalesinde Hollywood sinemasını incelemiş ve özellikle Freud ve Lacan’ınpsikoanalitik söylemlerinden faydalanmıştır. Mulvey, feminist film teorisinde daha sonraları en çok konuşulan “eril nazar” teorisini geliştirmiştir. Freud, sinemanın çekiciliğini “skopofili” terimi ile açıklamaktadır. Skopofili, voyeurizm ya da dikizcilik, görme arzusunu ya da başka bir deyişle “bir kişiye delici bir şekilde bakmaktan alınan hazzı” ifade etmektedir. Mulvey, sinemada dikizcilik hakkını sadece erkeklere veren anlatsal ve sinemasal teknikleri ortaya çıkarmıştır. Filmin anlatsı içinde eril karakterler, nazarlarını dişil karakterlere yöneltilir. Sinema salonundaki seyirci de otomatik olarak, çoğu zaman da bilinçsiz biçimde, bu eril bakışla özdeşleşmiş olur. Çünkü kamera, eril karakteri sadece optik değil, libidinal bakış açısından da çekmektedir. Dolayısıyla, sinemasal bakışın dişil karakteri nesneleştirip onu seyirlik hale dönüştüren üç düzlemi vardır: Kamera, karakter, seyirci. Klasik sinemada dikizcilik, kadını “bakılası olması” yla anlamlandırmaktadır” (Uğuz, 2013:42-43). “Mulvey’in teorisi özetle, röntgencilik, narsist özdeşleme ve fetişizm (nesneleştirme) üzerine kurulmuştur. Erkeklerin bakışı filmdeki kameranın bakışıdır. Öyküdeki erkek karakterin bakışı erkek bakışıdır. Kadınların nesne haline getirilmesi erkek bakışıdır. Seyirci de erkek gözüyle izlemektedir. Mulvey’e göre, dişil seyirci filmdeki pasif kadınlık konumuyla özdeşleşmektedir. Kadın seyirci, erkeksi bakış açısıyla özdeşleşmekten keyif almaktadır” (Arslantepe, 2010:5). Mulvey’e göre sinemada kadın bakılması gerek bir nesne olarak konumlandırılır. Geleneksel sinemada erkek daha güçlü, aktif olarak temsil edilirken, kadın güçsüz ve pasif bir konumdadır. Erkeğin her zaman bir adım gerisinde ona yetişemeyen biri olarak gösterilir.

Mulvey, çözüm olarak bu erkek egemen bakış açısının sinemadan silinmesi gerektiğini savunmuştur.

“Mulvey, feminist film teorisinde faydalandığı psikanalitik yaklaşımları daha da ileri götürerek Lacan’ınpsikanalitik yaklaşımlarını öne sürerek kadının iğdiş edilme endişesi yaratıyor oluşuna ve bu haliyle eril öznenin aklına penis eksikliğini getirdiğine değinir. Ve klasik sinema bu iğdiş edilme tehdidini fark edilmez kılmak için dişil karakteri suçlu hale getirir. Bu “suç”un teyidi, cezalandırılma ya da kurtarılma vasıtasıyla yapılır. Bunun filmin hikâyesine yansımaları da, kadınlara

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

reva görülen iki geleneksel sonla olur: Filmin sonunda kadın karakter ya ölür ya da evlenir. İki durumda da katarsis (psikanalizde arınma, duygu boşalımı) erkek seyircinin hizmetindedir’’ (Smelik, 2006, Aktaran, Uğuz,2013:44).

Smelik’in de belirttiği gibi ilk dönem feminist eleştirmenler geleneksel sinema yerine deneysel bir sinemayı tercih etmişler ve yeni bir sinemasal dil oluşturulmasını savunmuşlardır. Mulvey, sinemada haz kavramını reddetmek gerektiğini ve ancak bu şekilde kadının o rollerden kurtulabileceğini savunmuştur.⁶İlk yıllarda feminist sinemaya olan ilgi oldukça azdı ve topluma bir başkaldırıdan öteye geçememiştir.

80'lere geldiğimizde ise De Lauretis de Mulvey gibi gösterebilim ve psikanalizden etkilenmiştir. “ De Lauretis’in (1984) ifadesiyle her iki teori de (Gösterebilim ve Psikanaliz) kadının öznel varlığını ve kültürün üreticisi olduğunu inkâr etmektedir. Sinema gibi onlar da kadını temsilin kurucusu olarak nesne, erkeğin haz kaynağı olarak nesne veya erkeğin kültür ve yaratıcılığının işaret nesnesi olarak konumlandırılır. Bu anlamda öznellik sadece erkek ile ilişkilendirilmektedir. Kadının dilde ve sinemada karşılığı olmamakta, kadın kendini anlamsız ve işaretler arasında bir boşlukta bulmaktadır’’ (Uğuz,2013:46). Yani geleneksel sinemada kadının bir yeri yoktur her şey erkeğe bağlıdır. Erkeğin öznelliği söz konusuysen kadın burada arzulanan bir obje halindedir.

Tüm bu teorilerden sonra 80'lerin sonlarına doğru kadın sorunları sinemada azda olsa yer edinmeye başlanmış ve kadın yönetmeler yavaş yavaş artmıştır.

‘‘1980sonundan itibaren lezbiyen filmlerin sayısında artış görülür. Terasa De Lauretis 1994’de kaleme aldığı The Practise Of Love: Lesbian Sexuality and Perverse Desire isimli kitabında performans unsurlarını lezbiyen fantezinin gösterenleri olarak değerlendirir. ‘‘Hayalleştirme etkisi’’ isimli bir kavram kullanan De Lauretis, Lezbiyen maskeleyesinde toplumsal cinsiyet ile performans arasında görünür olan boşluğa bu adı verir. Lacancı psikanalizinde farklı olarak kadın maskeleyesi heteroseksüel erkekler yerine başka bir kadına hitap ederse ne olabileceği sorusunu sorar. Böylece telafi edilemez bir durum doğar. Çünkü maskeleye kadının üstlendiği rolle özdeşleştirilemez’’ (Öğüt, 2009:216, Aktaran, Saygılıgil, 2013:162)

‘‘1970’lerde ortaya çıkan bu ortak eleştiri ve teorilerle birlikte kültür ve sinemanın ataerkilliğini kırmaya çalışacak yönde birtakım adımlar atılmıştır. Feminist teorisyenler bu sefer filmlerde kadının nasıl gerçekçi temsili olabileceği ve feminist filmlerin nasıl üretilebileceği üzerine fikir yürütmüşler ve kadın yönetmenlerle birlikte çok sayıda feminist film üretmişlerdir. Sonuç olarak gelinen nokta sinemada kadın bakış açısının sinema için gerekli olduğu yönündedir.’’ (Uğuz,2013:48). Yani baktığımızda feminist film Teorilerinin de üzerinde durduğu gibi geleneksel sinemada gerçek bir kadından bahsedilmediğidir. Klasik sinemada kadın ataerkil bakışla yansıtıldığı ve erkeğine itaat eden bir varlık olarak gösterildiği ya da erkeğin arzusunun bir nesnesi olarak konumlandırıldığını görüyoruz. Gerçek

⁶ARSLANTEPE, M ‘‘Sinemada Feminist Teori’’, 2010

hayattaki gerçek kadınları yansıtmadığını, olması gereken ideal kadın imgesiyle yansıtıldığını söyleyebiliriz.

POPÜLER SİNEMA VE KOMEDİ TÜRÜ

Popüler Sinema

Bir toplumda belirli bir zamanda, ortak bir şekilde yaygın olarak paylaşılan sosyal hayat popüler kültürün kendisidir. *‘Popüler ‘halka ait olan’ demek iken zamanla bu anlam dışında ‘pek çok kimse tarafından tanınmış, kabul görmüş olan’ anlamında da kullanılmaya başlamıştır.’*⁷Bu tanımdan da anlaşıldığı gibi popüler kültür yaygın olan, herkesçe talep edilen başat kültür olarak tanımlayabiliriz. Popüler kültür insanların gündelik hayatlarındaki iletişimleriyle, etkileşimleriyle gerçekleşir, gündelik hayatımızın birçok alanında, gündelik dilimizde, günlük kıyafetlerimizde, ortak sosyal alanlarda, yemek yeme alışkanlıklarımıza kadar her alana yansımaktadır. Popüler kültür insanları sürekli olarak bir şeyler tüketmeye teşvik etmeye çalışmaktadır. *‘Popüler kültür, kapitalist mal üretme, pazarlama, dağıtım ve tüketim biçimlerine dayanan, tüketmek için hazır hale getirilmiş bir kültürdür.’*⁸Popüler kültür ürünlerini aldığınız zaman sizin kendinizi açıklamanıza gerek kalmaz, o ürün sizin kim olduğunuzu anlatır. Popüler kültür, sürekli olarak değişen kendini yenileyen kültürdür. Dünyayı algılamamızı kendimize bir kimlik vermemizi sağlamakta ve geleneklerimizi inançlarımızı şekillendirmektedir. Popüler kültür sürekli olarak kitle iletişim araçlarıyla dağıtılır ve yeniden sürekli sürekli olarak üretilir.

‘Popüler tv (sinema ve bilgisayar) dünyayı "görünür" yapar. Böylece bütün gerçekleri "görünür" statüsüne indirger ve gerçeğin elde edilebilirliği yanılımasını verir: Görmek anlamaktır. Dünya objeler, şeyler ve insanlar toplamı olarak görünür. Dünyayı "değişmez görünümler" yapan tv aynı zamanda modern insanın yaşam biçimini bize anlatır: Serilerle, dizilerle, filmlerle, Kurtlar Vadisiyle, Popstarla, Çocuklar Duymasınla. Pembe diziler belli çevrelerdeki yirminci yüzyıl yaşamının açık uçluluğunu, şekilsiz ve biçimsizliğini günlük toplumsal yaşama ağırlık vererek biçim ve kapan-ma (ev, aile, çevre) arzusuyla barıştırır. Seyreden kitlelere erişemeyeceği sahte düşler satar. Tek erişebilme yolu ki gerçekte frastrasyonlarla dolu hayalî bir yoldur, gördüklerini taklit etmeye çalışmak ve taklit edebilmek için de satın almak ve tüketmek yoludur. Bu yol sonu olmayan bir yoldur ve iki boyutlu olduğu için dibi söz konusu değildir’(Erdoğan.2004:12).

Sinemanın daha ilk yıllarından itibaren popüler kültürle ilişkisi olduğunu söyleyebiliriz. Popüler sinemadan bahsediyorsak eğer ,Hollywood sinemasından da bahsediyoruzdur. Lumier kardeşlerin 1895’te yaptığı film gösteriminden sonra sinema gelişmiş ve hızla dünyanın dört bir yanına yayılmıştır.

‘Sinema seyircisinin popüler filmlerle ilişkisi, ilk günden beri, daha çok duygusal katılım düzeyinde kurulmaktadır. Öfke, sevinç, hüznün ve korku, film seyrederken

⁷COŞGUN,M.‘Popüler Kültür ve Tüketim Toplumu’, 2012, s.841

⁸COŞGUN, M. ‘Popüler Kültür ve Tüketim Toplumu’, 2012, s.841

hissedilip, dışa vurulan duyguların bir kısmıdır. Sinema, duygusal katılımı öteki popüler kültür biçimlerine göre çok daha yetkin ve yoğun olarak yaratır. Sinemayı, başka türlü değil de bildiğimiz sinema yapan tarihsel ve toplumsal koşullar, seyircinin sinemayla kurduğu ilişkiyi de belirlemiştir, öte yandan filmlerin kurmaca anlatılar haline gelmesi binlerce yıllık sürecin devamı, mitler, fantaziler, düşler, ütopyalar yaratma gereksiniminin bir sonucudur. Sinema bu gereksinimi yirminci yüzyıla yakışır biçimde karşılamış ve teknolojiye dayalı kültür endüstrisinin ilk örneği olarak kitlelere ulaşmayı başarmıştır. Popüler kültür ürünlerinin temelde uyaşımına dayanan yinelemeli doğası, kendini en iyi biçimde filmler aracılığıyla ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, uyaşımını bilmekten gelen rahatlıkla, farklılıkların bilinmezliğinin yarattığı heyecan arasındaki gerilim, popüler filmleri izlemenin verdiği hazzın en önemli nedenidir. Duygusal katılım sonrasında ortaya çıkan-Aristoteles'in katarsisdediği- rahatlama adeta modem dünyanın "zevk iksiri" olmuştur”(Abisel,1994:7-8)

Ana akım sinemasının kendisini birebir popüler sinema olarak adlandırabilir. Popüler sinemanın temelleri Hollywood’la birlikte atılmıştır. Popüler sinema bizi yeni olandan haberdar eder ve bunu çokta değiştirmeden önümüze sunmaktadır. Sinema ortaya çıkışından itibaren bir eğlence, kimi zaman bir rahatlama, düşlere dalma, kaçma arzusunu da yerine getiren kimi işlevlere de sahiptir. Popüler kültür bizim beğenilerimiz, değiştirmeye çalışır hatta çoğu zaman bunları kendisi belirler.

“Filmler toplumsal yaşamın söylemlerini (biçimi figür ve temsillerini) şifreleyerek sinemasal anlatılar biçiminde aktarırlar. Sinema ortamının dışında yatan bir gerçekliği yansıtan araçlar olmak yerine farklı söylemsel düzlemler arasında bir aktarım gerçekleştirirler. Bu yolla sinemanın kendisi de toplumsal gerçekliği inşa eden kültür temsiller sisteminin bütünlüğü içindeki yerini alır. Bu inşa süreci kısmen temsillerin içselleştirilmesiyle ortaya çıkar.”(Ryan ve Kellner,1997:35,Aktaran:çakır:215-216). Yani baktığımızda bir popüler kültür ürünü olan sinema ideolojilerimiz, toplumsal yaşamımızı bir şifreleme süreci olarak ele alır. Popüler sinemanın kodlarını, içeriğini ve temalarını kendince oluşturur ve popüler kültüre ait bir dil oluşturur. Hollywood sinemasının mantığı yani popüler sinema yavaş yavaş tüm ülkelerde kendini göstermeye başlamıştır ancak ülkeler bunu kendi kültürlerine göre benimsemiş, düzenlemiş ve beyaz perdeye yansıtılmışlardır.

Popüler sinema kapitalizm şartlarında üretim yapan ve kültür endüstrisine eklenen ilk gerçek popüler kültür ürünüdür. Popüler sinema sürekli olarak tekrarlara dayanmaktadır. Filmler önümüze sürekli olarak ısıtılıp ısıtılıp getirilmektedir. Popüler sinemanın izlenme süreci duygular yönetmektedir, yani filmler izleyicinin duygusal tepkileri vermelerine neden olur. Seyirci de heyecan, hüznün, sevinç ve merak gibi duygulara yönlendirilerek seyirciyi filmin öyküsüne bağlar. “Duygusal katılım, entellektüel süreçlerin gereğinden fazla zorlanmasıyla sekteye uğrayabilir. Bu nedenle popüler filmlerin, "bilinenleri" ya da uyaşımını önem kazanır. Popüler filmler, büyük ölçüde klasik bir yol gösterici ilkedden yararlanırlar: "Güneşin altında yeni bir şey yok". O zaman hakikati bulmanın yolu, zamanın sınavını geçmiş olan taklitte yatar. Ancak duygusal gereksinimler değişkendir” (Abisel1994:8). Belirli konular, temalar, içerikler sürekli olarak belli filmlerde kendisini göstermeye başlar. Ve böylece

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

izleyicilere anlama kolaylığı sağlayan kodlar sunmaktadır. “Seyirci duygulanımlarım her zaman aynı biçimsel kalıplar içinde yaşamak yerine, bunları farklılıkların sürprizleriyle bitıştirmeyi yeğlemektedir. Böylece türler ortaya çıkar. Yaşama daha yakın ve gerçekçi olmanın, biricikliğin, yeniliğin peşindeki öteki kurmaca filmlerin tersine tür filmi, kendinden önceki benzerleriyle uyumun ve biçimsel meselelerde farklılığınpeşindedir. Tematik olarak ortak niteliklere sahip görünseler ve böyle olsalar bile, farklı film türleri farklı duygulanımlar yaratırlar. Önemli olan nokta, türün, öteki türlerden hangi özellikleri aktardığına, bunları yeni biçimler haline nasıl getirdiğine, kendini nasıl farklılaştırdığına bakılarak belirlenmesidir”(Abisel,1995:8). Yani ortak filmlerin orta temaları olan ve karakter bazında benzerlik göstermesi de tür sinemasını ortaya çıkartmıştır diyebiliriz. Bir komedi filmine gittiğimiz de biz o beyaz perdede ne ile karşılaşacağımızı biliriz, komedi filminde ağlamaklı, hüznü sahnelerle karşılaşmayacağımızı biliriz çünkü o komedi filmidir. “Sinemamın, onu öteki sanatlardan ayıran pek çok niteliği vardır. Ancak, popüler film üretimi alanında egemen olan kolektif çalışma tarzı ve sinema endüstrisinin örgütleniş biçimi bunların en önemlisidir. Film türlerinin bu denli etkin ve gelişkin araçlar haline gelmeleri de popüler sinemanın kendine özgü yapılanışının sonucudur” (Abisel, 1994:9). “Sinema endüstrisi ekonomik sistemle bütünleşmiş olarak üretim faaliyetini sürdürmekte, seyirciler bu filmleri seyretmekte, bu arada da araştırmacılar farklı bakış açılarından bu filmlere ilişkin kendi görüşlerini oluşturmaktadırlar. Sinemada tür, esas olarak, konu açısından benzer özellikler taşıyan, ortak yol yöntem kullanan, denenmiş olduğu için zarar riski düşük filmleri kapsayan bir terim olarak ortaya çıkmıştır. Örneğin bir kaynaktan film türü, "konu, tema ya da teknikler tarafından ayrımlanabilen bir film biçimi ya da kategorisi, tipi" olarak tanımlanmakta ve yetmiş beş film türüyle birçok alttür sıralanmaktadır” (Abisel,1994). Popüler sinemadaki bu türler doğrudan doğruya endüstri koşullarıyla bağlantılıdır. Popüler kültür film mantığını değiştirmiştir örneğin, stüdyo sisteminin çökmesiyle bağımsız sinemacılara kendi sinemalarını anlatmaları için bir olanak sağlamaktadır tür sineması.

“Barry K. Grant "Basit olarak ele alındığında tür filmleri, yineleme ve çeşitleme yoluyla, benzer öyküleri benzer durumlardaki benzer karakterlerle anlatan ticari filmlerdir." diyerek tür olgusuna daha sık rastlanan bir tarzda yaklaşmaktadır”(BanyKeith Gram, *Introduction*, Film Genre Reader, a.g.e.,s.xi. Aktaran,Abisel,1994:23). Tür sinemasının kendisi bir şifreleme işidir. Filmlerin altında başka hikayeler onları bir simgeye dönüştürürüz yani şifreleriz. Tür filmlerinin hem anlatı hem de izleme açısından sabit bir izleyici kitlesi vardır. Bu nedenle türlerin belirli bir toplumsal olaya yaklaşımı da farklılık göstermektedir. Popüler kültürün toplumsal krizlere, toplumsal olaylara son derece duyarlı bir yapıdadır. Kültür ile toplum arasındaki o etkileşim popüler filmlere de yansır. Bu nedende dolayı türlerde toplumsal koşulların değişimiyle birlikte ortaya çıkmıştır. Farklı olaylar farklı film türlerini doğurmuştur. Popüler sinemanın özü aslında tür sinemasıdır.

Genellikle insanların popüler sinemayı tercih etmelerinin nedenleri insanların duygularına seslenir olması ve onları düşünmeye itmiyor olmasıdır. İnsanlar onları rahatlatan kafa yormalarını engelleyen filmler seçiyorlar. İnsanlarda “duygularımıza seslensin” ve “bizi rahatlat” beklentisi var. Kapitalist sistemin çarklarından çıkıp o yorucu işlerinden çıkıp kendilerini rahatlatabilecek, gündelik sıkıntılardan onları uzaklaştıracak filmlere yönelirler.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

“Popüler sinema ürünlerinde genel itibariyle filmlerin hangi yönetmen tarafından çekildiği, sinemaya giden çoğu seyirci açısından önemsizdir. Önemli olan seyircinin film boyunca yaşadığı gerçek dünyadan sıyrılıp filmin dünyasına girmesi ve zevk iksirini içmesidir. Seyirci genellikle festival- sanat sineması olarak değerlendirilen filmlere gitmeyi istememektedir. Filmde yaşadığı gerçeklikten ötesini görmeyen seyirci sinema filminde beklediğini alamaz ve mutsuz olarak sinema salonundan ayrılır” (Baş, 2014). Popüler kültür ürünleri insanların daha zayıf ve güçsüz yerlerine seslenir. Yani insanlar ekranda ya çok güçlü karakterleri ya da onlardan çok daha zayıf, düşük karakterleri görmekten haz alırlar. Ya olmak istedikleri kahramanı ya da olmak istemediklerini izlerler. Gündelik hayatta şayet bir çıkış noktaları yoksa bu durumda kendilerini zayıf hissederler. Karakterin zayıf olması da güçlü olması da onların eksikliğine seslenir. Zayıf olanlar kendilerini kıyaslayıp “ Oh! Bizden daha beterleri de varmış.” gibi düşüncelerle içlerini rahatlatırlar. Ya da olmak istedikleri o üstün kişilere yani kahramanlara bakarak onlara imrenirler. Popüler sinemanın tercih edilmesinin bir diğer örneği de insanlar filmlerde ne izleyeceklerini biliyor olmalarıdır. Yani olayın neler getireceğini neler olacağını önceki türdeki filmlerden biliyoruz. Hep aynı içim ve içerikten yararlanıyorlar. Gözlerimiz bu şekilde eğitildi ve mantığımızı yerleştirildi. Finalin mutlu sonla biteceğini tahmin edebiliyoruz ancak bilmenin verdiği o rahatlığın içinde bize bilinmezlikte veriyor. Bunlara rağmen onu izlemek için arzu duyuyoruz ve bir merakta yaratıyor.

Komedi Türü

Komedi türü sinemadaki en eski türlerdendir. Türk sinemasının başlangıcından itibaren en çok ilgi gösterilen film türünden olmuştur. Türk komedi türü de diğer türler gibi Türkiye’deki toplumsal olaylardan etkilenerek zamanla değişim gösterdiği görülmüştür. Ele aldığı konuları ve karakterleri Türkiye’deki toplumsal süreçle birlikte değişim ve gelişim göstermiştir. Günümüzde en çok izlenen türlerden biri olmuştur. İlk Türk komedileri kaba güldürülere dayalı ve doğaçlama olarak çekilmiştir. Amerikan komedilerinin geçtiği aşamaları Türk komedisi de geçmiştir.

Tuluat kumpanyası oyuncularını ve yönetmenleri sinemaya yönelmeye başlamış ve ilk komedilerde yer almışlardır. “ Fransız Pathe şirketinin temsilcisi olarak Türkiye’ye gelen Romanya uyruklu Polonya Yahudisi Sigmund Weinberg’in, 1916 yılında çekimine başlayıp, 1918 yılında Fuat Uzkınay’ın tamamladığı Himmet Ağanın İzdıvacı ve çekimi yarım kalan Leblebici Hor hor Ağa, Türk sinemasının ‘ilk güldürü denemeleri’dir (Agâh Özgüç,Türlerle Tür Sineması,63,Aktaran, şahinalp2010:79) . 1920’li yıllarda daha kaba komediler ortaya çıkmış ve daha çok tiyatrolardan uyarlanan komediler kullanılmaktaymış. Her ikisi de tuluat oyuncusu olan İsmet Fahri gülünç ve Sadi Fikret Karagözoğlu, başlangıç yıllarında tiplere olarak isimlerinden söz ettirmişlerdir. Şahinalp’in de belirttiği gibi 40’lerden sonra komedi sinemasında İsmail Dümmüllü’yü görüyoruz komik yüz mimikleri ve abartılı hareketleriyle yıldızlaşmış bir komedi sanatçısıdır.⁹

⁹ŞAHİNALP, S.D. “Türkiye’de Gülmenin Dönüşümü 1970 Ve 2000’li Yıllarda Komedi Filmlerinin Karşılaştırmalı Bir Analizi”,2010,S.79

“1950’li yılların sonlarına kadar, güldürü filmleri rejî ve senaryo açısından sıradanlığı aşamadılar. Bu sürecin yönetmenleri güldürünün özgün kaynakları konusunda yenilikçi olamadılar. Sinema dilleri ilkeldi. Ağırlık sinemasal anlatımlarda değil, halk gözünde popüler olmuş oyuncuların sırtlarına yüklenmişti” (Agâh Özgüç, 67, Şahinalp,2010:79-78).Yani komedi filmleri konuları ve senaryoları bakımında sıradanlığı aşamayıp, komedinin asıl anlatmak istediği o çizgiye bir türlü gelememişler ve komedinin kurallarına göre oynayamamışlardır.

1960’lı yılların komedi sineması, komedi tiplerleriyle ise yavaş yavaş halkın ilgisini çekmeye başlamışlardır. Köyden kente göçün başlamasıyla komedi sinemasında daha lümpen karakterler ortaya çıkmıştır. Özgünç’ün de belirttiği gibi, Cilalı İbo (Feridun Karakaya), Adanalı Tayfur(Öztürk Serengil), ve Turist Ömer (Sadri Alışık) oynadıkları karakterlerle gariban ama sevimli bir o kadar da kurnaz ama dürüst olarak birer halk kahramanı olmuşlardır. Bu karakterler sınıfsal çelişkiler veya toplumsal taşlamalar yapmazlar. Komik olan onların davranışları olmuştur (Özgünç,2005:69, Aktaran,Şahinalp,2010:78). Dikkat çekici tavırları ve abartılı oyunculukları insanların gülmesini sağlayan en büyük etkenlerden olmuştur. Bu karakterler komedi sinemasının da başarılı bir gişe yapmaya oldukça büyük faydaları olmuştur.

1970’li yıllar ise seks komedilerinin dönemi olmuştur. Köyden kente göçün hız kazanmaya başlaması ve 12 Mart 1971 darbesi sinemayı oldukça etkilemiştir. Türk komedi sineması cinsel ağırlıklı filmler çekilmeye başladı. “ 1970’li yıllar Türkiye’de seks komedilerinin patladığı yıllardır. Bu dönemde seksin ve kadın bedeninin cinsel sömürü nesnesi olarak kullanıldığı, aşırı laubâli, basit esprilerle ve kaba unsurlarla dolu filmler yapılmıştır. Oyuncularının tiyatro çıkışlı olmaları da bu filmleri daha ileriye taşıyamamıştır” (Şahinalp,2010:80). O döneme kadar yasaklı bir kelime olan sevişmek 70’ler sinemasında kendine büyük bir yer edinmiştir. Aile filmi olan filmlerin yerini sinemada erotik filmler almaya başladı ve halk sinemadan uzaklaşmıştır. Türkiye’ye yeni gelen Tv’e aileler yönelmeye başladı ve aile filmleri Tv’de gösterildi. Toplumsal olaylar sebebiyle her günsokaklarda ölen onlarca insan toplumu derinden etkilemiş ve halkın gelecek durumu kalmamıştır. İnsanlar sokağa çıkmaya korktukları için sinemaya gidemez olmuşlar ve bu da sinemada seks filmlerinin patlamasına sebebiyet vermiştir. “ Dönemin politik baskıları, sağ sol çatışmaları o kadar keskin ve gerçektir ki, sokaklarda her gün bir sürü insan ölüirken, kimse hayatın içinden şakalar yapmaya cesaret edemez. Bu durumda gülme ihtiyacı kılık değiştirecek ve ancak olabilecek en kaba haliyle açığa çıkabilecektir. Bu hal kültürel gülmeden oldukça uzaktır. Buradaki gülme biçimi, baskının bilinç dışından fırladığı ve cinsel dürtüyle birleşen bedensel gülmeden başka bir şey değildir” (Şahinalp,2010:80-81). Bu erotik komedi filmler, Toplumsal sorunlar nedeniyle kendini yalnız ve toplumdan dışlanmış hisseden insanları etkileyerek kendine çekmeye çalışmıştır.

Seks komedilerinin yapıldığı bu dönemde bir taraftan da toplumsal güldürülerin yer aldığı filmlerde yapılmıştır. “ Ertem Eğilmez yönetmenliğinde, aile içi sıcak ilişkilerin anlatıldığı, *Tatlı Dillim* (1972),*Canım Kardeşim* (1973) gibi filmler ortaya çıkmıştır. *Tatlı Dillim* filmindeki figüranlığı sayesinde, Kemal Sunal, Ertem Eğilmez tarafından keşfedilir.

Kemal Sunal, Şaban karakteriyle *Hababam Sınıfı* serisinde hızla yıldızlaşır. Daha sonraları Şaban karakteri üzerine kurulu, *Şaban oğlu Şaban* (1977),*Dokunmayın Şabanıma* (1979) gibi birçok film

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

çekilmiştir. Kemal Sunal farklı karakterleri canlandırdığı *Salako(1974)*, *Süt Kardeşler (1976)*, *Hanzo(1974)*, gibi çok sayıda filmde başrol oynamıştır” (Şahinalp,2010:81). Eğlence amaçlı olan ve halkın içinden olan insanları konu alan aile güldürüleri yapılmıştır. Şahinalp’ın söylediği gibi kemal Sunal filmleri ilk başlarda kaba komedileri, toplumsal güldürüler ve kara komedi filmleri gibi bir sıralama izlemiştir (Şahinalp,2010:81). “ Filmlerinin ana temaları, iç-dış göç, sınıf farklılıkları, aile ilişkileri, geçim sıkıntısı, sahtekârlıklar gibi dönemin bireysel ve toplumsal konularından oluşur. Kemal Sunal’ın filmografisine baktığımızda, güldürü anlayışında dikkat çekici bir evrim görülmektedir. Erken dönem filmlerinde izleyiciyi güldüren mizacı basit espriler için kullanırken, film sayısı arttıkça, izleyiciye kültürel gülmenin hazzını yaşatacak, toplumsal sorunlara değinen filmler çekmiştir (Şahinalp,2010:81). Toplumun geride bırakmadığı sorunları tartışıp gün yüzüne çıkartan, onu hor görenleri bile iyi niyetli yaklaşan ve sorunları tek başına çözmeye çalışan ve seyirciyi güldürerek bunların üstesinden gelen bir karakterdir Kemal Sunal.

İlyas Salman, Zeki Alasya Metin Akpınar, Ali Poyrazoğlu, Nejat Uygur, Müjdat Gezen gibi birçok sanatçı da 70’ler komedi sinemasına katkıda bulunmuştur. “ Özellikle, İlyas Salman’ın canlandırdığı “Sefil Bilo” karakteri, Kemal Sunal’ın Şaban’ına alternatif bir komedi karakteri oluşturdu” (Şahinalp,2010:82). Türk toplumunun köyden kente göç eden, kent hayatına alışamayan o kesimini temsil ediyordu. Yaptığı esprilerle güldürürken düşündürüyordu. “70’li yıllar Türk komedi sinemasının hem güldürü oyuncularını bakımından hem de film konuları bakımından zenginleştiği ve çeşitlendiği bir dönem olarak kabul edilebilir. Ertem Eğilmez, Osman Seden, Arif Yılmaz, Zeki Ökten gibi Yeşilçam’da önceki dönemin Lütfi Akad, Halit Refiğ gibi sinema ustalarının yanında yetişmiş sinema kökenli yönetmenlerin olmasının, şüphesiz komedi filmlerinin olgunlaşmasında önemli bir rolü vardır” (Şahinalp,2010:82).

80’li yıllar Türk komedisinde eski uygulamaların altüst edildiğini görürüz. Güldürü tiplerin ekranlardan kalktığı görürüz ve karakterler yerine olayların ön plana çıktığı bir komedi filmleri beyaz perde yerini almıştır. “ Kemal Sunal, daha derin bir mizah içeren güldürü filmleri yapmaya başlamıştır. *Düdüdü Dünya (1988)*, *Gurbetçi Şaban (1985)*, *Polizei (1988)* gibi filmler çekerken, Şener Şen’in öne çıktığı *Namuslu(1984)*, *Milyarder (1986)*, *Arabesk (1988)* gibi kara komedilerde Özal döneminin değişmekte olan Türkiye’sini ve bu değişimin bireylerde yaptığı tahrifatı konu edinir” (Şahinalp,2010:82). Ve taşlamalarla mizah yapılmaya çalışmıştır.

90’larda ise Türk komedileri git gide azalmaya başlamıştır. 80’lerin getirdiği o melankolik, karamsar havayı üzerinden atamayan Türk sineması daha çok melodramlara yönelmiştir. “ Her sene film çeken Kemal Sunal bile televizyon dizilerine yönelmiş, 1991 yılından 1999 yılına kadar hiç film çekmemiştir. Şerif Gören’in yönettiği, Şener Şen’in başrolünü oynadığı *Amerikalı (1993)* ve ünlü oyuncularından oluşan kadrosuyla Altın Portakal alan dram ağırlıklı *Güle Güle (1999)* gibi ses getirmiş bir takım komedi filmleri vardır ancak komedi sinemasının bereketli günleri geride kalmıştır” (Şahinalp,2010:82). Televizyonunda 90’lı yıllarda yaygınlaşması genel anlamda sinemayı olumsuz yönde etkilemiştir.

“ Az sayıdaki komedi filmlerine, kendini yenilemeye çalışırken gülünç durumlara düşen bir sinema yönetmenin hikâyesinin anlatıldığı *Aşk Filmlerinin Unutulmaz Yönetmeni (Yavuz Turgul, 1990)*, *Türkiye'deki Amerikan etkilerini gösteren ve*

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

popüler Amerikan filmlerinin parodisi yapan Amerikalı (Şerif Gören, 1993), Orhan Kemal'in romanından uyarlanan erkek ve kadın rollerinin yer değiştirmesinden doğan esprilere dayanan *Tersine Dünya* (Ersin Pertan, 1994) filmlerini örnek olarak verebiliriz. 1990'ların sonunda yapılan *Her Şey Çok Güzel Olacak* (Ömer Vargı, 1998) ve *Kahpe Bizans* (Gani Müjde, 1999) komedi filmlerinin farklılaşmasında ve 2000'li yıllardaki türün çıkışını hazırlayan filmler olmuştur. Trajikomik ve absürt komedi anlayışı bu filmlerle seyirci tarafından da tutulmuştur'' (Arslantepe,2010). Komedi sineması güncel olaylarla bu dönemde bağlantı kurmuş ve ince taşlamalar yapmıştır.

2000'li yıllara gelindiğinde, Türk komedisi hareketlenmeye başlamış ve çeşitlilik göstermiştir. ‘‘ Korku-komedi, romantik-komedi, macera-komedi, dram-komedi, bilimkurgu-komedi, gençlik komedisi ve Hollywood film parodileri gibi çeşitlenmeler görülmektedir’’ (Arslantepe,2010). Türlerin çeşitlenmesine rağmen toplumsal eleştirisi olmayan yüzeysel konuları olan filmler sinemada gösterime girmiştir. ‘‘ Kaba komedi denebilecek filmlere, *Hababam Sınıfı* serisinin yeniden çekimi gibi orijinal olandan kopuk reproduksiyonları da eklenir. Bu sırada, duygusal komedi *Hokkabaz* (2006), *Vizontele* (2001),

Beynelmilel (2006) gibi trajikomik filmler de çekilmektedir. Ancak, bunlar dram yönü ağırlıklı, güldürme hedefi arka planda kalmış filmlerdir. Dolayısıyla izleyicinin genel olarak komedi filmlerinden beklentisini anlamak ve neye güldüğünü belirlemek için elverişli değildir’’ (Şahinalp,2010:83). Kaba komediler bu dönemde diğer komedi türlerine göre daha çok çekilmiştir ve izleyici gülme ihtiyacını bu filmlerle gidermiştir. Gişe yapan filmlere baktığımızda ‘‘*Hababam Sınıfı Merhaba* (2003), *Hababam Sınıfı Askerde* (2004), *Hababam Sınıfı Üç Buçuk* (2005), *Gora* (2004), *Çılgın Dershane* (2006), *Çılgın Dershane Kampta* (2006), *Kutsal Damacana* (2007), *Kutsal Damacana İtmen* (2009), *Arog* (2008), *Maskeli*

Beşler, İntikam Peşinde (2005), *Maskeli Beşler Irak* (2006), *Maskeli Beşler Kıbrıs* (2007), *Muro* (2008), *Recep İvedik* (2008), *Destere* (2008), *Osmanlı Cumhuriyeti* (2008), *Avanak Kuzenler* (2008), *Recep İvedik 2* (2009), *Kolpaçino* (2009), *Yahşi Batı* (2010), *Recep İvedik 3* (2010)’’ gibi filmler olmuştur (Şahinalp,2010:83-84). Gişe yapan bu filmlere baktığımızda önceki filmlerle aralarında oldukça büyük farklılıklar vardır. ‘‘Gülmenin arkasında gizlenen üstünlük duygusu, nesnelere arası uyumsuzluklar ve rahatlama duyguları komedinin içine gömülmüş ‘gülme kışkırtıcıları’ olan unsurlar değişmiştir’’(Şahinalp,2010:84). Hızlı bir şekilde gerçekleşen toplumsal değişimler insanları etkilediği gibi sinemadaki komik kavramını ve insanların neye güldüklerini de etkilemiştir. Teknik bakımdan da zayıf komedi filmleri yer almıştır. Toplumsal eleştirilerin ve Türkiye ile ilgili konuların komedi filmlerinde artık yer edinememiştir. Bu yıllarda Türk komedileri 80'lere göre bir gerileme yaşadığını söyleyebiliriz.

Sonuç olarak Türk komedi sineması tiplerle başlayıp daha sonra karakterlerle devam eden bir yapı izlemiştir. Toplumsal olayları eleştirmek, taşlamak yapmak gibi şeyler izleyicinin hoşuna gitmiştir. 80'li yıllarda yaşanan toplumsal sorunla, değişimler, kriz, kaos toplumu değiştirdiği gibi sinemayı da izleyicisini de değiştirmiştir. 80'li yılların karamsar havasından kurtulamayan sinema, 90'lı yıllarda

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

kendini göstermiş ve Türk komedisi bir duraklama yaşamıştır. Apolitikleşen toplum apolitik komedi filmlerini doğurmuştur. Günümüzde çok gişe yapma hırsı sebebiyle anlatımı basit konusu basit filmler ortaya çıkmış ve bir yarış başlamıştır.

POPÜLER TÜRK SİNEMASINDA KADINLARIN TEMSİLİ

Son Dönem Popüler Türk Filmlerinde Kadınların Konumu

Sinemanın başlangıcından bugüne Türkiye’de kadın sorunları arka plana itilmiştir. Kadınlar sinemada genellikle erkek egemen bakış açısının taşıyıcısı şeklinde konumlandırılmışlardır. Kadınlar bu eril bakışın altında ezilmiş, sıkılmış ve uzun yıllar mücadele etmişlerdir. Türk sinemasının genel konumuna baktığımızda son yıllar eğitime katılımın artması, türban özgürlüğünün sağlanması, kadın-erkek eşitliği konuları üzerine çalışmaların artması gibi önemli gelişmeler yaşanmıştır. Ancak tüm bu gelişmelere rağmen kadınların sorunlarına değinen filmler sinemada oldukça azdır.

“ Küreselleşme sürecinde önemli bir araç olan “popüler kültür”, Türkiye’de de siyaset, ekonomi, iş hayatı, sanat, televizyon ve diğer pek çok alana yön verir hale gelmiş, sinema da bu durumdan etkilenmiştir. 2000’li yıllar Türk sineması, artan yatırımcı ilgisi sayesinde, yeni yönetmenler ve yeni filmler kazanmıştır. Yürütülen reklam kampanyaları, medyatik isimler ve kazanılan uluslararası ödüller çekilen filmlere olan talebi arttırmıştır. Türk sineması ve sinema seyircisi DVD ve Internet teknolojisine rağmen sinema salonlarında daha fazla buluşurken, 1990’lı yıllarda azalmaya başlayan seyirci ile sinema arasındaki mesafe 2000’li yıllarda adeta unutulmuştur” (Yalamaç,2011:115).

Pek çok farklı tür de bir sürü film çekilmiştir ancak kadın filmleri konusun da popüler filmler oldukça yetersiz kalmışlardır. Daha çok gişe başarısı garanti olan ve erkek bakış açısıyla çekilmiş olan riske girilmeyecek filmler çekilmiştir. Çekilmiş olan bu filmler içerisinde de kadın yine edilgen pasif konumda bulunmuş ve eril söylemler çerçevesinde olaylar gerçekleşmiştir. Yeşilçam’dan bu yana süre gelen o eril bakışı üstümüzden atamamışız ve kadın anne, eş ve sadık karakterler olarak kalmıştır. “ 2000 sonrası Türk sinemasında bu durumun değiştiğini söylemek pek mümkün görünmemektedir. Hukuki anlamda kadın hakları yönünden yaşanan olumlu gelişmeler, toplumsal pratikte uygulanmamakta, pek çok kadın, haklarını kullanamamaktadır. Türk sineması da istisnalar dışında, toplumsal cinsiyet açısından kadına geleneksel yapının biçtiği rolleri temsil etmeye devam etmektedir”(Yalamaç,2011:120). Yani geleneksel özelliklerimizin birçoğundan vazgeçmiş durumda değiliz kadınlar hala arka planda ve daha güçsüz edilgen bir yapıda gösterilmeye devam ederken erkekler yine güçlü ve etken bir konumdadır.

“Genel olarak bakıldığında 2000’li yıllarda ortaya çıkan kadın temsillerinin daha önceki anlatımlardan farklı olarak, daha güçlü karakterler olarak şekillendirildiği ve özellikle popüler sinemanın “aptal kadın” tiplerinden vazgeçmese de iyi kadın, kötü kadın, fedakâr kadın, vamp kadın gibi kadınlık kalıplarını terk etmeye başladığı görülmektedir. Ancak henüz Türk sinemasında kadın temsillerinin eşitlikçi bir yaklaşımla ele alındığını söylemek için erkendir” (Yalamaç,2011:125). Yani günümüz popüler filmlerinde kadınlar romantik ilişkilerde aile ve çocuk bakma gibi konularda iyiler ve iş dünyası

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

erkeklerin egemen olduğu bir dünya gibi gösteriliyor. Ve kadınlar toplumun onlar için belirledikleri, uygun buldukları alanlarda sosyalleşiyor ya da iş hayatına giriyor. Yeni sinema ise daha çok eril hikâyelere odaklanmakta ve 80'lere göre daha az kadın konularına değinen filmler çekilmektedir.

“Yeşilçam'da melodramın klasik özellikleri işler; yani aşırı zıtlıklar, tesadüfler, yüce bir aşk ilişkisi; filmdeki gerilim kadın ve erkeğin kavuşup kavuşamamalarına dayanır. Genellikle mutlu sonla biter filmler. Ama bu sürece gelene kadar kötü kadınlar cezalandırılır, iyi kadınlar yola getirilir, genellikle şiddet uygulanarak bunlar gerçekleşir ve sonunda kötü talihlerini yener karakterler. Genellikle evlenirler, ölseler bile birlikte ölerek öte dünyada kavuşacaklarına dair inancımızı pekiştirirler. Günümüzdeki popüler sinemada artık kadınlar bile yer almamakta neredeyse, sadece erkekler var, erkekler arası dayanışma ve erkekler arasındaki ilişkiler yüceltiliyor, erkekliğin yüceltilmesi son dönem filmlerde çoğu zaman milliyetçilikle de kol kola giriyor” (Düvenci, Öztürk 2007:40, Aktaran, Elmacı:1995).

Günümüz Popüler filmlerine baktığımızda kadın ya cinsel bir obje olarak karşımıza gelir ya da erkeğin hayatında büyük değişiklikler gerçekleşmesine araç olacak bir şekilde gösterilir. Genel olarak bakacak olursak kadınlar geçmişten bugüne buldukları konumları sinema açısından çok fazla değişiklik göstermemiştir. Günümüz sinemasında hala aynı sorunlarla karşılaşır o sorunlara Ataerkil bir bakışla tartışmaya devam etmekteyiz. Anlatılan filmlerde hala kadınlar ikinci konumda yer bulmakta ve geri plana itilmektedir. Erkeklerin biyolojik üstünlüğü vurgulanacak şekilde filmler çekilmektedir. Kadımla bir görsel haz nesnesi olarak kullanılmakta ve seyircinin bakışını da o şekilde örgütleme devam etmektedir.

Recep İvedik

Filmlerin Konusu

2008 yılında gösterime giren Recep İvedik gişede sağladığı başarıyla diğer filmlerinin de gösterime girmesini sağlamıştır. Hemen bir yıl sonra 2009 yılında Recep İvedik 2 çekilmiş ve filmin serileri 2010 yılında, Recep İvedik 3 ve 2014 yılında Recep İvedik 4 çekilmiştir. Bu filmler her ne kadar seri olsalar da birbirlerinin devamı niteliğinde değillerdir. Her filmde başka konular anlatılmıştır.

Recep İvedik

Adamın birisi yolda yürürken cüzdanını düşürür, sokaklarda yaşayan başka bir adamda tam cüzdanı alıp kaçacakken Recep İvedik görür ve olaya müdahale eder. Evsiz adamın elinden büyük bir mücadeleyle cüzdanı alır tam sahibine verecekken cüzdanın sahibi arabasına binip oradan uzaklaşır. Recep İvedik cüzdanı sahibine veremez ve evine gider. Akşam evinde televizyon seyredirken cüzdanın sahibini televizyonda görür. Adamın Antalyalı çok önemli zengin bir iş adamı olduğunu öğrenir ve adamın Televizyonda yaptığı dürüstlüklerle ilgili konuşmasından etkilenerek cüzdanı adama teslim etmek için

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

arabasına atlayarak Antalya yolunu tutar. Yol boyunca birbirinden farklı sürprizlerle karşılaşan Recep İvedik en sonunda Antalya'ya varmayı başarır. Ve cüzdanı sahibi Muhsin Bey'e teslim eder. Yaptığı iyilik karşısında ne para almayı kabul eder ne de otelde kalmayı tam otelden ayrılacakken otelin önüne gelen bir tur otobüsünden çocukluk aşkı Sibel'in indiğini görür. Zengin iş adamının otelinde kalma teklini kabul eder. Recep İvedik âşık olduğu kadına kendini tanıtmak ve beğendirmek için çaba sarf etmeye başlar.

Film Analizi

Şahan Gökbağar'ın, *Dikkat Şahan Çıkabilir* programındaki bir karakter olarak karşımıza çıkan Recep İvedik, 2008 yılında gösterime giren ilk filmiyle Türk izleyicisiyle buluşmuş ve gişede büyük başarılarla imza atarak popülarlığını korumuştur.

Recep İvedik filminde olaylar tek bir karakterin çevresinde geçmektedir. Tüm olaylar Recep İvedik karakteri etrafında kurgulanmıştır. Recep İvedik bakıldığında kaba, üstü başı dağınık, kirli, kilolu bir adam olarak karşımıza çıkar. Gündelik hayatın normal bir akışında gerçekleşen olaylar onu sinirlendirebilir ve olayların akışı onun yüzünden değişebilir olduğunu görürüz. Filmler boyunca İvedik'in hayatın o rutin alışılmış ritmini bozan agresif hareketlerine ve sözlerine maruz kalırız. İzleyici de genellikle onun bu saldırgan söz ve davranışlarına gülmektedirler. Ancak film boyunca Recep İvedik'in temiz, saf ve iyi niyetli biri olduğuna o agresif davranışlarının arkasında böyle saf bir ruh olduğuna dair bize mesajlar gönderir. Recep İvedik 1 de, İvedik film boyunca ulaşmaya çalıştığı kişi çocukluk aşkı Sibel'dir. Onun aşkına aslında ulaşmaya çalışmaktadır. Film burada Recep'in çocukluğuna gönderme yapmaktadır. Filmin ilk başında cüzdanını kaybeden bir adamın cüzdanını adama ulaştırmak için yaptığı fedakârlığı bize gösterir. Böyle iyi niyetli bir adamın kötü olmayacağı mesajını bize gönderir ve bundan sonra Recep İvedik'in gerçekleştireceği saldırgan hareketlere sempati duymamızı sağlamaya çalışır.

Kaybolan cüzdanı sahibine vermek için alan iyi kalpli Recep, evine dönmüş Tv izlerken camdan aşağıya sepet sallayan komşuyla arasında geçen tartışmada saldırgan hareketlerini sergiliyor. Ve tüm erilliğini kullanarak "Sus lan kadın" diye böğürerek kadını bastırmaya susturmaya çalışıyor. İlk başta kendisi kadına sataştığı halde sepet sallayan kadını bize suçluymuş, çirkefmiş, çok konuşan "dırdırcı" bir kadın imajı yaratıyor. İzleyicinin de olaylara Recep İvedik'in gözünden bakmasını sağlıyor. Son sözü söyleme bağırma erkeğe özgü bir hareketmiş gibi gösterilir kadının susturulmasından zevk alınmaktadır. Bu davranış Ataerkil izleyici kitlesine zevk verir ve gülmelerini sağlar. Recep İvedik kadınla tartışmasından sonra Tv'e döner tekrar ve bikinili kadınları görür ve kadınlara "vay vay vay" der. Bikinili kadınlar Recep İvedik'in hoşuna gitmiştir. Bikinili kadınlar burada fetişist nesnelere konumdadırlar, aşırı süslenmiş göze hitap eden ve toplumun belirlediği güzellik kalıplarına uymaktadırlar ve bu sebepten ötürü Recep İvedik'in hoşuna gitmişlerdir. Tartıştığı komşusunun sesi bile çirkin bir sesken, bikinili kadınlar Recep'e sonsuz bir güzellik sunmaktadırlar.

Recep İvedik cüzdanı sahibine teslim etmek için yola koyulur, burada yaptığı onca yıkıcı davranıştan sonra yola koyulması seyirciyi Recep İvedik'in samimi ve içten olduğuna dair ikna etmeye çalışır. Antalya'ya giderken arabaları bozulmuş olan iki kadın Recep İvedik'i durdurur. Recep İvedik kadınlarla konuşurken sarışın olan kızın poposuna sürekli gözü kaymaktadır. Kızlar arabalarını tamir ettirmek için

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

bir erkeğe yani Recep İvedik'e muhtaç durumdadırlar. Ve bu iki kadında oldukça güzel ve seksi giyinmişlerdir. Kadın, dişiliğini kullanarak "Arabamıza bir bakar mısınız?" der ama bunu oldukça şehvetli bir şekilde söyler. Bu sahnede tüm Ataerkil filmlerde olduğu gibi kadınların dişilikleri ön plana çıkartılmış ve kadın burada bir erkeğe muhtaçtır. Pasif ve güçsüz bir konuma yerleştirilmişlerdir. İki kadında ekrana yerleştirilmeleri bile seksilik göstergesi Recep İvedik ortada kalacak şekilde iki yandan onu etkilemeye çalışmaktadırlar. Sinema eril bakış açısına sahip olduğu için kadına bakılacak bir şeymiş gibi gösterir. Recep kadının poposuna bakması tüm seyirci orada kadının poposuna bakıyormuş gibi hisseder ve bundan zevk alır. Araba sahnesinin de sarışın kadının anlamadığı bir şeye "konuşma lan" diye bağırarak kadını susturur. Kadına, çok biliyorsa kendisinin yapmasını söyleyerek güç gösterisi yapar. Kadınlara sürekli emir vererek konuştuğunu görürüz. Burada kadın karakterlerin tam zıttı bir işlevdedir Recep İvedik. Güçlü, etken bir konumda gösterilir. Ve kadınların kurtarıcısı olarak orada bulunmuş gibidir. Bir halk kahramanı gibi gösterilmeye çalışılmıştır. Kadınların burada yine susturulmasından seyirci zevk alır. Kadınların erkeklere muhtaç durumda olmaları hele böyle güzel kızların erkeklere ihtiyaç duymalarından büyük bir haz duyarlar. Recep İvedik sarışın olan kadına daha sert davranır ve onu sevmediğini belli eder sürekli ona laf atıp durur. Türk toplumunun sarışın kadınlara olan birçok ön yargısından yararlanmışlardır burada. Diğer kadına göre daha şehvetli olan sarışın kadın hiçbir şeyanlamayan bilmeyen bir tiplere olarak perdeye yansımıştır. Sarışın kadının teşekkür etmek için sarılmasını bile istemez. Ve Recep İvedik onunla sürekli takışıp durur. Recep İvedik kadınlara kızdıkça, kadınlar ondan sadece korkuyorlar karşı bir tepki vermiyorlar. O ne derse onu hemen yerine getiriyorlar. Onun bu kötü davranışlarını sorgulamıyorlar bile kadınlara böyle davranılması gayet normalmiş gibi gösteriliyor. İtaat eden ve hiçbir şekilde onca hakarete, küfüre, el kol hareketine rağmen ses çıkartmayıp boyun eğiyorlar ve bu o kadar sıradan bir şekilde gösteriliyor ki sanki tüm kadınlar bu iki kadın gibi tüm erkeklerde Recep İvedik gibi davranıyor. Toplumda hep böyle tiplere varmış gibi. Kadınların susturulmasından bir şeye karışmamalarından mutluluk duyuyor izleyici ve buna güler tepki veriyor. Çünkü karşıdaki eril bir bakış açısına sahip. Kadınlar hiçbir şeye karışmadan Recep İvedik'in işin yapmasını bekliyorlar erkek işi olan araba tamirini erkek yapar kadınlar karışmaz. Erkek işiymiş gibi gösterilmiş burada ve kadınların böyle işlerden anlamayacağı güçleri yetmeyeceği gibi bir algı oluşturulmuştur. Seyircinin bakışını da , erkek: güçlü-etken, kadın: güçsüz-pasif olarak bu şekilde örgütlüyor.

Filmdeki başka bir sahnede Recep İvedik'in nasıl sağlam biri olduğuna dair övgüler yağıyor. Bu övgülerde eril söylemlerle dolu " karı olsam ilk sana verirdim" gibi argo, kadınları aşağılayıcı kelimeler kullanıyorlar. Kadınlar onları sürekli aşağılayan, hakaret eden, güç gösterisi yapan böyle bir erkekten hoşlanmaları gerektiğini vurgulamaya çalışıyorlar. Dışarıdan korkunç derecede çirkin görüne bu adamı böyle övgülerle ve dürüstlüğü peşindeymiş gibi gösterilerek hareketleri meşrulaştırılıyor ve izleyicinin gülmesini sağlıyorlar. Ve kadınları yerden yere vuran bu adamın davranışlarını herhangi biri sergilediğinde toplum tarafından normalmiş gibi gözükmeye başlıyor.

Recep İvedik Otelde müdürü beklerken önünden transparan elbise giymiş bir kadın geçiyor. Kadın sarışın ve kıyafeti oldukça seksi, Kamere erkek gözüymüş gibi yani Recep'in gözüymüş gibi kadını baştan aşağıya süzer bir hareketle geçiyor. O kamera hareketi aynı zamanda izleyicinin gözü işlevini yerine getirmektedir. Mulvey'in teorisi olan Röntgenicilik, Görsel haz, başkasına (bir karaktere, bir

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

figüre) bizim nesnemizmiş gibi bakmakla oluşur der. Bu sahnede de tam olarak bu teorinin örneğini görmekteyiz izleyici ekranda salına salına giden sarışın kıza kendisinin bir nesnesiymiş gibi bakar ve kamere da onu o şekilde çeker. Bakmanın zevk verdiği durumlar vardır, bakılmaktan nasıl hoşnut olursa insanlar bakmaktan da bir o kadar zevk alırlar der Mulvey. Sinema da seyircinin bakışını eril bakışa göre oluşturulmasını sağlar ve dişil nesneyi de seyredilmesi gerek bir varlıkmiş gibi arzu nesnesine dönüştürür. Başka bir sahnede otelin önüne bir tur arabası gelir. Tur arabasının içinde güzel kadınlar inecek diye bir beklenti içerisinde giren Recep İvedik büyük bir hayal kırıklığına uğrar. Tur arabasında kilolu kadınlar iner ve hiçbiri Recep'in göz zevkine hitap etmez. Ve son olarak arabadan daha zayıf, güzel bakımlı bir kadın iner ve Recep İvedik anında kitlenir. Kadın arabadan prensesler gibi iner kamera yavaş bir şekilde kadının her hareketini çeker ve izleyicide Recep İvedik de kadının güzelliğine hayran kalır. Ne tesadüf ki arabadan inen bu güzel kadın yani Sibel, Recep İvedik'in çocukluk aşkı çıkar. Onca kadının arasında zayıf ve güzel kız ancak aşık olunacak kadınmış gibi gösterilmiştir burada. Toplumun, Popüler kültürün bize dayattıkları şekilde bizi sokmak istedikleri kalıpların içine girebilirsek bir kadın olarak aşkı ancak o zaman bulabilirmişiz gibi bir algı yaratılıyor. Ve Sibel oldukça düzgün sıradan bir kadın şeklinde gösteriliyor. Dişiliği çok fazla ön planda değil, arabası bozulan iki kadın gibi seksi kıyafetler giyinmemiş ve dişiliğini ön plana çıkartacak davranışları yok. Film boyunca evlenilecek kadın imajı çizer bize Sibel, daha sakin daha ılımlı ilk başlarda Recep İvedik'in yaptığı hareketler tavırlar onu sinirlendirse de izleyicide oluşan algı gibi bir zaman sonra ona normal ve sempatik olarak gelmektedir. Sibel diğer kadınlar gibi dırdırcı, şişko ve kötü kadın imajı çizecek derece seksi olmadığı için evlenilecek kadın motifindedir burada. Susturulmuş bir kadın imajıdır aslında. Annesine bile karşı çıkamaz evleneceği adamı seçmekte özgür değildir annesi onun yerine seçer, karar verir ve Sibel bu durumdan hoşnut olmadığını belli etse de tam bir başkaldırma söz konusu değildir. Sibel'in düşüncelerini annesi yok saymıştır ve kızının kurtuluşu ancak zengin bir adamın elinden olacağı düşüncesini oluşturur. Burada da baskıcı anne ve ileride olacağı varsayılan "cadaloz" kayınvalide klişesi doğrultusunda yine negatif bir kadın karakter çizilmiştir. Recep İvedik, Sibel'le otururken kolu Sibel'in göğsüne değer ve "Memen koluma değdi tahrik oldum" der, bu çok normalmiş gibi gülererek karşılık verir. Kadının erkeğe sesini çıkartmadığı durumları görüyoruz, kadının burada nesnelleştiriliyor, seks ojesiymiş gibi ve gösteriliyor ve bakılacak, dokunulacak bir şeymiş gibi gösterilmiştir. Onun bu abartılmış kendine özgüveni tam hareketleri seyircide "kendinden emin olması gereken erkek" gibi bir imaj yaratıyor ve seyirci, yaptığı yırtıcı hareketleri hoş karşılayarak gülererek tepki veriyor.

Film boyunca sürekli kilolu kadınlar görürüz ve Recep İvedik sürekli kadınların kilolarıyla dalga geçer. Temizlikçi kadından, Sibel'in annesine oradan masaj salonundaki kadına kadar hep çatışma yaşadığı kadınlar kiloludur. Recep İvedik kilolu kadınlardan tiksiniyormuş gibi tepkiler vererek onlardan uzaklaşmaya çalışır. Onlara "camış, gergedan, gerdanın sarkıyor, az ye" gibi ifadelerle hakaret eder. Bir çok popüler filmde olduğu gibi bu filmde ki has kızda popüler kültürün bize dayattığı güzellik kalıplarının içerisinde onun kurallarına uymayan kadınlar toplum tarafından dışlanır. Recep İvedik gibi biri tarafından bile dışlanır ve bunu hak eder. Şişko kadın kötüdür çirkindir, erkeklerin zevk alabilecekleri kadınlardanolamazlarmış gibi gösterilir ve kadın aşağılanır. Kadınlar olması gereken standartlara uymak zorundular güzel ve zayıf gözükmeleler gibi bir yargı oluşturuyor film bize. Recep İvedik kilolu kadınları yerden yere vurması, Kadınların bedeni üzerinden bu kadara aşağılayıcı şekilde

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

dalga geçmesi seyirciyi güldürmektedir. Çünkü toplum tarafından dışlanı dışlamak istememek ve tiksiniç bulunan bu kadınlara duyulan öfkeyi dışa vuran tek kişi var oda Recep İvedik. Seyirci kendini asıl kahraman Recep İvedik'in yerine koyar ve tüm nefretini kilolu kadınlara kusar. Kendisinin yapamadığı bir şeyi onun yapmasından zevk alır ve bu yüzden hoşuna giderek kakhahalara boğulur.

Sürekli olarak kadın bedeni üzerinden espriler yapmaya çalışır. Recep İvedik 2'de de aynı durumları devam ettirmiştir. Özellikle düzenli olarak kilolu kadınları yerden yere vurur. Ve bu kilolu kadınlar hep gıcık karakterler olarak karşımıza çıkar ve Recep İvedik'in hareketleri bu şekilde meşrulaşır. İstemsiz bir şekilde Recep İvedik'in davranışlarını onaylarken bulursunuz kendinizi. Çünkü film olay akışının öyle ilerlemesini ister ve siz olayları o haliyle Ataerkil düzenin kabul ettiği standartlara göre kabul edersiniz. 2. Filminde de iş yerinde çalışan kızların fiziklerinde olduğu gibi çalışırken de "At gibi" olmalarını söylüyor. Film boyunca kadına birçok aşağılayıcı hakaret edici yakıştırmalar yapar. Kadını kadın olarak değil de sürekli bir şeye benzeter.

Hükümet Kadın

Filmin Konusu

Film 1956 yılında Mardin'in Midyat ilçesinde geçmektedir. Midyat'ta yaşayan Xate okuma yazma bilmeyen bir kadındır. Xate, 8 çocuğuyla hatta onların aileleriyle birlikte yaşamaktadır. Kocası Midyat Belediye Başkanıdır. İlçede ki en büyük sıkıntı sıcak havalardan dolayı yaşanan susuzluk problemidir. Bir gün Xate'nin kocası bir kaza geçirir ve hayata gözlerini yumar. Aziz Veysel hayatını kaybedince boşalan Belediye başkanlık koltuğuna kim oturacağı ve sorunları kim çözeceğine dair büyük bir kargaşa yaşanır. 8 çocuk arasında yaşanan bu kargaşa sırasında, Belediye Başkanın karısı yani Xate bir anda kendini belediye başkanlığı binasında başkanlık koltuğunda bulur. Ev işlerinde ne kadar iyiyse Başkanlık koltuğuna da bir o kadar iyi oluyor Xate. Çocuklarının onu kandırmalarına rağmen başkanlığı oldukça iyi yönetiyor. Her türlü problemin üstesinde kadıncı yöntemleriyle başa çıkıyor ve köy halkını şaşırtıyor. Güneydoğu'nun ilk kadın belediye başkanının Sermiyan Midyat'ın babaannesinin hayat hikâyesinden yola çıkarak çekilmiştir film.

Film Analizi

Film konusuna genel olarak bakıldığın başından sonuna kadar dinlerin kardeşliği, halkların kardeşliği gibi toplumsal mesajları aşırıya kaçmadan kimseyi incitmeden yüzeysel bir şekilde vermiştir. Farklı dinlerden insanların bir arada kardeşçe nasıl yaşayabileceğini gösteren bir film aslında. Filmin başkahramanı olan Xate kadın 8 çocuk annesi bir kadındır. Ve evin tüm sorumluluğu yemek yapmak, bulaşık yıkamak, çocuk bakmak gibi tüm cefayı çeken bir Anadolu kadını olarak karşımıza çıkar.

Daha filmin ilk başlarında Müslüman, Süryani ve Yezidiler bir araya gelerek yağmur duasına çıkarlar anca içlerinde bir tane bile kadın yoktur, erkek egemenliğini film ilk başlarında hissetmeye başlarız. Xate kocasını işe hazırlarken herkesin yağmur duasına çıktığıyla ilgili Aziz Veysel'le konuşur. Aziz Veysel suyu köye getireceğini ve bunun için çok uğraştığını söyler. Konuşa konuşa merdivenlerden inerken Aziz Veysel bahçede iki kız görür ve onların kim olduğunu sorar, Xate kadın evlenmemek için evden kaçan iki kız olduğunu ve kızlar güzel olduğu için babalarının 50 büyük baş hayvana kızları

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

kocaya vereceğini söyler. Aziz Veysel duruma sinirlenir ve ‘‘ Ne diyorsun Xate, Sanki ticaret için mi alınmış bunlar’’ diyor. Baktığımızda film ilk başında erkek egemen bir toplum olduğu gözükse de onlar gibi düşünmeyen bu durumdan rahatsızlık duyan erkekleri de görüyoruz. Aziz Veysel filmin daha ilk sahnelerinde seyircide sempati uyandırmayı başarıyor ve küçük kızların büyük baş hayvanlarla istemedikleri kişilerle evlendirilmesinin ne kadar yanlış olduğu mesajını izleyiciye gönderiyor. Bu filmde kadına verilen değeri ve filmin nasıl bir imaj çizdiğini daha ilk karelerde görmeye başlıyoruz. Hatta Xate durumu normal bir şeymiş gibi anlatmasına kocası ters tepki vererek kızıyor böyle bir şeyin olmaması gerektiğini söylüyor.

Aziz Veysel geçirdiği kaza sonucu ölüyor. Aziz Veysel’in ölümü üzerine kimin başkan olacağı konusunda erkekler arasında tartışmaya başlarlar, tam bu sırada çay dağıtmak için içeriye Xate girer, tartışan erkekleri görünce sinirlenir ve hepsini bağırarak susturur. Bu sahnede Xate’nin aslında nasıl güçlü bir karakter olduğunu anlıyoruz. Erkek egemen bir toplumda özellikle Güneydoğu bölgesi gibi katı kuralları olan bir bölgede kadınlar yok sayılıyor, konuşmaları gereksiz görülüyor ve 50 büyük baş hayvana kocaya veriliyor, Xate bir sürü erkeğe bağırarak onları susturuyor. Xate’nin bu tepkisiyle popüler komedi filmlerinde karşılaşamayacağımız aktif kadın imgesiyle karşı karşıya kalıyoruz. Bunun üzerine aile dostu olan Şeyhmuz Amca, Xate’nin otoritesini görür ve ona başkanlık teklif eder. Belediye reisliğini bir kadına yakıştırmıştır Cumhuriyetin daha yeni ilan edildiği bir dönemde kadınların topluma yavaş yavaş dâhil edilmeye çalışıldığı bir dönemde oldukça büyük bir olaydır aslında. Tüm köy Xate’i sorgulamaya başlar, daha ilk başlardan beri muhalif olan Faruk ‘‘ Karıdan Belediye reisi mi olur?’’ diye sürekli birilerine çıkışır. Kadını aşağılamaya çalışan yok sayan ve böyle bir zümreyi kadına yakıştıramayan Faruk’u ‘‘ Atatürk karıdan belediye reisi olur.’’ diyen belediyedekiler Faruk’u susturuyorlar. Kadının olması gereken yeri ve normal olanın bu olduğunu Faruk’un hakkı olduğu kadar Xate’nin de hakkı olduğunu bize anlatıyor ve film bize burada erkeklerin gözüyle de kadına verilen değerlerin önemini vurguluyor. Kadını yerden yere vurmaktan kadına verilen değerlerin önemine vurgu yapılarak da komedi yapılabileceğini bize gösteriyor.

Xate’nin eşinin yarım kalan işini bitirmek için ilçeye su getirmek için çalışmalara başlar ve erkeklerin işlerine güvenmediği için başlarına ikram’ı koyar. Özverili, çalışkan güçlü bir kadın olarak karşımızdadır. Film de Xate ile birlikte kızıp Xate ile birlikte gülmeye başlıyoruz bir süre sonra. Erkeklerle sözünü geçiren kendinden emin bir kadındır Xate. Ataerkil düzen öyle bir yerleşmiş ki dilimizde bile erkek egemenliği sızmıştır. Xate’e ‘‘Başkan Hanım Bey’’ diye hitap etmektedirler. Baktığımızda o günden bugüne ne yazık ki değişmemiş kavramlar mevcut ‘‘ Bilim Adamı’’, ‘‘Hakim Bey’’ gibi kelimeler hala kullanılmaktadır. Kadını yüksek yerlere yerleştirememiş eril zihniyetin hala devam ettiğine, değişmemiş bir çok şey gibi Ataerkil düzeninde değişmediğine mizahi bir bakışla anlatmıştır. Filmdeki Faruk karakterine baktığımızda bizde sempati uyandırmayan bir karakterdir. Karısı çirkin olduğu için, karısını hizmetliyle aldatıyor. Evindeki hizmetliye sırf onun evinde çalışan biri olduğu için üzerinde hakkı varmış onun kölesiymiş gibi davranıyor. Bizi film bu sahnelerde bile güldürse de orada hoşumuza gitmeyen bir şeyler var ve biz izlerken bunu hissediyoruz. Faruk bizim gözümüzde kötü bir imaj çiziyor. Yaptığının doğru bir şey olmadığını izleyiciye yansıtıyor. Film çok eşliliği benimseyen, kadını köle gibi kullanan birinde iyi bir şeyler beklenemeyeceğini bize göstermeye çalışıyor. Film boyunca biz Faruk’u sevemiyoruz. Recep İvedik’teki gibi bizde bir sempati yaratmıyor

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ve onun kadına olan davranışlarını onaylamıyoruz. Faruk'un hizmetliyle arasında ki olan şeylere değil, Fehime'nin Faruk'u sözleriyle nasıl yendiğine gülüyoruz daha çok. Fehim'e kocasının yaptığı davranışlar karşısında susmuyor aksine adamın burnunda getirecek davranışlar sergiliyor ve biz Fehime'nin Faruk'u alt etmesine gülüyoruz. Kadının burada susmayı bastırılmaması aslında hoşumuza gidiyor. Recep İvedik filminin aksine burada konuşan kadınları seviyoruz biz, film gözümüzü bu şekilde örgütlüyor. Kadının ne kadar çirkin olduğuna bakıp ya da kilosuna bakıp gülmüyoruz kadın bedeni üzerinden yapılan espri bize burada itici geliyor ve kadının buna karşılık verdiği sert ve bastırılmamış tavırlara gülüyoruz. Kadın bedenini üzerinden mizah yapılmadan da gülünebileceğini görüyoruz.

Xate kocasının ölümünden sonra bütün otoriteyi eline alır evdeki düzeni değiştirir. Evdeki yiyecekleri saklar ve ev halkının da daha dikkatli harcamalar yapmasını söyler. Yönetim Xate'dedir ev halkı bile bu durumu garip karşılar. Bu sahnede sofrada oturuş şekillerinde bile kadının nerede konumlandırıldığını görürüz. Normalde sofrada bile yer edinemeyen kadınlar burada başa oturmuştur. Xate sofranın en başında oturduğunu görürüz. Ev halkı evin tek kızı olan Güle abisi Behçet kız kardeşini Nazım diye biri ister erkek kardeşler tarafından onaylanır Xate ise buna karşı çıkar. "Onun rızasını almış mısınız, hayvan mıdır ula bu" diyor. Erkekler hemen karşı çıkar eski köye yeni adet getirdiğini söylerler ve duruma karşı çıkarlar. Otorite güç bu filmde kadında olduğu için onun rızası olmadan kızı vermeyeceğini söyler ve konuyu kapatır. Hiç kimse Xate'ye karşı çıkamaz. Güle, Xate'den cesaret alır ve abilerine karşı güçlü durmaya çalışır. Kadının artık her şeyi erkeklere bırakan erkek ne uygun görmüşse onu yapan bir yapıdan çıkarır ve yönetici koltuğuna oturtur bu filmde. Xate'e zorla evlendirilmek istenilen kızları alıp bir yere saklar. Bu sahnede kızlar "Allah'a şükürler olsun" deyip halaya tutuşurlar. Xate sayesinde özgürdüler özgürlüklerinin tadını çıkarıp eğlenirler. Ticari bir araç konumuna getirilen kadın zincirlerini kırıp özgürleşmiştir. Güle kendisine sofada küfür edince kendisine yaptığı bir şeyi bile Abisi karışarak kızıyor. Xate'de "size ne" diye tepki veriyor. Kadının kendi bedeninde kendi söylediği sözlerde bile hakkı olmadığını ve buna sessiz kalmayarak mücadele ederek yeneceğimizin mesajını gönderiyor Xate.

Xate bir düğüne davetlidir ve nikâhı o kıyacaktır. Gelinin eli yüzü gözükmemektedir kapatılmıştır. Xate durumdan şüphelenir kızın üzerinde baskı olduğunu anlar ve nikâhı kıymaz. "Kocalığa kabul ediyor musun?" sorunda evet cevabını alsa da tatmin olmaz "yok ben inanmamışım" der. Kızın elini yüzünü açtırır ve nikâhı kıymadan çıkar. Bunun üzerine damat geline tokat atar ve gelin tepkisiz kalmaz oda damada tokat atar. Artık var olan düzene ataerkil düzene karşı gelinmeye başlanmıştır. Kadın geri planda iken kendi hayatı üzerinde bile söz sahibi değilken burada kadın ön planda olmaya başlamış ve kadının iktidarda olması var olan düzeni değiştirmeye başlamıştır. Xate çarşaf giyen gelinini sürekli karıştırır. Film boyunca gelinini diğer kadınlarla karıştırır. Burada kadını arka plana iterek yokmuş gibi olmasını isteyen giyim tarzını mizahi bir dille eleştirir. Kadının karanlıklardan çıkarılarak özgürlüğüne kavuşması için mücadele eder Xate.

Xate, yanına aldığı oğulları tarafından kandırılır ve bir kez daha ayaklarının üzerinde durması gerektiğini hiçbir şekilde erkek egemenliğine kendisini bırakmaması gerektiğini anlar. Tek başına mücadeleye devam eder. Xate okuma-yazma öğrenmeye karar verir. Köy halkı onu Ankara'ya şikayet etmiştir

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

çünkü. Onca erkeğe rağmen her şeyin üstesinden gelir ve hiçbir şey onu yıldıramaz. Tüm engelleri kadınca düşünceleriyle geçmiştir. Xate'nin tüm derdi su borularını döşemektir. 40-50 koyuna satılmaya çalışan kızlar Xate'ye sığınmışlardır. Xate bu sefer onlardan yardım ister ve erkeklerin bir türlü yapıp bitiremediği o su borularını kaçan kızlarla birlikte yapıp köye su getirir. Bir kadınla beraber başlayan mücadelenin tüm köye nasıl yayıldığını görmekteyiz. Xate satılmaya çalışan o kızların umudu olur ve dik durmanın mücadele etmenin mesajını verir. Erkeğin karşısında susan kadınlar yok gerekirse köye sus getirmek için gece gündüz çalışan didinen kadınlar var. Erkek işi denilecek işlerin aslında öyle olmadığını görmüş oluyoruz. Köye su getirme mücadelesi aslında Xate'nin köyün kızlarıyla birlikte verdiği bir özgürlük mücadelesidir. Xate suyun ilçeye gelmesinde evden kaçmak zorunda kalan kızlar sayesinde geldiği ve o kızlara bir şey olursa da karşılarında beni bulacaklarını söyler. Xate okuma-yazma öğrenir ve Ankara'dan gelen müfettişin takdirini alır. Ve Askeri darbe sonucu işinden çıkarılır. Kızının düğününde ise gözlerini hayata yumar. Genel popüler Türk filmlerinde kadın ikinci plana itilmişken burada kadın daha güçlü ve erkeklerle baş eden bir konumdadır. 8 çocuk annesi iken tüm sorumluluklar onun üstüneyken başkanlık görevini tam olarak yerine getirir ve oldukça aktif bir karakterdir. Kadın gözüyle olaylara bakıp nasıl bir özgürlük mücadelesine giriştiğini görürüz. Satılmaya çalışan kızları kendi yerine koyarak onları koruyup kollayan güçlü bir kadın görürüz. Ve sorunlarla baş edip işin içinden çıkan güçlü bir kadın vardır karşımızda. Gülme eylemini kadını yerden yere vuran esprilerle değil kadının erkek egemenliğini nasıl alt ettiği üzerine yaparız bu film de.

Sonuç

Bitirme projemin oluşturulmasın da Feminist Film Teorisi göz önünde bulundurularak, popüler Türk komedilerinde kadınların temsili ve Ataerkil düzen eleştirilmiştir. Bu amaçla günümüzde en çok izlenen filmler arasından Recep İvedik ve Hükümet kadın filmleri örnek olarak alınarak film eleştirileri yapılmıştır. Genel olarak Türk komedilerine baktığımızda kadını aşağılayan, ikinci plana iten, yok sayan ve nesnelleştiren filmler hâkimken, onun yanında çok az olmakla beraber kadının özgürlüğüne kavuşturma çabası içeren kadın-erkek eşitliğine vurgu yapan filmlerde hâkimdir. Türk toplumuna baktığımızda eşitlikçi bir yapıdan ziyade erkek egemen yapıda olduğu görülmekte ve bu sinemaya yansımaktadır.

Türk komedilerine baktığımızda, kadın bedeni bir eğlence aracı olarak görülmekte ve espriler onun üzerinde yapılmaktadır. Kadının susturulmasından, korkutulmasından hoşnut olunması gerekiyormuş gibi beyaz perdeye yansıtılmış filmler vardır Recep İvedik gibi. Recep İvedik, bir halk kahramanı gibi gözükp kadını yerden yere vurarak kadın bedeninden kendini yücelten bir karakterdir. Film boyunca erkek egemen bakışıyla filmi izliyoruz, erkek gözüyle bakıyoruz filme. Bu filmi ele alarak sinemada erillik ve dişilik halleri nasıl temsil edilmiştir bunları inceledim. Mulvey'in de teorisi olan Görsel haz'dan yararlanarak kadınların nasıl bir haz nesnesi haline geldiğiyle ilgili analiz yaptım. Bu tür komedilere baktığımızda kadın bedeni bir nesne haline getirilmiştir. Toplum standartlarına uyan kadınlar güzel ve seksi gözükken kadınlar filmlerde yüceltilmiş ve âşık olunmuş kadınlarken, Kilolu ve toplumun güzellik algısına uymayan kadınlar dalga konusu olunarak bedenleri üzerinden espriler yapıldığını görmekteyiz. Filmin akışı ise kadınları aşağılayan bu karaktere bizim sempati duymamamızı sağlıyor. Seyirci kendisini bu karakter yerine koyarak kadını aşağılamaktan zevk almaya başlıyor.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

İzleyici kadın da olsa kötü bir şekilde temsil edilen kadın karakterden ziyade kendini kahraman olmuş güçlü erkek karakterle özdeşleştiriyor. Genel olarak Popüler komedilerine baktığımızda Ataerkil bir toplum olduğumuzdan ötürü, birçoğu kadını aşağılayan ve onu hiçe sayan bir yapıdadır.

Ancak bu erkek egemen yapıdan sıkılan ve bununla mücadele edilmesi gerektiği düşünülen filmlerde vardır Hükümet kadın gibi filmler. Günümüzde ne yazık ki bu tarz filmler diğer filmlere göre oldukça azdır. Ataerkil düzene başkaldırıp, sisteme komik bir şekilde eleştiri getirilmiştir. Kadının bedenini gülünülecek bir şeymiş gibi bakmamaktadır. Bu filmde seyirciyi kadının güçlenmesiyle erkeği komik şekillerde alt edişine güleriz. Kadınların verdikleri özgürlük mücadeleleri ne kadar ciddi meseleler olsa da yumuşak şekillerde hatta izleyiciyi güldürerek beyaz perdeye yansıtılmıştır.

Sonuç olarak günümüz Türk komedilerinde kadın erkek bakışının taşıyıcısı halindedir. Erkek kadına onun nesnesiymiş gibi bakmakta ve ondan büyük bir haz almaktadır. Kadın bedeni, bir komedi unsuru olarak kullanılmaktadır. Onun üzerinden espriler yapılmakta ve kadına nasıl olması gerektiği söylenmektedir. Eğer toplumun ölçülerine uyulmazsa bu şekilde dalga unsuru olabileceği mesajı yatmaktadır. Seksi kadınlar karşısında da erkekler aptallaşıp elleri ayaklarının birbirine dolaşmasını gösterir ya da seksli kadınlara âşık olunacağına değinilmektedir. Kadınları bu kalıplardan çıkartıp yüksek mevkilere ya da kadını kadın olarak ele alan film örnekleri günümüzde yok denilecek kadar azdır. Bu filmler ne kadar çok olursa toplum o kadar çok bilinçlenir ve kadınlara verilen değer o kadar çok artar. Kadınlar erkeklerin ötekileri konumundan çıkartıp onu erkekle eşit konuma getiren konuşan, hakkını arayan filmlerin yapılması gerekmektedir. Ataerkil ideolojiye uygun filmler ve erkek bakışını yansıtan erkeklerin üzerinden değil de kadınların üzerinden yapılan komediler hâkimdir.

Kaynakça

- Abisel, N. (1995). Popüler Sinema ve Türler. İstanbul. Alan Yayıncılık.
- Arslantepe, M. (2010). Sinemada Feminist Teori. Konya. 3. Uluslararası Bir Bilim Kategorisi Olarak Kadın: Edebiyat, Dil ve Sanat Çalışmalarında Kadın.
- Baş, S. (2014). Popüler Kültür ve Sinema.
<https://sametbas.wordpress.com/2014/12/02/populer-kultur-ve-sinema/>
- Coşgun, M. (2012). Popüler Kültür ve Tüketim Toplumu. Yozgat. Bozok Üniversitesi.
- Çaha, Ö. (2011). Türkiye’de Kadın Hareketi Tarihi. İstanbul. Kadın Bienali Etkinlikleri Çerçevesinde Türkiye’de Kadın ve Sivil Toplum. Kadem.
<http://kadem.org.tr/turkiyede-kadin-hareketinin-tarihi-degisen-bir-sey-varmi/>
- Çakır, S. (2005). Popüler Sinemada Kadının Sunumu ve Aşk İzleği. İletişim Fakültesi Dergisi. Sayı: 25
- Donovan, J. (2015). Feminist Teori. İstanbul. İletişim Yayınları

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Durukbaşı, A. (2011). Toplumsal Cinsiyet ve Sosyoloji. Eskişehir. Anadolu Üniversitesi Yayın No: 2307, Açıköğretim Fakültesi Yayın No:1304.
- Elmacı, T. (2011). Yeni Türk Sineması Kadının Temsil Sorunu Bağlamında Gitmek Filminde Değişen Kadın İmgesi. Çanakkale. 187. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi
- Erdoğan, İ. (2004). Popüler Kültürün Ne Olduğu Üzerine. Ankara. Bilim ve Aklın Aydınlığı Eğitim Dergisi. Yıl:5, Sayı:57 .
- Hayward, S. (2012). Sinemanın Temel Kavramları. İstanbul. Es Yayınları.
- Kabadayı, L. (2004). Toplumsal Cinsiyet ve '90'lı Yıllarda ABD, İspanya, Hong Kong ve Türk Sinemasında Üretilen Filmlerde Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Feminist Yaklaşım İncelenmesi. İzmir. Ege Üniversitesi.
- Saygılıgil, F. (2013). Sinema Kuramları-2. İstanbul. Su Yayınevi.
- Smelik, A. (2006). Feminist Sinema ve Film Teorisi ve Ayna Çatladı. İstanbul. Agora Kitaplığı.
- Şahinalp, Saliha. D. (2010). Türkiye'de Gülmenin Dönüşümü 1970 ve 2000'li Yıllarda Komedi Filmlerinin Karşılaştırmalı Bir Analizi. İstanbul. İstanbul Üniversitesi.
- Uğuz, B. (2013). Yeni Türk Sinemasında Kadına Yönelik Sosyal Kontrol ve Kodların Dönüşümü: Feminist Açıdan Bir İnceleme. Ankara. Ankara Üniversitesi.
- Yalamaç, E. (2011). 2000 Sonrası Türk Sinemasında Kadın Temsilleri. İzmir. Ege Üniversitesi.

SOSYAL BİLİMLER ALANINDA KAYITLI ÖĞRENCİLERİN FİNANSAL DIŞLANMIŞLIK DÜZEYLERİ

Fatih TEMİZEL
ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
Berfu Ece BAYÇELEBİ
ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Öz

Bu çalışmada Sosyal Bilimler alanında kayıtlı üniversite öğrencilerinin finansal dışlanmışlık düzeyinin belirlenmesi amacı ile 2016-2017 öğrenim yılı içerisinde Eskişehir Anadolu Üniversitesi ve Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültelerinde kayıtlı bulunan öğrencilere finansal dışlanmışlık anketi uygulanmıştır. Uygulanan anket yardımı ile öğrencilerin belirli finansal ürün ve hizmetleri kullanıp kullanmama durumları ile kullanmamaları halinde bu duruma neden olan etmenler araştırılmıştır. Ele alınan örneklem bağlamında sosyal bilimler öğrencilerinin finansal dışlanmışlık düzeylerinin göz önüne alınması gerekir derecede yüksek olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Finansal Dışlanma, Sosyal Dışlanma, Finansal Okuryazarlık

FINANCIAL EXCLUSION LEVELS OF STUDENTS REGISTERED IN SOCIAL SCIENCES

1074

Abstract

In this study, the financial exclusion questionnaire were applied to the students registered in Eskişehir Anadolu University and Osmangazi University Faculty of Economics and Administrative Sciences in 2016-2017 education year, on the purpose of determining the financial exclusion level of the registered students in the Social Sciences field. By the analysis of the questionnaire, it was investigated whether students use certain financial products and services or not and the factors that cause financial exclusion. In the context of the sample taken, social sciences students were found to have a high level of financial exclusion levels.

Keywords: Financial Exclusion, Social Exclusion, Financial Literacy

1. Giriş

Çoğunluk irdelendiğinde, bireylerin bütçe yönetimi konusu ile birebir karşılaştığı, kendi adına sahip olduğu ürün ve hizmetleri kullanmaya ve finansal sisteme dahil olmaya başladığı dönemin reşit olmayı takiben üniversite eğitimi ile başladığı görülmektedir. Bu nedenle bir ön bilgi teşkil etmesi adına bu çalışma kapsamında üniversite öğrencilerinin sahip olduğu ve olmadığı finansal ürünler araştırılmış, belirli bir ürüne sahip olunmaması halinde bu duruma neden olan olası etmenler araştırılmış ve üniversite öğrencileri kapsamında finansal dışlanmışlık düzeyi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Sosyal Bilimler alanında kayıtlı üniversite öğrencilerini temsilen, 2016-2017 öğrenim yılı

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

içerisinde Eskişehir ili kapsamında Anadolu Üniversitesi ve Osmangazi Üniversitesi'nde İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ne kayıtlı öğrenciler arasından seçilen örneklem üzerinden veri derlenmiştir. Genel olarak incelendiğinde ele alınan finansal ürünler kapsamında finansal dışlanmışlık düzeyinin incelenmesi gereken derecede yüksek olduğu görülmüş ve finansal dışlanmışlığa neden olan faktörler ile finansal dışlanmanın türleri kapsamında sonuçlar özetlenmiştir.

2. LİTERATÜR

Türkiye örneğinde gerçekleştirilen Eken (2008)'e ait çalışmada ise, finansal dışlanmışlığın temelde iki farklı nedeni olduğu belirtilmiş ve bu nedenlerden ilki diğer çalışmalarda belirtildiği üzere yoksulluk, eğitimsizlik, işsizlik ya da dini/kültürel sosyal nedenler olarak tanımlanmış, ikincisi ise bireylerin aşırı borçluluk nedeni ile finansal hizmetlere erişimlerinin kısıtlanması sonucu ortaya çıkan finansal hizmetlere erişememe durumu olarak tanımlanmıştır (Eken, 2008, s. 65). Bu çalışmada ele alınan örneklem grubu üniversite öğrencilerinden olduğundan ve örneklem grubunun finansal sistem içerisinde geçirdikleri süre görece kısa olduğundan, aşırı borçluluk nedeni ile finansal dışlanma bu araştırma kapsamına alınmamıştır.

Finansal dışlanmışlık ölçümünde kullanılan finansal ürünler seçilirken Corr (2006, s.27) tarafından belirtildiği üzere, nüfusun çoğunluğu açısından aynı şekilde yaygın sayılabilecek ürünlerin seçimi, farklı gelir düzeyleri ile ilişkilendirilebilir ürünlerin seçimi, zamana bağlı olarak yeniden kıyaslama yapılmasına ve farklı örneklemeler ile karşılaştırma yapılmasına olanak sağlayacak ürünlerin seçimi göz önünde bulundurulmuştur. Bu çalışmada olduğu gibi, yine gençler üzerinde finansal dışlanmışlığın araştırıldığı Rahman ve Palmer (2001)'in araştırmasında finansal ürün ve hizmetler olarak mevduat hesabı, ev ve eşya sigortası, emeklilik sigortası ve tasarruf hesabı ele alınmıştır ve gençlerin her bir ürünü nasıl kullandığı, para transferlerini, tasarruflarını değerlendirmeyi ve var ise borçlanmalarını ne şekilde gerçekleştirdikleri araştırılmıştır. Ayrıca Rahman ve Palmer (2001, s.2) katılımcı gençlerin neredeyse tümünün finansal danışmanlık alma konusunda istekli olduğunu ancak danışmanlık alan kesimin azınlıkta olduğunu görmüştür. Bu nedenle bu çalışma kapsamında araştırılan hizmetler arasında finansal danışmanlık alma durumu da dahil edilmiştir.

3. YÖNTEM VE BULGULAR

Toplamda 456 kişiye uygulanan anket çalışmasına ait veriler derlendikten sonra geçersiz/eksik veriye sahip 19 adet anket dışarıda bırakılarak kalan 437 adet katılımcı üzerinden işlem yapılmıştır.

Dışlanmışlık modülünde toplam 24 finansal ürün ve hizmet sıralanarak bu hizmetlere sahip olma ve olmama durumları araştırılmıştır. "Sahip olmama" seçeneği altında 5 farklı alt cevap kategorisi verilerek bu duruma neden olan etkenler araştırılmıştır. Sonuç itibari ile katılımcılar 24 farklı finansal ürün ve hizmete yönelik 6 farklı cevaptan birini seçerek finansal sistemde bulunan araç ve hizmetlere dahil olma düzeylerini bildirmişlerdir (5 adet farklı neden altında sahip olmama seçeneği, 1 adet sahibim seçeneği).

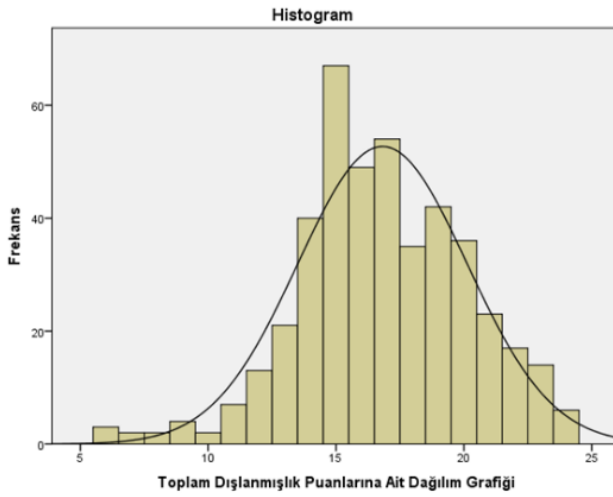
Verilen cevapların tümü eşit seviyede değerlendirilmiş ve 1 puan olarak ele alınmıştır. Toplam dışlanmışlık puanları finansal ürün ve hizmetlere yönelik olarak "Sahibim" cevabı dışında verilmiş olan tüm "Sahip değilim" alt kategorilerine ilişkin puanlar toplanarak hesaplanmıştır. Tüm katılımcılar için ayrı ayrı hesaplanan toplam dışlanmışlık puanlarına ait dağılım Tablo 1 ve Şekil 1'de verilmiştir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Tablo 1: Toplam Dışlanmışlık Puanları Dağılımı

		Frekans	Yüzde (%)	Kümülatif Yüzde (%)
Toplam Dışlanmışlık Puanları	6	3	,7	,7
	7	2	,5	1,1
	8	2	,5	1,6
	9	4	,9	2,5
	10	2	,5	3,0
	11	7	1,6	4,6
	12	13	3,0	7,6
	13	21	4,8	12,4
	14	40	9,2	21,5
	15	67	15,3	36,8
	16	49	11,2	48,1
	17	54	12,4	60,4
	18	35	8,0	68,4
	19	42	9,6	78,0
	20	36	8,2	86,3
	21	23	5,3	91,5
	22	17	3,9	95,4
23	14	3,2	98,6	
24	6	1,4	100,0	
Toplam		437	100,0	
Ortalama		16,81		
Standart Sapma		3,308		
Çarpıklık		-0,231		
Basıklık		3,342		
Jarque-Bera Test İstatistiği (p-değeri)		6,03 (0,048)		

Şekil 1: Toplam Dışlanmışlık Puanları Dağılımına Ait Histogram Gösterimi

Tablo 1’den görüldüğü üzere toplam dışlanmışlık puanlarının ortalaması 16,81 ve standart sapması 3,308 olmak üzere 6 ile 24 puan arasında dağılım gösterdiği görülmüştür. Rakamlar, katılımcıların 24 adet finansal ürün üzerinden ortalama 16 civarında ürüne sahip olmadığı anlamına gelmektedir. Tüm katılımcıların %48,1’lik kesimi ortalamanın altında dışlanmışlık puanına sahiptir. Ortalama üstü ve altı sayıdaki ürün için finansal dışlanmışlığa maruz kalan kesimlerin yaklaşık olarak birbirine eşit sayıda katılımcıdan oluştuğu görülmüştür. Tüm katılımcıların %1,4’lük bir kısmının ise toplamda 24 dışlanmışlık puanı ile en yüksek dışlanmışlık seviyesine sahip olduğu ve katılımcılara yöneltilmiş olan hiçbir finansal ürün veya hizmeti kullanmadıkları görülmüştür.

Jarque-Bera testi sonucunda dağılımın normal dağılım gösterdiği sıfır hipotezi %5 anlam düzeyinde red edilmiştir ($p=0,048<0,05$). Bu nedenle izleyen aşamalarda verilen demografik özelliklere göre toplam finansal dışlanmışlık düzeyi ve dışlanmışlık alt kategorilerinin düzeylerinin farklılık gösterip göstermediği sınamaları %5 anlam düzeyinde Mann-Whitney U ve Kruskal-Wallis testleri yardımı ile gerçekleştirilmiştir.

3.1. Toplam Finansal Dışlanmışlık Düzeyleri

24 ayrı finansal ürüne sahiplik durumu 3 eşit düzeyde incelenmiş ve 16-24 ürüne sahip olanlar “Düşük düzey dışlanmışlık”; 8-16 ürüne sahip olanlar “Orta düzey dışlanmışlık” ve 0-8 ürüne sahip olanlar “Yüksek düzey dışlanmışlık” seviyesinde olacak şekilde yeniden kodlanmıştır.

Tablo 2: Toplam Dışlanmışlık Kategorileri Dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)	Kümülatif yüzde (%)
Düşük düzey dışlanmışlık	7	1,6	1,6
Orta düzey dışlanmışlık	203	46,5	48,1
Yüksek düzey dışlanmışlık	227	51,9	100,0
Toplam	437	100,0	

Tablo 2’den görüldüğü üzere tüm katılımcıların yalnızca %1,6’lık kesiminin “Düşük düzey dışlanmışlık” grubuna ait olduğu ve bu grupta toplam 437 katılımcı arasından yalnızca 7 katılımcının yer aldığı görülmüştür. “Orta düzey dışlanmışlık” grubunda tüm katılımcıların %46,5’lik bir kesimi bulunurken, %51,9’luk kesimin “Yüksek düzey dışlanmışlık” grubunda yer aldığı görülmüştür.

3.2. Demografik Özelliklere Göre Finansal Dışlanmışlık Düzeyleri

Tablo 3: Cinsiyete Göre Toplam Finansal Dışlanmışlık Dağılımı

		Finansal Dışlanmışlık Kategorileri			
Cinsiyet		Düşük düzey	Orta düzey	Yüksek düzey	Toplam İçindeki Pay
Kadın	Frekans	3	83	123	209
	Yüzde	1,4%	39,7%	58,9%	47,8%
Erkek	Frekans	4	120	104	228
	Yüzde	1,8%	52,6%	45,6%	52,2%

Tablo 3’e göre tüm katılımcıların %47,8’i kadın, %52,2’si erkek bireylerden oluşmaktadır. Cinsiyet bazında değerlendirildiğinde kadın katılımcılar arasında yüksek düzey finansal dışlanmışlığa sahip olma

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

eğilimi erkek katılımcılara göre daha yüksek iken (kadınlarda %58,9; erkeklerde %45,6), erkek katılımcıların çoğunluğunun orta düzey finansal dışlanmışlık grubunda yer aldığı görülmüştür. “Toplam dışlanmışlık düzeyinin cinsiyete göre farklılık göstermediği” şeklinde ifade edilen sıfır hipotezi, %5 anlam düzeyinde gerçekleştirilen Mann-Whitney U testine göre red edilmiştir ($p=0,003<0,05$).

Tablo 4: Sınıfa Göre Toplam Finansal Dışlanmışlık Dağılımı

Sınıf		Finansal Dışlanmışlık Kategorileri			Toplam İçindeki Pay
		Düşük düzey	Orta düzey	Yüksek düzey	
1	Frekans	1	6	10	17
	Yüzde	5,9%	35,3%	58,8%	3,9%
2	Frekans	0	25	26	51
	Yüzde	0,0%	49,0%	51,0%	11,7 %
3	Frekans	1	69	71	141
	Yüzde	0,7%	48,9%	50,4%	32,3%
4+	Frekans	4	96	115	215
	Yüzde	1,9%	44,7%	53,5%	49,2%
İkinci üniversiteyi okuyorum	Frekans	1	7	5	13
	Yüzde	7,7%	53,8%	38,5%	3,0%

Tablo 4'e göre tüm katılımcıların %49,2'lik çoğunluğu lisans 4. Sınıf ve üzeri eğitim düzeyine sahiptir. %3'lük bir kesim ise ikinci üniversite eğitiminde bulunmaktadır. Sınıf bazında değerlendirildiğinde ikinci üniversiteyi okuyan katılımcılar dışında kalan tüm eğitim düzeyindeki katılımcıların kendi içlerinde yüksek düzey finansal dışlanmışlık seviyesine sahip olma eğilimlerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Ancak, “Toplam dışlanmışlık düzeyinin sınıfa göre farklılık göstermediği” şeklinde ifade edilen sıfır hipotezi, %5 anlam düzeyinde gerçekleştirilen Kruskal-Wallis testine göre red edilememiştir ($p=0,617>0,05$).

Tablo 5: Yaş Göre Toplam Finansal Dışlanmışlık Dağılımı

Yaş		Finansal Dışlanmışlık Kategorileri			Toplam İçindeki Pay
		Düşük düzey	Orta düzey	Yüksek düzey	
19	Frekans	0	4	5	9
	Yüzde	0,0%	44,4%	55,6%	2,1%
20	Frekans	0	18	18	36
	Yüzde	0,0%	50,0%	50,0%	8,2%
21	Frekans	0	40	64	104
	Yüzde	0,0%	38,5%	61,5%	23,8%
22	Frekans	2	55	63	120
	Yüzde	1,7%	45,8%	52,5%	27,5%
23	Frekans	2	48	38	88
	Yüzde	2,3%	54,5%	43,2%	20,1%
24	Frekans	1	19	25	45
	Yüzde	2,2%	42,2%	55,6%	10,3%
25	Frekans	0	11	7	18
	Yüzde	0,0%	61,1%	38,9%	4,1%
26	Frekans	1	6	6	13
	Yüzde	7,7%	46,2%	46,2%	3,0%
27	Frekans	0	2	0	2
	Yüzde	0,0%	100,0%	0,0%	0,5%
28	Frekans	0	0	1	1
	Yüzde	0,0%	0,0%	100,0%	0,2%
30	Frekans	1	0	0	1
	Yüzde	100,0%	0,0%	0,0%	0,2%

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Tablo 5'e göre katılımcıların yaşı 19 ile 30 arasında dağılmakta iken tüm katılımcılar arasında %27,5 ile 22 yaşında bulunan katılımcılar çoğunluğu oluşturmaktadır. Yaş bazında değerlendirildiğinde kendi içerisinde en yoğun düşük finansal dışlanmışlık düzeyine sahip olan grubun 26 yaş grubu olduğu görülse de "Toplam dışlanmışlık düzeyinin yaşa göre farklılık göstermediği" şeklinde ifade edilen sıfır hipotezi, %5 anlam düzeyinde gerçekleştirilen Kruskal-Wallis testine göre red edilememiştir ($p=0,074>0,05$).

Tablo 6: Memlekete Göre Toplam Finansal Dışlanmışlık Dağılımı

Memleket		Finansal Dışlanmışlık Kategorileri			Toplam İçindeki Pay
		Düşük düzey	Orta düzey	Yüksek düzey	
Marmara	Frekans	0	33	27	60
	Yüzde	0,0%	55,0%	45,0%	13,7%
Ege	Frekans	2	31	31	64
	Yüzde	3,1%	48,4%	48,4%	14,6%
Akdeniz	Frekans	2	41	33	76
	Yüzde	2,6%	53,9%	43,4%	17,4%
İç anadolu	Frekans	1	59	82	142
	Yüzde	0,7%	41,5%	57,7%	32,5%
Doğu Anadolu	Frekans	0	12	10	22
	Yüzde	0,0%	54,5%	45,5%	5,0%
Güney Doğu Anadolu	Frekans	0	5	11	16
	Yüzde	0,0%	31,3%	68,8%	3,7%
Karadeniz	Frekans	2	22	33	57
	Yüzde	3,5%	38,6%	57,9%	13,0%

Tablo 6'ya göre tüm katılımcıların %32,5'lük çoğunluğunun memleketi İç Anadolu Bölgesi'nde bulunmaktadır. Bölgesel bazda değerlendirildiğinde İç Anadolu, Güney Doğu Anadolu ve Karadeniz bölgesinden gelenlerin "Yüksek düzey dışlanmışlık" seviyesine sahip olma eğiliminin daha yüksek olduğu görülmektedir. Ancak, "Toplam dışlanmışlık düzeyinin memlekete göre farklılık göstermediği" şeklinde ifade edilen sıfır hipotezi, %5 anlam düzeyinde gerçekleştirilen Kruskal-Wallis testine göre red edilememiştir ($p=0,151>0,05$).

Tablo 7: Yaşanılan Yere Göre Toplam Finansal Dışlanmışlık Dağılımı

Yaşanılan yer durumu		Finansal Dışlanmışlık Kategorileri			Toplam İçindeki Pay
		Düşük düzey	Orta düzey	Yüksek düzey	
Ailemin evi	Frekans	1	40	42	83
	Yüzde	1,2%	48,2%	50,6%	19%
Devlet yurdu	Frekans	0	13	52	65
	Yüzde	0,0%	20,0%	80,0%	14,9%
Özel yurt (Apart)	Frekans	1	31	37	69
	Yüzde	1,4%	44,9%	53,6%	15,8%
Tek başıma bir ev	Frekans	2	47	27	76
	Yüzde	2,6%	61,8%	35,5%	17,4%
Arkadaşlarım ile ortak ev	Frekans	3	72	69	144
	Yüzde	2,1%	50,0%	47,9%	33%

Tablo 7'de görüldüğü üzere yaşanılan yerin özelliği bazında değerlendirildiğinde, kendi içerisinde en yoğun düşük düzey finansal dışlanmışlığa sahip olan gruplar tek başıma bir evde ya da arkadaşları ile ortak bir evde yaşayan bireylerden oluşmaktadır. Devlet yurdunda kalan bireylerde ise düşük düzey finansal dışlanmışlığa sahip bir katılımcı olmadığı, %80 çoğunluğun yüksek düzey dışlanmışlık grubuna girdiği görülmüştür. "Toplam dışlanmışlık düzeyinin yaşanılan yere göre farklılık göstermediği"

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

şeklinde ifade edilen sıfır hipotezi de, %5 anlam düzeyinde gerçekleştirilen Kruskal-Wallis testine göre red edilmiştir ($p=0,000<0,05$).

Tablo 8: Çalışma Durumuna Göre Finansal Dışlanmışlık Dağılımı

Çalışma durumu		Finansal Dışlanmışlık Kategorileri			Toplam İçindeki Pay
		Düşük düzey	Orta düzey	Yüksek düzey	
Çalışıyor	Frekans	3	35	37	75
	Yüzde	4,0%	46,7%	49,3%	17,2%
Çalışmıyor	Frekans	4	168	190	362
	Yüzde	1,1%	46,4%	52,5%	82,8%

Tablo 8’de görüldüğü üzere tüm katılımcıların %82,8’lik çoğunluğunu herhangi bir yerde çalışmayan katılımcılar oluşturmaktadır. Düşük düzey finansal dışlanmışlığa sahip olma oranı çalışan katılımcılarda daha yüksek olsa da, “Toplam dışlanmışlık düzeyinin çalışma durumuna göre farklılık göstermediği” şeklinde ifade edilen sıfır hipotezi, %5 anlam düzeyinde gerçekleştirilen Mann-Whitney U testine göre red edilememiştir ($p=0,058>0,05$).

Tablo 9: Aylık Ortalama Gelire Göre Finansal Dışlanmışlık Dağılımı

Aylık ortalama gelir		Finansal Dışlanmışlık Kategorileri			Toplam İçindeki Pay
		Düşük düzey	Orta düzey	Yüksek düzey	
0-500 TL	Frekans	0	31	85	116
	Yüzde	0,0%	26,7%	73,3%	26,5%
501-1300 TL	Frekans	1	127	122	250
	Yüzde	0,4%	50,8%	48,8%	57,2%
1300+ TL	Frekans	6	45	20	71
	Yüzde	8,5%	63,4%	28,2%	16,2%

Tablo 9’a göre gelir düzeyi yüksek katılımcılarda orta düzey finansal dışlanmışlık seviyesine sahip olma eğilimi yükselmekte, yüksek düzey finansal dışlanmışlık seviyesine sahip olma eğilimi düşmektedir. Ayrıca düşük düzey finansal okuryazarlığa sahip olma oranının da yüksek gelirli katılımcılarda arttığı görülmektedir. “Toplam dışlanmışlık düzeyinin aylık ortalama gelire göre farklılık göstermediği” şeklinde ifade edilen sıfır hipotezi de, %5 anlam düzeyinde gerçekleştirilen Kruskal-Wallis testine göre red edilmiştir ($p=0,000<0,05$).

3.3.Finansal Dışlanma Nedenlerine Göre Finansal Dışlanmışlık Düzeyleri

Finansal dışlanmanın nedenleri literatüre bağlı olarak arz yönlü faktörler ve talep yönlü faktörler olmak üzere iki ayrı kategoride incelenmiştir. Bu bölümde verilen finansal dışlanma nedenlerine göre oluşturmuş dışlanmışlık türlerinden Erişim Dışlanması, Koşul Dışlanması, Fiyat Dışlanması ve Pazarlama ve Bilgisel Dışlanma düzeyleri, ölçekte her bir finansal ürün için sahip olmama şeklinde verilen cevaba yönelik gerekçeyi ifade edici alt şıklar ile ölçülmüştür. Aynı başlık altında incelenen Coğrafi Dışlanma ise ürün ve hizmetlere sahip olmama puanları ile oluşturulan toplam dışlanmışlık puanlarının katılımcıların memleketlerinin bulunduğu bölgelere göre dağılımı yardımı ile ölçülmüştür. Teknolojik Dışlanma ise bu araştırma kapsamında katılımcıların internet ve telefon bankacılığı gibi teknolojiye bağlı olarak kullanıma açılmış finansal ürünlere sahip olup olmamaları araştırılarak belirlenmiştir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

3.3.1. Arz Yönlü Faktörler

Coğrafi dışlanma; Katılımcıların memleketlerinin bulunduğu bölgeye göre 3 alt kategoride oluşturulan toplam finansal dışlanmışlık düzeylerinin dağılımı incelenerek coğrafi dışlanmışlık durumları araştırılmıştır. Coğrafi dışlanma durumu demografik özellikler kısmında açıklanmıştır. Tablo 6’da verilen veriler incelendiğinde, daha önce de söylendiği gibi, bölgesel bazda İç Anadolu, Güney Doğu Anadolu ve Karadeniz bölgesinden gelenlerin “Yüksek düzey dışlanmışlık” seviyesine sahip olma eğiliminin daha yüksek olduğu görülmüştür. Ancak daha önce belirtildiği gibi, memleket değişkenine göre toplam dışlanmışlık puanında istatistiksel bir farklılık gerçekleşmediği görülmüştür.

Teknolojik dışlanma; Katılımcıların internet bankacılığı ve telefon bankacılığı hizmetlerini kullanım durumlarının incelenmesi ile teknolojik dışlanmışlık durumları araştırılmıştır.

Tablo 10: Teknolojik Dışlanma Dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)	Kümülatif Yüzde (%)
Teknolojik Dışlanma Puanı			
0	271	62,0	62,0
1	79	18,1	80,1
2	87	19,9	100,0
Toplam	437	100,0	

Tablo 10’a göre katılımcıların %62’lik çoğunluğu söz konusu teknolojik finansal ürünlerin her ikisini birden kullanmakta ve teknolojik dışlanmaya maruz kalmamaktadır. %18,1’lik kesim söz konusu ürünlerden yalnızca 1’ini kullanmakta, kalan %19,9’luk küçük bir kesim ise hem telefon hem internet bankacılığı kullanmayarak teknolojik dışlanmaya maruz kalmaktadır.

Erişim dışlanması; Katılımcılara yönlendirilmiş olan 24 farklı finansal ürün için her bir katılımcının toplamda kaç ürüne “Talep ettim ancak reddedildi” cevabı verdiği belirlenerek, her bir cevap “1” puan olmak üzere, katılımcı başına toplam erişim dışlanması puanları hesaplanmıştır.

Tablo 11: Erişim Dışlanması Dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)	Kümülatif Yüzde (%)
Erişim dışlanması puanı			
0	383	87,6	87,6
1	29	6,6	94,3
2	9	2,1	96,3
3	4	0,9	97,3
4	1	0,2	97,5
8	1	0,2	97,7
9	2	0,5	98,2
10	1	0,2	98,4
12	1	0,2	98,6
14	1	0,2	98,9
17	1	0,2	99,1
19	2	0,5	99,5
20	1	0,2	99,8
21	1	0,2	100,0
Toplam	437	100,0	

Tablo 11’den görüldüğü üzere katılımcıların %87,6’lık çoğunluğunun hiç bir ürün için erişim dışlanmasına maruz kalmadığı görülmektedir. Toplam olarak %9,6’lık kesim ise 1, 2 ya da 3 ürün için

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

erişim dışlanmasına maruz kalmışken, 21 farklı ürün için erişim dışlanmasına maruz kaldığı görülen yalnızca 1 katılımcı bulunmaktadır.

Koşul dışlanması; Katılımcılara yönlendirilmiş olan 24 farklı finansal ürün için her bir katılımcının toplamda kaç ürüne “Ürünün/ Hizmetin koşulları nedeni ile kullanamıyorum” cevabı verdiği belirlenerek, her bir cevap “1” puan olmak üzere, katılımcı başına toplam koşul dışlanması puanları hesaplanmıştır.

Tablo 12: Koşul Dışlanması Dağılımı

		Frekans	Yüzde (%)	Kümülatif Yüzde (%)
Koşul dışlanması puanı	0	303	69,3	69,3
	1	34	7,8	77,1
	2	22	5,0	82,2
	3	11	2,5	84,7
	4	10	2,3	87,0
	5	11	2,5	89,5
	6	13	3,0	92,4
	7	1	,2	92,7
	8	1	,2	92,9
	9	6	1,4	94,3
	10	4	,9	95,2
	12	7	1,6	96,8
	13	4	,9	97,7
	14	3	,7	98,4
	15	2	,5	98,9
16	1	,2	99,1	
17	1	,2	99,3	
18	1	,2	99,5	
20	1	,2	99,8	
24	1	,2	100,0	
Toplam		437	100,0	

Tablo 12’den görüldüğü üzere katılımcıların %69,3’lük çoğunluğunun hiç bir ürün için koşul dışlanmasına maruz kalmadığı görülmektedir. Toplam olarak %23,1’lik kesim ise 1 ile 6 arası ürün için koşul dışlanmasına maruz kalmışken, 1 katılımcının tüm ürünler için koşul dışlanmasına maruz kaldığı görülmüştür.

Fiyat dışlanması; Katılımcılara yönlendirilmiş olan 24 farklı finansal ürün için her bir katılımcının toplamda kaç ürüne “Ürünün fiyatı/maliyeti nedeni ile kullanmıyorum” cevabı verdiği belirlenerek, her bir cevap “1” puan olmak üzere, katılımcı başına toplam fiyat dışlanması puanları hesaplanmıştır.

Tablo 13: Fiyat Dışlanması Dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)	Kümülatif Yüzde (%)
0	284	65,0	65,0
1	41	9,4	74,4
2	30	6,9	81,2
3	14	3,2	84,4
4	16	3,7	88,1

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Fiyat dışlanması puanı	5	13	3,0	91,1
	6	4	,9	92,0
	7	4	,9	92,9
	8	6	1,4	94,3
	9	2	,5	94,7
	10	6	1,4	96,1
	11	4	,9	97,0
	12	4	,9	97,9
	13	3	,7	98,6
	15	1	,2	98,9
	17	1	,2	99,1
	19	1	,2	99,3
	20	1	,2	99,5
	22	1	,2	99,8
23	1	,2	100,0	
Toplam		437	100,0	

Tablo 13’den görüldüğü üzere katılımcıların %65’lik çoğunluğunun hiç bir ürün için fiyat dışlanmasına maruz kalmadığı görülmüştür. Toplam olarak %26,1’lik kesim 1 ile 5 arası ürün için fiyat dışlanmasına maruz kalmışken, fiyat dışlanmasına maruz kalma konusunda 13 ürüne kadar diğer nedenlere kıyasla daha yüksek frekansta katılımcı bulunduğu görülmüştür.

Pazarlama ve bilgisel dışlanma; Katılımcılara yönlendirilmiş olan 24 farklı finansal ürün için her bir katılımcının toplamda kaç ürüne “Bu ürünün ne olduğunu bilmiyorum” cevabı verdiği belirlenerek, her bir cevap “1” puan olmak üzere, katılımcı başına toplam pazarlama ve bilgisel dışlanma puanları hesaplanmıştır.

Tablo 14: Pazarlama Ve Bilgisel Dışlanma Dağılımı

		Frekans	Yüzde (%)	Kümülatif Yüzde (%)
Pazarlama ve bilgisel dışlanma puanı	0	264	60,4	60,4
	1	29	6,6	67,0
	2	33	7,6	74,6
	3	27	6,2	80,8
	4	16	3,7	84,4
	5	10	2,3	86,7
	6	4	,9	87,6
	7	10	2,3	89,9
	8	9	2,1	92,0
	9	5	1,1	93,1
	10	4	,9	94,1
	11	6	1,4	95,4
	12	2	,5	95,9
	13	3	,7	96,6
	14	7	1,6	98,2
	15	2	,5	98,6
	16	3	,7	99,3
	17	1	,2	99,5
	19	1	,2	99,8
	21	1	,2	100,0
	Toplam		437	100,0

Tablo 14’den görüldüğü üzere katılımcıların %60,4’lük çoğunluğunun hiç bir ürün için pazarlama ve bilgisel dışlanmaya maruz kalmadığı görülmüştür. Toplam olarak %38,9’luk bir kesimin ise 1 ile 16 arası ürün için pazarlama ve bilgisel dışlanmaya maruz kaldığı görülmüştür. Böylece arz yönlü faktörler arasında en yüksek etkili finansal dışlanma nedeninin pazarlama ve bilgisel dışlanma faktörü olduğu görülmüştür.

3.3.2. Talep Yönlü Faktörler;

Bireyin kendi tercihlerinden kaynaklı dışlanma; Finansal dışlanmışlık incelenirken bireylerin kendi tercihlerinden kaynaklanan herhangi bir finansal ürün ya da hizmeti kullanmayı tercih etmeme nedeni ile finansal sistemin dışında kalma durumları talep yönlü dışlanma faktörü olarak ele alınmıştır. Katılımcılara yönlendirilmiş olan 24 farklı finansal ürün için her bir katılımcının toplamda kaç ürüne “Bu ürünü kullanmayı tercih etmiyorum” cevabı verdiği belirlenerek, her bir cevap “1” puan olmak üzere, katılımcı başına toplam tercih yönlü dışlanma puanları hesaplanmıştır.

Tablo 15: Bireyin Kendi Tercihlerinden Kaynaklı Dışlanma Dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)	Kümülatif Yüzde (%)	
Bireyin kendi tercihlerinden kaynaklı dışlanma puanı	0	42	9,6	9,6
	1	18	4,1	13,7
	2	10	2,3	16,0
	3	11	2,5	18,5
	4	9	2,1	20,6
	5	13	3,0	23,6
	6	17	3,9	27,5
	7	18	4,1	31,6
	8	11	2,5	34,1
	9	16	3,7	37,8
	10	21	4,8	42,6
	11	13	3,0	45,5
	12	18	4,1	49,7
	13	24	5,5	55,1
	14	32	7,3	62,5
	15	38	8,7	71,2
	16	38	8,7	79,9
	17	23	5,3	85,1
	18	15	3,4	88,6
	19	12	2,7	91,3
Toplam	437	100,0		

Tablo 15’den görüldüğü üzere katılımcıların kendi tercihlerinden dolayı meydana gelen dışlanma yüksek sayıda ürünlerde yüksek sayıda katılımcı içerir şekilde elde edilmiştir.

Tablo 16: Finansal Dışlanma Nedenleri Özeti

	Erişim	Koşul	Fiyat	Pazarlama ve Bilgisel	Kendi tercihlerinden
Düşük Düzey Dışlanma	427	406	412	402	149
Orta Düzey Dışlanma	5	27	20	32	200
Yüksek Düzey Dışlanma	5	4	5	3	88

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Coğrafi ve teknolojik dışlanma türleri değerlendirilen ölçek farklılığı nedeni ile dışarıda bırakılarak finansal dışlanma nedeni olarak değerlendirilen erişim, koşul, fiyat, pazarlama ve bilgisayar ile bireyin kendi tercihlerinden kaynaklı dışlanma nedenleri bir arada özetlenmiştir. Tablo 16’da verilen sonuçlara göre orta ve yüksek düzey dışlanmanın en etkili nedeninin bireyin kendi tercihlerinden kaynaklı dışlanma olduğu görülmektedir.

3.4.Finansal Dışlanma Türlerine Göre Dışlanmışlık Düzeyleri

Banka hizmeti dışlanması; Katılımcıların vadesiz mevduat hesabı, vadeli mevduat hesabı, kredi kartı, ATM kartı, telefon bankacılığı, internet bankacılığı, eft, havale sahipliklerinin araştırılması ile banka hizmeti dışlanması durumları incelenmiştir. Buna göre toplamda 8 ürünün kullanımı ile ilgili banka hizmeti dışlanma puanları dağılımı Tablo 17’de verilmiştir.

Tablo 17: Banka Hizmeti Dışlanması Dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)	Kümülatif Yüzde (%)	
Banka hizmeti dışlanması puanı	0	29	6,6	6,6
	1	81	18,5	25,2
	2	90	20,6	45,8
	3	58	13,3	59,0
	4	53	12,1	71,2
	5	49	11,2	82,4
	6	35	8,0	90,4
	7	32	7,3	97,7
	8	10	2,3	100,0
Toplam	437	100,0		

1085

Kredi dışlanması; Katılımcıların, tümü uygun faizli olmak üzere tüketici kredisi, taşıt kredisi, ihtiyaç kredisi ve öğrenim kredisi ile taksitli alışveriş imkanı sahipliklerinin araştırılması ile kredi dışlanması durumları incelenmiştir. Buna göre toplamda 5 ürünün kullanımı ile ilgili kredi dışlanması puanları dağılımı Tablo 18’de verilmiştir.

Tablo 18: Kredi Dışlanması Dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)	Kümülatif Yüzde (%)	
Kredi dışlanması puanı	2	1	0,2	0,2
	3	9	2,1	2,3
	4	287	65,7	68,0
	5	140	32,0	100,0
Toplam	437	100,0		

Sigorta dışlanması; Katılımcıların ev-çşya sigortası, hayat sigortası, sağlık sigortası, bireysel emeklilik sigortası, trafik sigortası, kasko sigortası ve ferdi kaza sigortası sahipliği ile sigorta dışlanması durumları incelenmiştir. Buna göre toplamda 7 ürünün kullanımı ile ilgili sigorta dışlanması puanları dağılımı Tablo 19’da verilmiştir.

Tablo 19: Sigorta Dışlanması Dağılımı

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

		Frekans	Yüzde (%)	Kümülatif Yüzde (%)
Sigorta Dışlanması Puanları	0	4	0,9	0,9
	1	2	0,5	1,4
	2	8	1,8	3,2
	3	6	1,4	4,6
	4	17	3,9	8,5
	5	56	12,8	21,3
	6	119	27,2	48,5
	7	225	51,5	100,0
Toplam		437	100,0	

Tasarruf dışlanması; Katılımcıların vadeli mevduat hesabı, hisse senedi yatırımı, yatırım fonu yatırımı ve tahvil-bono yatırımı sahipliği ile tasarruf dışlanması durumları incelenmiştir. Buna göre toplamda 4 ürünün kullanımı ile ilgili tasarruf dışlanması puanları dağılımı Tablo 20’de verilmiştir.

Tablo 20: Tasarruf Dışlanması Dağılımı

		Frekans	Yüzde (%)	Kümülatif Yüzde (%)
Tasarruf dışlanması puanı	0	5	1,1	1,1
	1	2	,5	1,6
	2	10	2,3	3,9
	3	78	17,8	21,7
	4	342	78,3	100,0
Toplam		437	100,0	

3.5. Finansal Danışmanlık Alma

Literatüre bağlı olarak araştırma sonuçlarına yardımcı olması açısından herhangi bir finansal dışlanma kategorisi altına girmiyor olsa da öğrencilerin finansal danışmanlık hizmetlerine erişim durumları da araştırılmıştır.

Finansal hizmet ve ürünler ile aynı şekilde ölçülen finansal danışmanlık hizmeti alma durumuna göre katılımcıların;

- %57’si Bu ürünü kullanmayı tercih etmiyorum
- %15’i Bu ürünün ne olduğunu bilmiyorum
- %10,2’si Sahibim
- %7,5’i Ürünün fiyatı/maliyeti nedeni ile kullanmıyorum
- %7,3’ü Ürünün/ Hizmetin koşulları nedeni ile kullanamıyorum
- %3’ü ise Talep ettim ancak reddedildi cevabını vermiştir.

3.6. Ölçümlere Dair Sınırlılıklar

Finansal dışlanma birden çok alt segmente sahip kapsamlı bir konudur. Her bir dışlanma boyutu farklı coğrafyalarda ve farklı gelişmişlik seviyesine sahip anakütlelerde ele alınırken alt kategorilerin bu araştırma kapsamında ele alınan finansal ürün ve hizmetlerin dışında farklı ürün ve hizmetler içermesi gerekebilir. Bu çalışmada ölçülen hizmet ve ürünler literatüre ve konu ile ilgili profesyonel görüşlere

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

bağlı olarak en sık kullanıldığı düşünülen ürün ve hizmetlerden oluşturulmuştur. Araştırmada elde edilen her bir dışlanma boyutu yordamırken ölçeğin ele aldığı maddeler ve uygulandığı örneklemin özellikleri gözardı edilmemelidir.

Toplam dışlanmışlık kategorileri oluşturulurken tüm düzeylere eşit ağırlık verilerek düşük düzey dışlanmışlık kategorisi için en az 16 adet finansal ürüne sahip olunması koşulu konulmuştur. Buna rağmen katılımcıların büyük bir çoğunluğu orta ve yüksek düzey finansal dışlanmışlık kategorilerinde yoğunlaşmıştır. İleri çalışmalarda daha kapsamlı örneklemler kullanılarak alt kategoriler kendi içerisinde sınıflanabilir. Bu çalışmada konu ile ilgili genel bir çerçeve elde edilmesi amaçlandığından ve örneklem büyüklüğünün yarattığı sınırlılıktan dolayı kategoriler için üzerine çıkarılmamıştır.

Coğrafi dışlanma boyutu hesaplanırken katılımcılara memleketlerinin hangi bölgede bulunduğu sorulmuştur. Ancak her bir katılımcının belirtilen bölgede ne kadar süre yaşadığı ele alınmamıştır. Katılımcılar üniversite öğrencileri olduğundan reşit olup bireysel finansal kararlar verebilme dönemlerinde üniversitenin bulunduğu şehre taşındıklarından, memleketlerinin gelişmişlik düzeyinin katılımcılar üzerindeki etkisi tartışmalı bir konudur. İleriki araştırmalarda yalnızca bu boyut üzerine yoğunlaşan derinlemesine analizler yapılabilir.

Talep yönlü faktörler içerisinde “Toplumsal nedenlerden kaynaklı dışlanma” türü bu çalışma kapsamında ele alınmamıştır. Finansal dışlanma konusunun nedenleri arasından toplumsal, dini, kültürel nedenlere dayalı dışlanmanın araştırılması daha geniş kapsamlı bir çalışmayı gerektirmektedir. Bu çalışmada alt etkenin ne olduğuna bakılmaksızın yalnızca katılımcıların kendi tercihlerine bağlı olarak finansal ürün ve hizmetleri kullanmama durumları incelenmiştir. İleride gerçekleştirilecek çalışmalarda bu konunun ele alınması konu ile ilgili literatürün güçlenmesine katkıda bulunacaktır.

4. SONUÇ

Ele alınan gruptan elde edilen dışlanmışlık puanları üç alt kategoriye ayrıldığında yalnızca yedi katılımcının on altı yirmi dört arası ürüne sahip olduğu ve düşük finansal dışlanmışlık kategorisinde yer aldığı görülmüştür.

Bu tür çalışmaların artırılması ile farklı sosyo-ekonomik segmentlere ait bireylerin finansal dışlanmışlık düzeylerinin belirlenmesi, dışlanmaya neden olan faktörlerin incelenmesi, finansal danışmanlık hizmetlerinin artırılması ve konunun finansal okuryazarlık eğitimleri ile desteklenmesinin sisteme katılımda etkili olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

CORR, Caroline; (2006), Financial exclusion in Ireland: An exploratory study and policy review, Combat Poverty Agency, Dublin.

EKEN, Mehmet H.; (2008), “Tüketicilerin aşırı borçluluk ve finansal dışlanma nedenleri”, Maliye Finans yazıları, 1 (79), 61-80.

RAHMAN, Mohibur ve Guy PALMER; (2001), More than just a PIN Number: Young People, Financial Responsibility and Exclusion, New Policy Institute, Londra.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

EĞİTİM İLE İLGİLİ YAZILAR AÇISINDAN ULUSAL BASININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Felek YÜCE

Dicle Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Ahmet ÇOBAN

Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü

Öz

Eğitim ve basın arasında, insanları davranış, tutum, düşünce, görüş ve benzeri açılardan etkilemede işlevsel bir amaç birlikteliği söz konusudur. Basının önemli ve etkili gücünü gazeteler oluşturmaktadır. Her gün milyonlarca gazete, yer verdikleri yazılarıyla topluma her konuda sayısız bilgiler sunmaktadır. Bu yazıların eğitimle ilgili olanları ayrı bir önem arz etmektedir.

Araştırmanın amacı, eğitimle ilgili ulusal gazetelerde yer alan yazıları değerlendirmektir. Bu temel amaç çerçevesinde şu sorulara cevap aranmıştır?

Eğitimle ilgili yazılar günlük ve aylık olarak ulusal gazetelerde,

- 1.Kaç kez yer almakta,
- 2.Ne kadar yer kaplamakta,
- 3.Hangi konularla ilgili olmakta ve
- 4.Gazetelerin kaçınıcı sayfalarında yer almaktadır?

Araştırmada, nitel araştırma deseni benimsenmiş, araştırma verileri doküman incelemesi yoluyla toplanmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır.

Araştırmada, öncelikle resmi müracaatla Basın İlan Kurumu Genel Müdürlüğünden elde edilen bilgi ve sayısal veriler göre en çok satan beş ulusal gazetenin, Hürriyet, Sabah, Sözcü, Posta ve Habertürk olduğu saptandıktan sonra, bu gazetelere bir ay boyunca abonelik yapılmıştır. Eğitimle ilgili yazıların günlük olarak, her bir gazetede kaç kez yer aldığı, ne kadar yer kapladığı ve hangi konularla ilgili olduğu belirlenmiştir. Belirtilen boyutlarda, gazeteler arasında tür farklılıklarının olduğu ortaya konulmuş; gerekli analizler ve sayısal işlemler yapıldıktan sonra yorumlara yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Eğitim, Basın, Gazete, Eğitim Yazıları.

Giriş

Bir kitle iletişim aracı olarak medyanın topluma karşı sorumlulukları bulunmakta olup bu sorumlulukları yerine getirmesi bakımından bazı işlevleri bulunmaktadır. Öncelikle, medya, toplumu bilgilendirmede önemli bir işleve sahiptir. Halkla ilişkiler boyutunda bir araç olarak mesajları alıcı ve kaynak arasında aktaran bir köprü görevini de gören medya, halkı doğru şekilde bilgilendirmelidir. Aynı zamanda

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

toplumsal farkındalık yaratmak, bireylerin toplumsallaşmalarına katkı sağlamak ve gündem belirlemek de medyanın önemli görevleri arasında bulunmaktadır.

Toplumların gelenek ve göreneklerini, duygu ve düşüncelerini kendinden sonra gelecek olan nesillere iletme noktasında önemli bir role sahip olan medya (Akdoğan, 1994 akt. Taşdemir ve Kuş, 2011), toplumun önemli yapı taşlarından birini oluşturmaktadır. Yaptığı haberler ve iletildiği bilgilerle insanların dünya görüşünü, tutum ve davranışlarını etkileyen medya, onların belli bir yöne doğru evrilmesini sağlamaktadır. Medya araçlarının ortak noktası, düşünceleri etkilemek, insanların ortak payda altında toplamak ile benzer duygu ve düşüncelere sahip olmalarına imkân sağlamaktır (Terkan, 1999). Bu açıdan düşünüldüğünde medyanın toplumu bir arada tutan önemli bir araç olduğu söylenebilir.

Toplumsal açıdan önemli görevleri bulunana medya, toplumun büyük kesimine ulaşan yazılı, sesli ve görsel birçok kitle iletişim aracını içerisinde barındırmaktadır (Nalçaoğlu, 2003). Bu kitle iletişim araçlarından en önemlilerinden biri de yazılı basın araçları olan gazetelerdir. Gazeteler, gelişmiş, demokratik ve çağdaş toplumların önem verdiği, ulusal ve uluslararası olaylar hakkında bilgi aldığı araçlar olarak dikkat çekmektedir (Akbaba Altun ve Kirkit, 2005). Kitle iletişim araçları içerisinde önemli bir yer tutan gazeteler genel anlamda her çeşit haberleri yazılı olarak toplumun hizmetine sunan günlük bilgi edinme aracı olarak ifade edilebilir (Berkant ve Cömert, 2013). (McCormick ve First, 1989 akt. Akbaba Altun ve Kirkit, 2005)'in de ifade ettikleri gibi basın toplumdaki en önemli güç merkezlerinden biridir ve bilgilendirme görevi ile halkla ilişkilerin kurulmasında aracılık görevi görmektedir.

Ülkemizde yaşayan bireyler günlük zaman diliminin büyük bir bölümünü kitle iletişim araçları ile ilişkili bir şekilde geçirmektedir ve bu zaman dilimi azımsanmayacak kadar büyüktür (Kızıldağ, 2001). Arslan'a (2006) göre medya yalnızca bir iletişim aracı değil, aynı zamanda eğitim konusunda faydalı hizmetler yapan bir eğitim aracıdır ve toplumun eğitimi ile ilgili çok önemli görevleri yerine getirebilecek gücü vardır. Eğitimin toplumu istendik yönde değiştirme görevini bazı konularda medya da yerine getirebilmektedir. Bu açıdan bir eğitim aracı olarak değerlendirilebilecek olan medya aynı zamanda eğitimde aracı bir görev de yerine getirmektedir. Ayrıca yazılı dokümanlara ulaşma ve çıkan haberleri delil olarak kullanma yeteneklerinin geliştirilmesinde gazetelerden faydalanılabilir (Ünlüer ve Yaşar 2012).

Basının toplumu etkilemede etkili bir gücü bulunmaktadır. Her gün bir çok gazete, yer verdikleri yazılarıyla topluma pek çok konuda bilgi sunmaktadır. Bayram (2008) yaptığı araştırmada gazete okuyan kesimin dört temel güdüsünü belirlemiştir. Bu güdüler haberleşme, eğlenme, boş vakit değerlendirme, kendini gerçekleştirme. Erkalıç (2007) ise, eğitim ile ilgili yazıların gazetelerde yeteri kadar yer almadığı ve gazetelerin eğitim ile ilgili yazılara yeteri kadar önem vermediği sonucuna ulaşmıştır.

Bir etki kaynağı ve eğitim aracı olarak da görev gördüğünden bahsedilen basında yer alan haberlerin içerikleri oldukça önem arz etmektedir. Bu haberler içerisinde konusu eğitim ile ilgili olanlar ayrı bir öneme sahiptir. Etki kaynağıda düşünüldüğünde eğitim ile ilgili haberlerin gazetelerde yer almasının son derece önemli olduğu söylenebilir. Bundan dolayı ulusal basında eğitim ile ilgili ne tür haberlerin hangi sıklıkla yayımlandığı ve bu haberlerin yer aldıkları gazetelerde ne kadar yer kapladıkları önemli görülmektedir. Bir konunun Basın'da yer aldığı sıklık, bir anlamda o konuya ülkede verilen önemi

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

göstermektedir. Buradan yola çıkarak ulusal basında yer alan haberler arasında eğitim ile ilgili haberlerin araştırılmasının dikkate değer sonuçlar doğuracağı öngörülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, eğitimle ilgili ulusal gazetelerde yer alan yazıları değerlendirmektir. Bu temel amaç çerçevesinde şu sorulara cevap aranmıştır?

Eğitimle ilgili yazılar günlük ve aylık olarak ulusal gazetelerde,

- 1.Kaç kez yer almakta,
- 2.Ne kadar yer kaplamakta,
- 3.Hangi konularla ilgili olmakta ve
- 4.Gazetelerin kaçınıcı sayfalarında yer almaktadır?

Yöntem

Araştırmada, nitel araştırma deseni benimsenmiş, araştırma verileri doküman incelemesi yoluyla toplanmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ve olgular, olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Araştırmada, öncelikle resmi müracaatla Basın İlan Kurumu Genel Müdürlüğünden elde edilen bilgi ve sayısal veriler göre en çok satan beş ulusal gazetenin, Hürriyet, Sabah, Sözcü, Posta ve Habertürk olduğu saptandıktan sonra, bu gazetelere 2018 Mart ayı boyunca abonelik yapılmıştır. Eğitimle ilgili yazıların günlük olarak, her bir gazetede kaç kez yer aldığı, ne kadar yer kapladığı ve hangi konularla ilgili olduğu belirlenmiştir. Belirtilen boyutlarda, gazeteler arasında ne tür farklılıkların olduğu ortaya konulmuş; gerekli analizler ve sayısal işlemler yapıldıktan sonra yorumlara yer verilmiştir.

Bulgular Ve Yorum

Beş ulusal gazete ile ilgili tiraj bilgileri ve bu gazetelerde yer alan eğitim ile ilgili haberlere ilişkin verilerin tabloları, yorumları bu kısımda yer almaktadır.

Tablo 1. Gazetelerin 2018 Mart Ayına İlişkin Sayıları

Gazeteler (Mart 2018)*				
Hürriyet	Sabah	Sözcü	Posta	Habertürk
1.568.256	1.532.302	1.303.353	1.184.735	1.022.894

*<http://gazetetirajlari.com/HaftalikTirajlar.aspx>, 31.05.2018

Tablo 1’de görüldüğü gibi, 2018 Mart ayında en çok satılan beş ulusal gazeteden Hürriyet ilk sırayı alırken, ikinci sırayı Sabah, üçüncü sırayı Sözcü, dördüncü sırayı Posta ve son sırayı ise Habertürk almaktadır.

Tablo 2.Eğitim İle İlgili Haberlerin Günlere Göre Dağılımı

Günler	Hürriyet		Sabah		Sözcü		Posta		Habertürk		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	F	%
1	5	4,39	2	4,76	7	12,50	2	3,85	7	17,50	23	7,57
2	12	10,53	3	7,14	3	5,36	2	3,85	5	12,50	25	8,22
3	9	7,89			1	1,79	1	1,92	2	5,00	13	4,28
4												

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

5	2	1,75			1	1,79					3	0,99
6	1	0,88	1	2,38	1	1,79	5	9,62	5	12,50	13	4,28
7	4	3,51	5	11,90	1	1,79			1	2,50	11	3,62
8	2	1,75	2	4,76							4	1,32
9	8	7,02			6	10,71			1	2,50	15	4,93
10	3	2,63	3	7,14	2	3,57	2	3,85	1	2,50	11	3,62
11			3	7,14	4	7,14					7	2,30
12	3	2,63							1	2,50	4	1,32
13	5	4,39	1	2,38	1	1,79	5	9,62			12	3,95
14			3	7,14	1	1,79			1	2,50	5	1,64
15	2	1,75			3	5,36	6	11,54			11	3,62
16	5	4,39			5	8,93	1	1,92			11	3,62
17	6	5,26	1	2,38			1	1,92			8	2,63
18	4	3,51					1	1,92	1	2,50	6	1,97
19	1	0,88									1	0,33
20	8	7,02	3	7,14	2	3,57	10	19,23	3	7,50	26	8,55
21	1	0,88	5	11,90	2	3,57	1	1,92			9	2,96
22			1	2,38			1	1,92	1	2,50	3	0,99
23	7	6,14	1	2,38	2	3,57					10	3,29
24	4	3,51	1	2,38			1	1,92			6	1,97
25	3	2,63			1	1,79			2	5,00	6	1,97
26	4	3,51	2	4,76	2	3,57	1	1,92	1	2,50	10	3,29
27	5	4,39			1	1,79	7	13,46	1	2,50	14	4,61
28	1	0,88	1	2,38	3	5,36	1	1,92	6	15,00	12	3,95
29	2	1,75	1	2,38	5	8,93					8	2,63
30	4	3,51			2	3,57	1	1,92	1	2,50	8	2,63
31	3	2,63	3	7,14			3	5,77			9	2,96
Toplam	114	100,00	42	100,00	56	100,00	52	100,00	40	100,00	304	100,00

Tablo 2’de görüldüğü gibi, bir gün (4 Mart) dışında Mart ayının tüm günlerinde gazetelerde eğitim ile ilgili haberler yer almıştır. Mart ayı boyunca sadece yedi günde her gazetede eğitim ile ilgili haberler yer alırken, 24 günde ise bazılarında eğitim ile ilgili haberler yer almış, bazılarında eğitim ile ilgili herhangi bir habere rastlanmamıştır.

Tablo 3.Eğitim İle İlgili Haberlerin Günlük Ortalamalarına İlişkin Dağılımı

	Hürriyet	Sabah	Sözcü	Posta	Habertürk	Toplam
Aylık Sayı	114	42	56	52	40	304
Günlük Ortalama	3,68	1,35	1,81	1,68	1,29	9,81

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Tablo 3'te görüldüğü gibi, gazetelerin eğitimle ilgili haberlerinin aylık ortalaması 9,81'dir. İlk sırayı 3,68 ortalama ile Hürriyet Gazetesi alırken, ikinci sırayı 1,81 ile Sözcü, üçüncü sırayı 1,68 ile Posta, dördüncü sırayı 1,35 ile Sabah ve son sırayı ise 1,29 ile Habertürk gazeteleri yer almaktadır.

Tablo 4.Eğitim İle İlgili Haberlerin Aylık Dağılımı

Hürriyet		Sabah		Sözcü		Posta		Habertürk		Toplam	
f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	F	%
114	37,50	42	13,82	56	18,42	52	17,11	40	13,16	304	100,00

Tablo 4'te görüldüğü gibi, beş gazetenin eğitimle ilgili aylık toplam haber sayısı 304'tür. Hürriyet Gazetesi %37,50 ile ilk sırayı alırken, Sözcü Gazetesi %18,42 ile ikinci sırayı, Posta Gazetesi %17,11 ile üçüncü sırayı, Sabah Gazetesi %13,82 ile dördüncü sırayı ve Habertürk Gazetesi ise %13,16 ile son sırayı almaktadır.

Tablo 5.Eğitim İle İlgili Haberlerin Gazetelere Göre Hafta İçi ve Hafta Sonuna Göre Dağılımı

	Hürriyet		Sabah		Sözcü		Posta		Habertürk		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	F	%
Hafta İçi	82	34,45	31	13,03	48	20,17	43	18,07	34	14,29	238	100,00
Hafta Sonu	32	48,48	11	16,67	8	12,12	9	13,64	6	9,09	66	100,00

Tablo 5'te görüldüğü gibi, gazetelerin hafta içi eğitimle ilgili haberlerinin toplamı 238 olup hafta sonu eğitimle ilgili haberlerin yaklaşık olarak 3,5 katıdır.

Hafta içi eğitim ile ilgili haber sayısı açısından Hürriyet Gazetesi %34,45 ile ilk sırayı alırken, ikinci sırayı %20,17 ile Sözcü Gazetesi, üçüncü sırayı %18,07 ile Posta Gazetesi, dördüncü sırayı %14,29 ile Habertürk Gazetesi ve son sırayı ise %13,03 ile Sabah Gazetesi almaktadır.

Hafta sonu eğitim ile ilgili haber sayısında Hürriyet Gazetesi %48,48 ile ilk sırayı alırken, ikinci sırayı %16,67 ile Sabah Gazetesi, üçüncü sırayı %13,64 Posta Gazetesi, dördüncü sırayı % 12,12 ile Sözcü Gazetesi ve son sırayı ise %9,09 ile Habertürk Gazetesi almaktadır.

Tablo 6.Eğitim İle İlgili Haberlerin Yer Aldığı Gün Sayısına Göre Dağılımı

Haberler	Hürriyet		Sabah		Sözcü		Posta		Habertürk		Toplam	
	F	%	f	%	f	%	f	%	f	%	F	%
Haber Var	27	25,96	19	18,27	22	21,15	19	18,27	17	16,35	104	100,00
Haber Yok	4	7,84	12	23,53	9	17,65	12	23,53	14	27,45	51	100,00

Tablo 6'da görüldüğü gibi, gazetelerin eğitimle ilgili haberlerinin olduğu gün sayısı toplamı 104 olup olmayan gün sayısının iki katından fazladır.

Eğitimle ilgili haberlerinin olduğu gün sayısı açısından Hürriyet Gazetesi %25,96 ile ilk sırayı alırken, ikinci sırayı %21,15 ile Sözcü Gazetesi, üçüncü sırayı %18,27 oranlarla Sabah ve Posta Gazeteleri, son sırayı ise %16,35 ile Habertürk Gazetesi almaktadır.

Eğitimle ilgili haberlerinin olmadığı gün sayısı açısından Habertürk Gazetesi %27,45 ile ilk sırayı alırken, ikinci sırayı %23,53 oranlarla Sabah ve Posta Gazeteleri, üçüncü sırayı %17,65 ile Sözcü Gazetesi ve son sırayı ise %7,84 ile Hürriyet Gazetesi almaktadır.

Tablo 7.Eğitim İle İlgili Haberlerin Kapladığı Alana Göre Günlük Dağılımı

Günler	Hürriyet		Sabah		Sözcü		Posta		Habertürk		Toplam	
	m ²	%	m ²	%	m ²	%	m ²	%	m ²	%	m ²	%
1	1178,9	5,1	1485,6	3,3	1460,5	10,9	111,9	1,2	1900,3	17,3	5137,1	7,2
2	1856,1	3,0	520,6	4,3	782,0	5,8	201,9	2,1	1313,5	12,0	4774,2	6,7
3	2260,2	2,8			452,1	3,4	72,5	0,7	1247,0	11,4	4031,7	5,6
4												
5	199,6	0,9			168,0	1,3					367,6	0,5
6	188,8	0,8	578,6	4,7	279,5	2,1	1033,4	10,7	1479,3	13,5	3659,5	5,1
7	1237,0	5,4	1142,7	7,8	377,4	2,8			210,3	1,9	2967,3	4,1
8	280,3	1,2	584,2	4,0							864,4	1,2
9	2043,1	3,8			1156,3	3,6			121,8	1,1	3321,2	4,6
10	1176,8	5,1	1435,1	3,0	193,9	1,4	518,0	5,3	1400,0	3,6	2723,8	3,8
11			3093,6	21,2	590,5	5,2					3784,1	5,3
12	941,2	4,1							567,0	5,1	1608,2	2,2
13	319,3	3,5	451,0	3,1	562,5	4,2	953,3	9,8			2786,0	3,9
14			450,3	3,1	37,8	0,7			596,0	5,4	1234,0	1,7
15	373,7	1,6			771,0	5,8	1523,0	15,7			2667,7	3,7
16	701,0	3,0			1373,3	10,2	100,0	1,0			2174,3	3,0
17	1153,4	5,0	260,0	1,8			100,8	1,0			1514,2	2,1
18	1438,9	5,2					347,6	3,6	183,8	1,7	1970,2	2,7
19	205,2	0,9									205,2	0,3
20	1131,7	4,9	924,3	6,3	799,0	6,0	2048,1	21,1	1465,5	4,2	5368,6	7,5
21	57,0	0,3	1104,4	7,6	184,0	1,4	95,2	1,0			1450,5	2,0
22			423,0	2,9			33,0	0,3	57,8	0,6	523,8	0,7
23	1363,8	5,9	379,5	2,6	593,7	4,4					2337,1	3,3
24	500,0	2,2	56,3	0,4			55,1	0,6			511,4	0,9
25	1159,0	5,0			248,4	1,9			258,1	2,4	1665,5	2,3
26	429,3	1,9	385,6	2,6	271,0	2,0	336,6	3,5	329,0	3,0	1751,4	2,4
27	370,0	3,8		0,0	220,5	1,6	1102,9	11,4	57,0	0,5	2250,4	3,1
28	150,0	0,6	575,0	3,9	354,0	2,6	99,8	1,0	1227,8	11,2	2906,6	4,1
29	247,1	1,1	399,8	2,7	1539,4	11,5					2186,3	3,0

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

30	729,0	3,2			335,2	2,5	55,6	0,7	335,3	3,1	1465,1	2,0
31	405,1	1,8	2116,5	14,5			893,6	9,2			3415,2	4,8
Toplam	23105,3	100,0	14565,7	100,0	13399,8	100,0	9692,1	100,0	10959,4	100,0	71722,2	100,0
M²	2,310		1,460		1,340		0,970		1,100		7,170	

Tablo 7’de görüldüğü gibi, bir gün (4 Mart) dışında Mart ayının tüm günlerinde gazetelerde eğitim ile ilgili haberlere alan olarak yer verilmiştir. Mart ayı boyunca sadece yedi günde her gazetede eğitim ile ilgili haberler alan olarak yer alırken, 24 günde ise bazılarında eğitim ile ilgili haberler alan olarak yer almış, bazılarında eğitim ile ilgili herhangi bir habere alan olarak yer verildiğine rastlanmamıştır.

Tablo 8. Eğitim İle İlgili Haberlerin Günlük Alan Ortalamalarına İlişkin Dağılımı

	Hürriyet cm ²	Sabah cm ²	Sözcü cm ²	Posta cm ²	Habertürk cm ²	Toplam cm ²
Aylık Toplam Kapladığı Alan	23105,3	14565,7	13399,8	9692,1	10959,4	71722,2
Günlük Kapladığı Alan Ortalaması	745,3	469,9	432,3	312,6	353,5	2313,6

Tablo 8’de görüldüğü gibi, gazetelerin eğitimle ilgili haberlerinin kapladığı alana ilişkin aylık ortalama 2313,6 cm² dir. İlk sırayı 745,3 cm² alan ortalaması ile Hürriyet Gazetesi alırken, ikinci sırayı 469,9 cm² alan ortalaması ile Sabah Gazetesi, üçüncü sırayı 432,3 cm² alan ortalaması ile Sözcü Gazetesi, dördüncü sırayı 353,5 cm² alan ortalaması ile Habertürk Gazetesi ve son sırayı ise 312,6 cm² alan ortalaması ile Posta Gazetesi almaktadır.

Tablo 9. Eğitim İle İlgili Haberlerin Kapladığı Alana Göre Aylık Dağılımı

Hürriyet		Sabah		Sözcü		Posta		Habertürk		Toplam	
cm ²	%	cm ²	%	cm ²	%	cm ²	%	cm ²	%	cm ²	%
23105,3	32,2	14565,7	20,3	13399,8	18,7	9692,1	13,5	10959,4	15,3	71722,2	100,0

Tablo 9’da görüldüğü gibi, beş gazetenin eğitimle ilgili aylık toplam kapladığı alan 71722,2 cm² dir. Eğitimle ilgili haberlerinin kapladığı alan açısından Hürriyet Gazetesi 23105,3 cm² ile ilk sırayı alırken, Sabah Gazetesi 14565,7 cm² ile ikinci sırayı, Sözcü Gazetesi 13399,8 cm² ile üçüncü sırayı, Habertürk Gazetesi 10959,4 cm² ile dördüncü sırayı ve Posta Gazetesi ise 9692,1 cm² ile son sırayı almaktadır.

Tablo 10. Eğitim İle İlgili Haberlerin Kapladığı Alanın Gazetelere Göre Hafta İçi ve Hafta Sonuna Göre Dağılımı

	Hürriyet		Sabah		Sözcü		Posta		Habertürk		Toplam	
	cm ²	%	cm ²	%	cm ²	%	cm ²	%	cm ²	%	cm ²	%
Hafta İçi	15011,9	28,9	8604,3	16,5	11814,9	22,7	7704,5	14,8	8870,5	17,1	52006,0	100,0
Hafta Sonu	8093,4	41,0	5961,4	30,2	1584,9	3,0	1987,6	10,1	2088,9	10,6	9716,2	100,0

Tablo 10’da görüldüğü gibi, gazetelerin hafta içi eğitimle ilgili haberlerinin kapladığı alan toplamı 52006,0 cm² olup hafta sonu eğitimle ilgili haberlerin kapladığı alanın 2,5 katından fazladır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Hafta içi eğitimle ilgili haberlerinin kapladığı alan açısından Hürriyet Gazetesi 15011,9 cm² ile ilk sırayı alırken, Sözcü Gazetesi 11814,9 cm² ile ikinci sırayı, Habertürk Gazetesi 8870,5 cm² ile üçüncü sırayı, Sabah Gazetesi 8604,3 cm² ile dördüncü sırayı ve Posta Gazetesi ise 7704,5 cm² ile son sırayı almaktadır. Hafta sonu eğitimle ilgili haberlerinin kapladığı alan açısından Hürriyet Gazetesi 8093,4 cm² ile ilk sırayı alırken, Sabah Gazetesi 5961,4 cm² ile ikinci sırayı, Habertürk Gazetesi 2088,9 cm² ile üçüncü sırayı, Posta Gazetesi 1987,6 cm² ile dördüncü sırayı ve Sözcü Gazetesi ise 1584,9 cm² ile son sırayı almaktadır.

Tablo 11.Eğitim İle İlgili Haberlerin İlgili Konulara Göre Aylık Dağılımı

Konular	Haberler	f	%
Eğitim ve Eğitim Sistemi	Liselere geçişte yeni sistem, Türk üniversiteleri mühendislikte önde, nitelikli ve niteliksiz okul seçme tüyoları, ezberci eğitim, devam devamsızlık, öğretim üyesi alımını artırma, uygulamalı eğitim, doçentlik uygulaması, okul dışarıda projesi, dünyanın en iyi öğretmeni, uzaktan eğitim, e-okul, öğrenci merkezli özel okullar, öğretmenlere, öğrenci ve veli tarafından not verilme sistemi, STEAM eğitimi, öğretmen ve öğrencilere yurtdışı eğitim imkânı, okul öncesi eğitimin önemi,	77	25,3
Sınav	ALES, liselere geçişte yeni sistem, YKS, bursluluk sınavı, ücretsiz deneme sınavları, sözleşmeli öğretmen alımında sözlü sınav etkisi, matematik dersi sorunu, sınavlarda düşük başarı,	34	11,2
Şiddet	Öğretmenden öğrenciye dayak, akademisyenden akademisyene şiddet, veliden öğrenciye şiddet, veliden veliye şiddet, veliden öğretmene şiddet	16	5,3
Taciz	İstismara karşı koruyan kurdele eğitimi, okul müdüründen erkek öğrenciye cinsel taciz, Müdür yardımcısından kız öğrenciye cinsel taciz	10	3,3
Eğitsel ve Sosyal Faaliyetler	Yangın ve deprem eğitimi, çevre bilinci için öğrenciler podyumda, satranç turnuvası, başarılı öğrencilere gezi ödülü, şiir okuma yarışması, kitap okuma etkinliği, kod erdem projesi, istiklal marşını güzel okuma yarışması, oyuncagımı üretiyorum etkinliği, gören eller projesi, jandarmadan trafik eğitimi, bilim, sanat, yarışma, gezi, proje	24	7,9
Okuma ve Yazma	Başlatılan kampanyalar ile okuma yazma bilmeyen vatandaşlara eğitim verilmesi	19	6,3
Hukuksal Konular	Tacizci öğretmenin tutuklanması, öğretmenin ihraç edilmesi, Milli eğitimde FETÖ ile mücadele, öğretmenlerden bakanlığa 71.000 dava	10	3,3
Güvenlik	Okuldaki malzemelerin iyi monte edilmemesi, okul çevresinde inşaat yapımı, okul çevresinde zararlı madde satışı, güvenli okul, güvenli eğitim toplantısı, okul servislerinin kurallara uymaması	21	6,9
Ekonomik Konular	Yoksul çocukların eğitim alamaması ve eğitimlerine devam edememesi, kolejde okuyanların sözleşmelere dikkat etmesi	7	2,3

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Diğer Konular	Okul sütü dağıtımı, eğitimde sağlık kapsamında aile hekimliğinde öğrenci kuyruğu, pozitif psikolojinin önemi, öğrencilere kitap dağıtımı, değerler eğitimi projesi, öğrencilere temel yaşam becerilerini kazandırmak için hatıra ormanı oluşturulması, Gaziantep'linin teknik üniversite istemeleri, yeni bilim merkezi üniversitelerde yeni bölüm açılması, okul malzemelerinin öğrenciler tarafından taşınması, orman arazisinin eğitim için kullanılması, ihale mağdurları olan öğrenciler, eğitim kurumunun altına otopark yapımı, her sınıfta bir kuş olsun projesi, köy enstitülerinden ilham alan kolej, öğretmenlerden kan bağı, yeni lise açılması) gibi konulara yer verildiği görülmüştür.	86	28,3
Toplam		304	100,0

Tablo 11’de görüldüğü gibi, gazetelerdeki eğitim ile ilgili haberlere 10 konu başlığı altında yer verilmiştir. İlk sırada %25,3 ile “Eğitim ve Eğitim Sistemi” ile ilgili haberler yer alırken, ikincisi sırada %11,2 ile “Sınav” ile ilgili haberler, üçüncü sırada %7,9 ile “Eğitsel ve Sosyal Faaliyetler” ile ilgili haberler, dördüncü sırada % 6,9 ile “Güvenlik” ile ilgili haberler, beşinci sırada % 6,3 ile “Okuma ve Yazma” ile ilgili haberler, altıncı sırada %5,3 ile “Şiddet” ile ilgili haberler, yedinci sırada % 3,3 oranlarıyla “Taciz ve Hukuksal Konular” ile ilgili haberler ve son sırada ise % 2,3 ile “Ekonomik Konular” ile ilgili haberler yer almaktadır.

Bu ana konuların dışında ”Diğer Konular” başlığı altında yer alan haberlerin oranı ise %28,3’tür.

Tablo 12. Gazetelerde Yer Alan Eğitim İle İlgili Haberlerin Konulara Göre Dağılımı

Tablo 12’de görüldüğü gibi, “Eğitim ve Eğitim Sistemi” konusu ile ilgili eğitim haberleri açısından, Hürriyet Gazetesi %29,9 ile ilk sırayı alırken, Sözcü Gazetesi % 23,4 ile ikinci sırayı, Posta Gazetesi % 19,5 ile üçüncü sırayı, Sabah Gazetesi %14,3 ile dördüncü sırayı ve Habertürk Gazetesi ise %13,0 ile son sırayı almaktadır.

“Sınav” konusu ile ilgili eğitim haberleri açısından, Hürriyet Gazetesi ve Habertürk Gazetesi % 32,4 oranları ile ilk sırayı alırken, Sabah Gazetesi % 17,6 ile ikinci sırayı, Posta Gazetesi %14,7 ile üçüncü sırayı ve Sözcü Gazetesi ise %2,9 ile son sırayı almaktadır.

“Şiddet” konusu ile ilgili eğitim haberleri açısından, Hürriyet Gazetesi % 37,5 ile ilk sırayı alırken, Habertürk Gazetesi % 25,0 ile ikinci sırayı, Sözcü Gazetesi % 18,8 ile üçüncü sırayı, Posta Gazetesi %12,5 ile dördüncü sırayı ve Sabah Gazetesi ise % 6,3 ile son sırayı almaktadır.

“Taciz” konusu ile ilgili eğitim haberleri açısından, Hürriyet Gazetesi % 40,0 ile ilk sırayı alırken, Posta Gazetesi % 30,0 ile ikinci sırayı, Sözcü Gazetesi % 20,0 ile üçüncü sırayı, Sabah Gazetesi % 10,0 ile dördüncü sırayı ve Habertürk Gazetesi ise hiç yer vermeyerek son sırayı almaktadır.

“Eğitsel ve Sosyal Faaliyetler” konusu ile ilgili eğitim haberleri açısından, Hürriyet Gazetesi % 66,7 ile ilk sırayı alırken, Posta Gazetesi % 20,8 ile ikinci sırayı, Sözcü Gazetesi % 8,3 ile üçüncü sırayı, Sabah Gazetesi % 4,2 ile dördüncü sırayı ve Habertürk Gazetesi ise hiç yer vermeyerek son sırayı almaktadır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

“Okuma ve Yazma” konusu ile ilgili eğitim haberleri açısından, Sabah Gazetesi % 47,4 ile ilk sırayı alırken, Hürriyet Gazetesi % 31,6 ile ikinci sırayı, Posta Gazetesi % 10,5 ile üçüncü sırayı, ve Sözcü Gazetesi ve Habertürk Gazetesi ise %5,3 oranları ile son sırayı almaktadır.

“Hukuksal Konular” konusu ile ilgili eğitim haberleri açısından Sözcü Gazetesi % 60 ile ilk sırayı alırken, Hürriyet Gazetesi, Sabah Gazetesi, Posta Gazetesi ve Habertürk Gazetesi ise % 10 oranları ile son sırayı almaktadır.

“Güvenlik” konusu ile ilgili eğitim haberleri açısından, Hürriyet Gazetesi, Sabah Gazetesi ve Habertürk Gazetesi % 23,8 oranları ile ilk sırayı alırken, Sözcü Gazetesi % 19,0 ile ikinci sırayı ve Posta Gazetesi ise % 9,5 ile son sırayı almaktadır.

“Ekonomik Konular” konusu ile ilgili eğitim haberleri açısından, Hürriyet Gazetesi % 42,9 ile ilk sırayı alırken, Sözcü Gazetesi % 28,6 ile ikinci sırayı, Sabah Gazetesi ve Habertürk Gazetesi % 14,3 oranlarıyla üçüncü sırayı ve Posta Gazetesi ise hiç yer vermeyerek son sırayı almaktadır.

“Diğer Konular” konusu ile ilgili eğitim haberleri açısından, Hürriyet Gazetesi % 45,3 ile ilk sırayı alırken, Sözcü Gazetesi ve Posta Gazetesi % 19,8 ile ikinci sırayı, Habertürk Gazetesi % 8,1 ile üçüncü sırayı ve Sabah Gazetesi ise % 7,0 ile son sırayı almaktadır.

Tablo 13.Eğitim İle İlgili Haberlerin Yer Aldığı Gazete Sayfalarına İlişkin Dağılımı

Gazeteler	Konular																				
	Eğitim ve Sınav		Şiddet		Taciz		Eğitsel ve Etik		Okuma ve Yazma		Hukuksal		Güvenlik		Ekonomik		Diğer Konular		Toplam		
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	
Hürriyet	23	29,9	11	32,4	6	37,5	4	40,0	16	66,7	6	31,6	1	10	5	23,8	42,9	39	45,3	114	37,50
Sabah	11	14,3	6	17,6	1	6,3	1	10,0	1	4,2	9	47,4	1	10	5	23,8	14,3	6	7,0	42	13,82
Sözcü	18	23,4	1	2,9	3	18,8	2	20,0	2	8,3	1	5,3	6	60	4	19,0	28,6	17	19,8	56	18,42
Posta	15	19,5	5	14,7	2	12,5	3	30,0	5	20,8	2	10,5	1	10	2	9,5	10,0	17	19,8	52	17,11
Habertürk	10	13,0	11	32,4	4	25,0	0	0,0	0	0,0	1	5,3	1	10	5	23,8	14,3	7	8,1	40	13,16
Toplam	77	100,0	34	100,0	16	100,0	10	100,0	24	100,0	19	100,0	10	100,0	21	100,0	86	100,0	304	100,0	
Sayfa No	Hürriyet		Sabah		Sözcü		Posta		Habertürk		Toplam										
	Gazete	Ek	Gazete	Ek	Gazete	Ek	Gazete	Ek	Gazete	Ek	f	%									
1	1	4					3	5			13	4,28									
2		23	1	1	1						26	8,55									
3	6	6	3		5		1	4	1	4	30	9,87									

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

4		2	3				1		4		10	3,29
5	2	14	2		1		1		3		23	7,57
6	5		4	1	19		9		5		43	14,14
7	32	2	2	1	1		5		11		54	17,76
8	6			1			5	1			13	4,28
9	4				2		2				8	2,63
10			1		4						5	1,64
11					1				1		2	0,66
12					5		6				11	3,62
13			1		3						4	1,32
14			1		6						7	2,30
15			1				12				13	4,28
16									1		1	0,33
17	3		7								10	3,29
18									3		3	0,99
19	2		4						8		14	4,61
20			6		4						10	3,29
21			1								1	0,33
22												0,00
23	1										1	0,33
24												0,00
25												0,00
26												0,00
27												0,00
28												0,00
29												0,00
30			1								1	0,33
31												0,00
Diğer	1										1	0,33
Toplam	63	51	38	4	52	4	50	2	40	0	304	100,00

Tablo 13'te görüldüğü gibi, eğitim ile ilgili haberler gazetelerin çoğunlukla ilk 5 sayfasından yer almamaktadır. İlk üç sırada ise, %17,76 ile 7.sayfa ilk sırayı alırken, %14,14 ile 6.sayfa ikinci sırayı ve %9,87 ile 3.sayfa üçüncü sırayı almaktadır.

Gazeteler ekleri ile birlikte tek tek incelendiğinde, Hürriyet Gazetesinin eğitimle ilgili haberlerinin yarısından fazlası (34) 7.sayfasında yer alırken, Sözcü Gazetesinin eğitimle ilgili haberlerinin üçte birinden fazlası (19) 6.sayfasında, Habertürk Gazetesinin eğitimle ilgili haberlerinin dörtte birinden fazlası (11) 7.sayfasında, Posta Gazetesinin eğitimle ilgili haberlerinin dörtte birine yakını (12) 15.sayfasında ve Sabah Gazetesinin eğitimle ilgili haberlerinin altıda birden fazlası (6) 20.sayfasında yer almaktadır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Tablo 14. Eğitim İle İlgili Haberlerin Gazete ve Eklerine Göre Dağılımı

	Hürriyet		Sabah		Sözcü		Posta		Habertürk		Toplam	
	F	%	f	%	f	%	f	%	f	%	F	%
Gazete	63	25,93	38	15,64	52	21,40	50	20,58	40	16,46	243	100,00
Gazete Eki	51	83,61	4	6,56	4	6,56	2	3,28	0	00,00	61	100,00

Tablo 14’te görüldüğü gibi, gazete sayfalarında yer alan eğitimle ilgili haberlerin toplamı 243 olup gazete eki sayfalarında yer alan haberlerin toplamı ise 61’dir.

Gazete sayfalarında eğitim ile ilgili haber açısından Hürriyet Gazetesi %25,93 ile ilk sırayı alırken, ikinci sırayı %21,40 ile Sözcü Gazetesi, üçüncü sırayı % 20,58 ile Posta Gazetesi, dördüncü sırayı %16,46 ile Habertürk Gazetesi ve son sırayı ise %15,64 ile Sabah Gazetesi almaktadır.

Gazete eki sayfalarında eğitim ile ilgili haber açısından Hürriyet Gazetesi % 83,61 ile ilk sırayı alırken, ikinci sırayı % 6,56 oranlarıyla Sabah Gazetesi ve Sözcü Gazetesi, üçüncü sırayı % 3,28 ile Posta Gazetesi, ve son sırayı ise hiç yer vermeyerek Habertürk Gazetesi almaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Araştırmada elde edilen bulgulardan hareketle ulaşılan sonuçlar ve bu sonuçlara ilişkin öneriler şu şekilde ifade edilebilir:

Gazetelerde eğitimle ilgili haberlere yer verilmekle beraber, haberlerin her gün yer alma sayısı açısından gazeteler arasında farklılıklar gözlenmiştir. Bu durum gazetelerin eğitim politikaları ile ilgili olduğu şeklinde değerlendirilebilir. Toplumun ve bireylerin doğrudan veya dolaylı olarak en çok ilgili olduğu eğitim alanında, gazetelerin ihtiyaçlar doğrultusunda haberlere daha fazla yer vermelerinin önemli olduğu söylenebilir.

Gazetelerin hafta sonundan çok, hafta içinde eğitim ile ilgili haberlere yer verdikleri sonucu, mesai ve tatil günleri ile ilgili bir durumdan kaynaklandığı şeklinde yorumlanabilir. Ancak toplumun gözü ve kulağı hükmünde olan gazetelerin hafta sonu, hafta içi ayırımını yapmadan gerektiği kadar eğitim haberlerine yer vermelerinin bir ihtiyaç olduğu söylenebilir.

Gazetelerde eğitim ile ilgili haberlerin kapladığı alanın az olması ve bu konuda da en çok satan ulusal beş gazete arasında farklılıkların mevcut olması sonucunun elde edilmesi, ulusal gazetelerin özellikle de en çok satanlarının görsel basının bir gereği olarak gerekli duyarlılığı göstermeleri beklenmektedir.

Gazetelerde yer alan eğitim ile ilgili haberlerin belirgin bir şekilde başta “Eğitim ve Eğitim Sistemi” olmak üzere “Sınav”, “Eğitsel ve Sosyal Faaliyetler” ve “Okuma ve Yazma” ile ilgili olması, gazetelerin Türk Eğitim Sistemi’ndeki gelişmelere ilişkin duyarlılığı şeklinde değerlendirilebildiği gibi başta “Güvenlik” olmak üzere, “Şiddet” ve “Taciz” gibi konularla ilgili haberlerin oranlarının da azımsanmayacak oranda olması, gazetelerin Türk Eğitim Sistemi’ndeki sorunlara ilişkin duyarlılığı şeklinde değerlendirilebilir.

Eğitim ile ilgili haberlerin konulara göre dağılımında gazeteler arasındaki farklılıklar, gazetelerin izlediği eğitim politikaları ile ilgili olduğu gibi, gazetelerin haber yapacak ve değerlendirecek yeteri kadar personele sahip olup olmama durumu ile de ilgili olabilir. Bu sonuçtan hareketle, özellikle en çok

satan ulusal gazetelerin toplumun yararına olabilecek eğitim ile ilgili hiçbir haberi göz ardı etmeleri ve bunun için gerekli personele sahip olmayı sağlamaları önem arz etmektedir.

Eğitim ile ilgili haberlerin gazetelerin ilk sayfalarından çok diğer sayfalarında yer alması, bireylerin bilgilendirilmesinde ve kanaat sahibi olmasında önemli etkiye sahip olan özellikle en çok satan ulusal gazeteler açısından gözden geçirilmesi gereken önemli bir durumdur. Türkiye gibi, eğitim sürecinde büyük genç nüfusa sahip olan bir ülkede ulusal gazetelerin özellikle de en çok satanların, eğitim ile ilgili haberlere ayrı bir önem verme anlamını taşıyan ilk sayfalarında daha çok yer vermeleri gerekli bir durum olarak değerlendirilmektedir.

Kaynakça

Altun Akbaba, S. ve Kirkit, G. (2005). Okul yöneticilerinin basındaki imajı. Kuram ve Uygulamada Eğitim

Yönetimi, 41/41, 25-46.

Arslan, A. (2006). Medyanın birey, toplum ve kültür üzerine etkileri. Journal of Human Sciences. 1/1, 1-

12.

Bayram, F. (2008). Gazete okurlarının okuma motivasyonları ve doyumları üzerine bir kullanımlar ve

doyumlar araştırması. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 8/1, 321-336.

Berkant, H. G. ve Cömert, M. (2013). Günlük gazetelerdeki eğitimle ilgili haberlerin incelenmesi.

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3/2, 25-44.

Erkılıç, T. A. (2007). Eğitimle ilgili yazıların Eskişehir yerel gazetelerinde dağılımı. Eskişehir Osmangazi

Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8/2, 157-172.

Kızıldağ, S. (2001).Pop müzikten popüler kültüre medya çocukları. İstanbul: Şehir Yayınları.

Nalçaoğlu, H. (2003).Medya ve toplum. İstanbul: İletişim Vakfı Yayınları.

Taşdemir, A. ve Kuş, Z. (2011). Yenilenen ilköğretim programı ile ilgili ulusal gazetelerde yayınlanan haberlerin içerik analizi. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 11/1, 155-177.

Terkan, B. (2003). Yazılı basında kadın imajı. Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, 2/4,

149-167.

Ünlüer, G. ve Yaşar, Ş. (2012). Sosyal bilgiler dersinde gazete kullanımına ilişkin öğrenci

görüşleri. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13/1, 43-57

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (8. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

ANADOLU TÜRKLÜĞÜNDE KADIN HAKKINDA BİR ARAŞTIRMA

Ferhan ÇINAR

Bilge Tam Gelişim

Öz

Türkler, Malazgirt Savaşı sonrasında ilerleyişlerini sürdürerek Anadolu'ya yerleşmişlerdir. Türk kadını bu süreçte, eskiden beri sürdürdüğü aile müessesesini kurmak, korumak, nesilleri yetiştirmek gibi görevleri yerine getirmenin yanında; topluma liderlik yapmış, devlet yönetimine ve önemli kararlara katılmış, zaman zaman devletlerin birleşmesine katkı sağlamış, çoğunlukla da sanat ve hayır işlerine kendilerini vakfedip, toplumun içinde yer bulmuşlardır.

Hayme Ana, Mal Hatun, Devlet Şah Hatun, Fatma Bacı ve Kadınaneler gibi her biri araştırılmayı hak eden şahsiyetler, “Anadolu Türklüğünde Kadın” başlıklı incelemenin çıkış noktası olmuştur. Türklerin Anadolu'ya yerleşmeleri araştırılırken, toplumun yarısını oluşturan kadınların ihmal edilmesi düşünülemez.

Bu bildiriye Türklerin Anadolu'ya yerleşme sürecindeki kadınların rolü hakkındaki bölük pörçük bilgilerin bir araya getirilmesi ve tarih metodolojisine göre değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Anadolu, Türkler, Kadın, Devlet, Vatan.

A RESEARCH ON WOMEN IN ANATOLIAN TURKISNESS

1101

Abstract

The Turks settled in Anatolia by continuing to move along after the Battle of Malazgirt.

In this process, Turkish women have lead the society, taken part in the state administration and participated in important decisions, occasionally contributed to unification of states and often obtained a place in the society by devoting themselves to arts and charities in addition to fulfilling the longstanding duties of establishing and maintaining of the family institution and raising generations.

The women who deserve to be investigated such as Hayme Ana, Mal Hatun, Devlet Şah Hatun, Fatma Bacı and Kadınaneler, have been the starting point of the examination titled “Women in Anatolian Turks”. While investigating the settlement of Turks to Anatolia, to neglect the women constituting of the half of the society is unthinkable.

The aim of this paper is to gather the pieces of information about the role of the women during the process of the settlement of Turks to Anatolia and to evaluate them according to the methodology of history.

Keywords: Anatolia, Turks, Women, State, Homeland

Giriş

Coğrafi ve stratejik konumu nedeniyle tarihte birçok medeniyetin hâkim olduğu Anadolu'daki ilk Türk izleri, Hunlara aittir. Fakat Hunlar geldikleri yoldan yurtlarına geri dönmüşlerdir. Anadolu'ya girip geri dönen diğer Türk Halkı ise Sabarlar'dır. Bu iki halkın dışında Anadolu topraklarında iz bırakanlar, VII. Yüzyılda Kafkaslar üzerinden gelip Bizans üzerine sürekli akınlar yapan ve Anadolu'daki Arap

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ALANYA

Emirlikleri'ni yıkan Hazarlardır.¹ Türkler farklı dönemlerde yaptıkları bu seferler sonucunda askeri ve kültürel faaliyetlerle Anadolu'da önemli izler bırakmışlardır. Ancak bu seferler, iskân amacı taşımamaktadır. İlk Anavatan'dan binlerce kilometre uzakta yeni bir vatan edinme düşüncesiyle Anadolu'ya doğru sefer düzenleyenler ise Oğuzlardır.²

Oğuzlar, X. yüzyılın başlarında Sır-Derya Boyları ve kuzeyindeki bozkırlarda hayvancılık yaparak konar-göçer³ bir yaşam sürmekteydiler.⁴ Oğuzların X. Asırda kurdukları devlet, komşu devletler ve Maveraün-nehr'in yerli halkıyla yaptıkları mücadele, Kıpçakların kuzeyden baskısı ve iç çekişmeler nedeniyle yıkılmış ve bir grup, Karadeniz'in kuzeyinden batıya, diğer grup ise güneyden Cend'e gelerek Horasan'a yerleşerek İslamiyet'i kabul etmişlerdir.⁵ 1018 yılında Çağrı Bey 3000 süvari ile birlikte Anadolu'ya uzun bir keşif seferi yaptı.⁶ Döndüğünde ise "bu ülkede bize karşı koyacak herhangi bir kuvvete rastlamadım." diyerek, Anadolu'nun kendileri için vatan olabileceğini ifade etmiştir. 1040 yılında Tuğrul ve Çağrı Beyler önderliğinde Gazneliler'e karşı kazanılan Dandanakan Zaferinden⁷ sonra Selçuklu Devleti kuruldu, başına Tuğrul Bey geçti.⁸ Tuğrul Bey adil, cesaretli, alçak gönüllü ve merhametli bir komutan olarak, girdiği Anadolu'da vatan kurma eyleminin öncüsü olmuş bir hükümdardır. Güçlü kişiliğiyle, ordusu sayesinde Büyük Selçuklu Devleti'nin yoluna devam etmesini sağlamıştır.⁹

26 Ağustos 1071 tarihinde Sultan Alparslan, 200.000 kişilik, kalabalık bir orduya sahip Bizans İmparatoru Romen Diogene'i Van Gölünün kuzeyindeki Malazgirt Ovasında 40.000 askeri ile karşılamıştı. Sayıları beş kat daha fazla olan düşmana karşı uyguladıkları savaş taktiği neticesinde, İmparator Romen Diogene'in esir düşmesiyle zafer kazanılmış ve Anadolu'nun kapıları Türkler için ardına kadar açılmıştır.¹⁰

Bu döneme kadar Bizans hâkimiyetinde olan Anadolu'da Müslüman Araplarla yapılan muharebeler ve devletin baskıcı ve kötü yönetimi yüzünden yaşanan göçlerle nüfus azalmış, fakirleşmiş, birçok yerleşim bölgesi de harabeye dönmüş vaziyetteydi. Malazgirt Zaferinden itibaren XIV. yüzyıla kadar devam eden göçlerle sayılarına dair kesin bir bilgi olmamakla beraber tahminlerin üzerinde Türkmenler'in Anadolu'ya geldikleri¹¹ bilinmektedir. Bu Türkmenler, Bizans köylülerinin boşalttığı bölgelere yerleşmişlerdir.¹² Selçuklu Türkleri, Sultan Alparslan'ın "Gidin, alın, sizin olsun"¹³ gibi özetlenebilecek yönlendirmeleri ve Anadolu'daki ortamın uygun hale gelmiş olmasıyla kısa sürede ayak basmadık yer bırakmamış, Adalar Denizi ve Marmara Sahillerine kadar ilerlemişlerdi. Kutalmışoğlu

¹ Abdullah Kaya, "Başlangıcından 1071'e Kadar Türkler'in Anadolu'ya Akınları Hakkında Bir Değerlendirme", *Ekev Akademi Dergisi*, XVIII, nr.59, Bahar 2014, ss.213-214.

² Mehmet A. Köymen, "Selçuklular ve Anadolu'nun Türkleşmesi Meselesi", *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi, Arşiv*, nr.1, 1986, s.35.

³ M. Abdülhaluk Çay, *Anadolu'da Türk Damgası*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1983, s.2.

⁴ İlhan Şahin, "Anadolu'da Oğuzlar", *Türkler*, VI, Ankara 2012, s.246.

⁵ Turan Akkoyun, "Tarihin Bütünlüğü İçinde Türk Nüfusunun Hareketliliğine Genel Bakış", *Türkoloji Üzerine Araştırmalar*, nr.3, Afyonkarahisar Eylül 2012, s.125.

⁶ Mustafa Kafalı, "Anadolu'nun fethi ve Türkleşmesi", *Türkler*, VI, Ankara 2012, s.178.

⁷ Hüseyin Nihal Atsız, "Çağrı Bey", *Orkun*, nr.9, Ekim 1962.

⁸ Şahin, a.g.m., s.247.

⁹ Turan Akkoyun, "Tuğrul-ı Buzurg", *Tarih ve Düşünce Dergisi*, nr.35, Ocak 2003, s.57.

¹⁰ Kafalı, a.g.m., s.181.

¹¹ Şahin, a.g.m., s.247.

¹² Mehmet Şeker, "Anadolu'nun Türk Vatanı Haline Gelmesi", *Türkler*, VI, Ankara 2002, s.270.

¹³ Claude Cohen, "İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı", *Türkler*, VI, Ankara 2002, s.212.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Süleyman Şah 1075 yılında İznik'i fethetmiş ve bu tarihte kurulan Türkiye Selçuklu Devleti'ne(1075-1308) başkent yapmıştı.¹⁴

Balkanlar'daki Normand istilası karşısında Türkler'in desteğine ihtiyaç duyan Bizans İmparatoru, 1091'de Süleyman Şah'la muahede imzalamış, böylece Süleyman Şah'ın Anadolu'daki fiili hâkimiyeti hukuken de tanınmıştır.¹⁵ Süleyman Şah, Türk boylarının Anadolu'nun iç kesimlerinde iskân ettirilmesini sistemli bir şekilde yürütmüş, kısa zamanda büyük Türkmen kitlelerini yerleştirerek Anadolu'nun Türkleşmesi ve vatan halini almasını sağlamaya başlamıştır.¹⁶

Anadolu'nun Türkleşmesinde Selçuklulardan ayrı, Malazgirt'ten hemen önce ve sonra bu bölgede kurulan Türk Beyliklerinin de önemli katkıları olmuştur. Bu Beyliklerin kumandanları Selçuklulara çok hizmet etmişlerdir. Bunlardan Malazgirt Savaşına katılan Mengücek Ahmet Gazi'nin Beyliği uzun süre Selçuklulara tabi olmuştur.¹⁷

1096'da Avrupa'dan Anadolu'ya başlayan Haçlı Seferleri nedeniyle başkent, Konya'ya nakledilmek zorunda kalmış, akınlar durdurularak İç Anadolu'da toparlanma gerçekleşmiştir.¹⁸ I, II ve III. Haçlı Seferleriyle Kudüs'e geçmeyi amaçlayan yüzbinler, Anadolu topraklarında Selçuklu Devletiyle uzun süreler muharebe halinde kalmışlar bu sebeple de Anadolu'nun tamamen Türkleşmesi gecikmiştir.¹⁹ Malazgirt Zaferi'nden bir asır sonra Bizans İmparatoru Manuel ile Sultan II. Kılıç Arslan arasında gerçekleşen Miryokefalon Savaşı, Anadolu'nun Türkleşme sürecinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Haçlı Seferleri ve Bizans'ın Danişmendliler'le yaptıkları ittifak neticesinde zayıfladığı düşünülen Selçuklu Devletini Anadolu'dan yok etmeye yönelik bu saldırı, Türkler' in Anadolu'daki varlıklarını bugünlere kadar taşıyacağına bir belgesi olmuştur. Anadolu'nun kapılarını açması konusunda Malazgirt ne kadar önemliyse, Türk varlığının devamı konusunda da Miryokefalon o kadar önemlidir. Bu zaferden sonra Türkler için Anadolu'da kalıcı eserler bırakacakları ve Sultan Alaeddin Keykubat ile birlikte altın çağını yaşayacakları zaman başlamıştır.²⁰

Türkler kuzeyde Sinop, güneyde Alanya'nın fethiyle Deniz Kuvveti olmuşlar tersane ve limanların imar ve inşasına da başlamışlardı. 1258 yılında Moğolların fiilen Anadolu'ya girmeleri Selçuklu Devletini zaafa düşürse de Uçbeylerinin Batı Anadolu ve Marmara'ya doğru fetihler gerçekleştirmeleriyle Beylikler dönemi başlamıştır. Miryokefalon'la korunan Türk varlığı Anadolu'nun Türkler için ikinci Anavatan olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır.

AİLEDE VE TOPLUMDA KADIN

Türk Kültüründe kadın ve aile olgusundan M.Ö. 2000 yıllarından itibaren bahsetmek mümkündür. Türklerin Sümerlerle dil bakımından ilgili²¹ olduğu düşünüldüğünde, Gılgamış Destanı ve Orhun-Yenisey Yazıtlarında sözü geçen Türk Kültüründeki aile konularının, ortak kelimeler etrafında toplandığı görülmektedir. Baba, anne ve çocukları birbirine bağlayan şeyin sevgi olduğu ve aile kimliğinin akrabalarla zenginleştiği, evlenme, eş, koca, kardeş, kutsal kadın, damat, güvey, soy, aile,

¹⁴ Şeker, *a.g.m.* , s.270.

¹⁵ Şeker, *a.g.m.* , s.271.

¹⁶ Mehmet Şeker, *Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı, Ötüken Neşriyat*, İstanbul Kasım 2011, s.84

¹⁷ Şeker, *a.g.e.* , s.70.

¹⁸ Kafalı, *a.g.m.* , 182.

¹⁹ Ay, *yer.*

²⁰ Abdullah Çay, *Anadolu'nun Türkleşmesinde Dönüm Noktası Sultan II. Kılıç Arslan Ve Karamıkbeli (Miryokephalon) Zaferi (17 Eylül 1176)*, Orkun Yayınları, İstanbul 1984, ss.142-143.

²¹ Bilgehan Atsız Gökdağ, "Orta Doğudaki Türk Varlığı", *Yeni Türkiye*, nr.82, Ankara 2016, s.151.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

tören gibi kavramlarla anlatılmaktadır.²² Aileye verilen önem, eşit olarak aile bireylerine de verilmektedir. Türk Kültüründe, ailede erkekten sonra ikinci temel direk olan ve erkek akrabalarından önde tutulan kadın erkekle eşit görülmüştür. Erkek ve kadının yan yana sembolleştirilerek yontulan heykellerinin bulunması, buna bir belge niteliğindedir.²³ Oğuz Kağan, Manas Destanı ve Orhun Kitabelerinde bu durumla ilgili anlatılar görmek mümkündür.²⁴ Sıradan bir ailedeki kadın da, Bey ailesindeki kadın da ailenin erkekten sonraki temel direği²⁵ sayılmış, değer verilmiş ve asırlar boyunca bu özelliğini devam ettirmiştir.

Türk Destan ve Efsanelerinde(Yaratılış, Uygur Destanı, Altay Efsanesi) kadın, nurani bir varlıkta yaratılan, kutsal, yüksek şeref ve itibar sahibi, önünde saygı ile eğilmeye değer, erkeğin tamamlayıcısı olarak tasvir edilmiştir.²⁶ Sanat eserlerinden de takip edilebildiği gibi Selçuklu dönemindeki kadının sosyal statüsü oldukça yüksekti.²⁷ Hâlbuki aynı çağlarda birçok medeniyette kadına, şeytan gözüyle bakılmakta ve erkekler için değeri en aşağıda görülmekteydi.²⁸

Türk geleneğinde anne, babadan sonra aileyi temsil eden ikinci kişidir. Babanın mirası anneye de kalır. Kadın kendi malını tasarruf hakkına sahiptir.²⁹ Hane içinde ekonomik özgürlüğe sahip olduğu için eli açıktır. Bu durum aile içindeki statüsüyle ilgilidir.³⁰ Ayrıca Oğuz Kağan ve Dede Korkut Destanında, kadınların sosyal statülerinin yüksekliğinden ve kadına verilen değerden dolayı erkeklerin tek eşliliği benimsediklerinden bahsedilmektedir.³¹

Türk Kadınlarının görünüşleri ve yüksek ahlakları ile ilgili yabancı seyyahlardan XII. Yüzyılda yaşamış olan Buckingham “Türkmen kadınları gerçekten güzeldirler. Hiç biri peçe takmazlar. Yüzleri ve bedenleri hoş görünüşlüdür. Boyalarla yüzlerini çirkinleştirmezler. Bunlara ilave olarak alımlı, son derece temiz ve iyi giyinişlidir.” derken, XI. Yüzyılda yaşayan Gerdizi de “Malumdur ki Türk Kadınları çok namuslu³² olurlar.” demiştir.³³

Türklerde kadının başlıca iki özelliğinden birisi “kahramanlık”tır. Türk kadını erkeğiyle beraber ok atıyor, ata biniyor³⁴ ve gerektiğinde savaflara katılıyordu.³⁵ Kadınlar devlet yönetiminde de bulunup önemli belgelere imza atıyor, önemli kararlarda mutlaka bulunuyordu. Öyle ki, hatunlardan Devlet

²² Orhan Türkdoğan, “Türk Ailesinin Genel Yapısı”,*Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, I, Ankara Aralık 1992, s.24.

²³ Türkdoğan, *a.g.m.* , s.40.

²⁴ Burhan Göksel, *Çağlar Boyunca Türk Kadını ve Atatürk*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993, s.105.

²⁵ Refik Turan, Güray Kırpık, “Selçuklu Dönemi Türklerde Sosyal ve Ekonomik Hayat”, *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 01.01.2007, s.20.

²⁶ Necdet Sevinç, *Eski Türklerde Kadın ve Aile*, İstanbul 1987, ss.11-12.

²⁷ Başak Burcu Tekin, “Selçuklu Kültüründe Kadının Konumu: Sanat Eserlerinden Hareketle Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme”,*Turkish Studies, İnternatipnal Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, volüme.9/10, Fall 2014, s.99

²⁸ Rukiye Akkaya Kia, “Atina’deki Demokrasiden Orta Çağ’a Kadının Dünyası ve Kadın Filozoflar”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, LXXIII, nr.1, Ocak 2015, s.15.

²⁹ Turan Akkoyun, “Türklerin İslamiyet’i Kabulü ve Devlet Yönetimindeki Etkileri”, *Türkoloji Üzerine Araştırmalar*,nr.7, Ekim 2013, s.11.

³⁰ Tekin, *a.g.m.* , s.999.

³¹ Türkdoğan, *a.g.m.* , s.32.

³² Dipnot: Türklerde ahlaksızlığa işaret eden fahişe, zina gibi kelimelere rastlanmaz. Bunların sonraki çağlarda Arapça ve Farsçadan geçmiş olması, dillerin oluştuğu çağlarda bile Türklerin mükemmel bir ahlak anlayışı olduğunu göstermektedir. Bk. Sevinç, *a.g.e.* , s.67.

³³ Faruk Sümer, “Türkmen Kadınları Hakkında Notlar”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, III, nr.31-36, İstanbul 1989, s.4.

³⁴ Dipnot: Bay Bican’ın kızı Banu Çiçek ile Bay Büre’nin oğlu Beyrek birlikte ok atmış, ata binmiş hatta güreşmişlerdir. Türkler savaşçı bir millet olduğundan kadında öne çıkan vasıf alp tipi kadındır. Bk. Sevinç, *a.g.e.* , s.20.

³⁵ Ay. yer.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Başkanlığı ya da naiplik yapanlar dahi vardır. Fermanlar ve emirnameler, “Hakan ve Hatun buyuruyor ki” diye açıklanırdı.³⁶ Kadına Bilge Hatun ve Türkan(Terken) diye sıfatlar da verilmiştir.³⁷ Türk kadınının diğer önemli özelliği ise, Analık vasfıdır. Kutsallık atfedilmiş olan kadından, ana olduktan sonra beklenen; tüm bilgi ve becerilerini çocuklarına öğretmesinin yanında Türk Milletinin sahip olduğu dürüstlük, ahlak, erdem ve cesaret gibi meziyetleri de eğitim yoluyla çocuklarına aktarmasıdır. Türkler göçler nedeniyle sürekli olarak coğrafya değiştirip, farklı medeniyetlerden etkilenmiş ve göç yollarında büyük zorluklarla mücadele etmiş olmalarına rağmen bu önemli vasıflarını kaybetmemişlerdir. Bu da aile içindeki bağlılığın ve eğitimin güçlü oluşundan kaynaklanmaktadır. Okul benzeri bir yapı olmadığından ailede sürekli bir eğitim söz konusu olmuştur.³⁸ Bunun içindir ki, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda büyük emeği olan Hayme Ana'ya “Devlet Ana” denilmiş yani analık vasfı ön plana çıkarılmıştır.

Türklerin İslamiyet'i kolaylıkla kabullenmelerinde etkili olan şey de yaşayış biçimlerinin, ahlaki vasıflarının, aile, kadın ve çocuklara verilen değerın İslamiyet'le benzerlik göstermesidir. Türk anlayışını İslami telakkilerle sentezleyen Kutadgu Bilig'de Balasagun'lu Yusuf, aile içi düzenden, eğitim ve kadının rolünden bahsetmektedir. İslam Medeniyetinden etkilenen Türkler, beraberlerinde getirdikleri destanlar, Dede Korkut hikâyeleri ve Oğuznameler'le bezeli kültürlerini İslam'la süsleyerek yepyeni bir Türk-İslam Kültürü oluşturdular. Anadolu'nun ikliminde aile ve toplum eğitimine bu kültürün ışığı altında yeni bir yön verdiler.³⁹ Aile boyları, boylar da budunu oluşturduğundan aile müessesesinin köklü ve sağlam olması, boy ve budunun sağlam olmasına sebep olmaktadır. Anadolu Selçuklularında aile içinde otorite erkekte olmakla beraber, kadın da nüfuz ve hak sahibidir. Kaşgarlı Mahmud'a göre kadın evde gündelik işleri olan ip eğirmek, un elemek, çocuklarının bakım ve beslenmeleriyle meşgul olmanın yanında, süslenmekle de ilgilenmektedir.⁴⁰ Kadının yaptığı gündelik işlerde evin diğer fertleri hatta komşular da birbirine yardım etmektedir.⁴¹ Gündelik işlerinin dışında Türk Kadını, hanedan mensubu olanlar da dâhil olmak üzere el işleriyle meşgul olmakta ve boşa zaman geçirmemektedirler.⁴²

XIV. yüzyılda yaşayan İbn-i Battuta lakabıyla meşhur gezginin seyahatnamesinde Anadolu (Bilad-i Rum)'daki kadınlar hakkında yazdıkları, o dönemi tahlil etmemizde bize ışık tutmaktadır. “Dünyanın en güzel memleketi” diye söz ettiği Anadolu'da kadın ve erkeklerden gördüğü yardımları, temiz kıyafetli güzel insanları, bolluk bereket içinde yaşadıklarını ve nefis yemekler pişirerek misafirlerini çok iyi ağırladıklarını anlatmaktadır. Ayrıca kadınların erkeklerden kaçmadıklarını, oradan ayrılacağına

³⁶ Göksel, a.g.e. , s.108.

³⁷ Belkis Konan, Türk Kadınının Siyasi Hakları Kazanma süreci”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, LX, nr.1, Ankara 2011, s.161.

³⁸ Necdet Sakaoğlu, “Medeniyet Değişimleri Çerçevesinde Türklerde Ailede Eğitim”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, I, Ankara Aralık 1992, s.346.*

³⁹ Dipnot :”Senin ay gibi bir oğlun ya da kızın doğarsa, onu kendi evinde terbiye et. Bu işi başka ellere bırakma. Sütanesi olarak iyi, temiz bir kadın tut. Oğula bütün faziletleri öğret. O, bu faziletlerle ilerde mal sahibi olur. Oğulu başıboş bırakma...” Bk. Sakaoğlu, a.g.m. , ss.349-350-352.

⁴⁰ Mehmet Altay Köymen, *Alp Arslan ve Zamani, TTK Basımevi*, Ankara 1992, s.345.

⁴¹ Köymen, a.g.e. , s. 336.

⁴² Dipnot: Alp Arslan'ın kızı; “Benim el işleriyle meşgul olduğumu görenler hayret ediyor. Oysa ailem içinde bulunan bütün kadınlar benim gibi el işleriyle meşgul olurlar. Boşa vakit geçirmezler. Bu soyumuza yakışmaz.” Bk. Sevim Can, *Selçuklular Döneminde Kadın (1040-1308), Ufuk ötesi Yayınları*, İstanbul 2008, s.148.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

kendisiyle akraba gibi vedalaşıp gözyaşı döktüklerini⁴³ anlatarak, kadınların sosyal ortamı paylaştıklarına işaret etmektedir.

Kadınların kıyafetleri, çoğunlukla erkek kıyafetleri ile aynı adı taşımaktadır.⁴⁴ Türk kadını İslamiyet'ten önce de sonra da kıyafetleri ile diğer milletlerden hemen ayrılırdı. Mevsime göre kürk ya da ipekten kaftan, altına şalvar ve pantolon, kadınlara özel ayakkabı, aksesuar olarak da kuşak, kemer ve eldiven kullanmakta idiler. Süse ve süslenmeye önem veren Anadolu Kadını, değerli taşlarla süslü başlıklar, küpe, yüzük, bilezik gibi takıları çokça kullanmaktadırlar.⁴⁵ Siyah renkte saçın geçerli olduğu o dönemde, saçlarını targag (tarak)la tarar, iki örgü şeklinde arkalarına atarlar⁴⁶ ön taraflarına da keçi tüyünden kâkül (pürçek) yaparlardı. İslamiyet'ten sonra da başlarını ipek örtülerle örterlerdi.

Selçuklu toplumunda kadın, konar-göçer ailelerde eşlerine her konuda yardım etmektedir. Yerleşik düzendekilerde ise az da olsa meslek sahibi olanlar mevcuttur. Bunlar genelde sarayın harem kısmında Sultan'ın çocukları ve cariyelerin eğitimi ile meşgul olan Usta Hatun, Veli, Üstat, Bilgin gibi vasıflarla hitap edilen kadınlardı. Bunun dışında Keçecilik, boyacılık, dokuma ve giysi dikme gibi Türk el sanatları⁴⁷ ile uğraşıp bunu ticarete döken kadınlar da vardır.

Anadolu Kadınlarının sosyal, ictimai ve eğitim amaçlı yaptıkları faaliyetlerin başında, kurdukları Bacıyan-ı Rum⁴⁸ Teşkilatı gelmektedir. Anadolu'daki Türkmenlerin oluşturduğu dört sosyal zümreden biri olan Bacıyan-ı Rum, diğer bir zümre olan Ahiyan-ı Rum'un bir kolu olarak kadınlar tarafından kurulmuştur. Bu teşkilata "Fakiregan" denilmesine rağmen teşkilattaki kadın ve genç kızların birbirlerine bacı diye hitap etmeleri neticesinde Bacıyan (bacılar) demenin daha yaygın olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁹ Bacıyan-ı Rum Kavramını Âşıkpaşazade kullanmıştır.

Bacıyan-ı Rum Teşkilatını izah etmezden önce Ahilik Kurumunu, nasıl ve ne amaçla kurulduğunu anlatmak yerinde olacaktır.

Ahlak, bilim çalışma ve akıl esasları üzerine kurulmuş olan Ahilik, köken olarak Kutadgu Bilig'de "akı" ve "akıllık" kelimeleri ile cömert ve cömertlik olarak anlatılmakta ve bir Ahi'de olması gereken esas ahlaki unsurların, iyilik ve doğruluk olduğundan bahsedilmektedir. Kutadgu Bilig'den başka Mesnevi'de ve Yunus Emre'nin beyitlerinde de Ahilik yer bulmuş, cömertlik, güzel ahlak ve erdemlilikle özdeşleştirilmiştir.⁵⁰ İbn-i Battuta'nın Seyahatnamesinde Ahi kelimesi, Arapçada kardeş anlamındaki "ah" kelimesine getirilen "ye" eki ile "kardeşim" anlamında telaffuz edilmiştir.⁵¹ İbn-i Battuta, Ahilerin yüksek ahlaki vasıflarını açıkça saymış olduğu şu cümleleri ile misafir olduğu zaviyelere mensup olan gençlere övücü sözlerle hayır duada bulunmaktadır:

"Hak Teâlâ, cömert ve al-i cenap olan, yabancılara şefkati ile iyilikseverliği son derece yüksek olan ve misafirlere lütuf ile muamele ederek sevgisini ve ikramını açığa vurma hususunda merhametini, karşılık gözetmeden iyilik yapmayı ortaya koyan bu insanlara hayır ile mükâfat buyursun."⁵²

⁴³ İbn-i Battuta, *İbn-i Battuta Seyahatnamesinden Seçmeler*, (Haz. İsmet Parmaksızoğlu), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara Kasım 1981, ss.1-2.

⁴⁴ Köymen, a.g.e. , s.455.

⁴⁵ Köymen, a.g.e. , s.444.

⁴⁶ Köymen, a.g.e. , s.463.

⁴⁷ Can, a.g.e. , s.191.

⁴⁸ Âşıkpaşazade, *Tevarih-i Ali Osman*, (Haz. Kemal Yavuz, M. A. Yekta Saraç), İstanbul 2007, s.486.

⁴⁹ Mikail Bayram, *Fatma Bacı ve Bacıyan-ı Rum (Anadolu Bacıları Teşkilatı)*, Konya 1994, s.1-6.

⁵⁰ Müjgân Cunbur, "Karahanlı Selçuklu Dönemleri Türk Edebiyatında Ahilik", *Uluslararası Osmanlı Öncesi Türk Kültürü Kongresi Bildirileri, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları*, Ankara 4-7 Eylül 1989, s.208-220-224.

⁵¹ Şeker, a.g.e. , s.176.

⁵² Şeker, a.g.e. , s.188.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Ahilik Kurumu; Selçuklular zamanında Türk-İslam geleneği ışığında maddi ve manevi değerlerin bir bütün olarak düşünülmesinden kaynaklanan ve zaman içinde köklü bir geleneğe dönüşen teşkilatlanmaya verilen isimdir. Ahiler, kökeni yiğit, genç ve cömert anlamına gelen feta kelimesi olan ve tasavvufi anlam içeren fütüvvet çerçevesinde kendilerini geliştirmektedirler. Kalabalık kitleler halinde Anadolu'ya göç eden Müslüman Türklerin meslek sahibi olup, iş ve ahlak bakımından yetiştirilmeleri amaçlanmaktadır. Bu teşkilatın hemen hemen her şehir, köy ve kasabada kurduğu zaviyelerde gençler, kendilerine hayat boyu gerekli olan tüm pratik bilgileri öğrenmekte ve sıkı bir programla bu ocaklarda uygulamaktadırlar. Ahiler kurdukları bu köklü teşkilat sayesinde, sadece mesleki olarak yetkin ve üretken gençler değil, ruh ve ahlak terbiyesiyle erdemli bir toplum oluşturmaya çalışmışlar ve asırlar boyunca öz değerlerine sahip çıkan bu milletin temellerini atmayı başarmışlardır.⁵³

Bacıyan-ı Rum zümresi de Ahilik teşkilatının kadınlardan ve genç kızlardan oluşan koludur. Kurucusu ve ilk lideri; Ahilik Teşkilatının kurucusu olan Şeyh Nasirud-Din Mahmut'un eşi, Evhadüd-Din Hamid El-Kirmanî'nin kızı, Kadınana, Hatun Ana, Kadıncık ve Kadıncık Ana isimleriyle de anılan Fatma Bacı'dır.⁵⁴

Fatma Bacı'nın Hayatı

Evhadüd-Din Hamid el-Kirmanî, pazarda bir dellalin kötü huylu bir cariyeye sattığını duymuş. Hem nefsinin bu şekilde terbiye etmek hem de halkı bu kadından kurtarmak için cariyeyi satın almıştır. Fatma Bacı'nın 1215-1216 tarihlerinde bu cariyeden doğduğu düşünülmektedir. Cariye ise kısa süre sonra ölmüştür. Küçükken oldukça yaramaz olan Fatma Bacı babasına sabır riyazeti yaptırmış olmasına rağmen, kardeşi Âmine Hatun'la birlikte babasının üstün gayreti ile Kur'an-ı Kerim, tasavvuf ve dini ilimlerin yanında dokuma ve örgü sanatları konusunda da iyi bir eğitim almıştır. Vesayetname'de Fatma Bacı'nın keşif ve keramet sahibi ve ilim ehli bir müridi olduğu anlatılırken, Hacı Bektaş-ı Veli, 1228 yılında Anadolu'ya geldiğinde mana âlemine verdiği selamın, Fatma Bacı'ya malum olup onun aldığı ve Hacı Bektaş ve Erenlere hizmet ettiği vurgulanmaktadır. Hacı Bektaş-ı Veli'nin Fatma Bacı'yı manevi evlatlığına aldığı da bilinmektedir. Fatma Bacı 1228'den sonra babasının mensup olduğu tarikatın bir geleneği olarak, babasının en iyi müridi olan Ahi Evren İle evlenmiştir.⁵⁵

Ahi Evren Şeyh Nasirud-Din Mahmud, toplumun refahı ve mutluluğu için; bütün sanat kollarının yaşatılması, yeterli sayıdaki insanların bu sanatlara yönlendirilmesi ve sanat erbabı kişilerin bir yerde toplanarak teşkilatlanması gerektiğini savunmuştur. Dönemin idarecileri tarafından da bu fikir kabul edilmiş ki, Ahilik Teşkilatı oluşturularak Kayseri'de bir sanayi sitesi inşa edilmiş (1204-1211) ve 32 farklı sanat kolu bu çarşıda toplanmıştır.⁵⁶ Sayıları çok fazla olan deri atölyelerinde deriler debbağlarınken çıkan yünlerini değerlendirme gerekliliği hâsıl olmuştur. Bu sebeple kadınların ve genç kızların organize edilmesiyle dokumacılık ve örgücülük atölyeleri kurulmuştur. Bu da bize kadınların el sanatlarına hakimiyetleri sebebiyle Ahilik Teşkilatının bir kolu olarak, liderliğini Fatma Bacı'nın yaptığı Bacıyan-ı Rum Teşkilatının bu nedenle kurulmuş olduğunu göstermektedir.⁵⁷

⁵³ Mustafa Demirci, "Selçuklu Anadolu'sunda Bir İnsaniyet Mektebi: Ahilik", *Büyük Selçuklu Devletinden Türkiye Selçuklu Devletine Mehmet Altay Köymen Armağanı*, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, nr. 5, Konya 2011, ss.121-122-136.

⁵⁴ Mikail Bayram, "Bacıyan-ı Rum (Anadolu Bacıları) ve Fatma Bacı", *Türkler*, VI, Ankara 2002, s.365.

⁵⁵ Bayram, *a.g.m.*, ss.370-371.

⁵⁶ Bayram, *a.g.e.*, ss.37-38.

⁵⁷ Bayram, *a.g.e.*, s.39.

Eski Türklerin yaşam tarzlarına bakıldığında, kadınların her konuda erkeğini tamamlayıcı roller üstlendikleri görülmüş. Anadolu’da da bu geleneklerini sürdürmüş olmaları olağan karşılanmaktadır. Ayrıca konar-göçer hayattan yerleşik hayata geçmenin ortaya çıkardığı bir takım sorunların çözümü, kadın ve genç kızların şehirlerde meslek sahibi olmasıydı. Bu da Bacılar Teşkilatının faaliyetleri ile tesis edilmiştir. Ahilik ve onun kolu olan Bacıyan-ı Rum, coğrafi, ticari ve ilmi açıdan büyük öneme haiz Kayseri’de kurulmuş ve Anadolu’nun diğer şehir ve kasabalarına buradan yayılmıştır.⁵⁸

Bacıların faaliyetleri, daha çok kadınların meşgul olduğu dokumacılık, örgücülük, Keçecilik, boyacılık gibi Türk el sanatlarını nesilden nesile aktarılması için teşkilatın üyesi olan kadınlara öğretmektir. Çünkü bu teşkilat aynı zamanda eğitim öğretim ocağı, yani bir okuldur. Bacılara göre sanat icra etmek ve mal üretmenin yanı sıra, topluma hizmet sunmanın usul ve erkânını da bilmek gerekmektedir.⁵⁹

Bu el sanatlarında öne çıkan dokumacılık ve örgücülüktür. Kayseri’deki 32 farklı sanat atölyesini barındıran çarşıda, dokuma ve örgü atölyelerinin de olduğu bilinmektedir. Yeniçerilerin başlarına taktıkları bökrlerin ve giydikleri kaftanların bacıların ellerinden çıktığı kuvvetle muhtemeldir. Kıyafetlerin dışında, örnekleri günümüze kadar gelmiş olan meşhur Selçuklu halı ve kilimlerinin de bacıların tezgâhında dokunmuş olduğu bir gerçektir.⁶⁰

Bacıların etkin olduğu diğer bir alan ise din ve tasavvufur. Dini ve kültürel çalışmalarını bir tarikat disiplini içinde sürdürdüklerinden Fuat Köprülü, Bacıyan-ı Rum’un kadınlara ait bir tarikat olabileceğini düşünmüştür.⁶¹

Bacıyan-ı Rum Teşkilatının faaliyetleri verimli bir şekilde devam ederken XIII. Yüzyılın ortalarında Anadolu Selçuklu Devletinde meydana gelen karışıklıklar neticesinde, II. Gıyasettin Keyhüsrev’in Veziri, birçok Ahi ileri gelenlerini tutuklattı. Ardından çıkan Babailer İsyanı (1240) ve Moğol istilasıyla gelen Köseadağı yenilgisi sonucunda pek çok Ahi ve Bacı öldürüldü. Moğollar Kayseri’yi işgal ettiklerinde Ahiler ve halk 15 gün savunma yapmalarına rağmen Moğollar şehre girmiş, birçok kişiyi kılıçtan geçirmiş, kadın ve genç kızları esir alıp götürmüş geride ise yakılıp yıkılmış harabe yerler bırakmışlardır. Ahi Evren’in, Konya’da tutuklu bulunduğu o dönemde müritleri ve birçok arkadaşı öldü, karısı Fatma Bacı ve birçok kadın ve genç kız esir düştü.⁶²

Fatma Bacı 15 sene Moğol esaretinde kaldıktan sonra geri dönmüş ve Kırşehir’e eşinin yanına gitmiştir.⁶³ Eşi vefat ettikten sonra Ereğli’ye giden Fatma Bacı orada Şeyh Emiru’d-Din Yakup ile evlenmiş, ondan bir erkek çocuğu olmuş fakat çocuk, 7 yaşına geldiğinde vefat etmiştir. Ereğli’de ne kadar kaldığı bilinmeyen⁶⁴ Fatma Bacı, eşinin vefatı üzerine Sulucakarahöyük’e gelerek Hacı Bektaş-ı Veli’nin himayesine girmiştir. 1271 yılında Hacı Bektaş ölmüştür. Kayıtlara göre Fatma Bacı Sulucakarahöyük’te üçüncü evliliğini İdris isiminde biriyle yapmıştır.⁶⁵ Fatma Bacı Hacı Bektaş’ın ölümünden sonra bir müddet daha yaşamış sonra da vefat etmiştir. Vefat tarihi bilinmemekle birlikte, kabri Hacıbektaş’tadır.⁶⁶

⁵⁸ Bayram, *a.g.e.*, s.41.

⁵⁹ Bayram, *a.g.e.*, s.49.

⁶⁰ Bayram, *a.g.e.*, s.51.

⁶¹ Bayram, *a.g.m.*, s.376.

⁶² Bayram, *a.g.e.*, s.16.

⁶³ Bayram, *a.g.e.*, s.25.

⁶⁴ Bayram, *a.g.e.*, s.27.

⁶⁵ Bayram, *a.g.e.*, s.31.

⁶⁶ Bayram, *a.g.e.*, s.32.

Moğolların istilasıyla merkezi Kayseri olan Bacılık teşkilatı dağılınca Ahi ve Bacıların Uç beyliklere göç ettikleri, birçoğunun da Ankara ve çevresine yerleştikleri düşünülmektedir. Ankara'nın kuzeybatısındaki Bent Deresi kenarında Ahiler, dericilik atölyeleri kurarak faaliyetlerine devam ederken, Bacıların bulunmaması düşünülemez. Ankara ve civarında Bacı Kazası, Fatma Bacı Karyesi, Bacı Zaviyesi ve Bacı Camii'nin bulunması XIII. Yüzyılın ortalarında Bacıların burada aktif olduğunu göstermektedir. Ankara'daki vakıflar incelendiğinde kadın vakıflarının çokluğu da dikkat çekmektedir. Hatta Ahi isimli kadınlar da mevcuttur. Bunlardan biri Ahi İklim Hatun'dur.⁶⁷

Osmanlı'nın beylikten büyük bir devlet olma sürecinde Bacıyan-ı Rum Teşkilatına mensup kadınlar, kendilerine ihtiyaç duyulan alanlarda önemli görevler üstlenmişler ve mücadelenin içinde yer almışlardır.⁶⁸

DEVLET YÖNETİMİNDE VE SİYASETTE KADIN

Türk Kültüründe hanedan mensubu olan kadınlar siyasette etkin ve nüfuz sahibi idi. Orhun Kitabelerinde, "Tanrı, Türk Milleti yok olmasın diye, babam İleriş Kağan'la anam İl Bilge Hatunu yüceltti." gibi ifadeler, Türklerde kadının sosyal ve siyasi konumunun yüksekliğine işaret etmektedir.⁶⁹ Türkler IX. Yüzyılda başlayıp 200 yıl süren Anadolu'ya göç süresince karşılaştıkları farklı millet ve kültürlerle karşılıklı olarak etkileşim içerisine girmiş ve Anadolu'da Türk-İslam Kültür ve Medeniyeti olarak adlandırılan yeni bir kent medeniyeti oluşturmuşlardır.⁷⁰ Bu sebeple Oğuzların kurduğu Büyük Selçuklu ve Türkiye Selçuklu Devletinde kadın, analık ve kahramanlık vasıflarıyla beraber siyasi olarak etkinliğini sürdürmektedir. Bu etkinlik bazen hakimlik bazen komutanlık bazen de devlet başkanlığı olarak ortaya çıkmaktadır.⁷¹ Bunun yanında siyasi ve diplomatik evliliklerle de Türk Kadını, devletler ve beylikler arasındaki münasebeti artırarak güç birliğine vesile olmuşlardır. Ayrıca kadının saray içindeki nüfuzunun dönemin seramik sanatına da yansıdığı görülmektedir. Örneğin, XIII. Yüzyılda Keşan'da yapılmış birbirine benzeyen iki tabaktan birinde bağdaş kurarak oturmuş sultan, diğerinde de Terken Hatun canlandırılmaktadır.⁷²

Anadolu'ya girerek ikinci bir vatan kurma eyleminin öncüsü olan ilk Türk Hükümdarı Tuğrul Bey'in⁷³ eşi Altuncan Hatun, İffet abidesi, güzel ahlak sahibi, temiz, edepli ve son derece kültürlü bir kadın olarak Selçuklu sarayına intisap etmiştir. Kişisel faziletlerinin yanında sağlam ve güçlü kişiliği, devlet işlerinde mahir ve otoriter yapısı nedeniyle Sultan, önemli siyasi işlerde mutlaka onunla istişare ederdi.⁷⁴ Altuncan Hatun, Tuğrul Bey'i, üvey kardeşi olan İbrahim Yınal karşısında düştüğü zor durumdan, bizzat ordunun başına geçerek kurtarmış ve Devlet kurtaran Türk Anası olarak tarihe geçmiştir.⁷⁵ Selçuklu Sultanları için Hz. Peygamber'in pak nesebine intisap etmenin öneminden dolayı, Abbasi Halifeleri ile evlilik vesilesiyle yakınlık kurmak, büyük önem arz etmektedir. Bu amaçla Çağrı Bey'in

⁶⁷ Mehmet Ali Hacıgökmen, "Ankara'da Ahi Hâkimiyeti (1330?-1361)", *Türkler*, VI, Ankara 2012, ss.831-832.

⁶⁸ Refik Turan, "Osmanlı'nın Kuruluş Yıllarında Türk Ailesi", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, Ankara Aralık 1992, s.79.

⁶⁹ Sevinç, a.g.e. , s.34.

⁷⁰ Turan Akkoyun, "Anadolu'ya Girişten İstanbul'un Fethine Devlet Yönetimindeki Gelişmeler", *I. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu*, Elazığ Ekim 2016, s.143.

⁷¹ Sevinç, a.g.e. , s.34.

⁷² Gönül Öney, "Tarihten Yansımalarla Büyük Selçuklu Seramiklerinde Kadın", *Sanat Tarihi Dergisi*, XVII, nr.1, Nisan 2008, s.59

⁷³ Akkoyun, a.g.m. , "Tuğrul-ı Buzurg", s.58.

⁷⁴ Zekeriya Kitapçı, *Abbasi Hilafetinde Selçuklu Hatunları ve Türk Sultanları*, Konya 1994, s.60.

⁷⁵ Ayşe Dudu Kuşçu, "Selçuklu Devlet Yönetiminde Kadının Yeri ve Altuncan Hatun Örneği", *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, I, nr.1, Ocak 2016, s.187.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

kızı olan Hatice Arslan Hatun, Halife El-Kaim Biemrillah ile Tuğrul Bey de değerli eşi Altuncan Hatun'un vasiyetinin de etkisiyle, Halifenin kızı Seyyide Fatıma el-Betül ile evlenmiştir.⁷⁶

Anadolu'nun kapılarını Türklere açan büyük sultan Alparslan da daha çok siyasi ve diplomatik düşüncelerle evlilikler gerçekleştirmiştir.⁷⁷ Sultan Alparslan'ın oğlu ve halefi Melikşah, Batı Karahanlı Hükümdarı İbrahim Tamgaç Han'ın kızı olup, Celaliye Hatun diye anılan Terken Hatun'la⁷⁸ 1064 ya da 1068 yılında evlenmiştir. Diğer hatunlar gibi Terken Hatun da sarayda Hanedanın her türlü hak ve imtiyazından istifade etmiştir.⁷⁹ Selçuklular tarihinde dikkat çeken hayatı ile bahse değer bulunan Terken Hatun'un kendisine ait vilayetleri, mali ve idari teşkilatı ve 1200 atlıdan oluşan bir ordusu bulunmaktadır.⁸⁰

Abbasi Halifesi El-Muktedi Billah, Sultan Melikşah ve Terken Hatun'un güzelliği ve asaleti ile meşhur kızları Mah Melek Hatun'la evlenme kastiyle Fahrü'd-Devle'yi Sultan'a elçi olarak göndermiştir. Fahrü'd-Devle bu hassas konuyu Hükümdar'ın basiretli ve tecrübeli veziri Nizamü'l-Mülk'e açmış, o da durumu büyük bir edep ve erkân ile Terken Hatun'a açıklamıştır. Sultan Melik Şah'ın müdahil olmadığı bu konuda kararı sadece Terken Hatun vermiş ve 400.000 dinar altın vermesi karşılığında kabul etmiştir. Ancak o dönemde Halife bunu ödeyecek durumda değildir. Hatice Arslan Hatun'un araya girip Terken Hatun'u, ikna etmesi neticesinde 50.000 dinar altın ve Mah Melek Hatun'a 100.000dinar mihir verilmesine karar verilmiş ve nikâh bir Selçuklu Prensesine yakışır şekilde gerçekleşmiştir.⁸¹

Mah Melek Hatun'un evliliğindeki etkin rolünden sonra Terken Hatun, Sultan Melikşah'ın beklenmedik⁸² ölümünden (1092) sonra beş yaşındaki oğlu Mahmud'u veliyaht tayin ettirmeye çalışmıştır. Çünkü Melikşah'ın Zübeyde Hatun'dan doğma oğlu Berk-i Yaruk, Mahmud'dan 8 yaş daha büyüktü ve Nizam'ül- Mülk de Berk-i Yaruk'un tahta geçmesi taraftarıydı. ⁸³ Sultan Melikşah'ın ölümünden sonra tarih, güçlü Türk Kadını Terken Hatun'un oğlu için giriştiği büyük mücadeleye şahitlik etmiştir.

Sultan Alparslan'ın Seferiye Hatun'dan doğma kızı Fülane Hatun'un Abbasi Halifesi el-Kaim Biemrillah'ın oğlu Uddedtü'd-Din ile evliliği de Abbasiler için Bizans'a karşı güç, Selçuklular içinse Peygamber nesline intisapla manevi zafer anlamına gelmektedir.⁸⁴ Sultan Alparslan'ın diğer kızı ise Karahanlı Hükümdarı Şemsü-l Mülk ile talihsiz bir evlilik yapmış ve casusluk yaptığı gerekçesiyle hükümdar tarafından öldürülmüştür.

Bazı evlilikler, damatların taht üzerinde hak iddia etmesi ya da hatunların eşlerinin gücünü kullanma çabasına sahne olmuştur. Seçuklu Hanedanına mensup kadınlardan, Alparslan'ın kardeşi Gevher Hatun'un eşi Er-Basgan (El-basan Kurtçu) Alparslan'ın Kavurt ile mücadelesinde Kavurd'u destekleyerek Selçuklu tahtında hak iddia ettiğini göstermiştir.⁸⁵

Türkiye Selçuklularında devam eden diplomatik evliliklerin örneği; Danişmend Gazi'nin Bizanslılara karşı Sultan I. Kılıçarslan'dan (1092-1107) yardım talep etmesi ve karşılığında kızıyla beraber 100.000 dinar ve Elbistan'ı vermeyi vadetmesidir. Vaat karşılığında Sultan I. Kılıçarslan yardım etmiş,

⁷⁶ Kitapçı, *a.g.e.* , s.8.

⁷⁷ Köymen, *a.g.e.* , s.124.

⁷⁸ Gülay Öğün Bezer, "Terken Hatun", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XL, 2011,s.510.

⁷⁹ Köymen, *a.g.e.* , s.125.

⁸⁰ Can, *a.g.e.* , s.77.

⁸¹ Kitapçı, *a.g.e.* , ss.122-125.

⁸² Kitapçı, *a.g.e.* , s.153.

⁸³ Kitapçı, *a.g.e.* , s.163.

⁸⁴ Kitapçı, *a.g.e.* , ss.110-111.

⁸⁵ Can, *a.g.e.* , s97.

Danişmend Gazi parayı göndermiş ancak Elbistan'ı vermekte tereddüt etmiştir. Bu nedenle Sultan parayı geri göndermiş evlilik de gerçekleşmemiştir.⁸⁶

Sultan I.Kılıçarslan, 22Mart 1107'de Musul'u ele geçirerek 11 yaşındaki oğlu Şahin Şah'ı oraya Melik olarak, Emir Bozmuş Bey'i de 3000 askerle beraber Atabeg tayin etmişti. Aynı sene Kılıçarslan'ın ölümüyle sarsılıp zayıflayan Türkiye Selçuklu Devleti, parçalanarak küçüldü. Bunu fırsat bilen Çavlı, Musul'a girerek şehri teslim aldı. Şahin Şah'ı Büyük Selçuklu Devleti Sultanı Muhammed Tapar'a gönderdi.⁸⁷ Emir Bozmuş'tan kimlerle geldiyse onları alıp geri gitmesini isteyince Bozmuş, Kılıçarslan'ın dul eşi Ayşe Hatun ile Küçük oğlu Tuğrul Arslan'ı alarak Malatya'ya dönmüştür. Ayşe Hatun Malatya'da oğlu Tuğrul Arslan'ı hükümdar ilan etmiş ancak yaşı küçük olduğu için şehrin idaresini kendisi ele almıştır. Böylece Ayşe Hatun kısa bir süre de olsa devlet yönetiminde bulunmuştur.⁸⁸

Sultan I. Mesud döneminde (1116-1155) Sultanın Danişmendli Melik Gazi'nin kızı ile gerçekleştirmiş olduğu evlilik de ittifak kurularak güç birliği oluşturulduğundan diplomatik evliliklere örnek verilebilir. Yine Selçuklu Hükümdarı Sultan II. Kılıçarslan (1155-1192), kızlarından Selçuka Hatun'u Artuklu Hükümdarının oğlu Nureddin Muhammed ile evlendirdi ancak damadın başka bir kadına olan meyli sonucunda kızının durumunu öğrenmesiyle sefere çıkmış ve çeyiz olarak verdiği kaleleri geri almaya girişmiştir.⁸⁹ Evlilik de böylece nihayete ermiştir. Melike Selçuka Hatun ikinci evliliğini ise Abbasi Halifesi en-Nasır ile yapmıştır. En-Nasır, Selçuklu Sultanı II. Kılıçarslan'ın Miryokefalon'da Bizanslılara karşı kazandığı büyük zaferden sonra, Sultan'la münasebetlerini geliştirmeyi amaçlayarak Melike Hatun'la evlilik teşebbüsünde bulunmuş ve buna muvaffak olmuştur. Başlangıçta siyasi amaçlarla yapılan bir evlilik olsa da Yüce Türk Kadını Melike Hatun'un yaşam tarzı, vakar, haysiyet ve izzet-i nefesine olan düşkünlüğü halifeyi hayretler içinde bıraktığından, derin bir sevgi ve saygıyla hatuna bağlanmıştır.⁹⁰

Mengüceklerin Kemah- Erzincan kolunun beyi olan Fahreddin Behram şah, Sultan II. Kılıçarslan'ın diğer kızı Melike Fülane Hatun ile evlenerek Anadolu Selçukluları ile ilişkilerini iyi yönde geliştirmeye başlamıştır. Bu iyi ilişkiler II. Kılıçarslan'dan sonra I. Gıyaseddin Keyhüsrev, II. Rükneddin Süleyman, I. İzzeddin Keykavus ve I. Alaeddin Keykubat zamanında da devam etmiştir. Selçuklu Sultanlarından II. Rükneddin Süleyman da (1196-1204) Behram Şah'ın kızı Selçuk Hatun'la evlenmiş, bu evlilik iki hanedan arasındaki dostluk ve yakınlığı daha da güçlendirmiştir. Selçuk Hatun'u istemek amacıyla Erzincan'a dünür gönderilip olumlu cevap alınmıştır. Gelinin çeyizi ve hazırlıklar üç ayda tamamlanmış, gelin için elbise, mücevher, altın ve gümüş eşya, köle ve cariyelerin en iyileri seçilmiştir. Sultan Keykavus ihtişamlı bir gelin alayını yola çıkarmış önce Erzincan'da, gelin geldikten sonra da Sivas'ta uzun süren şenlik ve eğlencelerle düğün yapılmıştır.⁹¹

Anadolu'da Türkiye Selçuklu Devleti'nin dışında hüküm süren beyliklerden Saltuklular'ın Beyi Nasıreddin Muhammed'in ölümünden sonra beyliğin başına 1191 yılında kız kardeşi olan, güçlü ve ihtiraslı olması ile meşhur Mama Hatun geçmiştir. Mama Hatun, Selçuklu Beyleri gibi azametli ve ihtişamlıdır. Eyyubi Hükümdarı Melik Adil'e haber göndererek meşhur bir zatla evlenmek istediğini

⁸⁶ Ahmet Gündüz, "Tarihi Süreç İçinde Türk Toplumunda ve Devletlerinde Kadının Yeri ve Önemi", *The Journal of Academic Social Science Studies*, V, 5 October 2012, s.141.

⁸⁷ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul Mayıs 1996, s.149.

⁸⁸ Muharrem Kesik, "Sultan Melikşah (Şahin Şah) ve Sultan I. Mesud Dönemleri", *Türkler*, VI, Ankara 2002, s.547.

⁸⁹ Akköyün, *a.g.m.* , "Anadolu'ya Girişten", s.146.

⁹⁰ Kitapçı, *a.g.e.* , ss.246-247.

⁹¹ Ali Öngül, "Mengücekler", *Türkler*, VI, Ankara 2002, ss.453-454.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

bildirmiş, bunun üzerine Melik Adil, Nablus Emiri Fariseddin Meymun el-Kari'ye haber göndererek Mama Hatun ile evlenip bu beyliği idare etmesini söylemişse de düğün hazırlıkları sırasında Mama Hatun'un tahttan uzaklaştırılıp nezarete alınmasıyla bu evlilik gerçekleşmemiştir. Erzurum-Erzincan yolu üzerinde yaptırdığı kervansaray ve türbenin ihtişamı Mama Hatun'un kudretli bir Türk kadını olduğunu göstermektedir.⁹²

Diplomatik evliliklere örnek olma bakımından dikkat çekici bir diğeri de Sultan Alaeddin Keykubat'ın Eyyubilerden Melik Adil'in kızı Gaziye Hatun (Melike Adiliyye) ile olan evliliğidir(1226). Bu evlilik yaklaşan Moğol baskınlarına karşı önemli bir siyasi girişim olarak ortaya çıkmaktadır. Sultan Alaeddin Keykubat ile Gaziye Hatun'un düğünleri Şam'da başlayıp Malatya ve Kayseri'de devam etmiştir. Malatya'da yapılan düğün hakkında İbn-i Bibi; "Şam emirleri ve serverleri, örf ve adetlerine uyarak mücevher ve taşlarla süsledikleri, altın ve gümüşten yaptıkları yedi köşkü katırların sırtına yerleştirdiler. Onların yanında Mısır, Şam, Rum ve Musul beldelerinden getirdikleri oyuncular, hokkabazlar ve kavalcılar, zarif hareketlerle sanatlarının inceliklerini gösterdiler." diye anlatmaktadır.⁹³ Bu evlilikten İzzeddin Kılıçarslan, Rükneddin ve Melike Hatun dünyaya gelmiştir. Ayrıca bu evlilik meliklerin taht mücadelesine de sirayet etmiştir. Sultan Alaeddin Keykubat, büyük oğlu dururken, annesi soylu bir prenses olduğu için küçük oğlu İzzeddin Kılıçarslan'ı veliaht ilan edince iki melik arasında taht mücadelesi başlamıştır. Gaziye Hatun da üvey oğlu II. Gıyaseddin'in çıkardığı bir ferman ile Ankara Kalesine hapsedilmiş sonra da boğdurularak idam edilmiştir.⁹⁴

Gürcü Kraliçe Rusudan, Selçuklularla yakınlık kurarak onların düşmanlıklarından emin olabilmek için, Sultan Alaeddin Keykubat'ın oğlu Melik Gıyaseddin'i damat yapmak istediğini bildirerek teklif götürmüş ve bu teklifi Sultan tarafından olumlu karşılanmıştır. Sultan Gıyaseddin (1237-1246) tahta geçince, Gürcü Tamara Hatun'la evlenmiş ve kendisine verilen değerden dolayı Gürcü Hatun, Sultan üzerinde ve devlet yönetiminde nüfuz sahibi olmuştur.⁹⁵

I.Alâeddin Keykubat ve Gaziye Hatun'un kızları Melike Hatun da Eyyubilerden Dayfe'nin torunu En-Nasır ile evlenmiştir. Nikâhı 50.000 mihir karşılığında Kayseri Kadı'sı tarafından şahitler huzurunda kıyılmıştır. En-Nasır adına nikâhta bulunan İbn-ül Adim'in anlattığına göre, eşi görülmemiş saçlar ve şenliklerle gerçekleşen nikâh sonrası Melike Hatun, 1254'de zengin çeyiziyle⁹⁶ beraber ihtişam içinde Dmeşk (Şam)'e gelmiştir. Bu evlilikten 1255-1256 yıllarında El- Alaeddin dünyaya gelmiştir.⁹⁷

XIII. Asırda Türkiye Selçuklu Devleti Moğol istilası sebebiyle iyice zayıflamış ve çöküşe doğru giderken Anadolu'nun farklı coğrafyalarındaki beylikler üstünlüklerini ispat çabasıyla birbiriyle yarış içine girmişlerdi. Ertuğrul Gazi'nin oğlu Osman Gazi yönetimindeki Osmanlı Beyliği ise bu rekabet ve çatışmalara düşmüyor, Müslüman olan diğer beyliklerin topraklarına ilişmeyip,⁹⁸ kudretini Bizanslılar üzerinde gösterdiği için Türk-İslam mefkûresinin temsilcisi olarak⁹⁹ hızla güçleniyordu. Bu yeni devlet kendilerinden önce Anadolu'ya gelip yerleşmiş olan Anadolu Selçuklu Devleti ve Anadolu Beyliklerini

⁹² Ali Öngül, "Saltuklular", *Türkler*, VI, Ankara 2002, ss.465-466.

⁹³ Nermin Şaman Doğan, "Kayseri'deki Selçuklu Dönemi Kadın Türbeleri", *Vakıflar Dergisi*, nr.39, Haziran 2013, s.21.

⁹⁴ Akkoyun, a.g.m. , "Anadolu'ya Girişten..", s.146.

⁹⁵ Ömer Subaşı, "Türkiye Selçuklu Devletinde Güçlü Bir Kadın: Gürcü Hatun Tamara", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, XIII, nr.33, 2016, ss.389-390.

⁹⁶Öney, a.g.m. , s.62.

⁹⁷ Tülay Yürekli, "Eyyubi Ailesi Kadınları", *Tarih Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, nr.6, Ekim 2011, s.335.

⁹⁸ Akkoyun, a.g.m. s.152.

⁹⁹ Kitapçı, a.g.e. , s.652.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

de kuran Anadolu Türklüğünün¹⁰⁰ yaşayış tarzları, din, hukuk, ahlak, aile yapısı, örf, adet ve diğer özelliklerini kendilerine miras olarak almışlardır.¹⁰¹ Bu sebeptendir ki Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda, Ertuğrul Gazi'nin annesi Hayme Ana'nın zikredilmemesi kabil-i mümkün değildir. Araştırmamızın başından beri dikkat çektiğimiz, tarih öncesi çağlardan günümüze kadar Türk Kadınının üzerinde taşıdığı birçok yüce vasıf Hayme Ana'da teşekkül etmiş, Kayı Boyu'nun Beyi olan eşi Süleyman Şah'ın ölümünden sonra güçlü kişiliği ile oğlu Ertuğrul Gazi'ye destek olarak Kayı Boyu Aşiretini Domaniç ve Söğüt'e selamete yerleştirmişlerdir(1231).¹⁰²

Oğlu Ertuğrul Gazi ve torunu Osman Gazi'nin yetişmesinde büyük emek ve çaba gösteren Hayme (Devlet) Ana'nın mezarı, Sultan Abdülhamid Han tarafından bulunarak üzerine yaptırılan türbe, Kütahya'nın Domaniç ilçesine bağlı Çarşamba Köyü'ndedir.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde de hanedan mensubu kadınların diplomatik evliliklere devam ettiklerinin örnekleri mevcuttur. Bunun yanında kadınların devlet yönetimindeki etkilerinin devam etmesiyle beraber toplumun doğrudan içinde yer almış oldukları da görülmektedir.¹⁰³

Aşıkpaşazade'nin anlatımıyla; Osman Gazi rüyasında Şeyh Edebali'nin koynundan doğan ayın kendi koynuna girdiğini, o anda göbeğinden bir ağaç bitip gölgesinin bütün âlemi kapladığını, gölgesindeki dağların dibinden çıkan sudan içenler ve bağ bahçe sulayanlar olduğunu görür. Bu rüyasından Şeyh'e haber verdiğinde Şeyh Edebali, "Oğul Osman Gazi! Sana müjdeler olsun. Yüce Allah sana ve nesline padişahlık verdi, kutlu olsun. Ayrıca kızım Mal Hun senin eşin olacak." diyerek Mal Hun Hatun'u Osman Gazi'ye nikâhlandı.¹⁰⁴

Osman Gazi'nin oğlu ve halefi Orhan Gazi'nin Yar Hisar Tekfurunun kızı Holifira Hatun'la evliliği ise Osman Gazi'ye kurulan bir tuzak sonucu gerçekleşmiştir. Holifira Bilecik Tekfurunun oğlu ile nişanlı idi. Düşünlerine Osman Gazi de davet edildi. Fakat Osman Gazi, bu düğünde kendisine bir suikast tertip edildiğinin bilgisini önceden aldığı için tedbirli gitmişti. Eğlence esnasında baskın yaparak düşmanları bozguna uğratarak gelini esir aldı¹⁰⁵ ve tutup o dönemde yiğit bir delikanlı olan oğlu Orhan Gazi'ye nikâhlayarak düğün yaptı. Kızın adına Lü'lüfer (parlak inci, Nilüfer) dediler. Sultan Murad Han ve Süleyman Paşa'nın anneleridir. Kabri Bursa Hisarındadır.¹⁰⁶ İbn-i Battuta seyahatnamesinde, Orhan Gazi'nin eşi olan "Nilüfer Hatun, İznik şehrinin hâkimidir. Olgunluğu ve dindarlığı ile tanınmış olup ziyaretimizde bize ikram ve iltifatta bulunmuştur"¹⁰⁷ diye anlatmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin III. Padişah'ı Sultan I. Murad Han'ın kızları Melek Hatun ve Selçuk Hatun da Osmanlı'nın ilk döneminde siyaset ve devlet yönetiminin içinde yer almışlardır.¹⁰⁸

Osmanlı'nın ilk döneminde siyasi evliliklere en güçlü örnek, Yıldırım Bayezid'in Germiyanoglu Beyi Süleyman Şah ile Mevlana soyundan gelen Mutahhara Hatun'un kızı Devlet Şah Hatun¹⁰⁹ ile olan evliliğidir. Germiyan Beyliği Osmanlı Devleti'nin her geçen gün güçlenmesiyle onlarla ittifak yapmanın

¹⁰⁰ Uğur Kurtaran, "Bir İmparatorluğun Doğuşu Osmanlı Kuruluş Dönemi", *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, nr.5, Ocak 2012, s.246.

¹⁰¹ Akkoyun, a.g.m., s.152.

¹⁰² E. Şule Softaoğlu, "Osmanlıların İlk Devrinde Türk Kadınları", *Tefekkür Dergisi*, Eylül 2006, s.20.

¹⁰³ Akkoyun, a.g.m., s.150.

¹⁰⁴ Aşıkpaşazade, a.g.e., s.49.

¹⁰⁵ M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ötügen Yayınları, İstanbul 2011, s.18.

¹⁰⁶ Aşıkpaşazade, a.g.e., s.59.

¹⁰⁷ İbn-i Battuta, a.g.e., s.43.

¹⁰⁸ Gündüz, a.g.m., s.143.

¹⁰⁹ Hasan Basri Öcalan, "Germiyan Sarayından Bursa Sarayına Bir Gelin Gider", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XIX, nr.30, Ocak 2016, s.60.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

yollarını aramış ve bunu akrabalık yoluyla oluşturmaya çalışmıştır.¹¹⁰ İhtiyarladığını düşünen Germiyanoglu Beyi, oğlu Yakup Bey'e "Oğul! Bu ülkenin sizin elinizde kalmasını istersen Osmanoglu'yla birlik ol. Bu kızımın birini onun oğlu Bayezid'e veriniz" dedi. Bunun üzerine Yakup Bey'in elçi olarak gönderdiği İshak Fakih, o dönemde Denizli ve Alaşehir'de dokunan meşhur bezlerden hediyeler getirerek "Kızımızı oğlunuz Bayezid'e alınız. Yanında çeyiz olarak birkaç parça şehir de verelim" dedi. Sultan Murad Han Gazi, Germiyanoglu'nun çeyiz olarak verdiği Kütahya, Simav, Eğri göz, Tavşanlı ve birkaç yeri kabul etti. Söz keserek karar alındı. Düğün hazırlıkları eksiksiz yapıldı. Çevredeki Beyliklere(Karamanoglu, Hamidoğlu, Menteşoğlu, Saruhanoglu, Kastamonu'da İsfendiyar) ve Mısır Sultanına, ayrıca kendi vilayetlerindeki Sancak Beyleri ve Evrenoz Gazi'ye gönderilen elçilerle hepsi düğüne davet edildi. Beyler de görülmedik güzellikte ve şaşılacak derecede hediyeler ve saçılarla düğüne geldiler. Mertebe sırasına göre hediyelerini sundular. Gelen elçiler de bu zengin hediyelere, özellikle de Evrenoz Gazi'nin getirdiklerine hayran kaldılar. Sonra Murad Han Gazi, hediye gelen köle ve cariyeleri, altın ve gümüşleri elçilere, bilginlere ve fakirlere paylaştırarak hepsinin duasını aldı. Murad Han gelini almaları için Bursa Kadısı Koca Efendi, Emir-i Âlem Aksungur Ağa, Çavuşbaşı Süle Çavuşoğlu ve Timur Han'ı, çavuş ve kapıkullarından 1000 atlı ile beraber gönderdi. Kadı'nın hanımı, Bayezid Han'ın dadısı ve Aksungur'un hanımı da vardı.

Germiyanoglu Kütahya'da düğün yapmıştı. Gelini almaya gelen misafirler izzet ve ikramla ağırlandı. Germiyanoglu'nun görevlendirdiği Paşacık Ağa, gelinin atını yetti. Düğün alayı gelini Bursa'ya getirdi(1381).¹¹¹ Böylece Germiyanoglu Beyliği Osmanlılarla ittifak ve güç birliği oluştururken, Osmanlı Devleti de Mevlana soyundan gelen Devlet Şah Hatun vasıtası ile manevi bir güç kazanmış oldular.

Ayrıca bu düğün başka siyasi anlaşmalara da sahne oldu. Düğünde Hamidoğlu'nun elçisiyle anlaşmaya varan Murad Han Gazi, Akşehir, Beyşehir, Seydişehir, Yalvaç, Karaağaç ve Isparta'yı senet karşılığı satın aldı.¹¹²

Yazılı medyada yer alan 17.01.2017 tarihli haberde, Anadolu'da valilik yapan kadınlardan bahsedilmektedir. Beylikler döneminde merkezi Sivas'ta olan Eretna Beyliğinin kurucusu Alaeddin Eretna Bey'in eşi, Suli Paşa Hatun adıyla bilinen Doğa Hatun¹¹³, 1330'dan itibaren on yıl boyunca Kayseri'de valilik görevini ifa etmiştir. Ayrıca Dulkadiroğullarından Nasıreddin Mehmet Bey'in eşi Mısır Hatun, 1425 ve 1440 yılları arasında Kayseri'de valilik yapmış, valiliği esnasında Mısır'a elçi olarak gidip Memlûklülerle görüşmeler gerçekleştirmiştir. Mısır seferine binaen adı Hatice olan hanıma Mısır Hatun diye söylenmeye başlanmıştır. Mısır seferinde iken 1435'te gittiği Kudüs'te kendi adına bir medrese yaptırıp o medrese için bir de vakıf kurdurduğu bilinmektedir.¹¹⁴

SANAT VE HAYIR İŞLERİNDE KADIN

Anadolu Selçukluları döneminde sanat, büyük bir gelişme göstermiştir. Özellikle mimari anlamda en parlak dönem, XII. Yüzyıl sonları ile XIII. Yüzyılın ilk yarısıdır.¹¹⁵ Bu dönemde Türkler, mimari ve

¹¹⁰ Ay. yer.

¹¹¹ Aşıkpaşazade, *a.g.e.*, s.102.

¹¹² Aşıkpaşazade, *a.g.e.*, s.103.

¹¹³ Dipnot: Emir Alaeddin Eretna'nın eşi hakkında İbn-i Battuta, Irak Melikleri ile akrabalığı olan kerim ve fazıl bir hatun olduğunu Sultan'a yakınlığından dolayı Ağa dendiğini ve adının Tuğa Hatun olduğunu anlatmaktadır. Bk. Şeker, *a.g.e.*, s.142.

¹¹⁴ Hürriyet, 17.01.2017, *Anadolu'nun İlk Kadın Valileri Kayseri'de Görev Yapmış*, Erişim Tarihi: 24.04.2018, 08.19.

¹¹⁵ Aynur Durukan, "Anadolu Selçuklu Sanatında Kadın Baniler", *Vakıflar Dergisi*, XXVII, Ankara 1998, s.15.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

güzel sanatlarda çağdaş medeniyet seviyesinin üstüne çıkmışlardır.¹¹⁶ Hayata geçirilmiş olan cami, medrese, hastane, kütüphane, kervansaray, köprü, çeşme, kitabe gibi eserlerin yanında edebiyat, müzik ve el sanatları eserlerinin günümüze kadar geldiğini görmekteyiz. Bu sanat dallarının birçoğunda kadınların varlığı da göz ardı edilmemelidir. Her ne kadar az olsa da mevcut kaynakların ışığında kadınların bizzat ortaya koydukları, giderlerini karşılayarak yaptıkları ya da yapılmasını teşvik ettikleri birçok eser bulunmaktadır.

Edebiyat alanında eser veren hanedan üyesi kadınların varlığı hakkında herhangi bir kayıt bulunmamakla¹¹⁷ birlikte, şiirle ilgilenen kadınların şahsi bir takım çabalarına şahit olunabilmektedir. Bu eserlerden günümüze kadar ulaşanlar, Erguvan isimli bir hatunun uzun süre ayrı kaldığı kocası Bedrettin'e yazdığı serzeniş dolu şiiri¹¹⁸ ve I. İzzeddin Keykavus'un tahta çıkışında, Sultan'ın cülusu ile ilgili birçok kadınla beraber Musul'dan Hüsameddin Salar'ın kızının yazıp gönderdiği kasideleri¹¹⁹ örnek verebiliriz.

Müzik alanında da ismi günümüze kadar ulaşan kadınlar vardır. Bunlar ud, harp, def ve ney gibi enstrümanlar çalmakta, sesi güzel olanlar ise şarkı söylemekteydiler. Konya'da Vezir Ziyaeddin Hanında Tavus Hatun, yine Konya'da zenginliği ile meşhur Avriya, iyi derecede harp çalmaktaydılar.¹²⁰ Malazgirt Zaferi sonrası Anadolu'ya hızla göç ederek bu toprakları vatan edinen Türkler, kendilerine özgü mimari bir tarz geliştirerek Anadolu'nun muhtelif bölgelerinde çok sayıda cami, medrese, külliye, hastane, han, hamam, kervansaray, zaviye ve köprü gibi yapılar inşa etmişler ve Anadolu'yu bayındır hale getirmişlerdir. Bu imar ve inşaa işleri genellikle hayırsever kişilerin kurdukları vakıflar vasıtasıyla yürütülmüştür.¹²¹ Bu imar faaliyetlerine saraya mensup olan ve dolaylı olarak sarayla ilişkili, imkân sahibi kadınlar da katılmışlar¹²² ve bugüne kadar ayakta kalabilen birçok eserle Türk Kadınının mimari sanatlardaki maharetini ve hayırsever yönünü sergilemişlerdir. Yapımında bizzat kadınların öncülük ettiği eserler olmakla beraber, vasiyetlerini yerine getirmek için ya da öldükten sonra adlarını yaşatmak için¹²³ yakınları tarafından yaptırılan çok sayıda eser mevcuttur. Bu eserlerin çoğunlukta bulunduğu Selçuklu dönemi büyük şehirlerinden başlayarak belli başlı olanları sıralayacak olursak, Kayseri ve Konya ilk sırayı alacaktır.

Kayseri'de Bulunan Yapılar

Bu yapıların ilki, Anadolu'da İslami döneme ait en eski hastane ve dünyanın ilk tıp fakültesi olan Gevher Nesibe Hatun Şifaiyesidir.1205-1206'da II. Kılıçarslan'ın kızı, Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev ile I. İzzeddin Keykavus'un kız kardeşleri "İsmet'id-dünya ve'd-din" Gevher Nesibe Hatun adına yaptırılmıştır.¹²⁴ Kayseri Şifaiyesi, Şifa Hatun Medresesi ve Çifte Medrese diye de anılan Gevher Hatun Şifaiyesinin kitabesinde, "Kılıçarslan oğlu Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev'in saltanatı günlerinde -bu maristanın vakfı daimi olsun- dinin ve dünyanın büyüğü Kılıçarslan kızı Gevher Nesibe'nin Allah rızası

¹¹⁶ Mehmet A. Köymen, "Selçuklu Devrinin Özellikleri", *Türkler, IV*, Ankara 2002, s.637.

¹¹⁷ Can, a.g.e. ,s.202.

¹¹⁸ Sedat Bıçak, "Türkiye Selçuklu Toplumunda Kadın XI. Ve XIV. Yüzyıl", *Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma Müdürlüğü*, İstanbul 2007, s.121.

¹¹⁹ Can, a.g.e. , s.212.

¹²⁰ Bıçak, a.g.m. s.121.

¹²¹ Bıçak, a.g.m. ,ss.121-122.

¹²² Durukan, a.g.m. , s.15.

¹²³ Bıçak, a.g.e. , s.122.

¹²⁴ Ahmet Hulusi Köker, "Gevher Nesibe Darüşşifası Ve Tıp Medresesi", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XIV, 1996, S.39.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

için vasiyetidir” yazmaktadır.¹²⁵ Rivayete göre, Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev, kız kardeşi Gevher Nesibe Hatun’un âşık olduğu kumandanla evlenmesine izin vermeyip, kumandanı sefere göndermiştir. Gevher Nesibe Hatun, kumandanın, gittiği seferde şehit olduğunu öğrenmesiyle amansız bir hastalığa (verem) yakalanmış¹²⁶ ve kendi adına bir darüşşifa yaptırılmasını vasiyet etmiştir. Sultan Gıyaseddin, bu vasiyet üzerine kendi adıyla anılan medresesi, ardından da darüşşifayı yaptırır. Yapı tamamlanmadan Gevher Nesibe Hatun vefat eder ve medresenin içindeki türbesine defnedilir.¹²⁷ Bu eser, günümüze kadar gelebilmiş ender şifaiye yapılarından olması,¹²⁸ müzikle tedavi uygulanması ve Selçuklular ’da adına eser yaptırılarak, kadına verilen değeri ifade etmesi bakımından önem arz etmektedir.¹²⁹

Kayseri’deki diğer önemli eser; Hunat (Huand) Hatun Külliyesidir. Cami, türbe, hamam ve medreseden oluşan külliyenin kitabesi,1237-38 tarihlidir. Bu eseri, “Safvet üd-dünya ved-din” ünvanlı Mahperi Hatun yaptırmıştır. Mahperi Hatun, Sultan I. Alaeddin Keykubat’ın birinci eşi ve Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev’in annesidir.¹³⁰ Rum asıllı olan Mahperi Hatun, Sultan Alaeddin ile evlendikten sonra Müslüman olmuştur. Dönemin tarihçisi Esterebadi’nin söz ettiği gibi, cömertliği ve değerinin üstünlüğü, yaptırdığı ve günümüze kadar gelmiş olan eserlerden anlaşılmaktadır.¹³¹ Hunat Hatun Külliyesi dışında, Tokat’ın Turhal ilçesi Pazar Bucağı yakınlarında 1238-39 tarihli Hatun Hanı, Yozgat Akdağmadeni karayolunda 1239 tarihli Çinçinli Sultan Hanı da Mahperi Hatun’un yaptırdığı eserler arasındadır.¹³²

Mahperi Hatun’un, eşinin şüpheli ölümü ve geçmişteki Hristiyan kimliği nedeniyle siyasi olarak çekingen davrandığı ve başkent Konya’dan uzaklaşarak eserlerini Kayseri ve çevresinde yaptırdığı bilinmektedir. Yaptırmış olduğu eserlerin ihtişamı ise Mahperi Hatun’un ekonomik gücünü ve kudretli kişiliğini yansıtmaktadır.¹³³ Mahperi Hatun Hunat Hatun Külliyesi içindeki türbesinde metfundur.

Kayseri’de dikkati çeken diğer yapılar ise, 1275’de Alaeddin Keykubat’ın kızı Şah Cihan Hatun tarafından yaptırılan Döner Kümbet¹³⁴ ve Gaziye Hatun Türbeleridir. Daha önce bahsedildiği üzere Eyyubi Hükümdarı Melik Adil’in kızı Gaziye Hatun, I. Alaeddin Keykubat ile evlenmiş fakat üvey oğlu (Mahperi Hatun’un oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev) tarafından idam ettirilmişti (1246). Ankara’da metfun olan cenazesi, kızları tarafından kendisi için yaptırılan bu türbeye nakledilmiştir(1247). Kitabesinde ise, “Eyyüp Oğullarından Melikü’l-Adil Ebu Bekr’in kızına aittir.” yazmaktadır.¹³⁵

Konya’daki Yapılar

Konya’da bulunan esrelerin başında, Raziye Devlet Hatun’un yaptırdığı 1223-24 tarihli Kadın Hanı ve Hatuniye Mescidi ile beraber Gündük Minare gelmektedir. Raziye Devlet Hatun, Yağlıbasanoğlu Muzafferud-din Mahmud’un kızıdır. Selçuklu Sultanı I. Alaeddin Keykavus ile evlenmiştir.¹³⁶ Konya

¹²⁵ Tekin, *a.g.m.* ,s.994.

¹²⁶ Doğan, *a.g.m.* , s.18.

¹²⁷ Köker, *a.g.m.* ,s.39.

¹²⁸ Durukan, *a.g.m.* , s.22.

¹²⁹ Halil Tekiner, “Gevher Nesibe Darüşşifası ve Müzikle Tedavi”,

http://www.deontoloji.hacettepe.edu.tr/ekler/pdf/halil_tekiner/haliltekiner_sun.pdf, Erişim Tarihi: 25.05.2018, 01 57.

¹³⁰ Durukan, *a.g.m.* , s.16.

¹³¹ Bıçak, *a.g.e.* , s.125.

¹³² Durukan, *a.g.m.* , s.18.

¹³³ Doğan, *a.g.m.* , s.20.

¹³⁴ Doğan, *a.g.m.* , s.18.

¹³⁵ Doğan, *a.g.m.* , s.23.

¹³⁶ Mehmet Ali Hacıgökmen, “Selçuklu-Danışmendli İlişkileri Çerçevesinde Kadınhanı’na İsmi Veren Raziye Devlet Hatun”, *Vakıflar Dergisi*, nr.44, Aralık 2015, s.42.

Akşehir yolu üzerinde 1223 yılında kışlık bir han yaptırmış bu Han'dan dolayı o bölgeye Kadınhanı denilmeye başlanmıştır. Bu Kervansaray'ın kitabesinde "Allah'ım, H.620 yılında bu hanı yaptıran sahibesi olan Mahmud kızı Raziye Hatun'a rahmet eyle." yazmaktadır. Raziye Hatun'un yaptırdığı diğer önemli eser ise, Konya'da bulunan, vakfiyesinde; beş vakit namaz kılınması için 1213'de yaptırdığı yazılan Hatuniye Mescidi ile Güdük Minare'dir. Raziye Hatun'un kabri de minarenin doğu bitişiğindedir. Ancak minarenin alt yarısı dışında eser günümüze kadar ulaşamamıştır.¹³⁷

Konya'daki Gömeç Hatun Türbesi ve Medresesi'ni yaptıran kişi, Sultan IV. Rükneddin Kilçarlan'ın eşi, Sultan III. Gıyaseddin Keyhüsrev'in annesi ve Mevlana Celaledin-i Rumi'nin müridesi Tokat'lı Gömeç Hatun'dur. Konya Kalenderhane Mahallesi, Musalla Mezarlığında bulunan eserin, XIII. Yüzyılın ortalarında veya üçüncü çeyreğinde yaptırdığı düşünülmektedir.¹³⁸

Selçuklu Devletine bağlı Beyliklerde de mimari eserler yaptıran kadınlara rastlanmaktadır. Bunlara örnek, vermek gerektiğinde ilk olarak, Erzurum-Erzincan kervan yolu üzerinde Erzincan'a bağlı Tercan ilçesindeki Mama Hatun Kervansarayı ve Türbesi karşımıza çıkmaktadır. Mama Hatun, Saltuklu Beyi İzzeddin Saltuk'un kızı olmasının yanında bir süre Saltuklu Beyliğini kardeşinin yerine yönetmiştir.¹³⁹ Mengüceklili Beyi Fahreddin Behram Şah'ın kızı Melike Turan Melek tarafından, Divriği'de yaptırılan 1228-29 tarihli Darüşşifa ve içindeki türbe ve Tunceli'nin Mazgirt ilçesinde Süleyman Şah'ın kızı Elti Hatun'un yaptırdığı Elti Hatun Camisi de önemli bir örnek teşkil etmektedir.¹⁴⁰

Kütahya, Eskişehir ve Afyonkarahisar'da da kadınların yaptırıp vakfettiği önemli eserler mevcuttur. Kütahya'nın batısında bulunan ve günümüzde hala hizmet vermekte olan Yoncalı Kaplıcası, Mabeynci Ramazan'ın kızı Gülümser Hatun tarafından 1233-34 tarihinde yaptırılmıştır.¹⁴¹

Eskişehir'in Seyitgazi ilçesinde bulunan Seyit Battal Gazi Külliyesi ise, 1207-1208 senesinde Sultan I. Alaeddin Keykubat tarafından annesi Ümmühan Hatun adına yaptırılmıştır. Rivayete göre Ümmühan Hatun rüyasında Seyit Battal Gazi'nin kendisine, Peygamber soyundan olduğunu ve mezarını bulup üzerine türbe yapmasını söylediğini görür. Oğlu Sultan Alaeddin Keykubat da derhal mimar ve ustalarını göndererek annesi adına bu külliye inşa ettirir. Ümmühan Hatun'un türbesi de aynı külliye içindedir.¹⁴²

Afyonkarahisar'da Bulunan Eserler

Kaynaklarda yeterli ve tefsilatlı bilgiye rastlayamadığımız Afyonkarahisar'daki Kadınhanılar'ın yaptırıp halkın hizmetine sunduğu eserleri anlatmayı, Afyon'lu bir Türk Kadını olarak görev addetmekteyiz. Birçok cadde, çeşme ve okula isimlerini vermiş olan Kadınhanılar, Sultan III. Alaeddin Keykubat bin Feramuruz'un kızları; Melek Peyker, Naime Gevher ve Asiye Hanım Sultanlar'dır. Bu üç Sultan daha sonra Kadınhanılar diye anılmışlardır.¹⁴³

1277 senesinde Moğollar Anadolu'yu işgal edip "Beylikler" denilen, merkezi yapıdan mahrum yeni bir yapının oluştuğu dönemde¹⁴⁴ Sultan III. Alaeddin Keykubat'ın üç kızı hükümdarın sadık adamlarından Ömer Ağa'nın yardımıyla başkent Konya'dan esrarengiz bir şekilde¹⁴⁵ kaçarak, 4-5 arabadan müteşekkil bir kafile halinde Afyon'a doğru ilerlemeye başladılar. Günlerce devam eden bu zorlu yolculukta,

¹³⁷ Hacıgökmen, *a.g.m.*, s.41.

¹³⁸ Durukan, *a.g.m.*, s.18.

¹³⁹ Durukan, *a.g.m.*, s.19.

¹⁴⁰ Durukan, *a.g.m.*, s.21, Öngül, *a.g.m.*, "Mengücekler", s.458.

¹⁴¹ Durukan, *a.g.m.*, s.18.

¹⁴² Bıçak, *a.g.e.*, ss.123-124.

¹⁴³ Mehmet Saadettin Aygen, *Afyon'daki Kadınana*, Türkeli Yayınları, Afyon 1986, s.5.

¹⁴⁴ Turan Akkoyun, "Afyonkarahisar'ın Kadınhanıları", *Tarih ve Toplum*, nr.183, Mart 1999, s.66.

¹⁴⁵ Akkoyun, *a.g.m.* "Anadolu'ya Girişten", s.146.

gündüzleri saklanıp geceleri ilerleyerek yol alıyorlardı. Nihayet, gelenleri binlerce yıldır karşılayan kalesi ve hisarıyla nam salmış, Orta Anadolu, Ege ve Akdeniz'i birbirine bağlayan bir noktada bulunan Afyonkarahisar'a gelerek Sahib-i Ata oğullarına misafir olmuşlardı.¹⁴⁶ Bu Hanım Sultanlar kısa zamanda Afyon Halkı ile kaynaşarak ahalinin o dönemki ihtiyaçlarını tespit etmekte gecikmediler. Bin kişilik kapalı kabir yapımı, şehrin içinden geçen derenin ıslahı ve su şebekesinin tesisi konusunda harekete geçerek, yanlarında getirdikleri hazineyi¹⁴⁷ bu işlerde kullanmaya karar verdiler. O dönemde aciliyeti olan, halkın temiz içme suyuna olan ihtiyacı idi. Hanım Sultanların büyüğü olan Melek Peyker, bir ölçek altın vererek satın aldığı¹⁴⁸ pınarın başını bizzat nezaret ettiği çalışmalarla çoğaltıp, yaptırdığı kapalı arkla şehrin depolarına, oradan da çeşmelere dağıttırdı.¹⁴⁹ 1671 yılında şehre gelen Evliya Çelebi, seyahatnamesinde, "iki yüzden müteceviz ab-ı hayat çeşmesarları vardır. Amma cümlesi Kadınana Suyu'ndandır." demektedir.¹⁵⁰

Asiye Hanım Sultan, hissesine düşen sermayeyi fakir ve kimsesizler için bin kapaklı kabir yapımına sarf etmiştir. Kendisi de vefat edince bu mezarlığa gömülmüştür. Daha sonra mezarlık ortadan kaldırılmış fakat Asiye Sultan'ın mezarı, Kadınana İlk Mektebi olarak yapılan okulun yakınında, türbe ile muhafaza edilmektedir. Naime Gevher Sultan ise şehrin içinden geçen dere yatağını ıslah ettirerek, üzerine 40 kadar köprü inşa ettirmiştir.¹⁵¹ Melek Peyker ve Naime Gevher Sultanların mezarları ise Türbe(Mevlevi) Camisi batısındadır. Her Cuma mahalle halkı tarafından türbe ziyarete açılır, Kuran-ı Kerim okunup dua edilir. Kadınaların evlendikleri ile ilgili hiçbir bilgi mevcut değildir.¹⁵²

Böylece Kadınalar, Afyon'un önemli ihtiyaçlarına çözüm bularak, yaptıkları büyük hayırlarla, kendi çağlarını aşmış günümüzde bile yaşamaya devam etmektedirler.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde, saraya mensup kadınların, son derece cömert bir şekilde hayır işleri ile meşgul olmaya devam ederek güzel eserler yaptırdıklarını görmekteyiz. Orhan Gazi'nin eşi Nilüfer Hatun'un kaplıca kapısına yakın bir yerde tekkesi vardır. Ayrıca Lülüfer suyunun köprüsünü yaptırmış ve köprüye onu adı verilmiştir.¹⁵⁴

Sultan Murad Han'ın eşi, Yıldırım Bayezid'in validesi olan Gülçiçek Hatun, aslen Rum olup, 1340 yıllarında doğduğu tahmin edilmektedir. Sağlığında Bursa'da mescit, medrese, imaret ve türbeden oluşan bir külliye yaptırdı. İmaretin yanında evler kurdurarak, yaz-kış misafirlere yemekler verilmesini ve kendisi de dahil türbede yatanlara Kuran-ı Kerim okunmasını vasiyet etti. Gülçiçek Hatun, Altıparmak Semtinde, Sarıklı Değirmen Sokağı'nda bulunan kendi yaptırdığı türbesinde yatmaktadır. Padişah analarından kendi adına türbesi olan ilk kadındır.¹⁵⁵

SONUÇ

¹⁴⁶ Akkoyun, "Afyonkarahisar'ın Kadınaları", s.67.

¹⁴⁷ Süleyman Gönçer, *Afyon İli Tarihi*, Karınca Matbaacılık, İzmir 1971, s.325, Ömer Fevzi Atabek, *Afyon (Vilayeti) Tarihi*, (Haz. Turan Akkoyun), Afyon 1997, s.103.

¹⁴⁸ Mustafa Karazeybek, "Afyonkarahisar Kadınana Suyu", *VIII. Uluslararası Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildiri Özetleri Kitabı*, Afyonkarahisar Nisan 2018, s.179.

¹⁴⁹ Aygen, *a.g.e.*, ss.12-13.

¹⁵⁰ Hasan Özpınar, "Afyonkarahisar'ın Yüzlerce Yıllık Su Kaynağı Kadınana", *Taşpınar*, nr.10, Haziran 2013, s.7.

¹⁵¹ Aygen, *a.g.e.*, ss.14-15.

¹⁵² Mehmet Gündoğan, *Selçuklu Kadınana*, Medrese Kitabevi, Afyon Eylül 1998, s.59.

¹⁵³ Akkoyun, *a.g.m.*, s.66.

¹⁵⁴ Aşıkpaşazade, *a.g.e.*, s.59.

¹⁵⁵ Ahmet Şimşirgil, "Yıldırım Bayezid Han'ın Hayatında İki Hatun", *Somuncu Baba Dergisi*, XXII, nr.184, Şubat 2016, s.43.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Oğuzlar, 1018 tarihinde düzenledikleri keşif seferi ile Anadolu'nun ortamının uygun olduğuna karar vererek iskân amaçlı seferlere başlamışlar ve Sultan Alparslan'ın Bizanslılar'ı mağlup ettiği Malazgirt Savaşından sonra da kendileri için anavatan kabul ettikleri Anadolu topraklarına hızlı bir şekilde yerleşmişlerdir.

Türkler IX. Yüzyılda Orta Asya'dan başlayarak batıya doğru devam edip Anadolu'da sona eren bu göçlerle, birçok coğrafya değiştirerek, farklı medeniyetlerle etkileşim içine girmelerine rağmen sağlam olan aile yapıları nedeniyle, öz kimlik ve toplum yapılarını bozmadan güçlü devletler kurmayı başarmışlardır. Türk Kültüründe toplumun temeli ailedir. Ailede ise ikinci temel direk kadındır. Efsaneler, destanlar ve kitabelerde kadının aile ve toplumdaki statüsünün yüksekliği anlatılmakta, sanat eserlerinden de bu durum takip edilebilmektedir.

Anadolu'ya yerleşen Türkler, kendi kültürlerini İslam medeniyetiyle sentezleyerek yeni bir Türk-İslam Kültürü oluşturmuşlardır. Bu kültür dâhilinde kadın, geçmişte olduğu gibi analık ve kahramanlık vasıfları ile beraber, Bacıyan-ı Rum Teşkilatına mensup olmakla sosyal ortamda aktif rol oynamışlardır. Bacıyan-ı Rum Ahilik Teşkilatının bir kolu olarak Fatma Bacı tarafından kurulmuştur. Amacı ise; Türk el sanatlarını üretmek, kadın ve genç kızları eğiterek nesilden nesile aktarmak, dini ve tasavvufi alanda topluma hizmet etmek, gerektiğinde elde kılıç savaşmaktır.

Saray mensubu kadınlar, devlet içinde etkin olmaya Anadolu'da da devam etmişlerdir. Bu etki, komutan, naib ya da bizzat devlet başkanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadının siyasette daha çok etkin olduğu alan ise, diplomatik evlilikleri ile devletlerin ve beyliklerin ittifakına vesile olmaktadır.

Anadolu Türklüğünde kadın, çoğu zaman da sanat ve hayır işlerine kendini vakfederek, çağlarını aşır, günümüzde bile capcanlı yaşamayı başarmışlardır.

Bu bildiri ile amacımız; İbn-i Battuta'nın deyimiyle "dünyanın en güzel memleketi" olan Anadolu'da yaşamış ve toplumun yarısını oluşturan kadınlarımızın, daima aktif ve üretken bir şekilde erkeğinin tamamlayıcısı olduğunu, bilimsel verilerle açıklayarak, aydınlık tarihimizin ışığında bugünümüzü ve yarınımızı daha doğru şekillendirebilmek için, kadın ve genç kızlarımızın motivasyonunu artırmaktır.

KAYNAKÇA

AKKOYUN, Turan (1999), "Afyonkarahisar'ın Kadınları", Tarih ve Toplum, nr.183, Mart, ss.66-69

AKKOYUN, Turan (2016), "Anadolu'ya Girişten İstanbul'un Fethine Devlet Yönetimindeki Gelişmeler", I. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu, Elazığ Ekim, ss.140-157.

AKKOYUN, Turan (2012), "Tarihin Bütünlüğü İçinde Türk Nüfusunun Hareketliliğine Genel Bakış", Türkoloji Üzerine Araştırmalar, nr.3, Afyonkarahisar Eylül, ss.122-137.

AKKOYUN, Turan (2003), "Tuğrul-ı Buzurg", Tarih ve Düşünce Dergisi, nr.35, Ocak, ss.56-58.

AKKOYUN, Turan (2013), "Türklerin İslamiyet'i Kabulü ve Devlet Yönetimindeki Etkileri", Türkoloji Üzerine Araştırmalar, nr.7, Ekim, ss.7-37.

AŞIKPAŞAZADE (2007), Tevarih-i Ali Osman, (Haz. Kemal Yavuz, M. A. Yekta Saraç), İstanbul

ATABEK, Ömer Fevzi (1997), Afyon (Vilayeti) Tarihi, (Haz. Turan Akkoyun), Afyon.

ATSIZ, Hüseyin Nihal (1962), "Çağrı Bey", Orkun, nr.9, Ekim.

AYGEN, Mehmet Saadettin (1986), Afyon'daki Kadınana, Türkeli Yayınları, Afyon.

BAYRAM, Mikail (2002), "Bacıyan-ı Rum (Anadolu Bacıları) ve Fatma Bacı", Türkler, VI, Ankara, ss.365-379.

BAYRAM, Mikail (1994), Fatma Bacı ve Bacıyan-ı Rum (Anadolu Bacıları Teşkilatı), Konya.

BEZER, Gülay Ögün (2011), "Terken Hatun", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, XL, s.510.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

BIÇAK, Sedat (2007), Türkiye Selçuklu Toplumunda Kadın XI. Ve XIV. Yüzyıl, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma Müdürlüğü, İstanbul,
CAN, Sevim (2008), Selçuklular Döneminde Kadın (1040-1308), Ufuk ötesi Yayınları, İstanbul.
COHEN, Claude (2002), “İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı”, Türkler, VI, Ankara, ss.203-213.

CUNBUR, Müjgân (1989),” Karahanlı Selçuklu Dönemleri Türk Edebiyatında Ahilik”, Uluslararası Osmanlı Öncesi Türk Kültürü Kongresi Bildirileri, Atatürk kültür Merkezi Yayınları, Ankara 4-7 Eylül, ss.207-224.

ÇAY, M. Abdülhaluk (1983), Anadolu’da Türk Damgası, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara.
ÇAY, M. Abdülhaluk (1984), Anadolu’nun Türkleşmesinde Dönüm Noktası Sultan II. Kılıç Arslan Ve Karamıkbeli (Myriokephalon) Zaferi (17 Eylül 1176), Orkun Yayınları, İstanbul.

DEMİRCİ, Mustafa (2011), “ Selçuklu Anadolu’sunda Bir İnsaniyet Mektebi: Ahilik”, Büyük Selçuklu Devletinden Türkiye Selçuklu Devletine Mehmet Altay Köymen Armağanı, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, nr. 5, Konya, ss.121-136.

DOĞAN, Nermin Şaman (2013), “Kayseri’deki Selçuklu Dönemi Kadın Türbeleri”, Vakıflar Dergisi, nr.39, Haziran, ss.15-26.

DURUKAN, Aynur (1998),“Anadolu Selçuklu Sanatında Kadın Baniler”, Vakıflar Dergisi, XXVII, Ankara, ss.15-36.

GÖKDAĞ, Bilgehan Atsız (2016),”Orta Doğudaki Türk Varlığı”, Yeni Türkiye, nr.82, Ankara, ss.151-166.

GÖKSEL, Burhan (1993), Çağlar Boyunca Türk Kadını ve Atatürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
GÖNÇER, Süleyman (1971), Afyon İli Tarihi, Karınca Matbaacılık, İzmir.

GÜNDOĞAN, Mehmet (1998), Selçuklu Kadınana, Medrese Kitabevi, Afyon Eylül.

GÜNDÜZ, Ahmet (2012),”Tarihi Süreç İçinde Türk Toplumunda ve Devletlerinde Kadının Yeri ve Önemi”, The Journal of Academic Social Science Studies, V, 5 October, ss.129-148.

HACIGÖKMEN, Mehmet Ali (2012),”Ankara’da Ahi Hâkimiyeti (1330?-1361)”, Türkler, VI, Ankara, ss.830-836.

HACIGÖKMEN, Mehmet Ali (2015),“Selçuklu-Danişmendli İlişkileri Çerçevesinde Kadınhanı’na İsmi Veren Raziye Devlet Hatun”, Vakıflar Dergisi, nr.44, Aralık, ss.37-48.

HÜRRİYET (17.01.2017), Anadolu’nun İlk Kadın Valileri Kayseri’de Görev Yapmış, Erişim Tarihi: 24.04.2018, 08.19.

İBN-İ BATTUTA (1981), İbn-i Battuta Seyahatnamesinden Seçmeler, (Haz. İsmet Parmaksızoğlu), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara Kasım.

KAFALI, Mustafa (2002), “Anadolu’nun fethi ve Türkleşmesi”, Türkler, VI, Ankara, ss.177-193.

KARAZEYBEK, Mustafa (2018), “Afyonkarahisar Kadınana Suyu”, VIII. Uluslararası Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildiri Özetleri Kitabı, Afyonkarahisar Nisan, s.179.

KAYA, Abdullah (2014), “Başlangıcından 1071’e Kadar Türkler ’in Anadolu’ya Akınları Hakkında Bir Değerlendirme”, Ekev Akademi Dergisi, XVIII, nr.59, Bahar, ss.211-232.

KESİK, Muharrem (2002),“Sultan Melikşah (Şahin Şah) ve Sultan I. Mesud Dönemleri”, Türkler, VI, Ankara, ss.547-565.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

KİA, Rukiye Akkaya (2015), “Atina’daki Demokrasiden Orta Çağ’a Kadının Dünyası ve Kadın Filozoflar”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, LXXIII, nr.1, Ocak, ss.7-20.

KİTAPÇI, Zekeriya (1994), Abbasi Hilafetinde Selçuklu Hatunları ve Türk Sultanları, Konya.

KONAN, Belkıs (2011), “Türk Kadınının Siyasi Hakları Kazanma süreci”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, LX, nr.1, Ankara, ss.157-174.

KÖKER, Ahmet Hulusi (1996), “Gevher Nesibe Darüşşifası Ve Tıp Medresesi”, Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, XIV, Ankara, ss.39-42.

KÖYMEN, Mehmet A. (1992), Alp Arslan ve Zamanı, TTK Basımevi, Ankara.

KÖYMEN, Mehmet A. (2002), “Selçuklu Devrinin Özellikleri”, Türkler, IV, Ankara, ss.634-638.

KÖYMEN, Mehmet A. (1986), “Selçuklular ve Anadolu’nun Türkleşmesi Meselesi”, Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi, Arşiv, nr.1, Konya, ss.21-35.

KURTARAN, Uğur (2012), “Bir İmparatorluğun Doğuşu Osmanlı Kuruluş Dönemi”, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi, nr.5, Ocak, ss.244-265.

KUŞÇU, Ayşe Dudu (2016), “Selçuklu Devlet Yönetiminde Kadının Yeri ve Altuncan Hatun Örneği”, Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi, I, nr.1, Ocak, ss.173-191

ÖCALAN, Hasan Basri (2016), “Germiyan Sarayından Bursa Sarayına Bir Gelin Gider”, Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, XIX, nr.30, Ocak, ss.57-73.

ÖNEY, Gönül (2008), “Tarihten Yansımalarla Büyük Selçuklu Seramiklerinde Kadın”, Sanat Tarihi Dergisi, XVII, nr.1, Nisan, ss.55-75.

ÖNGÜL, Ali (2002), “Mengücekler”, Türkler, VI, Ankara, ss.452-460.

ÖNGÜL, Ali (2002), “Saltuklular”, Türkler, VI, Ankara, ss.461-470.

ÖZPUNAR, Hasan (2013), “Afyonkarahisar’ın Yüzlerce Yıllık Su Kaynağı Kadınana”, Taşpınar, nr.10, Haziran, ss.6-11.

SAKAOĞLU, Necdet (1992), “Medeniyet Değişimleri Çerçevesinde Türklerde Ailede Eğitim”, Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, I, Ankara Aralık, ss. 361342-.

SEVİNÇ, Necdet (1987), Eski Türklerde Kadın ve Aile, İstanbul.

SOFTAOĞLU, E. Şule (2006), “Osmanlıların İlk Devrinde Türk Kadınları”, Tefekkür Dergisi, Eylül, s.20.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

SUBAŞI, Ömer (2016), “Türkiye Selçuklu Devletinde Güçlü Bir Kadın: Gürcü Hatun Tamara”, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, XIII, nr.33, ss.384-401.

SÜMER, Faruk (1989), “Türkmen Kadınları Hakkında Notlar”, Türk Dünyası Tarih Dergisi, III, nr.31-36, İstanbul, ss.4-13.

ŞAHİN, İlhan (2002), “Anadolu’da Oğuzlar”, Türkler, VI, Ankara, ss.246-259.

ŞEKER, Mehmet (2011), Anadolu’nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı, Ötüken Neşriyat, İstanbul Kasım.

ŞEKER, Mehmet (2002), “Anadolu’nun Türk Vatani Haline Gelmesi”, Türkler, VI, Ankara, ss.269-282.

ŞİMŞİRGİL, Ahmet (2016), “Yıldırım Bayezid Han’ın Hayatında İki Hatun”, Somuncu Baba Dergisi, XXII, nr.184, Şubat, ss.42-44.

TEKİN, Başak Burcu (2014), “Selçuklu Kültüründe Kadının Konumu: Sanat Eserlerinden Hareketle Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme”, Turkish Studies, İnternatipnal Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, volüme.9/10, Fall, ss.992-1008.

TEKİNER, Halil, “Gevher Nesibe Darüşşifası ve Müzikle Tedavi”, http://www.deontoloji.hacettepe.edu.tr/ekler/pdf/halil_tekiner/haliltekiner_sunu.pdf, Erişim Tarihi: 25.05.2018, 01 57.

TURAN, Osman (1996), Selçuklular Zamanında Türkiye, Boğaziçi Yayınları, İstanbul Mayıs.

TURAN, Refik, KIRPIK, Güray (2007), “Selçuklu Dönemi Türklerde Sosyal ve Ekonomik Hayat”, Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, ss.18-47.

TURAN, Refik (1992), “Osmanlı’nın Kuruluş Yıllarında Türk Ailesi”, Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, Ankara Aralık, ss.74-83.

TÜRKDOĞAN, Orhan (1992), “Türk Ailesinin Genel Yapısı”, Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, I, Ankara Aralık, ss.22-59.

ULUÇAY, M. Çağatay (2011), Padişahların Kadınları ve Kızları, Ötüken Yayınları, İstanbul.

YÜREKLİ, Tülay (2011), “Eyyubi Ailesi Kadınları”, Tarih Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, nr.6, Ekim, ss.329-342.

ARRIVAL FİLMİ ÖRNEĞİNDE BİLİM KURGU SİNEMASINDA KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM İNCELEMESİ

Feridun NİZAM

Zulfiye TUTAR

Öz

Sinema gerek kişilerarası gerek toplumlararası ve gerekse kültürlerarası etkileşim süreçlerinde ve bu süreçlerin aktarımında önemli bir etkiye sahiptir. İnsanların, toplumların farklı kültürlerin birbirlerini tanımalarına, anlamalarına, aralarında oluşan ön yargıların azalmasına büyük ölçüde destek oluşturabilmektedir. Bununla birlikte sinema kültür modellerini evrensel boyutlarda kitlelere taşıyabilmektedir. Bunu en başarılı örneklerini Amerikan sinemasında görebiliriz. Hollywood, özellikle bilim kurgu türünde diğer ülkelerin sinemalarında daha başarılı çalışmalar ortaya çıkarabilmiştir. Bu başarılı eserlerden birisi olan Arrival filmi, kültürler arası iletişim incelemesi yapabilmek adına önemli bir yapıttır. Kişi kendi gibi olmayandan yani öteki'nden uzak durmak ister. Ya da yaklaşmak istese bile belirli ön yargılar taşıyarak yaklaşma eylemini gerçekleştirir. Arrival filminde insan türü kültürüne uzak olan bir kültürün(uzaylı kültürü) dünyaya gelişi ve insan türü ile gerçekleştirdiği bir iletişim süreci söz konusudur. Birbirine ön yargı ile yaklaşan iki toplum iletişim kurmanın yollarını arar. İletişim kurabilmede en önemli etken dil'dir. Ama bu iki ırk ve kültür birbirlerinin dillerini hiçbir şekilde bilmemektedir. Bunun doğurduğu ön yargılarla iletişim kurabilme çabalarını sürdürürler. Bu yapıttaki senaryodan yola çıkarak yazılacak olan makalede aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur.

H.1- Kendine en uzak olan, hakkında hiç bir şey bilinmeyen kültürlerle dahi iletişim kurabilmek mümkündür.

H.2-Dil bilmemek kültürler arası iletişimde engeldir.

H.3-Kültürlerarası iletişim süreçleri ön yargıların kırılmasında etkilidir.

H.4. Toplumsal iletişimde kanaat önderlerinin bireysel tutumları önemli rol oynamaktadır.

Bu incelemenin amacı öncelikle bilim kurgu sinema türünde kültürlerarası iletişim incelemesinin literatürde yeterince ele alınmamış olmasıdır. Bununla birlikte dünya üzerinde toplumların birbirleriyle iletişiminde ciddi problemler yaşanmaktadır. Kültürlerarası iletişim bu nedenle sancılı bir şekilde gerçekleşmektedir. Öteki 'ne duyulan ön yargı ve oluşturulan stereotipler, bununla birlikte dil yetersizliği kültürlerarası iletişimi zorlaştırmaktadır. Bu film bizlere şartlar ne olursa olsun insanların birbirleriyle hatta en önemlisi farklı ırklarla bile iletişim kurabileceklerinin, farklı kültürleri tanıyabileceklerinin, öğrenebileceklerinin sinyalini vermektedir. Bu cümleden hareketle kültürlerarası iletişim çok zorlu bir süreçtir ama başarılabilir değildir. Bu kurgudan alınabilecek bir dersle; insanlar henüz kişiler arası

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

kültürel iletişimde, toplumlar arası kültürel iletişimde zorlanmakta iken insanlar üzerinde film farklı ırklarla bile iletişim kurabileceklerinin farkındalığını yaratmaktadır.

Abstract

Cinema can provide great support for the reduction of the prejudices among people, in order for societies to recognize and understand each other's different cultures. However, cinema culture models can carry masses in universal dimensions. We can see the most successful examples of this in American cinema. Hollywood has been able to work more successfully than other countries' cinemas, especially in the science fiction genre. Arrival, one of these successful works, is an important work in order to conduct intercultural communication studies. The person wants to stay away from the other person. Or, even if it wants to get closer, it carries out a rapprochement by carrying certain prejudices. In the film Arrival, a culture (alien culture) that is far from human kind of culture is a communication process that is realized with the human kind and the world. The two communities approaching each other with prejudice look for ways to communicate. The most important factor in communicating is language. But these two races and cultures do not know each other's tongues at all. They continue their efforts to communicate with the prejudices that it gives birth to. The following hypothesis has been established in the article to be written by going out of the scenario in this structure. H.1- It is possible to communicate with cultures that are farthest from themselves, with nothing unknown about them.H.2-Not knowing language hinders intercultural communication. H.3. When communicating in the cultural communication processes, the person uses his own cultural codes. H.4. Individual attitudes of opinion leaders play an important role in social communication. A lesson from this fiction; While people are still struggling in intercultural communication, intercultural cultural communication, people are aware of the fact that the film can communicate even with different races.

KÜLTÜR VE KÜLTÜRÜN DİĞER DİSİPLİNLERLE ETKİLEŞİMİ ÜZERİNE

Kültür insanın var olduğu günden bu yana yaşayarak sahip olduğu bilgi, eğitim davranış ve alışkanlıklarıdır. Bütün canlılar yaşamlarını devam ettirdikleri sürece kendilerini dış etkilerden tehlikelerden korumak isterler ve bu nedenle çeşitli yetenekler kazanırlar. Kültür toplumsal olduğundan geleceğini de kaderini de toplum belirler. Kültürün bireysel ve toplumsal ihtiyaçları karşılayıcı bir işlevselliği vardır (Güvenç,2002:55).

Kültür; insanların duyguları, düşünceleri ve amaçları doğrultusunda yarattığı her şeydir (Özlem, 2015:183).

Kültür sembol anlam ve normların tarihsel süreç içerisinde nesilden nesile aktarımıdır. Kültür sözlü mesajlar ve iletişimin temelini oluşturan sözsüz göstergeler, ve bunların yorumlanmasıyla onlara atfedilen anlamlarla oluşan bir sistemdir. Kültür konuşulan dil ve kullanılan semboller ve göstergeler olmaktan öte bunların sürekli yorumlanmasından oluşan bir kavramdır (Krş.Geertz'den akt. Kartarı, 2014: 33).

Heder'e göre insanlığın var oluşundan bu yana tarihsel dönemlere özgü, bir sezgi duygu, düşünce, dil, teknoloji, din, ekonomi, felsefe, bilim kültürün öğeleri ve insanların farklılaşma formları olmuştur.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Günümüze gelindiğinde ise evrensel kültür teriminin ortaya çıktığını görürüz. Bu terim bir batı kültürünün mirası olarak tanımlanmaktadır. Tek yanlı bir anlam içerdiğinden evrensel kültürü baskın ve hakim kültür olarak anlamak daha doğru olacaktır (Özlem, 2015: 62).

Terim olarak ‘kültür’ Latince ‘Colere’ fiilinden türemiştir. İşlemek, yetiştirmek, onarmak, düzenlemek, inşa etmek, biçmek, iyileştirmek, eğitmek anlamlarına gelmektedir. Bu fiilden türetilen ‘cultura’ kez terimi ise ilk tarımsal faaliyetleri nitelendirmek için kullanılmıştır. Kültür kavramın bu anlamı günümüzde etkindir. Bu terimi insanın yetiştirilmesi, eğitilmesi anlamında ilk kez ortaya atanlar Romalı filozoflar Cicero ve Horatius olmuştur. İnsan nefsinin terbiye edilmesi(Grekçe ‘pneuma’ Latince ‘anima’ Türkçe ‘can’ olarak kullanılmışlardır. İnsanın gerekli bilgileri kullanarak akıl yürütebilme yeteneğine, nefesine hakim olabilmesine bugün de kültür demeye devam ediyoruz (Özlem, 2015: 158-159).

18.yüzyılda ‘tekil kültür’ ve ‘çoğul kültür’ anlamları ortaya çıkmıştır. ‘Tekil kültür’ kavramına karşılık gelen ‘erudition’’dur anca bu terim özelleştirilmiş bir anlama sahiptir. Bunun dışında bu bilgi ve eğitim yoluyla yetiştirme, büyütme gibi anlamlar içeren ‘habitus’ terimine başvurulmuştur. 19. yüzyılda ise forma mentis terimin kullanıldığı görülür. Yine Cicero’nun terimiyle bağlantılıdır. Yine 19.yüzyılda civilite ‘çoğul kültür ‘ anlamını veren bir terim üzerine tanımlar yapılmıştır (Özlem;2015: 160-161).

Kültür, dilimize iki kaynaktan gelmiştir: Fransızca’dan, Amerikanca’dan. Fransızca kültürün Türkçe karşılığı İrfân, Amerikanca kültürün karşılığı, Medeniyettir (C. Meriç’ten akt. Arslanoğlu a.g.m.).

Bu tanımdan hareketle Fransızca’da bahsi geçen kültür kavramı daha çok sosyologların kullandıkları şekilde ifade edersek manevi kültür diyebiliriz. Ziya Gökalp’ın deyimi ile Amerikanca’daki kültürü karşılığı olan medeniyet ise maddi kültürdür (Arslanoğlu, 200: 1).

Ziya Gökalp’a göre kültür ve medeniyet ayrı kavramlardır. Ona göre kültür harstur, medeniyet ise uluslararasıdır. Her toplum başlangıçta Harsa yani kültüre sahiptir. Kültür geliştikçe medeniyet ortaya çıkar (Gökalp, 1976 :1).

Kültür ve dil üzerine değinirsek, dil ile kültür birbirine yakın iki kavramdır. Dil kültürle yaşar, kültür ise dil gelişir, birikir, büyür (Günay, 1995: 9). Bir toplumun dili o toplumun yaşam biçimini ve kültürü yansıtır. Kültür birikimi bilgi ile sağlanır bilginin kaynağına ise dil ile ulaşılır. Bundan dolayı dil ile kültür birbirinden ayrılamaz iki parçadır (Aslan, 2008: 118). Kültür kendisini nesilden nesile aktarabilmek için dile muhtaçtır. Dil ise toplumun yaşam kültürünün yansıtılmasında, ifade edilmesinde bir gereksinimdir (Göçer, 2012: 53).

Dinin etkisini ve izlerini insanların sosyal ve bireysel faaliyetlerinde görmek mümkündür. Çünkü inanç insanların psikolojilerini etkileyerek toplumsal yaşamlarına yansıtılmalarına sebep olur. Buradan yola çıkarak kültür olgusunun şekillenmesinde dinin de oldukça etkili olduğu görülmektedir. T.S Eliot’a göre kültür ve dini, aynı şeyin değişik yönleri olarak görmek yanlış bir yaklaşımdır. Din ve kültürün birbiriyle ilişkisi vardır ama ikisi de ayrı şeylerdir. Birbirinden ayrı anlamlara sahip olan kültür ve din bireyler ve topluluklar için sadece sahip oldukları bir şey değil aynı zaman ulaşmak için çaba harcadıkları bir değerdir (Eliot, 1981:23).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Kültür bir etkileşimler örüntüsüdür. Ötekilerle kurulan etkileşimlerle varlığını devam ettirir (Bayart 1999: 92). Öteki ile kurulan ilişki aynı zamanda kişinin kendi farklılığının bilincine varmasına da neden olur. Bu açıdan bakıldığında öteki varlığıyla potansiyel bir tehdit ve çatışma kaynağı olarak kolektif kimliğin kendini keşfetmesini sağlar (Bostancı, 1999: 38). Kişinin yaşadığı ortam coğrafi, fiziksel ve psikolojik şartlar kendine özgü bir kültür oluştururken aynı zamanda bireyi diğerlerinden ayıran bir kimlik yaratır.

Bununla birlikte kültür ekonomi ile yakından ilgilidir. Kültürel sermayenin ekonomik gelişime doğrudan ve dolaylı olarak etkileri vardır. Doğrudan etkiler, ekonomik etkilerdir. Kültürel sermaye mevcut üretim sistemlerinin daha verimli ve akıllıca kullanılmasına olanak sağlayarak ekonomiye katma değer yaratır. Dolaylı etkiler ise eğitim kalitesinin artması, suç oranlarının azalması, bireylerde vergi ödeme bilincinin gelişmesi gibi sosyal faydalar ortaya çıkarmaktadır (Işık, 2009: 862).

Aynı zamanda Teknoloji de günümüz dünyasının vazgeçilmez bir parçası olduğuna göre yeni bir kültür oluşturmada, var olan kültüre değişiklik katmakta ya da geliştirmekte etkili bir öğedir. Teknoloji kültürü, kültür de teknolojiyi etkilemektedir. Yeterince gelişmiş bir kültürün teknoloji üzerinde yönlendirici etkisi vardır. Bir toplumda teknolojiyi ekonomik siyasi vb. kurallardan önce kültür üretir. Eğer gelişmiş bir toplum kültürü söz konusu değilse o toplumda bilim ve teknoloji üretimi olamaz. Teknolojiyi besleyen kültürdür (Günay, Özer; 2001:83,94).

Kitle iletişim araçları çağımızda inanılmaz bir sürat ve hacimde toplumsal "çıktı"larını artırıp, kültür sistemlerini etkilemektedirler. Son yirmi beş yılın belli başlı gelişmelerini göz önüne getirdiğimiz zaman, kitle iletişiminin yol açtığı devrimin yeni bir aşamaya yol açtığını göreceğiz. Bu yeni aşama ile dünya evrensel, bilgisayara dayalı bir kitle iletişim düzenine geçmiş bulunmaktadır. **Kültür iletişimi, ulusal olarak kültürün gelecek nesillere aktarımını kolaylaştırır. Çünkü kitle iletişim araçları her yıl yenilenmekte ve daha fazla insana ulaşmaktadır. Bu da bir avantaj oluşturarak kültürel geçişin hızlı, doğru ve gerçek bir biçimde aktarılmasını kolaylaştırır.**

2 KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM: FARKLILIĞIN YENİDEN İNŞASI

Bir kültürün etkileşim normları, o kültüre ait bireylerin iletişim biçimlerini etkiler. Bireyler bu sosyalizasyon ve kültürlenme (Güvenç'ten akt. Kartarı, 2014:155) süreçlerinde bu davranışları öğrenirler ve bu süreçlerde öğrendikleri davranışlar sadece iletişim sürecindeki mesajların kodlarını çözmek için değil aynı zamanda toplum içerisinde, ailede okulda etkileşim biçimini belirler ve o kültüre özgü iletişim biçimlerini de içerir. Farklı iletişim biçimleri kullanılarak gönderilen mesajlar o kültürün üyeleri tarafından ya anlaşılır ya da yanlış anlaşılır. Bunun yanında iletişim süreci içerisinde yer alanlar farklı kültür grupları ise anlama ve anlaşılabilirlik sorununun boyutları daha da büyür ve kültürler arası iletişim daha zorlaşır (Kartarı, 2014:155).

Farklı kültürler mensup insanların etkileşimleri, birbirleri anlam aktarımları, yabancıların algılanması, açıklanması ve kültürel farklılıkların gözetilmesi gibi konuları inceleyen disiplinler arası bir bilim dalıdır (K.Roth'dan akt. Kartarı, 2014:50). Kültürler arası iletişim çeşitli farklılıklara sahip insanların birbirini etkileme durumudur. Bu tarz etkileşimlerde en önemli etken kültür ve kültürün iletişimsel

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

davranış üzerindeki etkisidir. Çünkü kültür inançları, bakış açılarını önemli ölçüde etkiler (Mora, 2011:55).

Kültürlerarası iletişim konusunda toplumsal olay ve olguları kavrama ve algılayabilmede kültürel farklılıklar oldukça önemlidir. Bu farklılıklar genel olarak dil, ulusallık, gelenekler, etnik tapılar olarak tanımlanabilir (Hill'den akt. Mora, 2014:55).

Kültürlerarası iletişim hayatında farklı alanlarında ve aile, ticari ve resmi kuruluşlar, aile gibi vb. gruplara ait insanlar arasındaki iletişim ile ve bu iletişim ile ilgili sorunlarla ilgilenir. Bu bağlamda kültürlerarası iletişimin üzerinde durduğu bazı konular vardır. Bunlar; Algılama, akülürasyon, enkültürasyon, kültürel değişme modernleşme, göç, kimlik kültürel kimlik gibi konulardır. Disiplinler arası bir özellik taşıyan kültürlerarası iletişimin amacı farklı kültürler mensup insanlar arasındaki ilişkiyi anlamak, açıklamak ve iletişim süreçleri ile alakalı tahminlerde bulunmaktır (Kartarı, 2014: 55).

“Kültürlerarası” terimini ilk olarak kullanan ve kültürlerarası etkileşim ve sorunları bilimsel olarak ele alan ABD'li antropolog Ruth Benedict olmuştur. Benedict 1940'lı yıllarda ABD savaş enformasyon dairesi için yaptığı çalışmaları yabancı bir kültürün iletişim davranışlarını anlamaya yönelik incelemeleri içermektedir (Kartarı, 2001: 30).

Krizantem ve Kılıç Benedict'in (1966) Japon kültürünü bu çerçevede incelediği önemli çalışmasıdır. Bu kitabında Benedict, antropolojik yaklaşım, yöntem ve kavramları, devraldığı antropoloji geleneğinden farklı olarak, karmaşık ve modern bir toplumun incelemesinde kullanır ve “kültürel farkı”, - savaş şeklinde de olsa - kültürlerarası etkileşimdeki anlamı bakımından irdeler. Ancak bir çalışma alanı olarak kültürlerarası iletişimin kurucusu Edward T. Hall kabul edilmektedir. Her ne kadar Hall'den önce Lederer ve Burdick'in The Ugly American (1958) adlı çalışması kültürlerarası konulara dikkat çekmiş olsa da, "kültürlerarası iletişim" terimi ilk kez Hall'un, 1959 yılında yayımladığı The Silent Language adlı kitabında geçer ve alanın ilk çalışması olarak kabul edilir (Chen vd.'den akt. Sarı, 2004: 2,3). Kültürlerarası iletişim alanının gelişimi ve tarihini inceleyen çok az çalışmanın olduğunu belirtirken, bir çalışma alanı olarak kültürlerarası iletişimin ortaya çıkışını anlamak istiyorsak öncelikle, ilk kültürlerarası iletişim incelemesini ortaya çıkaran gereksinimi anlamamız gerektiğini belirtir (Sarı, 2004: 2,3).

Farklı kültürlerin karşılaşmasın ve etkileşimini gerekli kılan üç ana neden; yeni teknoloji, haberleşme sistemleri, dünya nüfusunun artması ve dünya ekonomik merkezlerinin değişimidir. Yeni teknolojilerin gelişimi ve kullanımı sonucunda insanların dünyanın çeşitli yerlerine seyahat edebilmeleri ve farklı kültürlerden insanlarla iletişime geçebilme imkanları artmıştır. İnsanlar gittikleri bu yerlerde kendilerinden farklı insanlarla karşılaşmakla kalmayıp bunun yanında farklı dilde konuşan, farklı inançları olan, farklı yemekleri yiyen insanları zamanı ve mekanı kullanma biçimlerini de gördüklerinden farklı kültürlere olan merakları artmaktadır. Gelişen film endüstrileri de dünya kültürlerinin birbiriyle tanışmasına ve yakınlaşmasına katkıda bulunmaktadır. Dünya nüfusunun hızla artış göstermesi doğal kaynakların paylaşımı mevcut kaynaklardan daha fazla yararlanabilme arzusu da aynı kültürlerden insanların birbirleriyle ilişki kurmalarını gerekli kılmaktadır. Ayrıca bu artıştan dolayı

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

siyasal ve coğrafi sınırların zorlanmaya başlamasına ve göç olgusu gibi sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Kartarı, 2014:51-52).

Kültürlerarası ilişkilerin artış göstermesinin bir diğer nedeni ise dünya ekonomisindeki odak noktaların değişmesidir. Bu da yeni kültürlerin dünya ekonomisinde önemli roller üstlenmesine sebep olmaktadır. Bu durum ilişki kurulması gerekli bazen de zorunlu hale gelen kültürlerin sayısını artırmaktadır (Kartarı, 2014: 53).

KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİMDE ENGELLER

Kültürlerarası iletişimde en temel sorun 'öteki' olanla ilişki kurmaktır. Günümüzde teknolojinin hızlı değişimi coğrafi ve toplumsal engelleri ortadan kaldırmış ve bireyleri öteki olanla, farklı olanla karşı karşıya getirmiştir. Özellikle kitle iletişim araçları aracılığıyla öteki hakkında bilgiye maruz kalmaktadır (Mora, 2011:56).

Kültürlerarası iletişimde en büyük engel dil yetersizliğidir. Dil iletişim kurabilmenin ilk adımıdır (Uygur, 1996: 15). İki veya daha fazla insanın etkili ve anlaşılabilir bir iletişim kurabilmesinin ön şartı aynı dili konuşmalarıdır. Ancak söz konusu kişilerin bilgi dağarcıkları, eğitim düzeyleri, yaşları, meslekleri, cinsiyetleri ve özellikle de yetişmiş oldukları kültürel ortam iletişime olumsuz ve olumlu etki yaptığı da bir gerçekliktir. Bunun yanında eğer iletişim yabancı bir dilde gerçekleşiyorsa başarılı bir iletişimin kurulabilmesi her zaman yeterli olmamaktadır. Çünkü her dilde o dili konuşan toplumun sosyo-kültürel özelliklerini yansıtan bazı spesifik ifadeler, atasözleri deyimler yer alır ve bu ifadeler sadece o topluma ait ifadelerdir. Bu ifadeler iletişimin başarılı olmasındaki engellerdendir (Selçuk, 1994: 54).

Her kültürde bireylerin dış görünüşleri onlar hakkında belirli mesajlar verir. Enformasyon kaynağı ile iletilen kaynak aynı kültürden ise mesajlar o kültür kalıplarına göre iletileceğinden yanlış anlama oranı daha düşüktür. Ancak farklı kültürden ise bir kültüre uygun kabul edilen dış görünüş diğer kültür için normal dışıdır (Kartarı, 2014: 206). Örneğin oturma biçimleri kültürden kültüre farklılık taşımaktadır. Türkiye kültüründe kendinden yaşça büyük bir kişinin yanında otururken bacak bacak üstüne atılmaz, beden dik durumda tutulur, eller dizler üzerindedir (Kartarı, 2014: 213). Bir başka kültürde bu durum aynı olmayabilir.

Kalıp düşünceler ve ön yargılar bireyin kendisine yabancı olan kültür ve kültür üyeleri hakkında o kişilerle daha hiç karşılaşmadan vermiş oldukları kararlardır ve bu kararları iletişim sürecini olumsuz yönde etkilemektedir. Kalıp düşünceler ulus ya da kültürün bireyin zihnindeki remini oluşturur. Söz konusu ulus ya da kültürün yalnızca birkaç niteliği üzerinde duran düşünceler ise stereotip olarak adlandırılır. Stereotipler insanı insanları bir takım türlere bölen zihinsel yapılardır. Bu düşünceler gerçeğe ve olumlu kanıtlara dayanmazlar. (Kartarı, 2014: 243).

Söz konusu benmerkezcilik türüne sahip olanlar, nesnelere ve başkalarına ilişkin gerçekleri fark etmede, diğer insanın rolüne girmede güçlük çekerler. Sonuç olarak da diğer insanların bakış açılarını neler düşündüklerini ve hissettiklerini yeterince anlayamazlar (Dökmen,2005:141-142).

KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM VE SİNEMA

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Sinemada toplumun beğenisini kazanmak ve insanların dikkatini çekebilmek amacıyla kültürel kodlara yoğun bir şekilde yer verilmektedir. Bu nedenle sinema filmleri farklı kültürlerin birbirini tanıması, anlaması ve önyargıların azaltılması noktasında kültürlerarası iletişimi destekleyen önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca sinema, kitleleri etkileyerek bir kültür modelinin dünyaya pazarlanmasını sağlayan en büyük araçtır. Bu durumu en iyi şekilde kullanan Amerikalılar, Hollywood filmleri aracılığıyla Amerikan kültürünü ve yaşam tarzını bütün dünyaya pazarlamaktadır (Mai ve Winter 2006: 8).

Sinema, içinde barındırdığı kültürel özelliklerin taşıyıcısı olan küresel bir araçtır. Bu durum sinemanın kültürel bir öğe olarak varlığını daha önemli kılar. Modern toplumlarda sinema, ideolojileri tek başına üreten konumunda olmasa da ideolojiyi yaymak anlamında önemli rol oynar. Bu bağlamda başta Amerikan sinemasını temsil eden Hollywood ve diğer gelişmiş ülkeler sinemayı hem bir propaganda aracı hem de ticari bir alan olarak ele almaktadır. Sinema tarihi incelendiğinde küresel anlamda en güçlü ülkeler arasında Hollywood yani Amerikan sinemasının başı çektiği görülür. Güçlü bir endüstriye sahip Hollywood sineması yaklaşık 100 yıldan beri dünyanın birçok ülkesinde milyarlarca kişiyi etkilemiştir. Bu başarının nedenleri ekonomik ve teknolojik üstünlüğün yanı sıra son derece etkin ve yaygın halkla ilişkiler ve pazarlama çalışmalarının büyük katkısı vardır. Hollywood'un ayrıca dünyadaki birçok sinemacıyı bünyesine katan yapısı ve Amerikan kültürünün sinema yoluyla milyarlarca kişiyi etkilemesi de, bu ülke ve sinemasını en büyük küresel güçlerden biri haline getirmektedir. Küreselleşme ve kültürel yayılmacılık ulusal kültürler üzerinde yıpratıcı ve yıkıcı etkilere sahiptir. Ekonomik alanda yaşanan küreselleşme her alanda etkisini göstermekte ve egemen olduğu ülkelerde kalıcı sorunlara yol açmaktadır. Evrensel kültürün ancak yerel ve ulusal kültürlerin senteziyle ortaya çıkabileceği kabul edilirse küreselleşme uzun vadede bu kültürel sentezi ve çeşitliliği ortadan kaldıracak bir tehlikedir. Sinema, kültürler arası etkileşimlere en açık alanlardan biridir. Kitlelidir ve kültürün en hızlı, kalıcı taşıyıcısıdır. Bu bağlamda egemen kültürlerin en çok iştahını kabartan alandır. Büyük bir endüstri olması sinemayı küresel ekonominin bir başka cazip aracı haline getirir, getirmektedir. Hollywood merkezli sinema dev bir endüstriye dönüşürken ana pazarı Birleşik Devletler olmaktan çıkmış, Avrupa ve üçüncü Dünya ülkeleri iştah kabartan ana pazara dönüşmüştür. Bu büyük sinema endüstrisi, salt film üretip pazarlamakla yetinmemektedir. Her büyük prodüksiyonun taşıdığı bir yan sektör yaratılmaktadır. Tüm bu ürünler özünde bir Special Issue on the Proceedings of the 3rd ISCS Conference SI(1): 340-349 Copyright©IntJSCS (www.iscsjournal.com) - 343 kültürün, Amerikan tarzı yaşantının doğrudan taşıyıcısı, özendiricisidir. Bu yayılmacı kültür, ulusal değerlerin erozyonunu hızlandırıcı etki yapar. Sinsice ve yavaş yavaş yerleşir. Kültür istilası ulusal kültürlere ve ulusal sinemalara karşı böylesine ölümcül biçimde tehdit oluştururken kurumsal karşı koyma o denli önem kazanmaktadır. (Yalvaç:2013:168)

ARRIVAL FİLMİ İNCELEMESİ

FİLMİN KÜNYESİ

Filmin Adı: Arrival (Geliş)

Oyuncular: Amy Adams, Jeremy Renner, Forest Whitaker

Yönetmen: Denis Villeneuve

Süre: 1 Saat 56 Dakika

Tür: Bilimkurgu

Öz

12 uzay gemisi, beklenmedik bir şekilde atmosferimize girip farklı noktalara iniş yapmış. (aslında havada duruyorlar desek daha doğru) Dünyadaki askeri güçler panik halinde. Ancak içlerinden biri öfkeyle davranmandan önce gemilere yakın yerlerde temas ve iletişim noktaları kurmuşlar. Amerikan hükümeti iki uzman getiriyor: az bilinen dillerin çevirilerinde uzmanlaşmış bir dilbilimci olan Dr. Louise Banks (Amy Adams) ve iletişim meselelerini normal insanların sayısal denklemleri çözdüğü biçimde tahlil eden* bir matematikçi olan Ian Donnelly (Jeremy Renner).12 gemiden biri Amerika'nın Montana eyaletine iniş yapmış. İkili apar topar uzay gemisinin yanına kurulan ana kampa getiriliyor. Her 18 saatte bir uzay gemisinin kapısı açılıyor ve bir keşif ekibinin içeri girmesine izin veriliyor. Louise ve Ian, uzaylılarla aramızda bulunan iletişim engellerini yıkmakla görevlendirilmiş. İki uzaylı temsilcisi de insanlarla her gün buluşmakla görevli. (Ian onlara Abbott ve Costello isimlerini veriyor.) Bu noktadan itibaren Arrival, askeri kuvvetler dünya dışı misafirlerimize nükleer silahlarla saldırmadan önce, uzaylılar ve insanlar arasında paylaşılan ortak, düzgün bir dil kurmak için gergin, endişeli, canlandırıcı ve ödüllendirici bir yarış haline geliyor.

Filmin Bilimsel Yönü

Aslında filmin oldukça bilimsel bir altyapısı var. Filmin asıl sorduğu soru şu: başka bir dilde düşünmek, beynimizi resetleyip düşünce yapımızı değiştirir mi? Buna dilsel görecelik teorisi deniyor. Başka bir isimle Sapir-Whorf hipotezi. Bir dilin yapısının, o dili konuşanların kavramasını ve dünya görüşünü etkileyeceğini öne süren bir dilbilim ve kavram bilimi paradigması. Eskiden dilin, düşünceleri ve dil kategorilerinin sınırlarını belirlediği ve bilişsel kategorileri kararlaştırdığını söyleyen daha güçlü bir

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

versiyonu vardı. Daha çok kabul edilen daha zayıf versiyonu ise dilbilimsel kategorilerin ve bunların kullanımının, düşüncelere ve kararlara sadece etki ettiğini savunur.

FİLMİN KÜNYESİ

Filmin Adı: Arrival (Geliş)

Oyuncular: Amy Adams, Jeremy Renner, Forest Whitaker

Yönetmen: Denis Villeneuve

Süre: 1 Saat 56 Dakika

Tür: Bilimkurgu

ÖZ

12 uzay gemisi, beklenmedik bir şekilde atmosferimize girip farklı noktalara iniş yapmıştır. (aslında havada duruyorlar desek daha doğru) Dünyadaki askeri güçler panik halindedir. Toplumlar Amerikan hükümeti iki uzman getiriyor: az bilinen dillerin çevirilerinde uzmanlaşmış bir dilbilimci olan Dr. Louise Banks (Amy Adams) ve iletişim meselelerini normal insanların sayısal denklemleri çözdüğü biçimde tahlil eden* bir matematikçi olan Ian Donnelly (Jeremy Renner).12 gemiden biri Amerika'nın Montana eyaletine iniş yapmış. İkili apar topar uzay gemisinin yanına kurulan ana kampa getiriliyor. Her 18 saatte bir uzay gemisinin kapısı açılıyor ve bir keşif ekibinin içeri girmesine izin veriliyor. Louise ve Ian, uzaylılarla aramızda bulunan iletişim engellerini yıkmakla görevlendirilmiş. İki uzaylı temsilcisi de insanlarla her gün buluşmakla görevli. (Ian onlara Abbott ve Costello isimlerini veriyor.) Bu noktadan itibaren Arrival, askeri kuvvetler dünya dışı misafirlerimize nükleer silahlarla saldırmadan önce, uzaylılar ve insanlar arasında paylaşılan ortak, düzgün bir dil kurmak için gergin, endişeli, canlandırıcı ve ödüllendirici bir yarış haline geliyor.

FİLMİN BİLİMSEL YÖNÜ

Aslında filmin oldukça bilimsel bir altyapısı var. Filmin asıl sorduğu soru şu: başka bir dilde düşünmek, beynimizi resetleyip düşünce yapımızı değiştirir mi? Buna dilsel görecelik teorisi deniyor. Başka bir ismiyle Sapir-Whorf hipotezi. Bir dilin yapısının, o dili konuşanların kavramasını ve dünya görüşünü etkileyeceğini öne süren bir dilbilim ve kavram bilimi paradigması. Eskiden dilin, düşünceleri ve dil kategorilerinin sınırlarını belirlediği ve bilişsel kategorileri kararlaştırdığını söyleyen daha güçlü bir versiyonu vardı. Daha çok kabul edilen daha zayıf versiyonu ise dilbilimsel kategorilerin ve bunların kullanımının, düşüncelere ve kararlara sadece etki ettiğini savunur.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

HİPOTEZLER

H.1- Kendine en uzak olan, hakkında hiç bir şey bilinmeyen kültürlerle dahi iletişim kurabilmek mümkündür.

Filmde uzaydan gelen, görünüm olarak dünyalılara benzemeyen, hatta dünyalılar için korkunç denebilecek görüntüde uzaylılar tasvir edilmiştir. Burada morfolojik olarak zıt bir görünüm seçilmiş olması, uzak ve bilinmeyen bir medeniyet ile iletişimin nasıl olacağını hayal etmemize olanak tanımaktadır. İnsanlar daha önce biriktirdikleri korku ve önyargıları, bu dış görünüşü uzak medeniyete mal etmekte ve onları doğrudan tehdit olarak görmektedirler.

Toplumlar arası önyargılar ve genellemelerin eleştirildiği filmin ilk sekansında sakin kalmanın, toplumsal iletişim yolları aramanın önemi vurgulanmaktadır. Filmin ana karakteri bir dil bilimci Loise Banktır. Sakin kalmayı başarabilmiş bir grup sayesinde, ana karakterimiz aracılığı ile iletişim kurma çabası başlamakta ve bunun neticesinde olumlu sonuçlar alınmaktadır.

Filmin evreninde geçen bu olaylar, bize hipotezimizde bahsettiğimiz gibi bize uzak medeniyetlerle iletişimin mümkün olduğunu göstermektedir

H.2-Dil bilmemek kültürler arası iletişimde engeldir.

Daha filmin ilk dakikalarında “Dil uygarlığın temelidir. İnsanları bir arada tutan bir nevî tutkal ve bir çatışma esnasında ilk çekilen silahtır.” İbaresini geçmektedir.

İki uzak medeniyetin iletişimiyle bize kültürler arası iletişimi anlatmaya çalışan film, bu medeniyetlerin yalnızca görünüş ve dil olarak değil, düşünce tarzlarını dahi benzerlikten uzak seçmiştir. Uzaylılar zaman ve mekânı dairesel görürken insanlar düz görmekte ve yaşamaktadır. Bu düşünce farkından dolayı yazı dili dâhil tüm iletişim organları oldukça farklıdır. Bu farklılık iletişimi imkânsıza yakın hale getirmiştir.

Bu dil farkından ötürü, iletişim inanılmaz gecikmiş, filmin gelişme bölümü bu iletişimsizlik üzerine kurulmuştur. İki taraf bir birlerini anlayabilmek adına dillerini birbirlerine öğretmeye çalışmış ancak bu süreçte dahi yanlış anlaşılmalardan sonucunda krizler yaşanmıştır. “Silah” kelimesinin önyargılı dünyalılar yüzünden yanlış anlaşılması sonucunda çıkan bu krizlerden birinde uzaylılardan biri ağır yaralanır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Dil bilmemenin ve birikmiş önyargıların sonucunun ağır olabileceğini göstermeye çalışan film, iletişim için dilin önemini işlemeyi başarmıştır.

H.3-Kültürlerarası iletişim süreçleri ön yargıların kırılmasında etkilidir.

Filmin başında toplumların yabancı bir kültürle karşılaştıklarında verdikleri tepkiler işlenmiştir. Öncelikli olarak korku ve panik durumu görülür. Savaş korkusu her şeyin önüne geçer. Bu durum “uzaylı” ibaresinin insanlarda farklı dolayısıyla “kötü” olduğu algısından kaynaklanmaktadır.

Film iki yabancı medeniyetin zorlu bir mücadele ile birbirlerini tanıma süreçlerini ve en nihayetinde iletişimin sağlanması sonucunda ön yargıların kırılması ile son sekansını tamamlar. Filmde Loise’in ve Ian’ın iki medeniyet arasındaki gerilimi yenmek adına verdiği mücadele sonucu barış ortamını sağlamıştır. İletişimin sağlanması sayesinde uzaylıların niyetinin savaş değil dünyalıları olası bir yok olma tehlikesinden kurtarmak olduğu anlaşılmıştır. Bu da iletişimin toplumlar arası barışta ne kadar önemli bir rol oynayabileceğini göstermektedir.

H.4. Toplumsal iletişimde kanaat önderlerinin bireysel tutumları önemli rol oynamaktadır.

1133

Filmde toplumsal iletişim resmedilirken, kanaat liderlerinin olumlu ya da olumsuz etkileri de gösterilmektedir.

Filmin ilk dakikalarında helikopterde oturan bir dilbilimci, bir bilim adamı ve bir asker replikleriyle, kişisel kodların olayı ele alış biçimine etkisi görülmektedir. Dilbilimci iletişim kurularak yabancı kültürü tanımaya, bilim adamı yabancı kültürün bilimsel kazanımlarına odaklanmışken asker savaş ihtimalini değerlendirmekte savunma yada saldırı stratejileri geliştirmektedir.

Nitekim filmin ilerleyen dönemlerinde de toplumsal olayların dışında ülke liderlerinin kişisel tutumlarının ne denli etkili olduğu işlenmiştir. Filmin son kısmında Lois’in zamanı bükebilmeyle öğrenerek çin generalinin kişisel bilgilerini öğrenmesi ve bu generali bireysel savaşçı tutumundan vaz geçirmesi ile dünya toplumları arasındaki gerilim çözülmüştür.

Bu da bize kanaat önderlerinin kişisel tutum ve kararlarının toplumlarına etkisinin büyüklüğünü göstermektedir. Toplumlarına yaptıkları etki kültürler arası iletişimi de doğrudan etkilemektedir.

SONUÇ

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Dil bilmemenin ve birikmiş önyargıların sonucunun ağır olabileceğini göstermeye çalışan film, iletişim için dilin önemini işlemeyi başarmıştır.

Film bizlere hipotezimizde bahsettiğimiz gibi bize uzak medeniyetlerle iletişimin mümkün olduğunu göstermektedir.

Film iki yabancı medeniyetin zorlu bir mücadele ile birbirlerini tanıma süreçlerini ve en nihayetinde iletişimin sağlanması sonucunda ön yargıların kırılması ile son sekansını tamamlar. Filmde Loise'in ve Ian'ın iki medeniyet arasındaki gerilimi yenmek adına verdiği mücadele sonucu barış ortamını sağlamıştır. İletişimin sağlanması sayesinde uzaylıların niyetinin savaş değil dünyalıları olası bir yok olma tehlikesinden kurtarmak olduğu anlaşılmıştır. Bu da iletişimin toplumlar arası barışta ne kadar önemli bir rol oynayabileceğini belirtmektedir.

Sonuç olarak Film ilk dakikasından itibaren uzaylılar ile dünyalılar arasındaki iletişim üzerinden iki yabancı toplumun ilk temasını işlemiş, bu temasta etkili olan dil, kültür, teknolojik farklılıkların aşılabilme yollarını düşünmemizi sağlamıştır.

Kaynakça

- ARSLANOĞLU İ. (2013). “KÜLTÜR VE MEDENİYET KAVRAMLARI” Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Ankara.
- BAYART, J. (1999). “Kimlik Yanılsaması”, Çev. Mehmet Moralı, Metis Yayınları, İstanbul.
- BOSTANCI, M. N. (1999). “Bir Kolektif Bilinç Olarak Milliyetçilik”, Doğan Kitap, İstanbul.
- DÖKMEN, Ü. (2005). “İletişim Çatışmaları ve Empati”, Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- ELİOT, T.S. (1981). “ Kültür Üzerine Düşünceler” Çev. Sevim Kantarcıoğlu, Ankara.
- GÖÇER, A. (2012). “Dil-Kültür İlişkisi ve Etkileşimi Üzerine”. Türk Dili, Ankara.
- GÖKALP, Z. (1996). “Türkçülüğün Esasları” Kültür Bakanlığı, İstanbul.
- GÜNAY, D. (1995). “Roman Çözümlemesine Toplum-dilbilimsel Bir Yaklaşım”. Dil Dergisi, Ankara.
- GÜNAY, ÖZER (2001) Mühendis ve Mühendisliğin Konumu”, “IV Ulusal Makina Mühendisliği ve Eğitimi Sempozyumu, TMMOB-Makina Mühendisleri Odası, 01-03 Kasım 2001, MMO Yayın No: E/2001/288, Sayfa 83-94, YTÜ Oditoryumu, İstanbul.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

GÜVENÇ, B. (2002). “ Kültürün ABC’si “ Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

IŞIK, A. (2009). “ Kültür ve Kalkınma: Vergi Kültürü Örneği.” Ege Akademik Bakış, İstanbul.

KARTARI, A. (2014). Kültür Farklılık Ve İletişim, Kültürlerarası İletişimin kavramsal Dayanakları, İletişim Yayıncılık, İstanbul

KARTARI, A. (2006). Farklılarla Yaşamak Kültürlerarası İletişim, Ürün Yayınları, Ankara

METİN H. (2011). “Empatik İletişim Ve Yönetişim Hasan” İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, sayı: 32, Ankara.

MORA N. (2011). ‘‘ Kültürlerarası İletişim Bağlamında İnsana Dair Duygular Ve Ritüeller’’ Nobel Yayınları, Ankara

ÖZBEK, M. F. “Toplumsal Yaşamda Empati”. Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, ISSN:1694 – 528 Sayı: 1, İstanbul.

ÖZLEM D. (2010) ‘‘Kültür Bilimleri Ve Kültür Felsefesi’’, Notos Kitap Yayın Evi, İstanbul

SARI E. (2004). “Kültürlerarası İletişim: Temeller, Gelişmeler, Yaklaşımlar” Folklor Edebiyat Dergisi Sayı: 39, İstanbul.

SELÇUK A. (1994). , “Sprachliche Verhaltensweisen in kontrastiver Sicht: Interkulturelle Kommunikation”, 4. Germanistik Sempozyumu, Türk Eğitim Sisteminde Alman Dili ve Öğretimi- Alman Dili ve Edebiyatı Eğitiminde Uygulamaya Yönelik Dilbilim ve Edebiyat Bilimi Karşılaştırmalı Çalışmaları, İzmir.

UYGUR, N. (1996). “ Kültür Kuramı”, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

YALVAÇ, Ahsen „TÜRK SĞNEMASI VE ARABESK“ / Agora K. Temmuz 2013

DESTİNASYON MARKA KİŞİLİĞİNE İLİŞKİN BİR YAZIN İNCELEMESİ

Gülçin ÖZBAY

Elif ATASOY

Sakarya Üniversitesi

Öz

Destinasyonların insana ait kişilik özellikleriyle nitelendirilip somut bir hale sokulması şeklinde tanımlanan destinasyon marka kişiliği, destinasyon markalaşmasının en önemli bileşenlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu araştırmanın temel amacı, araştırmanın kısıtları göz önünde bulundurularak; marka kişiliği kavramının alanyazına girmesinden itibaren turistik destinasyonları bu açıdan ele alan çalışmaların değerlendirilmesidir. Bu doğrultuda destinasyon marka kişiliği literatürüne ilişkin özet bir tablo oluşturulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre dünyada yapılan çalışmalarda; samimiyet, heyecanlı, yetkinlik ve entelektüellik/seçkinlik şeklinde isimlendirilen boyutların ağırlıklı olarak karşılaşılan destinasyon marka kişiliği boyutları olduğu belirlenmiştir. Destinasyon marka kişiliği belirlemeye yönelik çalışmaların 2012 yılından itibaren daha fazla ilgi odağı haline geldiği tespit edilmiştir. Araştırma alanı olarak seçilen destinasyonların Asya ve Afrika ülkelerinde (%40) yoğunlaştığı, Türkiye’de ise Marmara ve Ege bölgelerindeki destinasyonların (%60) tercih edildiği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Destinasyon, Destinasyon Kişiliği, Destinasyon Marka Kişiliği

A LITERATURE REVIEW RELATED THE DESTINATION BRAND PERSONALITY

Abstract

Destination brand personality, which is defined as the way that destinations are characterized by human personality characteristics and made concrete, is accepted as one of the most important components of destination branding. The main purpose of this research is to consider the constraints of the research; is the evaluation of the studies that deal with touristic destinations from this point of view since the concept of brand personality entered the literature. In this direction, a summary table of destination brand personality literature was formed. According to the results obtained in studies carried out in the world; sincerity, excitement, competence, sophistication are the dimensions of destination personality that are mainly encountered. It has been determined that studies aiming to determine the destination brand personality have become more of a focus of interest since 2012. It has been determined, the destinations chosen for the study area have been concentrated in Asia and Africa (40%) and the destinations in the Aegean and Marmara region (60%) have been preferred in Turkey.

Keywords: Destination, Destination Personality, Destination Brand Personality

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Giriş

Turizm dünya çapında çok hızlı gelişim gösteren ve sağladığı ekonomik yararlar nedeniyle önemli sektörlerden biridir. Dünyadaki turizm gelişimine paralel olarak Türkiye’de de turizm alanında gözle görülür bir ilerleme söz konusudur. Türkiye’ye gelen ziyaretçi sayısı 2017 yılında bir önceki yıla göre %23,1 artarak 38 milyon 620 bin 346 kişi, turizm geliri ise 2017 yılında bir önceki yıla göre %18,9 artışla 26 milyar 283 milyon 656 bin dolar olmuştur (Türkiye İstatistik Kurumu, 2018).

Turizm gelirlerinin ülke gelirlerindeki payının artması ile beraber, turizm sektöründe rekabet daha da artmış ve bunun sonucunda ise hem turizm sektöründe aktif rol oynayan yöneticiler hem de bilimsel araştırma yapan akademisyenler için destinasyon seçimine etki eden faktörleri anlamak oldukça önemli bir hal almıştır (Beerli ve diğerleri, 2007: 571). Turizm pazarında rekabet koşullarının gittikçe artması, plan ve politikacıların destinasyonlarını markalama, hizmet ve ürünlerini özgün bir kimliğe bürüyerek diğer destinasyonlara karşı rekabet etmeye odaklanmalarına sebep olmaktadır (Chen ve Phou, 2013: 269). Destinasyonların rekabette öne geçmeleri için ortaya konulan kişilik kavramı oldukça önem arz etmektedir.

Marka kişiliği, marka ile ilişkili olan bir dizi insan özellikleri olarak tanımlanabilmektedir (Aaker, 1997: 347). Destinasyon marka kişiliği üzerinde çalışma yapan araştırmacılara göre ise Aaker’in (1997) marka kişiliği tanımının destinasyonlara uyarlanmış haliyle, bir “destinasyonla ilişkilendirilen insana özgü karakteristik özellikler bütünü” olarak tanımlanmaktadır (Sop, 2013: 26).

Turistik destinasyonların marka kişiliğini belirlemek için gerçekleştirilen çalışmaların çoğunda Aaker’ın (1997) marka kişiliği ölçeğinin kullanıldığı görülmektedir. Yapılan çalışmaların bir kısmında da Aaker’ın marka kişiliği ölçeği baz alınarak yeni ölçekler geliştirildiği dikkat çekmektedir. Hosany, Ekinci ve Uysal’ın (2006) destinasyon marka kişiliği ölçeği Aaker ölçeği temel alınarak oluşturulan ve birçok çalışmada kullanılan önemli ölçeklerden biridir. Bu çalışmada turistik destinasyon marka kişiliğini konusunda yapılan araştırmalara ilişkin literatürde yer alan çalışmalara yönelik genel bir yazın değerlendirmesi sunulmuştur.

Marka Kişiliği

Postmodern dünyanın merkezinde tüketim yer almakta ve tüketiciyi anlama çabası artmaktadır. Bu süreçte pazarlama içinde yeni arayışlara yönelim söz konusudur. Tüketicilerin kendi kişilikleri ile eşleşen ürün ve markaları satın alma eğilimi doğrultusunda olduğu tespit edilmiş ve “Marka bir kişi olsaydı nasıl biri olurdu?” sorusuna yanıt aranmış, böylece marka kişiliği kavramı ortaya çıkmıştır. Marka kişiliği (brand personality) kişilik özelliklerinin, markalarla özdeşleştirilmesi şeklinde açıklanmaktadır (Tıgılı, 2003: 68).

Marka kişiliği, markanın rakiplerinden farklılaşmasını sağlamada oldukça önemli bir kavram olarak görülmektedir. Kotler’a (2000: 233) göre de bir markanın inşasında zorunlu olan bir eleman olarak nitelendirilmektedir. Marka kişiliği kavramı, temelde markaların da insanlar gibi kişilik özelliklerine, izlenimler ya da belli duyguları yansıttığı varsayımını temel almaktadır (Uztuğ; 2003: 41).

Tüketiciler, markaları cansız objeler olmalarına rağmen insanlara ait kişilik özelliklerine sahiplermiş gibi görmektedirler (Aaker, 1997: 348). Markaların da tıpkı insanlar gibi yaş, cinsiyet, toplumsal statü, sıcak, dürüst, sağlıklı, neşeli, duyarlı, genç, sporsever, dışa dönük, enerjik, entelektüel gibi kişilik özellikleri olduğu varsayımı (George ve Anandkumar, 2014: 281; Uşaklı ve Baloglu, 2011: 115), insana özgü kişilik özelliklerinin markalara aktarılabilmesi düşüncesi (Song ve Sung, 2013: 83) marka kişiliği

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

kavramını ortaya çıkarmıştır (Aysen ve diğerleri, 2012: 184). Bu yaklaşıma göre Pepsi içeceğinin genç (Aaker, 1997: 348) Levi's kotlarının sağlam, Chanel parfümlerinin kadınsı, Marlboro sigaraları için erkeksi ve IBM bilgisayarlarının zeki (Ekinci ve Hosany, 2006: 128) olduğu söylenebilmektedir.

İyi oluşturulmuş bir marka kişiliği, tüketici ile marka arasında daha kuvvetli bir iletişim sağlamasının yanı sıra markaya olan güveni ve sadakati artırması sebebiyle rakip ürünleri emsallerinden ayırmakta ve kalıcı bir farklılaştırma sağlamaktadır. Bu nedenle pazarlama yöneticileri net bir marka kişiliği oluşturma konusunda artan bir duyarlılığa sahiptirler (Dölarıslan, 2012: 2).

“Marka ile özdeşleştirilen bir dizi insan özellikleri” olarak tanımlanan marka kişiliği konusunda çalışmalar yapan bazı araştırmacılar insanların ev hayvanlarından markalara kadar birçok farklı nesne ve duruma isim vererek kişi muamelesi yaptıklarını tespit etmişlerdir. Markalara insanmış gibi davranılması da tüketicilerin algı ve davranışlarını etkilemektedir.

Tüketicilerin kendileri için uygun olan markaları tercih etmeleri sebebiyle marka kişiliğini anlamak önemlidir. Birçok araştırmacı marka kişiliğini anlamak için çalışmalar yapmıştır. Marka kişiliğinin ölçümünde Aaker'in (1997) geliştirdiği “Marka Kişiliği Ölçeği” kullanılmaktadır. Bu ölçek 5 boyuttan oluşmaktadır. Aaker'ın marka kişiliği ölçeğinin kişilik boyutları (Samimiyet, Heyecan, Yetkinlik, Seçkinlik ve Sertlik) ve ölçekte yer alan 42 kişilik özelliği Şekil 1'de yer almaktadır. Aaker'in (1997) ürünlerin marka kişiliği ölçeğinin uygulanabilirliği test edilmiş, ülkemizde ve diğer ülkelerdeki birçok araştırmada kullanılmış olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Dündar Kurtuluş, 2008: 288).

Şekil 1. Aaker Tarafından Oluşturulan Marka Kişiliği Ölçeği

MARKA KİŞİLİĞİ				
Samimiyet	Heyecan	Yetkinlik	Seçkinlik	Sertlik
1-Pratik	12-Cesur	23-Güvenilir	32-Üst sınıf	38-Mücadeleci
2-Aile odaklı	13-Modaya uygun	24-Çalışkan	33-Çekici	39-Erkeksi
3-Cana yakın	14-Heyecanlı	25-Emniyetli	34-İyi	40-Batılı
4-Dürüst	15-Canlı	26-Zeki	görümlü	41-Sert
5-Samimi	16-Havalı	27-Teknik	35-Büyüleyici	42-Güçlü
6-Gerçek	17-Genç	28-Kurumsal	36-Kadınsı	
7-Sağlıklı	18-Yaratıcı	29-Başarılı	37-Düzgün	
8-Orjinal	19-Eşsiz	30-Lider		
9-Neşeli	20-Güncel	31-Kendinden		
10-Duygusal	21-Bağımsız	emin		
11-Arkadaşça	22-Çağdaş			

Kaynak:Aakers, Jennifer (1997) “Dimensions of brand personality”, Journal of Marketing Research; 34(3), s: 355.

Gerçek kişiliğe sahip olan markalar, işletmelere kalabalığın arasından sıyrılmaları ve bir mesaj iletmeleri gibi yararlar sağlamaktadır. Marka kişiliğinin işletmeye sağladığı bu yararları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Aaker, 2015: 51- 55):

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Marka kişiliği katılım ve ilgiyi etkileyerek enerji vermekte ve marka algıları ile deneyimi kuvvetlendirmektedir.
- İşlevsel faydaları temsil etmekte ve ilgililere iletmektedir.
- Marka ilişkisini açıklamaktadır.
- Başta iletişim programları olmak üzere marka geliştirme programlarına yön vermektedir.
- Müşteriyi anlamaya yardımcı olmaktadır.

Turistik Destinasyon

Fransızca ve İngilizce destination, “ulaşılacak hedef, gidilen yer” sözcüğünden alıntı yapılarak, kullanımı yaygınlaşan destinasyon kelimesi ilgili literatüre girmiştir (www.etimolojiturkce.com). Turistik destinasyon en basit anlamıyla ziyaret edilen yer şeklinde ifade edilmektedir (Atay, 2003: 145). Geniş anlamda ise; turistik destinasyon, yerel ölçekte sunulmakta olan tatil tecrübeleri, mal ve hizmetlerin bir şemsiye altında toplanması olarak tanımlanabilmektedir (Buhalis, 2000: 107). Çalışmada bahsedilen destinasyon ve turistik destinasyon kavramları aynı anlamda kullanılmaktadır. Destinasyon, bir bölgenin turizm açısından gelişebilmesi ve turistik destinasyon olabilmesi için çekicilikler başta olmak üzere konaklama, ulaşım, yeme-içme, park, öğrenme yeri, müze ve benzeri olanakların varlığı gibi bir takım ürün ve hizmetlerin karışımı şeklinde de ifade edilmektedir (İlban, 2007: 7) Bu bağlamda destinasyonu oluşturan özellikler Buhalis’inde (2000: 101) belirttiği gibi altı başlık altında toplanabilir.

1. Çekicilikler: insan yapısı, mimari doğa, kültürel miras, özel olaylar
2. Ulaşılabilirlik: ulaşım sistemi, araçlar, terminaller
3. Tesisler: konaklama, yeme içme, seyahat araçları, diğer hizmetler
4. Planlı Turlar: Seyahat araçları tarafından önceden düzenlenmiş olan turların varlığı
5. Faaliyetler: Turistin ziyareti esnasında yararlanacağı destinasyonda ki tüm faaliyetler
6. Destekleyici Hizmetler: iletişim, araçları, bankacılık sağlık, gibi turistin faydalanacağı hizmetler

Destinasyon Marka Kişiliği

Destinasyon marka kişiliği, ‘insana özgü karakteristik özelliklerin bir markayla ilişkilendirilmesi’ olarak tanımlanan marka kişiliğinden (Aaker, 1997) türemiş bir kavramdır. Aaker’in marka kişiliği tanımının destinasyonlara uyarlanması ile yerel halktan ziyade turistin bakış açısıyla bir takım insana özgü kişilik özelliklerinin bir destinasyonla ilişkilendirilmesi olarak tanımlanabilmektedir. Destinasyon marka kişiliği, turistik destinasyon markası ve destinasyona yönelik eşsiz bir kimlik oluşturmada tutarlı bir metafor olarak görülmektedir (Ekinci ve Hosany, 2006: 127-128). Bir marka ile pazarlanmayan destinasyonlar, turistler için kişiliği olmayan turistik bir mal veya kaynak olarak algılanmaktadır (Gómez Aguilar ve diğerleri, 2014: 211). İyi oluşturulmuş ve benzersiz destinasyon marka kişiliği, destinasyonun algısını önemli boyutta etkileyebildiğinden turist davranışlarını da etkilemektedir (Kumar ve Nayak, 2014: 89). Sahin ve Baloglu (2011:73) gelecekteki ziyaretçi sayısının tanıtım çabaları ile oluşturulan pozitif ve güçlü kişilik özellikleri ile artabileceğini belirtmektedir.

Ekinci ve Hosany (2006: 127), Aaker’in marka kişiliği ölçeğini turistik destinasyonlar üzerine ilk defa uyarlayarak ölçen kişiler şeklinde yazında yer almaktadır. Yazarlar marka kişiliğini turistik destinasyonlara uyarlayarak iki farklı örneklem grubu üzerinde araştırma yapmıştır. Hem uluslararası seyahat faaliyeti gerçekleştiren ziyaretçiler hem de sadece İngiliz ziyaretçilerin örneklem olarak alındığı

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

çalışmada, destinasyon marka kişiliği; samimiyet, eğlenceli ve heyecanlı üç boyut altında değerlendirilmiştir.

Hosany ve diğerleri (2006: 640) yaptıkları çalışmada destinasyon marka kişiliğini Aaker'in(1997) geliştirmiş olduğu ölçeği kullanarak ölçmüşlerdir. Ancak 15 kişilik özelliği, destinasyonlarla ilişkilendirmeye uygun olmadığı için çalışmadan çıkartılmıştır. Yazarların çıkartma işleminden sonra 27 kişilik özelliğine sahip olarak oluşturulan destinasyon kişiliği ölçeği oluşturulmuştur. Ayrıca Aaker'in (1997) marka kişiliği ölçeğinin turistik destinasyonlar için uygun olduğunu belirtmişlerdir.

Destinasyon Marka Kişiliğine İlişkin Mevcut Literatür

Alanyazında hem şehirlerin hem de ülkelerin destinasyon marka kişiliğine yönelik çok sayıda araştırma bulunmaktadır (Türkmen ve diğerleri 2018; Souiden ve diğerleri 2017; Ülkü ve diğerleri 2017; Kim ve diğerleri 2017; Türkmen ve Köroğlu 2017; Burnaz ve Ayyıldız 2017; Uca Özer 2015; Guiry Vequist IV 2015; Kim ve Lee 2015; Artuğer ve Ercan 2015; Umur 2015; Seljeseth and Korneliussen 2015; Artuğer ve Çetinsöz 2014; George ve Andkumar 2014; Baloğlu ve diğerleri 2014; Gómez Aguilar ve diğerleri 2014; Bilim ve Bilim 2014; Türkeri 2014; Chen ve Phou 2013; Xie ve Lee 2013; De Moya Jain 2013; Kim ve Lehto 2013; Papadimitriou ve diğerleri 2013; Li ve Kaplanidou 2013; Unurlu ve Küçükkancabaş 2013; Kılıç ve Sop 2012; Sop ve diğerleri 2012; Ye 2012; Klabi 2012; Stokburger-Sauger 2011; Sahin ve Baloğlu 2011; Uşaklı ve Baloğlu 2011; Yeh ve diğerleri 2010; Kanbir ve diğerleri 2010; Opoku 2009; Forristal ve Lehto 2009; Dündar Kurtuluş 2008; Murphy ve diğerleri 2007, Ekinci ve diğerleri 2007; Prayag ve diğerleri 2007; Ekinci ve Hosany 2006; Hosany ve diğerleri 2006). İlgili yazında destinasyon marka kişiliğini belirlemeye yönelik 46 çalışmaya ulaşılmış ve Tablo1'de toplu halde sunulmuştur. Çalışmalar; araştırmaya konu olan destinasyon, destinasyon marka kişiliğini belirlemek üzere kullanılan ölçeğin kime ait olduğu ve destinasyon marka kişiliğine ilişkin belirlenen boyutlar açısından incelenmiştir.

Tablo 1. Destinasyon Marka Kişiliğiyle İlgili Yazın Cetveli

Yıl	Yazar	Destinasyon	Kullanılan Ölçek	Kişilik Boyutları
2018	Türkmen vd.	Çanakkale Türkiye	Hosany vd. DKÖ	Yetkinlik ve Seçkinlik Samimiyet Güven Heyecan
2017	Souiden vd.	Dubai	Soidenvd DKÖ	Duygusal Yetkinlik
2017	Ülkü vd.	Şanlıurfa Türkiye	Aaker MKÖ	Samimiyet Heyecan ve Entelektüellik Sertlik
2017	Kim vd.	Gangnam Güney Kore	Kim ve Diğerleri DKÖ	Samimiyet Heyecan Rahatlık Etkinlik

2017	Türkmen Koroğlu	ve	Türkiye	Hosany vd. DKÖ	Samimiyet Sertlik Yetkinlik ve Seçkinlik	
2017	Türkmen Koroğlu	ve	Yunanistan	Hosany vd. DKÖ	Samimiyet Sertlik Seçkinlik ve Heyecan	
2017	Burnaz Ayyıldız	ve	Trabzon Türkiye	Aksoy Özsomer'in Aaker Ülkemize uyarladıkları MKÖ	ve Yetkin-Yeterli Genç Tutumlu Erkeksi Eğlenceli	
2015	Uca Özer		Edirne Türkiye	Aaker MKÖ	Heyecan Entelektüellik Yetkinlik Samimiyet	
2015	Guiry Vequist IV		Güney Kore	Aaker MKÖ	Yetkinlik Sertlik Samimiyet	
2015	Kim ve Lee		Güney Kore	Kim ve Lee DKÖ	Seçkinlik Samimiyet Heyecan	
2015	Artuğer ve Ercan		Marmaris Türkiye	Aaker MKÖ	Heyecan verici Samimiyet Yeterlilik Sertlik	
2015	Umur		Kapadokya Türkiye	Uşaklı DKÖ	Samimiyet Huzur Benzersizlik Güzellik Hareket	
2015	Seljeseth Korneliussen	ve	Lofoten Norveç	Murphy DKÖ	Entelektüellik Doğallık Aktiflik Sertlik	
2014	Artuğer Çetinsöz	ve	Alanya Türkiye	Aaker MKÖ	Sertlik Yeterlilik Heyecan Samimiyet	verici

2014	George Anandkumar ve	Turistik Adalar Barbado Fiji Hava Seyselle Mauritius	Aaker MKÖ	Yetkinlik Samimiyet Seçkinlik Sertlik Heyecan
2014	Baloğlu vd.	Jamaika	Aaker MKÖ Hosany vd. DKÖ	Boyut yok
2014	Gómez Aguilar vd.	Granada Torremolinos İspanya	Aaker MKÖ	Heyecan Yeterlilik Entelektüellik Sertlik Samimiyet
2014	Bilim ve Bilim	Didim Türkiye	Hosany vd. DKÖ	Heyecan Eğlence Samimiyet
2014	Türkeri	Palandöken Türkiye	Türkeri DKÖ	Samimiyet Entelektüellik Canlılık Yetkinlik ve Modern
2013	Chen ve Phou	Angkor Tapınağı Bölgesi Kamboçya	Aaker MKÖ	Samimiyet Seçkinlik Sertlik Çağdaşlık Heyecan
2013	Xie ve Lee	Pekin Çin	Aaker MKÖ	Heyecan Entelektüellik Sertlik Yetkinlik
2013	De Moya ve Jain	Meksika Brezilya	Aaker MKÖ	Yetkinlik Samimiyet Seçkinlik Heyecan Sertlik
2013	Kim ve Lehto	Güney Kore	Aaker MKÖ	Samimiyet Sertlik Entelektüellik Yeterlilik

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

				Heyecanlı
2013	Papadimitriou vd.	Patras Yunanistan	Papadimitriouvd.	Heyecan Samimiyet
2013	Li ve Kaplanidou	Pekin Çin	Hosany vd. DKÖ	Boyut Yok
2013	Unurlu ve Küçükkancabaş	İstanbul Türkiye	Uşaklı ve Baloğlu DKÖ	Entelektüellik Modern Yetkinlik Samimiyet Coşkunluk
2012	Kılıç ve Sop	Bodrum Türkiye	Aaker MKÖ	Samimiyet Yetkinlik Seçkinlik Canlılık
2012	Sop vd.	Bodrum Türkiye	Aaker MKÖ	Samimiyet Yetkinlik Seçkinlik Canlılık
2012	Ye	Avustralya	Hosany vd. DKÖ	Heyecan Seçkinlik Sertlik Samimiyet
2012	Klabi	Tunus	Klabi DKÖ	Günahkar Erkeklik Eğlenceli
2011	Stokburger- Sauger	İrlanda	Aaker MKÖ	Boyut yok
2011	Sahin ve Baloğlu	İstanbul Türkiye	Aaker MKÖ	Yetkinlik ve Çağdaşlık Orjinal ve Canlılık Samimiyet Modaya uygun ve Karizmatik Eğlence
2011	Uşaklı ve Baloğlu	Las Vegas ABD	Aaker MKÖ	Entellektüellik Samimi Yetkinlik Çağdaşlık Canlılık
2010	Yeh	Shanchih Guanyinshan	Aaker MKÖ	Modaya Uygun Zarif

		Jinshan Tayvan		Sportif Sade Yetkinlik
2010	Kanıbir vd.	Roma İtalya	Hosany vd. DKÖ	Heyecan verici Samimi Çekici Yetkin
2010	Kanıbir vd.	İstanbul Türkiye	Hosany vd. DKÖ	Heyecan verici Dışadönük Samimi
2009	Opoku	10 Afrika ülkesi	Aaker MKÖ	Samimiyet Heyecan Yetkinlik Sertlik Entelektüellik
2009	Forristal ve Lehto	Alaska ABD	Aaker MKÖ	Heyecan Sertlik Seçkinlik Yetkinlik Samimiyet
2008	Dündar Kurtuluş	Japonya İtalya Almanya ABD Çin Fransa	Dündar Kurtuluş	Samimi Heyecanlı Sosyal Yeterli Çağdaş Etkileyici Güvenilir Duyarlı- Narin Özgün
2007	Murphy vd.	Queensland Avustralya	Aaker MKÖ	Samimiyet Heyecan Seçkinlik ve Yetkinlik Sertlik
2007a	Murphy vd.	Kuzey Queensland Avustralya	Aaker MKÖ	Mücadeleci Seçkinlik Heyecan Başarılı
2007b	Murphy vd	Whitsunday Adası Avustralya	Aaker MKÖ	Sertlik Heyecan Samimiyet

				Seçkinlik ve Yetkinlik
2007	Ekinci vd.	Akdeniz Bölgesi Türkiye	Hosany vd. DKÖ	Samimiyet Eğlence Heyecan
2007	Prayag	Capedown Güney Afrika	Projektif teknikler ve derinlemesine mülakat	Güney Koreye göre daha maceraperest Genç
2006	Ekinci ve Hosany	Son 3 ayda ziyaret edilen yere destinasyonlara göre(özellikle Avrupa şehirleri)	Aaker MKÖ	Samimiyet Heyecan Eğlence
2006	Hosany vd.	Son 3 ayda ziyaret edilen destinasyonlar	Aaker MKÖ	Samimiyet Heyecan Eğlence

MKÖ: Marka Kişiliği Ölçeği

DKÖ: Destinasyon Kişiliği Ölçeği

Marka Kişiliği kavramının ilk incelenmeye başladığı dönem olan 1950’li yılların başından beri birçok araştırmacı marka kişiliği kavramını anlamak ve ölçmek istediğinde bulunmuştur. Araştırmacıların bu tarihten itibaren marka kişiliğinin ölçümü için ölçekler aramaya başladığı ileri sürülebilir. Ancak gerek kavramsal çerçevedeki noksanlıklar gerekse güvenilir, geçerli ve genellenebilir marka kişiliği ölçeğinin bulunmaması gibi sebepler o dönemde marka kişiliği konusu üzerine yapılan çalışmaların sınırlı kalmasına neden olmuştur (Aaker 1997: 348). Zaman içerisinde birçok marka kişiliği ölçeği geliştirildiği görülmektedir. Bu durumun bir turistik ürün olan destinasyonların da marka kişiliğinin ölçümüne ilişkin ölçekler geliştirilmesine katkı sağladığı söylenebilir. Tablo 1 incelendiğinde yapılan araştırmaların çoğunda Aaker (1997: 354) tarafından ortaya çıkartılan Marka kişiliği ölçeği (MKÖ) kullanıldığı, bir kısmında Aaker (1997: 354) Marka kişiliği ölçeği baz alınarak oluşturulan Hosany ve diğerleri (2006: 640), Ekinci ve Hosany (2006: 133), Uşaklı, Baloğlu (2011), Murphy (2007) ve Aksoy ve Özsoyer’in (2007) ülkemize uyarladıkları marka kişiliği ölçeklerinin kullanıldığı görülmektedir. Tablo 1 de yer alan çalışmaların diğerleri ise farklı ölçeklerin bir araya getirilmesiyle elde edilen nitelendirmeler ile yapılmıştır.

Soiden vd. (2017: 36) çalışmasında Dubai’nin destinasyon kişiliğini ölçmek için Aaker (1997), Murphy (2017) ve Kim ve Lee (2015) ölçeklerinden faydalanarak 14 özellikten oluşan bir ölçek kullanmaktadır. Kim vd. (2017:7) çalışmasında Güney Kore Gangnam’ın destinasyon kişiliğini ölçmek için Ha(2016), Hosany vd. (2006) ve Uşaklı ve Baloğlu (2011) destinasyon kişiliği ölçeklerinden uyarlanan 20 maddelik bir ölçek kullanmışlardır. Kim ve Lee (2015: 56) çalışmasında yine Güney Kore’nin destinasyon kişiliğini ölçmek için Ekinci ve Hosany (2006), Hosany vd. (2007) ve Uşaklı ve Baloğlu’nun (2011) ölçeklerinden uyarlanan bir ölçek kullanılmıştır.

Türkeri (2014: 69) çalışmasında Palandöken Kayak Merkezinin Destinasyon kişiliğini ölçmek için Aaker (1997) MKÖ ile Uşaklı ve Baloğlu (2011) ve Chen ve Phou (2013)’nın destinasyon kişiliğini

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ölçmek için kullandıkları ölçeklerden faydalanılarak 30 adet destinasyon kişiliği ifadesinden meydana gelen bir destinasyon kişiliği ölçeği oluşturulmuştur.

Papadimitriou vd. (2013: 5) Yunanistanın Patras şehrinde yürütülen çalışmalarında destinasyon marka kişiliğini ölçmek için Hosany vd. (2006), Xie ve Lee (2011) ve Uşaklı ve Baloğlu (2011) temel alınarak oluşturulan 16 maddelik bir ölçek kullanmıştır.

Klabi (2012:315) çalışmasında pilot çalışma kapsamında, Twitter, Yahoo ve Facebook kullanıcılarından Tunus'u yansıtan ve ya yansıtmayan kişilik özelliklerini kendi kelimeleriyle ifade etmelerini istenmiş ve 18 kişilik özelliğinden oluşan bir ölçek oluşturulmuştur.

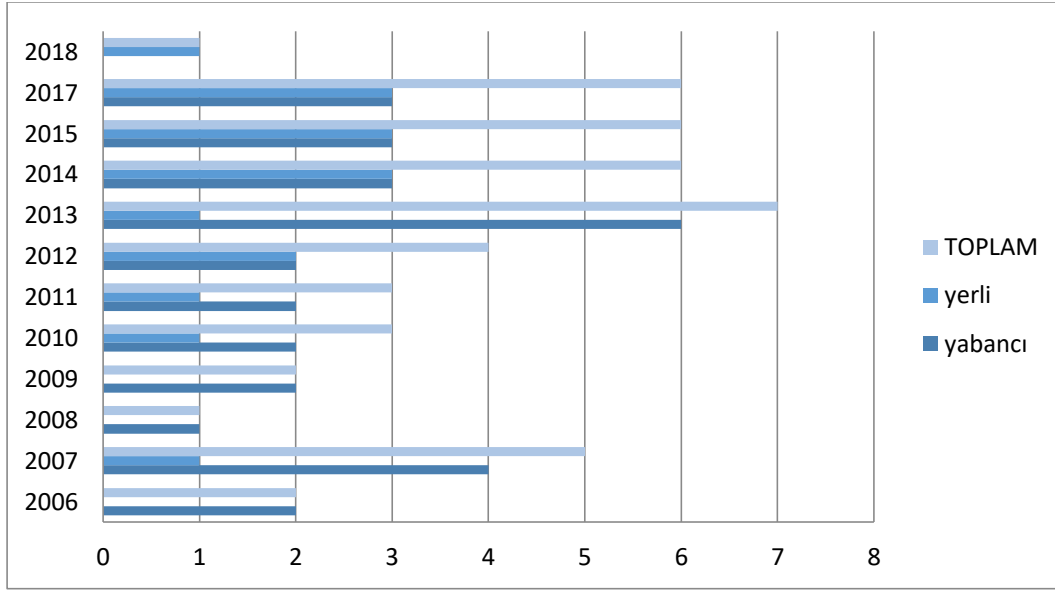
Dündar Kurtuluş (2008: 291), ülkelerin marka kişiliği üzerine gerçekleştirilen ön araştırmalar doğrultusunda belirlenen bazı ülkelerin (Japonya, İtalya, Almanya, A.B.D., Çin ve Fransa) marka kişiliğini oluşturan boyutları belirlemeye yönelik olarak yaptığı çalışmasında Aaker (1997), Şahin (2006), Kurtuluş ve diğerleri (2006) ve Aksoy ve Özsoyer (2007)'in yapmış oldukları çalışmalar ve çalışma öncesinde yapılan ön araştırma bulgularından elde edilen 65 sifattan oluşan yedili boyutsal ayırma ölçeği kullanılmıştır.

Prayag, Güney Afrika ve Cape Town'da gerçekleştirilen çalışmasında nicel yöntem yerine nitel yöntem kullanmıştır. Söz konusu bu çalışmanın farklı bir yöntemle gerçekleştirilmesi marka kişiliği çalışmalarında nitel yöntemlerinde kullanılabileceğini göstermektedir (Umur ve Eren, 2016: 275).

Tablo 1. incelendiğinde yapılan çalışmaların çoğunda aynı ölçekler kullanılmasına rağmen destinasyonların marka kişiliklerinin farklı boyutlarda ortaya çıktığı görülmektedir. Bu sonuçlar, Artuğer ve Çetinsöz'ün (2014) çalışmasında benzer şekilde destinasyon marka kişiliğinin araştırıldığı destinasyona göre farklılıklar gösterdiğini ortaya koymaktadır. Ancak Bodrum destinasyonun marka kişiliği farklı dönemlerde farklı örneklem gruplarının algılarına yönelik analiz sonuçlarının (Sop ve diğerleri 2012: Kılıç ve Sop 2012) aynı kişilik yapılarıyla açıklanması, sonuçların Bodrum destinasyonu için genellenebilir olduğunu göstermiştir (Umur ve Eren, 2016: 276). Bu bağlamda, yerli turistlerin algılarında Bodrum destinasyonunun "dinamik, samimi, yetkin ve seçkin" bir kişilik yapısına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu istisnai bir durumdur. Birçok çalışmada destinasyonlar aynı dahi olsa farklı örneklem grupları arasında analiz sonuçlarının farklılık gösterdiği görülmektedir. Aynı destinasyonların farklı katılımcılar tarafından farklı algılanması mümkündür.

Marka ya da ürünlerle ilgili kişilik çalışmalarının turizm literatüründe 1960'lı yıllarda yer aldığı bilinirken (Ekinci ve Hosany, 2006: 127), marka kişiliğinin turistik destinasyonlara uyarlanması 2000'li yılların başında gerçekleşmiştir (Ekinci ve Hosany, 2006; Hosany vd., 2006; Hosany vd., 2007; Murphy vd., 2007a; Murphy vd., 2007b; Uşaklı ve Baloğlu, 2011). Tablo 1.'deki çalışmaların yayın yılları esas alınarak yapılan değerlendirmeye göre çalışmaların özellikle 2006 yılından bu yana ele alındığı fakat son yıllarda ilginin arttığı görülmektedir. Yapılan çalışmaların yaklaşık %65'i 2012-2018 yılları arasında gerçekleşmiştir. 2018 yılına ait yayın sayısının düşük olması ise çalışmaların henüz ulaşılabilir hale gelmemesinden kaynaklanmaktadır. Grafik 1'de ülkemizde ve diğer ülkelerde yapılan Tablo 1'de yer alan turistik destinasyon marka kişiliğini konu edinen araştırmaların yıllara göre dağılımı gösterilmektedir. Ayrıca grafikte yapılan yayınların yabancı ve yerli olma özelliklerine bakılarak yıllar bazında değişimi de yer almaktadır. Söz konusu araştırmaların yurt dışı ağırlıklı olduğu dikkat çekmekte ancak ülkemizde yapılan çalışma sayısının önceki yıllara göre arttığı gözlenmektedir. Yapılan çalışmaların sayısındaki artış, destinasyon kişiliği konusuna olan ilginin kanıtı durumundadır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Grafik 1. Destinasyon Marka Kişiliği Araştırmalarının Yıllara Göre Dağılımı

Turistik destinasyonların marka kişiliğini belirlemek için gerçekleştirilen çalışmaların %54'ünde Aaker'ın (1997) marka kişiliği ölçeğinin kullanıldığı %28'inin'de Aaker'ın marka kişiliği ölçeği baz alınarak Hosany, Ekinci ve Uysal'ın destinasyon marka kişiliği ölçeği gibi yeni ölçekler geliştirildiği %18'inin ise farklı ölçeklerin bir araya getirilmesiyle elde edilen sıfatlar ile yapılmıştır. Değişik ürün gruplarını temsil eden 37 markanın tüketiciler tarafından algılanan marka kişiliklerini belirlemeye yönelik gerçekleştirilen araştırmasında Aaker (1997: 355) beş farklı boyutu açıklığa kavuşturacak olan (Samimiyet, Heyecan, Yetkinlik, Seçkinlik ve Sertlik) 42 kişilik özelliğinden oluşan marka kişiliği ölçeği geliştirmiştir. Aaker'ın geliştirdiği bu ölçek, alanyazında marka kişiliğini ölçmek için kullanılan en uygun ölçeklerden biri olarak kabul edilmektedir (Yener, 2013: 93).

Hosany vd. (2006: 640) Aaker'ın (1997) marka kişiliği ölçeğini turistik destinasyonlar için kullanmışlardır. Fakat 15 kişilik özelliği, turistik destinasyonlarla ilişkilendirmeye uygun olmaması nedeniyle çalışmadan çıkarılmıştır. Bu çıkarma işleminden sonra 27 kişilik özelliğinden meydana gelen destinasyon kişiliği ölçeği (DKÖ) oluşturulmuştur.

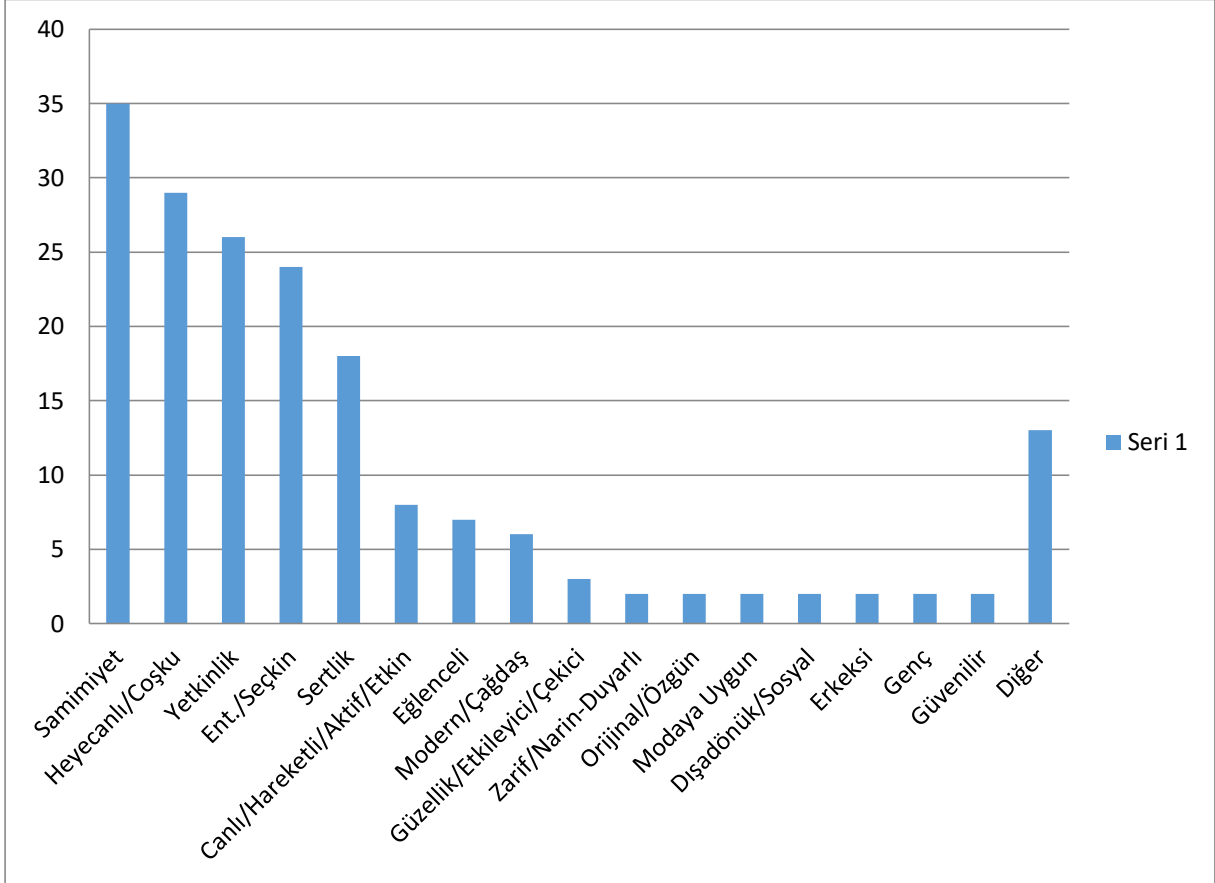
Türkiye'de Türk kültürüne dayanan marka kişiliği boyutlarını saptamak amacıyla Aksoy ve Özsoy'ın (2007:13) önemli bir çalışması bulunmaktadır. Bu çalışmada "Androjenlik", "Heyecan", "Yetkinlik" ve "Geleneksellik / Muhafazarlık" olmak üzere görülebilen dört ana boyut 39 sıfat saptanmıştır. Türkiye için sonuç olarak "Yetkinlik" ve "Heyecan" hem Japonya hem de Amerika Birleşik ile ortak boyutlar olarak görülürken, "Geleneksellik" ve "Androjenlik" gibi farklı boyutlarda elde edilmiştir. "Androjenlik" ise hem kadınsı hem de erkeksi cinsiyet özelliklerini barındırmaktadır.

Destinasyon pazarlanması için marka kişiliği boyutlarının ortaya çıkarılması önem arz etmektedir. Çekici bir destinasyon kişiliği turistlerde olumlu duygusal etkiler bırakarak; tercih davranışı üzerinde pozitif etkilere neden olurken aksi bir durumda ise; tercih davranışı üzerinde olumsuz duygulara sahip olmalarına yol açacaktır. Bu nedenle destinasyonlara uyumlu kişilik boyutları kazandırılması, rekabet

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

edilebilirliğini artıracak ve destinasyonların doğru konumlandırılmasını sağlayacaktır (Rojas-Méndez vd., 2013: 1028).

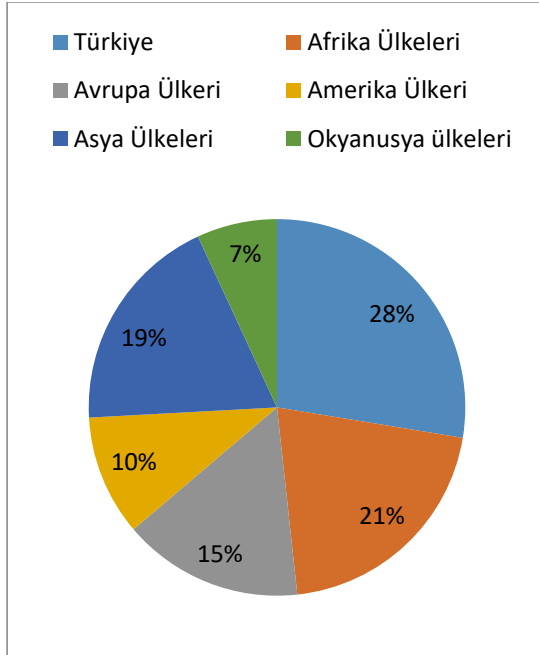
Tablo 1.'de yer alanyazın dikkate alınarak oluşturulan Grafik 2'de destinasyonların marka kişiliği ölçülmesi ile belirlenen boyutlar sunulmuştur. Grafik incelendiğinde hem şehirlerin hem de ülkelerin destinasyon kişiliklerini belirlemeye yönelik çalışmaların sonucunda belirlenen boyutlar arasında; samimiyet (N=35), heyecanlı (N=29), Yetkinlik (N=26) ve Seçkin/Entelektüel (N=24) şeklinde isimlendirilen boyutların diğer boyutlara göre daha fazla ön plana çıktığını görülmektedir.

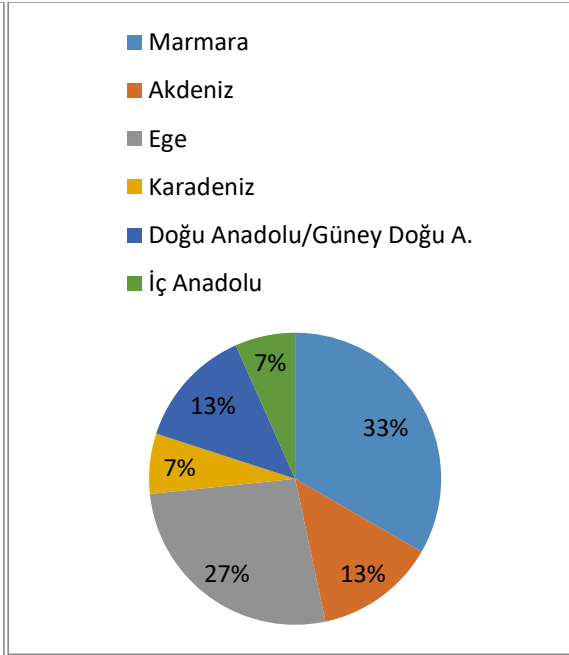
Grafik 2. Literatürde Kullanılan Destinasyon Marka Kişiliği Boyutları

Destinasyon marka kişiliğini belirlemeye yönelik Dünyada 30, Türkiye'de 16 çalışmaya ulaşılmıştır. Dünyada gerçekleştirilen çalışmaların kıtalara göre dağılımı Grafik 3'te sunulmuştur. Türkiye'de yapılan çalışmaların bölgelere göre dağılımı ise Grafik 4'te yer almaktadır. Dünya genelinde marka kişiliğini belirlemeye yönelik yapılan çalışmaların %28'ini Türkiye'de yapılan çalışmalar oluşturmaktadır. Bu oran Türkiye'deki yazarlar tarafından destinasyonların marka kişiliğine olan ilginin var olduğunu göstermektedir. Grafiğe göre en çok destinasyon marka kişiliği üzerinde çalışılan bölgelerin Marmara (%33), ve Ege (%27) bölgeleri olduğu görülmektedir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Grafik 3. Dünyadaki Marka Kişiliğine

Grafik 4. Türkiye'deki Destinasyon Marka

İlişkin Destinasyon Dağılım Grafiği Kişiliğine

İlişkin Destinasyon Dağılım Grafiği

Türkiye'de daha yapılmış olan destinasyon marka kişiliği araştırmalarında; Türkmen vd. (2018: 25) Çanakkale'nin, Ülkü vd. (2017: 991) Şanlıurfa'nın, Burnaz ve Ayyıldız (2017: 250) Trabzon'un, Uca Özer (2015: 133) Edirne'nin, Artuğer ve Ercan (2015: 791) Marmaris'in, Umur (2015: 61) Kapadokya'nın, Artuğer ve Çetinsöz (2014: 377) Alanya'nın, ve Bilim ve Bilim (2014: 130) Didim'in, Kılıç ve Sop (2012: 101) Bodrum'un, Sahin ve Baloglu (2011: 7), Kanıbir (2010: 68) ise İstanbul'un destinasyon marka kişiliğini belirlemiştir. Çalışma yapılan destinasyonlar dikkate alındığında; deniz turizmi ve kültür turizmi esas olan bölgelerin ağırlıklı şekilde araştırılan bölgeler olduğu görülmektedir.

Sonuç

Turistik destinasyonların her birinin diğer destinasyonlardan ayıran farklı çekicilik özellikleri bulunmaktadır. Bu özellikler doğal güzellikler, deniz, sahiller, iklim, gece hayatı, müze ve sanat - galerileri, yerel yemekler gibi birçok unsuru içermektedir. Fakat tüm özellikler destinasyonların pazarlanmasında yeterli olmamakta ve bir yerde ayırt edici olmak için yetersiz kalabilmektedir. Bu nedenle destinasyon marka kişiliklerinin oluşturulması oldukça önemli bir hal almıştır.

Destinasyon marka kişiliği, 'insana özgü karakteristik özelliklerin bir markayla ilişkilendirilmesi' olarak tanımlanan marka kişiliğinden (Aaker, 1997) türemiş bir kavramdır. Dünyada ve ülkemizde çeşitli destinasyonlarda destinasyon marka kişiliği araştırması yapılmış ve her bir destinasyon için farklı boyutlar olduğu sonucuna varılmıştır. Destinasyon marka kişiliğini belirlemeye yönelik gerçekleştirilen araştırmalarda araştırma kapsamında karşılaştırma yapılan boyutlara baktığımız zaman samimiyet, heyecanlı, yetkinlik ve seçkinlik/entelektüel boyutlarının en fazla kullanılan boyutlar olduğu ortaya çıkmıştır.

Literatür kapsamında turistik destinasyonlara marka kişiliğini belirlemeye yönelik çalışmalarda seçilen destinasyonlar dikkate alındığında ise en çok çalışma yapılan ülkenin Türkiye olduğu sonucuna varılmış,

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Türkiye'deki bölgeler dikkate alındığında da en çok çalışma yapılan bölgenin Marmara Bölgesi olduğu belirlenmiştir.

Destinasyon marka kişiliği kavramı alinyasında yerine alırken bu alanda gelecekte yapılacak bilimsel araştırmalar nitelik ve nicelik artışı olabileceği söylenebilir. Ancak gelecekteki araştırmaların mevcut ölçeklerle ölçülerek yapılması yeterli olmayabilir. Pek çok araştırma genellikle ürün yapısına ve üretim sektörüne uygun olan temel ölçeğin destinasyonlara uyarlanmış halinin oluşturulması ve/veya kullanılmasının uygunluğunu savunmaktadır. Bu bağlamda literatür künyesi incelendiğinde bazı araştırmacıların Hosany, ve diğerleri tarafından 2006'da geliştirilen (Aaker'in Marka kişiliği ölçeği baz alınarak) destinasyon kişiliği ölçeğini tercih ettikleri görülmektedir ancak bazı araştırmacılar katılımcılarla yapılan ön araştırmalar sonucunda belirlenen farklı kişilik özellikleri temel alınarak yeni ölçek türetme çabası içine girmiştir.

Birçok araştırmada olduğu gibi bu çalışmanın da bazı kısıtları vardır. Turistik destinasyon marka kişiliğini belirlemeye yönelik dünya genelinde yapılan tüm çalışmalara ulaşmanın mümkün olmayışı bu araştırmanın sınırlılığıdır. Çalışma sonuçları sadece Tablo 1.'de sunulan literatür künyesindeki araştırmalara yöneliktir. Bu sınırlılığa karşın araştırma sonuçları, ilgili yazın hakkında fikir vermekte ve gelecek araştırmalara ışık tutacak nitelikte değerlendirilebilir.

Çalışma sonuçları; destinasyon marka kişiliği belirlemeye yönelik kullanılan ölçekleri bir arada görme şansı sunmakta, bu ölçeklerdeki boyutları ve destinasyonlar için kullanım sıklıklarını göstermektedir. Ayrıca gelecek araştırmalar için üzerinde çalışılacak destinasyonu belirlemede yol gösterici nitelikte bir çalışma olduğu söylenebilir.

Kaynakça

- Aaker, D. (2015). Markalama: Başarıya Ulaştıran 20 Temel İlke. (N. Özata, Çev.), Mediacat Yayıncılık, İstanbul.
- Aaker, J. L. (1997). Dimensions of Brand Personality, *Journal of Marketing Research*, 34(3), 347-356.
- Aksoy, L. & Özsoyer, A. (2007). Türkiye'de Marka Kişiliği Oluşturan Boyutlar, 12. Ulusal Pazarlama Kongresi Bildiriler Kitabı, 1-14.
- Atay, L. (2003). Destinasyon Pazarlaması Yönetimine İlişkin Stratejik Bir Yaklaşım, *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 4(2), 144-158.
- Artuğer, S. & Çetinsöz, B. C. (2014). Destinasyon İmajı ile Destinasyon Kişiliği Arasındaki İlişkiyi Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 366-384.
- Artuğer, S. & Ercan, F. (2015). Marmaris'in Destinasyon Kişiliğini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma, *Journal of International Social Research*, 8(36), 787-793.
- Aysen, E., Yaylı, A. & Helvacı, E. (2012). Üniversitelerin Marka Kişiliği Algısının Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 4 (4), 182.-204.
- Baloglu, S., Henthorne, T. L. & Sahin, S. (2014). Destination Image and Brand Personality of Jamaica: A Model of Tourist Behavior, *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 31(8), 1057-1070.
- Beerli, A., Meneses, G. & Gil, S. (2007). Self-Congruity and Destination Choice, *Annals of Tourism Research*, 34(3), 571-587.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Bilim, Y. & Bilim, M. B. (2014). Does A Destination Have Personality? Personality and Image Issues of A Destination, *Athens Journal of Tourism*, 1(2), 121-134.
- Buhalis, D. (2000). Marketing The Competitive Destination of Future, *Tourism Management*, 21(1), 97-116.
- Burnaz, E. & Ayyıldız, H. (2017). Aidiyet Olgusunun Destinasyon Marka Kişiliği Algısına Etkisi Üzerine Bir Araştırma, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 8(19), 243-259.
- Chen, C. F. & Phou, S. (2013). A Closer Look at Destination: Image, Personality, Relationship and Loyalty, *Tourism Management*, 36, 269-278.
- De Moya, M. & Jain, R. (2013). When Tourists are Your “Friends”: Exploring the Brand Personality of Mexico and Brazil on Facebook, *Public Relations Review*, 39(1), 23-29.
- Dölarlan, E. Ş. (2012). Bir Marka Kişiliği Ölçeği Değerlendirmesi, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 67(2), 1-28.
- Dündar Kurtuluş, S. (2008). Ülkelerin Marka Kişiliği Üzerine Bir Araştırma, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(2), 285-300.
- Ekinci, Y., Sirakaya-Turk, E. & Baloglu, S. (2007). Host Image and Destination Personality, *Tourism Analysis*, 12(5-6), 433-446.
- Ekinci, Y. & Hosany, S. (2006). Destination Personality: An Application of Brand Personality to Tourism Destinations, *Journal of Travel Research*, 45(2), 127-139.
- Forristal, L. J. & Lehto, X. Y. (2009). Place Branding with Native Species: Personality as A Criterion. *Place Branding and Public Diplomacy*, 5(3), 213-225.
- George, J. & Anandkumar, S. V. (2014). Portrayed and Perceived Online Destination Personality of Select Island Destinations, *Anatolia*, 25(2), 280-289.
- Gómez Aguilar, A., Yagüe Guillén, M. J. & Villaseñor Roman, N. (2014). Destination Brand Personality: An Application to Spanish Tourism, *International Journal of Tourism Research*, 18(3), 210-219.

İNTERNET KAYNAKLARI

Special Issue on the Proceedings of the 3rd ISCS Conference SI(1): 340-349 Copyright©IntJSCS (www.iscsjournal.com)

6360 SAYILI KANUNUN BELEDİYELERE OLAN ETKİSİNİN STRATEJİK PLANLAR ÜZERİNDEN ANALİZİ

Kaan GÜRBÜZ

**TODAİE Yüksek Lisans Mezunu, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü**

Öz

06/12/2012 tarihli 28489 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren 6360 sayılı “On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” büyükşehir belediyesi kavramının tanımında, büyükşehir belediyelerinin teşkilat yapılarında, faaliyet alanlarında, faaliyet alanlarının sınırlarında çok önemli değişiklikler getirmiştir.

Çorlu İlçe Belediyesi, Zeytinburnu İlçe Belediyesi, Onikişubat İlçe Belediyesi ve Trabzon Büyükşehir Belediyesi’nin ‘2015-2019 dönemi Stratejik Planları’nda 6360 sayılı Kanun’un etkisi hakkında analiz çalışması yapılmıştır. Bu çalışma ile 6360 sayılı Kanunun belirlenen her belediye için teşkilat yapıları, faaliyet alanları ve faaliyet alanlarının sınırları ile ilgili olumlu/olumsuz etkileri ve ayrıca durumdan kaynaklanan avantajlar/dezavantajlar ortaya koyulmuştur. Çalışma ortaya çıkan durum hakkında öneriler geliştirilerek sonlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: 6360 sayılı kanun, Belediye, Stratejik plan

1152

THE ANALYSIS OF THE EFFECT OF THE LAW NO. 6360 ON MUNICIPALITIES THROUGH STRATEGIC PLANS

Abstract

The Law No. 6360, “The Law on the Establishment of the Metropolitan Municipality and the Twenty-Seven Districts in the Fourteen Provinces and the Changes in the Decrees in Some Laws and Laws” published in the Official Gazette dated 06/12/2012 numbered 28489, has made very important and extensive changes in the definition of the the concept of the metropolitan municipality, in organizational structures, fields of activity and in the boundaries of its fields of activity of metropolitan municipalities. An analysis study has made about the effects of the Law No. 6360 on the Strategic Plans of 2015-2019 period of Çorlu District Municipality, Zeytinburnu District Municipality, Onikişubat District Municipality and Trabzon Metropolitan Municipality. Within this study, the positive / negative effects of the Law No. 6360 on organizational structures, areas of activity and boundaries of the activity fields for each given municipality and the advantages / disadvantages arising from the emerging situation have been revealed. The study was ended by developing recommendations on the emerging situation.

Keywords: Law no. 6360, Municipality, Strategic plan

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ALANYA

Giriş

Cumhuriyetimizin ilanından önceki dönemde ilk belediye teşkilatlanması 1850’li yıllarda İstanbul’da kurulmuş olup, 1868 yılında ise metropoliten belediyeçiliğin ilk örneklerinden biri olarak Dersaadet İdare-i Belediye Nizamnamesi ile İstanbul’da iki kademeli 14 belediyeden oluşan belediyeçiliğe geçilmiştir (İzci ve Turan, 2013: 122). 1877 yılında çıkarılan Dersaadet Belediye Kanunu ile İstanbul’da 20 adet belediye dairesi oluşturulmuştur, bu yasa Cumhuriyet’in ilk zamanlarına kadar yürürlükte kalmıştır.

Cumhuriyet ilan edildiği zamanlarda yeni Türkiye, Osmanlı Devleti’nden 389 belediye devralmıştır (Çelik, 1995: 593). 1930 yılında çıkarılan 1580 sayılı yasa Cumhuriyet dönemindeki belediyeçilikle ilgili ilk yasa niteliğini taşımaktadır. 1580 sayılı Belediye Kanunu’nun yürürlüğe girmesi ile çağdaşlaşma ve muasır medeniyetlere ulaşma anlayışı kapsamında 1930’lu yılların belediyeçilik ile ilgili uygulamalara çok geniş bir işlev alanı tanımlanmış ve denetimi yüksek bir belediyeçilik modeli oluşturulmuştur (Tekeli, 1983: 9). Bu yasa ile Türkiye’de tüm hukuki kriterlere sahip gerçek anlamdaki belediyeler ortaya çıkmıştır (Atmaca, 2013: 169). İkinci Dünya Savaşı ve sonrası dönemde belediyeçilik ile ilgili çalışmalar yavaşlamaya girse de, 1950’li ve 1960’lı yıllarda yaşanan yoğun göçler ve diğer sosyal ve ekonomik olaylar nedeniyle belediyelerin gelirleri ve çalışma alanları ile ilgili yeni düzenlemeler yapılmıştır. 1980’li yıllara kadar iyice hızlanan iç göçler nedeniyle şehirler artık yönetilemez hale gelmiş ve 1980’li yıllardan sonra yeni yönetim modeline geçilme zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

1982 Anayasası’nın 127. maddesinde yerel yönetimler, “İl, belediye veya köy halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları, gene kanunda gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzelkişileri” olarak ifade edilmektedir ve bu madde büyük yerleşim merkezleri için özel yönetim biçimleri getirebilmesine imkân sağlamaktadır (Karaarslan, 2013: 128; Genç, 2014: 2). 17.6.1982 gün ve 2680 sayılı yetki Kanunu’na dayanılarak çıkarılan 195 sayılı KHK ardından 27.6.1984 tarihinde kabul edilen 3030 sayılı Büyük Şehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanunla bu günkü anlamda büyükşehir belediyeleri kurulmuştur (Karaarslan, 2013: 129; Çınar ve arkadaşları, 2009: 38). Yapılan bu düzenlemelere dayanılarak Ankara, İstanbul ve İzmir’de büyükşehir belediyeleri kurulmuştur (Karasu, 2013: 3). İstanbul, Ankara ve İzmir’de uygulanan Büyükşehir belediye modeli 1986’da Adana, 1987’de Bursa, Gaziantep ve Konya, 1988’de Kayseri, 1993’de 504 sayılı KHK ile Mersin, Eskişehir, Diyarbakır, Antalya, Samsun, İzmit ve Erzurum 3030 sayılı yasa kapsamına alınarak genişletilmiştir; 2000 yılında 593 sayılı KHK ile Sakarya büyükşehir belediyesi statüsüne kavuşmuştur (Özgür, 2008: 151; Genç, 2014: 2, Karasu, 2013: 3).

1984 yılında kabul edilip yürürlüğe giren 3030 sayılı Kanun zamanın ihtiyaçlarına cevap vermekte yetersiz kalması nedeniyle kaldırılmış, bunun yerine 5216 sayılı Kanunla büyükşehir belediye yönetimleri yeniden düzenlenmiştir. Bunun yanında 1580 sayılı Belediye Kanunu ve İl Özel İdare Kanunu kaldırılmış, 5393 sayılı Kanun ile belediyeler ve 5302 sayılı Kanun ile İl Özel İdareleri yeniden düzenlenmiştir (Karaarslan, 2013:129; Genç, 2014: 2, Atmaca, 2013: 172). Bu hukuki düzenlemeler sonrasında büyükşehir belediyeleri ile il özel idare arasında yetki ve görev çatışması yaşanmıştır, ayrıca Büyükşehir belediye sınırlarının il bütünü ya da yarıçap uygulaması ile genişlemesi sonucu ilçe ve özellikle ilk kademelerden oluşan çok parçalı bir yönetim yapısı ortaya çıkmıştır, bunların sonucunda

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

büyükşehir alanında yerel hizmetlerin koordinasyonu ve büyükşehir belediye meclisindeki siyasal temsil adaletsizlikleri gibi önemli problemlere yol açmıştır (Arıkboğa, 2007: 37; Oktay, 2010: 94). Küreselleşme ve yönetim paradigmalardaki değişimlerin bir sonucu olarak ortaya çıkan yeni kamu yönetiminin getirdiği “verimli”, “etkin”, “etkili”, “vatandaş odaklı”, “hesap verebilen”, “katılımcı” ve “saydam” bir yerel yönetim anlayışına geçilmesi ihtiyacını ve büyük ölçekli yerleşim yerlerinde yerel yönetimlerin çok parçalı yapısının hizmetler üzerinde oluşturduğu olumsuzlukları daha güçlü ve tüm il alanını kapsayıcı bir model ile giderme ihtiyacını gidermek için yeni bir kanun yapılmıştır (Oktay, 2016: 79-81). 6360 sayılı “On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” 06/12/2012 tarih ve 28489 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Genç, 2014: 3). 6360 sayılı kanun ile daha önce yürürlükte olan 5216, 5393 ve 5302 gibi kanunlarda değişiklikler olmuştur. 6360 sayılı kanun yerel yönetimlerin yapısında, işleyişlerinde, faaliyet sınırlarında çok radikal değişiklikler yapmıştır. Bu değişikliklerden çok belirgin olanları aşağıda verilmektedir (Atmaca, 2013: 178; Genç, 2014: 4-5; Karasu, 2013: 4-6; Karaarslan, 2013: 152):

- Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Mardin, Muğla, Ordu, Tekirdağ, Trabzon, Şanlıurfa ve Van İllerinde büyükşehir belediyeleri kurulmuş ve bu illerin il belediyeleri büyükşehir belediyesine dönüştürülmüştür,
- Yeni kurulan büyükşehirler dahil tüm büyükşehir belediyelerinin sınırları il mülki sınırları olarak yeniden düzenlenmiştir.
- Büyükşehir belediyesi kurulan illere bağlı ilçelerin mülki sınırları içindeki köylerin ve belde belediyelerinin tüzel kişilikleri kaldırılmıştır, 30 büyükşehirdeki 1.053 belde belediyesi ile 16.082 köy, mahalle haline getirilmiştir.
- Büyükşehir belediyesi kurulmayan diğer illerde nüfusu 2000’in altında olan belde belediyeleri kapatılarak köye dönüştürülmüştür, toplam 502 belediye tüzel kişiliğini yitirmiştir.
- Büyükşehir belediyesi kurulan illerde il özel idarelerinin tüzel kişilikleri kaldırılmış, bunların yerine bu 30 ilde Yatırım Destek Koordinasyon Merkezi (YDKM) kurulmuştur.
- Genel bütçe vergi gelirleri tahsilatından belediyelere aktarılan paylar yeniden düzenlenmiştir. Örnek olarak, büyükşehir belediye sınırları içinde yapılan genel bütçe vergi gelirleri tahsilatı toplamından büyükşehir belediyelerinin aldığı pay % 5’den % 6’ya çıkarılmaktadır.

Amaç Ve Metodoloji

2012 yılı Kasım ayında çıkarılan ve 6/12/2012 tarihli 28489 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 6360 sayılı “On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” büyükşehir belediyesi kavramının tanımında, büyükşehir belediyelerinin teşkilat yapılarında, faaliyet alanlarında, faaliyet alanlarının sınırlarında çok önemli değişiklikler getirmiştir. Mahalli idareler idari yapı, mali yapı, siyasi ve coğrafi yapı açısından çok büyük değişikliklere uğramıştır. Literatürde 6360 sayılı yasanın yerel yönetimler üzerine etkilerini gösteren birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların bir kısmı yasanın eleştirisi şeklinde iken (örneğin, Karaarslan’ın 2013 yılında, Oktay’ın 2016 yılında çalışmaları), bir kısmı ise belediyelere olan etkilerini örnekler üzerinde vermiştir (örneğin, İzci ve Turan 2013 yılında Van Belediyesi’ni, Karasu 2013 yılında Şanlıurfa Belediyesi’ni, Genç 2014 yılında Aydın Belediyesi’ni, Ökmen ve Arslan 2014 yılında Manisa Belediyesi’ni çalışmıştır). Bu çalışmalara göre

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

6360 sayılı kanun ile yapılan değişikliklerin belediyeler üzerindeki olumlu ve olumsuz birçok etkisi bulunmaktadır.

6360 sayılı kanun sonrası günümüzde Türkiye’de 30 adet büyükşehir belediyesi, 51 adet il belediyesi, 519 adet büyükşehir ilçe belediyesi, 402 adet ilçe belediyesi, 396 adet belde belediyesi olmak üzere toplamda 1.398 adet belediye bulunmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, 6360 sayılı Kanun’un Belediyelere olan etkilerini stratejik planlar üzerinden analiz ederek ortaya koymaktır. Çalışmanın amacına ulaşmak için Çorlu İlçe Belediyesi (6360 ile Büyükşehir olan bir ilin ilçe belediyesi), Zeytinburnu İlçe Belediyesi (6360 dan önce de metropol ilçe olan bir ilçe belediyesi), Onikişubat İlçe Belediyesi (6360 ile kurulan bir metropol ilçe belediyesi), Trabzon Büyükşehir Belediyesi’ne (6360 ile kurulan bir büyükşehir belediyesi) örnek olarak seçilmiştir. Seçilen bu dört belediyeye ait 2015-2019 dönemi stratejik planları üzerinden yasanın etkileri ile ilgili incelemeler yapılmıştır. Yapılan bu incelemeler sonucunda tespit edilen noktalar, bulgular kısmında sunulmuştur.

Araştırma Bulguları

Bu çalışmada 6360 sayılı Kanun’un Belediyelere olan etkilerini belirlemek amacıyla Çorlu İlçe Belediyesi, Zeytinburnu İlçe Belediyesi, Onikişubat İlçe Belediyesi, Trabzon Büyükşehir Belediyesi’ne ait 2015-2019 dönemi stratejik planları üzerinden incelemeler yapılmış olup, yapılan incelemeler sonrasında elde edilen bulgular aşağıda sunulmaktadır:

Çorlu Belediyesi’ne olan etkileri;

- 1877 yılında kurulan Çorlu Belediyesi ilçe belediyesi statüsünde iken, 6360 sayılı Kanundan sonra ise Büyükşehir ilçe belediyesi statüsü olmuştur.
- 6360 sayılı Kanun ile idari bakımdan yüzölçümü 899 km²’den 403 km²’ye düşmüştür.
- Belediyenin Mahalli İdare Birlikleri Tasnif Cetveli’ndeki yeri C-12 grubu olarak değişmiş, belediye kadro sayısında ve teşkilat şemasında revizyonlar olmuştur.
- Belediyenin gelirleri, 6360 sonrası kurulan Tekirdağ Büyükşehir Belediyesi ve Tekirdağ Su ve Kanalizasyon İşleri (TESKİ) Genel Müdürlüğü’ne aktarıldığı için azalmıştır, kapanan köy ve belde teşkilatlarına ait borçlar da Çorlu Belediyesi’ne devredilmiştir, bu nedenle bütçede revizyon olmuştur.
- Çorlu Belediyesi’nin belirli hizmetleri Tekirdağ Büyükşehir Belediyesi’ne(ulaşım, üstyapı) ve TESKİ Genel Müdürlüğü’ne (alt yapı hizmetleri) devredilmiştir, bu nedenle yatırım harcamaları azalmıştır.

Zeytinburnu Belediyesi’ne olan etkileri;

- Belediyenin stratejik planında yer alan amaçlardan aşırı finansal yük getirmeyen kamulaştırma ve ikmal projelerinin özkaynaklarla finanse edileceği, aşırı finansal yük getiren makro projelerin (Kazlıçeşme Liman Projesi, tramvay hatlarının kurulması, okul ve spor kompleksi yapımı vb.) ise dış kaynaklarla finanse edileceği görülmüştür.
- 6360 sonrası makro projeler ilçe belediyesinin sorumluluk, görev ve yetki alanından çıkmış olup, sorumluluk İstanbul Büyükşehir Belediyesi’ne geçmiştir, İstanbul Büyükşehir Belediyesi bu projeleri gerçekleştirmek için Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), Toplu Konut İdaresi (TOKİ) ve Gençlik ve Spor Bakanlığı koordineli çalışacaktır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Onikişubat Belediyesi'ne olan etkileri;

- 2015-2019 stratejik planında yer alan “Kentsel tasarım uygulamalarıyla planlı yapılaşmayı sağlayarak tarihi ve doğal dokuya uygun, çağdaş ve estetik bir kent oluşturmak” amacına ulaşmak için ortaya konulan hedeflerden olan “İlçe sınırları bütününde fiziki planları tamamlamak” hedefi, acil çözüm bekleyen imar sorununa yönelik ortaya konulmuştur.
- Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi'nin 1/5000 ölçekli imar planı bitmeden Onikişubat Belediyesi mikro ölçekli imar planları başlayamaması, bu nedenle bütüncül bir kentsel imar planının oluşturulamaması, 6360 sayılı yasanın olumsuz etkilerinden biri olarak düşünülmektedir.

Trabzon Büyükşehir Belediyesi'ne olan etkileri;

- 6360 sayılı ile Trabzon Büyükşehir Belediyesi'nin sorumluluk alanı tüm il sınırı olarak belirlenmesinden dolayı köyler mahalle haline gelmiş, bunun bir sonucu olarak da 2012 yılına kadar Trabzon nüfusunun %44'ü kırsal kesimde, %56'sı şehir alanında yaşamakta iken, 2013 yılında ise şaşırtıcı bir şekilde tüm nüfusun şehir alanında yaşadığı görülmektedir.
- 2015-2019 dönemi stratejik planında yer alan “Kurumsal Gelişimin Sağlanması” odak başlığı altındaki “Fiziksel çalışma ortamının iyileştirilmesi” hedefine ait “Birimlerin Yerleşim Planında Yeniden Konumlandırma Etüdü” ve “İlçelerde Hizmet Ofisleri Kiralama” performans göstergeleri 6360 sayılı yasaya uygun olarak Büyükşehir Belediyesinin ilçelere de hizmet verecek şekilde yeniden teşkilatlanmaya çalışıldığının bir göstergesi olarak düşünülmektedir.
- 2015-2019 dönemi stratejik planında yer alan “Kentsel Gelişimin Sürdürülmesi” odak başlığı altındaki “Kentimizi, tarihi ve doğal çevresi ile uyumlu; örnek peyzaj düzenlemeleriyle yaşam kalitesi yüksek bir şehir haline getirmek” hedefinin “İlçelerde meydan düzenlemeleri” ve “Sera gölü rehabilitasyonu” performans göstergeleri ve “İmar Uygulamaları Yapmak” adlı hedefin “Tüm ilçelerde kaçak yapılanmanın önüne geçilmesi için yıkım işleminin yapılması” performans göstergesi olmak üzere toplam üç gösterge 6360 sayılı yasa kapsamında Büyükşehir Belediyesi'nin faaliyet alanının sadece il merkezi değil ilçeleri içine alacak şekilde genişlediğinin bir göstergesi olarak düşünülmektedir.

Sonuç

Türkiye’de kamu yönetimi içinde belediyecilik anlayışı en az 150 yıldan beri yer almaktadır. Osmanlı Devleti döneminde 1850’li yıllarda İstanbul’da ilk belediyelerin oluşturulması ile başlayan süreç, 1868’de Dersaadet İdare-i Belediye Nizamnamesi, 1877 yılında Dersaadet Belediye Kanunu ile devam ederek, Cumhuriyet’in ilk yıllarına kadar gelmiştir. Cumhuriyet’in ilan edildiği yıllarda 389 belediye bulunmaktadır. Bu belediyelerde muasır medeniyetlere ulaşma anlayışı kapsamında kapsamlı düzenlemeler yapmak için 1930 yılında 1580 sayılı kanun yürürlüğe girmiştir. 1950’li ve 1960’lı yıllardan yoğun göçlerden sonra şehirlerin artık yönetilemez hale gelmesi ve 1580 sayılı kanunun artık zamanın ihtiyaçlarına cevap verememesi nedeni ile yeni yönetim modeline geçilme zorunluluğu ortaya çıkmıştır. 1982 Anayasasınının 127. Maddesi büyük yerleşim merkezleri için özel yönetim biçimleri getirebilmesine imkan sağlamaktadır. Bu kapsamda 195 sayılı KHK ardından 27.6.1984 tarihinde kabul edilen 3030 sayılı Kanun ile Ankara, İstanbul ve İzmir’de büyükşehir belediyeleri kurulmuştur. 2000 yılına kadar da Adana, Bursa, Gaziantep ve Konya, Kayseri, Mersin, Eskişehir, Diyarbakır, Antalya, Samsun, İzmit ve Erzurum ve Sakarya’da büyükşehir belediyeleri kurulmuştur. Zaman içinde 3030

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

sayılı ve 1580 sayılı kanunların güncelliğini yitirmesi sonucunda 5216 sayılı Büyükşehir Belediyeleri Kanunu, 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5302 sayılı İl Özel İdare Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu kanunların yarattığı karışıklıkları düzeltmek için de 06/12/2012 tarihli 28489 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren 6360 sayılı “On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”u yürürlüğe girmiştir.

6360 sayılı Kanun büyükşehir belediyesi tanımında, yapısında, faaliyet alanında köklü ve çok önemli değişiklikler getirmiştir. 6360 sayılı Kanun’un Belediyelere olan etkilerini stratejik planlar üzerinden analiz ederek ortaya koymak, bu çalışmanın amacını oluşturmuştur. Bu amaca ulaşmak için Çorlu İlçe Belediyesi, Zeytinburnu İlçe Belediyesi, Onikişubat Belediyesi, Trabzon Büyükşehir Belediyesi’ne ait 2015-2019 dönemi stratejik planları üzerinden incelemeler yapılmıştır.

6360 sayılı kanunun etkilerini Çorlu İlçe Belediyesi en derin şekilde hissetmiş, gelirleri düşmüş, faaliyet alanı ve hitap ettiği nüfus daralmış, hizmet alanları başka kurumlara kaymış, gelirleri düşmüş, yatırımları azalmıştır. 6360 sayılı yasanın etkisiyle Zeytinburnu Belediyesi’nin sorumlulukları azalmış, büyük yatırım projelerinin İstanbul Büyükşehir Belediyesi’ne devredilmesi nedeni ile yatırım harcamaları azalmıştır. 6360 sayılı yasa nedeniyle Onikişubat Belediyesi’nin imar sorunu, büyükşehir belediyesinin makro ölçekli imar planlarını bitirmesine bağlı olarak çözülecek hale gelmiştir. 6360 sayılı yasadan dolayı Trabzon Büyükşehir Belediyesi’nin hizmet alanı tüm il sınırlarını kapsayacak şekilde genişlemiş, belediye şehirdeki çarpık ve düzensiz yapılaşmaya karşı lokal iletişim noktaları kurma çabaları geliştirmiştir.

6360 sayılı yasanın yerel idarelerin yapısını, işleyişini, tanımını, faaliyet alanlarını, idari ve mali yapılarının değiştirdiği gerçeğini belediyelerin göz ardı etmediği görülmektedir. Belediyelerin 6360 sayılı yasa sonrasında oluşan konjonktüre, ortama, ekonomik ve siyasi koşullara, 6360 sayılı yasanın getirdiklerine ve göturdüklerine göre hareket ettikleri görülmektedir. Belediyelerin 6360 sayılı yasa ile oluşan ortama göre daha detaylı, daha dikkatli ve daha stratejik hareket edip pozisyon alırsa ve faaliyetlerini, hedeflerini bu pozisyona göre planlarsa, hareket ederse ve faaliyetlerini buna göre planlarsa, paydaşlarının taleplerine daha etkin ve verimli bir şekilde cevap verebilecektir.

Kaynakça

- Arıkboğa, E. (2007). Büyükşehirlerde Kararları Kim Alıyor? Büyükşehir Belediye Meclislerinde Temsil Sorunu ve Çözüm Önerileri. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 16 (1), 31- 54.
- Atmaca, Y. (2013). Optimal Belediye Büyüklüğü ve Yeni Büyükşehir Belediye Yasası. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(2), 168-184.
- Çelik, B. (1995). Türk Belediyeciliğinin Tarihsel Gelişimi. *Yeni Türkiye*, 1(4), 588-597.
- Çınar, T. ve arkadaşları (2009). *Büyükşehir Yönetimi Bütünleştirme Süreci*. Ankara: TODAİE Yayını.
- Genç, F. N. (2014). 6360 Sayılı Kanun ve Aydın’a Etkileri. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 1-29.
- İzci, F. ve Turan, M. (2013). Türkiye’de Büyükşehir Belediye Sistemi ve 6360 Sayılı ile Büyükşehir Belediyesi Sisteminde Meydana Gelen Değişimler: Van Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 18(1), 117-152.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Karaarslan, M. (2013). Nasıl Bir Yerel Yönetim?6360 Sayılı Kanun Üzerine Bir Değerlendirme. Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 17-18 (26-27-28-29), 123-162.
- Karasu, M. A. (2013). 6360 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ve Olası Etkileri – Şanlıurfa Örneği. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15(1), 1-17.
- Oktay, T. (2010). Yerel Yönetim Reformu'nun İl Özel İdarelerine Etkileri: Kocaeli Örneği. TODAİE Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 19(3), 75-10
- Oktay, T. (2016). 6360 Sayılı Kanuna Dayalı Büyükşehir Belediye Reformunu Anlama ve Anlamlandırma. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 1(1), 71-131.
- Özgür, H. (2008). Yerel Siyaset Perspektifinden Bakışla Büyükşehir Belediyelerinde Kentsel Alan Yönetimi Uygulamaları. Yerel Siyaset (s. 125-166). İstanbul: Okutan Yayıncılık.
- Tekeli, İ. (1983). Yerel Yönetimlerde Demokrasi ve Türkiye'de Belediyelerin Gelişimi. TODAİE Amme İdaresi Dergisi, 16(2), 7-21

ROMA İÇ SAVAŞLARI BAĞLAMINDA TARKONDİMOTOS HANEDANLIĞI

Kevser TAŞDÖNER

Adıyaman Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih B

Öz

İÖ 64/63 yılında Gnaeus Pompeius'un ilk kez uyguladığı Bağımlı Krallık politikasına mütakip Anadolu'da yer alan en küçük yerel krallar ve hükümdarlar bu unsurun birer parçası oldu. İÖ 100 yılında Kilikia Bölgesi'nde küçük bir hanedanlık olarak ortaya çıkan Tarkondimotosların kurucu kralı kabul edilen I. Tarkondimotos, Pompeius'un söz konusu politikası dâhilinde kral unvanı bahşedilen hanedan liderlerinden bir tanesiydi. Özellikle Kilikia, bir Roma eyaleti olarak düzenlendiği andan itibaren, yeni eyaletin sınırları içinde bulunan Tarkondimotos Hanedanlığı, Roma'nın iç siyasetinde de gerektiğinde aktif olarak yer aldı.

Bu çalışmada, Tarkondimotos Hanedanlığı'nın İÖ 49-45 yılları arasında Gnaeus Pompeius ve Iulius Caesar arasındaki iç savaş, İÖ 42'de II. Triumvirler ve Iulius Caesar katilleri arasındaki iç savaş, İÖ 31'de Marcus Antonius ve Caesar Octavianus (Augustus) arasındaki iç savaş da taraf olarak yer almalarını Roma'nın egemenlik politikası açısından değerlendirilmesi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Roma, Anadolu, Bağımlı Krallık, Yerel Hükümdarlar, Tarkondimotos.

TARCONDİMOTOS DYNASTY IN THE CONTEXT OF ROMAN CIVIL WARS

1159

Abstract

After Gnaeus Pompeius implemented the first Client Kingdom policy in 64/63 BC the smallest local kings and rulers in Anatolia, became part of this element. Tarcondimotos I, who was considered the founding king of the Tarcondimotos, which emerged as a small dynasty in the Cilicia region in 100 BC, was one of the dynastic leaders who was granted the king title within the afore-mentioned policy implemented by Pompeius. Especially as of Cilicia was regulated as a Roman province, the Tarcondimotos Dynasty, located within the borders of the new province, was actively involved in Roman internal politics when necessary.

In this study, there will be an evaluation of Tarcondimotos Dynasty's becoming a party to the civil wars between Gnaeus Pompeius and Iulius Caesar from 49 to 45 BC; between the Triumvirans II and the Iulius Caesar killers in 42 BC; and the civil war between Marcus Antonius and Caesar Octavianus (Augustus) in 31 BC as an aspect of Rome's sovereignty policy.

Keywords: Roma, Anatolia, Client Kingdom, Local Rulers, Tarcondimotos.

Günümüz Türkiye'sinin Çukurova bölgesinde yer alan Kilikia bölgesi, ünlü coğrafya yazarı Strabon'nun eserinde de belirttiği gibi¹, coğrafi olarak antik dönemde, Dağlık Kilikia (Kilikia Trakheia) ve Ovalık Kilikia (Kilikia Pedias) olarak ikiye ayrılır. Kıyılarının dar ve düzlük alanlardan yoksun olan

¹ Strabon, *Geographika*, XIV.5.1.

Dağlık Kilikia, günümüzde Alanya'dan Mersin'de bulunan Limonlu (Lamos) Çayı'na kadar olan kısımdır. Genellikle ovalardan ve bereketli topraklara sahip olan Ovalık Kilikia ise, Limonlu (Lamos) Çayı'ndan İskenderun Körfezi'nde bulunan Hınzır Burnu'na kadar olan alanı kapsar. Antik çağda, bölgenin batısında Pamphylia; kuzeyinde Lykaonia, Kappadokia; doğusunda Kommagene ve Amanos Dağları; güneyinde Mare Kilikium (Akdeniz) yer alır².

Akdeniz ticareti açısından önemli stratejiye sahip olan Kilikia Bölgesi, İÖ II. Bin yıldan, Anadolu'da Roma egemenliğine kadar çok sayıda halka ev sahipliği yaptı. Roma Cumhuriyeti'nin Kilikia Bölgesi ile ilgilenmesi, Roma'nın Akdeniz'in ticaretine egemen olan siyasi güçleri ortadan kaldırmasından ya da zayıflatmasından sonra artan Akdeniz'deki korsan faaliyetleri sebebiyle oldu. İÖ 189 yılında Apameia Antlaşması³'nin sonucunda, Hellenistik dönemin güçlü krallığı Seleukoslar, donanma gücünün büyük bir kısmını kaybetti. Bunun sonucunda Kilikia Bölgesi, korsanların adeta barınakları haline geldi. Zira Roma'nın İÖ 146 yılında Kartaca zaferinden sonra kalkınan Roma ekonomisinin talepleri doğrultusunda köle ticareti Kilikalı korsanlar için oldukça karlıydı. Rahat pazarı sayesinde Kilikia halkı içinde durum aynıydı⁴. Roma, korsanların kendi hâkimiyetine zarar vermiş olduğu İÖ 2. Yüzyıl sonlarına kadar korsanlık faaliyetlerine göz yumdu. İlk kez İÖ 102 yılında korsanları hedef alan bir askeri önleme başvuran Roma⁵, İÖ 67 yılında korsan sorununda nihayet Gnaeus Pompeius ile kalıcı bir çözüm elde etti. Korsan sorununu kısa sürede çözüme kavuşturan Gnaeus Pompeius, İÖ 88 yılından beri nihai bir başarı elde edilememiş olan Pontos Kralı VI. Mithridates ile yapılan savaşın başına geçti ve Pontos Kralı'na karşı kazandığı savaşın (İÖ 74-64) sonucunda, Roma'nın Anadolu'daki egemenlik politikası açısından yeni bir dönem açan siyasi düzenlemeler yaptı⁶. Bu düzenlemelerin içinde Kilikia'da yer alıyordu. İÖ 63 yılında Gnaeus Pompeius, Kilikia'yı, Roma'nın Anadolu'daki üçüncü eyaleti olarak düzenledi⁷. Ancak Roma, Pontos Kralı VI Mithridates ile yaptığı savaşlar esnasında başka önemli bir tehditidin altındaydı. Roma'nın Anadolu'daki hâkimiyet alanının doğu sınırının ötesinde yer alan Parthlarla İÖ 66 yılında Roma arasında gerginlikler başlamıştı⁸. Kilikia'nın Roma eyaleti haline getirilmesi Parth tehdidi için yeterli değildi. Bu sebeple Gnaeus Pompeius, Roma'nın egemenlik politikasına "Bağımlı krallıklar" olarak adlandırılan yeni bir unsur ekledi. Gnaeus Pompeius, özellikle bu politika doğrultusunda, burada Roma'ya bağımlı olan bir krallığın, yeni kurulan Kilikia Eyaleti'nin maruz kalacağı Parth tehdidine karşı Amanos'da tampon vazifesi görebileceğini öngörmüş olmalı. Gnaeus Pompeius'a göre, bu vazife için en uygun hanedanlık uzun süredir bu coğrafyada hüküm süren Tarkondimotos Hanedanlığı'ydı.

² M. H. Sayar. <https://www.atlasdergisi.com/kesfet/arkeoloji/ovalik-kilikia-cukurovada-bin-yil.html>.

³ Apameia Antlaşması'nın bir maadesine göre, Seleukoslar on tanesi hariç tüm savaş gemilerini Roma'ya bırakacaktı. Seleukosların elinde kalan gemilerle Sarpedon (İncekum) Burnu'nun batısına geçmeyeceklerdi. Sabahat Atlan, Roma Tarihi'nin Ana Hatları-I. Kısım Cumhuriyet Devri, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 108.

⁴ Ahmet Bilir " Antik Çağ'da Korsanlığın Kilikya Ekonomisine Etkisi", 2. Turgut Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Uluslararası Sempozyumu (1-4 Kasım 2013), Bodrum 2015, s. 16.

⁵ İÖ 102 yılında Roma ilk kez, Praetor Marcus Antonius'u korsanlara karşı görevlendirdi. İstenilen başarıyı alamayan Roma uzun süre bu bölge ile ilgilenmedi.

⁶ M. A. Kaya, " Anadolu'da Roma Egemenliği ve Pompeius'un Siyasal Düzenlemeleri". Tarih İncelemeleri Dergisi, XIII (1998), 163-173.

⁷ K. Taşdöner, Anadolu'da Roma Eyaletleri-Augustus Dönemi", Bilge-Kültür- Sanat Yayınları, İstanbul 2017, s. 99-102.

⁸ K. Taşdöner "Augustus Dönemi'nde Armenia: Roma-Parth Hakimiyet Mücadelesi", D.T.C.F. Tarih Araştırmaları Dergisi, c.33. sayı.56 (2014) s. 57.

Hieropolis-Kastabala yazıtına göre, hanedanlığın en eski atası I. Tarkondimotos'dur⁹ ve dolayısıyla krallık ismini buradan almıştır. Tarkondimotoslar, İÖ 100 yılında Anadolu'nun Kilikia Bölgesi'nde ortaya çıktığında, Doğu Akdeniz'de bahsettiğimiz gibi siyasi otorite boşluğu vardı. Bu koşullar dâhilinde Tarcondimotoslar, dönemin imkânlarından beslenerek, Kilikia'da hatırı sayılır bir nüfuz kazanmışlardı. Kurucu kral Tarkondimotos, atalarından devraldığı bu avantajı iyi kullandı ve İÖ 70'li yıllarda bölgede önemli bir lider olarak ortaya çıktı¹⁰. Tarkondimotos Hanedanlığı ile ilgili bilgiler, antik edebi eserlerde ya da epigrafik kaynaklarda çok fazla yer almaz. Fakat Roma Cumhuriyeti için hayati önem arz eden İÖ 49-45 yılları arasında Gnaeus Pompeius ve Iulius Caesar arasındaki iç savaş, İÖ 42'de II. Triumvirler ve Iulius Caesar katilleri arasındaki iç savaş, İÖ 31'de Marcus Antonius ve Caesar Octavianus (Augustus) arasındaki iç savaş da taraf olarak yer aldılar.

Tarkondimotoslar, siyasi anlamda bölgesel bir lider olarak ortaya çıktıklarında, Amanos Dağı'nın doğu tarafındaki yüksek yerler ya da Yukarı Kilikia (Kilikia Pedias) kontrolleri altındaydı ve Amanos Dağı'nı doğal bir kale gibi kullanarak batıya doğru, İssos Körfezi'ne dökülen Pyranos (Ceyhan) Irmağı'nın vadisine kadar yayılabilmişlerdi¹¹.

Kilikia'da sorunsuz, Roma'ya sadık olabilecek I. Tarkondimotos'a, İÖ 66 yılında Gnaeus Pompeius tarafından hanedan liderliği ya da bir toparch unvanı bahşedildi. Krallığın başkenti de Hieropolis-Kastabala oldu ve Roma tarafından da resmen tanındı. Bir Roma valisi tarafından sarf edilmiş olan şu sözlerden de anlaşılacağı üzere bu tarihten itibaren, I. Tarkondimotos, Romalıların sadakatine çok güvendikleri bir kral oldu:

“qui fidelissimus socius trans Taurum amissimusque populi Romani existimatur (Roma halkının Torosların ötesindeki en sadık müttefi ve en (iyi) dostu olarak itibar edilen (kralı Tarkondimotos)”¹²

Gnaeus Pompeius İÖ 52 yılında çıkardığı Lex de Provinciis yasasına göre, ünlü devlet adamı Cicero'yu Kilikia'ya proconsul olarak atadı. İÖ 51-50 tarihleri arasında Kilikia valiliği yapan ünlü hatip Cicero da Tarsoslu yerel halkın kendisine saygı gösterdiklerinden söz eder ki muhtemelen onun sözünü ettiği bu halk, Tarkondimotos hanedanlığına tabiydi¹³. Aynı yıllarda, Cicero, Kilikia'da vali olarak görevini icra ederken, Parthlar Roma topraklarına girmeye başladı. Parth lider Pacorus'un önderliğinde kalabalık bir Parth ordusunun Euphrates'i, Syria sınırının en kuzeyinden geçtikleri haberi Tarcondimotos tarafından Cicero'ya bildirildi. Haberi alan Cicero, düşmanla Kilikia'da çarpışmak için tüm güçlerini topladı. Böylece I. Tarcondimotos bağımlı bir krallık olarak Roma'ya karşı üzerine düşen görevi yerine gitirmiş oldu¹⁴.

Gnaeus Pompeius, Roma adına söz konusu düzenlemeleri yaptığında, yaklaşık 20 yıl sonra Iulius Caesar ile yapacağı iç savaşı hesapladığını sanmıyoruz. Zira İÖ 48 yılında iki Romalı arasında başlayan iç

⁹ Inscriptiones Graecae ad Res Romanas Pertinentes. Academiae Inscriptionum et Litterarum Humaniorum (Lutetiae Parisiorum) Collectae et Editae). I-IV (edendum curavit R. Cagnat). Paris 1927, Roma 1964, 3.901.63. Tarkondimotos'un çocukları için bak: IGRR III. 901. 65.

¹⁰ Ayrıca İÖ 83 yılında Armenia kralı Tigranes'in Seleukos Krallığı'na saldırdı M. H. Sayar, “Antik Kilikya'da Şehirleşme” XII. *Türk Tarih Kongresine Sunulan Bildiriler* 12-16 Eylül 1994 (Ankara 1999), I, s.202 ve bu krallığı ortadan kaldırdı. Tarkondimotoslar hanedanının temeli atılması muhtemelen bu süreçte gerçekleşti. Lucullus'un Tigranes'i Kilikia'dan kovması, hanedanın kurulup yükselişe geçmesi adına uygun ortamı sunmuş olmalıdır.

¹¹ D. Magie, *Roman Rule in Asia Minor to the End of Third Century after Christ*, vols. I, Princeton 1950, 377.

¹² N.L.Wright, “Tarkondimotid Responses to Roman Domestic Politics: From Antony to Actium” *JNAA* 20, 2009, 73-74.

¹³ Cicero, *Letters to Atticus*. Vols. I-III (Ed. T.E.Page, transl.E.O. Winstedt. Loeb, Cambridge 1952, V.21.

¹⁴ Magie, I. 397.

savaşta, Gnaeus Pompeius'a en fazla yardımını Anadolu'da yaptığı düzenlemelerde gerek kral olarak atadığı hanedan liderlerinden gerekse bahsettiği topraklarla krallıklarını genişleten hanedanlıklardan yani Roma'ya bağımlı krallıklardan aldı¹⁵. Bu krallardan biri de şüphesiz Tarcondimotos'du. Tarcondimotos, Gnaeus Pompeius'a savaşta destek olarak gemiler gönderdi¹⁶. Buna ek olarak bir lejyon gönderen kral büyük olasılıkla parasal yardımda da bulunmuş olmalı¹⁷. Bahsettiğimiz iç savaşın son savaşına kadar Tarkondimotos, Gnaues Pompeius'un yanında yer aldı. İÖ 47 Pharsalos Savaşı sonrası büyük bir yenilgiye uğrayan Gnaues Pompeius destek ve yardım umuduyla Mısır'a kaçtı. Fakat kendi içlerinde taht kavgalarıyla meşgul olan Mısır Kralı XIV. Ptolemaios, Iulius Caesar'ı karşısına almaktan korktuğu için, Gnaeus Pompeius'u öldürttü.

İç savaşın muzaffer komutanı Iulius Caesar, Kırım Prensi Pharnaces¹⁸'in Anadolu'da Roma karşıtı hareketini durdurmak için, hızla Mısır'dan Anadolu'ya geçti. İÖ 47 yılında tarihe Zela zaferi olarak geçen galibiyeti elde eden Iulius Caesar, Gnaeus Pompeius'un başlattığı Anadolu'daki düzenlemeleri, Roma egemenlik politikası gereği yeniden tanzim etti.

Iulius Caesar, Anadolu'da yaptığı düzenlemeler sırasında, yeni eyalet Kilikia'da yapılacak düzenlemeler sebebiyle, bölgedeki çeşitli toplulukların temsilcilerine Tarsos'da görüşmek için haber gönderdi. Gelen temsilcilerden biri muhtemelen Tarcondimotos Hanedanlığının kralı I. Tarcondimotos'du. Her ne kadar Iulius Caesar'ın Gnaeus Pompeius ile yaptığı iç savaşta Pompeius'un önemli bir destekçisi olsa bile I. Tarcondimotos, söz konusu savaş sonrasında kral unvanını kaybetmemiş görünüyor. I. Takondimotos büyük olasılıkla bu toplantıda Iulius Caesar tarafından affedildi¹⁹.

Iulius Caesar İÖ 44 yılında çok sayıdaki senatörün hazırlamış olduğu suikast sonucu öldü. Iulius Cesar'ın ölümü Roma Cumhuriyeti'nde yeni iç savaşların başlamasına sebep oldu. Iulius Caesar'ın katilleri ile Triumvirler²⁰ arasında başlayan iç savaş da taraflar gerek askeri destek gerekse maddi kaynak için bilindik bir yöntemle başvurdular. Iulius Caesar'ın ölümünü isteyen Roma senatosu, onun ölümünde öne çıkan iki isme yeni görev yerlerini tayin etmişti. Brutus, Makedonia Eyaleti valiliğine²¹, Cassius da Syria Eyaleti valiliğine atandı²². Üstelik her iki Romalıya maius imperium yetkisi verilerek²³, Doğu'daki diğer eyalet valileri de onlara bağlanmış oldu. Brutus ve Cassius, Doğu eyaletlerinin zenginliğini çok

¹⁵ Appianus, *Bellum Civile* (Appian's Civil Wars, transl. by H. White). vols. I-IV. Loeb. London 1972, II. X.

¹⁶ Cassius Dio, *Historia Romana* (Dio's Roman History, Eng. trans. by E. Cary). New York 1914, XLI. 63.

¹⁷ Iulius Caesar, *Bellum Civile*. (=Civil Wars, vols. III, ed. J. Enderson, transl. A.G. Peskett). Loeb. London. 2001, III. 3-4.

¹⁸ Gnaeus Pompeius tarafından kesin yenilgiye uğrayan VI. Mithridates'in oğlu Kırım Prensi Pharnaces, Anadolu Roma'ya karşı birlik oluşturmaya başlamıştı. Iulius Caesar, İÖ 47 yılında kazandığı zaferini, "veni- vidi-viki" senato raporuyla tarihe damga vurdu.

¹⁹ Magie, I, 410.

²⁰ Caesar Octavianus, Marcus Antonius ve Aemilius Lepidus İÖ 43'de İtalya'nın kuzeyinde bir kent olan Bologna yakınında Lavinio Irmağı'nın kıyısında bir araya gelerek, Iulius Caesar katillerine karşı intikam almak ve Roma yönetimini sahip olmak için, İÖ 60 yılında Iulius Caesar, Gnaeus Pompeius ve Crassus tarafından kurulan gayri resmi Triumvirliği (Birinci Triumvirlik) kendilerine örnek alarak, "*Triumviri Rei Publicae Constituendae*" (Cumhuriyeti Tanzim Edecek Üç Adam) dedikleri İkinci Triumvirliği (=Üç Adam Yönetimi) kurdular. Augustus, Augustus, (Res Gestae) *Monumentum Ancyranum*-Ankara Anıtı (çev. Ç. Dürüşken). İstanbul 2009, 1.7.

²¹ Appianus, *BC* III.79. Dio, XLVI.40.3; XLVII. 22.

²² Appianus, *BC* III.63; Dio, XLVI.40.3 vd. Livius, *Periochae* (Livy's Summaries-From the Founding of the city). Ed. T.E. Page. Loeb. London 1952. 121; Velleius Paterculus, *Historia Romana* (transl. by J.S. Watson). New York 1888, . II.62.3.

²³ Cicero, *Philippicae I*. (Philippicae Söylevleri I, çev. F.G. Özak Türk). Ankara 1998, 11.3-vd.; 13.30; Appianus, *BC* III.63 vd; Plutarkhos, *Bioi Paralleloi*. (Plurach's Lives, transl. by B. Perin). Loeb. London 1932, 1961,1967. *Brutus* 27; Vellius, II.62.2.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

iyi biliyorlardı²⁴. Özellikle Cassius, görev yeri Syria Eyaleti'ne gitmeden önce Tarsos halkından ve Kilikia'da Tarkondimotos Hanedanlığı'ndan destek için zorla yardım topladı²⁵. Iulius Caesar'a sadık bu insanlar, şimdi sadık oldukları Romalıyı öldüren Cassius'un müttefiki olmaya zorlandılar.

Iulius Caesar'ın katilleri olan Brutus ve Cassius, Triumvirlerle giriştikleri savaşın sonunda öldüler. Trumvirler, Ceasar katillerinden intikam aldıktan sonra Roma'nın yönetimini kendi aralarında paylaştılar ve bu paylaşımında Doğu topraklarının yönetimini Marcus Antonius üstlendi ve onun İÖ 40 /39 yılında Anadolu'da yaptığı ilk düzenlemelerinde içinde Tarkondimotos Hanedanlığı da yer aldı. Muhtemelen Marcus Antonius, Tarkondimotos'un sadakatinden kuşku duymuyordu ve onun Caesar katillerinin zoruyla taraf olmaya çalıştırıldığını inanmış olmalı ki yaptığı düzenlemlerde Tarkondimotos kral unvanını muhafaza ederek hanedanlığının liderliğini devam ettirdi. Bunun yanında krala, Marcus Antonius, Akdeniz bölgesindeki Ovalık Kilikia ile Dağlık Kilikia arasında kalan bölgenin yönetimini bıraktı²⁶. İÖ 39 yılında "kral Tarkondimotos Philantonius (Antonius dostu)" lejantlı sikkeler basarak Marcus Antonius'a olan sadakatini ilan etti ve bu sikkeleri ölmüş olduğu İÖ 31 yılına kadar bölgenin önemli kenti Anazarbos'ta kurdurduğu darphanede sık sık bastırıldı²⁷.

Marcus Antonius'un bölgede otonom bir krallık oluşturmasının nedeni, Seleukosların son zamanlarından beri devam eden yönetim zaafalarını gidermek ve Roma için hayati önem taşıyan Anadolu-Syria bağlantısını devam ettirmektir. Buna ilaveten, hâlihazırda devam eden Parth tehdidine karşı sadakatine güvenebileceği krallara ihtiyacı vardı²⁸. Açıkçası Tarkondimotos'un krallığı, bu seferde Marcus Antonius adına tampon krallık misyonunu üstlenecekti²⁹.

Kral Tarkondimotos, Parthlarla olan savaşta Roma'ya hizmet etmekle beraber Marcus Antonius'a olan sadakatini Roma Cumhuriyetinin son iç savaşında da gösterdi. Marcus Antonius ile Caesar Octavianus (Augustus) arasında başlayan iç savaşta Tarkondimotos, Marcus Antonius'a destek verdi. Antonius'un dostu olan bu kral, onun yanında yer aldığı, İÖ 31 Actium Deniz Savaşı'nda³⁰ yaşamını yitirdi³¹. Böylece dahil olduğu hanedanlığın liderliğini Romalılarca kral unvanı verilerek uzun yıllar devam ettiren Tarkondimotos, Roma'ya olan sadakati ve bağlılığını, Roma'nın son iç savaşında yaşamıyla göstermiş oldu.

²⁴ Magie, I, 418-419.

²⁵ Dio. XLVII. 26; Magie, I, 419.

²⁶ Strabon. 14.6.18. Plutarkhos. Marcus Antonius (çev. M. Özaktürk). Ankara 1992, 36; K. Taşdöner "Romalı Triumvir Marcus Antonius'un Anadolu'da Siyasi Düzenlemeleri" D.T.C.F. Tarih Araştırmaları Dergisi. c. 31. S. 51. (2012) 221, 230.

²⁷ I. Tarkondimotos'a ait olan bu sikkelerin arka yüzlerindeki ifadeler, Marcus Antonius ile olan kişisel ilişkisi için açıkça bonservis niteliğindedir. N. L. Wright, "Anazarbos and the Tarkondimotid Kings of Kilikia". (2008) AS 58, s.118, 120. Magie 1950, s.434.

²⁸ İÖ 66 yılında Gnaeus Pompeius'un consüllüğü zamanında başlayan Roma-Parth gerginliği, İÖ 54 yılında Crassus'un ve İÖ 36 yılında Marcus Antonius'un Parthlara karşı aldığı büyük yenilgilerle farklı bir boyuta ulaşarak, ciddi anlamda Roma için bir tehdit oluşturdu. Roma- Parth ilişkilerinin Roma için tehdit olmaktan çıkması İmparator Caesar Augustus zamanında gerçekleşti. Bknz. N.C. Debevoise, A Political History of Parthia, New York 1968. s.143 vd.

²⁹ A.H.M. Jones, Cities of the Eastern Roman Provinces, Oxford 1971, s.202. Sayar 1999, s.207. M. Kurt, "M.Ö. I. Yüzyıl Roma-Parth İlişkilerinin Kilikia Eyaleti'ndeki Yansımaları", Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi, II/ 2, 2011, s.10 vd.

³⁰ Plutarkhos. Antonius. 61. Dio 50.14.

³¹ G. W. Bowersock, Augustus And The Grek World. Oxford, 46.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

I. Tarkondimotos Philantoniüs'ün ölümünden sonra oğlu I. Philopator kral oldu³². Ancak onun yönetiminin şansızlığı Roma iç savaşının tam ortasına denk gelmesiydi. Marcus Antonius'un gladyatör grubu Kyzikos'da konumlanmış durumdaydı. Actium'da Antonius'un neredeyse mağlup olmak üzere olduğunu öğrendikleri zaman, ona ulaşip yardım edebilmek için, Anadolu'dan Mısır'a doğru uzun bir yürüyüş başlattılar. Galatia yakınlarına geldiklerinde ise, Marcus Antonius'un çok güvendiği, hatta yaptığı toprak bağışlarında en fazla payı verdiği ve savaş esnasında onu yalnız bırakan Galatia Kralı Amyntas'ın engeli ile karşılaştılar³³. Marcus Antonius'un gladyatörlerinin Syria sınırını ulaşmaya başlamış olmalarından da anlaşılacağına göre, Amyntas'ın engelleme girişimi başarılı olmamıştı. Syria sınırına ulaşan gladyatörler, Tarkondimotos Krallığı'ndan I. Philopator ve erkek kardeşlerinden yardım istediler. I. Philopator'un babası daha evvel Marcus Antonius için savaşmıştı. Ancak kral, krallığını muhafaza edebilmesi için kazanan tarafın yanında yer almak zorundaydı. Bu nedenle temkinli davranıp gladyatörlerin isteğini geri çevirdi. Syria valisi, bekledikleri yardımı alamayan gladyatörlerin Syria Eyaleti'nin yakınında bir yerde barınmalarına izin verdi. Onlar, Amanos Krallığı sınırlarının çok dışında olmasına rağmen Antiokheia'nın yanında Daphne'de (Epidaphne) geçici bir sığınak buldular.

Actium Savaşı'nın muzafferisi Caesar Octavianus, Augustus ismini alarak Roma'nın tek adamı olduğu zaman, kendinden önceki Romalılar gibi Anadolu'daki krallıklarla ilgili düzenlemeler yaptı. Actium Savaşı'nda Marcus Antonius'un tarafında yer alan Tarkondimotosların kralı I. Philopator, Actium'dan bir yıl sonra Augustus tarafından görevden alındı³⁴ ve hanedanın toprakları İÖ 29 yılında Kappadokia Kralı I. Arkhelaos'a verildi³⁵. Tarkondimotoslar, hanedandan her hangi birisi kral unvanı taşımadan, Yukarı Kilikia'da hüküm sürmeye devam ettiğini, bu dönemde Tarkondimotoslara ait sikkelerin Anazarbos kentinde basılmaya devam etmesinden anlıyoruz³⁶. Augustus, İÖ 20 yılında, yani I. Philopator'u (II. Takondimotos) azletmesinden on yıl sonra, kararında değişiklik yaptı. Hierapolis-Kastabala'nın yönetimini tekrar Tarkondimotoslara³⁷ bıraktı. Ancak aynı yıl Tarkondimotos'a ait olan Kilikia Pedias'ın batısındaki iki kenti Kappadokia kralı Arkhelaos'a verdi ve Arkhelaos, başkentini bu kentlerden birisi olan Eleoussa'ya taşıdı. Kappadokia kralı daha sonra bu bölgeye kendisine bağışlayan Augustus'a olan minnettarlığının bir ifade olarak Eleoussa'nın adını değiştirip Sebaste (Yunancası: Sebastos) yaptı³⁸. II. Tarkondimotos³⁹, Kappadokia kralına verilen kıyıda bu birkaç yer dışında kalan

³² Hieropolis kentinde, I. Tarkondimotos'un çocuklarının isimlerinin yer aldığı yazıtta yer alan, listenin ilk ismi Laios idi (IGR 3.901.65) ve Laos, I. Tarkondimotos'dan önce ölmüş olmalı. Onun hakkında daha sonraki dönemlerde bir bilginin olmayışı bunu gösterir. Bu sebeple I. Tarkondimotos'dan sonra ikinci oğlu I. Philopator tahta geçmiştir. Wright 2008, s.117.

³³ M.A. Kaya, Anadolu'daki Galatlar ve Galatya Tarihi, Konya 2011, s.130. Magie 1950, s.444.

³⁴ Augustus, RG. 27. 3. Dio, LI. 7. Magie 1950, s.444-445.

³⁵ M. H. Sayar. <https://www.atlasdergisi.com/kesfet/arkeoloji/ovalik-kilikia-cukurovada-bin-yil.html>.

³⁶ Wright 2008, s.120.

³⁷ Kastabala'da basılmış bir sikkede *Basileos Philopatoros* olarak görülen isim, İÖ 20 yılında kral olarak atanan Amanos kralı Tarkondimotos idi ki bu kral Philopator olabilir. Magie 1950, II, s.1356. n. 14.

³⁸ Jones 1971, s.205.

³⁹ Dio'dan (LI.2; LIV.9) edindiğimiz bilgiye göre, Caesar Augustus tarafından İÖ 20 yılında Tarkondimotos kral olarak tanınmıştır. Ancak Magie'e göre, İÖ 30 yılında azledilen I. Philopator ile II. Tarkondimotos olarak adlandırılan kişi ile aynı kişidir. Dio'da geçen "Tarkondimotos'un oğlu Tarkondimotos", bir isimden ziyade bir unvandı ve belki de, II. Tarkondimotos, Antiokheialı soylu Strato'nun I. Tarkondimotos'un kızı Iulia ile yaptığı evlilikten olan oğlu, Tarkondimotos Philopator idi. Magie 1950, II, s.1321, 1338.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

yerlerin sahibi olarak hüküm sürdü⁴⁰ ve Augustus tarafından kral olarak resmen tanındıktan sonra⁴¹, Kappadokia kralı gibi, İÖ 19 yılında, Roma İmparatoru'na duyduğu minnetin gereği olarak Anazarbos kentinin adını Caesarea olarak değiştirerek kenti yeniden kurdu⁴².

Bağımlı kralları kendisine daha yakın tutabilmek adına onlara vatandaşlık bahşetmenin işe yararlılığını keşfeden Augustus, Tarkondimotosların krallığını tanıdıktan sonra onları Roma vatandaşı yaptı⁴³ ve Tarkondimotoslar, Augustus'un ölmüş olduğu İS 14 yılına kadar sahip oldukları Kilikia'daki topraklarında sorunsuzca hüküm sürdüler. Fakat aynı sorunsuz hükümdarlık, II. Philopator'un İS 17'deki ölümünden sonra devam etmedi. Krallıkta karışıklıklar yaşanmaya başladı. Halkın büyük bölümü yeni bir kral değil, Roma yönetimini istedi. Sonuçta krallık Roma İmparatoru Tiberius zamanında tam anlamıyla ilhak edilerek Roma toprağı haline getirildi⁴⁴. Yeni imparator, Caesar Augustus ile başlayan Romalılaştırma politikasını devam etti. Bu politika gereği, İS 17 yılında, II. Tarkondimotos'un ölümünü fırsat bilerek krallığı dahilindeki toprakları Ovalık Kilikia'nın diğer bölgeleri ile birlikte bir Roma eyaleti olan Suriye'ye bağladı. Tiberius bu arada Orta Pyramos Havzası'nda Tarkondimotos hanedanlığı tarafından başlatılmış olan şehirleşme çalışmalarını bu bölgenin biraz batısında kalan Saros Nehri üzerinde, günümüzde ki Adana'nın kuzeyinde, İS 20 yılında kurduğu Augusta şehri ile sürdürdü⁴⁵.

Sonuç

Kilikia Bölgesi, Antik Çağ boyunca Akdeniz ticareti açısından stratejik önemini koruyabilmiştir. Özellikle İÖ 189 yılından İÖ 67 yılına kadar geçen süreçte, bölgede güçlü siyasi bir otoritenin olmayışı, bunun yarattığı imkânlar dâhilinde artan korsan faaliyetleri, bölgede hüküm süren Tarkondimotos Hanedanlığı'nın güçlenmesine olanak sağladı. Ancak hanedanlık, ne kadar güçlü olursa olsun ya da kendi bölgesinde güç savaşına girdiği başka bir halk olmamasına rağmen, Anadolu'da egemenlik kurma yolunda ilerleyen Roma Cumhuriyeti karşısında itaatkâr olma seçeneğinden başka bir seçeneğe sahip olamamıştı. Hanedanlık, Roma tarafından, liderlerine kral ünvanı verilerek onura edildiğinde, Roma Cumhuriyeti'nin son yüzyılında yaşayacağı iç savaşların sadık miğferleri olma durumundan habersizdi. Kısa süre sonra Roma Cumhuriyeti'nin yönetsel olarak değişime doğru gitmesine sebep olan, İÖ 49-45 yılları arasında Gnaeus Pompeius ve Iulius Caesar, İÖ 42'de II. Triumvirler ve Iulius Caesar katilleri,

⁴⁰ Dio, LIV. 9; Bowersock 1965, s.46.

⁴¹ Anazarbos kenti araştırmasında, İS 218 yılında İmparator Macrinus tarafından yapılan takının iç yüzünden düşen taşlar arasında yazılı bir heykel kaidesi üzerinde "Basilea Tarkondimoton Philopatora" yazısı yer alır. Bu heykel kaidesi İÖ 20 ile İS 17 yılları arasında Kastabala ve Anazarbos antik kentlerini kapsayan bir bölgede hüküm süren kral II. Takondimotos Philopator'un onuruna diktirilmiştir. Onurlandırmanın kim tarafından yapılmış olduğu yazıtta belirtilmemiş olmasına rağmen II. Tarkondimotos'un o zaman tebaasında bulunan Anazarboslular tarafından onurlandırılmış olması en kuvvetli olasılıktır. II. Tarkondimotos Philopator'un. Anazarbos'ta onurlandırıldığını belgeleyen ilk buluntu, kentün güneyinde 20 yıl önce bulunup Tarkondimotos olduğu saptanan bir baştır. Hem bu baş hem de yeni bulunan yazıt büyük olasılıkla II. Tarkondimotos Philopator'un İmparator Augustus tarafından krallığının onaylanması ve tahta oturma izni verilmesinin hemen ertesinde İÖ 20 yılı civarında gerçekleşmiş olmalıydı. Sayar 1999, s.277.

⁴²Suetonius, *Oniki Caesarın Yaşamı* (Çev. F. Telatar-G. Özak Türk) Ankara 2008, *Augustus*. 60; Plinius, *Natural History*. Vols. 10, (Ed. T.E.Page, Transl. H. Rackham) Loeb, London 1961. V. 93. Anazarbos'taki Tarkondimotoslara ait sikkeler için bakınız. Wright 2008, 73 vd.

⁴³ Bowersock 1965, s.46, 47.

⁴⁴ Tacitus, *Annales* (Transl. by A.J. Woodman) Cambridge 2004, II. 42.

⁴⁵ M. H. Sayar. <https://www.atlasdergisi.com/kesfet/arkeoloji/ovalik-kilikia-cukurovada-bin-yil.html>.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

İÖ 31’de Marcus Antonius ve Caesar Octavianus (Augustus) arasındaki iç savaşlar da, Roma’nın Anadolu’da uyguladığı bağımlı krallıklar politikası gereği taraf olarak yer aldılar. Tarkondimotoslar, söz konusu iç savaşlarda taraf olmak durumunda bırakıldıkları Romalıya askeri yardımlarda bulundular. Böylelikle, bölgedeki yönetimlerini kaybetmediler. Zira Hanedanlık, her zaman kazanan tarafta yer almadı. Gnaeus Pompeius’un destekçisi olarak yer aldığı iç savaşın galibi Iulius Caesar’dı. Savaşın bitiminden sonra, hanedan liderinin kral unvanını koruyor olması, Iulius Caesar’ın bölgede bu gücün varlığını devam ettirmesi gerektiği konusundaki öngörüsünden kaynaklanmış olabilir. Çünkü Tarkondimotos Hanedanlığı aynı zamanda Roma’nın çok uzun yıllar mücadele etmek zorunda kaldığı Parthlara karşılık, Roma egemenlik alanı sınırında tampon görevi görüyordu. Ancak aynı istikrarı İÖ 31 yılında Marcus Antonius ve Caesar Octavianus arasındaki iç savaş sonrasında koruyamadı. Actium Savaşı’nda Marcus Antonius’un tarafında yer alan Tarkondimotosların kralı I. Philopator, Actium’den bir yıl sonra Augustus (Caesar Octavianus) tarafından görevden alındı. Kral unvanı olmadan bölgede siyasi varlığını devam ettiren hanedan liderine İÖ 20 yılında Augustus tarafından tekrar kral unvanı verildiği gibi Romalılaştırma politikası dâhilinde, Roma vatandaşlığı bahşedildi. Hanedanlık, Augustus tarafından kendisine verilen hâkimiyet alanında İÖ 17 yılına kadar sorunsuz, Roma’ya sadık bir müttefik olarak yer aldı.

Kaynakça

- APPIANUS, *Bellum Civile* (Appian’s Civil Wars, Transl. by H.White) Vols. I-IV. Loeb, London 1972.
- AUGUSTUS, *Res Gestae Divi Augusti*- (text, translation, and commentary, Transl. by A.E. Cooley) Cambridge 2009.
- , *Monumentum Ancyranum-Ankara Anıtı* (Çev. Ç. Dürüşken) İstanbul 2009.
- ATLAN, Sabahat, *Roma Tarihi’nin Ana Hatları-I. Kısım Cumhuriyet Devri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014,
- BİLİR, Ahmet, “ Antik Çağ’da Korsanlığın Kilikya Ekonomisine Etkisi”, 2. Turgut Reis ve Türk Denizciliği Tarihi Sempozyumu (1-4 Kasım 2013), Bodrum, s. 12-23.
- BOWERSOCK G. W. *Augustus And The Grek World*, Oxford 1965.
- CAESAR, I. *Belleum Alexandrum* (Civil Wars, Vols III, ed. J. Enderson, Transl. A.G. Peskett) Loeb, London 2001.
- CASSIUS Dio, *Historia Romana* (Dio’s Roman History, Eng. Trans.by E. Cary) New York 1914.
- CICERO M. Tullius, *Letters to Atticus*. Vols. I-III (Ed. T.E.Page, Transl. E.O. Winstedt. Loeb, Cambridge 1952.
- Philippicae I.* (Philippicae Söylevleri I, çev. F.G. Özaktürk). Ankara 1998.
- DEBEVOISE N.C. *A Political History of Parthia*, New York 1968.
- Inscriptiones Graecae ad Res Romanas Pertinentes. Academiae Inscriptionum et Litterarum Humaniorum (Lutetiae Parisiorum) Collectae et Editae.* I-IV (edendum curavit R. Cagnat). Paris 1927, Roma 1964.
- JONES A.H.M. *Cities of the Eastern Roman Provinces*, Oxford 1971.
- KAYA M. A. “ Anadolu’da Roma Egemenliği ve Pompeius’un Siyasal Düzenlemeleri”. E.Ü. Tarih İncelemeleri Dergisi, XIII, 1998, s.163-173.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Anadolu'daki Galatlar ve Galatya Tarihi, Konya 2011.
- KURT M. "M.Ö. I. Yüzyıl Roma-Parth İlişkilerinin Kilikya Eyaleti'ndeki Yansımaları" Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi, II/ 2, 2011, s.1-14.
- LIVIUS, Titius, Periochae (Livy's Summaries-From the Founding of the city). Ed. T.E. Page. Loeb. London 1952.
- MAGIE D. Roman Rule in Asia Minor to the End of Third Century after Christ, vols. I-II, Princeton 1950.
- PATERCULUS, Velleius, Historia Romana (transl. by J.S.Watson). New York 1888, II.62.3.
- PLINIUS, Natural History, Vols, 10 (Ed. T.E.Page, transl. H. Rackham) Loeb, London 1961.
- PLUTARKHOS, Bioi Paralleloï. (Plurach's Lives, transl. by B. Perin). Loeb. London 1932, 1961,1967.
- SAYAR M. H. "Antik Kilikya'da Şehirleşme" XII. Türk Tarih Kongresine Sunulan Bildiriler 12-16 Eylül 1994 (Ankara 1999), I, s.193-216.
- , " Kilikia'da Epigrafi ve Tarih Coğrafya Araştırmaları 2000". XVIII. A S T 1 (Ankara 1999) 275- 288. [.https://www.atlasdergisi.com/kesfet/arkeoloji/ovalik-kilikia-cukurovada-bin-yil.html](https://www.atlasdergisi.com/kesfet/arkeoloji/ovalik-kilikia-cukurovada-bin-yil.html).
- SHERWIN-WHITE A.N. "Lucullus, Pompey and the East". Şurada: CAH IX, 2008, s.229-273.
- STRABON, Geographika (Coğrafya XII-XIII-XIV Çev. A. Pekman) İstanbul 2000.
- The Geography of Strabo (transl. by H.L. Jones). Loeb. London.1960.
- SUETONIUS, The Lives of the Caesars, Vols. I-II (Trans. J.C. Rolfe) Loeb, London 1951.
- Oniki Caesarın Yaşamı (Çev. F. Telatar-G. Özaktürk) Ankara 2008.
- TACITUS, Annales (Transl. by A.J. Woodman) Cambridge 2004.
- TAŞDÖNER, Kevser, "Romalı Triumvir Marcus Antonius'un Anadolu'da Siyasi Düzenlemeleri" D.T.C.F. Tarih Araştırmaları Dergisi. c. 31. sayı.51. (2012). s. 209-236.
- "Augustus Dönemi'nde Armenia: Roma-Parth Hakimiyet Mücadelesi", D.T.C.F. Tarih Araştırmaları Dergisi, c.33. sayı.56 (2014).s. 55-72.
- Anadolu'da Roma Eyaletleri-Augustus Dönemi", Bilge-Kültür- Sanat Yayınları, İstanbul 2017.
- WRIGHT N.L. "Anazarbos and the Tarkondimotid Kings of Kilikia" AS 58, 2008, s.115-125.
- Tarkondimotid Reponses to Roman Domestic Politic: From Antony to Actium". JNAA 20, 2009, s.73-81.

SERBEST TİCARET ANLAŞMALARININ TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARET AÇIĞI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Ayşe ÇIVAK

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi S.B.E.

Prof.Dr. Mehmet ALAGÖZ

Selçuk Üniversitesi İ.İ.B.F. İktisat

Öz

Ekonomik entegrasyon aşamalarından biri olan Serbest Ticaret Anlaşmalarının taraf ülkeler üzerinde beklenen bazı pozitif etkileri bulunmaktadır. Genel olarak üye ülkelerin dış ödemeler zorluklarının giderilmesi, uluslararası ticaretin önündeki engellerin kaldırılması ve bu bağlamda uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi pozitif etkilerden bazılarıdır. Ayrıca üye ülkelerin dış ticaret hacimlerinin, pazar paylarının, pazar çeşitliliğinin ve ürün çeşitliliğinin artması da beklenen pozitif etkiler arasında yer almaktadır. Bunlara ilaveten serbest ticaret anlaşmalarının, üye ülkeler arasında siyasi, sosyal ve kültürel ilişkilerin kurulmasında veya var olan ilişkilerin güçlendirilmesine katkı sağlayacağı da düşünülmektedir. Türkiye'nin yürürlükte olan 21 serbest ticaret anlaşmasından, 19'unun yıllar itibariyle dış ticaret ilişkileri incelendiğinde, anlaşma sonrası dış ticaret hacminin artırması, ödemeler dengesine katkı sağlaması, pazar çeşitliliği sağlaması ve pazar payının artması gibi beklenen pozitif etkilerden bazılarının Türkiye ekonomisinde gerçekleştiği görülmektedir. Anlaşmaya konu olan malların ülkelerle yapılan toplam dış ticaret hacmi içindeki paylarında da artış yaşandığı görülmüştür. Ancak 19 STA imzalanan ülkeyle gerçekleştirilen dış ticaretin Türkiye'nin toplam dış ticaret hacmi ve dış ticaret dengesindeki payının çok düşük düzeyde kaldığı tespitler arasındadır. 19 ülkenin dış ticaret dengesi sadece 2009, 2015 ve 2016'da pozitif gerçekleşmiş, diğer yıllarda ise negatif gerçekleşerek dış ticaret açığının artmasına neden olmuştur. Sonuç olarak anlaşmaların, dış ticaret açığını artırıcı yönde, düşük düzeyde etkilediği tespit edilmiştir.

1168

EFFECT ON FOREIGN TRADE DEFİCİT TURKEY'S OF FREE TRADE AGREEMENT

Abstract

Economic integration free trade agreements, one of the side stages countries are expected on some positive effects. In General, elimination of external payments difficulties of Member States, the removal of obstacles to international trade and in that respect some of the positive effects of the liberalization of international trade. In addition, member countries ' foreign trade volume, market share, increase market diversity and product diversity is also expected among the positive effects. In addition, free trade agreements, among Member States in the political, social and cultural relations will contribute to strengthening existing relations or as separate entities. Turkey has signed a free trade agreement as of the years 19, foreign trade relations after Turkey's most examined the agreement to increase the volume of foreign trade, balance of payments contribute to the diversity of the market and provide the expected

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ALANYA

positive effects such as the increasing market share of Turkey's economy can be said to be a part of to occur. In addition, in most of the country in foreign trade under the agreement which is the subject of the share of goods has also increased. Which is the subject of an agreement made with the country's total foreign trade volume of goods in experiencing an increase in pay. Turkey is in effect a free trade deal, 19 of 21 years of foreign trade relations after the agreement to increase the volume of foreign trade, the balance of payments contribution, market diversity and market share some of the expected positive effects such as increased Turkey's economy is seen where in the. Which is the subject of an agreement made with the country's total foreign trade volume of goods in experiencing an increase in pay. But with Turkey foreign trade country signed 19 STA's total foreign trade volume and the share of foreign trade balance remains very low levels are detected. 19 of the country's balance of trade only 2009, 2015 and 2016, positive, negative in other years the foreign trade deficit has led to increased. As a result of agreements, it has been found that it has a low effect on increasing the foreign trade deficit.

Giriş

Dünya ticaret hacmini artıran unsurlardan biri, dünya ticaretinin önündeki engelleri ve kısıtlamaları kaldırmaya yönelik 1948 yılında imzalanan GATT anlaşması ve 1995'te kurumsallaşarak DTÖ olan birlikte birlikte mal ticaretinin yanı sıra hizmetler ticaretinde serbestleştirilmesidir. Globalleşmenin hız kazandığı bu dönemlerde, 3.dünya ülkelerinin spekülatif finansal hareketlere karşı hassas ve açık hale gelmeleri, globalleşmeye ayak uyduramayan ulus devletlerin gelişmiş ülkelerin kültürel, siyasi ve ekonomik etkilerine maruz kalmasına neden olduğu görülmektedir. Ayrıca globalleşmenin etkilerinin zamanla daha da artması uluslararası anlamda az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin refahını ve uluslararası piyasalardaki rekabet gücünü olumsuz etkilemektedir. Bu durum 1990 lardan sonra bölgesel anlaşmaların daha çok artmasına nedenlerinden biri olarak gösterilmektedir. Bölgesel entegrasyon aşamalarından biri tercihli ticaret anlaşmalarıdır. Serbest ticaret anlaşmalarından beklenen hedefler arasında üye ülkelerin pazar paylarının, dış ticaret hacimlerinin, ürün çeşitliliğinin ve pazar çeşitliliğinin artması ödemeler dengesine katkı sağlaması da yer almaktadır. Bunların yanı sıra serbest ticaret anlaşmalarının, üye ülkeler arasında sosyal, kültürel ve siyasi ilişkilerin kurulmasında veya var olan ilişkilerin güçlendirilmesine katkı sağlayacağı da düşünülmektedir. İmzalanan 19 Serbest Ticaret Anlaşması kapsamında; EFTA, İsrail, Makedonya, Bosna-Hersek, Filistin, Tunus, Fas, Mısır, Suriye, Arnavutluk, Gürcistan, Karadağ, Sırbistan, Şili, Ürdün, Güney Kore, Mauritius, Malezya ve Moldova ülkeleri ile Türkiye arasındaki dış ticaret ilişkileri incelenerek (anlaşma öncesi ve sonrası) anlaşmalardan beklenen etkilerin gerçekleşip gerçekleşmediği incelenmiştir. Analiz neticesinde imzalanan anlaşmaların çoğunun; Türkiye'nin dış ticaret hacmini arttırdığı, ödemeler dengesine katkı sağladığı görülmüştür. Ayrıca dış ticarete 19 ülkenin çoğunda anlaşmaya konu olan malların payında, ülkelerle yapılan toplam dış ticaret hacmi içindeki paylarında da düşüğe olsa artış yaşandığı gözlenmiştir. Bunun yanında, Türkiye'nin toplam dış ticaret hacmi ve dış ticaret açığı içerisinde, bu anlaşmaların payının çok düşük düzeyde kaldığı tespitler arasındadır. Bunların neticesinde Türkiye'nin serbest ticaret anlaşmalarının dış ticaret açığını, azaltıcı yönde düşük düzeyde etkilediği söylenebilir.

1-Teorik ve Ampirik Literatür

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Beka ve Hysa (2015), serbest ticaret anlaşmasından sonra Türkiye-Arnavutluk arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Analiz sonuçları 2006'dan sonra Arnavutluk'ta toplam dış ticaret artmış, onunla birlikte de Arnavutluk ve Türkiye arasındaki ticaretin daha çok arttığını göstermiştir.

Erdem (2015), serbest ticaret anlaşmalarının Türkiye'nin tarımsal dış ticaretine etkilerini, Türkiye'nin yürürlükte olan STA imzaladığı ülkelerle tarımsal dış ticaretinin incelediği çalışmasında hem ihracat hem ithalat açısından Türkiye'nin tarımsal dış ticaret hacmini artırdığını ortaya koymuştur.

Kekeç (2010), Türkiye'nin Avrupa-Akdeniz Ortakları ile Serbest Ticaret Anlaşmalarını incelediği çalışmasında, anlaşma sonrası Türkiye'nin İsrail'e ihracatının %54 ve ithalatının %21 oranında yükselerek iki ülke arasındaki ticaret hacminin arttığını ortaya koymuştur.

Koçtürk ve Kocaefe (2014), Türkiye'nin yürürlükte bulunan 15 serbest ticaret anlaşması imzaladığı ülkelerle tek tek dış ticareti incelendiğinde, genel sonucun Türkiye lehine olduğu sonucunu elde etmişlerdir. Buna ilaveten yapılan anlaşma sayısı artarken, anlaşma imzalanan ülkelerle artan dış ticaret hacminin Türkiye'nin Dünya'nın önde gelen ülkeleri arasına girmesini kolaylaştıracağı kanaatinde.

Koç (2014), serbest ticaret anlaşması imzalanan ülkelere yapılan Türkiye'nin ihracatının ithalatından daha fazla artmasına bağlı olarak serbest ticaret anlaşmalarının Türkiye açısından yararlı olduğu görüşündedir. Ayrıca Makedonya-Türkiye serbest ticaret anlaşmasını incelediği bu çalışma sonucunda Makedonya'nın da Türkiye kadar olmasa da ithalat ve ihracat hacminin büyük oranda arttığı sonucunu elde etmiştir.

Küçüksakarya (2016), imzalanan STA'ların Türkiye'nin ticaretini arttırıcı yönde etkisinin olmadığı, bunun yanı sıra uluslararası ticaret potansiyeli düşük ve ekonomik açıdan tutarsız bir yapıya sahip olan ülkelerle imzalanan serbest ticaret anlaşmalarının Türkiye'nin daha düşük kaliteli malların üretimini arttırarak dış ticaret yapısını olumsuz etkilediğini ifade etmiştir.

Mavuş Kütük (2015), elde ettiği ampirik bulgular neticesinde; Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin ihracatını etkilemediğini, ancak Türkiye'nin ithalatını arttıran bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, serbest ticaret anlaşmalarının Türkiye'nin ihracatında veya ithalatında herhangi bir etkisinin olmadığı elde ettiği bulgular arasındadır.

Olatunji ve Pengurusan (2015), Smart modelini kullanarak Türkiye-Malezya ikili ticaretinin palm yağı endüstrisi üzerindeki etkisini incelediği çalışmasında, %30'luk vergi indiriminin Malezya'ya pozitiflik sağladığı, ham palmiye ve rafine palmiye yağında sırasıyla %2,9 ve %15,5'lik ihracat geliri artışı sağladığını ifade etmiştir.

Pınar, Boran ve Sevilmiş (2014), serbest ticaret anlaşmalarının Türkiye'nin ekonomik, ticari gücünü arttırdığını, belli pazarlara bağımlılığını azalttığı, ihracatçılarımıza rakipleri ile eşit şartlar sağladığı, uluslararası rekabet gücünü arttırdığı, ülke sanayisine ucuz girdi temini sağladığı ve DYY artışına yol açtığını ifade etmişlerdir.

Özkaya (2011), Türkiye'nin ikili ve çok taraflı anlaşmalarda ihracat yaptığı 113 ülke üzerinden 1996-2006 aralığında uyguladığı genel çekim modeli sonucunda, imzalanan ikili anlaşmaların Türkiye'nin ihracatı üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı, ancak Gümrük Birliği Anlaşmasının dışında Türkiye'nin üye olduğu çok taraflı anlaşmaların Türkiye'nin ihracatı üzerinde anlamlı pozitif etkisi olduğu sonucuna varmıştır.

Tvalodze (2016), Türk-Gürcü serbest ticaret anlaşması analizinde genel olarak bölge içi ticaret artışından dolayı, ticaret üzerinde olumlu bir etkisi olduğu bulguları arasındadır. Ancak, serbest ticaret

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

anlaşmasının Gürcistan'a sağladığı faydalardan tam olarak henüz istifade edilemediğini ortaya koymuştur.

Yanar (2011), Türkiye'nin Suriye, Lübnan ve Ürdün ekonomik entegrasyonlarını incelediği çalışmada, Türkiye'nin Suriye ve Ürdün pazarındaki payını artırdığı ve buna karşılık Lübnan'ında Türkiye pazarındaki payını artırdığını ifade etmiştir.

2.Serbest Ticaret Anlaşmalarının Türkiye'nin Dış Ticareti Üzerindeki Etkileri

Türkiye'nin Serbest ticaret anlaşması imzaladığı ülkelerle, 1996-2016 yılları arasındaki toplam dış ticaret dengesi, 19 ülke dış ticaret dengesi ve bunun Türkiye'nin toplam dış ticaret açığına oranı aşağıda yer almaktadır. Serbest ticaret anlaşmaları mal ticaretini kapsadığı için 19 ülkenin toplam dış ticaret dengesi, dış ticaret açığına oranlanarak anlaşmaların ülke dış ticareti üzerindeki etkileri analiz edilmeye çalışılmıştır.

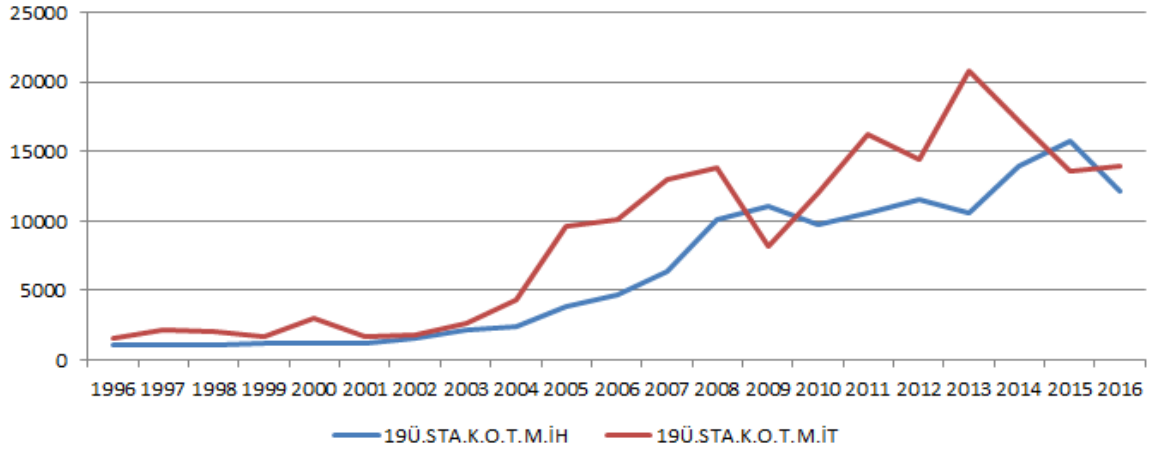
Tablo 1. 19 Ülke Dış Ticaretinde Anlaşmaya Konu Olan Mal İhracatı ve İthalatı (Milyon \$)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
19Ü.STA.K.O.T.M.İH	1076	1028	1134	1161	1249	1242	1544
19Ü.STA.K.O.T.M.İT	1566	2126	2061	1626	2954	1735	1805

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
19Ü.STA.K.O.T.M.İH	2110	2460	3884	4658	6373	10131	11107
19Ü.STA.K.O.T.M.İT	2621	4279	9681	10166	12959	13851	8242

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
19Ü.STA.K.O.T.M.İH	9774	10539	11559	10542	13956	15720	12213
19Ü.STA.K.O.T.M.İT	12019	16298	14483	20845	17171	13622	13921

Kaynak: (TUİK, 2017) veri tabanından yararlanılarak tarafımda oluşturulmuştur.***19 Ü.STA.K.O.T.M.İH:** 19 Ülkenin Serbest Ticaret Anlaşmasına Konu Olan Toplam Mal İhracatı,***19. Ü.STA.K.O.T.M.İT:** 19 Ülkenin Serbest Ticaret Anlaşmasına Konu Olan Toplam Mal İthalatı, 19 serbest ticaret anlaşmasına konu olan malların toplam ihracatı, 1996 yılında 1 milyar dolar iken 2016 yılına gelindiğinde 12 milyar dolara yükselmiştir. Anlaşmaya konu olan malların toplam ihracatında 1997, 2001, 2010, 2013 ve 2016 yılları hariç artış yaşandığı görülmektedir. 19 ülkeyle anlaşmaya konu olan toplam mal ithalinin, 1996 yılında 1,5 milyar dolar iken 2016 yılına gelindiğine 13,9 milyar dolara yükseldiği görülmektedir. Ayrıca anlaşmaya konu olan malların toplam ithalatında 1998, 1999, 2001, 2009, 2012, 2014 ve 2015 yılları hariç artış söz konusudur. Anlaşmaya konu olan malların ihracatında ve ithalatında bazı dönemlerde gerileme yaşanması; ülke ekonomilerindeki konjonktürler, siyasi ve sosyal istikrarsızlıklar, dünya ekonomisindeki daralmalar veya istikrarsızlıklardan kaynaklanmaktadır. Ayrıca serbest ticaret anlaşması imzaladığımız ülkelerle yaşanan politik sorunlarda etkili olmuş olabilir.

Şekil 1. Anlaşmaya Konu Olan Mal İhracatı ve İthalatının Trendleri

Anlaşma imzalanana 19 ülke dış ticaretinde anlaşmaya konu olan hem mal ihracatında hem de mal ithalatında özellikle 2003'ten sonra artan bir trend yaşandığı görülmektedir. 2003'ten sonra özellikle artan bir trend yaşanmasında 2003-2016 dönemi anlaşmaların yürürlüğe girmesi (Bosna Hersek (2003), Tunus (2005), Filistin (2005), Fas (2006), Mısır (2007), Suriye (2007), Arnavutluk (2008), Gürcistan (2008), Sırbistan (2010), Karadağ (2010), Ürdün (2011), Şili (2011), Morityus (2013), Güney Kore (2013), Malezya (2015) ve Moldova (2016)) etkili olmuştur. Ancak anlaşmaya konu olan mal ithalatı, anlaşmaya konu olan mal ihracatından daha fazla artmıştır. Bu durum 19 ülke dış ticaretinde toplam ithalattaki artışların, anlaşmaya konu olan malların ithalatındaki artıştan kaynaklandığına işaret etmektedir.

Tablo 2. Türkiye'nin Toplam İhracat ve İthalatı, Anlaşmaya Konu Olan Mallarının Toplam İhracat ve Toplam İthalata Oranı (1996-2016)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Toplam İhracat	23224	26261	26973	26587	27774	31334	36059
Toplam İthalat	43626	48558	45921	40671	54502	41399	51553
19Ü.STA.K.O.T.M.İH/T.İH	0,046	0,039	0,042	0,043	0,044	0,039	0,042
19Ü.STA.K.O.T.M.İT/T.İT	0,035	0,043	0,044	0,039	0,054	0,041	0,035

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Toplam İhracat	47252	63167	73476	85534	107271	132027	102142
Toplam İthalat	69339	97539	116774	139576	170062	201963	140928
19Ü.STA.K.O.T.M.İH/T.İH	0,044	0,038	0,052	0,054	0,059	0,076	0,108
19Ü.STA.K.O.T.M.İT/T.İT	0,037	0,043	0,082	0,072	0,076	0,068	0,058

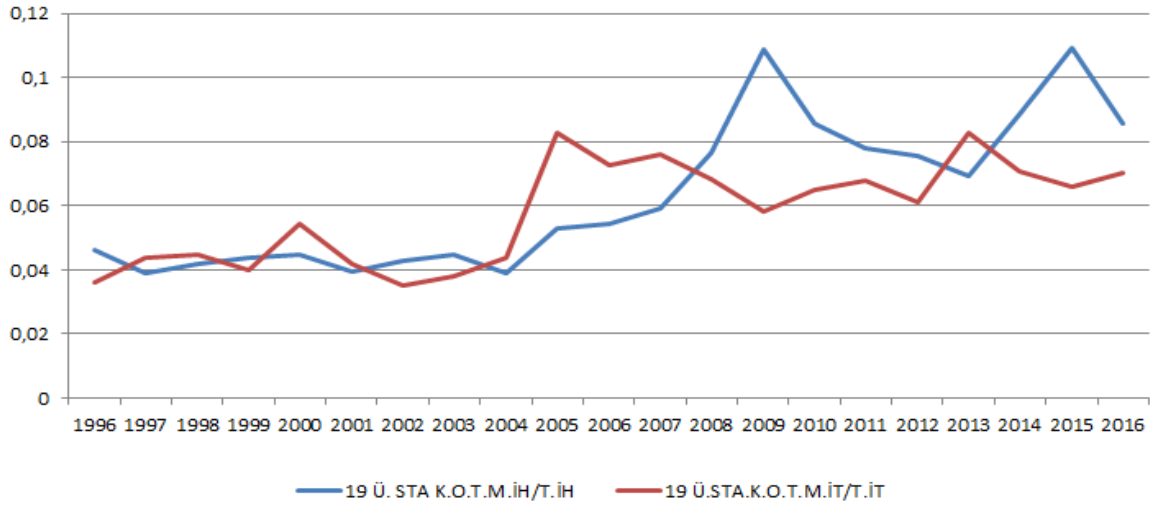
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Toplam İhracat	11388	13490	15246	15180	15761	14383	14252
	3	6	1	2	0	8	9

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Toplam İthalat	18554	24084	23654	25166	24217	20723	19861
	4	1	5	1	7	4	8
19Ü.STA.K.O.T.M.İH/T.İH	0,085	0,078	0,075	0,069	0,088	0,109	0,085
19Ü.STA.K.O.T.M.İT/T.İT	0,064	0,067	0,061	0,082	0,07	0,065	0,07

Kaynak: (TUİK, 2017) veri tabanından yararlanılarak tarafımda oluşturulmuştur. ***19 Ü.STA.K.O.T.M.İH/T.İH:** 19 Ülkenin Serbest Ticaret Anlaşmasına Konu Olan Toplam Mal İhracatı/Toplam İhracat, **19 Ü.STA.K.O.T.M.İT/T.İT:** 19 Ülkenin Serbest Ticaret Anlaşmasına Konu Olan Toplam Mal İthalatı/Toplam İthalat

Türkiye'nin toplam ihracatı 1996 yılında 23 milyar dolar iken, 2016 yılına gelindiğinde 142 milyar dolara yükselmiş ve toplam ihracatta artan bir eğilimi ortaya koymaktadır. Fakat dönem içerisinde yurt içi ve yurt dışı yaşanan konjonktürlerden dolayı toplam ihracatta 1999, 2009, 2013, 2015 ve 2016 yıllarında gerileme yaşandığı görülmektedir. Toplam ithalat ise 1996 yılında 43 milyar dolar iken 2016 yılına gelindiğinde 198 milyar dolara yükselmiş ve toplam ithalatta da artan bir trend yaşandığı görülmektedir. Fakat 1998, 1999, 2001, 2009, 2012, 2014, 2015 ve 2016 yıllarında toplam ithalatta gerilemeler yaşanmıştır.

Şekil 2. 19 STA' da Anlaşmaya Konu Olan Malların İhracat ve İthalatlarının Toplam İhracat ve Toplam İthalata Oranı (1996-2016)

Türkiye'nin imzaladığı 19 serbest ticaret anlaşmasına konu olan mal ihracatının toplam ihracata ve anlaşmaya konu olan mal ithalatının toplam ithalata oranı incelendiğinde; anlaşmaya konu olan malların toplam ihracatının, Türkiye'nin toplam ihracatına oranında istikrarsız bir trend gözlemlenmesine rağmen oransal anlamda yıllar itibariyle artış yaşandığı görülmektedir. 19 serbest ticaret anlaşmasına konu olan mal ihracatının toplam ihracata oranı, 1996 yılında %4 iken bu oran 2016 yılına gelindiğinde %8'e yükselmiştir. Fakat 19 serbest ticaret anlaşmasına konu olan mal ithalatının toplam ithalata oranında istikrarsız bir trend söz konusudur. 19 anlaşmaya konu olan mal ithalatının Türkiye'nin toplam ithalatına oranı 1996 yılında %3 iken 2016 yılına gelindiğinde %7' ye yükselmiş fakat 2005 yılından

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

itibaren oranda azalan bir eğilim yaşanmıştır. Ayrıca 19 ülkeyle dış ticarete, anlaşmaya konu olan mal ihracının, toplam ihracat içindeki payının artış hızının özellikle 2005 yılından sonra, anlaşmaya konu olan toplam mal ithalatının Türkiye'nin toplam ithalatı içindeki payının artış hızından yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Toplam Dış Ticaret Dengesi, 19 Ülkenin Toplam Dış Ticaret Dengesi, 19 Ülkenin Toplam Dış Ticaret Dengesi/ Dış Ticaret Açığı

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Top. Dış Tic. Deng.	- 1026 4	- 1504 8	-13927	- 9667	- 2195 9	- 3282	- 6404
19 Ü.T.D.T.D	- 1077	- 1807	-1266	-438	- 1792	-438	- 2090
19 Ü.T.DT.D/D.T.A	0,10 4	0,12 0	0,090	0,04 5	0,08 1	0,13 3	0,32 6

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Top. Dış Tic. Deng.	- 13411	- 22438	- 32936	- 40894	- 46831	- 52917	- 24762
19 Ü.T.D.T.D	-2789	-4523	-5280	-4805	-5942	-2931	4009
19 Ü.T.DT.D/D.T.A	0,207	0,201	0,160	0,117	0,126	0,055	- 0,161

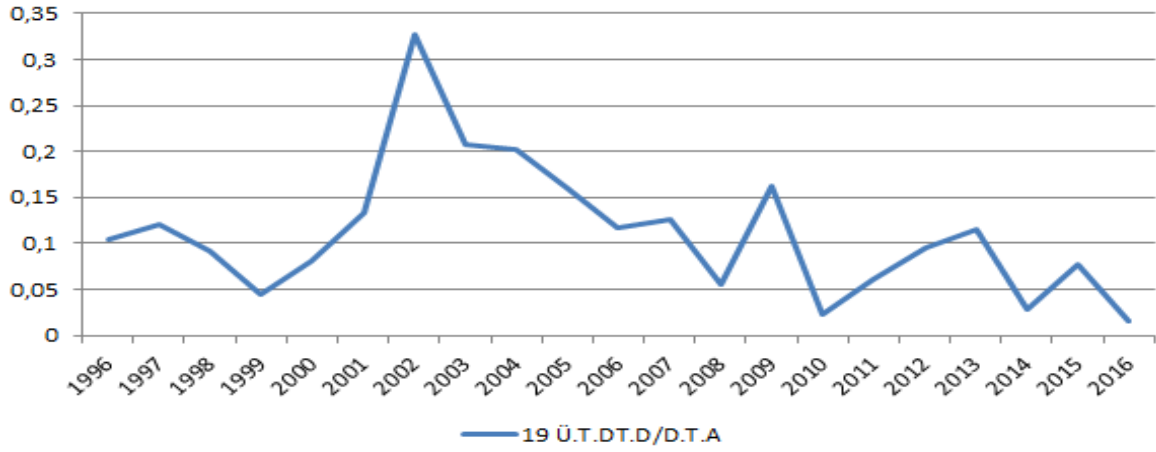
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Top. Dış Tic. Deng.	- 5632 5	- 8916 0	- 6536 7	- 7991 7	- 6359 7	- 4811 4	- 4084 2
19 Ü.T.D.T.D	- 1243	- 5466	- 6210	- 9185	- 1854	3698	644
19 Ü.T.DT.D /D.T.A	0,02 2	0,06 1	0,09 5	0,11 4	0,02 9	- 0,07 6	- 0,01 5

Kaynak: (TUİK, 2017) veri tabanından yararlanılarak tarafımda oluşturulmuştur. ***19 Ü.T.D.T.D:** 19 Ülkenin Toplam Dış Ticaret Dengesi, ***19 Ü.T.DT.D/D.T.A:** 19 Ülkenin Toplam Dış Ticaret Dengesi/Dış Ticaret Açığı

19 STA sonucu ortaya çıkan toplam dış ticaret dengesi ile bunun Türkiye'nin toplam dış ticaret dengesine oranı incelendiğinde; toplam dış ticaret dengesi 1996-2016 yılları arasında sürekli olarak negatif bir trend izlemiştir. Her ne kadar bazı yıllarda toplam dış ticaret açığı azalma eğiliminde olsa da, genel itibariyle yüksek oranlarda bir dış ticaret açığının olduğu görülmektedir. Bununla beraber,

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

anlaşma yapılan 19 ülkenin toplam dış ticaret dengesi 2009, 2015 ve 2016 yıllarında pozitif gerçekleşmiş fakat diğer yıllarda negatif bir trend söz konusudur. 2009 yılında Türkiye ekonomisinde ulusal krizin yaşanması, ithalatı azaltıcı ve ihracatı arttırıcı politikalar izlenmesine neden olduğundan 19 ülke ile gerçekleşen dış ticaret dengesinin pozitif gerçekleşmesine neden olmuştur. Ayrıca anlaşma imzalanan 19 ülkenin Türkiye'nin toplam dış ticaret dengesinde payı genel itibariyle oransal olarak gerilemiştir. Bu durum 1996-2016 döneminde serbest ticaret anlaşmalarının yıllar itibariyle toplam dış ticaret açığına negatif yönde yaptığı katkının azaldığının da göstergesi olmaktadır.

Şekil 3. 19 Ülkenin Toplam Dış Ticaret Dengesinin, Toplam Dış Ticaret Açığı İçindeki Payı

İncelenen 21 yıllık süreçte serbest ticaret anlaşmalarının dış ticaret dengesi üzerindeki etkisi (2009, 2015 ve 2016 yılları hariç) genel itibariyle negatif yönde etkilemiştir. Şekil 3'te görüldüğü gibi, 1999 yılından 2002 yılına kadar toplam dış ticaret açığı içerisinde 19 ülke anlaşmasının toplam payı yükselmiştir. Bu dönemde yapılan STA'ların dış ticaret açığını artmasına yönelik katkıları da artmaktadır. 2003 sonrası Türkiye ekonomisinde uygulanan politikalar ile dış ticarete sağlanan serbestleşme, ülkenin dış ticaret hacminin yüksek oranlarda artmasına imkan vermiştir. Ancak anlaşma yapılan 19 ülkenin dış ticaret hacmindeki artışların düşük düzeyde kalması, dış ticaret dengesi içindeki payının da azalmasına neden olmuştur. Bununla birlikte 2009, 2015 ve 2016 yıllarında, anlaşma yapılan 19 ülkenin toplam dış ticaret dengesinin pozitif sonuç vermesi, Türkiye'nin toplam dış ticaret açığının azalmasına katkı sağlamıştır. 2009 Kriz yılında anlaşma yapılan 19 ülke toplam dış ticaret dengesinin pozitif olması bir taraftan Türkiye'nin toplam dış ticaret açığının azaltılmasına yardımcı olurken, diğer taraftan da reel gelirin azalmasına bağlı olarak ithalatın azalması, toplam dış ticaret içerisindeki payında yükselmesine neden olmuştur. Bunların neticesinde; Türkiye'nin toplam dış ticaret açığındaki artışların önemli bir kısmının serbest ticaret anlaşmaları dışındaki ülke veya ülke gruplarıyla yapılan dış ticareten kaynaklandığını göstermektedir.

Sonuç

19 STA'nın incelenmesi neticesinde anlaşmaların çoğunun; hem Türkiye'nin dış ticaret hacmini arttırdığı hem de ödemeler dengesine katkı sağladığını söylemek mümkündür. STA anlaşmaları sonucunda, bu ülkeler ile dış ticaretin arttığı, dolayısıyla Türkiye'nin ihraç ve ithal Pazar bağımlılığının azaltılmasına küçük oranda dahi olsa katkı sağladığı görülmektedir. Ayrıca ülkelerin çoğunda anlaşmaya konu olan malların dış ticaretindeki payında ve toplam dış ticaret hacmi içindeki paylarında

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

da artışlar olduğu tespit edilmiştir. Teorik ve ampirik literatür de Türkiye'nin serbest ticaret anlaşmalarının dış ticaret hacmini, ihracatını ve pazar payını arttırdığı yönündeki bulgularda elde ettiğimiz sonucu destekler niteliktedir. Ancak literatürde serbest ticaret anlaşmalarının Türkiye'nin dış ticaret hacmini arttırıcı yönde herhangi bir etkisinin olmadığı ortaya koyan çalışmalarda mevcuttur. Türkiye'nin serbest ticaret anlaşmalarının dış ticareti üzerinde olumlu etkilerinin olduğu her ne kadar teorik ve ampirik literatürle desteklense de Türkiye'nin toplam dış ticaret hacmi ve dış ticaret açığı içerisinde, bu anlaşmaların dış ticaret payının düşük düzeyde kaldığı tespitler arasındadır.

Sonuç olarak, 2009, 2015 ve 2016 yıllarında serbest ticaret anlaşmalarının dış ticaret açığını azaltarak pozitif yönde, 1996-2016 döneminin geri kalan yıllarında ise dış ticaret açığını arttırarak negatif yönde etkilediği görülmüştür. Ayrıca STA'lar dış ticarete mal çeşitliliğinin artmasına katkı yapmamaktadır. Yapılan anlaşmalar her ne kadar dış ticarete yeni pazarlara giriş kolaylığı sağlasa da, alternatif bir pazar görünümünden uzak kalmaktadır. Türkiye açısından dış ticarete pazar ve ürün farklılaşması oluşturabilmesi için, yeni strateji ve politikalar çerçevesinde pazar açısından daha büyük ülkelerin belirlenmesi gerekmektedir. Ayrıca serbest ticaret anlaşmaları Türkiye'nin 19 ülke ile siyasi, sosyal ve kültürel ilişkilerinin gelişmesine ve güçlenmesine katkı sağladığı söylenebilir.

Kaynakça

- Beka, X., Hysa, E. (2015, November), Relationship Between Albania And Turkey After Free Trade Agreement, Proceedings of the 5th International Conference on European Studies 5th ICES 6-7, November, Page.530-546
- Erdem, C. (2015), Serbest Ticaret Anlaşmalarının Türkiye'nin Tarımsal Dış Ticaretine Etkileri, T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, AB Uzmanlık Tezi, Ankara
- EREN, T. Mesut, (2013), "Türkiye'nin Serbest Ticaret Anlaşmalarının Dış Ticaretine Etkileri ve Sorunlar", Maliye Finans Yazıları, Yıl, 27, Sayı, 98, Ocak, ss. 26-47.
- Kekeç, S. (2010), Türkiye'nin Avrupa-Akdeniz Ortakları ile Serbest Ticaret Anlaşmaları, ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü, Cilt:2, Sayı:24, s.85-93
- Koç, N. (2014), Serbest Ticaret Anlaşması Çerçevesinde Makedonya ile Türkiye'nin Dış Ticaret İlişkilerinin İncelenmesi, International Conference On Eurasian Economies, s.1-6
- Koçtürk, M.O., Kocafe, A. (2014), Serbest Ticaret Anlaşmalarının Türk Dış Ticareti Üzerine Etkileri, Tarım Ekonomisi Dergisi, Cilt:2, Sayı:20, s.65-77
- Küçüksakarya, S.(2016), Türkiye'nin Serbest Ticaret Anlaşmaları Kapsamında Endüstri-İç Ticareti Üzerine Bir İnceleme, Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:2, Sayı:8, s.27-41
- Mavuş, Kütük, M. (2015), Do Regional Trade Agreements Actually Increase Turkey's Foreign Trade, A Thesis Submitted To The Graduate School Of Social Sciences Of Middle East Technical University, Pages.1-110
- Olatunji, T. M., & dan Pengurusan, F. E. (2015), The Malaysia-Turkey Bilateral Trade Agreement: Impacts on Palm Oil Industry, Proceedings of PERKEM, 10, Page.294-307.

Özkaya, H. (2011), İkili ve Çok Taraflı Anlaşmaların Türkiye'nin İhracatı Üzerindeki Etkisi, Yaşar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Doğuş Üniversitesi Dergisi, Cilt:2, Sayı:12, s.279-288

Pınar, Ö., Boran, Ş., Sevilmiş, G. (2013), Küreselleşme Sürecinde Yükselen Aktör: Serbest Ticaret Anlaşmaları Ve Türkiye, İzmir Ticaret Odası, AR&GE Bülten, Mart– Ekonomi, s.3-9

Tvalodze, S. (2016), Georgia-Turkey Trade Relations - Challenges and Opportunities, Pages.2-10

Yanar, R. (2011), Türkiye'nin Suriye, Lübnan ve Ürdün ile Ekonomik Entegrasyonu, Stratejik Düşünce Enstitüsü, s.4-32

www.tuik.gov.tr

ENGELLİ BİREYLERİN TURİSTİK FAALİYETLERE KATILMALARINI ETKİLEYEN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Mahmut TEKİN

Selçuk Üniversitesi

Salih TELLİOĞLU

Öz

Bilgi çağında hizmet sektörü olarak ekonomik kalkınma ve büyümeyi doğrudan etkileyen turizm içerisinde engelli turizm pazarı önemli bir yer tutmaktadır. Son yıllarda özellikle de gelişmiş ülkelerde giderek artan yaşlı nüfusu ve yaşlılığa bağlı olarak oluşan engellilik ile birlikte dünyadaki engelli birey sayısı giderek artmaktadır. Ayrıca birçok ülkede engelli bireylere uygulanmakta olan sosyal politikalar ile engelli bireyler ekonomik olarak daha da güçlenmektedir. Giderek sayıları artan ve ekonomik olarak da güçlenen engelli bireyler turistik faaliyetlerde bulunmak istemelerine rağmen karşılaştıkları çeşitli sorunlar yüzünden bu faaliyetlere yeterince katılamamaktadır. Birçok turizm ülkesinde olduğu gibi ülkemizde de engelli bireylerin turistik faaliyetlere katılmalarını etkileyen önemli sorunlar vardır. Ülkelerin gelişmesinde ve ekonomik olarak kalkınmasında önemli bir paya sahip olan turizm aynı zamanda sosyal yaşam ve toplumsal eşitlik için de önem arz etmektedir. Bu çalışmada engellilik ve engelli turizmiyle birlikte engelli bireylerin turistik faaliyetlere katılmalarını etkileyen sorunlar incelenmiştir. Bu sorunların çözümüne yönelik genel bir değerlendirme yapılarak geliştirilen öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Engelli Turizm, Engelli Turizm Pazarı, Engelli Turizmi Sorunları

Abstract

In the information age, disadvantaged tourism market has an important place in the tourism sector which directly affects economic development and growth as a service sector. In recent years, especially in developed countries, the number of disability people has increased steadily with increasingly old population and age-related disability. In addition, disability people income increased with applied social policies in many countries. Despite increasing numbers of disability people whose number and income increasing they can not participate in these activities because of the various issues. There are important issues in our country as in many touristic countries that affect the participation of disabled people in touristic activities. Tourism, which has a significant share in the development and economic development of the countries, is also important for social life and social equality. In this study, the problems affecting the participation of disabled people in touristic activities with disability and tourism with disability were examined. A general evaluation was made to solve these problems and suggestions developed were presented

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ALANYA

Keywords: Disability Tourism, Disability Tourism Market, Disability Tourism Issues.

Giriş

Gelişen teknolojiye rağmen başta yaşlılık olmak üzere Dünyada bir milyardan fazla insan herhangi bir tür engellilik ile yaşamaktadır. Engelli insanların yaklaşık 200 milyonu hayatlarını devam ettirme konusunda kayda değer zorluklar yaşamaktadır. Artan engellilik durumuyla birlikte dünya genelinde engelli olmayan insanlara kıyasla engelli insanlar; daha kötü sağlık koşullarına daha düşük eğitim başarısına ve daha düşük iktisadi katılıma ve daha yüksek yoksulluk oranlarına sahiptirler (WHO, 2011). Çağdaş toplum olmanın gereği ve temel bir insan hakkı olarak toplumda yaşayan her bireyin olduğu gibi engelli bireylerin de toplumdaki diğer insanların faydalandığı bütün hizmetlere ve olanaklara eşit olarak ulaşmalarını sağlanmaktadır. Bu kapsamda turizm faaliyetleri arasında yer alan; seyahat etmek, dinlenmek, gezip görmek de engelli bireylerin hakları olarak kabul edilmektedir (Bozok, vd., 2014: 3).

Dünyada artan engelli sayısı ile birlikte başta Birleşmiş Milletlerin çalışmaları olmak üzere engelli bireylere yönelik sosyal politika uygulamaları da giderek artmaktadır. Özellikle de gelişmiş ülkelerde engelli dostu sosyal politikalar sayesinde engellilerin refah seviyesi artırılmış, buna bağlı olarak da engelliler diğer insanlar gibi turistik faaliyetlerde bulunmaya başlamışlardır. Engellilerin turistik faaliyetlerde refakatçisi veya ailesi ile birlikte bulunması, turizmde yeni ve önemli alternatif bir pazar oluşturmasını sağlamıştır (Tellioglu ve Şimşek: 2016: 553). Sosyal yönü ile güçlü bir turizm türü olan engelli turizminin giderek önem kazanması ile birlikte turistik kentlerde ve konaklama işletmelerinde engelli bireylerin erişilebilirliğin ve ulaşılabilirliğin sağlanması için yapılan çalışmalar hala yetersiz kalmakta birçok engelli birey tatilleri sürecinde çeşitli zorluklar ve engellerle karşılaşmaktadır (Tellioglu ve Tekin, 2017: 130).

Engellilik

Engellilik, doğuştan veya sonradan ortaya çıkan bir rahatsızlık ya da bir kaza ile bireyin kendi kendisine yapması gereken bedensel veya zihinsel faaliyetleri yerine getirmedeki yetersizliği ve kısıtlılığı ifade eder. Bunlardan dolayı da yürüme, görme, işitme, konuşma gibi faaliyetlerdeki zorlukların ortaya çıkmasıdır (Zengin ve Eryılmaz, 2013: 53).

Türkiye’de 2005 yılında yürürlüğe giren 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun’a göre ise engelli, “fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen birey olarak tanımlanmıştır” (Engelliler Hakkında Kanun, m.3).

2002 yılında yapılan Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı (BÖİB)’nin Türkiye Özürlüler Araştırması’nda engelli bireyler 7 grupta ele alınmıştır. Bu gruplar şunlardır:

- Ortopedik engelli
- Görme engelli
- İşitme engelli
- Dil ve konuşma engelli

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Zihinsel engelli
- Süreğen(Sürekli hastalık) engelli
- Diğer engelliler

Engelli Turizmi

Başta gelişmiş ülkeler olmak üzere birçok ülkede engelli bireylere yönelik oluşturulan sosyal politikalar ile onların sosyal durumlarını iyileştirmek, yaşam kalitelerini yükseltmek ve sosyal dışlanılmışlıklarını azaltmak amaçlanmaktadır. Daha önce saklanan, unutulmuş ve alt kesim olarak görülen engelliler de bu sayede toplum ile iç içe yaşamaya ve onlar gibi turistik faaliyetlerde de bulunmaya başlamışlardır. Engelli bireylerin bu faaliyetlere genellikle aileleri ya da refakatçileri ile gitmeleri bu turizm pazarının daha da büyümesine neden olmaktadır.

Engelli bireyler, turizm faaliyetlerine katılma isteğinde olmalarına karşın yeterli erişilebilirliğin ve ulaşılabilirliğin sağlanamaması ve kötü deneyimler yüzünden turistik faaliyetlerini istedikleri gibi gerçekleştirememektedir. Engelli bireylerin saygın ve eşit muamele ile özgürce tatil yaparak toplumsal yaşama katılma haklarına erişimlerinin sağlanması ancak yerli ve yabancı turistlerin tatillerini sorunsuzca geçirmelerine imkân sağlayacak erişilebilirlik ve ulaşılabilirlik çalışmalarının doğru biçimde yapılması ile mümkün olacaktır (Bozok, vd. 2014: 22). Bu çalışmaların yapıldığı takdirde de bölge daha fazla turist, daha fazla gelir, daha fazla vergi, daha uzun bir turizm sezonu ve yeni iş fırsatlarına ulaşabilmektedir. Bir turizm tesisinin diğerlerinden daha erişilebilir olması ve bu konuda misafirlerini bilgilendirmesi o turizm tesisine rekabet ortamında daha fazla avantaj sağlamaktadır (Pehlivanoglu, 2012: 28).

Dünya'nın en önemli endüstrilerinden olan turizm sektörü birçok ülkede yerli ve yabancı birçok turiste tatil yapma imkânı sağlarken turistik yörelere de başta ekonomik ve kültürel olmak üzere önemli katkılar sağlamakta ve alternatif turizm pazarı arayışlarına girmektedir (Tellioglu ve Tekin, 2016: 488). Böylesine büyük bir ekonominin söz konusu olduğu bu özellikli pazardan pay almak isteyen seyahat ve turizm işletmecilerinin engelli bireylerin özel gereksinimlerini ve beklentilerini göz önünde bulundurarak hizmet sunmaları gerekmektedir. Bunun için öncelikle kapsamlı bir pazar araştırması ile kişinin özrünün çeşit ve derecesi tespit edilmeli, bunun yanı sıra bu kişilerin demografik, sosyo-ekonomik, psikografik ve davranışsal özellikleri de göz ardı edilmeyerek çeşitli hizmetler sunmaları gerekmektedir (Birdir ve Karacaoğlu, 2014: 1568).

2.1. Engellilerin Turizm Faaliyetlerine Katılmalarını Engelleyen Durumlar

Engelli bireyler karşılaştıkları çeşitli sorunlar yüzünden sosyal yaşama yeterli ölçüde katılamamakta ve toplumsal hayata uyum sağlayamamaktadır. Engelli insanlar, konutlarından başlayarak gidecekleri yere ulaşım ve gittikleri konaklama tesislerindeki konaklamaları sürecince tasarımdan kaynaklanan birçok sorunla karşılaşmaktadır (Şahin ve Erkal, 2012:1). Turistik kentlerde engelli bireylere yönelik bazı düzenlemeler yapılsa da engelli bireylerin bu faaliyetlerde bulunmasını engelleyen pek çok faktör bulunmaktadır (Çizel, vd., 2012: 21). Engelli bireylerin daha önceki tatil deneyimlerindeki olumsuz tecrübeleri onların turistik faaliyetlere yeterince katılamamasına neden olmaktadır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Avrupa Komisyonu'nun 2004 yılındaki "Engelli Bireyler için Erişilebilir Turizm Bilgisinin İyileştirilmesi (Improvin Information On Accesible Tourism)" konulu raporuna göre Avrupa Birliği'nde yaşayan birçok engelli birey seyahat ve turizm faaliyetleri katılmak için istekli olmasına rağmen turistik kentler ve tesislerle ilgili eksik bilgilendirme ve yaşadıkları olumsuz deneyimler nedeniyle yeterince seyahat edememektedirler. Rapor da ayrıca; turistik kentlere ve tesislere, erişilebilirliğin önündeki engellere odaklanmaları ve bu engelleri çözmeleri tavsiye edilmektedir. Bu engeller; zayıf fiziksel düzenlemeler, mimari engeller(dar kapı ve merdivenler vb.) ve temel ekipman eksiklikleridir. Turistik tesislerin herkes için erişilebilir olması gerekmekte ve bunun için de bu kuruluşların bu düzenlemeleri yapmaları için onlara destek sağlanmalıdır ifadeleri yer almaktadır.

Emiroğlu ve Demirkol (2014)'a göre engelli bireylerin turizmde karşılaştığı engel ve kısıtlamalar şöyledir:

- **Sosyal ve Kültürel Kısıtlamalar:** Turizmin gerçekleştiği bölge ile turist gönderen ülkeler arasında kültürel farklılıklardan dolayı engellilik kavramına dair farklılıklar olduğu ve bunun da engellilerin seyahat etmesi ve sosyal katılımları üzerinde birtakım olumsuz etkileri bulunmaktadır. Ayrıca turizmin gerçekleştiği bölgedeki toplumun engellilik hakkındaki bilinç düzeyi ve engellilere karşı bakış açısı da engelli turistlerin tatil memnuniyeti açısından oldukça önemlidir.
- **Seyahat Planlama Bilgisi Kısıtlamaları:** Engelli bireyler toplumdaki diğer bireylere göre seyahat kararı öncesinde kendi özel gereksinimleri ile ilgili daha fazla bilgiye ihtiyaç duymaktadırlar. Engelli bireyler güvenilir bilgi edinemedikleri destinasyonları tercih etmemekte ve bu kısıtlar engelli bireylerin seyahat kararlarını da olumsuz etkilemektedir. (Buhalis vd., 2005: 21).
- **Ulaşım Kısıtlamaları:** Engelli bireyler seyahatleri boyunca farklı araçlarla konaklayacakları tesislere ulaşmaktadır. Bu süreç içerisinde kullandıkları bütün araçların erişilebilir ve ulaşılabilir olması oldukça önemlidir. Fiziksel engelli yolcular için hidrolik asansörler bulunmalı ve yolcular otobüse iniş ve çıkışlarında kolay bir şekilde taşınabilmektedir. Trenlerde ise araç kapıları ile platform arasındaki boşluk oldukça geniştir. Tuvaletler ve kompartımanlar ise tekerlekli sandalye kullanan engelli insanların erişimi için oldukça kısıtlı kalmaktadır. Havayolunu kullanan engelli yolcular genel olarak; uçuş programlarının iptal edilmesi, bagajların yanlış yerleştirilmesi, tekerlekli sandalyelerin kaybolması ya da zarara uğraması gibi konularda sıkıntılar yaşamaktadır (Vignuda, 2001: 4; akt: Emiroğlu ve Demirkol, 2014: 923).
- **Erişilebilir Konaklama Tesisleri Kısıtlamaları:** Günümüzde pek çok konaklama işletmesi erişilebilir turizmin ne anlama geldiğini bilmemektedir ve bu konuda hizmet sağlamakta yetersiz kalmaktadır. Pek çok konaklama işletmesinin engellilere yönelik düzenlediği odalarda bile odaların yeterli erişilebilirlikte olmadığı ifade edilmektedir. Ayrıca hemen hemen bütün tesislerde engelli oda sayıları grup halinde gelmek isteyen engelli bireylere yetmemektedir. Birçok otelde engelli bireyler odaların içinde ve otelin diğer birimlerinde erişim sıkıntıları yaşamaktadır. Turistik tesislerdeki bir diğer önemli sorun ise bu tesislerin engellileri

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

sadece bedensel engelli olarak düşünmesi ve diğer engelli türlerine yönelik düzenlemelere yer vermemesidir (Vignuda, 2001: 4-5 akt: Emiroğlu ve Demirkol, 2014: 923).

➤ **Destinasyon Deneyimi Kısıtlamaları:** Engellilerin seyahatleri öncesinde ve seyahatleri esnasında bu kentlerde karşılaştıkları sorun ve güçlükler; güvenilir bilgi, gelişmiş altyapı ve üst yapılarıdır. Ayrıca engel durumuna uygun kaliteli hizmet alamaması ve çalışanların onlarla iletişim kurabilecek bilgi ve tecrübeye sahip olmaması yaşadıkları önemli sorunlardır (Birdir ve Karacaoğlu, 2014: 1570).

Smith (1987: 948), engellilerin turizm ve seyahat faaliyetlerine katılmalarını engelleyen kısıtları çevresel, etkileşimli, içsel olmak üzere üç ana başlıkta toplamıştır.

Tablo-1: Seyahat ve Turizm Faaliyetlerine Katılan Engelli Bireylerin Karşılaştığı Sorunlar

İÇSEL ENGELLER		DIŞSAL ENGELLER	
Ana Engeller	Ekonomik Engeller	Çevresel Engeller	Birbirini Etkileyen Etkileşimli Engeller
Bilgi Eksikliği	Ekonomik Yetersizlik	Tarihi Yerlere Ulaşmada Problemler	Yeterli Beceriye Sahip Olmama
Sosyal Beceri Yetersizliği	Gelir Farklılıkları	Konaklama Yerlerinin Ulaşılabilirliği	İletişim Eksikliği(Konuşma Yeteneğinin Az Olması)
Sağlıkla İlgili Sorunlar	Engellilerin Seyahatlerinde Refakatçiye İhtiyaç Duyulması	Coğrafi Problemler(Dağlar, Tepeler, vb.)	Aktivitelere Katılmada Cesaret Eksikliği
Fiziksel ve Psikolojik Nedenler		Ulaştırma ve Güvenlik	Seyahat ve Konaklama İşletmelerinde Çalışanların Olumsuz Davranışları
Engelliler İçin Seyahatin Hak Olarak Görülüp Görülmemesi		Kurallar ve Yönetmelikten Doğan Problemler	Doğru ve Güvenilir Bilgi Eksikliği

Kaynak: (Smith, 1987; Murray ve Sproats, 1990; Muloin, 1992; Darcy, 1998; Akt: Birdir ve Karacaoğlu, 2014).

Yukarıdaki tabloda engellilerin seyahat ve turizm faaliyetlerine katılmaları önündeki sorunlar ve güçlükler yer almaktadır. Smith'e göre içsel engeller; bireyin fiziksel, psikolojik, algısal ve ekonomik durumuyla ilişkilidir. Dışsal engeller ise; davranışsal, mimari, coğrafik faktörlerinden ve iletişimden oluşmaktadır. Engelli bir kişinin, toplumun diğer bireyleri ile iletişim kurmakta zorlanacağını ve sosyal etkinlikleri yerine getirmede onlar kadar başarılı olamayacağını düşünerek turizm faaliyetlerine

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

katılmak istememesini içsel engellere örnek olarak gösterilebilir (Akt: Birdir ve Karacaoğlu, 2014: 1569).

Yenişehirlioğlu ve Türkay (2013)'e göre ise engelli bireylerin turistik faaliyetleri esnasında yaşadıkları sorunlar şöyle ifade edilmiştir:

- **Ulaşım Sorunları:** Engelli bireyler için ulaşımdaki esas problemin şehir içi taşıma seferlerini yapan araçların erişilebilir olmamasıdır. Tekerlekli sandalye kullanan engelli bireyler şehir içi ulaşımı hiçbir şekilde kullanamadıklarından, otobüslerde ve dolmuşlarda yürüme engelliler için bir uygulama bulunmadığını ifade etmektedirler.
- **Konaklama İşletmelerinin Ortak Alanlarının Mimari Sorunları:** Otelin içerisinde bulunan ortak alanların engelli bireylere uygunluğuna baktığımızda ise genellikle ortak kullanım alanlarından, lobi tasarımına, otelin girişindeki döner kapıdan restorandaki masa düzenine kadar birçok aşamada engelli bireyler sorunlar yaşamaktadır. Binanın ortak alanlarının yıkılıp sıfırdan engelliler için düzenlenmesinin işletme için oluşturacağı maliyet sebebiyle, işletmeler oteli büyük çaplı mimari düzenlemelere gerek kalmadan ufak düzenlemeler ile engellilerin kullanımına uygun hale getirilmeye çalışmaktadırlar.

Engelli Odaları İle İlgili Sorunlar: Engelli odası olarak ayrılmış bu odalar engelli bireylerin olmadığı zamanlarda engelli olmayan turistlere de verilmektedir. Bu odaların boş kaldığında diğer bireylere verildiğinde sorun yaşanmaması için de engelliler için yapılan düzenlemeler çok sınırlı tutulmakta ve odanın görüntüsü olabildiğince korunmaya çalışılmaktadır. Bu durum engelli bireylerin tam olarak ihtiyaçlarının giderilememesi anlamına gelmektedir.

Çalışanlar ile İletişimden Kaynaklanan Sorunlar: Engelli bireyler ile doğru bir iletişim kurmak için turistik işletmelerde çalışan personelin bu konuda eğitim almış olması ve ileri düzeyde olmasa bile en azından temel seviyede bu iletişimi sağlıklı bir şekilde sağlayabilmesi gerekir. Otellerin belirli aralıklarla personeline eğitimler ve seminerler düzenlediği ancak bu eğitim ve seminerlerde engellilerle ilgili bir bilgi aktarılmadığı görülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Engelli bireylerin toplumsal yaşama katılımını sağlayan en önemli faktörlerden biri olan engelli turizmi toplumsal huzurun ve refahın sağlanması açısından da önem arz etmektedir. Sosyal yönü ile de güçlü bir turizm türü olan engelli turizmi destinasyonlar için de önemli bir turizm pazarı olarak ifade edilmesine rağmen uygulamada yeterince önem verilmemekte ve engelli bireyler için yeterli erişilebilirlik sağlanamamaktadır. Birçok engelli gerek seyahatleri gerek de konaklamaları süresince birçok engel ile karşılaşmakta ve tatillerinin tamamını ya da önemli bir kısmını konakladıkları tesislerde geçirmek zorunda kalmaktadır. Kentteki turistik alanlara ulaşabilme noktasında yaşanan sıkıntıların yanında kentin fiziki alt yapısındaki eksiklikler ve toplumun engellilere bakış açısı olumsuz tatil tecrübeleri elde etmelerine neden olmaktadır.

Önemli bir pazar olarak nitelendirilen engelli turizmi turistik kentler ve tesisler için giderek daha da önemli hale gelmektedir. Turistik kentlerde yeni yapılan konaklama tesislerin de hizmet vermeye başlaması ile turizm sektöründeki yatak kapasitesi artmakta ve birçok konaklama işletmesinin doluluk oranı düşmektedir. Sektör yöneticileri bu durumu telafi edebilmek için ya mevcut pazarlardan gelecek

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

olan turist sayısını arttırmaya çalışmaktadır ya da yeni pazar arayışları içerisinde. Engelli turizmi bütün bunları telafi edebilecek büyüklükte olan en önemli alternatif turizm türüdür. Engellilerin tatile genellikle refakatçileri veya aileleri ile gittiğini, gittikleri ve memnun kaldıkları erişilebilir ve ulaşılabilir tesis ve bölgeleri tekrar ziyaret ettiğini düşündüğümüzde bu pazarın önemi ve büyüklüğü daha net anlaşılacaktır.

Engelli bireylerin seyahat ettikleri kentlerde yaşadıkları önemli sorunlar ve çözüm önerileri şöyledir:

Konaklama Tesisleri: Engelli bireylerin tatil sürecinde zamanının büyük bir çoğunluğunu geçirdiği konaklama tesislerinde engelli türlerinin tamamının düşünülerek tasarlandığı odalar mutlaka olmalıdır. Bunun yanında otelin yiyecek – içecek alanları ile birlikte diğer noktaları da engellilere göre düzenlenmelidir. Ayrıca turistik tesis çalışanlarının da engellilerin ihtiyaçlarını karşılayabilecek ve onları memnun edebilecek bilgi tecrübede olmaları bazı çalışanların işaret dilini bilmeleri gerekmektedir.

Alt yapı: Turistik kentlerin alt yapısının engelli yönelik olarak tamamen düzenlenmemiş olması ve engelli bireylerin rahatça tatil yapmalarına engel teşkil etmektedir. Turistik kentlerdeki alt yapının gerekli şekilde düzenlenmesi ve toplum tarafından bu alanların işgal edilmemesi gerekmektedir.

- ✓ **Ulaşım:** Engelli bireylerin konakları tesisten kentin diğer noktalarına gitmek istediklerinde kentteki ulaşım araçlarının engelli bireyler için erişilebilir ve ulaşılabilir olması gerekmektedir. Bu araçların engellilere uygun olmadığı takdirde engelli bireyler gittikleri destinasyonu yeterince tanımayacak ve tatilinin büyük bir çoğunluğunu konakladıkları tesiste harcayacaktır. Bu da onun ve onunla birlikte gelen bireylerin memnuniyetini etkileyecek önemli bir etkidir.
- ✓ **Ören Yerleri:** Turistik destinasyonlarda ki gezilecek ve görülecek yerlerin engelli bireyler için erişilebilir ve ulaşılabilir olması gerekmektedir. Ayrıca giriş ücretinin olduğu tarihi alanların ve müze vb. yerlerin engelli bireylere ücretsiz, yakınlarına ya da refakatçilerine de indirimli olduğu takdirde bu onların bu tür alanlara daha fazla katılmasını sağlayacaktır. Engelliler ve beraberindeki kişilerin gittikleri turistik kentlerdeki olumlu deneyimleri onların o kentin sadık müşterisi olmasını sağlayacaktır.
- ✓ **Yiyecek-İçecek Alanları ve Eğlence Yerleri:** Turistik kentlerde yer alan yiyecek- içecek alanlarının ve eğlence yerlerinin girişi, masa ve sandalye düzeni engelli bireylere göre düşünülerek tasarlanmalıdır. Ayrıca bu tür alanlarda engelli tuvaleti mutlaka olmak zorundadır.

Kaynakça

Birdir, Kemal ve Karacaoğlu, Sıla (2014). Türkiye’de Engelli Turizm Pazarının Swot Analizi. Yöntemiyle Değerlendirilmesine Yönelik Kavramsal Bir Çalışma. Gazi Üniversitesi. Ankara: 15. Ulusal Turizm Kongresi Bildirileri Kitabı, 1566-1576.

Bozok, Duriye, Kaya, Çisem ve Açıksözlü, Övgü (2014). Alanya’nın Engelli Turizmine İlişkin Durumunun Belirlenmesine Yönelik Bir Çalışma. Gazi Üniversitesi. Ankara: 15. Ulusal Turizm Kongresi Bildirileri Kitabı, 16-31

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

BÖİB (2002) Türkiye Özürlüler Araştırması. T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Daire Başkanlığı. Ankara: BÖİB

Buhalis, Dimitrios, Eichhorn, Victoria, Miller, Graham ve Michopoulou, Eleni (2005). OSSATE(One-Stop-Shop For Accessible Tourism in Europe). Accessibility Market and Stakeholder Analysis. University of Surrey/ United Kingdom.

Çizel, Beykan, Sönmez, Nesrin ve Akıncı, Zeki (2012). Antalya’da Engelli Turizmin Gelişmesi için Arz ve Talep Üzerine Bir Araştırma. Ankara: Yiğitler Grup Reklam.

Emiroğlu, Begüm ve Demirkol, Şehnaz (2014). Engelli Turizminin Sorunlarına Yönelik İstanbul’da ki 4 ve 5 Yıldızlı Zincir Otel İşletmelerinde Bir Uygulama. Gazi Üniversitesi. Ankara: 15. Ulusal Turizm Kongresi Bildirileri Kitabı. 919-937.

Engelliler Hakkında Kanun (2005). T.C. Resmi Gazete, 25868. 07.07.2005

Pehlivanoğlu, Burcu (2012). Turizm Yapılarında Engellilere Yönelik İç Mekân Tasarım Kriterleri. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Engelsiz Turizm Sempozyumu Bildirileri Kitapçığı.

Şahin, Hande ve Erkal, Sibel (2013). Analysis of Disabled Individuals’ Level of Satisfaction with Accommodation Facilities. American Journal of Social Science, 2 (8), 143-151

1185

Tellioğlu, Salih ve Tekin, Mahmut (2016). Türkiye’de İç Turizm Hareketlerinin İncelenmesi. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 32, 488-507.

Tellioğlu, Salih ve Tekin, Mahmut (2017). Engelli Turizminin Pestel Analizi Kapsamında İncelenmesi. Çatalhöyük Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2, 129-144

Tellioğlu, Salih ve Şimşek, Necati (2016). Dünyada ve Türkiye’de Engelli Dostu Turizm. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 33, 552-567

Vignuda, J. L. (2001). Promotion of Barrier-Free Tourism For People With Disabilities in The Asian and Pacific Region. Seminar of Sustainable Development of Ecotourism in Pasific Island Countries, 17-18 October 2001, Fiji.

WHO (2011). Dünya Engellilik Raporu, Yönetici Özeti. Dünya Sağlık Örgütü. Erişim: 12.07.2018

<http://eyh.aile.gov.tr/data/5480490c369dc57170df34bd/Dunya%20Engellilik%20Raporu%20Yoneticisi%20Ozeti.pdf>

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ALANYA

Yenişehirlioğlu, Emirhan ve Türkay, Oğuz (2013). Engelli Turistlerin Konaklama İşletmelerinde Kabul Görme Düzeylerine Yönelik Algılama ve Sorunlar: Karşılıklı Nitel Bir Araştırma. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Zengin, Burhanettin ve Eryılmaz, Burak (2013). Bodrum Destinasyonunda Engelli Turizm Pazarının Değerlendirilmesi. International Journal of Economic and Administrative Studies, 6(11), 51-74.

ÜRETİMDE ODAK ALANLAR MALİ DESTEK PROGRAMINA BAŞVURAN PROJELERDE KARŞILAŞILAN SORUNLARIN BALIK KILÇIĞI YÖNTEMİYLE BELİRLENMESİ: FIRAT KALKINMA AJANSI ÖRNEĞİ

Mehmet KARAHAN

Fırat Üniversitesi

Kamil Abdullah EŞİDİR

Fırat Kalkınma Ajansı

Öz

Bu çalışmada, Fırat Kalkınma Ajansına 2014 Yılı Üretimde Odak Alanlar Mali Destek Programına başvuran Malatya, Elazığ, Bingöl ve Tunceli illerinde bulunan KOBİ işletmelerinin sundukları projelerde en çok karşılaşılan sorunlar ve bu sorunların çözümleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla, Fırat kalkınma ajansına başvuruda bulunan projelerin değerlendirme sürecinde bağımsız değerlendiriciler tarafından beş ana başlık altında toplam yirmi kritere göre verilen puanlar veri olarak kullanılarak Balık Kılçığı metodu vasıtasıyla başvuruda bulunan projelerde karşılaşılan sorunlar tespit edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmada, Fırat Kalkınma Ajansına 2014 Yılı Üretimde Odak Alanlar Mali Destek Programına başvuran 120 adet proje istatistik analize tabii tutulmuştur. Bu projelerin 1 tanesi idari kontrol sürecinde tamamlanması mümkün olmayan evrak eksiklikleri gibi sebeplerden dolayı değerlendirmeye alınmamış, 119 adet proje bağımsız değerlendiriciler tarafından değerlendirmeye alınmıştır. Veriler üzerinde yapılan incelemelere göre bütün projeler ortalama 59 puan alınmış, değerlendirmeye alınan 119 projenin ancak 50 tanesi yani %42'si başarılı kabul edilmiştir. Değerlendirme kriteri bazında alınan puanlar arasında büyük bir sapma görülmemiş olup, en yüksek puan 25 tam puan üzerinden 16 puan ile ilgililik ve 10 tam puan üzerinden 6 puan ile bütçe ve maliyet etkinliği başlıklarından elde edilmiştir. En düşük puan ise 30 tam puan üzerinden 16 puan ile yöntem kriterine verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Balık kılçığı metodu, mali destek programları, kalkınma ajansları

1. Giriş

Kalkınma ajansları; kamu, özel ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirerek ulusal kalkınma plan ve programlarında öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak amacıyla kurulan kurumlardır (Tamer, 2012). Kalkınma ajansları (KA); düzenli mali kaynaklara sahip olan, yerel potansiyeli harekete geçirecek teknik ve idari donanımlara sahip, karar alma süreçlerinin yerel olarak belirlendiği, teknik kapasitesi yüksek bölgesel kalkınma kurumlarıdır.

Kalkınma ajansları; bölgesel ölçekte hizmet veren, merkezi ve yerel idari birimlerin dışında kalan, yerinden yönetilen, hızla karar alıp uygulayabilme yeteneğine sahip kurumlardır. Görev tanımı 5449

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

sayılı kanunla belirlenmiş ve özel hukuk hükümlerine tabidir. Ulusal düzeyde Kalkınma Bakanlığının koordinasyonunda faaliyetlerini yürüten bu kurum, yeterli bütçesi bulunan, yerelin potansiyelini harekete geçirici faaliyetlerde bulunmaktadır. Ajanslar faaliyetlerinde yerel kurumlarla işbirliği temelinde hareket eden, dinamik ve esnek olan, bölge kavramının hayata geçişini destekleyen koordinatör kurumlardır (Dağdaş, 2010).

Mal ve hizmet üretiminde ekonomik değer artışı sağlayacak odak alanlarda işletme niteliklerinin iyileştirilmesi ve kapasitenin artırılması amacıyla Kalkınma ajansları tarafından sağlanan destekler sayesinde, ihracata yönelik üretim ve pazarlama yeteneklerinin geliştirilmesi, Ar-Ge, yenilikçilik, kalite ve standardizasyon alanlarında işletme yeteneklerinin geliştirilmesi, bölge içinde görece az gelişmiş yörelerde üretim kapasitesinin ve istihdamın artırılması hedeflenmektedir.

Bu bağlamda kalkınma ajanslarının bölgesel kalkınmaya destek amacıyla her yıl çağrı yaptığı çeşitli destek programları olup, bunlardan “Üretimde Odak Alanlar Mali Destek” programına proje sunarak destek başvurusunda bulunan mikro ve küçük ölçekli işletmelerin projelerinin başarısızlık nedenleri Balık Kılıçığı Diyagramı kullanılarak analiz edilmeye çalışılmıştır. Araştırmada örneklem olarak Fırat kalkınma ajansı görev alanı içerisinde bulunan Malatya, Elazığ, Bingöl ve Tunceli illeri seçilmiş ve ajansa 2014 yılı üretimde odak alanlar mali destek programına başvuran 120 proje başvurusunun analizi yapılmış, başvurusu başarısız sayılan projelerin başarısızlık sebepleri balık kılıçığı yöntemiyle belirlenmiştir. Sonuç kısmında da bu başarısızlıkların çözümü için öneriler geliştirilmiştir.

2. BALIK KILÇIĞI YÖNTEMİ

Balık kılıçığı (sebep sonuç-Ishikawa) diyagramı, deneylerin tasarımında hazırlanan ilk çıktılardan biridir. Bu diyagram ürün veya sürecin kalitesini temsil eden ve çıktı olarak ölçülecek değeri ve değerlendirilecek olan bu değere etki edecek olan tüm faktörleri ortaya koyar. Balık kılıçığı diyagramına dayanarak deneyler sırasında değişken olarak alınacak faktörlere ve sabitlenmesi gereken faktörlere karar verilir (Savaşkan vd., 2004).

Balık kılıçığı diyagramları, problem çözme ve süreç geliştirmede çalışan takımların en çok kullandıkları kalite araçlarından birisidir. Diyagram, görünüşünden dolayı balık kılıçığı veya 1943 yılında bu aracı ilk geliştiren kişi olan Tokyo Üniversitesi profesörlerinden Ishikawa'nın adıyla bilinir. Prosesteki her adım veya her problem için genel sebeplerden yola çıkılarak en ufak detaya inilir ve problemin sebebini bulmak için temel bilgilerin ortaya konmasına imkan verilir. Diyagram, hangi sebeplerin hangi sonucu meydana getirdiğini açıklamada etkili bir araçtır (Montgomery 2001; Bircan ve Gedik, 2003: 69).

Ishikawa (balık kılıçığı) diyagramı, bir olayın ortaya çıkmasına neden olan durumlar (sebepler) ile ilgilenilen olayın (sonuç) şekilsel gösterimi olarak adlandırılır. Bu diyagram, ilgilenilen olayın nedenlerinin araştırılmasına sistematik bir yaklaşım getirmektedir. Fazla ayrıntıya girmeden nedenleri ortaya koyan bir diyagramdır (Efil, 1997). Sonuç olarak belirlenen olay olumlu ya da olumsuz olabilir. Olumlu olması durumunda arkasındaki nedenler açığa çıkarılabilecek, olumsuz olması durumunda ise düzeltici eylemlerin başlatılması gereği ortaya çıkacaktır. Bu diyagramda en sağda problem (sonuç) yer alır. Önce olası nedenler basitçe listelenir, sonra bu

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

nedenler temel nedenlerle ilişkilendirilerek diyagram oluşturulur. Böylece tüm nedenler sistematik bir biçimde araştırılmış olur (Memnun, 2008).

Bir işletmedeki olası hata türlerini incelemek ve sebeplerini ortaya çıkarmak amacıyla hata türlerine ait genel sebepleri gösteren balık kılçığı diyagramı kullanılarak verilen bir sonuç ile muhtemel sebepleri arasındaki ilişkilerin tespiti mümkündür. Balık kılçığı diyagramı, problemin ana sebebi ile bu sebeplerin çeşitli alt sebeplerinden oluşmaktadır (Çetin vd., 2001; Çakmak vd., 2012). Bu şekilde diyagram hazırlanarak yapılan çalışmalarda, problemin en önemli nedenlerinin teşhis edilmesi mümkündür.

4. ARAŞTIRMANINI AMACI ve KAPSAMI

Araştırmanın amacı; mal ve hizmet üretiminde ekonomik değer artışı sağlayacak odak alanlarda işletme niteliklerinin iyileştirilmesi ve kapasitenin artırılması amacıyla kalkınma ajansları tarafından desteklenen, ihracata yönelik üretim ve pazarlama yeteneklerinin geliştirilmesidir. Ayrıca çalışmada; Ar-Ge, yenilikçilik, kalite ve standardizasyon alanlarında işletme yeteneklerinin geliştirilmesi, bölge içinde görece az gelişmiş yörelerde üretim kapasitesinin ve istihdamın artırılmasına yönelik projelere başvuran firmaların başarısızlık nedenlerinin belirlenmesi ve bu problemin çözümü için öneriler geliştirilmesi de hedeflenmektedir.

Araştırmanın evreni, Fırat Kalkınma Ajansı görev alanı içerisinde bulunan Malatya, Elazığ, Bingöl ve Tunceli illerinde, 2014 yılı Üretimde Odak Alanlar Mali Destek programına başvuruda bulunan tüm projelerdir. Destek programına başvurabilecek firmaların net satış hâsılatı ya da mali bilançosu 8 Milyon TL'yi aşmayan KOBİ'ler olması gerekmektedir. Bu şartları sağlayan ve ilgili dönemde proje başvurusunda bulunan 120 projenin sadece 1 tanesi idari kontrol aşamasında başarısız kabul edilerek değerlendirme sürecine alınmamış, diğer 119 proje ise değerlendirmeye alınıp bağımsız hakemler tarafından puanlaması yapılmıştır.

4.1. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada, Fırat kalkınma ajansına “Üretimde Odak Alanlar Mali Destek” programına proje sunarak destek başvurusunda bulunan mikro ve küçük ölçekli işletmelerin projelerinin başarısızlık nedenleri, literatürde bu tür problemlerin çözümünde sıklıkla kullanılan balık kılçığı diyagramı yöntemi kullanılarak çözümlenmiştir.

Projeler değerlendirilirken, ilgili yönetmelik gereği 65 ve üzeri puanı alan ve Tablo 1’de gösterilen Mali Kapasite ve İşletme Kapasitesi kriterlerinden en az 12 puan ve Tablo 2’deki İlgililik bölümünden de en az 15 puan alan projeler başarılı sayılmaktadır (FKA, 2018). Daha sonra, başarılı bulunan bu projeler puan sıralamasına konulmakta ve program bütçesinin yettiği kadarı desteklenmektedir. Buradan, başvuruda bulunan ve başarılı bulunan her projenin destek alamadığı ancak bütçenin yettiği kadar projeye destek sağlandığını, dolayısıyla destek alamayan tüm projelerin aslında başarısız olmadığı, bütçe yetmediğinden desteklenmediğinin açık bir şekilde ifade edilmesi doğru olacaktır.

Araştırmada Fırat Kalkınma Ajansına 2014 Yılı Üretimde Odak Alanlar Mali Destek programına başvuran 120 adet projeye bağımsız değerlendiriciler tarafından verilen puanlar, istatistik analizlere tabii tutularak değerlendirilmiştir. 2014 yılında sunulan 120 projeye ait

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

veriler, Fırat Kalkınma Ajansından 2014 yılı sonunda elde edilmiştir. Bu projelerin 1 tanesi idari kontrol sürecinde tamamlanması mümkün olmayan evrak eksiklikleri gibi sebeplerden dolayı değerlendirmeye alınmayan projelerdir. 119 adet proje bağımsız değerlendiriciler tarafından toplam 100 puan üzerinden değerlendirmeye alınmış ve beş ana başlık altında toplam yirmi kritere göre puanlanmıştır.

Projelerin değerlendirilmesi birbirinden habersiz ve bağımsız iki değerlendirici tarafından yapılmaktadır. Değerlendiricilerden birinin başarılı, diğerinin başarısız notu verdiği durumlarda ve her ikisinin başarılı notu verip fakat aralarında 15 ve daha fazla puan farkı olan projeler, üçüncü bir değerlendiriciye gönderilmektedir. Üçüncü değerlendirmeden elde edilen sonuca göre hala bir karar verilemiyorsa ilgili proje yönetmelik gereği değerlendirme komitesi tarafından yeniden değerlendirmeye alınabilmektedir. Bütün bu süreç Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanan, Destek Yönetim Kılavuzuna göre yürütülmektedir (DYK, 2018).

4.2. Bulgular ve Yorumlar

Araştırmadan elde edilen veriler üzerinde yapılan incelemelere göre, ajansa başvuru yapan ve değerlendirmeye alınan projelerin tümünün aldığı ortalama puan 58,58 olarak hesaplanmış ve bu 119 projenin ancak 50 tanesi (%42) başarılı kabul edilmiştir. Projelerin değerlendirme kriterleri bazında aldıkları puanlar arasında büyük bir sapma olmayıp, en yüksek puan %63 (25 tam puan üzerinden 15,84 puan) ile ilgililik ve %63 (10 tam puan üzerinden 6,28 puan) bütçe ve maliyet etkinliği başlıklarından elde edilmiştir. Projelerin aldığı en düşük puan ise %53 (30 tam puan üzerinden 16 puan) ile yöntem kriteridir. Bu kriterin en düşük puanı almasının muhtemel sebebi olarak, hibe programının önceliklerinin genel olması ve başvuru alan proje konularının birbirine benzer olmasından kaynaklanabileceği yorumu yapılmıştır.

Alt başlık bazında ise en düşük puanı projenin işletmeler ve kurumlar arası işbirliğini geliştirmeye yönelik unsurlar içermesi alt kriteri; %39 (5 puan üzerinden 1,94 puan), alt başlık bazında en yüksek puanı proje teklif çağrısının amacıyla ne kadar ilgili olduğu alt kriteri, %71 (5 tam puan üzerinden 3,54 puan) almıştır. Buna sonuca göre ajansa proje sunanların; ortak iş yapma kültürüne sahip olmadıkları veya bu konuda isteksiz davrandıkları, proje bazlı destek programları konusunda tecrübesiz oldukları ve finansman kaynakları konusunda da yetersiz oldukları veya kayıt dışı davrandıkları yorumu yapılmıştır.

Ayrıca değerlendirilen projelere verilen puanlara bakıldığında; en yüksek standart sapmanın 3,54 ile ikinci ana kriterde, en düşük standart sapmanın da 1,58 ile beşinci ana kriterde olduğu görülmektedir. Bunun sebebinin de, ortalama puanların yüksek olmasına rağmen sapmanın daha yüksek olması, değerlendiricilerin puanlama konusunda ortak bir anlayışa sahip olmalarından kaynaklandığı yorumu yapılabilir.

Aşağıda Tablo 1’de ise proje değerlendirmelerinde kullanılan beş ana kriterden ilki olan mali ve işletme kapasitesi kriterinin değerlendirme sonuçları yer almaktadır.

Tablo 22: Mali Kapasite ve İşletme Kapasitesi Kriterine Ait Değerlendirmeler

Kriterler	Puan (b)	Ortalama (c)	% (c/b)
1. Mali Kapasite ve İşletme Kapasitesi	20	11,70	59
1.1. Başvuru sahibi, varsa ortakları ve/veya proje kilit personeli proje yönetimi konusunda yeterli deneyime sahip mi?	5	2,60	52
1.2. Başvuru sahibi, varsa ortakları ve/veya proje kilit personeli yeterli teknik uzmanlığa sahip mi?	5	3,18	64
1.3. Başvuru sahibi ve ortakları yeterli yönetim kapasitesine sahip mi? (personel, ekipman ve proje bütçesini idare edecek bilgi ve beceri dâhil olmak üzere)	5	3,22	64
1.4 Başvuru sahibi istikrarlı ve yeterli finansman kaynaklarına sahip mi?	5	2,71	54

Tablo 1’de görüldüğü üzere Mali ve İşletme Kapasitesi kriterinin değerlendirmesinde en yüksek puan %64 ile Başvuru sahibi ve ortakları yeterli yönetim kapasitesine sahip mi? (personel, ekipman ve proje bütçesini idare edecek bilgi ve beceri dahil olmak üzere) alt başlığına aittir. Bu sonuç başvuru sahibi firmaların proje konusu işte, yeterli düzeyde deneyime sahip oldukları şeklinde yorumlanabilir.

Bu kriterde alınan en düşük puan ise %52 ile başvuru sahibi, varsa ortakları ve/veya proje kilit personelinin proje yönetimi konusunda yeterli deneyime sahip olma alt başlığıdır. Bu sonuç ise, başvuru sahiplerinin proje yönetimi ve deneyimi konusunda yetersiz olduğu şeklinde yorumlanmıştır.

Aşağıda Tablo 2’de proje değerlendirmelerinde kullanılan beş ana kriterden ikincisi olan ilgililik kriterinin değerlendirme sonuçları yer almaktadır.

Tablo 23: İlgililik Kriterine ait Değerlendirmeler

Kriterler ve Alt Başlıklar	Puan (b)	Ortalama (c)	% (c/b)
2. İlgililik	25	15,84	63
2.1. Proje, teklif çağrısının amacıyla ne kadar ilgilidir?	5	3,54	71
2.2. Proje konusu, teklif çağrısının öncelikli konuları arasında yer almakta mıdır?	5	3,45	69
2.3. Proje, hedef bölgenin ihtiyaçları ve sorunları ile ne kadar ilgili?	5	2,90	58
2.4. Projeden etkilenecek gruplar açıkça tanımlanmış ve stratejik olarak seçilmiş midir?	5	3,11	62
2.5. Proje, bölgenin rekabet edebilirliğini artıracak unsurlar içeriyor mu?	5	2,84	57

Tablo 2’de görüldüğü üzere, ilgililik kriteri alt başlıklarından en yüksek puanı %71 (5 tam puan üzerinden 3,54) ile “Proje, teklif çağrısının amacıyla ne kadar ilgili olduğu” alt kriteri almıştır. Bu sonuç, kalkınma ajansının hedeflediği destek konularının başvuru sahiplerinin amaçlarının ve projeden beklentilerinin örtüştüğü şeklinde yorumlanabilir. Ancak, “Projenin bölgenin rekabet edebilirliğini artıracak unsurlar içermesi” alt kriterinin en düşük puanı alması, başvuru

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

sahiplerinin bölgesel rekabet koşulları hakkında yeterince bilgi sahibi olmadıklarına işaret ediyor olabilir.

Aşağıda Tablo 3’de proje değerlendirmelerinde kullanılan beş ana kriterden üçüncüsü olan yöntem kriterine ait alt başlıklara ait değerlendirme sonuçları gösterilmiştir.

Tablo 24: Yöntem Kriterine Ait Değerlendirmeler

Kriterler	Puan (b)	Ortalama (c)	% (c/b)
3. Yöntem	30	16	53
3.1 Önerilen faaliyetler uygun ve uygulanabilir mi?	5	2,96	61
3.2 Projenin içeriği, faaliyetler, seçilen yöntem ve kullanılan araçlar birbirini tamamlıyor mu? Proje; yapısının gerektirdiği belgelerle desteklenmiş mi?	5	2,81	56
3.3. Projenin faaliyet akışı, öngörülen süreler ve ayrıntı düzeyi bakımından açık ve uygulanabilir nitelikte mi?	5	2,84	57
3.4 Projenin genel tasarımı ne kadar tutarlı? (Proje, söz konusu sorunların bir analizini yansıtıyor mu; dış faktörler göz önüne alınmış mı ve bir değerlendirme öngörüyor mu?)	5	2,74	55
3.5 Proje kapsamında, proje ilerleme düzeyi ve hedeflere ne derecede ulaşıldığını ölçmek için objektif olarak doğrulanabilir göstergeler yeterli tanımlanmış mı?	5	2,71	54
3.6 Proje, işletmeler ve kurumlar arası işbirliğini geliştirmeye yönelik unsurlar içeriyor mu?	5	1,94	39

Tablo 3’de Yöntem kriterine ait değerlendirme sonuçları yer almaktadır. Bu kriterde genel ortalamasının oldukça düşük olduğu (%53) görülmektedir. Bu sonuç, başvuru sahiplerinin proje uygulama ve hazırlanması konusunda bilgilerinin yetersiz olduğu, özellikle ortaklı proje yürütme konusunda isteksiz oldukları şeklinde yorumlanmıştır. Firmaların ortak proje yürütme konusundaki eksikliklerinin, bu konudaki bölgesel kültürün eksikliğinden kaynaklandığını söylemek mümkündür.

Yöntem kriterinde en yüksek puanı “önerilen faaliyetlerin uygun ve uygulanabilir olması” alt başlığı %61 puan almıştır (5 tam puan üzerinden 2,96 puan). Bu sonuç, başvuru sahiplerinin projelerinin uygulanabilirliği konusunda yeterli bilgi sahibi olmadıkları şeklinde yorumlanmıştır. Yöntem kriterinde en düşük puan “Projenin işletmeler ve kurumlar arası işbirliğini geliştirmeye yönelik unsurlar içermesi” alt başlığında %39 (5 tam puan üzerinden 1,94) puan almıştır. Bu sonuç bölgede işletmeler ve kurumlar arası işbirliği kültürünün oldukça zayıf olduğuna işaret etmektedir.

Aşağıda Tablo 4’de proje değerlendirmelerinde kullanılan beş ana kriterden dördüncüsü olan sürdürülebilirlik kriteri ve ait alt başlıklara ait değerlendirme sonuçları gösterilmiştir.

Tablo 25: Sürdürülebilirlik Kriterine Ait Değerlendirmeler

Kriterler	Puan (b)	Ortalama (c)	% (c/b)
4. Sürdürülebilirlik	15	8,82	59
4.1 Projenin, hedef grupları üzerinde somut bir etkisi olması bekleniyor mu? (sosyal faydalar, sağlanan eğitim fırsatları, yaşam kalitesinde beklenen iyileşmeler, geçici/kalıcı oluşturulan istihdam, bölgenin genel ekonomik ortamında sağlanan gelişmeler vb. dahil olmak üzere)	5	3,05	61
4.2 Proje potansiyel çarpan etkileri içermekte midir? (Projenin yinelenmesi ve daha geniş alanları etkilemesi ile bilgi yayılması dâhil olmak üzere)	5	2,71	54
4.3 Teklif edilen projenin beklenen sonuçları sürdürülebilir mi? ➤ Mali açıdan (destek sona erdikten sonra faaliyetler nasıl finanse edilecek?) ➤ Kurumsal açıdan (faaliyetlerin devam ettirilmesine imkân tanıyan yapılar proje sonunda da devam edecek mi? Projenin sonuçları yerel olarak sahiplenilecek mi?) ➤ Projede doğal kaynakların ve çevrenin sürdürülebilirliği göz önünde bulundurulmuş mu?	5	3,03	61

Tablo 4’de görüldüğü gibi sürdürülebilirlik kriterinde genel ortalama puan düşüktür (%59). Bu sonuç, başvuru sahiplerinin projenin sürdürülebilirliği konusunda önemli eksikliklerinin olduğu, proje sonuçlarının sürdürülebilirliği konusunda faaliyetlerin yeterince planlanmadığı veya projelerde ifade edilmediği şeklinde yorumlanmıştır.

Sürdürülebilirlik kriteri alt başlıklarından “Projenin, hedef grupları üzerinde somut bir etkisi olması beklentisi” ve “Teklif edilen projenin beklenen sonuçlarının sürdürülebilir olması” başlıkları en yüksek puanları %61 almıştır. Bu sonuç, projenin hedeflenen etkiyi gösterip göstermeyeceği ve bu sonucun sürdürülebilirliği konusunda yeterli bilginin bulunmadığı şeklinde yorumlanmıştır. “Projenin potansiyel çarpan etkileri içermesi” alt başlığı ise %54 puan ile bölümün en düşük puanını almıştır. Bu durum, projenin yinelenmesi ve daha geniş alanları etkilemesiyle ilgili önemli bilgi ve deneyim eksikliklerinin bulunduğuna işaret ediyor olabilir.

Aşağıda Tablo 5’de proje değerlendirmelerinde kullanılan beş ana kriterden beşincisi olan bütçe ve maliyet etkinliği kriteri ve alt başlıklara ait değerlendirme sonuçları gösterilmiştir.

Tablo 26: Bütçe ve Maliyet Etkinliği Kriterine ait Değerlendirmeler

Kriterler	Puan (b)	Ortalama (c)	% (c/b)
5. Bütçe ve Maliyet Etkinliği	10	6,28	63
5.1 Bütçe; faaliyetlerle uyumlu, yeterli ayrıntı düzeyinde, doğru, gerçekçi ve tutarlı bir şekilde hazırlanmış mı?	5	3,15	63
5.2 Proje kapsamında öngörülen maliyetler ile beklenen sonuçlar tutarlı mıdır?	5	3,08	62
Toplam Puan	100	58,58	58,58

Tablo 5'te görüldüğü gibi, Bütçe ve Maliyet Etkinliği kriterinden alınan ortalama puan (%63) olup bu puan proje geçer puanının (%65) altındadır. Bu sonuca göre, sunulan projelerin harcama bütçesi ile elde edilmesi hedeflenen sonuçlar arasında gereklilik ve gerçekçilik konusunda ikna edici düzeyde olmadıkları yani yeterli olmadıkları yorumu yapılabilir.

Ayrıca, Tablo 5’de Bütçe ve Maliyet Etkinliği kriterlerinin alt başlıklarının birbirlerine çok yakın puanlar aldığı (%62 ve %63) görülmektedir. Bu durum, proje bütçelerinin hazırlanmasında yeterince gerçekçi ve tutarlı davranılmadığı şeklinde yorumlanmıştır.

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışmada, Fırat Kalkınma Ajansına 2014 Yılı Üretimde Odak Alanlar Mali Destek Programına başvuran Malatya, Elazığ, Bingöl ve Tunceli illerinde bulunan KOBİ işletmelerinin sundukları projelerde en çok karşılaşılan sorunlar ve bu sorunların çözümleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla, Fırat kalkınma ajansına başvuruda bulunan projelerin değerlendirme sürecinde bağımsız değerlendiriciler tarafından beş ana başlık altında toplam yirmi kritere göre verilen puanlar veri olarak kullanılmış ve Balık Kılçığı metodu vasıtasıyla proje başvurularında karşılaşılan sorunlar tespit edilmiştir. Çalışmada, Fırat Kalkınma Ajansına 2014 Yılı Üretimde Odak Alanlar Mali Destek Programına başvuran 120 adet proje istatistik analize tabii tutulmuştur. Bu projelerin 1 tanesi idari kontrol sürecinde tamamlanması mümkün olmayan evrak eksiklikleri gibi sebeplerden dolayı değerlendirmeye alınmamış, 119 adet proje bağımsız değerlendiriciler tarafından değerlendirmeye alınmıştır.

Araştırmadan elde edilen verilere göre, Mali ve İşletme Kapasitesi kriteri değerlendirmesinde en yüksek puanı, başvuru sahibinin yönetim kapasitesi alt başlığı almış ve bu sonuca göre başvuran firmaların proje konusunda yeterli düzeyde deneyime sahip oldukları, ancak başvuran firmaların proje yönetimi konusunda zayıf oldukları yorumu yapılmıştır.

Yöntem kriterine verilen puan ortalamasının düşük olması, başvuru sahiplerinin proje uygulaması ve hazırlanması konusundaki bilgilerinin yetersiz olduğu, özellikle ortaklı proje yürütme konusunda isteksiz oldukları şeklinde yorumlanmıştır. Ortak proje yürütme konusundaki eksikliğin, bu konudaki bölgesel kültürün eksikliğinden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Yöntem kriteri alt başlıklarından en yüksek puanı “önerilen faaliyetlerin

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

uygun ve uygulanabilir olması” alt başlığı almış ve bu sonuç, başvuru sahiplerinin projelerin uygulanabilirliği konusunda yeterince bilgi sahibi olmadıkları şeklinde yorumlanmıştır. Yöntem kriterinde en düşük puanı “projenin, işletmeler ve kurumlar arasında işbirliğini geliştirmeye yönelik unsurlar içermesi” alt başlığının alması, bölgede işletmeler ve kurumlar arasındaki işbirliği kültürünün oldukça zayıf olduğuna işaret ediyor denilebilir.

Ajansa başvuran projelerde karşılan sorunlardan birinci sırada olanının “yöntem kriteri” olduğu belirlendikten sonraki aşamada, bu sorunun giderilmesi için neler yapılabileceğiyle ilgili önerilerin geliştirilmesi aşamasına geçilmiştir. Yöntem kriteriyle ilgili belirlenen sorunlara çözüm olarak; ajansa sunulacak projelerin hazırlanmasıyla ilgili öncelikle genel eğitim programlarının düzenlenmesi önerilebilir. Bu eğitim programlarının ayrıntısı konusunda da yine araştırmadan elde edilen bilgilere göre önem sırasına göre; Bölgede eksik olan işbirliği, birlikte takım çalışmaları yapılmasını geliştirici uygulamalı çalışmaların veya örnek projelerin yapılması, bunun tüm taraflar için en çok fayda sağlayıcı bir yaklaşım olduğunun vurgulanması gerekmektedir. Yöntem ana başlığı altında proje hazırlayıcılarına verilecek eğitimlerde üzerinde durulması gereken konulardan birisi de, proje sürecinde planlı bir çalışmanın nasıl yapılacağı, projenin sürdürülmesi sürecinde adım adım her düzey için kontrol mekanizmalarının oluşturulması, objektif ve doğru bilgilendirmelerin yapılması konusunda uygulamalı eğitimlerin verilmesinde yarar vardır.

Yöntem başlığı altında sorun yaşanan alt başlıklardan bir sonraki de, projenin genel tutarlılığıdır. Bu konuda da proje hazırlayıcılarının eksikliklerini giderici çalışmaların yapılması, projenin tutarlılığının adım adım gerekli belgelerle kanıtlanması gerektiği öğretilmeli ve bu belgeler tanımlanmalıdır. Sorun yaşanan alt başlıklardan bir diğeri, projenin faaliyet akış diyagramının gerçekçi bir şekilde hazırlanması, her aşamanın ne kadar süre gerektirdiği gibi ayrıntıların sistematik bir şekilde nasıl yapılacağına uygulamalı bir şekilde eğitim programlarında anlatılması gerekmektedir. Sorun yaşanan alt başlıklardan en sonuncusu, projede önerilen faaliyetlerin uygun ve uygulanabilir olması hususudur. Bu konuda da proje hazırlayıcıların gerçekçi olmaları, önerdikleri faaliyetlerin hem bütçe olarak hem de yapılabilirlik açısından uygunluğunun iyi araştırılıp, bu konuda yeterli eleman, malzeme, teknik bilgi gibi ihtiyaçlara erişim durumlarının faaliyet öncesinde tespit edilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

Bircan, Hüdaverdi ve Gedik, Hasan (2003). Tekstil Sektöründe İstatistiksel Proses Kontrol Teknikleri Uygulaması Üzerine Bir Deneme, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı2, s.69-79.

Cankorkmaz, Zühal (2011). Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Bu Ajanslara Yönelik Eleştiriler, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:26, Sayı:1, s.113-138.

Çakmak, Zeki, Baş, Metin, Yıldırım, Esra (2012). Gri İlişkisel Analiz ve Uyum Analizi İle Bir İşletmede Karşılaşılan Üretim Hatalarının İncelenmesi, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 17, Sayı:1, s.123-142.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Çetin C., Besim Akın, Vedat Erol (2001), Toplam Kalite Yönetimi ve Kalite Güvence Sistemi, Beta Yayın, İstanbul.
- Dağdaş, S. (2010). "Kalkınma Ajansları: “Türkiye’de Açılan Yeni Çığır”. III. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi, Bildiriler Kitabı, s.165-182.
- Efil, İ. (1997). Yönetimde Kalite Çemberleri ve Uygulama Örnekleri. Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları.
- Memnun, D.S. (2008). Olasılık Kavramlarının Öğrenilmesinde Karşılaşılan Zorluklar, Bu Kavramların Öğrenilememe Nedenleri ve Çözüm Önerileri, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt: 9, Sayı:15, s.89–101.
- Montgomery, D.C. (2001), Introduction to Statistical Quality Control, 4. Ed., New York: John Willey Sons.
- Savaşkan, Metin; Taptık, Yılmaz; Ürgen, Mustafa (2004). Deney Tasarımı Yöntemi ile Matkap Uçlarında Performans Optimizasyonu, İTÜ Mühendislik Dergisi, Cilt:3, Sayı:6, s.117-128.
- Sertesin, S. (2015). Kalkınma Ajanslarının Geleceğini Nasıl Bir Çerçeve de Düşünmeliyiz? Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, <http://www.tepav.org.tr>
- Tamer, A. (2012). Kalkınma Ajansları Mevzuatı. Ankara: Adalet Yayınevi.
- FKA, (2018). Proje değerlendirme bilgileri, <http://fka.gov.tr/2014-uretimde-odak-alanlar-mali-destek-programi-detayi-36>, Erişim Tarihi:7.6.2018.
- DYK, (2018). Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği, <http://www.cka.org.tr/dosyalar/Kalk%C4%B1nma%20Ajanslar%C4%B1%20Proje%20ve%20Faaliyet%20Destekleme%20Y%C3%B6netmeli%C4%9Fi.pdf>, Erişim Tarihi: 7.6.2018

KAZAKİSTAN’da HOLLANDA HASTALIĞI: PETROL İHRACATI ve EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİNİN EKONOMETRİK BİR ANALİZİ

Murat ABUTALIPOV

Karadeniz Teknik Üniversitesi

Öz

Bu çalışmanın temel amacı, Kazakistan’da Hollanda Hastalığının geçerli olup olmadığını araştırmaktır. Bu bağlamda, Kazakistan’ın petrol ihracatı ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi 1995-2016 yılları dikkate alınarak incelenmiştir. Bu değişkenler arasındaki nedenselliği test etmek için Genişletilmiş Dickey Fuller (GDF) birim kök testi ve Granger Nedensellik testi kullanılmıştır. Analiz sonucu, Kazakistan’ın petrol ihracattan ekonomik büyüme’ye doğru tek yönlü ilişkisi tespit edilmiştir. Bu durum, Kazakistan’ın ekonomik büyüme üzerinde petrol ihracatının önemli bir etkisi olduğu, gelecekte ihracatının/rezervlerinin azalması veya yok olması durumunda büyümenin bundan olumsuz etkilenebileceğini göstermektedir. Elde edilen bulgular, Kazakistan’da Hollanda Hastalığının geçerli olduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Kazakistan’da Hollanda Hastalığı, Nedensellik Analizi, Ekonometrik Analizi, Petrol İhracatı

1197

The HOLLAND DISEASE in KAZAKSTAN: An ECONOMETRIC ANALYSIS on the RELATIONSHIP BETWEEN the PETROL EXPORTATION and ECONAMICAL GROWTH

Abstract

The main goal in this study is to search whether The Holland Disease is available in Kazakstan. In this sense, the causality between Kazakstan’s petrol exportation and the economical growth has been reviewed in consideration with the years in 1995-2016. The Expanded Dickey Fuller (EDF) unit root test and Granger Causality Test have been used in order to test the causality between these variances. As a result of the analysis, it has been determined that there is a one-way relation from Kazakstan’s petrol exportation to the economical growth. This situation indicates that Kazakstan’s petrol exportation has a significant impact in the economical growth, the growth can be affected negatively from this situation in the event of the decrease or extinction of exportation/reserves in the future. The obtained findings have indicated that The Holland Disease is available in Kazakstan.

Keywords: The Holland Disease in Kazakstan, Causality Anlaysia, Econometric Analysis, Exportation of Petrol

Giriş

Son yıllarda petrol fiyatlarındaki değişimler, petrol ihracatçısı ve ithalatçısı ülkelerin büyüme üzerinde farklı etkiler yaratmaktadır. Ham petrol fiyatlarındaki artışlar petrol ihracatçısı ülkeler için gelirin artmasına, petrol ithalatçı ülkeler için ise gelirin azalmasına yol açmaktadır.

Sovyet Birliği dağılmasından sonra 16 Aralık 1991 yılında Kazakistan bağımsızlığını kazanmıştır. Doğal kaynak açısından zengin olan Kazakistan, Post Sovyet ülkeler arasında Rusya'dan sonra ikinci en büyük petrol ihracatçısıdır. Dolayısıyla ekonomisinde hammadde ürünleri önemli konumda yer aldığı söylenebilir. British Petroleum (BP) tarafından yayımlanan “Statistical Review of World Energy” raporuna göre, 2014 yılı sonu itibarı ile ülkenin toplam petrol rezervi 30 milyar varil civarındadır. Bu rakam, toplam dünya rezervinin % 1,7'sini oluşturmaktadır.

Kazakistan'ın sahip olan doğal kaynaklar önemli avantajları sağlamaktadır. Doğal kaynak ihracatıyla elde edilen gelirleri yatırım ve istihdama yönlendirerek ülkedeki yatırım ve istihdamı artırabilecektir. Fakat söz konusu, bütçe gelirlerin önemli oranında doğal kaynaklardan oluşması, uzun dönemde kaynaklardan bekledikleri faydadan çok, zarar görebilmektedir. Bu durum literatürde çok rastlanan ‘Hollanda Hastalığı’ olarak adlandırılmaktadır.

Hollanda Hastalığı, Hollanda'nın doğalgaz rezervlerini hızlı bir şekilde çıkarıp dünya piyasalarında satmasıyla ve doğalgaz gelirlerinden dolayı, önemli miktarda döviz girdisi elde etmesinin sonucunda, ulusal parasının değerlenmesi ve doğalgaz gelirlerinin yatırıma değil de tüketime yönelmesi şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu hastalık, yapı itibarıyla ülkenin sahip olduğu doğal kaynakların, ülkedeki üretimi ve sanayiye olumsuz etkilemesi sonuçları doğurmaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı Kazakistan'da Hollanda Hastalığının geçerli olup olmadığını araştırmaktır. Bu amaç doğrultusunda Kazakistan'ın petrol ihracatı ile ekonomik büyüme değişkenlere Grenger Nedensellik testi uygulanmıştır. Çalışma dört bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde Hollanda Hastalığı tarihesi ve kavramı açıklanmıştır. İkinci bölümde Kazakistan'ın makroekonomik göstergelerden bahsedilmiştir. Üçüncü bölümde literatür özetlenmiştir. Dördüncü bölümde çalışmada kullanılan metodoloji ve bulgular açıklanmıştır. Son bölüm ise sonuç kısmından oluşmaktadır.

Hollanda Hastalığı

Hollanda hastalığı kavramı ilk olarak, 1960'larda büyük doğal gaz kaynaklarını keşfetmesi sonrasında, rekabeti olumsuz etkilemesi durumunun ifade etmek için kullanılmıştır. Doğalgaz kaynaklarının keşfedilmesi sonrasında, Hollanda'nın ulusal parası değer kazanmış ve ekonomisi hammadde ihracatına bağımlı hale gelmiştir. Böylece kamu sektörü gelişirken, ikincil sektörün karlılığı azalmış ve üretim kaynakları hizmet sektörüne yönelmiştir. Bütün bunlar ise sanayileşmeyi olumsuz yönde etkilemiştir (Ari ve Özcan, 2012:156).

Hollanda Hastalığı, günümüzde sermaye akımlarının etkileri için de kullanılmaktadır. Çünkü petrol ya da doğalgaz kaynaklarının keşfedilmesi ve ihraç edilmesiyle imalat sanayinin daralmasına, dolayısıyla sanayileşmenin, ihracatın ve kalkınmanın gerilemesine yol açmaktadır.

Hollanda Hastalığı etkisi teori olarak “Salter-Swan-Corden-Dornbusch” modeline dayanarak açıklanmaktadır. Bu bağlamda ilk olarak, ticari ve ticari olmayan mal gruplarının var olduğu ve her iki

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

mal grubunun da kendi arasında ikame edilemediği varsayılmaktadır. Ticari mallar, ihracat ve ithalatta kullanılan dolayısıyla uluslararası piyasalarda alınıp-satılan mallardır. Bu sebeple, ticari malların fiyatları uluslararası piyasalarda belirlenmektedir. Ticari olmayan malların fiyatları ise, ulusal piyasalarda belirlenmektedir (Ari ve Özcan, 2012:156-157). Diğer bir açıdan sınıflandırıldığında ise üç sektör ön plana çıkmaktadır. Bunlar; doğal kaynaklara dayalı sektörler (madencilik, doğalgaz, petrol vb.), ticarete konu olan sektörler (uluslararası ticarete konu olabilecek mal ve hizmet çıktıları olan tarım ve imalat sanayi) ve ticarete konu olmayan sektörler (sağlık, eğitim, perakende, inşaat vb. içeren hizmetler sektörü)'dir. Bu üç sektörden ikisinin (doğal kaynaklara dayalı ve ticarete konu olan sektörler) fiyatları uluslararası piyasada belirlenirken, ticarete konu olmayan sektörler ulusal piyasada fiyatlanmaktadır (Akçacı ve Karaata, 2014: 2-3; Bacak, 2014).

Bir ülkede petrol gibi doğal kaynaklar keşfedildiğinde, bu doğal kaynakları ihrac ile bol miktarda döviz girişi gerçekleşir. Bu durum ülkenin ulusal parasını aşırı değerlendirmesini etkiler. Bu bağlamda dış ticarete rekabet özelliklerini kaybetmekte ve ülke ithalata bağımlı hale gelmektedir. Ayrıca, ülkedeki yatırımların doğal kaynaklara kaydırılması ve diğer sektörlerin ihmal edilmesi, diğer sektörler üzerinde dışlama etkisi meydana getirmekte ve ülke sanayi yönünde geride kalmaktadır.

Hollanda Hastalığı, sadece doğal kaynak zengini ülkeleri ilgilendirmemektedir. Çeşitli nedenlerle doğal kaynak zengini olmayan ülkeler de Hollanda hastalığı ile mücadele etmek zorunda kalabilmektedir. Literatürü incelediğimizde İspanya'nın turizm gelirlerinin, bölgesel düzeyde bile olsa sanayisizleştirme yönünden sonuçlar doğurması, Kolombiya'daki kahve gelirlerinin diğer tarımsal ürünler üzerinde etkisi, Ürdün, Mısır ve Türkiye'de işçi gelirlerinin Hollanda hastalığı belirtilerine benzer şekilde, sanayisizleştirme yönünde yapısal değişimler doğurduğu sonuçlarına ulaşılmıştır (Gurbanov, 2012: 143; Akçacı ve Karaata, 2014: 2-3).

Kazakistan'ın Makroekonomik Görünümü

Kazakistan, sahip olduğu toprak büyüklüğü bakımından 2 724 900 km² yüzölçümü ile dünyanın dokuzuncu, Post Sovyet ülkelerinin ikinci en büyük ülkesidir. Orta Asya'da bulunan Kazakistan'ın sınır komşuları sırasıyla Rusya (6 846 km), Özbekistan (2 203 km), Çin (1 533 km), Kırgızistan (1 051 km) ve Türkmenistan (379 km) ülkelerdir. Nüfusu ise 2014 yılı verileriyle 17,4 milyondur (www.eaeunion.org). Nüfusunun çoğunluğu, ülkenin kuzey ve güney doğusunda yaşamaktadır (Abutalipov, 2016: 23).

Tablo 1'de görüldüğü üzere Kazakistan'ın nüfus, GSYİH ve dış ticaretlerine ait göstergeleri verilmiştir. Dış ticarete baktığımızda hem ihracat hem ithalat sürekli olarak artmaktadır. Kazakistan'ın ihracatı 2011 ve 2012 yıllarında küresel ekonomik krizin etkisini yitirmesiyle birlikte artış gösterirken, 2013 ile 2016 yılları arasında ise ihracatta sırasıyla %-2, %-6, %-47, %-19 oranında düşüşler yaşanmıştır. Fakat 2017 yılında ihracatta %31 oranında artış göstermiştir. Kazakistan'ın 2010 yılında 31 milyar dolar olarak gerçekleşen ithalatı, 2012 yılında 46 milyar dolara ulaşmış ve önceki yıla göre %25,6'lık bir artış göstermiştir. 2014 yılında ise ihracatta olduğu gibi ithalatında da bir düşüş gözlenmiş ve bu yılda toplam ithalat %15 azalmıştır. İthalatta gerçekleşen düşüşün en önemli nedenlerinden birisi yerli üreticileri korumaya yönelik ithal ikame politikalarıdır (Abutalipov, 2016: 23)

Orta Asya ülkeleri içerisinde ekonomik büyüklüğü en fazla olan ülke Kazakistandır. Kazakistan 2004-2010 dönemde ortalama %26,5 civarında büyürek, 2011-2016'de sadece %0,19 büyümüşür. Yıllar

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

itibarıyla baktığımızda, 2004 yılından 2013 yılına kadar sürekli artarak 2014, 2015 ve 2016 yıllarda ise sırasıyla %-6,4, %-16, %-27 düşüşler göstermiştir. Kazakistan'ın kişi başı geliri de GSYİH'a benzer şekilde trend göstermektedir (Tablo 1).

Tablo1. Kazakistan'ın Makroekonomik Göstergeleri

İhracat			İthalat		Nüfus	GSYİH	Kişi Başı Gelir
Yıllar	(Milyar\$)	Artış Oranı (%)	(Milyar\$)	Artış Oranı (%)	(Milyon)	(Milyar\$)	\$
2004	20.096		12.781		15.216	43.151	2874
2005	27.849	0,39	17.352	0,36	15.373	57.123	3771
2006	38.250	0,37	23.676	0,37	15.527	81.003	5291
2007	47.755	0,25	32.756	0,38	15.679	104.849	6771
2008	71.183	0,49	37.889	0,16	15.835	133.441	8513
2009	43.195	-0,39	28.408	-0,25	16.007	115.308	7165
2010	60.270	0,39	31.126	9,5	16.204	148.047	9070
2011	84.335	0,54	36.905	0,58	16.432	192.626	11634
2012	86.448	0,05	46.358	0,17	16.687	207.998	12387
2013	84.700	-0,08	48.805	0,10	16.960	236.634	13890
2014	79.459	-0,06	41.295	-0,15	17.235	221.415	12806
2015	45.725	-0,47	30.186	-0,27	17.498	184.388	10509
2016	36.775	-0,19	25.174	-0,16	17.769	133.657	7510
2017	48.342	31,4	29.304	16,4	18,260	-	-

Kaynak: Kazakistan Cumhuriyeti İstatistik Ajansı, <http://www.stat.gov.kz>

Doğal kaynak bakımından zengin olan Kazakistan, Post Sovyet ülkelerinin içinde Rusya'dan sonra ikinci en büyük petrol üreticisidir. British Petroleum (BP) tarafından yayımlanan "Statistical Review of World Energy" raporuna göre, 2014 yılı sonu itibarı ile ülkenin toplam petrol rezervi 30 milyar varil civarındadır. Bu rakam, toplam dünya rezervinin % 1,7'sini oluşturmaktadır. Kazakistan'ın doğal gaz ise, dünya rezervlerinin % 0,8'ine tekabül etmekte olup, toplam 1,9 milyar metreküp miktarındadır.

2014 yılının ikinci yarısından itibaren petrol fiyatlarının önemli oranda düşmesi Kazakistan'ın ihracatını olumsuz yönde etkilemiştir. Kazakistan'ın büyük ölçüde petrol ürünleri ihraç eden bir ülke olması ve ihracatının büyük oranda petrol ürünlerine bağımlı olması dünya petrol fiyatlarındaki düşüşten ciddi oranda negatif yönde etkilenmesine neden olmuştur. Diğer taraftan Çin ve Rusya'nın, ham petrol, demir cevheri ve metalik ürünlere olan talebinin azalması, Kazakistan'ın ihracatının düşmesini daha da

hızlandırmıştır (ERI, 2015). Söz konusu durumun önemini Tablo 2 ve Şekil 1’de yer alan bilgiler açıklamaktadır.

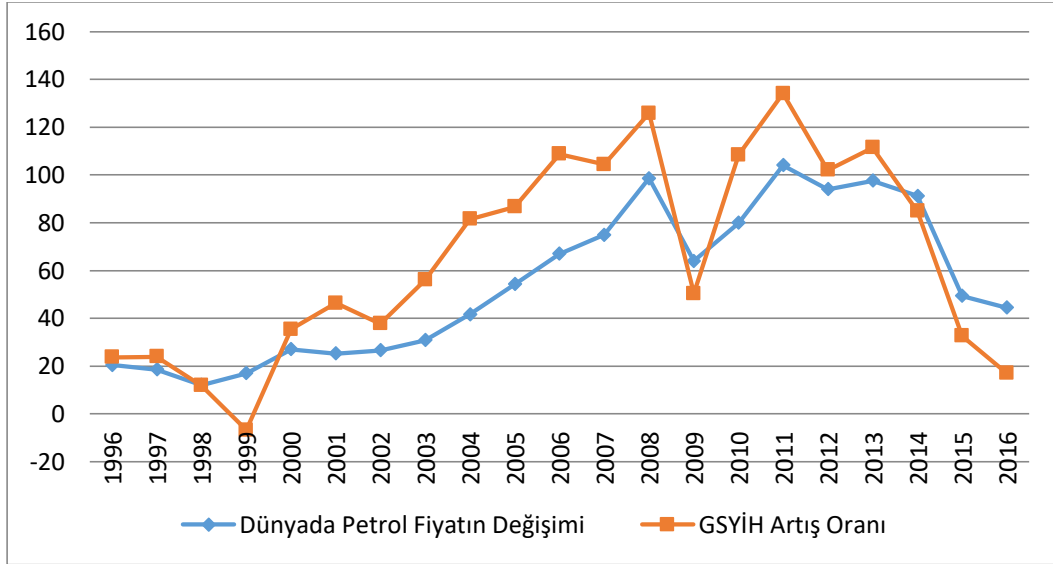
Tablo 2. 2016 Yılında Kazakistan’ın İhracatında Başlıca Ürünler (Milyon\$)

Fasıl No	Tanım	Değer (\$)	Pay (%)
27	Mineral yakıtlar, mineral ürünler	22.334	60,7
72	Demir ve çelik	2.750	7,4
28	Anorganik kimyasallar	2.413	6,5
26	Metal cevherleri	1.193	3,2
74	Bakır ve bakırdan eşya	1.918	5,2
	Diğer	6.167	16,7
	Toplam	36.775	100

Kaynak: Trade Map / ITC, <http://www.trademap.org/>

Tablo 2 verileri, Kazakistan’ın 2016 yılı itibariyle toplam ihracatının neredeyse %75’inin Petrol ürünleri ve Maden sektöründen oluştuğunu göstermektedir. Bu da ekonominin ne derece bu ürünlere bağımlı olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Diğer taraftan bu durum Kazakistan’ın dış ticaret dengesini uluslararası mal fiyatlarındaki değişmelere karşı korunmasız hale getirmektedir. Çörüldüğü gibi Şekil 1’de Kazakistan’ın GSYİH’nın artış oranı ile Dünyada petrol fiyatın değişimi benzer şekilde trend gösterdiği görülmektedir.

Şekil 1: Kazakistan’ın GSYİH artış oranı ve Dünyada petrol fiyatın değişimi (1996-2016)

Kaynak: <http://www.worldbank.org>

Literatür Taraması

Literatürde Kazakistan'a ile ilgili gerek Hollanda Hastalığına yönelik gerekse petrol fiyatları ile ekonomi büyüme ilişkisine yönelik yerli ve yabancı çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalar tarih sırasına göre aşağıdaki gibi sıralanmıştır.

Kutan ve Wyzan (2005) yapmış oldukları çalışmada, Kazakistan'da Hollanda Hastalığını 1996-2003 dönemi kapsayan verileri incelemişlerdir. Çalışmada, Kazakistan'ın petrol ihracatı reel döviz etkilenmesi sonucunda Hollanda Hastalığını kanıtlayan bulgulara ulaşılmıştır.

Eger ve Leonard (2007) yapmış oldukları çalışmada 1996-2005 yıllarında Kazakistan'da Hollanda Hastalığının geçerli olup olmadığını araştırmışlardır. Bu bağlamda, Petrol fiyatları ve petrol gelirinde artış ile petrole bağımlı olmayan sektörlerin ve döviz kurunun bu artış ve azalıştan etkilenip etkilenmediğini araştırılmıştır. Analiz sonucuna göre, petrole bağımlı olmayan sektörler ile döviz kuru petrol fiyatlarındaki artış ve petrol gelirlerindeki artış arasında bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

Togay (2009)'nın çalışmasında, Kazakistan ekonomisinin iktisadi dinamiklerinin petrol sektörüne bağımlı olarak şekillenmesine yol açan faktörlerin, dış kaynak kullanımındaki sorunlar ile reform çabalarındaki yetersizlik olduğu görülmüştür. Kısa dönemde, para ve maliye aracılığıyla, Kazakistan'ın petrole bağımlılığını azaltabileceğini vurgulanmıştır.

Gronwald v.d. (2009) çalışmasında, Kazakistan ekonomisinde petrol fiyatlarındaki şokların olası etkilerini incelemiştir. VAR modeli ile petrol fiyatlarındaki artışların önemli makro ekonomik değişkenler (reel GSYH, enflasyon ve reel döviz kuru gibi) üzerindeki etkilerini ortaya koymaya çalışılmıştır. Sonuç olarak, tüm makro ekonomik değişkenler petrol fiyatlarındaki artışlardan olumsuz etkilenmektedir. Bu durum, Kazakistan ekonomisinin petrol fiyatlarına ciddi oranda duyarlılığı bulgulanmıştır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Aliyev (2013) çalışmasında Kazakistan'ın ekonomik performansını inceleyerek petrol fiyatları, petrol ihracatı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri araştırmıştır. Analiz sonucunda, Kazakistan'da Hollanda Hastalığı olduğu tespit edilmiştir.

Mercan ve Göçer (2014), Hollanda Hastalığı Hipotezi, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri için 1990-2011 dönemi verileriyle panel veri analizi yöntemleriyle kullanarak araştırmışlardır. Analiz sonucunda, bu ülkelerde petrol fiyatlarındaki artışların reel döviz kurunu negatif etkilediği ve söz konusu Hollanda Hastalığı hipotezi geçerli olmadığı tespit edilmiştir.

Kose ve Baimaganbetov (2015), Kazakistan üzerinde yaptıkları çalışmada 2000-2013 dönemi kapsayan aylık verileriyle Petrol Fiyat Şoklarının Kazakistan'ın Reel Döviz Kuru ve Enflasyon üzerine etkisini Otoresyasyon (SVAR) modeli kullanarak araştırmışlardır. Petrol Fiyat Şoklarının Kazakistan'ın ekonomik performansına olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Ulucak (2016), PanelGMM yöntemi kullanılarak Avrasya Bölgesinde doğal kaynakların ekonomik büyüme üzerindeki etkileri araştırılmıştır ve doğal kaynak laneti hipotezini destekleyen ampirik bulgulara ulaşılmıştır.

Nişancı vd (2016), Petrol Fiyatlarına duyarlılığını test etmek için dört ülkelerin (Azerbaycan, Kazakistan, Rusya Federasyonu ve Türkmenistan) 1991-2014 dönemi kapsayan verileri kullanmışlardır. Analiz sonucu, Türkmenistan hariç, diğer ülkeler petrol fiyatlarına duyarlı olduğu bulgulanmıştır.

Bulut, Hasanov ve Suleymenov (2016) çalışmasında, Azerbaycan, Rusya ve Kazakistan ekonomilerinin petrol gelirlerine duyarlılığını incelenmiştir. Analizde, ülkenin ihracat kalemlerinin önemli bir oranı petrol ve petrol ürünleri olmasından dolayı, 2014 yılından itibaren petrol fiyatlarındaki keskin düşüş her üç ülke için olumsuz yönde etkilediği tespit edilmiştir.

Veri ve Yöntem

Bu çalışmada, Dünya Bankası resmi sitesinden 1995-2016 dönemi için GSYİH (GDP constant 2010\$), Petrol İhracattaki Payı (Fuel exports, % merchandise exports) ve Mal İhracatı (Merchandise exports, current US\$) verileri alınmıştır. Sonra aşağıdaki formülüyle (1) Kazakistan'ın Petrol İhracatı elde edilmiştir.

$$\text{Petrol İhracatı} = \frac{\text{Petrol İhracattaki Payı} * \text{Mal İhracatı}}{100} \quad (1)$$

Modeller oluşturulurken veriler önce Excel Microsoft Hesap Tablosunda toplanmış, değişkenler hesaplanmış ve logaritması alınmıştır. Daha sonra, değişkenler Eviews 7 ekonometri programına aktarılmıştır. Eviews 7 ekonometri programında modeller kurulmuş ve hesaplamalar tahmin edilmiştir.

Araştırmada kullanılan tüm değişkenlerin logaritmik değerleri alınmıştır. Logaritma değerlerinin kullanılması örneklemin dağılımını normal dağılıma daha yakın hale getirmekte ve araştırma sonuçlarının daha sağlıklı olmasını sağlamaktadır.

Bulgular

Bu çalışmada yapılan analizin ilk aşamasında durağanlık testleri yapılarak incelenen değişkenler üzerinde zaman etkisi bulunup bulunmadığına karar verilmiştir. Çünkü Granger nedensellik testini yapabilmek için değişkenlere ait serileri durağan olması gerekmektedir. Bir değişkenin durağan olup olmadığını veya durağanlık derecesini belirlemede kullanılan en geçerli yöntem birim kök testidir. Araştırmada değişkenlerin durağanlığının sınanması amacıyla Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) testinden faydalanmıştır. ADF yöntemdeki optimal geçikme sayısının belirlenmesinde Akaike Bilgi Kriteri kullanılmıştır. Birim kök test sonuçları tablo 3'te görülmektedir.

Tablo 3: Genişletilmiş Dickey Fuller Birim Kök Test Sonuçları

Değişkenler	Birinci Fark		İkinci Fark	
	Sabit	Sabitli-Trendli	Sabit	Sabitli-Trendli
LGSYİH	-1.894064	-2.361131	-4.149902*	-5.359069*
	0,328	0,385	0,005	0,002
LPetrol İhracatı	-3.045012	-3.699099	-5.603597*	-6.333160*
	0.0677	0.0664	0.000	0,0004

GSYİH ve Petrol ihracatı serilerinin seviyelerine uygulanan GDF test sonuçları değişkenlerin kendi düzeyinde ve birinci farkta durağan olmadığını göstermektedir. İkinci farklara uygulanan GDF test sonuçları değişkenlerin durağan olduğunu göstermektedir. Yani GSYİH ve Petrol ihracatı serileri I(2)'dir. Bu durum düzey itibarıyla durağan olmayan serilerin ikinci derece farklarının durağan olduğunu ifade etmektedir.

Çalışmada Kazakistan'da Büyüme ile Petrol İhracatı arasındaki nedensellik ilişkisini incelemek için "Granger Nedensellik Testi" uygulanmıştır (Granger, 1969: 424-428). Ampirik çalışmalarda Granger Nedensellik testi uygulanabilirliğindeki kolaylık sebebiyle en çok tercih edilen bir yöntemdir.

Tablo 4: Granger Nedensellik Test Sonuçları

Sıfır Hipotezi (H ₀)	F İstatistiği	P değeri	Karar
LogGSYİH \rightarrow LogPİ	2.835664	(0.0922)	KABUL
LogPİ \rightarrow LogGSYİH	5.270112	(0.0217)*	RED

Not: * %5 düzeyinde önemlidir. Parantez içindeki değerler p değerlerini göstermektedir. Geçikme uzunluğu minimum AİC (lag 1) değerine göre belirlenmiştir.

Tablo 4’te görüldüğü gibi, Ekonomik Büyümeden Petrol İhracata doğru nedenselliğin araştırıldığı ilk aşamada H_0 hipotezi %5 anlamlılık düzeyinde kabul edilmektedir ve bu bağlamda, Ekonomik Büyümeden Petrol İhracata doğru nedensellik ilişkisinin olmadığını göstermektedir. (2.83, $p=0,05<0,09$). Petrol İhracattan Ekonomik Büyüme’ye doğru nedenselliğin araştırıldığı ikinci aşamada H_0 hipotezi %5 anlamlılık düzeyinde reddedilmektedir ve bu bağlamda Petrol İhracattan Ekonomik Büyüme’ye doğru nedensellik ilişkisinin olduğunu göstermektedir. (5.27, $p=0,05>0,02$).

Analiz sonucu, Kazakistan’ın petrol ihracattan ekonomik büyüme’ye doğru tek yönlü ilişkisi tespit edilmiştir. Bu durum, Kazakistan’ın ekonomik büyüme üzerinde petrol ihracatının önemli bir etkisi olduğu, gelecekte ihracatının veya rezervlerinin azalması durumunda büyümenin bundan olumsuz etkilenebileceğini göstermektedir. Elde edilen bulgular, Kazakistan’da Hollanda Hastalığının geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç

Hollanda Hastalığı, Hollanda’nın doğalgaz rezervlerini hızlı bir şekilde çıkarıp dünya piyasalarında satmasıyla ve doğalgaz gelirlerinden dolayı, önemli miktarda döviz girdisi elde etmesinin sonucunda, ulusal parasının değerlenmesi ve doğalgaz gelirlerinin yatırıma değil de tüketime yönelmesi şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu hastalık, yapı itibariyle ülkenin sahip olduğu doğal kaynakların, ülkedeki üretimi ve sanayiye olumsuz etkilemesi sonuçları doğurmaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı Kazakistan’da Hollanda Hastalığı geçerli olup olmadığını araştırmaktır. Bu amaç doğrultusunda Kazakistan’ın Ekonomik Büyüme ve Petrol İhracatı için 1995-2016 dönemi verileri kullanarak “Granger Nedensellik Testi” uygulanmıştır. Ekonomik Büyüme ve Petrol ihracatı ikinci farklara uygulanan Genişletilmiş Dickey Fuller (GDF) test sonuçları değişkenlerin durağan olduğunu göstermiştir. Maksimum geçikme uzunluğu Akaike bilgi kriteri (AIC) dikkate alınarak belirlenmiştir. Analizin sonucuna göre, Petrol İhracatından Ekonomik Büyüme’ye doğru, %5 anlamlılık düzeyinde tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Analiz sonucu, Kazakistan’ın petrol ihracattan ekonomik büyüme’ye doğru tek yönlü ilişkisi tespit edilmiştir. Bu durum, Kazakistan’ın ekonomik büyüme üzerinde petrol ihracatının önemli bir etkisi olduğu, gelecekte ihracatının/rezervlerinin azalması veya yok olması durumunda büyümenin bundan olumsuz etkilenebileceğini göstermektedir. Elde edilen bulgular, Kazakistan’da Hollanda Hastalığının geçerli olduğunu göstermiştir.

Kazakistan’ın 2016 yılı itibariyle toplam ihracatının neredeyse %75’inin Petrol ürünleri ve Maden sektöründen oluştuğunu göstermektedir. Bu da ekonominin ne derece bu ürünlere bağımlı olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Diğer taraftan bu durum Kazakistan’ın dış ticaret dengesini uluslararası mal fiyatlarındaki değişimlere karşı korunmasız hale getirmektedir. Kazakistan’ın iktisatçı ve sağlam bir ekonomik büyüme sağlanabilmesi için, sanayi sektörüne önem verilmesi gerekmektedir. Petrol ve doğalgazdan elde edilen gelirlerin bir kısmının sanayi yatırımlarına, Ar-Ge faaliyetlerine, beşeri sermayeyi ve nitelikli işgücünü artırıcı eğitim çalışmalarına aktarılması yararlı olacaktır.

Kaynakça

Ayşe Arı ve Burcu Özcan (2012). Hollanda Hastalığı: Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerin Bir Uygulama. Sosyoekonomi Dergisi, 2, 154-172

Aliyev Timur (2013). ‘‘Kazakistan’da: Kaynak Laneti veya Hollanda Hastalığı mi? (Казакстан: «ресурсное проклятие» или «голландская болезнь»?). <http://institutiones.com/general/2250-kazakhstan-resursnoe-proklyatie.html> adresinden erişildi (ET 26.11.2017)

Abutalipov Murat (2016). Kazakistan-Rusya-Belarus Gümrük Birliği Anlaşmasının Kazakistan’ın Dış Ticaret Üzerine Etkisi. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

BP World Energy Statistics. (2014). http://www.bp.com/content/dam/bp-country/de_de/PDFs/brochures/BP-statistical-review-of-world-energy-2014-full-report.pdf. adresinden erişildi (ET:26.11.2017)

Bacak Çağır (2014). Hollanda Hastalığının (Dutch Disease) Alternatif Yorumu, Sanayisizleşme ve Çıkış Yolları. <http://anahtar.sanayi.gov.tr/tr/news/hollanda-hastaliginin-dutch-disease-alternatif-yorumu-sanayisizlesme-ve-cikis-yollari/692> adresinden erişildi (ET:26.11.2017)

Cihan Bulut, vd. (2016). Petrol İhraç Eden Post-Sovyet Ülkelerinde Petrol Fiyat Dalgalarının Ülke Ekonomi Politikalarına Etkisi. Eurasian Conference on Business and Economics.

ERI (2015). Kazakistan’ın Dalgalı Döviz Kuru Sistemine Geçışı. Ahmet Yeseyi Üniversitesi e-bulletin 31.

Gurbanov Sarvar (2012). Hollanda Hastalığı. Akis Kitap Yayıncılık, İstanbul

Granger C (1969), Investigating Causal Relations by Econometric Models and Cross-spectral Methods. *Ekonometrika*. 37, 24-428.

Gronwald M., vd. (2009). Estimating the Effects of Oil Price Shocks on the Kazakh Economy. IFO Working Papers, 81, 1-26.

Mercan Mehmet ve İsmet Göçer (2014). Orta Asyada Türk Cumhuriyetlerinde Hollanda Hastalığı Riski: Ampirik Bir Analizi. H.Ü. İktisat ve İdare Bilimler Fakültesi Dergisi, 32/2, 253-256.

Nişancı Murat vd (2016). Petrol Gelirlerine Bağımlılığın Yüksek Olduğu Geçiş Ekonomilerinde Petrol Fiyatları, İhracat, İstihdam ve Ekonomik Büyüme İlişkileri. *International Conference On Eurasian Economies*. 752-759.

Taner Akçacı ve Aydan Karaata (2014). Türkiye’de Uluslararası Fonlar Paradoksal Etkisi: Hollanda Hastalığı. *International Conference On Eurasian Economies* 2-3.

Trade Map / ITC, <http://www.trademap.org/>

Togay Selahattin, (2009). Kazakistan Ekonomisinin Petrole Bağımlılığının Azaltılmasında Para Politikasının Rolü. *Bilgi* 48. 207-240.

Ulucak Recep (2016). Doğal Kaynak Laneti: Avrasya Bölgesi İçin Bir Uygulama. Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisat ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9/4, 85-94.

Kose Nezir ve Sabit Baimaganbetov (2015). The Asymmetric Impact of Oil Price Shocks on Kazakhstan Macroeconomic Dynamics: A Structural Vector Autoregression Approach. *International Journal of Energy Economics and Policy*, 5/4 1058-1064.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Kutan, A., M. Wyzan (2005). Explaining the Real Exchange Rate in Kazakhstan, 1996–2003, Is Kazakhstan Vulnerable to the Dutch Disease?, *Economic Systems*, 29/2, 242–255.

Eger Balazs ve Carol S. Leonard (2007). Dutch Disease Scare in Kazakhstan: Is it real?, *Open Econ Rev*, 19, 147-165.

UNESCO 2016-2017 SEZONU HOCA AHMET YESEVİ YILI FAALİYETLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Musa YILDIZ

Ahmet Yesevi Üniversitesi

Öz

2016-2017 yılı için Anma ve Kutlama Yıldönümleri 16 Mart 2015 tarihinde gerçekleştirilen 196. UNESCO Yürütme Kurulunun 25 sayılı kararı doğrultusunda görüşülüp, 44 anma ve kutlama yıldönümü teklifinin 38. UNESCO Genel Konferansına önerilmesine karar verilmiştir. Bu kapsamda, 2016-2017 yılı için ülkemizin önerisi ve Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan'ın destekleriyle şair ve sufi "Hoca Ahmed Yesevi'nin Ölümünün 850. Anma Yıldönümü" UNESCO Anma ve Kutlama Yıldönümleri Programı'na alınmak üzere Genel Konferansında karara bağlanmak sureti ile Yürütme Kurulunca kabul edilmiştir. 3-18 Kasım 2015 tarihleri arasında Paris'te yapılan UNESCO Genel Konferansında da karara bağlanmıştır¹.

Bu karar doğrultusunda ülkemizde birçok kurum ve kuruluş Hoca Ahmet Yesevi ile ilgili faaliyetler düzenlemiştir. Bu çalışmada bu faaliyetlerin değerlendirilmesi yapılacaktır. Değerlendirmeye geçmeden önce Hoca Ahmet Yesevi hakkında tanıtıcı bilgiler vermek yerinde olacaktır.

Ahmed Yesevî'nin tarihî şahsiyetine dair belgeler azdır. Mevcut olanlar da menkıbelerle karışmış haldedir. Bunlardan sağlam bir neticeye varmak oldukça zor, hatta bazı hususlarda imkânsızdır. Buna rağmen "hikmet"lerinden, onunla ilgili tarihî kaynaklardan, menâkıbnâmelerden elde edilecek bilgiler ve çıkarılacak sonuçlar, menkıbevî de olsa, hayatı, şahsiyeti, eseri ve tesiri hakkında bir fikir vermektedir.

Ahmed Yesevî hakkında yapılan en kapsamlı çalışma Fuat Köprülü'nün Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar adlı eseridir². Bu eserin ilk bölümünde Ahmed Yesevî'nin menkıbevi ve tarihi hayatı ayrı ayrı ele alınarak ayrıntılı bir şekilde ortaya konmuştur. Esere göre Ahmed Yesevî, Türkistan'daki Çimkent şehrinin doğusunda Sayram kasabasında doğdu. İspicâb (İsficâb) veya Akşehir adıyla da anılan Sayram kasabası eskiden beri önemli bir yerleşme merkeziydi³.

¹ <http://unesco.org.tr/dokumanlar/duyurular/ak2605201515088.pdf>

² Mehmet Fuad Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Alfa Yayınları, İstanbul 2014.

³ Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 61-62; Kemal Eraslan, "Ahmed Yesevî", *DİA*, İstanbul 1989, II, 159; Enver Korukçu, "Sayram ve Yeri", *Milletlerarası Hoca Ahmed Yesevî Sempozyumu Bildirisi*, Kayseri 1993, 250.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ALANYA

Ahmet Yesevi yedi yaşına kadar ilk eğitimini babası İbrahim Ata'dan aldı. Önce annesini, sonra babasını kaybeden Küçük Ahmet, ablası Gevher Şehnaz ile birlikte Yesi şehrine geldi ki bu şehir onun tarihi Ahmet Yesevi olarak geçmesini sağlayacaktı.

Yesi şehrine ablasıyla gelen küçük Ahmet burada babasından sonraki ilk hocası Arslan babayla tanıştı ve ondan ders almaya başladı. Arslan Baba'nın vefatı üzerine Buhara'ya yöneldi.

Buhara'da devrin önemli ilim adamı Yusuf Hemedanî (1048-1141) vardı. Yusuf Hemedanî Nizamiye Medreselerinde eğitim görmüş önemli bir ilim ve irfan adamıydı. İmam Gazali'nin medrese arkadaşı ve Selçuklu Sultanı Sultan Sencer'in de zaman zaman danıştığı bir kişiydi.

Yusuf Hemedanî Hazretleri vefatından bir süre önce öğrencilerini toplayarak onlara kendisinden sonra yerine Abdullah Berkî'nin, sonra Hasan Endakî'nin, sonra Ahmet Yesevî'nin ve sonra da Abdülhalik Gucdvânî'nin geçmesini vasiyet etti. Ahmet Yesevî'ye sıra gelince bir süre Hocası Yusuf Hemedanî'nin yerine Buhara medresesinde ders verdi. Hocasından aldığı manevî bir işaretle emaneti Abdülhalik Gucdvânî'ye bırakıp devamlı özlem hissettiği büyüdüğü topraklara Yesi'ye döndü ve orada öğrenci yetiştirmeye devam etti.

Hz. Peygamberin sünnetine bağlı bir insan olan Ahmed Yesevi Hz. Peygamber'in vefat yaşını düşünerek; rivayetlere göre 63 yaşına gelince, dergahının altında küçük bir oda şeklinde çilehane veya halvethane yaptırmış ve ömrünün geri kalanını burada geçirmiştir.

Altmış üç yaşında yer altına inen Hoca Ahmet Yesevi yaygın olan kanaate göre 10 yıl kadar yer altındaki Halvethane/Çilehanesinde kaldı. Yetmiş üç yaşında vefat ettiğinde ondan geriye dört eser kaldı. Bu eserleri şunlardır:

1. Dîvân-ı Hikmet
2. Fakr-nâme
3. Risâle der Âdâb-ı Tarîkat
4. Risâle der Makâmât-ı Erba'în

Hoca Ahmet Yesevi'nin hayatıyla ilgili bilgi verdikten sonra öncelikle Unesco Hoca Ahmet Yesevi Yılı kapsamında ülkemizde Hoca Ahmet Yesevi'nin adını taşıyan Türkiye ile Kazakistan'ın ortak üniversitesi olan Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesinin faaliyetlerinden başlamak uygun olacaktır. Zira Ahmet Yesevi Üniversitesi ülkemizde toplam 410 faaliyetle bu alanda öncü olmuştur. Bu faaliyetler şunlardır:

A. Projeler:

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

1. Ahmet Yesevi Kitaplığı:

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA)'nın destekleriyle ülkemizde Hoca Ahmet Yesevi ile ilgili yayınlanan kitaplar ve Ahmet Yesevi Üniversitesi yayınlarından meydana gelen bir Ahmet Yesevi kitaplığı oluşturulmuştur. Bu kitaplık Hoca Ahmet Yesevi'nin adını taşıyan ilk, orta ve lise düzeyindeki okullara ve ilgili kuruluşlara gönderilmiştir. Amaç bu okullarda bir farkındalık oluşturmaktır.

2. Hoca Ahmed Yesevi Otağı:

Hoca Ahmed Yesevi'nin tanıtımına katkı sağlamak amacıyla, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Türk Dünyası Kültür Mahallesinde, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı tarafından "Hoca Ahmed Yesevi Otağı" kurulmuştur. Otağın 21 Mart 2016 tarihinde resmi açılışı gerçekleştirilmiştir. Otağda; Ahmet Yesevi Üniversitesi tanıtım köşesi ve Hoca Ahmed Yesevi'nin hayatı, eserleri, minyatürleri ve türbesi gibi görsellerin yanı sıra türbesinde bulunan bazı objeler de yer almaktadır. İstanbul, Topkapı'da Türk Dünyası Kültür Mahallesinde bulunan otağ her gün ücretsiz olarak ziyarete açıktır.

3. Hoca Ahmed Yesevi'nin Ölümünün 850. Yıldönümü Konulu Anma Pulu:

Pul Emisyon Programı kapsamında PTT ile "Hoca Ahmed Yesevi'nin Ölümünün 850. Yıldönümü" konulu anma pulu ve ilk gün zarfı 2016 yılı Temmuz ayında bastırılmıştır.

4. Ahmet Yesevi Hatıra Parası:

Ahmet Yesevi Üniversitesinin girişimleriyle Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü tarafından Ahmet Yesevi hatıra parası bastırıldı.

5. Ahmed Yesevi Eğitim Bursu:

Hoca Ahmed Yesevi Yılı anısına Ahmet Yesevi Üniversitesi olarak Ahmed Yesevi konusunda çalışmak şartıyla, 2 lisansüstü ve 3 doktora öğrencisine eğitim bursu verilmiştir. Burs kazanan öğrenciler halen tez aşamasındadır.

6. Engelsiz Divan-ı Hikmet:

Görme ve işitme engellilerin Hoca Ahmet Yesevi'yi tanımaları için hayatı, eserleri, hikmetleri ve menkıbelerinin yer aldığı "Ahmed Yesevi Sesli Kitap" projesi hayata geçirildi. Daha önce baskısı yapılan Hoca Ahmed Yesevî Dîvân-ı Hikmet kitabı üzerinden görme engelliler için sesli betimlemeli ve işitme engelliler için işaret dilli olarak hazırlanmıştır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

B. Yayınlar:

1. Divân-ı Hikmet Hoca Ahmed Yesevî:

Editörlüğünü Yrd. Doç. Dr. Mustafa Tatcı'nın üstlendiği Ahmet Yesevi'nin Hikmetlerinin tamamının yer aldığı günümüz Türkçesi ve Çağatay Türkçesi olarak düzenlenen, Divân-ı Hikmet Hoca Ahmed Yesevî başlıklı kitabın baskısı yapılmıştır.

2. Hoca Ahmed Yesevî Hikâye Kitabı:

Ahmet Yesevi'nin hayatını çocukların anlaması için hazırlanan 16 sayfalık hikâye kitabının baskısı yapılmıştır.

3. Ahmet Yesevi Adlı İki Bölümlük Oyun Kitabı:

Remzi Özçelik tarafından hazırlanan Ahmet Yesevi başlıklı iki bölümlük oyun kitabının baskısı gerçekleştirilmiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü tarafından sahnelenmesi beklenmektedir.

4. Dr. Hayati Bice'nin "Pîr-i Türkistan Hoca Ahmed Yesevî" Adlı Kitabı:

Dr. Hayati Bice'nin Pîr-i Türkistan Hoca Ahmed Yesevî adlı kitabı basıldı.

5. Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar Adlı Kitabın Kazak Türkçesine Aktarılması:

Doç. Dr. Kenan Koç tarafından Kazak Türkçesine aktarılan ve Fuat Köprülü tarafından hazırlanan Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar kitabının baskısı Ahmet Yesevi Üniversitesinin yerleşkesinin bulunduğu Kazakistan'ın Türkistan şehrinde gerçekleştirildi.

6. Yesevî'nin Fakr-nâmesi ve İki Farsça Risalesi'nin Basımı:

Prof. Dr. Kemal Erslan'ın hazırladığı Yesevî'nin Fakr-nâme'si ile Prof. Dr. Necdet Tosun tarafından Türkçeye çevrilen ve Ahmet Yesevi'ye ait olan "Risâle der Âdâb-ı Tarikât" ve "Risâle der Makâmât-ı Erba'în" adlı iki Farsça risâlesinin yer aldığı Yesevî'nin Fakr-nâmesi ve İki Farsça Risalesi kitabının baskısı gerçekleştirildi.

7. Tehlikedeki Türk Dilleri Kitabı:

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

UNESCO 2016 Hoca Ahmet Yesevi Yılı anısına ve Bağımsızlıklarının 25. yılında Türk Cumhuriyetleri onuruna, Uluslararası Türk Akademisi ve Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığının destekleriyle hazırlanan Tehlikedeki Türk Dilleri kitabı 4 cilt olarak yayımlandı.

8. Ahmed Yesevî'nin Rumelili Bir Takipçisi Üsküplü Atâ'nın Tuhfetü'l-Uşşâk'ının Yayınlanması:

Prof. Dr. İsmail Hakkı Aksoyak tarafından hazırlanan Üsküplü Atâ Tuhfetü'l-Uşşâk kitabı yayımlandı.

9. Hoca Ahmed Yesevi Seçme Makaleler:

Alanında uzman 14 akademisyen tarafından farklı zamanlarda yazılan makaleler Hoca Ahmed Yesevi Seçme Makaleler kitabı olarak yayımlandı.

10. Ahmed Yesevî Kitabının Arapça Çevirisi:

Prof. Dr. Necdet Tosun'un editörlüğünü yaptığı 123 seçme hikmetten oluşan Ahmed Yesevî kitabı Prof. Dr. Mehmet Hakkı Suçin tarafından Arapçaya çevrilerek Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı tarafından yayımlandı.

1212

11. I. Uluslararası Hoca Ahmed Yesevi Sempozyum Bildirileri:

28-29 Nisan 2016 tarihlerinde Ankara'da düzenlenen I. Uluslararası Hoca Ahmed Yesevi Sempozyum Bildirileri başlıklı kitap yayımlandı.

12. Taykazan:

Hoca Ahmet Yesevi Türbesinde bulunan Emir Timur tarafından yaptırılan Taykazan'la ilgili olarak Prof. Dr. Metin Akar tarafından kaleme alınan Taykazan başlıklı eser yayımlandı.

13. Ulu Bozkır Öğütleri:

Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in kaleme aldığı Ulu Dala Ulağattarı/Ulu Bozkır Öğütleri" başlıklı eser Türkçe olarak yayımlandı.

14. Dîvan-ı Hikmet Sohbetleri:

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ALANYA

Ahmet Yesevi'nin hikmetlerinin daha iyi anlaşılması için aylık olarak TİKA Konferans Salonunda düzenlenen "Dîvân-ı Hikmet Sohbetleri"ndeki konuşmalar Dîvân-ı Hikmet Sohbetleri adıyla bir kitapta toplandı.

15. Bilig Dergisi Hoca Ahmet Yesevi Özel Sayısı:

SSCI indeksi başta olmak üzere çoğu uluslararası toplam 8 farklı indekste taranan Ahmet Yesevi Üniversitesinin yayını Bilig dergisinin 80. sayısı Ahmet Yesevi Özel Sayısı olarak çıkarılmıştır.

C. Kongre, Sempozyum, Panel, Konferans, Toplantı, Seminer:

1. Hoca Ahmed Yesevi Konferansları:

Hoca Ahmet Yesevi'nin adını taşıyan Türkiye'deki 79 okulda Ahmet Yesevi'nin hayatı, eserleri, menkıbeleri ile hikmetlerinin konu edildiği "Hoca Ahmed Yesevi" konferansları düzenlendi.

2. Dîvân-ı Hikmet Sohbetleri Programı:

Dîvân-ı Hikmet Sohbetleri programı 12 Ocak 2016 tarihinde Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Üyesi Büyükelçi Doç. Dr. İbrahim KALIN'ın konuşmacı olarak katıldığı programla başladı. Ayda bir defa olmak üzere düzenlenerek 2 yılda alanında uzman akademisyenler tarafından toplam 16 sohbet programı gerçekleştirildi.

3. Hoca Ahmet Yesevi'yi Anlamak Konferansları:

Türkiye'de 26 il ve 20 üniversitede, Yurt dışında 8 ülke ve 14 şehirde Hoca Ahmet Yesevi'yi Anlamak konferansları düzenlendi. Bu konferansların ülkelere ve illere göre dağılımı ve sayısı şu şekildedir:

Türkiye-Ankara (27), İstanbul (9), Samsun (3), Kayseri (2), Tokat (2), Sakarya, Aksaray, Kahramanmaraş, Rize, Bilecik, Kırıkkale, Karabük, Kırklareli, Manisa, Giresun, Iğdır, Bitlis, Bursa, Bartın, Ordu, Çorum, Kilis, Yozgat, Kocaeli, Kazakistan-Astana/Almatı/Türkistan, Kırgızistan-Bişkek/Oş/Celalabat, Azerbaycan-Bakü/Şeki, Katar/Doha, Avusturya/Viyana, Fransa/Paris, İtalya/Roma, Almanya-Berlin/Köln.

4. Hoca Ahmed Yesevi Adına Mevlit Programları:

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

7 Nisan 2016 tarihinde Regaib Kandilinde Ankara Kocatepe Camisinde, 21 Mayıs 2016'da Berat Kandilinde İstanbul Eyüp Sultan Camisinde ve 21 Haziran 2017'de Kadir gecesinde Türkistan'da Ahmet Yesevi Camisinde mevlit okutuldu.

D. Yarışmalar:

1. Hoca Ahmet Yesevi Konulu Beste Yarışması:

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA)'nın katkılarıyla “Hoca Ahmet Yesevi” konulu bir beste yarışması düzenlendi. 187 beste müracaatı olan Hoca Ahmet Yesevi Beste yarışmasında dereceye giren 7 eser “Hoca Ahmet Yesevi'den Esintiler” adlı bir albümde toplandı.

2. Hoca Ahmet Yesevi Şiir ve Kompozisyon Yarışması:

Milli Eğitim Bakanlığına bağlı bulunan liselerde, Hoca Ahmet Yesevi'nin gençler arasında daha iyi tanıtılmasına katkı sağlamak amacıyla “Hoca Ahmet Yesevi Şiir ve Kompozisyon” yarışması düzenlendi. Yarışma sonucunda şiir ve kompozisyon alanlarında dereceye giren 10 öğrenciye ödülleri verildi ve Kazakistan/Türkistan'a geziye götürülerek misafir edildiler.

3. Türk Dünyası Futbol Turnuvası:

Çubuk Belediyesi ile birlikte 1 Mayıs 2016 tarihinde “Türk Dünyası Futbol Turnuvası” düzenlendi.

Ahmet Yesevi Üniversitesi dışındaki kurum ve kuruluşlar tarafından yapılan faaliyetleri de tespit edebildiğimiz kadarıyla şu şekilde sıralamak mümkündür:

A. Konferanslar:

1. 13 Şubat 2016 tarihinde Turan Kültür Merkezi Süleymaniye Kürsüsünde Hoca Ahmet Yesevi Vakfı Başkanı Erdoğan Aslıyüce, “Hoca Ahmet Yesevi'yi Anlamak” başlıklı bir konferans verdi.

2. 27 Nisan 2016 tarihinde OR–AN Sevgi Yılı Halk Kütüphanesinde Namık Kemal Zeybek tarafından “Ahmet Yesevi ve Anadolu Erenleri” konferansı verildi.

3. 11-21 Ekim 2016 tarihleri arasında Erciyes Üniversitesi ve Kayseri İl Kültür ve Milli Eğitim Müdürlükleri Kayseri'de bulunan 19 lisede “Ahmet Yesevi” konulu konferanslar düzenledi.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

4. 31 Ekim 2016 tarihinde Millet Derneği Kayseri Şubesinde Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ali Özler tarafından “Hoca Ahmet Yesevi Dergahında Dua” konulu konferans verildi.
5. 16 Ocak 2017 Ülkü Ocakları Bahçelievler İlçe Teşkilatı tarafından “Hoca Ahmet Yesevi ve Anadolu’nun Gönül Erenleri” konferansı ve şiir dinletisi düzenlendi.
6. 17 Ocak 2017 tarihinde Emirdağ Belediyesi Kültür ve Sanat Merkezinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Cüneyt Akın tarafından “Hoca Ahmet Yesevi ve Türk İslam Kültürüne Etkileri” konferansı verildi.
7. 3 Mart 2017 tarihinde Türk Ocakları Balıkesir Şubesinde “Türkistan'dan Anadolu'ya Hoca Ahmet Yesevi İzleri ve Takipçileri” Konferansı düzenlendi.
8. 22 Mart 2017 tarihinde Süleyman Demirel Üniversitesinde Prof. Dr. Orhan Kavuncu tarafından “Hoca Ahmet Yesevi” konferansı verildi.
9. 17 Haziran 2017 tarihinde MHP Karşıyaka İlçe Teşkilatı tarafından Dr. Hayati Bice'nin konuşmacı olarak katıldığı “Ahmet Yesevi” konferansı düzenlendi.

B. Panel:

1. 12 Mayıs 2016 tarihinde İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Daire Başkanlığınca Bakırköy İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, Bakırköy Anadolu Lisesi ve İLESAM (Türkiye İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği)'nin katkı ve işbirliğiyle “Ahmet Yesevi ve Divan-ı Hikmet” paneli gerçekleştirildi. İLESAM İstanbul Şube Başkanı sosyolog Cafer Vayni'nin yönettiği panelde, Prof. Dr. Durali Yılmaz “Türk Dünyasında Ahmet Yesevi'nin Yeri ve Seyyitliği”; Doç. Dr. Nadirhan Hasanov, “Ahmet Yesevi Hakkında Yapılan ve Yapılması Gereken Çalışmalar”; Erdoğan Aslıyüce “Hoca Ahmet Yesevi Hakkında Yanlış Bilinenler”; Araştırmacı-Yazar Selim Çoraklı da “Divan-ı Hikmet'ten Örneklerle Ahmet Yesevi ve Düşüncesini” anlattı.

2. 1 Nisan 2017 tarihinde İstanbul Maturidi Yesevi Otağı tarafından “Ebu Hanife, Maturidi ve Ahmet Yesevi'de Ortak Değerler” konu başlıklı bir panel düzenlendi.

Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesinden Prof. Dr. Hasan Onat'ın oturum başkanlığında "İslam'da Akıl", Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesinden Prof. Dr. Sönmez Kutlu'dan "Maturidi Düşünce Sisteminde İnsanın Yeri", Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesinden Prof. Dr. İsmail Hakkı Ünal'dan "Ebu Hanife'de Dinî ve Ahlakî Değerler" Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesinden Prof. Dr. Hülya Alper'den "Maturidi'de Dinî ve Ahlakî Değerler", Kazakistan'daki L. N. Gumilev Avrasya Milli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesinden Prof. Dr. Ashirbek Müminöv'den "Ahmet Yesevi'de Dinî ve Ahlakî Değerler" konuları anlatıldı.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

C. Kongre:

- 1-4 Aralık 2016 tarihlerinde Türk Eğitim-Sen ve Uluslararası Avrasya Eğitim Sendikaları Birliği (UAESEB) tarafından Unesco Hoca Ahmet Yesevi Yılı anısına “Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Kongresi” düzenlendi.
- 7-10 Aralık 2017 tarihleri arasında Türk Eğitim-Sen ve Uluslararası Avrasya Eğitim Sendikaları Birliği (UAESEB) tarafından Mühendislik ve Fen Bilimleri alanında “Uluslararası Türk Dünyası Mühendislik ve Fen Bilimleri Kongresi” düzenlendi.

D. Sempozyum:

26-28 Eylül 2016 tarihlerinde İstanbul Türk Ocakları ve İstanbul Üniversitesi tarafından "Geçmişten Geleceğe Hoca Ahmed Yesevî Uluslararası Sempozyumu" düzenlendi.

E. Tiyatro:

- Bursa Devlet Tiyatrosu tarafından sahneye uyarlanan büyük Türk Mutasavvıflarından Ahmet Yesevi'nin düşüncelerinin konu edildiği Savaş Aykılıç'ın yazdığı “Ahmet Yesevi” yetişkin tiyatro oyunu, Bursa ve İnegöl'de izleyicileri ile buluştu.
- Kiremit Sanat Topluluğu tarafından 9 Kasım 2016'da Ankara'da Gazi Üniversitesinde Tahta Kılıçlılar Hoca Ahmet Yesevi Tiyatrosu sahnelendi. Bu tiyatro başka üniversitelerde de sahnelendi.

Ahmet Yesevi Üniversitesi Hoca Ahmet Yesevi'nin adını taşıması sebebiyle onu tanıtmayı kendisine misyon edindi ve Unesco Hoca Ahmed Yesevi Yılı bitmesine rağmen 2018 yılında da Türkiye'de ve yurtdışında bazı faaliyetler düzenleyerek tanıtmaya devam etti. 2018 yılında bu güne kadar yaptığı faaliyetleri de ana başlıklar halinde şu şekilde sıralamak mümkündür:

1216

1. Konferanslar:

- 28.01.2018 tarihinde İstanbul'da Hoca Ahmet Yesevi Vakfında “Divan-ı Hikmet'te Kuran ve Hadis'ten İktibas ve Telmihler” konferansı düzenlendi.
- 30.01.2018 tarihinde Adana'da II. Uluslararası Türk Dünyası Sanat Çalıştayı kapsamında “Türk Dünyası ve Ahmet Yesevi” konulu bir konferans düzenlendi.
- 31.01.2018'de Ankara'da Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisinde “Hoca Ahmet Yesevi'nin İzinde” konferansı düzenlendi.
- 21.02.2018'de Gümüşhane'de Atatürk Kültür Merkezinde “Kazakistan ve Hoca Ahmet Yesevi” konferansı düzenlendi.
- 22.02.2018'de Rize Belediyesi tarafından İsmail Kahraman Kültür Merkezinde “İrfanî Geleneğimiz ve Hoca Ahmet Yesevi” konulu bir konferans düzenlendi.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

6. 01.03.2018'de Ankara'da Batıkent Şehit Demet Sezen Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi "Hoca Ahmet Yesevi Gençlere Ne Söylüyor?" konulu bir konferans düzenlendi.
7. 06.03.2018'de Ankara'da Sayıştay Konferans Salonunda "Yesi'den Anadolu'ya Bir Gönül Rehberi: Hoca Ahmet Yesevi" konulu bir konferans düzenlendi.
8. 08.03.2018'de Ankara'da Abdülhakim Arvasi Ortaokulu ve İmam Hatip Ortaokulunda "Hoca Ahmet Yesevi Gençlere Ne Söylüyor?" konulu bir konferans düzenlendi.
9. 20.03.2018'de Ankara'da ATO Türk Dili Çalıştayında "Türk Dilinin Gelişim Süreci ve Hoca Ahmet Yesevi" konulu bir konferans düzenlendi.
10. 21.03.2018'de Sakarya Üniversitesinde "Hoca Ahmet Yesevi'nin İzinde" konulu bir konferans düzenlendi.
11. 22.03.2018'de Konya'da Selçuk Üniversitesinde "Hoca Ahmet Yesevi'nin İzinde" konulu bir konferans düzenlendi.
12. 23.03.2018'de Konya'da Necmettin Erbakan Üniversitesinde "Hoca Ahmet Yesevi'nin İzinde" konulu bir konferans düzenlendi.
13. 03.04.2018'de Sudan'da Hartum Üniversitesinde "İslam Dünyasında Ahmet Yesevi" konulu bir konferans düzenlendi.
14. 05.04.2018'de Sudan'da Kuran-ı Kerim ve İslami Bilimler Üniversitesinde "İslam Dünyasında Ahmet Yesevi" konulu bir konferans düzenlendi.
15. 05.04.2018'de Sudan'da Hartum Yunus Emre Enstitüsünde "İslam Dünyasında Ahmet Yesevi" konulu bir konferans düzenlendi.
16. 07.04.2018'de İzmit'te Saatçi Ali Efendi Konağında Kocaeli İlim, Kültür ve Sanat Derneği tarafından "İrfan Mektebi Kurucusu Olarak Hoca Ahmet Yesevi" konulu bir konferans düzenlendi.
17. 11.04.2018'de Ankara'da Ensar Vakfı tarafından "Hoca Ahmet Yesevi'nin İzinde" konulu bir konferans düzenlendi.

B. Yayınlar:

1. Bağımsızlıklarının 25. Yılında Türk Cumhuriyetleri Sempozyum Bildiri Özetleri,
2. Dîvân-ı Hikmet Sohbetleri,
3. Hakîm Süleymân Ata,
4. Kazak Kahramanlık Masalları.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

C. Öğrenci Buluşması:

Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı tarafından düzenlenen “Yesevi Sofrası” Ankara’da Yüksek Öğrenim gören Kazak Öğrencileri bir araya getirdi.

D. Sempozyum:

25-26 Nisan 2018 tarihlerinde Ankara’da “II. Uluslararası Hoca Ahmed Yesevî Sempozyumu” düzenlendi. Sonuç olarak; Unesco Hoca Ahmet Yesevi Yılı kapsamında başta dört yüzden fazla faaliyet yapan Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi olmak üzere ülkemizde değişik kurum ve kuruluşlar farklı faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu çalışmada tespit edilebildiği kadar bu faaliyetler kayıt altına alınmaya çalışılmıştır. Yapılan faaliyetler dikkate alındığında Unesco Hoca Ahmet Yılı verimli geçmiştir, denilebilir.

GASTRONOMİ TURİZMİ KAPSAMINDA ESNAF LOKANTALARININ SIRLARI: “ÇANKIRI DERYA LOKANTASI ÖRNEĞİ”

Mustafa TECİMEN

Yakup ÖZTÜRK

Öz

Son yıllarda kadınların da çalışma hayatında daha fazla yer almasından dolayı insanların dışarıda yemek tüketimi de artmaya başlamıştır. Bu değişimin sonucu olarak rekabette avantaj elde etmek isteyen yiyecek ve içecek işletmeleri arasında sıkı bir rekabet başlamıştır. Çünkü her müşteri farklı özelliklere ve beklentilere sahiptir. Bazı müşteriler fast-food tarzı beslenme alışkanlığına sahipken, bazıları ise değişik bir beslenme tarzını sevebilir. Ama genellikle müşteriler kendilerini evlerinde gibi hissettikleri ve alışık oldukları damak tatlarını bulmak isterler. Bu doğrultuda Çankırı ilinde bulunan lokantalar incelendiğinde bir işletmenin rakiplerinden ayrılan özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Bu da Çankırı'ya özgü yiyecek ve içeceklerin servis edildiği ve Çankırı'nın en eski lokantalarından biri olan Derya Lokantasıdır. Bu çalışmada, Çankırı'ya ait yiyecek ve içecekleri bu kadar lezzetli ve güzel sunan bu lokantanın sırlarının ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu kapsam da lokantanın sahibi Sefer Tekmen ile yüz yüze görüşme yapılmış ve başarısının altında yatan nedenler sorulmuştur. Araştırma sonucunda bu lezzetli sırların gelecek nesillere nasıl aktarılması gerektiği önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gastronomi, Turizm, Çankırı

1219

THE SECRETS OF TRADESMAN'S RESTAURANTS: CASE OF ÇANKIRI DERYA RESTAURANT

Abstract

In recent years, the consumption of food has also started to increase due to the fact that women take more place in working life. As a result of this change, there has been an intense competition between food and beverage companies seeking to gain a competitive edge. Because every customer has different features and expectations. Some customers have fast food-style eating habits, while others can enjoy a different type of diet. But often, customers want to find the flavors they are used to and feel at home. In this direction, it is seen that when the restaurants located in the Çankırı province are examined, the characteristics of an operator are separated from their competitors. This is Derya Restaurant which is one of Çankırı's oldest restaurants where Çankırı's special food and drinks are served. In this study, it is aimed to reveal the secrets of this restaurant, which offers such delicious and beautiful food and drinks belonging to Çankırı. In this context, face-to-face interviews were held with Sefer Tekmen, the owner of the restaurant, and the underlying reasons for his success were asked. As a result of the research, it is suggested how these delicious secrets should be transferred to future generations.

Keywords: Gastronomy, Tourism, Çankırı

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ALANYA

2. Giriş

Yiyecek ve içecek sektörü dünyadaki en büyük ve ekonomik kriz döneminde bile sürekli gelişen en önemli sektörlerden bir tanesidir. Bunun en büyük nedenlerinden bir tanesi yeme-içme insanoğlunun fizyolojik zorunlu ihtiyaçlarından olmasıdır. Yiyecek ve içecek sektörü denildiğinde; çok kaliteli hizmet veren restoranlardan tutun da küçük büfe de ekme arasında döner satan tüm işletmeleri kapsamaktadır. Türkiye’de hukuksal olarak yiyecek ve içeceklerin sınıflandırılması şu şekildedir:

1. Turizm işletme belgeli yiyecek içecek işletmeleri
2. Lokantalar (1. Ve 2. sınıf lokantalar, kafeteryalar vb.)
3. Belediye belgeli yiyecek içecek işletmeleri

Yiyecek ve içecek işletmelerini değişik kapsamlara göre sınıflandırmak mümkündür. Özellikle işletmeleri fiziksel büyüklükleri, faaliyet hacimleri veya işlem ölçekleri bakımından sınıflandırması şu şekildedir:

1. Küçük ölçekte kapasiteli işletmeler (0-50 kuver arası) : İşletmenin özelliği ne olursa olsun en fazla 50 kişiye aynı anda servis açarak hizmet verebilen işletmelerdir.
2. Orta ölçekte kapasiteli işletmeler (50-100 kuver arası) : İşletmenin özelliği ne olursa olsun en fazla 100 kişiye aynı anda servis açarak hizmet verebilen işletmelerdir.
3. Büyük ölçekte kapasiteli işletmeler (100 ve üzeri kuver sayısı) : İşletmenin özelliği ne olursa olsun en az 100’den fazla kişiye aynı anda servis açarak hizmet verebilen işletmelerdir (Pınar, 2015:4).

Bu araştırmada incelenecek olan Çankırı’da bulunan Derya Lokantası küçük ölçekli bir işletmedir. Kapasitesi en fazla 25 kişi olan bu işletme belediye belgeli yiyecek içecek sınıfına girmektedir. Bu kadar küçük işletme olmasına rağmen işletmenin yaptığı yöresel yemeklerin lezzetleri ve kalitesi insanları büyülemektedir. Bir bölgeye ait kültürün ve kimliğin ön plana çıkmasını sağlayan en önemli faktörlerden biri o bölgenin mutfağıdır (Long, 2004: 24). Günümüzde insanlar artık sadece fizyolojik ihtiyaçları için değil, bunun yanı sıra yemek sürecinde farklı deneyimleri yaşamak ve sosyalleşmek için de dışarıda yemek yemektedirler. Bir bölgenin mutfağı tarih öncesi çağlardan beri seyahat ile ilişkilendirilmiştir. Gastronomi çoğunlukla bir destinasyon ziyaretinin hedef parçası olarak kabul edilmekte ve bu nedenle önem taşımaktadır (Özkaya ve Gündeğer, 2014: 188).

Gastronomi turizminin kapsamı sadece özel bir yemek türünün tadına bakmak için ya da bir yiyecek içecek ürününün yetiştiği ilk alana gidip onu yerinden satın almak için yapılan seyahat türleridir. Bununla birlikte yemeklerin farklı üretim süreçlerini görmek veya ünlü bir ustanın yaptığı yemekleri tatmakta bu kapsamda ele alınmaktadır. Herhangi bir restorana yapılan günlük olağan ziyaretler gastronomi kapsamına girmemektedir (Yüncü, 2010: 29) Bir bölgenin turistik kaynaklarının fazlalığı turistlerin tatmin deneyimi yükseltecek ve o bölgenin üretimi, refahı, ürün ticareti ve sürdürülebilirlik açısından kalkınmalarını da sağlamaktadır (Lopez ve Martin, 2006: 171).

Türk mutfağının gelişimi ise özellikle Osmanlı imparatorluğunun büyük alanlara yayılması ile çok zenginleşmiştir. Özellikle saray mutfağının yemek düzeni ve adabı belirli kanunlara bağlanmıştır. Özellikle coğrafi konumun büyümesinde kaynaklanan etkileşimle Türk Mutfağı zenginliği tartışmasız hale gelmiştir. Zaman içerisinde teknolojik gelişmeler, beslenme alışkanlıkları, ekonomik ve sosyo-kültürel değişiklikler, endüstriyel yiyecek üretimi vb. sebeplerden Türk mutfağı hak ettiği yerde olmadığı görülmektedir (Gökdemir 2009: 4).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Türklerde misafirler önemli kişilerdir. “Misafire ikramda kusur edilmez” sözü Türklerin konukseverliğini açıklayan en önemli sözler arasında yer almaktadır. Türk mutfağı da bölgeden bölge, Hatta şehirden şehre farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıkların çıkmasında birçok faktör ön plana çıkmaktadır. Bunlar o bölgenin; (coğrafi konumları, iklimleri, inançları, hayvan çeşitliliği bitki çeşitliliği, ekonomik durumu, yaşam tarzları vb.) unsurlar bölgelerin temel belirleyici konumunda olabilmektedir (Deveci, Türkmen ve Avcıkurt, 2013: 31).

Çankırı yöresinde geleneksel beslenme biçimi etkinliğini sürdürmektedir. Yöre insanının beslenme alışkanlıklarında Orta Anadolu özellikleri görülür. Beslenmenin temelinde buğday ve buğday ürünleri bulunmaktadır. Tarhana, bulgur, keşkek, yarma, erişte vb. yiyecekleri ev ekonomisi çerçevesinde yöre halkı kendisi üretir. Anadolu'nun pek çok yerinde olduğu gibi kimi yiyecek maddeleri kurutulmak, salamura yapılmak, turşu kurularak ve diğer bazı usullerle kışa hazırlanır. Kıyım, kavurma, sucuk gibi et ürünleri, kurutulmuş fasulye, patlıcan, biber gibi sebzeler, konserveler, değişik meyvelerden reçeller bunlar arasındadır (wowturkey.com).

Hamura çeşitli maddeler katılarak sacda, yağda, fırında ve tencerede pişirilerek çok sayıda yemek yapılmaktadır. Tava çöreği, yazma çöreği, bükme, gözleme, cızlama, tatar böreği, iri hamur, mantı, pıhtı, çullama bunların başlıcalarıdır. Tarhana, toyga, şaşım aşı, tutmaç, yarma, dene, cümcük gibi çorbalarda ana madde buğday ürünleridir. Yaş ve kuru sebzeler beslenmede ikinci sırayı alır. Hayvani besin tüketimi sınırlıdır (wowturkey.com).

Çankırı turizm potansiyeli yok denecek kadar azdır. En büyük turizm potansiyeli kış turizmi olan Ilgaz dağıdır. Ilgaz dağında Kış aylarında turist oranı çok yüksektir ama bu turistlerin çoğu Çankırı şehir merkezine uğramadan transit geçmektedir. Bu turistleri şehir merkezine çekmek ancak alternatif turizm faaliyetleri ile olabilir. Gastronomi turizmi bu açıdan önemli bir rol oynamaktadır. Çankırı-Ilgaz dağı arası ortalama 70 km'dir. İnsanlar gastronomi turizmi için genellikle bu mesafenin daha fazlasını gitmek zorunda kalmaktadırlar. Gastronomi turizmini geliştirerek Ilgaz ilçesine kış turizmi için gelen turistleri etkileyerek en azından birkaç gün daha fazla kalmalarını sağlayıp şehir merkezine çekebilirler.

2.1. Araştırmanın Amacı

Gastronomi turizminin geliştirilmesi ve sürdürülebilirliği, sosyo-kültürel mirasa sahip çıkmayı gerektirir. Gastronomi turizminin özendirilmesi, tarihsel kültürel mirasın korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması açısından oldukça önemlidir (Akgöl, 2012). Bu nedenle bu çalışmada Çankırı mutfak kültürünün ön plana çıkan Derya Lokantası yemeklerinin turizme kazandırılması ve gelecek nesillere aktarılması amaçlanmıştır.

2.2. Araştırmanın Önemi

Çankırı ili turizm potansiyeli açısından fazla gelişmemiş bir yerdir. Genellikle yaz aylarında Çankırı'dan büyük şehirlere ve başka ülkelere göç eden kişiler memleketlerini ziyaret etmektedirler. Bu aylarda turist bakımından en kalabalık olduğu zamanlardır. Bu turistlerin Çankırı ilinin gastronomi altyapısına ilişkin bilgilerin taranarak bir araya getirilip gastronomi turizmi için ayırt edici özelliği olan yiyecek içecek ve gastronomi faaliyetlerinin ortaya konulması açısından bir öneme sahiptir. Çankırı mutfağının özellikle gastronomi turizmine kazandırılması, gıda işletmelerin ve aynı zamanda bunu yanı sıra diğer hediyelik eşya dükkanlarının da daha fazla müşteri potansiyeli ulaşması açısından önemlidir. Çankırı ilinin marka şehir olması ve tanınırlığı artması içinde ayrı bir öneme sahiptir.

2.3. Araştırmanın Yöntemi

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Araştırmanın amacı doğrultusunda Derya Lokantası kurucusu ve işletme sahibi Sefer Tekmen ile yüz yüze görüşülerek sorular sorulmuştur. Özellikle lokantanın kuruluş yıllarından bugüne kadar nasıl geldiğini ve bu başarıyı hangi sırlarla kazandığını öğrenmek amacı ile soru cevap şeklinde görüşme yapılmıştır. Alınan cevaplar doğrultusunda da bulgular ve araştırmanın sonuçları oluşturulmuştur.

3. Bulgular

Soru1: Lokantayı ne zaman kurdunuz?

Sefer TEKMEK 1958 yılında Çankırı merkez İnanç köyünde doğmuştur. İlkokul mezunu olup bu sektöre küçük yaşlarda çalışmaya başlamıştır. Sefer Usta 19 yaşındayken 1977 yılında lokantayı kurduğunu ve daha öncesinde Çankırı’da farklı yiyecek içecek işletmelerinde çalıştığını belirtmiştir.

Soru2: Lokanta da en çok tercih edilen yemekler hangileridir?

Sarımsaklı et güveç kuzu kapama bu üçü ana yemek olarak en çok tercih edilenlerdir. İşkembe çorbası ve yaren çorbası da en çok tüketilen ve talep edilenlerdir. En çok sattığımız tatlı ise yumurta tatlısı ve oklava burmasıdır. Ve yemek sonrasında dünyanın en doğal sodası olan çiçek bamyacı çorbasında en çok tercih edilen yemeğimizdir. Ama lokantamıza gelen her misafiri kuru fasulyeyi ayrıca çok beğenmektedir.

Soru3: Yemeklerin lezzet ve standardını nasıl sağlıyorsunuz?

Yemeklerinin lezzetlerinin standardının korumasının altında en önemli faktörün 2 sebebi olduğunu belirtmiştir. Birincisi yemekler için malzemeleri hep aynı yerden alındığını ikincisi ise hep aynı ellerin yapması olduğunu belirtmiştir.

Örneğin kuru fasulye bakliyatını yapraklı ilçesinden aldığını, Pirinci Kızılırmak ilçesinden aldığını, etlerini Ilgaz ilçesinden aldığını ve sunduğu ekmeği bile 41 yıldan beri aynı taş fırından aldığını belirtmiştir. Yani her ürünü en kalitelisi ve yerinden taze aldığını belirtmiştir.

41 yıldan beri her gün sabah 4’te işe geldiğini ve ilk 20 yıl neredeyse yemeklerin hepsini tek başına yaptığını ama son zamanlarda artan talepten dolayı yeğenlerinin kendisine yardım ettiğini söylemiştir. Özellikle her yapılan yemeği kesinlikle kontrol ettiğini de vurgulamıştır. Kaliteyi nasıl koruduğunu sorduğumuzda 41 yıldan beri yemeklerin hep aynı elden çıktığını bu sayede standardı bozmadıklarını, kullandıkları malzemeleri alırken titizlikle doğallığına ve organik oluşuna dikkat ettiklerini bunun sonucundan da yapılan her yemeğin kalitesinin bu sayede korunduğunu düşünmektedir.

Soru4: Kuru fasulyenin bu kadar lezzetli olmasının nedeni nedir sizce?

Bunun sebebi daha önceden de söylediğim gibi doğal taze ve yerinden almakla sağlıyorum. Örneğin; Kuru fasulyeyi Çankırı’nın Osmanlı köyünden temin ediyorum çünkü suyu soğuk olduğundan fasulyesi diğeri fasulyelere bakarak daha güzel ve daha lezzetli oluyor. Bu yemeğin lezzetli yapan diğeri bir özellik ise caba içerisinde tereyağı ile taş fırında kısık ateşte pişmesi ve bu da yemeğimiz ekstra bir lezzet katmaktadır.

Soru5: Müşteri potansiyeliniz kimlerdir?

Lokantamızı her kesimden müşteri talep etmekte ve misafiri etmekteyiz. İşletmemize gelen her müşteri bizim için özel ve değerlidir. Nasıl ki kendi evinize bir misafiri gelir ve onlar için özenir ve hazırlanırsanız lokantama gelen her müşteri de benim için evime gelmiş gibi o kadar özenle ve önemle karşılarım. Hatta öyle zamanlar oluyor ki yoğunluk sebebi ile şehrimizin üst protokol müşterisini bile bekletmek zorunda kalmışım. Çünkü isterim ki her gelen müşteri memnuniyet ile işletmemden ayrılınsın. Bunun içinde ayırt etmeden her gelen misafiri aynı çabayla ve özeni göstermekteyiz.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Soru6: Müşteriler Lokantadan memnun ayrılıyor mu?

Gelen misafirler ilk etapta lokantanın dış mimarisine aldanıp olumsuz düşüncelere ve izlenimlere kapılsa da, yenilen yemekler sonrası bu düşüncenin yok olup yerine daha olumlu ve güzel izlenimler kalıyor. Gelen müşterilerin hemen hemen hepsi buradan memnun ayrılıyor. Buda işletme için talep edilen bir yer olmasını sağlıyor. Bu sayede gelen misafirler yaşamış oldukları bu lezzetli deneyimi başkalarına anlatarak tavsiye ediyor ve lokantamıza tavsiye üzerine gelen birçok müşterimiz oluyor.

Soru7: Bir müşteri ortalama ne kadar ücret ödüyor?

Gelen bir misafirimiz bir çeşit çorba, bir ana yemek ve bir tatlı alması yeterli oluyor. Çünkü kuru fasulye, pilav, cacık ve salata kendi ikramımızdır. Lokantamıza gelen misafir böyle bir menü alırsa ayrılırken ödediği bedel ortalama 35 TL olmaktadır. Ama çorba ve tatlı çeşitlerinden almayan sadece Ana yemek alan bir misafir ikramlarımızla birlikte ortalama 25 TL fiyat ödemektedir.

Soru8: Günlük misafir sayınız ortalama kaç kişidir?

Hiç saymadım ama ortalama günlük 150-200 kişi geliyordur. Ben sabahları yemeklerin hepsinden günde bir tencere ya da bir güveç yaparım. Yani her gün yaptığım yemek miktarı aynıdır. Bazen misafirlerimiz geldiğinde bazı yemekler tükenmiş olabiliyor. Onlarda artık kısmetinde ne varsa kalan yemeklerden tercih ediyorlar.

Soru9: Personelinizle aranız nasıldır?

Personelim hiç yok hepsi benim ailemin üyesi diyor. 2 yeğenine yemek yapmayı öğrettiğini ve yemekleri sadece onlarla birlikte yaptığını belirtiyor. Diğer servis bulaşıktaki çalışanlarının da hanımı, ablaları, enişterileri olduğunu söylüyor. Lokantada en yeni çalışanın 28 yıllık olduğunu belirtmiştir. Bu da bizim için çok büyük bir avantaj sağlıyor. Herkes kendi evinde misafire hizmet ediyormuş çalışıyor.

Soru10: Reklam faaliyetleri yapıyor musunuz?

İşletme reklam ve pazarlama adına ekstra bir harcama ve caba göstermemektedir. Sefer Usta bunun açıklamasını şu şekilde yapıyor; en kalıcı reklamın ve en iyi reklamın lokantasına gelen müşterilerin memnun ayrılarak başkalarına tavsiye etmeleri ve yemeklerinin lezzetine güvendiği için bu sayede gelecek her müşteriyi memnun ayrılacağını bu döngünün böyle devam edeceğini düşünüyor.

Soru11: İşletmenizi büyütmeyi hiç düşündünüz mü?

Çalışmakta olduğum lokanta da zamanı geldi çok önemli ve değerli teklifler aldım. Bu hem işletmemi büyümesi adına hem de kendi geleceğimin güzel olması adına. Bundan iki yıl önce almış olduğum teklif külliyyeden idi buda benim için ve lokantam için büyük bir fırsattı fakat bu teklifi bazı özel sebeplerden dolayı geri çevirmek zorunda kaldım. Zaten benim tek isteğim kurmuş olduğum bu işletmede mutlu olmak ve işimi düzgün yapmak.

Soru12: İşletmenize gastronomi turizmi kapsamında turist gelmesini ister misiniz?

Olabilir neden olmasın şuan bile Çankırı dışından özellikle İstanbul, Ankara, Kastamonu, Çorum, Kırıkkale ilinden çok müşterisi olduğunu belirtiyor. Evet, arada sırada düzenli olmamakla birlikte Çankırı'ya ziyaretçi getiren bazı turlar turistleri işletmemize getirmektedir. Genelde hepsi memnun ayrılmaktadır. Ve tekrar Çankırı gelseler bizim işletmemizi de tekrar ziyaret etmek istediklerini söylüyorlar. Ama böyle turlar düzenli bir şekilde yapılacaksa çok memnun olacağını belirtiyor

4. Sonuç Ve Öneriler

Çankırı'nın sahip olduğu konum itibari ile başkente olan yakınlığının avantaj ve dezavantajını birlikte yaşayan bir şehir olarak değerlendirilmesi mümkündür. Çok önemli turistik arz kapasitesine sahip

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

olmasının yanında yıllık ziyaretçi sayısı turizm olgusunun tam karşılık bulmadığını göstermektedir. Benzer şekilde, Çankırı'nın sahip olduğu mutfak kültürünün gastronomi turizmi kapsamında yeterince tanıtılmadığı ve potansiyel turistlerin şehri ziyaretine etkisinin az olduğu değerlendirilmektedir. Bu noktada, Çankırı'nın tanıtımında önemli rol oynayan kurumlar, Çankırı'nın kendine has ürünlerinin ve mutfak kültürünün tanıtılması ve korunması adına çalışmalar yapmalıdır.

Bu çalışmada yöresel yemeklerin Çankırı turizminin gelişmesi açısından önemi vurgulanmak istenmiştir. Gastronomi turizminin giderek önem kazandığı günümüzde, bu çalışma özellikle yöresel lezzetleri sunan Çankırı Derya Lokantası incelenmiştir. Araştırma sonucunda Derya Lokantası'nın yöresel lezzetleri sunma konusunda çok başarılı olduğu görülmüştür. Yöresel lezzetleri bu kadar güzel sunan bir işletmenin turizme kazandırılması ve gelecek nesillere korunak aktarılması oldukça önemlidir. Çankırı'nın tanıtımı için özellikle gelen turistlerin bir şekilde yöresel lezzetleri tatmasını sağlamak çok önemlidir. Tanıtım çalışmalarında sadece şehrinize gelen turistler tanıtmanız bazen yetersiz kalabilir. Bunun için bazı zamanlarda potansiyel turist olabilecek insanların ayağına sizin gitmeniz gerekmektedir. Bunun için ülke çapında yapılan gastronomi ile ilgili çalışmalarda Çankırı adına stantlar kurup yöresel lezzetleri ikram edip insanların ilgisi çekilebilir. Özellikle metropol şehirler de yapılan illerin tanıtım günleri faaliyeti yapıp Çankırı ve yöresel lezzetleri daha çok tanıtılabilir. Bu tür faaliyetleri ülkemizde yapın Gaziantep ve Hatay şehirleri örnek alınabilir.

Kaynakça

- Akgöl, Y. (2012). Gastronomi Turizmi ve Türkiye'yi Ziyaret Eden Yabancı Turistlerin Gastronomi Deneyimlerinin Değerlendirilmesi (Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi), Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Deveci, B., Türkmen, S. ve Avcıkurt, C. (2013). Kırsal Turizm ile Gastronomi Turizmi İlişkisi: Bigadiç Örneği. Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi, 3(2), 29-34.
- Gökdemir, A. (2009) Mutfak Hizmetleri Yönetimi Detay Yayıncılık Ankara, 2009
- Long, M. L. (2004) Culinary Tourism , (2. Baskı) USA: The University Press of Kentucky
- Lopez, X. A. ve Belen G. M. (2006) Tourism and Quality Agro-Food Products: an Opportunity for The Spanish Countryside, Journal of Economic & Social Geography, Vol:97, No:2, pp:166-177.
- Özkaya, E. ve Gündeğer, M. (2014). Yöresel Ürünlerin Gastronomi Turizminde Kullanımı: Ayvacık Örneği 1. Ulusal Meslek Yüksek Okulları Sosyal ve Teknik Bilimler Kongresi, Zonguldak
- Pınar, İ. (2015) Yiyecek İçecek İşletmeleri Yönetimi: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. Ankara, 2009.
- Yüncü, Hilmi Rafet (11 Nisan 2009) Sürdürülebilir Turizm Açısından Gastronomi Turizmi ve Perşembe Yaylası,10. Aybastı Kurultayı'nda Sunuldu, Ankara.
- <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=141731>

TÜRK SİNEMASINDA ÇOCUK İMGESİNE DAİR BİR DEĞERLENDİRME

Nazife Merve EREN

Derman Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi

Öz

Etkili bir kitle iletişim aracı kabul edilen sinemanın, hangi sanat dalından ortaya çıktığı tartışma konusudur. Zira, sinema birden fazla sanatın meydana getirdiği çok sayıda gelişimin toplamıdır. Sinema sanatının kendisi kadar, filmlerin içeriği de bir çok hususiyet taşımaktadır. Çocuk konusu da bunlardan sadece birisidir.

İstanbul, sinema ile 1896 yılında, Sultan Abdülhamit'in Avrupa'daki gelişmeleri yakından takip etmesinin doğal sonucu olarak tanıştı. Çok geçmeden hem payitahtta, hem de ülkede yayıldı ve ilgiyle karşılandı.

Yabancı filmlerde sıklıkla seyircinin karşısına çıkan çocuk, Türk filmlerinde aynı oranda perdeye yansımamıştır. Çocuksu masalların sinemaya aktarılmasıyla çocuk imgesi sinema ile buluşmuştur.

Bu tebliğde sinemada çocuğun yeri ve önemi hakkında yapılacak araştırma ile sağlanacak verilerden sonuca gidilmesi amaçlanmıştır. Çalışmamızda konunun özelliğinden dolayı süreli yayınlardan, arşiv belgelerinden, hatıralardan ve araştırmalardan yararlanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sinema, Çocuk, Eğitim, Kültür, İletişim

AN EVALUATION OF THE CHILD IMAGE IN TURKISH CINEMA

Abstract

It is a matter of debate over which art discipline the cinema, considered as an effective mass media tool, has emerged from, since the cinema is the sum of many developments brought by more than one art form. As well as the cinema art itself, the content of the films has many characteristics. The topic “children” is just one of these characteristics.

Istanbul met with the cinema in 1896 as a natural consequence of Sultan Abdülhamit's pursuit of developments in Europe closely. After a short time, the cinema spreads both in the capital city, Istanbul, and in the country and is welcomed warmly by people.

The children, who often face the audience in foreign films, are not reflected in the scene at the same rate in Turkish films. The child image met with the cinema through the transfer of childish tales to the cinema.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ALANYA

In this paper, it is aimed to obtain conclusions via data from the research about the place and the importance of children in the cinema. The organization of this study will composed of periodical publications, archival documents, memories and research due to the feature of the topic in question.

Keywords: Cinema, Children, Education, Culture, Communication

Giriş

Çocuk, bebeklik çağı ve erginlik çağı arasındaki gelişme döneminde bulunan, soy bakımından oğlan veya kız evlada denir. (TDK, 1998: 495) Sanat; en bilinen anlamıyla duygu ve düşüncelerin dışa vurumu; bireysel duygululuk içinde tarihsel ve toplumsal gerçeğin anlatıldığı yoldur. (ÖNDER-BAYDEMİR, 2005: 114) Gazete, radyo, sinema, internet ve televizyon gibi kitle iletişim araçları topluma bilgi iletme görevini üstlenmişlerdir. (GENÇALP, 2011: 55) “Zamanımızda müşahedelerin tesbit vasıtaları sifatiyle fotoğraf, fonograf, stenografi, film ve sesli film mühim yer tutmaktadır. Bu modern usullerle hadiseler ve ifadeler doğru tespit edilir.” (TOGAN, 1985: 38) Sinema ve radyonun yaygınlaştığı 19.yüzyılda Kuzey Amerika ve Batı Avrupa’da yapılan kitle iletişimi konusundaki çalışmalar, kitle iletişim araçlarının kitleler üzerinde büyük etkiye sahip olduğunu göstermiştir. (UÇAN, 2017: 524)

İletişim araçları arasında yıldızı parlayan sinema tüm gelişmelerden payını almış, seçkin toplumlarda önem kazanarak milletlerin rekabetini belirleyici hâle gelmiştir. (AKKOYUN, 2017b: 341) Geniş kitlelere ulaşma imkânına sahip (MEB, 2011: 16) ve milletlerarası bir endüstri sektörü olan sinema, çok yönlü bir sanat dalı olarak karşımıza çıkmaktadır. (AKKOYUN, 2005: 62)

Sinema, kitle iletişim aracı olması bakımından toplumların özelliklerini ortaya koyan bir yapıya sahiptir; bu bağlamda, filmler bir kültür yansıtıcısıdır. (BECERİKLİ, 2016: 648) Sinema yönlendirerek, yansıtarak duygu ve düşünceleri boyutlandırıp zenginleştirerek toplumun bakış açısına katkıda bulunmakta, ayrıca üzerinde çok az bilinen konular hakkında da ortak bir görüşün oluşmasına yardım etmektedir. Genel olarak tüm sanatlar belli bir dünya görüşünü, yaşama biçimini yansıtırlar. Ancak sinema önemli bir özelliği ile diğer sanatlardan ayrılmaktadır. Bu ayrılık Jean Mitry’in de belirttiği gibi sinemanın nesnel ve somut yanı aracılığı ile toplumsal gerçekliğin ya da yaşanan olayın tam olarak merkezinde yer almasından kaynaklanır. (ÖNDER-BAYDEMİR, 2005: 114- 115)

Filmler toplumsal yaşamın söylemlerini (biçim, figür ve temsiller) şifreleyerek, sinemasal anlatılar biçiminde aktaran mekanizmalardır. Bu yolla sinemanın kendisi de toplumsal gerçekliği inşa eden kültürel temsiller sisteminin bütünlüğü içindeki yerini almaktadır. (SÖZEN, 2009: 132) Sinema halk için bir eğlence olmanın ötesinde her şeyden önce o günkü toplumun içinde cereyan eden bir durumdur. (AKKOYUN, 2005: 64) Sinemanın gücü izleyicinin yadsımayacağı ve gerçek sanısı uyandıran bir dünya kurabilmesidir. (GENÇALP, 2011: 60) Bir sinemanın asıl başarısı onu kendi kültürüne ait yapıtlarla sentezleyerek yeni ve özgün anlatı biçimleri geliştirilebiliyor olmasıdır. (SÖZEN, 2009: 132)

Sinema seyirci ile bütünleşebildiği sürece etkisini artırmakta, seyirci de kendisine aktarılan eserin dünyasına dahil olabildikçe sanat dalına yakınlık kurabilmektedir. (AKKOYUN, 2017b: 340) Sinema eserleri, sosyal gerçekliğin farklı şekillerde inşa edilmesine zemin hazırlayan psikolojik duruşları,

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

dünyanın ne olduğu ve ne olması gerektiğine ilişkin ortak düşüncüyü yönlendirerek toplumsal kurumları ayakta tutan daha geniş kültürel temsiller sisteminin bir parçasıdır. İçerik gerçekçi olsun ya da olmasın, sinematografik anlatım her tür içeriği gerçek kılmaktadır. Bu açıdan ideoloji aktarma bağlamında en güçlü araçlardan birisidir. (GENÇALP, 2011: 63) Sinema eseri, sistemin maddi bir ürünüdür. Bu sebeple aynı zamanda sistemin ideolojik bir ürünüdür. Yani film, hem ekonomik hem de ideolojik sistemin dalıdır. Sistemin doğası sinemayı ideolojinin bir aygıtı durumuna getirmektedir. (GENÇALP, 2011: 63) Popüler sinema üseyircirünleri, toplumsal yaşamda meydana gelen sorunların içinde yaşanan toplumdaki yerini belirlemiştir ve bundan sonra da belirleyecektir. (KOLUAÇIK-GÜROCAK, 2017: 596)

I. Sinemada Çocuk Kavramı

Türk sinema anlatılarında kurum salt biçimseldir ve neredeyse bir olayı anlatmak, göstermek üzerine biçimlenmiş gibidir. Yeşilçam, görsel ya da anlam yaratan bir dil oluşturma çabasından ziyade, diyalog örgüsüne yaslanan ve tüm derdini, bir dış anlatıcıyla aktarma kolaylığına kaçan bu nedenle de çoğu kez filmsel imgeyi yaratmaktan yoksun kalan bir yapı göstermektedir. (SÖZEN, 2009: 142) Türk sinemasında birey olgusuna çok kolay rastlanmaz. Bu durum sinemaya, insanın psikolojik yapısı ve iç dünyasıyla iletişim kurmayı başaramamış bir yapı sunar. Burada insan olgusunun görünen ve görünmeyen yanları birlikte yansıtılamamakta; kişilerin yalnızca görünen yanlarına ağırlık verilip, kişiliğin görünmeyen yönlerini oluşturan ruhsal boyutlara inilmemektedir. (SÖZEN, 2009: 146)

Sinemada çocuk olgusu, çeşitli disiplinlerin farklı bakış açılarıyla incelenmiştir. Ancak kavramın en öz biçimiyle iki temel açıdan ele alındığı söylenebilir. Bunlardan ilki çocuğun bir araç olarak görülmesi, çocuğun film içinde yer alması, filmde çocukla ilgili görsel, ussal veya simgesel gönderimlerin yapılması, çocuğun izleyiciye belli bir olguyu, olayı ya da konuyu aktarma da kullanılmasıdır. İkinci durum ise çocuğun amaç olarak görülmesi ve izleyici olarak konumlandırılmasıdır. Bu bağlamda ise çocuk, sinemanın ekonomik yönünün hedefi olmuş ve seyirci olarak gündeme gelmektedir. Her iki durumda da çocuk sinema aygıtının temel ilgi alanı içinde yer almaktadır. (GENÇALP, 2011: 120- 121) Çocuk, yabancı filmler söz konusu olduğunda sıklıkla karşımıza çıkan bir imge iken, Türk film tarihinin başlarında çocuğa pek rastlanmamaktadır. Bu durumun sebebini incelemek için Türk film tarihine bakıldığında, ilk filmlerin doğal ya da sıradan olmadığı dikkatimizi çekmektedir. Günlük olayların değil, tarihsel olayların, doğal olayların değil tiyatro gösterileri gibi önceden planlanmış ve rol yapılan durumların kayıt edilmesi çocuğun bu ilk dönemlerde hiç karşımıza çıkmamasına neden olmuştur. Bir başka neden de zamanlama ile ilgilidir. Türk film tarihinin yazılmaya başlandığı yıllar, toplumun yeni kimlikler kazandığı, yeniden yapılanma içinde olduğu yıllardır. Bu açıdan henüz yetişkinlerin kimliklerinin belirlenmediği bu yeni ortamda çocukların hangi kimlikle yansıtılacakları sorunu onların ekrana getirilmesine engel olduğu söylenebilir. (ÖNCEL, 2001: 33) Funkhouser ve Show, medyanın olayların doğallığını formatlar üzerinden dönüştürdüğünü ifade ederlerken yalnızca reklam ve eğlence programlarından değil, aynı zamanda haberler, belgesel, sinema ve televizyonda da teknik olanakların benzer dönüşüme yol açacağı kullanımlarının gerçekleştirildiğini vurgulamaktadır. (ŞAKRAK, 2015: 223) Filmin anlatı türü, çocuksu masallara büründüğünde, ilk kez çocuk imgesinin sinemaya girmesi olayı karşımıza çıkar. Çocuklara ve büyüklere anlatılan masalların kimi kez ana karakteri, kimi kez de

arka tipi olarak karşımıza çıkan çocuklar genellikle, boşluk doldurucu, anlam kazandırıcı, sebep ve sonuç açıklayıcı ya da bilgilendirici konumda görüntülenmişlerdir. (ÖNCEL, 2001: 34) Çocuk ve sinema ilişkisi söz konusu olduğunda ilk düşünülen şey, çocuk filmleridir. Hatta son zamanlarda gelişen teknolojinin etkisi ile yalnızca canlandırma türü çizgi filmlerin çocuklar için üretildiği görüşü pek fazla irdelenmeden kabul edilmiş gibidir. Sinema endüstrisinin yetişkinlerin yanı sıra, çocukları da izleyici olarak değerlendirdiği ve onların izlemesi için filmler ürettiği varsayılmaktadır. (ÖNCEL,2001:37) Çocukların düş dünyasına en uygun olan, onları sevdikleri kahramanlarla buluşturan, çeşitli hayvan figürleri içeren, müziği ile, sesi ile, hareketleri ile çocuklara daha yakın olan canlandırma sineması, gerek çocuklardan da gördüğü ilgi üzerine, gerekse gelişen teknolojinin yardımıyla, her gün daha mükemmel ürünler sunmakta ve bu ilgiyi ayakta tutmakla kalmayıp, bütün gelecek nesilleri de etkisi altına almaktadır. (ÖNCEL, 2001: 39) Sinema-çocuk ilişkisi söz konusu olduğunda sinema bağlamında çocuğa iki işlev yüklenmektedir:

i) Çocuk araç olarak görülmekte ve imge olarak konumlandırılmaktadır.

ii) Çocuk amaç olarak görülmekte ve izleyici olarak konumlandırılmaktadır. (ÖNCEL, 2001: 40)

Toplumun ve yaşamın bir parçası olan çocuğun, toplumu ve yaşamı yansıtan bir sanat dalı olan sinemada yer alması kaçınılmazdır. Teknolojik olanaklar ve dönem etkileri, zaman zaman filmlerde yansıtılana çocuk imgelerinde farklılıklar ve yoğunluklar ortaya koymaktadır. Çocuk, yetişkin olmayan, yetişkin gibi düşünemeyen ve davranamayan bir bireydir. Çocuğun filmde oyuncu olarak genellikle çocuksu davranışlarla gerçek yaşama özdeş biçimde davranması beklenmektedir. Ancak pek çok filmde buna rastlamak olası değildir. Çocuk kahramanlar, ya çocuk gibi davranmazlar, konuşmazlar ya da bu nitelikleri olabildiğince abartırlar. Gerçek çocuk oyuncular, çocukluklarını kamera karşısında yaşayamayan, senaryoların, kurmacaların tutsağı olmuş görülmektedir. Kimi kez de karşımıza çizgi kahraman biçiminde çocuk oyuncular çıkmaktadır. Bunlar, düş gücü ile tekniğin birleşiminden oluşan genellikle olağanüstü güçleri olan, sonsuz iyi ya da sonsuz kötü kahramanlardır. (ÖNCEL, 2001: 46-48)

Filmin anlatısındaki çocuk, işlevsel olarak değişik görevler üstlenir. Bu görevler; filmdeki uygunluk ve bütünlüğün sağlanması, filmin amaçlılığının ve kabul edilebilirliğinin sağlanması ve metinler arası geçişlerin sağlanmasıdır. Filmin genel anlamının yanı sıra, alt anlamlarının ve yan anlamlarının da anlaşılabilmesi için, zaman zaman çocuk imgesi kaçınılmazdır. Çocuk imgesinin filmin içine dahil olduğu bölüm, çocuğun filmdeki görevi hakkında bize bilgi verir. Filmin başındaki çocuk, genellikle öyküsü anlatılacak olan, ortasındaki çocuk, genellikle öykünün dönüm noktasını oluşturan, sonundaki çocuk ise genellikle mutlu son işaretidir. (ÖNCEL, 2001: 76-78) Filmlerde çocuğa yüklenen işlevlerden en önemlisi, çocuğun filmin anlatısı içinde önemli eylemleri gerçekleştiren konumda olması, ana öğe olması, yani baş rol olmasıdır. Bu nedenle, ana öğe olarak çocuk , yani başrol oyuncusu çocuk, çocuğun nasıl yansıtıldığını ve aile ve toplum içinde nasıl görüntülediğini belirlemesi açısından önemlidir. (ÖNCEL, 2001: 175)

Filmde görünen çocuk imgesi, çocuğun ekranda görüntüsel ve işitsel olarak yani fiziksel olarak yer alması anlamı taşır. Filmde görünen çocuk değişik biçimlerde karşımıza çıkabilir. Filmdeki önemli

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

çocuk imgesi, çocuğun filmin anlatım biçimi ya da filmin konusu ile yakından ilgili olduğu durumlarda karşımıza çıkmaktadır. (ÖNCEL, 2001: 50)

Filmlerde çocuğun yardımcı öge olarak kullanıldığı durumlarda da, çocuk yine önemli işlevler üstlenebilir. Örneğin bir haber iletme, bir düğümü çözme ya da görgü şahidi olma, doğma, ölme, kaybolma gibi özellikler yüklenebilir. Genellikle filmlerin olay örgüsünde, kimi zaman ortaya çıkan düğümlerin çözülmesi, bazı gerçeklerin görülmesi, bulunması, kavranması, bazı haberlerin verilmesi, iletilmesi, bazı eylemlerin gerçekleştirilmesi, kimi soruların yanıtlarının bulunması çocuk oyuncunun yardımı ile olur. Bütün bu işlevleri tek bir başlık altında toplayamadığımızdan karşımıza anahtar çocuk imgesi çıkmaktadır. Kimi zaman filmlerin içinde konu itibarıyla geçmesi gereken bir çocuk imgesi bulunmaktadır. Ekrandaki kısa birkaç görüntüden sonra bu sembol çocuk imgesi, yalnızca belki sözlü olarak tekrarlanır, belki de hiç tekrarlanmaz. Model çocuk imgesi, sembolik çocuktan farklı değildir. Bu tipler genellikle, ailesinin kendisine biçtiği kimliği taşıyan, ya da taşımaya çalışan çocuklar, ailenin içinde bir süs eşyası gibi, ya da bir resim gibi sunulur ve üzerinde fazlaca durulmaz. Filmlerin yapısı içinde ileti olan ya da ileti veren çocuk imgesinden söz edilebilir. Çocukların hep bir ileti verdikleri sözlü olarak ya da yalnızca ekranda görülmeleri bile izleyicilere bir ileti gönderdikleri düşünülebilir. Dönüşen, değişen çocuk imgesi de, filmlerde sıkça kullanılır. Zaman zaman filmlerdeki tek amaç, bu değişimin ve dönüşümün izleyiciye aktarılmasıdır. (ÖNCEL, 2001: 175-176)

Yerli filmlerdeki çocuk imgesini sayısal ve cinsiyet açısından düşündüğümüzde, karşımıza belli dönemlerde belli sayıda çocuğa ve cinsiyete önem verildiği tablosu çıkmaktadır. İster başrolde olsun ister ikincil rollerde yer alsın, filmde geçen çocuk imgesi, hem konunun ele alınıp anlatılışı, hem de toplumun yansıtılması açısından, önemli bir değişimdir. (ÖNCEL, 2001: 171- 172)

II: 1923'den 2007'ye Çocuk İmgeleri Bulunan Türk Filmleri

Türk sinema tarihi incelendiğinde çocuk imgesinin karşımıza çıktığı bazı filmler şunlardır:

İlk olarak, Ateşten Gömlek (Yönetmen: Muhsin Ertuğrul, 1923; Vedat Örfi Bengü, 1950) filminde, Türk toplumunu yansıtan, vatanı uğrunda fedakarlık yapan insanlar, çocuklar bulunmaktadır. Uyarlama kaynağı yerli bir edebiyat eseri olan bu filmi izleyen, Kız Kulesinde Bir Facia (Yönetmen: Muhsin Ertuğrul, 1923) filminde, uğruna fedakarlık yapılan çocuk, hasta çocuk, ihmal edilen çocuk, erkek çocuk imgelerinin film boyunca canlı tutulduğu oğlu kuduran bir adamın çaresizliği dile getirmektedir. Bir yabancı eserden uyarlama olmasına karşı, Aysel Bataklı Damın Kızı (Yönetmen: Muhsin Ertuğrul, 1935) filmi Türk toplumuna çok uygun bir konu ve anlatıma sahiptir ve zengin çocuk imgeleri ile doludur. Öncelikle, sinemamızda ilk kez bir filmde gayrimeşru bir çocuk söz konusudur. Reşat Nuri Güntekin'in eserinden uyarlanan Taş Parçası (Yönetmen: Faruk Kenç, 1939) filminde ilk kez üvey evlat imgesi dikkat çekmektedir. Aynı filmde haberci çocuk imgesinin de yer aldığı görülmektedir. İlk olarak Şehvet Kurbanı (Yönetmen: Muhsin Ertuğrul, 1940) filmi ile karşımıza çocuğa verilen önem çıkmakta ve uğruna fedakarlık yapılan çocuk imgesi kullanılmaktadır. İlerleyen yıllarda, çocuk imgesi açısından ülkemizin toplum yapısını ve söylemlerini aktarmayı amaçlayan bir filmde, toplumda birer yansıması bulunan imgelerin sinemaya aktarıldığının görebilmekteyiz. Bunlardan ilki Kerem ile Aslı (Yönetmen: Adolf Körner, 1942; Orhan Elmas, 1971) filminde birlikte büyüyen ve birbirlerine sevdalanan çocuklar

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

imgesi karşımıza çıkmaktadır. İlk kez anonim ve özgün bir öykünün dile getirildiği Koroğlu (Yönetmen: Atıf Yılmaz, 1968) filminde ise babasının öncünü alan çocuk, yükselen çocuk, değişen, dönüşen çocuk imgeleri bulunmaktadır. (ÖNCEL, 2001: 181-184)

Türk dünyasının masal kahramanı Keloğlan (Yönetmen: Vedat Örfi Bengü, 1948; Yavuz Yalınkılıç, 1965; Süreyya Duru, 1971; Esat Şekeroğlu, 1999), doğuştan kel ve annesi ile yaşamaktadır. Anaya saygı, bağlı, düşkün, yaşlıya yardım, güçlükler karşısında yılmama, mücadele etme, maddiyattan olabildiğince uzak durma gibi unsurları barındırmaktadır. (AKKOYUN, 2017c: 18)

Vurun Kahpeye (Yönetmen: Ömer Lütfi Akad, 1949; Orhan Aksoy, 1964; Halit Refiğ, 1973) filminde, çocuk imgesinin filmin temel ögesi olarak kullanıldığını söylemek yanlış olmaz. Çocuklar, filmin her yerindedirler. Filmde, uğruna fedakarlık yapılan, çevre tarafından ihmal edilen, okuyan çocuk imgeleri bulunmaktadır. İleti çocuk, sembol çocuk, haberci çocuk, savaşa giden çocuk, görgü tanığı çocuk, aktaran çocuk, düşmanlardan kaçan çocuk gibi imgelerde oldukça canlı ve çarpıcı bir biçimde verilmiştir. 1952'den başlayarak önemli bir biçimde karşılaştığımız önemli çocuk imgesi, zaman içinde çocuk filmlerinde kısılıp kalmış, bir süre sonra ise karşımıza çocuk şarkıcı olarak çıkmıştır. Son zamanlarda, çocuklara yönelik olmayan konulu filmlerde de ana oyuncu olarak çocuk kullanıldığı görülmektedir. Gerçek anlamda çocuğun ana oyuncularından biri olduğu ilk film olarak Göçmen Çocuğu (Yönetmen: Süavi Tedü, 1952) filmi gösterilmektedir. (ÖNCEL, 2001: 187-188)

Edmund Morris'in Tahta Çanaklar oyunundan uyarlanan Kırık Çanaklar (Yönetmen: Memduh Ün, 1960) filmi yoğun çocuk imgesi taşıyan diğer bir filmidir. Yakınlarının terk ettiği çocuk imgesi ile pek çok kez karşılaşılmasına karşın, sinemamızda kaçan çocuk, evden kaçan çocuk imgesi ilk kez bu filmde karşımıza çıkmaktadır. Aynı filmde görgü tanığı çocuk, haberci çocuk, sembol çocuk, birleştirici çocuk imgeleri de gündeme gelmektedir. (ÖNCEL, 2001: 190)

Belalı Torun (Yönetmen: Memduh Ün, 1962) da ise, erkek torun isteyen bir büyükbaba yüzünden erkek çocuk kılığına girmek zorunda kalan bir çocuk imgesi bulunmaktadır. Kılık değiştiren çocuk imgesi pek az filme konu olmuştur. (ÖNCEL, 2001: 207- 208)

Toprak Ana (Yönetmen: Memduh Ün, 1973) filminde yönetmen, genç bir kız iken evlenip peşpeşe dört çocuk sahibi olan bir ana olarak karşımıza Fatma Girik'i çıkarıyor. Bu filmde annesi tarafından öldürülen bir çocuk imgesi bulunmaktadır. Görüntüsel olarak her ne kadar bu çocuk yetişkin ise de, annesinin gözünde o yaramazlık yapmış bir çocuk olarak görülmektedir. (ÖNCEL, 2001: 202)

Sezercik Küçük Mücahit (Yönetmen: Ertem Göreç, 1974) filminde iki tür çocuk karakter bulunmaktadır. Birincisi Sezer'le temsil edilen Türk, ahlaklı, çalışkan ve iyi olan çocuktur. İkincisi ise Rum, kötü, saldırgan olan çocuklar. Filmin konusunun Kıbrıs harekâtı olması, filmdeki çocuk temsillerine milliyetçi ve vatanperver imajların yüklenmesine sebep olmuştur. Sezer vatani için her türlü tehlikeyi göze alan vatanperver bir çocuk imajını temsil etmektedir. Sezer'in annesine kavuşma isteği, Kıbrıs'taki Türklerin ana vatan Türkiye'yle birlikte bir güç olma arzusuyla benzerlik içinde verilmiştir. Sezer'in gerçek anne ve babasından uzak kalması Kıbrıs'ta savunmasız kalan Türklerin ana vatandan ayrı kalması öyküsüne benzediği söylenebilir. Sezer'in film boyunca Kıbrıs savunmasını yaparken hem kendisini yetiştiren aileye olan sadakati hem de gerçek annesine ulaşmak için gösterdiği çaba, Kıbrıs'ta yaşayan Türklerin

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Kıbrıs'ı savunmak için gösterdikleri çabayla benzerlik göstermektedir. Filmde Sezer'in dışında Rum çocuklar da bulunmaktadır. Yönetmen Rum çocukların görüldüğü iki sahnede onları saldırgan imajı ile göstermektedir. Rum çocuklarına yüklenen bu saldırgan imaj EOKA militanlarına yüklenen saldırgan imajıyla benzerlik göstermektedir. Yönetmen bu benzerlikler yoluyla Kıbrıs'ta yaşayan Rum halkına yönelik bir imajı gözler önüne sermektedir. Filmde çocuk karakterlere yüklenen imaj yoluyla aslında filmde yer alan halklara bir imaj yüklenmektedir. Sezer filmin başından itibaren bir dizi kahramanlık yaparak Türk halkının kahramanlık niteliğini gözler önüne sermektedir. Çok küçük yaşta askerlik yapabilecek bir niteliğe sahip ,her Türk asker doğar, söyleminin sinema yoluyla aktarılması ve tekrarlanmasıdır. Filmde Rum çocukların imajları da, Rum halkının imajını temsil etmektedir. Rum çocukları da EOKA militanları gibi saldırgan ve kötü olduğu gösterilmektedir. Filmde yer alan hiçbir Rum iyi değildir aynı filmde yer alan hiçbir Rum çocuğunun iyi olmaması gibi. (ERBALABAN, 2011: 81-83)

Cengiz Aytmatov'un romandan uyarlanan, Selvi Boylum Al Yazmalım (Yönetmen: Atıf Yılmaz Batıbeki, 1977) filmi, bir çocuğun ve bir kadının iki erkek arasında paylaşılmasını, sevgiye, insanlığa, emeğe bağlayan tutumuyla dikkat çekmektedir. Bu filmde, baba tarafından terk edilen çocuk, annesinin bakmak zorunda kaldığı çocuk, bir yabancıнын baktığı çocuk, evlat edinilen çocuk, yönlendirici çocuk, haberci çocuk, uğruna fedakarlık yapılan çocuk imgeleri tek bir çocuğa yüklenmiş olduğundan önemlidir. (ÖNCEL, 2001: 203)

Yusuf ile Kenan (Yönetmen: Ömer Kavur, 1979) filminin başkahramanlarından biri olan Kenan Yusuf'un kardeşidir. Kenan filmin ilk sahnesinden itibaren ağabeyi olan Yusuf'un tam aksi olarak ahlaki olarak iyi olanı temsil etmektedir. Yönetmen Kenan'ın zarıflığını, savunmasızlığını ve yaşadığı olaylardan etkilenişini rüyaları yoluyla izleyiciye aktarır. Rüyalarında ya kan davalarını görür ya da başlarına gelenlerin yaşanmadığı bir atmosfer canlandırır. Böcek'le kurduğu arkadaşlıkta paylaşımından yana bir tutum sergiler. Diğer başkahraman Yusuf şehre gelir gelmez içine düştüğü suça itilmiş çocukların bir parçası olur. Kenan'ın naifliğinin aksine acı veren gerçekliği simgeler. Yönetmen tüm bu özelliklerine rağmen Yusuf'un kötü olmadığını ama şartların onu biçimlendirdiğini seyirciye vermektedir. Yusuf'un filmin sonunda hırsızlık yaparken yakalanıp hapisaneye girmesi, koşullar tarafından biçimlenen ve para kazanmak için suç işleyen kişilerin başına gelebilecekleri ortaya koyar. Böcek karakteri Yusuf ve Kenan'ı sokak hayatıyla tanıştıran başka bir çocuk karakteridir. Böcek evsizler kategorisinde bir çocuk olmamakla birlikte, toplum dışında duran bir annenin çocuğu olarak sokağa itilmiş bir çocuktur. Bu yönüyle ailelerin çocukların yaşama şekillerinde nasıl bir etkiye sahip olduğu, çocukların kaderlerinin aileleri tarafından belirlendiği düşüncesini yansıtır. Falconetti, diğer çocuklar arasında yaşı en büyük olan çocuktur. Diğerlerine göre iyi giyimiyle dikkat çeker. Yönetmen Falconetti'nin hırsızlık yaptığı sahnelerden sonra kimliği açıklanmayan bir adamdan silah aldığı gösterilir. Yusuf'la konuştuğu bir sahnede lokalden bahseder ve komünistleri vuracağız, der. Bu özellikleriyle Falconetti sokakta yaşayan çocukların başkalarının suç eylemlerinde araç olarak kullanıldığı imajını vermektedir. Film sokakta yaşayan çocukların problemlerini toplumsal bir sorun olarak aktarmaktadır. Her bir karakterin sokağa itilmesini özel nedenlerin altında yatan toplumsal sorunlar olarak gösterilmiştir. Kan davası ve göç, ailenin ilgisizliği, aile şiddeti çocukları savunmaz bir dünyaya itmiştir. Mustafa ve Kenan karakteri yoluyla bu durumdan ancak düzenli bir işte çalışarak

çıkılabileceği mesajı verilmektedir. Falconetti ve Yusuf karakteriyle kısa yoldan para kazanmanın insanlar için daha kötü sonuçlara sebep olacağı gösterilmiştir. (ERBALABAN, 2011: 88-89)

Piano Piano Bacaksız (Yönetmen: Tuana Başaran, 1991) filmi Kemal adlı küçük karakterin yoksulluk öyküsünü aktarmaktadır. Kemal'in film boyunca acıdan ve hüzünden hiç bahsetmemiş olması yoksulluğun henüz arabeskleştirilmediği bir dünyayı işaret etmektedir. Tüm bu yoksulluğun dayanışma içinde aşıldığı bir dünyadır. Kemal karakterinin sık sık yaşadığı hayattan mutlu olduğunu ifade etmesi seyirciye mutluluğa giden yolu göstermektedir. Hiçbir oyuncağın olmadığı, yalınayak sokaklarda top oynandığı bir çocukluk neslinden, görece varlıklı ama mutsuz çocuklar dünyasına yapılan bir yolculuktur. Kemal karakteri bize huzurun yerini gösterir. Kemal'in sinemada çalışması ya da arkadaşının simit satması savaş ekonomisinin dar gelirli ailelerin çocuklarını çalışmaya itmesinin bir sonucudur. Filmin hikâyesi Kemal'in gözlemlerinden oluştuğu için Kemal hikâyesinin aktarıcısıdır. Filmde geçen olaylar Kemal'in çocuksu dünyasının naifliği içinde geçer. 2. Dünya Savaşı'yla ilgili alınan tedbirlerin yarattığı ekonomik sıkıntılar çocukların dünyasında da etkilediği görülür. İkinci Dünya Savaşa sırasında ailelerin gelir seviyesinin düşmesiyle birlikte sokakta yaşayan ya da çalışmak durumunda olan çocukların sayısında artışa sebep olmuştur. Özellikle dilenen, gazete satan ya da hamallık yapmak zorunda kalan çocukların sayısındaki artış Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu'nun konuyla ilgilenmesine sebep olmuştur. (ERBALABAN, 2011: 66-69)

Zıkkımın Kökü (Yönetmen: Memduh Ün, 1993) filminde baskın karakter olan Muzo ilkokul çağında bir çocuktur. Okumaya olan inancı film boyunca farklı şekillerle aktarılır. Muzo arkadaşlarıyla karşılaştığında arkadaşı ona, bu ayakkabıları babam mı keşfetti, diye sorunca Muzo ; evet babam keşfetti. Peki Amerika'yı kim keşfe etti?, karşılığını verir. Arkadaşı cevabı bilmediğini söyler. Muzo arkadaşına dönerek; Cristof Kolomb, asıl sen onu merak et, der. Bu sahne Muzo için ne giydiğinin çok da önemli olmadığını ama öğrendiği bilginin daha önemli olduğunu anlatmaktadır. Muzo karakterinin tüm zorluklara rağmen başarılı bir şekilde okul hayatını sürdürdüğünü göstermektedir. Muzo karakterinde öne çıkan özelliklerinden biri de yardımseverliğidir. Filmdeki başkarakter Muzo yeni Cumhuriyet'in eğitim yoluyla ulaşmayı hedeflediği çağdaşlaşma ve ilerleme ideallerini temsil etmektedir. Muzo'nun tüm yoksulluğuna rağmen okumaya ve eğitimini devam ettirmeye olan inancı, çabası ve tutkusunu, bütün zorluklara rağmen ilerleme hedefini yerine getirmek için çalışan bir halkın çabasıyla örtüşmektedir. (ERBALABAN, 2011: 72-73)

Bir Kral (Yönetmen: Nejat Gürsoy, 1994) filminde anahtar çocuk, kimlik arayışı, kayıp çocuk imgeleri bulunmaktadır. Bu filmdeki çocuk imgesi diğer filmlerdekinden biraz farklı konumdadır. Diğer filmlerden ayrı olarak, burada çocuk aile içinde yer almaz. Yine de tüm çocuk yönleri vurgulanmaktadır. Önemli olan nerede kiminle olduğu değildir. İyi yetişmesi, iyi bir meslek ve gelecek sahibi olmasıdır. Kötü insanların bile çocuk kavramına ne denli önem verebileceğini vurgulamaya çalışan yönleri öne çıkmaktadır. Cadı Ağacı (Yönetmen: Fide Motan, 1994) filminde bir kadın doktor, bir kaza sonucu kızını kaybeder. Anahtar ve ölen çocuk imgeleri yansıtılmıştır.. Çocuk, konu bakımından bir dönüm noktasında yer almaktadır. Varlığı ve yokluğu önemlidir. (ÖNCEL, 2001: 254- 256)

Babam Askerde (Yönetmen: Handan İpekçi, 1994) filmi üç küçük çocuğun 12 Eylül darbesinden sonra başlarına gelenleri izleyiciye yansıtmaktadır. Her biri ilkokul çağında olan bu karakterlerden ikisi kız

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

çocuğu biri ise erkek olarak seçilmiştir. Pelin üst sınıf bir ailenin küçük kız çocuğudur. Evde dadısı vardır, yabancı dil eğitimi almaktadır. Babasının annesi tarafından ihbar edilmesi üzerine evi terk etmesi, Pelin'i annesinden uzaklaştırır. Annesine kızgındır ve sürekli olarak, babam senin yüzünden gitti, der. Yönetmen Pelin'in babasına olan bağlılığını ondan son kez masal dinlediği gecede gördüğü dolunayla anlatır. Pelin babasının dolunayın içinde olduğunu düşünür ve bir gece yerinden kalkıp ayı yakalamak için sokağa çıkar. Pelin çocuksu çaresizlik içinde ancak ayı yakalarsa babasına ulaşabileceğini düşünür. Annesinin sevgi ve şefkatini geri çevirir. Annesini, babasından ayrı kalışının sebebi olarak görmekten vazgeçmez. Cengiz işçi bir ailenin üç çocuğundan en küçüğüdür. Evin en küçüğü olduğu için dede tarafından şımartılmaktadır. Bir gece evi basan polisler annesini ve babasını gözaltına alırken Cengiz'de onlarla gidecektir. Dede Cengiz'i polis karakolundan aldığı anda Cengiz suskun ve gözü yaşlıdır, uzun bir süre kimseyle konuşmaz. Yönetmen Cengiz'in rüyaları yoluyla konuşmamasının nedenini izleyiciye gösterir. Cengiz babasının karakoldaki haykırışlarını duymuştur ve rüyalarında bu sahneleri tekrar tekrar yaşar. Babasına uygulanan şiddete tanık olması Cengiz'in konuşkan çocukluğunu suskunluğa itmiştir. Yönetmen Cengiz'in travmasının izlerinin resmi kıyafetlilere ve resmi kurumlara olan korkusuyla pekiştirmiştir. Cengiz'in devleti temsil eden kişilere ve kurumlara olan ön yargısı, babasının ve annesinin gözaltına alınmasıyla ilgili olduğu aktarılır. Anne ve babasının gözaltına alınma sürecine tanıklık etmesi, küçük Cengiz'in devlete olan güvenini sarsmış, korkusunun artmasına neden olmuştur. Ekin, filmdeki diğer çocuk karakterler gibi ilkokula başlama çağındaki bir çocuktur. Babası sendikacı olduğu için darbenin ertesi gününde ülkeyi terk etme kararı alır. Ekin'e bu durumu annesi, babasının askerde olduğunu söyleyerek açıklar. Yönetmen Ekin'i tüm çocukluğuna rağmen olanların farkına varamayan biri olarak yansıtmamıştır. Aile Ekin'e babasının askerde olduğunu söylemiştir ancak Ekin'in buna inanmadığını ve babasının askerde olmadığını anladığı görülmektedir. Geceleri rüyasında babasının askeri üniformayla onu beklediğini görür. Ekin, kuşuyla yaptığı sohbetlerde bildiği gerçeği açıklar ve babam hapiste, der. Gerçeği bildiğini yalnızca kuşuna söyleyerek kendisi için hazırlanan mutluluk yalanını bozmak istemediği yansıtılmıştır. Film 12 Eylül 1980 darbesini çocukların gözünden izleyiciye aktarmıştır. Toplumun her kesimini ilgilendiren bir olay olan bu darbe çocukların da hayatına girmiştir. Film boyunca darbenin çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri gösterilmektedir. Çocuklar hem ebeveynlerinden ayrı kalarak hem de ebeveynlerinin gözaltı sürecine tanık olarak büyük bir travmaya sürüklenmiştir. Her üç çocuk, darbeden sonra çevreleriyle doğal iletişimlerini sürdürmekte zorlanmış, çevrelerine olan inançlarının ve güvenlerinin sarsılmış olarak gösterilmektedir. Yönetmen çocuklara bir görev yüklememiş, çocukluklarını koruyarak yaşanan olaylara tepkisinin seyirciye göstermek istemiştir. Çocuklar filmde bir mesaj iletmemektedirler. Sadece çocukça halleri içerisinde umutları, rüyaları ve korkularıyla bir dönemin çocuklar üzerinde bıraktığı izleri gösteren varlıklar olarak filmdeki yerlerini almışlardır. (ERBALABAN, 2011: 92-94)

Eşkya (Yönetmen: Yavuz Turgul, 1996) ve Ağır Roman (Yönetmen: Yavuz Turgul, 1996) da karşımıza çıkan çocuklar ise, çocuk gözleriyle model olarak aldıkları bireyleri inceleyen, onlar hakkında bilgi edinmek isteyen, detaylara takılan, araç olarak, haberci olarak ya da figüran olarak kullanılan çocuklardır. Her iki filmde de çocuk cinsiyeti fazlasıyla gelişmiştir. Erkek çocuklar çok erkeksi, kız çocuklar ise fazla kadınsıdır. Her iki filmde de model olarak seçilen kişinin davranışları, hareketleri, sözleri taklide varan bir izleme içindedir. (ÖNCEL, 2001: 264)

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Sinema çekimlerinin başladığı süreçte Türklük, tarihinin en ağır sınavlarına girmiş, cepheden cepheye koşturmakta, mücadele etmekteydi. Bu ağır sınavlarında biri olan Sarıkamış, beyazperdeye 120 (Yönetmen: Murat Saraçoğlu – Özhan Eren, 2007) filminde henüz çocukluklarından henüz kurtulamayanlardan “ Türk doğduk, Türk gezeriz, Türk ölürüz” sözleri yaşam tarzlarının ifadesidir. Bu film hayatta kalmanın sadece insana ait olmadığını gösteren ürünlerden biridir. (AKKOYUN, 2017c: 15)

III. Beyazperdede Çocuk Kahramanlar

Ayşecik (Yönetmen: Memduh Ün, 1960), akıllı, yaramaz, her zaman yeni afacanlıklar peşinde koşan, sevimli bir kızdır. Ailesini çok seven Ayşecik’in aile içinde özellikle babası ve kardeşine karşı aşırı bir ilgisi olduğu gösterilmektedir. Ayşecik, küçük olmasına rağmen güçlü ve dirayetlidir. Zorluklar karşısında yılmaz ve ailesine yardımcı olabilmek için, yaşının gerektirdiği konumdan beklenmeyecek büyük sorumluluklar altına girer. Ailesini korumak, kollamak için elinden geleni yapar. Sonunda da ailesini mutlu sona kavuşturur. (GENÇALP, 2011: 130) Çevre-kalıtım çerçevesinde film içinde karşımıza çıkan belirgin imgeler yoktur. Ancak filmin giriş sekansında görüntü dışı ses, Ayşecik’in yaramazlıklarından bahsederken, onun haşarı tavırlarına anlama veremeyerek, Hâlbuki iyi bir ailenin çocuğudur, cümlesini kurmaktadır. Ayşecik, fabrika da çalışan namuslu, bir işçi ile eşine ve çocuklarına bağlı bir ev hanımının kızıdır. Ayşecik iyi olmalıdır. Bu ifade ile Ayşecik’in aile yapısına mı yoksa direkt olarak soy ve kalıtımına mı atıfta bulunulduğu net olarak belli değildir. Fakat her iki durumda da Ayşecik, ailesi temel alındığında toplumsal gövde ve bu gövdeyi şekillendiren egemen ideoloji tarafından olması arzulanan özne değildir. Bu durum filmin devamında Ayşecik’in toplumsal normlara eklenmesiyle değişir ve Ayşecik egemen ideolojinin arzuladığı kalıpların içine girer. Ayşecik, toplum kurallarına uymakta zorlanmakta, disipline edilmeye çalışılmaktadır. Toplum tarafından negatif bir bakış açısıyla değerlendirilen Ayşecik, geçirdiği değişimler sonucunda toplumsal normlara uymaya başlar. Ayşecik, yaramazlığı bırakıp annesine bakmaya ve çalışmaya başladıktan sonra mahalleli tarafından kabul görür. (GENÇALP, 2011: 133)

Yumurcak (Yönetmen: Türker İnanoğlu, 1969), babasıyla birlikte yaşayan haşarı, yaramaz ve akıllı bir çocuktur. Tüm gününü mahalleliyi çılgına çeviren çeşit çeşit oyunlar, afacanlıklar yaparak geçirmektedir. Ancak babasına karşı itaatkârdır. Ev içinde babasına hizmet eder, kahvaltısını hazırlar, çayını doldurur. Babasının yanındaki sakin tavrına karşı, annesinin yanındayken yaramazlıklarına ve oyunlarına devam eder. Böylece erkeğin toplumsal gövde içinde yer bulan otoriter yapısı film içinde de Yumurcak’ ın annesi ve babası üzerinden izleyiciye aktarılır. (GENÇALP, 2011: 136) Ana karakter olan Yumurcak’ ın, anne tarafından soy ve kalıtım bağlamında sahip olduğu nitelikler onu tanımlayan etkili unsurlar değildir. Yumurcak’ ta tıpkı Ayşecik gibi toplumsal kurallara uymaya zorlanır, disipline edilmesinin gerekliliği vurgulanır. Nihat, oğlunun davranışlarını düzeltmek ve toplumla eklenmesini sağlamak için dayakla tehdit eder. (GENÇALP, 2011: 139- 140) Filmdeki çocuk karakterin en temel işlevi yanlışlıklar nedeniyle dağılmış olan aileyi bir araya getirmektir. Kutsal aile ideolojisinin tekrarlanarak yeniden üretilmesinde çocuk karaktere aracı bir rol verilmiştir. Yumurcak izleyiciye çocukların anne ve babaya her şeyden çok ihtiyaçları olduğu mesajını vermiştir. Ne olursa olsun ebeveynlerin kendilerinden çok çocukların düşünmesi gerektiği, verdikleri kararlarda çocukların

varlıklarını göz önünde bulundurmaları gerektiği konusunda izleyici uyarılmıştır. (ERBALABAN, 2011: 77)

Mimetik büyü etkisi ve özdeşleşme olgularının yardımıyla izleyicilerin bilinç altına hızla nüfuz eden sinema, çocuk kavramını, sinemasal üretim süreçleri içinde başarılı ve etkin biçimde kullanılmıştır. Çocuk yıldız filmleri ise toplumun hemen her kesimine ve özellikle bir sonraki nesli oluşturacak olan çocuklara kolaylıkla ulaşabilmesi sebebiyle, ideolojik ekme işleminin gerçekleştirilmesi açısından önemli bir konuma sahiptir. (GENÇALP, 2011: 121-122)

Adı geçen filmler dahil olmak üzere Türk sinemasında aktarılan pek çok çocuk imgesi bulunmaktadır. Bu imgeler şunlardır: (ÖNCEL, 2001, 266- 274)

a) Başrolde oyuncu olarak çocuk/Yardımcı oyuncu olarak çocuk: Çocuk olarak başrol oyuncusu olmak, özellikle Türk sineması için belli kalıplarda filmler için geçerlidir. Ya şarkıcı çocuk ya da Ayşecik, Sezercik tiplerini başrol oyuncusu olarak kullanılmıştır. İmge olarak karşımıza yardımcı oyuncu olarak çocuk çıktığında ya konunun ya da görüntünün bir parçası çocuk olması gerekmektedir. Yardımcı oyuncu olarak yalnızca görüntü amaçlı kullanılan çocuk imgelerine sinemamızda daha çok rastlamaktayız. Çocuk konunun bir parçası olarak karşımıza çıktığında, genellikle ya çocuk olmasından kaynaklanan sorunları da beraberinde getirmektedir ya da çocuk mutlu bir aile tablosunu tamamlayan bir sembol/ model durumunda sunulmaktadır.

b) Bakmak zorunda kalınan çocuk: Çocuk, varlığı itibarıyla zayıf, korunması gereken, bakılması gereken bir konumdur. Türk filmlerinde en çok kullanılan ve vurgulanan imgedir denilebilir. Yaşamın türlü güçlükleri sonucunda bir mutluluk nedeni, bir yaşam sevinci olması gereken çocuklar, neredeyse katlanılan, zorla kabullenilen çocuklara dönüşmektedir.

c) Annenin bakmak zorunda kaldığı çocuk: Bakmak zorunda kalınan çocuk imgesi, genellikle uğruna fedakârlık yapılan çocuk imgesi ile birlikte görülmektedir, anneler çocuklarını iyi yetiştirebilmek, onlara bir yaşam sağlayabilmek amacıyla, şarkıcılık, bar kadınlığı, temizlikçilik gibi işlerde çalışmaktadır.

d) Babanın bakmak zorunda kaldığı çocuk: Babanın bakmak zorunda kaldığı çocuk imgesi anne kadar sık karşımıza çıkmaz. Bu ortam içinde baba çoğu zaman bakım sorumluluklarını yerine getirmekten çok, alkole kendini vermekte ve çocuğun kendisini yaşama bağlama imgesi gündeme gelmektedir.

e) Bir yabancıнын bakmak zorunda kaldığı çocuk: Bir yabancıнын bakmak zorunda kaldığı çocuk imgesi, çocuğun genellikle tüm yakınlarını kaybettiği, yaşamda yapayalnız kaldığı durumlarda gündeme gelmektedir. Annesi öldüğünde üvey anne ya da babası öldüğünde üvey baba eline düşen çocuklar, sokakta bulunup sahiplenilen çocuklar ya da yıllar sonra karşılaşılan çocuklar bu gruba girmektedir.

f) Yalnız kalan çocuk: Genellikle yoksul yaşam koşulları ile birlikte gündeme gelen yalnız kalan çocuk imgesi, film anlatılarının başında yer almakta, bundan çocuğun hızla büyümesi ile birlikte bu yalnızlıktan nasıl bir aşk yardımı ile kurtulabileceği gündeme getirilir. Yalnız kalan çocuk kimi zaman fiziksel yalnızlığı kimi zaman da ruhsal yalnızlığı beraberinde getirmektedir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

g) Kaçırılan çocuk: Kaçırılan çocuk imgesi genellikle çocuk kaçırma eylemi ile bütünleşmektedir. Zaman zaman, kaybolan çocuk imgesi ile birlikte de ortaya çıkan bu kavram Türk sinemasında sıkça görülmektedir.

h) Bulunan çocuk: Bu imge Türk sinemasında oldukça fazla yer tutmaktadır. Bir yandan, bakılmak zorunda kalınan çocuk ile bir yandan da kaybolan çocuk imgesiyle birleşen bulunan çocuk imgesi, genellikle filmlerde dram ya da güldürü unsuru olarak da karşımıza çıkar.

Kitle iletişim ile ilgili yapılan araştırmalar, kitle iletişiminin toplumsal görevini dört ana grupta toplamıştır. Bunlar; sosyalizasyon, siyasi, ekonomik ve enformasyon işlevi. Kitle iletişim araçlarında mesaj, gazete, sinema, radyo gibi bir örgüt ya da örgütlenmiş kişi tarafından yapılmaktadır. Her iletişim aracı kendine has özellikler ile bu süreci gerçekleştirirken, sinema bu süreci filmsel iletişim süreci içinde meydana getirir. (ERBALABAN, 2011: 50- 52) Sinema da bulunan karakterler ve meydana gelen olaylar öyküdeki mesajların iletilmesini sağlamaktadır. Filmlerdeki çocuk karakterlerin varlığı da tıpkı yetişkinlerin varlığı gibi bir mesaj iletmektedir. (ERBALABAN, 2011: 107)

Çocuk oyuncuların çocuk-sinema ilişkisindeki çıkarlarının korunması gerekliliği, çocuk oyuncuların sinemaya girmelerinden çok sonra gündeme gelen bir konudur. Çocukların sinemanın zararlı etkilerinden korunmasını sağlamak amacıyla ulusal değilse bile uluslararası kanunlarda çok ciddi kısıtlamaların bulunduğunu eklemek gerekmektedir. (ÖNCEL, 2001: 56)

Çocukların oynadığı filmler yalnızca izleyici çocukların bundan olumlu ya da olumsuz etkilenmeleri açısından değil, oyuncu çocuğun emeğinin iyi ya da kötü kullanılması açısından da göz önünde bulundurulmaktadır. Uluslararası düzlemde, çocuğun bir film çekiminde yer alması, genelde ülkemizde olduğu gibi çocuğun geleceğinin kurtulması, iyi bir oyuncu olması, ünlü ve zengin biri olmasından çok, çocuğun işçi olarak çalıştırılması anlamına gelmektedir. (ÖNCEL, 2001: 56- 57)

Çocukların toplumda varlıkları nedeniyle sinemaya aktarılmaları daha önceleri oldukça doğal bir biçimde gerçekleşmişse de, daha sonraları, bunun oldukça amaçlı bir biçimde gerçekleştirildiği ortadadır. Günümüzde sinemadaki çocuk imgesine baktığımızda, çocukların karşımıza çok değişik tiplerde çıktığını görebiliriz. Bazen de hiç karşımıza çıkarılmadan çocuk olgusu bize yaşatılmaktadır. Sinema ekranından izletilen karakterlerin ve bu çalışmanın konusu olan çocukların, ürünün oluşturulduğu toplumdan yansıdığı söylemek özellikle ülkemiz için çok zordur. (ÖNCEL, 2001: 59)

Çocuk yıldızların canlandırdıkları film kişileri, genel itibarıyla, zeki, şirinlikleri ve zekâları nedeniyle yaramazlıkları hoş görülen, yoksul ya da sorunlu ailelerin çocukları olsalar da mutlu, yaşlılarıyla arkadaşlık, kendilerinden büyük kişilerle de hemen yakınlık kurabilen çocuklardır. Rol modelleri açısından değerlendirildiklerinde, bu filmlerin, çocukların, toplumdaki baskın kadınlık ve erkeklik rollerinin gereklerini bir an önce edinmeleri gerektiği görüşünün altını çizmeyi amaçladıkları gözlemlenmektedir. Çocuk yıldız filmlerinde ister ailesi isterse maddi sorunlar sebebiyle olsun, çocuk yaşta çocukluklarından feragat etmek zorunda bırakılan karakterler bundan kesinlikle şikayetçi değildir. Öyle ki onlar fakirken daha mutlu ve huzurludurlar. Ancak sinema sektörü de başlı başına kapitalist bir yapılanmadır. Bu sebeple çocuk yıldız filmlerinde yer alan çocuk imgesinin, izleyici konumundaki çocukları hedef alarak, çocukları ve dolayısıyla ebeveynlerini sinema salonlarına çekmeyi

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

amaçladığı ve bireyleri bir tüketim faaliyeti içine yönlendirdiği söylenebilir. (GENÇALP,2011: 153-154)

SONUÇ

Radyo, televizyon, sinema, gazete, internet gibi kitle iletişim araçları yaşanan topluma bilgi aktarma görevini üstlendiklerini söylemek mümkündür. Bu araçlardan ön plana çıkan sinema toplumda önem kazanarak rekabetlerin belirleyici unsuru olmuştur. Sinema toplumun eğlence aracı oluşunun yanı sıra çağa ışık tutan önemli bir araçtır. Kültürlerin yansıtıcısı olan filmler o dönemin özelliklerini ortaya koyan bir yapıya sahiptir. Yaşamın ve toplumun bir parçası olan çocuğun toplumu ve yaşamı yansıtan bir sanat dalı içerisinde yer alması kaçınılmazdır. Sinemada çocuk olgusu farklı bakış açıları ile ele alınmıştır. Birincisi sinemada bir araç olarak görülmesi, ikincisi ise amaç olarak görülmesidir. Burada önemli olan çocuğun imge olarak sinemada nasıl yansıtıldığıdır. Türk sinema tarihinin ilk yıllarında çocuk olgusu karşımıza çıkmamaktadır. Bu durumun sebebi olarak tarihsel dönem gösterilebilir.

Bu çalışmada adı geçen filmlerde yansıtılan çocuk imgeleri; çekildiği dönemin toplumsal özelliklerini yansıtan, içinde bulunulan sosyal ortama ışık tutan niteliktedir. Bu kimi zaman kahraman bir çocuk, kimi zaman annesi ile hayatın yükünü paylaşan bir çocuk şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Sinemanın ilk başladığı dönemde ülkenin içinde bulunduğu çetin mücadeleyi konu alan filmlerde de çocuk olgusu karşımıza çıkmakta ve seyirciye Türk insanın yaşam tarzını yansıtmaktadır. Çocuk olgusunun beyaz perdeye yansıdığı dönemin oluşturduğu aile yapısı, çocuğun aile içindeki yeri, sorumlulukları, akranları ve büyükleri ile diyalogları, huyu ve otorite anlayışı esas alınmıştır. Çocuk sembolleri önemli oranda sosyal alana kaynak olarak ve bu alanda bulunan şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Çocuklar, ebeveynleri için gelecek umudu olarak görülmektedir. Yaptığımız bu çalışmanın sinemde çocuk olgusu ile ilgili yapılacak olan çalışmalara yol gösterici olması yanı sıra pek çok alanda olduğu gibi sinemada da çocuk olgusu tekrar gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

Filmler

120 (Yönetmen: Murat Saraçoğlu- Özhan Eren, 2007)

Ağır Roman (Yönetmen: Mustafa Altıoklar, 1997)

Ateşten Gömlek (Yönetmen: Muhsin Ertuğrul, 1923; Vedat Örfi Bengü, 1950)

Aysel Bataklı Damın Kızı (Yönetmen: Muhsin Ertuğrul, 1935)

Ayşecik (Yönetmen: Memduh Ün, 1960)

Babam Askerde (Yönetmen: Handan İpekçi, 1994)

Belalı Torun (Yönetmen: Memduh Ün, 1962)

Bir Kral (Yönetmen: Nejdet Gürsaoy, 1994)

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Cadı Ağacı (Yönetmen: Fide Motan, 1994)

Eşkiya (Yönetmen: Yavuz Turgul, 1996)

Göçmen Çocuğu (Yönetmen: Sülavi Tealü, 1952)

Keloğlan (Yönetmen: Vedat Örfi Bengü, 1948; Yavuz Yalınkılıç, 1965; Süreyya Duru, 1971; Esat Şekeroğlu, 1999)

Kerem ile Aslı (Yönetmen: Adolf Körner, 1942; Orhan Elmas, 1971)

Kırık Çanaklar (Yönetmen: Memduh Ün, 1960)

Kız Kulesinde Bir Facia (Yönetmen: Muhsin Ertuğru , 1923)

Köroğlu (Yönetmen: Atıf Yılmaz, 1968)

Piano Piano Bacaksız (Yönetmen: Tuana Başaran, 1991)

Selvi Boylum Al Yazmalım (Yönetmen: Atıf Yılmaz Batıbeki, 1977)

Sezercik Küçük Mücahit (Yönetmen: Ertem Göreç, 1974)

Şehvet Kurbanı (Yönetmen: Muhsin Ertuğrul, 1940)

Taş Parçası (Yönetmen: Faruk Kenç , 1939)

Toprak Ana (Yönetmen: Memduh Ün, 1973)

Vurun Kahpeye (Yönetmen: Ömer Lütfi Akad, 1949; Orhan Aksoy, 1964; Halit Refiğ, 1973)

Yumurcak (Yönetmen: Türker İnanoğlu, 1969)

Yusuf ile Kenan (Yönetmen: Ömer Kavur, 1979)

Zıkkımın Kökü (Yönetmen: Memduh Ün, 1993)

Kitaplar, Makaleler, Bildiriler, Tezler

Akkoyun, T. (2017b), Türk sinemasının iktidar İle bağlantısı üzerine bir değerlendirme, Tarihe Adanmış Bir Ömür, M. Ş. Yüksel (Ed),ss. 339- 356), Ankara.

Akkoyun, T. (2005). Türk sineması neyi temsil ediyor?, Tarih ve düşünce dergisi, S:2, ss. 62- 64, İstanbul.

Akkoyun, T. (2017a), Dünya dili Türkçeye sinema ve film desteğinin tarihi değeri, Türk Dili Türkçe Konuşan Ülkeler Kurultayı, <http://konferans.yeniturkiye.com/bildiriler/?abstractId=292..>, erişim 22.04.2018 20.15

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Akkoyun, T. (2017c), Türk kültürünün sinemaya yansıtılması üzerine bir tarih araştırması, Kariyer Destek Projesi, Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, 24 Aralık, Afyonkarahisar.

Erbalaban, Ö. N. (2011). Türk sinemasında toplumsal değişimler çerçevesinde çocuk imgesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Gençalp, H. (2011). Egemen ideolojinin yerleştirilmesinin bir aracı olarak sinema: çocuk yıldız filmlerinde egemen ideolojinin işleyişi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.

Karasar, N. (1998). Bilimsel araştırma yöntemi. 8. b. Ankara: Nobel Yay.

Koluçak, İ. ve Gürocak, T. (2017). James Bond filmlerinde erkeklik temsili- Jean Connery örneği: Alaaddin Keykubat üniversitesi. II. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu, Mayıs. Alanya.

MEB. (2011). Sinemanın doğuşu. Radyo-televizyon. Ankara.

Öncel, N. (2001). Türk ve dünya sinemasında çocuk imgesi. İstanbul emek matbaacılık.

Önder, S. ve Baydemir. A. (2005). Türk sinemasının gelişimi (1895-1939). Sosyal bilimler dergisi, C:6. S:2, ss. ??

Sözen, M. F. (2009). Doğu anlatı gelenekleri ve Türk sinemasının aidiyeti. Bilig Türk dünyası sosyal bilimler dergisi. Yaz. s.50. 132-151. Ahmet Yesevi Üniversitesi.

Şakrak, E. (2015) Gerçekliğin kurgulanmasında reality- showlar. İletişim çalışmaları. Edt. Prof. Dr. Filiz Aydoğan.

TDK. Türk Tarih Kurumu Basım Evi (1998). c.1, 9.b, Ankara.

Togan, Z.V. (1985). Tarihte usûl. Enderun yayınları. baskı:4. İstanbul.

Uçan, B. (2017). Türk çizgi filmlerinde Nasreddin Hoca imgesi; Evvel zaman içinde(1951), Nasreddin Hoca (1990). II. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu. Mayıs. Alanya.

STRATEJİK İLETİŞİM AÇISINDAN BAKILDIĞINDA SANAL ORTAMDA İLETİŞİMİ ETKİLEYEN SOSYAL MEDYA KRİZLERİ VE ÖRNEKLERİ

Nevzat TİRAKİ
Giresun Üniversitesi

Öz

Stratejik açıdan bakıldığında halkla ilişkiler kavramı içerisinde değerlendirilen kriz durumunun sanal ortamda nasıl oluştuğunu ve yönetildiğini örnekleriyle anlatan bir çalışmadır. Sanal ortamda yaşanan krizleri stratejik açıdan incelemeye çalıştığımızda öncelikle strateji ve stratejik yönetiminin geçmişine, ne olduğuna ve özelliklerine değinilmiştir. Devamında halkla ilişkiler açısından sanal topluluklar kavramını, sanal topluluk araçlarını, stratejik halkla ilişkiler fonksiyonları içinden kriz yönetimine değinerek stratejik halkla ilişkiler açısından sanal ortamda yaşanan kriz konularına değinilmiştir. Tüm bu konuları daha iyi anlayabilmek adına daha önceden sanal ortamlarda yaşanan kriz örnekleriyle konu pekiştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kriz, Sanal Kriz, Strateji, Stratejik İletişim

SOCIAL MEDIA CRISES AND SAMPLES THAT AFFECT COMMUNICATION IN THE VIRTUAL ENVIRONMENT BY SEEING STRATEGIC COMMUNICATIONS

1240

Abstract

From a strategic point of view, it is a study describing how the crisis situation evaluated in the concept of public relations is formed and managed in the virtual environment with examples. When we try to analyze the crises living in the virtual environment from a strategic point of view, we have firstly touched on the past, what and the characteristics of strategy and strategic management. In the following, we talked about the crises experienced in the virtual environment in terms of relations with the people by referring to the concept of virtual communities, virtual community tools, functions of relations with strategic people, In order to better understand all these issues, the topic has been reinforced by examples of crises that lived in virtual environments.

Keywords: Crisis, Virtual Crisis, Strategy, Strategic Communication

Giriş

Strateji kısaca belirtmek gerekirse belirlenen bir yol doğrultusunda ilerlemektir. Stratejik yönetim ise geliştirilen bu stratejiye olabildiğince uygun davranmak demektir. Halkla ilişkiler günümüzde kurumların olmazsa olmaz bir yönetim şekli olarak mutlaka sanal ortam yöneticiliğine de el atması gerekmektedir. Yine burada da halkla ilişkilerin görevi sanal ortamlarda yaşanabilecek sorunları en aza indirmek, hedef kitlenin isteklerine ve ihtiyaçlarına uygun davranabilmek adına bir strateji geliştirmesi gerekmektedir. Sanal ortamlarda kendi varlığını sürdürebilmek için kurumlar olası tehditleri göz önünde bulundurarak bir strateji oluşturmalı ve bu stratejiye uygun

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

davranmalı. Belirlenen stratejiye uygun davranılmadığı takdirde kriz anı kaçınılmaz olmaktadır. Kriz her zaman stratejiye uygun davranılmadığından ortaya çıkıyor demek yanlış olacaktır. Kriz kurumun elinde olmayan doğal kaynaklardan, dış tehditlerden vb. konulardan da çıkabilmektedir. Strateji tüm bunları öngörerek bir plan oluşturmalıdır. Sanal ortamda çıkan krizlerin bir çoğu da bu durumu kontrol edememekten kaynaklanmaktadır. Sanal ortamda yaşanan kriz örnekleriyle kurumların bu konulardan bir ders çıkarıyor olması gerekmektedir. Bu çalışma ile sanal ortamda Onur Air, McDonalds, Burger King, Starbucks, Turkcell, THY, kurumlarının yaşadığı krizler anlatılarak kriz öncesinde, kriz anında, kriz sonrasında ne gibi stratejiler geliştirilebilir sorusunun cevabını bulabiliriz.

Strateji Ve Stratejik Yönetimin Geçmişi

Strateji kavramı, ilk ve yaygın şekilde askeri sevk ve idarede kullanılmıştır. Bu anlamda strateji genel bir harp planı olarak tanımlanmakta ve savaşın hedefe yönelik planlanmasını ve yönetilmesini ifade etmektedir. Kuşkusuz, askeri hedef zaferin kazanılmasıdır. Bu bağlamda strateji ordunun veya bir birliğin kuvvetli ve zayıf yönlerini belirleyerek düşman kuvvetlerinin durumunu incelemek suretiyle belirlenebilir. Kökeni askerliğe dayanan stratejik planlama ve stratejik yönetimin 20. Yüzyılın ikinci Çeyreğinde uluslararası politika değeri anlaşılmış ve daha yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır.⁵⁷⁶

Stratejik Yönetim Nedir?

Stratejik yönetim, kuruluşların, uzun dönemde yaşamlarını sürdürebilmek, onlara sürdürülebilir rekabet üstünlüğü sağlamak amacıyla eldeki kaynakların (doğal kaynaklar, insan kaynakları, sermaye vb.) etkili ve verimli olarak kullanılmasıdır. Burada sözü edilen “uzun dönemli olma”, tahmin yapılabilen, arzulanan nihai sonuca varış süresinin sektör özellikleri de dikkate alınarak belirlenmesidir. “Sürdürülebilir rekabet üstünlüğünden” kasıt da kuruluşun yetenekleri ve çevresindeki değişime en azından uyum sağlayabilmesi veya mümkünse çevresini değiştirebilme kapasitesinin varlığını ifade eder. Kaynakların “etkili” ve “verimli” kullanılması ise “doğru iş yaparak hedeflenen sonuca en az maliyetle” varmak demektir.⁵⁷⁷

Stratejik Yönetimin Özellikleri

Stratejik yönetim süreci sorunların çözümüne yönelik teknikler geliştirilir, kurumlara geleceklerini planlamalarına olanak tanır, yönetimin astlarını nasıl bilgilendireceğini, hangi iletişim kanallarını kullanacağını önceden belirler, değişimin çevre ve kurum üzerinde yarattığı tehdit ve fırsatları, kurumun bu değişimler sonucunda sahip olduğu güçlü ve zayıf yönleri belirlemeye ve bu doğrultuda stratejiler geliştirmeye olanak tanır. Stratejik yönetim sürecinde kurumun geleceğine ilişkin vizyon ve misyonlar, amaç ve hedefler ve tüm bunları başarabilecek stratejiler oluşturulur.⁵⁷⁸

Halkla İlişkiler Ve Sanal Topluluklar

Başarılı halkla ilişkiler uygulamaları organizasyonun hedeflerine ulaşma kabiliyetine hangi kamuların ve stratejik izleyici kitlelerin etki edeceğini ve ne türden bir diyalog kurmanın organizasyonla adı geçen kamuları birbirine yaklaştıracağını bilmeyi gerektirir. Başka bir deyişle halkla ilişkiler süreci, organizasyonla stratejik kamuların hedeflerinin birbiriyle uyumlu ve tutarlı

⁵⁷⁶ Ahmet Bülend Göksel, Stratejik Halkla İlişkiler Yönetimi, Ankara, Nobel Yayın, 2013, s. 41.

⁵⁷⁷ Ahmet Bülend Göksel, a.g.e. s.41

⁵⁷⁸ Ahmet Bülend Göksel a.g.e s.45 – 46.

olmasını sağlayacak biçimde taraflar arasındaki ilişkileri yönetmektir. Geleneksel anlamda bir organizasyonun hedef kitle olarak tanımlandığı ve sosyal paydaşlarını da içeren izleyici kitleleri farklı yapılaşmalar içinde bulunurlar. Örneğin yerel topluluklar bir coğrafyadan kaynaklanan birlik içindedir.⁵⁷⁹ Halkla ilişkilerin sosyal topluluklar çerçevesinde kurumların varlığını sürdürmek kendinden haberdar olmalarını sağlamak adına günümüzde bir kurum için olmazsa olmaz araçlar vardır bu araçlar sanal ortamda halkla ilişkilerin araçları ve ortamları olarak isimlendirilmektedir.

Sanal Ortamda Halkla İlişkilerin Araçları Ve Ortamları

Halkla ilişkilerin genel araçlarını sıralamak gerekirse bunlar; yazılı araçlar, yayın araçları, festival-şenlikler, sergi ve fuarlar, toplantı-sempozyum-konferans, seminer ve eğitim çalışmaları, törenler, birebir görüşmeler ve internet olarak sıralayabiliriz.⁵⁸⁰

İnternet hızlı, kolay, ucuz bir iletişim ağı olarak kurumların elektronik posta, web sitesi, sosyal medya, bloglar vb. amaçlarla kullandığı büyük ve geniş olmazsa olmaz bir iletişim kanalıdır. İnternetin sunduğu interaktif uygulamalar, sosyal paydaşlarla ve her türlü sanal topluluklarla ilişki kurmak açısından son derece faydalı ve gerekli bir iletişim kanalı haline gelmiştir.

Web Sitesi

Halkla ilişkiler amaçlı kurumsal web sitelerinin oluşturulmasında kurumların web sitelerini ziyaret eden kişilerin web sitelerinde yeterli bir süre kalması, sitede keyifli bir vakit geçirmesi, kurumla etkileşimde bulunması, ilgi düzeyini yükseltmesi ve devamını getirmesi amaçlanmalıdır. Bu amaçlara yönelik bir web sitesi tasarlandığında paydaşlarla etkili bir iletişimin kurumsal web sitesi üzerinden de yürütülebileceğini söylemek mümkündür. Bugüne kadar web sitesi oluşturan kurumların çoğunun amacı da oluşturdukları web sitesi aracılığı ile pazarlama ve satış mesajlarını hedef kitlelerine ulaştırmak ve müşterileriyle iletişim kurmaktır.⁵⁸¹

Sanal Haber Bültenleri ve Elektronik Dergiler

Basın bildirimleri kurumların kendilerinde veya ürettikleri üründe, hizmette bir yenilik, gelişme olduğu zaman veya kurumla ilgili ilginç bir gelişme yaşandığında basına ilettikleri ve basında yer almasını istedikleri haberlerdir. Basın bültenleri de aynı hedefi olan ancak basın bildirimlerinden farklı olarak periyodik ve düzenli bir biçimde hazırlanan çalışmalardır.⁵⁸² Bu bildiri veya bültenlerin sanal ortamda yayınlanma şekli de günümüzde karşılaştığımız bir durumdur. Sanal haber bültenlerini kurumsal web sitelerinde, elektronik posta yoluyla yahut ilgili dergi ve gazetelerde yayınlanma şekline sanal haber bültenleri denilmektedir.

Sanal ortamda kurumun tüm sosyal paydaşlarına yönelik hazırlanan elektronik dergilerin içeriğinde ise kurumun yaptığı işler, sosyal sorumluluk projeleri, başarılar, kurumdan haberler vb. içeriklerle hedef kitesinde olumlu bir imaj oluşturmak üzere hazırlanan sanal dergilerdir. Bu dergiler üyelik gerektirdiği gibi üyelik gerektirmeden de kullanılabilir. E-dergilere örnek verecek olursak Mavi markasının Maviology dergisi bu anlamda başarılı bir dergidir.

Elektronik Posta

⁵⁷⁹ İdil Sayımer, Sanal Ortamda Halkla İlişkiler, Beta Yayınları, İstanbul, 2012, s.75.

⁵⁸⁰ İdil Sayımer, a.g.e s.87.

⁵⁸¹ Özlem Aşman Alıkcı, Halkla İlişkiler 2.0 Sosyal Medyada Yeni Paydaşlar Yeni Teknikler, Efil Yayınevi, 2011, Ankara, s.63 – 65.

⁵⁸² Mehmet Oktay, Halkla İlişkiler Mesleğinin İletişim Yöntem ve Araçları, İstanbul, Der Yayınları, 1996, s.119.

E-posta, kurumsal iletişim araçları içerisinde en etkili ve yaygın kullanılan bir iletişim aracıdır. Çalışanlarla yüz yüze iletişim sırasında açıkça ifade edilemeyen konular için bile e-posta iletişimi tercih edilir hale gelmiştir. E-posta taraflar arasında daha açık, dürüst ve hızlı bir iletişim sağlayarak geri bildirim almak için uygun araç olmuştur.⁵⁸³ E-posta bir kurumda olmazsa olmaz bir iletişim kanalıdır. Her kurum kendi kimliğini oluştururken öncelikle yaptığı en basit iş kurumsal e-posta oluşturmaktır.

Bloglar

Yeni paydaş gruplarından bir olan blog yani internet güncesi internet üzerinden günlük tutan ve günlük yazılarını diğer kişilerle paylaşan kişilerin kullandığı bir sosyal araçtır. Kişisel loglarını yanı sıra kurumsal bloglar da kurumlar tarafından oluşturulan bloglarda beklenen temel prensip şirketin çalışanlarından veya yöneticilerinden bir kesimin kurum adına yazılar yazması, birçok bilgiyi hedef kitleye sunması, hedef kitleden anında geri bildirimini ilk ağızdan alması gibi önemli bir iletişim sürecini oluşturmaktadır.⁵⁸⁴

Sosyal Medya

1990'lı yılların sonlarına doğru ortaya çıkmaya başlayan sosyal ağlar, bünyesinde birçok değişik türde çevrimiçi topluluk barındıran web siteleridir. İlk çıkışları kişisel etkileşimleri arttırmak amacıyla olan bu ortamlarda her kullanıcı, kendi ağlarını yaratarak kendi etkileşimlerini yönetmişlerdir. Kendi ağlarını yaratırken çevrelerinde var olan arkadaş, akraba gibi yakınlarını kullanırlarken, daha sonraki adımda arkadaşlarının arkadaşları, akrabalar arkadaş ve tanıdıkları gibi dolaylı kişileri ekleyerek ağlarını geliştirmişlerdir.⁵⁸⁵

Gerek günlük yaşam içinde, gerekse akademik literatürde “sosyal medya” terimi yerine sosyal ağ, sosyal web, sosyal paylaşım sistemleri terimleri de kullanılmakla birlikte, bu konuda hepsini kapsayacak bir anlam içeren sosyal medya teriminin kullanılması daha uygun gözükmektedir.⁵⁸⁶

Sosyal web bir anlamda da bireyler ve şirketler tarafından web ortamında yaratılan yeni bir ücretsiz medya dünyasıdır. MySpaces, Facebook, Twitter, Snapchat, Instagram, Messenger, LinkedIn, Pinterest vb. ücretsiz kullanılan birçok sosyal medya çeşidi vardır. Kurumlar günümüzde kendini bu sosyal mecralarda var ettiği sürece daha akılda kalıcı, duygu oluşturan, hedef kitlesine kolay ulaşılabilir bir konumdadır.

Stratejik Halkla İlişkiler Operasyonları

Stratejik halkla ilişkiler kapsamında gerçekleştirilen tüm çalışmalar, stratejik halkla ilişkiler çalışmaları stratejik halkla ilişkiler içerisinde doğru uygulama bulabildiği takdirde başarı getirecektir. Stratejik halkla ilişkiler operasyonlarında, birçok farklı paydaş grubuyla yönetilen süreçler yer almaktadır. Halkla ilişkiler stratejik yaklaşım ile yönetildiğinde işletmelere başarı getiren bir yönetim fonksiyonu olabilmektedir. Tüm paydaşlar ile ilişkilerin yönetilmesini kapsamaktadır. Stratejik halkla ilişkiler bağlamında ele alınması gereken faaliyet alan başlıkları aşağıda belirtilmiştir.

Medya İlişkileri

İtibar yönetimi

Finansal Halkla İlişkiler

Risk Yönetimi

Algılama Yönetimi

Olay Yönetimi

⁵⁸³ İdil Sayımer a.g.e s.108.

⁵⁸⁴ Özlem Aşman Alıkcı a.g.e s.23 – 25.

⁵⁸⁵ Özlem Aşman Alıkcı a.g.e s.35.

⁵⁸⁶ İdil Sayımer, a.g.e. s.123.

Lobicilik
Etkinlik Yönetimi
Sponsorluk
Kurumsal Halkla İlişkiler CPR
Kurum Kültürü, Kurumsal Kimlik ve İmaj
Kurumsal Sosyal Sorumluluk
Pazarlama Amaçlı Halkla İlişkiler (MPR)
Kriz Yönetimi

Kriz Yönetimi

Kriz Tarihi

Kriz kelimesi eski Yunancada karar vermek, ayırmak, seçmek anlamına gelen krinein fiilinden gelmektedir. İsim olarak krisis kelimesi karar anlamına gelmektedir. Krisis kelimesi tıbbi bir terim olarak, özellikle de bir hastalık olarak dönüm noktasını ifade etmektedir. 1622 yılına kadar bu anlamda kullanılmıştır. Özellikle Hipokrat, Galen, İbn-i Sina eserlerinde bir hastalığın iyiye ya da kötüye gitme safhasını, yani bu dönüm noktasını ele alırken bunu bir kriz olarak ifade etmiştir.¹ Bu durumun benzeri kurumlar için de geçerlidir. Kurumların da dönüm noktaları vardır. Bu dönüm noktaları kriz olarak adlandırılmaktadır.

Herhangi bir özel işletme, hükümet, kamu kuruluşu, sivil toplum kuruluşu ve hatta bir bireyin kriz yaşamışından bahsetmek mümkündür. Kriz yönetimi ve kriz iletişimi literatürde Çince wei ve ji'nin kriz anlamına geldiği ifade edilmektedir. Wei tehlike, riskli, istikrarsız, yüksek, korku anlamına gelir. Ji fırsat, önemli nokta anlamına gelmektedir.²

Şekil 1. Çince Kriz

Kriz Yönetimi

Bir kurumun, ileride karşılaşılabileceği her türlü kriz riskini önceden belirleyerek, gerçekleşmesi durumunda etkisini azaltmaya ve denetim altına almaya yönelik kullanacağı iletişim yöntemlerinin planlaması ya da işletme yöneticisinin kriz döneminde örgütsel amaçlarını kabul edilir bir maliyetle karşılamaya çalışması sürecine kriz yönetimi denir.³

Kriz yönetimi, normal duruma yeniden dönmek ve krizi en az zararlarla atlattırmak nihai amacını yerine getirmek için konulan hedeflerin başarılanması stratejik süreci olarak tanımlanabilir. Kriz yönetimi sistematik olmalıdır.⁴

Kriz yönetiminde esas olan, olaya süratle müdahale edebilmek ve yürütülecek stratejileri belirleyebilmektir. Halkla İlişkiler faaliyeti, kendisini ve krizin etkilerini direkt olarak ilişkide

¹ İnci Çınarlı, Kriz İletişimi, İstanbul, Beta Yayınevi, 2016, s.27.

² İnci Çınarlı, a.g.e. s.25 – 26.

³ Metin Işık, Tüm Yönleriyle Halkla İlişkiler ve Tanıtım, Ankara, Eğitim Kitapevi Yayınları, 2007, s.122.

⁴ İnci Çınarlı, a.g.e s.36.

bulunduğu kişi ve kurumlara anlatmak isteyen organizasyonlar için çok önemli bir konuma gelmektedir.⁵

Stratejik Halkla İlişkiler Fonksiyonları Açısından Kriz Yönetimi

Sistemli düşünme ve proaktif davranma temelinde ilerleyen stratejik yönetim anlayışı işletmelerin geleceğe yönelik öngörülü ve hazırlıklı bir konum alabilmelerini sağlamaktadır. İşletmelerin önündeki olası krizleri öngörme krizlerle baş edebilme ve sonrasında minimum zarar hatta krizden fırsatlar yaratma amacını taşıyan kriz yönetimi başından sonuna kadar stratejik yönetim perspektifi ile ele alınması gereken bir yönetsel süreçtir. Günümüzde medyanın evrimi ve modern teknolojilerin krizleri herkes tarafından görünür kılması kriz yönetimi işletmeler için hayati bir yönetsel süreç haline getirmiştir.

Sanal Ortamlarda Kriz Yönetimi

İnternet ortamı, kriz iletişimini hızla kontrol altına almayı sağladığı gibi, ortamın kendisi de potansiyel bir kriz kaynağı haline gelmiştir. Bloglar ve diğer sosyal ağlarda konuşulanlar hiç beklenmedik anda kurum ya da sanatçı, siyasetçi, sporcu gibi kamuoyunun iyi tanıdığı kişiler için kriz yaratacak boyutlara varabilir. Dolayısıyla internet ortamında blogların, sanal toplulukların ve forumlarda yer alan müzakerelerin iyi izlenmesi gerekmektedir.⁶

Girişimcilerin azimli, karalı, hedef odaklı ve saplantılı olmaları gerektiği gibi bir yandan da çevik şirket taktiği uygulamaları da gerekir. Şirketler değişen koşullara ayak uydurmaya hazır ve bunu yapabilecek becerilere sahip olmak durumundadır. Batan şirketlerin ve iş adamlarının çoğunun sonu hatalarını itiraf etmekten kaçınmaları veya ileriye görüp işlerini olumsuz etkileyebilecek faktörleri belirleme konusundaki ihmalkârlıkları hazırlar.⁷

Hayatta hiçbir şey planlandığı gibi gitmez. O titizlikle planladığınız girişimcilik hayalleri ve hedefleri içinde aynı durum geçerlidir. Çevik şirketler, üzerinde durdukları zemin değişmeye başladığında sahiplerinin çok yaşamsal bazı adımları atmalarını sağlarlar.⁸

Sosyal ağlar sayesinde artık güçlü, gerçek zamanlı rafine bilgiye ulaşabiliyoruz. Bu bilgiyi kullanarak gemilerimizin rotalarını, yeni çıkan trendlere doğru çok daha doğru bir şekilde götürebiliyoruz ve zorlukları fırsatlara dönüştürebiliyoruz. Ancak çevik, tepki verme yeteneğine sahip şirketler, sosyal medya platformları aracılığı ile geliştirilen şirketlerden ibaret değildir. İş dünyasındaki yeni fenomen ne olursa olsun, çeviklik düzeyinin bu fenomenlerden ne kadar para kazanacağını belirleyecek unsur olacak.⁹

Kriz Dönemlerinde Halkla İlişkiler

Örgütler için öncelikle önemli olan, kriz şartlarına ulaşıldığında krizi atlamanın veya krizi geçiştirmenin yollarını aramak değildir. Kriz oluşmadan önce, krizin gelmekte olduğunu hissedebilen, kriz şartlarını başarı yönünde kullanabilen ve işletmenin süreçlerine yeni bir ivme kazandırabilen yönetim yapısının hazırlanmış olması önemlidir.¹⁰

Kriz Öncesi Halkla İlişkiler Çalışmaları

⁵ Mustafa Akdağ, (2005), Halkla İlişkiler Ve Kriz Yönetimi, Konya, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi S.14, s.2.

⁶ İdil Sayımer, a.g.e. s.238.

⁷ Gary Vaynerchuk, Çev: Levent Göktem, Markanız İçin İnterneti Nasıl Kullanmalısınız?, Mediacat Kitapları, 2013, s.125.

⁸ Gary Vaynerchuk, a.g.e. s.126.

⁹ Gary Vaynerchuk, a.g.e. s.132.

¹⁰ Melek Vergiliel Tüz, Kriz ve İşletme Yönetimi. İstanbul: Alfa Yayınları, 2001, s.26.

Kriz öncesi örgüt içindeki hazırlıkların yapılması ve örgütün krizi karşılayabilmek için kriz yönetiminin hazırladığı kriz yönetim planını oluşturması gerekmektedir. Burada halkla ilişkilere düşen, örgütün krize duyarlı olmasını çeşitli faaliyetlerle sağlamasına ve kriz ortamı oluştuğunda ise, çok fazla zarar görmeden kriz durumunun atlatılmasına öncülük etmesidir.¹¹

Hazırlık Aşaması

Kriz öncesi halkla ilişkiler çalışmalarının yer aldığı hazırlık aşamasında, ilk önce örgütün krizin tanınması, dış çevre ile ilişkileri gözden geçirmesi, kriz anında müdahale etmek için kriz yönetim ekibini oluşturması, bu ekibin çalışacağı ortamın hazırlanması, kriz anında dışarıya iletilecek mesajların gönderileceği kanalların tespit edilmesi ve kriz yönetim ekibinin kriz hakkında dışarıya verilecek bilgilerin tek bir ağızdan verilmesi için kriz sözcüsünün belirlenmesi öncelik taşımaktadır.

Planlama Aşaması

Her organizasyon için, bütün muhtemel durumlar ve krizlerle en başarılı bir şekilde neticeye ulaşacak olan planları oluşturmak için analiz yapmak bir zorunluluktur. Bunlar gerekli miktarda mali başarı kazandırmasalar bile, şüphesiz uzun vadede başarılı planlama olmadan bu çalışmalar tehlikeye düşecektir. Sonuç alabilmek için, etkili bir iletişim planlanması gereklidir.¹²

Diğer bir ifadeyle, plan hazırlanırken, kriz yönetimi konusunda genel bir tanımla işe başlanması ve planın genel çerçevesinin ortaya konulması yararlı olacaktır. Bu aşamada kriz planının belirlenmesi, örgüt bilgi dosyasının hazırlanması, hazırlanan kriz planlarının provası, kriz anında kolaylık sağlayacaktır.¹³

Kriz Zamanı Halkla İlişkiler Çalışmaları

Örgüt yönetimi öncelikle krizin geldiği boyutları belirledikten sonra, daha önce geliştirilen kriz planı çerçevesinde kriz nedeniyle oluşan zarar, ziyan, hasar tespit çalışmaları yapılmalıdır. Daha doğrusu krizin etkilerini azaltmaya çalışmak için, kriz in etkileri ya kontrol altına alınır ya da kriz sınırlandırılabilir. Böylece örgütün zarar görmesi önlenir. Bu aşamada önemli olan öncelikle kimlerle ilgilenileceğinin (yönetim, devlet-hükümet, ortaklar, halk, çalışanlar v.b.) olayın ilgili birimlere nasıl aktarılacağına, kimlerle muhatap olunacağına, yaraların nasıl sarılacağına, hangi davranışların sergileneceğinin ele alındığı bir dönemdir.¹⁴

İlk Dönem Halkla İlişkiler Faaliyetleri

Kriz zamanı halkla ilişkiler faaliyetlerinden ilk dönem halkla ilişkiler diye adlandırılan bu bölümde örgüt için krizin varlığını kabul etme diğer bir deyişle krizi kabullenme önemli bir hal almaktadır. Ayrıca krizle ilgili her türlü bilgiye ulaşmak ve görevli personelin harekete geçirilmesi de ilk dönemde ele alınacak çalışmalardır.¹⁵

İkinci Dönem Halkla İlişkiler Faaliyetleri

Kriz zamanı halkla ilişkiler faaliyetlerinden ikinci dönem halkla ilişkiler çalışmaları, örgütün kendi çevresini kriz hakkında bilgilendirmesi, örgütün çalışanlarını bilgilendirilmesi, örgütün hedef kitesinin kriz hakkında bilgilendirilmesi ve medyanın bilgilendirilmesi alt başlıklarıyla verilmektedir.¹⁶

¹¹ Mustafa Akdağ, a.g.m. s.6.

¹² Y. Ece Çöklü, (1994). Halkla İlişkiler Faaliyetleri Çerçevesinde Kurulustaki Kriz Yönetimi. *Marmara İletişim Dergisi*, (7), s.s. 321-327,

¹³ Mustafa Akdağ, a.g.m. s.9 – 11.

¹⁴ S Gürdal, Halkla İlişkiler ve Yerel Yönetimlerde Uygulamalar, İstanbul: Simge Ofis Matbaacılık., 1997, s.158 – 159.

¹⁵ Mustafa Akdağ, a.g.m. s.12.

¹⁶ Mustafa Akdağ, a.g.m. s.12.

Kriz Sonrası Halkla İlişkiler Çalışmaları

Örgüt krizden çıktığı zaman, bütün bunların ışığında kriz yönetim planı gözden geçirilerek gerekli değişiklikler yapılmalı, karşılaşılabilecek yeni bir kriz öncesinde kullanılacak kriz yönetim planının işlerliği artırılmalıdır.¹⁷ Bu aşamada ise yeni hedeflerin belirlenmesi, örgüt imajının belirlenmesi, krizin olumlu etkilerinin belirlenmesi, krizin olumsuz etkilerinin belirlenmesi gibi aşamaların kontrolü sağlanmalıdır.¹⁸

Halkla İlişkiler Ve İnternet

Online iletişim yeniliği herhangi bir organizasyon planı için önemli bir strateji haline gelmektedir. Online iletişim değişik tipte ve büyüklükte organizasyonlara yayılan bir yeniliktir. Organizasyonların halkla ve medya ile nasıl iletişim kuracağı üzerinde etkilidir. Roger bu yayılımı «bir sosyal sitemin üyeleri arasında bir yeniliğin mutlak kanallar aracılığıyla iletilmesi süreci olarak tanımlar.¹⁹

Halkla ilişkiler etkili ve düzenli iletişim kurma çabası olarak değerlendirildiğinde, iletişim teknolojilerindeki her gelişmenin halkla ilişkilerin kapsamını ve niteliğini etkilediği söylenebilir. Halkla ilişkilerin bir parçası olan tanıtım faaliyetleri internet sayesinde sınırları aşmakta, duyurular yine internet sayesinde çok kısa bir sürede hedef kitleye ulaşabilmektedir. Hemen herkes tarafından kullanılan bu küresel haberleşme ağı ya da elektronik iletişim ağı iletişime de yeni bir boyut kazandırmıştır. Bu boyutuyla bakıldığında bir halkla ilişkiler aracı olarak kabul ettiğimiz internetin kullanıcılar tarafından tercih edilmesinin nedenlerini belirtmekte fayda olacaktır.²⁰

İnternette Kriz

Kriz için planları mevcut şirketler internet var olmadan önceki günlerde gerçekleşebilecek olayları doğal karşılamaktaydı çünkü sanayi çağının bütün iletişim modelleri uygulanmaktaydı. Zamanla kitle iletişim araçları stratejik grupların bulunduğu yerlere imgeler - semboller- yayınlar gönderse ve akıl yürütülmesine olanak sağlasa da bu akıl yürütmelerin hiç biri internet popülaritesinin sonucu olarak azalmamıştır.²¹ Nitekim internet onları yalnızca hızlandırmıştır. Daha kötüsü, internet ortamlarında, eylemci gruplar akrabalık ruhunu arayabilmekte, müşterek kötü duygular paylaşan insanlar birbirlerini online bulabilmekte ve olağanüstü kısa bir sürede eylemci bir grup oluşturabilmektedirler. Bundan başka, internet; bir fikri, karşıtlığı, gündemi, bir bakış açısı olan herkese inançlarının propagandasını küresel ağ, tartışma forumları ve e-mail kullanma yoluyla yapma müsaadesi tanımıştır. İnternetin bir krizdeki rolü birçok değişik yolla incelenebilir. Örneğin, internetin meteor ve yıpratıcı krizleri canlandırdığı durumlar vardır.²²

Meteor Krizleri

Meteor krizler, adından da anlaşılacağı üzere gökyüzünden düşer. Nereden geldiği belli değildir ve onlar için plan yapabilmek çok az şirket vardır. Üzgün bir çalışan mesai arkadaşları üzerine ateş açar ve birkaçını

¹⁷ G, Haşit, (2000). İşletmelerde Kriz Yönetimi ve Türkiyenin Büyük Sanayi İşletmeleri Üzerinde Yapılan Araştırma Çalışması. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, 616, s.114.

¹⁸ Mustafa Akdağ, a.g.m. s.16 – 17.

¹⁹ Başak Solmaz, (2007), Halkla İlişkiler Bakış Açısından Kriz Durumlarında İnternetin Rolü Ve İnternet Kriz Planlaması, Selçuk İletişim, S.7, s.68

²⁰ Başak Solmaz, a.g.m. s.68.

²¹ Başak Solmaz, a.g.m. s.70.

²² Başak Solmaz, a.g.m. s.70.

iş yerinde öldürür. Bir rafineri infilak eder, geniş bir alanın üzerine zararlı kimyasallar saçılır. Kriz iletişimlerinin her biri, meteor krizleri için uygulamalara katılması gereken şirketler açısından öncelik taşır. Takip eden liste online medyayı kullanan bir meteor krizini göstermek için kullanılan spesifik yolları sunmaktadır.²³

Yıpratıcı Krizler

İnternet uluslararası olmakla birlikte hemen herkesin sınırsız hizmetindedir. Durum böyle olunca internetin ulusal sınırları tanımadığı gerçeği de karşımıza çıkmaktadır. İnternet sayesinde, ulusal farklar gözetilmeksizin ortak ilgi alanlarını paylaşan insanlar sanal bir çatı altında var olmayan bir ülkede bir araya gelmektedir. Bu anlamda internetin en büyük sivil hareket olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. İşte tam burada internetin belli açılardan yıkıcı ve yıpratıcı olabileceğini de görmemiz gerekmektedir.²⁴

Stratejik İletişim Açısından Sosyal Medya Yönetimi Örnekleri

TÜRKİYE		DÜNYA	
Onur Air		McDonald's	
Türkcell		Burger King	
Türk Hava Yolları		Starbucks	

Tablo 1. Sosyal Medyada Kriz Yaşayan Markalar

Onur Air Sosyal Medya Krizi

25 Ekim 2011 tarihinde Van'a yardım çalışmalarının en yoğun biçimde sürdüğü, duygusal olarak en sıcak anların yaşandığı saatlerde sosyal medyada bir anda Onur Air'e karşı büyük bir tepki oluştu. "Onur Air" Twitter'da sadece 15-20 dakika içinde trending topic (TT) oldu. Facebook sayfalarına binlerce olumsuz yorum yazıldı. Özetle, Onur Air sosyal medya iletişimde tam anlamıyla büyük, yıkıcı bir depreme mâruz kaldı. Onur Air mevcut Facebook hayranları için kişi başı 0,5 TL bağış yapacağını, ancak bunla yetinmeyip her yeni üye için de aynı rakamı vereceğini, amacın 250,000 TL bağış yapmak olduğunu (yani toplamda 500,000 bin hayran sayısına ulaşmak) açıklıyor.²⁵

²³ S Holtz (1999), Aktaran: Başak Solmaz, a.g.m. s.71.

²⁴ Tuğrul Tanyol (2002), Aktaran: Başak Solmaz, a.g.m s.72.

²⁵ <http://www.ulugsungur.com/2011/10/onur-air-vakas-bir-sosyal-medya-depremi.html> Erişim Tarihi:04.12.2017.

Şekil 2. Onur Air Yardım Kampanyası

İlk bakışta sıradan bir yardım kampanyası olarak algılanabilecek bu açıklama kısa sürede insanların büyük tepkisini çekti. Tepkilerin ortak noktası, Onur Air'in böylesine büyük acılara neden olan bir durumu kendi lehine (hayran sayısını arttırmak) kullanmaya çalışarak fırsatçılık yaptığı yönündeydi. Tepkiler o kadar büyüdü ki Onur Air kısa sürede kampanyayı durdurduğunu açıklamak zorunda kaldı. Onur krizden büyük payını bu noktada aldı. Çünkü durumu düzeltmesi beklenen Onur Air yetkililerinden özür mesajı beklerken yarı hakaret içeren sözler karşısında takipçiler büyük tepki gösterdi.²⁶

Bu noktadan sonra artık kriz patlamış, kartopu etkisiyle hızla büyümüş ve Onur Air'i enkazın altında bırakmıştı. Bu şiddette bir depremle sarsılacağını öngöremeyen marka ve ajans panikleyerek daha da büyük hatalar yaptılar. Önce olumsuz yorumlar silindi, ardından açıklama yazıları düzeltilmeye çalışıldı fakat her yapılan daha fazla tepki çekmekten başka bir işe yaramadı.²⁷

Sonuçta Onur Air hayran sayısını arttıramadığı gibi, on binlerce insan için birkaç saat boyunca ülkenin en çok nefret edilen markası haline geldi. Ortada büyük bir iletişim hatası ve topluluk yönetimi zaafı olduğu çok açık.²⁸

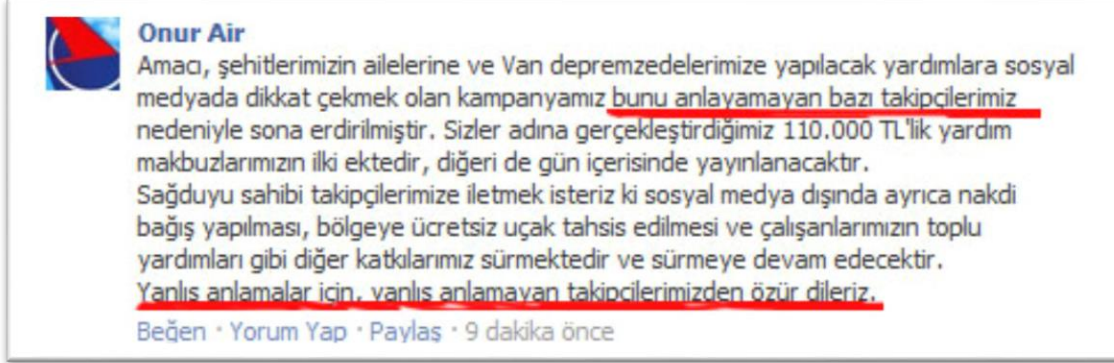
Ne Yapıldı

²⁶ <http://www.ulugsungur.com/2011/10/onur-air-vakas-bir-sosyal-medya-depremi.html> Erişim Tarihi:04.12.2017.

²⁷ <http://www.ulugsungur.com/2011/10/onur-air-vakas-bir-sosyal-medya-depremi.html> Erişim Tarihi:04.12.2017.

²⁸ <http://www.ulugsungur.com/2011/10/onur-air-vakas-bir-sosyal-medya-depremi.html> Erişim Tarihi:04.12.2017.

Özür dilemesi beklenen Onur Air yarı hakaret eden tavrı ile krizi daha da büyütürken hedef kitlesi gözünde olumsuz bir algı oluşturdu. Onur Air amaca yönelik pazarlama yapmak isterken büyük bir kriz yaşadı.

Onur Air
Amacı, şehitlerimizin ailelerine ve Van depremzedelerimize yapılacak yardımlara sosyal medyada dikkat çekmek olan kampanyamız bunu anlayamayan bazı takipçilerimiz nedeniyle sona erdirilmiştir. Sizler adına gerçekleştirdiğimiz 110.000 TL'lik yardım makbuzlarımızın ilki ektedir, diğeri de gün içerisinde yayınlanacaktır. Sağduyu sahibi takipçilerimize iletmek isteriz ki sosyal medya dışında ayrıca nakdi bağış yapılması, bölgeye ücretsiz uçak tahsis edilmesi ve çalışanlarımızın toplu yardımları gibi diğer katkılarımız sürmektedir ve sürmeye devam edecektir. Yanlış anlamalar için, yanlış anlamayan takipçilerimizden özür dileriz.
Beğen · Yorum Yap · Paylaş · 9 dakika önce

Şekil
3.

Onur Air Açıklaması

Sonuç Olarak

Onur Air'in herhangi bir sosyal medya politikası olmadığı, birlikte yaşadığı toplumun değerlerini tam olarak bilmediği, kullanıcının hislerinin dikkate alınmadığı, online topluluk yönetimi becerilerinin olmadığı ve bu konuda kendini geliştirmesi gerektiği kanısına varılmıştır.

Sosyal medya politikası olmadan sosyal medya iletişimi yapmak. Bir marka sosyal medya iletişimine başlarken öncelikle politikasını belirlemek zorundadır. Politikayı stratejiyle karıştırmadan, markanın değerleri ve imajıyla uyumlu olacak şekilde toplum karşısındaki siyasi ve ahlaki duruşunu belirlemeli, manifestosunu çıkarmalıdır. Bu temel noktalar sosyal medya iletişimini yürütecek kişilere çok net olarak anlatılmalıdır.²⁹

Sosyal medyanın diğer mecralardan en temel farkı, karşılıklı konuşma özelliği ve sürecin an be an şekil ve yön değiştirebilmesidir. Sosyal medyada gelişen bir krize gazete haberine verdiğiniz şekilde tepki veremezsiniz. Çok hızlı, çok zeki ve çok sakin olabilmelisiniz. Aksi halde, hem telafi edilemez ölçüde geç kalmış hem de insanları doğru anlama şansını kaçırmış olursunuz. Sosyal medyada, öncelik markanın istekleri değil, kullanıcının hisleridir.³⁰

Eğer sosyal medyada var olacak ve sürekli bir iletişim içinde bulunacaksınız şunu kabullenmek zorundasınız: Öncelik hiçbir zaman markanızın menfaati ya da planları olamaz. Bulduğunuz ortam kullanıcının sözünün geçtiği ve tam da bu yüzden çok güçlü olan, sizin de bulunmak istediğiniz bir yer. İnsanların hislerine, hassasiyetlerine, tepkilerine öncelik tanımaktan başka çareniz yok. Yorumları silerek bir yere varamazsınız, bilakis tepkiyi büyütürsünüz. Yönettiğiniz topluluğun ve onun parçası olduğu toplumun kültürel kodlarını bilmek, topluluk üyelerini gerçekten anlayabilmek ve her duruma uygun bir üslup geliştirebilmek hayati öneme sahiptir. Bunları yapabilmek için olgun ve sakin bir ruh durumuna, belli bir entelektüel birikime ve azımsanmayacak yazma becerilerine sahip olmak gerekir.³¹

Turkcell “Neşet Ertaş” Krizi

²⁹ <http://www.ulugsungur.com/2011/10/onur-air-vakas-bir-sosyal-medya-depremi.html> Erişim Tarihi:04.12.2017.

³⁰ <http://www.ulugsungur.com/2011/10/onur-air-vakas-bir-sosyal-medya-depremi.html> Erişim Tarihi:04.12.2017.

³¹ <http://www.ulugsungur.com/2011/10/onur-air-vakas-bir-sosyal-medya-depremi.html> Erişim Tarihi:04.12.2017.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

25 Eylül 2012’de büyük ozan Neşet Ertaş’ın vefat ettiği gün Turkcell kullanıcılarına bir mesaj gönderdi. Mesajda şöyle yazıyordu: ”Türk Halk Müziğinin unutulmaz ozanı Neşet Ertaş’ı anıyoruz! 3 gün boyunca sizi arayanları Neşet Ertaş’ın unutulmaz eseri NEREDESİN SEN ile karşılamak için NESET yazıp bu mesajı evaplayabilirsiniz.(1TL)” Bu uygulamadan ücret talep edilmesi büyük tepki topladı ve sosyal medyada tepkiler çığ gibi büyüdü.³²

1252

Şekil 4. Turkcell Neşet Ertaş Kampanyasına Tepki

Ne Yapıldı

Turkcell’in sosyal medyadaki tepkileri dikkate alarak hızla özür dilemesi önemli bir hamle olarak kabul edilebilir. Marka kriz yaşarken önce krizi kabullenmelidir. Turkcell krizi kabullenerek hatasının farkına varmış ve sosyal medya hesaplarından özür dilemiş ve bahsedilen ücreti almayacaklarını aldığı müşterilerine ise geri vereceğini bildirmiştir.

³² <https://hitogrencileri.wordpress.com/2016/12/23/turkcellin-neset-ertas-krizi/> Erişim Tarihi: 04.12.2017.

Sonuç Olarak

Toplumun hassas olduğu değerler, kişiler, olaylar üzerinden ticari kar elde edilmeye çalışılması markaların sıkça düştüğü bir hata. Kullanıcıyla arasındaki duygusal bağı güçlendirmeye çalışırken bu tip hatalara düşülmesi köklü markalarda büyük hayal kırıklığı yaratıyor.³³ Turkcell kabul ettiği hatasıyla ve sonrasındaki yaptığı çalışmalarla yaşadığı bu krizi ufak hasarlarla atlattığı sayabiliriz.

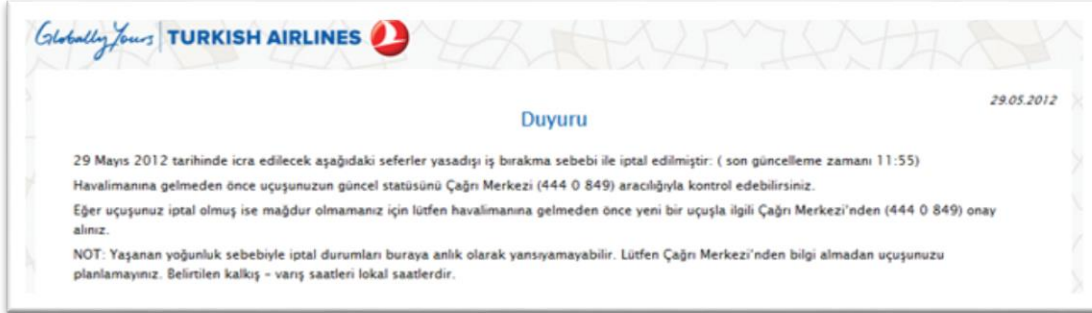
Thy, Sosyal Medya Krizi

THY çalışanlarının grev kararı alması ve şirketin bu karara gösterdiği sert tepki ile başlayan kriz, kimsenin tahmin edemeyeceği bir noktaya ulaştı. THY çalışanlarına destek vermek amacıyla RedHack tarafından yapılan saldırılar sonucunda gece 03.00 itibariyle internet sitelerine erişim sağlanamaz oldu. Sosyal medyada günün en çok konuşulan konusu THY çalışanlarının grev kararı oldu. #THYgrevde hashtagi gün boyunca Türkiye’de TT listesinin en üst sırasında yer alırken, dünyada da ikinci sıraya kadar yükseldi. Birçok ünlü isim de hashtagin yayılması için yardımcı oldular.³⁴

Yasa Dışı İş Bırakma

- Twitter’da Türk Hava Yolları’na yönelik tepkiler THY çalışanlarına gönderilen SMS’in ekran görüntüsünün paylaşılması ardından daha da arttı.
- Twitter’da tepkiler çığ gibi büyüdü.

Şekil 6. THY Duyurusu

McDonald's Krizi

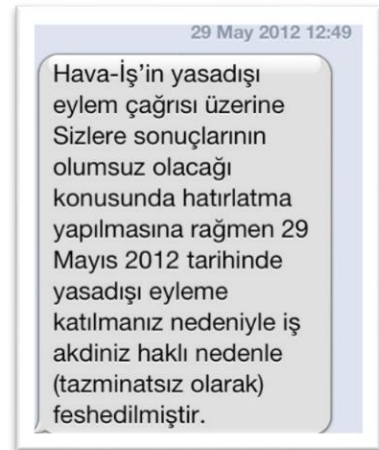
Ne Yapıldı

THY internet sitelerinin erişime engellenmesi karşısında www.thyduyuru.com sayfasını devreye sokmak dışında bu konuda bir şey yapmamıştır.

Sonuç Olarak

Sosyal medya, krizin her ne kadar tohumlandığı yer olmasa bile kamuoyu oluşturma da büyük bir etkiye sahip olmuştur. Global boyutta bir kurum olarak THY'nin dijital alt yapısının korunamıyor olması milyonlarca zarara uğratmıştır. Grev 6 ayın sonunda 2012 aralıkta imzalanan anlaşma ile son bulmuştur.

İğna
atmış

Şekil 7. THY- Sendika SMS'i

³³ <https://hitogrencileri.wordpress.com/2016/12/23/turkcellin-neset-ertas-krizi/> Erişim Tarihi: 04.12.2017.

³⁴ <http://sosyalmedya.co/thy-sosyal-medya-krizi/> Erişim Tarihi: 04.12.2017.

Şekil 8. McDonald's – Trump Kriz Başlangıcı

Ne Yapıldı

Atılan Tweet'i hemen fark eden McDonald's yöneticileri bir açıklama yaparak tweete sildi. «Araştırmamıza dayanarak, Twitter hesabımızın harici bir kaynak tarafından saldırıya uğradığını belirledik. Bildirmek için hızlı harekete geçtik ve bu tweet'in kurumsal McDonald's hesabımızdan gönderildiğini umuyoruz.» açıklaması yapıldı.

Sonuç Olarak

Donald Trump'ın başkan adaylığını McDonald's yemekleriyle kutladığı fotoğrafı Instagram hesabında paylaşması Trump karşıtlarını harekete geçirmiş olabilir. Tüketiciler markanın sosyal medya hesaplarının güvenliği konusunda gereken önlemleri almadığını düşünecektir. Markanın sosyal medya itibarı hasar aldı. Her ne kadar önlem alınmış olsa da olay sosyal medya krizleri arasında yer almıştır.

Burger King Krizi

En büyük fast food markalarından olan Burger King'de çalışan bir kişi marul kutularının üzerine basarken fotoğrafını çekip sosyal medyada paylaştı. Daha sonra bu görüntü 'Burger King'de yediğiniz marul' başlığıyla haber sitelerinde yer aldı.³⁵

Ne Yapıldı

Burger King yetkilileri fotoğrafta bulunan GPS verilerini toplayıp fotoğrafın nerede çekildiğini tespit ettiler.

Sonuç Olarak

Fotoğrafları çeken personel ve o sırada sorumlu olan vardiya müdürü işinden kovuldu.

Starbucks Krizi

- Sosyal medyayı en etkin kullanan markaların başında gelen Starbucks, büyük bir sosyal medya krizi yaşadı. Arjantin'de meydana gelen olayda Starbucks deyim yerindeyse kaş yaparken göz çıkarmış oldu.³⁶

³⁵ <http://www.pazarlamasyon.com/sosyal-medya-pazarlama/markalarin-sosyal-medya-krizleri-1/> Erişim Tarihi:04.12.2017.

³⁶ <http://www.pazarlamasyon.com/sosyal-medya-pazarlama/markalarin-sosyal-medya-krizleri-1/> Erişim Tarihi:04.12.2017.

- Twitter’da attığı twitle geçici bir arz sorunu nedeniyle orijinal Starbucks bardakları yerine Arjantin üretimi bardakları kullandıklarını ve bunun için müşterilerinden özür dilediklerini belirten Starbucks yetkilileri uyuyan aslanı uyandırmış oldular. Bu mesajla hem kullanılan bardakların ithal bardaklar olduğunu deşifre eden hem de Arjantinlilerin milliyetçi duygularını kabartan Starbucks yetkilileri Twitter kullanıcısı Arjantinlilerin büyük tepkisiyle karşılaştı. Olay birkaç saat içinde Arjantin’de trend topic oldu ve markaya tepki yağdı.³⁷

Ne Yapıldı

Övgü beklerken karşılaştıkları bu kriz manzarasından çabuk uyanan Starbucks yetkilileri özür diledikleri tweetin özrünü resmi Facebook hesaplarında paylaştılar.

Sonuç Olarak

Kullanıcının özelliklerini bilmeden yapılan bir sosyal medya yönetimi büyük başarısızlıkla sonuçlanıyor. 10 yıldır milliyetçi bir hükümet tarafından yönetilen Arjantin’de tüm halkın bu tweete tepki göstereceğini tahmin edemeyen bir sosyal medya yönetimi kabul edilemez bir hataydı.

Sonuç

Marka / Kriter	Yıl	Sosyal Medya Kaynaklı	Sosyal Medya Aracılı	Başarılı	Başarısız
Onur Air	2011	X			X
Türkcell	2012		X	X	
Türk Hava Yolları	2012		X		X
McDonald’s	2017	X		X	
Burger King	2012	X			X
Starbucks	2012	X			X

Tablo 2. Markaların Kriz Çıktıları

Rakiplerin çok olduğu küresel bir ortamda plansız programsız bir organizasyonun varlığı çok uzun olmayacaktır. Kurum ve kuruluşlar varlığına devam edebilmek için günümüz koşullarına ayak uydurabilmek için olası tehditlere karşı uzun vadeli bir önlem almalı. Proaktif bir yaklaşım olarak algılayabileceğimiz bu önlem stratejik halkla ilişkilerdir. Çözüm üreten, olası problemleri ortadan kaldıracak, kriz ihtimallerini en aza düşürecek ve hedef kitlenin duygu ve düşüncelerine göre aynı zamanda pazar koşullarına göre ileriye dönük yapılan stratejik planlar kurum için hayat kurtarıcı olacaktır. Bir kurumun imajının devamlılığını sağlaması, rakiplerine karşı tutunabilmesi ve onların arasından sıyrılabilmesi için organizasyonlarda mutlaka stratejik halkla ilişkiler kolunun süreçleri sürekli kontrol ediyor olması gerekir. Bir kriz durumunda, online kitle ne söylenmesi gerektiğini öğrenmek, kurumun bakış açısını anlamayı denemek, yanıtlarını dinlemek, moralini ölçmek ve o kurumu yargılamak için internetteki mevcudiyetine bakacaktır. Yaklaşımına bağlı olarak sonuçlar büyük veya yıpratıcı olabilir. Önemli olan hemen, bir kriz durumunda internetin nasıl kullanılacağına dair

³⁷ <http://www.pazarlamasyon.com/sosyal-medya-pazarlama/markalarin-sosyal-medya-krizleri-1/> Erişim Tarihi:04.12.2017.

planlama yapılmasıdır. Kriz planının interneti diğer medya ve iletişim kanalları ile tamamladığından emin olunmalıdır. Elbette ki, bir kriz ortaya çıktığında da faaliyete geçmeye hazır olunmalıdır.

- Krizlerin sebebi her zaman sosyal medya kaynaklı olmasa da sosyal medya günümüzde hem krizlerin oluşumunda hem de krizlerin yönetiminde büyük rol oynamakta.
- Kriz planı sosyal medya kanallarını da içerecek şekilde dizayn edilmeli.
- Kurumların sosyal medya hesaplarının güvenlik açığına dikkat edilmeli. Şifreler belirli aralıklarla değiştirilmeli. İşten ayrılıklar ne kadar dostane olsa da şifreler değiştirilmeli.
- Sosyal medya sürekli olarak denetlenmeli, sosyal medya yönetimi iyi yapılmalı.

Sanal ortamda yaşanan krizlerin sonuçları kurumlar içerisinde yaşanan sorunlardan farklı değildir. Diğer krizden farkı krizin olduğu ortamdır. Öncelikle krizin yaşandığı ortamı iyi bilmek gerekir yani sanal ortam hakkında profesyonel bir donanıma sahip olmak gereklidir. Ortaya çıkan kriz iyi yönetebilmek için hedef kitleyi tanımak, kriz senaryoları oluşturmak, bunun için başarılı bir ekip oluşturmak gereklidir. Kriz anında ve sonrasında yapılması gereken kuralları düşünüldüğü gibi uyarlayabilmek için proaktif bir politika güdülmelidir.

Kaynakça

Alikılıç, Ö. A. (2011). Halkla İlişkiler 2.0 Sosyal Medyada Yeni Paydaşlar Yeni Teknikler. Ankara: Efil Yayınevi

Çınarlı, İ. (2016). Kriz İletişimi. İstanbul: Beta Yayınevi

Göksel, A. B. (2013). Stratejik Halkla İlişkiler Yönetimi. Ankara: Nobel Yayın

Gürdal, S. (1997). Halkla İlişkiler ve Yerel Yönetimlerde Uygulamalar. İstanbul: Simge Ofis Matbaacılık

Işık, M. (2007). Tüm Yönleriyle Halkla İlişkiler ve Tanıtım, Ankara: Eğitim Kitapevi Yayınları

Oktay, M. (1996). Halkla İlişkiler Mesleğinin İletişim Yöntem ve Araçları. İstanbul: Der Yayınları

Saymer, İ. (2012). Sanal Ortamda Halkla İlişkiler. İstanbul: Beta Yayınları

Tüz, M. T. (2001). Kriz ve İşletme Yönetimi. İstanbul: Alfa Yayınları

Vaynerchuk, G. Markanız İçin İnterneti Nasıl Kullanmalısınız?, Çev: Levent Göktem Medicat Kitapları, 2013, s.125.

Dergi

Akdağ, M. (2005), Halkla İlişkiler Ve Kriz Yönetimi, Konya, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi S.14

Çöklü, Y. E. (1994). Halkla İlişkiler Faaliyetleri Çerçevesinde Kurulustaki Kriz Yönetimi. Marmara İletişim Dergisi, (7)

Haşit, G. (2000). İşletmelerde Kriz Yönetimi ve Türkiyenin Büyük Sanayi İşletmeleri Üzerinde Yapılan Araştırma Çalışması. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, 616

Solmaz, B. (2007). Halkla İlişkiler Bakış Açısından Kriz Durumlarında İnternetin Rolü Ve İnternet Kriz Planlaması, Selçuk İletişim, S.7

İnternet

<http://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/arap-bahari-1304> <http://politikakademi.org/2013/07/arap-bahari-ve-sosyal-medya/> <http://www.ulugsungur.com/2011/10/onur-air-vakas-bir-sosyal-medya-depremi.html>
<https://hitogrencileri.wordpress.com/2016/12/23/turkcellin-neset-ertas-krizi/>
<http://sosyalmedya.co/thy-sosyal-medya-krizi/>
<http://www.pazarlamasyon.com/sosyal-medya-pazarlama/markalarin-sosyal-medya-krizleri-1/>

REKLAMLARDA KADIN PROFİLLERİNİN NESNELEŞTİRİLMESİ, REKLAMDA ERKEK KULLANIMI, AYAĞIMDA DERİMOD REKLAM FİLMİ ÖRNEĞİ

Nevzat TİRAKİ
Giresun Üniversitesi

Öz

Derdimod'un 2015 yılında Barış Arduç'un oynadığı reklam filmi, göstergebilim, toplumsal cinsiyet, reklamda kadın, reklamda erkek, Aristoteles'in hitabet ve retorigi, ikna süreci, reklamda ünlü kullanımını, Peirce'nin gösterge kavramı açısından değerlendirilmesini içermektedir. Belirtilen çözümleme teknikleriyle reklamda kadının, erkeğin, ürünün nasıl ve ne şekilde, hangi amaçla hangi yöntem ve benzetme açısından ele alındığı ayrıntılı bir şekilde detaylandırılmıştır. **Anahtar Kelimeler:** Çözümleme, Derimod, Göstergebilim

ADVERTISEMENT OF WOMEN'S PROFILES IN THE ADVERTISING, ADVERTISEMENT OF MEN IN ADVERTISING, ADVERTISING FILM EXAMINATION AT DİREMBER

Abstract

The commercial film that Derdimod played in Baris Arduç in 2015 includes analysis of gender, gender, woman in advertisement, male in advertisement, rhetoric and rhetoric of Aristotle, persuasion process, famous use of advertisement, Peerce in terms of indicator concept. The detailed analysis of how the woman, the man, the product, how and with which purpose the method and the analogy are handled in the advertisement with the mentioned analysis techniques are detailed.

Keywords: Analysis, Derimod, Semiology

Giriş

Reklam bir ürünü veya hizmeti, tanıtmak, olumlu imaj oluşturmak veya var olan imaj ve itibarı arttırmak, pekiştirmek için kullanılan en önemlisi de tüm bunların sonucunda satışı arttırmak amacı güden planlı programlı bir iletişim sürecidir. Reklamların farklı amaçları vardır. Birçok reklam bir filmi bu amaçları doğrudan aktarmak yerine dolaylı anlatarak bilinçaltına seslenmektedir. İnsanlar satın alma davranışını gerçekleştirirken kendi iradeleri sonucunda gerçekleştiklerini düşünürler. Fakat tüm bu davranışların nedeni bilinçaltımıza yerleştirilen mesajlar ile ilgilidir. Burada yapmak istediğimiz aslında reklamlar bize ne anlatıyor sorusuna cevap aramak. Ancak tüm reklamları incelemek mümkün olmadığından en etkili mesajların verildiği reklamları inceleyip diğer reklamların incelenmesine kılavuz olmak gerekmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği kadına ve erkeğe atfedilen roller bağlamında bir reklam filmi incelemek istendiğinde 2015 yılında yayınlanan Derimod reklam filmi örnek verilebilir. Bu

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

reklamda sadece kadına değil erkeğe de atfedilen rollere, kadının ve erkeğin çizildiği resimlere değinilmiş her bir kare en ince ayrıntısına kadar incelenmiştir. Bu incelemeleri yaparken elbette olması gereken literatür incelemesi sonucunda ortaya bir sonuç çıkarılabilmektedir. Derimod reklamını inceleyebilmek için öncelikle reklam kavramını ve içeriğini çok iyi bilmek gerekmektedir. Devamında en geniş çözümlenme olarak baktığım gösterebilimsel çözümlenmeden yararlanılarak toplumsal cinsiyet eşitsizliğine değinilmesi gerekmektedir. Reklamda kullanılan dil, görsel temaları anlamlandırabilmek için çözümlenme tekniklerine hakim olmak gerekmektedir. Aristoteles ve Peirce bir reklam filmini çözümlenmek için çok önemli iki kuramcıdır. Tek başına kuramsal bilginin yeterli olmadığı durumlarda farklı alanlardan yararlanmak mümkündür. Derimod reklam incelemesi için reklamda ünlü kullanımına değinmek reklam filmini daha iyi anlayabilmemizi sağlayacaktır.

Reklamın Tanımı

Reklam yakın geçmişten günümüze her geçen gün popülerleşen bir etkiyle pazarlama aracı olarak kullanılmaktadır. “Reklam, pazarlama iletişimi içerisinde yer alan bir ögedir. Belirli bir ücret karşılığında yapılır. Reklam, reklam verenden tüketiciye doğru akan bir iletiler bütünüdür, aynı zamanda bir kitle iletişimidir. Reklamı yapan kişi, kurum, kuruluş bellidir. Reklam ile tüketici bilgilendirilmeye ve ikna edilmeye çalışılır. Reklam mesajları, reklam veren üretici işletmelerin hedef tüketicilerine söylemek, anlatmak, göstermek istedikleri sözlü ya da görsel ifadelerdir. Reklam mesajlarında mallar, hizmetler, vaatler, ödüller ve sorunlara çözümler vardır. Bunlar konunun uzmanı olan reklamcılar tarafından pek çok kriter göz önüne alınarak hazırlanırlar.”⁶²⁴ Reklam herhangi bir mal ve hizmetin tüketiciye tanıtılarak satışının sağlanması veya mevcut satışların artırılması amacıyla hazırlanan mesajların, karşılığında bir bedel ödenerek görsel-ışitsel iletişim araçlarıyla hedef kitleye ulaştırılması neticesinde reklam verene fayda sağlayacağı beklentisiyle gerçekleştirilen faaliyetleridir.⁶²⁵

Reklam içerisinde bulundurduğu ikna çabaları ile hedef kitlede olumlu bir etki bırakmak, duygusal bağ oluşturmak, marka bağlılığı yaratmak, ürün veya hizmet tanınırlığını ve kullanılabilirliğini vb. arttırmak üzere planlı, programlı bir şekilde dizayn edilip sunulmasını içeren bir iletişim aracıdır. Reklamın birçok amacı bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi ise ticari boyuttur. Kullanım amacı ve hedefine göre farklı reklam türleri mevcuttur.

Reklam Türleri

Reklamı değişik bakış açılarına ve değişik ölçütlere göre sınıflandırmak, gruplandırmak olanaklıdır. Genel kabul görmüş bazı ölçütlere göre reklam şöyle sınıflandırılabilir. Reklamı yapanlara göre, hedef pazara göre, taşıdığı mesaja göre, zaman kriterine, coğrafi kriterine göre.⁶²⁶

1. Reklamı Yapanlara Göre

Üretici reklamı: Ürünü üreten kurumlar tarafından yapılan reklamlardır.

Aracı reklam: Toptancılar, perakendeciler ve dağıtıcılar tarafından yapılan reklamlardır.

2. Hizmet işletmesi reklamı:

⁶²⁴ Füsün Kocabaş ve Diğerleri: Reklam ve Halkla İlişkilerde Hedef Kitle, İletişim Yayınları, İstanbul. 1999, s.64.

⁶²⁵ Metin Kasım Ürün Reklam Tanıtımı Açısından Gazetelerdeki Otomobil Reklamlarının İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996, s.67.

⁶²⁶ Kocabaş Füsün, Müge Elden: Reklamcılık, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s.29.

Banka, sigorta, kurs, okul gibi hizmet veren kuruluşların yaptığı reklamlardır.⁶²⁷

3. Hedef Pazara Göre

Tüketicilere Yönelik Reklamlar: Mal ve hizmetin son tüketicisi olan hedef kitleye ürünün özellikleri, faydaları, satış yeri ve satış koşulları gibi özelliklerin tanıtılması için hazırlanan reklamlardır.

Aracılara Yönelik Reklamlar: Son tüketiciler yerine mal/hizmetlerin son tüketicilere ulaşmasını sağlayan toptancı, perakendeci gibi aracılara yönelik reklamlardır. Amaç reklamı yapılan ürünün araçlar tarafından alınıp satılmasını sağlamak, reklam yoluyla prestiji artan ürünün araçlar tarafından rahatlıkla satılabilecek hale gelmesine katkıda bulunmaktır. Aracıların satmak için istekli olduğu bir ürünün son tüketicisiye ulaşması ve o ürüne yönelik olumlu bir imajının oluşması daha da kolay olacaktır.⁶²⁸

4. Taşıdığı Mesaja Göre

Ürün Reklamı: Belirli bir ürün veya markayı sattırma için yapılır. Ürün nitelikleri ve yararları üzerinde durulur.

Kurumsal Reklam: Bir kuruluşa karşı olumlu davranış sağlamak, saygınlık kazandırmak, bağlılık yaratmak için yapılan reklamlardır. Olumlu imaj oluşturmayı geliştirmeyi amaçlar.⁶²⁹

5. Zaman Kriterine Göre

Tüketicisiye yönelik reklamlarda satın almaya ikna etme süreci bakımından bazı farklılıklar vardır. Bazen yapılan reklam tüketicisiye hemen harekete geçirmeye ve o malı hemen tüketmeye yöneliktir. Bu tür reklamlarda reklam, tüm satış mesajını kendi içinde taşır ve malın kısa sürede satılması için teşvikte bulunur. Bazen de malın satışı belirli bir ikna süreci sonunda gerçekleşir. Bu tür reklamlarda ise, belirli bir marka ürüne karşı olumlu davranış geliştirilmesi ve o malın hedef pazar tarafından benimsenmesini sağlama yollarına gidilir.⁶³⁰

6. Coğrafi Kriteria Göre

Bölgesel Reklam: Belirli bir bölgede üretim yapan reklam verenlerin sadece o bölgeye yönelik hazırladıkları reklamlardır.

Ulusal Reklam: Ulusal sınırlar içerisinde faaliyet gösteren firmaların tüm ulusal pazara yönelik hazırladıkları reklamlardır.

Uluslararası Reklam: Çok uluslu şirketlerin uluslararası pazarlarda faaliyet göstermeye başlamasıyla birlikte değişik ülkelerdeki pazarları hedefleyerek yaptıkları reklamlardır.

Global Reklam: Uluslararası reklamdan farklı bir özellik göstermektedir. Çünkü global reklamcılıkta tüm dünya tek bir pazar olarak değerlendirilir. Hazırlanan reklam kampanyası tüm dünyada hemen hemen aynı tarihlerde aynı biçimde uygulanır. Fakat bu tür reklam kampanyalarında global anlayış kullanılsa bile reklamın etkinliği ve çeşitli ülkeler nezdinde kabulü için ülkelerin kendilerine has kültürel özellikleri de dikkate alınmalıdır. Özetle global anlayış kadar lokal anlayışlar da göz ardı edilmemelidir.⁶³¹

Reklamda Kadın

⁶²⁷ Gülbuğ Erol, Reklam ve Medya Planlama, Beta Yayınları, İstanbul, 2007, s.13.

⁶²⁸ Müge Elden, Reklam Yazarlığı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2016, s.28.

⁶²⁹ Gülbuğ Erol, a.g.e., s.12.

⁶³⁰ Füsün Kocabaş ve Müge Elden a.g.e. s.31.

⁶³¹ Müge Elden, a.g.e. s.32.

Kadın toplumda genel olarak onaylanan, erkek ise onaylayandır. Kadının onaylanmasının kıstasları yumuşak huylu, anlayışlı iyi eş, iyi anne olması ve geleneksel kalıplara uygun yaşaması oluşturmaktadır. Ancak kadın aynı zamanda çağcıl olmanın da gereklerini de yerine getirmelidir. Ne yazık ki kadın, çağcılığını yalnızca moda uyum çerçevesinde yaşamaktadır. Toplumda kadının yükselmesi tepki çekerken, ailesi ve eşi için uğraş veren, onların konumunu yükseltmeye çalışan kadın beğeni kazanmaktadır. Kadınlar çok nadiren sosyal bir konumla bağımsız ve özerk bir ilişki içinde görünürler.⁶³²

Çekici genç, bakımlı, son moda giyimli, varlıklı, bağımsız ve serbest kadının ev kadınına göre daha fazla seksapeli vardır. Daha çok kendini bir eş aramak için yaşar ve bu amacına ulaşabilmesi için seks objesi olmak gerekir. O bir objedir ve diğer kadınlarla rekabet edebilmesi için marka taşıması gerekmektedir. Ancak marka taşımak kadın açısından hemcinslerinden bir farklılaşmanın yanı sıra ortak bir dili konuşmak için toplumsal olarak konumlandırılabilir bir aksanı kullanma edimidir. Sonunda bir erkeği elinde tutabilmek için nesne olmak zorundadır. Bu nedenle genç kadınlar reklamda çifte rol oynamak zorundadır. Erkeğin objesi, reklamın objesi.⁶³³ Kadınlar reklamlarda metaların özellikleri ile özdeşleştirilip söz konusu mala bir kadına sahip olunabileceği gibi sahip olunabileceği mesajının malzemesi haline gelirler. Kadınlar her türlü anlamın kendine atfedebileceği esnek bir malzeme olarak kurgulanırlar.

Reklamlarda kurgulanan kadın, bedenini toplumun istediği yönde gerçekleştirmeye çalışan ve her an yeri doldurulabilir bir nesne konumundadır.

Reklamda Erkek

İnsan bedeninin cinsel nesne olarak sunumu, toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında ele alındığında genellikle geleneksel bir dişil rol olarak konumlanmaktadır. Bu bağlamda reklamlarda idealize edilmiş kadın bedenleri sıklıkla karşılaşılan bir unsur olagelmektedir. Günümüzde yaşanan toplumsal değişimlerin bir sonucu olarak toplumsal cinsiyet rolleri de değişime uğramaya başlamıştır. Ekonomik özgürlüğünü kazanan kadın, işletmeler ve reklam profesyonelleri için dikkati çekilmek istenen önemli bir hedef kitle haline gelmeye; erkek bedenleri de cinsel açıdan idealize edilerek kadın hedef kitlelere sunulmaya başlanmıştır. Buna ek olarak; tıpkı idealize edilen kadın bedenlerinin kadınların dikkatini çekiyor olması gibi idealize edilen erkek bedenlerinin de erkeklerin dikkatini çekmesi hedeflenmektedir.⁶³⁴

Ataerkil ideolojinin kaynağını, bu ideolojiyi ilk üreten ve devamını sağlayan mitlerden ve işlevlerinden bu güne getirdiğimizde o zamanlar ritler vasıtasıyla yerine getirilen işlevlerin bugün kitle iletişim araçlarında olan sunumlar aracılığıyla olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Reklamlarda olan kadın ve erkek rolleri özgürleştirici değil aksine ataerkil sistemin yeniden üretimini sağlayan sunumlardır. Kadın ev içi işler, erkeğin seyir ve esin kaynağı olarak konumlandırılmıştır. Erkek ise sermayeyi elinde tutan yani mülkiyete sahip, birikimi yönlendiren konumundadır. Kamusal alan ile ilgili ürünlerle özdeş kılınan, dominant olarak sunulan erkekler, ataerkil ideoloji

⁶³² Seda Çakar Mengü, Televizyon Reklamlarında Kadına Yönelik Oluşturulan Toplumsal Kimlik, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 2004, s.117

⁶³³ Dilek İmançer, Feminizm ve Yeni Yönelimler, Doğu Batı Dergisi S:19, 2002, s.7-8

⁶³⁴ Ezgi Saatçioğlu ve Ayda Sabuncuoğlu, İdealize Edilmiş Erkek Bedeninin Bir Reklam Çekiciliği Olarak Kullanımına Yönelik Bir Araştırma, Global Media Journal TR Edition, 6 (12), 2016, s.435.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

çerçevesinde kadını edilgenleştirmektedir ve kamusal alan içinde dahi kendi izin verdiği ölçüde hareket etmesini ister durumdadır.⁶³⁵

Reklamlarda hem kadınlar hem erkekler farklı şekillerde, biçimlerde, rollerde karşımıza çıkmaktadır. Kadınların reklamlarda meta olarak kullanım oranı her ne kadar fazla olursa olsun erkeklerin kullanımı da gözden kaçırılmamalıdır.

Toplumsal Cinsiyet Kavramı Ve Reklamda Kullanımı

Toplumsal cinsiyet, toplum tarafından dayatılan ve beklenen, erkeklik ve kadınlıkla ilişkilendirilmiş sosyal ve kültürel normları içerir. Sosyalleşmeden ve sosyal bağlamdan çıkarılan kavramın toplumdaki yansması kadına ve erkeğe atfedilen rollerden oluşur. Bu roller bütün toplumlarda kodlanan davranışları göstermektedir. Her kültürün kabul ettiği cinsiyet kimlikleri vardır. Bir kültürün sosyal normları bir erkeğin ve bir kadının nasıl görünmeleri, davranmaları ve birbirleri ile ilişkilerinin nasıl olması gerektiğini gösterir.⁶³⁶

Toplumsal cinsiyet rollerinin sunumunda kitle iletişim araçları içinde televizyonun yadsınamaz bir yeri vardır. Dolayısıyla, kadın ve erkeğe toplumsal cinsiyet rolleri açısından bakma eğilimi televizyon reklamlarında da somut bir şekilde yer almaktadır.⁶³⁷

Toplum ve aile içinde kadına yüklenen roller kimi zaman kitle iletişim aracından topluma, kimi zamansa toplumdan kitle iletişim aracına yansır. Bu araçların bireyi toplumsallaştırma işlevi, kişilerin toplumdaki rollerine ilişkin de ipuçları verir. Kadının Türk toplumundaki yeri de televizyonda belli kalıplar ve normlar halinde gelenekselleşmiş bir yapıya bürünmektedir. Kadın bu araçlarda genellikle fiziki görünümü, Cinsel rolüyle ön plana çıkarılmaktadır. Üretim ve kişilik anlamında edilgen bir konuma oturtulan kadın geleneksel rolüyle bu araçlarda yerini almaktadır. Üretime değil, tüketime yönelik konularda ön plana çıkartılan kadının en fazla kullanıldığı yer de reklam olmaktadır.⁶³⁸

Göstergebilim

Dilimizde özellikle dilbilim (Fransızca linguistique) sözcüğü örnek alınarak üretilmiş olan göstergebilim (Fransızca semio-tique ya da semiologie) terimi ilk bakışta " göstergeleri inceleyen bilim dalı" ya da "göstergelerin bilimsel incelemesi" olarak tanımlanır. Ancak göstergebilimin günümüzdeki etkinlik alanı, kendisini oluşturan "gösterge" ve "bilim" sözcüklerinin anlamsal toplamından fazla ve değişik bir boyut kazanmıştır. Göstergebilimin " göstergeleri inceleyen bilim dalı" olmasının yanında ne anlama geldiğini belirtmeden önce insan bilimlerinde gösterge kavramıyla ne vurgulanmak isteniyor onu açıklayalım.⁶³⁹

Gösterge, kendilerimizden başka bir şeye gönderme yapan, duyularımızla kavrayabileceğimiz fiziksel bir şeydir ve varlığı, kullanıcıların onu bir gösterge olarak kabul etmelerine bağlıdır.⁶⁴⁰

⁶³⁵ Aylin Pira ve Aşlı Elgün, Toplumsal Cinsiyeti İnşaa Eden Bir Kurum Olarak Medya; Reklamlar Aracılığıyla Ataerkil İdeolojinin Yeniden Üretilmesi, (<http://docplayer.biz.tr/4280402-Toplumsal-cinsiyeti-insaa-eden-bir-kurum-olarak-medya-reklamlar-araciligıyla-ataerkil-ideolojinin-yeniden-uretilmesi.html>) Erişim Tarihi: 28.12.2014

⁶³⁶ H. Cheng, 1997: 296; Aktaran: R. Ayhan Yılmaz, Reklamlarda Toplumsal Cinsiyet Kavramı: 1960 1990 Yılları Arası Milliyet Gazetesi Reklamlarına Yönelik Bir İçerik Analizi, Selçuk İletişim, 2007, s.144.

⁶³⁷ R. Ayhan Yılmaz, Reklamlarda Toplumsal Cinsiyet Kavramı: 1960 1990 Yılları Arası Milliyet Gazetesi Reklamlarına Yönelik Bir İçerik Analizi, Selçuk İletişim, 2007, s.144.

⁶³⁸ Aydın Ziya Özgür, "Reklam Filmlerinde Görünen Kadınların İşlevsel Rollerini", Kurgu Dergisi S:14, 1996, s.235.

⁶³⁹ Mehmet Rifat, "Göstergebilimin ABS'si", Say Yayınları, 2009, s.11.

⁶⁴⁰ John Fiske, "İletişim Çalışmalarına Giriş", Bilim Sanat Yayınları/Ark, 1996, s.63.

Gösterge, genel olarak, kendi dışında bir şeyi temsil eden ve dolayısıyla bu temsil ettiği şeyin yerini alabilecek nitelikte olan her çeşit biçim, nesne, olgu, vb. olarak tanımlanır. Bu açıdan, sözcükler, simgeler, işaretler, vb. gösterge olarak kabul edilir. Sözelimi, toplumsal bir dizge (sistem) olan ve temelde insanlar arasında bildirişimi (iletişimi) sağlayan doğal diller, gösterge diye adlandırılan birimlerin (örneğin sözcüklerin) kendi aralarında kurdukları ilişkilerden oluşur. Dilsel göstergelerin temel özelliği ise, birbirinden ayrılamayan iki düzlem içermeleridir: Bir yanda ses ya da sesler bütünü vardır, bir yanda da kavram. Dilbilimciler sesi ya da sesler bütünü gösteren, kavramı da gösterilen diye adlandırırlar.⁶⁴¹

Göstergeler, en genel şekliyle gösteren ve gösterilen olarak incelenmektedir. Her çeşit neyse, biçim, olgu vs. anlayabilmek adına bu iki kavramı bilmek gerekmektedir.

Gösteren ile gösterilen arasında ayrılmaz bir bağ vardır. Gösterge sisteminde yer alan tüm jest ve mimikler aracılık ettiği bir anlam iletilicileridir. Gösterilen, gösterge kullanıcısının bundan anladığı şeydir. Gösteren, bir aracı olma özelliğine sahiptir. Görüntüler, nesnelere, sesler vb. anlam aktarımında kendiliği aracılığıyla söylenebilir şeydir. Korku filmlerinde havanın kararması veya fırtınalar kopması, kötü bir şeylerin olacağını ifade eder. Burada aracılık görevini üstlenen sadece fırtına ve havanın kararması değil, aynı zamanda bir söz parçasıdır. Gösterilenlerin anlamlandırılması; kodlar, gelenekler ve bireysel farklılıklar nedeniyle farklı derinliklerde olmaktadır.⁶⁴²

Gösterilen olarak ürüne baktığımızda, ürün ilk önce hiçbir anlama sahip değildir. Reklamcılar ürünleri anlamlandırabilmek için onları hedef kitle için anlam ifade eden bir nesne ya da değer yerine koyarlar. Ürünle ilgili yapılan herhangi bir şey gösterilen yapılı ve bu durumda bağıntı kurucu şey ya da kişi gösterendir. Her ne kadar gösteren, gösterilen ile gösterge arasında ayrılmaz bir bağ varsa da, gösteren ve gösterilen arasındaki rastlantısal, nedensiz ve yapay olduğundan bir kelime ile içeriği ya da bir gösterilen ile gösteren arasındaki mantıksal bir bağ yoktur.⁶⁴³

Peirce Ve Gösterge

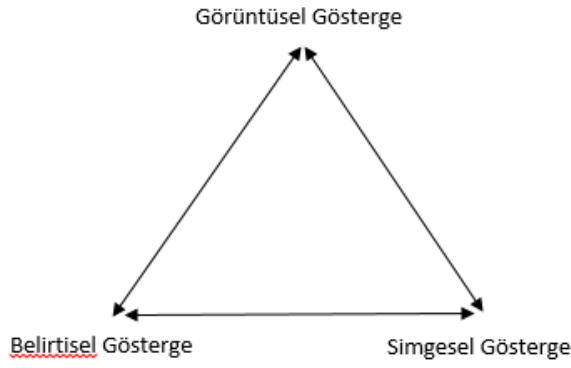
Gösterge kavramının dil felsefesi içerisindeki tarihine üstünkörü göz atıldığında bile antik dönemden postmodern düşünceye kadar literatürün engin bir deniz olduğu ve pek çok düşünürün önemli katkılar yaptığı görülür. Bu düşünürler arasında önemli bir yere sahip olan isimlerden birisi de Charles Sanders Peirce'tür. Kimi eleştirilerimize karşın çalışmasının neden bu kadar önemli olduğunu açıklayacağımız Peirce'in ortaya koyduğu düşüncelerde yaptığı temel ayrımlar ve sınıflamalar oldukça büyük bir literatürü oluşturmaktadır. Ne var ki bu literatürün dilimizde verimli bir biçimde değerlendirilmediğini, daha ziyade –bizim de burada özellikle vurgu yapacağımız– üç temel kavramının öne çıkarıldığını görürüz. Peirce bilgi felsefesi içerisinde gelişen geleneksel göstergebilimi (semiotics) sistemli olarak inceleyen ilk düşünürdür. Kimya, matematik, mantık gibi alanlarda çalışmalar yapmış olan düşünür, mantıkla ilgili ilk çalışmasını on iki yaşını tamamladıktan kısa bir süre sonra yayımlamıştır. On altı yaşında başladığı üniversite eğitiminde Kant'ın yapıtları hemen dikkatini çekmiş ve üç yıla yakın bir süre boyunca özel olarak

⁶⁴¹ Mehmet Rifat, a.g.e s.11.

⁶⁴² Uğur Batı, Reklamın Dili, Alfa Yayınları, İstanbul, 2012, s.257.

⁶⁴³ Arthur Asa Berger, Kitle İletişiminde Çözümleme Yöntemi, Çev. Murat Barkan, 2.bs., Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1993, s.16.

bu düşünür üzerine çalışmalar yapmıştır. Kant'ın görüşlerine yönelttiği eleştirileri onun son döneminde Hegel'e daha yakın bir felsefi anlayışa yönelmesine neden olmuştur.⁶⁴⁴ Peirce göstergeleri üç gruba ayırır. Bunlar, görüntüsel gösterge, belirtisel gösterge ve simgesel göstergelerdir. Görüntüsel gösterge nesnesiyle benzerlik taşır. Bu benzeyiş görsel göstergelerde çoğu kez daha açıktır. Herhangi birinin fotoğrafı, harita, kadın ve erkek tuvaletlerini gösteren göstergeler birer görüntüsel göstergedir. Görüntüsel göstergeler sözsüz de olabilir. Doğal seslerin taklit edilmesi birer görüntüsel gösterge örneğidir. Belirtisel gösterge nesnesiyle doğrudan varoluşsal bağlantısı olan bir göstergedir. Duman ateşin belirtisel bir göstergesidir. Hapşırma bir soğuk algınlığının göstergesidir. Simgesel gösterge ise nesnesiyle bağlantısı uzlaşma, anlaşma, ya da kural sonucu olan bir göstergedir. Sözcükler genelde simgedir. Rakamlar simgedir.⁶⁴⁵

Şekil 1. Peirce'nin Gösterge Türleri

Aristoteles Ve Retorik

Aristo'nun M.Ö. 330 yıllarında yazdığı söylenen Retorik isimli eseri çok önemli bilgiler içermesinin yanı sıra, bazı kafa karışıklıklarını da beraberinde getirir. Bunun sebebi ise, Aristo'nun eserlerinin günümüze ulaşırken karşılaştığı zorluklardır denilebilir. Zira Aristo'nun bu eserinin dahi bazı bölümlerinin Aristo'nun kendisi tarafından değil, öğrencileri tarafından yazıldığı söylenmektedir ve kitabın bazı bölümlerinin de kayıp olduğu belirtilmektedir.⁶⁴⁶

Hitabet Açısından Retorik

Retorik, konuşmaları dinleyen üç sınıf dinleyiciye göre üç bölüme ayrılır. Aristo, bir konuşmanın sacayağına benzeyen üç unsurdan oluştuğunu söyler. Bunlar; konuşmacı (hatip), konu ve seslenen kişi (dinleyici)dir. Aristo'ya göre konuşmanın amacını ve hedefini dinleyici belirler. Dinleyici, ya geçmiş ya da geleceğe ait şeyler üzerinde bir karar verme durumunda olan bir yargıç ya da gözlemci olmalıdır. Meclisin bir üyesi gelecek olaylar üzerine, bir jüri üyesi geçmiş olaylar üzerine kararlar alır: oysa yalnızca hatibin ustalığı üzerine karar veren kişiler gözlemcilerdir.⁶⁴⁷ Aristo bu durumda üç retorik çeşit retorik olduğunu söyler.

⁶⁴⁴ Utku Özmkas, Charles Sanders Peirce'den Gösterge Kavramı, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2009, 2/1, s.32-35.

⁶⁴⁵ John Fiske, a.g.e. s.71.

⁶⁴⁶ Şeyda Koçak, Aristoteles ve Retorik, 2013, (https://www.academia.edu/5808466/Aristoteles_ve_Retorik), Erişim Tarihi: 30.12.2017. s.1-2.

⁶⁴⁷ Şeyda Koçak, a.g.e. s.3.

1- Politik (Müzakereci) Hitabet: Bizleri ya bir şeyi yapmaya ya da yapmamaya iter: kamu meclislerine seslenen kişiler gibi özel danışmanlar da bu iki yoldan birini tutar. Politik söylev gelecekle ilgilidir. Lehine ya da aleyhine konuştuğu, bundan sonra yapılacak şeyler üzerindedir. Politik hatip, önerilen bir eylem yolunun uygunluğunu ya da zararlı olduğunu tanıtmayı amaç edinir; eğer onun kabulünü zorluyorsa, yararlı olacağına dayanarak yapıyordur; önerinin doğru ya da haksız, onur verici ya da onur kırıcı olduğu gibi bütün diğer noktaları, ana düşünceye yardımcı ya da bağlı şeyler olarak sunar.⁶⁴⁸

2- Adli (Hukuki) Hitabet: Hukuki söylev, itham eder veya savunma yapar; işlenmiş bir fiilin doğru olup olmadığını değerlendirir. Adli söylev geçmişle ilgilidir. Yasada, bir davadaki taraf, geçmişle ilgilidir; yapılmış olan şeylerle ilgili olarak, biri öbürünü suçlar, öteki ise kendini savunur. Bir davada taraflar, bir eylemin haklılığını ya da haksızlığını saptamayı amaçlar, onlar da bütün diğer noktaları buna yardımcı ya da bağlı şeyler olarak sunarlar.⁶⁴⁹

3- Törenselleşmiş (Epideiktik) Hitabet: Törenselleşmiş gösteri söylevi birini ya över ya da kötüler. Tören hatibi, şimdiki zamanla ilgilidir; çünkü herkes aynı zamanda geçmişi anımsatmayı ve gelecek hakkında tahminler yapmayı çoğu kez yararlı görürse de, o sırada var olan şeylerin durumunu göz önünde tutarak ya över ya da suçlar. Bir insanı öven ya da ona saldıranlar, onun onurlu ya da tersi olduğunu kanıtlamayı amaçlarlar, bütün diğer düşünceleri bu amaçla ilgili olarak ele alırlar.⁶⁵⁰

Retorikte Üç İkna Kanıtı

Ethos: “Etik” kelimesinin kökeninden gelen Ethos, ikna için danışmanın karakteri ve itibarını ifade ediyordu. İnsanların sizin tutarlılığımıza, dürüstlüğünüze ve yeterliliğinize duydukları inanç, onlara verdiğiniz güven idi. Ethos, Eski Yunancada “Karakter” anlamına geliyordu ve “Etik” kelimesi de aslında “Ethos” dan türemiştir.⁶⁵¹

Pathos ya da Empati, yani hedef kitlenin ihtiyaçlarına duyarlılık göstermek ve duygularına hitap ederek ikna yolunu seçmek demektir. Pathos’u hedef kitlemizde ya da proje paydaşlarımızda empati yardımıyla sempati yaratmak, kendi hissettiğimiz duyguları onlara da hissettirmek amacıyla kullanıyorduk. Pathos’un Eski Yunancadaki anlamı ise “karşısındakinin duygusunu hissetme” ve “deneyim” idi. Empati ve Patetik kelimeleri de Pathos’dan türemiştir.⁶⁵² Aristo’nun pathos kavramıyla da ilişkili olan reklamlarda korkunun kullanımı, cinselliğin kullanımı, mizahın kullanımı, ünlü kullanımı gibi kaynağa ilişkin özellikler barındırır. Pathos, insanın grup içindeki davranış biçimlerini ve ilişkilerini inceleyen sosyal psikoloji ile kesişe noktasındadır.⁶⁵³

Logos ya da mantıksal hitap, işverenimiz ve proje paydaşlarımızı akıl ve mantık yürüterek ikna etmek anlamına geliyordu. Logos kullanmak demek, gerçekleri, bilimsel verileri, tarihsel ve gerçeğe uygun analogilerle vermek demek oluyordu. Logos, Eski Yunancada aslında “Kelime” anlamına geliyordu, ama gerçek tanımını bunun çok ötesine geçiyordu. Fransızcadan dilimize geçen

⁶⁴⁸ Şeyda Koçak, a.g.e. s.4.

⁶⁴⁹ Şeyda Koçak, a.g.e. s.4.

⁶⁵⁰ Şeyda Koçak, a.g.e. s.4.

⁶⁵¹ Haluk Doğançay, Ethos, Pathos, Logos İle Etkili İletişim, 2014,

(<https://www.linkedin.com/pulse/20140909213356-58082221-ethos-pathos-logos-ile-etkili-ileti%C5%9Fim/>), Erişim Tarihi: 30.12.2017

⁶⁵² Haluk Doğançay, a.g.m. Erişim Tarihi:30.12.2017

⁶⁵³ Uğur Batı, a.g.e. s.74 – 75.

Lojik kelimesi de Lagos'tan türemiştir.⁶⁵⁴ İknâ yollarını reklam nesnesi ürün ya da hizmetle ilgili somut bilgilendirmelerle bulur. Hedef kitlenin zekasına ve mantığına seslenir. Fiyat bilgileri verir, ürünün veya hizmetin teknik detaylarını ortaya koyar ya da dağıtım kanalı ile ilgili bilgi verir.⁶⁵⁵

Reklam Ve Üç Amaç

Saptamak, “Saptama yapılamadan önce araştırma için beyin fırtınası sırasında nelerin yapılmasının saptanacağı belirlenmesi gerekmektedir. Saptama, ön çalışma ve söylev bittikten sonra geri dönüşlerle son çalışma biçiminde de gerçekleşir. Bunların başında yer ve zaman saptaması yapılmaktadır. Saptamalarda geçmişten yararlanılarak nelerin öncelikli biçimde yapılacağı saptanır”⁶⁵⁶

Tanıtmak: “Tanıtım, bir mal, bir hizmet, bir düşüncenin kamuoyuna bilgi vermek ya da tecimsel açıdan bakıldığında kar elde etmek amacıyla yapılan bir eylemdir. Tanıtım yapılırken yararlanılan birçok aracın içinde de en etkili reklamdır. Bir düşüncenin tanıtımı da politik yollarla yapılır”⁶⁵⁷ “Siyasi lider seçim kampanyalarında kendini ve partisinin yapacaklarını kamuoyuna tanıtmayı amaçlar. Tanıtım sadece siyasal kampanyalarda değil, aynı zamanda kurum kuruluş ve ürünlerin tanıtımında yapılır. Tanıtımı iyi yapılan ürünler yapılmayanlardan daha öndedir.”⁶⁵⁸

Kanıtlamak: “Kanıtlanma için inandırma gereklidir. Kanıtlanmayan bir olgu ve olayın inandırıcılığından söz edilemez. Kanıtlamalarla konuşma inandırıcılığı güçlendirir. Adli söylevde de kanıtlar; yargıçlar, jüriyi ve dinleyenleri kanıtlar öne sürerek etkiler ve bu kanıtların öne sürülmesi aşamasında retoriksel söylevin katkıları ve önemi etkileme açısından üzerinde durulması gereken konudur”⁶⁵⁹

Reklamda Ünlü Kullanımı

Reklamda ünlü kullanımı genel çerçevede incelenecek olursa dört başlık altında incelemek mümkündür.

Kaynağın İnanırlılığı

İnanılır bir kaynaktan (örneğin; ünlü) gelen bilgi, alıcıların kişisel tutum ve değer yapılarında bir kaynak etkisini kabul etmeleri olarak tanımlanabilecek içselleştirme süreci aracılığıyla kişilerin inançlarını, görüş ve/veya tutumlarını etkileyebilmektedir.⁶⁶⁰ Kaynağın inanırlılığı; güvenilirlik, uzmanlık, dinamizm, objektiflik, emniyet, nitelik, yetkinlik, çekicilik, beğenilme, saygınlık, inandırıcılık ve sosyallik gibi çok çeşitli boyutları içermektedir. Boyutların yukarıdaki çeşitliliğine rağmen kaynak inanırlılığının genellikle güvenilirlik ve uzmanlık olmak üzere iki önemli boyuttan oluştuğu kabul edilmektedir.⁶⁶¹

Kaynağın Çekiciliği

⁶⁵⁴ Haluk Doğançay, a.g.m. Erişim Tarihi: 30.12.2017

⁶⁵⁵ Uğur Batı, a.g.e. s.75.

⁶⁵⁶ Safiye Kırlar Barokas, Reklam ve Retorik, Derin Yayınlar, İstanbul, 2011. S.78 – 79.

⁶⁵⁷ Safiye Kırlar Barokas, a.g.e. s.97.

⁶⁵⁸ Safiye Kırlar Barokas, a.g.e. s.79 – 80.

⁶⁵⁹ Safiye Kırlar Barokas, a.g.e s.81.

⁶⁶⁰ B. Zafer Erdoğan, 1999, s.291 – 315. Aktaran: Muhammed Yıldırım, Rabia Karataş Boztaş, Meltem Temizkan, “Reklamlarda Kullanılan Ünlü Ve Marka Arasındaki Uyumun Ünlünün İnanırlılık Ve Çekiciliğinin Tüketicinin Markaya Karşı Tutumuna Etkisi” BEU. SBE. Derg. Cilt:3 Sayı:1 2014, s.3.

⁶⁶¹ Chanthik Pornpitakpan, 2012, s.179 – 195. Aktaran: Muhammed Yıldırım, Rabia Karataş Boztaş, Meltem Temizkan a.g.m. s.3.

Ünlü kişi kullanımının başarısı büyük ölçüde ünlünün çekiciliğine de bağlıdır. Tüketiciler televizyon izlediklerinde veya yazılı basın takip ettiklerinde cazibenin önemini daha iyi kavrayacaklardır. Reklamlarda genellikle çekici ünlü veya bireylere yer verildiği görülmektedir. Tüketiciler, çekici ünlüler hakkında zihinlerinde çoğunlukla olumlu klişeleşmiş imajlara sahiptir. Araştırmalar çekici ünlü kullanımın doğal olarak tüketici inançlarını değiştirme yeteneğine sahip olduğunu ortaya koymaktadır.⁶⁶²

Kaynağın çekiciliği modeli McGuire (1985) „in “kaynak değerlik” modelinin bir elemanıdır. İleti etkililiğinin, kaynağın aşinalığı (gösterimler sonrası kaynak hakkında bilgi sahibi olmak), beğenilmesi (kaynağın fiziksel özellikleri ve davranışlarına dayalı olarak kaynağa duyulan bağlılık), benzerliği (kaynak ve hedef kitlenin benzeşimleri) ve deneğe çekici gelişine bağlı olduğu öne sürülmektedir.⁶⁶³

Ürün – Ünlü Uyumu

Literatürde uygunluk ya da eşleşme hipotezi olarak geçen ürün ünlü uyumu modeline göre ünlü kullanımının etkili olabilmesi için kullanılan ünlünün karakteristik özellikleri ile ürünün özellikleri birbiriyle uyuşmalıdır. Ürün ünlü kombinasyonundaki algılanan bu uyum fiziksel çekicilik, uzmanlık veya diğer karakteristik özelliklerle ilgili olabilmektedir.⁶⁶⁴

Anlam Transferi Modeli

Ünlü kişide bulunan anlam, yaş ve cinsiyet gibi demografik kategorilerin yanında kişilik ve yaşam tarzları gibi çok çeşitli şekilde olabilmektedir. Böylelikle kullanılan ünlü tek bir anlam değil çok farklı anlamları bir arada verebilmektedir. Bu sebepten ötürü Martin (1996) pazarlama alanında ünlü kullanımının, tüketicilerin ürünü değerlendirmelerine yardımcı olan bir takım özellikleri sağladığı için yararlı olduğunu söylemektedir. Reklamda kullanılan ünlünün başarılı olabilmesi için markanın ya da ürünün vurgulanmak istenilen özelliklerini temsil edebilecek uygunlukta bir ünlünün seçilmesi başka bir deyişle ünlünün temsil ettiği tüm özellikler ile ürünün uyuşması gerekmektedir.⁶⁶⁵

Derimod Reklam Analizi

Göstergebilim Açısından Bakış

GÖSTERGE	GÖSTERİLEN	
Gösteren	Düz Anlam	Yan Anlam
Erkek Kadın Ayakkabılar Karlı Bir Dağ Dağ Evi (Şömine, Geyik Başları, Mum, Odun)	Dağ evinde 6 farklı ayakkabı giymiş 6 farklı kadının önünde diz çöküp af dileyen esmer, uzun boylu ve yakışıklı erkek 6. sıradaki kadının tuzağına düşüyor ve kollarına kelepçe takılıyor.	Kadın vitrin olarak kullanılmakta ve alternatif konuma getirilmektedir. Önemli olan ayakkabının güzelliğidir. Güzel, stil sahibi kadınları kandıran çapkın, doyumsuz

⁶⁶² Y Bardai Hakimi, Abed Abedniya, N Majid Zaeim, 2011, s.116 – 132. Aktaran: Muhammed Yıldırım, Rabia Karataş Boztaş, Meltem Temizkan a.g.m. s.4.

⁶⁶³ William J. McGuire, 1985, 223 – 346. Aktaran: Muhammed Yıldırım ve Diğerleri, a.g.m. s.4.

⁶⁶⁴ Muhammed Yıldırım, Rabia Karataş Boztaş, Meltem Temizkan a.g.m. s.5.

⁶⁶⁵ Simmers ve Diğerleri, 2009, 52 – 64, Aktaran: Muhammed Yıldırım ve Diğerleri, a.g.m. s.6.

Aydınlatma Koltuk Battaniye Kelepçe		erkek karakterin tek derdi ayakkabılar olması ürünlerin kadından daha üstün tutuluyor olması kadının bir meta olarak kullanıldığını göstermektedir. Kadın erkeği yanında zorla tutabilir bunun tek çaresi kelepçedir. Reklamda kullanılan kelepçe ise arzuyu, şehveti, cinsel münasebeti işaret etmektedir.
--	--	--

Tablo 1. Ayağımda Derimod Reklam Filmi Göstergebilim Çözümlemesi Analiz

- Reklamın teması erkek karakterin kadınların kendisinden, kişiliğinden öte önemli olan ayakkabılardır. Yani kadın bir ayakkabı kadar değerli olmayıp farklı bir ayakkabı giyen kadına tercih edilebilen bir konumdadır. Burada kadın bir meta olarak kullanılmakta olup değersizleştirilmektedir.
- Kadınların duyguları, düşünceleri önemsizleştirilmekte ve ayakkabı zevkleri yüceltilmektedir. Eğer o marka ayakkabılar dışında bir başka bir marka ayakkabı giyseydi şayet asla bu kadınlara yalvarmayacaktı. Tüm kadınlar da bu durumun farkında olduklarını jest ve mimikleriyle ümitsizliğe kapıldıklarını belli etmektedirler.
- Kadınlara yapılan bu davranış onları yüksek sosyo-ekonomik açıdan baskı altına almaktadır.
- Son sahnede kadının adama kelepçe takması kadınları aşağılayıcı bir bakış olarak ele alınabilir. Şöyle; erkekleri kendi istekleriyle değil zorla yanımızda tutabiliriz izlenimiyle kadınların erkeklere muhtaç olduğunu yansıtmaya çalışılmıştır.

Analiz 2

- Erkekler çapkındır, seks düşkünüdür, her gece farklı biriyle birlikte olma isteği olan, kadınla birlikte olabilmek için yalvarması gereken, her kadına diz çöken, parasıyla her türlü kadını etkileyebilecek olumsuz bir imaj çizilmektedir erkekler için.
- Toplumsal cinsiyet açısından bakıldığında erkeklere yönelik cinsiyet eşitsizliği söz konusudur.
- Nitekim reklam karakteri kendi özel hayatında tüm bunların dışında bir ilişki yaşayarak toplumsal cinsiyet eşitliğini adeta yüzümüze vurmaktadır.
- Erkek son derece doyumsuz olarak gösterilmiş. Yeni bir ayakkabı daha çıksa doyamayacaksınız ona da sahip olacaksınız mesajı içermektedir.

Cinsellik Çağırışımı

- Erkeğin ayakkabıları okşaması,
- Erkeğe Fantezi kelepçe takılması,
- Bozulmuş papyon

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Ayakkabılara dokunurken ateşin arka planda yansması

Şekil 2. Derimod Reklam Filmi Cinsellik Çağırışımı

Tür Açısından Derimod Reklam Filmi

- Derimod'un üretip pazara sunduğu 6 farklı ayakkabı çeşidini tek bir reklamda tanıtmaya açısından üretici reklam türüne
- Taşıdığı mesaj açısından hem ürün reklamı hem de kurumsal reklam kategorisi içerisine girmektedir.
- Coğrafi kıstas açısından bakıldığında ulusal reklam kategorisi içerisine girmektedir.
- Taşıdığı cinsel ve duygusal öğelerden dolayı duygusal reklam diyebiliriz.

Derimod Reklam Filminde Cinselliğin Kullanım Amacı

- Cinsel öğeler kullanılarak, Derimod'a "dikkat çekilmek",
- Tüketicilerin zihninde Derimod markasına dair anlamlar yaratmak,
- Cinsellik çağrıştıran kavramlarla Derimod'un "marka konumlandırmasını yapmak ve imaj yaratılmak" istenmiştir.
- Cinsellik kullanılarak reklamın "marka bilinirliği artırılmak" istenmiştir.
- Reklamda erkeğin zengin olması, dağ evi gibi haricen kullanılan bir konutun olması açısından reklamın "hedef kitlesi" üst seviye ekonomiye sahip olan kadınlardır.

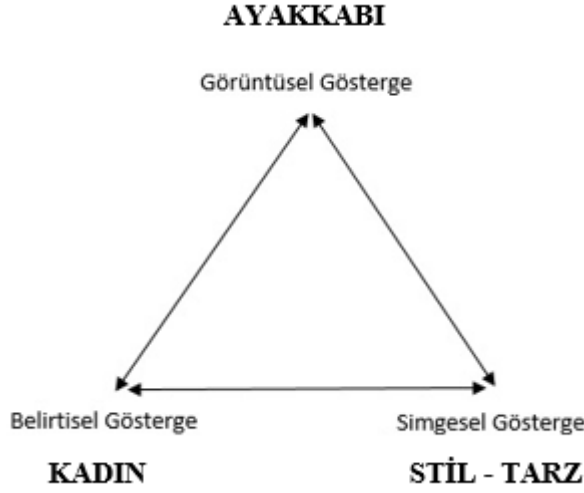
Derimod Reklam Filminde Cinselliğin Kullanım Biçimleri

- Erkeğin papyonunun sökülmüş olması, gömleğinin üst düğmelerinin açık olması reklamın alıcısı olan kadınlara cinselliğe dair uyarılar göndermiştir.
- Erkeğin ayakkabılara dokunma şekli "cinsel davranış" olarak değerlendirilebilir.
- Erkeğin ve kadınların izleyenlere tanıtılıyor olmasından dolayı filmde "fiziksel çekiciliğe" başvurulmuştur.
- Kadınların bacaklarının görünmesi, erkeğin koluna kelepçe takılıyor olması kadının yaptığı jest ve mimikler "cinsel gönderme" içermektedir.

Peirce'ye Göre Derimod Reklamı

Peirce'in göster kavramına göre nesnesi ile ilişkisi olan göster olarak karşımıza çıkan görüntüsel gösterge Derimod "ayakkabılarıdır". Nesnesi ortadan kalktığında doğrudan nesnenin yerini alan

belirtisel gösterge reklamdaki “kadınlardır”. Reklamda karakterin temsil ettiği simgesel gösterge ise önceki iki göstergeyle bağlantılı olan gösterge “stil – tarzdır.”

Şekil 3. Derimod Reklam Filminin Peirce’in Gösterge Türlerine Göre Belirtilmesi

Derimod Reklamına 3 Farklı Çözümleme

Üç Söylev	Politik	-	Adli	-	Törenselsel	X
Üç İkna	Ethos	X	Pathos	X	Logos	-
Üç Amaç	Saptamak	-	Tanıtmak	X	Kanıtlamak	-

Tablo 2. Üç Farklı Çözümleme

Derimod reklamı için Aristoteles’in retoriksel söylevleri arasında reklam karakterinin diz çöküp yalvarması ve ona beklemesi açısından törenselsel söylevi temsil etmektedir. Üç ikna açısından bakıldığında duygulara seslenen bir hitap söz konusudur. Aşkın yüceltildiği reklam filminde kadınların duygularına hitap ederek ikna çabasını içeren kavram ise pathos olarak değerlendirilmelidir. Reklamdaki başkarakterin karizması, konuşmacının kişiliği, giyimi, hareketleri ve unvanı açısından bakıldığında ethos kavramıyla ikna etmeye çalışıldığını görmekteyiz. Bu nedenle üç ikna kavramları arasında incelediğimiz Derimod reklam filmine en uygun ikna kavramı olarak ethos ve pathos kullanabiliriz. Üç amaç açısından bakıldığında incelenen Derimod reklam filminde altı farklı ayakkabının sunulması tanıtmak kavramıyla ilişkilidir.

Reklam Metninin İncelenmesi

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Şekil 4. Reklam Metninin İncelenmesi

- Ayağımda Derimod Kalbimde O: Ayağındakini ve kalbindeki aynı kefedeyi tartıldığını varsayacak olursak ayakkabının yüceltildiğini görmekteyiz.
- Aşkı Bilemeyiz Ama Ayakkabı Derimod'dan Sorulur: Derimod olarak yapabildiğimiz en iyi şeyin ayakkabı üretmek, tasarlamak olduğunu vurgulayarak bu işte kendilerine rakip tanımadıklarını belirtiyor.
- Palavra, İnanmam Sana: Ajda Pekkan'ın geçmişte söylemiş olduğu şarkı bizi nostaljiye götürmektedir ve nostalji her zaman masum bir özlem içermektedir. Aynı zamanda çok bilinen bir şarkı olmasından ötürü hatırlatılabilirlik seviyesini yüksek tutmuşlardır.
- Affet, Lütfen, N olur: Reklam filmi boyunca kadınlara mağdur bir şekilde yalvaran kendini affettirmeye çalışan ve diz çöken bir erkek görüyoruz. Toplumumuzda bu durum gerçekte böyle değildir fakat kadınların bunu hayal etmesini istemiştir. Derimod ayakkabı giyen kadınların partnerlerinin diz çökmesi durumunu hayal etmektedir ve bu konuma ancak Derimod ayakkabılarıyla ulaşabilirsiniz mesajı vermektedir.

Reklamda Ünlü Kullanımı

Literatürde ünlü kullanımı araştırmaları temelde 4 ana modele dayanmaktadır. Bunlar;

- **Kaynak Güvenilirliği:** Barış Arduç'un ünlü olmadan önce cankurtaran olarak çalıştığını ve binden fazla hayat kurtarmış olması Barış Arduç'un son derece güvenilir olduğunu ifade etmektedir.¹
- **Kaynak Çekiciliği:** Son dönemde en yakışıklı oyuncular arasında gösterilen Barış Arduç bazı magazin sitelerinde birinci sırada yer almaktadır. Başarılı oyunculuğu ve fiziksel çekiciliği ile geniş bir kadın hayran kitlesine sahip olması marka için son derece olumlu bir geri dönüş sağlayacaktır.²
- **Ürün - Ünlü Uyumu:** 19 Haziran 2015 - 20 Ocak 2017 yılları arasında Star TV'de yayınlanan ve iki sezon almış dokuz bölüm süren dizide Elçin Sangu ile başarıları paylaştı. Ömer İplikçi karakteri ile popülerliğe ulaşan Barış Arduç on dört defa "En İyi Erkek Oyuncu" ve üç defa "En Çok Yakışan Dizi Çifti" ödülüne layık görülmüş.³ Ömer İplikçi rolünü canlandıran Barış Arduç bu dizide ünlü ve başarılı bir ayakkabı tasarımcısını oynamaktaydı. Ürün ve ünlü uyumu açısından Derimod'un o dönem için reklamlarında oynatabileceği en doğru kişidir.
- **Anlam Transferi:** Oyunculunun yanı sıra sosyal sorumluluk projelerine olan desteğiyle de çok konuşuldu. "Sporcu Melekler Projesi" kapsamında İstanbul Haliç'te düzenlenen etkinlikte birçok ünlü isimle beraber kürek çekerek projeye destek verdi. Haçiko (Hayvanları Çaresizlik ve İlgisizlikten Koruma) Derneği yararına çıkartılan 2016 yılı takvimi için birçok ünlü isimle beraber objektif karşısına geçti. TEGV (Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı) 20.YILI şerefine düzenlenen bağış gecesinde, Arduç da sahneye çıkarak "Nayino" adlı şarkıyı seslendirdi. Geçtiğimiz yıl ise Kancersiz Yaşam Derneği'nin "İyi Niyet Elçisi" olduğu açıklandı. Hem oyunculuğu, hem karizması, hem de başarısıyla çok konuşulan son yılların en popüler oyuncularından olan Barış Arduç kazanmış olduğu tüm bu anlamları aynı zamanda Derimod'a transfer etmektedir.⁴

Sonuç

Değişen toplumsal değerlerle birlikte reklamın hedef kitlesi de değişmiştir. Hedef kitleyi ikna etmek oldukça güçlenmektedir. Bu nedenle reklamda farklı olma çabası tüm reklam çalışmaları için en önemli etkidir. Özellikle marka konumlandırmak açısından oldukça önem teşkil etmektedir.

Analiz ettiğimiz Derimod reklam filmiyle bu farklılık yakalanmaya çalışılmış fakat bazı değerler gözden kaçırılmıştır. Birçok açıdan farklı çözümlerinin getirilebileceği Derimod reklam filmi için gösterebilim, Aristo'nun ikna etme kavramından yararlanılmış olup toplumsal cinsiyet bağlamında reklam çözümlemesi yapılmıştır.

Reklamlar bahsettiğimiz gibi çok masum değildir. Her reklamın bir mesajı vardır. Kimi zaman isteyerek kimi zamansa maruz kalarak bu mesajları alıyoruz farkında olmadan içselleştiriyoruz. Derimod reklam filminde bize gösterilen mesajların her biri planlanarak hazırlanmış olup bilinçaltımıza seslenmiştir. Bilinçaltına seslenme işini yaparken çoğu zaman her konuya dikkat edilmemekte ya da gözden çıkarılmaktadır. Örneğin toplumsal cinsiyet eşitliği açısından bakıldığında kadının da erkeğinde eşit olmadığı çoğu durumda birbirine muhtaç olduğunu hissetmemizi sağlayan durumlar gerçekleşmiştir.

¹ https://www.ntv.com.tr/yasam/baris-arductancankurtaranlik-itarafi-ruyalarima-giriyorlar.B6XQ7WPiBkWBpuNuWO2FSA?_ref=infinite Erişim Tarihi: 03.01.2018

² <https://www.ahaber.com.tr/galeri/yasam/en-yakisikli-turk-aktorler> Erişim Tarihi: 03.01.2018

³ <https://noluyo.tv/haber/11614/baris-arducun-canlandirdigi-5-unutulmaz-karakter> Erişim Tarihi:03.01.2018

⁴ <https://noluyo.tv/haber/11614/baris-arducun-canlandirdigi-5-unutulmaz-karakter> Erişim Tarihi: 04.01.2018

Özetleyecek olursak her reklam kendi çıkarları için bazı durumlarda bazı olguların üstüne basarak, görmezden gelerek, kendi çıkarlarını ön planda tutarak reklam planlamayı gerekli kıldığını göstermektedir. Burada önemli olan bir reklamcının en az düzeyde bu olguların üstüne basmasını sağlayarak reklam planlamasını gerçekleştirmesidir.

Kaynakça

- BATI, U. (2012). Reklamın Dili. İstanbul: Alfa Yayınları
- BERGER, A. A. (1993). Kitle İletişiminde Çözümleme Yöntemi, Çev. Murat Barkan, 2.bs. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları
- DOĞANÇAY, H. (2014). Ethos, Pathos, Logos İle Etkili İletişim, (<https://www.linkedin.com/pulse/20140909213356-58082221-ethos-pathos-logos-ile-etkili-ileti%C5%9Fim/> adresinden erişildi (ET: 30.12.2017)
- ELDEN, M. (2016). Reklam Yazarlığı. İstanbul: İletişim Yayınları
- EROL, G. (2007). Reklam ve Medya Planlama. İstanbul: Beta Yayınları
- FİSKE, J. (1996). İletişim Çalışmalarına Giriş. Bilim Sanat Yayınları/Ark,
- FİSKE, J. (2014). İletişim Çalışmalarına Giriş, çev: Süleyman İrvan. Parmakhon Yayınevi
- KASIM, M. (1996) Ürün Reklam Tanıtımı Açısından Gazetelerdeki Otomobil Reklamlarının İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- KIRLAR, S. (2011). Reklam ve Retorik. İstanbul:Derin Yayınlar
- KOCABAŞ, F. ELDEN, M. ve YURDAKUL, N. (1999). Reklam ve Halkla İlişkilerde Hedef Kitle. İstanbul: İletişim Yayınları
- KOCABAŞ, F. ve ELDEN, M. (2002). Reklamcılık. İstanbul: İletişim Yayınları
- KOÇAK Ş. Aristoteles ve Retorik. (2013). https://www.academia.edu/5808466/Aristoteles_ve_Retorik adresinden erişildi. (ET: 30.12.2017) s.1-2.
- MENGÜ, Ç. S. (2004). Televizyon Reklamlarında Kadına Yönelik Oluşturulan Toplumsal Kimlik. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları
- İMANÇER, D. (2002). Feminizm ve Yeni Yönelimler. İstanbul: Doğu Batı Dergisi, S:19 7-8
- ÖZGÜR A. Z. (1996). Reklam Filmlerinde Görünen Kadınların İşlevsel Rollerini. Kurgu Dergisi S:14, 235.
- ÖZMAKAS, U. (2009). Charles Sanders Peirce'in Gösterge Kavramı. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2/1, s.32-35.
- RİFAT, M. (2009). Göstergibilimin ABC'si. İstanbul: Say Yayınları
- PİRA, A. ve ELGÜN, A. Toplumsal Cinsiyeti İnşaa Eden Bir Kurum Olarak Medya; Reklamlar Aracılığıyla Ataerkil İdeolojinin Yeniden Üretilmesi. <http://docplayer.biz.tr/4280402-Toplumsal-cinsiyeti-insaa-eden-bir-kurum-olarak-medya-reklamlar-araciligiyla-ataerkil-ideolojinin-yeniden-uretilmesi.html> adresinden erişildi. (ET: 28.12.2014)
- SAATÇIOĞLU, E. ve SABUNCUOĞLU, A. (2016). İdealize Edilmiş Erkek Bedeninin Bir Reklam Çekiciliği Olarak Kullanımına Yönelik Bir Araştırma, Global Media Journal TR Edition, 6 (12), 435.
- YILMAZ, R. A. (2007). Reklamlarda Toplumsal Cinsiyet Kavramı: 1960 1990 Yılları Arası Milliyet Gazetesi Reklamlarına Yönelik Bir İçerik Analizi. Selçuk İletişim, s.144.

YILDIRIM, M. BOZTAŞ, R. K. ve TEMİZKAN, M. (2014) Reklamlarda Kullanılan Ünlü Ve Marka Arasındaki Uyumun Ünlünün İnanılrlık Ve Çekiciliğinin Tüketicinin Markaya Karşı Tutumuna Etkisi BEU. SBE. Derg. Cilt:3 Sayı:1, s.3.

Gazete Haberleri

https://www.ntv.com.tr/yasam/baris-arductancankurtaranlik-itirafi-ruyalarimagiriyorlar,B6XQ7WPiBkWBpuNuWO2FSA?_ref=infinite adresinden erişildi. (ET: 03.01.2018)

<https://www.ahaber.com.tr/galeri/yasam/en-yakisikli-turk-aktorler> adresinden erişildi (ET: 03.01.2018)

<https://noluyo.tv/haber/11614/baris-arducun-canlandirdigi-5-unutulmaz-karakter> adresinden erişildi (ET:03.01.2018)

<https://noluyo.tv/haber/11614/baris-arducun-canlandirdigi-5-unutulmaz-karakter> adresinden erişildi. (ET: 04.01.2018)

MODA OLGUSUNUN TOPLUMUN SOSYO-KÜLTÜREL VE İKTİSADİ YAPISINA OLUMSUZ ETKİLERİ VE BAZI TOPLULUKLARDA UYGULANAN KIYAFET KISITLAMALARI

Sibel KILIÇ

Marmara Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu

Nuray Öz CEVİZ

Marmara Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu

Öz

Kullanılan araçtan, yaşanılan konuta, ev eşyalarına/aksesuarlarına, kıyafetten, mücevherlere kadar kullanılan her türlü materyal ile sosyal ve yeme içme mekanlarına değin yaşamın her alanına nüfuz eden moda olgusu günümüz dünyasının en önemli sorunlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

İktisadi karşılığı ‘Tahrikkar Yaratıcılık’ olan moda; mevcudu eskimiş, kötü, köhne, itici, gösteren, yeniyi ise, güzel, modern, çekici göstererek dayatma yolu ile sosyal kabulü sağlayan bir olgudur. Toplumsal normlar içinde yer almadığı halde, bir yama gibi eklenen söz konusu manipülatif yaklaşım, Dışlanma/Kabul Görme dürtüsünü, kişinin bilinç düzeyi oranında harekete geçirmektedir.

İkinci Dünya Savaş ekonomisinin doğurduğu çok uluslu kurumlar ve sanayileşme paralelinde başlayan ve günümüze kadar devam eden moda endüstrisi, üreten toplumlarda iktisadi kalkınmaya yol açarken tüketen toplumları her geçen yıl fakirleştirmektedir.

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde sosyal kırılmalara yol açan bu olgu, bireyi moda ürünlerini birincil ihtiyaçlarına (beslenme, eğitim) tercih eden, ait olmadığı sınıfa dahil hissettiren gerçeklerden koparan bir hal almaktadır. Bu da bireyi, standartlarını korumak ya da artırmak adına değer yargılarında ve geleneksel yapıda bozulmalara yol açmakta, kısa yoldan ve çok para kazanmayı amaç edinen bir neslin doğmasına sebep olmaktadır.

Ait olunan toplumun sosyo-kültürel geleneksel ya da politik yapısına aykırı kıyafetler ile toplum yapısında kırılmalara yol açacağı düşüncesinden hareketle bazı topluluklar tarafından bazı moda unsurlarına bir takım yasaklamalar getirildiği görülmektedir. Bunun yanı sıra beden anatomisi üzerinde yol açtığı problemler ve üretim koşullarının sağlığa aykırı olması dolayısı ile bir takım hukuksal ve sosyal müeyyideler söz konusu olmuştur.

İlgili çalışma, modanın birey ve toplum üzerindeki olumsuz etkilerini irdelemeyi ve kıyafetlere ilişkin tarihsel süreçte, sosyolojik bir olgu olarak gündeme gelen kıyafet kısıtlamalarını ya da yasaklamaları ele almıştır.

Anahtar Kelimeler: Moda Yasakları, Giysi Geleneği, Kıyafet,

Giriş

Moda (Mode), Latince’de oluşmayan bir sınır anlamındaki Modus kelimesinden gelir. La Mode olarak da ortaçağ Fransızca’sında kullanılmıştır (Partridge, 2006). Latince moda, modus ve modernus kelimelerinden türetilen moda ve modern kelimeleri genel olarak hemen şimdi, düne ait olmayan

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

anlamlarını taşımaktadır. Ancak bu günkü anlamıyla moda (mode) yol, şekil, tarz, usul, üslup, hareket, davranış, konuşma, yazma, yaşam vb. biçimini ifade eder (Pektaş, 2006).

Bu olguyu çeşitli açılardan birer cümle ile konsantre bir şekilde özetleyecek olursak; Moda kavramı, her ne kadar farklılaşma güdüsünden hız almaktaysa da bilakis aynılaşma yolu ile farklılaşma illüzyonu yaşamaktır. Ayrıca, “kendim için” yanılması adı altında hem cinsleri ile rekabet duygusundan hız alan, ya da karşı cinse daha çekici görünme güdüsü ile beslenen bir olgudur. Kullanılan araçtan, yaşanılan konuta, ev eşyalarına/aksesuarlarına, kıyafetten, mücevherlere kadar her türlü materyal ile sosyal ve yeme içme mekanlarına değin yaşamın her alanına nüfuz eden moda olgusu günümüz dünyasının en önemli sorunlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yakışanın yerine yakıştırılanın dikte edilmesi anlamına gelen moda, insanın yaşadığı çevreye ve topluma uyumlanma, kabul görme, ait olma ve onanma güdüsünden kaynak alan psikolojik bir davranış modelidir. Çevresindeki değişen ve dönüşen gerek fiziksel gerekse davranışsal olarak benzer kalıplara ayak uydurma, çoğunluğun bir parçası olma güdüsünden hız alır. Birey, imajını toplumda yeni yabul gören normlara göre entegre ederek, duyarlılığını yenileme, eski, démodé, köhne kalıplarına girmeyi red eder. Söz konusu yenilenme kişinin özünde değil, biçimindeki yeni geçici değişimleri ifade eder. Zira moda olgusu görsel, fiziksel ve yüzeysel değişim ve dönüşümleri ifade etmekte olup, kişinin düşünsel, entelektüel, kültürel, yapısal yönüne etki ve katkısı bulunmamaktadır. Ancak birtakım, sosyal, etnik ve inançsal oluşumlar, moda da bir çok farklı tarzların ve alt kültürlerin ortaya çıkmasına yol açmakta, dahil olunan düşünce sisteminin iç dinamiklerinden hız alan, simgesel giyim tarzlarını beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda moda olgusu gösterge ve temsiliyet unsuruna dönüşmektedir. Bu yeni estetik benzeşimci, kodların karıştığı, ironinin önce çıktığı, her şeyin iç içe (eklektik), yan yana (paştış), üst üste (kolaj) olduğu kompleks bir özellik göstermektedir (Pektaş, 2006).

Hem kültürel barometre hem de anlatımcı bir sanat formu olan moda (Wilson, 2003: 47), sanat, estetik, tarih, felsefe, ekonomi, ergonomi, sosyoloji, psikoloji, antropoloji hatta tıp alanı da dahil çok geniş bir disiplin yelpazeyi içine alan disiplinlerarası bir olgudur. Bunun yanı sıra, iktisadi anlamda çağın en görünür üretim ve tüketim alanını oluşturmakta olup, oldukça geniş bir istihdam alanı sağlamaktadır (Pektaş, 2006). Buna bağlı olarak, moda ile ilgili pek çok meslek, kuruluş ve organizasyonla karşılaşmaktadır. Tasarım aşamasından mağazaya oradan da tüketiciye ulaşan zincirde pek çok yeni meslek ve iş gücü oluşmuştur. Tarih boyunca ticaretin en önemli değişim malzemesini kumaş ticareti oluşturmaktadır. Doğudan batıya kıtalararası süren uzun yolculuklara şahit olan ipek yolu üzerinde pek çok medeniyetler gelişmiştir. Ancak çoğunlukla giyim üretimi aile içinde gerçekleştirilirken büyük şehirlerde terziler tarafından el işçiliği ile üretilen bir eşya olmuştur. Uzun zaman alan el işçiliği ile üretilen giysiler maliyeti yüksek kıymetli eşyalar arasında yer almıştır. Bundan dolayıdır ki giysiler dünyanın her yerinde en önemli zenginlik ve statü göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bu gün ise moda ve giyim öyle dev bir sektör haline gelmiştir ki geçmişte var olmayan birçok meslek dalı bu sektörde yer almaktadır.

1. Moda Kısıtlamaları

Moda kavramı, moda evleri, modacılar ve tasarımcılarıyla sürekli yeni önermeler sunarak adeta kanun etkisi yaratan dikte ettirici bir güce sahip olmakla beraber, tarihten günümüze değin moda karşıtı eğilim ve anti modacı dikteler ve yasaklar da söz konusu olmuştur.

1.1. Osmanlı'da Moda Kısıtlamaları ve Nedenleri

1.1.1. Dine ve Ahlaki Normlara Aykırılık

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Tarih boyunca giysilerin en önemli fonksiyonlarından bazıları, kadını daha çekici, daha zengin, daha prestijli ve çağa uygun göstermektir. Toplumun dinsel, geleneksel ve sosyal yapısına bağlı olarak, gizlenme ve gösterme diyalektiği içinde çekici görünme / muhafazakar görünme olgusu hem geçmişte hem de günümüzde bazen iç içe bazen ise çelişik tutumlar sergilemiştir (Elizabeth, 1989).

Geçmişten günümüze değin, geleneksel yapıya handikap olarak görülmesi dolayısı ile, Osmanlı İmparatorluğunda ve bir çok batılı ülkelerde toplumun sosyal ve kültürel yapısına bağlı olarak bir takım kısıtlamalar söz konusu olmuş modanın karşısında bir cephe oluşmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'nda moda kısıtlamalarına bakışıldığında, İmparatorluk döneminde, 1725 tarihli fermanla kadınların uzun ve büyük yakalı parlak feraceler giyinmesi yasaklanmıştır. Osmanlıda halkın her tabakaya ait tespit edilmiş kıyafetleri olup, özellikle Müslüman halkın diğer tabakaları taklit edilmesinin önüne geçilmiştir. Söz konusu yasak kadınların süslü püslü, tahrıkkar, dekolte ve Avrupalı giyinen kadınlara benzemelerini önlemek amacıyla konmuştur. Bu tarz kıyafetleri edinmek isteyen bayanların eşlerini maddi ve manevi olarak zorlamaları o dönemde yoğun boşanmalara neden olmuştur. Dolayısı ile söz konusu yasaklar toplumun sosyal ve geleneksel yapısının korumaya yönelik bir önlem olarak karşımıza çıkmaktadır (Koçu, 1971).

Biçim ve modellerin yanı sıra renkler konusunda da kısıtlamalara rastlamak mümkündür. Sarı pembe gibi sıcak renklerin kullanılması, bu renkleri tercih eden Rum ve Ermeni kesimine tabi kadınlara benzerliği önlemek için II. Mahmut döneminde çıkarılan bir ferman ile yasaklanmıştır. Buna karşılık olarak, Rum Ermeni ve Yahudilerin ise İslamiyet'in temsili olan yeşil rengi baş örtü ve aksesuarlarında kullanması yasaklanmıştır. Bu yasak vesilesi ile Müslüman ve Gayrimüslimlerin ayırt edilmesi sağlanmıştır (Karabıyık Barbarosoğlu, 2004; Refik, 1998).

1.1.2. Ekonomik Sebepler

Osmanlı'da gösteriş ve lüks tüketimi önlemek amacıyla İbrahim Paşa her zümreye ait kıyafet kısıtlamaları getirmiştir. Bu kısıtlamalar gereğince, hanımların uzun yakalı ferace giymesi, gereğinden fazla kurdela kullanılması, baş örtülerinin bol kumaştan oluşması yasaktır. Ayrıca halkın yüksek kamu görevlilerini taklit etmek için kendilerini zorlayarak satın aldıkları rakum ve vaşak kürkleri de yasaklanmıştır (Sakaoğlu, 1987). Ayrıca I. Abdülhamit 1776'da kıyafet nizamnamesi çıkarttırmıştır.

1.1.3. Sınıf Anlayışına Dayalı Giyim Yasakları

Osmanlı Döneminde sınıf anlayışı, kapitalizmin paraya dayanan anlayışı söz konusu olmadığı, sosyal statü ve mevkiye dayanması nedeni ile, herkesin her istediğini giymesi söz konusu değildir. Günümüzde parası olan herkesin her şeyi giymesi söz konusu iken, geleneksel toplumlarda alt tabakanın bir üst tabakanın kıyafetini giymesi yasaktır. Nitekim bu durum 16. yüzyıl minyatürlerine de yansımıştır ve padişah minyatürlerde sıradan halktan büyük boyda resmedilmiş olup, kıyafetleri zengin ve şatafatlıdır. Buna karşılık sıradan halkın kıyafetleri sade ve gösterişsizdir.

Osmanlı'da insanların kıyafeti ait oldukları sınıfın ve meslek grubunun özelliklerini gösterir. Mesela balıkçılar koyu renk elbise giyerler. Başlarındaki kavuklar özellikle meslek gruplarını birbirinden ayırma konusunda önemli bir göstergedir. Nitekim, Ahilik kurumuna mensup meslek grupları ve Ermeni, Yahudi vb. gibi ırklar arasında farklı giyim kuşam kuralları mevcut olup diğer meslek grubu ya da ırka ait insanlar birbirlerinin kullandıkları kıyafet, şapka ya da aksesuarları kullanmaları ya da taklit etmeleri kesin kurullarla yasaklanmıştır. Öyle ki kişi öldüğünde başında taşıdığı kavuk mezar taşına kazınmaktadır. Dolayısı ile mezarlarında bu bağlamda hiyerarşik bir kimliği dolayısı ile söz konusu olmuş olur. Sıradan halkın ayrıca kürk, vaşak, hint kumaşı ve bol çiçekli kıyafetler giymesi yasaktır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Ancak her dönemde olduğu gibi o dönemde de gösteriş merakı nedeni ile bu yasakları tanımayan eğilimler gösterdiklerine de rastlanmıştır (Barbarosoğlu, 2004).

2. Eski Türk Topluluklarında Sınıf ve Statü Simgesi Olarak Takılar ve Kısıtlayıcı Bazı Uygulamalar

Hemen hemen tüm topluluklarda olduğu gibi Türkmen topluluklarında da süslenme unsurlarından birisi olan takılar, bildiri ve bildirişim özelliğine haiz bir obje olarak alternatif bir kültürel iletişim aracı olmuşlardır. Takının bu özelliği Türkmen topluluklarında en üst düzeye çıkarak, görsel bir bildiri aracı olarak yüksek bir fonksiyonel özellik kazanmıştır. Takılar, bir çok fonksiyonunun yanı sıra statü ve sosyal sınıf sembolü olarak, biçimsel ve tematik oldukça keskin ayrımlara tabi tutulmuşlardır. Bu ayrım boylara ayrılmış olan ve göçebe bir yaşam biçimi süren Türkmen toplulukları için öğrenilmesi ve uyulması gereken zorunlu bir dildir. Çünkü bu, sistematik sosyal yaşamın yazısız yasalarını içeren ve toplumu sistematize ederek düzeni sağlayan bir yapılanmayı ifade eder. (Kılıç, 2010 Türkmenistan Alan Araştırması Notlarından)

Genç yaşlardan başlayarak yaşlanana kadar, Orta Asya kadınının hayatında önemli yeri olan takılar, cinsiyete, yaşa, sosyal ve sınıfsal statüye uygunluk gösterecek farklılıklar taşırlar. Ayrıca, düğün törenleri, kutlama ve gündelik yaşam kategorileri olarak ayrılan takılarda en belirgin farklar “yaş” ve “sosyal sınıfa” yöneliktir. Bu çeşitlilik bebeklik çağını takiben ölüme kadar süren farklılıkları içerir (Kılıç,2010).

Çocukluktan başlayarak süsleme düzeyleri yoğunlaşan takılar, genç kızlık ve yeni gelinlik döneminde zirveye ulaşarak, kadının doğurganlığı azalmaya başlayıp yaşı ilerledikçe süsleme unsurları açısından azalmaya başlar. Dolayısıyla genç kız takıları ve yeni gelin takıları oldukça zengin düzeyde süslenmiş olan farklı formlarda ve şekillerdeki takılardan oluşmakta olup, ortak olarak akik ,türkuaz gibi ana süsleme elemanı olan taşlarla süslenmiş, ancak yaşlılık döneminde sade ve oldukça gösterişsiz yüzük, küpe yada kolyeye kadar indirgenmiştir (Kılıç,2010). Türkmen topluluklarında statü takıları denildiğinde nitekim akla ilk gelen takılar baş takılarıdır. Başa takılan takılar ve içerdiği değişiklikler, kızların ve kadınların bir sonraki statüsüne geçişini kesin ve net hatlarla belirleyen sivil terfileri ifade eder. Türkmen boylarında bekar, nişanlı, evli ya da dulluk tüm topluluklarda olduğu gibi insan yaşamının ve alışkanlıklarının kökten değiştiği ya da değişmek zorunda kaldığı önemli anlardır ki, insanların bu yeni duruma oryantasyonunda önemli bir motivasyon unsuru olarak takılar büyük bir psikolojik ve sosyolojik fayda sağlar. Zira baş takıları, bir yandan kadının yeni statüsüne psikolojik olarak alışma sürecine katkıda bulunurken, diğer yandan da toplumdaki diğer bireylere yeni geçiş yaptığı sosyal statüyü imleyerek, kendisine gösterilen, davranış modellerinin belirlenmesinde manipülasyon aracı olurlar. Bu bağlamda sosyal regülasyonu sağlayan, son derece özel ve önemli araçlar olmuşlardır. Bu nedenle sosyal normlarla sınırlanmış olan takı ve aksesuarları ait olunan yaşa ve sınıfa dahil olmayanların kullanmaları ve takmaları sosyal müeyidelerle sınırlanmıştır. Bu konuda evliliğe geçiş aşamasını ifade eden sümsüle takısı düğün borçları ödeninceye kadar baştan çıkarmak yasaklanmış olup, ancak borçların tamamen bitirilmesi halinde bu takı yerini evil kadın takısı olan Eğme’ye bırakması ilgi çekici örneklerden birini oluşturmaktadır

3. Tarihsel Süreçte Giysi Hiyerarşisi ve Moda Olgusunun Yoğunlaşmasına Kaynaklık Eden Toplumsal Hareketler

Tarihsel süreçte, genel olarak, aynı bölgede yaşayan insanlar aynı geleneksel kıyafetleri giymekte olup, toplumun önde gelen insanları diğerlerinden ayrılan hiyerarşik anlam ve önem içeren kıyafet ve

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

aksesuarlar kullanmakta idi. Örneğin, Amerikan yerlileri arasında başlarına en çok tüyü şefler takmaktadır. Vikinglerde ise en büyük pazıbentleri yalnızca krallar kullanmaktadır (Daynes, 2007: 4). Giysiler belirli rolleri vurgulamakta olup, herkes kendi yaşına, cinsiyetine, toplum içindeki durumuna, işine uygun olan giysileri giymektedir (Hakko, 1983: 13). Örneğin Eski Roma’da kişi ne kadar zenginse, üzerinde o kadar çok kumaş bulunmaktadır; tunik denen kısa elbiseler yalnızca sıradan halk tarafından kullanılmaktadır (Daynes, 2007: 9). Bu tespitler her ne kadar modanın eski dönemlere ait bir olgu olmadığını gösterse de, toplumun tabanı arasında dönemin yapısına ve kabul görme ölçüleri ile sınırlı da olsa, moda ilkel toplumlardan günümüze değin varlığını korumuştur. Zira, beğenilme, farklı olma, estetik görünme, etkileyici imaja sahip olma, değişim farklılaşım güdüsü bilhassa kadının yaradılışı ile gelen bir özelliktir. Ancak bireysel moda tutkusunun yerini toplumsal bir olguya bırakması hiç şüphe yoktur ki, Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilali ile mümkün olmuştur.

1789’a kadar daha ziyade saray çevresiyle sınırlı kalan giyim zevki, ihtilalin eşitlik ve hürriyet ortamında toplumun tüm katmanlarına yayılmıştır. Ancak bu yayılış, üst sınıfın zevklerinin alt sınıflarca taklidi şeklinde olmayıp; yeni olan, bütün alışkanlıkları alt üst eden ve insanı modernleştiren bir unsur şeklinde anlamlandırılmıştır (Barbarosoğlu, 2009: 28). Devrim ve ihtilal öncesinde de „moda“ kapsamında değerlendirilebilecek çeşitli giyim-kuşam üslupları vardır; ancak bunlar, çok sınırlı belli bir zümrenin gündelik yaşamında anlamlıdır: Geniş halk kitleleri için arzu düzeyinde bile söz konusu değildir.

Geleneksel toplumlarda kılık kıyafet, kişinin toplumdaki sosyal mertebesine ayna tutmaktayken; Fransız ihtilali ve Sanayi inkılabının birleşmesi, sınıf ayrımını siyasi ve hukuksal olmaktan çıkarmış, geniş ölçüde ekonomik esasa dayandırmıştır. Modernleşmenin de etkisiyle geleneksel toplumların sosyal kalıpları kırılmış, bireylerin giysi ile ilgili tercihleri modaya doğru kaymıştır. Bu sayede geleneksel toplumların katı sınıf anlayışları ortadan kalkarak toplumda statünün moda giysi ve eşyaların daha fazla tüketimi ile alakalı dağılımı geçerli kılınmıştır (Abalı, 2009). Dolayısıyla kapitalizme kadar birinin kıyafetine bakarak sosyal hiyerarşi içindeki konumunu anlamak mümkünken; bugün, modanın „demokratikleştirici“ etkisiyle artık bu mümkün görünmemektedir.

4. Ekonomik Darboğaz Nedeni ile Kısıtlamalar

Özellikle İkinci Dünya Savaşının ardından Avrupa ülkelerinde ekonomik dar boğaz ile birlikte hazır giyim endüstrisinin de etkilendiği, etek boyarında kısaltmalar görüldüğü ve uzun giyim modellerinin israf sayıldığı görülmektedir. Zira o dönemde maliyetten düşürmek için kumaşın kalitesini düşürmek gibi bir alternatif mümkün değildir. O dönemde tüm kumaş ham maddeleri doğal malzemeler olan ipek, yün gibi maliyeti yüksek kumaşlar olup bugünkü gibi sentetik malzemeler söz konusu değildir. Bu nedenle doğal ham maddeler ile üretilen kıyafetler uzun süreli kullanıma uygundur. Kumaşların kaliteli olması nedeni ile eskimemesi yama kültürünün oluşmasına bu vesile ile kıyafetlerin defalarca yeniden organize edilerek farklı formlarda beden üzerinde taşınmasına katkı sağlamıştır.

Savaş zamanının kısıtlamalarının sona ermesini takiben, moda endüstrisi atağa geçmiş olup, Christian Dior öncülüğünde, müsrifliğe varan boyutlarda bol kumaşlardan üretilen abartılı kıyafetler gündeme oturmaya ve modaya yön vermeye başlamıştır.

Ekonomik nedenlere bağlı olarak, İngiltere’de 1941 yılından itibaren karne ile kıyafet alma dönemi başlamış, 1949 yılına kadar devam etmesi, Osmanlı Devleti’nin duraklama ve gerileme dönemlerinde de ülke hazinesinin darlığı sebebiyle kıyafet harcamalarında da yapılan düzenlemeler, uyarı, tedbir ve kanunlar, Amerika’da 1917 yılında savaş endüstrisinin doğurduğu nedenlerle, üretiminde metal

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

kullanılmasından dolayı korse üretimini kaldırarak, sutyen kullanma çağrısı yapması dikkat çekici tasarruf tedbirleri arasındadır.

5. Günümüzde Bazı Topumlarda Görülen Kıyafet Yasaklarından Örnekler

Tüm materyal kültür ürünlerinde olduğu gibi kıyafetlerin tarihsel süreçteki seyri de, ait olduğu dönemin , gelenekleri, oluşan medeniyet, sosyo- kültürel yapı, ekonomik durum, teknolojik gelişmeler, dinsel ve siyasal yapı ile iç içe ve bağımlı bir karakter sergilemektedir (Abalı, 2009). Nitekim, Teknolojik gelişmeler ile değişip çeşitlenen yaşam tarzları, diğer birçok alanda olduğu gibi beden algısında da önemli dönüşümlere yol açmış ve beden, artık bir proje olarak algılanmaya başlanmıştır. Bu projelendirme hali, kapitalist Pazar şartları içinde ve patriarkal değerlerle sarmalanmış şekilde; ancak, yalnızca dış görünümle ilgili ideallere sığdırılmayacak kadar da geniş bir arenada gerçekleştirilmektedir. Bu durum, bedeni üzerinden varlığı meşrulaştırılan insana, özellikle de kadına bakışı etkilemektedir (Eke, 2013).

Bruno Remaury'e göre (akt., Giet, 2006: 79);

“Düzensiz ve sürekli bir ilerleme vaat eden beden, her zamankinden daha fazla gündelik hayatın içindedir; mükemmel sağlık, ebedi gençlik ve ideal güzellik gibi kavramların bireysel içerikleri her ne kadar eleştirilse de, onlar da günümüzde insanın, onun bedeninin ve bilimsel gelişmelerin içinde olduğu baskın temsilin merkezinde bulunmaktadır”.

Bazı toplumlarda dini ve siyasi nedenlerle getirilen moda yasakları da bulunmaktadır. Örneğin; Bazı Avrupa Birliği Ülkelerinde çarşaf ve tesettürlü giyimi yasaklama yönünde adımlar atılmış, haşema tarzı mayolar ile denize girmek yasaktır. AB ülkeleri bir yandan çarşaf ve tesettür yasaklamaları getirirken diğer yandan Avrupa podyumlarında tesettürlü giyim rüzgarları esmektedir. Örneğin Fransız ve İtalyan modacıların Moda gösterilerinde bilakis tesettürlü kıyafetlere özellikle yer vermeleri söz konusu kısıtlamalara baş kaldırır nitelik taşımaktadır (Hürriyet, 2010; Milliyet, 2016).

Ayrıca, Valentino'dan Dolce Gabbana'ya kadar bir çok önemli moda evi türban koleksiyonları hazırlamaktadır. İlgili yasaklar, Ai Weiwei adlı sanatçıdan ve Guardian ve Independent gibi gazetelerden büyük tepki almasına neden olmuştur (Milliyet,2017).

Geçmiş dönemlerde Japonya da 1600-1868 Tokugava Dönemi'nde ipek giyimine Çin'in ipekte dünya tarafından kabil gören bir ülke olması dolayısı ile kısıtlamalar getirilmiştir (Fogg,2014).

Kuzey Kore'de; Moda polisleri adı verilen görevliler sokaklarda fazla kısa etek giyenleri, formal ve belirlenen standarda uygun ayakkabı giymeyenleri, t-shirt giyenleri ve batının popüler kültürün kıyafet ve aksesuarları ile donanan bekar iş kadınlarını göz hapsinde tutulmaktadır. Bunun yanı sıra burun deldirmek ve piercing takmak yasaklanmıştır (Milliyet,2017). Güney Kore'de dövme yaptırmak yasaklanmıştır (Birhayalinpesinde, 2017).

Nitekim kapitalizm karşıtı Kuzey Kore ve Küba'da kot pantolon ve saç boyası yasak olup cezai müeyyideye tabidir.

İran'da da erkeklerin dar kot pantolon giyilmesi, eşcinsellik işareti olarak kabul gördüğünden yasaklanmıştır. Bunun yanı sıra cinsel davetkarlığa sebep olması ve giyen kişiye kibirli bir imaj kazandırması, geleneksel yapıya ve dini anlayışa ters düşmesi nedeni ile kısıtlama getirilmiştir (Bilderim, 2018). İran'da bu yapıyı tetikleyecek ve özendirecek moda gösterileri yapmak da yasaklanmıştır (Farsnews, 2018). İtalya'nın Capri adasında ses çıkartan parmak arası terlikler ve sandaletlerin giyilmesinin yasak olması Liverpool'da egzotik balık dükkanı olmayan kadınların üstsüz gezememesi Melbourne'da erkeklerin kadın gibi giyinmesinin yasaklanması söz konusu olmuştur.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

6. Tarihsel Süreçte Statü ve Zenginlik Göstergesi Olarak Giysiler

Birçok ülkede kadınlara sıfır beden şiddeti uygulanırken Moritanya'da ise bilakis, zayıflık fakirlik göstergesi şişmanlık ise zenginlik göstergesi kabul edilerek, kadınlara şişmanlık empoze edilmekte. zayıflık ise yasaklanmaktadır (Vice, 2013). Bu da dolayısı ile moda anlayışına doğrudan doğruya etki etmektedir. Dolayısı ile bu ülkede sıfır beden kıyafet giymek ya da satmak sosyal normlara aykırı görünmektedir.

Fransızlar arasında da tarihsel süreçte, soylular/saraylılar ile halk arasında giyimden, saç ve aksesuarlara, hatta yeme-içmeye kadar bir kast sisteminin olduğu ve bu sistem içerisinde grupların birbirine has özelliklerinin diğeri tarafından kullanılması ya da uygulanmasının sorun teşkil ettiği ve cezai yaptırım ile engellendiği görülmektedir.

Soylu/saraylı grup arasında kabarık ve çok katlı kıyafetler ile gerçek meyve ve çiçeklerden hazırlanmış yine oldukça kabarık saç modelleri kullanılırken, halk arasında bu tarz uygulamalar aynı dönem içerisinde görülmemektedir.

13.Yüzyılda ve sonrasında giyimden bahsederken bahsi geçen kitle daima asillerdir. Asillerin giysileri halkın giysilerinden farklı olup asaletlerini ortaya koyan amblemler taşımakta, doğudan ipek ithal ederek bol kumaş harcanarak yapılan uzun elbiseler giyilmektedir. Saraylı kadınların elbiseleri ise daha da fazla kumaşlar harcanarak üretilmiş olup asaletin simgesi olmuşlardır. Elit ve soylu tabaka kendisi taklit eden halktan kıyafetleri zengin mücevherle donatarak ayırt edici özellik ortaya koymuşlardır.

1574 yılına bakıldığında, 1.Elizabeth Döneminde Düşüş Markiz ve Kontesler dışında kalan halkın Samur Kürkü ve belli malzemeleri kıyafetlerinde kullanmalarının yasaklandığı görülmektedir (Fogg,2014).

Şu anki tarihimizde ise nitekim geçmiş dönemlere paralel olarak moda üst düzey zengin kesim için tasarlanmaktadır. Bir alt sınıfa tabi olan orta ve alt sınıfa tabi insanlar ise kendilerini bir üst sınıfa tabi göstermek güdüsü ile modaya kayıtsız şartsız ayak uydurma eğiliminde olmuştur. Üst sınıfa tabi kesim ise taklit edilmek suretiyle yaygınlaşan ve bayağılaşan modelleri derhal terk ederek yeni moda kıyafetlerin öncülüğüne soyunmuşlardır. Söz konusu durum, bireysel ve toplumsal ölçekte oldukça önemli iktisadi sorunlara yol açmaktadır. Üretim toplumunu yok ederek tüketim toplumunu gündeme getiren bu oluşum ülkenin iktisadi yapısı olumsuz etkileri söz konusu olmaktadır. Dolayısı ile moda kıyafeti, ihtiyaç, rahatlık, ergonomik özelliklerinden bağımsız kullan-at modeline uygun bir tüketim aracına dönüştürmektedir.

Günümüzde de benzer uygulamalar bulunmaktadır. En çok yasaklar ülkesi olarak karşımıza çıkan Kuzey Kore'de önceleri ülke liderlerine benzemek için liderin saç kesimlerinin taklit edildiği görülmekteydi fakat ülke yönetimi devlet saç kesim modeli adı altında yürürlüğe soktuğu yasa ile kadınlarda sadece 18, erkeklerde ise 10 saç modelinin kesilmesine ve liderlerinin saç kesimlerini asla kestirmemelerine karar vermiştir (Milliyet,2017).

Sonuç

Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi gereğince giyinmek, 1.sırada yer alan temel bir fizyolojik ihtiyaç iken günümüzde ise, Sosyal İhtiyaçlar, Saygınlık İhtiyaçları, Kişisel Doyum İhtiyaçları ile iç içe geçmiş durumda olup adeta fiziksel ihtiyaçlar basamağını dikey doğrultudan yatay doğrultuya çevirmiş durumdadır. Nitekim giyinmek artık günümüzde salt bedeni ısıtan örten, koruyan ve konforunu sağlayan

bir araç olmaktan çıkmış kişinin sosyal, kültürel, psikolojik, ekonomik, estetik misyon ve vizyonunun göstergesi konumuna gelmiştir.

Yunanca'da yapmak anlamına gelen FACİTO kelimesinden kaynak alan MODA kelimesi anlam ve içerik itibarı ile tüm dünyada olumlu bir anlam ve içeriği sahip iken, yapmış olduğumuz bu çalışma sonucunda öz itibarı ile olumsuz bir anlam ve içeriği sahip olduğuna kanaat getirilmiştir. Zira ele alınmış olan tüm açılardan moda olgusu, birey ve toplum üzerinde gerek sosyo-kültürel gerekse iktisadi açıdan çok çeşitli handikapları beraberinde getiren, görüntüde zenginleştiren çoğaltan özde ise eksiltiren bir işleve sahip kavram olduğu ortaya konmuştur. Dolayısı ile gerçek kelime anlamından soyutlanan moda kelimesi tarihsel süreçte uyumlanma, toplumsal ilişkiler, başkaldırı ve sıradışılık, toplumsal beklenti ve statü, baştan çıkarma ve aldatma gibi bir dizi değer ve kavramı ifade eden melez bir kavram haline gelmiştir. Büyük beden ya da küçük beden kıyafetlere girebilmek için kadınların ruhsal, fiziksel ve sosyal yönden yıpratılmalarına sebep olmaktadır.Örneğin Moritanya'da evlilik çağına gelmiş bir kadının 60 kilonun altında olması 'evlendirilmemek' için ilk şart olup, «Gavage» denilen şişmanlama diyetleri uygulanmaktadır.

Anakronistik olarak yaklaşıldığında eski dönemlerde geleneksel bazı topluluklarda, kıyafet kısıtlamaları ve hiyerarşik uygulamalarının dönemin sözsüz sosyal hukuk kurallarını ifade eden unsurlardan biri oldukları, toplum yapısının sınıflandırılması, sistematize edilmesi ,disipline edilmesi ve düzenin sağlanmasına katkıları olduğu açıktır.

Moda olgusu toplumsal bağlamda, değişim ve dönüşümün nicelik ve niteliğini açıkça ortaya koyması bakımından sosyal bir gösterge olduğu muhakkaktır.

Kaynakça

- Abalı, N. . (2009). Geleneksellik ve Modernizm Açısından Kılık-Kıyafet. İstanbul: İlke Yayıncılık, 225228.
- Daynes, Katie. (2007). Modanın Göz Kamaştırıcı Hikâyesi. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Eke, Nurcan Pınar. (2013). Bedene Müdahalenin BİR Yolu Olarak Moda ve Medyada Sunulan Beden Algısı, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Elizabeth, Rouse. (1989). Understanding fashion. In (pp. 10): Oxford: BSP Professional Books.
- Fogg, Marnie. (2014). Modanın Tüm Öyküsü, Çeviri: Emre Gözgülü, Hayalperest Yayınevi, İstanbul, 2014
- Giet, Sylvette. (2006). Özgürleşin! Bu Bir Emirdir; Kadın ve Erkek Dergilerinde Beden. (Çev: İdil Engindeniz). İstanbul: Dharma Yayınları.
- Hakko, Cem. (1983). Moda Olgusu. İstanbul: Vakko Yayınları.
- Karabıyık Barbarosoğlu, F. (2004). Moda ve zihniyet. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Kılıç,Sibel, 2010 Yılı Türkmenistan Aşkabat ve Merv Bölgesi Alan Araştırması notları
- Koçu, Reşat Ekrem. (1971). Tarihimizde garip vakalar (Vol. 116): Varlık yayınevi.
- Partridge, Eric. (2006). Origins: A short etymological dictionary of modern English: Routledge.
- Pektaş, Hafize. (2006). Moda ve postmodernizm. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
- Refik, Ahmet. (1998). Kafes ve ferâce devrinde İstanbul (Vol. 98): Kitabevi.
- Sakaoğlu, Necdet. (1987). Osmanlı Giyim Kuşamı ve Elbise-i Osmaniye. Tarih ve Toplum, 8(47), 36-41.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Tunalı, İsmail. (2002). Tasarım Felsefesine Giriş. YEM Yayın Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, 81.
Wilson, Elizabeth. (2003). Adorned in dreams: Fashion and modernity: IB Tauris.
<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/hem-yasak-hem-moda-15288224>
<http://www.milliyet.com.tr/insan-haklari-orgutlerini-ve-moda/magazin/ydetay/2300628/default.htm>
<https://bilderim.com/iranin-toplumsal-hayatta-uyguladigi-10-tuhaf-yasak/>
<http://tr.farsnews.com/cultureandindustrial/news/13961114001815>
https://www.vice.com/en_us/article/4wqz43/the-fat-farms-of-mauritania
<http://www.milliyet.com.tr/Kuzey-Kore-de-satin-alamayacaginiz-9-sey-molatik-3891/?Sayfa=10>
<https://www.birhayalinpesinde.com/guney-kore-hakkinda-15-ilginc-bilgi>

TÜRKİYE ile ÇİN HALK CUMHURİYETİ DIŞ TİCARETİNİN MEVCUT GÖRÜNÜMÜ ve SEYRİ

Süleyman BAKKAL

Sakarya Üniversitesi-M.Y.O

Kartal TÜRK

Sakarya Üniversitesi M.Y.O

Dilek TÜRK

Sakarya Üniversitesi M.Y.O

Öz

Türkiye ile Çin arasındaki ticaret her iki ülkenin de ekonomik liberalleşme ve küresel piyasalarla bütünleşme sürecine girdikleri 1980'li yıllardan itibaren artmaya başlamış ve 1990'lı yılların ortasından itibaren hız kazanmıştır. İkili ticaret hacminde ilk kez 1 milyar ABD Doları'nın aşıldığı 2000 yılından bu yana kaydedilen gelişme sonucunda günümüzde iki ülke arasındaki ticaret hacmi 28 milyar ABD Doları seviyesine ulaşmıştır.

Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC), Almanya'dan sonra dünyada ikinci, Doğu Asya'da ise en büyük ticari ortağımızdır. Çin, 2017 yılında Türkiye'nin ihracat yaptığı ülkeler sıralamasında 17. sırada, Türkiye'nin ithalat yaptığı ülkeler sıralamasında ise 1. sırada yer almaktadır.

Ancak iki ülke arasındaki veriler incelendiğinde Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti ticari ve ekonomik ilişkilerinde Türkiye açısından olumsuz bir tablo söz konusudur. İki ülke arasındaki ticaret incelendiğinde Türkiye aleyhinde dış ticaret açığı her geçen yıl büyümektedir. Türkiye'nin Çin'e yaptığı ihracatın bu ülkeden yapılan ithalatı karşılama oranı da düşük bir seviyededir. 2017 yılında Türkiye'nin toplam dış ticaretinde bu oran % 70 olarak gerçekleşmişken, Çin ile olan ticarete ihracatın ithalatı karşılama oranı % 12,35 seviyesinde kalmıştır.

Çalışmada veri tabanlarından elde edilen bilgiler literatürden elde edilen verilerle yorumlanarak özellikle ekonomik ilişkilerin seyri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler; Türkiye, Çin, Dış Ticaret, Ekonomi

Giriş

Çin ve Türkiye arasındaki ekonomik ilişkiler 1971 senesinde kurulan diplomatik ilişkiler kapsamında gelişmiştir. 1974 yılının temmuz ayında Türkiye ile Çin arasında bir ticaret anlaşması yapılmıştır. Bu anlaşma iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin geliştirilmesinde bir mihenk taşı olmuştur. Daha sonra 1981 yılında Çin'le ticaret protokolü yapılmıştır. 1982 yılının aralık ayında ise "1983-1984 Türkiye-Çin Ekonomi, Sınai ve Teknolojik İşbirliği Karma Komitesi Tutanağı" imzalanmış ve ticari ilişkiler kanuni yapı kazanmıştır. Türkiye'nin ticaret hacminin az olmasına rağmen 1980'li yılların ortalarına kadar

Türkiye dış ticarete istikrar yakalayamamıştır. Günümüze kadar dönem içerisinde dış ticarete Türkiye zaman zaman açık vermeyi sürdürmüştür (Ekrem, 2011, s. 15).

Çin için Türkiye özellikle dünyanın en zengin petrol ve doğal gaz kaynaklarına sahip olan Orta Asya üzerine politikaları açısından önem kazanmaktadır (bkz. Dellios-Yılmaz, 2008: 15, Tao, 2013: 5); ancak daha geniş bir perspektiften bakıldığında Türkiye'nin bölgesel ve küresel ekonomik kalkınmada önemli bir köprü niteliğinde olması da Çin açısından ön plana çıkmaktadır (Zou, 2015: 18).

2000'li yıllara girilmesiyle birlikte Çin ve Türkiye arasındaki ticari ilişkiler oldukça artış göstermiştir. Bu durum Türkiye ile Çin arasındaki dış ticaretin oldukça gelişmesini sağlamıştır.

Öte yandan, iki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler genel olarak değerlendirildiğinde, 1990'ların ortasından itibaren Türkiye'nin Çin'e karşı ticaret açığı vermeye başladığı vurgulanmalıdır (Atlı-Ünay, 2014: 20-21).

1.Çin Ülke Profili ve Dış Ticaret Verileri

2017 yılı verilerine göre Çin Halk Cumhuriyeti'ne ait seçilmiş ekonomik göstergeler şu şekildedir;

GSYİH	KBGSYİH	BÜYÜME ORANI	İHRACAT	İTHALAT	NÜFUS
Milyon \$	\$	%	Milyon \$	Milyon \$	Bin Kişi
11,937,562	8,583	6,77	2,097,637	1,587,920	1.390.848

Kaynak:www.ekonomi.gov.tr

1285

2017 yılında yaklaşık 12 trilyon dolar gayri safi milli hasılasıyla(GSYH) dünyada birinci olan Çin dünyanın en büyük ikinci ekonomisi olma özelliği ile dünya ticaretinin en önemli oyuncusu olmaktadır.

Tablo 1: Çin İhracat-İthalat ve Dış Ticaret Dengesi

Yıllar	İhracat (Milyar \$)	İthalat (Milyar\$)	Dış Ticaret Dengesi (Milyar \$)	Dış Ticaret Hacmi (Milyar \$)
2000	360	188	172	548
2001	378	203	175	581
2002	445	246	199	691
2003	567	346	221	913
2004	749	459	290	1.154
2005	926	533	393	1.459
2006	969	791	178	1.760
2007	1.380	710	670	2.090
2008	1.620	856	764	2.476

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

2009	1.350	782	568	2.132
2010	1.750	1.100	650	2.850
2011	2.040	1.390	650	3.430
2012	2.120	1.420	700	3.540
2013	2.250	1.560	690	3.810
2014	2.342	1.959	383	4301
2015	2.274	1.681	593	3955
2016	2.098	1.587	511	3685

Kaynak: The Observatory of Economic Complexity (2017) ve EIU (2012)

Çin'in tüm ürünlerde Dünya'ya ihracatı 2001 yılından 2015 Yılına kadar 15 senede yükselen bir grafik çizmektedir. 2001 yılında Dünya'ya ihracatı 266 milyar dolar olup 2008 yılında 1 trilyon doları aşmış ve 2014 yılında 2,3 trilyon dolar olarak zirveye ulaşmıştır. 2016 yılında ise 2,1 trilyon dolar olarak gerçekleşmiştir. İhracat artışı Çin'in hızlı ekonomik büyümeyi destekleyen önemli bir bileşeni olmuştur.

Çin'in Dünya'dan İthalatı 2001 yılında ithalatı 203 milyar dolar olup 2010 yılında 1 trilyon Amerika doları aşan ithalat 2014 yılında 1,9 trilyon Amerika doları olarak zirveye ulaşmıştır. 2016 yılında ise 1,6 trilyon Amerikan doları olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 2: Çin'in Başlıca Ürünler İtibari ile İhracatı (Milyon \$)

GTİP NO	Ürün Adı	2014	2015	2016
8517	Telefon cihazları, ses, görüntü veya diğer bilgileralmaya veya vermeye mahsus diğer cihazlar	195.292	212.570	201.365
8471	Otomatik bilgi işlem mak. bunlara ait birimler; manyetik veya optik okuyucular, verileri koda dönüştüren işleyen	163.425	137.211	125.006
8542	Elektronik entegre devreler	61.213	69.362	61.157
9405	Diğer aydınlatma cihazları, ışıklı panolar, ışıklı tabelaları ve benzer eşya ve bu eşyanın aksam ve parçaları	31.097	35.662	29.971
9013	Sıvıkristallitertibat,lazerler,diğeroptikcihazvealetler	34.693	33.961	28.741
8708	Karayolu taşıtları için aksam, parça ve aksesuarlar	28.443	28.258	28.276
8528	Monitörler ve projektörler, televizyon alıcı cihazları	30.326	28.179	28.231
8541	Diyodlar, transistörler vb yarı iletken tertibat; ışık yayandıyodlar; monte edilmiş piezo elektrik kristaller	30.637	31.610	26.613
9403	Diğer mobilyalar ve bunların aksam ve parçaları	28.435	29.135	25.912

8473	84.69ila84.72pozisyonlarındakimakinavecihazlarda kullanılmaya elverişli aksam-parça-aksesuarlar (kutu,kılıf vb)	31.229	28.854	25.856
4202	Deri ve köseleden sandık, bavul, valiz, evrak çantası, seyahat eşyası, kılıf vb.	27.122	28.202	24.923
6204	Kadınlar ve kız çocuk için takım elbise, takım, ceket,blazer, elbise, etek, pantolon etek, vb.(yüzme kıyafetleri hariç)	25.497	25.877	24.833
8504	Elektrik transformatörleri, statik konvertörler (örneğin;redresörlerve endüktörler	27.743	26.341	24.318
9401	Oturmaya mahsus mobilyalar ve bunların aksam ve parçaları	23.586	23.644	21.867
6402	Dıştabanıveyüzükauçukveyaplastikmaddedenolan diğer ayakkabılar	26.459	24.510	21.405

Kaynak: www.ekonomi.gov.tr

Çin'in önemli ihracat kalemleri Tablo 2 aracılığı ile takip edildiğinde başta mekanik ve elektrik ürünleri olmak üzere, yüksek teknoloji ürünleri, giyim, tekstil, ayakkabı, mobilya, plastik ürünler ve seramik, motorlar ve jeneratörler gibi emek-yoğun sektörlerde ve entegre devrelerden oluşmaktadır.

Tablo3 :Çin'in Başlıca Ürünler İtibari ile İthalatı (Milyon \$)

GTİP NO	Ürün Adı	2014	2015	2016
8542	Elektronik entegre devreler	218.520	230.657	227.617
2709	Ham petrol (petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar)	228.288	134.343	116.661
7108	Altın(platinkaplamalıhaldâhil)	0	78.977	63.985
2601	Demir cevherleri ve konsantreleri	93.439	57.393	58.033
8517	Telefon cihazları, ses, görüntü veya diğer bilgileri almaya veya vermeye mahsus diğer cihazlar	43.854	48.419	45.900
8703	Binek otomobilleri ve esas itibariyle insan taşımak üzere imal edilmiş diğer motorlu taşıtlar	59.730	44.212	44.005
9013	Sıvıkristallitertibat,lazerler,diğeroptikcihazvealetler	50.028	46.341	37.981
1201	Soya fasulyesi	40.262	34.790	33.981
8541	Diyodlar,transistörlervb.yarıiletkentertibat;ışık yayyan diyodlar; monte edilmiş piezo elektrik kristaller	31.372	29.351	27.866

8471	Otomatik bilgi işlem mak. bunlara ait birimler; manyetik veya optik okuyucular, verileri koda dönüştüren mak.	28.725	26.058	25.766
8708	Karayolu taşıtları için aksam, parça ve aksesuarlar	27.375	23.351	25.469
2711	Petrol gazları ve diğer gazlı hidrokarbonlar	30.165	24.895	23.002
2603	Bakır cevherleri ve konsantreleri	21.464	18.781	20.888
8802	Helikopterler, uçaklar vb; uzay araçları (uydular dâhil), uzay araçlarını fırlatıcı araçlar ve yörünge-altı araçları	25.963	23.610	20.432
7403	Rafine edilmiş bakır ve bakır alaşımları (ham)	25.501	20.936	18.118

Kaynak: www.ekonomi.gov.tr

Çin ithalat kalemlerine bakıldığında ise özellikle hammadde ithalatçısı olduğu gözlemlenebilmektedir. Tablo 3'e göre Çin'in en önemli ithalat kalemleri, elektronik entegre devreler, ham petrol, demir cevherleri ve son iki yılda altın öne çıkan ürünler olarak göze çarpmaktadır.

2. Türkiye Ülke Profili ve Dış Ticaret Verileri

2017 yılı verilerine göre Türkiye'ye ait seçilmiş ekonomik göstergeler şu şekildedir;

GSYİH	KBGSYİH	BÜYÜME ORANI %	İHRACAT	İTHALAT	NÜFUS
Milyon \$	\$		Milyon \$	Milyon \$	Bin Kişi
734,393	10.807	2,9	157.019	233.799	80.810

1288

Kaynak: www.ekonomi.gov.tr

Dünyanın en büyük ekonomilerinin yer aldığı G20'de 2016'da 16. sırada yer alan Türkiye'nin G20'deki yerini belirleyen asıl faktör, ekonomik büyüklükten ziyade stratejik konumu ve bölgesel gelişmeler düşünüldüğünde Türkiye'nin G20 içerisindeki öneminin yeni dönemde daha da artacağı söylenebilir.

Tablo 4: Türkiye İhracat-İthalat ve Dış Ticaret Dengesi

Yıllar	İhracat (Milyar \$)	İthalat (Milyar \$)	Dış Ticaret Dengesi (Milyar \$)	Dış Ticaret Hacmi (Milyar \$)
2000	28	55	-27	83
2001	31	41	-10	72
2002	36	52	-16	88
2003	47	69	-22	116

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

2004	63	98	-35	161
2005	73	116	-43	193
2006	86	140	-54	226
2007	107	170	-63	277
2008	132	202	-70	332
2009	102	141	-39	243
2010	114	186	-72	300
2011	135	241	-106	376
2012	152	236	-84	388
2013	152	251	-99	403
2014	157	242	-85	399
2015	144	207	-63	347
2016	143	199	-56	342

Kaynak:www.tuik.gov.tr

1289

Tablo 4'te görüldüğü üzere, 2006 ile 2008 yılları arasında Türkiye'nin Dünya'ya ihracatı sürekli artmıştır. 2009 yılına gelindiğinde ise ihracatta bir düşüş kaydedilmiştir. 2009 ve 2012 yıllarında artarak devam eden ihracat, 2012 ve 2016 yılları arasında dalgalı bir seyir izlemiştir ve 2016 yılında 143 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 2014 yılında ise ihracatımız 157,6 milyar dolar olarak zirveye ulaşmıştır.

Türkiye'nin ihracatı 2000 yılında sadece 28 milyar dolar iken, 2006 yılında 85,53 milyar dolar ve 2016 yılında ise 143,85 milyar dolarlık ihracatı ile 16 yılda 5 kat büyüme gerçekleşmiştir. Tablo 4' ten görüleceği gibi, 2001 ile 2008 yılları arasında Türkiye'nin dış ticaret açığı sürekli artmıştır. 2009 yılına geldiğinde ise dış ticaret açığı önemli bir düşüş kaydetmiştir. 2010 ve 2011 yıllarında dış ticaret açığı artışı devam eden Türkiye'nin, 2016 yılında ise dış ticaret açığı 342 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 5: İhracat ve İthalatta İlk On Fasil (2006)

İhracatta ilk 10 Fasil	Değer (000\$)	İhracat İçersindeki Payı %	İthalatta ilk 10 Fasil	Değer (000\$)	İthalat İçersindeki Payı %
Motorlu Kara Taşıtları, Traktör, Bisiklet, Motorosiklet ve Diğer	11 886 092	13,89	Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, bitümenli maddeler, mineral mumlar	28 859 098	20,67

Örme Giyim Eşyası ve Aksesuarları	6 938 275	8,11	Kazanlar, makinalar, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları	18 998 763	13,61
Makinalar, Mekanik Cihazlar, Kazanlar ve Aksam, Parçalar	6 516 726	7,61	Demir ve çelik	11 525 521	8,25
Elektrikli Makina ve Cihazlar, Aksam ve Parçaları	6 327 750	7,39	Motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları, bunların aksam, parça, aksesuarı	11 408 441	8,17
Demir ve Çelik	6 273 353	7,33	Elektrikli makina ve cihazlar	10 881 383	7,79
Örülmemiş Giyim Eşyası ve Aksesuarları	4 710 984	5,50	Plastikler ve mamulleri	6 918 411	4,95
Mineral Yakıtlar, Mineral Yağlar ve Müstahsalları, Mumlar	3 567 425	4,17	Kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller, inciler, taklit mücevherci eşyası, metal paralar	4 405 612	3,15
Demir veya Çelikten Eşya	3 336 371	3,90	Organik kimyasal ürünler	3 642 180	2,60
Yenilen Meyvalar, Kabuklu Yemeler, Turunçgil ve Kavun Kabuğu	2 383 333	2,78	Eczacılık ürünleri	3 035 614	2,17
Plastikler ve Mamulleri	2 214 266	2,58	Pamuk, pamuk ipliği ve pamuklu	2 090 189	1,49

Kaynak: TÜİK

2006 yılı verilerine göre Türkiye'nin başlıca ihracat ürünleri, Motorlu Kara Taşıtı ve Römorklar, Giyim Eşyası, Ana Metal Sanayi, Tekstil Ürünleri, Başka Yerde Sınıflandırılmamış Makine ve Teçhizat ile Gıda Ürünleri ve içecek olarak sıralanıyor. Bu ürünler toplam ihracatın %62'sini oluşturuyor.

Tablo 6: İhracat ve İthalatta İlk On Fası (2016)

İhracatta ilk 10 Fası	Değer (000 \$)	İhracat İçerisindeki Payı %	İthalatta ilk 10 Fası	Değer (000 \$)	İthalat İçerisindeki Payı %
Motorlu Kara Taşıtları, Traktör, Bisiklet, Motosiklet ve Diğer	19 804 384	13,89	Mineral Yakıtlar, Mineral Yağlar ve Müstahsalları, Mumlar	27 155 187	13,67
Kazanlar, Makinalar, Mekanik Cihazlar Ve Aletler; Bunların Aksam Ve Parçaları	12 405 009	8,70	Kazanlar, Makinalar, Mekanik Cihazlar ve Aletler; Bunların Aksam Ve Parçaları	27 296 283	13,74
Kıymetli Veya Yarı Kıymetli Taşlar, Kıymetli Metaller, İnciler, Taklit Mücevherci Eşyası, Metal Paralar	12 176 573	8,54	Elektrikli Makina ve Cihazlar, Aksam ve Parçaları	20 134 976	10,13
Örme Giyim Eşyası ve Aksesuarları	8 855 609	6,21	Motorlu Kara	17 840 604	8,98

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

			Taşıtları,Traktör,Bisiklet, Motosiklet ve Diğer		
Demir ve Çelik	6 187 046	4,34	Demir ve Çelik	12 575 455	6,33
Örülmemiş Giyim Eşyası ve Aksesuarları	5 928 894	4,15	Plastikler ve Mamulleri	11 627 786	5,85
Plastik ve Plastikten Mamul Eşya	5 027 828	3,52	Optik, Fotğraf, Sinema, Ölçü, Kontrol, Ayar, Tıbbi, Cerrahi Alet ve Cihazlar, Bunların Aksam, Parça ve Aksesuarları	4 632 094	2,33
Demir veya Çelikten Eşya	4 967 680	3,48	Hava Taşıtları, Uzay Taşıtları Ve Bunların Aksam ve Parçaları	4 310 417	2,17
Yenilen Meyveler ve sert kabuklu meyveler	3 873 872	2,71	Organik Kimyasal Ürünler	4 359 305	2,19

Kaynak: Tüik

İhracatın ve ithalatın ekonomik faaliyetlere göre dağılımında tablo 6 yardımıyla 2016 yılına bakıldığında ise aynı fasılların hem ihracata hem de ithalata konu olduğu bu dönemde dış ticaret açığının fasıl bazında daha da arttığı görülmektedir. Her iki fasılda da sermaye yoğun teknoloji ürünlerinin ön sıralarda yer aldığı da belirginleşmeye başlamıştır.

1291

3.Türkiye – Çin Dış Ticaretinin Gelişimi ve Seyri

Türkiye'nin Çin ile ticareti her iki ülkenin de ekonomik liberalleşme ve küresel piyasalarla bütünleşme sürecine girdikleri 1980'li yıllardan itibaren artmaya başlamış ve 1990'lı yılların ortasından itibaren hız kazanmıştır. Özellikle de ilk kez 1 milyar ABD doları ticaret hacminin aşıldığı 2000 yılından bu yana hızlı bir gelişme göstermektedir. İki ülke arasındaki ticaretin gelişimini üç aşamalı olarak ifade edebiliriz.

1. Evre(2000) Uzakta Bir Ticari Ortak	• ihracat: 96 milyon \$ • ithalat : 1,44 milyar \$
2. Evre(2006) Artan Ticari İlişkiler	• ihracat: 693 milyon \$ • ithalat : 9,67 milyar \$
3. Evre(2013) Başlıca Ticari Ortak(Türkiye)	• ihracat: 3,60 milyar \$ • ithalat : 24,68 milyar \$

Birinci aşama, iki ülke arasında toplam dış ticarete milyar dolar seviyesinin aşıldığı ve Türkiye açısından Çin'in uzakta ticari ortak olarak görülmesidir. İkinci aşama, ülkeler arasında ticari ilişkilerin arttığı ve on milyar dolarlık bir hacme ulaşıldığı 2006 yılıdır. Üçüncü ve son aşama ise 2013 yılı itibari

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ile günümüze kadar gelen süreçte Çin'in hem dünya ticaretinde bir numara olması hem de Türkiye'nin ithalatında o tarihten günümüze ilk sırada yer alması açısından önemli bir tarihi ifade etmektedir.

Tablo 7: Türkiye-Çin Dış Ticaret Değerleri (Milyon \$)

Yıl	İhracat \$	İthalat \$	Hacim	Denge
2007	1.040	13.234	14.274	-12.195
2008	1.437	15.658	17.095	-14.221
2009	1.599	12.677	14.276	-11.077
2010	2.269	17.181	19.450	-14.912
2011	2.466	21.693	24.160	-19.227
2012	2.833	21.295	24.128	-18.462
2013	3.601	24.686	28.287	-21.085
2014	2.861	24.918	27.779	-22.057
2015	2.415	24.873	27.288	-22.459
2016	2.329	25.440	27.770	-23.111
2016	1.561	19.364	20.925	-17.802
2017	2.119	17.154	19.274	-15.035

Kaynak: Tüik

Türkiye'nin Çin ile dış ticaretinin Türkiye için önem kazandığı bu dönemde Çin ile olan ticari ilişkilerinde üç önemli nokta dikkat çekiyor. Birincisi, Türkiye Çin'den ileri teknoloji ürünü malları düşük fiyatlarla alıyor. İkincisi, Türkiye Çin'e yüksek oranda niteliksiz doğal kaynak ürünlerini dünya ortalama fiyatlarının altında satıyor. Üçüncü olarak da, son 16 yılda Türkiye Çin'e olan ihracatı hızla artmasına rağmen hem Çin'in ithalatından önemli bir pay elde edemediği hem de gelişmekte olan Asya pazarına entegre olamamıştır.

Ülkemizin Çin'le yaptığı dış ticarete sürekli olarak açık vermesi bazı nedenlere bağlıdır. Bu nedenler şunlardır (Sandıklı ve Güllü, 2005, s. 60):

- Dış ticarete Çin'in takip ettiği politika kapsamında ticaret faaliyetler belli işletmelerin tekeline bırakılmaktadır. Bu işletmelerin ihracat ile ithalatlar farklı izinler üzerinden yürütülmektedir. Bunun dışında Çin piyasası artık KOBİ'lerden çok büyük işletmelerin yer aldığı bir piyasa konumundadır.
- Türkiye'nin gümrük vergilerini yüksek tutması ve bu sistemin Çin'deki yapıyla uyuşmaması ülkemizin ihracat alanında geride kalmasına sebep olmaktadır.
- Ülkemize ait işletmeler ile yabancı uyruklu işletmelerin Çin içerisinde üretim yapmak amacıyla ihracat izni almaları Çin'deki ithalatın belli düzeyde kalmasını sağlamaktadır. Ancak ülkemizde ise vergi numarası bulunan herkes istediği gibi ithalat yapabilmektedir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Ülkemizde serbest kur rejimiyle birlikte ithalat yapılması daha kolay hale gelmektedir. Ancak Çin’de kur sisteminde olan aksaklıklar ithalatı sınır tutmaktadır.
- Çin üretim maliyetlerini oldukça düşük tutabilen bir ülkedir. Bu durum ürün fiyatlarına da yansımakta ve Çin’in rekabet avantajını yükseltmektedir.
- Ülkemizde yer alan Çin sermayeli işletmeler ülkemizin ithalatının artmasına sebep olmaktadır. Geçmişte bu firmalar ülkemizin sermayesiyle kurulmuş firmalar olmalarına karşın günümüzde giderek Çin sermayesi altına girmişlerdir.
- Ülkemizdeki işletmelerin Çin’e ihracat yapabilmelerine imkan tanıyacak dağıtım kanallarının bulunmaması ülkemizdeki işletmelerin Çin piyasasında faal olmalarını güçleştirmektedir.

Türkiye’nin Çin’e yönelik ihracatı istediği düzeyde artıramamasının bazı sebepleri bulunmaktadır. Bu sebepler aşağıdaki gibidir (Köse, 2011, s. 9):

- Türkiye piyasasının kendine has yapısı ile tüketicilerin farklı tüketim eğilimleri,
- Çin piyasasının kendine has yapısı,
- Çin’in bölgesel pazarlama ve ticaret alanlarında değişik politikalar yürütmesi,
- İki ülke arasında imzalanmış olan ticaret anlaşmalarında bazı sınırlandırılmaların bulunması,
- Teknoloji transferi konusunda alakalı karşılaşılan problemler,
- Türkiye’nin yönetmelik ve mevzuatlarının global ticaret kurallarıyla uyum sağlamasından doğan sorunlar,
- İki ülke arasındaki yarım ilişkilerinin yeterince gelişmemiş olması,
- Türkiye’nin Asya-Pasifik bölgesi ile Çin’de belli bir yapı dahilinde faaliyet sürdürmemesidir.

GTİP	ÜRÜNLER	2014	2015	2016
2515	Mermer Ve Traverten, Ekosin, Su Mermeri, Kireçli Taşlar	825,0	726,0	728,1
2610	Krom Cevherleri Ve Konsantreleri	273,1	186,0	204,3
2616	Kıymetli Metal Cevherleri Ve Konsantreleri	134,7	114,7	126,6
2528	Tabii Boratlar Ve Bunların Konsantreleri	117,4	108,3	104,7
2603	Bakır Cevherleri Ve Konsantreleri	215,8	111,2	74,2
2607	Kurşun Cevherleri Ve Konsantreleri	97,7	117,3	63,2
7202	Ferro Alyajlar	2,1	0,6	38,1
9018	Tıpta, Cerrahide, Dişçilikte Ve Veterinerlikte Kullanılan Alet Ve Cihazlar	19,6	25,7	33,7
8403	Merkezi Isıtma Kazanları (84.02 Pozisyonundakiler Hariç)	37,2	28,2	33,5

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

7322	Demir Veya Çelikten Elektriksiz Merkezi Isıtmaya Mahsus Radyatör, Motorlu Hava Püskürtücüler, Bunlar	29,8	22,1	28,3
------	--	------	------	------

Tablo 8: Türkiye'nin Çin'e İhracatında Başlıca Ürünler (Bin \$)

Kaynak: Tüik

Türkiye'nin Çin'e olan ihracatı, miktar olarak kısıtlı olmasının yanı sıra nitelik ve fiyat açısından da oldukça sorunludur.

Mermer ve doğal taş, krom cevherleri, bakır cevherleri, kurşun cevherleri, çinko cevherleri, kimyasallar Türkiye'nin Çin'e temel ihraç ürünlerini oluşturmaktadır.

Bununla birlikte, oto yedek parçaları, çeşitli makineler (gaz türbini, dokuma makinesi vb.) deri, yün, pamuk ve halı gibi bazı ürün gruplarının ihracatında da gelişmeler gözlemlenmektedir.

Tablo 9: Türkiye'nin Çin'den İthalatında Başlıca Ürünler (Milyon \$)

GTİP No.	ÜRÜNLER	2014	2015	2016
'8517	Telli telefon-telgraf için elektrikli cihazlar	2,636	2,959	3,222
'8541	Diotlar, transistörler vb. Yarı iletkenler, piezo elektrik kristaller	133	362	2,090
'8471	Otomatik bilgi işlem makineleri, üniteleri	1,802	1,394	1,126
'8479	Kendine özgü fonksiyonlu makine ve cihazlar	102	122	627
'5402	Sentetik lif ipliği (dikiş ipliği hariç) (toptan)	465	451	547
'8529	Radyo, televizyon, radar cihazları vb cihazların aksam ve parçaları	562	465	383
'9503	Diğer oyuncaklar, küçültülmüş modeller, bulmacalar	351	304	371
'8708	Kara taşıtları için aksam, parçaları	318	374	357
'7207	Demir/alaşimsız çelikten yarı mamuller	72	511	316
'8528	Televizyon alıcıları, video monitörleri ve projektörler	223	247	293

Kaynak: Tüik

Çin'den gerçekleştirilen ithalatın yapısı incelendiğinde, geniş bir ürün çeşitliliği ile karşılaşılmaktadır. İthalatın önemli bir bölümünü yatırım ve ara malları (3/4'ünü), geri kalanını ise tüketim malları oluşturmaktadır.

2016 yılı verilerine göre Türkiye'nin Çin'den ithalatında öne çıkan kalemler, telli telefon-telgraf için elektrikli cihazlar, diotlar, transistörler vb. yarı iletkenler, piezo elektrik kristaller, otomatik bilgi işlem makineleri, üniteleri, kendine özgü fonksiyonlu makine ve cihazlardır.

4. Türkiye ve Çin Dış Ticaretinde Mevcut Sorunlar

Türkiye ve Çin arasındaki ticari ilişkiler kapsamında açığa çıkan problemleri birkaç yönden ele almak yerinde olacaktır. Özellikle Çin'in Dünya Ticaret Örgütüne üye olması bakımından ortaya çıkan yükümlülüklerini ne ölçüde sağladığı gözlemek açısından faydalı olacaktır.

Ticari Bankacılık İşlemleriyle Alakalı Sorunlar

Çin Dünya Ticaret Örgütüne üye olmadan önce mali ve ticari konuları Bank of China yönetmekteydi. Günümüzde ise Sanayi Bankası, İnşaat Bankası, Tarım Bankası ile Sanayi ve Ticaret Bankası benzeri bankalar akreditif sağlamaktadır. Çin'in Dünya Ticaret Örgütü üye olmasıyla birlikte burada hizmet veren yabancı sermayeli bankaların şubelerinden de akreditif sağlanabilmektedir. Ülkemiz firmalarının en çok zorlandıkları öğeler ise Çin'deki bankanın teyitli akreditif sağlayamaması ve diğer bankaların Çin bankalarının hazırlanan akreditiflere teyit eklenmesine mani olmasıdır.

Bir diğer problem ise dış ticaret ödemeleriyle alakalı belli standartların ve kuralların tam anlamıyla oluşmamasıdır.

Çinli işletmelerin piyasa şartlarında değişim yapmayı istemesi, ülkemiz işletmelerinin ise mamulleri gümrüklerden geçiremeyecekleri fikrinin hakim olması firmalar arası akreditif ilişkilerinin kurulmasını zorlaştırılmaktadır. Ayrıca farklılaşan Pazar şartlarına firmalar kolay kolay adapte olamamaktadır.

Türkiye ve Çin arasındaki muhabir banka ilişkisinin tam anlamıyla gelişmemiş olması diğer bir sıkıntıdır. İş bankası bu konuyla alakalı olarak bir ofis kurmuş olmasına rağmen bu konuyla ilgili problemler hala tam olarak çözülememiştir. Muhabir banka problemi işletmelerin temas kurma sürecini uzatmakta ve işletmelerin mali kayıplar yaşamalarına neden olmaktadır (Çin Ülke Bülteni, 2012, s. 29).

Ülkeler Arasındaki Farklı

Çin Dünya Ticaret Örgütü üyeliği sebebiyle ticari konularla alakalı engel teşkil eden öğeleri ortadan kaldırmak durumundadır. Ancak hala Çin kimi konularla alakalı standartları ithalatın kısıtlanması için kullanmaya sürdürmektedir. Özellikle bu konulardan bir tanesi de kalite işlemlerinin şeffaf şekilde yürütülmemesi ve bu süreçlerin uzatılması mevzusudur. Bunun dışında milli düzeyde standartlar farklı olduğu gibi, kentler ve arasında da farklı olabilmektedir. Çin'de standartlarla ilgilenen kurum hala 20 bin dolaylarında ulusal standardı onaylayamamış haldedir.

Fikri Mülkiyetler Hakları

Çin içerisinde karşılaşılan bir diğer sorun fikri mülkiyet haklarıdır. Bu soruna özellikle Çin'de taklitçiliğin ön planda olması sebep olmaktadır. Taklit ürünler piyasa şartları içerisinde orijinal ürünlerin çok altı fiyatlarda satılmaktadır. Bu durum engellenmesi sebebiyle 22.12.2004 tarihinde Çin Devleti fikri mülkiyet haklarını korumak adına bir kanun çıkarmıştır. Ancak bu kanuna rağmen taklitçilik devam etmektedir.

Çin içerisinde rastlanan bir diğer olgu ise girişimcilerin bazıları tescili olmayan uluslararası markaların haklarını satın almalarıdır.

Tüm dünyada mülkiyet haklarının korunması için pek çok ülkenin katılımıyla birlikte bir komite kurulmuştur. Bu kurum "Kalite Markaları Koruma Komitesi" adıyla anılmaktadır. Mülkiyet haklarının

korunabilmesi adına bu komite lobi faaliyetleri yürütmektedir. Bu komite kapsamında 130 üye olmasına rağmen ülkemiz bu üyelerden biri değildir (Ekrem, 2004, s. 32).

Mevzuatlar

Ülkelerin mevzuatlarındaki düzenlerin açık olmaması ile düzenlemeler kapsamında farklılıkların olması sorunların büyümesine neden olmaktadır. Ticaret alanında ve ekonomide ortaya çıkan farklılıkların ve yapılan yeniliklerin aktif olarak duyurulmaması problemlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ticaret Bakanlığı 2004 senesinden sonra önemli farklılıklar yapmıştır. Yürütülen işlemlerin halen tam olarak açıklık kazanamamış olması işletmeler açısından bir sorun teşkil etmektedir (Deik, 2014, s. 17).

İç Pazara Giriş Hakkı

Türk Ticaret Kanunu kapsamında 13.01.2011 tarihinde iç pazara hakkı geliştirilmiştir. Bu geliştirme kapsamında tüm işletmelere gerekli yerlere kayıt yaptırılmaları halinde dış ticaret hakkı yapma hakkı sağlanmıştır. Bu değişiklikten önce dış ticaret yalnızca belli kurumlar tarafından yapılabilmekte ve serbest bölgeler içerisinde tekel şeklinde devam ettirilebilmekteydi.

Çin 2012 senesinde diğer ülkelerin işletmelerine dağıtım kanalları oluşturabilme şansı tanımıştır. Bunun dışında toptan ya da perakende satış hakkıyla alakalı ögeler 2012 senesinde çıkarılan kanunla artırılmıştır (Çin Bülteni, 2012, s. 28).

Sonuç

Türkiye ile Çin arasındaki dış ticaret genel olarak Türkiye'nin aleyhine sonuç vermiştir. İki ülke arasında işbirliği için yüksek potansiyel mevcuttur. Ancak iki ülke arasındaki Türkiye'nin her yıl yirmi milyar doların üstünde dış ticaret açığı vermesi ve Çin'den ithal eden ürünlere uygulanan anti-damping ikili ticaretin başta gelen iki sorunudur.

Türkiye Çin'den ihracattan çok ithalat yapmış ve bu durum Türkiye'nin döviz kaybetmesine neden olmuştur. Yani Türkiye Çin'e kar dış ticaret açığı vermektedir. Giderek kalitesi artıran Çin'e karşın ülkemiz ürün kalitesini artırmalı, katma değeri yüksek ürünler üretmelidir. Ayrıca Türkiye'nin Çin içinde üretim yapma potansiyelini artırması Türkiye'nin yararına olacaktır.

Türkiye ile Çin'in dış ticaret verileri değerlendirildiğinde Türkiye'nin Çin'den genel olarak elektronik eşyalar, kazanlar ve makineler ile demir-çelik olduğu görülmektedir. Bu açıdan Türkiye'nin bu alanlarda kendini geliştirmesi dış ticaret açığının Çin'e karşı kapatılması açısından yarar sağlayacaktır. Bu bakımda devletimizin bu alanlara yatırım yapmayı yoğunlaştırması yerinde olacaktır.

Kaynakça

Dellios, R., Yılmaz, N. K. (2008). "Turkey and China: A Study in Symmetry", Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia), Cilt: 2, Sayı: 1, ss. 13-30. DEİK (2009). Çin "Yükselişi Anlamak", https://www.deik.org.tr/KonseyIcerik/1240/%C3%87in_2009_Y%C3%BCkseli%C5%9Fi_Anlamak.html, 13.02.2016

Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK), (2014), https://www.deik.org.tr/2779/Kuresel_Ekonomide_Turkiye_Serisi.html

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

DREE, La situation économique et financière de la Chine, s.7
http://www.mfe.org/Dossiers_pays/dossiers.asp

EIU (2012), Economist Intelligence Unit's Database

Ekonomi Bakanlığı, İhracat Bilgi Portalı, Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Raporu.

Ekrem, E., (2004). Çin'in Çevresel Bölge Politikası, Stratejik Analiz Dergisi, Şubat 2004.

Ekrem, E. (2012). Türkiye-Çin İlişkilerinin 40 yılı (1971-2011), Stratejik Düşünce Enstitüsü, Ankara

Sandıklı, A. ve Güllü İ. 2005. Geleceğin Süper Gücü Çin, İstanbul, Tasam Yayınları.

Taş, R., (2012). Çin Ekonomisinin 10 Temel Dinamiği , Dünya Düzeninde Çin ve Türkiye – Çin ilişkileri, Ankara, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu.

Tüciad, Türkiye-Çin Ekonomik İlişkileri, <http://www.tuciad.org.tr/index.php/cin-halk-cumhuriyeti-hakkinda/turk-cin-ekonomik-iliskileri>

www.tuik.gov.tr Erişim Tarihi; Ocak 2017

<https://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/chn/> Erişim Tarihi; Ocak 2017

REKLAMLARDA ARZULANAN KADIN İMAJININ İNŞASI VE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ: DORİTOS AKADEMİ FRİTOS SHOTS REKLAM FİLMİ ÖRNEĞİ

Tolga BAŞ

Giresun Üniversitesi İletişim Fakültesi

Öz

Bu çalışmada; Doritos Akademi Fritos Shots reklam çözümlemesi öncelikle toplumsal cinsiyet perspektifinden ardından göstergebilimsel açıdan ele alınarak incelenmiştir. İlk olarak, ilgili konularda literatür taraması yapılmış sonrasında göstergebilimsel açıdan çalışmaları bulunan iki kuramcının kuramları üzerinden ilgili reklam çözümlenmiştir. Bu kuramcılar ve kuramları sırasıyla Pierce; ‘ikon, belirti ve simge’den oluşan üçlü göstergeler şeması ve A. J. Greimas’ın ‘Eyleyenler Modeli’ üzerinden çözümlenmiştir. Ardından toplumsal cinsiyet rolleri açısından reklamdaki karakterler değerlendirilmiş ve son olarak da ilgili reklam ile geçmişteki bir reklam (Marilyn Monroe – Coca Cola) üzerinden benzerlik bağlantısı kurularak çalışma sona ermiştir.

Anahtar Sözcükler: Toplumsal Cinsiyet, Reklam, Göstergebilim, Eyleyenler Modeli

1298

THE CONSTRUCTION OF THE IMAGE OF THE DESIRED WOMAN IN ADVERTISING AND GENDER INEQUALITY: DORİTOS ACADEMY FRİTOS SHOTS ADVERTISEMENT FİLM EXAMPLE

Abstract

In this study; The Doritos Academy Fritos Shots advertising analysis was first examined from a gender perspective and then from a semiotic perspective. Firstly, the relevant advertisement was analyzed through the theories of two theorists who had studies in semiotics in the literature after the related literature. These theorists and theories are Pierce; 'Triangle of signs, icon and symbol, and analysis of A. J. Greimas 'Actors Model'. Then the characters in the advertising were evaluated in terms of gender roles and finally the study was ended by establishing a similarity link between the related advertising and a past advertising (Marilyn Monroe - Coca Cola).

Key Words: Gender, Advertisement, Semiotics, Actors Model

Giriş

Kadınların ve erkeklerin medyada gösteriliş biçimleri, televizyon sektörünün ve reklamların ortaya çıkışından bu yana değişik varyasyonlarla devam etmiştir. Fakat aynı kalan şeyin; kadının ‘kadınsı’ olarak nitelenen rollerinin sınırları dışında gösterilmemesi olduğu görülmektedir. Kadın daima cinselliği ile ön planda tutulmuş ve kadın bedeni öylesine cinselleştirilmiş ki kadınların cinsel bir varlık olarak algılanmaları için çoğu kez orada bir kadın olarak var olmalarına bağlanmıştır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Erkeklerin bakan kadınların ise bakılan olduğu algısı günümüz toplumunda ve medyada özellikle de reklamlarda sıkça pekiştirilmiştir. Bu bağlamda kadınlar bakılan olmanın şerefine yaşamaktadırlar. Kadının kendi bedenini bilme ve öğrenme çabası da utanç ve korku ile çevrelenir. Gerek kendi bedeni gerekse başkasının bedeni ile ilişkisinde ona atfedilen rol edilgenlik olmuştur. Bu nedenle cinsellik, kadınlar için bir zevk değil, bir hizmet olarak görülmektedir. Bu algısal çerçeveye hizmet etmekte olan reklamlarda ise kadınlar çoğunlukla bu şekilde çağrışımlar yapacak rollerle sunulmaktadır. Buradan kadının bedeninin nesneleştirilerek alınıp satılabilen bir metaya dönüştürüldüğü düşüncesi çıkarılmaktadır. Reklam sektörü kadına biçilmiş bu rolleri eril bakış açısıyla harmanlanmış şekilde kitlelerin onayına sunarak, reklamı yapılan ürünle kadını bu çerçevede ilişkilendirmektedir. Bütün bu çabalar; kadının sunuluş biçimi, cinsellik, toplumsal onay reklamda belirli göstergeler kullanılarak yapılmaktadır. Burada da karşımıza ‘göstergebilim’ kavramı çıkmaktadır.

Göstergebilim, insanların mağaralara çizdikleri resimlerden bu yana insanlara belirli bir göstergenin neye işaret edebileceği doğrultusunda yorumlar getirmektedir. Göstergebilimin, bir şeyin nesnesi ya da öznesi ile olan ilişkisinin açığa çıkarılmasındaki rolü yadsınamaz düzeydedir. Göstergebilimin; çeşitli göstergeler aracılığıyla yarattığı bu etkinin reklamcılar tarafından da keşfi ile birlikte reklamlarda sunulan şeylerin belirli göstergeler aracılığıyla çağrıştırılması geçmişteki ve günümüzdeki reklamlarda açıkça görülmektedir.

Toplumsal Cinsiyet Kavramının Ortaya Çıkışı

“Toplumsal Cinsiyet(gender) terimi, 1968 de toplumsal cinsiyetin biyolojik ‘cinsiyet(sex)’ten nasıl farklı olabileceğini göstermek için Robert Stoller tarafından ortaya atılmıştır” (Segal, 1992’den aktaran: Işıklar, 2014: 276). Stoller dışında da çoğu araştırmacı konuya farklı bir bakış açısı kazandırarak toplumsal cinsiyet terimini tanımlamaya çalışmıştır. Robert Stoller dışında toplumsal cinsiyet teriminin ortaya çıkışında katkısı bulunan ve sosyolojiye bu terimi kazandıran araştırmacı Britanyalı feminist yazar, sosyolog Ann Oakley olmuştur. “Ann Oakley, 1970’lerde toplumsal cinsiyet kavramını ortaya atmadan önce, ‘cinsiyet rolü, erkek rolü, kadın rolü’ gibi terimler 1940’larda dahi kullanılmaktaydı” (Connell, 1998; Tahincioğlu, 2011’den aktaran: Kalav, 2012: 150).

Tarihsel bir perspektifte ele alındığında; “1950’lerde psikologlar tarafından saptanmış olan, erkeklerle kadınlar arasında bütün bilişsel ya da yaradılışsal davranış farklılıkları genelde üzerinde fazlaca durulmadan ‘doğa’ya ve biyolojiye mal edilmiştir” (Segal, 1992’den aktaran: Işıklar, 2014: 277). “Tarih boyunca erkekler otorite ve kural koyucu olarak kabul edilmiş, bu rollerini hükümetler ve kurumlar aracılığıyla güçlendirmiştir. Kadınlarsa tarih boyunca canlı, serbest ve akışkan bir söylemle özdeşleştirilen duygusal yaşam dünyasıyla bir arada düşünülmüştür” (Eagleton, 1999’dan aktaran: Kabadayı, 2004: 68). Bu doğrultuda öncelikle kadın ve erkek rollerinden yola çıkılmış daha sonra bu yelpaze, içinde bulunulan sosyal yapıyı da içine alacak şekilde genişletilmiştir.

“Stoller gibi kimi araştırmacılar kadınlık ve erkeklik deneyimlerinin temellerini, bu rollerle tanışılan ilk yıllarda arasa da, medya, okul, sokak, devlet yaşanan çağa ve yere göre toplumsal cinsiyet sarmalını büyüterek, öğretilerini uygulatmaya devam eder” (Connell, 1998’den aktaran: Kalav, 2012: 150).

Birçok araştırmacı ve akım gibi feministler de konu ile yakından ilgilenmişlerdir. Konu ile çok fazla disiplinin iç içe olması terimin farklı tanımlarının yapılmasına ve kullanımlarına dikkat çekmişlerdir. Bu doğrultuda, ‘toplumsal cinsiyet’ ve ‘cinsiyet’ terimi arasında bir karmaşa olmuştur. “Toplumsal

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

cinsiyet(gender) terimini, feministler, kadınlar ile erkekler arasındaki farklılıkların kültürel ve sosyal açıklamalarını vurgulamak üzere kullanmayı tercih ederken, bazıları da cinsiyet(sex) terimini politik olarak yanlış buldukları için kullanır, kimileri de bu iki terimi birbiri yerine geçecek şekilde kullanır” (Unger ve Crawford, 1998’den aktaran: Dökmen, 2010: 18).

Toplumsal Cinsiyet Nedir?

“Toplumsal cinsiyet olgusu; cinsiyet özelliklerinden yola çıkılarak kadın ve erkeğin, toplumsal, kültürel, ekonomik, politik ve davranışsal olarak birbirlerinden farklı oldukları düşüncesine dayanmaktadır” (Kabadayı, 2004: 67). Nitekim bu olguyu detaylandırmadan önce kavramın temelini oluşturan ‘cinsiyet’ sözcüğünün ne olduğuyla alakalı bir başlangıç yapmak, aynı zamanda da ‘toplumsal cinsiyet’ olgusu ile ‘cinsiyet’ arasındaki temel ayırmadan bahsetmek gerekir. “Cinsiyet (sex), bireylerin doğumla gelen fiziksel özelliklerini ve farklılıklarını ifade eden bir kavramsallaştırma iken, toplumsal cinsiyet (gender), kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıkların toplumsal olarak nasıl algılandığına bağlı olarak ortaya çıkmakta olan, kolektif kimlik kategorilerinden biri olarak önem taşıyan bir kavramsallaştırmaya denk düşmektedir” (Uluocak ve diğerleri, 2014: 48).

Toplumsal cinsiyet terimini sosyolojiye kazandıran Ann Oakley’e göre; “cinsiyet(sex), biyolojik erkek-kadın ayırımını anlatırken toplumsal cinsiyet(gender); erkeklik ve kadınlık arasındaki buna paralel ve toplumsal bakımdan eşitsiz bölünmeye gönderme yapmaktadır” (Marshall, 1998’den aktaran: Ökden, 2009: 303). “Bu kavram cinsiyete yönelik sosyo-kültürel değer yargılarını, toplumsal iş bölümünün cinsiyet üzerinden nasıl şekillendiğini, cinsiyete ait toplumsal rollerin, davranış kalıplarının neler olduğuna yönelik cinsiyet kodlarını içermektedir” (Uluocak ve diğerleri, 2014: 49).

Toplumsal Cinsiyet Roller

“Toplumsal cinsiyetin yaşama geçişi toplumsal roller aracılığıyla gerçekleşmektedir. Toplum biliminde rol terimi, bireyin belirli bir mekâna getirdiği geleneksel olarak içselleştirilmiş kültürel, psikolojik ve kuralsal beklentileri içerir” (Merton,1970’den aktaran: Boylu, Ayan ve diğerleri, 2016: 957). “Rol, örgütlü bir yapı içinde bireyin bulunduğu pozisyonu, bu pozisyonla ilgili sorumlulukları, ayrıcalıkları ve diğer pozisyonlardaki insanlarla etkileşimi yönlendiren kuralları gösterir” (Spence,1985’ten aktaran: Dökmen,2010: 28). Birey bu pozisyonların gerektirdiği rollere göre davranma eğilimi göstermek zorundadır. Toplumsal yapı içerisinde varlığını sürdürebilmesi bu uyuma bağlıdır. Diğer insanlarla etkileşimini de bu çerçevede gerçekleştirmektedir. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet birçok kültürel anlama sahiptir.

“Cinsiyetin kültürel anlamları, toplumsal cinsiyet rolleri olarak görülür. Toplumsal cinsiyet rolü, toplumun tanımladığı ve bireylerin yerine getirmelerini beklediği cinsiyetle ilişkili bir grup beklentidir” (Dökmen, 2010: 29). “Toplumsal cinsiyet rolleri, tarihsel süreç içinde zamana, mekana, sınıfa ya da ırka göre olduğu kadar toplumun siyasi ve ekonomik koşullarına göre de çeşitlilik göstermektedir” (Öngen ve Aytaç, 2013: 4). “Annelik, babalık, öğretmenlik, askerlik gibi farklı rollerden söz edilebilir. Kadınlara ve erkeklere verilen farklı roller ise toplumsal cinsiyet rolleri olarak bilinir” (Dökmen, 2010: 28). Bireyin sosyalleşme sürecinde de bu farklı cinsiyet rolleri ön plana çıkmaktadır. “Kız ve erkek çocuklar sosyalleşme süreciyle, çeşitli nesnelere, oyunları, meslekleri ve hatta kişilik özelliklerini onlar için ‘uygun’ ya da ‘uygun değil’ olarak ayırt etmeyi öğrenirler” (Dökmen, 2010: 29).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Yaşanılan çevresel faktörlere bağlı olarak değişiklik gösteren bu kadın erkek ayrımı toplumun aynası konumundadır. Burada asıl önemli olan yapılan bu ayrımada kadına ve erkeğe atfedilen rollerdir. Kadının ve erkeğin yansıttığı roller onların kimliklerini, birbirlerini algılama şekillerini ifade eder. Keskin çizgilerle belirlenmiş bu rollerin ayrışması zihinlerde belli bir kadın erkek profilinin oluşmasına neden olmuştur. Biyolojik olarak birbirinden farklı bu iki cinsiyet rolü oluşturulan profillerin etkisiyle bir eşitsizliğe sebep olmuş, kadının toplumsal rolünün erkeğin gerisinde kalmasına yol açmıştır. Bu nedenle bir sonraki başlık altında kadının ve erkeğin toplumsal rolleri incelenerek aradaki fark ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Kadın Rolü

Geçmişten günümüze kadar kadının toplumsallaşma sürecine baktığımızda her zaman erkeğin gerisinde kaldığı görülmektedir. “Erkek egemen sistemin benimsediği söylemde kadının yeri evidir. İktidarın da sahibi olan erkek, zayıf unsurlarla özdeşleştirilerek ötekileştirdiği, hükmetmeye çalıştığı kadına bir “nesne” olarak bakmakta, kadını nesnelleştirmektedir” (Bülbül, 2014: 2). Kadına pasif bir obje gözüyle bakılmakta, herhangi bir hak verilmemektedir. Toplumsal yapı içerisinde erkeğin boyunduruğu altında yaşamaya mahkûm edilmiş varlıklar olarak görülmektedir. “Anne Phillips’in deyimiyile Eski Yunan’da kadınları ve köleleri dışlama konusunda hiçbir vicdan azabı duymadan demokrasiyi düşünebiliyorlardı” (Phillips, 1995’ten aktaran: Bülbül, 2014: 2). Bu da eski çağlardan itibaren kadına verilen değeri ortaya koymaktadır.

Birçok toplumda kadına verilen değer erkeğin denetimsel üstünlüğüne göre şekillenmektedir. Kadın erkeğin denetimi altında yaşamaya mecbur bırakılmıştır. Bu anlamda kadın toplum tarafından baskı altına alınarak her anlamda kısıtlamaya tabi tutulmaktadır. Erkek daima karar veren kadın ise bunu uygulamak zorunda olan pasif varlıktır. Kendi kişiliğini de erkeğin üstünlüğü altında şekillendirmeye çalışmıştır. “Dünyadaki hemen her toplumda var olan ‘erkek cinsi’nin üstünlüğü önyargısı nedeniyle kolektif toplumsal belleklerde kadın, erkeğe göre daha aşağı bir yerde konumlandırılmıştır” (Işıklar, 2014: 277). Toplumsal ve psikolojik baskı kadının kişiliğini oluşturmasında etkin rol oynamaktadır. Kadın kültürel normlar çerçevesinde davranmakla yükümlü hale getirilmektedir.

“Geleneksel ailede kadın, sadece aileye aitken ve aile dışında bir varlığı yokken çağdaş ailede kadın dışa açıldığı, çalıştığı için aile dışında da bir kişiliğe sahip olmaktadır”(Özkan, 2009’dan aktaran: Işıklar, 2014: 280). Burada aile kurumunun dayattığı görevleri yerine getirirken bunu aksatmamak kaydıyla kadının çalışma hayatına atılmasına izin verilir. Aksatması halinde toplumun dayattığı ev içi hizmet görevine geri dönmek zorunda bırakılmaktadır. Kadının toplum içinde böyle bir baskıya maruz kalması onun daha da pasif bir rol edinmesine sebep olmaktadır. Yapılan birçok çalışmayla kadının üzerindeki bu baskı azaltılmaya çalışılsa da temelde çok büyük bir etki gösterememiştir. Kadın kendi ayaklarının üzerinde durabilen, erkekten bağımsız bir varlık olarak toplum içinde varlığını göstermek istediğinde caydırıcı zorluklarla karşılaşmaktadır.

Kadın birçok anlamda erkeğin elde ettiği ayrıcalıklara cinsiyetçi ayrım yüzünden sahip olamamıştır. Kadın daima erkekten sonra gelen bir varlık olarak düşük statülü konumlarda yer almıştır. Kadının toplumsal yapıdaki yerleşik algısını yıkmaya yönelik birçok kuram geliştirilmiştir. Bu kuramlardan birisi de doğal haklar geleneğinden gelen feminist kuramdır. “Doğal haklar geleneğinden gelen feminist kuramcılar, kadınların birer vatandaş olarak, erkekler ile aynı temel haklara sahip birer ‘insan’

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

olduklarını ileri sürmektedirler” (Donovan, 1992’den aktaran: Işıklar, 2014: 281). Bireyi kadın erkek olarak ayırıştırılmadan ‘insan’ gözüyle bakılıp haklarının gözetilmesini savunmuşlardır. Günümüzde bu görüşü temel alarak bazı anayasal düzenlemeler yapılmasına rağmen kadının değeri toplum içerisinde hala erkekten aşağı konumdadır. Her ne kadar iki cinsin eşitliğini savunanlar olsa da toplum olarak kadına bakış açısını tamamen değiştiremediğimiz sürece bir sonuca ulaşılması pek mümkün değildir.

Erkek Rolü

“Erkeklik, erkeklerin sahip oldukları biyolojik cinsiyeti gerekçe göstererek toplumsal yaşamda oynamaları gereken rolü, ne hissedip nasıl ifade etmeleri gerektiğini anlatan bir yönergeler toplamıdır” (Uçan, 2014: 17). Her toplumun kültürel yapısına göre değişim gösteren erkeklik kavramı genelde aynı temele bağlı oluşmaktadır. Ataerki yapının oluşturduğu bir temelde yükselen erkeklik daima bir üstünlük anlamı taşımaktadır. “Erkeklik rolü toplumsal normların, değer yargılarının ve diğer toplum üyelerinin beklentileri doğrultusunda davranmayı gerektirir” (Uçan,2014: 18). Yani toplum aslında bireylere erkeklik kalıplarını kodlayarak benimsetmektedir. Bu kodlamalar genel erkek davranışının oluşumunu ve toplum içinde benimsenmesini kolaylaştırmıştır. Kadın erkek ayrımı da bu kodlar çerçevesinde oluşturulmuştur. Her iki cinsiyet kalıbına ayrı kodlarla davranışları empoze edilerek yerleşik hale getirilmiştir. Böylece her toplum kendi kültürel kodlamalarıyla cinsiyet kalıplarını oluşturmuştur. Bahsettiğimiz kodlar her toplumun kendi kültürüne, sosyal psikolojik yapısına göre değişim göstermektedir.

Erkeğin toplumun yüklediği rollerden çıkabilmesi için yeterli güce sahip olması gerekmektedir. Eğer toplumsal baskıya karşı üstün konumda olabilirse kendi istediği role göre davranabilir. Ancak yine de toplum tarafından dışlanmaktan kurtulamaz. Her toplum ister kadın ister erkek olsun bireyi kendi kalıplarından çıkarsa dışlamakla tehdit eder. Buradan da anlaşılacağı üzere hemen her birey toplumun kendisine yüklediği roller çerçevesinde yaşama ve buna göre düşünsel dünyasını şekillendirme mecburiyetindedir.

Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Türkiye’de Kadın

Türk kadını toplumsal cinsiyet perspektifinden incelerken dönemlere göre ayırıp incelemek gerekmektedir. “Tarihi süreçte Türk toplumu ve Türk kadını, İslamiyet öncesi, İslamiyet sonrası ve Cumhuriyet Türkiye’si olarak üç ana dönemde çalışılabilir” (Bingöl, 2014: 111). “Osmanlılarda kabul gören İslam Medeni Kanunu’yla erkeğin otoritesi artık kesinleşmiş, kadının eşini seçme hatta onu görme hakkı bile elinden alınmıştır” (Doğramacı, 2003’ten aktaran: Bingöl, 2014: 111).

Burada kadının hiçbir söz hakkının olmadığını, her şeye boyun eğme zorunluluğunun olduğu görülmektedir. Osmanlı’daki bu anlayış Türk toplumundaki kadının konumunu ve cinsiyetçi ayrımını anlamak açısından en belirgin örnektir. Osmanlı Döneminden sonra Türk toplumu Cumhuriyetin ilanıyla birçok alanda yenilikle karşılaşmıştır. Siyasi ve toplumsal değişimlerin yanında Türk kadınının konumuyla ilgili de değişimler yapılmıştır. “1926 yılında Türk Medeni Kanunu’yla kadına temel haklar verilmiş, tek eşlilik kabul edilmiş, mülk edinmede kadın da hak sahibi olmuştur. Cumhuriyetle birlikte Türk kadınına eğitim kapıları sonuna kadar açılmaya çalışılmıştır” (Bingöl, 2014: 112). Türkiye Cumhuriyetinin kurulması Türk kadını için toplumsal anlamda yeni bir konum kazandırılması anlamına gelmiştir. Cumhuriyetin cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırmak amacıyla getirdiği yenilikler olması gerektiği hızla ilerleyemedi. Türk kadını anayasal olarak belli haklara sahip olsa da toplumsal

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

olarak tamamen özgürleşmemiştir. Yapılan birçok araştırma da bunu destekler niteliktedir.

Toplumsal Cinsiyetin Medya Yansımaları

Toplumsal cinsiyet ilk olarak ailede öğrenilen daha sonra kitle iletişim araçlarıyla da pekiştirilen sosyo-kültürel bir süreçtir. Bu süreçte bireylerin toplumsal normları ve kalıp yargılarını öğrenmesinde medya önemli bir rol oynar. Yaşadığı çevreyi anlamlandırmaya çalışırken bireyler medyanın yansıttığı görüntüleri, bilgileri özümser ve toplum içerisinde nasıl bir rol oynaması gerektiğine buna göre karar verir. Yani toplumsal cinsiyet rollerinin medya yoluyla öğrenildiğini söyleyebiliriz. Toplumsal cinsiyet rollerinin oluşumunda medya ve toplum çift taraflı etkileşim içerisindedir. Hem medyanın yarattığı roller hem de toplumun değer yargılarının oluşturduğu roller birbirinden etkilenmektedir. Böylece medya bireylerin toplum içerisindeki rollerine dair bir fikir oluşturmaktadır.

Medya toplumsal cinsiyet sunumlarında ataerkil temsil stratejileri izler. Kadınlar, dizilerde, haberlerde, programlarda, reklamlarda vs. nesne, edilgen, güçsüz, erkeğe bağımlı, seyirlik malzeme olarak temsil edilir. Diğer yandan erkek rolüne baktığımızda ise etken durumda güç timsali ve kadına hükmeden konumda sunulmaktadır. Böylece bireylere hangi rolü benimsemesi gerektiğinin mesajı medya tarafından verilmektedir. Medya toplumsal cinsiyet rollerini yansıtırken aynı zamanda cinsiyet eşitsizliğini de yeniden ortaya çıkarmaktadır. Kitle iletişim araçlarıyla bireylere yansıttığı alt metinlerde ataerkil yapıyı topluma yeniden üreterek yansıtmaktadır. Televizyonda sürekli yer alan medyanın kalıplaştırdığı bu roller toplumun günlük yaşamına yansıtılarak cinsiyet eşitsizliği sürdürülmektedir. Kadınlar sadece süslenen ya da aşağılanan düşük zekâlı bireylere dönüştürülürken erkekler ise güçlü her istediği olan bireyler haline getirilmiştir. İnsanlar medyanın yansıttığı bu kadın erkek tipini farkında olarak ya da olmayarak benimsemektedir. Bu ikili ayrım sadece televizyona ya da toplumsal yapıya değil reklamlara da bu şekilde empoze edilmektedir. Yaşanılan toplumun neyi benimseyip benimsemediği, var olan ataerkil ideoloji aynı şekilde reklamlardaki karakterlere de yansıtılmaktadır. Reklam bu anlamda toplumsal yapının bir ürünü ve onun yansıması konumundadır diyebiliriz.

Reklamda Kadın ve Cinsellik

Reklamcılar tarafından kadınlar, birincisi reklamın hedef kitlesi olmalarından dolayı ikincisi ise başkalarını etkilemek ve ikna etmek için kullanılmaktadır. Kadınlar reklamda çeşitli kategorilere ayrılmış şekilde karşımıza çıkar. “Reklamlarda yer alan kadın sunumlarına yönelik yapılan araştırmalarda kadınların güzel, çekici ve genç kadın; evli ve anne kadın; yaşlı kadın; çalışan kadın olarak dört grupta toplandığı görülmektedir” (Elden, Ulukök ve Yeygel, 2005’ten aktaran: Cevher, 2008: 28). Reklamlarda kadınlar genellikle cinsellik arka planında öne çıkarılarak adeta bir teşhir ürünüymiş gibi sunulurlar.

“Erkekler davrandıkları gibi, kadınlarsa göründükleri gibidirler. Erkekler kadınları seyrederek. Kadınlarsa seyredilişlerini seyrederek. Bu durum, yalnız erkeklerle kadınlar arasındaki ilişkileri değil, kadınların kendileriyle ilişkilerini de belirler. Kadının içindeki gözlemci erkek, gözlenense kadındır. Böylece kadın kendisini bir nesneye –özellikle görsel bir nesneye- seyirlik bir şeye dönüştürmüş olur” (Berger, 1995: 47).

Kadınların, reklamı yapılan ürünle özdeşleştirilmesi çabası belli bir amaca hizmet etmektedir. “Reklam erkekleri hedefliyorsa, kadın teni, erkeğin içini gıcıklatmak, ilgi uyandırmak ve bu tepkileri marka ile

özdeşleştirmek için gösterilir” (Reichert, 2004’ten aktaran: Cevher, 2008: 29). Kadınların cinselliği ile ön plana çıkarılması bu bağlamda kadın bedeninin nesneleştirilmesi çabası çeşitli yollarla yapılmaktadır; çıplak kadın bedeninin kullanılması; kadının davranış, giyim tarzı ve mimiklerine çeşitli anlamlar yüklenmesi bunlara örnek olarak verilebilir. Reklamcılar tarafından kadınlar, ürünlerin niteliğine göre çeşitli varyasyonlarla karşımıza çıkarılmaktadırlar. Reklamlarda kadın bedeni öylesine cinselleştirilmiştir ki kadınların cinsel bir varlık olarak algılanmaları için çoğu kez orada bir ‘kadın’ olarak bulunmaları bile bu düşünceyi çağrıştıran duruma gelmiştir.

“Reklamcılar kadınların fiziksel özelliklerinin ön planda olduğu reklamların izleyiciler üzerinde daha etkili olduğunu ve kadınların çekici birer obje olarak yansıtıldıkları reklamların tüketicileri ekran başına çekmede daha başarılı olduğunu keşfetmişlerdir. Ve bu keşif kadının fiziksel özelliklerinin ön planda olduğu reklamların sayısını arttırmaya başlamıştır” (Uğur ve Şimşek, 2004: 553). Reklamcılar bu kadar yoğunlukta bu tür reklamları çekme çabası bu başarıyı sürdürmek içindir. Bu doğrultu da çekilen reklamlarda kadınlar; herkesin birlikte olmak isteyeceği kadar seksi ve her kadının da yerinde olmak isteyeceği kadar güzeldirler. Kadınlara bu reklamlar aracılığı ile verilmek istenen mesaj; güzel, çekici, seksi her zaman izlenen ve özenilen bir kadın imajına sahip olmalısın şeklindedir.

“Kadınlar ‘güzel’ ve ‘çekici’ kadın imajına sahip olmak için elinden geleni yapar, çünkü ulaşmak istediği imaja ulaşamadığında aşağılanmış ve eksik hissedecektir” (Kilbourne, 1995’ten aktaran: Sabuncuoğlu, 2006: 137). Bu nedenle bazı reklamlarda kadınlar bu güzellik ve çekicilik imajına ulaşmak için çabalayan kadın rollerinde ve buna uygun platformlarda – kuaför ya da alışveriş merkezlerinde – karşımıza çıkartılmaktadırlar. Güzel, seksi ve çekici kadın imgesi cinselliğinin ürünle en çok bağdaştırıldığı alanlardan biri ve en önemlisi de gıda sektörü ve bu bağlamda çekilen yiyecek-içecek reklamlarıdır. Bu tür reklamlarda ‘haz’ kavramı ve zıtlıklar karşımıza çıkabilmektedir; daha fazla yemek veya aşta taşkınlık, sınır tanımazlık gibi farklı kategorilerin bir arada kullanılarak reklam filmlerinin çekilmesi bunlara örnek teşkil etmektedir. “Duygusal ya da gastronomik haz almak için bir ya da birden çok duyu işin içine girebilmektedir. Bir yandan besinsel hazzın ve bir yandan da erotik hazzın ortaya çıkışındaki önemli ve ortak özellikler mevcuttur” (Pasini, 2001’den aktaran: Dünder, 2009: 24).

Bu tür reklamlarda verilmek istenen mesaj; tüketicilerin gereksinimini karşılama vaadinin yanı sıra cinsellik kullanımı üzerinden ürün ile tüketicinin haz arayışına da yanıt vermeye çalışmaktadır. Böylelikle cinsellik teması kullanılarak ürün bir haz nesnesi haline dönüştürülmeye ve reklamda kullanılan kadın da bu nesnenin istenilen mesajı vermesine hizmet eden özneye dönüştürülmeye çalışılmaktadır.

Reklamcılar bu nesne-özne ilişkisini aktif olarak kullanarak tüketicilerin zihninde hem hızlı bir şekilde dikkat çekerler hem de içgüdüsel olarak hareket etmeye (ürünü satın alma) teşvik ederler. Günümüzdeki reklamlar incelendiğinde bu tür bir ilişkilendirmenin yoğun bir şekilde kullanıldığına şahit oluruz. Ürünler ve onları yeme-içme şekilleri özne tarafından cinselliği çağrıştıran davranışlarla ritüele dönüştürülmüş şekildedir. Bu ritüeller gündelik yaşantımızdaki davranışlarımıza ve ürün/hizmet tercihlerimize fazlasıyla işlemiş durumdadır.

Göstergebilim

“Gösterge, genel olarak kendi dışında bir şeyi temsil eden ve dolayısıyla bu temsil ettiği şeyin yerini alabilecek nitelikte olan her çeşit biçim, nesne, olgu, vb. olarak tanımlanır” (Rifat, 2009: 11). Bu çerçevede göstergebilim; “göstergebilim, diller, düzgüler, belirtkeler, vb. gibi gösterge dizgelerini inceleyen bilim dalıdır” (Guiraud, 1994’ten aktaran: Demir, 2009: 9). “Bir disiplin olarak göstergebilim,

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

en basit tanımı ile göstergelerin analizi veya işaret sistemlerinin nasıl işlediği üzerine yapılan araştırmaları ifade etmektedir” (Barthes, 1994’ten aktaran: Coşkun, 2012: 4).

Göstergebilim üzerine oluşturulan söylemler ve getirilen tanımlar üzerine birçok araştırmacı ve bilim insanı bu bilim üzerine çalışmalar yapmışlardır. Bu çalışmaların temellerini Eski Yunanda Aristoteles’in söylemlerinde de görmemiz mümkündür. “Amerikalı filozof Charles Sanders Pierce semeiotic, Ferdinand de Saussure ise semeologie terimini, göstergeler bilimini tanımlamak üzere kullanmıştır” (Akerson, 2005’ten aktaran: Barokas, 2011: 165). Böylece göstergebilim adlandırmaları ve getirilen yorumlar çeşitlenerek artmıştır. Göstergebilimin çağdaş anlamda iki öncüsü bulunmaktadır: Amerika’da Charles Sanders Pierce ve Avrupa’da Ferdinand de Saussure.

“ABD’li felsefeci, mantıkçı ve matematikçi Pierce, göstergebilimin bağımsız bir bilim dalına dönüşmesini sağlamıştır. Hem dilsel hem de dil dışı göstergelerle ilgili tasarladığı kurama ‘semiotic’ adını vermiştir” (Rifat, 2009: 30). “Pierce’e göre nesnesi ile arasındaki nedenlilik ilişkisi olan gösterge ikon olarak tanımlanmaktadır. Nesnesi ile arasında fiziksel bağ olan gösterge ise belirtidir. Örneğin, duman ile ateş arasında bir bağ olduğu için duman ateşin göstergesidir” (Büker, 1991’den aktaran: Arıkan, 2013: 46). Ferdinand de Saussure ise bir dilbilimcidir dolayısıyla göstergebilimi dilin tüm unsurlarını değerlendirerek ele almıştır. “Cevizci Saussure’un dil anlayışını açıklarken, dilsel göstergenin birinci yönünün maddi bir temele dayandığını ifade eder ve bir kavrama tekabül ettiğini belirtir, oysa ikinci yönünün düşünceye dayalı olduğuna ve bir anlama karşılık gelmekte olduğunun üstünde durur” (Cevizci, 2012’den aktaran: Tosyalı, 2014: 10). Anlamı tanıma, anlam oluşumunu ortaya koyma hedefinde olan göstergebilim, anlamın ne olduğundan çok nasıl yaratıldığı ile ilgilenmektedir. Bir insanın bütün hayatı temelde, içinde yaşadığı dünyayı kavramak, yorumlamak ve anlamlandırmakla geçmektedir. Bir göstereni gördüğümüz veya işittiğimiz zaman, onun gösterileni yani anlamı zihnimizde oluşmaktadır. Böylelikle anlamlama süreci gerçekleşmektedir.

“Saussure’e ve onu izleyen yapısalci dilbilimcilere göre göstergeleri anlamamanın anahtarı, göstergelerin diğer göstergelerle yapısal ilişkisini anlamaktır. İki tür yapısal ilişki söz konusudur: Paradigmasal, yani seçim yapma; dizimsel, yani birleştirme” (Fiske, 1996’dan aktaran: Coşkun, 2012: 10). Saussure yapısalci bu ilişkide üç temel üzerinden ilişki kurmaktadır; gösterge, gösteren ve gösterilen. Bu üçlü göstergebilimin ayrılmaz parçaları haline gelerek göstergebilimin temelini oluşturmaktadır. Göstergeler tek başına bir anlam ifade etse de mesajdaki anlamı oluşturan asıl şey bütün göstergelerin toplamından çıkan anlamdır. Bu anlamlandırma olayı ise göstergeler sayesinde gösteren ve gösterilen arasındaki ilişkiden çıkarılabilir. Bunun için bir takım ön bilgilere gereksinim vardır. Çünkü göstergebilim bir metnin ya da görüntünün apaçık anlamına değil bu anlamın parçalarını oluşturan yan anlam ve düz anlam üzerinden bir anlam çıkarmaktadır. Bunları okuyabilmek ise detaylı araştırma, içgörü ve deneyim gerektirir.

Algirdas Julien Greimas’ın ve Eyleyenler Modeli

Fransız dilbilimcisi ve göstergebilimcisi olan A.J. Greimas göstergebilimin ve Paris okulunun kurucularındandır. Anlambilime yönelmesiyle birlikte bu alanda çeşitli araştırmaları bulunan Greimas, Vladimir Propp’un göstergebilim anlayışından ve çalışmalarından etkilenmiştir. “1958-1962 yılları arasında Türkiye’de, Ankara ve İstanbul Üniversitelerinde dilbilim ve anabilim dersleri veren Greimas simgesel mantık çalışmalarından da etkilenir. 1962 yılında ülkesi Fransa’ya döner ve anlambilim dilbilim üzerine çalışmalarına devam eder” (Çevirme, 1999: 6).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

“Greimas’cı göstergebilim ‘hem anlamlamanın oluşum ve kavranım koşulları üzerinde bir genel düşünce, hem de anlamlı nesnelere somut çözümlenmelerinde uygulanacak bir yöntemler bütünü’ olarak bağımsız bir bilim olmaya yönelmiştir. Başka bir deyişle, her şeyden önce bu göstergebilimin amacı, genel nitelikte bir anlamlama kuramı, bir üstbilim olmaktır” (Yücel 1982’den aktaran: Sivri ve Örkün, 2013: 172). Bu tanım doğrultusunda çalışmalarını yapan Greimas’ın eyleyenler modelini açıklayacak olursak ilk etapta anlatısal düzeyden bahsetmemiz gerekecektir. Anlatısal düzey: “Anlatıdaki kişilerin ve eylemlerin yapılan işlemlere bağlı olarak çözümlendiği inceleme düzeyidir” (Günay, 2007’den aktaran: Sivri ve Örkün, 2013: 172). Greimas’ın eyleyenler modeli ikili karşıtlıklar üzerine kurulur. “Greimas’a göre anlatının temel birimi insan ya da insan biçimsel bir kavram olarak belirlediği ‘eyleyen’dir. Eyleyen, içinde bulunduğu durum ve çevresindekilerle ilişkileri açısından ayırıcı nitelik taşıyan kişidir. Araştırmacı, Propp’un eylem ortamı bağlamında belirlediği yedi çeşit oyun kişisini ikili karşıtlıklardan oluşan üç eyleyen ulamına indirger” (Yüksel, 1995: 60). Bunlar; özne/nesne çifti, gönderici/alıcı çifti, yardım eden/karşı çıkan çifti olarak üç grupta toplanmaktadır.

Mehmet Rifat’ın anlatımıyla; Eyleyenler Modeli özne’nin (kahramanın) doğruya ulaşmayı amaçladığı modeldir. Gönderen ile gönderilen arasında bir iletişim birimi olarak konumlanan nesne çevresinde odaklanır. Özne’nin rolü ise yardım eden ve karşı çıkan’ın anlatıda oynayacakları rollere ve yaptırımlarına göre biçimlenir (Rifat, 2009: 74). Bu modeldeki kavramlar şu şekilde açıklanmıştır:

“-**Gönderen:** Anlatıyı harekete geçir. Arayışın Nesne’sini belirler ve eksikliği duyulan bu Nesne’nin bulunması için bir kişiyi (kahraman, Özne’yi) göreve çağırır;

-**Nesne:** Anlatıda aranan eyleyen; arayışın konusu;

-**Özne:** Gönderenin çağırısına uyarak onunla bir anlaşma (sözleşme) yapan ve arayışın konusu olan Nesne’yi bulup getirmekle görevlendirilen eyleyen (kahraman);

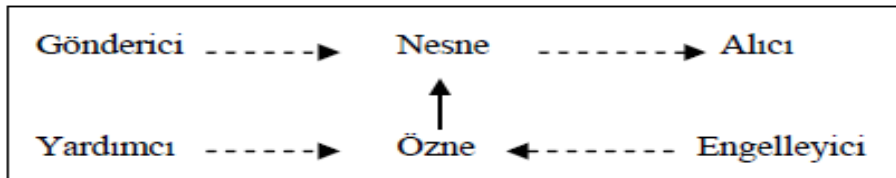
-**Karşıçıkan:** Özne’nin arayışını durdurmaya engellemeye çalışan eyleyen, Karşıt-Özne;

-**Yardım Eden:** Özne’nin arayışını kolaylaştıran, ona görevini yerine getirmede katkıda bulunan eyleyen: Özne / Nesne arasındaki iletişimi kolaylaştırır.

-**Gönderilen:** Arayışın konusu olan Nesne’yi Özne’nin arayışı sonunda elde eden (alıcı) ve Özne’yi ödüllendiren eyleyendir. Özne’nin başarısızlığı karşısında da onu başlangıçta yapılan anlaşma gereği cezalandıracak olan eyleyendir” (Rifat, 2013: 204).

“Öznenin hemen tüm eyleyenlerle ilişkide olduğu söylenebilir. Bu da normaldir, çünkü her eyleyen şeması özneye göre oluşturulmaktadır. Özne değiştikçe eyleyen şemasındaki edenler de değişecektir” (Günay, 2007’den aktaran: Sivri ve Örkün, 2013: 172).

Çalışmamızda kullanacak olduğumuz Eyleyenler Modelini şematik olarak gösterecek olursak:

Şekil 1. Eyleyenler Modeli

Doritos Akademi ‘Fritos Shots’ Göstergebilimsel Reklam Çözümlemesi

Önceki bölümlerde toplumsal cinsiyet, reklam, reklamda kadın ve cinsiyet, göstergebilim kavramları ilgili literatür incelenerek açıklanmıştır. Bu başlık altında Greimas’ın ‘Eyleyenler Modeli’ çerçevesinde

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

seçilen reklamın çözümlenmesi yapılmıştır. Öncelikle daha önce bahsetmiş olduğumuz Pierce'in 3 göstergesi (görüntüsel, belirtisel, simgesel gösterge)'ne göre bir yorumlama yapılmıştır. Çözömlenen reklam filminin fotoğraf kareleri aşağıda verilmiştir.

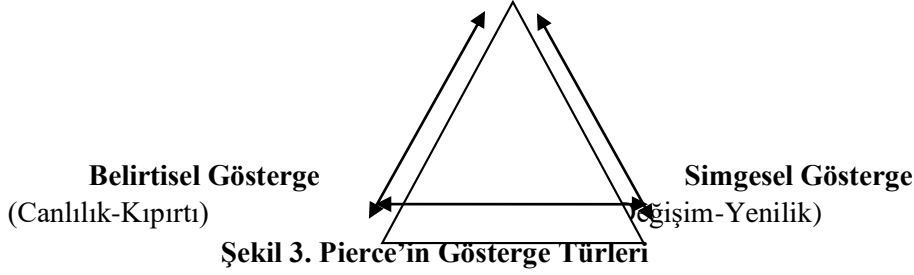

Şekil 2. Doritos Akademi Fritos Shots Reklam Filmi Görselleri

Pierce'in Görüntüsel Gösterge, Belirtisel Gösterge ve Simgesel Göstergesine Göre Reklam Çözömlenmesi:

Görüntüsel Gösterge
(Cips)

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Görüntüsel Gösterge: Bu gösterge türü kullanıcı tarafından üretilen zihinsel bir kavrama karşılık gelir. Bu reklamda, reklamın tanıtımı yapılan ürünün kendisi zihinlerimizde 'cips' şeklinde ürettiğimiz kavrama karşılık gelir. Dolayısıyla reklamı yapılan ürün 'Doritos Fritos Shots' zihnimizde anlamını 'cips' kavramı ile birleştirdiğimiz Görüntüsel Gösterge olarak algılanmaktadır. İlgili gösterge türü aşağıdaki şekilde görülmektedir.

Şekil 4. Görüntüsel Gösterge

Belirtisel Gösterge: Burada sunulan ürünün belirtisel göstergesi 'canlılık-kıpırtı' şeklindedir. Reklam incelendiğinde ürünü kendine özgü şekli ile açan ve tüketen ana karakter (Megan Fox) canlı ve kıpırtılı bir hale bürünmektedir. İlgili gösterge türü aşağıdaki şekilde görülmektedir.

Şekil 5. Belirtisel Gösterge

Simgesel Gösterge: Reklamda simgesel gösterge 'canlılık-kıpırtı' olan belirtisel gösterge ile ilişkilendirilerek kullanıldığından değişim-yeniliktir. Reklamın geneli incelendiğinde reklamın ana öznesi olan Megan Fox, söz konusu cipsi yediğinde önce bir canlılık-kıpırtı olmakta ardından yeni bir görünüme sahip olmaktadır. Bu doğrultuda reklamın simgesel göstergesi tüm gösterge türleri ile bağlantılı olarak değerlendirildiğinde 'yenilik (yeni görünüm) ve değişim' olmaktadır.

Bir diğer açıdan simgesel gösterge yorumu yapılacak olursa ‘cinsellik’ simgesel gösterge olarak düşünülebilir. Çünkü reklamda; reklamın öznesi olan Megan Fox cipsi yedikten sonra güzel, çekici ve seksi bir kadın haline dönüşür. Burada reklamın nesnesi olan ürünün yeme şeklinin de reklamının yapıldığının farkında olmamız gerekmektedir. Reklamın nesnesi olan ürünü yiyen özne ‘Megan Fox’ un bu dönüşümü ilk bakışta akıllarda ‘seksi ve çekici bir kadın’ algısını oluşturduğundan bu kavramların bağlantılı olduğu cinsellik çağrışımı reklamda simgesel olarak yer almaktadır. Ancak reklamın geneli incelendiğinde birincil yaklaşımın; değişim-yenilik reklamın asıl simgesel göstergesi olduğu anlaşılmaktadır,

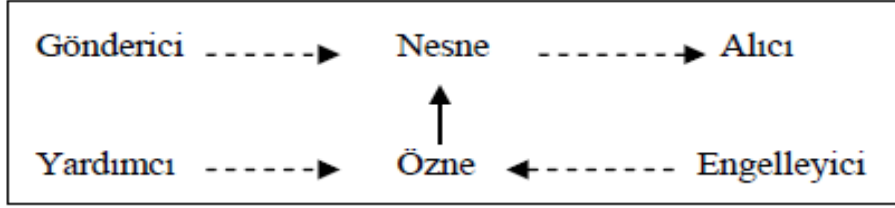

Şekil 6. Simgesel Gösterge

Greimas 'Eyleyenler Modeli' Çerçevesinde Reklam Çözümlemesi

Daha önce tanımlanmış olan Eyleyenler Modeli şemasından hareketle reklamdaki karakterlerin rollerine göre bir çözümleme yapmak mümkündür. Öncelikle reklamdaki karakterlerin bu şemada hangi gruba ait olduğunun ayrımı yapılacak daha sonra bu gruptaki görevleri tartışılacaktır.

Şekil 6. Greimas'ın

Eyleyenler Modeli

Reklamdaki karakterler Greimas'ın Eyleyenler Modeli'ne uygun ayrıştırdığında aşağıdaki tablodaki eyleyenler ve ait oldukları gruplar oluşmaktadır.

Nesne	Doritos Fritos Shots
Gönderici	Dış Ses
Özne	Megan Fox
Engelleyici	Huysuz Virjin
Yardım Eden	Akademisyen Rolündeki Erkek Karakter
Alıcı	Kadın / Erkek Koro ve İzleyiciler

Tablo 1. Modeli Doritos Fritos Shots Reklam Karakterlerinin Eyleyenler Şeması

Nesne: Anlatıda aranan eyleyen; arayışın konusu Eyleyenler Modeli'nin nesnesidir. Reklam incelendiğinde; Doritos Fritos Shots 'aranılan nesne' olarak karşımıza çıkmaktadır. Özne'nin tüm görevi belirlenen bu nesneyi ortaya çıkarmak ve tanıtmak olmaktadır.

Şekil 7. Nesne Konumundaki Eyleyen

Gönderici: Anlatıyı harekete geçirir. Arayışın Nesnesini belirler ve eksikliği duyulan bu nesnenin bulunması için bir kişiyi (özneyi) göreve çağırır; dış ses tarafından Megan Fox'un 'Karşınızda Megan Fox' söylemiyle çağırması. Dış ses burada gönderici konumunda yer almakta ve özneyi göreve

çağırılmaktadır. Özne(Megan Fox)'ye nesneyi bulma görevi verilmiştir ve bu görevi yerine getirmesi doğrultusunda direktifler yardım eden, karşı çıkan ve alıcı tarafından verilmektedir.

Özne: Gönderenin çağrısına uyarak onunla bir anlaşma (sözleşme) yapan ve arayışın konusu olan nesneyi bulup getirmekle görevlendirilen eyleyen (kahraman); Megan Fox'tur. Özne dış sesin çağrısı sonucunda sahneye çıkar ve nesneye ulaşmak için gerekli direktifleri almaya hazır olduğunu gösterir. Burada belirtilmesi gereken önemli bir husus Özne'nin Nesne'ye ulaşma çabasında çok yönlü etkilendiğidir. Reklamda, Özneyi etkileyen eyleyenler sırasıyla şu şekilde verilmektedir; bu etkiyi yaratanlardan ilk eyleyen Özne'ye Nesne'yi bulma yönünde görevi veren Gönderici'dir. İkinci eyleyen ise; 'Karşı Çıkan ya da Engelleyici' konumundaki eyleyendir. Üçüncü eyleyen; Özne'ye Nesne'yi bulma görevinde yardım eden konumundaki 'Yardımcı' konumundaki eyleyendir. Dördüncü eyleyen ise Özne'yi Nesne'yi bulma konumunda onaylama ve cezalandırma konumuna sahip 'Alıcı ya da Gönderilen' konumundaki eyleyendir.

Buradaki eyleyenlerin tanımları ve Özne'yi etkileme biçimleri hakkındaki açıklamalara çalışmanın ileriki kısımlarında yer verilecektir.

Şekil 8. Özne konumundaki Eyleyen

Engelleyici ya da Karşı Çıkan: Öznenin arayışını durdurmaya/engellemeye çalışan eyleyen, karşıt-özne; Huysuz Virjin'dir. Engelleyici reklamda - pejmürde ifadesi ile kadın karakterin ilk haline karşı çıkması - söylemleriyle Özne'yi arayışının her aşamasında durdurmaya ve kendi istediği şekilde Nesne'yi aramaya yönlendirmektedir. Reklamda görüldüğü üzere Özne'nin ilk halinin nesneyi aramaya uygun olmadığını düşündüğünden onu Nesne'yi arayacak konuma getirecek eleştirilerde 'pejmürde', 'bu karı için mi bip bip yapılıyor', 'bu pejmürdeye mi bu kadar tantana' bulunmaktadır. Özne'nin ancak bu eleştiriler yönünde hareket ettiğinde Nesne'yi aramaya ve tanıtmaya değer bir eyleyen olduğu düşünülmektedir.

Şekil 9. Engelleyici ya da Karşı Çıkan Konumundaki Eyleyen

Yardım Eden: Öznenin arayışını kolaylaştıran, ona görevini yerine getirmede katkıda bulunan eyleyen: Özne / Nesne arasındaki iletişimi kolaylaştırır. Burada yardımcıdan rolündeki kişi; akademisyen rolündeki erkek karakterdir. Reklamda Yardım Eden konumundaki eyleyen Özne'ye Nesne'yi arayacak konuma getiren ifadelerde bulunmaktadır; Megan Fox'a (Özne) 'ateşli ol, çıtır ol, kendine güven' diyerek onu yönlendirmekte ve Nesne ile istenilen şekilde ilişkilendirmeye çalışmaktadır. Özne ancak Yardım Eden konumundaki eyleyenin söylediklerine uygun davranırsa 'Karşı Çıkan' rolündeki eyleyenin söylemlerine karşı eleştirilmekten kurtulur ve Nesne'yi arama çabasına devam eder hale gelir. Aksi takdirde Nesne ile ilişkilendirilemez bir eyleyen konumunda kalacağından 'Yardım Eden' konumundaki eyleyenin söylediklerine uygun hareket etmeye başlar.

Şekil 10. Engelleyici ya da Karşı Çıkan Konumundaki Eyleyen

Gönderilen ya da Alıcı: Arayışın konusu olan Nesne'yi Özne'nin arayışı sonunda elde eden ve Özneyi ödüllendiren eyleyendir. Özne'nin başarısızlığı karşısında da onu başlangıçta yapılan anlaşma gereği cezalandıracak olan eyleyen konumunda yer alır. Bu doğrultuda reklam incelendiğinde 'Gönderilen ya da Alıcı' konumundaki eyleyen olarak koro ve kadınlar ile erkeklerden oluşan izleyicilerden oluşmaktadır. Reklamın ilk başlarında Özne'nin sahneye çıkışı ve ardından 'Karşı Çıkan'ın eleştirileri tarafından Nesneyi arayacak konuma gelen Özne'nin yeni halinin, koro ve kadınlar ile erkeklerden oluşan izleyiciler tarafından da onaylanarak coşkuyla karşılanması; Gönderilen ve Alıcı konumundaki eyleyenin ödüllendirme davranışına gayet açık bir örnektir.

Özne'nin sahneye çıktığı ilk etapta 'Karşı Çıkan' konumunda olan eyleyenin 'kes' diyerek izleyicilerin alkışlamayı kesmesi ve koronun sessizleşmesi ise; 'Gönderilen ya da Alıcı' konumundaki eyleyenin 'Özne'nin 'Nesne'yi aramaya uygun görülme bu halinin değiştirilmesi yolundaki onayı görülmektedir. Aksi halde 'Alıcı' konumundaki bu eyleyen tavrıyla 'Özne'yi cezalandırmaya hazır hale gelecektir.

Şekil 11. Gönderilen ya da Alıcı Konumundaki Eyleyen

Yapılan reklam analizi sonucunda Greimas'ın Eyleyenler Modeli'ne uygun şekilde karakterler ayrıştırılarak açıklanmıştır. Her eyleyenin birbiri ile olan iletişimine yer verilerek aralarındaki etkileşim ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Eyleyenlerin birbirleriyle olan etkileşimine bakıldığında her eyleyenin 'Özne' konumundaki eyleyeni direkt olarak etkilediği görülmektedir. Buradan çıkaracağımız sonuç; reklam anlatısında 'Nesne' konumunda ki eyleyenin her ne kadar anlatının ana eyleyeni olarak gözükse de; asıl ana eyleyen 'Özne' konumundaki eyleyen olduğudur. Çünkü "Öznenin hemen tüm eyleyenlerle ilişkide olduğu söylenebilir. Bu da normaldir, çünkü her eyleyen şeması özneye göre oluşturulmaktadır. Özne değiştiğinde eyleyen şemasındaki edenler de değişecektir" (Günay, 2007'den aktaran: Sivri ve Örkün, 2013: 172).

Reklamın Cinsiyet Çözümlemeleri Ekseninde Değerlendirilmesi

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

İlk bölümlerde toplumsal cinsiyet kavramı, kadın ve erkek rolleri, medyada kadın, reklamda kadın ve cinsellik kavramları açıklanmıştır. Bu başlık altında kadının reklamdaki sunumu toplumsal cinsiyet çerçevesinde incelenecektir. Reklam genel olarak incelendiğinde Aristo'nun ikna sürecindeki yaklaşımlarından Pathos (duygusal çekicilik)'un kullanıldığını görürüz. Pathos; hoş giden istek ve tutkuları kapsar. Buradaki Pathos ise Seksüel çağrışımlardır. Bunlar; 'ateşli ol', 'seksi anlat', 'çıtır ol' ifadelerinde görülebilir. Buradan da anlaşılacağı üzere reklamda bu söylemlerle pekiştirilmek istenen mesaj; kadının cinselliğe çağrışım yapacak özelliklere sahip olduğu ve bunların gösterilmesi gerektiğidir.

Reklamdaki karakterlere bakıldığında; Huysuz Virjin, reklamda trans kadın olarak sunulmuştur ve trans kadınlar kadınlığı abartılı bir performans olarak yaşarlar. Reklamın ana karakteri olan Megan Fox'un ilk halini sürekli eleştirerek 'pejmürde' ifadelerini kullanması, kadınlığı bu şekilde görüyor olmasındandır. Çünkü trans kadınlar kendilerini tanımlarken kadınlığın aşırı hallerini kullanırlar. Dolayısıyla karşısındaki kadının da bu şekilde görünmesi gerektiğine inanırlar. Reklamda Huysuz Virjin; görmüş geçirmiş, çokbilmiş ve hazırcevap bir anne / abla rolünde yer almıştır. Bu nedenle ana karakteri bu rollerle eleştirmiş ve ona bu halinin onaylanmayacağı mesajını vermiştir. Megan Fox'un Doritos Fritos Shots'ı yedikten sonra değişen halini 'aynı benim gençliğim aynı' diyerek onaylaması ise kadının nasıl görünmesi gerektiğinin örneğini oluşturmaktadır. Böylelikle Huysuz Virjin, kadınlara dair ataerki rolleri içselleştirmiş ve bu eril bakış açısını yeniden üretmeye hevesli görünmektedir.

Huysuz Virjin'in rolünü ve konumunu onaylayan bir diğer öğe de dış sesin erkek olmasıdır. Burada verilmek istenen mesaj; erkeğin kadını yönlendirdiği ve ona egemen olan bir güç olduğudur. Çünkü bu bakış açısında kadının daima yönlendirilmeye ve otorite altında tutulmaya ihtiyacı vardır düşüncesi egemendir. Reklamdaki erkek karakter ise akademisyen görünümü ile sunulmuştur. Dolayısıyla bilgili, entelektüel ve görgülü vasıflarına sahip biri olarak düşünülmektedir. Ancak reklamda kadın karaktere (Megan Fox) eril bakış açısını pekiştiren ve içgüdüleri harekete geçirici direktifler vermektedir. Erkek karakterin reklamda tarif ettiği 'kadının nasıl olması gerektiği' bir erkeğin arzularını harekete geçirici niteliklere sahip olması ile ilişkilendirilmiştir. Bu şekilde kadın ürünle ilişkilendirilerek erkeklerin arzu nesnesi haline dönüştürülmektedir.

Reklamda, sahnede yer alan koro ise kadın ve erkeklerden oluşmaktadır ve toplumu simgelemektedir. Bu koro, daha önce hem Huysuz Virjin hem de akademisyen görünümü erkek karakter tarafından kadına yöneltilen 'eril bakış açısı ve kadınlığın aşırı halleri' söylemlerini onaylayan bir merci konumunda yer almaktadır. Koronun reklamda Özne olan kadını onaylama ölçütü ise; kadın, güzel / seksi / çekici yani bakılabilir bir özne olabildiği takdirde, bedeni teşhir edilerek yani nesne konumuna getirilerek erkek bakışına sunulduğunda sahnede alkışlanmaya ya da toplumda beğenilmeye hak kazanır.

Bütün bu çerçevede reklam incelendiğinde toplumsal cinsiyet bağlamında varılan sonuçları sıralanacak olursa; ilk etapta reklamın eril bakış açısının pekiştirilmesine hizmet ettiğini söylemek mümkündür. Burada kadına adeta kadınlık rolü içerisinde nasıl giyinmesi ve davranması hakkında bir ders verilmeye çalışılmıştır. Fakat bu da kadını, toplum içinde 'kadınısı' olarak atfettiğimiz davranış ve hallerle sınırlandırmaya kadını ve kadınlığı belli kalıplara sokmaya 'eril bakış açısı ve onu destekleyen kadınlığın aşırı halleri' itecek mesajlar haline dönüşmüştür.

John Berger'in da söylediği gibi kadınların bakılan erkeklerin ise bakan olma konumlarını içselleştirdiklerini reklamda açıkça görmek mümkündür. Buradan kadının bakılan olmanın şerefine

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

yaşamak algısına sahip olduğu sonucuna da ulaşmak mümkündür (dış dünya baskısı altında). Reklamda kadın imgesinin, erkeklerin dikkatini reklama çekmek ve ürünü erkeğin hoşuna gidecek biçimde konumlandığı görülmektedir. Ayrıca ürünü kullanmanın sonucu olarak da kadın imgesi cinselliği çağrıştıracak söylemlerle birlikte sunulurken cinsel imalar yaratılmaktadır. Reklamda kadın, bedenini sergileyen ve izlenen nesne olarak kullanılan bir imge olarak ürünle özdeşleştirilerek alınıp satılan bir metaya dönüştürülmüştür (eril bakış açısı).

Sonuç olarak; reklamlarda kadını sunuş şekilleri geçmişten günümüze her ne kadar değişerek gelse de, kadına ve bedenine yüklenen anlamların evrim geçirmedikleri açıkça görülmektedir. Bu reklamdaki ürünün bir gıda maddesi olması ve geçmişte de birçok gıda maddesi reklamında kadınların yer aldığı bilinmektedir. Aşağıdaki reklam afişlerinde, geçmişteki bir reklamda kadın kullanımı ile çalışmamızda çözümlenmesini yapmış olduğumuz reklamdaki kadın kullanımı arasında büyük benzerlikler bulunmaktadır. Bunlar kadın karakterlerin kıyafet ve davranışlarında açıkça görülmektedir.

Şekil 12. Marilyn Monroe Coca Cola ve Megan Fox Doritos Fritos Shots Reklamları

Sonuç

Bu çalışmada Doritos Akademi Fritos Shots reklam filmi hem toplumsal cinsiyet rolleri açısından incelenmiş hem de göstergebilim üzerine oluşturulmuş iki kuramcının kuramı üzerinden çözümlenmeye

çalışılmıştır. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyetin her toplumda işlerliği olan kurallar bütünü olduğu ve kadına ‘kadınsı’ erkeğe ise ‘erkeksi’ roller biçtiği görülmektedir. Ardından kadına ve erkeğe biçilen bu rollerin dışına çıkılması durumunda toplum tarafından cezalandırılacağı hatta toplumdan dışlanacağı söylenildiği görülmektedir. Bütün bu rollerin Türkiye’de medya sektöründe açıkça kullanıldığı ilgili literatürde yapılan tarama sonucunda varlığını sürdürdüğü ve bu rollerin pekiştirildiği görülmektedir. Çözümlemesi yapılan reklamda da bu rollerin kullanım biçimlerini açıkça görmek mümkündür. Reklamdaki kadın karakter (Megan Fox)’in dönüştürülmeye çalışılması çabası ve ancak bu rollere ‘kadınlık ve kadınsı davranışlar ilişkisi’ uygun davrandığında ve görüldüğünde onaylandığını; aksi halde sahnedeki koro ve seyirciler (toplumu temsilen), akademisyen görünümündeki erkek karakter ve trans kadın rolündeki Huysuz Virjin’in eleştirilerine maruz kalıp onaylanmadığı görülmektedir.

İlgili reklamdaki toplumsal cinsiyet rollerinin, reklamdaki diğer karakterlerin baskısı ile kadın karakter ve reklamın öznesi konumundaki Megan Fox’ un üzerinde işletilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu da reklamların bu rollerin oluşumuna ve pekiştirilmesine hizmet ettiğinin kanıtıdır. Reklamların toplumları etkileme ve belirli söylemleri benimsetme yolundaki performansları yadsınamaz derecede önem arz etmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerinin bariz kullanımını gördüğümüz ilgili reklam, göstergebilimsel açıdan önemli çalışmaları bulunan Pierce ve Greimas’ın kuramları açısından değerlendirildiğinde: Pierce’in üçlü göstergeleri bağlamında incelen reklamda; ‘görüntüsel gösterge’ olarak tanıtılan ürünün kendisi yani görünen ve zihinsel olarak algıladığımız ‘cips’ kavramı olduğu tespit edilmiştir. Ardından belirtisel gösterge; görüntüsel gösterge ile yakın ilişkili olan gösterge türü tespit edilmiştir. Belirtisel gösterge; canlılık-kıvrıtı olarak tespit edilmiştir. Bu iki gösterge ışığında beliren ‘simgesel gösterge’ ise; değişim-yeniliktir.

Bir diğer çözümleme ise Greimas’a göre yapılmıştır. Greimas’ın ‘Eyleyenler Modeli’ çerçevesinde ilgili reklam çözümlenerek kuramda belirtilen anlatıdaki gibi eyleyenler şeması oluşturulmuştur. Bu şemada reklama göre altı tip eyleyen ayrımı yapılmıştır. Bunlar: Nesne; Doritos Fritos Shots, Gönderici; dış ses, Özne; Megan Fox, Engelleyici; Huysuz Virjin, Yardım eden; akademisyen rolündeki erkek karakter, Alıcı; kadın ve erkeklerden oluşan koro ve izleyiciler. Burada bütün eyleyenlerin birbirleri ile olan ilişkilerine vurgu yapılarak özne konumundaki eyleyenin bütün eyleyenlerden etkilendiği ve nesneyi arayışına bu şekilde devam ettiği görülmüştür. Bu noktada asıl önem taşıyan eyleyenin, nesneden de önce özne olduğu vurgulanmıştır. Çünkü ‘Eyleyenler Modeli’ne göre; anlatıda özne konumundaki eyleyenin değişmesi ile tüm eyleyenlerin değişime uğrayacağı kaçınılmaz olacaktır.

Tüm bu bilgiler ışığında reklamda kadının konumu ve birtakım değişmeyen temsil şekillerinin olduğu görülmektedir. Son olarak geçmişteki ünlü bir kadın aktrisin oynamış olduğu bir reklam ile çözümlemesi yapılan ilgili reklam arasında –kullanılan karakterler ve tavırları- bir benzerlik bağlantısı oluşturularak çalışma sona ermiştir.

Kaynakça

Arıkan, B. S. (2013). Otomobil Kültürü ve Reklam: Otomobil Reklamlarının Göstergebilimsel Analizi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Barokas, S. (2011). Reklam ve Retorik, İstanbul: Derin Yayınları.

Berger, J. (1995). Görme Biçimleri (Yurdanur Salman, çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Bingöl, O. (2014). Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye’de Kadınlık. KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 16/1, 108-114.

- Boylu, Ayfer vd. (2016). Toplumsal Cinsiyet ve Ev Teknolojilerinin Kullanımına Etkisi. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 5/4, 955-965.
- Cevher, Ö. (2008). Reklamda Kadın İmgesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.
- Coşkun, S. (2012). Reklam Sahnelerinde Mekan Tasarımı Açısından Göstergebilimsel Yaklaşımlar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Çevirme, H. (1999). Murathan Mungan'ın Hikâyelerinin Kültür Yapılarının Değerlendirilmesi ve Greimas Göstergebilim Metoduna Göre Yapısal Özelliklerinin İncelenmesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Demir, S. (2009). Göstergebilim, Umberto Eco ve Yapıtları Bağlamında Göstergebilime Katkıları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Dökmen, Z. (2004). Toplumsal Cinsiyet ve Sosyal Psikolojik Açıklamalar, Ankara: Sistem Yayıncılık.
- Dökmen, Z. (2010). Toplumsal Cinsiyet ve Sosyal Psikolojik Açıklamalar, Z. Dökmen (Yay. Haz.). Toplumsal Cinsiyet ve Sosyal Psikoloji: Temel Kavramlar, (s. 17-40). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Dündar, F. N. (2009). Reklamda Cinsellik Kullanımı: Türkiye'de Besin Maddesi Reklamlarında Cinsel Çağrışımları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Kabadaşı, L. (2004). Toplumsal Cinsiyet ve Film '90'lı Yıllarda ABD – İspanya – Hong Kong ve Türk Sinemasında Üretilen Filmlerde Toplumsal Cinsiyet Olgusunun Feminist Yaklaşımla İncelenmesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Kalav, A. (2012). Namus ve Toplumsal Cinsiyet. ", Mediterranean Journal of Humanities, 11/2, 149-161.
- Kuruoğlu, H. ve Aydın, B. (Ed.) (2014). Toplumsal Cinsiyet ve Medya, H. Bülbül (Yay. Haz.). Toplumsal Cinsiyet Kimliklerinin Oluşumu ve Toplumsal Cinsiyet Temsilleri (s. 1-29). Ankara: Detay Yayınları.
- Kuruoğlu, H. ve Aydın, B. (Ed.) (2014). Toplumsal Cinsiyet ve Medya, U. Işıklar (Yay. Haz.). Sinemada Yerleşik Toplumsal Cinsiyet Kalıpları ve Bazı Değişimler (s. 213-341). Ankara: Detay Yayınları.
- Kuruoğlu, H. ve Aydın, B. (Ed.) (2014). Toplumsal Cinsiyet ve Medya, G. Uçan (Yay. Haz.). Toplumsal Cinsiyet Kimliklerinin Oluşumu ve Toplumsal Cinsiyet (s. 1-29). Ankara: Detay Yayınları.
- Ökden, Ş. (2009). Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Toplumsal Cinsiyet Düzeni. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2/8, 302-312.
- Öngen, B. ve Aytac, S. (2013). Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları ve Yaşam Değerleri İlişkisi. Sosyoloji Konferansları, 2/48, 1-18.
- Rifat, M. (2009). Göstergebilimin ABC'si, İstanbul: Say Yayınları.
- Rifat, M. (2013). XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları 1. Tarihçe ve Eleştirel Düşünceler, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Sabuncuoğlu, A. (2006). Televizyon Reklamlarında Toplumsal Cinsiyet, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Sivri, M. ve Örkün, B. (2013). Açıl Kapı Açıl ve Açıl Bahçe Açıl Adlı Eserlere Göstergebilimsel Açıldan Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım. Humanitas Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 1/1, 171-195. Tekirdağ.
- Tosyalı, T. (2014). Reklam: Göstergebilimsel Çözümleme ve Markalaşma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Uğur, İ. ve Şimşek, S. Kitle İletişim Araçlarındaki Reklamlarda Kadın ve Erkek Objelerinin Kullanılması, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11.Sayı, 549-560.

Uluocak, Şeref vd. (2014). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği ve Kadına Yönelik Şiddet, Edirne: Paradigma Akademi Yayınları.

Yüksel, A. (1995). Yapısalcılık ve Bir Uygulama, Ankara: Gündoğan Yayınları

TURİZM İŞLETMELERİNE ALTERNATİF TURİZM UYGULAMALARININ ETKİSİ

Üzeyir YILDIZ

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ

Öz

Günümüz turizm sektörü işletmelerinde gerek dünyada gerekse de Türkiye’de çeşitli alternatif turizm uygulamaları gerçekleştirilmektedir. Turistlere hitap eden ürün çeşitliliğinin artırılması kapsamında önemi artan bu alternatif turizm uygulamalarının, turistlerin gürültülü ve kalabalık ortamlardan uzaklaşma istekleri, doğallık ve kaliteli hizmetin arayışında etki ortaya koymaktadır.

Bu araştırmada veriler anket yöntemi ile toplanmıştır. Anket, 150 yabancı, 100 yerli turiste ve 100 turizm işletmesi yöneticilerine uygulanmıştır. Veriler SPSS 19.0 versiyonunda yüzde, frekans, Ki-Kare ve One-way Anova istatistiksel analiz yöntemleri uygulanarak incelenmiş, sonuçlar tablo haline getirilerek değerlendirilmiştir.

Bu kapsamda gerçekleştirilen uygulamalar sonucunda Alanya ilçesi turizm işletmelerinin yerel ve ülkelerarası turizm hareketlenmesini sağlayacak yeterli potansiyeli ellerinde bulundurmalarına rağmen bu potansiyeli tam olarak kullanamadıkları sonucu elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Turizm İşletmesi, Alternatif turizm,

INTRODUCTION

The tourism sector is in front of the fastest-changing and growing sectors in the world. As the borders between the countries lose their significance, the world has shrunk and they have begun to travel to places farther from where they are located. Throughout the world tourism industry while revealing a rapid progress under policies that drive the economy in Turkey and has put forward a very rapid growth in the tourism sector in both the micro base. Because tourism brings multiplier effects to the economy in many dimensions rather than other sectors, all sectors are in a state of actionable sector. So much so that the effect it has on the employees, the duty to remove the imbalances between the regions, the effect of the national holiday, the positive increase in the balance of payments, and the tourism activities in terms of the types of impacts on the society's culture, establishment of a vocational school and the opening of departments at universities. Foreign tourism revenues are of vital importance in reducing payment balance deficits in terms of countries that continue to show improvement. Over the years, the share of tourism activities in the world has increased in the world, and at the same time the tourism movement has changed direction and headed east. Along with this progress, the countries that have a place in the tourism sector have started to get more share from world tourism activities. Improvements in infrastructural investments as well as improvements in income in the health sector and in the security sector are also important factors in the progress of tourism. When this is examined ways, was founded

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

and devastated the civilization, geopolitical location, is the peninsula, sea, sand and seen a significant rise in the sun in the direction of Turkey's tourism revenue because of the rich and the amount of shares it has received from the international tourism industry reveals an increasing noting the increasingly. With the geographic and cultural diversity of Turkey as well as the different structures from each other, it maintains its status as a pull in content areas.

It is clear that there is no obstacle for the affluence of the Anatolian geography, which is the cradle of civilizations, in the positive sense of the tourism movements. Due to its deep historical background, its being a modern city, being among the safest cities of our country, taking the share it deserves of its tourism revenues, revealing the historical, cultural and geographical richness of Alanya, being a more conservative and modern city, Contrary to the tourism activities based on tourism, especially tourism tourism; nature tourism, health tourism and congress tourism in terms of attractiveness as a center to bring out the nature of a work has been adopted.

Today, Alanya city as rich entrepreneurs of our city in the south of Turkey, making the investment at an increasing rate each year to this city is a huge advantage. The fact that this advantage is reflected in the tourism sector and that Alanya is introduced to the world with all its features and beauty will benefit not only this city but also the surrounding provinces and cities as well.

The Importance of Research

Alanya; is a city that draws attention with its natural resources, socio-cultural values, historical places, geographical position. Alanya, which is one of the first settlement places of human history and carries traces of many civilizations in history, has an important potential to gain more tourism every year with its natural beauties and historical places in its region. The district, which has such a tourism potential, is in an important position in terms of alternative tourism besides sea and culture tourism. The research in this context is important in terms of giving the region an idea about the potential of alternative tourism, showing the importance of the contribution that tourism can provide through the development of this potential and offering solutions for this.

Scope of the Study

Alanya city, known as a tourism city, can benefit from tourism just below the potential of the sea. It is necessary to put forward the contributions that the possession potential can be uncovered, evaluated, developed and tourismed. The scope of this research is composed of the managers / entrepreneurs working in tourism enterprises operating in the Alanya region and the local and foreign tourists who came to the region.

Purpose of the research

In the research, it has been tried to show how this potential can be gained to the tourism sector by examining the alternative tourism potential of Alanya and it is aimed to present solutions proposals for this potential. Within the framework of this general purpose, sub-objectives of research;

- Factors affecting the length of stay of the local and foreign tourists visiting the region, reasons of preference of the region,

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- To determine the opinions of local and foreign tourists and tourism operators about the promotion of the region and the problems about the tourism of the region,
- To identify alternative tourism types in which local and foreign tourists and tourism operators think that they can develop in the region and
- To reveal the thoughts of local and foreign tourists and tourism operators regarding the alternative tourism potential in the region.

Research Method

The survey was conducted in three categories: managers / entrepreneurs (restaurants, hotels, travel agencies) working in tourism businesses operating in the Alanya region, and local and foreign tourists who came to the region in the form of a survey. Face-to-face survey method has been preferred in order to be able to work more efficiently and to provide fast recycling.

BASIC CONCEPTS ABOUT TOURISM

Tourism Definition and Basic Characteristics

Nowadays, millions of individuals go on to other countries or regions on a temporary basis from areas where they have been living their lives continuously, and they meet their psychological, social and cultural needs like sightseeing, rest, recreation and learning. This phenomenon, which has a broad economic and social impact and is considered tourism, constitutes a fundamental characteristic of today's civilization (Uçkun, 2004:28).

It is said that tourism is produced from the root of "tornus" which means to return to Latin, to circulate around, to return. The word "turnaround" that has entered my Turkic language is also based on the same root. As is known, the promise to turn around; to turn back, to turn around, to turn inside out (Sezgin, 2001:13).

If we look at various descriptions of tourism concept; Tourism is a humanitarian activity that leads to a certain destination by way of a provincial route for rest or business. It is a complex whole of economic, cultural, social and technological items from the beginning of travel (Tekeli, 2001:3).

Tourism is an activity related to meeting the needs of temporary accommodation in places where people travel and where they are constantly living (Batman, 2008:3).

In a basic sense, tourism is an event in which people visit places of interest, friends, relatives, tours and good times. People can evaluate their free time with a variety of sports, sun bathing, chatting, going out on a tour, reading books or singing (Ünüşan ve Sezgin, 2005:131).

International Association of Scientific Tourism Experts (AIEST) has defined the concept of tourism in 1980 as follows; People who are constantly living, working, consuming the goods and services that have been produced by the tourism enterprises and the travel outside the places where they meet their usual needs; the activities arising from temporary accommodation (Öztaş, 2002:2).

These are the basic characteristics that come out according to the definitions and determine the tourism (Aktaş, 2002:1);

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Tourism is a journey that takes place continuously, where it is being worked out and where it meets basic needs.
- Accommodation in tourism is temporary. The traveler and the host return to the place where they live continuously after a certain period of time.
- Traveling people demand the goods and services produced by tourism enterprises during the stay.
- The people subject to tourism travel with the aim of fulfilling at least one of the activities included in the scope of tourism.

Although these activities are not limited, the most important ones are family visit, rest and entertainment, sightseeing, curiosity, search for adventure, beautiful catch, culture, religion, health, sport, nature integration, congress and meeting.

Tourist Definition and Basic Features

The tourist word is derived from the word "tour" which is of English origin and meaning tour. The word of the tour is a cyclical journey that starts from a certain place and expresses that the result of travel is to return to the same place again. When it comes to a lot of tourists, we think of a person on holiday who visits a remote area for the purpose of seeing the surroundings, visiting friends and relatives, resting away from the daily stratagem. Many people consider tourists as people who travel for vacation. However, apart from the purpose of making a holiday, there are many tourist groups that participate in tourism. For example; business world, conference delegates and others. (Şıklar, 1994:2).

Tourism, which is the subject of tourism, is participating in tourism to provide psychological satisfaction. The person who leads the tourism event, directs it and constitutes the subject of this event is called "tourist" (Aktaş, 2002:2).

In other words, tourists; a person who travels as a consumer, comes back for a temporary period of time and psychological satisfaction outside of his / her permanent living space (Batman ve Soybalı, 2009:29).

According to Law No. 1618 on Travel Agencies and Travel Agencies, in order to determine the principles to be followed in the activities of travel agencies, in the Article 4 of the "Travel Agencies Regulation" published in the Official Gazette dated 04.09.1996 and numbered 22747,

"Anyone who goes out of the place of rest, enjoyment, or cultural, scientific, sportive, administrative, diplomatic, religious, sanitary and similar reasons for the purpose of making money, without any intention of making money, and who travels as a consumer for a certain period of time and returns to his residence." (Öztaş, 2002:5).

In the place where he is going, the visitors who left on the day of arrival, leaving without a night, and returning to the place where the touring starts, are called as "daydreaming" other expressions "Exerciseist" (Yarcan ve Peköz, 1997:1).

From these definitions, it is possible to enumerate the main features of tourists (Batman ve Soybalı, 2009:29);

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Tourists are people who have traveled to other countries for the purpose of assessing their religious beliefs, health reasons, socio-cultural needs, family ties, leisure and recreation desires or jobs, or leisure time without permanent settling.
- Tourists may be considered as tourists to participate in scientific, sportive, political and similar events or meetings.
- A tourist is someone who is economically conscious and who has a normal level of financial strength, but whose time is limited, who does not consider getting basic or objective psychological satisfaction during the journey through the production or sale of goods or services.

Alternative Tourism Concept, Features and Features

The concept of alternative tourism refers to the presentation of a product different from mass tourism. This product expresses a developing tourism mobility, considering optimum profitability, ensuring tourism development with long-term programs, resistance to change, respect for environmental values and integration with the environment. These basic issues are changing around the place understood from the concept of alternative tourism. This concept mainly emphasizes the following points (Altınay, 1996:60);

- Newness, special interest inquiry,
- Small groups, coexistence with other people, a desire for social experience,
- The tendency to provide biotics (related to animals, plants) in mountaineering, sporting events,
- Love to live outdoors.

Mass tourism is a tourist activity in which tourists buy a one or two week tour package and perform in groups. Alternative tourism has emerged as an alternative to mass tourism. For this reason, mass tourism is described as "hard-hard" and alternative tourism as "soft-soft". It is also defined by names such as "green, rural and ecotourism" (Tekeli, 2001:4).

According to the definition given by the Ministry of Tourism, alternative tourism is expressed as follows: "Social and ecological harmony is the kind of tourism that aims to give priority to the cooperation of local and foreign entrepreneurs and to use domestic materials in development" (www.turizm.gov.tr).

According to another definition, alternative tourism; "Is a kind of tourism that has been formed with the aim of reducing the negative effects of traditional, classical mass tourism and city tourism and bringing together new tourist products (Hacıoğlu ve Avcıkurt,2008:8).

In alternative tourism, individual tours are held in front of the group consumption, with the choice of small and medium sized enterprises instead of large accommodation facilities. In line with this understanding, the accommodation requirements of tourists are realized in small accommodation units furnished in a style based on local and cultural items, and there is a situation where tariffs can be used instead of charter, or land, air and sea transportation vehicles can be used alternatively as travel. Contrary to the approach of mass tourism as a group, which is a cheap commodity, those participating in alternative tourism are more tourists (Altınay, 1996:60).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Alternative tourism; to create a quality environment by protecting natural resource stocks and to control the tourism related activities of local people and to provide economical benefit in this respect. This concept started to be used especially from the middle of the 1990s, and it gave rise to the idea of developing new tourism models against mass tourism, which started to lose its attractiveness gradually (Hacıoğlu ve Avcıkurt, 2008:8).

Turkey's Culture and Tourism Ministry issued by the "2023 Tourism Strategy" new models are targeted at tourism booklet stated. In alternative tourism, it is aimed to develop tourism types such as health tourism and thermal tourism, short term tourism, golf tourism, marine tourism, eco tourism and highland tourism, congress and fair tourism (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007:22).

Apart from these, there is also a benefit in determining the characteristics of the mass tourist and alternative tourism models that form the basis of alternative tourism in Turkey (Hacıoğlu ve Avcıkurt, 2008:10).

Reasons for the emergence of alternative tourism concept

- Decrease in resources and deterioration of qualifications,
- The emergence of a sustainable tourism approach,
- The development of the understanding of the spread of tourism,
- Tightening of consumers from classical mass tourism (sea, sun, sand)
- Creating a variety of pleasures for the consumer, creating vacation opportunities that appeal to excitement,
- The expectation of people about vacation and tourism is changing (Hacıoğlu ve Avcıkurt, 2008:9).

MATERIALS AND METHODS

The Purpose and Importance of Research

The aim of the research is to examine the tourism potential of the Alanya region and to find out how this alternative potential tourism opportunities can be gained in the tourism sector by considering the Alanya region in detail. In this context, if there are "alternative tourism types other than marine tourism in Alanya region", it is searched if the question "can these types of tourism be effective in spreading the tourism activities of the region and increasing tourism potential of the region?"

This survey aims to reach the following objectives with the survey study applied to domestic and foreign tourists and tourism operators:

- The age, gender, education and income status of domestic and foreign tourists and tourism operators who prefer the region,
- Domestic and foreign tourists coming to the region with or without intermediaries,
- Average duration of stay of local and foreign tourists in the region, factors affecting their stay and types of accommodation facilities they prefer,
- The main factors that play a role in the choice of local and foreign tourists,
- Incidence of local and foreign tourists in the region, tendency to come back to the region and the reasons for this,

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Alternative tourism varieties where domestic and foreign tourists and tourism operators think that they can develop in Alanya,
- Problems in the tourism promotion of the region according to local and foreign tourists and tourism operators and ideas for promotion of the region
- Thinking about what can be done by managers / entrepreneurs to create the demand for tourism in the Alanya region,
- Considerations of alternative tourism potentials of local and foreign tourists and tourism operators in Alanya

The research is important in terms of giving an idea about the alternative tourism potential of the Alanya region and revealing the importance of the contributions that tourism can provide by developing this potential. In the conclusion of the survey, suggestions for improving the alternative tourism potential in the region are also presented.

The Universe of Research and Sampling

The universe of the research is composed of managers / entrepreneurs working in tourism enterprises (restaurant, hotel, travel agency) operating in the Alanya region and domestic and foreign tourists who came to the region from the region. 100 questionnaires from 120 questionnaires presented to the tourism operators participating in the questionnaire survey (restaurant, hotel, travel agency) conducted by sampling method, 150 questions from 175 questionnaires presented to domestic tourists visiting Alanya region and 100 questionnaires from 125 questionnaires presented to foreign tourists. the questionnaire was taken into consideration.

Data Collection Method

The research was carried out in three categories, namely managers / entrepreneurs (restaurants, hotels, travel agencies) working in tourism enterprises operating in the Alanya region and local and foreign tourists who came to the region from abroad. The survey form used in the research was inspired by Mete Sezgin's work in 2004 and Kadir Öztaş's work in 1997. Face-to-face survey method has been preferred in order to be able to work more efficiently and to provide fast recycling.

Information Analysis Method

The obtained data were analyzed in the SPSS program using percent, frequency, Chi-square and One-way ANOVA methods. The results were tabulated and evaluated. When the questionnaires were evaluated, the answers of all the questions given to the questionnaire were given in different tabs in the study; the percentages of the distribution of the results are described numerically and the tables and graphs covering the topic of our research in the questionnaire are given according to the order of the question.

Analysis and Findings of Research Data

The questions related to domestic and foreign tourists and tourism operators were grouped and the research findings and evaluations in the same scope were grouped as follows.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Tablo 27. Demographic Characteristics of Indigenous Tourists Participating in the Survey (n = 150)

		Frequence (n)	Percent (%)
Gender	Male	71	47,3
	Woman	79	52,7
	Total	150	100,0
Age	15-24	32	21,3
	25-34	49	32,7
	35-44	43	28,6
	45-54	24	16,0
	55+	2	1,4
	Total	150	100,0
Educational status	Primary education	10	6,6
	Secondary	16	10,6
	High school	17	11,3
	University	95	63,3
	Graduate	12	8,2
	Total	150	100,0
Oppucational status	Student	28	18,6
	Self-employment	36	24,0
	Retired	10	6,6
	Worker	4	2,6
	Teacher	18	12,0
	Officer	30	20,3
	Unemployed	4	2,6
	Other	20	13,3
	Total	150	100,0
Income status	Less than 3000 TL	16	10,6
	3000-4000 TL	42	28,0
	4000 – 5000 TL	60	40,0
	5000 – 6000 TL	26	17,4
	More than 6000 TL	6	4,0
	Total	150	100,0

Indigenous tourists participating in the survey according to gender (n = 71) (47.3%) male, (n = 79) (52.7%) woman, according to age (n = 32) (21.3%) 15-24, (n= 49) (32.7%) 25-34, (n = 43) (28.6%) 35-44, (n=24) (16.0%) 45-54, (n=2) (1.4%) 55+, according to their educational status; (n = 10) (6.6%) Primary education, (n = 16) (10,6%) Secondary education, (n = 17) (11,3%) High school, (n = 95) (63,3%) University, (n = 12) (8,2%) Graduate, according to their profession; (n = 28) (18.6%) students, (n = 36) (24.0%) self-employed, (n = 10) (6.6%) were retired, (n = 4) (2.6%) workers, (n = 18) (12.0%) teachers, (n = 30) (20.3%) officers, (n = 4) (2.6%) were unemployed, (n = 20) (20.0%) other, according to their income; (n = 16) (10,6%) less than 3000 TL, (n = 42) (28.0%) 3000-4000 TL, (n = 60) (40.0%) 4000-5000 TL, (n = 26) (17,4%) 5000-6000 TL, (n = 6) (4,0%) were found as more than 6000 TL. it was found.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Tablo 28. Demographic Characteristics of Foreign Tourists Participating in the Survey (n = 100)

		Frequence (n)	Percent (%)
Gender	Male	54	54,0
	Woman	46	46,0
	Total	100	100,0
Age	15-24	3	3,0
	25-34	15	15,0
	35-44	32	32,0
	45-54	20	20,0
	55+	30	30,0
	Total	100	100,0
Educational status	Primary education	1	1,0
	Secondary	6	6,0
	High school	18	18,0
	University	62	62,0
	Graduate	13	13,0
	Total	100	100,0
Occupational status	Student	7	7,0
	Self-employment	17	17,0
	Retired	30	30,0
	Worker	17	17,0
	Teacher	15	15,0
	Officer	10	10,0
	Unemployed	1	1,0
	Other	3	3,0
	Total	100	100,0
Income status	Less than 2000 Euro	1	1,0
	2000 - 3000 Euro	6	6,0
	3000 - 4000 Euro	19	19,0
	4000 - 5000 Euro	50	50,0
	More than 5000 Euro	44	44,0
	Total	100	100,0

According to the gender of the foreign tourists (n = 54) (54.0%) male, (n= 46) (46.0%) woman, according to age (n= 3) (3.0%) 15-24, (n= 15) (15.0%) 25-34, (n= 32) (32.0%) 35-44, (n=20) (20.0%) 45-54, (n=30) (30.0%) 55+, according to their educational status; (n = 1) (1.0%) Primary education, (n = 6) (6.0%) Secondary education, (n = 18) (18.0%) High school, (n = 62) (62.0%) University, (n = 13) (13.0%) Graduate, according to their profession; (n = 7) (7.0%) students, (n = 17) (17.0%) self-employed, (n = 30) (30.0%) were retired, (n = 17) (17.0%) workers, (n = 15) (15.0%) teachers, (n = 10) (10.0%) officers, (n= 1) (1.0%) were unemployed, (n= 3) (3.0%) other, according to their income; (n=1)

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

(%1,0) Less than 2000 Euro, (n=6) (%6,0) 2000 - 3000 Euro, (n=19) (%19,0) 3000 - 4000 Euro, (n=50) (%50,0) 4000 - 5000 Euro, (n=44) (%44,0) More than 5000 Euro it was found.

Tablo 29. Distribution of Foreign Tourists in the Survey According to Nationalities (n = 100)

		Frequence (n)	Percent (%)
Name of country	Russian	24	24,0
	Britain	7	7,0
	USA	5	5,0
	Italy	9	9,0
	Japanese	2	2,0
	Germany	30	30,0
	Netherlands	17	17,0
	France	6	6,0
	Total	100	100,0

According to the nationalities of the foreign tourists (n=24) (%24,0) Russian, (n=7) (%7,0) Britain, (n=5) (%5,0) USA, (n=9) (%9,0) Italy, (n=2) (%2,0) Japanese, (n=30) (%30,0) Germany, (n=17) (%17,0) Netherlands, (n=6) (%6,0) France it was found.

1329

Tablo 30. Demographic Characteristics of Administrators Participating in the Survey (n = 100)

		Frequence (n)	Percent (%)
Gender	Male	90	90,0
	Woman	10	10,0
	Total	100	100,0
Age	15-24	3	3,0
	25-34	38	38,0
	35-44	45	45,0
	45-54	20	20,0
	55+	4	4,0
	Total	100	100,0
Educational status	Primary education	1	1,0
	Secondary	3	3,0
	High school	30	30,0
	University	56	56,0
	Graduate	10	10,0
	Total	100	100,0
Income status	Less than 3000 TL	0	0,0
	3000-4000 TL	1	1,0
	4000 – 5000 TL	8	8,0
	More than 5000 TL	44	44,0

	Total	100	100,0
--	-------	-----	-------

According to the genders of the managers participating in the survey (n=90) (%90,0) male, (n=10) (%10,0) woman, according to ages (n=3) (%3,0) 15-24 between,(n=38) (%38,0) 25-34 between,(n=45) (%45,0) 35-44 between,(n=20) (%20,0) 45-44 between,(n=4) (%4,0) more than 55, according to their educational status; (n = 1) (1.0%) Primary education, (n = 3) (3.0%) Secondary education, (n = 30) (30.0%) High school, (n = 56) (56.0%) University, (n = 10) (10.0%) Graduate, according to their income; (n=0) (%0,0) Less than 3000 TL, (n=1) (%1,0) 3000 - 4000 TL, (n=8) (%8,0) 4000 - 5000 TL, (n=44) (%44,0) More than 5000 TL it was found.

Tablo 31. Distribution of tourism enterprises participating in the survey by type (n = 35)

		Frequence (n)	Percent (%)
Tourism Type	5-star hotel	10	10,0
	4 star hotel	18	18,0
	3 star hotel	15	15,0
	2 star hotel	3	3,0
	1 star hotel	2	2,0
	1st class hotel	15	15,0
	2nd class hotel	2	2,0
	Special certified hotel	2	2,0
	Hostel	2	2,0
	Group A travel agency	19	19,0
	Group B travel agency	2	2,0
	Restaurant	10	10,0
	Total	100	100,0

According to the type of tourism enterprises participating in the survey;(n= 10) (10,0%) 5-star hotel, (n= 18) (18,0%) 4-star hotel, (n= 15) (15,0%) 3-star hotel, (n= 3) (3,0%) 2-star hotel, (n= 2) (2,0%) 1-star hotel, (n= 15) (15,0%) 1st class hotel, (n= 2) (2,0%) 2nd class hotel, (n= 2) (2,0%) Hotel with special certificate, (n= 2) (2,0%) Pension, (n= 19) (19,0%) Group A travel agency, (n= 2) (2,0%) Group B travel agency, (n= 10) (10,0%) Restaurant it was found.

Tablo 32. Activity Periods of Tourism Enterprises Participating in the Survey

Activity Periods	Hotel		Restaurant		Travel agency		Tourism Enterprises	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Less than 1 year	2	5,5	2	5,8	0	0,0	3	3,0
1-5 years	10	27,7	15	42,9	3	10,3	27	27,0
6-10 years	8	22,2	5	14,0	18	62,0	31	31,0
11-15 years	5	13,8	3	8,8	5	17,4	13	13,0
15+	11	30,8	10	28,5	3	10,3	26	26,0
Total	36	100,0	35	100,0	29	100,0	100	100,0

According to the periods of activity of tourism enterprises participating in the survey; Less than 1 year (n = 2) (% 5,5) Hotel, (n = 2) (% 5,8) Restaurant, (n = 0) (0,0%) Travel agency, (n = 3)) Tourism Business, 1-5 years (n = 10) (27,7%) hotels, (n = 15) (42,9%) restaurants, (n = 3)) Tourism Business, 6-10 years (n = 8) (22.2%) hotels, (n = 5) (14.0%) restaurants, (n = 18)) Tourism Management 11-15 years (n = 5) (13,8%) hotels, (n = 3) (8.8%) restaurants, (n = 5)) Tourism Management 15 years + (n = 11) (30.8%) hotels, (n = 10) (28.5%) restaurants, (n = 3) (10.3%) Travel agencies, (n = 26)) Tourism management it was found.

Tablo 33. Comparison of Alternative Tourism Potential Opinions of Alanya in terms of Domestic, Foreign Tourists and Tourism Operators

	Group	X	Std.S.	F.	Sig.
Caves located in and around Alanya are marketed in alternative tourism.	Domestic	3,41	1,07	0,73	0,47
	Foreign	3,27	1,05		
	Tourism Operators	3,44	1,05		
Alanya has sufficient tourism potential in terms of other alternative tourism types besides sea tourism.	Domestic	1,82	0,98	1,01	0,35
	Foreign	2,01	1,11		
	Tourism Operators	1,86	1,01		
Specialized travel agencies dealing with special types of tourism are sufficient.	Domestic	3,56	1,01	0,90	0,39
	Foreign	3,43	1,11		
	Tourism Operators	3,39	1,09		
Alternative tourism destination and region promotion is done sufficiently.	Domestic	3,85	0,94	1,41	0,23
	Foreign	3,95	0,93		
	Tourism Operators	3,71	1,15		
Day-trip tourism tours are also organized to the spectacular sights of Alanya	Domestic	3,62	0,93	6,81	0,00
	Foreign	3,87	1,03		
	Tourism Operators	3,31	1,27		
Studies are being conducted to develop the potential of congress tourism.	Domestic	2,34	1,09	5,20	0,00
	Foreign	2,01	1,19		
	Tourism Operators	1,90	1,06		
The number of attraction centers for the development of alternative tourism in the city is sufficient.	Domestic	3,76	1,08	1,23	0,28
	Foreign	3,98	1,08		
	Tourism Operators	3,78	1,21		
The buildings of historical quality in Alanya are restored as appropriate.	Domestic	1,84	0,98	5,14	0,00
	Foreign	2,25	1,07		
	Tourism Operators	2,09	1,01		
The places where Alanya 's unique handicrafts can be exhibited are sufficient.	Domestic	3,69	1,12	1,75	0,00
	Foreign	3,95	0,96		
	Tourism Operators	3,81	1,09		
	Domestic	1,56	0,70	11,5	0,00

New airports will be opened to increase the potential of alternative tourism in the region opened to international flights.	Foreign	2,16	1,09		
	Tourism Operators	1,92	1,21		
The shows and entertainments organized for tourists are presented within a certain program.	Domestic	1,82	0,77	11,7	0,00
	Foreign	2,36	1,05		
	Tourism Operators	2,16	0,86		
In Alanya, infrastructure and superstructure works are carried out in order to reach the desired level of alternative tourism varieties.	Domestic	1,82	0,94	24,0	0,00
	Foreign	2,73	1,18		
	Tourism Operators	2,41	1,04		

Table 7 compares the opinions of domestic and foreign tourists and tourism operators regarding alternative tourism potential in Alanya. According to this table; There is a difference between groups (local tourists, foreign tourists, tourism operators) regarding the suggestion that "daily tourism tours are organized to the worthy provinces of Alanya ". The participants' opinions on "daily tourism tours are organized to the worthy provinces of Alanya " vary according to local and foreign tourists and tourism operators participating in the survey ($p < 0.01$). According to this; foreign tourists, domestic tourists and tourism operators.

There is a distinction between groups (local tourists, foreign tourists, tourism operators) regarding the proposal that "Congress is working to develop tourism potential". Participant opinions on "Congress is making efforts to improve the tourism potential" vary according to the domestic and foreign tourists and tourism operators participating in the survey ($p < 0.01$). According to this; local tourists, foreign tourists and tourism operators.

There is a distinction between groups (local tourists, foreign tourists, tourism operators) regarding the suggestion that "the buildings with historical characteristics in Alanya are restored as appropriate". The participant opinions on "the buildings with historical characteristics in Alanya are restored as appropriate" differ according to the domestic and foreign tourists and tourism operators participating in the survey ($p < 0,01$). According to this; foreign tourists, domestic tourists and tourism operators.

There is a difference between groups (local tourists, foreign tourists, tourism operators) in the opinion that "new airports should be built to increase the potential of alternative tourism in the region opened to international flights". Participants' opinions on "Increasing the potential of alternative tourism in the opening of international airports by making new airports" varies according to the domestic and foreign tourists and tourism operators participating in the survey ($p < 0.01$). According to this; foreign tourists, domestic tourists and tourism operators.

There is a distinction between groups (local tourists, foreign tourists, tourism operators) regarding the suggestion that "the shows and entertainment organized for tourists are presented within a certain program". Participants' opinions on "The shows and entertainments organized for tourists are presented in a certain program" varies according to the domestic and foreign tourists and tourism operators participating in the survey ($p < 0,01$). According to this; foreign tourists, domestic tourists and tourism operators.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

There is a distinction between groups (local tourists, foreign tourists, tourism operators) regarding the suggestion that "the infrastructure and superstructure works necessary for reaching the desired level of alternative tourism types in Alanya are realized". The participant opinions on "the infrastructure and superstructure works necessary for reaching the desired level of alternative tourism types in Alanya " are realized according to the domestic and foreign tourists and tourism operators participating in the research ($p < 0,01$). According to this; foreign tourists, domestic tourists and tourism operators.

RESULT

As a result; The Alanya region is also a region with sufficient tourism supply to provide national and international tourism mobility in terms of alternative tourism potential. But it is far from where it should be today because it does not make use of the available potential as much. In this context, it is beneficial to introduce some concrete proposals in order to evaluate the alternative tourism potential of the Alanya destination, to develop alternative tourism in the region, to market it, to contribute to Alanya and tourism businesses. These suggestions can be listed as follows:

- Extracting the full inventory of alternative tourism potential that Alanya possesses and presenting potential alternative tourism areas to the service of the industry,
- Use of the local press for the development of alternative tourism awareness in Alanya ,
- Establishment of an alternative tourism brand in Alanya , prevention of negative, faulty and exaggerated image for the formation of alternative tourism brand in Alanya ,
- Alternative foreign tourism as well as activities to revitalize alternative domestic tourism, the use of regional and national media,
- Ensuring that Alanya 's crafts, cuisine, local features, historical works are brought to the forefront and the development of alternative culture tourism,
- In cooperation with the travel agencies, local management, Alanya Provincial Directorate of Culture and Tourism and associations work together to promote the promotion of alternative tourism types in Alanya ,
- The selection of alternative tourist demands for the future tourists of the region, the arrangement of alternative tourist tours for the different regions of the region,
- More airports open to service,

References

AKTAŞ, Ahmet (2002), Turizm İşletmeciliği ve Yönetimi, 2. Baskı, Detay Yayıncılık, Alanya .

ALTINAY, Mehmet (1996), "Alternatif Turizm", Türsab Dergi, Sayı: 151, Ağustos, Şubat Yayıncılık, İstanbul.

BATMAN, Orhan ve H. Hüseyin Soybalı (2009), "Otel İşletmeleri", Editörler: DEMİRKOL, S., ve B. Zengin, Turizm İşletmeleri, Değişim Yayınları, İstanbul.

HACIOĞLU, Necdet ve Cevdet Avcıkurt (2008), Turistik Ürün Çeşitlendirmesi, Nobel Yayınları, Ankara.

- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2007), Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı 2007-2013, Ankara.
- ÖZTAŞ, Kadir (2002), Turizm Ekonomisi Genel Turizm Bilgileri, 1. Basım, Nobel Yayınları, Ankara.
- ÖZTAŞ, Kadir (2002), Turizm Sektöründe Mutfak Hizmetleri, Nobel Yayınları, Ankara.
- SEZGİN, Orhan M. (2001), Genel Turizm ve Turizm Mevzuatı, Detay Yayıncılık, Ankara.
- ŞIKLAR, İlyas (1994), “Turizm Ekonomisi” Anadolu Üniversitesi, Eskişehir T.İ.O.Y.O Turizm ekonomisi, Eskişehir, (Ders Notu).
- TEKELİ, Hasan (2001), Turizm Pazarlaması ve Planlaması, Detay Yayıncılık, Ankara.
- UÇKUN, Seher (2004), “İşletme ve İşletme Türleri”, Editörler: DEMİRKOL, S., ve B. Zengin, Turizm İşletmeleri, Değişim Yayınları, İstanbul.
- ÜNÜSAN, Çağatay ve Mete Sezgin (2005), Turizmde Strateji Eksenli Pazarlama İletisimi, 1. Baskı, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, Konya.
- YARCAN, Sükrü ve Metehan Peköz (1997), Seyahat İşletmeleri, 2. Basım, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul. www.turizm.gov.tr, (01.05.2018)

YERLİ TURİSTLERİN ALTERNATİF TURİZM UYGULAMALARINI SEÇME DAVRANIŞLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Üzeyir YILDIZ

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ

Öz

Bu araştırmada amaç; yerli turistlerin alternatif turizm uygulamalarını seçme davranışlarını etkileyen faktörleri belirlemektir. Bu kapsamda alternatif turizm çeşitlerini uygulayan yerli turistlerin farklı niteliklerini ortaya çıkararak turistleri turizm çeşitleri ve nitelikleri ile ilgili bilgilenmelerini sağlamak ve onlara turizm faaliyetleriyle ilgili tavsiyeler sunmaktır.

Bu araştırmada veriler anket yöntemi ile toplanmıştır. Anket, 405 yerli turiste uygulanmıştır. Veriler SPSS 23,0 versiyonunda yüzde, frekans, One-way Anova ve bağımsız örneklem T Testi istatistiksel analiz yöntemleri uygulanarak incelenmiş, sonuçlar tablo haline getirilerek değerlendirilmiştir.

Çalışmanın sonunda yerli turistlerin demografik özellikleri ile gereksinim ve taleplerine hangi alternatif turizm uygulamalarının uyumlu olduğuna ait tavsiyelerde bulunurken aynı anda turizm işletmelerine alternatif turizm çeşitleri ile ilgili gelen talepleri yönetmek açısından da önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Alternatif Turizm, Turist, Turist Davranışları

Introduction

In the 1980s, Turkey accepted the general terms of ideas, located in Turkey natural, cultural and historical values of the level being considered realistic enough and made in bulk form where tourism has been focused on the movement. When reached the 1990 history, important qualities such factors as the nature and climate in Turkey holding itself began to be taken into account these factors, as a different option to tourists who choose public made tourism has begun to offer alternative forms of tourism. Yet the differentiation of consumer expectations in Turkey's tourism sector during this period, showing the development of philosophy of life; has led to the emergence of different quests and the differentiation of traditional tourism. In this context, changes in social, cultural and psychological characteristics of holidaymakers have also been observed, and in relation to this change, different types of consumers' vacation purchasing patterns have been investigated on alternative tourism varieties; determining the factors affecting the tourist profile and purchasing behaviors is of great importance in terms of informing the tourists or providing the services of the tourism enterprises in accordance with their needs.

It is the reason for the emergence of human tourism activities. Tourism revenues come to fruition thanks to the expenses that tourists have made. For this reason, information and advice about the behavior of the tourists who do alternative tourism to the tourism enterprises and the strategies to be recommended and advised will enable the tourists to reach the highest level of satisfaction and to make the product

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ALANYA

planning with the requested qualities, but also to increase the participation in the tourism behaviors of the tourists. directional proposals will be made.

Tourism is a source of income and the expense of consumers traveling to the source of tourism income. For this reason, information on the behavior of alternative tourism consumers at the end of the study and the suggested strategies will provide the highest satisfaction of the consumers and the planning of the products in the desired characteristics, and also the suggestions for the consumers to increase the tourism incomes by participating more in the tourism movements.

Apart from this, it is believed that this research will be beneficial for providing information and awareness of the factors affecting the behavior of alternative tourists in the different periods of domestic tourists choosing alternative tourism practices or / and tourists' alternative tourism varieties.

Definition of alternative tourism and its place in tourism

Today, increasing per capita income, raising the level of education of people, increasing leisure and standard of living, economic policies followed by countries, reasons such as international integration, tourism, history, and the social and economic aspects of people travels for commercial, religious and military purposes has led to an event feature.

The weight of Turkish tourism over 20 years was on coastal tourism. Cultural tours, congresses, sports activities, yachts, were not included in the concept of tourism. However, when the literature on the subject is examined, it is mentioned that, in many studies, tourism is defined, travels out of places where people live continuously and meet their everyday needs and demand of goods and services usually produced by tourism enterprises. Therefore, it is contrary to the definition of tourism concept that the mentioned activities are not considered as touristic activities. On the other hand, mass tourism, based on the sea-sand-sun trio, is a type of tourism that can be found in many parts of the world. This situation led to high competition in the tourism market and the risk of losing market due to the supply of very similar products; the massive realization of mass tourism in many countries of the world, including our country, has led to inadequate evaluation of other natural, cultural and archeological values. The tourism sector, where needs and expectations have changed and developed rapidly, has made alternative tourism activities almost necessary in terms of meeting consumer needs.

Alternative Tourism Types and Consumer Behavior

Uygur and Baykan (2007) point out that the developments in the world tourism market and the concept of alternative tourism have become an important issue attracting attention of the countries that want to share the market in their studies about cultural tourism. (p. 44) that alternative tourism types should be created from tourism types that appeal to different specific interests that are sensitive to the environment and that provide a competitive advantage.

The study of cultural tourism by Guzman, Leones, Tapia, Wong and Castro (2006) shows that cultural tourism is the primary motivation for tourists' visiting motives; the cultural reason is the main reason for the consumers to participate in this tourism activity and the search for innovation is the motivation factor which comes later; while other priority motivational elements are rest and routinely a desire to move away from the dhaka (p.864).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Chang (2006) tried to reveal the demographic characteristics and motivations of tourists by using market segmentation in his work on Culture Tourism; according to which tourists are mostly 16-25 years old, university graduates and singles (p. 1228) are looking for more innovation (p.1229) and cultural exploration is the most important motivation (p.1232).

In the study conducted by Kızılırmak and Kurtuldu (2005), it is seen that those who have a demographic, personal and socio-cultural factors partially influenced by Cultural Tourism, those who are over 31 years old, university graduates and those with more than 3.000-4.000 TL, (p.119) that those who accept peer-friendly advice as a reference group are more concerned with cultural tourism and resources.

In the study conducted by Öter and Özdoğan (2005), the participants of cultural tourism have high education, middle and upper income groups, career professionals in their professions and represent all age groups (p.134); the main purpose of their participation in cultural tourism is to learn new knowledge to live the McKercher and the cultural environment (p.135).

Kim and Chalip (2004) reported that the culture played an important role in the attitude of international tourists during their retirement (p.698).

In his work McKercher (2002) found that the reasons why different people participate in cultural tourism are their educational level, knowing their destination from previous visits, their ideas and interests about the region; with similar motivations, stated that those who participated in cultural tourism would gain different grades and qualifications depending on these characteristics (p.31). Similarly, Kerstetter, Confer and Bricker (1998) reported that different cultural tourists have different experiences depending on different motivations (p.610).

Hinch and Hingam (2005) point out that sports tourism is a type of tourism that provides more social and economic development than any other cultural attraction (p.244). Also in the same study, combining sportive activities with touristic destinations will affect consumers' participation in tourism in large and small scale sports events; it is stated that consumers will support their marketing efforts to understand the motivations towards sports tourism and what kinds of experiences they seek (p.245). Also in the same study, combining sportive activities with touristic destinations will affect consumers' participation in tourism in large and small scale sports events; It is stated that consumers understand the motivations towards sports tourism and what kinds of experiences they seek to support marketing efforts (p.247).

Boz, Gülüm and Çoban (2010), the study about golf tourism is also an activity that adds sporting opportunity, extra attraction, (p.697), which is a high-income, widespread activity throughout the year, and thus contributes to the occupancy rates of the accommodation enterprises in the dead event.

In a study by Lee, Kim, Ko and Sagas (2010), it is clear that the golf industry is becoming competitive; it has been stated by marketers that an effective marketing strategy should be developed for this industry (p.31).

The study of the development of Golf Tourism by Markwick (2000) shows that golf is an important influence in the development of regional and national tourism; golf is encouraging in terms of improving human skills, which in turn makes it possible for people to evaluate their own holidays in the winter, while at the same time allowing them to evaluate areas that are not used idly in the country, thus benefiting from the tourist's advantage (p.515). Again, in the same study, well-organized golf activities

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

with effective marketing mix could attract tourists at a low level; it is revealed that this situation will contribute both to the image of destination and to the economy of the country (p.516).

The study by Tkaczynski and Rundle-Thiele (2009) found that demographic criteria were widely used in tourism research, but these criteria alone failed to explain consumer behavior; demographic criteria are easy to measure and should be considered together with other factors (p.170).

A study on alternative tourism by Albayrak (2009) shows that the reasons such as the social changes in the world and the increase of the education and culture levels of the consumers lead the tourists to alternative tourism. alternative tourism is a very good opportunity to increase the income from tourism in our country which is the best geographical region where alternative tourism can be done best with historical background and cultural texture and to make the presentation of our country the best possible and to use our tourism potential from the top level. .74).

In the study on perception and marketing issues by Özer (2009), it is revealed that perception affects consumer behaviors, perceptions are subjective, and each individual perceives products differently (p.11).

Williams and Shaw (2009) found that tourism activities and activities related to tourism and recreation have changed according to the age, family life and lifestyle of consumers (p.327); that changes in the income, leisure and socio-demographic characteristics of the people will affect their participation in tourism (p.334).

Park and Yoon (2009) found that participating consumers were affected by many motivational factors such as change or adventure, pleasure, and social interaction in their study of why consumers with different characteristics came to the same region; rest is the most important motivation; they found that it was followed by learning and searching for excitement (p.106).

Füller and Matzler (2008) found that lifestyle is a very effective criterion in the market segmentation from the data in the literature in their study of life style; found that the lifestyle of the first study in this area provided tourists with more appropriate data than demographic variables in understanding consumers and creating an effective marketing program (p.118).

Yeşiltaş and Öztürk (2008) point out that the tourism potential of the country is inundated because of the seasonal characteristics of tourism in Turkey, that these trends should be followed closely and plans should be made for trends in parallel with the changing travel trends. and that these tendencies are mostly directed towards Cultural Tourism and Health Tourism (p.15).

Hayta (2008) in the study of consumer purchasing decisions in tourism marketing and the problems encountered; tourists are being deceived by false advertisements, fraudulent advertisements, and that they have suffered significant losses due to uneven price practices. He pointed out that problems in the market of tourism, which constitute a major consumption field, make it necessary to carry out studies on the protection of the tourist consumer as soon as possible (p.47).

Stavkova ve diğerleri (2008) tarafından yapılan tüketici davranışlarını etkileyen faktörlere ilişkin çalışmada, tüketicilerin algılarının satın alma davranışları üzerinde etkili olduğunu ortaya konmuştur (s.139).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

It is stated by Bruun and Funk (2007) that in studying socio-psychological and cultural motivations, it is necessary to examine the socio-psychological and cultural-educational motivations of consumers in order to understand the holiday behavior (p.814).

Beh and Bruyere (2007) studied the motivations of tourist consumers; motivation is an important force in understanding the behavior of tourists. As a result of the research, the consumers were divided into three sections: those who wanted to move away, those who wanted to learn, and those who wanted to get spirituality; those who want to get away from it are motivated to move away from the daily routine of daily life, to get information from their source for those who want to learn, and to ask for adventure if they want to get spirituality (p.1470).

Sırakaya, docile and Yoshioka (2003) in their study on Japanese tourists different age, gender and income group of Japanese tourists have visited Turkey and motivation regarding these groups has revealed that different; have different motivations for consumers in different characteristics (p. 302).

In the work on tourism marketing benefit and tourism satisfaction proposal by Akkılıç (2003), by reflecting the time benefits of vehicle travel agencies in the winter season, summer season, religious-official holidays and by arranging tours at different times of the year such as weekends or days of the week that more consumers will be able to participate in tourism activities over time, which they have created for consumers; it also stated that tourism could spread over the twelve months of the year, which would enable the majority of the economic problems to be largely eliminated (p.227).

In their study, Eugenio and Martin (2003) found that consumer behavior, decision-making, family and family survival, and that consumers choose different regions despite having similar socio-economic and demographic characteristics (p.341).

Richards (2002), in his study of the tourism attraction system, found that people having time and money resources affected travel decisions (p.1052); that there is a significant relationship between the geographical origins of tourists, their socio-demographic characteristics and their mode of travel; age and educational status are influential on attraction to cultural destinations (p.1062).

Öztürk and Yazicioglu (2002) point out that people's expectations, desires and preferences of tourism activities have changed due to the increase of living standards, income and social rights, urbanization and difficulties brought by business life and stress. countries have to plan and develop the types of tourism that will meet these expectations, desires and preferences (p.191).

METHOD

Research Problem

This work is guided by three research questions aimed at achieving all the research objectives outlined below:

1. What are the various characteristics of consumers buying alternative tourism types? Which factors lead to buying?

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

2. What are the issues that consumers should be informed about alternative tourism types?
3. Which strategies should be developed in order to best meet the needs and desires of consumers providing alternative tourism services?

Purpose of the research

The aim of this study is to determine the factors affecting the purchase of alternative tourism types by tourist consumers and to make suggestions to inform consumers about alternative tourism types and characteristics by revealing the characteristics of consumers who realize alternative tourism types and also features of consumers buying alternative tourism types at the same time to provide services that will best meet the needs and wishes of consumers.

The Importance of Research

It is believed that it will be beneficial for the consumers to make informed and conscious about the alternative tourism types and / or to make situational comparisons in the works that will be done by those who are interested in such issues as alternative tourism market, market segmentation strategies, and / or factors affecting consumers' preferences for buying alternative tourism types.

Universe and Sampling

Taking into consideration the 9 alternative tourism types included in the survey, it was aimed to collect data of at least 45 consumers for each group and a total of 405 consumers were reached.

Analysis of Data

In the SPSS 23.0 version, the data were analyzed by applying analysis methods such as percentage, frequency, One-way ANOVA and independent sample T test statistic, and the results were tabulated and evaluated.

Table 1. Distribution of Consumers Performing Alternative Tourism Types by Age

		Botanical Tourism		Golf Tourist		Air Sports Tourism		Faith tourism		Congress Tourism	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Age	<30	22	48,9	1	2,2	21	46,7	2	4,4	15	33,3
	31-40	14	31,1	6	13,3	22	48,9	8	17,8	12	26,7
	41-50	8	17,8	18	40,0	2	4,4	18	40,0	10	22,2
	>51	1	2,2	20	44,4	0	0,0	17	37,8	8	17,8
		Culture Tourism		Birdwatching Tourism		Health and Thermal Tourism		Yacht Tourism		TOTAL	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
	<30	19	42,2	16	35,6	4	8,9	15	33,3	115	28,4
	31-40	17	37,8	16	35,6	8	17,8	21	46,7	124	30,6
	41-50	4	8,9	9	20,0	16	13,3	8	17,8	83	30,6
	>51	5	11,1	4	8,9	27	60,0	1	2,2	83	30,6

Table 1 shows the distribution of consumers who participate in alternative tourism types according to their ages. When the consumers are examined in terms of age change, nearly half of the participants (41.0%) are at 41 years or older (41-50 years: 20.5% and 50 years and over: 20.5%). This is followed by participants who are between the ages of 31-40 with a rate of 30.6% and those who are aged below 30 years with a rate of 28.4%. When the participant's ages are examined in terms of alternative tourism types, Botanical Tourism (48.9%), Cultural Tourism (42.2%) and Congress Tourism participants (33.3%) were under the age of 30, Birdwatching The majority of tourism participants (71.2%) are younger than 40 years of age. Nearly half (48.9%; 46.7%) of the participants in the Air Sports Tourism and Yacht Tourism were between the ages of 31-40, faith Tourism participants (40.0%) were found to be between 41-50 years old. However, nearly half of the Golf Tourism participants (44.4%) and more than half of the Health and Thermal Tourism participants (60.0%) were over 51 years old.

Table 2. Distribution of Alternative Tourism Types of Consumers by Income

		Botanical Tourism		Golf Tourist		Air Sports Tourism		Faith tourism		Congress Tourism	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Income	<1.500	7	16,7	1	2,2	12	26,7	38	84,4	0	0,0
	1500-4500	36	81,1	0	0,0	31	68,9	5	11,1	39	86,7
	>4501	0	0,0	44	97,8	2	4,4	2	4,4	6	13,3
		Culture Tourism		Birdwatching Tourism		Health and Thermal Tourism		Yacht Tourism		TOTAL	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
	<1.500	14	31,1	10	22,2	22	48,9	2	4,4	107	26,4
	1500-4500	26	57,8	34	75,6	16	35,6	20	44,4	208	51,4
	>4501	5	11,1	1	2,2	7	15,6	23	51,1	90	22,2

When analyzed according to income distribution, it is seen that more than half of the participants (51.4%) have income between 1.501-4.500 TL, 26.4% have less than 1.500 TL, and 22.2% have excess income of TL 4.501. When analyzed by the participants in terms of alternative tourism types, the majority (84.4%) of belief tourism participants and nearly half (48.9%) of Health Tourism participants had a income less than 1,500 TL; The majority (86.7%, 82.2% and 75.6%, respectively) of the participants of Congress Tourism, Botanical Tourism and Bird Observation Tourism participants had more than half (68.9% and 57.8% respectively) of Air Sports Tourism and Cultural Tourism participants having income between 1.501-4.500 TL It was observed. However, nearly 97.9% of the participants in Golf Tourism and more than half of the participants in Yacht Tourism (51.1%) were found to have a income of more than 4,500 TL (Table 2).

Table 3. Distribution of Consumers Performing Alternative Tourism Types by Gender

		Botanical Tourism	Golf Tourist	Air Sports Tourism	Faith tourism	Congress Tourism
--	--	-------------------	--------------	--------------------	---------------	------------------

Gender		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
	Male		18	40.0	34	75.6	24	53.3	19	42.2	17
Woman		27	60.0	11	24.4	21	46.7	26	57.8	28	62.2
		Culture Tourism		Birdwatching Tourism		Health and Thermal Tourism		Yacht Tourism		TOTAL	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Male		20	44.4	33	73.3	22	48.9	25	55.6	212	52.3
Woman		25	55.6	12	26.7	23	51.1	20	44.4	193	47.7

According to the table 3, participants who participated in alternative tourism types were more than half (52.3%) of the participants and 47.3% (47.7%) of the participants. When the gender of the participants was examined in terms of alternative tourism types, more than half (62.2%, 60.0%, 57.8%, 55.6% and 51.1%) of participants of Congress Tourism, Botanical Tourism, Faith Tourism, Culture Tourism and Health and Thermal Tourism participated in women, Golf Tourism, More than half (75.6%, 73.3%, 55.6% and 53.3%, respectively) of Bird Observation Tourism, Yacht Tourism and Air Sports Tourist participants were found to be males.

Table 4. Distribution of Consumers Performing Alternative Tourism Types by Educational Status

Educational		Botanical Tourism		Golf Tourist		Air Sports Tourism		Faith tourism		Congress Tourism	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Primary education		0	0.0	0	0.0	0	0.0	11	24.4	0	0.0
Secondary		8	17.8	0	0.0	13	28.9	12	26.7	0	0.0
University		15	33.3	20	44.4	30	66.7	19	42.2	1	2.2
Graduate		22	48.9	25	55.6	2	4.4	3	6.7	44	97.8
		Culture Tourism		Birdwatching Tourism		Health and Thermal Tourism		Yacht Tourism		TOTAL	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Primary education		0	0.0	0	0.0	4	8.9	0	0.0	15	3.7
Secondary		11	24.4	11	24.4	10	22.2	2	4.4	67	16.5
University		23	51.1	26	57.8	24	53.3	35	77.8	193	47.7
Graduate		11	24.4	8	17.8	7	15.6	8	17.8	130	32.1

According to the educational status of the participants, nearly half (47.7%) of the participants are university graduates, 32.1% are graduates, 16.5% are in secondary education and 3.7% are primary education graduates. (97.8%), more than half of Golf Tourism participants (55.6%) and nearly half of Botanical Tourism participants (48.9%) have a post-graduate education level in terms of alternative tourism types that participants have realized in terms of their educational status in terms of alternative tourism types. More than half (57.7%, 53.3% and 51.1%, respectively) of the participants of tourism

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

(77.8% and 66.7% respectively), Bird Observation Tourism, Health and Thermal Tourism and Cultural Tourism participants (57.7%, 53.3% and 51.1% (Table 4).

Table 5. Distribution of Consumers Performing Alternative Tourism Types by Occupation Groups

		Botanical Tourism		Golf Tourist		Air Sports Tourism		Faith tourism		Congress Tourism	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Occupation	Armed forces	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0
		0	0.0	7	15.6	1	2.2	0	0.0	0	0.0
	Lawmakers, Managers and Directors	16	35.6	13	29.0	7	15.6	7	15.6	0	0.0
	Assistant Professional Occupation Groups	0	0.0	0	0.0	4	8.8	0	0.0	0	0.0
	Professional Professional Groups	21	46.6	20	44.4	15	33.4	6	13.3	45	100.0
	Service and Sales Staff	0	0.0	0	0.0	2	4.4	0	0.0	0	0.0
	Workers and Related Workers	0	0.0	2	4.4	8	17.8	8	17.8	0	0.0
	Employees Who Do Not Require Qualifications	8	17.8	3	6.7	8	17.8	24	53.3	0	0.0
Income Maker											

Another variable that is examined regarding the demographic characteristics of the participants is occupational groups. According to the occupational groups, 36.4% of the participants are engaged in services related to sales and service, while 21.2% are engaged in occupations related to professional branches and 21.0% do not work in income generating jobs. 14.1% of the participants were working in non-qualifying jobs while 4.7% were working as law-makers, managers and directors. When the occupational groups of the participants were evaluated in terms of alternative tourism types, nearly half (46.6%) of the participants of the Botanical Tourism participated in occupations related to service and sales, while 35.6% were working as law makers, managers and directors. Nearly half (44.4%) of golf tourism participants have occupations related to service and sales, and 29.0% have occupations related to professional occupation groups. 33.4% of the Air Sports Tourist participants are engaged in services related to service and sales, 17.8% are working at equal proportions in jobs that do not require quality, and do not work in a revenue generating business. belief While more than half of the tourism participants (53.3%) work in income-generating jobs, 15.6% perform professional jobs. All of the Congress Tourism participants (100.0%) are engaged in service and sales related professions.

Table 6. Distribution of Consumers Performing Alternative Tourism Types by Occupation Groups (Devam)

		Culture Tourism		Birdwatching Tourism		Health and Thermal Tourism		Yacht Tourism		TOTAL	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Occupation	Armed forces	0	0.0	0	0.0	1	2.2	0	0.0	1	0.2
		2	4.4	0	0.0	3	6.7	6	13.3	19	4.7
	Lawmakers, Managers and Directors	7	15.6	13	29.0	8	17.8	15	33.4	86	21.2
	Assistant Professional Occupation Groups	3	6.7	1	2.2	0	0.0	0	0.0	8	2.0
Professional Groups											

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

	Service and Sales Staff	16	35.6	9	20.0	9	20.0	6	13.3	147	36.4
	Workers and Related Workers	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	2	0.4
	Employees Who Do Not Require Qualifications	11	24.4	11	24.4	1	2.2	16	35.6	57	14.1
	Income Maker	6	13.3	11	24.4	23	51.1	2	4.4	85	21.0

Cultural Tourism has 35.4% of the participants perform services related to sales and 24.4% of them do not require qualification. Birdwatching While 29.0% of tourism participants perform professional occupations, 20.0% do occupations related to service and sales. More than half of health and thermal tourism participants (51.1%) do not work in income-generating jobs, while 20.0% are engaged in service and sales-related jobs. While 35.6% of yacht tourism participants work in non-qualifying jobs, 33.4% have professional occupations (Table 5).

Table 7. Gender Distribution of Participants according to Alternative Tourism Types

Alternative Tourism Types	Gender			
	Male		Woman	
	n	%	n	%
Botanical Tourism	18	40.0	27	60.0
Golf Tourist	34	75.6	11	24.4
Air Sports Tourism	24	53.3	21	46.7
Faith tourism	19	42.2	26	57.8
Congress Tourism	17	37.8	28	62.2
Culture Tourism	20	44.4	25	55.6
Birdwatching Tourism	33	73.3	12	26.7
Health and Thermal Tourism	22	48.9	23	51.1
Yacht Tourism	25	55.6	20	44.4
Total	212	52.3	193	47.7
X ² = 27.636 sd= 8 *p< .01				

In Table 7, the interest between the genders of alternative tourism types and the alternative tourism types was examined and it was seen that there was an interest between the types of alternative tourism types and the genders of participant (* p < 0.01). When the X² values are examined, it is observed that men are more engaged in Golf Tourism, Air Sports Tourism, Bird Observation Tourism and Yacht Tourism, while Botanical Tourism, Faith Tourism, Congress Tourism, Cultural Tourism and Health and Thermal Tourism are performed more intensely by women.

Table 8. Age Distribution of Participants according to Alternative Tourism Types

Alternative Tourism Types	Age							
	<30		31-40		41-50		>50	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Botanical Tourism	22	48.9	14	31.1	8	17.8	1	2.2
Golf Tourist	1	2.2	6	13.3	18	40.0	20	44.4
Air Sports Tourism	21	46.7	22	48.9	2	4.4	0	0.0
Faith tourism	2	4.4	8	17.8	18	40.0	17	37.8
Congress Tourism	15	33.3	12	26.7	10	22.2	8	17.8
Culture Tourism	19	42.2	17	37.8	4	8.9	5	11.1
Birdwatching Tourism	15	35.6	16	35.6	9	20.0	4	8.9
Health and Thermal Tourism	4	8.9	8	17.8	6	13.3	27	60.0

Yacht Tourism	15	33.3	21	46.7	8	17.8	1	2.2
Total	115	28.4	124	30.6	83	20.5	83	20.5
X ² = 171.018		sd= 24		*p< .01				

In Table 8, the interest between the ages of the participants and the ages of the participants of the Alternative Tourism Types was examined and it was seen that there was an interest between the ages of the participants and the types of the alternative tourism (* p <.01). When the values of X² were examined the participants of Botanical Tourism and Congress Tourism, it was seen that participants were less likely to participate in Botanical Tourism and Congress Tourism, whereas Golf Tourism participants were over 51 and less aged as they aged. In the 41-50 and 51-year age groups, the participation of Air Sports Tourists is very low among the ages of 31-40 and the participation of Air Sports Tourism is very low. The belief is that tourism participants are the most at 41-50 age group, there is a similar concentration at > 51 age group it is seen that consumers participate less in the belief tourism when they are under the age of 41 years. Cultural Tourism and Bird Watching As the age of tourists is less than 30 years of age and the age of 31-40 is increasing, it is seen that consumers are less participated to Congress Tourism as age increases and Yacht Tourism participants are concentrated between 31-40 years of age.

Table 9. Educational Status Distribution of Participants according to Alternative Tourism Types

Alternative Tourism Types	Educational Status							
	Primary education		Secondary		License		Graduate	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Botanical Tourism	0	0.0	8	17.8	15	33.3	22	48.9
Golf Tourist	0	0.0	0	0.0	20	44.4	25	55.6
Air Sports Tourism	0	0.0	13	28.9	30	66.7	2	4.4
Faith tourism	11	24.4	12	26.7	19	42.2	3	6.7
Congress Tourism	0	0.0	0	0.0	1	2.2	44	97.8
Culture Tourism	0	0.0	11	24.4	23	51.1	11	24.4
Birdwatching Tourism	0	0.0	11	24.4	26	57.8	8	17.8
Health and Thermal Tourism	4	8.9	10	22.2	24	53.3	7	15.6
Yacht Tourism	0	0.0	2	4.4	35	77.8	8	17.8
Total	15	3.7	67	16.5	193	47.7	130	32.1
X ² = 234.829		sd= 24		* p< .01				

In Table 9, the interest between the types of the Alternative Tourism Types and the attitudes of those who participated was examined and it was seen that there was an interest among the learning situations of the alternative tourism types and participants (* p <.01). When the X² values were examined Botanical Tourism, Golf Tourism, While it is concentrated in the level of graduate education, it has been determined that there is no participant in the primary education level that realizes these tourism types. Participants of Air Sports Tourism, Cultural Tourism, Bird Observation Tourism and Yacht Tourism were concentrated at the undergraduate level while there was no participant at the primary education level and belief Tourism participants were concentrated at the undergraduate level.

Table 10. Income Distribution of Participants according to Alternative Tourism Types

Alternative Tourism Types	Income Distribution					
	<1.500		1.501-4.500		>4.500	
	n	%	n	%	n	%

Botanical Tourism	7	17.8	37	82.2	0	0.0
Golf Tourist	1	2.2	0	0.0	44	97.8
Air Sports Tourism	11	26.7	31	68.9	2	4.4
Faith tourism	40	84.4	5	11.1	2	4.4
Congress Tourism	0	0.0	39	86.7	6	13.3
Culture Tourism	15	31.1	26	57.8	5	11.1
Birdwatching Tourism	9	22.2	34	75.6	1	2.2
Health and Thermal Tourism	22	48.9	16	35.6	7	15.6
Yacht Tourism	2	4.4	20	44.4	23	51.1
Total	107	26.4	208	51.4	90	22.2
X ² = 333.747 sd= 16 * p< .01						

In Table 10, the interest between the Alternative Tourism Types and the incomes of the participants was examined and it was seen that there was an interest between the Alternative Tourism types and the incomes of the participants (* p <.01). When the calculated X² values are examined, the Botanical Tourism participants are concentrated in the income group of 1.501-4.500 TL and there are no participants with income of 4.500 TL or more. Air Sports Tourist, Congress Tourism, Cultural Tourism and Bird Watching Tourist participants are concentrated between 1.501-4.500 TL, very few participants have income over 4.500 TL. On the other hand, almost all of the Golf Tourist Participants earn more than 4,500 TL. belief Tourism and Health and Thermal Tourism participants concentrate less than 1,500 TL. As income increases, the number of people participating in Faith Tourism and Health and Thermal Tourism decreases. On the contrary, the number of Yacht Tourism participants is concentrated in the income group of 4,500 TL. As income decreases, the number of participants in Yacht Tourism decreases.

Table 11. Difference Between Ages of Alternative Tourism Species (ANOVA)

	Variance Source	Sum of squares	sd	Squares Mean	F	Importance level
Ages	Between groups	21116.678	9	2638.709	28,274	.001
	In-group	36971.221	395	92.363		
	Total	58088.900	403			

The results of the difference between different age groups according to the types of alternative tourism are shown in Table 11. The difference between the ages of the participants of the Alternative Tourism Species was found to be significant.

Tablo 12. Alternatif Turizm Türlerine Katılanların Gelirleri Arasında Farklılık Sonuçları (ANOVA)

	Variance Source	Sum of squares	sd	Squares Mean	F	Importance level
Income	Between groups	3E+009	9	419833375.53	80.623	.001
	In-group	2E+009	395	5207318.902		
	Total	1E+009	403			

The results of the difference of income averages according to the types of alternative tourism are shown in Table 12. The difference between the income averages for all factors was found to be significant.

RESULT

To identify the factors affecting the purchase of alternative tourism types by tourists and to make suggestions about alternative tourism types and characteristics of other consumers by putting the

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

characteristics of consumers who realize alternative tourism types accordingly and at the same time giving information about the characteristics of consumers buying alternative tourism types and to contribute to the provision of services that best meet their needs can be summarized as follows:

An examination of consumer behaviors of alternative tourism types is important in order to reveal the purchasing behaviors of consumers regarding each alternative tourism product and accordingly to inform and educate consumers about the subject. As a matter of fact, the most important problem that consumers face today is that they meet their needs and desires with limited resources in the best way. Another important problem is the problems that consumers have in choosing increasing goods and services in the face of developing information and technology. Therefore, the investigation of consumers' buying behaviors of alternative tourism types will provide them with more information about alternative tourism types and make them more rational choices, as well as informing them about their characteristics and the resources they have and what alternative tourism types they should go to.

On the other hand, the results obtained by this study will enable the consumers to be more informed and conscious about the alternative tourism types, to be able to determine their own needs and consciously to choose alternative tourism type that will best respond to their needs and wishes, to understand their own value system, information that will save money, time and energy will be developed, will not be deceived, mislead, evaluate the alternatives and will be satisfied with the purchase. For this reason, it is important to examine the consumer behaviors of alternative tourism types.

References

- Albayrak, A. (2009). Alternatif turizmden rasyonel fayda elde etmek için profesyonel bir yaklaşım. I. Uluslararası 5. Ulusal Meslek Yüksekokulları Sempozyumu Bildiri Kitabı. ss: 1100-1113.
- Akkılıç, M. E. (2003). Turizm pazarlamasında faydalar ve bir turist tatmin modeli önerisi. Fatih Sosyal Bilimler Dergisi, 13(2), 211-232.
- Beh, A. and Bruyere, B. L. (2007). Segmentation by visitor motivation in three Kenya national reserves. *Tourism Management*, 28(6), 1464-1471.
- Boz, M., Gülüm, K. ve Çoban Ö. (2010) Alternatif turizm çeşidi olarak golf turizmi ve golf turizminin çevresel etkileri. I. Disiplinlerarası Turizm Kongresi Bildiri Kitabı. ss: . 693-705.
- Bruun, T. J. ve Funk, C. D. (2007). The role of socio-psychological and culture-education motives in marketing international sport tourism: A cross-cultural perspective. *Journal of Tourism Management*. 28(3), 806-819.
- Chang, J. (2006). Segmenting tourist to aboriginal cultural festivals: An example in the Rukai tribal area, Taiwan. *Tourism Management*, 27(6), 1224-1234
- Eugenio-Martin, J. L. (2003). Modelling determinants of tourism demand as a five stage process: A discrete choice methodological approach. *Tourism and Hospitality Research*, 4(4), 341-354
- Füller, J. and Matzler, K. (2008). Customer delight and market segmentation: An application of the three-factor theory of customer satisfaction on life style groups. *Tourism Management*, 29(1), 116-126

- Guzman, A. B., Leones, J. D., Tapia, K. K. L., Wong, W. G. and Castro, B. V. (2006). Segmenting motivation. *Annals of Tourism Research*, 33(3), 863-867
- Hayta, B. A (2008). Turizm pazarlamasında tüketici satınalma süreci ve karşılaşılan sorunlar. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 16(1), 31-48.
- Hinch, T. and Higham, J. (2005). Sports, space and time: Effects of the otago highlanders franchise on tourism. *Journal of Sport Management*, 17(3), 243-256.
- Kızılırmak, Ğ. ve Kurtuldu H. (2005). Kültürel turizmin önemi ve tüketici tercihlerinin belirlenmesine yönelik bir çalışma. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Dergisi*, 1, 100-120.
- Kim, N. and Chalip, L. (2004). Why travel to the FIFA World Cup? Effects of motivations, backgrounds, interest and constraints. *Tourism Management*, 25(6), 695-707
- Lee, J., Kim, H., Ko, Y. J. and Sagas, M. (2010). The influence of services quality on satisfaction and intention: A gender segmentation strategy. *Sport Management Review*, 6(3), 31-40.
- Marckwick, M. C. (2000). Golf tourism development, stakeholders, differing discourses and alternative agendas: The case of Malta. *Tourism Management*, 21(5), 515-524.
- McKercher, B. and Cros, H. (2002). Cultural tourism. The partnership between tourism and cultural heritage management. New York: The Haword Press.
- Öter, Z. ve Özdoğan, O. (2005). Kültür amaçlı seyahat eden turistlerde destinasyon imajı: Selçuk-Efes örneği. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 16(2), 127-138.
- Özer, N. (2009). Algılama ve pazarlama uygulamaları. *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 5(1), 1-11.
- Öztürk, Y. ve Yazıcıoğlu, Ğ. (2002). Gelişmekte olan ülkeler için alternatif turizm faaliyetleri üzerine teorik bir çalışma. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Fakültesi Dergisi*, 2, 183-195.
- Park, D. and Yoon, Y. (2009). Segmentation by motivation in rural tourism: A Korean case study. *Tourism Management*, 30(1), 99-108.
- Richards, G. (2002). Tourism attraction systems exploring cultural behavior. *Annals of Tourism Research*, 29(4), 1048-1064.
- Sirakaya, E., Uysal, M. ve Yoshioka, C. F. (2003). Segmenting the Japanese tour market to Turkey. *Journal of Travel Research*, 41(3), 293-304
- Stavkova, J., Stejskal, L. and Toufarova, Z. (2008). Factor influencing customer behaviour. *Agriculture Economics*, 54(6), 276-284.
- Tkaczynski, A. and Rundle-Thiele, A. R. (2009). Segmentation: A tourism stakeholder view. *Tourism Management*, 30(2), 169-175.

Uygur, S. M. ve Baykan, E. (2007). Kültür turizmi ve turizmin kültürel varlıklar üzerine etkileri. Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, 2, 30-49.

Williams, A. M. and Shaw, G. (2009). Future play: Tourism, recreation and land use. Land Use Policy, 26 (special issue): 326-335.

Yeşiltaş, Y. ve Öztürk, G. (2008). Bölgesel kalkınma çerçevesinde alternatif turizm faaliyetlerine yönelik bir değerlendirme: Sivas örneği. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 9(1), 1-18.

FLAVİUSLAR ve TRAIAN DÖNEMLERİ KADIN KUAFÖRLÜK MODASININ GÜNÜMÜZE YANSIMASI

Yaşar ARLI

Akdeniz Üniversitesi

Öz

Antik dönemlerde olduğu gibi günümüzde de kadınların daha da güzelleşmek için harcadıkları zaman ve sabır takdire şayandır; çünkü oldukça zahmetli bir iş olan kuaförlük modası antik dönemin yetkin kişileri tarafından uzun bir emek sonucunda gerçekleştirilmekteydi. Ele aldığım çalışmamda da dönemin kuaförlük modasına yoğunlaştığımda ilk kez Caligula döneminde kullanılmaya başlanan matkap ile beraber değişen kuaförlük modasının gelişimini görmekteyiz. Saç buklelerinin aslında ısıtılan kısa demir çubuklara sarılmasıyla oluşturulan saç modası heykeltıraşlık eserlerinde de matkap yardımıyla işlenmiştir. Hanedan eşleri ve yakınları tarafından devam ettirilen kuaförlük modası Flaviuslar Hanedanlığı döneminde saçtaki bal peteği olarak nitelendirilen bir saç modası iken Traian döneminde de alna yerleştirilmiş çelenkvari bir saç kütesi halinde süregelmiştir. Flaviuslar Hanedanlığı'ndan, Traian dönemine kadar ki süreçte var olan bu kuaförlük modası günümüzde de gelişen teknoloji ile beraber bir takım saç tasarım aletleri yardımıyla gerçekleştirilmektedir. Başlangıçta bigudi adı verilen objeler yardımıyla gerçekleştirilen saç modası son zamanlarda daha pratik bir uygulama sayılan maşalar yardımıyla yapılmaktadır.

Anahtar kelimeler: kadın, kuaförlük, saç modası.

THE REFLECTIONS OF COIFFURE TREND DURING FLAVIUS AND TRAIAN AGES TO TODAY

Abstract

As in ancient times, current society values women's efforts and patience in maintaining their beauty. The ancient times valued a women's dressing of the hair. In this study, we evaluate the development of the coiffeur profession with the use of drills from the beginning of the Caligula age. The drill is used to help make balls of hair through wrapping the hair around heated short iron sticks. The coiffeur trend maintained by the wives and relative in dynasty was called honeycomb in hair during the Flavius Dynasty, while it was referred as to transform into a crownish hair replaced on forehead during Traian. The coiffeur trend lasted from the Flavius until the Train Dynasty. Currently it is conducted through the use of a set of recently-developed hair designing tools. The trend of making hair balls with hair curlers has recently been accomplished through the practical use of hair tongs.

Keywords: Woman, coiffeur, hair trend.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Flaviuslar Hanedanlığı'nın ilk imparatorulan Vespasian'ın tam olarak ismi Titus Flavius Vespasianus'tur⁶⁷⁰. İtalya'nın bugünkü Rieti yakınlarında küçük bir köy olan Falacrina'da MS 17 Kasım 9 tarihinde doğan Vespasian⁶⁷¹ (modern tarih ve arkeoloji adı), MS 1 Temmuz 69 tarihinde imparatorluk tahtına oturmuş, MS 23 Haziran 79 tarihinde de ölümüyle imparatorluğu son bulmuştur⁶⁷². Flavius Sabinus ile Vespasia Polla'nın oğlu olan Vespasian, Roma İmparatorluk tahtına geçen ilk pleb kökenli imparatorudur⁶⁷³.

İmparator Vespasian, askerlik görevindeyken kendisiyle aynı sınıfa mensup Flavia Domitilla Major adında bir kadınla evlenmiş ve bu evlilikten geleceğin imparatorları olan Titus ve Domitian adında iki erkek ve Flavia Domitilla Minor adında da bir kız çocuk dünyaya gelmiştir⁶⁷⁴. Büyük bir olasılıkla da Flavia Domitilla Major'un, Vespasian'ın imparator olmadan önce ölmüş olduğu düşünülmektedir⁶⁷⁵; çünkü kendisiyle ilgili herhangi bir belgede ele geçmemiştir. Vespasian'ın kızı, Flavia Domitilla Minor da annesi gibi babasının tahtta çıkış tarihinden önce öldüğü belirtilmektedir⁶⁷⁶; çünkü hakkında ayrıntılı bir bilgiye sahip değiliz.

Flaviuslar Hanedanlığı'nın ikinci imparatoru olan ve babasıyla aynı adı taşıyan imparator Titus (modern tarih ve arkeolojideki adı) babasının 23 Haziran 79 tarihinde ölümü ile imparatorluk tahtına çıkmış ve MS 13 Eylül 81 tarihine kadar bu görevini devam ettirmiştir⁶⁷⁷. 26 ay gibi kısa bir süre tahtta kalan imparator MS 13 Eylül 81'de ölümüyle⁶⁷⁸ Roma İmparatorluk tahtına Flaviuslar Hanedanlığı'nın üçüncü ve son imparatoru olan Domitian çıkacaktır⁶⁷⁹.

İmparator Titus'un Arrecina Tertulla'dan sonra ikinci eşi Marcia Furnilla'dan olan kızı Iulia Titi⁶⁸⁰ (gerçek ismi Flavia Iulia) MS 80 yılında Augusta ünvanı ile onurlandırılmış ve Pergamon, Assos, Smyrna sikkelerinde bu ünvanla portrelenmiştir⁶⁸¹. Böylelikle Flaviuslar Hanedanlığı'ndan portreleri tanıdığımız ilk kadındır⁶⁸². Araştırmalara göre ise Iulia Titi'nin MS 63 yılında doğduğu ve henüz çok küçük yaşta (15 yaşında) kocasının ölmesi veya öldürülmesiyle genç yaşta dul kalan Iulia Titi daha sonra imparator olan amcası Domitian tarafından kendine eş

⁶⁷⁰ Özgan, 2013: 21.

⁶⁷¹ Andraea, 1973: 17; Kleiner, 1992: 171.

⁶⁷² Özgan, 2013: 21. Vespasian'ın ön adının Flavius olması nedeniyle, onunla başlayan döneme Flaviuslar dönemi denir.

⁶⁷³ Daltrop vd., 1966: 9; Koparal, 2007: 141. Vespasian, Roma'nın seçkinler sınıfından olmayan yani halkın içinden tahtta çıkan ilk Roma imparatorudur.

⁶⁷⁴ Kleiner, 1992: 171.

⁶⁷⁵ Özgan, 2013: 22.

⁶⁷⁶ Tekin, 2008: 239; Wood, 2010: 45.

⁶⁷⁷ Kleiner, 1992:171; Özgan, 2013: 28.

⁶⁷⁸ Özgan, 2013: 30.

⁶⁷⁹ Özgan, 2013: 37; Kamm, 1995: 70.

⁶⁸⁰ Zoridis, 1984: 592; Kleiner, 1992: 177.

⁶⁸¹ Özgan, 2013: 43. Flaviuslar hanedanına mensup hiçbir kadın portresi bugüne kadar yazıtlı olarak ele geçmemiştir. Bu yüzden portrelerinin de kimlere ait olduğunu belirlemede yine sikkeler üzerindeki portre betimlemelerinden yararlanılmaktadır.

⁶⁸² Özgan, 2013: 43.

yapıldığı bilinmektedir⁶⁸³. MS 89 yılında da henüz 27 yaşındayken öldüğü⁶⁸⁴ ve MS 90 yılında da “Diva Iulia Augusta” ünvanıyla tanrılaştırıldığı belirtilmektedir⁶⁸⁵. Böylelikle gerek babası Titus gerekse sonradan kocası olan amcası Domitian döneminde hem sikkeler üzerinde hem de mermer olarak pek çok portresi işlenmiştir.

MS 24 Ekim 51 tarihinde Vespasian’ın ikinci oğlu olarak dünyaya gelen Titus Flavius Domitianus (modern tarih ve arkeoloji adı: Domitian) ağabeyi Titus’un MS 13 Eylül 81 tarihinde ölümü üzerine imparator olmuştur⁶⁸⁶. MS 96 yılında öldürülen ve senatonun “Damnatio Memoriae” kararıyla izleri silinen Domitian, Flaviuslar hanedanının üçüncü ve son imparatoru olarak tarihte yerini almıştır⁶⁸⁷.

MS 96 yılında Flaviuslar Hanedanı’nın son imparatoru Domitian’ın öldürülmesiyle Roma imparatorluk koltuğu boş kalmıştır⁶⁸⁸. Böylelikle Roma’nın yeni imparatoru seçme konusu senatoda görüşülmüş ve çıkan kararda da Roma’nın köklü ailelerinden olan Marcus Cocceius Nerva (modern tarih ve arkeolojideki adı: Nerva) imparatorluğun yeni sahibi olmuştur⁶⁸⁹. Tahtta çıktığında 66 yaşında olan Nerva⁶⁹⁰, 18 Eylül 96 yılında imparatorluk tahtına oturmuş; fakat imparatorluğu çok uzun sürmemiş ve MS 27 Ocak 98 ölmüştür⁶⁹¹.

Nerva’nın ölümü ile asıl adı Marcus Ulpius Traianus olan ve Caesar Nerva Traianus Germanicus olarak da anılan imparator (modern tarih ve arkeolojideki adı: Traian), İtalya dışında doğmuş ilk Roma imparatorudur⁶⁹². MS 15 Eylül 53’te Güney İspanya’da doğan Traian MS 98-117 yılları arasında tahtta bulunmuştur⁶⁹³. Tahtta kaldığı süreçte de imparatorluğunun sınırlarını doğuya doğru genişletmeye çalışmış ve bu genişletme politikası sonucunda da Roma İmparatorluğunu en geniş sınırlarına ulaştırmıştır⁶⁹⁴. MS 116 yılında fethettiği yeni topraklarda bir takım ayaklanmaların ortaya çıkması sonucunda (MS 115-117 yılları arasında Cyrenaica, İskenderiye ve Judea’da patlayan bir Yahudi ayaklanması⁶⁹⁵ söz konusu) hasta durumda olmasına rağmen Antiocheia’dan Roma’ya doğru yola çıkmış ve MS 8/9 Ağustos 117’de Selinus’ta (Gazipaşa) ölmüştür⁶⁹⁶. Traian’ın ölümü sonrasında ise yerine Roma siyasi tarihi açısından oldukça önemli olduğu kadar Roma uygarlığının da ihtişamının ve görkeminin en önemli temsilcilerinden biri olan Hadrian tahtta geçmektedir.

⁶⁸³ Kleiner, 1992: 172.

⁶⁸⁴ Kleiner, 1992: 178.

⁶⁸⁵ Özgan, 2013: 37.

⁶⁸⁶ Özgan, 2013: 37; Kamm, 1995: 70.

⁶⁸⁷ Klenier, 1992: 172; Özgan, 2013: 37.

⁶⁸⁸ Ward-Perkins, 1983: 84.

⁶⁸⁹ Ward-Perkins, 1983: 84 vd.

⁶⁹⁰ Akşit, 1985: 155.

⁶⁹¹ Zoroğlu, 2010: 14; Akşit, 1985: 178.

⁶⁹² Koparal, 2007: 149.

⁶⁹³ Kleiner, 1992: 207.

⁶⁹⁴ Kleiner, 1992: 207; Zoroğlu, 2010: 14.

⁶⁹⁵ Roux, 2006: 25.

⁶⁹⁶ West, 1970: 60 vd.

Traian tahtta çıkmadan önce Pompeia Plotina adlı bir kadınla evlenmiştir⁶⁹⁷. Kesin olarak bilinmemekle birlikte Pompeia Plotina'nın yaklaşık olarak MS 70 yılında doğduğu⁶⁹⁸ ve Traian'ın ölümünden yaklaşık dört yıl sonra da MS 121 yılında öldüğü tahmin edilir⁶⁹⁹. Ölümünden sonra tanrılaştırılan Pompeia Plotina'ya, MS 105 yılında Traian tarafından "Augusta" unvanı verilmiştir⁷⁰⁰. Nerede doğup büyüdüğü tam olarak bilinmemesine rağmen⁷⁰¹ Traian gibi İtalya dışından hatta Güney İspanya'da doğduğu belirtilir. Pompeia Plotina, imparatoriçe olarak ilk kez MS 112 yılında basılan sikkeler üzerinde adıyla birlikte portrelenmiştir⁷⁰². İmparator Traian'ın, Pompeia Plotina'dan çocuğu olmaması üzerine tarih sahnesine Traian'ın ablası Ulpia Marciana çıkmaktadır. Hanedanlık üzerinde oldukça güçlü olan Ulpia Marciana'nın MS 48 yılında kardeşi Traian'ın da doğduğu yer olan Güney İspanya'da doğduğu ve Traian'ın imparator olduğu yılda da dul kaldığı bilinmektedir⁷⁰³. Traian'ın imparator olmasıyla hemen saraya alınmış olan Ulpia Marciana, çocuk ve torunlarıyla yaşamına sarayda devam etmiştir⁷⁰⁴. Ulpia Marciana'nın Traian'ın varisi olması ve Pompeia Plotina'nın da çocuğu olmamasından dolayı sarayda oldukça güçlüydü; çünkü varis Ulpia Marciana hem soylarının devamı hem de Traian'dan sonra tahta çıkacak kişinin belirlenmesinde son derece etkili⁷⁰⁵; çünkü ilerde imparator olacak olan Hadrian'ın eşi Sabina, Salonia Matidia'nın kızıdır. Salonia Matidia da Ulpia Marciana'nın kızıdır. Marciana'nın torunu olan Sabina, MS 100 yılında Hadrian ile evlenmiş⁷⁰⁶ ve böylelikle büyükanne de (Ulpia Marciana) geleceğin imparatorunu belirlemede şüphesiz rol oynamıştır.

MS 105 yılında Pompeia Plotina gibi "Augusta" ünvanı da alan Ulpia Marciana⁷⁰⁷, MS 112 yılında portreleriyle birlikte sikke basım hakkını kazanmış⁷⁰⁸ ve Hadrian döneminde de Traian döneminde olduğu gibi büyük saygı görmüş ve aynı yöntemlerle onurlandırılmıştır⁷⁰⁹. MS 29 Ağustos 113 yılında 65 yaşındayken ölen Ulpia Marciana'nın cesedi yakılmış ve ardından da tanrılaştırılmıştır⁷¹⁰. MS 68 yılında doğan Salonia Matidia da genç yaşta dul kalmış ve aynen annesi gibi dayısı Traian'ın sarayına kabul edilmiştir⁷¹¹. Plotina ile yaşıt olduğu düşünülen Salonia Matidia, annesinin MS 113 yılında ölümü sonrasında "Augusta" ünvanı ile onurlandırılmıştır⁷¹². MS 119 yılında ölen Salonia Matidia, annesi Ulpia Marciana gibi İmparator Hadrian tarafından tanrılaştırılmıştır⁷¹³.

⁶⁹⁷ Kleiner, 1992: 212; Keser, 2010: 75.

⁶⁹⁸ McDermott, 1977: 195.

⁶⁹⁹ Oliver, 1975: 125.

⁷⁰⁰ Tekoğlu, 2011: 66.

⁷⁰¹ McDermott, 1977: 192.

⁷⁰² Özgan, 2013: 94.

⁷⁰³ Özgan, 2013: 97; Boatwright, 1991: 515.

⁷⁰⁴ Özgan, 2013: 97.

⁷⁰⁵ McDermott, 1977: 196.

⁷⁰⁶ Kleiner, 1992: 237; Tekin, 2008: 248.

⁷⁰⁷ Boatwright, 1991: 529.

⁷⁰⁸ Beckmann, 2000: 128.

⁷⁰⁹ Bickerman, 1974: 366.

⁷¹⁰ Özgan, 2013: 97.

⁷¹¹ Özgan, 2013: 99.

⁷¹² Bickerman, 1974: 366-367.

⁷¹³ Bickerman, 1974: 367 vd.

Flaviuslar ve Traian dönemleri kadın kuaförlük modasına geçmeden önce Flaviuslar Hanedanlığından, Traian dönemine kadar ki süreçte tahtta geçen imparatorlar ve eşleri hakkında kısaca bilgi vermemin asıl nedeni ele aldığımız kuaförlük modasının gelişimini daha net bir biçimde anlatabilme kaygısıydı; çünkü ele aldığımız süreçteki kuaförlük modasını belirleyenler imparator eşleri ve yakınlarıydı. Ayrıca kadınların sadece dönemin kuaförlük modasını değil aynı zamanda siyasi süreçte de nasıl etkin bir yol izlediğini de anlatabilme çabasıydı. Eşler ve imparator yakınları tarafından kullanılan saç modası o dönemin en belirleyici unsurlarından birini oluştururken bulunduğu dönem içerisindeki diğer kadın tasvirleri içinde bir rol model oluşturmaktaydı. Kuaförlük modası konusunda da ele aldığım dönem aralığının Flaviuslar Hanedanlığı'ndan başlayarak Traian döneminde sonlandırmamın da asıl nedeni Vespasian dönemi ile başlayan kuaförlük modasının gelişerek Traian dönemine kadar devam etmesi idi; çünkü İmparator Hadrian ile beraber var olan kuaförlük modası tamamen değişmekteydi.

Yukarıdaki açıklamalar ve anlatımlar doğrultusunda asıl konumuz Flaviuslar ve Traian dönemleri kadın kuaförlük modasına yöneldiğimizde teknolojik anlamdaki buluşların bir takım yeniliklerinde habercisi olduğuydu. Örneğin ilk kez Caligula döneminde (MS 37-41) kullanılmaya başlayan matkap ile beraber alındaki saç telleri ondüle edilerek değiştirilen yeni bir kuaförlük modası ortaya çıkmıştır⁷¹⁴. Bu kuaförlük modası Flaviuslar Hanedanlığı döneminde biraz daha abartılı bir hal alarak tepede ondüle edilen saç telleri matkap yardımıyla kör noktalar ya da yüzük halindeki halkalar şeklinde işlenmiş olup günümüz araştırmacıları tarafından da saçtaki bal peteği olarak nitelendirilen bu kuaförlük modası Traian dönemine kadar devam ettirilmiştir⁷¹⁵. Traian döneminde de Flaviuslar Hanedanlığı'nın kuaförlük modası olan saçtaki bal peteği ütöpik bir boyuta ulaşarak alna yerleştirilmiş çelenkvari bir saç kütesine dönüştürülmüştür⁷¹⁶.

Yukarıda da belirttiğim gibi Flaviuslar Hanedanlığı'ndan-Traian dönemine kadarki süreçte kadın kuaförlük modasının gelişiminde bizlere yol gösteren en önemli etken hanedan kadınlarıydı. Unutulmamalıdır ki Flaviuslar Hanedanlığı'ndan portrelerini tanıdığımız ilk kişi Iulia Titi'dir⁷¹⁷. Iulia Titi ile yorumlanmaya başlayan bu kuaförlük modası Nerva'nın hiç evlenmemesi ve kız evladı olmayışı gibi faktörlerden dolayı MS 96-98 yıllarında da devam ettirilmiştir⁷¹⁸. Böylelikle Flaviuslar Hanedanlığı'ndaki bu saç modası Traian döneminde de Pompeia Plotina ve diğer hanedan yakınları tarafından Hadrian eşi Sabina'ya kadar süregelmiştir⁷¹⁹.

Flaviuslar ve Traian dönemleri kadın kuaförlük modasının günümüzde de seçkin varlıklı aileler tarafından kullanıldığı bilinmektedir. Hemen hemen geçmişin bir tekrarı gibi tasarlanan bu saç modasında kadınların daha da güzelleşmek için harcadıkları zamanın, emeğin ve sabrın nerdeyse aynı olduğu ve antik dönemdeki gibi kuaförlerin de bu konuda ne kadar yetkin oldukları bilinmektedir. Antik dönemde gelişen teknolojiyle beraber saçtaki bal peteği ya da alna

⁷¹⁴ Özgan, 2013: 42.

⁷¹⁵ Özgan, 2013: 43.

⁷¹⁶ Özgan, 2013: 108.

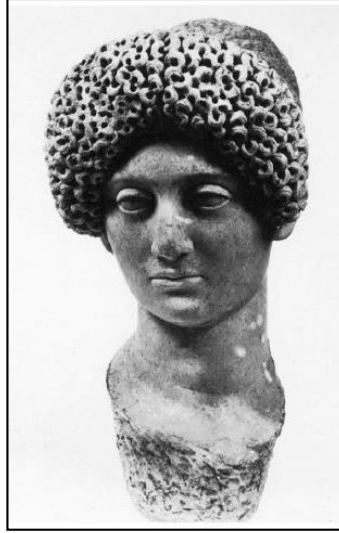
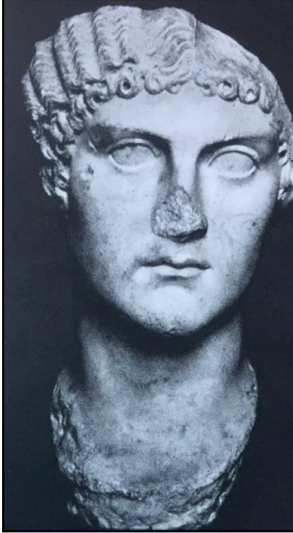
⁷¹⁷ Özgan, 2013: 43.

⁷¹⁸ Özgan, 2013: 94.

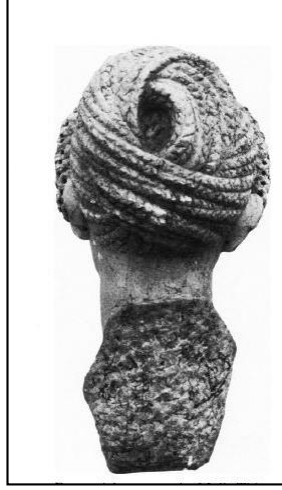
⁷¹⁹ Wegner, 1956: 74, 75.

yerleştirilmiş çelenkvari saç kütleli olarak nitelendirdiğimiz kuaförlük modası gerçekte ısıtılan kısa demir çubukların saç buklelerine sarılmasıyla oluşturulmaktaydı. Bal peteği ya da çelenkvari saç kütleli hemen devamında ise örülen saç örgülerinin ense kökünden itibaren toparlanarak başın hemen arka kısmında topuz oluşturulduğu bilinmektedir. Günümüzde de antik dönemde olduğu gibi oldukça zahmetli bir uğraş olan bu saç modasının tasarlanmasında ısıtılan kısa demir çubukların yerini bigudi adı verilen objeler almıştır; fakat bigudi ile gerçekleştirilen bu saç modasının oldukça zahmetli bir iş olması ve gelişen teknolojiyle beraber yerini maşa olarak nitelendirdiğimiz saç tasarım aletleri almıştır.

Resimler

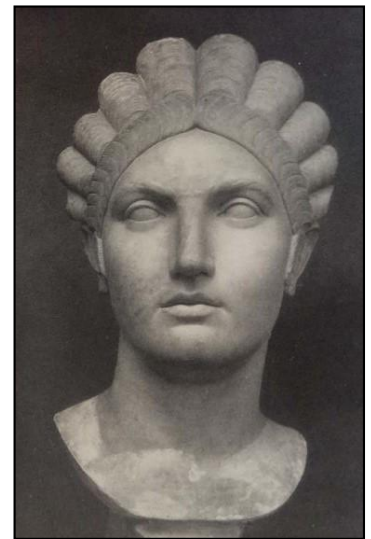
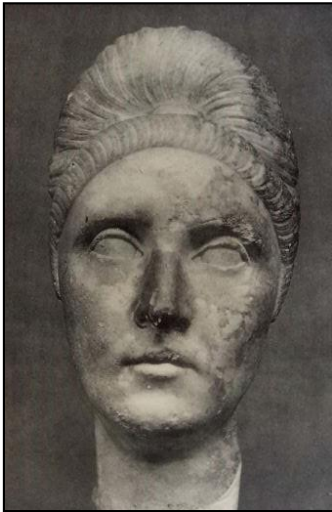

Resim: 1. Caligula'nın kız kardeşi Iulia Drusilla. (Özgan, 2013: 104).

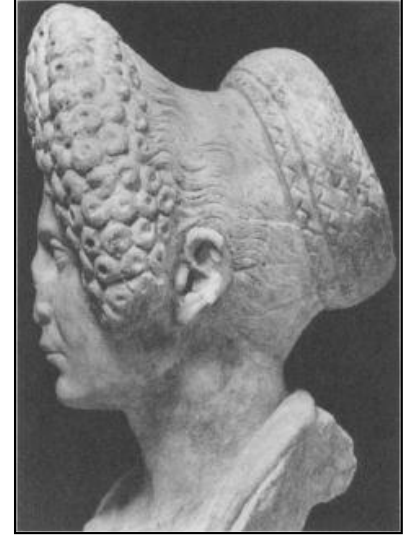
Resim: 2, 3, 4, 5. Iulia Titi (Zoridis, 1984: Lev. 79).
ile bilinen Domitian'ın bir başka eşi Domitia Longina. Herrmann Jr., 1991: 41).

Resim: 6. Kadınlara düşkünlüğü

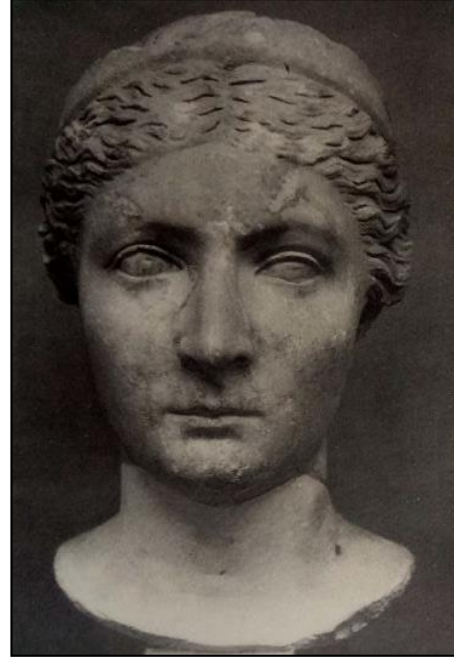
Resim: 7. Pompeia Plotina.
1956: Lev. 32, 36, 37).

Resim: 8. Ulpia Marcina. **Resim: 9.** SaloniMatidia. (Wegner,

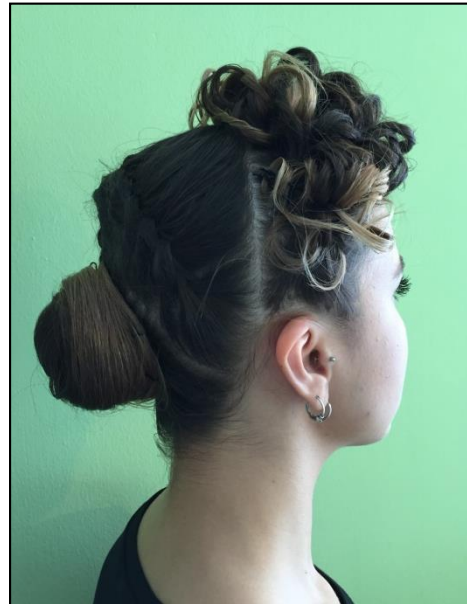

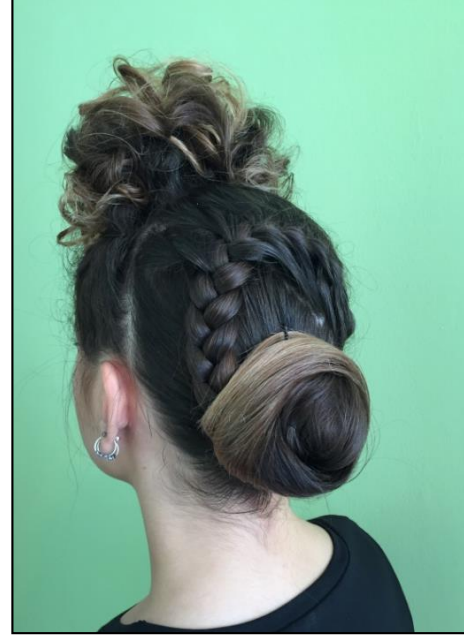
1357

Resim:10. Salonia Matidia. (Wegner, 1956: Lev. 37). **Resim: 11, 12.** Traian dönemi özel portre.
(Herrmann Jr., 1991: 38).

Resim:13. Traian dönemi özel portre. (Smith-Lenaghan, 2009: 100). **Resim: 14.** Vibia Sabina. (Wegner, 1956: Lev. 45).

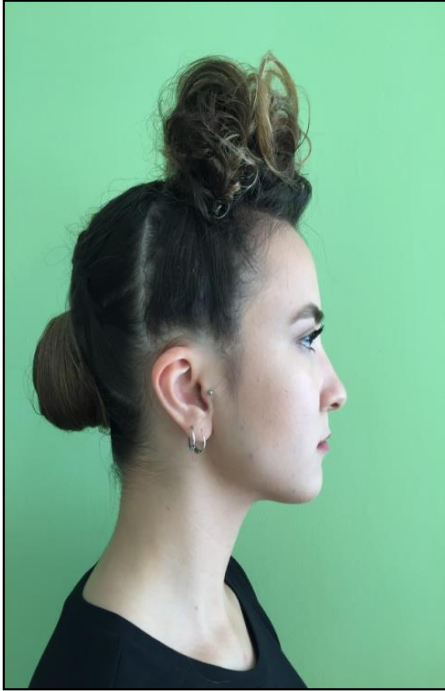

1359

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ALANYA

Resim: 19, 20, 21, 22. N. Yağmur Zehir*. (Traian dönemi kadın saç modasının günümüz uyarlaması).

Kaynakça

- Akşit 1985 O. Akşit, Roma İmparatorluk Tarihi (1985).
- Andrae 1973 B. Andrae, The Art of Rome (1973).
- Beckmann 2000M. Beckmann, The Early Gold Coinage of Trajan's Sixth Consulship (2000).
- Bickerman 1974E. J. Bickerman, Diva Augusta Marciana (1974).
- Boatwright 1991M. T. Boatwright, The Imperial Women of the Early Second Century A. C. (1991).
- Daltrop-Hausmann-Wegner 1966G. Daltrop – U. Hausmann – M. Wegner, Die Flavier (1966).
- Hermann Jr 1991J. J. Hermann Jr, A Portrait of a Roman Woman in Boston and Some Recarved Portraits of Earlier İmerial Times (1991).
- Kamm 2008A. Kamm, The Romans (2008).
- Keser 2010H. Keser, Efes Müzesi'nde Bulunan Bir Grup Roma Dönemi Heykel (2010).
- Kleiner 1992D. E. E. Kleiner, Roman Sculpture (1992).
- Koparal 2007T. Koparal, Smyrna Agora'sından Ele Geçen Roma Devri Portreleri (2007).

* Flaviuslar ve Train dönemleri kadın kuaförlük modasının günümüz uyarlamasında yardımını esirgemeyen N. Yağmur Zehir'e sonsuz teşekkürler.

- McDermott 1977W. C. McDermott, Plotina Augusta and Nicomachus of Gerasa (1977).
- Oliver 1975J. H. Oliver, The Empress Plotina and the Sacred Tymelic Synod (1975).
- Özgan 2013R. Özgan, Roma Portre Sanatı II (2013).
- Roux 2006P. L. Roux, Roma İmparatorluğu (2006).
- Smith-Lenaghan 2009R. R. R. Smith – J. L. Lenaghan, Aphrodisias'tan Roma Portreleri-Roman Portraits from Aphrodisias (2009).
- Tekin 2008 O. Tekin, Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş (2008).
- Tekoğlu 2011R. Tekoğlu, Historia Augusta Hadrianus (2011).
- Zoridis 1984 P. Zoridis, Two New Roman Potraits from Athens (1984).
- Zoroğlu 2014 Zoroğlu, Anadolu'da Roma Dönemi Zırlı Heykelleri (2014).
- Ward-Perkins 1983J. B. Ward-Perkins, Roman Imperial Architecture (1983).
- Wegner, 1956M. Wegner, "HADRIAN", Plotina, Marciana, Matidia, Sabina (1956).
- West 1970R. West, Römische Portratplastik (1970).
- Wood 2010. Wood, Who Was Diva Domitilla? Some Thoughts on the Public Images of the Flavian Women (2010).

NIJERYA’NIN İÇ VE DIŞ POLİTİKALARINDA DİNİN ETKİLERİ

Yusuf Wara Abubakar
Gazi Üniversitesi

Öz

İdeal olarak toplumları uyumlaştırmak ve birleştirmek için tasarlanan din, bencilce siyasi ve ekonomik çıkarlara uyacak bir şekilde manipüle edilmiştir. Pervasızca bulunan dini liderlerin yardımıyla politikacıları tarafından eğitimsiz halkın zihnine yalancı bir dini düşünceyi teşvik ederek onları yasa ve ahlakı dışı davranmaya çalışırlar. Bunun nedeni, bağımsızlıktan bu yana Nijerya'nın hem iç hem de dış politikasında dini çok etkili olmuştur. Dolayısıyla ülkenin alıp almadığı kararların çoğu ulusal çıkarlarının yerine dine dayanmaktadır.

Bu çalışmada, Nijerya'nın ulusal politikalarının ulusaldan dini çıkarlara sarkaç üzerine nasıl aktarıldığını haklı kılmak için tanımlayıcı ve tarihsel yaklaşımları benimsemektedir, nasıl olursa olsun, mesele ya belirtilen hedeflerin gerçekleştirilmesi ya da dinin kaynak krizlerinin ortaya çıkmasının önlenmesidir. Bu araştırmada, Nijerya'nın iç ve dış politikalarında din ne kadar etkili olduğunu sorusunu cevaplamayı amaçlanmaktadır. Ayrıca, bu çalışma ülkenin politika oluşturma sürecinde yalancı dini inançların etkinliğinin belirtilen hedeflerini engellediği varsayımıyla oluşturulmuştur.

Çalışmada, önleyici bir tedbir için ülkenin eğitim, sosyal ve ekonomi sektörlerini reform edilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla dolaşan nüfus için özellikle gençlerin işi yaratılacak, standart bir evrensel eğitim politikasının oluşturulması, yarı vasıflı ve vasıfsız İmamlar ve papazların halkı yanıltmaması için din kurumlarının düzenlenmesi zorunludur. Bunu yaparak ülkenin politikaları dini olumsuz etkilenmesi engellenir. Bunun sonucunda verimli ve etkili politikalarıdır.

Anahtar Kelimeler: Nijerya, Din, İç Politika, Dış Politika, Krizler, Siyaset.

in Nigeria's domestic and foreign policies? The study is founded on the assumption that the effectiveness of falsehood religious ideas in Nigerian policy making process is hindering its stated objectives.

The work point out that, for a preventive measure the nation must transform its educational, social and economic sectors, in such a way that job will be created for the teeming population especially the youth, establishment of a standard universal educational policy, regulation of religious institutions is mandatory to curtail semi-skilled and unskilled Imams, and Pastors from misleading the people. By so doing the country will be on its track, achieve its domestic and foreign policy objective without using religion as a motivating factor to hinder national interest, hence harmonious society and an environment of sustainable development.

EFFECTS OF RELIGION ON NIGERIA'S DOMESTIC AND FOREIGN POLICIES.

WARA, YUSUF ABUBAKAR

GAZİ UNIVERSITY, ANKARA-TURKEY

Abstract

Religion, which ideally is intended to harmonise and unite societies has been manipulated to suit selfish political and economic interests. The politicians with the help of unscrupulous religious leaders inculcate in to the minds of uneducated masses a falsehood religious ideas thereby making them to act extraordinarily in the Nigerian polity. As a result of this, religion becomes one of the most important tool for both domestic and foreign political manoeuvres in Nigeria.

The internal and external policies of Nigeria has been greatly influenced by religion since the country's independence to date. Most of the national actions and inactions have been in response to religious demand rather than the national interest.

This research work adopts historical and descriptive approaches to justify how Nigerian national policies have been on the pendulum swaging from national to religious interests. For whichever way it goes, the bone of contention is either realization of stated objectives or preventing the emergence of religion's source crises. This research seeks to answer the question that: How effective is religion

1363

Keywords: Nigeria, Religion, Domestic Policy, Foreign Policy, Crises, Politics.

Introduction

Ever since independence religion has continued to play a major role in both political and the economic life of Nigeria. The two major religions: Islam and Christianity, historically have shaped and re-shaped the political environment of the country which resulted in both having negative and positive consequences on the nation's political and economic environment. Considering the fact that 'Politics of God' has become one of the interesting topics in the world today, doing research on the field with Nigeria as case study would be interesting and knowledge creating as the country is roughly divided between the two major religions in the world with Islam having 50%, Christianity 40% and Animalist 10%.¹

Nigeria a western-African, most populous African country is surprisingly is seems to be the fifth most populous Muslims country and the fifth most populous Christian country in the world. As a results of this and existence of different branches of religious groups, religious politics has find a very favourable environment and conducive atmosphere to play on.

Historically, religion has played a significant role in shaping the country's internal and external politics. This is not only connected with dynamism of its religion but also its complex ethnic society with the populous of them representing populous religion in the country. For example the Hausa-Fulani ethnic group are the most populous in the country and 90% of them are Muslims, The second are the Yorubas,

¹ World fact book, www.worldfactbok.com

a group that is roughly divided between Muslims and Christians, the third most populous ethnic group are the Igbo an ethnic group that is mostly Christians. Apart from the major ethnic group there is the Kanuri who are mostly Muslims who live in Kanem Borno Empire, a kingdom that was partially under the Uthman Empire in the 15th Century as a significance of their Islamic history.² It should be noted that Nigeria is compose of about 250 ethnic groups and over 500 tribes.

Religion may be the third determining factor of Nigeria's domestic and foreign politics just behind economy and military, but in the contemporary Nigerian political stadia; religion is the dribbling tactics of scoring a goal. From independence to date religion has been a vital determining tool in electoral success. Every political actor considers imams and pastors as an electoral vehicle usable before but not after election. Religion is use to create motivation and empower legitimacy for the domestic and foreign policies of a state³. These assertion is practicably visible in Nigerian polity. It becomes practicably possible because the masses appear to be gullible and easy convincible when religion is being use as a bait to win their conscious and confidence. As a result of these gullibility and credulous attitudes of most Nigerians on issues concerning religion, the political elites seize the opportunity to manipulate the minds of the common people using religion as a tool to achieve their inhuman interest- religion shakes both domestic and foreign politics of Nigeria as earthquake to landmass.

In this article, some major examples would justified the extent to which religion has become a vital object in the country's political environment. The Maitatsine crisis and its effects on domestic and foreign policy, The OIC (Organisation of Islamic Conference) membership and its effects on foreign and domestic policy, Anti-Israel movements, Introduction of sharia in 2000, 2003 Anti-America's Iraq invasion, The anti- Miss World pageant competition which was supposed to take place in Nigeria but shifted to London in 2002, The anti-US-UK sponsored gay marriage in 2011 and recently the Boko Haram formation are some major examples in which religion determines the directions of the Nation's domestic and international agenda

Definition of Concepts

Maitatsine group, it's an Islamic fundamentalist movement that occurred in early 80's. The name is coined from the two Hausa language's word "Mai" and "Tsinuwa" which literary mean "Person who" and "Damn" respectively. That is person who damn or curse. This was as a result of the frequent words of the group's leader Muhammad Marwa who usually asserts that "God damn whosoever accepts democratic principles and western cultural idea" "God damn whoever did not agree with me"⁴ This fundamentalist group started as a normal religious group in Kano state in 1980 but towards the end of the year in December they began to carry out extra-judicial activities such as attacking government agencies, police stations and churches. The aim of the group as they claimed was to replace constitutional government with sharia law⁵.

² Özkan, Mehmet, 'Türkiye'nin Afrika'da Artan Rolü: Pratik Çabalar ve Söylem Arayışları', Ortadoğu Analiz, Çilt: 4, Sayı: 46, Ekim 2012. S.21

³ ŞAHİN Mehmet 'Din-Dış Politika İlişkisi ABD Örneği', Barış Platin Kitabevi, 1. Baskı, Ankara, Nisan 2009, s. 199.

⁴ Marwa Muhammet, Sermons, 1980

⁵ Skuratowicz, Z. Katarzyna 'Fundamentalist Religious Movements; A case Study of the Maitatsine Movement in Nigeria' A Thesis Submitted to the Graduate School of the University of Louisville in Partial Fulfillments of thr

Boko Haram, officially known as Jamaatu'l Waladu'l Sunnah Wal Jihad that is Organisation for the Spread of Prophet's teaching and Jihad. They are refer to as Boko Haram because according to their founding father in most of his sermons uses the word boko haram to means western education is forbidden. The word "Boko" means book and the word "Haram" stands for forbidden in the most populous language in West Africa- Hausa. How this come to be can be understood by analysing the actions of the colonial master in Africa in 19th century. Before the coming of colonists there was an organised system of administration and unified religious system in most places. In Nigeria there were the Hausa- Fulani, Yoruba and Igbo traditional administrations and each region's inhabitants are adherents to one religion or the other. In the contemporary north Islam is dominant and so the only system of education then was Islamic Educational System generally known as Makarantan Allo. As colonialism took place, the culture, traditions as well as the religious values of most African countries were destroyed and replace with western values. Most Islamic scholars saw this as an alien and stood entirely against the westernization of Nigeria as they see it as Christianisation. They stood against everything western including education, so as a result of books been used in western schools they refer to them as book's schools and consider them as opponents of makarantan allo by regarding them as forbidden.

Makarantan Allo, although were initially only visible at Kanem Borno but latter become popular after the jihad of Uthman Bin Fodiyo in the entire northern Nigeria. These schools taught Arabic, qur'anic knowledge and the entire Islamic knowledge branches' such as hadith, fiqh and Arabic literature. The name Makarantan Allo was derived from the Hausa words "Makaranta" means school and "Allo" woody Islamic plate. These plates are use in place of books for learning purpose. Arabic alphabets and Qur'anic verses are written on these plates for children to memorise.

1365

Brief History of Nigeria

The most populous African country and the most populous black nation of the world, the 7th most populous country in the world only after China, India, USA, Indonesia, Brazil and Pakistan.⁶ Is located in-between Guelf of Guinea, Chad, Niger, Benin and Cameroun. The country's Southern and Northern protectorate was amalgamated by Fredrick Lord Lugard in 1914 whose wife Flora Show coined the name Nigeria from River Niger, a river which flows through the country. The country gained independence from British on 1st October, 1960.

The demographic nature of the country in 2018 is estimated to be a population of about 200 million, this accounts for approximately one sixth of the African population and one fifth of the Sub-Saharan African population. The country accounts for 2.59% of the world population. It consists of more than 500 ethnic group, the most politically effective among them are the Hausa – Fulani 29 %, the Yoruba 21, the Ibo 18 %, the Ijaw 6.5 %, the Ibibio 4.5 % and the rest of them.

Requirements for the Degree of Masters of Art; Department of Sociology University of Warsaw 2002, pub. April 20 2004, p 80s

⁶ World's 50 Most Populous Countries:2014, <http://www.factmonster.com/world/statistics/most-populous-countries.html>

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

The geography of Nigeria is very favourable and suitable for all human and every agricultural products, for all the world known crops can be cultivated in one area or the other of Nigeria. The north is divided into three vegetation zones such as the sahel savannah, the sudan savannah and the guinea savannah and the south is divided into tropical rainforest and mangrove. The total landmass of Nigeria is 923 773 square KM.⁷

Nigeria is the biggest African economy with 509.9 billion dollars as GDP after overtaken South Africa in 2014.⁸ The country is blessed with a lot of natural resources in both land and waters. Apart from petrol it also has a large volume of gas reserve, in addition to oil reserve there is also about 800 KM tropical rainforest for production of different kind of agric products. The mineral resources and precious stones available in the country are granite, coal, iron, gold, silver and columbine to mention but few.

Religious in Nigeria

Nigeria is roughly divided between the two major religious in the world. According to the CIA world factbook 50 % of Nigerian population is Muslim and 40 % Christian the remaining 10 % are animalist. While the Muslims are mostly found in north, the Christians reside mostly in the southern part of the country. Among the Muslims there are Sunni, Shia, Selef, Ahmadiyya and Quraniyun categories just as amongst the Christian there are catholic, protestant and orthodox.

Besides the two major religious groups there are Judas, Hindus, Chris Islam as well as traditionalist such as the idol worshippers, the heavenly body worshippers, the river worshippers, the mountain worshippers and even the oracles adherents.

Religion as a Consequential Factor of Political Participation and domestic policy

For several years religion is seen as an important tool for both political mobilization and political crises in Nigerian domestic politics. Although Nigeria is a secular state albeit theoretically, religion has continued to shape both the country's foreign and domestic policies as if the country is a religious empire. Politicians in the country have made religion as a major factor influencing the common towards political participation, so the powerful hide under religion to facilitate their return and remain in power. As Suleiman rightly observes "Religion in Nigeria is seen as important actor for the country's domestic and foreign policy, so it cannot be ignored in any act as it is a major tool of politics"⁹ Religion become the bedrock of societal politics as a result of two occurring events. The first was the establishment of Sharia Court of Appeal in 1978, which was criticized mostly by the Nigerian Christian Society. Secondly, the attempt to replace Islamic law with the colonial constitution was a major breakthrough resulting to the so called tensions of religious politics in Nigeria. The adherents to the two major religions try to outweigh the other in taken control of major political positions in the country.

⁷ Akova, Yücel 'Nijerya Ülke Raporu' T.C Başbakanlık, Dış Ticaret Müsteşarlığı, İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi, April, 2011

⁸ Afrika'nın En Büyük Ekonomisi Nijerya'da, Avrupa Gazetece, 07/04/2014.

<https://www.avrupagazete.com/ekonomi/49889-afrika-nin-en-buyuk-ekonomisi-nijerya-da.html>

⁹Suleiman.O. Abubakar and Muhammad AA' Religion, Party Politics and Democracy: Implications of Religion in Nigeria's 2003 Presidential Elections 2003. pg.7-8

Since independence this irregular status continues to shape and un-shape the politics of Nigeria, setting aside the common good, jeopardize national interest, rejecting the voice of the majority, rendering the rights of minority useless, classifying the spirit of togetherness and unity absurd, catapulting unity in diversity and becomes agent of national disorganisation and conflict as if the name RELIGION is not for the salvaging of human race, as if; is not in any way connected with the God who created the heaven and earth as well as mankind for goodness, as if; it is not representing peace and harmony, as if; it is directly synonymous with hatred, conflict and madness. So are the characteristics and symbols of religion in Nigeria today, unfortunately.

A typical example of religion been a greater weapon of politics can be seen in 1959 when Pastor Gideon Urhobe the president of God's Kingdom Society deliver a sermon titled "Jesus, Muhammad and Zik" at the eve of pre-independence general elections in Lagos. In his sermon he claims that "There is one and only saviour, for the protection of God's kingdom, That only saviour is Zik, so, Nigerians need to support the candidature of Zik"¹⁰ This sermon triggered an unnecessary political tensions resulted to mingling of religious values for political gains for both the so-called Imams and Pastors counter sermon one another for their candidate to trump. This and many other examples help to set aside common thought in choice of candidate, the votes of the people mostly reflect the noise of their godly beings rather than their ideal preference.

One important event in which religion shakes the domestic politics of Nigeria is the emergence of Shia group. The founder of the group Al-Sheik Yahaya Al- Zakzaky who receives educational, training and financial assistance from Iran, criticizes the secular nature of Nigerian state, thereby calling for the establishment for Islamic Jumhuriyet- Islamic Government. This has continued to create a series of societal unrest in Kano, Zaria and Bauchi states in early 90s and most recently in 2015. The activities of the Nigerian Shiite group for several years includes trekking, procession during their religious demonstrations.

One area of concern is the blockage of rite of passage, barricade of roads to be use by general public during the procession of the Islamic Movement of Nigeria- Shiite group. This nagging issue rendered the masses into untold hardship for several years without addressing it- whether it is meticulous attitude or otherwise, the matter has been incessant in spite of the general complain. It was the act that led to the clash between the Shiite group and Nigerian army when latter accused the former of barricading the road to be used by army chief.

This unfortunate incident has led to loss of lives and destruction of properties by the Nigerian army. Having the army accused the Shiite of attacking their boss carry out extra judicial and non-professional approach to the incident that rendered several lives death on 12 December, 2015 as Ibrahim Musa, head of Shia Media Forum poignantly asserts. "The sporadic killings took place at three different locations that include the residence of the revered leader of the Movement at Gyallesu, the Husainiyya Bakiyatullah at the GRA and the Darur Rahma located along Zaria-Jos road where many armless people were killed. The killing was so brutal at Gyallesu that even those injured in the shooting were identified

¹⁰ Suleiman O.A and Muhammad AA (ibid) pg 8

and killed in cold blood by the soldiers. And as at the time of writing this press release, the victims run into their hundreds, if not thousands.”¹¹

As a result of the gross violation of fundamental human rights and extra-judicial killings perpetrated by the Nigerian Army, The Amnesty International, Tehran and Washington have condemned the incident and call for proper investigations and anyone found responsible for unlawful killings must be brought to justice¹² The cordial relations between Tehran and Abuja was affected with the former summoned of latter’s envoy after the attack. The incidents also generated serious of demonstrations against Nigerian government around the world, students in Jammu India protested in solidarity with Shia minority in Nigeria, condemning the killings and called for immediate release of Al-Zakzaky.

As posited by many “Zakzaky has never publicly advocated violence, but the Islamic Movement of Nigeria- IMN has a history of clashes with security forces and other Muslim groups. In 1991, Zakzaky and his followers clashed with security forces in Katsina. In 1996, his followers seized and decapitated a Christian on the allegation that his wife used pages torn from the Quran to clean their infant. In June 2005, they clashed with emirate authorities in Sokoto, over access to the city’s central mosque. In July 2007, the murder of a Sunni cleric in Sokoto, Umar Dan Maishiya, who had been highly critical of Shiites, sparked reprisal attacks that killed at least five Shiites and destroyed many of their homes.

In September 2009, Zakzaky’s supporters clashed with police in Zaria, leading to injuries and deaths on both sides. In another major clash, during a pro-Palestinian procession in Zaria on 25 July 2014, soldiers killed about 35 members, including three sons of Zakzaky, all undergraduates at the time. That brutal killing was widely condemned and the Nigerian government set up a committee to investigate.¹³

In the second republic 1979-1983, religion has influenced the national elections greatly. The success of the National Party of Nigeria NPN in the 1979 election was greatly determined by act of religion. Being the presidential candidate Alh. Shehu Shagari a Muslim, most Islamic groups such as The Izala group vigorously campaign for his electoral success. The Izala group which stands for Jamaatul Izalatul Bid’a Wa Ikamatus Sunnah-The Society for the Propagation of Sunnah and Rejection of Innovations was founded by Abubakar Mahmud Gummi in 1978, it became significant in religious politics since then.

According to Matheiw Hassan Kuka the major reason behind the electoral success of NPN is religion. “Religious groups and individuals have used religion to motivate masses to vote in favour of NPN, to achieve this, series of meetings were held in various zones and in various capacity; in which the attention of the people were called in support of the desired party (sic)”¹⁴ Several religious bodies through their preachers use several identities and symbols to connect themselves politically by campaigning for candidates belonging to their fate.

¹¹ Zakzaky’s son, wife among hundreds of our members killed by Nigerian Army, Shiite group says, December 13, 2015 Premium Times, <http://www.premiumtimesng.com/news/headlines/195137-zakzakys-son-wife-among-hundreds-of-our-members-killed-by-nigerian-army-shiite-group-says.html>

¹² Nigeria accused of killing hundreds of Shia Muslims, 16 Dec 2015 05:31, <http://www.aljazeera.com/news/2015/12/nigeria-accused-killing-hundreds-shia-muslims->

¹³ Obasi, Nnamdi, New Risks on Nigeria’s Shiite Fault Line, 16 December 2015, International Crisis Group, <http://blog.crisisgroup.org/africa/nigeria/2015/12/16/new-risks-on-nigerias-shiite-fault-line/>

¹⁴ Suleiman.O., ibid. pg 9-10

The religious leaders manipulated the symbol of various political parties religiously, for example the ‘one finger’ symbol of NPN which represents unity was manipulated to wrongly signify monotheism. However, the ‘two finger’ symbol of the Unity Party of Nigeria- UPN which represent peace and success was wrongly mistranslate to mean polytheism. As a consequence of these the adherents to the two major religion were divided politically among religious chauvinistic line. The masses casted their votes along religious belief thereby disengaging from common sense and political ideology. This has resulted to the emergence of unqualified political leaders whose major aim is neither growth nor development but selfish and philosophy of divide and rule. **These increase collection of religious tensions and societal unrest was the major contributing factor to the birth of “Maitatsine” and “Boko Haram”**

The mantra of religious politics continue to determine the nature of politics in Nigeria till date. A series of examples have occurred at various elections in which religious leaders campaign tirelessly for their own against the others’. A typical example is the 2003 general elections between Buhari and Obasanjo; 2011 between Buhari and Jonathan as well as in 2015¹⁵.

The introduction of Sharia by some governors after the returned of democratic rule from the military is another event that shocked the national environment. Immediately after the military transferred power to civilians on May 29, 1999 Yariman Bakura the governor of Zamfara kick started application of Sharia on 27th January, 2000 in northern Nigeria and within a short time the Muslims populated northern states’ governors were compelled to do the same.

This development has generated a lot of tensions between the Christians and Muslims in the country. The Christians residing in these Muslims states poignantly criticize the introduction of sharia, this resulted to demonstrations and counter- demonstrations for and against sharia- the Islamic law. The peace and harmony of the concerned states were hampered, businesses stagnated and properties destroyed during the pro and against sharia movements.

The introduced sharia necessitated the 2002 anti- world beauty contest, as must Islamic clerics condemned the development especially in the northern part of the country while their southern counterpart were mostly in support of it, this has led to uncertainties to the extent that the Christians leaders declared that “they will defend themselves if the authorities cannot protect them, following the death of more than 200 people in religious riots”¹⁶ The crisis was aggravated by a newspaper report linking the Prophet Mohammed to the Miss World beauty contest, which Muslims saw as blasphemous. A serious conflict that made the then deputy governor of sharia state of Zamfara to issue a "fatwa" or religious decree, calling on Muslims to kill the journalist who wrote the article. With the apology from the This Day Newspaper on behalf of the fashion writer Isioma Danie and moving of the Miss World beauty contest to London the crisis subsided.

Religion as an Instrument of Foreign Policy Crises

¹⁵ Onapajo Hakeem’ Politics for God: Religion, Politics and Conflicts in Demopcratic Nigeria’ Journal of Pan African Studies. Vol.4,no.9, January 2012.

¹⁶ Religious tensions simmer in Nigeria, Wednesday, 27 November, 2002, 16:09 GMT, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/2520193.stm>

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Neither in the constitution nor in any act religion is listed as a tool for either foreign or domestic policy, but indirectly or secretly religion metamorphosed itself as a vital ingredient determining both domestic and foreign behaviours of Nigeria. With the independence declaration on 1st October, 1960 the country was divided in to three regions-North, South and West each under the control of a premier.

The premier of northern Nigeria a Muslims populated region had the mission of Islamic propagation across the zone and entire western Africa. This was not surprising due to the fact that he is a great grandson of Danfodiyo a pioneer propagator of Islam through Jihad in 1804. Ahmadu Bello led the region on the principles of Islam that greatly emphasizes justice, transparency and fair play just as the premier of southern Nigeria somewhat ruled according to Christian theology; the western region being divided roughly between the Muslims and Christian completely dictates constitutional order of secularism.

Ahmadu Bello the leader of the Northern Nigeria acquired a religious foreign policy with Islam as the centre piece of Northern Nigeria. As a result of this, planed or unplanned religion become a vital instrument that influenced his foreign agenda. In 1962 Ahmadu Bello become second in command to the Organisation of World Muslim Leaders, an organisation that was headed by King of Saudi Arabiya. After the renamed of the organisation to Muslims League Bello was elected as vice president. In October, 1964 at Madina Bello declared his religious foreign policy agenda...

“I promise to commit myself to the propagation of Islam. I was able to convert more than 60, 000 non-Muslims to Islam. Within my region and surrounding, I have constructed several mosques and Islamic Centres. I hope to propagates religion of Islam to entire Nigerians and the rest of Africans (sic)”¹⁷

This commitment by Ahmadu Bello made the world Islamic countries such as Iran, Irak, Saudi Arabiya and Libya to give books, money and material donations to Bello for propagations of Islam.¹⁸ Ahmadu Bello sardauna of Sokoto refused to accept any assistance from state of Israel in 1962 on reason that the assistances were ploy of subjugation and domination, he poignantly declared that ‘is better for my region to remain undeveloped than to accept any kind of assistance from Yahud’ In this case religion has affected the general foreign policy of the country as the norther region’s relations with rest of the world were tilted or lopsided towards Islamic countries disregarding what benefits could be derived from the rest of the world.

Another typical example was the 1967 Arab-Israel War which shocked Nigerian foreign policy religiously, as Nigerian Muslims called for the support of Arabs and cancellation of all diplomatic ties between the two countries, this was vehemently rejected by the Christians populations. This has created a serious diplomatic tensions between the two countries as Nigeria with most population as Muslims sympathized and supported the Arabs.

The Nigerian Civil War was seen as payback time for Israel, The 30 months war (6th of July 1966 to 15th January, 1970) had a somewhat religious dimension due to the fact that the Biafra region which intended to separate from the rest of the country is a Christian dominated area. The state of Israel supported Biafra

¹⁷ Bello, Ahmadu World Muslims Leaders Forum Medina, November 1964

¹⁸ Skuratowics, Z. Katarzyna ‘Fundamentalist Religious Movements: A Case Study of the Maitatsine Movement in Nigeria’ A Master Thesis of Sociology year 2002, University of Louisville, Warsaw, April 0 2004. P 56

movement through military training and financial offering as the then Israel foreign affairs minister Abba Eban noted that “My country (Israel) gave a greater support to Biafra, If other countries had done the same; the state of Biafra would had been realized”¹⁹ This has made Nigeria to seek close relations for assistance from mostly North African countries and middle east Muslims countries.

The Nigeria-Israel relations remain sour until 1992 when the nation’s Christians claimed that the severe relations between the two countries was responsible for shielding their pilgrimage to Kudus. This compelled the government to renew its foreign relations with the state of Israel albeit the fact that it would not have done so.

The assassination of General Murtala Muhammed on 13th of February, 1976 by Colonel Dimka had a religious implications on Nigeria’s foreign policy. Immediately after the assassination, the assassinator-Dimka run to the embassy of England in Lagos to hide. This had generated the notion that General Gowon whose administration was overthrown by Murtala, who was then residing in UK was responsible for the assassination as a retaliation. This had generated a lot of tensions for the youths and several organisations demonstrated at embassy of England and pressured Nigerian government to request for repatriation of General Gowon to Nigeria, a request which London refused. On account of this Jamaatul Nasir’ul Islam a powerful Muslim body in Nigeria called for cancellation of all agreements and relations between the two countries. This made the relations between the two countries to be in faux pas in spite of the fact that Nigeria was England colony. The diplomatic relations between them was so intense to the extent that the successor of general Murtala in person of General Olusegun Obasanjo did not pay any official visit to UK throughout his military administration as head of state.

The emergence of Maitatsine, a fundamentalist Muslims organisation headed by a migrator from Cameroon- Muhammad Marwa in 1980s was another religious factor that shocked Nigeria’s domestic and foreign policy. The Maitatsine agenda was to establish Islamic state in Nigeria with Qur’an as a legal document in place of the existing constitutions. On 20th December, 1980 they began to carry out war-like gorilla activities by attacking police command and government properties, even though the leader of the group was killed on the 29th by the military its members continued to carry out rascal operation within the polity. Within a short period of time 4,177 people lost their lives due to their naïve activities.

Muhammad Marwa the leader of the group being a foreigner from Cameroon received good attention and assistance mostly from foreigners residing in Nigeria, in consequence on the 19th of January, 1983 the minister of interior Alh Ali Baba ordered the expulsion of millions illegal migrants from the country. This diplomatic action greatly touched the agenda of Nigerian foreign policy, as it foolish one of the cardinal goal of the nation’s foreign policy of ‘promotion of integration and support of African unity’ owing to the fact that most of the illegal immigrants are from African countries. The action was seen by international society as inhuman, the Washington rendered the action as shock and typical violation of human rights, Pope John Paul 11 said it is unbelievable drama of the twentieth century and the then president of Ghana J.J Raulings poignantly asserts that it is an act against his government and the people

¹⁹ Adeboyega Kasali M ve Ambe-Uvan N Terhembra’ The Impact of Domestic Factors on Foreign Policy: Nigerian/ Israel Relations’ Alternatives Turkish Journal of International Relations; volume 6. Number 3 & 4. page 50. Fall and Winter 2007.

of Ghana as most of those expelled were Ghanaians. The then President of Benin who was also president of Economic Community of West African States- ECOWAS intervened by going to Nigeria and discussed intensively with the government on the issue, in spite of this development Nigerian government did not reverse it act but only gave a compensation of one million dollar to affected African states.²⁰

This diplomatic issue that originated from the emergence of fundamentalists religious organisations reduced the good image of Nigeria in the eyes of most African countries and the world in general, thereby reducing the power of the nation's foreign influence.

A typical religious act that gingered the nation's both domestic and foreign policy is membership of Organisation of Islamic Countries-OIC, Nigeria become a 46th member of the global religious organisation in 1986. The several Christians organisations in the country strongly against the development and totally called for its cancellation without any regard to whatever benefits it will have for the country. The president of the country then General Ibrahim Babangida did not consider their appeal important, however have this to say:

“This OIC membership will be inconsistency with the religious live of our people, we have decided not to abandoned religion as a weapon of mobilization”

John Shagaya named committee was set to look into the agitations and make some certain recommendations. The committee recommends that the membership of the country into the world Muslim body should be cancelled, a recommendation which government refused but the consequence is that Nigeria remain non-participating member of the organisation as a result benefit from the organisation remain shallow. These crisis and disagreements denied the nation most of the significant benefits the organisation offers.

In the era of General Abacha, religion was also seen determining the country's foreign policy. Nigeria joined D-8 Organisation for Economic Cooperation among other major Muslim countries- Bangladesh, Egypt, Indonesia, Iran, Malaysia, Pakistan and Turkey. The idea of cooperation among major Muslim developing countries was coined by Professor Necmettin Erbakan a former prime minister of Turkey. The main objective of the organisation are to “Improve developing countries' positions in the world economy, diversify and create new opportunities in trade relations, enhance participation in decision-making at the international level, and provide better standards of living” The basic principle of Developing Eight is actually creating an environment against global imperialism and advocates for cooperation instead of exploitation and democracy instead of oppression.

Religion is only been used as an instrument of mobilization by bringing together a major Muslims developing world, ignorant to these some Christians faith within the nation see the group as Muslim body as a result give no any significant to it.

After the returned of power to civilian in 1999, the country's domestic and foreign policy was tremendously shocked by religion which many described as extraordinary. The introduction of sharia law beginning with its pioneering state of Zamfara and latter to other 8 Muslim populated northern

²⁰ Joseph, Effiong' Reflections on Nigerias Foreign Policy' Journal of Social and Psychological Sciences. January 1, 2012.

states. This new phenomenon caused a lots of higgledy-piggledy within the polity that extends to affecting external relations of the nation.

Domestically, due to the ultimate rejections of the law by Christians, series of demonstrations and rallies were organised by those in favour and against the sharia law respectively, needless to say that; it greatly affected the nation's economy and the peaceful atmosphere at the time- loss of properties were enormous. This domestic messy activities crawled to outside world when in 2000 Amina Lawal and Safiya Hussaini indigenes of Katsina and Sokoto states respectively committed adultery. The sharia court in each respective state gave a capital punishment as a verdict as sharia dictates. The International Human Rights organisations and the western world strongly condemned the verdict and called for its cancellation. With the aim of maintaining the cordial relations with the rest of the world and to avoid being sanction the Nigerian government had no option but to abort the verdict.

The 2003 anti-US led war on Iraq is one of the major example in which religion influences the foreign behaviour of Nigeria, on the streets of various cities across the country, thousands of Nigerian Muslims have protested against the war. A development which made Washington to "shut down its embassies in South Africa, Nigeria and Kenya"²¹ This was triggered as Abuja declared that "some of its citizens have been recruited to fight for Iraq against US-led forces and are preparing to leave"²² The US government sees Nigeria as being a stumbling block towards its policies, an issue which led to the short lived sour relations between the two friends.

The religious and cultural background in Nigeria made the country to enact anti-gay marriage law in 2014. This was considered abhorrent by United States and its allies. This was as a result of the LGBT's right protection policy of America. Even as the country comes under intense pressure by America, the anti- gay law remain enforce. "Under the law, gay persons face up to 14 years in prison if convicted. It is also a crime to have a meeting of homosexuals, or to operate or attend a gay club, society or organization. Public show of same-sex intimate affection is also outlawed. Offenders may be jailed for up to 10 years"²³.

The emergence of Boko Haram, a militant organisation is recently a major religious act affecting Nigeria's domestic and foreign policy. The group having metamorphosed into a full fledge terrorist organisation in 2011 began to carry out a deadly activities such as suicide bombings, kidnappings and related activities.

Boko Haram received a global attention when it attacked the United Nation's building in Nigeria in 2011, the kidnapping of Chibok girls on the night of 14-15 April 2014 and pledging of allegiance to ISIS on 7th of March, 2015. The emergence of this group compelled Abuja to re-shape its foreign contacts by seeking technical assistance from America and forming security agreement with United States and Israel. However, the country took a sharp approach by forming a common force comprises of Cameroon, Chad and Niger's military. The nation also seek a greater cooperation between all its

²¹ Anti-war protests sweep Africa, Saturday, 22 March, 2003, 02:46 GMT <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/2873045.stm>

²² Anti-war protest sweep Africa. ibid

²³ Ibeh, Nnenna, Buhari "pointblank" on gay rights, says "No" to U.S. — Presidency, July 22, 2015, <http://www.premiumtimesng.com/news/top-news/187104-buhari-pointblank-on-gay-rights-says-no-to-u-s-presidency.html>

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

neighbours- Cameroon, Niger, Benin and Chad toward boundary security. President Buhari has done several foreign trips seeking all sorts of assistance from western world towards ending the menace of terrorism and militancy in the country.

This religious originated crises has re-defined and re-directed the foreign policy of the country, as the nation took some certain diplomatic approach such as making security contracts and seeking of technical assistance from several nations which it would not have done.

Misinterpretation and Manipulation of Religion in Nigeria's Domestic and Foreign Policies

In both domestic and foreign policy of Nigeria, religion is being manipulated and its value misinterpreted to satisfy selfish interests. Politicians have used religion as an agent of motivation to confuse and deceive gullible Nigerians with the intention of achieving their political and economic interest. The most disgusting thing is that most of those power mongers who use religion as an instrument of motivation are anti-Christ and anti-Islam. They may have been going to Mosques and Churches but only for show instead of salvation, they may have visited Mecca or Jerusalem but only for pride instead of pilgrimage.

The manipulations of ideal religious values in the polity is so intense to the extent that even the religious leaders, for monetary values have joined the queue. Most of the Mosques and Churches are nothing other than political campaign offices in the community, where politicians thrive and bribe the so called imams or pastors enticing them to convince their followers towards voting for them even if they lack a constructive agenda.

Nigeria has experienced a lot of these religion infiltration which render most of its concrete domestic and foreign policy useless. General Ibrahim Badamasi Babangida registered the country into Organisation of Islamic Countries (OIC) according to many, not for religious reasons as the nation's Christians' organisation perceived; but for economic reason, the membership was strategically obtained to facilitates loan-taken from Islamic Development Bank (IDB)

The introduction of Sharia by some governor in Northern Nigeria was greatly not for the propagation of Islam and not for the promotion of Islamic values; but for easily winning re-elections despite their poor performance during their first tenure in office. This was not surprising as the Sharia faded away after their re-election bid in 2003. The then president of Nigeria Olusegun Obasanjo humorously stated that:

“Sharia would have come to stay, only if it was revealed from God; it would have come and gone, only if it was introduced for political motivation. As we have seen today, the so called sharia introduced by the selfish governors in order to win election is dead after they were re-elected (sic)”²⁴

The assassination of General Murtala Muhammad was misconstrued by many Muslims who think that he was eliminated with the support of the west because of his Islamic faith. This was actually not, even though his assassination come up with a lots of questions left unanswered by few. As asked by many scholars- ‘why did his assassinator run and hid in UK's embassy in Lagos?, why did London refused to repatriate Yakubu Gowon who was accused to have planed the abortive coup?’ Irrespective of your answer or whatever your analyses exposed, the issue remains that when General Murtala took over power in 1975 he introduced a vibrant foreign policy of liberating all African countries who were under

²⁴ Olusegun Obasanjo, Punch News, news Paper, 12 August, 2007

colonialism, he gave a tremendous contributions towards the independence of Angola, Namibia, and Zimbabwe. He however supported the anti- apartheid movement in South Africa. Apart from these he also threat to place a petrol embargo on America in his support of anti-racism act in South Africa. This become a disturbing issue on America and its allies, so his ousted may not be unconnected to that, not actually religion as many have believed.

Moreover, contrary to the atheists' ideology that religion must have performed its usefulness as a result has to give way to modern world, religion still has a role to play in our daily event and in fact is doing a wonderful work in moderating the behaviour of man. The point of disconnection and contention here is the disagreement between theory and practice. The good values of religion has been misconstrued and misinformed by selfish man to satisfy his own personal interest. Every religion is meant to moderate the behaviour of mankind, ensure goodness, peace, justice and fair play.

For example deducing from the two major world religions- Christianity and Islam both preach goodness and justice to all. Among the Ten Commandments as listed in the book of Exodus verse 20: 1-7 “ Honour your father and your mother; You shall not murder; You shall not steal; You shall not bear false witness against your neighbour; You shall not covet. Likewise Qur’an 23 calls on mankind to turn away from vain talk; avoid adultery; Regard their trust and their covenant.

Religion strongly preaches justice and morality in the community, The Harvard Law School recognizes Qur’an 4 Verse 135 as one of the greatest expression of justice in history as it posted it at the entrance of its faculty library. The quotation from Sural Al-Nisa (The Women) read thus:

“O ye who believe! Stand out firmly for justice, as witness to Allah, even as against yourselves, or your parents, or your kin, and whether it be (against) rich or poor: for Allah can best protect both. Follow not the lusts (of your hearts), lest ye swerve, and if ye distort (justice) or decline to do justice, verily Allah is well- acquainted with that ye do”

1375

These are remarkable quotations signifying the sanctity of religion and its contributions to the harmonious existence of mankind, but unfortunately the man has catapulted these logical ideals to suit what he wants not what is necessary. The extra-lust of power, money and respect has made man to criminally turn up the basic teaching of religion thereby making it obsolete in the eyes of atheists. A typical example for this paper is the Maitatsine and Boko Haram political and economic dimensions.

Surprisingly, the creation of Maitatsine, Boko Haram in Nigeria; the emergence of ISIS in Iraq and the formation of Al-Qaida in Afghanistan and Al-Shahab in Somalia are not primarily to introduce sharia or to create an environment that would adopts Qur’an as a legal documents, but to use some certain common loopholes in the polity to gain the masses' sympathy and contribution towards a **new coup era or better still a global contemporary secessionists' approach**, take for instance the activities in the terrorist and militants' camp are mostly against the teaching of the Islamic values, the kidnapping of school children and forcing them into marriage or treating them as slave is completely in contrast with the teaching of Islam. Such criminal activities of rapping, adultery and fornication are rampart in Sambisa forest the jungle of Boko Haram.

Recommendation and Conclusion

Due to the fact that Nigeria is roughly divided between Muslims and Christians the country's domestic and foreign policy is strongly influence by religion. As a result of religious nature of Nigerian

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

population, the politicians seize the opportunity by using religion as a political tool to influence the gullible masses towards acting to their individual interest. Religion is seen as a major tool by politicians for campaigning and winning an election; but while in power the religion politicians used as a motivating factor to gain the masses support is usually forgotten and left under the carpet. The only significant motive is how to siphon public fund mercilessly leaving the populace in abject poverty and ignorance so that they can be easily re-manipulated in upcoming elections.

Religion is therefore shaking both the domestic and foreign policy of the country, even though the country operates a secular system owing to the reason that; the masses are too religious though ungodly. Religion is been used to achieve some certain aims, for example the country's membership to the Organisation of Islamic Congress which was rejected by the Christians was not done to promotes Islamic faith in the country but to ease the way towards obtaining a loan from Islamic Development Bank.

The introduction of sharia was done to intentionally win the heart of the masses in the Muslims dominated states for the successful actualization of politicians' re-election bid. Religion is been use to create a lot of damages to the country, it spoilt the peaceful existence of the nation, and the good value of religion has been manipulated to turn the nation's head upside down resulting to hatred in place of love, anger instead of happiness, admonition replacing caring and destroying overtaken construction.

For religion to serve its ideal functions in the polity, there is urgent need to carry out a mass orientation exercise, there is need to re-educate the masses on the grievous manipulations deliberately going on in the society by politicians using religion to satisfy their personal interest. The National Orientation Agency has to be empowered by all the needed modern equipment in every local government to enlighten the masses intensively.

We are living in a society in which religious activities are not regulated, so as a consequence the money-mongers religious leaders seize the opportunity to preach evil even as most of them are not qualified to preach but they do that to gain money, power and respect. This is possible because most Nigerians are religious in theory but not in practice, to make the matter worst; most Nigerians lack religious knowledge so are easily misinformed and confused by the little half-backed religious leaders. There must be a committee of religious scholars who should give licence to anyone before he could be allow to preach in public, and every religious leader should be registered. Registration of a religious leader should be cancel if found wanting. However the government must adopts a unified religious values in every faith, such that would reduce division and conflicts in both inter and intra religious faiths.

There should be an ideal form of justice that would protect the interest of all both rich and poor, the leaders and the governed, the haves and haves not, as the law in Nigeria is nothing but an instrument in the hand of the powerful. These should not be so as it devalue the image of the law enforcement agency in the eyes of the masses. The so called religious preachers take advantage of chronic injustice in the polity to preach evil against the government which will in the long run degrade government's legitimacy in the eyes of the masses. This would motivates the populace to stand against the state, hence terrorism. The blockade of passage to Chief of Army Staff by Shiite group that led to wanton crisis in Zaria in December, 2015 is a typical example.

There is urgent need to address the massive inequality in the Nigerian society, the gap between the rich and poor is too much to the extent that even the schools which the poor attend is quite different from

those of the rich. This inequality in the polity made the masses to have hatred against the leaders, and as a consequence easily manipulated by religion to act against the leaders.

The nation's educational sector needs to be transformed for there is strong need of educating the youth for most of the youth are either illiterate or half-literate. Most of the teeming youth are completely unaware of the contemporary global issues, to make the matter worst majority of them could not read and write. As a result of the high illiteracy rate in the polity the mind of the younger ones is easily corrupted and manipulated by the nation's undesirable elements, never do well, nincompoop and enemy of progress within and without to satisfy their selfish interest that would be very detrimental to collective national interest. For the government to educate its youth there must be an introduction of educational institutions at least from secondary to tertiary that would use the three major national languages- Hausa, Yoruba and Igbo as mediums of instructions. Let me assert this at the risk of repeating myself that: Nigeria cannot educate all its youth using only the official English Language as a medium of instruction. The country must adopt some countries educational system such as Brunei that uses Maya, Arabic and English as mediums of instruction in its educational institution or Turkey a country in which both Turkish and English are used in most schools and colleges. One need not to learn English to be a medical doctor or an engineer, one can be a good lawyer without knowing English. This is not to underrate the important of learning English language even as it is our official language and somewhat global language, but the point of disconnection is that it's not our first language and a lot of students who could not learn the language ended up being dropped out of school in spite of their intelligence. Such young people mostly become nuisance to the society and are victims of inculcation of falsehood religious ideologies. The truth of the matter is that development emanates from the culture of the people and every culture is deeply rooted in the community's language; you cannot build an ideal development upon other peoples culture because every culture emanates from the societal language.

1377

Job creation is another important aspect the government need to look at, as an idle mind is a gullible one. The overdependence on oil is really causing the high level of unemployment due to the fact that other sector are being abandoned resulting to too much people seeking too few jobs in a single oil industry. Nigeria should not forget that its agricultural sector is wider than its oil sector, so it can provides more jobs than oil industry. The mining sector is also a major job provider the government abandoned, the sector could ensures millions of jobs to the people. There is need to reverberate medium scale industries for most jobs in most countries are provided by them.

References

Adeboyega, K. M.-U. (Fall and Winter 2007). The Impact of Domestic Factors on Foreign Policy; Nigeria/ Israel Relations. *Alternatives Turkish Journal of International Relations*, 6(3 and 4), 50.

Anti-war protests sweep Africa, Saturday, 22 March, 2003, 02:46 GMT
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/2873045.stm>

Bello, A. (November 1964). World Muslims Leaders Forum. World Muslims League.

Buhari, M. (2001, August 21). Thisday Newspaper. Nigeria.

Ibeh, Nnenna, Buhari "pointblank" on gay rights, says "No" to U.S. — Presidency, July 22, 2015,
<http://www.premiumtimesng.com/news/top-news/187104-buhari-pointblank-on-gay-rights-says-no-to-u-s-presidency.html>

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Joseph, E. (January 1 2012). Reflections on Nigerias Foreign Policy. Journal of Social and Psychological Sciences.

Marwa, M. (1980li). İslami Dini Vaazları. Kano, Nigeria.

Nigeria accused of killing hundreds of Shia Muslims, 16 Dec 2015 05:31,

<http://www.aljazeera.com/news/2015/12/nigeria-accused-killing-hundreds-shia-muslims->

Nijerya vikipidia. (tarih yok). Nigeria Wikipedia. www.nigeriawikipedia.org adresinden alındı

Obasanjo, O. (2007, August 12). Punch Newspaper.

Obasi, Nnamdi, New Risks on Nigeria's Shiite Fault Line, 16 December 2015, International Crisis Group, <http://blog.crisisgroup.org/africa/nigeria/2015/12/16/new-risks-on-nigerias-shiite-fault-line/>

Onapajo, H. (2012, January). Politics for God: Religion and Conflicts in Democratic Nigeria. (U. o. Africa, Dü.) Journal of Pan African Studies, vol 4, No.9.

Onyisi, C. (June 2011). 'Continuity and Change in Nigeria Foreign Policy'. Nwafor Orizu College of Education, Nsugbe, Journal of Research and Development, Vol. 2, No. 1(223).

Özkan, Mehmet, 'Türkiye'nin Afrika'da Artan Rolü: Pratik Çabalar ve Söylem Arayışları', Ortadoğu Analiz, Çilt: 4, Sayı: 46, Ekim 2012. S.21

Religious tensions simmer in Nigeria, Wednesday, 27 November, 2002, 16:09 GMT, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/2520193.stm>

1378

Shagari, S. A. (1980). State House Media Chart on Foreign Policy Objectives.

Skuratowicz, Z. K. (2004, April 20). Fundamentalist Religious Movements; A Case Study of the Maitatsine Movement in Nigeria; A Thesis Submitted to the Dept. of Sociology Msc Programme University of Warsaw. Graduate School University of Warsaw, Louisville, 40-75.

Suleiman, O. A. (2003). Religion, Party Politics and Democracy; İmplications of Religion in Nigeria's 2003 Presidential Elections.

Şahin, M. (2009). Din-Dış Politika İlişkisi ABD Örneği. Ankara: Barış Platin kitabevi.

Tope, O. (June, 2011). ' Nigeria's Foreign Policy under Murtala/Obasanjo and Abubakar Tafawa Balewa: A Comparative Study. egoboosterbooks.files.wordpress.com.

World, F. B. (2013). worldfactbook.com. www.worldfactbook.com

Zakzaky's son, wife among hundreds of our members killed by Nigerian Army, Shiite group says, December 13, 2015Premium Times, <http://www.premiumtimesng.com/news/headlines/195137-zakzakys-son-wife-among-hundreds-of-our-members-killed-by-nigerian-army-shiite-group-says.html>

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

AHISKA TÜRKLERİ'NİN AFYONKARAHİSAR'A TAŞIDIĞI KÜLTÜREL ZENGİNLİK; DEĞİRMENDERE ÖRNEĞİ

Zübeyde YEGÜL
Afyon Kocatepe Üniversitesi

Öz

Ahıska Türkleri; 19. Yüzyıldan itibaren kitleler halinde ekonomik, siyasi, dini ve benzeri nedenlerle bulunduğu ülkeyi terk ederek, yerleşmek amacıyla Kafkasya'dan Anadolu'ya göç etmişlerdir.

Önemli ulaşım vasıtalarından biri olan demiryolu ile Anadolu'ya bağlı olan Afyonkarahisar yöresi de diğer yöreler gibi Kafkas muhacirlerinden olan Türkmenlerden, Çerkezlerden, Ahıskalı Türklerden nasibini almıştır. Bu göçmenlerin kültürüne ait yeni unsurların katılımıyla mahalli kültür daha da renklenmiştir. Zira bu topluluklar kendileriyle beraber kültürlerini de getirmişlerdir.

Afyonkarahisar-Konya karayolu üzerindeki Değirmendere'de müstakil bir köy oluşturan Ahıska Türkleri bu yeni yerleşim yerinde tarihi unsurlarını ve coğrafi hususiyetlerini korumaya devam etmişlerdir. Yerleştikleri bölgenin ekonomik hayatına kısa zamanda uyum sağlamakla birlikte köyde kendi kültürlerini kapalı olarak devam ettirerek atalarından öğrendikleri yaşam tarzlarını sürdürmektedirler.

Bu tebliğin amacı Değirmendere'de yaşayan Ahıska Türkleri'nin Afyonkarahisar nazarındaki kültürel zenginliği vesika, hatıra, süreli yayınlar ve araştırmalara dayanarak tarih bilimine göre ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Tarih, göç, Ahıska Türkleri, Afyonkarahisar, Değirmendere

CULTURAL WEALTH CARRIED BY AHISKA TURKS TO AFYONKARAHİSAR: DEĞİRMENDERE EXAMPLE

Abstract

Since the 19th century, Ahıska Turks have migrated as masses from the Caucasus to Anatolia in order to settle by abandoning the country where they were in due to some reasons such as economic, political, religious reasons.

Similar to other regions, the Afyonkarahisar region, which is connected to Anatolia by means of the railroad which is one of important transportation vehicles, has been affected Caucasian refugees such as Turkmens, Circassians and Ahıska Turks. The local culture in this region has become more colorful after the addition of some elements from these refugees' culture, because these masses have brought their culture with them.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

The Ahıska Turks, who constituted a separate village in Değirmendere located on the Afyonkarahisar - Konya highway, have continued to preserve their historical elements and geographical features in this new settlement. Although they have been adapting to the economic life of the region they settle in shortly, they continue their lifestyles learned from their ancestors by keeping their culture closed in this village.

The purpose of this paper is to reveal the cultural wealth of Ahıska Turks living in Değirmendere expressed for Afyonkarahisar by examining documents, memorabilia, periodicals and researches related to this topic, according to history science.

Keywords: History, Migration, Ahıska Turks, Afyonkarahisar, Değirmendere

1.Giriş

Tarih ilmi insanların zaman ve mekan içerisinde husule getirdikleri tekamül hadiselerini, ilmi bağımlılıklar çerçevesinde tetkik ve tasvir etme işidir (Togan, 1985:13). Kafkasya'dan koparak, refaha ermek ve Türkiye'de ki halkla bir bütün oluşturmak için gerçekleştirilen zorunlu bir göç hareketinin, Anadolu'da başladığı siyasi, idari, sosyo – ekonomik belirsizliklere dayalı bir halde ortaya çıkan göç ve iskan hadisesinin zorlukların ve imkansızlıkların ortaya çıkardığı avantajın Afyonkarahisar nazarındaki kültürel zenginliğini yerleşim yerlerinin sadece toprak parçası olmadığını, onu anlamlandıran üzerinde yaşayanların doğal ihtiyaçlarını karşılamada özgür ve rahat yaşadığı vatan olarak bildiği yerdir. Türkiye'ye göç etmek zorunda bırakılan Kafkas halkı dillerini, dinlerini, kültürlerini göçle beraber bedenleri ile birlikte hafızalarında biriktirdikleri yaşam tarzlarında getirdiler. Böylelikle kültürler arası geçiş ve birleşme büyük bir medeniyete dönüştü. Olayların sıcaklığı, vatandan ayrılık, zor şartların ortaya çıkardığı olumsuzluklar yaşanan sıkıntılar, kaygılar, belirsizlikler, felaket düşüncesinin ağır basması ilk anda bazı acı hatıralar göz önüne gelse de zaman içerisinde tarih denen uzun yolculukta yepyeni avantajların ortaya çıkmasına zemin hazırladığıda Anadolu halkı ve Kafkas halkının birbirine uzattığı ellerin olduğu bir gerçektir. Rus mezaliminin Kafkas halkını göçe zorlaması, yurtlarını terk etmek zorunda kalanlar arkalarında bıraktıklarından hiçbir zaman kopamamışlar, gittikleri yerlere hasrete dayalı bir renk katmışlardır. Afyonkarahisar Değirmendere Kafkasya'dan gelenlerin yerleştirildiği, onlar için kurulmuş müstakil bir köydür.

2. KAFKASYA ANADOLU GÖÇ

Karadeniz ile Hazar Deniz'i arasında bir köprü gibi uzanan Kafkasya; çeşitli topluluklar için binlerce yıldır geçit yeri olduğu gibi, dünyanın en eski yerleşik toplumlarında barındıran bir bölgedir,

Rusya'nın büyük yayılma siyasetini uygulamaya koyması XIX. yüzyılda meydana gelen kitlesel göçlerin temel sebebi olmuştur. Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yapılan savaşlar sebebiyle Rusya'nın Kafkas halkı üzerindeki baskıları yoğunlaşmıştır. Bu kapsamda XIX. yüzyılın ikinci yarısından Osmanlı Devleti ile Rusya arasında meydana gelen savaşların sonuçlarıda önemli etkindir. 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı, Osmanlı egemenliği altında kalan Balkanlar'daki Slavların Osmanlı'ya karşı isyanına Rusya'nın müdahalesiyle başlamıştır. Bu savaş Kafkasya ve Balkan cephelerinde gerçekleşmiştir ve Osmanlı'nın yenilgisiyle sona ermiştir. Kırım savaşı (1853-1856) ile 93 Harbi olarak 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı Osmanlı Devleti için büyük bir göç hareketinin başlangıcını ifade

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

etmekte, çoğu Türk ve Müslüman olmak üzere milyonlarla ifade edebileceğimiz Kırım ve Kafkasya'dan Osmanlı Devletine sığınmak üzere göçe zorlanmıştır (Karpas, 2003:109). Osmanlı Devleti, kendisine sığınan Kafkas halklarından Çerkes kabilelerini hem Anadolu'ya hemde Rumeliye yerleşmiştir. Kafkas bölgesinin nüfusunda istem dışında meydana gelen hareketlenme birçok tarihi gelişmeye zemin hazırlamıştır. Kafkasya'nın yakınçağ tarihindeki göçlerinde önemli tarihlerden birisi İmam Şamil'in 25 Ağustos 1859 tarihinde Gunip kuşatmasında silahını bırakması önemli bir dönüm noktası olmuştur. İmam Şamil'in yeri ve rolü Dağıstan ve Çeçenistan başta olmak üzere bütün XIX. yüzyıl Kuzey Kafkasya, bağımsızlık hareketinde büyük öneme sahiptir. Şamil'in direnişi ne Kafkasya'da ne de Sovyet Rusya'sında ne de Türk-İslam aleminde unutulmuştur. Rusya'nın yayılması Şeyh Şamil'in mukavemetinin kırılmasından sonra iyice hız alıp sertleşmiştir.

Göç insanlıkla var olan bir kavramdır. İnsan ve insan topluluklarının buldukları bölgelerden, geçici veya sürekli olmak üzere başka bölgelere gitmeleri ve yerleşmeleriyle meydana gelen coğrafi yer değiştirme hareketidir. Kafkasya göç hareketlerine katılanların sayısı dikkate alındığında bunun bir kitle göçü hareketi olduğunu, büyük bir topluluğun kısa bir sürede Osmanlı topraklarına gelip yerleşmişlerdir. Bu yerleşenler arasında Kırım Türkleri, Çerkezler, Abazalar, Rus işkencesine ve işgaline uğramış bölgelerin halkları Rus zulmünden kaçarak Türk hoşgörüsüne sığınmışlardır. 1860 yılı başlarında Muhacir Komisyonu kurulmuş ise de 93 harbi ile başlayan büyük göç teşkilatın aktif hale gelmesini gerekli kılmıştır. XIX. Yüzyılın son çeyreğinin gelmekte olan muhacirlerin idaresinden sorumlu İdare-i Umumiyye-i Muhacirin Komisyonu kurulmuştur. Ruslar izledikleri politikaları gizlilikle yürüterek Kafkasya'yı Müslüman topluluklardan kurtulmak amacıyla anadoluya göç etmeyenleride asimile olma alternatifinden başka seçenek bırakmamıştır. Çaresizlik ile zorunluluk tam anlamıyla mağduriyet ve perişanlık içindeki Müslüman topluluklar göç yolunda kayıt tutulmadığı için ne kadar insanın mağdur olduğunu, öldüğünü ortaya koymak mümkün değildir. Göç ettirilenlerin aralarında azlık ya da kalıcı düşmanlıklar ortaya çıkaracak tohumlar ekilmesi de ihmal edilmemiştir.

Osmanlı topraklarına gelen ve gelecekleri haber alınan göçmenler için uygun iskan bölgelerinin temini için etütler yaptırıldığını ve gelen muhacirlerin acil ihtiyaçlarının giderilmesi, geçici iskan yerlerine misafir olarak yerleştirilmeleri, hasta olan muhacirlerin hastanelerde tedavi edilmeleri, bulaşıcı hastalık tehlikesine karşı karantinaya alınmaları, kimi zaman bir günde birkaç bin kişilik gruplar halinde gelenler için sayım, masraf belirleme ve bunları kayda geçirme işlemleri, gerektiğinde komisyon kurulması gibi hususlarda yine komisyonlarda çözümleniyordu.

"Kafkasya'dan Osmanlı Devleti'ne göç ederek katılmak isteyenlere devletin iskan politikasına uygun olarak Anadolu başta olmak üzere Suriye, Ürdün, Mısır, Bulgaristan, Romanya, Arnavutluk topraklarına yerleştirildiler. Anadolu'da yoğun yerleşimler Orta Karadeniz, İç Anadolu ve Batı Anadolu olmuştur. Bilhassa Osmanlı Devleti'nin hem doğuda hem de batıda savaşmak zorunda kaldığı 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı sonrası imzalanan Berlin Antlaşması gereğince yakın geçmişte Balkanlara yerleştirilen Kafkas'lı müslüman göçmenler yerlerinden edilerek bu sefer Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmışlardır" (Akkoyun, 2015:87) . Bunların önemli bir kısmı Marmara Denizi çevresine yerleşmişlerdir. II. Abdülhamit, Yıldız Kasrında bir Umum Muhacirin Komisyonu tesis etmiştir. Muhacirler bu vatanın evlatları kabul edilmiştir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

İskanın arzulanır şekilde olması, Osmanlı iskan politikasının temel amaçlarının başarıyı yakalaması için ilk basamaktır. Özellikle XIX. yüzyılın ikinci yarısından büyük çaplı göçmen hareketleri yaşadıka göçmenlerin sevk oldukları vilayetlere birer hususi talimatname göndererek bunların hangi esasları dahilinde iskan olunacakları bildirilmiştir. Örneğin 3 Mayıs 1856 tarihinde Kırım göçmenlerinin iskan esaslarını belirleyen talimatname çıkarılarak belli hususlar belirtilmiştir. Bu talimatnameye göre göçmenler din ve mezheplerine bakılmaksızın her halükarda kabul edilecektir. Göçmenlerin teşkil edecekleri köyler iklimi göçmenlere elverişli, ortamlara yakın, mümkün olduğu kadar yüksek rakımlı tepeler civarında ormansız ve kurak yerlere göçmen yerleştirilmemesi nedenler göz önünde bulunduruluyordu.

Umum muhacirin komisyonun görevi muhacirlerin iskan ve işlerine dair genel kararlar ile iskan mahallerinin tespiti ile gerekli tedbirleri almaktır. Devlet içinde bulunduğu zorluklara rağmen, muhacirlerin problemsiz bir şekilde yerleşmesi için uygulanabilir tedbirler almıştır. Ancak Kafkasya'dan gelen farklı yerlere yerleşme konusunda devlete yardımcı olmuyorlardı. 1877-1878 harbine kadar daha ziyade kırsal kesime yerleştirilirken daha sonra gelenler şehir ve kasabalara yerleştirilmeye başlamıştır. Devlet gerekli gördüğü tedbirleri almışsa da zamansız ve çok sayıda muhacirin gelmesiyle plansızlık yüzünden sevk ve iskanlarının zamanında yapılmaması mevsimin olumsuzlukları bir taraftan gelenleri sefaletle iterken diğer taraftan vilayet yöneticilerini zor durumda bırakmıştır. Bütün çabalara rağmen Türk kültüründeki, göç yolda düzülür kaidesi bir daha tekrar etmiştir. "Kafilelerin yerleştirilmesinde öncelikle Osmanlı'nın genel iskan siyasetiyle örtüşen amaçlar güdülmüştür. Sorunlu unsurların bulunduğu bölgelerde Müslüman ahalinin nüfusunu arttırmak ve etnik yapıları dengeli tutmak gibi genel bir demografi politikası güdülmüyordu. Çerkez nüfusun iskan edilmesi sürecinde ise şu amaçların güdüldüğünü söylemek yersiz olmaz:

- Orduya alınacak Çerkezlerle askeri gücün artırılması,
- Tarımsal üretime katılan nüfusun artırılması
- Tarıma elverişsiz, bataklık bölgelerinin kullanılabilir hale getirilmesinde göçmenlerin yararlanması,
 - Devlet otoritesinin zayıf olduğu iç bölgelerde Çerkezlerin güvenlik gücü olarak kullanılması
- Ticari, askeri ve jeopolitik ulaşım güzergahlarının güvenliğini sağlayacak koruyucu yerleşim yerlerinin kurulması,

İlk kafileler özellikle Rumeli ve Balkanlara yerleştirdiler. Bölgede Pan-Slavist Rusya politikasının etkisiyle Osmanlı'ya isyan eden Slav ve Ortodoks unsurlarla yan yana iskan edilerek nüfus dengesini sağlamaya ve ayrılıkçı hareketler bastırılmaya çalışılmıştır. Balkanlara yerleştirilen Çerkez'lerden ilk beklenti güvenlik ve polisiye fonksiyonlar ifa etmeleridir. Göçmen'ler Rumeli'de 20 yıl, Anadolu'da 10 yıl askerlikten muaf tutulmuşlardır. Diğer taraftan Müslüman halkın azınlıkta olduğu bölgelerde nüfus dengesinin sağlanmasına çalışılmıştır. Bu kafileler Kırım Savaşı sonrasında Göç Komisyonları'nın nezaretinde gelen kafilelerdir. Zira Osmanlı'nın Balkanlara yönelik bu iskan siyasetinin arkasında yatan gerekçeleri çok geçmeden anlayan Rusya Berlin Antlaşması (1878) ile Balkanlar'daki Çerkezlerin ikinci sürgünle başka bölgelere iskan edilmesini şart koşmuştur" (Koç, 2015: 690).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Osmanlı topraklarına hem Balkanlar'dan hemde Kafkasya'dan yapılan yapılan göçlerin artmasıyla göçmenlerin yerleşeceği boş arazi bulma hususu zamanla ciddi sıkıntılara sebep oldu ve çoğunlukla orman arazileri açılarak göçmenlere tahsis edilmeye başlandı. Göçmenlerin iskanlarıyla ilgili hoşnutsuzluklarını gösteren birçok belge vardır. Buna göre Karahisar-i Sahip'te iskan edilen Ahıska göçmenlerinden 214 kişi 28 Mayıs 1894' te kendilerine yerleşmeler için verilen Aziziye kazasına bağlı Şuhut nahiyelerini istemeyerek Mandıra denilen yer ile Küpeciler çiftliğinde iskan edilmek istediklerini bildirdiler. Söz konusu çiftlik ve yerinin arazi-i hakani olmasından dolayı Nureddin Paşa ne yapılması gerektiği hakkında Meclis-i İdare-i Liva ve deferi hakani nezaretine müracat etti. Paşa, muhacirleri durum belli olana kadar küçük gruplar halinde köylere dağıtmak istedi ancak göçmenler buna karşı çıktı. Zor durumda kalan Nurettin Paşa Ahıska Muhacirlerine mübadelede bulunması, muhacirlerin de konuyu şikayet etmeleri üzerine Hüdavendigâr Vilayeti'ne 25 Temmuz 1895'de konuyla ilgili soruşturma başlatılması emredildi. Arazi ile ilgili davanın bir süre devam ettiği ve davanın sonucuna göre muhacirlere ev, ziraat için senet karşılığında yardım edilmesi ile teşil edilecek köyün Kuzu Pınarı adıyla anılmasına dair tahriraat 9 Kasım 1895'te hazırlanarak 2 Aralık 1895'de ilgili makama arz edilmişti. Ancak dava devam ettiği için iskan izni daha önce çıkmış olmasına rağmen arazi tahsisi yapılamamıştı. Davanın yaklaşık 8 yıl sonra sonuçlanması Dahiliye Nezareti tarafından 19 Şubat 1903 tarihinde Hüdavendigâr Valiliğine emredildi (Günay, 2010:28). Hükümet tarafından farklı köylere iskan edilmiş olan muhacirler yerleşik halk arasında arazi anlaşmazlıkları yaşanabildiği gibi muhacirler aralarında anlaşmazlığa düşebiliyorlardı. Böyle bir olay 1908 yılında Karahisar-ı Sahip'de yaşandı. Latif köyüne iskan edilmiş olan Ahıska Muhacirleriyle bu köye sınır olan Göynük Köyü halkı arasında arazi anlaşmazlığı çıktı. Latif Köylüleri kendilerini temsil için seçtikleri Coşkun Oğlu Osman vasıtasıyla kendilerine verilen arazinin Göynük köylülerince işgal edildiğini söyleyerek daha önce imzaladıkları arazilerle ilgili senetlerin iptali için talepte bulundular.

3. AHISKA DEĞİRMENDERE VE KÜLTÜREL RENKLİLİK

250 sene Osmanlı toprağı olan Ahıska'ya çok sayıda Anadolu Türkü iskan edilmiş, bu zaman zarfında din, dil, kültür teşkil etmiştir. 1829 Edirne Antlaşmasıyla Rusya, Ahıska'yı almak için çok büyük güç harcamış, Ahıska'yı ele geçirildikten sonra orada yaşayan Türklere her türlü zulmü reva görmüş, işkence ve zorlama sonucunda on binlerce Ahıskalı Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmış, Türklere boşalan yerlere Ermeniler, Gürcüler ve Yahudiler yerleştirilmiştir. Bunlara dair bir değerlendirme yaparsak Balkan milletlerinin Osmalı Devletinden bağımsızlığını almalarının ardından Balkanlar'dan Anadolu'ya gelen Kafkasyalı muhacirler İç Anadolu'da Eskişehir'de 39, Kütahya'da 4, Afyonkarahisar'da 4, köye yerleştirilmişlerdir. İskanlarında bataklıkların ıslahı, arazinin tarıma açılması gibi hususlar dikkate alınmıştır. 1885 yılında keza aktarma süresiyle Mudanya İskeleyi'ne Hüdavendigâr Vilayet-i Celilesi dahilinde Kütahya ve Karahisar sancaklarında iskan olunabilecek 200 haneye Kafkasyalı muhacirleri sevk edilmiştir. Hayatın kışı göç, sevk ve iskan sürecinde devam etmektedir. Afyonkarahisar çevresinde Emirdağ, Sandıklı, Sultandağı, Bayat, İscehisar, Şuhut gibi yerlerin yaylaları Kafkas muhacirlerine uygun bulunmuştur. Bu bölgelerin yaylaları hayvan yetiştirilmesine uygundur.

XIX. yüzyılın ortalarına gelindiğinde artan Kafkasya zaruri göç kavramı Osmanlı Devleti sınırları içinde savruldu. Zamanın önemli ulaşım aracı demiryolu ile Eskişehir ve Konya'ya bağlanan ve asayiş bakımından oldukça sakin Afyonkarahisar yöresinde Kafkas muhacirlerden, Çerkesler'den, Ahıskalı'lardan, Türkmenler'den nasibini almıştır. Yeni unsurların katılımıyla mahalli kültürünü biraz

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

daha renklendirmiştir. Zira jeopolitik önemi yanısıra dil, din, etnik gruplar arasından dünyanın en zengin, çok kültürlü bölgesinden gelmişlerdir. Dolayısıyla Kafkasya bir kültürler mozaigi coğrafyaya sahip heterojen yapıda bir bölgedir (Can, 1994).

XX. Yüzyılın başlarında muhacirlerin devlet içerisinde hala hareketlilikleri devam etmektedir. Kafkasya’da Anadolu’ya göçen Türkler gelmeden önce oradaki varlıklarını satmaya muvaffak oldukları gibi satamadıklarında oluyordu. Maddi imkanları olanlar arazi satın alabiliyorlardı. Bazende aldıkları araziler için mahkemelik olabiliyorlardı. Kumralli’deki arazinin mahkemesi bittikten sonra Karahisar-i Sahib Sancağına yerleştirilen Ahıska Muhacirlerinin teşkil ettiği köyün adı 2 Ocak 1904’te Ümraniye olarak belirlendi. Ümraniye Köyü Çobanlar Köyüne çok yakındı. Köyde toplam 38 hane Ahıska Türkü Aile yerleştirilmişti. Konumuzu teşkil eden Değirmendere Köyü bu şekilde kurulmuştur.

Göç veya sürgün; hangi sebepten kaynaklanırsa kaynaklansın bir topluluğun yaşadığı topraklardan, vatanından uzaklaşmak zorunda kalması o topluluk üzerinde derin izler bırakmaktadır. Toplulukların sürgün edilemsi veya kitlesel olarak göçe zorlanması sadece fiziksel olarak mekan değişikliği şeklinde algılanmamalıdır. Bu mekan değişikliği önce yaşanan coğrafyanın değişmesi belki anavatanın terk edilmesi şeklinde ortaya çıkarken buna bağlı birçok kültürel değişikliği de beraberinde getirir. Bir kültürel alt yapının oluşmasında, bir gelenekler silsilesinin birbirini etkileyerek ortaya çıkmasında coğrafya koşullarının etkisi açıktır. Bir toprağıda vatan haline getiren o coğrafyadaki insanların birbirleriyle kurdukları ilişkilerdir. Göç veya sürgün gibi kitlesel hareketlerin, insanlar üzerinde psikolojik ve sosyolojik açıdan etkileri tartışmasız çok büyük olacaktır. Yeni bir coğrafyada yaşamaya başlayan insanlar o bölgeye alışıp bir gelenek oluşturmak ya da mevcut olanı korumak korumak ve yaşatmak adına genel bir çaba gösterirler. Milli kimliğin korunması için geleneklere daha sıkı sarıldıklarında gözlenmektedir. Ahıska Türkleride kaderlerine düşen birçok sürgünlere rağmen zor şartlar altında yeni yerlerine yerleşip, yeni bir çevreye başka toplumda bir arada yaşamaya başlarken, atalarının miraslarını unutmamışlardır.

Topluluk içerisinde yaşayan insanlar birlikte yaşadıkları süreçlerin sonunda ortak bazı değerlere sahip olurlar. Toplulukların dili, dini, gelenekleri, davranış kalıpları, beslenme, barınma biçimleri, beğeni anlayışları gibi sıralayabileceğimiz tüm yaşantılar, kültür kavramı içerisinde yer alır. Kültür; en geniş anlamıyla, insan elinden çıkan, insanın ürettiği, şekillendirdiği herşeydir. Dar anlamda ise bir toplumun hayat tarzıdır. Milli kültür; bir milleti diğerinden ayıran, milletin dünyayı anlaması, yorumlaması, hayata bakışı gibi konuların sanatın değişik biçimleride uygulaması, edebiyat felsefe, dini anlayışı ve yaşayışı, dili, atasözleri, deyimleri, türkü ve manileri, giysileri, yemekleri, tarii ve tarih bilincinden başlayarak, insan ilişkileri, ahlak ve görgü biçimleri, değer verdiği kavramlar ve eğlence tarzlarının da kapsayan özelliklere denir (Çınar, 2015:260) .

Yeni yerleşim yerlerinde asla yabancılaşmıyacak Kafkasyalı göçmenler “kültürel farklılıkları, dilleri, gelenekleri” (Milliyet, 2015) ile beraber omuz omuza yürümüş, vatan savunmasında ellerinden gelenin en üstünü gerçekleştirme gayretinde olmuşlardır. Gerçekleştirilen kültürel etkinliklere ilgi yüksek olmuştur (Kurtuluş, 2010). Göçmenler havalideki sakinlerle sürekli irtibat halinde olup, Türklüğün ölüm kalım savaşlarında gerekli görev ve sorumlulukları almışlardır (Odak, 2014). Milli mücadelede Yunan işgalinin yayılmasıyla Konya’da üç uçaktan oluşan hava kuvvetlerimiz Uşak’a, Uşak’ın düşmesiyle Afyonkarahisar’a onunda işgaliyle Emirdağ’a muhacir Akören Köy’üne kaydırılmıştır. Akören bir

anlamda Türk Hava Kuvvetleri'ne ev sahipliği yapmıştır. Akören'e gönderilen bir müfreze ile hem keşif yapılmış, hem de Yunan uçaklarının Türk cephesi ile köylerini gözetlemesini engellenemeye çalışılmıştır. İlk önceleri Konya'ya dahil olduğu halde sonra Sultandağı ilçesine bağlanan Akbaba köyü sakinleri diğer Çerkez köyleriyle iletişim halindedir. Çerkez örf ve adetleri, gelenek ve görenekler halen özünü kaybetmeden devam etmektedir. Düğünler eski ihtişamıyla devam etmekte, hazırlık aşamasında herkes yardımcı olmaktadır (Gazete 3, 2014).

Ahıska Türkleri milli ruhunu, birliğini koruyan ve onları vatanlarına bağlayan en önemli unsur folklor olmuştur. Onlar atayurda duyulan bu hasreti, vatan hatirasını yaşattıkları folklorlarda örf, adetlerinde canlı tutup, gittikleri her yerde beraberinde Anadolu yada getirmişlerdir. Hemen hemen bütün Ahıskalı'lar 4-5 nesil öncesi atalarının isimlerini ve yaşadıkları yerleri, köylerinin isimlerini sayabiliyor.

Ahıska Türkleri; Türk kültürünü canlı olarak yaşatmaktadır. Onların ev, mutfak, giyim, aile, düğün, bayram, yas, sünnet gibi maddi ve manevi kültürel varlıklarını Afyonkarahisar Değirmendere'de yaşatılmaktadır.

Değirmendere Köyünün daha önceki adı Ümraniye, sonra Kumrallı idi. Meşher Torfilli çiftliği köyün hemen yanında yer almaktaydı. Köyde üç ana kesim vardır. Başta gelenleri Ahıska Türkleridir. 93 Harbi (1878) sırasında yılında göç etmişlerdir. Önce Bursa'ya sonra Kumrallı'ya gelmişlerdir. Bulgaristan göçmenleri de köyde mevcuttur. Bulgaristan göçmenleride köyde mevcuttur. Balkan göçmenleri, Bulgaristan başta olmak üzere diğer bazı Balkan vilayetlerinden gelmişlerdir. 93 Harbi sırasında başlayan sonra Balkan savaşları ile devam eden süreçte gelmişlerdir. Ayrıca yerli Türkmen nüfus vardır. Eski Maliye Bakanı İsmet Attila ile amcası eski Millet vekili ve şair merhum Osman Attila, Bayatlıoğulları'ndan olup değirmen işletmek üzere bu köye yerleşmiş Türkmenler'dir. Köyün güzelliğine ve doğallığına anlam katan dere mevcuttur. Köyün adının Değirmendere olması değirmen işletilmesi ve dereden gelmektedir.

4. TOPLUMSAL HAYAT

XIX. yüzyıl beşeriyeti utandıracak şekilde yaşananlar neticesinde ortaya çıkan zorunlu göç, dünyanın dört bir tarafına savrulan Kafkas anasırlarından Afyonkarahisar'da nasibini almıştır. Göç dalgası sonraki zamanlarda da devam etmiştir. İnsan ve insan toplulukları beraberlerinde yaşam tarzlarını yani kültürlerini de getirmişlerdir.

Yurtlarını terk edenler ve onlara kucak açanlar açısından "toplumsal felaket" şeklinde değerlendirilmesinde herhengi bir mazur bulunmayan ilk olaylar beraberinde bir takım avantajları da getirmiştir. Zira geride bırakılan binlerce yıllık tecrübe göstermiş ki statik toplumlar gerilemeye mahkumdur. Statikliği zorlayan en önemli olgu ise göçtür.

'Kafkas göçünün yoğun yaşanmadığı Afyonkarahisar ve havalisindeki yerleşim yerlerinde elde edilen verilerden eğlence beslenme, dil, sanat dalları açısından kültürel zenginlik ve renkliliğe katkı sağladıkları anlaşılmaktadır. Karadağ Türkmenleri Sultandağı'ndan İnönü'ye kadar olan Hacc Yolunun koruması ile görevlendirilmiştir.

1860 yılı başında Muhacir Komisyonu kurulmuşsa da XIX. yüzyılın son çeyreğinin başlarında gelmiş ve ardı kesilmeksizin gelmekte olan muhacirlerin idaresinden sorumlu İdare-i Umumiyye-i Muhacirin Komisyonu kurulmuştur(Akkoyun, 2015:95)'. Devlet yönetimi en üst makamdan başlamak üzere

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

samimiyetle konuya odaklanmıştır. Osmanlı topraklarına gelen muhacirlerin acil ihtiyaçlarının giderilmesi için önlemler alınmış. Muhacir iskanı için devlete ait miri araziler yanında, hanedana ait çiftlikler ve şahıs arazileride tahsis edilmiştir. Tespit edilen yerlerin, muhacir grupların geldikleri bölgenin coğrafi şartlarına uygun olmasına özel önem verilmiş, meydana gelen aksaklıkların çözümü için büyük gayret sarfedilmiştir. İskan için belirlenen bu yerlere ulaşan muhacirler, bir müddet yerli halkın yanında misafir edildikten sonra kendileri için inşa edilen evlere yerleştirilmiştir. Muhacir iskanı ile oluşturulan yerleşim birimleri, bazen müstakil köy bazen de bitişik mahalleler olarak planlanmıştır. Zamansız göçün elverdiği oranda yerli ahali ile muhacirlerin arasında sorunların yaşanmaması için devlet gerekli gördüğü tedbirleri almışsa da çok sayıda muhacirin gelmesiyle plansızlık yüzünden sevk ve iskanların zamanında yapılmaması, mevsimin olumsuzlukları bir taraftan gelenleri sefalete iterken, diğer taraftan vilayet yöneticilerini zor durumda bırakmıştır. Buna rağmen Türk kültüründeki göç yolda düzenine oturur düşüncesi doğru çıkmıştır. Tartuşmasız Kafkas halkı bu vatanın evlatları sayılmıştır. Muhacirler de gereken zamanlarda vatan hizmetlerini aksatmaksızın yerine getirmişlerdir.

Diğer yandan muhacirlerin biran evvel üretici duruma gelmeleri için yöneticiler farklı durumları olan arazileri kullanabilmiştir. Muhacir iskanı için ayrılan topraklar araz-i hali (boş arazi), metruk (terk edilmiş) arazi, miri (hazine) arazi veya evkaf-ı hümayun (saraya ait vakıflar) 'a bağlı çiftlikler şeklinde örneklendirilebilir. Muhacirler memleketlerinde alışık oldukları tarım ürünleri yanı sıra aat yetiştiriciliğine önem verdiler. Bir anlamda kültürlerinden hafızalarında tutabildiklerini yansıtmaya çalıştılar. Gerek devletin gerekse yerli halkın muhacirlere öncelikli olarak temel ihtiyaç için gerekli binalar; ibadet için cami, çocukların eğitimi için okul yaptırdıkları görülmektedir. Bu binaların yapımında hanedan üyelerinin, bazı vakıfların ve halkın ileri gelenlerinin öncülükleri dikkat çekicidir. Göçler yoğunlaştıkça devlet yeni iskan yerleri aramakta ve yeni yerler bulmakta idi. Bu sebeble "pek çok bölgeye iskan amacıyla sevk edilen Kafkas muhacirlerinin bir kısmı muhtelif zamanlarda Karahisar-ı Sahib sancağına gelmişlerdir. 1861-1895 tarihleri arasında Karahisar-ı Sahib sancağına Kafkasya'dn gelen muhacir toplulukları Nogay, Çerkz, Çeçen, Ahıska muhacirlerinden oluşmaktadır. Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla bunlar, Karadeniz limanlarından deniz yoluyla İstanbul, İzmit, Gemlik veya Mudanya iskelesinden sevk edilerek kara yolu ile Bursa – Eskişehir – Kütahya demiryolu üzerinden Karahisar-ı Sahib'e gelmişlerdir. Bunlardan bazıları Karahisar-ı Sahip'in merkez kazası ve diğer kazaların köylerinde karışık olarak bazıları da müstakil köyler oluşturarak yerleştirilmişlerdir.

Afyonkarahisar'a yerleştirilen Kafkas halkları yerleştikleri yerlerde sosyal, ekonomik, demografik, etkiler yapmıştır. Etkinin boyutları inançlara kadar yansımıştır (Akkoyun, 2015: 95).

Göç sonrası değişim ve içe kapalılık hususunda "tarihin hiç bir döneminde tüm olumsuzluklara rağmen Türklüğünden ve Müslümanlığından asla taviz vermeyen" (Aliyeva, 2009:168) Ahıska Türkleri havalinin ekonomik hayatına kısa zamanda uyum sağlamakla birlikte yerli halkla ilişkileri geliştirmeyerek köyde kendi kültürlerini kapalı olarak devam ettirdiler. Evlilikler ya köy içerisinden ya da çevre köy ve vilayetlere yerleştirilen diğer Ahıska Türkleriyle yapılmaktaydı. Ahıska Türklerinin düğünleri kadın-erkek ayrı yapılırdı. Düğünlerde Kafkas halklarına özgü cirit, bıçak oyunu gibi eğlenceler tertip edilirdi. "Ahıska Türklerinin yemekleri tamamen kendine özgüdür. Bu yemeklerden bazıları; hacapur, tohaç, getmer, cadı, kikil, peraski, lağman bazlama, tutmaç, beşparmak, kete en önemli yemekleri ise hıngel (hıngel) denen hamur ve kıymayla yapılan yemektir. Yaşatılan kültürde de bir takım yenilikler, ortak noktalar, ev döşeme, mutfak, giyim-kuşam gibi unsurlarda iki kültür arasındaki yaklaşıma görülmektedir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Bugün Afyonkarahisar'daki Ahıska Türkleri bu yemeği sucukla yapmaktadır” (Günay, 2010:61). Memleketini terk edenlerin çat çat kapayabileceği, ayrı ayrı yemek yiyebileceklerini düşündükleri (İnkilap,1962) bir hane için Afyonkarahisar'a beş kuşak önce gelip yerleşmişler. Kuzey Kafkasya'daki “köy fırınlarına özenerek çerkez ekmeği ile karınlarını doyurmaya devam”(Kurtuluş, 2014) etmektedirler. Aynı şekilde muhacir köylerinde okuma- yazma oranı diğer köylere oranla yüksektir. Kültürlerine değişiklikler yaşansa da bilhassa “eğlencelerindeki müzik hep aynı kalmıştır. Havaliden gelen misafirler ayrıldıktan sonra mızıkça, akardiyon, doli eşliğinde eğlencelerine yeniden başlamaktadırlar. Şenliklerde sergilenen oyunlar ve danslar izleyiciler tarafından büyük alkış almaktadır” (Kurtuluş, 2015).

“İnsanların temel ihtiyaçlarının başında beslenme gelmektedir”(Baytok, 2001:164). Balkanlardan ve Kafkasya'da Anadolu'ya göç edenlerin getirdiği yemeklerden birisi “kaçamak”tır. Çok acil açlık ihtiyaçlarını gidermek için eski Türk toplumunun geleneksel yemeklerinden kabul edilen bir yemektir. Anadolu'da farklı illerde bulunan Kafkayalılar zaman zaman “Kaçamak Şöleni” düzenlemektedirler. “Çok acil açlık ihtiyacını gidermek için eski Türk toplumunun geleneksel yemeklerinden ” kabul edilen “Kaçamak”; “Mısır ununun özel bir şekilde pişirilip üzerine çeşitli malzemeler dökülerek hazırlanan bir yiyecektir.” Öncelikle mısır unu bir kase içinde sıkıştırılarak kolayca dağılmayacak hale getirilir sonra sekiz su bardağı su, içerisine tuz ilave edilerek tencerede kaynatılır. Kaynamaya başlayınca suyun ortasına gelecek şekilde mısır unu dağıtılmadan dökülür. Topaç haline gelen mısır unu beş altı yerinden bıçak ya da kaşık sapı ile delikler açılır. On dakika kadar pişirdikten sonra kadar karıştırılır. Karıştırmak için tahta kaşığın sapı ya da özel bir sopa kullanılır. Büyük miktarda yapıldığında bu karıştırma işlemi büyük fiziksel güç gerektirebilir. Karıştırıldıktan sonra Kaçamak helva kıvamına gelir. Tamamı geniş bir tepsiye yayılır. Üzerine isteğe göre tereyağı ile kavrulmuş kıyma, tereyağlı salça, eritilmiş peynir, yoğurt pekmez, toz şeker vb. malzemeler eklenebilir. Kaçamak kesinlikle sıcak olarak servis edilir. Balkan, Kafkas muhacirlerinin sıklıkla yaptığı yemeklerden birisidir. Afyonkarahisar, Kırklareli, Çanakkale, Denizli'de ünlüdür. Çerkezler abıst da denmektedir. Önceleri ak darı unu kullanılırken mısır ununa geçilmiştir. Benzer yemeğin buğday unundan yapılmasına Malak denmektedir” (Amasya'nın Sesi, 2015).

“Mısır unundan yapılan Çerkez Ekmeği, köydeki özel fırınlarda pişirilmeye devam ediyor. Ekmek çamurdan yapılmış fırında pişiriliyor. Bu ekmeğin en büyük özelliği içerisinde hiçbir katkı maddesinin bulunmamasıdır. Bu nedenle Çerkez ekmeği ağır, doyurucu ve sağlıklı olur. Çerkez ekmeğinin pişirilmesi de çok önemlidir. Dağdan toplanan çalılar, fırınlarda yakılarak köz haline getiriliyor. Daha sonra ise sopanın ucuna bağlanmış ıslak bir bez ile fırının içi temizleniyor. Bu işlemi yapmaktaki amaç ise ekmeğin fırına yapışmasını engellemek. Hamuru fırına attıktan sonra ise pişmiş şekilde ekmeği alıyoruz. Piştiğini ise rengine ve ağırlığına göre anlıyoruz”(Hürriyet, 2014).

Diğer Türk toplumlarında olduğu gibi, Ahıska aile kültüründe de geçmişten günümüze süregelen gelenekler; bir başka deyişle yazılmayan kuralları vardır. Bu kuralları toplum kendi belirlemiş ve kuşaktan kuşağa aktarmıştır. “Ahıska ailesi ataerkil yapıya sahiptir. Kadına da söz hakkı tanınır, fakat son sözü ailenin reisi erkek söyler. Kalabalık ailelerde yaşça büyük olan erkeğin sözü geçerlidir. Onun izni olmadan veya ona danışılmadan hiçbir iş yapılmaz, hiçbir şeye karar verilmez. Oğul torun sahibi olmuş olsa bile evde babasının koyduğu kuralları geçerlidir. Aile içerisinde yaşa ve cinsiyete göre iş dağılımı yapılır. Kimi zaman yaşlı, genç; bayan veya erkek farkı gözetmeden ortaklaşa yapılan işler de

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

vardır. Ahıska ailesinde büyüklere karşı saygılı olmak çok önemlidir. Bu anlayış da farklıdır. Oğul evlendikten sonra anne ve babasıyla aynı evi paylaşıyorsa (genellikle böyledir) onlar uyumadan uyumaz. Büyüklere yanında bacak bacak üstüne atılmaz, sigara veya içki içilmez. Onlar içeriye girdikleri zaman ayağa kalkılır. Masanın baş köşesinde erkek oturur, ilk önce ona yemek çıkarılır. O, yemeğe başlamadan kimse elini sofraya uzatmaz. Aynı hiyerarşi kadınlar için de geçerlidir. Evde hangi yemeğin pişeceğine kayıvalide karar verir. Uygulamayı ise ‘elkızı’ olarak tabir edilen gelin yapar. Çok yaygın olmasa da bazı ailelerde gelin kaynatasının ayaklarını yıkar. Azerbaycan’da, özellikle kırsal kesimlerde yaşayan bazı toplumlarda aynı gelenek sürdürülmektedir.

‘‘Aile büyükleri vefat ettikten sonra evin ilk (erkek) çocuğu söz sahibi olur. Amcaya baba gözüyle bakılır. Bu sefer de ona danışılmadan karar alınmaz. Büyük eltinin de konumu farklıdır. Sadece bayanlar değil, ailenin yaşça küçük olan diğer erkekleri de onu önemser ve sayarlar. Son döneme kadar yeni doğan bebeğin asmini aile büyükleri koyardı. Günümüzde bu gelenek pek yaygın değildir. Gençlere bu konuda söz hakkı tanınmıştır. Ahıskalı Türklerin değişmeyen bazı kuralları vardır. Yeni gelin büyüklerle, özelliklede erkeklerle konuşmaz. Yaşça büyük olan akrabalarla da konuşulmaz. ‘Gelinluh etmah’ olarak tabir edilen bu davranış biçimi kişilerin konumu, kültürel bakış açısı, yetiştiği ortam ne olursa olsun uyulması gereken en önemli kurallardandır. Bu eylem bazen yıllarca uygulanır. Aile büyükleri izin verdikten sonra gelin onlarla sözlü iletişim kurmaya başlar. Karşılığında ‘yüz görümlüğü’ denen hediye verilir. Aile büyüklerine ve değer verilen yakınlarla karılı uygulanan bir diğer eylem de ‘temenni almak’tır. ‘Taza’ gelin ellerini çapraz biçimde göğsüne koyarak başını eğerek ve el öper.’’(Yüzbey, 2008:685)

Ahıska Türkleri geleneklerini kaybetmeden yaşadıkları bölgeye getirmiş ve o bölgedeki inanç ve gelenekleri etkilemişlerdir. Bunlardan bazıları;

- Yanan odunun üzerine su dökülmez.
- Akşamleyin ev dışarıya doğru değil, ocağa doğru süpürülür ki, bereketi gitmesin.
- Kesilen tırnak yere atılmaz ateşe atılır.
- Kurban eti kediyeye, köpeğe verilmez; suyu temiz yere dökülür. Kırk günlük bebek olan eve et getirilmez. Çünkü bebeğin boynu tutmaz.
- Nazar değmemesi için evin giriş kapısına göz dikenini veya üzerlik asılır.
- Yere düşen bir tahıl taneisi belki rızık ondadır diyerek alınır.
- Ekmek tek elle kesilmez.
- Yılbaşında eve ilk gelenin oturduğu yere tahıl, şeker dökülür ve sınanır; yıl bereketli geçerse o kişi uğurludur demektir.
- Yeni doğan bebeği kötü gözlerden korumak için alınına kömür sürülür.
- Al karısından ve kötülüklerden korunmak için yakaya iğne takılır.
- Akşam ezanından sonra evden tuz verilmez.
- Hava karardıktan sonra birine süt verilirse kibrit yakılır ve içine atılır.
- Nazardan korunmak için üzerlik yakılır ve dumanı evin içine atılır.
- Yolda birisi omzunun üzerinden bakarsa nazarı nazarı değer.
- Köpek uluması ve baykuş ötmesi hayır sayılmaz. O evden cenaze çıkar.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Yeni doğum yapan annenin ve bebeğinin yatağına demir, bıçak ve ekmek konur.
- Bebeği süttten doymadan keser ve tekrar emdirirse gözü keskin olur, herkese nazar değdirir.
- Hamileyken aşerdiğin bir şeyi yemezsen bebeğın sakat doğar.
- Kırk tane taşa veya anahtara dua okunur, suda kaynatılır, bebek ve anne bu su ile yıkanır.

(Yüzbey, 2008:688-689)

Barınma ihtiyaçları toplumların yapısı ve onların ürettikleri malzemelere bağlıdır. Türk boy ve toplulukları konargöçer oldukları dönemlerde barınma ve yatma ihtiyaçlarını genelde ahşap, yün, b keçe, kil ve örtü kullanarak yapılan; sökülüp yeniden kurulabilen, kolayca bir yerden bir yere taşınabilen adına eb (ev, iv, if, öy, üy, bozüy), oba (yuba, yuva), yurt (curt, jur), ger, kerekü, çadır dedikleri barınaklarla karşılaşmışlardır. Yerleşik hayata geçişle birlikte evlerin yapımında kullanılan asıl malzeme taş, ahşap, balçık, kerpiç, tuğla vd. olmuştur. Yaşadıkları coğrafyaların dağlık ve ormanlık yerler olması sebebiyle Türkler taş, ahşap ve metal işlemeciliğinde eken dönemlerde “usta” seviyesine ulaşmışlar; kendi yaşayış ve inanışlarına uygun tek katlı ve çok katlı evler/ binalar inşa etmişlerdir. Taş ve ahşap işçiliğinin en görkemli yapıları olan evler, Türk boy ve toplulukları tarafından yalnızca içinde yaşanılan barınılan, yatılan, dinlenen, karın doyurulan mekanlar olarak değil; aynı zamanda refahın, huzurun, zenginliğin ve soyluluğun göstergelerinden biri olarak da kabul edilmiştir. Bu sebeple de Türkler kendilerini en güvende hissettikleri ve en çok güvendikleri evlerin yapımına büyük önem vermiş ve onunla ilgili her türlü ayrıntıya dikkat etmişlerdir. “Dinlenme”, “oturma”, “yatma”, “konuk ağırlama”, “aşhana (mutfak)”, “yemek yapma”, “yemek yeme”, “yıkanma”, “ihtiyaç giderme (ayakyolu, tuvalet)”, “hayvan bakma / saklama (ahır)”, “bahçe”, “bitki yetiştirme / bakma”, “kiler”, “eşya vd. saklama”, “örtme”, “avlu”, “sofa”, “cumba” ... gibi kavram işaretleri bir Türk evinin mimarisini (odalarını ve diğer bölümlerini) akla getirmektedir.

Tasarrufu seven kişilikleriyle tanınan “Karaçaylılar eğlenmeyi ve eğlenceyi çok seven insanlardır. Her fırsatta, her vesile ile kızılı erkekli toplanırlar ve şenlik düzenlerler. Evlerde kızılı erkekli toplanarak çeşitli oyunlar oynarlar, sohbet ederler.” Akordeon veya mızıkada eşliğinde Kafkas-Karaçay halk danslarını oynamaktan da büyük zevk alırlar. Bu tür eğlencelere “Toy” (Düğün) adı verilir. Kültürlerinde değişiklikler yaşansa da bilhassa “eğlencelerindeki müzik hep aynı kalmıştır. Havaliden gelen misafirler ayrıldıktan sonra “mızıkada, akordeon, doli eşliğinde eğlencelerine yeniden başlamaktadır. “İnsanların temel ihtiyaçlarının başında beslenme gelmektedir.”(Baytok, 2001:164) Balkanlardan ve Kafkaya’da Anadolu’ya göç edenlerin getirdiği yemeklerden birisi “kaçamak”tır. Çok acil açlık ihtiyaçlarını gidermek için eski Türk toplumunun geleneksel yemeklerinden kabul edilen “kaçamak”; mısır ununun özel bir şekilde pişirilip üzerine çeşitli malzemeler dökülerek hazırlanan bir yiyecektir.

Mısır unundan yapılan Çerkez Ekmeği, Kafkas kökenli köylerdeki özel fırınlarda pişirilmeye devam ediliyor. Ekmek çamurdan yapılmış fırında pişiriliyor. Bu ekmeğin en büyük özelliği içerisinde hiçbir katkı maddesinin bulunmamasıdır. Bu nedenle Çerkez ekmeği ağır, doyurucu ve sağlıklı olur.

Osmanlı Coğrafyasına savrulan Kafkasyalıların bir kısmı ilk önceleri Balkanlara yerleştirilmişlerdi. Buraya gelmelerine sebep olan “Moskof” istilasını kendilerine burada ulaşmıştı. On yıldan biraz

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

dahafazla kaldıkları Evlad-ı Fatihan diyarında Türklüğün ikinci anavatanına geçerlerken yaşam biçimlerine Balkanlardan ilave ettikleri kültürlerle gelmişlerdi. Üstü topraklarla örtülü evler inşa etmişler ve 2-3 yılda bir bakımı yapılarak yüzyılı geçtiği halde ayakta kalan evler Emirdağ İlçesinde eski adı Mecidiye olan Omuzca Köyünde bulunmaktadır. Artık tek tük kalan bu evler ‘‘Muhacir evleri’’ olarak anılmaktadır.

Göçler, dillerin kullanımı demek olan ağızlarda etkili olmuştur. Afyonkarahisar’ın Emirdağ İlçe merkezi ile Bademli, Davulga, İncik, Karakuyu Bolvadin Büyük Karabağ, Küçük Karabağ, Orta Karabağ doğrudan Karabağ’dan gelen Türkmenlerin yerleşim yeridir. Bolvadin Karadağ Ağzı üzerine yapılan araştırmalar ağızlar arasında farklılıklar meydana geldiğini ortaya koymuştur.

Kadına dikkate değer bir yer veren Dinar Genç Ali Köyünde kahvehane kültürü yaygındır. Nesiller arasında kültürün devamlılığı böyle bir mekan sağlanmaktadır. Sultandağı Akbaba Köyü Çerkezleri diğer vilayetlerdeki akrabalarıyla iletişimi sürdürme gayretinde olmuştur. düğünlere kültürel kimlik açısından yaklaşmakta, düğün yapana herkes yardımcı olmaya çalışmaktadır. Dağlık ve orman görüntüsü ile Kafkasya’dan esintiler ortaya koymaktadır.

Kafkasyalıların evlerine itine gösterdiklerini Afyon Sarıcaova köyünden anlamak mümkündür. Mükemmel ağaç işçiliğine dayalı evleri Milli Mücadele esnasında işgalciler tarafından yakalınca yokluklar içinde evlerini yeniden yapmışlardır.

Dinar Yapağılı Köyü Dinar-Uşak yolu güzergahında, geldikleri coğrafi özelliklere sahip dağın eteğinde sulak bir arazide kurulmuştur. Evlerin inşası ve bakımı konusunda titiz olmalarına karşın 1995 yılındaki Dinar depremi ile eski evlerin büyük bir kısmı yok olmuştur.

Ahıska Türkleri Afyonkarahisar- Konya yolu üzerindeki Değirmendere Köyü oldukça küçük olmasına rağmen şehrin kültürel zenginliğine ve renkliliğine imkanları ölçüsünde katkı sağlamaktadır.

Yüz elli yıllık zaman diliminde Kafkasya’dan veya Kafkas kökenli insanların bir kısmı Afyonkarahisar vilayeti ve ilçesine yerleştirilmişler ya da yerleşmişlerdir. Sert mizaçlı, mücadeleci yapılarıyla vatani görevlerde gösterdikleri başarılarla dikkaati çektiği kadar müzik, eğlence, beslenme, barınak gibi hususlarda şehrin kültürüne zenginlik ve renk katmışlardır.

Davranış kalıpları, benzeşerek toplum için geçerli hale gelmesi durumunda görenek; kuşaklar arasında aktarılması durumunda da gelenek adını alır. Gelenekler, gelişen koşullarda toplumun yaşamsal ihtiyaçlarına cevap veremez hale gelince değişime uğrar ya da unutulur. Kısaca kökleşmiş alışkanlıklar ve toplumsal davranış kalıplarıdır (Tabakçı, 2009). Çerkez geleneklerinin göçe ve asimilasyon sürecine rağmen yaşaması yüzyıllardan beri sahip olunan yerleşiklik özelliğiyle ve kültürel etkileşimle açıklanabilir.

Sosyal yaşam kavramı aileden köye, misafirlikten imeceye, düğün ve eğlenceden cenaze törenlerine, halk meclislerinden iş yaşamına kadar insan ilişkilerinin olduğu çok geniş alanı kapsar. Ahıska Türklerinin sosyal yaşamında bütün bu alanlar, yazılı olmayan ancak kuşaktan kuşağa aktarılan adetlerle düzenlenir.

5. SONUÇ

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Göç, gerek birey gerekse topluluk halinde isteyerek ya da istemeden yaşanan olguların başında gelmektedir. Tarih biliminin konusu insan ve davranışlarıdır. Göç esnasında ya da sonradan yaşananlar, karşılıklı kültürel etkileşim dünden bugüne aktarılan en küçük ayrıntıları bile tarih kapsamına girmektedir. XIX. yüzyılda beşeriyeti utandıracak şekilde yaşananlar neticesinde ortaya çıkan zorunlu göç, dünyanın dört bir tarafına savrulan Kafkas anasırlarından Afyonkarahisar'da nasibini almıştır. Göç dalgası sonraki zamanlarda da devam etmiştir. İnsan ve insan toplulukları beraberlerinde yaşam tarzlarını yani kültürlerini de beraberlerinde getirmişlerdir.

Yurtlarını terk edenler ve onlarla beraber yaşayanlar için bu yeni durum toplumsal bir felaket şeklinde algılandıkça ilk olayların tesiri atlatıldıktan sonra bu olay beraberlerinde bir takım artılarda getirmiştir. Çünkü bir kültür bölgesinin ortaya çıkması yüzlerce bazen binlerce yıllık birikimin sonucu olarak ortaya çıkar. Kafkas ve Türkiye Cumhuriyeti kültüründe binlerce yıllık bir birikimin sonucu olmuştur. Zira geride bırakan binlerce yıllık tecrübe göstermiştir ki statik toplumlar gerilemeye mahkumdur. Statikliği zorlayan en önemli olgu ise göçtür. XIX. yüzyılın son çeyreğinin başlarında gelmiş ve ardı kesilmeksizin gelmekte olan muhacirlerin idaresinden sorumlu İdare-i Umumiye-i Muhacirin komisyonu kurulsada devlet gerekli görüldüğü tedbirleri almışsada zamansız ve çok sayıda muhacirin gelmesiyle plansızlık yüzünden sevk ve iskanların zamanında yapılamaması, mevsimin olumsuzlukları bir taraftan gelenleri ve yöneticileri zor durumda bırakmıştır. Bütün çabalara rağmen Türk kültüründeki göç yolda planlanır kuralı tekrar etmiştir. Kafkas halkı bu vatanın evlatları sayılmış. Muhacirlerde gereken zamanlarda vatan hizmetlerini aksatmadan yerine getirmişlerdir. İskandan sonra hemen üretici durumuna geçirilen muhacirler memleketlerinde alışık oldukları tarım ürünlerinin yanısıra at yetiştiriciliğindedir önem verildi. Bir anlamda kültürlerinden hafızalarında tutabildiklerini yaşatmaya çalıştılar. İnsanın temel ihtiyaçlarının başında beslenme gelmektedir. Balkanlardan ve Kafkasya'dan Anadolu'ya göç edenlerin getirdiği yemeklerden birisi kaçamaktır. Ahıska türklerinin halen mısır unundan yapılan Çerkez ekmeği, Değirmendere'de özel çamurdan yapılmış fırınlarda pişirilmeye devam ediliyor. Bu ekmeğin en büyük özelliği katkısız, doyurucu ve sağlıklı olmasıdır. Osmanlı coğrafyasında dağılan Kafkasyalı'ların bir kısmı Balkanlara yerleştirilmişlerdi. Rus istilası sonucu Anadolu'ya geçerlerken yaşam biçimlerine Balkanlardan ilaie ettikleri kültürlerle gelmişlerdir. Yüzelli yıllık zaman diliminde Kafkasya'dan Afyonkarahisar-Konya karayolu üzerinde bulunan değirmendere köyüne yerleştirilen Ahıska Türkleri eğlence, beslenme, dil, gelenek, sanat dalları açısından şehrin kültürüne zenginlik ve renk katmışlardır.

Kaynakça

Akkoyun, T. (2012). Tarih Bütünlüğü İçinde Türk Nüfusunun Hareketliliğine Bakış. Türkoloji Üzerine Araştırmalar, (3), 122- 137.

Akkoyun, T. (2018). Kafkas Göçlerinin Anadolu'daki Kültürel Etkileşime Katkısı, Uluslararası Osmanlı Devleti'nde ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Göç ve Kültürel Etkileşim Sempozyumu 2-3 Nisan 2018, İstanbul, 1-25.

Akkoyun, T. (2015). Kopuş – Birleşme Çizgisinde Kültürel Zenginlik ve Renklilik: Kafkasya - Afyonkarahisar. Yeni Türkiye, XX (80), 85 - 99.

Asan, H. . (2015). Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler (1856 - 1914). Yeni Türkiye, IV (74), 621 - 631.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Aslan, C. (2006). Bir Soykırımın Adı 1864 Büyük Çerkes Sürgünü. Uluslararası Suçlar ve Tarih (Uluslararası Hukuk ve Tarih Dergisi, (1), 1 - 33.
- Aslan, C. (2015). Kafkas Halklarının Mücadeleleri ve Göçleri. Yeni Türkiye, IV (74), 579 - 604.
- Aslan, K. (1995). Ahıska Türkleri. Ahıska Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği:Ankara.
- Avcıoğlu, G. Ş. (2013). Türkiye’de Yaşayan Kafkas Toplulukların Sosyo - Kültürel Özellikleri Üzerine Bir Değerlendirme. Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, (30), 55 - 66.
- Avşar, B. ve Tunçalp, Z. S. (1994). Sürgünde 50. Yıl Ahıska Türkleri. İstanbul:TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.
- Avşar, B. Z. (1997). Kafkasya – Rusya Federasyonu ve Türkiye. Yeni Türkiye, 3(16).
- Baddeley, J. F. (1996). Rusların Kafkasya’yı İstilas Ve Şeyh Şamil. İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- Baytok, A. (2001). Afyonkarahisar’da Yemek Kültürü, Afyonkarahisar Kütüğü .Afyonkarahisar: AKÜ Yayınları.
- Bayram, S. (2004). Stalin Cehenneminde Ahıska Türkleri. Bursa :Çınar Yayınları.
- Balkan, V. (2000). Afyon’da Karaçay – Malkar Türklerinin Varlığı. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, (9), 332 - 341.
- Bersis, İ. Z. (1958, 1 Mart). Kafkas Dergisi.
- Berkok, İ. (1958). Tarihte Kafkasya. İstanbul: İstanbul Yayınları. .
- Betrozov, R. (2009). Çerkeslerin Etnik Tarihi. Ankara: KAFDAV Yayıncılık.
- Budak, M. (2015). Rusya’nın Kafkasya’da Yayılma Siyaseti. Yeni Türkiye Dergisi, XX (74), 18 – 54.
- Çal, H. (1993). Tarih İçinde Afyonkarahisar Şehrinin Fiziki Gelişimi. 3. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, (6), 302 - 341.
- Can, S. (1994). Jeopolitik Açından Kafkasya. Avrasya Dosyası. III (4).
- Çerkezler Geleneklerini Afyon’da Sürdürüyor. (2014, 29 Aralık). Gazate3.
- Çınar, İ. (2015). Atabek Yurdu. Yeni Türkiye , VIII (78), 260 - 270.
- Doğlat Yaylasında Çerkez Şenliği. (2015, 2 Haziran). Afyonkarahisar Kurtuluş.
- Gurulkan, K. vd., U. (2012). Osmanlı Belgelerinde Kafkas Göçleri. İstanbul:Seçil.
- Gülsoy, U. (1996). Osmanlı Topraklarına Avrpa’dan Muhacir İskanı (1856 - 1859). İlmî Araştırmalar 3, 51 - 65.
- Günay, N. (2010), Karahisar-ı Sahip Sancağı’na Yerleştirilen Ahıska Türkleri. Milli Mücadele ve Büyük Taaruzda Afyonkarahisar Sempozyumu.
- Günay, N. (2012). Osmanlı’nın Son Dönemi’nde Ahıska Türklerinin Anadolu’ya Göç ve İskânı. Bilig, (61), 121 - 142.

- Güneş, M. (2014). Kafkasya Muhacirlerinin Karahisar-ı Sahib’de İskanı ve Karşılaşılan Sorunları. Tarih Okulu, (17), 421 – 452.
- Hasanoğlu, İ. (2016). Ahıska Türkleri: Bitmeyen Göç Hikayesi. Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, (16)1, 1 – 20.
- Kanat, S. (2015). Osmanlı Devleti’ne Yapılan 1864 Kafkas Göçü. Yeni Türkiye, XX(80), 632 – 645.
- Karazeybek, M. (2017). Karahisar-ı Sahib Sancağı’na Kafkas ve Balkan Muhacirlerinin İskanı. Türkoloji Üzerine Araştırmalar, (14), 78- 91.
- Karataş, Ö. (2012). 19. Yüzyılda Balkanlarda Kafkas Muhacirlerinin İskanı. Türk Dünyası İnceleme Dergisi. 355 - 388.
- Karpat, K. H. (2003). Osmanlı Nüfüsü (1830 - 1914) Demografik ve Sosyal Özellikler. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Kaya, Y. (2015). Çerkesler I. Tarih – Mitoloji – Gelenek (1. Baskı). İstanbul: Baskı Evi.
- Kaya, Y. (2015). Çerkesler III. Sürgün ve Soykırım (1. Baskı). İstanbul: Baskı Evi.
- Koç, E. (2015). 1864 Büyük Çerkez Sürgünü: Osmanlı İmparatorluğu’nun Göçmen Kafilelere Yönelik Sosyal Ve Ekonomik Politikaları. Yeni Türkiye, IV(74), 680 – 692.
- Kuzu, T. S. (2015). Türkiye Adigeleri ve Sosyo – Kültürel Özellikleri. Yeni Türkiye, XX(80), 5 – 12.
- Mammadov, R. (2014). Sürgünde Yaşayan Ahıskalı Türklerin Kültürel Direnişi. Uluslararası Ahıskalı Türklerin Hukuki Ve Sosyal Sorunları Sempozyumu, 391 – 406.
- Muhacirlerin Kaçamak Şöleni.(2015, 20 Ocak). Amasya’nın sesi.
- Onlar Hala Aynı Ekmeği Yiyor. (2014, 22 Aralık). Hürriyet.
- Papşu, M. (Ed.) (2004). Vatanından Uzaklara Çerkesler. İstanbul: Berdan.
- Pul, A. (2011). Kafkasya Muhacirlerinin Durumlarına Dair Eczacı Es-Seyyid Hüseyin Efendi’nin Bir Mektubu. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, (5)16, 413 – 423.
- Sapmaz, A. (2008). Rusya’nın Transkafkasya Politikası ve Türkiye’ye Etkileri. Ötüken Neşriyat.
- Saydam, A. (1997). Kırım ve Kafkas Göçleri . Ankara:Türk Tarih Kurumu.
- Tabakçı, N. (2009). Alt Kültürlerde Kimlik. Türkiye’deki Karaçaylılar. Konya: Kömen Yayınları.
- Tarhan, B. (2014). Ahıska’nın Türkiye ve Bölde Ülkeleri Açısından Stratejik Önemi. Uluslararası Ahıskalı Türklerin Hukuki Ve Sosyal Sorunları Sempozyumu, 165 – 192.
- Tavkul, U. (2006). Kafkasya’da Konuşulan Türk Lehçeleri. Kırım Dergisi, 15(57), 38 - 49.
- Tosik Dinç, F. (2015). Osmanlı Devleti’nin Kafkas Siyasetinde Ahıska’nın Yeri ve Önemi (Olayların ve Gelişmelerin Işığında Bir Değerlendirme). Yeni Türkiye, VIII(78), 271 - 308.
- Togan, A., Z., V. (1985). Tarihte Usul. İstanbul: Enderun Yayınları.

Yaşayanlar, İ.(2015). Kafkas Göçmenleri'nin Anadolu'da İskanları Ve Osmanlı Devleti'nin Göçmenlere Yönelik Sosyal Ve Ekonomik Politikaları. Yeni Türkiye, XX (80), 670– 679.

Yılmaz, A., Mustafa, R. (2014). 1992 Sonrası Türkiye'ye Göç Eden Ahıska Türklerinin Göç, İskan Ve Uyum Sorunlarına İlişkin Bir Araştırma: Bursa Örneği. Studies of the Ottoman Domain, (4) 6: 1 – 19.

Yılmaz, M. (2002). XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Muhacir İskan Politikası, Osmanlılar. Yeni Türkiye, 587 – 602.

Yüzbey, İ. (2008). Ahıskalı Türkler ve Kültürleri. International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, volume 3/ 7, 679 – 695.

Zeyrek, Y. (2001). Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri (1. Baskı). Ankara: Pozitif Yayınları.

Zeyrek, Y. (2015). Ahıska ve Ahıska Türkleri. Yeni Türkiye , VIII(78), 244 – 259

ALEVİLİK VE TÜRKİYE BİRLİK PARTİSİ

Doktora Öğrencisi, Ahmet Ali UGAN

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

Öz

Aleviliğin en belirgin özelliği Hz. Ali'ye ve onun soyuna bağlılıktır. 19. yüzyıla kadar Anadolu'da, Alevilik yerine Bektaşilik ve Kızılbaşlık kelimeleri kullanılmıştır. Aleviler, Cumhuriyetin ilk yıllarındaki laik temelli devrimler ve söylemler ile yeni rejime karşı kendilerini yakın hissetmelerine karşın bazı gelişmeler sonucunda çok partili sisteme geçiş döneminde Cumhuriyet Halk Partisi'nden Demokrat Parti'ye yönelmişler, ancak yine istedikleri özgür ortamı bulamamışlardır. Bu çalışmanın amacı, Alevilerin ilk siyasal örgütlenmesi olan Türkiye Birlik Partisi'ni (TBP) incelemek ve bu döneme kadar geçen süreçte Alevilerin siyasal eğilimlerini ve tarihsel süreçlerini değerlendirmektir. Bu doğrultuda, ilk olarak Alevi kelimesinin tarihsel anlamı ele alınarak, Anadolu Aleviliği özelinde Aleviliğe atfedilen diğer isimler incelenmiştir. Ayrıca tek parti ve çok partiye geçiş döneminde Alevilerin siyasal eğilimleri incelenerek TBP üzerinde durulmuştur. Sonuç olarak TBP, parti üyelerinin çekişmeleri nedeniyle kendi içinde birlik sağlayamamış, Alevilerin yoğunlukta yaşadığı yerlerde bile oy potansiyelini artıramamış ve önemli bir siyasi başarıya imza atamamıştır. Partinin tabanı zamanla CHP'ye kaymış ve 1980 askeri darbesiyle de kapanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Alevilik, Bektaşilik, Hz. Ali, Kızılbaşlık, Türkiye Birlik Partisi.

1395

ALEVISİM and UNITY PARTY of TURKEY

Abstract

The most prominent feature of Alevism is commitment to Ali and his descendants. Bektashism and Kızılbashism words were used instead of Alevism in Anatolia until 19th century. Although Alevis felt themselves close to new regime with secular-based revolutions and discourses in first years of Republic, in transition to multiparty system, they have directed towards to Democratic Party from Republican People's Party as a result of some developments, but haven't still found free environment they wanted. Aim of this study is to examine Unity Party of Turkey (UPT) which is first political organization of Alevis and assess political tendencies and historical processes of Alevis in the process which passes up to this term. In this direction, first, by taking into account historical meaning of Alevism word, other names attributed to Alevism have been examined in terms of Anatolian Alevism. Also, during single-party and multi-party transition period, by examining political tendencies of Alevis, focused on UPT. As a result, UPT hadn't provided unity within itself due to controversy of party members, hadn't increased its vote potential even in areas where Alevis had lived intensively and failed to sign a significant political success. Base of party had shifted to the CHP over time and had been closed down by 1980 military coup as well.

Keywords: Alevism, Ali, Bektashism, Kızılbashism, Unity Party of Turkey.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

1. Giriş

Alevilik, Hz. Muhammed (s.a.s.) ve ailesine, bilhassa da Hz. Ali ve soyuna büyük bir sevgi ve saygı göstererek onlara bağlı olan dini ve siyasi grupların genel ismidir (Subaşı, 2005: 17). Aleviliğin ortaya çıkışı Türklerin Müslümanlığı kabul ettikleri ilk dönemlere kadar uzansa da oluşumunu tamamladığı dönem, genel kabul gören düşünceye göre, Yavuz Sultan Selim ve Şah İsmail arasındaki çatışmaların yaşandığı dönemdir (Subaşı, 2010: 39).

Türkiye Cumhuriyeti'nde Alevilerin ilk kez siyasi bir örgütlenmeye gitmesi 1966 yılında gerçekleşir ve Türkiye Birlik Partisi'ni kurarlar. Kurucu Genel Başkan Hasan Tahsin Berkman ile başlayıp Hüseyin Balan ile devam eden TBP'nin ilk döneminde Alevilik vurgusu ön plana çıkartılmıştır. Bu doğrultuda Alevi seçmen üzerine yoğunlaşarak geleneksel yapıyla buluşuldu ve Alevilerin manevi önderi olan "dede"lerden yararlanmışlardır. İlk iki genel başkan döneminde sağ ideolojinin ağırlıkta olduğu TBP'de, üçüncü genel başkan döneminde demokratik sol anlayış benimsenmiştir.

Alevilerin parti kurmasındaki temel neden yok sayılan veya görmezden gelinen inançlarına meşruluk kazandırmaktır. Bu doğrultuda sisteme kendilerini kabul ettirmek için bağımsız bir siyasal güç kurmak istemişlerdir. Berkman ve Balan dönemlerinde partinin birleştirici unsuru Alevilik olmasına karşın aynı siyasi çizgi etrafında toplanmış bir topluluk yoktur. Bu siyasi tutarsızlık Mustafa Timisi döneminde kısmen ortadan kalkmıştır (Ata, 2007: 318-319). Yine de TBP 14 yıllık siyasi hayatında istenilen başarılarla ve dolayısıyla bütün Alevilere ulaşamamıştır.

Bu çalışmada, genel anlamda Alevilik ve özelde de Anadolu Aleviliği hakkında bilgi verilerek, Türkiye'deki Alevilerin siyasal eğilimleri doğrultusunda Türkiye Birlik Partisi üzerinde durulacaktır.

2. Alevilik

Arapça olan Alevi kelimesi (Sezgin, 2001: 13) "Hz. Ali'ye mensup, Hz. Ali'ye ait" anlamlarına gelmekle birlikte, mezhepler tarihi ve tasavvuf edebiyatında "Hz. Ali'yi sevmek, saymak ve ona bağlı olmak" anlamlarında kullanılmıştır (Fırlı, 1996: 233). Alevilik, Aleviliği kötülemek isteyenler tarafından Aleviliğin "Alev" ile ilgili olduğunu iddia ederler. Ancak asıl olan Alevi kelimesinin "Ali soyu" anlamına gelen "Alavi"den türemiş olmasıdır (Zelyut, 1990: 19).

Kelime anlamı dışında Alevilik; Hz. Ali'yi en üstün sahabe olarak gören ve Hz. Muhammed (s.a.s.)'den sonra gelen ilk üç halifeyi tanımayan, Hz. Ali'yi Allah'ın ve Hz. Peygamber (s.a.s.)'in tayini ile imam ve halife olması gerektiğini kabul eden (Fırlı, 1996: 233), aynı zamanda Hz. Ali'nin soyundan gelen veya onu takip eden tüm Bâtini mezhep ve tarikatları kapsayan, kendilerine özgü kural ve törenleri bulunan dinsel ve siyasal bir inanç sistemidir (Akkoç, 2007: 5). Yani Alevilik, İslamiyet içinde ortaya çıkan siyasal bir hareket veya tavidir (Zelyut, 1990: 19). Ayrıca İslamiyet içerisinde Hz. Ali ve Ehl-i Beyt sevgisinin sembolize edildiği bir değerler bütünü olan Aleviliğin temelinde, onların varlık sebebi olan Hz. Muhammed (s.a.s.) yer almaktadır (Erdem, 2009: 19).

Abdulkadir Sezgin'e göre Alevilik adı altında gruplaşmanın asıl kırılma noktasının Hz. Ali'nin küçük oğlu Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilmesine dayandırmak daha mümkündür. Yani Aleviliği, Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'a düşmanlık beslemek veya onlardan nefret etmek olarak görmek doğru değildir. Zira Kerbela'da şehit olanlar arasında bulunan Hz. Ali'nin sekiz oğlundan birisinin ismi Ebubekir, diğerinin ismi Osman'dır. Aynı şekilde Hz. Hüseyin'in ağabeyi Hz. Hasan'ın oğlu Ebubekir

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

de şehit olanlar arasındadır. Hz. Hüseyin'in Ömer ismindeki dört yaşındaki oğluna da küçük olduğu için dokunulmamıştır. Kısacası Hz. Ali ve çocuklarının bu insanları ne kadar sevdikleri aşikârdır ki, çocuklarına onların isimlerini vermişlerdir. Ayrıca Hz. Ömer de Hz. Ali ve Hz. Fatıma'nın damadadır (Sezgin, 2001: 40-42).

Necdet Subaşı'na göre Alevilik, tek başına bir din veya mezhep değil; dini-sosyal bir grup özelliği taşıyan ve varlığını mezhep şeklinde sürdüren bir halk İslam'ıdır. Bununla yanında Alevilik eski Türk inançlarını, Şamanist öğeleri, eski İran dinlerini, Babailik gibi siyasal hareketleri, Bâtını akımlarını yani farklı dinsel inanç ve uygulamaları içinde barındıran senkretik (bağdaştırmacı) bir inanç sistemidir (Subaşı, 2005: 28-33). Aynı şekilde Fuat Bozkurt'a göre Alevilik, Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan geniş coğrafyada birçok din ve kültürün izlerini bünyesinde barındırır. Ayrıca Alevilik Türk Totem, Gök Tanrı, Şaman, Mani, Zerdüş, Buda inançlarından etkilenerek onlardan izler taşıyan ve Anadolu uygarlıkları ile birleşip üzeri de İslamlık örtüsü ile örtülen karmaşık bir yapıdadır (Bozkurt, 2005: 97-98).

Alevilik günümüze kadar büyük ölçüde sözlü kültürle hayatını devam ettirmiştir. Yazılı kaynakların etkisinin çok sınırlı olduğu Alevilikte, toplumsal ve dinsel önderler olarak kabul edilen "Baba" ve "Dede" denilen kişilerin öncülüğünde zaman ve şartlara göre değişim ve gelişim süreci yaşanmıştır (Erdem, 2009: 19). Bununla birlikte Alevilikteki dini bilgilerin ve öğretilerin sözlü olarak kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlayan dedeler hem kutsal sayılan ocaklara bağlıdırlar hem de soylarının Hz. Ali ve On İki İmam ve bu sayede Hz. Muhammed (s.a.s.)'e kadar dayandığını ileri sürmektedirler. Ayrıca merkezi bir dinsel otoritenin ve bağlayıcı bir yazılı metnin olmaması nedeniyle Alevilik kendi içinde de yöresel ve bölgesel farklılıklara sahiptir (Güler, 2007: 26).

İslamiyet'in gittiği bütün alanlara yayılan Aleviliğin, kendine özgü kültürü, sanatı ve sosyal düzeni oluşmuştur (Zelyut, 1990: 22-23). Anadolu Aleviliğinin temelleri de Hz. Ali ile ilgili inançların Türk kültürü ile birleşip şekillenmesi ile oluşmuştur (Şen, 2012: 15). Başka bir tabirle, Anadolu Aleviliği Türklerin, İslamiyet öncesi dönemdeki siyasi ve dini çeşitlilikleriyle tarihsel buluşmalarının bir sonucudur (Subaşı, 2005: 17).

Anadolu Aleviliği için hem yazılı hem de sözlü geleneğimizde farklı isimler kullanılmaktadır. "Bektaşilik" bu isimlerin başında gelir. Bektaşilik, Hacı Bektaş Veli tarafından kurulduğuna inanılan bir tarikattır. Hz. Ali ve Ehl-i Beyt sevgisi, Ehl-i Beyt'i sevenleri sevme ve sevmeyenleri sevmeme gibi Aleviliğin temel esaslarına bağlı olmalarından dolayı Bektaşiliğe Alevilik denilebilir. Ancak Bektaşilik bir tarikat olduğundan dolayı tarikata bağlı veya tarikatın kurallarına uyan herkesin Bektaşi olabilmesine karşın Alevilik soya bağlı olduğu için annesi ve özellikle babası Alevi olanlar Alevi'dir (Fığlalı, 1996: 235).

Öte yandan Alevilik ve Bektaşilik arasında sosyal temelli bir fark vardır. Aleviler yüzyıllar boyunca özellikle aşiret çevrelerinden gelen eski göçebeler olup, kırsal alanda yaşarlarken; Bektaşiler şehir merkezlerinde toplanarak, daha çok okumuş, aydın, kentli nüfustan oluşan bir tarikat durumuna gelmişlerdir (Melikoff, 1994: 29-33). Mehmet Eröz'e göre Türkiye'de "Köy Bektaşisi, Şehir Bektaşisi" ayrımı yapılmaktadır. Bu ayrıma göre "Köy Bektaşilerine Alevi dendiği halde, Şehir Bektaşilerine Bektaşi" denmektedir (Eröz, 1990: 52).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Ayrıca hem Aleviler hem de Bektaşiler Hacı Bektaşî Veli'yi sevip saymaktadırlar. Ancak Aleviler, Hz. Muhammed (s.a.s.) soyundan geldiklerine inandıkları ocaklara bağlı olmalarına karşın, Bektaşiler, Hacı Bektaşî Veli soyundan geldiğine inanılan “çelebilere” veya manevi yönden onu temsil ettiğine inandıkları “babalara” bağlıdırlar (Üzüm, 2000: 4).

Özkırmılı'ya göre mezhepler ve tarikatlar üstü bir inanç biçimi olan Alevilik ve özellikle Anadolu Aleviliği, hem dinsel, toplumsal ve günlük hayatı hem de insani ilişkileri düzenler. Buradan hareketle Bektaşilik için Anadolu Aleviliğinin tarikat yapısı içinde kurumsallaşmış biçimidir denilebilir. Dolayısıyla Alevilik ve Bektaşilik arasında kan bağı ilkesi ve sosyal temelli farklar dışında özde ve temel inançta ciddi bir fark yoktur (Özkırmılı, 1996: 181).

Anadolu Alevilerine verilen diğer isim de “Kızılbaş”tır. Kızılbaş, Türk tarihinde kırmızı börk veya başlık giyen Sünni-Alevi tüm Türkmen boylarına verilen isimdir (Fığlalı, 1996: 235-236). Mehmet Eröz'e göre Türkiye'deki bütün köy Bektaşilerini Alevi-Kızılbaş olarak ifade etmek mümkündür. Bununla birlikte tarihi kaynaklarda Safevi Hanedanı yönetimindeki İran'a Kızılbaş ismi verilmiştir. Ancak günümüz Türkiye'sinde Kızılbaş kelimesi aile ve namusa önem vermeyen anlamına gelecek şekilde tarihi ve anlamlı hiçbir kanıtı olmayan, bilgisizce ortaya atılıp, dedikodu ve fısıltı gazetesi şeklinde yaygınlaşmış olumsuz bir düşünce haline dönüşmüştür (Eröz, 1990: 80).

Fuat Bozkurt'a göre Alevi-Kızılbaş sözcüklerindeki terim kargaşası, Kızılbaş kelimesinin “asi, zındık” şeklinde kötü anlamda kullanılmasından dolayıdır. Aslında köken bakımından Kızılbaş, Türkmen olgusu ile ilgilidir. Yani “Aleviliğin en eski ve özgün adı Kızılbaşlık'tır” (Bozkurt, 2000: 7).

Kızılbaş isminin kullanılması ile ilgili diğer bir görüş şöyledir: 15. yüzyılda yaşamış olan Şeyh Haydar'ın, çoğunluğunun Azerbaycan ve Doğu Anadolu Türkmen boylarından oluşan müritleri, kırmızı serpuş ve “Tac-ı Haydarî” denilen on iki dilimli kızıl börk giydiğinden dolayı Kızılbaş ismi ile adlandırılmışlardır (Melikoff, 1998: 213-214). Aynı şekilde Şah İsmail'in babası olan Şeyh Haydar döneminde Safevi yandaşlarının kızıl başlık giymesi ile başlangıçta siyasi bir isim veya söylem olan Kızılbaşlık kelimesi, Safevi propagandaları neticesinde On İki İmam inancına bağlı kalmakla birlikte Türkmen Ali yandaşlığının ismi olmuştur (Bozkurt, 2000: 8).

Rıza Zelyut'a göre Aleviler, Kızılbaş olmaktan veya bu sözü kullanmaktan dolayı utanç duymazlar. Aksine Aleviler “Kızılbaşlık gibi unvanımız var” diyerek övünürler. Öte yandan Kızılbaş kelimesini küçümseyici ve hor görme anlamında kullananlara da kızarlar. Zaten Aleviler, Kızılbaşlık olayını veya Kızılbaş sözünü doğrudan Hz. Ali'ye bağlarlar (Zelyut, 1990: 82).

Buradan hareketle Alevilerin, Kızılbaş ismini Hz. Ali'ye dayandırmaları ile ilgili rivayetleri şöyle sıralayabiliriz:

- 1) Uhud savaşında Hz. Muhammed (s.a.s.)'i korumak için kendini siper eden Hz. Ali, birçok yerinden yaralanmış ve başlığı da al kana boyanarak kıpkızıl olmuştur. Bu yüzden Hz. Ali'ye “Kızılbaş” denilmiştir.
- 2) Hayber kuşatması sırasında Hz. Ali başına kırmızı bir sarık bağlamış ve savaşı kazanmıştır.
- 3) Siffin savaşında hem Hz. Ali hem de askerleri başına kırmızı sarık bağlamışlardır (Zelyut, 1990: 82-83; Cengiz, 2000: 51).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

4) “Hz. Ali Küfe’de İbn-i Mülcem’in vurduğu kılıçla başından yaralanmıştı. Başındaki bez, akan kanlarla kızıl taca benzemiştir” (Cengiz, 2000: 51).

Netice itibariyle, Kızılbaşlık, Aleviliğin diğer ismi olarak kabul edilmekle beraber, temel inanç ve esasları benzer olsa da Bektaşilik kan bağı, sosyal temelli fark ve tarikat olması gibi nedenlerle Alevilik/Kızılbaşlık’tan ayrılır. Ancak her iki topluluk Hz. Ali, On İki İmam ve Ehl-i Beyt’e sevgi duyarlar ve aynı zamanda Hacı Bektaş Veli’ye ve tüm Horasan erenlerine dua ederler. Yani farklılıklara rağmen büyük ölçüde birbirine yakın ve bağlıdırlar. Dolayısıyla günümüzde her iki topluluğu belirtmek için Anadolu Aleviliği veya sadece Alevi ifadesi kullanılmaktadır (Üzüm, 2000: 4).

3. Türkiye’de Alevilerin Siyasal Durumları

Cumhuriyetin ilk yıllarında laik esaslara dayalı devrimler, Alevilerin, Kemalist ideolojiye karşı büyük bir sempati duymasına neden olmuştur. Zira laik uygulamalar Aleviler üzerindeki Sünni baskıyı azaltacaktı (Bingöl, 2008: 23). Bu anlamda cumhuriyet idaresini coşkuyla karşılayan Alevileri hoşnut eden gelişmeler genel olarak şunlardır: “Halifelik kurumunun kaldırılması, eğitim birliği yasası, yeni alfabenin kabulü, şeyhülislamlık kurumunun kaldırılması, kadın erkek eşitliğine yönelik düzenlemeler ve laik esaslara dayalı bir hukuk sistemine yönelmesi.” (Gölbaşı, 2008: 50).

Öte yandan, Alevilerin tek parti döneminde hoşnut olmadığı ve çok partili dönemde Demokrat Parti’nin (DP) yanında yer almasına neden olan gelişmeler de şunlardır. 1937 yılındaki Dersim isyanında Alevilerin zarar görmesi, 1947 CHP kurultayında okullara seçmeli din dersi konulması kararının alınması, Köy Enstitülerinin kapatılması ve İlahiyat Fakültesinin açılması gibi çok partili dönemde laiklikten ödün verilmeye başlanması (Akkoç, 2007: 25).

Bunların yanında Alevileri göz ardı ederek Diyanet İşleri Başkanlığı’nın kurulması, Alevi cem ayinlerinin jandarma tarafından sıkı takibe alınarak yapılmasına izin verilmemesi vb. (Çamuroğlu, 1998) Alevilerin çok partili dönemde DP’nin yanında yer almasına neden olan gelişmeler arasındadır. Alevilerin DP’ye desteği sadece dini gelişmelerle ilgili değildir. DP hem refah, demokrasi sözü veriyor hem de mecliste temsil imkânı sağlıyordu. Temsil imkânının özü Alevilerin yoğun olarak yaşadığı yerlerde aday listeleri oluşturulurken dengenin gözetilmesi ile ilgilidir. Örneğin “Çorum’da il başkanı Sünni ise başkan yardımcısı mutlaka Alevi” olmuştur (Ata, 2007: 42).

DP’nin Aleviler üzerinden oy devşirmede etkili olan söylemlerinde birisi de tarım politikasıdır. DP, ülkenin ekonomik bakımdan kalkınmasında tarımın geliştirilmesinin önemli olduğunu görerek, bunun için gerekli olan tohumu, krediyi, tarım makinelerinin ithalini vb. seferber etme sözü vermiştir. Dolayısıyla eğer iktidara gelirse büyük ölçüde çiftçiye ve köylüye destek verecek olan demokratik bir kitle hareketi sergilemiştir. O dönemde çoğunluğu kırsal alanda yaşayan Aleviler için bu vaatler önemli bir çekicilik taşımaktadır (Schüler, 2002: 162).

Ayrıca DP’nin özgürlükçü söylem üzerinden kurulan seçim dönemi faaliyetleri, tek parti iktidarı döneminde kimliklerini özgürce ifade edemeyen sosyalistler, siyasal İslamcılar gibi farklı toplumsal kesimlerde önemli oranda karşılık bulmuştur. DP’ye yönelen bu farklı gruplar içerisinde, hem CHP ile özdeşleştiği kabul edilen hem de rejimin laiklik iddiasını üstlenen bir toplumsal kesim olan Aleviler de yer almıştır (Yümlü, 2008: 46). Yani DP’ye yakınlaşmakta CHP’ye ve tek parti yönetimine karşı oluşan genel bir memnuniyetsizliğin ve huzursuzluğun payı inkâr edilemez (Subaşı, 2001: 154).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Ayhan Yalçınkaya'ya göre Aleviler, bir bütün olarak sürekli CHP'yi veya CHP'nin devamı niteliğindeki partileri desteklememekle beraber, laiklik en önemli ilke olmuştur. Örneğin, Aleviler çok partili dönemde DP'ye yönelmiş ve destek vermiştir. Ancak bu dönemde ezanın Türkçe okunma zorunluluğunun kaldırılmasıyla, ilk düş kırıklığını yaşamışlardır. Sonrasında Menderes'in "Siz isterseniz hilafeti bile geri getirirsiniz" gibi yaklaşımları (Yalçınkaya, 1996: 191), DP'nin cami inşa etme programı ile imam hatip okullarının sayısını arttırması ve aynı zamanda özellikle 1957 genel seçimlerinde yeni seçmen kazanabilmek için Sünni tarikatlar ile yakınlaşması gibi durumlar Alevilerin DP'den uzaklaşmasında rol oynamıştır (Schüler, 2002: 162-163).

Yalçınkaya'ya göre DP dönemindeki bu tür gelişmeler Alevilerin merkez sağ partilerinden uzaklaşmalarına neden olmuş (Yalçınkaya, 1996: 191) ve hatta Aleviler sağ partilere oy verenleri dışlayan bir duruma gelmiştir. Ancak 1994 yılındaki yerel seçimler öncesinde siyasal tercihlerinde değişiklik yaşanmıştır. DYP, ANAP ve hatta RP'yle bile diyalog kurmaya çalışmışlardır. Bunun en büyük sebebi ise 1993 yılında yaşanan Sivas katliamına hem iktidar ortağı olan SHP'nin seyirci kalması hem de sosyal demokratların bu dönemde bölünmüş olmasının payı vardır (Yalçınkaya, 1996: 190-191).

Bütün bu yaşananlara rağmen, Alevilerin genel anlamda siyasi tercihleri CHP ile örtüşmektedir. Aleviler, çok çeşitli eğilim ve fraksiyonlarıyla sahip olsalar bile, zihniyet olarak CHP ile bir kan bağı kurmaktan vazgeçmek niyetinde değildirler (Subaşı, 2001: 153).

4. Türkiye Birlik Partisi

Birlik Partisi'nin kurulmasına zemin hazırlayan süreçte etkili olan gelişmelerin başında, 27 Mayıs 1960 askeri darbesini yapan kadro içerisinde Aleviler konusunda olumlu bir bakış açısına sahip bazı kişilerin olmasıdır. Bu kişiler Cumhuriyet'in ilk yıllarında ortaya atılan "Alevilerin gerçek Türk olduğu" tezlerinden etkilenmişlerdir. Böyle bir süreçte Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel de 1961 yılında Köşk'e Alevileri ve ozanları davet etmiştir. Yine aynı yıl içerisinde Avukat Cemal Özbey'in başkanlık ettiği bir Alevi heyeti Cumhurbaşkanı Gürsel ile görüşmüştür. Bu görüşme Alevilerin toplu bir şekilde ilk defa bir Cumhurbaşkanı ile görüşmesi açısından önemlidir. Bu görüşmeden sonra ilk defa İstanbul ve Ankara'da Hacı Bektaş Dernekleri kurulmuştur. Ayrıca 1964 yılında Cumhurbaşkanı Gürsel'in de davet edildiği bir cem töreni gerçekleştirilmiştir. Yine aynı yıl içerisinde Bakanların da katılımıyla Hacı Bektaş Dergâhı müze olarak açılmıştır (Ata, 2007: 46-48).

Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk defa, 1961 Anayasası'nda "din ve vicdan özgürlüğü" maddesi yer almıştır. Buna göre kişinin herhangi bir dine, mezhebe inanması veya inanmaması tamamen kendisine bağlıdır ve bu durum anayasa ile güvence altına alınmıştır. Böylece Aleviler inançlarını hiç kimseden saklamak veya gizlemek zorunda kalmayacak ve kendilerini açıkça ifade edeceklerdir (Bingöl, 2008: 41).

Bunların yanında 1963 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı'nda bir Alevi masası kurulması tasarısı TBMM'ye sunulmuştur. Bunun üzerine sağcı gazetelerde Aleviliği hedef alan yayınlar artmıştır. Buna mukabil de Alevi gençler örgütlenerek bu tepkileri kınayan ve protesto eden bir bildiri yayımlamışlardır. Bu girişim Alevilerin Cumhuriyet tarihinde yaptığı ilk eylemdir. Bu gelişmeler sonucunda İsmet İnönü hükümeti Diyanette Mezhepler Müdürlüğü kurulmasına ilişkin tasarımı geri çekmiştir (Ata, 2007: 48-51). Kısacası siyasal iktidarın Alevi-Sünni çatışmaları karşısında kayıtsız kalmasından dolayı Alevilerin siyasal bir örgütlenmeye ihtiyaç duyması ve aynı zamanda 1961 Anayasasının sağlamış olduğu görece

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

özgürlük ve hoşgörü ortamı gibi nedenler Alevilerin siyasal bir parti kurmasında başlıca önemli etkenler olmuştur (Bingöl, 2008: 30).

Neticede Alevilerin ilk siyasal örgütlenmesi olarak, Birlik Partisi, 17 Ekim 1966 yılında Avukat Cemal Özbey liderliğinde (Çaylak ve Baran, 2011: 449) “ilerici, Atatürkçü ve reformist” bir parti olduğu belirtilerek kurulmuştur (Sencer, 1974: 341). Genel Sekreterliğe Cemal Özbey, Genel Başkanlığa emekli General Hasan Tahsin Berkman getirilmiştir (Ata, 2007: 66).

Başlangıçta, Birlik Partisi adıyla kurulan parti, 1971 yılında toplanan 3. Büyük Kongresi’nde Türkiye Birlik Partisi (TBP) adını almıştır. TBP kuruluşundan itibaren kendisini Alevi partisi olarak belirtmemesine karşın, kapanıncaya kadar, Alevi siyasetinin aktif bir taşıyıcısı olarak faaliyet göstermiştir (Yümlü, 2008: 96).

TBP’nin amblemi “Allah’ın Arslanı” figürü ve onun çevresinde On İki İmamı simgeleyen on iki yıldızdır (Küçük, 2007: 908). Kelime Ata’ya göre hem partinin amblemi hem de 16 kurucu üyesinden sadece 4’ünün Sünni kökenli olmasına karşın, 12’sinin Alevi olmasından dolayı TBP Alevi partisi olarak tanınmıştır. Ancak parti kurucuları mezhepçilik yapıyor suçlamasına maruz kalmamak için partinin ambleminin Türkçülük ve Atatürkçülük ile ilgili olduğunu ifade etmişlerdir. Bu doğrultuda 12 yıldızın aslında 12 Türk boyunu temsil ettiği, aslan da Hz. Ali’yi değil, gücü simgelediği ifade edilmiş; 4 kurucu üyenin de Sünni kökenli olması hem herhangi bir soruşturma veya suçlama durumuna karşın önlem hem de Alevi-Sünni kardeşliğini önemsediklerini göstermektedir. Özellikle On İki İmamı çağrıştıran 12 rakamının sembolleştirilmesi, 12 kurucunun üyenin Alevi olması ve partinin ambleminde 12 yıldız olması ile sınırlı kalmamıştır. Örneğin 1969 yılındaki genel seçimlerinde partinin seçim beyannamesinde 12 ilke olması, partinin sol çizgiye kaydığı Genel Başkan Mustafa Timisi döneminde partinin 12 ilkesinin olması gibi (Ata, 2007: 89-91).

İlk kuruluş döneminde TBP’nin ilk Genel Sekreteri Cemal Özbey solun ortasında olduklarını ifade etse de Genel Başkan Hasan Tahsin Berkman ve Genel Başkan Hüseyin Balan dönemlerinde liberal sağ eğilimli bir politika izlenmiştir. Ayrıca Alevilerin geleneksel kesimiyle buluşarak manevi önderleri olan “dede”lerden yararlanılmıştır. İlk Genel Başkan Berkman döneminde Alevi ve Türkçülük vurgusu ön plana çıkartılarak milliyetçi bir Alevi partisi görünümü verilmiştir. Genel Başkan Mustafa Timisi döneminde ise parti sola doğru yönelerek demokratik sol anlayışı benimsenmiştir. Öte yandan TBP ilk döneminden sonuna kadar laiklik ilkesine vurgu yapmıştır (Bingöl, 2008: 70-122).

Parti, Kemalizm’in devletçilik anlayışını küçük farklar dışında aynen benimsemiştir. Ayrıca devrimcilik, cumhuriyetçilik, milliyetçilik ve halkçılık anlayışı da CHP ile benzerlik taşımaktadır. Buna karşın laiklik konusunda teorik söylem CHP ile aynı olsa bile uygulandığının farklı olması istenmiştir. Yani devletin ve Diyanet İşleri Başkanlığı’nın sadece Sünniliğin Hanefi mezhebini temel almasına ve dinin belirli bir yorumunun temsil edilmesine karşı çıkmıştır. Dolayısıyla TBP daha çok devlet tarafından kabul edilmeyi istemiştir (Çaylak ve Baran, 2011: 449). TBP’nin ekonomi politikası ile ilgili programına baktığımız zaman, kamu sektörü ile özel sektörün belli alanlarda birbirini tamamlaması gerektiği ileri sürülmekle beraber, devletin daha fazla etkili olduğu bir ekonomik sistemi öngörülmüştür. Ayrıca parti programında en kısa zamanda toprak ve tarım reformu yapılacağı ifade edilmiştir (Sencer, 1974: 342-343).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

TBP'nin, 1969 yılında katıldığı ilk genel seçimlerde hem Tokat, Amasya, Çorum ve Sivas gibi İç Anadolu illerinde etkili bir çalışma yürütmesi hem de aynı yıl içinde İstanbul'da yayım hayatına başlayan "Cem" dergisi partinin yarı resmi yayın organı olması neticesinde %2,8 oy oranı ile TBMM'ye 8 milletvekili göndermiştir. Daha sonra 1973 ve 1977 yıllarında yapılan genel seçimlerde aldığı oy oranları sırasıyla %1,1 ve %0,4'tür (Küçük, 2007: 908).

Görüldüğü üzere parti %2,8 oy oranını bile koruyamamış ve Alevilerin oylarını tek çatı altında toplayamamıştır. TBP'nin eski genel başkanı Timisi'ye göre bunun sebebi partinin mali ve örgütsel sorunları dışında hem "Ecevit başkanlığında CHP'nin 70'lerden itibaren 'ortanın solu' çizgisiyle TBP'nin hedeflerini ve taleplerini üstlenmesi" hem de "Alevilerin bir Alevi partisi düşüncesini benimsememesidir." (Schüler, 2002: 163).

Çaylak ve Baran'a göre, TBP'nin ilk zamanları kentli bir Alevi partisi olması nedeniyle tüm Alevileri kucaklayamaması, zamanla kentte ve kırsalda yaşayan Aleviler arasında bir ilişki kurmaya çalışsa da ideolojisini tam olarak anlatamaması ve Alevilerin 1960 yıllarda sol ile kurduğu yakın ilişkiler neticesinde, TBP başarılı sonuçlar elde edememiştir (Çaylak ve Baran, 2011: 449-450).

5. Sonuç

İslam dini içerisinde yer alan, bir din olmayan Alevilik, kendi içinde farklı inanç ve ritüellere sahip olsa da en belirgin ve temel özelliği Hz. Ali'ye ve onun soyuna bağlılıktır. Nitekim Alevilik tarihsel süreçte birçok din, inanç ve felsefeden etkilenmiş ve onların farklı uygulamalarını içinde barındıran bir inanç sistemi haline almıştır.

Kendilerini genel olarak baskı altında gören bir topluluk olarak belirten Aleviler, Cumhuriyet ile birlikte kimliklerini korkusuzca ifade edecek bir ortama kavuştuklarını ifade ederler (Subaşı, 2010: 43). Ancak Sünni İslam karşısında yeterli bir eşitlik sağlanmadığı gerekçesi ile Aleviler eşitlik düşüncesi ve kendilerine vaat edilenler neticesinde çok partili döneme geçiş sürecinde DP'yi desteklemiştir. Buna karşın hem kendilerine vaat edilenlerin yerine getirilmemesi hem de DP'nin CHP karşısında Sünni tarikat önderleriyle ittifaka yönelmesi sonucunda Aleviler 1960'lı yıllardan itibaren sola kaymışlardır (Küçük, 2007: 929).

Böyle bir ortamda, Aleviler, 1961 Anayasası'nın getirmiş olduğu görece serbestlik ve özgürlük ortamında yaralanarak hem isteklerini hem de kimlik politikalarını Meclise yansıtabilmek için Türkiye Birlik Partisi'ni kurmuşlardır. Sadece seçim dönemlerinde oy devşirebilmek için belirli bölgelerde faaliyet gösterebilen parti daha çok iç meseleleri ile uğraşmıştır.

Öte yandan partinin varlığı, özellikle Alevi kökenli seçmenlerin oylarını kaybederiz korkusu ile diğer siyasi partiler üzerinde endişe yaratmıştır. Bu durum Alevilerden en çok oy alan CHP'yi endişelendirmiştir. Bu baskıyı azaltabilmek için CHP, aday listesinde Alevi vatandaşlara daha fazla yer vermiş ve aynı zamanda da TBP'yi zayıflatacak taktikler uygulamıştır (Ata, 2007: 320).

Sonuç itibarıyla TBP, Aleviler lehine hiçbir adım atamamış, politika üretememiş ve kendi içinde bile birlik sağlayamamıştır. Partinin tabanı zamanla CHP'ye kaymış ve 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle kapanmıştır. Böylece Alevilerin ilk siyasal örgütlenmesi olan TBP, önemli bir siyasi başarıya imza atmadan siyasi tarihin tozlu sayfalarındaki yerini almıştır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Kaynakça

- Akkoç, Y. (2007). Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye’de Alevilik, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Ata, K. (2007). Alevilerin İlk Siyasal Denemesi (Türkiye) Birlik Partisi (1966-1980). Ankara: Kelime Yayınevi.
- Bingöl, B. (2008). Türk Siyasal Yaşamında Birlik Partisi-Türkiye Birlik Partisi, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Bozkurt, F. (2000). Çağdaşlaşma Sürecinde Alevilik. İstanbul: Doğan Kitapçılık.
- Bozkurt, F. (2005). Toplumsal Boyutlarıyla Alevilik (5. Basım). İstanbul: Kapı Yayınları.
- Cengiz, R. (2000). Çamiçi Beldesinde Dini Hayat: Alevilik Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma, Yayınlanmamış doktora tezi, Fırat Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.
- Çamuroğlu, R. (1998, Ocak/Şubat). Resmi İdeoloji ve Aleviler. Birikim Dergisi, (105-106). <http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/6268/resm%C3%AE-ideoloji-ve-aleviler#.WiGgKNJl9dg>
- Çaylak, A. ve Baran, H. (2011). Osmanlı’dan İkininli Yıllara Türkiye’nin Politik Tarihi (İç ve Dış Politika) (3. Baskı). Adem Çaylak, Mehmet Dikkaya, Cihat Göktepe, Hüsnü Kapu (Editörler), Türkiye’de Kemalist Rejimin Ordu ve Anayasa İle Pekişmesi ve Darbeler Arası Dönem 1960-1970 içinde (s. 421-460). Ankara: Savaş Yayınevi.
- Erdem, M. (2009, Ocak-Nisan). Aleviler ve Alevilik Meselesi. Dini Araştırmalar, 12(33), 17-23. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/52045>
- Eröz, M. (1990). Türkiye’de Alevilik Bektaşilik. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Fıglalı, E. R. (1996). Çağımızda İtikadî İslam Mezhepleri (Genişletilmiş 8. Baskı). Ankara: Selçuk Yayınları.
- Gölbashi, H. (2008). Modernleşmeyi Engelleyen Arkaik Bir Çatışma Sorunu: Alevi-Sünni Çatışmasının Arka Planı. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 9(1), 39-61.
- Güler, S. (2007). Bir İnanç Sistemi Olarak Aleviliğin Siyasal Örgütlenmesi Türkiye Birlik Partisi Deneyimi (TBP), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Küçük, M. (2007). Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce & Sol (Cilt 8). Murat Gültekingil (Editör), Türkiye’de Sol Düşünce ve Aleviler içinde (s. 896-934). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Melikoff, I. (1994). Uyur İdik Uyardılar Alevili-Bektaşilik Araştırmaları (İkinci Baskı). (Çev.: Turan Alptekin), İstanbul: Cem Yayınevi.
- Melikoff, I. (1998). Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe. (Çev.: Turan Alptekin), İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Özkırmı, A. (1996). Alevilik Bektaşilik Toplumsal Bir Başkaldırının İdeolojisi (3. Basım). İstanbul: Cem Yayınevi.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Schüler, H. (2002). Türkiye’de Sosyal Demokrasi. Particilik Hemşehrilik Alevilik (2. Baskı). (Çev.: Yılmaz Tonbul), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sencer, M. (1974). Türkiye’de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri. İstanbul: May Yayınları.
- Sezgin, A. (2001). Alevilik Deyince. İstanbul: Burak Yayınevi.
- Subaşı, N. (2001). Modern Alevilik: Sınırları Zorlayan Söylem Arayışları. İslamiyat, IV(4), 147-164.
- Subaşı, N. (2005). Alevi Modernleşmesi-Sırrı Faş Eylemek-. Ankara: Kitâbiyât.
- Subaşı, N. (2010). Alevi Çalıştayları Nihai Rapor. Ankara: T.C. Devlet Bakanlığı.
- Şen, İ. (2012). Demokratik Açılım ve Aleviler, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Üzüm, İ. (2000). Günümüz Aleviliği (2. Baskı). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Yalçınkaya, A. (1996). Alevilikte Toplumsal Kurumlar ve İktidar. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları.
- Yümlü, M. (2008). Türkiye’de Alevi Siyaseti Örneği Türkiye Birlik Partisi (1966-1981), Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Zelyut, R. (1990). Öz Kaynaklarına Göre Alevilik. İstanbul: Anadolu Kültürü Yayınları

الاستشراق

الدكتور

محمد نجيب البدرى

بسم الله الرحمن الرحيم

والصلاة والسلام على النبي العربي الامي الهاشمي وآله الميامين وصحبه أجمعين

المقدمة :-

لا يخفى على الباحث والمتتبع لتاريخ الحضارة الاسلامية أنها قد انتشرت في الآفاق وسادت أغلب بقاع العالم ، وكان الأثر الكبير الاداة او المعول الذي هدم ودمر إمبراطوريات الظلم في العالم القديم او العالم المعاصر للإسلام ، وفي القرن الثامن عشر الميلادي ظهرت حركات استشراقية اعتدائية تشويه هذه الحضارة الربانية ، ومع شديد الأسف انجذب بتلك الحركات او اعجب بها بعض الدارسين او اثارث عناية رجال الفكر الإسلامي والمهتمين بالثقافة الإسلامية ولكن من الطرف الآخر تحول هذا الاعجاب لدى هذا النفر وسخط وتحقير عند البعض الآخر .

وكان على هؤلاء ، بل على الجميع معالج هذا الفكر للاستشراقي الاستعماري لاعتبارات منها :-

- تصويب الاخطاء التي وقع فيها اغلب المستشرقين الذين عالجوا موضوعات الفكر الاسلامي ومقومات الحضارة الإسلامية وتراتها العلمي والاجتماعي والأخلاقي والسياسي والاجتماعي .
- يجب ان يكون في مقدمة من يتصدى لهؤلاء من لهم القدر والمعرفة والاطلاع والجودة في لغاتهم غير (الأوربية) إذ ساء المستشرقون لهذه المنظومة الحضارية عند قرانهم في بلدانهم من خلال تحريفهم وتشويههم للصورة الحقيقية وفق قصد مبيت، او عن جهل او سوء الفهم .
- على المتصددين لهذا الفكر الاستشراقي ان يردوا او يصححوا النتائج التي انتهى إليها المستشرقون ويصوبوها ونزيه وبروح البحث العلمي ، لا التصدي المتعجل الحاد والقاسي فحسب .
- توجيه الشباب المسلم الى عدم الانبهار بهذه المناهج التي تشكك في العقيدة والكتاب ، ودحض النبوة والافتراء على التاريخ ، وتحذيرهم من الانزلاق الى المفهومات المبطنة ، والتجرد والموضوعية التي يدعونها .
- على المفكرين المتصددين للاستشراق ان لا يغفلوا بعض الإلماع في الجوانب الإيمانية والمواقف البارزة التي ظهرت في بعض الدراسات الاستشراقية وإنصافها بما يستحق والاشادة والإكبار للرجال الذين تميزوا بالموضوعية ، وابتعدوا عن الاهواء ، وتغليب عنصر الخير في نفوسهم على عنصر الشر والتعصب والغواية .
- على المتصددين العمل بشكل جاد على الاستعادة مكاتة الأمة الإسلامية وسعيها في الدورة الحضارية المتجددة من خلال الروابط والشائج المعرفية بين الأمة الإسلامية والأمم الاخرى .
- على المتصددين ان يستعملوا ذات المنهاج الغربي سلوكاً وطرقاً وثقافة تأسيسياً على ما تقدم ، لعل المتصدي هنا فرد او جماعة او مؤسسة ثقافية ودينية واجتماعية وسياسية او منظمة ادبية على ان يكون الجميع منطلقاً من نظرية هدفها خدمة الثقافة والحضارة والعقيدة بتجرد ليستردوا مقوماتها من سجن القهر والتسلط والتبعية الفكرية والثقافية الضيقة .

الرد على مناهج المستشرقين

تعرض التراث الاسلامي الى العديد من وسائل وطرق النقد والتجريح ، ولعل كتاب الله العزيز و السيرة النبوية المطهرة تلتقت النصيب الاكبر من هذا الطعن ، ولم يكتف المستشرقين بهذا ، بل طعنهم بالعلم والتعليم والحياة الاجتماعية والفنون الاسلامية وحتى النظام السياسي الإسلامي .

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- 1- يجب عدم السكوت عن الرد على المستشرقين ، كون السكوت يعني القبول الضمني بمقولات المستشرقين .
- 2- إرسال البعثات الإسلامية الى الجامعات الأوروبية ، والاستعانة بالمستشرقين في الجامعات الإسلامية ليكونوا في مركز الامة الاسلامية ، ويطلعون بشكل مباشر على ما يقوله العلماء المسلمين(752) .
- 3- الإهتمام بالترجمة من جانبها من الغرب والى الغرب .
- 4- عدم الركون الى المثقفين المسلمين المهزوزين ، الذين سلموا بتخلفهم عن الثقافة الاسلامية(753) .
- 5- بيان الاعجاز القرآني ، ودور الوحي بأنه حقيقة حتمية ، والالتزام بالمخطوطات القرآنية ، وبيانها للمستشرقين .
- 6- بيان حضور المتكلم في القرآن وهو الله (I) ، فنرى في المسيحية حضور المخاطب ، وحضور المتحدث في اليهودية على اساس الإدعاء والمناجاة(754) .
- 7- بيان الابداع الإلهي للنبي الكريم (p) وهو امر حقيقي ، وبيان شفاعاة الإبداع السماوية .
- 8- بيان منظومة القيمة الساندة في الجزيرة العربية ، وكيف عالجهها القرآن الكريم في جميع سوره .
- 9- بيان وتأکید ان القرآن كتاب سماوي والاسلام اعتقاد ديني روحي ، وليس حركة فكرية(755) .
- 10- بيان ما انزل في القرآن الكريم من الله وغير خاضع للبحث والاستقراء او التأمل بالإلهام الباطني ، لكنه خاضع للبحث الإيماني المنطقي والموضوعي(756)
- 11- بيان ذكر القصص القرآني ، ومعرفة ما هو قبل الاسلام بتفاصيل دقيقة واسباب نزول القصص ومعانيها ومدولاتها(757) .
- 12- بيان وفضح الاخطاء المنهجية في فكرة مصدر القرآن الكريم عند المستشرقين، على سبيل المثال : يقول المستشرق الفرنسي فيليب إيرلنجي : ان لمحمد علاقات وصلات مع اليهود في مكة ، وأخذ عنهم القصص القرآني(758) ، هذا اذا علمنا ان اليهود كان تواجههم في المدينة المنورة وليس في مكة .

ثانياً :- في مجال السيرة النبوية المطهرة

كتب الكثير من المستشرقين في السيرة النبوية المطهرة ، وليكن بحثنا هذا في بيان من طعن بالسيرة النبوية من المؤرخين الأكثر اعتدالاً ، ومن آمن منهم بوحداية الله ، مثل منتجومري وات ويوهل الألماني وغيرهم ، ففراهم يقومون بشرح السيرة من خلال بعض الاسئلة التشكيكية منها :-

- 1- هل كان محمد (p) صادقاً في قوله أنه رسول الله(759) ؟
- 2- ما هي طبيعة الوحي الرباني الذي كان يخبر الرسول الكريم (p)(760) ؟
- 3- ما هي طبيعة العلاقة بين محمد وبينته التي عاش فيها ، وما هو دستور المدينة وما هي دواعي صدوره(761) ؟

752) (. التهامي نكرة ، المستشرقين في الدراسات الاسلامية ، ج1 ، ص22 .

753) (. المصدر نفسه ، ص23 .

754) (. الدسوقي ، شمس الدين محمد بن عرفه (ت.1230هـ-) ، حاشية الدسوقي ، دار احياء الكتب العربية ، بيروت ، لات ، ج2 ، ص146 .

755) (. الغزالي ، ابو حامد محمد بن محمد بن محمد الطوسي ، (ت.505هـ-) ، المنقذ من الضلال ، مكتبة الجندي ، القاهرة ، لات ، ص103 .

756) (. المصدر نفسه ، ص109 .

757) (. ابن كثير ، ابو الفداء اسماعيل بن كثير ، (ت.774هـ-) ، تفسير القرآن العظيم (تفسير ابن كثير) ، دار المعرفة ، بيروت 1412هـ- ، ج3 ، ص456 .

758) (. إيرلنجي ، فيليب ، مجلة التاريخ ، العدد 269 ، فرنسا ، باريس 1969م ، ص59 ، عن المصدر (1) .

759) (. وات ، منتجومري ، محمد في مكة ، تعريب شعبان بركات ، المكتبة العصرية ، بيروت 1953م ، ص72 .

760) (. وات ، محمد في مكة ص77 .

761) (. وات ، منتجمري ، محمد في المدينة ، تعريب شعبان بركات ، المكتبة العصرية ، بيروت 1953م ، ص337 .

- 4- بسبب عدم إيمانهم بعصمة النبي (p) يقول : لا يلزم من صدق الإنسان ان يكون مصيباً فيما يقول ، بل يمكن ان يكون مخطئاً أحياناً(762) .
- 5- لعل ما قاله محمد مخالفاً لصريح المعقول ، وبهذا تلميح بعدم وجود الإعجاز الرباني .
- 6- يصف وات النبي الكريم (p) مادحاً فيقول : ان محمداً رجل عظيم ، لكنه تربى في البداية ، وهي المجتمع البدوي ، فتعلم منهم الفروسية والشجاعة ، وقطع الطرق ، فنراه فعل ذات الشيء في معركة بدر وقطعه طريق قافلة قريش(763) .
- 7- يقول وات : أن الله موجود لكنه لم يرسل الرسل ! ولم ينزل كتاباً ! ولا ينزل وحياً لمخلوق(764) .
- 8- كان التشكيك على أشده عند جميع المستشرقين في كيفية نزول الوحي ، كونه لم يرى من قبل الناس العاديين ، وهل كان نزوله على شكل رؤياً ؟ او كان يراه بشكله الحقيقي الغير معروف .
- 9- يقول المستشرق بوهل : هل كان النبي محمد مستعد لتفهم الكلمات الربانية .. من احياءاته اللاشعورية .. وكان عليه ان يحارب همسات الشيطان .. ولكنه بين حين وآخر يحاول ان يمزج بين الوحي وهذه النداءات الشيطانية المزعومة ، ويقول : تشير الروايات انه سمح لنفسه ان تغوى بواسطة الشيطان في القرآن الكريم(765) الى حد معين ، لكنه اكتشف زلته فيما بعد وتراجع(766) .
- 10- كان اغلب المستشرقين يبسرون الروايات ، او يذكرون انصافها ، او يعتمدون فترة زمنية محددة آنذاك ويسقطون عليها تحليلاتهم في الوضع الراهن .
- 11- كان منهج المستشرقين التحليلي يقوم إسقاط تحليلاتهم في عصر النبوة على احداث او تفسيرات مستحدثة والادلة عديدة على هذا المنهج الطاعن والتحليلات المغرضة بالسير النبوية لا يسع المقام بذكرها ، ولعل ما ذكر يتم الفائدة .

الرد على هذه الافتراءات :-

- 1- ان يكون في مقدمة من يتصدى هم العلماء الإعلام كون المهمة عظيمة وجسيمة ، لما يمتلكون من علم غزير اكيد ، وفيض معرفة ، وعقل راجح .
- 2- يجب ان التصدي من قبل الجميع وفق منهجاً علمياً يحاكي او يشابه منهجهم التحليلي ، وان لا يكون التصدي وفق المنهج القصصي الاسطوري او السردى .
- 3- ينبغي ان يكون الخطاب التاريخي والمعلوماتي في مجال السيرة النبوية ، وفق اسلوب جميع الروايات الخاصة بالحدث ، وبشكل موضوعي(767) .
- 4- ينبغي إحضار الروايات وفق السند والمتن ، فالكثير من علمائنا لا يهتمون بهذه الطريقة .
- 5- ان تجمع الروايات وما جاء فيها وفق التسلسل الزمني ، كون الروايات في الغالب يكمل بعضها البعض .
- 6- ان لا يتبع الهوى في ذكر الروايات ، مثلاً نراهم مره يأخذون نفس الرواية من ابن هشام ومره من البخاري وأخرى من الطبري ، فجميعها من حيث المعنى واحد، إلا انها من حيث النص الإملائي تختلف ، وهذا يدعو المستشرق الى عدم ثبات وتشابه في الرواية ، وبالنتيجة تكون معطوبة(768) .
- 7- العمل على ذكر الرواية كاملة دون نقصان او تجزئة ، واعتبارها معزولة عن الروايات الأخرى .

(762) (وات ، محمد في المدينة ، ص 341 .

(763) (وات ، محمد في المدينة ، ص 342 .

(764) (وات ، محمد في مكة ، ص 79 .

(765) (سورة الاعراف ، الآية 200 ، سورة المؤمنون ، الآية 97 .

(766) (دائرة المعارف الإسلامية ، مادة (قرآن) .

(767) (شيخ إدريس ، جعفر ، مناهج المستشرقين في الدراسات العربية الاسلامية ، مطبعة كتب التربية العربية لدول الخليج ، الرياض 1985م ،

ج 1 ، ص 211 .

(768) (شيخ إدريس ، مناهج المستشرقين في الدراسات العربية الاسلامية ، ج 1 ، ص 217 .

- 8- يجب التأكيد على الروايات التي تثبت وجود الوحي ، ودورة بإبلاغ الرسالات بكل صورها ، وهي بديهية ، لا يمكن ان ينبأ نبي دون وحي ، ولعل النبوة مشتق من التنبؤ⁽⁷⁶⁹⁾ .
- 9- بيان الاخطاء المنهجية والتدليس لدى المستشرقين والتي اوصلتهم الى نتائج خاطئة وغير سليمة⁽⁷⁷⁰⁾ .
- 10- استحضر الادلة القاطعة والحتمية ، مثل : كان النبي (p) مبلغاً عن السماء ومطيعاً لأوامرها ، فلا بد ان ينفذها الى اكمل وجه ، ولعل هذا حتمي من الناحية السياسية المحضة ، لان من يتصدى لتطبيق التشريعات السماوية لا يمكنه ان يضعف او يتهاون في تنفيذها وتطبيقها ، وكونها تضعف هيبة الأمة ، وتدعو الناس الى عدم الايمان بها والاستهزاء بصاحبها ، وهذا لم يحدث في كل عمر الدولة النبوية ، بل توسيعها لتصبح اكبر دولة في العالم والتاريخ دليل على سماوية الدعوى وصدق صاحبها⁽⁷⁷¹⁾ .
- 11- بيان الحالة الايجابية للتباين في المجال الفقهي بين الملل والنحل الاسلامية ، وكونها جميعاً تدعو الى الخير والرفعة الانسانية .

ثالثاً :- الحياة الاجتماعية الإسلامية كما صورها المستشرقون

كتب المستشرقون عن الحياة الاجتماعية في المجتمعات الإسلامية بشكل مغاير للحقيقة وما هي عليه ، ولا تتفق مع الواقع الحقيقي ، ولعل القارئ يتصور ان هذا نابع من اختلاف الحضارتين (الاسلامية والاوروبية) ، لكن الحقيقة تقول غير كونها نابعة من الحقد والغضب على الشعوب الإسلامية بشكل منظم .

ولعل هذا النوع من الدراسات الاستشراقية تغلغل في بعض الأذهان العربية او اعجب بها ، ومن ملاح هذا الحقد هي :-

- 1- ان السبب الرئيس لهذا النهج هو التسويغ لدول اوروبا (فرنسا ، وانكلترا ، والمانيا) من استبعاد هذه الشعوب ونهب خيراتها بحجة تخلفها ، والعمل على الوصول بها الى العالم المتقدم في المجال الاجتماعي والإنساني والحضاري .
- 2- الشعور الغربي بأن حضارتهم وصلت ذروتها ، وان المجتمعات الإسلامية لا زالت بدائية تعيش طور القبليّة والتوحش وشتى أوجه الإحتلال والجهل والبوس⁽⁷⁷²⁾ .

3- إتخذ المستشرق الفرنسي (جورج بوسكي) في كتابه (قيم الإسلام الجنسية) منهاجا يدرس في عموم

جامعات اوروبا لمدة ثلاثين سنة ، وهو مليء بالتحريف والتشويه والسخرية في مفهوم الفقه الاسلامي⁽⁷⁷³⁾ .

4- اوجد المستشرقين نظرية توجب الاوروبيين إحتلال الدول المتخلفة ، وأن تكون مسؤولة امام ضميرها

واما التاريخ ، وهذا ما اسماه المستشرق رديوارد كيبيلين (حمل الرجل الابيض)⁽⁷⁷⁴⁾ .

5- يدعي المستشرقون ان الحياة في المجتمعات الدينية الإسلامية تشوبها الاعتقادات بالجان والارواح

والسحر ، وهي اشبه او اقرب الى الطوطمية البدائية .

6- أفرغ المستشرقون كامل الحياة الاجتماعية الإسلامية من الحرية والذاتية والإرادية .

7- أعابوا على الفقه الإسلامي ، على اساس هذا الفقه يحاصر الانسان من كل ناحية ، بل نسج له شبكاً

تمنعه من التحرك خارج إطاره مما أفقد الإنسان العربي المسلم إنسانيته⁽⁷⁷⁵⁾ .

8- أعابوا على الاسلام بأنه لم يعط للمرأة حقوقها في الميراث وحجبها عن درها في حياة الأمة .

9- يرى بعضهم ان الشعوب الإسلامية اشتهرت بكل ما يتعلق بالشهوات خصوصاً المرأة من غرابة الرجل

الجنسية ، ويجب ان تسود الروح الاوروبية للحب والعشق ليخلص الحب الإسلامي من بهيمته⁽⁷⁷⁶⁾ .

(769) ابن كثير ، ابو الفداء اسماعيل بن كثير (ت774هـ) ، السيرة النبوية ، تحقيق مصطفى عبد الواحد ، مكتبة عيسى الباني الحلبي ، القاهرة 1964م ، ج1 ، ص387 .

(770) الاعظمي ، محمد مصطفى ، مناهج المستشرقين في الدراسات العربية الإسلامية ، ج1 ، ص70 .

(771) الاعظمي ، مناهج المستشرقين في الدراسات العربية الإسلامية ، ج1 ، ص78 .

(772) عبد الوهاب ابو حديبة ، مناهج المستشرقين في الدراسات العربية الإسلامية ، ج2 ، ص141 .

(773) بوسكي ، جورج ، قيم الإسلام الجنسية ، تعريب محمد العادلي ، باريس 1952م ، ص43 .

(774) عبد الوهاب ابو حديبة ، مناهج المستشرقين في الدراسات العربية الإسلامية ، ج2 ، ص143 .

(775) المصدر نفسه ، ج2 ، ص147 .

(776) شارل ، ريمون ، الروح الإسلامية ، باريس 1958م ، ص241 .

- 2- ربط قسم من المستشرقين الحياة العلمية بالخصوصية السلوكية ، على اساس ان الامة العربية امة بدوية متوحشة .
- 3- ربط بعض المستشرقين العلم في بعض المجتمعات الاسلامية المتخلفة واعتبرتها قاعدة وعممتها على العرب باعتبارهم وحدة كاملة ، بقبولهم الحضارات فالشعوب لا يعترف بها بشكل جزئي .
- 4- وصفوا العرب بالبربر ، وهم اريون ، وهم لا يشبهون الرجل الاشقر ذو الراس الكبير (الرجل الاوربي)(783).
- 5- ان ما يدعي به العرب من العلوم التي يمتلكونها ، ما هو الا وراثته من علماء الكلدان ، وبالخصوص علم التنجيم والاستطلاع(784) .
- 6- أعابوا على العرب بانهم عاجزون عن ان يتمكنوا من انفسهم في استثمار ما جمعوا من تراث ، ولم تكن لهم نظرية شاملة فيه.
- 7- اعتنق الكثير من المستشرقين ما ذهب اليه ابن خلدون بقوله : (ان العرب اذا تغلبوا على اوطان اسرع اليها الخراب) (785)
- 8- ادعى المستشرقون بان علوم العرب هي علوم اعجمية ، بدلالة ان اغلب علمائهم من غير العرب ، واستدلوا بذلك على قول ابن خلدون : (ان حملة العلم في الاسلام اكثرهم من العجم) (786)
- 9- ادعى المستشرقون ان القرآن الكريم وقف حجر عثرة في وجه العلم وحرية النظر العقلي ، وجمد اهل السنة الحياة الفكرية ، بتعلقهم بمبدأ القضاء والقدر(787)
- 10- ان العلوم هي مجرد نقل عن علم اليونانيين ، واذا ما وجد امر طريف في هذا العلم فاصله من العلوم القديمة(788) .

الرد على المستشرقين في مجال التراث العلمي العربي

يجب الرد على المستشرقين بجمع كل الروايات والادلة والمشاهد التي تذكر وتورخ العلوم العربية الاسلامية ، واسماء اعلامها ونتائجهم العلمية والادبية ويكون الرد من خلال الاتي :

1. يجب ان لا ينكر العرب ما اجاد به علماء اليونان بالطب والهندسة والحكمة كيقراط واقليدس وافلاطون ، وان هذا ليس بعيب ، بل هو دليل على تلاحق العلوم من خلال شرحهم لهذه العلوم ومناقشتها وتدقيقها عقليا من اجل تطويرها والاستفادة منها .
2. سرعان ما تزاحمت البحوث العلمية العربية في مختلف الاختصاصات وبدقة متناهية ، وكان من شان علماء العرب الدفع بالعلم خطوات شاسعة الى الامام ، فمثلا من خلال تقديرهم لحركات الكواكب وابعادها النسبية واحجامها وقياسهم الميل الكلي والدرجة الارضية .
3. ذكر ما توصل علمانا كالخوارزمي في الرياضيات والجبر ، وشجاع ابن كامل بن اسلم المصري وكتبه (الطرانف في الحساب والفلاحة والطير والمساحة والهندسة..) (789) .

783) (قوتيي ، اميل فيلكس ، عصور المغرب الحالكة ، القاهرة 1937م ، ص7 ، وهو المستشرق فرنس عمل استاذ في الجامعة الجزائرية .

784) (قوتيي ، اميل فيلكس ، اخلاق العرب المسلمين ، القاهرة 1937م ، ص278 .

785) (ابن خلدون ، ابو زيد ولي الدين عبد الرحمن بن محمد بن خلدون الحضرمي (ت 808 هـ) ، كتاب العبر وديوان المبتدأ والخبر في ايام العرب والعجم والبربر ومن عناصرهم من ذوي السلطان الاكبر ، والمسمى تاريخ ابن خلدون ، دار احياء التراث العربي ، بيروت ، ج1 ، ص149 .

786) (ابن خلدون ، تاريخ ابن خلدون ، ج1 ، ص543 .

787) (السيوسي ، محمد ، مناهج المستشرقين في الدراسات العربية الاسلامية ، ج2 ، ص27 .

788) (المصدر نفسه ، ج2 ، ص28 .

789) (ابن النديم البغدادي ، ابو يعقوب محمد بن اسحاق النديم الوراق (ت 438 هـ) ، الفهرست للنديم ، لاط ، ص339 .

4. بيان ما توصل اليه علماء العرب في علوم الفلك مثل البتاني الحراني (ت ٥٣١٧هـ)، والبيروني (ت ٥٤٤٠هـ) ، وابن يونس (ت ٥٣٣٩هـ) ، وثابت بن قرّة (ت ٥٢٨٨هـ)، وابن الشاطر الدمشقي (ت ٥٧٧٧هـ) وغيرهم⁽⁷⁹⁰⁾ .
 5. بيان ما توصل اليه علماء العرب في العلوم الطبيعية كالفيزياء والبصريات والكيمياء (السيمياء) والنبات والطب مثل الحسن بن الهيثم (ت ٥٣٥٤هـ) وجابر بن حيان (ت ٥٢٠٠هـ) ويحيى بن عوام (ت ٥٦٤٦هـ) وعلي بن ادريس الجراح (ت ٥٣٣٤هـ)⁽⁷⁹¹⁾ .
 6. بيان ان الاسلام يحث على العلم مصداقا لقوله على المبدأ : (الحكمة ضالة المؤمن ان وجدها أخذها)⁽⁷⁹²⁾ .
 7. بيان ان العلوم لا تدرك الا بالعدد والتجربة واغلب علمائنا طبق هذا المفهوم وفق مبدأ (لا علم الا بالعدد) ، فابن سينا وابن الجزار عينوا مقادير الادوية لمعالجة الامراض ، ضابطين نسبها واوزانها ، والتزام جابر بن حيان الميزان في الكيمياء والتفاعلات الكيميائية⁽⁷⁹³⁾ .
 8. صار العلم العربي مشروعا جماعيا في الدولة العربية الاسلامية وبذلت كل الجهود ليكون في متناول كل الناس مسلمهم وغير مسلمهم ، وقال رسول الله : (اثنان لا يشبعان ، طالب علم وطالب دنيا)⁽⁷⁹⁴⁾ .
- وفق هذه المحاور يجبان يكون الرد الحقيقي والشرعي والعلمي والتاريخي على شكوك وطعون وتجاوزات المستشرقين اصحاب الاطماع الاستعمارية .

المصادر

- الترمذي ، ابو عيسى بن سورة بن موسى السلمى البوغي (ت 279هـ) .
- سنن الترمذي ، تحقيق عبد الرحمن محمد عثمان ، دار الفكر ، بيروت 1403هـ .
- حاجي خليفة ، مصطفى بن عبد الله كاتب جلبي (ت 1067هـ) .
- كشف الظنون عن اسماء الكتب والفنون ، دار إحياء التراث العربي ، بيروت 1411هـ .
- لحاكم النيسابوري ، ابو عبد الله بن عبد الله (ت 405هـ) .
- المستدرک على الصحيحين ، تحقيق مصطفى عبد القادر ، دار الكتب العلمية ، بيروت ، 1990م .
- ابن خلدون ، ابو زيد ولي الدين عبد الرحمن بن محمد بن محمد بن خلدون الخضرمي (ت 808 هـ) .
- كتاب العبر وديوان المبتدأ والخبر في أيام العرب والعجم والبربر ومن عاصرهم من ذوي السلطان الاكبر ، المسمى تاريخ ابن خلدون ، دار إحياء التراث العربي ، بيروت ، لا.ت .
- الدسوقي ، شمس الدين محمد بن عرفة (ت 1230 هـ) .
- حاشية الدسوقي ، دار إحياء الكتب العربية ، بيروت ، لا.ت .
- الغزالي ، ابو حامد محمد بن محمد بن محمد الطوسي (ت 505 هـ) .
- المنقذ من الضلال ، مكتبة الجندي ، القاهرة ، لا.ت .
- ابن قتيبة الدينوري ، عبد الله مسلم بن قتيبة (ت 276 هـ) .
- طبقات الشعراء (الشعراء والشعراء) ، القاهرة 1364 هـ .
- ابن كثير ، ابو الفداء اسماعيل بن كثير (ت 774 هـ) .
- تفسير القرآن العظيم (تفسير ابن كثير) ، دار المعرفة ، بيروت 1412 هـ .

790) (ياقوت ، ياقوت بن عبد الله الحموي (ت 626 هـ) ، معجم البلدان ، دار إحياء التراث العربي ، بيروت ، لا.ت ، ج 1 ، ص 54 ؛ حاجي خليفة ، مصطفى بن عبد الله كاتب جلبي (ت 1067 هـ) ، كشف الظنون عن اسماء الكتب والفنون ، دار إحياء التراث العربي ، بيروت 1411 هـ ، ص 366 .

791) (الزركلي ، خير الدين (ت 1410 هـ) ، الاعلام قاموس تراجم لأشهر الرجال والنساء من العرب والمستعربين والمستشرقين ، دار العلم للملايين ، بيروت ، لا.ت ، ج 2 ، ص 103 ، البغدادي ، اسماعيل باشا ، هداية العارفين واسماء المؤلفين وأثار المصنفين ، دار إحياء التراث العربي ، بيروت ، لا.ت ، ج 1 ، ص 249 .

792) (الترمذي ، ابو عيسى محمد بن عيسى بن سورة بن موسى السلمى البوغي (ت 279 هـ) ، سنن الترمذي ، تحقيق عبد الرحمن محمد عثمان ، دار الفكر ، بيروت 1403 هـ ، ج 4 ، ص 155 .

793) (حاجي خليفة ، كشف الظنون ، ج 1 ، ص 251 ؛ الزركلي ، الاعلام ، ج 2 ، ص 241 .

794) (لحاكم النيسابوري ، ابو عبد الله محمد بن عبد الله (ت 405 هـ) ، المشترك على الصحيحين ، تحقيق مصطفى عبد القادر ، دار الكتب العلمية ، بيروت ، 1990م ، ج 1 ، ص 92 .

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- ابن النديم البغدادي ، ابو يعقوب محمد بن اسحاق النديم الوراق (ت 438 هـ)
الفهرست للنديم ، لا . ط .
- ياقوت ، ياقوت بن عبد الله الحموي (ت 626 هـ) .
معجم البلدان ، دار احياء التراث العربي ، بيروت ، لا.ت .

المراجع

- البغدادي ، اسماعيل باشا .
هداية العارفين واسماء المؤلفين واثار المصنفين ، دار إحياء التراث العربي ، بيروت ، لا.ت .
- بوسكى ، جورج .
قيم الاسلام الجنسية ، تعريب محمد العادلي ، باريس 1952م .
- جاندارم ، رينيه .
العوامل الاقتصادية والثقافية ومعارضتها للتنمية الاقتصادية ، تعريب احمد منسي ، باريس 1959م .
- جوستاف لوبون .
حضارة العرب ، نقله الى العربية عادل زعير ، مصر 1948م .
- الزركلي ، خير الدين (ت1410هـ) .
الأعلام قاموس تراجم لأشهر الرجال والنساء من العرب والمستعربين والمستشرقين ، دار العلم للملايين ، بيروت ، لا.ت .
- شارل ، ريمون .
الروح الاسلامية ، باريس 1958م .
- طه حسين .
في الادب الجاهلي ، دار المعارف ، القاهرة 1958 .
- قوتيي ، اميل فيلكس .
عصور المغرب الحالكه ، القاهرة 1937م .
- محمد غلاب .
نظرات استشرافية في الاسلام ، دار الكتاب العربي ، القاهرة ، لا.ت .
- محمد كرد علي .
الإسلام والحضارة العربية ، القاهرة 1934م .
- وات ، مونتجومري .
محمد في مكة ، تعريب شعبان بركات ، المكتبة العصرية ، بيروت 1953م .
محمد في المدينة ، تعريب شعبان بركات ، المكتبة العصرية ، بيروت 1953م .
- هوربرت جريمي .

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

مجموعة مؤلفين وهم :-

- محمد ، باريس ، 1892م .
- التهامي نقرة .
- جعفر ، شيخ إدريس .
- السويسي ، محمد .
- عبد الوهاب ابو حديبة .
- محمد مصطفى الإعظمي .
- مناهج المستشرقين في الدراسات العربية الإسلامية ، دار المعارف ، القاهرة ، 1958م .
- دار المعارف الإسلامية .
- ايرلنجي ، فيليب .
- محمد كامل عباد .
- مجلة التاريخ ، العدد 269 ، فرنسا ، 1969م .
- مجلة مجمع اللغة العربية ، دمشق ، العدد 4 ، 1969م .

ENDÜSTRİ 4.0 VE LOJİSTİK TRENDLER

Prof. Dr. Mahmut TEKİN

Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü

Mehmet ETLİOĞLU

Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Bölümü Doktora Öğrencisi

Ertuğrul TEKİN

Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Bölümü Doktora Öğrencisi

Öz

Bilgi iletişim teknolojileri ve internetin hızla gelişmesinin ardından dördüncü sanayi devrimine tanıklık ediyoruz. Endüstri 4.0 nesnelerin interneti kavramı ile tüm alanları etkileyen akıllı bir ortama dönüşmüştür. Makinelerin birbirleriyle iletişime geçtiği, sanal dünya ile gerçek dünyanın kaynaştığı bir ortam oluşmuştur. Bilgi iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ve internetin yaygınlaşması, işletmelerin iş yapma biçim ve modellerini değiştirmiş müşterilerin ise satın alma davranışlarını etkilemiştir. Zaman, hız, kalite ve maliyet konularını çok daha önemli hale gelmiştir. Müşteriler ürün ve hizmeti en az maliyetle ve en kısa zamanda ellerinde olmasını istemektedir. Doğru ürünü, doğru yer ve zamanda en az maliyet ile sunabilmek ancak teknoloji ile mümkün olmaktadır. Dinamik bir yapıya sahip olan lojistik sektörü bu gelişmelerin tam odağındadır. Bu gelişmeler lojistik sektöründe yenilikçi trendler ve teknolojilerin oluşmasına neden olmuştur. Lojistik işletmeleri yaşamını devam ettirmek ve rekabet edebilmek için bu teknolojileri kullanmak durumundadırlar. Lojistik sektörü, otonom araçlar, insansız hava araçları, akıllı robotlar, 3D baskı, bulut bilişim, yüz ve ses tanıma teknolojileri, büyük veri analitiği, biyonomik robotlar gibi birçok teknolojik gelişmeyi kullanmaya başlamışlardır. Bu çalışmanın amacı, akademik yazına katkı sağlamak, lojistik sektöründeki yenilikçi gelişmeler, kavramlar ve teknolojilerin tanıtılarak işletmeleri bu teknolojik gelişmelere teşvik etmek amacıyla yapılmıştır. Bu kapsamda, çok amaçlı ağlar, bütüncül kanal lojistiği, talebe bağlı teslimat, paylaşım ekonomisi lojistiği, akıllı enerji lojistiği, süper şebeke lojistiği, tüp lojistiği ile ilgili yenilikçi trendler ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: endüstri 4.0, lojistik.

INDUSTRY 4.0 AND LOGISTICS TRENDS

Abstract

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ALANYA

We have witnessed the fourth industrial revolution after the rapid development of information communication technologies and the internet. The concept of the Internet 4.0 of the industry has become an smart center that affects all areas. The environments in which the machines communicate with each other, the virtual world and the real world are combined. Developments in information communication technologies and widespread use of the Internet have affected the purchasing behavior of customers who have changed the mode of business and mode of operation. Time, speed, quality and cost have become more important. Customers want products and services to be available at the lowest possible cost and as soon as possible. It is only possible with technology to offer the right product at the right place and at the lowest cost. The logistics sector, which has a dynamic structure, is at the center of these developments. These developments have led to the creation of innovative trends and technologies in the logistics sector. Logistics companies have to use these technologies in order to survive and compete. The logistics industry has started to use many technological developments such as autonomous vehicles, unmanned aerial vehicles, intelligent robots, 3D printing, cloud computing, face and voice recognition technologies, big data analysis and bionic robots. The aim of this study was to contribute to academic literature, to introduce innovative developments, concepts and technologies in the logistics sector and to encourage businesses to develop these technological developments. In this context, innovative trends related to multi-purpose networks, integrated channel logistics, student-based delivery, shared economy logistics, smart energy logistics, super network logistics, and tube logistics will be explained.

Keywords: industry 4.0, logistics.

1416

1. Giriş

Endüstri 4.0 ve yeni teknolojiler zaman ve mekan sınırını ortadan kaldırmış, siber fiziksel sistemler, nesnelerin interneti, otonom araç ve robotlar, drone'lar, büyük veri analitiği, bulut bilişim, siber güvenlik gibi birçok uygulama hayatımızda daha fazla yer almaya başlamıştır. Endüstri 4.0'ın getirdiği teknolojik yenilik ve uygulamalar işletmelerin iş yapma biçimlerini değiştirmiş ve yeni iş modellerinin oluşmasına neden olmuştur. Lojistik işletmeleri teknolojik gelişmeler bağlı otomasyon ve entegrasyon sayesinde iş süreç ve uygulamalarını gerçek zamanlı olarak yönetmek için akıllı izleme ve takip, kontrol ve yönetim teknolojilerini kullanmaya başlamışlardır. Lojistik sektörü de endüstri 4.0'dan en çok etkilenen sektörler arasındadır. Küreselleşme ve teknolojik gelişmeler ile birlikte ticaretin artması lojistik faaliyetleri de artırmıştır. Teknolojik gelişmeler nedeniyle işletmelerin değişen iş yapma biçim ve modelleri ile müşterilerin satın alma davranışlarında meydana gelen değişim zaman, hız, kalite ve maliyet konularını çok daha önemli hale getirmiştir. Bu durum, lojistik işletmeleri ve tüm paydaşlarının elektronik lojistiği kullanmalarına neden olmuştur. İşletmeler, müşterilerine doğru ürünü, doğru yer ve zamanda en az maliyet ile sunmanın yollarını aramaya başlamışlardır. Doğru ürünü, doğru yer ve zamanda en az maliyet ile sunabilmenin yolu teknolojik uygulamalardan geçmektedir. Ayrıca, işletmelerin yaşamlarını sürdürmesinin ve rekabet edebilmenin ön koşulunu teknoloji oluşturmaktadır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Zaman, kalite, hız ve maliyet konularının öneminin artması ile değişen müşteri odaklılık anlayışı lojistik sektöründe farklı trend ve teknoloji uygulamalarının gelişmesine katkı sağlamıştır. Bu bağlamda, çok fazla yeni lojistik kavramlar ve teknoloji uygulamaları lojistik işletmeleri tarafından geliştirilmeye ve kullanılmaya başlamıştır.

2. Endüstri 4.0

Su ve buhar gücünün kullanılması ile üretim sistemlerinin ortaya çıkması endüstri (1.0), elektrik gücünün yardımıyla seri üretimin gerçekleşmesi ile endüstri (2.0) ve bilgi iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle üretimin otomatikleştirilmesi endüstri ile (3.0) ortaya çıkmıştır. Günümüzde nesnelerin interneti ile siber fiziksel sistemlerin birbirleri ve insanlarla iletişime geçtiği endüstri 4.0 devrimine tanıklık etmekteyiz. Endüstri 4.0 başlangıçta Alman hükümeti tarafından Almanya'nın endüstriyel rekabet gücünü korumak ve tutarlı bir politika çerçevesi oluşturmak için geliştirilmiştir. Endüstri 4.0 ile ilgili kullanılan ilgili terimler nesnelerin interneti, internet hizmetleri, endüstriyel internet, gelişmiş üretim ve akıllı fabrikayı içermektedir. Endüstri 4.0 yarışı "akıllı" kulvarda olmaktadır. Akıllı kulvar ve akıllı bir çağ. Akıllı bir çağın araçlarıyla bu kulvarda teknolojiye dayalı bir yarış. Bu çağın araçları; akıllı telefonlar, akıllı otomobiller, akıllı evler, akıllı şehirler, akıllı fabrikalar, akıllı depolar, akıllı marketler, akıllı hastaneler, akıllı okullar, akıllı bürolar vb (Tekin ve Ömürbek, 2016:9). Endüstri 4.0, değer zinciri boyunca birbirleriyle özerk bir şekilde iletişim kuran teknoloji ve cihazlara dayanan üretim süreçlerinin organizasyonunu tanımlar: bilgisayar destekli sistemlerin fiziksel süreçleri izlediği, fiziksel bir sanal kopyasını oluşturduğu "akıllı" bir fabrika modeli kendi kendine örgütlenme mekanizmalarına dayalı olarak bağımsız kararlar verebilen sistemleri içerir. Nesnelerin interneti, fiziksel nesnelerin bilgi ağına sorunsuz entegre edildiği imalat endüstrilerinin sayısallaştırılarak üretimin gerçek zamanlı olarak gerçekleşmesine imkan tanımaktadır. Endüstri 4.0'ın temel özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz (Üstündağ, 2016);

- Değer zincirini oluşturan tüm öğeler (insan, makine, malzeme, ürün, araç, ekipman vb.) arasında entegre iletişimin sağlanabilmesi.
- Alt sistemlerin optimizasyonundan, entegre veri ve ürün akışının olduğu sınırlar ötesi büyük sistemlerin optimizasyonuna geçiş.
- Yüksek otomasyon, az nitelikli insan gücüne ihtiyacın azalması ve yüksek nitelikli insan gücüne ihtiyacın artması.
- Bağlantılı sistemler, makine-makine, makine-insan etkileşimi ile özelleştirilmiş ürün üretimi.
- Yüksek verimlilik artışı, teknoloji yatırımı ile birlikte gelen birim ürün üretim maliyetlerinin azalması.

Endüstri 4.0 genel olarak nesnelerin interneti, hizmetlerin interneti ve siber-fiziksel sistemler olarak üç yapıdan oluşmaktadır. Endüstri 4.0' ile ilgili dokuz teknolojik özellik (TÜSİAD, 2016: 25).;

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Nesnelerin İnterneti: Nesnelerin interneti, nesnelerin iletişim ağları vasıtasıyla birbirine bağlandığı, durumları ve çevresi hakkında bilgi alışverişinde bulunduğu, toplumun ve ekonomilerin sayısallaştırılmasına yönelik bir adımdır (Rose, 2015). Nesnelerin interneti ile lojistik süreç ve uygulamaları tamamıyla akıllı bir ortama taşınmıştır. Bunun sonucu olarak bilgi ve iletişim alışverişi, akıllı aramalar, kimlik, yer tespiti, izleme, takip ve yönetim uygulamaları her alanda kullanılmaya başlamıştır. Nesnelerin interneti ile hem ürünler, hem depo ve mağaza gibi mekânlar hem de işletmeler arasında daha çok bağlantı kurulmuştur. Böylece depolama, yük taşıma gibi tedarik zinciri noktalarında internet ve ağ bağlantısıyla önemli bir potansiyel sağlanabilecektir (Bayuk ve Öz, 2017:54). Bu teknolojik gelişmelerle işletmeler zaman, kalite, hız ve maliyet avantajı ile rekabette bir adım öne geçmektedirler.

Akıllı Robotlar: Modern imalat endüstrisinde robotlar önemli bir rol oynamaktadır. Avrupa'da geliştirilen çok amaçlı endüstriyel robotlar 2004'ten bu yana neredeyse ikiye katlanmıştır. Endüstri 4.0'ın önemli bir boyutunu, güvenlik, esneklik, çok yönlülük ve işbirliğine odaklanarak görevlerini istenilen biçimde tamamlayabilen robotlar tarafından desteklenen özerk üretim yöntemleri oluşturmaktadır. Günümüzde farklı işlerde kullanılacak farklı endüstriyel robotlar en yeni teknolojilerle donatılarak üretilmeye devam etmektedir. Endüstri 4.0'da, robotlar ve insanlar akıllı sensörler ve insan-makine ara yüzleri sayesinde birlikte çalışabilmektedir. Teknoloji yaşanan hızlı gelişmelere paralel olarak robotlar daha özerk, esnek ve insan-makine etkileşimi ile işbirlikçi ve öğrenen duruma gelmişlerdir.

Büyük Veri Analitiği: Çok fazla üretim araçları, cihaz, tesis ve araçlar sensörler ile donatılmaktadır. Bu sensörler aracılığıyla kendileri ve çevreleri hakkında çok fazla veri toplamaktadırlar. İşletmeler bu verilere bağlı olarak etkili ve verimli kararlar verebilmektedirler. Elde edilen bilgiler ile üretim ve bakım masrafları düşürülerek maliyet etkinliği sağlanmaktadır. Ayrıca, kalite yükselmekte, enerji tasarrufu sağlayarak servis bakım süreçleri daha kolay hale gelmektedir. Endüstri 4.0 bağlamında üretim sistemlerinin yanı sıra, kurumsal ve müşteri bazlı yönetim sistemleri gibi birçok farklı kaynaktan elde edilen verilerin toplanmasının ve kapsamlı biçimde değerlendirilmesinin, gerçek zamanlı karar verme süreçlerinde etkili ve verimli bir biçimde kullanıldığı görülmektedir (TÜSİAD, 2016:25).

Siber Güvenlik: Endüstri 4.0 kavramı, işletmelerde uçtan uca bağlılığı sağlayan birçok teknolojik gelişmeleri de beraberinde getirmiştir. Endüstri 4.0, dijital teknolojilerin endüstriyel ölçekte kullanımı, üretim süreçleri, siber-fiziki sistemlerin ortaya çıkışı ile birimlerin birbirine bağlanması ve şirket içi veya dışından izlenme ve takip edilmesi konularını içermektedir. Üretim ve ürünlerin sayısallaştırılması iç ve dış işletmelerin entegrasyonu sürekli arttığından, işletmeler verilerini korumak, gizlemek ve bütünlük sağlamak için sistemde potansiyel açıklarını kapatmak zorundadırlar. Dijital entegrasyona sahip işletmeler güvenlik sistemlerini ve güvenlik kültürünü eşzamanlı olarak yeniden düzenlemezlerse saldırılara karşı daha savunmasız hale gelerek para ve zaman kaybına uğrayacaklardır (Berger, 2015: 3).

Bulut Bilişim: Endüstri internet veya nesnelerin interneti imalat için yeni bir internet devrimidir. Bulut teknolojisi, potansiyel olarak milyarlarca sensörü, kamerayı, ekranı, akıllı telefonu ve diğer akıllı iletişim cihazlarını uçtan uca bağlayan, bulut veri merkezlerine entegre eden sistemdir

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

(Georgakopoulos vd., 2016:64). Bulut bilişim, düşük yönetim çabası veya servis sağlayıcı etkileşimi ile hızlı alınıp salıverilebilen, ayarlanabilir bilişim kaynaklarının (ağlar, sunucular, depolama alanı, uygulamalar ve servisler gibi) paylaşımına açık havuzuna, istendiğinde ve uygun bir şekilde ağ erişimi sağlayan bir modeldir (Mell ve Grance, 2011:2). Bulut bilişim, maliyet etkinliği, sınırsız depolama alanı, yedekleme ve kurtarma, otomatik yazılım entegrasyonu, bilgiye kolay erişim, hızlı dağıtım, daha kolay hizmet ölççeği ve yeni hizmetler sunma gibi çok fazla avantaj sağlamaktadır.

Zenginleştirilmiş Gerçeklik: Artırılmış Gerçeklik, fiziksel olarak doğrudan veya dolaylı olarak sanal bilgisayar tarafından oluşturulmuş bilgileri eklenmesiyle geliştirilmiş / güçlendirilmiş gerçek dünya ortamıdır. Artırılmış Gerçeklik, yalnızca yakın çevresi için değil, canlı video akışı gibi gerçek dünya ortamının görüntüsünü sanal bilgilerle zenginleştirerek kullanıcının hayatını basitleştirmeyi amaçlamaktadır. Artırılmış gerçeklik, kullanıcının gerçek dünyayla olan algısını ve etkileşimini geliştirmektedir (Carmigniani ve Furth, 2011:3).

Eklemeli Üretimi: Endüstri 4.0'ın en önemli özelliklerinden biriside istenen bileşenleri, şimdiye kadar olduğundan daha hızlı, daha esnek ve daha hassas üretebilen makinelerdir. Bu daha az prototip, daha az kalıp ve daha az işlem anlamına gelmektedir (Klose, 2017:9). Malzemeyi yerleştirerek katmanlar halinde bir bileşeni oluşturmak için dijital 3 boyutlu tasarım verisinin kullanıldığı bir işlemi ifade eder. Başka bir ifadeyle, nesnelerin alt katmanlı imalat metodolojileri yerine katman üzerine katman olarak katılması için nesneleri birleştiren bir süreçtir (Tillinghast ve Zunino 2015:4). İşletmeler, parçaların prototipini oluşturmak ve üretimini yapmak için, üç boyutlu baskı gibi eklemeli üretim teknikleri ile karmaşık tasarımları üretmek amacıyla kullanılmaktadırlar. Böylece, üretim ve lojistik maliyetlerinin azaltılması, hızlı prototip oluşturma (zaman tasarrufu), azaltılmış boyut ve hacim, esnek mühendislik, ve stok seviyelerinin düşürülmesi gibi birçok avantaj sağlayacaktır.

Dikey ve Yatay Sistem Entegrasyonu: Endüstri 4.0'ın temelinde yatan birbirine bağlantılı yapıların sağladığı sürekli akış, üretim açısından önemli bir konudur. Bu akışı sağlamak için her noktada yatay ve dikey entegrasyon gerekmektedir. Dikey entegrasyon süreçler arasında değil, tüm süreçlerde kullanılan teknolojik altyapıda kesintisiz bir iletişim ve akış sağlamasıdır. Örneğin üretim alanındaki sensörler, aktüatörler, vanalar, motorlar, kumanda panelleri, üretim yönetimi sistemleri, kurumsal kaynak planlama yazılımları, iş zekası uygulamaları gibi birimlerin entegrasyonu bu kapsamda ele alınmaktadır. Yatay entegrasyon ise üretim ve planlama sürecindeki her bir adımın kendi arasında, ayrıca farklı işletmelerin üretim ve planlama süreçlerindeki adımlar arasında kesintisiz bir akış sağlamasıdır. Bu entegrasyon; ham madde tedarikinden tasarıma, üretime, pazarlamaya, sevkiyata kadar her noktayı kapsamaktadır (Siemens, 2017.10).

Simülasyon: Gerçek zamanlı veriler kullanılarak hazırlanan bu sanal modellerde, makineler, ürünler ve insanlarla beraber fiziksel dünyanın sanal gerçekliği oluşturulmaktadır. Bu sayede operatörlerin, üretim hattındaki ürün için makine parametrelerini gerçekten ayarlamadan önce sanal olarak test etme fırsatlarının doğması, makine kurulum süresinin kısılması ve ürün kalitesinin artması beklenmektedir (Çolak vd., 2016:9).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

3. Lojistik Trendler

Bilgi iletişim teknolojilerinin çok hızlı gelişmesi ve internetin yaygınlaşmasıyla zaman, kalite, hız ve maliyet konularının önemini daha çok artırmıştır. Küreselleşmeyle birlikte lojistik sektörü hız, esneklik ve teknoloji kavramları ile birlikte ifade edilmeye başlamıştır. Bu teknolojik gelişmeler işletmelerin iş yapma biçim ve modelleri ile müşterilerin satın alma davranışlarını da etkilemiştir. Müşteriler alacakları ürün ve hizmetin en kısa zamanda ellerinde olmasını istemektedirler. Yoğun rekabet ortamında doğru ürünün, doğru yer ve zamanda en az maliyetle sunulabilmesi teknoloji ile mümkün olabilecektir. Teknolojik gelişmeler, rekabet, kentleşme, demografik yapı gibi birçok değişim sonucu lojistik işletmelerini farklı model ve teknolojileri araştırıp, geliştirmeye sevk etmektedir. Ayrıca, lojistik faaliyet ve fonksiyonlarının iyileştirilmesi, hızlandırılması ve maliyetlerin en aza indirilmesi için lojistik işletmelerini yeni teknolojik yaklaşımları ve uygulamaları kullanmak zorunda kalmışlardır. Endüstri 4.0 ile akıllı bir ortama taşınan lojistik sektörü yeni lojistik trendlerini ve teknolojik uygulamaları benimseyerek kaynak kullanımı, taşıma, depolama, takip, izleme ve iş gücü kullanımı gibi birçok konuda maliyet avantajı elde ederek rekabet üstünlüğü sağlayabileceklerdir. Bu bağlamda, lojistik işletmelerinin küresel olarak gelişen yeni lojistik trendleri ve teknolojik uygulamaları öğrenmeleri ve uygulamaları zorunlu hale gelmiştir. Bu kapsamda lojistik sektörde kullanılmaya başlayan yeni yaklaşımlar hakkında bilgi verilecektir.

3.1. Multi-Purpose Networks (Çok Amaçlı Ağlar)

Bir şirketin lojistik ağı, küresel demiryolları, havayolları ve denizcilik şirketleri ile endüstriyel işletmeler, ticaret şirketleri ve servis sağlayıcılarından oluşan küresel lojistik ağının bir parçasıdır (Gudehus ve Kotzap, 2012:437). Gelişmiş özelliklere sahip standart ağların çok amaçlı kullanımı, tehlikeli, yüksek değerli ve özel taşıma ve depolama koşulları (sıcaklık kontrolü) gerektiren malların hepsi maliyet ve zaman açısından özel çözümlerle birlikte özel ağ planlamasını gerektirmektedir. Çok amaçlı ağlar, sıcaklığa duyarlı, özel ve tehlikeli malların taşınması ve depolanması için mevcut ağların kullanılmasını ifade eder (Bubner vd., 2014:26). Bu, yenilikçi ulaşım yöntemleri, akıllı paketleme çözümleri ve gerçek zamanlı tedarik zinciri izleme yoluyla sağlanır. Farklı malları (gıda, ilaç ve kimyasallar) farklı sanayi ve sektörlerle (kamu, perakende, sağlık) sunan çeşitli lojistik ağları mevcuttur. Aynı zamanda standart lojistik ağlarıyla (özel kurye taşımacılığı, demiryolları, karayolu, hava ve okyanus) bir arada bulunmaktadır. Özel malların taşınması için standart ağları kullanarak şebeke ve kapasite kullanımı optimize edilebilir ve hem müşteriler hem de lojistik sağlayıcılar için maliyetler ve teslimat süreleri azaltılabilir. Alternatif olarak, mevcut lojistik olmayan ağlar (toplu taşıma) lojistik altyapıya entegre edilerek lojistik amaçlar için de kullanılabilir. Örnek olarak, Almanya'nın yolcu ve paket taşımacılığını birlikte yapan Postbus otobüsü verilebilir.

3.2. Omni Channel Logistics (Bütüncül Kanal Lojistiği)

Teknolojik gelişmeler, işletme-tüketici iletişimi, ürün ve hizmetlerin pazarlanması için çok farklı kanalların çoğalmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler önemli ölçüde iş modelleri, satış kanalları ve daha da önemlisi tüketici davranışı ve talebi üzerinde etkili olmaktadır. Perakendeciler, fiziksel mağazalar, telefon ve kataloglara ek olarak sosyal medya, WEB siteleri, kısa mesaj servisi-sms,

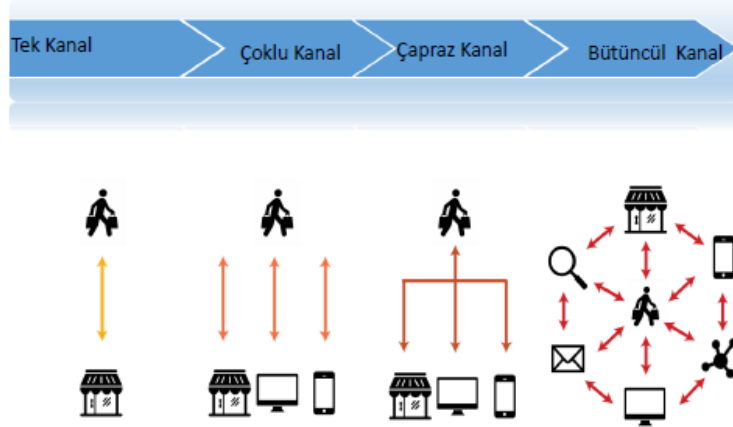
4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

çevrimiçi mağaza, mobil uygulama vb. aracılığından yararlanarak, aynı anda hepsini kullanarak farklı hedef pazardaki tüketicilere ulaşmaya çalışmaktadırlar. Tüketiciler ise bu kanalların hepsini kullanarak alışveriş yapmak istemektedirler. Çoğu zaman, tüketiciler bir kanal kullanarak satın alma işlemini gerçekleştirmemektedirler (Aubrey ve Judge 2012). Aynı alışverişte birden fazla kanalı ziyaret etmek ve kullanmak istemektedirler (Skallerud vd., 2009). Teknolojideki hızlı gelişme, internet, yoğun rekabet ve müşterinin değişen anlayışı omni channel (Bütüncül kanal) teriminin doğmasına neden olmuştur.

Omni kelimesi sınırlama olmaksızın bütün, her yön, her yer vb. anlamına gelmektedir (Merriam, 2017). İçerik ve kapsam açısından değerlendirildiğinde, “omni-channel” karşılığına “tüm kanal”, “bütün kanal” ya da “her şey” kanal olarak çevirmek anlam ve içerik açısından açık olmamaktadır. Buna bağlı olarak, “omni” kelimesinin "bütüncül" olarak kullanılmasının uygun olabileceği düşünülmüştür (Hüseyinoğlu, 2017:121). Bütüncül kanal, işletmelerin müşteriler ile farklı alışveriş ortamları üzerinden iletişim kurmasını, farklı kanallardan alışverişin imkânı sağlanmasını, işletmelerin de bütün bu kanalları tek bir platform üzerinden yönetmelerini hedeflemektedir. Kısacası bütüncül kanal, müşteriye, çevrimiçi ve fiziksel kanallara entegre etmektedir. Örneğin, müşteri, sosyal medyada karşılaştığı bir cep telefonu reklamını sitenin mobil uygulamasına girerek inceler. Daha sonra dizüstü bilgisayar ile siteye girerek ürünün siparişini verir. Telefonla müşteri temsilcisi aranır ve ürünü kendisine en yakın mağazadan teslim almak istediğini bildirir. Ürün kendisine en yakın mağazadan alındıktan sonra batarya problemi için sitenin online müşteri hizmetlerine ayrıca e-posta ile firmaya bildirir. Müşteri temsilcisi telefon ile arayarak ürünün kargoya teslim edilmesini ister. Yeni ürünün SMS ile yola çıktığı bilgisi gelir. Yeni ürün kendisine kargoyla teslim edilir. Ürünün teslim edilip-edilmediği ile ilgili firma müşteri hizmetleri tarafından telefon ile aranır ve süreç böylelikle tamamlanır. Bu durumda, müşteri ürün ile ilgili her kanalı kullanmış ve başarılı olmuştur.

Yeni nesil perakende her bir kanalın ihtiyaçlarına göre özelleştirilmiş lojistik ağları gerektirmektedir. Perakendenin bu yeni yüzü, lojistik sağlayıcıların dinamik teslimat, yerine getirme ve kesintisiz müşteri hizmetleri ile birlikte tüm müşteri kanallarının ve stoğun bütünleşik bir yapılanmasını gerektirir. Çevrimdışı ve çevrimiçi ticaretin birleşmesi, şirketlerden kesintisiz bütüncül kanal tecrübesiyle her zaman, her yerde, her cihazdan alışveriş yapmak isteyen müşteri düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Araştırmalar, günümüzde tüketicilerin çoğunluğunun artık çevrimiçi mağazalara bilgisayarlar üzerinden değil, akıllı telefonları ve tabletleri aracılığıyla 7/24 erişerek alışveriş yaptıklarını ortaya koymuştur. Amerika’da Shopify platformunu kullanan 100.000’den fazla e-ticaret mağazasındaki veriler incelendiğinde %50,3 alışveriş trafiği (% 40,3 mobil cihazlardan, % 10 tabletlerden), bilgisayarlardan sadece % 49,7 alışveriş trafik oranı görülmüştür (Shopify, 2017). Bu esneklik talebi, özellikle son kilometre dağıtım seçenekleri ve kesintisiz geri dönüş açısından, gittikçe daha hızlı ve çeşitli gerçekleştirme hizmetleriyle sonuçlanacaktır (Kraemer, 2015:3).

Şekil.1: Bütüncül Kanal. (Keefe, N,O. 2016. DMA Data&Marketing Association).

Perakende satış için farklı kanallar mevcuttur (Şekil.1). Bunlar arasında "çok kanallı", "çapraz kanal" ve "bütüncül kanal" genellikle net bir ayrım yapılmaksızın birbirinin yerine kullanılmaktadır (Banker and Cooke 2013, Beck ve Rygl 2015). Bütüncül Kanal tanımı, müşterinin bakış açısı üzerine kuruludur. Fiziksel mağaza perakendeciliği ve çevrimiçi perakendecilik müşteri bakış açısıyla örtüşmediği için perakendeci her iki kanalda da faaliyet gösterse bütüncül kanal ve çoklu kanal arasında fark bulunmaktadır. Bu tanıma göre, kanallar çok kanallı perakendecilikte fiziksel olarak bağlantılı değildir (Hübner vd., 2016:8).

Ayrı satış kanallarının, tek bir kesintisiz ürün akışı kanalına dönüştürülmesini gerektirmektedir. Bu akış sadece ürünlerin değil aynı zamanda müşterilerin beklediği oldukça kişiselleştirilmiş bir alışveriş deneyimi sunacak şekilde tasarlanmalıdır. Her kanaldaki müşteri deneyiminin aynı olmaması ve kanal geçişlerinin kesintisiz olması gerekliliği yönünden bütüncül kanal yaklaşımı geleneksel çok kanallı kanal yaklaşımından daha karışıktır. Perakendeci, mağaza içi müşteri tercihleri ile ilgili bilgilerini çevrimiçi kanal ile paylaşılmalıdır. Bu bilgi satın alma davranışını etkileyeceği için bilgi paylaşımı zamanında ve gerçek zamanlı olarak yapılmalıdır. Benzer şekilde, perakendeci, her bir kanaldaki her müşteri etkileşimini yakalamalı ve en uygun bütüncül kanal stratejisi oluşturmak için satın alma davranışını güçlendirmelidir (Kraemer, 2015:4). Lojistik ve tedarik zincirleri, bütüncül kanallı stratejilerin belkemiğidir. Bunlar, kişiselleştirilmiş servis ve esnek gerçekleştirmeyi sürekli ve maliyet etkin bir şekilde sunmanın kilit öncüleridir. Lojistik ve tedarik zincirleri kişiselleştirilmiş hizmet ve esnek gerçekleştirmenin etkin maliyet ile yapılmasında önemli rol oynamaktadırlar. Perakendecilerin, bütüncül kanal uygulamasının başarısı için oldukça önemli olan stok görünürlüğü ve optimizasyon sağlamaları müşteri beklentilerini karşılayarak daha yüksek memnuniyet ve sadakat elde etmelerini sağlayacaktır (Kraemer, 2015: 4).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ALANYA

LOJİSTİK TRENDLERİ

Trend	Etki	Süre	Özet
Multi-purpose Networks (Çok Amaçlı Ağlar)	Düşük	5 yıldan az	Çok amaçlı ağlar, özellikle sıcaklığa duyarlı olan malları taşımak ve depolamak için ağ ya da şehir alt yapısını kullanabilir. Bu, nakliye, paketleme ve gerçek zamanlı tedarik zinciri yenilikleri ile mümkündür.
Omni-channel Logistics (Bütüncül Kanal Lojistiği)	Yüksek	5 yıldan az	Yeni nesil perakende her bir kanalın gereksinimlerine uygun lojistik ağları gerektirir. Bu, lojistik sağlayıcıların, tüm müşteri kanallarının ve envanterinin dinamik dağıtımını ile birlikte bütünleştirilmiş bir görünümünü korumasını ve yerine getirme seçenekleri ile kesintisiz müşteri hizmetlerini gerektirecektir.
On-demand Delivery (Talebe Bağlı Teslimat)	Yüksek	5 yıldan az	Şirketler tarafından teslimat süreleri ve teslimat yerleri ile ilgili kısıtlamalar olmayacak. Yeni talep üzerine son kilometre teslim kavramları müşterilerin ihtiyaç duydukları yerde, ihtiyaç duydukları zamanda satın alma işlemlerini gerçekleştirmelerini sağlamak için kalabalığın ve esnek kurye iş gücünün gücünden yararlanmaktadır.
Shareconomy Logistics (Paylaşım Ekonomisi Lojistiği)	Orta	5 yıldan az	Sahiplikten sahiplik paylaşımına gerçekleşen toplumsal kayma, son yılların en göze çarpan trendlerinden biri olmuştur. Arabalardan sürüş yollarına kadar her şey platformlarda paylaşılabilir. Bu uçtan uca paylaşım ağların yanı sıra lojistik sağlayıcılar daha fazla maliyet ve zaman tasarrufu sağlamak için mevcut kaynakları paylaşabilirler.
Smart Energy Logistics (Akıllı Enerji Lojistiği)	Orta	5 yıldan az	Yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelen değişim, lojistikte elektrikli hareketlilik çözümlerini beraberinde getirmektedir. Aynı zamanda, yeni enerji tedarik zincirlerini kolaylaştıran lojistik çözümleri için fırsatlar da sunmaktadır. Yenilikçi enerji toplama, depolama ve dağıtım konseptleri, şebekeye olan güvenin azaltılması için de kullanılabilir.
Supergrid Logistics (Süper Şebeke-Ağ Lojistiği)	Yüksek	5 yıldan fazla	4PL lojistiğinin ötesine geçen süper şebeke-ağ lojistik, farklı üretim işletmelerinin ve lojistik sağlayıcılarının çoğunluğunu bir araya getiren küresel tedarik zinciri ağlarının koordinasyonuna odaklanan yeni nesil lojistik şirketlerini ortaya çıkaracaktır.

Tube Logistics (Tüp Lojistiği)	Düşük	5 yıldan fazla	Sürüş sistemlerindeki teknolojik gelişmeler ve mega kentlerdeki trafik sıkışıklığı nedeniyle mevcut ve yeni tüp altyapılarının kargo taşımacılığında kullanılması yönünde ilgi artmaktadır. Hyperloop (tüp tabanlı hızlı ulaşım aracı) gibi yeni yenilikler, bir gün, şehirler içinde ve arasında hızlı kargo transit ağları sağlayabilir.
-----------------------------------	-------	----------------------	---

Tablo 1. Lojistik Trendler.

3.3. On-Demand Delivery (Talebe Bağlı Teslimat)

Bilgi iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişme ve internetin yaygınlaşmasıyla bütün alanlarda bir değişim yaşanmıştır. Geleneksel olarak yapılan ticaret, teknolojik alt yapı ve internet vasıtasıyla bilgi, mal, hizmet ve ödemelerin elektronik ortamda değişiminin gerçekleştiği bir alana taşınmıştır. İnternet ve bilişim teknolojileri sayesinde kalite, maliyet, zaman ve hız konuları daha da önem kazanmaya başlamıştır. Müşterilerin istek ve ihtiyaçlarını karşılayacak doğru ürünün, doğru yer ve zamanda ve en az maliyet ile ulaştırılması ancak elektronik lojistik ile mümkün olabilecektir. Günümüz tüketicileri, kendi yaşam tarzlarına uygun ve çok fazla seçeneği olan hızlı teslimat istemektedirler. Kısacası müşteri alışveriş şekli ile ilgili (bütüncül kanal) çok fazla seçenek sunan işletmeleri tercih etmekte ve seçtikleri ürün veya hizmetin de en kısa zamanda eline geçmesini istemektedir. Bu durum tamamıyla bilgi iletişim teknolojileri ve internet ile mümkün olmaktadır. E-lojistik teknolojik alt yapısıyla kalite, maliyet, zaman ve hız unsurlarını birleştirerek, işletmeler ile müşterileri arasında ulaşımı ve iletişimi kolaylaştırmıştır.

Bilgi teknolojilerindeki gelişmeler ve internetin de yaygın kullanılmasıyla işletmelerin iş yapma biçim ve modellerini de değiştirmiştir. Konum hizmetleri, veri analitiği ve mobil bağlantıdaki gelişmeler, esnek ve talebe bağlı teslimat ağlarının oluşmasına neden olmuştur. E-ticaretin talebe bağlı dağıtım hizmetleri (On Demand Delivering Systems-ODDS) modeli, satılacak fiziksel ürünlerin ortak bir taşıyıcı gibi bir üçüncü taraf lojistik sağlayıcısı kullanmadan doğrudan müşteriye teslim edildiği bir modeldir. Aynı gün, hatta aynı saatte yenilikçi çapraz modeller sağlamanın yanı sıra özellikle yeni girişimler talebe bağlı teslimat ile ilgili yeni teknolojilerin geliştirilmesine neden olmaktadır. Anında rezervasyon, gerçek zamanlı izleme, yönlendirme ve teslimatların yeniden yönlendirilmesini gibi birçok farklı uygulamaları içermektedir.

Talebe bağlı teslimatta, işletmenin çok fazla araç filosuna sahip olması ve kontrol edilmesini gerektirmektedir. Talebe bağlı dağıtım, işletmenin maliyetler üzerinde daha fazla kontrol sağlmasını, en kısa zamanda teslimat ile rekabet avantajı, müşteriye doğrudan bağlantı ile müşteri memnuniyeti ve müşteri bağlılığı sağlayacaktır (Gangopadhyay, 2002:135). Talebe bağlı lojistik ile ilgili, aynı gün mahalli kuryelerle irtibat kurarak hızlı işlem gerçekleştirme ile Shutl, talebe bağlı dağıtım ağı ve küçük işletmeler için dağıtım filosu ile UberRUSH, talebe bağlı teslimat ile ilgili mobil uygulamaları hayata geçiren Shyp firmaları örnek olarak verilebilir (Bubner vd., 2016:286).

3.4. Shareconomy Logistics (Paylaşım Ekonomisi Lojistiği)

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişme ve internetin yaygın kullanımı farklı iş modelleri ve uygulamaları da beraberinde getirmiştir. Sahiplikten sahiplik paylaşımına geçiş, son yılların en göze çarpan trendlerinden biri olmuştur. Araçlardan araç park yerleri ve elektronik eşyalara kadar her şey özel platformlar vasıtasıyla paylaşılabilir. Shareconomy (Paylaşım ekonomisi)'nin küresel düşünce lideri olan Rachel Botsman (2011), Collaboration Lab.'ın kurucusu ve aynı zamanda What's Mine Is Yours (Benim olan Senindir)'in yazarıdır. "What's Mine is Yours"(Benim olan Senindir) adlı kitap ile gündeme gelen "collaboration consumption" Türkçe'ye "ortak kullanım" olarak çevrilmiştir. Botsman (2010) kitabında günlük paylaşım biçimlerine ek olarak, takas, borç verme, kiralama, hediye verme ve değiş tokuş konuları ile insanların ürün ve hizmet sahipliği için teknoloji vasıtasıyla çevrimiçi

topluluklar oluşturmalarının önemini vurgulamaktadır. Böylece para, yer ve zamandan tasarruf ile karşılıklı güven sağlanarak çevrimdışı topluluk oluşturulmaktadır (Botsman ve Rogers, 2010:11).

Paylaşım ekonomisi, bir hizmet sağlayıcısının atıl varlık, hizmet veya becerilerinin kullanıcıların işlemlerini kolaylaştırmak amacıyla geçici izin verilerek yapılan dijital platformların ekonomik faaliyeti olarak tanımlanabilir (Gesing, 2017:3). Paylaşım ekonomisinin temeli mal ve hizmetlerin kiralanması ya da takas yapılmasına imkân tanıyan esnek sahipliktir. Ürün veya hizmeti ne kadar sıklıkta kullanıyorum?, gerçekten ihtiyacım var mı?, bu kadar ücret ödemek mantıklı mıdır? sorularını gündeme getirmektedir. Sürekli ihtiyaç duyulmayan bir ürün veya hizmeti elde etmek yerine, ihtiyaç olduğunda kullanma anlayışına sahip olan paylaşım ekonomisi ile ilgili uygulamalar son yıllarda çok fazla ivme kazanmıştır. Paylaşım ekonomisinde sahiplik üzerinden erişim en yaygın alışverişi şeklidir. Sahiplik üzerinden erişim, kullanıcıların mallarını ve hizmetlerini kiralama ve ödünç verme şeklinde sınırlı bir süre için diğer kullanıcılara sunması ve paylaşması anlamına gelmektedir (Bardhi ve Eckhardt, 2012). Paylaşım ekonomisinde en yaygın kullanım şekli kiralama değildir. Örneğin, MonJouJou, çocuk oyuncaklarını 15, 30 veya 60 günlük bir süre boyunca kiralamaktadır. Diğer bir örnek ise AirBnb ve RentTheRunway'dir. Mallara ve hizmetlere belirli bir süre ve ücret karşılığında kullanıcılar tarafından erişilebilmektedir. Berlin merkezli Drivenow, ücretli bir araba paylaşım hizmetidir; kullanıcı, araç rezervasyonu yapabilir ve işi bittiğinde şehir bölgesinde belirlenmiş bir bölgeye bırakabilmektedir. Alternatif olarak, mülkiyet devri, öncelikli olarak ikinci el malların takas edilmesi, bağışlanması ve satın alınması yoluyla sahipliği bir kullanıcıdan diğerine geçirir. Swapstyle, ReSecond, Zilch ve ThredUp siteleri örnek olarak verilebilir. Bu siteler kullanıcıların kullanmadıkları giysileri değiştirmelerine yardımcı olmaktadır. Takas veya bağışta bulunmak, en popüler kategori, satın alma ise en az popüler kategori olarak sıralanmaktadır (Hamari vd., 2015:3).

3.5. Smart Energy Logistics (Akıllı Enerji Lojistiği)

Dünyada ve ülkemizde artan nüfus ve buna paralel olarak artan enerji tüketimi, çeşitli dönemlerde meydana gelen petrol krizleri, çevre ve doğal kaynak konuları ile ilgili oluşan toplum bilinci ülkeleri enerjinin sürdürülebilirliği adına alternatif enerji arayışlarına yönlendirmiştir. Bu bağlamda yenilenebilir enerji ülkelerin odak noktasında bulunmaktadır. Yenilenebilir enerji, tüketildiğinden daha hızlı kendini yenileyebilen güneş ışığı ve rüzgâr vb. doğal kaynaklardan elde edilen enerji kaynağıdır. Yenilenebilir enerji, doğada dönüşüm halinde ve sürekliliği olan karbon salınımı yapmayan çevre dostu enerji olarak ta tanımlamak mümkündür. Güneş, rüzgâr, jeotermal, hidro ve bazı biyokütle biçimleri yenilenebilir enerjinin ortak kaynağıdır. Değişken yenilenebilir kaynaklar rüzgâr, güneş, dalga ve gelgit enerjisi ile belirli bir gün veya mevsim boyunca dalgalanan kaynaklara dayanır (İea, 2017). Yenilenebilir enerji çeşitleri olarak, güneş, rüzgâr, jeotermal, hidrolik, biyokütle, dalga ve hidrojen enerjisi olarak sıralayabiliriz.

Yenilenebilir enerji kaynaklarına doğru artan ilgi, lojistikte elektrikli hareketlilik çözümlerinin benimsenmesini sağlamaktadır. Aynı zamanda, yeni tedarik zincirlerini (e-pil tedarik zincirleri) kolaylaştıran akıllı enerji lojistik çözümleri için yeni lojistik fırsatları da sunmaktadır. Örneğin, yeni enerji toplama, depolama ve dağıtım kavramları, şebeke ve fosil yakıtlara olan bağımlılığı azaltmak için de kullanılabilir. Sürdürülebilirlik büyük ölçüde tüketici talebine ve şirketlerin karbon emisyonlarını ve üretim atıklarını azaltmalarını gerektiren düzenlemelere dayanmaktadır. E-hareketlilik, ev, araba ve

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

binalardaki güneş panelleri gibi enerji toplama teknolojilerinin yaygınlaşması daha az küresel petrol üretimi ve taşınmasını sağlayacaktır. Aynı zamanda, yeni karmaşık ters lojistik çözümleri gerektirecek olan pillerin taşınmasını ve geri dönüşlerini de artıracaktır. Lojistik sağlayıcılar, şebeke ve fosil yakıtlara bağımlılığı azaltmak isteyen ev ve binalara isteğe bağlı mobil enerji santralleri gibi tedarik ve teslim sağlamaktadırlar. Elektrifikasyona dayalı lojistik filoları, son kilometre dağıtım işlemleri için elektrikli teslimat kamyonları ve bisiklet kullanmaya başlamışlardır. Fransız şirketi Colas'ın Wattway akıllı yol projesi ile asfalt yol yüzeyine döşenen materyal ile güneş enerjisinden elektrik elde edilmiştir (Raffin, 2016:18). Şehir içi teslimatlar için kullanılan e-araçlar, hava kirliliği, gürültü (motor gürültüsü olmadan gece dağıtım) ve nakliye maliyetlerini azaltmada büyük avantaj sağlayacaktır (Chung ve Virag, 2016:30).

3.6. Super Grid Logistics (Süper Şebeke-Ağ Lojistiği)

DHL Deutsche Post tarafından yapılan bir araştırma, insanların, malların, bilginin, fikirlerin ve sermayenin serbest bir şekilde etkileşimde bulunacağı dünya çapında bir ağ öngörmektedir (White, 2013:3). Büyük şehirlerde yaşayan insan sayısının artması süper şebeke lojistiğinin temel noktasıdır. Büyük şehirlerin sunduğu fırsatlar nedeniyle büyük şehirlere olan göç ile artan nüfus sonucunda nitelikli, eğitilmiş ve girişimci insanlardan oluşan toplam nüfusu 10 milyondan fazla olan metropollerin oluşmasına sebep olmuştur. Aynı zamanda bu mega şehirler çoğu imalat ve ileri teknoloji üretimi ile ekonominin itici gücü haline gelmektedir. Mega şehirler, çevresi, mahalleleri, komşu şehirler ve kırsal alanlar ile etkileşim ve ilişkileri süper şebekenin ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu mega şehirler ve çevreleri birbirine bağlı ticaret merkezlerini (mega bölgeler) oluşturmaktadır. Mega bölgelerin ticaret ve yatırım merkezleri olarak çok fazla işlevleri mevcuttur. Bu bölgeler, kitlesel üretim merkezlerini kitle tüketim merkezlerine bağlamaktadırlar (White, 2013:4). Mega bölgeler ekonomi açısından çok fazla fırsat sunmasının yanı sıra mal ve hizmetlerin dağıtılması konusunda da ciddi sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Bu bağlamda, süper şebeke lojistiği yaklaşımı gündeme gelmektedir. Lojistik şebekeleri, lojistik sağlayıcılar ve müşterileri entegre eden lojistik ağlardır. Farklı üretim işletmelerinin ve lojistik sağlayıcılarını bir araya getiren küresel tedarik zincir ağlarının yönetilmesine odaklanan önemli bir trend olarak karşımıza çıkmaktadır. Süper şebeke lojistik ile birçok avantaj sağlanmaktadır. Bu avantajlar, lojistik tedarikçileri için yeni iş fırsatları sunması ve küçük şirketlerin küresel pazara katılmalarının sağlanması, altyapı ve hizmet geliştirme maliyetlerinin azaltılması, hizmetlerin ölçeklenebilirliği ve altyapı esnekliğidir. Müşteriler açısından ise bireysel çözümlerin ve senaryoların hızlı ve düşük maliyetli yapılması, daha fazla esneklik ve maliyet azaltma gibi birçok avantaj sağlamaktadır (Bubner, 2014:16).

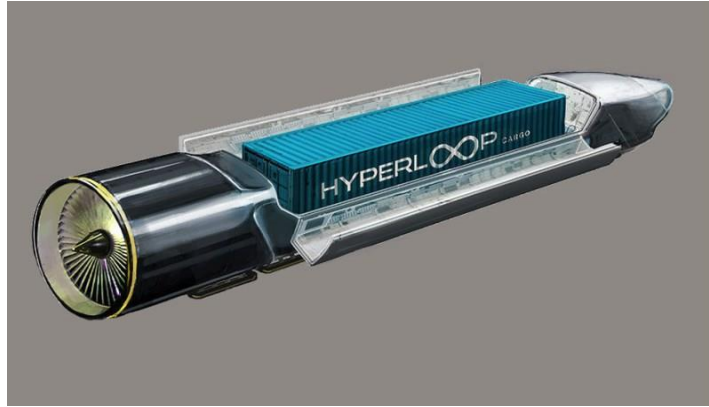
Lojistik sağlayıcılar basit noktadan ve grup odaklı taşımacılıktan petrol ve gaz endüstrisine kadar geniş bir müşteri yelpazesi sağlayabilir (Angeleanu, 2015:325). LOGICAL projesi, Avrupa lojistik merkezlerinin rekabet gücünü artırmak ve toplu (sürdürülebilir) ulaştırma modellerini geliştirmek, maliyetleri azaltmak için farklı lojistik işletmelerin birlikte çalışabilirliğini geliştirmek amacıyla Almanya, İtalya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Slovenya ve Polonya gibi altı Avrupa ülkesini kapsayan bir şebeke sistemi örnek olarak verilebilir (Logical, 2017).

3.7. Tube Logistics (Tüp Lojistiği)

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Karbon emisyonu ile çevreye verilen zarar, petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar, hız problemi, mega şehirlerdeki trafik sıkışıklığı gibi bir çok sebepten dolayı geleneksel ulaşım araçları çok avantajlı gözükmemektedir. Tren seyahati, nispeten enerji açısından verimli ve en çevre dostu seçeneği sunmasına rağmen yavaş ve pahalı durumdadır (Nicol, 2017). Sürüş sistemlerindeki teknolojik gelişmeler ve mega şehirlerdeki trafik sıkışıklığı mevcut ve yeni tüp altyapılarının kargo taşımacılığında kullanılması konusunu gündeme getirmiştir.

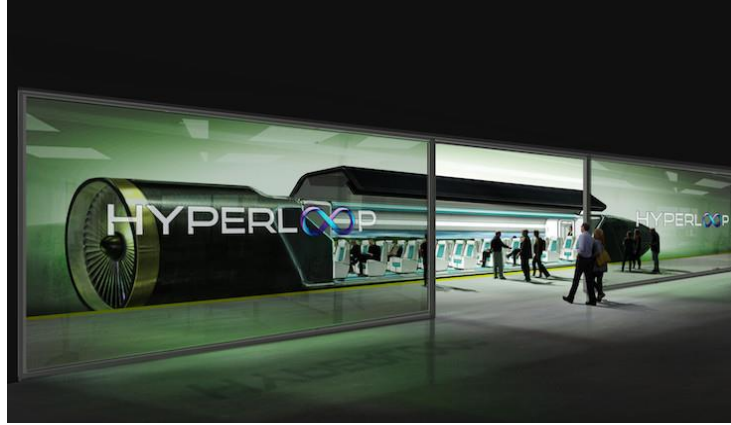
Hyperloop ile özellikle San Francisco ve Los Angeles arasında, yolcuların ve yüklerin süpersonik hızla taşınmasını hedeflemektedir. 600 km mesafelik yolculuk 30 dakikadan az bir sürede ulaşılabilir. Lojistik sağlayıcılar yakın zamanda yavaş ve pahalı olan karayolu taşımacılığına alternatif olarak yer altı kargo taşımacılığında bu uygulamayı kullanabilecektir. Uzun mesafeli Hyperloop sistemleri, saatte 1,200 kilometreye kadar bir hıza erişebilmek için manyetik itiş teknolojisini kullanmaktadır. Benzer teknoloji kapsüller olmadan Maglev trenlerinde başarıyla kullanılmaktadır. Bu sistemler ile şehirlerarası acil tıbbi malzemelerin hızlı sevkiyatında kullanılması mümkündür (Şekil 2.).

Şekil 2. Hyperloop Kargo Treni. (<http://marketmadhouse.com/why-cargo-containers-could-be-the-real-secret-to-hyperloops-success/>.)

Tüp taşıma sistemleri, diğer taşıma sistemlerine nazaran çok fazla avantaja sahiptir. Bu yüzden geleceğin alternatif yük taşımacılığı olarak değerlendirilmektedir. Bu tür sistemler insansız ve tamamen otomatik olduğundan, kamyon veya demiryolu sistemlerinden daha güvenlidirler. Tüpler kapalı olduğundan hava şartlarından etkilenmezler ayrıca demiryolu ve karayolu kazaları gibi riskler de içermemektedirler. Tüp lojistiği ile sağlanan faydalar (Vance, ve Mills, 1994);

- Trafik sıkışıklığının önlenmesi.
- Trafik kaza riskini azaltma.
- Egzoz kirliliği ve trafik gürültüsünü azaltma.
- Yollara ve köprülere verilen hasarın azaltılması.
- Petrol yakıt tüketiminin azaltılması.
- Dağıtım programları üzerinde artan kontrol.
- Taşımacılık maliyetlerini düşürme.

Şekil.3 Hyperloop Yolcu Treni. ([https://www.gazeteduvar.com.tr/teknoloji/2016/11/07/ulasimda-devrim-icin-geri-sayim/.](https://www.gazeteduvar.com.tr/teknoloji/2016/11/07/ulasimda-devrim-icin-geri-sayim/))

Kaynakça

Angeleanu, A. (2015). New Technology Trends And Their Transformative Impact On Logistics And Supply Chain Processes. Honeywell Romania SRL and the Academy of Economic Studies, Bucharest, Romania. s. 325.

Aubrey, C. ve Judge, D. (2012). *Re-imagine retail: Why store innovation is key to a brand's growth in the 'new normal', digitally-connected and transparent world*. Journal of Brand Strategy, 1 (1), pp.31-39.

Bardhi, F., ve Eckhardt, G.M. (2012). Access-based consumption: The case of car sharing. Journal of Consumer Research, 39(4), pp. 881– 898.

Bayuk, M.N ve Öz,A. (2017). *Nesnelerin İnterneti ve İşletmelerin Pazarlama Faaliyetlerine Etkileri*. ASOS Journal, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi. Yıl: 5, Sayı: 43, Nisan 2017, s. 41-58.

Berger, R. (2015). Think Act. Cyber Security. Managing threat scenarios in manufacturing companies. s.3.

Botsman, R. ve Rogers, R. (2010). What's Mine Is Yours: The Rise of Collaborative Consumption. New York: Harper Collins e-books.

Bubner, N., Bubner, N., Helbih, R., Jeske, M. (2014). *Logistics Trend Radar. Delivering insight today. Creating value tomorrow*.s.26.

Bubner, N., Bodenbenner, P., Noronha, J. (2016). *Logistics Trend Radar*. DHL Customer Solutions & Innovation. Troisdorf, Germany.

Carmigniani, J., ve Furth, B. (2011). Augmented Reality: An Overview. Vol.1. s. 3

Chung, G., Virag, D. (2016). Smart Energy Logistics. Logistics Trend Radar. Delivering Insight Today. Creating Value Tomorrow. DHL Customer Solutions & Innovation. Troisdorf, Germany. s.30.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Çolak, A., Acar, A.İ., Orel, O. (2016). Tarım@Endüstri 4.0. 30.Tarımsal Mekanizasyon ve Enerji Kongresi, Tokat. s.9.

Georgakopoulos, D., Jayaraman, P.P., Fazia, M., Villari, M., Ranjan, M.R. (2016). Internet of Things and Edge Cloud Computing Roadmap for Manufacturing. IEEE Computer Society. s.64.

Gangopadhyay, A. (2002). Managing Business With Electronic Commerce :Issues&Trends. Idea Group Publishing. London. p.135.

Gesing, B. (2017). Sharing Economy Logistics. Rethinking Logistics with Access over ownership. DHL Customer Solutions & Innovation . Troisdorf, Germany . s.3.

Gudehus, T. ve Kotzap, H. (2012). *Comprehensive Logistics*. Springer –Verlag Berlin Heidelberg. 2nd ed. Vol.15.p.437.

Hamari, J., Sjöklint, M., Ukkonen, A. (2015). The Sharing Economy: Why People Participate in Collaborative Consumption. Journal Of The Association For Information Science And Technology.s.3.

Hübner, A., Holzapfel, A., Kuhn, H. (2016). Distribution systems in omni-channel retailing. Business Research. s.258.

Hüseyinoğlu, I.Ö.Y. (2017). Bütüncül Kanal (Omni-Channel) Stratejisinin İncelenmesi: Gıda Perakendecisinden Bulgular. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Pazarlama Kongresi Özel Sayısı Mayıs 2017.s.121.

İea, (2017). Renewable Energy. IEA. International Energy Agency <https://www.iea.org/about/faqs/renewableenergy/>. [Erişim Tarihi: 19.11.2017].

Kraemer, D. (2015). Omni-Channel Logistics.DHL perspective on implications and use cases for the logistics industry.s.3.

Keefe, N.O. (2016). DMA. Data and Marketing Association. What's The Difference Between Multichannel and Omnichannel?. <https://thedma.org/blog/marketing-education/whats-the-difference-between-multichannel-and-omnichannel/>. [Erişim Tarihi: 20.11.2017].

Klose, R. (2017). Additive Manufacturing: 4. Industrial Revolution. s.9.

Logical, (2017). Transnational Logistics Improvement Through Cloud Computing And Innovative Cooperative Business Model. <http://www.project-logical.eu/>. [Erişim Tarihi: 23.11.2017].

Mell, P., ve Grance, T. (2011). NIST: National Institute of Standards and Technology. The NIST Definition of Cloud Computing. <https://csrc.nist.gov/publications/detail/sp/800-145/final>. [Erişim Tarihi: 20.11.2017].

Merriam, (2017). ‘‘omni’’. Merriam Webster. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/omni->. [Erişim Tarihi: 17.11.2017].

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Nicol, W. (2017). What is the Hyperloop?, As Hyperloop progress glides forward, here's what you need to know. <https://www.digitaltrends.com/cool-tech/hyperloop-news/2/>. [Erişim Tarihi: 20.11.2017].
- Raffin, P. (2016). The Solar Road. Discover Wattway, The Photovoltaic Road Surfacing. CampusMag. The Magazine of The Colas Group Campus For Science And Techniques. No.3.s.18.
- Rose K., Eldridge S., Chapin L. (2015), The Internet of Things (IoT): An Overview – Understanding the Issues and Challenges of a More Connected World, Internet Society.
- Siemens, (2017). Endüstri 4.0 Yolunda. http://cdn.endustri40.com/file/ab05aaa_7695b45c_5a6477b6fc06f3645/End%C3%BCstri_4.0_Yolunda.pdf. s.10.
- Skallerud, K., Korneliussen, T. ve Olsen, S. O. (2009). *An Examination of Consumers' Cross-Shopping Behaviour. Journal of Retailing and Consumer Services*, 16(3), pp.181-189.
- Shopify, (2017). Mobile Now Accounts for 50.3% of All Ecommerce Traffic. <https://www.shopify.com/blog/15206517-mobile-now-accounts-for-50-3-of-all-ecommerce-traffic>. [Erişim Tarihi: 18.11.2017].
- Tekin, M. ve Ömürbek, N. (2016). Endüstri 4.0'da Teknoloji Yönetimi. Günay Ofset. 2.Baskı. Konya. s.9.
- Tillinghast, R. ve Zunino, J. (2015). Additive Manufacturing Methods, Techniques, Procedures, & Applications - Enabling Technologies for Military Applications. U.S. Army RDECOM-ARDEC Picatinny Arsenal. s.4.
- TÜSİAD. (2016)., Türkiye'nin Küresel Rekabetçiliği İçin Bir Gereklik Olarak Sanyı 4.0. Gelişmekte Olan Ekonomi Perspektifi. İstanbul.
- Üstündağ, A. (2016). Endüstri ve Akıllı Sistemler. <http://alpastundag.blogspot.com.tr/2016/04/endustri-40-ve-akll-sistemler.html>. [Erişim Tarihi: 25.11.2017].
- Vance, L. ve Mills, M.K. (1994). Tube Freight Transportation. Federal Highway Administration Research and technology. Vol.7. No.2. <https://www.fhwa.dot.gov/publications/publicroads/94fall/p94au21.cfm>. [Erişim Tarihi: 20.11.2017].
- White, P. (2013). The Global Logistics Revolution: A Pivotal Moment for the Postal Service. U.S. Postal Service Office of Inspector General. https://www.uspsoig.gov/sites/default/files/document-library-files/2015/rarc-wp-13-010_0.pdf. Report Number: RARC-WP-13-010. s. 3-4. Arlington, VA. [Erişim Tarihi: 20.11.2017].

SOSYAL GÜVENLİK KURUMUNUN FİNANSMAN SIKINTISININ NEDENLERİ VE KURUMA YAPILAN TRASFER HARCAMALARI

Prof. Dr. Emine ORHANER

Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Öz

Sosyal güvenlik günümüzde hemen her uygar ülkede benimsenmiş ve anayasalarda yer almış önemli bir sosyal devlet ilkesidir. Kişilerin gelirine bakmadan belli sayıdaki tehlikeler karşısında güvence sağlama görevine sahip kurum ve kurumlar topluluğu sosyal güvenlik kurumu olarak bilinmektedir. Ülkemizde 5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu ile SSK, BAĞKUR ve Emekli Sandığının tüzel kişilikleri kaldırılmış Sosyal Güvenlik Kurumu adı altında birleştirilmiştir. Halen sosyal güvenlik sistemi içerisinde sağlanan haklar ile yükümlülüklerin yeterince örtüşmemesi ve aktüeryal dengedeki sıkıntılar, sürdürülebilir sosyal güvenlik bütçesinin oluşturulmasına engel olmaktadır. Bu çalışmanın amacı Sosyal Güvenlik Kurumunun finansman sıkıntısının nedenlerini araştırmak ve Sosyal Güvenlik Kurumuna yapılan transfer harcamalarının gerekçelerini ortaya koymaktır. Çalışmada TÜİK ve Sosyal Güvenlik Kurumu mali istatistiklerinden yararlanarak elde edilen veriler üzerinde yorum yapılmıştır. Sosyal Güvenlik Kurumunun finansman sıkıntıları içinde; primlerin zamanında tahsil edilemeyişi, fon gelirlerinin düşük olması, politik etkiler, aktif/pasif oranının düşük olması ve bütçe transferlerinin hangi amaçla yapıldığının bilinmemesi, sağlık harcamalarının artışı, vb. sayılabilir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Güvenlik, Bütçe Transferi, Prim Ödemeleri, Finansman.

THE REASONS OF THE FINANCIAL DIFFICULTIES OF THE REPUBLIC OF TURKEY SOCIAL SECURITY INSTITUTION

Abstract

Social security is embraced in almost every modern country and it is a significant welfare state element secured by constitution. Social security institutions are known as institution or group of institutions to guarantee individual well-being against certain dangers, regardless of the income. In accordance with the law no. 5502, legal entities of Social Insurance Institution (SSK), Social Security Organization for Artisans and the Self-Employed (BAĞKUR) and Retirement Fund for Civil Servants (Emekli Sandığı) was canceled and they were merged under the title of the Social Security Institution (SGK). Currently, the imbalance between rights and responsibilities in the social security system and problems about actuarial equilibrium are hindering to create

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

sustainable social security budget. This study aims to investigate the reasons of financial difficulties of Social Security Institution and to reveal the reasons of transfer payments towards the Social Security Institution. The comments were made by evaluating the financial information which were provided by TurkStat and Social Security Institution. Some of the financial difficulties of Social Security Institution are delayed collection of premiums, low income rates generated by fund revenues, political impacts, low rate of active/passive ratio, unclear objectives of budget transfers, increased health expenditures, etc.

Keywords: Social Security, Budget Transfer, premium payment, financing

Giriş

Sosyal güvenlik insanlar için en temel ihtiyaçlardan birisidir. Sosyal güvenlik; kişileri, aileleri ve toplumu tehdit eden risklerden koruyan ve toplumdaki tüm insanların geleceğe yönelik korkularını ortadan kaldıran bir sosyal politika aracıdır (Ekin, N. – Alper, Y. – Akgeyik, T., 1999; 18). Sosyal güvenlik, toplumun tüm bireylerinin sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak üzere bugünlerini ve yarınlarını güvence altına almayı amaçlayan bir sistem bütünüdür. Diğer bir ifadeyle sosyal güvenlik, herhangi bir nedenle kısmen ya da tamamen çalışamaz duruma düşen ve bu nedenle gelir kaybına uğrayan kişilere insan onuruna yaraşır asgari bir hayat sürmeleri için gelir sağlamaktadır (Orhaner, 2014; 116). Çağdaş uygarlığın simgesi olan sosyal güvenlik insanlara, yaşamın her safhasında karşılaşılabilecekleri sosyal risklere karşı güvence sağlamakta dolayısıyla ülkedeki tüm insanları ve çalışma yaşamını etkilemektedir.

Sosyal güvenlik sistemleri tarafından kapsama alınan tehlikeler, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 102 sayılı ve 1952 tarihli “Sosyal Güvenliğin Asgari Normları Andlaşması” nda belirtilmiştir. İş kazaları ve meslek hastalıkları, analık, hastalık, malullük, yaşlılık, ölüm, işsizlik ve aile gelirinin yetersizliği, vb. sosyal güvenlik tehlikeleridir. Ülkeler arasında ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel farklılıklar nedeniyle bu riskler hatta daha fazlası sosyal güvenlik kapsamındadır. Örneğin, Yeni Zelanda doğa risklerini de sosyal güvenlik sistemi içine almıştır. Dolayısıyla sosyal güvenlik sistemleri; gelir kesilmesi, çalışma gücü kaybı ve gider artışlarından kaynaklanan zararları karşılamaktadır.

Sosyal güvenlik sisteminin emeklilik, sağlık ve işsizlik olmak üzere üç ayağı vardır (Altan-Aslanlar, 2001; 20). Emekliliğin içerisinde yaşlılık, malullük ve ölüm riskleri yer alırken sağlık içinde iş kazaları ve meslek hastalıkları ve hastalık riskleri yer almaktadır. İşsizlik ise başlı başına bir risktir. Devlet vatandaşlarını bu risklere karşı İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 22.Maddesi ve Avrupa Sosyal Şartı'nın 12.maddesi ile ILO sözleşmesi gereğince korumakla yükümlüdür. Diğer bir ifadeyle sosyal güvenlik sistemi devletçe düzenlenmektedir.

Sosyal güvenlik sisteminin sağladığı yararları şöyle sıralayabiliriz (Orhaner, 2014; 7):

- Sosyal risklerin yol açacağı gelir kayıplarını engeller,
- Kişilere karşılaştığı riskin vereceği zarara karşı çalışma gücü kazandırır,
- Kişilere çalıştığı sürece elde ettiği yaşam standardının devamını sağlar,
- Kişilere karşılaştıkları riske göre kendisine sağlanacak koruma süresini ve miktarını önceden bildirir,

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Ülkedeki tüm kişileri kapsamına alır,
- Sosyo-ekonomik işlevi nedeniyle toplum ve ülke için önemlidir.

Türkiye’de sosyal güvenlik ihtiyaç ve risklerine karşı toplumu güvence altına almak ve sosyal güvenlik hizmeti sunma görevi devlet adına Sosyal Güvenlik Kurumuna verilmiştir.

1. Türkiye’de Sosyal Güvenlik ve Sosyal Güvenlik Kurumu

Ülkemizde Anayasa’nın 60.Maddesinde Sosyal Güvenlik Hakkı başlığında “Herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilat kurar” ifadesi yer almaktadır. Dolayısıyla ülkemizde sosyal güvenliğin temel insan haklarında biri olduğu ve sosyal güvenliği sağlama görevinin devlete ait olduğu vurgulanmıştır.

Türkiye’de sosyal güvenlik sistemi primli ve primsiz sosyal güvenlik olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Primsiz sosyal güvenlik sistemi sosyal yardımlar ve hizmetlerden oluşmakta olup yardımı görecekt kişinin herhangi bir katkısı olmaksızın kısmen ya da tamamen devlet bütçesinden karşılanmaktadır (Orhaner, 2013; 77). Sosyal yardımlar parasal ödeme şeklinde gerçekleştirilirken sosyal hizmetler kişilerin insan onuruna yaraşır bir şekilde yaşamalarını sağlamayı içermektedir. Örnek 65 yaş üstü geliri olmayan vatandaşlara verilen aylıklar sosyal yardım olarak isimlendirilirken; gıda, eğitim, hasta ve yaşlı bakımı vb. gibi konularda verilen hizmetler sosyal hizmetler grubundadır.

Ülkemizde sosyal güvenlik sistemi ağırlıklı olarak primli bir sistem olup sosyal sigorta kurumlarından oluşmaktadır. Sosyal sigorta kurumlarının sosyal güvenlik sisteminde önemli bir ağırlığı vardır. Sosyal sigorta kurumları içinde kamu çalışanlarına hizmet veren T.C. Emekli Sandığı 1949 yılında, işçiler için faaliyet gösteren Sosyal Sigortalar Kurumu 1964 yılında; işveren ve kendi nam ve hesabına çalışanlar için kurular BAĞ-KUR 1971 yılında kurulmuştur. Ancak 16 Mayıs 2006 yılında kabul edilen 5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu ile bu kurumlar Sosyal Güvenlik Kurumu çatısı altında toplanmıştır.

Sosyal Güvenlik Kurumu, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’nın ilgili kuruluşu olup kamu tüzel kişiliğini haiz, idari ve mali açıdan özerk, 5502 sayılı Kanunda hüküm bulunmayan hallerde özel hukuk hükümlerine tabi bir kamu idaresidir ve Sayıştay denetimine tabidir.

Primli sosyal güvenlik sisteminde önemli bir yer oluşturan sosyal sigorta kurumlarının yanında özel sigorta şirketlerinin gerçekleştirdiği özel sigortalar da yer almaktadır. Sosyal sigorta kurumlarından birine kayıtlı olsun ya da olmasın kişiler çeşitli risklere karşı özel sigortadan faydalanabilmektedir. Özel sigortalarda kişiler oluşabilecek risklere karşı kendi istekleri doğrultusunda teminat satın alabilmekte ve sigorta süreleri anlaşmayla belirlenmektedir. Özel çıkarları gözetilen özel sigortalar, sosyal sigortalardan farklı olarak isteğe bağlıdır. Sosyal sigortalarla özel sigortalardan ortak özelliği ise finansman kaynağının kısmen ya da tamamen sigortalılardan alınan primlerden oluşmasıdır.

Sosyal güvenlik kapsamının genişletilmesi için yapılan düzenlemeler ile 2017 yılı itibariyle nüfusun % 85,5’li sosyal güvenlik % 99,9’u genel sağlık sigortası kapsamındadır (SGK 2017 Yılı Faaliyet Raporu).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

1.1. Sosyal Güvenlik Kurumu Amacı, Görevleri

Sosyal Güvenlik Kurumunun temel amacı; sosyal sigortacılık ilkelerine dayalı etkin, adil, kolay erişilebilir, aktüeryal ve mali açıdan sürdürülebilir, çağdaş standartlarda sosyal güvenlik sistemini yürütmektir. Sosyal Güvenlik Kurumunun vizyonu, vatandaş odaklı hizmet anlayışı içinde etkin, hızlı ve kaliteli sosyal güvenlik hizmeti sunan, toplumun güvenine sahip ve aktüeryal dengelerini sağlamış saygın bir kurum olmaktır. Kurumun misyonu ise vatandaşlara doğumundan ölümüne kadar, ölümden sonra da hak sahiplerine emeklilik, sağlık sigortası ve sosyal yardım alanlarında hizmet vermektir.

Sosyal Güvenlik Kurumunun stratejik amaçları ise şöyle sıralanabilir (SGK 2017 Yılı Faaliyet Raporu):

- Sosyal güvenliği yaygınlaştırmak ve prim gelirlerini artırmak,
- Sağlık hizmetlerine erişimi kısıtlamadan sağlık harcamalarının sürdürülebilirliğini sağlamak,
- Kaliteli sosyal sigortacılık hizmeti vermek ve hizmet alanların memnuniyetini artırmak,
- Kurumsal yönetim sistemini geliştirmek.

1.2. Sosyal Güvenlik Kurumu Bütçesi

Merkezi yönetim bütçesi dışında hazırlanan sosyal güvenlik kurumları bütçesi merkezi yönetim bütçesiyle birlikte Türkiye Büyük Millet Meclisi onayına sunulmaktadır. Sosyal Güvenlik kurumları bütçesi genel yönetim kapsamında yer alan kamu idarelerinin bütçesidir.

Sosyal Güvenlik Kurumu bütçesi içinde Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü, BAĞ-KUR Genel Müdürlüğü ve Sosyal Sigortalar Kurumu Başkanlığının gelir, gider, gelir-gider farklılıklarıyla bütçeden yapılan transferler yer almaktadır.

Sosyal güvenlik sisteminde 1990'lı yıllardan itibaren görülen finansman sıkıntısı, kamu bütçesinden transfer harcamalarının artışına neden olmuştur. Finansman sıkıntısının giderek artması kamunun borçlanma gereğini artırmış bu durum ise makro dengenin sağlanmasını ve korunmasını zorlaştırmıştır. Sosyal Güvenlik Kurumlarıyla ilgili olarak 16.06.2006 tarihinde 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununda, gelir artırıcı ve gider azaltıcı amaç güdülmüştür. Ayrıca bu Kanun ile orta ve uzun dönemde adil, kolay erişilebilir, yoksulluğa karşı etkin koruma sağlayan, mali açıdan sürdürülebilir bir sosyal güvenlik sistemine ulaşmak hedeflenmiştir.

Sosyal güvenlik sisteminin kendinden beklenen hizmeti sunabilmesi için gelir kaynaklarının düzenli ve giderleri karşılayacak boyutta olması gerekmektedir. Sosyal güvenliğin finansmanında primler ve vergiler önemli gelir kaynaklarıdır. Sosyal Güvenlik Kurumu bir dönemde topladığı gelirleri aynı dönemde sigorta yardımları ve diğer giderleri karşılamakta kullanmaktadır.

Sağlıklı bir sosyal güvenlik sistemi için gelirlerin giderleri karşılaması gerekmektedir. Ancak Türkiye'de gelir-gider arasındaki fark varlığını korumaktadır. Tablo 1'de görüleceği gibi devlet katkısı hariç prim gelirlerinin emekli aylığı ve sağlık ödemelerini karşılama oranı 2010 yılında % 60, 2017 yılında % 72,4 olmuştur. Prim gelirlerinin bir önceki yıla göre artış oranı 2011 yılında %34 iken 2015 yılı sonrasında %19'un altına düşmüştür. Emekli aylığı ödemelerinde en fazla

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

artış %22 ile 2015-2016 yılları arasında görülmüştür. Sağlık ödemelerinde ise en fazla artış %21 ile 2012 yılında olmuştur. Bunun en önemli nedeni 2012 yılı başında Genel Sağlık Sigortasının uygulanmaya başlanmasıdır.

Tablo 1. Sosyal Güvenlik Kurumu Prim Gelirlerinin Emekli Aylığı ve Sağlık Giderlerini Karşılama Durumu

(Milyon TL)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2010-2017 artış %
Devlet katkısı hariç Prim Gelirleri (A) *	66 913	89 561	99 360	118 729	133 999	159 481	184 446	207 834	% 210
		0,34	0,11	0,19	0,13	0,19	0,16	0,13	
Emekli Aylığı Ödemeleri (1)	78 957	91 615	105 294	119 162	134 392	151 990	185 158	209 546	% 165
		0,16	0,15	0,13	0,13	0,13	0,22	0,13	
Sağlık Ödemeleri (2)	32 509	36 500	44 151	49 938	54 603	59 411	68 048	77 687	% 139
		0,12	0,21	0,13	0,09	0,09	0,14	0,14	
Toplam Ödemeler B = (1) + (2)	111 466	128 116	149 445	169 100	188 995	211 401	253 206	287 233	% 158
Primleri emekli aylığı ve sağlık ödemelerini karşılama oranı (A) / (B)	60,0	69,9	66,5	70,2	70,9	75,4	72,8	72,4	% 20

* Prim gelirlerine yeniden yapılandırma prim gelirleri ilave edilmiştir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Kaynak: SGK, 2011, 2013, .. 2017 Yılı Faaliyet Raporlarından yararlanılmıştır

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ALANYA

Yapılan düzenlemelere rağmen son yıllarda bütçeden Sosyal Güvenlik Kurumuna yapılan transfer harcamaları artış göstermektedir. Ülkemizde merkezi yönetim bütçesinde yer alan cari transferler içinde en önemli kalemi sosyal güvenlik kurumlarına yapılan transfer giderleri oluşturmaktadır. Sosyal güvenlik kurumlarına yapılan transferler ile faiz giderleri bütçenin hareket kabiliyetini sınırlandıran ve esnekliği olmayan giderlerdir (Orhaner, 2007; 116).

Sosyal Güvenlik Kurumuna yapılan transfer harcamasının Merkezi Yönetim Bütçesi içinde payı 2017 yılı itibariyle % 15 iken GSYH içindeki payı % 4 olmuştur (SGK 2017 Faaliyet Raporu).

Sosyal Güvenlik Kurumunun gelir-gider dengesi ve bütçe transferlerinin 2006-2017 yılları arasında gelişimi Tablo 2’de verilmiştir. Bütçe transfer harcamaları bir önceki yıla göre 2011 yılı hariç artış göstermiştir. Bununla beraber bütçe transferi içinde gelir-gider dengesi nedeniyle oluşan açıkların payı 2006 yılından itibaren düşme göstermiştir. Bütçe transferi içinde gelir-gider farkının oranı 2006 yılında % 78,8 olduğu halde 2017 yılında % 19 olmuştur.

Sosyal Güvenlik Kurumunun açıkları ve beraberinde bütçe transfer harcamalarının artışı, kamu finansman açıklarının artışına, gelir dağılımının olumsuz etkilenmesine ve sosyal güvenlik sisteminde eleştirilere neden olmaktadır.

Tablo 2. Sosyal Güvenlik Kurumu Gelir-Gider Dengesi ve Bütçe Transferleri

Yıllar	Gelirler	Giderler	(A) Gelir-Gider Dengesi	(B) Bütçe Transferi	% (A) / (B)
2006	53 831	71 868	- 18 037	22 892	78,8
2007	56 875	81 915	- 25 041 0,38 *	33 060 0,44	75,7
2008	67 258	93 160	- 25 902 0,03	35 016 0,06	74,0
2009	78 073	106 775	- 28 703 0,11	52 600 0,50	54,6
2010	95 273	121 997	- 26 724 - 0,07	55 244 0,05	48,4
2011	124 480	140 715	- 16 235 - 0,39	52 772 - 0,04	30,8

2012	142 929	160 224	- 17 295 0,07	58 728 0,11	29,4
2013	163 013	182 689	- 19 675 0,14	71 264 0,21	27,6
2014	184 329	204 400	- 20 072 0,02	77 336 0,09	26,0
2015	220 102	231 546	- 11 444 - 0,43	79 039 0,08	14,5
2016	255 880	276 536	- 20 666 0,81	108 073 0,37	19,1
2017	288 329	312 736	- 24 406 0,18	128 183 0,19	19,0

Kaynak: SGK Faaliyet Raporları 2006-2017

* Önceki yıla göre artış oranı

1441

1.3. Sosyal Güvenlik Kurumuna Yapılan Bütçe Transfer Harcamaları

Sosyal Güvenlik Kurumuna yapılan transfer harcamalarının 2017 yılı itibariyle % 20'i açık finansman karşılığı diğer bir ifadeyle gelir-gider dengesinden doğan açığın karşılığıdır. Oysa bütçe transferi içinde en önemli ağırlık % 40 ile devlet katkısı kaleminde. Devlet katkısı, devletin ay itibariyle tahsil edilen malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları ile Genel Sağlık Sigortası priminin dörtte biri oranında Kuruma katkı vermesidir.

Ödeme gücü olmayanların Genel Sağlık Sigortası primi için ayrılan pay bütçe transfer harcamalarında 2017 yılı itibariyle % 6 oranında bir paya sahiptir. Ek ödemeler ise emekli ve hak sahiplerine aylık veya gelir olarak her ay yapılan ödemeler için Maliye Bakanlığında alınan tutarları göstermekte olup ağırlığı 2017 yılı itibariyle % 7'dir. Transfer harcamaları arasında % 9 oranında gerçekleşen faturalı ödemeler ise 2022, 3292, 5434, 2913, 2330, 1005 sayılı Kanun hükümlerine göre bağlanan aylıklar ile emeklilik ikramiyesi ödemeleri karşılığıdır. Sosyal Güvenlik Kurumu, Maliye Bakanlığı adına bu faturalı ödemeleri gerçekleştirmektedir.

Devlet katkısı, açık finansman kaleminden sonra bütçe transfer harcamaları içinde üçüncü sırayı % 19 ile teşvikler almaktadır. Teşvikler, 5510 sayılı Kanununun 81.maddesinin (1) bendine, 4857 sayılı Kanununun 30.maddesinin 6.fıkrasına, 4447 sayılı Kanununun 50., Geçici 7. 9. 10.maddelerine dayanılarak yapılan ödemeleri kapsamaktadır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Bütçe transfer harcamalarının önemli bir kısmı devletin Sosyal Güvenlik Kurumuna yaptığı finansal katkıdır.

Tablo 3. Sosyal Güvenlik Kurumuna Yapılan Bütçe Transfer Harcamaları

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
BÜTÇE TRANSFERİ	55 244 100,00	52 772 100,00	58 728 100,00	71 264 100,00	77 336 100,00	79 039 100,00	108 073 100,00	128 183 100,00
Açık Finansman	27 069 0,48	16 509 0,31	17 250 0,29	20 348 0,28	21 269 0,28	11 947 0,45	20 244 0,19	25 251 0,20
Devlet Katkısı	15 170 0,28	21 176 0,40	23 537 0,40	24 471 0,34	30 512 0,40	37 526 0,48	46 457 0,43	51 767 0,40
Ek Ödeme	5 871 0,11	6 147 0,12	4 609 0,08	4 432 0,07	5 565 0,07	6 407 0,08	7 698 0,07	7 970 0,07
Faturalı Ödemeler	3 314 0,06	3 817 0,07	4 372 0,08	4 639 0,09	4 974 0,06	6 958 0,09	6 860 0,06	11 233 0,09
Teşvikler	3 820 0,07	4 720 0,09	5 492 0,09	7 445 0,10	8 770 0,11	9 795 0,12	19 811 0,18	24 225 0,19
Ödeme Gücü Olmayanların GSS Primi	-	403 0,01	3 469 0,06	6 929 0,10	6 246 0,08	6 406 0,08	7 003 0,07	7 737 0,06

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu, Faaliyet Raporu,2011,...2017

2. Sosyal Güvenlik Kurumu Bütçesinde Görülen Açıkların Nedenleri

Türkiye’de sosyal güvenlik açıklarının nedenlerini şöyle sıralayabiliriz:

- aktif/pasif oranı düşüklüğü
- kayıt dışı istihdam ve işsizlik oranının yüksekliği
- prim tahsilat oranının düşük olması

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

d) sağlık giderlerinin sürekli artış göstermesi

e) fon gelirlerinin iyi değerlendirilemeyişi

Bu nedenleri artırmak mümkün olsa da çalışmada başlıca nedenler olarak bu beş neden açıklanmaya çalışılmıştır.

a) Aktif/pasif oranının düşüklüğü

Aktif sigortalı sayısının varlığı Sosyal Güvenlik Kurumuna daha fazla gelir sağlanması açısından önemlidir. Aktif/pasif oranı sistemde bir emeklinin kaç çalışan tarafından finanse edildiğini göstermektedir. Günümüzde 2016 yılı itibariyle aktif sigortalıların % 72'sinin 4-a, % 15'inin 4-c, % 13'ünün ise 4-b kapsamında çalıştığı görülmektedir (Maliye Bakanlığı, 2017 Yılı Bütçe Gerekçesi). Aktif/pasif oranının en düşük olduğu BAĞ-KUR, en yüksek olduğu kurum Sosyal Sigortalar Kurumu'dur. Aktif/pasif oranının yüksekliği aynı zamanda Kuruma gelen primin de artacağını göstermektedir.

Tablo 4. Sosyal Güvenlik Kurumu Aktif Pasif Oranı

(Aylık ödenen dosya sayısına göre)

(%)

Yıllar	Aktif/Pasif Oranı	Aktif/Pasif Oranı 4-a	Aktif/Pasif Oranı 4-b	Aktif/Pasif Oranı 4-c
2010	1,84	2,06	1,67	1,36
2011	1,87	2,15	1,50	1,49
2012	1,90	2,22	1,40	1,53
2013	1,91	2,24	1,30	1,59
2014	1,94	2,29	1,28	1,60
2015	1,92	2,30	1,17	1,63
2016	1,91	2,28	1,16	1,56
2017*	1,95	2,35	1,18	1,51

Kaynak: 2018 Yılı Bütçe Gerekçesi, 2017, Ankara, s. 259.

Tablo 4'den görüleceği gibi Sosyal Güvenlik Kurumu aktif/pasif oranı 2017 itibariyle 1,95'tir. Buna göre iki sigortalı bir sigortalıyı desteklemektedir. Aktif/pasif oranının yüksekliği aynı zamanda Kuruma gelen primlerin arttığını göstermektedir. Aktüeryal denge için bu oranın en az dört (4) olması gerekmektedir. Dört çalışan bir emeklinin aylığını desteklemelidir. Diğer bir ifadeyle iki çalışan bir

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

çalışmayı desteklemek yerine dört çalışan bir çalışmayı desteklemiş olsa emekli aylığı olanlar aldıkları miktardan daha fazla memnun olacaklardır.

Sosyal güvenlik sisteminin finansman sorunlarının en önemli sebeplerinden birisi aktif/pasif sigortalı oranının dengelenemeyişidir. Bu durum devletin daha fazla Sosyal Güvenlik Kurumuna destek vermesine neden olmaktadır.

b) Kayıt dışı istihdam ve işsizlik oranının yüksekliği

Ülkemizde kayıt dışı istihdam oranı Tablo 5’den görüleceği gibi 2010 yılında % 42,3 iken 2017 yılında % 32,5 olmuştur. İşgücüne katılma oranı 2010 yılında % 47,5 iken 2017 yılında % 56,5 olmuş ancak işsizlik oranı 2017 yılında % 13,5 olarak gerçekleşmiştir. Genç nüfusta (15-24 yaş) işsizlik oranı ise % 24,5 olmuştur. İşsizlik oranının yüksek olması ve kayıt dışı çalışanların yüksek oranda olması kurumun prim gelirlerinin az olması anlamına gelmektedir.

Tablo 5. Temel İşgücü Göstergeleri

15-64 Yaş Grubu	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
İşgücüne Katılma Oranı	47,5	48,1	50,0	50,8	54,7	55,8	57,0	56,5
İstihdam Oranı	40,6	42,3	44,9	45,9	48,6	50,3	51,6	49,0
İşsizlik Oranı	14,5	9,2	10,1	9,7	11,2	9,8	9,5	13,3
Tarım Dışı İşsizlik Oranı	17,6	12,0	12,4	12,0	13,0	11,6	11,1	15,3
Genç Nüfusta (15-24 Yaş) İşsizlik Oranı	25,9	18,1	19,8	18,7	20,2	17,0	16,0	24,5
Kayıt Dışı Çalışanların Oranı	42,3	39,2	37,4	34,3	33,2	33,3	33,5	32,5

Kaynak: TÜİK Haber Bülteni, Sayı: 18635, 27693, 21572, 16005, 5485, 13464.

Kayıt dışı istihdam kişilerin, çalışma hayatını düzenleyen hukuk kurallarına uyulmaksızın kayıt ve beyan dışı çalıştırılmasıdır. Kayıt dışı istihdam, yasal işlerde çalışmasına rağmen bireylerin sarf ettiği emeğin gün veya ücret olarak ilgili kurumlara eksik bildirilmesi veya hiç bildirilmemesidir. Kayıt dışı istihdama neden olan faktörler arasında; gelir eşitsizliği, yoksulluk, istihdamın az olması, yetersiz denetim, işletmelerin küçük ve orta ölçekli işletmeler olması, sosyal güvenlik kesintileri ve vergilerin yüksek olması, vb. sayılabilir (Kalaycı ve Kalan 2017; 17-19).

Kayıt dışı istihdam; çalışanlar, devlet ve işletme sahipleri açısından gelir dağılımının bozulmasına, haksız rekabete, vergi kaybına, Sosyal Güvenlik Kurumunun gelirlerinin azalmasına ve her şeyden önemlisi kamuya olan güvenin azalmasına neden olmaktadır.

İşsizlik oranının yüksek olması da kayıt dışı istihdamı artıran bir etmendir. Kişiler geliri az da olsa buldukları bir işi sigortalı olmasalar dahi kabul etmek zorunda kalabilmektedir. Bazen sigortalıların

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

sigorta primi en düşük basamaktan ödenmekte böylelikle işverenin sigorta giderleri düşerken çalışanın geliri azalmadığı için çalışan şikâyetçi olmamakta fakat Sosyal Güvenlik Kurumunun prim gelirleri azalmaktadır. Bu durumların tespiti için denetimin daha etkin olması gerekmektedir.

c) Prim tahsilat oranının düşük olması

Prim tahsilatının düşük olmasının nedenlerini de şöyle sıralamak mümkündür.

- Özellikle son yıllarda ülkemizde sayıları artan mülteciler, sigorta yapılmadan kaçak çalışmakta, bu şekilde hem daha fazla ücret elde etmekte hem de işverenler daha az sigorta ödemesi yapmaktadır. Özellikle çocukların sigortasız düşük ücretle çalıştırıldığı bilinmektedir..
- BAĞ-KUR kapsamında olan esnaf-sanatkâr sık aralarla işyerini kapattığı için prim ödemeleri aksamaktadır.
- Siyasi af nedeniyle prim borcu olanların cezalarının kalkması hem prim ödemelerini geciktirmekte hem de Kurumun elde edeceği gelirleri azaltmaktadır. Siyasetçilerin seçim öncesi partilerine destek amacıyla erken emeklilik uygulamalarına gitmesi de Sosyal Güvenlik Kurumunun giderlerini artırmıştır (Yılmaz-Yentürk, 2015; 9).
- İşyerlerinin sık ve etkin bir denetime tabi olmaması kaçak işçi çalıştırılmasını engellemekten uzaktır. Ayrıca bazı işyerleri ücret ödemelerini daha düşük göstererek daha az sigorta primi ödemektedirler.

d) Sağlık giderlerinin sürekli artış göstermesi

Sağlık giderleri aşağıdaki nedenlerle sürekli artış eğilimindedir:

- Nüfus giderek yaşlanmaktadır. Türkiye’de 65 yaş üstü nüfus 2016 yılı itibariyle 6.651.503 kişi olup nüfusun % 8,3’ünü oluşturmaktadır (TUİK, 2017, Sayı: 24644). Yaşam süresinin uzaması, sağlıkta uzun vadeli bakım hizmetlerini ve sağlık harcamalarını artırmaktadır. Diğer bir ifadeyle yaşlı sayısı arttıkça felç, bunama, kanser, iskelet-kas hastalıkları gibi hastalıklarla karşılaşma sıklığı artmaktadır (Gökbunar ve başk., 2016; 113).
- Sağlık sektöründe pahalı ve hızlı gelişen bir teknoloji bulunmaktadır.
- Kronik hastalıklar artmaktadır.
- Gerek hizmet sunucuları gerek hastalar en son teknolojiden yararlanma arzusundadır.
- Hizmete kolay ulaşılmaktadır.
- Bilgi kaynaklarına erişim kolaylaşmıştır.
- Sağlık hizmet talebinde bulunanların sağlık hizmet sunucularından beklentileri artmıştır.

Sağlık giderlerinin artış eğilimi sağlık harcamalarının finansman sorununu ortaya çıkarmaktadır. Sağlık giderlerinde finansman yöntemlerini dört grupta toplamak mümkündür: Vergiler, primler, cepten ödemeler ve diğer kaynaklar. Ülkemizde sağlık harcamalarının finansmanında bu yöntemlerin ağırlığı Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Sağlık Harcamalarının Finansman Yöntemleri ve Toplam Sağlık Harcamalarında Payı
(2016 yılı)

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Sağlık Finansman Yöntemi	Toplayan Kurum	Toplam Sağlık Harcamalarında Payı
Vergiler	Devlet ve diğer kamu kuruluşları	24,9
Primler GSS primleri Özel sig.primleri	Sosyal Güvenlik Kurumu	53,6
Cepten ödemeler	Sağlık hizmet sunucuları	16,3
Kredi, bağış, vb.	Devlet ve diğer kamu kuruluşları	5,2

Kaynak: TÜİK Sağlık Harcamaları İstatistikleri, 2011-2015.

Sağlık harcamalarının finansman yöntemleri içinde sigorta primlerinin önemli bir ağırlığı vardır. Bu primlerin toplanıp gider karşılığında kullanılmasını Sosyal Güvenlik Kurumu gerçekleştirmektedir. Tablo 7'den görüleceği gibi sağlık giderlerinin 2017 yılı itibariyle % 66'ı tedavi giderleri, % 33'ü ilaç giderlerinden oluşmaktadır. 2010 yılına göre 2017'de tedavi giderleri % 178 artış gösterirken ilaç giderleri % 86 artış göstermiştir.

Bir ülkenin sayısal olarak büyümesi olarak ifade edilen nüfus artışını etkileyen iki ana faktör; doğurganlık oranının artması ve ölüm oranında düşmedir. Bununla beraber özellikle son yıllarda Türkiye'de göçlere bağlı olarak nüfus, artış göstermektedir. Nüfus artışı, sağlık harcamalarını, sosyal yardım ve hizmetlerini artıran önemli bir faktördür. Üstelik nüfus artış oranına eş ya da daha fazla ekonomik büyüme gerçekleşmezse kişi başına milli gelir düşmektedir (Sülkü, 2011; 38). Bu durumda kişilerin ödeyeceği sigorta primleri, vergiler de düşme gösterecektir.

Türkiye'de oturma izni almış yabancı sayısı 2017 itibariyle 593.151 kişidir (Türk Kızılay'ı Göç ve Mülteci Hizmetleri Müdürlüğü, 2017). Bu kişilerin yabancı bir ülke mevzuatı kapsamında sigortalı olmaması ve yerleşim süresinin kesintisiz bir yılı geçmesi durumunda Genel Sağlık Sigortasından faydalanma hakkı bulunmaktadır. Diğer taraftan sığınmacı olarak Türkiye'de 2017 yılı itibariyle 3.426.786 kişi bulunmakta bunlara verilen sağlık hizmetleri sağlık harcamalarını artırmaktadır (İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Müdürlüğü; 2018).

Tablo 7. Sosyal Güvenlik Kurumunun Sağlık Harcamaları

Sağlık Gideri	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
İLAÇ	13 547	14 144	14 300	15 590	17 388	18 895	21 374	25 166

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

REÇETE BEDELİ	-	-	-	83	154	146	217	313
TEDAVİ	18 469	21 848	29 206	33 508	36 295	39 557	45 594	51 260
Devlet Hastanesi	9 584	11 255	16 746	19 718	21 585	23 858	28 704	31 242
Üniversite Hastaneleri	3 558	4 100	5 152	5 950	6 516	7 087	8 133	10 264
Özel Hastaneler	5 240	6 411	7 308	7 839	8 194	8 612	8 757	9 754
DİĞER SAĞLIK GİDERLERİ	493	508	645	757	765	814	863	948
TOPLAM	32 509	36 500	44 151	49 938	53 837	54 603	68 048	77 687

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu, Faaliyet Raporu 2010, 2014, 2016, 2017

Genel olarak bir ülkede kişi başı gelir artıyorsa sağlık harcamalarının da artması beklenmektedir (Sülkü, 2011; 37). Ancak sağlık hizmet talebinde sağlık hizmet fiyatının özellikle zorunlu durumlarda fazla etkisi yoktur. Diğer bir deyişle sağlık harcamaları birçok faktöre (yaş, cinsiyet, kronik hastalıklar, eğitim, teknolojiye gelişmeler, hızlı haberleşme, vb.) bağlı olarak artış göstermektedir. Bununla beraber kişi başına gelir artışı ve sağlık sigortasına sahip olma durumu sağlık harcamalarını artırmaktadır.

e) Fon gelirlerinin iyi değerlendirilmemesi

Sosyal Güvenlik Kurumu prim gelirleriyle yaratılan fonu iyi değerlendirememiştir. 1980'li yıllara kadar taşınmazlara para yatırarak ya da devlete borç vererek fon geliri elde etmeyi amaçlayan sosyal güvenlik kurumları yüksek enflasyon nedeniyle pozitif bir fon geliri elde edememiştir. Sosyal Güvenlik Reformu kurumsal ve finansal yönetim açısından bir yenilik getirmemiştir. Sosyal Güvenlik Kurumu elde ettiği gelirleri gerçekleştirdiği harcamalar için yıl içinde kullanmakta sadece ay bazında elde bulunan gelir fazlalığından fon geliri elde etmeye çalışmaktadır. 2017 yılı itibarıyla fon gelirleri diğer gelirler başlığı altında 8.283 milyon TL olup toplam gelirin (288.329 milyon TL) % 2,9'dur. Diğer gelirler, katılım payları, faiz gelirleri, taşınır ve taşınmaz gelirleri, vb. gibi gelirlerden oluşmaktadır (SGK, 2017; 33)

Sonuç

Ülkemizde 1990'lı yıllardan itibaren sosyal güvenlik sisteminde sorunlar artmış ve bütçeden sosyal güvenliğe aktarılan kaynaklar da artmıştır. Sosyal Güvenlik Reformuna rağmen Kurumun finansman açığı devam etmiştir. Sosyal Güvenlik Sistemine yapılan bütçe transferleri Kurumun finansman açığının da üzerindedir. Bütçe transferlerinin önemli bir kısmı devlet katkısı, teşvikler, faturalı ödemeler ve Genel Sağlık Sigortası katkısı için yapılan ödemelerdir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Bütçe transferleri, bütçe giderlerini artırarak bütçe dengesini olumsuz etkilemekte ülkenin iç borç stokunu artırmaktadır. Sosyal Güvenlik Kurumuna bütçe transferlerinin azaltılması hem sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilirliği hem de olumsuz makro ekonomik etkilerin azaltılması açısından önemlidir. Öncelikle Sosyal Güvenlik Kurumu aktif/pasif dengesini kurmalı, toplam istihdamın artırılması yönünde politikalar uygulanmalı, kayıt dışı istihdam azaltılmalı ve sistemde oluşan fonlar verimli şekilde değerlendirilmelidir. Sigorta primlerinin doğru ve zamanında ödenmesi konusunda teşvik uygulamaları genişletilmeli, etkin denetim konusuna daha fazla önem verilmelidir.

Diğer bir ifadeyle, sosyal güvenlik ihtiyacı her toplum için evrensel bir ihtiyaç olup mesleki, fizyolojik ya da sosyo-ekonomik riskten ötürü geliri geçici ya da sürekli kesilmiş olan kimselerin geçinme ve yaşama gereksinimlerinin karşılanmasına yönelik bir ihtiyaç olup hiçbir ülkenin göz ardı edemeyeceği bir ihtiyaçtır. Bu nedenle Sosyal Güvenlik Kurumunun gelir-gider dengesini sağlaması ve kaliteli bir sosyal güvenlik hizmeti sunması gerekmektedir.

Kaynakça

Altan, M. ve Aslanlar, İ. (2001). Sosyal Güvenlik Kuruluşlarının Özel Sigorta Şirketleriyle Entegrasyonu Temelinde Bir Özelleştirme Modeli, *Reasürör*, Sayı: 42.

Ekin, N. – Alper, Y. – Akgeyik, T. (1999); Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Arayışlar: Özelleştirme ve Yeniden Yapılanma, ITO Yayın No: 1999-69, İstanbul.

Gökbunar, A.R. vd. (2016). Yaşlı Nüfusa Yönelik Sağlık Harcamalarının Azaltılmasında Kamusal Politikaların Önemi, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 1, ss: 109-121.

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Müdürlüğü (2018).

Kalaycı, C. ve Kalan, E. (2017). Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele Politikalarının Analizi, *Uluslararası Ekonomi, İşletme ve Politika Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, ss: 17-34.

Maliye Bakanlığı (2018). 2017 Yılı Bütçe Gerekçesi.

Orhaner, E. (2014). Türkiye’de Sağlık Sigortası, *Siyasal Kitabevi*, Ankara.

Orhaner, E. (2013). Sigortacılık, *Siyasal Kitabevi*, Ankara.

Sosyal Güvenlik Kurumu, 2011-2017 Yılı Faaliyet Raporları.

Sülkü, S.N. (2011). Türkiye’de Sağlıkta Dönüşüm Programı Öncesi ve Sonrasında Sağlık Hizmetlerinin Sunumu, Finansmanı ve Sağlık Harcamaları, *Maliye Bakanlığı Yayın No: 2011/414*, Ankara.

TÜİK, Haber Bülteni, Sayı: 18635, 27693, 21572, 16005, 8485, 13464.

Türk Kızılayı Göç ve Mülteci Hizmetleri Müdürlüğü (2017).

Yılmaz, V. ve Yentürk, N. (2015). Türkiye’de Sağlık Harcamalarına Tarihsel Bir Bakış, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Çalışmaları Merkezi.

MAKRO EKONOMİK GÖSTERGELER İLE ORTA ASYA TÜRK CUMHURİYETLERİ

Ayşen ALTAN

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi S.B.E.

Prof.Dr. Mehmet ALAGÖZ

Selçuk Üniversitesi İ.İ.B.F. İktisat

Öz

1990 sonrası Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin göstermiş oldukları sosyo-ekonomik gelişim süreci, dünya ekonomisindeki gerçek yerlerine doğru taşımaktadır. Çalışmada inceleme konusu olan beş ülkenin (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan) gelişmişlik düzeyinin incelenmesi ve ülkelerin içinde bulunduğu durumun tespitinin ardından hangi çözüm yolları bulunduğu dair öneriler geliştirilmesi, bu çalışmayı önemli kılmaktadır. Araştırmaya konu olan beş ülkenin 1991-2016 yılları aralığında temel makroekonomik göstergeleri (The World Bank'tan elde edilen) her biri için ayrı ayrı incelenerek, ülkeler arası karşılaştırmalı analizler yapılacaktır.

1449

MACROECONOMIC INDICATORS AND CENTRAL ASIAN TURKISH REPUBLICS

Abstract

The development process of socio-economical conditions of Middle Asia Turkish republics after 1990 will be an indication of their real placements in the World economy. In the study, for he studied five countries, Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Turkmenistan and Uzbekistan, their current conditions and their level of growth have been reviewed and suggestions have been produced for he solutions to the economic prospects which maket he study regarded significant. The studied five country's basic macro-economical parameters from the World Bank between 1991 and 2016 will be reviewed for each of the country and comparative analyzes will be generated.

Giriş

Analiz edilen beş Orta Asya Türk Cumhuriyetinin (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan) ekonomik gelişimleri seçilen bazı makroekonomik göstergeler ile 1991-2016 dönemi için ortaya konulmaya çalışılmıştır. Analiz edilen beş ülke 1991 öncesinde SSCB'ye bağlı ülkeler olup, merkezi ekonomik sistem ile yönetilmekteydi. 1991 yılında SSCB'nin dağılmasıyla bağımsızlıkları

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

kazanmışlar ve ardından serbest piyasa ekonomisine geçmişlerdir. Serbest piyasa ekonomisine uyum sürecinde yaşanan zorluklar bazı makroekonomik göstergelerde bozulmalar meydana gelmesine yol açmıştır. Bu durum, bağımsızlık sonrası ülkelerin 1990'lı yılların sonuna kadar GSYH'lerinin azalış eğilimine girmesine neden olmuştur. 2000'li yılların sonrasında GSYH artışında etkili olan unsurlardan birisi de bu dönemde petrol fiyatlarında meydana gelen artıştır. Kırgızistan dışındaki dört ülkenin zengin petrol kaynağına sahip olması ve ihracatında petrolün önemli bir paya sahip olması, uluslararası petrol fiyatlarındaki yükselişlerin GSYH'nın da yüksek oranlarda artmasında etkili olmuştur. Ancak 2014 yılı ve sonrasında uluslararası petrol fiyatlarında meydana gelen gerilemeler GSYH'lerinde azalışa neden olmuştur. Analiz edilen Kırgızistan dışındaki dört ülkenin yoğun olarak doğal kaynak ihracatçı ülke konumunda olması, GSYH'lerinin doğal kaynak fiyatlarındaki değişmelere karşı hassasiyet göstermesine yol açmaktadır. Ekonomileri ve dış ticaret yapıları doğal kaynak veya buna bağlı sektörlerden oluşan ülkeler, doğal kaynağın tükenmesi veya uluslararası piyasalarda talebinin azalması durumunda "Hollanda Hastalığı" olarak adlandırılan sorunla karşı karşıya kalması kaçınılmaz olacaktır. Bu riskin azaltılması için gerek ülke içinde gerekse de ihracatta ürün çeşitliliğine imkan verecek yatırım alanlarına yönelmelidirler.

1. Orta Asya Türk Cumhuriyetleri

Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin 1991-2016 yılları arasında GSYH, işsizlik, sektörel katma değerler, istihdamın sektörel dağılımı, mal ihracatının sektörel dağılımı gibi seçilmiş bazı makro ekonomik göstergeler yardımıyla ekonomik gelişimleri analiz edilecektir.

1.1 Azerbaycan

Azerbaycan bağımsızlığını ilan ettikten sonra, ülkenin SSCB'ye bağlı olan ekonomik yapısının çökmesi, aynı zamanda sınırda Ermenilerle yaşanan Karabağ meselesi ve 1995 yılındaki darbe girişimi, ekonomik göstergelerinin 1991-1995 döneminde olumsuz etkilenmesine yol açmıştır. 1994 yılında yapılan Asrın Anlaşmasıyla beraber ülkede piyasa ekonomisine yönelik hukuki şartların oluşması, iç istikrarın sağlanması, uluslararası finansal kurumların Azerbaycan'a kredi vermeye başlaması ve petrol anlaşmalarının imzalanarak yürürlüğe girmesi, ülkenin uluslararası piyasalardaki etkinliğinin artmasına katkı sağlamıştır (Guliyev, 2004: 177-178). Bununla birlikte, 1996 yılından sonra IMF ve Dünya Bankası ile yürüttüğü politikalar sayesinde ekonomide büyüme trendi yakalayan Azerbaycan, eski SSCB ülkeleri arasında en hızlı büyüyen ülke olmuştur (Mukhtarov, 2017: 21).

Tablo 1. Azerbaycan Ekonomisinin Seçilmiş Makro Ekonomik Göstergeleri

		1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
GSYH (Milyon Dolar)		8792	4991	3973	3314	3052	3177	3963	4446	4581
İşsizlik (%)		8,9	7,2	7,3	7,7	8	11,7	11,8	11,8	11,9
Toplam İstihdam İçinde Sektörlerin Yüzdesi	Tarım	43	39	42	46	43	45	44	42	42
	Sanayi	10	13	12	9	11	11	11	11	11
	Hizmet	48	48	46	45	46	44	45	47	47

Sektörlerin Katma Değer Oranı (GSYH %'si)	Tarım	32,3	28,5	28,5	33	27,3	27,5	21,7	18,9	19,2
	Sanayi	31,4	40	33,8	28,2	33,6	39,1	39,9	36,5	40,7
	Hizmet	36,3	31,5	37,7	38,8	39,1	33,4	38,3	44,6	40,1
Mal İhracatının Sektörel Dağılımı (Toplam İçindeki Oranı)*	Gıda						4,4	6,9	7,5	6,3
	Tarımsal Hammadde						8,3	15,8	9,1	2,8
	Akaryakıt						66,4	61,4	68,9	78,6
	Maden Ve Metal						0,8	1,5	1,4	2,4
	İmalat						20,1	14,2	13,1	9,9
Yüksek Teknoloji Ürünü İhracatı (İmal Edilen İhracatın Yüzdesi)							3	5	11	8

		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
GSYH		5273	2708	6236	7276	8680	13246	20983	33050	48852
İşsizlik (%)		11,8	10,9	10	9,3	8	7,3	6,6	6,5	6,1
Toplam İstihdam İçinde Sektörlerin Yüzdesi	Tarım	41	40	40	40	40	39	40	39	40
	Sanayi	11	11	12	11	12	12	12	13	12
	Hizmet	48	49	48	49	49	49	48	49	48
Sektörlerin Katma Değer Oranı (GSYH %'si)	Tarım	17,1	16,1	15,2	13,5	11,8	9,9	7,5	7	6
	Sanayi	45,3	47,2	50,2	52,6	54,7	63,6	68,7	68,5	70,2
	Hizmet	37,5	36,7	34,6	34	33,4	26,5	23,8	24,5	23,8

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Mal İhracatının Sektörel Dağılımı (Toplam İçindeki Oranı)*	Gıda	3,2	2,3	3	4,8	4,3	7,5	5	8,3	1,1
	Tarımsal Hammaddeler	2,4	0,8	1,3	1,5	1,1	1	0,7	0,6	0
	Akaryakıt	85,1	91,3	88,9	86	82,2	76,8	84,6	81,4	97,1
	Maden Ve Metal	1,7	0,6	0	1	1,4	1,4	1,3	1,8	0,3
	İmalat	7,7	4,4	5,9	6,5	10,5	13,3	8,1	7,5	1,5
Yüksek Teknoloji Ürünü İhracatı (İmal Edilen İhracatın Yüzdesi)		6	9	10	9	8	6	9	15	6

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
GSYH	44291	52903	65952	69684	74164	75244	53074	37848
İşsizlik (%)	5,7	5,6	5,4	5,2	5	4,9	5	5
Toplam İstihdam İçinde Sektörlerin Yüzdesi	Tarım	38	38	38	38	37	36	37
	Sanayi	13	14	14	14	14	14	14

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

	H i z m e t	49	48	48	48	49	49	50	49
Sektörlerin Katma Değer Oranı (GSYH %'si)	T a r ı m	6,6	5,9	5,4	5,5	5,7	5,7	6,8	6
	S a n a y i	61,1	64,1	65,6	63,1	62,1	58,3	49,3	51 ,7
	H i z m e t	32,3	30	29	31,5	32,3	36	43,9	42 ,3
Mal İhracatının Sektörel Dağılımı (Toplam İçindeki Oranı)*	G i d a	3,6	2,8	2,7	3,5	3,6	3,8	6,7	
	T a r ı m s a l H a m m a d	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	

	d							
	e							
	A							
	k	92,9	94,5	94,7	93,4	93	92,6	87
	r							
	y							
	a							
	k							
	ı							
	t							
	M							
	a							
	d							
	e							
	n							
	V	0,2	0,1	0,2	0,5	0,5	0,5	1
	e							
	M							
	e							
	t							
	a							
	l							
	İ							
	m							
	a	3,1	2,5	2,3	2,4	2,2	2,1	3,3
	l							
	a							
	t							
Yüksek Teknoloji Ürünü İhracatı (İmal Edilen İhracatın Yüzdesi)		4	6	8	42	72	33	9 9

Kaynak: The World Bank. *TÜİK veri tabanlarından veri setleri alınarak tarafımca oluşturulmuştur.

1991-1995 yılları boyunca azalan GSYH, 1996 yılından itibaren genel olarak artış eğilimi izlemiştir. 2001 yılında İran'ın, Azerbaycan'a ait petrol ve doğalgaz yatağı olan 'Araz-Alov-Shag' bölgesinde hak iddia etmesiyle başlayan siyasi kriz, ülke ekonomisini olumsuz etkileyerek, GSYH'nin 2001 yılında azalmasına yol açmıştır. 2002 yılında artış eğilimine devam eden GSYH, 2009 yılında küresel krizin olumsuz etkisiyle tekrar azalmıştır. 2010 yılında küresel krizin etkisinden kurtulan Azerbaycan, 2015 ve 2016 yıllarında uluslararası piyasalardaki petrol fiyatlarındaki gerilemelerden dolayı GSYH'sı tekrar azalma eğilimine girmiştir. Azerbaycan, 2014 yılının yarısında meydana gelen petrol fiyatlarındaki

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

düşüşten en çok etkilenen ülkelerin başında gelmektedir. Azerbaycan'ın işsizlik oranı incelendiğinde, 1991 yılında %8,9 olan oranın artarak 1999 yılında %11,9 olduğu, 1999 sonrasında ise işsizlik oranında iyileşmeler meydana geldiği görülmektedir. 2001 yılından sonra GSYH'deki yükselişler ve istihdam artışına paralel olarak işsizlik oranları da gerilemiştir. Nüfusun istihdam edilen kısmı, incelenen dönemde tarım ve hizmet sektöründe yoğunlaşırken, sanayi sektöründe istihdam oranı daha küçük bir paya sahiptir. İncelenen dönemde emeğin bir kısmının tarımdan çekilerek sanayi ve hizmetlerde istihdam edilmeye başladığı görülmektedir. Böylelikle 1991 yılında sektörlerdeki istihdam oranı tarımda %43, sanayide %10, hizmet sektöründe %48 iken, 2015 yılında sırasıyla %37, %14 ve %50 olarak değişmiştir. Bunun yanında sektörlerin GSYH içindeki katma değer oranları 1991 yılında birbirine yakınlık gösterirken, incelenen dönem boyunca tarımın katma değer oranı sürekli olarak azalmış, 1991 yılında %32,3 olan tarımın katma değer oranı 2016 yılında %6'ya gerilemiştir. GSYH içinde tarımın katma değer oranı azalırken, sanayinin payı küresel krize kadar sürekli olarak artmış, küresel kriz sonrasında genel olarak azalan bir eğilim izlemiştir. 1991 yılında Azerbaycan'da sektörlerin GSYH'ye katkısı birbirine yakın oranlardayken, 2016 yılında GSYH'nin oluşumuna en çok sanayi sektörünün ve ardından hizmet sektörünün katkı yaptığı görülmektedir. 1996-2015 döneminde mal ihracatının içinde akaryakıtın payı artarken imalatın payı azalmıştır. Bu durum, yoğun hammadde ihracatçısı (ihracatının %87'si) olan Azerbaycan'ın hammaddeye bağlı büyüdüğünü, hammadde talebinin azalması ya da hammadde kaynağının tükenmesi durumunda Hollanda hastalığına yakalanma riski ile karşı karşıya olduğunu göstermektedir.

1.2. Kazakistan

1991 yılında bağımsızlığını kazanan Kazakistan, serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinde yaşadığı zorluklar nedeniyle bazı makroekonomik göstergelerinde bozulmalar yaşamış, genel olarak 2000'li yıllarda ise bu göstergelerde iyileşmeler meydana gelmiştir.

Tablo 2. Kazakistan Ekonomisinin Seçilmiş Makro Ekonomik Göstergeleri

		1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
GSYH		24881	24907	23409	21251	20374	21035	22166	22135	16871
İşsizlik (%)		1,1	1,1	1,1	7,5	11	13	13	13,1	13,5
Toplam İstihdam İçinde Sektörlerin Yüzdesi	Tarım	42	41	35	35	35	37	37	34	35
	Sanayi	16	16	17	18	16	14	14	15	16
	Hizmet	43	43	48	48	49	48	49	51	50
Sektörlerin Katma Değer Oranı	Tarım		26,7	17,5	15,5	12,9	12,8	12	9,1	10,5
	Sanayi		44,6	39,4	40	31,4	26,9	26,8	31,2	34,9
	Hizmet		28,7	43,1	44,5	55,7	60,3	61,2	59,7	54,6

(GSYH %'si)									
Mal İhracatının Sektörel Dağılımı (Toplam İçindeki Oranı)*	Gıda					11,9	12,3	8,5	7,4
	Tarımsal Hammadde					3,2	2,7	2	1,6
	Akaryakıt					32,9	34,5	37,7	45
	Maden Ve Metal					19,7	23,2	26,7	21,5
	İmalat					32,4	27,2	24,8	24,5
Yüksek Teknoloji Ürünü İhracatı (İmal Edilen İhracatın Yüzdesi)					4	5	5	8	9

		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
GSYH		18292	22153	24637	30834	43152	57124	81004	104850	133442
İşsizlik (%)		12,75	10,4	9,3	8,8	8,4	8,1	7,8	7,3	6,6
Toplam İstihdam İçinde Sektörlerin Yüzdesi	Tarım	34	36	36	35	34	32	32	31	30
	Sanayi	17	16	16	17	17	18	18	19	19
	Hizmet	49	48	48	48	49	50	50	50	51
Sektörlerin Katma Değer Oranı (GSYH %'si)	Tarım	8,7	9,4	8,6	8,4	7,6	6,8	5,9	6,1	5,7
	Sanayi	40,5	38,8	38,6	37,6	37,6	40,1	42,1	40,6	43,3
	Hizmet	50,8	51,8	52,8	53,9	54,8	53,1	52	53,3	51
Mal İhracatının Sektörel Dağılımı	Gıda	1	5,4	4,9	6	4	2,4	2,8	4,3	4,2
	Tarımsal Hammadde	1	1,4	1,4	1,3	1	0,8	0,6	0,6	0,3

(Toplam İçindeki Oran)*	Akaryakıt	50,1	56,7	59,1	61,8	64,8	70,6	69,4	66,6	69,3
	Maden Ve Metal	2,2	18,4	16,2	12,9	14	12,8	14,6	14,2	11,6
	İmalat	0,2	18	18,5	17,9	16,1	13,4	12,5	14,4	14,5
Yüksek Teknoloji Ürünü İhracatı (İmal Edilen İhracatın Yüzdesi)		1	3	11	9	9	11	21	21	22

		2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
GSYH		115309	148047	192627	207999	236635	221416	184388	133657
İşsizlik (%)		6,6	5,8	5,4	5,3	5,2	5,1	4,9	5
Toplam İstihdam İçinde Sektörlerin Yüzdesi	Tarım	29	28	26	26	24	18	18	
	Sanayi	19	19	19	19	20	20	21	21
	Hizmet	52	53	55	55	56	59	61	62
Sektörlerin Katma Değer Oranı (GSYH %'si)	Tarım	6,4	4,8	5,5	4,7	4,9	4,7	5	4,8
	Sanayi	40,3	42,9	40,9	39,5	36,9	35,9	32,5	33,9
	Hizmet	53,3	52,3	53,6	55,9	58,2	59,4	62,5	61,3
Mal İhracatının Sektörel Dağılımı (Toplam İçindeki Oran)*	Gıda	3,8	3,4	2,1	3,4	3,2	3,3	4,6	5,7
	Tarımsal Hammadde	0,2	0,2	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,3
	Akaryakıt	70,6	72,8	72,8	70,6	76,6	76,6	68	60,7
	Maden Ve Metal	11,2	11,4	12,9	13	9,9	8,6	12,1	14,8
	İmalat	14,1	12,2	12	12,9	9,9	11,3	15,1	18,4

Yüksek Teknoloji Ürünü İhracatı (İmal Edilen İhracatın Yüzdesi)	30	34	25	30	37	37	41	30
---	----	----	----	----	----	----	----	----

Kaynak: The World Bank. *TÜİK veri tabanlarından veri setleri alınarak tarafımda oluşturulmuştur.

1991 yılında Kazakistan'ın merkezi planlı ekonomisi çökmesi ve üretiminde azalışlar meydana gelmesi nedeniyle, GSYH içinde sanayi sektörünün payı azalmıştır. OPEC'in 1998 yılında petrol arzını kontrol etmek için aldığı üretimi azaltma kararı, Kazakistan'ın 1998 ve 1999 yılında GSYH'sının azalmasına neden olmuştur. 2000-2008 döneminde ise, doğal kaynağa bağlı sanayi yatırımlarının artması ve doğal kaynak ihracatının artması, GSYH'nın gelişimine katkı sağlamıştır. Ülke ekonomisi 2008 küresel krizinden dış ticaret yoluyla olumsuz etkilenmiş ve 2009 yılında GSYH azalmıştır. 2009 sonrasında GSYH artış eğilimi izlerken, 2014 yılında düşen petrol fiyatlarından olumsuz etkilenmesi GSYH'nin tekrar azalmasına neden olmuştur. Kazakistan'ın bağımsızlığını kazandığı ilk yıllarda işsizlik çok düşük oranda iken, GSYH'nin ve üretimin azalmasıyla birlikte işsizlik oranları 2000 yılına kadar artmıştır. 2000-2015 dönemi boyunca işsizlik oranları (kriz dönemleri dışında) sürekli olarak azalmıştır. Ülkede istihdam edilen nüfusun sektörler arasındaki dağılımına bakıldığında, 1991 yılında aktif nüfusun büyük bir kısmının tarım ve hizmet sektöründe, daha küçük bir kısmının ise sanayi sektöründe istihdam edildiği görülmektedir. Analiz edilen dönemde aktif nüfusun sektörler arasındaki dağılımı değişmiş ve dönem sonunda tarımda istihdamın payı azalmıştır. Tarımdan çekilen emeğin çoğunluğu hizmet sektöründe, daha küçük bir kısmı da sanayi sektöründe istihdam edilmiştir. 1991 yılında tarım sektöründe istihdam oranı %42, sanayi sektöründe %16 ve hizmet sektöründe %43 iken, 2015 yılında sırasıyla %18, %21 ve %61 olarak değiştiği görülmektedir. Sektörlerin GSYH içindeki katma değer oranı da, bu süreçte değişiklik göstermiştir. 1992 yılında %26,7 olan tarım sektörünün katma değer oranı azalarak 2016 yılında %4,8 olmuştur. 1993-2016 dönemi boyunca GSYH'ye en fazla katma değer sağlayan sektör ise, hizmet sektörü olmuştur. 1996 yılında Kazakistan'ın mal ihracatı içinde imalat ve akaryakıtın payı birbirine yakın oranlarda iken, akaryakıtın payı giderek artarak ortalama %70'ler seviyesine gelmiştir. Bu durum, Kazakistan ekonomisinde her geçen yıl doğal kaynağa bağlı bir yapıya dönüştüğünün göstergesidir. Azerbaycan'da var olan doğal kaynağa bağlı ekonomik gelişim Kazakistan'da da kendini göstermektedir. Ancak Kazakistan hükümetinin son dönemde uygulamaya koyduğu politikalar ile yüksek teknolojik ürün ihracatını artırmaya çalışması, ülkenin ekonomik geleceği için ümit vermektedir. Bu bağlamda ihracatının içinde imalatın payı azalırken, ihraç edilen imal ürünleri içinde yüksek teknoloji ürünlerinin oranı artmış ve 1995 yılında %4 olan bu oran 2016 yılında %30 olarak gerçekleşmiştir.

1.3. Kırgızistan

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra pek çok kaynaktan mahrum kalan ve özel tüketiminde de düşüşler yaşayan Kırgızistan'da kamu harcamaları artmıştır. Kırgızistan, bağımsızlığını kazanan diğer Orta Asya Türk Cumhuriyetleri gibi büyük doğal kaynaklara ve enerji kaynaklarına sahip olmadığından, Kazakistan ve Özbekistan'dan daha fazla dış açık ekonomi politikası benimsemek durumunda kalmıştır (Pehlivanoglu ve Güneş, 2008: 788). Kırgızistan, piyasa ekonomisine geçen Orta Asya Türk

Cumhuriyetleri arasında en liberal ekonomik reformları uygulayan ülke olup, Bağımsız Devletler Topluluğu¹ ülkeleri arasında Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olan ilk ülkedir (Hasgür, 2004: 43).

Tablo 3. Kırgızistan Ekonomisinin Seçilmiş Makro Ekonomik Göstergeleri

		1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
GSYH		2571	2317	2028	1681	1661	1828	1768	1646	1249
İşsizlik (%)		5,5	5,1	5,1	5,2	5,5	7,2	7,4	7,5	7,6
Toplam İstihdam İçinde Sektörlerin Yüzdesi	Tarım	40	41	43	43	49	54	51	47	46
	Sanayi	19	21	18	17	13	12	14	15	14
	Hizmet	41	38	39	40	38	34	35	39	39
Sektörlerin Katma Değer Oranı (GSYH %'si)	Tarım	37	39	41	40,9	43,9	49,7	44,6	39,5	37,7
	Sanayi	35,5	37,8	32	25,5	19,5	18,3	22,8	22,8	25
	Hizmet	27,6	23,2	27	33,7	36,6	32	32,6	37,7	37,3
Mal İhracatının Sektörel Dağılımı (Toplam İçindeki Oranı)*	Gıda						28,4		30,1	15,8
	Tarımsal Hammadde						11,3		11,2	6
	Akaryakıt						15,3		9,1	11,8
	Maden Ve Metal						6,2		5,6	5,8
	İmalat						38,4		44	20,1
Yüksek Teknoloji Ürünü İhracatı (İmal Edilen İhracatın Yüzdesi)						13	30		15	3

¹ SSCB'nin dağılmasından sonra 1991 yılında 11 cumhuriyetin bir araya gelmesi ile Bağımsız Devletler Topluluğu kurulmuştur.

		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
GSYH		1370	1525	1606	1919	2212	2460	2834	3803	5140
İşsizlik (%)		7,5	7,8	12,6	9,9	8,5	8,1	8,3	8,1	8,2
Toplam İstihdam İçinde Sektörlerin Yüzdesi	Tarım	45	45	46	43	39	39	36	34	34
	Sanayi	16	16	15	15	18	18	20	20	21
	Hizmet	38	39	40	42	43	44	44	45	45
Sektörlerin Katma Değer Oranı (GSYH %'si)	Tarım	36,7	37,3	37,7	37,1	33,3	31,9	32,8	31,1	27
	Sanayi	31,4	28,9	23,3	22,3	24,1	22,4	20,1	19,3	23,5
	Hizmet	31,9	33,8	39	40,6	42,6	45,7	47,2	49,6	49,4
Mal İhracatının Sektörel Dağılımı (Toplam İçindeki Oranı)*	Gıda	17	19	17,6	15,9	18,4	11,7	18,7	22,7	15,4
	Tarımsal Hammadde	14,2	13,7	23,2	17,4	12,5	8,5	10,4	6,6	3,5
	Akaryakıt	26,7	21,7	19,5	20,9	18,8	7,5	18,3	15,6	5,3
	Maden Ve Metal	11,2	6	6,2	5,6	7,3	4	5,5	4,7	4,1
	İmalat	30,9	39,6	33,4	39	43	28,1	45,5	47,2	31,9
Yüksek Teknoloji Ürünü İhracatı (İmal Edilen İhracatın Yüzdesi)		14	16	6	2	17	3	7	7	11

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
GSYH	4690	4794	6198	6605	7335	7468	6678	6551
İşsizlik (%)	8,4	8,6	8,5	8,4	8,3	8,1	7,6	7,2

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Toplam İstihdam İçinde Sektörlerin Yüzdesi	Tarım	30	29	29	30	32	29	29	
	Sanayi	23	24	24	22	20	20	21	21
	Hizmet	47	47	48	48	48	48	50	50
Sektörlerin Katma Değer Oranı (GSYH %'si)	Tarım	21,1	19,4	18,6	19,2	17	17,1	15,9	14,9
	Sanayi	26,6	29,3	30,9	25,6	28,9	27,8	28,4	29,2
	Hizmet	52,4	51,3	50,5	55,2	54,1	55,1	55,6	55,9
Mal İhracatının Sektörel Dağılımı (Toplam İçindeki Oranı)*	Gıda	23,9	30	25,8	24,7	28,5		18,3	20
	Tarımsal Hammadde	4,4	5,3	4,9	5	3,8		3,2	3,4
	Akaryakıt	6,2	15,3	22,1	20,1	20,6		9,7	6,8
	Maden Ve Metal	3	4,2	6,8	10	5,3		5,9	13,1
	İmalat	33,7	38	36,1	38,5	39,2		46	47,2
Yüksek Teknoloji Ürünü İhracatı (İmal Edilen İhracatın Yüzdesi)		11	2	9	16	17		32	

Kaynak: The World Bank. *TÜİK veri tabanlarından veri setleri alınarak tarafımda oluşturulmuştur.

1991-1999 döneminde (1996 yılı hariç) ülkenin GSYH'si azalış eğilimi izlemiştir, 2000-2008 yılları boyunca ise, artış göstermiştir. Bunun yanında 2008 yılında meydana gelen küresel krizden Kırgızistan ekonomisinin dış ticaret yoluyla olumsuz etkilenmiş, 2009 yılında ülkenin GSYH'sinin azalmasına yol açmıştır. Bu durum ulusal bir krize yol açmadığı için 2009 yılından sonra GSYH tekrar artmaya devam etmiştir. Ancak dış ticaret ortağı diğer Orta Asya ülkelerinin 2015 ve 2016 yılındaki uluslararası petrol fiyatlarındaki gerilemeler nedeniyle gelirlerinin azalması, Kırgızistan'ın GSYH'sinin de azalmasına neden olmuştur. Bu dönemde 2014 yılında yaklaşık 1.9 milyar dolar olan ihracatı, 2016 yılında yaklaşık 1.5 milyar dolara gerilemiştir. 1991'den sonra Kırgızistan'da işsizlik oranları, çalışmaya konu olan diğer ülkelerdeki (Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan) gibi önceleri artarken, 2002'den sonra azalan bir eğilim izlemiştir. İşsizlik oranları azalmasına rağmen, 2016 yılındaki işsizlik oranı Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan'a kıyasla yüksek düzeyde kalmıştır. İstihdam edilen nüfusun sektörlerdeki dağılımına bakıldığında, en fazla tarım ve hizmet sektöründe olup, sanayi sektöründeki istihdam küçük bir paya sahiptir. 2016 yılında ise istihdamın sektörler arasındaki dağılımı değişmiş, tarım sektöründe azalırken, sanayi ve hizmet sektöründe artmıştır. Ancak sanayi sektöründe istihdam oranı artsa da, sektörün katma değer oranının azalması, düşük yoğunluklu malların üretildiğini

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

göstermektedir. Kırgızistan'ın analiz edilen diğer Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine göre zengin doğal kaynakları (petrol, doğalgaz gibi) olmadığı için, ülkenin ihracatında akaryakıtın payı düşük düzeyde kalmıştır. İncelenen dönem boyunca mal ihracatı arasında imalatın payı diğer sektörler için daha yüksek düzeydedir. Bu durum, her ne kadar sanayi sektörünün düşük yoğunluklu olmasına rağmen diğer ülkeler (Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan) gibi ihracatının hammadde yoğun büyümediğini ve Hollanda hastalığına yakalanma riskinden uzak olduğunu göstermektedir. İhracat içinde yüksek teknoloji ürünü ihracatının oranı incelenen dönemde dalgalanma göstermekle birlikte 2015 yılında %32'ye yükselmesi, ülke ekonomisinin teknoloji gelişime hızlı bir şekilde bütünleşmeye başladığını göstermektedir.

1.4. Türkmenistan

Türkmenistan bağımsızlığını kazandıktan sonra ekonomisinde devletçi yapıyı devam ettirmiş ve diğer eski Sovyet Cumhuriyetlerine kıyasla SSCB'nin dağılmasından en az etkilenen ülke olmuştur.

Tablo 4. Türkmenistan Ekonomisinin Seçilmiş Makro Ekonomik Göstergeleri

		1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
GSYH		3208	3201	3179	2561	2482	2379	2450	2606	2451
İşsizlik (%)		2,8	2,5	2,5	2,6	2,8	4	4,2	4	4
Toplam İstihdam İçinde Sektörlerin Yüzdesi	Tarım	29	22	24	24	20	22	22	27	28
	Sanayi	26	29	33	41	49	44	43	38	36
	Hizmet	46	49	43	34	32	35	35	35	36
Sektörlerin Katma Değer Oranı (GSYH %'si)	Tarım	32,2	10,6	19,4	34	17,2	13,3	21,6	26,2	26,2
	Sanayi	30,5	11,9	64	46,7	62,6	68,8	48	42,2	46
	Hizmet	37,3	77,5	16,6	19,3	20,2	17,8	30,4	31,6	27,8
Mal İhracatının Sektörel Dağılımı (Toplam İçindeki Oranı)*	Gıda							0,8	1,1	0,5
	Tarımsal Hammadde							13	25,2	19,1
	Akaryakıt							76,5	58,5	64,1
	Maden Ve Metal							1,3	1,6	0,7
	İmalat							8,4	13,5	12

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Yüksek Teknoloji Ürünü İhracatı (İmal Edilen İhracatın Yüzdesi)									0	12
--	--	--	--	--	--	--	--	--	---	----

		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
GSYH		2905	3535	4462	5977	6838	8104	10278	12664	19272
İşsizlik (%)		3,9	3,8	3,9	3,9	3,9	3,8	3,8	3,8	3,8
Toplam İstihdam İçinde Sektörlerin Yüzdesi	Tarım	29	28	26	25	23	22	21	21	18
	Sanayi	31	33	34	35	37	36	35	35	42
	Hizmet	40	39	40	40	40	42	44	44	40
Sektörlerin Katma Değer Oranı (GSYH %'si)	Tarım	24,4	24,4	22	20,3	19,4	18,8	17,4	19,1	10,9
	Sanayi	44,4	44,3	42,4	41,3	40,1	37,6	36,3	38,1	61,5
	Hizmet	31,2	31,4	35,6	38,4	40,4	43,6	46,3	42,8	27,6
Mal İhracatının Sektörel Dağılımı (Toplam İçindeki Oranı)*	Gıda	0,3								
	Tarımsal Hammadde	9,9								
	Akaryakıt	81								
	Maden Ve Metal	0,4								
İmalat	6,9									
Yüksek Teknoloji Ürünü İhracatı (İmal Edilen İhracatın Yüzdesi)		5								

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
--	------	------	------	------	------	------	------	------

GSYH		20214	22583	29233	35164	39198	43524	35800	36180
İşsizlik (%)		3,9	4	3,7	3,7	3,6	3,6	3,6	3,5
Toplam İstihdam İçinde Sektörlerin Yüzdesi	Tarım	18	19	20	19	19	19	18	
	Sanayi	44	41	40	39	39	38	38	38
	Hizmet	39	40	41	42	42	43	44	44
Sektörlerin Katma Değer Oranı (GSYH %'si)	Tarım	10,7	11,5						
	Sanayi	61,9	60						
	Hizmet	27,4	28,5						
Mal İhracatının Sektörel Dağılımı (Toplam İçindeki Oranı)*	Gıda								
	Tarımsal Hammadde								
	Akaryakıt								
	Maden Ve Metal								
	İmalat								
Yüksek Teknoloji Ürünü İhracatı (İmal Edilen İhracatın Yüzdesi)									

Kaynak: The World Bank. *TÜİK veri tabanlarından veri setleri alınarak tarafimca oluşturulmuştur.

1992 ve 1993 yıllarında Türkmenistan'da doğalgaz ihracatı dünya fiyatlarıyla yapılmaya başlandığında, dış ticarete ve ülke ekonomisinde iyileşmeler görülsede, 1993 ve 1994 yıllarında BDT (Bağımsız Devletler Topluluğu) ülkelerinin ve Ukrayna'nın gaz borçlarını ödeyememesi, ülke ekonomisinde likidite krizine yol açmıştır (Konya Ticaret Odası, 2008a:8). Bağımsızlığının ardından GSYH'sında bir istikrar yakalayamayan Türkmenistan'da, 1991-1999 döneminde dalgalı bir seyir izlemiştir. 2000 itibariyle artış eğilimi gösteren GSYH, 2015 yılında tekrar azalma eğilimine girmiştir. 2014 yılında uluslararası piyasalarda petrol fiyatlarında yaşanan gerilemeler petrolün ihracatta önemli paya sahip olduğu Türkmenistan ekonomisini de olumsuz etkileyerek GSYH'nin 2015 yılında azalmasında etkili olmuştur. 1991-1999 döneminde GSYH azalışıyla birlikte işsizlik oranları artmış, 1999 yılından sonra da istikrarsız bir eğilim izlemiştir. Buna rağmen incelenen ülkeler arasında 2016 yılında en düşük

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

düzye işsizlik oranına sahip olan ülke Türkmenistan'dır. İstihdamın sektörel dağılımı incelendiğinde, tarımdaki payının 2000 yılından sonra azaldığı, sanayi ve hizmet sektöründeki istihdamının arttığı görülmektedir. 2000-2006 döneminde tarımın ve sanayinin GSYH içinde oluşturduğu katma değer payı azalırken, hizmet sektöründe artış olmuştur. Tarımın GSYH içindeki payının azalması, gelişim sürecinde olan ülkeler için öngörülen bir durum iken, verimliliğin yüksek olduğu sanayi sektörünün katma değer oranının azalması, üretimin ve gelir artışının sürdürülebilirliğini sorgulanır hale getirmektedir. Sanayi sektörünün katma değer oranı azalış eğilimindeyken 2008 yılında ani bir artış olduğu görülmektedir. Bu artışı sağlayan önemli bir faktörün ülkedeki müteahhitlik işinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Çünkü Türkmenistan'da müteahhitlik işinin %95'ini yürüten Türk firmaları, 2008 yılında 4 milyar dolarlık proje gerçekleştirmişlerdir (Türk, 2010: 61).² Bu da 2008 yılındaki 6,6 milyar dolarlık GSYH artışının yarısından fazlasını oluşturmaktadır. Türkmenistan'da diğer Orta Asya Türk Cumhuriyetleri (Kırgızistan hariç) gibi, mal ihracatının içinde doğal kaynak bağımlılığı (%73) yüksek olan ülkelerdendir.

1.5. Özbekistan

Ülkenin köklü tarihi, jeostratejik konumu, sahip olduğu kültürel değerler ve ekonomik potansiyeli Orta Asya'da kilit ülke konumunda olmasını sağlamıştır. Bunun yanında, ülkedeki ucuz işgücü, yüksek tarımsal potansiyeli, petrol ve doğalgaz gibi zengin kaynakları Özbekistan'ı yatırım yönünden cazip kılmıştır (Taş, 2008: 479). Ülkenin hem dış politikası, hem ekonomik yapısındaki değişim hem de tümüyle bir reform sürecine başlamış olması, Orta Asya'da lokomotif ülkelere biri olduğunu göstermiştir (Konya Ticaret Odası, 2008b).

Tablo 5. Özbekistan Ekonomisinin Seçilmiş Makro Ekonomik Göstergeleri

1465

		1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
GSYH		13678	12941	13099	12899	13350	13949	14745	14989	17078
İşsizlik (%)		6,6	6,3	6,5	6,4	6,5	8,3	8,3	8,3	8,3
Toplam İstihdam İçinde Sektörlerin Yüzdesi	Tarım	43	41	40	44	44	43	43	42	42
	Sanayi	22	24	22	20	20	20	20	21	21
	Hizmet	35	36	39	35	36	37	37	37	37
Sektörlerin Katma Değer Oranı (GSYH %'si)	Tarım	37	34,8	30,4	37,4	32,3	26,1	32,2	31,3	33,5
	Sanayi	36,6	35,8	34,5	26,4	27,8	30,5	26,1	26,2	24,3
	Hizmet	26,5	29,4	35,1	36,1	39,9	43,4	41,7	42,5	42,2

² Türk müteahhitlerinin Türkmenistan'da gerçekleştirdiği müteahhitlik hizmetleri 1992-2008 döneminde 14,1 milyar dolar olmakla birlikte bunun 4 milyar dolarlık kısmı 2008 yılına aittir (Türk, 2010: 61). Yani 2008 yılındaki proje değeri 15 yıllık proje değerinin yaklaşık yarısı durumundadır.

		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
GSYH		13760	11401	9688	10128	12030	14308	17331	22311	29549
İşsizlik (%)		8,3	8,3	8,3	8,3	8,3	8,3	8,3	8,2	8,2
Toplam İstihdam İçinde Sektörlerin Yüzdesi	Tarım	42	42	43	42	40	39	38	36	35
	Sanayi	21	20	20	20	21	21	22	23	23
	Hizmet	37	37	37	38	39	40	41	42	43
Sektörlerin Katma Değer Oranı (GSYH %'si)	Tarım	34,4	34	34,3	33,1	30,8	28	27,9	25,9	21,9
	Sanayi	23,1	22,6	22	23,5	26	23,2	29,9	29,9	32,3
	Hizmet	42,5	43,4	43,7	43,4	43,3	48,9	42,2	44,2	45,9

		2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
GSYH		33689	39333	45915	51822	57690	63067	66904	67220
İşsizlik (%)		8,2	8,2	8,2	8,1	8,1	8	7,9	7,5
Toplam İstihdam İçinde Sektörlerin Yüzdesi	Tarım	33	33	32	32	31	30	30	
	Sanayi	23	23	23	23	24	24	24	24
	Hizmet	44	44	45	45	45	45	46	47
Sektörlerin Katma Değer Oranı (GSYH %'si)	Tarım	20,6	19,8	19,5	19,2	19	18,8	18,2	17,6
	Sanayi	33,6	33,4	32,9	33	33,2	33,6	34,5	32,9
	Hizmet	45,8	46,8	47,6	47,8	47,8	47,6	47,3	49,5

Kaynak: The World Bank. *TÜİK veri tabanlarından veri setleri alınarak tarafımca oluşturulmuştur.

Özbekistan bağımsızlığını ilan ettikten sonraki yıllarda GSYH'sı istikrarsız bir gelişim göstermiştir. 1999 yılında Özbekistan İslami Hareketi (ÖİH)'nin ülkenin bazı bölgelerinde silahlı saldırılar düzenlemesinin ülke ekonomisine olumsuz yansarak, 1996-1999 yıllarında artan GSYH'nin 2000

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

yılında azalmasında etkili olduğu düşünülmektedir. Öyle ki, bu azalışla 2002 yılındaki GSYH, ülkenin bağımsızlığını kazandığı yıldan bile daha küçük bir değere gerilemesi şeklinde kendini göstermiştir. 2003-2016 dönemi boyunca da GSYH artmıştır. Hatta Petrol fiyatlarının 2014 yılında gerilemesine rağmen, ülke GSYH'sinin azalmadığı görülmektedir. Ekonomi Bakanlığı verilerine göre 2015 ve 2016 yıllarında petrol gazları ve diğer gazlı karbonların yaklaşık üç katı kadar altın ihracatının yapılmış olması ve toplam ihracatın da bu yıllarda artmış olması, ülkenin GSYH artışının bu yıllarda devam etmesinde etkili olduğu düşünülmektedir. 1991 yılından sonra ülkede işsizlik oranları artarken, 1996-2006 dönemi boyunca %8,3 oranında sabit kalmıştır. 2016 yılında bu oran küçülse de, 1991 yılındaki işsizlik oranından daha büyük oranda kalmıştır. Özbekistan'ın istihdam yapısı incelendiğinde tarım ve hizmetler sektöründe daha fazla yoğunlaştığı görülmektedir. Sektörlerin sağladığı katma değer 1991 yılında tarım ve sanayi sektöründe daha büyük orandayken, incelenen dönem sonunda tarımın katma değer oranının azaldığı ve hizmet sektörünün katma değer oranının arttığı görülmektedir.

Sonuç

Orta Asya Türk Cumhuriyetleri (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan), 1991 yılında bağımsızlıklarını kazandıktan sonra merkezi planlı ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçmiş, serbest piyasa ekonomisine geçişte uyum zorlukları yaşamışlardır. 1991 yılından sonra ülkelerde işsizlik artmış ve GSYH azalmıştır. Ülkeler zamanla serbest piyasa ekonomisine uyum sağlamış olup, genel olarak 2000'den sonra makroekonomik göstergelerinde iyileşmeler meydana gelmiştir. Bunun yanında istihdamın sektörler arası dağılımı ve sektörlerin GSYH içindeki katma değer oranı ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Bununla birlikte, incelenen beş ülkenin tarımdaki istihdam oranı ve katma değer oranı azalmıştır. Gelişimlerdeki bu benzerliğin yanı sıra ülkelerin birbirleri ile kıyaslamaları yapılacak olursa, en yavaş GSYH artışının Kırgızistan'da olduğu, en hızlı artışın ise Azerbaycan ve Türkmenistan'da olduğu görülmektedir. Azerbaycan ve Türkmenistan'ın GSYH'leri yaklaşık on katına ulaşırken, Kazakistan'ın ve Özbekistan'ın GSYH'leri beş katına, Kırgızistan'ın ise üç katına çıkabilmiştir. Bununla birlikte, 1994-2016 dönemi boyunca en düşük işsizlik oranına sahip ülke Türkmenistan olup, Kırgızistan ve Özbekistan'ın işsizlik oranları diğer üç ülkeye göre daha yüksek düzeyde kalmıştır. Son dönemde işsizlik oranlarında en fazla azalma eğilimi Azerbaycan'da görülmektedir. Aynı zamanda Azerbaycan, incelenen beş ülke arasında tarım sektörü katma değer oranındaki azalışın en fazla olduğu ülkedir. Ayrıca Kırgızistan dışındaki ülkelerin (Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan) petrol, doğal gaz ve diğer maden zengini olması nedeniyle, ekonomileri ve ihracat yapıları doğal kaynağa bağımlı olduğu görülmektedir. Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin tamamında sanayi sektörü, düşük yoğunluklu üretim gerçekleştirdiği de görülmektedir.

Sonuç olarak, 1991-2016 yılları arasında Kırgızistan dışındaki dört ülkenin ekonomileri ve ihracatında doğal kaynak bağımlılığının önemli bir yeri olması, ürün çeşitliliğine gidememeleri, yüksek katma değerli mallar üretmemeleri, bu ülkelerin "Hollanda Hastalığı"na yakalanma riski ile karşı karşıya kalmasına neden olabilecektir. Ülkelerin bu durumdan kurtulmasını sağlayacak yatırım ve ürün çeşitliliğini sağlayacak yönlendirmeler yapması gerekmektedir.

Kaynakça

Guliyev, S. (2004), "Bağımsızlıktan Sonra Azerbaycan - ABD İlişkileri", Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Hasgür, İ. (2004), “*Kırgızistan’ın Ekonomik Yapısı, Potansiyeli ve Yatırım İmkanları*”, Türkiye Cumhuriyetlerinde Yatırım İmkanları, Yayın: 5, s.41-59

Konya Ticaret Odası (2008b), “*Özbekistan Ülke Raporu*”, Etüd-Araştırma Servisi Mukhtarov, M. (2017), “*Bağımsızlık Sonrası Azerbaycan Ekonomisi ve Hollanda Hastalığı Açısından Değerlendirme*”, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Aydın

Pehlivanoğlu, F., Güneş, İ., (2008), “*Kırgızistan Ekonomisinin Yapısal Analizi*”, II. Uluslararası Sosyal Bilimciler Kongresi, s.781-797

Taş, U., Yenilmez, F. (2008), “*Türkiye’de Eğitimin Kalkınma Üzerindeki Rolü ve Eğitim Yatırımlarının Geri Dönüş Oranı*”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9(1), s.155-186

HATIRATLAR IŞIĞINDA TÜRK SİYASAL HAYATIN DEĞERLENDİRİLMESİNE BİR ÖRNEK: İHSAN SABRİ ÇAĞLAYANGİL'İN “ANILARIM” HATIRATI

Dr. Öğr. Üyesi Fuat UÇAR

Giresun Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü

Öz

Hatıratlar, toplumların kolektif hafızalarına veri sağlayan bir katalizör olarak; dünün bugüne, bugünün de yarına taşınmasını sağlayan önemli bilgi kaynaklarıdır. Bu yönüyle hatıratlar, “büyük resim” olarak ifade edilen olayların detaylarını ve benzerlikler arasındaki ince ayrımın (nüans) farklılıklarını göstermeye ve görmeye odaklı belgelerdir.

Hatıratların bu özelliği çerçevesinde, Türk siyasi hayatına damgasını vuran İhsan Sabri Çağlayangil; üç Padişah, beş Cumhurbaşkanı görmüş, Mustafa Kemal Atatürk'le, Celal Bayar'la, Adnan Menderes'le, Süleyman Demirel'le, İsmet İnönü ve Kenan Evren ile Gaulle'den Thatcher'a uzanan anılara sahip bir isim olarak önem kazanmıştır. Yine Çağlayangil'i ve hatıratını önemli kılan diğer hususlar da; on beş yıl Emniyet Genel Müdürlüğü'nde çalışması, on beş yıl valilik yapması, on yıl da Dışişleri Bakanlığı yaparak Tevfik Rüştü Aras'tan sonra en uzun süre bakanlık yapan tek isim olması ve 1980'den önce altı aya yakın Cumhurbaşkanı Vekili olarak bulunmasıdır.

Renkli ve zengin bir muhteviyata sahip olan hatıratı ile Çağlayangil bu durumu “*Kader bizi 'Una değil üne itti'*” şeklinde ifade ettiği etmiştir. Bu yönüyle Cumhuriyet'ten günümüze çeşitli evreleri “bizzat” içinde yaşamış biri olarak Padişahlık, Atatürk, tek parti ve İnönü, Demokrat Parti, 27 Mayıs, Yassıada, Adalet Partisi, 12 Mart ve 12 Eylül dönemleri ile Zincirbozan günlerini anlatmıştır. Son zamanlarda özellikle de Dersim olayları ile gündeme gelen ve bu şekilde yaşadığı çağa tanıklık eden Çağlayangil'in anıları gazeteci yazar Tanju Cıllızoğlu tarafından kronolojik sıradan ziyade her olay kendi bütünlüğü içerisinde otuz dokuz bölümde hatıratına dönüştürülmüştür. Çağlayangil'in hatıratı; iç politikadan, dış politikaya, Dersim olaylarından, darbelere ve sosyal yaşama dair kadar pek çok konuda önemli bilgiler içermektedir.

Bu çalışma ile Çağlayangil'in hatırat özelliği kazanan anılarının günümüz siyasi, tarihsel, toplumsal vb. olayların değerlendirilmesinde ve analizinde yararlanmak ve muhtemel bulguların da gelecek kuşaklara aktarımının sağlanması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İhsan Sabri Çağlayangil, Hatırat, Siyasal Hayat, Türkiye

AN EXAMPLE OF THE EVALUATION OF TURKISH POLITICAL LIFE BY MEMOIRS: İHSAN SABRİ ÇAĞLAYANGİL'S "REMEMBRANCES" MEMOIRS

Abstract

Memoirs are a catalyst for providing data to the collective memories of societies; are the important sources of information that enable yesterday to move today and also for tomorrow. In this respect, memories are documents focused on showing and seeing nuance differences between details and similarities of events and phenomena expressed as "big picture".

In the frame of this feature of the memories, İhsan Sabri Çağlayangil; have seen three of Sultan, five President, and also memoirs with Mustafa Kemal Atatürk, Celal Bayar, Adnan Menderes, Suleyman Demirel, İsmet İnönü, Kenan Evren and also from Gaulle to Thatcher. Çağlayangil and other things that make his memories important; fifteen years of work at the General Directorate of Security, fifteen years of governorship, he is the only one who has served as the foreign minister for the longest time since Tevfik Rüştü Aras and has served as the Vice President for nearly six months before 1980.

Çağlayangil, who has a colorful and rich content, remembers this situation as "Fate has given us a reputation". In this opinion, as a person who lived in the various days from past to today "personally" the days of the Sultan time, the Atatürk, the one-party and the İnönü, the Democratic Party, the May 27, the Yassıada, the Justice Party, the March 12 and the September 12 periods and also the Zincirbozan days. Recently, the memory of Çağlayangil, especially the writer of Tanju Cılızoğlu, who has witnessed the era in which he lived in this way with the events of Dersim, has been transformed into chronological ordinary events iirs containsthirty-nine chapters in his own totality. Çağlayangil's memoirs contains; from internal politics to foreign politics, from Dersim events, from the downturn and social life.

With this study, Çağlayangil's memorable memories of today's political, historical, social, etc. to utilize in the evaluation and analysis of events and phenomena and to transfer the possible findings to future generations.

Keywords: İhsan Sabri Çağlayangil, Memoirs, Politics, Turkey

Giriş

Hatırat bir bakıma kişinin hayat tecrübelerinin ve izlenimlerinin yazılı bir hale getirilmesi olup bu bakımdan günlüklerden (Ruznamelerden) büyük bir farklılık göstermektedir.¹ Otobiyografik eserler olarak adlandırılan hatıratlar edebi bir tür olarak yeni olmakla beraber yazılı en eski metinler arasında da yer almaktadırlar.² Örneğin Sezar'ın Gallia Savaşı, Bilge Kağan'ın kendi ifadesiyle yazılmış olan Göktürk Kitabeleri, Babür Şah'ın Babürname gibi eserler devlet adamlarının yazdığı ilk hatırat örnekleridir. Batı'da yaygın bir tür olan hatıratın örnekleri 18. ve 19. yüzyıllardan itibaren, yayınlanmaya başlanmış ve 20. yüzyılın başından itibaren hatırat türü eserlerin sayısında hızlı bir artış

¹ Ali Birinci, "Hatırat Türünden Kaynakların Tarihi Araştırmalardaki Yeri ve Değeri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: VIV, Sayı: 41 (Temmuz 1998), s. 611.

² Orhan Okay, "Hatırat", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 16, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1997, s. 445.

olmuştur. Osmanlı Devleti'nde Tanzimat ile birlikte Ali Suavi, Ebuzziya Tevfik, Namık Kemal, Ahmet Mithat Efendi ve Ziya Paşa hatırat türünde eserler vermişlerdir. Cumhuriyet döneminde ise Halit Ziya Uşaklıgil, Falih Rıfkı Atay Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Halide Edip Adıvar, Kazım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy, Celal Bayar, Samet Ağaoğlu hatırat türünde eser veren önemli yazarların başında gelmektedir. Hatıratlar özellikle Türkiye'de yakın dönem tarih yazıcılığının en çok hassasiyet gerektiren kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Çünkü bu türden metinler son bir asırlık tarihe dair yapılacak araştırmalarda; arşiv, süreli yayınlar ve kitapların yanı sıra dördüncü kaynak grubunu teşkil etmektedir. Özellikle bazı hatıratlarda yer alan mektup ve belgeler bu eserlerdeki bilgilerin güvenilirlik derecesini artırmakta ve tarih araştırmaları için değerli bir kanıt olmaktadır.³ Görüldüğü gibi kişinin kendi hayatını, yaşadığı dönemde gördüğü veya duyduğu olayların yazılı bir şekilde anlatımı olan hatırat, aynı zamanda kuşaklar arasında kolektif hafızanın zihin aktarımının en önemli tanıklarındır. Çünkü hatırat döneminin ideolojik yapısı, siyasî anlayışı, ardıl olan iki dönemin birbiri ile bağlarını, tarihi ve zihni sürekliliği bulmak mümkündür.

Bu çerçevede İhsan Sabri Çağlayangil'in hatıratı da; kendisinin bürokrasiden süzülüp yetişmesi, ülke ve devlet yönetimi hakkında verdiği bilgiler bakımından "dün"ü ve dünün şartlarının anlaşılması bakımından her hatırat gibi önemlidir. Böylece Osmanlı'nın son dönemine, Cumhuriyet'in kuruluşuna tanık olmuş ve demokrasinin sancılarını yaşamış birisi olarak bir asra yakın (85 yaş) ömrün hatıratı da bu açıdan önem arz etmektedir.

Hatırat türü eserler genel olarak yöntem (metodoloji) bakımından yazarın yaşamında karşılaştığı olaylar kronolojik bir gelişim doğrultusunda yazılmışken, Çağlayangil'in hatıratı bu konuda metodolojik bir farklılık göstermektedir. Yani Çağlayangil'in, hatıratında geçen olaylar kronolojik bir sıralamadan ziyade her biri bağımsız birer olay şeklinde adeta sondan başa doğru bir yöntem ile ele alınmıştır.⁴

İhsan Sabri Çağlayangil Hakkında⁵

1908'de İstanbul'da doğan Çağlayangil, 1931 yılında İstanbul Hukuk Fakültesinde mezun olmuş, İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Polis Koleji ve Yüksek Polis Enstitüsünde öğretmenlik yapmış, Emniyet Genel Müdür Muaviniği görevinden sonra, sırasıyla Yozgat, Antalya, Çanakkale, Sivas ve Bursa Valilikleri görevlerinde bulunmuştur. 1947 yılında İsviçre'de toplanan Uluslararası Pasaport ve Hudut Formaliteleri Konferansında Türk Heyeti Başkanı olarak katılmıştır. Yunanistan, İtalya, İsviçre, Fransa Hükümetlerinin zabıta teşkilatlarında resmi araştırmalar yapmış, 1956 yılında Amerika ICA⁶

³ Bkz. Birinci, *a.g.m.*, s. 611-620; İrfan Karakoç, "Edebiyat Tarihi Kaynaklarından ve Hatıralar Ve Osmanlı'dan Günümüze Edebiyat Hatıraları Bibliyografyası Üzerine Bir Deneme", *Kebikeç*, 26 (2008), s. 375-425; Mustafa Safran, Hüseyin Köksal, "Tarih Öğretiminde Yazılı Kanıtların Kullanılması", *Tarih Eğitimi Makale ve Bildiriler*, (Ed. Mustafa Safran), Gazi Kitabevi, Ankara, 2006, s. 35-36.

⁴ Bu durum İhsan Sabri Çağlayangil ile iki yıl süre ile mülakat yaparak, önce gazetede yayımlayan ve 1990 yılında kitaba dönüştüren Güneş gazetesi muhabiri Tanju Cılızoğlu tarafından "Bu anıları kronolojik sıra ile kaleme almadım. Her olayı kendi bütünü içinde toparlamaya çalıştım" şeklinde ifade edilmiştir. Bkz. *Çağlayangil'in Anıları*, (Hazırlayan: Tanju Cılızoğlu), 3. Basım, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 32.

⁵ <http://www.mfa.gov.tr/sayin-ih-san-sabri-caglayangil-in-ozgecmisi.tr.mfa> (Erişim: 23.05.2018)

⁶ Kooperatifçilik alanında dünyanın en büyük örgütü olan Uluslararası Kooperatifler Birliği (International Co-

teşkilatının davetlisi olarak 2 ay süreyle Birleşik Amerika'da 16 eyalette çeşitli sahalarda araştırmalarda bulunmuştur. Münih Uluslararası İpekçilik Kongresine Türk Heyeti Başkanı olarak katılmış, kendisine Afgan Krallığı ve Mısır Cumhuriyeti tarafından nişan verilmiştir. 1961 yılında Bursa Senatörlüğüne, Cumhuriyet Senatosu Adalet Partisi Grup Başkanlığı ve Genel Kurul Üyeliğine seçilmiştir. Suat Hayri Ürgüplü Hükümeti'nde (20.02.1965-27.10.1965) Çalışma Bakanı, I. Demirel Hükümeti (27.10.1965-03.11.1969), II. Demirel Hükümeti (03.11.1969-06.03.1970), III. Demirel Hükümeti (06.03.1970-26.03.1971), IV. Demirel Hükümeti (I. Milliyetçi Cephe, 31.03.1975-21.06.1977) ve V. Demirel Hükümeti (II. Milliyetçi Cephe, 21.7.1977-05.01.1978) dönemlerinde Cumhuriyet Senatosu Bursa Üyesi olarak Dışişleri Bakanı görevinde bulunmuştur.

1975 de Dışişleri Bakanı, 1977 de Dışişleri Bakanı olarak görev yapmış ve 1979 da Cumhuriyet Senatosu Başkanı olmuş, 06.04.1980-12.09.1980 tarihleri arasında Cumhurbaşkanlığına Senato Başkanı olarak vekâlet etmiştir. 1983 de Büyük Türkiye Partisi (BTP)'nin kurucu üyesi olmuş, parti kapatılınca bir süre Zincirbozan'da gözaltında tutulmuş 30.09.1983'te serbest bırakılmıştır. Daha sonra Doğru Yol Partisi (DYP)'ne katılmış, 1990'da aktif politikadan ayrılmış ve 1993'te vefat etmiştir.

Bir kızı olan Çağlayangil, Fransızca, İngilizce ve Rusça bilmektedir. Arşiv İlmi, Polis Psikolojisi ve Anılarım adlı üç eseri vardır.

Yaşamı boyunca; 3 padişah, 1 Halife ve 7 Cumhurbaşkanı gören, Çağlayangil önemli görevlerde bulunmuştur. Bu görevlerin 15 yılı Emniyet Genel Müdürlüğü'nde geçmiş, Bursa, Çanakkale, Yozgat, Antalya ve Sivas gibi illerde 15 yıl valilik yapmıştır. Ayrıca Tevfik Rüştü Aras'tan sonra 10 yıl boyunca en uzun süre ile görev yapan Dışişleri Bakanı olmuş, 19 yıl senatörlük ve 6 ay da Cumhurbaşkanı Vekili olarak önemli görevlerde bulunmuştur. Görevlerine bakıldığında Çağlayangil, Cumhuriyet döneminde idarecilik yapmış, bürokrasiyi çok iyi bilen Batı'lı ve çağdaş bir isimdir.

Çağlayangil'in hatıratında da görüldüğü valilikten hapisaneyeye, hapisaneden senatörlüğe uzanan bir devlet ve siyaset adamının zengin ve renkli bir yaşamının öyküsü sunulmaktadır. Bu açıdan Çağlayangil'in hatıratı; sokaktaki vatandaştan politikacılara, siyasete ilgi duyan, özellikle de Türkiye Cumhuriyeti'nin yakın dönem tarihine ilgi duyan herkese önemli bilgiler sunmaktadır. Kitap Türkiye Cumhuriyeti'nin yakın dönem siyasi tarihine ilişkin bilinmedik bazı olaylar ile birlikte bilinmeyenlerin de perde arkasına ilişkin önemli bilgileri çoğu zaman öğretici bir üslup ile gözler önüne sermektedir. Çağlayangil'in hatıratında bahsi geçen olaylar kronolojik olarak birbirinden bağımsız toplam 39 başlıkta şu şekildedir:⁷

“Özal; Birinci Sınıf İkinci Adam, Faklı Erbakan”, Yassıada Günleri, Dersimiz Demokrasi, Dersim Olayı, Tiyatro ve Menderes, Geri Kalmış Ülkelerin Darebelerinde CIA Kokusu, “Bizim Heyetteki Sakallı Kadın Eli Sıkılmaz”, “Yolda Kıbrıs Meselesini Halletseydiniz”, 1920'lerde Ankara, Demirel'le Tanışma, Türkiye'de Demirel Dönemi Başlıyor, “Her Erkek Ayağına Takılan Terliği Giyer”, Yozgat'a Traktör Nasıl Girdi?, Papa VI. Paul ile Görüşme, Kızılderilileri Yemedik Ya!, Celal Bayar'la Anılar,

operative Alliance – ICA) dünya çapında, özerk kooperatiflerin geliştirilmesi amacıyla 1895'te Londra'da kurulmuştur. Bkz. <http://www.tarimkredi.org.tr/index.php/hakimizda/uluslararası-ilişkiler/30-uluslararası-kooperatifler-birligi.html> (Erişim: 23.05.2018).

⁷ Çağlayangil'in Anıları, s. 5-6.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Herkes DP’li olmaya Mecbur mu?, Demokrasi Zora Gelmez, Dostum Vehbi Koç, Paris’te Hıppilerle, At Kuyruğundan Yapılmış Yatak, Çağlayangil Çankaya’da, Zincirbozan Listesinde Çağlayangil de Var, Zincirbozan Günleri, “Benden Ne Yalancı, Ne Dilenci, Ne Vatan Haini Çıkar”, Cumhurbaşkanlığına, Asili Olmayan Vekâlet, Türkiye-Polonya İlişkileri, Birinci Boğaz Köprüsü ve Japonya, “27 Mayıs’ta Fertler, 12 Eylülde Rejim Zarar Gördü”, Uçların Birleşmesi, Basından Şikayet Edenlere Şaşıyorum, Dünyadan Dostlar Olaylar, Almanları Yabancı Saymayız, Dostum Fanfani, Dünya Bir Yana Bursa Bir Yana, Komşuluk Bir Kader Meselesidir, Kıbrıs, Anı Demetinden, Anılar Biterken.

İhsan Sabri Çağlayangil’in Hatıratına Göre Türk Siyasal Hayatı

Çağlayangil, Türkiye’deki birçok siyasal gelişmelerin örgüsünde yer almış bir politikacı olarak, hatıratında geçen ve günümüze de ışık tutacak özellikle dış politika yönünden yapmış olduğu yorum ve değerlendirmelerin bazıları şu şekildedir.

1954-1960 yılları arasında Bursa Valiliği yapan Çağlayangil’in “27 Mayıs 1960’tan önceki ortam hazımlı ve hoşgörülü değildi. Zor günler yaşıyorduk.”⁸ şeklindeki değerlendirmesi ile dönemin giderek kutuplaşan siyasal ve toplumsal gerçekliğine Demokrat Parti (DP) hükümetinin valisi olarak dikkat çekmiştir. Çağlayangil, Bursa Valiliği yıllarında ana muhalefet partisi konumunda olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)’nin lideri İsmet İnönü, parti kurultayını rahatsız edilmeden yapmak amacıyla sıkıyönetimin bulunmadığı il olan Bursa’ya gelir. Bu olay ve daha sonraki gelişmeler ile ilgili olarak, İçişleri Bakanı’nın kendisini telefonla arayıp parti binasında toplanan kalabalığa neden müdahale etmediğini sorması üzerine Çağlayangil de bakana: “İsmet Paşa Lefter de mi değil? Koca Bursa şehrinde CHP’nin binlerce oyu var. Elbette iki-üçyüz kişi alkış tutar. Herkes DP’li olmaya mecbur mu?”⁹ şeklinde cevap vermiştir. Daha sonra İnönü’nün kendisini arayıp “Sana teşekkür için telefon açtım. Örnek valisin. Kanun adamı böyle olur. Bir hükümet mevcut olduğunu Bursa’da anladım. Hiçbir olay çıkmadı.” dediğini ifade etmektedir.

Çağlayangil, Yassıada’nın en iyi yerinde kalmasında, herkese ranza verilirken kendisine yatak verilmesini ve kaldığı yere “Vali Konağı” denilmesini İnönü’nün Bursa’ya gelişi gidişlerinde tarafsız davranmasına ve olay çıkmamasına bağlamaktadır.¹⁰ Bu durum da aslında darbelerin ve darbecilerin zihniyetlerini göstermesi açısından da önemli bir örnek niteliğindedir.

Çağlayangil’in yaşadığı bu olay, bürokratların ve yönetici konumundakilerin her zaman olması gereken tarafsız tutumlarına bir örnek teşkil etmesi açısından önemlidir. Bu açıdan yöneticiliği doktorluğa benzeten ve “Seçimle gelen Valilere gıpta ediyorum” diyen Çağlayangil’in düşünceleri şu şekildedir:¹¹

“Yöneticiler yasaları uygularken yansız olmaya mecbur olduklarını unutuyorlar bazen! Bugünkü meslektaşlarımın da çektiklerini biliyorum. Amerika’da valilerin seçimle gelmesine gıpta ediyorum. Seçim bize uygun bir sistem olduğu için değil, belki bu yolla tarafsızlık daha iyi sağlanır diye düşünüyorum.”

⁸ A.g.e., s. 171.

⁹ A.g.e., s. 175.

¹⁰ A.g.e., s. 44.

¹¹ A.g.e., s. 173-175.

Çağlayangil, Bursa Valisi olduğu dönemde Devlet Tiyatroları Genel Müdürü Muhsin Ertuğrul ile Cüneyt Gökçer'in kendisinden tiyatro yapmasını isterler. Kendisine coşku veren bu teklifi kabul ettiğini belirten Çağlayangil, bu konuda Başbakan'a şikâyet edildiğini ve bunu duyan Başbakan Menderes'in de kendisini arayarak başka işler yapması gerektiğini söyler. Çağlayangil ise "siz okul, cami, çeşme

yapacak vali bulursunuz ama tiyatro yapacak valiyi pek bulamazsınız. Müsaade ediniz, bu girişimimi tamamlayayım" şeklinde karşılık verir. Menderes'in maddi olarak destek olmayacağını açıklamasına rağmen tiyatroyu bitirir.¹² Bu olay bir vali olarak Çağlayangil'in Başbakan'ın tutumuna rağmen, hem sanata yönelik yaklaşımlarını hem de prensipleri doğrultusunda kararlar aldığı göstermesi bakımından tipik örnektir.

Çağlayangil, Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in parti liderleriyle yaptığı huzur toplantısında, Demirel'in izni ile kendisinin k onuştüğünü ve bu konuşmanın da İnönü'yü çok rahatsız ettiğini şu şekilde belirtmektedir:¹³

"Konuşmam Sayın İnönü'yü görülmemiş biçimde kızdırdı. Yumruğunu masaya vurdu., sesini giderek yükseltti. Burası Çankaya'dır. Ne zamandan beri hükümetlerin hesabı, Devlet Başkanı Köşkü'nde görülüyor? Ben gasıb (zorla alan) değilim. Başbakanlığı zorla almadım. Parlamento'nun güveniyle görev yapıyorum. Beğenmiyorsanız Meclis'e gelirsiniz, güveninizi geri alırsınız. Ben de çeker giderim. Ortalığı soğuk bir hava sardı. Doğru konuşuyordum. (...) Sonradan Sayın Demirel; Başvekilin hakkı var. Hesabı parlamentoda görmek lazım dedi. Onu da yaptık"

1965 seçimlerinde milli bakiye sistemine rağmen alınan sonuçların (AP % 52 ile 240 milletvekili çıkarıyor) bütün dünyayı şaşırttığını, Dışişleri Bakanı olunca bütün meslektaşlarının "Milli bakiye sisteminde bu kadar farklı seçim kazanılarak farklı iktidar olunamaz, Ne gibi bir hile yaptınız?"¹⁴ diye sorduklarını belirtmektedir. Çağlayangil'in bu ifadeleri, gerek geçmiş dönemlerde gerekse daha sonrasında Türkiye'de pragmatik yaklaşımlar sonucu seçim sistemini değiştirmenin çoğu zaman beklenenin tam tersi sonuçlar verdiğinin tipik bir örneğidir.

Kıbrıs ve Kıbrıs sorunu hakkında, detaylı bir analiz ve çözüm önerileri sıralayan Çağlayangil'in bu tespitleri hala geçerliliğini korumaktadır.¹⁵ Ayrıca Türkiye'nin Batı ile ilişkilerinde, bir proto-tip olan Türk-Fransız ilişkilerini örnek vererek, Batı'nın çifte standardına yönelik olarak önemli bir noktaya işaret etmektedir. Bu durum Çağlayangil'e göre:¹⁶

¹² A.g.e., s. 79-80.

¹³ A.g.e., s. 131-132. Çağlayangil'in hatıratında bahsettiği bu olayla ilgili olarak Cüneyt Arcayürek, İnönü'ye karşı bu konuşmanın Demirel tarafından yapıldığını "Demirel'in Genel Başkanlıktaki ilk dersi oldu ve hükümete eleştiri niteliğini taşıyan ilk konuşması" şeklinde belirtmektedir. Bkz. Cüneyt Arcayürek, *Yeni Demokrasi Yeni Arayışlar, Cüneyt Arcayürek Açıklıyor 4*, Bilgi Yayınları, Ankara, 1985, s. 342.

¹⁴ A.g.e., s. 281.

¹⁵ A.g.e., s. 320-365.

¹⁶ A.g.e., s. 180.

“Anladım ki, Batı bize ‘hane halkı’ gibi davranmıyor. Başka türlü bakıyor, Kişisel dostluklar kuruyor fakat milletçe mesafeli kalıyor. Kanılarını değiştirmek çok zor. Sadece Kıbrıs meselesinde değil, her konuda böyle düşünüyorlar. Bu gerçeği göz ardı edersek iki tarafta zarar görür”.

Çağlayangil özellikle bir Dışişleri Bakanı olarak Batıların bu düşüncelerinin değişmesinin zor olduğunu, bunun sadece Kıbrıs sorununda değil her konuda böyle olduğunu özellikle belirtmiştir.¹⁷ Yine Çağlayangil’in hatıratından öğrendiğimize göre; Yunanistan’da Albaylar Cuntası’nın Dışişleri Bakanı Pipinellis’in kendisine Kıbrıs Sorunu’nun çözümü ile ilgili olarak: “Atatürk ile Venizelos Çankaya’da konuşurken, Atatürk’ün Venizelos’a ‘Türkiye de Yunanistan da varlıklı devletler değil. Dünyada şu kadar hükümet var. Siz dünyanın uzak yerinde bir sefaret açarsanız orada bizim haklarımızı koruyun, biz orada sefaret açmayalım. Biz açmışsak sizin haklarınızı koruyalım, siz orada sefaret açmayın’ bu iki devlet adamı döneminde Türk-Yunan ilişkileri altın dönemini yaşadığını.”¹⁸ belirterek bunun örnek alınabileceği belirtilmiştir. Türk-Yunan dostluğu konusunda yapılan bu açıklamalar, Atatürk ve Venizelos gibi liderlerin iki ülkenin barışına yönelik katkılarını, komşuluk ilişkilerine verdikleri önemi ve daha sonraki dönemlerde iki ülke arasındaki ilişkilerde gelinen noktayı göstermesi açısından önemlidir. Bu çerçevede Çağlayangil’in dış politikada “devlet adamları devlet adamlarıyla büyükelçiler kanalıyla sorunlarını çözmeye yönelirse bir arpa boyu yol alamazlar.” sözünü Demirel’den öğrendiği bir gerçeklik olarak belirtmektedir.¹⁹ Demirel’in bire bir üst düzey yetkililerle ilişki kurmaya hep özen gösterdiğini söylemesi günümüz diplomasisine de ışık tutacak önemli bir tespit durumundadır.

Ayrıca Çağlayangil’in Adnan Menderes’ ile Demirel’in dış politikasına yönelik değerlendirmesi de şu şekildedir:²⁰

“Bu konuda şu kadarını söyleyebilirim ki, Menderes’ten sonra bizim en büyük sıkıntımız, müttefiklerimizin Demirel’de hep Menderes’i aramış olmalarıdır. Demirel daha derin anlayan bir siyaset adamıdır. Nettir. Ve Türkiye’nin çıkarları konusunda ödünsüz bir dikkati sürdürmüş, sapmamış, direnmiştir. Ama Menderes’ten sonra bazı müttefiklerimiz Demirel’in üslubuna ve tercihlerine önce karşı çıktılar ama sonra kısa zamanda alıştılar. Özetlersek devlet yönetimi ve dış politika eşref saati hiç kaldırmaz. Demirel hiç eşref saati olmayan bir kişiliktir. Ve bu nedenle de başarılı bir devlet adamıdır.”

Yunanistan’ın Avrupa Konseyi’nden ihracını Türk Dışişleri Bakanı olarak kendisinin önlemesini “kader, Türkiye’yi Yunanistan’ın savunmasına memur etti”²¹ şeklinde ifade etmiştir. Türkiye’nin 1969’daki bu tavrı, diplomaside ve uluslararası ilişkilerde ebedi düşmanlıkların değil de dostlukların ve ulusal menfaatlerin ön planda olduğunun en açık göstergesi olarak tarihe geçmiştir. Ayrıca bu durum Kıbrıs sorununun çözümü konusunda barışa yönelik ilk adımların her zaman Türkiye tarafından atıldığının da teyidi niteliğindedir. Çağlayangil Dışişleri Bakanlığı döneminde zaman zaman muhalefet partisi lideri olarak İnönü’ye bilgi verdiğini, İnönü’nün de her seferinde vazgeçemediği iki soru sorduğunu belirtiyor. Bu sorulardan birisi, “Boğazlar konusunda bir gelişme var mı?” diğeri de, “ABD ile Sovyetler arasındaki barış görüşmeleri”nin ne durumda olduğu yönündedir. Çağlayangil, sürekli

¹⁷ A.g.e., s. 180.

¹⁸ A.g.e., s. 343.

¹⁹ A.g.e., s. 23.

²⁰ A.g.e., s. 24.

²¹ A.g.e., s. 345.

sorulan bu soruların sebebini sorduğunda, İnönü'nün cevabı “*Süper devletlerin anlaşması bizim için savaşmaları kadar tehlikelidir. Eğer onlar anlaşabilirlerse dünyayı nüfuz bölgelerine ayırırlar, kabak da bizim başımıza patlar.*”²² şeklinde olmuştur. Çağlayangil ile İnönü arasındaki sıklıkla yaşanan bu diyalog, hem iktidar-muhalefet ilişkilerinin boyutunu hem de ulusal çıkarlar yönünden sağlanan birlikteliğin önemini göstermektedir. Ayrıca İnönü'nün tarihi ve diplomatik tecrübeleri ışığındaki ifade etmiş olduğu bu tespitlerin Türkiye için her zaman ne kadar hayati bir konu olduğu görülmektedir.

Çağlayangil'in sağlığında yazmamak kaydıyla açıkladığı bilgiye göre; 12 Eylül Darbesi'nden sonra Kenan Evren güçlüğü Çağlayangil ile aşmak istemiş ve ona yeni hükümeti kurmasını teklif etmiştir. Çağlayangil'de “Konunun öncelikle Sayın Demirel'e aktarılması gerektiğini” söylemesi üzerine bu konu Evren tarafından bir daha gündeme getirilmemiştir. Tanju Cılızoğlu'nun “keşke kabul etseydiniz. Türkiye Özal'a çakılmaktan kurtulurdu” demesi üzerine “Ya da ben bir Özal olurum” cevabını vermiştir.²³ Bu olay, Çağlayangil'in siyasal gelişmeleri karşısında tecrübeli olduğunu ve gelişmelere çok boyutlu değerlendirerek yaklaştığını göstermektedir.

Çağlayangil'in, 27 Mayıs'ta fertlerin, 12 Eylül de ise rejimin zarar gördüğünü, 27 Mayıs'tan sonra demokrasiye kısa sürede, 12 Eylül'den sonra ise 3 yıl gibi uzun sürede geçildiğini belirtmesi²⁴ Türkiye'nin demokrasi tarihi açısından da önemli bir tespit olmaktadır. Yine Çağlayangil'in “*Zincirbozan'da gördük ki, CHP'lilerle aramızda dünya görüşlerimizden kaynaklanan çelişki, Meclis'teki kadar değildi. (...) sorunlar için teşhis ve tespit farkı yok. Çözümün aranmasında ufak metot farkı var, giderilemez farklar değil bunlar.*”²⁵ değerlendirmesi önemlidir. Çağlayangil'in “Uçların Birleşmesi” olarak ifade ettiği bu durum, siyasette ve toplumda uzlaşının ve hoşgörünün sağlanabilmesinde sorumluluğun, yapıcı tutum ve davranışların öncelikle liderlerde ve siyasal partilerde olduğunu göstermesi açısından günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Çağlayangil, 12 Mart 1971 Muhtırası'nı kastederek, ABD Büyükelçisinin haşhaş ekimini yasaklaması için Demirel ile görüşüğünü, Demirel'in de bunu kabul etmemsi üzerine büyükelçinin “*Çok yazık. Bundan çok fena neticeler doğacak' dedi. Çok fena neticeler belli oldu. Üç ay sonra bizim hükümetimiz düşürüldü.*” değerlendirmesini yapmıştır. Muhtemelen bu olayla ilgili olarak Çağlayangil, CIA'nın Türkiye'deki eylemlerini “*CIA adamı olursunuz, onun adına çalışırsınız da bundan sizin haberiniz olmaz*” şeklinde açıkça ifade eden ya da açıklayan bir devlet adamı olmuştur.²⁶

Dışişleri Bakanı olduğu dönemde her yıl yaz ayında Yalova'daki çiftliğinde yabancı büyükelçilere bir davet veriyor. 1973 yazında büyükelçilere verdiği lüks yemek olay yaratmış

ve

²² A.g.e., s. 369-370.

²³ A.g.e., s. 14-15.

²⁴ A.g.e., s. 262.

²⁵ A.g.e., s. 269.

²⁶ A.g.e., s. 82-83.

siyasi tarihimize yemekteki menüde yer alan “*ekose etekli levrek*” tanımı girmiştir.²⁷ Milliyet, 9 Aralık 1984, s. 8

Büyük olay yaratan ve gazetelerde günlerce haberi yapılan bu yemekle ilgili o dönem Demirel’e karşı kurulmuş olan Demokratik Parti bu haberi Tevfik Fikret’in ünlü “*Yiyin efendiler yiyin / Bu han-ı iştiha sizin*” diye dizeleriyle broşür yapıp dağıtmışlardır.

Çağlayangil, Papa 6. Paul’ün Ayasofya’da dua etmek istemesi üzerine Ayasofya’nın müze olması sebebiyle burada dini tören yapılamayacağını söyleyerek krize engel olması diplomasinin incelik ve tecrübe isteyen bir uygulamla olduğunu göstermesi açısından göstermektedir.²⁸

Dersim Olayları ve Çağlayangil’in Anıları

Çağlayangil, 1937 yılında Emniyet Genel Müdürü Şükrü Sökmensüer tarafından Dersim İsyanı sonrasında idama mahkûm edilen Seyit Rıza ve diğer sanıkların infazını gerçekleştirmek üzere bölgeye gönderilmesiyle bu olayın içinde yer almıştır. Çağlayangil hatıratında bu olayları şu şekilde anlatmıştır:²⁹

“Emniyet Genel Müdürü Şükrü Sökmensüer Bey bana, ‘Atatürk, Singeç Köprüsü’nü açmaya gidecek. Dersim harekâtı bitti. Beyaz donlu altı bin doğulu Elazığ’a dolmuş. Atatürk’ten; Seyit Rıza’nın hayatını bağışlamasını isteyecekler. Beyaz donluların Atatürk’ün karşısına çıkmalarına meydan vermeyelim’ dedi.’ 1937 yılında resmi tatil, cumartesi öğleden sonra. Atatürk pazartesi Elazığ’a gelecek. Bizden istenenler; ‘asılacak asılsın’ ve Atatürk’ün karşısına beyaz donlular çıktığı zaman iş işten geçmiş olsun.”

Çağlayangil daha sonra mahkeme sürecini ve idamları ayrıntılı bir şekilde anlatıyor. İdamlardan bir gün sonra Atatürk’ün Elazığ’a geldiğini ve trende Atatürk ile yaptıkları görüşmede; Atatürk’ün Seyit Rıza’nın sehpa sallanırken çekilmiş resimlerini gösterdiğini ve bunun ne olduğunu sorduğunu, kendisinin de haberinin olmadığını ve bu yüzden Atatürk’ten papara yediğini ifade etmiştir. Araştırdığında sivil polisin kendisi idam erinden ayrılırken resim çektiğini, bunları da bir yerlerde bastırıp, Şükrü Kaya’nın yaverine, Şükrü Kaya’nın da Atatürk’e verdiğini belirtmiştir.³⁰ İsmet Bozdağ’ın bu konudaki açıklamaları ise şu şekildedir:³¹

“Dostum İhsan Sabri Çağlayangil, olayın bundan sonrasını bana başka türlü anlatmıştı; yayımlanan hatıratına başka türlü geçirmiş!.. Bana anlattığında: İdam edilenlerin resimlerini kendisi çekmişti; kitabında, bir arkadaşının çektiğini ve kendisinin resimleri Atatürk’e götürdüğünü belirtiyor. (...) Olayı anlatışı şöyleydi:

-Baktım bir tarih içindeyim!.. Ürperdim. Birden olayı belgelemek geçti aklımdan. Hemen koşup Macar Mustafa’nın fotoğraf makinesini aldım ve asılanların birer fotoğrafını çektim. Şehrin tek fotoğrafçısı

²⁷ Ekose Etekli Levrek’in anlamı “Her yıl listede bir şirinlik yapılır, İngiltere Büyükelçisi İskoç asıllı olduğundan, ona bir şıklık, şirinlik olsun diye böyle yazılmış” Bkz. Doğan Hızlan, “Ekose Etekli Levrek”, *Hürriyet*, 1 Eylül 2007.

²⁸ Çağlayangil’in Anıları, s. 144-148.

²⁹ A.g.e., s. 69.

³⁰ A.g.e., s. 73-74.

³¹ İsmet Bozdağ, *Kürt İsyanları*, Truva Yayınları, İstanbul, 2009, s. 128-129.

uyandırıp filmi banyo ettirdim ve ikişer kopya bastırdım. Kopyaların birini Atatürk'e verecek, 'Emriniz ifa edilmiştir' diyecek; öteki kopyasını da kendime saklayacaktım. (...) Gazi resimlere şöyle bir baktı ve bana gözlerini hışımla dikerek sordu:

-Kim çekti bunları?.

-Bendeniz paşam!. (...)”

İsmet Bozdağ bu şekilde Çağlayangil'in kendisine anlattıklarını olduğu gibi bu şekilde yazıya döktüğünü belirtmektedir. Dolayısıyla Çağlayangil'in hatıratının bu bölümü, Bozdağ'ın anlatımları ile eksik ya da çelişkili olduğu görülmektedir. İsmet Bozdağ Çağlayangil'in bu tutumunu “*Ben hatasını hafifletmek için yazdırırken değiştirdiğini sanıyorum.*” şeklinde açıklamaktadır.

Çağlayangil'in anılarını gündemde tutan en önemli mesele Dersim Olayları'nda devletin isyancılara karşı “zehirli gaz kullandığı, katliam yaptığı” iddialarının tek referans kaynağı olarak Çağlayangil'in anılarının gösterilmesidir. Hâlbuki Çağlayangil'in 1990 yılında yayımlanan hatıratında bu ve buna benzer ifadeler geçmemektedir. Dolayısıyla bu iddiaların Çağlayangil'in yayımlanmış hatıratına değil de Kemal Kılıçdaroğlu'nun 1987 yılında Çağlayangil ile yaptığı mülakata dayandırılması gerekmektedir. Çünkü ifadeler orada söz konusu olmuştur.³² Yine “Dersim'de bir sorumlu varsa Çağlayangil'dir.” diyen Hulki Cevizoğlu'na göre de “Bu meseleyi kökünden hallediniz” sözünün de Atatürk'e değil, Bayar'a ait olduğunu, bu konuda esas sorumluların dönemin Başbakanı Celal Bayar ile polis müdürü İhsan Sabri Çağlayangil gibi sağ politikacılar olduğunu, hatta 1923'deki raporları ile Dersim'lilerin tümünü ağır sözlerle kötüleyen Kâzım Karabekir'in de buna dâhil olduğunu iddia etmektedir.³³ Çağlayangil'in anılarını hatıratına dönüştüren gazeteci Tanju Cılızoğlu'na “*Sen gazetecisin, sana sansasyon lazım. Bana memleket*”³⁴ diyerek, anılarından yazılacakların sınırını çizmek istemesi, Dersim Olayları ile ilgili olarak da konunun kamuoyuna yönelik hassasiyetinden dolayı olsa gerek bazı gelişmelere bilinçli olarak daha sonra hatıratında yer vermek istemediği söylenebilir.

Sonuç

Çağlayangil, hatıratını “*Kader Bizi Una Değil, Üne İtti*” şeklinde özetlerken, amacını “*Kimileri kendini övmek ya da savunmak için anı yazıyor. Benim öyle bir niyetim yok. Sadece araştırmacılara yardımım dokunsun istiyorum.*” şeklinde ifade etmiştir. Genellikle siyaset adamlarının hatıratları çoğu zaman kendilerini savunma üzerine kurulmuştur, o yüzden de çoğu zaman sıkıcı olur ve zor okunur. Çağlayangil'in anıları ise adeta günlük ya da romandan pasajlar gibi okunabilme özelliği taşımaktadır.

27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 Darbelerini yaşamış birisi olarak Çağlayangil'in hatıratı Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi hayatında meydana gelen önemli olaylara tanıklık etmesi bakımında ayrıca önem arz etmektedir. Örneğin, Demirel'i AP Genel Başkanlığı'na getiren konuşmayı, Çağlayangil'in Evren'le mektuplaşmaları tarihe ışık tutacak nitelikteki konulardan bazılarıdır.

³² <http://www.hurriyet.com.tr/kilicdaroglu-sordu-caglayangil-yanitladi-konu-dersim-15608090> (Erişim: 24.05.2018)

³³ <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/dersimde-bir-sorumlu-varsa-caglayangildir-60003h.htm> (Erişim: 24.05.2018)

³⁴ Çağlayangil'in Anıları, s. 32.

Yakın dönem Türk siyasi hayatının en çalkantılı dönemlerine tanıklık etmesinden dolayı Çağlayangil, hatıratı zaman zaman gündemde gelmektedir. Özellikle de Dersim olaylarına yönelik hatıratındaki açıklamaları ile öncesindeki çeşitli sözlü beyanatları arasında farklılıklar olmasına rağmen bu konuda referans gösterilen kaynaklar arasında yer almaktadır. Yine Çağlayangil, 10 yıl gibi uzun bir süre hem de Türkiye'nin Soğuk Savaş'ın bütün şiddeti ile devam ettiği dönemlerde Dışişleri Bakanlığı gibi önemli bir görevi yürütmesi ve bu nedenle hatıratında evrensel boyutların yoğunluğu ayrıca önemli noktaları oluşturmaktadır.

Çok önemli ve kritik bürokratik görevler, Valilik, Dışişleri Bakanlığı, Senato Başkanlığı ve Cumhurbaşkanlığı Vekilliği gibi önemli görevlerde bulunmuş olan Çağlayangil, bu yönüyle önemli bir devlet adamı ve siyasetçidir. Her hatıratında görüldüğü gibi Çağlayangil'in hatıratında da bazı konularda çelişkiler, eksiklikler ve bazı subjektif değerlendirmeler bulunmuş olsa da Çağlayangil, Türk siyasi hayatı için önemli sayılabilecek isimlerden birisi olma özelliğini korumaktadır. Buna karşın siyasi yaşamı ve faaliyetleri hakkında herhangi bir akademik çalışmanın yapılmaması (Yök'ün ulusal tez merkezinde herhangi bir kayıt bulunmamakta) önemli bir eksikliklerdir.

Kaynakça

Arcayürek, C. (1985). *Yeni Demokrasi Yeni Arayışlar, Cüneyt Arcayürek Açıkıyor 4*, Ankara:

Bilgi Yayınları.

Birinci, A. (1998). "Hatırat Türünden Kaynakların Tarihi Araştırmalardaki Yeri ve Değeri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, IV/41, 611-620.

Bozdağ, İ. (2009). *Kürt İsyanları*, İstanbul: Truva Yayınları, İstanbul.

Bursa Hâkimiyet, 17 Ekim 1989.

Çağlayangil'in Anıları, (Hazırlayan: Tanju Cılızoğlu), 3. Basım, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2007.

Hürriyet, 1 Eylül 2007.

Karakoç, İ. (2008). "Edebiyat Tarihi Kaynaklarından ve Hatıralar Ve Osmanlı'dan Günümüze Edebiyat Hatıraları Bibliyografyası Üzerine Bir Deneme", *Kebikeç*, 26 , 375-425.

Milliyet, 9 Aralık 1984

Okay, O. (1997). "Hatırat", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 16, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Safran, M. ve Hüseyin K. (2006). "Tarih Öğretiminde Yazılı Kanıtların Kullanılması", *Tarih Eğitimi Makale ve Bildiriler*, (Ed. Mustafa Safran), Ankara: Gazi Kitabevi, 35-51.

<http://www.hurriyet.com.tr>

<http://www.yenicaggazetesi.com.tr>

<http://www.mfa.gov.tr>

<http://www.tarimkredi.org.tr>

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

TÜRKİYE’NİN DIŞ BORÇ STOKUNUN YAPISI:

BORÇLULUK KRİTERLERİ ÇERÇEVESİNDE BİR DEĞERLENDİRME

Doç. Dr. Gül KAYALIDERE

Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Pelin MASTAR ÖZCAN

Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü

Öz

Dış borçlanma bir ülkenin belli bir vade sonunda, anapara ve faiziyle beraber geri ödenmek üzere dış kaynaklardan elde ettiği değerlerdir. Dış borçlar, vadelerine, borçlularına, alacaklılarına, koşullarına, taraf sayılarına, kullanım şekillerine göre farklı yapılarda olabilirler. Dış borçlanmanın temel nedeni iç tasarrufların yetersizliğidir. Literatürde dış borçlanma nedeni olarak sermaye piyasasının yetersizliği, döviz ihtiyacının olması gibi pek çok neden de sıralanabilecektir. Genel olarak, borçlanmanın kaynağı tasarruflardır. Dış borçlanmada bir başka ülkenin tasarruflarının borç alan ülkeye aktarılması söz konusudur. Böyle bir durumda transfer edilen kaynakların verimli sonuçlar doğuracak alanlara aktarılarak katma değer yaratılmalıdır. Dolayısıyla, borcun ödeme zamanı geldiğinde yeterli kaynağa sahip olunacak ve ödemenin ekonomiyi sarsmadan gerçekleşmesi sağlanabilecektir. Ülke ekonomisi açısından son derece önemli olan dış borçlar kamu veya özel sektör tarafından alınmış olabilir. Son dönemde Türkiye’de kamu dış borç verileri incelendiğinde özel sektöre kıyasla kamu dış borç stokunun düşük olduğu görülür. Çalışmada, dış borçlanmanın yapısı incelenmiş ve özel sektör dış borç verilerindeki yüksekliğin ekonomik kırılganlığı tetiklediği vurgulanmıştır. Dış borç yapısı, literatürde geliştirilen borçlanma kriterleri bağlamında da değerlendirilmiştir. Borçlanma kriterleri, ülkelerin dış borç kapasitelerinin sınırlarının belirlenmesinde ve ülkelerin dış borçlarının geri ödenmesi sırasında yaşanabilecek bir olumsuzluğun öngörülmesi açısından önemli bir değerlendirme aracı olarak kabul edilirler.

Anahtar Kelimeler: Borçlanma, Dış borçlanma, Borçluluk Kriterleri.

STRUCTURE of OUTSTANDING EXTERNAL DEBT of TURKEY:

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

An EVALUATION In The FRAME of INDEBTEDNESS CRITERIA

Abstract

External borrowing is the value acquired by a country from external resources to be repaid at the end of a specific term including the capital and interest. External debts can be in various structures based on their terms, debtors, creditors, conditions, number of parties and forms of utilization. The main reason of external borrowing is deficiency of internal savings. In the literature, several reasons such as insufficiency of capital market and need for foreign currency can be listed as reasons of external borrowing. In general, source of borrowing is savings. In external borrowing, savings of a country are transferred to a borrowing one. In this case, added value should be created by transferring borrowed sources in fields which will bring positive results. Consequently, when it is time of payment, sufficient sources will be possessed and it will be ensured that the repayment will not unsettle economy. External debts which are extremely important for national economy can be borrowed by public or private sector. Recently, if public external debt data of Turkey is analyzed, it is seen that outstanding external debt of public sector is lower than private sector. In this study, structure of external borrowing is analyzed and it is emphasized that high levels of external debt data of private sector trigger economic vulnerability. External debt structure is evaluated as part of borrowing criteria developed in the literature. Borrowing criteria are accepted as important tool of evaluation with regards to determining the limits for external borrowing capacities of countries and predicting any problem which may be experienced while countries repay their external debts.

Keywords: Borrowing, External Borrowing, Indebtedness Criteria.

Giriş

Borçlanma, belli bir vade sonunda geri ödenmek üzere alınan değerler olarak tanımlanmaktadır. Literatürde, borçlanmanın çok çeşitli sınıflandırmalarına rastalamak mümkündür. Çalışmada, alındığı kaynağa göre borçlanma sınıflandırması seçilmiş ve dış borçlanma değerlendirilmiştir.

Türkiye’de dış borçlanma verilerinin 2010-2016 yılları arasındaki gelişimi değerlendirilmiş ve özel sektör kamu sektörü dış borç trendi karşılaştırılmıştır. Daha sonra 2016 yılına ait borçluluk rasyoları ortaya konmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızın ilk bölümünde borçlanma kavramı açıklanmış sonrasında dış borçlanmanın ülke ekonomisi için önemi vurgulanmıştır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

1. Borçlanma Nedir?

Borçlanma, belirli bir vadede ödenmek üzere para ve benzeri değerli şeylerin belirli bir ilave karşılık ödemesi taahhüdü ile kişi ve kurumlardan alınmasıdır (Batirel, 1990:189, Çiçek vd., 2010:142). Borçlanma hangi kurum veya birim tarafından yapılırsa ona göre farklı adlarla anılır. Borçlanmanın devlet tarafından yapılması “kamu borçlanması” olarak ifade edilirken özel kişi ve kurumlar tarafından yapılması “özel borçlanma” olarak ifade edilir.

Genellikle devletler kamu açıklarını kapatmak için vergileri arttırma, para basma, borçlanma veya harcamaları azaltma gibi yollara başvursalar da borçlanma öne çıkan finansman kaynağı olarak kabul edilebilir. Para basmak enflasyonist etkilere neden olurken vergileri arttırmak toplumun psikolojik tepkisine neden olabilecektir.

Özel sektör de finansman açığını kapatmak için borçlanmaya başvurmaktadır. Özel sektör piyasa içerisinde yerini sağlamlaştırmak, yeni yatırımlar yapmak ve kar elde etmek gibi amaçlarla borçlanmaya başvurur. Hem devletin hem de özel sektörün borçlanırken dikkat ettiği en önemli husus ise düşük maliyetle karşılayabilecekleri borç tercihi yapmaktır.

Borçlanmanın kaynağına bakıldığında hem ülke içi hem de ülke dışı olabildiği görülebilecektir. İç borçlanmada, alacaklı ile borçlu aynı ekonomi olduğundan milli gelirin miktarında değişiklik olmazken yapısı ve dağılımında önemli değişiklikler meydana gelmektedir. İç borçlanma sonucu milli gelirin bir kısmının bireyler, özel teşebbüsler ve kamu kuruluşlarından devlete veya onun yetki verdiği bir kuruluşa transferi söz konusudur. Geri ödemeleri ise vergi gelirleriyle yapıldığından, milli gelirden herhangi bir değişim yaşanmamaktadır. Dış borçlanma ise, belirli bir zaman diliminde o ülkede yerleşik olmayan kişilerden bir sözleşmeye dayanılarak sağlanmış olan kısa, orta veya uzun vadeli yükümlülüklerdir. Dış borçlar alındıklarında ülkeye yabancı kaynak girişine neden oldukları için ekonomi üzerinde olumlu etki oluşturacak ve milli gelir artışına neden olacaklardır. Ancak, dış borcun geri ödeme zamanı geldiğinde tam tersi durum gerçekleşecek ve ekonomiden kaynak transferi yapılacağından milli gelirden daralma kendini gösterebilecektir (Ulusoy, 2013: 50-58).

2. Dış Borçlanma ve Önemi

Dış borçlanma, kamu borçlanması perspektifinden ele alındığında, ülke içi kaynak yetersizliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Gelişen dünya ve kalkan sınırlar, devletlerin hizmet alanlarını da genişletmiştir. Sosyal devlet anlayışı çerçevesinde vatandaşlarına en iyi hizmeti sunmaya çalışan

devletlerin işleri giderek zorlaşmaktadır. Dolayısıyla, özellikle ülke içi kaynaklarının yetersiz olması dış borçlanma olanaklarının araştırılmasına yol açmaktadır.

Dış Borçlanma, bir ülkenin belli bir vade sonunda, anapara ve faiziyle birlikte geri ödemek koşuluyla dış kaynaklardan elde ettiği finansal değerlerdir. Dış borçlar; vadelerine göre kısa, orta ve uzun, borçlularına göre, kamu kesimi-özel kesim, alacaklılarına göre, çok taraflı-iki taraflı, koşullarına göre, resmi (dış yardım niteliğinde)-bağlı-serbest ve proje-program kredileri gibi sınıflandırılırlar (Bayraktutan, Bayraktar, 2008:149).

Gelişmekte olan ülkeler, amaçladıkları büyüme hızına erişebilmek için bazı engelleri aşmak durumunda kalmaktadırlar. Söz konusu ülkelerin iç tasarruflarının yetersizliği, yatırımların finansmanında zorluklara neden olmaktadır. Ayrıca ihracat gelirlerinin düşük olması sonucu döviz rezervlerinin yetersizliği söz konusudur. Sayılan nedenler ülkeleri dış kaynaklardan borçlanmaya yönlendirir (Koyuncu, Tekeli,2010:124).

Dış borçlanmanın özel sektör bazında da kullanılan bir finansman kaynağı olduğu söylenebilir. Özel sektör kuruluşları, yatırım programlarını hayata geçirmek, kar güdeleri ve piyasa başarısı elde etmek gibi amaçlarla dış kaynaklara yönelirler. Gelişmekte olan ülkelerde özel sektörün dış kaynak kullanımını dikkatli olunması gerekli bir konu olarak vurgulanabilir. Bu tip ülkelerde, ithalata dayalı bir büyüme modeli ile ekonomik gelişme sağlanmaktadır. Özel kesimin ürettiği ürünlerin ara malı-hammaddesi dışarıdan ithal edilerek üretim gerçekleştirilmekte ve ihracat gelirlerinin yetersizliği dış borç stokunun artışına neden olabilmektedir (Kara, 2001:101).

Gerek kamu gerekse özel sektör dış borç stoku ülke ekonomisi için önemli veriler olarak kabul edilir. Borçların kaynağının tasarruflar olduğu düşünüldüğünde dış borçlanma ile bir ülke diğerine kendi tasarruflarından aktarma yapmaktadır ve borcu alan ülke kısa dönemde ekonomisinde rahatlatma yaşarken uzun vadede (borcun ödeme zamanı geldiğinde) aldığı borcu ödemek için ihtiyaç duyulan tasarruf artışını gerçekleştirilemezse ya vergi gelirlerini arttırıcı politikalar uygulamak ya da yeni bir borçlanma yaparak gereken finansal kaynağı sağlamak zorunda kalacaktır.

Borçlanmanın boyutlarının giderek artması farklı kriterlere göre değerlendirilmesini gerektirmektedir. Borçlanmanın sınırının ve sürdürülebilirliğinin temel belirleyicileri olarak hem borç alan hem de veren taraflar kendi durumlarını daha iyi analiz edebilmek için bazı oranları veri kabul etmeyi uygun bulmuşlardır. Bu oranlar, borç veren taraf açısından, borç verilecek ülkenin güvenilirliğini, bu borcu geri ödeyebilme kapasitesini veya borç vermede beklenen amacın gerçekleştirilme imkanını görebilmek bakımından önem arzeder. Borç alan taraf açısından ise, alınan borcun diğer ekonomik büyüklükler ile

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

karşılaştırılması, gelecekte ödeme sıkıntısı çekilip çekilmeyeceğinin analizi, GSMH, ithalat, ihracat gibi unsurlarla ilişkisi ve alınan dış borcun yapısının tanınmasına yardımcı olmaktadır (Yavuz, Çiçek,2006:102).

3. Borçluluk Kriterleri

Gelişmekte olan ülkelerin dış borç kapasitelerinin oldukça yüksek seviyelere ulaşması dış borçlanma ile ilgili bazı göstergelerin (rasyoların, oranların, kriterlerin) ortaya çıkmasını ve borçların bu göstergeler ışığında analizini gerekli kılmıştır. Gerek borç veren gerekse borcu alan ülkeler değişik dış borç rasyoları kullanabilirler. Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası'nın borçluluk konusunda belirlediği bazı sınırlar mevcuttur. Genel nitelikte olan bu göstergeler çoğu ülke tarafından da kullanılmaktadır. Göstergeler ışığında yapılan analizlerde bulguların negatif çıkması, ülkede yatırım yapanların davranışlarını etkileyeceğinden ülke ekonomisi için önemli bir sonuçtur. Daha açık bir ifadeyle, göstergeler ülkenin aşırı borçlu bir yapıda olduğunun sinyallerini veriyorsa söz konusu ülkeden sermaye kaçışının artışı ve rezervlerin azalması dolayısıyla da finansal zorluklarla karşılaşılması kaçınılmazdır (Olcay, 2013:24).

Temel nitelikteki söz konusu göstergeler; Toplam Dış Borç /GSYİH, Toplam Dış Borç/İhracat Miktarı,Toplam Dış Borç Servisi/İhracat Miktarı, Dış Borç Faiz Servisi/İhracat Miktarı olarak sıralanmaktadır (Söyler, 2001:20):

3.1. Toplam Dış Borç/GSYİH Kriteri

Bu oran genellikle bir ülkenin kredibilitesinin ölçülmesinde kullanıldığı gibi, risk ve borç yükü analizlerinde de genel bir kriter olarak değerlendirilir. Dünya Bankası ve IMF tarafından kabul edilen ölçüte göre; eğer bir ülkenin bu rasyosu %30-50 arasında ise ülke orta derecede borçlu, ama bu rasyo %50'nin üzerindeyse çok borçlu bir ülke olarak kabul edilmektedir.

3.2. Toplam Dış Borç/İhracat Miktarı

Bu oran, bir ülkenin borçluluk durumunu ve ayrıca dış borç ödeme kapasitesini gösteren, ihracat gelirlerinin toplam borç stoku üzerindeki uzun dönemli etkileri konusunda bilgi edinmek için kullanılan bir ölçüttür. Bu oranın %165-275 arasında olması ülkenin orta derecede borçlu, %275 miktarını aşması halinde ise çok borçlu olduğu kabul edilir. Söz konusu oran yükseldikçe borçlu ülkeler açısından negatif bir görünüm, oran küçüldükçe pozitif bir görünümde söz edilebilecektir.

3.3. Toplam Dış Borç Servisi/İhracat Miktarı

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Bir ülkenin belirli bir dönemde gerçekleştirdiği dış borç anapara ve faiz ödemeleri tutarı toplam dış borç servisi olarak tanımlanmaktadır. Belirli bir dönemdeki toplam dış borç servisi, aynı dönemdeki ihracat gelirlerine oranlandığında, ülkenin ihracat gelirlerinin, dış borç anapara ve faiz ödemelerine ne ölçüde yeterli olacağı anlaşılmaktadır. Bu oran ülkenin dış borç yükünün belirlenmesinde ve ne düzeyde borçlu olduğunun saptanmasında kullanılmaktadır. Ayrıca uluslararası likidite sorunlarının analizine de yardımcı olmaktadır. IMF'nin belirlemiş olduğu seviyeye göre bir ülkenin söz konusu rasyosu %18-30 aralığında ise orta derecede borçlu, %30 düzeyinden fazla ise çok borçlu olarak kabul edilmektedir. Oranın büyümesi, ihracat gelirlerinin dış borç anapara ve faiz ödemelerinde güçlüklerle karşılaşılacağı konusunda bir uyarı niteliğinde kabul edilebilecektir. Söz konusu rasyonun küçülmesi ise ülkenin dış ödemeler bilançosunda iyileşmeler olduğu ve ülkenin dış ödeme gücünün arttığı yönünde yorumlanacaktır (Erdem, 2013:64).

3.4. Dış Borç Faiz Servisi/İhracat

Belli dönemde gerçekleştirilen dış borç faiz ödemeleri faiz servisi olarak ifade edilir. Faiz servisinin aynı dönemdeki ihracat gelirlerine oranlanması ile elde edilen oran borçlanmanın maliyetinin saptanmasında kullanılabileceği gibi, ülkenin borçluluk düzeyinin belirlenmesinde bir kriter olarak kabul edilmektedir. Söz konusu oranın, %12-20 arası bir değer alması orta düzeyde borçluluk, %20 üzeri değer alması ise çok yüksek borçluluk olarak değerlendirilir (Erdem, 2013:65).

4. Türkiyede Dış Borçlanmanın Gelişimi:2010-2016

Türkiye'nin Dış Borçlanma verileri son yıllarda artış eğilimi göstermektedir. Dış borçlanma bir ülkeden başka bir ülkeye finansal kaynakların aktarılması anlamındadır ve belirli bir vade sonunda geri ödenmek zorundadır. Dış borçlanma ister kamu sektörü ister özel sektör tarafından yapılsın etkileri tüm ekonomi üzerinde hissedilmektedir. Aşağıdaki tabloda Türkiye'nin 2010-2016 yıllarına ait borçlanma trendi izlenebilir. Veriler, Hazine Müsteşarlığı tarafından periyodik aralıklar ile, hatta çeyrek veriler itibariyle yayınlanmaktadır. Tabloda veriler ilgili yılların son çeyreğinde kaydedilen rakamlarından oluşmaktadır.

Tablo 1: Türkiye'nin Dış Borç Stoku:2010-2016

Milyon ABD \$	Kamu Sektörü			TCMB			Özel Sektör			Brüt Dış Borç Stoku (I+II+III)	Brüt Dış Borç Stoku/GSMH (%)
	Kısa Vadeli Stok	Uzun Vadeli Stok	Toplam Dış Borç Stoku (I)	Kısa Vadeli Stok	Uzun Vadeli Stok	Toplam Dış Borç Stoku (II)	Kısa Vadeli Stok	Uzun Vadeli Stok	Toplam Dış Borç Stoku (III)		
2010	4290	84819	89109	1553	10012	11565	71389	119574	190963	291637	37,8

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

2011	7013	87266	94729	1239	8095	9334	73304	126775	200079	303692	36,5
2012	11040	92983	104023	1036	6052	7088	88079	140372	228451	339562	39
2013	17605	98340	115945	833	4401	5234	111853	156734	268587	389766	41
2014	17866	99821	117687	342	2142	2484	113357	168284	281641	401811	43
2015	14550	98594	113144	176	1151	1327	87151	194460	281611	396083	46
2016	16279	103560	119839	110	711	821	81613	202186	283799	404460	46,9

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, Türkiye Brüt Dış Borç Stoku, www.hazine.gov.tr/TR/Istatistik-Sunum-Sayfasi?mid=59&cid=12, Erişim: 25/10/2017.

Türkiye'nin toplam Dış Borç Stoku 2010 yılında 291 Milyar \$ iken, stokun 2014 yılında 401 Milyar \$'a kadar yükseldiği görülmektedir. GSMH içinde de Dış Borç Stokunun payının %37,8'den %46,9'a artışı dikkat çekicidir. Kamu sektörü borçlanması açısından veriler değerlendirildiğinde; dönem başı yaklaşık 90 Milyar \$ olan kamu dış borç stoku 2016 yılında yaklaşık 120 Milyar \$'a ulaşmıştır. Özel Sektör borçlanması, kamu borçlanma stokundaki artış hızından çok daha hızlı bir seyir izlemiş ve 2010 yılında yaklaşık 191 Milyar \$ olan borç stoku 2016 yılının sonunda yaklaşık 290 Milyar \$ gerçekleşmiştir.

Kamu kesimi borç stokunun artış hızının yavaş olması karşısında özel sektör borç stoku artışının ciddi boyutlara ulaşması tüm ekonomi açısından önem derecesi yüksek kabul edilmektedir. Özel sektör borç ödemelerinde yeterli kaynağı tesis edemezse şirketlerin iflas etme olasılıkları artacaktır. Bu durum kamu sektöründe vergi kayıplarının yaşanmasına neden olacak ve mali disiplinin bozacaktır. Dolayısıyla dış borçları kamu ve özel sektör borcu olarak sınıflandırsak da bu iki sektörün borç yükünün bir bütün olarak düşünülerek ülkenin borçluluk durumunun değerlendirilmesi daha gerçekçi yorumların yapılmasına olanak sağlayabilecektir.

5. Borçluluk Kriterleri: Türkiye Değerlendirmesi-2016

Ülkelerin dış borçluluklarını değerlendirmek üzere IMF ve Dünya Bankası tarafından geliştirilmiş kriterler çerçevesinde Türkiye'nin borçluluk rasyolarının hesaplanması bu bölümün konusunu oluşturmaktadır (veriler Merkez Bankası, Hazine Müsteşarlığı, TİM verilerinden derlenmiştir):

Toplam Dış Borç /GSYİH; Bu rasyonun %30-50 aralığında olması orta dereceli borçlu bir ülke olduğunu %50'nin üzeri bir değer ise çok borçlu bir ülke olduğunu göstegesi olarak kabul edilmektedir. Türkiye'nin 2016 yılı itibarıyla %46,9 oranıyla orta derecede borçlu kabul edilebileceği söylenebilecektir. Fakat üst değere oldukça yaklaşmış olması, daha açık bir ifadeyle çok borçlu ülke kategorisine geçmesine az bir fark kaldığı vurgulanabilir.

Toplam Dış Borç/İhracat Miktarı; Ülkenin İhracat gelirleri ile dış borcunu karşılayıp karşılamayacağını tespitinde kullanılan rasyoda, Türkiye 2016 yılı itibarıyla, 119.839 milyar \$ merkezi

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

yönetim dış borç stokuna sahiptir. İhracat Gelirleri ise 142.610 Milyar \$'dır. Rasyoda veriler yerine yerleştirildiğinde borçluluk oranı olarak %84 oranına ulaşılır. Özel sektör için bakıldığında; özel sektörün 2016 yılı dış borç stoku 283.799 Milyar \$'dır. Rasyoda veriler yerine konulduğunda %199 olarak gerçekleşmiştir. Özel sektör ve Kamu sektörü toplam dış borç stoku 404.460 Milyar \$ olarak hesaplanır ve rasyo bu veri doğrultusunda %283 bulunur. Veri %165-275 aralığını aşmış ve çok borçlu ülke kategorisinde değerlendirilmektedir.

Toplam Dış Borç Servisi/İhracat Miktarı;2016 yılında ödenen dış borç anapara ve faiz ödemelerinin ihracat verileri ile karşılanıp karşılanmayacağı konusunda değerlendirmelere ışık tutan bu rasyoya göre, Türkiye 2016 yılı Aralık ayı itibariyle 56.824 Milyar \$ dış borç servisi gerçekleştirdiğine göre %39,8 borçluluk oranına sahiptir. Değerin %18-30 aralığını aşmış olması, Türkiye'nin çok borçlu ülke kategorisinde değerlendirilmesi anlamını taşımaktadır.

Dış Borç Faiz Servisi/İhracat; Faiz ödemelerinin ihracat gelirleri ile karşılanıp karşılanmayacağının analizinde kullanılan rasyoya göre; Türkiye 2016 Aralık ayı itibariyle 23.258 Milyar \$'lık faiz ödemesi gerçekleştirmiş ve borçluluk oranı %16,3 olmuştur. %12-20 arasında olan rasyo nedeniyle orta düzeyli bir borç yapısından söz etmek mümkündür.

Sonuç

Dış Borçlanma ülke içi kaynakların yetersizliği, büyük altyapı yatırımlarının finansmanı gibi amaçlarla kullanılan bir kaynak temini tekniğidir. Dış borçlanma çeşitli sektörler tarafından yapılmaktadır. Kamu sektörü ve özel sektör dış borçlanması konumuzun odağında yer almıştır.

Kamu dış borçlanmasının, ele alınan dönemde genel olarak artış eğiliminde olduğu ifade edilebilir. Ancak, özel kesim dış borçlanması kamu kesimi dış borçlanmasından daha hızlı bir artış eğilimi sergilemiştir. Özel kesimin dış borçlanmasının en önemli nedenlerinden birinin üretiminde kullandığı hammadde ve aramamullerin ithal olmasından kaynaklandığı ifade edilebilir. Özel sektörün söz konusu borçlarında ödeyememe durumunda düşmesi tüm ülke ekonomisi için kırılganlık arzeden bir durumdur. Dolayısı ile söz konusu kırılganlığın boyutlarının tespit edilmesi gerekir. Bu bağlamda IMF ve Dünya Bankası tarafından geliştirilmiş rasyolar kullanılmaktadır.

Ülkemizin verilerinin dış borçluluk yapısı açısından değerlendirildiği çalışmamızda sonuç olarak borçluluk rasyoları bulgularında; dış borç servisi/ihracat ve dış borç stoku/ihracat rasyoları yüksek sekretmektedir. Ayrıca toplam borç stokunun GSYİH içindeki payı da artış eğilimindedir. Faiz servisi/ihracat rasyosu, ortalama değerler içinde kalsa da üst değere yakın bir sonuç elde edilmiştir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Sonuç olarak, dış borçlanmanın önemini ve ülke ekonomisi açısından risklerinin iyi tahlil edilip sonraki dönemlerde dış borçlanmaya başvurmadan mümkün olduğunca kendi kaynakları ile katma değeri yüksek alanlarda yatırımlar gerçekleştirecek ekonomik yapının oluşturulmasının önemi vurgulanabilir.

Kaynakça

Batirel, Ö. F. (1990). Kamu Maliyesi Teorisine Giriş. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları No: 492.

Bayraktutan, Y, Bayraktar, Y. (2002). Orta Asya Ülkelerinde Dış Borçların Niteliği. 2.Uluslararası Sosyal Bilimciler Kongresi, Kırgızistan, s.148-164.

Çiçek, H., Gözegir S. ve E. Çevik (2010). Bir Maliye Politikası Aracı Olarak Borçlanma ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1990–2009). CÜ İİBF Dergisi, 11(1), s.141-156.

Erdem, M. (2013). Devlet Borçları. Bursa: Ekin Kitabevi, 5. Baskı.

Eser, L. Y., Birinci, N. (2014). İç ve Dış Borç Tercihini Etkileyen Faktörler. Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 10(23), s.31-51.

Hazine Müsteşarlığı (2017). Türkiye Brüt Dış Borç Stoku. www.hazine.gov.tr/tr-TR/Istatistik-Sunum-Sayfasi?mid=59&cid=12 adresinden erişildi. (ET: 25.10.2017).

Kara, M. (2001).Türkiye'nin Ekonomik Büyüme Sürecinde Dış Borç Çıkmazı. Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi, 6(1), s. 95-110.

Koyuncu, F. T., Tekeli, S. (2010). 1990 Sonrası Dönemde Türkiye'de Dış Borç Stoku Üzerinde Etkili Olan Ekonomik Faktörlerin Analizi. Ekonomi Bilimleri Dergisi, 2 (1), s.123-130.

Olcay, A. (2013). Türkiye'nin Dış Borç Sorunu ve Kriz Etkileri. Hitit Üniversitesi, SBE Yüksek Lisans Tezi, Çorum.

Söyler, İ. (2001). Türkiye'nin Dış Borçlarının Ekonomik Açısından Değerlendirilmesi. Maliye Dergisi, 137. Sayı, s. 16-23.

TC Merkez Bankası (2017). www.tcmb.gov.tr adresinden erişildi, (ET:12.10.2017).

TİM (2017). www.tim.org.tr adresinden erişildi, (ET: 12.10.2017).

Ulusoy, A. (2013). Devlet Borçlanması. Trabzon: Celepler Matbaacılık.

Yavuz, A., Çiçek, H. G. (2006). Türkiye'nin 1994-2005 Yılları Arasında Dış Borçların Dış Borç Rasyo Analizleri İle Değerlendirilmesi. Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi, 11(1), 97-120.

AKADEMİSYENLERİN DEĞERLERLE YÖNETİME YÖNELİK ALGILARININ ÖLÇÜLMESİ

Öğr. Gör. Aydın ÖZDEMİR

Adıyaman Üniversitesi Besni Meslek Yüksekokulu

Öğr. Gör. Dr. Mert ÖZGÜNER

Adıyaman Üniversitesi Besni Meslek Yüksekokulu

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin ALKIŞ

Adıyaman Üniversitesi İ.İ.B.F

Öz

Değerlerin toplumsal çevrede şekillendiği ve açık sistem yaklaşımına göre örgütlerin toplumun değer yargılarından etkilendiği realitesinden hareketle; diğer tüm örgütlerin yönetim fonksiyonlarında olduğu gibi kamu veya özel eğitim örgütlerinin yönetim fonksiyonu için de değerlerin önemli bir rolü olduğu değerlendirilmektedir.

Çalışanların ortak değerler etrafında bütünleştirilip değer odaklı hareket etmelerine olanak sağlayan bir yönetim yaklaşımı olan “Değerlerle Yönetim”; organizasyon içinde güçlü bir örgüt kültürü oluşturmanın en önemli unsurunun değerler olduğunu öngörmektedir.

Bu bağlamda akademisyenlerin değerlerle yönetime yönelik algılarının çeşitli kontrol değişkenleri çerçevesinde belirlenmesi amacıyla; Yılmaz (2006) tarafından geliştirilen “Değerlerle Yönetim Ölçeği” ile çeşitli kontrol değişkenleri (cinsiyet, yaş, akademik unvan, görev yapılan akademik birim, çalışma süresi, idari görev olup olmadığı) arasındaki ilişki/etki/farklılıklar, bir devlet üniversitesinde görev yapmakta olan 91 akademisyen örnekleminde, istatistiki paket programlar kullanılarak çeşitli analizlerle (Keşfedici Faktör Analizi, Doğrulayıcı Faktör Analiz, Farklılık Analizleri, Regresyon Analizi, ve Korelasyon Analizi) incelenmiştir. Elde edilen bulgular bazı kontrol değişkenleri ile değerlerle yönetime yönelik algılar arasında bazı ilişki/etki/farklılıklar olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Değerlerle Yönetim, Değer, Doğrulayıcı Faktör Analizi

1. Giriş

Değerlerle yönetim, çalışanların ortak değerler çevresinde bütünleştirilip, değer odaklı hareket etmelerini sağlayan bir yönetim yaklaşımıdır. Bu yaklaşım, organizasyon içinde ortak bir ruh oluşturabilecek en önemli unsurun değerler olduğunu öngörmektedir. Değerlere göre yönetimin temel kabulü, insanların rasyonel olarak hareket eden varlıklar olmaktan ziyade, değerlerle hareket eden varlıklar biçiminde değerlendirilmesidir. Bu yaklaşım tamamen realite dışı bir yönetim yaklaşımı

olmamasıyla beraber bireylerin rasyonel olduğu kadar rasyonel olmayan davranışlar da sergileyebileceğini kabul eden bir yaklaşımdır (Çelik, 2000).

2.Kavramsal Çerçeve

Değer, Türk Dil Kurumu (2018) tarafından ‘Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet’ olarak tanımlanmaktadır.

Değerlerle ilgili aşağıdaki özetleme yapabilir (Aydın, 2003:121-144):

- İnanışlar içeren ve dolayısıyla da aşkınlıklar taşıyan olgulardır.
- Fertlerin yapıp ettiklerini rasyonelleştirip içselleştirmelerine imkan verir.
- Genelde ilgi gösterilen arzu edilen şeylerdir.
- Her alanla ilgilidirler ama alanların kendilerine özgü değerleri vardır.
- Farklı kaynak ve içeriklere sahip olsalar da bir biçimde sosyaldirler.

Değerler ile ilgili olarak ilgi çeken çalışmalar yapan araştırmacıların başında Schwartz (1992) gelir. Schwartz, değerlerin içeriğini tespit edici çalışmalar yapmış ve deneye dayalı çalışmalarda günümüzde de kullanılan değer kategorileri oluşturmuştur. Schwartz Değer Envanteri’nde Schwartz, tercih edilen sonuçları sormamış, ancak 57 değerden teşekkül eden bir listeden değer tercihleri yapılmasını talep etmiştir. Bu tercihin, kişilerin yaşamlarına yön veren ilke olması açısından önem sırasına göre yapılması talep edilmiştir. Schwartz, 63 ülkeden elde ettiği verileri yaklaşık olarak 60.000 kişiden oluşan bir örneklemeden toplamıştır. Schwartz, bu araştırma sonucunda bireysel düzeyde değerleri 10 değer tipine ayırmıştır. Bunlar; güç, başarı, hedonizm, teşvik, kendi kendini yönlendirme, evrensellik, iyilik, gelenek, uygunluk ve güvenlik başlıklarından oluşmaktadır. (Yılmaz, 2006:26)

Ozankaya (1999)’nın toplumda karşılığı olan değerlerin, bilgilerin ve yeteneklerin yeni kuşaklara aktarılması ve kazandırılması olarak tanımladığı eğitim kavramı; okullar ile değerler arasındaki ilişkiyi çok net bir biçimde ortaya koymaktadır. Yükseköğretim kurumları kişilerin ve toplumun değerler sisteminin korunmasında veya değiştirilmesinde en etkili enstrümanlar olarak değerlendirilmektedir.

3.Yöntem

Akademisyenlerin değerlerle yönetime yönelik algılarını belirlemeye yönelik olan bu çalışmada kullanılan ifadeler, öncelikle Keşfedici Faktör Analizine (KFA) tabi tutulmuştur. Sonraki aşamada, KFA neticesinde elde edilen boyutların araştırma verilerine uygunluğunu test etmek amacıyla Doğrulayıcı Faktör Analizi yapılmıştır. Daha sonra katılımcıların demografik değişkenlerine ilişkin frekans dağılımları ile soru/ifadelerin frekans, ortalama ve standart sapma değerleri tablolar halinde sunulmuş ve farklılık testleri yapılmıştır.

3.1.Araştırmanın Evreni

Çalışmanın evrenini bir kamu üniversitesinin yaklaşık 1000 adet akademik personeli oluşturmaktadır. Ana kütleden %95 güvenilirlik düzeyinde ve %5’lik hata payı göz önünde bulundurularak en uygun örneklem büyüklüğü 278 kişi olarak belirlenmiştir (Sekaran, 1992:253). Bu kapsamda 300 akademisyene anket formu gönderilmiştir. Ancak ankete 92 akademisyen yanıtla vermiş ve bu sayının tamamı analize dahil edilmiştir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

3.2.Araştırmanın Ölçekleri

Akademisyenlerin değerlerle yönetime yönelik algılarını belirlemek için; Yılmaz (2006) tarafından geliştirilen 29 ifadeli “Değerlerle Yönetim Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçek 5’li Likert tipi ifadelerden oluşmaktadır (1=Kesinlikle Katılmıyorum, 5= Kesinlikle Katılıyorum). Gizli değişkenlerle analiz için araştırmadaki tüm değişkenlerin ölçülmesinde kullanılan bütün ölçüm araçlarının geçerli ve güvenilir olması gerekmektedir (Şimşek, 2007: 19). Bu amaçla araştırmada kullanılan ölçeğe ilişkin yapılan geçerlilik ve güvenilirlik çalışmalarına dair sonuçlar ölçekle ilgili bölümün sonunda sunulmuştur.

Ölçeğin yapı geçerliliğini ölçmek için öncelikle Keşfedici Faktör Analizi yapılmıştır. Yapılan keşfedici faktör analizi (KFA) neticesinde özdeğeri 1’den büyük olan 2 faktör elde edilmiştir. Bu iki faktör toplam varyansın %69,065’ini açıklamaktadır.

Örneklemden elde edilen verilerin yeterliliğinin tespit edilmesi için KMO Testi yapılmış ve bu değer 0,939 bulunmuştur. Ayrıca Bartlett Küresellik Testi anlamlı bulunmuştur.

Yapılan KFA sonucunda ölçek 2 alt boyuttan oluşmuştur. Bunlar; Bireye Yönelik Değerler Boyutu ($\alpha=,935$) ve Örgüte Yönelik Değerler Boyutu ($\alpha=,961$) alt boyutlarıdır.

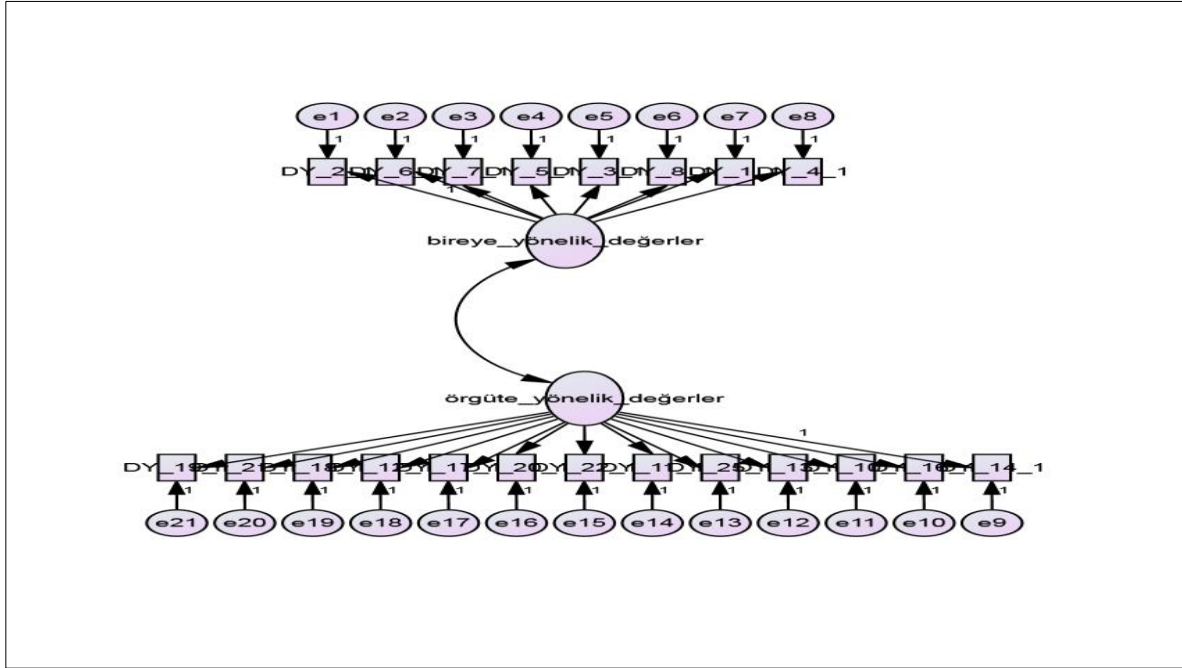
Ölçeğin yapı geçerliliğini test etmek amacıyla yapılan Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) sonucunda ölçeğin iki bileşenli yapıya uyum sağladığı ve uyum iyiliği değerlerinin kabul edilebilir standartlarda olduğu tespit edilmiştir. Uyum iyiliği değerleri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Ölçeklerin Uyum İyiliği Değerleri*

Ölçekler	X ²	Df	CMIN/	GFI	AGFI	CFI	NFI	TLI	RMSEA
			DF≤5	≥.85	≥.80	≥.90	≥.90	≥.90	≤.08
1.DY	294.481	188	1.566	.78	.73	1.00	.94	.93	.08

*Uyum iyiliği değer aralıkları “kabul edilebilir” sınırlara göre tanzim edilmiştir (Gürbüz ve Şahin, 2016:337).

Şekil 1: DFA Modeli

4.Bulgular

4.1.Demografik Bulgular

Araştırma sonuçlarına göre, ankete katılanların;

%29,3'ü kadın (n=27) ve %70,7'si erkek (n=65)'tir.

%21,7'i Öğretim Üyesi (n=20) kadrosunda ve %78,3'ü Öğretim Üyesi Dışındaki Akademik Personel (n=72) kadrosunda görev yapmaktadır.

%3,3'ü Rektörlük (n=3), %31,5'i Fakülte (n=29), %10,9'u Yüksekokul (n=10) ve %54,3'ü Meslek Yüksekokulu (n=50) bünyesinde görev yapmaktadır.

4.2.Ölçekte Yer Alan İfadelere Ait Ortalama Değerler

Tablo 2: Değerlerle Yönetim Ölçeğine İlişkin Faktör Analizi Sonuçları ve Ortalama Değerler

ÖNERMELER	Ort.	St.Sap.	Faktör Yükleri	Öz Değer (%)	Kümalatif Varyans (%)
Faktör 1: Örgüte Yönelik Değerler				37,699	37,699
DY_19_1	3,24	1,275	,821		
DY_21_1	3,07	1,333	,798		

DY_18_1	3,19	1,374	,782	
DY_12_1	3,09	1,380	,759	
DY_17_1	3,00	1,430	,742	
DY_20_1	2,99	1,347	,739	
DY_22_1	3,15	1,355	,729	
DY_11_1	3,27	1,420	,729	
DY_25_1	3,01	1,402	,704	
DY_13_1	3,26	1,314	,702	
DY_10_1	3,44	1,176	,684	
DY_16_1	3,12	1,239	,586	
DY_14_1	3,12	1,239	,562	
Faktör 2: Bireye Yönelik Değerler				31,366 69,065
DY_2_1	3,22	1,560	,809	
DY_6_1	3,22	1,397	,807	
DY_7_1	2,96	1,390	,777	
DY_5_1	3,40	1,255	,769	
DY_3_1	3,53	1,303	,700	
DY_8_1	3,02	1,359	,695	
DY_1_1	3,62	1,501	,681	
DY_4_1	3,47	1,223	,680	
<p><i>KMO: 0,939 - Barlett's Test: 1801,341 - Öz Değer: 1'den fazla - Anlamlılık (Significiance): 0,000 - Cronbach's Alpha: 0,970</i></p>				

Keşfedici Faktör Analizinde (KFA); DY_15_1, DY_24_1, DY_9_1 ve DY_23_1 kodlu önermeler düşük faktör yükü ve çapraz yüklenme nedenleriyle ölçek çıkarılmıştır. Nihai KFA sonucunda yukarıdaki tabloda görülen ve “Örgüte Yönelik Değerler” ve “Bireye Yönelik Değerler” isimleri verilen iki faktör elde edilmiştir. Söz konusu iki faktör toplam varyansın 69,065’ini karşılamakta olup bu oran Altunışık vd. (2010)’a göre tatminkar düzeydedir.

4.3.Farklılık Testleri

Araştırma neticesinde elde edilen verilere paket programlar vasıtasıyla analizler yapılmıştır. Bu çerçevede araştırma modeline dayanılarak demografik değişkenler (cinsiyet, akademik unvan, görev yapılan akademik birim, yaş, çalışma süresi ve idari görevin olup olmadığı) ile Değerlerle Yönetim Ölçeğinin boyutları arasındaki farklılıkları tespit etmek amacıyla farklılık testleri (İndependent T Testi, One-Way Anova Testi) uygulanmıştır.

Tablo 3: Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılık Tablosu

Boyutlar	Cinsiyetiniz	N	Mean	Std. Deviation	P
Bireye Yönelik Değerler	Erkek	65	3,23	1,133	0,336
	Kadın	27	3,49	1,167	
Örgüte Yönelik Değerler	Erkek	65	3,08	1,089	0,568
	Kadın	27	3,23	1,155	

Katılımcı akademisyenlerin, “Değerlere Yönetim Ölçeği” boyutlarına ilişkin algılarının cinsiyet değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek amacıyla İndependent T Testi yapılmıştır. Buna göre cinsiyet değişkeni ile Bireye Yönelik Değerler ($p=0,336>0,05$) ve Örgüte Yönelik Değerle alt boyutları ($p=0,568>0,05$) arasında anlamlı farklılıklar tespit edilememiştir.

Tablo 4: Akademik Unvan Değişkenine Göre Farklılık Tablosu

Boyutlar	Akademik Unvanınız	N	Mean	Std. Deviation	P
Bireye Yönelik Değerler	Öğretim Üyesi	20	3,73	,976	0,062
	Öğretim Üyesi Dışındaki Akademik Personel	72	3,19	1,164	

Örgüte Yönelik Değerler	Öğretim Üyesi	20	3,50	1,065	0,089
	Öğretim Üyesi Dışındaki Akademik Personel	72	3,02	1,099	

Katılımcı akademisyenlerin, “Değerlere Yönetim Ölçeği” boyutlarına ilişkin algılarının akademik unvan değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek amacıyla Independent T Testi yapılmıştır. Buna göre akademik unvan değişkeni ile Bireye Yönelik Değerler ($p=0,062>0,05$) ve Örgüte Yönelik Değerle alt boyutları ($p=0,089>0,05$) arasında anlamlı farklılıklar tespit edilememiştir.

Tablo 5: İdari Görev Değişkenine Göre Farklılık Tablosu

Boyutlar	İdari Göreviniz Var mı?	N	Mean	Std. Deviation	P
Bireye Yönelik Değerler	Evet	13	3,61	,826	0,311
	Hayır	79	3,26	1,183	
Örgüte Yönelik Değerler	Evet	13	3,66	,951	0,062
	Hayır	79	3,04	1,108	

Katılımcı akademisyenlerin, “Değerlere Yönetim Ölçeği” boyutlarına ilişkin algılarının idari görev değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek amacıyla Independent T Testi yapılmıştır. Buna göre idari görev değişkeni ile Bireye Yönelik Değerler ($p=0,311>0,05$) ve Örgüte Yönelik Değerle alt boyutları ($p=0,062>0,05$) arasında anlamlı farklılıklar tespit edilememiştir.

Tablo 6: Görev Yapılan Akademik Birime Göre Farklılık Tablosu

Boyutlar	Görev Yapılan Birim	N	Ortalama	Std. Sap.	p
Bireye Yönelik Değerler	Rektörlük	3	3,13	2,012	,618
	Fakülte	29	3,52	1,050	
	Yükseköğretim	10	3,41	1,231	

	Meslek Yüksekokulu	50	3,17	1,141	
	Total	92	3,31	1,142	
Örgüte Yönelik Değerler	Rektörlük	3	3,22	1,733	,875
	Fakülte	29	3,19	1,191	
	Yüksekokul	10	3,33	1,356	
	Meslek Yüksekokulu	50	3,05	,987	
	Total	92	3,13	1,104	

Katılımcı akademisyenlerin, “Değerlere Yönetim Ölçeği” boyutlarına ilişkin algılarının görev yapılan akademik birim değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek amacıyla OneWay Anova Testi yapılmıştır. Buna göre yaş değişkeni ile Bireye Yönelik Değerler ($p=0,618>0,05$) ve Örgüte Yönelik Değerle alt boyutları ($p=0,875>0,05$) arasında anlamlı farklılıklar tespit edilememiştir.

Tablo 7: Yaşa Göre Farklılık Tablosu

Boyutlar	Yaş	N	Ortalama	Std. Sap.	p
Bireye Yönelik Değerler	20-30 Yaş	14	3,31	,879	,931
	31-40 Yaş	59	3,33	1,242	
	41-50 Yaş	14	3,14	1,084	
	51-60 Yaş	5	3,50	,914	
	Total	92	3,31	1,142	
Örgüte Yönelik Değerler	20-30 Yaş	14	2,73	1,033	,323
	31-40 Yaş	59	3,28	1,174	
	41-50 Yaş	14	2,93	,929	
	51-60 Yaş	5	2,97	,645	

	Total	92	3,13	1,104	
--	-------	----	------	-------	--

Katılımcı akademisyenlerin, “Değerlere Yönetim Ölçeği” boyutlarına ilişkin algılarının yaş değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek amacıyla OneWay Anova Testi yapılmıştır. Buna göre yaş değişkeni ile Bireye Yönelik Değerler ($p=0,931>0,05$) ve Örgüte Yönelik Değerler alt boyutları ($p=0,323>0,05$) arasında anlamlı farklılıklar tespit edilememiştir.

Tablo 8: Çalışma Süresi Göre Farklılık Tablosu

Boyutlar	Çalışma Süresi	N	Ortalama	Std. Sap.	p
Bireye Yönelik Değerler	0-5 Yıl	25	3,52	1,030	,512
	6-10 Yıl	45	3,13	1,211	
	11-15 Yıl	7	3,76	1,074	
	16-20 Yıl	10	3,50	1,146	
	21-25 Yıl	2	2,94	,972	
	26 Yıl ve Üzeri	3	2,75	1,317	
	Total	92	3,31	1,142	
Örgüte Yönelik Değerler	0-5 Yıl	25	3,33	1,182	,406
	6-10 Yıl	45	2,96	1,086	
	11-15 Yıl	7	3,58	1,084	
	16-20 Yıl	10	3,35	1,093	
	21-25 Yıl	2	2,58	,707	
	26 Yıl ve Üzeri	3	2,44	,672	
	Total	92	3,13	1,104	

Katılımcı akademisyenlerin, “Değerlere Yönetim Ölçeği” boyutlarına ilişkin algılarının çalışma süresi değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek amacıyla OneWay Anova Testi yapılmıştır. Buna göre çalışma süresi değişkeni ile Bireye Yönelik Değerler ($p=0,512>0,05$) ve Örgüte Yönelik Değerle alt boyutları ($p=0,406>0,05$) arasında anlamlı farklılıklar tespit edilememiştir.

5.Sonuç ve Öneriler

Bir devlet üniversitesinde görev yapan akademisyenlerin değerlerle yönetime yönelik algılarının çeşitli demografik değişkenler bağlamında belirlenmesine yönelik olan bu araştırmada; katılımcıların bireye yönelik değerler ve örgüte yönelik değerlere yönelik algılarının genel olarak orta düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

Bununla birlikte değerlerle yönetim ölçeğinin alt boyutları olan “Bireye Yönelik Değerler” ve “Örgüte Yönelik Değerler” faktörleri ile çeşitli demografik değişkenler (cinsiyet, akademik unvan, görev yapılan akademik birim, yaş, çalışma süresi ve idari görevin olup olmadığı) arasında anlamlı farklılıklar tespit edilememiştir.

Literatürün aksine olan bu sonuçların örneklemin yeterli büyüklükte olmamasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Araştırmanın bir kısıtı olarak düşünülebilecek bu durum aynı anda sonraki araştırmacılara konunun daha büyük örneklem büyüklüklerinde çalışılması önerisini de doğurmaktadır.

Bununla birlikte yeterli örneklem büyüklüklerine ulaşım zorluğu yaşayan sonraki araştırmacıların aynı konuyu daha küçük örneklemelerde ve normal dağılım varsayımı olmaksızın analiz etme olanağı sunan PLS (Partial Least Squares) yöntemiyle çalışmaları önerilmektedir.

Kaynakça

Altunışık, Remzi, Coşkun, Recai., Bayraktaroğlu, Serkan ve Yıldırım, Engin. (2010). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, 6.Baskı, Sakarya: Sakarya Yayıncılık.

Aydın, M. (2003). Gençliğin Değer Algısı: Konya Örneği. Değerler Eğitimi 1 (3), 121-144.

Çelik, V. (2000). Eğitimsel Liderlik. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2016). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Felsefe-Yöntem-Analiz*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

Ozankaya, Ö. (1999). Toplumbilim. İstanbul: Cem Yayınevi.

Sekaran, U. (1992). *Research Methods For Business: A Skill Building Approach*. Second Edition, John Wiley & Sons, 450.

Schwartz, S. (1992). Universals in the Content and Structure of Values. Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries. *Advances in Experimental Social Psychology* (Edt: M. P. Zanna). San Diego: Academic Press.

Şimşek, Ömer Faruk (2007). Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş: Temel İlkeler ve Lisrel Uygulamaları, Ankara: Ekinoks.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Yılmaz, K. (2006), İlköğretimokulu Yönetici ve Öğretmenlerine Göre Kamu İlköğretim Okullarında Bireysel ve Örgütsel Değerler ve Okul Yöneticilerinin Okullarını Bu Değerlere Göre Yönetme Durumları, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.572f33847791a9.21580901. Erişim Tarihi: 06.04.2018.

FINANSAL VARLIK FİYATLARININ YAPAY SİNİR AĞLARIYLA TAHMİNLENMESİ:

BİTCOİN ENDEKSİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Öğr.Gör. Sevdanur GENÇ

¹Kastamonu Üniversitesi Taşköprü Meslek Yüksekokulu

Öğr.Gör. Atilla HEPKORUCU

Kastamonu Üniversitesi Taşköprü Meslek Yüksekokulu

Öz

Çalışmada amaçlanan seçilen zaman aralığı olarak; 2018 yılının ilk iş gününden mart ayının başına kadar olan iki aylık süreçte, yarım saatlik endeks değer değişimlerinin yapay sinir ağlarıyla ileriye dönük tahminlenmesidir. Endeks değişiminin yönünü belirlemek için yapılan çalışmada finansal varlığa ait iç faktörler kullanılmıştır. Bunlar; bir önceki güne ait en yüksek fiyat değeri, en düşük fiyat değeri, işlem hacmi değeri ve kapanış değerinden oluşmaktadır. Yapılan incelemede serinin %90'ı kullanılarak geriye kalan %10'luk zaman dilimi öngörülme çalışılmış ancak işlemin tahminleme başarısı %70,6 olarak tespit edilmiştir. Bu sonuç altında seçilen finansal varlığın belirlenen zaman aralığında ve seçilen frekansta iç faktörler bakımından yeterince açıklanamadığı gözlemlenmiştir. Varlık fiyatına etki eden unsurların bir kısmının da dış faktörler olduğu kabul edilebilir.

Anahtar Kelimeler : Bitcoin, Yapay Sinir Ağları, Finansal Varlık Fiyatları

Giriş :

Finansal piyasalar; fon ihtiyacı olanlar ile fon fazlası olanların bulunduğu piyasalardır. Finansal piyasaların fonksiyonları bu akışının sağlanması, menkul kıymetleri likide çevrilmesi ve fiyatının belirlenmesi, fonların ve ekonomik kaynakların tahsisidir (Ceylan ve Korkmaz, 2004, s:7). Bunun yanında; alım satımı yapılan finansal varlığın fiyatının belirlenmesi, satım yolu ile likidite imkanı sağlanması ve işlem maliyetlerini azaltması bakımından yarar sağlamaktadır. Piyasa aktörleri açısından, varlık fiyatlarını ileriye dönük olarak öngörülebilmesi veya fiyat hareketlerini tahmin etmeye çalışılması ihtiyacı buradan doğmaktadır. (Aygören ve ark., 2012, s:74)

Finansal piyasaların öngörülebilmesi açısından; Rassel Yürüyüş Teorisi ve Etkin Piyasa Hipotezi (Fama, 1970) önem taşımaktadır. Bu iki kuramda fiyatların öngörülemez olduklarını savunmaktadır ve birbirleriyle sıkıca ilişkilidirler. (Altun,1992, s:5). Rassel yürüyüş teoremi finansal varlık fiyatlarının stokastik olarak belirlendiğini kabul eder. Herhangi bir finansal varlığın veri üretme süreci rassel yürüyüş altında ise, gelecek dönem fiyatları belirlenemeyecek ve şansa bağlı olacaktır. Eğer gelecekte oluşan fiyatlar, kendinden önceki gecikmeli fiyatları yapısında taşıyor ise rassel yürüyüş reddedilir ve varlığın veri üretme mekanizmasında birim kök unsuru içerdiği kabul edilir. Söz konusu birim kök yapısının bulunması finansal varlığın gelecekte oluşacak fiyatlarına, gecikmeli fiyatların bilgisi kullanılarak erişilemeyeceğini bunun yerine fiyatın geçmiş dönem şoklarının toplamı olduğunu göstermektedir. Yatırımcı açısından bu durum gelecek fiyatların öngörülmesini zorlaştıracaktır. Birim kök unsurunun farklı rejim ve yapılar için pek çok uygulaması mevcuttur.

Etkin Piyasa kuramı ise piyasaları betimleyen etkinlik kavramı: bilgilerin fiyata yansımaları oluşturmakta ve fiyatları piyasaya giren bilgidan etkilendiğini kabul etmektedir. (Dimson ve Mussavian,1998, s:91). Fakat etkinlik kavramı finansal açıdan üç bilgisel değişken ile irdelenir. Bunlar; geçmiş fiyat hareketleri, finansal tablo verileri ve içerden öğrenenlerin ticaretidir (insider trading). Tam etkin formda bir piyasa için tüm bu bilgi formları ile piyasayı yenmek mümkün değildir. Yarı güçlü formda bir piyasa için geçmiş fiyat hareketleri ve finansal tablo bilgileri kullanılarak, piyasanın kendisi kadar getiri elde edilebilir. Son olarak zayıf etkin formda bir piyasa için geçmiş fiyat hareketleri kullanılarak piyasa üstü getiri elde edilemez (Fama, 1970, s:385). Tüm bu formların teorik yapısı yerine yatırımcı ve yapılan yatırım açısından değerlendirilmelidir. Yatırım yapılacak piyasanın bu şekilde kendine en çok fayda sağlayacak olanı seçmesine olanak sağlayacaktır. Her iki kuram için gerçekleşen sapmalar gözlemlenmektedir ve açıklanmaya çalışılmıştır. Bunun için arbitraj fiyatlama teorisi, sermaye varlıkları fiyatlama teorisi ve davranışsal finans açısından anomali oluşumları örnek gösterilebilir.

Yapay sinir ağlarının finansal piyasalar için kullanılma durumu burada önem kazanmaktadır. Özellikle doğrusal olamayan fonksiyonların da kullanılabilmesi ile öngörüleme başarısı açısından üstünlük sağlamaktadır (Diler, 2003, s:72). Zaman serisi metodolojisinde kullanılan deterministik değişkenleri oldukça iyi şekilde tanımlayan bir yöntem olması nedeniyle de öngörüleme işlemleri için çok uygundur. Zaman serilerinin öngörülmesi ve sınıflandırma unsurlarında başarılı sonuçlar gözlemlendiği için ekonomi ve finans konularında kullanımı giderek artmaktadır (Kaastra ve Boyd, 1996, s:216).

Yapay sinir ağları yöntemi, finansal piyasalar için yatırım fonlarının ve hisse senetlerinin performansının ölçülmesi ve seçimi, döviz kurlarının yönünün belirlenmesi, bir şirketin iflas edip

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

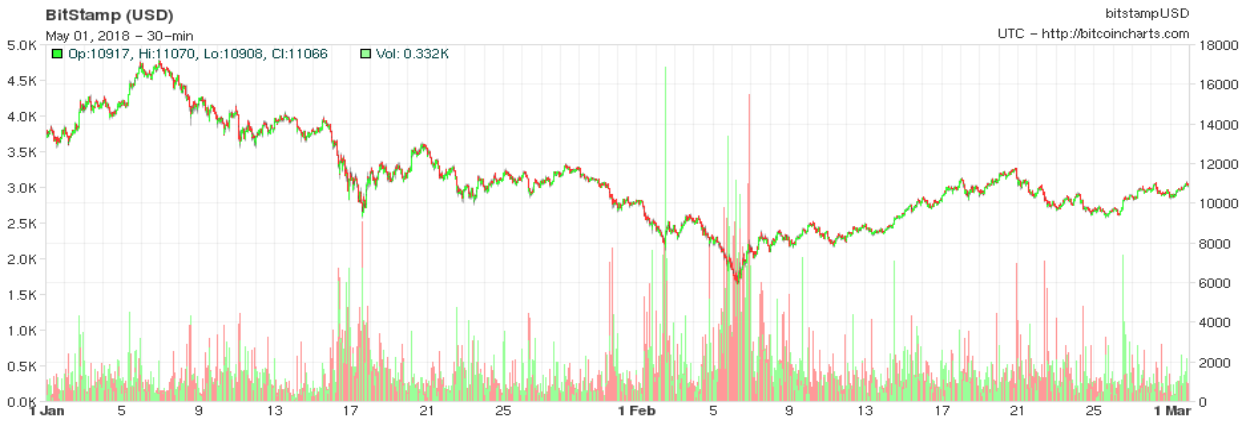
etmeyeceğinin (mali başarısızlık durumunun) tahmin edilmesi, finansal krizlerin öngörülmesi, menkul kıymetlerin gelecekteki fiyatlarının tahmin edilmesi gibi konular sayılabilir (Akel ve Karacameydan, 2012, s:87). Bunlara ek olarak kredi kartı uygulamaları, ipoteye bağlı krediler, tahvil derecelendirmesi, opsiyon fiyatlaması, nakit akım tahmini ve arbitraj fiyatlama modeli üzerine uygulamalar da mevcuttur (Diler, 2003, s:73).

Finansal piyasalar için kurulan matematiksel modeller ise katsayı değerleri için genellikle kısıt içermekte ve modelin yapısı genellikle doğrusal kabul edilmektedir. Yapay sinir ağlarının eğitilebilmesi, istatistiksel modellerin varsayımlarından arındırmaktadır ve bu sayede bilgi kaybı yaşanmayacaktır (Gonzalez, 2007: s:27). Bu sayede verilerin kendisi bilgi kaynağı olarak kullanılacağı için modelin matematiksel yapısı hakkında bir varsayım bulunması gereksiz hale gelmektedir. Bununla beraber deneme yanılma metodu ile iyileştirilen bir yapıya sahip olmaları nedeniyle de başarıları yüksek olan modellerdir (Kaastra ve Boyd, 1996, s:225).

Çalışmada amaçlanan seçilen zaman aralığı olarak; 2018 yılının ilk iş gününden mart ayının başına kadar olan iki aylık süreçte, yarım saatlik endeks değer değişimlerinin yapay sinir ağlarıyla ileriye dönük tahminlenmesidir. Endeks değişiminin yönünü belirlemek için yapılan çalışmada finansal varlığa ait iç faktörler kullanılmıştır. Bunlar; bir önceki güne ait en yüksek fiyat değeri, en düşük fiyat değeri, işlem hacmi değeri ve kapanış değerinden oluşmaktadır.

Veri Seti ve Yöntem :

Çalışma için gerekli veriler <https://bitcoincharts.com> sitesinden alınmıştır. Şekil 1' de görüldüğü gibi seçilen verilerin çalışma aralıkları olarak 2018 yılının ilk iş gününden mart ayının başına kadar olan iki aylık süreçte, yarım saatlik endeks değerleri üzerinde çalışılmıştır.

Şekil 1 : Ocak 2018 – Mart 2018 tarih aralığındaki Bitcoin endeks değerleri.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Yapay sinir ağı, katmanlar ve onlara ait içerisinde yer alan düğümler ile bir ağ sistemi oluştururlar. Bu sistem içerisinde, her bir düğüme atanan değerler ve katmanların çıkışlarındaki değerler aracılığıyla transfer fonksiyonlar hesaplanır. En son çıkış katmanındaki sonuca bakılır ve işlem hata oranını en düşük seviyeye çekene kadar gerçekleştirilir.

Çalışmada finansal varlığa ait iç faktörler, bir veri madenciliği aracı olan Weka yazılımı (Hall, M., ve diğerleri, 2009 s:10-18) kullanılarak incelenmiştir. İç faktörleri oluşturan değerleri weka yazılımının yapay sinir ağı algoritmasına bir önceki güne ait en yüksek fiyat değeri (High), en düşük fiyat değeri (Low), işlem hacmi değeri (Close) ve kapanış değerleri (VolumeBTC) giriş değeri olarak verilmiştir.

Verilen giriş değerlerinin %90'ı kullanılarak eğitim verisi, geriye kalan %10'luk veri ise test veri olarak kullanılmıştır. Weka yazılımının kullanıcılara sunmuş olduğu algoritma ile örneklerin sınıflandırılması için geri yayılım algoritması (backpropagation network) kullanılmıştır (LeCun, Y. ve diğerleri, 1990 s: 396-404). Aynı zamanda, weka yazılımı yardımıyla bu ağdaki düğümlerin hepsi transfer fonksiyonu olarak Sigmoid fonksiyonu (Yin, X. ve diğerleri, 2003 s: 361-371) ile hesaplanmıştır.

Inputs	ThereShold	Node 2	Node 3	Node 4
Weights	-2.9339	2.9172	2.6808	3.3224
	2.9339	-2.9174	-2.6811	-3.3213

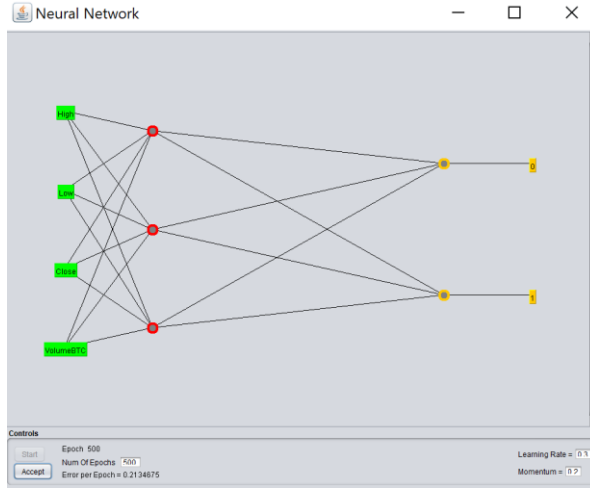
Tablo 1 : Çok katmanlı algılayıcı sonuçları.

Çalışmada oluşturulan yapay sinir ağı modeline ait geri yayılım algoritması ile çıktı düğümlerinde hata oranı belirlenmiştir. Her bir düğümün ağırlıkları değiştirilerek en düşük hata değerini veren yapıda hesaplanmıştır. Tablo 2'de girdi değerleri gizli katmandaki değerlere aktarılmıştır. Her bir düğümden ağırlıklar hesaplanmıştır. Düğümler girdilerin ağırlıklarının toplamından oluşmaktadır.

Inputs	ThereShold	High	Low	Close	Volume BTC
Weights	2.9285	24.5515	35.0537	-57.6172	3.5147
	-2.3250	21.6844	32.2651	-56.1625	2.6809
	-2.2790	18.9764	26.6904	-46.1634	-0.9731

Tablo 2 : Düğümlere gelen girdiler ve ağırlıkları.

Şekil 2'de görüldüğü gibi, sonuçların görsel olarak analizi için Weka yazılımının Grafikselleştirilmiş Kullanıcı Ara yüzü (GUI) kullanılmıştır.

Şekil 2 : Weka yazılımında iç faktörlerin girdi olarak gösterildiği yapay sinir ağı ekran görüntüsü

Sonuç :

Yapılan çalışmada, seçilen zaman aralığındaki endeks değer değişimlerinin yapay sinir ağlarıyla ileriye dönük tahminlenmesi gerçekleştirilmiştir. Endeks değişiminin yönünü belirlemek için yapılan çalışmada finansal varlığa ait bir önceki güne ait en yüksek fiyat değeri, en düşük fiyat değeri, işlem hacmi değeri ve kapanış değeri gibi iç faktörler kullanılmıştır.

Tablo 3'de görüldüğü gibi yapılan incelemede serinin tahminleme başarısı %70,6 olarak tespit edilmiştir.

Doğruluk (Accuracy)	Duyarlılık (Sensitivity)	Özgünlük (Specificity)	Hassasiyet (Precision)	Matthews Correlation Coefficient	F-Measure
70.6564 %	0.7440	0.6716	0.6788	0.4161	0.7099

Tablo 3 : Yapay sinir ağının tahminleme başarısına ait sonuçlar.

Bu sonuç altında seçilen finansal varlığın belirlenen zaman aralığında ve seçilen frekansta iç faktörler bakımından yeterince açıklanamadığı gözlemlenmiştir. Varlık fiyatına etki eden unsurların bir kısmının da dış faktörler olduğu kabul edilebilir.

Kaynakça :

Akcan, A., & Kartal, C. (2011). İmkb Sigorta Endeksini Olusturan Sirketlerin Hisse Senedi Fiyatlarının Yapay Sinir Ağları İle Tahmini. Muhasebe Ve Finansman Dergisi, (51), 27-40.

Akel, V., & Karacameydan, F. (2012). Yatırım Fonları Net Varlık Değerlerinin Yapay Sinir Ağları Yöntemiyle Tahmin Edilmesi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:12, Sayı:2 Ss:87-106.

Altun, Oğuz (1992), Sermaye Piyasalarında Etkinlik: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Üzerine Fiyat Etkinliği Testi; Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Dairesi, Ankara.

Avcı, E. (2014). Yapay Sinir Ağları Modelleri İle Hisse Senedi Getiri Tahminleri. Mu İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, 26(1), 443-461.

Aygören, H., Saritaş, H., & Morali, T. (2012). İmkb 100 Endeksinin Yapay Sinir Ağları Ve Newton Nümerik Arama Modelleri İle Tahmini. Journal Of Alanya Faculty Of Business/Alanya İisletme Fakültesi Dergisi, 4(1).

Ceylan A., Korkmaz T. (2004) Sermaye Piyasası Ve Menkul Değer Analizi, İstanbul

Diler, A. İ. (2003). İmkb Ulusal-100 Endeksinin Yönünün Yapay Sinir Ağları Hata Geriye Yayma Yöntemi İle Tahmin Edilmesi. İmkb Dergisi, Sayı:25-26, Ocak-Haziran, Issn:1301-1650, Sf: 65-81.

Elroy, Dimson And Massoud, Mussavian (1998), 'A Brief History Of Market Efficiency, European Financial Management, Vol. 4, Pp. 91-103.

Fama, E. F. (1970). Efficient Capital Markets: A Review Of Theory And Empirical Work. The Journal Of Finance, 25(2), 383-417.

Gonzalez, S. (2000). Neural Networks For Macroeconomic Forecasting: A Complementary Approach To Linear Regression Models, Canada: Department Of Finance, Ss:1-48.

Kaasta I. Ve Boyd M., (1996), "Designing A Neural Network For Forecasting Financial And Economic Time Series," Neurocomputing, Vol. 10, P.215-236.

Kaasta, I. Ve Milton B. (1996). Designing A Neural Network For Forecasting Financial And Economic Time Series, Neurocomputing, (10):215-236.

Karaatlı, M., Güngör, İ., Demir, Y., & Kalaycı, Ş. (2005). Hisse Senedi Fiyat Hareketlerinin Yapay Sinir Ağları Yöntemi İle Tahmin Edilmesi. Yönetim Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 3(3), 38-48.

Konuralp G. (2005). Sermaye Piyasaları Analizler, Kuramlar Ve Portföy Yönetimi, 2. Baskı 2005 İstanbul

Seyidoğlu H. (2005) Uluslararası Finans, 3. Baskı İstanbul

Tektaş, A., & Karataş, A. (2004). Yapay Sinir Ağları Ve Finans Alanına Uygulanması: Hisse Senedi Fiyat Tahminlemesi. Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, 18(3-4).

Akkaya, G. C., Demireli, E., & Yakut, Ü. H. (2009). İşletmelerde Finansal Başarısızlık Tahminlemesi: Yapay Sinir Ağları Modeli İle İmkb Üzerine Bir Uygulama. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10(2).

Hall, M., Frank, E., Holmes, G., Pfahringer, B., Reutemann, P., & Witten, I. H. (2009). The Weka Data Mining Software: An Update. Acm Sıgkdd Explorations Newsletter, 11(1), 10-18.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Lecun, Y., Boser, B. E., Denker, J. S., Henderson, D., Howard, R. E., Hubbard, W. E., & Jackel, L. D. (1990). Handwritten Digit Recognition With A Back-Propagation Network. In *Advances In Neural Information Processing Systems* (Pp. 396-404).

Yin, X., Goudriaan, J. A. N., Lantinga, E. A., Vos, J. A. N., & Spiertz, H. J. (2003). A Flexible Sigmoid Function Of Determinate Growth. *Annals Of Botany*, 91(3), 361-371.

PSİKOLOJİK ŞİDDET VE DUYGUSAL ZEKÂ ARASINDAKİ İLİŞKİ: HİZMET SEKTÖRÜ ÖRNEĞİ

RELATIONSHIP BETWEEN PSYCHOLOGICAL VIOLENCE (MOBBING) and EMOTIONAL INTELLIGENCE: A SERVICE INDUSTRY EXAMPLE

Dr. Öğr. Üyesi Ayhan Bayram

Giresun Üniversitesi UBYO

Öğr. Gör. Ece Zeybek Yılmaz

İstanbul Arel Üniversitesi UBYO

Dr: Öğr. Gör. Senem ERGAN

Namık Kemal Üniversitesi, Çorlu Meslek Yüksekokulu

Öz

Değişen müşteri anlayışı sonucunda farklılaşan istek ve ihtiyaçlar hizmetin önem kazanmasına neden olmuştur. Bu çalışma hizmetin yoğun olduğu turizm sektöründe önemli bir yeri olan seyahat acentelerine uygulanmıştır. Psikolojik şiddet denildiğinde ilk akla gelen kavram “mobbing”tir. Her ne kadar İngilizce kökenli olsa da artık Türkçe literatürde de yerini almıştır. Bu kavram zorbalık, yıldırma, itibarsızlaştırma, görmezden gelme gibi ifadelerle de literatürde yer almaktadır. Duygusal zekâ ise kişinin bireysel ve sosyal yeterliliği olarak tanımlanmaktadır. Bu çalışmada seyahat acentesi çalışanlarında psikolojik şiddet ve duygusal zekâ arasındaki ilişkinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Psikolojik şiddeti ölçmek amacıyla Quine’nin 20 ifadeden oluşan 5 boyutlu şiddet ölçeği kullanılmıştır. Petrides ve Furnham (2000, 2001) tarafından geliştirilen Deniz, Özer ile Işık (2013) tarafından Türkçe’ye uyarlanarak, geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları yapılan dört alt boyutu olan duygusal zekâ ölçeği kullanılmıştır. Ölçekte toplam 20 madde bulunmaktadır. Araştırmada yüz yüze anket ve kolayda örnekleme metodu kullanılarak 350 seyahat acentesi çalışanı ile görüşülmüştür. Seyahat acentesi çalışanlarına psikolojik şiddet ve duygusal zekâ ölçekleri uygulanarak, elde edilen veriler ışığında sonuçlar değerlendirilmiş, psikolojik şiddet ile alt boyutları ve duygusal zekâ ile alt boyutlarının demografik değişkenlere göre farklılık gösterdiği ve alt boyutlar arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mobbing, Yıldırma, Motivasyon, Yeterlilik

MOBBING, EMOTIONAL INTELLIGENCE AND PERSONAL DEVELOPMENT IN INTEREST USE OF TRAVEL AGENTS WORKING EFFECTIVENESS

Abstract: As a result of changing customer understanding, changing demands and needs have caused importance of service. This study was applied to travel agencies which have an important place in the tourism industry where service is intense. The first notion that comes to mind when psychological violence is say "mobbing". Although originally this notion is in English, but it is now also included in Turkish literature. This concept is included in the literature as bullying, intimidation, to discredit and to do not ignore. Emotional intelligence is defined as the individual and social competence of a person. In this study, it was aimed to determine the relationship between psychological violence and emotional intelligence in travel agency employees. In order to measure psychological violence, Quine's 20-item 5-dimensional violence scale was used. Deniz, Özer and Işık (2013), developed by Petrides and Furnham (2000, 2001), used the emotional intelligence scale, which has four validity and reliability studies. There are a total of 20 items on the scale. In the survey, 350 travel agency employees were interviewed using face-to-face surveys and easy sampling methods. Psychological violence and emotional intelligence scales were applied to the travel agency employees and the results were evaluated in the obtained data. It was determined that psychological violence and sub dimensions, emotional intelligence and sub dimensions were different according to demographic variables and there was a meaningful relationship between sub dimensions.

Keywords: Mobbing, Mobbing, Motivation, Qualification

1509

1. GİRİŞ

Emek-yoğun işletme yapıları göz önünde bulundurulduğunda en önemli sermayenin insan olduğu söylenebilir. Bu nedenle insanın psikolojik ve fiziksel olarak iyi olma durumu iş yerinin başarısı üzerinde de etkilidir. Buna karşın işletmelerin bu konuda çok hassas davrandığı düşünülmektedir. Turizm sektörünün yapısı düşünüldüğünde hizmet odaklı olması, terfi olanaklarının kısıtlı olması, bireyin gerek iş yerindeki mesai arkadaşlarıyla gerekse müşteri ile olan yoğun etkileşimi nedeniyle psikolojik şiddetle karşılaşma olasılığının yüksek olduğu söylenebilir. İnsanların doğası gereği şiddet eğilimli olması, insan odaklı olan bu sektörde araştırma yapılmasını önemli kılmaktadır. Bu doğrultuda bireyin psikolojik şiddetle karşılaşması durumunda, duygusal zekâ durumları önem teşkil etmektedir. Bu araştırmanın amacı emek-yoğun turizm sektöründe çalışanların yaşadıkları psikolojik şiddet sorununu aşmalarında duygusal zekâ arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Bu doğrultuda öncelikle bu kavramlara değinilerek, bu konuda yapılan çalışmalar ele alınacak olup, sonrasında araştırmanın yöntemi, bulgular ve sonuca yer verilecektir.

1.1. Psikolojik Şiddet

İşyerinde Mobbing 1980'li yıllarda Heinz Leymann tarafından, bir ya da birkaç kişinin (en fazla 4) her gün ya da birkaç gün arayla sistematik olarak psikolojik açıdan zarar veren davranışlar sergilemesi olarak ifade edilmektedir. Psikolojik şiddet için en kısa süre 6 ayken, ortalama 15 ay

ve kalıcı etkilerinin ortaya çıkmasına neden olan en uzun sürenin 29-46 ay arasında olduğu ortaya çıkmıştır (Tengilimoğlu ve Mansur Akdemir, 2009: 70-71). Psikolojik şiddetin nedenleri tam olarak ortaya konulamamakla beraber uygulayanın kişilik bozukluklarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Diğer yandan psikolojik şiddetin sürekliliği kişinin zaman içerisinde yılmasına neden olmaktadır. Bunun sonucunda direnç gösterse de psikolojisinin olumsuz etkilenebileceği ya da bir süre sonra işten ayrılmasına neden olabileceği belirtilmektedir. Bu doğrultuda kişi işten ayrılmasa da iş için verimli kararlar alma gayesinden zaman içerisinde uzaklaşabilmektedir.

Psikolojik şiddet, yıldırma, iş yerinde zorbalık, duygusal taciz gibi kavramlarla da ifade edilmektedir. Psikolojik şiddet kavramı, işyerinde çalışan bir veya birkaç hedef üzerinde çalışmasını zorlaştırıcı, kendisine savunma fırsatı verilmediği, kaçmasını gerektiren davranışların ortaya çıkmasına neden olan agresif davranışlar olarak da ifade edilmektedir (Einarsen, 1999: 1). Pek çok farklı şekilde ortaya çıkabilen psikolojik şiddetin alt boyutları: iletişimi engellemeye ve kendini göstermeye yönelik saldırılar, sosyal ilişkilere yönelik saldırılar, itibara yönelik saldırılar, yaşam kalitesi ve mesleki duruma saldırılar, kişinin sağlığına doğrudan saldırılar olmak üzere beş grup altında toplanabilir (Yalçın ve Tekin, 2016: 4; Kement ve Batga, 2016: 408). Benzer şekilde Quine (2013) psikolojik şiddetin boyutlarını sırası ile mesleki statü ile ilgili tehditler, kişisel saygınlık ile ilgili tehditler, dışlama davranışları “izolasyon”, aşırı iş yüküne tabi tutma ve istikrarsızlaştırma davranışları olarak ortaya koymuştur (İnce Ayaydın, 2012: 78; Bayram ve Atan, 2016: 404). Quine’nin alt boyutlarını kısaca açıklamak gerekirse: Yapılan işe yönelik sürekli kusur bulunması, kapasitenin üzerinde iş verilmesi, ortak işlerin olumsuzluklarından sadece mağdur olan kişinin sorumlu tutulması, sorumlu olunmayan konularda suçlanma, mesleki yeterliliğin sorgulanması, yapılan işin küçümsenmesi, performansa yönelik sürekli olumsuz görüş bildirilmesi, yapılan işin dolaylı olarak sürekli kontrol edilmesi gibi davranışlar mesleki statü ile ilgili tehditler olarak kabul edilmektedir (Köse Günel ve Yıldırım, 2013: 101).

1.2. Duygusal Zekâ

İbn-i Sina zekâyı duyuvarın bir fonksiyonu, Galton (1869) bedensel devinimsel davranışların kalıtsak aktarımı, Binet (1904) doğru karar verme ve mantık yürütme, Spearman (1927) bilişsel faktörlere göre ölçülebilen bir ölçü, Thorndike (1930) soyut, mekanik ve sosyal zekâdan oluşan bir unsur, Thurstone (1938) sosyal zekâ açısından IQ’nun bir birleşeni, Cattell (1963) zihnin algısal boyutu üzerinde durarak, zekâyı ‘akıcı zekâ’ ve ‘kristalize zekâ’, Guilford (1967) içerik, ürün ve işlemde oluşan üç boyutlu bir öğe, Piaget (1970) değişme ve kendini yenileme gücü, Salovey and Mayer (1983) duygusal yetenek, Gardner (1983) her insanın kendine özgü zekâ yapısı olduğunu ortaya koyan çok boyutlu zekâ, Sternberg (1985) zekânın işleyen bileşimsel, bağlamsal ve deneyimsel olarak gelişen bir ölçü, Ceci (1990) biyolojik temele sahip bilişsel potansiyel, Goleman (1998) sözel ve sayısal becerileri içeren IQ kadar, duygusal tepkilerin düzenlenmesi ve uyum gibi duygusal faktörleri de içeren bir ölçü olarak tanımlamıştır (Aktaran Gürel ve Tat, 2010: 342-343). Araştırmacılar tarafından zekâ kavramı farklı yönleriyle ele alınsa da duygusal zekâ kavramı ilk kez Salovey ve Mayer tarafından ortaya atılmıştır. Mayer vd. (1997) duygusal zekâyı “kişiler arası ilişkilerde, akıl yürütme ve problem çözümede, duyuvarın nedenlerinin farkına varılması, duyuvarın altında yatan ilişkilerin farkına varılması, duyuvarın algılanması, duyu ilişkilili hisleri özümseme, duyuvarın uyarlanması, anlaşılması, ifade edilmesi,

düzenlenmesi ve yönetilmesine ilişkin duygusal yetenek” olarak tanımlanmaktadır (Aktaran Aslan, 2013: 36).

2. YÖNTEM

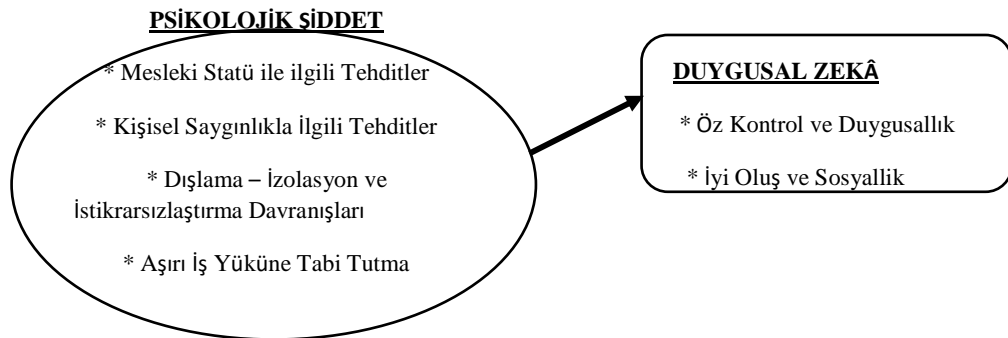
Araştırmada seyahat acentesi çalışanlarının psikolojik şiddet ve duygusal zekâya ilişkin görüşlerinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır.

Psikolojik şiddeti ölçmek amacıyla Quine (2003) tarafından geliştirilen psikolojik şiddet ölçeği kullanılmıştır. Ölçek mesleki statü ile ilgili tehditler, kişisel saygınlık ile ilgili tehditler, dışlama-izolasyon davranışları, istikrarsızlaştırma davranışları ve aşırı iş yüküne tabi tutma olmak üzere beş alt boyuttan ve toplam 20 maddeden oluşmaktadır.

Duygusal zekâyı ölçmek amacıyla Petrides ve Furnham (2000a-2001) tarafından geliştirilen ve Deniz, Özer, Işık tarafından (2013) Türkçe’ye uyarlanarak, geçerliliği ve güvenilirliği test edilen duygusal zekâ ölçeği kullanılmıştır. Ölçek öz kontrol, duygusallık, iyi oluş ve sosyallik olmak üzere dört alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçek dört tane duygusal zekâ puanının hesaplanmasında değerlendirmeye alınan dolgu sorusuyla birlikte toplam 20 maddeden oluşmaktadır.

Araştırmanın evrenini, seyahat acentesi çalışanları oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleminde olasılığa dayanmayan örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme kullanılmıştır (Altunışık vd., 2012: 168). Araştırmada yüz yüze anket ve kolayda örnekleme metodu kullanılarak 350 seyahat acentesi çalışanı ile görüşülmüş ve elde edilen veriler analize tabii tutulmuştur.

Araştırmanın modeli şekil 1’de gösterildiği gibidir. Araştırmanın modelinde öncelikle psikolojik şiddetin unsurlarına ve daha sonra duygusal zekânın unsurlarına yer verilmiştir.

Şekil 1: Araştırmanın Modeli

Şekil 1’de yer alan araştırma modelinde psikolojik şiddetin alt boyutları mesleki statü ile ilgili tehditler, kişisel saygınlık ile ilgili tehditler, dışlama-izolasyon-istikrarsızlaştırma davranışları ve aşırı iş yüküne tabi tutma ile duygusal zekânın alt boyutları iyi oluş, öz kontrol, duygusallık arasındaki ilişki incelenmiştir. Yapılan analizler sonucunda değişkenler arasında anlamlı farklılık bulunanlara yer verilmiştir. Araştırmada 3 tane ana hipotez ve 9 tane yardımcı olmak üzere toplam 12 tane hipotez kurulmuştur. Bu doğrultuda araştırmanın hipotezleri aşağıdaki gibidir:

H₁: Demografik değişkenler ile psikolojik şiddet değişkenleri arasında fark vardır.

H_{1a}: Cinsiyet değişkeni ile iyi oluş ve sosyallik değişkeni arasında fark vardır.

H_{1b}: Yaş durumu değişkeni ile iyi oluş ve sosyallik, aşırı iş yüküne tabi tutma, dışlama-izolasyon ve istikrarsızlaştırma davranışları, kişisel saygınlık ile ilgili tehditler değişkenleri arasında fark vardır.

H_{1c}: Medeni durum değişkeni ile mesleki statü ile ilgili tehditler değişkeni arasında fark vardır.

H₂: Psikolojik şiddet değişkeni ile duygusal zekâ değişkeni arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_{2a}: Mesleki statü ile ilgili tehditler değişkeni ile öz kontrol ve duygusallık ve iyi oluş ve sosyallik değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_{2b}: Kişisel saygınlık ile ilgili tehditler değişkeni ile öz kontrol ve duygusallık ve iyi oluş ve sosyallik değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_{2c}: Dışlama-izolasyon ve istikrarsızlaştırma davranışları değişkeni ile öz kontrol ve duygusallık ve iyi oluş ve sosyallik değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_{2ç}: Aşırı iş yüküne tabi tutma değişkeni ile öz kontrol ve duygusallık ve iyi oluş ve sosyallik değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

3. BULGULAR VE YORUM

Hazırlanan soruların güvenilirliği Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı ile ölçümlenmiştir. Analize göre psikolojik şiddet için Cronbach’s Alpha değeri ,883 ve duygusal zekâ için ,775 olarak bulunmuştur. Ölçeğin genel Cronbach’s Alpha değeri ,646 olarak bulunmuştur. Bu değerlerin $,60 \leq \alpha < ,80$ değerleri arasında olması nedeniyle ölçekler oldukça derecede güvenilirdir (Kayış, 2010: 405).

Verilerin analizinde, frekans, yüzde ve standart sapma gibi tanımlayıcı istatistiklerden yararlanılmıştır. Araştırmada, beyaz yakalı çalışanların demografik özelliklerine ilişkin cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, çalışma süresi ve çalışılan departmanla ilgili sorular sorulmuştur. Bu sorulara verilen cevaplara göre örneklem grubuna ait bilgiler Tablo 1 de gösterilmiştir.

3.1. Demografik Özelliklere Yönelik Bulgular

Örneklem grubuna ilişkin demografik bilgiler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Seyahat Acentesi Çalışanlarına İlişkin Demografik Bilgiler

CİNSİYET	FREKANS	%	MOD	ST. SAPMA
Erkek	199	56,9	1	,496

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Kadın	151	43,1		
YAŞ				
20-30 Yaş	186	53,1	1	,694
31-40 Yaş Aralığı	137	39,1		
41-50 Yaş Aralığı	20	5,7		
51 Yaş ve Üzeri	7	2,0		
MEDENİ DURUM				
Evli	157	44,9	2	,498
Bekar	193	55,1		
EĞİTİM DURUMU				
Lise	91	26,0	2	,810
Ön Lisans	162	46,3		
Lisans	83	23,7		
Lisansüstü	14	4,0		
GELİR				
1000-2000 TL	69	19,7	2	,969
2001-3000 TL	164	46,9		
3001-4000 TL	72	20,6		
4001-5000 TL	38	10,9		
5001 TL ve Üzeri	7	2,0		
ÇALIŞMA SÜRESİ				
0-5 Yıl	186	53,1	1	,728
6-10 Yıl	134	38,3		
11-15 Yıl	20	5,7		
16 Yıl ve Üzeri	10	2,9		
ÇALIŞILAN DEPARTMAN			2	3,617

Muhasebe ve Finans	44	12,6		
Satış & Pazarlama	99	28,3		
İnsan Kaynakları Yönetimi	31	8,9		
Ürün	18	5,1		
Operasyon	25	7,1		
Vize	17	4,9		
Yurtiçi	19	5,4		
Araç Kiralama	11	3,1		
Biletleme	60	17,1		
Kültür Turları	9	2,6		
Yurtdışı	12	3,4		
Diğer	5	1,4		

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılanların büyük bir kısmının erkek (% 56,9), 20-30 yaş aralığında (% 53,1), medeni durumlarının bekar (% 55,1), eğitim durumlarının ön lisans (% 46,3), gelir durumlarının 2001-3000 TL arasında (% 46,9), çalışma süresinin 0-5 yıl arasında (% 53,1) ve çalışılan departmanın satış & pazarlama (% 28,3) olduğu görülmektedir.

Değişkenlere ilişkin puan ortalamaları tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Değişkenlere İlişkin Puan Ortalamaları

Değişkenler	N	Ort.	S.s.
Mesleki Statü İle İlgili Tehditler	350	1,270	,487
Kişisel Saygınlık İle İlgili Tehditler	350	1,252	,420
Dışlama-İzolasyon ve İstikrarsızlaştırma Davranışları	350	1,337	,463
Aşırı İş Yüküne Tabi Tutma	350	1,261	,418
Psikolojik Şiddet	350	1,280	,347
Öz Kontrol ve Duygusallık	350	3,073	,762
İyi Oluş ve Sosyallik	350	3,865	,624
Duyusal Zekâ	350	3,551	,519

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Tablo 2’de değişkenlere ilişkin puan ortalamalarına yer verilmiştir. Psikolojik şiddet değişkeninin genel puan ortalamasının 1,280, s.s. değerinin ,347 ve duygusal zekâ değişkeninin genel puan ortalamasının 3,551, s.s. değerinin ,519 olduğu belirlenmiştir.

B. Farklılık Analizleri

Bağımsız örneklem t testiyle psikolojik şiddet ve duygusal zekâyı incelemeye yönelik sorulardan oluşan mesleki statü ile ilgili tehditler, kişisel saygınlık ile ilgili tehditler, dışlama-izolasyon ve istikrarsızlaştırma davranışları, aşırı iş yüküne tabi tutuma, öz kontrol ve duygusallık, iyi oluş ve sosyallik değişkenleri ile örneklem grubunun cinsiyetleriyle karşılaştırılarak bu değişkenler arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Cinsiyet değişkeni ile mesleki statü ile ilgili tehditler ($p=,150>,05$), kişisel saygınlık ile ilgili tehditler ($p=,936>,05$), dışlama-izolasyon ve istikrarsızlaştırma davranışları ($p=,948>,05$), aşırı iş yüküne tabi tutma ($p=,187>,05$), iyi oluş ve sosyallik ($p=,170>,05$) değişkenleri arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Cinsiyet değişkeni ile öz kontrol ve duygusallık değişkeni arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiş ve anlamlı farklılıkları gösteren t testi sonuçları Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3: Cinsiyet ile Öz Kontrol ve Duygusallığa İlişkin T Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	Ortalama	St. Hata	F	p
Öz Kontrol ve Duygusallık	Kadın	151	2,911	,698	4,730	,030
	Erkek	199	3,196	,788		

Cinsiyet değişkeni ile öz kontrol ve duygusallık ($p=,030<,05$) değişkeni arasında anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Değişkende erkek katılımcıların puan ortalaması kadın katılımcılara göre daha yüksektir.

ANOVA testiyle psikolojik şiddet ve duygusal zekâyı incelemeye yönelik sorulardan oluşan mesleki statü ile ilgili tehditler, kişisel saygınlık ile ilgili tehditler, dışlama-izolasyon ve istikrarsızlaştırma davranışları, aşırı iş yüküne tabi tutuma, öz kontrol ve duygusallık, iyi oluş ve sosyallik değişkenleri ile örneklem grubunun yaş durumlarıyla karşılaştırılarak bu değişkenler arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı incelenmiştir. ANOVA testi sonucunda yaş durumu değişkeni ile öz kontrol ve duygusallık ($p=,165>,05$), mesleki statü ile ilgili tehditler ($p=,506>,05$) değişkenleri arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Yaş durumu değişkeni ile iyi oluş ve sosyallik, aşırı iş yüküne tabi tutma, dışlama-izolasyon ve istikrarsızlaştırma davranışları ve kişisel saygınlık ile ilgili tehditler değişkenleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiş ve anlamlı farklılıkları gösteren ANOVA testi sonuçları Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4: Yaş Durumu Değişkeni İle İyi Oluş Ve Sosyallik, Aşırı İş Yüküne Tabi Tutma, Dışlama-İzolasyon Ve İstikrarsızlaştırma Davranışları Ve Kişisel Saygınlık İle İlgili Tehditler Değişkenlerine İlişkin ANOVA Testi Sonuçları

	Varyansın Kay.	Kareler Top.	N	Kareler Ort.	F	p	Anlam. Fark
İyi Oluş ve Sosyallik	Gruplar arası	5,299	3	1,766	4,679	,003	1-3, 1-4, 2-3, 2-4,

	Gruplar içi	130,614	346	0,377			
	Toplam	135,913	349				
Aşırı İş Yüküne Tabi Tutma	Gruplar arası	4,534	3	1,511	9,236	,000	1-3, 1-4, 2-3, 2-4,
	Gruplar içi	56,613	346	0,164			
	Toplam	61,147	349				
Dışlama-İzolasyon ve İstikrarsızlaştırma Davranışları	Gruplar arası	2,905	3	0,968	4,651	,003	1-3, 2-3,
	Gruplar içi	72,032	346	0,208			
	Toplam	74,937	349				
Kişisel Saygınlık ile İlgili Tehditler	Gruplar arası	5,634	3	1,878	11,567	,000	1-3, 1-4, 2-3, 2-4,
	Gruplar içi	56,177	346	0,162			
	Toplam	61,811	349				

Tablo 4’de verilen analiz sonuçları, yaş durumu ile iyi oluş ve sosyallik ($p=,003<,05$), aşırı iş yüküne tabi tutma ($p=,000<,05$), dışlama-izolasyon ve istikrarsızlaştırma davranışları ($p=,003<,05$) ve kişisel saygınlık ile ilgili tehditler ($p=,000<,05$) değişkenleri arasında anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir. Değişkenlerdeki farklılığın hangi yaş durumu gruplarından kaynaklandığını bulmak amacıyla LSD testi yapılmıştır. LSD testine ait sonuçlar tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5: Yaş Durumu Değişkeni ile İyi Oluş Ve Sosyallik, Aşırı İş Yüküne Tabi Tutma, Dışlama-İzolasyon ve İstikrarsızlaştırma Davranışları ve Kişisel Saygınlık ile İlgili Tehditler Değişkenlerine İlişkin LSD Testi Sonuçları

	Yaş Durumu	Farkların Ort.	St. Hata	p
İyi Oluş ve Sosyallik	20-30 Yaş	,365	,144	,012
	41-50 Yaş			
	20-30 Yaş	,545	,236	,022
	51 Yaş ve Üzeri			
	31-40 Yaş	,429	,147	,004

	41-50 Yaş			
	31-40 Yaş	,609	,238	,011
	51 Yaş ve Üzeri			
Aşırı İş Yüküne Tabi Tutma	20-30 Yaş	-,393	,095	,000
	41-50 Yaş			
	20-30 Yaş	-,515	,155	,001
	51 Yaş ve Üzeri			
	31-40 Yaş	-,387	,096	,000
	41-50 Yaş			
	31-40 Yaş	-,510	,156	,001
	51 Yaş ve Üzeri			
Dışlama-izolasyon ve istikrarsızlaştırma Davranışları	20-30 Yaş	-,347	,107	,001
	41-50 Yaş			
	31-40 Yaş	-,351	,109	,001
	41-50 Yaş			
Kişisel Saygınlık ile ilgili Tehditler	20-30 Yaş	-,510	,094	,000
	41-50 Yaş			
	20-30 Yaş	-,405	,155	,009
	51 Yaş ve Üzeri			
	31-40 Yaş	-,477	,096	,000
	41-50 Yaş			
	31-40 Yaş	-,371	,156	,018
	51 Yaş ve Üzeri			

20-30 yaş ile 41-50 yaş ($p=,012<,05$), 20-30 yaş ile 51 yaş ve üzeri ($p=,022<,05$), 31-40 yaş ile 41-50 yaş ($p=,004<,05$) ve 31-40 yaş ile 51 yaş ve üzeri ($p=,011<,05$) olan katılımcıların iyi oluş ve sosyallik durumlarında farklılık bulunmuştur. Bu farklılık 20-30 yaş ile 31-40 yaş aralığında olan katılımcılardan

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

kaynaklanmaktadır. 20-30 yaş ($\bar{X}=3,872$) ile 31-40 yaş aralığında ($\bar{X}=3,936$) olan katılımcıların iyi oluş ve sosyallik düzeyinin diğer yaş durumundaki katılımcılara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

20-30 yaş ile 41-50 yaş ($p=,000<,05$), 20-30 yaş ile 51 yaş ve üzeri ($p=,001<,05$), 31-40 yaş ile 41-50 yaş ($p=,000<,05$) ve 31-40 yaş ile 51 yaş ve üzeri ($p=,001<,05$) olan katılımcıların aşırı iş yüküne tabi tutma durumlarında farklılık bulunmuştur. Bu farklılık 20-30 yaş ile 31-40 yaş aralığında olan katılımcılardan kaynaklanmaktadır. 20-30 yaş ($\bar{X}=1,226$) ile 31-40 yaş aralığında ($\bar{X}=1,232$) olan katılımcıların aşırı iş yüküne tabi tutma düzeyinin diğer yaş durumundaki katılımcılara göre daha düşük olduğu belirlenmiştir.

20-30 yaş ile 41-50 yaş ($p=,001<,05$) ve 31-40 yaş ile 41-50 yaş aralığında ($p=,001<,05$) olan katılımcıların dışlama-izolasyon ve istikrarsızlaştırma davranışları durumlarında farklılık bulunmuştur. Bu farklılık 41-50 yaş durumunda olan katılımcılardan kaynaklanmaktadır. 41-50 yaş aralığında ($\bar{X}=1,660$) olan katılımcıların dışlama izolasyon ve istikrarsızlaştırma davranışları düzeyinin diğer yaş durumundaki katılımcılara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

20-30 yaş ile 41-50 yaş ($p=,000<,05$), 20-30 yaş ile 51 yaş ve üzeri ($p=,009<,05$), 31-40 yaş ile 41-50 yaş ($p=,000<,05$) ve 31-40 yaş ile 51 yaş ve üzeri ($p=,018<,05$) olan katılımcıların kişisel saygınlık ile ilgili tehditler farklılık bulunmuştur. Bu farklılık 20-30 yaş ile 31-40 yaş aralığında olan katılımcılardan kaynaklanmaktadır. 20-30 yaş ($\bar{X}=1,201$) ile 31-40 yaş aralığında ($\bar{X}=1,235$) olan katılımcıların kişisel saygınlık ile ilgili tehditler düzeyinin diğer yaş durumundaki katılımcılara göre daha düşük olduğu belirlenmiştir.

Bağımsız örneklem t testiyle psikolojik şiddet ve duygusal zekâyı incelemeye yönelik sorulardan oluşan mesleki statü ile ilgili tehditler, kişisel saygınlık ile ilgili tehditler, dışlama-izolasyon ve istikrarsızlaştırma davranışları, aşırı iş yüküne tabi tutuma, öz kontrol ve duygusallık, iyi oluş ve sosyallik değişkenleri ile örneklem grubunun medeni durumlarıyla karşılaştırılarak bu değişkenler arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Medeni durum değişkeni ile kişisel saygınlık ile ilgili tehditler ($p=,594>,05$), dışlama-izolasyon ve istikrarsızlaştırma davranışları ($p=,917>,05$), aşırı iş yüküne tabi tutma ($p=,461>,05$), iyi oluş ve sosyallik ($p=,331>,05$), öz kontrol ve duygusallık ($p=,089>,05$) değişkenleri arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Medeni durum değişkeni ile mesleki statü ile ilgili tehditler değişkeni arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir ve t testi sonuçları Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6: Medeni Durum ile Mesleki Statü ile ilgili Tehditler Değişkenlerine İlişkin T Testi Sonuçları

	Medeni Durum	N	Ortalama	St. Hata	F	p
Mesleki Statü ile İlgili Tehditler	Evli	157	1,212	,425	5,975	,015
	Bekâr	192	1,319	,529		

Medeni durum değişkeni ile mesleki statü ile ilgili tehditler ($p=,015<, 05$) değişkeni arasında anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Değişkende bekâr katılımcıların puan ortalaması evli katılımcılara göre daha yüksektir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ANOVA testiyle psikolojik şiddet, duygusal zekâyı incelemeye yönelik sorulardan oluşan mesleki statü ile ilgili tehditler, kişisel saygınlık ile ilgili tehditler, dışlama-izolasyon ve istikrarsızlaştırma davranışları, aşırı iş yüküne tabi tutuma, öz kontrol ve duygusallık, iyi oluş ve sosyallik değişkenleri ile örneklem grubunun gelir durumlarıyla karşılaştırılarak bu değişkenler arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı incelenmiştir. ANOVA testi sonucunda gelir durumu değişkeni ile mesleki statü ile ilgili tehditler ($p=,899>,05$), kişisel saygınlık ile ilgili tehditler ($p=,218>,05$), dışlama-izolasyon ve istikrarsızlaştırma davranışları ($p=,300>,05$), aşırı iş yüküne tabi tutma ($p=,726>,05$), öz kontrol ve duygusallık ($p=,184>,05$), iyi oluş ve sosyallik ($p=,442>,05$) ve kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi ($p=,145>,05$) değişkenleri arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

C. Korelasyon Analizi Sonuçları

Psikolojik şiddet ile duygusal zekâ arasındaki ilişkiyi belirleyebilmek için korelasyon analizi uygulanmıştır. Psikolojik şiddet ve duygusal zekânın alt boyutları ayrı ayrı değişken olarak değerlendirilerek analize tabi tutulmuştur.

Tablo 6. Değişkenlere İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları

Boyutlar	Boyut	N	r	p
Psikolojik Şiddet	Duygusal Zekâ	350	-,386	,000
Mesleki Statü İle İlgili Tehditler	Öz Kontrol ve Duygusallık	350	-,107	,045
Mesleki Statü İle İlgili Tehditler	İyi Oluş ve Sosyallik	350	-,144	,007
Kişisel Saygınlık İle İlgili Tehditler	Öz Kontrol ve Duygusallık	350	-,266	,000
Kişisel Saygınlık İle İlgili Tehditler	İyi Oluş ve Sosyallik	350	-,219	,000
Dışlama-izolasyon ve istikrarsızlaştırma Davranışları	Öz Kontrol ve Duygusallık	350	-,232	,000
Dışlama-izolasyon ve istikrarsızlaştırma Davranışları	İyi Oluş ve Sosyallik	350	-,166	,002
Aşırı İş Yüküne Tabi Tutma	Öz Kontrol ve Duygusallık	350	-,333	,000
Aşırı İş Yüküne Tabi Tutma	İyi Oluş ve Sosyallik	350	-,263	,000

Psikolojik şiddet değişkeni ile duygusal zeka değişkeni arasındaki ilişkiyi belirlemek için yapılan korelasyon analizi sonucunda, % 38,6 düzeyinde negatif yönde anlamlı ($p=,000<,05$) zayıf bir ilişki bulunmuştur.

Mesleki statü ile ilgili tehditler ile öz kontrol ve duygusallık ile iyi oluş ve sosyallik değişkenleri arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan korelasyon analizi sonucunda; öz kontrol ve duygusallık değişkeni arasında % 10,7 düzeyinde negatif yönde anlamlı ($p=,045<,05$) çok zayıf bir ilişki ve iyi oluş ve sosyallik değişkeni arasında % 14,4 düzeyinde negatif yönde anlamlı ($p=,007<,05$) çok zayıf bir ilişki bulunmuştur.

Kişisel saygınlık ile ilgili tehditler ile öz kontrol ve duygusallık ile iyi oluş ve sosyallik değişkenleri arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan korelasyon analizi sonucunda; öz kontrol ve duygusallık değişkeni arasında % 26,6 düzeyinde negatif yönde anlamlı ($p=,000<,05$) zayıf bir ilişki ve iyi oluş ve sosyallik değişkeni arasında % 21,9 düzeyinde negatif yönde anlamlı ($p=,000<,05$) çok zayıf bir ilişki bulunmuştur.

Dışlama-izolasyon ve istikrarsızlaştırma davranışları ile öz kontrol ve duygusallık ile iyi oluş ve sosyallik değişkenleri arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan korelasyon analizi sonucunda; öz kontrol ve duygusallık değişkeni arasında % 23,2 düzeyinde negatif yönde anlamlı ($p=,000<,05$) çok zayıf bir ilişki ve iyi oluş ve sosyallik değişkeni arasında % 16,6 düzeyinde negatif yönde anlamlı ($p=,002<,05$) çok zayıf bir ilişki bulunmuştur.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Aşırı iş yüküne tabi tutma ile öz kontrol ve duygusallık ile iyi oluş ve sosyallik değişkenleri arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan korelasyon analizi sonucunda; öz kontrol ve duygusallık değişkeni arasında % 33,3 düzeyinde negatif yönde anlamlı ($p=,000<,05$) zayıf bir ilişki ve iyi oluş ve sosyallik değişkeni arasında % 26,3 düzeyinde negatif yönde anlamlı ($p=,000<,05$) zayıf bir ilişki bulunmuştur.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

XXI. yüzyılda değişen müşteri anlayışı hizmet sektörünün önem kazanması sağlamıştır. Hizmetin yoğun olduğu turizm sektörü bu bağlamda değişime uğrayan sektörler arasında ilk sıralarda yer almıştır. Müşterilerin turizm bölgelerine seyahatleri süreci öncesinde ve sürecinde yardımcı olan seyahat acenteleri müşterilerle olan ilişkileri ve müşterilere karşı davranışları açısından müşteri memnuniyeti konusunda önemli bir yere sahiptir. Seyahat acenteleri çalışanlarının iletişim ve davranış tarzları müşteri memnuniyetine doğrudan etki edecektir. Turizm sektöründe müşteri memnuniyeti açısından önemli bir yere sahip olan seyahat acenteleri çalışanlarının yaşadıkları psikolojik şiddetin duygusal zekâları arasında nasıl bir ilişki olduğunun belirlenmesi araştırmamızın temel amacını oluşturmaktadır.

Örneklem grubundan elde edilen verilere öncelikle açıklayıcı faktör analizi yapılmış, sonuçlar doğrultusunda bazı maddeler analize tabi tutulmayarak analiz tekrarlandığında sonuçların daha iyi olduğu belirlenmiştir. Psikolojik şiddet ölçeğinin alt boyutlarının puan ortalamaları hesaplandığında büyükten küçüğe doğru sırasıyla dışlama-izolasyon ve istikrarsızlaştırma davranışları, mesleki statü ile ilgili tehditler, aşırı iş yüküne tabi tutma ve kişisel saygınlık ile ilgili tehditler şeklinde sıralandığı belirlenmiştir. Psikolojik şiddet genel puan ortalaması incelendiğinde ise seyahat acenteleri çalışanlarında psikolojik şiddetin çok düşük olduğu belirlenmiştir. Duygusal zekâ ölçeğinin alt boyutlarının puan ortalamaları hesaplandığında büyükten küçüğe doğru sırasıyla iyi oluş ve sosyallik ile öz kontrol ve duygusallık şeklinde sıralandığı belirlenmiştir. Duygusal zekâ genel puan ortalaması incelendiğinde ise seyahat acenteleri çalışanlarının duygusal zekâ düzeylerinin yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir. Psikolojik şiddet ve duygusal zekâ değişkenlerinin alt boyutlarıyla diğer değişkenler arasında anlamlı farklılık olup olmadığı parametrik testlerden T ve ANOVA testleri kullanılarak belirlenmiştir. Yapılan t testi sonucunda cinsiyet değişkeniyle iyi oluş ve sosyallik değişkeni, medeni durum değişkeni ile de mesleki statü ile ilgili tehditler değişkeni arasında anlamlı farklılık belirlenmiştir. Yapılan ANOVA testi sonucunda ise yaş durumu değişkeni ile iyi oluş ve sosyallik, aşırı iş yüküne tabi tutma, dışlama-izolasyon ve istikrarsızlaştırma davranışları, kişisel saygınlık ile ilgili tehditler değişkenleri arasında anlamlı farklılık belirlenmiştir. Yapılan korelasyon analizi sonucunda psikolojik şiddet ve alt boyutları ile duygusal zeka ve alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Kaynakça

- Altunışık R, Coşkun R, Bayraktaroğlu S, Yıldırım E. (2012). **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri**. 7. basım. Sakarya Kitabevi
- Aslan, Ş. (2013). **Duygusal Zekâ ve Dönüşümcü, Etkileşimci İliderlik**. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Bayram, A. ve Atan, Ö. (2016). Sürücü Davranışlarıyla Psikolojik Şiddet Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: İstanbul Örneği, **Transist İstanbul Ulaşım Kongresi ve Fuarı Sempozyum Bildirileri**, İstanbul Kongre Merkezi, 401-410.
- Einarsen, S. (1999). The Nature and Causes of Bullying at Work. **International Journal of Manpower**, 1/2(20), 16-27.
- İnce Ayaydın, Ç. (2012). İşyerinde Psikolojik Şiddetin İş Tatmini, İşe Yabancılaşma ve İşten Ayrılma Niyeti İle İlişkisi, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi
- 4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018**

Kayış, A. (2010). Güvenilirlik analizi. Ş. Kalaycı (Ed.) **SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri**. (5.b), Ankara: Asil Yayın Dağıtım.

Kement, Ü. ve Batga, B. (2016). Mobbing'in Örgütsel Bağlılığa Etkisi: Eğlence ve İkram Amaçlı Hizmet Veren Rekreasyon İşletmelerinde Bir Araştırma, **İşletme Araştırmaları Dergisi**, 8(4), 400-420.

Köse Günal, E. ve Yıldırım, D. (2013). Bir Üniversite Hastanesinde Hekim ve Hemşirelerin Algıladıkları Örgüt Kültürünün Mobbing Davranışlarına Etkisi, **1. Çalışma Hayatında Psikolojik Taciz (Mobbing) Panel ve Çalıştay Bildiriler Kitabı**, 95-112.

Tengilimoğlu, D., ve Mansur Akdemir, F. (2009). İşletmelerde Uygulanan Mobbingin (Psikolojik Şiddet) Örgütsel Bağlılığa Etkisi. **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi**, 1(3), 69-84.

PSİKOLOJİK SÖZLEŞME ile ÖRGÜTSEL VATANDAŞLIK ARASINDAKİ KAVRAMSAL İLİŞKİ

Öğr.Gör. Burcu ARISOY

Beykent Üniversitesi Meslek Yüksek Okulu İnsan Kaynakları Yönetimi

Öz

Bu çalışmanın amacı psikolojik sözleşme ile örgütsel vatandaşlık kavramları arasındaki kavramsal ilişkisinin incelenmesidir. Günümüzde yaşanan ekonomik, toplumsal, teknolojik değişimlerle birlikte örgütlerin rekabet üstünlüklerini ele geçirmeleri varlıklarını sürdürebilmeleri için çalışanların örgüte dair algıları ve davranışları önem kazanmaktadır. Psikolojik sözleşme, tarafların karşılıklı inançlarına, algılamalarına, gayri resmi yükümlülüklerine dayanan yazılı ve resmi olmayan sözleşmedir. Örgütsel vatandaşlık; örgütsel performansı arttırmak için çalışanların gönüllü, isteğe bağlı sergiledikleri, örgütün amaç ve hedeflerini destekledikleri, örgütün çıkarlarını kişisel çıkarlarından üstün tutarak sergiledikleri, örgüte yenilikler sunma gibi yapıcı şekilde sergiledikleri davranışlardır. Psikolojik sözleşme ile örgütsel vatandaşlık kavramları arasındaki ilişkiyi inceleyen az sayıda çalışma vardır. Yapılan araştırmalar psikolojik sözleşme ile örgütsel vatandaşlık arasında pozitif bağ kurmaktadır. Tam tersi bir durum olan psikolojik sözleşmenin ihlal edilmesi durumunda ise olumsuz davranışların olduğu ortaya çıkmaktadır. İncelemeler, ihlalin algısal olarak gerçekleştiğinde, olumsuz iş tutum ve davranışlarını olumlu yönde etkilediğini göstermiştir. Aynı şekilde örgütlerin verdikleri sözlere uymamasının veya uymama niyetin çıkması gibi durumlarda da çalışanlarda düşük vatandaşlık davranışı gibi istenmeyen durum ve davranışların ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel Davranış, İnsan Kaynakları Yönetimi, Psikolojik Sözleşme, Örgütsel Vatandaşlık

Abstract

The scope of this study is to research the relationship between the concept of psychological contract and organizational citizenship. Recently economical, social and technical changes fort he organizatons to maintain their competency and their surveilence are important and the employees feelings about organization and their behaviors are also gaining importance. Psychological contract rely on the partners beliefs and not legal obligations to each other and these contracts are not written documents. Organizational citizenship : to increase organizational performance employees are willing to realise organizations goals and they sacrifice their benefits to organizations benefits, they contribute to organization, they are all positive behaviors of employees. There are rare studies which investigate the

¹ Beykent Üniversitesi Meslek Yüksek Okulu İnsan Kaynakları Yönetimi Öğr.Gör. Burcu Arısoy, mail : burcuarisoy@beykent.edu.tr

relationships between the concept of psychological contract and organizational citizenship. Researchs on this field find a positive relationship between psychological contract and organizational citizenship. In reserve the violation of psychological contract causes negative behaviors. If violation feeling is realized the behaviors are effected positively this is shown in researches. İn the same way if the organizations did not obey their promises or there is a blief in this issue then these give rise to unwanted employee behaviors.

Keywords:Organizational Behavior, Human Resource Management, Psychological Contract, Organizational Citizenship

Giriş

Günümüzde örgütler için rekabet önemli bir kavramdır. Örgütler ayakta kalabilmek için rekabet üstünlüğünü elde tutmak durumundadır. Rekabet üstünlüğünü elde tutmak için en önemli faktör insandır. Bu anlayıştan yola çıkarak örgütlerde çalışanların davranışları önem kazanmaktadır. Örgütler çalışanların ellerinden gelenin fazlasını yapmalarını örgüt verimliliğini arttırmalarını istemektedirler. Bu doğrultuda psikolojik sözleşme ve örgütsel vatandaşlık kavramı önem kazanmaktadır. Psikolojik sözleşme, çalışanların iş sözleşmesinin dışında yazılı olmayan gayri resmi olarak iş görüşme sürecinden başlayarak örgüte girme ve örgütte kalma niyetini belirleyen önemli bir kavramdır. Sözleşmenin taraflar arasında olması durumunda kişinin örgütün verimliliğini arttırıcı davranışlar sergilediği görülmektedir. Örgütsel vatandaşlık, örgütte çalışanların görev tanımlarının ötesine geçerek, gönüllü örgütün verimliliğini arttıracak davranışlardır.

Psikolojik Sözleşme Kavramı

Kavram, 70 yıl öncesine dayanır, Argyris ve Levinson 1960 da tanıştırılmıştır. Argyris psikolojik sözleşme kavramına öncülük etmiştir. Argyris ve Levinson (1960), liderin kullandığı liderlik tarzının bir sonucu olarak lider ve astları arasındaki örtülü ilişkiyi vurgulayan “psikolojik iş sözleşmesi” terimini ortaya koymuşlardır. Çalışma Levinson ve Schein tarafından daha da genişletildi (1965, 1970 ve 1980), yönetim için psikolojik sözleşmenin uygunluğuna vurgu yaptılar. Schein'e göre, çalışan ve organizasyon birbirinden çok beklentileri vardır ve değişmeye devam etmektedir. Gibson teorisi çalışan devamsızlıklarını sözleşme ilişkisine bağlamıştır. Daha sonraki dönemde Psikolojik sözleşme ile yapılan çalışmalar sınırlı kalmıştır. Rousseau tarafından yapılan yeni bakış açısı kazandıran çalışma ile hızlandı. Kavram sosyal değişim teorisine ve karşılıklılık normlarına dayanır. Psikolojik sözleşmenin oluşumu, bir bireyin istihdam ilişkileri öncesinin algısı ve örgütte sözleşme imzalaması sonrası elde ettiği deneyimin karmaşık birleşimidir. Bu inanç bireyin sahip oldukları, sosyal kültür, çeşitli toplumsal kurumlardan etkilenir. Çalışan organizasyona girdiğinde, psikolojik sözleşme birçok bireysel ve organizasyondaki faktörlerden etkilenir ve psikolojik sözleşmenin yerine getirilmesi çeşitli organizasyonel sonuçlara yol açar.(Jacqueline ve Coyle Shapiro, 2008 : 23)

Herriot ve Pemberton psikolojik sözleşmenin taraflarının çalışan ve organizasyon olduğunu düşünürken, Rousseau, Morisson ve Robinson ise sadece çalışanın sahip olacağını düşünür. İlk tanımlarda beklentilere, inançlara vurgu yapmakta eğilimindeydi. Sonraki tanımlar inançlar, sözler, zorunluluklara

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

vurgu yapmıştır.1989 Rousseau'dan beri psikolojik sözleşme vaat edilenlere eğilmektedir. Psikolojik sözleşmenin tanımında yer alan tüm vaat edilenler bekleme kapsamına girmesine rağmen, beklentiler vaat edilen elementi içermeye gerek duymaz. Beklentiler normal olasılık veya kuralcı inançlardan kaynaklanır, açık sabit bazı stabil deneyimlere dayanır. Psikolojik sözleşme genelde açık ve gizli vaat edilenleri kapsar. Gizli vaat edilenler, geçmişteki değişiklikleri örnek olarak yorumlanmasına, dolaylı öğrenmeye dayanır.(Jacqueline ve Coyle Shapiro, 2008 : 23)

Örgütler ve üyeleri arasında bir takım yazılı olmayan sözleşmeler mevcuttur. Psikolojik sözleşmeler; çalışan ve işveren arasında karşılıklı ve örtülü ilişkiye dayanır. Psikolojik sözleşme, öznel, algısal, sürekli değişen ve bireysel inançlara, beklentilere ve yükümlülükler dayanan çok boyutlu bir yapıdır. Çalışanların kendilerinde bekledikleri eylemleri ve işverenlerin çalışanlardan beklediklerini kapsayan karşılıklı inançlar sistemidir.

Psikolojik sözleşme çalışanların kendilerinden bekledikleri eylemleri ve işverenden ne beklediklerini ifade eder. Psikolojik sözleşme, kuruluşun şekillendirdiği, bireyle örgütleri arasındaki bir değişim anlaşması şartlarına ilişkin bireysel inançlardır. İlişkide belirtilen yükümlülükler her iki tarafın da iş ilişkisine, organizasyonuna ve bireyine yönelik algılarına göre değişir. Bir çalışanın, bu yükümlülüklerin algılanan vaatlere dayandığı ve kuruluşun temsilcileri tarafından kabul edilmediği durumlarda, söz konusu çalışan ile onun örgütü arasındaki karşılıklı yükümlülükler ilişkin inançları oluşur. Bir organizasyona katılan çalışan, genellikle işe girdiği süre boyunca davranışları karşılığında örgüt amacının elde edilmesiyle doğrudan ilgili olmayan çeşitli maddi ve maddi olmayan teşvikler teklif eder, bazı sınırlar dahilinde bir otorite ilişkisini kabul eder, hem de kuruluşların verdiği talimatların ve talimatların öncülüğünü kabul edeceğini kabul eder. Psikolojik sözleşme kavramı, bir örgütün her bir üyesi ile bu kurumdaki çeşitli yöneticiler ve diğerleri arasında her zaman faaliyet gösteren, yazılı olmayan bir dizi beklentinin olduğunu ima eder. (Jacqueline ve Coyle Shapiro, 2008 : 21)

Çeşitli yazarlar psikolojik sözleşmeyi farklı tanımlamışlardır;

Schein' a göre; yazılı olmayan, her zaman faaliyette olan her bir üye ve çeşitli yöneticiler ve organizasyondaki diğerleri arasındaki beklentilerdir. Rousseau'ya göre; karşılığında teklif edilen bedel tarafların bir takım yükümlülükler bağlama olan bir söz verilmiştir. Bireylerin inancı, şartlarla ve karşılıklı alıp verme ilişkisinin koşulları ile ilgili söz konusu kişi ve diğer taraf arasında anlaşma sağlanmasıdır. Rousseau (1989) 'ya göre Psikolojik Sözleşme, bir çalışanın ve çalıştığı kuruluş arasındaki değiş tokuş edilen sözleşmenin şartları ve koşulları üzerine sahip olduğu inanç veya algı anlamına gelir. Bir çalışan şirkete katılmasıyla birlikte, kuruluşla yazılı olmayan bir sözleşme oluşturur. (Ranasinghe, 2016 : 66)

Spindler'a göre; açıklanmayan, insanlar arasında ortak bağ yaratan beklentilerin yığındır. Herriot and Pemberton'a göre; istihdam ilişkisindeki tarafların organizasyon ve bireylerin algısı, taahhütleri ima edilendir. Psikolojik sözleşme bu süreç vasıtasıyla gelinebilir. Armstrong ve Murlis'a göre; istihdam ilişkilerinde fertlerin sahip olduğu beklentiler kuruluşun ve bireyin beklentilerini belirler, iş ilişkileri bağlamında kuruluş karşılıklı alışveriş bekler. Kotter Rousseau ve Tijoriwala'a göre; karşılıklı alıp verme ilişkisinde çalışan ve işverenin şartlar ve koşullarla ilgili ortak beklentileridir. (Conway ve Briner, 2005 : 22)

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Tanımların ışığında psikolojik sözleşme özellikleri şu şekilde sıralanabilir; Çok boyutlu bir sözleşmedir. Sürekli değişebilen dinamik bir sözleşmedir. Çalışan işveren veya işveren ajansı arasında gerçekleşir. Açık veya gizli olabilir, genelde gizlidir. Kişiseldir. Algısaldir. Bireysel inançlara dayanır. İnançlar gerçek gerçeklikle ilgili olabilir veya olmayabilir. (Conway ve Briner, 2005 : 22)

Çalışan ve işveren arasında karşılıklı alıp verme ilişkisinde sözler işe alım süreci, gerçek karşılıklı alıp verme ilişkisi taahhütler ve beklentiler boyunca oluşur. Bu beklenti ve taahhütler, önceki sosyalleşme, toplumun paylaştığı inançlar, profesyonel gruplar, istihdam ilişkileri hakkında bilgilerden etkilenir. Çalışanın beklentileri, kariyer gelişiminin sağlanması, ödüllendirme, katkı sağlama, iş yaşam dengesidir.

Psikolojik Sözleşme Çeşitleri

Rousseau 'ya göre 4 çeşit Psikolojik sözleşme vardır. İlişkisel; karşılıklı güven, sadakat, uzun soluklu, sınırsızdır. Ödüllendirme organizasyonla ilişki esasına dayanır. Çalışan taahhüdü (zorunluluk) organizasyonda kalma ve işte tutunmayı talep etme şeklinde olur. İşveren diğer taraftan stabil ücret, uzun dönem istihdam sözü verir. Çalışan organizasyona katkı sağlamayı taahhüt eder, sadakat ve organizasyonun ihtiyaçlarına bağlılığı bildirir ve örgütsel vatandaşlık davranışı sergiler. İşverende karşılıklı alıp verme ilişkisinde çalışanın gelişimini destekler ve aileleri ile ilgilenir. Dengeli Psikolojik sözleşme; organizasyonun ekonomik başarılarına ve çalışanın kariyer ilerleme gelişimine bağlı olarak dinamik ve sınırsız istihdam düzenlemelerine dayanır. Çalışan ve işverenin birbirlerine katkıları, geliştirmeleri ve öğrenmeleridir. Ödüllendirme, çalışanın performansı ve değişen piyasa koşullarında firmanın rekabet edebilirliğine olan katkısına bağlıdır. İşverenin yükümlülüğü dışsal emek piyasalarına göre kariyer gelişimini sağlamak, çalışanın yükümlülüğü organizasyonun rekabet etme yeteneğini geliştirmektir. Çalışan dinamik performans sergileyerek, işverenin yeni ve değişen taleplerine uyum sağlayarak başarılı performans sergileyerek rekabet etmesini sağlar. Etkileşimsel Psikolojik sözleşme, kısa dönemli, ekonomik değişikliklere bağlı, belirli, sınırlı görev tanımlarını kapsar. Çalışan sınırlı performans sergiler, sadece görev tanımında yazılı olanları yerine getirir. İşverenin çalışanlarla ilgisi sınırlı, çalışanın gelişimini sınırlı sağlar veya sağlamaz. Çalışanın uzun dönem organizasyonda kalma niyeti yoktur. Geçici psikolojik sözleşme, kendisi psikolojik sözleşme değildir. Organizasyon değişikliklerinin sonucunda tepki olarak ortaya konan bilişsel durumdur. Güvensizlik, belirsizlik ve yıpranmayı içerir. Çalışan işverenin tutarsız karışık işaretleri sonrasında işverene güvenmeme inancına sahip olur. İşverende çalışana önemli bilgileri aktarmaz ve ona güvenmez. İşveren kuruluşunu daha az ücret ve yan haklar, iş yaşamında kalitenin azaltılması şeklinde değiştirir. http://shodhganga.inflibnet.ac.in/bitstream/10603/31761/7/07_chapter%202.pdf (07.05.2018)

Shore ve Barksdale' a göre; psikolojik sözleşme dengeli ve dengesiz olarak ayrılır. Bu durumlarda kendi içinde 4 şekilde gerçekleşir. Karşılıklı yüksek taahhütler, karşılıklı düşük taahhütler, çalışanın altında veya üstünde taahhütler. Karşılıklı yüksek ve düşük taahhütlerde denge vardır. Çalışanın taahhütlerinin altında kalma durumunda, karşılıklı alıp verme ilişkisinde çalışanın taahhütleri işverene göre daha ağır gelmekte, çalışanın aşırı (üstünde) taahhütleri ise daha fazla işveren taahhüt altına girmektedir. Düşük taahhüt durumunda, sınırlı çaba sarf eder, istihdam ilişkisinde kalabilir. Dengede olmayan durumlar daha az yaygın ve geçici olarak tanımlanmıştır. Bu durumların birinde işveren aşırı taahhüt altına girer, çalışan daha fazla işverenin taahhütlerini hisseder. Çalışan işverene borçlu hisseder, çalışan denge için

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

işverene doğru daha fazla taahhütü başarmaya çalışır. Dengede olmayan bir başka durum düşük çalışan taahhütleridir. Çalışanın ilişkide taahhüt altında kalır. Çalışan taahhütlerini yerine getirir, karşılıklı olarak taahhütler yerine getirilmemiştir, çalışan işveren daha fazla katkı sağladığını düşünür. (Conway & Briner, 2005 : 60)

Tsui, Pearce, Porter ve Tripoli'e göre; 4 çeşittir. Karşılıklı yüksek taahhütler, yarı yarıya, işverenin aşırı taahhütleri ve işverenin taahhütlerin altında kalması şeklindedir. Karşılıklı yüksek taahhütler, Shore ve Barksdale'daki karşılıklı yüksek taahhüt durumudur. Yüksek sosyo ekonomik durumdur. Yarı yarıya durumunda, çalışandan ve işverenden gelen düşük söz verilen taahhütler vardır. İlk 2 tür Shore ve Barksdale'daki denge şeklindedir. İşverenin aşırı taahhüt şekli, işveren çalışanın sınırlı başarısı veya sözlerine rağmen yatırım yapar, birçok söz veya yüksek başarı işveren tarafından yapılır. İşverenin taahhüt altında kalma şekli, işverenden daha çok çalışan yatırım yapar. http://shodhganga.inflibnet.ac.in/bitstream/10603/31761/7/07_chapter%202.pdf (07.05.2018)

Psikolojik Sözleşme İhlali

Psikolojik sözleşmeler, sözleşmenin ihlali durumunda izlenen prosedürlere ilişkin yasal sözleşmelerden farklıdır, mağdur taraf mahkemede tazminat talep edebilir. Bununla birlikte, bir psikolojik sözleşmenin ihlali, böyle bir başvuruda bulunmaz ve mağdur taraf, yalnızca katkıları çekmeyi veya ilişkiden çekmeyi seçebilir.

Psikolojik sözleşmenin ihlali onun terimlerine uyulmamasıdır. Kurumların başarısızlığıdır veya diğer tarafların çalışanın katkılarına verdikleri karşılıktaki başarısızlığıdır. Uzun devam eden istihdam organizasyonda işi muhafaza için düşük ücrete razı olmayı organizasyona has becerilere sahip olmayı gerektirir, başka yerde çalışmayı kısıtlar bu durum olduğundan karşılıklı olarak organizasyonun sorumluluğuna inanılır. Psikolojik sözleşmede terimlerin karşılanmasındaki başarısızlık karşılanmayan beklentilerden daha fazla etki yaratır. İlişkinin zarar görme işaretini verir. Psikolojik sözleşmenin altında yatan unsur güvendir. Bu güven katkılarının karşılıklı olması inancından gelir. Psikolojik sözleşmedeki beklentiler, ilişki duygusu hissi gelecek kazanımların sözüne olan inançtır. Algılanın bozulmasına karşılık verilen yanıt tatminsizlik tükenmişlik stres şeklinde olur. Sözleşmenin bozulması algısı daha derin ve daha yoğun kızgınlık moral bozukluğu gibi daha yoğun olur. Bir taraf diğer tarafın anlaşmayı bozduğuna inandığında kurban kızgınlık öfke kırgınlık adil davranılmama hissiyatı yaşar. Verilen karşılığın yoğunluğu sadece belirli ödüllerin beklentilerinin karşılanmaması şeklinde kalmaz, güvenle ilgili kişiye saygı ve diğer davranış biçimleri ortaya çıkar. Psikolojik sözleşmeler üyeleri içinde aldatmayı içine alır. Şu varsayımı getirir, sözleşmenin bozulması yoğun kızgınlık davranışını beraberinde getirir. Kurbanın karşı taraf hakkındaki düşünceleri ve ilişkileri değişir. İncinen taraf kayıpların telafisi çabası içine girebilir, kanuna başvurmayı seçebilir. (Rousseau, 1989 : 129)

Örgütsel Vatandaşlık Kavramı

Bateman ve Organ tarafından kavram yaklaşık 20 yıl önce tanıtırılmıştır. Örgütsel vatandaşlık davranışlarının örgütler açısından önemini temellerinde, Barnard' ın öne sürdüğü "bir örgütün sorunsuz biçimde varlığını devam ettirebilmesi için bilgi paylaşmada örgüt içindeki çalışanlar arasındaki koordinasyonun gerekli olduğu" düşüncesi yatmaktadır. Barnard, sadece organizasyonun amaçlarını

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

sağlayan fonksiyonları yerine getirmek için değil aynı zamanda örgütün kendisini korumak için çaba gösterilmesi gerektiğini söylemiştir. Katz örgüt işleyişine olumlu yönde katkıda bulunan yardım etme ve koordinasyon davranışlarının önemini vurgulamaktadır. Katz yapmış olduğu çalışmada, örgütlerin fonksiyonlarını etkili biçimde yerine getirebilmeleri için üç temel davranışın olması gerektiğini öne sürmektedir. Bu davranışlardan ilki kişilerin örgüte girme ve örgütte kalma konularında teşvik edilmiş olmaları gerektiğidir. Diğer çalışanların iş kaybetme kaygısı olmadan güvenli biçimde belirli görev gereklerini yerine getirebilmeleridir. Son olarak ise belirli görev gereklerinin ötesinde yenilikçi ve kendiliğinden faaliyetlerin var olmasıdır. Katz ve Kahn çalışanların sergilediği sayısız işbirliği faaliyeti olmasaydı sistemin yıkılacağını savunmuştur.

Örgütsel vatandaşlık, basit iş görevlerinin dışında gönüllü davranışlardır. Görev tanımının ötesine geçen davranışlardır. Örgütsel vatandaşlık bireysel organizasyon etkilerine odaklanır. Örgütsel girişimler için sessiz davranışlardır. Çalışanların iyi, pozitif vatandaşlık davranışları olmadan örgütler hayatta kalmaz. Örgütsel vatandaşlık örgüt üyelerinin tüm pozitif örgütsel davranışlarını içeren (geleneksel, ekstra rol davranışı ve politik davranışı) çok taraflı konsepttir. Organ, örgütsel vatandaşlık davranışının örgütlerin ayakta kalmasında önemli olduğunu iddia eder. Organ daha sonra yaptığı çalışmalarla kavramı geliştirmiştir. Örgütsel vatandaşlık örgüt ve çalışanlar açısından etkinlik ve verimliliği maksimize edebileceğini söylemiştir. Organ çalışmalarında örgütsel vatandaşlık davranışının içsel motivasyondan kaynaklandığını bireylerin ihtiyaç duyduğu başarıma hissi, yeterlilik aidiyet hissi ile ortaya çıktığını bulmuştur. Brief Organ'ı desteklemiştir. Walz ve Niehoff'a göre örgütsel vatandaşlık arzulanan örgütsel davranışı temsil eden çok taraflı ilişkiler birlikteliği, pozitif örgütsel sonuçlara yol açan davranışlar olarak tanımlar. Van Dyne örgütsel vatandaşlığı; örgütün yararına olma niyeti gönüllü ve beklenen rolün ötesine geçen davranışlardır. Borman ve Motowidlo; organizasyonun şekillenmesiyle organizasyonun etkinliğine katkıda bulunan örgütsel vatandaşlık ile ilgili bağlamsal performans olarak adlandırılan bir başka yapı önermişlerdir. (Jahangir Akbar ve Hag,2004:76)

Özel çalışma davranışdır. Örgüt için faydalı ve takdire bağlı, bireysel veya davranışsal davranışlar olarak tanımlanan, doğrudan veya açıkça resmi ödül sistemi tarafından tanınan bireysel davranışlar olarak tanımlanır. Çalışma ekiplerinin ve organizasyonlarının etkinliği ve verimliliği üzerinde önemli bir etkisi olduğu düşünülmektedir, bu nedenle organizasyonun genel verimliliğine katkıda bulunmaktadır. Örgütsel vatandaşlık davranışları, toplum yanlısı, gönüllü ve görev tanımlarında yazılı olmayan davranışlardır. Yakınlık ve destekleme davranışdır. İlişkidekilerin amacı uzlaşma ve amacın başarılı olmasına katkı sağlamaktır. Örgütsel vatandaşlık tanımında katılımcıların gönüllük esasına dayalı, resmi pozisyonları tarafından dikte edilen yükümlülüklerinin ötesinde çaba gösterme istekliliği etkili örgütsel performansın önemli parçası olarak düşünülmektedir.

Literatürde çok farklı adlandırmalarla aynı yapıyı açıklayan ve farklı boyutlarda birçok çeşit vatandaşlık davranışlarının bulunduğu gözlemlenmektedir. Smith ve arkadaşları 2 tür örgütsel vatandaşlık davranışı şeklini söylemişlerdir. Başkalarını düşünme ve uyumluluk. Başkalarını düşünme, organizasyonun amaçlarını gerçekleştirmek için iş arkadaşlarına ve diğerlerine yardım etme davranışdır. Uyumluluk, ilgili tüm organizasyon kurallarına uyulmasıdır. Podsakoff, MacKenzie, Payne, ve Bachrach ise 30 davranış tanımlanmış bunları 7 kategoride toplamıştır. Bunlar; yardım etme davranışları, centilmenlik, örgütsel bağlılık, örgütsel uyumluluk, bireysel inisiyatif, sivil erdem ve şahsi gelişimdir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Organ'ın (1988) de ortaya koyduğu boyutlandırma yaygın olarak kullanılmaktadır. Organ ve arkadaşları örgütsel vatandaşlığı tanımlamışlar, 2 boyut toplamışlardır. Alturizm (başkası için) ve genel uyum. Alturizm; belirli bireylere yönelik yardım etmedir. Bireyler belirli problemler yaşadığında alturist insan yardım için ekstra uzaklıklara gider. Uyum; daha fazla kişisel dürüstlük, kendiliğinden ziyade belirli kişi için doğru ve uygun şeyler yapmaktır. Örgütsel katılım, herhangi uygulanabilir en az standartlardan çok uzak, beklentilerin ötesine geçme istediğidir. Organ (1988) kavramı daha fazla tanımlama girişiminde bulunmuş, 5 boyuta ayırmıştır. Bunlar; Alturizm; takım arkadaşlarına yardım etme ve başkalarına serbest zaman verme, diğerlerine yönelik bireylerin performanslarını arttırarak grup etkinliğine katkı sağlayıcı davranışlardır. Dürüstlük; zamanı etkili kullanma ve en az beklentilerin ötesine geçmek, birey ve grubun etkinliğini arttırmaktır. Centilmenlik; sızlanma ve şikayetten kaçınmak, zamanın çoğunu organizasyonda yapıcı davranışlar sergileyerek geçirmektir. Nezaket; önceden bildirme hatırlatmada bulunma ve iletişimde uygun bilgiler vermek, problemleri önlemeye yardım etmek ve zamanı yapıcı kullanabilmektir. Sivil erdem; komitelerde gönüllü olarak hizmet etmek, organizasyonun yararını desteklemektir. (Jahangir & Akbar & Hag,2004:79)

Psikolojik Sözleşme ve Örgütsel Vatandaşlık Kavramları Arasındaki İlişki

Literatür taramasında psikolojik sözleşme ve örgütsel vatandaşlık kavramlarını çeşitli kombinasyonlarda ve bağlamda ilişkilendiren çalışmalar vardır. İlk olarak Bateman ve Organ tarafından ortaya konulmuştur. Psikolojik sözleşmenin farklı türlerindeki çalışan katkıları ve davranışları farklıdır. Robinson ve arkadaşları psikolojik sözleşme ve onu yerine getirmenin çeşitli çalışan sorumlulukları ile bağlantılı olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu sorumluluklar; görev tanımları, ekstra performans, güven, tatmin, organizasyonda kalma niyetidir. Süresiz ilişkilerde verilen sözlerin iş performansına ekstradan yansımaları beklenir. Robinson ve Morrison psikolojik sözleşmenin yapılması ile örgütsel vatandaşlık kavramının sivil erdem şekliyle pozitif ilişki ortaya koymuştur. Turnley ve Feldman ise, psikolojik sözleşmenin ihlali ile örgütsel vatandaşlık arasında negatif ilişki kurmuştur. İlişkisel ve dengeli sözleşme çeşidinde çalışanlar işverenin görev yetkileri sorumlulukları arttırıldığına inandığında, daha fazla örgütsel vatandaşlık davranışı sergileme eğilimindedir. Çalışanlar işverenlerin sadece kısa vadeli ekonomik değişime mecbur olma durumunu gördüklerinde, daha az ekstra performans sergileme eğiliminde olurlar, bu durumda ekstra performans sergilemeleri ödül veya tanınmaya bağlı olacaktır. (Hui Lee ve Rousseau, 2004 : 313)

Örgütsel vatandaşlık; psikolojik sözleşme yapısı çeşitli örgütsel vatandaşlık dan ziyade belirli kapsamda tahmin edilebilir. Sosyal değişim teorisi çalışan işveren ilişkisinde karşılıklı alıp verme ilişkisinde sadakat ve çaba organizasyonun teşvikleri karşılığında olduğunu göstermektedir. Yapılan ampirik araştırmalar organizasyonun teşvikleriyle çalışanların davranışları tutumları arasında güçlü pozitif ilişki kurmuştur. Örgütsel vatandaşlık, örgütün iyiliği için yapılan, işyerinde istenilen davranışlardır. Örgütsel vatandaşlık davranışının özünde de, psikolojik sözleşmenin özünde çalışanların inançları önemlidir. Örgütsel vatandaşlık davranışının sergilenmesi kişinin resmi görev tanımlarının dışında iş yapmaya hazır olması gerekir. Bu durumda çalışan işveren ilişkileri devreye girmektedir. Sözleşmenin tanımlarında genel kullanımı 2 veya daha fazla taraflar arasında taahhütlere olan inançtır. Taahhütler gelecek bazı hareketlere bağlılık ve ortak kabullerde anlaşmadır. Örgütsel vatandaşlık araştırmalarında konu ekstra rol veya beklenenin ötesinde roldür. Dittrich ve Carrel eşitliğin çalışan

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

tarafından algılandığında iş tatmininden ziyade işe devamsızlık ve işten ayrılma arasında kuvvetli ilişki olduğunu göstermişlerdir. İşe katılım örgütsel vatandaşlık davranışının bir çeşidi olabilir. Çalışan ve işveren arasındaki ilişkinin yansıması olarak katılım veya vatandaşlık davranışı olabilir, taraflar arasında sözleşmenin yerine getirilmesini kapsar. Ekstra rol davranışı ilişkisel sözleşmenin varlığına bağlıdır. Çalışanlar tarafından adaletin yokluğu algılandığında çalışanlar sınırlı katkıda bulunurlar, çalışan ve işveren arasındaki düzenlemeler daha çok geçici olur. Geçiciden ilişkisel sözleşme haline gelmesi zor olabilir. (Hui Lee ve Rousseau, 2004 : 313)

Psikolojik sözleşmenin yerine getirilmesinin yaygınlaştırılması ile çalışanın 3 davranışı arasında pozitif ilişki kurulmuştur. Bu davranışlar; organizasyonda direk örgütsel vatandaşlık davranışı, bireylerdeki örgütsel vatandaşlık ve görev performansıdır. Psikolojik sözleşmenin yerine getirilmesi organizasyonda örgütsel vatandaşlıktan meslektaşlarına yönelik vatandaşlık davranışı daha kuvvetlidir. Son yıllarda istihdam ilişkileri önemli değişiklik altındadır. Çalışanların şartlar ve koşullarla ilgili karşılıklı alıp verme anlaşmasında kendiler ve organizasyonları arasında sahip oldukları inançları vardır. Psikolojik sözleşmeyi oluşturan bir veya daha fazla yükümlülüklerin yerine getirilmediğinde ihlali ortaya çıkar. Psikolojik sözleşmenin ihlali çalışan tutum ve davranışları üzerine sonuçları vardır. İş tatminin azalması, organizasyona güvenin azalması, sinizm ve ayrılma niyeti gibi. İlk araştırmalarda psikolojik sözleşmenin etkileşimsel ve ilişkisel olduğu ileri sürülürken, aşırı ve altında yüklenme olabileceğini görmezden gelmiştir. Önceki çalışmalarda psikolojik sözleşme sosyal değişim ilişkileri ışığında çalışan ve organizasyon arasında çıktığı düşünülmüştür. Tarafların karşılıklı taahhütte buldukları gönüllü faaliyetlerdir. Psikolojik sözleşme ihlali söz verilenlerle gerçekleştirenler arasında uyumsuzluk olduğunda çıkar. Çalışan kendi taahhütlerinin işverenininkiyle arasında eşitsiz olduğunu düşündüğünde taahhütlerine ulaşmayı kaybettiğini, aldatıldığını hissedebilir, organizasyona katkılarını azaltabilir. Çalışanlar gerçekleştirenlerin söz verilenlerden daha fazla olduğunu hissettiğinde sosyal değişim anlaşmasında pozitif dengesizlik algılayabilir, katkılarını attırabilir. Sosyal değişim teori varsayımı eşitlik teorisine dayanabilir. (Turnley Bolino Lester ve Bloodgood, 2002 : 188)

Kaynakça

BROWN Lori A ve ROLOFF Michael E (2015), Organizational Citizenship Behavior, Organizational Communication, and Burnout: The Buffering Role of Perceived Organizational Support and Psychological Contracts, *Communication Quarterly*, S:4, ss. 384 – 404.

CONWAY Neil ve BRİNER Rob B (2005), Understanding Psychological Contracts at Work A Critical Evaluation of Theory and Research, 1. Baskı, Oxford University ,Newyork.

CULLİNANE Niall ve DUNDON Tony (2006), The psychological contract: A critical review, *International Journal of Management Reviews*, S : 8 (2), ss. 113 – 129.

GÜRBÜZ Sait (2006), Örgütsel Vatandaşlık Davranışı ile Duygusal Bağlılık Arasındaki İlişkilerin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S:1(3), ss. 48 -75.

JACQUELINE A ve SHAPIRO Coyle M (2002), A Psychological Contract Perspective on Organizational Citizenship Behavior, *Journal Organizational Behavior*, S: 23(8), ss. 927 – 946.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

JAHANGİR Nadim, AKBAR Mohammad Muzahid ve HAG Mahmudul (2004), Organizational Citizenship Behavior: Its Nature And Antecedents, BRA Üniversitesi Journal,S :2, ss. 75 – 82.

HUI Chun, LEE Cynthia ve ROUSSEAU Denise M (2004), Psychological Contracts and Organizational Citizenship Behaviors in China : Investigating Generalizability and Instrumentality, S:2, ss.311 -321.

KVITNE Maylinn Bidne (2017), Development of Organizational Citizenship Behavior and the Effect of Psychological Contract Fulfillment A Multilevel Longitudinal Study, Oslo Üniversitesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi),Norveç.

MİMAROĞLU Hande (2008), Psikolojik Sözleşmenin Personelin Tutum ve Davranışlarına Etkileri : Tıbbi Satış Temsilcileri Üzerinde Bir Araştırma, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Adana.

ÖZGEN Hande Mimaroglu ve ÖZGEN Hüseyin (2010), Psikolojik Sözleşme ve Boyutlarının İş Tatmini, Örgütsel Bağlılık ve İşten Ayrılma Niyetine Etkileri : Tıbbi Satış Temsilcileri Üzerinde Bir Araştırma, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S: 1, ss. 1-19

ÖZLER Ergun Derya ve ÜNVER EMRE (2012), Psikolojik Sözleşmenin İş Tatmini Üzerindeki Etkisini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,S:2 , ss. 325 – 351.

RANASINGHE V R (2016), The Relationship between Psychological Contract Violation and Organizational Citizenship Behavior, S:1, ss. 65- 71.

ROUSSEAU Denise M, (1989)Psychological and Implied Contracts in Organizations, Employee Responsibilities and Rights Journal, S:2, ss.121-138.

ROUSSEAU Denise M, (1989)Psychological and Implied Contracts, S: 2, ss.121- 138.

SHORE Lynn McFarlane ve TETRIK Lois E (1994), The Psychological Contract as an Explanatory Framework in the Employment Relationship,[https://www.researchgate.net/publication/240325604_The_Psychological_Contract_as_a_n_Explanatory_Framework_in_the_Employment_Relationship?enrichId\(29.05.2018\)](https://www.researchgate.net/publication/240325604_The_Psychological_Contract_as_a_n_Explanatory_Framework_in_the_Employment_Relationship?enrichId(29.05.2018))

SMITH Ann C, ORGAN Dennis W ve NEAR Janet P (1983), Organizational Citizenship Behavior: Its Nature and Antecedents, Journal of Applied Psychology, S: 4, ss.653 – 663.

TURNLEY Wiliam H, BOLİNO Mark C, LESTER Scott W ve BLOODGOOD James M (2003), The Impact of Psychological Contract Fullfilment on the Performance of In-Role and Organizational Citizenship Behaviors, Journal Of Management, S : 29 (2) ss. 187 -206.

TUBE Mohammed Johara, (2015) Percieved Relationship Between Psychological Contract And Organizational Citizenship Behavior At World Vision Somaliland, Nairobi Üniversitesi.

http://shodhganga.inflibnet.ac.in/bitstream/10603/31761/7/07_chapter%202.pdf (07.05.2018)

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

TÜKETİCİLERİN TERCİHLERİNİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK BİR ALAN ARAŞTIRMASI: ŞARKÜTERİ REYONU ÖRNEĞİ

Dr. Öğr. Üyesi Yusuf ÖCEL

Düzce Üniversitesi

Prof. Dr. Kahraman ÇATI

İnönü Üniversitesi

Arş. Gör. Sinan KIZILTOPRAK

Düzce Üniversitesi

Öz

Bu çalışmanın amacı tüketicilerin alışveriş esnasındaki alışkanlıklarının incelenmesidir. Bu amaç kapsamında Düzce ilinde yer alan bir süpermarkette şarküteri reyonuna gelen tüketiciler dikkate alınmıştır. Araştırma da nitel analiz yöntemi kullanılmıştır. Yapılan literatür taraması sonucu 15 soruluk yapılandırılmış bir form ile 168 birey gözlem yöntemi ile incelenmiştir. Toplanan verilere frekans analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda müşterilerin şarküteri reyonunda en fazla ambalajlı ürünleri tercih ettiği gözlemlenmiştir. Daha sonra sırasıyla; fiyata dikkat ettiği, başka reyonlara uğradığı, ürün markasına odaklandığı gözlemlenmiştir. Müşteriler alım sırasında en düşük oranda ise şarküteri ürünlerinin kokusuna dikkat ettiği gözlemlenmiştir. Müşterilerin alım sırasında en az dikkat ettiği hususlar ise sırasıyla; tadı, satış görevli tavsiyesi, elinde alışveriş sepeti bulundurmaması ve ürünlerin tezgahdaki konumudur.

Anahtar Kelimeler: Tüketici tercihleri, Şarküteri reyonu, Tüketici davranışları.

A FIELD STUDY ON THE DETERMINATION OF CONSUMERS PREFERENCES: DELICATESSEN SECTION EXAMPLE

Abstract

The purpose of this study is to examine the habits of consumers during shopping. For this purpose content, it is taken into consideration for consumers coming to the delicatessen section at a supermarket located in the province of Duzce. Qualitative analysis method is used in the research. 168 individual are examined with a 15-question structured form in result of literature review. It is done frequency analysis to collected data. In result of the analysis, it is observed that customers at most prefer packaged products in the delicatessen section. Then, respectively; it is observed that customer pay attention to price, visit to other departments, focus product branding. It is observed that customers pay at the lowest attention

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

to the smell of delicatessen products level during purchase. The issues to which the customers pay at least attention at the time of purchase are; taste, sales person advice, not having a shopping basket in hand and the product position on the counter.

Keywords: Consumer preferences, Delicatessen section, Consumer behaviors.

1. Giriş

Küreselleşen dünya da rekabetçi işletmeler, rekabet düzeyindeki gelişmeler ve değişimler bireylere sunulan ürün, fiyat, dağıtım, tutundurma faaliyetlerinde de değişimlere ve gelişmelere neden olmuştur. 1980'ler sonrasında günümüze kadar yaşanan modern pazarlama anlayışında, işletmelerin daha çok müşteri ve insan merkezli olarak hareket etmesini gerekli kılmıştır. Özellikle insanın ihtiyaçlarını bilmeyen ve ona göre bir değerde bulunamayan işletmelerin hayatta kalamaması gerçeği işletmeleri pazarlama karmasında alternatifler ve yenilikler üretme çabalarına zorlamıştır. Karşısında birden fazla pazarlama karması seçeneğiyle karşılaşan tüketicilerin de tercihlerinde değişikliğe gitmesi bu yaşanan gelişmelerin doğal bir sonucudur.

Kır nüfusunun kent nüfusundan faz olduğu dönemlerde insanlar tüketeceği gıdaları üretebilmekteydi. Fakat günümüzde kırdan kente göçün artması ile birlikte insanlar önceden üretmiş oldukları ürünleri şehirlerde üretmez hale gelmişlerdir. Kadınlarında iş hayatına katılmış olmaları bu durumu daha çok desteklemektedir. Bu durum organize perakendeciliğin gelişmesini sağlamıştır. Özellikle şehirlerde hayvancılık yapılacak ortamların olmaması da süt ve süt ürünlerinin perakende mağazalardan satın alınma oranını arttırmıştır. Bu mağazalarda nihai tüketicilere yönelik paketlenmiş ve işlenmiş gıdalara daha çok rastlanmaktadır. TÜİK'e (2014) göre 2014 yılında üretilen ürünlerden yapılan satış tutarının % 15,4'ünü gıda ürünlerinde gerçekleştirmiştir. Bunu % 12,1 ile ana metal sanayi ürünleri ve % 8,1 ile tekstil ürünleri takip etmiştir.

Tüketim, insanların ihtiyaçlarını karşılama gerekliliğinden doğan iktisadi bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Çalışılan disipline göre tüketim, farklı tanımlar almaktadır. Disiplinlere göre tüketime olan yaklaşım değişmekle beraber, tüketimin aynı disiplin içinde dahi tartışılan zaman dilimi ve yere göre anlamı değişmektedir. Tüketim ve tüketime dair olan faaliyetlerde sosyal bir olgu olarak tanımlanabilecek diğer kavramlar gibi zaman içinde farklılaşmıştır (Çetinkaya, 2009:18). Akçalı'ya (2006) göre tüketim bireyler tarafından içselleştirilen bir kültürel norm olarak ifade edilmektedir. Çünkü insanlar kendilerini tükettikleri değerlerle tanımlar hale gelmişlerdir, başka bir ifade ile tüketim, insanların kendilerini ifade etme biçimlerinden biri olarak görülmektedir (Kınıt, 2013). Akbulut'a (2006) göre ise tüketim, ihtiyaçlarla doğrudan ilişkili bir kavramdır. Dolayısıyla da nelerin ihtiyaç olarak tanımlanabileceği tüketim kavramını anlamada anahtar bir rol oynamaktadır. Her ne kadar toplumsal yapı ve dönemin şartlarına bağlı olsa da insan için değişmez bazı ihtiyaçların olduğu tartışılmaz bir gerçektir. İhtiyaçlar arasındaki öncelik sırası ise kişisel gelir, toplumsal yapı ve algı farklılıkları gibi faktörlerin etkisine bağlı olarak değişim gösterebilmektedir (Kınıt 2013).

İnsanlar yaşamlarının büyük bir bölümünü tüketimle geçirdiği için bu alanı incelemek önem arz etmektedir. Bireysel ve toplumsal ihtiyaçların giderilmesi için pazarlama karması elemanlarını kapsayan ürünlerin satın alınması ile bir davranış sergiler. Tüketici davranışı olarak adlandırılan bu bilimin tanımı ise en geniş anlamı ile "pazar yerinde tüketicinin davranışını inceleyen, bu davranışın nedenlerini

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

araştıran uygulamalı bir bilim dalıdır” (Odabaşı ve Barış, 2012:16). Tüketici davranışlarını önceden araştırmak, irdelemek, incelemek, analiz etmek anlamına gelen bu bilim ile tüketicilerin istek ve ihtiyaçlarını tam anlayabilmek odak noktadır. Çünkü tüketimdeki değişim ve tüketicilerde ki farklılıklar işletmelerinde hayatta kalabilmeleri açısından tüketici davranışlarını incelemeyi gerekli kılmaktadır.

Mucuk’a (1999) göre tüketicilerin ürün tercihleri ve satın alma davranışlarındaki farklılıklar bireylerin içinde toplumun sosyal özelliklerine (aile, kültür, sosyal sınıf, referans grupları, roller, arkadaşlar), bireyin psikolojik özelliklerine (motivasyon, öğrenme ve kişilik, algılama, tutumlar, kendine güven) ve kişisel özelliklere (yaş, cinsiyet, eğitim, meslek, gelir, medeni durum) göre değişim göstereceğini belirtmiştir (Aktaran: Yıldız, 2007).

Bu çalışmanın temel amacı tüketicilerin tercihlerinin belirlenmesine yönelik bir alan araştırması yapmaktır. Bu doğrultuda saha araştırması için seçilen şarküteri reyonunda pazarlama bileşenlerine göre oluşturulan ürünlerin tercih edilmesinde nelerin etkili olduğunun ortaya çıkarılması araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Çalışma da süpermarketin şarküteri reyonunun seçilmesinin nedeni ise; her insanın ve özellikle her ailenin gün içinde vazgeçmeyeceği (peynir, zeytin, süt, et, yumurta) ve mutlaka tüketileceği gıda ürünlerini barındırmasından dolayıdır.

2. Literatür

Bu çalışmanın temel amacı tüketicilerin tercihlerinin belirlenmesine yönelik bir araştırma olduğu için bu yönde bir literatür araştırması yapılmaktadır. Ayrıca saha araştırması şarküteri reyonu üzerine olduğundan bu ve benzer alanlarda yapılan çalışmalar dikkate alınarak literatür taranmıştır.

Davranışsal psikolojiye göre dayanarak yapılan çalışmalarda tüketicilerin ürünlerle nasıl ilgilendikleri, inceledikleri veya neyi gördükleri, neyi görmedikleri yani nasıl alışveriş yaptıkları önem arz etmektedir. Alışveriş bilimini ilginç ve şaşırtıcı kılan şey hep bir şeylerin değişmesidir (Underhill, 2012:24). İnsanoğlu bu değişimin baş mimarı olduğuna göre alışveriş tarzları ve sebepleri de değişmektedir. Günümüz dünyasında özellikle küreselleşmeyle birlikte önemli değişimlerden birisi rasyonel veya duygusal davranışlardaki değişimlerdir. Tüketim dünyası içinde bulunan insan ürün tercihlerinde de rasyonel veya duygusal davranabilmektedir. Küreselleşen dünyamızda rekabetin artmasıyla ürün sayısındaki artışa bağlı olarak ulaşılabilirlikte artmıştır. Bu pencereden bakıldığında işletmeler yoğun bir rekabet ortamında mücadele edebilmelidir. Pazarlama karması elemanları kullanılarak yapılacak olan mücadelede ürün, fiyat, tutundurma ve dağıtımın yanı sıra insan, çevre, toplum, ahlak vb. konular da önemli farklılaşma aracı olarak kullanılabilir. Özellikle ürünlerin birbirine benzediği günümüzde bazı araştırmacılar itkisel (o an canı istediği) şekilde davranışın daha fazla kendisini hissettirdiği yönünde görüşleri vardır (Bayley ve Nancarrow, 1998:99; Beatty ve Ferrel, 1998:161). Fakat zaman, bilgi, risk vb. konuların önemli olduğu eğitim, sağlık, turizm gibi alanlarda ise itkisel davranış kalıbı tartışılmaktadır. Yiyecek-ıçecek sektöründe ise tüketicileri bilişsel olarak harekete geçirecek bilişsel itkisellik (tat ve koku, satış promosyonları, fiyat indirimleri, daha fazla miktarı aynı fiyata alma imkanı gibi uyarılar) önemli olabilir (Koç, 2016:40).

Tüketiciler ürün tercih ederken faydacı (ürünün somut özellikleri) veya hazzı (ürünün duygusal özellikleri) davranabilmektedirler. Baştürk ve arkadaşlarının (2014) “Hazır Gıda Ürünleri Satın Alma Davranışını Etkileyen Pazarlama Faktörlerinin İncelenmesi” isimli çalışmalarında; tüketicilerin hazır gıda ürünlerini satın alırken faydacı davranışı hazzıktan daha fazla sergilediği ortaya çıkmıştır. Ayrıca

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

faıdacılar, hazıclara göre pazarlama karması elemanlarına daha fazla önem verdikleri ortaya çıkmıştır (Baştürk vd., 2014:223).

Yapılan başka bir araştırmada tüketicilerin gıda ürünlerini satın alırken dikkat ettikleri en önemli konunun son kullanma tarihi olduğu ikinci sırada ise sağlığa uygun olup olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Okumuş ve Bulduk, 2003:70).

Yalman ve Aytekin'in (2014) İzmir ilinde süpermarket ve hipermarketlerde yapmış oldukları çalışma sonuçlarına göre tüketicilerin anlık olarak en fazla etkilendikleri promosyon türleri sırasıyla fiyat indirimi (%55) ve fiyat-miktar avantajıdır (%29). Hediye ürün (%6), örnek ürün dağıtımı (%5), standlarda ürün tadımı (%4) ve yarışma/çekilişler ise düşük düzeyde kalmıştır (%1) (Yalman ve Aytekin, 2014:100).

Gıda ürünlerinin tercih edilmesinde önemli olan faktörler üzerine literatürde yapılan diğer çalışmalara bakıldığında ürün markası ve fiyatının (Korkmaz, 2000), tutundurma faaliyetlerinden reklamı yapılan ürünlerin (Ardıç ve Güler, 2000), tazelik, ucuzluk, hijyen, marka ve son kullanma tarihinin (Özkan, 2000) önemli olduğu görülmektedir (Aktaran: Okumuş ve Bulduk, 2003:72).

Papatya'nın (2005) tüketici davranışları ile ilgili motivasyon modelleri üzerine yaptığı araştırmada ürün tercihinde ürünün sağladığı faydanın, aile üyelerinin referansının, televizyonda ürün tanıtımlarının ve markanın belirleyici olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bunların dışında ürün tercihinde kokunun, rengin, ambalajın, ürünün uygunluğunun, sosyal grupların, internetin belirleyici olmadığı sonucuna da ulaşılmıştır (Papatya, 2005:233).

Tüketici davranışlarının önemli bir özelliği de farklı roller ile ilgilenmesidir. Bu roller başlatıcı, etkileyici, karar verici, satın alıcı ve kullanıcıdır. Bazı satın alma durumlarında her rol için ayrı bir kişi gerekirken, bazı durumlarda ise tüm roller bir tek kişi üzerinde toplanabilmektedir (Odabaşı ve Barış, 2012:34-35). Bu doğrultuda gıda ile ilgili ürün tercihlerinde, bilgi toplamada, karar vermede, satın almada, etkilemede kadın rolünün etkili olduğu söylenebilir. Özellikle mutfak ürünlerinin alımında kadın rolünün baskın olduğu söylenebilir. Elizabeth Pace'in "Alışverişte Kadın Erkek" adlı kitabında kadının biyolojik özelliklerine bakıldığında erkeklere göre östrojen, progesteron, oksitosin ve serotonin daha fazla olması onları daha fazla düşünmeye, çok fazla risk almamaya yönlendirmektedir. Ayrıca beynin sağ ve sol tarafını birlikte daha fazla kullanarak birçok işi bir arada düşünebildikleri önemli bir gerçektir (Pace, 2009:46).

3. Metodoloji

3.1. Araştırmanın Evreni, Yöntemi ve Veri Toplama Tekniği

Bu çalışmanın evrenini Düzce ilinde şehrin merkezinde yer alan 400 metre kare büyüklüğünde ve 2 adet yazar kasası bulunan A süpermarketinin şarküteri reyonuna uğrayan müşteriler oluşturmaktadır. A süpermarketinin günlük ortalama müşteri sayısı ortalama 750 kişidir. Araştırmada veri toplama yöntemi olarak gözlem kullanılmıştır. Bailey' ye (1982) göre gözlem, herhangi bir ortamda ya da kurumda oluşan davranışı ayrıntılı olarak tanımlamak amacıyla kullanılan bir yöntemdir. Ancak gözlem, basit anlamda, sadece normal durumlarda sık olarak görülmeyen davranışları ortaya çıkarmak için kullanılmaz. Eğer bir araştırmacı, herhangi bir ortamda oluşan bir davranışa ilişkin ayrıntılı, kapsamlı ve zamana yayılmış bir resim elde etmek istiyorsa, gözlem yöntemini kullanabilir. Gözlem yöntemi araştırmacının uygun

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

bulduğu her tür sosyal ve ya kurumsal ortamda bir veri toplama aracı olarak kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016:173). Bu araştırmada da ayrıntılı olarak şarküteri reyonuna uğrayan müşterilerin davranışlarını ayrıntılı olarak analiz edebilmek amacıyla gözlem yöntemi kullanılmıştır. Araştırma 1 Mart-30 Nisan 2017 tarihleri arasında yapılmıştır. Alışveriş merkezinin sahibi ile görüşülmüş ve belirli aralıklarla şarküteri reyonunda çalışmak suretiyle gözlem yapmak için izin alınmıştır.

Veriler yarı yapılandırılmış çalışma ortamında toplanmıştır. Yıldırım ve Şimşek'e (2016) göre yarı yapılandırılmış çalışma ortamında araştırmacı genellikle yapılandırılmış bir gözlem aracı veya araçları kullanacaktır. Yani gözlenen ortamı işevuruk hale getiren davranışlar ayrıştırılacak ve gözlem formu üzerinde bunlara yer verecektir. Bu türün en önemli sorunu, araştırmacıya ortam üzerinde tam bir kontrol gücü vermemesidir. Araştırmacı ortamda rol oynayan dış etkenleri kontrol altında tutamayacaktır. Bu zorluğu gidermek için pek çok araştırmacı, tam kontrollü bir laboratuvar ortamı ile tam kontrolsüz bir doğal ortam arasında ara bir alan bulmaya çalışacaktır. Bunun için araştırmacılar, tamamen açık doğal alanlar yerine, belirli bir kontrolü olanaklı kılan sınıf, büro veya çalışma ortamları gibi kapalı alanları tercih ederler (Yıldırım ve Şimşek, 2016:175).

Bu araştırmada gözlem esnasında, araştırmacının elinde bulunan 15 soruluk yapılandırılmış bir liste bulunmaktadır. Tüketicilerin davranışlarına göre işaretleme yapılarak gözlemler veri haline dönüştürülmüştür. Sorular liste soru şeklinde dizayn edilerek gözlem formu oluşturulmuştur. Müşterinin soru formunda yer alan eylemi gerçekleştirme durumunda evet kısmı; gerçekleştirmemesi durumunda ise hayır kısmı işaretlenmiştir. Gözlemlenen birey sayısı 168'dir. Daha sonra toplanan veriler SPSS 23 programında işlenerek bir takım frekans ve tanımlayıcı istatistiklere ulaşılmıştır.

3.3. Gözlem Formunun Oluşturulması

Bu araştırma da kullanılan gözlem formu Tablo 1 de belirtilen yazarların yapmış oldukları araştırmalar dikkate alınarak hazırlanmıştır. Yapılan literatür taraması sonucunda bu çalışma ile ilgili olabileceği düşünülen ifadeler gözlem formuna alınmıştır. Yapılan araştırmalarda yer alan ifadeler de Tablo-1'de görülmektedir. Toplanan ifadelerin pazarlama bileşenlerine uygun olmasına dikkat edilmiştir. Ürün, fiyat, tutundurma, tüketici alışkanlıkları- dağıtım konularını ilgilendiren ifadeler tercih edilmiştir.

Tablo 1 Gözlem Formu

Araştırma Soruları	Yazar	Çalışmanın Adı
Müşteri fiyat indirimi olan ürünleri satın alıyor mu?	Baştürk, Yıldız, İnan (2014)	Hazır gıda ürünleri satın alma davranışını etkileyen pazarlama faktörlerinin incelenmesi: Iğdır ilinde bir araştırma
Müşteri ürünleri satın alırken fiyata dikkat ediyor mu?		
Müşterinin promosyonlu ürünler dikkatini çekiyor mu?		
Müşteri satış elemanlarının tavsiye ettiği ürünlere yöneliyor mu?	Okumuş, Bulduk (2003)	Tüketicilerin süpermarketlerdeki alışveriş alışkanlıkları ve ürün seçimini etkileyen etmenler
Müşteri ürünü satın alırken son kullanma tarihine dikkat ediyor mu?		

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Müşteri ürünü satın alırken ambalajına dikkat ediyor mu?	Papatya (2005)	Tüketici davranışları ile ilgili motivasyon modelleri: Bir perakende işletmesinde temizlik ve kişisel bakım ürünlerine bağlı bir araştırma
Müşteri ürünü satın alırken kokusuna dikkat ediyor mu?		
Müşteri ürünü alırken markasına dikkat ediyor mu?		
Müşteri ürünü alırken raftaki konumlandırmasına dikkat ediyor mu?		
Müşteri örnek ürünü tadım stantlarında deneyip satın alıyor mu?	Yalman, Aytekin (2014)	Promosyonların satın alma davranışına etkisini belirlemeye yönelik bir araştırma
Müşteri ambalajlı ürün mü alıyor?	Underhill (2012)	Neden satın alırsınız?
Müşteri ürünü satın alırken direk şarküteri reyonuna mı gidiyor?		
Müşteri ürünleri satın alırken başka reyonlara da uğruyor mu?		

4. Bulgular

4.1. Demografik Bulgular

Tablo 2' de gözlemlenen bireylere ait sınırlı sayıda demografik özelliklere yer verilmiştir. Bu çalışma yarı yapılandırılmış bir alan çalışması olduğu için katılımcıların demografik özelliklerinin sadece cinsiyet ve tahmini yaş olarak değerlendirilmesi araştırmanın sınırlılıklarındandır. Bu doğrultuda sadece dışardan gözlemlenebilen cinsiyet ve tahmini yaş belirlenebilmiştir.

Araştırma da kullanılan tekniğin doğası gereği demografik özelliklere ait verilerin sınırlı sayıda olması normaldir. Tablo 2 incelendiğinde gözlemlenen bireylerin çoğunu kadınlar oluşturmaktadır. Bu ise hane içindeki yiyecek tüketiminde kadınların rol alması açısından doğal bir sonuçtur. Gözlemlenen bireylerin yaş aralıklarının % 44,5 ile çoğunluğunu orta yaşlılar oluşturmaktadır. Gözlem esnasında gözlemlenen bireylerin yaş aralıklarını kesin bir şekilde saptamak zordur. Bununla birlikte gözlemlenen bireylerin genç-orta yaş ve ileri yaş aralıklarında toplandığı görülmektedir.

Tablo 2 Katılımcıların Demografik Özellikleri

Değişkenler		Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	105	62,5
	Erkek	63	37,5
	Toplam	168	100
Yaş	Çocuk	1	0,6
	Genç	59	35,1
	Orta Yaş	75	44,6
	İleri yaş	33	19,6
	Toplam	168	100

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

4.2. Tüketici Davranışları ile İlgili Bulgular

Bu bölümde müşterilerin A süpermarketinin şarküteri reyonunda alışveriş yaparken gözlemlenen davranışlarına yer verilmiştir. Gözlem formunda yer alan ifadeler pazarlama bileşenlerine göre ürün, fiyat, tutundurma, ve tüketici alışkanlıkları-dağıtım şeklinde isimlendirilmiştir. Tablo 3’de müşterilerin A süpermarketinin şarküteri reyonunda alışveriş yaparken, ürün ile ilgili gözlemlenen davranışlarına yer verilmiştir.

Tablo 3 Ürün ile ilgili Gözlemlenen Davranışlar

Pazarlama Bileşeni	Gözlemlenen Davranış	Karar	Frekans	Yüzde
Ürün	Müşteri ürünü satın alırken son kullanma tarihine dikkat ediyor mu?	Evet	95	% 56,5
		Hayır	73	% 43,5
	Müşteri ürünü satın alırken ambalajına dikkat ediyor mu?	Evet	93	% 55,4
		Hayır	75	% 44,6
	Müşteri ürünü satın alırken kokusuna dikkat ediyor mu?	Evet	25	% 14,9
		Hayır	143	% 85,1
	Müşteri ürünü alırken markasına dikkat ediyor mu?	Evet	101	% 60,1
		Hayır	67	% 39,9
	Müşteri ürünü alırken raftaki konumlandırmasına dikkat ediyor mu?	Evet	46	% 27,4
		Hayır	122	% 72,6
Müşteri örnek ürünü tadım stantlarında deneyip satın alıyor mu?	Evet	30	% 17,9	
	Hayır	138	% 82,1	

1525

Tablo 3 incelendiğinde ürün ile ilgili olarak ürünün son kullanma tarihine dikkat edenlerin oranı % 56,5; ürününü ambalajına dikkat edenlerin oranı %55,4’tir. Bu oranlar dikkat etmeyenlerin oranlarına yakındır. Kokusuna dikkat edenlerin oranı % 14,9; raftaki konumuna dikkat edenlerin oranı ise % 27,4’tür. Ürünü satın alırken markasına dikkat edenlerin oranı % 60’dır. Bu durumda bilinen ürünlerin alındığı gözlemlenmiştir. Markasına dikkat etmeyenlerin oranı ise %40’dır. Bu durumda markasız ürünler de kayda değer şekilde alınmaya devam edilmektedir. Tadım stantlarında ürünleri tadıp satın alanların oranı % 17,9’dur.

Aşağıda yer alan tablo 4’de ise tüketicilerin A süpermarketinin şarküteri reyonunda alışveriş yaparken, fiyat ile ilgili gözlemlenen davranışlarına yer verilmiştir

Tablo 4 Fiyat ile ilgili Gözlemlenen Davranışlar

Pazarlama Bileşeni	Gözlemlenen Davranış	Karar	Frekans	Yüzde
Fiyat	Müşteri fiyat indirimi olan ürünleri satın alıyor mu?	Evet	103	% 61,3
		Hayır	65	% 38,7
	Müşteri ürünleri satın alırken fiyata dikkat ediyor mu?	Evet	116	% 69
		Hayır	52	% 31

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Tablo 4 incelendiğinde tüketicilerin ürünü satın alırken fiyat %69 ve fiyat indirimlerini %61,3 dikkate aldığı görülmektedir. Bu durumda tüketicilerin fiyatları dikkate aldığı, daha çok faydacı özelliğin ön plana çıktığı gözlemlenmiştir. Ayrıca bu reyonda tüketicilerin fiyata karşı hassas olduğu gözlemlenmiştir.

Aşağıda yer alan tablo 5’de ise tüketicilerin A süpermarketinin şarküteri reyonunda alışveriş yaparken, tutundurma ile ilgili gözlemlenen davranışlarına yer verilmiştir.

Tablo 5 Tutundurma ile ilgili Gözlemlenen Davranışlar

Pazarlama Bileşeni	Gözlemlenen Davranış	Karar	Frekans	Yüzde
Tutundurma	Müşterinin promosyonlu ürünler dikkatini çekiyor mu?	Evet	76	% 45,2
		Hayır	92	% 54,8
	Müşteri satış elemanlarının tavsiye ettiği ürünlere yöneliyor mu?	Evet	45	% 26,8
		Hayır	123	% 73,2

Tablo 5 incelendiğinde tutundurma faaliyetleri kapsamında müşterilerin promosyonlu ürünlere yönelimi % 54,8 iken, satış elemanlarının yönlendirdiği ürünlere yönelimi %26,8 oranı ile oldukça düşüktür. Bu durumda bu reyonda satış elemanlarının tavsiyesinin çok fazla işe yaramadığı gözlemlenmiştir. Tüketicilerin alışık oldukları lezzetleri tüketmeye devam ettikleri söylenebilir.

Aşağıda yer alan tablo 6’da ise tüketicilerin A süpermarketinin şarküteri reyonunda alışveriş yaparken, tüketici alışkanlıkları-dağıtım ile ilgili gözlemlenen davranışlarına yer verilmiştir.

Tablo 6 Tüketici Alışkanlıkları-Dağıtım ile ilgili Gözlemlenen Davranışlar

Pazarlama Bileşeni	Gözlemlenen Davranış	Karar	Frekans	Yüzde
Tüketici Alışkanlıkları-Dağıtım	Müşteri ürünü satın alırken direk şarküteri reyonuna mı gidiyor?	Evet	79	% 47
		Hayır	89	% 53
	Müşteri ürünleri satın alırken başka reyonlara da uğruyor mu?	Evet	113	% 67,3
		Hayır	55	% 32,7
	Müşteri ambalajlı ürün mü alıyor?	Evet	127	% 75,6
		Hayır	41	% 24,4
	Müşterinin elinde alışveriş sırasında market arabası var mı?	Evet	57	% 33,9
		Hayır	111	% 66,1
	Müşterinin elinde alışveriş sırasında sepet var mı?	Evet	42	% 25
		Hayır	126	% 75

Tablo 6 incelendiğinde tüketici alışkanlıkları kapsamında direk şarküteriye gidenlerin oranı %47; alışveriş sırasında market arabası kullananların oranı %33,9; alışveriş sırasında elinde sepet bulduranların oranı ise %25’dir. Bu durumda reyona gelen tüketicilerin elinde sepet buldurmaması daha az miktarda alım yapmalarına neden olabilmektedir. Bu reyona market arabası veya sepet almadan gelen tüketicilerin daha az ürün alacağı ile ilgili kendilerini şartlandırmaları da bir diğer ihtimal olabilir. Katılanların %67’si şarküteri reyonlarında alışveriş yaptıktan sonra başka reyonlara da uğrarken; %75’inin ambalajlı ürünler tercih ettiği görülmektedir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

5. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma ile tüketicilerin şarküteri reyonu ürünlerini tercih nedenleri gözlem yöntemi ile belirlenmeye çalışılmıştır. Ortaya çıkan sonuçlara bakıldığında tüketiciler şarküteri reyonunda en fazla sırasıyla ambalajlı ürüne %72, fiyata %69, başka reyonlara uğramaya %67, indirimli ürüne %61, markaya %60, son kullanma tarihine %56 ve ambalajına (estetik açıdan) %55 dikkat ettiği gözlemlenmiştir. Bu ifadelerin dışında kalanlar %50'nin altında kalmıştır.

Araştırma sonuçları literatürde çıkan sonuçlar ile karşılaştırıldığında tüketicilerin ürünün fiyat ile ilgili unsurlara dikkat ettikleri anlaşılmaktadır. Bu sonuç Baştürk vd.'nin (2014), Özkan'ın (2000), Yalman ve Aytekin'in (2014) ve Korkmaz'ın (2000) yapmış oldukları çalışmada fiyat ve fiyat indirimleri değişkenlerine göre bulmuş oldukları çalışmanın sonuçları ile tutarlıdır. Ayrıca satış yöneticisinin yönlendirdiği ürünlerin satın alınması sonucu ile Baştürk vd.'nin (2014) sonuçları tutarlıdır. Tutundurma faaliyetleri ile ilgili bu araştırmanın sonuçları Baştürk vd.'nin (2014) çalışması ve Ardıç ve Güler'in, (2000) çalışmalarının sonuçları ile örtüşmemektedir.

Müşteri ürünü aldığı anda son kullanma tarihine baktığı görülmektedir. Bu sonuç Okumuş ve Bulduk'un (2003) ve Özkan'ın (2000), sonuçlarıyla tutarlıdır. Okumuş ve Bulduk (2003) gıda ürünlerinin tercihlerinde önemli olan faktörleri irdelemiş ve son kullanma tarihinin en önemli değişken olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Ürün satın alırken kokusuna bakarım değişkenine müşterilerin çok fazla dikkat etmediği görülmektedir. Bu sonuç Papatya'nın (2005) bulmuş olduğu sonuçla tutarlıdır. Ayrıca ürünün markette konumlanmasına yine müşterilerin çok fazla dikkat etmediği görülmektedir. Yine bu sonuç Papatya'nın (2005) bulmuş olduğu sonuçla tutarlıdır. Satın alınan ürünün markasında belirleyici olduğu gözlemlenmiştir. Bu sonuç Özkan'ın (2000), Korkmaz'ın (2000) ve Papatya'nın (2005) bulmuş olduğu sonuçla tutarlıdır.

Müşterilerin stantlarda ürünün tadına bakıp ürünü satın alma oranının düşük olduğu gözlenmektedir. Bu sonuç Yalman ve Aytekin'in (2014) bulmuş olduğu sonuçlarla benzerdir.

Müşteri ürünleri satın alırken genellikle başka reyonlara da uğradığı (%67,3) ve ayrıca ürün tercih ederken genellikle ambalajlı ürünler satın aldığı gözlenmektedir (% 75,6). Tüketicilerin alışveriş yaparken genellikle vasıta (market arabası, alışveriş sepeti) kullanmadığı görülmektedir.

Bu sonuçlar doğrultusunda işletmelere ve araştırma yapacak kişilere bazı önerilerde bulunmak gerekmektedir. Gıda perakende işletmelerine müşterilerin şarküteri reyonuna geldiklerinde alışveriş veya sepetlere ulaşabileceği bir ortam oluşturulmalıdır. Nitekim alışveriş sepeti veya arabası alan kişiler daha fazla alışveriş yapma eğiliminde olabilir. Tüketicilerin alışkın oldukları lezzetleri değiştirebilmeleri adına ürün tadım işlemi geliştirilmelidir. Markalı ve ambalajlı ürünler şarküteri reyonu için belirleyici olabilmektedir. Dikkate alınması gereken bir noktada burasıdır. Markalaşmaya ve konumlandırmaya önem verilmelidir. Fiyat şarküteri reyonu tüketicileri için oldukça hassas bir kavram olduğu bu araştırmanın en önemli sonucudur. Bu bağlamda fiyat stratejileri üzerine çalışmalar yapılabilir.

Bundan sonra tüketici tercihlerinin belirlenmesine yönelik yapılacak çalışmalara yol gösterici olması açısından bazı önerilerde sunulabilir. Bu araştırma gözleme dayalı bir araştırma olduğu için

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

davranışların nedenlerinin öğrenilmesi açısından sınırlılık taşımaktadır. Gözlem ile birlikte sergilenen davranışlarının öğrenilmesi açısından beraberinde anket yapılabilir. Bu araştırma sadece şarküteri reyonu ile sınırlı tutulmuştur. Diğer reyonlar da incelenebilir. Satışların düşük veya yüksek olduğu bölgeler gözlemlenerek çeşitli stratejiler belirlenebilir.

6. Kaynakça

Akbulut, E. (2006). Türk Toplumunun Batılılaşması Ekseninde Tüketim Kültürünün Gelişimi Ve Reklamlar. Erzurum: Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, Yüksek Lisans Tezi.

Akçalı, S. (2006) Gündelik Hayat ve Medya, Ebabil Yayıncılık, Ankara, 2006.

Ardıç K., Güler, A. (2000) Reklamlarda Vurgulanan Ürün ve Hizmet Kalite Boyutlarının Belirlenmesi ve Bir Uygulama, Pazarlama Dünyası 14(4), 18-23 Aktaran: Okumuş, B.A. ve Bulduk, S.(2003), Tüketicilerin Süpermarketlerdeki Alışveriş Alışkanlıkları ve Ürün Seçimini Etkileyen Etmenler, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.5, S.4, s.s. 70-83.

Bailey, K. D., (1982), Methods of Social Research, Free Press, New York.

Baştürk, F., Yıldız, S. ve İnan, P. (2014), Hazır Gıda Ürünleri Satın Alma Davranışını Etkileyen Pazarlama Faktörlerinin İncelenmesi: Iğdır İlinde Bir Araştırma, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.4, S.1, s.s 223-236

Bayley, G., and Nancarrow, C. (1998). Impulse purchasing: a qualitative exploration of the phenomenon. *Qualitative Market Research: An International Journal*, 1(2), 99-114.

Beatty, S. E., and Ferrell, M. E. (1998). Impulse buying: Modeling its precursors. *Journal of retailing*, 74(2), 169-191.

Çetinkaya, E., “Tüketim Toplumu Bağlamında Türkiye’de Televizyon Programlarında Yayınlanan Sanal, Bant ve Tanıtıcı Reklamlar”, (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi) Ankara, 2009

Kınıt, E. (2013), Ürün Yerleştirme Uygulamalarının Tüketici Tercihlerindeki Rolünün Araştırılması: Elazığ İli Örneği, Yüksek Lisans Tezi

Koç, Erdoğan, (2016) Tüketici Davranışı ve Pazarlama Stratejileri Global ve Yerel Yaklaşım, Seçkin Yayınları, 7. Baskı, Ankara.

Korkmaz, S. (2000) Marka Oluşturma Sürecinde Hipermarket Markaları ve Bu Markaların Tanınırlık Düzeylerini İçeren Bir Araştırma, Pazarlama Dünyası, 14 (5), 27-34. Aktaran: Okumuş, B.A. ve Bulduk, S.(2003), Tüketicilerin Süpermarketlerdeki Alışveriş Alışkanlıkları ve Ürün Seçimini Etkileyen Etmenler, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.5, S.4, s.s. 70-83.

Mucuk, İ. (1999), Pazarlama İlkeleri, Türkmen Kitabevi, 11. Basım, İstanbul.

Odabaşı, Y., ve Barış, G. (2012) Tüketici Davranışı, Mediacat yayınları, 12. Baskı, İstanbul.

Okumuş, A. (2015), Reklam ve Reklamın Tüketici Tercihine Etkisi, Yüksek Lisans Tezi

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Okumuş, B.A. ve Bulduk, S.(2003), Tüketicilerin Süpermarketlerdeki Alışveriş Alışkanlıkları ve Ürün Seçimini Etkileyen Etmenler, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.5, S.4, s.s. 70-83

Özkan, B. (2000) Tüketicilerin Perakendeci Seçimi ve Satın Alma Davranışları, Pazarlama Dünyası, 14 (4) 52-57. Aktaran: Okumuş, B.A. ve Bulduk, S.(2003), Tüketicilerin Süpermarketlerdeki Alışveriş Alışkanlıkları ve Ürün Seçimini Etkileyen Etmenler, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.5, S.4, s.s. 70-83.

Pace, Elizabeth, (2009) Alışverişte Kadın Erkek, Optimist Yayınları, İstanbul.

Papatya, N. (2005), Tüketici Davranışları İle İlgili Motivasyon Modelleri: Bir Perakende İşletmesinde Temizlik ve Kişisel Bakım Ürünlerine Bağlı Bir Araştırma, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.10, S.1, s.s. 221-240.

TÜİK (www.tuik.gov.tr)

Underhill, P. (2012) Neden Satın Alırız, Optimist Yayınları, İstanbul.

Yalman, Ş. ve AYTEKİN, P.(2014), Promosyonların Anlık Satın Alma Davranışına Etkisini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma, Tüketici ve Tüketim Araştırma Dergisi, C.6, S.1, s.s 83-119

Yıldırım, A. ve ŞİMŞEK, H. (2016), Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayın, 10. Baskı.

Yıldız, S. (2007), Tüketici Tercihlerinde Marka Değerini Belirlemeye Yönelik Bir Model Önerisi, Yüksek Lisans Tezi.

MERKEZİ HEKİM RANDEVU SİSTEMİ (MHRS) UYGULAMASINDA ALGILANAN HİZMET KALİTESİNİN KULLANICI MEMNUNİYETİ ÜZERİNE ETKİSİ- DÜZCE İLİ ÖRNEĞİ

Dr. Öğr. Üyesi Yusuf ÖCEL

Düzce Üniversitesi

Prof. Dr. Kahraman ÇATI

İnönü Üniversitesi

Arş. Gör. Sinan KIZILTOPRAK

Düzce Üniversitesi

Öz

Bu çalışmanın amacı Düzce ilinde Merkezi Hekim Randevu Sistemi (MHRS) uygulamasında kullanıcılara sunulan hizmet kalitesinin, kullanıcıların memnuniyet düzeylerine etkisini incelemektir. Araştırma da nicel analiz yöntemi olarak anket tekniği kullanılmıştır. Araştırma evreni Düzce ilinde yaşayan 18 yaş üstü bireylerden oluşmaktadır. Kolayda örneklem metodunun kullanıldığı bu çalışma da örneklemin büyüklüğü 400 olarak belirlenmiştir. Yapılan faktör analizi sonucunda kullanıcıların (hastaların) MHRS memnuniyeti değişkeni; sistem memnuniyeti ve çalışanlardan memnuniyet olarak iki faktör altında toplanmıştır. Ayrıca çalışmanın bağımsız değişkeni olan hizmet kalitesi değişkeni ise isteklilik ve müşteriye uygunluk olarak iki faktör altında toplanmıştır. Elde edilen veriler aracılığıyla değişkenler arasındaki etkileşimi ortaya koymak amacı ile yapılan çoklu regresyon analizleri sonucunda ise kullanıcı memnuniyetinin alt boyutları olan sistem memnuniyeti ve çalışanlardan memnuniyet değişkenlerinin hizmet kalitesinin alt boyutları olan isteklilik ve müşteriye uygunluk değişkenleri tarafından istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Merkezi Hekim Randevu Sistemi, Müşteri Memnuniyeti, Hizmet Kalitesi.

THE EFFECT OF SERVICE QUALITY ON USER SATISFACTION IN THE CENTRAL PHYSICIAN APPOINTMENT SYSTEM IMPLEMENTATION (MHRS) - EXAMPLE OF DUZCE PROVINCE

Abstract

The aim of this study is to determine the effect of the quality of service presented to the patient on the satisfaction level of the users in the implementation of the Central Physician Appointment System (MHRS) in the province of Duzce. In research questionnaire technique is used as the quantitative

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

research method. The research population consists of individuals over 18 years of aged living in Düzce. In this study, in which it is used convenience sampling method, size of the sample is 400. As a result of the factor analysis, the MHRS satisfaction variable of the users (patients) is collected under two factors as the system satisfaction and the employee satisfaction. In addition, the quality of service variable, which is an independent variable of study, is collected under two factors as willingness and customer convenience. As a result of the multiple regression analyzes made with the aim of revealing the interaction between the variables through the obtained data, it is reached system satisfaction and employee satisfaction variables, which are sub-dimensions of user satisfaction, are statistically significant and positively affected by the sub-dimensions of service quality, which are willingness and customer convenience variables.

Keywords: the Central Physician Appointment System, Customer Satisfaction, Service Quality.

1. Giriş

Küreselleşen dünyada pazarlama anlayışında yaşanan gelişmeler ve değişimler ile birlikte ürün odaklı anlayıştan müşteri ve insan odaklı pazarlama anlayışını yakalayamayan işletmelerin hayatta kalmasının zor olduğu görülmektedir. Özellikle işletmeler arasındaki rekabetin yoğun bir şekilde artması ile birlikte müşteri ihtiyaç ve beklentilerini dikkate almayan ve insan-toplum merkezli hareket etmeyen işletmelerin rekabette sürdürülebilirliği sağlaması çok zor olacaktır. İnsan odaklı yönetim şeklinin ülkeler tarafından benimsenmesi ile birlikte devlet kurumlarındaki bürokratik karmaşıklığın azaltılması benimsenmektedir. Ayrıca işletmelerin insan ve toplum odaklı anlayışı benimseme gerekliliği sadece özel işletmelerin değil, devlet kurumlarının da modern pazarlama anlayışına geçmek için çabaladıklarının göstergesidir.

Ülkelerin toplam nüfusunun artması ve buna bağlı olarak da nüfus yoğunluğundaki hızlı artışa rağmen, insanların sağlık, eğitim vb. ihtiyaçlarını karşılayacak kuruluş veya işletmelerin sayısının nispeten az olduğu görülmektedir. Dolayısıyla birim kuruluş/işletme başına insan sayısının fazla olması, bu kuruluşlara rağbetin fazla olmasına, insan kuyruklarının oluşmasına, çalışanların yoğun tempolarda çalışmasına ve dolayısıyla da hizmet kalitesinin düşmesine ve insan kaynaklarından beklenen verimin düşmesine neden olmaktadır. Bu olumsuzlukları bertaraf etmek için sağlık bakanlığının geliştirdiği randevu yöntemi MHRS olarak adlandırılmaktadır. MHRS ile hastalar 182 çağrı merkezini arayarak, muayene ve tedavi olmak istedikleri tıp dalında istedikleri hastane ve hekimin randevusu dolu ise başka bir hekime veya başka bir hastaneye randevu alabilme imkanı bulmuşlardır. Eski sistemde ise hastalar randevu almak istedikleri hastanenin randevuları dolduğunda, telefonu kapatıp, başka bir hastanenin randevu numarasını arayıp tekrar işlem yaparak randevu alabilmekteydiler. Bu açıdan bakıldığında MHRS randevu işlemlerini kolaylaştırmakta ve basitleştirmektedir (Kartal, 2015:39). Mevcut hastane randevularının ortak fayda da birleştirilmesi ve kullanılabilirliğini sağlamak için sistemi basit ve işlevsel olarak tasarlamak amacıyla çalışmalara başlanmıştır. Bu amaçla 2009 yılı Eylül ayında Sağlık Bakanlığı ile Türk Telekom arasında, 144 kişilik MHRS Çağrı Merkezi protokolü imzalanmış ve böylece MHRS'nin temelleri atılmıştır. 23 Şubat 2010'da Erzurum ve Kayseri illerinde pilot olarak uygulanmaya başlanan MHRS uygulaması daha sonra tüm yurttan yaygınlaştırılmış ve 26.03.2012 tarihinde İstanbul'un da dahil edilmesiyle 81 ilde uygulanır hale gelmiştir (Kartal, 2015:40).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Hizmet endüstrisinde boşa geçen zaman kazanılmamış geliri dolayısıyla gelir kaybını ifade eder. Hastanelerde boş geçen muayene zaman dilimleri de bu duruma örnek gösterilebilir. Çünkü belirli bir zaman diliminde satılmayan hizmet bozulabilirlik özelliğinden dolayı ertesi gün veya ertesi ay satılamamaktadır. Hizmetlerde satılan çoğu kez zamandır (Koç, 2015:73). Bozulabilirlik hizmet işletmelerinde satış yapabilme tedirginliğinin oluşmasına neden olabilmektedir. Kapasite yönetiminde talebi kontrol edebilmenin önemli bir aracı olarak ön satış çoğu işletme tarafından kullanılmaktadır. MHRS yöntemi ile hastanelerde ön satış gerçekleştirilerek hem zaman hem de çalışan bakımından verimli bir işleyiş elde edilebilmektedir.

Ülkemizde nüfus ve hastane sayıları göz önüne alındığında da MHRS sisteminin gerekliliği aşikardır. 2002 yılında 66 milyon olan ülke nüfusuna karşılık hastane sayısı (sağlık bakanlığına bağlı) 774 iken, 2016 yılında 79 milyon olan ülke nüfusuna karşılık hastane sayısı 876'dır.^{1,2} 14 yıl içerisinde artan nüfusa (13 milyon) karşılık artan hastane sayısı 102'dir. Bu durumda kliniklerin ve çalışanların verimliliğini arttırmak adına MHRS sisteminin gerekliliği açıktır.

Hizmet endüstrisinde üzerinde durulması gereken diğer bir durum ise kontrol kavramıdır. İnsanoğlu her zaman çevresi üzerinde hakimiyet kurarak kendisini iyi hissetmek istemiştir. (Koç, 2015:58). Bu doğrultuda kontrol ne kadar çok müşterinin elinde bulunursa tatminde o derece artabilir. Müşterilerin kendilerini daha fazla memnun edecek üç kontrol türü bulunmaktadır. Bunlar davranışsal, bilişsel ve karar kontrolüdür (Averill, 1973:286). Bunlar içerisinde karar kontrolü müşterinin farklı seçenekler içerisinde hangisinin seçimine karar vereceği ile ilgilidir. Bu durumda müşteri istediği zaman seçimden vazgeçebilme özgürlüğüne sahiptir. Müşteri kendisini seçim sırasında daha rahat hisseder. Seçim sonucunda oluşacak hizmet hatalarında da müşteri bu hatadan ötürü oluşacak negatif durumu hoş karşılayabilir.

2009 yılından itibaren kullanılmaya başlanmış olan MHRS sistemi ile bireyler muayene ve tedavi olmak istedikleri tıp dalında istedikleri hastane ve hekimin randevusu dolu ise başka bir hekime veya başka bir hastaneye randevu alabilme imkanı bulmuşlardır. Eski sistemde ise hastalar randevu almak istedikleri hastanenin randevuları dolduğunda, telefonu kapatıp, başka bir hastanenin randevu numarasını arayıp tekrar işlem yaparak randevu alabilmekteydiler. Bu açıdan bakıldığında MHRS randevu işlemlerini kolaylaştırmakta ve basitleştirmektedir (Kartal, 2015:39).

Yukarıda açıklamaların tamamı düşünüldüğünde bu araştırmanın uygulandığı Düzce ilinde MHRS'nin uygulanması ile memnuniyet arasında bir ilişkinin olduğu düşünülmektedir. Bu doğrultuda çalışmanın amacı Düzce ilinde Merkezi Hekim Randevu Sistemi (MHRS) uygulamasında kullanıcılara sunulan hizmet kalitesinin, kullanıcıların memnuniyet düzeylerine etkisini incelemektir. Bu kapsamda literatür taraması ve saha araştırması yapılmıştır.

2. Literatür taraması

¹ Türkiye İstatistik Kurumu, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>

² Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2016, <https://www.saglik.gov.tr/TR,31249/saglik-istatistikleri-yilligi-2016-yayinlanmistir.html>

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Sağlık Bakanlığı, her hastanenin farklı internet sayfası ve telefon numarası ile randevu vermesi sebebiyle oluşan karışıklığı gidermek, sağlık hizmetlerindeki mevcut kaynakların daha verimli ve etkili kullanılmasını sağlamak ve hastanelere alınan randevuları kolaylaştırmak amacıyla merkezi randevu sistemi kurmak için çalışmalarına başlamıştır. Sağlık kuruluşları, kaliteyi ve hizmeti artırmak için sağlık bilgi teknolojileri alanına her geçen gün yatırım yapmaya devam etmektedirler (Yılmaz ve Demirkan, 2012:20). MHRS, Sağlık Bakanlığına bağlı hastaneler ile ağız ve diş sağlığı merkezleri için 182 No'lu telefonu aranarak canlı operatörlerden, web üzerinden veya mobil uygulamalardan istenilen hastane ve hekimden randevu alınabilecek bir sistemdir. MHRS'nin temel amacı hastanelerde muayene öncesi bekleme süresini ortadan kaldırıp, hastane ve poliklinik önlerindeki kalabalıkları azaltarak herkes için daha sakin ve huzurlu bir ortam sağlanmasıdır. Hastaların ve yakınlarının kendi zamanlarını daha verimli ve etkili kullanmasını sağlamaktır. Ayrıca hastanelerde kaynakların verimli kullanım ve ölçülmesi diğer amaçlardandır. Bu doğrultuda MHRS verileri ile sağlık hizmetlerinin kalitesinin artırılmasına yardımcı olmaktadır.³

MHRS ile ilgili istatistiklere göz atıldığında 2015 yılında; ALO 182 hattının 61 milyon kez arandığı, 38 bin 828 hekimden randevu alındığı, günlük ortalama randevu sayısının 400 binleri bulduğu belirtilmektedir. Ayrıca 2016 Nisan ayına kadar MHRS aracılığı ile toplam 323 milyon randevu verildiği belirtilmektedir. Sistemde web, mobil uygulama ve telefon aracılığı ile randevu alınabilmektedir. MHRS'de en fazla telefon aracılığı ile (%70), daha sonra web (%22) ve mobil uygulama (%8) ile randevu alınmaktadır.⁴ Ankara ilinde yapılan bir çalışmada ise MHRS'den randevu alırken en fazla kullanılan yöntemin telefon aracılığı ile %77.45 ve daha sonra web aracılığı ile %22.55 olduğu ortaya çıkmıştır (Yıldızbaşı ve diğ., 2016:298). Giresun ilinde yapılan bir çalışmada da MHRS'den randevu alırken en fazla kullanılan yöntemin telefon aracılığı ile olduğu (%53), ikinci sırada ise web aracılığı ile olduğu (%29.71) ortaya çıkmıştır (Kurşun ve Kaygısız, 2017:1).

Hizmet işletmelerinde üzerinde durulması gereken bir nokta ise bekleme süresidir. Bekleme süresi müşteriler açısından önemli bir durumdur. Hizmet işletmelerinde beklemin türlerine bakıldığında üçe ayrıldığı görülmektedir. Bunlar süreç öncesi, süreç esnası ve süreç sonrasıdır (Taylor, 1994:56). MHRS ise süreç öncesinde tüketicilerin ilgilendiği bir bekleme sürecidir. Yapılan araştırmalarda süreç öncesi beklemlerin süreç esnasındaki beklemlerden daha fazla olumsuz duyguların oluştuğunu göstermektedir (Hensley ve Sulek, 2007:163). Süreç öncesi de kendi içerisinde üçe ayrılmaktadır. Bunlar randevu öncesi veya hizmetin önceden belirlenen başlama saatinden önceki bekleme, gecikmeler ve kuyruk/sıra beklemleridir (Koç, 2015:361).

Hizmet endüstrisinde bekleme zamanı müşterilerin hizmet kalitesi algılarını ve hizmet ile ilgili değerlendirmelerini etkilemektedir (Koç, 2015:359). Yapılan araştırmalarda bir hizmette fiili bekleme süresi ile hizmetin değerlendirilmesi arasında bir ilişki olduğu saptanmıştır (Katz vd., 1991; Hill ve Joonas, 2006). Sağlık hizmetlerinde sıra bekleyen hastalar kendileri veya yakınları ağrı, stres, üzüntü vb. gibi duygular ile dolu olduklarından bekleme süresi daha önemli hale gelmektedir. Yapılan bir

³ Merkezi hekim randevu sistemi, <https://www.mhrs.gov.tr/Vatandas/hakimizda.xhtml>

⁴Yeni Şafak Gazetesi,

<https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:i2a2i4Rd17cJ:https://www.yenisafak.com/hayat/61-milyon-hasta-mhrsden-randevu-aldi-2456667+&cd=8&hl=tr&ct=clnk&gl=tr>

araştırmada MHRS'den alınan randevular sonrası hastanede bekleme süresi genel olarak 30 dakikanın altında gerçekleşmiştir (Pekgör ve diğ., 2017:209).

Müşterilerin bekleme zamanı ve hizmeti değerlendirmesinde etki eden faktörler içerisinde birçok değişken yer almaktadır. Bu değişkenler, kuyruk uzunluğu, fiili bekleme süresi, beklenen bekleme süresi, eşitlik, hizmetin değeri, zamanın dolu geçip geçmemesi, hizmeti sağlayanın davranışları, hizmet ortamı, bekleme türü, hoşlanma, belirsizlik, beklemenin kabul edilebilirliği, atfetme (dışa-ıçe)'dir (Taylor ve Fullerton, 2000:171-189). MHRS ise internet ve telefon ile ilgili bir sistem olduğu için bu değişkenler içerisinde fiili bekleme süresi, beklenen bekleme süresi, hizmetin değeri, hizmeti sağlayanın davranışları daha fazla önem arz etmektedir.

Yoğun rekabetin yaşandığı herhangi bir sektörde sürdürülebilir rekabet avantajı elde etmek için mevcut müşterilerin elde tutulmasına ve müşteri sadakati oluşturmaya ihtiyaç vardır (Çatı ve Koçoğlu, 2008:173). Genel olarak memnun olan bir müşteri, uzun süre işletmeye bağlı, yeni ürünleri satın alan, işletme ve ürünleri hakkında olumlu konuşan, rakip markalara daha az önem veren, fiyata daha az duyarlı, işletmeye ürünler hakkında fikirler öneren kişilerdir (Kotler ve Keller, 2008). Müşterinin sadık bir müşteri haline gelmesi ise ona verilen hizmetten almış olduğu memnuniyet düzeyi ile ilgilidir. Memnuniyet düzeyi yüksek olan bir müşterinin kalıcı bir müşteri olması ve bununla birlikte hizmeti çevresindekilere tavsiye etmesi kaçınılmazdır.

Günümüzde iletişim, bilgi giderek elektronik ortamlarda kendini hissettirmektedir. Sağlık hizmetlerinde de bu durum söz konusudur. Hastane yönetim ve bilgi olarak adlandırılan sistemler içerisinde yer alan MHRS ile klinik yönetim sisteminde, çalışan performans ölçümünde, zaman ve maliyet tasarrufunda (Yılmaz ve Demirkan, 2012:20) ve kaliteli sağlık hizmeti sunumunda önemli rol oynamaktadır. Özellikle zamanın planlanarak nasıl kullanıldığının ölçümünün yapılması hem işletmeleri daha kaliteli hale getirmek için bir fırsat sunarken hem de tüketicilerin daha iyi bir hizmet alabilmeleri için bir fırsat oluşturmaktadır. Bu doğrultuda teknoloji sistemlerinin kullanılması ile sağlık hizmetleri hem işletmeler hem de tüketicileri tarafından değerlendirilmektedir. Bu konuda yapılan araştırmalar aşağıda belirtilmektedir.

Ankara ilinde yapılan bir araştırmada hastaların MHRS hakkında bilgi durumlarının %80 olduğu, kullanım durumlarının genel olarak %70'in üzerinde olduğu, "tekrar muayene olunmak istendiğinde MHRS sisteminin kullanım durumunun" 2014 yılında %80, 2015 yılında %76 ve 2016 yılında %73 olarak istendiği saptanmıştır. İstenilen doktordan randevu alınması ile ilgili katılımcıların evet cevabı ise 2016 yılı için %73 olmuştur. Randevu alınan doktora muayene olunma durumu ise %80 ile evet, zamanında muayene olma durumu ise %83 ile evet cevabı çıkmıştır. Doktor tarafından yeterli bilgilendirme yapılması ile ilgili ifade de ise %58 ile evet olmuştur (Yıldızbaşı ve diğ., 2016:300).

Konya ilinde yapılan bir araştırmada ise hastaların MHRS hakkında bilgi durumlarının %88.7 olduğu, %49.9'unun başvurularını MHRS üzerinden yaptığı, alınan hizmetten memnuniyet durumunun %89.4 olduğu, "tekrar muayene olunmak istendiğinde MHRS sisteminin kullanım durumunun" %70.9 olduğu saptanmıştır (Pekgör ve diğ., 2017).

Hizmet kalitesinin müşteri memnuniyeti, tatmini ve sadakatini etkilediği ile ilgili bir çok çalışma mevcuttur (Dursun ve Çerçi, 2004; Demirel ve Bülbül, 2014; Öksüz, 2010; Auka ve diğ., 2013; Oliver, 1999; Andaleeb, 1998; Taylor ve Cronin, 1994). Dursun ve Çerçi (2004) Kayseri'deki Sağlık Bakanlığı'na bağlı bir hastanede yapmış oldukları araştırmada, algılanan sağlık hizmeti kalitesi, hasta

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

tatmini ve davranışsal niyet arasında anlamlı ilişkilerin bulunduğunu ve hizmet kalitesinin hasta tatmini ve davranışsal niyeti etkileyen en önemli değişken olduğunu belirlemişlerdir. Demire ve Bülbül (2014) yapmış oldukları araştırmada, hizmet kalitesinin hasta tatmini, hasta tatmininin de hasta tercihi üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğunu belirlemişlerdir. Öksüz (2010) yatan hasta memnuniyetine en fazla etki eden boyutun ise servisler ve fiziksel koşullar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Auka ve arkadaşları (2013) bireysel bankacılık hizmetlerine yönelik yapmış oldukları araştırmada, hizmet kalitesinin tüm boyutlarının müşterilerin sadakatleri üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymuşlardır. Oliver (1999) yapmış olduğu araştırmalarda hizmet kalitesinin müşteri sadakati üzerindeki etkisinde etkili olduğunu, bu süreçte müşteri tatmininin aracı rol oynadığını ortaya koymuşlardır. Andaleeb'in (1998) yaptığı çalışmada yardımcı sağlık personelinin hastalara karşı pozitif tavrı ve sağlık kuruluşlarının fiziksel olarak yeterli algılanması müşteri memnuniyeti seviyesini yükselteceği ortaya çıkmıştır.

MHRS'nin dış hekimleri tarafından değerlendirilmesi ile ilgili yapılan diğer bir araştırmada üç boyut ortaya çıkmıştır. Bunlar sakinca, yarar ve işlevselliştir. Yapılan araştırma sonucuna göre MHRS'nin yararlarının sakincalarından daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır (Kartal, 2015:55).

MHRS uygulaması ile üzerinde durulması gereken diğer bir nokta ise kullanılabilirliktir. Elektronik iletişim mecralarının kullanıcıların isteklerine, beklentilerine, karakteristiklerine göre sunumunun yapılması önem arz etmektedir. Kullanılabilirlik *bir ürünün veya hizmetin hedeflenen kullanıcılar tarafından kolay ve kısa sürede kullanımını sağlayan bir kalite ölçütüdür* (Uçak ve Çakmak, 2009:282). Yapılan bir araştırmada MHRS uygulamasının kullanımının kolay ve kullanıcıların memnun olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Kurşun ve Kaygısız, 2017:6).

Günümüzde işletmeler tarafından stratejik bir öge ve tüketici tercihlerini belirleyen temel unsurlardan biri haline gelen kalite kavramı ise, sözlükte “Bir ürünün bilinen en iyi özellikleri bünyesinde taşıması durumu” olarak ifade edilmektedir.⁵ Hizmet kalitesi firmanın hizmet verme sisteminin bütüncül bir değerlendirmesini ortaya koyar. Bu bakımdan kalite hizmetin yönetsel unsuruyla daha fazla ilişkiliyken, tatmin müşterinin beklentisini yansıtır. Algılanan hizmet kalitesi tatminin bir öncülüdür. Zira literatürde kalite algısıyla tatmin arasındaki ayrım pek net değildir (Naktiyok ve Küçük, 2003:226). Sağlıkta kalite, standartlara uygunluğun yanı sıra mümkün olduğunca hasta beklentilerinin ve isteklerinin karşılanabilmesini içerir (Yıldızbaşı ve diğ., 2016:294).

Müşteri memnuniyeti ile hizmet kalitesi aynı şey olmamakla beraber birçok çalışma müşteri tatmininin birincil belirleyicisi olarak hizmet kalitesi üzerinde odaklanmıştır. Müşteri tatmini hizmet kalitesinden farklı olarak beklenen ve algılanan hizmet arasındaki kıyaslamadan ortaya çıkan düşüncedir. Oysa hizmet kalitesi arzulanan ve alınan hizmet arasındaki kıyaslamayı ortaya koyar. Bir diğer fark ise, tatmin işlemlerin değerlendirilmesi sonucu ulaşılan pozitif duyguları, alınan hizmetin kalitesi ise hizmet firmalarının ortaya koydukları ürünün güvenilirlik, sorumluluk ve nezaket gibi özelliklerini gösterir (Naktiyok ve Küçük,2003:226).

Hizmet sunan işletmeler, müşteri memnuniyetini artırma çabalarında önemli bazı engellerle karşılaşmaktadırlar. Bunlardan biri, müşterilerin ürünü değerlendirirken hangi faktörlere önem verdiğinin kesin olarak bilinmesinin güçlüğü, bir diğeri de bu faktörleri ölçebilecek güvenilir ve geçerli

⁵ Türk Dil Kurumu,

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori=veritbn&kelimesec=178859

yöntemlerin yeterince kullanılmamasıdır. Hizmetlerin; soyutluk, değişkenlik, hizmet üretim ve tüketiminin aynı anda yapılması gibi temel özellikleri, müşterilerin kalite algısını ve müşteri memnuniyetini önemli ölçüde etkilemektedir. Bu da hizmetin satın alınmasına karar verilmesi, satın alınması ve kullanılması sonrasında müşterilerin hizmet kalitesini değerlendirmelerini güçleştirmektedir (Kılıç ve Pelit, 2004:115).

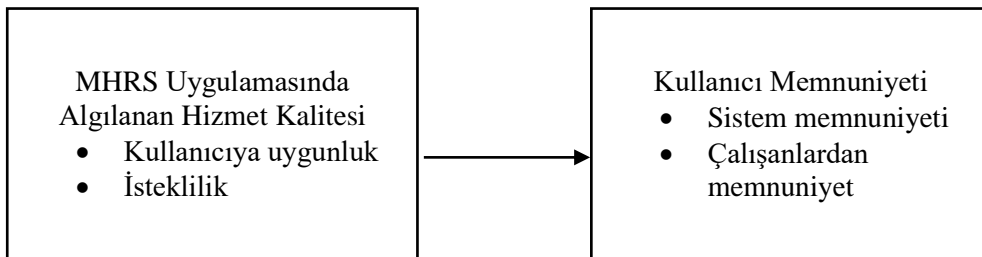
3. Metodoloji

3.1. Araştırmanın Evreni, Örnekleme, Yöntemi ve Veri Toplama Tekniği

Bu çalışmanın amacı, Düzce ilinde yaşayan 18 yaş üstü bireylerin 2017 yılında MHRS uygulamasında algılanan hizmet kalitesinin kullanıcılarının memnuniyeti üzerine etkisinin olup olmadığının belirlenmesidir. Çalışmada örnekleme metodu olarak kolayda örnekleme yöntemi seçilmiştir. Nicel araştırma tekniği olan anket tekniği veri toplama metodu olarak seçilmiştir. 100.000 ve üzeri sayılı ana kütle için kabul edilebilir örneklem sayısının 384 olduğu kabul edilmektedir (Altunışık vd., 2005:127). Değerlendirilmeye alınamayacak anketler de dikkate alınarak evreni temsil etme gücünü artırmak için örneklem 400 olarak belirlenmiştir. Araştırma verileri 1 Nisan- 30 Mayıs 2017 tarihleri arasında toplanmıştır. Ankette yer alan ifadeler demografik özellikleri belirlemeye yönelik sorulardan, MHRS uygulamasında algılanan hizmet kalitesi ve kullanıcıların memnuniyeti ile ilgili sorulardan oluşmaktadır. Ankette 5'li Likert ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçek 1: Kesinlikle katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Kararsızım, 4: Katılıyorum, 5: Kesinlikle Katılıyorum şeklinde oluşturulmuştur. Araştırmanın analizinde geçerlilik, güvenilirlik, faktör, korelasyon ve regresyon analizleri kullanılmıştır. Analizler için SPSS 21 paket programı kullanılmıştır.

3.2. Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

Bir işletmede müşterilerle iyi ilişkilerin kurulabilmesinin ilk adımı sunulan hizmetin kalitesidir (Blythe, 2005). Teknolojinin giderek toplum hayatında ağırlığını hissettirmesi ile sağlık kurumlarında hastane bilgi ve yönetim sistemlerinin önemi artmaktadır. Kullanıcıların hizmetine sunulan MHRS'inde bir teknoloji ürünü olması nedeniyle kullanılabilirliği söz konusu olmaktadır. Topluma hitap eden böyle bir sistemin kullanıcılara uygun olması beklenen bir durumdur. Ayrıca çalışanların kullanıcıların istekleri ile ilgilenirken hevesli olması da beklenen bir durumdur. Sağlık hizmetlerinin insanların bedenleri ile ilgili olması sürecin kişiyi memnun edecek şekilde tasarlanmasını gerektirmektedir. Bu doğrultuda MHRS uygulamasında algılanan hizmet kalitesinin kullanıcı memnuniyetini etkilediği düşünülmektedir. Literatür taraması sonucunda algılanan hizmet kalitesi ile kullanıcı memnuniyeti arasında bir ilişkinin varlığı görülmektedir. Bu kapsamda oluşturulan araştırma modeli Şekil 1'de gösterilmektedir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Şekil 1: Araştırma Modeli

Yukarıdaki yapılan açıklamaların tamamı düşünüldüğünde MHRS uygulamasında algılanan hizmet kalitesi ile kullanıcı memnuniyeti arasında ilişkinin var olduğu görülmektedir. Bu kapsamda, oluşturulan temel araştırma hipotezi ve alt hipotezler aşağıdaki gibidir.

Temel Hipotez:

H₁: Merkezi Hekim Randevu Sistemi uygulamasında algılanan hizmet kalitesi kullanıcı memnuniyetini etkilemektedir.

Alt hipotezler:

H_{1a,b}: MHRS uygulamasında algılanan hizmet kalitesinin alt boyutlarından olan kullanıcıya uygunluk a) sistem memnuniyetini b) çalışanlardan memnuniyeti etkilemektedir.

H_{1c,d}: MHRS uygulamasında algılanan hizmet kalitesinin alt boyutlarından olan isteklilik c) sistem memnuniyetini d) çalışanlardan memnuniyeti etkilemektedir.

4. Bulgular

4.1. Tanımlayıcı İstatistikler

Araştırmaya katılan bireylerin demografik özellikleri (cinsiyet, medeni hal, yaş, meslek, eğitim durumu ve yaşanılan yer) ile ilgili bulgular Tablo 1 de gösterilmektedir.

Tablo 1 Katılımcıların Demografik Özellikleri

Değişkenler	Gruplar	Sıklık	Yüzde (%)	Değişkenler	Gruplar	Sıklık	Yüzde (%)	
Cinsiyet	Kadın	197	49,2	Yaşanılan Yer	Köy-Bucak	35	8,8	
	Erkek	203	50,8		İlçe	133	33,2	
	Toplam	400	100		İl Merkezi	232	58	
			Toplam		400	100		
Yaş	18-25	90	22,5	Eğitim Durumunuz	İlköğretim	52	13	
	26-35	148	37,0		Lise	229	57,3	
	36-45	98	24,5		Üniversite	109	27,3	
	46-55	39	9,8		Yüksek lisans/Doktora	10	2,5	
	56 ve üzeri	25	6,3		Toplam	400	100	
	Toplam	400	100					
Mesleğiniz	İşçi	42	10,5	Medeni Hal	Evli	146	36,5	
	Memur	90	22,5		Bekar	246	61,5	
	Özel Sek. Çalışan	119	29,8		Dul	8	2,0	
	Serbest Meslek	23	5,8		Toplam	400	100	
	Emekli	21	5,3	Sağlık Güvencesi	SSK	269	67,3	
	Ev hanımı	41	10,3		Emekli Sandığı	51	12,8	
	Öğrenci	46	11,5		Yeşil Kart	45	11,3	
	İşsiz	18	4,5		Özel Sağlık Sig.	25	6,3	
	Toplam	400	100		65 Yaş Üstü	1	0,3	
					Yok	9	2,3	
			Toplam		400	100		

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Tercih Edilen Sağlık Kurumu	Devlet Hastanesi	248	66,7	Son 1 Yılda Hastaneye Gitme Sıklığı	1 Kez	69	17,3
	Özel Hastane	39	28,1		2 Kez	161	40,3
	Üniversite Hastanesi	113	5,2		3 Kez	92	23
	Toplam	400	100		4 Ve Üstü	78	19,4
						Toplam	400

Tablo 1 de anket sorularını cevaplayan kadın ve erkek oranlarının birbirlerine yakın olduğu gözlenmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğu (% 64,5) bekar iken, % 36,5'i evli olduğu görülmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğunu genç ve orta yaş grubu insanlar oluşturmaktadır. Çalışmaya katılanların büyük çoğunluğu çalışan kısmı (% 70) oluşturmaktadır. Eğitim durumları incelendiğinde ise katılımcıların % 57,3 ile en fazla lise mezunu iken, % 2,5 ile en az lisansüstü mezunu olduğu görülmüştür. Yaşanılan yerler incelendiğinde ise katılımcıların % 58'i il merkezinde yaşarken, % 8,8'i köy/bucaklarda yaşadığı görülmüştür. Anket sorularını cevaplayanların büyük çoğunluğunun sağlık güvencesine sahip olduğu görülmektedir(yaklaşık % 98). Ayrıca katılımcıların % 66,7 ile en çok devlet hastanesini tercih ettiği görülmüyorken, % 5,2 ile en az üniversite hastanesini tercih ettiği görülmektedir. Bununla birlikte katılımcıların yıl içinde en az bir defa hastaneye gittiği görülmektedir.

Tablo 2'de katılımcıların MHRS sistemine ilişkin edindiği genel bilgilere yer verilmiştir. Tablo 2 incelendiğinde kullanıcıların MHRS sistemini en fazla yazılı ve görsel basında öğrenirken, daha sonra sırası ile hastaneden ve arkadaş çevresinden öğrendikleri görülmektedir. Katılımcıların % 47'sini MHRS sistemini pratik ve kolay olması sebebiyle tercih ettiği görülürken ikin sırada ve üçün sırada ise doktor seçebilme rahatlığı ve zaman tasarrufu görülmektedir. Mhrs kullanımı öncesi-sonrası doktor tutumundaki değişime bakıldığında ise herhangi bir farkın görülmediği katılımcılar tarafından belirtilmektedir. Bir diğer bulgu ise Mhrs'den alınan randevulara uyulmadığı (%47,5) belirtilmiştir. Sorun yaşamıyorum diyen katılımcıların oranı %39,5 olarak görülmektedir.

Tablo 2: Katılımcıların MHRS Sistemine İlişkin Bilgileri

Değişken	Gruplar	Sıklık	Yüzde (%)	Değişkenler	Gruplar	Sıklık	Yüzde (%)
Mhrs'nin Öğrenilme Şekli	Tv/Basın	120	30	Mhrs Kullanımı Öncesi-Sonrası Doktor Tutumundaki Değişim	Fark Yok	329	82,2
	Hastaneden	104	26		Daha Fazla İlgileniyorlar	61	15,3
	Arkadaş Çevresi	92	23		Daha Az İlgileniyorlar	10	2,5
	Sağlık Personeli	46	11,5		Toplam	400	100
	Diğer	38	9,5				
	Toplam	400	100				
Mhrs'nin Tercih Edilme Sebebi	Pratik ve Kolay Olması	188	47	Mhrs Kullanım Sonrası Hastanede Karşılaşılan Sorunlar	Randevu Saatine Uyulmuyor	190	47,5
	Doktor Seçebilme Rahatlığı	95	23,8		Sorun Yaşamıyorum	158	39,5
	Zaman Tasarrufu	91	22,8		Diğer Hastalar Sorun Çıkartıyor	50	12,5
	Beklemeye Engel Rahatsızlık Durumu	20	5		Diğer	2	0,5
	Diğer	6	1,5		Toplam	400	100
	Toplam	400	100				

4.2. Faktör Analizi Bulguları

Araştırma kapsamında yapılan açıklayıcı faktör analizi sonuçları MHRs uygulamasında algılanan hizmet kalitesi ve kullanıcıların memnuniyeti ile ilgili analiz sonuçları yer almaktadır. Literatüre göre veri setinin faktör analizine uygun olması için KMO değerinin en az 0,50 ve Bartlett testi sonucunun anlamlı olması gerekmektedir (Altunışık ve diğ., 2010:266). Faktör analizi ile ilgili sonuçlar Tablo 3 ve Tablo 4'de gösterilmektedir. Tablo 3 incelendiğinde, faktör analizine tabi tutulan verilerin KMO değerinin ve Bartlett testi değerlerinin faktör analizi için uygun olduğu görülmektedir (KMO değeri 0,840 ve Bartlett Testi sonucu $p < 0,001$). Tablo 3 incelendiğinde iki faktörün n açıkladıkları toplam varyans % 64,629'dir. Diğer taraftan faktör analizi için temel bileşenler analizi ve varimax döndürme tekniği kullanılmıştır. Faktör analizine alınan 7 maddeden; düşük eşdeğerlilik gösteren ve birden fazla faktörde yüksek faktör yükü veren (çakışan) 1 ifade ("çağrı merkezinde çalışanların iletişiminden memnunum") yapıdan çıkarıldıktan sonra geriye kalan altı madde iki faktör altında toplanmıştır. Bu faktörler "müşteriye uygunluk" ve "isteklilik" başlıkları ile adlandırılmışlardır.

Tablo 3. Hizmet Kalitesi İle İlgili Faktör Analizi

Faktörler	İfadeler	Faktör Yükleri	Güvenilirlik Analizi
Müşteri	MHRs randevu sisteminde ayrılan süre yeterlidir.	,853	,775

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

	MHRS randevu sisteminde uygun ayarlama yaparlar.	,781	
	MHRS randevu sisteminde bilgilerimin saklanmasında güvenilirdir.	,539	
İsteklilik	Çağrı merkezi yetkililerin yönlendirmesi yeterlidir.	,884	,768
	Çağrı merkezi yetkililerin bilgilendirmesi yeterlidir.	,762	
	Çağrı merkezi yetkililerin ilgilenmesi yeterlidir.	,709	
Değerlendirme Kriterleri KMO: 0,840 Barlett's Test of Sphericity: 0,000 Rotation Method: Varimax Açıklanan Varyans: 64,629			

Araştırmanın bir diğer değişkeni ise kullanıcı memnuniyetidir. Bu doğrultuda katılımcıların kullanıcı memnuniyeti ile ilgili algılarını oluşturan veriler üzerinden açıklayıcı faktör analizi yapılmıştır. Bu kapsamda gerçekleştirilen analiz çıktıları tablo 4'de gösterilmektedir.

Tablo 4. Müşteri Memnuniyeti İle İlgili Faktör Analizi

Faktörler	İfadeler	Faktör Yükleri	Güvenilirlik
Sistem Memnuniyeti	MHRS sisteminin ulaşımından memnunum	,794	,747
	MHRS sisteminin hizmet hızından memnunum	,697	
	MHRS sisteminin hizmet kalitesinden memnunum	,674	
	MHRS sisteminin güvenliğinden memnunum	,660	
Çalışanlarından Memnuniyet	Çağrı merkezi yetkililerin yönlendirdikleri hastaneden memnunum	,796	,782
	Çağrı merkezi yetkililerin ayırdıkları süreden memnunum	,768	
	Çağrı merkezi yetkililerin davranışlarından memnunum	,753	
	Çağrı merkezi yetkililerin yönlendirdiği doktorlardan memnunum	,659	
Değerlendirme Kriterleri KMO: 0,805 Barlett's Test of Sphericity: 0,000 Rotation Method: Varimax Açıklanan Varyans: 58,386			

Tablo 4 incelendiğinde faktörlerin açıkladıkları toplam varyans %58,386'dır. Dolayısıyla ortaya çıkan iki faktör varyansın çoğunu açıklamaktadır. Diğer taraftan faktör analizi için temel bileşenler analizi ve varimax döndürme tekniği kullanılmıştır. Faktör analizine alınan on maddeden; düşük eşdeğerlilik gösteren ve birden fazla faktörde yüksek faktör yükü veren (çakışan) iki ifade ("şimdiye kadar karşılaştığım çağrı merkezi yetkilileri işlerini iyi yapıyorlar" ve "çağrı merkezi yetkilileri hastane ile

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ilgili detaylı bilgi veriyorlar’’) yapıdan çıkarıldıktan sonra geriye kalan sekiz madde iki faktör altında toplanmıştır. Bu faktörler “sistem memnuniyeti” ve “çalışanlardan memnuniyet” başlıkları ile adlandırılmışlardır.

4.3. Korelasyon Analizi Sonuçları

Yapılan faktör analizi sonucunda MHRS hizmet kalitesi ile müşteri memnuniyeti arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarabilmek için korelasyon analizi yapılmış ve Tablo 5’de gösterilmiştir. Tablo 5 incelendiğinde genel olarak MHRS uygulamasında algılanan hizmet kalitesi ile kullanıcı memnuniyeti değişkenleri arasında orta düzeyde ve pozitif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Değişkenlere bakıldığında sistem memnuniyeti ile müşteriye uygunluk ve isteklilik arasında orta düzeyde anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır. Çalışanlardan memnuniyet ile müşteriye uygunluk ve isteklilik arasında ise orta düzeyde anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır.

Tablo 5. Korelasyon Tablosu

Değişkenler	Sistem Memnuniyet	Çalışanlardan Memnuniyet	Müşteriye Uygunluk	İsteklilik
Sistem Memnuniyet	1			
Çalışanlardan Memnuniyet	,522*	1		
Müşteriye Uygunluk	,613*	,596*	1	
İsteklilik	,528*	,645*	,587*	1

*p<0,01

4.4. Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Bu bölümde MHRS uygulamasında algılanan hizmet kalitesinin kullanıcı memnuniyeti üzerindeki etkisi incelenmektedir. Tablo 6 ve 7’ de MHRS uygulamasında algılanan hizmet kalitesin alt boyutlarından “müşteriye uygunluk ve isteklilik” değişkenlerinin kullanıcı memnuniyeti alt boyutları olan “sistem memnuniyeti ve çalışanlardan memnuniyet” üzerindeki etkisi ile ilgili sonuçlar yer almaktadır.

Tablo 6. Sistem Memnuniyetine İlişkin Regresyon Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	β	t	P	Ort	St. Sapma	R	R ²	F
Kullanıcıya Uygunluk	,463	9,788	,000*	3,57	,766	,647	,419	143,040
İsteklilik	,256	5,414	,000*	3,70	,830			

Durbin-Watson: 1,997
Bağımlı Değişken: Sistem Memnuniyeti *p<0,01

Tablo 6’ incelendiğinde MHRS uygulamasında algılanan hizmet kalitesi alt boyutlarında

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

kullanıcıya uygunluk ve isteklilik değişkenlerinin bağımlı değişken olan sistem memnuniyetini istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde etkilediği görülmektedir. Diğer taraftan müşteriye uygunluk ve isteklilik tüm boyutlarıyla, sistem memnuniyeti ile (R: ,647, R²: ,419, p: ,000, Durbin-Watson: 1,997) orta düzeyde ve anlamlı bir ilişki vermekte ve sistem memnuniyetinin toplam varyansın %42'sini açıklamaktadır. Ayrıca sistem memnuniyetinin ortalaması 3,74 ve standart sapması ,646 çıkmıştır. Bu sonuca göre “H_{1a} MHRS uygulamasında algılanan hizmet kalitesinin alt boyutlarından olan kullanıcıya uygunluk sistem memnuniyetini etkilemektedir.” ve “H_{2c}: MHRS uygulamasında algılanan hizmet kalitesinin alt boyutlarından olan isteklilik sistem memnuniyetini etkilemektedir.” hipotezleri kabul edilmiştir.

Tablo 7’de ise MHRS uygulamasında algılanan hizmet kalitesi alt boyutlarında kullanıcıya uygunluk ve isteklilik değişkenlerinin kullanıcı memnuniyeti boyutu olan çalışanlardan memnuniyeti üzerine etkisi ile ilgili sonuçlar yer almaktadır.

Tablo 7. Çalışanlardan Memnuniyetine İlişkin Regresyon Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	β	t	P	Ort.	St.Sapma	R	R ²	F
Kullanıcıya Uygunluk	,333	7,496	,000*	3,57	,766	,699	,488	189,150
İsteklilik	,449	10,122	,000*	3,70	,830			

Durbin-Watson: 1,974
Bağımlı Değişken: Çalışanlardan Memnuniyet *p<0,01

Tablo 7 incelendiğinde MHRS uygulamasında algılanan hizmet kalitesi alt boyutlarında kullanıcıya uygunluk ve isteklilik değişkenlerinin bağımlı değişken olan çalışanlardan memnuniyetini istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde etkilediği görülmektedir. Diğer taraftan kullanıcıya uygunluk ve isteklilik değişkenleri çalışanlardan memnuniyet ile (R: ,699, R²: ,488, p: ,000, Durbin-Watson: 1,974) orta düzeyde ve anlamlı bir ilişki vermekte ve sistem memnuniyetinin toplam varyansın %48’ini açıklamaktadır. Ayrıca çalışanlardan memnuniyet değişkeninin ortalaması 3,67 ve standart sapması ,709 çıkmıştır. Bu sonuca göre “H_{1b} MHRS uygulamasında algılanan hizmet kalitesinin alt boyutlarından olan kullanıcıya uygunluk çalışanlardan memnuniyeti etkilemektedir” ve “H_{2d}: MHRS uygulamasında algılanan hizmet kalitesinin alt boyutlarından olan isteklilik çalışanlardan memnuniyeti etkilemektedir” hipotezleri kabul edilmiştir.

5. Sonuçlar ve Öneriler

Bu araştırma kapsamında MHRS uygulamasında algılanan hizmet kalitesinin kullanıcıların memnuniyeti üzerine etkisinin olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına bakıldığında algılanan hizmet kalitesi ile ilgili iki faktör ve kullanıcı memnuniyeti ile ilgili 2 faktör ortaya çıkmıştır. Bu faktörler Taylor ve Fullerton’ın (2000) ve Kartal’ın (2015) çalışmasıyla benzerlik göstermektedir. Araştırma sonucunda algılanan hizmet kalitesi faktörlerinin kullanıcı memnuniyeti faktörlerini etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Çoklu regresyon analiz sonuçlarına göre MHRS uygulamasında kullanıcıya uygunluk ve istekliliğin çalışanlardan memnuniyeti etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca MHRS uygulamasında kullanıcıya uygunluk ve istekliliğin MHRS sisteminden memnuniyeti etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar Katz ve arkadaşlarının (1991); Hill ve

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Joonas'ın (2005); Dursun ve Çerçi'nin (2004); Demirer ve Bülbül'ün (2014); Öksüz'ün (2010); Auka ve arkadaşlarının (2013); Oliver'in (1999); Andaleeb'in (1998) çalışmaları ile benzerlik göstermektedir.

Bu araştırmada ortaya çıkan tanımlayıcı istatistiklere bakıldığında ise MHRS uygulamasının daha çok yazılı ve görsel basından öğrenildiği görülmektedir. Pratik ve kolay olmasından dolayı MHRS uygulamasının tercih edildiği bir diğer sonuçtur. Bu sonuç Kurşun ve Kaygusuz'un sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Ayrıca MHRS'den alınan randevulara %47,5 ile uyulmadığı sonucuna da ulaşılmıştır. Bu sonuç Yıldızbaşı ve arkadaşlarının yaptığı araştırmadan farklı çıkmıştır. Bu doğrultuda MHRS uygulamasından alınan randevulara neden uyulmadığı ile ilgili araştırmalar yapılabilir.

Bu çalışmada Hastane uygulama sistemlerinden MHRS uygulaması ele alınmıştır. Yapılacak araştırmalarda Hastane bilgi ve yönetim sistemleri, E-nabız Kişisel Sağlık Sistemi, Karar Destek Sistemleri, Laboratuvar Bilgi Sistemleri, Radyoloji Bilgi Sistemi, Elektronik Sevk Sistemi, Çekirdek Kaynak Yönetim Sistemi, Sağlık Kodlama Referans Sunucusu, E-Reçete ve Tele Tıp gibi sistemler incelenebilir. Ayrıca bu araştırma kullanıcılara ve hastalara yönelik bir incelemedir. Sağlık hizmet çalışanlarını içeren araştırmalar yapılabilir.

Bu araştırma, Düzce illinde MHRS uygulamasını kullanan kişilerin düşüncelerine yönelik analiz sonuçlarını içermektedir. Dolayısıyla tüm ülke veya dünya sağlık hizmet sektörü için veya farklı sektörler için genellenemez. Yapılacak araştırmalarda çizilen kapsamlı çerçeveden ve araştırma neticesinde elde edilen sonuçlardan yararlanılarak tüm ülkede MHRS kullanıcıların algılanan hizmet kalitesini ölçen bir ölçek geliştirilebilir.

6. Kaynakça

- Altunışık, R., Coşkun R., Bayraktaroğlu S. ve Yıldırım, E. (2005), Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Sakarya: Sakarya kitabevi.
- Altunışık, R., Coşkun R., Bayraktaroğlu S., Yıldırım E., (2010). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Spss Uygulamalı. 6. Basım, Sakarya Yayıncılık.
- Andaleeb, Saad, Syed. (1998) Determinants of customer satisfaction with hospitals: a managerial model", International Journal of Health Care Quality Assurance, Vol. 11 Iss 6 pp. 181 – 187.
- Auka, D. O., Bosire, J. N. ve Matern, V. (2013). Perceived Service Quality and Customer Loyalty in Retail Banking in Kenya. British Journal of Marketing Studies. 1 (3), pp. 32-61.
- Averill, J. R. (1973). Personal control over aversive stimuli and its relationship to stress. Psychological bulletin, 80(4), 286.
- Blythe, J. (2005). *Essential of Marketing*. Third Edition. London: Pearson Education.
- Çatı, K. ve Koçoğlu, C.M. (2008), Müşteri sadakati ile müşteri tatmini arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik bir araştırma, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S:19, s.s 167-188.
- Demirer, Ö. ve Bülbül, H. (2014). Kamu ve Özel Hastanelerde Hizmet Kalitesi, Hasta Tatmini ve Tercihi Arasındaki İlişki: Karşılaştırmalı Bir Analiz. Amme İdaresi Dergisi. 47 (2). ss. 95-119.
- Dursun, Y. ve Çerçi, M. (2004). Algılanan Sağlık Hizmeti Kalitesi, Algılanan Değer, Hasta Tatmini ve Davranışsal Niyet İlişkileri Üzerine Bir Araştırma. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 23, ss.1-16.
- Hensley, R. L., ve Sulek, J. (2007). Customer satisfaction with waits in multi-stage services. Managing Service Quality: An International Journal, 17(2), 152-173.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Kartal, Y.E. (2015), Dış Tedavisi İşlemlerinde Kullanılan Merkezi Randevu Sisteminin Dış Hekimlerce Değerlendirilmesine İlişkin Bir Çalışma, Yüksek Lisan Tezi.
- Kılıç, İ. ve Elbeyi P, (2004), Yerli Turistlerin Memnuniyet Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma, Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi, C: 15, S: 2, Güz.
- Koç, E. (2015). Hizmet Pazarlaması ve Yönetimi: global ve yerel yaklaşım, Seçkin Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara.
- Kotler, P., and Keller, K. L. (2008) *Marketing Management*. 12th Edition, Pearson Cust, London.
- Kurşun, A., ve Kaygısız, E. G. (2017) Merkezi Hekim Randevu Sistemi (MHRS) Uygulamalarına Yönelik Memnuniyet Ve Erişilebilirlik Düzeyinin Belirlenmesi.
- Naktiyok, A. ve Küçük, O. (2003), İşgören ve Müşteri Tatmini, İşgören Tatmininin Müşteri Tatmini Üzerindeki Etkileri, Amprik Bir Değerlendirme, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C:17, S:1-2, s.s 225-243.
- Oliver, R. L. (1999). Whence Customer Loyalty? *Journal of Marketing*. 63, pp. 33-44.
- Öksüz, A. S. (2010). Hizmet Kalitesinin Hasta Memnuniyeti Üzerine Etkisi Ve Bir Uygulama Araştırması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sağlık Kurumları İşletmeciliği Anabilim Dalı. Ankara.
- Pekgör, S., Eryılmaz, M. A., Solak, İ., Pekgör, A., Yaka, H., Kaya, İ. F. K., ... & Koç, M. (2017). Evaluation of Factors Affecting the Use of the Central Physician Appointment System. *Southern Clinics of Istanbul Eurasia*, 28(3).
- Taylor, S. A. ve Cronin, J. J. (1994), Modelling Patient Satisfaction and Service Quality, *Journal of Health Care Marketing*, 14 (1), pp. 34-44.
- Yıldızbaşı, E., Öztaş, D., Sanisoğlu, Y., Fırat, H., Yalçın, N., Şeker, E. D., ... & Akçay, M. (2016). Bir Eğitim ve Araştırma Hastanesinde Merkezi Hekim Randevu Sistemini Kullanan Hastaların Memnuniyet Düzeylerinin Ölçülmesi.
- Yılmaz, M., ve Demirkan, A. E. (2012). Hastane Yönetim ve Bilgi Sisteminin Kullanılabilirliğinin Değerlendirilmesi, *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 5(3), 19-28.
- Katz, K. L., Larson, B. M., & Larson, R. C. (1991). Prescription for the waiting-in-line blues: Entertain, enlighten, and engage. *MIT Sloan Management Review*, 32(2), 44.
- Taylor, S. (1994). Waiting for service: the relationship between delays and evaluations of service. *The journal of marketing*, 56-69.
- Hill, C. J., & Joonas, K. (2006). The impact of unacceptable wait time on health care patients' attitudes and actions. *Health marketing quarterly*, 23(2), 69-87.
- Taylor, S., & Fullerton, G. (2000). Waiting for service: Perceptions Management of the Wait Experience. *Handbook of services marketing and management*, ed. Swartz, T., & Iacobucci, D. (2000). *Handbook of services marketing and management*. Sage. Aktaran: Koç, E. (2015) *Hizmet Pazarlaması ve Yönetimi: Global ve Yerel Yaklaşım*, Seçkin Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara.

KADIN YOKSULLUĞU İLE MÜCADELEDE KADIN İSTİHDAMI VE SOSYAL SERMAYE İLİŞKİSİ

Arş. Gör. Sibel VURKUN

Kırklareli Üniversitesi

Arş. Gör. Fethi Anıl MAYDA

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

Öz

Yoksulluk geçmişten günümüze varlığını koruyan bir sosyal sorun olarak devam etmekte olan bir olgudur. Yoksulluk olgusunu her birey ya da grup aynı şekilde deneyimlememektedir. Bazı dezavantajlı gruplar yoksulluktan daha fazla etkilenmektedir. Bunlardan biri de kadınlardır. Bu durum literatürde ‘yoksulluğun kadınlaşması/kadınsılaşması’ şeklinde yer almaktadır. Yoksullukla mücadelede uygulanan politikalar da bu grupların yaşadıkları dezavantajlı duruma göre farklılık göstermektedir. Küreselleşme ile birlikte yoksullukla mücadeleye yönelik geliştirilen çözüm önerileri uluslararası politikalarla belirlenmekte ve yeni çözüm arayışları devam etmektedir. Son zamanlarda literatüre yeni yeni girmeye başlayan sosyal sermaye kavramı yoksullukla mücadelede etkili olduğu çeşitli çalışmalarla desteklenmiş ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların da yoksullukla mücadele stratejileri arasına girmiş bir kavramdır. Sosyal sermayenin ekonomik kalkınma, eğitim, istihdam, sağlık gibi çeşitli alanlarda olumlu yönde etkileri olduğuna yönelik pek çok çalışma literatürde yer almaktadır. En basit ifadeyle bir toplumdaki güvene dayalı ilişkiler düzeyini ifade eden sosyal sermaye kavramının bugün istihdamı artırmada, ekonomik kalkınmayı sağlamada ve yoksulluğu azaltmada etkili olduğu kabul görmektedir. Bu bağlamda, bu çalışmada sosyal sermaye kavramının kadın istihdamını artırmadaki olumlu etkilerine yönelik yapılan çalışmalar üzerinde durulmaktadır. Çalışmada yoksulluk kavramı toplumsal cinsiyet bağlamında ele alınmaktadır. Bu doğrultuda kadın yoksulluğu ve kadın yoksulluğuyla mücadele aracı olarak kadın istihdamını artırmada, sosyal sermaye kavramının etkisi incelenmekte ve çözüm önerileri getirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, kadın yoksulluğu, kadın istihdamı, sosyal sermaye

THE RELATIONSHIP BETWEEN WOMEN'S EMPLOYMENT AND SOCIAL CAPITAL IN FIGHTING WITH WOMEN'S POVERTY

Abstract

Poverty is an ongoing phenomenon as a social problem from the past to the present. People who lives

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

in poverty does not experience it in the same way. Some disadvantaged groups are more affected by poverty. One of them is women. This situation has also appeared in the literature as 'feminization of poverty'. Policies applied in the fight against poverty also differ according to the disadvantaged situation of these groups. The strategies for a solution to fight against poverty along with globalization is determined by international policies and new solutions are still being sought. Recently, the concept of social capital, which has recently begun to enter the literature, has been supported by various studies that have been effective in the struggle against poverty, and it has entered into the poverty struggle strategies of international organizations such as the World Bank. There are many studies in the literature that social capital is positively influential in various fields such as economic development, education, employment and health. In the simplest terms, it is accepted that the concept of social capital, which emphasizes the level of trust based relationships on a society, is effective in increasing employment, in achieving economic development and in reducing poverty. In this context, this study focuses on the positive effects of the concept of social capital in increasing women's employment. The concept of poverty is considered in the context of gender in working. In this direction, the effect of the concept of social capital is investigated and solution proposals are introduced in women's poverty and increasing women's employment to fight against women's poverty.

Keywords: Poverty, women poverty, women employment, social capital

1. Kadın Yoksulluğunun Genel Görünümü

Yoksulluk, insanlık tarihinde çok eski çağlardan beri var olan bir olgudur. Ancak yoksulluğa olan ilgi ve yoksulluğun görünür hale gelmesi sanayileşme ile birlikte kapitalizmin gelişmeye başlamasıyla gerçekleşmiştir. Tarihsel olarak bakıldığında yoksulluğa yönelik bakış açıları zamandan zamana ve toplumdan topluma farklılık göstermiştir. Kimi zaman salt ekonomik gelirle ilişkilendirilmiş ve bu yönde önlemeye yönelik adımlar atılmışken kimi zaman daha geniş bir perspektiften ele alınarak çok boyutluluğu üzerinde durulmuştur. Bugün yoksulluk olgusunun küresel bir sorun olarak önemini koruduğu açıktır. Küreselleşme ile birlikte artık göz ardı edilemeyen yoksulluğa geliştirilen çözüm önerileri de uluslararası politikalarla belirlenmektedir.

Farklı zaman dilimlerinde farklı yaklaşımlarla tanımlanan ve bu tanımlardan hareketle çözüm yolları geliştirilmeye çalışılan yoksulluk olgusuna, artık toplumda bunu deneyimleyen her bireyin aynı şekilde deneyimlediği anlayışından sıyrılarak yeni çözüm yolları geliştirilmektedir. Farklı dezavantajlı grupların her biri yoksulluğu farklı şekillerde deneyimlemektedirler. Kadınlar da tıpkı çocuklar, yaşlılar, engelliler, sığınmacılar vb. gibi yoksulluğu farklı deneyimleyen dezavantajlı gruplardan biridir. Öyle ki bu durum literatürde 'Yoksulluğun Kadınlaşması' ifadesiyle de yerini almıştır. Yoksulluğu demografik süre üzerinden analiz etmesi, kadınlar arasındaki farklılıkları görmemesi, kadınların farklı konumlanışlarını göz ardı etmesi vb. gibi çeşitli gerekçelerle eleştiriye uğrayan bu kavramın, uluslararası düzeyde kadının yoksulluğunun görünür olmasını sağlaması bakımından önemli olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim bu eleştirilerden hareketle toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile ilişkilendirilen farklı bir bakış açısı ile kadın yoksulluğuna dikkat çekilmeye başlanmıştır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

1970'li yıllarda kadın ve erkek kimliklerinin biyolojik farklılıklarının ötesinde, bu kimliklere toplum tarafından yüklenen anlam ve roller çerçevesinde şekillenen bir kimlik tanımını ifade eden toplumsal cinsiyet kavramı kullanılmaya başlanmıştır (Oakley, 1972: 159; akt. Ertuğrul Yılmaz, 2017). Toplum tarafından kadın ve erkeğe yüklenen roller, kız ve erkek çocuklarının içinde buldukları toplumun değer yargıları ile sosyalleşmeleriyle nesilden nesle aktararak yeniden üretilmektedir. Erkeğe evini geçindirmeyi, para kazanmayı, aile içinde gücü elinde bulundurma; kadına ise ev işleri, çocuk, hasta, yaşlı bakımı gibi ev içi alanı ve hizmetleri yerine getirme rolünün verilmesi, eril ideolojiyle şekillenen cinsiyete dayalı bir iş bölümünü karşımıza çıkarmıştır. Ataerkil toplumlarda görülen cinsiyete dayalı bu farklılaşma, cinsiyetlerden birinin diğeri üzerinde üstünlük kurmasına ve daha dezavantajlı konumda olanın pek çok alanda eşitsizliğe ve haksızlığa uğramasına neden olmaktadır. Günümüzde erkek lehine olan bu farklılaşmada, kadının dezavantajlı konumda olduğunu ve aile içinde başlayan bu sürecin iş yaşantısında da pek çok sorunla devam ettiğini görüyoruz. Kadının ev işlerinin tamamından ve ailedeki bakım hizmetlerinden sorumlu olması, bunlara ayırdığı zaman, kadının hem iş hayatı konusundaki kararlarını belirlemekte (Bittman 1999; akt. Ertuğrul Yılmaz, 2017) hem de ücret eşitsizliğine neden olan faktörlerden birini oluşturmaktadır (Gammage, 2010). Cinsiyete dayalı bu ücret eşitsizliği kadının yoksullaşmasına da kaynaklık eden önemli bir sorundur. Ertuğrul Yılmaz (2017) kadınların çalışma yaşamında karşı karşıya kaldıkları diğer eşitsizlikleri istihdam edilme şekillerindeki eşitsizlikler, sektörel eşitsizlikler, çalışma saatleri ve çalışma yoğunluğundaki eşitsizlikler, temsil ve karar alma süreçlerinde yaşadıkları eşitsizlikler olarak sıralamıştır (s.322).

Toplumsal cinsiyet rollerinin yüklediği sorumluluklar neticesinde eğitim, istihdam, sosyal ve siyasal alana katılım vb. pek çok alanda eşitsizliğe uğrayan kadınların, bu eşitsizliklerin bir sonucu olarak yoksulluğa itildiğini söylemek mümkündür. Buvinic (1998), kadın yoksulluğunun iki belirleyici özelliğini tanımlamıştır: kadının iş gücü piyasasındaki konumu ve eğitim imkanlarından yararlanma durumu (Şener, 2009). Kadınların iş gücü piyasasına katılmada, elde edilen gelirden, çalışılan sektörde vb. durumlarda erkeklere göre dezavantajlı olduğu, iş piyasasında ikincil konumda olduklarına işaret eden göstergelerdendir.

Tablo 1 - Cinsiyete göre seçilmiş göstergeler, 2016(%)

Seçilmiş göstergeler	Toplam	Erkek	Kadın
Okuryazar olmayan nüfus oranı (25+ yaş)	5,1	1,6	8,5
Yükseköğretim veya fakülteden mezun nüfus oranı (25+ yaş)	16,5	18,8	14,2
İstihdam oranı (15+ yaş)	46,3	65,1	28,0
İşgücüne katılım oranı (15+ yaş)	52,0	72,0	32,5
Genç işsizlik oranı (15-24 yaş)	19,6	17,4	23,7

Kaynak: TÜİK, Hane halkı İşgücü Araştırması, 2017

Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2016 yılında gerçekleştirdiği Hane halkı İşgücü Araştırması sonuçlarına göre Türkiye'de 15 yaş ve üzeri nüfus içerisindeki istihdam oranı %46,3'tür. Erkeklerde bu oran %65,1 iken kadınlarda %28'tir. Avrupa Birliği üye ülkelerinde 2015 yılında erkek istihdam oranı %70,8 iken kadın istihdam oranı %60,4 olarak karşımıza çıkmaktadır (TÜİK, 2017). Türkiye için kadın ve erkek istihdam oranlarına bakıldığında kadın istihdamının erkek istihdam oranının yarısından daha az olduğu görülmektedir. Bu bakımdan AB üye ülkelerinin oldukça gerisinde olduğu söylenebilir. Ancak gerek

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Türkiye gerekse AB üye ülkeleri için kadın istihdam oranı erkek istihdam oranının altında kalmaktadır. Bu durum da kadınların istihdam edilirken daha dezavantajlı konumda olduklarını destekleyen bir bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Benzer şekilde eğitim olanaklarından yararlanma konusunda da yoksul aileler tarafından öncelik genellikle erkek çocuklarına verildiğinden kadınlar eğitimde de dezavantajlı konumda olmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2016 yılında gerçekleştirdiği Hane halkı İşgücü Araştırması sonuçlarına göre Türkiye'de, 25 ve daha yukarı yaşta olan ve en az bir eğitim düzeyini tamamlayanların toplam nüfus içindeki oranı %88,9 iken bu oran erkeklerde %95,1, kadınlarda ise %82,8 olarak ortaya çıkmıştır (TÜİK, 2017). Bu oranlara bakıldığında kadınların eğitim konusunda da erkeklere göre dezavantajlı konumda oldukları görülmektedir.

Eğitim olanaklarından yeterince yararlanamamak kadınların iş gücüne dahil olmalarında olumsuz bir etkiye sahip olmaktadır. Bu durum, kadının yoksullaşmasındaki en temel ve yaygın faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Buvinic'in sözünü ettiği bu iki belirleyici özellik kadınlara yüklenen toplumsal cinsiyet rolleriyle toplumda var olmalarını ve yetiştirilmelerini, bu rollerin gereğini yerine getirmekle yükümlü olan kadınların iş piyasasında yer alarak gelir elde etmek için zamanlarının olmamasını beraberinde getirmektedir (Şener, 2009).

Kadın yoksulluğuyla mücadele yolları da kadınların yoksun kaldıkları durumlardan yola çıkılarak oluşturulmalıdır. Amartya Sen (2004)'in yapabilirlik yaklaşımında ifade ettiği gibi yetersiz gelir yoksul bir yaşamın güçlü bir ön koşuludur ve gelir ve kapasite arasındaki ilişki kişinin yaşından, toplumsal cinsiyet ve toplumsal rollerden, yerleşim yerinden ve kişinin denetleyemeyeceği -veya kısmen denetleyebileceği- diğer değişkenlerden güçlü bir biçimde etkilenir (s. 127). Bu bağlamda kadın yoksulluğuna yönelik oluşturulacak politikaların salt geliri artırma odaklı değil toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve toplumsal roller nedeniyle kısıtlanan kapasitelerini artırıcı olması gerekmektedir.

2. Kadın Yoksulluğuyla Mücadelede Uygulanan Politikalar

İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi'nin 23. maddesinde geçen "Herkesin çalışma, işini serbestçe seçme, adaletli ve elverişli koşullarda çalışma ve işsizliğe karşı korunma hakkı vardır." hükmü kadınların istedikleri işi yapabilme hakkını ve seçtikleri işlerde uygun ve adaletli çalışma koşullarının sağlanması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla kadın yoksulluğuyla mücadelede kadınların istihdamını artırıcı politikaların bu doğrultuda oluşturulması gerekmektedir.

1995'te ilk kez 4. Dünya Kadın Konferansında 'Yoksulluğun Kadınlaşması' ifadesinin yer almasıyla daha görünür olmaya başlayan kadın yoksulluğuna bundan daha önce "BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW)' nde dikkat çekilmiştir. Türkiye bu sözleşmeye 1985 yılında taraf olmuş ve 1986 yılında ise sözleşme yürürlüğe girmiştir. Sözleşmede en fazla vurgulanan konu kadınları erkeklerden daha dezavantajlı konuma getiren cinsiyete dayalı kalıp yargıları değiştirmek olmuştur (UNICEF, 2004).

Yoksullukla mücadeledeki önemli aktörler, Birleşmiş Milletler ile yoksulluğun artışının en önemli sebeplerinden biri olarak bilinen neoliberal politikaların aynı zamanda uygulayıcısı olan IMF ve Dünya Bankasıdır. Birleşmiş Milletler, Türkiye'nin de çekincesiz kabul ettiği Pekin Deklarasyonu Kadın ve

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Yoksulluk başlıklı Eylem platformunda kadın yoksulluğuyla mücadelede stratejik hedefler “yoksulluk içindeki kadınların ihtiyaçlarına ve çabalarına cevap veren makroekonomik politikaları ve kalkınma stratejilerini gözden geçirmek, benimsemek ve uygulamak; yasaları ve idari uygulamaları, kadınların eşit haklarını ve ekonomik kaynaklara ulaşmasını güvence altına alacak şekilde yeniden düzenlemek; tasarrufa, kredi mekanizmalarına ve kurumlarına ulaşmalarını sağlayarak kadınları desteklemek; cinsiyete dayalı metodolojiler geliştirmek ve yoksulluğun kadınla özdeşleşmesini ele alacak araştırmalar yapmak” şeklinde yer almıştır. Özbudun (2014), Eylem Platformu’nun kadın yoksulluğunu gidermeye yönelik tek bir somut öneri getirdiğini ifade etmektedir: kredi kolaylıkları aracılığıyla yoksul kadınları girişimcilere, “piyasa (mikro-) aktörleri”ne dönüştürmek. “*Eylem platformu, örneğin kadınların eğitim, sağlık ve çalışma ‘hak’larından, insan onuruna yakışan bir gelir sağlayacak istihdam ‘hak’larından, bu hakları sürdürmeye yönelik bir mücadeleyi yürütmek üzere örgütlenmelerinden, temel hizmetlerin kamusal kaynaklardan karşılanmasından söz etmemektedir*” (s.282). Dünya Bankası ve IMF’nin kadın yoksulluğu ile mücadele amaçlı gerçekleştirdiği politikalar da temelde kalkınmayı sağlamak amaçlıdır. Vurgusu her zaman ekonomik kalkınmayı serbest piyasa ile gerçekleştirmek olan ve uygulamaya koydukları yapısal uyum programları ile yoksulluğu da azaltmayı planlayan bu kuruluşlar, istedikleri sonucu borç krizleri, ödeme dengesindeki sorunlar, gelir dağılımı eşitsizliği gibi nedenlerden dolayı alamamışlardır. Bunun üzerine yeni bir paradigma arayışına giderek ‘yoksullukla mücadele’ adı altında temelde yine kalkınmayı hedefleyen bir paradigma geliştirmişlerdir (Karaçay, 2016). Toplumun yarısını oluşturan kadınların istihdamı bu doğrultuda önemli bir meseledir. Pekin Bildirgesi’nin çağrısıyla toplumsal cinsiyet duyarlı projeler gerçekleştirilmeye başlanmış ve serbest piyasaya erişim ile sınırlı tutulan bir ‘fırsat eşitliği’ tanımı yapılmıştır. Ekonomik kalkınmanın sağlanması ve az gelişmiş ülkelere kredi tahsis edilmesi için hükümetlerin kadın istihdamını artırıcı uygulamaları sivil toplum örgütleri ile birlikte gerçekleştirmeleri koşulu getirilmiştir. Böylece kadın istihdamının önündeki engeller kaldırılarak ‘fırsat eşitliği’ sağlanmış olacaktır (Özbudun, 2014).

Ne var ki bu politikaların esas olarak ekonomik kalkınmayı hedeflemesi, kadınların istihdam edilmesinde yaşadıkları pek çok sorunu görmezden gelmektedir. Kadınların düşük ücretli işlerde çalışmak zorunda kalmaları, ağırlıklı olarak kayıt dışı sektörde istihdam edilmeleri, ağır çalışma koşullarına maruz kalmaları, geçici işlerde çalışmaları, çalışma saatlerinin fazla oluşu, toplumsal cinsiyet rollerinin yüklediği ev içi işler ve çocuk bakımını üstlenmek zorunda kalmaları, toplumsal ilişki ağlarını ifade eden sosyal sermayelerinin aile, akraba çevresi ile sınırlı olup iş çevresindeki ilişkilerinin oldukça zayıf kalması ve bu nedenle mesleki anlamda yükselme olanaklarının da güçleşmesi, kadın yoksulluğunu azaltmak yönünde gerçekleştirilen politikalarda söz edilmeyen durumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Göz ardı edilen bu durumlardan, kadınların aile içi sorumlulukları nedeniyle karşı karşıya kaldıkları sorunlar konusunda çalışma saatlerinde esneklik, ebeveynlik izni, çocuk bakımı, hizmet içi olanaklardan yararlanma ve yükselme gibi politikalar başta Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve AB politikaları olmak üzere çeşitli uluslararası düzenlemelerde yer almıştır (Aydın Yılmaz, 2016).

1961 yılında imzaya açılan ve Türkiye’nin gözden geçirilmiş metnini 2007 yılında onayladığı Avrupa Sosyal Şartı’nda kadın yoksulluğuna ilişkin, kadınların çalışma hayatına katılımında annelik durumunda korunma hakkı, eşit muamele görme hakkı, iş ve aile yaşamının uyumlu hale getirilmesi ve fırsat eşitliği gibi konulara yer verilmiştir (Resmi Gazete, 2007).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Kadın istihdamını, kadınların dezavantajlı olduğu durumları gidermeye dönük politikalarla artırmanın kadın yoksulluğuyla en etkili mücadele yolu olduğunu söylemek mümkündür. Ücretsiz aile işçiliği, toplumsal cinsiyet rollerinin yüklediği sorumluluklar nedeniyle iş hayatına katılamama, çalışma hayatına katıldığında ise düşük ücret, yoğun çalışma saatleri vb. gibi faktörler, temelde kadınların gelir elde etmelerini güçleştirmekte bu durum da kadını yoksulluğa itmektedir. Bu nedenle istihdam öncelikli mücadele yolu olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla kadın istihdamını artırmaya yönelik uygulamalar kadın yoksulluğuyla mücadelede oldukça önem arz etmektedir.

3. Sosyal Sermaye

3.1. Kavramın Kuramsal Gelişimi

19. yy'da ekonomi alanında kullanılmaya başlanan 'sosyal sermaye' kavramı, bugün sosyal iletişim ağlarının değerli bir servet olduğu fikri üzerine kuruludur (Field, 2008). En basit ifade ile toplum kesitleri arasındaki güvene dayalı ilişkiler düzeyi (Karagül, 2006) olarak tanımlanabilen sosyal sermaye kavramı, sosyal bilimler alanında son yıllarda önem kazanmaya başlamıştır. Kavramın gelişiminde ve yaygın hale gelmesinde Pierre Bourdieu, James Coleman ve Robert Putnam gibi isimler yaptıkları çalışmalarla önemli rol oynamışlardır. Bourdieu, 1970 ve 1980'li yıllar boyunca sosyal sermaye kavramı üzerinde durmuş ancak çalıştığı diğer alanlar bu kavramdan daha fazla ilgi görmüştür. Ardından Coleman'ın sosyoloji ve ekonomiyi birleştirme girişiminde bulunduğu rasyonel davranış teorisi sosyal bilimcileri ve siyasetçileri etkilemiş ve ABD'de tartışma getirmiştir. Kavramın günümüzdeki önemi ise Putnam'ın çalışmaları ile şekillenmiş ve büyük ilgi görmüştür (Field, 2008).

Bourdieu 1973 yılında yayınladığı bir çalışmasında sosyal sermaye kavramını ilk kez şu şekilde tanımlamıştır:

Gerekli olduğunda faydalı 'destekler' sağlayan toplumsal ilişkilerin sermayesi: Herhangi biri toplumsal açıdan önemli konumlara, örneğin siyasi bir kariyer gibi aynı zamanda para değeri de olan konumlara, sahip olan müşterilerinin ilgisini çekmek istediğinde çoğu zaman vazgeçilmez olan saygınlığın ve onurluluğun sermayesidir (Bourdieu, 1977: 503; akt. Field, 2008).

En son gerçekleştirdiği tanımla bu durumu daha sadeleştirmiştir:

Sosyal sermaye, gerçekte uygulamada karşılıklı tanışıklık ve tanımaya dayalı olarak az ya da çok kurumsallaşmış, uzun ömürlü iletişim ağına sahip olması nedeniyle, bir bireyin veya grubun haklı olarak hissesine düşen kaynakların bir toplamıdır (Bourdieu & Wacquant, 1992: 119; akt. Field, 2008).

Bourdieu'nun sosyal sermaye tanımlarına bakıldığında bireylerin sosyal ilişkileri ve kaynakları, kavramın iki önemli hususu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kişinin toplumsal ilişkileri yoluyla sahip olduğu kaynaklar onun 'sosyal sermaye'sini oluşturmaktadır. Bourdieu'ya göre insanlar, sosyal sermayelerinin değerini korumak için çaba göstermelidirler. Kişilerin sosyal sermayelerinin büyüklüğü (iletişim ağlarının değeri) harekete geçirilebilen bağlantı sayısına ve her bir bağlantı ile sahip olunan kültürel, sosyal ve ekonomik sermaye büyüklüklerine bağlıdır (Bourdieu, 1980; akt. Field, 2008). Kişilerin sahip oldukları bu sosyal bağlantıları bir yatırım stratejisi olarak gören Bourdieu, aslında sosyal

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

sermayenin ‘ayrıcalıklılar’ ın bir serveti olduğunu ve onların üstünlüklerini devam ettirmek amacıyla kullandıkları bir araç olduğunu düşünmektedir (Fielad, 2008). Bu da onun kavramı daha ziyade faydacı olarak ele aldığını ve daha az ayrıcalıklı olanlar için toplumsal bağlantılardan yararlanmanın çok olanaklı olmadığını göstermektedir.

Buna karşın Coleman sosyal sermayenin sadece güçlü olanlarla sınırlı olmadığını ve yoksullar gibi dezavantajlı konumda olanlar için de fayda sağladığını öne sürmüştür. İlk yazılarında Coleman sosyal sermaye tanımını şu şekilde yapmıştır:

Aile bağlarına ve toplumun sosyal kurumlarında var olan ve bir çocuğun veya gencin toplumsal ve bilişsel gelişimine faydalı birtakım kaynaklardır. Bu kaynaklar farklı insanlara göre farklılık gösterir, çocukların ve gençlerin insani sermaye gelişimi için de önemli bir avantaj oluşturur (Coleman, 1994: 300).

Coleman’ın sosyal sermaye kavramı, daha çok insani sermayeye katkı yapması yönüyle önemlidir. Sosyal sermaye bireylerin sosyal bağlantılarıyla elde edebileceği yararlı bir kaynaktır ve onların eylemlerini kolaylaştırıcı bir etkiye sahiptir (Coleman, 1994). Ona göre sosyal sermaye insanların bir arada çalışmayı nasıl başarabildiklerini açıklamaktadır. İnsanlar arası ilişkiler, karşılıklı sorumluluk ve beklentilerin kurulmasını sağlayarak, içinde buldukları toplumda sadakati ve güveni oluşturarak, bilgiye erişim imkanı sağlayarak ve belli normlar ve yaptırımlar uygulayarak sermaye kaynaklarının oluşmasını sağlar (Coleman, 1994).

Coleman sosyal sermayenin temel kaynağı olarak aileyi görmüştür. Bunun nedeni çocukların ve gençlerin bilişsel ve sosyal gelişimine olan ilgisinden kaynaklanmadır. Aile de çocuğun ve gencin bilişsel ve psikososyal gelişiminde önemli bir yere sahiptir. Aile içindeki bireylerarası bağlar ve komşular, akrabalar gibi çevreyle olan bağlar ne kadar güçlü ise, bir diğer ifade ile sosyal sermayesi ne kadar yüksek ise, çocuğun ve gencin bilişsel ve psikososyal gelişimi de o kadar iyi olacaktır (Coleman, 1994; akt. Uçar, 2016).

Putnam 2000 yılında yayınladığı Bowling Alone adlı çalışmasının ardından sosyal sermayenin en tanınan savunucusu olmuştur. Ona göre “sosyal sermaye güven, normlar, iletişim ağları gibi toplumun etkinliğini koordine edilmiş eylemlerle kolaylaştıran sosyal organizasyonların özelliklerine gönderme yapmaktadır” (Putnam, 1993a; akt. Field, 2008). 1996 yılında Putnam sosyal sermaye tanımını,

Sosyal sermayeyle, iletişim ağlar, normlar ve güven gibi, katılımcıların paylaşılmış nesnelere sürdürülebilirlik için bir arada hareket etmelerini sağlayan, sosyal yaşamın özelliklerini kastetmişim (Putnam, 1996).

şeklinde değiştirmiştir. Putnam sosyal iletişim ağlarının bir değeri olduğunu ve sosyal bağların, bireylerin ve gruplarının verimliliğini etkilediğini öne sürmektedir. Sosyal sermayeyi tanımlarken de bireyler arasındaki bağlara ve iletişim ağlarından ortaya çıkan karşılıklılık ve güvenilirlik normları gibi bağlantılara vurgu yapmıştır (Putnam, 2000; akt. Field, 2008). Burada Putnam için sosyal sermaye kavramının iki temel bileşeni olarak iletişim ağları ve normlar karşımıza çıkmaktadır.

Putnam daha sonra sosyal sermayenin köprü oluşturan (veya içeren) ve bağlayıcı olan (veya dışallaştıran) olmak üzere iki temel biçimi arasındaki farkları ortaya çıkarmıştır. Köprü oluşturan sosyal

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

sermaye sosyoekonomik düzey, etnik köken farklı sosyal yapılardan gelen insanları bir araya getirme eğilimi taşır. Bağlayıcı sosyal sermaye ise aynı sosyal katmanlarda bulunan bireyler arasındaki sosyal sermayedir (Field, 2008). Bağlayıcı sosyal sermayenin bu yönüyle homojenliği ve dayanışmayı sürdürme eğiliminde olduğu söylenebilir.

3.2. Sosyal Sermayenin Unsurları

OECD (2001), sosyal sermayeyi, antropolojik, sosyolojik, ekonomik ve siyaset bilimi olmak üzere dört yaklaşım kapsamında açıklamıştır:

- Antropolojik yaklaşıma göre sosyal sermayenin kaynağını insanların birliktelik, ortaklık için sahip oldukları doğal içgüdüler oluşturmaktadır.
- Sosyolojide sosyal sermaye, sosyal organizasyonların güven, karşılıklı normlar ve sivil katılım ağları gibi özelliklerine vurgu yaparak sosyal normlar ve insan motivasyonunun kaynakları şeklinde açıklanır.
- Ekonomi, sosyal sermaye kaynaklarının çeşitli grup aktivitelerinde yer almak için kullanılmasının ve başkalarıyla etkileşime girilmesinin kişisel faydayı maksimize edeceği varsayılır.
- Siyaset biliminde ise kurumların, politik ve sosyal normların insan davranışını şekillendirmedeki rolüne dikkat çekilir.

İletişim ağı, sosyal normlar ve güven sosyal sermaye ile ilgili çalışmalarda en çok dikkat çekilen unsurlardır. Bu şekilde sosyal sermaye, kültürel ve siyasi yapı, eğitim ve ahlaki değerlere göre şekillenmektedir (OECD, 2001).

Toplumsal ilişkiler ve ağlar, aile bağları, iş ilişkileri, akraba ve arkadaşlık ilişkileri gibi bireylerin çevreleriyle olan ilişkilerinden oluşmaktadır. Sosyal sermaye bu ağlar ve ilişkiler sonucunda ortaya çıkmaktadır (Köse, 2004; akt. Aktan ve Çoban, 2008). Field (2008)'e göre insanların iletişim ağları, onların hedeflerini sürdürmelerine izin veren ve aynı zamanda toplumu bir arada tutmaya yardımcı olan daha geniş ilişkiler ve normlar kümesinin bir parçası olarak görülmelidir (s. 4).

Normlar ya da değerler, Knack ve Keefer (1997) tarafından, bireylerin ekonomik kararları sonucunda grupların davranışlarını yöneten ve teşvik eden kurallar olarak tanımlanmıştır (akt. Sertkaya ve Özcan, 2017). Normlar, bir toplumda sosyal sermayenin oluşmasında, uygulanmasında ve etkisinin görülmesinde önemli bir yere sahiptir (Tüysüz, 2011). Normlar, bireylerin gerektiğinde toplum çıkarları için kişisel çıkarlarından vazgeçebilmelerini gerektirmesi nedeniyle sosyal sermayenin bir unsuru olarak görülmektedir (Özdemir, 2007).

Güven, sosyal sermayenin en önemli unsuru olarak görülmektedir (Erdoğan, 2006). Güven, bireylerin ve kurumların birbirleri ile olan ilişkilerinde canlılığı sağlayan, taahhütlerin yerine getirilmesi, gerçeklik, erdem, içtenlik ve dürüstlük gibi kavramları kapsayan 'bilinçli tutarlılık' olarak tanımlanabilmektedir. Güvenin, normlar çerçevesinde hareket eden, iş birliği içerisinde ve dürüst üyelerden oluşan bir toplumda ortaya çıkması muhtemeldir (Gökçalp, 2003). Güven sosyal sermayenin olmazsa olmaz unsurudur. Öyle ki Ören (2007) bunu vücudun kanına benzetmektedir. Kan olmadığında, vücudun işlevlerini getirememesi gibi güven olmadan da ekonomik ve sosyal hayatta gereken işlevler yerine getirilemez olur (s. 77). Bireylerin oluşturdukları normlar/ değerler çerçevesinde sürdürdükleri ilişkilerinin varlığı güveni beslemektedir. Dolayısıyla güven, sosyal ağlar ve normlar birbirlerinin

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

tamamlayıcıları niteliğindedir (Özcan, 2011).

Literatürde sosyal sermayenin toplumsal ve bireysel yönüne dair tartışmalar mevcuttur. Bourdieu, her bireyin farklı alanlar ve farklı yapılardan oluşturduğu sosyal sermayesinin, yine bu bireyler tarafından toplumsal yaşamın farklı alanlarına taşınması nedeniyle 'bireysel' olduğu görüşündedir (Siisianinen, 2000; akt. Altay, 2007). Buna karşın sosyal sermayenin toplumsal yönü, yani bir kamu malı olma özelliği daha fazla ağırlık kazanmıştır. Putnam da sosyal sermayenin kamu malı olduğu görüşündedir. Bu görüşünü (National Statistics, 2001):

...sosyal sermaye genel anlamda bir özel ve kamu malı olarak kabul edilmektedir. Çünkü sosyal sermaye toplumsal ilişkilerin yan ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yönüyle bir kamu malıdır. Kamu malı olma özelliğinde dışlanmışlık ve rekabet unsurları yoktur ve çıktılarının olumlu ya da olumsuz tamamı toplumun her kesimi tarafından paylaşılmaktadır.

şeklinde ifade etmiştir. Sosyal sermayenin kamu malı olma özelliği Dünya Bankası'nın da dikkatini çekmiş ve toplumların gelişmişlik düzeylerinin artırılmasında ve yoksullukla mücadelede bu kavramdan yararlanıldığı görülmüştür. Bu doğrultuda Dünya Bankası tarafından sosyal sermaye üretimi koşullarının geliştirilmesi ve sosyal sermayenin oluşumunu sağlayan kurumların oluşturulması ve desteklenmesi yönünde ülkelere önerilerde bulunulmuştur (Altay, 2007).

Sosyal sermaye, son yıllarda ülkelerin önemli ekonomik ve sosyal kavramlarından birisi haline gelmiştir (Woodhouse, 2006). Özellikle sosyal sermaye üzerine yapılan çalışmaların giderek artması ekonomik ve sosyal sorunlarını çözmeye alternatif politikalar arayan toplumlar için bir fırsat niteliğindedir (Karagül ve Dündar, 2006). Yapılan çalışmalarda sosyal sermayenin ekonomik alanda sağladığı faydanın yanı sıra politik, sosyal, eğitim, sağlık gibi çeşitli alanlarda da faydalar sağladığı görülmektedir. Woolcock (1998)'a göre de sosyal sermaye sadece gelir üretmek için grupların birbirine yardım etmesi değil, hükümetin daha etkin olması yoluyla faydaların artmasını ve sosyal ilişkilerin daha etkin hale gelmesini sağlamaktadır. Fukuyama (Fukuyama, 2000), güvene bağlı işlemler, maliyetlerinin azalmasında; Coleman (Coleman, 1998), eğitimde başarının artmasında; Wilkinson (Wilkinson, 1996), gelir dağılımının düzeltilmesinde; Whiteley (Whiteley, 2000), ekonomik büyümenin hızlanmasında olumlu yönde etkilerinin olduğunu tespit etmişlerdir. Knack ve Keefer (1997)'in yaptıkları çalışmada da sosyal sermayenin ekonomik gelişmeye pozitif yönde etki ettiği ortaya konulmuştur (Karagül ve Masca, 2005).

4. Yoksullukla Mücadelede Sosyal Sermayenin Etkisi

Yoksullukla mücadelede son dönemlerde yeni yeni tartışılmaya başlanan unsurlardan biri de sosyal sermaye kavramıdır. Dünya Gelişme Raporu sosyal sermaye formasyonunun artmasının yoksulluğu azaltmada önemli bir strateji haline geldiğini ifade etmektedir (Şenkal, 2011). En basit ifadeyle toplum kesitleri arasındaki güvene dayalı ilişkiler düzeyi (Karagül, 2006) olarak tanımlanabilen sosyal sermayenin ekonomik büyümenin gerçekleşmesinde etkisi olduğu çeşitli çalışmalarla da desteklenmiştir. Gelişmiş ülkelerde sosyal sermayenin yüksek olması da bunu kanıtlar niteliktedir. Sosyal sermayenin gelir dağılımının eşit olmadığı toplumlarda geliştirilmesi farklı grupların bir araya getirilmesine ortam hazırlayarak yoksulluğun azaltılmasında ve sosyal uyumun sağlanmasında

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

önemlidir (Altay, 2007).

Sosyal sermayenin ekonomik boyutunun tanımlanması ve kavramın bu alanda kullanılmaya başlanması araştırmacı Francis Fukuyama tarafından olmuştur. Fukuyama ekonomik özellikleri yönüyle farklı olan ülkeleri incelediği çalışmasında Amerika'nın toplumsal yapısının bireyselleşme nedeniyle tehdit altında olduğunu, buna karşın İtalya ve Çin gibi ülkelerde toplumsal yapının güçlü aile ilişkilerine dayandığını ortaya çıkarmıştır (Fukuyama, 1995; akt. Altay, 2007).

Sosyal sermayenin, ekonomik boyutta etkili olabilmesi için birikim oluşturması gerekmektedir. Güven, sosyal normlar ve ilişkiler gibi soyut bileşenleri barındıran sosyal sermayenin zayıflığı nedeniyle, yüksek ekonomik performans ve büyüme hızı olmasına rağmen istenilen ekonomik gelişme düzeyine ulaşamayan ülkeler vardır (Altay, 2007). Öyle ki Dünya Bankası sosyal sermayeyi büyüme ya da ekonomik kalkınmada 'kayıp halka' olarak tanımlamıştır (Aydemir, 2011).

Sosyal sermaye ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiye dayanan çeşitli araştırmalarda kalkınmanın sosyal ve beşeri boyutunun göz ardı edilemeyeceği fark edilmiş ve sosyal sermayenin ekonomik kalkınmayı nasıl etkileyebileceği gösterilmeye çalışılmıştır (Çalışkan, 2010). Örneğin Putnam 1995 yılında gerçekleştirdiği çalışmasında İtalya'nın kuzeyi ve güneyi arasındaki ekonomik gelişmişlik farkını sosyal sermaye ile açıklamıştır. Ona göre İtalya'nın kuzeyinde ekonomik gelişmişliğin güneyinden fazla olması sosyal sermayenin kuzeyde var olmasından kaynaklanmaktadır. Fukuyama (1995) da büyük ölçekli (Almanya, Japonya ve ABD) ve küçük ölçekli (Fransa, İtalya, Hong Kong ve Tayvan) olmak üzere iki gruba ayırdığı kapitalist ekonomilerden oluşan ve yönetim yapısı profesyonel olan büyük ölçekli gruptaki güven ve sosyal sermaye düzeyinin, profesyonel yönetim yapısına sahip olmayan aile işletmelerinin yoğun olduğu küçük ölçekli gruptakinden daha yüksek olduğu sonucuna varmıştır (akt. Uçar, 2016). Buna karşın sosyal sermayenin sadece makro ölçekte değil mikro ölçekli firmalarda da pozitif etkilerinin olduğunu gösteren çalışmalar mevcuttur. İşletme büyüklüğünün artması, çalışanların verimliliğinin çoğalması, kredi faizlerinin düşmesi, yönetim giderlerinin, işlem maliyetlerinin ve sözleşme ihlallerinin azalmasında sosyal sermaye oldukça önemlidir (Torsvik, 2000; akt. Karagül ve Dündar, 2006).

Sosyal sermayenin ekonomik büyümeye olan etkisinde güven, belirleyici bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir toplumda güven duygunun yaygın olması ekonomik büyüme ile beşeri ve fiziki sermaye yatırımlarını teşvik eder (Keskin, 2008). Dolayısıyla bireyler arasındaki karşılıklı güven ilişkisi, iş birliği ve uzlaşmayı sağlayarak ekonomik gelişmeyi getirecektir. Güven ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiye yönelik yapılan çeşitli ampirik çalışmalarda güven düzeyinin yüksekliğinin ekonomik gelişmeyi artırdığı yönünde sonuçlara ulaşılmıştır. Zak ve Knack (2001)'in 41 ülke için yaptıkları çalışmada, toplam ekonomik aktivite üzerinde güvenin istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olduğu ortaya çıkmıştır. Araştırma sonucunda güven düzeyindeki her bir %15'lik artışın ekonomik büyümede yaklaşık %1'lik artış sağladığı bulunmuştur (akt. Öksüzler, 2006).

Tablo 2 – Dünya Değerler Anketi, Gelişmiş (G7) ve Gelişmekte Olan Ülkelere (E7) Ait Güven Ölçümü (2005-2009)

G7 Ülkeleri	% (yüzde)	E7 Ülkeleri	% (yüzde)
-------------	-----------	-------------	-----------

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ABD	39	Brezilya	9
Japonya	36	Rusya	24
Almanya	33	Hindistan	20
Fransa	18	Çin	49
İngiltere	30	Meksika	15
İtalya	27	Endonezya	37
Kanada	41	Türkiye	4

Kaynak: Sertkaya ve Özcan, 2017

Dünya Değerler Araştırması (World Values Survey) ülkelerin sosyal sermaye düzeylerini ölçtükleri ankette güven düzeyini esas almıştır. Araştırma sonuçlarına bakıldığında ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ile güven düzeyleri arasında doğru orantı olduğu görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde insanların birbirlerine olan güven, az gelişmiş ülkelere göre daha yüksek düzeydedir.

Sosyal sermaye ekonomik kalkınmanın artırılması üzerindeki olumlu etkileri bakımından az gelişmiş ülkeler için bir fırsat olarak değerlendirilebilir. Şenkal (2011), az gelişmiş ülkelerde doğal kaynaklar yeterli olsa dahi sosyal sermayenin yetersiz olmasından dolayı bu kaynakların yeterince değerlendirilemediğini ifade etmektedir. Mevcut kaynakların doğru kullanımı ve değerlendirilmesinde sosyal ağlardan yararlanmak daha etkili sonuçlar vermektedir. Bu bakımdan sivil toplum kuruluşları bir sosyal sermaye olarak değerlendirilebilir. Günümüzde sivil toplum anlayışının geliştiği ülkelerde sosyal sermaye potansiyelinin daha fazla olduğu görüşü hakimdir (Şenkal, 2011). Az gelişmiş ülkelerdeki sosyal sermayenin sivil toplum kuruluşları aracılığıyla artırılması ekonomik gelişmelerinin sağlanması noktasında da etkili olacaktır. Aynı zamanda dolaylı olarak yoksullukla mücadelede de etkili olacağı söylenebilir.

Yoksullukla mücadelede politika bazında yeni arayışlar her geçen gün artmaktadır. Bu yeni arayışlar sosyal sermayeye olan ilgiyi de artırmıştır. Ekonomik işlevi bakımından sosyal sermaye bürokrasi, hiyerarşi ve sözleşme gibi mekanizmalarla iş birliğini kolaylaştırarak maliyeti azaltmakta (Fukuyama, 2000; akt. Şenkal, 2011), aynı zamanda sosyal alanda toplumdaki dayanışma ve yardım davranışlarının artmasına olanak tanımaktadır. Yoksullukla mücadelede de sosyal politika düzeyinde ve sivil toplum örgütleri aracılığıyla insanlara ulaşarak etkili olabilmektedir.

Oven (2002), uzmanların yoksulluğu azaltma yönünde sosyal sermayeden başka başarılı olabilecek bir girişimin olmadığı konusunda fikir birliği içerisinde olduklarını ifade etmektedir. Bu bakımdan sosyal sermaye diğer sermaye türlerinden oldukça az yararlanabilen yoksul kesim için önem arz etmektedir (Fox ve Gersham, 2000; akt. Şenkal, 2011). Dolayısıyla yoksullukla mücadele için oluşturulacak politikalarda hükümetlerin sosyal sermayenin etkisini göz ardı etmemeleri gerekmektedir.

Sosyal sermayenin, özellikle az gelişmiş ülkeler için, toplumdaki güven, dayanışma, yardımlaşma ve iş

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

birliğini artırarak, ekonomik alanda maliyetlerin azaltılmasıyla gelişmeyi sağlayarak, sivil toplum örgütleri vasıtasıyla insanların birbirleriyle olan iletişim ve etkileşimini artırarak ve dezavantajlı gruplara daha kolay bir şekilde ulaşmalarını sağlayarak toplumsal dinamikleri geliştirebileceğini ve yoksullukla mücadele politikaları oluşturulurken verimli ve etkili olabileceğini söylemek mümkündür.

5. Kadın Yoksulluğuyla Mücadelede Kadın İstihdamı ve Sosyal Sermayenin Etkisi

Yoksulluğu azaltmada önemli bir etken olarak görülen sosyal sermayenin, yapılan çeşitli çalışmalarda kadınlarda erkeklere göre daha az olduğu ve aile, akraba, komşuluk gibi ilişkilerle sınırlı kaldığı (Moon, 1990; Campbell ve Rosenfeld, 1985; Burt, 2000; Timberlake, 2005; Başak ve Öztaş, 2010) ortaya koyulmuştur. Kadınların sosyal sermayelerinin erkeklerde daha az olması toplumsal cinsiyetle ve sahip oldukları toplumsal cinsiyet rolleri ile açıklanabilmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerinin getirdiği aile sorumlulukları nedeniyle kadınların daha geniş sosyal ağlara katılımı engellenmekte, kadınlar bu sorumlular nedeniyle iş ile ilgili konulara daha az zaman ayırmaktadırlar. Kadın istihdamını artırmakla birlikte mesleki olarak yükselme ve kendilerini geliştirmelerine olumlu anlamda katkısı olan sosyal sermayenin de artırılmasının, kadınların istihdamı ve mesleki anlamda kapasitelerinin artırılması yoluyla kadın yoksulluğunun azaltılmasında önemli bir yere sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Literatürde kadın girişimcilerin sosyal sermayelerinin iş başarılarına etkisi üzerine çeşitli çalışmalar mevcuttur. Kim ve Sherraden (2014)'in kadın girişimcilerin sosyal ağlarının iş başarıları üzerindeki etkisini inceledikleri çalışmalarında, kadınların erkeklere göre daha küçük sosyal ağa sahip olduğu ve bu durumun iş başarıları üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Benzer şekilde Tata ve Prasad (2008), Tundui ve Tundui (2013) ve Roomi (2012) de yaptıkları çalışmalarla kadın girişimcilerin sosyal sermayelerinin küçük ve homojen olduğu ve kadınların sosyal sermayelerindeki artışın istihdam edilmelerinde ve iş başarılarının artmasında olumlu etkiye sahip olduğu desteklenmiştir (Aşkın ve Barış, 2016).

Kadın girişimciliğinin desteklenmesi Türkiye'de kadınların istihdam oranını artırmada uygulanan aktif istihdam politikalarından biridir. Kadın işgücünün, kadınların kendi hesabına iş kurmalarını sağlayarak ve girişimciliklerini destekleyerek artırılması kadın işsizliğinin ve kadın yoksulluğunun azalması noktasında önemli bir adım olarak görülmektedir. Kadın girişimcilerin iş kurma (Birley, 1985; Johnsson ve Lindenberg, 2013), istihdama katkıda bulunma (Glancey, 1998; Hoogstra ve Dijk, 2004; Kangasharju, 2000; Wang ve Al nay, 2012), işletmelerinin varlıklarını sürdürme (Brüderl ve Preisendörfer, 1998), büyüme performanslarını (Maurer ve Ebers, 2006; Wang ve Al nay, 2012; Kelley ve Nakosten, 2005) ve karlarını (Becche ve Trovato, 2002; Pena, 2002) artırmalarında sosyal sermayenin olumlu yönde etkisinin olduğuna yönelik çalışmalar literatürde yer almaktadır (Aşkın ve Barış, 2016). Bu konuda Türkiye'de yapılan çalışmalar da bulunmaktadır.

Yetim (2002)'in Mersin'de kadın girişimcilerin sosyal sermayeleri üzerine yaptığı çalışmada araştırmaya katılan kadın girişimcilerin farklı sosyal sermaye kaynaklarını hem iş kurma hem de işi devam ettirebilme konusunda harekete geçirebildiklerini ve girişimcilik nitelikleri ile bütünleşebildiklerini bulmuştur. Araştırmada kadınların informal ve kurumsal kaynakları girişimcilik faaliyetlerinde kullandıkları ortaya koyulmuştur.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Aşkın ve Barış (2006)'ın Tokat'ta kadın girişimcilerin sosyal sermayeleri üzerine yaptıkları çalışmada kadınların iş kurma kararını aileleriyle birlikte aldıkları, iş kurma aşamasında gereken sermayeyi banka kredisi gibi formel kaynaklar yerine aile, akraba gibi informal kaynaklardan temin ettikleri, yine bu aşamada ihtiyaç duydukları destek ve bilgi için sırasıyla eş, aile, arkadaş ve akraba gibi kaynaklara başvurdukları, işyerleri için eleman alımında yine baba, eş, akraba ve arkadaşlar gibi yakın çevrelerinden yararlandıkları ortaya çıkmıştır. Görüşülen kadınların çoğu ekonomik ve sosyal alanda faydalar sağlayan sivil toplum örgütü üyeliklerine sıcak bakmadıklarını ve eşlerinin/babalarının izin vermediğini ifade etmişlerdir. Türkiye'de demeklere üye olan kadınların oranının %5, 5 (tusev.org.tr) gibi düşük bir oranda olması da bu araştırma sonucunu destekler niteliktedir.

Türkiye'de kadınların istihdama katılımlarının oldukça düşük düzeyde olması, istihdam edilen kadınların ise çalıştıkları işlerde düşük ücretle çalışmaları, yoğun iş saatleri ya da ücretsiz aile işçiliği gibi durumlar kadınların istihdamında karşılan olumsuz durumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada istihdam olanaklarının artırılması ve kadınların yaşadıkları bu olumsuz durumlardan arındırılması gerekmektedir. Kadın girişimciliği bu olumsuzlukların giderilmesi ve kadınların istihdam edilebilirliğini artırılması bakımından etkili bir politikadır. Kadın girişimciliğinin desteklenmesi ve yaygınlaştırılması noktasında sosyal sermayenin pozitif etkilerinden yararlanmak oluşturulacak istihdam politikalarında üzerinde durulması önemli olan bir husus olarak düşünülebilir.

Sivil toplum örgütleri, özellikle üyelerine ekonomik ve sosyal alanlardaki faydalar sağlamakta; bireylerin çevreleri ile olan iletişimlerine katkı sağlayarak topluma daha kolay uyum sağlayabilmelerine olanak tanımaktadır (Karagül ve Masca, 2005). Bu doğrultuda bağlayıcı sosyal sermaye olarak gösterebileceğimiz sivil toplum kuruluşlarının, kadın istihdamını artırmada etkili olacağı söylenebilir. Örneğin, Hindistan'daki 'Serbest Çalışan Kadınlar Birliği (SEWA)' ve Bangladeş'teki 'Grameen Bankası' gibi oluşumlar, çocukların korunması konusunda riskleri, sorumlulukları ve bedelleri paylaşmak için yeni yöntemler getirerek kadınların sağlıklarından ve mutluluklarından ödün vermeden ve çocuklarından ayrılmadan gelirlerini ve varlıklarını artırmalarını sağlamıştır (Edwards ve Gita, 2000; akt. Şenkal, 2011). Sivil toplum örgütlerinin sosyal sermayeye önemli oranda kaynaklık ederek kadınların istihdamında ve yoksulluğun azaltılmasında etkili olacağını söylemek mümkündür. Nitekim Woolcock ve Narayan (2000) da sosyal ağların istihdam olanaklarını kolaylaştırdığını "Ne bildiğin değil, kimi bildiğin-tanıdığın önemlidir" sözüyle ifade etmişlerdir (akt. Kangal, 2013).

Kadınların sosyal sermayelerinin artırılması yoluyla istihdamın sağlanmasının elbette kadın yoksulluğuyla mücadelede tek başına etkili olacağını söylemek doğru değildir. Yoksullukla mücadelede Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler gibi çeşitli uluslararası kuruluşlar, odağına yeni mücadele yollarını almışlardır. Bu doğrultuda, sosyal sermayenin bireysel odakta iş bulma, iş yaşamında başarılı olmada, özellikle kadınların sosyal yaşamlarında yeni alanlarına katılarak çeşitli olanaklara sahip olmalarında; toplumsal odakta ekonomik gelişmenin sağlanmasında, genel güven düzeyinin artmasında etkisinin olması nedeniyle bunu bir araç olarak kullanmak yerinde olacaktır.

6. Sonuç ve Öneriler

Yoksulluk olgusu günümüzde halen varlığını ve önemini devam ettiren bir sosyal sorundur. Yoksulluğun kadınlar, yaşlılar, çocuklar, engelliler vb. gibi farklı dezavantajlı gruplar tarafından farklı

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

şekillerde deneyimlenmesi oluşturulacak mücadele politikalarında da farklılaşmaya gidilmesini gerekli kılmaktadır. Bu gruplardan biri olan kadınların yoksulluğu konusunda oluşturulacak politikaların kadın yoksulluğuna neden olan yapısal sorunlar gözetilerek bu doğrultuda hazırlanması gerekmektedir. Kadınların toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle kendilerine atfedilen görevleri yerine getirme zorunluluğu içinde olmaları önceliklerini bu rolleri yerine getirmeye vermelerine ve çalışma hayatından uzak kalmalarına neden olmaktadır. Kadınların istihdam edilebilirliğinin az olması, yoksulluğa zemin hazırlayan hatta pekiştiren bir durumdur. Dolayısıyla kadınların iş yaşamına katılımlarının ve uygun koşullardaki işlerde istihdam edilmelerinin sağlanması, kadın yoksulluğuyla mücadelede oldukça elzemdir.

Kadın istihdamını artırmada gerçekleştirilen aktif istihdam politikalarında sosyal sermayenin olumlu bir etkiye sahip olduğu yapılan çalışmalarla ortaya koyulmuştur. En basit haliyle güvene ve iş birliğine dayalı ilişkiler düzeyi olarak tanımlanabilecek olan sosyal sermaye, kadınların iş bulma, var olan işlerini devam ettirme, elde edilen karı artırma gibi konularda pozitif anlamda bir etkiye sahiptir. Bu bağlamda, kadınların çoğunlukla aile ve arkadaş çevresiyle sınırlı olan sosyal sermayelerinin genişletilmesi, istihdam edilebilirliklerini artırmada ve iş yaşamına devam etmelerinde etkili olacaktır. Sivil toplum kuruluşları, kadın istihdamını engelleyen faktörlerin azaltılması ya da ortadan kaldırılması noktasında önemli bir yere sahiptir. Bu noktada, bireylere toplumsal alanda faydalar sağlayan, çevreleriyle iletişimlerini ve etkileşimlerini artıran sivil toplum kuruluşlarının, toplumdaki dayanışma ve yardımlaşmayı artırması ve sosyal sermaye potansiyelini kuvvetlendirmesindeki etkisinden yararlanılabilir. Bu yolla, bir birey olarak topluma katılımlarının sağlanması ve kararlarında söz sahibi olmaları ile güçlenmelerinin de sağlanabileceğini söylemek mümkündür.

Sosyal bilimler alanında yeni yeni kullanılmaya başlanan sosyal sermaye kavramının eğitim, sağlık, ekonomik kalkınma, yoksullukla mücadele gibi çeşitli alanlarda olumlu bir etkiye sahip olduğu yapılan çalışmalarla desteklenmektedir. Elbette ki tek başına sosyal sermayenin kadın yoksulluğunu ortadan kaldıran bir etkiye sahip olduğu söylenemez ancak kadın istihdamının artırılmasındaki olumlu etkilerinden yararlanılabilir. Bu bakımdan sosyal sermaye konusunda literatürde az sayıda çalışma bulunması bu kavram üzerinde daha fazla çalışmaya ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Kaynakça

Aktan, C., & Çoban, H. (2008). Ekonomik refaha ulaşmanın ötesinde sağlıklı ve güçlü bir toplum oluşturmanın altyapısı: Sosyal sermaye. *Pazarlama ve İletişim Kültürü Dergisi*, 1-13.

Altay, A. (2007). Bir kamu malı olarak sosyal sermaye ve yoksulluk ilişkisi. *Ege Akademik Bakış*, 337-362.

Aşkın, E. Ö., & Barış, S. (2016). Kadın istihdamında sosyal sermayenin etkisi: Tokat ilinde kadın girişimciler üzerine bir inceleme. *Business and Economics Research Journal*, 63-82.

Bittman, M. (1999). Parenthood without penalty: Time use and public policy in Australia and Finland. *Feminist Economics*, 27-42.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Buvinic, M. (1998). *Women In Poverty: A New Global Underclass*, [http://www.eif.gov.cy/mlsi/dl/genderequality.nsf/0/12D2A22FAC60DA74C22579A6002D950A/\\$file/womeninpoverty.pdf](http://www.eif.gov.cy/mlsi/dl/genderequality.nsf/0/12D2A22FAC60DA74C22579A6002D950A/$file/womeninpoverty.pdf) adresinden 02.03.2018 tarihinde erişildi.

Coleman, J. (1994). *Foundations of social theory*. Cambridge MA: Belknap Press.

Çalışkan, D. (2010). *Yenilikçi oluşumlarda sosyal sermayenin rolü ve Burdur ili üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.

Erdoğan, E. (2006). Sosyal sermaye, güven ve Türk gençliği, http://www.urbanhobbit.net/pdf/sosyal%20sermaye_emre%20erdogan.pdf adresinden 01.10.2018 tarihinde erişildi.

Ertuğrul Yılmaz, I. U. (2017). Sosyal politika. A. Tokol, ve Y. Alper (Yay. Haz.). *Çalışma hayatında özel gruplara (dezavantajlı) yönelik sosyal politikalar* (s. 250-342). Bursa: Dora Yayıncılık.

Field, J. (2008). *Sosyal sermaye* (B. Bilgen, çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Gammage, S. (2010). Time pressed and time poor: Unpaid household work in Guatemala. *Feminist Economics*, 79-112.

Gökalp, N. (2003). Ekonomide güven faktörü. *Yönetim ve Ekonomi*, 10(2), 163-174.

Kangal, N. (2013). *Sosyal sermaye teorileri ve sosyal sermaye kalkınma ilişkisi: Türkiye örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Karaçay, H. (2016). Bretton-Woods kuruluşları, New York uzlaşısı ve yoksullukla mücadele politikaları. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 34(1), 93-114.

Karagül, M. ve Dündar, S. (2006). Sosyal sermaye ve belirleyicileri üzerine ampirik bir çalışma. *Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 61-78.

Karagül, M. ve Masca, M. (2005). Sosyal sermaye üzerine bir inceleme. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 37-52.

Keskin, M. (2008). *Sosyal sermaye ve bölgesel kalkınma: Erzurum ticaret ve sanayi odası üyelerinde sosyal sermaye düzeyi ve belirleyicilerinin analizi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Öksüzler, O. (2006). Sosyal sermaye, güven ve belirleyicileri: Bir panel analizi, *Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, 108-129.

Ören, K. (2007). Sosyal sermayede 'güven' unsuru ve işgücü performansına etkisi. *Kamu-İş; İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 71-90.

Özbudun, S. (2014). Yoksulluk ve kadın. A. Topçuoğlu, G. Aksan ve D. Alptekin (Yay. Haz.). *BM, DB ve IMF'nin dilinde kadın yoksulluğu* (s. 272-289). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Özcan, B. (2011). *Sosyal sermaye ve ekonomik kalkınma*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Özdemir, A. A. (2007). *Sosyal Ağ Özellikleri Bakış Açısıyla Sosyal Sermaye ve Bilgi Yaratma İlişkisi: Akademisyenler Üzerinde Yapılan Bir Alan Araştırması*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Putnam, R. (1996). Tuning in, tuning out: The strange disappearance of social capital in America. *Political Science and Politics*, 664-683.
- Resmi Gazete. (2007). (Gözden geçirilmiş) Avrupa sosyal şartı. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/04/20070409-1.htm> adresinden erişildi (ET: 01.05.2018).
- Sen, A. (2004). *Özgürlükle kalkınma*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sertkaya, B. ve Özcan, G. (2017). Sosyal sermayenin ekonomik gelişme açısından önemi: Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler üzerine bir inceleme. *Bulletin of Economic Theory and Analysis*, 63-78.
- Şener, Ü. (2009). *Kadın yoksulluğu*. Türkiye Ekonomi Politikaları Oluşturma Vakfı, TEPAV.
- Şenkal, A. (2011). Sivil toplum ve sosyal sermaye: Sosyal politikaya dayalı alternatif kalkınma modeli arayışları. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 791-810.
- TÜİK. (2017). İstatistiklerle kadın. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24643> adresinden erişildi. (ET: 01.02.2018).
- TÜSEV. (tarih yok). Sivil toplum ile ilgili istatistikler. <http://www.tusev.org.tr/tr/arastirma-ve-yayinlar/tusev-atolye/sivil-toplum-ile-ilgili-istatistikler> adresinden erişildi. (ET: 01.11.2018).
- Tüysüz, N. (2011). *Sosyal sermayenin ekonomik gelişme açısından önemi ve sosyal sermaye endeksinin hesaplanması*. Uzmanlık tezi, Kalkınma Bakanlığı, Ankara.
- Uçar, M. E. (2016). Sosyal sermaye, politika, ekonomi, sağlık ve eğitim arasındaki ilişkiler. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 518-533.
- UNICEF. (2004). Kadına karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi uluslararası sözleşmesi. <https://www.unicef.org/turkey/pdf/gi18.pdf> adresinden erişildi. (ET: 01.05.2018).
- Yetim, N. (2002). Sosyal sermaye olarak kadın girişimciler: Mersin örneği. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 79-92.
- Yılmaz, S. A. (2016). Cinsiyet adaleti perspektifinden Türkiye’de kadının işgücüne katılımı. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 17-34.

REZERV OPSİYON MEKANİZMASI VE DÖVİZ KURU OYNAKLIĞI

Dr. Öğretim Üyesi İbrahim Orkun ORAL

Ardahan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü

Arş. Gör. Sami ÖZCAN

Ardahan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü

Öz

2008 küresel krizi fiyat istikrarının yanı sıra finansal istikrarı da sağlayan bir politikanın gerekliliğini göstermiştir. Bu bağlamda, hem bankacılık sisteminin döviz yönetimini hem de döviz kuru oynaklığının makro göstergeler üzerindeki etkilerini azaltmak amacıyla Rezerv Opsiyon mekanizması (ROM) Merkez Bankası tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Çalışmada 2010 yılında uygulanmaya başlayan ROM politikası öncesinde ve sonrasında döviz kuru ve döviz rezervi değişkenlerindeki dalgalanmalar arasında farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Bu amaçla her iki değişkene ait 2005 – 2010 yılları arası ROM politikası öncesi, 2011 yılı başlangıç dönemi ve 2012 – 2017 yılları arası da ROM politikası sonrası olarak ele alınmıştır. Toplam 3 ana grup olduğundan ANOVA testi uygulanmıştır. Yapılan analiz ile ROM politikasının uygulanması sonrasında döviz kurundaki dalgalanmanın azalma yönünde olduğu ve bürüt döviz rezervlerinin de pozitif yönde etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Rezerv Opsiyon Mekanizması, Döviz Kuru Oynaklığı

Giriş

2008 küresel krizi sonrası gelişmiş ülkelerde krizin etkilerinin giderilmesi amacıyla uygulanan parasal genişleme politikaları beraberinde kısa vadeli sermaye hareketlerinde artış meydana getirmiştir. Bununla birlikte özellikle Türkiye'nin de yer aldığı gelişmekte olan ülkelerde cari açığın finansmanında kısa vadeli sermaye hareketlerinin payı giderek artarken uzun vadeli yatırımların payının giderek azaldığı görülmüştür (Öner ve Öner, 2016). Diğer taraftan artan sermaye hareketliliği beraberinde kur hareketliliği ve kredi büyümesi gibi finansal risk göstergelerinin oluşması yeni konjonktür dalgalanmalarının yaşanabileceği tartışmasını beraberinde getirmiştir (Başcı, 2010).

Bu bağlamda fiyat istikrarı ile beraber çalışacak finansal istikrarı da sağlayan politika arayışına gidilmiştir. 2010 yılından itibaren hem fiyat istikrarını hem de finansal istikrarı sağlayacak politika araçları olarak kredi politikası çerçevesinde zorunlu karşılıklar, faiz politikası çerçevesinde haftalık repo faizleri ve likidite politikası çerçevesinde ise faiz koridoru ve çeşitli fonlama yöntemleri uygulanmaya konmuştur (Değerli ve Fendoğlu, 2013). Ayrıca aşırı kur oynaklığına karşı bankaların Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) nezdinde tutmakla yükümlü oldukları yabancı para ve Türk Lirası (TL) cinsindeki zorunlu karşılıklardan sadece TL cinsinden olanlarının belirli bir oranda yabancı

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

para ve altın cinsinden tutabilmelerine imkan veren rezerv opsiyon mekanizması kullanılmış ve faiz koridoru kullanılarak parasal sıkılaşıma hedeflenmiştir (Alper vd., 2012).

Bu çalışmanın amacı, 2008 küresel krizi sonrasında yukarıda ifade edilen TCMB'nin yeni para politikası araçlarının ekonomik aktivite içerisinde kur oynaklığı ve bürüt rezerv üzerindeki etkisini araştırmaktır. Bu çerçevede öncelikle rezerv opsiyon mekanizmasına değinilerek yazın taramasına yapılmış ve sonrasında analizler gerçekleştirilmiştir. Son bölümde ise elde edilen bulgular değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır.

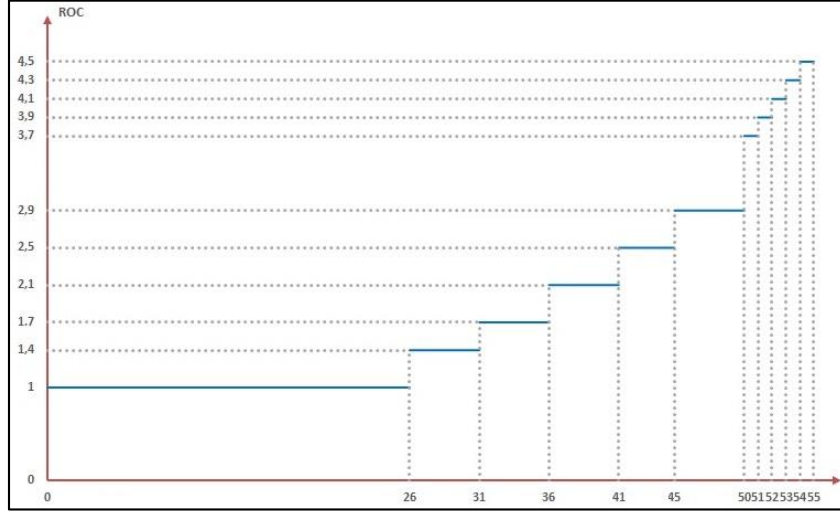
Rezerv Opsiyon Mekanizması

Bankların ve diğer finansal kuruluşların mevduat ve benzeri yükümlülüklerinin belirlenen bir orandaki kısmının Merkez Bankası nezdinde tutulması zorunlu karşılık olarak tanımlanmaktadır (Alper, 2011). Sermaye girişlerinin arttığı dönemlerde borçlanma imkanının ucuz, bol ve faizlerin ise düşmesi piyasadaki kredi iştahının artırmasına, sermaye girişlerinin azalması ise ani kredi düşüşlerinin yaşanmasına ve makro ölçekte riskin oluşmasına neden olmaktadır. Tüm bu olası hareketliliklerin makro göstergeler üzerindeki olumsuz etkilerini engellemek zorunlu karşılıkların temel amacını oluşturmaktadır. Diğer bir ifadeyle sermaye girişlerinin yüksek olduğu dönemlerde zorunlu karşılıkların yükseltilmesi, sermaye çıkışlarının olduğu dönemlerde ise düşürülmesi yoluyla olası riskler ortadan kaldırılabılır (Kara, 2012).

Küresel kriz sonrasında yaşanan aşırı sermaye hareketliliği ve kredi hacmindeki genişleme geleneksel para politikası araçlarının yanı sıra yeni politika araçlarının belirlenmesinin önünü açmıştır. Bu bağlamda bankaların TCMB bünyesinde tutmak zorunda oldukları TL zorunlu karşılıkların belirli bir yüzdesini döviz ve standart altın cinsinden tesis edebilmelerine olanak tanıyan araç ROM olarak tanımlanmaktadır (Keskin, 2018). Bu yeni para politikası aracı ile bankalara TL karşılıklarını tesis etmede esneklik sağlayarak TL likiditesinin gerektiği durumlarda belirli orana kadar döviz rezervlerini kullanma imkânı sağlamaktadır. Aynı zamanda merkez Bankası nezdinde döviz rezervi biriktirme imkânı da vermektedir. Öte yandan dış finansman koşullarına karşı esneklik kazandıran, sermaye hareketlerinin oluşturacağı döviz kuru ve kredi oynaklığını azaltan bir hedefi de bulunmaktadır.

Bankaların TL cinsinden zorunlu karşılıklarının ne kadarının altın veya döviz cinsinden tutulabileceği Rezerv Opsiyon Oranı (ROO) ve Rezerv Opsiyon Katsayısına (ROK) göre belirlenir. TL cinsinden varlıkların en fazla ne kadarının altın veya döviz cinsinden tesis edileceği ROO ile belirlenmektedir. ROK ise 1 TL zorunlu karşılık için ne kadar döviz veya altın tesis edileceğini belirler. 2017 Kasım ayı basın bülteni verilerine göre TCMB tarafından ilan edilen oranları gösteren grafik Şekil 1'de yer almaktadır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Şekil 1: ROK Katsayıları

Sermaye girişlerinin yavaşladığı dönemlerde yabancı para cinsinden varlıklara ulaşmak zorlaşacağından veya yerli paraya göre maliyeti yükseleceğinden dolayı bankalar bu dönemlerde ROM daha az kullanmak isteyebilirler. Bankaların ROM'u daha az kullanmalarıyla ihtiyaç duydukları yabancı para cinsinden likiditenin bir kısmına sahip olurlar ve piyasada yabancı paranın artması döviz kurunun yükselmesi yönündeki baskıyı azaltılabilir. Diğer taraftan ise ROM kullanımının azalması zorunlu karşılıkların TL olarak tutulmasına ve bankaların TL ihtiyacının artmasına neden olabilir (Küçüksaraç ve Özel, 2012). Öte yandan Merkez Bankası bütün bu etkileri 1 TL zorunlu karşılık için ne kadar döviz veya altın tesis edileceğini belirleyen ROK oranını düşürmek suretiyle piyasanın ihtiyacını karşılayabilir.

Sermaye hareketliliğinin yüksek olduğu dönemlerde ise; yabancı para cinsinden varlığa ulaşmak kolay olduğundan veya yerli paraya kıyasla maliyeti düşük olduğundan bankalar bu dönemlerde ROM'u daha fazla kullanırlar. Bu sayede piyasada oluşan döviz fazlalığını piyasadan çekerek piyasada döviz kurunun düşmesi yönündeki baskıyı hafifletmiş olurlar. Benzer şekilde Merkez Bankası ROK oranını yükselterek piyasadan daha fazla döviz çekebilir (Çetin, 2016)

Her iki örnekte de sermaye hareketliliğinin oluşturacağı oynaklığa karşı ROM'un sağlayacağı etkiler gösterilmiştir. Söz konusu hedefler dikkate alındığında ROM'un bankalara likidite konusunda esneklik sağlaması politika aracının hedefleri arasında gösterilebilir.

Araştırmanın Amacı ve Veri Özellikleri

Çalışmada, Merkez Bankası'nın 2010 yılında uygulamaya başladığı ROM politikasından önce, uygulamanın başladığı yıldan bir sonraki yılda ve sonrasında olmak üzere üç farklı dönem içerisindeki değişiklikler incelenmiştir. Bu bağlamda ROM politikasının etkinliğinin analiz edilmesi amaçlanmıştır.

Araştırmanın amacına uygun olarak 2005 – 2017 yılları arasındaki aylık nominal döviz kuru ve aylık döviz rezervi değişkenleri için veriler üç kategoriye ayrılmıştır. Buna göre 2005 ile 2010 yılları arasında kapsayan dönem "ROM Politikası Öncesi" kategorisini, 2011 yılı içerisinde gerçekleşen 12 aylık veriler

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

“ROM Politikası Uygulaması” kategorisini ve geri kalan 2012 ile 2017 yılları arasındaki aylık nominal döviz kuru ve aylık döviz rezervi verileri ise “ROM Politikası Sonrası” kategorisini oluşturmuştur.

Kullanılan Yöntem

İlgili teste karar verilmeden önce ilk olarak parametrik testler için ön gereklilik olan normal dağılıma uygunluk testi uygulanmış ve aynı zamanda çarpıklık ve basıklık katsayıları hesaplanmıştır.

Gruplar (kategoriler) arasındaki farklılığın ölçülmesi amaçlandığından ve toplam da üç kategori olduğundan her iki değişkene ait verilere de Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) testi uygulanmıştır.

Varyans analizi, iki veya daha fazla gruba ait ortalamaların arasında fark olup olmadığı şeklinde ifade edilen hipotezlerin test edilmesi amacıyla kullanılmaktadır. İki gruba ait ortalamaların arasındaki anlamlı farklılığın olup olmadığı test edilmesinde t testleri de yaygın olarak uygulanmaktadır. Ancak ikiden fazla gruba ait ortalamaların olması durumunda t testlerinin uygulanması mümkün olmamaktadır. Karşılaştırma yapılan gruplara ait ortalamalar sayısının ikiden fazla olması halinde ikişerli kombinasyonlarla t testlerinin gerçekleştirilmesi mümkün olsa bile bu durum 1.tip hata olasılığının yükselmesine sebep olmaktadır. Varyans analizi, grup sayısı ne kadar çok olursa olsun ortalamaların karşılaştırılmasında bir defa da testin gerçekleştirilmesini sağladığı için 1.tip hata olasılığını da yükseltmeden daha doğru sonuçların elde edilmesine olanak sağlamaktadır (Kalaycı, 2010). Ayrıca, ikiden fazla grup olması durumunda ikişerli kombinasyonlarla yapılabilen t testleri, zaman açısından da çok daha uzun sürmektedir. Varyans analizi yöntemi ile zaman kaybının da önüne geçmek mümkün olabilmektedir.

Varyans analizi ile; bağımlı veya bağımsız k adet grup üzerinde tek, iki ve çok faktörün etkileri 8 temel grupta ele alınarak test edilmektedir. Bu testler aşağıdaki gibi sıralanabilir (Özdamar, 2004):

1. Tek Yönlü Varyans Analizi
2. İki Yönlü Varyans Analizi
3. İç içe Gruplarda Varyans Analizi
4. Faktöriyel Varyans Analizi ve Çok Faktörlü Varyans Analizi
5. Tekrarlı Denemelerde Varyans Analizi
6. Genel Doğrusal Modellerde Varyans Analizi
7. Bölünmüş Parseller, Latin Kare Denemelerinin Analizi
8. Ortak (Eş) Değişkenli Modellerde Kovaryans Analizi

Çalışma kapsamında yukarıda sıralanan testlerden ANOVA kullanılacağı için aşağıda bu yöntem ile ilgili genel bilgiler sunulmuştur.

ANOVA testinde, her bir gruptan birbirinden farklı ve bağımsız birer örneklem tasarlanmaktadır. Her bir gruba ait dağılımın normal olduğu ve her gruptan rasgele seçim yapıldığı varsayımı mevcuttur. Bu yöntem de test edilen sıfır hipotezi (H_0) ve alternatif hipotez (H_1) aşağıdaki gibi kurulmaktadır (Armutlulu, 2008).

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

$H_0: \mu_1 = \mu_2 = \dots = \mu_k$

$H_1: \text{En az bir } \mu_i \text{ diğerlerinden farklıdır}$

ANOVA testi için gruptan alınan n birimlik örneklerin eşit olması ya da farklı olması durumuna göre hesaplamalarda farklılıklar olabilmektedir. Buna göre iki durum için oluşturulan ANOVA tablosu aşağıda sunulmuştur.

Tablo 1: Gruptan Alınan Örnek Sayılarının Eşit veya Farklı Olması Durumuna Göre ANOVA Tablosu

Gruptan Alınan Örnek Sayılarının Eşit Olması Durumunda				
Değişkenlik Kaynağı	Sapma Karelerinin Toplamı (SS)	Serbestlik Derecesi (sd)	σ^2 'nin Kestirimi	F Oranı
Örnekler Arası (b)	$SS_b = n \sum_{j=1}^k (\bar{x}_j - \bar{\bar{x}})^2$	k-1	$S_b^2 = \frac{SS_b}{sd}$	$F = \frac{S_b^2}{S_w^2}$
Örnek İçi (w)	$SS_w = \sum_{j=1}^k \sum_{i=1}^n (x_{ij} - \bar{x}_j)^2$	k(n-1)	$S_w^2 = \frac{SS_w}{sd}$	
<p>SS_b: Örnekler arası değişkenlik, SS_w: Örnek içi değişkenlik, \bar{x}_j: j'inci örneğin ortalaması $\bar{\bar{x}}$: grup ortalamalarının ortalaması, x_{ij}: j'inci örnekte yer alan i'nci birim, k: grup sayısı ve n: örnek sayısı (her grupta eşit)</p>				
Gruptan Alınan Örnek Sayılarının Farklı Olması Durumunda				
Değişkenlik Kaynağı	Sapma Karelerinin Toplamı (SS)	Serbestlik Derecesi (sd)	σ^2 'nin Kestirimi	F Oranı
Örnekler Arası (b)	$SS_b = \sum_{j=1}^k \frac{T_j^2}{n_j} - \frac{\left(\sum_{j=1}^k T_j\right)^2}{N}$	k-1	$S_b^2 = \frac{SS_b}{sd}$	$F = \frac{S_b^2}{S_w^2}$
Örnek İçi (w)	$SS_w = \sum_{j=1}^k \sum_{i=1}^{n_j} x_{ji}^2 - \sum_{j=1}^k \frac{T_j^2}{n_j}$	N-k	$S_w^2 = \frac{SS_w}{sd}$	
<p>n_j: j'inci grubun örnek sayısı, T_j: j'inci örnekteki birimlere ait değerlerin toplamı, $\left(\sum_{j=1}^k T_j\right)$: genel toplam, N: her bir gruba ait örnek sayısının toplamı</p>				

Kaynak: Armutlulu, 2008

Hesaplanan F değeri, analiz öncesinde belirlenen anlam düzeyine karşılık gelen F tablo değerinden büyük olursa H_0 hipotezi kabul edilemez iken eğer bu değer F tablo değerinden küçük olursa H_0 hipotezi kabul edilebilir.

Varyans analizi sonucunda eğer H_0 hipotezi kabul edilemez ise yani, F test istatistiği anlamlı olursa ortalamalar arasındaki farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını veya ortalamaları farklı olan grupları belirlemek için çoklu karşılaştırma (post-hoc) testleri kullanılmaktadır. Karşılaştırma testleri eşit varyans yaklaşımı ve farklı varyans yaklaşımı olmak üzere iki grupta toplanmaktadır. Bu testler temel de aynı amaç için uygulanmalarına rağmen hesaplamalar için farklı hata oranlarını ve ortalamalar

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

arasındaki farkların ikili ve ya büyüklük sırasına göre dizilişlerini temel almaları nedeniyle çeşitlilik göstermektedirler. Eşit varyans yaklaşımı grubunda Tukey's Honestly Significant Difference Test (Tukey HSD), Fisher's Least Significant Difference Test (LSD), Dunn's test, Bonferroni t testi, Sidak testi, Scheffe testi, Duncan's New Multiple Range Test (Duncan testi) gibi daha birçok test kullanılabilir. Farklı varyans yaklaşımı grubunda ise Tamhane T2 testi, Dunnett T3 testi, Games-Howell testi, Dunnett C testi sayılabilir (Özdamar, 2004: 343).

Bulgular

Ele alınan her iki değişken için de yapılan normal dağılıma uygunluk testi sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo 2: Normallik Testi ve Çarpıklık – Basıklık Katsayıları Sonuçları

Değişkenler	Normallik Testi		Çarpıklık Katsayısı	Basıklık Katsayısı
	Kolmogorov-Smirnov	Shapiro-Wilk		
Nominal Döviz Kuru	0,075	0,052	-0,257	-0,39
Döviz Rezervi	0,024	0,000	-0,324	-0,637

Tablo 2 incelendiğinde normal dağılıma uygunluk testi sonuçlarını gösteren Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testleri incelendiğinde nominal döviz kuru değişkenine ait değerler (0,075 ve 0,052) belirlenen hata olasılığı olan 0,05'den büyük olduğu için normal dağılıma uymaktadır. Aynı zamanda çarpıklık ve basıklık katsayılarının +1 ile -1 arasında yer alması da verilerin normal dağılıma oldukça yakın olduğunu göstermektedir. Bir diğer değişken olan döviz rezervi değişkeni için elde edilen değerler (0,024 ve 0,000) ise 0,05'den küçük olduğu için verilerin normal dağılıma uymadığı söylenebilir. Ancak çarpıklık ve basıklık katsayıları ele alındığında değerlerin +1 ile -1 arasında yer alması verilerin normal dağılıma oldukça yakın olduğunu göstermektedir. Bu nedenle döviz rezervi değişkeninin de normal dağılıma çok yakın olduğu ve parametrik testlerin uygulanabileceğini söylemek mümkündür.

Araştırmanın amacına yönelik olarak kurulan hipotezler aşağıdaki gibi belirlenmiştir.

H₁: ROM Politikası Öncesi, ROM Politikası Uygulaması ve ROM Politikası Sonrası gruplarının nominal döviz kuru ortalamaları birbirine eşittir.

H₂: ROM Politikası Öncesi, ROM Politikası Uygulaması ve ROM Politikası Sonrası gruplarının döviz rezervi ortalamaları birbirine eşittir.

Hipotezlerin test edilmesi için ikiden fazla grup arasındaki ortalamalar farkı analiz edilmesi sebebiyle Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) uygulanmış ve sonuçlar aşağıda özetlenmiştir.

Tablo 3: Tek Yönlü Varyans Testi Sonuçları

Değişkenler	F istatistiği	Anlamlılık Düzeyi
Nominal Döviz Kuru	78,251	0,000

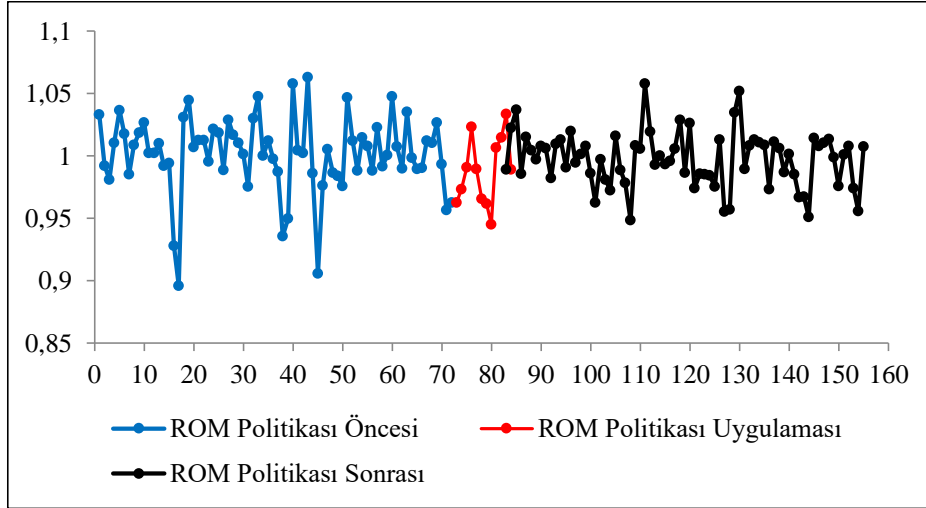
Döviz Rezervi	199,087	0,000
---------------	---------	-------

Her iki değişken için de elde edilen anlamlılık düzeyleri 0,05'den küçük olduğu için daha önce belirlenen iki hipotez de kabul edilemez. Yani hem nominal döviz kuru açısından hem de döviz rezervi açısından ROM Politikası Öncesi, ROM Politikası Uygulaması ve ROM Politikası Sonrası gruplarının en az bir tanesinin ortalaması diğerlerinden farklıdır sonucuna ulaşılabilir. Farklılık gösteren grubu belirlemek için Post-Hoc testi uygulanmaya karar verilmiştir. Post-Hoc testlerinden hangisinin kullanılacağını tespit etmek için ise değişkenlerin varyanslarının homojenliği hesaplanmıştır. Buna göre nominal döviz kuru değişkeni için varyans homojenliği testi sonucunda $p = 0,344$ ve döviz rezervi değişkeni için ise varyans homojenliği testi sonucunda $p = 0,006$ olarak bulunmuştur. Bu durumda nominal döviz kuru değişkeni için varyans homojenliği sağlandığından Post-Hoc testlerinden Tukey Testi, döviz rezervi değişkeni için ise varyans homojenliği sağlanmadığından Post-Hoc testlerinden Tamhane T2 Testi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlar aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 4: Gruplar Arası Farklılık Testi Sonuçları

	(I)Durum	(J)Durum	P Değeri	Ortalama Farkı
Nominal Döviz Kuru	ROM Politikası Öncesi	Politikası Uygulaması	0,000	8,57
		ROM Politikası Sonrası	0,000	14,66
	Politikası Uygulaması	ROM Politikası Sonrası	0,017	6,09
Döviz Rezervi	ROM Politikası Öncesi	Politikası Uygulaması	0,000	-23193,94
		ROM Politikası Sonrası	0,000	-35436,72
	Politikası Uygulaması	ROM Politikası Sonrası	0,001	-12242,78

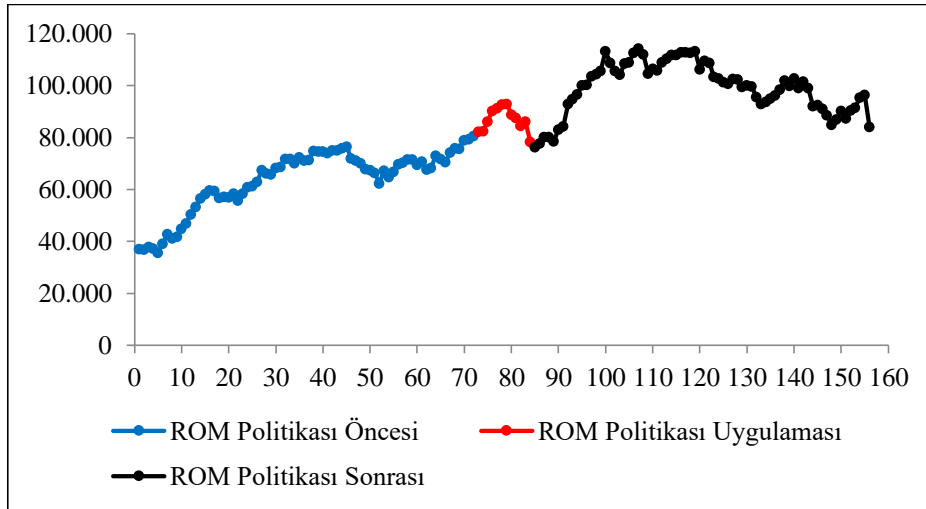
Tablo 4 incelendiğinde hem nominal döviz kuru için hem de döviz rezervi için ROM Politikası uygulanmadan önce ortalamaların diğer iki gruba göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Yapılan ANOVA testi sonuçları ile nominal döviz kuru değişkenine ait dağılım grafiği birlikte incelendiğinde sonuçların birbirine paralel olduğu görülmektedir.

Şekil 2: Nominal Döviz Kuru Değişkenine Ait 2005-2017 Yılları Arası Aylık Değerler (Farklar Alınmıştır)

Nominal döviz kuru değişkeni için politika öncesi ortalama, politikanın uygulandığı yıl için hesaplanan ortalamadan 8,57 TL ve yine politika öncesi ortalama, politikanın uygulanmasından sonraki dönem için hesaplanan ortalamadan 14,66 TL daha fazla olmuştur. Aynı şekilde politikanın uygulandığı yıla ait ortalama, politikanın uygulanmasından sonraki dönem için hesaplanan ortalamadan 6,09 TL daha fazla gerçekleşmiştir. Bu sebeple ROM politikasının nominal döviz kuru üzerinde etkili olduğunu söylemek mümkündür.

1557

Şekil 3: Döviz Rezervi Değişkenine Ait 2005-2017 Yılları Arası Aylık Değerler

Bir diğer değişken olan döviz rezervi için de durum aynıdır. Buna göre politika öncesi ortalama, politikanın uygulandığı yıl için hesaplanan ortalamadan yaklaşık 23.194 TL ve yine politika öncesi ortalama, politikanın uygulanmasından sonraki dönem için hesaplanan ortalamadan yaklaşık 35.437 TL daha az olmuştur. Aynı şekilde politikanın uygulandığı yıla ait ortalama, politikanın uygulanmasından

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

sonraki dönem için hesaplanan ortalamadan yaklaşık 12.243 TL daha fazla gerçekleşmiştir. Yine döviz rezervi için de ROM politikasının olumlu katkı yaptığı şeklinde yorum yapmak mümkündür. Her iki değişken için genel olarak ROM politikasının belirlenen üç dönem içinde ilerledikçe etkisinin arttığı ifade edilebilir.

Sonuç

2008 küresel krizi sonrasında özellikle gelişmiş ülkelerde esnek para politikasının izlenmesi ekonomide likidite bolluğuna sebep olmuştur. Oluşan fazla likidite ise beraberinde kredi büyümesi ve aşırı sermaye hareketliliğini doğurmuştur. Finansal göstergelerde yaşanan aşırı oynaklık yeni politika araçlarının gerekliliğine olan ihtiyacı artmıştır. Bu bağlamda TCMB yeni para politikası aracı olarak, sermaye hareketlerindeki aşırı oynaklığın makroekonomik ve finansal istikrar üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak amacıyla ROM'u belirlemiştir. 2005-2017 dönemini kapsayan analiz sonucunda ROM'un döviz kuru oynaklığını azaltıcı, bürüt döviz rezervini ise artırıcı bir etkisinin olduğu elde edilmiştir. Bu kapsamda elde edilen sonuç ile politika hedefleri arasında benzerlik olduğu ifade edilebilir.

Kaynakça

- Alper, K. ve Tiryaki, S. T. (2011). Zorunlu Karşılıkların Para Politikasındaki Yeri. *TCMB Ekonomi Notları*, Sayı 2011-08, 1-10.
- Alper, K., Kara, H., Yörükoğlu, M. (2012). Rezerv Opsiyonu Mekanizması. *TCMB Ekonomi Notları*, Sayı 2012-28, 1-8.
- Armutlulu, İ. H. (2008). *Sayısal yöntemler – I İşletmelerde uygulamalı istatistik*. İstanbul. Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Başçı, E. (2010). Sermaye Hareketleri ve Döviz Kuru Politikaları. *Türkiye Ekonomi Kurumu Paneli*, Ankara.
- Çetin, M. Ö. (2016). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (Tcmb) Para Politikası Uygulamalarının Gelişimi. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 8 (14), 67-101.
- Değerli, A. ve Fenoğlu S. (2013). Döviz Kuru Beklentileri ve TCMB Para Politikası. *TCMB Ekonomi Notları*, Sayı 2013-02, 1-13.
- Kalaycı, Ş. (Ed.). (2010). *SPSS Uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*. Ankara. Asil Yayın Dağıtım.
- Kara, A. H. (2012). Küresel Kriz Sonrası Para Politikası. *TCMB Çalışma Tebliği*, No:12/27, 1-25.
- Keskin N. (2018). Küresel Kriz Sonrası Türkiye'de Yeni Para Politikası Yaklaşımının Benimsenmesinde Sermaye Akımlarının Rolü ve Sermaye Kontrollerine İlişkin Bir Değerlendirme. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 31 (16), 161-195.
- Küçüksaraç D. ve Özel, Ö. (2012). Rezerv Opsiyonu Mekanizması ve Optimal Rezerv Opsiyonu Katsayılarının Hesaplanması. *TCMB Çalışma Tebliği*, 12/32, 1-32.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Öner, S., Öner H. (2016). Rezerv Opsiyon Mekanizmasının Sağladığı Maliyet Avantajı: Yedi Türk Bankası Örneği. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 22-33.

Özdamar, K. (2004). *Paket programlar ile istatistiksel veri analizi – 1*. Eskişehir. Kaan Kitabevi.

GÖÇMEN ANNELERİN, ÇOCUKLARININ SAĞLIKLI YAŞAMLARI KONUSUNDA YAŞADIKLARI GÜÇLÜKLER VE BEKLENTİLER

Prof.Dr. Figen GÜR SOY

Ankara Üniversitesi

Öğr.Gör.Fatih AYDOĞDU

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Öğr.Gör. Burçin AYSU

Ahi Evran Üniversitesi

Prof.Dr. Neriman ARAL

Ankara Üniversitesi

Öz

Amaç: Göçmen aileler göç ettikleri yerlerde çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu sorunlardan biri de yaşam için kritik öneme sahip olan sağlık alanında yaşanan güçlüklerdir. Göçmen ailelerin göç ettikleri yerlerde karşılaştığı bu sorunlar, çocuklarının da olumsuz yönde etkilenmelerine neden olabilmektedir. Göçmen aileler, göç ettikleri yerlerde çocuklarının sağlık kontrollerini hangi sıklıkla yaptıracakları, beslenme konusunda nelere dikkat edecekleri, çevre koşullarının çocuklarının sağlığını ne derece etkilediği, geldikleri yerdeki sağlık uygulamalarının nasıl gerçekleştiği konularında sorun yaşamaktadırlar. Göçmen annelerin, çocuklarının sağlıklı yaşamları konusunda yaşadıkları güçlük ve beklentilerin belirlenmesinin, göçmen aile çocuklarının sağlıklı yaşamlarının güçlendirilmesi konusunda farkındalık oluşturacak ve bu konuda yapılacak çalışmalara kaynak olacağı düşünülmektedir. Bu düşünceden hareketle bu araştırmada; göçmen annelerin, çocuklarının sağlıklı yaşamları konusunda yaşadıkları güçlükler ve beklentilerine ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Yöntem: Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden görüşme tekniği kullanılmış, çalışma grubu amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Araştırmaya, Erzincan ilinde son beş aydır ikamet eden, Ahıskalı göçmen ailelerin, okul öncesi eğitim alan çocuklarının anneleri dahil edilmiştir. Göçmen annelere ilişkin bilgi elde etmek amacıyla araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış “Görüşme Formu” kullanılmıştır. Görüşme Formu, göçmen annelerin çocuklarının sağlıklı yaşamlarını destekleme konusundaki uygulamaları, çocukların bakımı, sağlıklı bir şekilde yetiştirilmesi için neler yaptıkları, çocuklarının sağlıklı yaşamlarını destekleme konusunda karşılaştıkları güçlükleri ve çocuklarını sağlıklı bir ortamda yetiştirmeleri konusunda beklentilerini belirlemeye yönelik sorulardan oluşmaktadır. Araştırmada veriler betimsel analiz tekniğiyle analiz edilmiştir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

ALANYA

Bulgular: Araştırma sonunda göçmen annelerin çocuklarının sağlıkları ile ilgili başvuracağı kurumlar ile ilgili bilgi eksikliklerinin olduğu, çocuklarının sağlık kontrollerini düzenli yaptırmadıkları, sağlık ile ilgili konularda problem yaşadıkları bulunmuştur.

Sonuç: Göçmen ailelerin, çocuklarının sağlıklı yaşamlarını destekleme konusunda yetersizliklerinin olduğu görülmüştür. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda göçmen ailelere sağlıklı yaşam ile ilgili eğitimlerin verilmesi için gerekli girişimlerin yapılması önerilebilir.

Anahtar kelimeler: Göç, göçmen, anne, göçmen aile çocuğu, sağlık.

DIFFICULTIES AND EXPECTATIONS OF MIGRANT MOTHERS AND CHILDREN REGARDING HEALTHY LIFE

Abstract

Objective: Immigrant families face various problems in the places they migrated. One of those problems is the difficulties experienced in the health area that are critical for life. These problems immigrant families face in the places they migrated, may cause their children to be negatively affected. Immigrant families are having problems in the areas they migrated regarding how often they will make their children's medical examinations, what aspects they will consider about nutrition, to what extent environmental conditions affect children's health, how the health practices were implemented in the places they came from. It is considered that the identification of difficulties and expectations of immigrant mothers regarding their children's health conditions will constitute awareness in strengthening the health conditions of immigrant family children and this will become a source of work for the studies to be done in this field. Based on this view, in this study it is aimed to identify the mothers' views on the difficulties their children experience regarding healthy life and their expectations.

Method: As one of the qualitative research methods, interview technique was used in this study, and the study group was designated with criteria sampling method, one of the purposeful sampling methods. The mothers of preschool children of Meskhetia-Turk immigrant families residing in Erzincan province for the last five months have been included in the survey. A semi-structured and developed by researchers "Interview Form" was used in the aim of making inquiries on immigrant mothers. The interview form is composed by the questions for the practices of immigrant mothers in supporting their children's healthy life, what they do for their children's care and to raise them healthily, and determining the difficulties that mothers are faced in supporting their children's healthy life and the expectations of mothers in respect of raising their children in a healthier environment. In the study, the data were analyzed using the descriptive analysis technique.

Findings: At the end of the research, it was found that the immigrant mothers had lack of information on related institutions for their children's health, and mothers do not regularly make their children's checkups, and the mothers experience problems regarding health issues.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Result: It was seen that immigrant mothers have inability in supporting their children's healthy life. In accordance with the obtained data, it can be suggested to make necessary attempts to give related education to immigrant families regarding healthy life.

Keywords: Migration, immigrant, mother, immigrant family child, health

Giriş

Göç, göç yaşantısıyla ilişkili olan tüm bireyler üzerinde etkiler bırakan en önemli toplumsal olaylardan biridir. Günümüzde göç olayları yoğun olarak görülmektedir. Bazı aileler, dünyanın bir bölümüne ya da başka ülkelere daha iyi bir gelecek umuduyla gönüllü olarak göç ederken; bazı aileler de iç çatışma, siyasi ve dini baskı ve aile sağlığı ve güvenliğini tehdit eden doğal felaketlerden dolayı temel ihtiyaçlarını karşılayamadıkları için isteksiz bir şekilde göç etmektedirler. Nedeni ne olursa olsun göç, küresel ölçekte artmaya devam eden bir olaydır (Ballard, Wieling ve Solheim, 2016). Göç olayından aile yaşamı olumsuz yönde etkilenebilmektedir. Göçmen aileler, yeni ve tanıdık olmayan bir toplumun içinde birçok zorlukla mücadele etme durumunda kalmakta (Fleck ve Fleck, 2013), beslenme, sağlık, barınma, eğitim ve istihdamla ilgili sorunlarla baş etmeye çalışmaktadır (Saçan, Cizdan ve Tabak, 2017). Göç eden bireyler, göç yaşantısı sürecinde yalnızlık, sosyal izolasyon, yabancılık, pişmanlık ve kendini değersiz görme gibi duyguları yaşamakta ve bu duygular da stresin daha çok artmasına neden olmaktadır. Yaşanılan stresi kontrol edememe bireyde anksiyete ve depresyon gibi sağlık sorunlarının ortaya çıkmasına neden olabilmektedir (Tuzcu ve Bademli, 2014). Aileler, çoğu zaman küçük yaşta çocuklarıyla göç sürecinde zorlu yolculuk, barınma ve sağlık gibi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır (Yılmaz, 2015). Aileler göç sırasında güçlükler yaşamakta ve göç edecekleri yere ilişkin kaygılar taşımaktadırlar. Ayrıca göçmenleri, göç ettikten sonra o toplumun kültürüne uyum sağlama, aile ya da akraba bütünlüğünün parçalanması, işsizlik ve geleceğe yönelik kaygı gibi sorunlar da beklemektedir. Göçmenlerin göç öncesi, sırası ve göç sonrasında karşılaştıkları bu durumlar sağlık sorunlarının ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Ailelerin yaşadıkları bu sorunlar çocukların da sağlıklı gelişimlerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Ailelerin yaşadıkları göç olayları, özellikle çocuklar üzerinde önemli etkiler bırakmaktadır. Göç, aile yapılarının değişmesine neden olmakta, ortaya çıkan ekonomik sorunlar ve aile içi şiddet çocuğu sokağa itmekte ve buna bağlı olarak çocuklarda suçluluk oranı, madde kullanımı ve çeşitli ruhsal problemler artmaktadır (Avcı, 2008). Göç, çocukların yalnızlığa itilmeleri, kendilerini değersiz hissetmeleri, buldukları ortamlarda uyum sorunu yaşamaları, geleceğe yönelik beklentilerinin düşük olması ve dil sorunu nedeniyle okulda başarısızlık göstermelerine neden olmakta (Gürsoy vd., 2017) ve bu durumlar çocukların yaşamını olumsuz yönde etkileyerek kalıcı sağlık sorunları ortaya çıkarmaktadır. Göç çocukların biyolojik ve psikolojik sağlıklarını olumsuz yönde etkilemektedir (Geçkil, Aldem ve Kaleci 2017; Perreira ve Ornelas 2011, Jackson, 2011; Capps et al., 2005). Göç maruz kalan bireyler, bilmedikleri ve dilini anlamadıkları bölgelerde, çoğunlukla uygun olmayan koşullarda, yeterli maddi imkanları ve sosyal güvenceleri olmadan yaşamaya çalışırken psikolojik ve fiziksel birçok sağlık sorunu ile karşılaşmaktadır (Doğanay ve Demiraslan, 2016). Göç alan bölgelerde yeterli sağlık kuruluşu ve sağlık insan gücünün olmaması, göç edenlerin gelir düzeyinin düşük olması, ekonomik yönden sürekli sıkıntı içinde olmaları, yetersiz beslenmeleri, dil engeli ile karşılaşmaları, sağlık sigortasına sahip

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

olmamaları, geleneksel yaşam kalıplarına sahip olmaları ve sosyal ve psikolojik stres gibi faktörler göç edenlerin sağlık koşullarını olumsuz yönde etkilemektedir (Topçu ve Beşer, 2006). Yoğun bakım ünitesinde takip edilen göçmen hastaların özelliklerinin incelendiği bir araştırmada; hastanede göçmen hastalarda ölüm oranının, tüm hastalardaki genel ölüm oranından yüksek olduğu belirlenmiştir (Özdemir vd., 2016). Çocukların zayıf ve savunmasız olmaları, büyüme ve gelişme süreçlerinin devam etmesi, kendilerini korumadaki yetersizlikleri, göçmenlerin sağlık hizmetlerine erişimde yaşadıkları sorunlar (Vignier et al., 2018; Joseph ve Marrow, 2017; Sürmeli, 2010) ve beslenme biçimlerindeki düzensizlikler (Temircan, 2017; Balcılar, 2016) sağlık sorunlarının ve bu sorunlara yönelik çözüm önerilerinin dikkate alınmasını gerekli kılmaktadır (Aydın, Şahin ve Akay, 2017; WHO, 2007). Ayrıca yoksulluk, aileden ayrılmak ve siyasi şiddet göçmen çocukların sağlıklarını önemli derecede etkilemektedir (Perreira ve Ornelas 2011). Göç yaşayan çocuklar arasında tırnak yeme, altını ıslatma ve kekemelik gibi sorunlar olduğu belirtilmektedir (Kaştan, 2015). Ancak, göç yaşayan çocuklar bazı durumlarda kendilerine sağlanan imkanlara bağlı olarak geldikleri yerdeki çocukların sağlık koşullarından daha iyi durumda da olabilir (Jackson, 2011). Bu nedenle özellikle erken çocukluk yıllarında göçe maruz kalan çocukların sağlıklı yaşamlarının ne düzeyde olduğu, ailelerin çocuklarının sağlıklarıyla ilgili yaptıkları uygulamaların neler olduğu, sağlıklarını destekleme konusunda ne gibi bilgilere ihtiyaçları olduğunun belirlenmesi gerekmektedir. Bu düşünceden hareketle çalışmada; göçmen annelerin, çocuklarının sağlıklı yaşamları konusunda yaşadıkları güçlükler ve beklentilerine ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Materyal ve Yöntem

1563

Araştırma, göçmen annelerin, çocuklarının sağlıklı yaşamları konusunda yaşadıkları güçlükler ve beklentilerine ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden olgu bilim deseninde gerçekleştirilmiştir. Olgu bilim araştırmalarında veri kaynakları, araştırmanın odaklandığı olguyu yaşayan ve bu olguyu dışa vurabilecek veya yansıtabilecek bireyler ya da gruplardır (Büyüköztürk vd., 2014; Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Çalışma Grubu: Araştırma, Erzincan ili Üzümlü ilçesinde yaşayan son beş ayda göç eden ve okul öncesi eğitime devam eden çocuğa sahip gönüllü olan 15 göçmen annedakil edilmiştir. Araştırmaya dahil edilen göçmen annelerin 10'u 26-30 yaş arasında, 2'si 20-25 yaş, 1'i 31-35 yaş, 2'si 36 yaş ve üstünde olup, tamamına yakını (14) ortaokul mezunu, diğeri ise ön lisans mezunudur. Araştırmaya dahil edilen göçmen annelerin 9'u ev hanımı, 2'si terzi, 2'si aşçı, 1'i kuaför, 1'i ise hemşiredir. Göçmen annelerin 7'sinin 3 çocuğu, 6'sının 2, 2'sinin ise 4 çocuğu bulunmaktadır. Göçmen annelerin 12'si çalışmamakta, 1'i İşkur aracılığı ile hastanede, biri markette çalışırken bir anne nerede çalıştığını söylememiştir. Göçmen annelerin okul öncesi eğitim alan çocuklarının 10'u kız, 5'i erkek olup, 7'si ilk çocuk, 5'i ikinci çocuk, 3'ü ise üçüncü çocuktur. Çocukların 4'ü 4 ay, 10'u 5 aydır okul öncesi eğitim alırken, bir çocuk 1 haftadır okul öncesi eğitim almaktadır.

Verilerin Toplanması: Çalışmada göçmen annelere ilişkin bilgi elde etmek amacıyla "Kişisel Bilgi Formu" ile göçmen çocuklarının sağlıklarıyla ilgili uygulamaları, yaşadıkları güçlükler ve beklentilerini belirlemek amacıyla hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Veri toplama araçlarının hazırlanmasında öncelikle ilgili alan yazın taranmış ve taslak görüşme formu oluşturulmuştur. Alandan iki uzmanın görüşüne sunulan taslak formuna son şekli verilerek uygulamada kullanılmıştır.

Görüşme formunda; annelerin sağlıkla ilgili algıları, sağlık konusunda eğitim alıp almadıkları, sağlıkla ilgili bilgi gereksinimlerini nasıl karşıladıkları, sağlıkla ilgili çocuklarına yönelik yaptıkları uygulamaları, bu konuda yaşadıkları sorunların neler olduğu ve beklentileri konusunda görüşlerinin neler olduğunu belirlemeye yönelik sorular yer almaktadır.

Uygulama 2017-2018 eğitim öğretim yılı bahar döneminde yapılmış, öncelikle göçmen annelere çalışmanın amacı açıklanmış, araştırmaya katılmayı kabul eden annelerle yüz yüze görüşülmüştür. Görüşme sırasında sorulara annelerin verdikleri cevaplar kaydedilmiş, görüşmeler okuldaki boş bir sınıfta yapılmış ve 25-35 dakika sürmüştür.

Verilerin Analizi: Verilerin değerlendirilmesinde betimsel analiz kullanılmıştır. Betimsel analizde görüşülen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmaya amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilmektedir (Altunışık vd., 2001). Annelerin her bir soruya verdiği cevaplar benzerlikleri bakımından gruplandırılarak yorumlanmış, ayrıca her soruya verilen birkaç cevaptan doğrudan alıntılar yapılmıştır. Veri toplama işlemi tamamlandıktan sonra araştırmacılar tarafından anneler A1, A2,... A15 şeklinde kodlanmıştır.

Bulgular

Göçmen annelerin, çocuklarının sağlıklı yaşamları konusunda yaşadıkları güçlükler ve beklentilerine ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amacıyla yapılan bu çalışmadan elde edilen bulgular aşağıda sunulmuştur.

Araştırmaya dahil edilen göçmen annelerden, sağlık kavramını tanımlamaları istenmiştir. Göçmen annelerin yarıya yakını (6) sağlığı “Hasta olmamak” olarak tanımlarken, 4 göçmen anne “Dinç bir vücuda sahip olmak” şeklinde tanımlamış, 3 göçmen anne ise sağlığı “Mutluluk” kavramı ile ilişkilendirmiştir. Göçmen annelerden biri (A4) sağlığı “*Beyni gelişiyor, sosyal çevre oluşturuyorlar.*” şeklinde tanımlarken, diğer bir göçmen anne (A14) “*İyi olmak için sağlık muayenesi yaptırmak*” cevabını vererek sağlık kontrollerine vurgu yapmıştır.

Göçmen annelere sağlıkla ilgili bir eğitim alıp almadıkları sorulduğunda, annelerin tamamına yakını eğitim almadığını belirtmiştir. Bir göçmen anne diksiyon, girişimcilik, okuma yazma ile ilgili bir eğitim aldığını belirtmiş, aldığı bu eğitimlerin yararını ise “Kendime dikkat etmemi sağlıyor” şeklinde ifade ederek sağlıkla bütünleştirmiştir.

Göçmen annelere sağlıkla ilgili bilgiye gereksinim duyup duymadığı sorulduğunda göçmen annelerin 9’u “Hayır” cevabını verirken, 5 göçmen anne “Evet” cevabını vermiş, bir anne ise sağlıkla ilgili bilgiye bazen gereksinim duyduğunu ifade etmiştir. Göçmen annelere sağlıkla ilgili ne tür bilgilere gereksinim duydukları sorulduğunda 2 göçmen anne sağlıkla ilgili olan her konuda bilgi sahibi olmak istediğini, iki anne ise (A14, A15) beslenme ve soğuktan korunma ile ilgili bilgi almak istediğini, bir anne de (A12) sağlıkla ilgili genel bilgilere ihtiyacı olduğunu vurgulamıştır.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Annelerin tamamına yakını çocuklarının sağlığı konusunda bilgi gereksinimine ihtiyaç duymadığını belirtirken, iki anneden **A1** “*Hangi yiyecekleri yedirmem daha iyi olur, sağlıklı olması için neler yapmalıyım?*” cevabını vermiş, **A2** “*İlim ve okuma yazma eğitimine gereksinim duyuyorum.*” diyerek sağlık konusunda bilgiye ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir. Çocuklarının sağlıkla ilgili ihtiyaçlarını hastane, internet ve akrabalarından destek alarak ya da evlerindeki ilaçları kullanarak karşıladıklarını ifade etmişlerdir.

Araştırma kapsamındaki göçmen annelerin, çocuklarının sağlığı ile ilgili bilgilere hastane, okul, kurs, internet ve sağlık kurumu gibi yerlerden ulaşmak istediklerini, bu kurumlarda çalışan hekim, öğretmen ve sağlık çalışanlarından sağlık hakkında bilgi almak istediklerini belirtmişlerdir.

Göçmen annelerden 6 göçmen anne, çocuklarına yedirdiği yiyeceklerin sağlıklı olmasına dikkat ettiklerini ve asitli içecek ve cipslerden uzak tuttuklarını belirtmiştir. Bu annelerden **A1** “*Cola, cips, danone gibi zararlı yiyecekler yemelerine izin vermiyorum.*”, **A10** ise “*Sağlıklı yiyecekler yemesi, abur cuburdan uzak durması hijyenik yiyecekler yemesine dikkat ederim.*” şeklinde görüş bildirmiştir.

Göçmen annelerin 6’sı çocuklarını düzenli olarak sağlık kontrolüne götürdüğünü, hastalanınca ise hastaneye götürdüğünü söylemiştir. Ancak bir göçmen anne (**A2**) “*Hastaneden çağırıldıklarında gidiyoruz.*” cevabını verirken, bir göçmen anne de (**A7**) sağlık kontrolü yaptırmadığını belirtmiştir.

Göçmen annelerin tamamına yakını (12) haftada bir ile üç arasında değişen aralıklarla düzenli olarak çocuklarına banyo yaptırdığını ifade etmiştir. Banyo yaptırdığını ifade eden göçmen anneler bunun yanında el yıkama ve diş fırçalama gibi hijyen kurallarına da dikkat ettiklerini belirtmiştir.

Göçmen annelerin yarısından fazlası (9) genel hijyen kurallarına dikkat ettiklerini belirtmiştir. Annelerden **A2** “*Sofraya oturmadan, lavabodan çıktıktan sonra ellerini yıkamasına dikkat ediyorum.*”, **A7** “*Dişlerini düzenli olarak fırçalıyorlar, unuttuklarında ben hatırlatıyorum.*” cevabını vermiştir.

Göçmen annelere “**Çocuğunuzun sağlığı ile ilgili yaşadığınız sorunlar var mı?**” sorusu sorulduğunda 10 göçmen anne soruya cevap vermek istememiştir. Göçmen annelerin ikisi çocuklarının sağlıkları ile ilgili sorun yaşamadığını ifade ederken, bir anne (**A7**) “*Gözlerinde problem olduğunu düşünüyorum.*”, bir anne de (**A10**) “*Bebekken fitiği vardı, 2 yaşında aldırıldı.*” ifadesini kullanmıştır. Çocuklarının sağlığı ile ilgili sorun yaşandığında neler yapıyorsunuz sorusuna göçmen annelerden **A1** “*Soğuk ortamda olmaması, meyvelerle beslenmesi, pekmez, limonlu çay gibi bitkisel çaylar içiriyorum. Zor durumda kalmadıkça ilaç içirmiyorum.*”, **A3** “*Hastaneye gittik, doktorlara başvurduk.*”, **A7** ise “*Hastaneye götürdük*” cevabını vermiştir.

Göçmen annelere “**Çocuğunuzun sağlığı konusunda okul öncesi eğitimin ne tür katkıları olduğu**” sorusu sorulduğunda, göçmen annelerden “Sağlıklı beslenme ile ilgili bilinçlenme”, “Hijyene önem vermeye başlama” gibi cevapların verildiği görülmüştür. Sağlıklı beslenme ile ilgili bilinçlendiklerini belirten göçmen annelerden **A8** “*Evet, düşünüyorum. Çocuğum bazı yiyeceklerin bizim sağlığımız için zararlı olduğunu hakkında bilinçleniyor.*”, **A13** “*Sağlıksız yiyeceklerin neler olduğunu söylüyorlar*”, **A15** ise “*Evet beslenmesine dikkat diyor, sağlıksız yiyecekler yemiyor.*” şeklinde görüş bildirmiştir. Hijyene önem vermeye başladıklarını belirten göçmen annelerden **A1** “*Evet, tuvaletten sonra ellerini*

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

yıkıyorlar. Peçetelerle sürekli elleri siliniyor.”, A3 “Evet, el yıkama, diş fırçalama gibi beceriler kazandırılıyor.”, A11 ise “Temizliğine dikkat ediyor” cevabını vermiştir.

Tartışma

Göçmenlerin sağlık profilleri, enfeksiyona maruz kalma düzeyleri, kalıtsal yapıları, yaşam tarzları ile ilgili risk faktörleri, sağlıkla ilgili kültürel inanışları ve belli konulardaki duyarlılıkları sağlıklarına etki edebilmektedir (WHO, 2007). Özellikle erken çocukluk döneminde bulunan göçmen çocukların sağlık konusunda ihtiyaçlarının giderilmesi, göç ettikleri yerdeki yaşama daha çok uyum sağlamalarına ve sağlıklı yaşam sürdürmelerine imkan tanıyabilecektir.

Temel bir hak olan sağlık, çocuk ve ergenlerin gelişimini önemli ölçüde etkilemektedir (Molcho, Kelly ve Nic Gabhainn, 2010). Özellikle göçmen çocuklar, travmatik yaşantılar, aile ayrılığı, korku, ayrımcılık ve göç ettikleri yerlerdeki belirsizlik ile ilişkili zihinsel ve duygusal sağlık sorunları yaşayabilirler (Jan, Zhou ve Stafford, 2017). Bu durum göçmen çocukların sağlık yaşantıları ile ilgili değerlendirmeler yapılırken sadece fiziksel sağlıkları ile ilgili ihtiyaçlarının değil zihinsel ve duygusal sağlık ihtiyaçlarının da göz önünde bulundurulması gerektiğini göstermektedir.

Araştırmada göçmen annelerin sağlıkla ilgili tanımlamalarına bakıldığında, yarıya yakını sağlığı” hasta olmamak” olarak tanımlarken, dört göçmen anne “dinç bir vücuda sahip olmak” ve üç göçmen anne ise sağlığı “mutluluk” kavramı ile ilişkilendirmiştir. Dünya Sağlık Örgütüne göre sağlık; yalnızca hastalık ve sakatlığın olmayışı değil; fiziksel, ruhsal ve sosyal yönden tam bir iyilik halidir (Akt. Halmatov ve Okur Akçay, 2014). Göçmen annelerin sağlık kavramı ile ilgili tanımlamaları incelendiğinde sağlığı daha çok fiziksel iyilik hali olarak tanımladıkları, ruhsal ve sosyal yönüyle ilgili vurgunun çok az olduğu görülmektedir. Bu sonuç, göç eden bireyler için önceliğin fiziksel sağlığını korumak olduğunu göstermektedir. Göç edenler için ruhsal ve sosyal açıdan sağlık kavramını ilişkilendirmek daha güç olmaktadır.

Göçmen annelere sağlıkla ilgili bir eğitim alıp almadıkları sorulduğunda, annelerin tamamına yakını eğitim almadığını belirtmiştir. Sağlıkla ilgili eğitim almadığı halde diksiyon, girişimcilik, okuma yazma eğitimi alan annenin, sağlıkla doğrudan ilgili olmamasına rağmen, bu eğitimlerin dolaylı olarak anneyi mutlu ve kendine güvende hissettiği görülmüştür. Bu sonuç sağlığın önemini bir kez daha doğrulamıştır. Kılınç (2011) yaptığı araştırmada, 24-36 aylık çocuğu olan annelere eğitim vermiş, verilen eğitimin annelerin çocuk yetiştirme davranışlarına olumlu yönde etki ettiğini ve Durualp, Kaytez ve Kadan (2016) ise yaptıkları araştırmada, okulöncesi dönemdeki çocukları olan annelere verilen aile eğitiminin çocuklarının gelişimlerine etki ettiğini saptamışlardır. Araştırma sonuçları dikkate alındığında anne eğitiminin çocuğun gelişiminde olduğu kadar çocuğun sağlığında da etkili olabileceği söylenebilir.

Göçmen annelerin çocuklarının sağlıkları konusunda bilgiye gereksinimleri olup olmadıklarına bakıldığında tamamına yakını bilgiye ihtiyaç duymadıklarını belirtmiştir. Bilgiye gereksinimi olduğunu belirten annelerin görüşleri incelendiğinde ise annelerden biri beslenme ve bakım ile ilgili bilgiye ihtiyaç duyduğunu dile getirirken, diğeri ilim ve okuma yazma eğitimiyle ilgili bilgiye ihtiyaç duyduğunu ifade etmiş ve gereksinim duyduğu bu bilgiyi kullanarak çocuğunun sağlığıyla ilgili uygulamalar konusunda

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

kendini geliştirebilmeyi hedeflediği söylenebilir. Göçmen annelerin çocuklarının sağlıklarıyla ilgili bilgi gereksinimlerini karşılamaları, çocuklarını sağlıkları konusunda etkili bir şekilde yönlendirmelerine imkan verebilir.

Araştırma kapsamındaki göçmen annelere kendi sağlıklarıyla ilgili bilgi gereksinimleri olup olmadığı sorulmuş ve 9'u gereksinimi olmadığını, 5'i ihtiyaç duyduğu ve bir anne ise bazen ihtiyaç duyduğunu dile getirmiştir. Annelerin sağlıkla ilgili gereksinim duyduğu konulara bakıldığında, beslenme ve soğuktan korunma yolları ile beraber tüm sağlık konuları ile ilgili bilgiye ihtiyaç duyduklarını belirttikleri görülmektedir.

Göçmen annelerden sadece üç tanesi çocuğunun sağlığı ile ilgili ne tür bilgiye gereksinim duyduğunu belirtmiş ve genel sağlık bilgisi, ilaç ve kullanımı, beslenme ve giyim gibi konularda bilgi almak istediklerini ifade etmişlerdir. Göçmen anneler çocuklarının sağlıklarıyla ilgili bilgi gereksinimlerini, hastane, akraba, büyükleri ve internetten karşıladıklarını belirtmişlerdir. Göçmen annelerin hastane gibi güvenli sağlık kuruluşlarından sağlıkla ilgili bilgileri almalarına rağmen, güvenli olmayan kaynaklardan da sağlıkla ilgili bilgiler aldıkları görülmektedir. Bu durum göçmen annelerin sağlıkla ilgili uygulamalarda sorun yaşayabileceklerine işaret etmektedir.

Göçmen anneler, çocuklarının sağlıklarıyla ilgili bilgileri, hastane, sağlıkla ilgili kurslar, okul, internet ve eve gelen uzman sağlıkçılardan almak istediklerini belirtmişlerdir. Bununla birlikte göçmen anneler sağlıkla ilgili bilgileri doktor, uzman sağlıkçı ve öğretmenlerden almak istediklerini ifade etmişlerdir. Göçmenlerin göç etikleri yerlerde sağlık hizmetlerinin yetersiz olması ve mevcut hizmetlerin kullanımının yeterli olması, sağlık sorunlarının artmasına neden olabilmektedir (Gümüş, 2015).

Çocuğun beslenmesi konusunda nelere dikkat ettiklerini belirten anneler, yedirdiği yiyeceklerin sağlıklı olmasına dikkat ettiklerini ve asitli içecek ve çipslerden uzak tuttuklarını belirtmiştir. Yeterli ve dengeli beslenme için, yaş, cinsiyet, fiziksel aktivite, genetik, fizyolojik özellikler, hastalık durumu vb. çeşitli etmenlere göre enerji ve besin öğelerinin her birini yeterli miktarda alabilmek, bunların kaynağı olan besinleri besleyici değerlerini kaybetmeden ve sağlığı bozucu duruma getirilmeden işleyip tüketmek gerekir (Köksal ve Gökmen, 2008).

Göçmen anneler çocuklarının sağlık kontrolleri ile ilgili olarak, yarıya yakını düzenli olarak sağlık kontrolüne götürdüğünü, hastalanınca ise hastaneye götürdüğünü söylemiştir. Bununla beraber bazı anneler sağlık kontrolleri ile ilgili olarak beslenmelerine dikkat ettiklerini belirtmişlerdir. Bu sonuçlar incelendiğinde, annelerin önemli bir kısmının çocuklarının düzenli olarak sağlık kontrollerini yaptırmadıkları, bir sağlık sorunu ile karşılaştıklarında tedaviye yönelik olarak sağlık kuruluşuna götürdüklerini göstermektedir.

Göçmen anneler, çocuklarının kişisel bakımları ile ilgili olarak düzenli aralıklarla banyo yaptırdıklarını ifade etmiş, el yıkama ve diş fırçalama gibi kişisel bakım kurallarına dikkat ettiklerini belirtmiştir. Diğer yandan bazı anneler de çocuğun kilosuna dikkat ettiklerini belirtmişlerdir. Bu sonuç, göçmen annelerin çocuklarının sağlıkları konusunda dikkatli davrandıkları ve kişisel bakımlarına özen gösterdiklerini göstermektedir.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

Göçmen anneler, çocukların sağlıklarıyla ilgili genel hijyen kurallarına uyduklarını, evde ağrı kesici ilaç bulduklarını ve çocukların spor yapmalarına ve uyku düzenlerine dikkat ettiklerini belirtmişlerdir. Göçmenlerin sağlık güvencelerine sahip olmayışları ve ekonomik yetersizlikler yaşamaları ilaç temin etme konusunda güçlük yaşamalarına neden olmaktadır (Dong, Day ve Collaço, 2008).

Çocuklarının sağlıklarıyla ilgili sorun yaşadığını sadece iki göçmen anne dile getirmiştir. Bu sorunlar, tuvalete gitme korkusu, gözlerde bozukluk ve bel fıtığı gibi problemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Göç yaşayan çocuklarda, suça yönelme, şiddet uygulama, depresyon ve anksiyete, gelişme geriliği, uyku ve yeme bozuklukları, özgüven eksikliği, okulda başarısızlık, sigara ve alkol bağımlılığı gibi riskli davranışlar, intihar, hiperaktivite gibi psikolojik ve davranışsal sorunlar ortaya çıkmaktadır (Aydm, Şahin ve Akay, 2017).

Göçmen annelere çocuklarının yaşadıkları sağlık sorunlarının çözümüne yönelik önerilerini, soğuktan korunma, meyve tüketilmesi, bitkisel ve organik yiyeceklerin tüketilmesi, yapay ilaçlardan olabildiğince uzak durulması ve hastalık durumunda hastaneye götürülmesi gerektiği şeklinde görüşlerini vurgulamışlardır. Bu durum göçmen annelerin sağlıkla ilgili yapılması gerekenler konusunda farkındalık kazandıkları, ancak ruhsal sağlığa yönelik ifadelere yer vermediklerini göstermektedir.

Göçmen anneler, çocuğun okul öncesi eğitim almasını, sağlıklı beslenme, hijyen kurallarına uyma ve hastalığını haber verme gibi sağlığıyla ilgili çeşitli becerileri kazandıklarını ifade etmişlerdir. Özellikle küçük yaşlardan itibaren sağlığın vurgulanması ve çocuklara sağlıkla ilgili bilgiler vermek çocukların daha bilinçli ve kendilerini zararlı durumlardan korumayı başarabilen bireyler olarak yetişmelerini sağlayabilir (Aydos, 2013). Okul öncesi dönemde, çocukların sağlıkla ilgili edindikleri bilgiler, sağlıklı davranışları alışkanlık haline getirmelerini ve gelecekte sağlıklı yaşam sürdürmelerini sağlayabilecektir (Daigle, Hebert ve Humphries, 2007).

Sonuç ve Öneriler

Sonuç olarak; göçmen annelerin çocuklarının sağlıkları ile ilgili başvuracağı kurumlar ile ilgili bilgi eksikliklerinin olduğu, çocuklarının sağlık kontrollerini düzenli yaptırmadıkları, sağlık ile ilgili konularda problem yaşadıkları bulunmuştur. Göçmen ailelerin çocuklarının sağlıklı yaşamlarını destekleme konusunda yetersizliklerinin olduğu görülmüştür.

Elde edilen sonuçlar doğrultusunda;

- Göçmen çocukların kapsamlı olarak sağlık taramasından geçmeleri sağlanarak özellikle göç olayında kaynaklı olarak ortaya çıkan, çocukların ruh sağlığını olumsuz yönde etkileyen davranış problemlerinin giderilmesine yönelik sağaltımların yapılması,
- Göçmen annelerin kendi sağlıklarına yönelik tanılayıcı uygulamalar ve sağlık konusunda eğitimlerin verilmesi sağlanarak çocuklarının bakımını daha iyi üstlenmeleri ve çocuklarını sağlıklı yaşam konusunda bilinçlendirmelerine olanak sağlanması,
- Okul öncesi eğitim kurumlarında, göçmen çocukların sağlıklı yaşam ile ilgili temel deneyimler elde etmeleri için konu ile ilgili etkinliklerin planlanması,
- Sağlık kuruluşlarının göçmen annelerin sağlık konusunda daha çok bilinçlenmeleri konusunda farkındalık çalışmaları yapmaları,

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Göçmen annelerin yaşadıkları sorunların belirlenerek giderilmesi ve bu sayede sağlıklı yaşamlarına katkıda bulunulması önerilebilir.

Kaynakça

Altunışık, R., Coşkun, R., Yıldırım, E. ve Bayraktaroğlu, S. 2001. *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Adapazarı: Sakarya Kitabevi.

Avcı, M. 2008. Tutuklu çocuklar üzerine bir araştırma: çocukların toplumsal suça yönelmesinde etkili olan toplumsal nedenler ve çözüm önerileri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 1-25.

Aydın, D., Şahin, N., Akay, B. 2017. Göç olayının çocuk sağlığı üzerine etkileri. *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hastanesi Dergisi*, 7 (1), 8-14.

Aydos, E. H. 2013. Okul öncesi çocukları için sağlık eğitimi ölçeğinin geliştirilmesi ve çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Balcılar, M. 2016. Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin sağlık durumu araştırması, Türkiye'de yaşayan Suriyeli mültecilerde bulaşıcı olmayan hastalık risk faktörleri sıklığı. *AFAD, TC Sağlık Bakanlığı, World Health Organisation*.

Ballard, J., Wieling, E., Solheim, C. 2016. *Immigrant and Refugee Families: Global Perspectives on Displacement and Resettlement Experiences*. University of Minnesota Libraries Publishing.

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş., Demirel, F. 2014. *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.

Capps, R., Fix, M., Murray, J., Ost, J., Passel, J. S., Herwantoro, S. 2005. The new demography of America's schools: Immigration and then child left behind act. *Urban Institute (NJI)*.

Daigle, K., Hebert, E., Humphries, C. 2007. Children's understanding of health and health-related behavior: The influence of age and information source. *Education*, 128(2), 237-247.

Doğanay, M., Demiraslan, H. 2016. Refugees of the Syrian Civil War: Impact on Reemerging Infections, Health Services, and Biosecurity in Turkey. *Health Security*, 14 (4): 220-225.

Dong, Q., Day, K. D., Collaço, C. M. 2008. Over coming ethno centrisim through developing intercultural communication sensitivity and multiculturalism. *Human Communication*, 11(1), 27-38.

Durualp, E., Kaytez, N., Kadan, G. 2016. Okul öncesi dönemdeki çocukların annelerine verilen aile eğitiminin annelerin bilgi düzeyleri ile çocukların gelişimlerine olan etkisinin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1706-1722.

4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu 3-4-5 Mayıs 2018

- Fleck, J. R.,Fleck, D. T. (2013). The immigrant family: Parent-child dilemmas and therapy considerations. *American International Journal of Contemporary Research*, 3(8), 13-17.
- Geçkil, E., Aldem, M. ve Kaleci, E. 2017. Göçün çocuk sağlığına etkisi. *Journal of Human Sciences*, 14(1), 171-186.
- Gümüş, Y. (2015). Göçün sağlık üzerindeki etkileri. *Journal of Anatolia Nursing and Health Sciences*, 18(1).
- Gürsoy, F., Aydoğdu, F., Aysu, B., Aral, N. 2017. Göçmen çocukların kaygı düzeylerinin karşılaştırılmalı incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 113-127.
- Halmatov, M., Okur Akçay, N. 2014. Okul öncesi eğitim kurumlarında sağlık: bir durum tespiti (Ağrı ili örneği). *Journal of International Social Research*, 7(35), 556-561.
- Jackson, M. 2011. Nativity differences in mothers' health behaviors and child health: A cross-national and longitudinal lens. *Proceedings of the National Children's Study Symposium*, December 15-16, 2011.
- Jan, C.,Zhou, X., Stafford, R. S. 2017. Improving the health and well-being of children of migrant workers. *Bulletin of the World Health Organization*, 95(12), 850.
- Joseph, T. D., Marrow, H. B. 2017. Healthcare, immigrants, and minorities: lessons from the afford able careact in the US.
- Kaştan, Y. 2015. Türkiye'de göç yaşamış çocukların eğitim sürecinde karşılaşılan problemler. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2 (4), 216-229.
- Kılınç, F. E. 2011. Anne Eğitim programı ile anne çocuk etkileşim programının 24-36 aylık çocukların bilişsel becerilerine ve annelerin çocuk yetiştirme davranışlarına etkisinin incelenmesi. Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Köksal, G., Gökmen, H. 2008. *Okul öncesi dönemde obezite*. TC Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Beslenme ve Fiziksel Aktiviteler Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Molcho, M.,Kelly, K., Nic Gabhainn, S. 2010. Deficits in health and wellbeing among immigrant children in Ireland: The explanatory role of social capital. *Translocation: Migration and Social Change An Inter-Disciplinary Open Access E-Journal*.
- Özdemir, U., Tolunay, O., Atmış, A., Pehlivan, D., Çelik, T., Kazgan, Ş. T., Sucu, A., Celiloğlu, C., Çelik, Ü. 2016. Çocuk yoğun bakımda takip edilen göçmen hastaların özellikleri. *Çocuk Acil ve Yoğun Bakım Dergisi*, 3(2), 86-90.
- Perreira, K. M., Ornelas, I. J. 2011. The physical and psychological well-being of immigrant children. *The Future of Children*, 21(1), 195-218.

- Saçan, S., Cizdan, G., Tabak, H.D. 2017. Aydın halkının Suriyeli göçmenlere yönelik bakış açısının incelenmesi. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1 (1), 28-38.
- Sürmeli, M. 2010. Iğdır'ın demografik yapısında göç ve ahıskatürkleri örneği. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Temircan, Z. 2017. *Predictors of obesity, acculturation, and perceived stress in Meskhetian Turk (Ahiska) immigrants in the United States* (Doctoral dissertation, Walden University).
- Topçu, S., Beşer, A. 2006. Göç ve sağlık. *CÜ Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 10(3), 37-42.
- Tuzcu, A., Bademli, K. 2014. Göçün psikososyal boyutu. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 6(1), 56-66.
- Vignier, N., duLoû, A. D., Pannetier, J., Ravalihasy, A., Gosselin, A., Lert, F., Lydié, N., Bouchaud, O., Dray Spira, R. & PARCOURS Study Group. (2018). Access to health insurance coverage among sub-Saharan African migrants living in France: Results of the ANRS-PARCOURS study. *Plo Sone*, 13(2), e0192916.
- World Health Organization. (2007). Health of migrants. Report by the secretariat. *World Health Organization*.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (9. Baskı) Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, A. (2015). Uluslararası göç ve Türkiye: Türkiye'deki çocuk göçmenler ve sığınmacı ailelere tanınan haklar ve daha iyi uygulamalar için öneriler. *Akademik Bakış Dergisi*, 49, 475-93.

POSTMODERN MEDYA KÜLTÜRÜ: ARKEOLOJİK BİR DENEME

Prof. Dr. Hüseyin KÖSE

Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü Öğretim Üyesi

Dr. Aydın KARABULUT

Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Öz

Theodor W. Adorno, İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD'deki kültürel görüngülere ilişkin izlenimlerine dayanarak medyanın toplumu homojenleştireceğine dair bir kehanette bulunur. Benzer kılınmışlığın üreteceği şiddetin *1984* romanındaki gibi totaliter sosyo-politik sistemleri öne çıkacağını varsayar. Bu süreçteki asli kültürel failin kitle iletişimi olduğu birçok başka düşünür tarafından da ihbar edilir. Sözcü Lyotard, 1950'lerden sonra gündelik yaşamda gittikçe daha merkezi bir rol oynayan elektronik medyanın can alıcı önemine işaret eder. Eskinin seçkin kültürel ürün ve pratiklerine erişim imkânlarını da köktenci biçimde değiştiren bu yeni kültürel kategori, yüksek kültüre olan talebi değersizleştirmekle kalmamış, aynı zamanda onu ayağa da düşürmüştür. Bu değersizleştirmenin neticeleri popüler medya kültürü lehine olup halen devam etmektedir. Bu çalışmada, postmodern medya kültürünün temel ilke ve karakteristiklerine ilişkin genel bir belirlemenin yanı sıra, söz konusu kültürel görüngü ve dinamiklerin kavramsal nitelikli eleştirel bir okuması yapılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Postmodernite, medya, kültür, yeni eğilimler, kritik.

1572

1. Giriş

Teknolojik determinist düşünür Marshall McLuhan teknolojilerin yalnızca insanların gerçekleştirdiği icatlar olmayıp, aynı zamanda insanları yeniden icat eden araçlar olduğunu söylemişti. McLuhan'ın kastettiği şey, teknik araçların belirlediği kültürel çerçevenin insanın yeniden icadıyla sonuçlanan gelişimiydi. Bir başka deyişle, her teknik yenilik ya da icat, içine doğduğu ortamı biçimlendirmekle kalmıyor, aynı zamanda bağlı bulunduğu kültürel dönemin izlerini de taşıyordu. Kitle iletişim araçları toplumun simge dağıncısını belirlemekte, olayların gelişimine yön vermekte, dahası anlamlandırma ve yorumlama çerçeveleri oluşumuna aracılık etmekte olduğu içindir ki, önemli bir etkileme gücüne sahiptir. Ne ki, modern dönemin anlam, değer ve simge inşasının asli faillerinden olan medya, içinde bulunduğumuz tarihsel dönemde – artık amaçları sabitleme işinin son bulduğu postmodern evrede- eskiden sahip olduğu anlamlandırma ajanı işlevini büyük ölçüde yitirmiştir. Medyanın modern kültürel işlevinin yerini günümüzde farklı referanslar almış bulunmaktadır. Gösteri, şiddet, cinsellik, eğlence, para, görünürlük, sansasyon, ekran yoluyla büyüleme, vs. özellikle eğlence, Postman'ın da veciz ifadesiyle, her türlü söylemin üst ideolojisi haline gelmiştir (1994:99). Bilgilendirme, kültürlenme, düşünce üretimi, kamusal tartışmalar için zemin oluşturma, topluma kendini ifade araçları sunma, dengeli temsil, diyalog, demokratikleşme, vb. modernliğin medyatik ilkeler manzumesi artık hükümsüzdür. Politikanın, kamusal sorunların, bizatihi enforme etmenin kendisi seyirlik bir aracın en mutena bileşenlerine yenik düşmüştür. Postman'ın yanı sıra, Baudrillard, Debord, Kellner ve daha başka düşünürlerin altını çizdikleri şey, gerçeklik duygusunda gözlenen aşınmaya ilişkindir. Simülasyon kuramının sözcüsü Baudrillard, işi imge enflasyonu karşısında

tezahür eden “anlam deflasyonu” ve “hipergerçeklik” saptamasıyla çok daha ileri boyutlara taşımışken, 1990’lı yılların başlarında beliren bir diğer tartışma, bizzat yalanın kendisinin kabul edilebilir bir strateji haline gelişini haber vermiştir: Hakikat sonrası çağa gönderme yapan “post-truth.” Gerçekliği adlandırmak için seferber edilen tüm bu kavramlar seti, özelde televizyon ekranının toplumsal gerçekliği soğurarak zihinlerde açtığı bir kara deliği ifade etmektedir. Yalanın, sahte olanın “gerçeklik” statüsü kazandığı bu yeni evrede, medya toplumsal hakikati yansıtmak yerine onu yeniden üretme işlevini üstlenmiş görünmektedir. Aslında, yansıtmacı medya kuramının önemli ölçüde güç kaybettiği önemli bir tartışma, medyanın gerçekliği yansıtmak yerine onu yeniden biçimlendirdiği iddialarıyla birlikte daha önce gündeme gelmişti. Ancak özellikle toplumsal algıda neden olduğu tahribat açısından, yeni türedi bu post-gerçeklik kavramının hakkını teslim etmek gerekir. Medyanın postmodern ile örtüştüğü noktada ortaya çıkan istikrarsızlık, dayanıksızlık, kopukluk, yüzeysellik ve kaotik yapının meseleye köktenci bir bakış açısıyla yaklaşmayı gerektirdiği aşikârdır. Söz konusu olan sadece medya içeriğindeki göz alıcı aşınma değildir, enformasyon ve kanaat üretiminin de olağanüstü ölçekte ekonomi-politik bir nitelik kazanmasıdır. Başka bir deyişle, medya içerik üretim sürecinin çok-uluslu şirket kapitalizminin yörüngesine girişi... Modern sonrasının medya kültürü, düşüncenin, hele de analitik ve derin düşüncenin ekranda ve gazete sayfalarında artık seyirlik bir yanı olmadığını heceleyen kültürdür. Aynı şekilde, bu yeni kültürel evrede düşünmek ve çözümleyici zekâyâ yatkınlık, seyirlik bir eğlence sunmadığı ölçüde “gelir kaybı” anlamına gelmektedir. Erdoğan ve Alemdar’ın da belirttikleri gibi, “popüler ve post-modern kültürün popülerliği, çok uluslu şirketlerin egemenliğini heceler: Popüler post-modern ile post-empyeralizm ve sömürünün bilim, sanat, müzik ve daha başka siyasal yollarla satışı yapılır” (2005: 39). Çok-uluslu şirketlerin klasik ulus-devlet anlayışını sarstığı günümüz dünyasında kültürel empyeralizmin yedeğindeki enformasyona dair yukarıdaki ifade, medyanın nelere kadir olduğuna yönelik anlamlı bir açıklamadır. Sorun, postmodern düşüncenin yıkıcı etkileri değil, medyanın bu yeni paradigma ile kurduğu ilişkinin ürettiği kültürel sonuçlardır. Zira medyatik dile tercüme edilmeden önce, postmodernizmin kendisinin yeni sorulara yeni cevaplar üreten ve özgürlük alanları genişleten bir düşünce olarak benimsendiğini hatırlamak gerekir. Sorun, düşünceye, kolektif bir kimliğe ve anlam paylaşımına olanak sunan kültürün ticari bir meta halinde sömürgeleştirilmesi, insan zihinlerinin manipüle edilerek birtakım idollere tapıncın körüklenmesi ve edilgen kitlelerin yaratılması sorunudur. Başka bir deyişle, postmodern evresindeki bireyin sözde-birey olması, tüm düşünce ve imge/simge üretim alanlarının eş biçime sokulması, farklı kültürel pratiklerin dışlanması, farklılık ve özgünlük arayışının önemli ölçüde sonlanması, buna mukabil her tür özdeşlik düşüncesinin yüceltilmesidir. Post modern birey, artık “kendi olma yükü”nün (Bauman, 2017: 148) sorumluluğuna yabancı olduğu gibi, önceki kuşakların sahip olduğu duyarlılıkla bağlarını da çoktan koparmıştır. Bu mantalite dönüşümünün çarpıcı bir örneği Rigel’in sözünü ettiği “kola kutusu” örneğidir. Söz konusu örnek, eski ile yeniyi karşılaştırma bakımından önemlidir. Buna göre; “Bir kutu kola içip susuzluğunu giderdikten sonra boş alüminyum kutuyu şevkle sıkıp öyle çöp kutusuna atan kişinin çevresine yaydığı ‘şiddetimi seviyorum’ mesajının ürkütücülüğü” dikkate değerdir. Bu kayıtsız davranışla, Rigel’i izleyerek söylersek; “Bir de kendisine bir bardak su getiren kişiye ‘su gibi aziz ol’ diyen yaşlı yüzün, sevecen, yumuşaklığıyla gelen iyi dileğinin yarattığı ortamı” düşünelim (2000: 137). Manzara gerçekten de oldukça yıkıcıdır. Kuşkusuz, söz konusu manzaraya, postmodern medyanın kültürel aşınmayı hızlandıran daha başka içerik örnekleriyle de katkıda bulunmak mümkündür. “Huysuz tiplerin insanaltı numaralarından reality şovların gerçekdışı, sapkın maceralarına; televolelerin ayartıcı, zihni, akli, ruhu ve kalbi körelten, izleyiciyi geri zekâlı yerine koyan kaçık şovlarından” (Kaplan, 2007) daha başka sayısız soytarılığa vb. kadar, liste daha da uzatılabilir. Şu halde, derinliksizliği, eğlenceyi,

tutarsızlığı, yüzeyselliği, banallığı, değersizliği, vb. öne çıkararak içerik anlayışıyla postmodern nitelikli medya kültürünün genel mahiyetini daha ayrıntılı biçimde değerlendirmekte yarar vardır.

2. Postmodern Medya Kültürünün Ana Hatları

Çakır'a göre postmodern popüler medya kültürü, bireyin zevklerinin, yönelimlerinin, değerlerinin, kimliklerinin ve ilgi alanlarının oluşumunu köktenci bir biçimde içerdiği gibi, aynı zamanda tüm bunları köktenci biçimde dönüştürmektedir de (2013:330). Söz konusu dönüşüm neticesinde birey, günlük hayatta medyatik sunumların oluşturduğu algısal içerikle gerek dilsel gerekse davranışsal açıdan dönüşüme uğramakta, dahası, yeni bir değerler ve gerçeklikler ikliminde soluklanmaktadır. Tutarsızlığın akıllı davranmak anlamına geldiği, düşünme ve tartışmadan uzak durmanın başını belaya sokmadan yaşayıp gitmeye denk düştüğü, görsel ve sansasyonel olanın yarattığı seyir zevkinin metin tabanlı içeriklere galebe çaldığı, uzun metinleri okumak için gerekli olan sabrın yeterince gösterilemediği, sığılığın ve yüzeyselliğin derinlikten intikam aldığı bu yeni kültürel paradigmanın ana hatlarını belirlemek meseleyi kuşkusuz daha anlaşılır kılacaktır. Meselenin dille ve kendini ifade etmeyle ilgili boyutlarının yıkıcılığı, dil deformasyonuna yol açan kimi kullanımların fecaat görünümü, hızın neden olduğu anlam ve gerçeklik yitiminin yol açtığı felaketler, zihinsel yoksullaşmayla birlikte gelen afazi ya da söz yitimi... Tüm bunlar, distopik çerçevede, adeta George Orwell'in *1984* isimli romanında sözü edilen "Yenikonuş" dil sistemindeki kâhince öngörüler ile Aldous Huxley'in *Cesur Yeni Dünya* adlı yapıtında zikrettiği "hazla denetlenen" insan topluluklarının geleceğe ertelenmiş acıklı dramını hatırlatmakta gibidir. Bilindiği üzere, Orwell'in yapıtında, toplumun belleğinin yeniden oluşturulması için gerekli olan sözcükler iktidar tarafından yeniden üretilirken, dilin varsıllığı gün geçtikçe kaybolur. Kelimeler bir süre sonra karşıt anlamlarını yitirerek belleği silikleştirerek gözden yitip giderler. Aldous Huxley'in distopisinde ise sadece hazla denetimin ilkeleri konmakla kalmaz, aynı zamanda sistemli şartlandırma ile özgür iradenin ilgasına yol açan soma haplarıyla zihindeki düşünce merkezi tümüyle imha edilir. Benzer uygulamalar Zamyatin'in *Biz*'i – "Velinimet" in denetiminde bir toplum vardır burada-, Bradburry ve Lem'in geleceğin medyatik toplumlarının neye benzeyeceğinin kestirilmeye çalışıldığı bilim kurgu yapıtlarında da gözlenir. Sistemli bir medyatik ipnoza maruz kalan insanların yaşadığı olayları veciz bir adlandırmayla "rüya körleşmesi"ne benzeten Rigel'e kulak verirse, söz konusu medya ve zihin denetimini daha yakından kavramak olasıdır. Rigel'e göre; "Medyaya verdiği zamanları, kendi seçimiymiş gibi farkına varmadan rüyalarından çalan günümüz insanı, aynı zamanda bir 'rüya körleşmesi' sürecine girmiştir." Bu nedendir ki, "sabahları rüya görmeden uyananların sayısı da [her geçen gün] artmaktadır" (2000: 6). Kendi zamanını değil de medyatik zamanı yaşayan, çevresindeki olaylardan bihaber, ama dünyadaki olaylardan fazlasıyla haberdar olan, kültürel dinamiklerinden uzak, ama magazin programlarındaki kurmaca aşkların akıbetini ezberleyen, ışığı yalnızca televizyon ekranından yayılan bir ışıltı olarak algılayan, iskeletine varıncaya kadar içinde yaşadığı toplum bireyleriyle uyumlu yeni bir insan türü peydahlanmaktadır. Deyim yerindeyse, "gözün vicdanı"nın, yerini, her yerde gözün "iğdiş eden" yasasına bıraktığı postmodern zamanlarda, artık her şey seyirlik ve gösteriye dönüktür. Her yer *dışa açılma* eğiliminin heveskâr iştahıyla dopdoludur. Bu yeni süreçte, artık insan ve onun mahremiyet ve kutsiyet içeren yaşamı kitle adlı amorf yığının oyuncu haline getirilmiş silüetidir. Bu tam da, içsel-yönelimli var oluş anlatısının sonu, dışsal-yönelimli görsel-tele-var oluş çağının başlangıcıdır... Şimdi bu çağın kültürel ve düşünsel üretim gereçlerine yataklık eden anahtar kavramlara daha yakından bakalım.

2.1. Mit ve Eğlencenin Mutlak Hükümranlığı

Douglas Kellner, televizyon anlatı ve reklamlarının mitin bazı özelliklerini yansıttığını belirterek, mitlerin reklamlara benzer bir biçimde, toplumsal çelişkilere getirdiği çözümler ve kimlik modelleri sağlaması itibarıyla mevcut toplumsal düzeni yücelttiğini vurgularken (2001:205); Mutlu televizyonda sunulan ‘gerçekliğin’ bizatihi kendisinin modern bir mit olduğunu söyler. Mutlu’ya göre, “televizyon anlatıları kültürün bütünü adına ve kültürün bütününe hitap etmek olan öykü türünün örnekleridir” ve miti andıran bu tür anlatılara “oydaşmalı öykü” de denebilir (2008: 29). Mutlu, David Thorburn’a atıfla, televizyon program türlerinin “hem imal edilen kültürel *antifact*’lar, hem de kurmaca veya dramatik metinler” olduğunu belirtir (2008: 28-29). Özellikle yaygın biçimde izlenen televizyon dizileri bağlamında değerlendirildiğinde, televizyonun genel içeriği ulusal kültürel sınırları da aşan evrensel mitler, hikâyeler inşa eder. Televizyon, olayları kurmaca ya da gerçek (olgusal) malzemeye işlese de, bu olayların gerçekçiliği televizyonun modern mit yaratmadaki maharetinden kaynaklanır. Dahası, “televizyon, topluma inandırıcı bir gerçeklik duygusu kazandırır, [televizyonda] olayların aslına sadık kalınma zorunluluğu yoktur. Bu durum, televizyonun gerçeklik duygusunu yaratmadaki yetkinliğini gösterir” (Tunç, 2012:145). Yaşanılan zaman, şayet geçmişle kıyaslanırsa eskiden hayal olarak görülen birçok olayın gerçekleştiğine bugün tanık olunmaktadır. Örnek olarak ulaşımdaki ve iletişimdeki hız, baş döndürücü boyutlara erişmiştir. Antik insanın tanrılara atfettiği pek çok özellik, adeta günümüz insanının gündelik hayatının bir parçası olmuştur. Görüntünün ve sesin kıtalar arası anlık iletimi, adeta bir tekno ütopyanın gerçekleşmesini haber vermektedir, vs. Artık, deyim yerindeyse, reel hayat düşsel olanın zaman içerisinde sıradan hale gelişi, eğlencenin, büyüünün, oylalanmanın, olayları aşırı dramatize etmenin, düş ötesi yahut insanüstü durumların mutenalaşmasıyla karşı karşıyadır. Dahası, birçok gelecek bilimci, insanın robotlar karşısındaki konumu hakkında pek iyimser olmayan görüşler beyan etmektedir. Gerçek ile mit arasındaki kategorik ayrım, sanal ve düşsel gerçekliğin öne çıkışıyla artık yıkılmış gibidir. Bu durumun temel nedenlerinden biri de şüphesiz yapay zekânın insanı pek çok alanda alaşağı etmesidir. Tinsel olanın yerini teknolojik fantazmalar, yeni tekno-mitler ya da şehir efsaneleri almıştır. Rigel, bu konuda Antik Roma’daki Collesium’u örnek vererek, çoğu insanın ekranların şiddet gösterisine maruz kalışının neticesinde, duygu salınımlarının ne kadar şiddetli olduğundan bahseder. Rigel, 21. yüzyıl insanının oturma odalarındaki elektronik arenaların etkisiyle eğlencenin şiddetle harmanlandığını belirtir (2000:142). Aslında bir açıdan eğlencenin araçları değişse de, içerik olarak çok fazla bir değişim yaşanmadığı söylenebilir. Futbolun, Amerikan Güreşi’nin, kafes dövüşlerinin aşırı derecede şiddet gösterisinin yeniden üretildiği bir fantazma niteliği taşıdığı gerçeği malumdur. Sözelimi ekranlardaki futbol maçlarının yayını neredeyse mitik öğelerle harmanlanmış durumdadır. Futbol sahalarındaki holiganların taşıdıkları armalar, kulüp flamları, çimlerin üzerindeki savaş düzeni ve yüzlerindeki boyalar, adeta bir savaş sahnesini yaşatmaktadır (Mestrovic, 2004). Şiddetle esrime durumu, Amerika’nın eski sahipleri olan İnka’ların tanrılara kurban ettikleri küçük kızları izlerken duydukları esrimeye benzer hisler yaşatıyor olmalıdır. Günümüzde de TV adlı “Mega Şaman” bütün evrenle irtibatlı bir şekilde bireyi arsızca düşsel oyunlara davet etmekte, kendisini yitirip oyunun bir parçası olmasını arzulamaktadır. Ekranlarda cömertçe sunulan imaj cennetinde birey süreksiz bir şenlik ve namütenahi bir cümbüşle, “afyonlu erdemlerle” gerçeğin bilimum referanslarını nötralize etmektedir. Deyim yerindeyse, modern dünyada yeni bir kılığa bürünmüş olan *homo ludens*, bu tür iştah kabartan çağrılarla baş başadır (Güngören, 1995: 69).

Kutsal ve dünyevi olan arasındaki geçiş mit aracılık eder. Bu açıdan özellikle televizyonun genel anlatı yapısı ve formatı mite benzer. Zira gözetlemeli hayat hikâyesi programları, reality showlar, spor karşılaşmaları, vb. olaylarda bu durum apaçık görülmektedir (Çelenk, 2005: 310-312).

Baudrillard da etkili medya retorığının tetikleyip kıskırttığı tüketim olgusunun kendisini mit olarak tanımlamıştı. Bu söylen, çağdaş toplumun rengidir, sembolüdür ve kendi kendisiyle konuşma tarzıdır. Baudrillard'a göre, gündelik hayat düzleminde her şey bu söylen etrafında döner (2013:233). Baudrillard dışında birçok düşünürü göre de, postmodern tarihsel dönemeçteki toplumun medya desteğıyle ürettiğı bir kültür olan tüketim kültürünü çağdaş bir mit olarak düşünmek gerekir. Metaların arzusuyla sürgit buluşması artık arzuların sonsuz imkânlarla yetişememesi sonucunu doğurmaktadır. Bu durum, kaçınılmaz olarak, "istenç yorgunu" insanın keyif alma deneyiminden kendini soyutlamasıyla sonuçlanır (Baudrillard, 2017: 16). Örneğın özgürlük miti bile tinsel/zihinsel bir statüye tekabül etmekten çok maddi tüketim araçlarının kullanımına indirgenmiştir. Bu konuda verilebilecek bir başka örnek, *Cosmopolitan* dergisinin ürettiğı kadınlık mitidir (Kırca, 2001:177-178). Kozmetik ürünler, kadın dergilerinden devşirilme tavsiyeler, modern kadının kimliğı ve ideal yaşam tarzı gibi göstergeler eşliğinde adeta kadına "kadınlık satılır". Benzer biçimde, erkeklik miti de gerçeklikten çok mitsel olanın üretiminin peşindedir. Sözgelimi "Kovboyla birlikte Western imajı, kendine çok bilinen bir erkeklik, bağımsızlık ve sağlamlık ikonu bulmuş ve kovboy bu kampanya için sembol olarak seçilmiştir. Öyle ki, giderek 'Marlboro man' Amerikan folklorunun bir parçası ve severek özdeşleşilebilecek kültürel bir sembol haline gelmiştir" (Kellner, 2001: 206). Kısaca, kapitalist üretim araçları birçok alanda olduğu gibi sistemin bekasını sağlamak adına, anlam dünyasını da metalaştırıp tüketim lehine yeniden yorumlamaktadır. Zira "mış gibi" yapılan şeyler insanın kendisini de bir tür insan simülakrına veya insansı olana dönüştürmektedir. Çünkü insana ait bütün göstergeler meta üretimi lehine sömürgeleştirildiğinde, orada artık insandan bahsetmek pek mümkün değildir. Reel gerçekliğı pastiş formunda yeniden üretme eğilimindeki medyanın herhangi kolektif bir duruma gönderme yapmadan, yalnızca fragmanlarla 'şimdi'yi refere etmesi, anın kutsallaştırılmasına hizmet etmek yanında, aynı zamanda izleyicinin medya içeriğinden alacağı doyumun sürekli olarak ertelenmesi ilkesine dayanır. Bu yüzden Adorno ve Horkheimer'ın, kültür endüstrisiyle ilgili ünlü makalelerinde medya çağındaki bireyin bir yanılsama, varoluşun da hiç bitmeyen bir erginleşme ayını olduğunu belirtmeleri boşuna değildir. Özellikle eğlencenin kendisinin, ciddiyet karşısında elde ettiği mevzi dikkate değerdir. Zira eğlence, bireyden kendini unutmaya için teslimiyet talep eder. Dahası, "eğlencenin vaat ettiği özgürleşme, olumsuzlama olarak düşünmeden özgürleşmedir" (Adorno ve Horkheimer, 2010: 193). Çüznü eğlence, zihinsel barikatları yıkar, geçici bir sarhoşlukla bilinci esir alır (Adorno, 2011: 75). Postmodern ve 'ben odaklı' bireyin en belirgin özelliğinin temelinde, katlanılmaz bir dünya karşısında bütün fenomenleri eğlence mitiyle örtüştürerek yaşamı göstermeye çalışmasında yatar. Bu minvaldeki bireyin başına gelebilecek en kötü olaylardan biri partneriyle paylaştığı işbu oyalayıcı eğlence dünyasının kaybolup gitmesidir (Funk, 2007:163). Burada eğlencenin asıl amacının kişinin olgunlaşmasını durdurma fonksiyonunu ifa ettiği rahatlıkla söylenebilir. Çalışmanın hafiflemek nedir bilmeyen çetrefilliğı, eğlenceyi çalışmanın yegâne sonucu gibi algılamayı da beraberinde getirir. Sonuçta hedonizm, yüzyılın ideolojisi olup çıkmıştır. Zira eğlence, "(...) ödenen reklam sloganlarından da çok tekrarlayarak kitlelerin zihninden sildiğı yüksek değerlerin yerini alır ve idealler arasında kendine bir yer açar" (Adorno, 2011: 77). Bu sonucun asıl müsebbibi olan medya, denebilir ki, "(...) elinde oyuncağına dönüştüğü kapitalizmin gönüllü suç ortağıdır. Kapitalist toplumsal tahribatın ölçeğini genişleten taşıyıcıdır. İnsanlığın yabancılaştırılması ve tüketim toplumunun nesnesine dönüştürülmesinin aygıtıdır" (Markus, 2008:62).

2.2. Haz ve Esrimenin Dayanılmaz Hafifliğı

Eski Yunan tragedyelerindeki "katharsis" (arınma) insanların hayatı olumlamasını sağlayarak yaşamı yüceltme işlevi görmekteydi. Bu metinlerde haz ve acının birleşimi şeklinde vuku bulan

eylem, 'katharsis'le birlikte hayatın anlamını zenginleştirme amacı taşımaktaydı. Halk umudun, şarabın, esrime, yaşama sevmenin tanrısı olan Dionysos'a atfen düzenlediği şenliklerde esrime ve cinsellik yoluyla kendisini unutup yaşamı kutsamaktaydı. Bu şenlikler Dionysos sayesinde ve kuşkusuz şarabın verdiği sarhoşlukla vecd ve istigrak yoluyla transa geçmenin bir yoluydu. Bu şenliklerde "(...) herkes kendinden geçme noktasına gelebilir ama iş şiddet gösterilerine varınca seyirciler bir kenara çekilir, oyuncular ya da kutsal ruhla iletişime geçebilenler (aktörler) acı çekme oyunu sergileyebilirlerdi" (Türkoğlu, 2012: 26). Bu açıdan Yunan şehirlerindeki trajedilerde şairlerin yarattığı tehlikeli duygularla oluşturdukları katharsis, ilkel ve kolektif bir iyileşmeyi mümkün kılıyordu. İnsanlar orada toplanarak Levinas'ın bahsettiği etiğin doğrulamasını birbirlerinin yüzlerine bakarak yerine getiriyorlardı. Modern günlük yaşamda ise cep telefonlarının çapı içine sığan parlak ışıklara umutsuzca sığınan bireyler, birbirlerinin acısını yüz yüze karşılaşmadığı için birbirlerini görememektedir (Green, 2017). Hristiyanlıkla birlikte hazza olan yaklaşımın köktenci bir şekilde değişmesiyle, hatta Foucault'nun belirttiği gibi, cinsel ilişkinin amacının haz değil de üreme olduğunun kabul edilmesiyle birlikte, birçok soruna kapı aralanmıştır (2007:225). Antik Yunan'da eşcinsellerin ötekileştirilmediğine ve haz özgürlüğüne saygı duyulduğuna dikkat çeken Foucault (2007:259-261), eşcinseller üzerine yazılmış birçok kaynağın Hristiyanlar tarafından tahrip edildiğini belirtir. Öte yandan, yine Foucault'ya göre, Antik Yunan yontu kültürünün çoğunlukla güzel bedenlere yer vermesi, estetizmin bir amaç haline gelmiş olduğunun kanıtıdır (2007: 267). Bu girift problemin çözülmesi günümüz haz anlayışı düşünüldüğünde pek de o kadar kolay değildir. Zira haz, şayet yaşamdan alınan bir keyif olarak düşünülürse, deneyimlenmesi son derece haklı bir gerekçe olarak görülebilir. Ne ki, gerçekte hayat birçok insanın deneyimlediği gibi son derece girift olayların bileşkesinden oluşur. Bu anlamda salt bir duygunun merkeze alınmasını hayata karşı haksızlık olarak görmek gerekir. Yine de hazın eksik olduğu bir dünyada insanlar bu duyguyu kitle iletişim araçlarının yardımıyla geçiştirebilmektedirler. Aşırı eğlenceli ve haz içerikli programların yaşamın ciddiyetinden alıp götürdüğü bir şeyler vardır. Dahası, haz odaklı bir yaşam, bireylerde kolaycılığı ve problem çözme kabiliyetini köreltici bir etkiye sahiptir. Yaşadığımız yüzyılda zamanın hızlı devinimi, işlerin çokluğu, stres ve yaşamsal derinliğin/anlamın kaybolmasıyla hayata dair güvenin yitirilmesine varılmıştır da denebilir. Bu durum büyük ölçüde yaşanan "şimdi"nin kutsanarak adeta bir tapınç nesnesi haline gelmesiyle vücut bulmuştur. İnsanlar arası ilişkilerde gözlenen derinlikten yoksun "yüzeysel iletişim lanetinin" bir sonucu olarak bireyin, yaşadığı yalnızlık ve yabancılaşma travması nedeniyle, hayatın ve olayların geçiciliği karşısında hazza olan gereksinimi de artmıştır. Dünyadaki simgesel bolluk ve tüketim çılgınlığıyla hazza olan açlık kıskacındaki birey, deyim yerindeyse; "(...) mağazalarda cisimleşen hedonizmin paradizyak imgeleriyle ağzına kadar tıka basa dolu ışıltılı caddeler, özgür iradenin tüketime kodlanmış heryerdeliğiyle adeta tanrılaştırılmış gibidir" (Köse, 2010:91). Bu tür kodlarla genetiğine dek koşullanmış kitle, hazın tiranlığından kendi sonlu gerçeğine yabancılaşarak ve tüketim paradigmasının boyunduruğu altında hayatını idame ettirmek zorundadır. Postmodern evresindeki birey, Kellner'ın da belirttiği gibi, tümüyle medyanın kaynaklık ettiği bir zeminde, anlamın tümüyle yok edildiği, her şeyin bir imaj salınımı, sonsuz döngüsellik içinde yitip gittiği, enformasyon yayılımının bütün radikal durumlara kapı araladığı, devingen bir hayal ülkesi yaratarak bir tür anlamsızlık çölüne kurban gitmiştir (2001: 193). Vahim olan şey, bu çöl giderek daha da genişlemektedir, çünkü enformasyon doğrusal değil, döngüsel bir fonksiyon gibi davranmaktadır. Bu anlamsızlık çölünde metamorfoz geçiren birey, kendi kendisinin tehlikesidir; dönüştürdüğü beden kendisinin tuzağıdır (Virilio, 2003:41). Birey, bu durumda 'kendi kendisinin oç alıcısı' ve canavarıdır. Yaşadığı *aşınmayla*, adeta hadım edilmiş bir tepkisellikle an be an arzuya teslim olmaktadır ve çoğu zaman arzu nesnesi tükendiğinde arzusunun kendisini arzular görünmektedir. Gerçekte medyatik sunumlar arzuyu sonsuz kılmak için, sürekli olarak gerçek bir

doyum sağlamamaktadır. Bu durum tuzlu su içen kişinin sürekli susuz kalmasına ve en sonunda da bilincini yitirmesine benzemektedir. Bu açıdan Žižek’in sorduğu soru aydınlatıcıdır: “Yaşamın amacının doğrudan mutluluk olarak tanımlandığı tinsel hedonizm” diye yazmaktadır düşünür, “çağımızda nasıl oluyor da kaygı ve depresyona neden olmaktadır?” (2017). Aslında soru kendi içinde cevabını da barındırmaktadır. Anlatılar doğru olsaydı ya da sunulan cennet gerçek olsaydı, en azından depresyona girilmemesi gerekirdi. Anlatılan birçok şeyin sahteliğinden dolayı birey ne çevresine, ne de ilkelere inanmaktadır. Artık en fazla güvensizlik, en parıltılı sözlerin içinde hissedilmektedir. Dolayısıyla, artık haz ilkesinin bütün çevrimlerde geçerli olduğu söylenebilir, hatta Lear’ın ifade ettiği gibi; artık hazdan başka ilke de yoktur (Devrim, 2007:211). Çünkü insanlar farkında olmadan yahut bilinçli olarak gerçek uyarıcılardan ve gerçek olaylardan kaçmakta, kendilerine haz verecek muhitler arama ya da yaratma peşinde koşmaktadırlar (Odabaşı, 2017:119). Zira gerçeklik, zorlu ve çetin sorular, zorluklar demektir ve büyük çaba ister... Kişi adeta kendisini takip eden gölgeleri yok edeceğini umarak, acılardan devşirilen gerçekçi gülüşü kahağaya yeğlemektedir. Çubuklu’nun deyişiyle; “Acıyı bir makine sistemindeki teknik bir arızaya indirgeyen postmodern toplum, acıyla yüz yüze gelmekten ondan kaçmayı yeğlemektedir” (2004: 41). John Fiske de, durumu benzer ifadelerle dile getirip, popüler kültürün haz sunmaya mecbur olduğunu belirtir: “Popüler hazlar” diye yazar Fiske, “bastırılmış olanların hazları olmak zorundadır. Bunlar muhalif, sıyrılmacı, skandalımsı, saldırgan, bayağı ve direnç öğeleri içermek zorundadır. İdeolojik uygıtsincilik tarafından önerilen hazlar sessizleştirici ve hegemonyacıdır; bunlar popüler hazlar olmadıkları gibi popüler hazlara da karşıt olarak işlerler” (1999: 157). Medya, özellikle reklamlar vasıtasıyla sunduğu sembolik hazlarla, toplumsal olarak arzulan değerlerle tanıtımı yapılan değerler arasında bir özdeşlik kurmaya çalışır. Sonrasında ise, medya patronları ve siyasi güç odakları ipnotize edilen kitleler üzerinde hiçbir demokratik teamüle uymadan, yarattıkları kapitalist pazarda işbirliği içinde çalışarak zihinleri güdümlenici stratejiler uygularlar.

2.3. Kopukluk ve Tutarsızlığa Övgü

Bertrand Russel, insanın mutlu olamayan tek hayvan olduğunu savunur ve bu durumu rekabet, açgözlülük, gösteriş ve iktidar sevgisi gibi dört temel erdemsizliğe bağlar. Meta üretimindeki artış, yeni küresel pazar arayışları, maddi olana tutkunluk, küresel dünyanın bize dayattığı egemen kültür olarak görülebilir. Kapitalizmin kültür imalatçısı olarak görülebilecek olan medya, iletişimden çok eğlence kültürüne hizmet ediyor görünmektedir. Mills’e göre kitle iletişim araçları “(...) dış dünyanın algılanmasında bir yön çizmekle kalmayıp, bireylere yeni kişilikler de bahşedebilmektedir. Medya, bireylerin referans gruplarının oluşturulmasında, zorlayıcı olmasa da, sunduğu rahatlık ve kaçış olanaklarıyla etkili olmaktadır” (Türkoğlu, 2004: 135). Enformasyondaki ileti sıklığı ve çokluğunun, yani kısacası algı kirlenmesinin güdülenme ve odaklanma becerimizi zayıflattığı bilinmektedir. Teknolojik araçlarla, gecelerin gittikçe gündüze yaklaştırılması –bir başka deyişle, 7/24 çalışan endüstrisiyle gündüz vaktinin yitirilmesi-, dinlenme mekânlarının bile aydınlık olması ile insanın biyolojik metabolizmasının bozulmasının yanı sıra, gecenin istirahat yerine eğlenme zamanı haline dönüştürülmesi de bu algı erozyonuna eklenebilir. Buna koşut olarak oluşan yabancılaşma, Türkoğlu’nun deyişiyle; “Yakın çevremizle, her gün karşılaştığımız insanlarla aramızda aşılması güç iletişim kopuklukları, uzaklıklar yaratır. Oysa hiç karşılaşmadığımız ama pek çok kez ekranda gördüğümüz ya da sesini radyoda duyduğumuz sunucuları, film yıldızlarını yakın dostlarımız gibi düşünürüz. Bu yanılmalı bir yakınlık duygusudur” (2004:158). Açıktır ki yaşadığımız gerçeklik ya da gördüğümüzü sandığımız şey, “ruhtan, içerikten, anlamdan, özden yoksun bir yeniden üretim düzenidir. Tüketim düzeninin ahlakı yoktur. O salt ahlaksızlık üzerine oturmaktadır” (Adanır, 2008:42). Görüldüğü üzere tüketilen birçok şey gibi gerçeklik de adeta bireyin dijital düzlemde ayrık zamanı

yaşayarak doğrusal düzlemden (kesintisiz, analog olandan) kopuşuyla yaşanan bir parçalanmayı getirir beraberinde. Bu yeni durum kopukluk olarak nitelendirilebilir. Yaratılan biçim ve içerik ayrışmasının sonucu oluşan kopukluk; retro ve pastiş perspektifinden telafi edilmeye çalışılmaktadır. Bu ise, olgusal gerçekliğin parçalanışına ek olarak, sağlam muhakeme kabiliyetinin körelmesini de beraberinde getiren ciddi bir anlamsal karmaşadır ve söz konusu karmaşa belli bir iç tutarlılığa sahip kimlik konfigürasyonlarını bile etkilemektedir. Söz konusu kopukluğun toplumsal dünyada neden olduğu karmaşayı Alvin Toffler şu şekilde ifade eder: “Artık on iki yaşındaki çocuklar yaşlarının gerektirdiği gibi davranmıyorlar; elli yaşındaki büyüklerse on iki yaşındaki çocuklar gibi davranıyorlar. Yoksul gibi davranan zenginler, LSD almadıkça kafası çalışmayan bilgisayar programcılarımızda. Kirli gömlekleri içinde anarşistlik taslayan tutucular, kurulu düzen yandaşı görünüşleri altında yaşayan anarşistler var. Evlenmiş rahipler, Tanrı tanımaz papazlar, Yahudi Zen Budistler alabildiğine. Pop var... Op var. Playboy kulüplerini, homoseksüel filmler gösteren sinemaları unutmayalım... Amphetamine’ler... Teskin edici ilaçlar... Kızgınlık, kan ve unutulma. Daha çok unutulma” (1981:15-16). Olgular ve süreçlerin çokluğu ve çeşitliliği, bütüncül bir dünya görünümünün sonunu hecelemekte gibidir. Postmodern evresindeki gündelik hayat en küçük görüntüsüne varana kadar parçalanmıştır. Bu tablo çok da iyimser bir tablo değildir. Böylesi bir dünya, adeta şeytanın yönettiği bir dünyadır. Gerçeklikten kopuk, fraktal, derinliksiz, süreksizliğiyle ön plana çıkan bir manzara... Gerçeklik artık Baudrillard’ın belirttiği gibi, soğuk medya yoluyla soğurulup deforme edilmiştir. Sonuçları itibarıyla günümüz dünyası kaosu, tutarsızlığın tutarlı bir hali gibidir. Bilgi ve enformasyon, ekranlardan hiç durmaksızın akan ve çoğu zaman da sağanağı andıran bir olay gibidir. Devasa bir kopuşa işaret ederek bilgi kaynaklarının çoğaldığına vurgu yapan Baudrillard, bu kaynakların bilginin özgürleştirici misyonundan epey uzak olduğunu belirtir. Enformasyon, özellikle görsel enformasyon bakışı bütüncül, parçalar! Huzur telkin etmez, aksine her görüntü simülasyon bir dünyanın birer simülasyonu gibidir. Funk’un da vurguladığı gibi, bu dönemde bireyin “Çağrışımsal düşünmek, kendisi dışında tutarlı ve sağlam olmak, nesnelleştirilebilir ve genel geçer bağlayıcı bir anlam içeriğini iletmek gibi bir talebi yoktur artık. Bu nedenle bağlaşıksız ve tutarsız düşünme biçimi postmodern düşünme modelinin belirgin bir özelliğidir” (2007:73-74). Bu duruma bir başka örnek de Odabaşı’nın bahsettiği melez değerlerdir. Bu değerleri benimseyen insanlar, çoğunlukla “Do it now” baskılı tişörtlerle gezen muhafazakâr kadınlar olarak ortaya çıkmaktadır yahut viski ve lahmacı kombinasyonu karnını doyurmaktadırlar. Kopukluğun yol açtığı dikkat dağınıklığı, dünyayı tutarlı bir biçimde kavramayı güçleştirirken, çözümlenmeden kalmış sorunların çözümsüzlüğünü de iyice pekiştirmektedir. Adorno (2011:117); “Kültür endüstrisi çaresizlerin rehberi olduğunu iddia ederken ve onlara kendi asıl çelişkileriyle karıştırmaları gereken çelişkiler uydururken, yaşamlarında asla çözülemeyecek olan çelişkileri yalnızca görünüşte çözer” derken tam da bu duruma atıfta bulunmaktadır. Deyim yerindeyse, görsel ve dinamik imgelerin ısrarcı akınıyla zihinsel yetiler kapılmaktadır. Bu bilinç gaspının neticesi olarak birey kendi kendisiyle yüzleşmeyecek kadar güçsüzdür artık. Çelişki bile artık yalnızca bir kelime olarak gündelik hayatımızı süslemektedir. Zira çelişkiler, tutarlı düşüncelerin ihtiva ettiği doğruluk statüsüyle anlam kazanır. Oysaki kültür endüstrisi çelişkileri gündelik hayatın bir parçası haline getirerek tutarsızlığa yeni bir biçim vermektedir. Postmodern bireyin günlük hayatında medyalarla geçirdiği vaktini yakınlarına ayırmaması sonucu oluşan yabancılaşma da, söz konusu tutarsızlığın sonucudur. Bu bakımdan, “hayal ürünü kahramana verdiğimiz ilgi ve sevgiyi çoğu zaman yakınlarımızdan sakınırken, gerçekten kopuşumuzu somutlaştıran, kesinleştiren bu kaçışa pupa yelken koşmakta” gibiyizdir (Rigel, 2000:130). Bu kaçış ironik şekilde kendi gölgemizden kaçıştır; zira birey, yaşadığı hayata meta-fetişizminin ötesinde bir yabancılaşma yaşadığı için katlanamaz. Kaçış dünyadan, realiteden fantastik olana doğru bir kaçıştır. Bireyin yalnızlığı ve yalıtılmışlığı, değerlerdeki yozlaşma ve kopukluk bütün

toplumun da ortak özelliğidir. Postmodern toplum bireyinin olaylara karşı tutarlı bir muhakeme yürütememesi ve belirgin bir kimlik sergileyememesinin nedeni de yine aynı kaçışçı eğilimdir. Söz konusu bireyin tinsel/kimlikli tutarsızlığı hakkında, Featherstone'ın “gündüz pürten, gece playboy” tabiri oldukça açıklayıcıdır (2005:49). Bu tabir postmodern gerçekliğin parçalı yapısının da adeta özeti gibidir.

Sonuç Yerine

Postmodern evresindeki kültür ve özel olarak da medya kültürü derinliksiz, kopuk, yüzeysel, haz ve eğlence odaklı, parçalı bir kültür olarak çıkar karşımıza. Odaklanmaya, derinleşmeye, analitik düşünmeye pek olanak vermeyen bir kültürdür bu. Farklılığı, özgünlüğü, sürekliliği, benzer olan, özdeş olan, fraktal olan lehine yeniden yapılandırır. Dahası hızlı yayılımı nedeniyle de adeta “sabırsızlığı kurumsallaştıran” bir işleve sahiptir. Bu sonucunu, yani hız, günümüz elektronik medyasının kaçınılmaz bir sonucu olan ve yol açtığı sonuçlar itibarıyla üzerinde düşünülmesi gereken hayati olgulardan biridir. Modern öncesi evrede, hatta modern hayatta da bir olgunun tarihsel olabilmesi için yüzyıla yakın bir sürenin geçmesi gerekirken, günümüzde, bu mesafe daha da daralmıştır. Dahası, gerçekliğin kendisi artık “anlık” ve “saniyelik”tir. Dün geçerli olan bugün hemen eskir, en çabuk eskiden de genellikle söylenegeldiği gibi, “yeni” olarak ortaya çıkar. Bu bakımdan özellikle medya retoriği ve içeriklerinde “planlı eskime döngüsü”nün hükümlerini söz konusudur. Yeni kitle iletişim araçlarıyla birlikte tarihin hızlanması, insanın yaşadığı zamanı yorumlaması bakımından bir travmatizm üretmiş; anlamak, kavramak, idrak etmek için gerekli olan zamansal süreç artık büyük ölçüde çökmüştür. Teknik alandaki ilerlemenin kendisinin de hızın kutsanmasına matuf olduğu söylenebilir. Işık hızında yeniden üretilen ve aktarılan gerçekliğin seyrine bireysel bilincin yetişememesi, anlamın oluşmasını engelleyen faktörlerden biridir. Bireyin günlük hayattan anlam devşirmesi için gereken zamanın bir türlü yeterli olmaması da ciddi bir sorundur. Özellikle de görüntü, hızlı yayılımı yüzünden algıda ürettiği duygusal ve düşünsel verimliliğini yitirdiği gibi, ondan artı kalan şey, sadece yapay ve yeniden kurulmuş bir evrendeki görselleştirilmiş olaylar dizisinden başka bir şey değildir. Postmodern evresindeki medya kültürünün standartlaşmasının kültürel mantığını özetlersek, söz konusu kültürel standardın, bireyin genelle birleşme adına sorgulayıcı yeteneklerinin yitimine neden olduğu söylenebilir. Var olanla özdeşleşme pratiğinde kültürel yapının ihtiva ettiği kriz, dikkat çekici boyutlardadır. Başka bir deyişle, medyatik üretimin kültürel mantığında değiş-tokuş edilen içeriğin tecimsel yoğunluğu tinsel olanın bedensel ve hatta Fiske'in deyişiyle “karnaval hazalar” a yeğlenmesi sonucunu doğurmuştur. Zihinsel yaratıcılığın sonunu heceleyen de tastamam bu hazcılık biçimidir. Bu açıdan hemen hemen tüm medya içerikleri duygu-yoğun bir retoriğin denetimi altındadır denebilir. Reality show türü programlarla magazin programları, polisiye ve macera türü filmler bunun somut örneğidir. Özellikle de bu sonuncu medya içerikleri, Adorno'nun dediği gibi, “izleyiciden olayların çözümlenmesine şahit olma deneyimini esirgemek” gibi klişelerle doludur (2011:70). Bu ve benzeri içeriklerin etkisiyle biçimlenmiş iletişim formunun yüzeyselliği dehşet verici olduğu gibi, bu tür bir mantıkla deneyimlenen şey, bizatihi “yüzeysel iletişim laneti”nin ta kendisidir...

KAYNAKÇA

Adorno, T. W & Max Horkheimer (2010). *Aydınlanmanın Diyalektiği*, çev. Nihat Ülner-Elif Öztarhan Karadoğan, İstanbul: Kalcı Kitabevi Yayınları.

Adorno, T. (2011). *Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi*, çev. Nihat Ülner, Mustafa Tüzel, Elçin Gen, İstanbul: İletişim Yayınları.

- Baudrillard, J. (2013). *Tüketim Toplumu* (6 b.). (H. Deliceçaylı, & F. Keskin, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2017). *Can Çekişen Küresel Güç*. (O. Adanır, Çev.) Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Bauman, Z. (2017). *Akışkan Modernite*, çev. Sinan Okan Çavuş, İstanbul: Can Yayınları.
- Çakır, M. (2013). *Medya ve Modernlik*. İstanbul: Parşömen Yayınları.
- Çelenk, S. (2005). *Televizyon, Temsil, Kültür*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Çubuklu, Y. (2004). *Postmodern Toplumda Kriz ve Siyaset* (1 b.). İstanbul: Kanat Kitap.
- Devrim, A. (2007). Haz İlkesi'ni Doğru Kavrayabilmek Açısından "Zaman" Kavramının Önemi. *Cogito*, 204-217.
- Erdoğan, İ., & Alemdar, K. (2005). *Popüler Kültür ve İletişim*. Ankara: Erk Yayınları.
- Fiske, J. (1999). *Popüler Kültürü Anlamak*. (S. İrvan, Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Foucault, M. (2007). *Cinselliğin Tarihi*. (H. Tanrıöver, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Funk, R. (2007). *Ben ve Biz-Postmodern İnsanın Psikanalizi*, (Ç. Tanyeri, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Green, M. (2017). "Yunan tragedyası travma ile başa çıkmak açısından ne vadediyor?", <http://dusunbil.com>, 25.05.2007.
- Güngören, A. (1995). *Reklamcı ve Şaman*. İstanbul: Yol Yayınları.
- Kaplan, Y. (2007) "Baudrillard'ın ölümü...", <http://www.yenisafak.com>, 04.04. 2017.
- Kellner, D. (2001). Popüler Kültür ve Postmodern Kimliklerin İnşası. *Doğu Batı*, 187-219.
- Köse, H. (2010). *Medya ve Tüketim Sosyolojisi*. Ankara: Ayraç Kitabevi.
- Markus, G. (2008). "Marx'ın Felsefesinde 'İnsanın Özü' Kavramı ve Marksizm ve Antropoloji." *Yabancılaşma ve...* içinde, (ed.) S. Özbudun, G. Markus, & T. Demirer ss. 107-217, Ankara: Ütopya Yayınları.
- Mestrovic, S. (2004). *Uygar Barbarlık*. (M. Özay, Çev.) İstanbul: Açılım Kitap.
- Mutlu, E. (2008). *Televizyon Üzerine*, Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Odabaşı, Y. (2017). *Tüketim Kültürü*. İstanbul: Aura Yayıncılık.
- Postman, N. (1994). *Televizyon: Öldüren Eğlence*, çev. Osman Akınhay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Rigel, N. (2000). *Rüya Körleşmesi*. İstanbul: Der Yayınevi.

- Tunç, S. (2012). “Ekran-Stüdyo Gerilimi”, *Seyirlik Cümbüşler* içinde, ss.121-185, (ed.) N. Türkoğlu, İstanbul: Parşömen Yayıncılık.
- Türkoğlu, N. (2012). “Toplumsal Dönüşümler ve İzleyici Katılımı *Seyirlik Cümbüşler* içinde, ss.13-120, (Ed.) N. Türkoğlu, İstanbul: Parşömen Yayıncılık.
- Virilio, P. (2003). *Enformasyon Bombası*. (K. Şahin, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Žižek, S. (2017). “Yağsız çikolata ve kesinlikle sigarasız hayat: Neden tüketim ile ilgili suçluluk duygularımız her şeyi tüketiyor?”, <http://www.libidodergisi.com>, 06.04.2017.

ANTALYA’NIN KARŞILAŞTIRMALI MİMARLIK TARİHİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Doç.Dr. Kemal Reha KAVAS

Akdeniz Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Antalya

Öz

Mimarlık tarihinde 20. Yüzyılda da mimarlık eğitimindeki etkisini sürdüren geleneksel yaklaşıma göre dünyanın farklı bölgeleri, genelde “doğu” ve “batı” olarak, birbirinden keskin çizgiler ile ayrılarak kendi içinde kapalı tarihsel coğrafyalar olarak incelenmiştir. Bu model tarihsel gerçekliğe aykırı bir kurgu ortaya çıkarmış ve farklı coğrafyalar arasında kültürün farklı dallarında var olan tarihsel sürekillikler anlaşılamamıştır. Mimarlık tarihinin birbiriyle etkileşim halindeki farklı coğrafyalarda eşzamanı olarak aktığını algılayabilen, belirli bir tarihsel dönemde dünyanın farklı bölgelerinde birbirlerine çağdaş olarak ortaya çıkan mimarlık örneklerini karşılaştırabilen bir yöntem ihtiyacı doğmuştur. Bu gereklilik günümüzde dünya genelinde sosyal bilimlerin farklı dallarında gündeme gelen karşılaştırmalı tarih yazımı yönteminin mimarlık tarihine uygulanmasıyla sonuçlanmıştır. Bu çalışma dünya ölçeğinde önemli tarihsel, kültürel ve doğal zenginliklere sahip Antalya kentini yukarıda karşılaştırmalı mimarlık tarihi açısından incelemek için bir yöntem önerisinde bulunmaktadır. Görsel ve yazılı bilgilere dayanan bu öneri ile Antalya tarihinde üretilen önemli mimarlık eserlerinin ülkemizdeki ve dünyadaki çağdaşları ile karşılaştırılabilmesi ve yapıların tarihsel ve kültürel bağamlarına oturtularak anlaşılabilmesi hedeflenmektedir. Böylece karşılaştırmalı mimarlık tarih yazımının bilimsel ve eğitsel potansiyellerinin Antalya bağlamında değerlendirilmesi, Antalya kentinin tarihi yapı çevresine bakışın zenginleştirilmesi, bu bağlamda günümüzde ve geçmişte etkin olan etkileşimlerin algılanması, ve tarihsel gerçekliğin karmaşık yapısı içerisinde daha iyi anlaşılması sağlanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Antalya, Mimarlık, Tarih, Kent.

ANALYSIS OF ANTALYA IN TERMS OF COMPARATIVE HISTORY OF ARCHITECTURE

Abstract

According to the prevalent tendency which affects architectural education during the 20th century, different parts of the world has been categorized as “east” and “west” and these entities are considered as closed and self-sufficient historical geographies. Although it had long been prevalent, this model had caused a configuration at odds with the historical reality. Consequently it had been possible to understand the historical continuities existing between these different geographies in terms of various cultural spheres. There had been a need for a method which could perceive that architectural history flew simultaneously throughout interrelated geographies and which could compare the contemporary architectural products of different geographies in history. This necessity led to the implementation of comparative historiography, which has been raised in different branches of social sciences in the world, into architectural history. This study proposes a method to analyze Antalya, a worldwide renowned city in terms of its historical, cultural and natural values, in terms of the above-mentioned approach of comparative architectural history. Through this methodological proposal based upon visual and textual data, it is aimed to compare the important architectural works and related artworks in the urban history of Antalya with their

contemporaries produced elsewhere in the world and to make it possible to comprehend the architectural products of Antalya within their historical and cultural contexts. In so doing, it will be possible to interpret the academic and educational potentials of comparative architectural historiography in the context of Antalya, to review the intercultural rapports of the past and the present and to develop a more comprehensive understanding of historical reality in its complexity.

Keywords: Antalya, Architecture, History, City.

1. Giriş:

Bu çalışmanın konusu olan mimarlık tarihinin iki farklı boyutu vardır. Birincisi “disiplin” olarak mimarlık tarihi, ikincisi de “lisans dersi” olarak mimarlık tarihidir. İlk olarak, mimarlık tarihi, bilimsel olarak kendine özgü araştırma malzemesi ve araştırma yöntemleri olan bir “disiplindir”. İkinci olarak, mimarlık tarihi, üniversitelerde mimarlık lisans programı içerisinde mimar adaylarına genel kültür altyapısı kazandırmayı amaçlayan bir grup “ders” adıdır. Bu çalışma, bazı durumlarda amaçları ve yöntemleri açısından birbirleriyle çelişen bu iki anlam boyutu ile de ilgilidir. Söz konusu çelişkiler bu çalışmada konu edilmemiş olup, burada mimarlık tarihinin iki boyutu arasında bir uyum sağlanması, mimarlık tarihi disiplini içerisinde gelişen bir metodolojik yaklaşımın mimarlık eğitime uygulanması hedeflenmiştir. Takip eden bölümde mimarlık tarihinin “ders” boyutu kapsamındaki bir problem tespit edilmektedir. Daha sonra tespit edilen probleme çözüm önermek için mimarlık tarihi disiplini içerisinde bir metodolojik yaklaşımdan faydalanılarak Akdeniz Üniversitesi Mimarlık Fakültesi’nde gerçekleştirilen örnek bir ders uygulaması açıklanmaktadır. Örnek uygulama Antalya ve yakın çevresini konu almaktadır.

Antik Anadolu coğrafyası içerisinde Antalya kent merkezinin yer aldığı Pamphylia bölgesi batıda Lykia, doğuda Cilicia Trakheia ve kuzeyde Pisidia ile çevrilmiştir (Strabon, 2000: 191). Antalya’nın orijinal adı “Attaleia” kentin kurucusu kabul edilen Bergama Kralı II. Attalos Philadelphos’dan (M.Ö. 158 – 138) gelir (Strabon, 2000: 195) fakat yerleşime uygunluğundan dolayı kent tarihinin II. Attalos’dan önceye uzandığı düşünülmektedir (Yılmaz, 2002: 5). Attaleia Roma idaresinde Pamphylia’nın başkenti olmuştur (Bean, 1979: 22). Bizans döneminde kent Doğu Akdeniz’in en önemli limanlarından biridir (Cahen, 1994: 207). Kent ve çevresi 11. Yüzyıldan itibaren Bizans - Türk mücadelesine sahne olarak sürekli olarak el değiştirmiştir (Turan, 1993: 650-660). Kentte 13. Yüzyıla kadar istikrar görülmemektedir (Yılmaz, 2002: 6). Antalya’nın 1207’de I. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından fethi (13. Yüzyıl Akdeniz ticaretini ve Anadolu Selçuklu Devleti’ni Akdeniz ticareti üzerinde etkin hale getirmiştir (Turan, 1993: 284-285). I. Alaeddin Keykubad’ın fetihlerinin Antalya’nın doğusuna doğru Alanya’ya ve Anamur’a kadar uzanması Anadolu’nun ekonomik kalkınmasını desteklemiştir (Cahen, 1994: 69). Fakat 13. yüzyılın ortalarından itibaren istikrarı ortadan kaldıran Moğol istilası neticesinde aralarında Antalya’nın da bulunduğu Akdeniz kıyı kentlerindeki gelişim kesintiye uğramıştır (Turan, 1993: 64-65). Antalya 13. yüzyılın sonlarında Hamidoğlu Beyliği idaresindedir (Yılmaz, 2002: 8). 14. yüzyıl itibarı ile İbn Battuta kentte Müslümanlar, Rumlar, Yahudiler ve Batılı Tüccarları içeren kozmopolit bir nüfusun olduğunu ifade eder (Parmaksızoğlu, 1981: 4). 15. Yüzyıl başlarında Tekelioğulları-Osmanlı mücadelesine sahne olan Antalya ve çevresi 1427’de kesin olarak Osmanlı hakimiyetine girmiş (Moğol, 1996: 52-53) Antalya’nın bulunduğu yöresi 15. Yüzyıldan itibaren “Teke Sancağı” olarak adlandırılmıştır (Yılmaz, 2002: 9). Kent 18. ve 19. yüzyıllarda Konya ve Karaman eyaletlerine bağlı sancak olarak idare edilmiş ve sonunda 1864’de ayrı bir vilayete dönüştürülerek bu konumunu il olarak teşkilatlandırıldığı Cumhuriyet dönemine (Yılmaz, 2002: 9).

2. Antalya Bağlamında Bir Karşılaştırmalı Mimarlık Tarihi Önerisi

Mimarlık tarihi dersleri geleneksel olarak dünyanın farklı bölgelerini - genelde “doğu” ve “batı” olarak - birbirinden keskin çizgiler ile ayırarak her birini kendi içine kapalı olarak ele almaktadır. Ne var ki bu model tarihsel gerçekliğe aykırı bir kurgudur. Bu yüzden doğu-batı arasında gerçekte var olan tarihsel ilişkiler anlaşılabilir değildir.

Akdeniz Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü’nde 2018 yılında yürütülen “Mimarlıkta Tarih Bilinci” adlı seçmeli ders Antalya ve yakın çevresi özelinde karşılaştırmalı ve küresel bir mimarlık tarihi okumayı sağlayacak şekilde kurgulanmıştır. Bu kapsamda A0 formatında bir pafta ders yürütücüsü tarafından tasarlanmıştır. Bu pafta yatayda ve düşeyde bölümlere (sütunlar ve satırlar) ayrılmıştır. En soldaki sütunun ilk satırında Batı Akdeniz (Antalya, Burdur ve Isparta il sınırları), ikinci satırında Türkiye, üçüncü satırında Avrupa, dördüncü satırında Asya, Afrika ve Avustralya, beşinci satırında da Amerika kıtaları konumlandırılmıştır. Takip eden sütunlar ise yüzyılları temsil etmektedir. Günümüze yaklaştıkça detaylı bilgi arttığından her paftanın kapsadığı yüzyıl giderek azalmaktadır (Şekil 1 ve 2). Bu mantık ile paftalar tanımlanmıştır (Tablo 1).

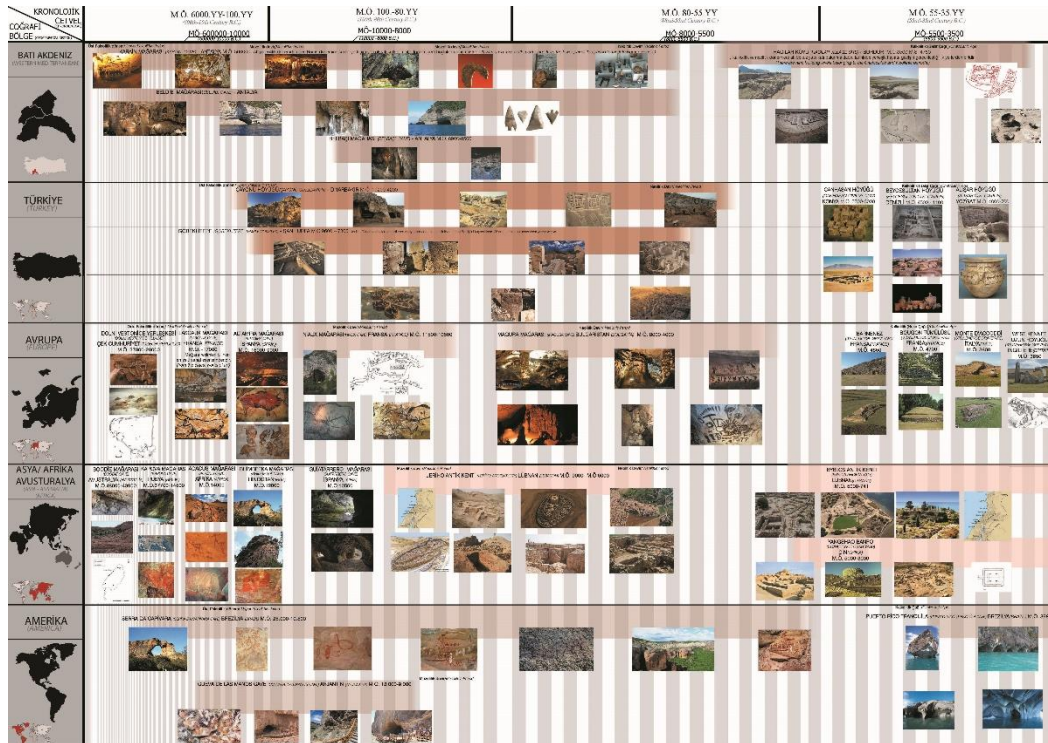
Her pafta düşey yönde takip edildiğinde bu kıtaların her birinde yüzyıllar boyunca birbirine koşut akan mimarlık tarihlerinden dikey yönde kesitler alınabilmektedir (Şekil 1 ve 2). Farklı coğrafyalarda gelişip aynı düşey çizgide buluşan yapılar dünya mimarlık tarihine bakışımızı zenginleştirmektedir. Her bir kıtayı ilgilendiren önemli siyasi – kültürel olaylar da paftaya işlenerek mimarlığı daha geniş ve interdisipliner bir bağlam ile ilişkilendirebilmektedir. Yüzyıllar da geri planda beyaz-gri çubuklar olarak bir zaman kılavuzu şeklinde algılanabilmektedir. Örneğin ilk pafta 5.695 yüzyılı içerirken ikinci pafta 20 yüzyılı, üçüncü pafta 10 yüzyılı, takip eden 3 pafta 5’er yüzyılı, takip eden 2 pafta 2’şer yüzyılı, takip eden 5 pafta 1’er yüzyılı ve son olarak 20. Yüzyılı anlatan 4 paftanın her biri çeyrek yüzyılı kapsamaktadır (Tablo 1).

Antalya ve yakın çevresinin mimarlık tarihindeki başlıca gelişmeler tanımlanan formata göre konumlandırıldığında her bir paftada ortaya çıkan dikkate değer kesitler aşağıda özetlenmektedir:

Pafta 1 (M.Ö. 6000. yy- M.Ö. 35. yy.): Bu çok uzun ve az bilgiye sahip olunan dönemde Batı Akdeniz’de Antalya-Karain Mağarası (yaklaşık M.Ö. 500. yy.) öne çıkarken, Türkiye’nin diğer bölgelerinde Şanlıurfa - Göbekli Tepe yerleşim merkezi (yaklaşık M.Ö. 100. yy), Konya-Çatalhöyük (M.Ö. 75.yy.), Denizli – Beycesultan Höyüğü (M.Ö. 46. yy.), Avrupa kıtasında Lascaux (Fransa) ve Altamira (İspanya) mağaraları (yaklaşık M.Ö. 160. yy.), Asya kıtasında Jericho yerleşim merkezi (yaklaşık M.Ö. 90. yy.) söz konusu olmaktadır (Akurgal, 1995 ; Naumann, 1991 ; Kostof, 1985 ; Roth, 2006 ; Ching v.d., 2007).

GRUP NO	PAFTA NO	YÜZYIL ARALIĞI	KAPSANAN YÜZYIL SAYISI	DÖNEM TANIMLAMASI	
Grup 1 3 pafta	1	MÖ. 6000. YY – MÖ. 35. YY.	5.695	Tarihöncesi'nden Klasik Dönem'e	
	2	MÖ. 35. YY – MÖ. 15. YY.	20		
	3	MÖ. 15. YY – MÖ. 5. YY.	10		
Grup 2 3 pafta	4	MÖ. 5. YY – MİLAT	5	Klasik, Helenistik, Roma ve Bizans	
	5	MİLAT – MS. 5. YY.	5		
	6	5. YY- 10. YY.	5		
Grup 3 3 pafta	7	11. – 12. YY.	2	Anadolu Selçuklu ve Anadolu-Türk Beylikleri	
	8	13. – 14. YY.	2		
	9	15. YY.	1		
Grup 4 4 pafta	10	16.YY.	1	Osmanlı	
	11	17. YY.	1		
	12	18. YY.	1		
	13	19. YY.	1		
Grup 5 4 pafta	14	20.YY	1900-1925	0,25	Cumhuriyet
	15		1925-1950	0,25	
	16		1950-1975	0,25	
	17		1975-2000	0,25	

Tablo 1. Paftalara ilişkin tanımlamalar.

Şekil 1. Pafta No 1 (M.Ö. 600. YY – M.Ö. 35. YY, hazırlayan öğrenci: G. Turaç)

YER	M.Ö. 5.YY 5th century B.C	M.Ö. 4.YY 4th century B.C	M.Ö. 3.YY 3rd century B.C	M.Ö. 2.YY 2nd century B.C	M.Ö. 1.YY B.C. 1st century
BATI AKDENİZ					
TÜRKİYE					
AVRUPA					
ASYA AFRİKA AVUSTURALYA					
AMERİKA					

Şekil 2. Pafta No 4 (M.Ö. 5. YY – MİLAT, hazırlayan öğrenciler: N.Yıldız, M.F.Atılğan, Z. Abdul Samad

Pafta 2 (M.Ö. 35. yy. – M.Ö. 15. yy.): Batı Akdeniz’de Erken Tunç Çağı’nda Burdur-Keçiborlu Höyüğü (M.Ö. 35. yy.), Antalya-Elmalı Karataş Höyüğü / Semayük (M.Ö. 30. yy.), Antalya-Bademağacı Höyüğü (M.Ö. 23. yy.) öne çıkarken, Türkiye’nin diğer bölgelerinde Erken Tunç Çağı’nda Yozgat-Alişar Höyüğü (M.Ö. 40. yy.), Çorum-Alacahöyük (M.Ö. 32. yy.), ayrıca bu aralığın sonlarında Hitit İmparatorluğu’nun yükselişi, başkent Hattuşa’da anıtsal mimarlık, Avrupa’da İngiltere – Stonehenge yapıları (M.Ö. 30. yy.), Afrika kıtasında Mısır-Eski Krallık döneminden Zoser Piramidi (M.Ö. 28. yy.), Gize Piramitleri (M.Ö. 26. yy.), Amerika kıtasında, Peru – El Paraiso yerleşimi (M.Ö. 21. yy.) söz konusudur (Akurgal, 1995 ; Naumann, 1991 ; Kostof, 1985 ; Roth, 2006 ; Ching v.d., 2007).

Pafta 3 (M.Ö. 15. yy. – M.Ö. 5. yy.): Batı Akdeniz’de Antalya-Finike-Arykanda antik kenti (M.Ö. 13. yy.), aynı bölgede Limyra antik kenti (M.Ö. 9. yy.), Xanthos antik kenti (M.Ö. 8.yy.), Side antik kenti (M.Ö. 7.yy.), Türkiye’nin diğer bölgelerinde M.Ö. 15. yy. itibarı ile Hitit İmparatorluğu ve yapı tiplerinin devamlılığı, Avrupa’da Doğu Akdeniz – Ege çevresinde M.Ö. 13.yy’dan itibaren Geometrik Dönem’e kadar devam eden “Karanlık Çağ”, M.Ö. 10.-8.yy. civarında sanatta Geometrik Dönem, İtalya’da Etrüskler (M.Ö. 7.yy.), Asya kıtasında bu aralıklarda Mezopotamya uygarlığının yükselişi ve yapı tipi olarak Ziggurat, Afrika kıtasında Mısır’ın Yeni Krallık Dönemi’nde Haçepşut Tapınağı (M.Ö.15.yy.)Luksor Tapınağı (M.Ö.14. yy.), Amerika kıtasında Orta Amerika – Maya uygarlığı söz konusudur (Akurgal, 1995 ; Naumann, 1991 ; Kostof, 1985 ; Roth, 2006 ; Ching v.d., 2007).

Pafta 4 (M.Ö. 5. yy. – Milat): Doğu Akdeniz’de Klasik ve Helenistik uygarlığı kapsayan bu dönem hem Akdeniz bölgesi hem de ülkemizde mimarlık tarihi açısından nicelik ve nitelik açısından önemli bir yoğunluğa sahne olmuştur. Batı Akdeniz’de Antalya-Demre’de Myra Kaya Mezarları (M.Ö.5.yy.), Antalya-Kaş’da Payava Lahdi (M.Ö.4.yy.), Antalya-Aksu-Perge Antik

kentinde Helenistik dönem yapıları (M.Ö.3.-2.yy.), Antalya-Kaş-Anthipellos antik tiyatrosu (M.Ö.1.yy.), Türkiye'nin diğer bölgelerinde ise, Aydın-Afrodias antik kenti yapıları (M.Ö.5.yy.), Muğla-Bodrum-Halikarnas'ta anıt mezarlara "mozole" isminin verilmesine kaynak olan Mausoleion adlı ünlü yapı (M.Ö.4.yy.), Aydın-Söke-Priene Athena Polias Tapınağı (M.Ö.4.yy.), İzmir-Bergama-Attalos Hanedanı tarafından inşa edilen Pergamon Antik Kenti ve Büyük Zeus Sunağı (M.Ö.3.-2.yy.), Aydın-Didim-Apollon Tapınağı (M.Ö.4.-1.yy.) öne çıkar. Avrupa kıtasında, Yunanistan-Atina Akropolü'nün Pers istilası ve tahribatından sonra kent devletinin yöneticisi Perikles tarafından yeniden inşası ve bu kapsamda Parthenon, Nike, Erectheion Tapınakları'nda vücut bulan Klasik Yunan mimarisi (M.Ö.5.yy.), Helenistik dönemde Bergama-Attalos Hanedanı tarafından Atina kent devletine hediye edilerek Atina Agorası'nda inşa edilen Attalos Stoası (M.Ö.2.yy.), İtalya-Roma uygarlığının önemli kenti Pompeii'de forum (M.Ö.2.yy.), Roma-Marcellus Tiyatrosu (M.Ö.1.yy.), Roma-Sezar Forumu (M.Ö.1.yy.), Asya kıtasında, İran-Pers İmparatorluğu başkenti Persepolis'te saray kompleksi ve Apadana (M.Ö.6.-5.yy.), Hindistan-Sanchi'de Budist Kral Asoka tarafından inşa edilen yapı kompleksi ve büyük stupa (M.Ö.3.yy.) ile birlikte Budist mimaride stupanın dinsel yapı tipi haline gelmesi, Lübnan-Baalbek'te Roma dönemi Bacchus Tapınağı (M.Ö.2.yy.) ve Jüpiter Tapınağı (M.Ö.1.yy.), Amerika kıtasında Zapotek uygarlığı eseri Meksika'da Monte Alban Piramit Kompleksi (M.Ö.5.yy.), Meksika'da Aztek uygarlığı eseri Teotihuacan kenti (M.Ö.2.yy.dan itibaren) öne çıkmaktadır. Bu dönemde (M.Ö.5.yy.-Milat) antik dönemin ünlü tarihçisi Herodot (M.Ö.5.yy), ünlü filozoflar Sokrates (M.Ö.5.yy.) ve Platon (M.Ö.5.-4.yy.) ve Aristo (M.Ö.4.yy.), Makedonya'dan Hindistan'a dek uzanan Helenistik imparatorluğunu kurucusu Büyük İskender (M.Ö.4.yy.), Hindistan'da Buda (M.Ö.6.-5.yy.) yaşamış, M.Ö.5.yy.'da Pers-Yunan birliği savaşları sürmüştü, M.Ö.3.yy.dan itibaren Roma Devleti İtalyan yarımadasına hakim olarak Akdeniz hakimiyeti için mücadeleye başlamış, yüzyılı aşan mücadeleden Roma galip çıkmış, M.Ö.1.yy.sonlarında Roma'yı İmparatorluğa dönüştüren Augustus tahta çıkmıştır. (Kostof, 1985 ; Roth, 2006 ; Ching v.d., 2007; Çevik, 2015 ; Strabon, 2000; Turani, 2011; , Kuban, 2016 ; Fischner-Rathus, 1986, Mutlu, 2007; Lanckoronski, 2005)

Pafta 5 (Milat – M.S. 5. yy): Batı Akdeniz bölgesinde Antalya-Kaş-Patara'da Vespasianus Hamamı (M.S.1.yy.), Antalya-Serik'te Aspendos Tiyatrosu (M.S.2.yy.), Antalya tarihi kent merkezinde Hadrianus Kapısı (M.S.2.yy.), Antalya-Phaselis büyük tiyatrosu (M.S.3.yy.), Antalya-Side'de anıtsal çeşme (M.S.3.yy.), Antalya kaleğinde Roma tapınağı olarak inşa edilen sonradan dönüşen Kesik Minare Camii (M.S.5.yy.), Türkiye'nin diğer bölgelerinde İzmir-Efes Celcus Kütüphanesi (M.S.2.yy.), Ankara Roma Hamamı (M.S.3.yy.), İstanbul-Valens su kemerleri (M.S.4.yy.), Mersin-Alahan Manastırı (M.S.5.yy.), Avrupa kıtasında Roma-Kolezyum amfitiyatrosu (M.S.1.yy.), Pantheon Tapınağı (M.S.2.yy.), Roma-Tivoli-Hadrianus Villası (M.S.2.yy.), Roma-Caracalla Hamamı (M.S.3.yy.), Hırvatistan-Split-Roma İmparatoru Diocletianus Sarayı (M.S.4.yy.), Roma-Konstantin Zafer Takı (M.S.4.yy.), Roma'da ilk Hıristiyan Bazilikası Santa Sabina (M.S.5.yy.), Afrika kıtasında, Cezayir-Timgad Roma kenti planlaması ve anıtsal yapıları (M.S. 1.-3.yy.), Asya kıtasında, Pakistan-Takhti Bahi Budist manastır merkezi (M.S.1.yy.), Ürdün-Petra antik kenti (M.S.2.yy.), İran'da Sasanilerin ateş tapınakları (M.S.4.yy.), Hindistan-Bhitargaon Hindu Tapınağı (M.S.5.yy.), Amerika kıtasında, Peru-Huaca Del Sol piramidi (M.S.1.yy.), Orta Amerika-Maya uygarlığı yapı kompleksleri (M.S.3.-5.yy.) öne çıkar. Bu dönemde (Milat-M.S.5.yy.) ilk iki yüzyılda (M.S.1.-2.yy.) Roma İmparatorluğu'nun en parlak dönemi (Pax Romana) yaşanmış, takip eden geç antik dönemde (3.-5.yy.) ise Roma duraklama, gerileme, ikiye bölünme ve çöküş süreçleri içerisine girmiştir. Bu dönemin sonu kavimler göçü (M.S.4.-5.yy.) ile birlikte Ortaçağın başlangıcını işaret eder. M.S.4.yy. ilk yarısında Roma İmparatoru Konstantin'in Hıristiyanlığı kabul etmesini takiben erken Hıristiyanlık dönemi mimarisi başlamıştır (Bean, 1979; Kostof, 1985 ; Roth, 2006 ; Ching

v.d., 2007; Fischner-Rathus, 1986, Kuban, 2016 ; Lanckoronski, 2005 ; Burdur İl Kültür ve Turizm Müd., 2018 ; Isparta İl Kültür ve Turizm Müd., 2018).

Pafta 6 (5.yy. – 10.yy.): Batı Akdeniz bölgesinde Antalya-Kaş-Patara bazilikası (5.-6.yy.), Antalya-Demre-Myra'da Bizans üslubundaki St.Nicholas kilisesi öne çıkmaktadır. Takip eden dönemde Müslüman Arap akınları vb. nedenlerden kaynaklı siyasi istikrarsızlıklar nedeniyle dikkat çekici yapılar tespit edilmemiştir. Türkiye'nin diğer bölgelerinde, Bizans İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul'da mimari gelişimin yoğun şekilde görüldüğü Justinanus döneminde St.Sergius ve Bacchus Kilisesi (Küçük Ayasofya) ve Aya Sofya (6.yy.) inşa edilmiştir. Takip eden dönemlerde İmparatorluğun güç kaybı nedeniyle Ayasofya düzeyinde dikkat çekici Bizans yapısı tespit edilmemiştir. Avrupa kıtasında İtalya-Ravenna'da St.Vitale kilisesi (6.yy.), İspanya'da Endülüs Emevileri hakimiyetinde Cordoba Ulucamii (8.-10.yy.), Almanya-Aachen'da (Aix-la-Chapelle) Charlmagne Sarayı (8.-9.yy.), Asya kıtasında Erken İslam döneminde Emeviler tarafından inşa edilen Şam Ulucamii (8.yy.), ve Kudüs-Kubbetü's Sahra (7.yy.), daha sonra Abbasiler tarafından planlanan Bağdat (8.-9.yy.), Samarra (9.yy.), Samarra Ulucamii (9.yy.), Kahire-İbn Tolun Camii (9.yy.), Tunus-Kayrevan Ulucamii (9.yy.), Moğolistan'da Göktürkler döneminin eseri ve Türk dilinin en eski edebi anıtlarından Orhun Abideleri (8.yy.) öne çıkmaktadır. Orta Çağın başlangıcındaki bu dönemde (5.yy.-10.yy.) Orta ve Doğu Asya'da İslam Öncesi Türk dönemi temsilcileri olan Göktürk ve Uygur Devletleri hüküm sürmüş (7.-8.yy.), Arap yarımadasında İslam dini ortaya çıkmış (7.yy.), daha sonra Emevi (7.-8.yy.) ve Abbasi (8.-13.yy.) dönemlerinde erken İslam mimarisinin üslubu oluşmuş ve anıtsal yapıları inşa edilmiştir. İslam İmparatorluğu batıda Atlas Okyanusu'ndan doğuda Orta Asya ve Hindistan'a kadar uzanan geniş coğrafyayı kapsamış ve 8.-9. Yüzyıllarda bilim ve uygarlıkta çağının öncüsü olarak en başarılı dönemini yaşamıştır. Bu sırada Avrupa siyasi istikrarsızlık ile karakterize edilen erken Orta Çağı yaşamaktadır. 8.-9. Yüzyılda Orta Avrupa'da Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu'nu güçlendiren Charlmagne dönemi mimari üretimin hızlandığı dönem olarak dikkat çeker (Kostof, 1985 ; Roth, 2006 ; Ching v.d., 2007; Kuban, 2016, Mutlu, 2007).

Pafta 7 (11.-12.yy.): Batı Akdeniz bölgesinde bu yüzyıllarda mimarlık tarihi açısından önceki yüzyıllarda ele alındığı düzeyde kayda değer bir gelişme görülmemektedir. Bunun sebebi Anadolu'da Bizans – Selçuklu mücadelesinin sürmesi, Anadolu Selçuklu medeniyetinin henüz olgun mimari eserlerini üretmemiş olması, Haçlı Seferleri gibi siyasi istikrarı ve refah düzeyini olumsuz etkileyen etkenlerdir. Türkiye'nin diğer bölgelerine bakıldığında Anadolu'da Büyük Selçuklular tarafından inşa edilen Diyarbakır Ulucamii (11.yy.), Siirt ve Bitlis Ulucamiileri (12.yy.), ayrıca Malazgirt Savaşı (1071) sonrası Anadolu'da kurulan ilk Türk Beylikleri'nden Danişmentliler tarafından inşa edilen Sivas Ulucamii (11.yy.), Tokat-Niksar Ulucamii (12.yy.), Kayseri Ulucamii (12.yy.), Bizans başkenti İstanbul'da orta ve geç Bizans mimarisi üslubu taşıyan Vefa Kilisesi (11.yy.), Zeyrek-Pantokrator Manastır Kilisesi (12.yy.), Khora (Kariye) Manastır Kilisesi (11.-12.yy.), Avrupa kıtasında Romanesk mimarlık dönemine denk gelen dönemde Almanya-Hildesheim Kilisesi (11.-12.yy.), İngiltere-Canterbury Katedrali (11.yy.) ve Durham Katedrali (11.-12.yy.), ayrıca Dover Kalesi (12.yy.) Fransa-Sainte Foy Katedrali (12.yy.), Asya kıtasında Karahanlı eseri olan ve merkezi plan şeması ile dikkat çeken Hazar-Degaron Camii (11.yy.), Büyük Selçuklu Devleti'nin merkezi konumundaki İran'da avlu ve eyvanlı plan şeması ile İsfahan Mescid-i Cuması (11.yy.), Ardistan Mescid-i Cuması (12.yy.), Büyük Selçuklu kervanaray tipinin temsilcisi olan Nişabur-Merv yolundaki Ribat-ı Şerif (12.yy.), Amerika kıtasında, Colorado-Mesa Verde'de bulunan kayalık bölgede doğa ve iklim ile uyumlu sivil mimarlık örnekleri öne çıkmaktadır. Bu dönemde Asya'da ilk Türk-İslam devletlerini kuran Karahanlılar, Gazneliler ve Büyük Selçuklular etkili olmuştur. Büyük Selçuklular Anadolu'da Bizans ile yaptıkları mücadelede başarı elde etmiş ve Anadolu Selçuklu Devleti kurulmuştur

(Kostof, 1985 ; Roth, 2006 ; Ching v.d., 2007; Kuban, 2016 ; Mutlu, 2007 ; Yılmaz, 2002 ; Turan, 1993 ; Cahen, 1994).

Pafta 8 (13.-14.yy.): Bu dönem tarihte Batı Akdeniz bölgesinin yoğun kamu yatırımına sahne olduğu bir dönemdir çünkü Anadolu Selçuklu Devleti güçlü konumdadır. Anadolu Selçuklu Devleti ticaret yollarında kervansaraylar inşa etmiş, önemli liman kenti Antalya'yı fethetmiş ve Alanya'yı ikinci bir merkez ve kışlık başkent yapmıştır. Antalya-Karatay Medresesi (13.yy.), bölgedeki Anadolu Selçuklu kervansaraylarının temsilcileri Antalya-Döşemealtı Evdir Han ve Kırkgöz Han, Manavgat-Kargı Han, Alanya-Şarafsas Han, Alanya-Alara Han, Isparta-Ertokuş Han, Burdur-Bucak-Susuz Han, Burdur-Bucak-İncir Han, (13.yy.), Alanya tersanesi ve Kızıl Kule (13.yy.), Isparta-Atabey-Ertokuş Medresesi (13.yy.), göller bölgesinde Beyşehir-Kubadabad Sarayı (13.yy.) Türkiye'nin diğer bölgelerinde, Anadolu Selçuklu Başkenti Konya'da Alaeddin Camii (13.yy.), Karatay Medresesi (13.yy.), İnce Minareli Medrese (13.yy.), Kayseri Huant Hatun Camii ve Medresesi (13.yy.), diğer illerde, Niğde Alaeddin Camii, Kırşehir Cacabey Medresesi (13.yy.), Erzurum Çifte Minareli Medrese (13.yy.), Anadolu'da Selçuklu dönemi ahşap strüktürlü cami geleneğinin nitelikli örneklerinden Beyşehir Eşrefoğlu, Afyon ve Ankara-Arslanhane Camileri (13.yy.), Anadolu'daki Selçuklu dönemi kervansarayların temsilcileri Aksaray-Nevşehir-Ağzıkarahan, Kayseri-Sultan Han, Kayseri-Malatya-Karatay Han (13.yy.), ayrıca Malazgirt Savaşı (1071) sonrası Anadolu'da kurulan ilk Türk Beylikleri'nden Mengücekliler tarafından inşa edilen Sivas-Divriği Ulucamii ve Şifahanesi (13.yy.), Artuklular tarafından inşa edilen Kızıltepe (Dunayasır) Ulucamii ve Mardin Ulucamiileri (13.yy.) öne çıkmaktadır. Türkiye tarihinde 13. Yüzyıl Anadolu Selçuklu Devleti'nin en güçlü olduğu dönemdir. 14. Yüzyılda ise Anadolu Selçuklu Devleti ortadan kalkmış, Anadolu'nun farklı bölgelerinde Türk Beylikleri kurulmuş, Osmanlı Devleti Anadolu'da ve Balkanlar'da sınırlarını genişletmiştir. Anadolu Türk Beyliklerinden Aydınogulları'nın inşa ettiği Manisa-Ulucami (14.yy.) ve Saruhanogulları'nın inşa ettiği Selçuk-İsa Bey Camii (14.yy.) önemlidir. Ayrıca erken Osmanlı mimarisini temsil eden başkent Bursa'da bulunan Bursa Ulucami, Orhan Gazi Cami, I. Murat Hüdavendigâr Camii ve Yıldırım Bayezid Camii, Bursa Emir Hanı ve bedesteni (14.yy.) plan tipleriyle ve nitelikleriyle öne çıkmaktadır. Avrupa kıtasında Ortaçağın sonlarında doğan Gotik mimarlık dönemine denk gelen dönemde Fransa'da Paris-Notre Dame Katedrali (12.-13.yy.) ve Paris-Sainte Chapelle (13.yy.), Chartes Notre-Dame Katedrali, Strasbourg Katedrali, Amiens Katedrali, Reims Katedrali (13.yy.), İngiliz Gotiğinin temsilcileri Westminster Manastırı ve Kilisesi (13.yy.), Wells Katedrali (14.yy.), Kuzey İtalya Gotiğinin temsilcisi Milano Katedrali (14.yy.) öne çıkmaktadır (Kostof, 1985 ; Roth, 2006 ; Ching v.d., 2007; Kuban, 2016 ; Mutlu, 2007 ; Yılmaz, 2002 ; Turan, 1993 ; Cahen, 1994 ; Parmaksızoğlu, 1981 ; Bozcu, 2013; Antalya Kültür Envanteri, 2003).

Pafta 9 (15.yy.): Batı Akdeniz Bölgesi ve Anadolu'nun genelinde Osmanlı hakimiyetinin görüldüğü dönemde Antalya tarihi kent merkezinde mimarlık tarihi açısından en belirgin gelişme Balıbey Camii ve çevresindeki kamusal yapı kompleksinin inşa edilmesidir. Türkiye geneli incelendiğinde Erken Osmanlı döneminden İstanbul'un fethine doğru süren ve fethin sonrasında da devam eden nitelikli bir inşa faaliyeti gözlenmektedir. Bu tarihsel bağlamda Bursa Yeşil Cami, İstanbul- Murad Paşa Camii, Amasya-Sultan Bayezid Camii, Edirne Üç Şerefeli Camii, Yıldırım Bayezid'in İstanbul'u fethetmek amacıyla inşa ettirdiği Anadolu Hisarı, İstanbul'un fethinden sonra Topkapı Sarayı ve Büyük Sultan Camileri dizisinin ilk temsilcileri olan İstanbul-Fatih Camii ve Külliyesi, İstanbul-II. Bayezid Camii ve Külliyesi öne çıkmaktadır. Avrupa kıtasında İtalya merkezli olarak Rönesans döneminin başlangıcı gözlenmektedir. Bu tarihsel bağlamda mimar Filippo Brunelleschi'nin tasarımları olan Floransa Katedrali kubbesi ve Floransa-Kimsesizler Hastanesi, Floransa-San Lorenzo Kilisesi, Floransa-Santa Spirito Kilisesi, mimar Leon Battista Alberti'nin Floransa-Santa Maria Novella Kilisesi eserleri ayrıca Floransa'da

sanatın baniliğini üstlenen Medicci ailesine ait Palazzo Medicci öne çıkmaktadır. Genel olarak bu dönem Ortaçağın bitişi ve Yeniçağın başlangıcı söz konusudur. Osmanlı İmparatorluğu yükseliş dönemini yaşamaktadır, İtalya’da Rönesans dönemi başlamıştır (Kostof, 1985 ; Roth, 2006 ; Ching v.d., 2007; Kuban, 2016 ; Mutlu, 2007 ; Moğol, 2007; Yılmaz, 2002 ; Bozcu, 2013; Kılıç, 2015; Antalya Kültür Envanteri, 2003).

Pafta 10 (16.yy.): Bu yüzyılda Batı Akdeniz bölgesinde Antalya’da Murad Paşa Camii, Isparta’da Firdevs Bey bedesteni, İplikçi Camii, Atabey Sinan Camii, Klasik Osmanlı mimarisi dönemini yaşayan İstanbul’da Mimar Sinan’ın seçkin eserleri olarak külliyeler içerisinde Şehzade Camii, Süleymaniye Camii, Edirnekapı Mihrimah Sultan Camii, Üsküdar Mihrimah Sultan Camii, Rüstem Paşa Camii, Edirne-Selimiye Camii, Avrupa kıtasında Osmanlı yönetimindeki Bosna-Hersek’te Mostar Köprüsü, Saraybosna’da Gazi Hüsrev Bey Camii ve Külliyesi, Rönesans’ın en olgun dönemini yaşayan İtalya’da Michelangelo’nun Floransa-San Lorenzo Kütüphanesi ve Vatikan-San Pietro Katedrali merkezi plan şeması, mimar Andrea Palladio’nun tasarımları olarak Venedik-San Giorgio Maggiore Kilisesi, Vicenza-Teatro Olimpico ve Vicenza-Villa Capra, mimarlar Jacobo Sansovino ve Vincenzo Scamozzi’nin Venedik-San Marco Kütüphanesi, ayrıca Moskova-Aziz Vasil Katedrali öne çıkmaktadır. Yüzyıl ortalarından itibaren Rönesans klasik üslubunun zayıfladığı, önce Maniyerizm sonra Barok üsluplarının gelişmeye başladığı gözlemlenmektedir. Maniyerist örnekler olarak Gulio Romano’nun tasarımı İtalya-Mantua-Palazzo del Te, Frederico Zuccaro’nun tasarımı Roma-Palazzo Zuccari örnek olarak verilebilir. Bu yüzyılda özellikle İngiltere, Fransa, İspanya ve Portekiz Amerika kıtasında koloniler kurma mücadelesi vermiş ve bu topraklarda kendi mimari üslupları doğrultusunda askeri ve anıtsal yapılar inşa etmiştir (Kostof, 1985 ; Roth, 2006 ; Ching v.d., 2007; Kuban, 2016 ; Mutlu, 2007 ; Yılmaz, 2002 ; Kılıç, 2015 ; Bozcu, 2013; Türk, 2013 ; Antalya Kültür Envanteri, 2003).

Pafta 11 (17.yy.): Bu yüzyılda Antalya tarihi kent merkezi Kalekapısı mevkiinde Tekeli Mehmed Paşa Camii ve Antalya-Elmalı’da Ketenci Ömer Paşa Camii anıtsal nitelikleriyle mimarlık tarihi açısından dikkate değer eserlerdir. Osmanlı İmparatorluğu’nun başkenti İstanbul’da Sultanahmet Camii, Topkapı Sarayı’nda Bağdat Köşkü, Sepetçiler Kasrı, Hünkar Kasrı, Eminönü-Yeni Cami (Valide Sultan Camii) bu yüzyılda inşa edilmiştir. Bu yüzyılda Avrupa kıtasında Barok üslubu gelişmiştir. Daha önce Michelangelo tarafından Rönesans mimari ilkeleri doğrultusunda merkezi bir plan şeması ile tasarlanmış olan Vatikan-San Pietro Katedrali bu dönemde Barok mimar Lorenzo Bernini’nin müdahalesiyle ana nefin bir doğrultuda uzaması ile Rönesans öncesinin Latin haç planı geleneğine uydurulmuş ayrıca katedralin önüne eliptik planlı kolonatlı meydan tasarlanmıştır. Bernini’nin tasarımı Roma-Santa Maria delle Vittoria Şapeli içindeki “Azize Teresa’nın Vecdi” adlı heykel kompozisyonu ve iç mekan tasarımı ile Barok üslubu en iyi temsil eden eser olarak tanınmaktadır. Barok dönemi mimarı Francesco Borromini’nin Roma-San Carlo alle Quattro Fontane adlı kilisesi içbükey ve dışbükey kontrastlarından oluşan dinamik cephe kompozisyonu ile Barok dönemi yapılarının en karakteristik temsilcilerinden biri olarak görülmektedir. Yüzyılın sonlarına doğru Avrupa kıtasında Barok dönemden sonra Rokoko üslubu görülmüş, bu özellikleriyle Paris yakınlarındaki Versailles Sarayı öne çıkmıştır. Asya kıtasında, Hindistan-Agra’da Babür İmparatoru Şah Cihan tarafından inşa ettirilen Tac Mahal de bu yüzyılın eseridir. Amerika kıtasında Kuzey Amerika’nın doğu kıyılarında İngiliz kolonileri dönemi yaşanmış ve ilk yerleşim merkezleri kurulmuştur. ABD-Florida eyaleti St. Augustine kentindeki Castillo de San Marcos ise İspanyol kolonileşme döneminin temsilcisi olan bir savunma yapısı olarak öne çıkmaktadır (Kostof, 1985 ; Roth, 2006 ; Ching v.d., 2007; Kuban, 2016 ; Mutlu, 2007 ; Yılmaz, 2002 ; Bozcu, 2013; Kılıç, 2015 ; Antalya Kültür Envanteri, 2003).

Pafta 12 (18.yy.): Antalya-Demircikara Camii bu yüzyılda inşa edilmiştir. İstanbul’da Barok üslubundan etkilenecek tasarlanan Nuruosmaniye Camii ve Sultan III. Ahmed Çeşmesi yüzyılın

karakteristik yapılarıdır. Avrupa kıtasında Paris-Hôtel de Soubise Rokoko üslubunun yüzyılın ilk yarısındaki önemli temsilcilerindedir. Bu yüzyılda Avrupa’da Aydınlanma düşüncesi etkinlik göstermiştir. Mimarlık tarihçileri Marc Antoine Laugier ve Johann J. Winckelmann’ın kuramsal çalışmalarında Klasik Yunan mimarisini yeniden yorumlamaları ile oluşan Neo-Klasik üslup arayışları, Palladio tasarımlarının yeniden yorumu ile Londra-Chiswick Evi, mimar Jacques-Germain Soufflot’nun tasarımı olan Paris-St. Geneviève Kilisesi, mimar Étienne-Louis Boullée’nin Newton’un şahsında pozitivist bilimsel düşünceye adanmış Newton anıtmezarı ve Akıl Tapınağı tasarımları, Ledoux’un endüstriyel kent tasarımları bu yüzyılda Aydınlanma düşüncesinin mimari ürünleri olarak görülebilir. Bu yüzyılda Asya ve Afrika kıtalarında Avrupalı güçler tarafından yürütülen sömürgeleştirme faaliyetlerinin mekânsal etkileri görülmektedir. Amerika kıtasında ABD’nin bağımsızlığını kazandığı bu yüzyıl sonlarında Washington D.C.’de Beyaz Saray olarak bilinen kongre binası Neo-Klasik etkiler doğrultusunda inşa edilmiştir. ABD’nin doğu kıyılarında Neo-Klasik ve Neo-Palladyen etkileri söz konusudur (Kostof, 1985 ; Roth, 2006 ; Ching v.d., 2007; Kuban, 2016 ; Mutlu, 2007 ; Çimrin, 2006).

Pafta 13 (19.yy.): Bu yüzyılda Antalya tarihi kent merkezindeki Balibey Camii (14.yy.) ve Tekeli Mehmed Paşa Camii (17.yy.) onarım geçirmiştir. İstanbul’da Türk Ampir üslup olarak bilinen anlayış doğrultusunda inşa edilen Nusretiye Camii ve Ortaköy Camii, Dolmabahçe Sarayı ve Beylerbeyi Sarayı, Batı üsluplarının yorumlarıyla tasarlanan İstanbul-Sirkeci Garı, İstanbul-Pera Palace Oteli, İzmir-Alsancak Garı, İzmir-Basmane Garı, İzmir-Konak Pier bu yüzyılın önemli yapılarıdır. Sanayi devrimi ve kültürel değişimlerin etkileri ile demiryolu istasyonları, müzeler, işçi konutları gibi yeni işlevler, yeni kimlik arayışları, cam ve demir gibi yeni yapı malzemeleri, seri üretim mekanizması ve büyük ölçek ve açıklıklar gibi sorunlar ve gerçekler ile karşılaşan Avrupa kıtasında Londra-British Museum, Berlin-Altes Müzesi, mimar Charles Garnier’in tasarımı Paris Opera Binası, neo-Gotik üslup etkisindeki Londra-Yeni Westminster Sarayı farklı tarihsel dönemlere ve üsluplara atıf yapan kimlik arayışlarıyla tasarlanan yapılarıdır. Bu yüzyılda mimari tasarımın karşılaştığı yeni sorunlara biçimsel üslup ötesinde strüktürel rasyonalizm çerçevesinden yaklaşan Fransız mimar, restoratör ve kuramcı Viollet-le-Duc’un önerileri 20. Yüzyıl modern mimarisi için de ilham kaynağı olmuştur. Bu yüzyılda yeni teknolojilerin, kültürel özelliklerin paylaşıldığı uluslararası dünya fuarları başlatılarak 20. Yüzyılda da devam etmiştir. 1851-Londra Fuarı kapsamında inşa edilen Crystal Palace, 1889-Paris Fuarı için inşa edilen Palais des Machines ve Eiffel Kulesi yeni yapı malzemeleri ile hedeflenen strüktürel rasyonalizmin temsili bakımından önem kazanmıştır. ABD’de yüzyılın sonlarında Chicago ve New York City kentleri giydirmiş cephe ve çelik çerçeve sisteminin kullanıldığı ilk gökdelenlerin inşası ile dünya çapında önem kazanmıştır (Kostof, 1985 ; Roth, 2006 ; Ching v.d., 2007; Kuban, 2016 ; Mutlu, 2007 ; Çimrin, 2006).

Pafta 14 (1900-1925): Yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde Antalya’da inşa edilen önemli yapılar Antalya Saat Kulesi (1901), Eski Vali Konağı (Eski Öğretmen Evi) (1915), Postane Binası (1920) ve Antalya Müzesi’dir (1922). Mimarlık tarihinde I. Milli Mimarlık Dönemi olarak kabul edilen dönemin etkilerinin görüldüğü bu çeyrek yüzyılda Türkiye’nin farklı bölgelerinde İzmir, İzmit ve Tokat kentlerinde saat kuleleri, mimar Vedat Tek’in tasarımları olan Kastamonu Hükümet Konağı, İstanbul-Erenköy İstasyon Camii, İstanbul-Sirkeci-Büyük Postane, Ankara-Ulus-2. TBMM Binası, mimar Gulio Mongeri’nin tasarımları İstanbul-Karaköy Palas ve Maçka Palas, Ankara-Ulus-Ziraat Bankası, Mimar Kemaleddin Bey’in tasarımları olan İstanbul-Fatih-Dördüncü Vakıf Han, İstanbul-Laleli Tayyare Apartmanları, mimar Arif Hikmet Koyunoğlu’nun tasarımı Ankara-Etnoğrafya Müzesi mimarlık tarihi açısından önemli yapılarıdır. Modern mimarlığın etkili olduğu bu dönemde Avrupa kıtasında ilk betonarme apartman yapısı olarak bilinen mimar Auguste Perret’in 25B, Rue Franklin yapısı, Antoni Gaudí’nin İspanya-Barcelona’daki Park Güell tasarımı Casa Battlo ve Casa Mila adlı konut yapıları, mimar Otto

Wagner'in tasarımı olan Avusturya-Viyana'daki Postal-Savings Bankası binası, Alman mimar Bruno Taut'un cam pavyon tasarımı, Alman mimar Walter Gropius'un Fagus Fabrikası tasarımı ve Almanya-Dessau'da tasarladığı Bauhaus Tasarım Okulu binası, Gerrit Rietvelt'in Hollanda-Utrecht'te De Stijl akımı etkisinde tasarladığı Schröder Evi, Rusya'da Konstrüktivist akımı temsilcisi Vladimir Tatlin'in çelik kule tasarımı öne çıkan yapılarıdır. Amerika kıtasında ABD – Illinois eyaleti Chicago kenti ve yakın çevresinde Frank Lloyd Wright'ın "Prairie evleri" olarak bilinen tasarım serisinin en ünlü örneği Robie Evi ile yarışma ile elde edilen Chicago-Tribune binası önemli yapılarıdır (Kostof, 1985 ; Roth, 2006 ; Ching v.d., 2007; Kuban, 2016 ; Mutlu, 2007 ; Çimrin, 2006).

Pafta 15 (1925-1950): Yirminci yüzyılın ikinci çeyreğinde Antalya'da inşa edilen önemli yapılar ve kentsel tasarım örnekleri Un Fabrikası (Yalı Değirmeni) (1926), Elektrik Santrali (1928), Halk Evi Binası (1931), Kasap ve Balık Hali (1934), Demirciler Çarşısı (1939), Vali Haşım İşcan yönetiminde uygulamaları gerçekleşen Karaalioğlu Parkı (1940) ve Merkez Bankası Binası (1945) ve mimar Tarık Akıltopu'nun tasarımı Eski Tekel Binası'dır (1948). Bu çeyrek yüzyıllık dönemde Türkiye'nin farkı kentlerinde inşa edilen önemli yapılar, mimarları ve faaliyete geçtikleri yıllar ile birlikte, İstanbul-Vakıf Han (Mimar Kemaleddin, 1928), Ankara Devlet Resim Heykel Müzesi (Arif Hikmet Koyunoğlu, 1930), Ankara Palas Oteli (Vedat Tek ve Mimar Kemaleddin, 1927), Ankara-Sergi Evi Binası (Şevki Balmumcu, 1931), Ankara - Çubuk Barajı ve Göl Gazinosu (Jansen ve Leveau, 1936), Ankara-İnhisarlar Umum Müdürlüğü (Sedad Hakkı Eldem, 1933), Ankara Tren Garı (Şekip Akalın, 1937), Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi (Bruno Taut, 1938), İstanbul-Taşlık Kahvesi (Sedad Hakkı Eldem, 1948) olarak özetlenebilir. Avrupa kıtasında Barcelona Pavyonu (Mies van der Rohe, 1925), Çekya-Brno-Tugendhat Evi (Mies van der Rohe, 1930), Viyana-Müller Evi (Adolf Loos, 1928), Fransa-Poissy-Villa Savoye (Le Corbusier, 1931), İtalya-Como-Casa del Fascio (Guiseppe Terragni, 1936), Amerika kıtasında New York City-Chrysler Binası (William van Allen, 1928), NYC-Empire State Binası (William F. Lamb, 1930), Frank Lloyd Wright'ın tasarımları olan Şelale Evi (1939), Wisconsin-Johnson Building (1939), Arizona-Taliesin West (1939-1959) ve ABD-Illinois'te Mies van der Rohe'nin tasarımları olan Chicago-Illinois Teknoloji Enstitüsü (1939-1958), Plano-Fransworth Evi (1945-1951), Chicago-Göl Kıyısı Apartmanları (1948-1951) dönemin önemli yapılarıdır (Kostof, 1985 ; Roth, 2006 ; Ching v.d., 2007; Kuban, 2016 ; Mutlu, 2007 ; Aslanoğlu, 2010; Çimrin, 2006).

Pafta 16 (1950-1975): Yirminci yüzyılın üçüncü çeyreğinde Antalya'da inşa edilen önemli yapılar Sümerbank Dokuma Fabrikası ve Yerleşkesi (1955), Ferrokrom Fabrikası (1957), Atatürk Stadyumu (1964), Kırk Daire adlı apartman (1964), Antalya Müzesi Yeni Binasıdır (1972). Bu çeyrek yüzyıllık dönemde Türkiye'nin farkı kentlerinde inşa edilen önemli yapılar, mimarları ve faaliyete geçtikleri yıllar ile birlikte, Anıtkabir (Emin Onat ve Orhan Arda, 1953), İstanbul Hilton Oteli (SOM, 1953), İstanbul - 4. Levent Toplu Konutları (K.Ahmet Aru, 1954), Ankara-Ulus İşhanı (Orhan Bolak, 1955), İstanbul-Büyükkada Anadolu Kulübü (Turgut Cansever ve Abdurrahman Hancı, 1957), Ankara - DSİ Genel Müdürlük Binası (Behruz Çinici ve Teoman Doruk, 1958), Ankara-ODTÜ Kampüsü ve Mimarlık Fakültesi (Altuğ ve Behruz Çinici, 1961), İstanbul Ticaret Odası (Orhan Şahinler, 1963), SSK Zeyrek Tesisleri (Sedad Hakkı Eldem, 1964), Ankara-Kızılay Emek İşhanı (Enver Tokyay, 1965), Ankara-Türk Tarih Kurumu (Turgut Cansever ve Ertur Yener, 1967), İstanbul Manifaturacılar Çarşısı (Doğan Tekeli, Sami Sisa, Metin Hepgüler, 1966), Büyük Ankara Oteli (Marc Saguay ve Yüksel Okan, 1966), İstanbul-Taksim-Atatürk Kültür Merkezi (Hayati Tabanlıoğlu, 1969), İstanbul-Harbiye Orduevi (Metin Hepgüler, 1974) olarak özetlenebilir. Avrupa kıtasında Marsilya-Unité d'Habitation (Le Corbusier, 1952), Fransa-Ronchamp Şapeli (Le Corbusier, 1954), Paris-UNESCO Dünya Mirası Merkezi (Marcel Brauer ve B.Zerfruss, 1958), Berlin Flarmoni Orkestrası (Hans Scharoun, 1963), Münih

Olimpiyat Stadyumu (Frei Otto ve Günter Benisch, 1972), Danimarka-Aalborg-Kunsten Modern Sanatlar Müzesi (Alvar Aalto, 1972), Asya kıtasında Mısır'da mimar Hasan Fathy'nin tasarımları, Hindistan-Chandigarh-kongre sarayı (Le Corbusier, 1963), Japonya-Tokyo'da Nakagin Kapsül Kulesi (Kisho Kurokawa, 1972), Avustralya-Sidney Opera Binası (Jorn Utzon, 1973), Amerika Kıtasında, ABD- New York-Guggenheim Müzesi (Frank Lloyd Wright, 1959), Brasilia, Brezilya Katedrali (Oscar Niemeyer, 1960), New York-TWA Havayolu Terminali (Eero Saarinen, 1962), California-San Diego- Salk Enstitüsü (Louis Kahn, 1965), Kanada-Montreal 67 Expo-Habitat 67 (Moshe Safdie, 1967), East Hampton, NY-Saltzman Evi (Richard Meier, 1969), Chicago-John Hancock Merkezi (SOM, 1976) olarak özetlenebilir (Kostof, 1985 ; Roth, 2006 ; Ching v.d., 2007; Kuban, 2016 ; Mutlu, 2007 ; Çimrin, 2006).

Pafta 17 (1975-2000): Yirminci yüzyılın son çeyreğinde Antalya'da inşa edilen önemli yapılar Konyaaltı Caddesi Elbirlik Apartmanı (Özcan Kırmızıoğlu, 1975), Talya Otel (1975), Tünektepe-Döner Gazino (Özcan Kırmızıoğlu, 1980), Yat Limanı düzenlemesi (1981), Antalya İl Özel İdaresi (Özcan Kırmızıoğlu), Otobüs Terminali (Yakup Hazan, 1991), Havalimanı Dış Hatlar Terminali (Tekeli ve Sisa Mimarlık, 1996), Cam Piramit (Yaşar Marulyalı ve Levent Aksüt, 1997), Akdeniz Üniversitesi – Olbia Kültür Merkezi (Cengiz Bektaş, 1999) ve 2000 itibarı ile yapımı devam eden Turgut Cansever'in tasarımı Karakaş Camii'dir. Bu çeyrek yüzyıllık dönemde Türkiye'nin farkı kentlerinde inşa edilen önemli yapılar, mimarları ve faaliyete geçtikleri yıllar ile birlikte, Lassa Fabrikası (Doğan Tekeli ve Sami Sisa, 1977), İzmir-Vakko Binası (Abdurrahman Hancı, 1978), TBMM Halkla İlişkiler Binası (Behruz Çinicı, 1987), Ankara Atatürk Kültür Merkezi (Filiz Erkal ve Coşkun Erkal, 1987), İstanbul Atatürk Havalimanı (Hayati Tabanlıoğlu, 1984), TBMM Camii (Behruz Çinicı, 1989), Bodrum-Demir Tatil Köyü (Turgut Cansever, 1987), Ankara-İhracatçılar Birliği (Şevki Vanlı, 1988), Ankara-Şekerbank Genel Müdürlüğü (Orhan Vural, 1989), Ankara-Terasevler (Merih ve Nuran Karaaslan, Mürşit Günday, 1990), İstanbul-Platin Sitesi (Behruz Çinicı, 1993), İstanbul-Milli Reasürans Kompleksi (Şandor ve Sevinç Hadi, 1992), Ankara-Halk Bankası Genel Müdürlüğü (D.Tekeli ve S.Sisa, 2000), İstanbul-İş Bankası Genel Müdürlüğü'dür (D.Tekeli ve S.Sisa, 2000). Avrupa kıtasında Paris'te bulunan Centre Georges Pompidou (Richard Rogers ve Renzo Piano, 1977), Parc de la Villette (Bernard Tschumi, 1983), Fondation Cartier (Jean Nouvel, 1984), Arap Dünyası Enstitüsü (1987), Louvre Müzesi Piramidi (I.M.Pei, 1989), Ulusal Kütüphane (Dominique Perrault, 1994), İsviçre-Casa Rotonda (Mario Botta, 1982), Londra-Lloyd Binası (Richard Rogers, 1986), Berlin-Reichstag Parlamento Binası yenilemesi (Norman Foster, 1993), Barcelona Modern Sanatlar Müzesi (Richard Meier, 1995), Bilbao Guggenheim Müzesi (1997), Berlin Postdamerplatz Binaları (Richard Rogers ve Renzo Piano, 1996-2001), Asya kıtasında Japonya-Kobe-Rokko Konutları (Tadao Ando, 1983), Hong Kong-HSBC Yönetim Binası (Norman Foster, 1985), Malezya-Kuala Lumpur-Petronas Kuleleri (Cesar Pelli, 1998), Amerika kıtasında ABD-Cornwall-House VI (Peter Eisenmann, 1975), Portland Binası (Michael Graves, 1982), San Francisco Modern Sanatlar Müzesi (Mario Botta, 1987), Milwaukee Sanat Müzesi (Santiago Calatrava, 1996) mimarlık tarihi açısından önemli yapılardır (Kostof, 1985 ; Roth, 2006 ; Ching v.d., 2007; Kuban, 2016 ; Mutlu, 2007 ; Çimrin, 2006; Sabancı Vakfı, 2018).

3. Değerlendirme ve Sonuç:

Antalya ve yakın çevresinin karşılaştırmalı mimarlık tarihi açısından incelenmesini hedefleyen bu çalışma bir bildiri sınırları içerisinde kronolojik olarak tüm uygarlık tarihi dönemini kapsamaya çalıştığından zorluklar ile karşılaşmış olduğundan incelenen yapılarda önemli ölçüde seçme ve eleme yapılmak zorunda kalınmıştır. Böylece mimarlık tarih yazımının araçlarından biri olarak kanon oluşturulmuş ve seçki yapılmıştır. Antalya'yı odak olarak seçen bir yerel tarih çalışmasının karşılaşacağı risk olan komşu bölgeler ve coğrafyalar ile ilişkilerin göz ardı edilmesi

sorununa karşılaştırmalı yöntem ile çözüm bulunmaya çalışılmış ve kentin mimarlık tarihinde önem taşıyan bir yapının inşa edildiği tarihlerde Türkiye'nin diğer bölgelerinde ve dünyanın tüm kıtalarında kayda değer yapıların hangilerinin inşa edildiği araştırılarak kent ölçeğinden ülke, kıta ve dünya ölçeğine giden bir dizgede süreklilikler veya farklılıklar tespit edilmeye çalışılmıştır.

Konuya Antalya ve yakın çevresi ölçeğinde bakıldığında çalışmanın benimsediği pafta formatı ve içeriği çerçevesinde (Tablo 1, Şekil 1 ve 2) bazı yüzyıllarda paftalara işlenecek özellikte yapı azlığından dolayı yoğun boşluklar oluştuğu görülmüştür. Pafta 6 (5.-10.yy.) ve Pafta 7 (11. ve 12.yy.) bu duruma örnek oluşturmaktadır. Bunun sebebi, ilgili bölümde de açıklandığı gibi bu yüzyıllarda istikrar ve refah düzeyini olumsuz etkileyen etkenlerin bulunmasıdır. Buna karşın bölgede istikrarın sağlandığı ve bölgenin önemli yatırımlara sahne olduğu bazı yüzyıllarda da paftalara sığdırılması zor düzeyde yoğunluk gösteren nitelikli yapılar söz konusu olmuştur. Pafta 4 (M.Ö.5.yy.-Milat), Pafta 5 (Milat-M.S.5.yy.) ve Pafta 8 (13.ve14.yy.) bu duruma örnektir. Bu durum göstermektedir ki bazı paftalarda boşluklar, bazı paftalarda ise yoğun dolulukların bulunması bir sorun değil, bölgenin mimari altyapısını değerlendirmek için tarihsel bir göstergedir.

Çalışmanın seçtiği konu ve yöntemi bölge özelinde daha birçok tespitini yapılabilmesine olanak vermektedir. Bu çalışmada ise bildiri sınırları içerisinde bu hususların ancak belli bir kısmına değinilmiştir. Bununla birlikte çalışma bölge ölçeğini aşan ve karşılaştırmalı mimarlık tarihi için genel anlamda geçerli sayılabilecek bazı sonuçlara da işaret etmektedir. Benimsenen yöntem sayesinde mimarlık tarihi genel bir kültür ve uygarlık tarihi ile ilişkilendirilebilmiş, mimarlığın kanonunu oluşturan yapılar yerel ve küresel ölçekteki önemli tarihsel olaylar ve aktörler ile birlikte değerlendirilebilmiştir. Bu değerlendirme kabiliyeti dünya tarihine bakışı zenginleştirilmesi ve tarihsel gerçekliğin daha bütüncül olarak anlaşılabilmesi bakımından çok önemlidir. Çalışmaya eklenmesi gereken başka yapılar da olabilir ve bunlar önerilebilir fakat önemli olan eksiklerin ve yeni önerilerin de tespit edilebileceği bir bilgi zemininin hazırlanmış olmasıdır.

Kaynakça

- Akurgal, E. (1995). *Anadolu Uygarlıkları*. İstanbul: Net Turistik Yayınlar A.Ş.
- Antalya Kültür Envanteri (2003). T.C. Antalya Valiliği. <http://www.Antalyakulturturizm.gov.tr/TR,175996/antalya-kultur-envanteri.html> adresinden erişildi. (ET: 20.06.2018)
- Aslanoğlu, İ. (2010). *Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı (1923-1950)*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Bean, G.E. (1979) *Turkey's Southern Shore*, Londra ve New York: Ernest Benn.
- Bell, J. (2009). *Sanatın Yeni Tarihi* (U.C. Ünlü, N. İleri ve R. Gürtuna, çev.). İstanbul: Doğuş Grubu İletişim ve Yayıncılık.
- Bozcu, M. (2013). *Burdur İlinde Türk Mimarisi (Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Eserleri)*. Burdur: Burdur Ticaret ve Sanayi Odası.
- Burdur İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2018). <http://www.burdurkulturturizm.gov.tr/> adresinden erişildi. (ET: 20.06.2018)
- Cahen, C. (1994) *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler* (Y.Moran, çev.). İstanbul: E Yayınları.

Ching, F., Jarzombek, M. ve Prakash, V. (2007). *A Global History of Architecture*. New Jersey: John Wiley & Sons Inc.

Çevik, N. (2015). *Lykia Kitabı*. İstanbul: Suna ve İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Çimrin, H. (2006). *Bir Zamanlar Antalya: Tarih, Gözlem ve Anılar*. Antalya: Antalya Ticaret ve Sanayi Odası.

Fischner-Rathus, L. (1986). *Understanding Art*. New Jersey: Prentice-Hall.

Hollingsworth, M. (2009). *Dünya Sanat Tarihi* (R. Küçükerdoğan ve B. Ergüder, Çev.). İstanbul: İnkilâp Kitabevi.

Isparta İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2018). <http://www.ispartakulturturizm.gov.tr/> adresinden erişildi. (ET: 20.06.2018)

Kılıç, S. (2015). *Antalya'da Tek Kubbeli Cami ve Mescidler (Osmanlı Dönemi)*. Antalya: Antalya Büyükşehir Belediyesi.

Kostof, S. (1985). *A History of Architecture: Settings and Rituals*. New York ve Oxford: Oxford University Press.

Kuban, D. (2016). *Çağlar Boyunca Türkiye Sanatının Ana Hatları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Lanckoronski, K. (2005). *Pamphylia ve Pisidia Kentleri*. Antalya: Suna – İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü.

Moğol, H. (1996) *Antalya Tarihi*, Ankara.

Mutlu, B. (2007). *Mimarlık Tarihi Ders Notları*. İstanbul: Mimarlık Vakfı Enstitüsü Yayınları.

Naumann, R. (1991). *Eski Anadolu Mimarlığı* (B. Madra, çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Parmaksızoğlu, İ. (1981) *İbn Battuta Seyhatnamesinden Seçmeler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Roth, L.M. (2006). *Mimarlığın Öyküsü* (E. Akça, çev.). İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.

Sabancı Vakfı (2018). Sabancı Kongre ve Fuar Merkezi. [http:// www.sabancivakfi.org /tr/ kultur / antalya /sabanci-kongre-ve-fuar-merkezi](http://www.sabancivakfi.org/tr/kultur/antalya/sabanci-kongre-ve-fuar-merkezi) adresinden erişildi. (ET: 20.06.2018)

Strabon (2000). *Coğrafya, Anadolu (Kitap: XII, XIII, XIV)* (A. Pekman, çev.). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Turan, O. (1993). *Selçuklular Zamanında Türkiye*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Turani, A. (2011). *Dünya Sanat Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Türk, A. (2013). Antalya Kenti Konut Dışı Tescilli Sivil Mimari Yapılar ve Özellikleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 17/1, 113-132.

Yılmaz, L. (2002). *Antalya (16. Yüzyılın Sonuna Kadar)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

TURİST TÜKETİCİLERİN TÜKETİCİ HAKLARI BİLGİ DÜZEYİNİN BELİRLENMESİ: KONYA SEYAHAT ACENTALARINA YÖNELİK BİR UYGULAMA

Öğr. Gör. Gülden GÖK

Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO

Öğr. Üyesi Dr. Betül GARDA

Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO

Öğr.Gör. Eyüp Erdal YÖRÜK

Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO

Öz

Bu çalışmada turizm acentalarına gelerek bir tatil paketi satın alan yurtiçi turistlerin, 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun ile kendilerine sağlanan genel tüketici hakları konusundaki bilgi düzeylerinin belirlenmesi ile paket tur sözleşmesiyle ilgili tüketici hakları konusundaki bilgi düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Çalışmada, turistlerin genel tüketici hakları bilgisi ile paket tur tüketici hakları bilgisi arasında bir ilişki olup olmadığı; tüketicilerin bilgi düzeylerinin mesleklerine, eğitim düzeylerine, yaş gruplarına göre farklılık gösterip göstermediği; tüketicilerin paket tur satın alma sıklıklarının tüketici bilgi düzeylerine etki edip etmediği incelenmiştir. Bu çalışmanın tüketici bilgi düzeyini ve davranışlarını belirlemek, tüketici hakları konusunda turizm sektöründe faaliyet gösteren tur acentalarının dikkatini çekmek ve bu yönünde yapılacak daha ileri çalışmalara katkı sağlayabilmek bakımından önemli olacağı düşünülmektedir.

Araştırma, Konya’da faaliyet gösteren turizm acentalarından bir tatil paketi satın alan 425 turist ile yüz yüze anket yöntemi ile yürütülmüştür. Araştırma verileri SPSS paket programı kullanılarak istatistiksel analizlere tabii tutulmuştur. Analiz sonuçlarına göre, turist tüketicilerin tüketici hakları bilgi düzeyleri ve paket tur hakkındaki tüketici hakları bilgi düzeyleri sırasıyla %51 ve %58 olarak bulunmuştur. Tüketicilerin tur satın alma sıklığı ile meslekleri, gelirleri, eğitim düzeyleri ve diğer parametrelerle ilişkileri çalışmada tartışılan diğer konulardır.

Anahtar Kelimeler: Tüketici Farkındalık Düzeyi, Tüketici Davranışı, Paket Tur

DETERMINATION OF THE INFORMATION LEVEL OF TOURISTS CONSUMER RIGHTS: AN APPLICATION FOR KONYA TRAVEL AGENTS

Abstract

In this study, it was aimed to determine the knowledge level of the domestic tourists who bought a holiday package about general consumer rights provided by the Law on the Protection of the Consumer No 6502 and consumer rights especially related to the package tour contract.

In the study, whether there is a relationship between general consumer rights information and packet tour consumer rights information of the attendants; whether consumers' knowledge levels differ according to their profession, education levels, age groups etc., and whether consumer purchasing frequency of package tours has an effect on consumer information levels were examined. It is thought that this study is to be important in terms of determining the level of consumer knowledge and behaviors, attracting the attention of the tour agencies on consumer rights and contributing to further work to be done.

The survey was conducted by face-to-face survey method with 425 tourists who bought a package tour from the tourism agency operating in Konya. Data were subjected to statistical analysis using the SPSS package program. According to the analysis results, general knowledge level about consumer rights of tourist consumers and consumer rights knowledge about package tour were found as 51% and 58% respectively.

Keywords: Consumer Awareness Level, Consumer Behavior, Package Tour

1.Giriş

Tüketici hakkı, tüketicinin satın aldığı çeşitli mal ve hizmetlerle ilgili yaşadığı sorunlar karşısında kanunla kendisine sağlanan hakları kullanma yetkisidir. Günümüzde teknoloji ve iletişim olanaklarında yaşanan gelişmeler, mal ve hizmet hacmindeki büyüme firmaların değişik ve etkileyici satış yöntemleri tüketicilerde tereddüt ve şaşkınlığa sebep olmakta; tüketiciler para, zaman, enerji gibi satın alma faaliyetlerini yerinde ve doğru olarak kullanamamaktadır. Buna karşın, üreticilerin teknolojik gelişmelerden daha hızlı yararlanmaları, ekonomik yönden daha güçlü konumda olmaları ve örgütlenmeye gitmeleri karşısında; tüketiciler daha güçsüz ve korumasız bırakılmaktadır (Hayta,2007:52).

Tüketim, insanların var olduğu en eski tarihlerden günümüze kadar devam eden bir olgudur. İnsanoğlu yaşamını ikame etmek için bir takım yaşamsal ürünleri tüketmek zorundadır. Mal ve hizmet satın alan tüketiciler, satın alma sonrası birtakım sorunlarla karşılaşmaktadır. Yüzyıllar öncesinde de var olan bu sorunlar günümüzde de yaşanmakta fakat eskiye göre daha karmaşık bir yapıda olduğu görülmektedir. Yüzyıllar öncesinde, günümüzdeki anlamıyla “tüketici” kavramı “alıcı”; üretici ise “atıcı” olarak nitelendirilirdi. Bu iki taraf genellikle birbirlerini tanır, mal satımı sonrası bir sorun yaşandığında, bu sorun satıcı ile alıcı arasında halledilirdi. Tüketicilerin bir mağduriyet yaşaması mümkün değildi. Buna rağmen, o dönemlerde satıcı ile alıcı arasındaki ilişkileri düzenlemek için kurallar konulmuştu. Bunlardan en eski ve en önemlisi M.Ö.18.yüzyıla Babil Devleti'nin “Hammurabi Kanunlarıdır”. (Poroy,1978:518). Ayrıca, Sümerlerde, Hititlerde, Mısır'da ve Roma'da benzer tüketici korumaya yönelik kanunlara rastlanılmaktadır (Göle,1983:6-8).

Görülüyor ki, tüketici hakları ve tüketicinin korunması hareketine tarihin her döneminde rastlanılmaktadır. Tüketici hareketlerinin öne çıkması, modern düzenlemeye gidilmesi gereği sanayi devrimi ile birlikte başlamıştır (Tokol, 1977: 9). Sanayi devrimiyle dünyada yaşanan mal bolluğu, tüketim şeklinin değişmesine neden olmuş ve tüketiciler daha önce hiç görmedikleri malları satın almaları, aşırı tüketimin artması sonucunda mallarla ilgili birçok sorun yaşamalarına neden olmuştur. Buna karşılık tüm dünyada bir tüketici hareketi başlayarak, dikkatler bu konuya çekilmeye çalışılmıştır (http://www.tupadem.hacettepe.edu.tr/evrensel_tuketicihaklari.php).

Tüketicinin de bir hakkı olduğunu korunması gerektiğini ilk defa ABD başkanı J. Kennedy, tarafından 15 mart 1962 tarihinde, ABD Kongresinde yaptığı tarihi konuşmasında dile getirmiştir. J. Kennedy: Tüketicinin de bir hakkı vardır ve bu hakkın bir insan hakkı kapsamında ele alınması gerekir” diyerek, “Tüketicinin vazgeçilmez temel haklarını: “güvenlik hakkı, bilgi edinme hakkı, seçme hakkı ve temsil edilebilme hakları” olarak temel tüketici haklarını sıralamıştır (Skinner,1990;673).

Kennedy'nin tüketicinin sahip olduğu temel hakları ilan etmesinden sonra Avrupa ülkeleri ile dünyanın diğer ülkelerinde de bu tüketici hakları yankı uyandırmış ve bu yönde etkili sonuçlar doğuran bir yaklaşımın temelleri atılmıştır. Tüm dünya ülkelerince kabul gören temel tüketici hakları,1985 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda “Uluslararası Tüketici Birlikleri Örgütü” nün önerisiyle ve katılanların oybirliği ile kabul edilmiştir. Türkiye tarafından da onaylanan bu haklar, Tüketici Birlikleri Örgütü tarafından da geliştirilerek, 5 Temmuz 1986 tarihinde Avrupa Birliği tarafından kabul edilmiş, “Birleşmiş Milletler Evrensel Tüketici Hakları”na ulaşılmıştır. (http://www.tupadem.hacettepe.edu.tr/evrensel_tuketici_haklari.php)

1.1. Evrensel Tüketici Haklarının Kapsamı

Birleşmiş Milletler “Evrensel Tüketici Hakları Bildirgesi ”ne göre 8 tane temel ve evrensel tüketici hakkı mevcuttur: (http://www.tupadem.hacettepe.edu.tr/evrensel_tuketici_haklari.php)

1. Temel gereksinimlerin giderilmesi hakkı: Bu hak barınma, ısınma, aydınlanma, içecek ve kullanacak su bulma, haberleşme, ulaşım gibi tüketicilerin en temel ihtiyaçları olan haklardır. Her tüketici, bu temel ihtiyaçların karşılanmasını talep etme hakkına sahiptir.
2. Sağlık, Güvenlik ve güven duyma hakkı: Tüketicinin satın almış olduğu malların ve hizmetlerin onun yaşamını tehlikeye sokacak, sağlığını tehdit edecek, yaralanma, ölüme sebebiyet mahiyette olmaması gerekmektedir. Her tüketici sağlıklı ürüne ulaşma hakkına sahip olmalıdır.
3. Mal ve hizmetlerin serbestçe seçilmesi hakkı: Tüketicinin çeşitli ürün ve hizmetlere istedikleri zaman ulaşabilme hakkıdır. Rekabetin tam olarak işlemediği piyasalarda devlet aksaklıkların giderilmesi için yapacağı düzenlemeler ile tüketicilerin uygun kalite ve fiyatlarda mal ve hizmetlere ulaşmasını sağlamakla yükümlüdür.
4. Bilgi edinme hakkı: Tüketicinin mal ve hizmeti satın alırken doğru karar verebilmesi için gerekli bilgilere ulaşabilme hakkıdır. Tüketici aldatıcı, zararlı ve yanıltıcı reklamlardan korunması için önceden bilgilendirilmesi hakkıdır.
5. Eğitilme hakkı: Tüketici hak ve çıkarlarını koruyabilmesi için bilinçlenmesi eğitilmesi gerekmektedir. Tüketicinin bir eğitim kurumlarında haklarını öğrenmesi için eğitilmesi hakkıdır.
6. Tazmin edilme (zararların giderilmesi) hakkı: Tüketici, satın alınan mal veya hizmetten dolayı uğramış olduğu zarar ve ziyanın giderilmesi, o mal veya hizmetin yeniden sağlam olarak kendisine ulaştırılmasını isteme hakkıdır.
7. Temsil edilme, örgütlenme, sesini duyurma hakkı: Tüketiciler, yukarıda sayılan haklarını kullanma ve koruyabilmeleri, mağduriyetlerini giderebilmeleri için bir araya gelerek güç birliği oluşturmaları ve hükümetlerin ekonomik ve siyasi politikaların da dikkate alınma ve kamu kurumlarında temsil edilebilme hakkıdır.
8. Sağlıklı bir çevreye sahip olma hakkı: Sağlık koşullarına uygun bir çevrenin oluşumunda ülke ve doğal kaynakların doğru kullanımı ile çevrenin korunması, temiz ve sağlıklı bir şekilde

gelecek nesillere bırakılması gerekmektedir. Bu hak, tüketicilerin sağlıklı çevre koşullarında yaşamasını, hava su ve toprak kirliliğine karşı korunmasını öngörmektedir.

1.2. Türkiye’de Tüketici Haklarının Gelişimi

Ülkemizde Cumhuriyetten sonra, tüketicinin korunması amacıyla yürürlüğe giren ilk kanun 23.02.1995 tarihinde çıkarılan ve 8.09.1995 tarihinde Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren ”4077 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun” dur. Bu kanun Avrupa Birliği’nin tüketicinin korunması ile ilgili direktifleri dikkate alınarak hazırlanmıştır (Aslan,2015:63). Ancak, 4077 Sayılı Kanun, yürürlükte kaldığı sürece tüketicilerden gelen şikayetleri tam olarak karşılayamamıştır. Bu nedenle 6502 sayılı yeni “*Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun*” 7.11.2013 tarihinde kabul edilerek, 28.11.2013 tarihli Resmî Gazete ’de yayınlanarak, 28 Mayıs 2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Halen yürürlükte olan bu kanun çağdaş anlamda tüketiciye pek çok haklar sağlamaktadır (Akipek,1999: 18).

1.3. Türkiye’de Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunda Devre Tatil Sözleşmesi

6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun devre tatil sözleşmesi şu şekilde tanımlanmaktadır;” Bir yıldan uzun süre için kurulan ve tüketiciye bu süre zarfında birden fazla dönem için bir veya daha fazla sayıda gecelik konaklama imkânı veren sözleşmelerdir” (TKHK m.50/1).

Aşağıda belirtilen türdeki sözleşmeler, devre tatil sözleşmesi yapılmadan en az bir gün önce Bakanlıkça belirlenen hususları içeren ön bilgilendirme formunun tüketicilere verilmesi zorunludur. Bunlar (Babaoğlu ve Altıok, 2010: 58):

- Devre tatil sözleşmeleri,
- Uzun süreli tatil hizmeti sözleşmeleri,
- Değişim sözleşmeleri
- Satıcı veya sağlayıcının, devre tatil veya uzun süreli tatil hizmetinin alınıp satılması hususunda tüketiciye yardımcı olduğu yeniden satış sözleşmeler (m.50/4).
- Mesafeli satış yöntemiyle kurulan sözleşmeler hariç olmak üzere, satıcı veya sağlayıcı, tüketicinin kendi el yazısıyla sözleşme tarihini yazmasını ve sözleşmeyi imzalamasını sağlamakla yükümlüdür.
- Yazılı veya mesafeli olarak kurulan bu sözleşmelerin bir nüshasının kâğıt üzerinde veya kalıcı veri saklayıcısı ile tüketiciye verilmesi zorunludur (m.50/5).
- Tüketici, on dört gün içinde herhangi bir gerekçe göstermeksizin ve cezai şart ödemeksizin sözleşmeden cayma hakkına sahiptir.
- Devre mülk hakkı veren sözleşmeler hariç, cayma süresi dolmadan satıcı veya sağlayıcı, tüketiciden herhangi bir isim altında ödeme yapmasını veya tüketiciyi borç altına sokan herhangi bir belge vermesini isteyemez.
- Devre tatil, uzun süreli tatil hizmeti sözleşmeleri ve bu sözleşmelerle birlikte düzenlenmiş olan yeniden satım, değişim ve ilgili diğer tüm sözleşmeler cayma hakkının kullanılması ile birlikte kendiliğinden sona erer (m.50/6).
- Tüketicinin ödeyeceği bedel, kısmen veya tamamen satıcı veya sağlayıcı ile kredi veren arasındaki anlaşmaya dayanılarak bir kredi veren tarafından karşılanıyorsa, tüketicinin sözleşmeden cayması ve buna ilişkin bildirim cayma süresi içinde ayrıca kredi verene

de yöneltmesi hâlinde, bağlı kredi sözleşmesi de herhangi bir tazminat veya cezai şart ödeme yükümlülüğü olmaksızın sona erer (m.50/7).

- Devre tatile konu taşınmazın ön ödemeli satılması durumunda, devir veya teslim tarihine kadar tüketicinin herhangi bir gerekçe göstermeden sözleşmeden dönme hakkı vardır.
- Sözleşmeden dönülmesi durumunda satıcı, sözleşme bedelinin yüzde ikisine kadar tazminat talep edebilir.
- Satıcı, yükümlülüklerini hiç ya da gereği gibi yerine getirmese tüketiciden herhangi bir bedel talep edemez.
- Sözleşmeden dönülmesi durumunda, tüketiciye iade edilmesi gereken tutar ve tüketiciyi borç altına sokan her türlü belge, dönme bildirimini satıcıya ulaştığı tarihten itibaren en geç doksan gün içinde tüketiciye geri verilir.
- Satıcının aldığı bedeli ve tüketiciyi borç altına sokan her türlü belgeyi iade ettiği tarihten itibaren, tüketici on gün içinde edinimlerini iade eder (m.50/9).
- Devre tatil amaçlı taşınmazın ön ödemeli satışında devir ve teslim süresi sözleşme tarihinden itibaren otuz altı ayı geçemez (m.50/10).

1.4. Türkiye’de Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunda Paket Tur Sözleşmesi

Türkiye’de 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun’da, paket tur sözleşmesi şu şekilde tanımlanmaktadır: Paket tur düzenleyicileri veya aracıları tarafından aşağıdaki hizmetlerden en az ikisinin birlikte, her şeyin dâhil olduğu fiyatla satıldığı veya satımının vaat edildiği ve hizmetin yirmi dört saatten uzun bir süreyi kapsadığı veya gecelik konaklamayı içerdiği sözleşmelerdir: Bu hizmetler: Ulaştırma, Konaklama, Ulaştırma ve konaklama hizmetlerine bağlı olmayan başka turizm hizmetleridir. Bu hizmetlere yönelik maddeler şu şekildedir (Deryal ve Korkmaz, 2015: 98):

- Paket tur düzenleyicisinin Türkiye’de temsilcisinin bulunmadığı hâllerde paket tur aracısı paket tur düzenleyicisi gibi sorumlu olur (m.51/3).
- Paket tur sözleşmesinin kurulmasından önce tüketiciye ön bilgilendirme amaçlı broşür verilmesi zorunludur (m.51/4).
- Paket tur düzenleyicileri veya aracıları, yazılı veya mesafeli olarak kurulan paket tur sözleşmelerinin bir nüshasını kâğıt üzerinde veya kalıcı veri saklayıcısı aracılığıyla tüketiciye vermek zorundadır (m.51/5).
- Tüketici, kendisinden kaynaklanmayan nedenlerle paket tur sözleşmesinin esaslı unsurlarından birisinin değişmesi veya turun başlamadan önce iptal edilmesi hâllerinde bu değişikliği veya paket tur düzenleyicisi tarafından sunulan alternatif bir turu kabul edebileceği gibi sözleşmeden dönme hakkına da sahiptir.
- Sözleşmeden dönülmesi hâlinde paket tur düzenleyicisi veya aracısının, dönme bildirimini kendisine ulaştığı tarihten itibaren tüketicinin ödemiş olduğu tüm bedeli herhangi bir kesinti yapmaksızın derhâl iade etmesi zorunludur (m.51/6).
- Tüketicinin, sözleşmenin ifası sürecinde ortaya çıkan her türlü eksiklik nedeniyle bedelin indirilmesini talep etme hakkı vardır.
- Paket tur düzenleyicisinin, tur başladıktan sonra önemli bir yükümlülüğünü yerine getirmediği veya getiremeyeceği tespit edildiğinde tüketici sözleşmeden dönebilir.
- Bu hâllerde paket tur düzenleyicisi veya aracısının ücret talep etme hakkı sona erer.

- Yapılmış olan ödemelerin sözleşmeden dönüldüğü tarihten itibaren tüketiciye derhâl iade edilmesi zorunludur. Ancak paket tur düzenleyicisi o ana kadar ifa etmiş olduğu edimler için tüketiciden hizmetten faydalandığı oranda uygun bir karşılık talep edebilir (m.51/7).
- Paket tur düzenleyicisi sözleşmenin hiç veya gereği gibi ifa edilmemesi nedeniyle tüketicinin uğradığı her türlü zarardan sorumludur. Tüketici boşa harcanan tatil zamanı için de uygun bir tazminat talep edebilir (6502 say. TKHK, m.51/8).

2. Araştırmanın Metodolojisi

2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Çalışmanın amacı, yurtiçi turist tüketicilerin tüketici hakları bilgi ve farkındalık düzeylerini belirlemek ve 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun ile kendilerine sağlanan genel tüketici hakları ile paket tur sözleşmesiyle ilgili tüketici hakları bilgi düzeyleri ve davranışlarını ortaya çıkarmaktır. Çalışmanın evreni, Konya ilinde turizm acentalarından bir tatil paketi satın alan yurtiçi turistler teşkil etmektedir.

2.2. Araştırmanın Yöntemi

Turist tüketicilerin tüketici hakları farkındalık düzeyleri ile paket tur sözleşmeleri ile ilgili tüketici hakları farkındalık düzeyini ortaya çıkarmak için basit Rastal örnekleme tekniği kullanılarak elde edilen örneklem hacmi (n) doğrultusunda 397 (üç yüz doksan yedi) katılımcıya 27 sorudan oluşan anket uygulanmıştır. Anketin ilk 5 sorusu, katılımcıların demografik özellikleri ile ilgili sorulardır. Anketin 7 sorusu genel tüketici hakları ve sorumlulukları bilgi düzeyini ölçen sorulardır. Bu sorular çoktan seçmeli olarak tasarlanmış ve bu sorularda doğru yanıtların her biri 5 puan olarak değerlendirilmiştir. Anketin paket tur sözleşmesiyle ilgili tüketici haklarını bilgi düzeyinde ölçmek için tasarlanmış 7 sorusu vardır. Bunlar “Evet, Hayır, Fikrim yok” şeklinde yanıtlanabilen kapalı uçlu sorulardır. Bu soruların doğru yanıtları 5 puan olarak değerlendirilmiştir.

Araştırmada katılımcıların her biri için 2 çeşit puan hesaplanmıştır:

- Genel Tüketici Hakları Bilgi Düzey Puanı (THBDP)
- Paket Tur Sözleşmesi Tüketici Hakları Bilgi Düzey Puanı (TUR-P)

Araştırmada tüketicilerin demografik özelliklerinin, seyahate çıkma sıklığının ve aylık gelirlerinin bu iki puan üzerinde anlamlı bir etkisi olup olmadığı araştırılmıştır. Ayrıca turist tüketicilerin genel tüketici hakları bilgi düzeyleri ile paket tur konusunda tüketici hakları bilgi düzeyleri karşılaştırılarak analiz edilmiştir.

Araştırmada her tüketicinin 35 üzerinden THBDP ve TUR-P hesaplanmış, bu puanlar 100 ‘e çevrilmiş ve % olarak ifade edilmiştir. Hesaplanan bu iki puanın normal dağılıma uygun olup olmadığı araştırılmıştır. Analiz sonuçları aşağıdaki tablodadır.

Tablo 1: Puan türlerine göre normallik sonuçları

	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
TUR-P	,139	397	,000	,906	397	,000
THBDP	,115	397	,000	,960	397	,000

Yapılan analizlerde hem THBDP hem de TUR-P için p değerleri $p = 0,000 < 0,05$ olduğu için verilerin normal dağılıma uymadığı anlaşılmıştır. Bu nedenle araştırmada gruplar arası incelemeler parametrik olmayan testlerle yapılmıştır. Veriler SPSS 17 paket programı ile değerlendirilmiş, oluşturulan bağımsız grupların karşılaştırılması Kuruskal Wallis ya da Mann Whitney U testlerinden uygun olanla icra edilmiştir. Frekans dağılımı, Ki-Kare yöntemi, Korelasyon analizi yararlanılan diğer yöntemler olmuştur.

3. Bulgular

3.1. Demografik Özellikler

Araştırmaya katılan tüketicilerin demografik özellikleri hakkında bazı bilgiler aşağıda verilmektedir.

Tablo 2: Turist tüketicilerin cinsiyetlere dağılımı

Cinsiyet	Sayı	%
Kadın	201	50,6
Erkek	196	49,4
Toplam	397	100,0

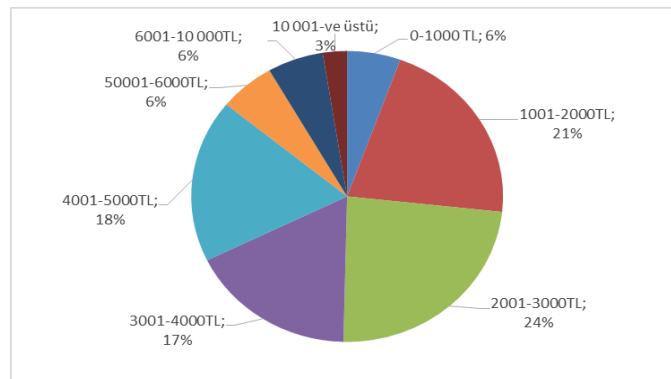
Tablo 1’de gösterildiği gibi anket katılımcılarının kadın ve erkek oranlarının oldukça birbirine yakın olduğu görülmektedir. Bu nedenle anket sonuçlarının kadın ve erkek tüketicilere genellenmesi için uygun bir veri seti vardır.

Tablo 3: Turist tüketicilerin yaş gruplarına dağılımı

Yaş grupları	Sayı	%
15-24	62	15,6
25-39	177	44,6
40-55	117	29,5
55 ve üstü	41	10,3
Toplam	397	100,0

Katılımcıların yaş gruplarına göre dağılımında en büyük grup 25-39 yaş arası gruptur. Her grup için analiz yapılacak çoklukta katılımcı vardır.

Grafik 1: Turist tüketicilerin gelir gruplarına göre dağılımı

Katılımcıların ortalama aylık gelirleri 3771TL olarak hesaplanmıştır. Bu ortalama aylık gelir Türkiye’de uygulanan asgari ücretin neredeyse 3 katı kadardır. Buradan paket tur satın alan katılımcıların yıllık gelir düzeylerinin ortalama 11 000 dolar civarında olduğunu (Verilerin toplandığı zamandaki kur dikkate alınmıştır) söyleyebiliriz. TÜİK verilerine göre 2017 yılında kişi başına GSYH cari fiyatlarla 38 660 TL, ABD doları cinsinden 10 597 Dolar olarak hesaplanmıştır. Buna göre ankete katılan turist tüketicilerin ortalama olarak kişi başına GSYH civarında bir gelir düzeyine sahip olduklarını söyleyebiliriz. Grafikten görüleceği üzere katılımcıların %24’ ü gelir düzeyine göre en büyük grup olan 2001-3000TL gelir grubunu oluşturmaktadır.

Tablo 4: Turist tüketicilerin meslek gruplarına dağılımı

Katılımcıların meslek grupları	Sayı	%
Akademisyen	37	9,3
Esnaf	20	5,0
Ev hanımı	36	9,1
Hemşire	13	3,3
Öğretmen	31	7,8
Öğrenci	39	9,8
Pazarlama -satış elemanı	37	9,3
Mühendis-mimar-doktor	25	6,3
Emekli	14	3,5
Yönetici-müdür	9	2,3
İşçi	36	9,1
Memur	49	12,3
Usta	26	6,5
Serbest meslek, işadamı	24	6,0
Eksik	1	,3
Toplam	397	100,0

Katılımcılar çok çeşitli meslek gruplarına dağılmıştır. En büyük grup memur olduklarını belirten tüketicilerdir. Paket tur satın alan öğrencilerin sayısının öğretmenlerden fazla olması dikkat çekicidir.

Tablo 5: Ankete katılanların yaşadıkları yere göre dağılımı

Yaşanılan yer	Sayı	%
İl merkezi	386	97,2
İlçe merkezi	11	2,8
Toplam	397	100,0

Katılımcıların hemen hemen tamamı il merkezlerinde yaşamaktadır. Bu nedenle anket sonuçlarının il merkezlerinde yaşayan paket tur satın alan tüketicilere genellemesinin doğru olacağı düşünülmektedir.

Araştırmada katılımcıların her biri için 2 çeşit puan hesaplanmıştır. Hesaplanan puanların 100 tam puan üzerinden ortalama olarak değerleri aşağıdaki gibi bulunmuştur:

- Genel Tüketici Hakları Bilgi Düzey Puanı (THBDP)ortalaması: %51
- Paket Tur Sözleşmesi Tüketici Hakları Bilgi Düzey Puanı (TUR-P) ortalaması: %58

3.2 Turistik Amaçlı Seyahate Katılma Sıklığı Üzerine Analizler

Ankette katılımcılara “Turistik amaçlı seyahate katılma sıklığımız nedir?” sorusu sorulmuş ve buna göre tüketicilerin genel tüketici hakları bilgi düzeylerini gösteren Tüketici Hakları Bilgi Düzey Puanları (THBDP) hesaplanmıştır.

Tablo 6: Seyahat sıklığına göre THBDP ortalamaları

Turistik seyahat sıklığına göre gruplar	Ortalama THBDP	Sayı	Std. Sapma	%
Üç yılda bir kez çıkanlar	16,23	71	8,82	46%
İki yılda bir kez çıkanlar	14,56	34	8,38	42%
Yılda bir kez çıkanlar	18,64	166	8,92	53%
Yılda iki kez çıkanlar	17,97	91	8,10	51%
Yılda üç kez ve fazla çıkanlar	19,57	35	10,17	56%
Toplam	17,79	397	8,86	51%

Ankete katılan 397 tüketici seyahat sıklığına göre 5 ayrı gruba ayrılmıştır. Grupların puan ortalamaları %42 ile %56 arasında değişmektedir. Seyahat sıklığı arttıkça bunun tüketicilerin bilgi düzeylerine etkisi olması, bu nedenle puan ortalamalarının yükselmesi beklenebilir. Nitekim tabloda seyahat sıklığı arttıkça gruplar arasında ortalamaların farklılaştığı gözlenmektedir. Bu farklılaşmanın istatistiksel olarak önemli(anlamli) olup olmadığı Kuruskal-Wallis testi ile yapılan analizle araştırılmış, turistik seyahat sıklığına göre oluşturulan tablodaki 5 grup tüketicinin THBDP’lerinin turistik seyahate çıkma sıklığına göre anlamlı farklılıklar gösterdiği ortaya çıkmıştır ($p = 0,026 < 0,050$). Tablodan görüldüğü gibi turist tüketicilerden turistik amaçlı seyahate çıkma sıklığı yılda 3 kez ve fazla olanların diğerlerinden anlamlı olarak yüksek düzeyde puan aldıkları, yılda birden az turistik amaçlı seyahate çıkanların ise %50’nin altında puan alabildikleri görülmektedir.

Araştırmada ikinci olarak turistik amaçlı seyahate çıkma sıklıklarına göre oluşan grupların Paket Tur Sözleşmesi Tüketici Hakları Bilgi Düzey Puanları (TUR-P) üzerinde etkisi olup olmadığı araştırılmıştır.

Tablo 7: Seyahat sıklığına göre TUR-P ortalamaları

Turistik seyahat sıklığına göre gruplar	Ortalama THBDP	Sayı	Std. Sapma	%
Üç yılda bir kez çıkanlar	19,65	71	12,08	56%
İki yılda bir kez çıkanlar	17,21	34	9,55	49%
Yılda bir kez çıkanlar	19,19	166	12,28	55%
Yılda iki kez çıkanlar	22,75	91	9,87	65%
Yılda üç kez ve fazla çıkanlar	23,71	35	9,58	68%
Toplam	20,31	397	11,40	58%

Seyahat sıklığına göre oluşan grupların ortalama TUR-P'ları %49 ile %68 arasında değişmektedir. Ortalama olarak %58 olarak bulunan TUR-P'larının turistik amaçlı seyahate çıkma sıklığına göre oluşan 5 grup arasında anlamlı olarak farklılıklar yaratıp yaratmadığını belirlemek için Kuruskal-Wallis testi ile yapılan analizde ($p = 0,027 < 0,050$) bulunduğu için TUR-P ortalamalarının turistik seyahate çıkma sıklığına göre anlamlı farklılıklar gösterdiği belirlenmiştir. Tabloda görüldüğü gibi turist tüketicilerden turistik amaçlı seyahate çıkma sıklığı yılda 2 ya da fazla olanların diğerlerinden anlamlı olarak yüksek düzeyde TUR-P ortalamasına sahip oldukları, iki yılda bir kez turistik amaçlı seyahate gidenlerin ise en az puanı (%49) aldıkları görülmektedir.

3.2.1. Cinsiyete Göre Analizler

Araştırmada turist tüketicilerin turistik seyahate katılma sıklığı ile cinsiyetleri arasında bir ilişki olup olmadığı incelenmiştir.

Tablo 8: Cinsiyete göre analizler

Turistik amaçlı seyahate katılma sıklığı	Veriler	Cinsiyet		Toplam
		Kadın	Erkek	
Üç yılda bir kez	Sayı	26	45	71
	%	6,5%	11,3%	17,9%
İki yılda bir kez	Sayı	20	14	34
	%	5,0%	3,5%	8,6%
Yılda bir kez	Sayı	85	81	166
	%	21,4%	20,4%	41,8%
Yılda iki kez	Sayı	50	41	91
	%	12,6%	10,3%	22,9%
Yılda dört kez	Sayı	20	15	35
	%	5,0%	3,8%	8,8%
Toplam	Sayı	201	196	397
	%	50,6%	49,4%	100,0%

Cinsiyete göre puan ortalamaları tabloda verilmiştir. Cinsiyetle seyahat sıklığı arasında yapılan analizde Ki-Kare değeri $p = 0,029 > 0,05$ olarak hesaplandığından kadın ve erkeklerin turistik seyahat sıklığının anlamlı bir farklılık göstermediği ortaya çıkmıştır. Verilerde dikkati çeken bulgular: Tüketicilerin %41,8 i yılda bir kez turistik amaçlı seyahate çıktıklarını belirtmişler, yılda dört kez turistik amaçlı seyahate katılan kadınlar %5, erkekler ise %3,8 düzeyinde bulunmuştur.

Araştırmada turist tüketicilerin cinsiyet gruplarına göre Genel Tüketici Hakları Bilgi Düzey Puanlarının (THBDP) ve Paket Tur Sözleşmesi Tüketici Hakları Bilgi Düzey Puanlarının (TUR-P) farklılık gösterip göstermediği de araştırılmıştır. Mann Whitney U testi ile yapılan incelemelerde p değerleri 0,05 değerinden büyük olarak bulunmuştur. Bu nedenle cinsiyetin puanlar üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı ortaya çıkmıştır.

3.2.2. Yaş Grubuna Göre Analizler

Araştırmada turist tüketicilerin turistik seyahate katılma sıklığı ile yaş grupları arasında bir ilişki olup olmadığı incelenmiştir. Yapılan incelemede Ki-Kare değeri $p = 0,295 > 0,05$ olarak

bulduğundan turistik seyahate çıkma sıklığının yaş gruplarına göre farklılık göstermediği ortaya çıkmıştır.

Araştırmada turist tüketicilerin Paket Tur Sözleşmesi Tüketici Hakları Bilgi Düzey Puanlarının (TUR-P) yaş grupları üzerinde anlamlı olarak değişip değişmediği de incelenmiştir. Kruskal-Wallis ile yapılan incelemede $p > 0,05$ olarak bulunduğu yaş gruplarına göre TUR-P'lerinin anlamlı bir farklılık göstermediği ortaya çıkmıştır.

Araştırmada turist tüketicilerin yaş gruplarına göre Genel Tüketici Hakları Bilgi Düzey Puanlarının (THBDP) anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği de araştırılmıştır. THBDP için Kruskal –Wallis testi ile yapılan incelemede p değeri 0,05 değerinden küçük olarak bulunmuştur. Bu nedenle yaş gruplarının THBDP üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Bu konudaki veriler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 9: Yaş gruplarına göre THBDP'leri

Yaş grupları	Tük. Hak.Bilgi Düz. Puanı		
	Ort.	%	Std. Sapma
15-24 yaş	17,42	50%	7,23
25-39 yaş	17,94	51%	8,78
40-55 yaş	19,03	54%	9,89
55 ve üstü	14,15	40%	8,86
Toplam	17,79	51%	7,49

Tablodan görüldüğü gibi katılımcılardan 40-55 yaş aralığında olanların diğerlerine göre THBDP'leri anlamlı düzeyde yüksek, 55 ve üstü grubun da anlamlı düzeyde düşüktür.

3.2.3. Meslek Gruplarına Göre Analizler

Araştırmada turist tüketicilerin turistik seyahata katılma sıklığı ile meslekleri arasında bir ilişki olup olmadığı incelenmiştir. Yapılan incelemede Ki-Kare değeri $p = 0,000 < 0,05$ olarak bulunduğu turistik seyahate çıkma sıklığının meslek gruplarına göre anlamlı olarak farklılık gösterdiği ortaya çıkmıştır.

Tablo 10: Meslek gruplarına göre analizler

		Akademisyen	Esnaf	Ev hanımı	Hemşire	Öğretmen	Öğrenci	Pazarlama satış elemanı	Mühendis-mimar-doktor	Emekli	Yönetici-müdür	İşçi	Memur	Usta	Serbest meslek adamı	Toplam
Üç yılda bir kez	Sayı	1	4	6	2	1	2	7	2	0	2	17	15	8	4	71
	%	2,7%	20,0%	16,7%	15,4%	3,2%	5,1%	18,9%	8,0%	0,0%	22,2%	47,2%	30,6%	30,8%	16,7%	17,9%
İki yılda bir kez	Sayı	1	1	7	0	0	5	7	0	2	0	2	3	4	2	34
	%	2,7%	5,0%	19,4%	0,0%	0,0%	12,8%	18,9%	0,0%	14,3%	0,0%	5,6%	6,1%	15,4%	8,3%	8,6%
Yılda bir kez	Sayı	15	10	16	4	16	11	14	13	8	2	16	22	12	7	166
	%	40,5%	50,0%	44,4%	30,8%	51,6%	28,2%	37,8%	52,0%	57,1%	22,2%	44,4%	44,9%	46,2%	29,2%	41,9%
Yılda iki kez	Sayı	15	2	4	4	12	16	8	7	3	3	1	6	2	7	90
	%	40,5%	10,0%	11,1%	30,8%	38,7%	41,0%	21,6%	28,0%	21,4%	33,3%	2,8%	12,2%	7,7%	29,2%	22,7%
Yılda üç veya fazla	Sayı	5	3	3	3	2	5	1	3	1	2	0	3	0	4	35
	%	13,5%	15,0%	8,3%	23,1%	6,5%	12,8%	2,7%	12,0%	7,1%	22,2%	0,0%	6,1%	0,0%	16,7%	8,8%
Toplam	Sayı	37	20	36	13	31	39	37	25	14	9	36	49	26	24	396
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Esnafların, öğretmenlerin, mühendis- mimar-doktorların ve emeklilerin %50 den fazlası yılda en az bir kez turistik seyahate çıkmakta; Akademisyen, öğretmen ve öğrencilerin %40'a yakını yılda

2 kez turistik seyahate çıkmaktadır. Yönetici-müdür ve hemşire olarak çalışan turist tüketiciler arasında yılda dört kez seyahate çıkma sıklığının en yüksek düzeyde, %20'lerdedir.

Araştırmada turist tüketicilerin meslek gruplarına göre Genel Tüketici Hakları Bilgi Düzey Puanlarının (THBDP) ve Paket Tur Sözleşmesi Tüketici Hakları Bilgi Düzey Puanlarının (TUR-P) anlamlı farklılık gösterip göstermediği de araştırılmıştır. Kruskal –Wallis testi ile yapılan incelemelerde p değerleri 0,05 değerinden küçük olarak bulunmuştur. Bu nedenle mesleğin THBDP ve TUR-P üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Bu konudaki veriler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 11: Meslek gruplarına göre THBDP ve TUR-P analizi

Meslek grupları	Tük. Hak.Bilgi Düz. Puanı			Tur Puanı		
	Ort.	%	Std. Sapma	Ort.	%	Std. Sapma
Akademisyen	20,27	58%	9,42	22,70	65%	10,58
Esnaf	19,50	56%	10,50	24,75	71%	10,70
Ev hanımı	12,22	35%	8,23	16,67	48%	10,35
Hemşire	15,38	44%	8,77	23,85	68%	12,27
Öğretmen	19,84	57%	7,90	22,26	64%	9,82
Öğrenci	17,44	50%	7,77	20,26	58%	8,58
Pazarlama -satış elemanı	19,86	57%	7,22	18,51	53%	12,24
Mühendis-mimar-doktor	21,00	60%	8,42	24,20	69%	11,43
Emekli	13,57	39%	9,89	12,86	37%	11,72
Yönetici-müdür	25,00	71%	6,12	24,44	70%	6,82
İşçi	15,72	45%	8,86	17,50	50%	12,04
Memur	19,71	56%	8,72	20,51	59%	13,08
Usta	15,58	45%	8,16	18,27	52%	11,66
Serbest meslek, işadamı	15,00	43%	8,60	21,04	60%	11,89
Toplam	17,79	51%	8,86	20,31	58%	11,40

Tablodan görüldüğü üzere THBDP'leri sırasıyla en yüksek olan iki grup Yönetici-müdür (%71) ile mühendis-mimar-doktor (%60) olduğunu belirten turist tüketiciler olmuştur. Bu iki grubun diğerlerinden anlamlı düzeyde yüksek puan aldıkları, Ev hanımı ve Emekli olan turist tüketicilerin ise anlamlı düzeyde düşük puan aldıkları ortaya çıkmıştır. Diğer yandan Paket Tur bilgisini ölçmek için tasarlanan TUR-P türünde en yüksek puan alan iki grup Esnaf (%71) ile yönetici-müdür (%70) olarak öne çıkmaktadır. Emekli ve Ev hanımı olduklarını belirten gruplar bu puan türünde de en düşük puan alan gruplar olmuştur.

3.2.4. Aylık Gelir Gruplarına Göre Analizler

Araştırmada turist tüketicilerin turistik seyahata katılma sıklığı ile aylık gelir grupları arasında bir ilişki olup olmadığı incelenmiştir. Yapılan incelemede Ki-Kare değeri $p = 0,000 < 0,05$ olarak bulunduğundan turistik seyahate çıkma sıklığının gelir gruplarına göre farklılık gösterdiği ortaya çıkmıştır.

Tablo 12: Gelir gruplarına göre analizler

Seyahat Sıklığı		0-1000	1001-2000	2001-3000	3001-4000	4001-5000	50001-6000	6001-10000	10001-
Üç yılda bir kez	Sayı	0	24	20	15	6	4	2	0
	%	0,0%	28,6%	21,3%	21,7%	8,3%	17,4%	8,7%	0,0%
İki yılda bir kez	Sayı	3	14	8	4	3	1	1	0
	%	13,6%	16,7%	8,5%	5,8%	4,2%	4,3%	4,3%	0,0%
Yılda bir kez	Sayı	9	25	50	30	30	13	7	2
	%	40,9%	29,8%	53,2%	43,5%	41,7%	56,5%	30,4%	20,0%
Yılda iki kez	Sayı	10	15	12	16	26	2	8	2
	%	45,5%	17,9%	12,8%	23,2%	36,1%	8,7%	34,8%	20,0%
Yılda üç ya da fazla	Sayı	0	6	4	4	7	3	5	6
	%	0,0%	7,1%	4,3%	5,8%	9,7%	13,0%	21,7%	60,0%
Toplam	Sayı	22	84	94	69	72	23	23	10
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Yapılan analizde gelir düzeyi 0-1000TL arasında olan turist tüketicilerin %86 dan fazlası 1 veya 2 kez turistik amaçlı seyahate çıktıklarını belirtmişlerdir. İlginç olan şey bu orana gelir düzeyi daha yüksek olan gruplarda bile ulaşılmamasıdır. Bu gruptaki turist tüketicilerin meslekleri analiz edilmiş ve bu 22 turist tüketicinin hepsinin öğrenci olduğu ortaya çıkmıştır. Yukarıdaki tabloya % lerin hizasında soldan sağa doğru baktığımızda yılda dört kez tatile çıkma sıklığında olan tüketicilerin sayısı ve yüzdesi gelir artışıyla orantılı olarak artmaktadır. Yılda dört kez turistik seyahate çıkma sıklığındaki tüketicilerde gelirin turistik seyahate çıkma sıklığına doğrusal olarak etki ettiğini göstermektedir. Bu durum genel olarak seyahat sıklığının zaman, ilgi ve gelir gibi diğer faktörlere de bağlı olduğu şeklinde yorumlanmalıdır.

Araştırmada turist tüketicilerin aylık gelir gruplarına göre Genel Tüketici Hakları Bilgi Düzey Puanlarının (THBDP) ve Paket Tur Sözleşmesi Tüketici Hakları Bilgi Düzey Puanlarının (TUR-P) anlamlı farklılık gösterip göstermediği de araştırılmıştır. Kruskal –Wallis testi ile yapılan incelemelerde p değerleri 0,05 değerinden küçük olarak bulunmuştur. Bu nedenle aylık gelirin THBDP ve TUR-P üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Bu konudaki veriler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 13: Aylık gelir gruplarına göre THBDP ve TUR-P'ları

Aylık Gelir grupları	Tük. Hak.Bilgi Düz. Puanı			Tur Puanı		
	Ort.	%	Std. Sapma	Ort.	%	Std. Sapma
0 -1000TL	16,36	47%	7,90	21,14	60%	9,38
1001-2000TL	15,12	43%	8,18	16,31	47%	10,90
2001-3000TL	17,83	51%	9,25	20,32	58%	12,09
3001-4000TL	18,57	53%	8,17	20,22	58%	11,80
4001-5000TL	17,50	50%	9,12	22,78	65%	10,27
5001-6000TL	20,00	57%	7,69	18,48	53%	10,05
6001-10 000TL	22,83	65%	9,75	25,00	71%	11,97
10 001TL ve üstü	23,00	66%	9,19	28,50	81%	9,44
Toplam	17,79	51%	8,86	20,31	58%	11,40

Aylık gelir düzeyi 2000TL den aşağıda olan turist tüketicilerin genel tüketici hakları bilgi düzeyleri 2000TL den yukarıda olanlardan anlamlı olarak yüksek çıkmıştır. Tüketici hakları bilgi düzeyi en yüksek olan grup 6001TL ve üstü aylık gelire sahip olan turist tüketicilerdir. Diğer yandan katılımcıların Paket Tur kapsamındaki bilgi düzeyleri THBDP'lerinden ortalama olarak %7 yüksektir. Aylık geliri 4001-5000TL arasında olan tüketicilerin THBDP ile TUR-P arasında %15 fark olması ilginç bir sonuç olarak belirmiştir.

3.2.5. Yaşanılan Yere Göre Analizler

Araştırmada turist tüketicilerin turistik seyahate katılma sıklığı ile yaşadıkları yer arasında bir ilişki olup olmadığı incelenmiştir. Yapılan incelemede Ki-Kare değeri $p = 0,224 > 0,05$ olarak bulunduğundan turistik seyahate çıkma sıklığının yaşanılan yere göre farklılık göstermediği ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada turist tüketicilerin Genel Tüketici Hakları Bilgi Düzey Puanı (THBDP) yaşanılan yere göre farklılık gösterip göstermediği de araştırılmış, Kruskal –Wallis testi ile yapılan incelemede $p = 0,667 > 0,05$ olarak bulunduğundan turist tüketicilerin il merkezi, ilçe merkezi, kasaba ya da köyde yaşamalarının genel tüketici hakları bilgi düzey puanlarına olumlu ya da olumsuz bir etki yaratmadığı ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada turist tüketicilerin Paket Tur Sözleşmesi Tüketici Hakları Bilgi Düzey Puanı (TUR-P) yaşanılan yere göre farklılık gösterip göstermediği de araştırılmış, Kruskal –Wallis testi ile yapılan incelemede $p = 0,781 > 0,05$ olarak bulunduğundan turist tüketicilerin il merkezi, ilçe merkezi, kasaba ya da köyde yaşamalarının paket tur tüketici hakları bilgi düzey puanlarına olumlu ya da olumsuz bir etki yaratmadığı ortaya çıkmıştır.

3.2.6 Turist Tüketicilerin THBDP ile TUR-P İlişkisi

Araştırmaya katılan turist tüketicilerin Tüketici Hakları Bilgi Düzeyi Puanları(THBDP) ile Paket Tur Tüketici Hakları Bilgi Düzey puanları(TUR-P) arasında bir ilişki olup olmadığı da araştırılmıştır. Turist tüketicilerin puanları Wilcoxon Testine tabii tutulmuştur. Wilcoxon signed rank test olarak adlandırılan bu test eşleştirilmiş dizilerde, bir değişken yönünden aynı bireylerin değişik durumlardaki ölçümleri arasındaki farklılaşmanın değerlendirilmesi amacıyla kullanılan parametrik olmayan bir testtir. Test sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 11: Wilcoxon anlamlılık test sonuçları

Puanlar	Sıralar	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
TUR-P - THBDP	Negative Sıralar	122 ^a	164,84	20110,50		
	Positive Sıralar	211 ^b	168,25	35500,50	-4,418 ^b	,000
	Eşit	64 ^c				
	Toplam	397				

Yapılan analizde $p = 0,00 < 0.050$ bulunduğundan tüketicilerin iki puanının anlamlı ölçüde farklılaştığı söylenebilir. Tabloda sadece 64 turist tüketicinin her iki testten aldıkları puanların eşit olduğunu, 122 kişinin TUR-P'lerinin THBDP'lerinden daha az, 211 kişinin ise daha fazla olduğu görülmektedir.

Ayrıca bu puanlar arasında korelasyon olup olmadığı da Kendall's tau_b ve Spearman's rho testleri ile araştırılmıştır. Bu testlerde korelasyon katsayısı sırasıyla 0,257 ve 0,331 olarak bulunmuştur. İki puan arasında zayıf olmak üzere bir pozitif ilişki vardır.

4. Sonuç ve Öneriler

Konya ilinde turizm acentalarından paket tur satın alan yurt içi turist tüketiciler ile yapılan anket çalışmasında toplanan verilerin analiz edilmiş ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

- Tüketicilerin genel tüketici hakları bilgi düzey puanları ortalama %51 olarak hesaplanmış, bu düzey yetersiz olarak yorumlanmıştır. Bu puanların (THBDP) tüketicilerin cinsiyetine ya da yaşadığı yere göre anlamlı bir farklılık göstermediği hesaplanmıştır. Yani kadın ya da erkek olan, Konya merkezinde ya da çevresinde yaşayıp ta paket tur satın alan ortalama bir yurt içi turistin genel tüketici hakları düzeyi 100 üzerinden 50 puan civarında hesaplanmıştır diyebiliriz. Diğer yandan THBDP'lerinin tüketicilerin mesleklerine, aylık gelirlerine ve yaş gruplarına göre anlamlı farklılıklar gösterdiği ortaya çıkmıştır. Mesleği yönetici-müdür veya mühendis-mimar-doktor olan katılımcıların, 40-55 yaş arasındaki katılımcıların, 2000TL den yüksek aylık geliri olan katılımcıların THBDP'leri diğerlerinden bariz yükseklik göstererek istatistiksel olarak ta anlamlı olmuştur. Emekli ve Ev hanımı olan tüketicilerin en düşük puan alan gruplar olduğu ortaya çıkmıştır.

- Tüketicilerin paket tur sözleşmesi tüketici hakları bilgi düzey puanları (TUR-P) ortalama olarak %58 olarak hesaplanmıştır. Ortalama olarak %51'lik bir düzeyle tüketici hakları konusunda bilgiye sahip olan katılımcıların paket tur sözleşmeleri konusundaki bilgi düzeylerinin %58 olarak nispeten yüksek olması olumlu bulunmuştur. Bu durum tüketicilerin paket tur satın almadan önce ya da sonra tüketici hakları konusunda bilgilerini artırdıkları, amaca yönelik bilgilenme çabalarının olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Bu puanların cinsiyete, yaş grubuna ve yaşadığı yere göre anlamlı bir farklılık göstermediği hesaplanmıştır. Yani tüketicilerin kadın ya da erkek olması, yaşlı ya da genç olması, Konya merkezde veya çevresinde yaşıyor olması ortalama %58'lik bir TUR-P düzeyine sahip olması üzerinde herhangi bir farklılık yaratmamaktadır. Diğer yandan mesleklerine ve aylık gelirlerine göre oluşan gruplar arasında TUR-P larının anlamlı farklılıklar gösterdiği ortaya çıkmıştır. Mesleği yönetici-müdür, esnaf veya mühendis-mimar-doktor olan grubun, aylık geliri 6000TL den yüksek olan grubun TUR-P olarak en yüksek puan alan gruplar olduğu, gelir düzeyi 1001-2000TL arasında olan grubun, mesleği emekli ve ev hanımı olan tüketicilerin de en düşük TUR-P alan gruplar olduğu belirlenmiştir. Bu veriler hem THBDP'lerinin hem de TUR-P'lerinin ikisinin birden aylık gelire ve mesleğe duyarlı olduğunu göstermiştir. Ayrıca mesleği yönetici-müdür veya mühendis-mimar-doktor olan grubun her iki puan türünde de en yüksek puanlara sahip olduğu ortaya çıkmıştır.

- Tüketicilerin turistik seyahate çıkma sıklıkları üzerinde yapılan analizlerde Konya’da bulunan turizm acentalarından yurt içi paket tur alan tüketicilerin ortalama yıllık gelir düzeylerinin 3771TL olduğu, bu miktarın 2017 yılı yurt içi GSYH düzeyinde olduğu, ankete katılan tüketicilerin ortalama yıllık turistik seyahate çıkma sıklıklarının da 1,33 kez olduğu bulunmuştur. Ankete katılan 397 tüketiciden 156 sınıfın aylık gelir düzeyi 3771TL den yüksek olan 154 tüketicinin yıllık ortalama turistik seyahate çıkma sıklıkları 1,65 kez olarak bulunmuştur. Aylık gelir düzeyi 3771TL den düşük olan 243 tüketicinin ortalama yıllık turistik seyahate çıkma sıklıklarının da 1,13 kez olduğu bulunmuştur. Cinsiyetin, yaşın ya da yaşam yerinin turistik seyahate çıkma sıklıkları üzerinde herhangi bir anlamlı etkiye sahip olmadığı hesaplanmıştır. Diğer yandan ankete katılan tüketicilerin meslek grupları ve aylık gelirlerinin turistik seyahate çıkma sıklıkları üzerinde anlamlı etki oluşturduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda akademisyen, öğretmen ve öğrencilerin %40 a yakınının yılda iki kez turistik amaçlı seyahate çıktığı, yılda dört kez turistik seyahate çıkma sıklığındaki olan tüketicilerin yaklaşık %45 inin yönetici-müdür ve hemşire olarak çalışan tüketiciler olduğu bulunmuştur. Gelir düzeyi düşük olmasına rağmen öğrencilerin yaklaşık %72 sinin yılda en az bir kez turistik seyahate çıktığı belirlenmiştir. Analizde tüketicilerin turistik seyahate çıkma sıklığı üzerinde gelir düzeyinin ya da mesleğin tek başına belirleyici olmadığını, ikisinin beraberce turistik seyahate çıkma sıklığını ağırlıklı olarak belirleyen değişkenler olduğunu göstermekle beraber gelir düzeyi arttıkça tüketicilerin turistik seyahate çıkma sıklıklarında artış olduğu da ortaya çıkan diğer bir yorum olmuştur.
- Tüketicilerin turistik amaçlı seyahate çıkmalarının genel tüketici hakları bilgi düzeylerini artırıp artırmadığını ortaya çıkarmak için yapılan analizlerde yılda 3 kez veya fazla sayıda turistik seyahate çıkanların puanlarının diğer gruplardan anlamlı olarak yüksek olduğu hesaplanmıştır. Diğer yandan yılda birden az çıkanların puanlarının anlamlı olarak düşük olması turistik seyahate çıkma sıklığının tüketici bilgi düzeyi üzerinde olumlu etki yaptığını gösteren veriler olarak yorumlanmıştır.
- Tüketicilerin turistik amaçlı seyahate çıkmalarının paket tur tüketici hakları bilgi düzeylerini (TUR-P) artırıp artırmadığını ortaya çıkarmak için yapılan analizlerde yılda 2 kez veya fazla sayıda turistik seyahate çıkanların TUR-P’lerinin diğer gruplardan anlamlı olarak yüksek olduğu, yılda birden az çıkanların puanlarının anlamlı olarak düşük olduğu hesaplanmıştır. Bu veriler turistik seyahate çıkma sıklığının genel tüketici bilgi düzeyinde etkili olmakla beraber esas etkiyi paket tur sözleşmeleri tüketici hakları bilgi düzeylerinde yaptığını göstermektedir.

5. Kaynakça

- Akipek, Ş. (1999). *Türk Hukuku ve Mukayeseli Hukuk Açısından Tüketici Kredisi*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Aslan, Y. (2015). *6502 Sayılı Kamun’a Göre Tüketici Hukuku* (5. Baskı) Bursa: Ekin Yayınevi.
- Babaoğlu, M.ve Altıok, N. (2010). *Türkiye’de ve AB Ülkelerinde Tüketici Eğitimi*. Tüketici Yazıları II (s. 9-22). Ankara: TÜPADEM Yayınları.
- Deryal, Y. ve Korkmaz, Y. (2015). *Tüketici Hukuku Ders Kitabı*. (3. Baskı) Ankara: Adalet Yayınevi.
- Göle, C. (1983). *Ticaret Hukuku Açısından Aldatıcı Reklâmlara Karşı Tüketicinin Korunması*. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Hayta, A.B. (2007). Tüketicinin Korunmasında Tüketici Örgütlerinin Rolü Ve Önemi, *Kastamonu Eğitim Dergisi*. 15, 1, 13-20.

Skinner, J.S., (1990). Marketing. Boston: Houghton Mifflin Company.

Tokol, T., (1977). Pazarlama Açısından Tüketicinin Korunması Sorunu, Ankara: Bursa İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, No:23.

İnternet Kaynakları

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/11/20131128-1.htm>

<http://www.tupadem.hacettepe.edu.tr/tuketicihaklari.php>

http://ec.europa.eu/consumers/eu_consumer_policy/index_en.htm

<http://www.consumersinternational.org/>

<http://www.consumersinternational.org/who-we-are/consumer-rights/>

<http://www.consumersinternational.org/who-we-are/consumer->

<http://europa.eu.int>

<http://tuketucilerdernegi.org.tr/akademi/tuketici-hukuku/evrensel-tuketici-haklari>

**SAĞLIK BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN İNSAN HAKLARI
BİLGİ DÜZEYİ İLE DAVRANIŞLARININ BELİRLENMESİ: SELÇUK
ÜNİVERSİTESİ SAĞLIK BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNE
YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA**

Öğr. Gör. Gülden GÖK

Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler

Öğr. Üyesi Dr. Betül GARDA

Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler

Öğr.Gör. Eyüp Erdal YÖRÜK

Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler

Öz

Evrensel İnsan hakları bildirgesi, insan hakları tarihinde bir kilometre taşıdır. Dünyadaki tüm bölgelerin yasal ve kültürel altyapısından yararlanılarak 10 Aralık 1948 de Birleşmiş milletler Genel Kurulunda dünyaya açıklanmıştır. İlk defa temel insan haklarının tüm insanlar ve ülkeler için evrensel olarak korunduğu bildirilmiş ve 500 den fazla dile çevrilen bir belge olmuştur(universal-declaration-human-rights).

Eğitilmiş kişilerin yüksek düzeyde insan hakları bilincine sahip olmaları beklenmektedir. Sağlık personeli bu konuda en iyi eğitilmiş gruplar arasında olmalıdır. Çalışma, bu amaçla, Sağlık Bilimleri Fakültesi'nde okuyan ve geleceğin sağlık elemanı olacak öğrencilerin, insan hakları bilgi düzeyleri ile insan hakları tutum ve davranışlarının belirlenmesine yönelik olarak planlanmıştır. Çalışmada, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi'nde okuyan 154 kız ve 110 erkek öğrencilere bir anket uygulanmıştır. Anket sonuçları SPSS programı yardımıyla analiz edilerek öğrencilerin insan hakları bilgi düzeyleri tespit edilmiştir. Öğrencilerin örnek durumlarda tutum ve davranışlarının neler olabileceği incelenmiş ve sonuçlar çeşitli parametrelere göre analiz edilmiştir. Çalışmanın sonucunda, öğrenciler ülkemizdeki insan hakları uygulamaları hakkında olumlu görüş bildirmiştir. Ancak insan haklarının korunması ve uygulanması için daha fazla çalışma yapılması gerektiği ifade edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: İnsan Hakları, İnsan Hakları Bilgi Düzeyi, İnsan Hakları Davranışı

**A STUDY ABOUT HUMAN RIGHTS KNOWLEDGE LEVEL AND
BEHAVIORS OF HEALTH SCIENCES FACULTY STUDENTS IN SELCUK
UNIVERSITY**

Abstract

The Universal Declaration of Human Rights (UDHR) is a milestone document in the history of human rights. Drafted by representatives with different legal and cultural backgrounds from all regions of the world, the Declaration was proclaimed by the United Nations General Assembly in Paris on 10 December 1948 (General Assembly resolution 217 A) as a common standard of achievements for all peoples and all nations. It sets out, for the first time, fundamental human

rights to be universally protected and it has been translated into over 500 languages. (universal-declaration-human-rights).

It is expected that educated people have high level of human rights knowledge and attitudes and behaviors towards human rights. Health staff should be among the best-educated staff on human rights. This study was planned to determine the level of human rights knowledge and human rights attitudes and behaviors of the students of Health Sciences Faculty in Selçuk University. In this study, 154 female and 110 male students were surveyed by using a questionnaire. The questionnaire data were analyzed with the help of SPSS program to reveal the level of knowledge about human rights of the students. The attitudes of students towards human rights, their behavior in human rights samples were examined and the results were analyzed according to various parameters. As a result of the work, students gave positive feedback on human rights practices in our country. However, it is stated that more work needs to be done to protect and implement human rights.

Keywords: Human Rights, Human Rights Knowledge Level, Human Rights Behaviors

1.Giriş

İnsan hakları, milliyet, ikamet, cinsiyet, etnik köken, renk, din, dil, engellilik, yaş ya da herhangi bir statüye bakılmaksızın insan varlığına ait olan haklardır. Bu haklara insan doğuştan sahiptir ve bu haklar, dokunulmaz, devredilemez, vazgeçilemez hak ve özgürlüklerdir. Hiçbir ayırım gözetmeksizin bütün insanların yalnızca insan olmalarından kaynaklanan, insan onurunu korumayı amaçlayan, maddi ve manevi gelişmeyi sağlayan bu haklar, devlet ya da hiçbir güç tarafından keyfi olarak sınırlanıp ortadan kaldırılamaz, başkalarına devredemez veya onlardan vazgeçilemez (Uygun,1996:3).

İnsan haklarının bir sorun olarak ortaya çıkması insanlık tarihi kadar eskidir. Âdem A.S.'ın çocuklarından Kâbil'in Hâbil'i öldürmesiyle başlayan insan hakları ihlali süreci tarihin her döneminde varlığını sürdürerek günümüze kadar devam etmiştir (Yıldız,2002:15). İnsanların 'özgürler' ve 'köleler' diye ikiye ayrıldığı Roma İmparatorluğu (M.Ö. 753-MS.1453) döneminde, sadece özgür vatandaşların 'kişi' kabul edildiği bir dönemdir. Savaşlarda esir düşen askerler 'köle' olarak nitelendirilir ve bir mal gibi alınıp satılırdı. Bu durum dünyanın çeşitli ülkelerinde 19.Yüz yılın ortalarına kadar devam etmiştir (Reisoğlu,2001:4).

Kölelik sadece Roma İmparatorluğu döneminde değil, Hristiyanlık ve Müslümanlık gibi çoğu dinlerce de kabul görmüş ve uygulanmıştır. 19. yüzyılda köleliğin dünyanın her bölgesinde görüldüğünü söylemek mümkündür (Reisoğlu,2001:4). Bunun nedeni,19.yüzyılda dünyada üretilen şeker kamışı, kakao, pamuk ve diğer bazı tarımsal ürünlerin işlenmesinde insan gücünden yararlanılmak zorunluluğu bulunmaktaydı ve İngiltere, Hollanda, İspanya, Portekiz, Fransa gibi ülkelerin sömürgelerinde üretim büyük ölçüde köle emeğine ve köle ticaretine dayanmaktaydı.

İnsan haklarının ilk olarak ele alınması ve korunmasına yönelik ilk resmi belge 1789 tarihli 17 maddelik Fransız "İnsan ve Vatandaşlık Hakları Bildirgesidir". Bu bildirgenin ilanından sonra, bir çok ülke anayasalarına "İnsanların hür ve eşit doğduğu, insan varlığının, mülkiyetinin, özgürlüğünün korunması gerektiği, herkesin kanun önünde eşit olduğu, ispatlanmadığı takdirde herkesin masum olduğu, herkesin görüşlerini özgürce açıklamak hakkına sahip olduğu ve mülkiyet hakkının korunması gerektiğini" kabul ederek anayasalarında bu hükme yer vermişlerdir (Reisoğlu,2001:5).

Fransız “İnsan ve Vatandaşlık Hakları Bildirgesi’nin” kabulünden sonra, 1791 yılında 1787 tarihli Amerikan Anayasası 10 maddelik bir “Haklar Bildirgesi” kabul etmiştir. Bu bildirge ile “kongre, konuşma, toplanma, ibadet ve basın özgürlüğü ile vatandaşın şahsı, evi ve belgeleri haksız arama ve el koymaya karşı teminat altında olduğu, kimsenin malının karşılığı tam ödenmedikçe kamunun kullanılmasına açılmaz “olduğu kabul edilmiştir. 1865 yılında Amerikan Anayasası ile kölelik tamamen kaldırılarak, “mahkeme kararı olmaksızın kimsenin hayatına son verilemeyeceği, özgürlük ve mülkiyet hakkından yoksun bırakılamayacağı, oy hakkının renk ve ırk nedeniyle sınırlandırılmayacağı” hükme bağlanmıştır (Reisoğlu:2001; 5).

1.1.İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’nin Kapsamı

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, insanlık tarihinin bir dönüm noktasıdır. Dünyanın bütün bölgelerinden gelen, farklı yasal düzen ve kültürlerin temsilcileri tarafından hazırlanan ve 10 Aralık 1948 yılında (Genel Kurul kararı 217 A) BM Genel kurulu tarafından, tüm halklar ve herkes için ortak bir başarı standardı ilân edilen bu Bildirge, dünyada ilk kez temel insan haklarının evrensel olarak korunmasını sağlamış ve 500 den fazla dile çevrilmiştir. Bildirinin başlangıç bölümünde:

- İnsan haklarının tanınması, dünyada özgürlük, adalet ve barışın temelidir.
- İnsan zorbalık ve baskıya karşısında bir yol olarak ayaklanmaya başvurmak zorunda bırakılmaması için, insan hakları hukuk düzeyi ile korunmalıdır.
- İnsan haklarına saygı eğitim yoluyla geliştirilmelidir” denilmektedir (<http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>).

Evrensel Bildiri’nin kişilik hakları ve siyasal özgürlükler ile ilgili bölümünde, kişilik haklarına ve siyasal özgürlüklere ilişkin olarak şu ifadeler yer verilmektedir:

- Bütün insanlar özgür, saygınlık ve haklar bakımından eşit olarak doğarlar.
- Herkes dil, din, ırk, cinsiyet, renk siyasal ve başka bir inanç mülkiyet, köken bakımından eşittir herhangi bir ayırım söz konusu değildir.
- Yaşamak, özgürlük ve kişi güvenliği herkesin hakkıdır. Kulluk adı altında zorla çalıştırılmaz.
- Hiç kimse, kölelik veya kulluk adı altında bulunamaz. Kölelik ve köle ticareti yasaktır.
- Hiç kimseye işkence yapılamaz, zalimce, insanlık dışı, onur kırıcı davranışta bulunulamaz ceza verilemez.
- Herkes kanun önünde eşittir
- Hiç kimse keyfi olarak yargılanamaz, tutuklanamaz, sürgün edilemez.
- Kendisine suç isnat edilen kimse, yargılanana kadar suçsuz sayılır.
- Kimsenin, özel hayatın, ailesine, haberleşmesine keyfi olarak karışılmaz.
- Herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakkı vardır.
- Herkesin silahsız ve saldırısız toplanma dernek kurma ve derneğe kayıt olmama hakkı vardır.

-Herkesin kendisi ve ailesi için gıda, giyim, konut ve tıbbi bakım ve gerekli sosyal hizmetler ve işsizlik durumunda güvenlik hakkı dahil olmak üzere sağlık ve refahı için yeterli bir yaşam hakkı vardır.

Bildirinin sosyo-ekonomik ve kültürel hak ve özgürlükler ile ilgili bölümde şu maddelerde yer verilmektedir:

-Herkesin tek başına veya başkaları ile beraber ortaklaşa mülkiyet hakkı vardır. Hiç kimse keyfi olarak mal ve mülkünden yoksun bırakılamaz.

-Herkesin sosyal güvenlik hakkı vardır.

-Herkesin çıkarını korumak için sendika kurma ve sendikaya üye olma hakkı vardır.

-Herkes eğitim hakkına sahiptir. Eğitim insan kişiliğini tam geliştirmeye ve insan hakları ile temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmeye yönelik olmalıdır.(m.26).

-Herkes eğitim hakkına sahiptir. Eğitim en azından temel ve temel aşamalarda özgür olacaktır. İlköğretim zorunludur. Teknik ve mesleki eğitim, genel olarak kullanılabilir hale getirilecek ve yükseköğretim, liyakat temelinde herkese eşit olarak erişilebilir olacaktır (m.26/1).

-Eğitim, insan kişiliğinin tam gelişimine ve insan hakları ve temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmeye yöneliktir. Bütün milletler, ırklar ya da dini gruplar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu teşvik edecek ve Birleşmiş Milletlerin barışın korunması için faaliyetlerini daha da geliştirecektir (m.26/2).

-Ebeveynlerin çocuklarına verilecek eğitim türünü seçme hakkı vardır. (<http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>)(m.26/3)

1617

Herkes haklarını kullanırken ve özgürlüklerden yararlanırken (Reisoğlu,2001: 11):

1. Başkalarının hak ve özgürlüklerinin tanınması ve bunlara saygı gösterilmenin sağlanması,
2. Demokratik bir toplumda genel ahlak ve kamu düzeniyle genel refahın haklı gereklerinin karşılanması için yasayla belirlenmiş sınırlamalara uymakla yükümlüdür.
3. Evrensel Bildiri' de yer alan hiçbir hüküm, herhangi bir devlet, topluluk veya kişiye, Bildiride yer alan hak ve özgürlüklerden herhangi birinin yok edilmesine yönelik bir girişimde veya eylemde bulunma hakkı vermemektedir.

1.2.İnsan Hakları Eğitimi

Eğitim, bireyin hayatı algılamasında ve yaşamını sürdürmesinde karşılaşılabilecek sorunları çözme becerisini kazandıran, bireye istenilen davranışı geliştirme ve pekiştirme sürecidir. Bireye eğitim yoluyla kazandırılan davranışlar, onun siyasal, demokratik toplum bilincini geliştirme, karmaşık sorunların anlaşılmasını sağlama, teknolojik ilerlemeye yardımcı olma ve kültürel yetenekleri keşfetme gibi çok yönlü nitelikler vermektedir (Bowen,1977: 45; Başaran,1982: 15-16).

Eğitim, bireyi belli amaçlar doğrultusunda yetiştirme süreci olduğuna göre, bireyin, toplumda yaşayan diğer insanların haklarına saygı gösterebilmesi, hak, ödev kavramını kendi bünyesine yerleştirebilmesi ancak eğitim sayesinde mümkün olabilecektir. Birey sosyal hayatın kurucusu,

koruyucusu ve geliştiricisidir. Bireyin bu derecede önemli niteliklere sahip olması onun ciddi, sistematik, disiplinli ve etik kurallara bağlı bir eğitim anlayışı ile geliştirilmesi ve niteliklerinin artırılması gerekmektedir.

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin eğitim hakkı ile ilgili 26. Maddesinde, eğitim konusu aşağıdaki şekilde vurgulanmaktadır: “Herkes eğitim hakkına sahiptir. Eğitim en azından temel ve temel aşamalarda özgür olacaktır. İlköğretim zorunludur. Teknik ve mesleki eğitim, genel olarak kullanılabilir hale getirilecek ve yükseköğretim, liyakat temelinde herkese eşit olarak erişilebilir olacaktır.” Eğitim, insan kişiliğinin tam gelişimine ve insan hakları ve temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmeye yöneliktir. Bütün milletler, ırklar ya da dini gruplar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu teşvik edecek ve Birleşmiş Milletlerin barışın korunması için faaliyetlerini daha da geliştirecektir”. (<http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>).

Eğitim yoluyla bireye çeşitli davranışlar kazandırmak mümkündür, eğitimin amacı, “ insan kişiliğinin tam gelişimine ve insan hakları ve temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmeye yönelik” olması gerekmektedir. Zira insan haklarına ilişkin bilinç, duyarlılık, sevgi, saygı, barış, yardımseverlik ve hoşgörü gibi konular eğitim yoluyla edinilir. İnsan haklarını öğrenme ve tanınmanın en etkili yolu eğitimidir. İnsan haklarına saygılı eğitilmiş bireylerin oluşturduğu toplumlar aynı zamanda dünya barışının oluşmasına ve korunmasına katkı sağlamaktadır. Bu nedenle insan hakları eğitimi, iyi insan ilişkilerinin kurulmasına ve geliştirilmesine yarar sağladığı gibi, barışsever, sorumlu ve evrensel arkadaşlar edinen bireylerin yetişmesine imkân sağlayacak ve insan haklarının evrensel bir kültür olarak yapılandırılacaktır.

BM İnsan Hakları Eğitiminin 10 Yılı (1995-2004) ve insan hakları alanındaki kamusal bilgilendirme faaliyetleri hakkındaki genel sekreterin raporunda yer alan ‘İnsan Hakları Eğitimi için Ulusal Eylem Planlarına Yönelik Kılavuzunda’ insan hakları eğitiminin gerekliliği aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir:

- İnsan haklarına ve temel özgürlüklere saygının güçlendirilmesi,
- İnsan kişiliğinin ve insanlık onurunun tam olarak geliştirilmesi,
- Tüm uluslar, yerli halklar ve ırksal, ulusal, etnik, dinsel ve dilsel gruplar arasında dostluğun, toplumsal cinsiyet eşitliğinin, hoşgörünün ve anlayışın yaygınlaştırılması,
- Etkili bir şekilde herkesin özgür bir toplumun parçası olmasının sağlanması,
- Barışın korunması, evrensel insan hakları kültürünün geliştirilmesidir. ([http://www.unhcr.ch/huridocda/huridocda.nsf/\(Symbol\)/A.52.469.Add.1%20and%20Corr.1.En?](http://www.unhcr.ch/huridocda/huridocda.nsf/(Symbol)/A.52.469.Add.1%20and%20Corr.1.En?))

1974 Tarihli UNESCO, “Uluslararası Anlayış, İşbirliği ve Barış İçin Eğitim ve İnsan Haklarına ve Temel Özgürlüklere İlişkin Eğitim Tavsiye Kararı’nda ülkelerin eğitim politikalarının eğitimin tüm tür ve düzeylerinde aşağıdaki ilkelere göre düzenlenmesi öngörülmekte ve eğitimin amacı aşağıdaki şekilde vurgulanmaktadır (Gülmez,1994:180-195):

- Uluslararası bir görüş açısı geliştirmek,
- Diğer milletlerin ve uygarlıkların değerlerine ve yaşam biçimlerine saygı ve anlayış duygularını geliştirmek,
- Karşılıklı ve evrensel bağımlılık bilincini oluşturmak,
- Başkalarıyla iletişim yeteneğini geliştirmek,
- Haklar bilinci ve ödevler bilincini de oluşturmak,
- Uluslararası dayanışma ve işbirliğinin zorunlu olduğunu göstermek,
- Toplumun, ülkenin ve dünyanın sorunlarına çözüm bulma isteği geliştirmek.

Ayrıca “Tavsiye Kararında”, eğitim, öğretim ve eylem bir bütün halinde ele alınması gerektiği, öğrencilere sorumluluk duygusunun ve ulusal ve uluslararası sorunlara karşı eleştirel düşüncenin geliştirilmesini ve öğrencilerin görüş ve düşünceleri açıklamasını, grup çalışmasına katılmasını, tartışma kuralları çerçevesinde görüşlerini özgürce dile getirmesini, kendi değer yargılarını geliştirmeye özendirilmesi öngörülmektedir (Kepenekçi,2014: 14).

1978 Viyana ‘İnsan Hakları Öğretimi Uluslararası Kongresi’nin sonuç belgesinde insan hakları eğitiminin amaçları aşağıdaki şekilde belirtilmektedir (Gülmez,1993:177):

- İnsan haklarına ilişkin hoşgörü, saygı ve dayanışma davranışlarını özendirmek,
- Ulusal ve uluslararası boyutlarıyla insan hakları ve bununla ilgili kurum ve kuruluşlar konusunda insanları bilgilendirmek,
- Bireylere, ulusal ve uluslararası düzeylerde insan haklarını yaşama geçirecek yöntem ve araçları kullanabilme yeteneğini geliştirmek

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışma, Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi’nde okuyan ve geleceğin sağlık elemanı olacak olan öğrencilerin insan hakları bilgi düzeyleri ile insan hakları tutum ve davranışlarının belirlenmesine yönelik olarak planlanmıştır. Bu amaçla da, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi’nde okuyan 154 kız ve 110 erkek öğrencilere yüz yüze anket uygulanarak, anket sonuçları SPSS programı yardımıyla analiz edilerek öğrencilerin insan hakları bilgi düzeyleri tespit edilmiştir.

1619

2.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Bilimsel çalışmalarda araştırmanın evreni, araştırmacının belirttiği koşullara uyan grubun tamamıdır. Bu nedenle çalışmanın evreni Konya Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi’nde okuyan öğrencilerdir. 2017-2018 eğitim ve öğretim yılında Sağlık Bilimleri Fakültesinde okuyan öğrenci sayısı 2613’tür, bu nedenle çalışmanın evreni 2613 kişi olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın probleminin çözümünde tüm evrenin araştırmaya dahil edilmesi araştırmada tercih edilmekte ise de (Lin, 1976, 146), zaman ve mali kaynaklardaki sınırlılıklar nedeniyle bunu imkânsız kılmaktadır. Bu durumda izlenecek en geçerli yol, evrenin içinde yer alan, özellikler ve verilen cevaplar bakımından evreni yansıtan daha küçük bir gruptan bilgi toplamaktır. Bu nedenle araştırmayı temsil eden gruptan(evren), bir alt küme (örneklem) seçilerek, bilgileri evrenin tamamı yerine, evrenden seçilen bir örneklemden toplamak, daha ucuz, daha hızlı ve daha kolay bir yoldur (Karasar,2016:148).

Bütün örneklemelerde verilerin bir düzeyde kesinlik taşımaları için gerekli bir alt büyüklük sınırı ve bir üst büyüklük sınırı vardır. Örneklem en uygun büyüklüğe ulaştıktan sonra daha fazla büyütme, önemli kazançlar sağlamayacaktır (Sencer ve Sencer, 1978: 495). Bu çalışmada örneklem seçiminde örneklem hatası %5 olarak, tahmin için gerekli güven derecesi de %95 olarak belirlenmiştir.

Güven derecesi, örnekleme elde edilen özelliklerin kararlılığına ilişkin bir özelliktir ve kabul edilebilir hata gibi, örneklem seçilmeden önce karşılaştırılması gerekir (Sencer ve Sencer 1978: 496,499). Örneklem hata payına göre alınabilecek örneklem büyüklüğünü gösteren tabloya (Erdoğan-Yazıcıoğlu, 2004) göre çalışmamızda örneklem büyüklüğü 264 olarak belirlenmiştir. Ankete katılacak öğrencilerin seçiminde kotalı örnekleme yöntemi belirlenmiştir. Kota örnekleme tekniği, hedeflenen evrenin özelliklerinin betimlenmesiyle başlar. Daha sonra örnekleme girecek olan birimlerde aranacak özellikler konusunda belirli kotalar (kontenjanlar) oluşturulur ve bireyler, bu kotaları dolduracak şekilde seçilir (Sencer ve Sencer, 1978:482). Kotalı örnekleme yöntemine göre bölümlerin mevcutları dikkate alınarak belirli sayıda öğrencilere anket uygulanmıştır.

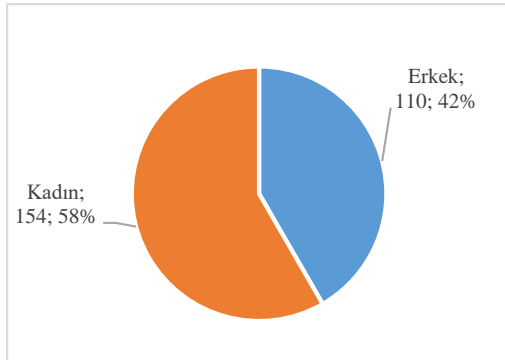
2.3. Verilerin toplanması ve analizi

Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi'nde okuyan ve geleceğin sağlık elemanı olacak olan öğrencilerin insan hakları bilgi düzeyleri ile insan hakları tutum ve davranışlarının belirlenmesine yönelik olarak yapılan araştırmada verilerin toplanması için 2 bölümden oluşan bir anket tasarlanmıştır. Anketin birinci bölümü öğrencilerin demografik bilgilerinden oluşmakta, ikinci bölümde ise öğrencilerin insan hakları bilgi düzeyleri ile tutum ve davranışlarını ölçen 30 sorudan oluşmaktadır. İkinci bölümdeki sorular 5-li likert ölçeği ile değerlendirilmiştir. Öğrencilerin "Hiç katılmıyorum" yanıtları 1 puan, "Katılmıyorum" 2 puan, "Kararsızım" 3 puan, "Katılıyorum" 4 puan ve "Tamamıyla Katılıyorum" 5 puan olarak değerlendirilmiştir. Ankette öğrencilerin bilgi düzeylerini ölçmek için Bilgi Düzey puanları(BDP) hesaplanmıştır. İnsan hakları tutum ve davranışlarını ölçmek için tasarlanan sorulardan her bir öğrenci için hesaplanan puanlar Tutum ve Davranış Puanı (TDP) olarak adlandırılmıştır. Bu iki puan türüne göre yapılan analizlerde puanların normal dağılıma uymadığı hesaplandığından analizler parametrik olmayan Mann Whitney U ya da Kruskal Wallis testlerinden uygun olanı ile yapılmıştır. Ayrıca Ki kare analizi, korelasyon analizi diğer istatistiksel metotlar da analizlerde kullanılmıştır.

3.Bulgular

Araştırmaya katılan tüketicilerin demografik özellikleri hakkında bazı bilgiler aşağıda verilmektedir.

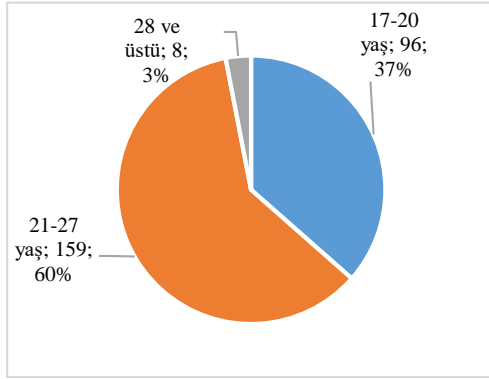
Grafik 1: Öğrencilerin Cinsiyet Dağılımı

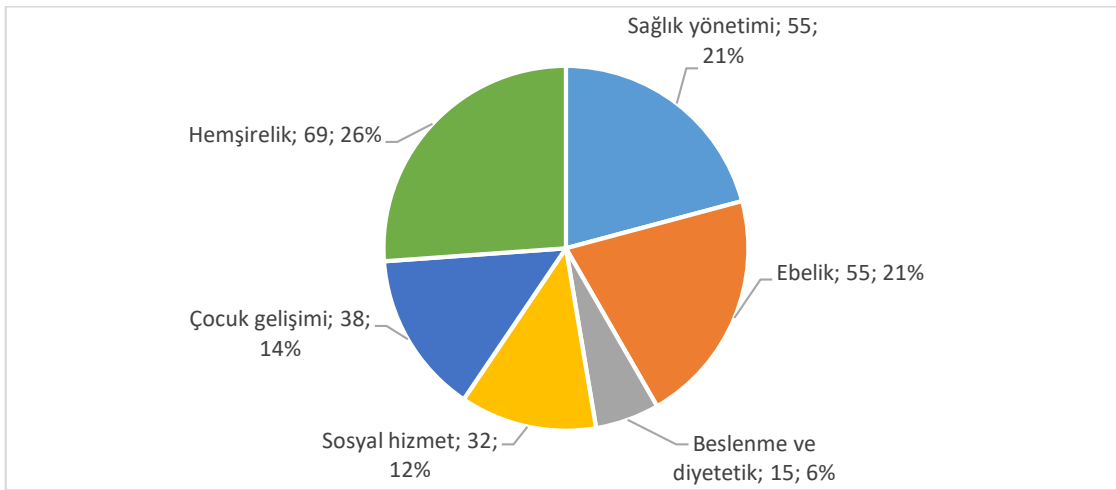
Grafik 1'de gösterildiği gibi ankete katılan Sağlık Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin yarısından fazlası kadınlardan oluşmaktadır. Konya Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesinde kayıtlı öğrencilerin kadın-erkek oranıyla uyumludur.

Grafik 2: Öğrencilerin Yaş Gruplarına Dağılımı

Öğrencilerin %97'si 17-27 yaş aralığındadır.

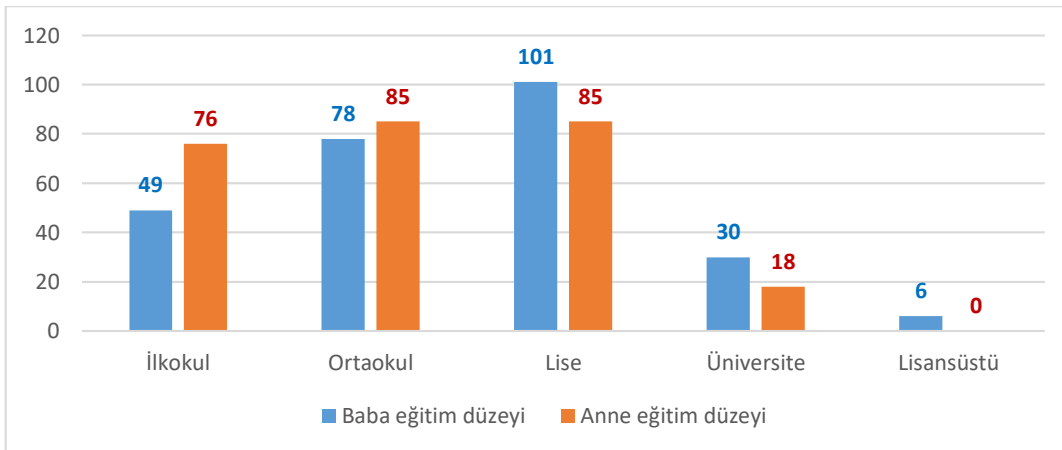
Grafik 3 : Öğrencilerin Bölümlere Dağılımı

1621

Öğrencilerin bölümlere göre dağılımı kotalı örnekleme uygun olarak dağıtılmıştır.

Grafik 4: Öğrencilerin Anne Ve Baba Eğitim Düzeyleri

3.1. Öğrencilerin İnsan Hakları Bilgi Düzey Puanı ile Tutum ve Davranış Puanı Üzerine Analizler

Yapılan incelemede Sağlık Bilimleri Fakültesi'nde okuyan öğrencilerin İnsan Hakları bilgi düzeyleri ortalama olarak %76 bulunmuştur. %65 in üzerinde olan bu düzey öğrencilerin insan hakları konusunda oldukça bilgili olduğunu göstermektedir. Öğrencilerin insan hakları konusunda olumlu tutum ve davranışlarının belirlenmesine yönelik olarak tasarlanan sorulardan aldıkları ortalama Tutum ve Davranış puanlarının ortalaması ise %62 olarak bulunmuştur. Öğrencilerin Bilgi Düzey puanlarının iyi derecede olmasına karşın Tutum ve Davranış puanlarının orta düzeyde olması bilgi ile uygulama arasındaki farkı gösterdiği, öğrencilerin öğrendiklerini yeterince içselleştiremedikleri şeklinde yorumlanmaktadır.

Öğrencilerin Bilgi Düzey Puanları ile Tutum ve Davranış Puanları Kruskal-Wallis ve Mann Whitney U testiyle yapılan incelemede aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Tablo 1: Cinsiyete Göre Puan Ortalamaları

		Öğrenci sayısı	Ortalama	Std. Sapma	Std. Hata
Bilgi Düzey Puanı	Erkek	110	75%	13,7%	1,31%
	Kadın	154	76%	13,1%	1,06%
Tutum ve Davranış Puanı	Erkek	110	60%	8,3%	0,79%
	Kadın	154	63%	9,9%	0,79%

- Tablo 1'de görüldüğü gibi cinsiyete göre yapılan analizde, kadın ve erkeklerin puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı ortaya çıkmıştır. ($p = 0,848$ ve $0,312 > 0,050$)
- Tablo 2'de görüldüğü gibi yaş gruplarına göre yapılan analizde yaş gruplarına göre Bilgi Düzey puanları arasında anlamlı farklılıklar olduğu ($p = 0,142 < 0,050$), en yüksek puan ortalamasını 17-20 yaş arasındaki öğrencilerin (%78) aldıkları, yaş grupları yükseldikçe puan ortalamalarının düştüğü ortaya çıkmıştır. Bu veri öğrencilerin ilerleyen yaşlarda edindikleri bilgileri unuttukları şeklinde yorumlanmaktadır.

Tablo 2: Yaş Gruplarına Göre Puan Ortalamaları

		Öğrenci sayısı	Ortalama	Std. Sapma	Std. Hata	Ortalama için 95% güven aralığı		Minimum	Maximum
						Alt Sınır	Üst Sınır		
Bilgi Düzey Puanı	17-20 yaş	96	78%	10,5%	1,1%	76,1%	80,3%	50,5%	96,2%
	21-27 yaş	159	75%	14,8%	1,2%	72,2%	76,9%	34,3%	96,6%
	28 ve üstü	8	70%	10,0%	3,5%	62,1%	78,9%	49,5%	81,0%
	Toplam	263	76%	13,4%	0,8%	74,1%	77,4%	34,3%	96,6%
Tutum ve Davranış Puanı	17-20 yaş	96	60%	9,6%	1,0%	58,4%	62,3%	37,8%	95,6%
	21-27 yaş	159	63%	9,0%	0,7%	61,4%	64,2%	42,2%	86,7%
	28 ve üstü	8	59%	10,0%	3,5%	50,2%	67,0%	46,7%	77,8%
	Toplam	263	62%	9,3%	0,6%	60,6%	62,9%	37,8%	95,6%

Tutum ve Davranış puanlarında yaş gruplarına göre anlamlı farklılıklar olmadığı ortaya çıkmıştır. ($p = 0,053 > 0,050$). Bu veri farklı yaşlardaki öğrencilerin benzer tutum ve davranışları gösterdiği, öğrenciler arasında insan hakları uygulamaları konusunda bir tutum birliği olduğu şeklinde yorumlanmaktadır.

- Tablo 3'te görüldüğü gibi medeni duruma göre yapılan analizde, bilgi düzey puanlarının evli, bekar ve ayrı olarak oluşan gruplara göre anlamlı farklılıklar olduğu ($p = 0,006 < 0,050$), en yüksek puan ortalamasını "Ayrı" olarak yaşayan öğrencilerin (%84) aldıkları, evli olduklarını belirten öğrencilerin puan ortalamalarının %66 ile en düşük olduğu ortaya çıkmıştır.

Tablo 3: Medeni Hale Göre Puan Ortalamaları

		Öğrenci sayısı	Ortalama	Std. Sapma	Std. Hata	Ortalama için 95% güven aralığı		Minimum	Maximum
						Alt Sınır	Üst Sınır		
Bilgi Düzey Puanı	Evli	17	66%	14,9%	3,6%	58,0%	73,3%	38,1%	92,4%
	Bekar	240	76%	13,1%	0,8%	74,6%	77,9%	34,3%	96,6%
	Ayrı	4	84%	7,0%	3,5%	73,2%	95,4%	78,1%	94,3%
	Toplam	261	76%	13,4%	0,8%	74,1%	77,3%	34,3%	96,6%
Tutum ve Davranış Puanı	Evli	17	59%	11,1%	2,7%	53,0%	64,4%	37,8%	86,7%
	Bekar	240	62%	9,2%	0,6%	60,9%	63,3%	40,0%	95,6%
	Ayrı	4	56%	4,2%	2,1%	49,4%	62,8%	53,3%	62,2%
	Toplam	261	62%	9,3%	0,6%	60,7%	62,9%	37,8%	95,6%

Tutum ve Davranış puanları üzerinde yapılan analizde medeni hale göre anlamlı farklılıklar olmadığı ortaya çıkmıştır. ($p = 0,145 > 0,050$) Medeni durumunu “ayrı” olarak belirten öğrencilerin bilgi düzey puanlarının en yüksek, Tutum ve Davranış puanlarının en düşük olması dikkat çekmektedir, bu sonuç “ayrı” olduklarını belirten öğrencilerin insan hakları konusundaki uygulamalarda daha katı olabildikleri şeklinde yorumlanmaktadır.

- Tablo 4’e göre öğrencilerin bölümlerine göre oluşan gruplar arasında “Bilgi Düzey Puanları” ile “Tutum ve Davranış puanlarına göre anlamlı farklılıklar olmadığı ortaya çıkmıştır. ($p = 0,574$ ve $0,566 > 0,050$).

Tablo 4: Bölümlere Göre Puan Ortalamaları

		Öğrenci sayısı	Ortalama	Std. Sapma	Std. Hata	Ortalama için 95% güven aralığı		Minimum	Maximum
						Alt Sınır	Üst Sınır		
Bilgi Düzey Puanı	Sağlık yönetimi	55	76%	11,8%	1,6%	73,1%	79,5%	43,8%	96,2%
	Ebelik	55	78%	12,1%	1,6%	74,3%	80,9%	38,1%	95,2%
	Beslenme ve diyetetik	15	72%	15,7%	4,1%	63,0%	80,5%	40,0%	89,5%
	Sosyal hizmet	32	76%	12,0%	2,1%	71,3%	80,0%	45,7%	96,2%
	Çocuk gelişimi	38	73%	14,1%	2,3%	67,9%	77,1%	43,8%	93,3%
	Hemşirelik	69	76%	14,9%	1,8%	72,9%	80,1%	34,3%	96,6%
	Toplam	264	76%	13,3%	0,8%	74,1%	77,4%	34,3%	96,6%
Tutum ve Davranış Puanı	Sağlık yönetimi	55	61%	9,5%	1,3%	58,5%	63,6%	37,8%	82,2%
	Ebelik	55	63%	9,1%	1,2%	60,8%	65,7%	48,9%	88,9%
	Beslenme ve diyetetik	15	64%	10,4%	2,7%	58,4%	69,9%	46,7%	84,4%
	Sosyal hizmet	32	62%	10,1%	1,8%	58,5%	65,8%	46,7%	95,6%
	Çocuk gelişimi	38	60%	9,9%	1,6%	57,2%	63,7%	40,0%	80,0%
	Hemşirelik	69	61%	8,3%	1,0%	59,0%	63,0%	44,4%	84,4%
	Toplam	264	62%	9,3%	0,6%	60,6%	62,9%	37,8%	95,6%

Her iki puan türüne göre Sağlık Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin farklılık göstermemesi bölümlerin insan hakları konusunda bilgilendirme çabalarının eş düzeylerde yapıldığını gösterdiği şeklinde yorumlanmaktadır. Ancak insan hakları tutum ve davranışları konusunda bölümlerin bir miktar daha çaba göstererek öğrencilerin bu konudaki puanlarını %65 in üstüne çıkarması önerilmektedir.

- Tablo 5’te, öğrencilerin ikamet ettikleri yere göre oluşan gruplar arasında Bilgi Düzey Puanları ile Tutum ve Davranış puanlarına göre anlamlı farklılıklar olmadığı ortaya çıkmıştır. ($p = 0,448$ ve $0,106 > 0,050$)

Tablo 5: Öğrencilerin İkamet Yerine Göre Puan Ortalamaları

	Öğrenci sayısı	Ortalama	Std. Sapma	Std. Hata	Ortalama için 95% güven aralığı		Minimum	Maximum	
					Alt Sınır	Üst Sınır			
Bilgi Düzey Puanı	İl	158	77%	13,5%	1,1%	74,6%	78,8%	34,3%	96,6%
	İlçe	84	74%	13,7%	1,5%	70,6%	76,5%	41,9%	95,2%
	Kasaba	9	77%	13,3%	4,4%	66,6%	87,0%	55,2%	93,3%
	Köy	12	77%	7,7%	2,2%	72,3%	82,0%	62,9%	88,6%
	Toplam	263	76%	13,4%	0,8%	74,1%	77,3%	34,3%	96,6%
Tutum ve Davranış Puanı	İl	158	63%	9,9%	0,8%	61,0%	64,2%	37,8%	95,6%
	İlçe	84	60%	7,3%	0,8%	58,3%	61,5%	44,4%	77,8%
	Kasaba	9	60%	13,9%	4,6%	49,6%	70,9%	46,7%	84,4%
	Köy	12	65%	7,3%	2,1%	60,5%	69,8%	53,3%	75,6%
	Toplam	263	62%	9,3%	0,6%	60,7%	62,9%	37,8%	95,6%

Bu sonuç öğrencilerin insan hakları bilgi düzeylerinin, tutum ve davranışlarının yaşadıkları yerden etkilenmediği şeklinde yorumlanmaktadır.

- Tablo 6’da öğrencilerin baba eğitim düzeylerine göre oluşan gruplarına göre yapılan analizde “Tutum ve Davranış” puan ortalamaları arasında anlamlı farklılıklar olduğu belirlenmiştir. ($p = 0,001 < 0,050$) Baba eğitim düzeyi lisansüstü olan öğrencilerin puan ortalamasının diğer gruplardan anlamlı olarak yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Babası lisansüstü eğitim gören öğrencilerin bilgi düzeyleri daha düşük olmasına karşın tutum ve davranış puanlarının ortalamadan %14 fazla olması üniversite sonrası eğitim düzeyine sahip babaların çocuklarının tutum ve davranışları üzerinde anlamlı etki bırakabildikleri şeklinde yorumlanmaktadır.

1624

Tablo 6: Öğrencilerin Baba Eğitim Düzeyine Göre Puan Ortalamaları

	Öğrenci sayısı	Ortalama	Std. Sapma	Std. Hata	Ortalama için 95% güven aralığı		Minimum	Maximum	
					Alt Sınır	Üst Sınır			
Bilgi Düzey Puanı	İlkokul	49	75%	14,7%	2,1%	71,0%	79,5%	38,1%	96,2%
	Ortaokul	78	75%	13,2%	1,5%	72,1%	78,1%	46,7%	96,6%
	Lise	101	77%	13,5%	1,3%	74,1%	79,4%	34,3%	96,2%
	Üniversite	30	76%	11,9%	2,2%	71,9%	80,7%	54,3%	94,3%
	Lisansüstü	6	69%	7,4%	3,0%	61,0%	76,5%	64,8%	83,8%
	Toplam	264	76%	13,3%	0,8%	74,1%	77,4%	34,3%	96,6%
Tutum ve Davranış Puanı	İlkokul	49	64%	10,2%	1,5%	60,7%	66,6%	46,7%	86,7%
	Ortaokul	78	62%	8,3%	0,9%	60,3%	64,0%	42,2%	84,4%
	Lise	101	60%	9,4%	0,9%	58,6%	62,3%	37,8%	95,6%
	Üniversite	30	59%	7,9%	1,5%	56,2%	62,2%	46,7%	75,6%
	Lisansüstü	6	76%	1,4%	0,6%	74,1%	77,0%	73,3%	77,8%
	Toplam	264	62%	9,3%	0,6%	60,6%	62,9%	37,8%	95,6%

Öğrencilerin baba eğitim düzeylerine göre oluşan gruplarına göre yapılan analizde Bilgi Düzey puanlarına göre gruplar arasında anlamlı farklılıklar olmadığı ortaya çıkmıştır. ($p = 0,207 > 0,050$)

- Tablo 7’de öğrencilerin anne eğitimlerine göre oluşturdukları gruplarına göre yapılan analizde her iki puan türünde ortalamalar arasında anlamlı farklılıklar olmadığı belirlenmiştir ($p = 0,076$ ve $0,573 > 0,050$)

Tablo 7: Öğrencilerin Anne Eğitim Düzeyine Göre Puan Ortalamaları

	Öğrenci sayısı	Ortalama	Std. Sapma	Std. Hata	Ortalama için 95% güven aralığı		Minimum	Maximum	
					Alt Sınır	Üst Sınır			
Bilgi Düzey Puanı	İlkokul	76	75%	13,6%	1,6%	72,4%	78,6%	38,1%	96,2%
	Ortaokul	85	74%	12,1%	1,3%	71,1%	76,3%	46,7%	96,6%
	Lise	85	78%	13,9%	1,5%	75,2%	81,2%	34,3%	96,2%
	Üniversite	18	75%	14,4%	3,4%	67,6%	81,9%	54,3%	94,3%
	Lisansüstü								
	Toplam	264	76%	13,3%	0,8%	74,1%	77,4%	34,3%	96,6%
Tutum ve Davranış Puanı	İlkokul	76	61%	10,0%	1,1%	59,2%	63,8%	46,7%	86,7%
	Ortaokul	85	63%	10,0%	1,1%	60,6%	64,9%	42,2%	84,4%
	Lise	85	61%	8,2%	0,9%	59,3%	62,8%	37,8%	95,6%
	Üniversite	18	61%	7,8%	1,8%	57,5%	65,2%	46,7%	75,6%
	Lisansüstü								
	Toplam	264	62%	9,3%	0,6%	60,6%	62,9%	37,8%	95,6%

Anne eğitim düzeyi lisansüstü olan öğrenci yokluğu bu düzeydeki eğitimin etkisinin ölçülememesine neden olmuştur.

- Tablo 8’de öğrencilerin ailelerinin aylık gelirlerine göre oluşturdukları gruplarına göre yapılan analizde her iki puan türünde ortalamalar arasında anlamlı farklılıklar olmadığı belirlenmiştir ($p = 0,737$ ve $0,923 > 0,050$)

Bu sonuç öğrencilerin insan hakları bilgi düzeylerinin, tutum ve davranışlarının aile aylık gelirlerinden etkilenmediği şeklinde yorumlanmaktadır.

Tablo 8: Öğrencilerin Aylık Gelir Düzeyine Göre Puan Ortalamaları

	Öğrenci sayısı	Ortalama	Std. Sapma	Std. Hata	Ortalama için 95% güven aralığı		Minimum	Maximum	
					Alt Sınır	Üst Sınır			
Bilgi Düzey Puanı	1500 TL den az	24	74%	12,8%	2,6%	68,9%	79,7%	49,5%	95,2%
	1501-3000 TL	135	76%	13,1%	1,1%	73,4%	77,9%	34,3%	96,6%
	3001-4500TL	86	76%	13,6%	1,5%	73,1%	79,0%	41,9%	96,2%
	4501 TL ve üstü	19	77%	15,2%	3,5%	69,7%	84,3%	46,7%	95,2%
	Toplam	264	76%	13,3%	0,8%	74,1%	77,4%	34,3%	96,6%
Tutum ve Davranış Puanı	1500 TL den az	24	61%	8,1%	1,7%	57,6%	64,5%	37,8%	75,6%
	1501-3000 TL	135	61%	8,9%	0,8%	60,0%	63,0%	40,0%	88,9%
	3001-4500TL	86	63%	10,6%	1,1%	60,3%	64,9%	44,4%	95,6%
	4501 TL ve üstü	19	61%	7,2%	1,6%	57,1%	64,0%	51,1%	73,3%
	Toplam	264	62%	9,3%	0,6%	60,6%	62,9%	37,8%	95,6%

- Tablo 9’a göre, öğrencilerin anne mesleklerine göre yapılan analize göre oluşturdukları grupların ortalamaları arasında her iki puan türünde de anlamlı farklılıklar olmadığı belirlenmiştir ($p = 0,159$ ve $0,310 > 0,050$)

Tablo 9: Öğrencilerin Anne Mesleklerine Göre Puan Ortalamaları

	Öğrenci sayısı	Ortalama	Std. Sapma	Std. Hata	Ortalama için 95% güven aralığı		Minimum	Maximum	
					Alt Sınır	Üst Sınır			
Bilgi Düzey Puanı	İşçi	45	76%	13,1%	1,9%	72,4%	80,3%	43,8%	94,3%
	Çitçi	175	75%	13,9%	1,1%	72,6%	76,8%	34,3%	96,6%
	Memur	27	80%	11,2%	2,1%	75,9%	84,7%	56,2%	95,2%
	Serbest meslek	16	77%	10,0%	2,5%	71,9%	82,6%	50,5%	90,5%
	Toplam	263	76%	13,4%	0,8%	74,1%	77,3%	34,3%	96,6%
Tutum ve Davranış Puanı	İşçi	45	59%	7,1%	1,1%	57,0%	61,2%	46,7%	80,0%
	Çitçi	175	62%	9,8%	0,7%	60,9%	63,8%	37,8%	95,6%
	Memur	27	62%	8,5%	1,6%	58,3%	65,1%	51,1%	75,6%
	Serbest meslek	16	63%	10,3%	2,6%	57,1%	68,1%	51,1%	82,2%
	Toplam	263	62%	9,3%	0,6%	60,6%	62,9%	37,8%	95,6%

Bu sonuç öğrencilerin insan hakları bilgi düzeylerinin, tutum ve davranışlarının anne mesleklerinden etkilenmediği şeklinde yorumlanmaktadır.

- Tablo 10'a göre öğrencilerin baba mesleklerine göre yapılan analize göre "Tutum ve Davranış" puanları ortalamaları arasında anlamlı farklılıklar olduğu görülmüştür. ($p = 0,001 < 0,050$) Aşağıdaki tablodan görüldüğü gibi baba mesleği serbest meslek olan öğrencilerin puan ortalamaları diğer meslek gruplarından anlamlı olarak yüksektir. Serbest meslek erbaplarının daha geniş halk kitleleriyle iletişim içinde bulunmaları bu meslek sahiplerinin insan hakları tutum ve davranışları üzerinde olumlu etki ettiği, bunun da çocuklarına yansıttığı şeklinde yorumlanmıştır.

Tablo 10: Öğrencilerin Baba Mesleklerine Göre Puan Ortalamaları

	Öğrenci sayısı	Ortalama	Std. Sapma	Std. Hata	Ortalama için 95% güven aralığı		Minimum	Maximum	
					Alt Sınır	Üst Sınır			
Bilgi Düzey Puanı	İşçi	60	74%	16,1%	2,1%	69,5%	77,8%	34,3%	96,6%
	Çitçi	51	74%	12,7%	1,8%	70,6%	77,8%	41,9%	96,2%
	Memur	76	77%	11,8%	1,3%	74,6%	79,9%	53,3%	95,2%
	Serbest meslek	76	77%	12,8%	1,5%	73,9%	79,8%	38,1%	95,2%
	Toplam	263	76%	13,4%	0,8%	74,1%	77,3%	34,3%	96,6%
Tutum ve Davranış Puanı	İşçi	60	59%	6,2%	0,8%	57,3%	60,5%	46,7%	77,8%
	Çitçi	51	61%	7,4%	1,0%	58,8%	63,0%	42,2%	80,0%
	Memur	76	61%	9,0%	1,0%	58,6%	62,7%	40,0%	77,8%
	Serbest meslek	76	65%	11,2%	1,3%	62,8%	67,9%	37,8%	95,6%
	Toplam	263	62%	9,2%	0,6%	60,5%	62,8%	37,8%	95,6%

Baba mesleklerine göre yapılan analizde "Bilgi Düzey" puanları ortalamalarının anlamlı bir farklılık göstermediği ortaya çıkmıştır ($p = 0,124 > 0,050$). Baba eğitim düzeyi lisansüstü olan ve baba mesleği serbest meslek olan öğrencilerin insan hakları tutum ve davranışlarının daha gelişmiş olması öğrencilerin insan hakları konusunda anneden çok babayı model aldıkları şeklinde yorumlanmıştır.

- Tablo 11'de öğrencilerin ülkemizdeki insan hakları uygulamaları konusundaki inançlarını belirlemek için sorulan sorularda elde edilen başarı düzeyleri gösterilmektedir.

Tablo 11: Öğrencilerin Ülkemizdeki İnsan Hakları Uygulamaları Konusundaki Değerlendirmeleri

Bir hak ihlaline uğradığım zaman bulunduğum yerde bulunan insan hakları masasına müracaat ettiğim zaman sorunumun çözüleceğine inanıyorum.	69%
Bulduğum ortamda kişiliğime yönelik bir insan hakkı ihlali olursa yasalarca güvence altında olduğumu düşünüyorum.	74%
Ülkemizde İnsan haklarının korunması ve uygulanması için daha fazla çalışma yapılmalıdır.	75%

Tablo 11’de görüldüğü gibi öğrenciler ülkemizdeki insan hakları uygulamaları hakkında olumlu görüş bildirmektedir. Ancak insan haklarının korunması ve uygulanması için daha fazla çalışma yapılması gerektiği görüşünü de %75 oran ile bildirmektedirler.

Tablo 12: Öğrencilerin Puanları Arasında Korelasyon Analizi

		BDP	TDP	
Kendall's tau_b	Bilgi Düzey Puanı	Korelasyon katsayısı	1,000	,022
		Sig. (2-tailed)		,612
		N	264	264
	Tutum ve DavranışPuanı	Korelasyon katsayısı	,022	1,000
		Sig. (2-tailed)	,612	
		N	264	264

Tanlo12’de öğrencilerin bilgi düzey puanları ile tutum ve davranış puanları arasında bir ilişki olup olmadığını ortaya çıkarmak için yapılan analizde korelasyon katsayısı % 61,2 olarak gerçekleşmiştir. Bu sonuç öğrencilerin bilgi düzey puanları yükseldikçe tutum ve davranış puanlarının %61,2’lik bir oranla yükseldiği, ya da düştüğünü göstermektedir. 0,50 den büyük olan, 1 e yakın olan bu oran korelasyonun güçlü olduğunu göstermektedir.

4. Sonuç

Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi’nde okuyan154 kız ve 110 erkek öğrencilerin insan hakları bilgi düzeyleri ile insan hakları tutum ve davranışlarının belirlenmesine yönelik olarak yapılan bu çalışma sonucunda;

- Sağlık Bilimleri Fakültesi’nde okuyan öğrencilerin İnsan Hakları bilgi düzeyleri ortalaması %76, insan hakları, tutum ve davranış puanlarının ortalaması ise %62 olarak bulunmuştur.
- Öğrencilerin bilgi düzey puanlarının iyi derecede olmasına karşılık, tutum ve davranış puanlarının orta düzeyde olması bilgi ile uygulama arasında fark olduğunu, öğrencilerin öğrendiklerini yeterince içselleştiremedikleri anlaşılmaktadır.
- Cinsiyete göre yapılan analizde kadın ve erkeklerin puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.
- Yaş gruplarına göre yapılan analizde, yaş gruplarına göre Bilgi Düzey puanları arasında anlamlı farklılıklar olduğu, en yüksek puan ortalamasını 17-20 yaş arasındaki öğrencilerin

- (%78) aldıkları, yaş grupları yükseldikçe puan ortalamalarının düştüğü tespit edilmiştir. Bu veri öğrencilerin ilerleyen yaşlarda edindikleri bilgileri unuttukları şeklinde yorumlanmıştır.
- Medeni duruma göre yapılan analizde, bilgi düzey puanlarının evli, bekâr ve ayrı olarak oluşan gruplara göre anlamlı farklılıklar olduğu ($p = 0,006 < 0,050$), en yüksek puan ortalamasını ayrı olarak yaşayan öğrencilerin (%84) aldıkları, evli olduklarını belirten öğrencilerin puan ortalamalarının %66 ile en düşük olduğu ortaya çıkmıştır.
 - Tutum ve Davranış puanları üzerinde yapılan analizde medeni hale göre anlamlı farklılıklar olmadığı ortaya çıkmıştır. ($p = 0,145 > 0,050$) Medeni durumunu “ayrı” olarak belirten öğrencilerin bilgi düzey puanlarının en yüksek, Tutum ve Davranış puanlarının en düşük olması dikkat çekmektedir, bu sonuç “ayrı” olduklarını belirten öğrencilerin insan hakları konusundaki uygulamalarda daha katı olabildikleri şeklinde yorumlanmaktadır.
 - Öğrencilerin okudukları bölümlere göre yapılan analizde, bilgi düzey puanları ile tutum ve davranış puanları arasında anlamlı farklılıklar olmadığı görülmüştür.
 - İkamet edilen yere göre yapılan analizde, gruplar arasında bilgi düzey puanları ile tutum ve davranış puanlarına göre anlamlı farklılıklar olmadığı ortaya çıkmıştır.
 - Öğrencilerin baba eğitim düzeylerine göre yapılan analizde tutum ve davranış puan ortalamaları arasında anlamlı farklılıklar olduğu belirlenmiştir ($p = 0,001 < 0,050$).
 - Baba eğitim düzeyi lisansüstü olan öğrencilerin puan ortalamasının diğer gruplardan anlamlı olarak yüksek olduğu belirlenmiştir. Babası lisansüstü eğitim gören öğrencilerin bilgi düzeyleri daha düşük olmasına karşın tutum ve davranış puanlarının ortalamadan %14 fazla olması üniversite sonrası eğitim düzeyine sahip babaların çocuklarının tutum ve davranışları üzerinde anlamlı etkisinin olduğu anlaşılmaktadır.
 - Anne eğitimlerine göre yapılan analizde her iki puan türünde ortalamalar arasında anlamlı farklılıklar olmadığı görülmüştür.
 - Öğrencilerin ailelerinin aylık gelirine göre yapılan analizde her iki puan türünde ortalamalar arasında anlamlı farklılıklar olmadığı belirlenmiştir.
 - Öğrencilerin baba mesleklerine göre yapılan analize göre tutum ve davranış puanları ortalamaları arasında anlamlı farklılıklar olduğu görülmüştür. ($p = 0,001 < 0,050$). Bunun nedeni, serbest meslek sahiplerinin daha geniş halk kitleleriyle iletişim içinde bulunmaları bu meslek sahiplerinin insan hakları tutum ve davranışları üzerinde olumlu etki yaptığı ve bunun da çocuklarına yansıttığı şeklinde yorumlanmış, bilgi düzey puanları ortalamalarının ise anlamlı bir farklılık göstermediği ortaya çıkmıştır ($p = 0,124 > 0,050$).
 - Baba eğitim düzeyi lisansüstü olan ve baba mesleği serbest meslek olan öğrencilerin insan hakları tutum ve davranışlarının daha gelişmiş olması öğrencilerin insan hakları konusunda anneden çok babayı model aldıkları şeklinde yorumlanmıştır.
 - Öğrencilerin ülkemizdeki insan hakları uygulamaları konusundaki düşünceleri aşağıdaki şekilde olduğu görülmüştür:
 - Bir hak ihlaline uğradığım zaman bulunduğum yerde bulunan insan hakları masasına müracaat ettiğim zaman sorunumun çözüleceğine inanıyorum şeklinde ifade edenlerin oranı: 69%
 - Bulduğum ortamda kişiliğime yönelik bir insan hakkı ihlali olursa yasalarca güvence altında olduğumu düşünüyorum, şeklinde ifade edenlerin oranı: 74%
 - Ülkemizde İnsan haklarının korunması ve uygulanması için daha fazla çalışma yapılmalıdır, şeklinde ifade edenlerin oranı: 75% olmuştur.

Sonuçlardan da anlaşıldığı gibi, öğrenciler ülkemizdeki insan hakları uygulamaları hakkında olumlu görüş bildirmektedir. Ancak insan haklarının korunması ve uygulanması için daha fazla çalışma yapılması gerektiği ifade edenlerin oranı ise %75 olmuştur.

5. Kaynakça

- Başaran, F. (1982). *Psiko-Sosyal Gelişim* (2.Baskı). Ankara: AÜEBF Yayınları.
- Bowen, H. R. (1977). *Investment in hearing. The Individual and Social Value of American Higher Education*. Washington.D.C: Lossey-Bass Publishers.
- Çeçen A. (2000). *İnsan Hakları*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Erdoğan, S. ve Yazıcıoğlu, Y. (2004). *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Gülmez,M. (1994). *İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi*. Ankara: TODAİE.
- Karasar, N. (2017). *Bilimsel Araştırma Yöntemi Kavramlar İlkeler Teknikler*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kepenekçi, K,Y.(2014). *Eğitimciler için İnsan Hakları ve Vatandaşlık*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Lin, N. (1976). *Foundations Of Social Research*. New York: MacGraw-Hill
- Reisoğlu S. (2001). *Uluslararası Boyutlarıyla İnsan Hakları*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Sencer, M.,ve Sencer, Y. (1978). *Toplumsal Araştırmalarda Yöntembilim*. Ankara: TODAİE.
- Uygun O. (1996). *Türkiye’de Demokrasi ve İnsan Hakları*. Ankara: TODAİE.
- Üste B. (2007). İnsan Hakları Eğitimi ve İlköğretimdeki Önemi. *Ege Akademik Bakış / Ege Academic Review*, 3, 295–310.
- Yeşil R. (2002). *Okul ve Ailede İnsan Hakları Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Yıldız M. (2002). *Alternatif İnsan Hakları Kuramı*, Ankara: Anka Yayınevi.
- <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/PActionEducationen.pdf> Erişim tarihi: 10.12.2017
- [http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(Symbol\)/A.52.469.Add.1%20and%20Corr.1.En?](http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(Symbol)/A.52.469.Add.1%20and%20Corr.1.En?) Erişim tarihi:05.02.2018
- <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/> Erişim tarihi:15.01.2018

TÜRKİYE’DEKİ CİNSEL İSTİSMAR ÖNERGESİNİN GERİ ÇEKİLMESİNİN YENİ SOSYAL HAREKETLER BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Öğr.Gör. Raziye AKYOL

Ataşehir Adıgüzel Meslek Yüksekokulu

Öz

Cinsel istismar önergesi, Kasım 2016’da geniş toplum kesimlerinin tepkisini çeken bir kanun teklifi olup, ‘cebir, tehdit, hile veya iradeyi etkileyen başka bir neden olmaksızın 16.11.2016 tarihine kadar işlenen cinsel istismar suçundan, mağdurla failin evlenmesi durumunda ceza açıklanmasının geri bırakılmasını, hüküm verilmiş ise cezanın infazının ertelenmesini’ öngörüyordu. Önerge medyada yoğun olarak tartışılmış, kadın derneklerinin “tecavüzcüler affediliyor” söylemiyle geniş halk kitlesinin tepkisini çekmeyi başarmış, sosyal medyanın da etkisiyle gösterilen bu tepkiler sonucunda kanun teklifi geri çekilmiştir. Hukukçular tarafından, böyle bir kanun tasarısı oluştururken her türlü detayı ve ayrıntıyı düşünmek gerektiği, kanun teklifinde gerekli detayların belirtilmediği, kanun teklifinin yasalaşması durumunda her türlü istismara açık olduğu ifade edilmiştir.

Bu çalışmada cinsel istismar önergesinin geri çekilmesi süreci yeni sosyal hareketler açısından değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Cinsel istismar önergesi, yeni sosyal hareketler, kadın hareketleri

ANALYSIS of THE WITHDRAWAL of THE MOTION ON SEXUAL ABUSE IN TERMS OF NEW SOCIAL MOVEMENTS

Abstract

Motion on sexual abuse, a bill of law that drew the attention of the majority in society in December of 2016, stipulated that ‘for sexual abuse crimes committed until 16.11.2016 without force, threat, cheating or any other reason affecting the willpower, the declaration of sentence to be withdrawn in case of a marriage between the victim and the offender; if convicted then to postpone the execution of the sentence’. The motion was heavily discussed in media, and managed to draw the attention of the public with the “rapists are being excused” discourse of women's associations, and thanks to social media the motion was withdrawn. Legal experts state that each and every bit of detail must be well thought of while preparing such a motion, required details were not even pointed out in the bill of law and in case of enactment of the motion, it was open to misuse of any nature.

In this study, the process of withdrawing the motion on sexual abuse in terms of new social movements is discussed.

Keywords: Motion on sexual abuse, new social movements, women movements

Giriş

Bu çalışmada cinsel istismar önergesinin geri çekilmesi süreci yeni sosyal hareketler açısından değerlendirilmiştir. Çalışmada yeni toplumsal hareketler yerine yeni sosyal hareketler kavramı kullanılmıştır. Nedeni hem ülkemiz literatüründe toplumsal yerine artık sosyal kavramının kullanılmaya başlaması, hem de uluslararası literatürde sosyal kavramının daha çok kullanılıyor olmasıdır.

Cinsel istismar önergesi 2016 yılı Kasım ayında TBMM'ne getirilen bir önerge olup, bu önerge medyada yoğun olarak tartışılmış, muhalefet ve kadın derneklerinin büyük tepkisiyle geri çekilmiştir. Önergenin geri çekilmesi sürecinde demokratik eylemlerin gerçekleşmesi ve özellikle bu eylemlerde sosyal medyanın da oynadığı rolü göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)ne getirilen önerge şu şekildedir: Görüşülmekte olan Kanun Tasarısının Geçici 1. maddesine aşağıdaki fıkranın eklenmesini teklif ederiz.

"(2) Cebir, tehdit, hile veya iradeyi etkileyen başka bir neden olmaksızın 16.11.2016 tarihine kadar işlenen cinsel istismar suçundan, mağdurla failin evlenmesi durumunda, Ceza açıklanmasının geri bırakılmasına, hüküm verilmiş ise cezanın infazının ertelenmesine karar verilir. Zamanaşımı süresi içinde evliliğin, failin kusuruyla sona ermesi halinde fail hakkındaki hüküm açıklanır veya cezanın infazına devam olunur. Bu fıkra uyarınca fail hakkında hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına veya cezanın infazının ertelenmesine karar verilmesi durumunda, suça azmettiren veya işlenişine yardım edenler hakkında kamu davasının düşmesine veya infazının ortadan kaldırılmasına karar verilir" (www.basin.adalet.gov.tr).

Önerge özellikle cinsel istismar suçunda mağdurla failin evlenmesi halinde cezasız kalmasının önünü açtığı için kamuoyunda yoğun tepkilerle karşılanmıştır.

Adalet Bakanlığı 18 Kasım 2016 tarihinde resmi web sayfasında kamuoyuna yapmış olduğu basın açıklamasında, tecavüzcüye evlilik yoluyla cezadan kurtulma imkânı kesinlikle getirilmediğini, tecavüz suçunun faillerinin bu düzenleme kapsamı dışında olduğunu, düzenlemenin, failin mağdurla resmi nikâhla evlenmesi şartıyla uygulanabileceğini, ancak, tecavüzcülerin, mağdurla evlense dahi bu düzenlemeden yararlanamayacağını açıklamıştır. Ayrıca açıklamada düzenlemenin geçici bir düzenleme olduğu, 16 Kasım 2016 tarihinden önce işlenmiş suçlar yönünden bir kereye mahsus olarak uygulanacağı, bu tarihten sonra bu suçu işleyenler, mağdurla evlenseler dahi ceza almaktan kurtulamayacağı (www.basin.adalet.gov.tr) belirtilmiş olmasına rağmen kamuoyunun tepkileri durdurulamamıştır.

1. Cinsel istismar nedir?

Öncelikle çocuk istismarı kavramını açıklamak gerekirse, çocuk istismarı çocuklara karşı aktif olarak girişilen ve onların fiziksel, zihinsel, duygusal ve toplumsal gelişimlerini zedeleyen her türlü eylemdir (Akyüz, 2018: 518). Çocuk İstismarının Dünya Sağlık Örgütüne göre tanımı ise; çocuğun sağlığını, fiziksel ve psikososyal gelişimini olumsuz etkileyen bir yetişkin, toplum ya da devlet tarafından bilerek ya da bilmeyerek yapılan tüm davranışlara Çocuk İstismarı denir. (www.doktorsitesi.com). Tanımlardan anlaşıldığına göre çocuk istismarı hem fiziksel hem de zihinsel ve duygusal eylemleri kapsamaktadır. Fakat fiziksel istismar gözlenebilir ve izlenebilirken, duygusal istismar gözlenemez ve izlenemeyebilir. Bu nedenle istismarın önlemek de zorlaşabilir.

Cinsel istismar da çocuğa kötü davranma türlerinden biridir. Bu Dünya Sağlık Örgütü tarafından da cinsel istismar çocuğa kötü davranma türlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Dünya Sağlık Örgütüne göre çocuğa cinsel istismar 18 yaşından küçüklere yönelik yalnız tecavüzü değil bedensel teması içeren her türlü cinsel hareketi kapsayan bir suçtur. Örnek vermek gerekirse cinsel bir davranış olarak çocuğun okşanması, failin çocuğu kendi organlarına dokundurtması, çocuğun dudağından öpmesi gibi tüm hareketler istismar kapsamında sayılır. (<http://www.diken.com.tr/>). TBMM'ne sunulan cinsel istismar önergesinde nelerin cinsel istismar sayılıp sayılmayacağı açık olarak belirtilmediği, bu nedenle her türlü suistimallere açık olabileceğine dikkat çekilmiştir.

Dünya Sağlık Örgütü'nün 18 yaşından küçüklere yönelik cinsel hareketleri çocuğa yönelik cinsel istismar saymaktadır. 1995 yılında Türkiye'nin de imzaladığı Çocuk haklarına dair Birleşmiş Milletler (BM) Sözleşmesi de 18 yaşından küçük herkesi çocuk saymaktadır. BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin temel amacı; çocukların yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının gerçekleştirilmesini sağlamak, çocukların korunması için evrensel ölçü ve ilkelerini belirlemek ve onları her türlü ihmal, istismar ve kötü muamelelere karşı korumaktır. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin hukuki niteliğine bakıldığında iç hukuk açısından sözleşme, 1982 Anayasası'na göre kanun hükmündedir. Anayasa'ya aykırılık iddiaları ile Anayasa Mahkemesi'ne sözleşme aleyhine başvurulamaz. Sözleşme ile ulusal kanunlarımız arasında uyumsuzluk varsa sözleşme kuralları uygulanır.(Anayasa mad. 90 son fıkra)

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ise zoraki çocuk evliliklerini yasaklamıştır. Fakat asıl sorun, bu bildirmede kaç yaşındaki çocuğun evlenmeye razı olabileceği açıkça belirtilmemiş, sadece yaşını doldurmuş her kadın ve erkeğin evlenebileceği belirtilmiştir.

2. Türk Ceza Kanunu'nda Cinsel İstismarın Cezai Hükümü

Türk Ceza Kanunu (TCK)'unda cinsel istismar suçunun cezası çocuğun yaşına göre farklılık göstermektedir. Cinsel istismar suçu 18 yaşın altında tüm çocukları kapsamakla birlikte, cezanın kapsamını çocuğun yaşı belirlemektedir. (<http://www.diken.com.tr/>)

Çocuğa cinsel istismar önergesi tartışmalarının nasıl başladığına bakıldığında; Eski Türk Ceza Kanunu'nda (TCK) mağdur ile evlenme halinde failin suçu düşüyordu. 2004

yılından sonra mevcut iktidar döneminde TCK’da düzenlemeler yapılmış, önce failin mağdur ettiği çocukla evlenmesi halinde cezasızlığı kaldırıldı, ardından çocuğun rızası olsa bile çocuk yaştaki evlilikleri önlemek için cinsel istismar suçunun cezası 16 yıla çıkarılmıştı. (Armutçu ve Sarioğlu, 2016: www.hurriyet.com.tr).

Fakat Anayasa Mahkemesi (AYM) 2015 tarihinde, mağdurun yaşı, istismarın niteliğine bakılmaksızın aynı cezanın uygulanmasını ‘orantısız’ ve ‘ölçüsüz’ yaptırım görenek cinsel istismardaki 16 yıl ceza verilmesine ilişkin hükmü iptal etti. İptal edilen hüküm Türk Ceza Kanunu’nun (TCK), çocuğun cinsel yönden istismarını düzenleyen 103. maddesinin birinci fıkrasındaki “15 yaşını tamamlamamış her çocuğa karşı gerçekleştirilen her türlü cinsel davranışın cinsel istismar sayılacağına” ilişkin hükmüdür (www.haberturk.com). Anayasa Mahkemesi bu iptal kararı doğrultusunda yeni bir yasal düzenleme yapılması için hükümete 6 ay süre vermiştir. Böylece 15 yaş hükmünün Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesiyle 12 yaş ile 15 yaş arasında mağdurun rızası aranır hale gelmiştir.

Mevcut TCK hükümlerine göre; 0 ile 12 yaş arasında mağdurda rıza olup olmadığına bakılmıyor ve faile 8 ile 15 yıla kadar cezai hüküm öngörülmektedir.

12 ile 15 yaş arası cinsel istismarda mağdurun rızasının olup olmadığına ve eylemi ayırt etme gücü ve yetisi olup olmadığına bakılmaktadır. Mağdurun ayırt etme gücü yoksa faile 8 ile 15 yıla kadar cezai hüküm öngörülmekte iken, ayırt etme gücü varsa rıza olup olmadığına bakılmaktadır. Tabii bu hüküm istismara açık bulunmaktadır. Türk Ceza Kanununun 15 yaşını doldurmamış çocuklarda rızanın aranmaması hükmünün iptal edilmesiyle yeniden yapılacak düzenlemenin nasıl yapılacağına dair çalışmalar halen devam etmektedir.

15-18 yaş arası (15 yaşını bitirip 18 yaşını doldurana kadar) 6 aydan 2 yıla kadar cezai hüküm öngörülmektedir. Yani 15 yaşını doldurmuş çocuk açısından kanun çocuğa biraz daha yetişkinlere benzer bir şekilde yaklaşıyor ve cinsel hareket sırasında cebir, tehdit, hile gibi iradesini ortadan kaldıracak araçlara başvurulmasını aramaktadır (www.diken.com.tr/).

15 yaş sınırı ne ifade ediyor açıklamak gerekirse; 15 yaş sınırının nedeni çocukların psikolojik gelişiminin dikkate alınması. Türk Ceza Kanunu, olgunluğa erişilmesi mümkün olmayan bu yaşlardaki çocuklara yönelik herhangi bir cinsel davranışı cebir, tehdit, hile gibi araçlara başvurulmasını aramadan cinsel istismar olarak kabul ediyordu.

3. Çocuğa Cinsel İstismar Önergesinin Getirdikleri ve Düzenlenme Amacı Nedir?

Geniş toplum kesimlerinin tepkisini çeken önerge ‘cebir, tehdit, hile veya iradeyi etkileyen başka bir neden olmaksızın 16.11.2016 tarihine kadar işlenen cinsel istismar suçundan, mağdurla failin evlenmesi durumunda ceza açıklanmasının geri bırakılmasını, hüküm verilmiş ise cezanın infazının ertelenmesini’ öngörüyordu.

Hukukçular, düzenlemenin çocuk evliliklerinin fiili durumdan yasal zemine geçirildiği eleştirisinde bulunarak mağdur için yaşta alt sınır konulmamasının, Medeni Kanun'daki 17 yaşın altına getirilen evlilik yasağına rağmen 11-12 yaşındaki kız çocuklarıyla birlikte olanlara bile evlenme ile tahliye yolu açacağını savundular (www.hurriyet.com.tr/).

Mağdurun psikolojik durumu kanun teklifinde hiç göze alınmamakta ve tecavüzcüsüyle bir hayat yaşamaya terk edilmektedir. Böyle bir kanun teklifi oluştururken her türlü detayı ve ayrıntıyı düşünmek gerekir. Bunun yanında önerenin toplumun kültürel değerlerinin de göz önünde bulundurulmadan hazırlandığı söylenebilir. Çünkü kız çocuklarını namusu olarak gören toplumda, çocuklarının mağdur edilmesinden dolayı toplum içinde kendilerini de mağdur hisseden ailelerin, bu durumdan kendilerini ve çocuklarını kurtarmak için, çocuklarını tecavüzcüleriyle evlendirme yoluna gidebilir. Bu durumda kamu gücü mağdur çocuğun sorumluluğunu tecavüzcüsüyle evlendirerek üzerinden atmakta, sorumluluğu tecavüzcüsüyle evlenmek zorunda kalan çocuğun üzerine yılmaktadır. Böylece çocuğa taşıyamayacağı sorumluluk yüklenmektedir.

Öncelikle, insanları belirli bir davranışa yönlendirmenin en ekonomik ve en geçerli yolu iknadır. Din adamları, reklamcılar, avukatlar, politikacılar bu yolu kullanmaktadırlar (Anık, 2016: 34). Hükümet kanadından kanun teklifiyle ilgili kamuoyunda oluşan büyük tepkilere karşı, rızanın oluşması için konuya ilişkin açıklamalar yapılmış, kamuoyu aydınlatılmaya çalışılmıştır. Hükümet konunun siyasi amaçlarla çarpıtıldığı, kanun teklifinin 3000 civarındaki mağdur ailelerin mevcut TCK hükümlerinden dolayı mağduriyetlerinin giderilmesi amacıyla verildiği açıklamasını yapmıştır (www.basin.adalet.gov.tr/). Özellikle kanun teklifinin yasalaşabilmesi amacıyla mağdur aileleri, mağdur kadınları ve çocukları medyada göstererek kamuoyunda rıza oluşturmaya çalışmıştır. Fakat kanun teklifiyle ilgili mağdur ailelerin varlığı soru işareti oluşturmaktadır. Çünkü TCK'da bu durumların giderilmesi için düzenlemeler zaten yer almaktadır. Örneğin 16 yaşındaki bir çocukla kendisine yakın yaşta bir çocuk arasında zorlama olmayan bir ilişki üzerinden tartışma yapılacaksa cinsel istismar değil, Türk Ceza Kanunu'nda (TCK) farklı bir suç olarak düzenlenen 'reşit olmayanla cinsel ilişki' söz konusudur. Bu suçu düzenleyen TCK'nın 104'üncü maddesine bakıldığında, 15 yaşını bitirmiş çocuklarla, herhangi bir cebir, tehdit söz konusu olmadan ilişkiye girilmesi halinin düzenlendiği görülür (www.diken.com.tr/).

Dolayısıyla 16 yaşında isteyerek cinsel ilişki kuranları ve bu ilişki sonrasında çocuğu olanları korumak için bu konuyla hiçbir ilgisi olmayan cinsel istismar suçunun faillerine yönelik düzenleme yapmak tamamen anlamsızdır. Reşit olmayanla cinsel ilişki suçunun kişileri mağdur etmemesi için de bu suçun soruşturulması cinsel ilişki taraflarından birinin şikâyet etmesi koşuluna bağlanmıştır. Yani "Sevdikleri hapiste" denilen çiftlerden biri şikâyette bulunmadıysa karşı tarafın hapiste bulunma ihtimali bulunmamaktadır. Eğer şikâyet ettiyse de hapiste yatan kişiyi dışarı çıkarmak 'aileyi kavuşturmak' olmayacaktır. (a.g.e.)

Önergenin kamuoyu tarafından kabul görmesi için medya önemli araç olarak kullanılmıştır. Medya, toplumda rıza yaratma aracı olarak kabul edilmektedir. Aslında rıza yaratma aracı olarak kabul edilen medya ile toplum boyun eğmeye zorlanmaktadır. Böylece rıza yaratılarak egemen güçlerin egemenlikleri pekiştirilmeye çalışılır. Egemenliklerin pekiştirilmesinde ikna yöntemi önemlidir. Çünkü ikna insanları belirli bir davranışa yönlendirmenin en ekonomik ve en geçerli yoludur (Küçük Kurt, 1987'den aktaran Anık, 2016: 34). Nitekim din adamları, reklamcılar, avukatlar, politikacılar bu yolu kullanmaktadırlar (Can, 1993'ten aktaran Anık, 2016: 34). İknanın kandırma ve inandırma anlamlarına gelen iki yöntemi mevcuttur. Bunlardan biri kamuyu ideolojinin gerekliliği yönünde inandırmak olan çoğulcu-katılımcı anlayışı ifade eden ikna yöntemi, diğeri ise totalitarian siyasal anlayış olan kandırma yöntemidir. Hükümet kamuyu önergenin gerekliliğine inandırarak ikna etmek olan çoğulcu-katılımcı siyasal anlayış yöntemini değil; kandırarak totalitarian siyasal anlayışa göre ikna yoluna gitmiştir. Bu amaçla kanun teklifine kamuoyunu razı etmek için, kendisine hizmet eden medya aracılığıyla mağdur aileleri sürekli gündeme getirerek cinsel istismar önergesini bu mağduriyetleri gidermek amacıyla çıkaracağını ispatlamaya çalışmıştır.

Cinsel özgürlüğün yanlış bir değer olarak görüldüğü toplumda, bireylerin cinsel güdülerini sürekli bastırmak zorunda kalması toplumda ruhsal olarak sağlıksız bireylerin, sapkın kişilik gelişimlerinin oluşmasına neden olmaktadır. Bunların sonucunda tecavüzler ve aile içi ensest ilişkiler sürekli artış göstermektedir. Bu duruma en çok toplumun zayıf bireyleri olan çocuklar ve engelliler maruz kalmaktadır. Mağduriyetlerin önlenmesi amacıyla toplumda sosyolojik olarak köklü bir çözüm üretilemediği için, istismarda bulunan kişi ile mağdur evlendirilerek çok daha tehlikeli boyutlara varacak, fakat kısa yoldan kolay çözüme ulaşılabilir yöntem kapılarını açan cinsel istismar önergesinin yasalaştırılması çözüm olarak görülmüştür. Hatta cinsel istismara uğrayan çocukların failleriyle evlendirilmeleri yolunu açacak olan önerge ile cinsel istismar eylemi kamuda meşrulaştırılmaya çalışılmıştır.

4. Kanun Teklifine Kamuoyunun Tepkisi

Özellikle son yıllarda medyada cinsel istismar haberlerine çok rastlanılmaktadır. Cinsel istismar önergesinin gündeme geldiği tarih göz önüne alındığında tarihler birbirini takip etmektedir. Öncelikle Pozantı Cezaevi'ndeki çocukların cinsel istismara uğramıştır. Daha sonra Adıyaman'da Gerger'deki İmam Hatip Lisesinde 76 çocuğun cinsel istismara uğradığı tespit edilmiştir. Ayrıca Gerger'deki cinsel istismar haberlerini gündeme taşıyan yerel gazetecilerin evlerinin basıldığı haberleriyle karşılaşmıştır. Ayrıca Karaman'daki Ensar Vakfı'ndaki 45 çocuğun cinsel istismara uğraması olayı ile karşılaşmıştır. Bu olayların ardından çocuk istismarının önlenmesi için Meclis'e verilen araştırma komisyonu kurulması önergesi, muhalefet partilerinin "Evet" oyuna karşı hükümetin "Hayır" oyu vermesi nedeniyle reddedilmiştir. Tüm bu yaşanan süreçlerin arkasından önergenin gündeme gelmesi kamuoyunda daha önce oluşan birikimin tepkilerle dışa vurumu gerçekleşmiştir.

Metin Feyzioğlu (Türkiye Barolar Birliği Başkanı) önergeyi tam bir skandal olarak değerlendirmiştir. Feyzioğlu: Çocuğun cinsel birleşmeye iradesinin olamayacağını, çocukla cinsel anlamda birleşen yetişkinin çocuğa tecavüz etmiş olacağını, aile zoruyla çocuk yaşta evlendirmelerin yolunun açılacağını, çocuğun evlilik boyunca işkenceyle yaşamak zorunda kalacağını belirtmiştir. Muhalefetten de oldukça büyük tepkiler gelmiştir. Candan Yüceer (CHP Kadın ve Çocuk Hakları İnceleme ve İzleme Komisyonu Başkanı) “Bu, vicdan yoksunluğudur. Çocuk evliliklerini meşru kabul eden, kız çocuklarının haklarını yok sayan, istismarın cezasız bırakılmasını isteyen çarpık ve çürümüş bir zihniyetin yansımasıdır, utanç vesikasıdır demiştir” (www.hurriyet.com.tr/).

Burcu Köksal (CHP Afyonkarahisar Milletvekili) “4 bin kişi mağdursa, hakkaniyetli bir ceza düzenlemesi yapılabilir. Bunun yolu, böyle bir önerge vermek değil; hâkim ve savcıların somut olayın özelliklerine göre değerlendirme yapmasından geçiyor”. Ortada bir mağduriyet varsa bile bu mağduriyetin çözümünün kişiye özel yasa çıkarmakla olmayacağını vurgulayan Köksal, "Siz kişiye özel yasa çıkartırsanız, o kişinin belki mağduriyetini çözersiniz ama başka insanların mağdur olmasına, yeni mağduriyetlerin oluşmasına yol açarsınız" diye konuştu. (a.g.e.)

Özellikle kadın örgütlerinin “tecavüzcüler affediliyor. Düzenlemeyi çekin” çağrısı hükümet yetkililerinin tecavüzcülerin yararlanamayacağını ifade etmelerine rağmen kamuoyunun büyük tepkisine neden olmuştur. (a.g.e.)

Prof. Dr. Adem Sözüer (2005 Türk Ceza Kanunu'nun mimarı) “Böyle düzenlemelerin bir süre sonra kalıcı hale geldiğini hep gördük. Kanunlaşırsa 10 yetişkin 15 yaşından küçük kıza cinsel istismarda bulunur, çocuğa rızam vardı dedirtilip biriyle evlendirilirse hepsi affedilir” (a.g.e.).

Aralarında Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, KA.DER (Kadın Adayları Destekleme Derneği), Kadın Cinayetlerine Karşı Acil Önlem Grubu, Kadın Dayanışma Vakfı, Pembe Hayat LGBTi Derneği, Kadın Emegi Derneği'nin de bulunduğu 64 kadın örgütü, yayınladıkları ortak bildiriye “Bu vahim yanlıştan dönülmesi için başta tüm kadınları, TBMM'deki tüm siyasi partileri, basın ve medya kuruluşlarını ve duyarlı tüm kamuoyunu TCK 103. maddesinin bu torbadan çıkartılması için sesimize ses vermeye çağırıyoruz” demiştir. (a.g.e.) Ayrıca Genel Başkan Yardımcısı Sümeyye Erdoğan Bayraktar'ın görev yaptığı KADEM (Kadın ve Demokrasi Derneği)'nden de 'cinsel istismarla ilgili düzenleme' için kamuoyu açıklaması yapılmıştır. Açıklamada cebir ve tehdit olmasa bile küçük yaşta bir kız çocuğunun kendi iradesini tespit etmenin büyük bir soru olduğunu belirtmiştir. Ayrıca en büyük sorunun “failin” tanımının yeterince anlaşılır yapılmadığı, kanunun yasalaşmasıyla cinsel istismar suçunu işleyenlerin, güç, nüfuz vb. imkânlar ile mağduru ve çevresini etki altına alması ve mağdur ile evlenme yoluna giderek serbest kalmasının önünün açılacağını bildirmiştir (www.kadem.org.tr).

5. Yeni sosyal hareketler bağlamında değerlendirme

Toplumsal hareketlerin tarihsel mirası, kapitalist sanayileşme sürecindeki popüler hareketlere ve işçi sınıfı hareketlerine dayanmaktadır (Şen, 2012: 139). Toplumsal

hareketler, tüm toplumsal ve siyasî sorunlara kitlesel katılımı teşvik eden demokratik bir toplumda yurttaşların endişelerini ifade edebilmelerinin ve toplumsal değişimi sağlamanın gerekli ve olumlu bir aracı olarak kabul edilmektedir (Phipps ve Szagala, 2007'den aktaran: Şen, 2012: 139). Bir kolektif davranış formudur. Kolektif davranışlar baskın grubun norm ve değerlerini zorlayan çok sayıda kişinin katıldığı genelde planlanmayan eylemlerdir. Toplumsal hareketler demokratik bir toplumda yurttaşların endişelerini ifade edebilmelerinin ve toplumsal değişimi sağlamanın önemli aracıdır.

Yeni sosyal hareketler kavramı, sınıf temelli örgütlenmelere ve sınıfsal çelişiklere dayanmayan, daha çok kültürel kimliklere ve haklara odaklanan hareketleri ifade etmek için kullanılmaktadır (Şen, 2012: 142). Cinsel istismar önergelerinin geri çekilmesi sürecindeki eylemlerde kadın ve çocuk haklarına odaklanılmış, kadın ve çocuk kimliğinin varlığı ve korunması politikası üzerinden çoğunluk oluşturulmuştur. Hareketler bir sınıf çekişmesine dayanmamış olup, yeni sosyal hareketlerde görüldüğü gibi sivil toplum ekseninde gelişme göstermiştir. Eylemler gerek sosyal medyada, gerekse alanlarda büyük bir kadın hareketine dönüşerek kanun teklifinin tekrar değerlendirilmek üzere geri çekilmesi sağlanmıştır.

Yeni sosyal hareketlerle demokrasi anlayışı arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır. Günümüzde çoğulcu demokrasi anlayışından diyalojik demokrasi anlayışına geçilmiştir. Diyalojik demokrasi halkın iktidarı olan klasik demokrasi anlayışından farklı olarak, kamusal alanda beraber yaşamının tek aracının diyalog içinde sağlanabileceğini savunarak, diyalogu öteki ile karşılıklı hoşgörü ile beraber yaşamının tek aracı olarak görür (Çalışkan, 2014: 56)

Bu bağlamda diğer tarafı ikna etmek ve etkilemek için ötekinin, kendi taleplerini kabul etmesini sağlamayı amaçlar. Bu amaca ulaşmak bilgi, iletişim ve karar verme becerisini gerekli kılar. Çoğulcu demokrasi artık öznelere özgü çözümlerine dayalı bir sisteme dönüştüğünden farklı düşüncelerin, farklı ideolojilerin, farklı inançların, farklı kültürel kimliklerin varlığı ve korunması esas alınır. Böylece günümüzde demokratik mücadele artık kadınlardan eşcinsellere, bölgelerden etnik azınlıklara uzanan bir yelpazede birçok yeni hakları içine alan bir anlayışa doğru gelişim göstermiştir. Bu da yeni bir takım toplulukların oluşmasına sebep olmuştur. Bu örgütlenmeler yeni sosyal hareketler olarak nitelendirilmektedir (a.g.e.).

Yeni toplumsal hareketlerin örgütlenme ve kurumsal yapılara bağlanma amacında olmadığını ve hareketlerin bir eylem süreci olarak nitelenebileceğini vurgulayan Bebbington (2007), hareketlerin dağınık, ama zaman ve uzam içinde sürekli, farklı yerleşmelerden aktörleri kapsayan ve sıklıkla farklı ölçeklerde gerçekleşen toplu eylem süreçleri olarak değerlendirmektedir. Hareket tipine göre önemli farklılıklar içerse de yerel birimlerin ve ağların önemli olduğu ve eski hareketlerin merkezi ve hiyerarşik örgütlenmesi ve parti örgütlenmelerinden özerk olarak pozisyon alma özellikleri ile eski tip toplumsal hareketlerden önemli bir farklılık teşkil etmektedir (Topal Demiroğlu, 2014: 140). Bu bağlamda eski hareketler merkezi, hiyerarşik ve parti örgütlenmeleri olarak nitelenirken, yeni hareketlerde bir kurumsal yapıya bağlı olmadan yerel birimler ve ağlar önemli

olmaktadır. Cinsel istismar önergeseine karşı eylemlerin gerçekleşmesinde kadın örgütlenmeleri arasında iktidara yakın görünün örgütler olmasına rağmen, bu örgütler eylemlerinde tamamıyla parti örgütlenmesinden bağımsız hareket tarzı geliştirmişlerdir. Cinsel istismar önergeseinin geri çekilmesi amacıyla farklı siyasal görüşe sahip tüm kadın örgütleri aynı amaç doğrultusunda birlikte hareket edebilmiştir.

Yönetenlerle yönetilenler arasındaki ilişkileri karakterize eden iki tarz siyasal anlayış göze çarpmaktadır. Siyasi anlayışlardan birincisi insanî susturarak, diğeri konuşurarak onlara egemen olmayı başarmaktadır. İlki konuşmadan, ikincisi konuştuğundan sonra insanları susturmayı denemektedir. Bu tarzların bir tanesinde insanlar sustukça düzene keskinliği, direnci, hıncı artmakta; diğesinde ise -Sennett'in "*red bağları*" kavramıyla ifade ettiği gibi- konuştuğunda ona bağlanmakta, düzeni benimsemekte, kabullenmektedir. Susan, sustukça düzenden kopmakta, korktukça, sindikçe, tıstıkça düzeni "*yerle bir*" etme potansiyeli biriktirmekte; konuşan da konuştuğunda düzene bağlanmakta, onu pekiştirmekte ve en önemlisi de aynı zamanda düzeni evrimci bir değişime mecbur ve mahkûm etmektedir (Anık, 2016: 10). Bu bağlamda toplumda erkeklerin kadınlara yönelik şiddet eylemlerinin artması, şiddet uygulayanlara gerekli cezai yaptırımların uygulanamaması ve bu olayların önlenmesine yönelik hükümetin dikkate değer bir çalışma içine girmemesi kadınların içinde kopmaya hazır bir potansiyel biriktirmesine neden olmuştur. Böylece muhalefet ve medyanın tecavüzcüler affediliyor söylemi ile susan, sustukça düzeni yerle bir etme potansiyeli biriktiren kadınlarda önergeye karşı enerjinin dışa vurumu görülmüştür. Herkesin kendisine kamusal bir alan bulmaya çalıştığı yeni sosyal hareketlerde, ağ medyasında tüm kadın dernekleri geniş bir kadın kitlesiyle örgütlenerek önergeseinin geri çekilmesi amacıyla ortak paydada buluşabilmiştir.

Eski toplumsal hareketler sistemi toptan değiştirmeye yönelik ütöpik bir amaç güderken, yeni toplumsal hareketler sistemi iyileştirmeye yönelik hareketi temsil eder. Bu hareketler sistemdeki haksızlıkları gidermeye yönelik hareketlerdir. Farklı kimlik ve bireylerin kendilerini kamusal alanda ifade edebilecekleri hak arama mücadelesini içerir. Çünkü kamusal alanda eşitlik demokrasinin bir önkoşuludur. Tam da yaşanan bu süreç içinde cinsel istismarda failin affedilmesinin yolunu açacak olan kanun teklifi ile kadınlar tecavüzcüleriyle eşit bir konuma getirilmiş ve kamusal alanda değersizleşmeyle karşı karşıya kalmıştır. Kamusal alanda mevcudiyetinin tehlikeye girdiğini gören, hangi siyasal görüşe sahip olurlarsa olsun tüm kadınlar ortak amaç ve paydada buluşabilmiştir. Ayrıca hareketin büyük çoğunluğunu kadınlar oluşturmasına rağmen erkekler de mağdurla kendi çocuklarını özdeşleştirebilmiş ve önergeye tepki göstermiştir.

Burada önemli bir nokta da yeni sosyal hareketlerde söylemlerin önemli rol oynadığıdır. Ana-Akım Medya çocuğa cinsel istismar önergesei yerine genelde cinsel istismar önergesei kavramını kullanmıştır. Kadın örgütleri ise eylemlerinde ve bildirimlerinde «Tecavüzcüler Affediliyor», «Tecavüz Meşrulaştırılmaz», «Çocuk Gelinler», «Çocuk Bedenime Dokunma», «Minicik Bedenime, Minicik Yüreğime Dokunma» söylemlerini kullanmıştır. İstismar kavramı yerine tecavüz kavramını kullanarak, ağ medyasıyla da kişilerin duygularına hitap ederek kamuoyunun dikkatini çekmeyi başarmıştır.

Medya popüler ideolojinin üretimini ve dönüşümünü sağlayan büyük bir kültürel ve ideolojik güçtür ve egemen sınıfın görüş ve düşüncelerini topluma yayan ideolojik bir aygıttır. Yeni sosyal hareketlerle medyanın ilişkisini değerlendirmek gerekirse eylemlerde geleneksel medyanın yanında yeni medya olarak adlandırılan ağ medyasının oldukça önemli rol oynadığı görülmektedir. Yeni sosyal hareketlerde yeni medya olarak nitelendirilen sosyal medya, forumlar, platformlar gibi zayıf bağlarla birbirine bağlanmakta ve mücadelesini bu kanallarla sürdürmektedir (Topal Demiroğlu, 2014: 143). Ana-Akım medyada bireyler kendini ifade edeceği bir alan bulamadığı için yeni medya toplum için önemli bir kamusal alan oluşturmaktadır. Bu iletişim araçları önergenin geri çekilmesi sürecinde önemli iletişim ağları olmuş, ortak amaç doğrultusunda kitlesel bir tepki oluşmuştur.

Yeni toplumsal hareketler yerleşik değil, gönüllü üyelik rolleri, platformlar, temsilciler ve üyelik aidatları temeline dayanır. Kampanyalar, sözcüler, ağlar ve katılımcıları içerir. Kadın örgütlerinin sözcülerinin ifadeleri örgütün sürecine ve eylemlerde alacağı tutumu ifade etmektedir. (Çetinkaya, 2008'den aktaran Topal Demiroğlu, 2014: 140). Aynı zamanda yeni sosyal hareketler dağınık, ama zaman ve uzam içinde sürekli, farklı yerleşmelerden aktörleri kapsayan ve sıklıkla farklı ölçeklerde gerçekleşir. Bir siyasal örgütlenme olmaktan çok, bir süreç olarak nitelenir. Çatısı altında farklı geleneklerden gelen ve farklı dünya görüşlerine sahip olan bireyler özgül bir konuda birleşebilmektedir. Örgütler tarafından cinsel istismar kanun tasarısının süreci takip edilmekte ve aktif olarak sözcüleri değerlendirme yapmaktadır. Bu bağlamda aralarında Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, KADEM, Kadın Cinayetlerine Karşı Acil Önlem Grubu, Kadın Dayanışma Vakfı, Pembe Hayat LGBTi Derneği, Kadın Emegi Derneği'nin de bulunduğu 64 kadın örgütü, amaç etrafında birleşerek ortak bir bildiri yayınlayabilmiştir.

6. Kanun Tasarısının Son Hali

Cinsel istismar suçlarına ilişkin Adalet Bakanlığı tarafından hazırlanan Kanun Tasarısı TBMM Başkanlığı'na sunuldu (9 Nisan 2018). Tasarının bazı önemli maddeleri şu şekildedir: Tasarıya göre, çocuğun cinsel istismarı suçu için öngörülen hapis cezasının üst sınırı 20 yıldan 40 yıla çıkarılacak. Suçun 12 yaşını tamamlamamış çocuğa karşı işlenmiş olması halinde 30 yıldan 40 yıla kadar hapis cezası verilmesi öngörülüyor. Cinsel istismar suçunun nitelikli halinin 12 yaşını tamamlamamış çocuğa karşı işlenmesi ve ağırlaştırıcı nedenlerden herhangi birinin bulunması durumunda fail hakkında müebbet hapis cezasına hükmedilecek. Suçun nitelikli halinin 12 yaşını tamamlamış çocuklara karşı cebir veya tehditle işlenmesi halinde fail hakkında müebbet hapis cezasına hükmedilecek (www.internethaber.com).

İnfaz hâkimi; cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçlar nedeniyle mahkûm olanlar hakkında, cezaevinden tahliye edilmesinden üç ay önce başlamak üzere; tahliyeden itibaren beş yıla kadar, cinsel isteğin ilaçla baskılanmasına yönelik tedbir (kimyasal kastrasyon) uygulayacak, bu uygulamaya uzman raporu ile karar verilecek (a.g.e.).

Kanun tasarısının yasalaşması erken seçim nedeniyle (24 Haziran 2018) seçim sonrasında ertelenmiştir. Çocuğa cinsel istismar tasarısının erken seçiminden sonra kurulacak olan yeni hükümetin döneminde hayata geçirileceği ifade edilmiştir (<https://tr.sputniknews.com>).

7. Sonuç

Kasım 2016’da meclise sunulan Cinsel İstismar Önergesi’nin geri çekilmesi süreci demokratik eylemlerin gerçekleşmesinde özellikle ağ medyanın oynadığı önemli rolü göstermesi açısından önem taşımaktadır. Önerge cinsel istismar suçunda mağdurla failin evlenmesi halinde failin cezasız kalmasının önünü açtığı için yoğun tepkilere yol açmıştır. Yoğun kamuoyu tepkilerine neden olan önerge önce komisyona geri çekildi daha sonra düzenleme tasarı metninden çıkarıldı.

Önergesinin geri çekilmesi sürecindeki hareketler yeni sosyal hareketler olarak nitelendirilmekte olup, sınıf temelli örgütlenmelere ve sınıfsal çelişkilere dayanmayan, kadın ve çocuk haklarına odaklanan hareketleri temsil etmektedir. Mücadele tüm sınıftan bireyleri içinde barındırmıştır. Tüm kimlik ve bireylerin kendilerini kamusal alanda ifade edebilecekleri hak arama mücadelesini içerir. Sistemi toptan değiştirmeye yönelik ütopyik hareketler değil, sistemdeki haksızlıkları gidermeye yönelik hareketlerdir.

Eski hareketlerin merkezi, hiyerarşik ve parti örgütlenmeleri olarak nitelenirken, yeni hareketler bir kurumsal yapıya bağlı olmadan, tamamıyla bağımsız bir yapılanma göstermektedir. Bu yapıda sosyal ağlar önemli olmaktadır. Eylemlerin gerçekleşmesinde kadın örgütlenmeleri arasında iktidara yakın görünün örgütler olmasına rağmen parti örgütlenmesinden bağımsız hareket tarzı geliştirmişlerdir.

Söylemler yeni sosyal hareketlerde önemli rol oynamaktadır. Ana-Akım Medya çocuğa cinsel istismar önergesi yerine sadece cinsel istismar önergesi kavramını tercih etmiştir. Örgütler ise eylemlerinde ve bildirimlerinde «Tecavüzcüler Affediliyor», «Tecavüz Meşrulaştırılmaz», «Çocuk Gelinler» söylemleriyle istismar kavramı yerine tecavüz kavramını kullanarak, ağ medyasıyla da kişilerin duygularına hitap ederek kamuoyunun dikkatini çekmeyi başarmıştır.

Medya popüler ideolojinin üretimini ve dönüşümünü sağlayan büyük bir kültürel ve ideolojik güçtür. Ana-Akım medyada bireyler kendini ifade edeceği bir alan bulamadığı için yeni medya toplum için önemli bir kamusal alan oluşturmaktadır. Bu iletişim araçları önergenin geri çekilmesi sürecinde önemli iletişim ağları olmuş, ortak amaç doğrultusunda kitlesel bir tepki oluşmuştur. Böylece egemen gücün toplumsal rızanın oluşturulması çabası başarısız olmuştur.

Kaynakça

1. Ak, D. (2010). Cinsel istismar nedir? Ne değildir?
<https://www.doktorsitesi.com/makale/cinsel-istismar-nedir--ne-degildir> (Erişim tarihi 06.01.2017)

2. Akyüz, E. (2016). Çocuk hukuku: Çocukların hakları ve korunması. Gnş. 5. Bs. Pegem Akademi.
3. Anık, C. (2016). Siyasal ikna. Vadi Yayınları.
4. Armutçu, O.; Sarioğlu, B. (2016). Gündemdeki cinsel istismar önergesi ne anlama geliyor?<http://www.hurriyet.com.tr/gundemdeki-cinsel-istimsar-onergesi-ne-anlama-geliyor-40282535> (Erişim Tarihi 29.12.2016)
5. Basın açıklaması 18.11.2016
(<http://www.basin.adalet.gov.tr/BasinAciklamasi/basin-aciklamasi-18112016>)
(Erişim tarihi 29.12.2016)
6. Cinsel istismar düzenlemesi TBMM'de! İşte ayrıntılar
<http://www.internethaber.com/cinsel-istismar-duzenlemesi-tbmmde-iste-ayrintilar-1861967h.htm> (Erişim tarihi 04.06.2018).
7. Cinsel istismar tasarısı yeni hükümete kaldı.
<https://tr.sputniknews.com/turkiye/201804211033124258-cinsel-istismar-tasarisi-24-haziran-erken-secim/> (Erişim tarihi 26.04.2018).
8. Çalışkan, O. (2014). Kamusal Alan Bağlamında Ağ Toplumu ve Yeni Kamusal Alan Arayışı, Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi. Güz 1,1 s. 41-62.
9. Erdoğan, I. (2016). Cinsel İstismar'a dair bilmeniz gerekenler: 9 Soruda
<http://www.diken.com.tr/cinsel-istismara-dair-bilmeniz-gerekenler-9-soruda/>
(Erişim tarihi 14.12.2016).
10. KADEM'den Cinsel İstismar Suçu ile İlgili Yasa Tasarısına Yönelik Kamuoyu Açıklaması. <http://kadem.org.tr/kademden-cinsel-istismar-sucu-ile-ilgili-yasa-tasarisina-yonelik-kamuoyu-aciklamasi/> (Erişim tarihi 25.12.2016)
11. Şen, A.F. (2012). Toplumsal hareketler ve medya: Wall Street işgalinin medyada temsili.
http://globalmediajournaltr.yeditepe.edu.tr/makaleler/GMJ_4_sayi_Bahar_2012/pdf/Sen.pdf
12. Topal Demiroğlu, E. (2014). Yeni Toplumsal Hareketler: Bir Literatür Taraması. Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, s. 133-144.

İÇSELLEŞTİRİLMİŞ CINSİYETÇİLİK ÖLÇEĞİ GELİŞTİRME ÇALIŞMASI

Buse Demet SARAÇ

Deniz KURT

Sultan TOPKIR

Yakup ŞAHBUDAK

Dr. Öğretim Üyesi Yeliz KINDAP TEPE

Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü

Öz

İçselleştirilmiş cinsiyetçilik (internalized sexism) bireylerin, toplumun belli bir cinse yönelik olumsuz tutumlarını, sayıltılarını ve ayrımcı davranışlarını benimsemesi olarak tanımlanmaktadır. İlgili alan yazını incelendiğinde içselleştirilmiş cinsiyetçiliğin ölçülmesine yönelik geçerli ve güvenilir bir ölçeğinin olmadığı tespit edilmiş ve alandaki bu eksikliği gidermeye yönelik bir ölçeğin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu araştırmaya Cumhuriyet Üniversitesinin farklı bölümlerinde okuyan 345 kişi (190 kadın, 155 erkek) katılmıştır. İlk olarak bir uzman görüşü ve 30 kişiyle yapılan ön görüşmeler sonucunda 81 maddelik madde havuzu oluşturulmuştur. Madde toplam korelasyonları ve uç grupların karşılaştırılmasıyla yapılan analiz sonucunda 25 madde seçilmiştir. Ayrıca ölçeğin ölçüt geçerliğini belirlemek amacıyla Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutum Ölçeği (Zeyneloğlu ve Terzioğlu, 2011) ve Dindarlık Ölçeği (Cirhinlioğlu, Cirhinlioğlu ve Kındap-Tepe, 2016) ile ilişkisi incelenmiş, ölçeğin ele alınan değişkenlerle beklendik yönde ilişkili olduğu görülmüştür. Sonuç olarak İçselleştirilmiş Cinsiyetçilik Ölçeğinin üniversite örneklemini için geçerli ve güvenilir olduğu bulunmuştur. Araştırma sonuçları ilgili alan yazını bağlamında tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İçselleştirilmiş cinsiyetçilik, toplumsal cinsiyet rolleri, dindarlık.

İçselleştirilmiş Cinsiyetçilik Ölçeği Geliştirme Çalışması

İnsanoğlu varoluşundan beri toplumsallaşma eğilimindedir. Toplumsallaşma beraberinde birtakım kavramlar ve olguları getirmektedir. Bu kavramlardan bir tanesi de cinsiyettir. Cinsiyet kavramı, içerisinde sosyolojik, toplumsal ve fizyolojik ölçütleri barındıran bir olgudur. Ancak cinsiyet temel olarak sex (biyolojik cinsiyet) ve gender (toplumsal cinsiyet) şeklinde incelenebilir. Biyolojik cinsiyet genetik etkenlerden kaynaklı anatomik ve fizyolojik farklılıklardır (Ayan, 2014). Böylelikle bireyler dişi ve eril olarak nitelendirilmektedir. Toplumsal cinsiyet ise bireyin sosyal durumunu niteleyen; toplumun, kültürün, geleneklerin kadına ve erkeğe yüklediği beklentiler, sorumluluklar ve rollerdir (Dökmen, 2016). Bu bağlamda toplumsal cinsiyet bireyleri toplumun ürettiği kalıplar içine yerleştirir ve bireylerin yaşamlarını buna göre düzenlemelerine sebep olur. Bu düzenlemelerden biri de bir cinsiyetin diğerinden daha üstün ve öncelikli önemde olduğuna vurgu yapan cinsiyetçilik (sexism) kavramıdır (Bozok, 2011).

Cinsiyetçilik, kadın ve erkek rollerine dayalı olumlu veya olumsuz tutumlara yer verirken aynı zaman da erkeği üstün kılıp kadının ezilmesi, dışlanması şeklinde ayrımcılığa uğraması olarak ele alınan cinsiyet temelli ayrımcılık olarak da tanımlanır (Sakallı, 2003). Kadına politik, sosyal ve ekonomik bağlamda zayıf, güçsüz, yardıma muhtaç bir profil çizilirken erkeğe ise tam tersi olarak

statü, güç ve üstünlük atfedilir. Bu şekilde toplumsal iş bölümü, meslek seçimi, aile yaşamı, cinsellik, romantik ilişkiler ve hatta sosyal hayatın tamamı erkeğin daha aktif ve özgüvenli kadının ise daha edilgen bir şekilde konumlandığı cinsiyetçi temele dayanmaktadır. Bu temelde kadın ve erkek arasındaki farklar toplum tarafından üretilen gerçekliğin bir sonucu olup adeta cinsiyetler arasındaki biyolojik farktan kaynaklanan doğal bir durummuş gibi meşrulaştırılmaktadır (Yaraman, 2010). Bireyler üretilmiş olan bu yapay gerçeklikleri olduğu gibi kabul ederek benimsemekte ve bu yolla içselleştirmektedir. İçselleştirilen bu çıktılar sorgulanmaksızın sürekli yeni nesillere aktırılarak sürmekte ve erkeğin hâkim konumunun devamlılığı sağlanmaktadır.

İçselleştirilmiş cinsiyetçilik (internalized sexism) ise bireylerin, toplumun belli bir cinse yönelik olumsuz tutumlarını, sayıltılarını ve ayrımcı davranışlarını benimsemesi olarak tanımlanabilir (Kındap ve Öztürk, 2011; Metin, 2011). Cinsiyetçiliğin içselleştirilmesi durumu ilk olarak ailede başlamaktadır. Ebeveynler kendi öğrendikleri toplumsal cinsiyet kalıplarını çocuklarına aktarmakta ve bunu yaparken çocuğun neyi içselleştirmesi gerektiğine karar vermektedir (Metin, 2011). Ayrıca medya ve eğitim kurumları aracılığıyla da bireylere empoze edilen toplumsal kalıplar sürekli yeniden üretilerek sürdürülmekte ve devamlılığı sağlanmaktadır. Bu durumda bireyler cinsiyetçi tutum ve davranışlarının farkında olmayıp doğal bir durum olarak görmektedir. Birçok insan sözel olarak cinsiyetçiliği dışlasa da pratikte yaptıklarıyla bu durumu sürdürmekte ya da sürdürülmesine katkı sağlamaktadır. Bazı bireyler farkında olsalar da bu tutum ve davranışlarını değiştirmenin zor olması nedeniyle cinsiyetçi tutum ve davranışlarını daha örtük bir şekilde ortaya koymaktadır (Sakallı-Uğurlu, 2002).

Cinsiyetçiliği ölçmek için araştırmacılar Yeni Cinsiyetçilik (Tougas, Brown, Beaten ve Joly, 1995), Modern Cinsiyetçilik (Swim, Aikin, Hall ve Hunter, 1995) ve Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik (Glick ve Fiske, 1996) gibi ölçekler geliştirmişlerdir. Ayrıca alanda daha çok cinsiyet rollerini konu alan Türkçe ölçekler de bulunmaktadır. Acar (1989) tarafından geliştirilen aile ve iş ölçeğinin yanı sıra öğrencilerin yönetici konumundaki kadınlarla ilgili tutumlarını ölçen bir diğer ölçek Beydoğan (2001) tarafından geliştirilmiştir. Ayrıca Bem (1974) tarafından geliştirilen Bem Cinsiyet Rollerini Envanteri, Kavuncu (1987) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır (akt, Sakallı-Uğurlu, 2002). Aynı ölçeğin geçerlik güvenirlik çalışması Dökmen (2018) tarafından yapılmıştır. Bu ölçek kendine güvenen, karamsar, hırslı gibi sıfatlardan oluşmaktadır. Kişilerin kendilerini veya karşı tarafı tanımlama şekillerine (erkeksi, kadınsı) odaklanmaktadır. Bem Cinsiyet Rollerini Envanterine bakıldığında bireylerin kendilerini tanımlama şekline odaklandığı bu nedenle de kadınlara ilişkin olumsuz ve ön yargılı tutumları incelemekte yetersiz kalacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu ölçeğin Türkiye gerçekliğini (kadına şiddet, kadın intiharları, çocuk gelinler, cam tavan) ele almada yetersiz kalabileceği düşünülmüştür. Glick ve Fiske (1996) yılında geliştirilen ve Sakallı (2002) tarafından Türkçeye uyarlanan Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği (ÇDCÖ) ise iki ayrı alt tutumdan (düşmanca cinsiyetçilik ve korumacı cinsiyetçilik) bahsetmektedir. Düşmanca cinsiyetçilikte önyargı, esnek olmayan ve yanlış genellemeler ile kadınlar daha zayıf ve erkeğe bağımlı olarak algılanıp düşük seviyede görülmekte ve cinsiyet ayrımına maruz kalmaktadır (Allport, 1954). Korumacı cinsiyetçilikte ise kadınların daha narın ve kırılğan aynı zamanda kadının yüceltilmesi ve korunması şeklinde olumlu algılanan tutumları barındırarak kadınların erkeğe göre daha zayıf ve düşük seviyede olduğunu göstermektedir (Glick ve Fiske, 1996). ÇDCÖ genel olarak toplumsal cinsiyet rolleri temelinde cinsiyetçiliğin

düşmanca veya korumacı şekilde ifade edilmesini ele almakla beraber iki alt boyutta da olumlu ve olumsuz tutumlara odaklanmakta olup bu durumun benimsenmesi incelenmemektedir. Geliştirilmiş olan tüm bu ölçekler genel anlamda cinsiyet rollerine, kadınların iş yaşamında ve ailede maruz kaldıkları ayrımcılığa, cinsiyetçiliğin ifade ediliş şekline ve bireylerin kendini ifade etme biçimine odaklandıkları görülmüştür. Anılan bu ölçeklerin daha çok cinsiyetçiliğin ifade edilme şekline (düşmanca-korumacı), bireylerin kendilerini tanımlama şekline (kadınsı-erkeksi) ve toplumsal cinsiyet rollerine odaklandıkları buna karşı cinsiyetçiliğin benimsenmesinin ve/veya içselleştirilmesinin ele alınmadığı görülmektedir. Diğer bir deyişle farkında olmayarak cinsiyetçi tutumlar sergilenmesine odaklanılmamıştır. Bu çalışmada anılan bu eksiklikler göz önüne alınarak cinsiyetçilik İçselleştirilmiş Cinsiyetçilik Ölçeği'nin (İCÖ) geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda birbirini tamamlayan iki farklı araştırma yürütülmüştür.

Yöntem

1.Çalışma Örnekleme

Araştırmanın örnekleme Cumhuriyet Üniversitesinin çeşitli fakültelerinden tesadüfi yolla seçilen 345 gönüllü öğrenci oluşmaktadır. Katılımcıların 191'i kadın (%55), 154'ü erkektir (%45). Katılımcıların yaşları 17 ile 29 arasındadır (ort=21.15, S=1.87). Katılımcılardan 51 (%14.8)'i köyde, 28'i (%8.1) kasabada, 211 (%61.2) şehirde, 50 (%14.5) metropolde ve 5 (%1.4)'i ise diğer yerleşim yerlerinde yaşadıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların anne eğitim düzeyi incelendiğinde; 53 (%15.4) kişi okuryazar değil, 152 (%44.1) kişi ilköğretim, 62 (%18) kişi ortaokul, 62 (%18) lise, 15 (%4.3) kişi üniversite ve 1 (%0.3) kişi ise lisansüstü düzeyde eğitim almıştır. Baba eğitim düzeyi incelendiğinde ise; 8 (%2.3) kişi okuryazar değil, 113 (%32.8) kişi ilköğretim, 79 (%22.9) kişi ortaokul, 90 (%26.1) lise, 48 (%13.9) kişi üniversite ve 7 (%2) kişi ise lisansüstü düzeyde eğitim almıştır. Katılımcılara yetiştirildiği aile tarzı sorulduğunda ise 42 (%12.2) kişi otoriter, 165 (%48.1) kişi hoşgörülü, 76 (%22.2) kişi muhafazakar, 31 (%9) demokrat, 8 (%2.3) kişi ilgisiz, 21 (%6.1) kişi izin verici ailede yetiştiğini ifade etmiştir. Aynı şekilde katılımcılara dinin yaşamları üzerindeki etkisi sorulduğunda 18 (%5.2) kişi hiç etkili değil, 40 (%11.6) kişi etkili değil, 120 (%34.8) kişi kararsız, 106 (%30.7) kişi etkili, 61 (%17.7) kişi çok etkili cevabını vermişlerdir.

Veri Toplama Araçları

İçselleştirilmiş Cinsiyetçilik Ölçeği (İCÖ). Araştırmaya bir uzman görüşü alınarak ve 30 kişi ile yapılan ön görüşmeler sonucunda içselleştirilmiş cinsiyetçiliğe yönelik duygu, düşünce ve davranış boyutlarını temsil eden 81 maddelik bir madde havuzu oluşturularak başlanmıştır. Ölçek maddeleri 5'li Likert (1=kesinlikle katılmıyorum 5= tamamen katılıyorum) tipinde puanlanmaktadır. Puanlardaki yükselme cinsiyetçiliğin içselleştirildiğini göstermektedir. Ölçekteki 81 maddeden 30 tanesi ters maddedir. Araştırmada ölçek şu yönerge ile kullanılmıştır: Çalışmanın amacı, bireylerde içselleştirilmiş cinsiyetçiliği ölçmektir. İçselleştirilmiş cinsiyetçilik, bireylerin, toplumun belli bir cinsine yönelik olumsuz tutumlarını, sayılıklarını ve ayrımcı davranışlarını benimsemesi olarak tanımlanabilir. Sizden istenilen ifadeleri okuduktan sonra ifadeleri ne oranda benimsediğiniz sizin için en uygun seçeneği daire içine alarak belirtiniz.

Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutum Ölçeği (TCRTÖ). Ölçek üniversite öğrencilerinin

toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarının belirlenmesi için Zeyneloğlu ve Terzioğlu (2011) tarafından geliştirilmiştir. Geliştirilen lek 5’li likert (1= kesinlikle katılmıyorum, 5=tamamen katılıyorum) tipi bir ölçektir. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 190, en dşkk puan ise 38 olarak hesaplanmıştır. Ölçekten alınan bu yüksek puan, öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin eşitlikçi tutuma sahip olduğunu; alınan dşkk puanlar ise öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin geleneksel tutuma sahip olduğunu göstermektedir. TCRT leği 38 madde ve 5 alt boyut içermektedir. Ölçekte, eşitlikçi cinsiyet rolü (8 madde), kadın cinsiyet rolü (8 madde), evlilikte cinsiyet rolü (8 madde), geleneksel cinsiyet rolü (8 madde), erkek cinsiyet rolü (6 madde) alt boyutları bulunmaktadır. Ölçeğin bu araştırma kapsamında Cronbach Alfa güvenirlik kat sayıları incelendiğinde eşitlikçi cinsiyet rolü alt boyutu için .84, kadın cinsiyet rolü alt boyutu için .80, evlilikte cinsiyet rolü alt boyutu için .78, geleneksel cinsiyet rolü alt boyutu için .85, erkek cinsiyet rolü alt boyutu için .78 olarak bulunmuştur.

Dindarlık leği. Cirhinlioğlu Dindarlık leği, kişilerin dindarlık düzeylerini belirlemek için Cirhinlioğlu, Cirhinlioğlu ve Kındap-Tepe (2016) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek toplam 13 maddeden oluşmakta ve 5’li liket (1= hiç katılmıyorum, 5= tamamen katılıyorum) tipinde puanlanmaktadır. Ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .89’dur. Bu araştırma kapsamında .90 olarak bulunmuştur.

İşlem

Katılımcılar araştırmaya tesadüfi olarak seçilmiştir. Katılımcılara uygulama ile ilgili gerekli yönergeler verildikten sonra araştırmaya katılımının gönüllülük esasına dayandığı ve kimliklerinin gizli tutulacağı belirtilmiştir. Uygulama yaklaşık olarak 15 dakika srmştir. Uygulama fakültelerin kantinlerinde bulunan öğrencilere yüz yüze uygulanmıştır.

1645

Bulgular

Araştırmaya konu olan ölçek iki farklı örneklem kullanılarak geliştirilmiştir. Araştırmada madde seçme işlemi ilk çalışma örneklemde iki aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk olarak öncelikle maddelerin madde bırakma tekniği ile madde-toplam puan korelasyonu hesaplanmıştır. 81 maddenin korelasyonlarının .05 ile .65 değerleri arasında değiştiği grlmştir. Bu maddeler arasından madde toplam korelasyonları .40’ın üstünde olan 25 madde seçilmiştir. İkinci olarak ölçek maddelerinin uç gruplarındaki puanların ortalamasının birbirinden farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için bağımsız gruplar için t testi yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda uç gruplar belirlenmiştir. Her maddenin toplam puanı üzerinden örneklem st % 27’sine giren grupta (tutumu olumsuz olanlar) (n = 93) alt % 27’sine giren grubu (tutumu olumlu olanlar) (n = 93) istatistiksel olarak anlamlı düzeyde ayırt edip etmediği incelenmiştir. Analiz sonucunda tüm maddelerin t değerlerinin 104.93 ile 16.08 arasında değiştiği grlmştir. Araştırmada madde seçme işlemi ardından maddelerin yapı geçerliliğini sağlayıp sağlamadığını belirlemek amacıyla temel bileşenler analizi yapılmıştır. Araştırmada madde seçme işlemi ardından maddelerin yapı geçerliliğini sağlayıp sağlamadığını belirlemek amacıyla ikinci bir veri daha toplanmış ve benzer bir örneklem gösteren 2.çalışma verisinde temel bileşenler analizi yapılmıştır. Son aşamada ise İçselleştirilmiş Cinsiyetçilik leği’nin yapı geçerliliği ve birleştirici/ölçüt geçerliliği her iki örneklemde de test edilmiştir.

2. Çalışma Örnekleme

Araştırmada geliştirilen ölçeğin geliştirildiği örneklemden farklı bir örnekleme yapı geçerliğini ve ölçüt geçerliğini test etmek için ikinci bir araştırma yapılmıştır. Araştırmanın ikinci çalışmasına Cumhuriyet Üniversitesi'nde eğitim görmekte olan 209 öğrenci katılmıştır. Katılımcıların 103 'ü erkek (%49.3), 106'sı kadındır (%50.7). Katılımcıların yaşları 18-32 arasındadır (Ort. = 21.32, S = 2.12). Katılımcılardan 24 kişi (%11.5) köyde, 35 kişi (%17.7) kasabada, 120 kişi (%57.4) şehirde, 30 kişi (%14.4) metropolde yaşamaktadır. Katılımcıların anne eğitim düzeyi incelendiğinde 17 kişinin annesi (%8.1) okur yazar değilken, 103 kişinin annesi (%49.3) ilkokul mezunu, 48 kişinin annesi (%23) ortaokul mezunu, 32 kişinin annesi (%15.3) lise mezunu, 9 kişinin annesi (%4.3) üniversite mezunu iken annesi lisansüstü eğitim düzeyine sahip hiçbir katılımcı yoktur. Katılımcıların anne çalışma durumu incelendiğinde 'çalışıyor' cevabını veren kişi sayısı 25 (%12), 'çalışmıyor' cevabını veren kişi sayısı ise 184 (%88)'dür. Katılımcıların baba eğitim düzeyine bakıldığında 55 kişinin babası (%26.3) ilkokul mezunu, 63 kişinin babası (%30.1) ortaokul mezunu, 63 kişinin babası (%30.1) lise mezunu, 26 kişinin babası (%12.4) üniversite mezunu, 1 kişinin babası (%0.5) lisansüstü eğitim düzeyine sahiptir. Babası okuryazar olmayan hiçbir katılımcı yoktur. Katılımcıların kardeş sayısı 1 ile 13 arasında değişmektedir. 3 kardeşe sahip olduğunu belirten katılımcı sayısı 56 kişi (%26.9) ile birinci sırada gelirken bunu 55 kişiyle (%26.4) 2 kardeş olduğunu belirtenler izlemiştir. 4 kardeş olduğunu belirten kişi sayısı ise 47 kişi (%22.6) ile 3.sırada yer almaktadır. Katılımcılara yetiştirildikleri aile tarzını nasıl tanımladıkları sorulduğunda 5 kişi bu soruyu yanıtızsız bırakırken 38 kişi (%18.6) otoriter, 78 kişi (%38.2) muhafazakâr, 46 kişi (%22.5) demokrat, 4 kişi (%2) ilgisiz ve 38 kişi (%18.6) ise izin verici şeklinde cevaplamışlardır. Katılımcılara dini inançlarının günlük hayatlarında ne derece etkili olduğu sorulduğunda 2 kişi bu soruyu cevaplandırmaz iken 11 kişi (%5.3) hiç etkili değil, 17 kişi (%8.2) ara sıra, 68 kişi (%32.9) zaman zaman, 59 kişi (%28.5) çoğu zaman, 52 kişi (%25.1) ise çok etkili cevabını vermiştir.

Veri Toplama Araçları

İçselleştirilmiş cinsiyetçilik ölçeği (İCÖ). Araştırmanın birinci çalışmasında geliştirilen 25 maddelik versiyonu kullanılmıştır. Ölçekle ilgili geçerlik ve güvenilirlik bilgileri bulgular kısmında sunulmuştur.

Dindarlık Ölçeği (DO). Kişilerin dindarlık düzeylerini belirlemek için geliştirilen ölçek birinci çalışmada kullanılmıştır. Bu çalışmada ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .88 olarak bulunmuştur.

Toplumsal cinsiyet rolleri tutum ölçeği (TCRTO). Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarını ölçmek için birinci çalışmada kullanılan ölçek kullanılmıştır. Bu çalışmada ölçeğin eşitlikçi cinsiyet rolü alt boyutu Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .68, kadın cinsiyet rolü alt boyutu .75, evlilikte cinsiyet rolü .70, geleneksel cinsiyet rolü .78 ve erkek cinsiyet rolü .70 olarak bulunmuştur.

Bulgular

Geçerlilik Analizleri

Ölçeğin Yapı Geçerliliği (Faktör Analizi). İçselleştirilmiş Cinsiyetçilik Ölçeğinin faktör yapısı temel bileşenler analizi ile yapılmıştır. Verilerin analiz için uygunluğunu sınamak amacıyla Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değer hesaplanmıştır. Katılımcıların rapor ettiği KMO değeri 0.90 olarak tespit edilmiş ve verilerin faktör analizi için uygun olduğu görülmüştür. Yapılan temel bileşenler analizi sonucu özdeğeri 1den büyük olan beş faktör elde edilmiştir. Bu faktörlerin özdeğerleri sırasıyla 8.78, 1.47, 1.35, 1.19 ve 1.07 olarak bulunmuştur. Ölçek tek faktörlü olarak geliştirildiği için maddeler varimax rotasyonu kullanılarak tek faktöre zorlanmıştır. Maddeler incelendiğın de .40'ın altında olan 4 madde çıkarılmıştır ve %35'lik bir varyans açıklandığı belirlenmiştir. Ölçeğin madde faktör yükleri Tablo 1'de sunulmaktadır.

Tablo 1.

İçselleştirilmiş Cinsiyetçilik Ölçeğinin Faktör Örüntüsü

Madde	Faktör
14. Ailemden bir kadın, cinsiyetine uygun davranmadığında ona kızarım.	.75
15. Toplumsal Ahlakın sürdürülebilmesi için çocuklar cinsiyetine uygun yetiştirilmelidir.	.68
2. Açık giyinen kadınlar eşleri tarafından uyarılmalıdır.	.65
26. Kadınlar ev işlerini aksatmamalıdır.	.65
23. Baba evde olmadığında aileden erkek çocuk sorumludur.	.65
17. Erkeğin kadını korumasının doğal olduğunu düşünüyorum.	.65
7. Erkeğin bulunduğu ortamda cinsellik hakkında konuşan kadını uyarırım.	.65
22. Kadınlar cinsellik konusunda edepli olmalıdır.	.65
20. Kız çocukları hava kararmadan evde olmalıdır.	.63
3. Kadınların bar, meyhane gibi mekânlara gitmesini doğru bulma.	.63
12. Kadınlar fiziksel gücüne uygun bir meslek seçmelidir.	.62
21. Çocuğunu cinsiyetine uygun yetiştirmeyen birini uyarırım.	.62
27. Kadın evlenmeden önce de cinsel ilişki yaşayabilir (R).	-.61
28. Kendi cinsiyetine uygun davranışta bulunmayan kişiyi uyarırım.	.61
6. Bekâr olan kişiye kız, evli olan kişiye kadın derim.	.60
18. Ağır işler erkeklerin görevidir.	.60
9. Evde son sözü baba söyler.	.58
10. Cinsiyete dayalı düzenlemeler, toplumsal düzeni sağlar.	.54
25. Çocuklar arasında bir iş bölümünü cinsiyete göre yaparım.	.53
8. Askerlik gibi disiplin gerektiren işler erkeklere daha uygundur.	.53
1. Bir erkeğin kadını sahiplenmesinden hoşlanmam (R).	-.51
19. Cinsel konularda erkeklerin kadınlara göre özgüveni daha yüksek olmalıdır.	.50
16. Açık giyinen kadın tacize davetiye çıkarır.	.42
13. Bir erkeğin kadın işi yapmasından hoşlanmam.	.42
29. Cinsiyetimin bana getirdiği ayrıcalıklardan hoşlanırım.	.41
<i>Özdeğer</i>	8.78
<i>Açıklanan Varyans</i>	35.13
<i>Alpha Katsayısı</i>	.92

Birleştirici Geçerlilik.

Araştırmada geliştirilen ölçeğin birleştirici geçerliğini belirlemek için İCÖ'nün birinci ve ikinci çalışmada kullanılan diğer ölçeklerle ilişkisi Pearson korelasyon katsayısı incelenmiştir. İCÖ'nün hem birinci hem de ikinci çalışmada eşitlikçi cinsiyet rolü, kadın cinsiyet rolü, evlilik cinsiyet rolü, erkek cinsiyet rolü, geleneksel cinsiyet rolüyle negatif yönde; dindarlıkla pozitif yönde ilişkili olduğu görülmüştür (bkz. Tablo 2). Yani katılımcıların cinsiyetçiliği içselleştirme puanları arttıkça kadın rolü, erkek rolü, evlilik, geleneksel ve eşitlikçi cinsiyet rolünde algıladıkları eşitlikçilik tutum puanlarının azaldığı; dindarlık düzeylerinin arttığı görülmüştür.

Tablo 2.

İCÖ ve Diğer Değişkenler Arasındaki Pearson Korelasyon Katsayıları

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7
1. İCÖ	-	-.29***	-.75***	-.41***	-.74***	-.53***	.35***
2. Eşitlikçi cinsiyet rolü	-.36***	-	.34***	.54***	.28***	.45***	-.01
3. Kadın cinsiyet rolü	-.79***	.46***	-	.49***	.70***	.53***	-.24***
4. Evlilik cinsiyet rolü	-.51***	.66***	.60***	-	.55***	.63***	.01
5. Geleneksel cinsiyet rolü	-.79***	.40***	-.78***	.63***	-	.64***	-.16**
6. Erkek cinsiyet rolü	-.63***	.49***	.64***	.64***	.75***	-	.01
7. Dindarlık	.37***	-.14***	-.37***	-.26***	-.26***	-.22***	-

Not. Tablonun alt yarısı 1. çalışmaya; üst yarısı 2. çalışmaya aittir.

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$.

Tartışma

Cinsiyetçilik önemli bir toplumsal sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Konuyla ilgili çeşitli araştırmalar yapılıyor olsa da cinsiyetçilik konusu üzerinde daha fazla durulması gereken toplumsal bir gerçekliktir. Türkiye’de ve dünya literatüründe cinsiyetçilik ile ilgili çeşitli araştırmalar ve ölçekler olsa da cinsiyetçiliğin içselleştirilmesi ile ilgili herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Alandaki bu eksikliği gidermek için üniversite öğrencilerinin içselleştirilmiş cinsiyetçilik tutumunu belirlemek amacıyla Türkiye kültürlerine uygun bir tutum ölçeği geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda farklı kişilerle yapılan görüşmelerde sorulan açık uçlu sorular yardımıyla ve uzman görüşü alınarak içselleştirilmiş cinsiyetçilik konusundaki kapsam belirlenmeye çalışılmış ve bu konudaki duygu, düşünce ve davranışları temsil eden 81 maddelik bir madde havuzu oluşturulmuştur. Bulgular bölümünde ayrıntılarıyla anlatıldığı gibi madde bırakma tekniği uygulanarak madde toplam korelasyonu .40’tan yüksek olan 25 madde seçilmiştir. Seçilen maddelerin 2 tanesi olumsuzken, 23 madde ise olumlu yöndedir. Faktör analizi sonucunda .40’ın altında değer alan dört madde daha ölçekten çıkarılmıştır. Sonuç olarak ölçek 2’i olumsuz 23’ü olumlu toplam 25 maddeden oluşmaktadır. Bu maddelerin 5 tanesi davranış boyutunu, 16 tanesi düşünce boyutunu ve kalan 4 tanesi duygu boyutunu ölçmektedir. Ölçeğin yapı geçerliği faktör analizi ile incelenmiş ve sonuçta tüm maddelerin faktör yüklerinin .40’dan yüksek olduğu ve %35’lik bir varyans açıkladığı belirlenmiştir. Tüm bu sonuçlar birinci çalışmada seçilen maddelerin tek boyutlu bir yapıyı temsil ettiğini göstermiştir.

Ölçeğin ölçüt geçerliğini sınamak için dindarlık, toplumsal cinsiyet rolleri değişkenleri kullanılmıştır. Ölçüt geçerliliği için yapılan analiz sonuçları incelendiğinde içselleştirilmiş

cinsiyetçilik ölçeğinin hem birinci hem de ikinci çalışmada eşitlikçi cinsiyet rolü, evlilik cinsiyet rolü, erkek cinsiyet rolü, geleneksel cinsiyet rolüyle negatif yönde; dindarlıkla pozitif yönde ilişkili olduğu görülmüştür. İçselleştirilmiş cinsiyetçiliğin dindarlık ile pozitif bir ilişki göstermesi yapılan çalışmalarla tutarlık göstermektedir (Kuzgun, ve Sevim, 2004; Yeniçeri, 2016).

Araştırmada içselleştirilmiş cinsiyetçilik tutumunun önemli belirleyicilerinden bazılarının ataerkil, kolektivizm ve namus olduğu düşünülmektedir. Ancak bu çalışmada ele alınmamış olan kolektivizm, ataerkil ve namus kavramları, ilerleyen dönemlerde yapılacak araştırmalarda inceleme konusu olarak görülmektedir.

Araştırmanın sonucunda geliştirilen İçselleştirilmiş Cinsiyetçilik Tutum Ölçeğinin geçerli ve güvenilir olduğu gösterilmiştir. Ancak araştırmanın sonuçları üniversite öğrencilerine genellenebilmektedir. Bu nedenle ileriki araştırmalarda farklı örneklem gruplarında ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik bilgilerinin tekrar edilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Yine daha sonraki araştırmalarda içselleştirilmiş cinsiyetçiliğe yönelik tutumu belirleyen farklı değişkenlerin belirlenmesinin bu konuda geliştirilecek toplumsal düzenlemelere ve cinsiyetlere yönelik önyargılı tutumların değiştirilmesine katkı sunacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Allport, G. W. (1954). The nature of prejudice.
- Ayan, S. (2014). Cinsiyetçilik: Çelişik duygulu cinsiyetçilik. *Cumhuriyet Medical Journal*, 36(2), 147-156.
- Bem, S. L. (1974). The measurement of psychological androgyny. *Journal of Consulting And Clinical Psychology*, 42(2), 155.
- Bozok, M. (2011). Soru ve cevaplarla erkeklikler (1. Baskı). İstanbul: Sogep Kitapları
- Cirhinlioğlu, F., Cirhinlioğlu ve Kındap-Tepe, Y., (2016). The mediating role of religiousness in the relationship between the attachment style and marital quality. *Current Psychology*. DOI 10.1007/s1244-016-9504-5.
- Dökmen, Z. Y. (2016). Toplumsal cinsiyet: Sosyal psikolojik açıklamalar. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Dökmen, Z. (2018). Bem cinsiyet rolü envanterinin geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *DTCF Dergisi*, 35(1).
- Glick, P. ve Fiske, T. S. (1996). The ambivalent sexism inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, 491-512.
- Kavuncu, N. (1987). Bem Cinsiyet Rolü Envanteri'nin Türk toplumuna uyarlama çalışması. *Unpublished master's thesis, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara*.
- Kuzgun, Y. ve Sevim, S. A. (2004). Kadınların çalışmasına karşı tutum ve dini yönelim arasındaki ilişki. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1), 14-27.
- Metin, A. (2011). Kimliğin toplumsal inşası ve geleneksel kadın kimliğinin aktarımı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 74-92.
- Öztürk, P. ve Kındap, Y. (2011). Lezbiyenlerde içselleştirilmiş homofobi ölçeğinin psikometrik özelliklerinin incelenmesi. *Türk Psikoloji Yazıları*, 14(28), 24-35.
- Sakallı-Uğurlu, N. (2002). Çelişik duygulu cinsiyetçilik ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 17(49), 47-58.
- Sakallı-Uğurlu, N. (2003). Cinsiyetçilik: kadınlara ve erkeklere ilişkin tutumlar ve çelişik duygulu cinsiyetçilik kuramı. *Türk Psikoloji Yazıları*, 6, 1-20.

- Swim, J. K., Aikin, K. J., Hall, W. S. ve Hunter, B. A. (1995). Sexism and racism: Old fashioned and modern prejudices. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68, 199-214.
- Tougas, F., Brown, R., Beaten, A. M., ve Joly, S. (1995). Neosexism: Plus ça change, plus c'est pareil. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 21, 842-849
- Yaraman, A. (2010). Modern Ataerkil Toplumsallaşma: “Erkeksi”, “Erkekçi” Kadınlar
- Yeniçeri, Z. (2016). İş Yaşamında Cinsiyetçiliğin Kökenleri: Lilith, Lucy ve Ardi. *Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi (MSG)*, 15(57).
- Zeyneloğlu, S. ve Terzioğlu, F. (2011). Toplumsal cinsiyet rolleri tutum ölçeğinin geliştirilmesi ve psikometrik özellikleri, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40, 409-420.

MİLLİ ŞEF DÖNEMİ TÜRKİYE’İNDE EKONOMİK SIKINTILAR VE MİLLİ KORUNMA KANUNU UYGULAMASI

Dr. Öğretim Üyesi Murat BURGAÇ

Anadolu Üniversitesi Tarih Bölümü

Öz

Türkiye, her ne kadar II. Dünya Savaşına girmemeyi başardı ise de savaşın ekonomi alanında yarattığı sarsıntılardan kurtulmayı başaramamıştır. Savaşın ülke üzerinde yarattığı ekonomik tahribat o denli şiddetli olmuştur ki daha savaşın ilk dönemlerinden itibaren ülkede başta ithal ürünler olmak üzere, temel gıda maddeleri de dahil, pek çok ürün bulunamamaya başlamıştır. Piyasada meydana gelen bu mal darlığı, fırsatçılara da zemin hazırlamış ve bu tarihlerde Türkiye’de tam anlamıyla bir “karaborsa ekonomisi” ortaya çıkmıştır. Dönemin iktidarı ülkede yaşanan ekonomik darboğazdan kurtulmanın yolunu, olağanüstü bir kanun çıkarmakta görmüş ve 18 Ocak 1940 tarihinde “Milli Korunma Kanunu” adıyla bir kanun çıkarılmıştır.

Bu çalışmada; Milli Şef Dönemi’nde Türkiye’de yaşanan ekonomik sıkıntılar, bu sıkıntılarla mücadele edebilmek amacıyla çıkarılan Milli Korunma Kanunu ele alınacak ve kanunun ne derece başarılı olduğu irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Milli Şef Dönemi, İsmet İnönü, Ekonomik kriz, Milli Korunma Kanunu.

1651

ECONOMIC DIFFICULTIES IN THE PERIOD OF NATIONAL CHEF AND THE NATIONAL DEFENSE ACT PRACTICE IN TURKEY

Abstract

Although Turkey could avoid entering The World War I, it was not able to overcome the economic problems due to the war. The economic devastation in the country caused by the war was so severe that many imported goods including the staple food had not been available in the country since the early periods of the war. This shortage of goods in the market established a ground for the opportunists and a literally black market economy emerged in those years in the country. An extraordinary act ‘The National Defense Act’ was passed by the government on 18 January 1940 in order to survive in the extraordinary economic downswing.

The current study reviews the economic problems in Turkey during the “National Chef Period” and “The National Defense Act”, which was introduced to overcome these problems. In addition, the study discusses to what extent the act succeeded in overcoming the problems.

Keywords: National Chef Period, İsmet İnönü, Economic crisis, The National Defense Act.

Giriş

Atatürk'ün vefatından sonra TBMM, İsmet İnönü'yü Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ikinci Cumhurbaşkanı seçti. 26 Aralık 1938'de toplanan CHP Olağanüstü Kurultayı ise Atatürk'e "ebedi şef", İsmet İnönü'ye ise "milli şef" unvanını verdi. Böylece Türkiye'de "Milli Şef Dönemi" olarak bilinen bir dönem başladı. Kendine özgü nitelikleri olan bu döneme damgasını vuran temel etken şüphesiz ki 3 Eylül 1939'da başlayan II. Dünya Savaşı oldu. Türkiye, her ne kadar bu savaştan uzak kalmayı başardysa da savaşın ülkede derin bir ekonomik tahribat yaratmasına engel olamadı. Hatta öyle ki II. Dünya Savaşı, ekonomik anlamda Türkiye'yi savaşan ülkelere dahi daha fazla etkiledi¹. Bu dönemde yaşanan ekonomik sıkıntıların nedenlerini; üretimin düşmesi, ithalatın azalması ve ordunun masraflarının artması olmak üzere üç temel başlık altında toplamak mümkündür.

Üretimin Düşmesi: Üretimin düşmesinin temel nedeni ordu mevcudunun artmasıydı. Savaş başlamadan önce 100.000 kişilik bir orduya sahip olan Türkiye savaşın başlamasını müteakip asker sayısını hızla arttırmaya başladı ve ilerleyen tarihlerde 1.200.000 kişiye ulaşacak büyük bir ordu oluşturdu. Orduda alınan askerler yaş itibarıyla tam da üretim çağındaki bir kuşağı temsil ediyordu. Bu tarihlerde Türkiye'deki nüfusun %80-%85 i köylerde ikamet ettiğinden, askere alınan gençlerin büyük bölümünü de köylü gençler oluşturmaktaydı. Hal böyle olunca zaten makineleşmemiş, emek yoğun bir şekilde ziraat yapılan Türkiye'de, tam da en verimli çağında olan önemli bir işgücü üretimden çekilmiş oluyordu. Bu durum, gerek ekilen alan miktarında ve gerekse alınan ürün miktarında azalma olarak kendini göstermekte gecikmeyecekti².

İthalatın Azalması: İthalatın azalması, sanayileşmiş ülkelerin pek çoğunun savaşın bizzat içinde olmasından ve kendi sanayilerini silah sanayiine yoğunlaştırmasından kaynaklanıyordu. Oysa ki Türkiye'nin yatırım mallarına, sanayii ve ara mallarına önemli ölçüde ihtiyacı vardı. Fakat bu tür mallar savaşan ülkelerin kendi ihtiyaçlarına dahi yetmemekte dolayısıyla da ihraç edilmemekteydi. Sonuçta bu dönemde Türkiye, sanayii ve ulaştırma alanlarında yeni yatırımlar yapamadığı gibi yapımına başlanmış pek çok tesisin tamamlanmasına da imkan bulamadı³. İthalatın azalması bir yandan kendine yeterli sanayii kurulmasını sektöre uğrattırken diğer yandan da ülkenin dışarıdan temin ettiği pek çok ürünün bulunamamasına ya da karaborsaya düşmesine neden olacak gelişmelere yol açtı.

Ordunun Masraflarının Artması: Ordu masraflarının artmasının iki temel sebebi vardı. Birincisi Türkiye'nin her an savaşa girecek gibi hazırlık yapmasından ötürü, ordu mevcudunun sürekli artırılmasıydı. Savaş başlamadan önce yaklaşık 100.000 olan ordu mevcudu, savaşın ilerleyen tarihlerinde bir milyonun üzerine çıkacaktı. Dolayısıyla bu büyük ordu oluşturulurken bir yandan üretici kesimden ciddi bir nüfus çekilmesi nedeniyle üretim düşerken, diğer yandan da bu kadar askeri beslemenin ve giydirmenin yarattığı ağır masraflar baş gösterdi⁴.

¹ Bir kıyaslama yapmak gerekirse Türkiye'deki tüketici fiyat endeksi 1938'de 100 iken 1943'e gelindiğinde 453'e yükselecekti. Fiilen savaşın içinde olan ülkelerin hiçbirinde bu denli bir artış söz konusu olmamıştır. Örneğin 1943 yılı için aynı endeks ABD'de 122.7, İngiltere'de 141.8, Almanya'da 110, Japonya'da ise 180.3'e yükselmiştir. Bkz., Murat Metinsoy, **İkinci Dünya Savaşında Türkiye**, Homer Kitabevi, İstanbul, 2007, s. 62, 63.

² Nitekim 1937-39 arası ortalama 7125 hektar tahıl ekim alanında üretim 7976 bin ton iken, 1942-45 arası ekilen alan ortalama 6827, üretim ise 5636 bin tona düşecekti. Memduh Yaşa, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978**, Akbank Kültür Yayınları, İstanbul, 1980, s. 87.

³ Cemil Koçak, **Türkiye'de Milli Şef Dönemi c.2**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 370.

⁴ İlhan Tekeli-Selim İlkin, **İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si c.2**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 83.

İkincisi ise her an savaşa girecekmiş gibi hazırlık yapılması sebebiyle silahlanma masraflarının artmasıydı. Gerek ordu mevcudunun ve gerekse savunma harcamalarının artışı genel bütçeden orduya ayrılan payın da her geçen gün yükselmesini beraberinde getirdi. Nitekim 1938’de Milli Müdafaa Vekaleti’ne ayrılan pay %30,31 iken, savaşın başladığı ilk yıl %13 oranında artarak %43,32’ye, 1940 yılında ise %53.24’e kadar yükselecek genel bütçenin yarısından fazlasına ulaşacaktı⁵. Elbette ki genel bütçeden orduya ayrılan payın yükselmesi, ekonominin büyümediği bir ortamda, diğer alanlara ayrılan payın azalmasını da beraberinde getirecekti.

Bu dönemde ekonomik alanda yaşanan bir diğer temel sıkıntı ise yüksek enflasyon olmuştur. Bu enflasyonun temel nedeni ise tedavüldeki para miktarının sürekli artmasıydı. Zira Devlet, bir yandan denk bütçede açık vermemeye dikkat ederken diğer yandan da artan masraflarını, yeni vergiler koyarak finanse etmek yerine, Merkez Bankasına başvurarak, yani para basarak karşılama yoluna gitmiştir. Bu ise piyasadaki para dolaşımının artması sonucunu doğurmuştur⁶. Merkez Bankasının tedavülde bulunan banknotları 1938’de 194 milyon TL iken, 1940’da 403.556 TL’ye yükselecektir⁷. İthalatın azaldığı, üretimin düştüğü bir ortamda para tedavülünün genişlemesi, şiddetli bir enflasyonu da beraberinde getirmiştir⁸. Nitekim toptan eşya fiyat endeksi 1938’de 100 iken, 1940’a gelindiğinde 124’e yükselmiştir⁹. Piyasada dolaşan para miktarındaki bu artış ise kaçınılmaz olarak beraberinde enflasyonu yani para değerindeki düşüşü getirmiştir.

Tüm bu sayılan nedenlerle, savaşın başlamasıyla birlikte Milli Şef Dönemi Türkiye’sinde ciddi ekonomik sıkıntılar başgöstermiş; özellikle ithal ürünlerin ve temel tüketim mallarının fiyatları hızla yükselmeye başlamış ve ülkede bir karaborsa o zamanki tabirle “ihtikar” ekonomisi ortaya çıkmıştır. Şevket Süreyya Aydemir o yılları şöyle tasvir etmektedir:

“Ülke tam bir cihazlanma yetersizliği içindeydi. Hele tarımsal alanda düpedüz ilkel, verimsiz ve teşkilatsız bir durum içindeydik. O kadar ki hatta savaşa girmemişken bile kıtlık, açlık çekiyorduk. Yollar, ulaştırma araç ve imkanları da yetersizdi. Milli stoklar yoktu ve bu stoklar olsa bile zaten depolama tesislerine malik değildik¹⁰.”

İşte bu şartlar altında, ekonomi alanında Cumhuriyetin ilanından beridir sürdürülmeye gayret edilen büyüme politikası, yerini; azalan ithalat ve üretim koşulları altında denk bütçeyi korumak, hayat pahalılığın, kıtlığın, karaborsacılığın önüne geçebilmek, halk sıkıntı çekerken bazı kesimlerin aşırı kazançlar elde etmesiyle oluşan sosyal adaletsizlikleri düzeltmek çabasına bıraktı. Bu çaba, Devletin bir takım sert ve katı savaş ekonomisi tedbirlerine başvurmasını da beraberinde getirdi ve olağanüstü bir kanunun, Milli Korunma Kanunu’nun (MKK) çıkarılmasına da zemin hazırladı¹¹.

⁵ Koçak, **a.g.e.**, s. 370.

⁶ Yaşa, **a.g.e.**, s. 87.

⁷ Bu artış ilerleyen yıllarda daha da hızlanacaktır. Nitekim 1944 yılına gelindiğinde tedavüldeki banknot miktarı 960.834 TL’ye kadar yükselecektir. Bkz., Tekeli-İlkin, **a.g.e.**, s. 68.

⁸ Yaşa, **a.g.e.**, s. 88.

⁹ Metinsoy, **a.g.e.**, s. 62. Bu rakam savaşın ilerleyen yıllarında çok daha fazla artacak ve 1944’e gelindiğinde TEFE 454’e kadar yükselecektir. Bkz., Yaşa, **a.g.e.**, s. 88, Metinsoy ise bu rakamı 420 olarak verir. Bkz., Metinsoy, **a.g.e.**, s. 68. Ancak her halükarda bu tablonun ifade ettiği gerçek, 1938 ile 1944 yılları arasında %400’ün üzerinde bir enflasyonun ortaya çıktığıdır.

¹⁰ Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam c. 2**, Remzi Kitabevi, Ankara, 1999, s. 205.

¹¹ Yaşa, **a.g.e.**, s. 88.

Milli Korunma Kanunu'nun Çıkarılması

Hükümet daha savaş patlak verir vermez bir takım tedbirleri almaya başlamıştı. Nitekim 8 Eylül 1939'da yayınlanan bir kararnameye göre; tüm hububat ve bakliyat ürünlerinin, nebati ya da hayvani yağların, hayvanların, kerestenin, kablo, tel, sac ve daha pek çok ürünün ihraç edilmesi yasaklanmıştı. Aynı kararnameyle; *“Tiftik, Balmumu, Küçük baş hayvan derileri, Yumurta, Zeytin, Susam, Pamuk, pamuk ipliği ve mensucat ve mamulâtı, Bakla, Soya Fasulyesi”* gibi ürünlerin ihracının da özel izne tabi tutulması karara bağlanmıştı¹².

Hükümet, bu önlemleri almanın yanısıra halka moral vermek ve güven telkin etmek için de girişimlerde bulunmaya başlamıştı. Nitekim Başvekaletten yayınlanan bir resmi tebliğde şöyle denilmektedir:

“Memleketimizde her nevi gıda maddeleri, halkımızın ve ordumuzun ihtiyacını bir seneden fazla müddet idare edecek kadar bol ve eyidir. Hükümetçe zamanında alınmış olan tedbirler, hiç bir mıntıkada ve hiç bir büyük şehrimizde ne bugün ve ne de yarın için gıda sıkıntısı olmasına imkân bırakmıyacak şekildedir. Bu tedbirlerin iyi işlemesi için de harekete geçilmiştir.... Gıda maddelerinin, hemen kâffesinin ihracı men edilmiştir. Fiyat yükselmesi için hiç bir sebep yoktur. Ne nakliyatla intizamsızlık, ne de çalışan kol adedinde noksanlık vardır”

Mal darlığının yaşanmaya başladığı bu dönemde, halkın kendini güvende hissetmesi son derece önemliydi. Zira gelecekte endişe eden geniş halk kitleleri, tedbir amacıyla ihtiyacından fazla mal almaya çalışmakta ve bu mal darlığının daha da şiddetlenmesine neden olmaktaydı. Tebliğdeki şu cümleler bu konuda hükümetin hassasiyetini gözler önüne sermektedir:

“Normal hayat değişmemiş olduğu halde lüzumsuz ferdi ihtiyat tedbirleri almaktan fayda yerine mazarrat gelir ve fırsat bekleyen ihtikar tasavvurlarına yol açar. Bir çuval un nihayet iki ay dayanır sonunda bozulur fakat çok talep satıcıyı fiat yükseltmeye sevk ederek bu suretle yeni bir yüksek fiat seviyesi ve itiyadı doğurur. Buna meydan verilmemelidir¹³

Anlaşılan o ki Balkan Savaşlarından itibaren neredeyse kesintisiz bir şekilde 10 yıl boyunca savaşlar içinde ömrü geçmiş olan bir kuşak, yaşadığı travmanın sonucu olarak, fazla ihtiyatlı davranmakta ve bizzat kendisi stokçuluk yapmaktaydı. Her ne kadar tedbir amaçlı ve iyiniyetli olsa da bu tutum, mal darlığının yaşandığı bir dönemde fiyatların daha da yükselmesi gibi bir sonuca neden olmaktaydı. Ancak elbette ki ülkedeki mal darlığının sebebi halk olmadığı gibi, oluşmaya başlayan karaborsanın temel nedeni de halkın aşırı talebi değildi. Bu konudaki asıl fail tüccarlardı ve hükümet de bunun gayet farkındaydı. Nitekim yayınlanan tebliğde yer alan aşağıdaki cümleler bu durumu olanca açıklığı ile ortaya koymaktadır:

“Avrupa'daki harp vaziyeti dolayısıyla memleketimizde gıda ve diğer bazı maddelerin fiatlarında yükseklik vukua geldiğine dair yapılan neşriyat üzerine alakadar dairelerin derhal tahkik ve tetkike başlamaları emri verilmiştir...İhtikar yapmak kasdile toptancılığa heves edenleri, lüzumsuz fiat yükseltenleri hükümet mütemadiyen takib edecektir. Bu gibiler şurasını açıkça bilmelidirler ki, memlekette halk ihtiyacına yarayan maddeler üzerinde ihtikar yapmak kasdına, en şiddetli tedbirlerle mukabele göreceklendir.. Eğer kanunlarımız kafi Büyük Meclisten buna mani olacak salahiyetleri talep etmekte ve her nerede olursa olsun ihtikarcıların

¹² Resmi Gazete, 8 Eylül 1939, s. 12578.

¹³ A.g.g., s. 12577.

ticarethanelerine, fabrikalarına, depolarına ve evlerine el koymakta Hükümet tereddüt etmiyecektir¹⁴.”

Tebliğden çıkan sonuca göre Türkiye’de karaborsa, daha savaşın başladığı ilk anda ortaya çıkmıştı. Tebliğdeki sert üsluba bakılırsa hükümet bu konuda en şiddetli tedbirleri almaktan da çekinmeyecekti. Hatta öyle ki muhtekirlerin sadece ticari işletmelerine değil, konutlarına dahi el koymaktan çekinilmeyeceği açıkça ifade edilmekteydi.

Bu tebliğ, birkaç ay sonra çıkarılacak olan Milli Korunma Kanunu’nun da ayak sesleri gibiydi. Nitekim tebliğin yayınlanmasından dört gün sonra Mecliste konuşan Başbakan Refik Saydam; karaborsacılığa asla izin vermeyeceklerini, bu konuda gereken tedbirleri almaya başladıklarını fakat konuyla ilgili mevzuatın takviye edilmesine ihtiyaç duyduklarını belirtiyor ve konuyla ilgili kanun layihasının yakın zamanda Meclise sevk edileceğini vurguluyordu¹⁵. 1 Kasım 1939’da ise bu kez Milli Şef İnönü; ülkenin içinde bulunduğu olağanüstü şartlar nedeniyle, iktisadi alanda düzenin korunması ve sarsıntı yaşanmaması için bir takım kanuni tedbirlere ihtiyaç duyulabileceğini, Meclisin bu konuda gereken tedbirleri alacağından emin olduğunu söyleyerek hazırlanmakta olan kanun tasarısının ilk işaretlerini veriyordu¹⁶. Nitekim bu gelişmelerden kısa bir süre sonra, 26 Aralık 1939’da, Başbakan, “Milli İktisadi Koruma Kanunu Projesi” isimli bir metni, CHP Grup Başkanlığına sunarak incelenmesini istedi. Grupta bu işle ilgilenmek üzere özel bir komisyon oluşturuldu¹⁷. Nihayet epeydir hazırlıkları yapılan kanun tasarısı, CHP Parti Grubunca oluşturulan özel komisyonda incelendikten ve son şekli verildikten sonra¹⁸ 15 Ocak 1940 tarihinde “Milli Korunma Kanun Layihası” adıyla Meclise sevk edildi¹⁹ ve 18 Ocak’ta görüşülmesine başlandı²⁰.

Kanunun gerekçesinde; Türkiye’nin savaşın dışında olmasına rağmen bu savaşın etkilerinden korunmak için sadece savunma alanında değil iktisadi alanda da tedbirler almasının kaçınılmaz bir gereklilik olduğu ve bu tedbirlerin hızlı bir şekilde alınabilmesi için hükümetin bu kanuna ihtiyaç duyduğu belirtiliyordu²¹. Kanun hakkındaki encümen raporunda ise bu kanun tasarısıyla hükümete verilen yetkilerin, Anayasa hükümleri ile çelişmediği aksine hükümetin görevinin vatandaşların genel menfaatlerini korumak olduğuna göre aksine “bu kanun hükümlerinin hukuku esasiye düsturlarımıza tamamilen mutabık bulunduğu” vurgulanıyordu²².

Tasarının Meclisteki görüşmelerinde ilk sözü alan “müstakil grup başkan vekili” Ali Rıza Tarhan, Müstakil Grubun bu kanunu desteklediğini belirterek söze başladı ve ardından da bu kanunun uygulanmasında hakim olacak zihniyet ve özel girişimi ilgilendirecek konularda bu çevrelerle fikir alışverişinde bulunulup bulunulmayacağı konularında hükümetin Meclisi aydınlatmasını istedi²³. Bunun üzerine Başbakan Refik Saydam; kanunun uygulanmasında vatandaşın normal

¹⁴ **A.g.g.**, s. 12577. Ayrıca bkz., Koçak, **a.g.e.**, s. 425.

¹⁵ **TBMMZC**, Devre 6, cilt 5, s. 5.

¹⁶ **TBMMZC**, Devre 6, cilt 6, s. 5.

¹⁷ Aydemir, **a.g.e.**, s.213.

¹⁸ Komisyon tasarısı özellikle Anayasaya uygunluk açısından incelemiş ve getirilen hükümlerin anayasayla çelişmediği kanaatine varmıştı. Ayrıca kanun tasarısının isminin de “Milli Korunma Kanunu” olmasını uygun görmüştü. Bkz., **Tan**, 16 Sonkanun (Ocak) 1940, s.1,6.

¹⁹ **TBMMZC**, Devre 6, cilt 8, s. 62. **Cumhuriyet**, 16 İkincikanun 1940, s.1.

²⁰ **TBMMZC**, Devre 6, cilt 8, s. 138.

²¹ “Milli Korunma Kanunu Layihası Mucib Sebebler Mazbatası”, Sıra Sayısı: 64, s.1. **TBMMZC**, Devre 6, c.8.

²² “Milli Korunma Kanunu Muvakkat Encümeni Mazbatası”, Sıra Sayısı: 64, s.2. **TBMMZC**, Devre 6, c.8.

²³ **TBMMZC**, Devre 6, cilt 8, s. 139.

hayatının sekteye uğratılmamasına dikkat edeceklerini, iş çevrelerinin normal kazançlarının mümkün olduğunca kısıtlanmayacağını belirterek, hakim zihniyetin bu olduğunu ifade etti. İş çevreleriyle görüşme konusunda ise buna gerek görüldüğü takdirde görüşmekte asla tereddüt etmeyeceklerini belirtti²⁴. Anlaşılan o ki daha en başından özel teşebbüse bir güven telkin edilmek istenmekteydi. Aynı tutumun emek sermayesi açısından gösterildiğini söylemek ise güçtür. Nitekim, gerekli görüldüğü takdirde, sanayii ve maden müesseselerinde çalışma saatlerinin üç saate kadar uzatılması konusunda hükümete yetki veren maddenin görüşmelerinde hiç kimse eleştiri yapmadığı gibi, söz alan tek mebus da “*yalnızca 3 saat mi?*” diyerek zorunlu mesai uygulamasının daha fazla olması gerektiğini belirtmiştir²⁵.

Milli Korunma Kanunu Tasarısının Meclisteki görüşmelerinde eleştirilen ve üzerinde tartışmalar yaratan tek madde; “*ekilen her dört hektar arazi için bir çift öküz(ün) millî müdafaa mükellefiyetinden istisna edil(eceğini)*” öngören madde olmuştur. Bu madde hakkında söz alan milletvekilleri ülkedeki çiftçilerin büyük kısmının dört hektardan (40 dönüm) az toprağı ekip biçen küçük çiftçi olduğunu belirterek bu maddenin yükünü onların çekeceğini haklı olarak vurguladılar²⁶. Ancak bir sonuç çıkmadı ve madde aynen kabul edildi²⁷.

Görüşmelerin tamamlanmasının ardından yapılan oylamada tasarı kabul edildi²⁸ ve 26 Ocak 1940’da Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girdi²⁹.

Milli Korunma Kanunu Hükümleri

Altı fasıl ve 72 maddeden oluşan 3780 Sayılı Milli Korunma Kanunu’nu hükümete; genel ya da kısmi seferberlik, devletin bir savaşa girmesi ihtimali ve Türkiye Cumhuriyeti’ni ilgilendiren yabancı devletler arasındaki savaş hali gibi üç olağanüstü durumda; ekonomik ve savunma amaçlı gerekli gördüğü her türlü tedbiri alabilme ve uygulayabilme yetkisi vermektedir. Hükümetin bu yetkileri kullanmak veya kullanılıyorsa sonlandırmak için TBMM’den izin almasına gerek yoktu.

Kanunun ikinci faslı “teşkilat yapısı”na ayrılmıştı. Bu fasılda, hükümetin bu kanuna dayanarak alacağı kararları hazırlamak ve ilgili bakanlıklar arasında eşgüdümü sağlamak üzere, başkanlığını bizzat başbakan ya da onun seçeceği bir bakanın yapacağı bir “koordinasyon heyeti” kurulacağı, kanunun hükümlerini uygulamak üzere Başbakanlığa bağlı bir büro kurulacağı hükme bağlanmıştı. Geniş bir teşkilat öngörülmemekte, her bakanlığın kendi kadrolarıyla çalışması, gerekli görülürse geçici memur istihdam edileceği belirtilmekteydi.

Üçüncü fasıl “iktisadi hükümler” başlığını taşımakta ve kanunun omurgasını oluşturmaktaydı. Bu fasılda yer alan maddeler; bir yandan çalışma hayatını düzenleyen hükümleriyle emek kesimini, diğer yandan ise hükümete üretimi denetleme-yönlendirme, ticari faaliyetlere müdahale etme yetkileri veren hükümleriyle sermaye kesimini (tüccar-sanayici) ilgilendirmekteydi³⁰.

²⁴ TBMMZC, Devre 6, cilt 8, s. 140.

²⁵ Bkz. İzmir milletvekili Saadettin Epikmen’in konuşması. TBMMZC, Devre 6, cilt 8, s. 144.

²⁶ Tartışmalar için bkz., TBMMZC, Devre 6, cilt 8, s. 151-153.

²⁷ TBMMZC, Devre 6, cilt 8, s. 154.

²⁸ TBMMZC, Devre 6, cilt 8, s.158. Cumhuriyet, 19 İKincikanun 1940, s.1. Son Posta, 19 İKincikanun 1940, s.1.

²⁹ Resmi Gazete, 26 Kanunusani 1940, Sayı 4417, s. 13213. Tan, 27 Sonkanun (Ocak) 1940, s.1.

³⁰ MKK maddeleri için bkz., Resmi Gazete, 26 Kanunusani 1940, s. 13213-13216. Gruplandırma için bkz., Tekeli-İlkin, a.g.e., s. 98-105.

Emek kesimini ilgilendiren maddelerden en önemlisi ücretli iş mükellefiyeydi. Nitekim dokuzuncu maddeye göre hükümet, sanayi ve maden müesseselerindeki üretim programlarını gerçekleştirmek adına, gerekli uzmanları ve işçileri sağlamak için ücretli iş mükellefiyeti getirebilecekti. Sanayi ve maden kuruluşlarında çalışanlar, haklı bir mazereti olmadan ve haber vermeden işlerinden ayrılamayacaklardı (m.10). Hükümet, gerekli görülen işyerlerinde günlük çalışma sürelerini üç saate kadar uzatabilecekti (m.19). Tarımda çalışabilir her vatandaşı, kendi ziraat işi yüzüstü kalmamak şartıyla, ikametgâhına en çok 15 km mesafe içinde bulunan ve gerek devlete gerek şahıslara ait olan tarım işletmelerinde, uygun ücretle ve ihtiyaca göre çalıştırabilecekti (m.37). Ayrıca İş Kanunu'nun 50. maddesine göre küçüklerin ve kadınların çalışmasına getirilen kısıtlamaları kaldırma ve Hafta Tatili Kanunu'nun uygulamama yetkisi de hükümete verilmekteydi (m19).

Sanayii kesimini ilgilendiren en önemli madde; hükümetin halkın ve milli müdafaanın gereksinimlerini karşılayabilmek adına sanayii ve maden müesseselerinden üretim programları isteyebileceğini ya da bu müesseselere doğrudan üretim programı dikte edebileceğini öngören sekizinci maddeydi. Bu programları uygulamayan kuruluşlar olursa, devlet bu kuruluşlara –bedeli karşılığında- el koyarak kendisi işletebilecekti (m.18). 16. maddeye göre Hükümet, hükmi ve hakiki şahıslar elinde bulunan madenlerden azami cevher alabilmek için, bunları bir elde toplayarak işletebilecekti. Maden sahiplerinin bu nedenle olan kayıpları tazmin edilecekti. Sahiplerine kati gereği olmayan makine, alet edevat ve tesisatla her türlü üretim araçlarını, sahibinin işini kesintiye uğratmamak koşuluyla, değer pahası karşılığında alarak ihtiyacı olan müesseselere verebilecekti (m.17). Sanayi ve maden müesseselerinin üretimini, normal maliyetlerine belli bir kar yüzdesi ekleyerek satın alabilecekti (m.11).

Kanunun 20. Maddesi ise tüccar kesimini doğrudan ilgilendiriyordu. Nitekim bu maddeye göre hükümet, yurtdışından ithal edilecek maddelerin miktar, cins ve nevelerini saptayacak, zaruri ihtiyaç olmayan maddelerin ithalini ise yasaklayabilecekti. 22. madde hükümete, halkın ve milli müdafaanın kati ihtiyacı olan zaruri maddeleri yurtdışından getirebilmek amacıyla gerektiğinde uygun gördüğü ticaret müesseselerini ve ticaret birliklerini stok yapmaya mecbur tutabilme yetkisini vermektedir. Stok yaptırılacak bu kuruluşların fiyat düşmeleri dolayısıyla uğrayacakları kayıpları, 23. madde uyarınca devletçe karşılanacaktı. 24. madde Hükümete, içte üretilen ve tüketilen maddelerin memleket ihtiyacından fazla olan miktarının yurtdışına satışlarının şekil ve koşullarını üreticinin hak ve menfaatlerine zarar vermeden düzenleyebilme yetkisini vermektedir.

Bu fasılda yer alan hükümler tarım sektörünü de kapsamaktaydı. Nitekim 38. maddeye göre Hükümet, gerekli gördüğünde, mıntikalarda yapılacak ekimin nev'i ve çeşitlerini tayin ve tespit edebileceği gibi, herhangi bir mahsulün ekimini de yasaklayabilecekti. Hükümet; üzerinde ekim, dikim yapılmayan 500 hektardan fazla araziye bir bedel karşılığı işletebilecekti (m.39). Sekiz hektar ve üstü ziraata elverişli arazisi bulunan her kişi bu arazinin yarısı kadar hububat ekmeye ya da ektirmeye mecbur tutabilecekti (m.40). Her türlü tarım aletini, makine vasıta ve malzemelerini, zirai ilaçları ve tohumları gereğine göre satabilecek; yanı sıra bunları, parası karşılığı olarak ya da ödünç olarak veya bir kira karşılığında ihtiyacı olanlara verebilecekti (m. 42). Büyük ve küçükbaş hayvanların alımını, satımını ve kesimini düzenleyebilecek gerekirse bunlara bedeli karşılığı el koyabilecekti (m.14).

Bu maddelerin dışında bu fasılda; MKK'nın uygulandığı süre zarfında şehir, kasaba, iskele, liman ve istasyonlardaki gayrimenkullerin kira bedellerinin arttırılamayacağı (m.30); Hükümetin, her türlü özel taşıma aracının seyrüseferini düzenleyebileceği, kullanımını

kısıtlayabileceği ya da yasaklayabileceği; taşıma ücretlerini belirleyebileceği, bu araçları ücreti karşılığında Devlet hizmetinde kullanabileceği, gerekli gördüğü kara ve deniz taşıtlarını bedeli karşılığında satın alabileceği (m.36) gibi hükümler de yer almaktaydı.

Yasanın dördüncü faslı, yasada öngörülen işlerin yapılabilmesi için gerekli bütçe kalemlerini gösteren “mali hükümler”e, beşinci faslı ise kanunu çiğneyenlere karşı uygulanacak “ceza hükümleri”ne ayrılmıştı. İlginç bir şekilde cezai hükümler, iktisadi hükümler kadar geniş bir yer tutuyordu. Yasada; Milli Korunma Mahkemeleri adıyla özel mahkemeler kurulacağı da belirtilmekteydi. Öyle ki bu mahkemelerin 15 güne kadar verdiği hapis ve 500 liraya kadar verdiği para cezaları temyiz dahi edilemiyordu. Yasanın son faslında; kanunun yayımı tarihiye yürürlüğe girdiği ve uygulamasından sorumlu mercii hükümet olduğu açıklanmaktaydı.

Kanunun Uygulanmaya Başlanması

Kanunun kabulünden yaklaşık bir ay kadar sonra, 19 Şubat 1940’da, Hükümet, MKK’yı uygulamaya koymaya karar verdi³¹ ve bir gün sonra Başbakan Refik Saydam başkanlığında; Milli Müdafaa, Münakalat, Ticaret, İktisat ve Maliye Bakanlarından oluşan “Koordinasyon Heyeti” kuruldu. Aynı gün, MKK’nın ikinci maddesine dayanarak kanunun uygulanmaya konma kararı alındığı TBMM’ye bildirildi³². Böylece Şubat ayının sonlarına gelindiğinde Milli Korunma Kanunu artık uygulama safhasına girmişti.

Milli Korunma Kanunu, üretimi arttırma, ekonomiyi büyütme gibi amaçlarla değil, piyasanın karaborsaya, tüccarın da muhtekire dönüşmesine engel olmak, halihazırda mevcut olan, mal darlığı ve buna bağlı olarak gelişen ihtikar-muhtekir zincirini kırmak amacıyla çıkarılmıştı³³. Uygulamaya girmesinin ardından alınan kararların temelinde bu amaca hizmet etme gayesi güdüldüğü derhal göze çarpmaktaydı. Nitekim hükümetin bu konuda ilk attığı adım, birçok temel tüketim maddesinin fiyatlarını ve kâr hadlerini belirlemek oldu. Ardından iâşe işleri, fiyat denetimleri ve ihtikarla mücadele edebilmek amacıyla “iâşe müsteşarlığı”nın kurulmasına karar verildi. Esnaf ve tüccara 100 kuruşun üzerindeki alışverişlerde fatura verme zorunluluğunu getiren “Fatura Sistemi” yürürlüğe sokuldu. Buna bağlı olarak “fiyat murakabe komisyonları” kuruldu ve bu komisyonlar aracılığıyla piyasada fiyatları hükümetçe belirlenmiş olan malların denetlenmesine ve karaborsa fiyatlarıyla mücadele edilmesine girişildi. Ankara, İzmir ve İstanbul’da faaliyete geçirilen murakabe komisyonları, getirilen fatura sisteminden yararlanarak incelemeler yapacak ve bu fiyatları kontrol edecek, uymayanlara gerekli cezaların verilmesini sağlayacaktı. Fakat bürokrasiye dayalı örgütlenmelerin ve girişimlerin başarı oranı hayli sınırlı kalacaktı³⁴. Nitekim tüm bu alınan önlemler ne fiyat artışlarının önüne geçilebilmesini ve ne de piyasadaki mal darlığının aşılabilmesini sağlayamadı. 1940-1942 arasındaki iki yıllık uygulamanın sonundaki fiyat endekslerine bakıldığında bu durum olanca çıplaklığı ile görülmektedir. Örneğin kanunun çıkarıldığı yıl İstanbul’da pirincin kg’sı 46, şekeri 34, koyun

³¹ **Son Posta**, 20 Şubat 1940, s.1.

³² **Son Posta**, 21 Şubat 1940, s.1, 8.

³³ Tekeli-İlkin, **a.g.e.**, s. 156.

³⁴ Metinsoy, **a.g.e.**, s. 85. Koçak, **a.g.e.**, s. 429.

etinin 52, zeytinyağının 60, beyaz peynirin 49 kuruş iken, 1942 yılında bunlar sırasıyla; 94, 146, 134, 137, 115 kuruşa yükselmiştir³⁵. Başkentte de İstanbul’dakiyle aynı tablo mevcuttu³⁶.

Fiyatların yükselmesi engellenemediği gibi piyasadaki mal darlığı da aşılamamıştı. Özellikle hububat sorununun çözülememesi, ekmeğin temininde dahi sıkıntılar yaratmaktaydı. MKK’ya dayanılarak çıkarılan bir kararla, çiftçilerin geçimlik ve tohumluklarını ayırdıktan sonra ellerinde kalan hububatın tamamını Devlete satmasını hükme bağlanmış olmasına rağmen, bir yandan üretim ve stoklama olanaklarının yetersizliği, diğer yandan da çiftçilerin ürünlerini devlete satmak yerine saklayıp serbest piyasada satmak istemeleri³⁷ gibi etkenler, hükümeti “ekmek meselesi” ile karşı karşıya bırakmaktaydı. Bunun üzerine hükümet 21 Şubat 1941’de bir kararname yayınlayarak “tek tip ekmeğin” uygulamasını başlattı³⁸. Bu uygulamaya göre ekmeğin unun karışımı %85 buğday ve %15 çavdar olarak belirlendi. Kararname İstanbul, Ankara ve İzmir’de uygulamaya geçirildi. Çıkarılacak olan ekmeğin fiyatı Belediye Meclisi veya daimi encümen tarafından belirlenecek, kararnamenin uygulanmasını ise Ticaret Vekaleti müfettişleri ve belediyeler denetleyecekti³⁹. Bu tedbirle, ekmeğin buğday ununda yaşanan sıkıntıyı kısmen de olsa azaltmak hedeflenmişti. Ancak alınan tedbir sorunu çözmeye yetmedi. Nitekim 5 Haziran 1941’de yeni bir kararname yayınlanarak ekmeğin içindeki katkı maddelerinin oranı yükseltildi. Yeni kararnameye göre ekmeğin ununa %30 arpa ve %20 çavdar karıştırılacaktı. Gazete haberlerine göre, yeni ekmeğin kalite açısından eski ekmeği aratmayacaktı⁴⁰. Ancak gerçekte durum böyle olmadı. Nitekim Şevket Süreyya Aydemir, İzmir Valisini ziyaretinde Valinin kasasından bir ekmeğin çıkararak kendisine gösterdiğini, İzmir’de fırından çıkan ekmeğin bu olduğunu, bunu hatıra olarak saklayacağını söylediğini aktarır. Aydemir’i anılarına göre bu ekmeğin, “*taşla moloz arası kara bir hamur parçası*”dır⁴¹.

Tek tip ekmeğin kararnamesi de sorunu çözemeyince hükümet, Aralık 1941’de ekmeğin karne ile satılmasına karar verdi. Aslında bu konudaki hazırlıkları bir süreden beri sürdürüyordu. Nitekim 18 Aralık tarihli bir gazete haberine göre; hane halkını tespit etmek ve her hane için ekmeğin ihtiyacını belirleyebilmek amacıyla dağıtılmış olan fişler toplanmış ve karne hazırlıkları tamamlanmıştı⁴². Ticaret Vekili Mümtaz Ökmen’in 19 Aralık’ta Mecliste yaptığı konuşmada; “*Hükümet bir çok müşkülât ve bazı mahzurlarına rağmen bir taraftan stoklarımızı muhafaza etmek bir taraftan da bu tevziyatı (ekmeğin dağıtımını Y.N) tam bir intizam altına almak maksadile ekmeğin işinde karne usulünü tatbik etmiştir. Ve iki buçuk aydan beri çalışılarak bunun hazırlığını ikmal etmiştir. Vatandaşların böyle bir tedbiri seve, seve kabul edeceklerinde şüphemiz yoktur*”⁴³.” cümleleriyle yakında karne uygulamasının devreye gireceğini açıklamaktaydı. Bu konuşmanın üzerinden bir ay geçmeden, 14 Ocak 1942 günü İstanbul’da

³⁵ Tekeli-İlkin, a.g.e., s. 162.

³⁶ Bkz., Gönül Güneş, *İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Ankara’da Günlük Yaşam*, Alter Yayıncılık, Ankara, 2013, s.70-73. Ayrıca Tekeli-İlkin, a.g.e., s. 163.

³⁷ Devlet buğdayın kilogram başı fiyat olarak 26 kuruş belirlerken serbest piyasada bu rakam 82-85 kuruşa kadar yükselmektedir. Tekeli-İlkin, a.g.e., s. 159. Bu durumda çiftçi, ürününü mümkün mertebe devletten kaçırmanın ve serbest piyasada satmanın yollarını aramaktadır.

³⁸ *Resmi Gazete*, 21 Şubat 1941, s. 510.

³⁹ *Resmi Gazete*, 21 Şubat 1941, s. 510. *Cumhuriyet*, 23 Şubat 1941, s. 2.

⁴⁰ *Akşam*, 6 Haziran 1941, s.1

⁴¹ Aydemir, a.g.e., s. 203.

⁴² *Tan*, 18 İlkkanun 1941, s.1.

⁴³ *TBMMZC*, Devre 6, c. 22, s. 110.

ekmek karne ile satılmaya başlandı. 750 gram ekmeğin fiyatı 12,5 kuruş olarak belirlenmişti⁴⁴. 17 Ocak'ta ise uygulama Ankara'da da yürürlüğe girdi. Karne sahipleri şehirdeki 24 fırın ve 170 satış yerinden ekmek alabileceklerdi. Ankara'da 750 gram ekmeğin fiyatı ise 12 kuruş olarak belirlenmişti⁴⁵. 19 Ocakta ise konuyla ilgili kararname⁴⁶ ve karnameye ek olarak; kimlere ne kadar ekmek verileceğini, dağıtımın ne şekilde yapılacağını, karnelerin nasıl hazırlanacağını açıklayan bir karar yayınlandı⁴⁷.

Ekmek karnesi uygulaması İstanbul ve Ankara'dan sonra başta İzmir olmak üzere pek çok büyük ilde uygulamaya geçirildi. Karne uygulamasına geçildikten kısa bir süre sonra ise Halk Dağıtım Birlikleri adıyla bürolar açıldı ve karneli ürünlerin dağıtımını yürütmekle görevlendirildi. Böylece Türkiye'de "karneli yıllar" başlamış oluyordu ve Milli Şef Döneminin sonuna kadar da devam edecekti.

Açıkça görüldüğü üzere, Milli Korunma Kanunu'na dayanılarak Refik Saydam döneminde uygulamaya sokulan önlemler, ne fiyat artışlarının önüne geçilebilmesini ne de piyasadaki mal darlığının aşılabilmesini sağlayabilmiştir. Mal darlığı meselesi aşılamayınca karaborsacılık da olanca hızıyla devam edegelmiştir. Saydam'ın 7 Temmuz 1942'de geçirdiği kalp krizi sonucu ölümünün ardından⁴⁸, hükümeti kurma görevi Şükrü Saracoğlu'na verilmiş ve o da 9 Temmuz 1942'de hükümetini kurarak göreve başlamıştır⁴⁹. Saracoğlu, selefî zamanında ekonomide uygulanan katı devletçi tedbirlerin pek de bir işe yaramadığını düşünmektedir. Nitekim 5 Ağustos'ta Meclis'te okuduğu İcra Vekilleri Heyeti Programı'nda şöyle demektedir:

"Bundan evvel benim ve on arkadaşımın dahil olduğu Hükümet, memlekette hayat pahalılığına ve iktisadi buhranlara mâni olmak için verilen salâhiyetlere istinaden bir çok sert kararlar aldı ve onları sıkı bir gayretle tatbik etmeye başladı. Fakat aradan günler geçtikçe, bu kararların matlup neticeyi vermeyeceği, yapılan şikâyetlerden, tespit edilen fiyatlarla bir çok malların ve gıda maddelerinin bulunamamağa başlamasından ve yapılan tetkiklerden anlaşılmağa başladı. Onun için yeni Hükümet hemen işe başlıyarak bu sert tedbirleri yumuşatmağa, yer yer kaldırmağa ve yer yer değiştirmeğe karar verdi ve tedbirlerin iktisadi olmasına daha çok bel bağladı. Tuttuğumuz bu yolda fiyatlar, kendisiyle mal tedariki imkân haricinde çıkan resmî fiyatların tabiatıyla üstüne çıkacak ve fakat herhalde kara pazar fiyatlarının dînunda kalacaktır⁵⁰."

Saracoğlu bu konuda derhal adımlar atmaya başlamıştır. Örneğin çiftçinin tohumluk ve geçimliliğini ayırdıktan sonra kalan hububatının tamamını Devlete satmasını öngören düzenlemeden vazgeçerek %25 uygulaması olarak bilinen yeni bir uygulamayı devreye sokması bunun en tipik göstergesidir. Bu yeni karar göre çiftçi tohumluk ve geçimliliğini ayırdıktan sonra kalan mahsulünün %25'ini devlete satacak, kalan kısmını serbest şekilde satabilme hakkına sahip olacaktı. Bu adımın ardından; Fiyat Murakabe Komisyonları, İaşe Örgütü, Dağıtım Ofisleri

⁴⁴ Tan, 15 Sonkanun 1942, s.1. Cumhuriyet, 15 İkinçikanun 1942, s.1

⁴⁵ Ulus, 17 Sonkanun 1942, s.1.

⁴⁶ Anlaşılan o ki İstanbul ve Ankara'da karneli ekmek satışı, konuyla ilgili kararname yayınlanıp karne uygulaması resmî olarak yürürlüğe girmeden birkaç gün önce başlamıştı.

⁴⁷ Kararnameyle birlikte yayınlanan ve MKK'nın 21. maddesine dayandırılan 247 sayılı Karara göre; yedi yaşına kadar olan çocuklar (yedi yaş hariç) günde 187.5 gram, yedi yaşından büyükler 375 gram, ağır işlerde çalışanlar ise 750 gram ekmek alabileceklerdi. Bkz., Resmi Gazete, 19 Kanunusani (Ocak) Şubat 1942, s. 2160-2161.

⁴⁸ Ulus, 8 Temmuz 1942, s.1.

⁴⁹ Ulus, 10 Temmuz 1942, s.1.

⁵⁰ TBMMZC, Devre 6, c. 27, s. 22. Koçak, a.g.e., s. 417.

lağvedildi. İaşe ve ihtikarla mücadele konusundaki tüm yetkiler ve denetim görevi Belediyelere bırakıldı. Ancak ekonomi ve fiyatlar üzerindeki Devlet müdahalesinin neredeyse tamamen kaldırılması hiç de beklenen sonuçları vermeyecekti⁵¹. Nitekim Saracoğlu'nun iktidara gelişinden itibaren gerek geçim endeksleri ve gerekse TEFİE ve TÜFE hızla yükselecektir.

	1938	1939	1940	1941	1942	1943
İstanbul geçinme endeksi	100	101.4	112.4	138.0	232.5	347.3
Ankara geçinme endeksi	100	102.1	110.8	132.5	220.9	322.9
Tüketici fiyat endeksi	100	102.1	110.8	132.5	220.9	322.0
Toptan eşya fiyat endeksi	100	101.3	126.6	175.3	339.6	590.1

Kaynak: Tekeli-İlkin, a.g.e., s. 158

Uygulanan kısmî serbestlik politikası, fiyatların yükselmesine engel olamadığı gibi piyasadaki mal darlığı aşma noktasında da hemen hiçbir katkı sağlamamıştır. Üstüne üstlük bu dönemde zengin ile fakir arasındaki uçurum daha da artmış ve bu serbestlik sayesinde ticaret kesimi ve büyük çiftçiler olmak üzere belirli bir kesim son derece hızlı bir şekilde olağanüstü servetlere kavuşmuşlardır. Bu durum ise kamuoyunda “savaş zenginleri” “vurguncular” tabirlerinin ortaya çıkmasına hatta Cemal Nadir'in çizgileriyle “Hacı ağa” tiplemesinin doğmasına neden olacaktır. Sonunda Saracoğlu hükümeti, önce özellikle tüccarlar üzerine salınacak bir olağanüstü vergi olan “Varlık Vergisi”ni, ardından da büyük toprak sahipleri üzerine salınacak “Toprak Mahsulleri Vergisi” isimli bir başka vergiyi devreye sokarak bu sıkıntıları çözme yoluna gidecektir. Ancak istenen sonuç elde edilemediği gibi özellikle varlık vergisinin uygulanması sırasında yaşananlar bu dönemin üzerinde kara bir leke olarak kalacaktır.

1661

Sonuç

Milli Şef Döneminde, II. Dünya Savaşı'nın ülke ekonomisi üzerinde yarattığı ağır tahribatın önüne geçebilmek, ülkede oluşmuş bulunan karaborsacılıkla mücadele edebilmek, piyasadaki mal darlığını ortadan kaldırmak ve fiyat yükselişlerini engellemek gibi amaçlarla çıkarılan Milli Korunma Kanunu, hedeflenen bu amaçların hemen hiçbirine tam olarak ulaşılmasını sağlayamamıştır. Bu durumun temel nedeni elbette ki ülkedeki üretim, nakliye, depolama gibi olanakların yetersizliğidir. Ancak bir o kadar önemli bir diğer faktör de “teşkilatsızlık”tır. Ülkenin hantal bürokratik yapısı bu teşkilatsızlıkla birleşince, iyi niyetle uygulamaya konulan hemen her karar, amaçlanandan farklı, hatta tersi durumlar ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Teşkilat bu kadar yetersiz olunca her türlü tedbirin ya da cezai müeyyidenin arkasından dolanmanın bir yolu da her zaman bulunabilmiştir. Örneğin kira artışları yasaklanmış olmasına karşın ev sahipleri; kiracıyla anlaşarak, evde tadilat yapılmış gibi göstererek, evde kendisinin ya da çocuğunun oturacağı bahanesiyle kiracıyı tahliye ederek ya da etmekle tehdit ederek kiralari arttırmaya devam edebilmişlerdir. Ev bulmakta sıkıntı çeken halkın bu tür istismarları, evsiz kalmamak kaygısıyla, ihbar edememesi de çarkın dönmesine yardım etmiştir. Benzer şekilde

⁵¹ Koçak, a.g.e., s. 413, 432.

fatura sistemi getirilmiş ve malların satış fiyatı belirlenmiş olmasına karşılık, halk çoğu durumda istediği malı alabilmek için satıcının istediği rakamı ödemeye mecbur kalmıştır. Ayrıca fatura sistemi manipüle edilerek ihtikar ve stokçuluk da devam edebilmiştir. Örneğin İstanbul'daki peynir tüccarları, yasak olmasına rağmen peyniri stoklamış; bu stoklar ele geçirilince de bunları Anadolu'daki tüccarlara sattıklarını fakat onların depolayacak yerleri olmadığından malları kendi depolarında sakladıklarını beyan etmişlerdir. Gerçekten de fatura üzerinde bu satış gerçekleşmiştir. Fakat aslında bu, Anadolu'daki küçük tüccarlarla yapılan bir antlaşmadan ibarettir. Para karşılığında bu malları almış görünen Anadolu'daki küçük tüccar, İstanbul'daki büyük tüccarın karaborsacılık yapmasını yasal hale getirmektedir. Karaborsa ve vurgunculuk bir zincir şeklinde içiçe geçmiştir⁵².

MKK'ya göre suçu tespit edilip de MKK mahkemelerine sevk edilenlerin davaları ise ya çok uzun sürmüş ve gündemden düşmüş ya da yasal mevzuattaki bir boşluktan faydalanılarak işin içinden sıyrılanın bir yolu bulunmuştur. Örneğin Haydarpaşa Garı'nda tesadüfen hamalın sırtından düşerek parçalanmış sandıktan dökülen binlerce ağır işçi ekmek karnelerini bastıran ve dağıtan dolandırıcı, *'bu sahte vesikalar tam taklit sayılmaz, çünkü şu köşedeki çizgilerden birisi tam aslına benzemiyor.'* gerekçesiyle hiç tutuklanmadan serbest kalabilmiştir⁵³. Yani Şevket Süreyya Aydemir'in deyişiyle, bu dönemde "çarklar boşlukta dön(mektedir)"...

Bu dönemde geniş halk kesimlerinin yaşadığı sıkıntılar, milli şef iktidarının temelden sarsılmasını, halkın yeni bir partiye kurtarıcı gibi sarılmasını ve iktidarın kısa zaman içinde el değiştirmesini de beraberinde getirecektir. Çünkü halk meşhur hikayede anlatıldığı üzere babasız kalmamış fakat şekersiz kalmıştır. Bu şekersizliğin acısını unutmayacak ve ilk fırsatta bunun sorumlusu olarak gördüğü siyasal erkten hesap soracaktır.

Kaynakça

Kitaplar

Aydemir, Şevket Süreyya (1995). **İkinci Adam c. 2**. Ankara: Remzi Kitabevi.

Güneş, Gönül (2013). **İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Ankara'da Günlük Yaşam**, Ankara: Koçak, Cemil (2007). **Türkiye'de Milli Şef Dönemi c.2**. İstanbul: İletişim Yayınları.

Metinsoy, Murat (2007). **İkinci Dünya Savaşında Türkiye**. İstanbul: Homer Kitabevi.

Tekeli, İlhan – İlkin, Selim (2014). **İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si c.2**, İstanbul: İletişim Yayınları.

Yaşa, Memduh (1980). **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978**. İstanbul: Akbank Kültür Yayınları.

Zabıt Cerideleri

TBMMZC (1939). **Devre 6, cilt 5**. Ankara: TBMM Matbaası.

TBMMZC (1939). **Devre 6, cilt 6**. Ankara: TBMM Matbaası.

⁵² Bu konudaki pek çok örnek için bkz., Metinsoy, a.g.e., s. 84-102.

⁵³ Aydemir, a.g.e., s. 216.

TBMMZC (1940). **Devre 6, cilt 7.** Ankara: TBMM Matbaası.

TBMMZC (1940). **Devre 6, cilt 8.** Ankara: TBMM Matbaası.

TBMMZC (1942). **Devre 6, cilt 22.** Ankara: TBMM Matbaası.

TBMMZC (1942). **Devre 6, c. 27.** Ankara: TBMM Matbaası.

Gazeteler

Akşam

Cumhuriyet

Resmi Gazete

Son Posta

Tan

Ulus

KONAKLAMA İŞLETMELERİNDE YÖNETİCİYE GÜVENİN ÖRGÜTSEL SESSİZLİĞE ETKİSİ: ALANYA'DA BİR ARAŞTIRMA

Arş.Gör. Serdar ARSLAN

Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Engin ÜNGÜREN

Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi

Yaşar Yiğit KAÇMAZ

Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi

Öz

İşletmelerin varlıklarını sürdürülebilir bir şekilde devam ettirebilmesinde rekabet gücü oldukça önemli bir rol oynamaktadır. İşletmelerin rekabet gücü ise değişim başlatabilecek insan kaynakları yetenekleri ile doğrudan ilişkilidir. İşletmelerin değişim ve gelişimin önünde büyük bir engellerden birini ise örgütsel sessizlik oluşturmaktadır. İşletmeyle yönelik fikir, düşünce ve bilgilerin örgüt içerisinde kasıtlı olarak paylaşılmaması olarak ifade edilen örgütsel sessizlik, işletmelerde aksaklıkların giderilmesine, iyileştirilmesine imkan vermemektedir. Sessizlik üzerine yapılan temel çalışmalar dikkate alındığında, sessiz kalma davranışını etkileyen faktörlerin bireysel faktörler, örgütsel faktörler, yönetsel faktörler ve kültürel faktörlerle açıklanmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada ise temel örgütsel paradigma ekseninde, örgütsel güven boyutlarından yöneticiye güvenin, örgütsel sessizlik üzerindeki etkisinin belirlenmesi ana amaçtır. Araştırmanın örneklemini Alanya'da faaliyet gösteren konaklama işletmelerindeki çalışanlar oluşturmaktadır. Araştırma nicel araştırma yöntemi temelinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın yapı geçerliliğini ve araştırma modeline uygunluğunun belirlenmesinde doğrulayıcı faktör analizi, değişkenler arasındaki ilişkiyi ölçmek için korelasyon analizi, değişkenler arasındaki nedenselliği ölçmek için ise yapısal eşitlik modeli kullanılmıştır.

1664

1. Giriş

Hizmet sektörünün önemli bir unsuru olan otel işletmeleri, insan kaynağının büyük önem taşıdığı örgütlerdir. Konuklara hızlı ve sorunsuz hizmet verilmesi gerekliliği, örgütün günlük operasyonlarındaki hata ve eksikliklerin de hızla giderilmesini gerekli kılmaktadır. Bu noktada, yöneticilerin otelin çeşitli birimlerindeki çalışanlardan özellikle operasyonel aksaklıklar ve geliştirilebilecek uygulamalar konusunda bilgi ve görüş alabilmesi elzemdir. Çalışanların yöneticilerine görüşlerini iletmemeyi tercih etmesi, alan yazında örgütsel sessizlik olarak isimlendirilmektedir.

Çalışanın fikirlerini yöneticiden saklamasının önemli bir sebebi yöneticisine güven duymamasıdır. Yöneticiye güven, alan yazında örgütsel güvenin en kritik aşaması olarak değerlendirilmektedir (Büte, 2011: 175). Örgütsel güven eksikliği birçok araştırmada, sessizliğin öncülü olarak ele alınmıştır (Ferrin vd., 2006; Binikos, 2008; Nikolaou vd., 2010). Yöneticiye güven ise, örgütsel sessizlik üzerindeki en etkili güven boyutudur (Akgündüz, 2014).

Çalışanlar birçok konuda sessiz kalmayı tercih edebilmektedir. Hemfikir olunmayan örgüt politikaları ve kararlar, adil olmayan uygulamalar, birimi iyileştirmeye yönelik öneriler, işleyiş ve süreçteki aksamalar, araç-gereç ve donanım yetersizliği gibi konular sessiz kalınan konulara örnektir (Atasever, 2013). Bu araştırmanın amacı, yöneticiye güvenin çalışanların sessiz kaldığı konular üzerinde anlamlı bir etkisi olup olmadığını belirlemektir.

2. ÖRGÜTSEL GÜVEN ve YÖNETİCİYE GÜVEN

2.1. Örgütsel Güven

Örgütsel güven, toplumda yaygın olarak bilinen ve önem verilen güven kavramının, profesyonel örgütlere sistematik bir biçimde uyarlanmasıdır diyebiliriz. Tabii bu noktada kişiye duyulan güven ile örgüte duyulan güveni birbirinden ayırmak gerekir (Doney ve Cannon, 1997). Buna göre, bir kişiye duyulan güvenin, kişiler arası ilişkilere ve kişisel özelliklere göre değişeceğini, örgüte duyulan güvenin ise, örgütteki kişilerden çok örgüt politikalarına ve yönetim tarzına göre şekilleneceğini söylemek mümkündür. Bu anlamda örgütsel güven, “örgütün güvenilirliğinin çalışan tarafından algılanma düzeyi ve örgütün, çalışanın menfaatleri doğrultusunda düşünülmesine, çalışanın zararına eylem göstermeyeceğine yönelik güven algılaması” olarak tanımlanabilir (Büte, 2011: 174).

Örgütsel güven kavramı ayrıca çalışanların örgüt içerisinde gerçekleştirilen faaliyetlerin kendilerine yararlı olacağına ya da en azından kendilerine zararı dokunmayacağına dair duydukları inanç olarak tanımlanmaktadır (Tan ve Tan, 2000: 243).

Günümüz dünyasında, ılımlı insan kaynakları politikaları, merkezîyetçiliğin azaldığı daha basık/yatay örgüt yapıları örgütsel güven kavramının önemini arttırmaktadır. Günümüzde, çalışanların yaptıkları işleri sevmeleri ve örgüt yönetimine katılmaları esastır. Bu da ancak sağlıklı bir örgütsel güven ortamı ile mümkündür.

Örgüt içinde güven ortamı sağlanamazsa, bunun örgüt için yıkıcı olumsuz etkiler doğuracağı dikkate alınmalıdır. Örgütsel güvensizliğin ilk etkisi, çalışanlar arasında huzursuzluk ve şüphe olacaktır. Bunun sonucunda da güvensiz çalışanlar oluşmakta ve güvensiz çalışanlar düşük performans, örgütsel hedefleri benimsememe ve örgütün yararına olan faaliyetlerde katılmada gönülsüzlük gibi yansımalar göstermektedir (Tüzün, 2007: 107). Bu da, insan kaynağının en değerli rekabet unsuru olduğu günümüzde, firmanın uzun vadede büyümemesi ve hatta varlığını sürdürmemesi tehlikesi yaşamasına neden olacaktır.

2.2. Örgütsel Güven'in Alt Boyutları

Örgütsel güven, çok geniş kapsamlı ve pek çok unsur arasındaki ilişkiyi içeren bir kavramdır. Bu nedenle, örgütsel güven kavramı literatürde 3 ana sınıfta incelenmektedir (Aktuna, 2007):

- 1- Yöneticiye Güven
- 2- Çalışma Arkadaşlarına Güven
- 3- Örgüte ya da Kuruma Güven

Bu çalışma kapsamında, yöneticiye güven, en kritik örgütsel güven boyutu olarak bağımsız değişken olarak ele alınacaktır.

2.3. Yöneticiye Güven

Yönetici, çalışanlar için örgütü temsil eden bir numaralı aktördür. Çalışanlar örgüt ile iletişime geçmek istedikleri zaman kapısını ilk çalacakları unsur yöneticileridir. Bu nedenle, çalışanın yöneticiye güven duyması, örgütsel güvenin sağlanmasının ilk ve en önemli adımudur.

Çalışan üzerinde büyük bir etkiye sahip olan yöneticiler, uygulamaları ve tavırlarıyla, çalışanlar üzerinde örgütsel güven algısının oluşmasında veya yerleşmiş bir örgütsel güven algısını yok etmede rol oynayabilirler (Büte, 2011: 175). Bu durum yöneticilerin omuzlarına önemli bir sorumluluk yüklemektedir.

Yapılan çalışmalar, yöneticiye duyulan güven üzerinde, yöneticinin kişisel özelliklerinin ve takındığı tutum ve davranışların etkili olduğunu göstermektedir. Buna göre, yetenekli ve dürüst yöneticiler çalışanlar üzerinde daha yoğun bir güven duygusu yaratmaktadır. Ayrıca, yöneticilerin takındığı beş temel davranış şeklinin de, yöneticiye karşı güveni arttırdığı ortaya konmuştur (Sayın, 2009: 52):

- 1- Tutarlı davranış
- 2- Saygın davranış
- 3- Denetimi paylaşma ve dağıtma
- 4- Etkin iletişim
- 5- İlgi gösterebilme

Tüm bu davranış şekillerine bakılarak, çalışanın yöneticiye olan güvenini arttıran en temel unsurun, kendini değerli hissetmek ve yöneticisinin bunun farkında olduğunu bilmek olduğu söylenebilir.

Yöneticiye güven, Erdem ve Aytemur (2009) tarafından, Türkiye bağlamına uygun bir araştırmayla, üç boyutta ele alınmıştır:

Yetkinlik: İş hakkında bilgi, iş deneyimi, işe hakim olma, problem çözme yeteneği gibi unsurları ifade etmektedir.

Hamilik: Çalışanları koruma, destek olma, ilgili olma gibi unsurları ifade etmektedir.

Adalet: Yöneticinin çalışanlar arasında adaleti gözetmesini ifade etmektedir.

Bu çalışma kapsamında, yukarıda ele alınan boyutlar yöneticiye güveni belirlemede baz alınan boyutlar olacaktır.

3. ÖRGÜTSEL SESSİZLİK

Örgütsel sessizlik, çalışanların işlerini ve çalıştıkları örgütü iyileştirmekle ilgili bilgi, düşünce ve fikirlerini kendilerine saklaması, ifade etmeyi tercih etmemesi olarak tanımlanmaktadır (Morrison ve Miliken, 2000, s. 706). Pinder ve Harlos'a (2001, s. 334) göre ise örgütsel sessizlik, örgüt içinde değişim ve gelişim sağlama yeteneğine sahip çalışanların davranışsal, bilişsel ve duygusal değerlendirmelerini paylaşmama durumudur.

Çalışanların örgüt içinde sessiz kaldığı konular çok çeşitli olabilmektedir. Atasever (2013), Çakıcı (2010) ve Durak (2012)'nin çalışmalarından faydalanarak sessiz kalınan konuları üç başlık altında ele almıştır:

Yönetim Sorunları: Hemfikir olunmayan örgüt politikaları ve kararlar, yöneticilerin bilgi ve beceri yetersizlikleri, amaca hizmet etmeyen kurallar.

Etik ve Sorumluluklar: Kötü muameleye maruz kalma, adil olmayan uygulamalar, israf, işten kaytarma ve tembellikler, çekişme ve çatışmalar.

Çalışma Olanakları: Birimi iyileştirmeye yönelik öneriler, işleyiş ve süreçteki aksamalar, araç-gereç ve donanım yetersizliği.

Bu çalışma kapsamında, sessiz kalınan konular bu üç boyutta ele alınacaktır.

3. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Bu araştırma, yöneticiye güvenin örgütsel sessizlik üzerindeki etkisini belirlemek amacı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın evrenini Alanya'da yer alan konaklama işletmeleri çalışanları oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında 5 tanesi 5 yıldızlı 3 tanesi 4 yıldızlı 8 otelde 151 çalışana uygulama gerçekleştirilmiştir.

Araştırma kapsamında nicel araştırma yöntemi tercih edilmiş olup, katılımcıların yöneticiye güven ve örgütsel sessizlik düzeylerini belirlemek amacı ile anket tipi ölçek ile ölçüm gerçekleştirilmiştir. Anket üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin sorular yer almaktadır. Anketin ikinci bölümünde katılımcıların yöneticiye güven düzeyini belirlemek amacı ile 19 önerme yer almaktadır. Yöneticiye güven ölçeğine ilişkin önermeler Erdem ve Aytemur'un (2009) çalışmasından alınmış olup bahsi geçen çalışmada elde edilen faktörler bu çalışmada da kullanılmıştır. Aytemur (2009) çalışmasında yöneticiye güven ölçeğini "yetkinlik", "hamilik" ve "adalet" faktörlerinden oluşturup, test etmiştir. Ölçekte önermelere katılım durumu "1 = kesinlikle katılmıyorum", "2 = katılmıyorum", "3 = ne katılıyorum ne katılmıyorum", "4 = katılıyorum" ve "5 = kesinlikle katılıyorum" şeklinde belirlenip temel ölçekleme yöntemi olarak 5'li likert ölçeği kullanılmıştır. Anketin son bölümünde ise katılımcıların sessiz kaldığı konuları ve sessizlik düzeylerini belirlemek amacı ile 11 önerme yer almaktadır. Bahsi geçen önermeler Atasever'in (2013) çalışmasından alınmış olup yöneticiye güven ölçeğine benzer bir şekilde çalışmada elde edilen faktörler bu çalışmada da kullanılmıştır. Atasever (2013) örgütsel sessizlik ölçeğini "yönetim sorunu", "etik ve sorumluluklar" ve "çalışma olanakları" faktörlerinden oluşturup, test etmiştir. Ölçekte önermelere katılım durumu "1 = hiçbir zaman sessiz kalmam", "2 = çok nadir sessiz kalırım", "3 = bazen sessiz kalırım", "4 = genellikle sessiz kalırım" ve "5 = her zaman sessiz kalırım" şeklinde belirlenip temel ölçekleme yöntemi olarak 5'li likert ölçeği kullanılmıştır.

Araştırmanın hipotezleri aşağıdaki gibidir:

H₁: Yöneticiye güven ile çalışanların sessiz kaldığı konular arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₂: Çalışanların sessiz kaldığı konuların açıklanmasında yöneticiye güven anlamlı düzeyde etkilidir.

2.1.Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde araştırma bulgularına yer verilmiştir. Araştırma kapsamında ilk olarak elde edilen bulguların kullanılacak faktörlere göre güvenilirlik analizleri gerçekleştirilmiş olup güvenilirlik değerleri dikkate alınarak analizlere devam edilmiştir.

Tablo 1: Güvenilirlik Analizleri

Örgütsel Güven	Cronbach's Alpha Değeri
Yetkinlik	0,951
Hamilik	0,916
Adalet	0,963
Örgütsel Sessizlik	Cronbach's Alpha Değeri
Yönetim Sorunu	0,812
Etik ve Sorumluluklar	0,896
Çalışma Olanakları	0,788

1668

Güvenilirlik analizlerine ilişkin bulgular Tablo 1'de yer almaktadır. Tablo 1'de yer alan bulgular incelendiğinde örgütsel güven ve örgütsel sessizliğe ilişkin faktörlerin yüksek derecede güvenilir düzeyde olduğu görülmektedir (Kalaycı, 2010:405). Araştırma kapsamında faktörlerin yüksek derecede güvenilir olması nedeni ile analizlere devam edilmiştir.

Tablo 2: Demografik Dağılımlar

Cinsiyet	n	%	Medeni Durum	n	%
Kadın	61	40,4	Bekar	78	52
Erkek	90	59,6	Evli	72	48
Toplam	151	100	Toplam	150	100
Yaş	n	%	Eğitim	n	%
18-25 yaş	35	23,5	İlköğretim	23	15,6

26-33 yaş	53	35,6	Lise	73	49,7
34-41 yaş	38	25,5	Önlisans	20	13,6
42-49 yaş	23	15,4	Lisans ve Lisans Üstü	31	21,1
Toplam	149	100	Toplam	147	100
Departman	n	%	Çalışma Süresi	n	%
Önbüro	27	17,9	1 yıldan az	42	28,8
F&B	26	17,2	1-3 yıl	70	47,9
Mutfak	21	13,9	4-6 yıl	19	13,0
Kat Hizmetleri	26	17,2	7-9 yıl	15	10,3
Diğer*	51	38,8	Toplam	146	100
Toplam	151	100	* Teknik, muhasebe, insan kaynakları, satın alma		

Tablo 2’de katılımcıların demografik dağılımlarına ilişkin bulgular yer almaktadır. Bulgular incelendiğinde katılımcıların %40,4’ünün kadın, %59,6’sının ise erkek olduğu bununla birlikte %52’sinin bekar ve %48’inin evli olduğu görülmektedir. Katılımcıların yaşları incelendiğinde %23,5’inin 18-25 yaş, %35,6’sının 26-33 yaş, %25,5’sinin 34-41 yaş ve %15,4’ünün 42-49 yaş aralığında olduğu saptanmıştır. Katılımcıların eğitim durumları ise %15,6’sı ilköğretim, %49,7’si lise, %13,6’sı önlisans ve %21,1’i lisans ve lisansüstü şeklindedir. Katılımcıların çalıştıkları departmanlar incelendiğinde ise %17,9’unun önbüro, %17,2’sinin F&B, %13,9’unun mutfak, %17,2’sinin kat hizmetleri ve %38,8’sinin diğer departmanlarda çalıştığı belirlenmiştir. Diğer departmanlar teknik, muhasebe, insan kaynakları ve satın alma şeklindedir. Katılımcıların çalışma süreleri incelendiğinde ise %28,8’inin 1 yıldan az, %47,9’unun 1-3 yıl arası, %13’ünün 4-6 yıl arası ve %10,3’ünün 7-9 yıl arası mevcut işletmelerinde çalıştığı saptanmıştır.

2.1.1.Hipotez Analizleri

Bu bölümde araştırma hipotezler test etmek amacı ile korelasyon ve regresyon analizleri gerçekleştirilmiştir.

Tablo 3: Korelasyon Analizleri

Değişkenler		Yönetim Sorunu	Etik ve Sorumluluklar	Çalışma Olanakları
Yetkinlik	r	-0,339	-0,445	-0,395

	p	0,000**	0,000**	0,000**
Hamilik	r	-0,304	-0,287	-0,325
	p	0,000**	0,000**	0,000**
Adalet	r	-0,376	-0,333	-0,413
	p	0,000**	0,000**	0,000**
* Değişkenler arasında %95 anlamlılık düzeyinde ilişki vardır.				
** Değişkenler arasında %99 anlamlılık düzeyinde ilişki vardır.				

Tablo 3’de yöneticiye güven ve örgütsel sessizlik arasındaki ilişkiyi ölçmek amacı ile gerçekleştirilen korelasyon analizlerine ilişkin bulgular yer almaktadır. Bulgular incelendiğinde yöneticiye güvene ilişkin faktörler ile örgütsel sessizliğe ilişkin faktörler arasında %99 anlamlılık düzeyinde ilişki olduğu görülmektedir. Faktörlerin tamamında ilişki olduğunun belirlenmesinin ardından aradaki ilişkinin yönü ve düzeyine ilişkin bulgular incelendiğinde bütün ilişkilerin negatif yönlü ve ilişkilerin zayıf ($0,26 < r < 0,49$) düzeyde olduğu saptanmıştır (Kalaycı, 2010:106). Elde edilen bulgular incelendiğinde H_1 hipotezinin kabul edilmesi gerekmektedir.

Tablo 4: Yönetim Sorunu Regresyon Analizi

Bağımsız Değişkenler	Beta	t Değerinin Anlamlılık Düzeyi	
Yetkinlik	-,167	,215	
Hamilik	,133	,461	
Adalet	-,359	,026*	
R ²	Düzeltilmiş R ²	F	F Değerinin Anlamlılık Düzeyi
,144	,124	7,343	0,000

Tablo 4’de yöneticiye güvene ait yetkinlik, hamilik ve adalet faktörleri ile örgütsel sessizliğe ilişkin yönetim sorunu faktörüne ilişkin regresyon analizi sonuçları yer almaktadır. Bulgular incelendiğinde F değerinin anlamlılık düzeyinin 0,000 olması ve nedeni yönetim sorunu faktörünün açıklanmasında örgütsel güveninin etkili olduğu görülmektedir. Bu etki t değerinin anlamlılık düzeyi 0,026 olması nedeni ile adalet faktöründen kaynaklanmaktadır. Adalet faktörü yönetim sorunu faktörünün %12,4’ünü açıklamaktadır.

Tablo 5: Etik ve Sorumluluklar Regresyon Analizi

Bağımsız Değişkenler	Beta	t Değerinin Anlamlılık Düzeyi	
Yetkinlik	-,475	,000**	
Hamilik	,256	,145	
Adalet	-,202	,194	
R²	Düzeltilmiş R²	F	F Değerinin Anlamlılık Düzeyi
,189	,171	10,123	0,000

Tablo 5’de yöneticiye güvene ait yetkinlik, hamilik ve adalet faktörleri ile örgütsel sessizliğe ilişkin etik ve sorumluluklar faktörüne ilişkin regresyon analizi sonuçları yer almaktadır. Bulgular incelendiğinde F değerinin anlamlılık düzeyinin 0,000 olması ve nedeni etik ve sorumluluklar faktörünün açıklanmasında yöneticiye güveninin etkili olduğu görülmektedir. Bu etki t değerinin anlamlılık düzeyi 0,000 olması nedeni ile yetkinlik faktöründen kaynaklanmaktadır. Yetkinlik faktörü yönetim sorunu faktörünün %17,1’ini açıklamaktadır.

Tablo 6: Çalışma Olanakları Regresyon Analizi

Bağımsız Değişkenler	Beta	t Değerinin Anlamlılık Düzeyi	
Yetkinlik	-,237	,050*	
Hamilik	-,083	,596	
Adalet	-,218	,034*	
R²	Düzeltilmiş R²	F	F Değerinin Anlamlılık Düzeyi
,175	,163	13,907	0,000

Tablo 6’da yöneticiye güvene ait yetkinlik, hamilik ve adalet faktörleri ile örgütsel sessizliğe ilişkin çalışma olanakları faktörüne ilişkin regresyon analizi sonuçları yer almaktadır. Bulgular incelendiğinde F değerinin anlamlılık düzeyinin 0,000 olması ve nedeni çalışma olanakları faktörünün açıklanmasında yöneticiye güveninin etkili olduğu görülmektedir. Bu etki t değerlerinin anlamlılık düzeyi 0,050 olması nedeni ile yetkinlik faktöründen ve t değerinin 0,034 olması nedeniyle adalet faktöründen kaynaklanmaktadır. Yetkinlik ve adalet faktörlerinin çalışma olanakları faktörünün %16,3’ünü açıklamaktadır. Gerçekleştirilen bütün regresyon analizlerindeki bulgular dikkate alındığında H₂ hipotezi kabul edilmelidir.

SONUÇ

Bu araştırma, yöneticiye güvenin örgütsel sessizlik üzerindeki etkisini belirlemek amacı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma bulguları incelendiğinde yöneticiye güveni oluşturan faktörler ile örgütsel sessizliği oluşturan faktörler arasında ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte, bu ilişki zayıf ve negatif yönlüdür. Bu durum yöneticiye güvende gerçekleşecek bir değişimin örgütsel sessizliği çok fazla etkilemeyeceği fakat etkilediği takdirde yöneticiye güvende olan değişimin tersi yönde örgütsel sessizlikte değişim olacağını göstermektedir. Yöneticiye güven ile örgütsel sessizlik arasındaki ilişki zayıf olsa da araştırma hipotezlerinden H₁ hipotezi kabul edilmelidir.

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen bir diğer analiz ise H₂ hipotezini test etmek amacı ile gerçekleştirilen regresyon analizleridir. Bu analizdeki amaç yöneticiye güvene ilişkin faktörlerin örgütsel sessizliğe ilişkin faktörleri ne düzeyde açıkladığının belirlenmesidir. Bulgular incelendiğinde yöneticiye güvene ilişkin faktörlerin tamamının örgütsel sessizliğe ilişkin faktörlerin tamamının açıklanmasında etkili olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, yöneticiye güvene ilişkin faktörlerin örgütsel sessizliğe ilişkin faktörleri açıklama düzeyleri %8 ila %20 aralığındadır. Bu durum örgütsel sessizliği etkileyen başka etkenlerinde olduğunu göstermektedir. Gerçekleştirilen bütün regresyon analizleri ışığında yöneticiye güvenin örgütsel sessizliği açıklama düzeyi düşük olsa da araştırma hipotezlerinden H₂ hipotezi kabul edilmelidir.

Bu araştırma, turizm ve yönetim disiplinlerine ampirik veri sağlayarak ve alan yazında öngörülen bir etkiyi destekleyerek katkı sağlamaktadır. Yönetimsel bir çıktı olarak, yöneticinin yönetimsel uygulamalar ve çalışanlarla kurduğu ilişkilerde güven algısını yaratmasının, çalışan sessizliğini azaltacağı söylenebilir. Gelecek araştırmalar içinse, konunun Türkiye bağlamı dikkate alınarak (paternalistik ilişkiler, yüksek güç mesafesi, işsizlik gibi) nitel yöntemle detaylandırılmasının teorik katkıyı derinleştireceği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Akgündüz, Y. (2014). “Otel Çalışanlarının Örgütsel Sessizliği Tercih Etmelerinde Örgütsel Güvenlerinin Etkisi”, *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, Vol:6 No:1, s. 184-199.
- Atasever, M. (2013). “Yıldırımın Örgütsel Sessizlik Üzerine Etkisi ve İşletmelerde Bir Araştırma”. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Denizli.
- Binikos, E. (2008), “Sounds of Silence: Organisational Trust And Decisions To Blow The Whistle”, *SA Journal of Industrial Psychology SA Tydskrif vir Bedryfsielkunde*, Vol:34 No:3, s. 48 – 59 (<http://www.sajip.co.za>)
- Büte, M., (2011). Etik İklim, Örgütsel güven ve bireysel performans arasındaki ilişki, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Vol:25 No:1, s. 171-192.
- Çakıcı, A. (2010). Örgütlerde İşgören Sessizliği: Neden Sessiz Kalmayı Tercih Ediyoruz?, 1. Baskı, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Doney, P.M., Cannon, J.P. (1997). “An Examination Of The Nature Of Trust n Buyer-Seller Relationships”, *Journal Of Marketing*, 61(2), 35-51.
- Durak, İ. (2012). *Korku Kültürü ve Örgütsel Sessizlik*, 1. Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa.

Erdem, F. ve Aytemur, J. (2009). “Türk Örgütlerinin Sosyal Sermaye Birikiminin Geliştirmede Belirleyici Unsur Olan Güvenin Anlaşılmasına Yönelik Özgün Bir Ölçek Geliştirme Projesi” TÜBİTAK (proje no: 107K548)

Ferrin, D. L., Kim, P. H., Cooper, C. D. ve Dirks, K. T. (2006), Silence speaks volumes: Effectiveness of reticence in comparison to apology and denial for responding to integrity-and competence-based trust violations, Center for Effective Organizations CEO Publication, 7 , 1-58.

Kalaycı, Ş. (2010), “Faktör Analizi”, Şeref Kalaycı (Edit.) (2010), SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, 5. Baskı, Ankara: Asil Yayın Dağıtım Ltd. Şti.

Morrison, E. W. ve Milliken, F. J. (2000). “Organizational Silence: A Barrier to Change and Development in a Pluralistic World”, Academy of Management Review, 25 (4), 706-725.

Nikolaou, I., Vakola ve M., Baurantas, D. (2010), “Organizational Trust and Employee Silence”, <http://issuu.com>

Pinder C.C and Harlos K.P. (2001). “Employee Silence: Quiescence and Acquiescence As Responses to Perceived Injustice”, Research in Personnel and Human Resources Management, Vol. 20, 331–369.

Sayın, U. (2009). “Güven: İşletmelerde Algılanan Örgütsel Adalet ve İş Tatmini Arasındaki İlişkide Bir Aracı – Bir Uygulama” Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum.

Tan, H.H., Tan C.S.F. (2000). “Toward the Differentiation of Trust in Supervisor and Trust in Organization”, Genetic, Social, and General Psychology Monographs, 126(2), 241-260.

Tüzün, İ.K. (2007). “Güven, Örgütsel Güven ve Örgütsel Güven Modelleri”, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 93-118.

OSMANLI KURUMLARI MEDENİYETİ

(OSMANLI ŞEHİRLERİNDE VAKIFLAR GAZİ YAHYA PAŞA ÖRNEK)

İsam Albayaty*

Öz

Bu araştırma, Balkanlarda ve İstanbul'da (H. 912 – M. 1506) Gazi Yahya Paşa'nın vakfiyenamesi ile ilgilidir. Bu dönem, Osmanlı Devleti'nde vakıf faaliyetlerinin geliştiği ve kalkındığı bir dönemdir. Gazi Yahya Paşa Cami ve İmaret Vakfı'na vakfedilen cami, mescit, imaret medrese, mektep, han, hamam, su kemeri, köprü, değirmen ve dükkan gibi yapıların yanında, vakıf akarı olarak vergiden muaf köylüler, temlikler, çiftlik arazileri, mevralar, bahçeler, bağlar, yaylalar, baltalıklar, korular, ormanlar. Vakfiyede Yahya Paşa'ya ait menkul ve gayrimenkuller, aile vakfı ve icar vakfı olarak iki gruba ayrılmaktadır. Vakfiyede zikredilern vakıf yapıları ve vakıf arazileri buldukları şehir, kasaba ve nahiyelere göre dağılımını, Aile İcar Vakfı olarak vakfiyede ismi zikredilern gayrimenkulleri tashif etmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Vakıf, Osmanlı Vakıfları, Gazi Yahya Paşa.

OTTOMAN INSTITUTIONS OF CIVILIZATION

(FOUNDATIONS GAZİ YAHYA PASHA in OTTOMAN CITIES)

This research relates to the foundation of Gazi Yahya Pasha in the Balkans and Istanbul (H. 912 - M. 1506). This period is a period of development and development of foundation activities in the Ottoman State. In addition to the structures such as mosque, mosque, imaret madrasa, school, han, hamam, aqueduct, bridge, mill and shop which are founded by Gazi Yahya Pasha Mosque and Imareti Foundation, taxpayers, farmhouses, , vineyards, plateaus, shrubs, corals, forests. In the foundation, there are two groups of movable and immovable property belonging to Yahya Pasha, family foundation and icar foundation. We will try to distribute the foundation structures mentioned in the foundation and the distribution of the foundation sites according to the towns, towns and nephews, as the family foundation, the names mentioned in the foundation.

Key Words: Ottoman, Foundation(waqf), Ottoman Foundations, Gazi Yahya Pasha.

*Ms.A. Öğretim Görevlisi ve Tarihsel Araştırmacı, Kuzey teknik üniversitesi, Kerkük / Irak,Gazi üniversitesi Doktora öğrencisi. isam975@yahoo.com

Giriş

Üsküp, Balkan yarımadasının tam ortasında olup bölgenin siyasi, iktisadi ve kültürel hayatında her devirde önemli yer tutmuştur. Yıldırım Beyazıt döneminde Osmanlı hakimiyetine alınmış ve XV. Yüzyıl ortalarında bölgenin idari merkezi haline gelmiştir⁵⁴. (H. 868 – M. 1463) den sonra paşa sancağına bağlı bir “kaza” ya dönüştürülmüş, (H. 957 – M. 1550) de sancak statüsüne kavuşmuştur⁵⁵.

Vakfın Tanımı

İslam hukukuna göre vakıfların pek çok tanımı yapılmıştır. Sözlük anlamıyla duruş, durmak, alıkoymak, ayakta bekleme ve hareketten alıkoyma gibi bir çok manaya gelen vakıf kelimesinin⁵⁶, ıstılah (deyim) olarak pek çok tanımı yapılmaktadır. Aynı bir malın herhangi biri tarafından emlak edilmesini engellemek anlamına gelmektedir.

Vakıf kelimesi Arapça’da durdurmak, alıkoymak manasındadır. İstılah olarak ise XIII – XIX. Yüzyıllar arasındaki dönemde, İslam ülkelerindeki sosyal ve iktisadi hayatta önemli bir yer tutan dini – sosyal müessesenin adıdır⁵⁷. Vakıf müessesesi, uzun asırlar boyunca bütün İslam memleketlerinde büyük önem kazanmış, içtimai ve iktisadi hayat üzerinde derin tesirlerde bulunmuş dini – hukuki bir müessesedir⁵⁸. Vakıf kısaca, bir kimsenin Allah’ın rızasını kazanmak için, sahip olduğu menkul veya gayrimenkulünü dini, içtimai ya da hayır hizmetleri için tahsis etmesi olarak tanımlayabiliriz. Vakıf tesis eden kişiye vakıf, vakfedilen mala mevkuf denir. Vakıf kuran kişinin amaçlarını, şartlarını ihtiva eden, kurulacak vakfın yönetim şekline ilişkin esasları belirleyen ve mahkeme tarafından tescil edildikten sonra vakfın vücut bulduğu belgeye de Vakfiyename denmektedir⁵⁹. Vakıf (Vakfeden kişi) kadı huzurunda tescil edilen vakfiyesinde, vakfiyenin hedeflerini, şartlarını ve yönetimini belirlemekte ve bu vakfa bir müteveli görevli tayin etmektedir⁶⁰. Vakıflar gördükleri hizmetler itibariyle; dini, içtimai ve iktisadi vakıflar, mahiyetleri itibariyle ise; hayır, zürri (evlatlık) ve avarız vakıflar olmak üzere bir takım kategorilere ayrılmaktadır⁶¹.

Osmanlı Devletinde Vakıfların Önemi

Osmanlı Devleti’nde vakıflara büyük önem verilmiştir. Özellikle de vakıf mefhumu geliştikten sonra vakıflara verilen değer ve önem artmıştır. Çünkü bu vakıflar, muhtelif alanlarda olumlu

⁵⁴ Hoca, Nazif, Üsküp, İslam Ansiklopedisi, XIII., İstanbul, 1993, s.122-123.

⁵⁵ Özer, Mustafa, Üsküp Mimarisi (XIV – XIX. Yüzyıl), Ankara, 2006, s. 16.

⁵⁶ Kelimenin diğer anlamları için bk. Sami, Şemseddin, Kamus-ı Türki, İstanbul, 1317, s. 1495-1496

⁵⁷ Yediyıldız, Bahaeddin, Vakıf, İslam Ansiklopedisi, C. 13, İstanbul, 1986, s. 153.

⁵⁸ Köprülü, Fuat, İslam ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi, İstanbul, 1983.

⁵⁹ Özdemir, Rifat, "Osmanlı Vakıflarının Kurulması ve Yaşatılmasında Devlet Kurumlarının İşleyişi", Fırat Üniversitesi Tarih Sempozyumu’na sunulmuş tebliğ, (14– 17 Ekim , 1993.), s.1-137.

⁶⁰ İnalçık, Halil, Kuruluşundan Yıkılışına Kadar Osmanlı Devleti Tarihi, (çeviren: Mehmed Arnavut), Beyrut, 2002, s.222.

⁶¹ Kazıcı, Ziya, İslam ve Sosyal Açısından Vakıflar, İstanbul, 1985, s.79-97.

sonuçlar ortaya koymuştur. Bunun neticesinde ise somut gelişme olarak vakıfların sayıları ve infak olgusu gelişmiş ve artmıştır. Osmanlı şehirlerinin fiziki yapısını oluşturan cami, mescit, zaviye, medrese gibi dini ve içtimai yapıların inşası ve muhafazası vakıflar vasıtasıyla olmaktadır⁶².

Osmanlı Devleti vakıf toplumun benimsediği kültürün ayrılmaz bir parçası sayılmaktadır. Osmanlı vakıfları, yeterli düzeyde gerçekleştirilmek istenen refah ve saadet düzeyine ulaşmak amacıyla bir serr-i şerifi olarak çok dikkatli bir şekilde yönetilmiştir. Diğer bir ifadeyle toplumsal hayatın⁶³ düzenlenmesinde önemli büyük rol oynamıştır. Toplumun tüm fertlerine bu vakıflar sayesinde ücretsiz hizmetler sunulmuştur⁶⁴. Ayrıca vakıf, menkul ve gayrimenkul malları tasavvuf ederek Allah'ın rızasını kazanma amacı güdülmüştür. O halde vakıf, camileri, mescitleri, okulları ve toplumsal niteliği olan diğer kurum ve kuruluşları koruma görevini üstlenmiştir⁶⁵. Tarihçi Yılmaz Öztuna "Toplumsal kurum ve kuruluşların yapmış olduğu tüm işler, vakıf müessesesi sayesinde yapıldığına dikkat çekmiştir"⁶⁶. Bu kurum Osmanlı Devleti'nde insani ve sosyal kurumların en önemlilerinden biriydi. İnsanlar bu vakıflarda hayır işlerine koşar, güzel işler icra ederlerdi. Bu kişilerin başında ise padişah, sultanlar, devlet erkani, ordu komutanları, alimler ve zenginler gelmektedir. Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan bu yana hayır kurumları ülkenin her tarafında yaygın bir şekilde görülmeye başlanmıştır⁶⁷. Osmanlı Devleti'nde vakıf hizmetleri, tasavvurunun üstünde bir çok alanda çeşitlilik göstermiştir. Örneğin; Fakir kızların çeyizlerinin hazırlanması, mahkumların ve sıkıntıda olan kişilerin borçlarının ödenmesi gibi. Hayır kurumlarının başında ise camiler, mescitler, su sebilleri, okullar, fakirler ve yoksullar için imarethaneler (aşevleri), hastahaneler, hanlar, hamamlar, darülacezeler, fabrikalar ve diğer kurumlar gelmektedir hatta

hayvanlar için bile özellikle de kuşlara özel (Güvercin) bir çok vakıf bulunmaktaydı. Bu nedenle Osmanlılar güvercin etini asla yemezdi. Güvercinlere bakmak, yetiştirmek onları mutlu ederdi. Güvercinler şehirde bulunan camilerin avlusunda uçarlardı. Osmanlılara göre hayır yapmayı sevmeye delalet ederdi. Hiç kimse hayvanlara kötü muamele yapmazdı, onlara eziyet edemezdi. Çünkü o hayvanlar da Allah'ın yarattığı mahlukatlarındandır⁶⁸. Vakfa bir gelir tahsis edilmektedir. Fıkıh ilmine istinaden mülkün sahibi kurulduğu andan itibaren Allah-u Teala'dır. Ancak bazı vakıfların zamanla kamu içerikleri değişmiştir⁶⁹.

Gazi Yahya Paşa

Makedonya'da vakıfları olan Gazi Yahya Paşa, Sultan Mehmed (Fatih) kullarındandır. Enderundan yetişerek (H. 885 – M. 1480) de Rumeli Beylerbeyi ve aynı yılda Bosna Beyi oldu. (H. 892 – M. 1487) de Kengırı valisi oldu ve (H. 893 – M. 1488) de ikinci defa Rumeli Beylerbeyi

⁶² Yediyıldız, a.g.e., s.153.

⁶³ Kazıcı, Ziya, Osmanlı Vakıf Medeniyeti, İstanbul, 2003, s.80 ; Akgündüz, Ahmed, Vakıf Müessesesi, İstanbul, 1996, s.115-145.

⁶⁴ Arnavut Mehmed, Osmanlı Devleti'nde Vakıf, Evkaf Dergisi, Kahire, 2002, s.47.

⁶⁵ İncalcık, a.g.e., s.220.

⁶⁶ Öztuna, Yılmaz, Osmanlı Devleti Tarihi, c. 2 , İstanbul, 1988, s.491.

⁶⁷ A.g.e., s.492.

⁶⁸ Öztuna, a.g.e., s.493-494; Kazıcı, a.g.e., s.81-82.

⁶⁹ İncalcık, a.g.e., s.222-223.

oldu, (H. 907 – M. 1501) de ikinci defa Bosna valisi olup, o sene Anadolul Beylerbeyi ve II. Beyazid'e damat oldu. (H. 909 – M. 1503) de üçüncü defa Rumeli valisi oldu ve (H. 910 – M. 1504) te vezirlikle kubbenişin olup, sultanın II. Beyazid'ibn kızı Hatice Hatunla evlenmiştir. (H. 912 – M. 1506) vefat eyledi. Fetihleri çok, hayırları bol, sadık, cesur ve gayretliydi ⁷⁰.

Gazi Yahya Paşa Vakfı

Yahya paşa vakıf mallarını ve akarlarını en ayrıntılı bir şekilde açıklayan belge, Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde defter 629, sayfa 415 – 423'de yer alan Yahya Paşa, vakfiyesi 1. Recebi sene H. 912'de tanzim edilmiştir. Yahya Paşa Vakfiyesi'nden, Üsküp'de kendisinin yaptırdığı içinde ve dışında çok vakıflar olduğunu öğreniyoruz⁷¹. Sofya'da, Niğbolu'da ve İstanbul'da bunları da vakıf etmiştir ve çok hayır eserleri yapmıştır. Vakfiyede Yahya Paşa'ya ait menkul ve gayrimenkuller, aile vakfi ve icar vakfi olarak vakfiyeden söz konusu Yahya Paşa defterlerindeki bilgiler vakfiyedeki şartnameyi esas alarak uygulama yapıldığını göstermektedir.

Vakfiyenin Özet Olarak Eserleri:

- Cami ve mescidi
- İmaret
- Müsafir Konak (Ulema, Sadat, Suleha, Fukara)
- Tabhane
- Matbah
- Fırın
- Mahzan
- Anbar
- Ahr
- Hücre
- Muallimhane
- Dükkan
- Hela
- Deyirman
- Kervansaray
- Liman
- Çiftlik
- Bağ
- Bahçe
- Debbağ
- Hamam

⁷⁰ Süreyya, Mehmed, Sicill-i Osmani, c. 5 , İstanbul, 1996,s.1675.

⁷¹ VGMA, D.692,s.415-423,(H.912-M.1506), Vakfiye ;Keleş,Hamza, Ziki ,Mehmt,Bulgaristan'da Osmanlı Dönemi Vakıf Eserleri Envanteri,C.I.

- Sığır Davar
- Pınar
- Yer Zemin
- Larence Suyu⁷²

Yahya Paşa Camii ve İmaret Vakfı'na ait mülkler

A) Üsküp

Bu dönemde Üsküp'te genelde vakıflar bünyesinde olan çok sayıdaki cami, imaret, han, hamam, ambar gibi yapılar da inşaa ya da tamir edilmiştir ⁷³. Üsküp'te (H. 909 – M. 1503)'te Yahya Paşa tarafından cami yaptırılmıştır. Bir çok vakıfları olan bu cami ve imaret, araştırma dönemimizde tespit ettiğimiz camii'ye ait evkaf içerisinde 1 misafir konmek, 4 tabhane, 1 matbah, 1 fırın, 1 mahzen, 2 ambar, misafir davarlar bağlamak, 1 ahır, 2 farraş hüvresi, 1 muallimhane, 2 hela ⁷⁴ bu mülkler Üsküp'e Bozdoğan İlyas'dan vakıf olmuştur.

Vakıf Şartnamesi'nde, camii beş vakit farz namazları eda etmek için ve sair evkatda nafîle namazı kılmak için ve tilaveti Kur'an-ı Kerim etmek, bu vakıf fakir olsun, ganî olsun kullananlar bu vakfı ⁷⁵Ama camii etrafındaki mahalleler, paşa mahallesinde vakıf olan, 31 dükkan, camii etrafında ve mukabelesinde ve 1 hamam vakıfın şartı: Hamam kısta tutan hamamcı evin içinde termimi ve tamir icaresi vakıf cebinden olacak ⁷⁶.

Üsküp Nahiyesi'nde Lubança kavyesinde 2 değirmen vakıf olmuştur ve Söğütlüdeve Karyesi'nde, 2 çiftliği, 3 evi karşılığı, 1 fırın, 3 davar, 2 bahçesi (1 değirmen başında, 1 değirmen ayağında).

Bayko Oğlu Mahallesi'nde Üsküp'ün merkezinde, 6 hucer altında olan yer zir-i zeminin vakıf olmuş ve Haraççı Şuca Mahallesi'nde vakıf olan 8 hucer, 7 izbenin ⁷⁷.

B) Sofya

Söz konusu Yahya Paşa Vakfıyesi'nin 629. Defterin 416. Sayfa ve 417. Sırasında kayıtlı vakıflar olan mülk, 137 bab dükkan, 8 huver, 4 değirmen. Sofya kurbunda Bovyana ve Malşofça kavyeler 1 bahçe ve 1 çiftliği. Pobmatı Mahallesi'nde olan vakıf orada 13 dükkan, 2 ev yer zir-i zeminin, 1 kıta hâli. Nefs-i Sofya'da 1 bina, 1 hamam ettiği vakıf camiiçe ⁷⁸.

C) Niğbolu

Yahya Paşa'nın Niğbolu'daki vakfı olduğu, 38 hucer (Kervansarayı), 1 ahır, 11 dükkan, 23 debbağ dükkanı. Bunun şart 23 dükkan Ahî Evran Tekkesi olup bir kafire hidayet yetişip

⁷² a.g.e.,s.415-423.

⁷³ Hoca, a.g.e., s.126.

⁷⁴ VGMA ,D.629,s.415- 416.

⁷⁵ a.g.e., s.416.

⁷⁶ a.g.e.

⁷⁷ a.g.e.

⁷⁸ a.g.e.,s.416- 417.

Müslüman olduğu ve tekkede bir salih sakin olup icaresi alınmaya içerisi hucera, taşrası 10 bab dükkan⁷⁹.

Niğbolu Nahiyesi'nde ve Şiyakova Karyesi'nde vakıf olan, 1 çiftliğinin cümleisini içinde olan mülk bağını ve bahçesini, 2 ulvi ev ve altında 1 ahır ve Lofça Kasabası'nda 1 hamam vakıf olmuştur⁸⁰.

Bu vakfiyede şöyle bir şart var; Her kim olsun mütevellî istiklale edip bir yıldan ziyadeye icâriye vermeye eğer zaruret olursa üç yıla vere. Bu vakıf hasılından (Mahsul-i) her yılda 200 sikke-i medine-i gönder (Bkz. Tablo 1), bu para Üsküp nahiyelerinde olan kura⁸¹.

⁷⁹ a.g.e.

⁸⁰ a.g.e.

⁸¹ a.g.e.

Tablo – 1 Vakıf Görevlileri ve Aldıkları Ücretler (H. 912 – M. 1506) ⁸²

Bu vakıf görevlileri ve aldıkları ücretlerin şartı var; bunların her birisi Fatihatül-kitab okuyup savabın ruh-ı vakıfa ita edip ve hayrı cemilin kabulüne dua ederler ve muhsul-i vakıf yevmi 10

No	Giderler	Gider Tutarı Yılda
1	Cihet-i Nazır-ı	10 Sikke
2	Cihet-i Naib-i Medine	10 Sikke
3	Cihet-i İmami Hanefiye	10 Sikke
4	Cihet-i Hatibi	10 Sikke
5	Cihet-i İkinci Müezzin	10 Sikke
6	Cihet-i Hademe-i Tavassiyeye	20 Sikke
7	Cihet-i Farraş	20 Sikke
8	Cihet-i Medine-i Şerife Mücavir Olan Suleha ve Guraba	80 Sikke
9	Cihet-i Harem-i Şerifin Bevvabına	5 Sikke
10	Cihet-i Harem-i Şerifin Kanadil ve Yağ Bahasiyçün	15 Sikke
11	Cihet-i MA-i Muayyen İle Attaş-ı Huccacı İska Etmek İçin Sakalar	10 Sikke
		TOPLAM: 200 SİKKE

akçe ifraz olunup hacet olduk evkafı-ı sarf oluna ve masarf atiyeden zayid olan zevayid sarf oluna ve sarf etmezse o vakit imaretde pişen ve kulat harcından ve benat saliyanesinden ve müteveli ⁸³.

Üsküp’de her kim müteveli olursa, cihet-i tevliyet günlük 20 akçe verilir. Aşağıdaki tablo evkatı içerisine alan bu meblağlar günlük hesabıyla (Fi yevm). (Bkz. Tablo 2)

⁸² VGMA, D. 629, s.419.

⁸³ a.g.e.

Tablo – 2

NO	Giderler	İşi	Gider Tutarı
1	Cihet-i Hitabet	Camii'de Müslümanlara Kur'an okur, Cuma ve bayram günleri hutbe okur ve namaz kıldırır.	7 akçe ve imarette pişen taamdan her taam vakti 1 parça et, 2 ekme ve 1 kepe aş verilir.
2	Cihet-i İmam	Evkat-1 hamsede Müslümanlarla namaz kılar ve Ramazan geceleri teravih kılar.	6 akçe ve Hutibe verildiği gibi verilir.
3	Cihet-i Müezzin Muaven Müezzin	Evkat-1 salat-1 hamsede ezan okur, Cuma günleri Ezan-1 evvel ve Ezan-1 sani okur. Cuma günlerinde gelip müezzin çıkıp, Ezan evvelde ve sanide verilir.	4 akçe ve Hutibe gibi verilir. 1 akçe ve et, ekme ve aş verilir.
4	Cihet-i Hafız	Cuma namazından önden tialvet-i kelim kadim ederler.	1,5 akçe ve et, ekme ve aş verilir.
5	Cihet-i Salih Müteveyyin	Her Cuma günü namazdan sonra Hazret-i Risaletin ruh-i münevveri için ve vakıf errahiy için dua eder.	2 akçe ve et, ekme ve aş verilir.
6	Cihet-i Hafız Kelam-1	Her gün salat zuhr sonra tilave okur, ba det tilave eşref-i mahlukat Hazret-i Risalet-penahın ruh-ı mütahhari için ve vakfın ruhu için hayır duası eder.	2 akçe ve et, ekme ve aş verilir.
7	Cihet-i Tilavet Okuyan (On Nefer)	Her gün asr vaktinden sonra türbe-i şerife haremi gayrı Cuma günlerinde Kur'an-ı Kerim'den bir cüz okurlar ve hatm ederler. Bu hateemün	

1681

		nebiyyin ruhuna ve ruh-i vakıf ahlafının ederler.	2 akçe ve et, ekmek, aş verilir.
8	Cihet-i Namazcı	Her gün camiide 20 rekat namaz nafile edip vakıf ileyhim ruhuna-ita ederler.	2 akçe ve bir parça et, ikişer ekmek, 1 kepçe aş verilir.
9	Cihet-i Türbedar	Türbe kapısını açar, cüzhanlar yerine oturur ve türbe kapısını kilitler. Türbeyi temiz tutar ve silip süpürür.	2 akçe ve namazcıya verildiği gibi verilir.
10	Cihet-i Kayyım	İmaretin ve mescidin kapılarını açar ve haremini süpürüp halılarını kaldırır.	2 akçe ve namazcıya verildiği gibi verilir.
11	Cihet-i Çerağcı	İmaret ve camii cereğların ve kandilleri hacet vaktinde yakar.	2 akçe ve namazcıya verildiği gibi verilir.
12	Cihet-i Muallim	Kur'an-ı Kerim talim eder ve lugat, sarf ve nahiv, fıkıh her zaman 20 kişi eksik olmaz.	5 akçe ve namazcıya verildiği gibi verilir.
13	Cihet-i Muallimhanede Halife	Çocukları okutmakta, sebakları bildirmekte ve Fatiha Suresi'ni okuyup dua eder.	2 akçe ve namazcıya verildiği gibi verilir.
14	Cihet-i Talebe	Muallimhanede okuyan, eytam evlad-ı, fukara.	10 akçe melbusati için tayin olur.
15	Cihet-i Katib	Vakfın ihracatını ve cabilerin müteveliye teslimatının, cemi-i ve imaretin ihracatını deftere yazar.	4 akçe ve namazcı gibi verilir.
16	Cihet-i Cabi (Beş Nefer) -Üsküp'de -Ezdin'de -Sofya'da -Niğbolu'da -Konstantine'de	Hasıl evkafi, emanet ve diyanet ile zabt ederler, cemi edip müteveliye teslim eder ve tarihi ile kakib-i evkafa yazdırır.	4 akçe ve taam verilir.
17	Cihet-i Davar Maslahat İçin	Hasılların altı ayda müteveliye hesabı verir.	2 akçe ve taam verilir.
18	Cihet-i Şeyh	Her taam vaktinde imaret matbahında hazır olup pişen yemeğin tuzunu ve taamlarına göre fukaraya, yabancılara ve misafirine ziyafet verir.	5 akçe ve 1 parça et, 2 ekmek ve 2 kepçe aş verilir.
19	Cihet-i Vekil-i Harc	Şıra mehabeti ve imaretin havayıcı taamdan.	3 akçe ve şeyh gibi taam verilir.
20	Cihet-i Kilerci ve Ambarcı	Mekilatdan her ne olursa keyl edip alıp masrafa keyl edip ve mufassalan katib-i imarete yazdırır.	3 akçe ve şeyh gibi taam verilir.

21	Cihet-i Aşçı	Kadir gecesi atimeyi pişirmesine yardımcı olup iyi ve lezzetli taam pişirir.	4 akçe ve taam vaktinde şeyh gibi verilir.
22	Cihet-i Ekmekçi	Her gün taam vaktinde ekmek pişirir.	4 akçe ve taam vaktinde şeyh gibi verilir.
23	Cihet-i Buğday Döğücü	-	1,5 akçe ve şeyh gibi taam verilir.
24	Cihet-i Çanakçı	Fukaraya verilen yemeğin çanaklarını taşıyım aşçı şakirdlerine teslim ve aş tevzi indahi eder.	1 akçe ve şeyh gibi taam verilir.
25	Cihet-i Bevvab	İmaretin ve ahırın kapılarını açıp veya misafirin davarlarını gözetip ahırını süpürerek ahırını temizler.	2,5 akçe ve şeyh gibi taam verilir.
26	Cihet-i Ferraş	Temizlik yapar.	2 akçe ve şeyh gibi taam verilir.
27	Cihet-i Halıcı	Halıları ve tuvaletleri temizler.	1 akçe ve şeyh gibi taam verilir.
28	Cihet-i Meremmetçi	İmaretada ve camiide termime muhtaç olan yerleri eder.	1 akçe ve şeyh gibi taam verilir.
29	Cihet-i Suyolcu	Suya muhtaç olan yerleri tehir ve müsahele etmeyip meremmet eder.	1 akçe ve şeyh gibi taam verilir.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere talebe (Öğrenci), muallimhanede okuyan öğrencilere her yıl birer kat elbise, harçlık verilmiş ⁸⁴.

Ç) İstanbul

Yahya Paşa'nın İstanbul'dan vakfı var ama bu vakfiyede Üsküp'te katılmış onun için önemli vakıf mekteb, Devkurbi Limanı ve camii, imaret, değirmenler, dükkan gibi. Yahya Paşa'nın Vakfiyesinden İstanbul şehrinde sadece çalışanlara günlük maaş zakir olur. Meremmetçi günlüğü 3 akçe ve taam verilir, ekmek için un alacak buğday ona 2,5 akçe ve taamda verilir. Mesalihına hasıra ve çereyağına 3 akçe günlük alır. Her gün 400 dürhem bir vukiyye 90 vukiyye un İstanbul kilosu 4,5 kilo olur. İstanbul'da her kilosu 20 vukiyyeden 100 ekmekten ziyadece olur. Olduğu miktarı verip misafirine ve ekl için hazır olan fukaranın her neferine birer ekmek verilir. 44 vukiyye et pişer, misafirin yemeği için pişen et kifayet miktar ifraz olunup bakisinin nısfı sabah vaktinde piriç aşı ile ve nıfsı aharı ikindi vaktinde buğday aşı ile pişer. Ramazan gecelerinde bir defada pişer, her vukiyye 400 dirhemdir 5 pare ederler ⁸⁵. Her paresi 80 dirhem olur. Zikr olan etden hademeye tayin olunduğu her 2 neferine birer parça verilir. İmaretini her Ramazan ve iki bayram, aşure günlerinden gayrı her günde pirinç kilosu 10 vukiyye, her sabah 2 kilo pirinç çorbası pişer ve Cuma geceleri ve sair leyali şerifeden gayrı İstanbul'da kilosu 20 vukiyyedir, her asr 1 kilo inik buğday çorbası pişer, pirinç buğdayının, Cuma ve Ramazan, Berat geceleri ve iki bayram aşure günlerinde pirinç kilosu 4 kilo dane pirinç ve 2 kilo zerde pişer. Zikr olan taamdan

⁸⁴ VGMA, D.629, s.420.

⁸⁵ a.g.e.,s. 421.

camii ve imaret hazır olursa yerler, fuakra olsun gani misafir olsun mukim olsun mansub olsun bu vakıfa dahil olur. Vakfın ruhu için, evladı ve zurvıyatıdua ederler ⁸⁶. La-zale şümüsü devletihı anı kûsuf ve anil husuf imaret pişen taam için 4 kepçe. Buğday aşu için vaz olunan kepçenin içi 760 dirhem su alır ve kepçenin tanesi 235 dirhem su alır, zevde kepçesi 125 dirhem su alır. Yakmak için odun, aş, ekmek pişirmek ve kışın ısınmak için. O 10 akçe alıyor ve tayin edildi. Bütün taam malzemelerini almak için 6 akçe verilir. Evanı imaret yılda iki defa kalaylanır ve her defada 150 şer akçe verilir. Her yıl Rebiülevvel ayının Cuma gecesinde camii mezkurede mevlüd okunur, okuyana 50 akçe verilir. Bu vakıfı mezkurun şartı: İmareti ve cami mezkura ehlinin nasbı ve azli hatibden gayrı mütevellı elinde olur. Mütevellı izinsiz kimse cihete mutasarrıf olursa ona haram olur ⁸⁷. Evkaf mütevellı olan ümürü tevliyet bizzat mübaşir olmazsa yerine naib nasb edip, kendi ciheti tevliyetden her ne tayın ederse edip vakıfdan nesne verilmeye ba de kaza tevliyeti ve nezareti nuv-ı hadaka-i Celal ve nurı hadaka-ı İkbal oğlu Bali Bey'e tayin edildi. Aynihı semeretü Fuadihi oğlu Mehmed Çelebi, Badehü oğlu Mahmud Çelebi, Badehü oğlu Yusuf Çelebi, Badehü oğlu İskender Çelebi tayin edildi. Oğullarından neslen bade neslin batnan ba'de batnin tevliyet aslah va enseb kim ise mütevellı olur ⁸⁸.

Evanı imaret mezkurede, döşeklerinde, çerağlarında, gayrıde tecdid ve tebdile muhtaç olanın, hasılı evkafı mezkureden satın alet-tacil yerine konulur. Evkafı mezkurenin hasılları Müslümanların fukarasına ve sulehasına verilir. Vatka vakıf müşarun-ileyh evkafı mezbureyi vücuh-ı mezbure üzere vakıf edip şerayitin ve masarımın tayın tevliyeti Mevlana Musa bin Ali'ye verip ol dahi tevliyeti mezbureyi kabul ettikten sonra evkafı mezburenin vakfiyetinden tescil etmeye meclisi şeri şerifi nebeviyyeye hazır olup hakimül rücuva veya vayı temlikine vekil olan, Usul Çelebi bin Yusuf bin Kazan vakıfı müşarunileyh katibi Derviş Çelebi bin Murad ve Mevlana Ali bin Halil el-hatib...

Vaka'at-tescîlüş-şer-î bi-mahzarın mine'ş-suhûdi'l-udûl :

- 1 – Mevlana Muhyiddin bin Emir Yusuf el-müderriş.
- 2 – Mevlana Hüsameddin el-Bitlis.
- 3 – Mustafa Çelebi bin Hoca Durak el-emin.
- 4 – Mevlana Lütfullah bin Hasan el-Merzifon.
- 5 – Mevlana Şuayb bin Muhsin eş-şehir bi-Turabi.
- 6 – Mevlana Sinan bin Halil el-müazım el-Gelibolu.
- 7 – Mevlana Osman bin İsmail el-mülazım.
- 8 – Hayreddin Hızır bin Abdullah reisül muhzırın.
- 9 – Hayreddin Hızır bin Abdullah Atik Mehmet Bey bin Oruç Bey.

Hurrire fi evveli 1. Cumati min sehri Recebi sene 912 ⁸⁹ hicri ve bu ferman Muharrem ayınının 26. günü sene 1211'de hicri tescil olmuştur.

⁸⁶ a.g.e.

⁸⁷ VGMA,D. 629,s.421-422.

⁸⁸ a.g.e., s.422.

⁸⁹ a.g.e.,s.422 - 423.

Sonuç

Araştırma, bir dizi çıkarıma ulaşmıştır. Başlıca çıkarımlar şunlardır:

Vakıflar, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan bu yana Osmanlı Devleti'nde coğrafyasında hükmeden önem verdiği bir konuydu. Şöyle ki vakıf, Osmanlı Devleti'nde toplumsal gelişme ve kalkınma alanlarında büyük rol oynamış olup, uzun dönemler boyunca topluma hizmetler sunmuş ve bilimin yayılmasına katkı sağlamıştır. Buna ilave olarak vakıflar toplumsal dayanışma ve siyasi istikrar görünümünü temsil etmektedir. İslam'ın üzerinde durmuş olduğu hayır, yardım, iyilik ve ihsan gibi kavramları nitelemesi hasebiyle vakıf işi mukaddes görev olarak addedilmiştir. Osmanlı dönemlerinde Anadolu ve Balkanlardaki şehirleşme-imar faaliyetleri hep vakıf sayesinde oluşmuş. Yahya Paşa camii ve imareti vakıfları çok, gelirleri bolmuş, kendisinin yaptırdığı bedesten içinde ve dışında yüzlerce dükkan inşaa etmiş, bunları vakıf etmiştir. Bu vakıflar Üsküp'te, Sofya'da, Niğbolu'da ve İstanbul'dadır.

Yahya Paşa vakfiyesinde önemli hizmetler oldu dini, eğitim, sosyal hizmetler gibi. Vakıfları çok önemli şey olduğu Yahya Paşa'nın öğrencilerine her yıl birer kat elbise, harçlık verirmiş. Yahya Paşa'nın (H. 912 – M. 1506) tarihli vakfiyesinde geçtiği üzere vakıf dükkanları gelirinden öğrencilere bayramlarda baştan ayağa birer kat giyecek verilmesi vakfın şartıdır.

Yahya Paşa camii bakım, onarım, vaiz, imam, müezzin ve faraş gibi görevlilerin giderleri ve kendi masraflarının tamamının karşılanması ve imareti amire fakir, fukaraya ve yolculara günde üç defa taam dağıtırmış.

Kaynakça

Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter no: 629.

- 1- Akgündüz, Ahmed, Vakıf Müessesesi, İstanbul, 1996.
- 2- Arnavut Mehmed, Osmanlı Devleti'nde Vakıf, Evkaf Dergisi, Kahire, 2002.
- 3- Hoca, Nazif, "Üsküp" İslam Ansiklopedisi XIII , İstanbul, 1993.
- 4- İnalçık, Halil, Kuruluşundan Yıkılışına Kadar Osmanlı Devleti Tarihi, (çeviren: Mehmed Arnavut), Beyrut, 2002.
- 5- Köprülü, Fuat, İslam ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi, İstanbul, 1983.
- 6- Kazıcı, Ziya, İslam ve Sosyal Açından Vakıflar, İstanbul, 1985.
- 7- Kazıcı, Ziya, Osmanlı Vakıf Medeniyeti, İstanbul, 2003.
- 8- Özer, Mustafa, Üsküp Mimari XIV – XIX. Yüzyıl, Ankara, 2006.
- 9- Öztuna, Yılmaz, Osmanlı Devleti Tarihi, c. 2 , İstanbul, 1988.
- 10- Özdemir, Rıfat, "Osmanlı Vakıflarının Kurulması ve Yaşatılmasında Devlet Kurumlarının İşleyişi", Fırat Üniversitesi Tarih Sempozyumu'na sunulmuş tebliğ, (14– 17 Ekim , 1993.)
- 11- Sami, Şemseddin, Kamus-ı Türki, İstanbul 1317.
- 12- Süreyya, Mehmed, Sicill-i Osmani, c. 5 , İstanbul, 1996.
- 13- Yediyıldız, Bahaeddin, Vakıf İslam Ansiklopedisi, c. 13 , İstanbul, 1986.

AİLELERİN ÇOCUK YETİŞTİRME TUTUMU İLE İSTİSMAR ARASINDAKİ BAĞLANTININ İNCELENMESİ

Nur Öztürk

Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gelişim Psikolojisi Yüksek Lisans Programı

Muzaffer Şahin

İstanbul Arel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü

Öz

Bu araştırmada, 6., 7. ve 8. sınıf öğrencilerinde, ailelerin çocuk yetiştirme tutumu ile istismar arasındaki bağlantı incelenmektedir.

Araştırmanın örneklemini, İstanbul ili, Büyükçekmece ve Beylikdüzü ilçesindeki dört farklı okulda öğrenim gören 202 öğrenci ve onların 202 anne babası olmak üzere toplam 606 kişi oluşturmuştur. Araştırma dahilinde çocuk istismarını değerlendirmek için veri toplama araçları olarak çocuklara “Çocuk İstismar Tarama Anket (ÇİTA) - Form 3”, annelerin çocuklarına karşı tutumlarını ölçmek için annelere “Anne Tutum Envanteri - PARI” ve babaların çocuklarına karşı tutumlarını ölçmek için babalara “Baba Tutum Envanteri - BADEP” uygulanmıştır.

Araştırmanın sonucunda, uygulamaya katılan 202 çocuktan 201’inin ihmale, 10’unun duygusal istismara ve 7’sinin de cinsel istismara maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Araştırmada tutarsız anne tutumu ile ihmal arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Baba tutumları ile istismar arasında anlamlı bir ilişki bulunamamış bu nedenle baba tutumları üzerine istatistiksel incelemeler yapılmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda araştırmaya katılan babaların tutumlarının çoğunun olumlu olduğu saptanmıştır. Araştırmanın sonunda elde edilen tüm sonuçlar yorumlanmış ve tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aile tutumu, anne tutumu, baba tutumu, çocuk istismarı

1. Giriş

Bireyin, fiziksel ve ruhsal olarak sağlıklı olabilmesi için çocukluk döneminde ona bakım veren kişilerle kurduğu ilişki ve gelişim dönemlerinde bu ilişkilerdeki uyum büyük önem arz etmektedir. Çocukluk döneminde bakılmak, sevilme, onaylanmak gibi temel gereksinimleri karşılanırken, çocuk ebeveynleri, öğretmenleri ve yakın çevresindeki kişilerle karşılıklı etkileşim

içindedir. Çocuğun temel gereksinimlerinin karşılanmaması ya da herhangi bir nedenle kesintiye uğraması durumunda çocuk istismarından söz edilebilir. Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımına göre çocuk istismarı kavramı, çocuğun sağlığını, fiziksel ve psiko-sosyal gelişimini olumsuz yönde etkileyen bir yetişkin ya da yaşça daha büyük biri tarafından bilerek ya da bilmeyerek yapılan davranışlardır (Adalı 2007; Bekçi, 2006).

Çocukluk döneminde bakım verenler ve çocuğun yakın çevresindeki insanlarla yaşanan sorunlar bireylerin yetişkinlik döneminde daha büyük ruhsal bozukluklara neden olmaktadır. Özellikle çocukluk döneminde çocukların yaşadığı istismarların büyük travmalara neden olduğu görülmüştür. Bu yüzden çocukluk döneminde yaşanan istismarlar araştırılmaya ve istismarlardan çocukların korunması için önlemler alınmaya başlamıştır. Literatüre bakıldığında istismarlarla ilgili araştırmaların, genellikle gelişmiş ülkelerde ve yetişkinler üzerinde yapıldığı görülmüştür. Oysa ki gelişmemiş ve hala gelişmekte olan ülkelerde, çocukların istismara daha fazla maruz kaldıkları bildirilmektedir (Zoroğlu ve ark., 2001). Çocuk istismarı kültürel nedenlerimizden dolayı az araştırılmış olsa bile ülkemiz, çocuk istismar vakaları sebebiyle dünya sıralamalarında 16. sırada yer almaktadır (Yalçın, 2011). Bu nedenle Türkiye'de istismar konusunda önlemler alınabilmesi için araştırmaların daha sık yapılması gerektiği düşünülmektedir. Kültürel değerlerden dolayı istismar üzerine yapılan araştırmalar kısıtlı olsa da, verilerin birikerek bir havuz oluşturması; çocukların istismardan korunması açısından önemli olabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda yaşamın ilk yılları itibariyle kurulan ilk ilişkinin çocuk-ebeveyn ilişkisi olduğu düşünülerek anne-baba tutumlarının incelenmesinin önemli olabileceği düşünülmüştür.

2. Materyal ve Metod

2.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada, 6., 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin istismar yaşantıları ile anne tutumları ve baba tutumları arasındaki ilişki düzeyinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

2.2. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma 6., 7. ve 8. sınıfta okuyan öğrencilerin aile içi istismar yaşantıları ile aile tutum ilişkisini inceleyen betimsel tarama türünde bir araştırmadır.

2.3. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2015-2016 eğitim öğretim yılında İstanbul ilinde öğrenim görmekte olan 6., 7. ve 8. sınıf öğrencileri ve onların anne ve babaları oluşturmaktadır.

Örneklem, Beylikdüzü ve Büyükçekmece ilçelerinden rastgele seçilmiş dört farklı okuldan 202 öğrenci, 202 anne, 202 baba olmak 606 kişiden oluşmaktadır.

2.4. Sınırlılıklar

- Bu araştırma 6., 7. ve 8. sınıf öğrencilerinde, ailelerin çocuk yetiştirme tutumu ile istismar arasındaki bağlantıyı incelemektedir. Bu çalışmada bazı sınırlılıklar bulunmaktadır. Seçilen okullardan bazıları anketleri uygulamayı kabul etmiş; bazı okulların rehber öğretmenleri araştırma konusunun istismar olması sebebiyle sorumluluk almaktan kaçınmış ve uygulamayı yapmayı kabul etmemiştir.
- Ayrıca anne ve babaların doldurması için eve gönderilen anketlerden eksik doldurulan anketler geçersiz sayılmıştır. Bu yüzden örneklem 202 öğrenci, 202 anne, 202 baba ile sınırlı kalmıştır.
- Ayrıca anketi cevaplayan babaların kendi davranışlarını normal gösterme eğilimi içinde oldukları, annelerin cevaplarının daha samimi olduğu düşünülmesine karşın hem annelerin hem babaların istismarla ilgili bilgileri tam olarak iletemedikleri düşünülmektedir.

2.5. Veri Toplama Araçları

Araştırmada üç farklı ölçek kullanılmıştır. Bunlar;

- Çocuk İstismar Tanılama Anketi-Form 3
- Anne Tutum Ölçeği- PARI (Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumları Ölçeği)
- Badep Baba Tutum Ölçeği

3. Bulgular ve Tartışma

Araştırmada kullanılmış olan ÇİTA FORM, PARI Anne Tutum Ölçeği ve BADEP Baba Tutum Ölçeğinden elde edilen verilere göre aşağıdaki tablolar hazırlanmıştır.

Tablo 3.1. Öğrenci Sayılarının Sınıflara ve Cinsiyete Göre Yüzdeler Dağılımı

		Frekans	Yüzde
Sınıf	6. sınıf	58	%29,9
	7. sınıf	68	%35,1
	8. sınıf	68	%35,1
Cinsiyet	Erkek	104	%51,5
	Kız	98	%48,5
	Total	202	%100,0

Araştırmamız 6., 7. ve 8. sınıflarda öğrenim gören öğrencilere uygulanmıştır. Araştırmaya katılanların %51,5'i erkek, %48,5'i ise kızdır.

Tablo 3.2. Çocuk İstismarı Tanıma Anketinin Alt Boyutlarının Betimsel İstatistikleri

	N	Yüzde	Minimum	Maksimum	Ortalama	Std. Sapma
Genel ortalama	202		3,00	35,00	19,06	4,28
Duygusal istismar	10/202	4,95	0,010	9,00	1,48	2
Cinsel istismar	7/202	3,46	0,00	4,00	,06	,42
Fiziksel istismar	1/202	0,49	0,00	8,00	,51	1,11
İhmal	201/202	99,5	2,00	22,00	16,76	3,43
Ekonomik sömürü	2/202	0,99	0,00	10,00	,25	,91

Çıta Anket Formu'na bakıldığında elde edilen puan toplamının minimum 3, maksimum 35 olduğu görülmektedir. Buna göre çocukların aldıkları puanların, ortalamanın üstünde olduğu, yani çocukların genel olarak istismara uğradıklarını söyleyebiliriz. Araştırmada en yüksek puanların ihmal sorularına verildiği, yani çocukların en sık ihmale uğradıkları saptanmıştır.

Tablo 3.3. İstismara Maruz Kalan Çocukların Betimsel İstatistikleri

1690

	N	Minimum	Maksimum	Ortalama	Std. Sapma
Duygusal istismar	10	6	9	7,20	1,22
Cinsel istismar	7	1	4	1,85	1,46
İhmal	201	6	22	16,83	3,27

Tablo 3.3'de istismara maruz kalan çocukların betimsel istatistiklerine bakıldığında araştırmaya katılan 202 çocuğun 10'unun duygusal istismara, 7'sinin cinsel istismara ve 201'inin ihmale uğradıkları saptanmıştır. Yani çocukların %4,95'inin duygusal istismara, %3,46'sının cinsel istismara ve %99,5'inin ihmale uğradıkları tespit edilmiştir.

Tablo 3.4. PARI Anne Tutum Ölçeği'nin Alt Boyutların Betimsel İstatistikleri

	N	Yüzde	Minimum	Maksimum	Ortalama	Std. sapma
Genel Ortalama	202		95	243	153,61	27,17
Aşırı koruyucu anne tutumu	129/202	63,86	21	62	43,96	9,18
Demokratik anne tutumu	134/202	66,33	15	35	25,3	4,03
İlgisiz anne tutumu	57/202	28,21	15	47	26,29	6,73
Tutarsız anne tutumu	70/202	34,65	6	22	13,7	4,02
Otoriter anne tutumu	84/202	41,58	27	94	44,4	9,17

PARI Anne Tutum Ölçeği'ne bakıldığında annelerin elde edebilecek en düşük puanın 95, en yüksek puanın 243 olabileceği görülmektedir. Tablo 3.4'te annelerin aldıkları puanların ortalamasının altında olduğu, yani annelerin genel tutumlarının olumlu olduğunu söyleyebiliriz.

1691

Tablo 3.5. Anne Tutumlarının Betimsel İstatistikleri

	N	Minimum	Maksimum	Ortalama	Std. Sapma
Aşırı koruyucu anne tutumu	129	41	62	49,54	5,75
Demokratik anne tutumu	134	24	35	27,49	2,85
İlgisiz anne tutumu	57	31	47	35,22	3,58
Tutarsız anne tutumu	70	16	22	18,14	1,72
Otoriter anne tutumu	84	46	94	52,82	7,03

Tablo 3.5'deki araştırma sonuçlarına göre 134 annenin demokratik tutum sergilediği, 129 annenin aşırı koruyucu tutum sergilediği, 84 annenin otoriter tutum sergilediği, 70 annenin tutarsız tutum sergilediği ve 57 annenin ilgisiz tutum sergilediği saptanmıştır. Yani demokratik tutum sergileyen annelerin oranı %66,33, aşırı koruyucu tutum sergileyen annelerin oranı %63,86, otoriter

tutum sergileyen annelerin oranı %41,58, tutarsız tutum sergileyen annelerin oranı %34,65 ve ilgisiz tutum sergileyen annelerin oranı da %28,21 olarak belirlenmiştir.

Tablo 3.6. BADEP Baba Tutum Ölçeği'nin Alt Boyutların Betimsel İstatistikleri

	N	Yüzde	Minimum	Maksimum	Ortalama	Std. Sapma
Genel Ortalama	202		82	220	145,06	24,93
Geleneksel olmayan baba tutumu	0/202	-	28	69	45,14	7,36
Yetkeci olmayan baba tutumu	16/202	7,92	27	73	47,23	8,28
Tavizkar olmayan baba tutumu	26/202	12,87	11	42	23,74	5,95
İletişime açık baba tutumu	54/202	26,73	14	49	28,95	7,02

BADEP Baba Tutum Ölçeği'ne bakıldığında babaların aldıkları puan toplamının minimum 82, maksimum 220 olduğunu görüyoruz. Buna göre babaların aldıkları puanların ortalamasının altında, minimuma daha yakın, yani babaların genel tutumlarının olumsuz olduğunu söyleyebiliriz.

1692

Tablo 3.7 Baba Tutumlarının Betimsel İstatistikleri

	N	Minimum	Maksimum	Ortalama	Std. Sapma
Yetkeci olmayan baba tutumu	16	60	73	63,56	3,88
Tavizkar olmayan baba tutumu	26	31	42	34,11	3,14
İletişim açık baba tutumu	54	34	49	37,74	3,62

Tablo 3.7'deki baba tutumlarının betimsel istatistikleri incelendiğinde; araştırmaya katılan 16 babanın çocuklarına yetkeci olmayan tutum sergiledikleri, 26 babanın tavizkar olmayan baba tutumu sergiledikleri ve 54'nün iletişime açık baba tutumu sergiledikleri saptanmıştır. Yani babaların %7,9'u yetkeci olmayan tutum, %12,9'u tavizkar olmayan tutum ve %26,7'si iletişime açık tutum ile çocuklarıyla ilişki kurmaktadır.

Tablo 3.8. Çocuk İstismarı Tanıma Anketinin Boyutları Arasındaki İlişki

		Duygusal istismar	Cinsel istismar	Fiziksel istismar	İhmal	Ekonomik sömürü
Duygusal istismar	r	1	,004	,511***	-,064	,034
	p		,950	,000	,368	,631
Cinsel istismar	r	,004	1	,015	-,030	,061
	p	,950		,830	,667	,392
Fiziksel istismar	r	,511***	,015	1	-,158*	,114
	p	,000	,830		,025	,106
İhmal	r	-,064	-,030	-,158*	1	-,046
	p	,368	,667	,025		,518
Ekonomik sömürü	r	,034	,061	,114	-,046	1
	p	,631	,392	,106	,518	

Çocuk istismarı tanıma ölçeğinin alt boyutları arasındaki ilişki incelendiğinde duygusal ve fiziksel istismar arasında anlamlı ve yüksek derecede bir ilişki olduğu görülmektedir ($r=0,511$; $p<0,001$). Burada fiziksel istismar artığında duygusal istismarın da arttığı görülmektedir. Bununla birlikte fiziksel istismar puanları ile ihmal puanları arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($r=-0,158$; $p<0,05$). Diğer alt boyutlar arasında ise istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olmadığı görülmektedir.

1693

Tablo 3.9. Çocuk İstismarı Tanıma Anketi ile PARI Anne Tutum Ölçeği Boyutları Arasındaki İlişki

		Aşırı koruyucu anne tutumu	Demokratik anne tutumu	İlgisiz anne tutumu	Tutarsız anne tutumu	Otoriter anne tutumu
Duygusal istismar	r	-,008	-,094	-,075	-,058	-,076
	p	,908	,183	,292	,411	,282
Cinsel istismar	r	,168*	,169*	,093	,072	,178*
	p	,017	,016	,189	,305	,011
Fiziksel istismar	r	-,015	-,053	,020	-,025	-,027
	p	,831	,451	,779	,720	,702
İhmal	r	-,120	,007	-,133	,161*	-,098

	p	,088	,921	,058	,022	,165
Ekonomik sömürü	r	,040	,098	,050	,079	,047
	p	,575	,165	,476	,266	,509

Çocuk istismarı tanıma ölçeği ile PARI anne tutum ölçeğinin bazı alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur. Özellikle çocuk istismarı tanıma anketinde cinsel istismar alt boyutu ile aşırı koruyucu ($r=0,168$; $p<0,05$), demokratik ($r=0,169$; $p<0,05$) ve otoriter anne ($r=0,178$; $p<0,05$) tutumu alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu verilere göre annelerin bu tutumları arttıkça çocukların cinsel istismara uğrama riskinin de artacağını söyleyebiliriz. Bununla birlikte çocuk istismarı tanıma anketinde ihmal alt boyutu ile tutarsız anne boyutu arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r=-0,161$; $p<0,05$). Bu sonuca göre tutarsız anne tutumu arttıkça ihmal de artmaktadır.

Cinsel istismar alt boyutu ile aşırı koruyucu anne tutumu, demokratik anne tutumu ve otoriter anne tutumu değişkenleri arasında regresyon analizi yapılmış korelasyon değerleri düşük olduğu için istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur.

Tablo 3.10. Çocuk İstismarı Tanıma Anketi ile BADEP Baba Tutum Ölçeği Boyutları Arasındaki İlişki

		Geleneksel olmayan baba tutumu	Yetkeci olmayan baba tutumu	Tavizkar olmayan baba tutumu	İletişim açıklığı baba tutumu
Duygusal istismar	r	,003	,075	,035	,066
	p	,962	,292	,618	,349
Cinsel istismar	r	,011	,057	,009	,060
	p	,872	,423	,902	,399
Fiziksel istismar	r	-,116	-,091	-,073	-,031
	p	,101	,198	,304	,661
İhmal	r	-,072	-,064	-,093	-,070
	p	,308	,368	,188	,323
Ekonomik sömürü	r	,026	,026	-,002	-,023
	p	,710	,709	,973	,741

Çocuk istismarı tanıma ölçeği ile baba tutum ölçeğinin alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($p>0,05$).

Tablo 3.11. Çocuk İstismarı Tanıma Ölçeği'nin Cinsiyete Göre İncelenmesi

		N	Ortalama Rank	z	p
Duygusal istismar	Erkek	104	102,02	-0,141	0,888
	Kız	98	100,94		
Cinsel istismar	Erkek	104	102,88	-1,087	0,277
	Kız	98	100,04		
Fiziksel istismar	Erkek	104	109,43	-2,608	0,009**
	Kız	98	93,08		
İhmal	Erkek	104	97,34	-1,068	0,285
	Kız	98	105,91		
Ekonomik istismar	Erkek	104	99,33	-0,907	0,365
	Kız	98	103,81		

Çocuk istismarı tanıma ölçeğinin alt boyutlarının normal dağılıp dağılmadığı kolmogorow-simironov testi ile incelenmiş ve normal dağılmadığı bulunmuştur. Bu nedenle Çocuk İstismarı Tanıma Ölçeği'nin alt boyutlarının cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediği parametrik olmayan testlerden Mann-Whitney U testi ile incelenmiştir. İnceleme sonucunda sadece fiziksel istismar alt boyutunun ortalamaları istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($z=-2,608$; $p<0,01$). Buna göre erkekler kızlara göre daha fazla fiziksel istismara maruz kalmaktadırlar.

Araştırma sonucunda otoriter anne tutumu, demokratik anne tutumu ve aşırı koruyucu anne tutumu ile cinsel istismar arasındaki ilişkiler anlamlı bulunmuştur. 2016 yılında Gencer ve arkadaşlarının yaptığı çalışma da bu araştırma sonucunu destekler niteliktedir. Araştırmaya göre annelerin çocuklar üzerinde otorite ve saygınlıklarını kullanarak çocuklarına enstest davranışlarda buldukları, cinsel istismar uyguladıkları tespit edilmiştir.

Literatürde yapılan incelemelerde demokratik aile tutumunun, diğer aile tutumlarına göre daha sağlıklı olarak nitelendirildiği görülmüştür. Psikodinamik teoriye göre araştırma sorusu değerlendirildiğinde, annenin çocukluk yıllarında istismara uğramış olması, benzer bir davranışı kendi çocuklarına da uygulamasına neden olabilir. Bu konu hakkında 2011 yılında Onbaşılı'nın yaptığı araştırmaya göre, çocukluk çağında annelerin %13'ünün fiziksel istismara, %34'ünün duygusal istismara, %8'inin ise cinsel istismara maruz kaldığı görülmüştür.

Aynı annelerin, kendi çocuklarının ise %14 oranında duygusal istismara, %7 oranında cinsel istismara, %10 oranında fiziksel istismara, %14 oranında ihmale ve %11 oranında ekonomik istismara maruz kaldıkları tespit edilmiştir.

Aşırı koruyucu anne tutumu ile cinsel istismar arasındaki ilişki için literatürde Levy'nin yaptığı araştırma incelenmiştir. Bu araştırmanın sonucuna göre anneler çocuğu giydirmekten, banyosunu yaptırmaktan ve onu doyurmaktan zevk almaktadırlar (aktaran Ekşi, 1990). Levy'nin araştırma bulguları doğrultusunda olduğu gibi aşırı koruma adı altında sergilenen bu tutumlarda anneler, çocuğun cinsel alanına da müdahale etmektedirler. Çocuk kendi başına uyuyabilecek, banyo yapabilecek ya da tuvalet ihtiyacını giderebilecek iken annenin bu alanlara müdahale etmesinin cinsel istismar olarak tanımlanabileceği belirtilmiştir.

Araştırmada tutarsız anne tutumu ile ihmal arasında ilişkiyi incelemek için literatüre bakıldığında; Green (1996) çocuklarını ihmal eden ebeveynlerle ilgili yaptığı araştırmaları özetleşmiş; ihmal davranışı sergileyen ebeveynlerin psikotik, alkolik veya antisosyal olduğunu ifade etmiştir. Bu ebeveynler temel savunma mekanizması olan inkarı kullanarak çocuklarına sanki kendilerine ait değilmiş gibi davranmakta, çocuklarına bağlanmamakta ve onlarla empati kurmamaktadır.

Türkiye'de baba-çocuk arasındaki ilişki ile ilgili yapılan araştırmaların son yıllarda arttığı gözlemlenmektedir (Kocayörük, 2010). Yapılan araştırmalarda babaların istismar ile ilişkilerinde anlamlı sonuçlar bulunmuştur. Taçyıldız'ın 2013 yılında yaptığı araştırmaya göre cinsel istismar suçu işleyen babalar, cinsel istismar suçu işlememiş babalara göre kendi çocukluklarında babaları tarafından daha az sevildiklerini ve kabul edildiklerini düşünmekte ve babalarını daha saldırgan, daha "soğuk" ya da daha "ilgisiz" olarak algılamaktadırlar. 1978 yılında Pilin ve Pringle'nin babanın kişiliğinin ve tutumlarının çocuk üzerindeki etkilerini inceledikleri çalışmada; babanın ilgilendiği ve sevgi gösterdiği çocukların arkadaşlık ilişkilerinin daha olumlu ve çevresiyle daha uyumlu olduğu; babanın otoriter ve ilgisiz olduğu durumlarda ise çocuklarda uyumsuzluk eğiliminin arttığı belirtilmiştir (Aktaran; Taçyıldız, 2013).

4. Sonuç

Araştırmanın sonuçlarına bakıldığında çocukların anket sorularına verdikleri yanıtlar doğrultusunda; %99,5'inin ihmale, %4,95'inin duygusal istismara ve %3,46'sının cinsel istismara uğradığı tespit edilmiştir. Özellikle ihmal oranının çok yüksek olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan annelerin %66,33'ünün demokratik tutum sergilediği tespit edilmiştir. Bu oran çocuklar açısından olumlu olarak nitelendirilebilir. Fakat ebeveyn tutumları ve istismar arasındaki ilişkinin incelenmesi sonucunda, demokratik tutum sergileyen bazı annelerin çocuklarına cinsel istismarda buldukları tespit edilmiştir.

Bu sonuç doğrultusunda annelerde, demokratik tutum ile cinsel istismar arasındaki ilişkinin daha detaylı ele alınması gerektiği düşünülmektedir. Araştırmaya katılan babalarda istismar ile ilgili anlamlı sonuçlar elde edilememiştir. Bu nedenle baba tutumlarının kendi arasındaki ilişki

incelenmiştir. İnceleme sonucunda babaların çocuklarına aynı anda birden fazla tutum sergiledikleri saptanmıştır. Araştırmaya katılan babaların %26,73'ünün iletişime açık, %12,87'sinin tavizkar olmayan ve %7,92'sinin de yetkeci olmayan tutum sergiledikleri tespit edilmiştir. Bu sonuçlara bakıldığında babalardan elde edilen verilerde eksiklik olduğu görülmekte ve sonuçların güvenilir olmadığı düşünülmektedir.

Bu araştırmada fiziksel istismar alt boyutunun sonuçlarına bakıldığında erkeklerin, kızlara oranla daha fazla fiziksel istismara maruz kaldıkları ve ortalamalar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür ($z=2.608$; $p<0.01$). Literatüre bakıldığında Bekçi'nin (2006) ve Akbaş'ın (2014) yapmış oldukları araştırmaların sonuçlarında da benzer sonuçlar elde edildiği; erkeklerin kızlara göre daha fazla fiziksel istismara maruz kaldıkları tespit edilmiştir.

Özellikle geleneksel toplumlarda, istismarın yaygınlığını tespit edebilmek çok mümkün olmamaktadır. Bu nedenle Türkiye'de de istismarın yaygınlığı ile ilgili verilere ulaşabilmek oldukça güçtür. Yapılan bazı araştırmalarda istismarın çok yaygın olmadığı görülmüştür. Bazı araştırmalarda ise istismarın yaygın olduğu saptanmıştır. Araştırmalar doğrultusunda istismara uğrayan bireylerden bazılarının kendilerini suçladıkları ve yaşadıkları istismarı saklamayı tercih ettikleri görülmüştür. Özellikle çocukların istismar kavramı hakkında bilgisiz olması, ne yapmaları gerektiğini bilmemeleri, yaşadıkları istismara ilişkin duygu ve düşüncelerinin belirsiz olması istismarın önlenmesini güçleştirmektedir.

5. Kaynakça

- [1] Adalı, N. (2007). “**10-12 Yaş Grubu Çocuk İstismarı Ebeveyn ve Çocuk Bilgilendirme Çalışması**”. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- [2] Bekçi, B. (2006). “**İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinde Aile İçi Çocuk İstismarı ve Öfke Tetikleyicileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi**”. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul
- [3] Ekşi, A. (1990). **Çocuk, Genç, Ana Babalar**, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- [4] Gencer, Ö. , Özbek, A. , Özyurt, G. , Kavurma, C. (2016). **Çocuk ve Ergenlerde Aile dışı ve Aile içi Cinsel İstismar Olgularının Karşılaştırılması**. Anadolu Psikiyatri Dergisi, 2016; 17:56-64
- [5] Green, A. H. (1996). “**Overview of Child Sexual Abuse**”. **Family Violence: A Clinical and Legal Guide**. (Ed: Sandra J. Kaplan). Washington DC: American Psychiatric Press, Inc.
- [6] Green, A. (1996). **Child Sexual Abuse and Incest I: Lewis M.** (ed); Child and Adolescent Psychiatry Comprehensive Textbook., 1041-1048.
- [7] Kocayörük, E. (2010). **Ergen gelişiminde aile işlevleri ve baba katılımı**, Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 4(33):37-45.

- [8] Onbaşı, N. (2011).” **Kadın ve Aile Sağlığı Merkezine Başvuran Çocuklarda Öfke: Anne ve Çocuğun Çocukluk Dönemi İstismar Yaşantıları, Aile İşleyişi ve Annenin Öfke Düzeyi Açısından Bir Değerlendirme**”. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- [9] Taçyıldız, Ç. (2013). “**Cinsel İstismar Suçlularında Ebeveyn Kabul/Reddi (Baba) ve Çocukluk Dönemi Kararlarının İşlenen Suça Etkisi**”. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- [10] Yalçın, N. (2011). “**Türkiye’de Çocuk İstismarı ve Çözüm Önerileri**”. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, İstanbul.
- [11] Zoroğlu, S. S., Tüzün, Ü., Şar, V., Öztürk, M., Kora, M. E., Alyanak, B. (2001). “**Çocukluk Dönemi İstismar ve İhmalinin Olası Sonuçları**”. Anadolu Psikiyatri Dergisi, 2, 69–78.